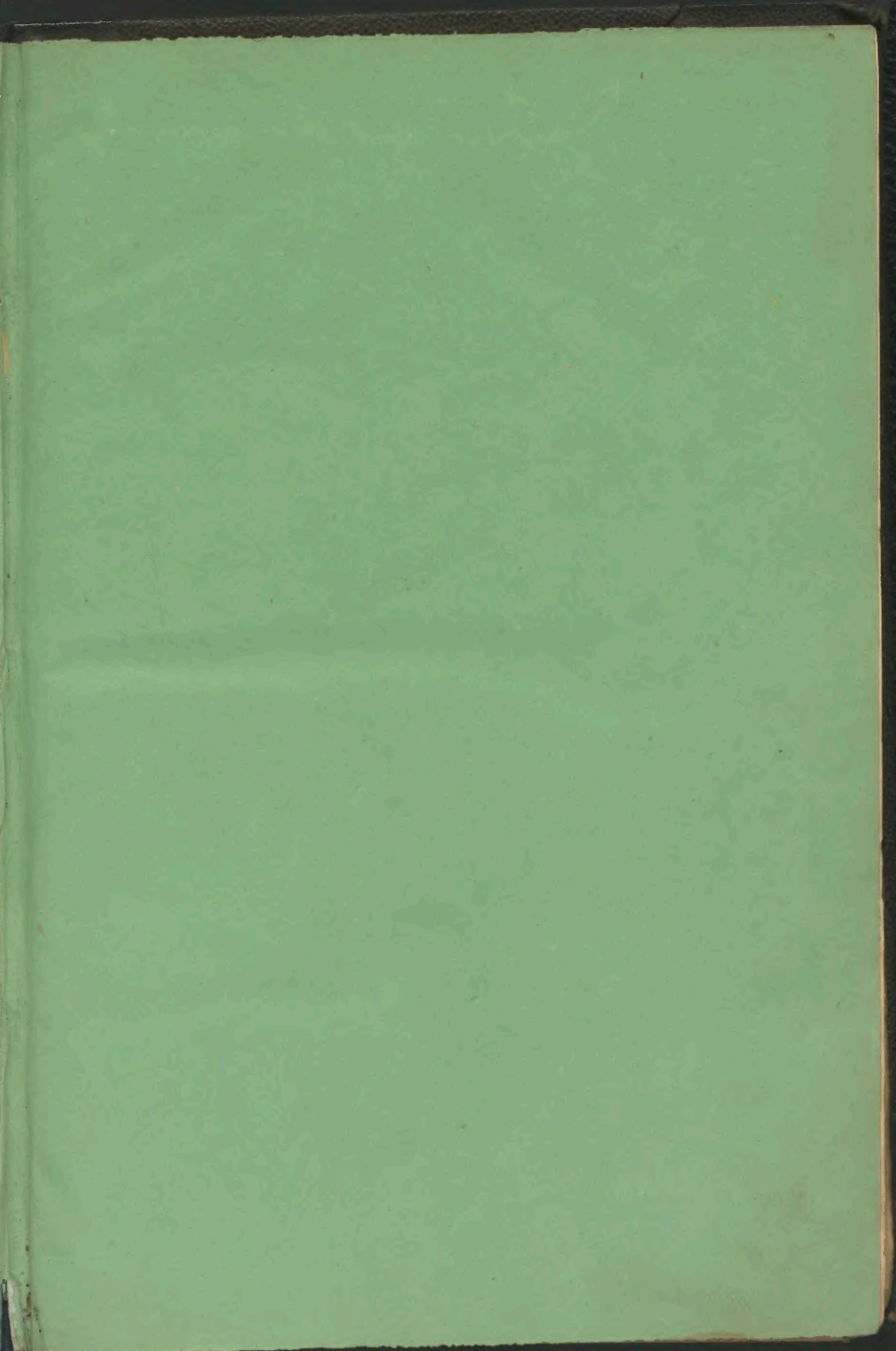
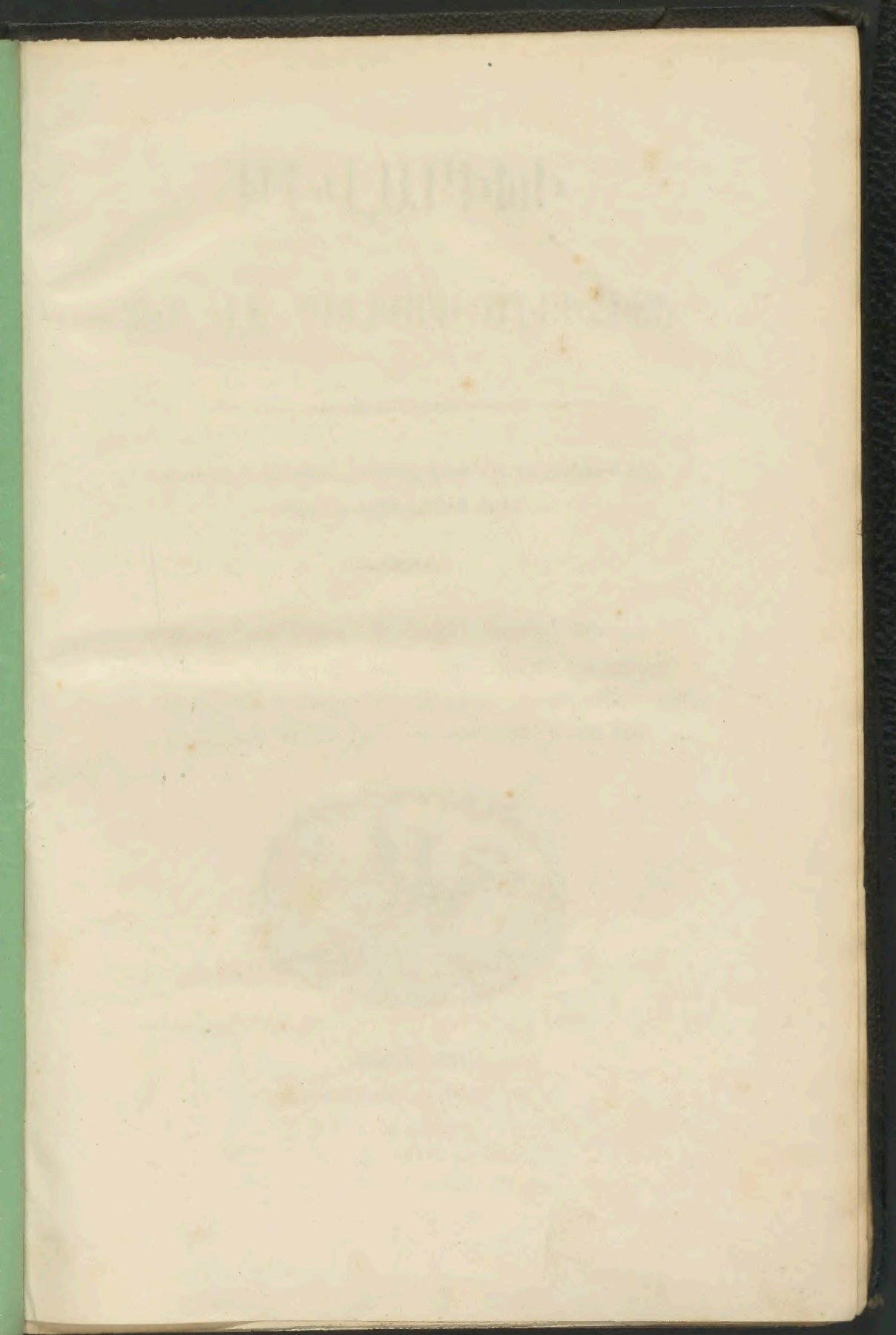

55

un. 55.

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

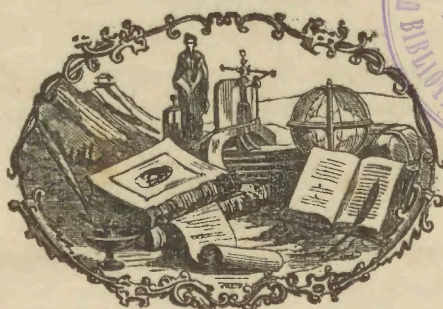
1811

ԹԵՎԱՐԻՒՄ

ՏԻՆ ՎԵ ՔԻԼԻՍԵՒ ՄԵՍԻՀԻՅԷ

ԱՄԵՐԻԳԱՆ ՄԻՍԻՐՆԵՐԼԵՐԻՆ ԷՄՐ ՎԵ ՍԱՀԱՊԵԹԻ ԻԼԷ
ԹԵԷԼԻՖ ՕԼՈՒՆՄՈՒՇ ՏՈՒՐ :

• Ձիւրա զօնուլմուռ օլանսան, Էա'նի' Յիսուս
Քրիստոսան զայրի պիր թէմէլ հիշ փմսէ գօյամազ :...
Հէր պիրինին ա'մալի նէ մագուլէ օլսուղմնու աթէ
իմթիհան էտէնէֆ սիր • Ա. ԲՕՐԻՆԹ. Դ. 11, 13:

ԻՍԹԱՆԳՈԼ
ՄԱԹՊԱԱԻ ԱՐԱՄԵԱՆ

1872

1847

1847

1847

1847

1847

1847

1847

1847

Տ Ի Պ Ա Ճ Ե

Պու « Թէվարիխի Տին վէ Գիլիսէի Մէսիհիյէ » մեմալիքի Օսմանիյէտէ միւթէմէքքին Խրիսթոյանլարա վէ 'ալէլիսուսուս քիլիսէ Խատէմէսինէ վէ խըզմէթի մուգատտէսէ իչիւն Թա'լիմ վէ Թէրպիյէ օլունմագտա օլան շայիրտլէրէ Թագտիմ օլունտուղու հալտէ , էմէ-յիմիզին իշպուէսէրի հագգընտա պա'զը իֆատամ վէ իյգահածըն պէրապէր 'արգ օլունմասը միւնասիպ կէօրինիւր :

'Իլմի իլահի մէքթէպինտէ Թէվարիխի քիլիսէվիյէ իւզէրինէ տէրս վէրտիյինտէ , միւէլլիֆի' հէմ պէօյլէ պիր քիթապըն էլզէմիյէ-Թինի հէմ տէ անըն գիյատէսիյլէ մէնֆա'ամլը պուլունմաճաղընը կէօրիւպ , էնճամ Մուգատտէրի իլահի իլէ պունու Թահրիր էթմէյէ ֆուրսամ պուլմուշտուր :

Պուրատա միւթալա'ա էտէնլէրէ իխթար օլունուր քի պու քի-Թապ , Թէվարիխին ինմալի օլտուղունտան , պիր քէրրէ օգունմագլէ տէյիլ անճագ գիյատէ տիզգամլընճա վէ միւքէրրէրէն միւթալա'ա օլունմագլէ լայըզըյլա անկլաշըլապիլիր: Խուսուսա պա'զը մատտէ-լէրին ֆէհմ օլունմասը իչիւն ֆէվզ իւլ 'ատէ տիզգամ օլունմա-յընճա մա'ալը ասլա տէրք օլունմաճաճաղը Թէճրիւպէ իլէ մա'-լիւմ օլուր :

Թէվարիխ հալընըզ նագլիյէթ տէյիլ անճագ պիր 'իլմ տիր , վէ 'իւլումուն վասի' վէ ղանիլէրինին պիրի տիր , շէօյլէ քի նէ գատար տիզգամլընճա միւթալա'ա օլունսա , օլ գատար մէնֆա'ամլը պու-լունուր :

Իսթի'մալ օլունան լիսան վէ իսթիլահամ խուսուսունտա , պա'-գիլէր Թարաֆընտան միւշքիլաթտան տօլայը , վէ պիլ 'աքս տի-կէրլէր Թարաֆընտան կէրէյի կիպի ֆասիհ պուլունմատըղընտան տօլայը շիքեայէթ օլունմաճաղը մէմուլ օլունուր :

Վէ իմլա խուսուսունտա պու քիթապըն պիզուսուր վէ քէնտիլի-

յինտէ իծծիֆագ իւզրէ պուլունանաղը իտո՛ւսա օլունանազ, զիրա իմ-
լա մատտէսինէ տայիր զայէծ չօզ իսծիլաֆ վար իտիյի ճիւմէյէ մա-
լիւմ օլտուղու միսիլլիւ, միւնիպի էսէֆ պիր շէյ օլտուղու տախի միւ-
սէլլէմ տիր, վէ լիսան վէ իսծիլահամ վէ 'իպարէլէրին թէրծիպի
խուսուսունտա էլլիմիգտէն կէլտիյի գատար լիսանը ֆասիհի իչիւն
ասլա չալըշլմայըպ, միւմքինի մէրծէպէ հէմ պահա օլունան մատ-
տէլէրին իզծիզասընճա, անկլաշըլանազ վէճիլէ վէ լիսանը Օսմանի
նին զա'յտէսի միւնիպինճէ, էֆքեարըն պէյանընա չալըշլմըշ տըր:

Պու քիծապը թէլլիֆ էտէր իքէն, միւէլլիֆի 'ումումէն էն մէշուր
վէ միւ'ծէպէր թէվարիխի քիլիսէ քիծապարընա միւրանա'ան էծ-
մէքլէ վէ միւհծէրէմ միւվէրրիխլէրին շահատէծինէ միւծէվէքքի-
լէն թէլլիֆ էծմիշ տիր: Օծուզ 'ատէտ գատար ճիւտէ սըզ սըզ, վէ
օծուզ եա զըրզ ճիւտէ տահա պա'զէն միւրանա'ան օլունտու իսէ տէ,
թահրիրաթլարը զիյատէ իսծի'մալ վէ ի'ծիմատ օլունտուղու
միւվէրրիխլէր ճէրմանիալը նէանտէր վէ կէօրիքէ, ճէնէ-
վալը Տօպիննէ, ինկիլզ նիլլ վէ Միլման վէ Ամէրիգալը Սմիծ վէ
Շէտտ նամ միւվէրրիխլէրտէն իպարէծ տիր:

Պու թէվարիխտէ միւլսծէլէֆ միւէլլիֆլէրին թահրիրաթընտան
խսծիխրանամ տէրճ օլունտուղու հալտէ, թահրիրաթը մէզպուրէ-
նին հանկը ճիւտ վէ սահիֆէսինտէ պուլունտուղու զիքը օլուն-
մատըղը ճիւմէ միւծալա'ա էտէնլէրէ աշիքեար օլանազ տըր. վէ
պու 'ատէծ' 'արըզը օլմայըպ նիյէծ իլէ օլմուշտուր: Չիւնքի
միւրանա'ան օլունան քիծապարըն էքսէրիսի հալա պու քիծապը
միւծալա'ա էտէնլէրին էլինտէ պուլունմատըզլարը միսիլլու, պու
մէմալիքին քիւծիւպիսանէլէրինտէ տախի նատիրէն պուլունուր,
վէ տէրճ օլունան եիւզլէրճէ իսծիխրանամըն պուլունտուղու մա-
հալլէրի թէմամը իլէ զիքը օլունսա իտի, նաֆիլէ եէրտէ քիծապըն
սահիֆէլէրի տօլմուշ օլանաղը պիլինտիյինտէն, իսծի'մալ օլու-
նան 'ատէծ' թէֆէքքիւր իլէ վէ նիյէծի խայրիլէ վէ մէմուհէ
իլէ գապուլ վէ իճրա օլունմըշ տըր: Պու իսծիխրանամըն սահիհ
օլմալարընա շահիտ օլանլար' ի'ծիմատ օլունան միւվէրրիխլէր տիր:

Պու քիծապը միւծալա'ա էտէնլէրին տիզգամընա շալան տըր
քի, 'իլլի թէվարիխին իզծիզասընճա տին վէ քիլիսէի Մէսիհի-
յէնին նազլիյամ, թէպէտտիւլսծ վէ ահվալը մուհիմմէսինին իճ-
մալընը թահրիր էծմէքլիք իլծիզամ օլունտուղունտան, օն տօ-
զուզ տէհրլէր զարֆընտա թէվարիխի քիլիսէյէ միւծա'ալիզ օլան
վուզուա'անըն քեաֆէսինին զիքրի պիլէ իլծիզամ օլունմայըպ,
աննազ ահվալ վէ ա'մալընըն թէսիրաթը մուհիմմ վէ պագի օլան

զեվածն, վէ նէթիճէլէրի վասի՝ վէ ֆէվզ իւլ 'ատէ օլան վուգու'ա-
ծըն պէյանընա չալըշըլմըշ տըր :

Հէր բիմ բի տիգգածընա քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիսինի
միւթալա'ա էտէրսէ , Քիթապը շէրիֆին վէ 'ինայէթ վէ հիքմէթ
վէ մուգատտէրի իլահինին ճէլալ վէ զուտրէթ վէ էմսալսիզ թէ-
սիրածընը ֆէհմ էթտիյի միսիլլիւ, ճիւմէ ինսանլարըն զա'իֆլիք
վէ թագսիրածընը տախի աշիքէար կէօրիւպ հիսս էտէճէք տիր :

Պու քիթապ Քրիստոսուն եէր իւզէրինտէ պուլունան Քիլիսէ
վէ Փատիշահլըղընըն թէվսի՝ օլունմասը , վէ 'ալէլ խուսուս պու
մէմալիքտէ միւթէմէքքին օլան խրիսթիանլարըն օլ Քիլիսէ վէ
Փատիշահլըզ հազգընտա մա'լիւմամ քէսպ էթմէլէրինէ մուս'վին
օլսուն , վէ քիլիսէնին եալընըզ Րէյիսի օլան Րապպիմիզ Յիսուս
Քրիստոս 'ինտինտէ 'անիզ էմէյիմիզ մագպուլ օլսուն տէյու իս-
թիտա՝ օլունուր :

ՄԻԻԷԼԼԻՖԻ

Յ Ի Հ Ր Ի Ս Թ

Սահիֆէ

ՄՈՒԳԱՏՏԷՄԷ. Բիլիսէ Թէվարիխի նէ տիր, 'իւմի Թէ-
վարիխին մանա'սը. 1

1. Բեաֆֆէի 'ոսոմոնի խաֆէի: Ա. 'Ուլոււմի բիւզիյէ, Բ. 'Ու-
լոււմի Թապիլիյէ, Գ. 'Ուլոււմի 'ազլիյէ իւն ախլազիյէ. 1

2. 'Իւլի Ռեվարիի 'ոսոմոնի նէ՞ Գէր. 1

3. Էհեմեթի Վէ Ֆաւլէի 'իւլի Ռեվարիի. 2

4. 'Իւլի Ռեվարիի խաֆէի պէյանը: Ա. Միւլլիֆին մէրա-
մընա նազարէն՝ 1. Միւլլէթ, 2. Մէշհուր զէվաթ, 3. Ահվալ
վէ վուգու'աթ Թարիխի: Բ. Պահա օլունաճագ մէվաուա նա-
զարէն՝ 1. Թէվարիխի 'ատիյէ, 2. Թէվարիխի Իլահիյէ. ա. Թէ-
վարիխի իլհամիյէ, բ. Թէվարիխի քիլիսէ. 2

5. Ինճ օլմարըլը հալթէ Խոսնուրըն ախլազի Ռեւաֆէի էրեֆէի
Ռեվարիի 'ոսոմոնի պէյանը: Հինտի վէ Մըսըրի վէ Ասուրի
վէ Պապիլի վէ սայիր միլլի մու'ազգամանըն ահվալի պունու
Թաստիգ էտէր: Մէտէնիյէթ վէ սէրվէթին իզտիյատ պուլ-
մասընտան իման վէ 'իպատէթ վէ ախլազը սաֆիյէնին զէվալ
պուլմասը: Ախլազճա քէօթիլիլիքտէն մուհաֆազա էտէն՝ քիւ-
թիլալի միւլլէմէ տիր. 5

ԲԻԼԻՍԷ ԹԵՎԱՐԻՔԻՆԻՆ ԹԱԳՍԻՄԻ. 4

1. Բիլիսէ Թապիրինին պէյանը. Ա. Բիլիսէի 'ուսուլիյէի
զահիրիյէ, Բ. — 'ուսուլիյէի բուհանիյէ եախօտ հադիգիյէ,
Գ. — մախսուսէի զահիրիյէ, Դ. — մախսուսէի բուհանիյէ, Հաշիյէ. 4

2. Բիլիսէ Թէվարիխինին Թազսիմի. 4

Ա. Վազթ վէ տէհրէ նազարէն.

1. Րէսուլլէրին էյամը 2. Թէ'ատտի վէ ինթիշարը տին
էյամը. 4—5

3. 'Իթիգատաթը զայրի մէշրու'է վէ 'իպատէթի պաթըլէնին
զուհուր, քիլիսէ մէսուրլէրինին քէսալի հիւքիւմէթ էթմէսի,
Թալիմաթը մէսիհիյէնին միւճատէլէսի, Շարգտա մանասթըր-
լարըն Թէշքիլի էյամը. 5

4. Ղարպտա մանասթըրլար Թէշքիլի, տինի իսլամըն զու-
հուրու, տինի մէսիհիինին էվրօփատա ինթիշարը, ճէհալէթ վէ
զուլմէթ էյամը. 5

5. Փափաւարըն հիւքիւմէթի , թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհ-
քէմէսի , քիլիսէի քեազիպէնին քիլիսէի հազիգիյէյէ թէ'ատտի
էթմէսի էյամը 5

6. Իսլահաթը ի'թիգատաթ վէ 'իպատէթ , տինի մէսիհինին
միւճէտտէտէն ինթիշարը , տինսիլլիյին քէսպի ճէսարէթ
էյամը 5

Բ. Պու քիթապուտա պահա օլունաճազ մատտէլէրէ նազարէն
քիլիսէ թէվարիխինին թադսիմի 5

I. Տինի մէսիհինին ինթիշարը : II. Բիլիսէնին ուսուլու
թէրպիյէսի վէ մէմուրլարը : III. Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթի
ատիյէյէ օլան նիսպէթի : IV. Տիյանէթ վէ 'իպատէթի մէ-
սիհիյէ : V. Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին թէվարիխի : VI. Տինի
մէսիհինին հիքմէթ թարիգլէրինէ օլան նիսպէթի :

Պազը միւպահասաթը մախսուսէ :

1. Տինի Դէֆհինին Դինի Դինի Իսթայէլ էլէ օլան Դանաթիլի Իպթի-
տատան , պախուսուտա Իպրահիմին զէմանընտան Ալլահըն պու
տիւնեատա պիր գալմը մախսուսու օլմասը : Պու գալմըն իսմի
վէ ահվալի : Շէրի'աթը Մուսա , Պու շէրի'աթ տինի մէսիհինին
էստըր : Իսթայէլ միլլէթի արասընտա Փըրզալար 6—7

2. Բիթադուսն հինի վէլաթիլնիսէ Դանաթիլի Դինի Դինի Դինի
անվալ : Օլ վագթըն իքի պէօիւք միլլէթլէրի , Եունանի վէ Րօ-
մալը : Պունլարըն էվսաֆ ու տիւլազը , 'իպատէթ վէ ային ու
'ատէթլէրի 7

3. Զինի վէլաթիլնիսէ Ռա'լիմալը Դանաթիլի Դինի Դինի Դինի
օլան Դանաթիլի : Էրպուպը հիքմէթին տինի մէսիհիյէ գարըն ի'թի-
րազաթը : Տինի մէսիհինին իպթիտասընտա պուլունան էն մէշ-
հուր հիքմէթ թարիգլէրի . 1. Վահտէթի վիւճուտ , 2. Թէս-
նէյն թարիգի , 3. Շախսիյէթի իլահիյէի միւսթագիլէ 8

Էփիքիւրոսուն թարիգի . Իսթօիք թարիգի 8

Շախսիյէթի իլահիյէի միւսթագիլէ թարիգիլնտէ էն մէշհուր
զաթլար վէ թարիգլէրի : Էֆլաթն վէ Արէնիլէլ թարիգլէրի 9

Էֆլաթնուն վէ Արիսթօթիլին ուսուլը միւպահասէսի 9

4. Յիսուս Բիթադուսն զանաթն վէ 'Էօթիլնիսէ Դինի Դանաթիլի
օլան 'ալափալը : Յիսուս Բիթադուս քիլիսէնին 1. Փէյլաւմպէրի ,
2. Փեահինի , 3. Փատիշահը տըր 9—10

Անըն էվսաֆը զաթիյէսի , իսպարաթը նէպիյէ իլէ նիսպէ-
թի : Անըն ահվալ վէ ա'մալը թահթը գալմանին թապիլիյէյէ
կէլմէզ , Անըն ա'մալ վէ էվսաֆը զաթիյէսի Իհսան-Ալլահ օլարազ
իճրա էթտիյի քէֆարէթ վասիթասը իլէ մալիւմ օլուր 10—12

ՊԻՐԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԵԹ Թ. Ի. 33—70 ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻՈՒՆ. 13

ՊԱՊԸ ԷՎՎԵԼ. ՀԱՎԱՐԻՈՒՆ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ	
ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ	15
ՐԷՍԱԼԵՐԻՆ ԱՆՎԱԼ ՎԷ 'ԱՄԱԼԻՆԻՆ ՂԻՔՐԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՍԻ	15—14
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ. ՊԷՏՐՈՍ ՀԱԳԳԸՆՏԱ	15
ԱՆԸՆ ԷՎՍԱՓԸ ՂԱԹԻՅԵՍԻ, ԻԳՐԱՐԸՆԸՆ ՄԱՆԱ ՎԷ ՄԻՆԱ-	
ՊԻՅԵԹԻ	15
ԱՆԸՆ ՂԱՅՐԵԹԻ ՎԷ ՄՈՒՎԱՂԱՍԱՐ, ԱՆԸՆ ՂԵՍԱՐԵԹ ԷԹՄԻՅԻ	
ՄԱՀԱԼԵՐ, ԱՆԸՆ ՎԷՓԱԹԸ	16—17
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՓԱԽԼՈՍ ՀԱԳԳԸՆՏԱ	17
ՓԱՆՈՒՄՆ ԷՎՍԱՓԸ ՂԱԹԻՅԵՍԻ ՎԷ ԱՆՎԱԼԸ ՄՈՒՄԱՐԸՅԵՍԻ	17—18
ԱՆԸՆ ԻՄԱՆԱ ԿԷԼԵՍԻ, ԵՐՈՒՀԱԼԻՄԷ ՂԵՍԱՐԵԹԻ, ՎԷ ՎԱՂ ԷԹ-	
ՄԷՅԵ ՎԱՀՂԱՄԱՍՐ	18
ՊԻՐԻՆՃԻ ՎԷ ԻՔԻՆՃԻ ՐԷՍԱԼԻ ԵՐԾՈՒԼԸՂՈՒ	19
ԻՆԴԻՆՃԻ ԵՐԾՈՒԼԸՂՈՒ ՎԷ ԻԷՀԵԼ ԷԹՄԻՅԻ ՔԻԼԻՍԷԼԵՐ	20
ԹՄԱՐԻՐ ԷԹՄԻՅԻ ՐԷՍԱԼԵՐ, ՀԷՔՄԻՅԻ ԹԷՄՈՒՄԻ ՎԷ ՎԷՓԱԹԸ	20—21
ՖԱՍԼԸ ՍԱԽՍ. ԱԳՍՊՈՍ ՀԱԳԳԸՆՏԱ	22
ԱԳՍՊՈՍՈՒՆ ԷՎՍԱՓԸ, ԱՆՎԱԼ ՈՒ ՄՄԱԼԻ ՎԷ ԹՄԱԼԻՄԱԹ ՎԷ	
ԹՄԱՐԻՐԱԹԸ	22
ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ. ԵՌԻՀԱՆՆԱ ՀԱԳԳԸՆՏԱ	23
ԵՌՀԱՆՆԱՆԸՆ ՄԻՆՈՒՄԵԹԻ 'ԷՄԻՐԻ, ԷՎՍԱՓԸ, ԱՆՎԱԼ ՈՒ ՄՄ-	
ՄԱԼԻ, ՆԱՍԻՀԱԹԼԱՐԸ	23—24
ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԷՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ	
ՄԷՄՈՒՐԼԵՐԻ ՊԷՏԱՆԸՆՏԱ	25
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	25
ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻՈՒՆԷՆ ՔԻԼԻՍԷՆԻՆ ՈՒՍԱԼ, ՄԷՄՈՒՐԼԵՐ ՎԷ ԽՈՒ-	
ՐԷՍԻՆԻՆ ՄԱՓԻ ՎԷ ՂԱՅՐԸ ՄՈՒՄԻ ԷԼԻԹ ՕԼՄԱՐ	25—26
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՅԵՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	26
ՔԻԼԻՍԷՅԻ ՓԱՔ ՄԱՂԼԱՄԱՂ ԷԼԸՄԻՅԵԹԻ, ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻՈՒՆ-	
ՄԱ ՔԻԼԻՍԷ ԹԷՐՊԻՅԵՍԻՆԻՆ ՐԷՍԱԼԵՐ ԻԼԷ ՄԱԽՈՒՍԻ ՔԻԼԻՍԷԼԵՐ	
ԹՄԱՐԱՓԸՆՄԱՆ ԻՃՐԱ ՕԼՄԱՐ	26—27
ՖԱՍԼԸ ՍԱԽՍ. ՔԻԼԻՍԷՆԻՆ ՄԷՄՈՒՐԼԵՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	27
ՍՐԻՍԹԻՅԱՆԼԱՐԸՆ ՔԵՆԱՆԷԹԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՅԵՍԻ, ՔԻԼԻՍԷ ԽՈՒՄԷ-	
ՄԷՍԻՆԻՆ ՐԷՄԱՆԷ ԹՄԱՅԻՆ ՕԼՄԱՐԸՆԸՆ ԼՈՂՈՒՄՈՒ	27—28
ՊՈՒ ԽՈՒՍՈՒՄԱՐ ՐԷՍԱԼԵՐԻՆ ՔԻԼԻՍԷԼԵՐ ԻՆՂԵՐԻՆԷ ՆՈՂԱՐԵ-	
ԹԻ. ԵՐԷԵ ԻԼԷ ԷԻԽԱՂՕԻԾՈՒՄ ՄԷՄՈՒՐԻՅԵԹԻՆԻՆ ՎԻՐ ՕԼՄԱՐ ՀԱՂ-	
ՂԸՆՄԱ ՕԼՄԱՆ ՀԱՀԱՄԷԹԼԵՐ, ՇԱՄՄԱՄ ՄԷՄՈՒՐԻՅԵԹԻ, ՊՈՒ ՄԷ-	
ՄՈՒՐԼԵՐԻՆ ԻՆԹԻՍԱՐ ՈՒՍԱԼԻ	28—29

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԵ	30
ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹԻ	30
Էյամը հաժարիունտա եհուտիլէր վէ Բօմա հիւքիւմէթի թա- րաֆընտան քիլիսէի մէսիհիյէյէ օլան մուխալիֆէթ	30
Նէրօն իմիէրաթօրուն ախլազը վէ Խրիսթիանլար 'ալէյհինէ թէա'տտիսի : Բօմա շէհրինտէ Վազու' պուլան պէոյիւք ետնկըն	31
Երուչալիմին ինհիտամը , եհուտիլէրտէն զայէթ չօգ քէսանըն թէլէֆ օլմասը	32—33
ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ. ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԵ ՊԷ- ՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	34
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՅԱՆԷԹԷ ՏԱՅԻՐ	34
Էյամը հաժարիունտա Խրիսթիանլարըն տիյանէթի , պա- խուսուս փաքլըզ , իսթիզամէթ վէ գարնտաշ մուհապէթի : Թէա'տտինին անէր իւզէրինէ թէսիրաթը . իշթիրաքը մալ վէ էմլաք պու խուսուստա պա'զը միւսթէսնա ահվալ	34—35
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. 'ԻՊԱՏԷԹԷ ՏԱՅԻՐ	35
Էվվէլէի Խրիսթիանլարըն 'իպատէթ էթտիքլէրի մահալլէր , քիւթուզը մուգատտէսէլլէրի , Թա'ամը մուգատտէս ալիսի վէ եէվմը մուգատտէս	36
ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆԻՆ ԷՍՍՍԸ ՕԼԱՆ 'ԱՀՏԸ ՃԵՏԻՏԷ ՏԱՅԻՐ	37
Էյամը հաժարիունտա թա'լիմաթը մէսիհիյէնին էսասը , եա'նի' Ինճիլի շէրիֆին , տահա թահրիր օլունմամասը , վէ պա'զը զայրի միւլէմ քիթապլար պուլունմասը	37
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՄԱԽՍՈՒՍԷՆ ԹԷՔԻՏ ՕԼՈՒՆՅՆ ԹԱՂԻՄԱԹԱ ՏԱՅԻՐ. Էյամը հաժարիունտա միւճատէլէ թահթընտա պուլունմա- յան թա'լիմաթ' ուլուհիյէթ , էգանիմի սէլասէ , ահվալը ին- սանիյէ վէ սայիրէ : Թահթը միւճատէլէյէ կէլէն թա'լիմաթ , 1. Յխուսուն Մէսիհ վէ Խէլասքեար օլմասը , 2. Թէպրիյէ' ա'- մալի խայրիյէ իլէ տէյիլ անճաֆ Գրիստոսա օլան իման իլէ օլ- մասը , 3. Դըյամէթ իւլ էմվաթ թա'լիմի	38
ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔԻՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	39
Էյամը հաժարիունտա վէ տահա էվվէլ մէվճուտ օլան հիք- մէթի պաթըլէ ֆըրգալարընըն պու էյամտան սօնկրա գուվ- վէթ պուլմասը : Փաւլօսուն վազթընտա պէշարէթէ գարլը իթիրազաթ	39

ԻՔԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԷԹ. ԵՐՈՒՇԱԼԻՄԻՆ ԽԱՐԱՊԱԹՐՆՏԱՆ
ՊԵՅՅԻԻԲ ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՍՍՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆԷՏԷՔ.

41

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԵՅԱ-
ՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 41

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՏՈՒՂՈՒ ՏԻՅԱՐ-
ԼԱՐԸՆ ԶԻՔՐԻ ՎԷ ՊԵՅԱՆԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 41

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻՐԱՄԷԹԱՆ 1. Ա.Է. ԲԵՆՆԱՆՆԱՐ
ԿԷՅԻԼՔ ԶԷՆՐԵՐՈՒՆ ԲԷՅ ՎԷ ԳԱՍԱԿԱԼՐԱ , ՎԷ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻՐԱ-
ՄԷԹԱՆ ՄԷՂՕԻԹԱՍԻԱ , ՊԱՐՍԻԱԹԱՆ , ԷՐՄԷՆԻՍԹԱՆ ՎԷ ԱՐԱ-
ԿԻՍԹԱՆՄԱ ԻՆԹԻՂԱՐ ՕՐԸՆՄԱՍՐ 42

2. ԱՔԷԲԱ ԲԵՆՆԱՆՆԱՐ ԻՔԻՆՃԻ ՄԷՆՐԻՆ ՍՕՆՈՆՄԱ ԶԷՄԱԿԻ ԱՔ-
ՐԻԳԱՄԱ , ԽՈՆՈՆԱ ՔԱՐԹԱԿԻՆԷՄԷ ԻՆԹԻՂԱՐԸ . ԿՈՆ ԿԱԿՄԷ
ԹԷՐԹՈՒԼԻԱՆՍՈՒՆ ԶԱՀԱՄԷԹԻ , ԻՆՉԻՆՃԻՆ ՄԷՆՐԻՆ ՕՐԹԱՍՐՆՄԱ
ՔԱՐԹԱԿԻՆԷՄԷ ԿԻՐ ՍԻՆՍՈ ՄԷՃԼԻՍԻ , ԻՆՃԻԼԻՆ ԶՕԳ ԷՐԲԷՆ ԽՐԻ-
ԹԻ լԻԱՆՐՆԱ ԹԷՐԸԻՆՄԷ ՕՐԸՆՄՈՒՂՈՆՈՒՆ ԹԷՍԻՐԱԹԸ 42

3. ԷԼԵԲԱ ԲԵՆՆԱՆՆԱՐ ՍԼԱՄԱՆԵԱՆՐՆ ԶՈՆՈՆՄԱ ԳԱՄԱՐ
ԻՆԹԻՂԱՐԸ , ԻՔԻՆՃԻ ՄԻՐԱՄԷԹԻՆ ԽԻԹԱՄՐՆՄԱ ԻՍԿԱՆԻԱ ՎԷ
ԿԱԼԼԻԱ ՎԷ ԶԷՎԷԹԻԱ ՎԷ ՊՐԻԹԱՆԻԱ ՄԻՅԱՐԼԱՐՆՄԱ ԻՆԹԻ-
ՂԱՐԸ , ՊՈՆ ԿԱԿՄԷ ԹԷՐԹՈՒԼԻԱՆՍՈՒՆ ԶԱՀԱՄԷԹԻ 43

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՊԻՐԻՆՃԻ ՎԷ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻՐԱՄԷԹԻՆՄԷ ՄԻՆԻ ՄԷ-
ՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՂԱՐՆԱ ԹԱՅԻՆ ԳԸՐՆՄԸՆ ՄԱԽՍՈՆ ՎՍԻԿԷՐ ՕՐ-
ՄԱՄՐԸ ԽԷՄԷ , ԵՐԻՆԷ ԱՆՐՆ ՍԻՐԱԹ ԻԷ ԻՆԹԻՂԱՐ ՕՐԸՆՄԱ-
ՍՐՆՐՆ ՎԱՍԻԹԱ ՎԷ ՄԷԿԷԿԷՐԻ

1. ԽԵՆԷՆՆԱՆՐԸՆ ԿԷՐԷ ԵՄԱՆԸ ՎԷ ԳԱՐԷԼԻ ԻԷ ԳԱԷՐԷԷԷՐԷ 44

2. ՏԷՆԻ ՔԵՆԷՆԻՆ ԱԼԼԱԿԱՆ ՕՐԴՈՂՈՆԱ ԽԱԿԱՆ ԿԵՅՈՒ ԳՈՐԴԷՆԻ
ԷԼԵՆԷ ԻԷ ԵՐՈՒՇԱՆ ՔԵՆԷՆԷՐԷ 45

3. ՕԼԻՄԲԵԼԱՐԻԱ ՄԱՆԻՍ ՕԼԱՆ ՍԱՅ ԴԷ ԿԵՆԷՆԱ ՄԷՔԻՆ ՐՕՄԱ ԶԷ-
ԴԻՄԷՆԷՆԷ ՔԵՆԻ ԿՈՆԸՆՄԱՐ 45

ԽԵՆԷՆՆԱՆ ՔԵՆՈՐԷՐ , ՄԱՄԷՐ ՎԷ ՔԵՆԷՆՆԱՆՐԸՆ ԷԼԵՆԷՆԻՆ ԷԼԵՆԷՆԷ
ՎԷ ԶԷՆԷՐԷՆ ԶԷՆԷՐԷ ԿԵՆԷՆԷ ՍՈՆՈՒԷՆԷՐԷ ՕԼԱՐԷ ԳԱԿԱՆ ԷՆԿԷՐԷ
ԿԵՆԷ ԿՈՒԷ ԿԵՐԱԿԵՐ ԷՆԷՆՐԱ ԷՆԷՆԷՐԷ 45—46

4. ՇԷՆԷՐԷՐԷ 46

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ , ԹԷՐՊԻՑԷՍԻ ՎԷ ՄԷ-
ՍՈՒՐԼԷՐԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 47

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԷՅԱՄԸ ԶԱՎԱՐԻՈՒՆՏԱՆ ՍՕՆԿՐԱ ՊԻԹԹԷՏՐԻՃ

ՎՈՒԳՈՒՆ՝ ՊՈՒԼԱՆ, ԹԵՊԵՏՏԻԼԱԹԱ ՏԱՅԻՐ . 47

1. Էփիսոպոսոսուն մէմուրիյէթ վէ բուժպէսի՝ Երէցին մէմուրիյէթ վէ բուժպէսինտէն թէֆրիգ օլունտու . 47

Պու իբրինհի միւտտէթտէ Էփիսոպոսալարըն իմթիյազլւթը , 1. Սինօտ մէճլիսէրինտէ բէյ վէրմէք , 2. Բիլիսէ խատէմէսինէ էլ գօմազ , 3. Բիլիսէյէ գապուլ օլունանլարըն իմթիւնան իլէ Թա՛ամը մուգատտէսէ գապուլ էթմէքտէն իպարէթ իտի . 48

2. Բիլիսէ խատէմէսինին՝ քիլիսէնին՝ ումումի՝ ազալարընտան թէֆրիգ օլունուպ , այրըճա պիր սընըֆի՝ թիպար օլունմասը իրիսթիյան քիլիսէնին՝ Ահտը՝ Աթիգին քեանանթ ուսուլինէ բիւճու՝ էթմէքտէ օլմասը . 48

Պու ճիւմէ իլէ հալա Երէց վէ Էփիսոպոսոսուն թա՛յիսի վէ՛ ազալարըն քիլիսէտէն գաթ՝ Եսխօտ քիլիսէյէ գապուլի՝ քիլիսէնին բէլալ իլէ օլմասը . 49

3. Բիլիսէ խատէմէլէրինտէ Եէնի մէմուրիյէթ վէ բուժպէլէր իհտասը . Եա՛նի՝ 1. Շամմաս մուսավինի , 2. Էփիսոպոս մուսավինի (Ղարպտա) , 3. Ճինլիլէրէ նազար էտէնլէր (Ղարպտա) , 4. Գրասթ էտիճիլէր , 5. Գալուճուլար . 49

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ԲԻԼԻՍԷԼԵՐԻՆ ՊԻՐԻ ՊԻՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ՝ ՄԱԼԱԳԱԼԱՐԸ . 49

1. Փայթթաթ վէ մէրքէզ չէ՛հիլլէրտէ պուլունան քիլիսէլէրին (վալիտէ քիլիսէլէր)՝ քիւլիք չէ՛հիլլէր , քէյ վէ գասապա քիլիսէլէրինէ չէ՛օհրէթ վէ նուֆուզ խուսուսունտա թէգատտիւմ էթմէսի : Պու թէգատտիւմ հէփէփէլիքն իպարէթ տէյիլ իտի իսէ տէ , պիր դաչ տէհր սօնկրա զուհուր էտէն հէփէփէլէ բահանլիլէն մայասը օլտու . 50

« Բէսուլի քիլիսէլէրին » չէ՛օհրէթի . 50

2. Բիլիսէլէրին պիրպիրի իլէ օլան՝ ալազալարըն սյու միւտտէթտէ թէչքիլ օլունուպ մէյոտանա կէլէն Սինօ մէճլիսէրի իլէ գուվլէթլէմէքտէ պուլունմասը . 51

Թ . Ի . 150 տէն էվլէլ Սինօտ մէճլիսի գիքը օլունմայալ , անլէրին նիզամն թէչքիլաթընըն նազլիյէթի Թ . Ի . 200 տէն սօնկրա թէրթուլիանոստա պուլունուր : Թ . Ի . 250 տէ պուլ մէճլիսէրին՝ ատէթ օլմուչ օլմասը . 51

3. իրիսթիյան քիլիսէլէրի պէյնինտէ օլան՝ ալազանըն թալսիյէնամէ մէքթուպլարը վասիթասիլլէ սապիթ օլունմասը . 51

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . ԲԻԼԻՍԷԻ՝ ՈՒՄՈՒՄԻՅԵՆԻՆ ՊԻՐԼԻՅԻ ՎԷ ՊՈՒ ՊԻՐԼԻՅԻՆ ՎԷԲԻԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ . 51

1. իրիսթիյան քիլիսէսինին թապլի՛աթը բուհանիյէսի միսիլիւ հիյէթի զահիրիյէսի գիւլիմի . զահիրի պիրլիյէ գիյատէ էհէմիլլէթ վէրիլմէսի . Գիփրիանօսուն էֆքեարը . անըն էվսաֆը չախսիյէսի . 52

2. Պէտրոս ընտուլ իլէ անըն խալիֆէսի 'ատտ օլունան Բօմա
էփիսոփօսլարընըն քիլիսէի 'ումումիյէի զահիրէյէնին վէքիլ վէ
րէիսի օլմալարը զիւ'իսիւնին տէրէճէ տէրէճէ մէյտան վէ շէօհ-
րէթ պուլմասը : Բիփրիյանօսուն էֆքեարը 53
- ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ. ԹԵՐՊԻՅԷՅԷ ՏԱՅԻՐ 53
- ԳԸԱՍԸ ԷՎՎԷԼ. Բիլիսէի 'ումումիյէնին 'ասէրինէ կէօրէ քէր-
պիյէ ինրասը հազգընսա 53
1. Խրիսթիյան խմինէ նալայըգ օլան 'ազալար. 2. Թէա'տտի
վազթինտէ տինէրինի ինքեար էտէնէր , քիլիսէտէն քէսիլիր-
լէր իտի : Թէօվպէքեսարլարը թէքրար քիլիսէյէ գապուլ էթ-
մէսի ուսուլու 54
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Թէրպիյէ մասսէսինսէն օլայը գունուր էսէն Ֆըր-
գալար (հէրէթիգօսլար) : Ֆըրգա քիլիսէսինին մա'նասը . . . 55
1. Բարթալինէտէ իւչիւնճիւ տէհրտէ գուհուր էտէն Ֆէլի-
սիսիմօս Ֆըրգալար. Եա'նի' քիլիսէ թէրպիյէսինի կէվէք թու-
թանլար 55
- Եինէ օլ թարիխտէ Բօմատա գուհուր էտէն 'նօվաթիանօս
Ֆըրգալար , Եա'նի' քիլիսէտէն քէսիլէնէրին թէքրար քիլիսէյէ
գապուլ օլունմասընը ընտտ էտէնէր 56
3. Տէօրտինճիւ տէհրին իպթիտասընտա Մըսըրտա գու-
հուր էտէն Մէլէթիօս Ֆըրգալար , Եա'նի' թէրպիյէի քիլիսէյի
հատտէն զիյատէ իճրա էթմէք իսթէյէնէր 56
- ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ
ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹԻ ՊԷՅՈՒՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 57
- Պու նիսպէթին իքինճի միւտտէթտէ Խրիսթիյանլար վէ տինի
մէսիհի 'ալէյհինէ մախալիֆէթ , զուլ' վէ թէ'ատտիտէն 'իպա-
րէթ օլմասը , էյամը հալարիունտա թէա'տտի Եհուտիլէր թա-
րաֆընտան օլուղու կիպի , իքինճի միւտտէթտէ փութիէ-
րէսթ Բօմա հիւքիւմէթի թարաֆընտան օլմասը 57—58
- Թէա'տտիլէրին օն 'ատէտ ի'թիպար օլունմասը 58
- Թէա'տտիլէրին պա'զը սէպէպլէրի , մէսէլա' նէրօն իմիէրտա-
թօրուն զէմանընտա Բօմունըն իհրազը Խրիսթիյանլարա համլ
օլունմասը , Եախօտ Խրիսթիյանլար մաթլուպ օլան գուրպան-
լարը թապտիմ էթմէալքլէրի իլիւն իթա'աթսըզ վէ տինսիգ
սայըլմալարը 58
- 1 Էնէ թէա'տտի նէրօնուն զէմանընտա (սահիֆէ 34) . . . 57
- 2 Էնէ թէա'տտի Տօմիթիանօսուն էյամընտա 58—59
- 3 Էնէ- թէա'տտի Թրայիանօսուն էյամընտա : Երուչալիմ
էփիսոփօսու Սիմէօն վէ Անթաքես էփիսոփօսու Իկնաթիօս
շէհիտ օլուլար 59
- 4 Էնէ թէա'տտի Հաթրիանօսուն կիւնիւնտէ , պիր ազ էհվէն . 60

- 5 Ինչի թէա՛տտի Մարգօս Աւրէլիօսուն է յամբնտա . Իգմիր
էփիսգօփօսու Փօլիգարփօս՝ Եուհաննա Բէսուլուն շայրտի՝ չէ- 61
հիտ օլուր
- Պու թէա՛տտինին Ֆրանսանըն Լիօն վէ Վիէն չէհրլէրինտէ
չիտտէթ իւզրէ օլմասը . Շամնդս Սանքթօս վէ Աթսլօս . Պլան- 62
տինանըն Ֆէվզ իւլ 'ատէ ճէսպրէթ վէ մէթանէթի
- Մարգօսանլարա գարշը օլան մուհարէպէտէ Եըլտըրմո՛ նամ 63
Խրիսթիան ասքէրին տու՛ասը սէմէրէսի
- 6 Ինչ թէա՛տտի Սէպթիմօս Սէվէրօսուն է յամբնտա . Փէրփէ- 64—65
թուա նամ պիր խաթուն վէ սայիրլէր չէհիտ օլուր 65
- 7 Ինչ թէա՛տտի Թրոքիւլը Մաքսիմիանօսուն է յամբնտա 65
- 8 Ինչ թէա՛տտի Տէքիօս վէ Կալլօս Իմիէրաթօրլարըն կիւ- 66
նիւնտէ զայէթլէ չիտտէթլի . Քիփրիանօս իլէ քէնտի քիլիսէ-
սինին թա՛ուն վազթինտէ կէօսթէրտիքլէրի իւզրէթ
- 9 Ինչ թէա՛տտի Վալէրիանօսուն է յամբնտա . Բօմա էփիս- 67
գօփօսու Սիբիթօս , վէ Աֆրիգատոս Քիփրիանօս չէհիտլէր
- 10 Ինչ թէա՛տտի Տէյօքլէթ իանօսուն կիւնիւնտէ . զիյատէ- 68
սիլլէ չիտտէթլի . Մէրամը՝ ճիւմլէ Խրիսթիանլարը Եէր Եիւ-
զիւնտէն տէֆ՝ էթմէքիք օլմասը
- Պու թէա՛տտիտէ Խրիսթիանլար ալէյհինէ իսթի՛մալ օլունան 68—69
թիւրլիւ իսքէնճէլէր
- Դալէրիօս Իմիէրաթօրուն ահվալի 70
- ՊԱՊԼ ԲԱՊԻ . ՏԻՅԱՆԵԹ ՎԷ ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ 71
- ՅԱՍԼԸ ԵՎՎԵԼ . ՏԻՅԱՆԵԹԷ ՏԱՅԻՐ 71
- Պու միւտտէթտէ Խրիսթիանլարըն տիյանէթի խալիսէլէրի- 71
նին պա՛գը իշարէթլէրի
1. Յալճըլըգ , սիհիրպազըգ , փութլար Եափմազ կիպի զոյ- 71—72
րի մէշրու՝ սէնա՛թլարը թէրք էթմէք , սէրկի վէ օյուն
Եէրլէրինէ կիթմէքտէն իճթինապ էթմէքիք
- « Շէյթան իլէ անըն սալթանաթ վէ մէլէքլէրինի թէրք 72
էտէրիմ » իգրարընտան նէ՞ անկաշըլըր իտի 72
2. Էսարէթին Խրիսթիանլար արասընտան գալգմասը 72
3. Փութփէրէսթ հիւքիւմէթինտէն մէմուրիյէթ գապուլ 72
էթմէմէք . պու պիւթիւն պիւթիւնէ մէնհի տէյիլ իտի
- Պու միւտտէթտէ քիլիսէ խատէմէլէրինին էվէնմէմէսի տա-
հա՛ 'ատէթ օլմայըպ ըիյազէթքեարլըգ մէյիլ պուլունմասը .
Բուհպանիյէթին տահա մէյտանա կէլմէմէսի . Մաթթ . ԺԴ .
20 օլան քէլամը պիր էմր կիպի սսյըպ՝ Փազը հալինտէ Եաշա- 72
յանլարըն պուլունմասը 72
- ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ԻՊԱՏԵԹԻ ՈՒՄՈՒՄԻՅԷ ՎԷ ԻՊԱՏԵԹԻՍԱՆԵԼԷՐ . 73
թ . Ի . 239 ատէք Խրիսթիանլար իպատէթլէրինի նէրէտէ

գըլարլար իտի. 'իպատէթխանէլէր ետիրլմաղա նէ վագըթ	
պաշլանըլտը	73
Սըրա վէ ուսուլի 'իպատէթին պէյանը	73
Սուրէթ վէ թաավիր 'իպատէթխանէլէրտէ պուլունմամսը	74
եալընըզ պա'զը թէշպիհաթըն իսթիմալը մախսուսի	74
էլվիրա մէճլիսինին գարարը Սուրէթ վէ հաշ նիշանէլէրինին	
անճագ էվէրտէ իսթիմալի	74
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՄՈՒԳԱՏՏԵՍ ԿԻՒՆԼԷՐ	74
Կիրակի կրկնիւնտէ հէր տիւրլիւ իշ վէ մասլահաթը տիւն-	
եէվիյէտէն ֆէրաղաթ օլունմասը. « Եարըմ օրուճ »	75
Փասգալիա եօրթուսու վէ պու խուսուստա օլան իսթիլաֆ	
Փօլիզարիօս իլէ Անիքէթօս, վէ սօնկրա Փօլիքրաթէս իլէ	
'Լիքթօրուն միւճատէլէլէրի	75—76
Փասգալիատան 50 կիւն սօնկրա 'իտուլխամէյ յ ն եօրթու-	
սու 'ուճուճէն, Բրիստոսուն վէլատէթի կիւնիւ իսէ նատիրէն	
հըֆզ օլունուր	76
Պու միւստէթտէ Բրիստոսուն էօլիւմիւ վէ գըյամէթինին	
զիքրի Խրիսթիյանլար 'ինտինտէ մուհիմմ օլմասը	76
Բրիստոսուն վաֆթիզի եօրթուսու եալընըզ Փաշսթին իլէ	
Սիւրիատա վէ շէհիտլէրին գաթլ օլունտուզլարը կիւնլէր	
վէլատէթ կիւնիւ տէյու հըֆզ օլունուր	76
Պագէն կիճէ օրթասընտա օլան 'իպատէթլէր վէ էլվիրա Սի-	
նօտունուն (թ. ի. 303) պու 'ատէթի նէհի էթմէսի	76
Բրիստոսուն իքինճի կէլիշի հագգընտա օլան զիւ'իւմ	76
ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ. ԷՍՐԱՐԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵՑԵ ՏԱՅԻՐ	77
1. 'Լաֆթիշ հաֆթընա	77
'Լաֆթիշ օլունանլարըն «Րէսուլլէրին իգրարնամէսինի» գա-	
պուլ էթմէսի, վէ « Շէյթան վէ անըն սալթանաթընը վէ	
մէլէլէրլինի թէրը էթմէք » ահսնամէսի	77
Իւլիւք չօճուզլարըն վաֆթիզի, վէ պունու թաստիգ է-	
տէն իսպալլար վէ շէհատէթլէր	77
Վաֆթիզին նէ վէճլէ վէ նէ վագըթ իճրա օլունմասը, վէ	
պէյազ էսվապ վէ եաղլամագ կիպի զահիրի այինլէր	77
Հէրէթիգօպլարըն վաֆթիզիին գապուլ օլունուպ օլուն-	
մամասը հագգընտա միւճատէլէ Պու խուսուստա Բիվրիա-	
նօս իլէ Րօմալը Սթէֆանօս պէյնինտէ օլան միւնաղա'ա, վէ	
սօնկրաքի օրթա եօլ	78
2. Թա'ամը ճափարդէս հաֆթընա	79
Թա'ամը մուգատտէսին նէ վագըթլար վէ նէ վէճլէ իճրա	
օլունմասը, նէ մա'նա իւզրէ գուրպան թա'պիր օլունմասը,	
մուհապպէթ զիյաֆէթլէրի	79

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵՑԷ ՏԱՅԻՐ	80
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԻՆՃԻԼԻ ՇԵՐԻՖԻՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸՆԱ ՏԱՅԻՐ	80
ՍԱՀԱՐԸ ՃԵՏԻՒԹԻՆ ԳԱՊՈՒԼ ՕՂՈՆՄԱՍՐ. ԻՔԻՆՃԻ ՎԷ ԻՆՉԻՆՆՈՒՆ ՃԻՆ ՎԷ ԽԵՐՈՒՆԸՆՃԻՆ ԽԵՆԴՐԵՐՈՒՄ ԿՈՒ ԿԱՊԱՄԵՑ ԿԱՊԸ ՄՈՒՍԼՈՒՆ ԼԻՄԵՐԻՆ ՇԵՆՄԱՅԵԹԻ	81
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԲԵՍՈՒԼԼԵՐԻՆ ԽՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԵՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	81—82
ՊՈՆՈՆ ԲԵՍՈՒԼ ԹԵՆԴԻՓԻ ՕՂՄԱՅԸ, ՂԱՅԵԹ ԷՍԲԻ ՕՂՄԱՅԸ	82
ԹԱԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵՑԷ ԷՍԱՍԻՑԷՆԻՆ ԹԷՎԱՐԻՆԻ	82
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԻԻՉ ԻԽԳՆԻՄՏԷ ՄԷՎՃՈՒՑ ՈՒԼՈՒՀԻՅԵԹ ԹԱՆԻՍԻ	82
ԱՂԱՀՐԵՆ ՄԷՎՃՈՒՄԵԹԻՆԻՆ ՔԻԹԱՅԸ ՇԵՐԻՓԻՆ ԹԱՆԻՍԻՄԱՅԸ ԹԵՆԱ ՄԷՍԻՆ ԿՈՒ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻԼՄԱՅԵԹՈՒՄ ԳԱՊՈՒԼ ՕՂՈՆՄԱՍՐ. ԿՈՆԱՆ ԽԱՅԻՐ ԿԵԹԻՐԻԼԵՆ ԽԱՊԱԹԼԱՐ	82
ՈՂՈՒՀԻՅԵԹՈՒՄ ԻՆՉԻՆ ԽՈՒՄԱՅԸՆՄԱ ԿՈՒՄՓԵՐԵՑԻՍԻՍՍԻՍ ԼԻՄԵՐԻՆ ԳԻՆԻՍԻՍ	83
ԷԳԱՆԻՍԻՍ ՍԵԼԱՄԵՑ ՎԷ ՔԻՍՄՈՍՈՆ ՈՂՈՒՀԻՅԵԹԻ ՄԱՅԵԹԻՍԻ ԿՈՒ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻԼՄԱՅԵԹՈՒՄ ԿՈՒ ՄԻԼՄԱՅԵԹՈՒՄ ԶՈՐ ԿԵՆԴԻՍԻՍ ՕՂՄԱՅԸ	83
ԷԳԱՆԻՍԻՍ ՍԵԼԱՄԵՑ ԹԱՆԻՍԻՆԷ ՄԱԽԱՅԻՓ ՓԵՐԳԱՄԱՐ	84
1. ՓԱՆԵՐԻ ԶԱՄԵՑ ՓԵՐԳԱՄԱՐ, ԿՈՒ ՓԵՐԳԱՄԱՐՆ ԷՆ ՄԷՆՈՒՐ ՄԱՅԵԹԻՐ ՎԷ ՄԱՅԵԹՈՒՄ ԳԱՐՉԸ ԵԱԳԱՆ ԽՐԻՍԹԻՅԱՆ ՄԱՆԱՂԻՄԵՐ	84
2. ՍԱԼԻՍ ԵՆՈՒՆ ՄԱՅԵԹՈՒՄ ԵՆՈՒՆ ԳԱՊՈՒԼ ԵՊԵՆ ՓԵՐԳԱՄԱՐ	84
ՊՈՒ ՓԵՐԳԱՄԱՐՆ ԹԱՆԻՍԻՄԱՅԸ ՎԷ ԷՆ ՄԷՆՈՒՐ ՄԱՅԵԹՈՒՄ	84—85
3. ԻՆՍԱՆԻՅԵԹԻՆԻ ԳԱՊՈՒԼ ՎԷ ՈՂՈՒՀԻՅԵԹԻՆԻ ԲԵՍՈՒՄԵՑՆԵՆ ՓԵՐԳԱՄԱՐ	85
ԷԳԱՆԻՍԻՍ ՍԵԼԱՄԵՑ ԻՆՉ ԽՐԻՍՄՈՍՈՆ ՈՂՈՒՀԻՅԵԹԻ ԹԱՆԻՍԻՍԻՍ ՆԷ ԷՍԱՄ ԻՆՉԵՐԻՆԷ ՄԷՍԻՆ ՕՂՄԱՅԸ: ՊՈՒ ՄԻԼՄԱՅԵԹԻՆ ԿԱՊԸ ԽՐԻՍԹԻՅԱՆ ՄԱՆԱՂԻՄԵՐԻՆԻՆ, ՄԷՍԵԼԱՐՈՒՄ ԳԵՄԵՑ, ԻԿ- ՆԱԹԻՍ, ՅՈՒՄԻՍ, ԻՍԵՆՄԱՅԵՐԻԼԻՍ ԳԵՄԵՑ, ԹԵՐԹՈՒԼԻԱ- ՆՈՒ ՎԷ ՇԵՐԱՆՈՒՄ ԿՈՒ ԽՈՒՄԱՅԸ ԹԱՆԻՍԻՄԱՅԸ	85—89
ՊՈՒ ԿԱՊԱՄԵՑ ՕՐԻԿԵՆԵՍԻՆ ԹԱՆԻՍԻՄԱՅԸ	89—90
ՊՈՒ ՄԱՆԱՂԻՄԻՆ ԹԱՆԻՍԻՄԱՅԸՆՆ ԶՈՐԱՆԼԱՐԸ	
1 ԵՆՈՒՆ ԶՈՐԱՆ. 2 ԵՆՈՒՆ ԶՈՐԱՆ. 3 ԵՆՈՒՆ ԶՈՐԱՆ	90
ՊՈՒ ԽՈՒՄԱՅԸՆ ՄԱՅԸ ՏԻՍԵՆՍԻՍՈՆ ԿԱՐՉԸ	91
ՅԱՍԼԸ ԲԱՊԻ. ԱՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻՅԷ, ԵԱԽՈՍՑՑ ԿԻՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԵԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷ ԹԱՆԻՍԻՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	91
ԲՈՒՀԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷՆ ՄԱՅԸ ԿԱՐՉԸՆՄԱ ԳԻՆԻՍԻՍ: 1. ՊԵՐԵՆՈՒՆ ՎԷՆՈՒՆ՝ ՕՐԻԿԵՆԵՍԻՆ, ԵԱՆԻՐ՝ ՃԻՄԵՐ ԲՈՒՀԼԱՐԸՆ ԶԵՄՓՓԻ ԽՐԻՍԹԻՅԱՆ ԷՎՎԷԼ ԿԻՐՈՒՄՆ ԽԱՂԸ ՕՂՈՆՄԱՍՐ ԳԻՆԻՍԻՍ	91—92
2. ԻԿԵՆՈՒՆ ՎԷՆՈՒՆ՝ ՔԻՐԻՍԷԻ ԶԱՐԳԻՅԻՆԻՆ, ԵԱՆԻՐ՝ ԻՆՍԱՆ ԲՈՒՀԼԱՆՈՒՆ ԿԵՐ ԿԻՐ ՄԱՅԵԹԻՆ ՃԵՄԵՐԻ ԻՆ ԿԵՐԱՄԵՐ ԽԱՂԸ ՕՂՈՆՄԱՍՐ ԳԻՆԻՍԻՍ	92

3. Իւլեւնճի- ղեւ'եմ' քիւիսէի զարպիյէնին , եա'նի' հէր
պիր ատէմին րուհունուն թապի'աթ գանունու իլէ ճէսէտ
իլէ պէրապէր փէտէրինտէն թէվէլլիւտ էթմէսի զիւ'իւմիւ . 93

Կիւնահը ասիլ իլէ իրաոէթի ինսանիյէ թա'լիւմթընըն
սահսընտա' իքի պէօլիւք մէսէլէ , եա'նի'

1. Կիւնահ սէպէպիւնտէն ինսանըն խայր վէ հազգա տողրու
օլան գուտրէթիւնին էքսիլիպ էքսիլմէմէսի 93

2. Եէնի տօղուշտա իրաոէթի ինսանիյէնին' թէսիրաթը
իլահիյէ իլէ օլան 'ալազասը 93

Ղնօսթիքիլէրին թէսնէյն թարիգի մէսլտէսինճէ , շէրր'
խայր միսիլիւ էգէտէն վէ էպէտի տիր , վէ ինսան պիզ զէրու-
րէ կիւնահ իլէյր : Պունա գարչը իրիւթիան մուալլիմէրին
թա'լիւմթը 94

1. Իսքէնտէրիէլի Բիւմէսին թա'լիմի : 2. Օրիկէնէսին
թա'լիմի : 3. Թէրթուլիանօսուն թա'լիմի : 4. Քիփրիանօսուն
թա'լիմի 94—96

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ՔԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ 96

Բէֆարէթ քէլիմէսինտէն նէ' անկլաշըլըր 96

Ղնօսթիքի վէ էպիօնի ֆըրգալարըն պու խուսուստա պա-
թըլ զիւ'իւմիւ 97

Խրիսթիյան մուալլիմէր պունլարա գարչը' Բրիստոսուն էօ-
լիւմիւնիւն սէպէպի' 'ատալէթ իգթիզասընճա պիլ վէքեալէ
ինսանլարըն միւրթիմիլիյինի րէֆ' էթմէք իշիւն իտի տէյու
պէյան էտէրլէր իտի 97

Փօլիքարիօսուն , Իկնաթիօսուն , Բօմալը Բիւմէսին , Հէ-
րանօսուն սէօզլէրի 97—99

ՕՐԻԿԷՆԷՍ ՎԷ ԽՍԲԷՆՏԷՐԻՑԷԼԷԼԷՐԻՆ, ՔԷՖԱՐԷԹ ՀԱԳԳԸՏԱ
ՕԼԱՆ ԶԻԻԻԻՄԼԷՐԻ 100

Օրիկէնէսին քէֆարէթ հազգընտա օլան զիւ'իւմէրինին
նօզասնլարը :

Պէրնճի Նօֆաան. Ճիւմէ մախլուգ օլան րուհլարըն թէքրար
պէ թէքրար կիւնահս տիւշիւպ անտէն խէլուս օլմասը թա-
պի'ի վէ 'ատի պիր շէյ տիր տէմէսի : Իվնճի Նօֆաան. Կիւնահ-
քեարըն միւսթահազգ օլտուղու 'ազապըն անճազ իսլահը
իշիւն օլմասը զիւ'իւմիւ : Իւլեւնճի Նօֆաան. Կիւնահքեարըն
միւսթահազգ օլտուղու 'ազապ էպէտի տէյիլ տիր տէմէսի . 100—101

ՖԱՍԼԸ ՍԱՏԻՍ. ԱՆԲԷԹԷ ՏԱՅԻՐ 102

1. «Պէն սէնէ օլ-տրէլիէ , եա'նի' Բրիստոսուն քիւնէսարա զահիլէն
էտրէշ-նլէք ասպիլէ երէճէյի ղեւ'եմ' 102

Պու զիւ'իւմի սահապէթ վէ րէտու էտէնլէր 102—103

2. Էօլի-մօթի սօնիւք վէ շէրա'սի կիւնէնիքիւն եվէլ օլան հալէ րոյիւր :

Յոռութիւնս, Թէրթուլիանսս վէ Իսքէնտէրլյէլիլէրին զիւ'իւմէրի	103
5. Գըյաճ էրէճէ՛ Զէսէր հափքընարա օլան զիւ'իւմէր	103
Իսքէնտէրլյէլիլէրին , վէ Յոռութիւնսս իլէ Թէրթուլիանսսուն	104
վէ սայրլիլէրին զիւ'իւմէրի	104
4. Բոսգէ Զէլա հափքընարա . Թէրթուլիանսս վէ Աւկոսթիւնսուն	105
Թա'լիմաթը	105
5. Զէննէլէ վէ անըն սա'արէլի հափքընարա . Յոռութիւնս, Օրիկէնէս	105
վէ սայրլիլէրին Թա'լիմաթը	105
6. Զէննէլէ վէ անըն 'աղաղը հափքընարա . Բոմալը Բլէմէս , Բիփ-	106
րիանսս վէ Աւկոսթիւնսուն Թա'լիմաթը Իսքէնտէրլյէլի Բլէ-	106
մէս վէ Օրիկէնէսին Թա'լիմաթը	107
ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ . ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԵՐԻ	107
ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	107
Թա'լիմաթը մէսիհլյէնին պէյանընտա հիքմէթ ուսուլինին	107
գուլանըլմասը . Օրիկէնէսին Բէլսոսա գարըն ճէվապը . . .	107
Փորֆրիլինին վէ Հիէրօքլէսին տինի մէսիհլյէ գարըն Թահ-	107
րիւրաթը	108
Եհնուտի Ֆրգալար . 1. Էպիօնի , 2. Նազարէթլի , 3. Էլզըսէ	109
ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖՐԳԱԼԱՐ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ	109
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ . ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸՆ ԷՎՍԱՖԸ 'ՈՒՄՈՒՄԻ-	109
ՅԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	109
1. Պուռնարըն հիքմէթ Թարիգի . 2. Ղնս'իլէթ Թա'պիրի .	109
3. Պու Ֆըրգալարըն գաչ նէվ' իտլի	110
4. Ղնսթիքլիլէրին պահս էթաիքլէրի մէսէլէլէր	110
5. Ղնսթիքլիլէրէ կէօրէ Բրիստոսուն զաթը վէ քէֆարէթի	111
նիճֆ օլուր . 6. Ղնսթիքլիլէրին անվալը զաթլիլէրի վէ ախ-	111
լազ իոռսոռսունտա օլան Թա'լիմաթլարը	112
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ԵՀՈՒՏԻ ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸ ՊԵՅԱՆԻ	112
1. Բէրէնիւս Ֆըրգալար . Բէրինթոս քիւմ վէ Թա'լիմաթը նէ իտի	112
2. Պասիլիտէս Ֆըրգալար . Պասիլիտէսին « Վիճուտի ասլի » վէ	113—114
անըն Բոսրէլիլէրէ վէ « Բէյիս » հագգընտա օլան աճայըպ	114
զիւ'իւմէրի	114
3. Վալէնիլիւս Ֆըրգալար	114—115
Վալէնիլիւսուն քէայինաթըն ասլը վէ Ալահ վէ « Իլահը	115
սանի » վէ « քէմալլիլէթ » վէ Բրիստոսուն իշի հագգընտա օ-	114—115
լան զիւ'իւմէրի	115
Պու Ֆըրգալարըն պաշգա մէշնուր զաթլարը	115
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . ԵՀՈՒՏԻԼԵՐԷ ՎԷ 'ԱՀՏԸ 'ԱԹԻԳԷ ՄՈՒԻԱԼԻՖ ՕԼԱՆ	116
ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸՆ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	116
1. Օֆէ Էսթար Էլլան Ֆըրգալար	116
Պու Ֆըրգալարըն զուհուրի վէ « Նամալիւմ Ալահ » վէ « Ին-	

սանը էվվէլ » վէ Բուհ էլ Գուտս վէ « չէրր իւհհը » վէ Հիբ- մէթ վէ « րուհանի վէ ճիսմանի Գրիստոս » վէ անըն միւնասի- պէթէրի հագգընտա օլան զիւ'իւմէրի	116—117
Պուռտան չըգանի Սէի վէ Գայն Փըրգալարը	117
2. Սախա-բնիս Ֆըրգալարը . Պու Փըրգանըն զուհուրու վէ պաշ- գա Ղնօսթիքի Փըրգալար իւէ օլան միւնասիպէթ վէ մուֆա- րէգէթի. անըն տէվամը	118
3. Թէշիյան Ֆըրգալարը . Թէշիյան քիմ իտի վէ անըն թա'լիմա- թընըն մախսուսիյէթէրի	118—119
4. Անիկիսիյէ , Էա'նի' շէրէ'ալը իւհհիյէ ըհո' Էո'ն Ֆըրգալար	119
Պու Փըրգալարըն թա'լիմաթը քէօթիւ ակաղը պախա	119
Ա. Բարթոլոմէս Ֆըրգալարը . Պու Փըրգանըն զուհուրու , էսհա- պը վէ թէշիյարաթը	119
Բ. Նէօլայիկիս Ֆըրգալարը . Պու Փըրգանըն զուհուրի վէ թա'լ- իմաթը Գրիստալը չէրիֆտէ զիբը օլունուր	120
5. Մարթիոն Ֆըրգալարը . Մարթիոն քիմ իտի վէ թա'լիմաթը նէ խուսուսարտա սալիֆ իւզ զիբը Ղնօսթիքի Փըրգալարըն զիւ'- իւմէրինտէն միւթէֆէրիիզ տիր	120—121
Պու Փըրգանըն խէլասքեարա տայիր օլան թա'լիմի. անըն տէվամը . հանկը խրիսթիան մուալլիմէր անը ճէրհ էթտիլէր	121—122
6. Մանի Էա'նի Մանիկի Ֆըրգալարը	122
Մանի Փըրգալարըն սայիր Ղնօսթիքի Փըրգալարա նազարէն սըֆաթը մախսուսէսի , Նրիսթիան իամինէ լայըզ տէյիլ	122
Մանի քիմ իտի վէ Փըրգալարըն սայրը ճինս ինսանլար հագ- գընտա օլան մախսուսի զիւ'իւմէրի . Անըն մէմուրլէրի , 'իպա- տէթի , ինթիչարը , թէ'սիրաթը վէ տէվամը	123—124
ՅԱՍԼԸ ԲՍՊԻ Մժնիսիս Ֆըրգալարը . Պու Փըրգանըն Ղնօսթիքի օլ- մայուպ պա'զը թա'լիմաթը մախսուսէ , խուսուսա փէյղամ- պէրլիյին տէվամը , վէ իքինճի տէֆ'ա էվլէնմէմէք հագգըն- տա անըն զիւ'իւմէրի	125

ԻԻԶԻԻՆՃԻԻ ՄԻԻՏՏԵԹ. Թ. Ի. 311—590, Պէ03ԻԻԲ	
ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՍՍԱՆ ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐԱՏԵԲ	127
ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ	127
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԲՍՄԱ ՄԷՍԱԼԻԲԻՏԵ ԻՆԹԻՇԱՐԸ	127
Թ. Ի. 259 ատէք տինի մէսիհիյէ միւստատէ վէրլմէյիպ , Գօնաթանթիւնօսուն կիւնիւնտէ քէսպի հուրրիյէթի	127—128

Գօնսթանթինոս՝ փէտէրինին թէրպիյէսի իւզրէ Խրիսթի-
յանլարա տօսթլուգ կէօսթէրէր : Վալիտէսի Հէլինա օլլուն-
տան էվէլէ Խրիսթիան օլմուշ իտի 128

Խրիսթիանլարըն իման վէ չէքտիքլէրի թէ՛ ատտիլէրին Գօնս-
թանթինոս իւզէրինէ թէսիրաթը : Թ . Ի . 306 տա Իմիէրա-
թօր օլուր : 312 տէ Մաքսէնթիօսա գարշը էթտիյի մուհա-
րէպէտէ , կէօքտէ հաչ սուրէթինի կէօրմէսի նազլիյէթի վէ
Գօնսթանթինոս իւզէրինէ օլան թէսիրաթը : Գօնսթանթինոս
պիթ թէտրիճ տինի մէսիհիյէ սահապէթ էտիպ , 323 տէն
սօնկրա թէպա՛ասընը տինի մէզպուրէ տա՛վէթ , վէ 337 տէ
քէնտիսի ըէսմէն քիլիսէյէ գապուլ օլունուր : Անըն թէէսի-
րինճէ ատէմէր զահիրէն խրիսթիան օլուր : Անըն վազթըն-
տան սօնկրա տինի մէսիհի Րօմա մէմալիքինտէ Յուլիանօսըն
վազթընտան մա՛տա շէրէֆ պուլտու 129

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՆԻՆԻՆ ԲՕՄԱ ՄԵՄԱԼԻԲԻՆՏԷՆ ԽԱՐԻՃ
ՕԼԱՆ ՏԻՅԱՐԼԱՐՍԱ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 130

Յարախանդ . 1 . Ասիա գըթա՛սընտա ինթիշարը , էրփէն-
խանդ . Գրիգոր Լուսաւորիչին վասիթասը իլէ Տրդատ փա-
տիշահըն վէ էրմէնիլէրին տինի մէսիհիյի ըէսմէն գապուլ էթ-
մէսի : Մէսրօպուն Քիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ էթմէսի , Յար-
սիլէրթարաֆընտան թէ՛ ատտի , շէհիտէր 130

Արապխանդ . 350 տէ Գօնսթանթիօս Իմիէրաթօր տինի
մէսիհինին օրատա ինթիշարընա չալըշըր : Հինտի Թէյօֆիլօս :
Պիր շէյսին զայրէթի : Տինի իսլամըն զուհուրինէտէք Արա-
պիսթանտա տինի մէսիհինին հալի 130—131

Հիւրխանդ . Հինտի Թէյօֆիլօսուն վա՛ղ էթմէսի , պիր
թիւճճարըն շէհատէթի . Կիւրճիխանդ ինթիշարի 131

2 . Ա. ֆրիգա գըթա՛սընտա : Հապէլխանդ . Պրէմէնթիօս
վէ էտէսիօս վա՛րզէր 132

3 . Էվրօփա գըթա՛սընտա . իւշիւնճիւ տէհրտէ Քափատօ-
քիալը էսիրէր վասիթասը իլէ տինի մէսիհինին Կօթ թայֆէ-
սինէ ինթիշարը : Կօթլարըն Արիօս ֆըրգասընտան օլմասը ,
Իւֆիլասըն հուրուֆաթ իհտաս վէ Քիթապը շէրիֆին պէօ-
յիւք գըսմընը անլէրին լիսանընա թէրճիւմէ էթմէսի 132

Եուհաննա Քրիսօսթօմուս Կօթլար իշիւն չալըճասը 133

Պրանդ . տինի մէսիհինին ինթիշարը . Յօսթօս , Ամիթօս
վէ Քէսարիօսըն չալըճալարը 133

Պրիմիլէր էվէլէր Արիօս ֆըրգասընտան օլուպ , սօնկրա
քիլիսէի ռուսմիլէնին թա՛լիմինի գապուլ էտէրէր 133

Պրանդարըն հիւքմոտարը Գլօվիսին , գէվճէսի Գլօթիլտանըն
թէէսիլի իլէ Խրիսթիան օլմասը , վէ անըն էօրնէյինճէ պիւ-

Թիւն թայֆէնին տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէսի	133
Պրիթանիալը Փաթրիքիօս Աքօչիա վէ Իրլանտատա տինի մէսիհիյի թէպչիր էթմէսի	134
ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ԲԻԼԻՍԷ ԽԱՏԵՄԷԼԵՐԻ, ՌԻՍՈՒԼՈՒ ՎԷ ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	135
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԲԻԼԻՍԷ ԽԱՏԵՄԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ	135
Բիլիսէ խատէմէսի պիր պյրը սընըֆ օլարադ , քէսպի նու- ֆուզ վէ թէսիրաթ վէ հիւքիւմէթ էթմէսի	135
Գարը շամաալարըն թա՛յինի, Եէնի մէմուրլար՝ 1. Բիլիսէ խազնէտարը, 2. Բիլիսէ եազըլարընը հըֆզ էտէնլէր, 3. Մէճ- լիպլընին քեաթիպլէրի, 4. Նասիթալարա զիյարէթ էտէնլէր վէ 5. Մէզարճըլար : Բիլիսէ խատէմէլէրինին չօղալմասընը մէն էտէն գանուլար , անլէրին էվլէնմէսինին եասադ օլմասը . Բի- լիսէ խատէմէլէրինին ուսուլի թա՛յինի . Բիլիսէ խատէմէլէրի- նին քիլիսէտէն քիլիսէյէ նազլի	136
Բիլիսէ խատէմէլէրինին թա՛լիմի . Իսքէնտէրիյէ , Անթա- քիա , էտէսիա վէ Նիսիպիստէ 'իլմի իլահի մէքթէպլէրի	137
Էփիսգօփօսլոր տա քիլիսէ խատէմէսինի թա՛լիմ էթտիլէր Աթինա վէ Իսքէնտէրիյէ տար էլ ֆիւնուլարը	137
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՍԵՐԳԻՍԳՈՓՈՍ ՎԷ ԵԱԽՈՏ ՓԱԹՐԻԲ ԻՆՎԱՆ ՎԷ ՄԷՍՈՒՐԻՅԵԹԻՆԻՆ ԹԷՖՐԻԳ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ	137
Պէօյիւք շէհրէլէրտէ պուլուան քիլիսէլէր վէ անլէրին մէ- մուրլէրի նէ վէճնլէ սայիլլէրէ նուֆուզճա թէգատտիւմ վէ թէֆալվուզ էթմէլէրինտէն սօնկրա , ըիւթպէ վէ մէմուրի- յէթճէ ըտսմէն թէգատտիւմ վէ թէֆալվուզ էթտիլլէր	138
Վիլայէթ մէրքէզլէրինտէ պուլուան Էփիսգօփօսլարըն նու- ֆուզուանուն իզտիյատ պուլմասը , վէ Րօմա մէմալիքինին պյրը զըթ՛ալարընըն մէրքէզ շէհրէլէրինտէ պուլուան Էփիսգօփօս- լար պիթ թէտրիճ հէ-է-հէն նէվինտէն թէսիրաթ թահալլ էթ տիլլէր Իսքէնտէրիյէ , Րօմա , Անթաքիա վէ Իսթանպուլ Էփիս- գօփօսլարը , հէնի իւնվան վէ նուֆուզ քէսպ էթտիլլէր	138
Բարթակիլնէ Էփիսգօփօսուանուն նուֆուզու . Րօմա Էփիս- գօփօսուանուն նուֆուզու նա՛սըլ վազթըն միւրուրինտէ ֆէվզ իւլ 'ատէ օլտու	139
Իզնիք մէճլիսինին վէ Սարտիգա մէճլիսինին վէ Աֆրիգա քիլիսէլէրինին Րօմա Փաթրիյինին հէ-է-հէն հազզընտա օլան զիւլիւմլէրի	140
Րօմա Փաթրիյինին հիւքմէլէրինին ճէմ՝ վէ նէշր օլուանասը	141
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԲԻԼԻՍԷ ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ ՏՕՆԱԹՈՍ ՖԸՐԳԱՍԸ	141
Տօնաթօս ֆըրգասընըն սէպէպի զուհուրու	141
Մօնթանօս ֆըրգասընըն թէրպիյէ խուսուսուլտա օլան	

գիւ'իւմիւ	141
Մէնսուրինոս , Քէքիլիանոս , Ֆէլիքս վէ Տօնաթօս քիմէր	
Իտի	141—142
Տօնաթօս ֆըրգասընըն գիւ'իւմ վէ մէպտէլէրի	142
Տօնաթօս ֆըրգասընըն Իմիէրաթօր իլէ միւնասիպէթի	143
Տօնաթօս ֆըրգասըն իշիւն մէճլիսլէր	143—144
Տօնաթօս միւնատէլէսինին նէթիճէսի վէ ֆըրգանըն տէ-	
վամը	144
ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ	
ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ	145
ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԲՈՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷ	
ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ մէսիհինին քանքը հիմայէի հիւփիւմէրէ	
կէշմէսի	145—146
Պէօյիւք Գօնսթանթինօսուն պիթթէտրիճ տինի մէսիհիյէ	
սաՀապէթ էթմէսի	145—146
Գօնսթանթիօս Իմիէրաթօրուն զայրէթի	146
Մուրթատտ Յուլիանօսուն աՀվալի վէ Իուլիէրէսթիլիք Ի-	
շիւն զայրէթի. մէրամէրինի իճրա էթմէք պապընտա միւէս-	
սէր օլամումասը վէ սօն իգրարը	146—147
Յուլիանօստան սօնկրա Իմիէրաթօրլարըն տինի մէսիհիյի	
վիգայէ էթմէլէրի	148
ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Հիւփիւմէրին տինի մէսիհիյէ հիմայէ էթմէսի-	
նին քա'րիՖի	148
Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթին տինի ըէմմիսի օլմասը , վէ	
պու միւնասիպէթլէ Իմիէրաթօրուն նազարէթի , վէ պու թէ-	
պէտտիւլիւն մուգարրաթը	148—149
Մախսուս գանունլար . 1. Եէվմի մուգատտէսին հըֆզ օ-	
լունմասը , 2. Հիւքիւմէթ խաղինէսինտէն քիլիսէլէրէ 'իանէ ,	
3. Քիլիսէ խատէմէսի խըզմէթի 'ատիյէտէն մուա'ֆ թուրթու-	
լուր , 4. Էփիսգօփօսլարըն տա'ալիի քիլիսէվլյէնին Փասլի ,	
5. 'Իպատէթխանէլէր փէնակեաՀ գըլընտը	149—150
ՓէնակեաՀ հազգընտա վուգու'աթ վէ գանունլար	150
ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Մէհուր Էփիսգօփօսլարըն Իմիէրաթօրլար իլէ	
'ալազալէրի	151
Իզմիտ Էփիսգօփօսու Էսէպիօս . անըն Պէօյիւք Գօնսթան-	
թինօսա հատտէն պիյատէ իշթիւրամ էթմէսի , Իզնիւք մէճլիսի-	
նին աՀվալընը թարիֆ էթմէսի	151—152
Աթանաս վէ Գօնսթանթիօս Իմիէրաթօր	152
Ամպրօսիօսուն պէօյիւք Թէյօտօսիօս թէրպիյէսի վէ անըն	
խայրը նէթիճէսի	153
Ամպրօսիօսուն պէօյիւք Թէյօտօսիօս հազգընտա շաՀատէթի	
	154

Անթաքիոս Էփեսոսիցի Գրքի Թէյոսուի-	
սա 'ասը օլան Անթաքիալըլար իչին ըրճա վէ նիյազ էթտի .	155
Րօմա Փաթրիյի պիրինճի Լէյօնուն Ֆէվզ իւլ 'ատէ նու-	
ֆուզու	155
Եռւհաննա Գրիսոսթօմուն ահվալ վէ էվսաֆը զաթիյէսի .	
Խսթանսլօլ Փաթրիյի օլտու : Միւվազա'ասը	156
Գրիսոսթօմուն Թէյօֆիլոս Փաթրիք իլէ միւնազա'ասը վէ	
չէքտիյի թէ'ատտի : Անըն ճէսարէթի , իմանը վէ մէնֆի օլա-	
րազ վէֆաթ էթմէսի	157—158
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ՐՕՄԱ ՄԵՄԱԼԻԻԿԻՏԵՆ ԽՈՐԻՃՏԵ ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻ	
ՀԻԻՔԻԻՄԵԹ ԻԼԵ ՆԻՍՊԵԹԻ	159
ԳԸՍԸ ԷՎԷԼԷ . Ասիա գրք'ասընսա , 1 . Ֆարսիսնարա	159
Սափօր իստիչաչ իրիսթիյանլարը թէ'ատտի էթտի	159
Էվփէլէի չէհիտէր : Շէհիտէրին քէսրէթի : Մարութաս է-	
փիսգօփօսուն նուֆուզու	159—160
Ապտասըն զայրէթի վէ անըն նէթիճէսի : Ագաքիօս Էփիս-	
գօփօսուն չալըճմասը	160
2 . Էրֆիսիսնարա	160—164
Գրիգոր Լուսաւորիչին թէվէլլուտիւ , վալլուտէյնի , միլէթ	
վէ սիլիլէսի : Լուսաւորիչ տէնիլմէսինին մա'նասը	161
Չօճուզլուղունուն ահվալի , թէրպիլէսի վէ Տրդատըն եա-	
նընա կիթմէսի : Մէզքիւր Փատիչաչտան թէ'ատտի չէքմէ-	
սինին սէպէպի	161
Չէքտիյի իսքէնճէլէր . պատէհու Տրդատ Փատիչաչը վէ	
պիւթիւն Էրմէնիսթանը իրիսթիյան տինինէ ճէլպ էտիպ ,	
Էրմէնիլէրէ Էփիսգօփօս օլմասը , վէ պա'զը թէէլիֆաթը .	162—163
Տրդատ իլէ Րօմայա կիթմէսինին ըրվայէթի վէ էօմրիւնիւն	
սօն վազա'ալէրի	163—164
ԳԸՍԸ ՍԱՆԻ . Էվրփիա գրք'ասընսա	164
Վտնտալ Թայֆէսինին իրիսթիան վէ Արիօս Փըրդասընտան	
օլմասը , վէ Աֆրիգատա Բարթապիւնէ չէհրինի Ֆէթհ էտիպ ,	
քիլիսէի 'ուսուսիլէտէն օլան իրիսթիանլարա թէ'ատտի .	164—165
Հիւն թայֆէսինին Րօմայը Ֆէթհ էթմէսի : Սէվէրինօս իս-	
միւնաէ պիր բահիպին պու թայֆէլէր արասընտա նուֆուզ վէ	
մուվաֆֆադիլէթլէ չալըճմասը	165
Ճէրմանօս նամ պիր Էփիսգօփօսուն' Պրիթանիատա , վէ ըէ-	
ֆիգի Լիւփօս իլէ Գիսէրիօս Էփիսգօփօսլարըն Կալիատա վէ	
Կօթ թայֆէսի արասընտա չալըճմալարը	166—167
ՊԱՊԸ ՐԱՊԻ . ՏԻՅԱՆԵԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԵՍԻՀԻՑԵ	168
Եալընըզ ըհսմէն տինի մէսիհիլի գապուլ էթմէքիլէ ֆայտէ-	
սիլ օլուր	168

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐԸ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷԹԵՒԷԼԵՐԻ	168
Պու միւտտէթտէ ըյաղէթքեարլըղա մէյլ էտէնէրին մէ-	169
տուհ մէրամլարը	169
1. Շարք Լարաֆէրա պուլանա ըյաղէթէրլը քէ ճանաւըլը	169
Բյաղէթքեարլըգ Շարգտա Ղարպտա զյատէ իթիպար	169
պուլըր : Անթօնիօս էն մէհուր միւնգէվի	169
Միւնգէվիէր չօղալըպ պիւրիքտէ օթուրուրլար : Մըսըլը	170
փազօմիօս	170
Մանասթըրլարըն պաշանմասը պուլնտան նէչէթ էտէր :	170
« Իման իլէ իշլաս » , վէ . Իմանը հագիգի » Թալիմաթը ըի-	170
յաղէթքեարլըգ մէյլի իլէ իպթալ օլունուր	170
Մէսօթիօթամիատա էվիիթի իսմիտէ ալարէ կէգէնէր :	171
Սէվլասթա էփիսգօփօսու ըյաղէթքեարլըղա եիւզ վէրիւր :	171
Գայսէրի էփիսգօփօսու վասիլ ըանիպլէրէ նիգամ գօմաղա	171
չալըլըր : Մըսըլտա Նիլօս վէ Իսիտօր ըանիպլէր : Մանասթըր-	171
լարըն մէնֆա'աթը	171
Անթաքիալը Սիմէօն միւնգէվի : Աքիմիթի նամ ըուհպան-	172
լար : Մըսըլտա Սարապաիթէս վէ Սիւրիատա Րօմօպօթ նամ	172
միւնգէվիէր	172
2. Ղարք Լարաֆէրա ըյաղէթէրլը քէ ճանաւըլը	172
Աթանաս Կալիատա Անթօնիօսու ճվալ վէ 'ամալի հագ-	172
գընտա պիւր քիթապ եազար : Ամպրօսիօս , Հէրօնիմօս , Ա-	172
կօթիօս վէ Մարթին' Ղարպտա ըյաղէթքեարլըղա եիւզ վէ-	172
րիւրէր : Գասսիյան Մարսիլատա մանասթըրլար ինչա էտէր .	172
Պէնէտիքթօս (Թ . Ի . 480—543) Ղարպտա էն մէհուր ըու-	173
հիպ' Գասիւնօ մանասթըրըն պիւնա էտէր . վէ ըուհպանլար ի-	173
չիւն նիգամ թէչիլիք էտէր : Գասիտօրօս Կօթ	173
Բյաղէթքեարլըղըն մազարրաթը ֆէհմ օլունուր . Կանկըրա	173
մէհլիսիին ըյաղէթքեարլըղա գարըլը հարէքէթի	173
Հէվլէտիօս , Պօնօս , Հօվիինիանոս ըյաղէթքեարլըղա	174
գարըլը էքքեար ալէյան էտէրլէր : Րօմա էփիսգօփօսու Սի-	174
րիքիօսուն վէ Ամպրօսիօսուն Հօվիինիանօսա գարըլը մու'-	174
ամէլէսի	174
Վիկիլիանթիօս Հօվիինիանօսուն մէպուլէրիին գապուլ է-	174
տէր : Հէրօնիմօս պուլնա վէ Հօվիինիանօսա գարըլը եազար	174
ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԴԻՍԿԵԹԷ ՏԱՅԻՐ	175
1. Բիլէ վէ ճէմալը միւնգէվիէն 'Եպարէթի ոմօնիյէ	175
'Իպատէթի 'ոմօնիյէտէ սալթանաթ իտալ օլունուր :	175
« Թէրէնիւմ էտիճիլէր » : Ամպրօսիօսուն իլահիլէրի վէ ու-	175
սուլի թէրանիւմի	175
Սուգաստէս կիւնիւ , ճէմալաթ վա'պարը վէ սայիւր այի'	175

Իճրալարընըն ուսուլի վէ եէնի ատէթլէր	175
Ճ. 'Իպարէթիանէլէր	176
'Իպատէթիանէլէրին շէքլի. սուրէթ վէ միւշապէհէթ իս- թի'մալի իպատէթիանէլէրտէ : Գայսէրլի էւսէպիօսուն Քօս- թանթիայու վէրտիյի ճէվապ, էփիֆանիօս, Հաչ իշարէթի	176
Ճ. Մաֆաթէս Կէնլէր	176
Կիրակի կիւնիւնիւ հըֆզ էթմէք 'տտէթի	176
Գըրզ կիւն օրուճ վէ Փասգալէա եօրթուսու 'տտէթլէրի : Փասգալիա հազգընտու միւճատէլէնին մէճլիսճէ գարարը	177
'Իյտ իւլ խամնէյն եօրթուսու , վէ պուճտուն էվվէլ Քրիս- տոսուն սէմայէ 'սուրուճու եօրթուսու	177—178
Քրիստոսուն վէլատէթի եօրթուսու իշիւն կիւն թախիս օլունուր (25 Դեկտ.) : էփիֆանիա եօրթուսու	178
«'Ազիզլէրին» վէ Շէհիտլէրին զիքրի իշիւն մուգատտէս տէյի կիւնլէր հըֆզ օլունմաղա պաշլանըր	178
Պիքիր Մէրեհմէ 'իպատէթ կիպի պիր նէյլ ըրիա'յէթ. 'Արա- պիսթանտա թայֆէի նիսատան պիր ճէմա'աթ Մէրեհմէ 'ի- պատէթ գըլար : Քիլիսէ պու էֆքեարա եիւզ վէրմէզ Մէր- եհմէ հազգընտա մուխալիֆ զիւ'իւմէր	179
Երուշալիմէ զիյարէթ էթմէք 'ատէթի. Հէրօնիօս վէ նիւ- սալը Կրէկօրուն էֆքեարը	179
4. Էսբարը Դաէնէյէ, Էա'նէ' Վաֆլէլ վէ Թա'ամը Տոֆաթէս	179
Չօճուղլարը վաֆթիլզ էթմէք 'տտէթի 'ումումի օլուր : Մէսհ էթմէք 'ատէթի : Վաֆթիլզ իշիւն մու'այէն վազըթլար	179
Թա'ամը մուգատտէս իճրասընտա այլինլէր , վէ գուրպան էֆքեարը , էօլիւլէր իշիւն տու'ա : Մուհապպէթ զիյաֆէթի իպթալ օլունուր. Լաւտիքէա վէ Հիփիօ մէճլիսլէրինին էմրի	180
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՄԵՇԷՈՒՐ ՄՈՒԱՂԼԻՄԼԵՐԻՆ ՎԷ ՎԱ'ԻԶԼԵՐԻՆ ՏԻՅԱՆԵԹ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ԹԱՂԻՄԱԹ ՎԷ ԷՕՐՆԵՐԼԵՐԻ	180
Քրիստոթօմուն տիյանէթ խուսուսունտա թա'լիմաթը Պա'- զը վա'զլարընտան իսթիխրաճաթ	180—182
Արլ էփիսգօփօսու Քիսէրիօսուն տիյանէթ խուսուսունտա թա'լիմաթը վէ իպրէթի. վէ վա'զլարընտան իսթիխրաճաթ 183—185	183—185
Աւկօսթինօսուն աշվալ վէ թէճրիւպէի մախսուսէի գա- թիյէսի , թէօլպէյէ կէլմէսի , Հիփիօ (Պօնա) շէհրինտէ է- փիսգօփօս , անըն թահրիրաթը վէ տիյանէթի խալիսէ հազ- գընտա թա'լիմաթը	186—192
ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ Իւշիւնճիւ միւտտէթ թա'լիմաթ միւճատէլէսի էյամը իտի : Պու միւճատէլէրին էյի վէ քէօթիւ թէսիրաթը	193
Պու միւճատէլէրին նէ մատտէ իւզէրինէ իտիյի	193

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ. ՈՒԼՈՒՀԻՅԵԹ՝ ՎԵ ԵԳԱՆՈՒՄԻ ՍԵԼԱՍԵ ԹԱՂԻՄԻ	194
ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԵԼ. ԲԵՐԽԱՏԱՌԱՆ 'ՈՒԼՈՒՀԻՅԵՐԻ ԿԱՍԻՅԵՍԻ . . .	194
Իսքէնտէրիյէի Արիօս վէ անըն թա՛ղմամբը : Բրիստոսուն ուլունիյէթի Փէտէրուլլահըն ուլունիյէթի իւէ պիր իտիյինի գապուլ էթմէյիւլ , Փէտէրին ուլունիյէթինէ միւշապիհ տիր տէյէնլէր	195
1. Ինչէ Դէճլէ . Իսքէնտէրիյէ Էփիսգօփոսու Ալէքզանտըր Արիօսու մէմուրիյէթինտէն 'ալլ էտէր . Իզմիտ Էփիսգօփոսու Էւոնպիօս վէ Բափատօքիալը Ասթէրիօս, պիր միգոտար տալսի Դայսէրիյէի Էւսէպիօս, Արիօսա Թարաֆ էտէրլէր . Դօնսթան- թինօսուն էմիր իւէ Իզնիքտէ (Նիկիա , 325) իւք մէճլիսի 'ուսմաթի թէչքիլ օլունուր . պու մէճլիսին թա՛ղմամբը , Արիօս վէ սայրլէր սիրկիւն	195—196
2. Թ. Ի. 325—356 Կաթէ Եւն Արիօս Դէճաթէլէ	197
Իզնիք մէճլիսի իւէ միւճատէլէ խիթամ պուլմազ , Սիւր- կիւնլէր Կէրի Կէթրիլի (350)	197
Իսքէնտէրիյէի Ալէքզանտըրն խալէֆի Աթանասըն Ղայ- րէթի , Տիւրոս մէճլիսի , Աթանասըն 'ալլի վէ Կալիայա նէֆի Արիօս Իսթանպուլ քիլիսէսինին իւշազլընա գապուլ օ- լունուր իւզրէ իքէն վէֆաթ էտէր : Դօնսթանթինօսուն խա- լէֆի Դօնսթանթիօս Արիօսլուարա սահապէթ էտէր	197
Դօնսթանս զարպի Բոմա Տէվլէթի Իմիէրաթօրու վէ զարպ քիլիսէսի Արիօսա մուխալիֆ վէ Աթանասա Թարաֆիլի պու- լունուր . Սարաիքա սինօտու (Ղարպիլէր) Իզնիք մէճլիսի գա- րարընտան շաշմազ . Աթանաս իպգա օլունուր	198
Դօնսթանս վէֆաթ էտէր Արլ մէճլիսի (353) . Աթանաս հիւքմ օլունուր չէքիլի . Արիօս Փըրգասը սուրէթի զահի- րէտէ զալսսէ էտէր	199
3. Թ. Ի. 356 Կաթ Եւն Արիօս Դէճաթէլէինն Նաֆլիյէի	199
Եարը Արիօսլուարըն Արիօսլուարտան Փէրգի . Ուրսաքիօս վէ Վալէնս նաման Արիօսլու Էփիսգօփոսլարըն Ղայրէթի . Արիօսլուար Թարաֆընտան Սիրմիյում մէճլիսի , Սէլեւքիա վէ Արմինում մէճլիսլէրի	200
Մէգբիւր իքի Արիօսլու Էփիսգօփոսլարըն տէսիսէլէրի . Իմ փէրաթօր Թարաֆընտան «Ուսիս» թա՛ղմինէ սահապէթ է- տէնլէրէ գարչը թէատտի	201
Աթանաս՝ տէֆաթ էն սիրկիւն օլունուրգտան սօնկրա , 374 տէ վէֆաթ էտէր	201
Արիօս միւճատէլէսինտէ Աթանաստան սօնկրա Թ. Ի. 370 տէն 400 է տէք Ղայէթ թէսիլի օլան Վասիլ Դայսէրիյէ Էփիս- գօփոսու , Նիւսալը Կրէկօր վէ Նազիանզալը Կրէկօր	202

Իսթանպուլ ' ումուտի մէճլիսի (381) Թէյօտօսիօսուն կիւ- նիւնտէ . Իզնիք իգրարնամէսի իլէ Բուհ իւլ Գուտսուն ուլու- հիյէթինի թաստիգ էտէր : Պունտան սօնկրա Արիօս Փըրգա- սը թէսքին վէ Բրիստոսուն ուլուհիյէթի հագգընտա թա'լի- մաթը սահիհէ թահգիգ վէ գապուլ օլունուր	202
4. Օրէկէնէն Ռա'լէ'ալը է-գէրնէ Դեմաթէ	202
Սիւրիա վէ Մըսըր լահիպլէրի արասընտա իքի Փըրգա , միւշապէհէթ իսթիմալը : Հէրօնիմօս վէ Բուֆիւս	203
Միւլէլիֆի մէճուլ պիր իգրարնամէ վէ անըն Բրիստոսուն վէ Բուհ իւլ Գուտսուն ուլուհիյէթի ասիլէսինէ տսյիր թա'լիմի . 203—	204
ԳԵՍՏԵ ՍԱՆԻ . Բրիստոսուն զաքընսա ուլուհիյէթ իլէ ինսանիյէ- թին պիլէւմէսի խուսուսունսա վուգու' պուլան միւնասէլէլէր .	205
Պու միւճատէլէլէր 1. Բրիստոսուն ուլուհիյէթի , 2. Ինսա- նիյէթի , 3. պու իքիսինին պիր զաթտա պիրլէճմէլէրի , վէ 4. իքի թապի' տթը մէսէլէլէրինտէն 'իպարէթ տիր	205
Արիօս Փըրգասը վէ Ափօլինարիս պունլարը նասըլ գապուլ էտէր իտի	205
Իսքէնտէրիյէ վէ Անթաքիա թարիգլէրինին թէհլիքէսի նէ խուսուստա իտի	206
Մաիսէվէսթիալը Թէյօտօր : Բօմալը Լէյօ վէ Բալքէտօն ' ումուտի մէճլիսի (451 տէ)	206
1. Նէսթօրիօս Փըրգասը վէ միւճատէլէսի հագգընտա	206
Նէսթօրիօս մէսէլէսի նէտէն նէչէթ էթտի : Պու Փըրգա- նըն թա'լիմինէ կէօրէ Բրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ ին- սանիյէթտէն քիւլլիյէն թէֆրիգ օլունուպ , քէֆարէթին գըյ- մէթի իլահիյէսի եօգ տուր	206
Իսքէնտէրիյէլի Բիրիլ , Բօմալը Բէլէսթինօս պու թա'լիմու- թա գարըլ . էֆէսօս մէճլիսինին ահվալի : Իսքէնտէրիյէլիլէր իլէ Անթաքէալլար : Անթաքէալը Եուհաննա , Բիրօսլու Թէ- յօտօրէթ վէ Մըսըրը լահիպ Իսիտօրըն հալլէրի	207
Նէսթօրիօս վէ թարաֆտարանը Հիէրափօլիս Էփիսգօփօսու Ալէքսանուրը վէ Մաիսէվէսթիալը Մէլէթիօս 'ալէյհինէ օլան նահագգ մու'ամէլէ	207—208
Նէսթօրիօս թա'լիմաթը Փարսիսթանտա նէչր օլունուր	208
2. Էվլէիէն վէ « Ռապ'ալը Վահիթ » Դեմաթէլէլէրի	208
Էվլիքէսին Բրիստոսուն պէր Ռապ'ալը զիւլիմիւ	208
Իսթանպուլու Փըլվիանօս իլէ Իսքէնտէրիյէլի Տիօսքօրօյըն միւթէֆէրրիգ զիւլիմլէրի : Էֆէսօստա « Հայտուտ մէճլիսի » վէ Բալքէտօնտա ' ումուտի մէճլիս , վէ Բօմալը պէօյիւք Լէյօ- նուն տէլալէթի իլէ օլան գարար	209
Բալքէտօն մէճլիսի 'ալէյհինտէ Իսքէնտէրիյէլիլէրին էֆ-	

- քեարը, էրմէնիւթին էֆքեարը 209
- Շարգ քիլիսէսինտէ Լէյօ, Վասիլիսքօս վէ Ձէնօն Իմիէրա-
թօրլարըն կիւնիւնտէ «Թապի'աթը վահիտէ» Թա'լիմի Յուս-
տինիանօս Իմիէրաթօրու զուէնա գարշը չալըշմար 210
- Օրիկէնէս միւճատէլէսի վէ «Իւչ պաշ» միւճատէլէսի, Մաի-
սէվէսթիալը Թէյօտօր, Թէյօտօրէթ վէ էտէսսալը Իպաս . 210—211
- Յուստինիանօս պուշլարը հիւքմ էթտիւրմէյէ չալըշտը . Վի-
կիլիօս Բօմա փաթրիլի Իսթանպօլս կէլիպ հապս օլունուր . 211
- Պէշինճի ո'ւմումի մէճլիս (Իքինճի' Իսթանպօլտա) 211
- «Թապի'աթը վահիտէ» Թա'լիմաթըն պագի գալտըղը մահալ-
լէր . Մըսըր, Հապէշ, էրմէնիսթան, Եագօպիլէր Մէգօփօ-
թամիատա 211—212
- ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԵՆԻՆ ԿԻՆԱՀ ԻԼԷ ՎԷ ԹԵՃ-
ՏԻՏԻ ԳԱԼՊ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻԻՆԱՍԻՊԷԹԻ 212
- Պու մատտէ իւզէրինէ տէ Շարգ վէ Ղարպ քիլիսէլէրինին
Թա'լիմաթը պաշգա պաշգա տըր 212
1. Քէլէսէլ շաֆէլէնին Բա'լէմալը հաֆէլընա 212
- Օրիկէնէս 'ալէյինէ' 1. Բուհի ինսանիլէրին մին էլ գատիւ
մէվճուտ պուշուշմարը գիւ'իւմիւ րէտտ, 2. Ատէմին կիւնա-
հընըն եալընըզ ճէսէտ իւզէրինէ տէյիլ, բուհ իւզէրինէ տա-
խի Թէսիւրի Իգրար, 3. Կիւնահա տիւշմիւշ օլան ինսանըն
գուտսլէթէ գուտրէթի քեաֆի օլմարը իսնտտ օլունուր . 212
- Աթանաս, Վասիլ, Նիւսալը վէ Նազիանզալը Կրէկօրուշ
կիւնահը ասլինին Թէսիւրաթը, վէ միւճրիմիլը վէ Թէճտիտի
գալպ խուսուտունտա Թա'լիմի ֆիլիսօսթօմըն Թա'լիմի 213
- Քիլիսէլի շարգիլէնին պու Թա'լիմաթըն 6 պէնտտէն 'իպա-
րէթ պիր իճմալի 214
2. Աւօսլիինօսըն կիւնահ վէ էրաթէլի ինսանիլէ հաֆէլընա Բա'լէմալը . 214
- Իրատէթի ինսանիլէ գուտսլէթէ մէյէալ եարատըլըս, ան-
ճագ կիւնահը իհտաս էթմէյէ գապիլիլէթի վար խտի պա'տ
էլ իրթիտատ 'ատէմի գապիլիլէթի. Թէճտիտի գալպ խուսու-
տունտա Ամիլի միւսթագիլ Բուհ իւլ Գուտտ տըր. 'ինայէթին
տէրէճէլէրի 215
- Հագրէթի Ատէմ եալընըզ ինսան ճինսինին փէտէրի տէյիլ,
պիզլաթ ինսան ճինս օլուս, կիւնահը ասլի կիւնահը հագիգի
վէ միւճրիմիլը օլուր 216
- Աւկօսթինօս Թա'լիմաթընըն 6 պէնտտէն 'իպարէթ պիր
իճմալի 217
- Պու Թա'լիմաթ Բօմա քիլիսէսինտէ չօգ Թէպտիլ, ամմա
մէպտէլէրի պազը իսթիլահ Թէպտտիւլի իլէ Փրօթէսթանթ-
լար Թարաֆընտան գապուլ օլունուր 217

3. Փէլակիօս Ժեմարէլէսի հափքընքա	217
Ինսան րուհու իպթիտատա նէ խայրա նէ շէրրէ մէյեալ վէ Ատէմին կիւնահընըն գիւրիցէթինէ թէսիրի եօզ . Թէճտիտի գալպ , անճագ զէհնին թէնվիր վէ իրատէթին թահրիք օլուն- մասընտան 'իպարէթ տիրո Վաֆթիլ վէ 'ինայէթի իլահյէնին միւնասիպէթի լազըմ օլտա տա , եինէ վաֆթիլգիլ չօճուգլոր խէլտա օլտր	217—218
Փէլակիօս թա'լիմաթը Աւկոսթինոս թարաֆընտան ճէրհ վէ խուսուսա էֆէսոստա (451) հիւքմ վէ րէտտ օլունուր	219
4. «Եարը Փէլակիօս» Ժեմարէլէսի	219
Աւկոսթինոս , Փէլակիօս վէ «Եարը Փէլակիօս» ֆըրգալա րընըն թա'լիմաթընըն իսիլասասի	219
Աւկոսթինոս թարիգիւնտէն իքի մագարաթը մէյլ վէ Աւ- կոսթինոսուն իյզահաթը	220
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ ԲԷՅԱՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ	221
Խրիսթիան մու'ալլիմէրին թա'լիմաթընտա թէրագլիսի	221
Շարգի մու'ալլիմէրին թա'լիմաթը Ղարալիքրինքիւնտէն զլյատէ մէմտուհ տըր	221
1. Աննաս վէ սայր Շարգի ճառ'լիմէրին լա'լիմաթը	221
Աթանասըն թա'լիմինճէ Բրիտոս աէլ վէտալէ վէ ադալէ նիպէթի էլէ ֆէրէյէ գլուր	221—222
Նազիլանդալը կրէկորուն վէ Երուշալիմի Բիրիլին թա'լիմի Դայէրիլէլի Էսէպիոսուն վէ Իսքէնտէրիլէլի Բիրիլին թա'- լիմինճէ , Ֆիտիլէ , Բրիտոս վէ Սէլահ-Էննա հագգընտա թա'լիմաթը	225
Նէսթորիօս վէ Էվթիքէսին քէֆարէթէ սայիր նազիս թա'- լիմաթը	225
Բիրիլէլի 'ուսուլիլէլի Բրիտոսուն Ալահ-Ինսան օլարագ քէ- ֆարէթի հագգընտա թա'լիմաթը	225—224
2. Աւկոսթոսուն քէֆարէթ խուսուսընտա օլտն թա'լիմա- թը Բէպիլէ 'ամէլինի լաֆալէ 'ամէլինտէն թէֆրիգ էթմէմէսի վէ Դեմաթիլէ լազըմ օլտուլունու թա'լիմ էթմէմէսի վէ սայիր խուսուսլարտա նազիս տիր	224—225
ՊԱՊԸ ՍԱՅԻՍ. ՏԻՆԵ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԿԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ	226
ՅԱՍԼԸ ԷՎԷԼ. ԽՐԻՍՏԻՅԱՆ ՄՈՒԱԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԳԱ- ՊՈՒՆ ՕԼՈՒՆԱՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԻՆԷ ՏԱՅԻՐ . ԷՖԼԱԹՕՆ ՎԷ ԱՐԻՍ- ԹՕԹԷԼԻՆ ԹԷՍԻՐԱԹԸ	226
Էն մէշուր մու'ալլիմէր , Աւկոսթինոս , Աթանաս , Նի- սալը վէ Նազիանդալը կրէկոր վէ Վասիլ վէ սայիրլէր Աթի- նատա վէ Իսքէնտէրիլէտէ թա'լիմ օլունուլ , հիւքմէթի 'ադ-	

էտէր : Աւհօսթինօս Տիւրօվէրն (Քանթէրպլերի) Էփիսգօփօսու :	
Լօրէնթիօս անըն խալէֆի : Իյատպօլո վէ Էտվին հիւքիւմտարլար : Փօլինօս Էպօրազում (Եօրք) Էփիսգօփօսու :	257
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ԻՆԹԵՆՈՐԸ :	258
Եէտինճի տէհրտէ Գօլումպան վէ Կալլօս Իրլանտալը վա'իզլէր Հէլվէտիատա , Բիլիյան Իրլանտալը րահիպ' Յրանքօնիատա , Վիլլիպօրօտ Ինկիլթէրալը րահիպ' Յրիսլանտաուա չալըչտըլար :	258
Պօնիֆաա լազըպլը Վինիֆրէտ տախիլի Ճէրմանիատա տինի մէսիհիյի Թէպլիր էտիպ , Ճէրմանիա Էփիսգօփօսու , մուլաֆֆազլէթ իւզրէ չալըչտըգտան սօնկրա Յրիսլանտալըլարտան 52 րէֆիզլէ գաթլ օլունուր : Ութրէթ վէ Յուլտա մանասթըրլարը : Ճէրմանիա Սաքսօնլարընտա տինի մէսիհիին ահվալի :	259
ՅԱՍԼԸ ԲԱՊԻ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԷՄԱԼԻ ԷԻՐՈՓԱՏԱ ԻՆԹԵՆՈՐԸ :	250
Էպպօ վէ Անչար վա'իզլէր Տանիմարքա վէ Իսվէչ տիյարընտա : Հարալտ Գլակ Տանիմարքա հիւքիւմտարը : Անչար Համպուրի Սէրփիսգօփօսու , վէ անըն ա'մալ վէ զայրէթի : Տանիմարքա Գըրալը պէօյիւք Քանութատէք պու տիյարլարտա տինի մէսիհիին ահվալի :	241
Նօրվէ կիստա Օլաֆ նամ հիւքիւմտարլարըն տինի մէսիհի իշիւն զայրէթի :	241
Օնունճու տէհրտէ տինի մէսիհիին Իսլանտա վէ Կրէնլանտաուա ինթիչարը :	224
ՅԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՃԵՆՈՒՊԻ ՇԱՐԳԻ ԷՎՐՈՓԱՏԱ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՍԼԱՎ ԹԱՅԻՖԷԼԵՐԻ ԱՐԱՍԸՆԱ ԻՆԹԵՆՈՐԸ :	242
Պուլկարլարըն հիւքիւմտարը Պօկօրիսին տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէսի , վէ Պուլկարլարըն Բոււմ քիլիսէսինէ Թապլի' օլմասը :	242
Մօրափիալըլար տինի մէսիհիյի գապուլ , Բիրիլ վէ Մէթօտիօս վա'իզլէրին Սլաւլար իշիւն զայրէթի :	245
Օնունճու տէհրտէ Պօհէմիա , Լէհ , Բուս վէ Մաճարլարըն տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէսի :	245
ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼԻ , ԹԵՐՊԻՑԷՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԵՐԻ :	244
ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԷՓԻՍԳՈՓՈՍԼԱՐ ՎԷ ՔԻԼԻՍԷ ԹԵՐՊԻՑԷՍԻ :	244
Պու միւտտէթտէ նէ սէպէպտէն անճագ քիլիսէ Թէրպլիյէսինին Էփիսգօփօսուլարըն քէյֆինճէ Թագտիսի , վէ րահիպլէրին քիլիսէ խաուէմէլէրինին իշլէրինէ միւտախէլէսի :	245

Ինկիլթէրրատա Գլովչով Սինօտ մէճլիսինին գարարը . Ֆը-	245
րանսատա էփիսգօփօս մէհքէմէլէրի	246
Պու միւստէթտէ քիլիսէ խառնէմէսինին ալալագը	246
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՀիւֆիիՄէթիփԱՓԱՎ.ԻՅԵՆԻՆ,ԹԵՇԲԷԼ ՎԷ ԹԵՍՊԻԹԻ	
Պու հիւքիւմէթին թէչքիլիէ սայ էտէնլէրաէն պիլիինճի	
Կրէկօր մէշհուր տըր . Պու հիւքիւմէթի իհտաս էթմէտէ Կրէ-	247—248
կօրուն էֆքեարը վէ օԼ հիւքիւմէթին էսասը	249
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՈՐՏԱՆ ՍԱՆԿՐԱ ՀԻԻԲԻԻՄԵԹԻ ՓԱ-	
ՓԱՎ.ԻՅԵՆԻՆ ՀԱԼԻ	249
Իթալեա , Իսփանեա, Ինկիլթէրրա, Ֆրանսա վէ սայիլ միլ-	
էթէր թարաֆընտան փափալարա օլան ըլայէթ վէ իթալաթ .	250
Իսփանեատա Սէվիլի Իսիտօրուն իսի իլէ նէշր օլունան	
պիլր քիթալ , անըն իտալալարը վէ թէչսիլաթը	251
ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ. ՀԻԻԲԻԻՄԵԹԻ ՓԱՓԱՎ.ԻՅԵՆԻՆ ԶԷԼԱԼ ՊՈԼԼՄԱՍԸ	
Փափալարըն ալալագ վէ ահվալը մէզմուլէլէրի , թէյօտօրա	
վէ Մարօզիա նաման Ֆահիլէլէրին թէչսիլի էվրօփա էհալի-	251
սինին ինթիպահը , Եէաինճի Կրէկօրուն թէչսիլի	252
ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻԲԻԻՄԵԹԻ 'ԱՏԻՅԷ	
ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ	252
ՖԱՍԼԸ ԵՎՎԵԼ. ՏԻՆԻ ԻՍԼԱՄԸՆ ԶՈՒՀՈՒՐ ՎԷ ՖԻԻԹՈՒՀԱԹԸ	
Շարգտա տինի մէսիհի զա'իֆլէնիպ խրիսթիանլարըն թա-	
լիմաթճա վէ ախալագճա էֆսատը տինի Իսլամըն զալէպէսինէ	
սուհուլէթ վէրիլ . Տինի Իսլամըն վէ տինի մէսիհիին ինթի-	252—253
շարը	
Օմէր վէ Օսման խալիֆէլէր էյամընտա Երուշալիմ , Ան-	
թաքեա , Մէսօփօթամիա , Մըսըր տիյարը , Ֆարսիսթան ,	
Գըպրըզ , Հէմալի Աֆրիգա վէ Իսփանիա պիլէ Միսլիմլէր-	
տէն զապթ օլունուր . անճագ թուր ճէնկինտէ Գարլ Մար-	253
թէլին Եէաի իլէ մաղլուպ օլուրլար	254
ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԲԻԼԻՍԵՆԻՆ ՀԻԻԲԻԻՄԵԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԻԶԵՐԻՆԷ ԹԵ-	
ՍԻՐԱԹԸ ՈՒՄՈՒՄԻՅԷՍԻ	255
Փափա վէ էփիսգօփօսլար Դարպտա Բարլօ Իմիէրաթօր-	
տան պա'զը Իմթիյազաթ ալըրլար	255
ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՀԻԻԲԻԻՄԵԹԻ 'ԱՏԻՅԷՆԻՆ ԲԻԼԻՍԷ ԻԻԶԵՐԻՆԷ ԹԵ-	
ՍԻՐԱԹԸ , ՎԷ ՓԱՓԱԼԱՐԸՆ ՀԻԻԲԻԻՄԵՍԱՐԼԱՐ ԻԼԷ ՄԻՆԱԶԱՍԱԼԱՐԸ .	255
Բիլիսէի զարպիլէ քիլիսէի շարգիլէտէն զաթ'ի ալագա է-	
տինճէ յէտէք Եունան Իմփէրաթօրլարըն փաթրիլէր Իւզէրինէ	255—256
հիւքիւմէթի ճարի իտի	
Գրալար վէ Փափալար փափալարըն ճիսմանի հիւքիւմէ-	
թինին նէտէն նէշէթ էթմէսի . Գարլօնուն խալէֆի զա'իֆ	256
Լուինին	

Նիքոլաս Փափա իւլէ Լօթրինկիա Գըրալը Լօթար վէ Բէյմ է-
փիսգօփօսու Հինքմար պէյնինտէ զուհուր էտէն մա'րազա . 257

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝ ՏԻՅԱՆԵԹ ՎԷ ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ . 259

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ԲԻՅԱԶԷԹՔԵԱՐԸՂԸՆ ՔԻԼԻ-
ՍԷԻ ՂԱՐՊԻՅԷՑԷ ԻՋՏԻՅԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸ . 259

Նորթիանլըգ Շարգտա թէտէննի էթմէքտէ իքէն, Ղարպ-
տա տիյանէթի զահիրէ ըյադէթ.քեարլըգ ուսուլի իւզրէ թէ-
րագգի էտէր . 259—260

Մէյ էփիսգօփօսու Քրօտէկան քէնտի փափապարընըն
թէրպիլէսի իշիւն Աւկօսթինօս վէ Պէնէտիքթօս թարիգինտէ
մանասթըրլար ինչա էտէր . 260

Բահիպլէրին սայիր քիլիսէ խատէմէլէրինէ նիսպէթէ ախ-
լագ, սէրվէթ վէ մանսուպարը. պա'տէհու սէրվէթ ին արթմասը
իւլէ բահիպլէրն ախլագը տախի պօզուլտուգտա պա'զը քիմսէ-
լէր, Անիանլը Պէնէտիքթօս, Պէրնօ, Օտօ, մանասթըրլարըն
իսլահաթընա գալգըչըրլար, Քլունէի մանասթըրը վէ անըն
նագըրլարը Այմար, Օտիլօ, Հուկօ Պունա միւշապիհ պաշգա
մանասթըրլար. Քամանտուլի բահիպ մէզէպի . 260—261

Նիլուս վէ տիյանէթի խալիսէ հագգընտա տնըն թա'լիմի
վէ թէսիրի . 262

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՏԻՅԱՆԵԹ ՎԷ ՀԱՅԱԹԸՄԷՍԻՀԻՅԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏՍՍ.
ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՃԷՀԱԼԷԹԻ ՊԻՄՈՒՄԻՅԷՑԷ ՏԱՅԻՐ . 263

Թէօպլէ հագգընտա եանղըչ էֆքեար. Քլօվչօվ (747) վէ
Շալօն (815) մէճիսլէրինն թէօպլէի հագգիլէյ վէ մագֆի-
րէթի սահիլէ հագգընտա թա'լիմի. վէ քիլիսէ խատէմէլէրի-
նն թէօպլէի զահիրիլէյէ էհէմիլէթ վէրմէսի. Պօնիֆատըն
գանուեու, Քիթապը շէրիֆին եանղըչ իսթիմալի Պու ճէ-
հալէթին տէֆի իշիւն պա'զը տինտար զէվաթըն զայրէթի,
Քլօվչօվ, Մայէնս, Արլ վէ Շալօն Սինօտ մէճիսլէրինն էվա-
միրի, վէ Քարլօ Իմիէրաթօրու զայրէթի. թէրպիլէի քի-
լիսէնին Փափապարըն աֆօրօս վէ անաթէմալարընտան իսպա-
րէթ օլմասը . 264—265

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷՑԷ ՏԱՅԻՐ . 265

Իպատէթտէ Քիթապը շէրիֆին վա'զ վէ թէֆսիրի իհմալ
օլունարագ իլահիլէր թէրէննիւմիւնէ զիյատէ տիգգաթ վէ-
րիլի . 265

Ամպրօսիօսուլն ուսուլի թէրէննիւմի եէրինէ Կրէկօրուքի
իսթիմալ օլունուր, Թէրէննիւմ էտիճիլէր, էրզանօն չալիլ .
Իպատէթտէ Լաթիհի լիսանըն իսթիմալի . 266

Կրէկօրուլն ուսուլի թէրէննիւմի իսլահ վէ թէվսի' օլու-
նուր : Պու իսլահաթըն էրպապը՝ Բէյմ բահիպի Հիւքպալա
է.

- (Թ. Ի. 900), ձէրմանիալը բահիպ Բէճինօս (920), Բլունեի մանասթըրընըն նազըրը Սոօ, Իթալիալը բահիպ Կուհոօ (1000—1030)։ Պազը մէշհուր իւահիլէր, Ֆրանսալը Բօպէր-թին իւահիսի, «Կէլ, Բուհ իւլ Գուտս» 266—267
- ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻՒ. ՄՈՒԳԱՏՏԵՍ ԿԻՆԵԼԵՐԻՆ ԱՐԹՐԸԼՄԱՍԸ ԻԼԷ, ԷՎԼԻՅԱ ԻԼԷ ՍՈՒՐԵԹԼԵՐԻՆՆ ՍԷՃՏԷ ԷԹՄԷԲԼԻՅԻՆ ԻՉՏԻՅԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸ 267
- Եօրթուլար իլափէ օլունուր. «Ճիւմէ շէհիտլէր» Եօրթու-սու. Փանթէյօն էպնիյէսի Մէրեշմ իլէ ճիւմէ 'ազիզլէրէ թազտիս օլունուր : «Ճիւմէ 'ազիզլէր» Եօրթուսու, Մէրեշմէ 'իպատէթ. «Իսպար կիւնիւ» . «Թաթհիր կիւնիւ» Շարգ քիլի-սէսինտէ, վէ «Թազտիմ կիւնիւ» Ղարպ քիլիսէսինտէ. Բրիս-տոսուն մէվլուտու, Մէրեշմին սէմայա տիպ օլունմասը Եօր-թուսու, պու խուսուստա օլան բիվայէթ, Մէրեշմին վէլա-տէթի վէ Մէլէքլէր Եօրթուսու 267—268
- 'Ազիզլէրէ տուա', անլէրին էլպիսէ վէ շէմիքլէրինէ բի'այէթ վէ սէճտէ, Պա'զը էշխասըն մէսէլա Աւկապուրկ էփիս-գօփօսու Ուլրիքին «'ազիզ' տէյու 'իլան օլունմասը. Ֆրան-սատա պու պապտէ պիր վուգու' 268
- ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԵՅԷ ՄԻԻԹԱՍԱԼԻԳ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՄԻՆՃԱՏԷԼԵԼԵՐ 269
1. Սուրէթ միւճատէլէսի. 'Իպատէթ տէ սուրէթլէր իսթի-մալի հազգընտա իւշ այրը զիւ'իւմ, Եա'նի' 1. Սուրէթլէրէ 'իպատէթ (սուրէթփէրէսթլիք), 2. Սուրէթլէրին քի'ւլիյէն գալտըրըլմասը, 3. Սուրէթլէր իսթի'մալի պիլա 'իպատէթ 269
- Սուրէթլէր միւճատէլէսինին պաշանմասը. Իւշխանճիւ Լէյօ Իմիէրաթօր (717) վէ Իսթանպօլ Փաթրիյի ձէրմանօս իլէ Տամասգօղլու Եուհաննա : Լէյօնուր օղլու Գօնսթանթինօս Բօլիբօնիմօս (744). Իսթանպօլտա պիր մէճլիս (754) : Մա-նասթըր բահիպլէրինին պունա մուխալիֆէթի. «Սուրէթ գը-րար» թարաֆըն մու'ամէլէսի, Օնլարա գարշը Բօմա Փափա սընըն անաթէմասը : Տէօրտիւնճիւ Լէյօ (775), վէ զէվճէսի Իրէնէ սուրէթփէրէսթ, վէ մէրգումէնին մու'ամէլէսի. Իգ-նիքտէ պիր մէճլիս (787), Պէշինճի Լէյօ Իմիէրաթօր Էրմէ-նի : Փէլթէք Միքայէլ Իմիէրաթօր վէ անըն զէվճէսի Թէյօ-տօրա սուրէթփէրէսթ, «Օրթօտօքսիա Եօրթուսու» 270—274
- Ղարպտա սուրէթփէրէսթլիք՝ Ֆրանսատան մա'տա. Քարլօ Իմիէրաթօրուն սուրէթլէր հազգընտա քիթապը, պու քի-թապ սուրէթ միւ'ճիզէլէրինի տալիս ճէրհ էտէր : Սէքիզինճի տէհրտէ սուրէթփէրէսթլիք վէ հէր տիւրլիւ տիյանէթի գա-հիրլիյէ 'ալէյհինէ Եազանլար' Լիօն Սէրփիսգօփօսու Ակօ-

- պարտ , Օրէան էփիսգօփոսու Եունաս վէ Թուրին էփիսգօ-
փոսու Գլօտիօս 274—276
- ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ . ԴՊԱՏԵԹԷ ՄԻԻԹԱ՝ԱԼԻԳ ՄԱՏՏԵԼԷՐ ԻԻԶԵՐԻՆԷ
ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ՄԻԻԶԱՏԵԼԷԼԷՐԻՆ ՏԵՎԱՄԸ 276
2. Թա՛ամը հոգաարէս ինճարէլէս 276
- Իլը ալթը տէհրին մու՛ալլիմէրի պէյնինտէ Թա՛ամը մու-
գատտէսին թէշպիհաթը հազգընտա իւշ զիւ՛իւմ 1. Բրիս-
տոսուն թէն վէ գանընըն էքմէք վէ շէրապ իլէ պիրլէշմէսի
զիւ՛իւմիւ . Իկնաթիօս , շէրանօս , Նիւսալը Կրէկօր , Ամպրօ-
սիօս , Բրիստթօմ , Իսքէնտէրլիյէլի Բիրլի վէ սայիրլէր . . . 276
2. Բրիստոսուն թէն վէ գանընըն թէշպիհաթը մէզպուրէ
իլէ Նիսպէթի օլուպ , բուհի միւմինի թագուիս էթմէսի զիւ՛-
իւմիւ . Թէրթուլիանօս , Բիփրիանօս , Աթանաս վէ Աւիօս-
թինօս 276
3. Բրիստոսուն թէն վէ գանընըն թէշպիհաթ իլէ միւնասի-
պէթի օլմոյըպ տա , Էինէ Թագուիս էտիճի թէսիրաթը օլ-
մասը . Իսքէնտէրլիյէլի Բլէմէս , Օրիկէնէս , Գայսէրլի Էւսէ-
սիօս վէ Նազիանզալը Կրէկօր 276
- Սէքիզ վէ տօգուզունճու տէհրտէ Թրանսապսիանսէսէ զիւ՛-
իւմիւ . Փասըասիօս Բատպէր պու Թա՛լիմի պիր քիթապտէ
պէյան էտէր (851) . Պունու ճէրհ էտէնլէր Բապանօս Մաւ-
րօս , Բաթրամիուս , Աքօշիալը Եուհաննա , Բաթէրիօս վէ
Կէրպէրթ (Իքինճի Սիլվէսթէր Փափա) . Բաթրամիօս իլէ Բատ-
պէրին աքաղնտա օլան Ֆէրզ 277—278
- Օն պիրինճի տէհրտէ Պիլէնկարիօս Թրանսապսիանսէսէ Թա՛-
լիմինէ գարշը եազար . շէքուլի թէ՛ատտի . Թրանսապսիանսէս-
էսէ Թա՛լիմի Նիհայէթ ումումէն դապուլ օլունուր . . . 278—279
- ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ . ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷ ԹԵՎԱՐԻՈՒ
ՖԱՍԼԸ ԵՎՎԵԼ . ՍԷՇՂՈՒՐ ՄՈՒ՛ԱԼԼԻՄԼԷՐ ՎԷ ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԵ .
ՍԷՇԵՏԵՆՈՒ՝ ՈՒՄՈՒՄԻ ՎԷ ԽԻԼԱՍԵ ՎԷՃՃ ԻԼԷ ԹԱ՛ՐԻՖԻ 280
- Պու միւտտէթին մէշհուր մու՛ալլիմէրի , պիրինճի Կրէկօր
Փափա , Իսիտօր , Պիյտ , Ալգուին , Բապանուս Մաւ-
րուս , Թուրին էփիսգօփոսու Քլաւտիօս , Աքօշիալը Եուհաննա
Էրիկէնա (մէտրէսէվիլէրին պիրինճիսի) Կէրպէրթ (Իքինճի Սիլ-
վէսթէր Փափա) , Լաֆրան . Քիլիսէի շարգիլէտէ Տամասգօս-
լու Եուհաննա վէ Մաքսիմօս , Պուշլարըն Թահրիրաթը ՚Լիլի
Իւհնի վէ Բիթալը շէրիֆ Իւզէրինէ թէֆսիրտէն ՚Կա-
րէթ 280—285
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ԷԳԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԵ ՎԷ ԲՐԻՍՏՈՍՈՒՆ ԶԱԹԸ
ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՕԼԱՆ ՄԻԻԶԱՏԵԼԷԼԷՐ 284
- « Իրատէթի վահիտէ » Թա՛լիմի . շէրսիլիօս Իմփէրա-

Թորուն պու թա'լիմ հագգընտա ղայրէթի . Սօփրօնիօս
րահիպ . Իսթանպօլ փաթրիյի Սէրկիօս իլէ Հօնօրիօս փափա-
նըն էֆթեարը . Սէվէրիօս վէ տէօրտիւնճիւ Եուհաննա փա-
փալար . Մաքսիմօս րահիպին թահրիրաթը . Մարթին փափա .
Գօնսթանթինօս փօկօնաթօս պիրինճի Թրուլիան մէճլիսինի
թէշքիլ էտէր (պթընճը մէճլիսի 'ուսուսի) , պու մէճլիս իբի
իրատէթի սապիթ էտէր . Իքինճի Թրուլիան մէճլիսի . Իս-
փանեառա պիր ֆըրգա 284—287

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՑԷ ԻԼԷ ԿԻՆԱՆՆԱՎԷ ԹԷՏՊԻՐԻ
ԻԱՆԻ ԹԱԼԻՄԱԹԸՆԱ ՄԻԻԹԱՆԻԿ ՕԼԱՆ ՄԻԻՃԱՏԷԼԷԼԷՐ 287

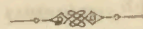
Կօթչալքըն թա'լիմաթը , վէ պունա գարշը Բապանուս
Մաւրուս . Շիէրպի մէճլիսի վէ անըն թա'լիմաթը 287—290

ՅԱՍԼԸ ԲԱՊԻ . ՔԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԳԻՑԷ ՎԷ ՔԻԼԻՍԷԻ ՂԱՐՊԻՑԷՆԻՆ
ԳԱԹԻ՝ԱԼԱԳԱՍ ԷՏԻՊ ՊԻՐԻՊԻՐԻՆԷ ԱՆԱԹԷՄԱ ՕԳՈՒՄԱԼԱՐԸ 290

Եուհաննիլէրին վէ Լաթինիլէրին ալապը , պէյնիլէրինաէ օ-
լան քիլիսէճէ իսթիլաֆ , վէ գաթի 'ալապա էթմէլէրի .
«վէ Օղուլաան (Ֆէլեֆուէ)» իլավէսի , վէ «Րէսուլ գանուշլարը»
հագգընտա օլան իսթիլաֆ քիլիսէյն պէյնինոէ . Իկնաթիօս
իլէ Յօթիօս մէսէլէսի . Մայասըզ էքմէք հագգընտա մա'րապա .
«Օրթօնօքս» վէ «Գիլիսէի ուսուսիյէ» (քաթօլիք) իսիմլէր . 290—294

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ . ԹԱԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷՆԻՆ ՀԻՔՍԷԹ
ԹԱՐԻԿԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 295

Փաւլիքիօս ֆըրգասը (Ղնօսթիքի Եախօո Մանիքի) , վէ
պուշարա գարշը օլան թէ'ատաի . Կուշուլֆուշ ֆըրգասը վէ
Թուրին չէհրի ճիվարընտա զուհուր էտէն ֆըրգա 295—297

ՊԷՇԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԷԹ Թ . Ի . 1073—1517 . ԵՏԻՆՃԻ
ԿՐԷԿՈՐՏԱՆ ԼՈՒԹԷՐԻՆ ԷՅԱՄԱՐԸԱՏԷՔ 299

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ . ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 299

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ . ԷՎՐՈՓԱ ԳԸԹԱՍԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 299

Պամպէրկ Էփիսգօփօսու Օթթօ' փօմէրանիալըլարա վէ
պա'զը Սլավ թայֆէլէրէ տինի մէսիհիյի վա'զ էտիպ անլէրի
Իրիսթիանըլա ճէլլ էտէր . Լէհ հիւքիւսուսը Պօլլալըն
ղայրէթի 299—305

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԱՐԳԻ ԱՍԻՍԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 305

Նէսթօրի րահիպլէր պա'զը Թաթար թայֆէլէրինէ տինի
մէսիհիյի վա'զ էտէրլէր 305

Փափա թարափընտան ձէնկիդ Խանըն խալէֆէրինէ էլէլէր
կէօնտէրիլիր իսէ տէ, պիր մէնֆա'աթ հասըլ օլմազ, Ծրանաս
Դըրալը տօգուզունճու Լուր թարափընտան Մօնկուլ մէմալի-
քինէ (1253) Ռուպրիքի նամ մէշհուր րահիպ կէօնտէրիլիր. ա-
նըն մուամէլաթը. 505—507

Օն տէօրախնճիւ տէհրին իպթիտասընտա Եուհաննա իսմին-
տէ պիր իթալիալը Ծրանքիսքս րահիպի թաթարիսթանտա
վէ Զինտէ չալըշըր. 507

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ԲԱՅՄՕՆՏ ԼԸԼԼ. ՎԷ ԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼԻ ՎԷ ՖԷՎԳ ԻԻԼ,
'ԱՏԷ ՂԱՅՐԷԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ. 508

Պու գաթ քիմ իտի վէնէ վճճլէ վա'իպլիյէ գարաբ վէրտի.
'Արապլարա տինի մէսիհիյի վա'զ էթմէք իշիւն կէօրտիլիւ
թէտարիք. Պիր գաշ տէֆա Սֆրիգա ճանիպինէ կիտիպ տի-
նի մէսիհիյի վա'զէտէր. վէ նիհայէթ (1313) գաթլ օլունուր. 508—511

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ԳԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ ՄԷ-
ՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ. 512

ՖԱՍԼԸ ԷՎԼԷԼ. ՆԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՈՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼ ՎԷ ԱՄԱԼԻ. 512

Եէտինճի կրէկօր քիմ իտի. Անըն էվսափը զաթիյէսի. ֆէվզ
իւլ 'առէ թէսիրաթը. Հիւքիւմէթի փափալիյէ վէ քիլիսէ
թէրպիյէսի իշիւն մէրումը խայրիյէսի, պու սասպտէ էֆքեար
վէ զայրէթի վէ իզթիրապը տէրունիյէսի. Մէրգոււմ քիլիսէ
խատէմէսինին էվլէնմէսինին նէհի էտէր. Ճէրմանիատա պունա
գարշը օլան մուխալիֆէթ. Մէնց Սէրփիսգօփօսընըն օնա
մուգավէմէթի. կրէկօր քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի իշթիրա էթ-
մէքլիյի եասագ էտէր. Բահիպլէր էքսէրիյէ տնըն թարափ-
տարարը իտիլէր. Անըն զայրէթլէրինտէն նէշէթ էտէն ֆէնա
թէսիրաթ. 512—518

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԹԷՏԳԻԳԱԹԸ ՇԵՐԻՖԷ ՄԷՀԳԷՄԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ. 518

«Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի նամինտէ հէրէթիգօս
տէնիլէն եա'նի՝ Փափանըն հիւքիւմէթինէ իթա'աթ էթմէյէն
քիւնէլէրէ գարշը պիր վէսիլէ՝ իւշիւնճիւ իննօքէնթիօս Փափա
մարիֆէթիյէ (1213 տէ) իհտաս օլունուր. Թալուս Սիհօտ
մէճլիսինին հիւքմիւ. Մէհքէմէի մէզպուրէնին իսիանեատա
վուգու՝ պուլան աշվալի. իթալիատա պու մէհքէմէ Ծրանսա
վէ իսիանեայա նիսպէթէն չօգ գուվլէթ քէսպ էթմէզ. Ճէր-
մանիատա պիր արալըզ շիտտէթլէ իճրա օլունուր իսէ տէ,
պագը օլմազ, ինկիլթէրրա իլէ սայիր շէմալի էվրօփա մէմու-
լիքինտէ տալա թէշթիլ օլունմազ. Մէհքէմէի մէզպուրէ վա-
սիթասը իլէ գաթլ օլունանլարըն սայըրը. 518—522

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻԳԻԻՄԱԹԸ 'ԱՏԻՅԷ
ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ. 525

ՅԱՍՈՐ ԷՎՎԷԼ. ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԷՎՐՈՓԱ ԳՐԱԼԼԱ-
ՐԸ ԻԼԷ ՀԻՒԲԻԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՑԷԻ ՄԻԻՍԹԱԳԻԼԷ ԻԶԻԵՆ ՕԼԱՆ
ՄԻԻՆԱԶԱ՝ԱԼԱՐԸ 525

ԴՐՐԱԼԱՐ ՎԷ ՀԻՔԻՒՄԷԹԷՐ ԻՐԳԵՐԻՆԷ ՓԱՓԱՆԸՆ՝ ԱԼԼԱՆԸ
ՎԷՔԻՒԻ ՄԷՅԻՒ՝ ՀԻՔԻՒՄԷԹԻ ՄԻԱԹԱԳԻԼԷՍԻ ԽՈՐՈՎԱՐ : ՊԻՆ
ԱԿԱԿՈՒՄԷ ԵԷՄԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ՄԷՎՈՒՄԷՍԻ : ԿՐԷԿՕՐ ՔԻԼԻՍԷ ԽԱ-
ՄԷՄԷՍԻՆԻՆ ԱՆՃԱԳ ՔԷՆՈՒԻ ԹԱՐԱՓՐՆՈՒՆ ԹԱՅԻՆ ՕՐՈՒՆՄԱ-
ԼԱՐԸ ԽՈՒՍՈՒՄՆԱԿ ԽԱՐԱՐ ԷՄԷՐ : ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ՊՐԱՆՍԱ ԴՐ-
ՐԱԸ ՖԻԼԻԻ ՎԷ ՃԷՐՄԱՆԻԱ ԻՄԻԷՐԱԹՕՐՈՒ ՀԷՆՐԻ ԻԼԷ ՄԱՐԱ-
ՂԱԼԱՐԸ , ԱՆԸՆ ԱԻԼ ՃԻՒՄԷ ՀԻՔԻՒՄՈՒՐԱՐԸ ԹԱՅԻՆ ՎԷ ՎԱԳՂ
ԷԹՄԷՔ ՎԷ ԹԷՎԱ՝ԱՅՐ՝ ԴՐՐԱԼԱՐԸՆԱ ԻԹԱ՝ԱԹ ԷԹՄԷՔ ԱՐՈՒՆ-
ԼԱՐԸՆՈՒՆ ԱՂԱՄ ԷԹՄԷՔ ԽՈՐՈՎԱՐ , ՎԷ ԱՐՈՒ ԱԷՎԷՎՈՒՄԷՆ ՃԷՐ-
ՄԱՆԻԱՄՈՒ ՕՐՈՒՆ ՓՐՐԳԱԼԸՎ ՎԷ ՀՕԳ ԳԱՆ ՄԷՐԵԼԸՎՍԻ . . 525—529

ՅԱՍՈՐ ՍԱՆԻ. ՕՆ ԻԲԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆ ԻԶԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷ ՓԱՓԱ-
ԼԱՐԸՆ ՎԷ ԷՓԻՍԳՕՓՕՍԼԱՐԸՆ ԷՎՐՈՓԱ ԳՐԱԼԼԱՐԸ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻԻ-
ՆԱՍԻՊԱԹ ՎԷ ՄԻԻՆԱԶԱ՝ԱԹԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 550

ԳՐՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. ԿՐԷԿՕՐՈՒՆ ԽԱԿԷՖԻԵՐԻ , ՎԷ ՓԱՍԳԱԽԱ ՓԱ-
ՓԱՆԸՆ ՃԷՐՄԱՆԻԱ ԻՄԻԷՐԱՓՕՐՈՒ ԻԼԷ ՕՐԱՆ ՄԻՐԱԳԱՎԱՐ . . 550

ՊՐԱՆՍԱ ԴՐՐԱԼԱՐ ՖԻԼԻԻ ԻԼԷ ՈՒՐԱՎԱՆ ՓԱՓԱ ՊՐԱՍՈՒՆՈՒ
ՎՈՒՂՈՒ՝ ԱՐՈՒՆ ՄԻՐԱԳԱՎԱՐ 550—551

ԻՔԻՆՃԻ ՓԱՍԳԱԽԱ ՓԱՓԱ ԻԼԷ ՀԷՆՐԻ ԻՄԻԷՐԱԹՕՐ ԱԷՅԻՆԻ-
ՄԷ ՄԻՐԱԳԱՎԱՐ ՎԷ ՄՈՒՀԷՄԷՆԱՄԷԼԷՐԻ , ՓԱՓԱ ՀՕԳ ԹԱԳԱԻԼ
ՕՐՈՒՆՈՒՐ : ԲԻԼԻՍԷՆԻՆ ՄԻՐՈՒ ՎԷ ԱԷՐՎԷԹ ԱՎԻՐԱԽ ՕՐՄԱՍՈՒՆԱ
ԹԱՐԱՓԷՆ ՎԷ ՄՈՒՍԱԽԻՓ ՕՐԱՐԱԳ ԱԷՅԻՆԷՆ ԱԷՅԻՆԷՐ : ՆՕՆԱՆ-
ԹՈՒԼԱՐ ՓԼԱԳԽՈՒՍՈՒՆ ՔԷԼԱՄԼԱՐԸ : ՀԷՆՐԻ ԻԼԷ ԻՔԻՆՃԻ ՔԱ-
ԼԻՔՄԵՐՈՒ ԱԷՅԻՆԻՄԷ ՎՕՐՄԱ ԳՕՆԳՕՐՄԱԹԸ 551—555

ԳՐՍՍԸ ՍԱՆԻ. ՊԷՐՆԱՐՍ ՎԷ ԱՐՆՕՐՍ ՎԷ ԱՆԻԷՐԻՆ ՈՒՄՈՒՐ ԲԻԼԻ-
ԱԷՎԻԼԷ ՎԷ ՈՒՄՈՒՐՐ ՎՍԻՅԻ ԻՐԳԷՐԻՆԷ ՕՐԱՆ ՔԷՍԻՐԱՐՐ 555

ԻՔԻՆՃԻ ԻՆՆՕՔԷՆԹԻՈՒ ՎԷ ԱՆԷՔԷԹՈՒ՝ ԱԻՐԻԱԻՐԻՆԷ ՄՈՒ-
ԽԱԽԻՓ ԻՔԻ ՓԱՓԱ . ՊԷՐՆԱՐՍ ԻՆՆՕՔԷՆԹԻՈՒՍԱ ՈՐԱԿԱԿԷԹ Է-
ՄԷՐ : ԻՆՅԻՆՃԻ ԷՎԷՆԻՍ ՓԱՓԱ , ՊԷՐՆԱՐՍՈՒՆ ՕՆԱ ՎԷՐԱԽԻ
ՎԷՄԷՐԱՆԷ ՆԱՍԻԿԱԹ . ՊԷՐՆԱՐՍՈՒՆ ՖԷՎԳ ԻՒԼ՝ԱՄԷ ՆՈՒՓՈՒՂԸ 555—558

ԱՐՆՕՐՍ ՆԱՄ ԱԻՐ ՂԱԹԸՆ ԽԻՅԱՆԷԹԻ ՀԱԳԻԳԻՅԷ ՀԱԳՂՐՈՒՆ
ՕՐԱՆ ՂԱՅԷԹԻ ՎԷ ԹԱ՝ՄԻՄԸՆ ՄԷՄՈՒՀԷՍԻ : ՊՈՒՆՈՒՆ ԹԷԷ-
ՍԻՐԻ ԻԼԷ ՐՕՄԱՄԱ ՃԻՒՄՈՒՐԻՅԷԹ ԻՀՈՒՍԱ ՕՐՈՒՆՈՒՐ . ԱՐՆՕՐՍ
ՓԱՓԱ ԹԱՐԱՓԻԿԻՐԷՐԻՆԻՆ ԵԷՄԻ ԻԼԷ ԳԱԹԼ ՕՐՈՒՆՈՒՐ . . 558—541

ԳՐՍՍԸ ՍԱՆԻՍ. ԻՄԻԷՐԱՓՕՐ ՖՐԷՏԷՐԻԲ , ԱՐԷՖԻՍԳՕՓԻՈՒ ՊԷԲԷՐ ,
ԻՆՅԻՆՃԻ ԻՆՆՕԳԷՆՔԻՈՒ ՓԱՓԱ 541

ՏԷՕՐՈՒՆՃԻ ԱՄՐԻԱՆՈՒ ՓԱՓԱ ԻԼԷ ՊԻՐԻՆՃԻ ՊՐԷՄԷՐԻԸ
ԻՄԻԷՐԱԹՕՐ ԱԷՅԻՆԻՄԷ ՄԻՐԱԳԱՎԱՐ : ԻՆՅԻՆՃԻ ԱԷՔՈՒՄՈՒՐ
ՎԷ ՄԷՕՐՈՒՆՃԻ ՎԻՔԷԹՕՐ ԱԻՐԻԱԻՐԻՆԷ ՄՈՒՍԱԽԻՓ ՓԱՓԱԼԱՐ . 541—542

Ինկիլթէրա Գըրալը Իբինճի Հէնրի իլէ Բանթէրալըրի Սէր-
փիսգօփօսու Թօմաս Պէքէթ պէ յնինտէ միւնազա'ա , Պէքէթ
գաթլ օլունուր . Գըրալըն թէօվպէսի 543—544

Իւչիւնճիւ Իննօքէնթիօս վէ անըն ֆէվզ իւլ 'առէ թէսի-
րաթը : Անըն թաՀթը Իտարէսինտէ Հիւքիւմէթի փափաղիյէ
քէմալը գուարէթինէ նաիլ օլուր , Իննօքէնթիօս ճէրմանիւնըն
ումուրու փօլիթ իբիյէսինէ միւսաթիւլէ էտէր : Մարգվալտ վէ
սայիր ճէպպարլարա զալիւլ օլուր , Փափա Իմիէրաթօր Խոտա'ա
աւընտա պուլունանլարըն Հուգուգու 'ալէ յհինէ Հիւքմ էտէր :
Անըն վէքիլէրի իլէ քէսպի մա'լիւմութ վէ նուֆուզու , Լինքօլն
էփիսգօփօսու . ԿրօնՀէտինին քէլամը 544—549

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . ՕՆ ՏԵՕՐՏԻՆՃԻՒ ՎԷ ՕՆ ՊԵՇԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷ ՔԻ .
ԼԻՍԷԻ ՄԵՍԻՀԻՅԵՆԻ ՀԻԿԷԻՄԵԹԻ ՄՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԱԼԱԳԱՍԸ 550
ԳԸՍՍԸ ԷՎԷԼ . ՍԷփգիհնի ՊօնիՖաթիօս Փափա վէ անըն
էյամը հազգընսա 550

Փափալարըն նուֆուզ վէ Հիւքիւմէթի թէտէննի էտէր ,
Պու թէտէննիյի միւնիւլ օլանլարըն պիրիսի սէքիպինճի Պօնի-
Ֆաթիօս Փափա տըր , ՊօնիՖաթիօսուն Յրանսա Գըրալը Յի-
լիփ (1296) իլէ օլան միւնազա'ասը . Անըն զայրի միւնասիւլ
մէթուլ վէ Հիւքիլէրի 550—554

ՊօնիՖաթիօս Փափալարըն ալլէֆ Է-լ զիւր ուսուլէ վէ Էրրա'ալը
'ալէյհնէ Էլիսէի Ֆիլիպիէրէ զուհուր Էրէն ուսուլ վէ Ռա'լիմալը մա-
պուլէ Էրրա'ալընսա 554

Բօմալը Էճիտիօս « Փափալարըն Հիւքիւմէթի միւսթագիլէսի
'ալէյհնէ » , վէ Փարիսի Եուհաննա' « Հիւքիւմէթի գըրալի-
յէ վէ փափաղիյէյէ » տայիր Էազարլար , վէ Թարաֆը փա-
փաղիտէն վէրիլէն ճէվալ 554—557

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ . Հիւքիւմէթի փափաղիյէ փայիրալսընըն Յրան-
սէվի Շէհր Աւիհնօնսա պուլունմասը Թ . Ի . 1505—1576 յաթէֆ 558

Յրանսէվի Տուփրանըն տէսիսէլէրի . Յրանսէվի Թարաֆ-
տան պէշինճի Բիւմէս Թամա'ը Հիւքիւմէթի փափաղիյէ իլէ
(1565 տէ) Յիլիփ գըրալըն շուրութընը գապուլ էաիւլ Հիւմալ
օլունաճազ վէճիլէ Լիօնտա Փափա Թագուիս օլունուր 558—559

« Մուհաֆըզը միլլէթ » քիթապը : Պու քիթապըն մէրամ վէ
մէստէլէրի : Անըն մուէլլիֆի վէ մուճիպի իսլահաթը քիլիտէ
օլան Թա'լիմաթը մէմուհէսի , Քիթապը մէզպուրէտէն իս-
թիսրաճաթ 559—563

ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ . Թ . Ի . 1578—1429 Էսէֆ ֆիլիսէսէ վու'գու պու-
լան ի'քիզալ հազգընսա 563

Փափալար Աւիննօնտա Յրանսըզլարըն թէէսիլի Թա'լիթըն-
տա պուլունտուղունտան , անլէրէ մուխալիֆ Փափալար փէյ-

- Աստիգլի Ֆրանքիսգօս (1184 տէ թէվէլլիւտիւ) պու մէզէ-
պի իհտաս էտէր : Ֆրանքիսգօսուն ահվալ վէ թա'լիմաթը :
Պու մէզէպէ գարշը իթիրազաթ : Պօնապէնթուրա . . . 385—389
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՍԱԼԻՊԻՅՈՒՆ, ԵԱՆԻ ԷՀԼԻ ՍԱԼԻՊ ՕԼԱՆԼԱՐԸՆ
ԱՄԱԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ 389
- Միւսլիմէրին վէ թիւրքմէնէրին Երուշալիմէ կիտէն Հա-
ճիլէրէ էթույի թէ'ատտիտէն տօլայը Սալիպլյուն ճիհատը
թէրթիպ գըլընըր : Փիքարտըրը Պետրօս . Եէտինճի Կրէկօր
Փափանըն մարիֆէթի իլէ Բլէրմնթ մէճլիսինտէ վէրիլէն գա-
րար : Կօտֆրէյ վէ Պալտուին . Փալէսթինին Ֆէթհի . . 389—391
- Իթինճի ճիհատ . Պէրնարտըն զայրէթի . Դօնրատ Իմիէրա-
թօր վէ Ֆրանսա Դըրալը Եէտինճի Լուի 391—392
- Իւչիւնճի ճիհատ . Իմիէրաթօր Ֆրէտէրիք Պարպարօսսա ,
Ֆրանսա Դըրալը Ֆիլիպ Օկիւսթ վէ Ինկիլթէրրա Դըրալը պի-
րինճի Րիչարտ 392
- Տէօրտիւնճիւ ճիհատ . Իսթանպօլլոս Լաթինի Հիւքիւմէթ . 392
- Պէլլինճի ճիհատ . Սալիպլյուն Մըսըր Իւզէրինէ կիտէր . Ե-
րուշալիմ Մօնկօլլարտան Ֆէթհ օլունուր 393—394
- Եէտինճի վէ սէքիզինճի ճիհատ Աֆրիգատա : Իչպու ճիհա-
տը սալիպլյէրին Ֆէնա նէթիճէլլէրի 394—395
- ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՀԱՅԱԹՁ ՄԵՍԻՀԻՅԷՅԷ ՄԻԻԹԱՒԱԼԻԳ ՄԱՏՏԷԼԷՐ
ՎԷ ՄԷՇՀՈՒՐ ՏԻՆՏԱՐ ԶԷՎԱԹԸՆ ԱՀՎԱԼԻՆԷՆ ՆԱԳԼԻՅԷԹԻ . . . 395
- ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Տիյանէթ վէ հայաթը մէսիմլյէյէ միւքա'ալիգ
մաՏՏԷԼԷՐԷ սայիր : Խրիսթիյանլարսա միւքէսալիլ պուլունան
մագպուլ վէ զայրի մագպուլ գիւ'իւմիէրին գիւրի 395
- Տիյանէթի զահրիյէ (տիյանէթի հագիգիյէ փէք նատիր)
պու միւտտէթտէ քիլիսէի զարալյէտէ պուլունտու : Պա'զը
մէշհուր գէվաթըն տիյանէթի հագիգիյէ խուսուսունտա քէ-
լամը : « 'Ազիլլէրին » արթմասը վէ սնլէրէ տուա . Կիւնազ
միւսա'ատէսի 395—399
- ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Քաթօլիք Բիլիսէսիցին իլհագլըղընսա պուլու-
նան Տիւնսար գէվաթըն ահվալ վէ քահրիրաթընա սայիր . . . 400
1. Հէլլէկար Բահիլէ Պու զաթ փէյղամպէր չէօհրէթի քէսպ
էտէր : Անըն էֆքեար վէ բուհու 400—401
2. Դալաբէլը Եօաթի Պու զաթըն տիյանէթ վէ նուպուլլէթ
խուսուսունտա չէօհրէթի . անըն թահրիրաթը Բօմա քիլիսէ-
սինտէ օլան մէքրուհաթ 'ալէյհինէ 401—403
3. Բայճնար Փալմաթի Բայմօնտուն ահվալ վէ խայրաթը մէմ-
տուհէ Եօլունտա ա'մալընըն նագլիյէթի 403—405
- ՖԱՍԼԸ ԲԱԳԻ. ՏԻՅԱՆԷԹԻ ՀԱԳԻԳԻՅԷ ՎԷ ԻՍԼԱՀԱԹՁ ԲԻԼԻՍԷ ԱՐ.
ԶՈՒՍՈՒՆՏԱ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ ՏԷ ՀԻԻԲԻԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՅԷ ԹԱՐԱ-

ՖԵՆՏՈՆ ԹԵՐՊԻՑԷ ՎԷ ՃԷՋԱՅԱ ՄԻԻՊԹԷԼԱ ՕԼԱՆ ՁԷՎԱԹ ՎԷ ՄԷՋ.	406
ՀԷՊԼԷՐԷ ՏՈՅԻՐ	
Փրօթէսթանթ մէզէպի զուհուր էթմէզտէն էվէԼ պուլու-	406
նան հազիդի փրօթէսթանթլար	406
ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ Վալսէնսիլի հազգընսա	
Վալտէնսիլէր վէ անլէրին իտտա'ասը վէ էֆքեարը : Պէտ-	
րօս Վալտուս Լիօնլու : Վալտէնսիլէրին Գիթապը շէրիֆ հազ-	
գընտա օլան էֆքեարը : Իւշիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փափանըն	
Վալտէնսիլէր հազգընտա մուա'մէլաթը . Լինլէրին ահվալ վէ	406—410
ա'մալի հազգընտա օլան շէհատէթ	
թ . Ի . 1120 րէ Դէշ օլանսալ օլան Վալտէնսի Իմն Եֆրանսիս-	411—412
նիս Բէրճէ-Մէսի	412
Ճէրմանիւլը « Սլլանն Դօսթլարը հաֆէնդա	412—414
Պունլարըն մէպտէսի . Տիյանէթէ տայիր էֆքեարը	414
ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ . Ինկիլթէրալը Վիլիթ վէ աքըն ահվալ վէ	
քահրիրաթը	
Ինկիլթէրալտա օն տէօրտիւնճիւ տէհրտէ հիւքիւմէթի 'ա-	
տիյէնին հուգուգունու սապիթ էթմէք վէ քիլիսէի մէսիհիյէ-	414
յի փաք գըլմագ ուրգուսու	
Վիքլիֆ (թէվէլիտի 1524) , անըն թէրպիյէսի, էֆքեար	414
վէ զայրէթի	
Վիքլիֆին մէմուրիյէթի վէ 'ազլի, վէ Փափանըն իտտա'ասը	415
'ալէյհինէ հազարըլը րէսալէ	
Վիքլիֆէ «Մու'ալլիմի Ինճիլի» Լազապը վէրիլի . Գըրալտան	
ուսհապէթ պուլուր : Անըն «Տիլէնչի րահիպլէր » 'ալէյհինտէ	415
թահրիրաթը	
Վիքլիֆ Փափա նէզտինէ Կէօնտէրիլի (1574) . Մէքրուհաթը	
փափապիյէ վէ քիլիսէ խատէմէսինին ահվալ վէ ալապը մէզ-	416
մուսէսի 'ալէյհինէ գալգըշըր	
Վիքլիֆին օն թէնպիհ իւզէրինէ թէֆսիլի . « Սպիլլէր »	417
հազգընտա էֆքեարը	
Վիքլիֆ Երէց օլուր , անըն վա'ղարը վէ ճանլարըն իւլլասը	418—419
հազգընտա զայրէթի . Լօլլարտ Լազըպը վա'իլլէր	
Վիքլիֆին տիւշմէնլէրի , անըն փէրվասըզըլը վէ պա'զը	419—420
մէպալէլի	
Վիքլիֆին մէպտէլէրի օն պիլինճի Կրէկօր թարաֆընտան	
հիւքմ օլունուր (1577) , քէնտիսի Սէրփիսգօփիսլարըն մէհքէ-	
մէսինէ ճէլպ օլունուր . Խասթա օլուր , վէ Գիթապը շէրիֆի	
Ինկիլդճէյէ թէրմիւմէ էտէր . պունա գարըլ իթիրաղաթ	420—421
վէ Վիքլիֆին ճէվասըլ	
Վիքլիֆին թա'ամը մուգատտէս հազգընտա թուլիմաթը	

- Պունուն իշին ահպապընտան թէրք օլունուր, Բիլիսէտէ վուգու՝ պունան ի՛թիզալ զայլէսի սէպէպինտէն Վիքլիֆ թէա՛տտիտէն գուրթուլուր. 422—423
- Վիքլիֆ Բօմայո՝ ճէլպ օլունուր վէ կիթմէզ. անըն վէ-ֆաթը (1384). 423—424
- ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ. Եռահաննա Հուսուն ահվալ վէ ա՛մալի իլէ սայիր Պօհէմիալըլար հազգընսա 424
- Իսլահաթը քիլիսէ իշին Պօհէմիատա օլան հարէքէթ. Մօ-րափիալը Մէլից՝ Հուսուն մուա՛լլիմի, Եանօլու Մաթթիաս վէ անըն պիր քիթապը 424—428
- Եահաննա Հոս 428
- Հուս, անըն թէրպիյէսի, Երէց մէմուրիյէթի վէ վա՛զլարը. 428
- Ինկիլթէրրա իլէ Պօհէմիա Գըրալլարը պէյնինտէ վագի՛ օ-լան միւնասիպէթտէն տօլայը, Պօհէմիալըլար վէ Հուս՝ Վիքլի-ֆին թա՛լիմաթընա աշնա օլուրլար 429
- Հուսուն ըէֆիգի Հէրօնիմօս. Հուս՝ Գըրալլիչա Սօֆիա վէ Գըրալ վէնքէյլաուս թարաֆընտան սահապէթ պուլուր. 430
- Հուս քիլիսէ մէմուրլէրի՝ ալէյհինէ վա՛զ էտէր. պէյլէ էթ-մէսինին սէպէպլէրի 431
- Փրակ Սէրփիսգօփուսու Զպինէք Փափատան թահրիք օլու-նարաք Հուս ալէյհինէ մուա՛մալէ էտէր. Վիքլիֆին թահ-րիլաթը Եագըլըր 432
- Հուսուն պէշինճի Ալէքսանտըր Փափայա մէքթուպ Եագլմա-սը վէ ճէսարէթի 432
- Հուս՝ Փափանըն նէզտինէ ճէլպ օլունուր. Գըրալ անըն մուհաքէմէսինին Փրակտա օլմասընը թալէպ էտէր. Փրակ շէհ-րի անաթէմա թահթընա տիւշէր. անաթէմոյա սէմը՝ ի՛թի-պար օլունմազ. պիր գօմիսիօն մարիֆէթի իլէ միւսալէհէ՝ ագա օլունուր իսէ տէ պագի օլմազ 433—434
- Եիրմի իւշիւնճիւ Եուհաննա Փափա թարաֆընտան պիր վէ-քիլ կէլր. Հուս իթա՛աթա տա՛վէթ օլունուր, Գըրալտան վէ ահպապընտան թէրք օլունուր իսէ տէ, Փափանըն պի-լայրի հագգըն էթտիյի էմրէ իթա՛աթ էթմէյէճէյինի պիւր-հանլար իլէ պէյան էտէր. 435—436
- Փափանըն ֆէրմանլարը Հուսուն ահպապը թարաֆընտան Եագըլըր. Հուս թարաֆտարանընտան իւշ քիլի գաթլ օլունուր 436
- Փրակ մուալլիմլէրինին Հուսուն թա՛լիմաթը ալէյհինէ զիւ՛րմ վէ մուա՛մալէսի. Հուսուն ճէվապը. 437—438
- Հուս մէնֆի օլուր իսէ տէ, Հուս թարաֆը նուֆուզտան տիւշմէզ 438—439
- Հուսուն « Բիլիսէյէ տայիր » իւնվանընտա պէյլիւք քի-

- Թապը. անտէ մէվճուտ օլան տէօրթ մէպտէ. Հուսուն մէք- 439—442
 Թուպլարը
 Հուս Սիճիսմօնտ Իմփէրաթօրուն թէճմինաթը իւզրէ Բօնս-
 Թանս մէճլիսինէ կիտէր. Հուս մէճլիս հուզուրունա չըգարըլ-
 մագսըզըն հապսա իլգա օլունուր. Սիճիսմունտ Հուսա սա- 442—445
 հապէթ էթմէզ
 Հուսուն Բօնսթանստա չէքտիյի զահմէթ վէ թէ'ատտի.
 մէճլիս հուզուրունտա իսթինթագը. Սօն կիւնլէրինտէ ահ-
 վալի, սէլամէթի տէրունիյէսի վէ ահպալընա եագտըզը մէք-
 Թուպլար. վէ հիւքմ օլունուպ եագըլմագլա չէհիտ օլմասը
 (1415). Անըն բուհ վէ մագսէտի, իսլահաթը քիլիսէ իչիւն
 սայիր ղայրէթէչ զէվաթընքինտէն միւթէֆէրրիգ օլմասը.
 Կէրսօն վէ Տէյլէի միսիլլու առէմլէրին անըն հիւքմիւնէ ըի- 445—449
 զա վէրմէլէրի թա'ճիւպ օլունուր
 Հէրօնիմօսուն ահվալի վէ տիւշար օլտուզու թէ'ատտի, վէ 450
 եագըլմագլէ գաթլի (1416)
 ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ. . 451
 Պէշինճի միւտտէթտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէ թէ-
 վարիլի պէր-պէֆն, եա'նի' Բանթէրպըրըլի Անսէլմօսուն թէ-
 սիրինէ մէպնի օլմասը. Անսէլմօսուն ահվալ վէ էվսաֆը զա- 451—453
 թիյէսի
 ՅԱՍԸ ԷՎՎԷԼ. ԿԻԻՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԷԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷՅԷ ՏԱՅԻՐ 454
 Նօֆնալլը վէ Րէ-լէլը մէպտէսի. Անսէլմօսուն մէպտէսի Րէ- 454—455
 լէլը մէպտէսի իտի
 ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Անսէլմօսուն կիւնան հագգընսա օլան քա' 455
 լիմաթը
 Անսէլմօսուն թա'լիմինէ կէօրէ շախսլարըն պա'տ էլ խիլգաթ
 իրթիտատ էթմիչ օլան ինսանիյէթտէն վիւճուտէ կէլմէսի քէյ-
 ֆիյէթի, մա'սուլլարըն կիւնահքեար վէ միւճրիմ օլարագ թէ-
 վէլլիւտ էթ մէսինէ միւճիպ օլուր. զիրա Ատէմին շախսընտա
 ինսանիյէթ միւքէմմէլ մէվճուտ պուլունտու 455—457
 Անսէլմօս' պիր փէտէրին քէնտի էվատլարընըն եալընըզ ճէ.
 սէտլէրինին տէյիլ, ճանլարընըն տալսի փէտէրի օլտուզունա 457
 ի'թիգատ էտէր իտի
 ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Անսէլմօսուն իրասէթի ինսանիյէ հագգընսա օ- 458
 լան քա'լիմաթը
 Անսէլմօսուն Վիրատէթի հուրրիյէյէ տայիր իւնվանընտա 458—460
 օլան ըէսալէսինտէ պիր միւ'թէրիլ իլէ միւպահէսէսի
 ԳԸՍՍԱ ՍԱԼԻՍ. Քիլէսէի փափալիյէնին կիւնան վէ իրասէթի 461
 ինսանիյէ հագգընսա օլան քա'լիմաթը
 Բիլիսէի փափալիյէնին թա'լիմաթը Աւկօսթինօս վէ Անսէլ-

- մօսուն թա՛լիմաթընտան տէօրթ մուհիմ խուսուստա միւթէ-
 ֆէրրիզ տիր 461—462
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԲԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ 463
- ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Անսէլմօսուն քէֆարէթէ ցայիր օլան քա՛լի-
 մաքը հազգընսա 463
- Անըն՝ Վեթիւն Ալլահ ինսան օլտու » քիթապընըն խիւլա-
 սասը , « Բէֆարէթ եալընըզ վէ պաշլընա Դերհ-Վեթի իւահյէ
 իւզէրինէ տէյիլ , անճազ 'ադ-Էթի իւահյէ իւզէրինէ մէպի
 օլարազ թաստիզ վէ թէսսիթ օլունմազ կէրէք տիր » . . 463—466
- Պէրնարտըն , վէ տահա զլյատէ Սան 'Լիքթօրլու Հուկօնուն
 քէֆարէթ հազգընտա թա՛լիմաթը Անսէլմօսուն թա՛լիմաթը-
 նա միւլապիհ իտի 467
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Ապէլարս վէ Լօմպարսըն քէֆարէթէ ցայիր օ-
 լան քա՛լիմաքը 467
- Ապէլարտըն թա՛լիմաթը Անսէլմօսունքինէ քիւլլյէն զըտա
 տըր , Կանի՝ Ալլահ իսթէտլի կիպի թէօվպէքետըր 'աֆվ է-
 տէր . 'ատալէթ սըֆաթընըն մաթլուպաթընա թէրզլյէ էթ-
 մէք եօզ տուր , վէ ղայրիհում 467—468
- ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ. Իքալիալը Պօնալէնքուրա վէ թօմաս Ագուի-
 նաս մու'ալլիմլէրին քէֆարէթէ ցայիր օլան քա՛լիմաքը . . . 468
- Պօնալէնթուրա վէ անըն թահրիրաթը . Անըն քէֆարէթ
 թա՛լիմինտէ հալլ օլունաճազ ալթը մէսէլէսի 468—470
- Թօմաս Ագուինաս վէ անըն Վիւլասաի 'իլմի իւահի » քի-
 թապը . Անըն թա՛լիմաթընըն Պօնալէնթուրանընքինէ միւ-
 լապիհ օլմաուր . Բէֆարէթ մատաէսինտէ անըն իքի մուհիմ
 սիւալը , վէ պիր գաչ թէսալվուրլար 471—473
- ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ. ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵՆԻՐ , ՀԻՔՄԷԹ
 ԹԱՐԻԳԼԵՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԷԹԻ . ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԻԲ . . . 474
- ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԵՐ : ԽՐԻՍԹՈՍ ՄՈՒԱ՛ԼԼԻՄԼԵՐ
 ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԻՍԹԻՄԱԼ ՕԼՈՒՆԱՆ ՈՒՍՈՒԼԻ ՀԻՔՄԷԹ 474
- Մէտրէսէվի թա՛պիր օլունան մուա՛լլիմլէր : Անլէրին իսթի-
 մալ էթաիքլէրի հիքմէթ ուսուլի նէ՞ իտի 474—475
- ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Արիսթօքիլին ուսուլի մանքըզ վէ հիքմէքիցի
 սասէնէ իսթիմալ Էսէն Մէսրէսէվիլէր հազգընսա 475
- Արիսթօթլէն ուսուլինի իսթիմալ էտէն մէտրէսէվի մուա՛լ-
 լիմլէրին իքի գըսմ : Ալպէրթուս , Ալէքսանդըր Հալէս , Թօմաս
 Ագուինաս պիրինճի գըսման . Տունս Աքօթուս վէ Օքքամ ի-
 քինճի գըսման 475—476
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէքիցի Արիսթօքիլին
 քարիգի իլ պէրապէր իսթիմալ Էսէն մէսրէսէվիլէր հազգընսա . 476
- Ուսուլի հիքմէթի ըհտտ էտէնլէրտէն՝ տիյանէթի խալիսէ

- խոսուսուենտոս կիւզէլ էօրնէքէր վէրէնէր. Թաուէր, Թօմաս
ա Բէմիւս 476
- Արիւթ օթէլին ուսուիւնոէն զիյաոէ էֆլաթօնունքինէ ըրի-
այէթ էաէնէր. Անսէլմօս, Պէրնարտ, Վիքլիֆ 477
- էֆլաթօնուն թահրիրաթը օն տէօրթ վէ օնպէշինճի տէհր-
լէրոէ Լաթինի լիսանա թէրճիւմէ օլունտուգտան սօնկրա, օլ
ուսուլուն Տանթէ, Փէթրարք, Իթալիալը, վէ Սիէնսէր, Շէքս-
փիր վէ Միլթըն՝ Ինկիլիզ Վիւլլիֆլէր Իւզէրինէ թէսիրաթը 477
- ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. Խրիսթիան ՄՈՒԱՂԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՅԸՆՏԱՆ ՏԻՆԻ
ՄԵՍԻՀԻՆ ՄԻՒԹԵՐԻՉԼԷՐ ՎԷ ՏԻՆՍԻՉԼԷՐ ՍԼԷՅՀԻՆԷ ՀԻՔՄԵԹ
ՈՒՍՈՒԼԻՆՃԷ ԹԱՍՏԻԳ ՎԷ ԹԵՍՊԻԹ ՕԼՈՒՆՄՍՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 478
- ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Անսէլմօս, Թօմաս, Պերնարտ վէ Հուկօնուն
ուսուլի միւպանէսեսի, վէ անըն նէքինէսի հազգընսա 478
- Ուգուլի ինսանիյէնին իման իլէ օլան նիսպէթի խոսու-
սունտա Անսէլմօսուն իքի րէսալէսի 478
- Ալէքսանտըր Հալէս՝ Անսէլմօս կիպի իմանը գապուլ վէ պէ-
յան էաէր. Թօմաս Ագուինասըն ՝ազլ իլէ իման հազգըն-
տա թա՛լիմաթը. Պէրնարտըն ՝իւմ վէ իման հազգընտա էֆ-
քեարը. Հուկօ իման իլէ ՝ազլը ինսանինին պիրիպիրի իլէ օլան
նիսպէթինի կիւզէլ պէյան վէ միւմիլէրի Իւզ գըսմա թազ-
սիւմ էաէր. Բէյմօնտ Լուլըն պու պապտէ էֆքեարը 479—481
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Ապէլարս վէ անըն ճիւմէք քարիզի վէ պու
քարիզին նէքինէսի հազգընսա 482
- Ապէլարտ իմանտան զիյաոէ իլմէ վէ ՝ուգուլի ինսանիյէյէ
ըրիայէթ էաէր. Ապէլարտըն ահվալի, Հէլօիզ իլէ օլան ա՛լա-
գասը 482—485
- ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ. Թա՛լիմաթը մէսիճիյէյի ճիւմէք ուսուլիննէ
քասիգ էքմէլէ պերապեր րիվալէք վէ գալանինի քիլիսէվի-
յէի փափալիյէյի Քիքապը շերիֆ իլէ միւսալի քուքուպ
քեսալիք էքմէյի չալըմանըն մազարրաթը 485
- Թա՛լիմաթը մէսիճիյէյի Քիլիսէի փափալիյէնին թա՛լիմա-
թը պաթըլիյէսի իլէ դարըշտըրանլար. Թօմաս Ագուինաս վէ
Պէրնարտ, վէ Փիզա վէ Գօնսթանս մէճլիսինտէ պուլունան
մուա՛լլիմէր 486
- Ահքեամը քիլիսէվիյէ վէ թա՛լիմաթը Բիթապը շէրիֆ հազ-
գընտա չիւպէնէ էաէնէր. Աքօշիալը Եուհաննա վէ Տուես 486
- Թա՛լիմաթը քիլիսէվիյէյի թա՛լիմաթը Բիթապը շէրիֆտէն
թէֆրիզ էսիւլ, ուսուլի հիքմէթէ տալի լալըզը իլէ ըրիա-
յէթ էաէնէր. Վիքլիֆ, Հուս վէ անլէրին րէֆիզլէրի. պուլն-
լարըն իքի պէօյիւք մէսպտէլէրի 487

ԱԼԹԸՆՃԸ ՄԻԻՏՏԵԹ. Թ. Ի. 1517—1871. ԼՈՒԹԵՐԻՆ

ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ ՀԱԼԻ ՀԱԶԸՐԱՏԷՔ 489

ՊԱՊ Ա. ՕՆ ԱԼԹԸՆՃԸ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍ-
ԼԱՀԱԹԸ ՔԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ 489

Իսլահաթը քելիսէ իլէ նիսպէթի օլան վէ տիգգաթա չայան
իքի վուգուլաթ. պիրինճի՝ պասան հուրուֆաթը իլէ թահրի-
րաթըն թապլընըն իճատը. Իքինճի՝ Ամէրիգանըն քէչֆ
վէ քիւչատը 489—490

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՔԻ-
ԼԻՍԷՑԷ ՏԱՅԻՐ. 490

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ. Մարքին Լուքերին անվալ վէ էճասաթր զա-
քիյէսի հագգընսա 490

Լութէրին չօճուգլուգունուն ահվալի վէ թա՛լիմ ու թէր-
պիյէսի 491—492

Լութէրին հասթալըղը վէ իֆաաթը, վէ պա՛գը վուգուլա-
թըն թէկսիրինտէն տօլլը թարիգի բուհպանիյի իսթիյար
էթմէսի. չէքտլյի զամիր իզթիրապը. Սթօիիցին Լութէր իլէ
մու՛ամէլէսի վէ նասիհաթը 492—496

Լութէրին թագաթիր իլահի միսիլու թա՛լիմաթը մէսիհիյէ-
նին միւշքիլաթընտան էգիյէթ չէքմէսի. Իսթիյար պիր բահի-
պին օնու նասիհաթը. Լութէրին փաթիաս թագաթիս օլունմու-
սը (1507 տէ). Վիթթմպէրկ տար էԼՖիւնուընտա միւտէր-
րիս վէ մանասթըրըն իպատէթլսանէսինտէ վա՛իզ թա՛յին գը-
լընմասը 496—498

Լութէրին Բօնայա գլյարէթի վէ կէօրտիլիւ շէյլէր. Օթուզ
էաշընտա իքէն անըն նէ էֆքեար վէ Էիյէթտէ պուլունմասը. 498—499

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ. Լուքէր վէ Թէքցէլ. Կիւնան յափվըղընըն ֆիւ-
րուխք օլունմասընսան ճեւէք էսէն միւնասէլէլէր : Իսլահաթը
ֆիլիսէնին միւպաւիւրէքի հագիգիյի զանիրիյիսի հագգընսա 499

ԹէթցէԼ նամ Տօմինիգօսլու բահիպ կիւնահ յաֆվըղը
ֆիրուսթ էթմէք իւզըրէ Վիթթմպէրկ թարաֆլարընս կէ-
լիր. Լութէրին պու մէքրուհաթա գարշը 93 ատէտ քէլամը.
ԹէթցէԼ իլէ Լութէր պէյնինտէ միւճատէլէ վէ միւնազա՛ա 499—503

Ինկօլսթատ միւ՛ալլիմի Լութէրէ գարշը եազար. Լութէրին
« Բապպըն տու՛ասը » իւզէրինէ թէֆսիրի. Հայտէլպէրկտէ
վա՛զը 503—504

Լութէրին քէնտի Էրիսգօիօսունա վէ Փաթիայա կէսնտէր-

- տիյի թահրիրաթ և փափա թարաֆընտան հիւքիւմտար ձրէ-
տէրիքէ կէօնտէրիլէն մէքթուպ. Լուծէր Բումայա ճէլպ օ-
լունուր, ամմա կիթմէզ 504—506
- Յիլիփ մէլանքթօն վէ անըն ահվալի, վէ Լուծէր իլէ օլան
տօսթլուղու, Իքիսի պիրլիբուէ ֆիթապը շէրիֆին նէմցէճէյէ
թէրճիւմէսինէ միւպաշիրէթ էտէրէլ 506—507
- Լուծէրին Աւկապուրկա կիթմէսի, օրատա փափանըն վէ-
քիլի իլէ օլան միւճատէլէսի, Աւկապուրկտան խաֆիէն 'ավտէ-
թի, Տիվիօ (Փափանըն վէքիլի) ձրէտէրիբուէն Լուծէրին Բո-
մայա կէօնտէրիլմէսինի եախօտ նէֆիինի թալէպ էտէր. փափա
ձէրմանիալըլարը կիւճէնտիրալիյինաէն Լուծէր խէլա օլուր 507—510
- ԳԵՍՍԵ ՍԱԼԻՍ. Թ. Ի. 1519 ըն իպքիսաարնսան Վօրմա մէն-
լիսինին խիքամընասէֆ վուգու'արըն ցազլիյէքի 511
- Լուծէրին թահրիրաթը էվրօփատտ նէլը օլունուր, Բարը-
սթատթ էք մուա'լլիմ իլէ Լայփցիբուէ միւճատէլէ. Փրէնս
ձէօրճիօս վէ սայիրէլը Լուծէրին թա'լիմաթընը գապուլ է-
տէրէլ 511—514
- Մէլանքթօն՝ էքին թահրիրաթընա ճէվապ վէրիւր. Լուծէր
Կալաթիալըլար ըէսալէսինին թէֆսիրինի նէլը էտէր: Մաք-
սիմիլիանըն վէֆաթընտան սօնկրա պէշինճի Բարը Իմիլիա-
թօր օլուր. Լուծէրին Իմիլիաթօրա վէ ձէրմանիա միւ'թէ-
պէրանընտ խիթապէն պիր վարադասը, վէ անըն թէէսիրի. 514—518
- Մէլանքթօն թէզէվվիւճ էտէր. Լուծէր փափայա մէքթուպ
եազար. Բումատան էք վասիթասը իլէ Լուծէրէ գարըն հիւքմ'
կէլիւր. Լուծէրին՝ «Տէճճալըն հիւքմի 'ալէյհինէ» իւնվանըն-
տա ըէսալէսի վէ իրօթէսթօսու, Թարաֆէյն անաթէմա-
լարը, ձրէտէրիք հիւքիւմտար վէ ձէրմանիալըլար Լուծէրէ
սահապէթ էտէրէլ 518—520
- Լուծէր վէ Վօրմա ճէլէպի 520
- ձէրմանիա մէմալիքիին պէօյիւք մէճլիսի 1521 տէ Վօրմա-
տա քիւշատ օլունուր. փափա վէքիլի Ալէանտէրին նուլթու.
Լուծէրին Վօրմա կիթմէսինին էհէմիյէթի. անըն մէճլիս հու-
զուրունա չըգարադ ճէվապ վէրմէսի. անըն իլթիրապը տէ-
րունիսի վէ տու'ասը, վէ 'ավտէթինտէ պիր գաշ նամա'լիւմ
զէվաթ էլի իլէ 'Լարթպէրկ գալէ'սինէ կէթիլիլիւր . . . 520—526
- ԳԵՍՍԵ ԲԱՊԻ. ձէրմանիա փրօքէսքանք ֆիլիսէսինին քէ-
ֆիլի վէ Գիքապը շէրիֆին ցէմցէնէսէ քապ' վէ ցէր օլունմասը. 527
- Բուհպանիյէթ 'ալէյհինէ Լուծէր թարաֆընտան հիւքմ' օ-
լունուր. Բահպալէրէ իլգոիվաճ հալինէ կիրմէյէ ըուխասթ վէ-
րիլիւր. Լուծէրին Մէց Սէրփիսգօփօսու Աւկէրթէ եազտընը մէք-
թուպ վէ անըն ճէվապը 527—529

Թուպ վէ անըն ճէվապը 527—529

Թա՛ամը մուգատտէս այինի թէպտիլ օլունուր . Լութէր հէնի զուհուր էտէն պազը Փըրգալարա գարշը կէլմէք իչիւն Վիթ-
թէմպէրիէ կէլիւր (1522) . Լութէր վէ Մէլանքթօն 'Ահտը ճէ-
տիտի թապ՝ վէ նէշը էտէրլէր . Մէլանքթօնուն 'իլմի իլահի
քիթապը նէշը օլունուր 530—534

Փրօթէսթանթլար 'ալէ յհինէ թէ՛ատտի պաշանըր . Անթ-
վէրփտէ վէ պաշգա մահալլէրտէ պա՛զը Փրօթէսթանթլար
հագըրմագլա գաթլ օլունուրլար . Լութէր իլէ Գարլսթատթ
արասընտա միւնազա՛ա . պու ճիւմիէ իլէ իսլահաթը ի՛թիգատ
վէ տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ թէրագգի էտէր . . . 534—536

1525 տէ վուգու՝ պուլան իւչ միւհիմմ վուգու՛աթ, Էա՛նի՛
Լութէրին թէգէվլիւհի , Փրօթէսթանթ էհալի թարաֆընտան
հիւքիւմէթէ գարշը իսեան , հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքին վէ-
ֆաթը 536—537

Ճէրմանիա Ինճիլի քիլիսէսի 1529 տան սօնկրա Փրօթէս-
թանթ թէսմիյէ օլունտու . Աւկսպուրկ իգրարնամէսի թէէ-
լիֆ օլունտու . Աւկսպուրկ մէճլիսի (1530 տա) . Լութէր քի-
թապը շէրիֆ թէրճիւմէսինի թէքմիլ էտիպ (1534) , 63 Էա-
շընտա վէֆաթ էտէր (1546) 537—539

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ . ՀԵԼՎԵԹԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՆԱԹԸ ԳԻ-
ԼԻՍԵԹԵ ՏԱՅԻՐ 540

Զուինկլի վէ անըն ահվալ վէ թէրպիյէսի . Զուինկլի թա՛-
լիմաթը մէսիհիյէի հագիգիյէյէ աշնա օլուր . Իթալէատա մէք-
րուհաթը փափաւիլյէյի ըէյ իւլ՝այն միւշահատէ էտէր . Զու-
ինկլինին վա՛ղարը , վէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէի հագիգիյէնին
Հէլվէթիատա թէրագգի պուլմասը . Զուինկլինին 67 պէնտ-
տէն 'իսլարէթ պիր վարագաոր . Զուինկլի Յուրիիս միւթէ-
պէրանը մէճլիսինտէ թա՛լիմաթը հագիգիյէյի պէյան էտէր ,
վէ Փրօթէսթանթ քիլիսէսի շէնը մէզպուրտէ թէշքիլ օլու-
նուր . Զուինկլինին տէլալէթի իլէ իսլահաթը քիլիսէ Հէլվէ-
թիատա սայիր մահալլարտան գիատէ միւքէմմէլ վէ իսալիս օ-
լուր . պատէհու Պէրն վէ Պաղէլ չէհրլէրի տախի ուսուլի մէզ-
պուրէյի գապուլ էտէրլէր 540—550

Ճէրմանիա Փրօթէսթանթլարը իլէ Հէլվէթիա Փրօթէս-
թանթլարը պէյնինտէ օլան Ֆէրգ . Զուինկլի 'էմրիւնիւն սօն-
լարընտա ումուրը բուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէյի ումուրու փօլի-
թիգիյէ իլէ գարըշորըր . Պունուն մագարրաթը . Փափաւիլլէր
իլէ Յուրիլիլէր արասընտա վուգո՞՛ պուլան պիր մուհարէ-
պէտէ Զուինկլի մագթուլ օլուր 550—553

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . ՅՐԱՆՍԱՏԱ ՎԷ ՅՐԱՆՍԵՎԻ ՀԵԼՎԵԹԻԱՏԱ ՎՈՒ-
Ի .

ԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ԳԻԼԻՍԷՅԷ ՏԱՅԻՐ 554

Կիլեօմ Ֆարէլ վէ անըն ահվալի. Լըֆէվր մուա'լլիմ. Պու ի-
քիսի, վէ պուշար վասիթասը իլէ չօգլար Ֆրանսասա
թա'լիմաթը մէսիհիյէի հազիգիյէյէ տէլալէթ օլունուրլար.
Սարպօն նազըրը Պէտանըն Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթլարա
տիւշմէնլիյի, վէ օնլարա դարըն օլան թէ'ատտի. Լըֆէվր վէ
Ֆարէլ Ֆրանսաստան Փիրար էտէրլէր: Ֆարէլ Հէվլէթիայա
կէլիպ Ֆրանսէվի Հէվլէթիատա Ինճիլի թա'լիմաթը վա'զ է-
սէր, վէ Փրօթէսթանթլըզ զալէպէ էտէր 554—560

Եւսաննա Քալլին 560

Քալլին, անըն ահվալի վէ թէրպիյէսի. Քրիստոսու քէնտի
եալընըզ խէլասքեարը տէյու դապուլ էտիպ Ինճիլի թա'լի-
մաթը վա'զ էթմէյէ պաշլար 560—562

Ֆրանսաստան Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինէ թէ'ատտի: Քալ-
լին « թա'լիմաթը մէսիհիյէնին խիւլասաի միւքէմէլէսի» իւն-
վանընտա քիթապընը պիր մէքթուպլա Գըրալա կէօնտէրի.
պու քիթապըն մէ'ալի: Քալլին չօգ ետրլէրտէ Ինճիլի թէպ-
շիր էտէր, 1556 տա ձէնէվայա կէլիպ օրատա գալըր: Քալ-
լին իլէ Ֆարէլին էվսաֆը. ձէնէվալըլար իսլահաթը գապուլ
էտէրլէր 562—566

Քալլին քէնտի մէմուրիյէթի ըուհանիյէսինին վապիֆէսինէ
չէհրին միւսալէլէ էթմէսինէ ըապի օլմազ, վէ ըէֆիզլէրի իլէ
գօլուլուպ, Սթրազպուրկա կիտէր, Ֆրանսըզմա Քիթապը
չէրիֆի վէ թէֆսիրլէր նէշր էտէր. տէօրթ սէնէ սօնկրա եի-
նէ ձէնէվայա տալլէթ օլունուր 566—567

Քալլինին ախլազ վէ էվսաֆը զաթիյէսի. անըն պա'զը
թա'լիմաթը, խուսուսա քիլիսէ թէրպիյէսի վէ միւճրիմէրին
թէրպիյէ վէ իսլահը խուսուսուլնտա օլան թա'լիմաթը. անըն
ձէնէվատա քիլիսէնին, թանգիմ վէ թէրպիյէսի իւզէրինէ վէ
ուսուրու աաիյէ իւզէրինէ տալի ֆէվը իւլ ատէ վէ էմալըրը
թէսիրաթը Անըն թէսիրաթը հիւքիւմէթ նէվինալն օլմամասը
Սէրպէթօս 'ալէյհինէ օլան մուսմիլէսի. 1564 տէ 55 եաշըն-
տա վէ ֆաթը 567—571

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ. ԻՆԿԻԼԹԷՐՐՍԱՎԱՌԻԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ
ԳԻԼԻՍԷՅԷ ՏԱՅԻՐ 572

Վիլլիֆաէն սօնկրա Իլիլթէրրատա իսլահաթ հազգընտա
օլան զայրէթ վէ աի չար օլունան թէ'ատտի 573

Սէքիգիսէի Դըրու Հէրի վէ անըն պաշ վէքիլի Վօլէյ
պուշարըն էվսաթը զաթիյէի մէզմուլլէրի. պուշարըն էյա-
մընտա Ինկիլթէրրատա վուգուլ պուշան թէ'ատտի. Բիշարո
Հուն վէ ձօն Պրատունըն գաթիլի. Թիխտալ վէ Պիւնէյին Տար էլ

Ֆիւռնուհետա ինճիլի շէրիֆի օգույուպ, հայաթ նոքրու իլէ միւնէ վէր օլուրագ սաիրլէր իշիւն չալըշմալարը. Թօմաս Մա- նըն զայրէթի վէ միւվագա'աւը'ըն էսէրի. անըն գաթլի. Գը- րալ շէնրիին քիթապը վէ Փափա թարաֆընտան. Մուհա- ֆըզը իմանն իւնվանը. Գըրալ իլէ Վօլէյին մուամէլաթը մէքրուհէսի սաիր վէսիլէթի իլէ պէրապէր ինկիլթէրրալըլարըն ինթիպաշը բուհանիսինէ պաիս օլմասը. Լաթիմէր. անըն էվ- փաֆը զաթիյէսի. զէքեամէթ վէ 'իւլի վէ Պիւնէյին զայրէթ իլէ իմանս կէլմասի 572—576

Թինտալըն Գիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ էթմէսինէ իլթիզա- մը. Ճէրմա'իտտա պու իշի թէքմիլ էթմէսի վէ անըն թէր- ճիւմէսինին թապ' վէ ինկիլթէրրայա կէօնտէրլիպ զայթլէ չօգ նուսիւկէր նէշր օլունարագ իսլահաթը ժիլիսէնին թէրագ- զիսինէ միւճիպ տիր. Գըրալ շէնրիին զէվճէսինի թաթլիգ էթմէք արզուսու հագգընտա Բօմա իլէ զուհուր էտէն մա' րագա. Պու մարուզանըն ինկիլթէրրատա իսլահաթը քիլիսէ իլէ միւնասիպլթի վէ թէսիրաթը. Վօլէյին զարագը. հիւ- քիւմէթի փափապլիյէնին ինկիլթէրրատան տէֆի. Պիւնէյին թէվզիֆ վէ իւթինթագը, վէ նիհայէթտէ շէհիտ օլարագ դա- թըլ օլունմասը. Պարնզ վէ Պէնէթ. Մօր իլէ թինտալըն միւ- քեամէսի 576—580

Փարլամէնթօնուս իսլահաթը բուհպան վէ գուտրէթի քի- լիսէվլիյէյի թահտիտ էթմէք հագգընտա 'ագտ էյլէտլի գա- նուշլար. Պու ճիւմէ իլէ թէա'տտինին տէվանը. 580

Քէմպրիճ Սէրիփսգօփօսու Դրամմէր վէ անըն ահվալի վէ իսլահաթ իշիւն չալըշմասը. անըն շէնրի գըրալըն թաթլիգ միւնագաանը իլէ միւնասիպլթի. ինկիլզ քիլիսէսինին թան- զիմ օլմասը իւզէրինէ թէսիրաթը. 581

Սքօչիատա իսլահաթը քիլիսէ. Ճօն Նօքս 582

ՅԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ. ՕՆ ԱԼԹԸՆՃԸ ՏԵՀՐՏԵ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԽՍԼԱ- ՀԱԹԸ ԲԻԼԻՍԵՆԻՆ ԽԻԼԱՍԱԽ ՆԵԹԱՅԻՃԻՆԵ ՎԷ ՄԻԻՆԱՍԵՊԱԹԸ ՄԻԻԹԵՆԵՎԻՅԵՍԻՆԵ ՏԱՅԻՐ 583

Բալվիւնին թէսիրաթը Փրօթէսթանթլըզ իւզէրինէ զայէթլէ զիյատէ օլտու 585

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. ԵՆԸԻ քեփիլ օլունան Փրօթէսթանք քիլիսէլէ- րին ուսուլ վէ քեպիլիքի քիլիսէվլիլէրի հագգընսա 585

Քէլէսէ 'ոմոմիյէ Ֆէնէնէնէն պէր բէյսէ 'ոմլէլէ զահրէ զէ- Է-Ֆէ- Է-լիլիէն Դէֆ' օլունարա 585

Ճիւմէ Փրօթէսթանթլարըն թա'լիմաթընճա քիլիսէի մէսի- հիյէնին բէյսիս մութլազը Բրիտտոս տուր, վէ անըն վէքիլի Էօգ տուր 585

- Մանասէլըւոր Վէ բահեղէրնն ո՛մո՛ւրը իւրեւելէյէ իւրեւելնէ օլան
 անֆոռնա՝ իւրեւելնէ Վէ 'ոմոմէն բերոր Վէ Գեֆ' օլանորո՛ . . . 584
3. Մելլէն Վէ Դեմէտէն իւրեւելէրնն հոգոգը Դեմէտէնէն Ռա-
 Գեֆ օլանորո՛ . . . 584
- Բիլիսէ հիւքիւմէթի խուսուսուստա ինկիլթէրրա իլէ ձէր-
 մանիա Վէ Հէլլէթիա պէյնիստէ օլան ֆէրդ . . . 584
4. Փրօթեմնաթիւրրա օլ Վէման Գեֆ Զեմ' հեմ-Դեմնէ իւրեւելէյէ
 ոմոմէն Գաղաւ օլանորո՛ . . . 585
- Ինկիլթէրրատա Վէ Ամէրիգատա Բրիստոս Վէ անըն քէլա-
 մընտան զայրի հեմ-Դեմնէ Գաղաւ Հէթմէմէք ուսուլի . . . 585
5. Բիլիսէ Դեմոնէրնէ խուսուսուստա ինկիլթէրրա Գաղաւմաթ . . . 585
- ձէրմանիա Վէ Հէլլէթիատա Վէ Ֆրանսատա երէցի ուսուլ .
 ձէրմանիատա հիւքիւմտարլարն քիլիսէ իւրեւելնէ պիր միգ-
 տար սէլահիյէթի . ինկիլթէրրատա Սէրփիսգօփիսուլդ Վէ սա-
 յիր փափաղի քիլիսէ մէմուրէրի . . . 585
6. Թէրպիյէն իւրեւելէյէ հագեղնոր . . . 585
- Պու խուսուստա ձէրմանիա Վէ ինկիլթէրրա քիլիսէլէրինին
 էֆքէար Վէ 'ատէթի . Պու պապտէ Բալլիսին թա'լիմ Վէ
 ուսուլի . . . 585—586
- ԳԵՍՍԵ ՍԱՆԻ. Փրօթսքանք ֆիլիսէլիւրին հիւքիւմէթի 'ասիյէ
 իլէ օլան միւնասիպիլիւրի հագգրնա . . . 586
- Փրօթէսթմանթ քիլիսէլէրնէ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին թէսի-
 րաթը՝ քիլիսէլէրին ումուրու Վէ թէրպիյի ալապգիյէ իւրեւել-
 նէ ղէսմի օլմասը . ձէնէվատա ճարի օլան ուսուլ . . . 587—588
- ԳԵՍՍԵ ՍԱԼԻՍ. Օնալթրննր սէհրին իսլահաթը ֆիլիսէնին սի-
 յանք Վէ 'իպասէթի մէսիսիյէ իւրեւելնէ օլան քսիւրաթը . . . 588
1. Թա'մաթ Դոմոմտարէն ալիսէնաթէն Գոմոմտար Վէ 'Դեմ-Դեմ Գեֆ' օլա-
 նապ . Գեմոմ Վէ Գալլիստաթի Գեֆ օլանորո՛ Դեմ օլանորո՛ Դեմ . . . 588
2. « 'Ալիլլէրն » ձէֆա'մն Վէ անլլէրն հեմ-Դեմնէն Դեմ-Դեմնէն Դեմ-
 լէրն հեֆլ օլանորո՛ Գեֆ' օլանորո՛ . . . 588
3. 'Իպատէթի 'ուսուլիյէտէ էվլլէթի տէհրլէրտէ օլուլդու
 կիպի երնէ Բիթապը չէրիֆ օգուլուլ թէֆսիր օլուլմադ Վէ
 վա'ղ էթմէք 'ատէթ օլուլ . . . 589
4. ձէմա'մնաթ իւրեւելէր իւրեւելէրնէ 'ոմոմէն հեմ-Դեմ
 օլանորո՛ . . . 589
5. Բիլիսէ խուսուսուստա ինկիլթէրնն ինկիլթէրն անլլէրն Դեմա'մնաթ
 իլէ Գեֆլլէրն . . . 589
6. Մանասթըրլար իլէ ղուհպանիյէթ տէֆ' Վէ ղէֆ' օլուլնտու . . . 589
7. Պոմալաթ Գեֆալիյէն Գեֆալիյէն Դեմնէն հեմ Ռաբ-Գաթ
 Դեմաթ Գաղաւ . . . 590
- ԳԵՍՍԵ ՐԱՄԻ. Օն ալթրննր սէհրէ՝ Փրօթսքանքլարն քա'լի-

- մաքր մէսիհիյէ խոստուսուցսա օլան մէպսէլէրի հազգընսա . 590
- Մէլէ յուսում Փրօթէսթանթլարըն գապուլ վէ թա'լիմ էթ-
տիքլէրի թա'լիմաթըն էասսիյէլէր հանկըլար տըր 590—591
1. Փրօթէսթանթլար յա'ալլիմէրէն իննահադայիւր օլան թա'լիմաթըն . . . 591
- Զուինկլիտէն մատէ Փրօթէսթանթլար մու'ալլիմէրին կիւնահ
վէ կիւնահըն ապի հազգընտա թա'լիմաթըն, Զուինկլիտին էթ-
քեարըն, Լութէր վէ Մէլանթթօն վէ Բալվին մա'րիֆէթի իլէ
թէշքիլ օլունան իգրարնամլէր պու մատտէյի նաւըլ պէյան
էտէր 591—592
2. Օն ալլիմէրէն Գեհրաթ Փրօթէսթանթլար յա'ալլիմէրէն իննահադայիւր
վէ իրարիլի էսսանիյէ հաֆթընտա օլան թա'լիմաթըն 592
- Պունլարըն թա'լիմինճէ՝ ինսան մուգատտէս խալլ օլուն-
տուգտան սօնկրա իրատէթ գուտրէթինի սարֆ էթմէքլէր կիւ-
նահա տիւշիւալ, սալահ իշիւն գուտրէթինի զայպ էթտի,
Մէզքիւր մուա'լլիմէր իսթիգամէթի ատէմէր իշիւն իսնաու,
գուտսիյէթի ինքեար էթտիլէր Մէլանթթօնու վէ պիրինճի
վէ իքինճի շէլվէթիալը իգրանամլէրին քէլամլարը . . . 592—594
3. Օն ալլիմէրէն Գեհրաթ Փրօթէսթանթլար յա'ալլիմէրէն իննահադայիւր
օլան թա'լիմաթըն 594
- Փրօթէսթանթլար մու'ալլիմէրին թա'լիմաթընա կէօրէ՝ Բրիս-
տոսուն քէֆարէթինի ֆէհմ էթմէքտէ օլան տէրէճէլէր, Ան-
լէրին թալիմաթըն ուսումէն Անսէլմոսուն թալիմաթըն իւզէ-
րինէ մէպի տիր, Իգրարնամլէրինտէն պազը իսթիքաճաթ,
Իման վէ թէպրիյէ հազգընտա թա'լիմաթլարը 594—596
- ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ. ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՉԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ 597
- Փրօթէսթանթլար քիլիսէլէր օնտոգուզունճու տէհրտէ Բիթա-
սը շէրիֆի ճիւմէլ լիսանլար իլէ նէշը, վէ վա'իլլէր վասիթա-
սը իլէ հայաթ միւթ տէսինի ճիւմէլ պէնի պէշէրէ թէպլիւր էթ-
մէքլիլի իլթիգամ էթմիլլէր տիր 597
- ՖԱՍԸ ԷՎՎԷԼ. ՓԱՓԱՎԻԼԷՐԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՉԻ ԽՈՒ-
ՍՈՒՍՈՒՆՍԱ ՉԱԼԸՇՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 598
- Իկնաթիյօս Լօյօլա վէ անըն իհուսա էթտիլի շիրքէթ. Պու
շիրքէթտէն Ասիաի շարգիյէտէ վա'իլլէր՝ Պրանսուա Զալիյէ,
Բիշի վէ սայիրլէր վէ անլէրին մէպտէլէրի վէ զայրէթլէրինին
սէմէրէսի 598—600
- ՖԱՍԸ ՍԱՆԻ. ՓՐՈԹԷՍԹԱՆԹԼԱՐ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻ-
ՉԻՆԻ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ 601
- ԳԸՍԸ ԷՎՎԷԼ. ՕՆ ԵԷՏԻՆԵՆ ՎԷ ՕՆ ԱԷԲԻՂԻՆԵՆ ՏԷՆԻԼԷՏԷ Փրօ-
թէսթանթլարըն ֆինի մէսիհիին ինքիւարը պապընսա օլան
չալրեմալար, վէ իւպու օնսօգուզունճու տէհրլի իպիսասըն-
սա ինքիւարը ֆին խոստուսուցսա ԵԷՆԻՏԵՆ ՎՈՒԳՈՒ՝ պուլան

- ղայրէք վի ինթիպահը 'ուսումի իլէ Միսիօնէր վի Քիթապը
 օւրիֆ օրիֆթիքիցից քէօֆիլի հազզընցա 601
- Հինտոէ Ֆիլէմէնք Հինտի թիճարէթ շիրքէթինին վա'իզ-
 ւէրի. Շըմալի շարգի Ամէրիգանըն գատիմի էհալիսինէ վա'զ. 602
- Ինկիլթէրրատա պա'զը շիրքէթէր. Հինտոէ Տանիմարգա
 վա'իզլէրի օն սէքիգինճի տէհրտէ, վէ անլէրին թէսիրի.
 Շվարց վա'իզ. 602
- Կրինլանտա վա'զը պէշարէթ (1721) վէ անըն սէմէրէսի. 602—603
- Օն սէքիգինճի տէհրին սօնուստա վէ օնոօգուզունճու տէհ-
 րին իպթիտասընտա ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա թէշ-
 քիլ օլունան շիրքէթէր 604—605
- ԳԵՍՏԵ ՍԱՆԻ. Օնոթոն-զաւճոն քէհրքէ քիլի Դէհէնիլին ինլէւը. 605
1. Սանոոնիլ աթաւը. պու առաւարըն էհալիսինին ահվալը
 գատիմէսի. Ամէրիգան Պօրտ Միսիօնէրլէրի վասիթասը իլէ
 տինի մէսիհլի գապուլ էտէրլէր. Ահվալը հազզընէսի. . . 605—606
2. Մաթալաթաթա աթաւը. Լօնտրա Միսիօնէր շիրքէթի վասի-
 թասը իլէ պու առաւտա տինի մէսիհի թէպչիր վէ գապուլ օ-
 լունուր. օրանըն խրիսթիանլարընըն զայէթլէ շէտիտ թէ-
 ատտի չէքմէլէրլիլէ պէրապէր իման վէ զայրէթէրի իզտիյատ
 պուլուր. օլ առանըն շիմտիքի հալը մէմուհու. 606—608
3. Հիսթիսի. Ինկիլզ վէ Ամէրիգան Միսիօնէր շիրքէթէրի
 վասիթասը իլէ պու վասի տիյարտա տինի մէսիհի վա'զ վէ քի-
 լիսէլէր թէշքիլ օլունուր. օլ տիյարըն միւթէնէվի լիսան վէ
 թայիֆէլէրի. օլ իշլէրին հալա տէվամ օլունմասը. . . . 608—611
4. Ձի Դէսլէի. Ամէրիգան Պօրտ վէ սայիր շիրքէթէրին
 Միսիօնէրլէրի վասիթասը իլէ պու տիյարտա օլան վա'զ վէ
 ա'մալը սայիրէ. Ձինլիլէրին ախլազ վէ ահվալը մախսու-
 սէլէրի. 611—612
5. Աֆրէթ վէ սայիր քիյաւը. Ձէնտ Միսիօնէր շիրքէթէրի-
 նին սահապէթի իլէ, Աֆրիգատա, Մէմալիքի Օսմանիյէ վէ
 էվրօսիանըն փափազի պուլունան տիյարլարընտա հայաթ միւթ-
 տէսի թէպչիր օլունուր վէ անլէրին էմէքլէրինին էսէրի. 612—613
- ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ. ԳԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼԻ, ՄԵՄՈՒՐԼԷՐԻ ՎԷ
 ԹԵՐՊԻՅԷՍԻ. 614
- Տիգզաթա շայան վուգու'աթ քիլիսէի փափազլիյէտէ տէ-
 յիլ, անճազ ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգատա վուգու' պուլ-
 մուշ սըր 614
- ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԳԻԼԻՍԷՆ ՇԱՐԳԻՅԷՆԻՆ ԱՀՎԱԼԻՆԷ ՏՍՅԻՐ . . . 614
- Ալթընճը միւտտէթտէ քիլիսէի շարգիյէնին ահվալի հէման
 հէր խուսուստա քիլիսէի Դարպիյէնիքի միսիլու Ֆէնա օլուս
 իսլահաթա միւհթամ օլմասը. 615

- Բուսիա եախօտ Մօսքով փաթրիկի Իսթանպուլ փաթրիկներն
Հիւքմիւնտէն այրուլը 615
- Իսթանպուլ փաթրիկի Բիրլ ֆոգար , վէ Մօսքով փաթրիկի
Նիքօնըն ահվուլի 615—616
- Բուսիատա փաթրիքիւք լէֆ' վէ Սինօտ թէչքիլ օլունուր .
8 յիլիօնտան 'իպարէթ ֆըրգալար 616
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԻՆԿԼԻԶ ՔԻԼԻՍԵՍԻՆՏԵ ՄԱՀՖՈՒԶ ԳԱԼՄԸՇ 'ԱՏԱԹԻ
ՓԱՓԱՎԻՑԷՑԷ ՓՐՕԹԷՍԹՕ ԷՏԷՆ «ԽԱԼԻՍԵՑՆԷ» ՏԱՅԻՐ 616
- Ինկիլթէրրատա Մարի վէ Էլիզապէթ Գըրալիչալարըն կիւ-
նիւնտէ ֆրօթէսթանթլարըն հալի Հիւքիւմէթի 'ատիյէնին
քիլիսէ իւզէրինէ միւտախէլէսի. ֆրօթէսթանթլար պէյնիւնտէ
իւսթիլաֆ, եա'նի' «Հիւքիւմէթ թարաֆը» վէ «Իսլահաթ
թարաֆը» եախօտ «Սալիսիյն». Իչպու թարաֆէյնին իտ-
տա'ալարը 616—619
- Սալիսիյն 'ալէյհինէ թէա'տտի. անլէրին մէպտէլէրի. ան-
լէր Հիւքիւմէթին իլան էյլէտիյի գափանինի քիլիսէվլէյյի
գապուլ էթմէզլէր. անլէրին ուսուլինին պիր խիւլասասը.
Բարթրիթ մուա'լլիմ. Կրինտալ վէ Հուսյթիլիֆթ Սէրփիսգո-
փօսլար 619—624
- Էփիսգօփօս վէ Երէց մէմուրիյէթլէրի հազգընտա իոտտա'ա. 624
- Սքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի 625
- Էլիզապէթին էվսաֆը. Գըրալ ծէյմա , անըն Սալիսիյն
'ալէյհինէ թէա'տտիսի. Սալիսիյնտէն Հօլանտայա կիտէնլէր.
Ճօն Բօպինսըն վա'իզ. Սալիսիյն մէպտէլէրինի պէյան էտէն
պիր քիթապ 625—626
- Սքօչիանըն Երէցի ուսուլի 'ալէյհինէ ճէպը. Ինկիլքճէտէ Քի-
թապը Շէրիֆ թապ' վէ նէշր օլունտու 627—628
- Տօրթ մէճլիսի. Սալիսիյն կիւրուհինտէն Ամէրիգսյա կի-
տէրլէր (1620). Բօպինսօնըն վէտալաշմո նութգը Մուհամմադ-
լէր նէվ Ինկիլթէրրայա վասըլ օլուրլար 628—650
- Նէվի մուգատտէն հազգընտա Գըրալ ծէյմսին էփի. Սքօ-
չիատա Էփիսգօփօսու գ ուսուլիի իճպարէն թէսալիթ էթտի. 651
- Պիրինճի Չարլզ Դըրալ օլուր. անըն թէզէվլիւճիւ. Լօտ
Սէրփիսգօփօս. Չարլզըն իտարէի միւսթագիլէսի. Փարլա-
մէնթօ իլէ Դըրալ արասընտա իլսթիլաֆ. Ամէրիգատա Սա-
լիսիյն մէպտէլէրի իւզրէ քիլիսէ թէչքիլի , պու քիլիսէլէրին
մէպտէլէրի. Խէսպիհ 651—655
- ՊԱՊԻՆ ՍԱԼԻՍ. ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻԲԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՑԷ
ԻԼԷ ՄԻԻՆԱՍԻՊԷԹԻ 656
- Պու պապտէ Ինկիլթէրրա վէ Սքօչիա վէ Ամէրիգատա հուր-
րիյէթի տինիյէ հազգընտա օլան վուգու'աթ 656

- ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ԴԸՐԱԼ ԶԱՐԱԶ ԻԼԷ ՍԷՐՓԻՍԳՈՓՈՍ ԷՕՏԸՆ ՀԻԻ-
 ՔԻԻՄԷԹԻ ՄԻԻՍԹՈՒՆԻԷՍԻՆԻՆ ԶՈՒԼՄ ՎԷ ՀՍԳԳՇՈՂԼԸՆԱ ՏՍՑԻՐ . 637
- Լէյթօն մուա՛լլիմ հազգընտա վահշի պիր հիւբօ. Եէվը
 մուգաոտէս հազգընտա իրաոէ. Փրօթէսթանթլըգ ուսուլի քիլի-
 սէվլիյէ վէ տինիյէ 'ալէյհինէ թէ'ատտի եօլունտա թէտապիր 637—639
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ՄԻՕԶԻԱԼԸ ՄԻԻԹԷՍ՝ՀԻՏԻՑՆ 640
- Տու'ա քիթապը 'ալէյհինէ Սքօշիատա մուգալէմէթ վէ
 փրօթէսթօ. Մէճլիսլէր, վէ Դըրալ իւէ 'ագառ մուգալէլէ.
 « Միւթէա'հիտիյն » 640—641
- Մէճլիսի 'ուսուլի վէ անըն գարարը. տու'ա վէ գանուե
 քիթապը ըէտտ, էփիսգօփօսլըգ լաղվ վէ երէցի ուսուլ
 'իտտէ օլունուր 642—643
- Դըրալ իւէ Սքօշիալըլար պէյնինտէ մուհարէպէ թէտարիբի.
 Ինկիլգ էփիսգօփօսլար մէճլիսի վէ անըն գանուելարը. Դը-
 րալըն հիւէքեարլըղ 643—645
- ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. « ՈՒԶՈՒՆ ՓԱՐԼԱՄԷՆԹՈ ՄԷՃԼԻՍԻ » ՎԷ ԱՆԸՆ
 ՆԷԹԻՃԷՍԻՆԷ ՏՍՑԻՐ 645
- Պու մէճլիսին էվսաֆ վէ ահվալի, Լօրտ Տիկպիինն նութ-
 գու. Մէճլիսին իւք գարարլարը. Լօտ թէվգիֆ օլունուր, ա-
 նըն 'ալէյհինտէ շիքեայէթնամէ. « Տալ իւէ քէօք » արգուհա-
 լի. Լօրտ Սթրաֆֆօրտուն գաթլի 645—650
- Փարլամէնթօ քէսպի գուվլէթ էտէր. անըն եէմինի (1641
 տէ). էփիսգօփօսլարը Փարլամէնթօտան իխրաճ էթմէք զայ-
 ըթի, վէ պու խոստոստա օլան սէպէպլէր. Դըրալըն Սքօ-
 չիալըլար իւէ օլան մու'ամէլաթը. 'Լա'իզլէր նասպը վէ քիլի-
 սէ մէմուրէրիինն իսլահը ախլազը հազգընտա իբի գօմիթթէ.
 երէցի ուսուլէ ի'թիպար օլունուր 650—652
- Իրլանտատա Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինտէ զուլմ վէ թէ'-
 ատտի. Պունտան Փարլամէնթօ թէշվիգ վէ էփիսգօփօսլար
 մէճլիսի մէզպուրտէն ըէտտ օլունուրլար. Դըրալ Փարլամէն-
 թօյու առքէրլէ պտամագ իսթէր իսէ տէ, մուգաֆֆէր օլա-
 մայըպ եօրք չէհրինէ չէքիլի. Մուհարէպէի տախիլիյէ. . 653—655
- Ուէսթմինսթէրաէ մէճլիս. Ինկիլթէրա քիլիսէսինն իսլա-
 հաթը հազգընտա նիգամաթ վէ գարարլար վէ պիր իգրար-
 նամէ եալըլըր 655—656
- Լօտ մուհաքէմէ օլունուլ գաթլ օլունուր. Դըրալ Սքօշիա-
 լըլար էլինէ էսիր տիւշէր վէ գաթլ օլունուր (1649 Յունվ. 30) 656—657
- Գրօմվէլ իւէ փարլամէնթօ պէյնինտէ իսթիլաֆ. Փարլա-
 մէնթօ տաղըլըր. Եէնի փարլամէնթօ. Գրօմվէլ « Մուհաֆըզը
 ճիւճուր » թանըլըր. անըն էվսաֆը, Անըն վէֆաթընտան
 սօնկրա իքինճի Զարլզ (1660 տա) Դըրալ օլուր. էփիսգօփօս-

լուգ ուսուլի, տու՛ա քիթասլը վէ զայրիհում ինկիլթէրրատա
իպգա օլունուր, երէցիէր 'ալէյհինէ եէնիտէն թէ'ատտի. 657—658

Զարլզըն գարնտաշը ծէյմա Գըրալ օլուր. անըն ալլազը.
Օրանթ հիւքիւմտարը Ուիւեամ Գըրալ (1588 տէ) ինկիլթէրին
պիր գըսմը թարաֆընտան Գըրալ ինթիսապ օլունուպ ծէյմաէ
ղալիպ կէլիր. հուրրիյէթի տինիյէ սապիթ գըլընըր. . . . 658—659

Րիչարտ Պէքսթէր, ծօն Հաու, ծօն Օէն վէ Սթէֆէն Զար-
նօք վէ անլէրին ահվալի. 659—660

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝ ՃԻՐՄԱՆԻԱՏԱ ՈՒՄՈՒՐԸ ՔԻԼԻՍԵՎԻՅԵՆԻՆ ՈՒ.
ՄՈՒՐԸ ՓՈԼԻԹԻԳԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՆԱՍԻՊԵԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ. . . . 661

Ծէրմանիատա կէրէք Փրօթէսթանթ վէ կէրէք փափալի
րուհանի վէ ճիսմանի հիւքիւմէթլէր արասընտա հասէտ վէ
միւնազա'ա էքսիք օլմազ. Հապսպուրկ խանէտանընըն քէսպը
գուվվէթի. Պապարիատա փափալիլիլին զալէպէսի, իշպու միւ-
նազա'աի տինիյէտէն նէշէթ էտէն օթուզ սէնէլիք մուհարէ-
պէ. Պօհէմիտա վէ Աւսթրիատա փափալիլիլիք քէսպը գուվ-
վէթ էտէր. Իսվէշ Գըրալը Կիւսթաւուս Ատօլֆուս. Փրօթէս-
թանթլըք քէսպի գուվվէթ էտէր, «Վէսթֆալիա» միւսալէհէ-
նամէսի 'ազտ օլունուր. 661—662

Էլքօրիատա Փափալի վէ Փրօթէսթանթ միլլէթլէր արասըն-
տա իսթիլաֆ տէվամ էտէր. Էյամըմըզոա վուգու՛ պուլան
սօն ահվալ. 663

ՊԱՊԸ ՐԱՊԻ՝ ՏԻՅԱՆԵԹ ՎԷ ԴՊԱՏԵԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷ-
ՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ. 664

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ. ՈՒԷՍԼԵՅ. ՀՈՒԱՅԹՖԻԼՏ ՎԷ ՄԷԹՕՏԻՍԹ ՄԷՋ-
ՀԷՊԻՆԵՆ ԶՈՒՀՈՒՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ. 664

Պու մու'ալլիմէրին թէվէլիտի վէ թէրպիյէսի, անլէրին
րիֆազաթը վէ չալըձմասը, Հուայթֆիլտ՝ Գալվինին, վէ
Ուէսլէյ՝ Արմինիօսըն թա'լիմինի գապուլ էտիպ, պիրիպի-
րինտէն գաթի 'ալազա էտէրլէր իսէ տէ, սօնկրա եինէ մու-
հապպէթ իւզրէ պիրիքտէ չալըչուպ, Ուէսլէյ Մէթօտիսթ
մէզհէպինի իհտաս էտէր, Իքիսինին վէֆաթը (Հուայթֆիլտ՝
1770 տէ, Ուէսլէյ՝ 1791 տէ) 665

Պունլարըն գուհուր էթտիքլէրինտէ ինկիլթէրրատա տիյանէ-
թի մէսիհիյէի հագիգիյէնին պուլունտուղու հալ. անլէրին թէէ-
սիրի միւվազա'ասը, Մէթօտիսթ քիլիսէնին թէշքիլի (1740) 665—666

Մէթօտիսթ մէզհէպինին էվսաֆը մախսուսէսի, ֆազիլէթ
վէ թէէսիրի. անըն հանկը ուսուլէ միւշապիհ իտիլի. . . . 666—667

Հուայթֆիլտ իլէ Ուէսլէյին ահվալ վէ թէճրիւպէի չախսիյէ
վէ 'ամալի հագգընտա պա'զը իֆատաթ. 667—671

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. ԱՄԷՐԻԳԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ ՊՈԻԼԱՆ ԻՆԹԻՊԱՀԸ ԲՈՒՀԱ-

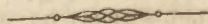
- ՆԻՅԵՅԵ ՏԱՅԻՐ. 671
- Թ. Ի. 1740 գարարլարընտա Ամէրիգատա վուգու՝ պուլան
 ինթիպանը բուհանիի 'ազիմոնէն էվվէլ պուլունմուշ օլան քի-
 լիսէլէրին ահվալի : Նէվ ինկիլթէրրա քիլիսէլէրինտէ թու-
 թուլան մէպտէ : Նօրթհամիթընտա էտուարտա նամ մէշհուր
 մուալլիմ : Ինթիպանը բուհանինին գուհուր վէ նագլիյէթի :
 Անըն էթրաֆ ու էքնաֆէ սիրաէթի : Պու խուսուստա
 Հուայթֆիլտոնէ պաշգա չալըշան վա'իզլէր՝ Թէնանթ , Պէյր
 վէ սայիրէր 61—677
- Օն սէքիզինճի տէհրին սօն նըաֆընտա վէ օնտօգուգուհնու
 տէհրին իպթիտասընտա պա'զը սէպէպլէրտէն տօլայը Ամէրի-
 գա քիլիսէլէրինտէ տիյանէթին զէվալ պուլմասը : Օնտօգու-
 գուհնու տէհրին իպթիտասընտա Միսիօնէր չիբէթէրինին
 Թէշքիլի իլէ տիյանէթ իհեա օլունուպ իզտիյատ պուլուր : 677—678
- ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ. ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԵ ԹԵՎԱՐԻՆԻ . . . 679
- ՖԱՍԼԸ ԷՎԼԷԼ. ԻՐԱՏԵԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԵ ՎԷ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ ՄԻԻ.
 ՊԱՀԱՍԱԹԸ. ԱՐՄԻՆԻՍԹ ԹԱՐԻԳԻՆԵ ՏԱՅԻՐ 679
- Արմինիօս, անըն թա'լիմաթը 'ալէյհինէ օլան ի'թիրազաթ.
 վէ պու թա'լիմաթըն Մէթօտիսթ մէզհէպլինտէն գապուլ օ-
 լունմասը 679
- ԳԸՍՍԸ ԷՎԼԷԼ. Կիւնահը ապլի հագգընսա 680
- Փրօթէսթանթլարըն 'ումումէն գապուլ էթտիքէրի իւզրէ,
 Կիւնահը ապլի Ատէմոնէն զիւրրիյէթինէ կէշմիշ 'ալէ տէյիլ ,
 անճագ հաֆէթ-Նէն կիւնահ եախօտ միւհրիմիքտիր : Արմինիօ-
 սուն զիւ'իւմինճէ կիւնահը ապլի Ատէմին զիւրրիյէթինէ կէշ-
 միշ պիր պէլա օլուպ , միւհրիմիք տէյիլ տիր : Պու զիւ'իւմ
 Մէթօտիսթէր կիպլի , պա'զը Երէշէլէր վէ Ճի-հա-րէլէր թարա-
 ֆընտան ապլի գապուլ օլունույօր 680—682
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Թեհսիսի գալպ քեպէսիւլի հագգընսա 682
- Արմինիօս վէ անըն թարիգինտէն օլանլարըն զիւ'իւմինճէ ,
 Եսան վէ Նէհրէթէ քալ իչիւն լազըմ օլան 'ինայէթի իլահիյէ
 հէր ատէմէ իհսան օլունուր , լաքին միւրատը ինսանի Բուհ
 իւլ Գուտս իլէ 'ալէրալէր իչլէմէլի : 'ինայէթ իհսան օլունմագ
 կէրէք տիր , զիրա «Ալլահ 'ինայէթ իհսան էթմէյինճէ իման
 թալէպ էտէմէզ» : Պու թա'լիմ Արմինիգուսուն կիւնահը ապլի
 հագգընտա օլան թա'լիմինտէն նէշէթ էթմէսի : Պու թա'լիմին
 Աւհօսթինօսուն եախօտ Բալլիինին թա'լիմաթընտան միւթէ-
 ֆէրրիգ օլմասը 683—685
- ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ. Թագսիւրի իլահի հագգընսա 685
- Արմինիօս վէ անըն թա'լիմինի գապուլ էտէնէրին զիւ'իւ
 մինճէ, ինսանլարըն խէլասը էպէտի խուսուսունտա օլան

- Թագաւորի իւանի՝ միւսթագիւ տէյիւ, անճագ Թագաւորի չար-
թի տիր 685—687
- ԳԸՍՍԸ ԲԱՊԻ՝ Եօնաքան ԷՏՈՒԱՐՏԱՍ վէ անըն քանրիւրաքր . . .
Պու մուալլիմին Արմինիօսուն զիւ՛իւմէրի՝ ալէյհնէ Թէէ-
լիֆ էթտիլի Թանրիրաթ վէ անըն մէպտէլէրի 687—688
- ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ. Բէֆօսթ վէ ԱՆԸՆ ՀԻԻԲԻԻՄԷԹԻ ԻԼԱՀԻՑԷԻ ԱԽ-
ԼԱԳԻՑԷ ՆԻՍՊԷԹԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱՍ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԹԱ՛ԼԻՄԱԹ
ՎԷ ՄԻԽՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՅԻՐ 689
- Պու պապտէ Մէտրէսէվիլէր իլէ Փրօթէսթանթլարըն զիւ՛-
իւմի. Հուկօ Կրօթիուս վէ անըն քիթապը 689
- ԳԸՍՍԸ ԷԿԵԼ. Կրօթիօսուն Բէֆարէքէ Տալիւր օլան քա՛լիմաքր
հազգրնսա 690
1. Կրօթիօսուն շէրէ՛ալ վէ՛ ալապ հաֆէլնար օլան շէ՛ալ 690
- Անըն Շէրի՛աթ վէ ա՛ղապ խուսուսունտա զիւ՛իւմի. Փրօ-
թէսթանթլարըն Թա՛լիմի իլէ Թաթալիզ 690—692
2. Կրօթիօսուն՝ Բրէսպոսուն Բէֆարէլնարէ շէրէ՛ալ իւանիլնին Տալ-
լապալնին ԹէրօլիմէՍԻՆԻ Կէյիլ, անճագ Էֆրա օլանմալըն՝ ալապըն
ալիւր ՊէՏԷԼԻՆԻ՝ առաւապ Բէֆէլնարէ 692
- Կրօթիօսուն զիւ՛իւմինճէ ԱլաՀ սիֆաթը ապլիյէսինէ նա-
զարէն պիլա քէֆարէթ ա՛ֆվ էտէպիլլիւր իսէ տէ, Հիւքիւմէթի
աիլազլիյէսինէ նազարէն պէօլէ էտէմէզ. Անսէլմօսուն Թա՛-
լիմաթընըն պուսունտա Փարալը օլմասը 592—693
- Բրիստոսուն քէֆարէթինին գըյմէթի Հազգընտա Կրօ-
թիուս իլէ Անսէլմօսուն պիրիպիրինտէն միւթէֆէրրիզ զիւ՛-
իւմի. Թէրզլիյէ Հազգընտա Սօսինօս իլէ Կրօթիօսուն վէ Ան-
սէլմօսուն էֆքէարը 695—695
- ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Արմինիօսուն Բէֆարէլնէ Կայիւր օլան լա՛լիմալը 695
- Արմինիօսուն քէֆարէթ Հազգընտա օլան Թա՛լիմաթընըն
իւչ խուսուստա նօգսանը
1. Բրէսպոսուն Բէֆարէլնէ Կէնահըն՝ աֆվ օլանմալըն շարլն արը . . .
2. Բրէսպոսուն Էլէ՛ վէ Էօլիմալն՝ ալապ նէվինարէն օլապըն անճագ՝ ա-
լապ պէրիլնէ լալնալապ 696
3. Արմինիօսուն Լաւաֆարալընըն Բէրզլիյէ լա՛լիմալն վէ Էրապ Էլնարի-
լէրէ Է՛լնարալն 696—697
- ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ. Սօսիօսուն Բէֆարէքէ Տալիւր օլան զիւ՛իւմիլէրի . . . 698
- Սօսիօսուն Թէվէլլիւտի վէ քէֆարէթ Հազգընտա Թա՛լիմի
1. Սօսիօսուն՝ ապալն, Վերհալն վէ Էրապիլնէ Էլահիյէ հաֆէլնար
օլան շէ՛ալ 698
2. Սօսիօսուն « Բէրզլիյէ լա՛լիմալն Վերհալնէ Տալապիւր արիւր » Կէյի-
լնէ՛ալ 698
3. Սօսիօսուն՝ Կէնահըն շարլն Կէնահալնըն Էլնարիլնէ արապապ

պէլ Վեպալէ՝ աղապ Վեպալէ Ռա՛լեֆնէ յոհալ պիւր շէյ Ե՛լեպալ Եյլէպէ .	699
4. Սօսնոս Բըխարսոսն Վեպալէ Ելէ՛ ճեմէ՛ ապէ՛լէրն Կեանալարը՝	699
շնն բեֆէ՛ Ելէան Կեաթի՛ օլմարըլընը Ռեֆնէ՛ Ելպի	699
5. Սօսնոս Բըխարսոսն Ելնա՛լընըն պէլ Վեպալէ օլրոսընոս Գա՝	699
պալ Ելեպի	699
6. Սօսնոս՝ « Ելըլէյ Ելնա՛լիս ասի՛ն օլրոս , Ենան Ռարաֆընոսն	
Եմն Վե Գոսթիյէն պիլէ Լոլը՝ օլմարըլ Ռալէպ օլրոնալ » Կեյոս Ռեֆ՝	
հի՛ Ելպի	700
ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ . Կէ՛Վ Ինկիլթէրրոսն ԻրրոսՍԵԼԵՐԻՆԵ ՏԱՅԻՐ	700
Թ . Ի . 1648 տէ Նէ՛Վ Իիկիլթէրրատա Վազի՛ օլան Նրէցլէր	
մէճիսի , Վէ անըն Գարարլարը Վէ Թաստիգ Եթտիյի Իգարա՝	
նամէ : Թ . Ի . 1680 տէ Պօթօն մէճիսի Վէ անըն Իգարա՝	
նամէսի	700—703
ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ . ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՑԵՆԻՆ ՀԻՔՄԵԹ ԹԱ՝	
ՐԻԳԼԵՐԻ ԻԼԵ ՕԼԱՆ ՆԻՍՊԵԹԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ	704
ՅԱՍԼԸ ԵՎՎԵԼ . ՓՐՈԹԵՍԹԱՆԹ ՄՈՒԱ՛ԼԼԻՄԼԵՐԻՆ ԳԱՊՈՒՎ ՎԵ	
ԻՍԹԻՄԱԼ ՎԵ ՀԵՄ ՃԵՐՀ ԵԹՏԻՔԼԵՐԻ ՀԻՔՄԵԹ ԹԱՐԻԳԼԵՐԻՆԵ ՏԱՅԻՐ	704
ԳԸՍՍԸ ԵՎՎԵԼ . Օնալ քընընը վե օնէէսիննի սէհրլէսէ սահիպի	
քէսիւրաք պուլունան հիֆմէք քարիգի	704
Փրօթէսթանթլար պէ յնինտէ ՓափաՎլլէրին րի՛այէթ Եթ՝	
տիքլէրի Արիսթօթէլ ուսուլինէ Ի՛թիպար օլունմարըպ , Լութէր ,	
Բալվին , Սալիսիյն մուալլիլէրի Վէ Միլթըն շա՛իր Իւզէրինէ	
Էֆլաթօն Թարիգինին պէօլւք Թէսիրաթը	705
ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ . Լօֆ վե անըն քարիգիցին միւնիպի մազարար	
ուսուլի հազգընսա	705
Լօք , անըն շէօհրէթի , « Սգլի Ինսանիյէ տայիր » Իւնվա՝	
նընտա քիթապը Վէ մէպտէլէրի	705—706
ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ . Օնսէֆիգիննի սէհրին սօնունսա Վէ օնսօղու՝	
զուննու սէհրսէ վահսէքի վիւնուս քարիգի վե Եննի զուհուր	
Էսէն « Իլմի միւսքազիլ » քարիգի վե հալա քապը նուճուգ Է՝	
սէն հիֆմէքի րուհանիյէ վե մէսիհիյի հազգընսա	706
Յրանսէվի Տէքարթ (1596—1651) Վէ անըն Թարիգի	707
Ճէրմանիալը Լայպնից (1646—1716) Վէ Վօլֆըն (1679—	
1754) Երինէ « Թէյիզմ » մէպտէսի Իւզէրինէ մէպնի օլան Թա՝	
րիգլէրի	707
Բանթ (1724—1804) Վէ մէվատտը րուհանիյէ Հազգընտա	
անըն Էֆլէարը	707
Ամսթէրտալը Սփինօզա (1632—1677) Վէ Ճէրմանիալը Հէ՝	
կէլին (1770—1831) վահտէթի վիւճուտ Թարիգի , Պու Թա՝	
րիգլին սահիպի նուճուգ , Վէ Հալա զէվալ պուլմատը	707
Կիւնլէրիմիզտէ զուհուր Էտէն Իլմի միւսթազիլ » Թարի՝	

գինին մէպտէսի	707
Հագիդաթը միւլէմէյէ միւթապըզ օլան ուսուլի հիքմէթ .	
Սքօշիալը Րիյա (1710—1794)	708
Օն եէՏԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆՍԷՔԻՉԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԵՐՏԵ ԻՆԿԻԼԹԵՐՐՍԱ ՔԻ-	
ԹԱՊԸ ՇԷՐԻՖ ՎԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 'ԱԼԷՑՀԻՆԵ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻԹԻ-	
ՐԱՋԱԹԸ ՏԷԻՉՄ, ԵԱՆԻ՝ ԱՍՏՈՒԱԾԵԱՆՈՒԹԻԻՆ ՎԷ ԽՐԻՍԹԻՅԱՆ	
ՄՈՒԱ՛ԼԼԻՄԼԵՐ ԹԱՐԱՅԸՆՏԱՆ ՎԷՐԻԼԷՆ ՃԷՎԱՊԼԱՐԱ ՏԱՅԻՐ	708
ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ. Իրաւ օլուճան ի՛թիրապա հագգընսա	708
1. Քէրպէրէի Լէրր Հէրպէրէին Է՛նթըււլը	708
Պու 'ալիմին իճատ էթտիյի տին. անըն մէպտէլէրի	708—710
2. Հօպա Նա՛մ Բէ՛նթէն Ղե՛նթէրէ	710
Պու 'ալիմին Ալլահըն մէվճուտիյէթի վէ ինսանըն ըուհու	
վէ ակրէթ Հագգընտա զիւ՛րալէրի. Շաֆթէզզալըրի Նամ միւլէ-	
լիֆ անըն զիւ՛րալէրի զապուլ էթտի. Թօլանտ, Քօլլինս	
վէ Վուլաթօն Բիւթուպը մուգատտէսէ 'ալէյհինէ Եազտըլար .	710
3. Թիւրալըն Նա՛ւլէ Է՛նթըււլը	711
Պու 'ալիմ իլճամըն իմքեանընը ըլտտ էթտի. անըն «Տինի	
մէսիհի՛ իըլգաթտան պէրու մէվճուտ, վէ Ինճիլ՝ տինի թա-	
պի՛նին ինթիշարը սանիսի օլմասը տըր», ինճանընտա քի-	
թապը. Մօրկան վէ Զըպալ Նաման միւլլիֆլէր	711
4. Պօլիշարէն Նա՛ւլէ Է՛նթըււլը	711
Պու 'ալիմին մէպտէլէրի. Պու տինսիլլիյին թէսիրաթ վէ նէ-	
թիճէի մուզիրէսի	711—712
5. Տալէր Հէ՛նա Նա՛ւլէ Է՛նթըււլը	712
Անըն՝ «Ալիմ հէր շէյաէ շիւպհէ էթմէլի տիր» մէպտէսի.	
Անըն միւ՛ճիվէլէրին իմքեանընը ըլտտ էթմէսի	712—713
ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ. Ինկիլզ միւ՛թէրիվէրին սինսիլլիֆ ուսուլլէ-	
րինէ Խրիսթիյան մու՛ալլիմէր քարաթընսան վիւրիլէն ճե-	
վապլար	713
Սքօշիալը Հալիպուրթօն Հէրպէրթէ գարշը Եազար. Անըն	
մէպտէլէրի	713—714
Մօր վէ Բուտվօրթ Նաման քիմէլէր Հօպասըն մէպտէլէրի	
'ալէյհինէ Եազարլար. Փէյլի վէ Պըթլէր	714—715
ԳՕՆԱՊԷՐԻՆ «ՏԻՆԻ ԻԼՀԱՄԻՆԻՆ ԹԱՍՏԻԳ ՎԷ ՎԻԳԱՑԵՍԻ» ԲԻԹԱՊԸ	
Պու զաթըն մէպտէլէրի	715
1. Տինի Մալլէ՛նին Էնան Մարաֆընա Ֆէն՝ օլմանալը Նա՛ւլէս Կէր .	715
2. Տինի Մալլէ՛նին Բա՛նալը վէ Բա՛նալը Նա՛ւլէս Կէր	716
3. Տինի Մալլէ՛նին Էնանըն Էնանալէր հալէ Էնան Կէր Բէ՛րլէ-	
րալէրէ Կէր Կէր վէ Էնանալէրըն Էնթիշարըն 'ալէթէն Բա՛-	
նալըն վէ Կէր Կէր	717
ՓԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ. ՖՐԱՆՍԱՆ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ՏԻՆՍԻՉԼԻԲ ՎԷ	

ԱՆՈՐ ՃԵՐՀ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ	717
Քօնտիլեաք, Էնտիքօփէտիա միւշլիֆլէրի, Բուսօ վէ Վօլ- թէր. Անլէրին թէսիրաթը մուգիրրէ վէ մէպտէլէրինն սէմէ- րէի թապիլյէսի վէ ճէրհի	717—718
ՅԱՍԼԸ ԲԱՊԻ. ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ ԱԼԷՅՆԻՆԷ ԽՐԱՏ Օ- ԼՈՒՆԱՆ ԻԹԻՐԱԶԱԹ ՎԷ ԹԷ՝ԱԳԳՈՒՊ ԷՏԷՆ ՄԻՒՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՅԻՐ	718
Ճէրմանիատա 'աարիմիզտէ զուհուր էտէն «Մէզհէպի 'ազլի» Թարիզի, վէ անըն իհթիյաճաթը բուհանլյէմիզէ քեաֆի ի'- թիպար օլունմայըպ ղէտտ օլունմասը	718—719
Ալլահըն մէվճուտիյէթինի քիւլլիյէն ինքեար էտէնլէր. Գօմթ. «Իմի միւսթազիլ» մէզհէպի	719
Վահտէթի վիւճուտ մէպտէլէրի իւզէրինէ մէպնի օլան Թարիզ	719—720
Ճէրմանիալը Լէսսինկ	720
Էհլի իման իլէ միւ'թէրիզ պէյնինտէ հալլ օլունաճազ մէսէ- լէլէր	
1. Գալանինի թապիլյէտէն խարիճ վէ անլէրէ ֆայիթ ճէվնապ օլան պէր շէյ լա'ր ղ	720
Պու սիւալա էհլի իման վէ էհլի հիւմէթի մէսիհլյէ իլէ սա- հիպի ի'թիրազաթըն ճէվապլարը	720—721
2. Ինսան լէճրիպէ, հիսս վէ 'աբլէնըն ասուլէ մանլէրէ Էօլա- իլէ վէ պա վէ-իլէ շալլճասընթաճ զայրէ վէճիլէ մա'լէ-մալլէ ասիհլի լա-հիլ	721
Էլիթէ Էֆլիթալը լա'ր ղ	
3. Իմանասիհի վէ ի'լիթապ օլունաճապ պէր վէ-իլէ մա'լէ-մալլէ բո- հանլէ Էօլա խալլանլէվիթէն պալլէլ պէր շէյ ղ պէր. Հիւմէթի սա- հիհլէն շուրուլը էսասիլյէսի	722—723

ԹԵՎԱՐԻՒԻ

ՏԻՆ ՎԵ ՔԻԼԻՍԵՒ ՄԵՍԻՀԻՅԵ

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Մ Ո Ւ Գ Ա Տ Տ Է Մ Ա

Քիչիսէ թէվարիխի՝ թէվարիխի 'ուսումնայէնին՝ պիր գըսմը թլտու-
ղունտան՝ թէվարիխ եախօտ — 'իւմի թէվարիխ — քէլիմէսի 'իւմիւմէն
նասըլ անկլաղըլաճաղընը թէֆհիւմ էթմէք , վէ թէվարիխին 'ալա-
դալար վէ միւնասիպէթլէրինի հոտոտլամագ իչիւն քեաֆֆէի 'ու-
լումուն ուսուլու թագսիմինէ տիգգաթ իթմէմիզ տէրտէսթ պու-
լունան իշիմիզին իգթիգասընդափն տըր :

1. Քեաֆֆէի 'ուլումուն Թագսիմի .

Քեաֆֆէի 'ուլում'՝ ուլումի ըրաղիյէյէ (չափաբերութիւն), 'ուլումի
թապիլիյէյէ վէ 'ուլումի 'ագլիյէյէ իլէ ախլաղիյէյէ թագսիւմ օլունապիլիւրի
Ա. 'ուլումի ըրաղիյէ՝ 'իւմի ըագամ , 'իւմի ճէպը , 'իւմի հիյէթ ,
'իւմի հէնտէսէ վէ սայիրէյէ չամիլ տիր :

Բ. ուլումի թապիլիյէ՝ 'իւմի հիքմէթի թապիլիյէ , 'ուլումի հայ-
յաթը թապիլիյէ , Քիմեա , Ճօլրաֆիա , Ժօլօթիա ('իւմի թապաղգաթ
իւլ 'արզ) վէ սայիրէյէ չամիլ տիր , վէ պունըսըն էքսէրիսի էգմինէի
միւթէախըրէտէ մէյտանա կէլիպ՝ չէօհրէթ պուլմուշ տուր :

Գ. 'ուլումի 'ագլիյէ իլէ ախլաղիյէ՝ 'իւմի հիքմէթի 'ագլիյէ , 'իւմի
մանթըգ , 'իւմի գա'յիտէյի էլինէ , 'իւմի ուսուլի սէրվէթի միլէլ ,
'ուլումի էտէպլիյէ վէ գարիֆէ , 'իւմի իլահի վէ սայիրէյէ չամիլ տիր :

Վագա'ա պու թագսիմէ կէօրէ թէվարիխ պիր 'իւմ ի'թիպար օլուն-
մաղ իսէ տէ , սպիֆիւզ գլիքը իւչիւնճիւ գըսմընտան եանի 'ուլումի
'ագլիյէ իլէ 'ախլաղիյէնին հէր պիրի իլէ միւնասիպէթ վէ 'ալադայի
նախսուսէսի վար տըր . չէջլէ քի 'իւմի իլահի միսիլու՝ 'իւմի թէվարիխ՝
'իւմի 'ուլում իւնվանըն էրպապը մէա'րիֆ պէյնինտէ քէսպ էյլէմիշ
տիր . պինաէյն 'ալէյն պիւշ շէրէֆ 'իւմի թէվարիխ տէյիւ եատ օլու-
նուր :

2. 'իւմի թէվարիխի 'ուսումնայէնէ՞ ճիո .

'իւմի թէվարիխ՝ ցաղիյէք վէ քերհիւմէի ահվալ ու ա'մալի միլէլ
վէ քէլաիֆ վէ էօխասսան փ'պարէք թիր .

Եա'նի՝ 'իւմի թէվարիխ միլէթլէրին եախօթ թայիֆէլէրին վէ այր-
ճա չախսարըն ահվալ վէ ա'մալընըն եալընը պիր նագլիյէթինտէն
'իպարէթ օլմայըպ՝ պիւլալու ա'մալը մէգքիւրէնին քէպէպ՝ նէթիճէ

վէ պիրի պիրի իւն օլան միւնասիպէթլէրինի պէյան էթմէք իւն պէ-
րապէր պիր նագլլէթտէն 'իսպարէթ տիր :

3. Եհէմմիյէթ վէ ֆագիլէթի 'իւմի թէվարիս :

ա. Թէվարիսի 'ուսուսմիյէնին մուսավէնէթի օլմագսըզն էզմինէյի
գատիմէտէ եաշամըչ վէ իրագ տիյարլարտա պուլուննան հէմճինալէ-
րիմիզ հագգընտա ճէհալէթտէ գալըր խտիք :

բ. 'իւմի Թէվարիս' սայիր չօգ 'իլիմէրին Թէրճիւմանը տըր. մէսէ-
լա' 'իւմի ուսուսի սէրվէթի միլէլ, 'իւմի էտէպ վէ սայիրէ. պուլնար
Թէվարիս օլմագսըզն օլմագ խտի :

գ. 'իւմի Թէվարիս զայէթլէ վասի պիր 'իւմ տիր. խըլգաթը պէնի
ատէմտէն թա հալը հագըրտտէք, վէ պիւթիւն բույի գէմինտէ վու-
գու' պուլան ահվալ վէ ա'մալը ինսանիյէյէ տայիր պահս էտէր :

դ. 'իւմի Թէվարիս' սայիր պագը 'իւմէր կիպի ճանաղը մատէնիյաթ
վէ նէպատաթա տայիր վէ սատէճէ գիրուհ հայվանաթա տայիր պի-
լէ տէյիլ ամնա, ճիւմէսինտէն էֆղալ օլարագ 'աղլ վէ իրատէթ սա-
հիպի, եա'նի Ալլահ թա'ալանըն միւշապէհէթիստէ խալգ օլունմուշ
օլան ինսանըն ահվալ ու ա'մալընա տայիր պահս խտէր :

4. 'իւմի Թէվարիսին թագսիմի պէյանընսա Տըր :

Ա. Մուէրրիսին մէրամ վէ գայտէսինէ նագարէն Թագսիմի :

(1). Միլլէթ վէ Թայիֆէլէրէ տայիր օլան ահվալ վէ վուգու'աթըն
սատէճէ վէ Թարիսի իւն (Բրօնօլօճի) նագլի :

(2). Մէշուր գէվաթըն ահվալ վէ էֆու'լ նագլի (Պիօկրաֆիա) :

(3). Ահվալ վէ վուգու'աթը Թէֆսիլաթ իւզրէ վէ էսպալ վէ նէ-
թիճէլէրի Թէֆէհիւս վէ Թէհարիլ էտէրէք նագլ վէ Թէրճիւմէ էթ-
մէքլլի, պունա' Թէվարիսի հագիգիյէ եախօտ Թէվարիս Հիքմէթի
տէնիր. պու սայքի էզմինէյի միւթէախըրէնին էսէրինտէն տիր :

Բ. Պահս օլունանագ մէվսոտը տսլիյէյէ նագարէն Թագսիմի :

(1). Թէվարիսի 'ատիյէ վէ (2) իլահիյէ, վէ եինէ Թէվարիսի իլահի-
յէնին իքի Թագսիմի վար եա'նի :

(ա). Թէվարիսի իլահիյէ քի Բիթապը Շէրիֆին Թէվարիսինտէ
միւթալա'ա օլունուր, վէ

(բ). Բիլլիսէ Թէվարիսի' քի իլահի իւն օլմայուս' իրիսթիան քիլի-
սէսինին մու'ալլիմէրինին էմէյի իւն Թէլիֆ օլունուր :

5. Իլհամ օլմասըղը հալսէ ինսանլարըն ախլագմա թէրագգի էսէմէմէլէրի
Թէվարիսի 'ուսուսմիյէնն անկլաշըլըր :

Կէրէք էզմինէի միւթէգատիմէտէ վէ կէրէք էզմինէի միւթէախը-
րէտէ քէսպի գուվվէթ էտէն միլլիլ մէշուրէնին Թէվարիսի 'ուսուսմի-

յէսինէ պիր նազար օլունսա ինսան տին վէ ակալազճա քէնտի քէնտի-սինէ պիրթ թէտրիճ էյիլէնմէյիսլ՝ պիր'աքս ակէտ տէվամ ֆէնալաշ-մազտա օլոռուղու պի իշթիպահ տէրէճէսինտէ վազիհ օլուր :

Նէվի պէշէրին տիյանէթ վէ ակալազճա թէրազգիսի'ուլում վէ ֆի-նուն վէ հիւնէր վէ մէտէնիյէթ վէ սէրվէթ իլէ թէրազգիսինէ միւ-սավի տէյիլ տիր , վէ պէլքի, թէրպիյէ վէ մա'րիֆէթ վէ սէրվէթ արթտըզճա խալիս իման վէ 'իպատէթ իլէ ակալազը մէմտուհէ գէվալ վէ ֆէսատ պուլմուշ տուր :

Մէսէլա . Հինտիսթան էհալիի գատիմէսինին թէվարիիինին թահ-գիգաթընտան անկաշըլսըղընա կէօրէ տին վէ հիքմէթ մէսիլէլէրի-նին թահգիգ վէ թէհարրիսիլէ իճատը խոեանը ճէտիտէ վէ թէշքիլի ուսուլու 'իպատէթ միւթէնէվիյէ խուսուսու՝ գիյատէսիլէ իգալիյատ պուլուպ' ես'նի պէյան էթտիլիմիգէ կէօրէ մէտէնիյէթ վէ մա'րիֆէթ իլէ սէրվէթ արթտըղը կիպի տիյանէթ վէ ակալազի մէմտուհէ գէվալ պուլմուշ տուր :

Էգմինէի միւթէգատտիմէտէ մէվճուտ օլան շարգ միլէլի ճէսիմէի սայրիէսինին մէսէլա . Մըսըրիլէր վէ Ասուրիլէր վէ Պապիլիլէր կիպի պիր թազըմ պէօյիւք միլլէթլէրին ահվալը մա'լուամէսի պու իֆատէմի-գի թաստիգ իտէր :

Իէզալիք Րօմա միլլէթլէրինտէ մէտէնիյէթի քեամիլէտէն նէշէթ էտէն շէրարէթ վէ միւէսիյէթի մախսուսէ թէրպիյէ վէ մա'րիֆէթ վէ սէրվէթին իգալիյատ պուլմասընտան հասըլ օլմուշ տուր . վէ քեաֆ-ֆէի էվգաթտա իման վէ 'իպատէթ վէ սալահ վէ ակալազի սաֆիյէ-նին գէվալ պուլմասը մէտէնիյէթ վէ մա'րիֆէթ իլէ սէրվէթին իգտի-յատ պուլմասընա միւսավի օլմուշ տուր :

Ֆազաթ իշպու իֆատաթը 'ուամուլիյէյէ մուզայիր պիր հալ վար տըր քի հէր նէրէյէ Ալլահ Թա'ալա թարաֆընտան միլլէթ վէ առէմ-լէրի մուհաֆազա վէ թաթհիր վէ թէճտիտ էտէն գուվլէթ վէ թէ-սիրաթը մախսուսէ իրսալ վէ թէպիլիզ պույրուլմուշ իսէ, պուռտան նէշէթ էտէն քէյֆիյէթ սալիֆիւզ գիքը թազրիրիմիգտէն միւսթէսնա թուլթուլաճազ պիր հալ օլուր :

Թէսիրաթը մէզպուրէ պազէն միլլէթլէրին ահվալ վէ ա'մալ վուզու'ա-թընտա աշիքեար օլարազ կէօրիւլիւր . մէսէլա . Հիւքիւմտար սիլսիլէ-սինին թէպէտտիլիլիլէ պա'զը միլլէթլէր մահվ վէ իգալէ օլաճազ եէր-տէ պա'զը քէրրէ մուհաֆազա վէ պէլքի թէճտիտ օլունմուշլար տըր : Մուհարէպէլէրին վէ եախօտ թէպտիլի մէքեանըն թէէսիրաթը տա-լի գէվալէ եւիզ թուլթուլ միլլէթլէրին թէրազգի վէ քէսպի իգթի-տար էյլէմէլէրինէ փէք չօգ մու'ավէնէթ էյլէմիշ տիր :

Ամմա ինսանը ակալազճա քէօթիլիւքտէն մախսուսէն մուհաֆազա էտէն քիւթիւպիւ միւլէնմէ վէ մուզաուտէսէ տիր . իշպու քիւթիւ-պիւ մուզատտէսէտէ փիւր հայաթ օլան վէ իհեա էտէն գուտրէթի

իւրացիւն մէջճոռտ տուր . վէ պու Գիթապը Շէրիֆին էսէրի օլան Գի-
լիսէի 'ուսուսիւնին թէվարիսինի պէյան էթմէք նիյէթ էթմիշիզ :

ԳԻԼԻՍԷ ԹԵՎԱՐԻԻԻՆԻՆ ԹԱԳՍԻՄԻ

1. Գիլիսէ Թապիրինին պէյանը .

Գիլիսէ Եա'նի էքլիսիա եունանի պիր քէլիմէ օլուսլ' չօգ տէֆ'ա պի-
լա միւնասիպէթ 'իպուտէթխանէ իշիւն խթի'մալ օլունուրսատա աթի
իւզ գիքր մա'նայա չամիլ տիր ,

Ա. Գիլիսէի 'ուսուսիւնի զահիրիյէ .

Բ. Գիլիսէի 'ուսուսիւնի բուհանիյէ եախօտ հազիզիյէ .

Գ. Գիլիսէի մախսուսէի զահիրիյէ .

Դ. Գիլիսէի մախսուսէի բուհանիյէ եախօտ հազիզիյէ .

ԷՎԱԷԼԻ Խրիսթիան տէնիլէնլէրին ճիւմէսինէ չամիլ տիր .

ՍԱՆԻՍԻ Բրիստոսուն հազիզի միւմին գուլարընըն ճիւմէսինէ
չամիլ տիր .

ՍԱԼԻՍԻ Պիր մահալտէ թէճէմիւլ' էթմէք 'ատէթինտէ օլան վէ
պիրիպիրինէ 'ալաքայը մախսուսէ իլէ բապթ օլունան Խրիս-
թիանլարըն ճիւմէսինէ չամիլ տիր .

ԲԱՊԻՍԻ Պիր մահալտա թէճէմիւլ' էթմէք 'ատէթինտէ օլան վէ
Բրիստոսուն հազիզի միւմին գուլարը օլարադ պիրի պի-
րինէ 'ալաքայը մախսուսէ իլէ բապթ օլունան Խրիսթիան-
լարա չամիլ տիր .

Հաշիյէ . Հազիզիյի զահիրի օլուսլտա հազիզի օլմայանտան քէմա-
լի հազիզաթլա թէֆրիզ էթմէք քիլիսէնին բէյիսի ՅԻՍՈՒՍ ԲՐԻՍ-
ՏՈՍԱ մախսուս տուր .

2. Գիլիսէ Թէվարիսինին Թագսիմի .

Ա. Վազթ վի սեհրէ նագարէն քագսիմի .

1. Յիսուս էֆէնտիմիզին էյամը վէֆաթընտան Երուշալիմին խա-
րապաթընատէք . — Բէսուլլէրին էյամը . (Թ . Ի . 33—70) .

2. Երուշալիմին խարապաթընտան պէյիւք Գօսթանթինօուն է-
յամընատէք . (Թ . Ի . 70—311) . — 'Իթիգատաթը սահիհէ վէ ի'պա-
տաթը խալիսէյէ մէպնի օլուսլտա , հիւքիւմէթ թարաֆընտան հըֆզ
ու հիմայէ օլունմայարադ պիլ 'աքս կէրէք հիւքիւմէթ կէրէք էհալի

Թարափընտան թէ՛ ատտի կէօրմէքլէ պէրապէր տինի մէսիհինին ին-
թիշար էյամը :

3. Պէօյիւք Գօսթանթինօստան պիրինճի Կրիկորատէք. (Թ. Ի. 311—
390). — Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթին թահթը հիմայէսինտէ իքէն
իթիգատաթը զայրի մէշրուհէ վէ ուսուլի իպատէթի պաթըլէնին
զուհր իթմէսի իլէ պէրապէր քիլիսէ մէմուրլէրինին քէսպի հիւքիւ-
մէթ էթմէլէրի էյամը, վէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին միւճատէլէսի
էյամը, վէ քիլիսէի շարգիէտէ մանասթըրլարըն թէշքիլի էյամը:

4. Պիրինճի Կրիկորտան եէտինճի Կրիկորատէք. (Թ. Ի. 390—
1073). — Բիլիսէի զարպիյէտէ մանասթըրլար թէշքիլի վէ տինի իս-
լամըն զուհուրու, վէ տինի մէսիհինին էվրոփուտա ինթիշարը իլէ
ճէհալէթ վէ զուլմէթի ռուսուլիյէ էյամը:

5. Եէտինճի Կրիկորտան Լութէրին էյամընատէք (Թ. Ի. 1073—
1517). — Բօմա քիլիսէսինին հիւքիւմէթի ասլիյէսի, վէ թէտգիգաթը
չէրիֆ մուհաքէմէսի, վէ քիլիսէյի հազիգիլիյէնին քիլիսէյի զահիրիլիյէ
վէ քեազիպէ թարափընտան զուլմ վէ թէա՛տտի չէքմէսի էյամը:

6. Լութէրին էյամընտան հսլը հազըրատէք (Թ. Ի. 1517—1870).
— Իսլահաթը իթիգատաթ վէ իպատէթ վէ տինի մէսիհինին միւճէտ-
տէտէն ինթիշարը. իլմ վէ հիքմէթի տիւնեալիյէտէն նէշաթ էտէն
տինսիգիլիին քէսպի ճէսարէթ էյամը:

Բ. Պահս օրումնազ մասսէրէրէ նագարհէն քագսիմի.

I. Տինի մէսիհինին ինթիշարը.

II. Բիլիսէնին ուսուլու վէ թէրպիյէ մէմուրլարը.

III. Տինի մէսիհինին հիւքիւմէթի յատիյէյէ օլան նիսպէթի.

IV. Տիյանէթ վէ իպատէթի մէսիհիյէ.

V. Թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին թէվարիսի.

VI. Տինի մէսիհինին հիքմէթ թարիգլէրինէ օլան նիսպէթի.
էյամը մէքքիւրէյէ սըրա իլէ տիգգաթ էտէրէք մէվատտը մէքքիւ-
րէյի այրըճա պէյան էտէճէյիլ.

Տէրտէսթ օլան իշիմիգին մուգաստէմէսինին իգթիզասընտան տըր
քի՛ տահա տէօրթ մատտէյէ մուսթասուրճա տիգգաթ էտէլիմ:

1. Տինի մէսիհինին տինի պէնի Իսրայէլ իլէ օլան յալագաղը.

2. Հէյնի վէլատէթտէ փուլթիքէսթ յայնու յատէթլէրի վէ աշվալը.

3. Թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթ թարիգի իլէ օլան յալագաղը.

4. Յիսուս Գրիատոսուս զուհուրու վէ ՚էօմիւհնիւս տինի մէսիհի իլէ
օլան յալագաղարը:

1. Տիների մէսիհինին տիների պէնի Իսրայէլ իլէ օլան 'ալազասը .

Իսթիտատան պէրու Ալլահըն պու տիւնեատա միւնթախէպ գուլ լարը պուլունմուշ տուր . Փագաթ Իպրահիմին ինթիխապ օլունտուղու գէմանտէն իթիպարէն Ալլահըն պիր գաւմը մախսուս եախօտ Բիլիսէի մախսուսէսի մէվնուտ տուր . զաթը մէգքիւր վէ անըն զիւր-րիյէթի Ալլահա մախսուս վէ անըն 'ուպուտիյէթինէ թագաթիս օլունմուշ պիր միլլէթ տէյիւ սայիր պիլ ճիւմէ թէվաիֆտէն ինթի-խապ օլունտու . (Բէս . է պապա միւրաճա'աթ օլունա) :

Գաւմը մէգքիւր Իպրահիմտէն տէյիլ ամմա անըն թօրունունուն իամի իլէ թէսմիյէ օլունմուշ , պու պէնի Իսրայէլ գաւմը էվլէլա քիւ-չիւք պիր թայֆէ իքէն մէքեանսըղ օլարագ չատըրտա թթուրմալարը , կէզմէլէրի վէ սօնկրա Մըսըրտա չէքտիքլէրի էսարէթլէ թէրպլիյէ օլունտուլար . վէ պա'տ էլ խուրուճ 40 սէնէ միւտտէթի գատար չէօլ-տէ տօրչաըղլարընտա միւնթի'գէլէր , չէրի'աթը իլահիյէ վէ միւսթա-հագ օլուգլարը ազապը իլահի վասիթասը իլէ սըֆաթը իլահիյէ վէ պախսուսուս ա'տէլէթ վէ գուտսիյէթի իլահիյէ հագգընտա թ'ալիմ օլունտուլար :

Ղէ վագթըն միւրիւրինտէ հէր նէ գատար իթա'աթսըղըղա , էսա-րէթլէ վէ փութփէտթիլիյէ պիլէ տիւչտիւլէր իսէ տէ , եինէ Ալլա-հըն քիլիսէյի հագիգիյէսի քիւչիւք օլա տախի պէնի Իսրայէլ արա-սընտա պուլունտու , վէ անլէրին պաշքեահինլէրի վէ փատիչահլարը վէ 'ալէլ խուսուս Մուսա վէ Տաւուտ Յիսուս Բրիստոսուն նումունէ վէ թէչաիհ եախօտ թէմիլաթը իտիլէր :

Շէրի'աթը իլահիյէ էվլէլա պէնի Իսրայէլէ ին'ամ օլունուպ' վէ սօնկ-րա Յիսուս էֆէնտիմիլ թարաֆընտան թէմիլ օլունտուղունա կէօրէ տինի մէսիհինին չամիլ օլուղու Փարիգէյի զիմմէթի ինսանիյէնին թէմէլիտիր . վագա'ա գուրսլունլար վէ պու միսիլիւ չէլէր հագգընտա օլան չէրի'աթը Մուսա Յիսուս էֆէնտիմիլին քէֆարէթինտէ իթմամ օլունտուղունտան չիմտի մէրիլիւ իճրա թուլթուլմալը տէյիլ . պինսէն 'ալէյի հէր նէ գատար պէնի Իսրայէլին 'ալիմէրինին թէֆալիւ վէ հա-տիպլէրի իլէ , անլէրին չէրի'աթ վէ թահրիրաթը մուգատտէսէլէրի չօգճա իսթալ օլունտու իսէ տէ , վէ Յիսուս Բրիստոսուն գանը իլէ թէմիլի օլունան 'Ահաք Ճէֆէֆէն իհսան օլունմասը իլէ 'Ահաք 'Աթիգին ահքեամը պիլէ գէմանի օլուպտա կէչմէքաէ օլուտ իսէ տէ , եինէ տինի մէսիհինին էսասը , վէ փեյլամպէրլէր վասիթասը իլէ օլան իսպարը տինի պէնի Իսրայէլտէ պուլունտու :

Հինի վէլաուէթտէ պէնի Իսրայէլին գապուլ էթտիքլէրի չէրի'ա-թըն ահքեամը լայըգը իլէ վէ 'ումումէն հըֆգ օլունմատըղընտան' արալարընտա մէշուր Փըրգալար գուհուր էթմիլ վէ նուֆուգ քէսպ

էթմէքտէ խորէր. պու Քըրգալարըն էն մուհիւմ օլանլարը , Յէրիսի, Սատուկի վէ էսսէնի Քըրգալարը օլուպ՝ պունլարըն ահվալ վէ թ'ալի-մաթը Ինճիլի շէրիֆին թէֆսիրինտէն լայըգըյլա անկլաշըտըղընտան պուրատու օնլարը պէր թաֆսիլ պէյան էթմէք լաղըմ՝ տէյիլ տիր. ֆազաթ պունլարըն ճիւմէսի վէ պախուսուա Իսքէնտէրլիյէտէ պու-լունան 'ալիւմ Եհնուտիլէր հիքմէթի շարգիյէյի քէնտի գապուլ էթ-տիքէրի ի'թիգատը տինիյէ իլէ գարըշտըմալարը իլէ շէրի'աթը իլահի-յէնին խալիս վէ մագպուլ թէֆսիր վէ իճրասընը թէքք էթմիշէր իտի:

2. Հէյնի վէլասէթսէ փուծիէրէսթ՝ այն ու 'ասէթլէրի վէ ահվալը :

Յիսուս Բրիստոսուն կէլտիյինտէ Րօմա հիւքիւմէթինէ սայքի պիւ-թիւն մա'լիւմ օլան 'ալէմ միւթիւ խոր :

Օ գէման թախթը հիւքիւմէթի մէզպուրէտէ մէվճուտ էրպապը մէտէնիյէթ վէ մէա'րիֆ ի'թիպար օլունան իքի միլէթ եա'նի Րօմալը վէ Եունանի վարիտի. վէ պունլարըն ախազ վէ ուսուլու 'իպատէթ վէ 'իթիգատլարը պիրի պիրինտէն ֆարգը խոր. Րօմալըլարըն ախա-զը պէյթիյէսի էվվիքի թարիխտէ չօգ խալիս վէ փաք խոր. վագա'ա Եունանիլէր օլ խուսուստա օլ գատար մէտէն չայտն օլմայարազ. պախուսուա ումուրու 'ամմէ իլէ չօգ մէշղուլ խիլէր : Եունանիլէրտէ օլ գէման վէ հալա տախի հըրսու չան, հուպպի վաթան վէ խօտ-պինլիք պուլունմագտա. վէ օլ վագըթտան շիմտիյէ գատար հիւ-քիւմէթի Եունանիյէ թէղայուր վէ թէպէտտիւլ էթմէքտէ պուլու-նուր : Եունանիլէրին հէմ Րօմալըլարըն տին 'այն ու 'ատէթլէրի փուծիէրէսթլիքտէն 'իպարէթ օլտու իսէ տէ , երինէ պիրի պիրինտէն թէֆրիգ օլունտու. Րօմալըլարըն պիր 'իպատէթի պէյթիյէսի վար իտի (փէնաթէս) :

'Էէ 'իպատէթի 'ումուլմիյէրինին տէվլէթ ումուրու իլէ պիր 'ալա-գասը պուլունուպ վագթըն միւրիւրինտէ Րօմալըլարտա 'իպատէթ ու-սուլունուն ահքեսմը զայիֆլէնիպ՝ ֆէյլօսօֆ վէ տինսիգ թարիգէ-րինէ եօլ վէրտի , ամմա Եունանիլէրին 'այն ու 'ատէթլէրի ինսանըն թէսալվուր վէ խայալաթընտան իճատ օլունուպ՝ ախազի 'ամմէ գէ-վալ վէ ֆէսատ պուլտուղու կիպի՝ 'իպատէթ մէքրուհ 'ատէթլէր վէ իշէր իլէ միւթէլիթ օլուպ 'իպատէթի խալիսէյէ զայէթ մուղայիր թարգ իլէ գըլընըր իտի. մէսէլա Կորնթոստա պուլունան աչգ թանղ-րընըն 'իպատէթի (Փուլիէրէսթլէրին հալի 'ումուլմիսի իլիւն Րօ-մալըլար Ա. պապա միւրաճտաթ օլունտուն) Տինի մէսիհինին ին-թիշարը էվվէլիսինէ՝ տինի պէնի Իսրայէլ ճիւզիւյէն , վէ փուլիէ-րէսթլիյին պիւլ ճիւմէ 'այն ու 'ատէթլէրի վէ փուլիէրէսթլէրին ահվալը քիւլիւյէն գարը իտի :

3. Թ'ալիմանը մէսիհիյէնին հիքմէն Թարիզէրի իլէ օլան 'ալազաուր .

Քիլիսէյի մէսիհիներն թէչքիլինտէն շիմոյէ գաւառ հէր տէհրոտէ
էրապալը հիքմէթ թարաֆընտան տինի մէսիհիյէ ի'թիրազ վուգու՝
պուլմուշ վէ քրիսթիան մուա'լլիոյէրի թարաֆընտան ի'թիրազաթը
մէզպուրէյէ տիգգաթլըճա ճէվապ վէրիլմիշ տիր . պինտէն 'ալէյն քի-
լիսէ թէվարիլսինի պէյան էտէր իքէն պու մաւոտէյէ տիգգաթ ճ-
տիպ՝ վէ էն մէշուր օլան հիքմէթ թարիզլէրինի մուսթասարճա պէ-
յան էթմէք տէրտէսթ օլան իշիմիզին իգթիզասընտան օլտուզու տէր-
քեար տըր :

Պուրատա գիքր օլունան հիքմէթ՝ հիքմէթի 'ազլիյէ վէ ախլազլիյէ
տիր . տինի մէսիհի զուհր էտինճէ հիքմէթ թարիզլէրինին մէշուրու
իւշ իտի .

1. Վահտէթի վիւճիւտ (Համայնաստուածութիւն) քի Հինտիս-
թանտա իհտաս օլմուշ վէ չօգ գուվվէթ քէսպ էյլէմիշ տիր .

2. Թէսնէյն թարիգի քի Ֆարսիսթանտա իհտաս օլունտու . վէ
պա'զը թա'լիմաթը մէսիհիյէյի խարիճիյէ էսասը իտի .

3. Շախիյէթի իլահիյէյի միւսթագիլէ եսլսու Թէիզմոտէ տէնի-
լի , Եունանիսթանտա քէսպի գուվվէթ էյլէտի :

Պիրինճիսի՝ հալա էվրուհատա պա'զը էրապալը՝ ուլոււմ վէ մէ'արիֆ
արասընտա գապուլ օլունմուշ տուր .

Իքինճիսի՝ ես'նի Թէսնէյն թարիգի էգալիմի չարգիյէ վէ էգմինէ-
յի միւթէգատտիմէյէ միսսուս օլուս՝ պա'զը թա'լիմաթը մէսիհիյէյի
խարիճիյէնին էսասը իտի .

Իւշիւնճիւսիւ՝ ալիւ ճիւմէ քէլիմաթը միւլէմէյի գապուլ վէ րու-
յէթ իտէն հիքմէթ թարիզլէրինին էսասը տըր . Փագաթ Յիսուս է-
ֆէնտիլիզին հէյնի վէլատէթինտէ Բօմա վէ Եունանիսթանտա պիրի
պիրինտէն Փարգլը վէ հիշ պիրի քեամիլէն տօղրու օլմայըպ՝ իւշիւն-
ճիւ թարիգ Շախիյէնի էլահիյէ Գա'թիլէ հիքմէթի վար իտի :

Ա. Էփիքիւրոսուն իհտաս էթտիյի սէֆա թարիգի . (Թ . Ի . Է . 260) :

Պու հազիգաթան պիր հիքմէթ տէյիլ իտի իտէտէ , գապուլ իտէն
չօգ իտի . վէ խայր ու շէրրի միւսթագիլէն թէֆրիզ էթմէյիպ՝ ան-
ճազ ինսանըն սէֆասընը արար իտի :

Բ. Իսթօիք թարիգի վար իտի քի սալիֆ իւզ վիքր թարիգին աք-
սիսի իտի . վէ Բօմատա չօգ միւ'թէպէր հիքմէթ տէյիլ թուլու-
մուշ տուր . պու թարիգի իհտաս իտէն Զէնօ իտի . (վէֆաթը Թ . Ի .
Է . 270) , Պունլարըն իթիգատընճա պիր 'ազըլլը ատէմ նէ սուրուր
նէ տէ էլէմ տուլմալը , ֆէրահլանմամալը վէ գասապլէթ տէ էթմէմէ-
լի իտի . Էլլա թաշ կիպի տուրուպ հէր շէյի գապուլ էթմէլի իտի :

Ամմա պու թարիգտէն օլանլարըն նէֆսի էմարէյի գապլէթ էթմէք-
լիք օլտուզու իշիւն ախլազի համիտէլէրի վար իտի :

Շախսյէի իւահյէի միւսթագիլէ թարիգինտէ էն մէշուր զաթլար Սօգրաթ, էֆլաթօն, Արիստոտէլ իտի, էֆլաթօն՝ Սօգրաթըն չայիրտի վէ Արիստոտէլ տախի էֆլաթօնուն չայիրտի իտի. վէ պուռլարըն վէֆաթը թարիսի Ի. է. օլարագ՝ Սօգրաթըն 399, էֆլաթօնուն 348, Արիստոտէլին 322է խապէթ իտէր. Արիստոտէլ վէ էֆլաթօնուն չայիրտէրի վազթըն միւրիւրինտէ խօճալարընըն թահրիրաթլարընտան իքի թարիգ իհտաս էթտիլէր. վէ պուռնէտէք էվրոփատա պուռլունան պիւթիւն հիքմէթ թարիգլէրի պուռլարըն պիրի իւզէրինէ միւշսսէս տիր :

էֆլաթօնուն վէ Արիստոտէլին ուսուլու էսասիէլէրի պիր օլտու իսէ տէ, էֆքեար վէ թէսավլուրլարընը պէյան էտէր իքէն այրը այրը թարիգ իլէ օրայա էրտիլէր :

էֆլաթօն գուզվէյի միւթէլայիլէյէ զիյատէ մէյտան վէրիպ՝ շի՛րանէ պիր թարգ իլէ վէ հէմտէ ինսանըն ումուրը բուհանիլէյի թէֆէհհիւս էտէլքէն՝ պիւլա վասիթա ֆէհմ իթմէք գուտրէթի վար տըր տէյու իսնատ էտէր իտի. վազա՛ա Արիստոտէլ իլմի Մանթըք եօլունտան սալա սուփսազ իտի. էֆլաթօնուն եօլու Քէրէպէ, վէ Արիստոտէլինքի Քահլէ իտի. իքիսինին տէ գուսուրաթը վար իտի. բուհի ինսանըն էօլմէզ օլտուղունու վէ կիւնահքեարըն կիւնահը եալընըք քէնտինին տիր տէյու պիւլա թէրէտտիւտ իգրար էթմէտիլէր ամնա եինէ իքիսի տէ փուլթիէրէսթիլէ վէ վահտէթի վիւճուտա մուսալիֆ օլուպ պիր Ալլահըն մէվճուտիլէթինի, խայր ու շէրրին ֆարգընըն միւսթագիլիլինի վէ ինսանըն բուհունուն ճիսմանի շէյլէրտէն պիւքիւլիլէ ֆարգըլ օլտուղունու թէֆհիւմ վէ թա՛լիւմ խտէրլէրտի :

Տին՝ այն ու՛ ատէթլէրինին ահքեամը զայիֆլէնտիքճէ՛ պիր թարաֆտան՝ ազլա մուղայիր օլան թարգ իլէ մէզքիւր այն ու՛ ատէթլէրին իճրասընա տուհա զիյատէ տիգգաթ վէ էհէմիլէթ վէրիլիպ՝ վէ պէյնէլնաա միւթէտավլուլ օլան հատիսլէրէ վէ նուսխալարա վէ սիհիրպազըլըպ վէրիլէն ըիպէթ արթմազտա օլտուղունտա, օլ պիր թարաֆտան տին՝ այն ու՛ ատէթլէրինի թէրք իլէ գատիմտէն պէրու մէրի իւլ իճրա օլան՝ իպատէթ ուսուլունու հազարէթ իլէ պազմազ՝ ատէթինտէ փէք չօգ օգումուշ ատէմլէր սալիֆիւզ զիքր հիքմէթ թարիգլէրինին պիրիսինէ իմթիսալ էտէրլէր իտի :

4. Յիսուս Քրիստոսուն զուհուրու վէ՛ Էօմիւնինին Տինի մէսիհի իլէ օլան՝ ալազալարը :

Յիսուս Քրիստոսուն կէլմէսի Ալլահ թարաֆընտան պէնի Իսրայէլէ օլան վա՛տլարա կէօրէ վազը՝ օլտու. վահի իլէ օլան իխպարաթըն իթմամը անըն զաթի շէրիֆինտէ պուլունտու. պիւթիւն շէրիա՛թը Մուսա իլէ՛ Ահտը՝ աթիգին թէշպիհաթը, քէօլկէ վիւճիւտիւ պէյանէտէր կի-

պի, Բրիստոսուն զաթ վէ մէմուրիյէթինի իմա վէ իզհար էտէր իտի : Յիսուս Բրիստոս Ալլահըն վահիտ վէ 'իւմիւմի վէ հագիգի քիլիսէսինին ըէյիսի մութլազը օլտու : Անըն զուհուրու միլէլի շարգիյէյի ճէսի-մէնին թահրիրաթընտա իմա օլունմուշ իտի :

Մին էլ էզէլ էպէտէտէք Ալլահ օլուպ տա ինսանը հագիգի օլտու-վէ քեամիլ՝ կիւնահարգ ինսանիյէթ եալընը օնտա թէմիլ օլունտու , Թա'լիմաթը ըուհանիյէի լազըմէնին մուա'լլիմի օլտուղու հալտէ ,

(1) Բիլիսէնին լիէյլամպէրի օլուր . վէ եալընը չէֆա'աթ վէ քե-ֆարէթ իտիճի օլտուղու հալտէ ,

(2) Բիլիսէնին քեահինի օլուր . վէ ըէյիսի մութլազը օլտուղու հալտէ ,

(3) Բիլիսէնին փատիշահը օլուր :

Յիսուս Բրիստոսուն վէլատէթի հարիք իւլ 'ատէ օլուպ' Անըն ահ-վալը զաթիյէսի , Անըն մէմուրիյէթի 'ումումիյէսի , իրատ էթտիյի թա'լիմաթ վէ իճրա էթտիյի միւճիգաթ իւլ չէքտիյի էլէմ վէ իզթի-րապ վէ էօլիւմիւ պէր թէֆաիլ ինճիլի շէրիֆտէ թահրիր օլունտու-ղունտան հալա պունլարը միւթալա'ա էթմէմիլ լազըմ տէյիլ . եալընը պու գատար զիքը էթմէք լազըմ տըր քի թահրիրաթը մէզքիւ-րէյէ գարըն իւհամը իլահիյի ըէտու էտէն 'իւլէմա թարաֆընտան իրատ օլունմուշ ի'թիրազաթըն սուպուլթու իշիւն գապուլէ շայես-թէ օլան պունհանլար կէթիրիլէմէմիլ տիր :

Ինճիլի շէրիֆտէ թահրիր օլունտուղունա կէօրէ վէ իրիսթիան քիլիսէսի գէմանի գատիմտէ Բրիստոսուն նագլիյէթինի գապուլէթտի-յի միսիլիւ էլան տախի գապուլ իտէր . չէօյէ քի հէր տէհրտէ Բրիս-տոս քիլիսէնին ըէյիսի օլտուղու կիպի տինի մէսիհինին վէ քիլիսէ թէվարիսինին հայաթը ապիյէսի անտէն հասըլ օլուր . վէ տահա զի-յատէ Յիսուս Բրիստոս պէնի պէշէրին քեաֆիֆէսի իշիւն նուր , հայաթ վէ խէլաս օլտուղու միսիլի թէվարիսի 'է-ֆէ-յէնէն զաթի միւմ-թագէսի տիր :

Յիսուս Բրիստոս Եէհուտիլէր արասընտա Բրիստոս հագգընտա օլան եանկըզ զիւլիւմէրի տօղրուլթտու . անլէրին զիւլիւմիւնճէ միւն-թազըր օլտուգլարը Մէսիհ եալընը պիր սալիհ վէ Ալլահ թարաֆըն-տան քէնտի միլլէթլէրինի էճնէպի թայիֆէլէրին էսարէթ վէ հիւ-քիւմէթինտէն խէլաս էթմէքլէ պէրապէր քէնտիլէր իւզէրինէ զա-յէթլէ հաշմէթ վէ 'ազամէթլէ հիւքիւմէթի ճիւմանիյէյի իճրա է-տէճէք պիր Բաս օլանճադ իտի . պու էֆքեար կիպի նօգսանլը զիւլիւմէր իւք իրիսթիանլար արասընտա տախի պա'զը տէֆա պու-լունտու խէտէ , թա'ճիւպ օլունաճադ քէյիֆիյէթ պունտա տըր քի , ինճիլի շէրիֆին քէլամլարը իւլ Բրիստոսուն ուլուհիյէթի վէ օնուն հարիք իւլ 'ատէ վէլատէթ , ահվալ վէ ա'մալը պիլ քիւլիւյէ չէք վէ շիւպհէյի տէֆ' էտէճէք թարգ իւլ պէյան օլունտուգտան սօնկրա

նրա թիւն իսմինի խոտաւ էտէն 'ալիմէր Աւամանիալը Սթրուուզ վէ Փրոսնասալը Ռէնան կիպի ատէմէր Յիսուս Բրիստոսուն զաթ վէ ան-վալ ու ամալընըն քեաֆֆէսինի, մի'ւճիւզէ վէ գուտրէթի իլահիյէյի մախսուսէյի իմա էտէն հէր քէյֆիյէթի՝ զապանինի թապի'յիյէյէ կէօրէ թէֆսիւր վէ պէյան էթմէյէ զալգըչըպ՝ ինճիլի շէրիֆին կէր-չէքիլի իւզէրինէ վէ Բրիստոսուն սէլահ վէ իսթիգամէթի իւզէրինէ իսալէլ կէթիւրմէյէ զայրէթ էթտիլէր :

Ամմա Բրիստոսուն նէպալէթ վէ մուա'լլիմ խոտաասը պիլէ գա-պուլ օլունաճագ իսէ, վէ քէնտի պյան աշիքէար պէյան էթտիլի թա'լիմաթ պախուսուս քէնտիսի հագգընտա վէ քէնտի հիւքիւմէթի իլահիյէ վէ հագիլիյէսի հագգընտա իֆատէ էթտիլի մա'լիւմաթա եհուտիլէր կիպի քիւֆիւրանէ սէօզէր տէյէրէք հագարէթ իլէ պազմայըպ՝ անճագ քէմայը րիայէթլէ իֆատաթ վէ մա'լիւմաթը մէգ-պուրէյի գապուլ էտէճէք օլուր իսէք, անըն զաթընտա պուլունան էվսաֆը ինսանիյէ իլէ պէրապէր սըֆաթը իլահիյէի ապիլէ մէվճուտ ոուր տէյու իգրար վէ իսնատ էթմէյէ մէճպուր օլուրուզ :

Բրիստոսուն զալմանինի թապի'յիյէին անքեամընտան պիլ քիւլլիւյէն պէրի օլուպ՝ անըն պու տիւնեատա իմար էթտիլի պիգ-զաթ 'էօմրիւ' պիր մի'ւճիւզէ նէվինտէն օլարագ, պու մի'ւճիւզէնին միւրատը տախի Ալլահ թա'ալանըն 'ատէլէթ սըֆաթընա մութապըզ պիր վէճհ իլէ ինսան ճինսի իչիւն կիւնահտան 'աֆվըզ վէ խէլաս թարի-գինի աջմագտան ի'պարէթ իտի. պունա րիայէթէն քէնտի գուտրէ-թի իլէ իճրա էթտիլի մի'ւճիւզէլէրին հէր պիրիսի՝ միւնասալ վէ հիք-մէթ վէ մուհապպէթի իլահիյէյէ հէմ տախի արատըղը նէթիճէյէ միւթապըզ կէօրիւնիւյօր. քէնտի էօլիւմիւ իլէ թէքմիւ էյէտիլի քէ-ֆարէթ քեաֆի վէ Ալլահա մագպուլ օլտուղունու իսպաթ էթմէք պապընտա գուտրէթի զաթիյէսի իլէ էմվաթտան գըյամ էթտիլինտէ՝ էվվէլս իրատ էթտիլի խոտաալարը թաստիգ էտէր, վէ օնտան պէ-րու քէնտի միւմինլէրի իչիւն փէտէր Ալլահըն սաղ եանընտա քէն-տի էվսաֆը ինսանիյէ վէ սըֆաթը իլահիյէսինտէ օլարագ՝ գըլտըղը չէֆա'աթ քէնտի գալմընըն կիւնահ, էօլիւմ վէ չէյթանըն հիւքիւ-մէթինտէն խէլաս օլունուպ՝ սա'աուէթ վէ հայաթը էպէտիլէյէ նայիլ վէ վարիս օլաճագլարընա րէհն վէ էմնիյէթի սահիհէ օլուր :

Բրիստոս չէրիա'թը իլահիյէնին մա'նայը տէրունիյէսինի պէյան էտիպ եալընըզ քէնտի 'էօմր վէ էօրնէյինտէ օնու քեամիլէն թէմսիլ էյլէտի :

Պինաէն 'ալէյհ Բրիստոս եալընըզ փէյղամպէր վէ մու'ալլիմ օլմա-յըպ՝ տահա զիյատէ քէֆարէթ էտիճի վէ խէլասքէար ի'թիպար օ-լունմագ կէրէք տիր, Անըն պու տիւնեայա կէլմէսի Ալլահըն ինսան-լարըն խէլասը իչիւն օլան թէրթիպինի իճրա էթմէք մէրամընտա իտի, Անըն իճրա էթտիլի ա'մալ վէ չէքտիլի էլէմ վէ էօլիւմ քէնտի-

սի իշխան օլմայըս՝ պիլ վէքեալէ պէնի ինսան իշխան օլտու. կիւնազ-
սըզ օլան ինսանալէն (Աստուածամարդ) քէնտի ըրզասը իլէ քեաֆֆէի
պէնի ատէմին միւսթաւազ օլտուգլարը ազաս կէրինտէ, 'ատէլէթի
իլահիյէնին մաթլուպաթընըն պէտէլինէ, էլէմ վէ իզթ իրասլ չէքմէք
իլէ իւչ գաթտա մէվճուտ օլան Ալլահըն 'ասի մախլուգլարընա օլան
պինիհայէ մուհապպէթինի թէմսիլ էթմիշ տիր. չիւնքի ինսանլարըն
խէլասը իշխան քէնտի քէնտիսինի ֆիտիյէ գըլտը. պունա պինաէն
Գրիստոսուն գաթ վէ ա'մսլը ինսանլար իշխան եալընըզ մա'իւմաթը
ճէտիտէնին փուկարը օլմայըս՝ հայաթը ճէտիտէ վէ էպէտիյէնին
մէնպա'ասը տըր. Բուհ իւլ Գուտսուն թէսիրաթը վասիթասը իլէ միւճ-
րիմ օլան ինսանըն բուհուկտա թէվպէ վէ իմանը հագիգի իլէ՝ քէն-
տի եէրինտէ պիլ վէքեալէ տուրան խէլասքեար գաթի իլահիյէնին
քէֆարէթի՝ 'ատալէթը իլահիյէ սըֆաթընըն մաթլուպաթընըն իֆա
իթտիքտէն սօնկրա, օլ միւճրիմ միւմինէ թուհվիլ օլունարազ՝ Գրիս-
տոսուն 'էօմրիւնտէ թէմսիլ օլունան սալահ վէ գուտսիյէթի քեա-
միլէյէ վարիս՝ օլուր :

ՊԻՐԻՆՃԻ ՄԻՒՏՏԵԹ

Թ. Ի. 33 — 70

ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻԻԻՆ

ՊԱՊԸ ԷՎՎԵԼ

ՀԱՎԱՐԻԻՆ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ

ՀԱՎԱՐԻԻՆ, եանի՝ ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍՈՒՆ շայիրաւորի է-
ֆէնտիւրինին էվաւիրինէ կէօրէ Բուհ իւլ Գուտս իւզէրլէրինէ նիւզուլ
էտինճէյէտէք երուշալիմոէ մէքս էթտիլէր. շէյլէ քի անլէրին խըզ-
մէթինին իճրասընա՝ Իսրայէլ (Պէնտէկոստէ) կիւնիւնտէն միւ-
պաշիրէթ օլունտու. էֆէնտիսինի էլէ վէրէն Եհուտանըն եէրինէ
Մաթթիասը թային էտիպ, օն իքի Բէսուլ՝ թարիխի մէզպուրտան
Իթիպարէն զայէթլէ միւէսսէր թարզ իլէ Յիսուս Իրիստոստա օլան
հայաթ մէլժտէսինի էվվէլա Եհուտիլէրէ վէ սօնկրա թայիֆէլէրէ
թէպլէր էյլէտիլէր. վէ անլէրին իշլէրի վէ իշլէրինին նէթիճէլէրի
Բէսուլլէրին ա՛մալը քիթապընտա թահրիր վէ թէֆսիր օլունմուշ տուր.
Պու Բէսուլլէրտէն եալընըզ տէօրտիւնիւն՝ կերէք թէէլիֆ էթտիք-
լէրի թահրիրաթ վէ կերէք իճրա էթտիքլէրի ա՛մալ թէֆսիլաթէն

զիքը օլունմուշ տուր. եա'նի՝ Պէտրօս, Եուհաննա, քիւչիւք Ագօսլ վէ թայիֆէլէրին ըհսուլու Փապլօս : Պունլարըն վասիթասը իլէ օլ վագթըն ասոնէմէրինէ մա'լիւմ օլան տիյարլարտա Ինճիլ ինթիշար օլունուպ՝ կէլէճէք տէվրէրէ հըֆզ օլունմագ իւզրէ թահրիթ օլունտու :

Պագի դալան Րէսուլլէրին վէ Լուգաս Ժ. պապտա զիքը օլունան եէթմիշ շայիրտլէրին հագգընտա ի'թիմատ օլունամագ նագլիյէթլէր փէք ազ վար տըր : Մաթթ. Ժ. պապ, 2—4 իւնճիւ այէթինտէ պուլունան ֆիհրիսթտէ աթի իւզ զիքը զէվաթ միւնտէրիճ տիր. Պէտրօսուն դարընտաշը Անդրէաս, Ագրիպա Հէրոտէսին էմրի իլէ Թ. Ի. 44 իւնտէ Եուհաննանըն գաթլ օլունան դարընտաշը պէօլիւք Ագօսլ (Րէսուլ. ԺԲ. այէթինէ միւրամա'աթ օլունա), Ֆիլիպոս, Թօմա, Պարթուլիմէօս, Մաթթա, Լէպէօս վէ Թաթէօս լագըպլանան Եհուտա վէ Քանանը Սիւսն : Մաթթա. ԻԸ. 19 այէթինէ կէօրէ պունլարա պիւթիւն տիւնեայա կիտիպ՝ Ինճիլի ինթիշար էթմէք իւզմէթի իհալէ օլունտու :

Միւլէրրիս Էւսէպիօսուն պիր էսքի հատիսինէ նագարէն Քրիստոս օնլարա թէնպիւհ էթմիշ քի քէնտի սէմայէ 'ուրուն էթմէսինտէն 12 սէնէ միւտտէթի գատար Երուշալիմտէ գալալար : Նասըլ օլուրսա օլունն՝ չու սահիհ տիր քի անլէր էփ էյի վագըթ պու շէհիրտէ գալըպ՝ սըգընթը վէ թէա'տտի իչինտէ օլարագ կէրէք սէօզ իլէ վէ կէրէք միւ'ճիւզէ իլէ մութլագա պէյան էթմէյէ պօրճու օլտուգլարը շէյի շէհատէթ էտէրլէր իտի :

Իհթիմալ տըր քի սալիֆ իւզ զիքը սէքիզ Րէսուլլէր Քրիստոսուն էօրնէյինճէ Փալէսթինտէ վէ էթրաֆընտա օլան տիյարլարտա, էքսէրիէ Եհուտիլէրէ օլարագ, Ինճիլի ինթիշար էյլէտիլէր, Էւսէպիօսուն ըրվայէթինէ նագարէն Ֆիլիպոս՝ Փրուքիատա տախի վա'զ էալպ՝ օրատա վէֆաթ էյլէտի. պ'ազըլարը տահա իրագ եէրլէրէ կիտիպ, մէսէլա, Անդրէաս՝ Սկիւթատա, Թօմա՝ 'Աճէմիսթանտա վէ Հինտիսթանտա, Պարթուլիմէօս՝ Հինտիսթանտա, Մաթթա՝ Հապէշիսթանտա, Եհուտա՝ 'Արապիսթանտա Ինճիլի ինթիշար էթտիլէր : Պու աէքիզին քեաֆֆէսի, Ֆիլիպոստան մատա շէհիտ օլտուլար տէնիլիր :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱԳԳՆՏԱ.

Սիրոն Պետրոս , Եօնան օղլու՝ Կալիլեանն Պէթսայիթա շէհրին-տէն պիր պալըգճը իտի (Եուհան. Ա. 43 , 45. Մաթթ. Դ. 18 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Աթէլլի վէ զիհնի աչըգ հէմ էօնէ աթըլըր թապի'աթը պիրատէմ օլարագ , էվվէլա վաֆթիգ էտի-հի Եուհաննանըն շայիրտի օլան գարնտաչը Անորէաս թարաֆըն-տան Բրիստոսա կէթիրիլտի (Մաթթ. Դ. 18. Ժ. 2. վէ Եուհան. Ա. 43 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Բրիստոս անըն գայնանասը-նը սաղալթմասը իլէ՝ հալա տէրունինտէ օլան իմանը տահա զիյատէ գուվվէթլէնտիրտի (Լուգ. Դ. 38 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). շէօյլէ քի պիւթիւն եիրէյի իլէ Բրիստոսա պիր շայիրտ օլուպ' անը Մէսիհ տէյիւ թէշսիս էտէրէք քէնտի շայիրտաչըրընտան տահա զիյատէ Բրիստոս հագգընտա մա'լիւմաթ վէ մուհապպէթի վար ի-տի : Յիսուսն Մէսիհ վէ տիրի Ալլահըն օղլու իտիյինի աչըգտան էվվէլա օ իգրար էյլտի (Մաթթ. Ժ. 2. 16 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա). վէ պու ոըրատա Բրիստոս անըն իլէ իլք տէֆա կէօրիւշաիւ-յիւնտէ՝ հագգընտա տէտիյինի տահա գուվվէթլի թարգտա թէք-րարլատը. եա'նի՝ քի օ Բէֆաս (գայա) իտի. վէ պու գայա իւզէրի-նէ Բրիստոս քէնտի քիլիսէսինի պինա էտէճէք իտի : Պիւա չիւպհէ Բապալըմըզըն իշպու քէլամը Պէտրոսուն էքրալնա պագար , վէ պու-նա պինայէն ճիւմլէ Բէսուլլէր սլ իգրարը թատտիգ էթտիքլէրինտէն՝ քէլամը մէգքիւր միւսապաթ իւզրէ ճիւմլէսինէ խիթապ օլունտու :

Բէսուլլէրին իտիլէրինին ոըրասընտա Պէտրոսուն իսմի էվվէլ զիքր օլունուր. վէ Յիսուս էֆէնտիմիլիին սէմայէ 'ուրուճ էթմէսինտէն սօնկրա՝ Իտուլլսամէյն կիւնիւնտէ վուգու՝ պուլան մուհիմմ մատտէ-լէրտէ (Բէս. Ա'մալ. Բ. Գ. Դ. Ե պապլարընա միւրաճա'աթ օլունա) Բէսուլլէրտէն էն ճէսուր վէ փէրվասըզ օլան օ իտի. հէր նէ գատար Բրիստոսուն էլլէ վէրիլտիկի կիճէտէ շաչընլըգ իլէ էֆէնտիսինի ին-քեար էթտի իսէ տէ , Բուհ իւլ Գուտս Բէսուլլէր իւզէրինէ կէլ-տիքտէն սօնկրա՝ Բրիստոս հագգընտա պիլտիլի վէ քէնտի կէօզլէրի իլէ միւշահէտէ էյլտիլի խուսուսաթը քէմալի ճէսարէթ վէ թէսի-րաթ իլէ պէյան էտէր իտի :

Պատուխամայն կիւնիւնտէ վերտիյի վա՛ղ իւք տէ՛ֆ'ա օլարագ պիր Բէսուլ թարաֆընտան տինի մէսիհինին ինթիչարը օլուպ' անըն էսէրի իւչ պին ատէմին Քրիստոսա իման էթմէլէրինտէ կէօրիւնմիւշ տիւր :

Պիլ ճիւմէ Բէսուլէր վէ միւմինլէր թարաֆընտան Յիսուսա օլան իմանընը միլլէթին չուրա մէճլիսի հուզուրունտա իգրար էտիպ' թէհ-տիտլէրէ վէ հապսա իլգա օլունմասընա գարչը օլիգրարտա սապիթ գալտը (Բէս. Ա՛մալ. Դ. 3, 8, 18, 29 այէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) . վէ Քրիստոսուն իսմի իլէ պէօյիւք միւ՛ճիգէլէր իճրա էյլէտի (Բէս. Ա՛մալ. Դ. 1—10, Ե. 1—10, 15, Թ. 32 այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա) :

Սթէֆանոս պիրինճի շէհիտին գաթլի իլէ զուհուր էտէն թէա՛տ-տիտէն տօլայը երուշալիմտէն տաղլմըշ Քրիսթիանլար վասիթասը իլէ Յիսուս Քրիստոստա օլան հայաթ միւժտէսի Սամարիատա թէպ-չիր օլունտուզու միւնասիպէթլէ, Պէտրօս Բէսուլ օլ թարաֆա, թադ-րիպէն Թ. Ի. 33 տէ, զիյարէթ էտիպ օրատա պուլունան միւմին-լէր անըն վասիթասը իլէ Բուհ իւլ Դուտսուն պէրէքէթինէ նաիլ օլտուլար . վէ պիր միւտտէթտէն սօնկրա Պէտրօս եէրտէն եէրէ վա՛ղ էտէրէք երուշալիմէ 'ավտէթ էտիպ (Բէս. Ա՛մալ. Ը. 23 այէ-թինէ միւրաճա՛աթ օլունա) . օլ վազըթտան սօնկրա տահա ու-զագտա պուլունան մէմէքէթլէրէ զիարէթ էյլէտի (Բէս. Ա՛մալ. Թ. 32 այէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) : Եաֆատա իքէն՝ Բէս. Ա՛մալ. Ժ. պապտա նագլ օլունան վուգու՛աթ վագր' օլտու . շէօյլէ քի եհուտիլէրտէն շայրի թաիֆէլէր թարաֆընտան Քրիստոսա իման էտէնլէրի շերի՛աթի Մուսայա իմթիսալ էթտիրմէքսիզին , Քրիսթի-ան տէյիւ էվվէլ վաֆթիլգ էտէն Պէտրօս իտի , վէ հէմմաթսուս պիր իլչամ իլէ էթտիյինի սօնկրատան երուշալիմտէ Բէսուլլէրէ վէ սայիր-լէրէ թաստիգ էթտի (Բէս. Ա՛մալ. Թ. 2 այէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) . օլ վազըթտան սօնկրա եինէ երուշալիմտէ մէմուրլլէթինի իճրա էտէր իտի : Ամմա Բէս. Ա՛մալ. ԺԲ. պասընտա պէյան օլուն-տուզունա կէօրէ՛ գաթլ գօրգուսունտա օլտուզունտան , թադրի-պէն Թ. Ի. 44 տէ, երուշալիմի թէրք իլէ Անթաքիատա մէքս էյլէտիյի իհթիմալ տըր . վէ Կալաթ. Բ. 11 այէթինէ կէօրէ՛ օրատա էվվէլա թայիֆէտէն օլան միւմինլէր հագգընտա իլչամ իլէ գապուլ էթմիշ օլտուզու մէպտէյի ունուտարագ , Փաւլօս թարա-ֆընտան թէքտիր օլունտու : Ֆադաթ Պէտրօս կիպի շայրէթլի վէ իլչիլգար պիր ատէմ տայիմա Փալէսթինտէ գալամամըշ վէ Բլավտի-օս Իմբէրաթօրուն վագթընտա ալիլէ Բօմայա պիր գըսսա զիյարէթ էթմիշ օլտուզու իհթիմալ տըր : Հէրօնիմսուն՝ «Պէտրօս 23 ունէ գատար Բօմա Եպիսկոպոսու խաի» տէյիւ րիվայէթի , Բէսուլլէր է-յաալընըն թարիլլէրինէ պիլքիլլիպէն մուլայիլ տիր :

Ա. Պետ. Ե. 15 այէթինտէ պուլունան Պապիլօն իսմի մէճաղի օլ-մայըսլ՝ անճաղ Պաղտաւո մէվզի՝սինտէ պուլունմուշ Պապիլօն չէհրի իչիւն անկաշըլաճաղ օլուրսա (վէ պու զաննի զալիպ տիր), Պէտրօս Մարգօս իլէ պէրապէր շարգ թարաֆընա կիտիպ՝ Մարգօսուն ին-ճիլինին եազըլմասընա խմաւո էթմէքլէ՝ Աճէմէրէ հայաթ միւթտէ-սինի թէպչիր էյլէմիշ տիր : Օրատան եախօտ օլ վազըլթլարտա քէն-տի պիրինճի Բէսալէսինի, թագրիպէն Թ. Ի. 60 տա, եազտը :

Իսթիյարըղընտա, վէ զալիպա իքինճի Բէսալէսինի եազտըղտան սօնկրա, Ղարպ թարաֆընա կիտիպ Բօմատա պուլունան պէօյլէք քի-լիսէյէ զիյարէթ էթտիյինտէ, Թ. Ի. 67 եա 68 տէ օլ չէհրտէ չէհիտ օլտու, Պունու ճիւմէ միւ՝թէպէր միւէրրիպէր թաստիգ էտէրլէր. մէսէլա՝ Բօմալը Գլէմէս, Հիրէնէոս, Թէրթուլիանոս, Էւսէպլօս, վէ սայիլլէր : Պիր միւ՝թէպէր րիվայէթէ կէօրէ Պէտրօս պաշը աշա-ղը օլարաղ սալպ օլունմուշ տուր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՓԱԽԼՈՍ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Հայաթ միւթտէսինի թայիֆէլէրէ թէպչիր էթմէք խուսուսունտա Պէտրօսուն խալիֆէսի՝ Բէսալէթի մախսուսէ իլէ օլ իչէ թային օլու-նան զաթ Փաւլօս իտի :

Փաւլօսուն իպրանի իսմի Սաուլ օլուպ՝ « Բօմալը » իմթիյազաթընա նայիլ օլտուղունտան Բօմալը պիր իսմ տախի էտինմիշ տիր. վէ օլ իսմ եա՛նի Փաւլօս իսմի իլէ պու կիւնէտէք եաւտ օլունուր : Անըն վա-թանը Թարսուս իտի (Բէս. Ա՛մալ. Ի. Գ. 3, 27. Ֆիլիպ. Գ. 3 այէ-թինէ միւրաճա՛թ օլունա) : Եհուտիլլէրին տին թա՛լիմաթընտա ֆարիսի թարիգինին թէվասուսթու իլէ թա՛լիմ օլունուր իքէն, սօնկ-րատան Բիլիսէլէրէ եիւք օլմագսըզըն՝ թահսիլ էթմիշ օլտուղուս աէ-նա՛թ վասիթասը իլէ քէնտի թէայիւշիւնիւ թէտարիք էյլէտի (Բէս. Ա՛մալ. Ի. Բ. 3. Ժ. 3. Ա. Գօրն. Թ. 14. Ֆիլիպ. Դ. 13 այէթ-լէրինէ միւրաճա՛թ օլունա) : Թապի՛թըլլա Փաւլօս զայէթլէ աթէշլի, հիտտէթլի վէ միւթէ՛տաիպ իտի :

Շէրի՛թըն սատագաթըլլա վէ րիաղէթքեարըզ իլէ Ալահըն ին-տիստէ թէպրիյէ արատըղընտա պիլ ճիւմէ թէսիրաթը մէսիկյէյէ

գարչը գոյուպ՝ Գրիստոսուն վէ տինի մէսհինին տիւղմանը օլտու : Իլը չէհիտ օլան Սթէֆանօսուն գաթիինէ ըրգա վէրտիքտէն սօնկրա տահա զիյատէ Խրիսթիանլարա գարչը զայրէթլէնիպ՝ օնլարը հապսա վէ էօլիւմէ թէպլիմ էթմէքլէ Տամասգօս չէհրինէ մախտուսէն օնլարա թէ'ատտի էթմէք մէրամընտա օլարագ , Պաշքեհահին թարաֆընտան էմիրնամէ ալմըշ տըր (Բէս . Ա'մալ . է . 58 . Ը . 1 . ԻԲ . 5 . 20 . Թ . 1 . Կալաթ . Ա . 16 . Ա Տիմ . Ա . 12 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Տամասգօսա եօճուլուգ էտէր իքէն , անսըզըն Բապպըմըզ Յիսուս Գրիստոս հարիքիւլ'ատէ պիր վէճհ իլէ օնա կէօրիւնիւպ՝ օլ զալիմ թէ'ատտի էտիճի Փաւլօս անիտէ պիր պէշարէթ վա'իզինէ թահվիլ օլունուպ՝ օլ կիւնտէն սօնկրա պիլ քիւլլիյէ Գրիստոսուն խըզմէթինէ թէպլիմ օլունմուշ տուր : Փաւլօսա վուգու' պուլան քէյֆիյէթ միւ'ճիգէսիզ տիր տէյիւ պէյան էթմէք իսթէյէնէր պիւթիւն պիւթիւնէ ունուտուրլարքի օլ անտէ Փաւլօսուն ահվալ վէ ա'մալը զաթիյէսի , մէրամ վէ մագսէտ վէ պիւթիւն 'էօմիւ պիլքիւլլիյէն թէպտիլ օլունտուլ վուգու'աթը թապի'իյէ պէօյլէ թէպտիլաթը տէրունիյէ վէ ըուհանիյէ վէ պագիյէյի իճրա էթմէքլիյէ գատիր օլամազ :

Փաւլօսուն իշպու թէճտիտի գալպ վէ թէպտիլի մէրամընըն Թ . Ի . 35 եա 36 տա վուգու' պուլտուղու զաննի զալիպ տիր : Անըն ըէսալէթէ տա'վէթ վէ թա'յին օլունմասը օլ վագըթտան ի'թիպար օլունուր . վէ Տամասգօստա Փաւլօս վաֆթիլ օլունուպ՝ Բուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան թա'լիմ օլունարագ իշինէ միւպաչիրէթ էյէտի :

Փաւլօս իմանա կէտիքտէն իւշ սէնէ միւտտէթի գատար կէրէք հայաթ միւժտէսինի թէպչիր էտէրէք , կէրէք մէմուրիյէթի իշիւն հազըրլանարագ եա Տամասգօստա եա 'Սրապիւթանըն չէմալընտա պուլունույօր իտի . պա'տէհու Տամասգօստա պուլունան 'ատալէթլու եհուտիլէրին տէսիւէլէրինտէն կիւճիլէ գուրթուլուպ , երուչալիմէ 'ավտէթ էթտի (Կալաթ . Ա . 17 . Բէս . Ա'մալ . Թ . 26 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) :

Երուչալիմտէ միւմինէր պիթթապի' էվվէլա օնուն հագդընտա չիւպհէլէնտիլէր . ֆաղաթ Գըպըրսլը Պարնապաս Երուչալիմ'Բիլիսէսինին ա'զասընտան պիր միւթէպէր վէ զայրէթլիսի օլարագ Փաւլօսու Պէտրօս վէ Ագօպօսա թանըթուր . ամմա օրատա տալիսի միւթէա'սիպ եհուտիլէր օնա գարչը գալգըչպ՝ քէնտիսի տալիս թէքրոր թայիֆէլէրէ հայաթ միւժտէսինի թէպչիր էթմէքլիյէ Բապպ թարաֆընտան նասպ օլունտուղունտան , Երուչալիմտէ 15 կիւն էյլէնտիքտէն սօնկրա՝ չըգըպ Թարսուսա 'ազիմէթ էյէտի (Բէս . Ա'մալ . ԻԲ . 17—21 . Թ . 15 . ԻԶ . 17 . Կալաթ . Ա . 16 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Օլ վագըթտան ի'թիպարէն՝ տէլալէթի Բապպանիյէյէ կէօրէ՝ պաշըճա թայիֆէլէրէ վա'զ էտէր իտի . Փաւլօս Պարնապաս իլէ պէրապէր պիր սէնէ միւտտէթի գատար Անթաքիատա չա-

լըջըպ (Բէս. Ա՛մալ. ԺԱ. 22—26 այեթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա) , օրատա իրիսթիան իսմի էվվէլա Բրիստոսա իման էտէնլէրէ իթլազ օլունմուշ տուր : Փալէսթինտէ Գլաւտիօս Իմբէրաթօրուն 4 իւնճիւ սէնէսինտէ վուգու՛ պուլան գըթլըզ միւնասիպէթիլէ Փաւլօս իլէ Պարնապոս Ասիատա թօփլանըմըշ ի՛անէ իլէ երուշալիմէ , թահմի-նէն թ. ի. 44 տէ , կիթտիլէր (Բէս. Ա՛մալ. ԺԱ. 30. ԺԲ. 23 այեթինէ միւրաճաթ օլունա) : Էրթէսի սէնէ Անթաքիայա ՛ավտէթ էթտիքտէն ազ միւտտէթ սօնկրա՛ Փաւլօս Պարնապոս իլէ պէրապէր Բէսուլէր թարաֆընտան տու՛ա վէ էլ գօմազ իլէ թազտիւս վէ թախսիս օլունարադ , տահա ուզազ վէ զարիպ տիյարլարա զիյա-րէթ էթմէյէ պաշլըպ՝ Պէլնճի Բէսուլ Էօճուլ-գոնու իճրա էտէ-րէք , Դըպրըս , Փամֆիլիա , Փիսիտիւս վէ Լիգաօնիա , ես՛նի՛ Դըպ-րըս ատասընըն չէմալ թարաֆընա տիւլէն գարայա՛ Գօնիայա գտտար զիյարէթ էյլէտի : Էվվէլա եհուտիլէրէ վա՛զ իլէ օնլար թարաֆըն-տան րէտտ օլունտուղունտա , թայիֆէլէրէ թէվէճճիւհ էտէր իփի (Բէս. Ա՛մալ. ԺԳ. ԺԶ. սլապլարընա միւրաճա՛աթ օլունա) . սօնկրա Անթաքիայա ՛ավտէթ էյլէմիշ , վէ թազրիպէն թ. ի. 30 տէ իմանա կէտիքտէն սօնկրա իւլէինճիւ տէֆ՛ա օլարադ , թայիֆէլէրտէն օլան միւմինլէրին չէրի՛աթը Մուսայա իմթիսալ էտիպ էթմէլէրի հազ-գընտա երուշալիմտէ վուգու՛ պուլան Բէսուլէր վէ իսթիյարլար մէճիսինէ Պարնապոս իլէ կիթմիշ տիր : Մէճիսի մէզքիւրիւն միւլավէրէ վէ գարարլարը Բէս. Ա՛մալ. ԺԵ պապտա պէր թէֆ-սիլ պէյան օլունմուշ տուր . վէ հէր նէ գտտար օլ գէմանտան սօն-կրա մէճիսի մէզքիւրիւն գարարընա կէօրէ ՛ումումէն թա՛լիմ՝ վէ հարաքէթ օլունտու իսէ տէ , եինէ եհուտիլէրտէն օլան պա՛զը իրիսթիանլար թայիֆէլէրտէն օլան իրիսթիանլարա հատէտ իլէ նա-զար էտէրէք՝ քէնտիլէր լըբզընտան զիյատէ չէրի՛աթը Մուսայա իմ-թիսալ էտիպ , պաշգալարը տախի իմթիսալ էթտիմէյէ զայրէթ իլէ չալըշըր իտիլէր : Պու միսիլիւ տտէմէր թարաֆընտան Փաւլօս տայիմա էզիյէթ վէ թէ՛ատտի չէքէր իտի :

Փաւլօս թ. ի. 31 եա 32 տէ ՛ումումէն հայաթ միւթտէսինի թէպ-չիր էթմէք մէրամընտա իփնճի տէֆ՛ա օլարադ պիր չօդ վէ ուզազ-տա պուլունան մէմէքէթլէրէ զիյարէթ էյլէտի՝ Բիլիքիյա , Լիգաօնի-ա , Ֆրիւքիա վէ Կալաթիայա զիյարէթ էթտիքտէն սօնկրա , Էւրօ-փա գըթ՛աընա կէլէրէք՝ Ֆիլիպէտէ վէ Սէլանիք իլէ Բէրիատա վա՛զ էտիպ Աթինատան կէլէրէք Գօրինթօտա պիր պուշուգ սէնէ միւտ-տէթի գտտար էյլէտի : Փապալէա պայրամը իշիւն երուշալիմէ կիտիպ՝ թ. ի. 33 եա 34 տէ եինէ Անթաքիայա ՛ավտէթ էյլէտի (Բէս. Ա՛մալ. ԺԵ. ԺԶ. ԺԷ. վէ ԺԸ պապլարընա միւրաճա՛աթ օլու-նա) . Գօրինթօտա իքէն Փաւլօս Սէլանիքտէ օլան քիլիսէյէ՝ թէ-սալօնիքիլէրէ օլան 1 ինճի վէ 2 նճի Բէսալէլէրինի թահրիր էթմիշ ,

վէ Թ. Ի. 54 եւ 55 տէ Անթաքիատան չըզըպ՝ Է-Լ-ՆճԷ տէֆ'ա
օլարագ վա'զ էթմէքլիյէ կիթմիշ տիր :

Էվվէլա քիւչիւք Ասիատա թէշքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէրէ գի-
յարէթ էթտիքտէն սօնկրա , պիր միւտտէթ Էֆէսուստա իգամէթ
էյլէտի : Օրատան թայիֆէլէրտէն օլան իրիւթիյանլարը շէրի'աթը
Մուսայա իմթիսալ էթտիրմէք իսթէյէն Եհուտի իրիւթիյանլարը
թէքտիր վէ Կալաթիատա օլան միւմինլէրի իլգամ էթմէք զմնընտա ,
«Կալաթիալըլարա» օլան Րէսալէսինի եագլուր : Անտէն տախի Գօրին-
թօս քիլիսէսինէ կիրմիշ օլան Ֆըրգալարա վէ սայիր նիգամնըզ վէ
ղայրի մագպուլ Կալէրինէ գարշը Գօրինթօսլուլարա օլան 1 ինճի Րէ-
սալէսինի թահրիր վէ իրսալ էթմիշ տիր : Րէս. Ա'մալ. ԺԺ պապըն-
տա պէյան օլունան վէլվէլէ սէպէպինտէն՝ Փաւլօս օրասընը , թագ-
րիպէն Թ. Ի. 57 տէ թէրք էտիպ՝ Մաքէտօնիա քիլիսէլէրինէ գլիյա-
րէթ էտիպ՝ Գօրինթօսլուլարա օլան 2 նճի Րէսալէսինի կէօնտէրտիք-
տէն պիր ազ սօնկրա՝ տէֆ'ա անլէրին շէհրինէ գլիյարէթ էթմիշ , վէ
օրատա իւշ այ միւտտէթի գատար էյլէնիպ՝ Րօմալըլարա օլան Րէ-
սալէսինի եագլմըշ տըր :

Թագրիպէն Թ. Ի. 58 տէ, Երուշալիմտէ պուլունան Ֆուգարա գա-
րնտաշլար իչիւն Ախայիատա թօփլանըմը օլան ի'անէյի կէթիրմէք
մէրամըյլա (Րէս. Ա'մալ. Ի. վէ Րօմ. ԺԵ. 25 այէթինէ միւրաճա'աթ
օլունա) , Էֆէսուս քիլիսէսինին իսթիյարլարը (Երէց) իլէ չօգ միւ-
քէտտէր օլարագ վէտալաշմագ իլէ Երուշալիմէ կիթմիշ տիր : Երու-
շալիմ քիլիսէսինին պէյիւք ի'այը Փաւլօսու մուհապէթ իլէ գապուլ
էթտիլէր իսէ տէ , Երինէ շէրի'աթը Մուսանըն տիւշմէնի տիր տէյիւ
անըն Կագընտա էֆքեար սագլայան պիր չօգ ա'գասը տախի վար
իտի : Մախսուսէն պունլարըն ըրգասընը թահսիլ էթմէք իչիւն Փաւ-
լօս շէրի'աթը Մուսանըն մախսուս պիր այնինի իճրա էթմիշ տիր
(Րէս. Ա'մալ. ԻԱ. 26 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) . Փագաթ օլ
վազըթտա քիւչիւք Ասիա թարաֆընտան վէ Փաւլօսա չօգ 'ատա-
վէթլու օլան Եհուտիլէր Երուշալիմտէ պուլունմուշ տուր :

Պունլար Եհուտիլէրին քեաֆֆէսինի թահրիք էթմէլէրի իլէ , Փաւ-
լօս մահգէն օրատա պուլունան Րօմալը ասքէրլէրի վասիթասը իլէ
թէվգիֆ օլունտուղունտան , գուտուրմուշ տիւշմէնլէրինին էլի իլէ
հէլաք օլմագտան գուրթուլտու (Րէս. Ա'մալ. ԻԳ. 26 այէթինէ միւ-
րաճա'աթ օլունա) . վէ հէր նէ գատար քէնտինին թէօնմէթսիլ օլ-
տուղունու էհալիյէ վէ սօնկրա շուրա մէճիսինէ վէ հէմտէ Գայսէ-
րիտէ պուլունան Ֆէլիքս նամ Վալիյէ տախի կէօսթէրտի իսէ տէ ,
Երինէ Վալինին էմրի իլէ իքի սէնէ գատար մահպուս գալտըգտան
սօնկրա՝ պու Վալինին խալէֆէսի օլան Ֆէսթիլու Բարաֆընտան թէպ-
րիյէ օլունմաուր իսէ՝ Օգոստոս Իմքէրաթօրուն մէհքէմէսինէ ըէֆ'ի
տավա էթմիշ տիր . վէ թագրիպէն Թ. Ի. 61 տէ մահպուս օլարագ

վէ ղայէթ չօգ թէհլիքէլէրտէն գուրթուլմագլէ Բօմայա կէօնտէրիլ-միշ տիր (Բէս. Ա'մալ. ԻԲ—ԻԸ պապլարնա միւրաճա'աթ օլունա) : Բօմատա մահպուս իքէն՝ եանընա կէլէնլէրէ հայաթ միւթտէսինի թէպչիր էթմէք միւսա'ատէսի վար իտի (Բէս. Ա'մալ. ԻԸ. 30 այէթի-նէ միւրաճա'աթ օլունա) : Օրատան էֆէսօսլուլարա, Գօլսօսլուլարա, Ֆիլիմօնա վէ Ֆիլիպէլիլէրէ օլան րէսայէլէրինի թահրիր էթմիշ տիր : Փաւլօսուն օլմահպուսիյէթտէն գուրթուլուպ գուրթուլմատըղը խուսուսունտա իխթիլաֆ վար տըր . Փազաթ աթի իւզ զիքր սէպէպլէրտէն գուրթուլմասը զաննը ղալիպ տիր . (1) Բէս. Ա'մալ. ԻԴ. 26 վէ ԻԵ. 9 վէ ԻԶ. 32 այէթլէրինտէն անկաշըլըրքի Փաւլօսուն սալը վէ-րիլմէսի Բօմայա կիթմէքսիլին պիլէ միւմքիւն իտի . (2) պիր էսքի վէ միւ'թէպէր վէ սայքի՝ ումումէն գապուլ օլունմուշ րիվայէթէ կէօրէ՝ Փաւլօս Իսփանէատա հայաթ միւթտէսինի թէպչիր էթմիշ տիր . վէ Բօմայա կիթմէզտէն էվվէլ Իսփանէայա կիթմիշ օլմատըղը աշիքեար տըր . (3) Թիմօթէօսա եազըլան իքինճի մէքթուպուն լայըգըլլա անկ-լաշըլմասը իշիւն Փաւլօսուն իքինճի տէֆ'ա օլարագ Բօմատա մահ-պուս պուլունմասը լազըմ կէլիր : Պունա պինտէն Փաւլօսուն Իսփան-էայա օլան զիյարէթի՝ թազրիպէն Թ. Ի. 63 եւ 64 է տիւշէր . վէ օրատան՝ 'ավտէթ էթտիլինտէ՝ էվվէլա Ասիատա թէշքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէրէ սօն տէֆ'ա օլարագ զիյարէթ էթտիլինտէ , Մա-քէտօնիատան՝ Թիմօթէօսա օլան 1 ինճի մէքթուպ իլէ Թիթուսա օլան մէքթուպունու եազմըշ օլտուղու զաննը ղալիպ տիր : Իքինճի տէֆ'ա օլարագ , Թ. Ի. եւ 67 եւ 68 տէ , եա'նի նէրօնուն փատի-շահլըղը վէ թէա'տուխինին սօն վազըթլարընտա , հապսա իլգա օլուն-տու : Թիմօթէօսա օլան 2 նճի մէքթուպունու եազտըղընտա՝ հէման եազըն վազըթտա շէհիտ օլաճաղը մա'լիւմիւ օլտուղունու պէյան էտէր : Բօմալը օլտուղու իշիւն հազարէթլի թարգ իլէ տէյիլ՝ անճադ պաշը քէսիլմէք իլէ գաթլ օլունտու :

Ասիատա վէ էվրօսիատա թէշքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէր վէ պու կիւնէ գատար րիայէթ օլունմագտա օլան Բէսայէլէրինէ , ասարը մէմտուհէսի կիպի ի'թիպար օլունուր : Հագիլգաթէն Փաւլօս «ճիւմէ-սինտէն զիյատէ չալըմըշ տըր» . (Ա. Քօրնիթ. ԺԵ. 9, 10 այէթլէ-րինէ միւրաճա'աթ օլունա) :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԱԴՕՊՈՍ ՀԱԳԳԸՆՏԱ.

Քիւչիւք Ագօպօս Աւֆէօս օղլու՝ կէրէք թապի՛աթը ասլիյէ վէ կէ-
րէք իճրա էթտիյի ա՛մալ խուսուսունտա Փաւլօստան չօգ ֆարգլը
պիր զաթ իտի : Հէր նէ գատար մատտէ իիթիլաֆտան իալի տէ-
յիլ իսէ տէ , երնէ Ինճիլի շէրիֆին պա՛զը իսպաթլարընա վէ էսքի
միւհրրիլէրին չէհատէթինէ ըիայէթէն Քիւչիւք Ագօպօսուն Երուշա-
լիմ՝ Քիլիսէսինին նազըրը եախօտ ըէյիսի օլտուղու զաննը զալիպ
տիր (Րէս. Ա՛մալ. ԺԲ. 17. ԺԵ. 13. ԻԱ 18. Ա. Գօրնթ. ԺԵ.
7. Կալաթ. Ա. 9. Բ. 9. 12. այէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլու-
նա) : Սալիֆիւզ զիքը իսպաթ վէ չէհատէթէ կէօրէ՝ Ագօպօս հիչ պիր
ըէսուլ եօճուլուղու էթմէյիպ՝ Եհուտիլէր իչիւն պախուսուս
Երուշալիմտէ չալըշարադ վէ շէրի՛աթը Մուսայա իմթիսալ էտէրէք
'էօմրիւնիւ սարֆ էթմիլ տիր : Ամինա քէնտիսի շէրի՛աթը Մուսայա
իմթիսալ էտէր իքէն՝ թայիֆէլէրտէն օլան միւմինլէրի օլ շէրի՛աթա
իմթիսալ էթմէյէ իճպար էտէնլէրտէն տէյիլ իտի . անճագ Րէսուլ.
Ա՛մալ. ԺԵ. պապընտա պէյան օլունան գարար վէ մէսլտէյի թէք-
չիֆ էտէն քէնտիսի իտի . չէօյլէ քի Փաւլօսուն գապուլ վէ իճրա
էթտիյի ուսուլ Ագօպօսուն ուսուլունտան թէֆրիգ օլունմամը տըր .
վէ հէր նէ գատար , պա՛զըլարըն զիւյիւմիւնճէ , Ագօպօսուն ըէսա-
լէսինտէ պուլունան թա՛լիմաթ Փաւլօս Րէսուլուն պէյան էթտիյի
թա՛լիմաթ իլէ իթթիֆագ իւզրէ տէյիլ տիր տէնմիլ իսէ տէ ,
պու զիւյիւմիւն ասլը եօգ տուր , չիւնքիւ Փաւլօս ա՛մալը խայրիյէնին
եալընըզ տիրի իմանտան հասըլ օլապիլտիյինի պէյան վէ իսպաթ
էթտիյինտէ , Ագօպօս տախի տիրի պիր իմանըն մութլագա ա՛մալը
խայրիյէյի հուսուլա կէթիւրէճէյինի պէյան էտէր . վէ պու իքիսինին
պիր մէսլտէսի վար տըր տէյիլ տէրքեար տըր . պինաէն 'ալէյհ օն-
լարըն արասընտա պիր իիթիլաֆ պուլունմայըպ՝ իթթիֆագը քեա-
միլ պուլունտուղու պէտիհի տիր :

Պիր չօգ միւտտէթ իչիւն Ագօպօս Եհուտիլէր 'ինտինտէ իթիսար
պուլտու . ֆագաթ սօնկրա օնլար Փաւլօս իւզէրինէ գաստլարընը
իճրա էտէմէտիլքէրինտէ , Ագօպօսա գարչը գալըզըպ՝ հէյքէլտէն աթ-
տըլար , վէ պիր տապպաղ օնու պիր սօփա իլէ էօլտիւրտիւ . Եօ-
սէֆօսուն չէհատէթինէ կէօրէ՝ Ագօպօս թաշլանմը իտի վէ օնուն
գաթլի թ . Ի. 64 տէ վուգուլ՝ պուլտու :

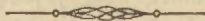
ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ԵՈՒՀԱՆՆԱ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Րէսուլլէրօտէն պիրի, եա'նի Եուհաննա, էյամը հաւարիւն թա'պիր էթտլիյիւզ էյամտան օթուզ սէնէ դատար գիյատէ եաշամըշ տըր : Եուհաննա Զէպէթի օղլու՝ վէ Պէտրօս կիպի պիր Կալիւսալը պալըգ՝ ճը օլուպ՝ հիտտէթլի վէ հէմօտ տէրին Ֆիքիւրլի պիր ատէմ իտի : Էվվէլա վաֆիթիզ էտիճի Եուհաննանըն շայիրտի օլարագ , օնուն վասիթասը իլէ Գրիստոսա տէլալէթ օլունտու (Մաթթ . Դ . 21 . Եուհան . Ա . 33 . Լուգ . Ե 10 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Գրիստոսա լիէք չօգ մուհապլէթ էթտի իսէ տէ , էվվէլա մէնֆա'աթը զաթիյէսինի արսամագտան վէ զայրի մագպուլ պիր զայրէթտէն խալի պիր մուհապլէթ տէյիլ իտի (Մաթթ . Ի . 20 . Լուգ . Թ . 49 . 51 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Ղայրէթ վէ հիտտէթինէ նաղարէն՝ անա Գրիստոս թարաֆընտան « կիւրիւլթիւ օղլու » լաղըպը վէրիլմիշ տիր . ֆագաթ սօնկրատան , պախուսուս իխթիյարլանտըգ՝ ճա Եուհաննանըն ախլագը զաթիյէսի Գրիստոսա օլան իման վէ մուհապլէթի վասիթասըյլա զայէթլէ միւլայիմ վէ թէրքի նէֆա էտէն պիր սալիհին ալպագը մէմուհէսինէ թահվիլ օլունմուշ տուր :

Իտուլխամնէյն կիւնիւնտէն սօնկրա Եուհաննա Պէտրօս իլէ պէրապէր Երուշալիմտէ վէ սօնկրա Սամարիատա վա'զ էթմիշ տիր . օնտան սօնկրա վէ զալիպա Թ . Ի . 63 եա 66 տա , Բիւչիւք Ասիայա կիտիպ՝ էֆէսուստա իգամէթ էյլէտի , Օրատա վէֆաթ էտինճէյէ դատար իգամէթ էտիպ՝ չալըշմըշ , վէ օլ վագթլարտա Ինճիլինի վէ Րէսալլէրինի եաղմըշ տըր . ֆագաթ տէվամ իւզրէ օրատա չալըշմագլըլա հիւքիւմէթ թարաֆընտան միւսա'ատէ եօլ իտի . զիրա , թագրիպէն Թ . Ի . 90 տան սօնկրա , Փաթմօս ատասընա մէնֆի օլուպ՝ Վահի քիթապընը օրատա թահրիւր էյլէմիշ տիր . վէ օրատան , թագրիպէն Թ . Ի . 96 տա , 'ալուէթ էթմիշ տիր : Իխթիյարլըղընտա լիէտէրանէ պիր թարզ իլէ Բիւչիւք Ասիատա պուլունան քիլիսէլէրին խայրընը արայըպ գիյարէթ էտէր իտի : Անըն հագգընտա նագլ օլունուր քի պիր տէլի գանլըյա սահապլէթ էտիպ՝ պիր տօսթունա էմանէթ էթմիշ տիր . վէ պու չօճուգ տալիս կիւնահա տիւշիւպ՝ սօնկրատան պիր հայտուտ թագըմընըն Րէյիսի օլմուշ տուր : Եուհաննա պու քէյֆիյէթի էյրէնտիյինտէ օղլանը օրմանլըգտա արա-

յըպ՝ մուհապպէթ իլէ օնա զալիպ կէլմիլ : Պու քէյֆիյէթտէ Եու-
հաննանըն մուհապպէթի պէյան օլունուրսա , Փօլիգարրօս վէ էրա-
նօսուն շէհատէթինէ , վէ քէնտի իքինճի Րէսալէսինին 10 ունճու ա-
յէթինէ կէօրէ տախի՝ քեազիպ վէ Փասիտ մուալլիմէրտէն պիլքիւլ-
լիւյէ 'ալագա վէ իւնսիյէթի գաթ՝ էտէր իտի : Փիր իսթիյարլըղըն-
տա Եուհաննանըն նասիհաթլարը փէք սաֆի վէ սուտէ իտի : Հէրօ-
նիմսուն նագլ էթտիյի պիր հատիսէ կէօրէ՝ ճէմիյէթլէրէ կիթմէյէ
տահա գուտրէթի քեաֆի օլմատըղընտա օրայա կէօթիւրիւ-
լիւպ՝ վէ եալընըզ « Բիւշիւք չօճուգլար , պիրի պիրինիզի սէվին » տէր
իտի : վէ նիշիւն տայիմա պու նասիհաթը վէրիրսին տէյիւ սօրուլ-
տուգտա , « Չիւն Բապպըմըղըն էմրի պու իտի : վէ պու պիր շէյ
օլուր իսէ , հէր շէյ օլմուշ օլուր » տէյու ճէվապ վէրտի : Եուհաննա
Թրայիանօսուն էյամընա , եա՛նի Թ. Ի. 98 էտէք , եաչամըշ տըր .
վէ թիւրպէսի էֆէսուստա իտի :

Պ Ա Պ Ը Ս Ա Ն Ի

ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ , ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԵՐԻ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒՆԱ ՏԱՅԻՐ

Ինձիլի շէրիֆին պէյանընա կէօրէ էյամը հափարիւնտէ քիլիսէ ուսուըու զայէթլէ սաֆի վէ սատէ իտի : Պիլ ճիւմէ միւմինլէրին քեահանէթի 'ուսուսիյէսի վար իտի : գիրա իման վասիթասըյլա հէր պիրիսի պաշքեահին վէ քիլիսէ ըէյիսի օլան Բրիստոսա տօղրուտան տօղրույա բապթ օլունուր իտի (Ա. Պէտ. Բ. 5. 9 վէ Վահի. Եուհ. Ա. 6 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) , Պինաէն 'ալէյ' տինի մէսի-հինին պիր քեահանէթի մախսուսէսի օլմայըպ , սայիր տինլէրին 'ա-տէթինին մուղայիրինտէ օլարագ' իրիսթիան տինինտէ ըուհանի մէ-մուրլէր պիր սիլիլէյէ եախօտ շիրքէթէ մախսուս տէյիլ տիր. եա'նի պիրթապլի' դապիլլէյի մուգատուէսէ եօզ տուր' քի ընլարտան ըու-հանի մէմուրլէրի ինթիխապ էթմէք Փարզը էվլէլի' թիպար օլունա) : Պու սէպէպտէն իտի քի էյամը հափարիւնտէ սօնկրատան ըու-հանի մէմուրլէրէ մախսուս ի'թիպար օլունան իչլէր 'ուսումէն քիլիսէ ա'դասընըն ճիւմէսի վասիթասըյլա իճրա օլունուր իտի. եա'նի հէր միւմինին , ըէնտի գապիլիլլէթի վէ մագհար օլուըու ինայէթէ կէօ-րէ , քիլիսէ վէ ճէմա'աթըն մէմուրիլլէթ վէ մէնֆա'աթը իչիւն չալը-չըպ , ճէմա'աթտա նութգ էթմէյէ հագգը վէ միւսա'ատէսի վար ի-տի (Ա. Բօրն. ԺԲ. 27. ԺԴ. 26 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) . եալընըզ թալիֆէի նիսա 'ալէնէն թա'լիւմ էթմէքլէքտէն պիրթապլի' վէ միւնասիպլէթ մէն' օլունուրլար իտի (Ա. Բօրն. ԺԴ. 54. Ա. Տիւմ. Բ. 11. 12 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) , Պիր քիլիսէնին

ա՛ղասը պիր ֆամիլեա կիպի պիրի պիրինէ մուհապլէթլէ լապթ օլունարագ, պիր շիրքէթի մուգատտէսէ իտի. Բիլիսէնին ուսուլուրէսիլէսի քէսրէթ իւզրէ օլմասը իսէ տէ, եինէ նիզամըզլըզտան խալի օլուպ՝ սաֆի վէ խալիս պիր թարզ իլէ քիլիսէլէր թէշքիլ օլունուպ, Յիսուս Գրիստոսա իման էսիպ՝ իամինի իգրար էթմէք ճէսարէթինտէ օլանլար, Բէսուլլէրին եախօտ անլէրին խալէֆէլէրինին վասըթասըլլա քիլիսէյէ գարնաաչ մուհապլէթի վէ իւնազլըզը իլէ գապուլ օլունտուլար. էլան մէվճուտ պուլունան մէզէպլէրին պէլէքի հիշ պիրինին ուսուլու. մախսուսէսի օլ զէմանտու տահա հիլէթ պուլմամըլ իտի. զիրա օլ էյամ մէզէսլ միւհապլէթի եախօտ ուսուլ վէ նիզամ թէշքիլ օլունմասը էյամը օլմայըպ, սատէճէ Բուհուն թէսիրաթը սահիհէ վասիթասը իլէ փաք քիլիսէլէրին վիւճիւտէ կէլմէսի էյամը իտի. վէ վազթըն միւրիւրինտէ էվլէլա իլնամա մալիք օլան Բէսուլլէրին թալիմ վէ թէմսիլ իլէ վէ սօնկրատան անլէրին խալէֆէլէրի օլան մուալլիմլէրին տէլալէթի իլէ տէրէճէ տէրէճէ թէշքիլ օլունմագտա իտի:

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԳԻԼԻՍԵ ԹԵՐՊԻՑԵՍԻՆԵ ՏԱՅԻՐ

Գրիստոսուն քիլիսէսի թապի՛աթը բուհանիլէսի իգթիզասընճա փաք վէ մուգատտէս գալմասը իչիւն ույանըզ օլուպ՝ քէնտի ա՛ղասընըն հալ վէ հարաքէթլէրինէ պիր չօգ տիգգաթլէ մուգայէտ օլմաղա մէճպուր օլուր. վէ հէր նէ գատար ինսանլարըն գուլլէրինի պիլմէք Ալլահա մախսուս օլուր իսէ տէ, վէ հէր նէ գատար իպթիտտտէն պ՛տըր նալայըգ վէ էօլիւ ա՛ղալար քիլիսէ իչինտէ պիլա չիւպհէ պուլունտու իսէ տէ, եինէ պիր քիլիսէյի պէօյլէ քիմէսնէլէրտէն փաք մուհաֆագա էթմէք հէր զէման Բապլըն էմիլիէ, Բէսուլլէրին էօրնէյիէ կէօրէ վէ քիլիսէնին լայըզը իլէ տիւնեայա Գրիստոսուն չահիտի օլմասը իչիւն լազըմ օլտուղու աշիքետար օլուր:

Էյամը հալարիլինտէ պիթթապի՛ քիլիսէնին թէրպիլլէսի Բէսուլլէրին իտարէսինտէ պուլունուպ՝ իլը էվլէլ անլէրին հիւքմիւ իլէ իճրա օլունտու իսէ տէ, եինէ քէնտիլէրի թարաֆընտան պու մուհիմ մատտէ քիլիսէլէրէ իհալէ օլունարագ՝ քիլիսէ թարաֆընտան վէ

քիլիսէ սէլահլէթի իլէ Բէսուլլէրին թէսիրաթը տալիս միւյէսսէր օլուր իքէն, չօգ սըգը պիր թարգ իլէ իճրա օլունուր իտի (Բէս. Ա. մալ. Ե. 1—11. Ա. Բօրն. Ե. Ա. Տիւ. Ա. 19, 20. Կալաթ. Ա. 8, 9. Ա. Եուհան. Բ. 19. Վահի Եուհ. Բ. 2, 14 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Պու թէրպիլէ ուսուլունա կէօրէ՝ հէր քիւմ քի կիւնահա տիւշմիւշ վէ կէրէք գապուլ էթտիլի թա'լիմաթը պաթըլէ իլէ, կէրէք պիր իրիսթիանա եագըշմայան սէօհպէթ վէ հարաքէթ իլէ պիր միւստէթ իչիւն քէսիլիւ՝ վէ թէօվպէ էթմէտիլինտէ պիւքիւլիւյէ քէսիլիւր իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԳԻԼԻՍԵՆՆԻՆ ՄԵՄՈՒՐԼԵՐԻՆԷՆԷ ՏԱԻՐ

Սալիֆիւզգիբը պէյան օլունտուղունա կէօրէ՝ իրիսթիանլարըն պիր քեահանէթի 'ուսուլունաի պուլունտու իսէ տէ, պուրէսմի պիր մէմուրիլէթ ի'թիպար օլունմայըւ՝ եինէ Բապլըն էմրի իլէ վէ Բէսուլլէրին թային էթտիլլէրինէ կէօրէ իրիսթիան քիլիսէսինտէ մախսուս մէմուրիլէթ վէ մէմուրլէր թախսիս օլունմուշ տուր (Բ. Բօրն. Գ. 6. Դ. 1. 2. 3. Ա. Բօրն. Դ. 1. Տիւ. Ա. 7. Էֆէս. Դ. 11 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Պիր քիլիսէնին հալ վէ մու'ամէլաթը նիզամ իլէ պուլունմասը իչիւն՝ մէսուլ թութուլաճագ քիլիսէ խատէմէլլէրինին թա'յին օլունուպ թանըմալարը էլգէմ պիր շէյ օլտուղու տէրքեար տըր :

Գրիստոսուն էմրինէ կէօրէ Բէսուլլէր պիւթիւն քիլիսէլէր իւզէրինէ նազարէթ էտէրլէր իտի. սլա'գը տէֆ'ա մախսուս քիլիսէլէր թէշքիլինտէ՝ թիմթէօս վէ սայիրլէր կիպի մախսուս վէքիլլէր փասիթասը իլէ մէմուրիլէթլէրինի իճրա էտէրլէր իտի : Պիր քիլիսէյի մախսուսէտէ Բէսուլլէրին էմրինճէ վէ պիր ազ տա Եհուտիլլէրին ուսուլունուն էօրնէյինճէ րէյիս եախօտ նազըր օլանլար Երէց եախօտ էփիսգօփօսլար իտի : Ինճիլի շէրիֆին շէհատէթինէ կէօրէ՝ աշիքեար տըր քի, պու իքի թա'պիր պիր մէմուրիլէթ թէֆհիւմ էտէր (Բէս. Ա. մալ. Ի. 17, 28. Տիւ. Ա. 5. 7 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Երէց վէ էփիսգօփօս թա'պիրլէրի պիր մէմուրիլէթ թէֆհիւմ էտէր տէյիւ Հէրօնիմօս (Տիւ. Ա. 7 այէթլինտէ օլան թէֆսի-

րինտէ), Բօմալը Հիւարիօս վէ Սթամպօլլու Եռւհաննա (Բրիսօսթօմ, Էա'նի Ոսկեբերան) վէ Թիօտօրօթ վէ օլ վազըթտա պուլունան մուալլիմէրին Էքսէրիսի Թարաֆընտան գապուլ վէ իգրար օլունմուշ տուր : Պախուսուս իշպու Հէրօնիմսուն շէհատէթի մուհիմ տիր, չիւնքի Բօմա քիլիսէսինին զիյաոէսիյէ ըիայէթ էթտլի 'ազիւզին շէհատէթի օլուալ՝ պու շէհատէթ տախի տէօրտիւնճիւ տէհրտէ, Էա'նի Էփիսգօփօսլարըն ըիւթպէ վէ նուֆուզու Երէցլէրինրինտէն թէֆրիգ օլունուալ՝ պիր Էթթի-Էթի ըուհանիյէյէ մալիք օլտուգլարընտան սօնկրա վէրիւիշ վէ չօգ աչդգ վէ աշիքեար պիր վէճիլէ պէյան օլունմուշ տուր : Ինճիլի շէրիֆտէն օլան սալիֆիւզ զիքը իսպաթլարտան մա'տա՝ Երէց վէ Էփիսգօփօսու ալթ մէմուր թէֆհիմ էտէն պաշգա թիւրլի իսպաթլար տախի վար տըր : Եա'նի՝ Երէց մէմուրիյէթինի զիքը էթմէքսիլին Էփիսգօփօսլար իլէ շամմապարը քիլիսէյի մասսուսէնին Էալընդ մէմուրլէրի թէֆհիմ էտէն իսպաթլար (Ֆիլիպ. Ա. 1. Ա. Տիմ. Գ. 1, 8 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլուննա), Պիր տէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթի զիքը օլունմազպըն՝ Երէցին մէմուրիյէթի՝ րէսուլուն մէմուրիյէթինտէն սօնկրա զիքը օլունուր (Բէս. Ա.մալ. ԺԵ. 6, 22 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլուննա). Հէմ տէ Երէց Թա'պիրի՝ Էփիսգօփօսուն իշինի թէֆհիմ էթմէք իշին իսթիմալ օլունուր (Ա. Տիմ. Ե. 17. Ա. Պէտ. Ե. 2 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլուննա). վէ պիր տաճա՝ Բէսուլէր Երէց Թա'պիրինի քէնտիլէրէ վէրիլէր (Ա. Պէտ. Ե. 1. Բ Եուհ. 1. Գ Եուհ. 1 այէթլէրէ միւրաճա'աթ օլուննա) : Երէց Էախօտ Էպիսկոպոսուն մէմուրիյէթի Բէս. Ա.մալ. Ի. 28. Ա. Պէտ. Ե. 2 այէթլինէ կէօրէ՝ « Ալլահըն սիրուսիւնիւ » կիւթմէքտէն 'իպարէթ խօի. պունուն իշինտէ (1) Հալաթ քէլամընը թէպշիլր վէ պէյան էթմէք խզմէթի վար (Մաթթ. ԻԸ. 19. Մաթթ. ԺԶ. 15. Բէս. Ա.մալ. Զ. 4. Բ Գօրն. Գ. 9. Ե. 18. Տիմ. Ա. 9. Ա. Տիմ. Գ. 2 այէթլինէ միւրաճա'աթ օլուննա). (2) վաֆթիլ իլէ Թա'ամը մուգատտէս այինլէրինին իճրասը վար (Ա. Գօրն. Գ. 1. Մաթթ. ԻԸ. 19. Լուգ. ԻԲ. 19 այէթլինէ միւրաճա'աթ օլուննա). (3) քիլիսէ թէրպիյէսինէ մուգայէտ օլմազլըգ վար (Եռւհան. Ի. 23. Մաթթ. ԺԸ. 18 այէթլինէ միւրաճա'աթ օլուննա). վէ Պու խզմէթլէրի քիլիսէ ա'գասը իւզէրինէ Հաքիմ կիպի տէյիլ, անճադ սիրիւյէ րաճնիւմա վէ Հէփ իրիսթիան Փաղլիլէրլէրի խուսուսունտա Էօրնէքլէր օլարագ իճրա էթմէք կէրէք տիր (Ա. Պէտ. Ե. 3. Բ Գօրն. Ա. 24 այէթլինէ միւրաճա'աթ օլուննա) : Իշպու խզմէթլէր քիլիսէսին ումուրու տախիլիյէսինին խտարէյի 'ուսումիյէսինէ շամիլ տիր. մէսէլա՝ Երէց վէ Էփիսգօփօս 'իպատէթ վէ Թա'լիմաթը՝ ումումիյէ իշին օլան ճէմա'աթլարըն խտարէսինէ, քիլիսէ թէրպիյէսինին մուհաֆազասընա վէ քիլիսէ ա'գասը արասընտա վուգու՝ պունլան միւլքիւլաթ վէ միւնուգա'աթըն տէֆ՝ օլունմասընա մուգայէտ օլ

մաղա մէճպուր իտի : Պէտքէճէ սիւրիւյէ նազար էտիպ մուգայէտ օլ-մազլըգ մէմուրիյէթինին պիր մուհիմ գըսմը վա'իզ եախօտ մու'ալլի-մին իշինտէն 'իպարէթ տիր : Իպթիտատէն Բրիստոսուն թա'յին էթ-տիյինէ կէօրէ' պիզգաթ Բէսուլլէրին մէմուրիյէթի րէսմիյէսի պաշլը-ճա հայաթ միւժտէսինի թէպշիր էթմէքտէն 'իպարէթ իտի : Բէս. Ա. մալ. 2. 4 այէթինտէ Բէսուլլէրին երէց եախօտ էփիսգօիօս մէմու-րիյէթի եէնիտէն թէշքիլ օլունմուշ շամմաս մէմուրիյէթինտէն թէֆ-րիգ օլունուպ' «քէլամըն խզէթի» թա'պիրի իլէ պէյան օլունմուշ տուր. վէ Ա. Տիմ. Գ. 2, վէ Տիտ. Ա. 9 այէթէրինտէ երէց եախօտ էփիս-գօիօսուն մէմուրիյէթինէ թա'յին օլունմաճգ օլունլարըն թա'լիմ էթ-մէք դապիլիյէթի պիր շարթը էվվէլ ի'թիպար օլունուր իտի : Փա-գաթ Ա. Տիմ. Ե. 17 այէթինտէն անկաշըլըր քի մու'ալլիմ ի'թիպար օլունմայան երէցլէր վար իտի. վէ պիր տէ մախսուս պիր քիլիսէ իլէ 'ալազասը օլմայան անճադ եէրտէն եէրէ հայաթ քէլամընը թէպշիր էտիպ եէնիտէն քիլիսէլէրի թէշքիլ էտէն երէցլէր (Ա. ետարանիշ) վար իտի (էֆէս. Գ. 11 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) :

Էյամը Հափարիիւնտէ քիլիսէնին մէմուրի սանիսինէ շամմաս (սարկաւազ) տէնիր իտի (Ֆիլիպ. Ա. 1. Ա. Տիմ. Գ. 8, 12 այէթ-լէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Պու մէմուրիյէթ իլը էվվէլ թէշքիլ օլունտուղունտա (Բէսուլ. Ա. մալ. 2. 1—6 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) , եէտի քիշի Երուշալիմ քիլիսէսինին ա'գասընտան ինթիխապ օլունուպ' ֆուզարա իշինն ի'անէ թօփլալըպ թէվզի' էթմէք վէ 'ու-մուսէն ֆուզարա իլէ խասթալարա մուգայէտ օլմազ իշինն Բէսուլ-լէրին էլլէրինին գօնմասը իլէ թա'յին վէ թախսիս օլունտուլար : Պուն-լարտան ա'ազըսը տախի Սթէֆանոս վէ Ֆիլիպպոս միսիլլու «Բէլա-մըն խզէթինտէ » չալըշըպ վաֆթիզ այնինի տախի իճրա էթմիշլէր տիր. վէ ճիւմէսի « Բուհ իւլ Գուտս իլէ վէ հիքմէթ իլէ մէմուլ » օլա-րազ' 'ալամէթ վէ միւ'ճիւղէլէր իլէ մէմուրիյէթինի թաատիգ էթ-մէքլիյէ նայիլ օլտուլար (Բէս. Ա. մալ. 2. 8. Ը. 5— այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Քիլիսէնին թայիֆէի նիստսընըն նազարէթի իշինն իլը տէհլէրտէ գարը շամմասլար թա'յին օլունուլար իտի (Րօմ. Ժ. 2. 1. Ա. Տիմ. Ե. 9, 10 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) :

Քիլիսէ խատէմէլէրինին ինթիխապը խուսուսունտա աշիքեար տըր քի Բէսուլլէրին տէլալթի իլէ քիլիսէ թարաֆընտան սէշիլիպ' Բէսուլլէրին վէ անլէրին խալէֆէլէրինին էլ գօմասը իլէ վէ տու'ա ի-լէ քէնտի մէմուրիյէթլէրինէ թախսիս վէ թադտիս օլունուլար ի-տի (Տիտ. Ա. 5. Բէս. Ա. մալ. 2. 1—6. Ժ. 7. 23. Ա. Տիմ. Գ. 14. Ե. 22. Բ Տիմ. Ա. 6 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) :

Պիթթապի' Բէսուլլէրին մէմուրիյէթի ճախաճաճ տէվսամ էտէմէզ իտի. չիւնքի Բրիստոսուն էմլաթտան գըյամ էթմէսինի միւշահէտէ էթմէքլիք օլ մէմուրիյէթին իգթիպսսընտան իտի :

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Էյամը Հավարիւնտէ քիլիսէնին հիւքիւմէթ իլէ օլան 'ալադասը մահգէն մուսալիֆէթտէն 'իպարէթ տիր. եա'նի' կէրէք միլլէթի Եհուտ թարաֆընտան, կէրէք անլէրին պիլ գէրուրէ միւթիւ' օլտուգ լարը Բօմա իմէրաթօրլուղու թարաֆընտան տինի մէսիհիյէ 'ատա-վէթ իլէ նազար օլունուր իտի. վէ Բէսուլլէրին վազթընտա պուլուն-նան իրիսթիյանլար հիւքիւմէթ թարաֆընտան չօգ զուլմ վէ թէ'ատ-տի չէքէրլէր իտի :

Եհուտիլէրին չուրա մէճլիսի թէքրար պէ թէքրար Բէսուլլէրի թէքրար էթտիլէր վէ « իշպու թա'լիմաթը վա'զ էթմէյին » տէյիւ էմի էտիպ' Բէսուլլէր տախի իթա'աթ էթմէտիքլէրինտէ , հասպա իլ-գա օլունտուլար : Պէյիւք Ա.գօպօս Հէրօտէսին էմիր իլէ գաթլ օլուն-տու (Բէս. Ա'մալ. ԺԲ. 2. 3— այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա). վէ ալ գալտը քի Փաւլօս տախի Եհուտիլէրին էլի իլէ գաթլ օլունու-յօր իտի :

Քրիստոսուն հինի վէֆաթընտան սօնկրա օթուզ սէնէ միւտտէթի գասար իրիսթիյանլար պա'զի տէֆ'ա Բօմա հիւքիւմէթիինին մէմուր-լէրի վասիթասը իլէ Եհուտիլէրին 'ատալլէթի վէ գաստընտան դուր-թուլմուշլար. ամմա Թ. Ի. 66 տա չօլ գալիմ վէ մէրհամէթսիլ նէրօն իմիէրաթօր պուլունուր իքէն , Բօմա չէհրինտէ աթի իւզ գիքը վէճհ իլէ պիր հիյպէթլի թէ'ատտի իրիսթիյանլար 'ալէյհինտէ կէլմիշ տիր.

Քէնտի խօճասը , վալիտէսի վէ դարըսընը մէրհամէթսիլիլէ իլէ գաթլ էթտիրէն նէրօն իմիէրաթօր' էվլէլա իրիսթիյանլարտան թա-ճիլլիք վէ սըգընթը տուլմայըս , վէ հէր նէ դատար քէօթիւլիլէքլէր էտէյօր իտի իսէ տէ , անլէրէ տօգանմայօր իտի. Ֆադաթ պուլ գա-լիմ' անլէրին իւզէրինէ տէ դադապընը տէօքմէք իշիւն պիր վէսիլէ պուլտու : Հատտէն աչըրը մադրուր օլտուղունտան , տիվանէճէ Բօ-մայը եադմագ վէ օնուն եէրինէ գիյատէ կիւզլլ պիր չէհր պինա է-տիպ' պէյիւք պիր իսմ գադանմագ մէրամընտա օլտուղու ըիվսյէթ օլունուր :

Պու Էանկըն Բումանըն պինա օլմասընտան 817 սէնէ սօնկրա, Էա՛նի՛
Թ. Ի. 67 տէ , Յուլիսին 19 ունտա պաշլաուր , վէ խըզ իլէ աշաղըքի
սօգաղլարըն տիւքքեանլարընը սարըպ՝ իլէրիյէ տօղրու , անուէն Եօ-
գարը սօգաղլարա , վէ անուէն աշաղայա Եիւրիւյիււ՝ ճիւմէ չարէլէ-
րէ գարշը գօյարագ Էսքի Բումանըն տար , չըրփըսըզ վէ Էյրի սօ-
գաղլարընըն իւզէրինտէ պուլունան հատտսըզ հիսապսըզ Էվէրի Թէ-
լէֆ Էյլէտի , Մէմէքէթին Էհալիսի փէրիւշան օլուպ՝ մուսաթարուլը
վէ Էմին Եէրլէրի պիրիպիրինտէն Փարգ Էտէմէտիլլէրինտէն սօգաղ-
լար իշինտէ վէ մէյտանլարտա Եըղըմըշ օլարագ չօղու Էանըպ թէ-
լէֆ օլտու . պա՛ղըլարը տա վարիյէթլէրինի դայալ Էթտիլլէրինտէն վէ
քէնտի սէվկիւլլէրինի Էօլիւմտէն գուրթարամատըղլարընտան՝ գահր
իլէ քէնտի քէնտիլլէրինի աթէշէ աթաըլար : Էնճամը պու աթէշին
Էօնիւնիւ քէսմէք իշիւն պիր չօգ պինալար Եըզըլտըգտան սօնկրա՝
Էպքիլին Թէփէսի Էթէյինտէ սէօնտիւ , Եըզըմըշ Էվէրին , սարայլա-
րըն վէ փութիւսանէլլէրին սայըսը գալէմէ կէլմէզ իտի , ինալը պու
Էանկըն Իմիէրաթթօրուէ էլի իլէ օլտուղունու իշիտինճէ նէ տէրէճէ
գահրլանամաղլարընը անկլամագ կիւճ պիր շէյ տէյիլ տիր . իմտի
պու գալիմ՝ գապահաթընը Էօրթմէք իշիւն , տահա պէօյիւք պիր գա-
պահաթ իշլէյիպ՝ շէհրի աթէշէ վէրէնլէր իրիսթիանլար իտի տէտի .
Իմտի ճիւմէսի իրիսթիյանլարըն իւզէրինէ տիւշիւպ՝ չօգ Էգլյէթ վէ
իսքէնճէ վէրտիլէր . պա՛ղըլարընը թօրպալար իշինէ գօյուպ՝ Էթրաֆ-
լարընա իւսթիւփիւ վէ գիֆթ չէվիրէրէք՝ գազըզ կիսի Եէրէ տիլքիւպ ,
վէ մաշալ կիպի կիճէտէ վազի՝ օլան մէյտան օյունլարընա ըըզ
վէրմէք իշիւն Եագտըլար . վէ պա՛ղըլարընը Եապանի ճանապարհար
թուլուլարը իշինէ գօյուպ՝ մէյտան օյունլարընտա քէօփէլլէրին
Էօնիւնէաթտըլարքի անլէրի Եէյլէր . չօղունու տա խաշա չըգարըպ
Նէրօնուէն պաղչէլլէրինտէ սըրայ իլէ տիգտիլէր , վէ տահա չօգթարզ
իսքէնճէ վէրէրէք Էօլտիւրտիլլէր : Պու Թէ՛ատտիւտէ Պէտրօս վէ Փաւ-
լօս գաթլ օլունտու :

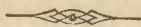
Էյամը Էաւլարիւն Թա՛պիր Էթտիյիմիզ Էյամըն խիթամընտա ,
Էա՛նի՛ Թ. Ի. 70 տէ , տիգգաթա շայան պիր շէյ վուգու՝ պուլմուշ
տուր : Երուշալիմ շէհրի վէ օրատա պուլունտն հէյքէլին խարապա-
թը իլէ պէրուպէր Եհուտի հիւքիւմէթիինին պիլքիւլլիյէն Եէր Եիւ-
զիւնտէն մահվ օլունմասը վուգու՝ պուլտու , վէ պու վուգու՝աթըն
տինի մէսիհի իւզէրինէ օլան Թէսիրաթը խայրիյէսի օլ տէրէճէ չօգ
իտի քի , անը մուսաթասարճա պէյան Էթմէք տէրտէսթ օլան իշիւի-
զին իգթիգասընտան տըր :

Եհուտիլլէր Ճէսիօս Ֆլօրօս նամ սօն վալլինին պէտ հարաքէթլէրին-
տէն զիյատէսի իլէ նէֆրէթ Էտիպ՝ Բօմա հիւքիւմէթիինտէն պիւթիւն
պիւթիւնէ Եիւզ չէվիրտիլլէր : Էնճամը մապէյնլէրինտէ՝ սարըզ գուհր
Էտիպ՝ պա՛ղըլարը ոյաղլանտըլար . վէ պու ֆիթնէ աղ վագըթ իշին-

տէ պիր եանկընըն շիտաէթլի ըիւզկեար մա՛րիֆէթի իլէ պիւթիւն պիր օրմանը թութուչտուրտուղու կիպի, պիւթիւն միլէթին արա-սընա եայըլտը: Պու տիվանէլէր քէնտիլէրինի թէլէֆ էտէճէք ֆուր-թուանըն հիչ պիր նիշանէսինի փէշին կէօրէմէտիլէր: անճազ իրիւ-թլյանլար Յիսուսուն քէլամը միւճիւլիւնճէ թէզլիյէ գաջմաղա ճահտ էթտիլէր: Ագրիպաս հիւքիւմտար Յորդանանըն էօթէ թարաֆընտա օլտն Բէլլա նամ քիւչիւք շէհրի անլէր իչիւն թախսիս էյլէտի քի օ-րատա սըզընալար: Փազաթ իրիսթիյանլար չօգլուգ օլուպ՝ հէփիսի պիր քիւչիւք շէհրէ սըղամատըզլարընտան, պա՛ղըլարը տա պաշգա մահալէ կիթմէյէ մէճալուր օլտուլար: Սէրտարը Էքէմ՝ վէսքաղիա-նօս Բօմա ասքէրի իլէ երուչալիմի մուհասէրէ էյլէտի: պա՛տէհու քէնտիսի Իմիէրաթօր ինթիսապ օլունտուղու կիպի՝ օղլու թիթօս պու շէհրին էօնիւնիւ ՝ասքէր իլէ իհաթա էյլէտի: երուչալիմ կէրէք օլտուղու մահալին իգթիգասընտան վէ կէրէք սէնա՛թ գուվլէթի իլէ՝ մէթին, գավի վէ սայքի ֆէթհ օլունմազ պիր շէհր իտի: Թի-թօս պու շէհրին իւզէրինէ կէլիպ անը մուհասէրէ էթտիյի գէման-տան պիր ազ էվլէճէ՝ օրայա Եհուտի պայրա՛նը սէպէսի իլէ սայը-սըզ ճէմա՛թ պիրիքմիշ իտի: Եհուտի թէվարիսիսի եազան Եօսէֆօս տէր քի՝ պու էսնատէ պիր պուչուգ միլիօն ճանտան զլյատէ շէհրէ գափանմըչլար իտի: Կէրէք Տավուսուն վէ կէրէք օղլու Սիւլէյմանըն փատիշահլըղը վազթընտա՝ երուչալիմ զլյատէսինճէ շէրէֆ պուլ-մուշ իտի: օրատա օ գաւտար գէնկինլիք վար իտի քի կիւմիւշ սօգա-ղըն թաշլարը կիպի ՝ատի վէ պայաղը պիր շէյ սայըլըր իտի: Սիւ-լէյման օլ մէհուր վէ տիւնեանըն հիքմէթլէրինին պիրի սայըլան հէյքէլի տախի պինա էտէրէք պու շէհրի տահա զլյատէ զլյնէթլէ տօնաթտը: Նափուգօթօնօսօր պու հէյքէլիլըգտը իսէ տէ, Պաղ-տատ էսիրլիյինտէն սօնկրա Եհուտիլէր թէքրար եափտըլար, Փա-զաթ էսքի շէրէֆ վէ շէօրէթինի պուլամատը: Մազապիլիլէրին վուգթընտա շէհր վէ հէյքէլ եաղմա օլունտու իսէ տէ, պու գահրը-ման ճէնքճիլէրին պէհատըրանէ ճէսարէթիլիլ հըֆգ օլունուպ չազգ թա՛ալանըն էլի իլէ պու նամտար շէհր քիւլիւ խարապաթտան խէ-լաս օլտու: Պէօլիւք Հէրօտէս հէյքէլի սայքի պիւթիւն պիւթիւնէ եէնիտէն եալընպ՝ իւզէրինէ քիւլիւյէթլի ազճէ սարֆ էթտի: Յիսուս Գրիատոս օնուն իչինէ կիրտիյի վազըթ գըրգ ալթը սէնէ տիր օնտա իչլէնիյօր իտի: վէ շէհրին մուհասէրէսի պաշատըղը գէման իչլէր տա-հա հէնուգ թէքմիլ օլմուշ իտի: Պու մէհուր հէյքէլ իքինճի տէֆ՝ա տա պիւթիւն տիւնեանըն թումաշա վէ մէտհինի շայէսթէ պիր պիւ-նա օլտու: վէ Թիթօս անա տօգունուլմամասըն վէ սաղ սէլիմ սազ-լանմասընը չօգ արզուլէր իտի: վէ լաքին Յիսուս Գրիատոսուն քէ-լամլարը թէքմիլ իճրա օլմալըլտը: Մուհասէրէտէ ազ վազթըն գար-ֆընտան եէյէճէք զախիլէլէր տիւքէնիա՛լ էօյլէ պիր էմալսըզ գըթլըզ

օլտու քի, ինսան էթի եէմէյէ մէճպուր օլտուլար. վէ նագլ օլունուր քի պիր գաչ գարըլար քէնտի էվլատլարընը քէսիպ եէմիլէր. հէր չէյ տէրիյէ, ֆարէյէ վէ քէտիյէ վարընճայա գատար տիւքէնմիլ իտի. վէ էն պէօյիւք մուսիպէթ պու իտի քի՝ չէհրին իչինտէ պուլունան ատէմէր իքի ֆըրգա օլարագ՝ պիրի պիրլէրինէ սիւհ չէքիպ՝ գան սէլ կիպի եիւրիւտիւ. էնճամը Բօմա՝ սաքէրի չէհրին իչինէ կիրտի. վէ հէր քիմին էլինտէ գըլըճ վէ սիւհ պուլտուլար իսէ, հէփսինի տէ էօլտիւրտիւլէր. վէ Թիթօուուն սահապէթ վէ էօր էթմէսինէ գարչը գօյուպ՝ հէյքէլի ավէչէ վէրտիլէր. վէ թաշ թաշ իւզէրինտէ գալմատը. պիւթիւն չէհիր վիրան օլտու. 97000 եհուտի էսիր կիթտի, վէ մուհասէրէտէ պիր միլիօն եիւզ պին ճան զոյ՝ օլտու:

Պու պէօյիւք չէհրին սօնու պէօյլէ օլտու, քի անա հալա պու կիւնէ գատար Գուտսի Շէրիֆ տէնիլիր. օնուն խարապ օլմասը իրիսթիան քիլիսէսի հագգընտա խայրլը օլտու. զիրա իրիսթիյանլըգ՝ հէր նէ գատար եհուտիլիքտէն սօղմուչ իտի իսէ տէ, միւսթագիլ այրըճա պիր մէզէպ սայըլըպ՝ օլ վագըթա գատար օլտուլու կիպի՝ արթըգ եհուտիլիք իլէ գարըչմամալը իտի. երուչալիմին խարապ օլմասընտան սօնկրա իրիսթիյան քիլիսէսի՝ օլ գէմանա գատար թէք՝ միլէն իճրա էթմէյի քէնտինէ վաճիպէյի զիմիլէթ սայտըղը եհուտի սյըլարտան պիր էյիճէ խէլաս օլտու. Մուսանըն գանուընարը անըն սէրպէսթ իլէրլէյիչինէ էնկէլ օլույօրլար իտի. էյէր երուչալիմ խարապ օլմասայըտը, շիւպէսիլ իրիսթիյանլըղըն փայիթալիթը օլաճաղըտը. ֆագաթ սահիհ իրիսթիյանլըգ՝ Ալահա բուհ իլէ վէ կէրչէքիլէ իլէ սէճտէ գըլմագ էսասընըն իւզէրինէ պինա օլունտուլունտան, անա նէ երուչալիմտէ վէ նէ տէ Բօմատա պու միսիլիւ փայիթալիթըլաղըմ իտի:

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ .

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՅԱՆԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

Էյամը հավարիւնտէ տոյանէթ՝ քիլիսէ ուսուղու միտլիւ խալիս վէ սաֆի խոի . խուսուսէն իրիսթիյան քիլիսէսինին տոյանէթճէ էն խալիս վէ վաք էօրնէքլէրի Բրիստոսուն Բէսուլլէրինին թէչքիւ էթ-տիքլէրի քիլիսէլէրտէ պուլունմասը մէմուլ օլունուր . վէ պէօլէ օլտու : Մուգատտէմատէ զիքր օլունտուղու կիպի Բրիստոսուն կէլտլյինտէ թայիֆէլէր իուլթիէրէսթլյին մէքրուհլյէթինտէ վէ տինսիղիքտէ պաթմըչ պուլունուրլար խոի . վէ թայիֆէլէրտէն իմանա կէլէնլէրին ախլաք վէ ա՛մալընտա պէօլիւք պիր թէպտլլաթ լազըմ կէլիր խոի . մէ-սէլա՝ Բօրինթօս չէհրինտէ Փահիչլէք պիլէ վուլթիէրէսթ 'իպատէթի իլէ պէրապէր դարըչլա՝ ուլթանմազ պիր թարզ իլէ իչլէնէրէք 'իւմիւ-միւ պիր չէյ օլմուշ խոի . պէօլէ քիմսէլէրտէն պիլէ իմանա կէլլիչ զաթլար վար խոի . վէ անլէրին հալլէրինտէ նէ գատար պէօլիւք թէպ-տիլաթ լազըմ օլտուղու սուհուլէթ իլէ թէսաւվուր օլունուր : «Պա-զընըզ տախի պէօլէ իտինիզ , լաքին Բապպ Յիսուսուն խամի իլէ վէ Ալլահըմըզըն Բուհու վասիթասը իլէ եայգանըպ թագտիս վէ թէպլիյէ օլունտունուզ » . Ա . Բօրն . 2 . 11 : Փաքլըք , իսթիգամէթ վէ գարնտաշ մուհապպէթի խուսուսունտա էյամը հավարիւնտէ թէչքիւ օլունմուշ օլան քիլիսէլէրին ա՛գալարը էօլէ 'աճայըպ պիր վէճհ իլէ սայիրլէր վէ գօնչուլարընտան թէֆրիգ օլունտուլար քի , տիւլէմէնլէրի պիլէ իսթիգամէթ , տոյանէթ վէ մուհապպէթլէրի ի-չիւն անլէրի մէտհ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար . զիրա իրիսթիյանլու-

րըն ախլազ վէ ա՛մալը վուրթփէրէսթլէրին ախլազը մէքրուհէսինին
'աքսիսի խտի :

Վէ իլը իրիսթիանլար իւզէրինէ կէլէն 'ատապէթ , հագարէթ վէ
թէ'ատտի անլէրի պիրի պիրինէ տահա սըզը պիր իլհագլըզ պաղը ի-
լէ րապթ էտէր խտի : Իպթիտասընտա միւմինլէր մալ վէ էմլաքլէ-
րինի պիրի պիրինէ միւլթէրէք էթտիլէր . վէ վագթըն միւրիւրինտէ
ուզազ մէմէքէթլէրտէն օլանլար պիրի պիրինի պիր 'իւմիւմիւ պիրա-
տէր մուհապպէթի իլէ թանըրլար խտի . լաքին հէր իրիսթիյան իս-
մի իլէ եատ օլունան զաթ վէ հէր քիլիսէ պէօլէ գուսուրսուզ օլա-
ճաղը ինսանըն թապլի'աթը հագզընտա օլան մա'լիւմաթըմըզա նա-
զարէն մէմուլ օլունամազ . վէ Բօրինթօսլուլարա վէ Կալաթիալըլարա
օլան Փաւլօս Րէսուլուն մէքթուպլարը իչինտէ պուլունան պա'ղը
թէքտիր էտիճի սէօզլէր 'աճայըս սայըմալը տէ յիլ տիր . զիրա եինէ
՛՛՛ քիլիսէլէրինին հալի մէզմում պուլունտուզունտա՝ Բօրինթօս չէհ-
րինտէ պուլունան վուրթփէրէսթ էհալիսինին ախլազ վէ ա՛մալընա
պագարազ փաք վէ մէմուուհ խտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԴՊԱՏԵԹԷ ՏԱՅԻՐ

Խրիսթիյան քիլիսէսինին իպթիտասընտա իմանա կէլէնլէրին էք-
սէրիսի եհուտիլէր օլտուզունտան , պիթթապի' հէյքէլտէն գօվու-
լունճայա գատար օլ մուգատտէս մահալտէ Բրիստոսուն իսմի իլէ 'ի-
պատէթ էտէրլէր խտի . օլ զէման ինճիլի չէրիֆ տահա մէվճուտ տէ-
յիլ խտի . պինայէն 'ալէյհ իրիսթիյանլարըն քիւթուպու մուգատտէ-
սէսի 'Ահտը 'Աթիգ , եա'նի եհուտիլէրին գապուլ վէ րիայէթ էթ-
տիքլէրի թահրիլաթտան 'իպարէթ խտի : Եինէ օլ զէման 'իպատէթ-
լէրի , եուհ . Դ . 24 այէթինէ կէօրէ , հէյքէլէ մախսուս օլմայըպ'
պաշգա եէրլէրտէ տախի իճրա օլունուր խտի . Փագաթ ազ վագըթ
զարֆընտա իրիսթիյանլար հէյքէլտէն վէ երուչալիմտէն պիլէ գօ-
վուլուպ տաղըլտըզլարընտա , օլ վագըթտան սօնղրա քէնտիլէ-
րինէ մախսուս 'իպատէթիեհալլար թէտարիք էթմէյէ մէճպուր օլտու-
լար . ամմա թէ'ատտի սէպէպինտէն րէսմի 'իպատէթիսանէլէր պիւնա
էթմէյէ միւգթէտիր օլմատըզլարը իչին՝ էվլէրին տիվանխանէլ-

րինտէ մէմպէր եէրէրինի տիքիւ 'իպատէթ գըլորլար իտի : Փաւլոսուն րէսպլէրինտէ սիր դարընտաշըն էվինտէ օլան քիլիտէ տէֆ'աթէն գիքը օլունմուշ տուր (Բօմա. ԺԶ. 5, 9. Դօլ. Դ. 15. Ֆիլիմօն. 2 այէթինէ միւրաճա'աթ օլունա) , 'իպատէթի 'ուսուսլյէլէրին սըրասը՝ քիթապը չէրիֆ , եա'նի՝ 'Ահտը 'Աթիգին օգունմասը , տու'ալարըն թագուիմ օլունմասը , իլահիլէրին , եա'նի՝ մէզմուրլարըն թէրէնիւմ օլունմասը վէ օգունան այէթլէրին թէֆսիր օլունմասընտան 'իպարէթ իտի . վէ հէր հաֆթա թա'ամը մուգատտէս սյնի իճրա օլունուր իտի : 'իպատէթի 'ուսուսլյէ իլիւն վէ մուգատտէս կիւնիւ վէ Բապպըն կիւնիւ տէյիւ հաֆթանըն սիրինճի կիւնիւ 'իւմիւմէն հըֆզ օլունուր իտի իսէ տէ , Եհուտի իւրիսթ իյանլար շաբաթ կիւնիւնիւ տախի հըֆզ էտէրլէր իտի :

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

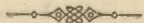

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷՆԻՆ ԷՍԱՍԸ ՕԼԱՆ ՂԱՏԸ ՃԷՏԻՏԷ
ՏԱՅԻՐ

Էյամը Հաժարիւնոտ թա՛լիսաթը Մէսիհիյէ տաՀա թէ՛վարիւ
աՀքեամընըն թաՀթընա կիրմէյիւ , քեաֆֆէի թա՛լիսաթը մէսիհի-
յէնին մէպոէ վէ էսասը օլան Ինճիլի Շէրիֆին քէլամարը հէման օլ
էյամտա տէլալէթի րապպանիէ իլէ Րէսուլէրին վասիթասը իլէ թաՀ-
րիր օլունմադտա իտի . վէ թաՀրիր օլունտուգճա պա՛ղը պա՛ղը ՛ի-
պատէթի ՛ուսումիյէտէ օգունուր իտի : ԵուՀաննա Րէսուլուն թաՀ-
րիր էթտիյի Ինճիլ վէ Րէսալէլէր վէ Վահի քիթապը պու էյամտան
սօնկրա թաՀրիր օլունտու :

Վէ Ինճիլ վէ Րէսալէ իսմի իլէ եաղըլըպ պա՛ղը եէրլէրտէ թաՀրի-
րաթը մուգատոտէսէ իլէ գարըլմըշ օլան թաՀրիրաթըն Ինճիլի ապի-
տէն թէֆրիգ օլունմասը խուսուսունտա օլան միւճատէլէլէր՝ իքին-
ճի միւտտէթէ տիւշիւպ , օլ միւտտէթին թէ՛վարիլսինտէ պէյան
օլունաճա գ տըր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՄԱԽԱՍՈՒՍԷՆ ԹԷՔԻՏ ՕԼՈՒՆԱՆ ԹԱՂԻՄԱԹԱՍ ՏԱՅԻՐ

էյամը հաժարիւնտէ ուղուհիւթ , էգանիմի սէլասէ , ահվարը ինսանիյէ վէ պա՛զը սայիր մուհիմ թա՛լիմէր տահա թահթը միւճատէլէյէ կէլմէմիշ , եա՛նի՝ Բիլիսէի Մէսիհիյէ իշինտէ պու մատտէլէր իւզէրինէ միւճատէլէ օլմայըպ՝ խարիճտէն կէլէն ի՛թիրազաթ վէհիւճիւմէր մախսուս պու թա՛լիմաթա գարշը տէյիլ իտի . անճագ թահթը միւճատէլէյէ կէլէն վէ զիյատէ թէքիտ օլունան թա՛լիմէր իւշ իպի : (1) Րէսուլլէրին քէնտի վա՛ղարը վէ ըէսալէլէրի իլէ էն զիյնտէ տիգգաթլըճա պէյան էտիպ չէհատէթ վէ թէքիտ էթտիքլէրի մատտէ պու իտի , եա՛նի՝ Բօնթօյլու Բիլաթօսուն էմրի իլէ սալպ օլունմուշ Նազարէթլի Յիսուս պէնի Իսրայէլ թարաֆընտան միւնթազըր օլունան Մէսիհ վէ իշէլասքեար օլուպ , ինսանլար՝ կէրէք Եհուտիլէր կէրէք թայիֆէլէր՝ եալընըզ օնա իման էթմէլէրի վասիթասը իլէ , վէ օնուն քէֆարէթի իլէ խէլաս վէ հայաթը էպէտիյէյէ Նայիլ օլապիլիլէր (Րէս. Ա՛մալ. Դ. 12 , 13. Թ. 22 . Ա. Բօրն. Բ. 2 պէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) :

Պու թա՛լիմ իւզէրինէ քիլիսէ իշինտէ միւճատէլէ եօգ իտի . զիրա իմանըն թէմէլի տիր . ամմա խարիճտէն պունա էն շիտտէթլի հիւճիւմ վուգու՝ պուլտու :

(2) Շէրա՛աթ վէ մէհքէմէյի իլահիյէսի խուսուսունտա ինսանըն թէպրիյէսի՝ Շէրի՛աթըն ա՛մալը , եա՛նի՝ ա՛մալը խայրիյէ իլէ օլմայըպ , անճագ Բրիստոսա օլան իման իլէ օլմասը թա՛լիմինի պէյան վէ թէքիտ էթտիլէր : Փաւլօսուն Րօմալըլարա օլան պիւթիւն ըէսալէսինէ , պախուսուս Րօմ. Գ. 23—26. Ե. 1, 12—19. Կալաթ. Գ. 10—24 պէթլէրինէ միւրաճա՛աթ օլունա :

(3) Գըյամէթիւլ էմվաթ թա՛լիմի մախսուսէն թէքիտ օլունտու . վէ կէրէք իրիսթիյանլար , կէրէք պախուսուս զայրի միւմին օլանլար արասընտա պու թա՛լիմ խուսուսունտա չօգ շիւպհէ վէ ի՛թիրազ վուգու՝ պուլտու (Րէս. Ա՛մալ. Դ. 2. Ժէ. 18, 32. ԻԴ. 15. Ա. Բօրն. ԺԵ. Բ Տիմ. Բ. 8 պէթինէ միւրաճա՛աթ օլունա) :

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԵՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ՍԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆՐԵՏԱ ՏԸՐ

Պու մատտէնին թէվարիխի՝ սուհուլէթ վէ միւնասիպէթ իլէ ի-
քինճի միււտտէթտէ պէյան օլունմասը միւմքին օլտուղունտան օրայս
միւրաճա՛աթ օլունա :

Եռւհաննա Րէսուլուն էյամընտա զուհուր էտէն՝ վէ անըն Րէսու-
լէլէր վէ Վահի քիթապընտա զիքր օլունան թա՛լիմաթը պաթըլէ վէ
անլէրէ սահապէթ էտէն ֆըրդալար հէր նէ գատար պիւրինճի տէհ-
րին սօնունտա զուհուր էթտիլէր , վէ Դրիստոստան էվվէլ մէվ-
ճուտ պուլունան վէ մուգատտէմէտէ զիքր օլունան հիքմէթ թարիգ-
լէրի իւզէրինէ մէպնի օլտուլար իսէ տէ , եինէ օլ ֆըրդալար անճադ
էյամը հափարիինտէն սօնկրա գուվլէթ վէ շէօհրէթ պուլտուղլա-
րընտան՝ իքինճի միււտտէթին թէվարիխինտէ պէյան օլունաճադ
տըր :

Փաւլօս Րէսուլուն վազթընտա հիքմէթի պաթըլէ թարաֆընտան
պէշարէթէ գարշը ի՛թիրազաթ էքսիք օլմայըպ անճադ քէսրէթ իւզ-
րէ իրաւտ օլունմուշ օլտուղու Փաւլօսուն Րէսալլէրինտէն մա՛լիւմօ-
լուր (Րէս. Ա՛մալ. Ժէ. 18. Գօլ. Բ. 8. Ա Տիմ. 2. 20 սյէթլէրինէ
միւրաճա՛աթ օլունա) :

ԻՔԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԵԹ

Թ. Ի. 70 — 311

ԵՐՈՒՇԱԼԻՄԻՆ ԽԱՐԱՊԱԹՐՆՏԱՆ

ՊԵՅՅԻԻՔ ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՍՈՍԻՆ ԷՅԱՄԸՆԱՏԵՔ

Ի՛րիգասաքը սահիհէ վէ ՚իպասաքը խալիսէյէ մէպնի
օլուպ սա, հիւփիւմէք քարաճընսան հըճո ու հիւմայէ
օլունմայարագ, պիլ ՚աֆս կէրէֆ հիւփիւմէք կէրէֆ էհալի քա-
րաճընսան քէ՛ւսսի կէօրմէֆէ պէրապէր տինի մէսիհիննի
իմքիւար էյամը

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՏՈՒՂՈՒ ՏԻՅԱՐԼԱՐԸՆ
ՋԻՔՐԻ ՎԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԱՅԻՐ

1. Ասիա Գընա՛ւընդա. Սալիֆիւղ զիքը պէյոնն օլունտուղունա կէօ-
րէ էյամը հաւարիւնտէ հայաթ միւթտէսի Բալէսթինտէ, Սիւրիա-
տա, վէ քիւջիւք Ասիանըն պէլքի հէր վիլայէթինտէ վա՛ղ օլունմուշ,
վէ էքէրիտինտէ քիլիսէլը տափսի թէշքիլ օլունմուշ իտի. պախու-

սուս էֆէսոս վէ օլ ճիվարտա պուլունան պէոյիւք չէհրլէր իչինտէ Անթաքիատա, էնիւրիւտէ վէ պաշգա պուլար կիսիլճէսիմ չէհրլէրտէ պէոյիւք վէ չէօհրէթլի քիլիսէլէր պուլունուր իտի :

Իքինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհի սալիֆիւզ զիքը չէհրլէրին ճիվարտա պուլունան քէօյ վէ գասապալարնա քիւլիւ թէսիրաթ իլէ եայըմը իտի , չէօյլէ քի , մէսէլա՝ Պրուսա էյալէթլինին Բօմալը վալիսի եազմը տըր քի « Իլահլարն իսլաուէթլանէ վէ մէզպահլարը թէրք օլունուլ տուր » :

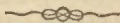
Իքինճի տէհրտէ տինի Մէսիհի Մէգօփօթամիատա ինթիշար վէ գապուլ օլունուլ՝ օրատան տախի Մատիլէր վէ Ֆարսիլէրին տիյարնա, վէ իւչիւնճիւ տէհրտէ էրմէնիսթանա գատար եայըմը իտի , Սրուպիսթանտա տախի իրիսթիյան քիլիսէլէրի թէշքիլ օլունուր :

2. Աֆրէթս Գընաւըրա . Հէր նէ գատար էյամը հավարիւնտէ Բէսուլլէր եախօտ օնլարն խալէֆէլէրի վասիթասը իլէ տինի Մէսիհի Մըսըրտա պախուսուս Իսքէնտէրլիյէ վէ Բիրէնէ թարաֆլարնտա ինթիշար օլունուր իսէ տէ , Իքինճի միւտտէթտէն էվիլ Աֆրիգատա օլ գատար միւսէսէր պիր թարզ իլէ եայըմըմը իտի . Փագաթ Իքինճի տէհրին սօնունա տօղրու Շէմալի Աֆրիգա պիրտէն պիրէ Ինճիլին ըըզը իլէ միւնէվիլէր օլտու . Ջաննը զախպ տիր քի Ինճիլ վաճըլարը Բօմատան օրայա կէլմիշ տիր . զիրա Շէմալի Աֆրիգանըն պաշ չէհրլ օլան Գարթակինէ իլէ Բօմանըն թիճարէթճէ պիր յալագա վէ միւնասիպէթի վար իտի . օլ ճիվարտա պուլունան քիլիսէլէր հազգընտա Թէրթուլիանս Բօմալը վալիյէ աթիւլ զիքը վէճ իլէ եազուր . « Էյէր սէն Աֆրիգանըն իրիսթիյանլարնա թէ՛ատտի էթմէյէ տէվամ էտէր իսէն , սէնին հուզուրունա Իրիսթիյանըզ տէյիւ չըգան օն պիլիլէրճէ հէր եաշտան վէ հէր տէրէճէտէ պուլունան գարը վէ էրքէք իրիսթիյան ճէմա՛աթա նէ՛ եափաճագաւն . օնլարը հէլաք էթմէյէ քիֆայէթ էտէճէք գատար աթէշ վէ գըլըճըն վօր մը , Գարթակինէ էհալիսինին հէր օնտա պիրի քէնաի իմանը իչիւն քէնտիսինի էօլիւմէ թէսլիմ իթմէյէ հազըր տըր . օնլարն արասընտա սէնին խըսըմ վէ տօսթլարընը վէ մէմէքէթլին էն նամուար վէ րազուլթի տտէմէր վէ խաթունլարընը կէօրէճէքսին » . վէ պաշգա տէֆա « Հէր թարաֆտա խասիմէրիմիզ պաղըրըրլար քի , պիւթիւն մէմէքէթ իրիսթիյանլար իլէ տօլտու . վէ քէօյլէրտէ , գալէլէրտէ վէ աւտալարտա հէր քէօշէտէ օնլարա րասթ կէլլիօրուզ » , տէմիշ տիր :

Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա Գարթակինէտէ պիր Սինօտ մէճալիսի թէշքիլ օլունուլ՝ 87 էվիսագօփօստան իսլաուէթ իտի . Ինճիլ փէք չօգ էրքէն իըրիթի լիսանընա թէրճիւմէ օլունուլ՝ էհալիսին էվինէ վէրիլտի , քի պու Ինճիլին ըըզընըն եայըմասընա զիյաուէսիլլէ եարտըմ էթտի . վէ տէօրտիւնճիւ տէհրին իսթիտասընտա՝ Տէօքլէթիանօսուն գօվալայըշընտա 140,000 իրիսթիյան էօլալի վէ 700,000

Խրիսթիան տա մահպուս , վէ Էսիր վէ սիւրկիւն օլտուղու Էսէ-
պիօսուն նազլիյէթինտէն տիր :

3. Էլբոքս գըլն...սընդո... Էյամը Հապարիւնտէ Խրիսթիան քիլիսէլէրի
Րօմատա , Գօրինթօստա վէ Իթալիա իլէ Եռնանիսթանըն պա'ղը
պաշգա շէհրլէրինտէ Թէշքիլ օլունմուշ իտի : Իքինճի միւտտէթոտէ
իշպու զիքր օլունան ետրլէրտէն սայքի պիւթիւն Եռնանիսթան իլէ
Իթալիայա տինի մէսիհի Եսյըլմըշ օլտուղտուն մա'տէ՝ Րօմա Իմիէ-
րաթօրու թարսփընտան Թունա նէհրինին քէնարընտա նազլի իս-
քեան օլունմուշ Րօմալըլար արասընտա՝ Ալամանեանըն Հուտուտունա
գաստար Թէպշիր վէ գապուլ օլունմուշ տուր : Իսփանեա վէ Կալ ,
Եա'նի Ֆրանսա տիյարլարընտա Իքինճի միւտէթին խիթումընտան
էվվէլ Խրիսթիան քիլիսէլէրի օլ տէրէճէ քէսրէթ պուլմուշ իտի քի ,
պէօյիւք վէ մուհիմի սինօտ մէճլիսէլէրի օրալարտա Թէշքիլ օլունապի-
լիր իտի . պու միւտտէթտէ տախի տինի մէսիհի Հէլվէթիյա վէ Պրի-
թանիայա ինթիշար օլունմուշ՝ գապուլ օլունմուշ տուր . Խրիսթիան-
լարըն քէսրէթի , պալտուսուս Րօմատա օնլարըն գուվվէթ վէ շէօհրէ-
թի աթիլիւզ զիքր Թէրթուլիանօսուն Րօմա Իմիէրաթօրունա խիթապ
էյլէտիյի պիր մըգտար Իֆթիխար էտիճի սէօղլէրտէն անկաշըլապի-
լիր . «Պիզ Խրիսթիանլար Էհէրջի տիւնքի ատէմէր իսէք տէ , սիզին
շէհրլէր , ատալար , շուրալար , օրտուլար վէ սարսլարընըզ վէ տի-
վանընըզ հէմ մէհքէմէլէրինիզի պիլէ տօլտուրմուշուզ . վէ սիզէ ան-
ճադ փուլթլար իլէ փուլթխանէլէրինիզի պրազըյօրուզ . Էյէր պիզէ
էթտիյինիզ պէտ մուս'մէլէ իշիւն սիզտէն ինթիգամ ալմադ իսթէ-
սէք , Էլիմիզտէ օլան սիլահլար իլէ սիզին հադգընըզտան կէլմէյէ
Եէթիշիր գուվվէթիմիզ վար տըր . զիրա տէյիլ սալթ սիզին հէր է-
յալէթլէրինիզտէ , իլլա տիւնեանըն հէր թարսփընտա պիզիմտօսթ-
լարլմըզ պուլունուր . Էյէր ճիւմէմիզ սէօղ պիր էտիսլ՝ Րօմա թօփ-
րաղընտան չըզմաղա գարար գըլսագ , տէվլէթէ փէք պէօյիւք զա-
րար օլուր . վէ պիզ կիթտիքտէն սօնիրա պու մէմէքէթ շէօլ տէօ-
նէճէք . վէ պիւթիւն տիւնեա օնուն իւզէրինէ պագըլ՝ թա'աճիւպ
էտէճէք . վէ պու փոյիթալթ քէնտի Էհպիսինի զայպ էթմիշ կիպի
կէօրիւնէճէք տիր » :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՎԷ ԻՔԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԵԹԼԵՐՏԵ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ
ՍԻԻՐԱԹ ԻԼԷ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԸՆ ՎԱՍԻԹԱ ՎԷ
ՍԵՊԵՊԼԵՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պիլա չիւպհէ իպթիտատէն շիմոյէ գատար վուգու պուլան իրիս-
թիյանլըղըն ֆիւթիւհաթընըն էն 'ալասը իւք իւչ տէհիրտէ խոի .
Տիգգաթա չայան տըր քի իքինճի միւտտէթտէ տինին Խնիշուրդ պո-
պլա մախսուսէն վէ սայիրլէրտէն զկատէ շէօհրէթ քէսպ էթմիշ օ-
լան զաթլար պուլունմայըպ' իրիսթիյանլարըն գապուլ էթտիքլէրի
տինի պաշգալարա պիւտիրմէք խզմէթի եալընըզ քիլիսէ խատէմէ-
լէրինին իշի ի'թիպար օլունմայըպ' հէր միւմին իմանընը սայիրլէրէ
էօրնէք վէ քէլամը իլէ թաստիգ էթմէքլիլի քէնտիսինէ վապիֆէի
զիւմմէթ վէ պէօյիւք իմթիյազ պիլէ ի'թիպար էտէր խոի . շէօլէ քի
նէ գատար տինտար իրիսթիյանլար պուլունտու իսէ , օլ գատար
հայաթ միւթտէսինի թէպլիւր էտիճիլէր վար խոի . պինսէն 'ալէյհ
տինի մէսիհինին սիւր'աթլա ինթիշար օլունմալընըն սէպէպլէրինի
արար իքէն , 1 . իրիսթիյանլարըն տիրի իմանը վէ զայրէթ իլէ վաք
էօրնէքլէրինի զիւր էտէրիւ :

Իւք իմանա կէլէն իրիսթիյանլար քէնտի սէօհպէթ վէ հարաքէթ-
լէրի իլէ Բուհ իւլ Գուտսուն գուտրէթի վասիթասը իլէ թէճտիտի
գալպ էթմիշ օլտուգլարընը թաստիգ էտէրլէր խոի . օգուսուլ վէ
էհլի հիքմէթ օլմոյան ատէմլէր Ալահ հադդընտա , Բուհանի շէյլէր
խուսուսունտա վէ հայաթը էպէտիյէյէ տայիր հիքմէթ թարիգլէրին-
տէ մահիր օլան զաթլար թարաֆընտան ասլա պուլունմայաճազ
տէրէճէսինտէ աջըզ վէ իլզամ էտէճէք պիր թարզ իլէ պահս էտէ-
պիլիլէր խոի . Ահվալը ճիսմանիյէլէրինէ պաղարազ' չօգ ֆադիր վէ
մուզթարէպ պուլունան իրիսթիյանլարըն ասայիշ վէ մէսրուրիյէթի
տէրունիյէլէրի Իսթիք թարիգլինտէ պուլունանլարըն ասայիշ վէ րա-
հաթլարընտան տէրէճէսիւզ զկատէ 'ալա վէ արզուլէնէճէք պիր շէյ
խոի . իրիսթիյան շէհիւլէրի արասընտա պա'զը չօճուգլար վէ նա-
զիւք պիր թարզ իլէ պէօյիւմիւլ խաթունլար տախի հիյպէթլի իսքէն-
ճէլէր ալթընտա իքէն թա աթէշ եախօտ եըրթընը հայվանըն փէն-
շէսի վասիթասը իլէ թէպլիմի Բուհ էտինճէյէ գատար իման էթտիք-

փատիշահըղընըն այրը գըթ'ալար վէ վիլայէթէրինին պիրի պիրի Ի-
լէ սըգը միւնասիպէթէրի փէյտա վէ մուհաֆազա օլունուր խտի-
վէ պու միւնասիպէթէրի վասիթասըյլա իրիսթիյան մէմուրէր ,
'ասքէրէր վէ թիւճճարլար շէհիրտէն շէհիրէ վէ վիլայէթտէն վիլայէ-
թէ կէզիպ' գապուլ էթտիքէրի տինի տախի պէրապէր ինթիշար է-
տէրէր խտի վէ հէմ տէ վիլայէթէրին փայիթախթ շէհիրէրինտէ ,
մէսէլա' Իսքէնտէրիյէտէ , Անթաքեստա , էֆէսուստա , վէ Քօրին-
թօստա պուլունան քիլիսէլէր , պիւթիւն փատիշահըղըն փայիթախ-
թը օլան Րօմատա պուլունան պէօյիւք քիլիսէ միսիլլիւ , էթրաֆիլա-
րընտա պուլունան քէօյ վէ գաւապալարընա , եիւրէյին հարաքէթի
իլէ գան վիւճիւտիւն քեսաֆֆէի ա'գասընա ճէրեսն էթտիյի կիպի ,
հայաթ նուրունուն նէշր օլունմասընա վէսիլէ իտիլէր Ծլ գէման վա-
փօր վէ թէլէկրաֆ պուլունմատը իսէ տէ , եինէ պէր հիւքիւմէթին
խտարէսինտէ պուլունան գապիլարըն ճիւլէսի պիրիպիրի իլէ լապթ
օլունտուգլարընտան , տինի մէսիհինին եայըլմասը իշիւն սըգը վէ իշ-
լէք եօլլար պուլունուր խտի :

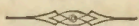
4. Իքինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհինին սիւրա'թլա ինթիշար օ-
լունուպ գապուլ օլունմասընըն պիր սէպէպի տէ իրիսթիյանլար իւ-
գէրինէ կէլէն թէ'ատտի տախի սայըլմալը տըր , Դատիմաէն պէրու
միւթէտապուլ օլան տարպը մէսէլ , եա'նի' օճէհիտլէրին գանը քիլի-
սէնին թօլսումու (հայաթը) տուր , թէճրիւպէ իլէ կէրշէ պուլուն-
մուշ տուր . վէ պու տախի ինսանըն թապի'աթը լուհանիյէսինէ
միւթասպըգ տըր : Տինի մէսիհի քէնտի ոսընտան տիրի վէ իհես ի-
տիճի պիր էսէրի իլահի օլտուղունտան , անըն թէսիրաթ վէ մէն-
ֆա'աթը պագիյէսինի քէնտի տէրունլէրինտէ հիսս էթմիշ օլան զաթ-
լար 'ալէյհինէ ինսան թարաֆընտան նէ գատար 'ատապէթ վէ սուի
գաստ օլուրսա օլուն' մէգըիւր զաթլար ախրէթ իշիւն իթիմատ
էթտիքէրի տինին ուղուրունա էգիլէթ վէ թէ'ատտի չէքմէյէ լապի
օլաճաղլարը պի իշթիպահ տըր . վէ պու մէթանէթի ախլաղիյէ վէ
գապի իման վէ շիւպհէ գապուլ էթմէզ իւմիւտի միւշահէտէ էտէն-
լէր' հէման քէնտիլէր տախի օլ շէհիտլէրին մալիք օլտուգլարը իւճրէ-
թի պագիյէ վէ լուհանիյէյէ մալիք օլմագ արղուսունտա պուլու-
նուրլար խտի :

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ, ԹԵՐՊԵՅԵՍԻ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ

ՊԼԵԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼՈՒ ՎԷ ՄԷՄՈՒՐԼԷՐԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ
ԷՅԱՄԸ ՀԱՎԱՐԻԻԿՆՏԷՆ ՍՕՆԿՐԱ ՊԻԹԵՏՐԻՃ ՎՈՒԳՈՒ՝
ՊՈՒԼԱՆ ԹԷՊԷՏՏԻԼԱԹԱ ՏԱՅԻՐ

Պու թէպէտտուլաթ իւչ գըսմ իտի.

1. Էփիսգօփօսուն մէմուրլլէթ վէ ըրլթպէսի՝ Երէցին մէմուրլլէթ վէ ըրլթպէսինաէն թէֆրիգ օլունտու. Սալիֆիւզլիքը պէյան օլունտուզունա կէօրէ՝ էյամը հաժարիւնտէ Էփիսգօփօսլար վէ հէմ տէ Երէցլէր պուլունտու իսէ տէ, Էփիսգօփօսլար մէմուրլլէթ վէ ըրլթպէճէ Երէցլէրէ թէգատտուլում էթմէյիպ՝ սօնիրատան Էֆէֆէօթթ թա՛պիր օլունան մէմուրլլէր տէյիլ իտիլէր. օնլար՝ Էփիսգօփօս Էսթօ Երէց թապիր օլունուպ՝ օնլարըն մէմուրլլէթի ըէսմլլէսի աէր քիլիսէյէ մասսուս իտի. Վազթին միւրիւրինտէ Էփիսգօփօսլար վէ Սէրփիսգօփօսլարըն նայիլ օլտուգլարը նազարէթ վէ հիւքիւմէթի՝ ումումլլէսի էվվէլա վէ հազիգաթէն իլհամա մալիք օլան Բէսուլլարա մասսուս ալիր շէյ իտի. վէ «Վալթիէ Էլլէսէ» թա՛պիր օլունան Երուշալիմ քիլիսէսինին նազըրը պուլունան Ագօսլոս Բէսուլլուն իլի՝ սօնիրատան զուհուր էտէն Էփիսգօփօսլարըն իլինէ միւշասլիլ իտի. Պիլա շիւպէն Էփիսգօփօսլարըն Երէցլէրտէն թէֆրիգ օլունուպ՝ թէգատտուլում էթմէլլէրի ուսուլու՝ Բէսուլլէրին էյամընտան «նէրա զու-

նին րիգասը օլմայընճա էփիսգօփօսլար Երէցէրի թա՛յին էթմէզլէր իտի : Իւչիւնճիւ տէհրտէ պիր քիլիսէնին էփիսգօփօսու վէֆաթ էթտիլինտէ՝ օլ էյալէթին էփիսգօփօսլարը եալընըզ քիլիսէի մէզքիւրէնին բէղաւ էլէ պիրիսինի թա՛յին էտէրլէր իտի : 'ուսուսի ա՛զալար տախի քիլիսէտէն ա՛զա քէսիպ վէ եինէ գապուլ էթտիքլէրինէ րէյ վէրրլէր իտի :

5. Գիլիսէ խատէմէլէրինտէ այրը մէմուրլյէթլէր վէ րիւթպէլէրին սայըսը արթմազտա իտի : Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա աթիւիւզգիքր մէմուրլէր պուլունուպ՝ րիւթպէյի ուլաւտան , եանի էփիսգօփօս , էրէց վէ Շամմաստան թէֆրիգ օլունարազ՝ րիւթպէյի սանիտէն իթիպար օլունուրլար իտի . (1) Շամմասըն մու՛ավինի , (2) էփիսգօփօսուն մու՛ավինի (պուլ քիլիսէի զարպիէյէ մախսուս իտի) . (3) Ճինլիլէրէ նազար էտէնլէր (պուլ տա քիլիսէի զարպիէյէ մախսուս իտի) , (4) Գրա՛աթ էտիճիլէր , եանի 'իպատէթի 'ուսուսիյէտէ քիւթապը շէրիֆի օգուլուպ՝ քիթապ վէ էլ եազըլարը մուհաֆազա էտէրլէր իտի , (5) Գափուճուլար , եա՛նի քիլիսէյի աջըպ էօրթէն վէ խըզմէթի զահրէյէ նազար էտէնլէր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԳԻԼԻՍԵԼԵՐԻՆ ՊԻՐԻ ՊԻՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱԼԱՐԸՆԱ.

ՏԱՅԻՐ

1. Փայիթախթ վէ մէքէզ շէհրլէրինտէ պուլունան քիլիսէլէր վազթին միւրիւրինտէ պաշգա քիլիսէլէրէ շէօհրէթ վէ նուֆուզ խուսուսունտա թէգատտիւմ էտէրլէր իտի :

Պու քէյֆիլէթ պիթթապի՝ պէօյլէ վուգու՝ պուլտու : Գիլիսէլէրին իւք էվվէլ թէշքիլ օլունտուգլարը մէվգիլէր Երուշալիմ, Անթաքիա վէ Բօմա վէ սայրի պունլար կիպի պէօյիւք շէհրլէրտէ իտի : Պու մէրքէզլէրտէն վիւայէթլէր իչինտէ պուլունան պաշգա շէհր , գասապա վէ քէօյլէրէ տէրէճէ տէրէճէ տինի մէսիհինթիշար օլունտուգճա , քիլիսէլէրին օլ էէրլէրտէ տախի թէշքիլ օլունմալարը լազըմ կէլլիր իտի . չիւնքիւ հէր նէ գատար էվվէլա վէ պիր վազըթ իչիւն պիր շէհրին էթրաֆընտա պուլունան քէօյլէրտէն 'իպատէթի 'ուսուսիյէ

իլէ գուզէթէնյօր իտի : Հէր նէ գատար իպթիտատէն պէրու իրիս-
թիյան ճէմա՝աթլարը գարնտաշ մուհապպէթի իլէ թահրիք , վէ թէ-
'ատտի վասիթասըյլա թէգեիգ օլունարազ պիրի պիրի իլէ միւզաք-
քէրէ էթմէք արզուսունտա վէ պէլքի պա՝զը տէֆ՝ա իճրասընտա
տախի պուլունտուլար իաէ տէ , թ . Ի . 150 տէն էվվէլ Սինօտ մէճի-
սի գիքը օլունմայօր . վէ Սինօտ մէճիսէրինին նիզամ վէ ուսուլ իւզ-
րէ թէչքիլաթընըն նազլիյէթինի անճագ թ . Ի . 200 տէն սօնկրա
թէրթուլիանօսուն պիր բէսալէսինտէ պուլուրուզ . վէ թ . Ի . 250տէ
պու մէճիսէր 'ումումի պիր 'ատէթ օլմուշ տուր , չէօյլէ քիհէր սէ-
նէ 'րէսուլ մէրքէզի՝ քիլիսէլէրինին էփիսգօփօսլարը՝ քէնտի էյալէթ-
լէրինտէ պուլունան էփիսգօփօսլարը ճէմ՝ էտիպ՝ պիր մէճիս թէչքիլ
էտէրէք քէնտիլէրի տէ թիասէթ էտէրլէր իտի :

3. իրիսթիյան քիլիսէլէրի սայքի իպթիտատէն պէրու , պիրի պի-
րինտէն չօգ ուզագ օլանլար տախի , պէյնլէրինտէ օլան 'ալազայը
թափլիյէնամէ մէքթուլլարը վասիթասըյլա սապիթ էտիպ՝ թագէլէ-
տիրլէր իտի : Պու մէքթուլլար 'ումումէն թալէպ օլունուրսըր իտի .
եօխսա քեուղիպ մու՝ալլիմէր վէ եալան եէրէ գարնտաշ իլհագլըզընը
միւթալէպէ էտէնլէր . քիլիսէլէրէ գապուլ օլունուպ գարար էտէրլէր
իտի . ֆագաթ պու թափլիյէնամէլէր անլէրի կէթիլէնլէրին էփիս-
գօփօսու թարաֆընտան իմզալանարագ , քիլիսէլէր արաուընտա պու-
լունան իլհագլըզ վէ էմիլիյէթի արթըրըյ՝ եէնիտէն տախի իւնսիյէթ
վէ գարնտաշ մուհապպէթինի փէյտա էտէրլէր իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՔԻԼԻՍԵՅԻ 'ՈՒՄՈՒՄԻՅԵՆԻՆ ՊԻՐԼԻՅԻ ՎԷ ՊՈՒ ՊԻՐԼԻՅԻՆ ՎԷՔԻԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Իրիսթիյան քիլիսէսի թապի՝աթը բուհանիէսի խուսուսունտա պիր
օլտուղընտան , հիլէթի գահիրիյէսինտէ տախի պիր օլաճաղընա էվ-
վէքի իրիսթիյանլար թարաֆընտան սայքի 'ումումէն արզու վէ մէ-
մուլ օլունուր իտի : Բօմա փատիշահլըզընըն այրը գըթ՝ալարընտա
չուրատա պուրատա պուլունան իրիսթիյան ճէմա՝աթլարը հիւքիւ-

մէթ թարափընտան վէ հէալինին չօղու թարափընտան թէ'ատտի վէ րէտտ օլունտուգլարընը հիսս էթտիքէրինտէ, պիթթապի' ճիւմէ իրիսթիյանլարըն պիր վիւճիւտ օլմալարը վէ տիւնեատա պուլունան քիլիսէնին սէմաուա օլան Ալլահըն իաուրչահլըղը իլէ պիր օլտուղունու պէօյիւք արգու իլէ հիսս էտէրէր իտի. վէ Գրիստոսուն վիւճիւտիւնիւ, եա'նի քիլիսէսինի կէրէք թապի'աթը բուհանիէսի կէրէք հիյէթի զահիրիյէսի խուսուսունտա թագսիմ էթմէյէ լազի տէյիւ իտիլէր. իրիսթիյան քիլիսէսի Բէսուլլէրին թա'լիմաթ վէ էմէյիին հէրի օլտուղունու ի'թիպար էտէրէք' օլ քիլիսէտէն կէրէք թա'լիմաթը ճէտիտէ թա'լիմ էթմէքէ, կէրէք Փըրգայի ճէտիտէյի թէչքիւ էթմէքէ այրըլանլարա հերետիկոս թա'պիրինի վէրիլէր իտի. Պէօյէճէ քիլիսէնին հիյէթի զահիրիյէսինին էհէմիյէթինի թապի'աթը բուհանիյէսինին էհէմիյէթի իլէ միւսապի թուլտուգլարընտա՝ ճիսմանիյէթէ հաոտէն զիյատէ էհէմիյէթ վէրմէք թէհիլէսի պիւա շիւպէ վար իտի. Թ. Ի. 250 տէ, Գարթալինէ Էփիսգօփոսու Քիփրիյանօսուն « Քիլիսէնին Պիրլիյինէ տայիր » իւնվանընտա օլան րէսալէսինէ կէօրէ' էյամը հաժարիւնտէն հալը հաղըրատէք պազի գալմըչ վէ տէվամ իւզրէ պուլունան պիր Էփիսգօփոս սիւսիլէսի իլէ թասալիզ օլունան քիլիսէնին ա'զասընտան խարիճ օլան ատէմ մուլթաղա խէլաս պուլմագտան մահրում գալըր. Քիփրիյանօսուն պէօյէ հապթէն շէյաթէ քիլիսէնին հիյէթի զահիրիյէսինէ էհէմիյէթ վէրալի պի իլթիպահ տըր. Օլ գէման իրիսթիյանլարըն արգուլարու պարտըզլարը շէյ մէմուհ տուր. եա'նի' Բէսուլլէրին սըփաըչ էթտիքէրի քիլիսէ ուսուլ վէ հիյէթինին թէպտիլ օլունմայըպ' Փըրգալարտան մուհաֆաղա օլունմասընը արատըլար. Փագաթ Քիփրիյանօս վէ սայրիլէր վիւճիւտէ բուհտան զիյատէ տիգգաթ էթմէք թէհիլէսինին տիւլմէտէն գուրթուլմատըլար. պունուն իլէ պէրապէր Քիփրիյանօս քէնտի մէմուրիյէթինտէ զայրէթլի, 'ալիմ վէ էմին պիր Էփիսգօփոս իտի. քէնտիսի մաղրուրլանմայըպ' հալիմ վէ տինտար պիր իրիսթիյան իտի. վէ անըն էլան մէվճուտ պուլունան 83 'ատէտ մէքթուպլարը վէ սայիր րէսալէլէրինէ չօգ րիայէթ օլունուր. Թէ'ատտի վագթընտա քէնտի սիւրիւսիւնէ իաք վէ զայէթլէ միւֆիտ պիր էօրնէք կէօթէրէրէք օն սէնէ Էփիսգօփոս մէմուրիյէթինի իճրա էթտիքտէն սօնիա հէման եալը պիր ատէմ իքէն, Թ. Ի. 258 ինտէ գապուլ էթմիլ օլտուղու իմանըն շէհիտի օլտուր.

Սալիֆիւզ զիքը պէյան օլունան Քիփրիյանօսուն զիւլիւմէրի իլէ պէրապէր' Պէտրոս Բէսուլ վէ անըն խալէֆէլէրինին քիլիսէի 'ուսուլ միլի զահիրիյէնին վէքիլ վէ րէիսի օլմալարը զիւլիւմիւ տալսի տէրէճէ տէրէճէ մէյտան վէ շէօհրէթ պուլմագտա իտի. Պու զիւլիւմիւն պէօյիւք սահիպի տալսի Քիփրիյանօս իտի. Լայըզը իլէ տիւլիւնմէ-

տիւէր քի Պէտրոս Փաւլոստան զիյատէ Բօմա քիլիսէսինին Բէսուլու տէյիլ իտի . վէ իքիսի տէ ասլա օլ քիլիսէսինին Էֆէսօֆօստտ տէյիլ իտիւէր . Փազաթ Քիփրիյանօս Պէտրօստուն խալէֆէթինի Բօմատա պուլուպ' օլ քիլիսէսինին Էփիսգօփօսլարընը քիլիսէի' ումուսլիյէսինին վէքիլէրի ի'թիպար էտէր իտի . ամմա Բօմա Էփիսգօփօսլարը անլէրին քիլիսէսինին պաշգա պիլճիւմլէ քիլիսէլէրէ թէգատտուլմ էթմէսի իտտիաւսընտա պուլունտուղլարընտա , վէ իւչիւնճիւ տէհրին սօն նըսֆընտան Բօմա Էփիսգօփօսու Սթէֆանօս Քիփրիյանօսա գարչը քիլիսէճէ պիր սօն գարար վէրմէք սէլահիյէթի վէ հիւքիւմլէթի քէնտինտէ վար տէյիլ իտտիա էթտիյինտէ' Քիփրիյանօս անըն ասլա գապուլ էթմէտի :

Անճագ Դայսէրի Էփիսգօփօսու Ֆերմիլիանօս իլէ պէրապէր' պէր Էփիսգօփօսուն պաշգա Էփիսգօփօսլար իւզէրինէ հիւքիւմլէթ էթմէյէ հազգը օլմատըղընը իսնտտ էտիպ' «Բէսուլ մէրքէզլէրի» միւսաւլաթ իւզրէ թուլթուլմալը տէյէրէք , Թ . Ի . 236 տա պիր Շէմալի Աֆրիգա մէճլիսի իւզէրինէ ըիյասէթ էտէր իքէն , Բօմա Էփիսգօփօսունտուն իտտիալարընա գարչը չօգ զայրէթ իլէ էֆքարընը պէյան էյլէտի :

ՏԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ԹԵՐՊԻՅԵՅԵ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

Քիլիսէի 'ումուսլիյէնից 'ասէքիցէ կէօրէ քերպիյէ ինքասը հազգընսա :

Իքինճի միւտտէթտէ' քիլիսէ թէրպիյէսի սըգը թարզ իլէ ինքա օլունուր իտի (Ա . Բօրնթ . Ե . 5 . Ա Տիւ . Ա . 19, 20 . Կալաթ . Ա . 8, 9 . Ա Եուհ . Բ . 19 . Բ Եուհ . 10 . Լահի Եուհ . Բ . 2, 14 այէթլէրինէ միւրաճա'աթ օլունա) : Թէօվպէ բուհունու կէօսթէրմէ-

յէրէք կիւնահ իշլէմիշ օլան զաթ, եա՛նի՛ կէրէք սէօզ իլէ կէրէք ֆի՛րլ իլէ գապուլ էթտիյի թա՛լիմաթ եա պուլունտուզու հարէքէթ խուսուսունտա խրիսթիյան իսմինէ նալայըզ օլան ա՛զա քիլիսէտէն քէսիլիր իտի. վէ պէօյլէ թէրպիյէ էթմէտէն միւրաւո՛ւ քիլիսէի զա- հիրիէյի պիլէ մուգատտէս կէօսթէրմէք, քիլիսէտէ գալան ա՛զալարը ֆէնա իպրէթտէն մուհաֆաղա էթմէք, քիլիսէյէ գարշը իթալաի լիսան էտէնլէրին աղզընը գաբամագ վէ թէրպիյէ օլունան զաթը թէվպէի հագիգիէյէ թահրիք էթմէք իշիւն իտի:

խուսուսէն թէ՛ատտի վագթընտա իսքէնճէ վէ էօլիւմ գօրգու- սունտա իքէն չօգ քիմէլէր եա տօղրուտան եա տօլայըտան Գրիս- տոսու ինքեար էտիպ՝ իմքէրաթօրուն ուզուրունա պուլուր վէ գուրպան թագաթիմ էտէրլէր իտի: Պունլարըն ճիւմլէսի քիլիսէտէն քէսիլիր իտի. ֆագաթ Բ Գօրնթ. Բ. Յ այէթինէ կէօրէ՝ սօնկրա- տան պու քիմէլէր թէօվպէ էթտիքէրինտէ եինէ պիր թէճրիւպէ միւտտէթի կէշտիքտէն սօնկրա գապուլ օլունուր իտի: Պու թէճ- րիւպէ միւտտէթինին ուզունլուզու վէ զըսստըլը՝ իրթիքեապ օլու- նան կիւնահըն քէօթիւլիւյիւ վէ ֆէնա թէէսիրաթընա վէ հէմ տէ էփիսգօփօսուն իրատէթինէ կէօրէ օլուպ՝ պա՛զը տէֆ՝ա պիր գաշ սէնէ գատար պիլէ սիւրմիւշ տիւր. քիլիսէյէ թէքրար գապուլ օ- լունահագ թէօվպէքեար՝ կիւնահընը ՛ալէնէն իգրար էյլէտիքտէն սօնկրա՝ էփիսգօփօս քիլիսէնին ըիզուսը իլէ օլարագ թէօվպէքեարըն պաշը իւզէրինէ էլլէրինի գօյուպ՝ Ալահըն իսմի իլէ կիւնահընըն աֆվ օլունմասընը պէյան էտիպ, գապուլ էտէր իտի: Ամմա պէօյլէ պիր ատէմարթըզ պիր քիլիսէ մէմուրիյէթինէ թա՛յին օլունմասը իտի:

Տէքիօս թէ՛ատտիսինտէն, եա՛նի՛ թ. Ի. 250 տէն սօնկրա, է- փիսգօփօսլար քիլիսէտէն քէսիլէնլէրին եինէ գապուլ օլունմալարը խուսուսունտա իթթիֆագ էտիպ՝ պա՛զը ուսուլ թէրթիպ էտէրէք ք աթի իւզղիքը տէրէճէլէր իլէ մէգքիւրլէրի գապուլ էտէրլէր իտի. վէ հէր տէրէճէտէ պիր սէնէ եա զիյատէ գալմագ լազըմ իտի:

Թէքրար գապուլ օլունմագ իսթէյէն թէօվպէքեարլար,

էլլէլ՝ իպատէթիսանէ գափուսու էօնիւնտէ եաա էսվապը իլէ կիյին միւշ տուրուպ՝ քիլիսէ խատէմէլէրինտէն « Պիզի գապուլ էյլէյին, րէնա էտէրիւ » տէյիւ աղլայարագ եալվարըրլար իտի:

Աալէն՝ իպատէթիսանէնին մուգատտէս սայըլան թարաֆընտան աշաղըսընտա մահգէն Գիթապը շէրիֆին օգունուպ թէֆսիր օլուն- մասընը տինկլէմէյէ ըուխսաթլարը վար իտի. ամմա իպատէթէ գալմագլար իտի:

Աալէն՝ տիզ շէօքմէք շարթը իլէ տու՛այա գալապիլիրլէր իտի:

Բալէն՝ այագ իսթիւնտէ տուրարագ պիւթիւն իպատէթէ գալա- պիլիրլէր իտի. վէ թա՛ամը մուգատտէս այնինին իճրասընա սէյր է- տէրլէր իտի: Էնճամ՝ ալէնէն կիւնահընը իգրար էթտիքտէն սօնկրա,

աֆվըդ անլէրէ իհսան օլունուր իտի : Հէր նէ գատար պու ուսուլ չօդ սըգը վէ սէրթ պիլէ կէօրիւնիւր իսէ տէ , պիր տէհր միւտտէ-
թի գատար չօդ թէէսիրլի վէ տույուշլու պիր թարգ իլէ խիլիսի
գալպտէն իհրա օլունտու . վէ անտէն սօնկրա եպընըզ րէսմի պիր
վէհհ իլէ վէ միւրայըլըզ իլէ իհրա օլունմաղա պաշլամըշ տըր :

ԳՐՍՄԸ ՍԱՆԻ

Թէրպիյէ մասէսիցէն օլայր գունուր էսէն Ֆրգալար հազգրն-
սա . (Ֆրգալ քէլիմէսի պուրասա քիլիսէի 'ուսումիյէսէն խարին օլան-
լար եա'նի հերէսիկոսլար իչիւն իսքի'մալ օլունուր .)

1. Բարթակիւնէտէ գունուր էտէն Ֆէլիսասիմօս Փըրգասընա տայիր :

Պու Փըրգանըն գունուր էթմէսինին սէպէսլի ճահէն թէրպիյէ խուսուսունտա պուլունան իսթիլաֆ իւզէրինէ մէպնի օլմայըսլ' պէշ
նրէցին Բիփրիյանսուուն Թ . ի . 248 տէ էփիսգօփօս մէմուրիյէթի-
նէ նասալ օլումասը իչիւն հասէտ չէքմէլէրինտէն տախի իլէրի կէմիշ
տիր : Պիր Երէց' էվիսգօփօսա տանըշմայարագ' Ֆէլիսասիմօս իսմին-
տէ պիր դայրէթլի ատէմի շամմա մէմուրիյէթինէ նասալ էյէտի :
Պունլար վէ անլէրին թարաֆկիրլէրի Տէքիօս թէ'ատտիսի վազթըն-
տա վուգու' պուլան քէյֆիյէթլէրտէն Բիփրիյանսոս 'ալէյհնտէ պէ-
հանէ պուլտուլար : Բիփրիյանսոս 'ազըլանէ տապրանըսլ գաթլ օլուն-
մաղըլըգտան' չէհիրտէն պիր միւտտէթ չէքիլմէքլէ գուրթուլտու :
Սօնկրա տախի թէ'ատտի իչինտէ Բրիստոսու ինքեար իլէ գուրպան
թագտիմ էթմիշ օլան գաթլար տահա սուհուլէթ իլէ քիլիսէյէ գա-
պուլ օլունմագ իչիւն Ֆէլիսասիմօս Փըրգասընա կէլտիլէր . վէ պիր
միւտտէթ իչիւն Բիփրիյանսուուն քիլիսէսի թագսիմ օլունուլ' թէր-
պիյէյի կէվշէք թուլթմագ իսթէյէնլէր Բիփրիյանսուո գապուլ էթմէ-
տիլէր . ամմա Բիփրիյանսոս 'ազըլանէ հարաքէթ իլէ վէ Րօմս էփիս-
գօփօսունուն եարտըմը իլէ պու Փըրգայա դալիսլ կէլտի :

2. Ֆէլիսասիմօս Փըրգասը Բարթակիւնէտէ գունուր էթտիյի գէ-
ման' Րօմատա Նօվաթիանսոս իսմինտէ տահա մուհիմմ վէ 160 սէնէ
միւտտէթինտէն զիյատէ տէվամ էթմիշ օլան պիր Փըրգա գունուր
էթտի : Պու Փըրգանըն մէպտէսինէ կէօրէ պիր քիլիսէ ա'գասը կիւ-

նա՛հ իշէ՛յիս՝ քիլիսէտէն քէսիլտիյի թագտիրտէ, էյէր Ալլահ թարա-
ֆընտան աֆվլըզա նայիլ օլուրսատա, պիր տահա քիլիսէ իշհազը-
ղընա ապա գապուլ օլունմամալը տըր : Ղէ պու մէսլտէյէ մուշայիր
հարէքէթ էտէն քիլիսէ, պիր փաք խրիսթիան քիլիսէսի իթիպար
օլունմաղա արթըզ լայըզ տէյիլ տիր : Եա՛նի՝ սալիֆիւզ զիքը քիլի-
սէի՝ ումուսիյէնին իճրա էթտիյի սըգը թէրպիյէ ուսուլունու քեսաֆի
սայմայըս՝ թէօվպէ էտէնէրի պիլէ թէքրար գապուլ էթմէյի պիր
կիւնահ սայմը տըր : Քիփրիանօս էվլէլա պիր չօգ սըգը թարզ իլէ
թէրպիյէ ուսուլունու իճրա էթմէյէ մէյիլիլ օլտու իսէտէ, պու-
ֆըրգա մէյտանա կէտիքտէն սօնրա քէնտիսի վէ Խքէնտէրիէ Էփիս-
գօփօսու Տիօնիսիօս Րօմա Էփիսգօփօսու Վօրնէլիօս իլէ պէրասլէր
պու ֆըրգայա գարչը դօյտուլար :

Յ. Տէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա Մըսըրտա Մէլէթիօս
ֆըրգասը զուհուր էտիս՝ պիր տէհրտէն զիյատէ տէվամ էթմիլ տիր :
Ճէնուպի Մըսըրտա պուլունան Լիգօփօլիս Էփիսգօփօսու Մէլէթի-
օս՝ Տէօքէթիանօս թէ՛ատտիսինտէ Խքէնտէրիէ «Րէսուլ մէրքէզի»
Մէրփիգօփօսու Պէտրօսա գարչը օլմուշ տուր : Զիրա Պէտրօս քիլի-
սէտէն քէսիլմիլ օլանլարը եինէ թէրպիյէ ուսուլունճա գապուլ էթ-
մէյէ րազի իտի : Վազ՝ա Մէլէթիօս թէէլսի լէթմէք իսթէր իտի :
Զաննը զալիպ պու տուր քի Մէլէթիօս պիզզաթ պիր հիտտէթլի
ատէմ վէ պէլքի վազթի իլէ քիլիսէտէն քէսիլմիլ օլուս՝ սօնկրատան
հէմ թէրպիյէյի հատտէն զիյատէ իճրա էթմէք իսթէտի, վէ հէմտէ
Պէտրօսուն Սէրփիսգօփօս հուգուգունա թէճավուզ էթմիլ օլուս՝
անըն՝ ալէյհինէ պիր թարաֆ վէ պիր ֆըրգա փէյտա էթմէք գա-
տինտէ իտի : Հէր նէ գատար Իզնիք մէճլիսի ռէսմէն իշպու Մը-
սըրտա պուլունան ֆըրգայը քիլիսէի՝ ումուսիյէ իլէ պարըշտըրտը
իսէ տէ, եինէ պիր տէհր միւտտէթի գատար Խքէնտէրիյէ Սէր-
փիսգօփօսունուն հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէյէն Մըսըր Էփիս-
գօփօսլարը վար իտի :

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻԶԻՆԻՆ ՀԻԽԲԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍՐ

ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Պու 'ալազա հիւքիւմէթ թարաֆընտան իրիսթիյանլար վէ տինի մէսիհի 'ալէյհինէ օլան մուսալիֆէթ զուլմ վէ թէ'ատտիտէն 'իպուրէթ օլտուղունտան, պու միւտտէթտէ վուզու' պուլան թէ'ատտիւլէրին նազլիյէթինէ կէլիրիզ:

Էյամը հավարիւնտէ իրիսթիյանլար Եհուտիլէր թարաֆընտան թէ ատտի չէքտիքլէրի կիպի տինի մէսիհի տահա զիյատէ ինթիւլար օլունտուղունտա, փութփէրէսթ Բօմա հիւքիւմէթինին զազապընա տիւլար օլտու. վէ վուզու' պուլան թէ'ատտիլէր պաշլընա օն 'աւտէտ ի'թիպար օլունուպ' պէլլիճի-է, Էա'նի' Նէրօն իմքէրաթօրուն զէմանընտա վուզու' պուլան թէ'ատտի նազլ օլունմուշ տուր. վէ օլ մատտէ նազլ օլունտուղունտա' ճախաւս պիր սէպէպէ մէպնի պէյլէ շիտտէթլի պիր թէ'ատտի օլմուշ օլտուղու կիպի' պունտան սօնկրա տախի տիգդաթ էտէճէյիմիզ թէ'ատտիլէրին պաշգա պաշգա սէպէպէրտէն վուզու' պուլմուշ օլտուղու աշիքեար օլուր: Մէսէլա' Թրայիանօս վէ Հաթրիանօս կիպի սատրզ վէ էյի իմքէրաթօրլար իրիսթիյանլարա չօզ մուսալիֆ պուլունտուղլարընտա, Բօմա իմքէրաթօրլունուն լէսմի տինի, Էա'նի' փութփէրէսթ այն ու 'ատտէթլէրինին գանուն վէ մաթլուպաթընտան իտի քի, լէսմէն միւսա'ատէ օլունմամըշ տին Էասազ սայըլըր իտի: Բօմա իմքէրաթօրլուն Ֆիթհ էթտիլի թայիֆէլէրէ քէնտի տին այն ու 'ատտէթլէրինի իճրա էթմէքլիյէ պա'զը տէֆ'ա բուխաթ վէրիր իտի: Փագաթ քէնտի թէվսալի'ի ալիյէսինտէն իմքէրաթօրուն վէ իմքէրաթօրլուն սէլամէթի իշիւն պուխուր Էազմազ վէ գուրպան քէսմէք կիպի 'ուպուսալիյէթ թալէպ էտէր իտի: Հալ պու քի տինի մէսիհի պիր թայիֆէյէ մախտու օլմայըլ' անը ինթիլար էթմէք' անա իմթիսալ էտէնլէրին ճիւմէյսինին Փարիզէի զիւմէթի իտի, վէ իրիսթիյանլար նէ փութփէրէսթ սայնլարըն իճրա էտէպիլիր իտիլէր, նէ տէ քէնտի իմանլարըն թէպշիր էթմէքտէն վազ կէչէպիլիրլէր իտի: Էնթէ քի իրիսթիյանլարըն տինինին մէպտէսի հիւքիւմէթէ իթա'-

աթսրզըգտան 'իպարէթ կէօրւնիւր իտի . վէ պու վէճէլէ քէնտի տինէրի իշիւն զայրէթլի օլան իմէրաթօրլար թարաֆընտան թէ-
'ատտի չէքէրլէր իտի : Խրիսթիանլար քէնտի տինէրինէ օլ տէրէճէ-
տէ ըրայէթ էթտիլէր վէ 'Քրիստոսուն էմրինի ինսանըն էմրինտէն
վէ իմէրաթօրուն էմրինտէն զիյատէ իւսթիւն թութտուլար քի ,
հիւքիւմէթէ դարչը անլէրին թարաֆընտան ֆիթնէ վէ ֆէսատ չըգա-
ճադ տըր տէյիւ գօրգուլուր իտի : Ֆադաթ պա'զը տէֆ'ա թէ'ատտի
տօղրուտան տօղրույա հիւքիւմէթտէն զուհուր էթմէյիւպ' Խրիսթի-
յանլարա գարչը սուի գաստ էտէն էհալի եալսօտ ինթիգամ արայան
զաթլար թարաֆընտան օլմուշ տուր : Ձիրա Խրիսթիյանլար փութ-
փէրէսթ էհալինին 'իպատէթ էթտիքլէրի իլահլարը ըհտտ էթտիք-
լէրինտէն , տինսիզ վէ Ալլահսըզ ի'թիպար օլունուր իտիլէր . վէ ան-
լէր հագզընտա զայէթ հիյպէթլի շէյլէր նազլ օլունուպ' ճահիլ է-
հալի թարաֆընտան ինանըլըր իտի : Մէսէլա' Խրիսթիյանլար քէնտի
'իպատէթի մալֆիյէլէրինտէ հիյպէթլի քէօթիւլիւքլէր վէ ճիւնհալար
ժշէյիւպ' քէնտի չօճուգլարընէ էօլտիւրէրէք ինսան էթի եէրլէր տէ-
յիւ թէվաթուր օլունուր իտի . վէ վագըթ վագըթ վուգուլ' պուլան
դըթլըգ , գէլգէլէ , թա'ուն , վէսլա վէ թիւրլիւ թիւրլիւ ֆէլաքէթ-
լէրին սէպէպի Խրիսթիյանլար տըր տէյիւ անլէր 'ալէյինէ էհալի
զադասլանըպ թահրիք օլունուրլար իտի :

Պա'զը տէֆ'ա պիր իմէրաթօր Խրիսթիյանլար 'ալէյինէ չօգ թէ'-
ատտի էթտիյինտէն քէնտի խալէֆէսի օլ սիւրիլէտէն օլմայըպ' իլլա
անըն տիւչմէնի օլարադ Խրիսթիյանլարա մուհապպէթտէն տէյիւ
անճադ հասէտտէն միւսա'ատէ էտէր իտի :

Սօնկ վէ էն պէօյիւք թէ'ատտիլէր , եանի' Տէքիօս իմէրաթօրուն
վագթընտա , Թ . Ի . 249—251, վէ Տէօքլէթիանօսուն վագթընտա
Թ . Ի . 303—306, վուգուլ' պուլան թէ'ատտիլէր Խրիսթիյանլար վէ
տինի մէսիհիյի եէր եիւզիւնտէն պիւքիւլլիյէ մահվ էթմէք գասսըն-
տա օլարադ վուգուլ' պուլմուչլար տըր :

ԻՔԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Տօմիթիանօսուն էյամընտա իքինճի թա'պիր օլունան թէ'ատտի
վուգուլ' պուլուր : Օլ իմէրաթօր Թ . Ի . 80—96 տէք հիւքիւմէթ
սիւրտիւ : Թէրթուլիանօսա կէօրէ' Տօմիթիանօս Խրիսթիյանլար 'ա-
լէյինէ թէ'ատտի էթմէք նիյէթինտէ պուլընտու իսէ տէ , իճրա-
սընտա պուլընամատը :

Հէքէսիփիօսա կէօրէ' Տօմիթիանօս « Քրիստոսուն փատիշահլըղը »
հագզընտա խապէր ալտըղընտա , Քրիստոսուն ագրապասընտան ի-

քիսինի քէնոի հուզուրունա ճէլլ էթմիշ վէ անլէրի զարարսըղատէմլէր՝ պուլտուղունտա սալը վէրմիշ. ֆագաթ սլաշգա վէ տահա զիյատէ իթիմատա չայան նագլիլէթլէրէ կէօրէ՝ Տօմիթիանօսուն սօն սէնէլէրինտէ պա՛ղը Խրիսթիանլար թէվգիֆ օլունուպ՝ քիմի գաթլ օլունտու քիմի տախի նէֆի օլունտու. ամմա 'ումումի պիր թէ՛ աստի վուգու՝ պուլմատը :

Թ. Ի. 96—98 տէք Իմբէրաթօր օլան նէրուաս՝ սատըգ վէ հալիմ պիր զաթ օլուպ՝ տին սէպէպինտէն պիր քիմնէ 'ալէյհինէ պիր թէ՛ չէքքի գապուլ էթմէյիպ Խրիսթիանլարը վիգայէ էտէր իտի :

ԻԻԶԻԻՆՃԻԻ ԹԷ՝ԱՏՏԻ

Թրայիանօս Իմբէրաթօր Թ. Ի. 98—117 տէք հիւքիւմէթ էթտի. վէ սլաշգա խուսուսլարտա հագլը վէ սատըգ օլուպ՝ Խրիսթիանլար 'ալէյհինէ մախֆի մէճիլիլէրի մէն՝ էտէն մախսուս պիր գանուս իլան էթմիշ տիր. էհալինին Խրիսթըյանլար 'ալէյհինէ օլան զագասլը պունտան ֆուրսաթ պուլուպ՝ Պիւթանիա վէ Բօնթօս վալիսի մէշհուր Փլինիօսուն մէհքէմէսինէ փէք չօգ թէչէքքինամէլէր թագտիմ օլունտուգտա, մէգքիւր վալի Իմբէրաթօրա տանըշարագ Խրիսթիանլարըն քէսրէթինի գիքը էտիպ՝ չէհատէթ էթտի քի անլէրի իսքէնճէ իլէ իսթինթագ էթտի իսէ տէ՛, անլէրտէ պիր ճիւնհա պուլամամըշ տըր. Անլէրին իպատէթ ուսուլունու վէ իլհագլըգ զիյաֆէթլէրինի զիքը էթմիշ տիր : Մէգքիւր վալի տինի մէսիհիլէ հագարէթ իլէ նագար էտէրէք անլէրտէն հիւքիւմէթին ճիւմլէ գանուսլարընա իթա՛աթ մաթլուպ էտէր իտի. եա՛նի՝ անըն ըէյինէ կէօրէ քիմ քի Րօմանըն իլահլարընա գուրպան քէմմէմէքլիք վէ Իմբէրաթօրուն սուրէթինէ պուլտուր եագմամագ վէ Բրիստոսա պէտտու՛ա էթմէմէքլիլէ ինատ էտէ՛ճէք օլուրսա, գաթլ օլունմագ կէրէք տիր. ամմա հիւքիւմէթին մաթլուպունա ըիգա վէրիրտէ աֆվ՝ օլունմագ կէրէք տիր : Իմբէրաթօր տախի Փլինիօս վալինին իչպու ըէյինի թաստիգ էտիպ՝ չօգ Խրիսթիանլար իմանը ինքեար էտիպ գուրթուլմագ իլէ չօգլար տալի պախուսուս Սիւրիա վէ Փալէսթինաէ պաշը քէսիլմէքլէ չէհուր օլտուլար, էն մէշհուր Երուսլիմ քիլիսէսինին էիիսգօիօսու օլան Աղօպօս Րէսուլուն խալէֆէսի Սիմէօն՝ 120 եաշընտա օլարագ, չօգ տայագ եէտիքտէն սօնկրա Բրիստոսու չօգ մէսրուրիլէթլէ սօն նէֆէսինէտէք իգրար էթմէքլէ սալլ օլունտու :

Անթաքիա էիիսգօիօսու իկնաթիօս տախի Իմբէրաթօրուն հուզուրունտա իսթինթագ օլունտուգտան սօնկրա, Թ. Ի. 116 տա

Բօմա չհարինին պէտիւք մէյտանընտա երթընքը հայվանլարա տըլը մագլա չհհիտ էօլիւմիւ իլէ իֆթիխար էտէրէք թէսլիմի բուհ էյլէտի :

ՏԵՕՐՏԻԻՆՃԻԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Հաթրիանօսուն թահթը հիւքիւմէթինտէ, Թ. Ի. 117—138 էտէք, Խրիսթիյանլարա օլան թէ'ատտի պիր ազ էհվէն օլոոու իսէ տէ, եիւնէ անլէրին ահվալը էլէմ, գօրգու վէ իզթիրապա միւպթէլա իտի : Տինի մէսիհիյի մէն' էտէն ֆէրմանտան ֆուրսաթ պուլուպ' քիւչիւք Ոսիանըն փութիէրէսթ էհալիսի շիտտէթ իլէ Խրիսթիյանլար 'ալէյհինէ գալքըլտըլար : շէյլէքի Իմբէրաթօր օրանըն վալիսինէ էհալիւնին վէլվէլէ վէ մաթլուպաթընա տէյիլ' անճագ ֆէրմանըն հադդիւզրէ իճրասընա բիայէթ էթմէլի վէ եալան եէրէ Խրիսթիյանլարը իթհամ էտէնլէր տալի ճէզա չէքմէլի տէյիւ էմի էթտի : վէ պուռնուն իլէ պէրապէր տինի մէսիհի եինէ եասագ դալըր իտի :

Անթօնինօս, Թ. Ի. 138—161 տէք, Իմբէրաթօր օլարագ Խրիսթիյանլարա բէսմէն տէյիլ' անճագ պա'զը խուսուպարտու անլէրի վիգայէ էտէրէք միւսա'ատէ էթտիյինտէն' անլէր ասայիլի հալ իւզրէ իտիլէր :

ՊԷՇԻՆՃԻ ԹԷ'ԱՏՏԻ

Մարգօս Աւրէլիօս' Իսթօիք Թարիգինտէն' ահպալը հիքմէթտէն վէ քէնտի տին իթիգատաթընտա միւթէ'ասիպ օլարագ, Թ. Ի. 161—180 էտէք Իմբէրաթօր իտի : վէ Խրիսթիյանլար 'ալէյհինտէ եէնի ֆէրմանլար իրատ էտիպ' շիտտէթ իւզրէ թէ'ատտի էթտի : Սալիֆիւզգիքր անկլաշըլտըղընա կէօրէ պու Իմբէրաթօրտան էվմէլ հիւքիւմէթ սիւրմիւշ օլան' Թրայիանօս վէ Հաթրիանօսուն էյտանլարա վուգու' պուլան թէ'ատտիլէրտէ Խրիսթիյանլար հիւքիւմէթ թարաֆընտան տինլէրի սէպէպինտէն մախսուս աբանըպ' թէրպիլէ օլունմատըլար իսէ տէ, պու Իմբէրաթօրուն էմրինէ կէօրէ Խրիսթիյանլարը արալըպ' թէվգիֆ էթմէք վէ իւքէնճէլէր իլէ իմանլարըն թէրք էթսինլէր տէյիւ դայրէթլէ չալըլըլըր իտի : Պու թէ'ատտի իլինտէ էն մէշհուր չէհիտլէր իզմիրտէ վէ Յրանսատա պուլունան լիօն իլէ Վիէն չէհիրլէրինտէ օլմուշ տուր : վէ օլ մէվգիլէրտէ թէ'ատտի էն շիտտէթլէ Խրիսթիյանլար 'ալէյհինէ թահրիք օլունմուշ տուր :

Իզմիրտէ Թ. Ի. 167 տէ վուզու՝ պուլան թէ՛ ատտի հազդընտա՝ Իզմիր քիլիսէսի թարաֆընտան փօնթօս քիլիսէլէրինէ եազըլան մէք-
թուպ մալիւմաթ վէրիր : Գիւշիւք Ասիանըն վալիսի եալվարմազ իլէ
վէ հէմ թէհտիտ վէ իսքէնճէ իլէ Նրիսթիյանլարը քէնտի իմանլարը-
նը թէրք էթմէք իւզէրէ գանտըրմաղա չուլըշմըշ տըր : Անլէրի գամ-
չըլամազ իլէ տէրիլէրինի գաւաթտը , սիվրի չիվիլէր իւզէրինէ եա-
թըրթտը , վէ թիւրլիւ թիւրլիւ իսքէնճէլէր իլէ անլէրէ ճէֆա էթմիշ
տիր . վէ քիմ քի իմանընտա սապիթ գալտը իսէ՝ եըրթընը հայվան-
լարա աթըլըր իտի : Պու թէ՛ ատտիտէ Իզմիր էփիսգօփօսու Փօլի-
գարփօս Եուհաննա Ռէսուլուն շայիրտի՝ գալտը իւզէրինէ պաղլան-
մըշ օլսրազ եանմազ իլէ չէհիտ օլտու : Բէնտիսի օլ գէման 90 եա-
չընտա իտի . էհալի թարաֆընտան անըն գաթլի մաթլուպ օլուն-
տուղունու իշիթտիյիտէ պուլունտուղու եէրտէ , եա՛նի՝ չէհիր
իշիտէ Ալլահըն միրատընա միւնթազըր օլարազ պէքլէմէք . իսթէր
իտի . ֆազաթ քիլիսէ թարաֆընտան մախսուս ըրիճու օլունտու-
ղունտա՝ անըն խաթըր իշիւն պիր քէօյէ ֆիրար էթտի . օրատա պիր
գաշ ահպապ իլէ պէրապէր տիւնեատա պուլունան ճիւմլէ քիլիսէլէր
իշիւն տու՝ա էթմէքլէ կիճէ կիւնտիւզ վազթիւնի կէչիրտի . ֆազաթ
հիւքիւմէթ թարաֆընտան կէօնտէրիլէն զապիթլէր անը արայըպ՝
էնճամ պաշգա պիր եէրտէ պուլտուղլարընտա՝ Րապպըն միրատը
օլտուն տէյէրէք էվ տամընտան զապիթլէրին եանընա էնիպ՝ անլէր
իշիւն թա՛ամ սըմարլամազ իլէ քէնտիսի իշիւն անլէրտէն պիր սա-
'աթ միւսա՛ատէ իսթէմիշ քի տու՝ա էյլէյէ . վէ մուհապպէթիւնին
հէրարէթիւտէն իքի սա՛աթ գատար տու՝ա էթտի իսէ , օլ վուլթ-
իէրէսթ զապիթլէրէ պիլէ չօգ թէէսիր էթտի . Պիր մէրքէպէ պին-
միշ օլարազ չէհիրէ եազլաշտըղընտա քէնտի՝ արապասընա պինմիշ
վէ փէտէրի իլէ պէրապէր կէզմէյէ չըզմըշ օլան զապթիլէ միւտիւ-
րիւնէ րասթ կէլտի . օլ տալի Փօլիգարփօսու քէնտի՝ արապասընա
պինտիրէրէք միւլայիմանէ « Իմբէրաթօրա Րապպըմըզ իւնվանընը վէր-
մէքտէն վէ գուրպան քէսմէքտէն նէ՞ զարար կէլիր » տէյիւ սօրմուշ
տուր . Փօլիգարփօս էվվէլա սիւքիւթ էտիպ՝ զապթ իլէ միւտիւրիւտահա
դիյատէ անա իպրամ էթտիյինտէ՝ միւլայիմանէ « Պանա նասիհաթ վէր-
տիյինիգէ կէօրէ եալիմայաճաղըմ » տէտի : Անլէր անը գանտըրմա-
յաճաղլարընը կէօրտիւքլէրինտէ զազապա կէլիպ՝ անա սէօյէրէք
չիտտէթ իլէ՝ արապատան աթտըլար : Վալինին հուզուրունա իհպար
օլունտուղունտա՝ էհալինին ֆէրիատը « Ալլահըզլար ըէֆ » օլունա-
լար » տէյիւ՝ քէնտիսի տէ տէսին վէ պէօյլէճէ քէնտի տինինի թէրք
էթմիշ օլտուղունու իսպաթ էթսին տէյէրէք վալի թարաֆընտան
իպրազ օլունտուղունտա՝ Փօլիգարփօս ճէմա՛աթա պազըպ՝ վէ փար-
մաղը իլէ անլէրէ իշարէթ էտէրէք , վէ ահ չէքիպ կէօղիւնիւ կէօյէ
տօղրու գալտըրարազ « Ալլահըզլար ըէֆ » օլունալար » տէմիշ տիր :

Անտէն սօնկրա վալի անա « Եէմին էյլէ , Բրիստոսա պէտտուէ'ա էյլէ վէ սէնի սալը վէրիրիմ » տէտի : Փօլիգարիօս ճէվապէն' « Անա 86 սէնէ գատար խզմէթ էթտիմ վէ խայր օլանտան մա'ատա պանա հիւ պիր շէյ էթմէտի : վէ նաւըլ ա'ա պէտտուէ'ա էտէյիմ : Բապալըմ վէ ինլաքեարըմ տըր տէտի : Վալի եինէ անա իպրամ էթտիյինտէ , Փօլիգարիօս ճէվապէն' « Աչըգտան սունա սէյլէրիմ քի պէն իրիսթիյան իմ , վէ իրիսթիյան թա'լիմաթը նէ օլտուղունու պիլմէք իսթէրիսէն , պանա պիր վազըթ թա'յին էյլէ վէ տինկլէ » տէտի : Վալի տախի Փօլիգարիօսու սալը վէրիմէք իսթէտի իտէ տէ , անըն իրիսթիյան իմ տէյիւ իգրար էթտիյինի իլան էթտիյինտէ , Փօլիգարիօսուն գաթլի էհալի թարաֆընտան մաթլուպ օլունմուշ տուր : էթրաֆընտա ոթէշ եանմաղա պաշլամաղտան էվէլ տու'ա էտիպ' « Եա Բապալ Ալահ էլ գատիր' սէվկիւլիւ օղուն Յիսուս Բրիստոսուն փէտէրի , քի անըն վասիթասը իլէ սէնին թարաֆընտան քէնտին հազգընտա մա'լիւմաթ քէսպ էյլէտիք : մէշքէրին վէ սէնին հուզուրի մուգատտէսինտէ մէվճիւտ օլան սալիւլէրին վէ պիւթիւն քեայինաթըն Ալլահը , սանա թէշէքքիւր էտէրիմ քի պէնի պու կիւն վէ պու սու'աթա լայըգ սայտըն վէ պէնի սէնին շէհիտլէրին սայըսընտա գօտուն : սէնին Մէսիհինին քեասէսինտէն իշմէքլիյէ պէնի լայըգ ի'թիպար էյլէտին » տէմիշ տիր :

Թ. Ի. 177 տէ , Լիօն վէ Վիէն շէհիրլէրինտէ օլան թէ'ատտի հազգընտա' պու քիլիսէլէրտէն քիւշիւք Ասիատա օլան քիլիսէլէրիէ եազըլան պիր մէքթուպտան մա'լիւմաթ էտինիրիգ , Պու թէ'ատտինին պաշլանկըճընտան էվէլ պիլէ իրիսթիյանլար ճէֆայա միւպթէլա օլմագսըզըն շէհրին մէյտանլարընտա կէզէմէզլէր իտի : էվէրի եաղմա օլուր իտի : վէ իրիսթիյան տէյիւ թա'զգիգ օլունանլար հապսա իլգու օլունուրլար իտի : Իմէրաթօրուն էլլիսի օրսյա կէլտիյինտէ իրիսթիյանլարըն իսթիւնթագ օլունմալարը զայէթլէ քէսքին վէ հիպէթլիւ իսքէնճէլէր իլէ միւպաշիրէթ օլունտու :

Շամմաս Սանթթօս վէ Աթալօս վէ սաիր միւ'թէպէր զաթլար , պախուսուու Պլանտինա իսմինտէ պիր ճարիէ Ֆէվգիւլ'ատէ վէ եալընըզ իմանտար օլան զաթա մախսուու ճէսարէթ վէ մէթանէթի մէմտուէէ կէսթէրտիլէր : Գըզընշ պագըր թտապաղալարընը ճէսէտին էն նաղիք եէրլէրի իւզէրինէ պասըպ , մէրհամէթսիգ վէճիլ իլէ գամշըլայըպ թա'վանմըշ պիր տէմիր սանտալլիյա իւզէրինէ օթուրթտուգտան սօնկրա' պիր վազըթ իշիւն երրթըճը հայվանլարա տախի աթտըլար , վէ արթըգ տահա զլյատէ իսքէնճէյէ տայանմաղա թագաթլարը գալմասըզընտան անլէրի էօլտիւրիւրլէր իտի :

Պլանտինա սապահտան ագչամիս գատար հէր նէվ' իսքէնճէյէ տայանըպ' ճէսէտի տախի շաք շաք օլմասը իլէ' իսքէնճէ էտիճիլէր տէ եօրուլտուգլարընտա , եէնիտէն գուվէլէթ վէ ճէսարէթի բուհա-

նիյէյէ մագհար օլարագ «Խրիսթիյան իմ՝ վէ արամըզտա հիչ պիր քէօթիւ չէյ իշլէնմէմիշ» տէյիւ չէհատէթ վէրտի՝ Բէնտիսի իլէ Փօնթիքօս իսմինտէ օն պէշէ եռչընտա պիր օղան չօճուղու կիւնտէն կիւնէքէնտի արգատաւչարընըն գաթլ օլունմասընա միւշահատէ էթտիքտէն սօնկրա՝ պու թէ՛ատտիտէ սօն չէհիտլէր օլարագ գաթլ օլունտուլար։ Օնլարտան էվվէլ Փօնթինօս Էփիսգօփօս հիյպէթլի պիր վէճհ իլէ իսքէնճէ չէքտիքտէն սօնկրա՝ գաթլ օլունմուշ իտի։ Շէհիտլէր օլ գատար չօգ իտի քի, պիր միւտտէթ իշիւն անլէրին ճէսէտլէրի տէֆն օլունմամըշ։ Փագաթ էնճամ անլէրի թօփլայըպ եագմըշլար։ վէ թէ՛ատտի էտիճիլէրին զիւյիւմիւնճէ՝ միւսթագիլէն զըյամէթ էթմէլէրին մէն՝ էթմէք իշիւն՝ եանմըշ չէհիտլէրին քիւլիւնիւ թօփլայըպ Ռօն ըրմաղընա աթմըշլար։

Թ. ի. 147 տէ Մարգօման թայիֆէսինէ գարշը մուհարէպէ օլտուղունտա՝ Եըլտըըմթէսիլէ օլունմուշ պիր ալայ պուլունուպ՝ օ ալայ իշինտէ պիր չօգ Խրիսթիյան՝ աւքէրլէրի տախի վար իտի։ Պիւթիւն՝ աւքէրլէր սու գըթլըղընտան թէլէֆ օլմագ գօրգուսունտա իքէն՝ Խրիսթիյան՝ աւքէրլէրին տու՝ասը իլէ եաղմուր եաղըպ՝ սուսուղլուգտան գուրթուլտուլար։ վէ պունուն իլէ պէրապէր վուգու՝ պուլան չէտիտ ֆուրթունա տիւշմանլարը էօյլէ գօրգութտու քի Ռօմալըլար զալէպէ էթտիլէր։ լաքին իմքէրաթօր պու եարտըմը քէնտի իլահը թիօսա վէրիպ՝ Ռօմատա անա թաշտան եէնի պիր փութ տիքտի։

Մարգօս Աւրէլիօսուն իմքէրաթօրլուղունտան սօնկրա՝ Խրիսթիյանլարըն ահվալի թէպաիլ օլտու, վէ պիրագ վագըթ էփ էյի միւյէսսէր կէօրիւնիւր իտի։

Թ. ի. 180—192 տէք իմքէրաթօր օլան Գօմիօտօս՝ քէնտիսի եարամագ վէ քէօթիւ իտի իսէ տէ, քէնտի գէվճէսի օլան Մարշիանըն թէսիրաթը խայրիէսի սէպէպինտէն Խրիսթիյանլարա միւսա՝տտէ էթմիշ տիր։ Հէրանօսուն չահատէթինէ կէօրէ՝ իմքէրաթօրուն սարայը վէ իսգվէթի գաթիյէսինտէ Խրիսթիյանլար պուլունուր իտի։ Փագաթ եինէ պա՝զը եէրլէրտէ Խրիսթիյանլար թէ՛ատտի չէքէրլէր իտի։

ԱԼԹԸՆՃԸ ԹԵ՛ԱՏՏԻ

Թ. ի. 193—211 տէք Սէպթիմօս Սէվէրօս իմքէրաթօր օլուպ՝ էվվէլա քէնտի Խրիսթիյան քէօլէսիին վասիթասը իլէ պիր խասթալըգտան չիֆա պուլտուղլու իշիւն՝ Խրիսթիյանլարա միւսա՝տտէ էթմէյէ մէյլ էտէր իտի։ Փագաթ սօնկրա սու ի նաղար իլէ անլէրէ պագմաղաս պաշլատը։ վէ Թ. ի. 202 տէ Եհուտիլէրին քէնտի տինլէրինի թէք իլէ

տինի Մէսիհի գապուէ կթմէլէրինի մէն՝ էտէճէք պիր գանուն իլան էյլէտի : Թէ՛ատտի Մըըրտա վէ չէմալի Աֆրիգատա էն զիյատէ չիտտէլ՝ քէսպ էյլէտի : չէհիտլէրին իման վէ մէթանէթի բուհանիէ իլէ իսքէնճէ վէ էօլիւմէ թէհամիւլ էթմէլէրինէ պիր նուսունէ տէ- յիւ պիրիսինին նագլիյէթինի զիքր էտէրիզ :

Փէրփէթուա 22 եաշընտա պիր գարը օլուպ՝ քիւչիւք չօճուղու մէմէտէ իքէն թէվզիֆ օլունտու : Անըն վալիտէսի Նրիսթիյան օլ- տու իսէ տէ , փէտէրի տահա փութփէրէսթ իտի , վէ Փէրփէթուա անըն սէվկիւլիւ չօճուղու իտի : Փէրփէթուա գապլիյէ հուզուրունա ճէլպ օլունտուղունտու փէտէրի եանընա կէլիպ՝ իմանընը թէլք էթ- սին տէյիւ անա իպրամ էյլէտի : Փէրփէթուա օրատա պուլունան պիր տէսթիյէ իշարէթ էտիպ՝ « Պունա տէսթիտէն մա՛տա պիր իսմ վէրէպլիլրիլիմ՝ խայըր . նէ տէ քէնտիմէ Նրիսթիյան իսմինտէն պաշգա պիր իսմ վէրէպլիլրիլիմ » տէտի : Քէնտիսի տինի մէսիհիյի հէ- ման եէնիտէն գապուէ էթմիշ օլտուղունտան անճագ օլ վագըլթտա վաֆթիլ օլունտու : « Վաֆթիլ օլունտուղունտա Բուհ իւլ Գուտ- սուն տէլլիլէթի իլէ անճագ սապր իչիւն տու՛ա էյլէտիմ , » տէմիշ տիր : Պիր գաշ կիւն սօնկրա քէնտիսի իլէ պիր րէֆիգէ՝ Ֆէլիսիթաս իսմինտէ զընտանա իլգա օլունտուլար : Փէրփէթուա իգրար էթմիշ իտի քի « Թէճրիւպէմճօգ աղըր իտի . անըն կիպի գարանըգտա աս- լա պուլունմամը իմ . մահպուսլարըն քէսթիլինտէն հասըլ օլան թէ- համիւլիւլիւ սըճագլըգ , 'ասքէրլէր թարաֆընտան չէքտիյիմիլ ճէֆա վէ չօճուղում իչիւն տույտուղում իգթիլրիպ պէնի մէյուսիյէթէ տիւ- չիւրտիւ » : Ֆագաթ չումմասլարըն չալըշմալարը իլէ օլէհրտէն չը՝ գարըլըպ՝ տահա զիյատէ րահաթճա պիր եէրէ գօնուրտուգտան սօն- կրա , վէ չօճուղունու ետնընա ալտըղընտա՝ « Ձընտան պանա սարայ օլմուշ տուր » տէտի : Իսթինթագ օլունտուղունտու փէտէրի զայլէթ- լէ թէսիլի վէ տայանըլմագ եալվարմալար վէ կէօղ եաշլարը իլէ գը- ղընըն այագլարընա գափանարագ քէնտի խաթրը իչիւն վէ էօքսիւզ գալսճագ չօճուղունուն խաթրը իչիւն րիճա էյլէտի քի պու գատար ինատ էթմէյէ : « Մէհքէմէյէ իհգար օլունտուղունտա նէ վուգու՝ պուլսճագը Ալլահըն միւրատընտան ասըլը տըր . զիրա քէնտի գուվ- վէթիմիլ իլէ տէյիլ իլա Ալլահըն գուտրէթի իլէ սապիթ գալըրըգ » տէմիշ տիր : Վալի տաթի Փէրփէթուայա խիթապէն՝ « Փէտէրինին ագ սաշընա աճըլըպ՝ քէնտի գալալը չօճուղունա մէրհամէթ էյլէ . իմ- բէրաթօրուն ուղուրունա գուրպան թագաթիմ էյլէ » տէտի : Փէրփէ- թուա՝ « Պունու եափումամ » տէյիւ ճէվապ վէրտի , Վալի « Նրիսթի- յանիւրըն » սիւալ էտինճէ , « էվվէթ , Նրիսթիյան իմ » տէյիւ . ճէ- վապ էյլէտի : Պունուն իւզէրինէ եագընտա վուգու՝ պուլսճագ տիւ- յիւն զիյաֆէթիւնտէ էհալինին քէյֆի իչիւն եըրթըճը հայվանլար էօնիւնէ աթըլմագ իւգրէ եինէ զընտանա իլգա օլունտուլար , վէ իւ-

հիլէր սէօյլէմէք իլէ կիթտիքտէն սօնկրա՝ Ֆէլիսիթաս տօղուրաճագ ալլըլարա թութուլուու : Զընտանճը օնա իսթիհգա էտէրէք տէտիքի «Շիմտի պու գատար աղրըլար չէքէր իսէն եըրթըճը հայվանլարա աթըլտըղընտա նէ՞ եափաճագսըն » . Ֆէլիսիթաս անա ճէվապէն՝ « Շիմտի չէքտիյիմ էլէմլէրի պէն չէքիյօրում . օլ գէման խաթրը իչիւն էլէմ չէքէճէյիմգաթ պէնիմ իլէ պէրապէր օլուպ՝ քէնտիսի իչիւն էլէմ չէքտիյիմտէն՝ քէնտիսի օլ էլէմտէն հիսսէտար օլաճագ տըր » , տէտի . Պիր էսքի 'ատէթէ կէօրէ թէ՛ատտի էտիճիլէր պու չէհիտլէրի փուլթլարըն 'իպատէթինէ մախսուս էլպիսէ իլէ կիյտիրիպ՝ վէ պէօյլէճէ օնլարը գաթլէթմէք նիյէթինտէ իքէն՝ չէհիտլէր տէտիլէրքի «Պէօյլէ մէքրուհիլէթլէրտէն գուրթուլմագ իչիւն էօլմէյէ րազի օլտուղումուզ հալտէ պունու էթմէնիզ հագգլը՞ մը տըր » : Թէ՛ատտի էտիճիլէր պու նիյէթին իճրասընտան վագ կէչմէյէ մէճպուր օլտուլար : Պու չէհիտլէր հայվանլար վասիթասը իլէ փարալանտըգտան սօնկրա՝ թէսլիմի րուհ էթմէք իւզրէ իքէն՝ 'ատէթլէրի իւզրէ իրիսթիյան մուհապպէթ էօփիւշիւ իլէ վէտալաշտըլար :

Թ . Ի . 211—217 էտէք Բարագալա , վէ Թ . Ի . 218—222 էտէք Հէլիօկապալուս Իմէրաթօրլարըն վագթինտէ իրիսթիյանլարա միւսա՛ատէ օլուր իտի :

Թ . Ի . 222—233 էտէք Ալէքսանտըր Սէվէրօս՝ օլ սալիհ Իմէրաթօրուոն քէնտինէ մախսուս օլան միւրէքքէպ տին այն ու 'ատէթլէրինտէ տինի մէսիհիլի տալիս գապուլ էթմիշ տիր . Բէնտի իլահլարընըն սուրէթլէրի արասընտա Աբրահամըն վէ Յիսուսուոն սուրէթլէրի տալիս պուլունուպ՝ Գրիստոսուոն 'իպատէթինէ պիր 'իպատէթխանէ եափմագ մէրամընտա իմիշ . Փագաթ եինէ տինի մէսիհի հիւքիւմէթճէ վէ րէսմէն միւսա՛ատէլի տէյիլ իտի :

ԵԵՏԻՆՃԻ ԹԵ՛ԱՏՏԻ

Թրաքիալը Մաքսիմիանօս Թ . Ի . 233—238 էտէք Իմէրաթօր օլուպ՝ Ալէքսանտըր Սէրվէրօս 'ալէյհինէ 'ատապէթլի օլտուղումտան , իրիսթիյանլարա թէ՛ատտի էտէր իտի . Փագաթ թէ՛ֆսիլաթ իլէ պու եէտինճի սայըլան թէ՛ատտիլի պէյան էթմէք լազըմ տէյիլ տիր :

Թ . Ի . 238—244 էտէք Ղօրտիանօս , վէ Թ . Ի . 244—249 էտէք Ֆիլիպօս Իմէրաթօրլարըն սայէսինտէ իրիսթիյանլարա միւսա՛ատէ օլուր իտի :

ՍԷՔԻԶԻՆՃԻ ԹԷ՝ԱՏՏԻ

Տէքիօս Իմբէրաթօրուն էյամը Թ. Ի. 249—251 էտէք օլտու : Պու էյամուս վուգու՝ պուլան թէ՛ատտի՝ օնտան էվվէլ վուգու՝ պուլան թէ՛ատտիլերին ճիւմէսինտէն՝ ումուսի վէ շիտտէթլի խտի : Քիրբիյանն օվէ Իսքէնտէրիէլի Տիօնէսիօուն նազլյէթլերինտէն Իմբէրաթօրուն ֆէրմանը նէ օլտուղու անկլաշըլըր : Պու թէ՛ատտիտէն միւրաստ տախի տինի մէսիհիյի պիլքիւլլիյէ կէր երգիւնտէն տէֆ՝ էթմէք իտի : Մուսայէն վազըթտա հէր էյալէթտէ պուլունան իրիսթիյանլարըն կէլիպ 'ալէնէն գուրպան քէամէլէրի էմր օլունտու : Ֆիրար էտէնլէր էպէտէն մէնֆի սայըլըպ՝ մալ վէ էմիսքլարը հիւքիւմէթ թարաֆընտան գապթ օլունուր իտի : Փիրար էթմէյէնլէրէ էն գլյատէ քէսքին վէ տէվամի Իսքէնճէլէր իլէ իմանլարընը թէրք էթսինլէր տէյիւ իպրամ օլունուր իտի : Հիւքիւմէթին մաթլուպունա ըրիզա վէրմէյէնլէր , պախուսուգու էփիսգուօիօսլար վէ սայիր քիլիսէ խատտէմէլէրի գաթլ օլունտուլար : Պա՛ղը իրիսթիյանլար ևա գուրպան քէստիլէր ևախօտ քէստիլէր տէյիւ փարա իլէ մէմուր թարաֆընտան պիլի իլմի խապէր ալմըշլար : պուլնլարըն քէաֆէսի իրիսթիյան իամինէ լայըգ տէյիլ տիր տէյիւ քիլիսէտէն քէսիլաթիլէր : Փագաթ պուլուն 'աքսիսի օլարագ լուզումուղ եէրաէ շէհիտ շէօհրէթինի գազանմագ իսթէյէնլէր քէնտիլէրինի մէմուրլարա թէպիւմ էաէրլէր իտի : վէ սալիֆ իւզ գիքր պէյան օլունտուղու միսիլիօ Քիրիստոսուն խաթրը իշխան Իսքէնճէ վէ էօլիւմէ պիլ մէմունիլէյէ լապզի օլանլար փէք չօգ պուլունուր իտի :

Կալլօս Իմբէրաթօրուն վազթինտէ, Թ. Ի. 251—253 էտէք , սէքիզինճի թէ՛ատտիինն պէվպի իթիպար օլունան թէ՛ատտիլէր պուլունուր իտի : Իքի Րօմա էփիսգուօիօսու Քօրնէլիօս վէ Լիւսիօս շէհիտ օլտուլար : Քարթակինէտէ Քիրբիյանն իլէ քէնտի քիլիսէսի թա՛ուն վէ վէպա վազթինտէ քէնտի 'էօմիւրլէրինի թէհիլքէյէ գօյարագ՝ էօլիլէրին չօգլարընը տէֆն էթմէլէրի իլէ էհալինին զազասլընը թէսաքին էտիպ՝ ըրգասընը թահսիլ էաէրլէր իտի :

ՏՕԳՈՒԶՈՒՆՃՈՒ ԹԷ՝ԱՏՏԻ

Վալէրիանն Թ. Ի. 254—259 ատէք Իմբէրաթօր օլուլ էվվէլա՝ Իսքէնտէրիէլի Տիօնէսիօուն շէհատէթինէ կէօրէ սէրայը 'իպատէթ-

խանէյէ պէնկզէր իմիշ. ֆազաթ սօնկրա վիւքեալասընտան օլան Մազրիանօսուն թէսիրաթընտան նաշի՝ իրիսթիյան քիլիսէսինն հէլաք էթմէք գաստընտա օլմուշ տուր :

Թ. Ի. 257 տէ քիլիսէ խատէմէլէրիննի նէֆի էտիպ՝ էօլիւմ թէհտիտի իլէ իրիսթիյանլարըն թէհէմիւ՝ էթմէլէրիննի եասագ էթտի. ֆազալ՝ Բիբրիյանօս վէ Տիօնէսիօս կիպի էփիսգօփօսլար մէնֆի օլտուգլարընտա մէքթ ուսլար վասիթասի իլէ մէմուրիյէթլէրիննի իճրա էթտիլէր :

Թ. Ի. 258 տէ ճիւփէ էփիսգօփօսլար , Երէցլէր վէ Շամմասլարըն անիտէ գաթլ օլունալարըն էմի օլունտու . վէ իրիսթիյան մէճիս ա՛ղալարը մանսուպտան ՛աղլ օլունուպ՝ վէ իմանլարընը թէհք էթմէտիքլէրինտէ գաթլ օլունտուլար : Բօնա էփիսգօփօսու Սիքսթօս 4 չամմոս իլէ էվիլէա չէհիտ օլտու : Բիբրիյանօս տալիս վալի թաւրաթընտան «Իլաշլարըն տիւչմէնի վէ զայրի մէշրու՝ պիր ճէմա՛աթըն նազըրը» տէյիւ գաթլ օլունտու : Գէնտի քիլիսէսինն պիր մէքթուպ իլէ վէտալաշտըգտան սօնկրա՝ մէմուռիյէթլէ վէ Ալահա թէշէքքիւր էտէրէք թէսլիմի ըուհ էյլէտի :

Թ. Ի. 259 տա Իմբէրաթօր ֆարսիլէր թարաֆընտան էսիր թուլթուլա՝ թէ՛ատաի խիթամ պուլտու :

Վալէրիանօսուն օղու Կալիխանօս թախթա նայիլ օլտուղունտա , եա՛նի՝ Թ. Ի. 259 տա , պիր ֆէրման իլէ , վէ ըէսմի իթիպար օլունսա՝ իլք տէֆա օլարագ , իրիսթիյանլարա վէ իրիսթիյան քիլիսէսինն վէ տիննի մէսիհինինն այն ու ՛ատէթլէրինն իճրաընա միւսա՛ատէ էյլէտի . ա՛նըն հիւքիւմէթի Թ. Ի. 259—268 էտէք սիւրտիւ : Անըն խալէֆէսի Աւրէլիանօս տա Թ. Ի. 270—275 էտէք Իմբէրաթօր օլուպ՝ իրիսթիյանլարա ՛ատալէթ էյլէտի իսէ տէ , Էինն տիննի մէսիհի միւսա՛ատէլի օլտուղունու թանըմըղա մէճպուր օլուր իտի , չէյլէ քի Տէքիօս վագթիւնտէ վուգու՝ պուլան ՛ուսումի թէ՛ատտիտէն աթի իւզ գիքր պէյան օլունաճագ օնունճու վէ հէփսինտէն տէրէճէսիզ չիտտէթլի թէ՛ատտիյէտէք՝ տիննի մէսիհինինն ինթիշար օլունուպ մէթանէթ վէ գուվիլէթ քէսպ էթմէք միւհէթի վար իտի :

ՕՆՈՒՆՃՈՒ ԹԷ՛ԱՏՏԻ

Տէօքլէթիանօս Իմբէրաթօր Թ. Ի. 284—305 էտէք Մաքսիմիանօս իլէ պէրապէր , վէ Թ. Ի. 292 տէն սօնկրա օնլարըն վէքիլէրի Բլորօս վէ Ղալէրիօս իլէ պէրապէր հիւքիւմէթ սիւրտիլէր : Ղալէրիօս Տէօքլէթիանօսուն տամատը օլուպ՝ իրիսթիյանլարըն տիւչմա

նը իտի. վէ թէ՛ ատտի իտիճի օ իտի : Բէնտիտի զայրէթլի վէ ճէ-
սարէթլի օլտուղունտան իւթիյար վէ գարարսըզ օլտն գայն իւ-
տէրինի գանտըրըլ՝ Թ. Ի. 298 տէ 'աւքէրլէրին ճիւմէսի թարա-
ֆընտան գուրպան թագտիմ օլունմայը տէյիւ ֆէրման չըգարտը :
Պունուն իւզէրինէ Թ. Ի. 303 տէ թէ՛ ատտի չիտտէթ իլէ պաշլատը :
Ֆէպր. 23 տէ Իզմիտտէ պուլունան կիւզէլ վէ ճէսիմ վէ միւզէյյէն
'իպատէթխանէյի երզըլմըշ, վէ իչինտէ պուլունան Բիթապը շէրիֆ
էլ եազը նիւսիլէրինի եազմըշլար. օնտան սօնկրա Իմքէրաթօրուն
ֆէրմանը 'իլան օլունտու.թի՝ իրիսթիյանլարըն ճիւմէ ճէմա՝աթլարը
տաղըլըլ՝ հէփ 'իպատէթխանէլէրի երզըլալար վէ Բիթապը շէրիֆ
նիւսիլէրի եանալար, իրիսթիյանլար իւթպէ, մանսուպ վէ հու-
գուզլարընտան մահրում գալալար, իրիսթիյան քէօլէրինէ ազատ օլ-
մադ իւմիւտիւ ասլա օլմայա, վէ պիւր իրիսթիյան, իսթինթա-
գընտա քէնտի իմանընը թէրք էթմէզսէ, իսքէնճէյէ միւպթէլա օլա
Իմքէրաթօրուն սէրայընտա եանկըն գուհուր էթալիլնտէ՝ Ղալէրիօս
իւրիսթիյանլարը նահագ եէրէ իթհամ էտիպ՝ թէ՛ ատտիլէ չիտտէթ
վէրտի : Բէնտի Բիթապի շէրիֆ նիւսիլէրինի թէպիմ էտէնլէր խի-
յանէթ էթմիլլէր տէյիւ քիլիսէտէն քէսիլտիլէր :

Իքինճի պիւր ֆէրման ճիւմէ քիլիսէ խառնէլէրինին հապսա իլզա
օլունմալարընը էմի էթտի : Իիւչիւնճիւ ֆէրմանըն իգթիլզսընա
կէօրէ՝ օնլարը գուրպան թագտիմ էթմէքիլէ հէր վէճհիլէ գօր էթ-
մէք էմի օլունտու : Տէրտիւնճիւ ֆէրման պունու ճիւմէ իրիսթի-
յանլարա էթտիլմէք իչիւն իտի : Օլ վէմանտան իթիպարէն թէ-
'ատտիլէրին էն զիյատէ գանլը վէ տէվամիսի չիտտէթ քէսպ էյլէտի
իւրիսթիյանլարը գաթլ էթմէք խուսուսունտա հիչ մանի՝ օլմայըլ՝
իւրիսթիյանլարըն փու թիֆէրէսթ տիւշմանլարը եըրթըն հայվանլար-
տան զիյատէ գուլտուղանըլ՝ իֆրաթ տէրէճէսինտէ թա՛րիֆ գա-
պուլ էթմէզ մէրհամէթսիլլիք վէ ինսանլէթսիլլիք իչլէրլէր իտի :

Էլսէպիօսուն ըէյ իւլ 'այն շէհատէթինէ կէօրէ տէֆ'ա պէ տէֆ'ա
տտէմլէր եօրուլմայըլ՝ եէնի մա՛գուլէ իսքէնճէ վէ գաթլը իճատ
էթմէյէ մէճպուր իտիլէր, չիւնքիւ եըրթըն հայվանլար ատէմլէրի
փարալամագտան պըզմըշ օլուպ, տահա օնլարա տօգունմալար ի-
տի : Այը վէ գափլանլար շէհիտլէրին գանընը իչմէքտէն եիւզ շէ-
վիրտիլէր : Իզմիտտէ պուլունան Իմքէրաթօրուն սարայընըն խզմէթ-
ճիլէրի արասընտա Պէտրօս իսմինտէ պիւր իրիսթիյան՝ էթի. քէմիք-
լէրինէ գատար գամըլանմագլա չըգարըլմըշ տըր. վէ օնտան սօնրա
սիրքէ իլէ թուզտա եայգանըլ՝ ճանը տահա վիւճիւտտէ գալտըլընը
կէօրտիլէր իսէ, օնու եալաշճա պիւր աթէշ իլէ թէպիլմի լուհ էտին-
ճիլէ գատար եազտըլար : Մէհքէմլէր էօնիւնտէ մէզպահլար եա-
փըլ՝ հէր քէս տալասընը ֆասլ էթտիլմէք իչիւն գուրպան 'արզ
էթմէյէ մէճպուր իտի : Շէյլէ քի հիչ պիւր իրիսթիյան պիւր մատտէ-

յի հազգ իլէ հիւքիւմէթճէ կէօրմէյէ իւմիւտիւ օլմաուը : Թէ՛ատտի էտիճիլէր խրիսթիյանլարը օլ գաուար չօգ պուլտուլար քի՛ պիրէր պիրէր օնլարը էօլաիւրմէքլէ նիհայէթի օլմայաճաղը աշիքետար օլուպ՝ պիւթիւն ճէմա՛սթլարը պիրտէն հէլաք էթմէք իչիւն պէօյի՛ք աթէշէր եազարլար իտի : Պա՛ղը տէֆ՛ա պիր մաքինա իլէ վիւճիւտիւն ճիւմէն ա՛ղալարը պիրի պիրինտէն չէքիւմէք իլէ յորըլլուր : Էրիմիշ գուրշուն տէրիլէրի իւզէրինէ ազըտըլըր իտի : պա՛ղը աշաղը օլարագ սալպ օլունուրլար իտի : պա՛ղը տէֆ՛ա թէհամիւլ էտէպիլտիքլէրի գաուար իսքէնճէ չէքտիքտէն սօնկրա՛ եարալարընա տիգգաթ իլէ սազըլու պաղալտըզլարընտա , թէքրար իսքէնճէլէնտիլէր : Պա՛ղըլար , նաղիք թարզ իլէ պէօյիւմիւշ խաթունլար պիլէ , էլպիսէտէն սօյուլուպ՝ պիր աղաճըն պիր տալընա պիր այագ վէ պաշգա տալընա օլ պիր այագ պաղլանըպ՝ տալլարըն գօյվէրիւմէսի իւզէրինէ վիւճիւտ իքի շաղգ օլմուշ սուր : Էլ հասըլչէյթանըն գաուտ վէ հիւնէրինտէն նէչէթ էտէն վէ չէյթանի ինսանըն խայալընա կէլէն թիւրլիւ թիւրլիւ իսքէնճէլէր իլէ եիւզլէրճէ , պինլէրճէ վէ օն պինլէրճէ խրիսթիյանլար գաթլ օլունուպ՝ չէհիտ օլտուլար : Փրիւքիատա պիր չէհիլին քեաֆէի էհալիսի պիրտէն եանմըշլար : Թէ՛ատտի էտիճիլէր տիւսնէ չէյթանլէթիւնտէ գաթլ էթմէքտէն եօրուլուպ օսանտըզլարընտա՝ խրիսթիյանլարըն պիր կէօյիւնիւ չըգարըպ՝ եախօտ պիր ա՛ղա քէսիպ մաուէն եէրլէրինէ եօլլամըշլար : Էլսէպիօսուն չէհատէթինէ կէօրէ գըլըճլար պիլէ չօգ գուլանըլտըղընտան՝ քէօրլէնմիշ վէ գըրըլմըշ : նիհայէթիւ էմր թէ՛ատտի էտիճիլէր տէ պիլքիւլիւյէն եօրուլուպ օսանմըշ օլարագ իշի էլտէն պրագտըլար : ամա խրիսթիյանլար թէսիլմի րուհ էտինճիլէ գաուար իլահիլէր թէրէննիւմ էտիպ՝ Ալլահա համու վէ թէչէքքիւր էտէրլէր իտի : Բօմա չէհիլինին գուրպինտէ պէօյիւք վէ պիրի պիրինէ պիթիլիք մաղարալար պուլունուպ՝ խրիսթիյանլար էվիլէր թէ՛ատտիլէր վագթընտա օրոյա ֆիրարի էտիպ , օրատա հէմ իգամէթ էտէր հէմ իպատէթ էտէրլէր իտի : վէ պիր չօգ միւտտէթ օրատա սէլամէթ իւզրէ պուլունտուլար : Փագաթ սէքիլինճի թէ՛ատտիտէն սօնկրա վէ պախուսուս սօն թէ՛ատտիտէ գապիլթէր հէր տէսիսէ իլէ օլ մաղարալարըն մախֆի գափու վէ եօլլարըն էօյրէնիպ՝ խրիսթիյանլարը օրատան տախի գաթլ օլունմագ իւզէրէ մէյտանա չըգարըլլար իտի : Էլ ան խրիսթիյանլարըն օն պինլէրճէ մէզարլարը օրատա պուլունուր :

Էնճամ իմէքրաթ օրուն էմրի իլէ ճիւքիւմէթի երգմագտա օլան խրիսթիյանլարըն իսմի եօգ օլմուշ , տինի մէսիհիի պաթըլ , հէր եէրտէ տէֆ՛ օլմուշ տուրա տէյիւ իլան օլունտու : ամա պուլ իլան պաթըլ վէ քեպիլի իտի : Սլահըն քիլիսէսի նաւըլ ինսանըն գաուտը իլէ հէլաք օլա պիլիր : գաթլ օլունանլարըն եէրինտէ եինէ միւմիլէր պուլունուպ՝ անճագ պիր գաշ սէնէ սօնկրա տինի մէսիհի տէյիւլ , իլ-

լա փութփէրէսթիք Րսմա հիւքիւմէթինտէն տէֆ՝ օլունմուշ տուր ։
 Ղալէրիօս Իմքէրաթօր օլտուգտան սօնկրա վէքիլ թա՛յին էյլէտիյի
 շօլ ութանմաղ Մաքսիմիանօս շարգ թարաֆընտա զայէթլէ գանլը
 վէ ինսանիյէթսիգ պիր թէ՛ատոտի եէնիտէն պաշլատը . պու թէ՛ատ-
 տի իչինտէ սօն չէհիտլէր Փալէսթինտէ թ . Ի . 310 տա պուլուն-
 տուլար ։ Ղալէրիօս իսէ պիր հիյպէթլի վէ թիթսինէճէք իլլէթէ
 թութուլուպ՝ քէնտի ետփտըղը չէյլէր իւզէրինէ տիւշիւնմէյէ մէճ-
 պուր օլարադ իրիսթիյանլարը հէլաք էտիպ՝ տինի մէսիհիյի եէր
 եիւզիւնտէն րէֆ՝ էթմէք ինսանճա միւմքին օլմատըղընը իգրար Էյ-
 լէտի . վէ քէնտի տիւշար օլտուղու իլլէթ իրիսթիյանլարըն Սլազըն-
 տան օլտուղունու տույար իտի . պինտէն 'ալէյհ թէ՛ատտիյի թահ-
 րիք էտէն ճիւմէ Փէրմանլարընը թ . Ի . 311 տէ Փէսիս էյլէտի .
 « իրիսթիյանլարը փութփէրէսթ այն ու 'ատէթլէրինէ զօր իլէ րիւճիւ՝
 էթտիրմէք մէրամլմ վար իտի , տմմա միւյէսսէր օլամատըմ » տէտի
 Օնտան սօնկրա իրիսթիյանլարա՝ քէնտի զամիրլէրինին իգթիզասըն-
 ճա , հիւքիւմէթին սէլամէթինէ մուղայիր պիր չէյ ետիմայըպ տա
 սէլամէթի իչիւն տու՛ա էթմէլէրի շարթը իլէ , Ալլահա 'իպատէթ
 էթմէքիյէ քեամիլէն միւսա՛ատէ վար իտի ։

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ ԴՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՅԱՆԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

ԻՔԻՆՃԻ միւտտէթտէ՝ պիւրինճի միւտտէթտէ պուլունտուզու կիպի
նրիսթիյանլարըն պաշգալարա կէօսթէրտիքլէրի էօրնէքլէր էքսէրլէ
փաք վէ խալիս խտի՝ Սալիֆիւզ գիքը Բէրդէն ուսուլունտան պու իս-
պաթ օլունուր. հէմաէ թէ՛ատտի վազթինտէ տիյանէթի սաֆիյէլէ-
րի պէյան օլունուր իտի. պիլա շիւպհէ պա՛ղը ատէ՛վէր տինի մէսի-
հինին թապի՛աթը բուհանիյէսինի տնկըպամաուրզլտընտան՝ նրիս-
թիյանլարըն ասայիշ վազթընտա պիր մէնֆա՛աթը գաթիյէսի իւփի-
տիւնտէ օլարագ՝ նրիսթիյան իզ տէյիւ իգրար էթմիշլէր. Ամնա
էքսէրլէ վէ հէր եէրտէ նրիսթիյանլարըն հալ վէ հարէքէթլէրինտէն չօգ
վիյատէ փաք վէ էյի իտի :

Էյամը Հափարիւնտէ պուլունան մուհապաթէթ վէ պիւրատէր իւ-
հագըլը վէ իթթիֆագ վէ տէրտտաշլըզ իքինճի միւտտէթտէ տա-
իի պուլունուպ՝ պէլքի զէպէ աշիքեարէն պէյան օլունուր : Օնլա-
րըն տիյանէթի խալիսէլէրի պա՛ղը իշաքէթլէր իլէ պէյան օլունուր .
(1) Իմանա կէլմէզտէն էվվէլ պիր ատէմին կէշինմէսի ֆալճըլըզ Լա-
խօտ սիհիրպաղըզ իլէ, փութլար վէ մէզպաշլար եափմուգ իլէ, եախօտ
սէրկիլէր իլէ օլտու խսէ, վաֆթիւզ օլունմապտան էվվէլ պունլարըն
հէփիսինի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտալար. վէ պունտան պաշգա
Բօմալըլար վէ Եունանիլէր արասընտա ֆէվզէլ՛ատէ շէօհրէթ քէսպ
էթմիշ օլան սէրկի վէ օյունլար պուլունուպ՝ մա՛այէն վազթթլարտա
սայքի պիւթիւն էհալինին տիգգաթընը ճէլպ էտէր իտի. քէյֆ ի-
շիւն օլ եէրլէրէ կիթմէք՝ ումումի պիր՝ատէթ օլտուլունտան՝ օնլար-

տան մահրում գալմագ պէօյիւք պիր շէյ սայըլըր իտի . ֆագաթ ճիւմէ նրիսթիյանլարտան թալէպ օլունուր իտիքի պէօյէ եհրէրէ կիթմէքտէն պիլքիւլիւյէ իճթինապ էյլէյէլէր . շէօյլէ քի վաֆթիդ օլունտուզլարընտա «Շէյթան իլէ օնուն սալթանաթ վէ մէլէքէրինի թէրք էտէրիմ» տէյիւ իղրար էթտիքէրինտէ իշպու գիքր օլունան փուլթիէրէսթ 'ատէթլէրի թէրք օլունմուշ անկաշըլըր իտի . Շէյթանըն 'ասքէրինէ գարշը օլան Ալլահըն վէ Գրիստոսուն ճէնքճիսի պու իգրարը պիր նէպր կիպի թութար իտի :

Նրիսթիյանլարըն պիրատէր մուհապպէթլէրինտէն նէշէթ էթտիքի էսարէթ եախօտ էֆէնտի իլէ քէօլէ միւնասիպիթի պա'գը եհրտէ սուրէթէն գալտը իսէ տէ , հագիգաթէն Նրիսթիյանլար արասընտան գալգմըշ տըր :

Նրիսթիյանլար 'ատէթա փուլթիէրէսթ հիւքիւմէթինտէն մէմուրիյէթ գապուլ էթմէք քէնտի իման վէ տիյանէթլէրինէ գարշը պիր շէյ ի'թիպար էտէրլէր իտի . ֆագաթ սէրկիլէրէ կիթմէք քէյֆիյէթի կիպի պիւթիւն պիւթիւնէ նէհի օլունմամըշ իտի . ֆափազլարըն էվլէնմէմէսի պու միւտտէթին սօնունտա էմր օլունմուշ տէյիլ իտի իսէ տէ , երինէ սայքի պիր 'ոմումի 'ատէթ օլմուշ տուր . վէ Իսփանիատա թ . ի . 503 տէ վուգու' պուլան պիր Սինօտ մէճլիսինին գարարընա կէօրէ էփիսգօփօսլար , երէցլէր վէ Շամմասլար էվլէնմիշ պուլունտուլար իսէ 'ազլ օլունմալը սըրլար . Ֆագաթ պու գարար օլ գէմանըն 'ոմումի 'ատէթինտէն շէյաթ ըիյազէթքեար պիր մէյլ պէյան էտէր , գիրա ինսանլարտան այրըճա օթուրուպ' ասըլ ըիյազէթքեարանէ 'էօմիւր կէշիրմէք 'ատէթի տահա մէյտանա կէլմէմիշ տիր . եալընըզ պէր ատէմ' ճէնուպի Մըսըրըլ Փուլօս իսմինտէ օնպէշ եաշընտա պիր չօճուգ իքէն' Տէքիօս թէ'ատտիսինտէն ֆիրար էտիպ չէօլտէ 90 սէնէ եալընըզճա եաշամըշ տըր . ֆագաթ օլ գէմանլարտա պա'գը Նրիսթիյանլար Գրիստոսուն Մաթթ . ԺԹ . 20 այէթինտէ գիքր օլունան կէնճ վէ գէնկին ըէիսէ վարիյէթինին ֆիւրիւթթ օլունմասը խուսուսունտա օլան էմրի մախսուս քէնպէլէր իշիւն օլտուղունու անլայըպ' հէր շէյի ֆիւրիւթթ իլէ ֆագիւր հալինտէ 'էօմիւրլէրինի կէշիրլէրլէր իտի . պունլար երինէ այրըճա եաշամայըպ' սահիհէն քէնտի վարիյէթ , գուվվէթ վէ վագըթլարընը միւմինլէր իշիւն սարֆ էտէրլէր իտի :

ԳԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

'ԻՊԱՏԵԹԻ ՈՒՄՈՒՄԻՅԷ ՎԷ 'ԻՊԱՏԵԹԻԱՆԵԼԷՐԻ ՏԱՅԻՐ

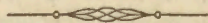
Թ. Ի. 259 ատէք, եա'նի տինի մէսիկիէ ըէսմէն միւսա'ատէ վէ-
րիլինճէյէ գաւտար, էյամը հաւարիիւնտէ պուլունտուղու միսիլլիւ
նրիսթիյանլար 'իպատէթիւեա՛հ՝ գարընտաշլարըն էվլէրինտէ պուլուր-
լար իտի. չօգ տէֆ'ա տախի, պախուսուս Բօմա քիլիսէսի՝ մէզար-
լարտա վէ չէհիտլէրին գապըլարընըն եանընտա թէճէմիւ՛հ էտիպ՝
'իպատէթլէրինի գըլարլար իտի. վէ Թ. Ի. 259 տան սօնկրա 'իպա-
տէթլանէլէր պինա էթմէյէ պաշլայըպ՝ սօն թէ'ատուրի վազթըն-
տա, եա'նի Թ. Ի. 305 տէ չօգ վէ ճէսիւմ 'իպատէթլանէլէրի վար
իտի. Գըլընան 'իպատէթի 'ուսուսմիէ էյամը հաւարիիւնտէ պուլու-
նան 'իպատէթտէն պիր մըգտար մուֆասսալ իտի. եալընըպ՝ Ահտը
'Աթիգտէն տէյիլ իլլա իքինճի տէհրին օրթասընտան սօնղրա տէօրթ
ինճիլտէն վէ տահա սօնղրա Բէսուլլէրին մէքթուպլարընտան տախի
օգուսմազ 'ատէթ օլտու. վէ ճէմա'աթա մա'լիւմ օլան լիսանտա,
եա'նի՝ եա Եունանի՝ եա Լաթինի լիսանտա օգունուր իտի. վէ պու
լիսանլար պիլէ ճէմա'աթա մա'լիւմ օլմատըղը վուգուլինտէ ճէմա'ա-
թըն թա'յին էթուիքլէրի թէրճիւման վասիթասը իլէ թէրճիւմէ օլու-
նուր իտի. օնտան սօնղրա օգունան քէլամլար իւզէրինէ էփիսգօփօս
եախօտ Երէց պիր վա'զ վէրիր իտի. օնտան սօնղրա պիւթիւն ճէմա-
'աթ այաղա գալգըպ՝ սիւքիւթ էտէրէք հէր քէս քէնտիսի իչիւն,
քիլիսէնին սէլամէթի իչիւն, ճիւմէ հնասնլարըն իմանա կէլմէլէրի
իչիւն վէ հիւքիւմէթին ասայիչի իչիւն տու'ա էտէրլէր իտի. պատէ-
հու պիրատէր մուհապպէթի էօփիւչիւ իլէ պիրի պիրինի էօփէրլէր
իտի. օնտան սօնղրա էփիսգօփօս պէրէքէթ տու'ասընը 'արզ էտիպ՝
ճէմա'աթ պիլիթթիֆազ Ամին տէրլէր իտի. 'իպատէթ՝ թա'ամը մու-
գատտէս տյնինին իճրասը իլէ խիթամ պուլուր իտի. Իպթիսատէն
պէրու 'ատէթ օլտուղու կիպի 'իպատէթ իչինտէ վազըթ վազըթ իլա-
հիլէր տախի թէրէնիւմ էտէրլէր իտի. պու իլահիլէր. Տափուտուն
մէզամիրինտէն վէ էսայ. 2. 3. Վահի. Եուհ. Ա. 6. վէ Լուգ. Բ 14
այէթինտէ պուլունան մախսուս համուլարտան վէ պա'ղը պաշգա թէ-
լիֆ օլունան իլահիլէրտէն 'իպարէթ իտի.

Սուրէթ վէ թասվիլլէր պու միւտտէթտէ 'իպատէթլանէլէրէ աս-
լա գապուլ օլունմատըլար. պախուսուս թայիֆէլէրտէն իմանա կէ-

լէնէր իջիւն պու էլզէմ պիր շէյ իտի , եօխսա տինի մէսիհի լայը-
 դը իլէ փութփէրէսթ այն ու 'իպատէթ ուսուլունտան թէֆրիգ օ-
 լունմազ իտի : Իլը էվվէլ իսթիմալ օլունան սուրէթ վէ թէշպիհէր
 էվէրտէ պուլունտուլար . Խրիսթիյանլար փութփէրէսթլէրին հէր
 գապ վէ զիյնէթ իւզէրինէ քէստիրտիքլէրի փութ վէ սաիր թէշպիհ-
 լէրինի ըէտտ էտիպ՝ օնլարըն եէրինտէ սէճտէ իջիւն տէյիլ , անճագ
 թէշպիհաթ վէ զիքը իջիւն , օմուզու իւզէրինտէ պիր գուզու օլան
 պիր չօպան , կէօյէ տօղրու եիւրիւյէն պիր կէմի , պիր կէօվէրճին ,
 պիր պալըգ սուրէթինի իսթիմալ էտէրլէր իտի . պախուսուս պալըգ
 մանասընտա Եունանի քիլիսէսի իսթիա IX Θ Υ Σ իսթիմալ էտէր-
 լէր իտի . պու քէլիմէնին պէշ հարֆը՝ պէշ քէլիմէ իմու էտիպ եա'նի
 ΙΗ Σ Ο Υ Σ Χ Ρ Ι Σ Τ Ο Σ Θ Ε Ο Υ Υ Ι Ο Σ Σ Ω Τ Η Ρ մա'նասը՝
 «Յիսուս Գրիստոս Ալլահըն Օղլու Խէլասքէար» տըր :

Սուրէթլէրի էվվէրտէ իսթիմալ էթմէլէրինտէն սուհուլէթ իլէ
 'իպատէթխանէլէրտէ օնլարը իսթիմալ էթմէլլէ տէօնտիլլէր . վէ
 իւջիւնճիւ տէհրտէ 'իպատէթխանէլէրտէ սուրէթլէր իսթիմալ էթմէ-
 յէ պա'զը եէրլէրտէ պաշլատըլար իսէ տէ , Թ . Ի . 503 տէ Իսփա-
 նիատա էլվիրա շէհիրինտէ վուգու՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի պու եէ-
 նի 'ատէթէ մուզայիր պիր գարար վէրմիշ տիր :

Հաշ իշարէթինի էվվէլա էվլէրտէ վէ սօնդրա 'իպատէթխանէլէր-
 տէ եափարլար իտի . վէ վագթըն միւրիւրիւնտէ պու հաշ իշարէ-
 թինտէ պիր ֆէվզիւլ'ատէ գուվվէթ վար տէյիւ ինանմաղա պաշ-
 ւամըլլար տըր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻԻՆԼԷՐ

Էյամը Հավարիիւնտէ օլտուղու կիպի՝ եէվմի մուգատտէս կիրա-
 կիի աւլէ իտի . օլ կէն'է 'իպատէթի 'ումուլիէ իջիւն թէճէմմիւ՝ էտիպ՝
 Գրիստոսուն էօլիւլէրտէն գըյամ էթմէսինի վէ Բուհ իւլ Գուստուն
 կէլմէսինի զիքը էտէրէք , հէր թիւրլիւ իշ վէ մասլահաթը տիւնեա-
 վիտէն ֆէրաղաթ էտէրլէր իտի . պու միւտտէթին իպթիտալարըն-

տա տախի Եհուտի Խրիսթիանլար Կիրակի իւն պէրապէր Սէպթ կիւնիւնիւ տախի հըֆզ էտէրլէր իտի :

Քրիստոսուն էլէմ չէքմէսինի զիքը էթմէք զըմննտա Խրիսթիանլար չարչամալ իլէ ձիւմա՝ կիւնլէրի «Եարըմ օրուճ» տէյիւ թուլթարլար իտի. եա՛նի՝ իքինտի վազթընա գատար եէմէք եէմէյիպ՝ տու՛ա վէ իպատէթ էտէրլէր իտի :

Փասգալիա եօրթուսու իպթիտատէն վէ ՚հումումէն հըֆզ օլունուր իտի. պունուն վազթը իուսուսունտա Եհուտի Խրիսթիանլար վէ թայիֆէլէրտէն իմանա կէլէն Խրիսթիանլար արասընտա իսթիլաֆ վար իտի. վագա՛ա Քիւչիւք Ասիատա պուլունան քիլիսէլէր չօգճա Եհուտիլէրտէն ՚իպարէթ օլտուղու իչիւն օնլարըն թէսիրաթը իլէ կէրէք Եհուտիլէր կէրէք թայիֆէլէրտէն օլանլար Նիսան մահընըն 15ինտէն ՚իթիպարէն կէրէք Կիրակի օլա կէրէք օլմասա Փասգալիա տէյիւ Եհուտիլէրին էսքի ՚ատէթի իւղէրէ հըֆզ էտիրլէր իտի. թայիֆէլէրտէն օլանլար տայիմա Փասգալիայը Կիրակի կիւնտէ հըֆզ էտէրլէր իտի. վէ Եհուտի Փասգալիա թա՛ամը եէրինտէ՝ թա՛ամը մուգատտէս այնինի իճրա էտէրլէր իտի :

Փասգալիանըն վազթը խուսուսունա մէյտանա կէլմիչ միւֆաւրագաթ իւղէրինէ , թագրիպէն Թ. Ի. 160 տա, միւպահէսէ միւպաշիրէթ էթմիչ տիր : Օլ զէման Իզմիր Էփիսգօփոսու Փօլիգարիօս Բօմա Էփիսգօփոսու Անիքէթօսա զլյարէթ էթտիլինտէ պու մատտէ հազգընտա միւզաքէրէ էթմիչլէր : Անիքէթօս Բօմա քիլիսէսինին հատիլէրինի զիքը էթմիչ վէ Փօլիգարիօս Եուհաննա Բէսուլ իլէ պէրապէր Եհուտիլէրին ՚ատէթինճէ քէնտիսի Փասգալիա զլյաֆէթինտէ հիսսէտար օլտուղունու զիքը էթմիչ տիր. վէ հէր նէ գատար մէրգուլ Էփիսգօփոսլար պիրի պիրինի իլգամ էտէմէյիպ՝ հէր իքիսի քէնտի քիլիսէսինին էսքի ՚ատէթինճէ հարէքէթ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ պու իսթիլաֆ օնլարըն պիրատէր մուհապպէթ վէ իլհազըղընը պօզմամըչ տըր. վէ Փօլիգարիօս Անիքէթօսուն տա՛վէթինէ կէօրէ Բօմա քիլիսէսինտէ թա՛ամը մուգատտէս այնընը իճրա էյլէտի. ամնա օլ վազըթտան սօնկրա Քիւչիւք Ասիա քիլիսէլէրի իչինտէ թայիֆէլէրտէն օլան Խրիսթիանլարըն Փասգալիանըն վազթը խուսուսունտա ՚ատէթլէրինտէն տօլայը շիւպհէ օլունուլ , թագրիպէն Թ. Ի. 170 տէ, ըէսալէլէր Էփիսգօփոսլար թարաֆընտան թէլիֆ օլունմուչ տուր. եինէ թագրիպէն Թ. Ի. 196 տա , Քիւչիւք Ասիա Էփիսգօփոսլարը իլէ Դարպ քիլիսէսի Էփիսգօփոսլարը , պախուսուս Էֆէսուս Էփիսգօփոսու Փօլիքրաթէս վէ Բօմա Էփիսգօփոսու Վիքթօր արասընտա միւհատէլէ , միւնազա՛ա պիլէ պու մատտէ իւղէրինէ գօփմուչ տուր. վէ Վիքթօր Անիքէթօսուն էյի էօրնէյինի էյլէ ունուլմուչ տուր քի Քիւչիւք Ասիանըն քիլիսէլէրի իլէ ՚ալագա գաթ՝ էթմիչ տիր. վէ հէր նէ գատար սաշգա Էփիսգօփոսլար , խոնու-

սէն Լիօն վէ Վիէն Էփիսգօփօսու Հիրէնօս՝ Վիթթօրա պու գաթի 'ի 'ալազա խուսուսունտա եիւզ վէրմէյիւլ օնու պէօյէ պիր շէյտէ տէվամէթմէսին տէյիւ գանտըրմաղա չալըշտըլար իսէ տէ, եիւնէ պու միւտտէթին սօնունատէք մէգքիւր իթթիֆազսըլըզ պազի գալմըշ տըր :

Փասգալիատան էլլի կիւն սօնղրա 'իտուլխամսէյն 'ումումէն հըֆզ օլունուր իտի . վէ մէմուլ օլունաճազ շէյ տիր քի Րուհ իւլ Գուտսուն կէլմէսի Եհուտիլէրին Փէնթէգօսթա կիւնիւնէ թէսատիւֆ էթտիյի իշիւն ճիւմէ Խրիսթիյանլար , կէրէք Եհուտիլէր կէրէք Եունանիլէր , օլ կիւնիւ հըֆզ էտէրլէր , վէ Փասգալիատան Փէնթէգօսթայա գատար օլան պիւթիւն միւտտէթ 'Բրիստոսուն պիր զիքրի իշիւն մուգատտէս սիր էյամ տէյիւ հըֆզ օլունուր իտի :

'Բրիստոսուն վէլատէթ կիւնիւ իքինճի միւտտէթտէ տաՀա եալընըզ նատիրէն հըֆզ օլունուր իտի . զիրա օլ վազթըն Խրիսթիյանլարընըն էֆքեարընա կէօրէ 'Բրիստոսուն վէլատէթի տէյիլիլա օնուն էօլիւմիւ վէ գըյամէթի չօգ մուհիւմ վէ տիգգաթա շայան վէ տէֆ'աթէն զիքր օլունաճազ մատտէ տիր :

'Բրիստոսուն վաֆթիղի եօրթուսու տաՀա 'ումումէն հըֆզ օլունմայըլ եալընըզ Փալէսթին վէ Սիւրիատա թութուլուր իտի :

Սալիֆ իւզ զիքր մուգատէս իթիսլար օլունան կիւնլէրտէն մա'տա պու միւտտէթտէ մէգքիւր շէհիտլէրին գաթլ օլունտուղլարը կիւնլէր «վէլատէթ կիւնլէրի» տէյիւ հըֆզ օլունուլ՝ Խրիսթիյանլար մէգքիւր շէհիտլէրին նազլիլէթինի զիքր էտիւլ՝ օնլարըն իսմէրինի 'իպատէթտէ եատ էթտիլէր , վէ սա'ատէթի էպէտիլէյէ նայիլ օլուն միւմիւնլէրին եէրտէ օլան միւմիւնլէր իլէ պէք վիւճիւու օլտուգլարընը տույարլար իտի :

Պու միւտտէթտէ պա'ղը տէֆ'ա կիճէ օրթասընտա 'իպատէթ ճէմա'թլարը պուլունուլ՝ Էլվիրա Սինօտ մէճլիսի թարաֆընտան թ . Ի . 505 տէ թաիֆէի նիսանըն պու ճէմա'աթլարա կէլմէլէրի նէհի օլունմուշ տուր : Պախուսուս Փասգալիա կիճէսինտէ էքսէրիյէ 'իպատէթիսանտէ թէճէմիւլ՝ էտիւլ սապահատէք տու'տլէր վէ վա'զ իլէ իլահիլէր օգումաղլա վազթը կէշիրիլէր իտի . վէ 'Բրիստոսուն իքինճի տէֆ'ա օլարազ կէլմէսի օլ կիճէ օլաճազ տէյիւ 'ումումի պիր զիւյիւմ վար իտի :

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ԷՍՐԱՐԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆՆԵՆՆԵՆ ՏԱՅԻՐ

1. Վաֆթիզ հազգընտա

Վաֆթիզ օրունուս՝ քրիստէյէ գապուլ օրունմագ իսթէյէն ճիւմէ գէվաթ մախսուսէն թա՛լիմ օրունուս հաղըրլա՛նըր իտի՝ վէ գապուլ օրունաճագ վաղթըր եազըն օլտուղունտա՛ աթի իւզ գիբըր, եա՛նի՛ պէշինճի պապտա օլան իման իգրարնամէսինի էզպէրլէյիս վաֆթիզ օրունտուգլարընտա, պու « Բէսուլլէրին իգրարնամէսինի »՝ ալէնէն գապուլ էտէրլէր իտի՝

Պու իման իգրարնամէսի իլէ պէրապէր իքինճի տէհրտէ սալիֆ իւզ գիբըր « Շէյթան վէ օնուն սալթանաթընը վէ մէլէքլէրինի թէրք էթմէք »՝ ահտնամէսի տախի թալէպ օրունուր իտի՝

Պու միւտտէթին իիթաւընտան էվլէլ քիւշիւք չօճուգլարըն վաֆթիզի Բէսուլլէր թարաֆընտան պիր էմի եախստ պիր՝ ատէթ տէյիւ՝ ումուսէն գապուլ օրունտու իսէ տէ, անըն իհրուզ պա խուսուս քրիստէյ շարգիէտէ չօգ իհմալ օրունուր իտի՝ Չօճուգլարըն վաֆթիզի Բէսուլլէրին ա՛մալը գաթիէլէրի իլէ թաստիգ օրունուս օրունմամասը խուսուսունտա իպթիտատէն շիմտիյէ գատար շիւսհէտէն խալի տէյիլ իսէ տէ, Մաթթ Ժ. 2. 16. Թ. 36. Ժ. 13—Մաթթ. Ժ. 6. Եուհ. Գ. 3. Բէս. Ա՛մալ. Բ. 39. Ժ. 2. 33. Ա. Քօրն. է. 14 այէթլէրի կիպի քէլլիմէլըր վէ՛ Ահտը՝ Աթիգին սիւննէթ այնի հէմ չօճուգլարըն աթալարը իլէ օլան՝ ալադալարը հէր վէճհ իլէ զաննըր զալիս հասըլ էտէր քի, չօճուգլարըն վաֆթիզի իպթիտատէն պէրու վէ Բէսուլլէրին էլլէրի իլէ իճրա օրունուր իտի. գիրա իւշիւնճիւ տէհրտէ օնտան պէրու պիլճիւմէ իրիսթիյանլար թարաֆընտան, քիւշիւք պիր մէզհէպ միւսթէսնա թութուլարագ, գապուլ վէ իճրա օրունան պիր այն նաճըլ մէյտանա կէլիպ՝ Օրիկէնէս վէ՛ Դիփրիանսու կիպի ատէմլէր թարաֆընտան ըիայէթ օրունապիլիը իտի՝ Թէրթուլիանսու պու ա՛տէթի գապուլ էթմէտի իսէ տէ, եինէ Բէսուլլէրին էօրնէ յինճէ իճրա օրունտուղունու իգրար էտէր իտի՝

Վաֆթիզ այնի էքսէրլիյէ պիւթիւն վիւճիւտիւն սու իշինէ պաթըրըլմագ իլէ իճրա օրունուս՝ պա՛ղը տէֆ՛ա, մէսէլա խասթալար իշիւն

սույու ալըն իւզէրինէ սէրիթմէք իլէ իճրա օլունուր իտի : Էվվէլա մախսուս պիր վազըթ վաֆթիզ իչիւն թախսիս օլունմասը իսէ տէ , իքինճի տէհրտէն սօնկրա Փասգալիա վէ ֆէնթէգօթա կիւնլէրի վաֆթիզ այնինին իճրասը իչիւն միւնասիպ վազըթլար իթիպար օլունուր իտի : Բիւրիւանօս վէ պիր Բարթակինէ Սինօտ մէճլիսինին գարարընա կէօրէ , (Թ . Ի . 252 տէ ,) մա'սուվար տօղտուգտան իքի եախօտ իւչ կիւն սօնղրա վաֆթիզ օլունմազ կէրէք տիլլէր . վաֆթիզ օլունմազ օլանլար պէյազ էավապ իլէ կիյինմիչ կէվիչլէր . վէ իւչիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա վաֆթիզ օլունանլարը եաղ իլէ տախի եաղամազ 'ատէթի մէյտան պուլտու . վէ Էփիսգօփօսլար վաֆթիզ օլունանլար իւզէրինէ էլլէրինի գօրլար իտի :

Իւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա քիլիսէի 'ումուվիյէտէն խարիճ օլան Փըրգալարըն վաֆթիզի , եա'նի' Հերետիկոսլարըն վաֆթիզի սահիհէն վաֆթիզ տէյիւ գապուլ օլունուպ օլունմումասը իւզէրինէ պիր միւճատէլէ վուգու' պուլտու . Բարթակինէ Էփիսգօփօսու Բիւրիւանօս Բիւչիւք Ասիա վէ Շէմալի Աֆրիգա վէ Իսքէնտէրիէ քիլիսէլէրինին 'ատէթինճէ' խարիճի Փըրգալարըն վաֆթիզինի գապուլ էթմէյիպ' քիլիսէի 'ումուվիյէյէ գապուլ օլունմազ զաթ թէքրար վաֆթիզ օլունմալը տէյիւ իսնատ էտէր իտի . վէ Բօմա Էփիսգօփօսու Սթէֆանօս իսնատ էթտի քի' Փէտէր , Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուտսուն իսմի իլէ վաֆթիզ այնի իճրա օլունուրսա , վէ եալընըզ Գրիստոսուն իսմի իլէ օլսա պիլէ , քիմին վասիթասը իլէ իճրա օլունմուչ օլուրսա օլսուն , եինէ վաֆթիզ տէյիւ գապուլ օլունուպ' թէքրար վաֆթիզ այնինի իճրա էթմէք միւնասիպ տէյիլ տիր : Թ . Ի . 255 վէ 256 տա Բարթակինէտէ պու միւճատէլէտէն տօլայը իւչ Սինօտ մէճլիսլէրի թէչքիլ օլունտու , վէ անլէրին գարարլարը Բիւրիւանօսուն ըէյինի թաստիգ էթտիլէր . Սթէֆանօս տախի Աֆրիգա քիլիսէլէրինէ աֆօրօզ էթտի , վէ Դայսէրի Էփիսգօփօսու Ֆէրիլիանօս իլէ Իսքէնտէրիէ Էփիսգօփօսու Տիօնէսիօս' Սթէֆանօսու թագպիհ էթտիլէր . Վազթըն միւրիւրիւնտէ պիր օրթա եօլ 'ումուվէն գապուլ օլունտու , եա'նի' եալընըզ Գրիստոսուն իսմի իլէ օլան վաֆթիզ գապուլ օլունմայըպ' Փէտէր , Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուտսուն իսմի իլէ օլան վաֆթիզ , քիմին էլի իլէ իճրա օլունտու իսէ , սահիհ վաֆթիզ իթիպար օլունուպ' թէքրար պու ային իճրա օլունմամըչ տըր . պիլա շիւպհէ պու գարար Բօմա Էփիսգօփօսունուն ըրիլինէ եազըն իտի :

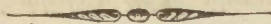
Չ. Թա՛ամը մուգատէսէս հագգընսա

Իբրինճի միւտտէթտէ թա՛ամը մուգատտէս հէր Կիրակի կիւնիւ իճրա օլունուպ՝ Էփիսգօփօս թէչէքքիւր տու՛ասընը յարգ էթտիքտէն սօնդրա էքմէք իլէ շէրապ հազըր պուլունան քիլիսէ յազալարընա թէվզիլ օլունուտ. վէ իպատէթտէն սօնդրա Շամմասլար գալան էքմէք իլէ շէրապտան ալըպ՝ հազըր պուլունամամըլ օլան խասթալարա, մահպուսլարա վէ դարիպլէրէ վէրմիչլէր տիր. Պա՛զը քիլիսէլէրտէ, մէսէլա՛ շիմալի Աֆրիգա քիլիսէլէրինտէ, հէր քիլիսէ ազասը թա՛գտիս օլունան էքմէքտէն պիր մըգտար քէնտի էվինէ կէօթիւրիւպ՝ սապահ թա՛ամընտան սօնդրա ֆամիլէասը իլէ պէրապէր օնու եէտիլէր. շէմալի Աֆրիգա քիլիսէլէրինտէ տախի չօճուգլար թա՛ամը մուգատտէստէն հիսսէտար օլտուլար :

Պու միւտտէթտէ թա՛ամը մուգատտէսէ գուրպան թա՛պիրի վէրիլիր իտի. ֆագաթ եալընըզ միւտտէթին սօնունտա սօնդրատան մէյտան պուլմուշ օլան գիւյիւմ, եա՛նի՛ հագիգաթէն թա՛ամը մուգատտէստէ գուրպան գըյմէթի վար տէյիւ տահա գուլվէթ պուլմամըլ իտի. չիւնքի գուրպան քէլիմէսի օլ գէման մէճազի մա՛նասընտա իսթի՛մալ օլունմուշ տուր. թա՛ամը մուգատտէս ֆրիստոսուն թագտիւմ էյլէտիյի գուրպանըն գիքրի օլտուղու իչիւն պէօյլէ սա՛յըլըր իտի :

Պու միւտտէթտէ՛ էյամը հավարիւնտէ օլտուղու կիպի թա՛ամը մուգատտէս իլէ պէրապէր պիր մուհասպպէթ գիյաֆէթի վար իտի. ֆագաթ պու միւտտէթին սօնունտան էվվէլ պու գիյաֆէթլէր պա՛զը նիգամըզըզ վէ դայրի մագպուլ վուգու՛աթ սէպէպի օլտուղու իչիւն՝ պու գիյաֆէթլէր պա՛զը քիլիսէլէրտէ թէրք օլունուր իտի :

Սօնդրատան թա՛ամը մուգատտէսէ հատտէն գիյատէ վէրիլէն ըիայէթին պաշանմասընը պու միւտտէթտէ կէօրիւրիւզ :

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՅԷ ՏԱՅԻՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԻՆՃԻԼԻ ՇԷՐԻՖԻՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹՐՆԱ ՏԱՅԻՐ

Իբրինճի միւտտէթտէ 'Ահաւ ճէտիտտէ պուլունան թահրիրաթ սայիր թահրիրաթտան թէֆրիգ վէ գապուլ օլունուպ՝ սայիր մուգաւտտէս քիթապլար կիպի 'ուսուլմէն ըիայէթ օլունուր խտի :

Իբրինճի տէհրին սօնունտա , քիլիսէտէ օլան իւշ մէշհուր մու'ալ-իւլէր , եա'նի՝ Հէրանօս , Թէրթուլիանօս վէ Իսքէնտէրիէլի Քլէմէս , տէօրթ Ինճիլլէրի , Փաւլօսուն օն իւշ Բէսալէլէրինի , Պէտրօսուն վէ Եուհաննանըն պիրինճի Բէսալէլէրինի վէ Վահիի Եուհաննայը իլհամը իլահի իլէ տիր տէյիւ գապուլ էթ մէյէ իթթիֆադ էթտիլէր : 'Իպրանիլէր , Եհուտա , Եուհաննանըն իբրինճի վէ իւշիւնճիւ Բէսալէսի , Ագօպօսուն Բէսալէսի վէ Պէտրօսուն իբրինճի Բէսալէսի ազ չօդ միւճատէլէ ալթընտա խտի :

Իւշիւնճիւ տէհրտէ , Օրիկէնէս 'Ահաւ ճէտիտին հէփ քիթապլարընըն շիւտիքի կիպի գապուլ օլունտուղունու գիքը էտէր . Փաղաթ քէնտինին 'Իպրանիլէր Բէսալէսինին Փաւլօսուն օլտուղունա տայիր շիւպհէսի օլտուղունու վէ Պէտրօսուն իբրինճի մէքթուպուլ վէ Եուհաննանըն իբրինճի վէ իւշիւնճիւ մէքթուպլարը վէ Ագօպօսուն վէ Եհուտանըն մէքթուպլարը 'ուսուլմէն գապուլ օլունմամը օլտուղունու պէյան էտէր . հաքէզա էւսէպիօս տէօրտիւնճիւ տէհրտէ Օրիկէնէսին շէհատէթինի թաստիգ էտէր , վէ վազա'ա Իսքէնտէրիէլի Տիօնէսիօս կիպի Վահի քիթապը խուսուսունտա շիւպհէ էթմիշ տիր : Սալիֆ իւզ զիքը շիւպհէ ալթընտա պուլունմուշ օլան թահրիրաթ իթթիֆադ իւզրէ գապուլ օլունմուշ օլան թահրիրաթ միւշապիհ

վէ մութապըզ օլտուգլարընտան , վէ միւթէպէր մու'ալլիմէրին չէ-
հատէթլէրի վէ իւրատ էտէսլիլտիքլէրի խապաթլարտան տօլայը թահ-
րիլաթը մուգատտէսէտէն տիլ տէյիւ գապուլ օլունուրլար իտի-
չէօյլէ քի տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնկրալարընտա ինճիլի չէրիֆին
թահրիլաթը հալա էլիմիզտէ օլտուզու սուրէթինտէ քիլիսէնին հէր
պիլր թալաֆընտան պիլ իթթիֆազ վէ 'ուսուլմէն գապուլ օլուն-
մուշ իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՐԵՍՈՒԼԼԵՐԻՆ ԻՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԵՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

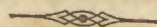
Պու միւտտէթտէ թա'լիմաթը մէսիկյէնին խիւլաուսը « Րէսուլ-
լէրին իման իգրարնամէսի » թա'պիլր օլունան իգրարնամէտէ պու-
լունուր . պու իգրարնամէ չօզ 'ուսուլմի պիլր թարզ իլէ իրիաթլյան-
լար արտսընտա թա պու կիւնէտէք գապուլ վէ ըիսյէթ օլունտու .
անըն թէրճիւմէսի պէօյլէ օլուր :

« Եհր իլէ կէօյիւ Եարտտան ֆէտէրուլահ էլ Գատիրէ վէ անըն
պիրիճիք Օղլու Բապալըմիզ Յիսուս Բրիստոսա իման էտէրիմ Օ Բուհ
իւլ Գուտա վասիթասը իլէ պիլքիլ Մէրեհմին լահմինտէ վիւճուտէ
կէլիպ' անաէն թէվէլիւտ էյլէտի . ֆօնթօսլու ֆիլաթօսուն էսրի իլէ
սլյասէթ չէքտի , սալլ օլունտու , էօլտիւ , տէֆն օլունտու , (հա-
վիյէյէ էնտի ,) իւչիւնճիւ կիւն էմվաթտան գըյամ էյլէտի , սէմայա
'ուրուճ էտիպ' ֆէտէրուլահ էլ Գատիրին սաղընտա օթուրուր ,
օրատան տիրիլէրի վէ էօլիւլէրի հիւքմ էթմէյէ կէլէճէք տիլ , Բուհ
իւլ Գուտա , Բիլիսէի մուգատտէսէյի 'ուսուլմիյէյէ (մուգատտէսէրին
իլհագըղընա) , կիւնալլարըն աֆիլընա , ճէսէտին գըյամ էտէճէյի-
նէ , (վէ հայաթը էպէտիլէյէ) իթիգատ էտէրիմ »

Իչպու () իչարէթ իչինէ պընմըլ օլան քէլալար' էվվէլինտէ
պու իգրարնամէտէ պուլունմայըպ' սօնկրատան իլավէ օլունմուշ
տուր :

Իչպու իգրարնամէ հէր նէ գատար Րէսուլլէրին իսմի իլէ կատ
օլունուրսա տա , էինէ պիլգզաթ Րէսուլլէր թարաֆընտան թէչքիլ
օլունմատըղը աշիքեար սըր . ֆաղաթ իքինճի տէհրին իպթիսասըն-

տան պէրու 'ուսումնէն Խրիսթիան քրիստոնէսիս իսթիմալ օրունուպ
Րէսուլթրին թա՛լիսաթ վէ վա՛ղարընըն խիւլասաի հազիգիէսի օլտու-
ղունտան, միւնասիպէթ իւզրէ վէ Խրիսթիանլարըն 'ուսումի ըրիւսը
իլէ օլ իսմոտ թա պու կիւնէտէք եատ վէ գապուլ օրունուր :

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԵՑԻ ԷՍՍՄԻՅԵՆԻՆ ԹԵՎԱՐԻԻՆԻՆԻՆ
ՊԵՅՍՆԸՆԱ ԿԵԼԻՆՃԷ

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԻԻԶ ԻԻԳԵԻԻՄՏԷ ՄԵՎՃՈՒՏ ՕԼԱՆ ՈՒԼՈՒՀԻՅԵԹ
ԹԱՂԻՄԻՆՏԵՆ ԵՎՎԵԼԱ ՊԱՀՍ ԷՏԵՐԻԶ

Ալլահըն մէվճուտ օլմասը խուսուսունտա իբրինճի միւտտէթոտ
մուալլիմէրին էքսէրիսի թարաֆընտան պէյան օլունտու քի՛ թա-
պիաթլէ Ալլահ հազգընտա ինսանըն վուգուֆիյէթի վար տըր ,
եա՛նի՛ Գիթապը շէրիֆտէ ինսանըն միւլասպէհէթի իւհիյէտէ խալգ
օլունմասը վէ Եուհաննանըն ինճիլինտէ Գիրսոոսուն « քէլամ » թա-
պիրի իլէ Ալլահըն ինսանլարա իգհար էթմէսի Ալլահըն մէվճուտ օ-
լուպ՝ ինսանըն տախի օնուն իլէ 'ալագայը ապլյէսի վար խոյինի
խապաթ էտէր . շէօլէ քի պիւրհանլար վէ իսպաթլար իլէ 'իլմի ման-
թըգ եօլունտա Ալլահըն մէվճուտ օլմասընը կէօսթէրմէք օլ վագթըն
մուալլիմէրինին էֆքեարընճա պիլքիւլլյէն լիւգիւմսիւզ իտի . պա
խուսուս քի Ալլահըն մէվճուտ օլմասը Գիթապը շէրիֆտէ միւսէլ-
լէ՛մ վէ գապուլ օլունմուշ պիր հասսը կէրէքլիք տիր տէյիւ տա-
յիմա պէյան օլունուպ՝ մանթըգ եօլու իլէ Նապի օլունմայօր . ֆա-
գաթ Ալլահըն մէվճուտիյէթինի խապաթ էթմէյէ չալըշըտըգտա՝
քեախնաթտան վէ ինսանըն բուհ վէ գապիլլյէթինտէն նէշէթ էտէն
պիւրհանլար իլէ թասսիգ էտէրլէր իտի . Ալլահըն մէվճուտիյէթի
զաթիյէսի աըֆաթը 'ալլյէսի իլէ պիրլէշիպ՝ ոըֆաթլար վասիթասը
իլէ օլմագսա անըն մէվճուտիյէթի ապլլյէսի հազգընտա մա՛լիմաթ
քէսապ էթմէմիլ միւմբին տէյիւ տիր տէյիւ գապուլ վէ թա՛լիմ

1. Փաթրիփասի ֆորգասը

Պու Ֆորգասն զիւյիւմիւնճէ ուլուհիյէթտէ Էֆնիս թէֆրիգ օլունմայըպ՝ փէտէրուլլան, Իպնուլլան վէ Բուհ իւլ Գուտսա պիր հէման օլ Ալլան վէ հէման օլ իւգնիւմ տըր տէրլէր իտի. Իշպու իւգնիւմ իլահի միւճէրրէտ վէ էգէլտէն մէվճուտ օլտուղու կիպի՝ անա փէտէրուլլան տէնիլիր, վէ թէճէսսիւտ էթտիյինտէ՝ Իպնուլլան տէնիլիր իտի. Եախօտ՝ Ալլան պէյան օլունմատըղընտա՝ փէտէր, վէ զուհուր էտիպ քեայինաթը խալգ էթտիյինտէ, վէ քէնտի իրատէթիինի խալգ օլունմուշ զաթլարա պիլտիրտիյինտէ՝ Իպնուլլան, Եախօտ « Լօկօս » (Բէլամ) տէնիլիր իտի. անլէրին զիւյիւմիւնճէ Բրիատոուն ճէսէտինտէ Ալլանըն Բուհու պուլունուպ՝ անըն հազիգի պիր ինսան րուհու Եօղուտու. Պինաէն 'ալէյան անլէրին զիւյիւմիւնճէ ինսանլարըն խէլասը իշիւն սիյասէթ չէքէն փէտէրուլլան իտի. վէ պունա մէպնի օլարագ « Փաթրիփասի », Եա'նի՝ « փէտէր սիյասէթ չէքէր » տէնիլիր իտի :

Պու Ֆորգասն էն մէշուր ատէմլէրի Փրաքսիաս, Նօէթօս վէ Պէրիլ իտի. Փրաքսիաս՝ Բիւշիւք Ասիատան, թագրիպէն Թ. Ի. 200 տէ, Բօմայա կէլիպ՝ Թէրթուլիանօս անա գարշը պիր րէսալէ թէէլիֆ էթմիշ տիր. Նօէթօս՝ Իզմիրտէ, թագրիպէն Թ. Ի. 250 տա, քէնտի պաթըլ իթիգատլարը իշիւն քիլիսէտէն քէսիլմիշ իտի. Հիփօլիթօս անա գարշը պիր րէսալէ թէէլիֆ էթմիշ տիր. Պէրիլ՝ Սրապիլթանտա, թագրիպէն Թ. Ի. 250 տէ, Պօթրա էփիսոպօս պօսու իտի. քէնտի պաթըլ իթիգատլարը իշիւն պիր Սինօս մէճիսինէ ճէլպ օլունտուղունտա Օրիկէնէսին չալըլմասը իլէ իլգամ օլունտու :

2. Սալթ րէսմէն ուլուհիյէթտէ իւլլիւք գապուլ էսէն ֆորգա :

Պունլարըն զիւյիւմիւնճէ Բրիատոուն ուլուհիյէթի ալլիյէսի օլմայըպ՝ ուլուհիյէթէ միւթէ ալլիգ էվսաֆը վար իտի. Բրիատոս վէ Բուհ իւլ Գուտս, փէրթէվլէր կիւնէշտէն սուտուր էտէր կիպի՝ ուլուհիյէթի ալլիյէտէն սուտուր էտէն գուտրէթլէր ի՝ թիպար օլունուր իտի. Ինսան օլան Յիսուս վէլատէթինտէն պէրու ֆէվգ իւլ 'աստէ պիր թարգ իլէ պու գուտրէթլէրին պիրիսի իլէ պիրլէշմիշ իտի. Պու Ֆորգասն էն մէշուր ատէմլէրի Թ. Ի. 260 տան սօնկրա Անթաքիա էփիսոպօսիօ-

քէնտէրիէլի Բլէմէս (Թ. Ի. 120 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր) վէ Բիւ-
 չիւք Ասիալը վէ սօնկրատան Լիօն վէ Վիէն էփիսպօսիօսու օլան Հէ-
 րանօս (Թ. Ի. 202 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր) , վէ Հէրանօսուն չա-
 յիրտի Հիփօլիթօս (Թ. Ի. 235 տէ վէֆաթ էթմիշ տիր) վէ Բար-
 Թակինէ Երէցլէրինտէն օլան Թէրթուլիանօս (Թ. Ի. 220 տէ վէֆաթ
 էթմիշ տիր) Զուսթինօս մարտիրոս , Թանրիրաթընտա , Բրիստոսուն
 « Լօկոս » իսմի չօգ զիքր օլունուպ՝ չալը ֆասլընտա Մուսաիլէ սէօյ-
 ԼէՀէն զաթ Լօկոս սըֆաթընտա Իպնուլլահ իտի տէյիւ գըյաս
 էտիպ , մուֆասսալէն պէյան էթմիշ տիր . Եա՛նի՛ Բրիստոս տիւն-
 Եայա կէլմէզտէն էվլէլ ուլուհլէթին իքինճի զաթը իւգնիւմիւ մէվ-
 ճուտ օլուպ՝ պիքր Մէրեքէմտէն թէվլէլիւտ էթմէզտէն էվլէլ իէյ-
 զամպէրէրէ մէլէք սուրէթինտէ վէ սայիր Թարզիլէ գուհուր էթմիշ
 տիր . Փէտէրուլլահ իպթիտատէ քեաինաթ վիւճիւտէ կէլմէզտէն
 էվլէլ քէնտիսինտէն քէնտի իրատէթ վէ գուտրէթի իլէ Իպնուլլահ
 վէ Հիքմէթ վէ Բէլամուլլահ թէսմլլէ օլունան իւքնիւմիւ թէվլիտ
 էթտի . վէ պունու տա ուլուհլէթի ապլլէսինէ խալէլ կէթիւմէք-
 սիզին իճրա էյլէտի տէյիւ գըյաս վէ Թէֆհիմ էթմիշ տիր . Զուս-
 Թինօսուն իչպու թա՛պիրաթը Իգնիք մէճիսինին իսթի՛մալ էթտիք-
 Լէրի թա՛պիրաթը տէրէճէսինտէ աչք վէ շիւպհէտէն խալի տէյիլ
 իսէ տէ , Եինէ պիւա շիւպհէ Բրիստոսուն ուլուհլէթի ապլլէսինի
 Թէֆհիմ էտիպ՝ օնու քեաթֆէի մախլուգաթտան թէֆրիզ էտէր .
 « Իրատէթի իլէ թէվլիտ էյլէտի » տէմէսինտէն միւրատ՝ պիզդէ-
 րուրէ օլմատըղընը թէֆհիմ էտէր . վազա՛ա պու՝ « Իրատէթի իլէ »
 թա՛պիրի պիթթապի՝ Բրիստոսուն էգէլտէն մէվճուտ օլմատըղընը
 Թէֆհիմ էտիպ՝ սօնկրատան օլ մա՛նատա իսթի՛մալ օլունուր իտի .
 Զուսթինօս Բրիստոսուն Եա՛նի՛ պէյան էտէր իքէն պա՛զըլար
 Թարաֆընտան իրատ օլունմուշ թէմսիլի , Եա՛նի՛ Իպն Ուլլահըն Փէտէր
 ուլլահ իլէ օլան յալուգասը , իէրթէվլէրին կիւնէլ իլէ օլան յալազասը
 միւշապէհէթինտէտիր տէյիւ թէմսիլի րէտտ էտիպ՝ Բրիստոսուն իւգ-
 նիւմիւ հագիգլլէսինի թէֆհիմ էտէր իտի , վէ Լօկոսա Սւլահ տէր
 իտի .

Բեաինաթըն իյալիգինէ , վէ իքինճի Եէրտէ Բրիստոս Իպնուլ-
 Լահա վէ իւչիւնճիւ սըրատա Րուհ իւլ Գուտասա սէճտէ վէ իպատէթ
 էտէրիզ տէյիւ իգըար վէ պէյան էթմիշ տիր .

Զուսթինօսուն էֆքեարընճա ուլուհլէթտէ թամամ նէ գատար
 վէ նէ մա՛նատա Փէտէր՝ Օղուլա վէ Օղուլ Րուհա թէֆապըզ վէ թէ-
 գատտիւմ էտէր՝ պյան աշիքեար տէյիլ իսէ տէ , Եինէ պու թա՛լի-
 մին էսասընը , Եա՛նի՛ Փէտէրին ուլուհլէթի՝ Օղուլուն ուլուհլէթի
 վէ Րուհուն ուլուհլէթի հէման պէ ուլուհլէթ օլուպ՝ Փէտէր իւգ-
 նիւմիւ վէ Բրիստոս իւգնիւմիւ վէ Րուհ իւգնիւմիւ հէր պիրի իւգ-
 նիւմիւ հագիգլի տիր տէյիւ գապուլ վէ պէյան էտէր իտի .

Իսկեհեղհեղ Բլեյն աթի իւզ զիքը վէճհ իլէ ուլուհյէթտէ օլան վահտէթ վէ իւշիւյիւ պէյան էտէր :

Փէտէրուլլահ վէ Իպնուլլահ հազդընտա սէօլէր իքէն՝ « Իքիսի պիր , եա՛նի՛ Սլլահ տըր » տէր : Իպնուլլահ հազդընտա սէօլէր իքէն՝ « Պիլա շիւպհէ հազիգի Սլլահ օլան Բէլամը իլահի՛ (լօհօս) քեաի-նաթըն Բապպը իլէ միւսապի թութուլուր , զիրա անըն Օղու Բէլամ-ուլլահ իտի . պիր թէվլիտ օլունմամըշ զաթ վար , եա՛նի՛ ճիւմէյէ հաքիմ օլան Փէտէրուլլահ վէ պիր իլէ Գօշուշ իւզնիւմ վար , վէ անըն վասիթասը իլէ հէր շէյ խալգ օլունտու » : « Բեաինաթըն պիր Փէտէրի վար , քեայինաթըն պիր Բէլամը տաիսի վար վէ հէր եէրտէ մէվճուտ օլան պիր Բուհ իւլ Դուտա վար տըր » : « Եա Մու՛ալլիմ , Փէտէր , Օղու վէ Փէտէր , իքիսի ղէր Բապպ » : « Եալընըզ Փէտէր վէ Օղուլ , Օղուլ վէ Փէտէր Մու՛ալլիմ վէ Էֆէնտիմիզ Բուհ իւլ Դուտա իլէ պիր Սլլահ »

Յուսթինօս մարտիրոս վէ Բլեյմէս՝ Փէտէր , Իպն վէ Բուհուն ղէր Սլլահ իտիյնի պէյան էթմէք իշիւն թէմսիլէր գուլլախտըլար : Մէսէլա՛ փէրթէվէրի կիւնէշտէն չըգըպ տա կիւնէշի թազսիմ էթմէտիքէրի վէ պիր քէլամինասնըն րուհունտան չըգըպ տա րուհա խալէ կէթիրմէտիյնի զիքը էթմիշլէր : Պու թէմսիլէրտէն միւրատ՝ իւլ Էֆէնտիմի մէվճուտ իտիյնի թէֆհիմ էթմէք օլա իտի , նօգասն օլաճաղը տէր-քեար տըր . պու նօգասն իգնիք իգրարնամէսինտէ տէֆ՝ օլունտու :

Թէրթուլիանօս՝ Փաթրիփասի Փըրգասընա գարշը եազտըղը իշիւն՝ Սլլահըն վահտէթինի վէ Բրիստոսուն ուլուհյէթինի իսպաթ էթմէքիլէ տիգզաթ էթմէզ իտի . Թէրթուլիանօս Փաթրիփասիլէրին ինքեար էթտիքէրի թա՛լիմաթը , եա՛նի՛ Բրիստոսուն վէ Բուհ իւլ Դուտսուն իւզնիւմի հազիգիլէրինի իսպաթ էթմէյէ զլյատէ տիգզաթ էտէր իտի : Փաթրիփասիլէր քիլիսէի ՚ումուսիլէ կիպի Բրիստոսուն մաիլուգ օլմայըպ՝ պիգզաթ Սլլահ իտիյնի իսնատ էթտիքէրինտէն , Թէրթուլիանօս պունու գապուլ վէ թէքիտ էթմէքլէ պէրապէր աթի իւզ զիքը վէճհ իլէ իւշիւյիւ պէյան էթմէյէ չալըշըր իտի : Կիւնէշ իլէ փէրթէվէր վէ քէօք իլէ սաի վէ փունկար իլէ ազընթը թէմսիլէրի վասիթասը իլէ Էֆքեարընը պէյան էթտիքտէն սօնկրա « Փէտէր պիր տիր , Օղուլ տիկէր տիր , Փազաթ Օղուլ՝ Փէտէրտէ մէվճուտիլէթի ասլիլէրինին այրը վէ պաշգա օլմալարը խուսուսունտա տէյիլ , անճազ թէվզի՛ օլմասընտա տըր , Մէվճուտիլէթի ասլիլէրինին թազսիմ օլունմասընտա տէյիլ , անճազ թէմիիզ օլունմասընտա թէֆրիգ օլունուր . չիւնքի Փէտէր վէ Օղուլ պիր իւզնիւմ տէյիլ , անճազ պիր խուսուստա պիրի պիրինտէն թէֆրիգ օլունուր . ուլուհիլէթին վահտէթի՛ իւշիւյիւ քէնտիլլինտէն հասըլ էթտիլինտէն վահտէթէ խալէ կէլմէզ . անճազ իւշիւք վահտէթին իտալէսի իշիւն օլուր : Օղուլուն սլաշգատան տէյիլ , անճազ Փէտէրին մէվճ-

ճուտիյէթի ասլյէսինտէն հասըլ օլտուղունու թուլտուղունու , նաւըլ ուլուհիյէթինի ինքեար էթմիշ օլուրում . խայըր . փէտէր թարաֆընտան Օղուլա սիրայէթ էթմիշ օլմասը իլէ մուհաֆազա օլունտուղունու իսնատ էտէրիմ . փէտէր , Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուտս մէվ՝ ճուտիյէթի ասլյէ վէ հալ վէ գուտրէթէ նազարէն պիր օլուալ՝ տէրէճէ , հիյէթ վէ կէօսթէրիշէ նազարէն եէքոիկէրինտէն թէֆրիգ օլունուր » : Պիր տէ թէրթուլիանօս կէօսթէրիք քի փէտէրին էզէլ տէն մէվճուտ օլմասը՝ Օղուլուն վէ Բուհ իւլ Գուտսուն էզէլտէն մէվճուտ օլմասընա մէրպուլթ օլուալ՝ էյէր վազըթ վար իտի իսէ՝ քի իքինճի իւզնիւմ մէվճուտ տէյիլ իտի , անտէն չըգար քի վազըթ վար իտի քի պիրինճի իւզնիւմ տախի մէվճուտ տէյիլ իտի . Օղուլ մէվճուտ օլմասը քի փէտէրին մէվճուտիյէթի օլա , վէ փէտէրին մէվճուտ օլմասը հաքէզա օղուլունքինէ մէպնի տիր :

Հէրանօս՝ թէրթուլիանօստան զլյատէ հուզուր վէ իհթիաթ իւզրէ էգանիմի սէլասէ կիպի էսրարը թէֆահհիւս էտէր իքէն հէր նէ գատար 'ալիմ վէ շէօհրէթլի պիր մու'ալլիմ իտի իսէ տէ , էգանիմի սէլասէ թա'լիմինի օլ գատար մանթըգ եօլու իլէ իսպաթ էթմէյէ չալըշմայըալ՝ իլհամ օլունմուշ պիր թա'լիմ տէյիլ գապուլ էտէր իտի : Յուսթինոս մարտիրոս կիպի ուլուհիյէթտէ օլան իքինճի իւզնիւմին էզէլտէն մէվճուտ իտիյինի իսնատ էտիպ 'Ահաը 'Աթիգտէ զիքր օլունան Եհովայ իլէ պէր տիր աէյիլ գապուլ էտէրէք , անա Ալլահ տէյիլ 'իպատէթ էթմէք կէրէք տիր տէր իտի . իւշիւք մատտէսինի տախի աչըգ պիր թարզ իլէ թա'լիմէյէտի . « Իպնուլլահ եախօտ Լօկոս եալընըզ հազրէթի Ատէմտէն էվվէլ տէյիլ , ամա քեաինաթ թէշքիլ օլունմագտան էվվէլ տախի փէտէրուլլահտա օլուալ՝ անը իզգէթլէյօր իտի . վէ փէտէր թարաֆընտան իզգէթլէնիյօր իտի (Եուհ . Ժէ . 5) . Եհուտիլէր Բէլամուլլահ , եանի՝ Իպնուլլահ վասիթասը իլէ օլմայարագ Ալլահը թանըմազա ճէհտ էտէր իքէն եանըլըլար » : Հէրանօս շէհատէթ էտէր քի Խրիսթիյանլար Բրիստոսա 'իպատէթ էտէրլէր իտի . « Խրիսթիյան քիլիսէսի մէլէքլէրէ տուա էթմէյիպ՝ սատէճէ վէ աշիքեարէն ճիւմլէ շէյլէրի խալը էտէն Բապալս Բապալըմըզ Յիսուս Բրիստոսուն իսմի իլէ տուա էտէր » :

Հէրանօսուն շայիրտի Հիսիփօլիթօս տախի էգանիմի սէլասէ թա'լիմինի աշիքեարէն պէյան էթտի : « Իքի Ալլահըմըզ վար » տէյիլ իթիրազ էտէնլէրէ ճէվապէն , « Իքի Ալլահ տէյիլ անճագ պէր Ալլահ , իքի Ի-գնի-տէյօրում , փէտէր պիր իւզնիւմ վէ Օղուլ պիր իւզնիւմ , վէ իւշիւնճիլ իւզնիւմ Բուհ իւլ Գուտս տուր . Բրիստոս էմվաթտան գըյամ էթտիլտէն սօնկրա քէնտի շայիրսլէրինէ էմր էթտի քի , « Կիտին ճիւմլէ թայիֆէլէրի էօրէտին , փէտէր , Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուտսուն իսմինէ օլարագ անլէրի վաֆթիլ էտին » տէտիյինտէ , կէօսթէրիք քի Ալլահ էգանիմի սէլասէնին 'իզգէթիլ իլէ 'իզգէթլէնիլ » : Պիր

տէ Բրիտանոստան մէջ ճնշուած լինելով փէտէրին մէջ ճնշուած լինելով ապրելէսին տէն իտիլիանի խնամ տէտիւլ՝ քեաֆֆէի մախլուգաթտան թէֆրիգ օլունմուշ օլտուղունու աշիքեար էտէր : « Եալընըզ Քէլամուլլահ (Բրիտանոս) Ալլահտան , Եա՛նի՛ » պիղգաթ Ալլահտան տըր . պինանէն՝ ալէյէ Ալլահն մէջ ճնշուած լինելով ապրելէսին տէն օլտուղունտան պիղգաթ Ալլահ տըր . Փազաթ քեայինաթ Եօգտան վար օլտու , պինանէն՝ ալէյէ Ալլահ տէյիլ տիր . հէմ քեայինաթ անըն ինալիգի միւրատ էթտիլիանէ մահվ օլմագլըզ միւլթէլա տըր » , ինլասաի քէլամ՝ Լիքինճի միւրտաթտէ իրիսթիյան մուալլիմէր , (1) Ալլահ իլէ Իլահը սանի կիպի , Եա՛նի՛ ուլունլիյէթտէ տէրէճէ վէ իւլթալէ կիպի պիր թէֆրիգի պիլքիւլիէն ըտտ էթմէքլէ պէրապէր Բրիտանոսա Ալլահ տէրէր իտի : (2) Իպտտէթ Ալլահա մախսուստուր տէյէրէք՝ Բրիտանոսա՝ իպտտէթ էտէրէր իտի . (3) Ալլահա մախսուս օլտն ուրֆաթլարը Բրիտանոսա վէրիպ՝ անը էգէլտէն մէջ ճնշուտ , խալգ օլունմամըշ , խալիգ վէ հաֆըզ թա՛պիր էտէրէր իտի :

ՕՐԻԿԷՆԷՍԻՆ ԹԱՂԻՄԱԹԸ

Օրիկէնէսին էֆքեար վէ թա՛լիմաթը պաշգա մուալլիմէրին էֆքեար վէ թա՛լիմաթընտան օլ դատար թէֆրիգ օլունտու քի անլէրի սյըրճա պէյան էթմէյէ մէճպուր օլուրուգ . պախուսուս քի անըն դապուլ էթտիլի պա՛ղը պաթըլ վէ զարարը վէ Եալընըզ պիր տէհր միւլմաթէլ օլտուգտան սօղրա քիլիսէի՝ ումուլլիյէնի դապուլ էթտիլի թա՛լիմաթտան տէֆ՝ օլունմուշ զիւլիւմէրի վար իտի . պիլա չիւպէն Օրիկէնէս իւլիւնճիւ տէհրին մուալլիմէրտէն էն՝ ալիմ վէ քէնթիսի Փիլքիլի վէ մուպահասէյէ միւլթէլա իտի . քէնթիսի էգտնիսի սէլասէ թա՛լիմիսի « Բէսուլլէրին իման իգրարնամէսի » իշինտէ պուլունտուղու կիպի գապուլ էտիպ՝ ճիւմէ ֆըրգալարը Պէք էթմէք վէ զէլալէթտէ պուլունանլարը իլլամ էթմէք զայրէթի օլ տէրէճէ չօգ իտի քի , քէնթիսի մէրամ էթմէքսիզին Եանլըզ զիւլիւմէրէ մէյտան վէրիլ իտի . անըն թէտարիք էյլէտիլի իշ՝ Եմքեանտան պա՛խտ պիր շէյ տիր . վէ քէնթիսի Եանլըզըլարա տիւչար օլտու , Իգնիք միւլմաթէլսի վաղթընտա իքի թարաֆ Օրիկէնէս պիլիմ թարաֆըմըզտա տըր տէյիւ իտիպա էտէր իտի :

Օրիկէնէս Թէրթուլիանօս կիպի Ալլահն վահտէթինի դապուլ էտիպ տէ պիր հագիգի իւլլիլիլ ինքեար էտէնլէրէ գարը Եագտըղընտան՝ պիթթապի՝ իւլլիլիլ զիյատէ տիգգաթ իլէ պէյան էթմէյէ չաղըլալ , Ուլունլիէթի ասլիէի վահիտէտէ՝ իւլ իւլգնիւմի հագիգի նամըլ մէջ ճնշուտ օլա պիլիլ տէյիւ պէյան էթմէյէ զայրէթ էտիր Իքէն՝ Իպնուլլահ փէտէրուլլահտան էգէլտէն թէվլիտ օլունտու տէր իտի . պու էգէլտէն թէվլիլալ թա՛լիմի տախի Իգնիք իգրարնա-

մէսինտէ պուլունուր. ֆազաթ Օրիկէնէսին պէյան էթալյինէ կէօրէ Բրիստոսուն ուլունկյէթի ապլյէսինէ խալէլ կիլիր :

Ե. Պիրինճի նօզսան

Բրիստոսա Ալլահ, եա'նի' էլ իլահ (Օ ՊԵՕՏ) Թա'պիրինի վէրմէզ. անճազ իլահ (ՊԵՕՏ) Թա'պիրինի վէրիր. Դա'ֆաթէլ Ալլահ տէյիլ տիր տէմէք իսթէր իտի. պունա կէօրէ ուլունկյէթի տէրէճէ վէ թիւթ. պէ պուլունուր՝ փէտէրուլլահ Ալլահ եաթօտ իլահը էվլէլ վէ Բրիստոս իլահը սանի տիր. եալընըլ փէտէր ուլունկյէթի ապլյէյէ վէ միւսթազիլէյէ մալիք տիր. Բրիստոսուն ուլունկյէթի փէտէրին ուլունկյէթինտէն թէֆրիզ օլունուր :

Ամնա Օրիկէնէս Բրիստոսա ապա մախլուզ Թա'պիրինի վէրմէտի, վէ գապուլ էթմէտի. ճիւմէ մախլուզաթտան էֆզալ օլուպ՝ քեաթի նաթ անըն վասթաթալ իլէ վիւճիւտէ կէլմիշ տիր :

Պիլա չիւպէ պու խուսուստու Օրիկէնէս պիր պէօյիւք գէլալէթէ տիւշտիւ. մէվճուտ պուլունան գէվաթ՝ եա խալիք օլուր եա մախլուզ օլուր. վէ քեաթիւթըն խալիք վէ հաֆըզը եինէ պիր մախլուզ օլմաթը մուհալ տըր. վէ էյիւր ուլունկյէթին իթի տէրէճէ վէ թիւթ. պէսի օլապիլիր իսէ, տահա գիյատէ նիւսայէթսիլ տէրէճէլէր օլապիւլիւր վէ փութիւրէթլէրին գիւյիւմէրինէ տիւշմիւշ օլուրուզ :

2. Իքինճի նօզսան

Օրիկէնէս գապուլ վէ Թա'լիմ էթտի քի՝ Իպնուլլահ՝ փէտէրին մէվճուտիէթի ապլիէսինտէն տէյիլ, իլա իրատէթինտէն թէվէլլատ էթտի. Աահիւ տիր քի էրպապը մու'արիֆ մէյանէսինտէ՝ Օրիկէնէսին ռէյի պէօյէ օլուպ օլմաթըղը խուսուստունտա իսթիլաֆ վար տըր. ֆազաթ սալիֆիւզ գիքը պիրինճի նօզսան պուլունտուղունտա պու տաթի պուլունմալը տըր. չիւնքիւ Իպնուլլահ ուլունկյէթի ապլիէյէ մալիք օլմազսա անըն ուլունկյէթի սանիէսի փէտէրին իրատէթինէ մէպնի օլմալը տըր :

3. Իւչիւնճի նօզսան

Օրիկէնէսին Բուհ իւլ Գուտս հազգընտա օլան գիւյիւմէրի՝ քիլիւսէի՝ ումուլիէնին գապուլ էթտիլի Թա'լիմաթտան տահա գիյատէ ուզազ իտի. « Օրիկէնէս Իպնուլլահ հազգընտա Թա'լիմաթը սահիւհէյի գապուլ էթտի », տէյէնլէր պիլէ Բուհ իւլ Գուտս հազգընտա գէլալէթէ տիւշտիւյիւնիւ իգրար էտէրլէր. Օրիկէնէսին գիւյիւմիւնէճէ Բուհ իւլ Գուտս մախլուզլարըն պիրինճիսի տիր :

Օրիկէնէսին վազթընտա էգանիմի սէլասէ թա՛լիմաթը իւզէրինտէ նէ գատար վէ նէ թիւրլիւ գիւլիւմէր պուլունտուղունու Րօմա էփիսոպօսու Տիօնէսիօսուն պիր րէսալէսի էյիճէ պէյան էտէր : Իսքէնտէրիէի Տիօնէսիօս Սապէլլիօսա՛գարչը եազար իքէն , փէտէրի՛ Օղուլտան իւզնիւմ խոսուսունտա օլ գատար թէֆրիք էթտի քի մէրամ էթմէքսիզին , Բրիստոսուն ուլունկիյէթի ալիէսինէ խալէլկէ- թիւրի իտի : Րօմալը Տիօնէսիօս պիր մէքթուպտա տէօրթ ալըը գիւ- յիւմ գիքը էթտի . պիրինճիսինէ կէօրէ՛ եա՛նի՛ Սապէլլիօսուն գիւլիւ- միւնէ կէօրէ , փէտէր վէ Օղուլ մէվճուտիէթի ալիէճէ վէ իւզնիւմճէ պիր տիրէր : Բիլիսէի՛ ումուսիէ պունու րէտտ էտէր : Իքինճիսի՛ Սապէլլիօսա վէ փաթրիփտսիլէրէ զըտտ օլարագ իւչ իւզնիւմիւ թա- տիգ էթմէքլէ՛ վաչտէթի զայ՛ էթտիլէր , վէ հազիզաթէն իւչ Սլլա՛ն գապուլ էտէրէր իտի : Իւչիւնճիւ գիւլիւմէ կէօրէ Սլլա՛ն պիր իւգ- նիւմ օլուալ՝ փէտէր թա՛պիրի իլէ ետտ օլունուր , վէ Իպնուլլա՛ն վէ Րուհ իւլ Գուտա մախլուգ մաքամընա տիւչէր : Տէօրտիւնճիւ գիւլիւմ , եա՛նի Րօմալը Տիօնէսիօսա կէօրէ՛ քիլիսէի՛ ումուսիէնին գապուլ վէ թատիգ էթտիլի թա՛լիմի պէօլլէ պէյան էթտի : եա՛նի՛

« Ուլունկիյէթի վաչիտէյի՛ ուլունկիյէթի ալիսէյէ թագսիմ էթմէ- յէլիմ տէյիւ տիգգաթ էտէլիմ . վէ հէմ տէ Րապալըմըզ Յիսուս Բրիստոսուն Փէվգանէ՛ ազամէթ վէ՛ իզգէթինէ մախլուգ տուր տէ- յիւ խալէլ կէթիրմէյէլիմ . փէտէրուլլա՛ն էլ գատիլի վէ օղու Յիսուս Գրիստոսա վէ Րուհ իւլ Գուտա իման էտէլիմ . վէ՛ Բէլամ (ուլլա՛ն) ճիւմէյէ գատիր օլան Սլլա՛ն իլէ պիր օլտուղունու գապուլ էտէլիմ . զիրա քէնտիսի , Պէն վէ փէտէրիմ՝ պիր իզ՛ , վէ Պէն փէտէրտէ իմ , փէտէր տախի պէնտէտիր՛ , տէր : Պէօլլէճէ վաչտէթ վէ հէմ տէ իւչ- լիւք թա՛լիմի մուհաֆազա օլունուր » :

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՛

ԱՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻԷ՛ , ԵՍԽՕՏ՝ ԿԻԻՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԷԹԻ
ԻՆՍԱՆԻԷ՛ ԹԱՂԻՄԻՆԷ՛ ՏԱՅԻՐ

Րուհի ինսանիէնին տալը հազգընսա իւչ գիւլիւմ վար իսի .

1. Պիրինճի գիւլիւմ

Ճիւմէ Րուհլար , կէրէք մէլէքլէր կէրէք առէմէր , հազրէթի Ատէ- մին խալգ օլունմասընտան վէ քեաֆֆէի խիլգաթտան էվլէլպիրտէն

խաղ օրունտուղունու պէյան էտէն զիւրիւմ, Պու զիւրիւմիւն սահլպի Օրիկէնէս իտի, Պունա կէօրէ՝ ինսան պու տիւնեատա մէվճուտ օլմուգ տան էվէլէ, պիւ ճիւմէ մէվճուտ օլմուգ վէ օլաճագ ինսան Րուհլարը՝ ճիւմէ մէլէք Րուհլարը իլէ պէրապէր խաղ օրունուալ՝ օլ հալտէ կիւնահ իլլէտիքլէրինտէն՝ թէրալիէ իջիւն ճէսէտլէնիալ՝ պու թէճրիւպէ տիւնեատընա կէօնտէրիւտիւր. վէ թէրալիէ օրունուալ՝ փաքլէնտիքտէն սօնկրա ճիւմէսի եիւնէ քէնտի հալիւնէ նայիլ օլտուլար. պու Րուհլար թապի՛աթը իլէ պիւրէր պիւրէր վիւճիւտէ կէլէն ինսան ճէսէտլէրինէ կէլիւրէր. Օրիկէնէս պու խայալը ֆիթապը շէրիֆտէն իսպաթ վէ թաստիգ էթմէյէ չալըչուր. թէվէլիւտաթ քիթապընըն իւջիւն-ճիւ պապընտա թա՛րիֆ օլունան քէյֆիլէթ, եա՛նի՛ ինսանըն շէյ-թան իղվասը վասիթասը իլէ կիւնահա տիւլմէսի նազլիլէթիւնի պիւր թէմսիլ տէյիւ թէֆսիւր էտէր իտի, Հազրէթի Ստէմ վէ էւանըն տէրիտէն եաիւրլան Րուսպարը՝ ճէսէտլէրի տէմէք իսթէր իմիշ. վէ Րօմ. Ը. 19 այէթիւնտէքի մախլուգաթըն ախ շէքմէսի լաֆղընը՝ ինսան Րուհունուն պու տիւնեայա տիւլմէսի հազգընտա պէյան էթտի. վէ Րօմ. Թ. 11 այէթիւնի թէֆսիւր էտէր իքէն, եազօպուլն իսաւա թէգաուտիւմ էթմէսի՝ էվէլէքի մէվճուտ օլտուղու հալտէ իսթիհսալ էթիտիլի լիյազաթա մէսնի տէյիւ թէֆհիւմ էթտի. Պու զիւրիւմիւն Օրիկէնէստէն զայրի սայ քի քիմաէ գապուլ էթմէտի, ամմու օլ վազըթտան շիմտիլէ գատար պունուն կիպի զիյիւմ վէ թա՛լիւմ էտէն թէք ատէմէր պուլունմուշ վէ պուլունմագտա տըր :

2. Իքինճի զիւլիւմ

Հէր ատէմին Րուհու ճէսէտիւնի տիւնեայա կէլմէսի իլէ պէրապէր տօղրուտան Ալլահըն էմիի իլէ խաղ օրունուրտէյիւ պէյան էտէն զիւրիւմ, Պու զիւրիւմ քիլիսէի շարգիլէտէ սայքի՝ ումումէն գապուլ օլունուալ՝ քիլիսէի զարալիէտէ տախի օնու գապուլ էտէն վար իտի. պունա կէօրէ պիւր փէտէր քէնտի օղլունուն եալընըզ ճէսէտիւնի փէտէրի օլուալ՝ Րուհու ճէսէտ տօղրուղունտա տօղրուտան խաղ օրունուր. պունու թաստիգ զըմնընտա եուհ. ե. 17. Մէգ. ԼԳ. 15, Զախ. ԺԲ. 1. այէթլէրի միսիլիւ իսպաթլարը զիքր էտէրլէր իտի. կէօյա քի պու այէթլէրտէ պուլունան ֆի՛իլլէր հալը հազըրտա պուլունանլարը, եա՛նի՛ ինսանըն Րուհունուն տէվւմ իւզէրէ վէ պիւրէր պիւրէր խաղ օրունմասընը իսպաթ էտէրլէր. « Ալլահ հէր կիւն Րուհլարը խաղ էտէր » տէյիւ իսնատ էտէրլէր իտի. պու զիւրիւմէ կէօրէ ինսան Րուհունա պազարագ՝ ինսանլարըն սայըսը նէ գատար իսէ, օլ գատար այրըլիւգաթը իլահիլէ վար տըր. վագա՛ա ինսան ճէսէտի պիւր տէֆ՛ա օլարագ խաղ օրունուալ՝ օնտան սօնկրա թապի՛աթ գանունու իլէ քէնտիլիլիւնտէն վիւճիւտէ կէլիւր. պունա կէօրէ շիմտի մէվճուտ ատէ-

մին ճէսէտինին խալդ օլունսընտան հէ-
ման 6000 սէնէ տահա էվէլ իմիչ :

3. Իւչինճիւ զիւլիւմ

Ինսանըն ճէսէտ վէ բուհու Ատէմին զիւրրիւթինտէ թապի'աթ
գանունու իլէ վիւհիւտէ կէլիւր եախոս թէվէլիւտ էտէր տէյու պէ-
յան էտէն զիւլիւմ: Պու զիւլիւմ քիլիսէի զարպիէտէ շիւնիէ գատար
էքսէրիէ գապուլ վէ բիայէթ օլունուր: պունա կէօրէ թէվ. Ա. 27
այէթինտէ զիւր օլունան ինսան խիլգաթը ինսան ճէսէտէ պագար ,
վէ հէր աղան վէ հայվան քէնտի միսլինի հասըլ էթմէյէ միւգթէտիր
օլտուղու կիսլի, ինսան , եա'նի' էօլիւմէ միւլթէլա օլան ճէսէտտէն
վէ էօլմէզ բուհուտան 'իպարէթ օլան ինսան' քէնտի միսլինի , եա'նի'
ճէսէտ իլէ բուհա մալիք օլան ինսան շօճուղունու հասըլ էթմէյէ
միւգթէտիր օլարագ, Ալլահ թարաֆընտան խալդ օլունտու. պունա
կէօրէ խալդ օլունմագ թէվէլիւտ էթմէքտէն պիլքիւլիւյէն թէֆրիգ
օլունուր: վէ պու իքի ֆարգլը քէյֆիլէթլը պիրտէն վուգու' պուլ-
մագ: Պու զիւլիւմիւ էվէլ պէյան էտէն թէրթուլիանոս օլուպ վագ-
թըն միւրիւրիւնտէ տահա զիյաոտէ 'իւմիւմէն գապուլ օլունուր իտի:
վէ Աւիսթ ինսոտան սօնկրա քիլիսէի զարպիէտէ սայքի 'ումումէն գա-
պուլ օլունուր իտի: Պու զիւլիւմ ֆիլթապը շէրիֆ թարաֆընտան
աթի իւզ զիւրր պէթլը կիսլի իսպաթլար իլէ թաաթիգ օլունուր:
Բու. Ե. 13—19. Ա. Գօրն. Ժ. 22. Էֆէս. Բ. 3. 'իպր. ԺԱ. 10.
Մէզ. ՄԱ. 5. վէ թէվէլ. Ե. 3 :

Պու զիւլիւմ ինսանըն եալընդ այրը շախարընա տէյիւ, իլլա ճէ-
սէտ տախի ախագճա էհէմիլէթ վէրիպ' Ատէմին կիւնուհը նէ վէճ
իլէ զիւրրիւթինէ թէսիր էտէպիլտիյինի կէօսթէրիւր: Կիւնահը ա-
լիլէնին (Սկզբնական մեղք) միւհրիւմիւյիւ վէ եէնի տօղան շօճուգ-
լարըն սահիհ ազապը իլահիէյէ մուսթահագ օլուպ օլմատըլը խու-
սուսունտա մուհիւմ պիր շէյ օլտուղու աշիքեար տըր :

Ինսանլարըն 'ումումէն կիւնուհեար հալի վէ ազապը իլահիէյէ
մուսթահագ օլմագլա պիր խէլասքեարա միւհթաճ օլտուղլարը խու-
սուսունտա օլան թա'լիւմաթ քիլիսէի 'ումումիէ թարաֆընտան գա-
պուլ օլունտու իսէ տէ , եինէ քիլիսէի շարգիէնին թա'լիւմաթընտան
ֆարգլը իտի:

Պու թա'լիւմին պահսընտու իքի պէօլիւք մէսէլէ վար իտի , եա'նի'

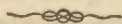
(1) Կիւնահ սէպէպիւնտէն ինսանըն խայր վէ հագգա տօղրու օլան
գուտրէթի էքսիլտի' մի վէ նէ գատար էքսիլտի :

(2) Եէնի տօղուչուն իճրասընտա իրատէթի ինսանիէնին' թէսի-
րաթը իլահիէ , եա'նի' Բուհ իւլ Գուտսուն գուտրէթի մախսուէսի
իլէ նէ' ալագասը վար :

Իբրինճի վէ իւշիւնճիւ տէհրլէրտէ քիլիսէի 'ուսումիէ 'օլ տէրէճէ Ղնօսթիքիլէր իլէ ուղրաշմատա իտի քի , պու մատտէ իւզէրինէ մու- 'ալլիմէրին զիւյիւմ վէ ըէյլէրի Ղնօսթիքի մուսլահէսէսինտէն չօգ թէսիր օլունուր իտի : Ճիւմէ Ղնօսթիքիլէրին մէսլալէրի թէսնէյն հիքմէթ թարիգինտէ պուլունուա օլ թարիգէ կէօրէ շէրր՝ խայր մի- սիլլիւ էգէլտէն վէ էպէտի տիր : վէ հէմտէ ինսան պիզլաթ Ալլահ թարաֆընտան տէյիլ , իլահը սանի եախօտ շէրր իլահը թարաֆըն- տան խալգ օլունուրունտան , շէրրէ մէյիլի օլարագ խալգ օլունումաշ տուր : Պունա գարշը իրիսթիյան մու'ալլիմէր Գիթապը շէրիֆին քէ- լամարընա ըիայէթէն՝ ինսան Ալլահ թարաֆընտան մուգատտէս վէ իրատէթ սահիսի օլարագ խալգ օլունուա՝ Բէնաթէն շէրրէ սարֆ էթտիյինտէն կիւնահքեար օլտու , վէ քէնտի կիւնահը իշիւն քէնտիսի մէսուլ օլուր տէրլէր իտի : Ղնօսթիքիլէր ինսանլարը իւշ գըտու թագ- սիմ էտիպ եալընըզ պիրինճի գըսմընըն , եա'նի՝ Բուհանիլէրին՝ խէ- լաս օլմասը միւմքիւնտիւր տէրլէր իտի : պունա գարշը իրիսթիյան մու'ալլիմէրի ճիւմէ ինսանլար տիլագճա վէ խէլաս օլմագ գապիլի- յէթի խուսուսունտա միւսալի տիրլէր տէյիւ խնատ էթտիլէր : պու մուսլահասէտէն նէշէթ էթտի քի կէրէք քիլիսէի շարգիէ կէրէք քի- իսէի զարպիէտէ ինսանըն իրատէթի գէրուլէթ իլէ իշէմէյիլ՝ իլա աղատ օլմասը վէ հէր տէմ քէնտի ա'մալի իշիւն մէսուլ օլմասը թա- լիմաթը չօգ թէքիտ օլունուր իտի : Իթիրագ էտիճիլէր ինսանըն իրատէթի պաղը տըր , պիլ գէրուրէ կիւնահ իշէր տէրլէր իքէն իրիսթիյան մու'ալլիմէր ճէվապ վէրիպ ինսանըն իրատէթինին աղատ օլուա՝ հէր վէճհ իլէ մէսուլ օլտուլունու իսպաթ վէ թաստիգ էթ- տիքէրինտէ , լայըզը իլէ ինսան ճինսինին իշէտիյի կիւնահ սէպէ- պինտէն իրատէթի ինսանիէնին գայ'իֆլէնիլա՝ կիւնահա մէյիլի օլուպ- տա խայրա տօղրու 'աճիգ գալտըղընա հէման օլ գատար տիգգաթ էտէճէքլէրի մէմուլ օլունմագ իտի : Պիր թարաֆտան տէնիլի իտի քի՝ ինսան մէճպուրէն կիւնահ իշէր , աղատ իրատէթի եօգ : իրիս- թիյան մու'ալլիմէր պունու ինքեար էթմէքլէ՝ իրթիքեապ օլունան կիւնահտան իրատէթ իւզէրինէ նէ թէսիր կէլիւր տէյիւ սիւալ օլուն- տուգտա , վէրիլէն ճէվապարտա իթթիլաֆ վար տըր : վէ սահիհ տիր քի թապու կիւնէ գատար իրատէթի ինսանիէնին կիւնահ իլէ օլան 'ալագասը վէ իրատէթ իւզէրինէ կիւնահտան կէլէն թէսիրաթ խուսուսունտա տինտար իրիսթիյանլար մապէյնինտէ իթթիֆագը քեամիլ պուլունմագ : Իսքէնտէրիէ՝ իլմի իլահի մէքթէպինին մու'ալ- լիմի Բլէմէս իսնատ էթտի քի՝ իրատէթի ինսանիէ կիւնահա տիւշ- տիւ իսէ տէ , Բէնաթէն իլէ կիւնահտան տէօնիլա՝ գուտսիլէթէ միւթիւ՝ օլապիլի : « Իման էթմէք եա էթմէմէք , թէֆէքքիւր էթ- մէք եա էթմէմէք կիլի իրատէթիմիլին գուվլէթինտէ տիր » : « Ին- թիլսապ էթմէք գուվլէթի իլէ հէր գէմանտա սալիհ ատէմէր , զա-

էտէր. էյէր իրատէթ ինսան իլէ թէվէլլիւտ էտէր իսէ, իրատէթին ազատըղը տախի թէվէլլիւտ էտէպիլիւր, էյէր Ալլահ պիր էրաբէն սահիպի իալգ էտէպիլիւր իսէ, օլ սահիպին զիւրրիյէթինտէ իրատէթ վէ իրատէթին ազատըղընը մուհաֆազա էտէպիլիւր. պուհտա աշիքեար տըր քի ինսանըն բահոթ թէվէլլիւտ էտէր տէյիւ միւսէլլէմ օլտուղունտա՝ օլ բուհուն գուտրէթլէրի վէ զայ՝իֆլիլէրի տախի պէրապէր թէվէլլիւտ էթմէսի թէպիլմ օլմալ տըր, եէնի տօղան չօճուգլարըն աճապը իլահիէյէ մութահազգ օլուպ օլմամալարը խուսուսունտա վէ եէնի տօլուղուն իճրասընտա իրատէթի ինսանիէնին Բուհիւ Գուտա իլէ օլան 'ալազասը խուսուսունտա թէրթուլիանսուն թահրիրաթընտա պիր գարար պուլունմայըպ՝ պա՛ղէն պիր թարաֆա վէ պա՛ղէն տիկէր թարաֆա մէյլ էտէր, Ֆազաթ եէնի տօղուղ խուսուսունտա ինսանըն գուտրէթինի Բուհիւ Գուտա ինայէթի վէ թէսիրաթը իլէ միւսապի թութմազ, անճազ պէօյիւք իլ Ալլահըն տըր տէր իտի:

Քիւրիւանս տաւա զիյատէ աշիքեարէն սօնկրա Աւկօսթինօս թարաֆընտան պէյան օլունան թա՛լիմաթը իմա վէ թէֆէիմ էտէր իտի. « Քեաֆէի գուտրէթիմիլ Ալլահտան տըր » տէր իտի. կիւնահը ասլիյէ հազգընտա Քիւրիւանս գարարը տէյիլ տիր. կիւնահը ասլիյէնին պաշգա կիւնահ տէրէճէսինտէ միւճրիւմիլյիւ եօգ իսէ տէ, եինէ քէֆարէթ պուհուն իչիւն տախի լազըմ տըր տէյիւ թէֆէիմ էտէր իտի:

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ՔԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

Յիսուս Քրիստոս Իպնուսահըն 'ապալէնի էլանիէյէ նալարէն Բնանլարըն կնան վէ ճիւնհարան իւլաւը էլէն՝ պէլ վէեալէ աշալը էլանիէյէ Բիւնհաթիւ օլարաֆ Բիւնհաթի Ֆէրա Էմիւհի՝ Բիւնհաթի Գիւնհաթի:

Պու թա՛լիմին պէր թէֆաիլ վէ պիլ միւսպահասէի քեաֆիէ՝ էգանիմի սէլասէ վէ աշվալը ինսանիէ թա՛լիմաթը միսիլիւ իքիւնճի միւտտէթտէ, իւչիւնճիւ միւտտէթտէ տախի աշըլըպ պէյան օլունմամըլ տըր. վէ նէ գատար աշըլըլը իսէ, Ղնօսթիքի վէ էպիօնի ֆըրգա-

լարըն պաթըլ գիւյիւմէրինէ գարշը ճէվապ վէրմէք եօլունտա պէ-
յան օլունտու : Մէգքիւր Փըրգալարըն գիւյիւմիւնճէ՝ Բրիստոսուն
չէքալիյի էլէմ վէ էօլիւմ եալընը Խաան օլտուղունտան , ճիւմէ ին-
սանլար իչիւն քիֆայէթ էտէմէզ , վէ պիւ վէքեալէ օլան էլէմ վէ
ա՛ղաս չէքմէքիւք գիւյիւմիւ անլէրին ֆիքրինճէ մուհալ տըր : Բրիս-
տոսուն զաթընտա ուլուհլիէթին ինսանիյէթ իլէ 'ալագասը եօգ
տուր , չէօլէ քի Բրիստոսուն լիյագաթը միւմիւնլէրէ ալա սայըլա-
մազ . վէ Փաւլա Րէսուլ Րէսալէլէրինտէ տէֆ'աթէն վէ թէքիտ իլէ
պէյան էթոլիյի թա'լիւմաթը , եա'նի' ինսան շէրի'աթըն ա՛մալը իլէ
տէյիլ , անճազ իման վասիթասը իլէ թէպրիէ օլունտուր տէյիւ թա'-
լիւմաթըն 'աքսիսինի դապուլ վէ թա'լիւմ էտէրլէր իտի : Անլէրին
գիւյիւմիւնճէ ինսանլարըն միւնրիմիլիյի հիչ պիւր զաթըն էլէմ եա
ա՛մալը իլէ Րէֆ' օլունմազ . վէ քէֆարէթին 'ատալէթի իւհիէյէ
ալա 'ալագասը եօգ տուր . եա'նի' Էքֆարէթի պիւր վէճհ իլէ դապուլ
էթմէտիլէր : Պունլարա ճէվապէն իրիսթիյան մու'ալլիմէր էվէլէա
Բրիստոսուն թապի'աթը ապիէ վէ զաթընը թա'րիֆ էթմէյէ չալըշ-
տըլար , վէ պունուն իլէ պէրասլէր Բրիստոսուն չէքալիյի իսքէնճէ վէ
էօլիւմիւն միւնասիպէթ վէ մէրաւնը արայըպ' պէյան էտէրլէր իտի :
էօլիւմիւն միւնասիպէթ վէմ վէ էօլիւմիւն՝ հէմ Ալլահ հէմ տէ ինսան
Բրիստոսուն չէքալիյի էլէմ վէ էօլիւմ օլտուղունտա աշիքեարէն
օլան պիւր զաթըն չէքալիյի էլէմ վէ էօլիւմ օլտուղունտա աշիքեարէն
վէ պիւր իշթիպահ պէյան էտէրլէր իտի . եա'նի' Բրիստոսուն ուլու-
հլիէթ վէ հէմ տէ ինսանիյէթինէ խալէ կէթիւրմէքսիլին օնուն Է-
հէ-ֆէ վահիտ օլտուղունտա իսնատ էտէրլէր իտի : Քէֆարէթին մէրամ
վէ միւնասիպէթի խուսուսունտա հէր նէ գատար իքինճի միւտտէթին
մու'ալլիմէրի 800 սէնէ սօնկորա դուհուր էտէն Անսէլֆա կիպի պէր-
րազ վէ չիւպհտէն պէրի պիւր վէճհ իլէ էֆքեարընը պէյան էթմէ-
տիլէր իտէ տէ , երինէ Բրիստոսուն էօլիւմիւնին սէպէպի 'ատալէթ-
իգթիզասընճա պիւր վէքեալէ ինսանլարըն միւնրիմիլիյի Րէֆ'էթ-
մէք իչիւն իտի տէյիւ պէյան էտէրլէր իտի :

Իքինճի միւտտէթին իպթիտասընտա պունունտն մու'ալլիմէր քէ-
ֆարէթ հազգընտա 'ատէթա ֆիթասը շէրիֆին քէլամլարընը իս-
թի'մալ էտէրլէր իտի :

Փօլիքարոս Ֆիլիպէլլիէրէ եազար իքէն՝ « Բրիստոս ինէլասքեա-
րըմը տըր , գիրա ա՛մալ իլէ տէյիլ , անճազ ինսայէթ իլէ թէպրիյի
օլունտուրուզ . չիւնքի կիւնահլարըմը իչիւն քէնտիսի էօլմէյէ Րազի
ծլտու . էն աղըր կիւնահլ Բրիստոսա իման էթմէմէքտէն 'իպարէթ
տիր . գիրա կիւնահլարըն աֆիլընըն սէպէպի օլան Բրիստոսուն էօ-
լիւմիւ պիւր առէմ իչիւն միւնրիպի թէպրիէ օլմատըղը հալտէ՝ հիւքմ
օլունմասընա սէպէպ օլուր . պինսէն 'ալէյհ կիւնահլարըմըղը քէնտի
ճէսէտինտէ՝ հուչ իւզէրինտէ թաշըյան Յիսուս Բրիստոսա միւթէ-
վէքիլ օլալըմ » տէմիշ տիր :

Եռւհաննա Րէսուլուէն շայիրտի Իկնաթիօս՝ Բրիստոսուն քէֆարէթի խուսուսունտան պահս էտէր իքէն , միւմինին օլ քէֆարէթ վառ սիթասը իլէ թագտիս օլունմասընը պէյան էտէր : « Բրիստոսուն էօլիւմիւ վասիթասը իլէ միւմին Բրիստոս իլէ իլհագլըգ պուլուր , պուլուն իլէ ինսանըն իլք էվվէլ կիւնահա տիւշմէսի իլէ զայ՝ օլունան հայաթը ըուհանիէ թէճտիտ օլունուր . Բրիստոսուն քէֆարէթի քէնտի մուհապէթինի կէօսթէրմէք իլէ միւմինին գալլինտէ մուհապէթ հասըլ էթմէյէ միւլէստէր տիր » , վէ պուլուն կիպի սէօզլէր իլէ քէֆարէթ հագգընտա օլան էֆքեարընը պէյան էթտի իտէտէ , եինէ քէֆարէթին՝ 'ատալէթի իլահիէնին մաթլուպաթընա պէտէլ օլուպ՝ իման էտէնլէր տաթի անըն լլյագաթը իլէ սատըգ օլապիլր տէյիւ իգրար վէ թա՛լիմ էտէր իտի . Պիր եէրտէ Բրիստոս հագգընտա պահս էտէր իքէն՝ « Պիգիմ իլիւն քէնտիսինի պիլր 'ատիլէ վէ գուրպան օլմագ իւգէրէ Ալլահա 'արզ էթտի » , վէ պաշգա եէրտէ՝ « Յիսուն Բրիստոսուն թէն վէ գան վէ սիյասէթի իլէ սէլպմէթէ նայիլ օլտուգ » տէմիշ տիր :

Րօմալը Բլէմէս՝ Բրիստոսուն իշի խուսուսունտան պահս էտէր իքէն անըն էօլիւմինէ չօգ էհէմիլյէթ վէրմիշ տիր . « Անըն գանը պիլգիմ իլիւն վէրիտի . պիլգիմ խէլասըմըզ իլիւն տէօքիւլուիւ . Ալլահըն միւրատը իլէ քէնտի ճէսէտինի պիլգիմ ճէսէտիմիզ իլիւն , քէնտի ճանընը պիլգիմ ճանըմըզ իլիւն վէրտի » տէմիշ տիր :

Վէ պիր տաթի միւմինին թէպրիյէսինի թագտիս օլունմասը խուսուսունտան թէֆրիգ էտէրէք՝ « Տէվամ իւգէրէ Բրիստոսուն գանընա նագար էտիպ՝ խէլասըմըզ իլիւն տէօքիւլուիւլ օլարագ՝ ճիւմէ ինսանլար իլիւն թէօլպէ միւհլէթինի իհսան էթմիշ օլան քէֆարէթ գանը Ալլահըն 'ինտիւնտէ նէ գատար գըյմէթի օլտուղունու կէօրէլիմ . քէնտիլլիմիլտէն կէրէք 'լլմիմիզ , կէրէք հիքմէթիմիզ , կէրէք տինտարլըղմըզ , կէրէք խիւլիւսի գալպ իլէ իճրա էթտիլլիմիզ 'ամէլէր վասիթասը իլէ թէպրիէ օլունմայըպ՝ անճագ Ալլահ էլ Կատիրին իպթիտատէն պէրու ինսանլարը թէպրիէ էյլտիլի իման վասիթասը իլէ թէպրիէ օլունուրուզ » , տէմիշ տիր :

Իւշիւնճիւ Փասըլտա գիքը օլունան մու'ալլիմէրին քէֆարէթ խուսուսունտա օլան զիւլիւմ վէ թառիրրաթը էգանիմի սէլասէ թա՛լիմի խուսուսունտա օլան թահրիրաթը միսիլիւ աշըգ վէ մուհիմ տէյիլ տիր . անլէրին թահրիրաթընտա՝ պաթուսուս Հէրանօսուն զիւլիւմիւնտէ՝ Բրիստոսուն քէֆարէթինին շէյթան իլէ միւնասիպէթի վար տէյիլ իմա օլունուր . Գօլօս . Բ . 15 . վէ 'իպր . Բ . 14 ալէթլէրի կիպի Բիթապը շէրիֆին պա՛ղը Բէլամարը պու զիւլիւմէ կէօյա քի պիրազ մէյտան վէրիր իտի :

Հէրանօսուն՝ « Հէրիսիկոպարտա գարշը » իւնվանընտա օլան քիթապընտա , « Բէլամուլլահ ճիւմէյէ գատիր օլարագ վէ 'ատալէթ խուս

սուսուենտա նօգասանը պուլունմայարագ չէ յթաննն յատիչուհըղը նիս-
պէթի իւն 'ատալէթ իւզէրէ մու՛ամէլէ է յլէմիչ տիր. զիրա անտէն
չէ յթաննն իւլթիտատէ էթտիյի կիսի, եա'նի' զօր իւն տէյիւ, ան-
ճագ Ալլահա եագըըըը կիսի իլլամ էթմէք եօլու իւն իւք էվլէլ քէն-
տիհինքի օլանլարը իսէլաս էյլէտի. չէօյլէ քի նէ 'ատալէթէ խալէլ կէ-
լէպիլիր, նէ տէ Ալլահնն խիլգաթը ասլիէ [ախլագիէսի] զայ' օլուպիլիր»
տէմիչ տիր. չէրանօսուն պու պէնտի իքի թարզ իւն անլաշըլըյօր.
պա՛գըլար չէրանօս հագգընտա տէմիչէր տիր քի՛ Ղնօսթիքիլէրէ
գարըը եագտը իսէ տէ, եիւն անլէրին թէսնէյն հիքմէթինտէն հա-
սըլ օլան գիւյիւմէրի քէնտիսինէ թէսիր էթմիչ տիր, չէօյլէ քի
չէ յթաննն հուգուգուենա ըիայէթ էթմէք լաղըմ տըր տէյիւ պէյան
էտէր. ֆագաթ եալընըզ պու սէօղլէր վէ պուլնլար կիսիլէրէ պագը-
լըր իսէ՛ պիլա չիւպիէ հատտէն զլյատտէ քէֆարէթին չէ յթաննն
յիատիչալըղը իւն օլան միւնասիպէթինէ էհէմմիյէթ վէրիլմիչ տիր.
ամմա քէֆարէթին խասսիէթի ասլիէսինի իչպու քէյֆիէթտէ պուլ-
մատը, իլլա Ղնօսթիքիլէրէ մուխալիֆ օլարագ քէֆարէթին էհէմ-
միյէթ վէ լիւգիւմիւ վէ միւնասիպէթի ասլիէսինի 'ատալէթին մաթ-
լուպաթընտա պուլմագ իւն իչպու քէֆարէթ թա'լիմի խուսուսունտա
սօնկրատան տիգգաթ վէ թէֆսիլաթ իւզէրէ պէյան օլունուպ տու
էլան ֆորթէսթանթլար թարաֆընտան պիլիթթիֆագ գապուլըլըլ-
նան մէպտէլէրի գապուլ վէ թա'լիմ էթմէք մէրամընտա իտի Մէսէ-
լա՝ «Ալլա՛ պիգգաթ քէնտի պիրիճիք օղլունու ֆէտիյէ օլմագ իւզէ.
րէ պիգիմ իչիւն, եա'նի' մուգատտէսի զայրի մուգատտէսլէր իչիւն,
իֆնա օլունմագ օլանը ֆանի օլանլար իչիւն թէսլիմ էյլէտի. զիրա
աննն սալահընտան մա'տա կիւնահլարըմըզ էօրթմէյէ նէ՞ միւգթէ-
տիր տիր. իպնուլլա՛ վասիթասը իւն օլմագ իսէ՛ պիգ նափաք վէ
զայրի սալի՛ օլանլար քիմի՛ն վասիթասը իւն թէպրիէ էտինէպիլիրիք:
նէ աճայըպ պիր իչ, նէ մէմուլ օլունմագ լնայէթ տիր քի, չօգլա-
րըն կիւնահլարը պէ՛ շախս վասիթասը իւն էօրթիւլիւպ՝ պիր շախ-
սըն սալահըն տախի չօգ զայրի սալի՛ օլանլարըն միւճիպի թէպ-
րիէսի օլա » տէմիչ տիր. իչթէ քէֆարէթ տէտիյիմիգ թա'լիմաթըն
մէպտէի ասլիէլէրի պունտա պուլունուր. պինաէն 'ալէյս սալիֆ իւզ
զիքը իսթիլաֆ սէպէպի օլան իսթիլարաճ՝ իչպու իսթիլարաճ իւն
թաթպըզ օլունտուղունտա աշիքեար տըր քի պունտա թէսնէյն
թարիգինէ ասլա մէյտան վէրիլմէյիս՝ «իլլամ էթմէք» քէլիմէսի
չէրանօսուն մէրամընճա չէ յթանն տէյիւ իլլէ ինսանա պագար. վէ
«'ատալէթ «քէլիմէսի չէ յթաննն հուգուգուենա տէյիւ, անճագ
հագգանիյէթ վէ 'ատալէթի իլահիէ սըֆաթընա պագար. եա'նի՛
Քրիստոսուն քէֆարէթինին էլլէմիէթի 'ատալէթին մաթլուպուլթը
իւզէրինէ մէպնի տիր :

ՕՐԻԿԵՆԵՍ ՎԷ ԻՍՔԵՆՏԵՐԻԷԼԻԼԵՐԻՆ ՔԷՖԱՐԻԹ
ՀԱԳԳԸՆՏԱ ՕԼԱՆ ԶԻՅԻՒՄԼԵՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Օրիկենեսին քեֆարէթ հազգընտա օլան զիւլիւմէրի էգանիմի սէլասէ վէ աշվալը ինսանիէ հազգընտա օլան զիւլիւմէրիկնտէն զիւլատէ նօգսան իտի : Ղնօսթիքիւլէրէ գարչը եազտը իսէ տէ , եինէ անլէրին թէսնէյն զիւլիւմէրի Օրիկենէսէ թէսիր էթմիւլ տիր : Պու միւտտէթին ալթընճը պապընտա կէօրէճէյիմիւլ կիւլի՝ էն մէշհուր Ղնօսթիքիւլէր կիւնահըն միւճրիւմիւլիւնիւ թանըմայըլ՝ 'ապալէն սը-ֆաթը տաթի միւսթագիլ օլան Ալլահըն սըֆաթընտան օլմայըլ՝ ան-ճագ « Իլահը սանիին » սըֆաթընտան օլտուղունու իսնատ էթմէլէն էէֆալէն իշիւն սաւա եէր վէ միւնասիպէթ պրադմատըլար : Հէր նէ գատար Օրիկենէսին թահրիրաթընտա պիր քեֆարէթի հա-գիգիէյի իմա էտէն պազը 'իսլարէլէր պուլունուր իսէ տէ , եինէ պու մատտէ հազգընտա պէյան էթտիյի թա'լիմաթ իշինտէ աթի իւլ զիքը նօգսանլար վար իտի :

1. Պիրինճի նօգսան

Անըն զիւլիւմիւնճէ պիլ ճիւմէ մախլուգ օլան բուհլար , կէրէք մէլէքլէր կէրէք ինսանլար , պիրտէն վէ իպթիտատա խալգ օլուն-մուշ օլուպ , անլէրին գատիմտէն էպէտէտէք օլան աշվալը՝ կիւնահա տիւշիւպ խէլաս օլունմագ վէ տէֆ'ա տիւշիւպ խէլաս օլունմագտան 'իսլարէթ տիր : Պու զիւլիւմճէ կիւնահա տիւշմէք օլ գատար աղըր վէ կիւնահտան խէլաս պուլմագ օլ գատար 'ապիմ' պիր շէյ տէյիլ տիր : Քեաինաթը ախլագիէնին 'նիլա՝ վէ 'ատէթի' բուհ օլան մախ-լուգլարըն կիւնահա տիւշիւպ՝ տէֆ'ա խէլաս օլմալարընըն 'ալէտ տէվամ թէքրար վէ թէքրար վուգու՝ պուլմասը խուսուսաթը իւգէ-րինէ Դիւնի օլուրսա , կիւնահա տիւշմէք էօլէ էմալսըղ պիր ֆէլա-քէթ օլմայըլ՝ կիւնահտան խէլաս օլմագլըղա ֆէվգէլ'ատէ պիր քե-ֆարէթ թէտարիքեաթը լաղըմ կէօրիւնմէղ : Ալլահըն միւճիգէ կիւլի ինայէթ վէ մէրհամէթի արթըգ 'ատի վէ 'ումուլի վէ մախսուս տիգգաթա շայան ի'թիպար օլունմայաճագ պիր շէյ օլմուշ օլուր : Էյէր կիւնահա տիւշմէք պիր տէֆ'ա վէ քիւլլիւ պիր շէյ օլուպ տա՝ 'նիւ տէֆ'ա խէլաս միւլքին օլարագ՝ օլ տաթի եալընըղ միւճիգէ նէ-

վինտէն վէ մահզէն յիւ տէֆ'ա օլարագ քէֆարէթի իւահիէ վասի-
թասը իլէ վուգու' պուլապիլիւսէ , օլ թագտիրտէ հէմ կիւնահ հէմ
կիւնահտան ֆիրտիէ իլէ խէլաս օլմագ' էմալըզ շէյլէր տիր տէյիւ
հօգ թէէսիրլի թարզ իլէ կէօսթէրիլիւ' քէֆարէթին մա'նաի տէրու-
նիէսի լայըզը իլէ անլաշըլըր . ֆագաթ կիւնահա տիւշիւս երինէ թէպ-
րիէ իլէ փաքէնէրէք խէլաս պուլմագ վէ տէֆ'ա վէ թէքրար տիւ-
շիւս թէրպիէ օլունմագ իւզրէ խէլաս պուլմագ սահիհ պիր շէյ
օլուրաս , կիւնահըն աղըր միւճրիմլիյի ֆէրամուշ օլունուս' եա-
լընըզ խաֆիֆ պիր դապահաթ տըր տէյիւ հիսս օլունուշ օլուր :

2. Իքինճի նօզսան

Երինէ Օրիկէնէսին զիւյիւմիւնճէ կիւնահքեարըն մուսթահագ օլ
ուուղու ա'գաս' 'ատալէթին մաթլուպաթընտան օլմայըս' եալընըզ
կիւնահքեարըն թէրպիյէ իլէ խաւահաթը իշիւն օլուր . վէ Դրիստոսու
քէֆարէթինտէն միւրատ' կիւնահքեարլարըն կիւնահա օլան մէյլ վէ
սէվտասընը գըրըս' անլէրի թէօվիլէյէ կէթիլիմէքլէ ա'գասլտան խէ-
լաս էթմէքտէն 'իպարէթ տիր . շէյլէ քի Ալլահըն 'ատալէթի կիւ-
նահքեարլարը թէպրիէ էտիս' սօնկրա թագտիս էթմէքլէ տէյիւ ,
անճագ էվվէլա թագտիս էտիս' վէ սօնկրա անլէրի ա'գասլտան պէրի
սայտըղընտան պէյան օլունուր տէմիշ տիր : Պինահէն 'ալէյհ մաղ-
ֆիրէթ 'ատալէթին մաթլուպաթընտան պիր քէֆարէթի քեաֆիէ իլէ
էտա օլունմասը իւզէրինէ մէպնի տէյիւ , անճագ Ալլահըն իրատէթի
իւզէրինէ մէպնի տիր . շէյլէ քի Օրիկէնէսին զիւյիւմիւնճէ Ալլահ
միւրատ էթսէ իտի , ատալէթին կիւնահլարը իշիւն Դրիստոսու էօ-
լիւմէ թէպիւմ էթմէքսիլիյի շէրա'աթը Մուսայա կէօրէ թա'յին օլու-
նան դուրսանլարը քեաֆի սայա պիլիլի իտի :

3. Իւշիւնճիւ նօզսան

Օրիկէնէսին քէֆարէթ հագգընտա օլան զիւյիւմէրինին իւ-
շիւնճիւ նօզսանը պունտան նէշէթ էտէր քի կիւնահքեարըն մուս-
թահագ օլուուղու ա'գաս' էպէտի օլմատըղընը թահմին վէ թա'լիւմ
էտէր իտի . պու նօզսան իքինճի նօզսանտան հասըլ օլուր . շիւնքի
ա'գաս' նիհայէթսիզ օլուրա , էլպէթտէ կիւնահքեարըն խաւահաթը
վէ էնճամընտա դուրթուլմասը իշիւն մէյտան վէրիւմէյօր :

Խիւլասաի քէլամ , Օրիկէնէս իլէ Իսքէնտէրիէլիլէրին զիւյիւմիւն է

Քրիստոսուն քէֆարէթի սահիհէն խեղճութիւն օրմայրալ՝ անըն պու տիւնեայա կէլիս էօլմէսինին 'ատէլէթ իլէ 'ալագասը եօգ տուր, անճագ Ալլահըն ճոհապլէն վէ Գրհօթէննալէն ինսանլարըն իսլահը ի- չիւն իլէրի կէլմիշ պիր չարէ իթիպար օլունմայը տըր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՏԻՍ

ԱԽՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

1. Պիմ սէնէ միւսսէթի, եա'նի' սալիհ վէ իմանսար օլան էօլիլէրին՝ քէօթիւ վէ իման էթմէլէրսէն այրճա վէ էվվէլճէ գըյամ էթմէլէրի իլէ Քրիստոս պիղգան իննայա կէլիս զադիրի պիր թարգ իլէ քէնսի փասիշաղլըղընը պիւթիւն ինն- եա իւզէրինէ թէշըլ էթմէսինի պէյան էսէն զիլիւմ :

Պու զիլիւմ Քրիստոսուն վագթընտա Եհուտիլէրին 'ուսուսմէն Մէսիհ հագգընտա օլան զիլիւմիւնէ պէնկզբ իտի. վէ Բէսալէրէն զիլիւմիւնճէ տիւնեանըն ախըրը եագըն իտի. Պու Քրիստոսուն հիւքիւմէթի զահիրիէսի զիլիւմիւ, Թ. Ի. 150 յէ դատար 'ուսու- մէն գապուլ օլունմայրալ՝ սօնկրա թէ'ատտի վագթըլարընտա իրիս- թիյանլարա չօգ թէսէլլի վէրի իտի. վէ իքինճի տէհրին սօնունտա սայբի 'ուսուսմէն գապուլ օլունուր իտի :

Հէրանօս վէ թէրթուլիանօս Քրիստոսուն պէն «էնէ հիւքիւմէթի խուսուսունտա չօգ եագարլար իտի. անլէրին Ֆիքիլլէրինճէ օլ միւ- պարէք սէնէլէրաէ ճիւմէ տիւնեալի փատիշահլըղլար, պա խուսուս Բօնա փատիշահլըղը եղգըլաճագ տըր. Քրիստոս պիղգաթ զուհուր էտիս Երուշալիմի փայլթախթ տէյիւ եէնիտէն պինա էտէճէք տիր. ճիւմէ էօլմիւշ օլան 'ագիլլէր գըյամ էտիս' եաշայաճագլար : Մէր- գում մու'ալլիլէր, էսայի. Մ'ի. 11, 12. վէ վահ. Եուհ. ԻԱ. 2. կիպի այէթլէրի մէճաղի անկլամայրալ՝ հէման օլ հիլէթի ճիւմիէ իլէ անկլատըլար. վէ պաշգալարըն պա'զը զայէթլէ միւպալաղա նէվին- տէն օլան սէօլլէրին պիքը էտէրլէր. մէսէլա, պէմինին մահսուլ- տարլըղընը կէօթէրմէք իչիւն՝ օն պին տալը օլան ասմալար պուլու- նուլ՝ հէր տալըն օն պին չըպըղը օլուլ՝ հէր չըպըղըն օն պին Ֆի-

լիսի՝ վէ հէր ֆիլիսին օն պին սալգըմը՝ վէ հէր պիր սալգըմըն օն պին տանէսի՝ հէր տանէ տալսի երմի պէշ էօլչէք շէրապ վէրէճէք իմիշ։ Հէր նէ գաւառար իքինճի տէհրին սօնունտա վէ իւչիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա՝ պու «պին սէնէ» թա՛լիմի 'ուսումէն գապուլ օլունտու իսէ, երնէ քիլիսէի 'ուսումիյէնին հիշ պիր իգրար-նամէսինէ կէշմէտի։ Բէսուլլէրին իման իգրարնամէսի հիյէթի պա-գիէսինէ կէլտիքտէն սօնկրա վէ իգնիք իգրարնամէսի թէշքիլ օլուն-մագտան էվվէլ պու գիւլիմ մէյտան պուլտու վէ ըէտտ օլունտու։

Իսքէնտէրիէլի Գլէմէս վէ Օրիկէնէս պու գիւլիմիւ գապուլ էթ-մէտիլէր, վէ իւչիւնճիւ տէհրտէն սօնկրա մէշհուր վէ միւթէպէր մո՛ալլիմիլէրտէն Լագթէնթիօստան մա՛տա պունու գապուլ էտէն եօգ իտի։

2. Էօլիւմսէն սօնկրա վէ շէրա՛աթ կիւնիւնսէն էվվէլ օլան հալէ քալիր։

Յուսթինօս Մարտիրոս թա՛հմին վէ թա՛լիմ էտէր իտի քի՝ «Սալի-լէրին ճիւմէսի պիր սա՛տտէթլի, վէ քէօթիւլէրին ճիւմէսի հիյ-պէթլի մահալտէ հըֆղ օլունուր։ վէ շէրա՛աթ կիւնիւնտէն էվվէլ ինսան բուհլարը եա ճէննէթէ եա ճէհէննէմէ գապուլ օլունուր» տէ-մէք Հերեարիկոսլուգ տուր։

Թէրթուլիանօսուն գիւլիմիւնէ կէօրէ եալընըղ շէհիտլէրին ճան-լարը տօղրուտան ճէննէթէ գապուլ օլունուրլար։ Վագա՛ա Գիփրի-անօսուն գիւլիմիւնճէ ճիւմէ միւմինլէր տօղրուտան Բապլըն հու-ղուրունա գապուլ օլունուրլար։

Իսքէնտէրիէլիլէրին գիւլիմիւնճէ Էօլիւմտէն սօնկրաքի հալ՝ բու-հուն փաքէնէճէյի հալի օլուալ՝ սօնկրատան Բօմա քիլիսէսինտէ պուլունան պաթըլ գիւլիմիւ իմա էտէրլէր իտի։

3. Գըլաւ էսէճէր ճէսէս հագգընսա օլան գիւլիմիլէր։

Ինճիլի Շէրիֆտէ ճէսէտին գըյամ էթմէսի աշիքեարէն պէյան օլունտուղունտան Բէսուլլէրտէն պաշլալարադ ճիւմէ իրիսթիյան-լար պու թա՛լիմի չօգ ճէսարէթլէ թէպլէր վէ պէյան էտէրլէր իտի։ վէ պու թա՛լիմ հէփսինտէն զիյատէ ատէմլէրին իտրաքընա գարշը կէլիլ իտի (Բէս. Ա՛մալ. Դ. 2 վէ Ժ. 52 այէթլէրինէ միւրաճա-թ օլունա)։ իրիսթիյան մո՛ալլիմիլէրին էքսէրիսի հէման պու տիւն-եատա եաշպըպ էօլէն ճէսէտին պիայնիհի գըյամ էտէճէյինէ ի-

նանըրլար իտի. եալընըզ Իսքէնտէրիէլիէր պու զիյիւմիւ գապուլ էթմէտիլէր. Յուսթինոս Մարտիրոս « Ճէսէտ ճիւղէ ա՛գասը իլէ միւքէմիլ օլարագ գըյամ էտէճէք վէ սագաթ օլանլար սագաթ օլարագ գըյամ էտիալ՝ գըյամ էթտիքլէրի կիպի սագաթլըզը տէ՛թ՝ օլուպ ճէսէտլէրի պիլա գուսուր օլաճագլար տըր » աէյիւ իսնատ էթմիլ տիր :

Թէրթուլիանոս գըյամէթ իւզէրինէ պիր ըէսալէ եազըպ՝ « Գապրա կէօմիւլէն ճէսէտ վէ գըյամ էտէն ճէսէտ սլիր օլուպ պա՛զը ա՛գասը ախրէթտէ լազըմ օլմայաճագ տըր » , տէյէնլէրէ ճէվսպէն՝ « Ճէսէտին ա՛գալարը հէմ էտնա հէմ ա՛լա խզմէթէ եարար. մէսէլա՛ պու տիւնեատա իքէն պիլէ՝ աղըզ եալընըզ եէմէք իչիւն տէյիլ , իլա սէօյլէմէք իչիւն վէ հէմ Ալլահա չիւքրանիյէթ թագալում էթմէք իչիւն տալսի իսթ՝իւմ օլունուր » , տէմիլ տիր : Քէզալիք Քիփրիանոս պու վէճէ իլէ գըյամ էտէճէք օլան ճէսէտ հագգընտա քէնտի զիւյիւմիւնիւ պէյան էթմիլ տիր : Իսքէնտէրիէլի Քէլմէս վէ Օրիկէնէս՝ Գէլսոսա գարչը՝ ումումէն իրիսթիյանլար արասընտա գապուլ օլունան թա՛լիմի թաստիգ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ սալիֆիւզ զիքր մուալլիմէր կիպի ճէսէտին ոսլա թէպտիլ օլունմայաճագընը գապուլ էթմէմիլէր :

Իքինճի միւտտէթտէն սօնկրա՝ ումումէն պալտուսու քիլիսէի զարպիէտէ պալատէ պէյան էթտիլիմիզ , եա՛նի՝ Յուսթինոս վէ Թէրթուլիանոսուն թա՛լիմ էթտիլէրի զիւյիւմէր գապուլ օլունուր իտի : մէսէլա՛ Հէրօնիմոս վէ սօնկրա Ագվինաս գըյամէթին խուսուսաթընը թէֆսիլաթ իւզէրէ պէյան էթմէյէ ճէսարէթ էթտիլէր. մէսէլա՛ գըյամ էտէճէք օլան ճէսէտին սաչ վէ տիլէրի պիլէ պուլունուպ՝ ճէսէտլէր գըյամէթտէն սօնկրա նագիք վէ կիւզէլ օլարագ սօնկրա նէ պէօյիւրլէր նէ զայ՝իֆլէնիլլէր , անճագ պուլունուզլարը պէօյիւքիւքտէ էպէտէն գալըրլար տէյիւ պէյան էթմիլէր : Վագա՛ա նագիանգալը կրէկօր վէ Նիւսալը կրէկօր վէ Աւկօսթինոս վէ Բօմալը պիրինճի կրէկօր պիր միգտար Իսքէնտէրիէլիլէրին զիւյիւմէրինէ մէյլ էտէրլէր իտի. վէ Իսթամպուլու Քրիսօսթօմ Եուհաննա՝ ումումի գապուլ օլունան թա՛լիմի գապուլ էթտի իսէ տէ , Փաւլօս Բէսուլուն Ա Քօրինթ. ԺԵ. պապընտա պէյան էթտիլի՝ ճիսմանի ճէսէտին Բուհանի ճէսէտտէն թէֆրիգ օլունմասը խուսուսունա տիգգաթ էթմէլի տէյիւ կէօթէրմիլ տիր :

4. Բուզի ճէզա հազգընսա .

Իսթիտատան պէրու Խրիսթիյան մու'ալլիմէր էքսէրիէ բուզի ճէ-
զայը Գիթապը շէրիֆին թա'պիրաթընը իսթ'իմալ էթմէք իլէ պէ-
յան էթմիլէր տիր : Բուզի ճէզա վուզու'ինտէ՝ պու տիւնեա պիր
պէօյիւք եանկընլա իֆնա օլունաճագ տէյիւ սայքի 'ուամումի պիր զիւ-
յիւմ խի . պա'զը մու'ալլիմէր՝ Թէրթուլիանօսկիպի՝ բուզի ճէզատա
նէլէր վէ նէ թարզ իլէ վուզու' պուլաճագընը թէֆսիլաթ իւզէրէ
պէյան էթմէյէ ճէսարէթ էտիպ , պաշգալար՝ Աւկօսթինօս կիպի՝
գուվէի միւթաշայիլէյէ մէյտան վէրմէյիպ , եալընը Գիթապի
շէրիֆիտէ իֆտուէ օլունտուղու գատար պիլմէյէ միւզթէտիր իզ
տէյէրէք գանա'աթ էթտիլէր :

5. Ճէննէթ վէ անըն սա'ատէթի հազգընսա .

Սալիէ վէ միւմին օլանլարըն արէթտէ օլան սա'ատէթի թէպտիլ
օլունմագ վէ Նիհայէթսիզ օլաճագ տըր տէյիւ 'ուամմէն վէ հէր
տէհրտէ Խրիսթիյան քիլիսէսի թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ
տուր , Յուսթինօս Մարտիրոս ճէննէթտէ օլան սա'ատէթ Գրիստո-
սուն , Պին սէնէ հիւքիւմէթի իշինտէ միւմինլէրին թէմէթ թիւ՝ է-
տէճէքլէրի սա'ատէթ միւշապէհէթինտէ օլաճագ տըր » տէմիշ տիր :
Օրիկէնէս թաճմին էթտի քի սալիլէր սէմալաթտա միւթէմէքին օ-
լուպ՝ ճէննէթտէն ճէննէթէ միւրուր իլէ գուտսիյէթտէ իլէրիլէյէ-
ճէքլէր . վէ ճէննէթտէ ճիւմանի սէֆայա միւնթագըր օլանլարը թէք-
տիր էտէր . միւմինլէրին բուհլարը , ինսանլարըն ահվալը , Ալլահըն
ինսանլար իլէ օլան մու'ամէլաթը վէ եըլտըզլարըն մէվգի՝ վէ մէսաֆէ
վէ հարաքէթլէրի խուսուսունտա մա'լիւմաթ էտինիպ՝ պախուսուս
պիզգաթ Ալլահը բուպէրու կէօրէճէքլէր :

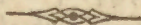
Նազիեանգալը վէ հէմտէ Նիւսալը կրէկօր Օրիկէնէսին իշպու զիւ-
յիւմէրինէ հէմէֆքեար իտիլէր . հաքէզա Աւկօսթինօս տախի « Ճէն-
նէթին սա'ատէթի Ալլահը կէօրիւպ Անըն իլէ սէլամէթ իւզրէ պու-
լունմագլըք վէ արթըք կիւնահա տիւշիւպ էօլիւմէ միւպթէլա օլ-
մագտան էպէտէն պէրի օլմագլըքտան 'իպարէթ օլաճագ տըր » տէր
իտի :

6. Ճէհէննէմ վէ անըն ա՛ղապը հազգընսա.

Եալընըզ պիր դաչ զաթ միւսթէսնա թուրուլարազ՝ Խրիսթիյան մու՛ալլիմէր թարաֆընտան՝ ումումէն ճէհէննէմոն օլանլարըն ա՛ղապը էպէտի տիր տէյիւ գապուլ օլունուր իտի։ Բոմալը Բիլէմէս «վէ-ֆաթ էթտիքտէն սօնկրա արթըզ կիւնաճը իգրար էտիպ անտէն ֆէրաղաթ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայաճաղըզ» տէմիշ տիր։ Քիր-րիանօս տաթի տէր իտի քի «Ճէհէննէմոն օլանլար սէյիւնմէզ աթէշտէ եանըպ իսքէնճէլէրինէ ապա իսթիրաճաթ եաթոստ նիհայէթ պուլմաղլար»։ Աւկոսթինօս Մաթթ. ԻԵ. 46 այէթինտէ պուլլու-նան «էպէտի» թա՛պիրի սալիհլէրին սա՛տոնթի հազգընտա իսթ՛իմալ օլունուլ տա հէման օլ այէթտէ ճէհէննէմին ա՛ղապը հազգընտա իսթ՛իմալ օլունտուղունտան՝ էյէր պիրիսի նիհայէթսիզ տէյիւ գապուլ օլունուր իսէ, օլ պիրի տաթի հաքէզա նիհայէթսիզ տիր տէյիւ գապուլ օլունմազ կէրէք տիր տէմիշ տիր։

Իսքէնտէրիէլի Բիլէմէս վէ Օրիկէնէս ճէհէննէմին ա՛ղապը թէրպլլէ նէվինտէն օլուպ՝ էնճամ խիթամ էտէճէք տիր տէյիւ թա՛լիմ էտէր-լէր իտի։ Հէյլէ քի նիհայէթինտէ ճիւմէ ինսան վէ մէլէքլէր սէլամէթ վէ սա՛տոնթէ նայիլ օլաճաղլար, վէ էպէտի պիր ա՛ղապուտան գօրգ-մազ Ալլա թարաֆընտան թա՛յին օլունուլ պիր ֆույիտէլի տլտաթ-մա տըր, զիրա պա՛ղըլար ակրէթտէ օլան ա՛ղապ հազգընտա հազի-գաթը ապիէսինի տէրք էթտիքտէն սօնկրա քէնտիլէրինի քէօթիւ-լիւյէ թէսլիմ էթմիլլէր տիր։ Հէյլէ քի անլէրճէ ճէհէննէմին ա՛ղապը նիհայէթսիզ օլտուղունա ինանաա իտիլէր, տահա էյի օլուրուտու տէյիւ իգրար էթմիշ տիր։ Օրիկէնէսին իշպու զիւյիւմէրի Իսքէն-տէրիէլիէրէ սայքի մաթսուս իտի։

Սալիֆ իւզ զիքր Ախրէթ հազգընտա օլան թա՛լիմաթ խուսու-սունտա վազըթ վէ տէհրլէրին միւրիւրինաէ չօգ միւպահէսէ վէ միւճատէլէ վուգու՛ պուլմատըղընտան՝ պէլքի թա ալթընճը միւտ-տէթէ կէլինճէյէ գատար պու թա՛լիմաթըն թէվարիսինին պահսը-նա թէքրար կիրմէյէ մէճպուր օլմայաճաղըզ։

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԵԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Իքինճի միւստէթտէ Խրիսթիյան մու'ալլիմէր իւք տէֆ'ա օլարադ
հէփէր Խարէի էլէ, եա'նի' հիքմէթի հազիգիէնին մու'ալլէնէթի վա-
սիթասը իլէ, թա'լիմաթը մէսիհիէյի էրպասը հիքմէթ վէ մու'արիֆ
թարաֆընտան իրատ օլունան ի'թիրազաթա ճէվապէն պէյան վէ
թաստիգ էտէրլէր իտի: Թադրիպէն Թ. Ի. 150 տէ Բէլսու խմինտէ
պիր զաթ Սէֆա թարիգիէնաէն օլարադ տինի մէսիհիյէ գարշը պիր
քիթապ թէլիֆ էթմիշ տիր: Հէր նէ գատար պու քիթապտա քէս-
քին Ֆիքիրի օլարադ Խրիսթիյանլարըն թա'լիմաթ վէ պա'զը տհվա-
լինի իսթիհպա էթտի իսէ տէ, եինէ ըէտտ էթտիյի տինին մէպտէ-
լէրինի լայըգը իլէ թէֆաւհիւս էթմէյէ սապր վէ իսթիգամէթի եօգ
իտի: անըն քիթապընա ճէվապէն Օրիկէնէս զայէթ 'ալիմ վէ իլգամ
էտէճէք թարգ իլէ պիր միւ'թէպէր վէ շիմոիյէ գատար տիգգաթաւ
չայան պիր քիթապ թէլիֆ էթտի:

Իւշիւնճիւ տէհրին սօնունա տօղրու Թիւրօսլու Փօրֆիրի' « Էֆլա-
թօնուն թարիգի ճէտիտինտէն » օլարադ վէ Բէլսօստան տաւհա
զիյատէ 'ադիլ վէ հիւրմէթէ չայան օլարադ՝ տինի մէսիհիյէ գարշը
պիր քիթապ թէլիֆ էտիպ' Փաւլօս վէ Պէտրօս Րէսուլլէրին ըէսա-
լէլէրինտէ մուսալիֆէթ կէօսթէրմէյէ վէ 'Ահտը 'Աթիգ իւզէրինէ
գապուլ օլունումը օլան պա'զը թէֆսիրլէրտէն Ֆուրաթ արայա-
րադ՝ 'Ահտը 'Աթիգէ ի'թիրապ էթմէյէ չալըշմըշ տըր: Փօրֆիրի
տէմիշ տիր քի Բրիստօսա հիւրմէթսիպիք կէօսթէրմէմէլի, անճադ
անա Ալլահ տէյիւ 'իպստէթ էտէն Խրիսթիյանլար իշիւն աճընմալը
տըր:

Փօրֆիրիտէն սօնկրա՝ Պիւթանիա վալիսի վէ սօնկրատան Տէօքլէ-
թիանօսուն վադթընտա Իսքէնտէրիէ վալիսի օլան Հիէրօքլէս տինի
մէսիհիյէ գարշը պիր քիթապ թէլիֆ էտիպ' Բէլսու վէ Փօրֆիրիին
իրատ էթմիշ օլուուգլարը ի'թիրազաթը թէքրար զիքր էտիպ' Բրիս-
տօս հադգընտա ասըլըզ վէ հիճապ օլունաճադ նազլիյէթլէրի նադլ
էթմիշ տիր: Պու զաթլարըն թահրիրաթընա չօգ էհէմիյէթ վէրմէ-

մէլիւիզ. չիւնքի օլ գէմանտա իւէք չօգ թէսիրաթլարը օլմատըգտան պաշգա, վազթի իլէ Խրիսթիան մու'ալլիւիէր թարաֆընտան անէ լէրէ քեաֆի ճէվապլար վէրիւիլ տիր :

Ճազաթ պու պապտա տիգգաթըմըզը զիյատէ տա'վէթ էտէն մատտէլէր՝ Խրիսթիյան իսմինի խոտա'ա էտիպ տէ, թէսնէյն հիքմէթ թարիգի իւզէրինէ մէպնի օլան խարիճիյէ ֆըրգալարըն թէվարիի տիր. պուլնլարըն պաշլըճալարը Ղնօսթիքի ֆըրգալարը խտիլէր :

Եհուտիլէրտէն՝ տինի մէսիհիյի գապուլ էտէնլէր արասընտա Երուշալիմին խարապաթընտան սօնկրա պիլէ չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էթմէք միւսթագիլէն լազըմ տըր տէյիպ տէ՝ պու զիւյիւմտէ ինատ էտէն ֆըրգա եախօտ ֆըրգալար պուլունուպ՝ անլէրի պէր թէֆսիլ սէյան էթմէք տէրտէսթ պուլունան իշիմիզին իգթիզսսընտան օլմայըպ՝ մուսթասարճա անլէրի գիքըր էթմէք իլէ կէչէճէյիզ :

Էթթօնի ֆըրգասը չէրի'աթը Մուսայը հըֆզ էթմէք ճիւճէ Խրիսթիյանլարա վաճիպ տիր տէյէրէք Բրիստոսուն ուլունիլէթինի վէ ֆաւլօսուն ըէսալէթինի ինքեար էթտիլէր :

ՆԱԶԱՐԷԹԼԻ ֆըրգասը չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էթմէք թայիֆէլէրտէն օլան Խրիսթիյանլար իշիւն լազըմ օլմատըզընը թէֆհիւմ իլէ վէ ֆաւլօսուն թայիֆէլէր իշիւն օլան մէմուրիլէթինի գապուլ էտիպ՝ քիլիսէի 'ուսուլիլէնին թա'լիմաթը էսասիլէրինին հիչ պիրիսինի ըէսալ էթմէտիլէր :

ԷԼԳՆՍԻ ֆըրգասը իքինճի տէհրին իպթիտասընտա զուհուր էտիպ՝ էպիօնի ֆըրգասը կիպի ֆաւլօս Րէսուլու գապուլ էթմէյիպ՝ Բրիստոսու. զահիրէն ինքեար էթմէք, էյէր գալպ իլէ ինքեար օլունմազ իսէ, զարարը պիր շէյ տէյիլ տիր տէյիւ թա'լիւ էտէրլէր խտի :

Հալա իքինճի միւտտէթտէ զուհուր էտէն խարիճիյէ ֆըրգալարըն էն պէյիւք վէ մուհիւմ օլան, եա'նի՝ Ղնօսթիքի ֆըրգալարըն թէվարիլինէ տիգաթ էտէլիւմ :

ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱՍ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ

ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳԱԼԱՐԸՆ ԷՎՍՍՖԸՆՈՒՄՈՒՄԻՑԷՍԻՆԷ
ՏԷՑԻՐ

Ղնօսթիքիւնքին պիրի պիրինտէն ֆարգլը օլան չօգ այրը ֆըրգա-
լարը պուլունտու խէ տէ , եինէ պա՛ղը իֆատաթը 'ուսուսիէյի
անլէր հազգընտա էվլէլ էմիրտէ պէյան էտէպիրիւրիզ :

1. Պու ֆըրգալարըն քեաֆֆէսի թէսնէյն հիքմէթ թարիգինին
զիւյիւմէրինի թա՛լիմաթը մէսիհիյէ իլէ պէրապէր վէ պիրլիքտէ
թուլթարլար իտի . վէ պա՛ղըսը հիքմէթ եօլու իլէ չօգ վէ պա՛ղըսը
ազ մըդտար թա՛լիմաթը մէսիհիյէսին սաֆի մա՛նասընտան այրըլըր-
լար իտի :

2. Ղնօսթիքի թա՛պիրի եունանի « Ղնօսիս » (ΓΝΩΣΙΣ) թա՛պի-
րինտէն օլուպ՝ անըն ասըլ մա՛նասը 'եւ՝ տէմէք օլուր . վէ պու ֆըր-
գալար հազգլարը օլմայարազ պու թա՛պիրի քէնտիլէրինէ վէրտիլէր
խէ տէ , անլէրին խոտա՛լարը սայիրլէրտէն զիյատէ թա՛լիմաթը
մէսիհիյէսին մա՛նաի տէրունիյէսինի տէրք էտիպ՝ հիքմէթ եօլու
իլէ օլ թա՛լիմաթը պէյան էթմէյէ գալգըշտըլար , Պու ֆըրգալարըն
ճիւմէսինին զիւյմիւնճէ հէր հազիգաթ վէ տինին թա՛լիմաթը տա-
լսի իքի մա՛նայա շամիլ օլուր . եա՛նի՝ մանայը գահիրիէ՝ քի էվամը
նաա իչիւն , վէ մա՛նայը տէրունիյէ՝ ալիմ վէ օգուսուլլար իչիւն տիր .
վէ պու մա՛նալար պիրիպիրինտէն նէ գատար թէֆրիգ օլունուրսա ,
եախօտ մապէյնլէրինտէ նէ գատար մուխալիֆէթ պիրլէ օլսա՝ անլէ-
րին վազիֆէլէրի տէյիլ իտի . չիւնքի 'եւ՝ վէ հէ+հէիէ իմա՛ մութապըգ
թուլթամազ անլէրճէ մուհիմ պիր շէյ տէյիլ իտի :

3. Ղնօսթիքի ֆըրգալար իքի նէվտէն 'իպարէթ իտի . պիրի հէմ
'Ահտը ձէտիտ հէմ 'Ահտը 'Աթիգի գապուլ էթտիլէր , վէ տիկէրի
'Ահտը ձէտիտի գապուլ էթմէլէ պէրապէր 'Ահտը 'Աթիգի պիլ
քիւլլիւյէ վէ 'առապէթլէլ րէտտ էտէրլէր իտի . Պիրինճի ճինստէն օլան-
լարըն էքսէրիսի եհուտիլէր օլուպ՝ Պարսի եախօտ եունանի հիքմէթ

իւն քէնտի տինէրինի պիրէ շտիրմէք շայրէթինտէ իտիւրէր : Անլէրին գիւլիւմիւննէ Ալլահը հագիրգաթէն թանըմոգ 'ալիմէրէ մախսուս էսրար օլուպ' օգուսումը վէ ճահիլ էհալի եալընը Ալլահըն զուհուրի շախսիսինէ 'իպատէթ էտէպիրի : մէսէլա' 'Ահտը 'Աթիգտէ գիրք օլունան «Րուպալըն մէլէյինէ» եախսու փութփէրէսթլէրին իլահլարընա 'իպատէթ էտէպիրիւրէր : Իքիննի ճինստէն օլանլար եհուտիւրին տինինի խօր կէօրիւպ' 'Ահտը Ա'թիգ վէ 'Ահտը ճէտիտ իջինտէ օլան 'Ահտը Ա'թիգին թէսիրաթըն տէֆ' վէ րէֆ' էտէրէր իտի :

4. Ղնօսթիքիլէրին մուպահէսէ էթտիքլէրի մէսէլէ' իպթիտատան պէրու էրպապը հիքմէթ օլանլարըն տիգգաթընը ճէլպ էտէն մէսէլէ օլուպ' Ալլահըն քէլամը վասիթասը իլէ տէյիլ, աննագ մահգէն հիքմէթ մուպահասէսի իլէ պու մէսէլէյի հալլ էթմէյէ չալըջըրլար իտի : պու մէսէլէ իշպու սիւալլարտան թէֆհիւմ օլունուր : եա'նի' Պու տիւնեա նէտէն հասըլ օլուր : Շէրր նէտէն նէլէթ էտէր : Հուտուտլու օլան նէ' վէճ իլէ հուտուտուզ օլանտան վիւճիւտէ կէլէպիրի : Ալլահ մուգատտէս վէ քեամիլ օլարապ' իջինտէ թագսիրաթ վէ կիւնահ պուլունան քեաիւնաթը ախլագիէյի հասըլ վիւճիւտէ կէթիրի :

Ղնօսթիքիլէր պու սիւալլարա ճէվապ վէրլի իքէն, վահտէթի վիւճիւտ ուտուլուննա հէր մէվճուտ օլան շէյ վիւճիւտիւ միւսթագիլտէն, փէրթէվ կիւնէլտէն եախսու ինսանըն ֆիրիլլէրի րուհունտան հասըլ օլուր կիպի, վիւճիւտէ կիլի տէյիլ պա'զը տէֆ'ա մէսէլէի մէգքիւրէի հալլ էթմէյէ չալըջըրլար իտի : Պու գիւլիւմէր փիթապի շէրիֆտէ պէյան օլունան իլէֆթապիլիլէն թէֆրիգ օլունուլու աշիքեսար սըր : Ֆագաթ Ղնօսթիքիլէր վահտէթի վիւճիւտ թարիգինտէն թէսիրաթ գապուլ էթտիլէր իսէ տէ, տահա գիյատէ թէսնէյն թարիգի իլէ մէսէլէյի մէգքիւրէյի հալլ էթմէյէ չալըջըրլար իտի : եա'նի' էդէլի օլարապ խայր իլահըն վէ շէրր իլահըն եա իքիսի միւսթագիլ, եախսու խայր իլահընըն շէրր իլահընա թէֆթավըդ էթմէք շարթը իլէ' իքի սայքի միւսավի իլահըն մէվճուտ օլմասը մէպտէսինի թութարլար իտի : վէ թէսնէյն թարիգի Շարգիլէր վէ իսքէնտէրիլէր թարաֆընտան պաշգա պաշգա թարգ իլէ պէյան օլունուր իտի :

Շարգիլէրէ կէօրէ դատիմի ֆարսիլէրին մէպտէսի թութուլարապ խայր իլահընըն հիւքիւմէթի' շէրր իլահընըն հիւքիւմէթի իլէ տայիւմա օլրաշմագտա օլուպ' մէվճուտ պուլունան շէյլէր վէ զաթլարըն քեաֆիֆէսի պու ճէնք մէյտանընտա օլուրլար :

Իսքէնտէրիլէրէ կէօրէ' շէրր իլահընըն հիւքիւմէթինտէ էօլիւմ, պօշլուգ, խալիլէք պուլունուպ' խայր իլահընըն հիւքիւմէթինէ հիւճիւմէթմէյէ մուգթէտիր տէյիլ տիր : Իսքէնտէրիլէր տախի վահտէթի վիւճիւտ գիւլիւմէրինի' թէսնէյն գիւլիւմէրի իլէ գարըջտըրըպ' թէֆհիւմ էթտիլէր քի' գուտրէթի իլահիէ մէվճուտ օլան շէյլէրի

հասըլ էտէր իքէն՝ հասըլաթըն սօնա գալանլարը սիւփրիւնթիւ կիսի նօգսան օլուպ՝ պօշլուգ իչինէ տիւշէր. եա'նի՝ հայաթը իլահիէ պիր ազ պօշլուգ իչինէ տէօքիւլիւր, վէ պու վէճհ իլէ պօշլուգ հայաթա մալիք օլուպ՝ շէրր իլահընըն եախօտ « իլուհը սանիին » վասիթաը իլէ հալա մէվճուտ օլան քեախնաթ վիւճիւտէ կէլմիշ վէ շէյթան, քէօթիւ ըուհլար վէ ճիսմանի ատէմէր զուհուր էտէր :

5. Ղնօսթիքիլէրին թա'լլիմաթընա կէօրէ՝ Բրիստոսուն զաթը վէ քէֆարէթի՝ քէնուի խասսիէթի ապիէսինտէն խալի գալըր խալի Բրիստոստա ուլուհիյէթին զուհուր էթտիյինի իգրար էթտիլէր խէտէ, Բրիստոսուն զաթընտա ուլուհիյէթ հազիգաթէն ինսանիյէթ իլէ պիր լէշմիշ թա'լլիմ անլէրին գիւյիւմիւնճէ մուհալ տըր. պա'զըլարըն գիւյիւմիւնճէ Բրիստոս ըուհու իլահի օլուպ՝ պիր ինսան ճէսէսիինի թազլիտ էթմիշ, Պաշգալարըն գիւյիւմիւնճէ Բրիստոսուն ինսանիէթի հազիգի օլտու խէտէ, պաշգա ինսանլարընքինտէն Փորգը վէ քէնուիսինէ մախսուս խալի. վէ պաշգալար Բրիստոստա մահզէն՝ ատի պիր ինսան կէօրտիլէր. պուհլարըն գիւյիւմիւնճէ Բրիստոստա իքի Բրիստոս պուլուհուպ՝ պիրիսի էֆգալ վէ տիկէրի էսնա խալի :

6. Ղնօսթիքիլէրին անվալը զաթիլէրի վէ ախազ խուսուսունտա օլան թա'լլիմաթլարը ըէք չօգ նօգսան խալի, ճիսմանիյէթի խօր կէօրտիլէրի իչիւն, եա սըգը պիր ըյազէթ քեարլըղա մէյլ էտէրլէր խալի, եախօտ մու'ամէլաթը ճիսմանիլէնին հէր թիւրլիւսինէ վազիֆէսիլիք իլէ պազարազ՝ քէնուիլէրինի շէհվէթի նէֆսանիյէյէ թէպլիմ էթմէքէ պէրապէր եինէ հիքմէթ մէսէլէրի իւզէրինէ պիւա թէրէատիւտ թէֆէքքիւր էթմէք խտաասընտա խալիլէր. պիթթալի՝ պուհլարըն պա'զըլարը զայէթլէ մէքրուհ հարաքէթլէրէ իրթիքեապ էտէրլէր խալի. Ղնօսթիքիլէրին պէօյիւք նօգսանը պուհտան իպարէթ խալի քի, տինի մէսիհիյի մահզէն՝ ալ իլէ տէրք էթմէյէ չալըշարազ՝ քէնուի ինթիյաճաթը ըուհանիլէրինէ մուվաֆըգ պիր չարէ վէ իւլէսըր էսէաի տիր տէյիւ իճա իլէ անը գապուլ էթմէտիլէր :

Ղնօսթիքիլէրին սայըսը թէմամէն թա'րիֆ օլուհախազ. Փաղաթ մա'լիւմ տիւր քի իքինճի տէհրտէ Ղնօսթիքիլէր հէր թարաֆտա վէ քէսրէթ իւզէրէ պուլուհուր խալի. իւչիւնճիւ տէհրտէ պու Փըրգալարըն գուարէթ վէ թէսիրաթը չօգ էքսիլմիշ օլուպ՝ տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունտա անլէրին թա'լլիմաթը պաթըլէրի տէֆ՝ օլուն՝ մուշ խալի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԵՀՈՒՏԻ ՂՆՕՍԹԻՔԻ ՖԸՐԳ ԱԼԱՐԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

1. ԲԵՐԻՆԹՈՍ ՓՐԳԱՍՐ

Բերինթոս՝ Եռհաննա րէսուլուն իրթիյարըղը վազթընտա՝ Եռհաննանըն հէմէհըրիսի օլուալ՝ Եռհաննա անը քէնտի իլհագըղընտան րէտտ էթտի : Բերինթոս էպիօնի Փըրգասը իլէ պէրապէր չէրի'աթը Մուսայա իմթիսալ էթմէք միւսթագիլէն վաճիպ տիր տէյիւ իսնատ էթմէքլէ պէրապէր Բրիստոսուն «պին սէնէ հիւքիւմէթի» թա'լիմինի տախի չօգ ճիւմանի թարզ իլէ պէյան էտէրիտի : Վէ սայիր Ղնօսթիքիւն իլէ թա'լիմիսթը մէսիհիէյի թէսնէյն հիքմէթ թարիքի գիւյլիւմէրի իլէ գարըշտըրըպ՝ Բրիստոսուն իւգնիւմի իլահիսինէ չօգ հազարէթ կէթիրիթիտի : Հէրանօսուն շէհատէթինէ կէօրէ՝ Բերինթոս իթիգատ էթմիլ տիր քի պու մէվճուտ օլան քէսինաթ պիղզաթ Ալլահ թարափընտան խալգ օլունմուշ պէ չէրի'աթ տախի անըն վասիթասը իլէ վէրիլիլ տիր : Վէ թա տինի մէսիհի վասիթասը իլէ իլհամ օլունճայա գատար պիղզաթ Ալլահ ինտանլարա մա'լում տէյիլիտի : Վէ հազիգի Բրիստոս՝ Յիսուս տէյիլ, իլլա սէմալի գէվաթըն էն էֆգալը օլան Բէլամը իլահի (Լօիս) տըր : Վէ օ՝ ինսան օլան Յիսուս իլէ վաֆթիգ օլունտուղունտա պիրլէշիպ թա վէֆաթընա գատար պիրլիքտէ պուլունտու : Էփիֆանիօսուն շէհատէթինէ կէօրէ, պու՝ հիքմէթ իլէ չէրի'աթը Մուսանըն հըֆգ օլունմասընը վաճիպ տիր տէյիւ գապուլ էսէրիտի : Վէ Բրիստոսուն գըյամէթինի ինքէար էտիպ՝ անըն վըգու՝ պուլաճաղընը «պին սէնէ հիւքիւմէթինին» իպթիտասընտա մէմուլ էթմիլ տիր :

2. Պասիլիսէս ֆըրգասը

Սիւրիալը Պասիլիսէս՝ Էլիւթունիօսուն շէհատէթինէ կէօրէ , թագ-
րիպէն Թ . Ի . 123 տէ , Իսքէնտէրիէտէ իգամէթ իլէ պիր Ղնօթիքի

ֆըրգա իճատ էտիպ՝ օղլու Իսիտօրօս օլ ֆըրգայը իլէրի կէօթիւրտիւ։
Պու առէմին զիւլիւմէրինի պէյան էթմէք պունտան լազըմ տըր
քի իքինճի տէհրին մուպլիմէրինին տիգգաթընը չօգ ճէլպ էթմիշ
տիր . Անըն զիւլիւմէրի հէմ վահտէթի վիւճիւտ հէմտէ թէսնէյն
թարիգլէրի իւզէրինէ մէպնի տիր . անըն զիւլիւմիւնճէ՝ Էթի սայը
'ազիզ օղուպ վիւճիւտէ կէլէն բուհլար եէտիշէր եէտիշէր վիւճիւտէ
կէլիւլէր . Իլք էվվէլ մախֆի գալմըշ վէ նամա՛լլում օլան վէճիւտէ
եէտի գուտրէթ հասըլ էտէր . եա՛նի՝ 'Ագլ , Բէլամ , Ֆիրասէթ , Հիք-
մէթ , Գուզվէթ , Իսթիգամէթ վէ Սէլամէթ . պունլար մա՛լլում օլա-
մայանագ օլան Սլլահըն քեախնաթը հասըլ էթմէսինէ վէսիլէ օղուր .
պու եէտի գուտրէթլէրտէն բուհլարըն քեաֆֆէսի եէտիշէր եէտի-
շէր հասըլ օղուպ՝ եէտիլէր իւշ եիւզ ալթմըշ պէշ տէֆա թէքրար-
լանտրգտան սօնկրա՝ սօն տէֆա՛սը գա՛յիֆ օղուպ՝ ճիսմանլիէթ եա-
խօտ պօշլուղուն հիւճիւմիւ իլէ բուհ իլէ ճիւմ , հայաթ իլէ մէվթ ,
վէ նուր իլէ զուլմէթ գարըշըպ՝ իշպու սօն տէֆա՛ս վիւճիւտէ կէլէն
եէտիլէրին պիրինճիսի եախօտ « Էլէի » վասիթասը իլէ պու քեախ-
նաթը գահիրիէ վիւճիւտէ կէլտի . Պու քեախնաթտա էտնա թաշտան
ինսանա վարընճայա գատար՝ ճանը վէ ճանսըզ հէր մախլուգտա
գուհ պուլունուպ՝ պու բուհ տայիւմա ճիսմտէն գուրթուլմաղա չու-
լըմագտա տըր . « Բէյիսի » մէզքիւր քեախնաթը գահիրէ իւզէրինէ
հիւքիւմէթ սիւրէր . Եհուտիլէրին իլահը տախի օ տուր . Փագաթ
քէնտի խոպէրի օլմայարագ՝ Եհուտիլէրին տինինի թէշքիլ էթտիլին-
տէ միւսթագիլ օլան Սլլահըն միւրատը իլէ տէլալէթ օղունույօր խտի
Ամմա « Բէյիս »՝ տիւշմիւշ օլան բուհլարը պիգգաթ Սլլահըն իլահ-
լըլընա կէթիւրմէյէ միւզթէտիր օլմատըղընտան՝ Սլլահ քէնտիսի
խէլասքեար տէյիւ տիւնեատա զուհուր էթմէք իլէ տինի մէսինի
հասըլ օղուր . « Բէյիսին » կէօնտէրտիլի Բրիստոս ինսան օլան Յիսուս
օղուպ՝ վաֆթիլ օղունտուղընտա պիրինճի եէտիլէրտէն « 'Ագլ »
տէնիլէն գուտրէթ անըն իլէ պիրլէշիպ՝ անըն վէֆաթընա գատար
պիրլիքտէ իլէյէրէք մախֆի գալմըշ օլան Սլլահըն իգհար էտիպ՝
տիւշմիւշ բուհլարըն բուհանի վէ նուրանի փատիլահլըղա տէլալէթ
հոէրէք , օլ փատիլահլըղըն հայաթը իլահիէսինի անլէրէ վէրիւր .
պու փատիլահլըղա թէֆէքքիւր էթմէքլէ թէսլիմի գիհն էթմէք
լիման տէմէք տիր . քեաֆֆէսինին էնճամընտա բուհանի փատիլահ-

լըգ ճիսմանի շէյլէրտէ պուլունան շէրրին ամէշ իլէ իֆնա օլունսու-
ղունտածիւմէյէ զալիս կէլմէք իլէ պագի վէ էպէտի գալըր. Ալալադ
խուսուսունտու Պասիլիտէսին մէպտէսի հէր առէմտէն թալէսլ էթտի
քի թէտրիճ իլէ զաթըր ապիսինէ մուղայիր օլան ճիսմանիէթ վէ
շէրրտէն փաքլէնիսլ՝ թապի'աթըր բուհանիէսինին սա'առէթ վէ սէ-
լամէթինէ նայիլ օլա :

Պու Փըրգա տէօրտիւնճիւ տէհրէ գառար տէվամ էթտի իսէ տէ ,
Պասիլիտէս իսմինի իտուա'ա էտէն պա'գըլար վար իտի քի գուտսի-
յէթի քեամիլէյէ նայիլ օլտուդ տէրլէր իքէն , չօգ շէհվէթի նէֆ-
սանիէյէ վէ Պասիլիտէսին ապա գապուլ էթմէտիյի զիւյիւմլէրէ
տիւշիւլէր իտի :

Յ. Վալէնինոս ֆըրգասը

Մըլըրը Վալէնթինոս՝ Իսքէնտէրիէտէն թագրիպէն Թ. Ի. 140
տա , Բօմայո կէլիսլ՝ այրը վէ 'աճայըսլ պիր թարիգ իճատ էթմիլ
տիր. Անըն թարիգի միւղէքքէր վէ միւլէննէս հալլէրի իւզէրինէ
մէպնիտիր. շէօլէ քի « Էն-ճիսի » ալէ » եա'նի՝ նամա'լիւմ Ալալադան
զայրի վիւճիւտլէր եա միւղէքքէր եա միւլէննէս օլուր. նամա'լիւմ
վիւճիւտտէն չիֆթ չիֆթ օթուդ բուհ եախօտ գուտրէթ չըգար.
վէ պուլարըն իւլ թագըմը վար. պիրինճի թագըմը՝ սէքիզտէն
'իսարէթ օլուսլ՝ էվվէլս միւղէքքէր վէ միւլէննէս օլարագ « նամա'լիւմ
լիւք » վէ « Սիւքիւթլիւք », եախօտ նամա'լիւմ վիւճիւտ իլէ քէնտի
քէնտիսինի թանըմագըլըր. վէ սանիէն 'Ազլ (միւղէքքէր) վէ Հագի-
գաթ (միւլէննէս), վէ պուլարտան սալիսէն Բէլամ (միւղէքքէր) վէ
Հայաթ (միւլէննէս), վէ պուլարտան բապի'էն Ինսան (եա'նի՝ ինսա-
նըն րէսմ վէ խայալը) վէ Բիլիսէ (եա'նի՝ քիլիսէնին րէսմ վէ խայալը).
հաքէղա իքինճի թագըմ Բէլամ վէ Հայաթտան հասըլ օլուսլ՝ իւշիւն-
ճիւ թագըմ տախի Ինսան վէ Բիլիսէտէն (խայալարընտան) հասըլ
օլուր. պուլարըն քեաֆֆէսինէ Բէմալիյէթ տէնիր. եա'նի՝ վիւճիւ-
տիւ իլահինին քէմալիյէթի. վէ ճիսմ վէ շէրր փառիշահլըղընա նօգ-
սանիյէթ տէնիր. Սալիֆ իւղ զիքր օթուդ գուտրէթին սօնկրաքիսի,
եա'նի՝ « Հիքմէթ » եախօտ « քեաֆֆէի քեաինաթըն ճանը » նամա'-
լիւմ վիւճիւտիւ թանըլըսլ՝ անըն իլէ պիրլէշմէյէ հատտէն զլյատէ
չալըշտըղընտան , քէմալիյէթ իշինտէ իլթիլաֆ փէյտա օլունարագ
հիքմէթի սէմալիյէնին նօգսան պիր միւլապէհէթի հուսուլա կէլիր.
անա « տիւնեա ճանը » տէնիր. պու տա քէմալիյէթտէն տիւշիւսլ՝
անըն խարիճինտէ սօլաշարագ ճիսմ պիր թիւրլիւ Հայաթ վէրիսլ՝
քեաինաթըր քահիրիէյի խալգ էտէն « Իլահը սանիյի » վիւճիւտէ կէ-

թիրտի. պինաէն 'ալէյհ պու տիւնեատա հիքմէթի իլահիէնին եալընդ պիրնօզսան զուհուրու վար տըր. ֆազաթ տինի մէսիհի վասիթասը իլէ հիքմէթի իլահիէնին իլհամ օլունմասը քէմալէ կէլիպ տիւշմիւշ րուհլար քեամիլ րուհլարըն միւշապէհէթինէ նայիլ օլուրլար. քեամիլ րուհլարէր, ճիսմանիլէր վէ անլէրին օրթասընտա ասլադիլէր պուլունուր. րուհլանիլէրին «գուտրէթի» րուհլանիլէր իլէ 'ալազալարը վար տըր. ճիսմանիլէրին րէյիսի շէյթան օլուս' վէ ասլադիլէրին րէյիսի շօլ «իլահը սանի» տիր. օ տասի Յհուտիլէրին իլահը օլարադ պիլմէքսիլին միւսթագիլ օլան Ալլահըն միւրատընը իճրա էտէր. ճիսմանիլէրի՝ րուհլանիլէր իլէ ասլադիլէրտէն տէֆ' էթմէք իշին պիր չիֆթ րուհլ եալսու գուտրէթի իլահիէ, եանի՝ քրիստոս իլէ րուհլ իլ Գուտս զուհուր էտէր. անտէն սօնկրա պիրտէն օլարադ քեամֆիէի գուտրէթի իլահիէտէն Յիսուս եալիլ իլէ ասլադիլէր հասըլ օլուր. վէ պու խէլասքեար «իլահը սանի» թարաֆընտան կէօնտէրիլէն քրիստոս իլէ վաֆիթիլ օլունտուղունտա պիրլէշտի. Պու իլէ ասլադիլէրըն իշի՝ «ասլադիլ» օլանլարը ճիսմանիլէթտէն գուրթարըլ՝ իման վասիթասը իլէ անլէրի «քէմալիլէթէ» եթիլիշտիլմէք իլէ թապիթը րուհլանիլէրինէ մութապըդ պիր սա տտէթ վէրմէքտէն 'իսլարէթ տիր, պինաէն 'ալէյհ իլէ ասլադիլէր պիր ճէսէտի հադիգի ոլմայըլ ինսան ճէսէտինէ միւշապիլ օլուստա մաստէի սէմալիլէտէն թէշքիլ օլունմիւշ պիր ճէսէտ ալընշ տըր. պու ճէսէտ «իլահը սանի» թարաֆընտան վէրիլմիշ վէ քրիստոսուն վէֆաթընա գաուար մէվճուտ գալընշ տըր. նիհայէթտէ քրիստոս «իլահը սանի» իլէ միւսապի եիւճէլէնէրէք հիւքիւմէթ սիւրէր. վէ ինսանլարտուն խէլաս օլունան րուհլար «քէմալիլէթէ» նայիլ օլուրլար. Վալէնթինօս ֆըրդասը մէշհուր պիր Ղնօսթիքի ֆըրդասը օլարադ պալըլ թէստիլաթա միւսլիլէլա օլտու խտէ տէ, թա տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնկրատընա պիլէ տէվալ էթմիշ վէ մէրքէզի Բօմա շէհրինտէ խտի, Վալէնթինօստան պաշգա պու ֆըրդանըն էն մէշհուր զաթլարըն րուհլանա ինճիլին պիր միւֆէսսիրի իսքէնտէրիէլի շէրալ լիօն վէ փթօլմէօս վէ ֆալէսթինլի Մարգօս վէ թագրիպէն. Թ. Ի. 170 տէ էտէսատա շէօհրէթ քէսալ էթմիշ Պարտէսանէս խտի.

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԵՀՈՒՏԻԼԵՐԻ ՎԷ 'ԱՀՏԸ 'ԱԹԻԳԷ ՄՈՒԽԱԼԻՖ ՕԼԱՆ
ՂՆՕՍԹԻԳԻ ՖՐԳԱԼԱՐԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ՝

1. ՕՖԻ ԵԱԽՈՏ ԵՐԼԱՆ ՓՐԳԱՍՐ :

Պու Փրգա Մըսըրտա ԹաՀմինէն Թ. Ի. 140 աան էվվէԼԿուՀուր
էտիս՝ երլան սուրէթինտէ շէյթանըն տէլալէթի իլէ ինսանըն կիւ-
նահա տիւշմէսինտէն հիքմէթի հաղիգիէյէ նայիլ օլմասը իլէրի կէլ-
միշ տիր տէյու երլանա ըիսյէթի մախսուտէ վէրիլէր խաի, Պու-
լարըն գիւյիւմիւնճէ « Նամա՛լիւմ վիւճիւտտէն » էվվէլա Ինսան սուրէ-
թի, Եախօտ « Ինսանը էվվէլ » վէ սօնկրա « Ինսանի հաղիգի », Եախօտ՝
« Իսլն ուլ ինսան » Եախօտ « Ինսանի սանի » վէ Բուհ իւլ Գուտս
վիւճիւտէ կէլիլիշ տիր, Իշպու սօնկրաքի, Եա՛նի՝ Բուհ իւլ Գուտս
քեաֆֆէի հայաթըն վալիտէսի օլարադ « Ինսանը էվվէլ » վէ « Ին-
սանը սանի » իլէ պէրապէր միւղէքքէր բուհ օլան Գրիստոսու քեա-
միլ, վէ միւէնէս հէմ նօգսան օլան Հիքմէթի թէվլիտ էյլէտի. պու
հիքմէթ տախի Ալլահ կիպի օլմաղա չալըրը իքէն տիւշմիւշ վէ միւ-
թաղիլ օլան Ալլահա մուխալիֆ օլան « Իլահի սանի », Եախօտ
« շէրր իլահընը » թէվլիտ էյլէտի. պու շէրր իլահը տինի մէսինկյէ
մուխալիֆ օլան Եհուտիլէրին տինինի իճատ էթմիշ տիր :

Ճիւմանիյէթ ըէյիսի վէ շէրրին խալիգի պու « շէրր իլահընըն միւ-
շապէհէթի » Եախօտ երլան սուրէթի օլան զաթ տըր. Փաղաթ հէմ
« շէրր իլահը » վէ « միւշապէհէթ » միւրատ էթմէքսիգին « Հիքմէ-
թին » մէրամընը իճրա էթմէյէ մէճպուր օլուրար, « Շէրր իլահընըն
ալթը մէլէյի քէնտի միւշապէհէթլէրինտէ ինսանը (բուհուլտուն մա-
տա) խալդ էթմիշ տիր : « Շէրր իլահը » ինսանա բուհ վէրմէքլէ պէ-
րապէր « հիքմէթին » իրատէթի իլէ հայաթը ապիլէ վէ բուհանիէ-
տէն մահրում օլուր. պատէհու ինսան « շէրր իլահընտուն » գիլատէ
հիւճէլէնմէք իւղէրէ իքէն « շէրր իլահը » Թէվլէ. Գ. 1 այէթինտէ
պուլունան էմր վասիթասը իլէ ինսանը էսարէթաէ թուրմադ իսթէ-
յօր. ինսան տախի երլան սուրէթինտէ կէօրիւնէն « Հիքմէթ » թա-
րաֆընտան էմրի մէքքիւրէ իթա՛աթ էթմէմէյէ թահրիք օլունուպ՝

խայր ու շէրրին Փարգընա վարմագ իւզէրէ ճան կէօղէրի աջըմը՝
օլուօր, Պունուն իւզէրինէ « շէրր իլահը » զազապա կէլիսլ՝ ինսանա
ա՛գապ վէրմէք զըմնընտա ինսան ըուհլարը պու տիւնեսայա վէ ճէ-
սէտէր իշինէ կէօնտէրիպ ճիւմանիյէթէ վէ փութփէրէսթիյէ տիւշ-
մէյէ միւպթէլա օլուրլար. ինսանըն քէնտիլիյինտէն խէլաա օլմաղա
գատիր օլմաուղընտա՝ էնճամ միւսթագիլ օլան Սլահ շօլ տիւշմիւշ
օլան « հիքմէթ » իլէ պէրապէր ինսանը տախի « քէմալիյէթէ » նա-
յիլ էտէր :

« Շէրր իլահը » ինսանա Յիսուսու կէօնտէրի, վէ միւսթագիլ
օլան Սլահ տախի Բրիստոսու կէօնտէրիպ՝ օլ տախի Յիսուսուն վաթ-
թիղինտէ աճըն իլէ պիրէշիր. Փազաթ պիրէշտիքտէն սօնկրա Յի-
սուս Եհուտիլէրին տինինի նէսիս էթտիյինտէն՝ « շէրր իլահը » աճըն
սալպ օլունմաղընա ըիզա վէրմիւշ տիր. էնճամ Յիսուս՝ Բրիստոս վա-
սիթասը իլէ սէմալթա երւճէլէնիպ՝ քէնտի եանընա քէնտի Ֆի-
տիէտի վասիթասը իլէ խէլաա օլունան վէ թապիլթը ճիւմանիլէ-
րինտէն փաղէնմիւշ օլուն ճիւմիլէ ըուհլարը գապուլ էտէր. առմա
Եհուտիլէրին իլահը, եանի « շէրր իլահը » ճիւմանիլէթէ տիւշիւպ
թէտրիճ իլէ գուտրէթի ըուհանիլէրինտէն մուհրում գալըր :

Օֆի Փըրգասը թա ալթընճը տէհրէ գատար տէվամ էթմիւշ տիր.
Օֆի Փըրգասընտան չըդան՝ իքի քիւշիւք Փըրգա պուլունուպ՝ պի-
րիսի Սէն Փըրգասը վէ իքինճիսի Գային Փըրգասը. պիրինճինին զիւ-
յիւմիւնճէ ինսանլար իքի չիֆթտէն զուհուր էթտիլէր. պիր չիֆ-
թի ճիւմանի վէ տիկէրի ըուհանի օլուպ՝ Գային ճիւմանիտէն, վէ
Ապէլ ըուհանիտէն թէվէլիւտ էյլէտի. Ապէլին եէրինէ « Հիքմէթ »
Սէթի վիւճիւտէ կէթիւրմիւշ տիր. իքինճի Փըրգանըն զիւյիւմիւնճէ
Սէթի վիւճիւտէ կէթիւրմիւշ տիր. Կաքէզա՝ Ահտը՝ Աթիգտէ զիւր
Գային մախսուս ըիսյէթէ շայան տըր. Կաքէզա՝ Ահտը՝ Աթիգտէ զիւր
օլունան նէ գատար քէօթիւ զաթլար վար իսէ օնլարա մախսուս
հիւրմէթ կէօսթէրտիլէր. զիրա պուլունլար Եհուտիլէրին իլահընըն
տիւշմիւշէրի տիր տէյիւ աճիլատըլար. պու Գային Փըրգասը Յիսու-
սուն իսմինէ ճիւմանի Բրիստոս տէյիւ պէտտուա էտիպ՝ իսգա-
րիօթլու Եհուտաւտան մա՛տա հէփ ըէսուլլէրի ըէտու էթտիլէր. օն-
լարըն զիւյիւմիւնճէ Եհուտա քէնտի մալիք օլուուղու իլմինտէն Յի-
սուսուն գաթլինէ սէպէպ օլմագ իլէ « շէրր իլահընըն » փատիւշա-
լըղընը եըգմիւշ տըր :

2. Սաճուրնիսու Փըրգասը .

Անթագետլը Սաթուրնինոս՝ թագրիպէն Թ. Ի. 123 տէ Օֆի Փըր-
գասընտան թէֆրիք օլունուպ պիր մըգտար Եհուտիլէրէ գալըն օլ

տու խէ տէ, եինէ պա՛ղը խուսուսարտա Պասիլիտէս Փըրգաւընա միւշապիւն օլան տյըը պիր թարիգ իճատ էթմիշ տիր։ Անըն զիւյիւ-
միւնճէ «նամա՛լիւմ» փէտէրտէն (Ալլահտան) ճիւմէ լուհլար տէ-
րէճէ պէ տէրէճէ սատըր օլուպ՝ վիւճիւտէ կէլմիշ տիր։ Վէ պու տէ-
րէճէլէրին սօնուհտա, եա՛նի՛ նուր փատիշահլըղընըն վէ շէյթանըն
փատիշահլըղընըն հուտուտուհտա «նամա՛լիւմ փէտէրտէն» տիւշ-
միւշ, ամմա շէյթանըն փատիշահլըղընա դարչը ճէնքլէլմէքտէ պու-
լուհան եէտի լուհ վար տըր։ Վէ պու լուհլարըն րէյիսի՛ Եհուտի-
լէրին իլահը իտիւպու լուհլարա «Սէյարէ լուհլարը» տէյիւ թէամիյէ
էթմիշ տիր։ Վէ օնլարտան քեաիհաթը ճիւմանիյէ վիւճիւտէ կէլմիշ
օլուպ՝ նուր փատիշահլըղընտան պու լուհլար այրըմըշ տըրլար։
Շէյթէ քի անըն զիյասընտան անճագ փէք ազ պիր թէսիրի՛ ուղագ-
տան անլէրէ եէթիշէ պիլիր։ Եախօտ էվլէլա չըգմըշ օլտուգլարը
նուրուհ ուֆաճըգ պիր մըգտարը խաթրըրընտա դալմըշ օլա պիլիր։
Վէ պու մըգտարը մուհաֆագա էտիպ՝ քէնտի փատիշահլըղըրընտա
սագլամագ զըմընտա պու զիյանըն միւշապէհէթիւտէ ինսանը խալգ
էթմիլէր։ Վէ ինսան Շէյթէ խալգ օլուհարագ շէրր իլէ օղրաշմագ ի-
չիւն մուգթէտիր օլմատըղընտան՝ միւսթագիլ օլան Ալլահ ինսանա
թէրահիւմ էտիպ՝ տահա մալիք օլմատըղը մէպտէի լուհանիլէյի անա
իհսան էթմիշ տիր։ Շէյթան տաիսի պու լուհանի ինսանլարա մու-
խալիֆ օլարագ պիր ճիհա ճիւմանի ինսանլարը եարաթմըշ տըր։
Լուհանի ինսանլարը՝ շէյթանտան վէ ճիւմանիյէթմիւտէ հէմտէ Եհուտի-
լէրին իլահը վէ Սէյարէ լուհլարընտան խէլաս էթմէք վէ խէլաս
օլուհանլարը նուր փատիշահլըղընա եիւճէլտիպ՝ մուխալիֆ օլան
փատիշահլըղըրը երգմագ իչիւն՝ միւսթագիլ օլան Ալլահ թարու-
ֆընտան քէնտի էն էֆգալ լուհու եախօտ գուտրէթի ինլասքեար
տէյիւ տիւնեայա կէօնտէրիլմիշ տիր։ Օլ տաիսի սէյարէ փատիշահ-
լըղը եախօտ ճիւմանիյէթմիւտէ փատիշահլըղը իլէ իլահլըգ էտէմէտիյին-
տէն՝ եալընըգ պիր ճէսէտին հէյէթ եախօտ «բէթիլի» ալմըշ տըր։
Եա՛նի՛ Բրիստոսուհ ճէսէտի՛ ճէսէտ տէյիլ իտի, անճագ կէօրիւ-
նիւշտէ պիր ճէսէտ միւշապէհէթիւտէ իտի։ Պու Փըրգա չօղ րիյա-
գէթքեարանէ կէչիւնիպ՝ շէրր վէ ճիւմանիյէթ իլէ՝ լալագա էթմէք
իչիւն՝ իգտիլմաճ հալիւտէն վէ էթմէքտէն իճթիւնապ էտէրլէր իտի։
Պու Փըրգա հէման իքինճի տէհրտէ գայալ օլմուշ տուր։

33. Թէշլյան ֆըրգաւը.

Ասուրի թայիֆէսիւնտէն օլան Թէշլյան՝ իքինճի տէհրին սօնուհտա
Բօմա շէհրինտէ՝ իլմի պէլաղաթ խօճաւը օլուպ՝ տինի մէսիհի գապուլ

էթմիշ վէ քիլիսէյէ պիր ա'գա տէյիւ գապուլ օլունմուշ տուր. ֆա-
գաթ սօնկրա քիլիսէյի 'ուսուսիյէնին թա'լիմաթընը ըէտտ էտիպ'
եհուտիլէրէ գարշը օլան Ղնօսթիքի ֆըրգալարըն պիրիսինի իճաո
էթմիշ տիր. Ախլաղճա ըյաղէթքեար իտի: « Բրիստոսուն էօրնէ-
յինճէ քէմալիյէթի մէսիկիյէ տայիր » իւնվանընտա պիր քիթապ թէ-
լիֆ էտիպ' Բրիստոս ըյաղէթքեար իտի տէյիւ պէյան էթմիշ տիր.
Հէրանօսուն չէհատէթինէ կէօրէ Թէշիեան Վալէնթինօսուն « Գուտ-
րէթի ըուհանիէլէր » խուսուսունտա օլան զիւյիւմէրի կիպլի' զիւյիւմ-
էր գապուլ էթմիշ տիր. վէ Խաքէնտէրիէլի Բէմէսին չէհատէթինէ
կէօրէ 'Ահտը Ճէտիտին 'Ահտը 'Աթիգէ մուսալիֆ օլտուղունու պէ-
յան էթմիշ տիր. անըն ըյաղէթքեարըղընտան գըյաս օլունուր քի-
լիւհը սանինին փատիշահըղընըն նուր փատիշահըղընա մուսալիֆ
օլտուղունու թէֆհիւմ էթմիշ տիր. ֆագաթ Թէվէլ Ա. 3 իւզէրինէ
թէֆսիր էթտիյինտէ իւհը սանինին գարանըգտա օթուրուպ սյ-
տընըգ իշիւն միւսթագիլ օլան Ալլահա իսթիտա' էթմիշ տիր տէտի-
յինտէն իւհը սանինին Ալլահ իլէ 'ալագասը վար տըր տէյիւ գա-
պուլ էթմիշ օլտուղու թահմին օլունույօր:

Պու ֆըրգա տէօրտիւնճիւ աէհրին սօնունտա տահա մէվճուտ
սուլունուր իտի:

4. Անթիմօմիյի, եա'նի' շէրի'ամը իլահիյէյի ըէss էսէն Ղնօսթիքի ֆըրգալարը

Պու ֆըրգալարըն ճիւմէսի Սաթուրնինօս վէ Թէշիեանըն ալաղ
թա'լիմաթընըն 'աքսիսինի թա'լիմ էտէրէք' հալընըգ 'Ահտը 'Աթիգի
տէյիւ, իլլա օն էմիրտէն 'իսարէթ օլան շէրի'ամը իլահիէյի խօր
կէօրէրէք զյատտէսիյէ հէր տիւրլիւ շէհվէթի նէֆսանիէյէ քէնտիլէ-
րինի թէսլիմ էտէրէր իտի:

Ա. Քարփօքրաթէս ֆըրգասը.

Պու ֆըրգա Խաքէնտէրիէտէ Թ. Ի. 150 տէն էվլէլ' Բարիօքրաթէս
խալինտէ օլան գաթ իլէ օլլու էփիֆանէս թարաֆընտան թէշքիլ օլու-
նուպ' թալլթընճը տէհրէ գաոտար գալընը տըր. Պու ֆըրգանըն զիւ-
յիւմիւ վահտէթի վիւճիւտ թարիգինին զիւյիւմէրինէ մուսալըգ տըր.
միւսթագիլ օլան վիւճիւտտէն ճիւմէ մէվճուտ օլան զէվաթ վէ հէփ
մէվճուտ օլան շէյլը սուտուր էթմիշ տիր. վէ օնա բուճուէթմէյէ
չալըշըր. քեաֆֆէի թապլի'աթ' վահտէթ վէ իւզաղըգ արար. շէրի'

աթը իլահիէ վէ տինէրին էքսէրիսի պու վահտէթէ մուխալիֆ օլ-
տուղունու թէֆհիմ էթտիլէր: Պու Ֆըրգանըն զիւյիւմիւնճէ հէր
սոէհր վէ հէր տիյարըն էն շէօհրէթլի մուալլիմէրի, մէսէլու՝ էֆլա-
թօն, Արիսթօթէլ վէ Յիսուս էվամը նասըն տին այն ու 'ատէթլէրի-
նի վէ շէրի'աթլարընը տէֆ՝ վէ ըհտտ էտիլալ՝ տնէրին քեաֆֆէսինի
խօր կէօրմիւլէր տիր: Պու Ֆըրգա չօգ ֆիրասէթլի օլուպ տա
կէնճլիլինտէ վէֆաթ էթմիլ զլան էփիֆանէսէ պիր իլահ տէյիւ
պինա էթտիլէրի հէյքէլ իչինտէ սալիֆ իւզ զիքը մուալլիմէրին
թասվիրէրինի եան եանա տիգմիլէր տիր: Պունլարըն զիւյիւմիւնճէ
թավը ու հարէքէթէ մուգայէտ օլմագ լազըմ օլմայըլ՝ քէնտի քէն-
տինի նէֆսի էմարէնին զալէպէսի իլէ տէյիլ, անճագ գաստ էտէ-
րէք շէհվէթի նէֆսանիէյէ թէսլիմ էտէն ատէմէր վէֆաթ էթտիլ-
ճէ միւսթագիլ վէ մուգատտէս օլան վիւճուտ իլէ պիրլէշէճէք տիր:—
Պու Ֆըրգալարըն եալընը պիրիսինի տահա զիքը էթմէք լազըմ տըր:

Բ. Նիքօլայիթօս ֆըրգասը

Պու Ֆըրգա իքինճի տէհրին իսթիտասընտա զուհուր էաիլա՝ շէ-
րանօս վէ Իսքէնտէրիէլի ֆլէմէստէն զիքը օլունմուշ տուր: Պունլար
Եհուտիլէրէ վէ շէրի'աթը իլահիէյէ գարշը օլան Ղնօսթիքի Ֆըրգա-
սընտան իտիլէր: վէ պունլարըն մէպտէի սալիէսի շու իտիքի՝ փութ-
փէրէսթլէրին գուրպանլարընըն զիւյաֆէթլինէ իլագ օլմագ վէ եա-
րամագլարա արգատալըդ էթմէք զարարը պիր շէյ տէյիլ տիր: վէ
պիր ատէմ շէհվէթլէրին թէսիրաթընա զալիպ կէլմէք իչինճ՝ տույ-
մագսըզըն տնէրէ թէսլիմ օլունմալը, վէ թէնինէ զարար էթմէք ի-
լէ անը խօր կէօրտիւյիւնիւ կէօսթէրմէլի վէ պու վէճհ իլէ թէնտէն
գուրթուլմալը: շէրանօսուն զիւյիւմիւնճէ՝ վահհի Եուհ. Բ. 6 այէթին-
տէ զիքը օլունան Նիքօլայիթօս պու Ֆըրգանըն ասլը իտի: վէ պու
տա իհթիմալ տըր:

Ծ. Մարքիօն ֆըրգասը.

Սինօպ էփիսոփօսունուն օղլու Մարքիօն, թագրիպէն Թ. Ի. 140
տա պիր հատիսէ կէօրէ քիլիսէնին հիւքիւմէթինի ըհտտ էթտիլի
իչինճ՝ փէտէրի թարաֆընտան քիլիսէտէն քէսիտիլինտէ Բօմայա
կիթմիլ վէ եէնի պիր Ղնօսթիքի թարիգի իճատ էթմիլ տիր: Իման

վէ 'կրմ' պիրի պիրինէ մախառւէն մախալիֆ տիր տէյիւ թուրմադ-
աղքըն Փաւլոս Բէտուլուն մագաէտ վէ թա'լիմաթընը պէյան էթմէք
խտա'ասընտա օլարագ , 'Ահտը 'Աթիգին թէհտիտ էտիճի շէրի'ա-
թընըն' 'Ահտը ճէտիտին ազատ վէ իհեա էտէն բուհունա զըտտ օլ-
տուղունու պէյան էթմիշ տիր . ամմա 'Ահտը ճէտիտին մա'ալ վէ
մա'նասընը թէրս անկլամըշ տըր . 'Ահտը 'Աթիգին Ալլահը 'Ահտը
ճէտիտին Ալլահընտան պաշգա պիր զաթ իտլյինի թէֆհիւմ էթմիշ
տիր . Մարքիօնուն զիւյիւմիւնճէ իւշ մէպտէ եախօտ փատիշահլըդ
վար տըր . պունլարըն պիրինճիսինին բէյիսի Բրիստոս վասիթասը
իլէ իլհամ օլունան « էյի Ալլահ » , եա'նի քեամիլէն մէրհամէթի
ծլուպ տա' 'ազալ իճրա էթմէյէճէք Ալլահ տըր . պունուն դարըն-
սընտա « շէր փատիշահլըդ » վէ անըն բէյիսի շէյթան վար . վէ պուն-
լարըն օրթոսընտա « իլահը սանի » վէ անըն փատիշահլըդ վար . Պու
զաթ տիւնեայը ճիսմանիյէթտէն եաթիւպ' անըն շէրրինէ զալիպ
կէլէմէմիշ տիր . քէնտիսի դատիր իսէ տէ , ճիւմէյէ գատիր տէյիւ
տիր . շէրի'աթ միւճիւպինճէ ատէմէրէ իւճրէթ վէ 'ազալ վէրր ,
ամմա աֆվ' վէ իսէլաս էտէմէք . Բրիստոս զուհուր էտինճէյէ գա-
տար պիզզաթ Ալլահ նամա'լիւմ իտի . չիւնքի նէ թապի'աթ նէ ին-
սանըն իտրաքը նէ տէ 'Ահտը 'Աթիգ' Ալլահը ինսանլարա պէյան
էտէպիլի . պինաէն 'ալէյի Բրիստոս կէլմէգտէն էվվէլ եալընը
իլահը սանի ինսանլարա մա'լում իտի . իլահը սանի քէնտիսինէ մախ-
սուն օլրագ իւզէրէ պիր գալմը , եանի' պէնի Խարայէլի ինթիլասպ
էտիպ' անէրէ իսթիգամէթ էմի էտէն վէ իւճրէթէրին իւմիւտիւ
իլէ հէմ օ'ազալըն գօրգուսու իլէ իսթիգամէթէ ատէմէրի թահրիք
էտէն պիր շէրի'աթ վէրմիշ տիր . Փագաթ պու շէրի'աթտա գուտ-
սիյէթ իչիւն ատէմէրի տիրլտէճէք պիր գուտրէթ եօգ տուր . Պու
գալմա իլահը սանի միւմինլէրի զարիպ հիւքիւմէթտէն գուրթարա-
ճագ , ճիսմանի սէֆա վէրէճէք վէ թայիֆէլէրէ հիւքմ էտէճէք օլան
պիր մէսին վատ էյլէմիշ տիր . Փագաթ միւսթագիլ օլան Ալլահ ,
եա'նի « էյի Ալլահ » պու վէճի իլէ հիւքմ օլունաճագ թայիֆէլէրէ
թէրահիւմ իլէ անլէրէ պիր ինէլասքեար կէօնտէրմիշ տիր . օլ տախի
իլահը սանինին վատ էթմիշ օլտուղու Մէսիհին խտա'ասընտա կէլ-
միշ . Պու ինէլասքեար ճիսմանիյէթ իլէ պիրլէյէմէտլյինտէն ճէսէտ
սուրէթի եախօտ կէօսթէրիլի իլէ գուհուր էթտի . պու ինէլասքեա-
րըն պէշարէթի կիւնահլարըն աֆվ'ընը թէպշիր էտիպ' միւմինլէրէ
շէր վէ ճիսմանիյէթ զալիպ կէլմէլէրի իչիւն հայաթը իլահիէ գուտ-
րէթիինի իհսան էտէր . Պու միւմինլէր ինէլասքեարըն սէմալի փատի-
շահլըղընտա ոա'ատէթի պագիէյէ նայիլ օլուպ' իման էթմէյէլէր
իլահի սանինին 'ազալընա թէսլիւմ օլունուրլար . միւմինլէր պու
տիւնեատա եաշատըգճա ճիսմանիյէթտէն պէրի բիյաղէթքեարանէ
'էօմիւր կէշիրմէք կէրէք տիրլէր . Մարքիօն 'Ահտը ճէտիտտէն եալը-

նըզ Լուքասըն ինճիլինի վէ փաւլոսուն օն Բէսալէսինի գապուլ էթ-
միւ տիր : Թէրթուլիանսուն չէհատէթինէ կէօրէ՝ Մարքիօն այրը
պիր քիլիսէ թէչքիլ էթմէք իչիւն գուտրէթինի սարֆ էթալքտէն
սօնկրա նիհայէթտէ թէօվլէ էտիպ՝ քիլիսէի՝ ումումիէյէ գապուլ
օլունմադ արգուսունտա իմիչ, ամինս պու արգույու իճրա էթմէյէ
մուգթէտիր օլմադտան էվվէլ վէֆաթ էթմիւ տիր :

Մարքիօն ֆըրգասը ալթընճը տէհրէ գատար տէվամ էթտի իտէ
տէ, չօգ իքրահ օլունմուչ, վէ ֆըրգա իչինտէ տուխի չօգ իթթիլաֆ
ֆէյտա օլմուչ իտի : Թէրթուլիանսուն վէ Օրիկէնէս Մարքիօն ֆըր-
գասընա գարչը րէսալէյէր թէլիֆ էթմիւլէր : Հալ պու քի Օրիկէնէ-
սին իամինտէ թէլիֆ օլունան րէսալէնին պիր տէհր սօնկրա վէ պաշ-
գա միւէլլիֆ թարաֆընտան թահրիր օլունտուղու հալա էչիլ տիգ-
գաթ օլանլար պէյնինտէ միւսէլլէմ տիր :

6. Մանի եախօս Մանիսի ֆըրգասը պէյանընսա քըր :

Ղնօսթիքի ֆըրգալարը վահտէթի վիւճիւտ վէ Թէսնէյն թարիգ-
լէրինին գիւլիւմէրինի տինի մէսիհի թա՛լիմաթը իլէ գարըշտըրաը-
լար իտէ՝ Մանիսի ֆըրգասը թա՛լիմաթը մէսիհիէյն Թէսնէյն թա-
րիգինին գիւլիւմէրինէ թահվիլ վէ զայպ էթմիւ տիր : Հաղիգաթը
հալ Մանիսի ֆըրգասընն մէյտէ վէ գիւլիւմէրի ալա տինի մէսի-
հիտէն չըգմայլալ՝ վութ վէրէսթլէրին հիքմէթինտէն իսպարէթ տիր :
Ֆազաթ պու ֆըրգա տինի մէսիհինին էթէյնտէ պուլունուալ՝ քէն-
տի պաթըլ գիւլիւմէրինի պիր միգտար իրիւթիյան էլպիսէսի իլէ
կիյինտիրիր իտի : Պու ֆըրգանն եհուտիլէրին տինի իլէ մախսուս
պիր՝ ալադասը պուլունմատըղը կիպի՝ քիլիսէի՝ ումումիէ իլէ տախի
մախսուս պիր՝ ալադասը օլմատը իտէ տէ, եինէ ֆըրգայը խարիճի-
էյի մէսիհիէլէրինտէն պիրիսի ի՛թիպար օլունուրու իւչիւնճիւ տէհ-
րին սօնունա տօյրու Ֆարսիլէր՝ Փարթիլէրին հիւքիւմէթինտէն
գուրթուլուգտան սօնկրա Ֆարսի՝ ալիմէր Զօրօվասթըրըն թա՛լի-
մի իլէ՝ գատիմտէն պէրու գապուլ էթմիւ օլունուլարը տինի թէճտիտ
էթմէք իւզէրէ վէ Ֆարսիաթանա հէմոն օլ վադըթ ինթիշար օլուն-
մադտա օլան տինի մէսիհիյէ մուխալիֆ օլարագ իթթիֆագ էթ-
տիքլէրինտէ՝ Մանի իամինտէ՝ պիր վէճ իլէ տինի մէսիհի գապուլ
էթմիւ օլան պիր մու՛ալլիմ՝ Ֆարսիլէրին գատիմի տինին տինի
մէսիհի իլէ պիրլէշտիրմէք մէրամընտա զուհուր էթմիւ տիր : Պու
ատէմ հադգընտա օլան նազլիյէթլէր պիրի պիրինէ ազ չօգ մուխա-
լիֆ օլունտա տա եինէ նազլիյէթի շարգիէյէ գիյատէ լիպյէթ էտէ-
րէքգաննը զալիպ պու տա քի՝ Մանի էվվէլա մէչհուր պիր՝ ալիմ

օլունս՝ տինի մէսինյի դապուէ էթտիքտէն սօնկրա Ահվազ շէհրին-
տէ պիր Երէց օլունս վէ հէմ Եհուտիլէր իլէ հէմ Ֆարսիլէրին դա-
տիմի տինինէ իմթիսալ էտէնէր իլէ չօգ մուպահէսէ էտէր իտի. ֆա-
գաթ տնըն հագգընտա «Գատիմի տինէ մէյլ էտիս» 'Ահտը 'Աթիգի
րէտտ էտէր » տէյիւ րիվսյէթ օլունտուղունտա, քիլիսէտէն քէսիլ-
միշ, վէ պունուն իւզէրինէ պիր եէնի Ֆըրգա իճատ էթմէք գաս-
տընա տիւշմիւշ տիւր, Թագըրիպէն Թ. Ի. 270 տէ Ֆարսի վատի-
շահընըն հիմսյէթինտէ պիր վագըթ պունունտու իսէ տէ, սօնկրա
'ալիմէրին 'ատապէթի իլէ ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու, Պիրմա-
ղարտա սուրէթէր վէ իսթիլահաթը մէճագիլէ իլէ մէմու պիր քի-
թապ թէլիֆ էթմիշ տիր. վէ սօնկրա Մանիլիլէր պունա Ինճիլի շէ-
րիֆ տէյիւ րիսյէթ էտէրէր իտի, Թագըրիպէն Թ. Ի. 277 տէ Մա-
նի 'ալէնէն 'ալիմէր իլէ մուպահէսէ էթմէյէ մէճպուր օլտու. վէ ա-
նըն նէթիճէսի պու իտի քի պաթըլ իթիգատաթը տինյէ մու'ալլի-
մի տէյիւ հիլպէթլի պիր Թարգ իլէ գաթլ օլունտու :

Մանի Ֆըրգասընըն գիւյիւմէրի հէմ վահտէթի վիւճիւտ հէմ
Թէսնէյն Թարիգէրի իւզէրինէ մէպնի օլարագ պու գիւյիւմէրէ
կէօրէ իբի էգէլի վէ պէլքի էպէտի փատիշահլըղար վար տըր. եա'-
նի Ալլահըն նուր եաթուտ խայր փատիշահլըղ վէ շէյթանըն շէրր
եաթուտ ճիսմանիյէթ փատիշահլըղ, Պունլար տաթի պիրի պիրինէ
զըտտ տըր, նուր փատիշահլըղըն փատիշահլը՝ քէնտի հիւքիւմէ-
թինի մուհաֆաղա վէ սապիթ էթմէք իշիւն «Հայաթ վալիտէսի»
րուհունու վիւճիւտէ կէթիւրտի. օլ տաթի «Ինսանի ալլի» թէվիտ
էթտի. վէ տնը շէրր փատիշահլըղնա գարչը դօտու, վագթըն
միւրուրինտէ շէրր փատիշահլըղ նուր փատիշահլըղ իլէ ճէնքէշիւր
իտի, «Ինսանի ալլի» նուր փատիշահլըղ իշիւն օղրաշըր իքէն եէ-
նիլիւր, վէ նուր փատիշահլըղըն փատիշահլընա տու'ա էտէր. օ տա
«Ինսանի ալլին» եարտըմընա հայաթ րուհունու կէօնտէրմիշ տիր.
պա'տէհու «Ինսանի ալլի» թապի'աթը նուրանիէսինտէն պիր մըգ-
տարընը շէրր փատիշահլըղնտա պրագարագ գալգար իսէ տէ, խայր
իլէ շէրր ճէնք մէյտանը օլան փատիշահլըղարըն հուտուտունտա
իլէ պիրի պիր իլէ գարըշըր, «Բեաինաթ րուհու» ճիսմանիյէթ իլէ
գարըշըր. պու գարըշմատան Ալլահ «Հայաթ րուհու» վասիթասը ի-
լէ քեաինաթը զահրէյի վիւճիւտէ կէթիւրի քի՝ պունտա «քեաի-
նաթ րուհու» շիմտի ճիսմանիյէթի քեաֆիէտէ թէվգի՝ օլունարագ՝
ճիսմանիյէթ գինճիլէրլինտէն խէլաս օլունուս՝ նուր փատիշահլըղնա
րուհու՝ էտիս՝ էնճամ խայր շէրրէ վէ հայաթ մէվթէ զալիս կէլէ,
Շէյթանլար վէ երլըղլարտա օլան պէտ րուհլար պու մէրամ 'ալլի-
հինէ գալգըշըրլար, Պունուն իւզէրինէ իբի գուտրէթի նուրանիէ,
եա'նի կիւնէշ վէ այտա իգամէթ էտէն Բրիստոս վէ հավատա իգա-
մէթ էտէն րուհ իւլ Գուտս զուհուր էտիս՝ քեաինաթը զահրէտէ

Թէ՛վզի՛, վէ՛ ճիսմանիէթէ՛ Էսիր պուլունմուշ օլան բուհու եախոտ
բուհլարը խէլաա վէ՛ Թաթհիր, վէ՛ քէնտիլէրի իլէ՛ պիրէշտիրմէ՛յէ իլ-
թիզամ էտէրլէր։ Պու վաքլէմէք վէ՛ խէլաա էթմէք իշի՛ հէ՛մ ինսան-
լար արասընտա հէ՛մ նէպատաթտա իճրա օլունույոր։ զիրա հէր ա-
տէմտէ իքի բուհ պուլունուպ խայր բուհու եանընտա շէրր բուհու
օթուրուր։ վէ՛ պա՛գը նէպաթտա բուհ վէ՛ «նուր» անասըը պու-
լունուր։ վէ՛ նուր գուտրէթի չիլէքլէր վէ՛ մէյվէլէրտէ միւյէսսէր
օլարագ իշլէր։ Պու յազլիմ իշի թէքմիլ էթմէք իշիւն կիւնէշ բուհու
օլան Քրիստոս պիզգաթ խէլասքեար տէյիւ պու տիւնեայա ճէսէտ
տուրէթինտէ, եա՛նի՛ միւշապէհէթինտէ կէլիպ՝ կէօաթէրիշէ կէօրէ
(հազիգաթէն տէյիլ) գաթլ օլունտու։ վէ՛ Քրիստոսուն վա՛տ էթ-
տիյի թէսէլիճի, եուհ։ ԺԶ. 7. Բուհ իւլ Գուտստան թէֆրիդ օլու-
նարաք Մանիտէ գուհուր էթմիշ տիր։

Մանի ֆըրգասը Սահուր Սթիգի պիւքիւլլիյէ րէտտ էթմէք իլէ՛
Սահուր ծէտիտտէն գապուլ էթտիքլէրի մըգտարը տախի Մանինին
Թահրիրաթընտան աշաղը թութուպ՝ իսթէտիքլէրի կիպի անը պէյան
վէ՛ թէֆրիդ էտէրլէր իտի։

Մանիլիլէրին քիլիսէի րէսմիէ վէ՛ զահիրիէսի իքի գըսմա թագսիմ
օլունտու։ եա՛նի՛ «Քեամիլլէր» վէ՛ «Տինկլէյէնլէր» եախոտ շոյէր-
լէր։ Իքինճի գըսմ թա՛լիմաթընըն եալընըզ մա՛նաի զահիրիէսին պի-
լիպ միւսա՛տտէ իլէ՛ «Քեամիլլէրին» շէֆա՛աթը իլէ՛ պա՛գը միւշքիւլ
այն ու՛տտէթլէրինտէն գուրթուլտուգլարընտա, «Քեամիլլէր» թա՛-
լիմաթընըն մա՛նաի տէրունիէսինէ միւլիք օլարագ զայէթլէ՛ չօգ րիա-
զէթքեարըզ իլէ՛ քէնտի խայր բուհլարընը շէրր բուհլարընտա զալիպ
էթտիրմէյէ մէճալուր օլուրլար իտի։ եա՛նի՛ շէրապ վէ՛ սիւտ վէ՛
եուամուրթալար վէ՛ էթտէն իճթինապ էտիպ՝ հայաթը հայվանիէ վէ՛
հայաթը նէպաթիէյէ զարար էթմէքտէն սագընըպ՝ իզտիվաճ հալի-
նէ կիրմէյիպ՝ հէր նաիաքըզտան տախի քէնտի վիւճիւտլէրինի վաք
հըֆզ էտէրլէր իտի։

Քիլիսէ խատէմէլէրի «Քեամիլլէրտէն» ինթիխապ օլունուրլար իտի։
էվվէլա Մանինին խալէֆէսի օլան «Րէյիս» անտէն սօնկրա Րէսուլլէր
կիպի օն իքի նազիրլէր վէ՛ անլէրտէն սօնկրա եէթմիշ իքի էփիսգօ-
փօսլար նասպ օլունուր իտի։

Վաֆթիլզ վէ՛ թա՛ամը մուգատտէս (շէրապ իլէ՛ տէյիլ, անճագ
սու իլէ՛) «Քեամիլլէրէ» մախսուս օլուպ՝ «Հայիլիրտլէրին» իպա-
տէթի չօգ սաֆի իտի։ կիրակի կիւնիւ՝ կիւնէշ կիւնիւ տէյիւ օրուճ
իլէ՛ հըֆզ էտէրլէր իտի։ Մարտ այընտա Մանինին շէհիտ օլմասընը
զիքը էտէրլէր իտի։

Անլէրին իպատէթխանլէրինտէ զայէթլէ՛ միւզէյէն գըլընմըշ պիր
մէմպլէր գօնուլուպ՝ ճիւմէսի անա թէմէննա էտէրլէր իտի։

Մանի ֆըրգասը շարգ թարաֆընտա նէշր օլունտուգտան պաշգա՛

չէմալի Ա.Ֆրիգա վէ Էվրօփատա տախի թէսիրաթ քէսպ էթմիշ տիրէ
վէ Աւհօսթինօս թա'լիմաթը մէսիհիէյի հադիգաթէն գապուլ էթ-
մէպտէն էվվէլ պիր վազըթ պու Ֆըրգանըն թա'լիմաթը պաթը
էլէրինին պաթաղընտա զարգ օլմագտա իտի :

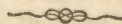
ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ՝

Մօնթանօս Ֆըրգասը .

Պու Ֆըրգա հադիգաթէն թա'լիմաթը մէսիհիէնին հիքմէթ թա-
րիզլէրի իլէ օլան 'ալագասը պապընտա պէյան օլունմամալը իտի իսէ
տէ , ոււհուլէթ իլին վէ պաշգա պոսպտա տախի միւնասիպէթի
մոխսուսէսի'օլմատըղընտան , պուրատա պէյան օլունուր : Պու Ֆըր-
գա Ղնօսթիքիլէրտէն չօգ թէՖրիգ օլունուպ' թա'լիմաթը մէսիհիէ-
նին էքսէրիսին քիլիսէի 'ումուսիյէ իլէ պէրապէր գապուլ էտիպ
եալընըզ պաշ խուսուսլարտա թա'լիմաթ վէ հարէքէթի խարիճիէ-
լէրի վար իտի : Էփիֆանիօսուն շէհատէթինէ կէօրէ' թ . Ի . 171 տէ
ժրիւկիատա եէնիտէն տինի մսիհիյի գապուլ էթմիշ օլան Մօնթա-
նօս իսմինտէ պիր զաթ եէնի պիր Ֆըրգա թէշքիլ էթմիշ տիր :
Անըն գիւլիւմ վէ իտտա'ասընա կէօրէ Ալլահ' Բուլիւլ Գուտս վասի-
թասը իլէ վազըթ պէ վազըթ քիլիսէտէ փէյղամպէրլէր թային է-
տիպ' անլէրէ մախսուս սէլահիյէթ վէ իլհամ իհսան էտէր : վէ պու
եէնի իլհամլար տինի մէսիհիէնին թա'լիմաթը էսասիէսի խուսուսունտա
օլմայըպ' ալպագ , թէրպիլէ վէ պու միսիլիւ շէյլէր հազըղնտա օլուր :
վէ Մօնթանօս քէնտիսի պէօլէ պիր փէյղամալէր իմիշ : Պու Ֆըր-
գանըն զայրէթի , անլէրին Ֆէվգէլ 'աոէ տինտարըղը վէ ըկադէթ-
քեարըղը վէ անլէրին վահի նէվինտէն իւպարաթը' իրիսթիյանլար
տրասընտա չօգ ահպապ քէսպ էթմիշ տիր : Պու Ֆըրգանըն թա'լի-
մաթը մախսուսէսինի գապուլ էտէնլէրին էն շէօհրէթլի օլանլարը
թէրթուլիանօս վէ Բօմա Էփիսօփիօսու էլէվթէրօս իտի : Թէրթու-
լիանօս պու Ֆըրգայը քէմալիյէթինտէ գապուլ էթտի' Պու Ֆըրգա-
նըն 'ալիմ իտտա'ալարը (պիւթիւն քիլիսէի 'ումուսիյէ ճիւմանի
տէյիւ իլհագլըգտան իսրաճ էթտիլէր) վազթըն միւրիւրիւնտէ էն
նուֆուզու մու'ալիմէր թարաֆընսան ըլտտ օլունտու իսէ տէ ,

Թա ալթընճը տէհրէտէք տէվամ էթտի: Պու Ֆըրդանըն գիւյիւ-
միւնճէ՝ քիլիսէնին պիր ըէսմի զահիրի օլմայըսլ՝ եալընըզ ըուհանի
պիր վիւճիւտ տիւր. եա'նի՝ քիլիսէի հագիգիէ ըուհ իւլ Գուտս վա-
սիթասը իլէ թէնվիր օլուհան աստէմէրտէն 'իպարէթ տիր. վէ անըն
իման գանուհու թէպտիլ օլուհմազ իսէ տէ, թէրպիէ վէ ախլազ
գանուհլարը վագթըն միւրիւրինտէ թէպտիլ վէ թէճտիտ վէ իսլահ
օլուհուր. վէ պու թէպտիլաթ վէ իսլահաթ մասսուս իլհամ իլէ
օլուր. պինաէն 'ալէյհ ըուհ իւլ Գուտսուհ մէվհիպէի մախսուսէլէրի
ախըրէտէք տէվամ էտէճէք տիր:

Պու Ֆըրդա տախի չօգ օրուճլար վէ անլէրի տախի սըզը պիր թարզ
իլէ թութտուրուրլար իտի: Թէ'ատտի վագթընտա ասլա ֆիրար էթ-
մէմէլի, զիրա ֆիրար էթմէք կիւնահ տըր: Թէրպիէ խուսուսուհտա
նօվաթօս ֆըրդասը իլէ պէրապէր իտիլէր: Քրիստոսուն « պին սէնէ
հիւքիւմէթի » թա'լիմինի սալիֆ իւզ զիքը չօգ զահիրի վէ ճիսմանի
թարզ իլէ տնլարլար իտի. վէ իզտիվաճ՝ զէվճ իլէ զէվճէնին եալընըզ
ճէսէտլէրինի տէյիլ, իլլա անլէրին էօլմէզ ճանլարընը տախի պիր
էթտիյի իչիւն՝ պիրի վէֆաթ էթտիյինտէ, տիկէրինին թէքրար էվ-
լէնմէ մէսինի էմի էթտիլէր:

ԻԻԶԻԻՆՃԻԻ ՄԻԻՏՏԵԹ

Թ. Ի. 311 — 590

ՊԵՅԻԻՔ ԳՕՆՍԹԱՆԹԻՆՕՍՏԱՆ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐԱՏԷՔ

Տիճի մեսիհիճին հիւփմէքին քահաքը հիմայէսիճէ իփէն իքիգասաքը զայրի մէրու՛է վէ ուսուլի ՚իպասէքի պաքը-լէնին զուհուր էքմէսի իլէ պէրապէր փիլիսէ մէմուրլէրինին փէսպի հիւփմէք էքմէլէրի էյամը, վէ քա՛լիմաքը մէսիհի-լէնին միւհասէլէսի էյամը, վէ փիլիսէի շարգիէսէ մանաս-քըրլարըն քէփիլի էյամը :

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՐՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Պիրինճի վէ իքինճի միւտտէթին թէվարիլինտէ պէյան օլուն-տուլունա կէօրէ Րօմա Իմբէրաթօրլարընըն գանունըսընա կէօրէ Թ. Ի. 259 ա գատար տինի մէսիհիլինին այընլարընըն իճրասը իչիւն միւսա՛ստէ վէրիլմէտլի կիպիլ թարիլիսի մէզփիւրտէն Դօնաթանթի-

նօսա գատար միւսա՝ տէյի հագիգիէսի եօղուտու. պիլաքս էն շիտ-տէթլի թէ՛ ատտի իքինճի միւստէթին հէման սօնուռտա, եա՛նի՛ տէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտա վուգու՝ պուլմուչ տուր :

Գօնսթանթինօս իմրէրաթօրուն տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէսի խուսուսունտա միւվէրրիւլէր պէյնինտէ իսթիլաֆ վար խէ տէ, երնէ աթի իւզ զիքր ըիվայէթլէր էւսէպիօս վէ Լազթանթիօս վէ Բուֆինօսուն շահատէթլէրի իլէ թաստիգ օլունուլ՝ զաննը զալիպ տէյիւ գապուլ օլունմագ կէրէք տիր :

Գօնսթանթինօս՝ փէտէրի Գօնսթանթիանօս Դօրօս թարաֆըն-տան թա՛լիմ օլունուլ՝ իպրէթ կէօրտիլիւնտէն իրիսթիյանլարա միւսա՛տտէ վէ տօսթլուգ պիլէ կէօսթէրմէյէ մէյէ տէր իտի : Պա-խուսուսանըն վա՛լիտէսի Հէլինա՝ պա՛ղըլէրին թահմինինէ կէօրէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիչ իտի. վէ սահիհէն մէմուլ տուր քի Գօնսթանթինօս տինի մէսիհիյի ըէսմէն գապուլ էթմէգտէն էփէյի էվվէլ անըն վալիտէսի աշիքեարէն իրիսթիյան իմանըն իգրար է-տիպ՝ իրիսթիյանլարըն այն ու յատէթլէրինճէ իպատէթ էտէր իտի. Գօնսթանթինօս իքինճի միւստէթին իւշիւնճիւ պապընտա պէյան օլունան սօն պէօյիւք թէ՛ տտտինին Իգմիտ շէհրինտէ պաշլանմասը-նը միւշահատէ էթմիչ տիր : Պիր թարաֆտան թէ՛ ատտի էտիճիլէ-րին սուի գաստ վէ իսթիմալ էթտիքլէրի հիյալէթլի իսքէնճէլէրի միւ-շահատէ էթտի, վէ օ պիր թարաֆտան իրիսթիյանլարըն իմանլա-րը իշիւն սապր վէ թահամիւլ իլէ հէր թիւրլիւ իսքէնճէ վէ էօվիւ-մէ տալի ըստուգլարընը միւշահատէ էթտիյինտէ, պիթթապի՝ քէնտիսի պունտան չօգ թէսիրաթ գապուլ էթմիչ տիր :

Թ. Ի. 506 տա փէտէրի վէֆալթ էթտիյինտէ, անըն եէրինէ իմ-րէրաթօր օլմուչ տուր. ամմա Թ. Ի. 512 տէ հիւքիւմէթի զօր իլէ վէ նահագգ եէրէ քէնտինէ զապթ էթմէք իսթէյէն Մաքսէնթիօս իլէ ճէնքլէշմէք իւզրէ իքէն, Մաքսէնթիօս տալի փութիէրէսթլէրին յատէթլէրինճէ իլահարըն մուլմէնէթինի իսթիտա՝ էթտիյինտէ, Գօնսթանթինօս նէ վէճէլէ տիւշմէնինէ զալիպ կէլէճէյինի տիւշիւ-նիւլ՝ անտէն էվվէլ իրիսթիյանլարըն թա՛լիմաթ վէ իմանլարը խու-սուսունտա էօյրէնմիչ վէ անլէրին հալ վէ ա՛մալը խուսուսունտա միւշահատէ էթմիչ օլտուղու շէյլէր իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէր ի-քէն՝ կէօքտէ հաչ սուրէթի եախօտ միւշապէհէթինի կէօրմիւլ վէ աչըն իւզէրինտէ « Պունուն իլէ զալիպ օլ » քէլամընը օգուումուչ տուր : Պա՛ղըլարըն ֆիքրինճէ պու Էլա՛ գահիրի օլմայըպ՝ Գօնսթան-թինօսուն զհհիւփազէրինէ կէլէն թէսիրաթ տան նէլէթ էթմիչ տիր : Պու քէյֆիյէթ պիւթիւն պիւ թիւնէ խայալ տըր տէյէնլէրէ ճէվապէն՝ տէնիլէպիլիր քի՝ Գօնսթանթինօս սօնկրա պու քէյֆիյէթ՝ վուգու՛ա-թը սահիհէ իտիյինի եէմին իլէ թաստիգ էթմիչ տիր. վէ օլ վագըթ պիր պէհանէ իլէ տինի մէսիհիյէ պէօյէճէ ըիպայէթ էթմէք միւնասի-

պէթի եօգ իտի, չիւնքի Գօնսթանթինօսուն 'ասքէրլէրի արասըն-
ուա փէք չօգ փութփէրէսթլէր վար իտի: Օլ մուհարէպէտէ հաչ
աւրէթինտէ պայրադ եափտըրըպ' տիւշմէնինէ զալիպ կէլտիյինտէ
Բօմա շէհրինին պէօյլէք մէյտանընտա՝ զալէպէ նիշան թաշը տիք-
տիրիպ' անըն իւզէրինտէ հաչ սուրէթինի օյտուրմուշ վէ անըն վաաի-
թասը իլէ զալէպէ էթմիշ օլտուղունու րէսմէն 'իլան էթմիշ տիր:

Յադաթ եինէ Գօնսթանթինօս պիլքիւլլէյէն վէ պիրտէն պիրէ
փութփէրէսթլիյի թէրք իլէ տինի մէսիհիյի հէմ խորաք իլէ հէմ տէ
ճան ու տիլտէն գապուլ էթմէյիպ' տէրէճէ պէ տէրէճէ անա րիս-
յէթ վէ սահապէթ էթմիշ տիր. շէօյլէ քի թ. Ի. 323 տէն սօնկրա
հէր վէճէ իլէ թէսալ'ասընը տինի մէսիհիյի տա'վէթ էթմէյէ չալը-
ջըր իտի. վէ քէնտիսինին րէսմէն քիլիսէյէ գապուլ օլունմասը հէ-
ման փատիշահլըղընըն վէ 'էօմրիւնիւն սօն սէնէսինտէ, եա'նի' թ.
Ի. 337 տէ վուգու' պուլմուշ տուր:

Տինի մէսիհիինին թէվարիսինտէ տիւնեատա պուլունան փատի-
շահլըգլարըն էն ճէսիմ վէ գուտրէթլիսինին փատիշահլը օլ տինի
գապուլ էթտիյինտէ՝ պիթթապի' անըն թէսիրաթը զայէթլէ չօգ օլ-
մուշ տուր, շէօյլէ քի պլնիլէրճէ առէմլէր քէնտիլլէրի իշիւն թէֆթիշ
էտիպ' իլգամ օլունմագսըղըն զահիրի պիր թարգ իլէ իմբէրաթօրուն
գապուլ էթտիյի տինի գապուլ էթտիլէր. պախուսուս հիւքիւմէթին
գուտրէթ վէ թէսիրաթը փութփէրէսթլիյին այն ու 'ատէթլէրինէ
գարշը տօղրուլտուղունտա՝ տինի մէսիհիինին էօնիւնտէ փութփէ-
րէսթլիյին երգըլմասը տահա վիյատէ սուհուլէթ վէ սիւր'աթլէ օլ-
մուշ տուր:

Գօնսթանթինօսուն օղլու Գօնսթանթինօսուն վադթընտա՝ տինի
մէսիհի Բօմա մէմալիքինտէ նէշր օլընըպ' փութփէրէսթ այն ու 'իպու-
տէթլէրի տահա զիյատէ հիւքիւմէթին թէսիրաթը իլէ տէֆ' օլուն-
տու. Լաքին Յուլիանօս իմբէրաթօրեինէ փութփէրէսթ 'իպատէթ վէ
իթիգատընը եէնիլէթտիյինտէ՝ տինի մէսիհիյի տահա գապուլ էթմէ-
միշ պիր չօգ առէմլէր վար իտիյի աշիքեար օլտու: Անըն հիւքիւմէ-
թի ազ միւտաթ տէվամ էթտի. վէ անտէն սօնկրա ճիւմէ իմբէ-
րաթօրլար իրիսթիյան օլուպ' տէրէճէ պէ տէրէճէ փութփէրէսթլիք
պիթթապի' տինի մէսիհիյի Բօմա մէմալիքինտէ մէյտան վէրմիշ
տիր. Յադաթ տինին հիւքիւմէթ իլէ օլան 'ալուգասը իւշիւննիւ
պապուս պէյան օլունահագ տըր:

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԲՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻԲԻՆՏԷՆ ԽԱՐԻՃ
ՕԼԱՆ ՏԻՅԱՐԼԱՐՏԱ ԻՆԹԻՇՍՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

1. Ասիա գրթ'ասընսա

Ֆարսիսթանտա իբրինճի միւտոնէթտէ պիլէ իրիսթիյանլարըն սալը-
սը չօգճա իտի. վէ իւչիւնճիւ միւտոնէթտէ հայաթ միւթտէսի տա-
հա զիյատէ 'ուսուսէն վէ միւյէստէր պիր թարզ իլէ թէսլէր օլունուպ'
թէ'ատտի վասիթասը իլէ սապիթ օլունուր իտի. պու թէ'ատտիլէ-
րին նազիլէթի իւչիւնճիւ պապտա պէյան օլունաճազ տըր :

Էրֆէիսթանտա իբրինճի միւտոնէթտէ հայաթ միւթտէսի պիր մըգտար
վա'զ օլունուս իտի. ամմա տէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտաւընտա
էրմէնիլէրին ըսուսու Գրիգոր Լուսաւորիչ տինի մէսիհիլի քէնտի
վաթտանընտա ինթիշար էթմէյէ չօգ զայրէթ իլէ չալընը պէրմէնիլէ-
րին փատիշազը Տրդատ անըն վասիթասը իլէ իմանա կէլիլ տիր.
վէ պիր տէհր սօնկրա էրմէնի փատիշազըն քեպթիպի Մեսրոպ քէն-
տի լիսանըն իլէ տէֆ'ա օլարազ' հուրուֆաթ իլէ թահրիր էտիպ'
Գիթասը Շէրիֆի թէրճիւմէ էթմիլ վէ տինի մէսիհիլին տահա ին-
թիշար օլունամտըղը թարսիլարտա անը վա'զ էթմէսի իլէ իրիսթի-
յան իմանը օլ տիյարլարտա չօգ սապիթ օլտու. չէօյլէ քի Ֆարսիլէր
թարսիլընտան թահրիլ օլունան թէ'ատտի իչինտէ պինլէրճէ չէհիւ
օրատա պուլունմուս տուր : Մէգըիւր Գրիգոր Լուսաւորիչ հազգըն-
տա իւչիւնճիւ պապտա մուֆասսալ գիքը օլունաճազ տըր :

'Արապիսթանտա Բէսուլլէրին էյամընտան պէրու հայաթ միւթտէսի
թէսլէր օլունտու իսէ տէ, օրատա պուլունան Եհուտիլէր թարս-
իլընտան իրիսթիյանլար չօգ էգիլէթ չէքիլլէր տիր : Թազրիպէն թ.
Ի. 550) Գօնսթանթիւս Իմրէրաթօր' Արապիսթանտա տինի մէսիհիլի
տահա զիյատէ ինթիշար էթտիրմէյէ չալընը տըր : Հինտի Թէօֆի-
լոս Իսթամպուլտա թէրպիլէ վէ թա'լիմ օլունուպ' էփիսոպօսիս մէմու-
րիլէթինէ թազտիս օլունարազ 'Արապլարըն պիր չէյիլինէ' պիր
միսիօնէր տէյիւ կէօնտէրիլմիլ տիր. վէ իմրէրաթօր պիր 'իսլատէթ-
լանէ պինա էթմէք իչիւն ագչէ վէրտի իսէ տէ, չէյիւ տինի մէսի-

հիյի գապուլ էտիալ՝ իւչ 'իպատէթլանէ պինա էթտիրիպ' քէնտիսի մէսարիֆինի չէքմիշ տիր : Պունլարըն պիրիսի փայլթաթ չէհիրի թափարտա , պիրի «Բոմալը լիմանտա» վէ պիրի Հօրմուղտա իտի : Պու միւտտէթտէ տաթի Փալէսթին հուտուտուտա իգամէթ էտէն ըսհիպլէր թարաֆընտան պա'պը 'Սրապ թայիֆէլէրին իմանա կէլ մէլէրի իչիւն չալըշըլմըշ տըր : պու ըահիպլէրին պիրինին վասիթասը իլէ պիր չէյիս իմանա կէլիալ՝ քէնտի թայիֆէսի իւզէրինէ էփիազօ- փօս թագտիս օլունտու : Սարասէն թայիֆէլէրինտէն պլինէրճէ ատէմէր իմանա կէլմիշ , չէյլէ քի ալթընճը տէհրտէն էվմէլ , եա' նի՝ տինի իսլամըն ղուհուր էթմէսինտէն էվմէլ չօգ վէ պէյիւք 'Ս- ըապ թայիֆէլէրի տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշլէր իտի , վէ օրատա պիրիսիսթիյան միլլէթ պուլունմուշ տուր : Փագաթ քիլիսէի 'ումու- միէնին գապուլ էթմէտիյի չօգ թա'լիմաթ վէ ֆըրդաթ խարիճիլէր օրատա չէօհրէթ պուլուր իտի :

Հիւսիս-արեւմտ իւչիւնճիւ միւտտէթտէն էվմէլ հայաթ միւթտէսի թէպչիր օլունտու իսէ տէ , օրանըն իրիսթիյանլարը հագգընտաթա տէօրտիւնճիւ տէհրէ գատար մա'լիւմաթը սահիհէմիզ եօգ տուր : Փագաթ Հինտլի թէօֆիլօսուն Հինտիսթանտա վա'գ էթմէսի շիւս- հէսիզ օլարագ՝ թաստիգ օլունուր : վէ թագրիպէն թ . Ի . 353 տէ , պիր մէշուր թիւճճարըն չէհատէթինէ կէօրէ Հինտիսթանըն իւչ եէրինտէ , եա'նի՝ Սէյլան ատասընտա , Մալալէր ատասընտա վէ Մատրաս չէհրինտէ քիլիսէլէր թէշքիլ օլունուպ 'իպատէթլանէլէր տաթի ինչա օլունմուշ տուր :

Կիւսիս-արեւմտ թագրիպէն թ . Ի . 353 տէ նունեա իսմինտէ պիր ճարիէ վասիթասը իլէ հայաթ միւթտէսի հիւքիւմտարըն սարայընտա թէպչիր օլունուպ՝ վէ անըն տու'ալարընա ճէվապէն՝ էվմէլս հիւ- քիւմտարըն չօճուղու սաղալտըղընտա վէ սօնկրա հիւքիւմտար քէն- տիսի «Խրիսթիյանլարըն Սլահընա» տու'ա էթմէքէ էօլիւմ թէհի- քէսինտէ իքէն խէլաս օլունտուղունտան քէնտիսի իրիսթիյան օլտու վէ պա'տէհու պիւթիւն թայիֆէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշտիր :

2. Աֆրիգա գըթ'ասընսա :

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ Հապէշլէր տինի մէսիհիյի գապուլ էթ- տիլէր : Պիր թիւրօսլու քէնտի թայիֆէսի իլէ պէրապէր տէօրտիւն- ճիւ տէհրին իպթիտասընտա Հապէշիսթանըն սահիլինէ սու իչիւն կէմիսինտէն չըգտըղընտա գաթլ օլունմուշլար : անճագ Ֆրէմէնթի- օս վէ էտէսիօս խամէրինտէ իքի չօճուգ , սալթ չօճուգ օլտուգլարը օս վէ էտէսիօս խամէրինտէ իքի չօճուգ , սալթ չօճուգ օլտուգլարը իչիւն , էօլտիւրիւմէտի . օնլար հիւքիւմտարըն իսլիլէթինէ գապուլ օլունտուլար : վէ էմին պուլունտուգլարընտան՝ քէնտիսի վէֆաթ է-

տինձէ օղունուն թա՛լիմ վէ թէրպիէսի պու իբի օղանլարըն էլինէ տիւշտիւ. վէ Ծրէմէնթիօսուն հիւքիւմէթ իւզէրինէ օլան թէսի-րաթը զայէթէ չօգ օլուալ՝ տինի մէսիհինին ինթիշար օլունմասը իշիւն օլ թէսիրաթը իսթի՛մալ էյլէտի. պուլնարըն իբիսի տէ քէն-տի վաթանընա կիթտիքտէն սօնկրա՝ Ծրէմէնթիօս՝ իսքէնտէրիէ էփիսգօփօսու Աթանաս թարաֆընտան Թ. Ի. 326 տա էփիսգօփօս մէմուրիէթինէ թագտիս օլունտուղունտա թէքարը Հապէշխաթանա կիտիալ՝ Հապէշ քիլիսէսինի թէշքիլ վէ թանղըմ իլէ անլէրին պա՛ղը-սընա Գիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ էթմիշ տիր :

Հինտլի Թէօֆիլօս տախի Հապէշխաթանա կիտիալ վա՛ղ էթտի. վէ ալթընճը տէհրտէ Հապէշ իրիսթիյանլարընըն սալըսը օն պինլէրճէ զլուալ՝ Սրապիսթանտա պուլունան իրիսթիյանլարա մուալէնէթ էտիալ՝ տիւշմէնլէրինին էլինտէն անլէրի գուրթարտըլար :

3. Եւրոպա գըթ՝ասընճա :

Իււշիւնճիւ տէհրտէ Գաբատօքիա թարաֆընտան նէմէսթանա կէօթիւրիւմիւշ պա՛ղը էսիրլէր վասիթասը իլէ հոյաթ միւժտէսի Կօթ թայիֆէլէրի արասընտա սիր մըգտար թէպլիլ օլունտու իսէ տէ, իւշիւնճիւ միւտտէթտէ վէ խուսուսէն Թ. Ի. 350 տէն սօնկրա տի-նի մէսիհի Կօթ թայիֆէլէրի իշինտէ տահա զիյատէ՝ ումուսէն ինթի-շար օլունուալ՝ սապիթ օլմուշ տուր : էվվէլա Ղարալի Կօթլարըն պիր պէօլիք թայֆէսինտէ տինի մէսիհի սապիթ օլտուգտան սօնկրա օ թայիֆէտէն պաշգա թայիֆէլէրէ վէ էնճամ Շարգի Կօթլարա տախի նէշը վէ գապուլ օլունմուշ տուր : Կօթլար կէրէք էվվէլ էմրտէ մէշհուր վա՛րդի Իւլֆիլաս վասիթասը իլէ Արիօս ֆըրգասընըն թա՛լիմաթընա կէօրէտինի մէսիհիլի գապուլ էթտիլէր իսէ, կէրէք էւսէպիօստան մա՛տա ճիւմէ միւվէրրիլիլէրին շէհատէթինէ նազարէն էվվէլա քիլիսէի՝ ումուսիէնին թա՛լիմաթընա կէօրէ տինի մէսիհիլի գապուլ էթտիլէր իսէ, մա՛լիւմ տիւր քի Արիօսլու Գօնսթանթիօս իմքէրաթօրուն վաղթընտան պիր տէհր միւտտէթի գատար Կօթլար Արիօս ֆըր-գասընտան իտիլէր : Իւլֆիլաս իլք տէֆ՝ալար օլարադ Կօթլարա վա՛ղ էթմէյէ չալըշտըղընտու անլէրտէն չօգ մուխալիֆէթ կէօրմիւշ իսէ տէ, սօնկրա վալէնա իմքէրաթօր (Թ. Ի. 364—378) թարա-ֆընտան Կօթլար իշիւն միւսա՛տտէլի վէ միւֆիտ մու՛տէտէնտմէ է-տինմիշ օլտուղու իւզէրինէ անլէրին իթիմատ վէ մուհտապլէթլէրինի իսթիհասալ էթմիշ տիր : Իւլֆիլաս Կօթլարըն լիսանընը հուրուֆաթ-լա թահրիթ էթմիշ վէ Միւլիւքի սալիս վէ րապի՛տէն մա՛տա պիւթիւն Գիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ էթմիշ տիր : Մէշքիւր իբի քիթապը Կօթլար կիպի մուհարէպէ սէվիճի պիր թայիֆէ իշիւն միւնասիպ

սայմառըղընտան թէրճիւմէ էթմէմիւ տիր. անըն ինճիլի շէրիֆին թէրճիւմէսինտէն չօղու պու կիւնէ գատար հըֆզ օլունմուշ տուր :

Իսթանպօլլու Եուհաննա (Բրիսօսթօմ) էփիսօփօս օլտուղու վազըթտա՝ Իսթանպօլտա Կօթլարը քէնտի միլլէթտաշարընա վա՛զ էթմէք իւզէրէ թա՛լիմ՝ վէ թէրպիէ էթմէքէ հէմ տէ Իսթանպօլտա օմէն պիր ՚իպատէթիսանէտէ Կօթ լիսանընտա պիրիսինէ վա՛զ էթմէրմէքէ քիլիսէի ՚ումումիէնին դապուլ էթտիլինէ կէօրէ թա՛լիմաթը մէսիհիէյէ ինէշըր էթմէյէ չօգ զայրէթէ չալըշմըշ տըր :

Իքլինճի միւտտէթտէ տինի մէսիհի կալլիտա , Էա՛նի՝ Պրանսանըն ճէնուպի վէ օրթու ութթէրինտէ ինթիշար օլունուպ՝ սապիթ օլունտու իսէ տէ , Պրանսանըն շէմալի թարաֆընտա , Էա՛նի՝ Պըրկօնտի վէ Պրանք թա՛պիր օլունան թայիֆէլէր՝ անճաք իւշիւնճի միւտտէթտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիւլէր . պախուսուս պու թայիֆէլէր կալլիայա հիւճիւմ էտիպ՝ տուխուլ էթմէլէրի իլէ թէսիրաթը մէսիհիէյէ կէլիլէր իտի . Պէշինճի տէհրին սօնուստա կալլիտա իւշ զայրէթլի , տինտար վէ չալըշման էփիսօփօսալար , Էա՛նի՝ Յօսթօ , Ամիթօս վէ ճիւմէտէն մէշուր օլան Բէսարիօս պուլունուպ՝ սալիֆ իւզ զիքըր թայիֆէլէր իշիւն չօգ զայրէթ իլէ վէ միւլէստէր պիր թարգ իլէ չալըշմըշար . Պըրկօնտիլէր պէշինճի տէհրին իպթիտասընտա Արիօս Փըրգասընըն թա՛լիմիէ կէօրէ վէ տահա՛ Բէն ըրմաղընըն քէնարընտա իգամէթ էտէր իքէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր իսէ տէ , օլ տէհրին սօնուստա քիլիսէի ՚ումումիէնին թա՛լիմիէնէ գապուլ էթտիլէր : «Պրանք» թայիֆէլէրի թ. ի. 486 տա կալլիայա կէլտիքէրինտէ տահա փուլիէրէսթ իտիլէր . Փադաթ անլէրին հիւքիւմտարը Գլօփիսին գէվճէսի Գլօթիլտա՝ Պըրկօնտիլէրին իրիսթիյան հիւքիւմտարընըն քէրիմէսի օլուպ՝ գօճասընըն Էանընա կէլտիքտէն սօնկրա տալի իրիսթիյան սյնինէ կէօրէ ՚իպատէթ էտէր իտի , վէ գօճասընըն ռուխաթը իլէ քէնտի չօճուգլարընը վաֆթիլ էթտիրիպ՝ անլէրի իմանա կէթիրմէյէ զայրէթէլէ չալըշմըր իտի . վէ Գլօլլիս՝ Գլօթիլտանըն հարէքէթ վէ ուօհպէթի մէսիհիէյէ նազարէն , վէ Թուր շէհրինին էփիսօփօսու Մարթիլին թիւրպէսինին Էանընտա գուտրէթի իլահիէ իլէ իճրա օլունան ինթիւրպէսինին շիֆալարը միւշահատէ էթտիլինտէ չօգ թէմիւճիպէ նէվլինտէն շիֆալարը միւշահատէ էթտիլինտէ չօգ թէսիր օլունտու . վէ Եիւնէ Ալլիմանի թայիֆէսի իւզէրինէ մուհարէպէ էտէր իքէն պիր ճէնքտէ Եէնիլմէք գօրգուսուստա օլտուղունտա քէնտի փուլարընըն խիմէրինէ նաֆիլէ Եէրէ տու՛ա էթտիքտէն սօնկրա իրիսթիյանլարըն Ալլահընա տու՛ա էթմէսի իւզէրինէ տիւշմէլէրինէ զալիպ կէլիլ վէ անտէն սօնկրա Բէյյա՛ շէհրինին էփիսօփօսու թարաֆընտան թա՛լիմաթ վէ նասիհաթ թալէպ էտիպ՝ թ. ի. 496 տա վաֆթիլ վէ քիլիսէյէ գապուլ օլունտու , վէ պիւթիւն թայիֆէ օնուս էօրնէյինճէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր :

Պրիթանիատա տինի մէսիհի իբինճի տէհրտէն պէրու սապիթ օլտու խէ տէ, Աքօչիա վէ Իրլանտա տիյարլարընըն էհալիսի իւշիւնճիւ միւտտէթէ դատար ասլա հայաթ միւթտէսինի գապուլ էթմէմիշէր իտի : Պրիթանիալը փաթրիքիօս՝ Աքօչիանըն պիր դարիյէսինտէ թ. ի. 570 իւէ 580 պէյնինտէ տօղմուշ օլուպ՝ Իրլանտալըարա հայաթ միւթտէսինի կէօթիւրմիւշ տիւր. օն ալթընճը եաշընա վարտըղընտա Աքօչիալը տէնիւզ հարամիւէրի թարաֆընտան էսիր թութուլարադ Իրլանտալըարա սաթըլմըշ իտի : Օրատա ալթը սէնէ էսարէթտէ դալտըգտան սօնկրա Ալլահըն մախսուս վէ միւճիւղէ կիպի ինսյէթի իւէ օրատան գուրթուլուպ վաթանընա կէլալի. անտէն օն սէնէ սօնկրա եինէ էսիր թութուլուպ Կալլիայա կէօթիւրիւլմէք իւլըրէ սաթըլմըշ, ամմա պաճը Խրիսթիյան թիւճճարլար վասիթասը իւլէ գուրթուլմուշ տուր : Օլ վաթթտան իթիպարէն Իրլանտալըարա հայաթ միւթտէսինի թէպչիր էթմէյէ հէր վէճա իւէ պօրճլույում տէյիւ պիր չօգ թէսիրաթը իլահիէ վասիթասը իւլէ իլլամ օլունմուշ տուր : Քէնտի ագրապատը անը կիթմէյէ տէյիւ գանտըրմաղա նաֆիլէ եէրէ չալըշտըլար. քէնտի թէտարիք էթտիյի իշ իշիւն Կալլիատա պուլունան մանասթըլարա գիյարէթ էթտի. օրատան թահմինէն թ. ի. 452 տէ Բօմայա կիտիպ՝ էիիսգօիօս թադտիս օլունարադ Բօմա փաթրիյի թարաֆընտան Իրլանտայա կէօնտէրիլտիլ օն իբինճի տէհրին նազլիյէթլէրինտէն տիր. Ֆադաթ պու նազլիյէթ չիւպէշիլ օլուպ՝ գաննը դալիպ Կալլիատան տօղրու Իրլանտայա կիթմիշ տիր : Քէնտիսի չօգ ճէսարէթ վէ զայրէթլէ ինճիլի վա՛ղ էտիպ վէ տինտարըգ իպրէթինին թէսիրաթը իւլէ չօգ ատէմէր իմանա կէմիշէր. պիր մանասթըր թէշքիլ էթմիշ, Իրլանտալըարըն լիսանըն իլք տէֆա օլարադ թահրիր էթմիշ վէ թա՛լիմ վէ թէրպիէյի սըպեանա նիզամ վէրմիշ տիր : Պիր կէնճ Խրիսթիյան Իրլանտալը եօճուլուզտըրընտա տէվամ իւգէրէ անա րէֆիգ օլուպ՝ պու կէնճէ Հալիմ լադապընը վէրմիշ տիր, վէ վաթթըն միւրիւրիւնտէ Պրիթանիա թարաֆընտան ասիսի Խրիսթիյան վա՛իլլէր անըն եարտըմընա կէտիլէր. քէնտիսի ասլա Իրլանտատան պիր գիյարէթ իշիւն պիլէ վաթանընա ՝ալտէթ էթմէմիշ վէ չօգ տինտար վէ միւյէսսէր թարադ իւլէ չալըշմըշ տէյիւ շէօհրէթի պազիէյէ մալիք օլարադ վէ չիմտիյէ գատար Իրլանտալըարըն մախսուս ՝աղիգի իթիպար օլունմադ իւգրէ թադրիպէն. թ. ի. 460 տա վէֆաթ էթտի, վէ Իրլանտա « աղիգլէրին ատասը » իւնվանընը ալմըշ տըր :

Իրլանտատան պաշգա տիյարլարա պախուսուս Աքօչիայա վա՛իլլէր չըգմըշար. պուլըլարտան Գօլըմօղա իսմինտէ պիր ըուհպան թադրիպէն. թ. ի. 565 տէ շէմալի Աքօչիալըար արասընտա չօգ միւյէսսէր թարադ իւլէ չալըշմըշ վէ Իօնա ատասը իւգլէրինտէ փէք շէօհրէթլի պիր մանասթըր թէշքիլ էթմիշ տիր :

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷ ԽԱՏԵՄԷԼԵՐԻ ՈՒՍՈՒԼՈՒ ՎԷ ԹԵՐՊԵՅԵՍԻ

ՊԷՅԱՆՐԵՏԱ ՏՐՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ

ՔԻԼԻՍԷ ԽԱՏԵՄԷԼԵՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Իբրինճի միւստէթտէ քիլիսէ խառնէմէլէրի պիր այրը սընըֆ օլուսլ՝ իմթիաղաթը մախսուսէյէ մալիք օլմուշ խէ տէ , իւչիւնճիւ միւստէթտէ պուռնարըն նուֆուզ վէ թէսիրաթը տէրէճէ պէ տէրէճէ հիւքիւմէթ նէվիճնտէն օլմագտա խոթի , էփիսգօփօսուռն նուֆուզու էն պէօյիւք խոթի . անտէն սոնկրա պաշ Շամնաո , վէ Շամնասլար տալիս էփիսգօփօսլար իլէ 'սլադաի մախսուսէյէ մալիք օլտուզլու՝ րընտան չօգ նուֆուզլու օլուսլ՝ պա'զը տէֆ'ա երէցլէրէ թէֆաւըզ էտէրլէր խոթի :

Էքսէրիէ Շամնասլարըն տայըսը եէտի խոթի խէ տէ , պէօյիւք քիլիսէլէրտէ օլ սայըտան չօգ թէճաւուզ էթօիշ տիր . Ալթընճը տէհրտէ Իսթանպուլտա պուլունան էն պէօյիւք քիլիսէնին եիւզ նէֆէր Շամնասը վար խոթի :

Դարը Շամնասլար պու միւստէթտէ թա'յին օլունմամըշ տըր , ենէ մէմուրլար՝ (1) Բիլիսէ խաղնէտարլարը , (2) Բիլիսէ Էազըլուրընը հըֆզ էտիճիլէր , (3) Մէճիլիսէրին քիթապլարը վէ գատիմի մէմուրիյէթլէրին սոյքի իւսվէսի վէ թա'լիւգաթընտա օլարագ , պիր նէվ՝ մէմուրլէր , (4) Խասթալարա վիյարէթ էտիճիլէր , վէ (5) Մէզարճըլար , Պուռնարըն սայըսը չօգ խոթի . մէսէլա՝ Թէօտօսիօս Իմբէրաթօրուքն պիր գանուռնուռնա կէօրէ Իսքէնտէրիէտէ խասթալարա

ղկյարէթ էտիճիլէր 600 ա'տէտ օլաճագ տըր. վէ Յուսթինիանօս Իմբէրաթօրուն պիր դանունունա կէօրէ Իսթանպօլտա 950 մէզար- ճըլար Թա'յին օլունմուշ տուր :

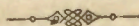
Պու միւտտէթտէ քիլիսէ խատէմէլէրինին մալիք օլտուգլարը իմ- Թիազաթ վասիթասը իլէ մէմուրլարըն սայըսը վէ պիր մէմուրլիյէթէ նայիլ օլմագ իսթէյէնլէրին սայըսը չօգ իզլոյատ պուլմուշ տուր. պախուսուս վէ պիթթապի' Էփիսգօփօս մէմուրլիյէթինէ նայիլ օլմագ իսթէյէնլէր փէք չօգ իտի. շէյլէ քի թէճրիւպէլի օլմայանլարըն Էփիսգօփօս մէմուրլիյէթինէ Թա'յին օլունմասընը նէհի էտէն պիր դանուն իճրա էթմէյէ մէճպուր օլմուշլար :

Քիլիսէ խատէմէլէրինին հատտէն զկյատէ իզլոյատ պուլմասընա դարչը պիր շէյ տահա վար իտի. եա'նի' անլէրին Էվլէնմէսինին եասագ օլմասը : Իգնիք մէճլիսինին պա'ղը ա'զալարը 20 սէնէ Էվլէլ Իսթանիս- տա վուգուլ' պուլմուշ Սինօտ մէճլիսինին գարարընը 'ումուսի էթմէք իսթէտիլէր. եա'նի' Էվլի Էփիսգօփօսլար, Երէցլէր վէ Շամմասլար եա Էվլէրինի եա մէմուրլիյէթլէրինի թէրը էթմէլի տիրլէր. Փազաթ Իգ- նիք մէճլիսինին Էքսէրիէթի եալընըզ օլ իւշ մէմուրլիյէթէ նայիլ օ- լանլարըն ա'ղէն «ծնլա Էվլէնմէսինի նէհի էթտիլէր : Քիլիսէի շարգիւ- տէ պուլ գարար հըֆզ օլունտու. վէ պէշինճի տէհրտէն սօնկրա Էփիսգօփօսլարն Էվլի օլմասը պիւթիւն պիւթիւնէ մէնհի օլտու. վա- գա'ա քիլիսէի զարպիէտէ վէ խուսուսէն պէշինճի տէհրտէն սօնկրա Էփիսգօփօսլար իլէ Երէց վէ Շամմասլար տախի Էվլի օլմատըլար : Պու միւտտէթտէ Էփիսգօփօստան մա'տէ քիլիսէ խատէմէլէրի' Էփիսգօ- փօսուն էլի իլէ Թա'յին օլունտուլար իսէ տէ, հէր քիլիսէ րէսմէն Թա'յին օլունա'ն մէմուրլարա րազի օլմասը շարթը իլէ մէմուրլէր Թա'յին օլունտու. եա'նի' պիր Էփիսգօփօս պիր քիլիսէնին րիզասընա դարչը մէմուր Թա'ին էթմէզ իտի. վէ պիր Էփիսգօփօս հէման օլ վիլայէթին Էփիսգօփօսլարը Թարաֆանտան ինթիսապ վէ Թա'յին օլունուր իտի. ամմա անըն քիլիսէսինին րիզասը իլէ Թա'յին օլու- նուպ' պա'ղը տէֆ'ա տախի քիլիսէիզարպիէտէ պիր քիլիսէ Էփիս- գօփօսու Էվլէլա ինթիսապ էտիպ' սօնկրա Էփիսգօփօս պաշգա Էփիսգօփօսլար Թարաֆընտան Թագտիս օլունուր իտի :

Էփիսգօփօսլար վէ Երէցլէր վէ Շամմասլարըն պիր քիլիսէտէն տի- կէր քիլիսէյէ նազլ օլունմասը Իգնիք մէճլիսինին մա'րիֆէթի իլէ նէ- հի օլունտու : Անըն գարարընճա Քրիստոս քիլիսէի 'ումուսիէնին րէ- յիսի օլուպ' անտէն այրըլմաուղը միսիլիւ, Էփիսգօփօս տախի քէն- տի քիլիսէսինին պաշը օլուպ' անտէն այրըլմաու. Փազաթ պա'ղէն զայրի լայըգ սէպէպլէրտէն վէ պա'ղէն քիլիսէլէրին սէլամէթ վէ մէն- ֆա'աթը րուհանիլէրի իշիւն' պու գանուն վէ գարար հըֆզ օլուն- մայըպ' մէմուրլարըն քիլիսէտէն քիլիսէյէ նազլ օլունմալարը վուգուլ' պուլմուշ տուր :

Պու միւտտէթտէ քիլիսէ խառնէմէլէրինին թա'լիմ վէ թէրպիլէլէրի իչիւն պիրի պիրինտէն Պարզլը լաքին քիլիսէլէրին ինթիյաճաթը իչիւն զոյրի քեաֆի թէտարիքեաթ վար իտի :

Տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնուհա գատար Իսքէնտէրիէտէ օլան Օրի-կէնէսին մէտրէսէսինտէ Մըսըր վէ Սիւրիա վէ օլ ճիվարլարտա օլան մէմէքէթլէր իչիւն չօգ վա'իզլէր թա'լիմ վէ թէրպիլէ օլունտուլար : Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ էն պէօյիւք 'իլմի Իլահի մէքթէպի Անթու-քիատա իտի : վէ սօնկրա էտէսիա (Ուրֆա) վէ Նիսիպինտէ 'իլմի Իլա-հի մէքթէպլէրի պուլունմուշ տուր : էտէսիատա օլան մէքթէպի էն շէօհրէթլի վազթը թ. ի. 436—437 տէ իտի : վէ Ֆարսիսթան ի-չիւն պիր տէհր միւտտէթ գատար վա'իզլէր եէթիշտիրտիքտէն սօն-կրա պէշինճի տէհրին սօնուհա վուգուլ պուլան թէ'տտուլէր իչիւ-տէ խարապ օլմուշ տուր : Ֆազաթ երինէ Մէսօփօթամիատա օլան Նիսիպինտէ պիր նիզամլը մէքթէպ թէշքիլ օլունուլ եէտիւնճի տէհրին իպթիտասընաա 800 շայիրտի վար իտի : Պու մէքթէպլէր-տէհրին մա'տու , պախուսուս զարպ թարաֆընտա չօգ 'ալիմ վէ տին-տար էփիսգօփօսլար քէնտի խտարէլէրինտէ պուլունան երէցլէր իլէ պէրապէր շայիրտլէր գապուլ էտիպ' քիլիսէ խըզմէթի իչիւն անլէրի եէթիշտիրտիլէր : վէ պու միւտտէթին սօն սէնէլէրինտէ չօգ վաթ-լար մանաթթըլարտա թա'լիմ օլունուլար իտի : պաշգալար տախի ճախաա պիր հազըրլըք լազըմ տէյիլ տիր տէյիւ Աթինա վէ Իսքէ-տէրիէտէ պուլունան տար էլ Ֆիւնիւն մէքթէպլէրինտէ 'իլմ թահիլ էտիպ' « Նալընըզ էլ քօնուլաֆ իլէ մէմուրլյէթիմիզ իչիւն հազըրլըք կէօրմիւշ օլուրուզ » տէյիւ զիւյիւմլէրի վար իտի :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՄԵՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ՎԷ ԵԱԽՕՏ ՓԱԹՐԻՔ ԻԻՆՎԱՆ ՎԷ
ՄԷՈՒՄՐԻՅԵԹԻՆԻՆ ԹԷՖՐԻՔ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Էփիսգօփօսլար կիթաիքճէ թէսիրաթ վէ Րէսուլէրին խալէֆէլէրի իւնվանընը քէսպ էթտիքլէրինտէ , օնլար քիլիսէճէ գուտրէթ վէ հիւքիւմլէրին մէրքէզ վէ մէնպա'սը տըրլար տէյիւ 'ուսուլմէն գապուլ

օլունուր իտի. վէ անէր արադնտա նուֆուզ վէ էնճամ ըրլթպէ խուսուսունտա պա'զըլարը պաշալարա թէգատուիւմ վէ թէֆաւըդ էտէրլէր իտի. մէսէլա՝ գասապա եախտ գարիէտէ պուլունան էփիսգօփօսլար՝ էվէլա շէհիր էփիսգօփօսլարը իլէ միւսափի թուլունաշ օլունուր իսէ տէ, պու միւստէթաէ շէհիր էփիսգօփօսլարը՝ էթրաֆընտա պուլունան էփիսգօփօսլարա երէց կիպի պա գարլար իտի. վէ սօնկրա գարիէ էփիսգօփօսլարը էփիսգօփօս իւնվան վէ մէմուրլէթիւնի գայալ էթալլէր. վէ շէհիր էփիսգօփօսլարը եալընըդ շէհիր քիլիսէ հա քէլիսէլէրիւնէ նոգար էթմէյիպ՝ էթրաֆընտա պուլունան ճիւմէ գասապա վէ գարիէ քիլիսէլէրիւնէ տալի նազար էտէրլէր իտի. վէ պու տէհրտէ վիլայէթ մէրքէզլէրիւնէ պուլունան էփիսգօփօսլար Ֆէվգանի պիր նուֆուզ վէ հիւքիւմէթէ նայիլ օլունուր. Պունար պիւթիւն վիլայէթտէ օլան էփիսգօփօսլարա թէգատուիւմ էտիպ՝ անլէրիւն ինթիսապընը թաստիգ իլէ անլէրի էլ գօմագ իլէ մէմուրլէթիւնէ թագտիս էտէրլէր իտի. վէ հէր վիլայէթտէ սէնէտէ իքի տէ'ֆա թէճէմիւն՝ էտէն Սինտ մէճլիսլէրիւնէ ըրաւէթ էտէրլէր իտի. ֆագաթ մէրքէզ շէհիրլէրիւնտէ պուլունանայան էփիսգօփօսլար՝ մէճլիսլէրիւն գարարլարը իլէ ըէիս օլան էփիսգօփօսլարըն քէնտի իտարէլէրիւնէ միւտալսալէ էթմէլէրիւնտէն մուհաֆազա օլունմուշլար տըր:

Պա'զը էփիսգօփօսլարըն նուֆուզ վէ հիւքիւմէթի պէյլէ ֆէվգանի օլուն իսէ, վէ վիլայէթլէրիւն մէրքէզ շէհիրլէրիւնի էփիսգօփօս մէմուրլէթիւնէ զիյատէ ըրայէթ օլունտուլունտա Բօմա Իմրէրաթօրլունա պուլունան պէյիւք գըթ'ալարըն պաշ շէհիրլէրիւնտէ թէշքիլ օլունմուշ օլան քիլիսէլէրիւն էփիսգօփօսլարընա տահա զիյատէ ըրայէթ վէրլիլէր իտի. Իքիլէ մէճլիսիւնի գարարլարընա կէօրէ Իսքէնտէրիէ, Բօմա վէ Անթաքես էփիսգօփօսլարը օլ գըթ'ալարտա պուլունան սայիր ճիւմէ էփիսգօփօսլարա թէֆաւըդ էտիպ՝ ըէիս տէյիւ ի'թիպար օլունմալը տըրլար:

Վէ տէօրտիւնճիւ տէհրտէ Իսթամպօլ էփիսգօփօսու սայիֆ իւզ զիքը իւշ էփիսգօփօսլար իլէ միւսափի ի'թիպար օլունուր իտի. Իսթանպօլ՝ ումումի մէճլիսիւնի գարարընա կէօրէ (թ. ի. 581 տէ) Իսթանպօլ էփիսգօփօսունուն ըրլթպէսի Բօմա էփիսգօփօսունուն ըրլթպէսիւնտէն սօնկրա եա'նի՝ իքիւնճի ի'թիպար օլունուր իտի. վէ Փօլթօս, Պիւթանիա վէ Թրաքիանըն ըլիսի իտի. Պու տէօրթ էփիսգօփօսուն էէնի պիր իւնվտնը օլուպ՝ Սէրիփիսգօփօս վէ սօնկրա ֆաթրիք թէսմիլէ օլունտուլար. վէ անլէրիւն վիլայէթ մէրքէզ էփիսգօփօսլարը իլէ օլան 'ալագալարը՝ մէրքէզ էփիսգօփօսլարըն պաշա էփիսգօփօսլար իլէ օլան 'ալագալարը կիպի իտի. եա'նի՝ մէրքէզլիլէր ֆաթրիքլէր թարաֆընտան թագտիս օլունալ՝ Հէփ Սինտ մէճլիսլէրիւնի թէշքիլ էթտիրէրէք ճէմի քիլիսէ ու

մուրու խուսուսուենտա սօն գարարը վերելքի խոր : Բալքէտօն 'ու-
մումի մէջլիսի (Թ. Ի. 451 տէ) պիր պէշինճի Փաթրիք , եանի
երուշակիմ Էփիսգօփօսունու ընամէն թանճմը տըր . վէ պիւթիւն
Փալէսթին իւզէրինէ օնա հիւքիւմէթ եախօտ նազարէթ վէրմիշ տիր :

Պու եէնի ուսուլ , եանի՝ Փաթրիք ուսուլու , էլպէթտէ եալընըզ
Րօմա Իմբէրաթօրլուղունտա օլան քիլիսէլէրէ թէսիր էթմիշ , վէ
զարպ թարաֆընտա 'սո-սո-մէն գապուլ օլունմամը տըր :

Շէմալի Աֆրիգատա Բարթակինէ Էփիսգօփօսունուն նուֆուզ վէ
թէսիրաթը՝ պաշգալարըն թէսիրաթընտան զիյաոտէ խոր . լաքին
Փաթրիք իւնվանը վէ հիւքիւմէթինէ մալիք օլմամը տըր . վէ Թ. Ի.
343 տէ վուգու՝ պուլան Հիփօթէղիօս մէճլիսի Փաթրիք ընթալէսի-
նի պիլէ ընտ տէթմիշէր . վէ Դըպըզ Էփիսգօփօսու հիշ պիր Փաթ-
րիլին խտարէսինտէ պուլունմամը տըր :

Պու միւտտէթտէ Րօմա Էփիսգօփօսու՝ Էփիսգօփօսար վէ մերքէզ
Էփիսգօփօսարը վէ սաիր Փաթրիքէրտէն զիյաոտէ ընայէթ վէ թէսի-
րաթա նայլ օլմագտա խոր : Պու քէյֆիլէթ Րօմա չէհրի՝ Րօմա
Իմբէրաթօրլուղունուն իայլթաթը օլտուղունտան վէ Րօմա քիլի-
սէսինին պէօլիւքլիլիւ սէպէպինտէն վէ պէլքի Րօմա Փաթրիքէրի-
նին թամա՝ը հիւքիւմէթ էթմէլէրինտէն նէշէթ էթմիշ տիր : Էվլէլա
Րօմա Փաթրիլինին հիւքիւմէթի եալընըզ ճէնուպի Իթալիա վէ
Իթալիանըն ճէնուպ թարաֆընտա Ագ տէնիլին պէօլիւք աոռա-
լարը իւզէրինէ խոր . վէ Միլան , վէ Րափէննա վէ Աքվիլիա Էփիս-
գօփօսարընըն այրը հիւքիւմէթէրի վար խոր . լաքին վազթըն
միւրիւրինտէ իքինճի միւտտէթտէ գուհուր էտէն զիլիւմ , եանի՝
Րօմա Էփիսգօփօսու Պէտրոս Րէսուլուն խալիֆէսի օլուս՝ քիլի-
սէի 'ումուսիլէնին ըշլիս վէ վէքիլի Իթալար օլունմամը զիլիւմիւ ,
պու իւշիւնճիւ միւտտտէթտէ գուվլէթ պուլուպ՝ Րօմա քիլիսէսի
պիլճիւմէլէրիլիսէլէրէ թէֆալըզ վէ թէգաոտիւմ էթմէլի տիր . վէ
անըն Էփիսգօփօսու ճիւմէլէրիլիսէլի Մէսիհիէյէ հիւքիւմէթ էթմէք
կէրէք տիր տէյիւ սայքի 'ումումէն , պախուսուս զարպ թարաֆըն-
տա գապուլ օլունմամը տուր : Պա՛զը Րօմա Էփիսգօփօսարը քէնտի
թէսիրաթը գաթիլէրի վաթիթասը իլէ Րօմա քիլիսէսինին ընայէթի-
նէ վէ հիւքիւմէթինէ չօգ մէթանէթ վէրմիշ տիր : Խուսուսէն «Պէօ-
յիւք Լէօ» Էփիսգօփօս քէնտի տինտարլըղը իլէ , 'ալագայը գաթի-
էսի իլէ , ֆէվգանի 'իլմի իլէ քիլիսէ մուսաւհէսէ վէ միւճաոտէլէրինի
վէ եապանի թայիֆէլէրին հիւքիւմաոարլարընըն զագապընը թէսքին
էթմէք պապընտա քէսալի իգթիտար էթաիլինտէ՝ Րօմա Էփիսգօ-
փօսլուղունուն նուֆուղունու փէք չօգ արթըրմը տըր : Քէնտիսի
հէմ Րօմա Փաթրիլինին հիւքիւմէթինի վէ ըշիպիք խտա՛ալարընը
սապիթ էթմիշ հէմ տէ քէնտի փաք եիւրէքի վէ տօղրու Ֆիքիւլի
միւրայըլըգտան խալի վէ իսթիգամէթ սահիպի պիր զաթ օլտու-

ղունտան նոգասանըզ վէ քեամիլ էփիսոփոսուն մէմուրլէթինի թէմարլ էթմիլ տիր : Բօմա էփիսոփոսլարընըն տրթմազտա օլան հիւքիւմէթի'տախի մէճլիսլէրին վէ իմքէրաթօրլարըն'գարալլարը վա- սիթասը իլէ թաստիգ օլունուր իտի : Բիլիսէի շարգիէնին տէօրտիւն- ճիւ վէ պէշինճի տէհրլէրտէ վուգու' պուլան թա'լիմաթ միւճատէ- լէլէրինտէ իքի թարաֆ Բօմա Փաթրիլյինին ըէյինի գազանմազ ար- զուսունտա իտիլէր : վէ էքսէրիէ պու ըէյ տօղրու թա'լիմաթ իշիւն վէրլտիլյինտէն' քիլիսէի 'ուսումիէտէ զիյատէ թէսիրլի օլուր իտի :

Սարտիգատա վուգու' պուլան սայքի 'ուսումի մէճլիսին պիր գա- րարընա կէօրէ Բօմա Փաթրիլյինին հէր քիլիսէ գարարընը թաստիգ եա նէսիս էթմէյէ հազգը վար իտի վէ մէգքիւր Լէօնուն վազթընտա Բօմա Փաթրիլյինին ըիստէթի Իմքէրաթօր թարաֆընտան ըէսմէն թաստիգ վէ սապիթ օլունմուշտուր : Թ . Ի . 445 տէ Հիլարիօս էփիս- գօփօս' Բօմա Փաթրիլյինէ պիր մատտէ իշիւն միւրաճա'աթ էթմէյէ ըրգա վէրմէտիլյինտէ' Լէօնուն Հիլարիօսու 'ազլ էթմէսի իւզէրինէ Իմ- քէրաթօր օլան իւշիւնճիւ վալէնթիլինիանօս հիւքմ էթտի քի « Բօմա Փաթրիլյինին գարարը քիլիսէճէ գանուն եէրինտէ թութուլմալը վէ հէր էփիսոփօս Բօմա Փաթրիլյի հուզուրունա ճէլպ օլունա պիլիւր , չիւնքի եալընըզ պիւթիւն քիլիսէ քէնտի հիւքիւմտարընը թանըտըղը շարթը իլէ քիլիսէտէ սէլամէթ օլապիլիւր » :

Բօմա Փաթրիլքլէրի իտտա'ա էտէրլէր իտի քի' Պէտրոս Բէսուլուն խալէֆէլէրի օլտուգլարընտան պիլճիւմլէ քիլիսէլէրին նազարէթի անլէրէ թէսլիմ օլունտու վէ սօն գարար վէրմէք քէնտիլէրէ մախ- սուս օլուր : Փաքաթ Բօմա Փաթրիլքլէրինին իւզու իտտա'ալարը հազգընտա պա'ղը չօգ 'ալիմ վէ մէշհուր ատէմէրին չիւպհէլէրի վար իտի : մէսէլա' Հէրօնիմօս վէ Աւկօթիւնօս քիլիսէի 'ուսումիէնին պիլիլյինի վէ անըն վէքիլի Բօմա Փաթրիլյի օլտուղունու գապուլէթ- տիլէր իսէ , եինէ Պէտրոսուն խալիֆէսի օլ լա' օլմայըլ' էփիսօփօսու- ըն ճիւճէ-ի անըն խալէֆէսի տիր տէրլէր իտի :

Շէմալի Աֆրիգա քիլիսէլէրի Բօմա քիլիսէսինին հէ-տէ-ճիլնէ աա- լա գապուլ էթմէտիլէր : վէ պիւթիւն Բիլիսէի շարգիէ վէ հէմ Իգնիք մէճլիսի (Թ . Ի . 325) , Իսթամպօլ մէճլիսի (Թ . Ի . 381) , վէ Քալքէ- տօն մէճլիսի (Թ . Ի . 431) Բօմա հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէյիս' Իսթամպօլ Փաթրիլյինին հիւքիւմէթի' Բօմա Փաթրիլյինին հիւքիւմէ- թի իլէ միւսապլի տիր տէյիւ գարար վէրմիլչլէր տիր :

Իւշիւնճիւ միւստէթաէ իլք տէֆ'ա օլարազ 'ուսումի քիլիսէ մէճ- լիսլէրի թէշքիլ օլունուլ' անլէրին թէսլրաթը իլէ քիլիսէի 'ուսում- միէնին իթթիհատը վէ ուսուլու թաստիգ վէ սապիթ օլունուր իտի : օլ մէճլիսլէրին թէշքիլ օլունտուղունտա մէրամ Բօմա Իմքէրաթօր- լուղունտա պուլունան ճիւմէ էփիսոփօսլարը թէճէմիլ' էտիսլ' պիլիլքտէ միւզաքէրէ վէ միւքեալէմէ էթտիրմէք իտի : վէ Բօմա

տէվէթինտէն խարիճ տիյարլարտա օլան էփիսոփոսլար տախի պու
մէճլիսլէրէ գապուլ օլունուրլար իտի, Պու մէճլիսլէրին գարարլարը
Խա՛լէֆ խուսուսունտա պիլ իթթիֆագ վէ պաշգա մատտէլէր
խուսուսունտա էքսէրլյէթին րէյի իլէ թաստիգ օլունուլ տա ճիւմ-
լէ քիլիսլէրէ Գանան եէրինէ իթիսլար օլունուրլար իտի, Պու 'ու-
մումի մէճլիսլէրին գարարը ճէմ' օլունուլ պիր շէրա'աթ քիթապը
կիպի րիսյէթ օլունուրլար իտի, ճէմ' վէ թէլիֆ էտէնլէր' Եօհանա
էլ 'ալիմ (էվլէլա Անթաքիատա Երէց վէ սօնկրա Իսթամուլտա Փաթ-
րիք օլուլ' Թ. Ի. 578 վէֆաթ էթաի) Գիլիսէի շարգիտէ իսթի-
մալ օլունմագ իւզէրէ 50 պաշտան 'իսլարէթ գարարնամէ քիթապը-
նը չըգարմըշ, վէ պիր Բօմալը րուհպան քիւչիւք Տիօնէսիօս, թագ-
րիպէն Թ. Ի. 510 տա 'ումումի մէճլիսլէրին գարարլարընը' Բօմա
Փաթրիքլէրինին գարարլարը իլէ պէրապէր ճէմ' էտիպ' պու քիթապ
գանուն տէյիւ Գիլիսէի զարպիտէ իսթիմալ օլունուր իտի:

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԳԻԼԻՍԷ ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ ՏՕՆԱԹՕՍ ՖԸՐԳԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Տէօրտիւնճիւ տէհրին իսթիստաքնտա զուհուր էտէն Տօնաթօս
Փըրգասընըն թէվարիխի պու իւչիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէ թէր-
պիէսինին նէ հալտէ օլուուղունու վէ քիլիսէի 'ումումիէնին քէնտի
հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէյէն Փըրգալար իլէ նաաըլ մու'ամէլէ
էթտիյինի լայըգ իլէ պէյան էտէր:

Շէմալի Աֆրիգատա Մօնթանօս Փըրգասընըն ֆէվզէլ'տտէ զսյ-
րէթինտէն չօգ ատէմէր Տէյօքլէթիանօս թէ'ատտիսինտէ լուզում-
սուգ եէրտէ շէհիտ օլարագ գաթլ օլունմուշլար տըր. վէ պունլար
հէման օլ տէրէճէ շէհիտ էօլիւմիւ իչիւն հասրէթ շէքմէյիպ տէ թէ-
'ատտի Եիւզիւնտէն Փիրար էտէնլէրի թագպիւհ էտիպ' Գրիստոսու
ինսան գօրգուսունտան ինքեար էտէրլէր տէյիւ իսնատ էտէրլէր ի-
տի:

Պու զայրի մէմուուհ զայրէթէ գարշը Գարթալինէ էփիսոփոսու
Մէնսիւրիա վէ պաշ Շամմաս Բէքիլիանօս պէրքի պիր միգտար
շիտտէթ իլէ չօգ նասիհաթ վէրտիլէր: Թ. Ի. 511 տէ Մէնսիւրի-

օս վեֆաթ էթտիյինտէ՝ Բէքիլիանօս քիլիսէնին պէօյիւք էքսէրիէ-
թի իլէ էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ ինթիսապ օլունտու. վէ օնա
գարչը օլան թարաֆս մէյտան վէրիւմէք իչիւն նուսիտիա էփիս-
գօփօսլարընըն չօղու տահա կէլմէմիշ օլտուղու վաղըթտա Աիթուն-
կա էփիսգօփօսու Ֆէլիքս անըն իւզէրինէ էլգօյուլ թաղտիս էյ-
լէտի. պունուն իւզէրինէ Բէքիլիանօսա գարչը օլան թարաֆ քէն-
տիլէրինէ նուսիտիա էփիսգօփօսլարընը գազանարադ՝ անլէր տախի
Ֆէլիքսին թագտիսինի թագտիս տէյիւ գապուլ էթմէյէրէք՝ Բէքի-
լիանօսու քիլիսէտէն քէսիպ՝ վէ « Ֆէլիքս քէսիլմէյէ մուսթահապ օ-
լուր » տէյէրէք Բարթակինէ քիլիսէսի իչիւն Մաճօրինօս իսմին-
տէ պիր տտէմի էփիսգօփօս ինթիսապ էտիպ՝ թագտիս էթտիլէր վէ
Թ. Ի. 313 տէ Տօնաթօս իսմինտէ պիր զայրէթլի տտէմանըն եէրինէ
կէլմիշ տիր, շէօյէ քի Բարթակինէ քիլիսէսի իքիյէ պէօլունմիւշ
տիր :

Տօնաթօս Փըրգասը քիլիսէի՝ ումուսիտէն զիյստէ տիգգաթլըճա
թէրպիլէյէ մուգայէտ օլուլ՝ քիլիսէյի փաք սաղլամադ իտտա՝ասըն-
տա օլտուլար իսէ աէ, երինէ օլ Փըրգաստա հիշ տէյիլ իսէ քիլիսէի
'ումուսիտէ պուլունտուղու տէրէճէսինտէ զայրի մէշրու՝ հարէ-
քէթլէր վէ նօգասնլար պուլունմուշ տուր : Տօնաթօս Փըրգասը քի-
լիսէի՝ ումուսիտէ իլէ պէրապէր պիր փաք իրիսթիյան քիլիսէսի օլ-
մադ իչիւն Բէսուլլէրին սըփարըշ էթտիքլէրի թա՛լիմաթ վէ էօրնէք-
լէրի փաք հըֆզ էթմէք կէրէք տիր տէյիւ գապուլ վէ թէֆհիւմէթ-
տիքտէն մա՛տա՝ իսնատ էտէրլէր իտի քի « պիր քիլիսէ իչինտէ ալէ
նալլըդ ա՛գա պուլունուր իսէ, ետ՛նի՝ նօգուսն թա՛լիմաթը եախօտ
գուսուրլու հարէքէթի օլան ալէ ա՛գա վար իսէ, օլ քիլիսէ իրիսթի-
յան քիլիսէսի իսմինէ լայդգ տէյիլ տիր » . պինտէն՝ ալէյ հիլիսէի
'ումուսիտէյի քէնտի իլհագլըգլարընտան րէտտ էթտիլէր : Պիլա շիւպհէ
օլգէման քիլիսէի՝ ումուսիտէ թէրպիլէ մուտտէյի պիր մըգուտար իհմալ
օլունմադ թէհլիքէսինտէ իտի : Աադա՛ա Տօնաթօս Փըրգասը տախի
իճրասը ինսան իչիւն միւսքին օլմայան վէ Բրիստոսուն թա՛լիմաթ վէ
մա՛ամէլէսինէ մուսալիֆ օլան մէպտէ թութմադ իսթէտիլէր :

Պու միւֆարիգաթտան պաշգա մուսալիֆէթլէր տախի չըգըպ՝
Տօնաթօս Փըրգասընը քիլիսէի՝ ումուսիտէն թէֆրիգ էթտիլէր :
Մէսէլա՝ քիլիսէի՝ ումուսիտէ՝ հիւքիւմէթի՝ ատիէնին հիւսյէսինտէ օլ-
մադ կէրէք տիր տէնիլտի իսէ, Տօնաթօս թարաֆկիլլէրի՝ « քիլիսէ-
նին պիլքիլլիյէ հիւքիւմէթի՝ ատիյէ հիւսյէթ վէ թէփրաթընտան
գուրթալմասը լաղըմ տըր » տէտիլէր : Գիլիսէի՝ ումուսիտէ թարաֆը՝
« Գիլիսէնին ահքեամը շախսըն գամիրինէ թէսիր էթմէլի տիր » տէտի-
լէր : Վազա՛ա Տօնաթօս թարաֆը թէքմիլ գամիր աղատըղը իչիւն
օղրաշտըլար. ետ՛նի՝ հէր քէսին գամիրի պիր թիւրլիւ հէ-+հէ-թէ ալ-
թընա չէքիլմէլի տէյիլ տիր : Տօնաթօս Փըրգասընըն զիւլունմիւնէ

քէնտի թա'րմաթը պաթըլէսի ետխօտ հարէքէթի զայրի մէջրու'նսի սէպէպինտէն քիլիսէտէն քէսիլմէքլիյէ մուսթահազ օլան էփիսգօփօսուն էլ գօմասը գապուլէ շայան տէյիլ տիր տէյիլ խնատ էտէրլէր իտի. վագա'ա քիլիսէի 'ուսուսիէ պու թարզ էլ գօմագլըղը գապուլ էթտիլէր իտի :

Տօնաթօս ֆըրգասը զուհուր էթտիքտէն ազ վագըթ սօնկրա Գօնաթանթինօս իմքէրաթօրուն չըգարտըղը պա'զը ֆէրմանլարտան էպիյէթ չէքիլէլէր, վէ պոռնուն իւզէրինէ անլէրին մատտլէրի լալըզը իլէ ֆասլ օլունա տէյիլ իմքէրաթօրա 'արզուհալ էթտիլէր. իմքէրաթօր տախի Բէքլիլանօուս մէսէլէսինի թէֆահիւս վէ թէսվիյէ էթմէք իչիւն Բօմա ֆաթրիլիլինին ըյասէթ ինսէ պէշ էփիսգօփօստան 'իպարէթ պիր մէհէմէի մախուսէ թէշքիլ էթմիշ տիր. Լէի թարաֆտան օնար էփիսգօփօս' միւտտա'ի վէ միւտտա'ին 'ալէյհ օլարագ ինթիլիսալ օլունմուշլար. Մէհէմէի մէզքիւրէ քէնտի եարալմինա օն պէշ իթալիլը էփիսգօփօս տահա տա'վէթ էտէրէք տա'վայը տինկլէմիշ վէ Տօնաթօս ֆըրգասընա գարշը գարար վէրմիլէր. պախուսուսա Ֆէլիքս հագգընտա օլան թէշէքքի ասըլըզ օլտուղունու պէյան էթտիլէր :

Տօնաթօս ֆըրգասը պու գարարլար հագգընտա թէշէքքի էտիպ' իմքէրաթօրուն էմիլ իլէ էրթէսի սէնէ, եա'նի' թ. ի. 314 տէ Բարթալինէտէ պու մէսէլէնին հալլի իչիւն պիր մէհէմէ թէշքիլ օլունուպ' Տօնաթօս ֆըրգասընա գարշը գարար վէրտիլէր. վէ իչիւնճիւ տէֆ'ա օլարագ Արլ շէհրինտէ պիր մէհլիս' հագէգա Տօնաթօս ֆըրգասընա գարշը գարար վէրմիլէր. Պոռնուն իւզէրինէ Տօնաթօս ֆըրգասը իմքէրաթօրա 'արզուհալ թագտիմ էթտիլէր քի' քէնտիսի անլէրին տա'վասընը կէօրէ. իմքէրաթօր տախի թ. ի. 316 տա Միլան շէհրինտէ իքի թարաֆըն վէքիլլէրինի տինկլէտիքտէն սօնկրա էվլէլա վէրիլէն գարարլարը թաստիգ էթմիշ տիր. ֆագաթ Տօնաթօս ֆըրգասը քէնտի զիյիլմէրինտէն շաշմատըլար. վէ իմքէրաթօր թ. ի. 317 տէ Աֆրիգա էփիսգօփօսլարընա մէքթուս կէօնտէրիպ' պու ֆըրգայա թէհամմիլ իլէ նագար օլունսուն տէյիլ էմիլ տիր. վէ օլ ֆըրգանըն թարաֆիլիլէրի թ. ի. 321 տէ իմքէրաթօրա պիր 'արզուհալ տահա վէրիպ' քիլիսէի 'ուսուսիէ իլէ արթըզ իթթիֆագ էտէմէյէճէքլէրինի պէյան էթմէլէրի իւզէրինէ' Գօնաթանթինօս իքի թարաֆա միւտալաթ իւզէրէ մուտֆիլըզ վէ իմթիյալ իհասան էթմիշ վէ թա վէֆաթ էտինճէյէ գոտար պու գարարտա տէվամէթմիշ տիր. Անըն խալէֆէսի Գօնաթանս իմքէրաթօր' Տօնաթօս ֆըրգասընը միլայիմանէ հարաքէթ էթմէք իլէ գաղանմագ իւմիւտինտէ օլարագ' սատագա իչիւն անլէրէ ազճէ կէօնտէրմիշ տիր. լաքին Տօնաթօս քէնտիսի « իմքէրաթօրուն քիլիսէ իլէ նէ' իչի վար », տէյէրէք ազճէյի կէրի կէօնտէրմիշ տիր. Պա'տէ-

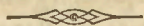
հու Իմբերաթօր երևէ ազգէ կէօնտէրմէք իլէ պերապէր՝ Աֆրիգա քրիստէւորինն իթթիֆադէ կէլմէւերինն հօ էթմէք իլէ էմրի իճրա էթտրէնէր 'ասքէրէր իտի : Պիթթապի՝ Տօնաթօս ֆըրգասը թարաֆկիրէրի սու թիւրլի մու'ամէլէտէն ֆէվգէլ 'ատէ զայրէթ քէսպ էթտրէր : Իքի թարաֆ շիտտէթ իլէ պիրիպիրի իւզերինն հիւճիւմ էթտրէր : վէ պա'զը Տօնաթօս թարաֆկիրէրի ճէֆա կէօրտիւքէրինաէ շէհիտ օլուրուզ տէյիւ քէնտիլէրինն էօլտիւրտիւլէր : Տօնաթօս ֆըրգասընն էն մէշհուր էփիսգօփօսլարը մէնֆի օլմուշլար : վէլ հասըլ Յուլիանօս Իմբերաթօրուն թախթա նայլ օլմասընա գատար տնէրին հալի ասայըլ իւզրէօլմատը ամմա Յուլիանօս տնէրին 'արդուհալարընն տնկլէ յիսլ՝ միւսա'ատէ վէրմիշ տիր : շէօլէ քի 'իսլատէթիտանէլէրի իլէ ճիւմէ իմթիյադաթլարընա թէքրար մալիք օլտուլար : Օլ գէման քէնտի արալարընտա իսթիլաֆ գուհուր էթտի : օլ գէման տախի Աւիսթինօս՝ (Հիփօ շէհրինտէ երէց վէ սօնկրա էփիսգօփօս օլարադ) Տօնաթօս թարաֆկիրէրինն իճպար իլէ տէյիլ՝ անհադ իլզամ էթմէք իլէ գանտըրըսլ՝ գազանմադ իսթէր իտի : Քարթակինէտէ՝ Թ. Ի. 403 տէ վուգու՝ պուլան Սինօս մէճլիսի թէքլիֆ էթմիշ տիր քի պիր մուպահատէի ըէսմիէ թա'յին օլունա վէ իքի թարաֆ քէնտի զիւլիւմէրինն 'ալէնէն պէյան էյլէյէ : Փագաթ Տօնաթօս ֆըրգասը պուլու գապուլ էթմէտի : Աւիսթինօս՝ էվվէլա իճպար իսթէմէտի իսէ տէ , սօնկրա պիր միգտար իճպար օլունմադըլա ըիզա վէրմիշ տիր : վէ եինէ պիր 'ումումի վէ ըէսմի մուպահէսէ իշիւն տէվամ իւզէրէ չալըտըլընտան Թ. Ի. 411 տէ Քարթակինէտէ Տօնաթօս թարաֆընտան 279 էփիսգօփօս վէ քիլիսէի 'ումումիէ թարաֆընտան 286 էփիսգօփօս Իմբերաթօրուն վէքիլի թա'յին օլունան Մարտէլինօստուն ըլյատէթի թախթընտա թէճէմիլէ էթմիշէր : վէ հէման 100 տէնէ գատար թահթը միւճատէլէտէ օլան մէսէլէր իւզերինն մուպահէսէ օլունտու իսէ տէ հիչ պիր թարաֆ տիկէր թարաֆը իլզամ էտէմէմիշ տիր : Լաքին հիւքիւմէթ թարաֆընտան Տօնաթօս ֆըրգասընա գարըլ տահա վլյատէ շիտտէթ իլէ մու'ամէլէ օլունտու : վէ հէր նէ գատար օ ֆըրգաննը սայըսը պու թարգ իլէ էքսիլտի իսէ տէ եինէ Թ. Ի. 600 է գատար տէվամ էթտի :

Պիլա շիւպէն քիլիսէի 'ումումիէ իսթիտատան պու ֆըրգա իլէ տահա զիյատէ մուհապպէթ վէ միւսա'ատէ իւզէրէ մու'ամէլէ էտիսլ՝ օլ ֆըրգատա մէմտուհ պուլունան զիւլիւմէրի լայըզ իլէ թէֆթիլէ էթսէ իտի , պիւթիւն քիլիսէի Մէսիհիէնին սօնկրաքի թէվարիլի շօգ ֆարգըլ օլուր իտի :

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

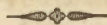
ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՒՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՅԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐԲ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԲՕՄԱ ՄԷՄԱԼԻՔԻՆՏԷ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ մէսիհիներն քանոր հիմայէյի հիւրիւմէրէ կէջմէսիներն նագ-
լիլէրի

Հէր նէ գատար Թ. Ի. 511 տէն ի'թիւարէն Գօնսթանթինօս
Իմիէրայթօր տինի մէսիհիյի ըհսմէն վէ 'ալէնէն թանըմը խէ տէ ,
թա Թ. Ի. 525 տէք քէնտիսի իլէ պէրապէր սահիպի հիւքիւմէթ օ-
լան Լիքինիօս՝ փուլթիէրէսթ այն ու 'ատէթլէրինէ սահապէթի մալս-
սուսէ էթտիյինտէն , տինի մէսիհի հիւքիւմէթին ըհսմի տինի ի'թի-
ւար օլունմատը , Թ. Ի. 523 տէ Գօնսթանթինօս Լիքինիօսս մու-
հարէսէտէ զալիւ կէլիւ՝ օնու գոթլ էթտիրտի , վէ եալընըզ օլա-
րագ 14 սէնէ գատար հիւքիւմէթի խտարէ էթմիշ տիր , Թ. Ի. 519
տա Գօնսթանթինօս փուլթիէրէսթ 'իպատէթինին իճրասը իջիւն
միւսսա'ատէ էթմիշ վէ Թ. Ի. 521 տէ էվվէլա ըհտտ էթմիշ օլոու-
ղու Փալըլըղա պա'զը տէֆ'ա միւրաճա'աթ էթմիշ իտի . Բէնտի
հիւքիւմէթինին էվվէլի սէնէլէրինտէ պա'զը փուլթիէրէսթ հէյքէլ-

լէրինի երգաւորաւ իսէ տէ , եալընը Հարէքէթի մէքրուհէ վէ միւ-
ճիգէի պաթըլէլէրի օլան վէ Փալէսթինտէ մէվզի'ի մուգատտէս ի-
թիպար օլունան եէրլէրտէ պուլունան հէյքէլէրինի երգաւորիւն աւըր-
ամմա Գօնսթանթինօս' հիւքիւմէթինին սօն սէնէլէրինտէ տահա գի-
յատէ փուլթիէրէսթ այն ու 'ատէթ վէ 'իպատէթլէրինին պիլքիւլ-
լիէ գալտըրըմասը իչիւն զայրէթլէնիպ' Տէյօրլէթիանօս թէ'ատտի-
սինտէ երգըլմըլ 'իպատէթիանէլէրի քէսքէ խազինէսինտէն եալտըր-
տը վէ տինի մէսիհինին ինթիշար օլունմասը վէ թա'լիմաթ միւճա-
տէլէրինին թէսվիէ օլունմալարը իչիւն չօգ չալըշմըլ տըր . իլը
վէ պէօյիւք 'աճաճի քիլիսէ մէճլիսինի թէշքիլէտէն քէնտիսի խտի .
վէ պիլզաթ օլ մէճլիստէ պուլունմուշ տուր :

Գօնսթանթինօստուն իւշ օղլու' Գօնսթանթիօս , Գօնսթաննա վէ
Գօնսթանթինօս' պէօյիւք Գօնսթանթինօս վէֆաթ էթտիքտէն սօն-
կրա պիլրիքտէ հիւքիւմէթ իտարէ էթտիլէր . Փաղաթ Գօնսթանթի-
նօս իւշ սէնէ սօնկրա , եա'նի' թ . ի . 340 տա վէֆաթ էթտի . վէ
Գօնսթաննա տաթի թ . ի . 350 տէ վէֆաթ էթտի . շէօյլէ քի Գօնս-
թանթիօս թ . ի . 350—361 էտէք եալընը իմէրաթօր խտի . Պու
Իմէրաթօր Արիօս թարաֆընը թուլթարազ փուլթիէրէսթլէրէ գալ-
շը տէֆ'ա պէ տէֆ'ա գանուկար չըգարտը . փուլթիէրէսթ հէյքէլ-
լէրինի երգմըլ , գուրպանլարըն քէսիլմէսինի նէհի էթմիշ , վէ հէյ-
քէլլէրի իրիսթիյանլարա վէրիպ' պուլնլար իրիսթիյան 'իպատէթիա-
նէլէրինէ թահվիլ օլունտուլար :

Մուրթատ Յուլիանօս Իմէրաթօր պէօյիւք Գօնսթանթինօստուն
պիլրատէրինին օղլու օլուպ' զայրը լայըգ խօճալար վաաթիմասը իլէ
տինի մէսիհիտէ թա'լիմ վէ թէրալիէ օլունտու խոէ տէ , հինի սէ-
պալմէթինտէ իքէն Իմէրաթօրուն սարայընտա օլ գատար միւրայը-
լըգ վէ իրիսթիյանլար թարաֆընտան փուլթիէրէսթլէրէ տօղրու օլ
գատար թէ'ատտի միւշահատէ էթտի քի քէնտիսի տինի մէսիհիլի
գապուլ էթմէք եէրինտէ' անտէն իքրահ էտիպ փուլթիէրէսթլիյէ
մէյլ էտէր խտի :

Իզմիտտէ իգամէթ էտէր իքէն , մէշհուր էհլի իլմի պէլաղաթ վէ
իրիսթիյանլարա մուխալիֆ օլան Լիպանիօստուն թահրիրաթընը կիզլիճէ
օգումուշ տուր : Յուլիանօս թ . ի . 361 տէ Կալլիատու (Փարիզտէ)
պուլունան 'ապէրլէր թարաֆընտան Իմէրաթօր տէյիւ 'իլան օ .
լունտուղունտա' 'ալէնէն փուլթիէրէսթ տինինի ըէամէն գապուլ
էթմիշ վէ իսթամպուլա տօղրու հարէքէթ էտէր իքէն Գօնսթան-
թիօս Իմէրաթօր վէֆաթ էթտի , շէօյլէքի Յուլիանօս մէն' օլուն-
մագաղըն փուլթիէրէսթ այն ու 'ատէթ վէ 'իպատէթինին գատիլի
ճէլալ վէ սալթանաթընը թաղէլէմէյէ մանի'սիզ չալըշապիլի խտի :
Փուլթիէրէսթ Իմէրաթօրլարա մախտու օլան պաշքետհին մէմու-
րիյէթինի պիլզաթ վէ ֆէվզէլ 'ատէ զայրէթ իլէ իճրա էտէր խտի :

Մէսարիֆի զաթիէսինոէ չօգ խտարէլի օլտու իսէ տէ , գուրպանլար 'արդ էթմէք խուսուսունտա քիւլլիյէթլի մէսարիֆ էտէր իտի . վէ քէնտի' քէնտի էլի իլէ գուրպան իչիւն պօղաղանաճագ հայվան-լարը քեահինէ կէթիրիր իտի : Պիր ֆուրթունա գուհուր էթտիյինտէ սայիրէրին ճիւմէսի հէյքէլէ սըղընտըգտան սօնկրա՝ քէնտիսի աչըգ-տա մէզպահ էանընտա գալմըլ տըր . վէ չօգ ուսթալըգ իլէ տալ-րանարագ . իրիսթիյանլար արասընտա պուլունան մէքթէպ վէ խաս-թախանէ կիպի խայրաթը՝ փութփէրէսթլէրտէ իհտաս էտիպ՝ քիլիսէ թէրպիէսի կիպի խաւհաթ չարէլէրինի իսթլիմալ էթտիրիր իտի : իրիսթիյան 'իպառէթլինտէ պուլունան վա'ղ կիպի՝ փութլարըն հէյ-քէլէրինտէ վա'ղ էթտիրիր իտի . եա'նի՝ քեահինլէր չօգ զարիֆ վէ միւղէյէն գըլընմըլ էլպիսէ իլէ կիլինմիւլ օլարագ հիքմէթ եօլու իլէ էսքի հատիպլէրի ճէմա'աթլարա նագլ վէ թէֆսիր էտէրէր իտի :

Իրիսթիյանլարըն չէքտիքլէրի թէ'ատտիլէր վասիթաը իլէ տինի մէսիհի տէֆ՝ օլունմայաճաղընը կէօրիւր իքէն՝ տէսիսէ իլէ անըն տէ-ֆի իչիւն չալըմըլ տըր . իրիսթիյանլարըն պուլունմիւլ օլտուգլարը մէզէպ վէ ֆըրգալարըն ճիւմէսինէ միւսա'տտէի քեամիլէ վէրմիւլ տիր քի՝ պիրիպիրի իլէ միւնաղա'ա էտիպ 'իտամ էտէլէր : իրիս-թիյանլարա տար'էլ ֆիւնուն մէքթէպլէրինի աչաըրմատը . վէ իրիս-թիյան չօճուգլարա լիսանը գատիմէյի օղութտուրմատը , չէյլէ քի իրիսթիյանլար եա ճահիլ գալմաղա եա փութփէրէսթ խօճալարընը թուրմաղա մէճպուր օլալար : Քրիստոսուն վահի իլէ օլան իխալա-րաթընը քեաղիպ կէօսթէրմէք , վէ իրիսթիյանլարը ինճիթմէք իչիւն Նհուտիլէրէ սնլէրին հէյքէլինի Նրուչալիմտէ եէնիտէն պինա էթտիրմէյէ խայը թէտարիքեաթ կէօրմիւլ իսէ տէ , Նհուտիլէր օլ գէման վուգու՝ պուլան հիպլէթլի զէլգէլէլէր վէ հալաւա կէօրիւլէն հարիք իւլ 'ատէ չէյլէրտէն տօլայը հայրսն գալարագ իչի թէրք էթ-տիլէր :

Պաշգա քէյֆիյէթլէր խուսուսունտա տախի Յուլիանօս մէրամընա էրմէալիյինտէ , վէ էհալինին քէնտի փութփէրէսթլիք իչիւն օլան զայ-րէթի պիհուտէյի խօր կէօրտիւքլէրինի միւշահէտէ էթտիյինտէ , տինի մէսիհիյէ գարչը տահա զլյատէ հիտտէթլէնիպ՝ պա'ղը եէրլէր-տէ գուհուր էթմէքտէ օլան թէ'ատտիլէրէ եիւղ վէրմիւլ տիր . ֆա-գաթ իքի սէնէ հիւքիւմէթ խտարէսինի թէքմիւլ էթմէզտէն էվլէլ Փարսիլէր իլէ մուհարէպէ էտէր իքէն վուրուլուպ վէֆաթ էթմիւլ տիր : վէֆաթ էթտիյինտէ սօն սէօղիւ օլարագ « էյ կալիւալը , սէն զալիպ կէլտին » տէտի :

Հէր նէ գատար Յուլիանօսուն վագթընտա իրիսթիյան քիլիսէսի Դմէէրաթօրուն հիմայէսինտէ տէյիլ իլա 'ատալէթլինտէ պուլուն-տուղունտան պիր մըգտար նուֆուգ վէ չէօհրէթ գայպ էթտի իսէ տէ , Յուլիանօստան սօնկրա իսթիսնա զլմայարագ Րօմա Դմէէրաթօր-

լարը տինի մէսիկյէ սահապէթ էթտիլէր : Եռվիանոս վէ պիրինճի Վալէնթիանոս (Թ. Ի. 364—383) ճիւղէ մէզէպլէրէ միւսա'առէ էթտիլէր. վէ տինի մէսիկի տէրէճէ պէ տէրէճէ գուվլէթ քէսպ էթմիլ տիր. վէ փութփէրէսթլիք քէնտի պաթըլլըղընտան զայ'իֆլէնիր իտի :

Պիրինճի Թէյօտօսիօս (պէօյիւք Թէյօտօսիօս) հէր թիւրլիւ փութփէրէսթլիլի նէհի էթմիլ, վէ անըն վէֆաթընտան սօնկրա (Թ. Ի. 393 տէ) ճիւղէ Իմբէրաթօրլար օլ վէճհ իլէ մու'ամէլէ էտիպ' փութփէրէսթ հէյքէլլէրինի երգմագ' Խրիսթիյանլար իչիւն պիր խայր 'ամէլ ի թիպար օլունուր իտի :

Բօմա մէմալիքինտէ չարգ թարաֆընտա, Թ. Ի. 391 տէ Իսքէնտէրիէտէ պուլունմուշ Սէրափիա իւահընըն ֆէվգ էլ 'ատէ 'աղիմ թաշ սուրէթինին երգըմասը էօյլէ հայրէթ սէպէպի օլմուշ տուր քի' փութփէրէսթլիք օլ անտէն սայբի եօգ օլմուշ տուր : Ղարպ թարաֆընտա փութփէրէսթլէր պա'ղը ելլէրտէ թա եէտինճի տէհրէ գատար պուլունտուլար :

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ

Հիւֆիւմէթին սիցի մէսիհի իւզէրիցէ օլան հիւսայէսի ցէսէն
'իպարէթ վէ ցէ սէրէցէ օլսուղու հագգընսա

Իքինճի միւտտէթտէ տինի մէսիկինին հիւքիւմէթ իլէ օլան 'ալագասը մուսալիֆէթտէն 'իպարէթ օլտու իսէ, իւչիւնճիւ միւտտէթտէ հիւքիւմէթի 'ատիէնին քիլիսէի մէսիկի իւզէրինէ տօղրու թէսիրաթը օլուպ' քիլիսէնին հիւքիւմէթ իւզէրինէ տաթի տօղրու թէսիրաթը վար իտի :

Բօմա մէմալիքինին տինի րէսիսի' փութփէրէսթլիքտէն 'իպարէթ օլտուղունտա' Իմբէրաթօր պաշ քեհհին ի'թիպար օլունտու. վէ պէօյիւք Գօնսթանթինոս րէսմէն տինի մէսիկիլի գասյուլ էթտիլինտէ քէնտիսի տաթի քէնտի իսթի'մուլ էթտիլի իսթիւհաթա կէօրէ « Բիւսէնին ումուրու զահլիլիէսի իւզէրինէ էփիսգօրիօս » (եանի' Նազըր)

խոր. Ամմա քրիստենին խարիճի իսլահաթընա օլան պու գապդուսու
լըէ պէրուպէր տախիվ թէսիրաթը օլամմադ սալքի միւմբլինսիւզ
խոր. չիւնքի Գօնսթանթինոս վէ սալիր իմէրաթօրլար քրիստենին
պիր ա՛զասը օլուպ՝ անըն իսլահաթը քէստի երւրէքլընէ թէսիր
էթուրքէ՛ տաշա գլյատէ պու թէսիրաթը գուլլանլուար խոր :

Ներխաժխյան Իմբերաթօրլար քիլիսէնին տախիլի վէ խապիճի հու-
գուգլարընը թէսահուպ էտիպ՝ սապիթ էյլէմէյի քէնաիլէրինէ պիր
պօրճ սայտըգլարը կիսիլ՝ պուռնու իհմալ էթմէք քիլիսէյէ վէ անըն
ա՛ղալարընա զարար կէթիլիպ զամրլէրինէ տախի գարըն օլտուգու-
նու Ֆէհմ էտէրէք , քիլիսէնին թա՛լիմաթընըն յիագլըղընը հըֆօ է-
տիպ օնա նազար էթմէյի տախի քէնաիլէրէ պիր պօրճ սայրըլար
տըր , Թ . Ի . 525 տէ Գօնաթանթինօսուն էմրի իլէ թա՛լիմաթճա
մուխալիֆէթլէրի հալլ էթմէք իչիւն ճէմ՝ օլտն ՛ումումի էլիսագօիօս-
լար մէճլիսի կիսիլ մէճլիսլէր՝ պաշգա իմբերաթօրլար թարաֆընտան
տախի թէճէմիլէ՛ էթաիլրիլիլ տիր . Անլէր քէնտի Ֆէրմանը իմբէ-
րաթօրլէրի իլէ պէօյլէ ՛ումումի մէճլիսլէր թէճէմիլէ՛ էթմէսինէ
էմր էտիպ՝ անըն իճրասը իչիւն տախի զայրէթ էթաիլէր . պինաէն
'ալէյհ հէփ պու էմրէ իթա՛աթ էթմէյէնլէր ճէզայա մուսթահուգ
սայըլտըլար , Պու թարգ իլէ Ներխաժխյան Իմբերաթօրլար էվվէլա 'ա-
տէթ կիսիլ , սամա սօնկրատան հագգլարը կիսիլ թա՛լիմաթա տայիր
մատուէլէրտէ սօն գարարը քէնտիլէր վէրմէյի թալէպ էտիպ՝ ճէպը
իլէ իճրա էտէրլէր իտի . Պիլա շիւպհէ պու սէլահիյէթ թիւրլիւ
թիւրլիւ թարգլար իլէ եանղըշ վէ զարալը վէճհ իլէ իսթիմալ օ-
լունա պիլիր իտի , Իմբերաթօր պիլ ճիւմլէ քիլիսէ մէսէլէլէրինէ գա-
լար վէրիպ՝ քիլիսէճէ քեսաֆֆէի միւնատէլէրի քէնտի միւրատ
էթաիլի նէթիճէյէ տէլալէթ էթմէք հագգլը օլուպ տա կէրէք զօր
իլէ կէրէք տէսիսէ իլէ պիւթիւն քիլիսէի մէսիհիէ իւզէրինէ հէ-գէ-
հէ սիւրմէք իտտա՛ասընտա օլուրսա , քիլիսէ եալընըզ հիւքիւմէթին
թէ՛ալլիւգաթ վէ խատէմէսինտէն պիրի օլմուշ օլուր . վէ պու թէհ-
լիքէլէր եալընըղխայալտան ՛իպարէթ օլմույըլ՝ վագթըն միւրիւրիւն-
տէ իսթանպուլ հիւքիւմէթին պի զայրի հագգ քիլիսէնին ումուրու-
նա մուտախէլէ էթմէսինին մագարրաթը քիւլլիյէթլի օլարագ վէ է-
սէրլէրի պագի պուլունուր իտի .

Խորաթմկյան հիւքիւմէթինին թահթը հիւնայէի հիւքիւմէթէ կէլէ-սինին թէզ հուսուլա կէլէն էսէրէլէրի վար իտի :

1. Գօժանթանթխնօսուն Թ. Ի. ՅՁ1 տէ 'լլան էթտոյլի գանունտան
ի'թիպալէն՝ հաֆթանըն պիլինճի կիւնիւնիւն մուգատտէս հըֆղ օ-
լունմասը խուսուսունտա էմի վէ ֆէրման հիւքիւմէթտէն սուտուր
էթմիշ տիր, վէ պունտան չօդ ֆայլտէ միւշահատէ օլունմուշ
տուր :

2. Տողրուտան, տողրույա հիւքիւմէթին խազնէսինաէն քիլիսէէ-

րին մէսարիֆալը իշխան ի'անէ տէյիւ ազջէ սարֆ օլունուր խտի : Պէշյիւ ք'ոնսթանթինօս քիլիսէլէրէ գանուն իլէ իմթիյազ իհսան էթ-տի քի' հէր թիւրլիւ վազըֆ գապուլ էտէլէր : պունուն իւզէրինէ քիլիսէնին մալ վէ էմլազը չօգ իզոխյատ պուլմուշ տուր : վէ պու տախի եալընըզ 'իպատէթխանէլէրին իմարը իշխան , քիլիսէ խատէ-մէլէրինին թէ'այիւշիւ իշխան , վէ 'իպատէթի 'ուսուլմիէնին մէսարի-ֆի իշխան տէյիւ , լաքին ֆուգարա իշխան խատթախանէլէր վէ պու միսիլլիւ խայրաթ իշխան տախի չօգ ազջէ ճէմ' օլտու :

3. Բիլիսէ խատէմէլէրի , վէրկիտէն , 'ասքէր խզմէթինտէն վէ պու միսիլլիւ մէմուրիէթի 'ատիէտէն մու'աֆ թուլթուլտուլար : Պա-զը զէնկինլէր պու գանունտան ֆուրսութ պուլուլա' հիւքիւմէթ զարար չէքտիյինտէ , նիհայէթտէ Թ . Ի . 383 տէ էմի օլունտու քի զէնկինլէր քիլիսէ մէմուրիէթինտէ պուլունուր խտէ , ալէ վէթիւ հիւ-քիւմէթինէ օլան պօրճլարընը էտա էտէրլէր :

4. Էփիսգօփօսլարըն էլինէ քիլիսէ տա'վալարընը ֆասլ էտիպ' թէսվիէ էթմէք սէլահյէթի վէրլտի :

5. 'իպատէթխանէլէր' փէնակեալ ի'թիպար օլունտուլար : ֆուլթ-փէրէսթ վազթընտա հէյքէլէր փէնակեալ 'ատտ օլունտուլարըն-տան , պիթթապի' Խրիսթիյան հէյքէլէրի տախի , հիւքիւմէթին տի-նի ըէսմիսի' տինի մէսիհի օլտուգտան սօնկրա , փէնակեալ ի'թի-սլար օլունուր : Տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունտա մախսուս պիւր գա-նուն 'իլան օլունմագսըղըն 'իպատէթխանէլէր , պախուսուս էն մու-գատտէս սայըլան թարաֆը փէնակեալ ի'թիպար օլունուր խտի :

Թ . Ի . 398 տէ Արքատիօս Իմքէրաթօր' Եուհաննա (Բրիսօսթօմ) 'ալէյհինէ քին սազլամըշ օլան վիւքէլասընտան պիրիսինին թէսի-րաթընա ըիայէթէն' պու փէնակեալ իմթիյազընը թէքսիւր էթմէք զըմնընտա պիւր գանուն 'իլան էթտի խտէ տէ , ազ վազթըն միւրիւ-րիւնտէ օլատէմ (խամի էվթրօփիօս խտի) Կօթլարըն գուտուզլանմըշ 'ասքէրլէրինին Եիւղիւնտէն հէմսն Բրիսօսթօմուն 'իպատէթխանէ-սինտէ սէլամէթ արաուըշ տըր : Օլ վազթըտան սօնկրա փէնակեալ իմթիյազը իզալէ օլտուղունտան Խոթամալօղուն պիւր 'իպատէթխա-նէսինէ ֆիրար էթմիւզ պա'զը քէօլէլէր քիլիսէ խատէմէսինտէն պի-րիսինի գաթլ էթտիքտէն սօնկրա քէնտիլէրինի էօլտիւրտիլէր :

Պունուն իւզէրինէ Իմքէրաթօր (Էքլինճի Թէյօտօսիօս) Թ . Ի . 431 վէ 432 տէ գանունլար 'իլան էթտի քի 'իպատէթխանէնին հէր թա-րաֆը փէնակեալ օլա , վէ օնա ֆիրար էտէն սիլահսըզ տտէմէլէրէ տօգունանլար գաթլ ճէզսաընա մուսթահազգ ի'թիպար օլունալար : վէ հէմտէ 'իպատէթխանէլէրէ ֆիրար էտէն քէօլէլէր հազգընտա քի-լիսէ խատէմէլէրի Եիրմի տէօրթ սա'աթ զարֆընտա խապէր վէրմէլի : վէ քէօլէլէրին էֆէնտիլէրի' քէօլէլէրինի սիլա ճէզա գապուլ էթմէյէ մէնպուր օլունլար խտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

ՄԷՇԽՈՒՐ ԷՓԻՍՊՈԺՈՍԼԱՐԸՆ ԻՄԲԵՐԱԹՕՐԼԱՐԸ ԻԼԵ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ
հազգրեցա

Տիկնի մէսիկի հիւքիւմէթ թարաֆընտան թէ'ատտի կէօրմէքտէն
գուրթուլուս' հիւքիւմէթ պիզզաթ պիւթիւն 'աղամէթ, հաշմէթ
վէ սալթանաթը իլէ տիկնի մէզպուրա վէ անըն էրապընա ըիայէթ
կէօթէրմէյէ պաշլաուրըլարընտա' եալընըլ ինսանըն թապի'աթըն-
տան տըր ըի' իմբէրաթօրուն հուզուրունտա շէրէֆ սուլան էփիսգօ-
փօսլար միւտահանէյէ միւպթէլա օլալար վէ էփիսգօփօսլարըն պէօյ-
լէ մու'ամէլէլէրինտէն Գօնսթանթինօս կիպի եէնիտէն փութ փէրէսթ-
լիքտէն տիկնի մէսիկիյէ տէօնմիւշ վէ մա'լիւմաթը վէ թէճրիւպէսի
նօգսան օլան փաուրչահա' պէօյիւք զարարլար օլալար Գօնսթան-
թինօս իմբէրաթօրուն եանընտա պուլընան էփիսգօփօսլար աթի
իւզ զիքը Ամպուսիօս կիպի ճէսարէթ վէ մէմուրիէթի 'ազիմէսինէ
միւթապըզ թարզ իլէ իմբէրաթօրուն թա'լիւ, վէ վաճիպի հալ' թա'-
զիր տախի էթսէ իտիլէր, քէնտիսի նէ օլ գաուար կէճ վաֆթիզ օ-
լունուր իտի, նէ տէ քէնտի օլուլ վէ զէվճէսինի գաթլէթ տիրմէյէ
ճէսարէթ պուլուր իտի:

Գօնսթանթինօս իզմիտ էփիսգօփօսու էւսէպիօսուն եէտի իլէ
վաֆթիզ օլունտու իսէ, քէնտի եանընտա պուլընան վէ 'ինտինտէ-
ջօգ միւ'թէպէր օլուս տա' սօնիրա իմբէրաթօրուն տհվալը զաթլիէ-
սինի պիր քիթապտա թէլիֆ վէ թահրիլ էտէն վէ հաքիգաթէն
սալիհ վէ տինտար օլան էփիսգօփօս' Գայսէրի էփիսգօփօսու էւսէ-
պիօս իտի. Ֆազաթ օլ տտէմ սայիրլէր կիպի' իմբէրաթօրուն տիկնի
մէսիկիյէ վէրտլիլ ոալթանաթտան օլ տէրէճէ քէօրլէնմիշ տիր ըի'
Գօնսթանթինօսուն իշլէտլիլ աղըր կիւնաշլարը թէքուր էթմէյէ եա
ճէսարէթի եօգ իտի, եալիօս կիւնաշ օլտուղունու աշիքէսրէն տէրք
էթմէզ իտի. Գօնսթանթինօսուն' Լիքլինիօսա գարշը մուհարէպէ է-
տիպ' անըն հիւքիւմէթտէ օլան հաքիլէ իպթալ վէ օնա զալիպ կէլտի-
յինտէ անը գաթլէթտիրտի վէ հէր նէ գաուար պուլ մու'ամիլէ պիլա
շիւպէն ինճիլի շէրիֆէ մուղայիր իսէ տէ, էւսէպիօս անը թէքտիր
էտէճէք եէրինտէ' տիկնի մէսիկի իշիւն պիր զայրէթի մէմուուհէ ի-
թիպար էտէր իտի. վէ պալտուսուս իզնիք մէճլիսինին ճէմ' օլտու-
ղու սէնէնին էրթէսի սէնէսինտէ Գօնսթանթինօս զէվճէսի մաւու-

Թանըն իֆթիրասընը տինլլէ յիսլ՝ էվլէլքի զէվէնսինտէն օլան քէն-
տի օլլու Գրիսփօսու գաթլ էթտիրիսլ՝ սօնկրա պլլա սէպէպ անը
գաթլ էթտիրտիյինի կէօրտիւյիւնտէ, Ֆաւսթայը տախի գաթլ էթ-
տիրմէք իլէ ինթիգամ ալտըղընտա՝ էւսէպիօս՝ Իմիէրաթօրուն կիւ-
նահընը օնա աշիքեարէն կէօսթէրիսլ՝ անը Թէօվպէյէ տա՝վէթ էթ-
մէք իչիւն ճէսարէթ պուլամատը, էւսէպիօս՝ Գօնսթանթինօսուն Իգ-
նիք մէնլիսի իչիւն Թէտարիք էթտիրալի գլյաֆէթի Թա՝րիֆ էտէր
լիքէն անըն հաշմէթ վէ սալթանաթլընը վէ 'ապէրլէրին ալայ իլէ
խզմէթ էտիսլ՝ էփիսգօփօսլար տախի Իմիէրաթօրուն քէնտի միւսա-
ֆիրլէրի օլտուղունու պէյան էտէր իքէն՝ « Թա՝րիֆ գապուլ էթմէգ
'ազամէթի վար իտի, շէօլէ քի Գրիստոսուն փատշահլըղընըն միւ-
շապէհէթինի կէօրլւյօրուղ տէյիւ խաթրա կէլիւ խտի », տէմիշ տիր
ՈԼ զէմանտան սօնկրա Իմիէրաթօրուն պու պէօյիք գլյաֆէթի վու-
գու՝ինտէ պիր սաշգա էփիսգօփօս քէնտիսի քիմին գուլու, վէ մէմու-
րիէթի ըուհանի օլտուղունու Ֆէրամուշէտէրէք Իմիէրաթօրուն Թէպ-
րիք էթմիշ տիր քի՝ « Ալլահ անը պիւթիւն տինեա իւգէրինէ հիւ-
քիւմէթ էթմէք իչիւն Թա՝յին էթմիշ վէ ասիւմանտէ Իպնուլլահ իլէ
պէրապէր հիւքիւմէթ էտէճէք տիր » : Գօնսթանթինօս պու գատար
միւտահանէ վէ քիւֆիւրանէ սէօզլէրի գապուլ էթմէյիսլ՝ էփիսգօ-
փօսու Թէքուրի էթտի. վէ « կէրէք պու տինեատա կէրէք ասիւ-
մանտէ Ալլահըն գուլու օլմասընա լայըգ օլուն տէյիւ տու՝ա էթ-
մէք կէրէք տիր » տէմիշ տիր :

Գօնսթանթինօսուն օլլու Գօնսթանթիօս Իմիէրաթօր հատտէն
գլյատէ վէ զայրէթի պաթլըլէ իլէ զայրէթլէնիսլ՝ իճպար իլէ վէ նա-
հազգ եօլ իլէ փութփէրէսթլիք վէ փութփէրէսթլէրի գալտըրմագ
իչիւն գանուլար իլան էտիսլ՝ իճրա էթտիրտիյինտէ, պախուսուս
Սրիօս ֆըրգաաընա սահապէթ էտիսլ՝ օնա գարչը օլանլարը զօր իլէ
գանտըրմաղա չալըշտըղընտա, մէշուր վէ Թա՝լիւսթ միւճատէլէլ-
րինտէ չօգ զիքր օլունաճագ օլուն Իսքէնտէրիլէլ Աթանաա նէ կիւղէլ
կէօսթէրմիշ տիր քի՝ « Ա. Գէլէրի զօր իլէ Խանա ճէլա էլիւնէ չալըշանլար՝
քէնտի իմանլարընըն գայ՝իֆլիյինի Թաստիգ էտէրլէր. պէօլէճէ շէյ-
թան քէնտիսինտէ հագլիգաթ օլմաստըղընտան, նէրէյէ տուլուլ էտէր-
սէ գըլըճ վէ աթէշ իլէ հիւճմ էտէր. պունուն 'աքսիսի Գրիստոս՝
արգուսու օլանլարը միւլայիմանէ Գա՝վէն էտէր. քիմէյէ իճպար էթ-
մէյիսլ՝ ատէմ ըուհունուն գափուսունու չալըպ՝ գափու տախի աշը-
տըղընտա կիրէր. վէ աշըմաստըղընտա չէքիլիսլ կիտէր. գիրա հոյաթ
միւթտէսի գըլըճ վէ 'ապէր իլէ տէյիւ անճագ իլլամ էթմէք վէ նա-
սիւլաթ եօլու իլէ Թէպլիւր օլունուր. Իմիէրաթօրուն գօրգուսու հիւ-
քիւմէթ էթտիլի եէրտէ իլլամ կիպի պիր շէյ օլա պիլլիւմի՝. նասի-
հաթը տինլլէյէնէ սիւրիւն եախօտ էօլիւմտէն գօրգաագ վար իսէ
նասիհաթըն Թէսիրի օլա պիլիւր մի » տէմիշ տիր : Գօնսթանթինօ-

սուն վազթընտա Իսքէնտէրիէտէ Կիօրկիօս իսմինտէ պիր Էփիսգօ֊
փօս վար իտի քի՝ Իմբէրաթօրուն զալիմ րուհունա ույարադ ադչէ ի֊
լէ, մէսնէտ վէ րիւթպէ իլէ, փութփէրէսթլէրտէն տէօնմէլէր գա֊
զանմըլ տըր. չէօյլէ քի փութփէրէսթ միւլէլիֆի Լիպանիօս քէնտի
գաւոթիմի տինինտէ գալմըլ պիր առէմի մէտհէտէրէ տէտի քի՝ «Տի֊
նի մէսիհիլի գապուլ Էտիպ իլահարա հազարէթ վէրմէյէ րադի ու֊
սա իտի, Կիօրկիօս վտսիթասը իլէ նէլէր, նէ՛ պէօյիւք իւճրէթ,
րիւթպէ ալապիլիր իտի » : Պու թարգ իլէ մու՛ամէլէ Էթմէքլէ՝ Էյի
ատէմէր տինի Մէսիհիլի գապուլ Էթմէտէն մէն՝ օլունտուլար, վէ
իմանըմըլ իւղէրինէ քիր կէլիր իտի :

Թէյօտօսիօս Իմբէրաթօր թագրիպէն Թ. Ի. 390 տա Սէլանիքտէ
վուգու՛լ՝ պուլմուլ օլան իիթիլալ սէպէպլինտէն զայէթլէ զազապնաք
օլուպ՝ պէօյիւք պիր ինթիգամալմադ մէրամընտա իքէն, Միլան Է֊
փիսգօփօսու Ամպրօսիօս անտէն Էվլէլ տախի չօդ սէրպէսթլէ Իմբէ֊
րաթօրա րուհանի նասիհաթլար վէրմիլ օլմադլէ, Սէլանիքտէ գան
տէօքիլմէսին տէյէրէք, Իմբէրաթօրա րիճա Էթմիլ, Իմբէրաթօր
տախի Էփիսգօփօսու ըրճասընա կէօրէ սէօզ վէրմիլ տիր, Փազաթ
տինէ քէնտի զազապընա մէյօտն վէրիպ՝ օլ չէհրի՝ ապքէրլէրէ թէս֊
ելինէ քէնտի զազապընա մէյօտն վէրիպ՝ օլ չէհրի՝ ապքէրլէրէ թէս֊
լիմ Էթմիլ, վէ եէտի պին քիլի գատար սուչու սուչուգ գաթլ օ֊
լունտուլար : Պա՛տէհու Իմբէրաթօր Միլան չէհրինէ կէլիպ՝ առէթի
իւղէրէ հիւրմէթ Էթմիլ օլտուղու Ամպրօսիօս Էփիսգօփօսուն Էլին֊
տէն թա՛ամը մուգատտէսի ալմադ իւմիւտինտէ իտի, Լաքին Իմբէ֊
րաթօրուն իճրա Էթտիրտիլ իլ լայըգը իլէ թէօվպէի հազիգիէ
կէօսթէրիլմէյինճէ քիլիսէ իլհազլըղընտան անը իսրաճ Էթմէք կէրէք
իտի : Ամպրօսիօս Իմբէրաթօրտուն տահա զիյատէ՝ ազամէթլի օլան
Ալլահ թա՛ալանըն խզմէթճիսի օլտուղունտան՝ Իմբէրաթօրուն կիւ֊
նահընա պաշգա կիւնահքեարըն կիւնահընա պազտըղը կիպի պազ֊
մաղա քէնտիսինի պօրճլու սայմըլ տըր : Պինաէն՝ ալէյհ Ամպրօսիօս
Իմբէրաթօրու թէօվպէյէ թահրիք Էթմէք իլէ պէրապէր պէյն էն նաս
Իմբէրաթօրա միւճիպ օլան հիւրմէթէ խալէլ կէթիրմէմէք վէ հէմօտէ
քէնտիսինի կիւճէնտիրմէմէք իչիւն թա՛ամը մուգատտէսին մու՛այէն
վազթընտան վէ Իմբէրաթօրուն հուգուրունա կլլմէզտէն Էվլէլ օնա
պիր մէթթուպ եազմըլ տըր : Պու մէթթուպուն իիւլասաի մու՛ապը
պու տուր, եա՛նի՝ Տափուտ փատիչահըն կիւնահը վէ թէօվպէսինի
զիքր Էթտիքտէն սօնկրա տէմիլ տիր քի, ճէկէր Ամպրօսիօս սիգէ
թա՛ամը մուգատտէս վէրիր իսէ պիլէ՝ սիգ կիւնահալընըղըն աֆվ՛ը֊
նա օլ վէճհ իլէ նայիլ օլաւազսընըլ . աւմա Էյէր Էվլէլա Ալլահ իլէ
պարըլմանըլ լազմ տըր տէյիւ սիգէ իֆատէ Էթմէզ իսէմ, մէսուլի֊
յէթիմ տահա զիյատէ աղըր օլուր . սիգի՝ ալըպլամադ իչիւն եազ֊
մայօրում, անճադ Տափուտուն Էօրնէյինճէ հիւքիւմէթինիգ կիւ֊
նահտան փաքլէնսին տէյիւ . վէ քէնտի րուհունու Ալլահըն հուգու֊

րունտա ալջադլաւորը իսէն՝ պունու ետիա պիլիրսին, զիրա եալընըզ կէօզ եաշը վէ թէօվպէ իլէ կիւնաւ տէֆ՝ օլունտալիլիր. հիչ պիր մէլէք եա պաշ մէլէք կիւնաւ տէֆ՝ էթմէյէ միւզթէտիր տէյիլ տիր. վէ Բապլըմըզ քէնտիսի պիլէ եալընըզ թէօվպէի հազիգիլէ իլէ անտէն աֆվլըզ տիլէտիլիմիզ հալտէ կիւնահարըմըզ աֆվլ՝ էտէր. նասի-հաթ էտէրիմ, րիճա էտէրիմ, եալվարըրըմ, չիւնքի սիզ տիյանէթ խուսուսունտա վաք պիր էօրնէք կէօսթէրմիշ վէ չօզ միւճրիմէրէ մէրհամէթ կէօսթէրմիշ իսէնիզ, պու տէֆ՝ա պու գատար սուչուզ ատէմէրին գաթլ օլունմասը իչիւն աճընըզ նէտամէթ չէքմէտիյի-զի կէօրտիւյիւմտէ ղիյատէսի իլէ միւզթարէպ օլըրում. Մուհարէ-պէլէրտէ ղալիպ կէլտինիզ իսէ, հիւքիւմէթին խտարէսինտէ շէօհ-րէթ քէսպ էթտինիզ իսէ, եինէ տիյանէթ քեսաֆֆէի ո՛մալընըզն թաճը օլմազ կէրէք տիր. Շէյթան սիզին ղալէպէ էթտիքլէրինիգէ հասէտ չէքէյօր. օնա տալի տահա էլիւտէ գուվլէթ վար իքէն ղալիպ օլ. Հազգընըզտա ինատ էթմէք իսթէմէտիլիմտէ՝ հազգը-նըզտա գօրգմա սէպէպիւմ վար տըր. Թա՛ամը մուգատտէս այնինի հուզըրունուզտա իճրա էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէմ. Պիր սուչուզ ատէմին գանը տէօքիւլտիւյիւնտէ՝ ճայիզ օլմայան ա՛մալ պինէրճէ սուչուզ ատէմէրին գանը տէօքիւլտիւյիւնտէ ճայիզ օլմըմու. ինան-մամ. էյէր միւմքին օլսայըրը՝ միւրատընըզա կէօրէ հարաքէթ էթ-մէրլիլմ արզուլէնէճէք պիր շէյ տէյիլմի, շէյլէ քի Իմէրաթօրուն հիւսնիւ նազարընա նայիլ օլսայըմ՝. Թէյօտօսիօս Իմէրաթօր վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա Ամպրօսիօս պիր նութգու ընամիտէ սալիֆ իւզ ղիքը մէքթուպտան նէ խայըրլը սէմէրէ օլտուղունու ղիքը էտէրէք անըն հազգընտա տէմիշ տիր քի՝ «Միւտահանէ էտիճիլէրտէն ղի-յատէ հազիգաթը սալիէյի սէյլէյէնէրէ ի՛թիպար էտէն Իմէրա-թօրուն սէվէր իտիւմ. Իմէրաթօր օլարազ՝ քէնտիսինէ մաստուս օլա-նը պէր թէրաֆ էտիպ՝ պաշգալարընըն տէսիսէսի իլէ տիւլմիւշ օլ-տուղու կիւնահ իչիւն 'ալէնէն 'իպատէթիւանէտէ նէտամէթ չէքիպ՝ թէօվպէ էթմիշ տիր. Ահ վէ Փիղանլար իլէ կիւնահարընըն աֆվլը-զընը տիլէմիշ տիր. Իմէրաթօր տէյիլ թէօվպէ էթմէյիպ՝ 'ատի պիր զաթ կիպի թէօվպէ էտիպ՝ աֆվլըզ արայօր իտի. վէ անտէն թա վէֆաթ էտինճէյէ գատար նէտամէթ չէքմէտիյի պիր կիւն եօզ իտի » :

Ալթընճը տէհրտէ Յուստինիանիօս Իմէրաթօրուն, քէնտի ղալիմ միւրատընտան քիլիսէի մէսիհիէտէ չօզ նիղամըզլըզ ղուհուրա կէլ-տիյինտէ՝ Շէմալի Աֆրիգա էփիսգօփօսլարընտան օլան Ֆազունտօս՝ «Ալահ պիր Ամպրօսիօս տահա իհսան էտէր իսէ, պիր Թէյօտօսիօս տահա էքսիք պուլունմազ » տէմիշ տիր. Պու սէօզլէրտէն Ամպրօսի-օսուն սալիֆիւզ ղիքը մու՛ամէլէսի սօնկրատան նէ գատար ի՛թիպար օլունտուղու աչիքեար օլըր. Ամպրօսիօսուն վազթընտա Թուր

լիսինն վէ 'իպատէթխանէլէրինն էսիրկէնմէլէրի իչիւն օլ հիւքմ-
տարա բիճա վէ իսթիտա' էթմիշ տիր քի' Աթթիլա Լէօնուսն րիայէթի
իչիւն վէ սէլամէթ իչիւն , պախուսուս տին խաթրը իչիւն քէնտի
'ասքէրլէրինն կէրի չէվիրմիշ տիր :

Հէր նէ դատար Իսթամպուլու Եուհաննա Քրիստոսթօմ' հիւքմ-
տարլար իլէ օլան 'ալադասը խուսուսունտան պաշդա միւնասիպէթ-
լէր' պախուսուս Ֆէվզէլ 'ատէ չէօհրէթ քէսպ էթտիյի Ֆէսահաթ
վէ պէլադաթ խուսուսունտա զիքրէ շայան օլուրաստա , եինէ Իս-
թամպուլտա , եան' Իմքէրաթօրուն փայլթախթընտա իգամէթ է-
տիալ' օրանըն էփիսգօփօսլարընըն էն չէօհրէթլիսի օլուուլունտան ,
վէ հէփսինտէն զիյատէ քէնտիսի հէր թիւրլիւ զուլմ վէ հազսըզըզա
դարը փէրվասըզըզ իլէ զայրէթլի օլուուլունտան' թապի'աթը իլէ
հազգ արամայան Իմքէրաթօրիչա էվտօգսիյա վէ պաշ մասպէ յնճի էվ-
թրօրիօս կիպի զաթլարըն 'ատալլէթինն քէնտիսի իւզէրինէ չօգ տէ-
ֆ'ա տա'վէթ էթմիշ տիր :

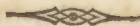
Եուհաննա Թ . Ի . 347 տէ Անթաքիատա մօղլուշ տուր : Անըն
վալիտէսի Անթուսա իսմինտէ տինաւար սիր տուլ դարը օլուալ' օլ-
լունու չօգ տիգդաթլէ պախուսուս Քիթապը չէրիֆին մա'լիւմա-
թընտա հինի սէպալլէթինտէ թա'լիմ վէ թէրպիէ էթմիշ տիր : Եու-
հաննա Թ . Ի . 386 տան պաշլայարադ օն իքի սէնէ միւտաէթի դա-
տար Անթաքիա էփիսգօփօսու Ֆլավիանօսուն խտարէսի ալթընտա
Երէց մէմուրիէթիննի մէմուրէզ վէ քէնտի ճէմաթընըն մէնֆա'աթը
րուհանիյէսինէ չօգ միւֆիտ սիր թարգ իլէ իճրա էթմիշ տիր : Օլ
մէմուրիյէթտէ աալա խաթըր սայմայարադ պէօլիւքէրին կիւհաշլա-
րընա եիւզ վէրմէյէրէք' լայըզը իլէ հէր քէսին դապահաթ վէ կիւ-
հաշլարընը Քրիստոսուն դուլունա եադաշըր կիպի մուհապալէթ իլէ
թա'ղիր վէ թէքտիր էտէր իտի : Թ . Ի . 397 տէ Իսթամպուլ Փաթ-
րիյի օլմադ իւզէրէ տա'վէթ օլունուպ օրայա նադլ էթմիշտիր :
Ֆադաթ աճըն փէրվասըզըզ վէ զուլմ իլէ հէր թիւրլիւ հազսըզըզ-
ա թէհամիւլ էթմէմէսի սալթանաթ սէվիճի վէ տիւնեալի էփիս-
գօփօսլար վէ րուհապանլարըն խուսուսմէթինն քէնտի իւզէրինէ
ճէլլ էթմիշ տիր : սիր տէ քէնտի մէմուրիյէթինն սալթանաթ վէ
մէսարիֆաթընը քէսիալ' Ֆազլասըն Ֆազլիրլէր վէ խասթախանէլէր
կիպի խայրսթ իչիւն սարֆ էթտիյինտէ պա'զըլար կիւճէնիրլէր իտի :
խուսուսէն Իմքէրաթօրուն վիւքէլասը անըն սէրպէսթ վէ գօրդու-
սուզ նասիհաթլարընըն չէրմէտիլէր : Եուհաննա եէթիմէրի վէ պի-
շարէ օլանլարըն էվտօքսիանըն զուլմ վէ խուսուսմէթինն մուհաֆա-
դա էթտիյինտէ , եախօտ անըն զամիրինն ույանտըրըպ' էթտիյի դա-
պահաթլարըն իչիւն անը թէօվպէյէ թահրիգ էթտիյինտէ , Իմքէրա-
թօրիչա պա'զը տէֆ'ա դազապլանըր իտի : վէ սլա'զը տէֆ'ա տա
էփիսգօփօսուն նասիհաթլարընըն կէրէյի կիպի արնկէր իտի :

Թ. Ի. 399 տա Իսքէնտէրիէ Էփիսգօփօսու Թէյօֆիլօս Թարաֆըն-
տուն սլա՛ղը Թա՛լիմաթը պաթըլէլէրի իչիւն Թէ՛ատտի չէքմիշ րուհ-
պանլար 80 քիշի գատար Իսթամպօլա կէլիպ Բրիսօսթօմա քէնտի
քէյֆիլէթլէրինի իֆատէ էտէրէք անըն հիմայէսինի խաթիտա՛ էթա
տիլէր. վէ քէնտիսի անլէրէ հիմայէ էթմէյէճէք օլուրսա հալլէրինի
Իմբէրաթօրա իֆատէ էտէճէլէրինի պիլտիրտիլէր. Բրիսօսթօմ
տախի Թէյօֆիլօս իլէ անլէրին պէյնինտէ միյանճըլըք էթմէք իւմիւ-
տինտէ օլարագ՝ անլէրի գապուլ էտիպ միւսաֆիր էթտի. Փագաթ
քէնտի Էփիսգօփօսլարը Թարաֆընտան քիլիսէտէն քէսիլմիշ օլտուգ-
լարը իչիւն անլէրէ Թա՛ամը մուգատտէս վէրմէտի. վէ սիր մէքթուպ
իլէ Թէյօֆիլօսա րիճա էթտի. քի քէնտի խաթըր իչիւն անլէրէ աֆվ՛
էտէ. լաքին Թէյօֆիլօս տինկլէմէյիլ րուհպանլարը մէճպուր էթտի
քի քէնտի մասահաթլարընը Իմբէրաթօրա իֆատէ էտէլէր. վէ ան-
լէրին 'արզուհալընա կէօրէ՛ տա՛վալարընըն Փասլը իչիւն Թէյօֆիլօս
Իսթամպօլա Բրիսօսթօմուն ղիյասէթինտէ օլան պիր մէճլիսէ ճէլպ
օլունտու. Պունուն իւզէրինէ Թէյօֆիլօս դայէթլէ զաղապլանըպ վէ
Բրիսօսթօմ 'ալէյհինէ քին սագլալարագ՝ պիւթիւն գուվլէթի իլէ
վէ տէսիսէ իլէ անըն շէօհրէթինի իզալէ իլէ քէնտիսինի մէմուրի-
յէթտէն 'ազլ էթտիրմէյէ չալըշիւ աըր. Պու մէրամը իճրա էթմէք
զըմնընտա սլա՛ղը քէօթիւ վէ պա՛ղը Թէյվէքէլի Էփիսգօփօսլարը
գանտըրարագ վէ մէքբիւր րուհպանլարըն գապուլ էթմիշ օլտուգ-
լարը Օրիկէնէսին Թա՛լիմաթը պաթըլէսինի րէտտ էթմէք պէհանէսի
իլէ, Իսթամպօլուն գուրպլինտէ Թ. Ի. 403տէ 'Մէշէ Սինօտուն՝ մէճ-
լիսինի Թէշքիլէթտիրիպ վէ Բրիսօսթօմ 'ալէյհինէ չօգ ասըլըք չիքեա-
յէթլէրի գապուլ էտիպ՝ Բրիսօսթօմուն Սինօտուն հուգուրունա ճէլպ
էթմիշլէր. Օլ տախի քէնտիսինի խասիմ օլան տէօրթ Էփիսգօփօսուն
իսրաճ օլունմասը չարթը իլէ, կէլմէյէ րիզա վէրմիշ տիր. Պու չարթ
պի դայրի հագգ գապուլ օլունմասըղընտա, էյէրչի անըն 'ալէյ-
հինտէ պուլունան հիւքիւմէթ Թարաֆընտան կիթմէսինէ էմր օլուն-
տու խէտէ, մէճլիսի մէքբիւրուն հուգուրունա կէլմէմիշ տիր. վէ
մէմուրիլէթինտէն 'ազլ օլունա տէյիւ մէճլիսի մէղպուր գարար վէր-
տիլինտէ՝ իլան էթմիշ տիր քի Բրիսօսթօմ հիւքիւմէթէ իւրյանէթ
էթմիշ տիր տէյիւ չիքեայէթ օլունտու, Փագաթ պու մատտէյի
հիւքմ էթմէք քէնտիլէրէ րաճի օլմատըղընտան, հիւքմ վէ ճէզասընը
Իմբէրաթօրա հապալէ էթմիշլէր. Բրիսօսթօմուն քիլիսէսի վէ ճէմա-
աթը վէ էհալինին էքսիւրիսի անը օլ գատար սէվէր իտի քի՛ հիւքիւ-
մէթ անըն իւզէրինէ էլ գօմաղա գօրգար իտի.

Բրիսօսթօմ տախի իճպար օլունճայա գատար մէմուրիլէթինի պը-
րագամաղա գարար վէրմիշ իտի. Օլարալըգտա չօգ ճէսարէթլի վա՛զ
վէրմիշ տիր, չէօյլէ քի ֆիլթնէ ֆէսատըն գօփմասընըն Թէհիլէսի
օլտուղունու կէօրտիւլիւնտէ, մախֆի Թարզ իլէ Իսթամպօլու թէրք

էտիպ՝ զիւրկիւնէ կիթմիշ տիր : Կիթտիքտէն պիր գաչ կիւն սօնկրա
 Էվտօքսիա՝ էհալինին տարղըն հալինի չէքէմէտիյինտէն թէօլպէյէ
 կէլիպ՝ անը կէրի կէթիրմէյէ ատէմէր կէօնտէրմիշ տիր : Քէնտիսի՝
 պաչգա պիր մէճլիս հուղուրունտա թէպրիէլի զիւմէթ էթմէյինճէ
 մէմուրիյէթինի իճրա էթմէք իսթէմէտի իսէ տէ , քէնտի ճէմա՛ւթը
 իլէ պիւթիւն էհալինին մուհապալէթի անը իպրամ էթտիյինտէ , էփիա-
 գօփօսուն քիւրսիւսիւնտէ օթուրմաղա մէճպուր օլտու : Անճադ իքի
 այ միւտտէթի կէչտիյինտէ՝ իմէրաթօրիչա էվտօքսիանըն կիւզէլ կիւ-
 միւշթասվիրի Շուրաի տէվլէթին էպնիէսի էօնիւնէ ռէսմէն վազ՝ օ-
 լունտուղու իւզէրինէ պիր պէօյիւք զլյաֆէթ վուգու՝ պուլուս՝ վէ
 զլյաֆէթի մէզպուրէտէ տինի մէսիհիյէ մուղայիր պա՛ղը մու՛ամէլաթ
 միւսա՛ատէ օլունտուղունտա , Քրիսօսթօմ՝ պու շէյէրէ գարշը վրօ-
 թէսթօ էթտիյինտէ , էվտօքսիա թէքրար զազապա կէլիպ՝ Քրիսօս-
 թօմուն տիւշմէնլէրի իլէ միւշապէրէ էթտի իսէ , քէնտիսի վաֆթիզ
 էտիճի Եուհաննանըն զիքրի կիւնիւնտէ օլան վա՛ղընը պու սէօլէր
 իլէ պաշլամըշ տըր , Պիր տահա Հէրոտիաս զաղէսլէնիյօր՝ պիր
 տահա Եուհաննանըն պաշընը թալէպ էտիյօր : Պա՛տէհու թ . ի .
 404 տէ Յուհիս այընտա չօգ էզիյէթ չէքմէք իլէ Էրմէնիսթան իլէ
 իսաւրիանըն հուտուտունտա օլան Քիւքասօս իսմինտէ պիր իսալի
 շէհրիէ սիւրկիւնէ կէօնտէրիտի , Լաքին պու ատէմին տիյանէթ , իման
 վէ զայրէթի օլ հալտէ տուհա զլյատէ փարլար իտի . Եազուրղը մէք-
 թուպար իլէ քիլիսէսինի հէր էյի իչէ՝ պախուսուս Կօթլար իշիւն
 օլան իշին տէվամընա թահրիք էտէր իտի :

Սուսուսէն տիւշմէնլէրինէ աֆվ՝ էտիպ՝ քէնտի լալէյհինէ հիւքմ
 վէրմիշ օլան էփիսգօփօսլարըն իսայր լամէլլէրինէ Եիւզ վէրիւր իտի :
 Պուլունտուղու մէմէքէթտէ տախի զայրէթ իլէ չալըչպ՝ չօգ ատէմ-
 լէրի իմանա ճէլալ էտէր իտի : Բօմա Փաթրիլի՝ Քրիսօսթօմուն սիւր-
 կիւնիւ հադգսըզ օլտուղունու կէօսթէրտիյինտէ՝ անըն տիւշմէնլէրի
 թ . ի 407 տէ էմրնամէ չըգարտըլար քի՝ անըն սիւրկիւնիւ տէյիշի
 իս՝ Փօնթօսուն էն իրադ հուտուտունտա Պէտէվիլէր արասընտա օ-
 լա : Անըն թադաթը պու Եօճուլուղա տայանամայըպ՝ Եօլ Եանընտա՝
 իմանըն զալէպէսինտէ վէ պու գատար սէնէլէրտէն պէրու վա՛ղ էթ-
 միշ օլտուղու հայաթ քէլամլարընտան միւթէսէլլի օլարադ վէֆաթ
 էյէտի : Օթուզ սէնէ սօնկրա անըն ճէնաղէսի իսթամսլուա նազլ
 օլունուս՝ չօգ սալթանաթ իլէ տէֆն օլունու :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՐՕՄԱ ՄԵՄԱԼԻՔԻՆՏԵՆ ԽԱՐԻՃՏԵ ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ
ՀԻՒՔԻԻՄԵԹԼԵՐ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԱԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

ԳՐՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Ասիա զըք'ասընսա

1. Ֆարսիւթանսա :

Իւշիւնճիւ միւտտէթին իսթիսաւընտա Ֆարսիսթանտա Խրիսթի-
յանլար օլ տէրէճէ չօղաւըլար , վէ քիլիւնէճէ Րօմա մէմալիքինտէ
սլուլունան Խրիսթիյանլար իլէ 'ալադաւարը վար իտի քի Ֆարսիլէ-
րին գատիմի տինինն մա'ալիմէրի Ֆարսի իստիչաւընը (իքինճի
Սափօր թ. Ի. 340—381) տէվլէթէ խաին տիրէր տէյիւ Խրիսթիյան-
լար 'ալէյհինէ թահրիք էթտիլէր , Սահիւհ տիր քի պէյիւք Գօնս-
թանթինսս պիր մէքթուպ իլէ Ֆարսի Խրիսթիյանլար իշիւն Սափօ-
րուն հիւսնիւ նազարընը իսթիտա' էթմիշ տիր , Լաքին թադրիպէն
թ. Ի. 543 տէ Գօնսթանթիսս Իմէրաթօր Ֆարսիլէրէ մուհարէպէ էթ-
միշ, վէ Սափօր' Խրիսթիյանլարը գատիմի տինէ, պախուսուսկիւնէշին
'իսլատէթինէ անլէրի զօր էթմէյէ էփիսգօփօսլարընը թէվգիֆ էթ-
մէք իլէ նաֆիլէ եէրէ չալըշտըգտան սօնկրա' սէքսէն սէնէտէն զի-
յատէ տէվամէտէն, վէ զայէթ չօգ քան տէօքիւլմէսինէ սէպէպ օ-
լան թէ'ատտի միւսաշիրէթ էյլէտի , Իլք շէհիտլէր Սէլէւքիա (Պաղ-
տատ սէմթինտէ) էփիսգօփօսու իլիսթիյար Սիմէօն իլէ փատիշահ սէ-
րայընըն փիրլիյինտէ օլան պաշ մապէյնճի վէ Սափօր փատիշահըն
պէսլէմէսի իտիլէր , Պունլարըն շէհիտ օլմալարը 'ումումի Խրիսթի-
յանլարըն իմանընը վէ ճէսարէթ իլէ թէհամիլիւնիւ թէգյիտ էթ-
միշ տիր , Իքի եիւզ քիշի' նըսֆը գատար քիլիտէ խատէմէլէրի օլա-
րադ պունլար իլէ պէրապէր շէհիտ օլտուլար , էրթէսի սէնէ , հոտ'

նի՝ Թ. Ի. 344 տէ թէ՛ատտինին շիտտէթի արթմըշ տըր. վէ հէր սընըՖ Խրիսթկյանլար գաթլ օլունտուլար : Թ. Ի. 401—420 է տէք Մէսօփօթամիալը Մարութաս Էփիսգօփօսուն Ֆարսի հիւքիւմէթի իւզէրինէ օլան թէսիրաթը խայրիէսինտէն Ֆարսի Խրիսթկյանլարըն հալի տահա զիյաոտէ միւսա՛տտէլի՝ վէ թէ՛ատտի տախի էհվէն օլտու :

Թ. Ի. 448 տէ Ապտաս իսմինտէ պիր Էփիսգօփօսուն թահրիքի իլէ Ֆարսիլէրին պիր աթէշիէրէսթ հէյքէլինին երզըլնաը իւզէրինէ շիտտէթ իլէ թէ՛ատտի երինէ պաշլայըսլ՝ Վարսնէս փատիշահըն վազթընտա (Թ. Ի. 420—438) չօգ աթէշի իտի : Պէնիսմին իսմինտէ պիր Շամնաս իքի սէնէ հապտա գալտըգտան սօնկրա Րօմա էլչիսինին ըրգասընա ըրայէթէն վա՛զ վէրմէմէք շարթի իլէ սալը վէրիլտի. Փագաթ երինէ հայաթ միւթտէսինի հէր եէրտէ թէպլէր էթմէքւիյէ տէվամ էթտիյինտէն հիյպէթլի թարզ իլէ գաթլ օլունտու :

Իքինճի միւտտէթտէ Րօմա մէմալիքինտէ վուգու՝ պուլան իսքէնճէլէր Ֆարսիսթանտա տախի վուգու՝ պուլմուշ տուր. վէ օն պին, պէլքի երւզ պին շէհիտլէրին գանը տէօքիւլիւշ տիր : Թէ՛ատտի երւզիւնտէն Րօմա տիյարընա Փիրար էտէնլէրին երինէ Ֆարսի հիւքիւմէթինէ թէսլիմ օլունմալարը մաթլուպ օլունուպ՝ պու մաթլուպա Րօմա հիւքիւմէթի թարաֆընտան ըրգա վէրիւմէտիյինտէն՝ Թ. Ի. 422 տէ Րօմա հիւքիւմէթի իլէ Ֆարսի հիւքիւմէթի պէնինտէ պիր մուհարէպէ գուհուր էտիպ՝ պէշ սէնէ գատար տէվամ էթմիշ տիր : Օլ գէմանտա Մէսփօթամիատա Ամիտա Էփիսգօփօսու Ագազիօս քիլիսէ խաղնէսինտէն օլան ագճէ իլէ 7000 Ֆարսի էսիրլէրի գուրթարըսլ՝ վաթանընա կէօնտէրմէք իլէ Ֆարսի Խրիսթկյանլար իշին չօգ հիւանի նազար էտինմիշ տիր. վէ սօնկրա Ֆարսիսթանտա օլան Խրիսթկյանլար թա՛լիմաթ վէ իտարէ խուսուսունտա՝ Րօմա մէմալիքինտէ օլան Խրիսթկյանլարտան թէֆրիգ օլունտուզլարընտան ասայիշը հալէ էրտիլէր :

2. Էրմէնիսմանսա :

Հէր նէ գատար իւշիւնճիւ տէհրտէ Էրմէնիլէրտէն պա՛զըլար տինի մէսիհիլի գապուլ էթմիլէր իսէ տէ, գատիմի տինլէրինին, եա՛նի՝ Ֆարսի տինինին քեահիլէրի թարաֆընտան օլ գատար շիտտէթլի թէ՛ատտի կէօրմիւլէր տիր քի, Գրիգոր Լուսաւորիչին վազթընա գատար տինի մէսիհի Էրմէնիսթանտա թէմէլլէնէմէտի : Պու միւտտէթտէ տախի սալիֆ իւզ զիքը Ֆարսիսթանտա վուգու՝ պուլան թէ՛ատտինին միպի Էրմէնիսթանտա տախի միւպաշիթ էթմէքտէ :

իբէն , աթի իւզ զիբր թարգ իլէ էրմէնի հիւքիւմտարը քէնտիսի Գրի-
գոր Լուսաւորիչին վասիթասը իլէ իմանա կէլմիշ տիր :

Գրիգոր Լուսաւորիչ Թ. Ի. 237 տէ էրմէնիսթանըն վաղարչապատ
նամ շէհրինտէ թէվէլլիւտ էյլէտի : Փէտէրինին իսմի Անակ վէ վա-
լիտէսինին իսմի Ոգոհի իտի : Պունլար հէր նէ գաւտար էրմէնի օլ-
մայլսլ՝ Սուրէնեան Պաշլաւ թէսմիէ օլունան Փարթիլէրին պիր
սիլսիլէսինտէն իտիլէր իսէ տէ , Գրիգոր Լուսաւորիչ պիւթիւն
'էօմիլինիւ էրմէնիսթանտա կէշիրիսլ՝ վէ էրմէնիլէրլէ պիր սըգը 'ուլա-
գասը օլտուղունտան էրմէնի տէյիւ եատ օլունսւր : վէ հէմոէ էր-
մէնիլէրի բուհանի զուլմէթտէն գուրթարըպ ինճիլին հայաթ վէրիճի
նուրու իլէ թէնվիր էյլէտիյինտէն Լաւաւրէլ, եա'նի՝ ըշըգլանտըրը-
ճը իւնվանը տաիսի ալմըշ տըր :

Լուսաւորիչ հէնուզ չօճուգ իբէն , փէտէրի Անակ՝ Աճէմ չահը Ար-
տաշիրտէն էյլիւտլէնմիշ օլարագ՝ հիլէ իլէ էրմէնիլէրին փատիշահը
Խօրոպու էօլտիւրտիւ : վէ պու սէպէսլտէն Անակըն պիւթիւն ֆա-
միլեասըն թէլէֆ էթմէքտէ իբէն՝ Լուսաւորիչին թաեասը Սօփիա ա-
նը ալըսլ՝ պիր գաշ կիւն սաղլատըգտան սօնկրա Գայսէրիէ կէօթիւր-
տիւ վէ օրատա վաֆթիլ էթտիրիսլ՝ իսմինի Գրիգոր (եա'նի՝ ույա-
նըգ) թէսմիէ էթտի : Պիրազ պէօլիւտիւքտէ մէքթէսլէ գօյուսլ՝
Խրիսթիյան թա'լիւմթընտա փէրվէրտէ էթտիրտի : վէ նիհայէթ
քէնտիսի տինի մէսիհիլի գապուլ էթտի , վէ հինի պիւղուղինտէ Մա-
րիամ նամ տինտար պիր զըզ իլէ 'ազտը նիքեաւ օլարագ մէգքիւրէ-
տէն իբի օղլու եա'նի՝ վրթանէս վէ Արիստակէս թէվլիտ էյլէտի : Պուն-
լարըն քիւշիլիւ Արիստակէս ըյաղէթքեարըգ թարիգինէ տուսուլ
էյլէտի :

Գրիգոր Լուսաւորիչ պիր էյամ իմրարը 'էօմի էյլէտիքտէն սօնկրա
փէտէրի Անակըն Խօրոպու էթտիլի ա'մալը ֆասիտէսինէ վազըֆ օլ-
տուղունտա՝ զայէթլէ թէսսիւֆ էտէրէք պիր վէճհ իլէ մուգապէլէ
օլուր տէյիւ Գայսէրիլէ Խօրոպուն օղլու Տրդատըն եանընա կիտիսլ՝
խզմէթքար օլտու : Տրդատ՝ Բօմա իմքէրաթօրու Տէօքլէթիանօսա
գարըն թէքէպպիւրանէ թէհտիտ էտէն Հրչէ նամ ճէպպուր փատի-
շահլա կիւրէշիսլ՝ օնա զալիսլ կէլտի : Պունա միւքեաֆաթ օլարագ
Տէօքլէթիանօս թարաֆընտան Տրդատա վաֆիր 'ասաքիր վէրիլտի քի
վարըպ էրմէնիսթանը քէնտի հիւքմիւ թահթընա ալարագ փէտէրի-
նին քիւրսիւսիւնիւ միւճէտտէտէն ինչա էյլէյէ : Տրդատ եանընտա
պուլունան վաֆիր 'ասաքիր իլէ էրմէնիսթանա վարըպ՝ քէմալը մու-
վաֆֆաղըյէթլէ էրմէնիսթանը զիրի գօմանտասընա ալտըգտան
սօնկրա՝ էրզինկեան սէմթինտէ օլան Անահիտ նամ տիշէլիլի փութա
գուրպան վէ փէշկէշ սուսուսլ՝ եանընտա պուլունան Գրիգոր Լու-
սաւորիչէ տաիսի էմի էթտի քի՝ քէնտինէ պունճա մուվաֆֆաղըյէթ
իհասն էյլէյէն օլ Կամտար փութա սէճտէ էյլէյէ : Ամմա Լուսա-

ւորիչ ճիւղանիճէ հէրնէ էմրի օլուր իսէ իճրասընա մուշթաղըր օլուսլ՝
 րուհանիյէ կէլտիքտէ սալթ քէնտի իսալիզի օլան Ալլահա իթա'ալթ
 էտէճէ յինի փէշինէն խապէր վէրիսլ՝ հաթտա ալու խուսուս իշիւն
 հէր նէ ճէզա վէրէճէք օլուր իսէ Ալլահըն իսմի շէրիֆի իշիւն հաղըր
 իտիյինի պիւա ֆիւթուր պէյան էյլէտի : Օլ տէմ Տրդատ զայէթլէ
 խըշմա կէլիսլ՝ էմր էյլէտի քի օնա էնվա'յի թիւրլիւ իսքէնճէլէր վէ-
 րէլէր : վէ հէր պիր իսքէնճէ խիթամընտա 'աճէպա նիյէթինտէն
 տէօնտիւմիւ տէյիւ Տրդատըն հուզուրունա չըգարտըզլարընտա՝
 քէնտի իմանընտա գալի օլտուղունա չօգ լէթաֆէթլի ճէվապլէր իլէ
 պէյան էյլէտի : Պիր տէֆ'ա Տրդատ անըն սըրթընա պիր թուզ գա-
 յասը եիւքլէտիսլ՝ պիր չօգ իսքէնճէ վէրտիքտէն սօնկրա 'աճէպա
 ֆիքըրինտէն տէօնտիւմիւ սիւալ էյլէտիքտէ , « Ալլահըմտան իսմիտ
 էտէրիսլ քի՝ քէնտի միւպարէք թուզու իլէ պէնիմ կիւնաւ իլէ թուզ-
 սուզ գալան եիւքէյիսի թուզլայաճագ տըր » տէյիւ ճէվապ վէրտի
 Պաշգա պիր իսքէնճէտէն սօնկրա եինէ Տրդատըն հուզուրունա չըգ-
 սըզտա շէյլէ ճէվապ վէրտի : « Պէն էվվէթլէրիսլ քի պիր ան էվվէլ
 պու թէնտէն այրըլայըմ տա սէմալի սա'ատէթէ նայիլ օլայըմ : Իմտի
 հէր նէ թիւրլիւ իսքէնճէ վէրէճէք իսէն վէր » : « Պաշգա պիր տէֆ'ա
 Տրդատ հիյպէթլի իսքէնճէլէր վէրտիքտէն սօնկրա , « Եա Գրիգոր ,
 պո՛ւ մու տուր սէնին Ալլահըն կէօրիւնմէզ իշլէրի » տէյիւ իսթիհլա
 էյլէտիքտէ , ճէվապ վէրտի քի « Կէրշէք սէյլէտին . պու տուր . գիրա
 նիճէ պիր թօսուլմ եէրէ էքիլտիյի զէման պիր զա'յիֆ նէսնէճիք օլուսլ՝
 չիւրիւր , վէ պիթտիքտէ պէյիւք պիր աղաճ կիպի օլուր իսէ , էյլէտէ
 չիմալիքի աղըրլար վէ իսքէնճէլէր սօնկրա պէյիւք շաղըղա թահ-
 վիլ օլուրլար » : Տրդատ պու ճէվապտան սօնկրա տահա զիյատէ խըշ-
 մա կէլիսլ՝ օնա աղըր իսքէնճէլէր վէրէրէք , « Եա Գրիգոր , պո՛ւ մու
 տուր տէտիյին չաղըզ » տէյիւ սիւալ էյլէտիյինտէ , « տա'սի՝
 « էվվէթ , պու տուր . գիրա պիր րէնչպէր եաղըն սըճագտա վէ սըզըն-
 թըտա եօրուլուսլ՝ թէրլէմէզ իսէ , դըշըն օթուրուսլ րահաթ էտէմէզ »
 տէտի Պուսալիհ զալթ Տրդատըն վէրտիյի ճիւմէ իսքէնճէլէր արասընտա
 տայիմա իթիգատըզ գալիսինի պէյան էտիսլ՝ տու'ալար վէ թէսպիհլէր
 էտէր խոթ . վէ քէնտինի՝ Ալլահըն իսմի շէրիֆի իշիւն իսքէնճէ չէք-
 մէք շէրէֆինէ նայիլ օլտուղունտան մութլու սայար իտի : Տայիմա
 Մուգատտէրի իլահի իւգէրինէ թէֆէքքիւր էտիսլ՝ ճիւմէ փէյղամ-
 պէրլէր վէ 'աղիգլէրին հիյպէթլի իսքէնճէլէր վէ սըզընթըլար արա-
 սընտա գուտրէթլի իլահիյէ իլէ հըֆզ օլունմալարընը խաթըրնա կէ-
 թիւրէրէք , « Եա Բապալ , պու նալայըզ գուլուն տա պու էզլիյէթլէր
 իշինտէ սանա սըզընմըշ տըր . վէ ապա գօրգմայաճագ տըր » տէր խոթի
 « Եա Յիսուս , Ալլահըն Իպնի վահիտի , սէն քի սէմայէ 'ուրուճ էթ-
 տիյին վագըթ Բէսուլլէրինէ 'Տայիմա սիգին իլէ իս՝ տէյիւ վա'տ
 էյլէյիսլ՝ անլէրէ գուլվէթ վէ ճէսարէթ վէրտին , պու նալայըզ գու-

լուծու տա գուժվելթ վէր քի շու հգիյէթլէրի կէօթիւրմէյէ գատիր օլուպ՝ իսմին նամա՛լլում օլան թայիֆէլէրտէ հիքմէթի իլահիէն պէյան օլունա, վէ չօգ էօլմէզ ճանլար գուլունուն վասիթասը իլէ թէվպէ էյլէյէլէր՝ տէյիւ տու՛ա էտէր իտի, Գրիգոր Լուսաւորիչին չէքտիյի ճիւմէ իսքէնճէլէր իքի սէնէ սիւրտիւ տէյիւ րիվայէթ օլունուր, Նիհայէթ Թ. Ի. 301 տէ Լուսաւորիչ չէքտիյի հիյպէթլի իսքէնճէլէրի վէ վա՛ղը իլէ կէրէք Տրդատա վէ կէրէք անըն թէվպալիսինէ զիյատէսի իլէ թէսիր էտիպ՝ անլէրի Խրիսթիյան տինինէ ճէլպ էյլէտի, Պունլար Լուսաւորիչի քէմալի հիւրմէթլէ գապուլ էտիպ՝ քէնտիլէրինէ րէյիսի րուհանի օլմասընը ճան ու տիլտէն մաթլուպ էյլէտիլէր, Լուսաւորիչ իք սլապտէ պէօյլէ աղըր պլր մէմուրիյէթ է կիրմէք իսթէմէսի իսէ տէ, Նիհայէթ ճէմա՛աթըն մաթլուպունու գապուլ էյլէյիպ՝ Տրդատ Թարաֆընտան թահրի օլունմուշ պլր նամէ իլէ Գայսէրի Փաթրիյի Լէւօնթիօսա կէօնտէրիլէրէք՝ օրատա էրմէնիլէրէ էրիսգօիօս թադտիս օլունտուգտան սօնկրա Գայսէրիտէն տէօնտիւյիւնտէ սայքի հէր չէհիրտէն իքի իւշ կիւնլիւք եօլ իլէրի իսթիգալինէ չըգարլար իտի, Լուսաւորիչ՝ Տարոն (Մուշ) սէմթլէրինէ կէլտիքտէ՝ օնա խապէր վէրիլտի քի պու թարաֆտա տահա իքի փութխանէ գալմըշ տըր, Օ տախի անլէրին փութլարընը ՚իտամ էտիպ՝ քիլիսէլէրէ թէպտիլ էյլէտի, վէ Խրիսթիյանլըղը անլէրէ վա՛ղ էտէր իքէն՝ ելւզ տօգսան պին քիչի գատար թէվպէ էտիպ՝ Ֆէրաթըրմաղընտա վաֆթիզ օլտուլար, Տրդատ՝ Լուսաւորիչին էրմէնիսթան սէմթլէրինէ եէթիշտիյինի իշիթտիքտէ վաֆիր խալգ իլէ իսթիգալինէ չըգտը, Լուսաւորիչ օլ պէօյիւք գալապալըղա տախի Գրիստոսու վա՛ղ էտիպ՝ թէվպէ էյլէմէլէրի վէ ՚Աղիզ թէսլիս իսմինէ վաֆթիզ օլմալարը իգթիգա իտիյինի պէյան էյլէտիքտէ՝ անլէրտէն տախի չօգլարը վաֆթիզ օլտուլար, Պունտան սօնկրա Լուսաւորիչ նամալի չօգլարը վաֆթիզ օլտուլար թէչքիլ էտէրէք հէր պլր մէքթէպլէր քիւշատ էտիպ՝ մանասթըրլար թէչքիլ էտէրէք հէր պլր իսլահաթա թէչվիգաթը տիրիզ էթմէզ իտի, Գրիգոր Լուսաւորիչ պա՛ղը քիթապլար թէլիֆ էթմիշ իսէ տէ, անլէրտէն Յաճախապատա՛ (պուլ քիթապ վահտանիյէթ վէ թէսլիսաթը իլահիյէ վէ մուգատտէրի իլահիյէ իւգէրինէ պահա էտէր) նամ քիթապ՝ վէ պլր գաշ տու՛ա վէ նասիհաթլարտան զայրի պլր չէյիմիզ եօգ տուր :

Րիվայէթ օլունուր քի՝ Թ. Ի. 318 տէ Րօմա իմքէրաթօրու Գոնսթանթինօս Խրիսթիյան տինինի գապուլ էթտիքտէ՝ Լուսաւորիչ Տրդատ իլէ պէրապէր անը թէպրիք էթմէք իշիւն Րօմայա կիթտիքլէրինտէ՝ քէմալի հիւրմէթլէ գապուլ օլունմուշլար, Լուսաւորիչ Րօմատան տէօնտիւքտէ չօգ իսլահաթլար իճրա էյլէտի իսէ տէ, խալգտան՝ զիյատէ հիւրմէթ պուլուպ զաֆիլէն քէնտինէ մաղրուրլուգ կէլր տէյիւ խալգ արասընտա տուրմայըպ՝ տաղլարտա րիյաղէթ-

քեարանէ վազթընը կէշիրիւ իտի : Պու էսնտոտէ Իգնիք 'ուսումի մէհիսի օլուպ՝ քէնտիսի օրատա հազըր պուլունմատը իսէ տէ, օղու Արիստակէս հայրապետ օրատա պուլունուպ՝ սօնկրա Իգնիք իման իզրարընը փէտէրինէ կէսթէրտիքոտէ օ տախի քէմալի հիւրմէթլէ գապուլ էյլէտի : Նիհայէթ պու սալիհ զաթ թ . Ի . 333 տէ ըյա-
զէթ քեարլըգ հալինտէ՝ տաղտա պիր աղաճ գօլուզունտա վէֆաթ էյլէմիշ պուլունտու :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Էլրօփա գըթ'ասընսա

Նորիսթիյան Էփիսգօփօսլար Րօմա մէմալիքինի խարապ էտէն Վան-
տալ վէ Կօթ վէ Հիւն թայիֆէլէրին հիւքիւմտարլարը իլէ մախսուս
'ալադա փէյտա էթտիլէր : Վանտալ թայիֆէսի Էլրօփա միլլէթլէ-
րինի տէհէթ վէ գօրգույա տիւշիւրտիւքտէն սօնկրա շէմալի Աֆրի-
գայա կէշիպ՝ հիւքիւմէթլէրինին մէրքէզինի օրատա սապիթ էտիպ՝
երինէ Րօմա մէմալիքինէ հիւճիւմ էթտիլէր : վէ ըհսմէն օլ թայիֆէ
տինի մէսիհլի գապուլ էթտի իսէ տէ , Արիօս Փըրգասընը գապուլ
էթտիլէր վէ Արիօսլու Րօմա Իմբէրաթօրու Դօնսթանթիօսուն էօր-
նէյինճէ քիլիսէի 'ուսումիէտէն օլան Նորիսթիյանլարա չօգ թէ'ատ-
տի էթտիլէր :

Թ . Ի . 439 տա Վանտալլարըն չօլ մէշհուր վէ զալիմ հիւքիւմտարը
Կէնսէրիք Բարթակինէ շէհրինի Փէթհ վէ խարապ էտիպ՝ Եաղմա
էթմիշ տիր : Բէնտի մէզհէպինտէն օլմայանլարըն 'իպատէթխանէլէ-
րինի Էա Եըգմըշ Էա մուրտար էթմիշ տիր : Թ . Ի . 439 տա Կէնսէ-
րիք Րօմա շէհրինի Փէթհ էտիպ՝ Լէօ Էփիսգօփօսուն թէսիլի ըի-
ճալարը օլմասա իտի , անը տախի խարապ վէ Եաղմա էտէր իտի :
Պունուն իւզէրինէ չօգ էսիլլէր Աֆրիգայա կէթիւրիւլաիւ , վէ
Բարթակինէ (Արիօսլու օլմայան) Էփիսգօփօսու քիլիսէ ալթուն վէ
Կիւմիշ գապլարընը Փիրուլսթ իլէ էսիլլէրէ մուգայէտ օլուպ՝ չօգ-
լարընը տախի ազճէ իլէ աղտա էտէր իտի : Օլ Էփիսգօփօս վէ-
ֆաթ էթտիքտէն սօնկրա Վանտալլար պիր տաշա պիր Էփիսգօփօս
սէշտիրմէտիլէր : Եիրմի տէօրթ սէնէ սօնկրա Զէնօ Իմբէրաթօրուն
րիճասընա ըիայէթէն Վանտալ հիւքիւմտարը Հիւնսէրիք Էփիսգօփօս

սուն ինթիխապ օլունմասընա ըուխսաթ վերտի. վէ անընլէ պերապէր Զէնօնուն մէմալիքինտէ Արիօսլուլարա միւսա'ատէ թալէպ էթմիշ տիր. էփիսգօփօսլուղա ինթիխապ օլունմուշ օլան էվկէնիօս չօգ ճէսուր վէ իմանտար վէ 'ալիմ օլուպ' Վանտալլարտան տախի իմանը հագիգիէյէ միւյէսսէր թարգ իլէ տա'վէթ էթմէքտէ օլտուղու' հիւքիւմէթին մալիւմիւ օլտուգտան սօնկրա, պիր պէօյիւք թէ'ատտի չըգարտըլար. Բիլիսէ խատէմէլէրինտէն օլարագ 4976 ատէմէր վէ սայիր միւթէպէրանտան չօգլարը Աֆրիգանըն պիր պէյապան սահրասընա նէֆի էթտիլէր. Օրայա սէվգ օլունուր իքէն օլ տէրէճէ ճէֆա չէքտիլէր քի' չօգլարը Եօտիւլէր:

Բօմա դարսլի մէմալիքինն չօգ փայը Հիւն թայիֆէսինին հիւքիւմտարը չօլ ճիհանկիր Աթթիւա թարաֆընտան ֆէթհ օլունտուգտան սօնկրա' Թունա ըրմաղընըն թարաֆըլարընտա պուլունան գատիմի նէմէ վէ Աերմանիա թայիֆէլէրի արասընա Սէվէրինօս իսմինտէ չօգ տինտար, նէֆսի թէքք վէ չալըշան պիր րահիպ' կէլմիշ տիր. Հայաթ միւթտէսինի Աւաթրիա իլէ Պալարիա սէմթլէրինտէ թէպշիր էթտիքտէն մա'տա հիւքիւմտարըլար իւղէրինէ թէսիրաթը չօգ վէ խայըրը իտիւ Բուկի թայիֆէսինին հիւքիւմտարը Կօթլարտան գօրգտուղունտա Սէվէրինօսա տանըշմըշ տըր. վէ անըն սէօղիւնիւ տինկլէր իքէն գուրթուլտու. Օլ հիւքիւմտարըն օղլու հիւքիւմէթէ նայիլ օլտուղունտա չօգ էհալի սըղընմըշ օլան Լօրիագոււմ իսմինտէ պիր չէհիր իւղէրինէ հիւճիւմ էթմէք իւղրէ իքէն' Սէվէրինօս սիւթիւն կէճէ Եօլճուլուգ էտիպ' սապահլայըն հիւքիւմտարըն օրտուսունա վարտը վէ չօգ սօղլէր իլէ անը մէրամընտան ֆէրաղաթ էթմէյէ գանտըրմըշ աըր. Պաշգա տէֆ'ալար տահա օլ ճէնք սէվիճի հիւքիւմտարըլարը սէլամէթէ չէվիրիպ' չօգ ատէմէրէ պէօյիւք պէրէքէթ օլտու. չէօյլէ քի պիր թիհլիքէտէ օլան թայիֆէ Եախօտ մէմէքէթ անըն քէնտիլէրէ կէլմէսինի րիճա էտէլլէր իտի:

Սէվէրինօս վէֆաթ էթմէք իւղրէ իքէն Բուկի թայիֆէսինին հիւքիւմտարը վէ անըն գալիմ գէվճէսինի Եանընա տա'վէթ էթմիշ, վէ օնա չօգ սէրպէսթ վէ թէքտիր էտիճի նասիհաթլար վերմիշ տիր:

Կալիխտա պուլունան թայիֆէլէրտէ տախի պա'ղը չօգ տինտար վէ դայրէթլի էփիսգօփօսլար պուրատա գիքրէ շայան տըրլար:

Աուգսէր էփիսգօփօսու Աերմանօս (Թ. Ի. 418 տէ) Պրիթանիայա պա'ղը թա'լիմաթը պաթըլէյէ գարշը չալըշմագ իչիւն տա'վէթ օլունտուղունտա' Պրիթանիալլարը' էվրօփա չէմալի վէ Եապանի թայիֆէլէր թարաֆընտան հիւճիւմ օլունուպ չօգ գօրգուտա պուլմուշ տուր. Բէնտի արգատաշը էփիսգօփօս իլէ պէրապէր օրտուլարտա տա'ղէրէրէ վա'գ էտէրէք չալըշտըլար. Պիր տէֆ'ա իքի պէօյիւք չաղլար սրասընտա տիւշմէլէրինն կէլիպ' հիւճիւմ էտէճէքէրինի

կէօրէնէք՝ Ղէրմանօս Պրիթանիալըլարա տէտի քի՝ Պէն Ալէլա-տէ տէ յիւ պալըրտըղըմտա, ճիւմէնիզ պիւրտէն պէօյիւք սէս իլէ պէօյլէ նիտա է յլէ յին»։ Պէօյլէ էթմէլէրի իւզէրինէ տաղլար սէպէրինի թէքրար-լայըպ չօղալտըր իքէն՝ տիւշմէնլէրի տէհէլէթէ տիւշիւպ՝ ֆիրար էթ-տիլէր։ Պաշգա վազըթտա Պրիթանիալըլար պու միսիլիւ գօրգուտա իքէն Ղէրմանօս տիւշմէնլէրին օրտուսունա կիտիպ՝ Ալլահըն իսմի իլէ անլէրին հիւքիւմտարընա տէօնմէյէ էֆէ էթմիշ, հիւքիւմտար տախի տինկլէյիպ՝ մէրամընը իճրա էթմէլտէն եիւզ չէվիւրտի։

Թրօա էփիսգօփօսու Լիւփօս՝ Ղէրմանօսուն ահպապը վէ ըէֆիգի օլարագ, Թ. Ի. 451 տէ կալլիայա հիւճիւմ էտէն Հիւն հիւքիւմտարը Աթթիլանըն էլինտէն քէնտի վաթանընը գուրթարտը։ Աթթիլա օլ գատար պու սալիհ ատէմէ ըիսյէթ էթտի քի՝ քէնտի իլլէրինտէ մէրամընը իճրա էթմէյէ գատիւր օլա տէյիւ անը պէրապէր կէզտի-րիւր իտի։ Վէ անը սալը վէրտիյինտէ քէնտիսի իշիւն տու՝ա էթմէ-սինի ըիճա էթտի։ Լիւփօս քէնտի վարիյէթինի ֆուգարա վէ էսիւրէր իշիւն սարֆ էտէր իտի։ Վէ պու էսիւրէրտէն պիւր մէմլէքէթ պինա էթտիրտի։

Արլ էփիսգօփօսու Քիսէրիօս պալտտէ գիքը օլունուպ՝ տէօրտիւն-ճիւ պապտա եինէ գիքը օլունաճագ իսէ տէ, պունտա տախի գիքը օլունմագ կէրէք տիւր։ Քէնտիսի Ֆրանսալի օլուպ՝ Թ. Ի. 470 տէ տիւնեայա կէլտի։ Հինի սէպալէթ ինտէ լայըզը իլէ թալիւմ վէ թէր-պլյէ օլունուպ՝ ֆուգարայա չօգ մէրհամէթլի վէ միւրիւվլէթլի իտի։ Օլ գէմանտա տինտարլըզ իշիւն էյի չէհատլէթի օլան Լէրինա մանաս-թըրընա կիթմիշ տիւր։ էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ նայիլ օլտուգ-տան սօնկրա Թ. Ի. 505 տէ քեաթիպլէրինտէն պիւրի՝ Կօթ հիւքիւմ-տարը իքինճի Ալարիքէ՝ Քիսէրիօս հագընտա իֆթիւրա էտէրէք շի-քեայէթ էթտի քի՝ օ Ալարիքէ խիյանէթ էտիպ Արլ չէհիւրինի Պուր-ղունտի հիւքիւմտարընա թէսլիւմ էթմէք իսթէր։ Վէ պունուն իւզէ-րինէ Պօրտօ չէհրինէ նէֆի օլունտու։ Օրատա տահա գիյատէ չէօհէ ըէթ քէսպ էթտի։ Քէնտի տու՝ալէրի իլէ չէհրի եանղընտան խէլաս էյլէտի։ Փիթնէ ֆէսատ փէյտա էթմէք եէրինտէ՝ էհալլի սէլա-մէթէ, իթա՝աթա վէ իթթիֆագա թահրիք էտիպ՝ նասիհաթ էտէր իտի։ Պա՝տէհու Ալարիք անը թէսլիւմէյի գիմիլէթ էտիպ՝ օնա գարը իֆթիւրա էտէն ատէմի գաթլ էթտիւրէճէք իտի, ամմա Քիսէրիօս անըն աֆվ՝ օլունմասընը իսթէտի։ էսիւրլէրէ մու՝ալէնէթ էթմէք իշիւն քիլիսէլէրին ալթուն վէ կիւմիւշիւնիւն քեաֆֆէսինի սարֆ էտիպ՝ պէօյլէ անը սարֆ էթտիւրմէք իսթէմէյէնլէրի քէնտի խէլասը ըուհանիլէրի իշիւն նանքէօր տիւրլէր տէյիւ թէքաիւր էտէր իտի։

Թէքրար Թ. Ի. 513 տէ Կօթ հիւքիւմտարը թէյօտօրիքէ՝ Քիսէրիօս հագընտա իֆթիւրա օլարագ թէչէքքի օլունտուղունտա վէ քէնտիսի մէվիւր հիւքիւմտարըն հուզուրունա իհգար օլունտուղունտա՝ անըն

մէլէք կիպի երեզիւ ու գառաւոր հիւքիւնոտարա թէսիր էթտի .քի հիչ
իսթինթագ օլունմագսըզըն անը սուչսուզ 'առոտ էյլէտի . վէ պէօյլէ
իսթիյար վէ գայ'իֆ սուէսին ու գառաւոր սըզընթը չէքտիյինէ չօգ
թէէսիւֆ էյլէտի :

Քիսէրիօս գըրգ տէօրթ սէնէ էիիսգօփիօս մէմուրիյէթինի ինրա
էթտիքտէն սօնկրա՝ եթմիչ իւչիւնհիւ եաչընտա օլարագ չօգ աղըր
խասթալըղա թուլթուլտու . վէ զիյատէսի իլէ լիայէթ վէ մուհապ-
պէթ էթմիչ օլտուղու Աւկօսթինօսուն վէֆաթը կիւնիւնտէ վէֆաթ
էթմէք իսթէր իսի . 'Լադա'ա օլ կիւն եագըն իտի . վէ Աւկօսթինօ-
սուն վէֆաթ կիւնիւնիւն էվվէլիսինտէ , եա'նի՝ Աղօսթօս 27 .
թ . ի . 542 տէ քէնտիսինի չօգ ալչագ թուլթարագ վէֆաթ էյլէտի :

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ

ՏԻԱՆԵԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱՍ ՏԸՐ

Իւջիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհի ճան ու տիլտէն գասլուլ օ-
լունտուղու հալտէ՝ փաք էօրնէք վէ ա'մալը մուգատտէսէտէ գուվ-
վէթ վէ ճէլալինի կէօսթէրմիլ տիր : Պախուսուս քիլիսէի շարդիէ վէ
ղարպիէնին չօգ մու'ալլիմէրի վէ պա'զը մէշհուր խաթուշարը տի-
յանէթի մէսիհիի խալիսէյի քէնտի 'էօմիւրլէրինտէ թէմիլ էտէր-
լէր իտի : վէ լալըզը իլէ պուշար թա պու կիւնէ գատար վիքը օ-
լունտու' չօգ բիայէթ օլունուրլար : Լաքին պու իւջիւնճիւ միւտ-
տէթտէ չօգ ատէմլէր տինի մէսիհիին գուտրէթի բուհանիէսինի
տույմաքսըզըն վէ իմանը հաքիզի նէ օլտուղունու պիլմէքսիզին՝
հիւքիւմէթին բէսմի տինի օլան տինի մէսիհիի' մէնֆաա'թը գաթիէլէ-
րի իշիւն միւրայըլըզ իլէ գապուլ էթտիլլէր : Պուշար նէ քիլիսէի
մէսիհիէյէ պէրէքէթ կէթիլտիլլէր , նէ տէ քէնտիլլէրինէ պէրէքէթի
բուհանիէյի քէսպ էթտիլլէր :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐԸՆ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷԹՄԷԼԵՐԻՆԷ ՏԱԻՐ

ԷՎԷԼ էմիրտէ տինտար ատէմլէր՝ հիւքիւմէթին տինի մէսիհի իւ-
զէրինէ օլան հիմայէսի իլէ պէրապէր մէյտան պուլմուշ օլան 'ումու-
մի տիւնեալիլիք վէ միւրայըլըգտան իքրաշ էտէրէք անլէրէ չա-
րէ պուլամայըլ՝ հիշ տէյիլ իսէ քէնտիլլէրինէ թէճրիւպէտէն հըֆզ է-
տիս՝ պիւթիւն 'էօմիւրլէրինի եալընըզ բուհանի շէյլէրէ վէ Սլահ

Իշխն սարֆ էթմէք միւրատընտա օլարադ՝ ֆադիրլիքտէ վէ պա՛զը
 Կէֆ՝ա այրըճա օթուրուպ՝ դուտրէթ , վարկէթ վէ վազըթլարընը
 տու՛տլարա վէ խայրաթա վադֆ էտէրլէր խտի : Հէր նէ գատար
 պէօլէ րկյադէթքեարլըդ տինի մէսիհինին մաթլուպթընը նօգսան
 անղլամագտան նէչէթ էտէր խտէ տէ , եինէ էվէլա պու րկյադէթ-
 քեարլըղա մէյլ էտէնլէրին Ֆըսլալը մէմուսէ օլտուղունտուն
 մանասթըրլարըն հասըլաթը իլք տէհրլէրտէ չօդ տէֆալար խայրը
 խտի :

1. Շարգ Թարաֆընսա պուլունան րկյադէթքեարլըդ վէ մանասթըրլար :

Իւշխնճիւ միւտտէթտէ րկյադէթքեարլըդ՝ չարգ թարաֆընտա՛
 դարպ թարաֆընտան վկատէ ի՛ թիպար պուլունէ տուր . վէ տէօր-
 տիւնճիւ վէ պէշինճի միւտտէթլէրտէ դարպ թարաֆընտա չօդ վէ
 ֆարգլը ուսուլ իւզէրինէ մէպնի օլարադ մանասթըրլար պինա վէ
 թէչքիլ օլունտուլար :

Էվէլէթի վէ էն մէչհուր Խրիսթիյան միւնզէվլէրտէն (ճգնաւոր)
 պիրինճիսի մըսըրը Անթօնիօս խտի : Պու առէմ իքինճի միւտտէթ-
 տէ տօղլունչ վէ 104 ինճիւ եաշընտա օլարադ՝ Թ . Ի . 336 տա վէ-
 ֆաթ էթմիշ տիր :

Պու առէմ հինի սէպալվէթինտէ պաշգա չօճուղլար կիպի օյուն
 օյնամագլա վադթընը սարֆ էթմէք խթէմէյիպ՝ օն սէքիդ եաշընտա
 օլարադ էօքսիւզ պրադըլըդ : Տահա կէնճ իքէն՝ իպատէթի՝ ումուսիէ
 սըրատընտա ֆրիստուսուն եանընա կէլէն գէնկին ճիվանըն նազլլիյէ-
 թինին օգուենտուղունու տինկլէտիյինտէ օլ տէրէճէ թէսիր օլունտու
 քի՝ էվաքընը ֆիւրուսթ իլէ հէմ շէհրլէրինէ թէվզի՝ էտիպ՝ պաշգա
 վարկէթի նէ գատար պուլունտու խտէ ֆուգարայա թէվզի՝ էթմիշ
 տիր : Պատէհու քէնտի մէմէքէթինին գուրպինաէ միւնզէվի կիպի
 վադթընը կէշիրիյօր իքէն՝ քէնտի թէճրիւպէի տէրունիէսինտէ էօյ-
 լէ խայալաթ վէ պէլքի իղվալարա տիւշար օլմուշ տուր քի պիր մա-
 դարայա չէքլտի . վէ եինէ օրատա թէճրիւպէ վէ իղվալարաան գուր-
 թուլմատը : Շէյթանը վէ քէնտի ֆէսատ գալպինի օրատա տախի
 պուլուու : Պիրիսի օնու պիր կիւն պայըլըշ պուլուու , վէ մէմէքէ-
 թինէ կէթիրիպ սաղաթտը : Պա՛տէհու պիր գուլէնին վիրանէսինտէ
 եիկիրմի ոչնէ օթուրուու : օրատա մա՛լիւմաթ վէ թէճրիւպէի բու-
 հանիէ խուսուսաթընտա չօդ իլէրլէմիշ , վէ պաշգալարըն բիճալա-
 րընա բիպէթէն եանընա կէլէնլէրէ թա՛լիմաթը բուհանիէյի թա՛լիմ
 էտէր խտի : Լաքին վադթըն միւրիւրիւնտէ թա՛լիմ իշխն վէ անըն

Ֆէվզէլ 'ատէ թէրքի նէֆս իլէ տիյանէթինի րէյ իւլ 'այն պիլմէք իչին եանընա կէլէնէրին 'ատէտի օլ դատար չօգ օլմուշ տուր քի՝ տահա իրագ վէ տաղարտա օլան մահալլէրէ ֆիրար էթմէյէ մէճ-պուր օլտու. վէ եինէ քէնտինէ կէլէնէրի թա'լիւմ վէ նասիհաթ էթմէքլէ 'էօմրիւնիւ կէչիրտի. Պա'զը տէֆ'ա, մէսէլա՝ սօն թէ'ատ-տի վազթընտա շէհրլէրէ կէլիւ՝ մահպուս վէ իսքէնճէ շէքէնէրի եիւրէքլէնտիրի իտի. վէ քիմսէ օնա էլ տօգանմաղա ճէսարէթ է-տէմէզ իտի. ի խթիյարլանտըգճա պէյն էն նաս անըն շէօհրէթ վէ րիայէթի արթմագտա իտի. Օգուսուշ առէմէր պիլէ եանընա կի-տէրլէր իտի. Մաթէմ շէքէնէրէ թէսէլի վէրիւ՝ կիւճէնմիշ օլան ա-տէմէրի պիրիսիլի իլէ պարըշտըրըր վէ պա'զէն խասթա օլանլարը տու'ալէրի իլէ սաղալտըր իտի. քէմալի սէլամէթ վէ մէսրուրլէթ իլէ սա'ատէթ վէ խթիրահաթը պագիէյէ փիլլիյիստէ կէչմիշ տիր.

Անթօնիօսուն էօրնէյինճէ փէք չօգ առէմէր մէտէնլէթտէն շէ-քիլիւ՝ միւնգէվիլէր օլտուլար. Մըսըրըն տաղիսթան սէմթլէրի միւն-գէվիլէր իլէ տօլու օլտու. Սիւրիյանըն Կազա սահրասընտա տախի չօգ միւնգէվիլէր պուլունտու. Պու միւնգէվիլէրին 'ատէտի արթ-տըգճա՝ պիրիքտէ օթուրմաղա պաշատըլար. Մըսըրը ֓ադօմիօս էվլէլա պուշլարա հիյէթ վէ ուսուլ վէրմիշ տիր. շէօյլէ քի նիլ ըր-մաղընտա պուլունան թապէննա խամինտէ պիր առատա 7000 միւն-գէվիլէր ճէմ՝ էթտի. վէ պիր տէհր միւտտէթինտէ անլէրին 'ատէտի 50,000 է պալիղ օլմուշ տուր.

Մանասթըրլարըն պաշանմասը պուշտան նէշէթ էթտի. տէօր-տիւնճիւ տէհրին իպթիտալարընտա րիյագէթքեարլըզ վէ միւնգէ-վիլիք խուսուսունտա քիլիսէի շարգիէտէ օլ տէրէճէ դայրէթ օլտու, վէ րիյագէթքեարլար իլէ միւնգէվիլէր օլ դատար քէսրէթ իւզըրէ պու-լունմագտա իտի քի հիւքիւմէթէ՝ զիյան սէպէպի օլտուղունտան՝ Վալէնս իմրէրաթօր թ. ի. 365 տէ թէնպէլիքտէն վէ հիւքիւմէթէ օլան ֆարիզէի վիմէթինտէն գուրթուրմագ մէրամընտա օլան միւն-գէվիլէր՝ րիյագէթքեար րուհիպլէրին ճէմա'աթընտան իխրաճ օլու-նալար տէյիւ պիր գանուլ իլան էթտի.

Բիլիսէ իչինտէ պու եէնի իհտաս օլունան րիյագէթքեար մէյլ ու սէվտասը չօգ դարարս էպէպի օլտու. «Եալընըզ է'ան էլէ խէլաս օլուր» վէ «է'անը հաֆէթի մութլագա մուհապպէթ եօլու իլէ էշլէր» թա'լիմաթը պու եէնի մէյլ իլէ իպթալ օլունուպ՝ րիյագէթքեարլար քէնտի թէրէ նէֆէ էթմէլէրինի՝ նէֆսի էմարէյէ զալիպ օլմագլըզ դանն էտիպ՝ տիւն-եատան վէ ինսանլարըն իւնսիւյէթինտէն շէքիւմէլէրինի տիւնեայա եէնմէքլիք, վէ վիւճիւտէրինէ էթտիքլէրի ճէֆայը՝ շէյթանը տէֆ՝ էթմէքլիք խայալ էթտիքլէրինտէ, տիյանէթի քեամիլէյէ նայիլ օլտուգ տէյիւ մաղրուր վէ միւթէքէպալիր օլտուլար. Պէօյլէճէ թապի'աթը ինսանիէյէ վէ շէրի'աթը իւհիէյէ մուղայիր թարղ իլէ գուտսիլէթի

դեամիւնէյէ նայիլ օլմագ իւմիւտիւնտէ օլարագ պա՛ղը միւնդէվիւէր
Փալէսթինի Վալէնս վէ Իսքէնտէրիէլի Հէրօն վէ Փթօլմէօս կիպի
հատտսըզ մաղորուրիւթի ըուհանիյէլէրինտէն տիվանէլիյէ տիւշիւպ
սօնկրա՛ աղը պաշընտա օլմայարագ նէֆսանի չէհվէթլէրէ հսիր թու-
թուլտուլար :

Թագրիպէն Թ. Ի. 360 տա Մէսօփօթամիատա էվիթիթի իսմինտէ
պիր թագըմ ավարա կէզէն վէ չէրի՛աթը իլահիէի ավազիյէ պօյուն-
տուրուղունտան ազատ օլուպ՝ տօղրուտան տօղրույա Րուհիւլ Գուտս
թարաֆընտան տէլալէթ օլունմալարը իտտա՛ասընտա օլարագ՝ ըիյա-
ղէթքեարլար զուհուր էթմիլէր : Անլէրին գիւլիւմիւնճէ էլ կէօրմէք
պէնէյա միւթա՛լիզ վէ ըուհանիէթէ մուսալիֆ օլտուղունտան քէն-
տիլէրճէ կիւնահ տըր : վէ Բիլիսէ հսրարընա, եա՛նի՛ վաֆթիլզ վէ
թա՛ամը մուգատտէս այնլարընա ըիայէթ էթմէյիպ՝ քէնտի ըուհա-
րընտա տայիմա տու՛ա էթմէք քիֆայէթ էտէր հէմ քէմալիյէթ տիր
տէյիւ գիւլիւմ էտէրլէր իտի :

Թ. Ի. 355 տէն սօնկրա Մէվասթա (Սըվազ) էփիսգօփօսու էվս-
թաթիօս օլ տէրէճէ ըիյաղէթքեարլըզա եիւզ վէրտի քի իշտէն պէրի
վէ իւնսիւյէթի ինսանիէտէն խալի օլարագ վագըթլարընը սարֆ էթ-
մէլէ քէմալիյէթէ նայիլ օլմագ իւմիւտիւնտէ չօգ խզմէթճիլէր՝
էֆէնտիլէրինի, գօճալար՝ գէվճէլէրինի, գէվճէլէր՝ գօճալարընը վէ
վալիտէլէր քէնտի էվատարընը թէրք էթմիլէր տիր : Պունուն կիպի
քէօթիւլիւքլէրէ պիր չարէ պուլմագ մէրամընտա Գարա տէնիզին
ճէնուպի սահիլինտէն իշէրի օլան կանկրա չհրինտէ վուգու՝ պու-
լան պիր Սինօտ մէճիսի պա՛ղը դարարլար վէրտիլէր : Ըիյաղէթքեար-
լըզ հատտէն զիյատէ վէ զարարլը պիր եօլ իլէ գուվվէթ վէ չէօհրէթ
պուլմասըն տէյիւ, տէօրտիւնճիւ տէհրին սօն նըսֆընտա պուլու-
նան մէշուր էփիսգօփօսլար՝ պախուսուս Գայսէրի էփիսգօփօսու
պէօյիւք Վասիլ՝ պու ըիյաղէթքեարլըզա նիզամ գօմագ իշիւն չալըշ-
տըլար : Միւնդէվի օթուրմագտան իսէ, ըիյաղէթքեարանէ ՚էօմը կէ-
շիրմէք իսթէյէնլէր պէօյիւք էպնիէտէ նիզամմամէլէրին հիւքմիւ իլէ
վէ մէմուրլարըն նազարէթի իլէ օթուրտուլար : Պուրատա հէր քէս
պիր մըզտար էլիլէմէյէ մէճպուր օլուպ՝ գազանտըլը ազճէ մանաս-
թըրըն խազնէսիւնէ կէշէր իտի : Պէօյլէ նիզամլարտան նէշէթ էտէն
մէնֆա՛աթ չօգ իտի : Մըսըրտա մուգիւմ Փալիւսիյու մանասթըրըն-
տա օլան Նիլուս վէ Իսատօր կիպի մէշուր, տինտար վէ ՚ալիւմ բա-
հիպլէր Բիթապը շէրիֆին թէֆսիլի իշիւն վէ՛ ումումի էհալինին թա՛-
լիմաթը ըուհանիէտէ քէսպի մա՛լիւմաթ էթմէլէրի իշիւն չալըշտըլար :

Մանասթըրլարտա չօճուգլարըն թա՛լիւմ վէ թէրպիէսի իշիւն մէտ-
րէսէլէր աջըտը. քիլիսէ խատէմէլէրի մանասթըրլարտա թա՛լիւմ օ-
լունտուլար. Փագիլիլէր վէ եօճուլար մանասթըրլարըն խազնէլէրին-
տէն ի՛անէ պուլտուլար :

Պօլէճէ տէօրտիւնճիւ տէհրտէ իբի թիւրլիւ ըրյազէթֆեարլըզ գուհուր էթմիշ տիր : էվվէլա՝ Բաշլէվէր, եա՛նի՝ այրըճա վէ պէյապան եէրլէրտէ օթուրուստա իշտէն կիւճտէն վազ կէչէնլէր : Վէ սանիէն՝ պիւրլիքտէ նիզամ ալթընտա պէօյիւք էպնիէտէ, եա՛նի մանասթըրլարտա օթուրուստա տա իշ իլէ մէշղուլ վէ պաշգալարըն էյիլլի իչիւն չալըշանլար :

Էվվէլէրլէրտէն Անթօնիօստան սօնկրա էն մէշհուրու Անթաքիալը Սիմէօն իտի : Պու առէմ թագրիպէն Թ. Ի. 420 տէն սօնկրա օթուզ սէնէ միւտտէթի դատար՝ 25 արշըն եիւքսէքլիյիտէ պիր տիրէք պաշընա չըզըսլ՝ վէ օրատա տէվամ իւզէրէ գալըսլ՝ եանընա կէլէն ճէմա՝աթըրա վա՛ղ էտէր իտի : Իքինճի գըսմտան էն մէշհուրու Ա. քիմիթի (եա՛նի՝ Ույգուսուզ) թուհպանլար ի՛թիպար օլունտուլար, զիրա անլէրին իպատէթի կէճէտէ վուզու՝ պուլուր իտի : Թ. Ի. 453 տէ պունլար իչիւն չօք մէշհուր էպնիէլէր՝ Իսթամպուլտա Բօմալը չուրա մէճլիս՝ ազասը Սթիւտիօս թարաֆընտան պինա օլունտուլ : Էվվէլէր գըսմ ըրյազէթֆեարլարտան պիր թագըմ Մըսըրտա՝ Սարապաիթէս, վէ Սիւրիատա Բէմօպօթ թա՛սլիր օլունան իքիշըր, պէշէր, օնար պիւրլիքտէ օթուրան միւնգէվիլէր վար իտի : Պունլար սալիֆ իւզ գիքը նիզամ վէ ուսուլա մուխալիֆ գալըրլար :

2. Հարպ Թարաֆընտա պուլունան ըրյազէթֆեարլըզ հազգընտա :

Պալատէ զիքը օլունտուղու կիպի իւչիւնճիւ միւտտէթտէ ըրյազէթֆեարլըզ վէ մանասթըրլար զարպ թարաֆընտա տահա օլ դատար չէօհրէթ պուլմամըշտըր :

Շարգ թարաֆընտա ըրյազէթֆեարլըզա մէյլ վէ ոէվտա՝ Խրիսթիյանլար արասընտա գատիմտէն պուլունտուլ իսէ տէ, զարպ թարաֆընտա պունուն՝ աքսիսի վազի՝ օլուպ՝ եալընըզ մէշհուր մու՛տլ լիմէրին նուֆուզու իլէ վէ օտա անճազ տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ խալը թէսիրաթ հուսուլա կէթիւրէրէք մանասթըրլար մէյտան վէ ի՛թիպար պուլտուլ : Իսքէնտէրիէլի Աթանաս Թ. Ի. 356 վէ 358 տէ Կալլիատամէնֆի օլտուղունտալաթինճէյէ թէրճիւմէ օլունմագ իւզէրէ Անթօնիօսուն ահվալ վէ ա՛մալընը պիր քիթաստա նագլ էթտի : Անտէն սօնկրա պաշգա մէշհուր զարպի էփիսգօփօսլար ըրյազէթֆեարլըզա եիւզ վէրուլէր. մէսէլա՝ Ամպուրօսիօս, Հէրօնիմօս, Աւիօսթինօս, Թուր էփիսգօփօսու Մարթին, Դոստիյան տախի թագրիպէն Թ. Ի. 440 տա Մարտիլիատա իքի մանասթըր պինա էթտի, վէ մանասթըրլար հազգընտա իքի քիթասլ թէլիֆ էթտի. օլ մանասթըրլար սօնկրա չօք չէօհրէթ քէսպ էթտիլլի : Փազաթ սլիւ առէմին նուֆու-

զուս վէ չալըշմար օլմասա խտի, զարպ թարաֆընտա իլէրիլէմէզ խտի. օլատէմ իթալիալը (Ումպրիա գըթ'ասընատն) օլուպ' իսմի Պէնէտիքթ թօս խտի, Թ. Ի. 480 տէ թէվէլլիտ էտիպ' Թ. Ի. 543 տէ վէֆաթ էթտի: Տահա սէպավէթինտէ իքէն Բօմատա թէրպիյէ վէ էյիճէ թա'լիմ օլունմուշ տուր: Օրատա պուլունան ախլազը մէքուհէյի միւշահէտէ էտիպ' իւշ սէնէ գաւտար պիր եապան եէրտէ միւնգէվի օլարագ օթուրտու. օլգէման պա'զը չօպանլար անը պուլուպ քէնտիլէր վէ պաշգալար տա'խի օնա չօգ ըրպէթ էթմէյէ պաշլատըլար. վէ պիր մանասթըրըն նազիրի օլմագ իւգէրէ ինթիլսապ օլունտու: Ամմա մանասթըրտա պուլունան բահիպլէրին զայրի մէշրու' ախլագ վէ հարէքէթլէրինի չէքէմէյէրէք, եինէ էվլէլքի եապան եէրինէ չէքիլտի: Պունուն իւգէրինէ հէր մա'գուլէ ատէմլէր տնտէն թա'լիմ օլունմագ իւգրէ եանընա կէլիլլէր տիր: Պունլարը թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթտիքանէն սօնիրա օն իքի եէնի մանասթըրա թաղսիմ էթտիլէր, Թ. Ի. 529 տա սօնիրատան զայէթլէ մէշհուր օլան «Գասինօ տաղը» մանասթըրը պինա էթտի: Անըն ուսուլ վէ նիզամլարընա կէօրէ պիր ատէմ րուհպանլար ճէմա'թընա րէսմէն գապուլ օլունմագ իւշին պէր պէն գատար թէճրիւպէ ալթընտա գալմալը տըր. վէ հէր րուհպան տայիմա մանասթըրտա օթուրուպ' նազիրինէ Բրիստոսուն վէքիլի տէյիւ հէր խուսուստա իթա'թ էթմէք' վէ նիզամլարը հըֆօգ էթմէք իւգէրէ եէմին էթմէյէ մէճպուր օլտու. հէր րուհպան տա'խի պիր մըգտար էշ իլլէմէյէ վէ հէմ պիր մըգտար րուհանի թա'լիմա թտա տէրպլէր միւթալ'ա էթմէյէ մէճպուր օլտու. հէմ Պէնիտիքթօս չօճուգլարը թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթտիլմէքլէ պլէրապլէր' րուհպանլարընը տահա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէմիշ օլանլարա հայաթ միւթտէսինի թէպլէր էթմէյէ կէօնտէրմիշ տիր: Գասիօտօրօս իսմինտէ պիր քիպար Կօթ Թ. Ի. 558 տէ Պէնէտիքթօսուն պիր մանասթըրընա կիրիպ' զէվալ պուլմագտա օլան 'ուլում վէ մուարիֆի րուհպանլարա թահսիլ էթտիրմէյէ չալըշտը քի' քիլիսէի մէսիհիէյէ մէնֆա'թլը օլա: Պէնէտիքթօսուն նիզամլարը Կալլիա վէ Սպանիա վէ սայիր տիյարլարտա տա'խի գապուլ օլունտուլար:

Հէր նէ գատար իրիսթիյան մու'ալլիմլէրինին էքսէրիսի ըլյաղէթքեարլըզա եիւզ վէրտիլէր իսէ տէ, պա'զըլար պունտա տիյանէթին քէմալլիէթինի տէյիլ, անճագ պիր թարաֆընը կէօրիւպ' սօնիրատան պուլ մէյլ վէ սէվտատան մէյտանա կէլէճէք օլան գարարլարը իմա վէ թէֆհիմ էթտիլէր: Ախլագը մէսիհիյէնին պուլ վէճհ իլէ իսլահ վէ թաթհիր օլունամայաճաղընը կէօթէրտիլէր:

Սալիֆ իւզ գիքը Կանկըրու մէճլիսի պիլքիւլլիյէ' ըլյաղէթքեարլըզ վէ մանասթըրլարը րէտա էթմէքսիլին' իզտիվաճ հալինի իրիսթիյանա ապլա եաղըշմաղ տէյիւ իսթիհզա էտէնլէրէ, իրիսթիյանըն էմլագ վէ էմլալը տիւնեապիլէսի օլմամալը տէյէնլէրէ վէ թա'ալը

մուգատտէսի էվլի պիր ատէմին էլինտէն հիչ ալմայանլարա գարչը բրօթէսթօ էթտիլէր ։ Տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունա տօղրու Բօմալը Հէլվէտիօս վէ Սարտիգա էփիսգօփօսու Պօնօսօս րկյաղէթքեարլըղա վէ քիլիսէ խատէմէլէրինին էվէնմէմէսի Դատէթինէ վէ Մարիամա վէրիլէն Ֆէվգէլ Կատէ րիայէթէ մուխալիֆ օլարագ քէնսի էֆքեարընը պէյան էթտիլէր ։ Պունլար իլէ հէմէֆքեար վէտահա վիյատէ Կալիմ վէ շէօհրէթլի օլարագ Բօմալը րահիպ Հօվինիանօս թագրիպէն Թ. Ի. 388 տէ րկյաղէթքեարլըղ իլէ օնա միւթալիգ օլան էվէնմէմէք զիւյլումիւ վէ խայր Կամէլլէրին սէվապը կիպի ճիւմլէ վիւյլումէրէ գարչը Կալադ վէ քէմալլէթի մէսիհիէնին թէրս անկլաշըլմօսընտան նէշէթ էտէր վէ իման իլէ Կամալ խայրիէնին Կալագաի հաղիգիէսինի իպթալ էտէր տէյիւ չօգ գուվէթ իլէ էֆքեարընը պէյան էթմիշ տիր. Փագաթ անըն իսթիմալ էթտիլի Կալգը իսթիլահաթտան տօլայը , մէսէլա՝ « Դալլի եէնիտէն տօղմուշ ատէմ արթըգ կիւնահ իշլէյէմէլ » , թա՛լիմաթը խարիճէյի թա՛լիմ էթմիշ տէյիւ էվվէլա Բօմա էփիսգօփօսու Սիրիքիօս վէ սօնկրա Միլտն էփիսգօփօսու Ամպրօսիօս թարաֆընտան քիլիսէ իլհագլըղընտան գաթ՝ օլունուր ։

Հէրօնիմօս տալի Թ. Ի. 392 տէ անըն թա՛լիմաթը իւզէրինէ չօգ շիտտէթ իլէ պիր րէսալէտէ հիւճիւմէթմիշ տիր ։ Կալլիալը Նրէց Վիկիլանթիօս տալի թագրիպէն Թ. Ի. 404 տէ Պարքէլօնատա Հօվինիանօսուն պէյան էթմիշ օլտուղու մէպտէլէրի գապուլ վէ թա՛լիմ էթտի իսէ , եինէ Հէրօնիմօս օնա գարչը պիր րէսալէ եաղմը տըր . լաքին Աւկօսթինօս՝ Հէրօնիմօսուն Հօվինիանօսա գարչը պէյան էթտիլի Կալգը զիւյլումէրի իֆրաթ տէրէճէսինէ վարմը տէյիւ քէնտիսի գապուլ էտէմէտիլինի պէյան էթտի ։

3 'Իպատէթխանէլէր հազզընսա :

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհի՝ Րօմա հիւքիւմէթինին տինի
րէսմի օլտուգտան սօնկրա, վէ քիլիսէլէրէ խազնէի շահանէլէրտէն ի-
անէ օլտուգտան սօնկրա՝ ճէսիմ, ճէլիլ վէ չօգ միւպէյյէն գըլընմըշ
'իպատէթխանէլէր իմար օլունուր խտի, Հալա Խրիսթիյանլարըն պի-
նա էթտիքէրի 'իպատէթխանէլէրին րէսմինտէ պինա էտէրէր ի-
տի . եա'նի՝ ճէմա'աթը ապիէնին մէվգի'սինին խարիճինտէ Եհուտի-
լէր իլէ վուլթիէրէսթլէրին տուրուպ' տինիլէյէպիլտիքէրի եէր , վէ
մէվգի'ի մէզպուրուն իշէրիսինտէ քիլիսէ խատէմէլէրինինմուգատտէս
մէվգի'սի եա'իլըրըր խտի : Պու միւտտէթին իպթիտասընտա , եա'նի՝
տէօրտիւնճիւ տէհրտէ՝ 'իպատէթխանէլէրտէ սուրէթ վէ միւշապէ-
հէթլէր 'ապիտլէրի 'իպատէթէ թահրիք վէ ճահլիլէրի թա'լիմ էթ-
մէք մէրամընտա օլարագ խթի'մալ էթմէք ոււմումի պիր 'ատէթ օլ-
մուշ տուր : Պէօյիւք Քօնսթանթինօսուն հէմէլրէսի Քօնսթանթիա՝
Գայսէրիլի Էւսէպիօստան Քրիստոսուն պիր սուրէթինի խթէտլյին-
տէ Էւսէպիօս օնա նասիհաթ իթտի քի՝ էլ իլէ եա'իլըմըշ պիր սու-
րէթ խթէմէյիպ՝ Ինճիլ թահրիւթընտան քէնտի գալպինտէ տահա
'ալա պիր միւշապէհէթ թէշքիլ էտէ :

Վէ Գըպըրըն Սալամիա շէհրին Էյիսգօփօսու իսթիյար Էփիֆա-
նիօս տէօրտիւնճիւ տէհրին սօնունտա Փալէսթինտէ օլան պիր քիլի-
սէտէ պուլտուղու պիր սուրէթի , « Պէօյլէ շէյլէրի խթի'մալ էթմէք
շէրի'աթը իլահիէյէ մուգալիր տիր » տէյէրէք քէնտի Էլլէրի իլէ չը-
գարմըշ տըր :

Պու միւտտէթտէ հաշ իշարէթինի 'իպատէթտէ գուլանմագ 'ու-
մումի պիր 'ատէթ օլուպ' հաշըն րէսմինի տախի , վէ տէօրտիւնճիւ
տէհրտէն սօնկրա հաշ իւզէրինտէ օլան Քրիստոսուն սուրէթինի
'իպատէթխանէլէրտէ տէրճ էթմէք 'ատէթ օլմուշ տուր :

3. Մուգասսէս կիւնլէր հազզընսա :

Իւչիւնճիւ միւտտէթտէ Կիրակի կիւնիւնտէ իշտէն կիւճտէն Փէ-
րաղաթ էթմէք քիլիսէճէ վէ հէմ տէ հիւքիւմէթճէ պիր գանուն օլ-
տու . Խրիսթիանլար արասընտա պէօյլէ Կիրակի կիւնիւ հըֆլ էթ-
մէք 'ապիլէ 'ոււմումիէ օլտու իսէ տէ , թագըրպէն թ . ի . 360 տա
Լալթթէքիտա վուգու՝ պուլան մէճլիսին գարարընա կէօրէ գանուն
օլմուշ տուր . վէ հիւքիւմէթին թ . ի . 386 վէ 425 տէ իլան էթտի-

յի դանուան կէօրէ՝ ճէմի՝ մասլահաթը տիւնեալիյէ նէհի օլուն-
տու :

Պէօյիւք Փասգալիառան էվվէլ գըրգ կիւն միւտտէթի օրուճ իլէ վէ
թէօլպէ իլէ կէշիրմէք՝ աստէթ օլտու : Փասգալէա իքիյէ թազսիմ օլուն-
տու : Քրիստոսուն՝ ալէնէն երուշալիմէ կիրմէսինի գիքր էթմէք ի-
շիւն էվվէլքի կիրակի հըֆզ օլունուր իտի : Անտէն թա հաֆթանըն
սօնունասաք պիւթիւն վաղըթ քէմալի հիւրմէթ իլէ հըֆզ օլունուր
իտի : Իշտէն կիւնտէն ֆէրաղաթ էտիպ՝ հէր մասլահաթը տիւնեէվի-
էյէ մէյտան վէրմէյէրէք փէրհիզ իլէ, սապահ վէ ազշամ իպաստէթի
փլէ վէ խայրաթըն իճրասը իլէ հաֆթայը կէշիրիրէր իտի : Փէրշէմ-
պէ կիւնիւ փէրհիզ թուրմայարադ՝ թա՝ամը մուգատտէս այնինի
իճրա էտէրէր իտի : Ճիւմ՝ա կիւնիւ, հաֆթանըն ալթընճը կիւնիւ,
չօգ տիգզաթ իլէ օրուճ թուրմուլարադ հըֆզ օլունուր իտի : Եէ-
տինճի կիւն վաֆթիզ իշիւն չօգ միւթ էպէր թուրմուլուր իտի : Վաֆ-
թիզ օլունանլար պէյազ էլալիսէ իլէ կիյինմիշ օլարադ չըգարլար իտի :
Վէ շէհիրէր քիւլլիյէթլի չօգ գանալիլէր իլէ տօնանըլար իտի : Օլ
կէճէ ճիւմէսի իպատէթլանէլէրէ գանալիլէր էլլէրինտէ օլարադ կէ-
լիպ՝ իլահիլէր թէրէնիւմ էթմէք, տուա էթմէք, Քիթապը շէրիֆի
օգումադ վէ վա՛ղար տինլէմէք իլէ Փասգալիա սապահըն պէքէրէր
իտի :

Սապահ օլունճա պիրի պիրինի չօգ մահգուղիյէթ իլէ թէպրիւք է-
տիպ՝ անտէն միւպաշիրէթ էտէն հաֆթա Փասգալիանըն իքինճի
գըմը օլուպ՝ պիր էօրթու վէ գիյաֆէթի՝ ազիմէ իթիպար օլունուր
իտի : Էրթէսի կիրակի կիւնիւ եէնի վաֆթիզ օլունանլար պէյազ էլ-
պիսէլէրինի պրազըրլար իտի, վէ էփիսգօփօս թարաֆընտան պիր
նասիհաթը մախսուսէ տինկէտիքտէն սօնկրա քիլիսէ իլհազլըղընա
քեամիլէն գապուլ օլունուրլար իտի :

Իքինճի միւտտէթտէ Փասգալիանըն վաֆթը խուսուսունտա պու-
լունան միւճատէլէ էվվէլա թ. Ի. 314 տէ Արլ Սինօտ մէճիսին գա-
րարը իլէ վէ սօնկրա Իզնիք՝ «ճո» մէճիսինին գարարը իլէ թէսվիյէ
օլունուպ Եհ«աթիլէրէ» թարիլսինէ, պիր քիւշիւք խարիճի ֆարգտան
մա՝տա, արթըզ րիայէթ օլունմատը : Ֆազաթ Բաբի հիսապը՝ շարգ-
տա վէ զարպտա ֆարգը օլտուղու իշիւն պու կիւնէ գասար պէ
կէն հըֆզ օլունմայօր :

Ի« Իւ Խաճէյն, եա՛նի՝ փէնթէգօսթա, Փասգալիառան էլլի կիւն
սօնկրա Բուճ իւլ Գուստուն նիւզուլու գիքրի իշիւն՝ ումուճէն վէ
տիգզաթլըճա հըֆզ օլունուպ՝ Փասգալիա իլէ Իա իւլ խամմէյնին
պէյնինտէ օլան պիւթիւն միւտտէթ մուգատտէս էյամտէյիւ հըֆզ
օլունուպ՝ «Րէսուլլէրին Ա՛մալը» իպատէթի՝ ումուճիլտէ օգուճուր
իտի : վէ թ. Ի. 423 տէ հիւքիւմէթին գանունու իլէ սէրկիլէր վէ
՝ումուճի օլունլար եասադ օլտու :

Պու էլլի կիւն իշինտէ՝ Բրիստոսուն սէմայէ՝ ուրուճ էթտիյի կիւն մախսուսէն հըֆղ օլունուր խտի

Պու իւշիւնճիւ միւտտէթտէ Բրիստոսուն վէլտտէթի կիւնիւ էվվէ-
լա քիլիսէի զարպիտէ վէ սօնկրա՝ ումուսէն հըֆղ օլունուր խտի :
Բրիստոսուն վէլտտէթի նէ կիւնտէ վուգու՝ պուլտուղու շիւպէտէն
խալի օլարադ մա՛լիւմիւմիւզ օլմաւըղընտան՝ մախսուս պիր կիւն ին-
թիխապ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար , վէ սայքի իթթիֆադ իւզէրէ
Դէկտեմբերին 23 ինճի կիւնիւ սէշիւմիշ տիր :

Նէ սէպէպտէն օլ կիւն սէշիւտիյի իւզէրինէ իսթիլաֆ օլ դաւտար
չօգ տուր քի՝ սէպէպիւնի մէճկուլ պրադմաղա մէճպուր իզ . Պու կիւ-
նիւ հըֆղ էթմէք անճադ Թ . Ի . 376 տան սօնկրա Անթաքիատա վէ
431 տէն սօնկրա Մըսքրտա՝ առէթ օլմուշ տուր : Պու իւշիւնճիւ
միւտտէթտէ տախի Բրիստոսուն վաֆթիզ կիւնիւ՝ « Էլիֆանիա » ,
եա՛նի՝ Բուհ իւլ Գուտսուն կէլմէսի իլէ Սնըն Ալլահ թարաֆընտան
'ալէնէն թաստիզ օլունմասը էվվէլա զարպ թարաֆընտա վէ սօնկրա
չարգ թարաֆընտա տախի մուգատտէս կիւն տէյիւ հըֆղ օլունուր
խտի : Պու կիւնտէ տախի զարպի Բրիսթիյանլար՝ Բրիստոսուն պիւ-
թիւն տիւնեայա իշլաքեար տէյիւ կէլմէսինին « Ալիմինի շարգի-
էյէ » պէյան օլունտուղունու (Մաթթ . Բ . 1—8 այէթլէրինէ միւ-
րաճա՛աթ օլունա) , վէ Բօմա շէհրինտէ՝ Բրիստոսուն միւ՛ճիզէթ
իճրա էթմէք գուտրէթիւնին իւք իսպաթ օլունտուղունու զիքր էտէր-
լէր խտի :

Պու միւտտէթտէ՝ աշղլէր վէ շէհրէլէրն զիքրի իշիւն մախսուս կիւն-
լէրին մուգատտէս տէյիւ հըֆղ օլունմասը միւպաշիթէթ էթտի :
Բօմատա էն շէօհրէթլի եօրթուլարտան պիրի Պէտրոս իլէ Փաւլօսուն
կիւնիւ խտի , եա՛նի՝ Յունիս 29 ու , վէ Սթէֆանօս շէհրին զիքրի
Դէկտեմբեր 26 տա խտի : Վէ հէր եէրտէ օրայա մախսուս օլան շէ-
հիտլէրին զիքրի իշիւն մուգատտէս տէյիւ այրը այրը կիւնլէր թախսիս
օլունուր խտի : Պու՝ առէթ իլէ պէրապէր հատտէն զլյաւտէ շէհիտլէրէ
վէ՝ ազիզ ի՛թիպար օլունան մէրհումլէրէ իրայէթ էտիպ՝ անլէրին
անվալ վէ ա՛մալընը Ալլահա մախսուս հիւրմէթ իլէ նազլ էթմէք վէ
անլէրին եատիկեարլարընը սազլումազ պիր զարարլը՝ առէթ օլույօր
խտի :

Պու միւտտէթտէ՝ ալէիւ Մէրէէֆ՝ ումուսէն հէնուզ իպատէթ կի-
պի պիր նէվ՝ իրայէթ վէրիլիր խտի :

Տէօրտիւնճիւ տէհրտէ՝ Արապիսթանտա թաիֆէի նիսատան իպա-
րէթ պիր ճէմա՛աթ վար խտի քի Մէրեէմէ տօղրուտան տօղրույա
'իպատէթ գըլըպ՝ թա՛ալը մուգատտէսին իճրասընտա տախի անը
զիքր էտէրլէր խտի . ումմա քիլիսէի՝ ումուսի Բրիստոսուն վալիտէ-
սինէ՝ »Ալլահըն վալիտէսի՝ թա՛պիրինի իսթի՛մալ իլէ Ֆէվզէլ՝ առէ
րիայէթ վէրտիլէր իսէ տէ , օնա իպաթէն էտէնլէրէ եււզ վէրմէտի-

լէր : Մէրեմին Յիսուստուն սօնկրա չօճուզլար թէվլիտ էթմէտիյի էքսէրիէ հէմ շարգ հէմ ղարսլ թարաֆընտա դապուլ վէ թա՛լիմ օլունտու իսէ տէ , սալիֆ իւզ զիքը նիսա ճէմա՛աթընա մուխալիֆ պիր ֆըրգա վար իտի քի՛ Մէրեմ Եուսուֆա չօճուզլար տօղուրտու տէյիւ իթիգաստ էտիպ՝ եալընըզ ՛ատի հիւրմէթ օնա կէօսթէրմէք ճայիզ տիր տէրլէր իտի . վէ պուռնար իլէ հէմէֆքեար Բօմալը Հէլլէտիօս վէ Սարտիգալը Պօնօսօս վէ սայիրլէր վար իտի , Հէրօնիմօս վէ Ամարօֆիօս պուռնարա մուխալիֆ րէսալէլէր եազտըլար , Պու միւտտէթտէ Երուշալիմտէ պուռնան մուգատտէս եէրլէրէ գիյարէթ էթմէք ՛ատէթի չօգ ի՛թիպար պուռնուզ վէ Հէրօնիմօս վէ Նիւսալը կրէկօր վէ սայիրլէր պէօլէ գիյարէթլէր խայր ՛ամէլլէրտէն ի՛թիպար օլունամայըպ՝ թէճտիտի դապլ օլմայընճա պիր տտէմին մէնֆա՛աթըրուհանիէսինէ մուհիպ օլամայաճազլարընը պէյան էթմէյէ մէճպուր օլտուլար :

4. Եսրարը մէսիհիէ, եա՛նի՛ վաֆթիզ վէ Թա՛ամը մուգատտէս հազգընսա :

Չօճուզլարը վաֆթիզ էթտիրմէք վաճիպ օլտուղու՝ իւչիւնճիւ տէհրտէն պէրու թա՛լիմ վէ իգրար օլունտու իսէ տէ , պու ալըն իճրաճըրա թա պէշինճի տէհրին օրթասընատէք իհմալըզ վար իտի : Օլ վազըթտան սօնկրա էն մէշուր մու՛ալլիմէրին իթթիֆազ իւզէրէ վէրտիքէրի նասիհաթա րիայէթէն , վէ պախուսուս վաֆթիզ օլունմայան չօճուզլարըն խէլաաը չիւպէլլի ի՛թիպար օլունտուղունտան՝ պու ալինլէրի իճրա էթմէք ՛ատէթի ՛ուսուսի օլտու :

Պու միւտտէթտէ վաֆթիզ իլէ պէրապէր՝ վաֆթիզ օլունան գաթը եաղ իլէ մէսհ էթմէք ՛ատէթ օլտու : Պու իքի տէֆա իճրա օլունուր իտի , Պիրի՛ եալընըզ պաշ իւզէրինտէ վաֆթիզտէն էվլէլ , վէ տիկէրի՛ վաֆթիզ վազթընտա ալըն վէ պուրուն վէ գուլազլար վէ կէօքս իւզէրինտէ օլտու : Փասգալիա վէ ՛իտ իւլխամսէյն կիւնլէրի վաֆթիզ իլլին միւթէպէր վազըթլար իտի . վէ պաշգա մուգատտէս սայըլան կիւնլէրտէ տախի իճրա օլունուր իտի . եա՛նի՛ տինի մէսիհիյի եէնիտէն դապուլ էտէնլէր օլ վազըթլարտա վաֆթիզ օլունուպ՝ չօճուզլար տօղտուգտան ազ կիւն սօնկրա վաֆթիզ օլունուրլար իտի :

Թա՛մը օռաֆաթիէն ալըն իւչիւնճիւ միւտտէթտէ տախի կէօսթէրիլլի վէ սալթանաթլը թարզ իլէ իճրա օլունուր իտի : Իճրա օլունմազտան էվլէլ Շամմաս՝ ձիւմէ իման էթմէյէնլէր , պաթըլ թա՛լիմաթը դապուլ էտէնլէր , միւրայըլուր վէ պաշգալար իլէ Նիզասը օլան տտէմէր չըգսընլար տէյիւ Նիսա վէ իլան էտէր . պա՛տէհու թագալիս

տու՝ ասը գըլընըր իտի . վէ անտէն սօնկրա Էփիսոփոս Էօթիւլմիւշ
 Էքմէք վէ շէրապ ալարադ՝ «Բապալըն ճէսէտի իլէ գանը» տէյիւ քիլի-
 սէյէ կէօթէրիպ՝ վէ քիլիսէ խատէմէլէրինտէն սօնկրա ճիւմլէսի հիս-
 սէտար օլուրլար իտի . Էքմէք եէր իքէն վէ շէրապ իշէր իքէն պիր
 մէզմուր թէրէննիւմ էտէրլէր իտի . Պու միւտտէթտէ տախի թա՛ա-
 մը մուգատտէսին՝ պիր 'աթիյէ վէ պիր գուրպան ի՛թիպար օլուն-
 մասը տաՀա զիյաոտէ 'ումուսի վէ թէսիրլի օլմագտա իտի . Պու այ-
 նըն իճրասընտա էօիւլէր իշիւն աու՛ա էթմէք 'ատէթ օլուպ՝ պիզզաթ
 թա՛ամը մուգատտէսին էօիւլէր իշիւն մախսուս պիր գուրպան ի՛թի-
 պար օլունմասը մէյտան սուլտու . Շարք թարաֆընտա պո՛ղը պէօ-
 յիւք շէհիրլէրտէ թա՛ամը մուգատտէս իՀմալ օլունուպ՝ պէլքի սէնէ-
 տէ անճագ պէր տէֆ՛ա անտէն հիսսէտար օլան քիլիսէ ա՛ղալա-
 րը սուլունուր իտի . Վագա՛ա Բօմա Սըսնիա վէ Իսքէնտէրիէ քիլի-
 սէլէրինտէ սըգ սըգ իճրա օլունուր իտի . Բէսուլլէրին էյամընտա
 վէ սօնկրա թա՛ամը մուգատտէս իլէ պէրապէր վուգու՛ պուլան «մու-
 Հապալէթ զիյաֆէթի» անտէն այրըլպ՝ եա զէնկիւլէր թարաֆընտան
 ֆուգարայա վէրլէն պիր զիյաֆէթ օլուս , եա տա պիւթիւն
 պիւթիւնէ պրագըլըր իտի . Լաւօտէքիէ մէճլիսի վէ Թ . Ի . 393 տէ
 Հիփիօ մէճլիսի՝ պու զիյաֆէթին 'իպատէթխանէլէրտէ իճրա օլուն-
 մամասընը էմր էթտիլէր :

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՄԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒ՛ԱԼԼԻՄ ՎԷ ՎԱ՛ԻԶԼԷՐԻՆ ՏԻՅԱՆԵԹ
 ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱՍ. ՕԼԱՆ ԹԱ՛ԼԻՄԱԹ՛ԼԱՐԸ ՎԷ ԷՕՐՆԷՔԼԷՐԻ
 ՀԱԳԳԸՆՏԱՍ.

Իշիւնճիւ միւտտէթտէ տիյանէթի հազիգիէ վէ տէրունիէ պիր
 տիյանէթի զահիրիյէյէ մէյտան վէրմէքտէ իտի իսէ տէ , եինէ հէմ
 չարգ հէմ զարպ թարաֆընտա սուլունան էն մէՀուր քիլիսէ մէ-
 մուրլարը վէ մու՛ալիմլէրինտէն չօղու փէք էյի վէ մագպուլ նասի-

հաթար վէ վա՛ղարը իլէ փաթ վէ թէսիրի էորնէքլէր կէօթէրիլէր իտի.
Իսթամպօլլու Եուհաննա Քրիստօթօմ ճէմա՛թընա միւքէրէրէն
տիւնի մէսիհի վէ անըն մաթլուպ էթտիլի տիյանէթ եալընըզ 'իսլա-
տէթի 'ուսուսիլյէ վէ այն ու 'ատէթլէրին իճրա օլունմասընտան 'ի-
սլարէթ օլմայըպ' Քիթապը շէրիֆի օգուսագ , թա՛լիմաթը ըուհանի-
էյի էտինմէք վէ տու՛ա գըլմագ 'իսլատէթիսանէյէ Ֆախառա օլմայա-
րագ հէր իրիսթիյանըն պիւթիւն 'էօմրիւնտէ ֆարիպէյի զիւմէթի
Եէվլիէսի տիր տէյիւ թա՛լիմ էտէր իտի ,

Պիր վա՛ղտա տէմիշ տիր քի «Ալլահ Երուշաղիմտէ օլան հէյքէլի
Եըգտըրըպ' անըն պէտէլինէ տահա չօգ շէրէֆլի օլարագ պիւնէրճէ
պաշգա հէյքէլէրի պինա էթմիշ տիր . զիրա Ռէսուլ տէր քի 'Սէլ տի-
րի Ալլահըն հէյքէլիտինիգ' . պու հէյքէլի միւզէյէն գըլընըզ . մուր-
տար ֆիքիթր վէ հապէսլէրտէն անը թաթհիլի էյլէյին քի հէմ «Էլ Ռուհ
իւլ Գուտսուն հէյքէլի օլաընըզ հէմ սայիրլէրը պէօյլէ օլմա-
լարընա սէպէպ օլաընըզ : » Պաշգա վա՛ղտա տէմիշ տիր քի
«Իքի իւշ մէզմուր թէրէննիւմ էտիպ' մու՛այէն տու՛ալարը օլուր օլ-
մագ թա՛րգ իլէ գըլտըգտան սօնկրա , Պու իսլասըմըզ իչիւն քիֆա-
յէթ էտէր տէյիւ էվլէրինիլգէ տէօնէրսինիլ . Ալլահըն փէյղամպէր
վասիթասը իլէ , Եա՛նի 'Պու դալմ իոուտագլարը իլէ պանա հիւրմէթ
էտէրլէր իսէ տէ , գալպլէրի պէնտէն իրագ տըր' , պույուրտուղու-
նու իշլիթմէտինիլ մի » . Քրիստօթօմ տէվամ իւզէրէ վա՛ղլարընտա՛
հէր էվ պիր 'իսլատէթիսանէ վէ հէր էվ սահիպի քէնտի էվ խալգը ի-
չիւն պիր ըուհանի չօպան օլմագ կէրէք իտիլինի թա՛լիմ վէ թէքիտ
էտէր իտի . վէ տու՛ա գըլմագ հէր Եէրտէ միւնասիպ օլուպ , վէ հէր
իշ տու՛ա իլէ իշլէնմէք կէրէք իտիլինի պէյան էյլէտի :

«Եէվմի տու՛ա էթմէք իչիւն 'իսլատէթիսանէյէ կիթմէք լաղըմ օլ-
մայըպ' իշ պաշընտա իքէն տալի օլուր . զիրա սէս գալտըրմագ օլ-
գատար էլգէմ օլմայըպ' գալպին հալի էլգէմ տիր . էլլէր աշմագ մու-
հիմ օլմայըպ' «Էսհա» տու՛ա գըլմասը մուհիմ տիր . 'Սհտը 'Սթիգ
վագթընտա կիպի տէյիլ տիր , շիմտի հէր նէրէտէ՛ իսէն մէզպահ ,
գուրպան վէ սըջագ Եանընտա տըրլար . զիրա քէնտին հէմքեահին ,
հէմ գուրպան , հէմմէզպալահըն . հէր նէրէտէ իսէ պիր մէզպահ գու-
րապիլիտին . վաղըթ վէ մահալ մանի՛ օլմագ , էյիրիթ իքէն շօլ գարը
ըուհու վասիթասը իլէ կէօյէ տօղրու նագար էտիպ' Րապալըն իսմինէ
իսթիտա՛ էտէպիլիր . Պու ատէմ եալընըզ օլարագ չարչըյա կիտէր ի-
քէն սահիհ պիր տու՛ա թագալիմ էտէպիլիր : Օլ աոթմ տիւքքեանըն-
տա օթուրուպ' մէշինի տիքէր իքէն՝ ճանընը Ալլահա տօղրու գալ-
տըրապիլիր . քէզալիք պիր խզմէթքեար չարչըտան լաղըմ օլան շէյ-
լէրի ալըր , Եալօտ աշխանէտէ օթուրուր իքէն տու՛ա էտէպիլիր » ,
տէյիւ թ' պիմ էտէր իտի . Վէ Եինէ՛ «Տուա էթմէմիլ , Եա՛նի Ալլա-
հա միւթէվէքըլ օլմամըզ տէրուսիմիլտէ պիր թէմսլէ վէ պաթըլ

իթիմատ հասըլ էթմէմէլի տիր » տէյէրէք, « Բաւլա (Բ. Թէս. Գ. 3 այէթինտէ) իթիմատըմըզը Ալլահըն վա'տէրի իւզէրինէ թէմէլլէ-տիր. 'Սիւզի սապիթ էտիպ' շէրրտէն հըֆը էտէն Բապպ էմին տիր'. եա'նի' խէլաս իչիւն սիզի տա'վէթ էթտի իսէ, մութլազա խէլասը սիզէ իհասն էտէճէք տիր, Լաքին վա'տ իլէ պէրապէր պրագտըզը շարթլարա մէսնի օլարազ խէլաս էտէր, Պու շարթլար նէ տիր, Պի-զիմ արզուսուզ պուլունուպտա օնա միւթիւ' օլմամըզ շարթլար ի-լէ, տէյիլ շաթսըզ. տէյիլ օտուն եա թաշ կիպի հարէքէթէ կէլմէզ օլտուզումուզ հալոէ պիզի խէլաս էտէր», Վէ օրուհ հագգընտա վա'զ էտէր իքէն տէտի քի, «Պիր Եհուտի եա պիր փուլիէթիւթ' նէ իչիւն օրուհ թուլթույօրսուն' տէյու սանա սիւալ էթտիլինտէ, 'Բրիստոսուն չէքտիլի սիյասէթլէրի իչիւն' տէյիւ ճէվապ վէրմէ. զիրա 'Բրիստոսուն էլէմ վէ սիյասէթ չէքմէսի մուհիպի էսէֆ օլմայըզ' եալընըզ մու-հիպի մէսրուրիյէթ տիր. չիւնքիւնն հաջը կիւնահ իչիւն քէֆարէթ օլտու. 'ստաւլէթի 'ապիմէնին տէֆ' օլունուալ' պիր պէօիւք պարըշ-մագ սէպէսի օլտու. սէմաւաթըն դափուլարընը աջմըշ, Ալլահըն աիւշմէնլէրինիւն անըն տօսթլարընա թահվիլ էթմիշ, պիզի սէմաւա-թա տէլալէթ էտէր, պիզիմ թապի'աթըմըզը Փէտէրին սաղ եանըն-տա օթուրմալա թէրֆի' էթմիշ վէ պին պէրէքէթ տահա պիզէ պախշ էթմիշ. պինաէն 'ալէյհ մաթէմ չէքմէյիպ' մէսրուր օլմագ կէրէք իզ. ամմա քէնտի կիւնահլարըմըզ իչիւն եաա չէքմէքլէ օրուհ թուլթալըյըզ », տէր իտի :

Ելինէ 'Բրիստոս' 'Բրիստոսուն սէմայէ 'ուրուհ էթմէսի իւզէրի-նէ կիւզէլ պիր վա'զ էտէր իքէն տէտի քի, «'Բրիստոս պիզիմ թա-պի'աթըմըզըն թուրֆանտասընը Փէտէրէ թագուլիմ էթտիլինտէ, Փէտէր պու 'աթիյէտէն, 'աթիյէ վէրէն զաթըն ճէլալինտէն վէ 'աթի-յէնին մուգաոտէպիլիլինտէն տօլայը օլ դատար խօշլանտը քի' քէնտի էլլէրի իլէ անը դապուլ էտիպ' քէնտի եանընտա օթուրթտու, վէ 'Սէն սաղ եանըմտա օթուր' տէտի : նէյէ՞ Ալլահ 'Սաղ եանըմտա օթուր' տէմիշ տիր, էվվէլա 'Թօփրագսըն վէ թօփրաղա տէօնէճէքսին' տէ-աիլի թապի'աթա տէմիշ տիր», Բուհ իւլ Գուտսուն կէլմէսի իւ-զէրինէ վա'զ էտէր իքէն տէտի քի' «Բուհ իւլ Գուտս օլմագսըզըն կիւնահ աֆիլլըզը եօգ տուր. Բուհ իւլ Գուտս օլմագսըզըն Յիսու-սա Բապպ տէյէմէյիզ (Ս. Բօրին. ԺԲ. 3 այէթինտէ) վէ Ալլահա Փէ-տէր տէյիւ խիթապ էտէմէյիզ. Բուհ իւլ Գուտս օլմագ իսէ, քիլի-սէտէ Չօպանլար վէ Մու'ալլիմէր օլմագ. թա'ամը մուգատտէս այ-նի օլմագ, քիլիսէ պիլէ օլմագ իտի, Բիլիսէնին մէվճուտ օլմաը, Բուհ իւլ Գուտսուն հագըր օլմասընըն խապթը աըր » : 'Բրիստոս' մուհ զիքը վէ տիզգաթա շայան փէք չօգ վա'զլարը պու կիւնէ գատար պազի գալտը իսէ տէ, եալընըզ պու չէշիլէր քիֆայէթ էթմիլի տիրէր :

Իշխու իւշիւնճիւ միւստոյթին իւշիւնճիւ պապընտա զիքը օլուն-
մուշ օլան Սըլ էփիսոպօփօսու Քիսէրիօս՝ պիզզաթ տլյանէթ խու-
սուսունտա փաք վէ թէսիւրի պիր էօրնէք վէրտիքտէն պաշգա ,
քէնտի վա՛ղլարընտա թա՛լիմաթը բուհանիէյի թէքիտ իլէ ճէմա՛ա-
թա թա՛լիմ էտէր իալի . վէ վա՛ղլարըն իսթիւհաթը օգոււմամըշ ու-
տէմէրին անկլայաճաղը թէրթիպ վէ թա՛պիրէր իլէ պուլունմաուընա
տիգգաթ էտէր իտի . Պիր վա՛ղընտա տէտի բի՝ «Ալիմէրին մա՛րիֆէթի
եօլունտա Քիթապը շէրիֆի սիգէ թէֆսիր էտէճէք օլուրսամ , վէրէ-
ճէյիմ թա՛ամը բուհանի պիր գաշ օգոււմուշլարա միւթասլըդ կէլիր
խէ տէ , պագի գալան ճէմա՛աթըն էքսէրիսի աճ գալաճաղար .
պլինտէն յալէյ ըրճա էտէրիմ քի Րապպըն պիւթիւն քիլիսէսի աշըդ
սէօզլէր իլէ թա՛լիմ օլունտուղունտա թա՛ամը բուհանի էտինէճէքլէ-
րինտէն՝ յալիմ վէ օգոււմուշլար թէհամմիւլ էտէլէր . զիրա յալիմէր
ճահիլլէրէ խիթապ օլունանը սուհուլէթլէ անկլամաղա գաուիր օլ-
տուգլարընտա , ճահիլլէր յալիմէրէ մախսուս օլան սէօզլէրի աուլա
անկլայամաղար » . Պէօյլէ աշըդ սէօզլէր վէ թէմիլլէր իլէ վա՛ղ էթ-
մէսինին էօրնէյի պու իսթիսրաճտան աշիքեսոր օլուր , եա՛նի՝ «Քի՛մ
ասմալարընըք թիմար էթմէքլիյի վէ նէ դէման եէնի Ֆիտանլար
տիքէճէյինիպի կէօսթէրմիշ տիր . Քէնտինիզ կէօրտիւնիւզ եախօտ
իշիթտինիզ , եախօտ թէճրիւպլի ատէմէրէ պաղընըք թիմար էթ-
մէք խուսուսունտա տանըլընըզ , Նի՛շիւն պաղընըզ հադգընտա
շէքտլինիզ գայղու գաուար՝ ճանընըզ հադգընտա գայղու շէքմէզ-
սինիզ , Տինիլէյին , պիրատէրլէրիմ . սիգէ ըրճա էտէրիմ , Իքի թիւր-
լիւ թարլա վար , Ալլահըն թարլասը վէ աուէմին թարլասը . սիզին թար-
լանըզ վար վէ Ալլահըն թարլասը վար . սիզին թարլանըզ թօփրադ
տըր . Ալլահըն թարլասը ճանընըզ տըր . ճայիլմի տիրքի քէնտի
թարլանըզ իշէտիպ տէ Ալլահըն թարլասընը պօշ պրադասընըզ .
եադըշըր մը քի՝ Ալլահըն ինտինտէ զիգըյմէթ օլան ճանը իհիւլ
էտէլիմ . թարլալարընըզ պիր գաշ կիւն պու տիւնեաւտա էլլէրիմիզտէ
գալըր . պունա պինտէն տահա զիյտտէ ճանլարըմըգա մուգայէտ օլ-
մամըզ միւնասիպ տիր . Ալլահ քէնտի թարլասը օլան ճանլարըմըզ
պիգէ էմանէթ էթմիշ տիր . անըն իշիւն անլէրէ քէմալը տիգգաթ ի-
լէ մուգայէտ օլալըմ . պիւթիւն գուվվէթիմիզ իլէ , վէ Ալլահըն եար-
տըմընա միւթ էվէքքիւլ օլարադ չալըշալըմ քի քէնտի թարլասը օլան
ճանլարըմըգա նազար էթտլյինտէ՝ թօփրաղը էյի իշլէնմիշ , եապա-
նի օթլարը սէօքիւլիւշ վէ պիշինի հազըր պուլա . Ալլահըն պիզտէն
թալէպ էթտլյի պէօյիւք վէ զօր պիր շէյ տէյիլ տիր . գամիրիմիզտէ
հադգըն սէտասը չաղըրըյօր . թարլանա մուգայէտ օլտուղուն կիսիլ
պէօյլէճէ ճանընա տա մուգայէտ օլ . ասմանտան եարամազ չըպըգ-
լարը քէտտլյին միսիլլիւ՝ պէօյլէճէ ճանընտան քէօթիւ մէյլ վէ սէվ-
տայը քէս . Պիւթիւն սէնէ պաղընը թիմար էթմէյէն ատէմ՝ պէլ

քի աչի սէնէ տահա զկյատէ մահսուլ թօկլայըլ տա՝ սօնիրա ասլա մահսուլ պուլամայաճալը կիպի, պէօլէճէ քէնտի ճանընը քէօթիւ միւլհազար վէ հալէպէրտէն փաքէմէյէն առէմ՝ զօր իլէ վէ հիլէ իլէ պու գըստա՝ էօմիլունտէ նէֆսի իշլւն մահսուլ պուլուրտա՝ տա՝ սօնիրա էպէտէն մահսուլսուզ գալըր » : Պաշգա վա՛ղտա տէտի քի՝ « Վա՛ղարըմտան էտինտիյինիզ մա՛լլումաթը՝ ագրապա վէ գօնչու-լարընըզա պիւտիրին զիրա սիգէ պու լազըմ՝ օլան նասիհաթլարը վէրմէքլիյի իհմալ էտէր իսէմ սուչլու օլուրում : Պէօլէճէ սիզ խաթ-րընըզտա իշլիթտիյինիզի հըֆզ էտիպ՝ պաշգալարա պիւտիրմէքլիյի իհմալ էթտիյինիզտէ թէքեսասիլլւնիզ իշլւն մէսուլ օլուրտունըզ » : Պաշգա վա՛ղտա Բիթապը շէրիֆի օգումագ խուսուսունտա տէտի քի՝ « Պիր առէմ Բիթապը շէրիֆի օգումագ վէ Ալլահըն էմրէրինի էօրէնմէք իշլւն 'Վազթըմ եօգ՝ տէյիւ 'էօզր տիլէմէսին : Եսիստ 'Օգումագ պիլմէմ : անըն իշլւն Ալլահըն էմրէրինի հըֆզ էթմէզսէմ, պանա գարչը սայըլամագ՝ տէմէսին : Պու 'էօղիւրէր պաթըլ տըր : օգումագ պիլէն Ալլահըն քէլամընը օգումագ վազըթ՝ պուլմագ կէ-րէք տիր : վէ օգումագ պիլմէյէն պաշգասընա օգումտա պիլիր : Դըշ կէճէսինտէ քիմ Բիթապը շէրիֆի օգումագ եսիստ տինկէմէք իշլւն հիւ տէյիլ իսէ իւչ սա՛աթ պուլամագ : զիրա ճէսէտիմիզ թա՛ամ-սըզ օլուր իսէ զայ՛իֆլէնիպ էօլտիւյիւ կիպի, ճանըմըզ Ալլահըն քէլա-մընը միւլթալա՝ա էթմէզ իսէ՝ սայըլըր : Պիր քիմաէ 'Պէն ռէնչպէր իմ, վէ Ալլահըն քէլամընը օգումամագ վէ տինկէյէմէմ՝ տէմէսին : չօզ ռէնչպէրէր շէյթանըն թիւրքիւլէրինի էզպէրէյիպ սէօլէրէր : վէ շէյթանըն թա՛լիմաթընը էօրէնիպ հըֆզ էտէպլլիրէր իսէ, Բրիս-տոսուն թա՛լիմաթընը էօրէնիպ հըֆզ էտէմէզլէր մի » : Պաշգա վա՛ղտա տէմիշ տիր քի, « Պիր առէմ նէ գաստար խայր 'ամէլլէր իճ-րա էտէր իսէ, մուհապէթի հագիգիլէ, տիւլմէնլէրէ շափիլ օլան մուհապէթ, անըն տէրունինտէ օլմագ իսէ, 'ամէլլէր պիհուտէ օ-լուր : (Ա. Բօրինթ . ԺԳ . 3) . 'Էէ խօտպինլիք հէփ քէօթիլլիւն քէօթիւ, վէ մուհապէթ՝ խայրըն քէօթիւ օլտուղունտան՝ էյէր պիր առէմտէ հագիգի վէ տիրի քէօթիւ օլմագ իսէ, կիւզէլ չիջէքլէր իլէ տօնանմըշ վէ 'ալա մէյվէ իլէ եիւքլիւ տալլար վէ շըյըզլար օլուրսաւտա, նէ՞ ֆայիտէսի վար : խօտպինլիք քէօթիւ սէօթիւլտիւքճէ՝ անըն տալլար վէ եաիրադլարը գուրուտուղու միսիլլիւ, տէրունլէրինտէ մուհապ-պէթ քէօթիւ գուրուտանլար՝ հայաթը էպէտիլէյէ նայիլ օլմուղա ար-թըզ եօլ պուլամագլար » : Վէ պաշգա պիր վա՛ղընտա տէր քի, « Մու-հապէթ օլմագ իսէ, տու՛ալար, օրուճլար, սասոագալար վէրմէք, էվլէնմէմէք, իման պիլէ պիր շէյէ եարամագ : Մուհապէթ եօգ-սուլլուգտա տայանըր : պէրխօրտարըզտա թէքէպպիւրէնմէզ : աղըր էլմէր վէ թէճրիւպէլէր ալթընտա սապիթ գալըր : էյիլիք էթմէք-տէ մէսրուր օլուր : մուհապէթ հագիգի պիրատէրլէր արասընտա՝

լաթիֆ , քեազիպ պիրատէրլէր արասընտա տա թէսիրլի տիր , Ֆիթ-
նէլէր արասընտա սուչսուզ օլուպ՝ զուլ՝ իչիւն ահ չէքէր : Խրիսթի-
յանլարտա կիւնահ իգըար էտէր Քրիստոստա կիւնահը աֆվ՝ էտէր
Մուհապպէթի հազիգիյէ՝ Քիթապը շէրիֆին ճանը տըր . իմանըն սէ-
մէրէսի տիր . Փագիրլէրին՝ զէնկինլիյի , էօլմէք իւզրէ օլանլարըն
հայաթը տըր . Պինաէն՝ ալէյհ մուհապպէթի տիգգաթլըճա մուհա-
ֆազա էյլէ . մուհապպէթտէն զիյատէ շիրին նէ՞ վար . Սլլահ մու-
հապպէթ տիր՝ . իմոի մուհապպէթ սէնտէ իսէ , Սլլահ սէնտէ տիր .
վէ օլ թադտիրտէ տահա նէ՞ իսթէյէպիլիրսին : Խանգիէսի ալթուն-
իլէ տօլու օլան ատէմի զէնկին , վէ բուհու Սլլահ իլէ տօլու ատէմի
ֆագիր մի ի՞թիպար էսէրսինիզ , ինայըր . եալընըզ Սլլահըն թէնէզ-
զիւլ էտիպ՝ սաքին օլտուղու ատէմ՝ զէնկինտիր » : Քիսէրիսուն էօր-
նէյի վա՛ղլարընա մութապըզ իտի : Վա՛ղլարընըն բուհու վէ՛ էօմրիւ-
նիւն բուհու պիր իտի : Մահզէն քէնտիսի իչիւն տու՛ա էթմէյիպ՝
տիւլմէնլէրի իչիւն չօգ արղու վէ մուհապպէթ իլէ տու՛ա էտէր ի-
տի : Պիր վա՛ղուա տէտի քի , Սէն Քրիստոսուն՝ աքէրլէրինտէն օլ-
մագ իտուա՛սարնտա օլուպ՝ անըն հաչը իլէ քէնտինի նիչան էտէր ի-
սէն , վէ էլինտէն կէլոյի գատար էյիլիք էթմէյիպ՝ մուհապպէթ ,
իսթիգամէթ վէ՛ իֆֆէթտէն խապէրին եօգ իսէ , Քրիստոսուն իս-
մի սանա ֆայիտէ էթմէզ . Քրիստոսուն հաչը գըյմէթլի օլտուղու
կիսի , գըյմէթլի շէյին նիչանը օլմագ կէրէք տիր : Միւհիւրիւն ալ-
թուն եիւզիւքտէ օլուպուա՛ էյէր միւհիւրլէնէն շէյ սիւփիւրինթիւ
իսէ , նէ՞ ֆայիտէսի վար , Պիր ատէմ՝ զինա եա սըրգաթ եա գաթլ
էթմէք իւզրէ իքէն՝ հաչ նիչանընը եափարուա , ֆայիտէ էտէ՞ր մի :
Շէյթանը գաչըրմագ էէրինտէ տահա զիյատէ պէօյլէ միւրայըրըզ իլէ
շէյթանը քէնտի գալպինէ տա՛վէթ էտէր » : Քրիստոսուն վէլատէ-
թի իւզէրինէ օլան պիր վա՛ղընտա տէտի քի , Պէօյիւք պիր ատէմ՝
քէնտի մէվլուտու եա օղլունուն մէվլուտունու թուլմագ մէրամըն-
տա իսէ , պիր գաչ կիւն էվվէլ էվի թէմիզլէմէք իլէ հազըրըզ կէօ-
րիւր , թաթաթալարը սիւփիւրտիւր , պատանա վուրտուրուր , օտալա-
րը չիշէքէր իլէ տօնաթտըրըր , մուհիպի մէսրուրիյիթ օլան հէր շէ-
յի թէտարիք էտէր : Վէ էյէր քէնտի մէվլուտուն եա օղլունուն
մէվլուտու իչիւն պէօյլէ հազըրըզ կէօրիւր իսէն , բապպընըն մէվ-
լուտու իչիւն նանըլ հազըրըզ կէօրմէք կէրէք սին , Ճահտ էյլէ քի՛
սէն էվինտէ պուլմագ իսթէմէտիյին մուրտարըզը՝ Բասպսէնին գալ-
պինտէ պուլմայա : էյէր Քրիստոս սէնի մէվլուտու իչիւն հազըր պու-
լուր իսէ , սանա կէլիր , վէ եալընըզ զիյարէթ էթմէյէճէք , իլա է-
պէտէն անտէ սաքին օլաճագ տըր . Քրիստոսուն սաքին օլտուղու
բուհ նէ՛ միւպարէք տիր » :

Կիւնահա վէ տիւնեազիլիյէ թէսլիմ օլուպ տա՛ նիհայէթտէ հէվի-
սինէ պիրտէն թէօվպէ էթմէք իւմիտինտէ օլանլուրա չօգ ույան-

տըրըճը սէօղէր իլէ թէքտիր վէ նասիհաթ էտէր իտի վէ թէօվպէ՝ պա՛ղը իշլէրտէն վէ էլէմ չէքմէքտէն ՚իպարէթ տիր տէյիւ՝ հաղիգի թէօվպէնին գալլտա օլուպ՝ սէմէրէսի տախի ա՛մալտա կէօրիւնէճէյի- նի պիլմէյէն ատէմէրին պաթըլ զիւ՛րւմէրին տէֆ՝ էթմէյէ չալը՝ չըր իտի :

Սալիֆ իւզ զիքը ատէմէր կիսլի տոյանէթի խալիսէնին փարազ էօրնէքէրինի կէօսթէրիպ տէ՝ զիքը վէ տիգգաթա շայան վա՛ղսը վէրէն ատէմէր կէրէք շարգ կէրէք զարպ թարաֆընտա չօգ վա՛ղպ- լէր վէ մու՛ալլիմէր պուլունտու իսէ տէ , պիրէր պիրէր անլէրի զիքը էթմէք տէրաէսթ պուլունան իշիմիլին իգթիգասընտան միւմ- քին օլմատըղընտան՝ պու պապտէ եալընըլ պիր տահա զիքը էտէ- րիզ , օ տա իւշիւնճիւ միւտտէթտէ վէ սօնկրա պէլքի էն մէշհուր օլան Աւկօսթինօս սուր :

Աւրէլիօս Աւկօսթինօս՝ Նումիտիատա պուլունան Թաղասթէ չէհ- րինտէ՝ Նոյ . 13 Թ . Ի . 534 տէ թէվէլլիւա էթտի : Փէտէրի փութ- փէրէսթ իտի իսէ տէ , վալիտէսի Մօնիգա չօգ տինտար վէ ՚ա- քիլ պիր խաթուն օլուպ՝ օղլունուն թա՛լլմաթը մէսիհիյէտէ թէրպիյէ իլէ անըն իմանա կէլմէսի իշիւն տէվամ իւղլէ վէ զայրէթ իլէ տու՛ա էտէր իտի : Ամմա Աւկօսթինօս զիյատէսի իլէ աթէշի օլուպ՝ հինի սէպալէթտէ օլանլարըն միւպթէլա օլտուզլարը հալվէս վէ չէհվէ թլէ- րինէ մէյտան վէրէրէք օն պլթընճը եաշընտան սօնկրա նէֆսի էմա- րէյէ էսիր օլտու : Պիր թարաֆտան չէհվէթի նէֆսանիյէյէ տիւշիւպ՝ օտալըզլար սագլատըգտան մա՛տա իրթ իքեասլի զինա էտէր իտի , վէ տիկէր թարաֆտան ՚իլմ վէ մա՛րիֆէթ , պալաուսուս ՚իլմի պէլաղաթ- եօլունտա զայէթլէ հալվէսքեար շան վէ կէօղիւ իլէրիտէ իտի : Պու մէյլ վէ սէվտալարը փէտէրի թարաֆընտան մէն՝ օլունմայըպ՝ վալի- տէսի թարաֆընտան փալըդգ իւզրէ՝ էօմիւր կէշիրմէք խուսու- սունտա չօգ վէ մուհապպէթլի նասիհաթլար իշիթտի իսէ տէ , թէէսիր էթմէտիլէր . վէ իզտիվաճ հալլինէ կիրսէ , ՚իլմ վէ մա՛րիֆէթ թարաֆընտան լայըգը իլէ թէրազգի էտէմէյէճէք տէյիւ նէ փէ- տէրի նէ տէ վալիտէսի անը նիքեահ էթտիրմէքլէ քէօթիւլլէքտէն մուհաֆտազ էթմէյէ ճէսարէթ էթմիշ տիր : Օն եէտի եաշընտա ի- քէն Քարթակինէ չէհրինէ՝ տահա զիյատէ ՚ալլիմ վէ մէշհուր միւ- տէրրիպլէր եանընտա տէրսլէրինտէ էյի իլէրիլէմէք իշիւն , կիթմիշ տիր . վէ օրատա իքի սէնէ գատար քէօթիւ րէֆիգլէր օլուպ՝ իֆրաթ տէ- րէճէսինաէ սալիֆ իւզ զիքը քէօթիւլլիւքլէր վէ նափալըդլարտա սէյիրտիր իտի : ՚իլմի պէլաղաթտա մահիր օլուպ՝ սօնկրա միւ՛թէ- պէր պիր միւտէրրի տախի օլտու իսէ տէ , վալիտէսինին թա՛լլիմ վէ իմանընտան իրազլանմագտա իտի : Օն տօգուզունճու եաշընտա իքէն Աւկօսթինօս շօլ մէշհուր միւէլլիֆ վէ սահիպի նութգ օլան Քիքէրօնուն հիքմէթի հազիգիյէյի արայըպ՝ օնա իմթիսալ էթմէք իւ-

զրէ ատէմէրի թահրիք էտէն նասիհաթլարա շամիլ Հօրթէնիօս իւնվանընտա օլան քիթապընը միւթալո'ա էթմէսի իւզէրինէ զափ-
էթ վէ շէհվէթ ույուգուսուընտան ույանըպ , սնտէն էվվէլ արզու-
լայըպ արատըը շէյէրին նէ գատար խօշ օլտուզուընու կէօրմէք իլէ ,
տէրուընտէ հիքմէթի ապլյէ վէ պագլյէ պուլմաղա արզումէնտ օլա-
րագ , վէ վալիսէսինին Գրիստոս հագգընտա օլան թա'լիմաթընը
խաթընա կէթիւրէք Գրիթապի շէրիֆէ միւրաճա'աթ էյէտի Գա-
է Քէնտի 'իլմի իլէ իֆթիլսար էտէրէք մաղրուըլանիւշ էիւրէք ի-
լէ Գրիթապի շէրիֆի միւթալա'ա էթտիլինտէն իսթիւրահաթ վէ մէն-
ֆա'աթ պուլմատը ' Գիւշիւք չօճուգ կիպի օլմաղա տահա հագըր
տէյիլ իտի' օլ արալըգտա Մանի ֆըրգասընտան օլան պա'ղըլսար
րասթ կէլիպ' անէր 'ատի իրիթիլյանլարըն իմանընը իսթիւզա էտէ-
րէք' անը հիքմէթի քեամիլէյէ իրչատ էթմէք իտտա'ատընտա իտի-
լէր , Աւիօսթինօս տօգուգ սէնէ միւտտէթի գատար Մանի ֆըրգա-
սընտա գալըը իսէ տէ , աւլա զամիր իսթիւրահաթընա նայիլ օլամա-
տը . անճագ պիւր թարաֆտա տիւշմիւշ օլտուզու մաղրուըլյէթ վէ
խըրսու շան իլէ շէհվէթի նէֆուանիլէսի , եէնի ույանմը զամիրի վէ
ա'լա արզուլարը իլէ օլուշըպ' ճանը տայիմա ճէնք մէյտանը օլմուշ
տուր , Վագթըն միւրիւրինտէ Մանի ֆըրգասընըն զիւ'իւմէրինին
զա'յիֆիլինին թէշիսի էտիպ' Յօսթա իսմինտէ պիւր մէշնուր Մանի-
լինին եսնընա տանընմագ իշին կիթաի իսէ տէ , օլ մու'ալլիւքէն-
տի շիւպհէլէրինի հալլ էտէմէտիլինի պուլտուզուընտա' օլ ֆըրգայը
թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտու , վէ ախլագ վէ մէշրէպի տալի իս-
լահ օլուընմատըընտան տինսիլլիլէ տիւշմէք թէշիլքէսինտէ իտի
Պու տէֆա'ա էվվէլա վուգուֆ օլտուզու էֆլաթօն թարիգինին մէպ-
տէլէրի օնա մուճիպի մէնֆա'աթ օլմուշ աուր : Յագաթ օլ թարիգ-
տէ եօլու շաշըմըշ օլան զիհնինէ մուսլէճէ պուլտու իսէ տէ , զա-
միր վէ գալլինին իսթիւրահաթը վէ սէլամէթինի օնտա պուլմամատը
Գէնտի նաիւք գալլինի Կաքէյէճէք վէ ախլագընը թէճտիտ է-
տիպ' շէրի'աթ վէ 'ատտէթի իլահիլէ 'ինտինտէ քէնտինի թէպլիլէ
էտէճէք պիւր իլէլաքեար անտէ պուլմամտը : Երիւի տօգուզուընճու
եաշընտա վալիտէսինի տէսիսէ իլէ Գարթալինէտէ պրագարագ Բօ-
մայա կիթտի , վէ ֆէրտասը սէնէ Միլան շէհրինէ կիտիպ' եինէ օ-
րատա 'իլմի ոլէլաղաթ միւտէրրիսի օլտու : Վալիտէսի տէ սնկրա օ-
րայա կէլվիշտիր : Աւիօսթինօսուն վալիտէսի' օլլու հագգընտա մէ-
յուսիլէթէ տիւշար օլտուզուընտա' Գարթալինէ էիիսգօլիօսու օնա
«Եիւրէքէն , պու տու'ալար իլէ կէօղ եաշլարընըն օլլու հէլաք օլամաղ» ,
տէտի . Եինէ պիւր թարաֆտա Աւիօսթինօսուն շէհվէթլէրի , վէ խըրսու
շանվէ իսլահ օլմամըշ գալլի վէ ախլագը , վէ տիկէր թարաֆտա գա-
միրի վէ վալիտէսինին տու'ալարը վէ կէօղ եաշլարը օլարագ' տէրու-
նինտէ ճէնքտէն Գարիլ օլմամը իտի : Ամպրօսիօսուն վա'ղարընը

տինկէյիպ՝ անէրտէն չօգ թէյսիր օլունուր իտի : Օլ վազըթտա տա-
խի Գիթապի շէրիֆի վէ պախուսուս Փաւլօս Բէսուլուն րէսալէլէրի-
նի օգուսաղա պաշխար : Բօմ. է. պապտա թա'րիֆ օլունան հալլէ-
րի քէնտիսի քէսքին տուլուշարը իլէ տույտու , վէ օգուտուգճա
տահա զիյատէ րուհու թէպրիյէ վէ սալահ վէ հայաթը րուհանիէյէ
հասրէթ չէքէր իտի . լաքին զամիր իսթիրահաթընա վէ տիւշար օլ-
տուղու կիւնահլար իւղէրինէ զալէպէյէ էրէմէտիյինտէն՝ մէյուսի-
թէ տիւշէր իքէն , պիր կիւն պաղչէտէ օլտուղունտա՝ «Ա'լ, օգուս,
ճիտա էտէն պիր չօճուղուն սէսինի իշիտէրէք՝ քէնտիսիյէ Ալլահտան
պիր էմի կիպի դապուլ իլէ , եանընտա պուլունան ինճիլի շէրիֆի
էլինէ ալլալ՝ աշտըղընտա , Բօմ. Ժ. 13, 14, եա'նի՝ «Ձէվգ ու սէ-
ֆալար վէ սէրիսալուգ իլէ տէյիլ, անճադ չէհվէթլէրի իշիւն թէնին
թէտարիքինի կէօրմէյիպ՝ Բապալ Յիսուս Գրիստոսու կիյինին», քէլա-
մընը օգուտու : Անիտէ Փաւլօս Բէսուլուն իմանա կէլլէսի կիպի՝ Բուհ
իւլ Գուսուսուն թէսիրաթը մախտուսէսի իլէ , թէպալիլ միւրատ վէ թէճ-
տիտի գալպ էտիպ՝ պա'տէհու օթուգ իւշիւնճիւ եաշընտա օլարագ՝
քէնտի (օտալըղընտան օլան) օղլու Ատէյօտաթօս իլէ պէրապէր
Ամպրօսիօսուն էլի իլէ վաֆթիլ օլունտու : Անտէն սօնիրա միւտէր-
րիպլիյինի պրագըպ՝ վալիտէսի վէ օղլու իլէ Աֆրիգայա 'ապտէթ
էթմէք իւղրէ եօլա չըգմըշ : Ֆազաթ վաթանընա եթթիլմէգաէն
էվլէլ վալիտէսի Մօնիգա իման ֆէրահլըղը իլէ վէֆաթ էյլէ-
տի . Թ. Ի. 391 տէ երէյ վէ 393 տէ էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ
թագտիս օլունուպ՝ թա վէֆաթ էտինճէյէտէք՝ (Թ. Ի 430, Աղօս
28) Հիւփիօ (Պօնա) էփիսգօփօսու իտի : Օթուգ պէշ սէնէ միւտ-
տէթի դատար թա'լիմաթը հազիգիյէ վէ տիյանէթի խալիսէ իշիւն
կէրէք վա'ղարը իլէ կէրէք թէէլիֆ էթտիլ չօգ քիթապ վէ րէսալէ-
լէրի իլէ , կէրէք մէմուրիյէթինի պիւթիւն չէմալի Աֆրիգա քիլիսէ-
լէրինէ միւֆիտ պիր թարգ իլէ իճրա էտէրէք վէ կէրէք փաք 'իպ-
րէթի վաթիյէսի իլէ չալըշմըշ տըր . վէ անըն էսէրլէրի էլ ան պա-
գի տիր . չէօլէ քի քիլիսէի 'ուսուսիյէի մէսիհիյէ իւղէրինէ անըն
թէսիրաթը խայրիյէսի՝ Բէսուլլէրին էյամընտան՝ Լութէրին վազթընա
գատար պէլքի էմալըղ իտի : Թա'լիմաթ խուսուսունտա չալըշմալը
Պապը խամիստէ պէյան օլունահադ տըր , պու թա'լիմաթ տախիպիլա
շիւպիէկիւնահ վէ թէօպլէ խուսուսունտա տույմուշ օլտուղու թէճ-
րիւպէտէն նէշէթ էթմիլ տիր : Աւգօսթինօսուն հիշ պիր նօգսան վէ
ղայրի մէշրու՝ զիւ'լիմիւ եօգ իտի տէյէմէգ իսէք տէ , եինէ էքսէրիսի
Գիթապի շէրիֆէ միւթապըգ վէ քիլիսէի 'ուսուսիյէյէ միւֆիտ օլուր
Տիյանէթ խուսուսունտա վա'ղար վէ րէսալէլէրինտէն մա'տա՝ « Իք-
րարըր » իւնվանընտա պիր քիթապը չօգ լիսանլարա թէրճիւմէ օ-
լունուպ՝ չօգ րի'այէթ օլունան վէ չօգ թէսիրաթը խայրիյէ սէպէպի
օլմուշ տուր : Օլ քիթապտա քէնտի կիւնահլարընը քէմալի հազիգաթ

վէ նէտամէթ իւն, անէրտէն իբրաւ իւն՝ վէ Ալլահը ֆէվզ էլ 'ատէ մէրհամէթինի մէտհ էթմէք իւն թա'րիֆ էտէր: Բէնտի մէքրուհի- յէթլէրինի կէօրիւս տուտուղու կիպի՝ Ալլահըն Բրիստոս վասիթա- սը իւն օլան էմսալսըզ վէ զիյ գըյմէթ մուհապպէթինին լէզզէթինի վէ շիրինլիյինի քէմալի մէսրուրիյէթ վէ շիւքրանիյէթ իւն տույար: Պու քիթապ Րօմ. է. վէ Ը. պապլար իւզէրինէ թէֆսիր տէյիւ ի'թիպար օլունուրսա, պէլքի անտէն էյիսի ասլա թահրիր օլունմամըլ տըր: Ալլահա վէ Բրիստոսա օլան մուհապպէթի՝ թէճտիտի գալլ օլունտուգ- տանսօնկրա՝ սէօյիւնմէզ աթէշ իտիւ Տահա կիւնահլարընտա պաթմըլ իքէն շէհվէթլէրի աթէշլի օլտուղու կիպի՝ Բրիստոսուն գանընըն գըյմէթինի հիսա էթալքտէն սօնկրա, մուհապպէթի՝ ճիսմանի վէ կէօ- րիւնիւր շէյէրտէն շէօզիւլիւս՝ բուհանիլէրէ պաղլանուր: Անըն տիյանէթի՝ թա'լիմաթը կիպի զահիրի օլմայըպ տէրունի վէ խալիս իտի. վէ Աֆրիգա քիլիսէլէրի իքի տէհր սօնկրա խարապ օլտու իսէ տէ, անըն էօրնէյի տահա տիրի տիր:

Աւկօթինսուն վա'զլարը իւն թահրիրաթլարընտան պա'զը իս- թիխրաճլար իւն պու Պապ խիթամ պուլաճագ տըր: «Միւլահազա» քիթապընտա Բրիստոսա խիթապէն՝ «էյ քէմալտէրէճէսինտէ շիրին, սէվկիւլիւ, քէրիմ, արզուլ, 'ազիզ, ճէմիլ, պալտան թաթլը, Վիւտ վէ գարտան պէյազ, ալթուն իւն ճէվահիրտէն գըյմէթլի օ- լան զաթ՝ պանա պիլճիւմէ տիւնեալի գէնկիւլիք վէ ի'թիպարտան միւթէպէր, նէ գէման սէնի կէօրէճէյիմ, նէ գէման հուզուրունտա կէօրիւնէճէյիմ, նէ գէման սէնին ճէմալին իւն տօյաճաղըմ» տէր: Պիր վա'զտա պաշգալարա հայաթ միւթտէսինի պիլտիրմէք մէրամընտա Բիթապի շէրիֆի թէֆահհիւս էթմէք խուսուսունտա տէտի քի՝ «Շիւպհէյէ տալմըլ պիր տօսթուն խէլասը իշիւն միւյէսսէր օլմայա- րագ հազիրգաթը արատըգտան սօնկրա սանա կէլիպ՝ օնա վէրմէյէ մուզթէտիր օլմատըղընը սէնտէն իսթիտա՝ էտէր: Բուհու աճըգմըլ ամմա սէն օնա թա'սամ վէրէմէզսին: Օլ գէման հիճապ էտիպ՝ օնա ճէվապ վէրէսին տէյիւ արամաղա մէճպուր օլաճագսըն: Բիթապի շէրիֆտէն մա'տա նէ'րէտէ արայա պիլիրսին. պէլքի անըն իսթէ- տիլի քէլամ օրատա եազըլը սըր: վէ պուլտուղուն կիպի էյէր սէն քեւամիլէն անկլամազսան նէ եալիաճագսըն: Աճըգմըլ տօսթունու պօշ կէօնտէրմէյէ մի մէճպուր օլաճագսըն: Խայըր. ֆէյղամպէրլէր իւն Բէսուլլէրին՝ հուզուրունտա իսթիրահաթ պուլտուգլարը Բապպիս տու'ա էյլէ. տէվամ իւզրէ օնա տու'ա էյլէ. տէյիւ անը թա'ճիւզ էթ- տիլին իշիւն սանա վէրէճէք, իլլա վէրմէք էթիւր: Ալմագսըղըն գափու- յու չալտըն մը. թէքըրար չալ. օ մութլագա վէրիր. սէնին հասրէ- թին արթսըն տէյիւ վէրմէյէ միւրատ էթտիլի պէրէքէթի կէճիքտի- րիր. էօյրէն վէ էօյրէթ. մուհապպէթ էյլէ վէ աճըգանլարա թա'պ- մը բուհանի վէր» 4

Պաշտօնաւոր տէտի քի՝ «Փուլիէրէսթլէրոէն ալր ատէմ իրիսթիյան օլմագ իսթէտիյինտէ թահգիր օլունտուղու կիպի՝ իրիսթի-թիյանլար արասընտա տալի գուսուրսուզմա տիյանէթի խալիսէ կէօսթէրմէք իսթէյէնլէր՝ արգատաշ իրիսթիյանլար թարաֆընտան հագարէթ կէօրիւլէր. զիրա չօգ իրիսթիյանլար քէօթիւ վէճէ իլէ 'էօմիւր կէչիւրիլէր. վէ անլէրին եանընտա հէր քիմ քի հագիգի պիր իրիսթիյան 'էօմիւր կէչիւրմէք իսթէրսէ, եո'նի՝ անլէր նալիաք օլուպ՝ միւնէճճիմլէրէ տանըլարագ, իչքի իչքիքէն՝ պիր ատէմ եալընըզ Ալ-լահա 'իպատէթ էտիպտէ՝ Փալճըլար վէ միւնէճճիմլէրէ կիթմէզ վէ հէր նալիաքըզտան քէնտիսինի հըֆի էտէր իսէ, անլէր անը իսթիւ-զա էտէրէք 'կէրչէք սէն պիր 'ագիգ սին. էլիասըն. Պէտրօս սուն. սէն կէօքտէն էնտին, եալընըզ սէն մի իրիսթիյան օլուրսուն տէրլէր:

Աւիսթիսօս քէնտի էյամընտա իֆրաթ տէրէճէսինտէ պուլունան թիյազէթ քեարլըզ մէյլ ու սէվտասը 'ալէյհինէ տէտի քի՝ «իրիսթի-յան ատէմ քեալիպ պիրատէրլէր արասընտա աշ չէքմէմէք իչիւն նէ՝-րէյէ ֆիրար էթսին. եապան եէրէմի չէքիլսին, Անըն արգասըսըրա թէօքէզլէր օրայա տալի կիտէրլէր. քէմալիյէթէ նայիլ օլմագ եօ-լունտա իլէրի օլան իրիսթիյան՝ քիմնէնին թէֆագաթընա թէհամմիւլ էթմէմէք իչիւն պիլքիւլիւյէն այրըյա չէքիլսին մի. քէնտիսի իլէրի օլմագտան էվլէլ պաշտալար օնա թէհամմիւլ էթմէտի մի. Պաշտալարա թէհամմիւլ էտէմէմէսի քէնտիսիլէրի օլմամաընտ ալր իսպաթ տըր, էֆէս. Դ. 2 այէթինէ կէօրէ 'Բէմալի թէվալիլ՝ վէ միւլայիմէթ վէ սասըր իլէ սիւլիւք էտիպ՝ պիրի պիրինիզէ թէհամմիւլ էտէսինիզ՝, էմր օլունուր. պէրէ պէրնիլէ Բէհամմիւլ էթմէմէլ. սէնտէ պաշտանըն թէհամմիւլ էտէճէյի պիր չէյ եօգ մու. եօգ իսէ թէհամմիւլ օլունա-ճագ քէյֆիյէթ տիր. ամմա էյէր հագիգաթէն եօգ իսէ, եինէ սէնտէ պաշտալարըն թէհամմիւլ էտէճէքլէրի պիր չէյ եօգ իքէն՝ սէն պաշ-գալարա թէհամմիւլ էթմէյէ տահա գուզվէթլիսին, Լաքին 'Պունու եոփամամ՝ տէր իսէն, պաշտալարըն սէնտէ թէհամմիւլ էտէճէքլէ-րի պէր չէյ սէնտէ պուլունմուշ օլուր. Բէմալիյէթէ նայիլ օլմագ ի-չիւն իրիսթիյանլար տիւնեատան չէքիլմիշ օլունլար. լիմանէ սէլա-մէթ իլէ եէթիւմիշ օլտուլար, նէ՝ օլուր. միւնթալըր օլտուլարը իսալիս վէ գուսուրսուզ սա'ատէթէ էրմիշ օլտուլար մը. եօգ տահա. զիրա աշ չէքմէքտէն, իղլալար վէ թէհիւլէրտէն գուրթուլմա-տըլար. Պէնա պիր ատէմի պէյլէ չէքիլմէքտէն նէ՝ մէն՝ էտէպիլիւր, Բիյազէթ քեարլըզա չէքիլէնլէրին գալլէրի մա'լիւմ տէյլ տիր. քէն-տիլէրինի քեամիլէն պիլմէզլէր. նէրէտէ գալտը քի սէն անլէրի պի-լէսին. Պէլքի օլուր Բագաթա քէօթիւ պիրատէրլէր նայիլ օլտուլար. Բէնտի գալլիւնտէն ճիւմէ քէօթիւ ֆիքիլլէր իրարա էթմէյէ դայ-րէթ էյլէ, ձիւմէմիւլ չէրր կիրէմէյէճէք գուտրէթլի գալլէրի իս-թէրիւլ, Շէրր նէրէտէն կիրմիշ տէյիւ քիմ ֆարգ էտէպիլիւր. հէր

կիւն քէնտի գալալէրիմիզտէ ճէնք էտէրիզ. սէլամէթ նէրէտէ տիր. ապա պուրատա եօգ աուր. Պու 'էօմրաէ եօգ տուր. անճագ Ալա. հըն վա'տլարընտան հասըլ օլան իւմիա իլէ իչէրիմիզտէ վար տըր. Օրայա եա'նի' եէնի Երուշալիմ իչինէ կիրտիյիմիզտէն սօնկրա վէ գալուլարըն էօրթիւլիւ վէ միւհքէմ օլուուղունտա՝ օլ գէման քէմալի մէսէրրէթ վէ սէլամէթ օլանճագ տըր » :

Սատագա վէրմէք խուսուսունտա տէտի քի՝ « Սատագա վէրմէք գալալի վէ սիւլագը եէնիլէնմիշ օլան ատէմէ ֆայիտէլի տիր. ամմա էյէր պիւա ճէգա կիւնահ իշլէմէք իշին սատագա վէրիւր իսէն, ֆուգարտնըն վասիթասը իլէ ֆրիստոսա թա'ամ վէրմէք եէրինտէ՝ քէնտի հաքիմինէ իշլէթ եէտիրմէյէ չալըշմըշ օլուրսուն » :

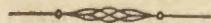
Տու'ա խուսուսունտա տէտի քի՝ « Պու տիւնեատա գալուլգճա տու'ատա ղայրէթիմիզ սէօլւնմէսին, վէ քէնտի մէրհամիթի պիզ-տէն ալընմասըն տէյիւ տէվաւ էթմէք իւզրէ տու'ա էթմէք կէրէք իւ, Զիրա եէնիտէն իմանա կէլմիշ օլան ատէմէրին չօղու պիր միւտ-տէթ իշին վէ էվլէլթի հարէքէթինտէ չօգ վէ ղայրէթ իլէ տու'ա էտէրէր, ամմա սօնկրա սօլուգ վէ գայտսըզ օլուրլար, Տիւշմէնիմիզ տայիմա ույանըգ տըր. սէն ույուրսուն, Անըն իշին տու'ատան ֆէրաղաթ էթմէյէլիմ. Ալահ իհսան էտէճէյի պէրէքէթլէրի թէէ-լիլի էտէրտէ տէ, եինէ տիրիզ էթմէզ. անըն վա'տը էմին տիր. տու'ատան ֆարիզ կէլմէյէլիմ. տու'ա բուհու սէնի թէրք էթմէտիլի թագալիրաէ, Ալահըն մէրհամէթի սէնի թէրք էթմէզ » :

Իղվալար հագգընտա տէտի քի՝ « Հէր իղվա պիր թէճրիւպէ օլուր, վէ հէր թէճրիւպէնին սէմէրէսի վար տըր. Հէր ատէմ քէնտիսինիէ-յիճէ պիլէմէտիլինտէն՝ նէյէ թէհամմիւլ էթմէյէ թագալթը քեաֆի օլուպ, նէյէ քեաֆի օլմատըղընը պիլմէզ. Պա'ղըն տֆ'ա թէհամմիւլ էտէմէյէճէյինի՝ թէհամմիւլ էտէպիլիլիմ զանն էտէր. վէ պա'ղըն տէֆ'ա թէհամմիւլ էտէպիլիլինի՝ թէհամմիւլ էտէմէմ զանն էտէր. չէօլէ քի թէճրիւպէ ատէմի սընար. Ալահտան կիզլէնմիշ տէյիլ իսէ տէ, թէճրիւպէ օլմագտան էվլէլ պիր ատէմ քէնտինտէն կիզլէնմիշտիր » :

Պէտրօս քէնտի գուտրէթ վէ ղայ'իֆիլիքլէրինի պիլմէտի, ամմա Բապալ պիլիւր իտի. վէ Պէտրօս թէճրիւպէ վասիթասը իլէ քէսպի գուզվէթ էյլէտի » : « Բէնտի կիւնահլարըն իւզէրինէ ափօգաթ օլմա. անճագ հաքիմ օլ. Զամիրինին մէհքէմէսինին քիւրսիւսիւնտէ օթուր վէ քէնտինի իթհամ էյլէ, կիւնահըն իշին՝ Պաշգասը պէնի տիւշիւր-տիւ եա չէյթան պէնի կիւնահա իտիսալ էյլէտի՝ տէյիւ 'էօզիւր տի-լէմէ, Շէյթան իղվա էտէր իսէ տէ, Ալահա իմտատ իշին տու'ա էթտիլինտէ՝ իսէլա սօլուրսուն. ղիրա չէյթան չճալ էթմէյէ մուգ-թէտիր տէյիլ տիր » :

« Իգրարըր » քիթապընտա տէր քի՝ « Սէն, եա Ալահ, քէնտին ի-շին պիլի եարաթտըն վէ գալպիմիզ սէնտէ իսթիրահաթ պուլուն-

ճայա գատար՝ րահաթսըզ օլուր » : « Ա՛հ, սէնտէ իսթիրահաթ պուլամ. քեանջքի սէն գալսիմէ կիրիպ անը տոյուրասըն : Նէ՛ կէճ սանտ մուհապպէթ էթմէյէ պաշլատըմ, եան ճէմալի գատիմ, գատիմ վէ տայիմա ճէտիտ » : « Եյ սէն տիւքէնմէզ շիրինլիք, քեամիլ վէ իքիմալ էտէն լէզզէթ » : « Եան եէթիմէրին փէտէրի Րապս Սլահ, քիւշիւք էօքսիւզլէրին մատէրի, չօճուզլարընըն ֆէրեստընը տինկլէ » : « Կէշմիշ զէմանտա վուգու » պուլան մէքրուհլիյէթլէրիմի վէ ճանըմըն նափաքլըընը խաթրըմա կէթլիքճէյիմ, տէյիլ քի անլէրի սէվէրիմ, անճազ ստնա տահա զիյատէ մուհապպէթ էտէյիմ : Եան Սլահըմ, սէնին մուհապպէթինէ մուհապպէթ էթտիյիմ իշիւն՝ քէնտի լայըզ-սըզլըզլըմ վէ սէնին մէրհամէթինի տէրխաթըր էտիպ՝ համա թազտիմ էտէյիմ » :

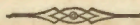
ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷ ՊԵՅԱՆՐԵՏԱ ՏՐԸ

Իւշիւնճիւ միւտոնէթ՝ թա՛լիմաթ միւճատէլէսի էյտմը իտի : Բիլի-
աէի՝ ումուսիլէնին՝ իւմ վէ ֆէրատէթ վէ գուտրէթի պու միւճատէլէ-
րէ սարֆ օլունու : Միւճատէլէնին նէթիճէ վէ էսէրի խայրլյէ
վէ հէմ տէ զիյանքեար թէսիրաթը վար իտի : Լիւզիւմսիւզ հէրոնէ
մու՛ալիմէր պիրի պիրինտէն թէֆրիգ օլունուա՛լ ֆըրգալար Վէյ
տա էթտիլէր : Թարաֆիկիրիք զիյտոնէսի իլէ մէյտան պուլուա՛լ՝ թէ-
համիսլ վէ մուհապսէթէ խալէլ հէթիրմիշ տիր : Խըրսը չան , հա-
սէտ վէ էֆքեարը տիւնեալիյէ պու միւճատէլէյէ կիրմիշ տիր : վէ
չօգ մու՛ալիմէր էսրար նէվ՛ինտէն հիշ պիր շէյ պրագմաղա րազի
օլմայըպ , ուլուհիյէթի՛ մէսէլէի ճիւմանիյէ կիպի մանթըգ եօլունուա
քեամիլէն հալլ էթմէք մէրաւնտա իքէն՝ իքի թարաֆտան զէլալէ-
թէ տիւշմէյէ տիւշար օլտուլար : վէ միւճատէլէ հարարէթինտէ ի-
քէն՝ ախանէթէն էհէմիլիյէթինի ֆէրամուշ էտէրլէր իտի : Զիյանքեար
թէսիրաթը պէոյլէ օլտու խէ տէ , եինէ տիկէր թարաֆտան մու-
՛ալիմէրին էքսէրիսի հագիգաթէն թա՛լիմաթը սահիհէյի պէյան ի-
լէ՛ թա՛լիմաթը պաթըլէյէ գարչը անը թաստիգ վէ խսպաթ էթմէք
իշիւն չալըջըրլար իտի : վէ թա՛լիմաթը սահիհէյի պուլուա՛լ՝ ճիւմէ
պաթըլ զիւ՛իւմէրտոն անը իւք հըֆղ էթմէք նէ գատար մու-
հիւմ պիր շէյ օլտուղու ճէմի՛ Խրիսթիյանլար արաւընտա անկալըջըլը
տըր : հէմ տէ սօնկրատան քիլէսէի մէսիհիյէ իւզէրինէ կէլէն ֆուր-
թունալարըն պիր մըգտար տէֆ՝ օլունումսը պու իւշիւնճիւ միւտ-
ոնէթտէ թաստիգ օլունան թա՛լիմաթըն գապուլ օլունումսընտան
նէշէթ էթմիշ տիր : վէ պիր տահա պու միւճատէլէլէրին պիր նէթիճէ-
սի՛ պիրիպիրինտէն այրըմըջ օլան Խրիսթիյան մէզհէպլէրինին պա՛ղը
թա՛լիմաթը էսասիյէ իւզէրինէ իթթիֆտոգ էթմէլէրինտէն իպարէթ
տիր :

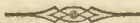
Պու միւտոնէթտէ վուգու՛ պուլան միւճատէլէլէր իւշ պէոյիւք
մատտէ իւզէրինէ , եա՛նի՛ «էգանիմի սէլասէ» վէ պաթուսուս Գրիս-
տոսուն «Ուլուհիէթի ասիլիյէսի վէ գաթը իլահիյէ իլէ ինսանիյէսի» , վէ
«Ահլալը ինսանիյէ» , եա՛նի՛ իրատէթը ինսանիյէ իլէ անըն կիւնահ
իլէ օլան՝ ալագուդը » , վէ պու իքի մատտէ իլէ մուխթէլիթ օլալագ՝

« Բէֆարէթ » թա՛լիմաթը իւզէրինէ վուզու՝ պուլուպ՝ Խրիսթիյան մու՛ալլիմէր տրասընտա իւչ պէօյիւք թարիգ տաիի , եա՛նի՝ Իսքէն-տէրիյէ թարիգի (Օրիկէնէսին թէսիրաթը անըն իջինտէ գալոը իսէ տէ , չօդ թէպոլլաթը խայրիյէ գապուլ էթմիչ աիր) վէ Անթաքիա թարիգի վէ Աւիսսիինսու եախսու զարպի թարիգի իտի : Պունլար ա-թիտէ պէյան օլունաճուգ տըր :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՈՒԼՈՒՀԻՅԵԹ ՎԷ ԷԴԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԷ ԹԱՂԻՄԱԹԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Քրիստոսուն ուլունիյէթի ասլիյէսի հագգընսա .

Պու մատտէ իւզէրինէ վուզու՝ պուլան միւճատէլէ էքսէրիյէ Արի-սու միւճատէլէսի թա՛պիր օլունուր . չիւնքի պունտան էվվէլ պէյան օլունուղունա կէօրէ՝ իքինճի միւտտէթտէ քիլիսէի ՚ումումիյէ թա-րաֆընտան գապուլ օլունան թա՛լիմաթ ՚ալէյինէ իլք էվվէլ գալ-գըշմըլ օլան Իսքէնտէրիէ Երէցլէրինտէն Արիսու իալինտէ պիր տոէմ վէ անըն ֆըրգասը իտի : Պու ֆըրգա՝ թէվէլիւտ էթմէրիյի իալգ օլունմագըլգտան թէֆրիգ էտէմէյիւլ՝ եպընըզ փէտէրուլլաճ միւս-թուգիլէն էգէլտէն օլուպ՝ անտէն զայրի զաթլարըն քեաֆֆէսի , Բրիտոս վէ Րուհ իւլ Գուտս պիլէ , անըն իրատէթի իլէ եօգտան վիւճիւտէ կէլմիչ : Պինտէն ՚ալէյն Բրիտոս պիր մալսուգ տուր : Փագաթ փէտէրուլլաճ թարաֆընտան իալէ էլմէ գուտրէթի օնա ի՛թա օլունտուղունտան՝ Ալլաճ եախսու իլաճ թա՛պիր օլունապիլիր տէյիւ գապուլ վէ պէյան էտէր իտի :

Արիսու ֆըրգասը իլէ քիլիսէի ՚ումումիյէ արասընտա վէ պա՛ղէն « Եարը Արիսուլու » թա՛պիր օլունան վէ իւչիւնճիւ միւտտէթին իպ-

Թխտաւորն տա քիւիսէի շարգիյէնին էքսէրիսինէ հափի օլան չօգ մու'ալ-
լիւիէր վար իտի : Պունլար Օրիկէնէսին թա'լիմաթը իւղէրինէ մէսնի
օլարագ' տօղրու լաքին պիւա հուտուտ վէ պէլքի իքի թարգ իլէ անկ-
լաշըլաճագ թա'պիւրէր վէ իսթ իւահաթ իլէ էֆքեարլարընը պէյան
էտէրէր իտի : Խոսուտէն պունլար Վահտէթի վիւճիւտ թարիգի 'ալէյ-
հինէ ի'թիրաղ էթմէք զըմնտա Գրիստոսուն՝ Ուլուհիյէթի ասլիյէ-
տէն՝ (Ուսթա , ՕՄՏԻԱ եա'նի՝ մէվճուտիյէթի ասլիյէ եա'նի Ալլահըն
մէվճուտիյէթ եա'նիստ զաթի ասլի վէ էղէլիսինտէն) թէվէլիւտ
էթտիյիինի գապուլ էթմէյիպ' փէտէրուլլահըն իրատէթիստէն թէ-
վէլիւտ էթմիշ տէյիւ գապուլ էթտիլէր : վէ Գրիստոսուն ուլուհի-
յէթի ալա վէ պիւր խոսուտա փէտէրին ուլուհիյէթինտէն թէֆ-
րիգ օլունմաղ իսէ՝ շէքա տաթի թէֆրիգ օլունմաղ զանն էթտիլէր :
Պինաէն 'ալէյհ Գրիստոսուն ուլուհիյէթի փէտէրուլլահըն ուլուհիյէթի
իլէ պէր իտիյիինի (ՕՄՕՕՄՏԻՕՍ) գապուլ էթմէյիպ' ուլուհիյէթի փէտէրին
ուլուհիյէթինէ ֆաշալէն (ՕՄՕԻՕՄՏԻՕՍ) տըր տէյիւ գապուլ էթտիլէր :
Միւճատէլէ իշինտէ պու օրթա հալին զա'յիֆիլի մէյտանա կէլիպ'
պու գիւ'իւմէրի գապուլ էտէնէրին էքսէրիսի՝ քիւիսէի 'ուսուլիյէ-
նին իւղիք մէճիսինտէ թաստիգ էթտիյի թա'լիմաթը գապուլ էթ-
միւլէր ալր :

II. Իզնիք մէճիսի նազլիյէթի :

Պու իւղիւնճիւ միւտտէթին իպթխտաւորն տա Իսքէնտէրիէ էփիս-
գօփօսու Ալէքզանտըր քիւիսէի 'ուսուլիյէնին էգանիմի սէլասէ հագ-
զընտա գապուլ էթմիշ օլաուլու թա'լիմաթ իշին զայրէթլի օլուպ'
քէնտի խտարէսինտէ պուլլունան քիւիսէլէրինին թ . Ի . 318 տէ վու-
գու՝ պուլան միւզաքէրէ մէճիսինտէ պուլլունան Արիօս՝ Գրիստո-
սուն էգէտէն թէվէլիւտ էթմէսի վէ փէտէրուլլահ իլէ հէճէ-ճէ-
(ՕՄՕՕՄՏԻՕՍ) օլմասը մուհալ տըր տէյիւ ըտտ էթտի իսէ , պէյլէ
գիւ'իւմէրտէն նէ գատար մապարլաթ հասըլ օլաճաղընը կէօրիւպ ,
եա'նի՝ պու նիսպէթլէ Գրիստոս հագիգի Ալլահ օլմայըպ' ինսանլա-
րըն խէլասը իշին քէֆարէթ իճրա էտէմէյէճէյիինի թէշլիս էթմէք-
լէ՝ պու գիւ'իւմէրին էօնիւնիւ ալմաղ իշին թ . Ի . 321 տէ Իսքէն-
տէրիէտէ վուգու՝ պուլան Սինօտ մէճիսինտէ Արիօսու Երէց մէմու-
րիյէթինտէն 'ալլ վէ քիւիսէտէն գաթի 'ալաղա էթտիլմիշ տիր՝ Ամ-
փա Արիօս նուֆուղլու ահապապ պախուսուս իզմիտ էփիսգօփօսու
էւսէպիօս վէ Գափատօքիալը Ասթէրիօսու պուլմուշ տուր : Պունլար-
տան մա'տա Գայսէրի էփիսգօփօսու էւսէպիօս հէր նէ գատար Ա-
րիօսուն թարաֆիլիլէրինտէն տէյիւ իտի իսէ տէ , եինէ պու աշըլ-
մաղտա օլան միւճատէլէտէ ինսանըն 'ալլընըն էրէմէալի էսրարը հալլ

էթմէք իջիւն նափիլէ ետէր չալըշըլաճաղընա իլլամ օլունուսլ' Իսքէն-տէրիէ քիլիսէսինտէ օլան նիգայը թա'պիրաթի 'ուսումիյէ իլէ թէսքին սէլամէթ փէյտու էթտիրմէք իսթէր խտի :

Իմբէրաթօր տաթի (պէօյիւք Գօնսթանթինօս) Գայսէրիլի էւսէպի-օսուն ըէյինէ ըի'սյէթէն , վէ միւճատէլէնին մէպտէլէրինի անկլա-մայարադ՝ ֆայիտէսիգ միւճատէլէլէրինտէ իքի թարաֆ պիրմըգտար օլ պիր թարաֆա թէպիսիէտիսլ' իթթիֆադ պուլսուն տէյիւ Իս-քէնտէրիյէյէ պիր մէթուսլ եագիշ տըր : Լաքին Ալէքզանտըր քէնտի վափրինէ տանըշարադ Արիօսա միւսա'ստէ էտէմէյիսլ' Իմբէ-րաթօր տաթի պա'զը Դարպի էփիսգօփօսլար թարաֆընտան վուգու' պուլան միւճատէլէնին էհէմիյէթինի տահա գլխատէ լայըզը իլէ անկ-լամագլա , Թ . Ի . 325 Յուլ . 20 տէն Աղօսթօս . 20էտէք Պիթանիա-տա օլան Իգնիք (Նիկիա) շէհիրինտէ իլ' 'աճո-թի մէճլիսի թէշքիլ էթտիրտի . Հաղըր պուլունան էփիսգօփօսլար էվրօփա , Ասիա վէ Աֆրիգա թարաֆլարընտան կէլիսլ' անլէրին սայըսը 318 խտի : Իմ-փէրաթօր պիգլաթ մէճլիստէ Հաղըր պուլունուսլ' էփիսգօփօսլարա միւլայիմէթ վէ իսթիգամէթ վէ թարաֆկիրսիգլիք իլէ միւլապէրէ էթ-մէյէ նասիհաթ վէրտի : էփիսգօփօսլարըն պա'զըլարը , պախուսուս Գայսէրիլի էւսէպիօս 'աճո-թի վէ զայըր մահտուս իգրարնամէ վասը-թասը իլէ թարաֆէյնի իթթիֆադա ճէլսլ էթմէք մէրամընտա իլ-թիգամ էթմիլ , վէ շարգի էփիսգօփօսլարըն էքսէրիսի անըն իլէ հէմէֆքէար օլմաղա ըաղի խտիլէր : Ամնա Ալէքզանտըր վէ օլ պման պաշ Շամսուս օլտն Իսքէնտէրիլի Աթանուս պուլ զայըր մահտուս իգ-րարնամէյէ ըիգա վէրէմէյիսլ' շիւպէտէն պէրի թարգ իլէ գապուլ էթտիրէրի թա'լիմաթը պէյան էթմէք իլիւն էւսէպիօսուն կէօս-թէրալի իգրարնամէյի տիգգաթլըճա թէպտիլ էտիսլ' էվլէլա Իմ-բէրաթօրա վէ սօնկրա իքի էփիսգօփօստան մա'տա պիթիւն մէճլիսի էյէրէլի պա'զըլարը պիրադ կէօնիլսիւզ օլարադ , գտապուլ էթտիրտի-լէր : Բիգա վէրմէյէն Մըսըրը թէյօնուս վէ Մէքունտօս Արիօս իլէ պէ-րապէր սիւրկիւնէ կէօնտէրիլտիլէր : Արիօսուն թահրիրաթը իհրադ օլունմագլըղա հիւքմ օլունուս . վէ անըն Փըրգասը տինի մէսհինին տիւշմէլէրի իթիսլար օլունտուլար : Իգմիտ էփիսգօփօսու էւսէպի-օս վէ Իգնիք էփիսգօփօսու թէյօնէնէս էվլէլա աֆօրօգ քէլամընտան մա'տա իգրարնամէյէ ըիգա վէրտիլէր իսէ տէ , սօնկրա Իմբէրաթօ-րուն սուի նագարնա տիւշէրէք՝ Կալիայա սիւրկիւն օլունար : Իգ-նիք իգրարնամէսինտէ միւճատէլէ օլունան մատտէ պէօլէ պէյան օլունուս , եա'նի՝ «Վէ Բապլըմը Յիսուս Գրիտոս Ալլահըն օղլու , Փէտէրին պիրիճիք օղլու , ուսիաընտան (եա'նի՝ հէման օլ ուլուհի-յէթտէն) Ալլատան Ալլահ , Նուրտան Նուր , Հագիգի Ալլատան Հագիգի Ալլահ , թէվլիտ օլունմուշ՝ տէյիլ իսպղ օլունմուշ , Փէտէր իլէ հէմիլիւհուս (ΟΜΟΟΥΣΙΟΣ) : »

Ձ. Թ. Ի. 325—336 յա հէք օլան Արիօս միւճասէլէսի նազլիյէթի :

Իզնիք մէճլիսինին դարարարը Իմբէրաթօրուն էմրի իլէ թաատիգ օլունտուլար իսէ տէ, Արիօս միւճատէլէսինէ խիթամ վէրմէմիլ տիր։ Արիօս թարաֆկիրլէրի չալըճմագտան ֆէրաղաթ էթմէյիսլ՝ ազվագէթըն միւրիւրիւնտէ պիր չօգ թէպտիլաթ իճրա էթտիլէր։ Սալիֆ իւզ զիքը՝ Սարը Արիօսլու՝ տտէմիլէրի կէօնիւլիւզ օլարագ Իզնիք մէճլիսինին դարարընա ըրիւզ վէրտիքլէրինտէն՝ Արիօսուն թարաֆկիրլէրինին չալըճմալարընա հագգ վէրմէյէ հազըր իտիլէր։ Վէ Իմբէրաթօր միւճատէլէսին էհէմմիլէթիին հիլ պիր վագըթ անկլայամատըղընտան՝ Արիօսլուլարըն տէսիսէ իլէ՝ քէնտիսի եանղըլ պիր դարարա ըրիւզ վէրմիլ օլտուղունա դանմըլ տըր։ Եանի՝ Արիօսուն Գրիստոսուն ուլուհիլէթիին ինքեար էթմէք մէրամընտա օլմատըղընա իլգամ օլմուլ տուր։ Թ. Ի. 328—330 ատէք սիւրկիւնէ կէօնտէրիլէնլէր կէրի կէթիւրիլտիլէր։ Վէ Թ. Ի. 330 տա Գօնսթանթինօս Իմբէրաթօր Արիօսուն գալէմէ ալտըլ պիր իգրարնամէսինի դապուլ էթմիլ տիր։ Վէ Իսքէնտէրիէտէ նրէյ մէմուրիլէթիինէ՝ եինէ թա՛յին օլունսուն տէյիւ էմր էթտի։ Ամնա Սլէքզանտըր էլիսագօրիս Թ. Ի. 326 տա վէֆաթ էտիպ՝ անըն եէրինէ Աթանաս թա՛յին օլունմուլ իտի։ Վէ օլատէմ օլ գէման էմսալըլ տէրէճէտէ ֆէրասէթլի վէ գէքեալէթլի օլուսլ՝ վէ քէնտի թէսիրաթը իլէ Իզնիք մէճլիսինտէ դապուլ օլունմուլ օլան մէպտէլէրի զայէթլէ գալի թուլթարագ Իմբէրաթօրա ճէվապ վէրմիլ տիր քի՝ քէնտի զամիրի պէօյլէ զարալը թա՛լիմաթը եայտըրմաղա եալօտ Արիօսու քիլիսէ իլհաղլըղընա դապուլ էթմէյէ միւսա՛ատէ վէրէմէտի։ Աթանասըն տիւլմէնլէրի պունտա ֆուրսաթ պուլուսլ՝ Իմբէրաթօրու Աթանաս 'ալէյհինէ թահրիք էթտիլէր։ Վէ Աթանաս Տիւրօս շէհրինտէ Թ. Ի. 333 տէ վուդու՝ պուլան պիր Սինօտ մէճլիսինէ ճէլ օլունմուլ տուր։ Քէնտիսի 'ալէյհինէ իրատ օլունան թէշէքքիլէրին էքսէրիսինին սուհուլէթլէ պի ալ օլտուղու պէյան օլտուգտան սօնկրա, պագի գալան թէշէքքիլէրին թէֆահհիւսիւ իչիւն պիր Գօմիսիօն Մըսըրա կէօնտէրիլմիլ տիր։ Ֆաղաթ Աթանաս քէնտի տօսթըլարընտան պիրիսինին մէզպուր գօմիսիօն իլէ պէրապէր կիթմէսի իչիւն միւսա՛ատէ վէրիլմէտիլինտէն անըն դարարարընա ըրիւզ վէրէմէյէճէյինի կէօրիւսլ՝ Իսթանպուլ 'աճէլէ իլէ կիթտի վէ պիր եէնի մուրաֆա՝ իչիւն Իմբէրաթօրա 'արզուհալ վէրտի։ Օլ արալըգտա մէգքիւր Սինօտ մէճլիսի անը մէմուրիլէթիինտէն 'աղլ էթմիլ վէ Իմբէրաթօր կէրէք սէլամէթ իչիւն կէրէք ճէվա տէյիւ Աթանասը կալ

լիայա թ. ի. 336 տա սիւրկիւնէ կէօնտէրմիշ տիր : Օլ վաղըթ տա Արիօս Երուշալիմօտ քիլիսէ իւհադըղընա գապուլ օլունմուշ օլունալ՝ Իսթանպօլտա տախի րէսմէն դապուլ օլունաճադ խտի : Իսթանպօլ Էփիսգօփօսու Սէքզանտըր անը գապուլ էթմէյէ րիւլա վէրմէտի իսէ տէ , եինէ Էմրի շահանէյէ նասըլ գարշը տուրաճաղընը պիւլէյիւլ՝ տու'ա իլէ Ալլահա իլթիճա էթմիշ տիր : Ամմա մուսայէն կիւնտէն Էվլէ Արիօս անկսըղըն վէ հիյպէթլի թարգ իլէ վէֆաթ էթմիշ տիր : Էրթէսի սէնէ Գօնսթանթինօս Իմքերաթօր տախի վէֆաթ էթտի : Գօնսթանս Իմքերաթօր Աթանասը քիլիսէսինէ կերի կէօնտէրտի , վէ քիլիսէ անը քէմալի մէսրուրլյէթ իլէ գապուլ էթտի : ամմա Գօնսթանթիօս Իմքերաթօր քէնսիսի Արիօսու օլունալ՝ Աթանասըն տիւշ մէնէրինէ գուլադ վէրմէյէ հաղըր խտի : օլ տիւշմէնէր տախի քէնտի թարաֆընը գուլլէթլէնտիրմէք իչիւն Բօնա Փաթրլյի Յուլիօսա միւրաճա'աթ էթտիլէր : օլ տախի դարպի պիր Սինօտ մէճլիսի հուղարունտա թարաֆէյն կէլիւլ՝ մուրաֆա' օլալար տէյիւ թալէսլ էթտի :

Աթանաս պունա րիգա վէրտի իսէ տէ , տիւշմէնէրի րիգա վէրմէտիլէր : թ. ի. 341 տէ Անթաքիատա վուդու' պունան պիր Սինօտ մէճլիսի Աթանասը պիր տէֆ'ա րէսմէն 'աղ օլունմուշ վէ պիղայրի րէսմի ի'ատէ օլունմուշ ի'թիպար՝ Էտէրէք Կրէկօր խմինտէ պիր Դափառօքիալըյը անըն եէրինէ Էփիսգօփօս թա'յին էթտիլէր : Օլ Անթաքիատա պուլունան մէճլիս տախի թ. ի. 341—345 Էտէք պէշ իգրարնամէ թահրիր Էտիսլ՝ քիլիսէի դարպլէյէյէ քէնտիլէրինի Արիօս գօգուսունտան իաքլէմէք իչիւն կէօնտէրմիշ իսէ տէ , քիլիսէի դարպլէյէ մատտէյի եէնիտէն թէֆթիլ էթմէյէ րադի օլնայըլ՝ Իգնիք մէճլիսինին թաստիգ էթտիլի թա'լիմաթտան դայրիսի տօղրու տէյիլ տիր տէյէրէք ճէվապ վէրմիշ տիր :

Պու վէճհ իլէ քիլիսէի շարգլէյէ իլէ քիլիսէի դարպլէյէտէ մուխալիֆէթ իլէյտա օլունտու , վէ Գօնսթանթիօս Իմքերաթօր թ. ի. 347 տէ Թրաքիա հուտուտունտա պուլունան Սարտիքա շէհրինտէ պիր 'ուսուլմի մէճլիս թէշքիլ էթմիշ , ամմա մէճլիս իշ կէօրմէտէն պէօլիւնտիւ վէ Իգնիք մէճլիսինէ գարշը օլան շարգի Էփիսգօփօսլար Թրաքիատա օլան Թիլիպէտէ թէճէմիլէ' Էտիսլ՝ սալիֆ իւզ զիքր Անթաքիատա Սինօտ մէճլիսինին տէօրտիւնճիւ իգրարնամէսինի գապուլ էթտիլէր : վէ դարպի Էփիսգօփօսլար Սարտիքատա թէճէմիլէ' Էտիսլ՝ Իգնիք 'ուսուլմի մէճլիսինին գարալարընը թաստիգ էթտիլէր : Գօնսթանս Իմքերաթօրուն թէսիրաթլիլ շարգ թարաֆընտա տախի պու թաստիգ օլունան գարարա րի'սյէթ օլունտու , վէ Աթանաս եինէ մէմօրլյէթինէ եէնիտէն նայիլ օլտու : Եինէ թ. ի. 350 տէ Գօնսթանս վէֆաթ էտիսլ՝ Արիօս թարաֆը Գօնսթանթիօսու Աթանաս 'ալէյհինէ թահրիք էթտիլէր : Էվլէլա Փանսօնիատա (Եունանիսթա-

նըն չէմպի (թարափընտա) պուլունան Սիրմիլունմտա պիր մէճլիս
 (թէչքիլ էտիպ) Աթանասըն ահպապընտան վէ հազիգաթէն պուղը
 եանդըլըզլարա տիւշմիւշ օլան էնկիւրիւ էփիսգօփօսու Մարքէլլօսու
 սա թէչէքքի էթտիլէր : Պախուսուս Մարքէլլօսու շայիրտի ֆօթի-
 նօս տաւա զիյատէ պէյան էթմիշ իտի քի՝ Բրիստոս պիր շա՛ն տէ-
 յիլ , աճապա պիր գուտրէթի իլահիյէ տիր : Պունա գարչը Սիրմի-
 յուս մէճլիսի գարար վէրտի վէ ֆօթինօսու 'ազլ էթտի : Փագաթ
 Արիօս թարափընն մագուէտի Աթանասա գարչը իտի : վէ Իմէրա-
 թօր Գօնսթանթիօս վասիթասը իլէ իլգամ էտէմէտիքլէրի էփիսգօ-
 փօսարը գօրգուտարագ , վէ գօրգուտամտըզլարը էփիսգօփօսարը
 իճպար էտէրէք , վէ իճպար էտէմէտիքլէրի էփիսգօփօսարը սիր-
 կիւնէ կէօնտէրմէքլէ , էնճամ Թ . Ի . 355 տէ Արլ մէճլիսիտէ վէ Թ .
 Ի . 355 տէ Միլան մէճլիսիտէ Աթանաս հիւքմ օլունտու , վէ պիր
 խըրպը վէ գալմ Բափատօքիտը կիօրկիօս 'ասքէրլէրին իճպարը իլէ
 Աթանասըն քիլիսէսի իւզէրինէ 'իպատէթ էսնասընտա նասալ օլունտու :
 Աթանաս 'իպատէթէ խիթամ վէրտի . 'ասքէրլէրիտէն գուրթուլտու վէ
 Մըսըրըն պէյեսապան եէրլէրինէ չէքիլիպ՝ բուհպանլար արասընտալ
 իգամէթ էյլէտի :

Շէօյլէ քի Թ . Ի . 356 տա Արիօս Փըրգասը կէօրէ-նէ-նէ կէօրէ հէր
 խուսուտա զպէպէ էթմիշ իտի :

Յ . Թ . Ի . 356 ցան սօնկրա Արիօս միւստէլէսիսին նազլիյէթի .

«Նարը Արիօսլուար» Արիօս Փըրգասը իլէ Իդնիք Թա՛լիմաթընա
 գարչը իթթիֆագ էթմիշլէր իսէ տէ , պու իթթիֆագ պաղի օլա-
 մաուր . պունլարըն պիրի պիրինտէն այրըլմալարը չու վուգու'աթ-
 տան թա՛ճիլ օլունտու . եա՛նի՝ իքի Արիօսլու , պիրի Անթաքիպը
 Այէթիօս վէ տիկէրի Բափատօքիտը (վէ պիր միւտտէթ իչիւն Մար-
 մարա տէնիզինտէ օլան Բիզիքօս էփիսգօփօսու) էվնօմիօս՝ Արիօս
 Փըրգասընըն զիւ՛լուլէրինի չօգ աչիքեարէն պէյան էթմիշլէր : Ան-
 լէր Սալիգի միւսթագիլին քեսաֆիքէի մախլուգաթտան քիւլլիյէն
 Փարգը խալիսի էյիճէ ֆէհմ էտիպ՝ Բրիստոս մէվճուտիյէթի ապի-
 յէճէ Ալլահտան Փարգը օլտուղընու գապուլ էթտիքլէրինտէ կէօս-
 թէրտիլէր քի Բրիստոս մախլուգ օլտուղըն իչիւն հէր նէ գառար
 ճիւլէ մախլուգաթըն էֆտալը , վէ քէնտիսի՝ Ալլահ թալէպ էթ-
 տիյի իչիւն Ալլահ թա՛պիր օլունուր իսէ տէ , եինէ ուլուհիյէթի տա-
 լիյէյէ նազարէն Ալլահտան եալընը Փարգը տէյիլ , իլա միւշապի՛հ
 պիլէ օլմայըս՝ Կէ-լէ-յէն Փարգը վէ պաշէ տըր . եա՛նի՝ Ալլահ տէ-
 յիլ , մախլուգ տուր . ANOMIOS KAT' OYSIAN :

Գայսէրի էփիսգօփօսու էւսէպիօսու խուլիֆէսի Ագաղիօս պուն-

լար հէմէֆքեար օլուպ՝ «Եարը Արիօսլու» ֆըրդասընըն էն մէշհուրու էնկիւրիւ էփիսոփօսու Վասիլ վէ Լաւօտաքիալը Կիօրկիօս խօի : Արիօսլուլար «Անօմէի» եա՛նի՝ 'միւշապէհէթ դասպուլ էթմէյէն', վէ «Հօմիուսիի» եա՛նի 'միւշապէհէթ Թա՛լիմաթընը դասպուլ էտէնլէր Թա՛սլիւր օլունտուլար :

Հիւքիւմէթ սահապէթինտէ օլան իքի տէսիսէլի Արիօսլու էփիսօփօսլար , եա՛նի՝ Թունա ըրմաղընըն իւզէրինտէ պուլունան Սինկիտիւնօմ էփիսոփօսու Ուրսաքիօս վէ Մուրսա էփիսոփօսու Վալէն՝ Արիօսլու վէ «Եարը Արիօսլուլարըն» պիրի պիրինտէն այրըմալարընտան նէ դատար մազարրաթ չըգաճաղընը կէօրէյէք «Եա՛ն» քէլիմէսի ասլա վիքր օլունմայաճաղ պիր իգրարնամէ իհտաս էթմէք իշիւն սալիֆ իւզ զիքր Սիրմիյոււմ շէհրինտէ Թ. Ի. 557 տէ պիր մէճլիս Թէճէմիւ՝ էթտիրիպ՝ Քրիստոսուն մէվճուտիյէթի սալիյէսի հագգընտա Քիթապը շէրիֆտէ մա՛լիւմաթը սահիհէ վէրլիմէմիշ վէ պէօլէ մա՛լիւմաթ ինտանըն խորաքընտան էֆզալ տըր տէյիւ պէյտն էթտիրլէր : Երթէսի սէնէ «Եարը Արիօսլուլար» էնկիւրիւտէ Թէճէմիւ՝ էտիր՝ Վասիլին նուֆուլու իլէ Սիրմիյոււմ իգրարնամէսինէ գարըն պիր իգրարնամէ չըգարտըլար : Գօնսթանթիօս Իմբէրաթօր միւնաղա՛յա խիթամ՝ վէրմէք իշիւն պիր 'ուճա՛մէ մէճլիս Թէշքիլ էտէճէք խօի , ամնա Ուրսաքիօս վէ անըն րէֆիքլէրի պիր 'ուճա՛մի մէճլիստէն գօրգարաղ իւշիւնճիւ տէֆ՝ա օլարաղ Սիրմիյոււմտա մէճլիս Թէճէմիւ՝ էթտիրիպ՝ «Քրիստոս Քիթապը շէրիֆին Թա՛լիմաթընա կէօրէ հէր խուսուտա փէտէրուլաճա միւշապիհ տիր» տէրլէր իտի : Պունուն իլէ պէրապէր պէք 'ուճա՛մի մէճլիս եէրինտէ՝ իքի մէճլիսի , պիրի շարգ Թարաֆընտա , եա՛նի՝ Թարսուս Թարաֆընտա օլան Սէլէքիա շէհրինտէ , վէ տիկէրի իթալիտա օլան Արիմիւնում շէհրինտէ Թ. Ի. 559 տա Թէճէմիւ՝ էթտիրմէյէ Իմբէրաթօրա գանտըրտըլար : Արիօս ֆըրդասը քէնտիլէրինի պու իքի մէճլիսէ Թաղսիմ էտիր՝ շարգ Թարաֆընտա «Եարը Արիօսլու» ֆըրդասը , վէ դարպ Թարաֆընտա իգնիքլիլէր 'ալէյհինէ չալըշտըլար : Լաբին Սէլէքիատա տէօրտիւնճիւ Անթաքիա իգրարնամէսի տայմա մէյտունա վէ էօնլէրինէ կէլիպ՝ Արիմիւնումտա իգնիք իգրարնամէսի անլէրի գարըլատը : Ուրսաքիօս վէ Վալէնս պաշգա Թարաղ իլէ մէրափարընա էրէմէյէքլէրինի կէօրիպ տէսիսէ իլէ չալըշտըլար : Արիմիւնում՝ մէճլիսի Թարաֆընտան էփիսոփօսլար քիլիսէլէրինէ 'ալիթէթ էթսինլէր տէյիւ Իմբէրաթօրտան րուխաթ ալմաղ իշիւն վէքիլլէր Իմբէրաթօրուն նէգտինէ կէլմէք խթէտիլլէր խէ՛ Ուրսաքիօս վէ Վալէնս վէքիլլէրին իշինի սալանտըրտըլար , Թա քի Իմբէրաթօր իլէ կէօրիւշէմէտիքլէրինտէն Եօրուլմուշ վէ օսանիւշ օլարաղ՝ Ուրսաքիօսուն անլէրէ կէօթէրալի պիր Արիօսլու իգրարնամէյի իմզա էթտիրլէր : Ուրսաքիօս վէ Վալէնս պունուն իւզէրինէ Արիմիւ-

նուս մէջլիսինէ հէման վէքիլէրին իմզալամըզ օլտուգլարը իգրար-
նամէյէ ըրզա վէրմէյէ թէհտիտ իլէ վէ տէսիսէ իլէ գանտըրտըլար ,
Պա'տէհու Սէլէքիա մէջլիսինէ տախի հէման օլ իգրարնամէյի գա-
պուլէթտիթիլէր , Պունուն իւզէրինէ իմբէրաթօրա իֆատէ էթտիլէր
քի քիլիսէի' ումուսիլէրէ սմէն իթթիֆազ իւզրէ պուլունուր վէ Գօնա-
թանթիօս' Ուսիս' թա'լիմիէ սահապէթ էտէնլէրին ճիւղէսինի քի-
լիսէնին տիւշմէնլէրի տէյիւ հիւքիւմէթ գուվվէթի վէ գըլըճը իլէ
թէ'ատտի էթտի , Պիթթապի' պու թարգ իլէ վուգու' պուլան միւ-
ճատէլէնին թէսվիէսի սալթ ըէսմէն վէ գէմանի օլուպ' հազիգի վէ
պապի օլամուտը . վէ իքի թարաֆտան ըէշ Եօգ իտի . Թ . Ի . 361 տէ
Գօնաթանթիօս վէֆաթ էտիպ' Յուլիանօս հէր մէզհէպ վէ Փըրգայա
միւսա'ատէ վէրտիյինտէ , իգնիք իգրարնամէսինի գապուլ էտէնլէր
նուֆուզ վէ գուվվէթտէ արթմադտա իտիլէր , Աթանաս քէնտի քի-
լիսէսինէ ի'ատէ օլունուպ' Թ . Ի . 362 տէ պիւր մէջլիս թէշքիլ էթտի,
վէ տէսիսէ իլէ ալտանմըզ օլարագ Արիօսլու իգրարնամէյէ իմզալա-
մըզ օլան էփիսգօփուսարա տօղրու միւլայիմանէ մու'ամէլէ օլունտու
Պու մէջլիս միւյէսէր օլմագսըզըն Անթաքիաաա օթուզ սէնէտէն պէ-
րու վուգու' պուլունուզ օլան պիւր միւնազա'այը թէսվիլէ էթմէյէ չա-
լըշմը տըր , Յուլիանօս' Աթանասը Եինէ սիւրկիւնէ կէօնտէրտի . վէ
Հօվիւնիանօսուն վագթընտա ի'ատէ օլունտու իսէ տէ , Եինէ Թ . Ի .
367 տէ Վալէնս իմբէրաթօր վագթընտա Փիրար էթմէյէ մէճպուր
օլտու . վէ տէօրթ այ սօնկրա քիլիսէսինէ կէլտի . Թ . Ի . 374 տէ , 40
սէնէ էփիսգօփուս մէմուրիլէթիլի իճրա էթտիքտէն սօնկրա վէ 20
սէնէ մէնֆի օլմուշ օլարագ վէֆաթ էյլէտի :

Աթանաս կիպի հիշ պիւր մու'ալլիմ Արիօս միւճատէլէսինին միւ-
պաշիլէթիլտէն սօնունատէք կէրէք չէքտիլի թէ'ատտի կէրէք թահ-
րիւր էթտիլի քիթապլար վէ ըէսալէլէր վէ նութգլար հէմ վա'զլարը
վասիթասը իլէ օլ միւճատէլէնին նէթիճէսինին քիլիսէի' ումուսիլէյէ
կայըրը վէ միւֆիտ օլմասընա չալըշմամը տըր , Եինէ սէլամէթ նէ-
թիճէսինի քէնտիսի կէօրէմէտի , զիրա վէֆաթընտան սէքիզ սէնէ
սօնկրա , Եանի' Իսթանպուլ' ումուսի մէջլիսինտէ , Եէթմիշտէն միւ-
թէճուվուզ Սինօս մէջլիսլէր վէ իքի' ումուսի մէջլիսին 63 սէնէ
ղարֆընտա հէման պու մատտէ իւզէրինէ չալըշտըգտան վէ պիւ-
թիւն իրիսթիյան քիլիսէսի պիւր ճէնք մէյտանը օլտուգտան սօն-
կրա' էնճամ Թ . Ի . 381 տէ միւճատէլէ խիթամ պուլտու , Պու սօն
սէնէլէրտէ մէյտանա կէլիպ' միւճատէլէ իւզէրի է չօգ թէսիւրաթը
կայրիլէ կիթիւրէն իւշ մէջհուր էփիսգօփուս վար իտի , Պիրի պէօյիւք
Վասիլ' Թ . Ի . 329 տա թէվէլլիւտ էթմիշ վէ Իսթանպուլտա , Ան-
թաքիաաա վէ Աթինատա թա'լիմ վէ թէրպիլէ օլունտուգտան սօն-
կրա' Անատօլ Գայէրիսինտէ Շամմաս , Երէյ վէ Թ . Ի . 370 տէն սօն-
կրա էփիսգօփուս օլուպ' Թ . Ի . 379 տա վէֆաթ էթտի Տիկէրի

անըն գարընտաշը Կրէկօր Թ. Ի. 372 տէն սօնկրա նիւստտա Էփիս-
գօփօս օլուպ՝ Թ. Ի. 394—403 էսնալարընտա վէֆաթ էթտի, Վէ
իւշիւնճիւսիւ՝ նազիանզալը Կրէկօր Թ. Ի. 330 տա թէվէլիւտ էտիպ՝
Նօննա խմինտէ՝ ագիլ վէ տինտար վալիտէսի Թարաֆընտուն թա՛լիւ
օլունտու : Օ տա օլ պիրլէր կիպի Աթինտա թա՛լիւ օլունուպ՝ Գա-
փատօքիատա Էփիսգօփօս օլտուգտան սօնկրա Իսթանպօլտա Արի-
օս Ֆըրգասընտուն օլմայանլարըն Էփիսգօփօսու օլտու : Թ. Ի. 389
եախօտ 390 տա վէֆաթ էթտի, Թ. Ի. 380 տէ թէյօտօսիօս՝ Իմէ-
րաթօր օլտուղունտա Կրէկօր Իսթանպօլըն պէօլլէք իպատէթիւս-
նէսինի քէնտի խոարէսինէ ալմաղա նայիլ օլտու : Պու Իմէրաթօր
Թ. Ի. 381 տէ Իսթանպօլտա՝ ումումի մէճիւս թէշքիլ էթտի, վէ
150 Էփիսգօփօս Հազըր պուլունտուլար : Էվլէլա Կրէկօր Իսթանպօլ
Փաթրիյի օլմագ իւզրէ թագտիս օլունտու : Փագաթ պա՛ղը զար-
պի Էփիսգօփօսլար Թարաֆընտան անըն թագտիսինէ գարշը Իթի-
րազ օլունտուգտա խթիֆա էտիպ՝ մէճիւտէն տախի չըգտը :
Պու մէճիւս Իզնիք իգրարնամէսինի թաստիգ էթմէքլէ Բուհ իւլ
Գուստուհ ուլունկիյէթի ալիյէսինի իգրար վէ թաստիգ էթմիշտիւր՝
վէ օլ վագըթտան սօնկրա քիլիսէի՝ ումումիյէտէ գապուլ օլունուպ՝
միւճատէլէ թէսքին օլունտու : Թ. Ի. 381 տէն սօնկրա Արիօս Ֆըր-
գաւը Էլլի սէնէ միւտտէթի գատար պիր այրը վէ խարիճի Ֆըրգա
տէյիւ Բօմա մէմալիքինտէ մէվճուտ պուլունտու : Վանտալար արա-
սընտա, անլէրին հիւքիւմէթի Թ. Ի. 334 տէ խարապ օլունճայա գա-
տար, վէ հէման օլ վագըթթա գատար շարդի Կօթլար արասընտա, վէ
զարպի Կօթլար արասընտա, Թ. Ի. 389 տաէք տախի պագի գալմիշտըր,
լաքին քիլիսէի՝ ումումիյէտէ Գրիտոտուն ուլունկիյէթի հազգընտա
օլան թա՛լիւմաթը սահիհէ սապիթ վէ թահգիգ օլունուպ գապուլ
օլունտու :

4. Օրիկէնէսին Թա՛լիւմաթը իւզէրինէ միւճատէլէլէր.

Պու միւճատէլէլէր օլ գատար չախի գալմալարտան իպարէթ ի-
տի քի՝ պուրտտա փէք մուսթասար պիր թարգ իլէ տնլրի թա՛րիֆ
էտէպիլիբիգ, Սիւրիա վէ Մըսըր րահիպլէրի արասընտա իքի պէօ-
յիւք Ֆըրգա պուլունուպ՝ պիրի թա՛լիւմաթը րուհանիյէյի վէ ուլու-
հիյէթ իլէ սըֆաթը իլահիյէյի պիլէ պիր ճիւմանի միւշապէհէթ
իլէ թէֆհիւմ վէ թէմսիլ էտէր իքէն, տիկէր Ֆըրգա ուլունկիյէթ
վէ սըֆաթը իլահիյէյի քիլիւյէն ճիւմանի միւշապէհէթլէրտէն
պէրի թութուպ՝ պէյան էտէրլէր իտի : Էվլէլէք գըսմ Օրիկէնէսին
Թահրիրաթընը ըէտտ էտիպ՝ տիկէր գըսմ սնա չօգ ըիւյէթ էտէրլէր
իտի : Պիլլինճի գըսմըն էն մէշհուր մու՛ալլիմի Գըպըրգտա պուլունան

Գոնաթանթիա Էփիսոփոսութեան օրուայ՝ տիկէր զըսմըն էն մէջնուր մու'ալլիմ վէ միւնէլիֆի Հերօնիմօս խտի : Պու առէմ Տալմաթիա իլէ Փաննօնիա հուտուտունտա Սթրիտօն շէհրինտէ Թ. Ի. 331 եւ 332 տէ թէվէլլիտ իլէ Բօմաուա թա'լլիմ օլունտու : Թադրիւպէն Թ. Ի. 360 տա վաֆթիզ օլունտու . անտէն սօնկրա Կալլիա , իթալիա վէ շարգ Թարաֆընտա պիր չօգ միւտտէթ սէյահաթ էտիպ' էն մէջնուր աստէմէր իլէ կէօրիւշմիւշ տիւր : Թ. Ի. 386 տան վէֆաթընա տէք , (եա'նի' Թ. Ի. 419 եւ 420 էտէք) Փէթլէհէմտէ պուլունան պիր մանասթըրըն նաղիրի խտի : Պիւթիւն Բիթապը շէրիֆի լաթինճէյէ թէրճիւմէ էթտի , վէ օլ թէրճիւմէ պու կիւնէ գատար Բօմա քիլիսէսինտէ իսթի'մալ օլունուր . վէ Բիթապը շէրիֆին չօղու իւզէրինէ թէֆսիւր եազտըգտան պաշգա չօգ բէսալէլէր վէ մէքթուպլար թէլիֆ էթմիշ տիր : Օրիկէնէսին շայկրտի խտի իսէտէ , Օրիկէնէսին ճիւմէ թա'լլիմաթընա բիզա վէրմէմիշ էտի . վէ ա'նըն տօսթու միւվէրրիս Բուֆինօս' սօնկրատան չօգ զայրէթ իլէ Օ. րիկէնէսին թա'լլիմաթըն եայտըրմաղա չալըշտըղընտա Հերօնիմօս կիւնէնիպ' անըն իլէ քիլիսէնին շէօհրէթը խայրիյէսինէ խալէ կէթիւրէն պիր նիզա աշմըշ տըր . լաքին քիլիսէի 'ումումիյէ իւզէրինէ պու միւնաղա'անըն էսէրի պագիյէսի եօգ խտի : Մըսըր բահիպլէրի ա'րաաընտա պուլունան միւնտտէլէ վէ իւշիւնճիւ միւտտէթին իւշիւնճիւ պապընտա զիքր օլունան Խաքէնտէրիյէլի Թէյօֆիլօսուն կէրէք բա'հիպլէրէ կէրէք Խաթանպօլլու Եուհաննա Բրիսօթօմա էթտիյի պուլմ' վէ թէ'տտտինին 'ումումի պիր նէթիւճէսի օլմատըղընտան թէֆսիւլաթ իւղրէ օլ վուգու'աթը թա'րիֆ էթմէքսիզին պու գատար պիր մուլթաաար զիքր էթմէքլէ կէշէճէյիլ :

5. Քրիստոսուն վէ Բուհ իւլ Գուստուն ուլուհիյէթի ապիյէսի իւզէրինէ վուգու' պուլան վէ պալասէ պէյան օլունմուշ միւնասէլէլէրին պիր էսէրի միւ'թէպէր վէ մէշիուր , ամմա միւնէլիֆի մէճիուլ պիր իգրաւնամէ հազընսա :

Պու իգրարնամէ՝ «Իքի Թարաֆտան տիւշար օլտուղունմուշ եանլլըլըգլարտան ինթիրազ էթմէք իշիւն» սէօղլէրինի չօգ տիգգաթ իլէ պէյան էտէր վէ թէքրարլար : Մա'ալինին թէրճիւմէսի պու տուր . եա'նի' «Հէր քիմ քի խէլաս պուլմագ իսթէր իսէ , քիլիսէի 'ումումիյէի հագիլիյէնին իմանըն թուլթուպ հըֆզ էթմէլի տիր . վէ էյէր պիր առէմ պու իմանը քեամիլ վէ գուսուրսուզ հըֆզ էթմէզ իսէ , պիւա շիւպէն էպէտէն հէլաք օլուր : Իմանը հագիլի պու տուր քի' Էգանիմի թէմեիլ էտէրէք վէ ուլուհիյէթի Թադսիմ էթմէքսիզին իւշ իւզիւնմուշ մէվճուտ օլան պիր Սլահա վէ վահտէթտէ մէվճուտ օ-

լան էգանիմի սէլասէյէ 'իպատէթ էտէլիմ. զիրա փէտէրին իւզնիւմիւ պիր , օղուլուն իւզնիւմիւ տիկէր վէ Բուհ իւլ Գուստուն իւզնիւմիւ տիկէր տիր . լաքին փէտէրին ուլունիյէթի, Օղուլուն ուլունիյէթի վէ Բուհուն ուլունիյէթի պէր, 'իզգէթէրի միւսավի վէ ճէլալէրի միւսավի տիր . փէտէր նէ ճինս իսէ, Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուստս հէման օլ ճինս տէն տիր . փէտէր խալգ օլունմամըլ օլտուղու կիպի , Օղուլ հէմ Բուհ խալգ օլունմամըլ տըրլար . փէտէր պինիհայէ վէ էպէտի իտիյի կիպի՝ Օղուլ վէ Բուհ տախի հաքէզա պինիհայէ վէ էպէտի տիրլէր . լաքին էզէլի վէ էպէտի, պինիհայէ վէ խալգ օլունմամըլ մէվճուտ օլան՝ իւչ տէյիլ , իլլա պիր տիր . Քէզալիք փէտէր ճիւմէյէ գատիր իտիյի միսիլլիւ , պիսյնիհի Օղուլ վէ Բուհ իւլ Գուստս ճիւմէյէ գատիր տիր . ամմա ճիւմէյէ գատիր օլան իւչ տէյիլ , իլլա պիր Ալլահ տըր , Պինաէն 'ալէյհ փէտէր՝ Ալլահ տըր , Օղուլ՝ Ալլահ տըր , վէ Բուհ իւլ Գուստս Ալլահ տըր . ամմա իւչ Ալլահ եօգ , անճադ պէր Ալլահ վար տըր . փէտէր՝ Բապալ տըր , Օղուլ՝ Բապալ տըր , վէ Բուհ իւլ Գուստս Բապալ տըր . ամմա իւչ Բապալ եօգ , անճադ պիր Բապալ վար տըր . զիրա թա՛լիմաթը մէսիհիյէնին իզթիզասընտան , էգանիմի սէլասէնին հէր պիրինէ Ալլահ վէ Բապալ ի՛թիպար էթմէյէ մէճպուր օլտուղունուզ կիպի , եինէ իւչ Ալլահ վէ իւչ Բապալ օլմատըղընը խնատ էթմէյէ մէճպուր իզ . փէտէր՝ նէ խալգ օլունմուլ նէ միւթէվէլլէտ տիր . Օղուլ եալընըզ փէտէրտէն օլուպ՝ խալգ օլունմուլ տէյիլ , իլլա միւթէվէլլէտ տիր . Բուհ իւլ Գուստս փէտէր իլէ Օղուլ թարաֆընտան խալգ օլունմուլ տէյիլ , վէ հէմ միւթէվէլլէտ տէյիլ , անճադ սուտուր էտէր . Պինաէն 'ալէյհ իւչ փէտէր եօգ , անճադ պիր փէտէր . իւչ Օղուլ եօգ , անճադ պիր Օղուլ . իւչ Բուհ իւլ Գուստս եօգ , անճադ պիր Բուհ իւլ Գուստս վար տըր . վէ պու էգանիմի սէլասէտէ թէգատտիւմ վէ թէաիւր էտէն եօգ , միւթէֆալվըզ վէ միւթէտէնի եօգ , անճադ էգանիմին հէր պիրի հէր խուսուստա սայիրլէրինէ միւսավի տիր . շէօյլէ քի հէր վէճհ իլէ իւչտէ օլան վահտէթ , հէմ Վահտէթտէ օլան իւչլիւք 'իսլատէթէ շայան տըր . պունա պինաէն հէր քիմ քի խէլաս պուլմադ իսթէր իսէ , էգանիմի սէլասէ հազգընտա պէօյլէճէ թէֆէքքիւր էտիպ՝ դապուլ էթմին» :

ԳՐԱՄԱՆՈՒՄ

Քրիստոսուն զարթնա՛ ուրահիյէր իլէ ինսանիյէրին պիլէմէսի
խուսուսունսա վուզու՛ պուլան միւնասէլէլէր հագգընսա :

Իգանիմի սէլասէ խուսուսունտա օլան՝ ումուլմի միւնատէլէլէր
թէսքին օլտուգտան սօնկրա , պաշգա մախսուսի վէ միւնքիւլ միւ-
նատէլէլէր մէյտանա կէլիս՝ պէշինճի տէհրին օրթասընա գատար
քիլիսէի մէսիհիյէնին տիգգաթընը ճէլպ էթմիշ տիր :

Պու մատուտէ խուսուսունտա թա՛ լիմաթը սահիհէնին մաթլուպաթը
տէօրթաէն՝ իպարէթ տիր :

1. Քրիստոսուն ուլուհիյէթի ապիյէի հազիգիյէսի :

2. Անըն ինսանիյէթի քեամիլէ վէ հազիգիյէսի :

3. Ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթին ալի՛ր ալի՛ր պիրլէմէլէրի , եա՛նի՛
ալի՛ր իքի տէյիլ իլլա պիր տիր , վէ

4. Թապի՛աթը իլահիյէնին թապի՛աթը ինսանիյէյէ, եախօտ թապի՛-
աթը ինսանիյէնին թապի՛աթը իլահիյէյէ թահվիլ օլունմայըս՝ ինսանի՛
ալի՛ր իքիսի միւքէմէլ գալմասը գապուլ օլունմագ կէրէք տիր :

Աշիքեար տըր քի Արիօս ֆըրգասը պու տօրտիւն պիրինճիսինի
գապուլ էթմէտի. վէ պունա պինաէն իւշիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւ-
սիւնիւ տախի գապուլ էտէմէտիլէր : Հաւոտէքիա էլիսպօլիօսու Ա-
լիօլլինարիա տէօրտիւնճիւ տէհրտէ Արիօս ֆըրգասընա գապըն եա-
ղար իքէն՝ Քրիստոսուն ինսան Ռահոմ եէրինտէ ուլուհիյէթի՝ պու-
լունտու տէյիլ իսնատ էթտիյինտէ , սալիֆ իւզ զիքր տէօրտիւն ի-
քինճիսինի գապուլ էթմէմիշ իտի. վէ անըն թա՛ լիմաթը քիլիսէի մէ-
սիհիյէ թարաֆընտան րէտու օլունտու : Պէյան տըր քի պու միւնա-
տէլէլէրտէ իրիթիյան մու՛ալիմէր իըրիւ շան , մաղրուրիյէթ ,
հասէտ , թամա՛ը հիւքիւմէթ վէ պու միսիլիւ կիւնահլարա տիւլմէք
թէհլիքէլէրինէ տիւշար օլտուգտան պաշգա՛ էն ա՛լա վէ բուհանի
վէ էսրարա միւթա՛ալիգ մէսէլէլէրի՝ մահզէն՝ իլմի մանթըգ եօլու իլէ
հալլ էթմէք իտուա՛ասընտա չալըլըտըգտա պիր մըգտար գէլալէթէ
տիւլմէք սայքի միւնքիւնսիւզ օլուր իտի :

Պու գէման քիլիսէի՛ ումուլմիյէտէ պիրի պիր թարաֆտան վէ տի-
կէրի օլ պիր թարաֆտան գէլալէթէ տիւշար իքի թարիգ , եա՛նի՛
սալիֆ իւզ զիքր իսքէնտէրիյէ թարիգի վէ Անթաքիա թարիգի (վա-
գա՛ա իքիսի տէ Օրթօտօքս ի՛թիպար օլունտուլար) , իսքէնտէրիէլի-
լէր Քրիստոսուն գաթընտա ուլուհիյէթ իլէ ինսանիյէթին ալի՛ր ալի՛ր
զօգ թէէքիա էթտիլէր , վէ ուլուհիյէթին սըֆաթլարընը ինսանիյէ-

Թէ՛ վէ ինսանիյէթին էփոափընը ուլուհիյէթէ վէրիւ՝ « Ալլահնասն » (ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΣ) Թա՛պիրինի չօգ իսթի՛մալ էտէրլէր իտի : Պունարըն թէհլիքէսի՝ Թապի՛ւթը իլահիյէյի Թապի՛ւթը ինսանիյէյէ Թահվիլ էտիւպ պիր իւշիւնճիւ Թապի՛ւթ վէյտա էթմէքտէն իպարէթ իտի : Անթաքիալըւր Թապի՛ւթը իլահիյէյի Թապի՛ւթը ինսանիյէտէն տիգգաթլըճա թէֆրիգ էտէրէք՝ Բրիստոստա իքի շա՛պ պուլմազ վէ ուլահիյէթինին ինսանիյէթինտէ իճրա էթտիլի քէֆարէթ իւզէրինէ օլան թէսիրաթ վէ գըյմէթինի կէօրմէմէք թէհլիքէսինտէ իտիլէր :

Օլ զէման Անթաքիալըւրն էն մէշուր մու՛ալլիսի՝ Սիւրիատա պուլունան Մափսէվէսթիա էփիսգօփօսու թէյօտօր իտի : Պու իքի Թարիգին իթթիֆազա կէլմէլէրի չօգ միւճատէլէտէն սօնկրա՝ զարպի էփիսգօփօսարըն , ղափուուուս Բօմալը Լէյօնուէ , չալըմասընտան , Թ . Ի . 431 տէ Գալքէտօն՝ ումուսի մէճլիսինտէ հուսուլա կէլտի :

Վուզու՝ պուլան միւճատէլէլէր իքի իտի :

2. Նէսթօրիօս Փըրգասը վէ միւճատէլէսի հազզընսա :

Թ . Ի . 428 տէ Մափսէվէսթիալը թէյօտօրուն չայիրտի Անթաքեսալը րահիւպ վէ երէց պուլունան Նէսթօրիօս իսթանպօլ Փաթրիյի օլմազ իւզրէ թաղտիս օլունտու : Անըն իլէ պէրապէր կէլէն Անասթասիօս իսմինտէ պիր երէց իսթանպօլտա չօգ իսթի՛մալ օլունան « Ալլահըն վալիտէսի » Թա՛պիրի՝ ալէյհինէ՝ ալէնէն նութգ էթմիշ վէ « Բրիստոսուն ուլահիյէթինի ինքեար էտիյօր » տէյիւ անըն հազգընտա թէվաթուր օլունուր իտի : Նէսթօրիօս պէօյիլէճէք միւնազա՝ անըն էօնիւնիւ ալմազտան իսէ , Անասթասիօսա սահապէթ էթտի : Վազա՛ա սօնկրա իգրար էթմիշ տիր քի՝ « Ինսանիյէթինէ նիսպէթէն Ալլահըն վալիտէսի » Թա՛պիրի օլուր , ամմա « Բրիստոսուն վալիտէսի » Թա՛պիրի տահա էյի տիր : Նէսթօրիօս պիղզաթ Թա՛լիմաթը պաթըլէյի գապուլ Լաիպ էթմէտիյի շիւպհէտէն պէրի տէյիլ տիր : Զիրա աթիտէ պէյան օլունաճաղը կիպի՝ օնա զայէթլէ նահազգ թարգ իլէ մու՛ամէլէ օլունտու : Փազաթ անըն իսմի իլէ եատ օլունան Փըրգա պիլա շիւպհէ նօգսան Թա՛լիմաթ գապուլ վէ Թա՛լիմէթտիլէր : Նա՛նի՝ օլ Փըրգայա կէօրէ Բրիստոսուն զաթընտա ուլահիյէթ ինսանիյէթտէն պիլքիւլլէյն թէֆրիգ օլունուր : շէօյլէքի անըն քէֆարէթինին գըյմէթի իլահիյէսի եօգ իտի :

Իսքէնտէրիյէ Փաթրիյի Բիրիլ՝ Նէսթօրիօս իլէ միւքեալէմէտէ միւճատէլէ աչտը , վէ իքիսի Բօմա Փաթրիյի Բէլէսթինօսա միւրաճաթ էթտիլէր : Թ . Ի . 430 տա Բօմատա վուզու՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի՝

Նեսթորիոսուն թալիմինէ դարչը հիւքս՝ էտիպ՝ վէ թէվպէ իշիւն
 օն կիւն մէօնէթ վէրէրէք՝ Նեսթորիոսուն 'ազլ էթտի. վէ պու հիւք-
 միւն իճրասունը Բիրիլէ հէվալէ էթմիշ տիր : Անթաքիա Փաթրիյի
 Եուհաննա՝ Նեսթորիոսա միւնազա՝ այա մէյտան վէրմէմէյէ ըրճա
 էթտի իսէ տէ , Նեսթորիոս գայիլ օլմաուը , Ամնա Բիրիլ Նեսթո-
 րիոս իշիւն աֆօրօլ եախօտ ի թիրաֆնամէլէր հազըրլար իքէն՝ ճիւ-
 քէնտէրիյէ թարիգինի » իֆրաթ տէրէճէսինտէ թէէքիտ էտիպ՝ Ան-
 թաքիալըլարա տապան տապանա մուխալիֆ եազմըշ տըր : Սիւրիա
 էփիսգօփօսլարը պուհա կիւճէնիպ՝ Նեսթորիոսուն մուխալիֆ օլա-
 րագ եազտըլը աֆօրօզնամէլէրտէն զայրի՝ Ֆէրատ ըրմաղը իւզէրին-
 տէ Բիրոս էփիսգօփօսու թէյօտօրէթ Բիրիլէ մուխալիֆ պիր ըհապէ
 եազտը , Թ . Ի . 431 տէ էֆէսօստա պիր 'ուսուսի մէճլիս պու միւ-
 ճատէլէյի թէսվիյէ էթմէք իշիւն թալիս օլունտու : Մէշուր րահիպ
 Մըսըրը Իսիտօր՝ Բիրիլէ ըրճա էթտի քի նիլամաղը վէ նազագգ
 թարգ իլէ մուսմէլէ էթմէյէ . լաքին Բիրիլ տինլէմէյիպ՝ պիզգէրուրէ
 թէէլիթի էթմիշ օլան Անթաքիա Փաթրիյի վէ էփիսգօփօսլարընըն
 էքուէրիսի էֆէսօսա վարմազտան էվվէ՝ Նեսթորիոս վէ անըն ահպա-
 պընըն փրօթէսթօլարընա գարչը էֆէսօս էփիսգօփօսու Մէմօն իլէ
 պէրապէր մէճլիսի քիւչատ էթտի : Նեսթորիոսուն թալիմինի ըլտտ
 վէ քէնտիսինի 'ազլ էտիպ՝ քիլիսէ իւհազըլընտան տալիս գաթ՝
 էթտի . վէ քէնտի հազըրլարիլ օլտուղու աֆօրօզնամէլէրի քիլիսէի
 'ուսուսիլէնին ի թիգատը տըր տէյիւ իւն էթմիշ տիր : Օլ զէման
 վասըլ օլան Սիւրիա էփիսգօփօսլարը այրը պիր մէճլիս թէշքիլ էտիպ
 Բիրիլին թալիմաթընը ըհտտ իլէ անը վէ Մէմօնու աֆօրօզ էթ-
 տիլէր : Բօնա թարաֆընտան օլան վէքիլէր Բիրիլին մէճլիսինի թա-
 նըտըլար : Իմրէրաթօր (իքինճի թէյօտօսիօս) պէօլէ մուսմէլտըն
 պըպընը տէֆ՝ էթմէք իշիւն տիկէր պիր մէճլիս թէշքիլ էթմէք իս-
 թէտի . ամնա Նեսթորիոս հագգ պուլմագ խուսուսուտա գաթ՝ի
 իւմիտ էտէրէք՝ քէնտի մանասթըրընա 'ապտէթ էթմէք պապընտա
 Իմրէրաթօրա 'արզուհալ վէրաի :

Թ . Ի . 432 տէ Իմրէրաթօր միւսալէհէ իւմիտինտէ իքէն՝ թարա-
 ֆէյնին վէքիլէրինի տինլէտի իսէ տէ , միյէսսէր օլամաղը . վէ
 Անթաքիա վէ Իսքէնտէրիյէ թարաֆըլար տահա զլյատէ պիրի պի-
 րինէ զըտտ տուրուրլար իտի : Ֆագաթ պու գաւտար լիւզիւմիւզ
 միւնազա՝ատան օտանարագ իքի թարաֆ Թ . Ի . 433 տէ պիր իթթի-
 ֆագը ըհամիտէ պուլունտու : Անթաքիա Փաթրիյի Եուհաննա՝ Նես-
 թորիոսուն հիւքմիւնիւ թաստիգ էթտի , վէ Բիրիլ պիր Անթաքիալը
 իզրարնամէյի իմզալտը . իքի թարաֆտան պու մէճպուրի իթթի-
 ֆագա ըիլա վէրիլմէտի իսէ տէ , պախուսուու Հիէրափօլիս էփիսգօ-
 փօսու Ալէքսանտըր վէ Մափսէվէսթիալը Մէլթիօս՝ Նեսթորիոս
 'ալէյնիէ օլան նազագգ հիւքմէ ըիլա վէրմէտիքէրինտէ՝ սիւրկիւնէ

կէօնութիւններ : Նէսթորիոս տիւղմէնկերի թարափընտան վէֆաթընա գատար, եա՛նի՛ թ. Ի. 440ա տէք, թէ՛ստտի վէ ճէֆա չէքտի : Զօգ ֆադիր վէ սէֆիլ օլարադ ճէնուսի Մըսըրտա վէֆաթ էտիալ՝ թահրիրաթը Իմբէրաթօրուն էմիր իլէ իհրադ օլունմուշ տըր : Վազթըն միւրիւրինտէ Նէսթօրիօսուն նահագգ եհրէ չէքտիլի թէ՛ստտի թա՛լիմաթընըն տահա զիյաոտէ նէշօլունմասընա սէպէպ օլոռու : Նէսթօրիօս միւճատէլէսի էսնասընտա էտէսսիա էփիսգօփօսու Րասպուլաս ճիւմէ Նէսթօրիօս ֆըրգասը իլէ Թարսուս էփիսգօփօսու Տիօտօրօս վէ Մալիսէվէսթիալը Թէյօտօր՝ ալէյհինէ հիւքմ էթտի Պուքէյֆիլէթ վէ օրատան թէ՛ստտի սէպէպիւնտէն Պարսիսթանա ֆիրար էտէն Պարսումաս վասիթասը իլէ Նէսթօրիօս վէ անըն ֆըրգասընըն չէօհրէթի Պարսիսթանտա չօգ թէսիր էթտի : Հէմաէ Պարսիփատիլահլար մախսուս պու խարիճի ֆըրգայա սահապէթ էթտիլէր քի, Պարսի իրիսթիյանլարըն Ռօմա հիւքիւմէթինտէ պուլունան իրիսթիյանլար իլէ օլան՝ ալագասը գաթ՝ օլունա : Թ. Ի. 499 տա պիւլէթիւն Պարսի քիլիսէսի Նէսթօրիօս ֆըրգասընըն թա՛լիմաթընը գապուլ էթմիլ տիր :

Զ. Էվթիքէս վէ սայիր «Թապի՛ամը վահիսէ» միւճասէլէլէրի հազընսա.

Նէսթօրիօս միւճատէլէսինին թէպիլլէսի իւպէրինէ, պիթթապի՛ Իսքէնտէրիլէլէր Անթաքիալըլարըն թա՛լիմաթընտա Նէսթօրիօս ֆըրգասընըն գօգուսունու, վէ Անթաքիալըլար Իսքէնտէրիլէլէրին թա՛լիմաթընտա Քրիստոսուն ինսանիլէթինի ուլուհիլէթինէ թահվիլ օլունմուշ վէ եալընըզ պիր թապի՛աթըն պագի գալմասընը պուլունալըլար իտի : Միւճատէլէսին եէնիտէն գօփմասը իչիւն Էվթիքէս իսմինտէ պիր Իսթանպուլու մանասթըր նազըրը էֆքնարընը պէօլէճէ պէյան էթմիլ տիր : Եա՛նի՛ «Քրիստոս ինսան ճէսէտինտէ կէլմէզտէն էվվէլ իքի թապի՛աթա մալիք իտի իսէ տէ, ճէսէտ ալտըզտան սօնիրա ինսանիլէթի ուլուհիլէթինէ թահվիլ վէ գայ՝ օլունտուղունտան՝ պագի գալան եալընըզ ալէր թապի՛աթը վար իտի : վէ անըն ճէսէտի պաշգա տաէմէրին ճէսէտլէրինտէն ֆարգը իտի : Պինաէն՝ ալէյհ 'Ալլահ էլէմ՝ չէքտի', 'Ալլահ էօլտիւ՝ տէնիլի » Էվթիքէս թ. Ի. 448 տէ Իսթանպուլ Փաթրիլի Պալաթինըն լիյասէթինտէ պիր Սինօտ մէճլիսինին հիւքմիւ իլէ՝ ազլ օլունուս վէ քիլիսէ իլահգըլընտան գաթ՝ օլունտու : Իսքէնտէրիլէ ֆաթրիլի Քիրիլին խալիֆէսի Տիօքօրօս հիտտէթիլի վէ խըրպը վէ տիւնեալի պիր տաէմ՝ Էվթիքէսէ սահապէթ էտիպ, Թ. Ի. 449 տա էֆէսօստա պիր մէճլիս թէշքիլ էթտիրմիլ վէ Անթաքիա թարիգինտէն օլան ճիւմէ էփիսգօ-

իօսլարը մէճլիսէ գոյ վերմէյէրէք՝ Նիւսիւսն վէ Թէյօրօրէթ իլէ սայիր
 էփիսոփօսլար 'ալէյհինէ նահագգ եէրէ հիւքմ էթմիլէր : Պու մէճ-
 լիսէ Թ. Ի. 451 տէն սօնկրա քիլիսէ Թէվարիսինոէ «Հայտուտ մէճ-
 լիսի» Թա'պիր օլունմուշ տուր : Թ. Ի. 451 տէ տէօրտիւնճիւ 'սոմ-
 մէճլիս Բալքէտօնտա Թէշքիլ օլունուկ՝ Րօմա Փաթրիյի պէօյիւք Լէ-
 օնուն տէլալէթի իլէ աթի իւզ գիքը վէճճ իլէ ուլունկիլէթ իլէ ինսա-
 նիլէթ Բրիստոսուն զաթընտա պիրլէշիպ՝ ամմա հիշ պիրիսի տիկէ-
 րինէ Թանգիլ օլունմամասը խուսուսունտա՝ զարար վէրիլիշ աիր :
 «Բրիստոս Իպնուլլահ, քեամիլէն վէ հագիգաթէն Ալլահ, հէմ քեա-
 միլէն վէ հագիգաթէն ինսան օլունկ՝ ուլունկիլէթի նիսպէթինոէ փէ-
 տէր իլէ հէմիլիւճիւտ, վէ ինսանիլէթի նիսպէթինտէ պիգիմ իլէ հէմ-
 վիւճիւտ, կիւնահտան մա'տա հէր խուսուստա պիգիմ կիպի տիր :
 Պու «էք Բրիստոս» Իպնուլլահ, Րապս, Ալլահ, պիրիճիք Օղուլ, Լօ-
 կօս՝ ուլունկիլէթինէ նագարէն էգէլտէն Փէտէրտէն Թէվիտ օլունուկ,
 ինսանիլէթինէ նագարէն՝ գէմանտա Ալլահըն վալիտէսի պիքիր Մէր-
 եէմոնէ Թէվէլիւտ էտէրէք, իքի Թապիաթտա մէվճուտ օլան «էք
 զաթ տըր : վէ պու իքի Թապի'աթ Թէղայիւր էթմէքսիլին վէ պիրի
 պիրինէ Թանգիլ օլունմագսըզըն, լաքին Թագսիմ օլունմագսըզ
 վէ այրըլմագսըզըն տախի պիրլէշմիշ աիր» : Հէր նէ գատար պու մէճ-
 լիսին զարարլարը օլ գէման վէ սօնկրաքի տէհրէրտէ տախի շիմտիլէ
 գատար քիլիսէի 'ուսումիլէի մէսիլիլէ Թարափընտան Թա'լիմաթը
 սահիհէ տէյիւ գապուլ օլունմուշ խէ տէ եինէ մէճլիսի մէզպուր-
 տան աղ վագըթ սօնկրա հէմուն պու էվթիքէս ֆըրգասը, պախու-
 սուս Մըսըրտա, գուվվէթ վէ շէօհրէթ պուլմուշ տուր : Էրմէնի քի-
 լիսէսի տախի Բալքէտօն մէճլիսինին գարարընը ասլա գապուլ էթ-
 մէտի : Եիւզ սէնէ գարփընտա վուգու՝ պուլան միւճատէլէլէրի մու-
 ֆասսալէն Թա'րիֆ էթմէք միւմքին օլմատըղը կիպի՝ լագըմ՝ տախի
 տէյիլ տիր : անճագ խիւլասա վէճճ իլէ անլէրի գիքը էտէճէյիլ :

Իսքէնսէրիլէ Թարիգիլինէն էն շիտտէթիլ Թարաֆիլիլէրի պիլա
 սէպէս՝ «Բալքէտօն գարարլարը նէսթօրիօս ֆըրգասընա մէյլ էտէր»
 տէրլէր իտի : Լէյօ Իմբէրաթօր Թ. Ի. 457 տէ հիւքիմէթէ նայիլ օլ-
 տուգտան սօնկրա՝ Իսքէնսէրիլէտէ պուլունան «Թապի'աթը վահիտէ»
 Թարաֆը էվվէլա Տիօսքօրօսուն խալիֆէսի ֆրօթէրիօսա կիւճէնմիշ
 օլարագ՝ քէնտիլէրինէ Փաթրիգ օլմագ իւզրէ Նրէցլէրինտէն Թիմօ-
 թէօս էլիրօս իսմինտէ օլան պիրիսինի ինթիխապ էթտիլէր, վէ օլ
 էսնատէ վուգու՝ պուլան վէլվէլէտէ ֆրօթէրիօս ի'տամ օլունտու :
 Իքի Թարաֆ Իմբէրաթօրա իլթիւճա էթմէքլէ՝ Լէյօ էն մէշհուր էփիս-
 օփօսլարա տանըտըգտան վէ անլէր Բալքէտօն գարարլարընա իլ
 վէրտիքտէն սօնկրա, էլիրօսու սիւրկիւնէ կէօնտէրտի : վէ անըն եէ-
 րինէ Թ. Ի. 460 տա Թիմօթէօս Սալօֆաքիալօս իսմինտէ պիր 'ագիլ
 վէ էյի ատէմ Թա'լին օլունտու : Օն ալթը սէնէ գատար անըն իտա-

ընտրեալ իւր թիւերէն զիւրիւսի սէլամէթտէ պաւլոսնոս : Վասն իս-
քոս իմբէրաթօր թ. ի. 477 տէ քէնտի մէնֆա'աթը զաթիյէսի իշիւն
միւնատէլէյի թէքրար թահրիք էթտի : Թիմօթէօս Սալօթաքիալօս
թ. ի. 478 տէ վէֆաթ էտիպ' Երէց Եօհաննա թալապ անըն եէրինէ
ինթիխապ օլունտու : «Թապի'աթը վահիտէ» Փըրգասը իսէ՝ Պէտրօս
Մօնկօսու Փաթրիք ինթիխապ էթտիլէր : Մօնկօս՝ Իսթանպօլ Փաթ-
րիյի Ագաղիօսուն սահապէթինի վէ անըն վասիթասը իլէ օլ զէմանտա
Իմբէրաթօր օլան Ջէնօնուն սահապէթինի իսթիհապ էթտի : Անտէն
սօնկրա վէ Ջէնօնուն խալէֆէսի Անասթասիօսուն վագթընտա ,
Եա'նի' թ. ի. 484—ձ19 ա տէք քիլիսէի շարգիյէ օլ գատար' ումու-
մէն էվթիքէս եախօտ «Թապի'աթը վահիտէ» Փըրգասըն ա մէյլ էթ-
միլ տիր քի՝ Բօմա Փաթրիյի Էքիմիճի Ֆէլիքս թ. ի. 484 տէ Իսթանպօլ
Փաթրիյի Ագաղիօսու աֆօրօղ էթմէքլէ պէրասպէր՝ միւտտէթի մէզ-
քիւրէտէ քիլիսէի շարգիյէ իլէ քիլիսէի զարպիյէտէ իլհագլըգ եօզ իտի :

Յուսթինօս Իմբէրաթօրուն վագթընտա թ. ի. ձ18—ձ27 յէ տէք
չօզ էվթիքէսի էփիսգօփօսլար 'աղլ օլունուպ՝ Մըսրրա Ֆիրար էթ-
տիքէրինտէ «Թապի'աթը վահիտէ» Փըրգասը իշինտէ մուխալիֆէթ
վէ թիւրլիւ թիւրլիւ Փըրգալար իհտաա օլունտու : Պիրի՝ Գրիստո-
սուն ճէսէտի չիւրիւմէքլէյէ միւպթէլա տըր տէյիւ իզրար , վէ տի-
կէրի ինքեար էթտի : Պիրի՝ խալգ օլունմուշ տուր տէյիւ իզրար վէ
տիկէրի ինքեար էթտի : Պիրի տէ՝ իւշ Ալլահ թա'լիմինի թէֆհիմ
էթմիլ տիր : Մէշհուր վէ 'ագիլ Իմբէրաթօր Յուսթինիանօս՝ քէնտի
ուզուն խտարէի հիւքիւմէթինտէ թ. ի. ձ27—ձ6ձ տէք պաշգա
իճրա էթտիյի չօզ նիզամաթ վէ թէպտիլաթը խայրիյէ իւզէրինէ
Խրիսթիյան քիլիսէսի իշինտէ վուգու՝ պուլան վէ միւնիպի մագար-
րաթ օլան «Թապի'աթը վահիտէ» Փըրգասը վէ միւնատէլէսինի տա-
լի օրթատան գալսըրըպ՝ քիլիսէի 'ումումիյէյի իթթիֆագա կէ-
թիրմէյէ չալըշտը : Փագաթ անըն գէվէսի թէյօտօրա մախֆիճէ էվ-
թիքէս Փըրգասընտան օլունգունտան Իմբէրաթօր իւզէրինէ չօզ
թէսիրաթը վար իտի : չէյլէ քի Յուսթինիանօս պա'գէն Փըրգայը մէզ-
պուրէ 'ալէյհինտէ քէնտիսի չալըշտը զանն էթտիյինտէ՝ մէրամընըն
աքսիսինի իճրա էտիյօր իտի : Մէսէլա՝ թ. ի. ձ33 տէ Յուսթինիանօս
պիր էվթիքէս թա'պիրինի՝ «Ալլահ (Եա'նի՝ Էգանիմի սէլատէտէն
պիրի) սալպ օլունտու», րէսմէն թահսին էթմիլ վէ թ. ի. ձ33 տէ
Թէյօտօրանըն նուֆուգու իլէ պիր էվթիքէսի Անթիմօս Իսթանպօլ
Փաթրիյի օլտու : Լաքին թ. ի. ձ36 տա Բօմա Փաթրիյի Ալաիէ-
թօս Իսթանպօլա գլյարէթ էթտիյինտէ՝ Անթիմօսուն թա'լիմաթը
պաթըլէսինի մէյտանա չըգարըպ՝ քէնտիսի 'աղլ օլունտու վէ եէնի
թագաիս օլունան Փաթրիք Մէննասըն րիյասէթինտէ Իսթանպօլտա
վուգու՝ պուլան մէճիլտտէ «Թապի'աթը վահիտէ» Փըրգասըն ա գալըը
հիւքմ օլունտու :

Պու աբալըգոտա Օրիկէնէսին պա՛գը նօգսան թա՛լիմաթը վէ անըն
թարիգինտէն պուլունան պա՛գը բահիսլէրին խայրսըգ մու՛ամէլաթը
տիգգաթ ճէլլ էթտի . չէոյլէ քի Մէննաս վէ Երուշալիմ՝ Փաթրիյի
Նուհաննա վէ սայրիլէրին նուֆուգու իլէ թ . Ի . 541 տէ պիր ֆէր-
մանը չահանէ վէ սօնկրա իսթանպօլտա վուգու՝ պուլան պիր մէճ-
լիսին գարարը՝ թա՛լիմաթ վէ մու՛ամէլաթը մէգքիւրէ՝ 'ալէյհինէ
հիւքմ էթմիշ աիր : Անըն իւզէրինէ Անատօլտա Գայսէրի էփիս-
գօփօսու Իմէրաթօրուն հիւսնիւ նազարընտա պուլունան թէյօտօ-
րօս Ասքիտաս՝ քէնտիսի Օրիկէնէս թարիգինտէն օլարագ թ . Ի .
544 տէ Իմէրաթօրա Անթաքիա թարիգինտէն օլան մէշէուր մու՛ալ-
լիմէր Մափսէվէսթիալը թէյօտօր, թէյօտօրէթ վէ էտէսսա էփիսգօ-
փօսու Իպաս 'ալէյհինէ պիր « իւշ պաշլը » հիւքմ վէ ֆէրման ի՛լան
էթտիրտի : Պատէհու « իւշ պաշ միւճատէլէսի » զուհուր էթտի : Քի-
լիսէի չարգիյէ Իմէրաթօրա սահապէթ էթտի, վէ քիլիսէի զարպիյէ
օնա գարշը օլուպ՝ « Մէգքիւր վէ մէրհում իւշ աոէմ՝ 'ալէյհինէ օլան
հիւքմպիգղաթ զայրի մէշրու՛օլուպ՝ Բալքէտօն մէճլիսին ի՛թիպարընա
տօգունը » տէտիլէր : Յուսթինիանօս Բօմա Փաթրիյի Վիկիլիօսու գա-
զանմագ իսթէտի . լաքին Վիկիլիօս րէյինի պէյան էթմէգտէն էվ-
վէլ օլ զէման Աւկօսթինօսուն թէսիրաթընտան չօգ էյի հալտէ պու-
լունան չէմալի Աֆրիգա քիլիսէսինտէն օլան Ֆուլլէնթիօսա տանըշ-
մըշ : Օ տա « իւշ պաշ » 'ալէյհինէ հիւքմ օլունմասընա րիգա վէրմէ-
միշ տիր : թ . Ի . 546 տա Յուսթինիանօս Իմէրաթօր Վիկիլիօսու
Իսթանպօլտ տա՛վէթ էթմիշ , վէ պիր չօգ չալըշտըգտան սօնկրա օ-
նա « իւշ պաշ » 'ալէյհինէ րէյ վէրտիրտի : Իմէրաթօր եինէ թ . Ի .
551 տէ « իւշ պաշ » 'ալէյհինէ պիր ֆէրման ի՛լան էտիպ՝ էփիսգօփօս-
լարըն րիզասընը իսթիհսալ էթմէք իսթէր իտի : թ . Ի . 553 տէ
Յուսթինիանօս պէշինճի՝ 'ումումի մէճլիս Իսթանպօլտա թէճէմիլ՝
էթտիրտի : Օլ մէճլիս տալի Իմէրաթօրա սահապէթ էթտի : Վիկի-
լիօս պունու րիգա վէրմէտիյինտէ Իմէրաթօր անըն իսմինի քիլիսէ
տէֆթէրինտէն սիլտիրիպ՝ քէնտիսինի հապսա իլգա էթտի : Վիկի-
լիօս պունուն իւզէրինէ սապիթ գալամայըպ մէճլիսին գարարընա
րիգա վէրմիշ , պա՛տէհու սալը վէրիլմիշ վէ Բօմայա վասըլ օլմագտուն
էվվէլ թ . Ի . 555 տէ վէֆաթ էթտի : Ամմու Յուսթինիանօս քիլիսէ-
տէ իթթիֆագ էթտիրմէք իշիւն չալըշտըգընտա միւյէսսէր օլմատը
Բիլիսէի զարպիյէ կէճ վէ կիւճ իլէ պէշինճի՝ 'ումումի մէճլիս թանը-
տը , վէ « Թապիթաթը վահիտէ » Փըրգասընը գազանմատան իսէ՝
քիլիսէի՝ 'ումումիյէնին չօգ էփիսգօփօսլարընը , պախուսուս Բալ-
քէտօն մէճլիսինէ զիյատէ րիայէթ էտէնլէրի կիւճէնտիրտի :
Անըն խալէֆէսի իքինճի Յուսթինօսուն վագթընտա « Թապիթա
թը վահիտէ » Փըրգասը նէսթօրիօս Փըրգասը կիպի քիլիսէի
'ումումիյէտէն րէսմէն սյրըլըպ՝ Մըրըրտա , Հապէշիսթանտա ,

վէ էրմէնիսթանտա այրը քիլիսէլէր տէյիւ պագի դալմըշ տըր :
Մէսօփօթամիատա տալիս՝ Եագօպ Պարատէօս իսմինտէ պիր Երէց
պու Փըրգա իջիւն Թ. Ի. 541—578 էտէք զայրէթ իլէ չալըշլո՛ւ ա-
նըն էսէրինտէն օրատա Եագօպիլէր իսմինտէ պագի պիր «Թապի՛աթը
վահիտէ» Փըրգասը էլան պուլունուր :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԱՀՎԱԼԸ ԻՆՍԱՆԻՅԷ, ԵԱԽՕՏ ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷՆԻՆ

ԿԻԻՆԱՀ ԻԼԷ ՎԷ ԹԷՃՏԻՏԻ ԳԱԼՊ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

ՄԻԻՆԱՍԻՊԷԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պու պէօյիւք վէ մուհիմմ մատտէ իւզէրինէ լքինճի միւտտէթին
թէվարիխինտէ կէօրտիւյիւմիւզ կիպի՝ քիլիսէի շարգիյէ իլէ քիլիսէի
ղարպիյէտէ մուխալիֆէթի մուհիմմէ վար իտի : Եա՛նի՝ էքսէրիէ
Եունանի մու՛ալլիմ վէ միւէլլիֆէրին գիւ՛իւմ վէ Թա՛լիմաթը պաշ-
գա, վէ Լաթինի մու՛ալլիմ վէ միւէլլիֆէրին գիւ՛իւմ վէ Թալիմա-
թը պաշգա իտի :

1. Քիլիսէի շարգիյէին Թա՛լիմաթը հազընսա :

Իւչ խուսուտա տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի տէհրէրին մու՛ալլիմ-
լէրի՝ Օրիկէնէսին վէ Իսքէնտէրիյէ Թարիգինին Թա՛լիմաթընտան
Փարգը օլարագ՝ Թա՛լիմ էտէրէր իտի :

1. Բուհի ինսանիլէրին քեաֆֆէտի՛ մին էլ գատիմ մէվճուա պու-
լունմալարը գիւ՛իւմիւ քիւլլիյէն ըտտ օլունտու :

2. Իւք փէտէրիմիզ Ատէմին կիւնահընըն Եալընըզ ինսանըն ճէսէտի
Իւզէրինէ տէյիւ, իլլա բուհու իւզէրինէ տալիս պիր թիւրլիւ թէսի-
րաթը իգրար օլունտու :

3. Կիւնահա տիւշմիւշ օլան ինսանըն քէմալիյէթ վէ գուտսիյէթէ

տողրու օլան գուտրէթի քեաֆիյէսի տահա իհթիաթ իլէ իսնատ օլունուր իտի :

Աթանաս, Վասիլ, Նիսապը կրէկօր վէ Նազլյանզալը կրէկօր վէ սայիլլէր կիւնասըն՝ ումուժի օլուպ՝ Ատէմոէն պիւթիւն զիւրրիւյէթինէ սիրա'աթ էթտիյինի պէյան էթտիլէր իսէ տէ, եինէ անլէրին թա'լիմաթընճա Ատէմին կիւնասը, եա'նի՝ « կիւնասը ասլի » եա'սօտ Էնասնէյէթի Կիւնասը հէր ատէմէ սուչ վէ միւճրիմիլք տէյիւ հիսապ օլունմազ :

Պու « կիւնասը ասլի » իղվա վէ թէճրիւպէյէ մէյլ էթտիրէն պիր եարամազ սէվտատան 'իպարէթ օլուպ՝ իրատէթ պու սէվտայա գա'յիլ օլուր. ֆազաթ իրատէթ գայիլ օլունճայա գատար Կիւնասը վուզու՝ պուլմազ, « կիւնաս՝ իրատէթին շէրրի ինթիխապ էթմէ-սինտէն հասըլ օլուր » : « Պինաէն 'ալէյհ եէնի տողմուչ չօճուզլար իրատէթլէրի իլէ կիւնաս իշլէմէսիքլէրինտէն միւճրիմիլքտէն պէրի տիրլէր » :

Ճիւմէսինտէն զիյատէ աշիքեար եօլ իլէ իսթանպօլլու Եուհաննա Գրիսօթօմ պու զիւ'իւմլէրի պէյան էթմիշ տիր, Անըն պէյանընա կէօրէ « էօլիւմէ միւլթէլա օլան Ատէմ՝ էօլիւմէ միւլթէլա օլան զիւր-րիւյէթի թէվլիտ էտէպիլիր. ամմա կիւնասըքեար օլան Ատէմ՝ կիւ-նասըքեար օլան զիւրրիւյէթի թէվլիտ էտէմէտի, Ատէմ՝ զիւրրիւյէ-թինին ճէսէտլէրինի թէվլիտ էտէր, ամմա բուհլար վէ իրատէթլէ-րինի թէվլիտ էտէմէզ իտի, Անըն վասիթասը իլէ պօզուգ պիր թա-պի'աթը ճիսմանիյէ տիւնեայա կէթիրիլիպ՝ միւճրիմ պիր իրատէթ իէյյոա էթմէյէ օ միւզթէտիր տէյիլ իտի » : Բօմ. Ե. պապը իւզէրինէ թէֆսիր էտէր իքէն տէտի քի, « կիւնաս իշլէյիպ տէ էօլիւմէ միւլթէ-լա օլան Ատէմոէն՝ կիւնաս իշլէյէճէք վէ անըն իլէ էօլիւմէ միւլթ-թէլա օլանճապ ատէմլէրին հասըլ օլմալարը դայրի միւնասիպ տէյիլ. ամմա պիր ատէմին իշլէտիյի կիւնասիոան պաշգասընըն Կիւնասը չըգմասընտա նէ՝ միւնասիպէթ վար, Պիր ատէմ՝ քէնտիսի կիւնաս-քեար օլունճայա գատար 'առալէթէ պօրճլու տէյիլ տիր, « կիւնաս-քեար » պու պէթտէ էլէմ վէ էօլիւմէ միւլթէլա օլմազ տէմէք տիր » :

Գրիսօթօմուն զիւ'իւմինճէ թէճտիտի գալպ խուսուսունտա Ալա-հըն ինայէթի վէ ինասնըն իրատէթի պէրապէր իշլէր, Պիր ատէմ իթա'աթ վէ գուսասիյէթէ տողրու չալըչլըսա ինայէթի իլահիյէ օնա մուալլէնէթ էտէճէք տիր, « Միւրատ էտէն վէ սէյիրտէն տէյիլ » քէ-լամը իւզէրինէ տէտի քի, « Ատէմ քիւլլիյէն գուսասիյէթսիզ տէյիլ, անճապ պի'թի'ա գուտրէթ տտէմոէ տէյիլ տէմէք տիր » : « էվվէլա էյի օլանը սէչմէլիլիզ վէ սէչտիքտէն սօնկրա Ալլահ քէնտիսինտէն էյի օլանը տէրունիմիպէ կէթիրիլ, ինթիխապ էթմէք վէ իրատէթ էթմէք, պի'է մախսուս, վէ իթմում էթմէք՝ Ալլահ մախսուս տուր » :

Խիւսասի քէլամ՝ քիլիսէի շարգիյէնին կիւնաս վէ իրատէթի ին-

սանկյէ հազընտա գապուլ էթտիյի թա՛լիմաթ պունըրտան իպա-
րէթ տիր :

1. « Կիւնահը ասլի » իրատէթ (չախսիյէ) տէն հասըլ օլմատըղըն-
տան՝ միւճրիմիք մա՛նսուրնտա կիւնահ տէյիլ տիր :

2. Ատէմին քէնտի զիւրրիյէթի իլէ օլան՝ ալաքասը եալընըլ թա-
պի՛աթը ճիսմանիյէյէ վէ տէյիլ թապի՛աթը բուհանիյէյէ վէ իրա-
տէթէ պազար :

3. Ինսանըն բուհու թէվլիտ վէ թէվէլլիտ իլէ վիւճիւտէ կէլմէզ ,
ամմա այրը այրը խալգ օլունուսլ՝ անըն հարաքէթէ կէլմէսի շախ-
մախսուս օլունսլ՝ ճիւս եա ինսանիյէթին պուրատա միւնսսիպէթի
եօգ տուր :

4. Ատէմին քէնտի զիւրրիյէթի իւզէրինէ օլան թէսիրաթը բուհա
եալընըլ թապի՛աթը ճիսմանիյէսի վասիթասը իլէ տօլայըտան տօ-
գանըր :

5. Եէնի տօղան չօճուզլար եալընըլ պիր պօզուգ թապի՛աթը
ճիսմանիյէյէ մալիք օլտուզլարը իչիւն կիւնահաւ պէրի տիրէր :

6. Թէճտիտի գալլ Խուսուսունտա ինսան բուհու միւպաշիրէթ
էտէր , ամմա թէքմիլ էթմէյէ մուգթէտիր օլմատըղընտան քէնտիսի
իլէ մու՛ամէլէ էտէճէք օլան ինայէթի իլահիյէյէ միւհէթաճ տըր :

2. Աւօսթինոս Թարգիւնին կիւնահ վէ իրասէթի ինսանիյէ հազընսա
օլան Թա՛լիմաթը :

Պու թարիգէ կէօրէ ինսան Ալահըն միւշապէհէթինտէ խալգ օ-
լունտուղընտա , իրատէթի գուտսիյէթ վէ իթա՛աթա մէյլ էտիպ
մուգատտէս իտի . եա՛նի՝ իրատէթի էվվէլա մէյլիզ օլունսլտա՝ սօնկրա
քէնտիլիյինտէն իթա՛աթա վէ տահա սօնկրա կիւնահա մէյլ էթմիշ
տէյիլ , իլլա գուտսիյէթ վէ իթա՛աթա մէյլ էտէրէք խալգ օլուն-
մուշ , վէ իրատէթին հասսիյէթինտէն տիր քի՝ պիր ան մէյլիզ պու-
լունմայըլ՝ եա խայրա եա չէրրէ մէյլ էտէ : Խալգ օլունտուղընտա
ինսան մուգատտէս իտի իտէ տէ , կիւնահա տիւշմէք եախօտ կիւնահը
իհտաս էթմէք գապիլիյէթի վար իտի . վէ պու գապիլիյէթ օնտ
սօգատ պիր զաթ օլուն տէյիլ տէյիլ , անճաք թէճրիւպէ ալթընտա
օլուն տէյիլ վէրիլտի . զիրա իրատէթ Գիւրիյէթն , վէ պիլա իճպար ,
եա՛նի՝ պիլգ զէրուրէ օլմայարազ հարէքէթ էթտիլիտէ ազատ սա-
յըլըր : Ինթիլասալ էթտիլի շէյին՝ աքսիսինի ինթիլասալ էթմէյէ
միւգթէտիր օլուն օլմասըն՝ եինէ էյէր իճպար օլունմազսըլըն հա-
րաքէթ էտէրսէ , ազատ տըր . վէ ազատըլըն՝ աքսիսինի իճրա էթմէք
գապիլիյէթինտէն՝ իսլարէթ օլմայըլ՝ պու գապիլիյէթ ազատըլըն

Թա՛լիւգաթընտան տըր : Բէզալիք ինսանըն իրատէթի պիր քէրլէ իթա՛աթտան երւզ չէվիրիպ կիւնահա գարար էթտիքտէն սօնկրա, ագաուղըր՝ կիւնահա ալիւ իճպար վէ քէնտի ինթիխապը իւէ տէվամ էթմէսինտէն 'իպարէթ տիր . վէ տէօնիւպ քէնտիլի-յինտէն մուգատտէս օլմագ գապիլիյէթի՝ կիւնահ ինթիխապ էթմէսինտէ զայ՝ օլունմուշ օլուր : Ալլահ ինսանա կիւնահ իշլէմէք գապիլիյէթիւնի վէրտի իտէ , օլ գապիլիյէթի իսթի՛մալ էթմէյէ տէյիւ մախսուտէն էմր էթտի : Թէճրիւպէ ալթընտա իքէն ինստն կիւնահ իշլէմէք գուվվէթ ինի իսթի՛մալ էթմէսէ իտի , թէճրիւպէ միւտաթի միւրուր էթալիյինտէ՝ պու գուվվէթ , եա՛նի՝ կիւնահ իշլէմէք գապիլիյէթի , մահվ օլուր իտի . վէ գուտսիյէթտէ մէլէքըր կիպի աալէթ օլուպ՝ տիւշմէք Բէհիւթէթէն պիլէ էպտէն պէրի օլուր իտի : Ալլահըն իրատէթի միւսթագիլ վէ քիւլիւ տիր . լաքին օնա կիւնահ իշլէմէք վէ թէճրիւպէյէ տիւշտր օլմագ պիլէ իմքեանըք վէ մուհալ տըր : Կիւնահ իշլէմէք՝ գուվվէթի աալիյէթէն նէշէթ էթմէյիպ՝ զայ՝ իֆլիյին վէ մախլուգուն իրատէթիին իտյր օլանտա սապիթ՝ օլմամասընըն իշարէթի տիր . վէ կիւնահ իշլէմէքէ գուտսիյէթէ տօղ-րու օլան գուվվէթ ինսանըն իրատէթիտէն զայ՝ օլուպ՝ իրատէթ 'աճիգ վէ գուվվէթտիգ գալըր :

Պինաէն 'ալէյ Աւհոսթիւնօսուն թարիգինէ կէօրէ թէճտիտի գալպ խուսուսունտա հէմ թէքմիլ էտէն հէմ միւսալաշիրէթ էտէն Բուհ իւլ Գուտա տուր . զիրա իբաթէթ թէճտիտ օլունմագ կէրէք տիր , եօխսա խայրը ինթիխապ էթմէք իշիւն նէ՝ գուտրէթ նէ՝ մէյլի վար տըր . եա՛նի՝ շէրի՛աթը իլահիյէնին թալէպ էթտիյի սալահ վէ գուտսիյէթ վէ գուտուրուղ իթա՛աթ իշիւն կիւնահա տիւշմիւշ օլան իրատէթի ինսանիյէ մուգթէտիր օլմաուղընտան՝ միւսթագիլէն վէ իպթիտատէն ինսյէթի իլահիյէյէ միւհթաճ տըր : Աւհոսթիւնօսա կէօրէ պու ինսյէթի իլահիյէնին իհսանը տօրթ տէրէճէտէ վուգու՝ պու-լուր . էվվէլա Բուհ իւլ Գուտա շէրի՛աթը իլահիյէ վէ զամիր վասի-թաուը իլէ կիւնահքեարը ույանտըրըպ՝ քէնտի կիւնահ վէ միւհրիմ-լիյինի հիսս էթտիրիպ՝ Բրիստոսա միւսթագիլէն միւհթաճ օլտուղու-նու կէօսթէրիպ՝ գօշտուրուր : Սանիյէն՝ Բուհ իւլ Գուտա թէվպէ-քեարըն գալպինի թէճտիտ իլէ Բրիստոսուն քէֆարէթ գանը վասը-թաուը իլէ թէպրիյէ վէ միւսալէհէ հալինէ կէթիրիպ՝ վէ թէվպէքեար վէ իմանտարըն րուհու իշինտէ հսյաթը ճէտիտէ իհտաս էտիպ՝ անը Բրիստոսա րապթ էտէր : Պունուն իլէ իրատէթ թէճտիտ օլունուպ՝ երինէ գուտսիյէթէ տօղրուլուպ գուվվէթլէնիր , վէ հայաթը ճէտի-տէնին սէմէրէլէրի հասըլ օլմագտա տըր : Սալիսէն՝ իմանա կէլիլ օլան ատէմին պիլքիւլիւյէն կիւնահըն գուվվէթ վէ թէսիրաթընտան գուրթուլուպ՝ թագտիտի իշիւն ինսյէթի իլահիյէ անըն թէճ-տիտ օլունան իրատէթի իլէ պէրապէր իշլէր . վէ Բապի՛էն , եալընըք

սէմավաթտա կիւնաւ իշլմէք վէ էօլմէք գապլիյէթինի պիւթիւն պիւթիւնէ մահվ էտէն ինայէթի իլահիյէ իհսան օլունուր, վէ խէլաս օլունան րուհ էպէտէն գուտսիյէթտէ սապլիթ գալըր: Պինաէն 'ալէյհ Աւկոսթինօսուն պէյանընա կէօրէ՝ Ալլահըն մախսուս թագտիրի օլմագըզըն պիր առէմ թէճուրտ օլունուալ՝ թէվպէ վէ իմանա կէլմէզ վէ խէլուս պուլմագ. լաքին իմանա կէլմէյիպ խէլուս պուլմամագ իշիւն ճախուս թագտիրի իլահի օլմայըպ՝ հէր կիւնահեար քէնտի եօլունճա երւրիւմէյէ պրագըլըրսա հէլաք օլուր:

Աւկոսթինօսուն «կիւնահը ապլի» եախօտ ինսանիյէթ կիւնահը խուսուսունտա օլան թա՛րիմաթը միւշքիլ վէ պա՛ղէն անղլաշըլմամըշ օլտուղունտան, չօգ տիգգաթա շայան տըր: Անըն գիւլմիւնճէ Ատէմ եալընըզ ինսան ճինսինին պիրինճի շախը վէ փէտէրի օլմայըպ՝ օլ զէման պիգգաթ ինսան ճինսինին իտի: Ինսանիյէթ սյըր ինսանլարտան էվվէլ Ատէմտէ մէվճուտ իտի: Թապլի՛աթը ինսանիյէ անտէն հասըլ օլան էշխաստան էվվէլ մէվճուտուր: Պինաէն 'ալէյհ ինսանիյէ ինսանը եախօտ «կիւնահը ապլի» իրատէթի ինսանիյէտէն նէշէթ վէ հէր ինսանըն իրատէթինտէն նէշէթ վէ պիր տէ պիլա իճպար նէշէթ էթտիյինտէն՝ կիւնահը հագիգի վէ միւճրիմիք օլուր: վէ պու քէյ-Ֆիյէթ էսրարա միւթա՛պիգ պիր շէյ սայըլըր խէ, Ատէմին գիւրիյէթինին ճէսէտճէ պիլէ անտէն Փէնա թէսիրաթ գապուլ էթմէսի տախի էսրարա միւթա՛պիգ պիր շէյ սայըլմալը տըր տէյիւ ճէվապ վէրիլըր: Աւկոսթինօս՝ «կիւնահը ապլի» իշիւն «թա՛պլիաթ» թա՛պիրինի կէօյա քի կիւնահ թապլի՛աթ իլէ պէրապէր խալգ օլունմուշ խթի՛մալ էթմէզ իտի: հէմ տէ՝ կիւնահ Ալլահըն իրատէթինտէն եախօտ մախուլգաթտա Ալլահըն միւրատընճա վիւճիւտէ կէլմիշ տէյէնլէրէ ապլա եիւզ վէրմէտի: Գուտսիյէթ՝ Ալլահա, վէ կիւնահ՝ մախուլգա մախսուս տուր տէր իտի:

Պիր տէ Աւկոսթինօս չօգ տիգգաթընճա վէ թէքիտ իլէ պէյան էթմիշ տիր քի՝ հէր կիւնահ վէ հէր տիրլիւ կիւնահ իրատէթի ինսանիյէտէն օլուալ՝ ինթիլապ օլունուր: Թէսատտիւֆի տէյիլ, Ալլահտան տէյիլ տիր, անճագ ինսան իշլէր, վէ օ մէսուլ տուր: Ինսանիյէ ինսանը Ատէմին իրատէթինտէն տիր: վէ ճիւմէմիւզ ինսանիյէթտէն հիսսէտար օլտուղունմուզ կիպլի՝ օլ կիւնահտան հիսսէտար իգ: չիւնքի օլ կիւնահ շախսի տէյիլ, իլա ինսան ճինսինին կիւնահը օլտուղուն իշիւն օլ ճինստէն հասըլ օլուն շախսլարա հագգ իլէ սայըլըր:

Ուրլասաի քէլամ՝ Աւկոսթինօս թարիգինին մէպտէլէրի պունլարտան 'իպարէթ իտի, եանի՝

1. Ինսան մուգատտէս օլարագ խալգ օլունուալ՝ քէնտիտի կիւնահը եօգտան վար էյլէտի: վէ ինսանիյէ ինսանը եախօտ «կիւնահը ապլի» իրատէթի ինսանիյէտէն նէշէթ էտիպ տէ հէր առէմ տախի պու ինսանիյէթտէն հիսսէտար օլտուղունտան «կիւնահը ապլի» ի-

չին միւճրիմիք տէրիւ հէր տուէմ 'ազապա միւթահազգ տըր :

2. Ինսան կէրէք ճէսէտի նիսպէթինտէ , կէրէք ըուհու նիսպէթինտէ , ՚լիւ ճիւ ոլարագ խալգ ոլունտուղունտան , Ատէմին՝ քէնտի զիւրիյէթի իլէ օլան 'ալագասը՝ հէմ ճէսէտինէ հէմ տէ ըուհունա պագար :

3. 'Ալագար մէզպուրէտէն ըուհու ինսանի՝ ճէսէտի կիպի տօղ-րուտան կիւնահըն թէսիւրինի տույար :

4. Գիւշիւք չօճուգլար հէմ ճէսէտլէրինտէ հէմ ըուհլարընտա տա-խի կիւնահա մէյլ վէ սէվտալարը պուլունտուղունտան 'ազապա միւթահազգ տըրլար :

5. Թապի'աթը ճիսմանիյէնին պօզուգլուղու՝ թապի'աթը ըուհա-նիյէնին պօզուգլուղունուն սէպէպի օլմայըպ՝ անըն էսէրի տիր : Թա-պի'աթը ըուհանիյէ մուգատտէս գալտըգճա թապի'աթը ճիսմանի-յէնին նօգսանը եօգ տըր : Իրատէթ եախօտ թապի'աթը ըուհա-նիյէ տիւշաիւքճէ , թապի'աթը ճիսմանիյէ պէրապէր տիւշէր :

6. Թէճտիտի գալլին իճրասընտա ինսանըն իրատէթի՝ ըուհ իւլ Գուտս իլէ պէրապէր իլէմէյիպ՝ ըուհ իւլ Գուտս հէմ միւպաշի-րէթ հէմ թէքմիլ էտէր : Թէճտիտ օլունունճայա գառար իրատէթի՝ ինսանիյէ Ալահա մուխալիֆ օլուպ քէնտիսինի եէնիլէտէմէզ :

Իշպու Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը՝ էվվէլա քիլիսէի զարպիյէտէ գապուլ օլունտու իսէ տէ , սօնկրա Բօմա քիլիսէսի , եա'նի՝ Բարա քիլիսէսինտէ , չօգ թէպտիլաթ գապուլ էթտի . ամմա պու ճիւլէր պա'զը իսթիլահաթըն թէպտիլ օլունմասը իլէ պէրապէր Փրօթէս-թանլար թարաֆընտան սայքի 'ումուլմէն գապուլ օլունմուշ տուր :

Յ. Փելակիօս միւճսէլէսի հազգընսա .

Պրիթանեալը ըահիպ Փելակիօս Թ. Ի. 409—411 էտէք Փաւլօս Բէ-սուլուն Բէսալէլէրի իւղէրինէ եազտըղը թէֆտիրտէ սալիֆ իւզ զիքը Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթընա քիլիլիյէն մուխալիֆ պիր թարիգ իհոաս էթտի . Անըն թա'լիմաթընա կէօրէ ճիսանըն ըուհու խալգ օլունտուղունտա նէ խայրա նէ շէրրէ մէյլ էտէր , նէ մուգատ-տէս նէ միւճրիմ տիր , Ինսանըն ճէսէտի խալգ օլունտուղունտա վէ կիւնահա պագմայարագ էօլիւմէ միւպթէլա տըր . Ատէմփէտէրիմիզին կիւնահա տիւշմէսի հիշ պիր վէճհ իլէ կէրէք ըուհա կէրէք ճէսէտէ , զիւրիյէթինէ թէսիր էթմէտի . շէօյլէքի հէր ատէմ տիւնեայա կէլտի-յինտէ Ատէմին էվվէլքի հալիւնտէ տիր : Հէր ատէմ տօղտուղունտա Ատէմ կիպի՝ ճէսէտ նիսպէթինտէ խասթալըգ վէ էօլիւմէ միւպթէ-լա , վէ իրատէթի՝ Ատէմին իրատէթի կիպի գարարսըզ , եա'նի՝ նէ գուտսիյէթէ նէ կիւնահա մէյլ էտէր : Պէօյլէճէ ալազսըզ վէ գա-

րարսըզ իբէն վէ Ատէմին կիւնանընտան հիշ թէսիր օլունմագըզըն հէր չախս քէնտի իրատէթինին ինթիխապը իլէ եա խայրա եա շէրրէ մէյլ էտէր. ախլազըզ զաթլյէսինի սապիթ էտէր, վէ քէնտիլլինտէն եա մէմուռէ եա մէզմում վէ եա միւքեաֆաթ եա միւնազաթա, եա'նի' իւնրէթ եա 'ազապա միւսթաւազգ օլուր: Ճէսէտին էօլմէսի պիթթապի' օլուպ' կիւնանըն միւսթաւազգ օլտուղու 'ազապտան տէյիլ, անճագ կիւնանըն 'ազապը եալընըզ հէլուքը էպէտիտէն 'իպարէթ տիր: Կիւնանըն ինսանլարուտ 'ուսումի պուլունմասը իզվա վէ թէճրիւպէտէն վէ 'ատէթ իլէ սայիրլէրին էօրնէքլէրինտէն նէշէթ էտէր: Կիւնանըզ օլմագ միւմքին տիր, վէ վուսթփէրէսթլէր արասընտա պիլէ կիւնանըզ օլանլար պուլունմուռ տուր: Գուտսիյէթ վէ հայաթը էպէտիյէյէ նայիլ օլմագ իշխւն Րուհ իւլ Գուտսուն ինայէթի միւսթագիլէն լազըմ տէյիլ, անճագ ատէմլէրին զայ'իֆլիքլէրի նիւպէթի իլէ լազըմ, եա'նի' ատէմլէրին իշինի տուհա սուհուլէթլի գըլար:

Թէճտիտի գալպ Րուհ իւլ Գուտսուն թէսիրաթ վէ գուտրէթինին ինսանտա 'ամիլ օլմասընտան 'իպարէթ օլմայըպ' անճագ գէհինին կէրչէքլիք իլէ թէնվիր օլունմասը վէ իրատէթին' Ալլահըն թէհտիտ վէ վա'տը իլէ թահրիք օլունմասընտան, վէ մէրհամէթի իլահիյէնին կիւնանլարը պաղըշլումասընտան 'իսարէթ տիր: Ինայէթի իլահիյէ ճիւմլէ իշին օլա, հէր ատէմ ճան ու տիլտէն իսթիգամէթէ տօղը ու չալըշմասը իլէ օլ ինայէթէ քէնախինի լայըզ գըլմալը տըր: Իպնուլլահ ինսանիյէթէ կիրիպ' քէնտի քեամիլ թա'լիմաթ վէ էօրնէյի իլէ քէնտի իսլահաթըմըզ իշին պիլգէ էն թէսիրլի սէպէպլէր կէօսթէրմէքլէ' պիլգի խէլաս էտէր: Վաֆթիզ' կէլէճէք զէմանտա վուգու' պուլաճագ կիւնանլարըն մահվը իշխւն լազըմ օլա տա, եինէ վաֆթիզ օլունմամըշ չօճուգլար սայիրլէր տէրէճէսինտէ սա'ատէթէ նայիլ օլմայաճագլար իսէ տէ, խէլաս օլաճագլար: (Ալկօսթի նօսուն գիւ'իւմիւնճէ վաֆթիզ օլունմամըշ չօճուգլար խէլաս պուլմագլար, լաքին էքսէրիյէ Բրօթէսթանթլար արասընտա պու գիւ'իւմ' Բրիստոսուն քէֆարէթինին լիյագաթը քեամիլէսինէ խալլէ կէթիրիր տէյիւ րէտտ օլունուր: վէ քէնտի իրատէթի շախսիյէլէրինին ինթիխապը իլէ կիւնահ իշլէմէմիշ օլանլար' Բրիստոսուն քէֆարէթինին գըլմէթի պինիհայէսի իլէ խէլաս պուլաճագլար տէյիւ ի'թիգատ օլունուր:)

Թ. Ի. 411 տէ ֆէլահիօսուն չայիրտի Բէլէսթիօս' Բարթալինէ շէհրինէ կիտիպ' Երէց մէմուրիյէթինէ թագտիա օլունմագ իսթէտիյինտէ գաալու էթտիյի թա'լիմաթը պաթըլէսի մէյաանա կէլիպ' Թ. Ի. 412 տէ վուգու' պուլան պիր մէճլիսին գարարընա կէօրէ քիլխէ իլահալըզընտան գաթ' օլունտու: ֆէլահիօս տախի Փալէսթինէ կիտիպ' «թա'լիմաթը պաթըլէ գապուլէտէր» տէյիւ Թ. Ի. 413 տէ իքի Սի-

նօտ մէճլիսի հուղուրունտու պիրի երուշալիմոյ վէ տիկէրի Տիօսիօ-
լիստէ (Լիւտիա) օնա գարշը թէշէքքի օլունտու : Փէլալիօս՝ թա՛լի-
մաթընըն պա՛ղըընը թէպտիլ էթմէք իլէ թէպրիյէի զիմմէթ էթտի ,
վէ պու մէճլիսլէրտէ օնա գարշը հիւքմ օլունմատը : Լաքին Աւկօս-
թինօս թ . ի . 416 տա պիր րէսալէտէ սալիֆ իւզ զիքր մէճլիսլէրին
ալտանմըշ վէ Փէլալիօսուն թա՛լիմաթընըն մազարրաթընը աշիքէար
կէօսթէրմիլ տիր : Հէմօն օլ սէնէտէ տախի չէմալի Աֆրիգատա իքի
մէճլիս , պիրի Բարթակինէտէ վէ տիկէրի Մէլէվտէ վուգու՝ պուլուպ՝
Փէլալիօսուն թա՛լիմաթըն յալէյհինէ հիւքմ օլունտու : Բօմա Փաթ-
րիյի իննօքէնթիօս տախի հիւքմիւ թաստիգ էթտի : թ . ի . 417 տէ
Փէրասէթի նօգսան օլան Զօսիմօս Բօմա Փաթրիյի մէմուրիյէթինէ
նայիլ օլուպ՝ Փէլալիօս վէ Բէլէսթիօս՝ օնա քէնտիլէրինի թահսին
վէ թաստիգ էթտիրտիլէր : Պա՛տէհու թ . ի . 417 տէ չէմալի Աֆ-
րիգա էփիսգօփօսլարը երինէ պիր մէճլիս թէշքիլ էտիս՝ էվվէլքի գա-
րարարընը թաստիգ վէ թէֆսիր էթտիլէր . վէ թէքրար թ . ի . 418
տէ տահա պէօյիւք պիր մէճլիս թէշքիլ իլէ տիգգաթլըճա տօգուզ
ճատտէտէն ՚իպարէթ օլան պիր գապի գարար վէրմէլէրի իւզէրինէ
հէմ Զօսիմօս անլէրին գարարընա րազի օլտու , հէմ իմրէրաթօր Հօ-
նօրիօս օլ գարարը թաստիգ էթտի : Վէ էյէրչի Աւկօսթինօս թարի-
գինի թա՛լիմաթըն քիլիսէի շարգիյէտէ գապուլ օլունմատը իսէ տէ ,
Փէլալիօսուն թա՛լիմաթըն էֆէսօստա թ . ի . 451 տէ վուգու՝ պուլան
՚ումումի մէճլիստէ րէտտ օլունմուշ տուր . չէօյէ քի օլ թա՛լիմաթ
ազ վազըթ միւրիւրինտէ քիլիսէի ՚ումումիյէ թարաֆընտան րէտտ
վէ հիւքմ օլունտու :

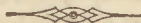
4. » Եարը Փէլալիօս » միւճասէլէսի :

Աւկօսթինօսուն թա՛լիմաթընա կէօրէ ինսանլար՝ Ալլահըն ինայէթի
իհսան օլունմայընճա մէվթի րուհանի հալինտէ , եա՛նի՝ էօլիւ տիրլէր ,
Փէլալիօսա կէօրէ՝ ինսանլար ախլագճա սաղլամ տըրլար . վէ պուլն-
լարըն օրթապընտա մէյտանա կէլէն պիր Փըրգանըն զիւ՛լիմինճէ
ինսանլար ախլագճա Խա՛սա տըրլար :

Թ . ի . 427 տէ չէմալի Աֆրիգա րահիպլէրի տրասընտա , եա՛նի՝
Աւկօսթինօս թարիգինտէն օլանլար արասընտա իքի Բարգլը վէ մա-
զարրաթըն մէյլ կէօրիւնտիւ , Պա՛ղըլար խէլաս ասլա ինսան իրատէ-
թինտէն օլմայըպ՝ անճագ թագտիրի իլահիտէն օլտուղունու գապուլ
իլէ , քէնտի դայրի մէշրու՝ վէ մէմուհ հարաքէթլէրի իլիւն միւսա՛-
ատէ պուլուպ՝ պաշղալար տախի մէյուսիյէթէ տիւշար օլույօրլար
իտի , Աւկօսթինօս պուլնլարա գարշը իքի րէսալէ եազըպ՝ Ալլահըն
ինայէթի՝ ինսանըն իրատէթինի իճպար էթմէլ , անճագ իրատէթի-

նին ազատըղընը հըֆզ էտէր. վէ 'ուսմուսէն իրատէթի քիւլլիյէ հէմ իրատէթի ճիւղիյէնին կիւնահ իլէ օլան 'ալազալարընը պէյան էթմէք իլէ ռահիպլէրին շիւպէլէրինի թէսքին, վէ արալարընտա մէյտանա կէլէն մազարրաթը տէֆ' էթմէք խուսուսուստա միւյէսսէր օլարազ չալըշոր: Օլ գէմանտա շէմալի Կալլիատա պուլուսնան պա'զը մէշհուր ռահիպլէր, պախուսուս Մարսիլիա մանասթըրընտան օլան Գասսիյան վէ Րէճիյըմը Ֆօսթօս վէ Վինչէնթիօս վէ քիւլլիւք Արնօպիօս՝ Աւկօսթինօսուն Էնայէթի Ֆաթիլէ վէ Բաթիլէ իւնէ հազընտա օլան թա'լիմաթընը գապուլ էթմէտիլէր: Պու ատէմլէրին էֆքեարընճա ինսանըն թէճտիտ օլուսուպ խէլաս պուլմասընտա իրատէթի ինսանիյէ վէ ինայէթի իլահիյէ իշտաշ տըր: Բահմէթ վէ կիւնէշին փէրթէվէրի օլմազսըզըն չիֆթճինին չէքտիլի էմէք նաֆիլէ վէ անըն էմէյի օլմազսըզըն ռահմէթ վէ կիւնէշին փէրթէվէրի նաֆիլէ օլտուզու կիպի' ինայէթսիզ ինսանըն չալըշմասը պիհուտէ, վէ անըն չալըշմասը օլմազ իսէ, ինայէթի իլահիյէ պիհուտէ եէրէ իհասան օլուսուր:

Աւկօսթինօս պու Փըրգայա տայիր խապէր ալըղընտա՝ իքի ռէսալէ եազըպ' քէնտի թա'լիմաթընտա մուխալիֆ կէօրիւնէն մատտէլէրի պէյան էթտի իսէ տէ, Փըրգայը մէզպուրուն արթմամասընա միւյէսսէր օլարազ չալըշմասը: Աւկօսթինօսուն չայիրտի Փօստիէր վէ Բօմալը Լէյօ (Փաթրիք օլմազտան էվվէլ) թազտիրի իլահի իլէ կիւնահ վիւճիւտէ կէլիշ գիւ'իւմիւնէ մէյտան վէրմէմէք իշիւն տահա գիյատէ Էնայէթի իլահիյէ թա'լիմինի թէէքիտ էտէրլէր իտի. վէ պա'զըլար թազտիրի իլահի թա'լիմինի իֆրաթ տէրէճէսինտէ թէէքիտ էտէնլէր «Եարը Փէլակիօպուլարա» ֆուրսաթ վէ գուվվէթ վէրտիլէր. շէօյլէ քի Թ. Ի. 472—473 էտէք վուզու' պուլան Արլ վէ Լիօն մէճլիսլէրինտէ օլ Փըրգանըն թա'լիմաթը թաստիգ օլունտու. վէ էլլի սէնէ միւտտէթի գատար Կալլիատա գապուլ օլունմուշ տուր: Շէմալի Աֆրիգա քիլիսէսինտէն օլան Ֆուլկէնթիօսուն Ֆօսթօսա ճէվապէն «Թազտիրի իլահի վէ Ալլահըն ինայէթի հազգընտա» իւնվանընտա վէ «Ինայէթ վէ ազատ իրատէթ հազգընտա ճէվապլար» իւնվանընտա թէէլիֆ էթտիլի ռէսալէլէր հէմ Արլ էփիսգօփօսու Գոյս սէրիօսուն նուֆուզ վէ չալըշմասը վասիթասը իլէ Թ. Ի. 529 տա Օրանժ շէհրինտէ վուզու' պուլան մէճլիս ռէսմէն Փէլակիօս վէ «Եարը Փէլակիօս» Փըրգալարընա գարշը Աւկօսթինօս թա'լիմաթընը գապուլ վէ թաստիգ էթտի. եալընըզ կիւնահըն թազտիրի իլահի իլէ վուզու' պուլտուզունու գապուլ էթմէտիլէր: Հէման օլ սէնէ վալէնա մէճլիսի Օրանժ մէճլիսինին գարարընը թաստիգ էթտի, վէ Թ. Ի. 539 տա Բօմա Փաթրիլի Պօնիֆատա պու գարարընը թաստիգ էթմիշ տիր:

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՔԷՖԱՐԵԹԷ ՏԱՅԻՐ

Պիւթիւն իւշիւնճիւ միւտոյթտէ Գրիսթիյան մու'ալիմէրի սալիֆ իւզ գիւքը միւճատէլէլէր իլէ օլ գատար մէշղուլ իտիլէր քի՝ քէֆարէթ թա'լիմի հազգընտա պէյան էթտիլէրի գիւ'իւմէրի Գրիստուսուն ուլուհիյէթի ապլիյէսի վէ զաթը խուսուսունտա օլան թա'լիմաթ իլէ պէրապէր պէյան էթտիլէր : Պագաթ աթի իւզ գիւքը իսթիլարաճարտան աշիքեար տըր քի՝ քէֆարէթ հազգընտա իսթիլիյան մու'ալիմէրինին գիւ'իւմէրի՝ իքինճի միւտոյթտէ պուլունան գիւ'իւմէրտէն տահա գիյատէ լոյըզ իլէ պու մուհիւմ վէ էսասլը թա'լիմին մա'նայի հազիգիյէսինէ եագըն տըր : Պու տախի տիգգաթաւ շայան վէ պէլքի թա'աճիւպ օլունաճագ շէյ տիր քի՝ շարգի մու'ալիմէրին թա'լիմաթը՝ Ղարպիլէրին վէ Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթընտան գիյատէ միւսթահսէն վէ տահա գիյատէ Անսէլմօսուն վէ սօնկրա Փրօթէսթանթլարըն իրատ էթտիլէրի թա'լիմաթա միւշապիւհ տիր :

1. Աթանաս վէ սայիր շարգի մուալիմէրին քէֆարէթ խուսուսունտա իրաս էթտիլէրի թա'լիմաթ հազգընտա :

Աթանաս քէֆարէթ թա'լիմի պէյանընտա մախաւս պիր րէսալէ թէլիֆ էթմէտիլինտէն պու մատտէ խուսուսունտա էֆքեարընը էգանիմի սէլատէ պէյանընտա օլան րէսալէլէրինտէ արամալըըզ : Գրիստոս պիգիւմ իշիւն պէլ վէ+եւլէ սիյատէթ չէքմիւշ, վէ 'ապալէլէ էւսհիյէ ալֆալընըն մալլը-պալլըն պէտէլ քէնտիսինի ֆէտիյէ իշիւն վէրմիւշ տէյիւ պիւա շիւպէն Աթանասըն րէսալէլէրինտէ թա'լիմ օլունուր :

«Գրիստոս ինսան օլարագ պէլճ իշիւն էօլտիւ, չիւնքիւ պունուն իշիւն քէնտիսինի ֆէտէրէ 'արզ էյլէտի» : «Գրիստոս պիգիւմ 'ազապ վէ էլէմէրիմիլի քէնտիսի իւզէրինէ ալըպ՝ քէնտի էլէմի անլէրէ պէտէլ օլա տէյիւ անլէրի ֆէտէրէ կէօսթէրիպ՝ պիգիւմ իշիւն չէֆա'աթ էտէր» : «Թէնտէ վուգու՝ պուլան իպնուլլահըն (Լօկոսուն) էօլլումիւ՝ ինսանլարըն կիւնահլարըն պէտէլ օլուպ՝ մէվթին մէվթի տիր» :

«Պիզի էօլիմտէն խէլաս էթմէք իսթէր իքէն պիքիւր Մէրեէմտէն ճէ-
սէտ ալըպ՝ ճիւմէմիզ իչիւն պուսու Փէտէրէ թազտիւմ էթմէքէ
ճիւմէմիզի պիւթիւն 'էօմրիւմիւզտէ էսրիլիյէ միւպթէլա օլուր իքէն
խէլաս էտէ» :

«Միւճրիմիւք իլէ երւքիւ օլուպ տիւնեայա շէրի'աթը իլահիյէ թա-
րաֆընտան հիւքմ օլունտու. լաքին Իպնուլլահ (Լօկօս) հիւքմիւ
քէնտի իւզէրինէ ալըպ՝ թէնտէ էլէմ չէքմէքէ ճիւմէյէ խէլաս
վէրտի» :

«Ալլահըն թէճէսսիւտ էթմէսի» իւնվանընտա րէսալէսինտէ տէտի
քի, «Ալլահ խէլաս իչիւն եալընը թէվպէ թալէպ էթմէ իտի' օլուր-
մու իտի. քէնտիլիյինտէն զայրը միւնասիպ օլմազսա տա, Ալլահըն
սըտգ վէ հագիգաթընա մուղայիւր տիւր : Ալլահ մէնֆա'աթըմըզ
իչիւն պիլէ քէնտի սէօզիւնէ մուղայիւր հարաքէթ էտէմէզ : Թէվպէ
հագիգաթ վէ 'ատալէթին հիւսնի րիզասընը թահսիլ էտէմէզ օլան
մէսէլէ՝ եալընըզ կիւնահըն նաիաքըզընա պազըպ՝ միւճրիմիլիյինէ վէ
'ազապիւ մուսթահագգ օլմասընա պազմազսա իտի, թէվպէ պէլքի
քեաֆի օլուր իտի. լաքին Ալլահ հէմ հագգանիյէթ սահիպի հէմ
'ատիլ օլտուղունտան, ճիւմէ մախլուգաթտան էֆտալ օլան Իպնուլ-
լահտան զայրի քիմ խէլաս էտէպիլիլի : Ինսանլարը եօդտան խազ
էտէն զաթ՝ ճիւմէ իչիւն էլէմ չէքիպ անլէրին վէքիլի օլա պիլիլի :
Պու սէպէպտէն Իպնուլլահ զուհուր էթտի, ծէսէտսիզ, իֆնա օլուն-
մազ, հէր եէրտէ հագըր օլան զաթ զուհուր էթտի. ինսանլարըն պօ-
զուգըլուղունա վէ էօլիւմէ հիւքմ օլունտուգըլարընա պազըպ՝ անլէր
իչիւն թէրահիւմ էտիպ՝ թապի'աթըն իգթիզասընտան տէյիլ, ան-
ճագ շէրի'աթըն մաթլուպաթը վէ միւճրիմիլիյիմիզ իլէ մուսթահագ
օլտուղունմուզ ճէզա պէտէլինի էտա էթմէքէլէ րէֆ՝ օլունա տէյիլ
ինսան օլտու, զիրա եալընըզ շէրի'աթըն եա իթմամը եա ճէզասընըն
իճրասը վասիթասը իլէ կիւնահ շէրի'աթըն մաթլուպաթընտան գուր-
թուլուր» : «Բրիստոսուն պու տիւնեայա կէլմէսինտէն միւրատ՝ պաշ-
լըճա ինսանլարը թէնվիլի էթմէք իչիւն տէյիլ, անճագ ինսանլարըն
միւճրիմիլիյինի րէֆ՝ էթմէք իչիւն օլտու» :

Պու վէ պուսըլար կիպի իսթիսրաճլարտան մա'լիւմ տիւր քի Աթա-
նասըն քէֆարէթ հագգընտա օլան զիւ'իւմէրի' Անսէլմօստան էվվէլ
օլան մու'ալիիլէրին թա'լիմաթը արասընտա գիյատէ աշըզ վէ պէր-
րազ վէ սաղլամ իտի :

Նազիյանղալը Կրէկօր՝ իքինճի միւտտէթտէ չէյթանըն մաթլուպաթ
վէ հուգուգու հագգընտա գապուլ օլունտան զիւ'իւմէրի պիլ քիւլիլի-
յէն րէտտ էտիպ՝ տէտի քի, «Քէնտիլէրիմիլի կիւնահ իչիւն ֆի-
րուլթ էտիպ՝ պէտէլինէ կիւնահ իլլէմէք արզուսունու ալտըզ : Պի-
զի խէլաս էթմէք պապընտա ֆէտիյէ վէրիլտիյինտէ՝ ֆէտիյէ փահա-
սը պիզի եաղմա օլարագ կէօթիւրմիւշ օլան չէյթանա մը վէրիլին :

Հաշա : Էօյէ իտէ հարամի քէնտի հագսըզըղընա պէտէլ եալընըզ Ալլահ թարաֆընտան տէյիլ, իլլա պիզգաթ Ալլահը (եա'նի' ֆէտիյէ օլմագ իզէրէ 'արզ օլունան 'Բրիստոսու) ալմըզ օլուր իտի : Ֆէտիյէ փահասը ֆէտէրուլլահա՞մ մը վէրիլտի : Նի՞չիւն, Ալլահ պիթիճիք Օղլունուն քանընըն տէօթիւլմէսինտէն հազզ էտէ՞ր մի : Աչիքեար տէյիլ մի տիր քի' ֆէտէր ֆէտիյէյի անը մաթլուպ էթտիյի եա ալմաղա մէճպուր օլտուղու իչիւն գապուլ էթմէյիպ' քեաինաթը ախլագիյէնին իտարէի հիւքիւմէթի իչիւն վէ ինսանլարըն Իպնուլլահըն ինսան օլմասը վառիթասը իլէ թագտիս օլունմալարը վաճիպ օլտուղունտան գապուլ էթտի » : Եա'նի' 'Բրիստոսուն էօլմէսի' կիւնահքեարըն էօլմէսինէ պէտէլ տիր տէյու աչիքեարէն պէյան օլունտու :

Երուշալիմի 'Բիրիլ տէտի քի , « 'Բրիստոս քէնտի ճէսէար իզէրինէ կիւնահ ալտը : Պիզիմ իչիւն էօլէն դաթ' քիւչիւք մաթլուգ եա գօյուն գուրպանը օլմայուպ' պիր 'ատի ինսան եա մէլէք պիլէ տէյիլ իտի, ինսանիյէթտէ օլան Ալլահ իտի : Պիզիմ կիւնահլարըմըզ' պիզիմ իչիւն էօլէնին սալահ վէ լիյադաթը գատար պէօյիւք տէյիլ տիր : Իչէտիյիմիզ կիւնահլար' պիզիմ իչիւն քէնտիսինի ֆէտիյէ տէյիլ վէրէն գաթըն քէֆարէթինէ միւսապի տէյիլ տիր » :

Գայսէրիլի էւսէպիոս տէտի քի , « 'Բրիստոս Նա՞ւը կիւնահլարըմըզ Գէնաթի իզէրինէ ալըպ' անէրի թաշըտը : պունտան տէյիլ մի քի պիզ անըն ճէսէտինտէն ի' թիպար օլունուրուզ » , եա'նի' օ պիզիմ իլէ հէմիլիւճիւտ օլտու , վէ պէօյէճէ էլէմէր վէ կիւնահլարըմըզ թէհամիւլ էյլէտի : « Բէնտիսի ասլա միւսթահագ օլմատըղը էլէմէրի, եա'նի' պիզիմ միւսթահագ օլտուղումուզ չէյլէրի քէնտի իզէրինէ ալարագ' պիզէ կէլէն լանէթի քէնտի իզէրինէ ալտը : վէ քէնտիսի ճանլարըմըզն ֆէտիյէ փահասը օլմուշ տուր » :

Իսքէնտէրիյէլի 'Բիրիլ պունու չօգ թէէքիտ էթտի քի' 'Բրիստոս պիր 'ատի առէմ կիպի տէյիլ, իլլա Ալլահ-Ինսան տէյու էլէմ վէ էօլիւմ չէքիպ' քէֆարէթ իճրա էթտի :

Նէսթօրիոս վէ էվթիքէս ֆըրգալարը իզէրինտէ վուգուլ' պուլան միւճատէլէր քէֆարէթ թա'լիմի իչիւն պա'զը միւֆիտ հասըլաթ կէթիրտի : Նէսթօրիոս ֆըրգալարնա կէօրէ «քէֆարէթ էտէն մահգէն վէ միւճէրրէտ 'Բրիստոսուն ինսանիյէթի օլուպ' ուլուհիյէթինտէն քէֆարէթինէ թէսիրաթ վէ գըյմէթ կէլմէզ» : վէ էվթիքէս ֆըրգալարնա կէօրէ՝ «քէֆարէթ էտէն մահգէն վէ միւճէրրէտ 'Բրիստոսուն ուլուհիյէթի օլուպ' ինսանիյէթինին քէֆարէթինտէ հիսսէսի օլմատըղընտան քէֆարէթ ինսան իչիւն պիլէէլէլէ ի' թիպար օլունամագ չիւնքի 'Բրիստոս' ինսանըն էէրնաթ տուրմատը » : Ֆադաթ քիլիսէի 'ուճումիյէ պու եանղըլըլարըն իքիսինի տէրէտտ իլէ 'Բրիստոսուն Ալլահ օլուպ տա ինսան տաթի օլարագ ինսանլար թարաֆընտան պիլվէքեալէ վէ Ալլահըն 'ատալէթինին մաթլուպաթընա քեաֆի վէ

մագալու վէ պինիհայէ գըյմէթլի պիր քէֆարէթ իճրա էթտիյինի գալուէ էտիպ՝ Ալլահ-նանն քէֆարէթինի պէյան էթտիլէր. վէ պու քէֆարէթին քեաֆի վէ քեամիլ վէ Ալլահա մագալուէ օլուպտա ինսանըն հալ ու իհթիյաճընա միւթապըզ օլտուղունու թէֆհիմ՝ վէ թէէքիս էթտիլէր :

2. Աւկոսթինոսն քէֆարէթ խոստուտնա օլան թա՛լիմաթը հազընա :

Աւկոսթինոս իքինճի միւտտէթին մու՛ալլիմէրի կիպի՝ Գրիստոսուն քէֆարէթինին Շէյթանըն հուգուգու իլէ օլան պիր միւնասիպէթինէ իմա էթտի. մէսէլա «Իպնուլլահ ինսանիյէթի քէնտի իւզէրինէ ալըպ՝ ինսանլար իչին շէյթանա զալիպ կէլտի. ճէպրէն անտէն պիր շէյ ալմատը՝ անճազ հազգ Եօլու իլէ անը Եէնտի. զիրա շէյթանըն էպիր թութտուղու զաթլար իւզէրինէ հիւքիւմէթ էթմէսինի զօր իլէ մէն՝ էթմէք հազալըզ օլուր իտի » : Պու իսթիսրաճըն նօգսանը ա- չիքեար տըր. ամմա Աւկոսթինոսուն էֆքեարը լայըզը իլէ պու իս- թիսրաճտան պէյան օլունմազ. պաշգա Եէրէրտէ կիւնահըն վէ Գրիստոսուն քէֆարէթինին՝ ատալէթի իլահիյէ իլէ օլան՝ ալագա- սը թէֆհիմ օլունուպ՝ «Շիւմէ աոէմէր կիւնահ սէպէպինտէն Ալլահտան այրըմըջ տըրլար. պինաէն՝ ալէյհ Եալընըզ կիւնահըն աֆվը իլէ ա- նըն իլէ միւսալէհէ իւզրէ օլապիլիլէր. վէ պու աֆվլըզ՝ սահիպի մէրհամէթ օլան ինէլաքեարըն ինայէթի վասթթասը իլէ օլապիլիլ : Պու ինայէթ տալի Եալընըզ հազիգի քեահինին պէր գուրպանը վա- սըթասը իլէ միւմքիւն տիւր » : Վէ պաշգա Եէրտէ «Բապալըմըզ՝ կիւնահը՝ Եըլանըն զէհիրի կիպի քէնտի թէնի իչինէ պրադմատը իսէ տէ , էօլիւմ պրագալը. շէյլէ քի Գրիստոսուն ինսան թէնինտէ քէն- տի միւճրիմիլի օլմագսըզըն կիւնահըն ճէզասընը շէքէ , թա քի հէմ կիւնահըն ճէզասը հէմ կիւնահքեարըն միւճրիմիլի ինսան լէնինտէն (Եա՛նի՝ իման էտէնին վիւճիւտինտէն) ալէֆ՝ օլունա » :

Աւկոսթինոսուն թա՛լիմաթը պաշգա խոստուտա տալի նօգսան իտի. Եա՛նի՝ Գրիստոսուն քէֆարէթինին լէպրէյէ էթմէք լասսիյէ- թինի՝ Բուհ իւլ Գուտա վասիթասը իլէ օլան լաֆթէ՝ էթմէք թէսիրաթ վէ էսէրի իլէ գարըջտըրտը. մէսէլա՝ «Ալլահ կիւնահքեարը Եալընըզ իլէտիլի կիւնահլարը աֆվ՝ էթմէք իլէ տէյիլ, իլլա անը կիւնահտան Փէրաղաթ էթտիրէն վէ Բուհ վասիթասը իլէ անը թագաիս էթտի- րէն մուհապպէթի տէրունիյէ իհսան էթմէքլէ տալի թէպրիյէ է- տէր » :

Վագա՛ա Գեհրէյիյէն լէպրէյէսի ճանըն նալաքըլգուտան թաթհիր վէ

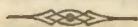
Թագտիս օլունմասընտան թէֆրիզ օլունմալը տըր . իքիսի տէ Գրիս-
տոսուն քէֆարէթինտէն իլէրի կէլիւ իսէ տէ , իքիսի պիր չէյ վէ
պիր իչ տէյիլ տիր : Տիյանէթի տէրունիյէ միւքէմմէլ օլսա վէ Բուհ-
ուլլահըն գուտրէթի իլէ վիւճիւտէ կէլիւսէտէ կիւնահքեարըն միւճ-
րիմիլիյինի տէֆ' էթմէյէ միւքթէտիր օլմայըպ' Գէֆարէթ օլմազ , Լու-
թէր վէ րէֆիզլէրի պու մոտտէյի չօգ տիգգաթ իլէ պէյան էթտիք-
լէրինի կէօրէճէյիլ : Թէպրիյէ եալընըզ կիւնահըն աֆվը եալընըզ
Գրիստոսուն քէֆարէթի իւզէրինէ մէպնի օլուր : Աւկօսթինօսուն
քէֆարէթ հազգընտա օլան թա'լիմաթը պու խուսուստա տախի նօգ-
սան իտի քի' Գրիստոսուն քէֆարէթինին Գէֆարէթ լազըմ օլուու-
ղունու իգրար վէ թա'լիմ էթմէլ իտի : Մէսէլա «Ալլահըն հիքմէթի»
Ալլահըն ինսան օլուպ թէվէլիւտ էտէրէք վէ կիւնահքեարլարըն էլ-
լէրինտէն սիյասէթ չէքմէսի եօլունտան զայրի եօլ իլէ ինսանլարը
խէլասէտէմէտի տէյէնլէր 'ագիլտէյիլ տիրլէր » : Վէ պաշգա եէր-
տէ' « Իպնուլլահըն ինսուն օլուպտա էօլմէ'ինտէն զայրի եօլ իլէ ին-
սանլար խէլաս օլունմազ մը իտիլէր տէյիւ սիւալ օլունտուղունտա ,
'պու եօլ էյի տիր' տէյիւ ճէվապ վէրմէք քիֆայէթ էթմէզ , վէ
'պաշգա եօլ ձիւմիլէյէ գատիր օլան իչիւն միւմքին տէյիլ իտի' տէյիւ
տէմէմէլիլիլ , անճազ 'տահա Գէֆարէթ պիր եօլ եօգ տուր' տէյիւ
ճէվապ վէրմէք կէրէք տիր » : Պու գուսուրտան չըգան մազսրրաթ
պիլա շիւպհէ Աւկօսթինօսա աշիքեար օլմուտը . զիրա անըն գուվէ-
թի պաշգա միւճատէլէլիլ իւզէրինէ սարֆ օլունտու , վէ պու մատ-
տէ լայըգը իլէ անճազ Աւկօսթինօսուն վազթընտան եէտի եիւզսէ-
նէ սօնկրա թէֆթիչ օլունուպ' պին եիւզ սէնէ սօնկրա թէֆսիլաթ
իւզրէ պէյան վէ թէէքիտ օլունմուչ , վէ քէֆարէթին իգթիզուսը
'տալիլ իլահիլիյէնին մաթլուպաթը իւզէրինէ մէպնի օլուպ միւս-
թագիլէն լազըմ օլմասը պէյան օլունմուչ տուր :

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

՝ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆՐՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԽՐԻՍԹՈՍԻՅԱՆ ՄՈՒ՝ԱԼԼԻՄԼԷՐԻ ԹԱՐԱՖՐՆՏԱՆ ԳԱՊՈՒԼ
ՕԼՈՒՆԱՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

՝Ումումէն վէ իթթիֆագէն էֆլաթօն թարիգինին մէյտէլէրի
դապուլ օլունուպ Խրիսթիյան մուալլիմէրի վէ միէլլիֆլէրի թարա-
ֆընտան կէրէք Յուլիանօս Խմբէրաթօր կիսի տինի մէյիկլէ գարչը
ի թիրապաթա չամիլ օլան քիթասլարը թէլիֆ էտէնլէրէ ճէվապ վէ-
րիլտիլինտէ , կէրէք թալիմաթը մէյիկլէ իւզէրինէ վուգու՝ պուլան
միւճատէլլէր իշինտէ իսթի՝մալ օլունուր իտի : Ֆազաթ միւճէրրէտ
էֆլաթօն թարիգի տէյիլ , ամմա Արիսթօթէլին հալլ էթտիլի թարի-
գի , պախուսուս էգանիմի սէլատէ միւճատէլլէրինտէ , էֆլաթօն
թարիգինէ չօգ թէսիր էտէր իտի : Վէ Արիսթօթէլին հիքմէթինին
թէսիրաթը մախուսէն սալիֆ իւզ դիքը Իգնիք իգրարնամէսինտէ վէ
Թ . Ի . 451 տէ վուգու՝ պուլան Բալքէտօն մէճլիսինին իգրարնամէ-
սինտէ մուֆասսալէն վերտիլիմիզ վէ միւլլիֆի նամա՝լիւմ օլան միւ-
թէսլէր իգրարնամէտէ փէք աշիքեար տըր :

Պու միւտտէթտէ էն մէչհուր վէ նուֆուզու մուալլիմէրին ճիւմ-
լէսի հիքմէթի՝ ազլիյէ վէ տիլազլիյէտէ մահիր իտիլէր : Աւհօսթինօս
չիւպհէլէր վէ թալիմաթը պաթըլէնին տէրեասընտա դարզ օլմագ
թէհլիքէսինտէ իքէն էֆլաթօն թարիգինին հիքմէթինտէն մէնֆա-

'աթ պուլուպ' հիքմէթտէ ասլա պուլունմայան մու'արիֆի իլահիյէ յի ֆիթապը շէրիֆտէ արամաղա պաշլատը : Աթանաս կէնճիլինտէն պէրու հիքմէթտէ թէրպիյէ օլունուպ' իսթիհապ էթտիյի մալիւմաթըն քեսաֆիէսինի' թալիմաթը մէսիհիյէ յի պէյան էտիպ սապիթ էթմէքիյէ սարֆ էթմիշ տիր :

Նիւսսալը վէ Նազիյանգալը Կրէկօր վէ Վասիլ Աթինատա վէ Իսքէնտէրիյէտէ հիքմէթ թահսիլ էտիպ' վէ էֆլաթօն թարիգինին մէպտէլէրինի գապուլ էտէրէք քիլիսէյի մէսիհիյէնին սապիթ օլմասը իչիւն սարֆ էտէրէք իտի :

Տինի մէսիհիյէ գարշը ի'թիրազ էտէնլէրէ ճէվապէն պու միւտտէթտէ քիթապլար թէէլիֆ էտէնլէրին էն մէշհուրու, իթալիալըլադթանթիւս , Դայսէրիլի էւսէպիւս , Աթանաս , Իսքէնտէրիյէլի ֆիրիլ (Յուլիանօս Իմբէրաթօրուն քիթապլընա ճէվապ վէրտի) , թէյօտօրէթ (տիւնի մէսիհիյի Եունանլարըն հիքմէթի իլէ բուպար էտիպ' տինի մէսիհիյին ֆապիլէթիլի կէօսթէրտի) , վէ Աւկօսթինօս « Ալլահըն փաւտիշահլըղնա տայիր » իւնվանընտա պիր մէշհուր քիթապլընտա տիւնի մէսիհիյի թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան էթտի , վէ անըն շայիրտի Օրօսիօս փուլթիէրէսթլէրէ գարշը օլարագ տինի մէսիհիյին թէվարիսթինի թէէլիֆ էթմիշ տիր :

ՁԱՍՆԸ ՍԱՆԻ

ԽՐԻՍՏՈՒՅԱՆ ՄՈՒՍԼԻԲԼԵՐԻՆԵՆ ԷՐՊԱՊԸ ՀԻՔՄԷԹ ԻԼԷ
ՕԼԱՆ ՄԻԻՃԱՏԵԼԵԼԵՐԻՆԵՆ ՏԱՅԻՐ

Պալատէ Խրիսթիյան մու'ալլիմէրի հիքմէթ թարիգինին մէպտէլէրինի գապուլ վէ իսթի'մալ էթտիլէր տէյիւ պէյան օլունտու իոէ տէ , եինէ Խրիսթիյան մու'ալլիմէր իլէ էրպապը հիքմէթ սրասընտա մուսալիֆէթ վար իտի . շէօլէ քի տինի մէսիհիյէ միւթա'ալիք կէլտիյի տէրէճէսինտէ հիքմէթի գապուլ էթմէք պաշգա , վէ տինի մէսիհիյի բէտտ էտիպ տէ հիքմէթի անըն եէրինէ գօմագ , եալսօտ հիքմէթին մաթլուպաթըն տինի մէսիհիյէ մուսալիֆ օլարագ գապուլ վէ թէֆսիլ էթմէք պաշգա շէյ տիր :

1. Իմամը իլահինին իսրաք վէ էֆքեարը ինսանիյէ իլէ օլան 'ալագասը հազընսա :

(Ա) Իքինճի միւստէթտէ «իլհամը իլահի» վէ «իլհամը իլահի վասի-
թասը իլէ պէյան օլունան թա'լիմաթ» նէտէն 'իպարէթ օլտուզլարը ,
վէ իտրաքը ինսանիյէնին տայիրէսի նէ օլտուզու տիգգաթլըճա թէ-
ֆահհիւս օլունուպ' հուտուտլանմատը իտի : Տինի իլհամի' տինի
թապի'իտէն էյիճէ թէֆրիգ օլունմատը իտի : վէ վազթըն միւրու-
րինտէ իրիսթիյան մու'ալլիմէրի' տինի մէսիհի 'ալէյհինէ իրատ օ-
լունան ի'թիրազաթա ճէվապէն' տինի թապի'ինին կիւնահ սէպէ-
պինտէն' զայրի քեաֆի վէ 'աճիգ օլուպ' տինի իլհամի ինսանլար ի-
չիւն միւսթագիլէն լազըմ' , վէ պինտէն 'ալէյհ էֆգալ օլտուզունու
պէյան վէ իսնատ էթմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի : Օլ զէման էլհամ
վէ հաֆէթ-իլէ էլհամիէ թա'պիրլէրի 'իթիմալը շէրիֆէ , եա'նի
'Ահտի 'Աթիգ իլէ 'Ահտը ճէտիտէ մախսուս թա'պիրաթ ի'թիպար
օլունուր իտի : Վազա'անտէն էվլէլ ինսան բուհունուն քէնտիլիյին-
տէն պուլտուզու 'իլմ' վէ հազիգաթա հէմ իտարէի հիւքիւմէթի
իլահիյէտէ միւշահատէ օլունան հիքմէթ վէ կէրչէքլիքէր տախի պիր
ճինս իլհամ իլէ քէշֆ օլունուր տէյիւ իմա օլունմուշ իտի : Իչիւնճիւ
միւստէթտէ Ալլահըն էլհամ էթտիյի հազիգաթ վէ ինսան 'ազլընըն
էրտիյի հազիգաթ պիրի պիրինտէն լայըզըլ իլէ թէֆրիգ օլունուր իտի :

(Բ) Ալլահ թարաֆընտան ինսանլարա աօզրու հէր թիւրլիւ իլհամ
վէ իֆատաթ միւմքինսիզ վէ մուհալ տըր տէյիւ էզմինէի միւ-
թէալըրէտէ իրատ օլունան ի'թիրազ իչիւնճիւ միւստէթտէ տահա
մէյտանս կէլմէմիչ օլտուզունտան իրիսթիյան մու'ալլիմէրի իլհամ
վէ իֆատաթը իլահիյէնին միւմքին օլտուզունու իսպաթ էթմէյէ
մէճպուր օլմատըլար : Իքի թարաֆտան պէյլէ իֆատաթըն իմքեանը
իգրար վէ թաստիգ օլունուր իտի : Էֆլաթօնուն իգրար էթտիյինէ
կէօրէ ինսանլար իֆատաթը իլահիյէյէ Գահլամ տըրլար : վէ պու շէ-
հատէթ իրիսթիյան մու'ալլիմէր թարաֆընտան գիքր օլունուր իտի
իսէ , իրիսթիյանլարըն տիւշմէնլէրի թարաֆընտան տախի րէտտ
օլունմազ իտի : իրիսթիյան մու'ալլիմէրի իսնատ էտէրլէր իտի քի
կիւնահքեար օլան առէմէր տինի թապի'իտէ ինթիյաճաթը բուհա-
նիյէլէրինի իսքեաթ էտէճէք պիր շէյ պուլամատըզլարընտան , էր-
պապը հիքմէթ օլանլարըն քէշֆ էտէմէտիքէրի շէյլէրին պէյանը
իչիւն իֆատաթը իլահիյէ վէ իլհամիյէյէ միւսթագիլէն միւհթամ
տըրլար : Մէսէլա' բուհի ինսանինին էօլմէզ օլմասը վէ ախրէթտէ
միւքեաֆաթ վէ միւճազաթ մէհքէմէսի օլաճաղը հիքմէթի գատի-

մէտէ իմա օլունու իսէ տէ , անճագ Բրիստոս կրպի սէմալաթտան կէլիս եինէ սէմալաթտա կիտէն զաթ վասիթասը իլէ աշիքեարէն վէ չիւպէսիգճէ թէֆհիմ վէ պէյան օլունուր : Պինաէն 'ալէյ' իւշիւն-ճիւ միւտտէթտէ իրիսթիյան մու'ալլիմէրի Բրիստոսուն 'էօմիւ վէ էօլիւմիւ , վէ պաթուսուս անըն էմվիթտուն դըյամ էթմէսի վուզու-աթընը իսպաթ եօլու իլէ չօգ թէէքիտ իլէ զիքը էտէրէր իտի :

Վէ պոլունուս մա'տա իրիսթիյան մու'ալլիմէրի տինի թապի'ինին հիշ պիր շէյ իմա էթմէտիյի մատտէլէր խուսուսունտա ինսանլարա մա'լիւմաթ վէրմէք իշիւն իլնամ վէ իֆատաթը իլահիյէ լազըմ տըր տէյիւ ինսատ էտէրէր իտի : Մէսէլա՝ «Ալլահ կիւնահը աֆվ' էտէ» պիլի'րաի , վէ աֆվ' էտէճէ'քմի , վէ 'նէ' վէճհ իլէ աֆվ' էտէր : Ինսան ճիւսի տէվամ իւզրէ կիւնահ վէ էլէմ վէ սըգընթըտա գա-լաճագմը , եօխաս պիր խէլաս եօլու վէ թէճտիտի հալ օլունում» : «Պունուն կրպի մէսէլէլէրի հալլ էթմէք իշիւն էյէր իֆատաթը իլահիյէյի Ժախուս օլումուս , ինսանլար էն մուհիմի ինթիյաճաթընըն թէսվիյէսինէ նաֆիլէ եերտէ միւնթազըր օլմալը տըրլար : Եօգ , պու մէսէլէլէր Բիթապը շէրիֆ վասիթասը իլէ հալլ օլունուր» տէրլէր իտի :

(Գ) Իւշիւնճիւ միւտտէթտէ՝ թա'լիմ օլունուր իտի քի իլնամ իլէ կէլէն Գիթապը շէրիֆին , եա'նի՝ իֆատաթը իլահիյէյի մախսուսէ-նին , իտրաք վէ 'ազլը ինսանի իւզէրինէ տէլալէթ վէ սէլահիյէթ վէ հիւքիւմէթի քեամիլէսի վար տըր : Եանըմազ տէլիլ եալընըզ պու տուր , զիրա բուհի ինսանինին՝ տինի թապի'ի իլէ Ալլահ հագգընտա վէ մէվատտի բուհանիյէ հագգընտա նայիլ օլտուղու մա'լիւմաթ կիւ-նահ սէպէպինտէն նօգսան տըր , վէ թարիգի միւսթագիմտէն սաի-տըրաճագ տէրէճէսինտէ նօգսան օլուր : Զիրա պու մա'լիւմաթ ճիթտիքճէ քէմալ պուլմատան իսէ , տահա գիյատէ , Բօմ . Ա . 18—23 է կէօրէ , նօգսան պուլուպ՝ ճէհալէթ վէ միւնթիմիյէ թահվիլ օլունուր : Պինաէն 'ալէյ' տինի թապի'ի պիր տէլալէթի քեամիլէ եախոտ եա-նըմազ գանուն ի'թիսար օլունումազ . վէ ինսանլարըն միւնթաճ օլ-տուգլարը տէլալէթի իլահիյէ եալընըզ Ժախուս օլմալը տէյիլ , իլա թահրիր օլունուպ՝ տէհրտէն տէհրէ սապիթ գալմալը տըր : Խուսու-սէն քիլիսէի զարպիյէ Աւիօսթինօսուն տէլալէթի իլէ՝ «Սէլահիյէթի քեամիլէյէ մալիք օլան իֆատաթը իլահիյէ լազըմ , պաթուսուս կիւ-նահ սէպէպինտէն միւսթագիլէն լազըմ տըր» տէյիւ գապուլ վէ թա'լիմ էտէրէր իտի : վէ քիլիսէի 'ուսուսիյէնին գարարլարընա հիւքիւմէթ թի'այէթի իլէ նազար օլունուր իտի իսէ տէ , քիլիսէ վէ մէճլիսէրին հիւքիւմէթինի Գիթապը շէրիֆին հիւքիւմէթինտէն էտ-նա թուլթարլար իտի :

Վէ քիլիսէնին վէ մէճլիսի 'ուսուսիյէնին գարարլարը Գիթապը շէ-րիֆէ միւսթապլըգ մը տէյիւ թէֆթիշ էթմէք հէր քէսին հագգը վէ իմթիյազը ի'թիսար օլունուր իտի :

(Դ) Խրիսթիան մու՛ալլիմէրի՝ իւշիւնճիւ միւտտէթտէ իլհամի իւլահի վէ՝ ազլի ինսանի պիրի պիրինէ մուսալիֆ տէյիլ տիր տէյիւ թէֆհիմ վէ թա՛լիմ էտէրլէր իտի : Ի՛թիրազ էտիճիլէր տայիմա՝ «տի-նի մէսիհի իտրաքը ինսանիյէ մուսալիֆ տիր» տէյիւ իսնսու էտէրլէր իտի : ամմա Խրիսթիան մու՛ալլիմէրի տինի թապլի՛ի վէ հիքմէթին մէստէ վէ տայրէլէրինի տինի իլհամինին մէստէ վէ տայրէսինտէն տիգգաթլըճա թէֆրիգ էտէր իքէն , նէ տինի մէսիհի՝ ազլա զըտտ , նէ՝ տէ հիքմէթ վէ իտրաքըն իսթի՛մալի հազիգիսի տինի մէսիհիյէ զըտտ օլտուղունու իգրար էտէրլէր իտի : Էրպապը հիքմէթ թարա-ֆընտան իրատ օլունան ի՛թիրազաթտէն միւրատ՝ Բիթապը շէրի-ֆին աչըզ մա՛նասը իւզէրինէ մէսնի օլան տինի մէսիհիյի՝ մանթըզըն մէստէլէրինէ վէ իտրաք վէ էֆքեարը ինսանիյէյէ էյլէ մուսալիֆ կէօթէրմէքտէն՝ իպարէթ իտի քի, պիր ասէմ էա տինի մէսիհիյի էաօթ մէստէի հիքմէթի ազլիյէյի գապուլ էթմէլի, շիւնքի իքիսինի պիրտէն գապուլ էտէմէզ , եա տինի մէսիհի քէօթ օլարապ գապուլ էտիպ տէ մէստէ վէ ուսուլու հիքմէթի՝ ազլիյէյի վէ մանթըզը լէտտ էթմէլի տիր , եա մահվէն հիքմէթի՝ ազլիյէ ուսուլունու գապուլ էտիպ տէ տինի մէսիհիյի լէտտ էթմէլի տիր :

Լաքին Խրիսթիան մու՛ալլիմէրի պէյլէ պիր միւշքիլէ՝ պու մէսէլէտէ պուլմասըլար վէ իգրար էթմէտիլէր :

Իւշիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէի մէսիհիյէնին պիր հէփէլ ուսուլու վար իտի , վէ օլ վազըթտան պէրու էն զիյտտէ հազիգի հիքմէթ թարիգլէրի զայրի միւմինլէրտէ տէյիլ , անճազ միւմինլէրտէ պուլունուր : Ի՛լմի իլահի հիքմէթի՝ ազլիյէ իլէ պէրապէր Խրիսթիան մու՛ալլիմէր թարաֆընտան թահսիլ օլունուր իտի : զիրա՝ ալիմ Խրիսթիանլար տայիմա վէ իթթիֆազ իւզրէ հիքմէթին պիթթա-պի՝ աճիզ օլուպ տա՝ իլհամա վէլ հասըլ տինի մէսիհիյէ միւհթաճ օլտուղունու թէֆհիմ էտէրլէր իտի : Պու միւտտէթտէ տինի մէսի-հիյի չօգ գապի պիւրհանլար իլէ փութփէրէսթիլիյէ վէ մուսալիֆ հիքմէթ թարիգլէրի՝ ալէյհինէ պէյան վէ իսպաթ էտէն քիթապլա-րըն էն գուտրէթլիսի Աւկօթինօսուն « Ալլահըն փատիշահլըզընս տայիլ » քիթապը իտի :

Ձ. Իման իլէ՝ իլմին՝ ալազասը հազընսա :

Էրպապը հիքմէթ պէյնինտէ իման՝ թա՛պիրի պուլունուր իսէ տէ , պիւրհանլար իլէ իլզամ՝ օլմաղա պիր հազըրլըզ եա էյրէնմէք ար-զուսու մա՛նասընտա իսթի՛մալ օլունուր : Փազաթ Խրիսթիանլար պէյնինտէ , Իսլր . ԺԱ . 1 ինճի պէթթինէ կէօրէ , « Իման՝ իւմիտ

օլունան նէսնէլէրին քէմալի իթիմատը վէ կէօրունմէղ նէսնէլէրին իսպաթը տըր» :

Իման վասիթասը իլէ քուհանէ շէյլէր կէօրիւս, վէ կէօրմէքլէ իլլամ օլնադ հուսուլա կէլիր, Եա'նի' Իման' րուհանի վէ կէօզէ կէօրիւնմէղ շէյլէրին իսպաթը քեաֆիսի օլուս' իման կէօզիւ իլէ պիր աոէմ րէյ իւլ 'այն պիրիր կիպի' իլլամ դապուլ էթմէյէն 'ուլում' վէ ֆիւնունուն քեաֆֆէսի իլէ խորաք օլունմայան վէ էն մուհիմմ վէ էն էլլէմ կէրչէքլիքլէրի կէօրիւս դապուլէտէր : վէ իման տախի իրիսթիյանլարա կէօրէ Եալընըզ 'ազլա միւթա'ալիդ պիր շէյ օլմայըզ' թէճտիտ օլունան գալզ վէ իրատէթ իլէ 'պազաաը վար : Աւիօսթիւնսուն պիր քէլամընա կէօրէ իմանըն 'ազլ իլէ օլան 'ալադաաընա նազարէն «Իման' կէօրմէտիյին շէյէ Ի'թիգաաո էթմէքտէն զայրի պիր շէյ տէյիլ տիր» : իրիսթիյան մուս'լիմէրինին պէյանընա կէօրէ' ճիսմանի շէյլէր ճիսմանի հասսէ վասիթասը իլէ մա'լիւմ օլտուղու կիպի' րուհանի շէյլէր իման վասիթասը իլէ մա'լիւմ օլուր : վէ իմանըն էհէմմիյէթի պունտան աշիքեար տըր քի, րուհանի շէյլէրի ճիսմանի հասսէլէր իլէ վէ սալթ մանթըզ Եօլու իլէ տօղրուտան ֆէհմ էթմէք միւմքինսիդ տիր : Լաքին իրիսթիյան մու'ալլիմէրի աւլա իգորար էթմէտիլէր քի Իման' 'ազլա, մանթըզա վէ 'ազլըն հադիգի իսթի'մալինէ մուսալիֆ Եախօտ Եալընըզ Էսրաթտան տըր : անճադ իման 'ազլա միւթապըզ օլուս' 'ազլըն նօդսանիյէթինի թէքմիլ էտէր տէյիւ իոնաաո Էտէրլէր իտի : շէյլէ քի տինի մէսիհի Իման թտէպ էթտիյինտէ' ինսանըն հէր վէճհ իլէ միւհթաճ օլտուղու վէ անըն հալինէ հէր վէճհ իլէ միւնասիւս օլան պիր շէյ թալէս էտէր : վէ պու իման' ճահիլլէրին պիւլա թէֆահհիւս վէ պիւլա շիւսհէ էթտիքլէրի Ի'թիգաաո Եախօտ Եալընըզ ճահիլ վէ թէրպիյէ օլունմամըշլար իշիւն միւթապըզ տէյիլ, Լաքին էն 'ալիւմ' վէ 'արիֆ օլանլար իշիւն տախի իման միւսապիթ իւզրէ մուհիմմ վէ էլլէմ տիր : Պունա պագարադ իրիսթիյան մու'ալլիմէրի պա'զը տէֆ'ա իման' ինսանըն Դա'պէ'ալլէնա ույլուն տուր տէյիւ կէօսթէրտիլէր : Եա'նի' ինսան մուգատտէս վէ գուսուրսուզ օլարադ իալզ օլունտուղունտա, իման' իհթիյաճաթը րուհանիյէյէ միւթապըզ օլուր իտի : Ատէմէր տախի ախրէթ վէ Ալլահ հազընտա րէյ իւլ 'այն Եախօտ մանթըզ Եօլու իլէ մա'լիւմաթ Էտինէմէտիքլէրինտէն' Էպէտէն ախրէթտէ ԵաշաԵաճաղը վէ օլ հայաթը պազիյէ խուսուսունտա նէ մա'լիւմաթը օլուրսա Իման, Եա'նի' քէլիմաթը իլլահիյէյէ իթիմատ էթմէք Եօլու իլէ թահսիլ էթմէք ինսանըն հալինին իգթիգաաընտան տըր : վէ իման Էթէգ' տէյիլ' անճադ իման Էթէգ' 'ազլա մուղայիյի տիր :

Իքիհնի միւտտէթտէ Օրիկէնէս 'լիւմ' վէ հիքմէթէ չօդ էհէմմիյէթ վէրմիշ իսի իսէ տէ, իմանըն զիյատէ ֆազիլէթինի տախի կէօսթէրմիշ տիր : Անըն պէյանընա կէօրէ 'լիւմ' վէ հիքմէթի մէսիհիյէ

Բիթապի շերիֆ վէ իմանը հագիգի իւղերինէ մէպնի օլմայընճա օլմազ , վէ իմանը հագիգի 'իւմ վէ հիքմէթի հագիգի եօլու իլէ տինի մէսիհիյի տէրք վէ գապուլ էթմէքլիյէ թէգատտիւմ էթմէլի տիր : Իաքէնտէրիյէլի Բլէմէս տախի տէմիշ տիր քի , « իման ' իլմտէն դիյաոտէ էսաաը օլուպ ' իլմին թէմէլի վէ քէրէսթէսի տիր . ' իլմին մէհէնք թաշը տըր » : Պու աոտէմէրէ կէօրէ ' իլմ հէման իման իլէ գապուլ օլունմուշ օլան մատտէլէրին մանթըգ եօլու իլէ աշըլմասը վէ թաատիգ օլունմասընտան ' իպարէթ տիր :

Աւհոսթինոս պու աոտէմէրին մէպտէլէրի իւղերինէ քէնտի թա' լիմաթընը պինա էտէր իքէն , անլէրին էօրնէյինճէ ղէյաթէ ճէսարէթլէնիպ ' թէսապփուր վէ թէհայյիւլ էթմէտի : Անըն չօգ մէշհուր քէլաւը , եա'նի ' « իման ' իլմէ թէգատտիւմ էտէր » , օլ գէման վէ էլան յոախի չօգ միւլ էպէր տիր : Անըն թահրիրաթընտան օլան պու իսթիխրաճ տախի տիգգաթա շայան տըր , եանի ' « Ալլահ պիգի սայիր մախլուգաթա ֆայիգ օլարադ իապգ էտիպ պիգէ ' ագլ վէրտիյինտէ , պու ' ագլըն Ալլահա զայրի մագպուլ օլմասը միւմքին տէյիլ տիր : ' Ագլընը զը պէր թարաֆ էտէճէք թարգ իլէ իման էթմէմիլ թալէպ օլունմազ , զիրա ' ագլա մալիք օլմասա իտիք , իման էթմէյէ տախի միւլգթէտիյ օլմազ իտիք . պինաէն ' պէյհ իսէլասըմըգա միւթա' ալիգ օլան շէյլէր խուսուսունտա վէ շիտի տէյիլ իլլա կէլէճէք գէմանտա տէրք էթմէյէ գատիր օլաճաղըմըգ մատտէլէրէ նազարէն իմանըմըգ ' իլմիմիգէ թէգատտիւմ էթտիյինտէ ' ագլա միւթապըգ պիր վուգու' աթ օլուր : իման ' իլմէ թէգատտիւմ էթմէք կէրէք տիր : Պիր աոտէմ միւմին օլարադ էսարը իլահիյէյի թէֆահհիւս էթմէլի տիր քի անլէրի ' ագիլանէ հըֆգ էյլէյէ . զիրա իման ' պիր նէվ ' պիլմէք տիր աոմա ' իլմ իմանըն իւճրէթի տիր : Պու տիւնեաոա իքէն կէօրիւնմէգ շէյլէրի սանա կէօսթէրէպիլէէ իտիւմ , իման էթմէյէ նասիհաթ էթմէլ իտիւմ : իման իլէ ' ագլ գուվլէթլէնի , թա քի ' իլմտէ իլէրիլէյէ : Պիլմէքսիզին իման էտէմէյէճէյիմիլ շէյլէր վար . վէ իման էթմէքսիզին ' պիլէմէյէճէյիմիլ շէյլէր վար տըր » :

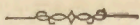
3. Թապի'ի օլանըն ֆայիգի թապի'ի օլան իլէ 'ալագասը հագընճա , եախօս Թապի'ի գանունլարըն միւճիգէ նէվ'ինսէն օլան վուգու'աթ իլէ 'ալագասը .

Ի' թիրաղ էտիլլէր ' օլ գէման վէ էլան տախի հարիք իւլ 'աոտէ , եախօս միւճիգէ կիպի պիր շէյ գապուլ էթմէք իսթէմէտիլէր , եախօս պէօյլէ շէյլէրին վուգու ' պուլմասընա ինանմազա մէճպուր օլտուլար իսէ տէ , թապի'ի գանունլար վասիթասը իլէ անլէրի պէյան էթմէյէ չալըշըրլար իտի : Խրիսթիյան մու'ալլիմէրի Ալլահըն քեա-

յինաթոռա իբր ճինս մու՛ամէէ էթմէսինի պէյան էտէրլէր իտի . պի-
րի՝ թային էթմիչ օլտուղու մա՛լիւմ գանունլար վասիթասը իլէ վէ
տիկէրի եէնիտէն խալգ էթմէք մու՛ամէէսի կիսլի միւ՛ճիգէ նէվինտէն
ա՛մայլնտան ՚իպարէթ տիր . Պագաթ միւ՛ճիգէ պիր մէրագ եախօտ
նիգամանը շէյ օլմատըղընա ինանըպ թա՛լիւմ էտէրլէր իտի . վէ միւ՛ճի-
գէլէրին վուգու՛ պուլմասը պիլ քիւլլէն թապի՛աթ գանունլարը-
նա մուղայիր օլմայըպ եալընը պիգէ մա՛լիւմ օլան գանունլարա
մուղայիր օլտուղունու թէֆհիւմ էտէրլէր իտի :

Աւգօսթինօս տէտի քի , « Միւ՛ճիգէլէր վէ ՚ալամէթլէր թապի՛աթ
գանունլարընա մուղայիր տիր տէրիգ , ամմա պէյլէ տէյիլ տիր .
զիրա Ալլահըն իրատէթի պու գանունլարը պիլ ճիւմէ մէվճուտ օ-
լան շէյլէր իլէ պերապէր թէէսիս էթտիյինտէն , անըն իրատէթի
իլէ վուգու՛ պուլան հէր նէ իսէ , թապի՛աթ գանունլարընա մու-
ղայիր օլմապ . պինտէն ՚ալէյճ միւ՛ճիգէ պիլթիւն պիլթիւնէ
թապի՛աթ գանունլարընա մուղայիր տէյիլ , անճագ պիգէ մա՛լիւմ
օլան գանունլարա մուղայիր տիր . վէ հագիգաթէն գալանինի թա-
պի՛լէյէ կէօրէ վուգու՛ պուլան շէյլէր էյէր տիգգաթ օլունուր իսէ ,
միւ՛ճիգաթ կիպի ՚աճայիպ օլուրլար . Բրիստոս սույու շէրապա թա՛հ-
վիլ էթտի . անըն Ալլահ իտիյինի թանըյան ատէմէր իչիւն ՚աճայիպ
տէյիլ տիր . զիրա անը եափան հէր սէնէ տամալար իչինտէ շէրապ
եափար . ամմա պունա թա՛ճիւպ էթմէյիգ շիւնքի տայիմա վուգու՛
պուլմագտա տըր » :

Միւ՛ճիգաթ իւգէրինէ օլան պէյիւք միւ՛ճատէլէլէր օլ գէման տա-
հա մէյտանա կէլմէմիչ իտի , վէ ինրիսթիյան մու՛ալլիմէրի տալա
միւ՛ճիգաթը իլահիյէ իւգէրինէ շիւպհէ էթմէյիպ՝ շիւպհէ տափի
էթտիրմէտիլէր :

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

ՏԵՕՐՏԻԻՆՃԻԻ ՄԻԻՏՏԵԹ

Թ. Ի. 590 — 1073

ՊԻՐԻՆՃԻ ՐՕՄԱԼԸ ԿՐԵԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ

ԵՏԻՆՃԻ ԿՐԵԿՕՐՈՒՆ ԷՅԱՄԸՆՏԵՓ

Ղարպ քարաժընճա մանասքրլարն քերէք իւզէ
թե՛քիլ օլունմալարը, ինի իսլամըն զուհուրու վէ Ասիասա
ժիւթիւհաքը, վէ ինի մէսիհիինն Եւրոբասա ինքիւհարը
իլէ ճեհալէք վէ զուլմէքի 'ուսուսիէ էյամը :

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԱՍԻԱՏԱ ՕԼԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

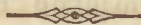
Տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհիինն Ասիա գըթաւնտա
վուգու՝ պուլան ինթիշարը ազ սէօզլէր իլէ թա՛րիֆ օլունա պիլիր :
Էվվէլէի միւտտէթէրտէ ինթիշար օլունտուղու տիյարլարտա նասը
քիլիսէի մէսիհիլէրին խարապ օլունտուղու վէ տինի մէսիհիինն հիւ-

քիւմէթ վէ թէսիրաթը նիճէ դաթ՝ օլունտուզու իւշիւնճիւ պապտա պէյան օլուննաճազ տըր :

Նէտինճի տէհրին սօնունտա վէ սէքիզինճի տէհիրաէ Գարսիսթանտա պուլունան նէսթօրի քիլիսէսինտէն Չին մէմալիքինէ գառար հալաթ միւժտէսի թէպշիր օլունուպ՝ Չին էհալիսինտէն իմանա կէլէնէր օլտու , վէ քիլիսէլէր թէշքիլ օլունտուլար :

Սէքիզինճի տէհրին իպթիտաւընտա պուլ խրիսթիանլար թէ՛ատտի չէքտիլէր իսէ տէ , սօնկրա հիւքիւմէթ թարափընտան հիւսնիւ նազարա նայիլ օլտուլար : Օլօփուէն իսմինտէ պիր վա՛իզին Թ. Ի. 636 տա Չինէ կիթտիլիտէն Թ. Ի. 781 է գառար 70 նէսթօրի վա՛իզի Չինէ կիթտիլէրի մա՛լիւմիւմիւզ տիւր : Օն պիրինճի տէհրտէ չէմալի Չինտէ պուլունան պիր Մօնկիւլ Շէյիս քէնտի 200,000 թէվա՛պիրսի իլէ պէրապէր տինի մէսիհլիլի գապուլ էթմիշ տիր :

Մարգօ Փօլօ իսմինտէ պիր մէշէուր Վէնէտիլլի՝ օն իւշիւնճիւ տէհրտէ Չին վէ թաթարիսթանա սէյահաթ վէ օրատա իգամէթ էթտիլիտէ , թահրիրաթընտա չօգ տէֆ՛ա իրիսթիյանլարը պիքր էթտի Սալիֆ իւզ գիքր Շէյիսին խալիֆէլէրինին սօնու Չէնկիլ իւան թարափընտան Թ. Ի. 1202 տէ գաթլ օլունտու , վէ օն պէշինճի տէհրտէ Իսլամ՝ասաքիրի Չինլի իրիսթիյանլարըն տիյարընը ֆէթհ էտիպ՝ անլէրի ի՛տամ էթտիլէր : չէօլէ քի օլ քիլիսէլէրին հիշ պիր էսէրի օն պէշինճի տէհրտէն սօնկրա պուլունամասը :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՅԸ ՖԵԹՀ ԷԹՄԻՇ ՕԼԱՆ ԱՆԿԼՈ ՍԱՐՄՈՆ
ԹԱՅԻՖԵՍԻՆՏԵ ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Տինի մէսիհի ինկիլթէրանըն էհալիի ապլիյէսի արասընտա իւշիւնճիւ միւտտէթտէն պէրու գապուլ օլունտու իսէ տէ , սօնկրա Անկլօ Սաքսօն թայիֆէսի ինկիլթէրանըն ճէնուպի շարգի թարափլարընը գապթ էտիպ՝ իրիսթիյան իպատէթխանէլէրինի երգարագ փոթիէրէսթիլիք այն ու՛ատէթլէրինի իճրա էտէրէր իտի :

Պու թայիֆէնին իմանա կէլէսի վէ ինկիլթէրատա եէնիտէն տի-

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՃԵՐՄԱՆԻԱՆԸՆ ՏԱԽԻԼԻ
ԹԱՐԱՖԼԱՐԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Իւջիւնճիւ միւտտէթտէ ձէրմանիանըն հուտուտունտա տինի մէսիհի գապուլ օլունուլ իտի :

Ամմա պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ պիւթիւն ձէրմանիա տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի : Եէտինճի տէհրին իպթիտասընտա Իրլանտա թարաֆընտան կէլէն րահիպլէր Գօլումպան վէ Կալլօս Հէլվէտիա հուտուտունտա չօգ միւյէսսէր օլարադ չալըշմըլար , քիլիսէլէր վէ մանասթըրլար թէշքիլ էթտիլէր , վէ Թ . Ի . 650 տէն սօնկրա Բիլիյան իսմինտէ պիր Իրլանտալը րահիպ թրանքօնիա տէնիլէն ճիվարտա չալըշտը : ձէրմանիանըն չէմալի դարպի թարաֆընտա պուլունան Յրիսլանտ վէ Սաքսօն թայիֆէլէրի արասընտա պու միւտտէթտէ տինի մէսիհի ինթիշար օլունտու : Թ . Ի . 680 տէ Ինկիլթէրալը րահիպ Վիլիպրօրտ օն իքի րէֆիգ իլէ պէրապէր Յրիսլանտալըլարտա չալըշմաղա պաշլատըլար , վէ օլ գատար միւյէսսէր օլարադ չալըշտըլար քի , Թ . Ի . 696 տա Վիլիպրօրտ Ութրէքթ Սէրփիսգօփօսու թագտիս օլունտու , վէ Թ . Ի . 739 տա վէֆաթ էթտիյինտէ էմէյինին չօգ էսէրինի միւշահատէ էտէպիլիր իտի :

ձէրմանիա քիլիսէլէրինի նիզամ վէ իթթիֆադա կէթիւրէն ատէմ Պօնիֆաս լազըպլը Վինիֆրէտ իտի : Պու ատէմ Ինկիլթէրատա թագրիպէն Թ . Ի . 683 տէ թէվէլլիւտ էյլէտի : Ինկիլիզ մանասթըրլարընտա թա'լիւմ վէ թէրպիյէ օլունտու : վէ ֆէրասէթ վէ զէքեավէթ խուսուսունտա չէօհրէթ քէսպ էյլէտի , Թ . Ի . 715 տէ իլք տէֆա օլարադ Յրիսլանտալարա կիթտի , ամմա օլ վազըթ չալըշմասը միւյէսսէր օլմայըպ' կէրի կիթտի : Իւշ սէնէ սօնկրա եինէ ձէրմանիայա կիտիպ' Ութրէքթ չէհրինտէ , Վիլիպրօրտ եանընտա իւշ սէնէ գատար էյլէնտի իսէ , Վիլիպրօրտ անը քէնտի խալիֆէսի իշիւն իսթէտի , լաքին Պօնիֆաս գապուլ էթմէյիպ' Թուրինկիա վէ Հէսսիա , եա'նի ձէրմանիանըն տալսիլի սէմթէրինէ կիթտի : Ֆէվգանի Հէսսիատա իքի հիւքմտար վաֆթիլ էտիպ' պիր մանասթըր թէշքիլ էթտի : Թ .

Ի. 723 տէ իբրինճի Կրէկօր անը եէնի ձէրմանիա քիլիսէսի իւզէրինէ Էփիսգօփօս նասպ վէ թաղտիս էթտի. Գարլ Մարթէլ Դըրալ թարաֆընտան սահապէթ ալըպ' ինկիլթէրրատան տա քիթապլար կէթիլթմիլ իտի. Թէքրար Թուրինկիա իլէ Հէսսիայը հայաթ միւթտէսինի վազ էտէրէք տօլաչտը. Էհալինին պաթըլ զիւ'իւմէրինի տէֆ' էթմէք իչիւն քէնտի էլի իլէ Թօր իսմինտէ փութա մախսուս սայըլան պիր էսքի մէչէ աղաճը քէսիպ' օլ մէվգիտէ օլ աղաճտան պիր 'իպատէթխանէ պինա վէ թաղտիս էթտի. Բիլիսէլէր վէ Մանասթըրլար թէչքիլ էթտի, վէ Թ. Ի. 732 տէ իւչիւնճիւ Կրէկօր անը Սէրփիսգօփօս վէ «Րէսուլ վէքիլ» թաղտիս էթտի. Թ. Ի. 739 տան սօնկորա ձէրմանիայա նիզամ վէրմէյէ պաշլտը. Պապարիա քիլիսէսի իւզէրինէ տէօրթ Էփիսգօփօս նասպ վէ թաղտիս էթտի. Թ. Ի. 74⁰ տէ Թուրինկիա վէ Հէսսիա քիլիսէլէրի իւզէրինէ իւչ Էփիսգօփօսու, եա'նի' վուրցպուրկտա, Պուրապուրկտա վէ Էրֆուրթտա, վէ սօնորա պիր տահա Ախլսթատտա թաղտիս էթտի. Հէման օլ սէնէ տախի Սինօտ մէճիլսէրի նիզամ իւզրէ թէճէմիլէ' էտիպ' քէնտի ըրյապէթի ալթընտա քիլիսէլէրէ միւֆիտ վէ միւհիմմ մատտէլէր իւզէրինէ միւչալէրէ էտէրլէր իտի. Թ. Ի. 753 տէ քէնտի Սէրփիսգօփօս մէմուրիյէթինի շայիրտի Լօլուսա թէսլիմ էտէրէք սօն կիւնլէրինի' տահա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէմիլ Ֆրիսլանտըլարա հայաթ միւթտէսինի թէպլիլ էթմէքլէ սարֆ էթտի. Չօգ ատէմլէր իմանա կէլիս վաֆթիլզ օլունտուլար, վէ անլէրէ թա'ամը մուգատտէս վէրմէք իչիւն պիր վազըթ թա'յին էյլէտի. Մուսյէն վազըթտա չօգ փութիլէրէսթ Ֆրիսլանտըլար սնա գարչը հիտտէթլէնէրէք իւզէրինէ հիւճիւմ էտիպ' քէնտիսի էլլի իքի ըէֆիգ իլէ պէրապէր պիլ մէմուլէյէ շէհիտ օլարագ, Թ. Ի. 753 տէ, Յունիս. 5 տէ թէսլիմի ըուհ էյլէտի. Անըն շայիրտլէրի, պախուսուս Ութրէքթ մանասթըրընըն նազըրը Կրէկօր վէ Ֆուլտա մանասթըրընըն նազըրը Սթուրմի' Պօնիֆատ կիպի տիյանէթի խալիսէ կէօսթէրտիլէր. Ֆուլտա մանասթըրը' Պօնիֆատըն միւնթախապ մանասթըրը օլուպ' 4000 ըահիլ օրատա թալիմ օլունուր իտի. Կրէկօր Թ. Ի. 781 տէ վէ Սթուրմի Թ. Ի. 799 տա վէֆաթ էթտիլէր.

Շէմալի ձէրմանիատա պուլունան Սաքսօն թայիֆէսի տինի մէսիհիյի կէճ գապուլ էթտի. զիրա անլէրին Դիւլէրէ օլան Ֆրանքլար իրիսթիյան իտիլէր, վէ տինի մէսիհիին մաթլուպաթը քէնտի ճէնկեալէր վէ մէրհամէթսիգ թապի'աթլարընա մուխալիֆ իտի. Վէ Էվալտ իսմինտէ իքի ինկիլիզ գարընտաչ սէքիգինճի տէհրին իպթիտասընտա շէհիտ օլարագ վէֆաթ էթտիլէր. Պէօյիւք Բարլօ Իմէրաթօր Սաքսօնլարը ֆէթհ էտիպ' իճպար իլէ անլէրի տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլմէյէ չալըշարագ, Սաքսօնլար կէօնիւլ իլէ վէ իլզամօլունարագ տինի մէսիհիյի գապուլէթմէտիքլէրինտէն' թա տօ-

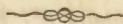
գուղունճու տէհրին իսթիտասընատէք իրիսթիյան քիլիսէսի անէր-
տէ ստալիթ օլմամըշ տըր : Անէրէ հայաթ միւթտէսինի թէպչիր էտէն
էն մէշհուր ատէմէր Ալքուին՝ Ֆրիսլանտը Լուտկէր վէ Ինկիլթէրրալը
Վիլլէհատ իտիէր :

ՅԱՍԷԸ ՐԱՊԻ՝

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԷՄԱԼԻ ԷՎՐՈՓԱՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Տանիմարգա էհալիսի վէ սայիր չէմալի էվրօփա թայիֆէլէրի թա
տօգուղունճու տէհրէ գատար տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէմիշ ի-
տիլէր : Թ . Ի . 822 տէ Րէյս Սէրփիսգօլիօսու էպպօ՝ Ֆրանքիսթան-
տա վուգու՝ պուլան պէյիւք մէճլիս թարաֆընտան մէգքիւր թայի-
ֆէլէրէ կիթմէք իւզրէ ինթիխապ օլունուպ՝ Բաբա թարաֆընտան
թազաիս օլունուու : Պէյիւք Բարլօ Իմիէրաթօրուն թէէսիրաթը
մախսուսէսի իլէ պիր Տանիմարգա հիւքիւմտարը Հարալտ Գլակ Թ .
Ի . 826 տա վաֆթիլգ օլունուու , վէ Անչար իսմինտէ պիր տինտար
րահիպի քէնտի վաթանընա պէրապէր կէթիրտի : Անչար հէր վէճհ
իլէ գիքրէ շայան պիր ատէմ իտի : Թ . Ի . 801 տէ թէվէլիւտ է-
տիպ՝ քիւչիւքլիւյիւնտէ տինտար վալիտէսի թարաֆընտան լայըզը
իլէ թալիւմ վէ թէրպիլէ օլունուու : սօնկրա պիր մանասթըրտա տի-
յանէթ վէ ֆէրասէթ իչիւն հիւսնիւ շահատէթ քէսպ էտիպ՝ մանաս-
թըրըն մէտրէսէսինտէ միւտէրրիս օլտու : Ղարիպ մէմէքէթէ վա՛իլ
օլմագ իւզրէ նասպ օլունուղընտա՝ մախսուս տու՝ու իլէ վէ Բի-
թապը շէրիֆի միւթալաա էթմէք իլէ հապըրլըզ կէօրմիւշ տիւր :
Տանիմարգայա վասըլ օլտուղունտա պաշգա պիր շէյ էալիմաղա
ֆուրսաթ պուլամատըղընտան չօճուզլար սաթուն ալըպ՝ Թ . Ի . 827
տէ Շէզվիկտէ պիր մէքթէպ քիւշատ էյլէտի . ամմա Թ . Ի . 829 տա
մէգքիւր Հարալտ՝ հիւքիւմէթինտէն իսրաճ օլունուղընտան, Ան-
չար՝ Իսվէշ տիյարընա ֆիրար էթմէյէ մէճպուր իտի : Եօլտա քէն-
տիսի վէ Րէֆիգի Վիլմար տէնիլ հայտուլարընըն էլի իլէ սօյուլուպ՝
հէր շէյի գայպ էթտիլէր . լաքին մէրամընը իճրա էտիպ՝ Իսվէշ է-

տիպ՝ հիւքիւմէթի Տանիմարդանըն Դիրալը պէոյիւք Քանութուն էլինէ տիւշտիւ : Անտէն սօնկրա նարվէքիա էհալիսի՝ Օլաֆա շէհիտ տէյիւ ըի՛պէթ էտիպ՝ տինի մէսիհի իչիւն զլյատէսի իլէ զայրէթլէնիր խոի : Թադրիպէն Թ. Ի. 1000 տէ տինի մէսիհի Իսլանտա ա-տասը վէ Կրինլանտա (շէմալի Ամէրիգատա) ինթիչար վէ գապուլ օլունտու :

ՅԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՃԷՆՈՒՊԻ ՇԱՐԳԻ ԷԻՐՈՒՍՏԱ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ
ՍԼԱՎ ԹԱՅԻՖԷԼԷՐԻ ԱՐԱՍԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐ
ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆՏԱ ՏԱՅԻՐ

Պու թայիֆէլէր՝ քիլիսէի չարգիյէ թարաֆընտան հայաթ միւժ-տէսինի գապուլ էթտիլէր : Իքի գարընտաշ՝ Քիրիլ վէ Մէթօտիօս Իսթանպօլ Րահիպլէրինտէն օլարագ՝ օլ տիյարլարա տինի մէսիհի ինթիչար էթտիլէր : Պալլաբլաբան պիր չօդ ատէմլէր տօգուզունճու տէհրին իսթիտալարընտա տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր իսէ , անլէրտէն շէհիտ տէյիւ գաթլ օլունանլար չօդ խոի Թ. Ի. 860 տան սօնկրա Պուլլարլարըն հիւքմտարը Պօկօրիսին հէմէրէսի՝ Իսթանպօլ-տա էսիր պուլունտուզունտա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ օլտ-րագ՝ Մէթօտիօսուն եարտըմը իլէ Պօկօրիսին իմանա կէլլէսի իչիւն միւյէսսէր օլարագ չալըշմըշ, վէ Թ. Ի. 863 տէ վաֆթիլզ օլունտու , վէ պիւթիւն թայիֆէսի կէրէք գանարագ կէրէք իճպար օլունարագ՝ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի : Պօկօրիս՝ եանընա կէլլէն Րում վէ էրմէնի վէ Րօմալը վէ ճէրմանիալը ըահիպլէրին սէօզ վէ նասիհաթ-լարընը տինիլէտիքտէն սօնկրա՝ քիլիսէի զարպիյէյէմի՝ եօխսա քի-լիսէի չարգիյէյէմի՝ քէնտի թայիֆէսինի ըապթ էթմէք էյի տիր տէյիւ չօդ միւլահադա էթտիքտէն սօնկրա Րօմայա մէյլ էթտի իսէ աւէ , եինէ նիհսյէթտէ Եունանի Իմրէրաթօր Մաքէտօնիալը Վասիլին զայրէթ վէ իպրամը իլէ գանըպ՝ Րում քիլիսէսինտէն Սէրփիսդօիօս վէ Էիլիսդօիօլար գապուլ էթտի :

Շէմալի Աւսթրիտա պուլունան Մօրավիա թայիֆէսի պէոյիւք

Բարլո Իմբերաթօր թարափընտան ֆէթհ օլունուպ՝ իճպար իլէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ խէտէ, թագրիպէն Թ. Ի. 850 տէ քիլիսի չարգիյէ իլէ 'ալագա էթտիլէր : Բիրիլ վէ Մէթօտիօս անէրէ քէնտի Սլավ լիսանընտա Բիթապը շէրիֆի, վա'պարը վէ տու'ալարը վէրտիլէր : Ըքին պիր գաչ սէնէ սօնկրա պու թայիֆէ Բօմա քիլիսի սէսի իլէ 'ալագապի մախսուսէ փէյտա էթտի : վէ Մէթօտիօս՝ Բօմա թարափընտան Մօրավիա քիլիսէսի իւզէրինէ Սէրփիսգօփօս թագտիս օլունտու : պաշգա էփիսգօփօսլար վէ Բահիպէր թարափընտան օլունտու : իպատէթի 'ումուլիյէտէ Եունանի վէ Լաթինի տէյիլ, անճագ գապա Սլավ լիսանը իսթի'մուլ օլունուր իտի : վէ Մէթօտիօս քէնտի թուլթուղու ուսուղու Բօմատա (օնիւչիւնճիւ Եօճաննա փախայա) թահսին էթտիրտի :

Մօրավիա թարափընտան տինի մէսիհի Պօհեմիայա օնունճու տէհրին իպթիտասընտա ինթիշար օլունտու : Թ. Ի. 973 տէ Փրակ էփիսգօփօսլուղու Բօմա քիլիսէսինէ միւթա'ալիգ օլարագ թէշքիլ օլունտու, վէ օնունճու տէհրին սօնունա տօղրու Լէհիսթանտա գապուլ օլունուպ՝ պիր էփիսգօփօս, վէ օն պիրինճի տէհրտէ էքի Սէրփիսգօփօս Բօմա թարափընտան թագտիս օլունտու : Օնունճու տէհրտէ տախի Բա՝ թայիֆէլէրի՝ Բում քիլիսէսինին ուսուղունճա վէ կէրէյի կիպի իլլամ օլունմագսըզըն տինի մէսիհիյի շէ'մէ գապուլ էթմիլէր : Բիէվ շէհրինտէ օն պիրինճի տէհրտէն սօնկրա Բում քիլիսէսինին չօդ մէշկուր օլան մանասթըրը պինա օլունտու :

Մանաթ թայիֆէսի տախի օնունճու տէհրտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էտիպ՝ Բօմա քիլիսէսի իլէ 'ալագա էթմիշ տիր : Շէմալի ճէրֆապուլ էտիլունան Սլավ ճէրմանիալը թայիֆէլէրի՝ պէօյիւք Բարլօ Իմբերաթօր թարափընտան տինի մէսիհիյի իճպար իլէ րէսմէն գապուլ էթտիլէր իսէ տէ, անճագ թագրիպէն Թ. Ի. 950 տէ տինի մէսիհի օրալարտա սապիթ օլուպ Համէլպուրկ, Պրանտէնպուրկ, Օլտէնպուրկ, Մէլիսէմ վէ Մակտէպուրկ էփիսգօփօսլուղարը թէշքիլ օլունտու :

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷ ՈՒՍՈՒԼԻ, ԹԵՐՊԻՅԷՍԻ ՎԷ ՄԵՄՈՒՐԼԷՐԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ

ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ

ԷՓԻՍԳՕՓՕՍԼԱՐ ՎԷ ՔԻԼԻՍԷ ԹԵՐՊԻՅԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

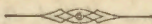
Տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինսէն զայրի քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի նուֆուզ վէ էհէմիյէթլէրինի զայպ էթմիշլէր տիր. եա'նի՝ ճիւմէ քիլիսէ խտտէմէսի Էփիսգօփօսլարըն խըզմէթճիլէրի կիպի օլտուլար : Վէ վուգու՝ պուլան միւճատէլլէր Էփիսգօփօսլար իլէ անլէրտէն աշաղըտա պուլունան քիլիսէ խտտէմէսինն պէյնինտէ վուգու՝ պուլմայըպ անճագ Էփիսգօփօսլարըն քէնտիլէրինտէն Ֆէվգանի մէսնէտլէրէ նայիլ օլան Սէրփիսգօփօս վէ Փափալար իլէ եախօտ մանասթըրլարըն նազըրլարը վէ պէօյիւք մէմուրլէրի իլէ, վէ եախօտ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին մէմուրլէրի իլէ վուգու՝ պուլմուշ սուր : Սալիֆ իւզզիքը պէյան օլունտուղու վէճհլէ իւշիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէ թէրպիյէսինին մէսուլիյէթ վէ իճրասը՝ քիլիսէի մախսուսէլլէրին էլլէրինտէն Էփիսգօփօսլարըն էլլէրինէ կէշմիշ խտի, վէ պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին պիրինճի Պապընտա պէյան օլունտուղու վէճհլէ՝ Շըմալի Էփրօրանըն վասի՝ տիյարլարընտա տինի մէսիհինին ինթիշար օլունուպ տա քիլիսէլլէր թէշքիլ օլունտուղունտա՝ չօզ տէֆա պէր Էփիսգօփօսուն թաշթը խտարէսինտէ պուլունան տայիրէ օլ գատար վասի՝, վէ պախսուսու տինի մէսիհիյի գապուլ էտէնլէրին չօղու էվվէլա զայէթ վաշիլ ատէմէր օլլուպ տա պէլքի պա'զըլարը տախի պիզզաթ իլգամ վէ տինի մէսիհի-

նին թէսիրաթը տէրունիյէսինի հիսս էթմիչ օլտուգլարընտան տէ-
 յիլ, անճազ քէնտի հիւքիւմոար վէ արգատաշլարընըն տինի մէզ,
 քիւրի գապուլէթմիչ օլտուգլարընտան գապուլ էթտիլէր, քի անլէր
 արասընտա թէրպիյէի խալիսէի մէսիհիյէյի լայըգը իլէ իճրա էթ-
 մէք զայէթ միւշքիւլ պիր շէյ իտի : Պու ճիւմիլէ իլէ չօգ տէֆ'ա
 էփիսգօփօսլար տախի տիւնեէվի ատէմլէր վէ քէնտի մէնֆա'աթ վէ
 րահաթը զաթիյէլէրինին սիւրիւլէրինին մէնֆա'աթը րուհանիյէսին-
 տէն թէրճիհ էթմէլէրի իլէ՝ իքինճի միւտտէթտէ իճրա օլունան քի-
 լիսէ թէրպիյէսինէ պագարագ պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ ան-
 ճազ քիլիսէ թէրպիյէսինին էփ պուլունուպ թէրպիյէի ասիլյէ վէ
 հագիգիյէ ասլա պուլունմագ : Պունտան մա'տա՝ գատիմտէն պէրու
 մէրիւլ իճրա թուլթուլմուշ օլան գանուն, եա'նի՝ քիլիսէ մէմուրիյէ-
 թինէ թագտիս վէ թախսիս օլունանլարըն հէր պիրի, մէսէլա՝ երէց
 վէ Շամմաս վէ սայիրլէր անճազ պէր էլէսէի ճախուսէյէ քէսպի թա'ալիւ-
 գաթ էթմէլլէ թագտիս վէ թախսիս օլունապիլիր գանունու , պու
 միւտտէթտէ թէքրար պէ թէքրար իհմալ օլունուպ էփիսգօփօսլար
 իսթէտիքլէրի զաթլարը թագտիս էթտիլէր , վէ պէօյլէ թագտիս
 օլունան զաթլար եէրտէն եէրէ կէզիպ մախսուս պիր էփիսգօփօսա
 մէսուլ օլմայարագ էսարըր մէսիհիյէ այինլէրինի վէ պաշգա քիլիսէ
 խատէմէսինէ մախսուս օլան խզմէթլէրինի իճրա էտէրլէր իտի :
 Զօգ տէֆ'ա Գիրալլար քէնտիլէրինէ մախսուս 'իպատէթիսանլէր ին-
 շա իլէ պու միսիլիւ զաթլարա քիլիսէ մէմուրլէրինէ մախսուս օլան
 խզմէթլէրի կէօրտիւրիւրլէր իտի , եա'նի՝ Գիրալլար ումուրը րուհա-
 նիյէյի քէնտի էլլէրինէ ալըպ էփիսգօփօսլարա վէ մէճլիսլէրէ տէ-
 յիլ՝ անճազ քէնտիլէրինէ մէսուլ օլան պիր թագըմ րահիպլէրի
 փէյտա էթտիլէր : Պունուն էսէրլէրի պիթթապի՝ մէվճուտ պուլու-
 նան քիլիսէլէր իւղէրինէ չօգ մազարրաթլը օլտու . մանասթըրլարտա
 պուլունան րահիպլէր տախի վագթըն միւրուրինտէ պէյն էն նաս
 զիյատէ նուֆուզ քէսպ էտիպ տէ քիլիսէ խատէմէլէրինէ մախսուս
 օլան իլլէրի էճրա էտէրլէր իտի : Պու վէճիլէ քիլիսէ ուսուլու , պա-
 խուսուս թէրպիյէ նիզամաթը, զէվալ պուլմագտա իտի : Պինաէն 'ա-
 լէյճ Թ . Ի . 747 տէ ինկիլթէրրատա վուգու՝ պուլան Բլօվչօլ Սի-
 նօտ մէճլիսինին պիր գարարընա կէօրէ ճիւմիլ էփիսգօփօսլար սէնէ-
 տէ պիր քէրրէ տայրէլէրինտէ պուլունան հէր քիլիսէյէ ըէամի պիր
 զկարէթ էտիպ անըն թէրպիյէսինէ տիգգաթ էթմէյէ մէճպուր օլ-
 տուլար : Պիր տէ Յրանսա քիլիսէլէրինտէ էփիսգօփօս մէհքէմէլէրի
 թէշքիլ օլունուպ սէնէտէ պիր քէրրէ էփիսգօփօս քէնտի տայրէ-
 սինտէ պուլունան հէր մէմիլէթտէ՝ օլ մէմիլէթտէն մախսուս
 ինթիխապ էթտիքլէրի եէտի մու'ավինի իլէ քիլիսէլէրին հալլէրինի
 իմթիհան վէ թէհարրի էտէրլէր իտի , վէ թէրպիյէյէ մուլթահագգ
 պուլունան քիլիսէ 'ազասը պա'գէն տէյնէք եէմէք իլէ վէ պա' .

զէն քիլիսէ իմթխաղարընտան պիր միւտտէթ մահրում գաւմագէ ճէգա չէքէրէր իտի :

Պա'ղը տէֆ'ա է'իիսգօփօսլար՝ տայրէլէրինի թագսիմ էտիպ' պու իշէրի պիլվէքեալէ իճրա էտէրէր իտի : Իքինճի վէ իւչիւնճիւ միւտտէթէրտէ Բօմա վէ Իսթանպօլ իլէ Իսքէնտէրիյէ , Անթաքեա վէ Երուշալիմ կիպի մէրքէզի չէհիրէրին քիլիսէի ճէսիմէլէրինին Սէրփիսգօփօսլարընըն նուֆուզ վէ թէսիրաթ վէ հիւքիւմէթի մախսուսէսի կիպի՝ պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ իքի սէպէսլտէն պուլունմատը : Պիր սէպէպի՝ էօյլէ մա'լիւմ մէրքէզի չէհիրէր սայիր պէօյիւք չէհիրէրտէն օլ գատար թէֆրիդ օլունմամասընտան , վէ տիկէրի՝ աթիլիզզիքը հիւքիւմէթի փափազլիյէնին թէշքիլ օլունուպ' ֆէվզէլ'ատէ նուֆուզ վէ հիւքիւմէթի՝ ումուլիյէյէ նայիլ օլմասընտան՝ իպարէթ իտի :

Պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին սօնունա տօղրու քիլիսէ խատէմէսի սիպլագ վէ ա'մալի մէմուռհէճէ կիթուրէճէ թէտէննի էթմէքտէ իտիլէր : Գումար օյնամագ վէ չօգ իշքի իշմէքլէ վէ սայիր չօգ վէ գապիհ կիւնահլարա իրթիքեապ էթմէքլէ , հէմ տէ պիլիթագըմ թագուրիս օլունմամըլ փափազլարըն թա'յին օլունմասը իլէ թայիֆէի րահիպին չէօհրէթի գէվալ պուլմագտա իտի :

ՅԱՄԼԸ ՍԱՆԻ

ՐՕՄԱ ՓԱԹՐԻՑԻՆԻՆ ՓԱՓԱ ԻԻՆՎԱՆԸ ՎԷ ՀԻԻԲԻԻՄԷԹԻՆԷ

ՆԱՅԻԼ ՕԼՄԱՍԸ ՎԷ ՀԻԻԲԻԻՄԷԹԻՆԻՆ ԹԷՇԲԵԼ ՎԷ

ԹԷՍՊԻԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պու պապտէ տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ Բօմա Փաթրիքէրինին պիր հիւքիւմէթի՝ ումուլիյէյէ նայիլ օլմալէրի վէ հիւքիւմէթի մէզպուրէնին ուսուլի թէշքիլի տիգգաթըմըզ տա'վէթ էտէր : Վագա'ա պու միւտտէթ իշինտէ քիլիսէի շարգիյէ գաթ'իէն հիւքիւմէթի մէզպուրէտէն , վէ պիլքիւլլիյէն քիլիսէի զարպիյէտէն գաթ'ի ինգըյատ վէ՝ ալագա էթմիլ տիր :

Պունտան էվվէլ եազտըղըմըզ վէճէլ , Բօմա Փաթրիքէրի քէնտի մէմուրիյէթլէրի իշին Պէտրօս Բէսուլուն խալիֆէլէրի տէյու քէսպ

էթտիբէրի նուֆուզ վէ րի'այէթ պաշգա փաթրիբէրէ նիսպէթէ մախսուս վէ զիյաուէ իտի :

Ուսուլ վէ հիւքիւմէթի փափաքիյէնին թէշքիլի խուսուսունտա Րօմա փաթրիյի վէ պիրինճի փափաք օլան պէօյիւք վէ հէմ 'Ազիզ տէնիւքն Կրէկոր էն մէշհուր զաթ իտի : Կրէկոր միւթէպէր Րօմա խանէտանլարընըն պիրիսինտէն օլուլ , Թ . Ի . 540 տա տիւնեայա կէլտի փէտէրի Կօրտիանօս զէնկին իտի իսէ տէ , քէնտիսի' հէմ Կրէկորուն վալիտէսի Սէվիա տաթի' իսթիգամէթ վէ տիյանէթ խուսուսունտա տաճա զիյաուէ շէօհրէթ քէսպ էթմիշէր իտի : Կրէկոր տաճա չօգ եաշը օլմազտան էվմէլ 'իւլիւմ վէ մէա'րիֆ հէմ տէ թանգիւմաթը հիւքիւմէթ վէ ուսուլլա քիլիսէ խուսուսունտա չօգ մահիր ի'թիպար օլունտու : Թ . Ի . 574 տէ քիւշիւք Յուսթինօս Իմբէրաթօր թարաֆընտան Րօմա շէհրինին հիւքիւմաթը նասպ օլունտու : Սիշիլեա աստաթընտա աթըր 'աուէտ մանասթըր ինչա էթտիբիպ քեաֆֆէի մէսարիֆինի քէնտի էմլաքիլիտէն սարֆ էթտի : Րօմա շէհրինտէ Բէլիում' տաղընտա պուլունան զօնաղընը տաթի պիր մանասթըր իշիւն իսթիմալ էթտի , վէ թա պու կիւնէ տէկին օ մահալտէ Կրէկոր իսմինտէ պիր մանասթըր վար տըր : Բէնտիսի Թ . Ի . 575 տէ , օրատա րահիպ գըյաֆէթինի աթըր վէ օլ զէմանտան էւրօփանըն չըմալի թարաֆէլէրինին իմանա կէլմէլէրի իշիւն օլ գատար քէսպի զայրէթ էթմիշ իտի քի , ինկիլթէրոյա վա'գ էթմէք իւզրէ պիր տէֆ'ա եօլա չըգմըշ ամմա Րօմա րահիպլէրի վէ քիլիսէ մէմուրլէրի անը գոյ վէրմէտիլէր : պա'տէհու Րօմա փաթրիյի Բէլակիօս թարաֆընտան իսթանպօլա Իմբէրաթօրուն նէզտինէ իրսալ օլունուլ , Իմբէրաթօր թարաֆընտան հիւնի նազար իլէ գապուլ օլունտու : Թ . Ի . 590 էօյլէ պիր մէմուրլէթէ ասլա թամա' էթմէյէրէք Րօմա փաթրիբիլի'նէ նասպ օլունտու : Իքի թարաֆտան անըն խտարէի հիւքիւմէթի մախսուսէն տիգգաթա չայան տըր : (1) Պիր թարաֆտան քէնտի զամիրի իլէ գանմըշ իտի քի նայիլ օլտուղու մէմուրլէթ իգթիգասընճա պիւթիւն իրիսթիան քիլիսէսի իւզէրինէ նազար վէ հիւքիւմէթ էթմէք հէմ կազգը հէմ վազիֆէի գիւմէթի իտի : Կէրէք Իմբէրաթօրլար թարաֆընտան , կէրէք Իթալիա վէ Ֆրանսա վէ ձէրմանիատա պուլունան հիւքիւմաթլար թարաֆընտան հուգուգու քիլիսէյէ միւտաթիլէ էթմէք իտտա'ալլէրի սուտուր էտէր իտի , վէ հուգուգը մէզպուր եալընը պիր փաթրիյին պիր հիւքիւմէթի տինիյէի միւսթազիլէյէ մալիք օլմալը իլէ մուհաֆազա վէ վիգայէ օլունմալըտըր , հէմ տէ պի իշթիպաճ օլ փաթրիք Րօմա փաթրիյի տիր տէյու գալի ի'թիգատ իլէ գանմըշ իտի : Պիր տէ Րօմա փաթրիբլէրինին նուֆուզու , պախուսուս պէօյիւք Լէյօնուն վազթինտէն պէրու (440 Թ . Ի .) Րօմա շէհրի վէ ճիւլարընը պարպար թայֆէլէրին էլլէրինտէն գուրթարմաք խուսուսունտա չօգ վէ միւֆիտ պուլունմուշտուր : վէ գա-

տիմոն պերու Բոմա քիլիսէսինին ի' թիգատաթը մէսիւնյէ խուսու-
սուէտա օլան չէօհրէթի խալիլյէսի անըն փաթրիքլէրինին նուֆուզու-
նու արթըրմըլ օլուպ , Կրէկոր կիպի 'պիւմ վէ թէսիրաթը զաթիլյէսի
ֆէվգ իւլ 'ատէ տէրէճէսինտէ պիր ատէմ փաթրիք օլտուզունտա ,
պիթթապի' մէմուրլյէթինի սապիթ վէ նուֆուզունու թէվսի' էտէր
իտի . չէօյլէ քի քէնտիսինտէն էվվէլ պուլունան փաթրիքլէր պա'գէն
Փաւիա իւնվանընը իսթ' իմալ էտիպ , քէնտիսինտէն սօնկրա կէլէն Փա-
ւիալար պա'գէն անճադ փաթրիք իւնվանի իլէ եատ օլունտուլար իսէ
տէ երինէ հիւքիւմէթի փաւիալիլյէ Կրէկորտան իէչքիլ վէ թէսպիթ
օլունտուզու էքսէրլյէ գապուլ օլունուր : (2) Տիկէր թարաֆտան
Կրէկոր թամա'ի հիւքիւմէթ վէ հըրսը շանա միւլթէլա օլմայըպ , սա-
լիհ , տինտար , միւթէվազի' իւլ գալպ վէ զայէթ վէ չուլըչգան պիր
էփիսգօփօս օլարադ , քիլիսէի 'ումումլյէնին սէլամէթ վէ փաքլըլ
հէմ տինի մէսիւնինին ինթիշարը իչիւն տայմա սայ' վէ զայրէթ էթ-
մէքտէ վէ հէմ տէ սայիր էփիսգօփօսլարըն սէլուհիլյէթ վէ հուգու-
գունա ըի'այէթ էտէր պուլունտուզունտան' անըն իտարէի հիւքիւ-
մէթի չօգ մէտհէ շայտն ի' թիպար օլունուր : Թ . Ի . 585—595 էտէք
Իսթանպուլ փաթրիլի Եուհաննա քէնտիսինէ «էփիսգօփօսը 'ումումի»
իւնվանընը ալտըլընտա , Կրէկոր պէօյլէ պիր իտտա'այա բըրթէսթօ
էտիպ քէնտիսինէ' « Բապալըն գուլլարընըն գուլու » իւնվանընը վէրտի
Լաքին Կրէկոր Բոմա փաթրիքլիլինին սէլալիլյէթ վէ հիւքիւմէթինէ
Իսթանպուլ փաթրիլիլինտէն զիյատէ ի' թիպար էթտի , վէ հէր նէ գա-
տար Իսթանպուլ թարաֆընտան պու իտտա'ա գապուլ օլունմաորը
իսէ տէ , պիւթիւն քիլիսէի զարպլիլյէտէ Կրէկորուն իտտա'աորը թաս-
տիգ օլունտու Կրէկոր քէնտի հիւքիւմէթինի ձէրմանիտտա վէ Ֆրան-
սատու վէ Իսթանբատա պուլունան էփիսգօփօսլար վէ քիլիսէլէր իւ-
գէրինէ միւլքիլաթ հալլ էթմէքլէ վէ պէօյլաք մէմուրլէր նասպ էթ-
մէքլէ սապիթ էլլէտի : Վէ Ինկիլթէրրատա Կրէկոր թարաֆընտան
իրապ օլունան Աւիսթինօս րահիպին էլի իլէ թէչքիլ օլունան քիլի-
սէ պիթթապի' էվվէլտէն պերու Բոմա փաւիասընա իթա'աթ էտէր
իտի : Կրէկորուն Գիրալար վէ հիւքիւմտարլար իլէ օլան 'ալագասը
չօգ սըգը օլուպ , Պապը սալիստէ պէյան օլունաճադ տըր : Հիւքիւ-
մէթի փաւիալիլյէ իտտա'ասը պունտան 'իպարէթ իտի քի Բոմա քիլի-
սէսի Պէտրօս Րէսուլուն քիլիսէսի օլուպ , վէ Բոմա էփիսգօփօսլարը
Պէտրօսուն խալիֆէսի օլտուզունտան , Բոմա տալի հայըլ գէման Բո-
մա մէմալիքինին փայլթալսթը վէ տայիմա պիր պէօյլաք մէրքէզի
չէհր օլտուզունտան , Բոմա էփիսգօփօսու սայիր ճիւմէ էփիսգօ-
փօսլարա թէգատտիւմ վէ թէֆալվուգ էտէր վէ օնուն հիւքիւմ օն-
լարըն հիւքիւմէրի իւգէրինէ իճրա օլունմադ կէրէքտիր . եա'նի' Փա-
ւիա Քրիստոսուն վէքիլ օլուպ քիլիսէի 'ումումլյէնին ընյիսի զա-
հիրի վէ ըէսմի տիր :

ՅԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՏԱՆ ՍՕՆԿՐԱ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՅԵՆԻՆ ՀԱԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Փափալարըն սըրա իլէ իսիմէր վէ միւտտէթի հիւքիւմէթլէրի իչիւն քիթապըն սօնոււտա պուլունան ճէտվէլէրէ վէ անլէրին էվրօիա հիւքիւմտարլէրի իլէ օլան միւճատէլէ վէ նիզա'լարը իչիւն Պապը սա-լիսէ միւրաճա'աթ օլունա :

Պէօյիւք Կրէկօրուն էյամընտան սօնկրա իթալիաուա եալընըզ Բա-վէննա քիլիսէսի փափանըն հիւքիւմէթի միւսթազիլէսիւնի պիր միւտ-տէթ գապուլ էթմէտի իսէ տէ , սօնկրա քիլիսէի մէզպուրէ տաիսի սայիրլէր միսիլլիւ միւթիւ' օլմուշ տուր :

Իսիանիաուա պուլունան քիլիսէլէր գատիմտէն պէրու Բօմա քիլի-սէսինին հիւքիւմէթինի գապուլ վէ անըն հիւքմի 'ալիսինէ ըր'այլէթ էթմիլէր իտի . շէօլլէ քի պու միւտտէթտէ պա'զը տէֆ'ա հիւքիւ-մէթի մէզպուրէնին հիւքմ վէ միւտալիսէլէսի 'ալէյհինէ Իսիանիա է-դիսպօիօս վէ Սէրպիսգօփօսլարը թարաֆընտան գալգըշըլմըշ իսէ տէ , տէվամ օլունմայըպ Փափալար Իսիանեալը խրիսթիյանլար իւզէ-րինէ պիլա ման'ի հիւքիւմէթ սիւրէրլէր իտի :

Ինկիլթէրրա քիլիսէսի , իչպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին պիրին-ճի Պապընտա պէյան օլունտուղու վէճհլէ , Բօմա քիլիսէսի վէ Փաթ-րիյի թարաֆընտան թէշքիլ օլունտուղունտան , պիթթապի' Փափա-լարըն հիւքիւմէթինի գապուլ էթմէթլէ պէրապէր անլէր իլէ սըզը պիր 'ալազա իէյտա վէ մուհաֆազա էթմիլ տիր . Ինկիլթէրրա միւ-թէպէրանընտան պիր չօգ զաթլար պիր «գիյարէթի մուգատտէսէ» տէ-յիւ Բօմայա գիյարէթ էտէրլէր իտի , վէ սէքիզինճի տէհրտէն ի'թի-պարէն Ինկիլթէրրա հիւքիւմտարլարընըն էմրի իլէ էհալի թարաֆըն-տան «Տինարը 'ազիզ Պէտրօս» թապիրինտէ մա'լիւմ վէրկի Փափա-լարա վէրլիլի իտի :

Ճրանսաուա պուլունան քիլիսէլէրին Փափալար իլէ օլան 'ալազասը օլ տէրէճէ ումուրը հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ միւսթէլիթ իտի քի , անըն պէյանը իչիւն իչպու միւտտէթին իւճիւնճիւ Պապընտա պիթ-թապի' պէյան օլունաճազ տըր :

Իչիւնճիւ միւտտէթտէն պէրու Բօմա Փաթրիյինին գարարլարը-

նը հազիւ օլան պիր քիթապ մէվճուտ պուլունմուշ օլուպ , եէնիտէն
 Իսփանեատա Սէվրիի Իսիտօրուն իսմի իլէ Թ. Ի. 653—656 տա
 նէշը օլունմուշ տուր , Հիւքիւմէթի Փափապլիյէ սալիֆ իւզգիքը վէճէ-
 լէ թէչքիւ վէ թէսպիթ օլունտուգտան սօնկրա գաւանինի քիլիսէ-
 վիյէ , եա'նի' ումուրը բուհանիյէ գանունլարընը հազիւ օլան պիր եէ-
 նի քիթապ թէչքիւ օլունուպ եինէ մէշհուր Իսիտօրուն իսմի իլէ
 նէշը օլունարապ 'ումումէն ի'թիպար վէ նուֆուզ քէսալ էթտի իսէ
 տէ , սօնկրատան մա'լիւմ օլտու քի Իսիտօրուն քիթապը չօգ թաւ-
 րիֆ օլունմուշ վէ գալպ գարարլար օլարապ չօգ պէնտլէր տէսիսէ
 իլէ քիթապը մէզպուրէ իլավէ օլունմուշ տուր , Լաքին օլտէհրէրտէ
 էհլի տիգգաթ վէ թէհարրի վէ թէտգիգաթտա մահլիր զաթլար չօգ
 պուլունմայըպ Փափալար տախի քէնտի հիւքիւմէթ վէ մէնֆա'տթը
 զաթիյէլէրի իչիւն միւմքինի մէրթէպէ պու քիթապը գապուլ վէ բի-
 յէթ էթտիւմէյէ չալըշտըլար , Պու քիթապըն միւէլիֆի վէ թէչ-
 լիֆ օլունտուղու վազըթ շիւպհէսիգճէ մա'լիւմտէյի իսէտէ , ա'նըն
 վազթի Թ. Ի. 829—857 սէնէլէրին իչինտէ պուլունուպ , միւէլի-
 ֆի տախի եա Բօմա եա Պրանսա քիլիսէսինտէն օլտուղու գաննի
 զալիպ տիր , Պու քիթապըն թէֆհիւմ վէ թա'լիւմէթտիյի վէճէլէ Փա-
 փալարըն հիւքիւմէթի վէ սէլահիյէթի եալընըզ սայիր ճիւմէ է-
 փիսգօփօսլար վէ Սէրփիսգօփօսլարըն սէլահիյէթինտէն էֆգալ ի'-
 թիպար օլունմալը տէյիլ , Լաքին Բրիտտոսուն մախտուսէմի վէ թէր-
 թիպի իլէ վէ իպթիտատան պէրու պէօյլէ տիր , հէմ տէ քիթապը
 մէզպուր Փափալարըն հիւքիւմէթի' հիւքիւմէթի 'ատիյէլէրին ճիւմէ-
 սինտէն 'ալա , վէ քեաֆֆիլի ումուրը բուհանիյէ խոսսուսունտա Փա-
 փալար ճիւմէ հիւքիւմտարլարըն իթա'տթընը թալէպ իչիւն հազգ-
 արը վար տէյու իսնատ էթմիշլէր , Պու քիթապըն գալպ օլմալը
 եէտի տէհր միւտտէթի գատար թէշիս օլունմայըպ , վէ թամա'ի
 հիւքիւմէթէ տիւշմիւշ օլան Փափալարըն մագսէտի մէզմուսինէ
 միւթապըզ կէլտիյինտէն քիլիսէի զարպլիյէտէ թէսիւրաթը հայլիսի
 վար իտի :

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ՕՆՈՒՆՃՈՒ ՏԵՀՐՏԵ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՅԵՆԻՆ ԻՖՆԱ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸ ԹԵՀԼԻՔԵՍԻՆԵՆ ՏԱՅԻՐ

Օնունճու տէկրին իսթիտասընտան ի՛թ իսպարէն Թ. Ի. 1050 էտէք Փափալարըն ախլազ վէ անվալ վէ իտարէի զաթլյէլէրի օլ տէրէճէ քէօթիւ վէ մէքրուհ իտի քի, իֆֆէթլու խաթունլար Րօմա չէհրինէ կիթմէյէ ճէսարէթ էտէմէզլէր իտի, Պիր միւտտէթ Փափալարըն խնթիսապը Թէյօտօրա վէ գըզը Մարօզիա իսմինտէ իքի ֆահրէլէլէրին էլլէրինտէ իտի, Փափալարըն սարալարըն պէօյիւք հարէմլէրէ միւշապիհ իտիլէր. վէ սօնկրատան սայ քի՝ ումումէն գապուլ օլունմուշ, լաքին զալիպա պի սաըլ պիր բիվայէթ վար իտի քի պիր գէման Փափա պիզզաթ պիր գարը իմիշ, Պու միւտտէթտէ Փափալարըն հէր թիւրլիւ ութանմազ քէօթիւլիլիւ վէ իշլէտիքլէրի հէր նէվի՝ մէքրուհլյէթ վէ շէյթանիլյէթի օլ գատար էվրօփա էհալիսինին նէֆրէթ վէ՝ ատապլէթինի օլ զուլմէթ՝ ապրընտա պիլէ ույանտըրմըշ աըր քի, հիւքիւմէթի փափապլյէ պիլքիւլլյէն եէր եիւզիւնտէն տէֆ՝ օլունմասը թէհլիքէսինէ տիւշար օլտու, Պէշինճի միւտտէթին իսթիտասընտա պուլունան զաթըն, եանի՝ եէտինճի կրէկօրուն թէսիրաթընտան իտի քի գէվալա եիւզ թուլթուլ վէ թէմէլինտէն սարսըլլուկ եըզըլմագտա օլան հիւքիւմէթ թագէլէնմիշ վէ քէսպի հայաթը ճէտիտէ էթմիշ տիր, վէ հէր նէ գատար մէզպուր կրէկօրուն թէսիրաթը հայլլյէսի Թ. Ի. 1050 տէն պաշլատը իսէ տէ, եինէ անըն հիւքիւմէթի փափապլյէյէ նայիլ օլմասը թարիլի՝ Թ. Ի. 1075՝ օլտուղունտան, պէշինճի միւտտէթտէ պէյան օլունաճագ տըր, Սալիֆ իւզգիքըր մէքրուհաթ վէ անվալը մէզմումէ տինի մէսիհլյէ օլտէրէճէ զըտտ վէ օլ գատար աշուրի վէ էմասլըզ բէզալթ կէթիլիլ քի, տին վէ քիլիսէի մէսիհլյէ միւվէրրիլի էն իհթիսար վէճկէ գիքը էթմէքտէն մատա անլէրի պէյան էթմէքտէն պիթթապի՝ հիճապ էտիւլ չէքիլիլ:

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ

'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՇԱՐԳ ԹԱՐԱՅԸՆՏԱ ՏԻՆԻ ԻՍԼԱՄԸՆ ԶՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ ԻԻԶԷՐԻՆԷ ՊԻՍ ՍԷՅՅ ՖԻԻԹՈՒՀԱԹ

ԷԹՄԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Քրիստէի մէսիհիյէ թէվարիսինտէ տինի իսլամտան պահս էթմէք լազըմ օլմազսա տա , տինի մէսիհինին տինի իսլամըն ֆիւթուհաթը իլէ նէ գոտար մազարրաթ չէքմիշ օլտուղունու մուսթասարճա զիքը էթմէք տէրտէսթ պուլունան իշիմիզին իզթիզասընտան տըր :

Սիրիատա վէ Մըսըրտա տինի մէսիհինին ֆըրգայի խարիճիյէ վէ թա'լիմաթը պաթըլէսի , հէմ իրիսթիյանլարըն տհվալ վէ ախլազը զայրի մէմտուհէսի եէնի գուհուր էտէն տինի իսլամըն գուվվէթ վէ նուֆուզ քէսպ էթմէսինէ մուա'վէնէթ էյլէտի : Օլ տիյարլարտա տինի մէսիհինին զա'իֆլիյի պաշգա պիր տինին ինթիշարընը տա'վէթ էթմիշ տիր : Թարիսի հիճրա' թ . Ի . 622 սինէ թէսատուիֆ էյլէտի իսէ , ազ միւտտէթ զարֆընտա Մուհամմէտին թէպա'ալարը օլ տէրէճէ 'ատէտ վէ գուվվէթ տէ իզտիյատ պուլմուշ տուր քի , Սիրիյա տիյարը իւզէրինէ հիւճիւմ իլէ ֆիւթուհաթը 'ազլիմէսինտէն տօլայը օլ տիյարլար խաւֆ վէ տէհէթ իլէ թիթրէրլէրիտի , տինի իսլամըն ինթիշարը տինի մէսիհինին ինթիշարընտան քիւլիյէն միւթէֆէրէգ

օլուպ, օրտուլար վէ ճէնքէր վէ ֆիւթիւհաթը հարպլէնին ճէլալէթ վէ թէսիրաթը իլէ պերասպէր, չէհվաթը նէֆսանիյէի ինսանիյէյէ պիր միգտար մէյտան վէրմէքլէ շէօհրէթ վէ նուսրէթ քէսպ էթմիլ տիր: 'Լազա'ա տիրի մէսիհի սէլամէթ թարիգի իլէ պիլա իճպար էզհանը ինսանիյէյի իլզամ էթմէք իլէ պերասպէր իսթիգամէթի տէրունիյէ թալէպ էտիպ, ինսանլորըն չէհվաթը մէզմուսէի զաթիյէլէրինին քեաֆֆէսինի դաթ' էթտիրմէքլէ տիւնեատա զաֆէրեւապ օլմուշ իտի: Պունտան էվվէլ թա'լիմաթը զայրի մէշրու'է վէ ախլազը մէսիհիյէի մէզմուսէնին նասըլ պիթթէտրիճ իրիսթիյանլար մապէյնինտէ մէյտան վէ նուֆուզ քէսպ էթմիլ օլտուզու թա'րիֆ օլունմուշ տուր: Պինտէն 'ալէյհ էհլի իսլամլարըն' թա'լիմաթը հազիգիյէ վէ 'իպատէթի խալիսէ վէ ախլազը մէմուհէ խուսուսաթընտա թէտէնին էթմէքտէ պուլունան իրիսթիյանլար իւզէրինէ զալիպ կէլմէլէրի' աճայիպ օլմամասընտան մա'տա, պէյլէ ֆիւթուհաթըն Ռապպի թա'ալանըն քէնտի իմանլարընա խըյանէթ էթմիլ օլան իրիսթիյանլար իւզէրինէ իճրա օլունան զապապ վէ թէրպիյէ նիշանը վէ էսէրէրի ի'թիպար օլունմուգ կէրէք տիր:

Մուհոմմէտ վէֆաթ էթտիյինտէ թ. ի. 632 տէ, եա'նի' թարիսի շիճրանըն 10 ունճու սէնէսինտէ, պիւթիւն Արապիսթան օնա թապի' պուլունտու, վէ անըն խալիֆէսի Օմէրին էյամընտա (թ. ի. 634—644,) անըն ճէհտ ու զայրէթի իլէ' թ. ի. 636 տէ Երուշալիմ, թ. ի. 638 տէ Անթաքես, թ. ի. 639 տա Մէսօփօթմալիա, թ. ի. 640 տա Իսքէնտէրիյէ իլէ Մըսըր տիյարընըն պէյիւք գըթ'աը ֆէթհ վէ զապթ օլունմուշ տուր, վէ Իսքէնտէրիյէտէ շօլ մէշհուր վէ էմսալըզ տէրէճէսինտէ շէրէֆլի քիթիւպլանէ իհրազ վէ թէլէֆ օլունմուշ տուր: վէ հէր նէ գատար իրիսթիյանլարա հիւքիւմէթի իսլամիյէյէ թապի' օլուպ տա վիրկիւ վէրմէլէրի չարթը իլէ քէնտի ուսուլլէրինճէ ի'թիգատ վէ 'իպատէթ էթմէքլիյէ միւսա'ատէ օլտու իսէ տէ, եինէ կէրէք ֆաթիհլէրին թէսիրաթը թապի'իյէսի իլէ կէրէք սօնիրատան վուզու' պուլան իճպար վասիթասը իլէ օլ վազըթտան ի'թիպարէն ֆիւշիւք Ասիա իլէ Սիրիա վէ Մըսըրտա տինի մէսիհիին գուտրէթ վէ նուֆուզու զայ' օլմուշ տուր:

Իւշիւնճիւ իսլիֆ Օմանըն էյամընտա (թ. ի. 644—655) Գըպըրըզ ատասըր թ. ի. 650 տէ վէ Փարսիսթան թ. ի. 651 տէ ֆէթհ օլունտուլար, Օլ վազըթտան ի'թիպարէն պիր տէհր միւտալէթի գատար Օմմիա սիւլիլէսի խալիֆէրինին էյամընտա պիւթիւն չէմալի Աֆրիգա վէ Իսիանես հիւքիւմէթի իսլամիյէյէ թապի' օլուպ, 'Արապլար իսթանալօլ մուհասէրէ էտիպ վէ Փրանսա իւզէրինէ Պոմսի հիւճիւմ էթտիլէր, լուքին պու իքի խուսուստա միւյէսէր օլմայըպ, պախուսուս թ. ի. 732 տէ թուր ճէնկինտէ մէշհուր ֆարլ Մարթէլին եէտի իլէ մալլուպ օլտուգլարընտան շօք տէհրէր

254 ՄԻՒՏՏԷԹ 4. ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ 'ԱԼԱԳԱՍԸ 3 ՊԱՊ
իչիւն էվրօփա իւզերինէ օլան ֆիւթիւհաթը իսլամիյէ խիթամ պուլ-
մուշ տուր :

Պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ եալընըզ Իսիանեատա տօգուզուն-
ճու տէհրին օրթասընտու Խրիսթիյանլար մահզէն ի'թիգատ վէ 'ի-
պատէթլէրի սէպէպինտէն հիւքիւմէթի իսլամիյէ թարաֆընտան
թէ'ատտի չէքմիչլէր տիր : Պու թէ'ատտի պիր գաչ սէնէ միւտտէ-
թի գատար տէվամ էտիպ , հայլը Խրիսթիյանլարըն գանը տէօքիւլ-
միւշ տիր : Իչպու սալիֆ իւզգիքը մուխթասարճա պէյան օլուն-
տուզու խուսուսաթտան մա'տա , վէ սօնիրաքի տէհրլէրտէ տին վէ
քիլիսէի մէսիհիյէ միւվէրրիսի' տին եալստ հիւքիւմէթի իսլամիյէյէ
նատիրէն միւրաճա'աթ էտէր :

ՖԱՍԼԸ ՄԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷՆԻՆ ՀԻՒՔԻՒՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷՆԷ ԹԷՍԻՐԱԹԸ
'ՈՒՄՈՒՄԻՅԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Քիլիսէի շարգիյէտէ իւչիւնճիւ միւտտէթին իպթիտասընտան
ի'թիպարէն պիլէ ումուրու բուհանիյէ ումուրու 'ատիյէտէն լայըզը
իլէ թէֆրիգ օլունմատըղընտան , փաթրիքլէր իլէ էփիսգօփօսլարըն
ղայրի միւնասիպ վէճիլէ վէ տէրէճէտէ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին ի-
տարէսի իւզերինէ թէսիրաթը պուլունտուզու միսիլիւ , Եունանի
իմիէրաթօրլար ումուրու տինիյէվէ բուհանիյէ , պալուսուս քիլիսէ
խատէմէսինին ինթիսապը , մէճլիսլէրին թէչքիլի իլէ գարարլարը-
նըն իճրասը խուսուսաթը միսիլիւ մատտէլէրտէ հատտէն զիյատէ
միւտալսէլէ էտէրլէր իտի . լաքին պու ճիւմէ իլէ միւճատէլէ վէ
միւնազա'աի շախիյէլէրտէն մա'տա քիլիսէնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ
իլէ օլան 'ալագասը պու միւտտէթտէ մախսուսէն տիգգաթա շա-
յան , վէ միւճատէլէի 'ումուլիյէի մուհիմմէյէ պա'իս պիր շէյ տէ-
յիլ իտի :

Քիլիսէյի զարպիյէյէ թէվէճիւհ էտիպ , փափա իլէ քիլիսէլէրին
էփիսգօփօսլարը տէվլէթ հիւքիւմտարլարընըն էլինտէն քէնտի ին-
թիլսապ օլունմալարընը վէ քիլիսէ ումուրլարընըն քեաֆֆէսինի

հիմայէ էթմէք իշիւն չալըշտըլար վէ Թրանքիսթան իմիէրաթօրու Պէօյիւք Բարլօ սէքիզինճի տէհրտէ պու իմթիյազաթը իհսան էթտի, անճազ քէնտի թահթը հիւքիւմէթինտէ ինթիխապ օլունան էփիս-գօփօսլարըն ինթիխապը քէնտիսի թարաֆընտան թաստիգ օլուն-մասը մաթլուպ օլունտու :

Օնպիրինճի տէհրտէ քիլիսէնին թէսիրաթը՝ ումուրը 'ատիյէ իւզէ-րինէ պու խուսուստա աշիքեար օլտու քի Փասգալէա էյամընտա Չարչամուլա ախչամընտան Կիրակի էրթէսի սապահընա գատար հէր թիւրլիւ տա՛վա վէ մէհքէմէ վէ հէր վէճհ իճպար նէհի օլունտու , հէմ տախի չօգ տէֆ'ա տա՛վալար մուրաֆա՝ օլունմալարը եէրինտէ «Մէհքէմէի իլահիյէյէ» ռէֆ'ի տա՛վա էտէրիզ տէյէրէք, վէ «էլլիթ-թէ Սլլահ սատըգ օլանը զաֆէրեապ գըլար» տէյու ինանարազ իքի քիշի պէյնինտէ օլան պիր տէօյիւշմէ իլէ քէսիլիր իտի :

ԳԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՀԻՒՔԻՒՄԵԹԻ 'ԱՏԻՅԵՆԻՆ ԴԻԼԻՍԵ ԻԻՋԵՐԻՆԵ ԹԵՍԻՐԱԹԸ ,
ՎԷ ՓԱՓԱԼԱՐԸՆ ՀԻՒՔԻՒՄՏԱՐԼԱՐ ԻԼԷ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ
ՄԻՆԱԶԱ՝ԱԻ ՄԱԽՍՈՒՍԵԼԵՐԻՆԵ ՏԱՅԻՐ

Փափալար իլէ Սէրփիսգօփօսլար պէյնինտէ օլան պա՛գը միւնազա՝ա տախի հիւքիւմտարլար իլէ վուգու՝ պուլան միւնազա՝ալարա մէնուլթ օլտուգունտան , պուրատա պէյան օլունուր : Գատիմտէն պէրու Րօ-մա Փաթրիքլէրի իսթանպօլտա փայլթախթ թէշքիլ էթմիշ Եունա-նի իմիէրաթօրլար իլէ սըգը 'ալազա փէյտա էթմիշէր իտի : Րօմա Փաթրիքլէրի իթալիատա վէ էվրօփանըն ճէնուպի գըթ'ալարընտա չօգ նուֆուզ քէսպ էթմիշ օլտուգլարընտան Եունանի իմիէրաթօր-լար անլէրէ իմթիյազաթը 'ազիմէ իհսան էթմէյէ մէյլ էտէլլէր իտի, վէ լաքին իմիէրաթօրլար Փաթրիքլէր իւզէրինէ սայիր թէպա՝ալար կիպի հիւքիւմէթ էտէլլէր իտի, Փաթրիքլէր տախի իմիէրաթօրլարա «վէլի՝ նի՛մէթ» վէ «էֆէնտիմիզ» տէյու քէմալի ըրայէթ վէ իթա՝աթ

իլէ պագարլար իտի : Պիթթապլի՝ Բօմա վէ Իսթանպուլ Փաթրիքլէրի պիրիպիրինէ հասէտ իլէ նազար էտէրլէր իտի , թա քի տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի Պոպլարտա պէյան օլունաճագ միւճատէլէրտէն տօլալը , թ . Ի . 879—880 էտէք , վէ պիր տաՀա թ . Ի . 1054 տէ , քիլիսէի Ղարպիյէ վէ քիլիսէի շարգիյէ պիրիպիրինէ աֆօրօզ վէ ա-նաթէմա օգուճագլէ պիլքիւլիւյէ դաթ՝ի 'ալագա էթտիլէր :

Ալթընճը տէհրտէ Ֆրանքլարըն հիւքիւմէթինին Փափալար իլէ պիր 'ալագայի մաստուսէսի պուլունմուշ տուր : Զախարիաս Փափանըն վագթինտէն սօկրա (թ . Ի . 741—752 է տէք) Ֆրանք հիւքիւմտարլար քէնտի հիւքիւմէթ վէ իտտա'ալարընը Փափալարըն թաատիգի իլէ սապիթ էտէրլէր իտի , վէ Փափալար քէնտի հիւքիւմէթի բուՀանիյէլէրինի մէգքիւր հիւքիւմտարլարըն մուա'վէնէթի իլէ թէսպիթ էտէրլէր իտի : թ . Ի . 754 տէ Զախարիասըն խալիֆէսի իքինճի Սթէֆանոս Լօմպարտ թայիֆէսինին հիւքիւմտարըն էսթօլֆ թարաֆընտան չօգ թագէիգ օլունտուղունտան Ֆրանքի Գըրալ Փէփինտէն իմօստ թալէպ էյլէտի , վէ Փէփին էսթօլֆ իւզէրինէ Ղալիպ կէլտիյինտէ էսթօլֆուն Շըմալի իթալիատա Փէթհ էթմիշ օլտուղու մէմլէքէթլէրի Փափայա թէքք վէ վագֆ էթտիրտի : Փափալարըն հիւքիւմէթի ճիւճանիյէսի պա-լարիէսէն է'իլպար օլունտուր : Երինէ թ . Ի . 774 տէ Փափա Հագրիանօս Լօմպարտ թայիֆէսինտէն Պէօյիւք Բարլօ Իմիէրաթօրա իլթիճա էթտիյինտէ , օլ մէշհուր Իմիէրաթօր Լօմպարտ հիւքիւմէթինի ինհիտամ էթտի , վէ Փափանըն վագֆընը թէվսի' էյլէտի , վէ իւշիւնճիւ լէյօ Փափա (թ . Ի . 795—816 յատէք) Պէօյիւք Բարլօ իւզէրինէ Բօմա շէհրինտէ Պէտրօս 'ապիզին 'իպա-տէթխանէսինտէ հիւքիւմէթի Բօմավիյէի Ղարպիյէի ճէտիտէնին թաճընը իէսմէն վազ՝ էյլէտի : Պունտան սօնկրա Բօմա Փափալարը քէնտի մէմալիքի իւզէրինէ հիւքիւմէթի միւսթագիլէ էթտիլէր իտէ տէ , երինէ պէօյիւմէքտէ օլան Ֆրանք գըրալիյէթինէ թապի՝ օլտուլար , շէօյլէ քի Պէօյիւք Բարլօ քէնտի էլլիլէրի վասիթաաը իլէ Բօմա շէհրինտէ պիլէ հիւքիւմէթ սիւրէր իտի . եալընըզ ումուրը բուՀանիյէի սաֆիյէ խուսուտունտա Իմիէրաթօր Փափայա ըր'այէթ էտէր իտի , վէ պու խուսուտաթտա տաթի Բարլօ Իմիէրաթօր պա'պէն եանընտա պուլունան էփիսգօփօսլարա եաթսօմ մէճլիպլէրէ տանըշըպ տէ իէսմէն Փափայա ըր'այէթ էթմէզ իտի :

Պէօյիւք Բարլօնուն խալիֆէսի տինտար Լուի ճէսուր պիր ատէմ օլմատըղընտան , օլ էյամտէ Փափալարըն նուֆուղու արթմագտա իտի :

Նիքօլաս Փափանըն էյամընտա (թ . Ի . 858—867 էտէք) հիւքիւմէթի փափալարըն նուֆուղու հիւքիւմէթի 'ատիյէ նիսպէթի իլէ թէրագգի էթմիշ տիր : Սալիֆ իւզգիքը Ղապանինի քիլիսէվիյէ քիթապը ուսուլինճէ մէգքիւր Փափա Գըրալար իւզէրինէ քէնտի հիւ-

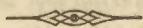
փափավկէնին նուֆուզ վէ գուտրէթի 'ուժումիյէսի իզտիյատ պու-
լուպ միւսթագիլ օլմագտա օլուր իտի :

Պու միւտտէթին սօնունա կէլմէզտէն էվլէլ պիր զաթ , եա'նի'
սօնկրատան եէտինճի կրէկօր իսմինտէ փափա պուլունան զաթըն նու-
ֆուզ վէ թէսիրաթը 'իւմիւմէն վէ չօգ գուտրէթիճէ հիւքիւմէթի
փափավկէյի թէճտիտ վէ թէսսիթ էթմէքտէ իտի իսէ տէ , տնըն
թախթը փափավկէյէնայիլ օլմասը պէշինճի միւտտէթին իպթիտասըն-
տա օլտուղունտան օրատա պէր թէֆսիլ պէյան օլունաճադ տըր :

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ 'ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ՐԻՅԱԶԷԹՔԵԱՐԼԸՂԸՆ ՔԻԼԻՍԷԻ
ՂԱՐՊԻՅԷՏԷ ԻԶՏԻՅԱՏ ՊՈՒԼՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Պունտան էվվէլ տիգգաթըմըզը ճէլլ էթտիյի միսիլիւ տիյանէթ վէ 'իսլտէթ խուսուսլարընտա տախի տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ քիլիսէի զարպիյէնին քիլիսէի շարգիյէտէն չօգ թէֆրիգ օլունմա- ոը տիգգաթա շայան տըր , Իլք տէհրլէրտէ տինի մէսիհինին քէսպի շէօհրէթ վէ գուտրէթի էն զիյատէ շարգ թարաֆլարընտա վուգուլ' պուլուլ , տիյանիթի զահիրիյէ տախի սալիֆ Իւզզիքը պէյան օլուն- տուղու վէճկէ մանասթըրլարըն ինչասը վէ լիյազէթքեարլըզըն իգ- տիյատ պուլմասը թարիգի իլէ օլ տիյարլարտա տախի էվվէլ վուգուլ' պուլուլ . վէ իշպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհինին էվ- վէլա զապթ էթմիշ օլտուղու վասի' տիյարլարըն հիւքիւմէթի իսլա- միյէի 'արապիյէ թարաֆընտան ֆէթհ օլունուլ տա խարապ պրա- գըլտըզընտա , վէ քիւշիւք Ասիա իլէ Շըմալի Աֆրիգանըն տին վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիլինէ արթըգ թէ'ալիւգաթը գալմա- տըզընտան' Շըմալի էվրօփատա սալիֆ Իւզզիքը թա'րիֆօլունտու- ղու վէճկէ տինի մէսիհինին ինթիշար օլունմասը իլէ պէրապէր էվ- րօփանըն հէր թարաֆընտա , պախուսուս ճէնուլի թարաֆլարըն- տա , եէնի մանասթըրլարըն ինչասը վէ լիյազէթքեարլըզըն իգտիյատ վէ նուֆուզ պուլմասը տիյանէթի զահիրիյէնին պէյն էննաս քէսպի տիգգաթ վէ թէսիրաթ էթմիշ օլտուղունու իսպաթ էտէր , Լաքին իշպու տիյանէթի զահիրիյէ հազիգի վէ խալիս օլմայըպ մահզէն զա-

հիրի օլտուղու , վէ վագթըն միւրուրինտէ Փափալարըն վէ քիլիսէ խատէմէսինին ախլազ վէ ահվալը զաթիյէլէրինին քէօթիւլէմէսի իլէ պէրապէր մանասթըրլարտա պուլունանլարըն ախլազ վէ ափալինին զայէթլէ Ֆէսատ վէ շէհվէթէ եիւզ թուլթմուշ օլտուղու աշիքէար օլաճագ տըր , Պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ հէմ մանասթըրլարըն էն էյի վէ միւֆիտ թէսիրաթը հէմ տէ անլէրին էն քէօթիւ ահվալ վէ մագարրաթը միւշահէտէ օլունուր :

Իշպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին իպթիտալարընտա քիլիսէ խատէմէլէրինին էքսէրիսի ումուրու րուհանիյէլէրինի թէրք իլէ մուհարէպէյէ վէ ափա կիտիպ մէշղուլիյէթի տիւնեէվիյէ իլէ վէ ճէհպէթտէ գալմագլէ քէնաի մէմուրիյէթլէրինէ ապա լայըգ պուլունմաուդըլարընտան , թագրիպէն Թ . Ի . 760 տա՝ Մէնց էփիսգօփօսու Բրօտէկան՝ Աւիսթիւնօսուն պէշինճի տէհրին իպթիտալարընտա Շըմալի Աֆրիգատա պուլունան մանասթըրլար իշիւն վէ սօնկրա ալթընճը վէ եէտինճի տէհրլէրտէ Պէնէտիքթօսուն վէ սայրիլէրին իթալիա վէ ձէրմանիա մանասթըրլարը իշիւն թէրլթիպ էթտիքլէրի միսիլիւ քէնտի տայրէսինտէ պուլունան քիլիսէ խատէմէսի իշիւն գանուլար թէշքիլ վէ 'իւն էթտի : Պու գանուլարա կէօրէ օլ քիլիսէ խատէմէսի պիրիքտէ պիր խանէտէ օթուրուպ թահլթը նագարէթտէ պուլունարագ՝ պիրիքտէ թա՛ամ էթմէյէ վէ մու՛այէն վագըլթարտա տու՛ա վէ 'իպատէթ հէմ տէ Բիթապը շէրիֆին միւթալա՛ասը իշիւն , վէ իճապը հալտէ նասիհաթ եա թէքտիր իշիւն թէճէմիլէ՛ էթմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի : Իշպու գանուլար պէօյիւք Բարլօ Իմիէրաթօր թարաֆընտան հէմ պա՛տ էլ թաահիհ Թ . Ի . 816 տա Այ մէճիսինտէն տախի թաստիգ օլունտուգտան սօնկրա պիւթիւն Ֆրանսա մէմալիքինին քիլիսէլէրի իշիւն մէրի իւլ իճրա թուլթուլան պիր գանուլ օլտու : Տօգուգունճու տէհրին իպթիտալարընտան 'իթիպարէն քիլիսէ խատէմէլէրինին ախլազճա հէմ թէսիրաթը րուհանիյէճէ 'ումումէն քէօթիւլէշիպ թէտէննի էթտիքլէրինտէ , մանասթըր րահիպլէրինին նուֆուգ վէ գուտրէթի տախի իգտիյատ պուլուդտա՛ պու ճինս րահիպլէր մախսուս վէ պա՛ղէն էփիսգօփօսլարտան Փայիգ օլան իմթիյազաթա մալիք օլուրլար իտի : Պունուն իւզէրինէ օլ տէհրլէրին 'ատէթի 'ումումիյէճէ էվէլա մէրի իւլ իճրա թուլթտուգլարը գանուլարտան վէ պիւլ քիւլլիյէն ըիյազէթքէարըլըն ուսու վէ ահվալը մալլիւմէսինտէն Ֆէրաղաթ էտիպ՝ անճագ մանասթըրլարըն վարիյէթիւնին մահսուլաթընը թէմէթթու՛ էտէրլէր իտի : Պէօլէճէ մանասթըրլար քէսալի սէրվէթ էթտիքլէճէ փէք չօգ նալայըգ վէ տիւնեէվի ատէմլէր , պախուսուս միւթէպէրանըն խանէտանլարընտան օլանլար՝ րահիպ օլուպ մէմուրիյէթ վէ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէյէ նայիլ օլմագլէ մանասթըրլարըն թէրպիյէի խալիսէսինի իգալէ վէ մահվ տէրլէր իտի Պունուն իւզէրինէ պիթթապի՛ մանասթըրլարըն շէօհրէթի

Հասանելիների դայ՝ օլունմաղա պաշլաուը : Տօգուզունճու տէհրոտէ պիլէ Ֆրանսանըն մանասթըրլարընըն էքսէրիսի թագաւիս օլունմամըլ րահիպլէրին թահթը նազարընտա իտիլէր, վէ թայֆէի նիսա իլէ, չօճուգլարըն վէ՝ ասքէրէր իլէ ալ քէլպլէրինին սէտալարը պիլէ օլ թագաւիս օլունմուշ տիվարլարըն իջէրիսինտէ իշիտիլի իտի : Պու միսիլլիւ մէքրուհաթա գարչը Անիւնը Պէնէտիքթօս քէնտի նազըր պուլունտուղու մանասթըրտա չալըչպ իսլահաթը մէմտուհէ իճրա էթմէյէ միւգթէտիր օլտուգտան սօնկրա իմիէրաթօր տինտար Լուի թարաֆընտան օնա հովալէ օլունմուշ օլան պիր դաշ՝ ատէտ սլաշգա Ֆրանսէվի մանասթըրլարտա հէման օլ տէրէճէ իսլահաթա միւճիպ թէրպլյէի ճէտիտէ իտիսլ էթտի իսէ տէ, տահա չօգ իսլահ օլունմամըլ մանասթըրլար գալըր իտի : Պիր տէհր սօնկրա Պէրնօ իսմինտէ Պէրկունտի պէյգատէլէրինտէն պիր րահիպլ քէնտի իտարէսինտէ պուլունան պիր գաշ մանասթըրլարտա իսլահաթա միւճիպ գանունլար իճրա էթտիրտի, վէ անըն խալիֆէսի Օտօ (Հինի վէֆաթը Թ. Ի. 942) տահա զիյատէ պագի գալմըլ իսլահաթ վէ թէրպլյէի խալիսէ իճրա էթտիրտի : Քէնտիսի էվլէլա վիւքէլա թագըմընտան օլուպ պիր աղըր հասթալըգ սէպլէսինտէն ումուրը տիւնեէվլէտէն ումուրը բուհանիլէյէ թէվէճճիւհ էթտիքտէն սօնկրա, Պէրնօնուն չայիրտի օլտու վէ Պէրնօնուն ինչա էթտիլի Քլունեի մանասթըրը իւգէրինէ նազըր օլմաուը իլէ պու մէշհուր մանասթըրըն հայը թէսիրաթը խայրիլյէսինէ միւճիպ օլտու, չիւնքի Քլունեի մանասթըրը օլ գէմանտան ի թիպարէն Ֆրանսատա ինչա օլունան չօգ մանասթըրլարըն էօրնէյի վէ մէրքէգի իտի : Իքի տէհրտէն սօնկրա Քլունեի մահ նասթըրընը մէրքէգ թուլթան վէ անըն նազըրընա իթուաթ էտիպ՝ անըն թէրպլյէի գավիլէ վէ խալիսէսինի գապուլ վէ իճրա էտէն պէյիւք վէ քիւչիւք 2000 մանասթըր Ֆրանսատա պուլունմուշ տուր : Պու մանասթըրլարտա չօճուգլար թալիւ օլունտու, վէ իւլում վէ Ֆիւնունուն թէրագգիսինէ չօգ տիգգաթ վէրիլի իտի : Պու մանասթըրլարըն նազըրլարը պիր հայը միւտտէթ մէշհուր վէ տինտար ատէմէր իտիլէր : Օտօտան սօնկրա Թ. Ի. 948 է գատար՝ Այմար, Թ. Ի. 994 է գատար՝ Օտիլօ, վէ օնտան սօնկրա Եէտինճի Կրէկօր Փափանըն տօսթու Հուկօ անըն նազըրլարը իտիլէր : Պու միւտտէթին սօնունտա, Էսնի օնպիրինճի տէհրտէ Ճէրմանիատա վէ իթալիատա տալի Քլունեի մանասթըրընա միւշապիհ մանասթըրլար ինչա օլունմուշ տուր : Թ. Ի. 1018 տէ Բավէննա չահգատէլէրինտէն օլան Բումվալտ (Թ. Ի. 1027 տէ 120 Էաշընտա վէֆաթ էթտի) Ափէնին տաղլարընտա Քամանտուլի տէնիլէն րահիպլ մէզէէպլինի թէշքիլ էթտի : Վալլամարօգա վէ Հիրսօ մէզէէպլէրի տալի օլ տէհրտէ Քլունեի ուսուլի թարիգինտէ թէշքիլ օլունտու : Պու մանասթըրլար վէ անլէրին նազըրլարը մախսուս տիգգաթ վէ մէտհէ չայան

տըր, չիւնքի օլ տէհրլէրոտէ սալիֆ իւզգիքըր պէյան օլունտուզու վէճէլէ րահիպլէրին չօզու վէ մանասթըրլարըն էքսէրիսի, Փափա-
լար վէ սայիր քիլիսէ խատէմէսի կիպի աշվալ վէ աիլագճա քէօ-
թիւլէշտիքճէ, պիր տիյանէթ վէ թէրպլիյէի խալիսէ անլէրին էօր-
նէքլէրի իլէ երլտըզլար կիպի փարլար իտի, խուսուսէն Նիլուս իսմինտէ
պիր Եունանի րահիպ Բալսպրիատա թէվէլլիտ էթմիշ վէ վալիտէյ
նի թարաֆընտան Ալլահըն խզմէթինէ թագուիս օլունտուգտան սօն-
կրաքէնտի կէնճլիլինտէ քէնտի կիւնահլարընըն միւհրիմլիլինի՝ ույան-
մըշ վէ թէքտիր էտէն զամիրինտէ զայէթլէ հիսա էթտիլիլինտէ մազ-
ֆիրէթ վէ սէլամէթի տէրունիյէյէ նայիլ օլտու: Սօնկրա իթալիա-
տա պիր գաշ՝ աոտէտ մանասթըրլար ինչա էթտիրիպ անլէր իւզէրի-
նէ նազըր օլտուզուստա եանընա կէլէնլէրին իսլահաթ վէ մէնֆա՛ա-
թըր րուհանիյէլէրի իչիւն պիւթիւն վազըթ վէ տիգգաթընը փէրվա-
օղզըգ վէ խաթըր սայմամագ իլէ սարֆ էտէր իտի: «Տէրունտէն
խալահ՝ օլունուպ իմանտար՝ Էօմրիւնիւ կէշիրմէյինճէ քիլիսէ ա՛վա-
սընտան օլմագ աոտէմի ճան խէլասընա նայիլ էթմէզ» տէյու թա՛լիւ
վէ թէէքիտ էտէր իտի:

Իմիւրաթօր իւչիւնճիւ Օթօ Փլուշէնցա Սէրիսգօփօսունա մէրհա-
մէթսիզ զուլմ՝ վէ թէ՛ աոտի էթտիլինտէ Նիլուս սէքսէն սէքիզ եա-
չընտա օլարագ Իմիւրաթօրուն հուզուրունա վարըպ պէօյլէ զուլմ՝
վէ կիւնահտան թէօվպէ էթմէյինճէ Ալլահ՝ թարաֆընտան աֆվլըգ
մէմուլ էթմէյէ հագգըր եօգ տուր, վէ իշլէտիլի կիւնահլարը իչիւն
Ալլահա ճէվապ վէրէճէք տիր տէյու քէմուլի ճէսարէթ իլէ Իմիւրա-
թօրա կէօսթէրտիլինտէ՝ Իմիւրաթօր կէօզ եաշը իլէ քէնտի թաճընը
պաշընտան գալտըրըպ Նիլուսուն պէրէքէթիլի խթիտա՝ էյլէտի
Նիլուս, վէֆաթընտան սօնկրա քէմիլլէրինէ քէնտի շայիրտլէրի
թարաֆընտան հատուն զիյատէ հիւրմէթ կէօսթէրիլէճէյինի գօր-
գարադ, քիմնէյէ խապէր վէրմէքսիզլին պիր քիւչիւք մանասթըրա
չէքիլիպ օրատա աոայիշի հալ վէ սէլամէթի տէրունիյէ իւզրէ թ. Ի.
1005 տէ թէսլիմի րուհ էյլէտի:

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

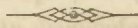
ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ ՀԱՅԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՑԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ

ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՃԷՀԱԼԷԹԻ ՈՒՄՈՒՄԻՑԷՑԷ ՏԱՅԻՐ

Սէքիզինճի տէհրտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էտէն թայիֆէլէրին էհալիսինտէն պիր հայլը միգտարը տահա փութփէրէսթ պուլուն-մուշար իքէն , ալըշմըշ օլտուգլարը պա'ղը 'ատէթլէրինճէ հարէքէթ էթմէքտէ խոիլէր : Վէ վազթըն մարուրինտէ թէօվպէի հազիգլյէ վէ մաղֆիրէթի իլահիյէ եէրինէ թէօվպէքեարըն քէնտի վիւճուարի-տէ չէքտիլի էէմ վէ էգլյէթլէր վէ էփիսգօփօս թարաֆընտան եա-խօտ անըն էի իլէ պաղըշլանմըշ օլտն աֆվլըգ քեաֆի սայըլըր ըտը : Վազա'ա ինկիլթէրրատա պուլունան Բլօվշօվ մէճլիսի , Թ . Ի . 747 տէ , վէ Շալօն մէճլիսի Թ . Ի . 813 տէ , թէօվպէյի հազիգլյէ վէ մաղֆիրէթի սահիհէյի մուայէն էգլյէթ վէ էլէմլէր իլէ էփիսգօփօ-սուն էլինտէն իհսան օլունտն աֆվլըգտան թէֆրիգ էթտի , լաքին քիլիսէ խառէմէլէրինին էքսէրիսի սալիֆ իւզգիքըր մէճլիսլէրին դարարարընա մուխալիֆէն տահա գլյատէ թօնվպէի զահիրէյէ է-հէմիլյէթ վէրիրլէր իսի , ճէգայը նազտլյէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ օլտն պա'ղը թայիֆէլէր արասընտա չօգ միւսթ'ամէլ պիր 'ա-տէթ օլտուգլունտան՝ քիլիսէ թէրսլյէսինտէ տախի սու ճէգայի նազ-տլյէ մէյտան պուլմուշ տուր : վէ հէր նէ գատար էվվէլ էմիտէ կիւ-նահըն աֆվլըլը եախօտ կիւնտհ իշլէմէք րուխսաթը ազչէ իլէ ալը-նասլիլըր տէյու պու 'ատէթ մէյտան պուլմատը իսէ տէ , սօնկրա-տան քաթօլք քիլիսէսինէ կիրմիշ մէքուհաթա , եա'նի՝ գէնկինլէրին ազչէլէրի վասիթասը իլէ կիւնահտան փաքլէնիպ թէօվպէտէն մու- 'աֆ ի'թիպար օլունմալարը գլի'իւմիւնէ մէյտան աչըլտը : Պունուն իլէ պէրասլէր մա'լիւմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա էհալինին էքսէ-րիսի ճէհալէթի՝ աղիմէտէ գալմըշ տըր : Պօնիֆասըն գանունու միւ-ճիպինճէ պիլէ Խրիսթիյան չօճուգլարընտան անճագ Բապսլըն տու- 'ասը իլէ Բէսուլլէրին իման իգրարնամէսինին էգլէրլէմէսի թալէպ օ-լունուր իտի : Սլ գէմանլարտա տախի Բիթապը շէրիֆին իսթի'մալի 'ումուլիյէսի տահա 'ատէթ օլմայըպ եալընըգ թէսատիւֆի վէճհ իլէ Բիթապը շէրիֆին աչըլըպ րասթ կէլէն քէլամընը պիր նուսլուս կիպի գուլլանմագ 'ատէթ օլտու , վէ պու 'ատէթ զաթը ճէհալէթտէչ

նէշէթ էտիպ ճէհալէթին իզտիյատընա սէպէպ օլտու , Պէոյիւք Քար-
օ Իմիէրաթօր Թ . Ի . 789 տա պու 'ատէթի նէհի էյլէտի , Թ . Ի .
747 տէ Ինկիլթէրրատա վուգու՝ պուլան Սինօտ մէճլիսի , Թ . Ի . 815
տէ վուգու՝ պուլան Մայէնա , Արլ վէ Շալօն մէճլիսլէրի , վէ սալիֆ
Իւզզիքր Ինկիլթէրրալը Քրօտէկարկըն դանունու վէ Օրլէան Էփիս-
գօփօսու Թէյօտուլֆ վէ Իմիէրաթօր միւշարըն ալէյհին եանընտա
պուլունան մէշհուր Ալգուին վէ սայիր տինտար ատէմլէր ճէհալէթի
'ումումիյէյի տէֆ՝ էտիպ մա'լիւմաթը մէսիհիյէյի թէգեիտ էթմէյէ
շալըշտըլար , Մէսէլա՝ Քլօվշօվ մէճլիսի Էփիսգօփօսլարա էմր էթտի
քի ճէմա'աթլարընա զիյարէթ էթտիքլէրինտէ հայաթ միւթտէսինի
վա'զ էտէլէր , հէմ մէքթէպտէ պուլունան չօճուգլարա Քիթապը
շէրիֆի թա'լիմ էտէլէր : Մայէնա մէճլիսի Կիրակի վէ սայիր մուգաու-
տէս սայըլան կիւնլէրտէ վա'զլար էհալինին լիսանընտա վէրիւսին տէ-
յու էմր էթտի : Արլ վէ Շալօն մէճլիսլէրի տալի մէքթէպլէրին քիւ-
շատընը , Քիթապը շէրիֆին թէֆսիրինի վէ վա'զ էթմէքլիյի էմր էթ-
տիլէր : Սալիֆ Իւզզիքր Էփիսգօփօսլար եալընըզ Էփիսգօփօսլարտան
տէյիլ , լաքին Երէցլէր վէ Շամմասլարտան տալի վա'զ էթմէքլիյի
թալէպ էթտիլէր : Ամմա հէր նէ գաւտար Քարլօ Իմիէրաթօրուն
ղայրէթի վէ անըն 'ալիմ վէ տինտար Էփիսգօփօսլարընըն զայրէթի
մէմուռ օլտու իսէ տէ , վէ հէր մուգաւտտէս կիւն իշիւն պիրէր
վա'զ Աւկօսթինօս վէ պէոյիւք Կրէկօր վէ սայիրլէրին թահրիքաթըն-
տան թէսնիֆ օլունտու իսէ տալի , եինէ ճէհալէթի 'ումումիյէտէ
պէոյիւք թէպտիլաթ վուգու՝ պուլմատը , Պախուսուս Քարլօ Իմիէ-
րաթօրուն էյամընտան սօնկրա պու ճէհալէթ տահա զիյատէ 'ումու-
մի վէ 'ազիմ պուլունտու , շէոյլէ քի տօգուգլունճու տէհրին օրթա-
սընտան սօնկրա թա իշպու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին սօնունատաք
Խրիսթիյան տէնիլէն էհալինին սայ քի ճիւմէսի հագգընտա տէնիլէ-
պիլիւր քի մա'լիւմաթը մէսիհիյէի հագիգիլէրի եօգ իտի , Ալլահըն
քէլամը նէ էլլէրինտէ պուլունտու նէ տէ գուլագլարընա վա'զ օլուն-
տու : Քիթապը շէրիֆ իսթի'մալ օլունան լիսանլարա թէրճիւմէ օլուն-
ա'այըպ վա'զլարընտա անը թէրճիւմէ վէ էհալիյէ թէֆսիր էթմէյէ
իլիւգթէտիր օլան Երէցլէր վէ Էփիսգօփօսլար պիլէ նատիր պուլու-
հուր իտի : Տօգուգլունճու տէհրտէ վուգու՝ պուլան պա'զը Ֆրանսա Սի-
նօտ մէճլիսլէրի վա'զ էթմէքլիք վէ մէքթէպլէրին քիւշատը իշիւն էյի
գարարլար վէրտիլէր իսէ տէ , պու գարարլար 'ումումէն իր'այէթ վէ
իճրա օլունմաղլար իտի : Պինաէն 'ալէյհ Խրիսթիյան տէնիլէլէր
քէնտիլէրինի հագիգի Մէսիհիլէր իթիպար էտէր իքէն թա'լիմաթը
պաթըլէյէ տիւշմէքլէ պէրապէր , տիյանէթ վէ իման 'էօմիւ հագգըն-
տա հիշ սահիհ լիսպլէրլէրի եօգ իտի : Թէօվպէ եէրինտէ Փափուղար
թարաֆընտան թէնալիհ օլունան վէ քէնտի ըրիպարը իլէ շէքիլէն է-
լէմ վէ էզիլէթ եախօտ ճէգաի նագտիյէ , պախուսուս վագթըն միւ-

ըստինտէ պու ճինս թէրպիյէ տախի էփիսգօփօսլարըն էլէրինտէն Փափանըն էլէրինէ կէշտիյինտէ տահա ֆէնա թարգ իլէ իսթի՛մալ օլունուր իտի : Փափալարըն քիլիսէ թէրպիյէսի իւզէրինէ օլան թէսիրաթ վէ էնճամ հիւքիւմէթի միւսթագիլէլէրի չօգ մազարրաթլը պուլունտու : Փափալար պիւթիւն իրիսթիյան տիյարլարտա եալընը շախալարը աֆօրօս վէ տնաթէմա էթմէյիւ , իլլա իսթէտիքլէնտէ պիւթիւն մէմէքէթ վէ պէլքի վիւյէթլէրի տախի աֆօրօս էս տէրլէր իտի , վէ պու ՛ումումի տնաթէմա իճրա օլունտուղունտա՝ քիլիսէ խատէմէլէրի , տիլէնճիլէր վէ իքի եաշընտան աշտղա օլան չօճուգլար վէ զարիպլէրաէն մա՛տա քիմնէնին ճէնագէսի տէֆն օլունմազ իտի : իպատէթի ՛ումումիյէ գըլընմազ իտի , թա՛ամը մուգտուտէն եալընըգ էօլմէք իւզրէ օլանլարա վէրիլիւ ՛ադտը նիքնա՜հ հիչ իճրա օլունմազ իտի : Փափալարըն գօրգուսու պէօյլէճէ իրիսթիյանլար իւզէրինէ տիւշիւպ տնըն սէմէրէսի տիյանէթ իւզէրինէ ֆէնա օլուպ ատէմէրին զամիրլէրի Փափայա էսիր օլմագտա իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

՝ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԵՍԻՀԻՅԵՅԵ ՏԱՅԻՐ

՝Իպատէթի ՛ումումիյէտէ Գիթապը չէրիֆին քեւալարընը վա՛զ վէ թէֆսիւք էթմէք խզմէթի իհմալ օլունտուգճա , մէզմուրլար վէ իւշիլէրի թէրէննիւմ էթմէքլիյէ տահա զիյատէ տիգգաթ վէրիլիւր իտի , վէ պիլա չիւպէն պու խուսուստա թէրապգի պուլունուր :

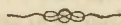
Պու միւստէթին իպթիտաքնտա պէօյիւք կրէկօր օլ վագթա տէք միւսթա՛մէլ պուլունմուշ «Ամպրօսփօսուն ուսուլի թէրէննիւմիւնիւ» ըէտտ էտիւ՝ տահա աղըր , սատէ վէ միւճէրրէտ օլարագ «կրէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւնիւ» տէնիլէն թարիգի իսթի՛մալ էթտիրոտի : Ամպրօսփօսուն ուսուլի տահա ճանլը իտի վէ պիւթիւն ճէմի՛յէթ տնըն վասիթաք իլէ թէրէննիւմիւն հիտտաք օլտպիլիլէր իտի : Վագա՛ա կրէկօրուն ուսուլինճէ իլահի օգումագըգ պիւթիւն ՛իպա-

տէթ էթմէքտէ պուլունան ճէմիյէթին էլինտէն ալընըպ թէրէննիւմ էտիճիլէրէ մախտուս օլտու : Ամարօթիօսուն ուսուլի էվիլէլա 'իպա- տէթտէ իսթի'մալ օլունտու իսէ տէ , սօնկրա հէր թիւրլիւ թիւրքի իշիւն իսթի'մալ օլունտուլունտան տահա սուհուլէթ իլէ կրէկօրուն իհտաա էթաթիլի ուսուլի թէրէննիւմէ մէյտան վերտի : Պախտուսս սէքիպինճի տէհրտէ քիլիսէի զարպիլէտէ 'իպատէթի 'ուսուլիյէնին թէրէննիւմ գըսմը իշիւն եէնիտէն գուլլանըլան էրլանօն չալկը «Կը- րէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւնէ» միւթապըգ կէլտի : Քարլօ Իմ- փէրաթօրուն էյամընտա «Կրէկօրուն ուսուլի թէրէննիւմիւ» 'ուսու- մէն վէ լէսմէն մրանաա քիլիսէլէրինտէ իսթի'մալ օլունտու , Իմիէ- րաթօր մուսիգի մէտրէսէլէրինի քիւշաա իլէ պու ուսուլի թէրէն- նիւմէ իմթիաալ էթմէյէն քիլիսէ խաոտէմէլէրինէ հիւքմի ճէզա էթտի : Լաքին Քարլօ Իմիէրաթօրուն իշպու զայրէթի պիր խուսուսաա քէն- աի մէրամընա մուզայիր թարգ իլէ իշլէտի , եանի' «Կրէկօրուն ու- սուլի թէրէննիւմիւ» իլէ պէրապէր Լաթինի լիսան պիրթապի' տա- հա գիլատէ 'իպատէթի 'ուսուլիյէտէ իսթի'մալ օլունտու , չիւնքի պու լիսան ուսուլի մէզպուրէ իլէ պէրապէր Բօմա թարաֆընտան կէլտի , վէ պա'զը թարաֆըլտաա , մրանսունըն պա'զը մէվէքէթլէ- րինտէ պիլէ , եէրլիլէրին լիսանընտան գիլատէ 'ուսուլիյէն անկաշըլըր իտի , վէ էվրօիանըն չըմալ թարաֆընտա տալի տինի մէսիհիլի գա- պուլ էտէն թայիֆէլէր պիրթապի' հայաթ միւժտէսինի քէնտիլէրինէ թէպշիր էտէն վա'իգլէրին լիսանընը ուսուլըր լուհանիլէ իշիւն քէն- տի գապա լիսանըլընտան թէրճիհ էտէրլէր իտի : Պագաթ 'իպա- տէթի 'ուսուլիյէյի անկաշըլմամըլ լիսան իլէ վէ պաշգալար վասի- թաալ իլէ գըլմագ' սիւր'աթլէ պիր ճէմա'աթը 'իպատէթի սահիհէ վէ լուհանիլէտէն պա'իտ էտիպ պաթըլ գիւ'լումէլէ տիւշիւրմէյէ սէ- պէս օլուր իտի :

Պէօյիւք Քարլօնուն էյամընտան սօնկրա , վէ էն գիլատէ գուլմէթ վէ ճէհալէթ տէհրի օլան ծնունճու տէհրտէ 'իպատէթի 'ուսուլիյէ նիւսիգիսինտէ թէրապգի վար իտի : «Կրէկօրուն ուսուլի թէրէն- նիւմիւ» թասհիհ վէ թէվիլի' օլունտուլ իլահիլէր հալա միւսթա'մէլ օլան ահէնք ուսուլինէ միւթապըգ պիր վէճլէ թէրէննիւմ օլունտու իտի : Պու իսլահաթըն իհտաա էտիճիլէրի պունըր իտի , եանի' Բէյմրահիպի Հիւքպալտ (թ. ի. 900) , պիր ճէրմանիալը րահիպ Բէճինօս (թ. ի. 920) , մէշհուր Քլունեի մանաթըրընըն նապըլը Օտօ , վէ պիր Իթալիալը րահիպ Կուիտօ (թ. ի. 1000—1050) իտիլէր : Էրլանօն չալկըսընը գուլլանմագ աալի ծնունճու տէհրտէ պիր 'ատէթ օլտու , վէ ճիւմէսինտէն էյի օլարագ օլ տէհրտէն թա պու կիւնէտէք միւթէպէր վէ միւսթա'մէլ պա'զը եէնի իլահիլէր թէքիլ օլունտու , վէ 'ուսուլիյէն պիրթիւն ճէմա'աթ թարաֆընտան իլահիլէր թէրէննիւմ օլունտու իտի : Մէսէլա' «Հայաթտա իքէն էօլ-

մէք իւզէրէ իզ», «Բապաւ թէրէննիւմ էտէլիւմ» : Ֆրանսալը Բօպէր-
թին (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1051) ղայէթ շիրին իւահիսինին մէֆ-
հումու պուրատու Լաթինճէտէն 'աճիզ պիր թարզ իլէ թէրճիւմէ
օլունուր :

«Կէլ, Բուհ իւլ Գուտս, վէ նուրի սէմավինին փէրթէվէրինի
կէօնտէր, Կէլ, Ֆազիրլէրին փէտէրի, Կէլ, նի'մէթլէրի իհսան էտէն»
Կէլ, գալպլէրին նուրու, Պա'իսի թէսէլի, ճանըն խօշ միւսաֆիրի,
ճանըն հարարէթինի թէսքին էտէն : Էմէքտէ րահաթ, կէօզ եաշըն-
տա թէսէլիսին : Էյ նուրի միւպարէք, սէնին էմին գուլարընըն
գալպլէրինի տօլտուր. սէնսիզ ինսանտու կիւնահտան ղայրի պիր շէյ
եօզ տուր : Պիզտէ սէրթ օլանը եոււմուշաթ, սօուզու ըսըթ, էյ-
րիլի տօղրուլթ նափաք օլանը փաքէ, գուրույու սուվար, խասթայը
սաղալթ : Սանա միւթէվէքքիլ օլան էմին գուլարընա էպլտի իւ-
հաղլըզ, սալահըն իւճրէթինի, խէլասըն իթմամընը, մէսէրրէթի
պազիլէյի իհսան էյլէ. Ամին» :

ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ՝

ՄՈՒԳԱՏՏԷՍ ԿԻՒՆԼԵՐԻՆ ԱՐԹՏԸՐԸԼՄԱՍԸ ԻԼԷ, ԷՎԼԻՅԱ

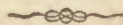
ԻԼԷ ՍՈՒՐԵԹԼԵՐԻՆԷ ՍԷՃՏԷ ԷԹՄԷԲԼԻՅԵՆ ԻԶՏԻՅԱՏ

ՊՈՒԼՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Էվվէրի միւտտէթլէրտէ մէրի իւլ իճրա թուրքուլան մուգատտէս
կիւնլէրտէն մա'տա, պա'զը մախսուս կիւնլէր հըֆզ օլունուր խտի :
Պիր հալլը վազըթտան պէրու Բիլիսէի շարգիլէտէ «Ճիւմլէ շէհիտ-
լէր եօրթուսու» հըֆզ օլունմուշ խտի, վէ եկտինճի տէհրին իպթի-
տասընտա Ֆօզաու Իմիէրաթօր թարաֆընտան Բօմատա պուլունան
մէշուր վէ ճէսիմ Փանթէօն էպլիլէսի Մէրեէմ իլէ ճիւմլէ 'ապիզլէր
'իպատէթխանէսի օլնազ իւզրէ տէօրտիւնճիւ Պօնիֆուս Փափայա
վէրիլի, վէ անտէն սօնկրա «Ճիւմլէ 'Ապիզլէր եօրթուսու» նոյէմբէր
1 տէ հըֆզ օլունուր խտի : Պու միւտտէթտէ Մէրեէմ վէրիլէն րի-
'այէթ 'իպատէթտէն 'իպարէթ օլուպ, անըն հիւրմէթինտէ մուգատ-
տէս տէյիւ Իթիպար օլունան իւշ կիւն տահա թուրքուլայօր խտի,

եա'նի՝ տաՀա էվվէլ պիր մըգտար հըֆզ օլունմուշ «Իսմար կիւնիւ » եա'նի՝ Բրիստոսուն թէվէլիւտ էսէճէյի Մէրեէմէ մէլէք Թարաֆընտան իխպար օլունմասընըն գիքրի (Լուգ . Ա. 26) , 'ուսումմէն վէ Մարթ 25 տէ հըֆզ օլունուր իտի , «Թաթհիր կիւնիւ» Բիլիսէի շարգիյէտէ հէման մէվճուտ պուլունան «Թադտիմ կիւնիւնէ» միւշապիհ օլարադ հըֆզ օլունուր իտի , Պու , պիթթապի՝ Բրիստոսուն մէվլուտունտան գըրգ կիւն սօնկրա վուգու՝ պուլտու , եա'նի՝ Ֆէպրուար 2 տէ , Պունլարտան մա'տա Մէրեէմին սէմայա ախզ օլունմասը եօրձ Թուսու Թուլթուլույօր իտի , եա'նի՝ րիվայէթ օլունուր իտի քի , Մէրեէմ էօլիւմ մէրթէպէսինտէ պուլունտուղու հալտէ՝ Բրիստոս կէլիպ անըն րուհունու ձէպրայիլ մէլէյէ հավալէ էտիպ , անըն ճէսէտինի պիր պուլութ իչինտէ սէմայա ալմըշ տըր , վէ պունու գիքր էթմէք իչին Աղօսթօսուն 15 ինճի կիւնիւ Թուլթուլուր իտի , Պիր տէ Մէրեէմին վէլատէթի եէտինճի տէհրին սօնունտան Բիլիսէի շարգիյէտէ Սեպտեմբեր 8 տէ հըֆզ օլունմուշ իտի , լաքին Բիլիսէի շարպիյէտէ անճադ պիր միւտտէթ սօնկրա հըֆզ օլունուր իտի , Սեպտեմբեր 29 տա տախի «Մէլէքլէր եօրթուսու» վէ սայիլլէր թա'յին օլունմուշ վէ մէրի իւլ իճրա Թուլթուլուր իտի :

Վադթըն միւրուրինտէ 'Ագիղլէրէ տու'ա էթմէք Բրիստոսա վէ Սլլահա տու'ա էթմէքտէն տահա գիյատէ 'ատի պիր շէյ օլտու , 'Ագիղլէրին էլպիսէսինէ վէ քէմիքլէրինէ րի'այէթ էտիպ էօլիմէք վէ սէճտէ էթմէք պիլէ 'ատէթ օլտու : Օնունճու աէհրտէն սօնկրա Փափալարըն էմրի իլէ պա'ղը էչխաս 'ուսումմէն «աղիղ » տէյու ի'թիպար օլունուր իտի , Պունլարըն պիրինճիսի Աւսպուրի էփիսգօփօսու Ուլրիք իտի , Թ. Ի. 973 տէ վէֆաթ էտիպ օնպէչինճի Եուհաննա Փափանըն էմրի միւճիպինճէ 'աղիղ սայլըլըր իտի , Պիր գէման Ֆրանսատա ազ գալտը քի պիր տինտար ատէմ՝ անըն ճէնաղէսի պիր պէրէքէթ վէ հիմայէ տիր տէյու գաթլ օլունաճաղ իտի , Պու շէյլէր իլէ պէրապէր 'իպատէթի խալիսէ , Եուհաննա ինճիլինտէ Դ. 24 տէ պէյան օլունտուղունա կէօրէ , նէ օլտուղու հազզընտա Խրիսթիյան տէնիլէն չօդ ատէմլէրին հիչ խապէրլէրի եօդ իտի , վէ պէյն էննա մա'լիւմաթը մէսիհիյէ նէ գատար նադիս , վէ ճէհալէթի 'ուսումմիյէ նէ գատար քիւլլի օլտուղու տէրքետր օլուր :

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ԻՊԱՏԵԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԵՅԷ ՄԻՒԹԱՆԼԻԳ ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ

ՄԻՒՃԱՏԵԼԷԼԷՐԷ ՏԱՅԻՐ

1. Սուրէթ միոճասէլէսի հազգընսա .

Պունտան էվլէլ պէյան օլունտուղու վէճէ իլէ՝ պիթ թէտրիճ սուրէթլէրին՝ իսլատէթիանէլէր իջինտէ՝ իսլատէթտէ իսթիմալի մէյտան պուլուլօր իտի . լաքին պունլար հազգընտա իրիսթիյանլար պէյնինտէ չօգ իրիթիլաֆ վար իտի . Իւչ այրը զիւ՛րւմ պուլունտու . Պիր գըսմ՝ սուրէթլէրէ՝ իսլատէթ էտէրլէր իտի վէ «Սուրէթիէրէսթ» թա՛պիր օլունուլար . տիկէր գըսմ՝ պիլքիւլլէյն սուրէթլէրին գալտըրըմասընը թալէս էտէրլէր իտի . վէ պիր տիկէր գըսմ՝ պէյիւք կրէկօր Փափա վէ պէյիւք Քարլո Իմիէրաթօր կիսլի սուրէթլէրին պիր իսթիմալինի գապուլ իլէ անլէրէ հէր թիւրիւ իսլատէթին գըլընմասընը ըտտ էտէրլէր իտի . Պիրինճի գըսմըն զիւ՛րւմ միւնճէ սուրէթ իլէ թէմսիլ օլունան զաթը եաթօտ թա՛լիմի սուրէթտէ կէօրիւս պիլիլիզ . Իքինճի գըսմըն զիւ՛րւմիւնճէ սուրէթլէր գալլանմազ տինի մէսիհինին թապի՛աթը բուհանիյէսինէ մուսալիֆ պիր շէյ տիր . վէ զէվաթը բուհանիյէլէրի եաթօտ հազիգաթը բուհանիյէյի հիյէթի ճիսմանիյէլէր վասիթասը իլէ թէմսիլ էթմէք՝ պէյլէ՝ ալա մատտէլէրի թէգլիլ էթմէք տէմէք տիր . Վազա՛ա իւչիւնճիւ գըսմըն զիւ՛րւմիւնճէ՝ պիր օրթա հալի թէրճիհ էտիս հաթտէն զիյատէ սուրէթլէրի ըրիյէթ էթմէմէք շարթը իլէ անլէրին վասիթասը իլէ ճահիլ վէ թա՛լիմ օլունմամըլ ատէմլէրին էֆքէարլարը պիտար վէ թէրֆի՛ օլունապիլիր .

Պիւա շիւսկէ իքինճի զիւ՛րւմ տինի մէսիհինին էվլէլա փուլիէրէսթ այն ու՝ ատէթլէրինէ գարչը օլան ինթիշարը իլէ սէրապէր մէյտան պուլուլ գատիմի քիլիսէտէ՝ ումումէն գապուլ օլունարազ տինի մէսիհինին թապի՛աթը ապիյէսինէ միւթապըզ կէլիր իտի . Վազա՛ա իւչիւնճիւ զիւ՛րւմիւն սահիպլէրի տաթի Քիթապը շէրիֆ իջինտէ պուլունան թէմսիլաթ վէ թէշպիհաթը զիքր էտիս , թապի՛աթը ինսանիյէնին կէօրիւնիր շէյլէրէ տայմա միւհթաճ օլուն-

զունու միւսասիւթ իլէ խնատ էտէրէր իտի : Պէօյիւք Կրէկօր Փափա պիր րյազէթքեարա Բրիստոսուն պիր Խասվիրինի կէօնտէր-տիլինտէ նասիհաթ էթտի .քի օնա եալընդ զայիպտէ պուլունան տօսթ վէ խէլաքեարըմըզն թասվիրի տէյու նազար էտիպ' առն վասիթասը իլէ բուհանիճէ Բրիստոսուն զաթընա տէլալէթ օլունա :

Պիթթապի' պիրինճի զիւ'իւմ, եա'նի սուրէթլէրէ 'իպատէթ նէվ-ինտէն րի'այէթ էթմէք , քիլիսէի շարգիյէտէ վէ Եունանիլէր արա-սընտա ի'թիպար պուլտու, չիւնքի միլէթճէ' Եունանիլէր մէ'արիֆի զարիֆէյէ վէ գուվլէի միւթէխայիլէյէ չօգ ի'թիպար վէրերլէր իտի : Էն կիւզէլ սանէմլէր վէ օյմա սուրէթլէր առնէր պրասընտա պուլունմուշ տուր , շէօյլէ քի եէտինճի տէհրին իպթիտասընտա պիլէ Եհուտիլէր վէ Մուհամմէտիլէրին ի'թիրազաթընա ճէվապէն իրիս-թիյան մու'ալլիմլէր տինի մէսիհի փութփէրէսթ աշն ու 'ատէթլէ-րինէ եիւզ վէրմէզ տէյու պէյան վէ իսպաթ էթմէյէ մէճպուր օ-լուրլար իտի , վէ պէօյլէ չպըշտըզլարընտա տայիմա միւէստէր օլմա-տըզլարը աշիքեար տըր : 'Իպատէթ Ալլահա մախսուս տուր տէրլէր իտի . «Բրիստոսուն սուրէթլինէ սէճտէ էթտիլիմիզտէ' սուրէթէ տէ-յիլ իլլա զաթը Բրիստոսա 'իպատէթ էտէրիզ . վէ պիր 'Ազիզէ Ֆէվք իւլ'ատէ հիւրմէթ էթտիլիմիզտէ' պիր առէմի տէյիլ իլլա օլ առէմ-տէ կէօրիւնէն ինայէթի իլահիյէյի մէտհ էտէրիզ» տէրլէր իտի : Պու զիւ'իւմի Բիթապը շէրիֆտէն իսպաթ էտէմէտիլէր իսէ տէ , չօգ հա-տիպլէր վէ րիվայէթ օլունան միւ'ճիզէլէր նազլ էտէրլէր իտի . պա-խուսուս «Էյէր պիր առէմ սուրէթլէրին իսթի'մալինի պիլքիւլիլէն րէփու էաէրսէ , Բրիստոսուն հազիզաթէն ճէսէտ ալմիշ օլտուզունա ի'թիզատ էթմէզ» տէրլէր իտի :

Իչպու մուհիմ մատտէ , եա'նի' սուրէթլէրին իսթի'մալի իւզէրինէ վուզու' պուլան միւճատէլէ , էվլէլա Բիլիսէի շարգիյէտէ աթի իւզ գիքր վէճիլէ մէյտանա կէլտի : Իւչիւնճիւ Լէյօ Իմիէրաթօր (Թ . Խ . 717—741) տինի մէսիհիյէ տա'վէթ էթմէք իսթէտիլի Եհուտիլէր վէ Մուհամմէտիլէր քիլիսէի մէսիհիյէտէ միւսթա'մէլ պուլունան սու-րէթլէրտէն տօլայը չօգ թէօքէզլէնիլ իտիլէր : Եանընտա պուլունան պա'զը քիլիսէ խատէմէսի թարաֆընտան տիգգաթը զաթիյէսի 'Ահտը 'Աթիգտէ սուրէթլէրին իսթի'մալինէ գարշը օլան էմրէ ճէլլ օլունմուշ տուր , վէ Թ . Ի . 726 տա պիր ֆէրման իլէ սուրէթլէրէ թափմազըզը նէհի էթտի : Պունուն իւզէրինէ Իսթանպուլ Փաթրիլի Ճէրմանսու վէ սայիրլէր , պախուսուս Տումապօսլու Եուհաննա , Իմիէ-րաթօրուն էմրինէ փրօթէսթօ էտիպ իթա'աթ էթմէտիլէր : Ճէրմա-նսու տէտի .քի «'Ահտը 'Աթիգին էմրինին մէֆհուսու կէօրիւնմէզ Ալ-լահըն պիր թէչպիհինին եափըլմասընը նէհի էտիպ , ինսանիյէթտէ զուհուր էտէն Ալլահ , եա'նի' Բրիստոսուն թէչպիհինի եափմազ մէնհի տէյիլ տիր» : Իմիէրաթօր Լէյօ իթա'աթ էթմէյէնլէր իւզէրինէ

զոր իւն զալիւպ կէտիյինոտէ ճէսարէթլէնիպ վէ 'ինայէթի իւհնյէի մախսուսէյէ նայիլ օլտու զանն էտէրէք , Թ . Ի . 750 տէ , սուրէթլէրին իսթի'մալինի պիլ քիւլլիյէն նէհի էթտի : Պուռուռն իւզէրինէ ձէրմանոս իսթիֆա էտիպ չօգ մէշհուր սուրէթլէրին ի'տամ օլուհմասը սէպէսլինտէն էհալի այալա գալգըշաըլար իսէ տէ , Եինէ Իմիէրաթօր պիւթիւն իտարէի հիւքիւմէթինտէ վէ հի'ի Վէֆաթընատէք Փէրմանլարընը իճրա էթմիշ տիւր : Տամասգօսլու Եուհաննա աթի իւզ զիբր վէճհլէ սուրէթլէրին իսթի'մալինին միւհասիպէթինի թաստիգ էթմէյէ չալըշաը : « Բապպիմիզ քէնտի շայիրալէրինի կէօլլէրինին կէօրտիւքլէրի իշիւն միւպարէք ի'թիպար էյլէտի : Կէօզ իւէ քէնտիսինի կէօրմիւլլէր իտի : պիզ անը թասվիրի վասիթասը իւէ կէօրիւարիւզ : Հէմ ճէսէտ Հէմ ճան վէ բուհտան 'իպարէթ օլան զաթլար օլտու զուհուհտուն' եալընըզ ճիւմանիճէ անկլամագ եօլու իւէ բուհանիճէ անկլամագլըզա նայիլ օլուրուզ : Պու սէպէսլտէն 'Բրիստոս ինսանըն Հէմ բուհ Հէմ ճէսէտինի քէնտի իւզէրինէ տլար : 'Իպատէթիմիզտէ , վաֆթիւզ վէ թա'ամը մուգատտէս այնլարընտա ճիւմանիյէթ բուհանիյէթ իւէ միւսթէլիթ տիւր : Իմիէրաթօրուռ պու Փէրմանընա կէլէրէք Լիլահըն քիլիտէսի իշիւն գանուհլար թէշքիլ վէ ի'լան էթմէք տիւհետալի հիւքիւմաըլարա տիւշմէյիպ Րէսուլլէրէ , Երէցլէրէ վէ մու'ալլիմէրէ մախսուս պիւր շէյ տիւր տէրիւզ » :

Լէյօնուռ օլլու Գօնսթանթինոս Գօրիօնիմա Թ . Ի . 741—775 տէք Իմիէրաթօր օլարագ փէտէրինին էֆքեարընճա հարէքէթ էտիպ տահա զիյատէ զայրէթ իւէ վէ տէվամ իւզրէ մէրամլարընը իճրա էտէր իտի : Անըն գարընտաշը Արթսալատթօս սուրէթլէրին տէֆ' ուրէֆ' օլուհմալարըն սէպէսլինտէն իսեանտա պուլուհանլարտուն թարաֆա օլտուղուհտա , Գօնսթանթինոս տնլէր իւզէրինէ Թ . Ի . 744 տէ զալիւպ կէտիքտէն սօնկրա' պիլ քիւլլիյէն սուրէթլէրին իսթի'մալինի օրթատան գալտըրմագ մէրամընը իճրա էթմէք իւզրէ տլէտտէվամ չալըշմագտա իտի : Թ . Ի . 754 տէ Իսթանպօլ մէճլիսինի թէշքիլ էտիպ եէտիհիճի մէճլիսի 'ուհուհմի ի'թիպար օլուհա տէյու էմի իթալի : Վագա'ա 500 էփիսգօփօս գատար հազըր պուլուհտու իսէ տէ , հիշ պիւր Փաթրիք հազըր տէյիլ իտի : Պու մէճլիս ճիւմէ սուրէթլէրիէ անաթէմա օգուտու , վէ խալգա' քէնտի մագսէտլէրի Մէրեհէմ իւէ 'Ազիզլէրէ վէրիլէն հիւրմէթի մէն' էթմէք իշիւն օլմայըպ անճագ սուրէթլէրին իսթի'մալինի մէն' էթմէքտէն 'իպարէթ օլտուղուհտու թաստիգ էթմէք զըմնընտա , Մէրեհէմ իւէ 'Ազիզլէրէ հիւրմէթ էթմէյէն վէ օնլարըն շէֆա'աթընը իսթիտա' էթմէյէնլէրէ անաթէմա օգուտու : Պու մէճլիս' գարարընտա տէմիշ քի , « Բրիստոս իշիւն եալընըզ Կէբ միւհասիպ թէշպիհ վար , եա'նի 'Բրիստոս քէնտիսի սալպ օլուհմագ իւզրէ իքէն էքմէք վէ շէրապը քէնտի թէն վէ գանը իշիւն թէշպիհաթ օլմագ իւզրէ թախսիս վէ թագտիս էթտիյինտէ' Թա'ամը

մուգատուէն այնքնը թէչքիլ էթտի : Շէօյլէ քի հալա պու էքմէք իլէ շէրապ քիլիսէ խառնէմէսինին եէտի իլէ թագտիս օլունտուղունտա՝ ճիսմանի էքմէք թուհանի մատուէլէրին միւնասիպ թէչպիհի տիր , չիւնքի Քրիստոս պիզլաթ պէօյլէ թա՛յին էյլէտի : Լաքին սուրէթ-լէրին իսթի՛մալի նէ Քրիստոս թարաֆընտան , նէ Րէսուլլէր վէ իլք Սըրիսթիյան մու՛ալլիսէր թարաֆընտան թաստիգ վէ թագտիս օլ-տուղունտան , ճիսմանի վէ 'տտի պիր շէյ պուլունտուղու կիպի ճիս-մանի վէ 'տտի պիր շէյ գալըր : Վէ Քրիստոսուն թասվիրինի եափըպ օնա սէճտէ էթմէք զայրի միւնասիպ օլուրսա , տահա զլյատէ Մէր-նէմ իլէ 'Ապիզլէրին թասվիրլէրինէ սէճտէ էթմէք զայրի միւնասիպ օլուր » : Պիր տէ պու մէճլիսին գարարընճա « Քրիստոսուն թասվի-րի՛ի գապուլ էտէնլէր եա նէսթօրիօս եա էլ-թիքէս ֆըրգոսընա տիւ-շէր : եա՛նի՛ Ալլահըն թասվիրինի եափմագ միւմքինսիգ օլտուղուն-տան՝ եալընըգ Քրիստոսուն ինսանիյէթինի սուրէթ իլէ թէմսիլ էթ-տիքլէրինտէն , անըն զաթընտա ուլուհիյէթինի ինսանիյէթինտէն թէֆրիգ իլէ այըրըրլար : եախօսա ուլուհիյէթի վէ ինսանիյէթինտէն պիր իւչիւնճիւ գաթ չըգարըպ թէսվիր էտէրլէր » :

Պու մէճլիսին գարարլարը Իմիէրաթօրուն միւրաւորնա միւթասըգ օլուպ անըն թարաֆընտան զայրէթ իլէ վէ տէվամ իւզրէ , վէ գար-չը տուրանլարա իճալար վէ թէ՛ատտի եօլու իլէ տախի իճրա օլունուր իտի : Մանասթըր րահիպլէրինին կիւրուհի 'ումումէն պու մէճլիսին գարարլարընա գարչը պուլունուրլար իտի : վէ պու գատարվադըթ-տանպէրու պէյն էն նաա ըի՛այէթ օլունան հէմ հէր էվտէ պուլունան սուրէթլէրի տէֆ՝ վէ ըէֆ՝ էթմէք սուհուլէթլի պիր շէյ աէյիլ իտի : աոմա Գօնսթանթինօս Իմիէրաթօր հէմ սուրէթլէրին իսթի՛մալինէ հէմտէ պիլքի լլիյէն ըիյազէթ-քեարլըղա գարչը օլուպ , պա՛ղըր րահիպլէր տախի , պախուսուս Սթէֆանօս իսմինտէ մէչհուր պիր ըիյազէթ-քեար , Իմիէրաթօրա հիւրմէթսիզլիք վէ խըյանէթ պիլէ կէօսթէրտիքլէրին-տէն՝ քէնտիլէր իւզէրինէ ճէգա տա՛վէթ էթտիլէր : Չօգ րահիպլէր հասլ-սա իլգա օլունուպ իւքէնճէ վէ էօլլամ տախի շէքաիլէր : Պիր զէման իւչ եիւզտէն մի թէճաւուգ րահիպլէր պիրտէն հապսա իլգա օլունտու-լար : Իմիէրաթօր օլ տէրէճէ մէճլիսի մէզպուրուն գարարլարընը իճ-րա էթտի քի , 'իպատէթխանէլէրին տիվարլարընտա թէմսիլ օլու-նան վուգու՛աթը մէսիհիյէ իւզէրինէ պօյա սիւրտիւրիւպ , քիթասլ-լար իւզէրինտէ թէրտիմ օլունան սուրէթլէրի տախի պօզտուրտու , եա քիթասլլարը պիւթիւն պիւթիւն գալըրըրտը :

Տիգգաթա շայան պիր շէյ տիր քի պու « Սուրէթ գըրար » թոս-րաֆը էն զիյատէ գուարէթ վէ շէօհրէթինի Իսթանպօլտա , եա՛նի՛ սուրէթլէրին էվէլա վէ քէսրէթիւզրէ իսթի՛մալ օլունմուշ օլան եէրտէ , քէսպ էյլէտի : Վազա՛ա օլ վազըթ թահթը հիւքիւմէթի խալովիյէի 'Արապիյէտէ պուլունան Իւքէնտէրիյէ վէ Անթաքիսա վէ Նրուշափիւքի-

լիսէլէրի վէ փաթրիքէրի սալիֆ իւզգիքը մէճլիսին գարարլարընը թաստիգ էթմէտիքէրինտէն մա'տա' Բօմա փափասը պիւթիւն «սուրէթ գըրար» ֆըրգասընա անսթէմա օգուտու : Գօնսթանթինօս Իմիէրաթօրուն օղլու տէօրտիւնճիւ Լէյօ Թ. Ի. 773—780 էտէք հիւքիւմէթ սիւրտիւ , չէօյլէ քի պու «սուրէթ գըրար» Թարաֆը 63 տէնէ միւտտէթի դատար պիւթիւն հիւքիւմէթին թէսիրաթը իլէ սուրէթլէրին իսթի'մալինէ գարչը չալըչտըղլարընտան չօգ միւէսսէր օլտուլար վէ սուրէթլէրին 'իպատէթէ միւթա'լիգ օլան իսթի'մալի' Շարգի , Էա'նի' Եունանի Իմիէրաթօրուղունտա սայքի քիւլլյէն ըէֆ' վէ տէֆ' օլունտու , Լաքին տէօրտիւնճիւ Լէյօնուն գէվճէսի Իրէնէ քէնտիսի «սուրէթիէրէսթ» օլմաղ իլէ էհլի 'ըրզ վէ սահիպի տիւրազը մէմուռհէ օլմայըպ տա րահիպլէրէ չօգ ըի'այէթ էտէր վէ չօգ 'ազիլ պիր զաթ տախի օլտուղունտան , օղլու Գօնսթանթինօս տահա չօճուգ օլուպ խտարէյի հիւքիւմէթ քէնտի էլինտէ պուլունտուղունտա սուրէթիէրէսթլի տիրիլթմէյէ 'ազիլանէ վէ զաֆէր-Էապ օլարադ չալըչտը , Բահիպլէր պէօյիւք մէմուրիյէթի քիլլիսէվիլ-յէլէրէ թա'յին օլտուլար , Իսթանպուլ փաթրիյի փաւլօս' Հասթաւանըպ պիր մանասթըրա չէքիտիյինտէ «սուրէթ գըրար» Թարաֆա Էիւզ վէրտիյինտէն միւթէէսիֆ օլարադ իսթիֆա էթտի , վէ Իրէնէ պու քէյֆիյէթտէն ֆուրսաթ պուլուպ քէնտի զայրէթլի վէ հէմէֆքեար վիւքէլանտան Թունասիօս իսմինտէ պիր զաթը փաթրիք մէմուրիյէթինէ նասպ էթտի , վէ մէմուրիյէթի մէզպուրէյէ նայիլ օլտուղունտա Էինէ Բօմա փափասըլիլէ թէճտ իտի 'ալազա էթտիրմիշ վէ Էէնի պիր մէճլիս Իսթանպուլտա Թ. Ի. 786տա թէչքիլ էթտիրմիշ տիր , Լաքին 'առքէրլէրինտէն գօրգտուղունտան Իրէնէ մէճլիսի թէճէմիւլ' էթտիրմէտի վէ էրթէսի սէնէ , Էա'նի' Թ. Ի. 787 տէ , քէնտի միւրատընա տահա միւթապըգ թարզ իլէ մէճլիսի մէզպուրու Իզնիքտէ թէճէմիւլ' էթտիրտի , Պու 'ուսուսի ի'թիպար օլունանմէճլիստէ , թազ-րիպէն 530 էփիսգօփօս Հազըր պուլունարադ վէ չօգ էփիսգօփօսլար էվլէլա «սուրէթ գըրար» Թարաֆընա Էիւզ վէրտիքլէրի իչիւն թէօլպէ էտէրէք պիլ իթթիֆադ սուրէթիէրէսթլիյէ տէյիլ իսէ տէ , սուրէթլէրին 'իպատէթտէ իսթի'մալի իչիւն գարար վէրիլտի :

Լաքին իչպու Էէտինճի 'ուսուսի մէճլիսին գարարլարը պիւքիւլլյէն «սուրէթիէրէսթ» միւճատէլէսինէ իսթամ վէրմէտի : Թ. Ի. 813—820տէք Էրմէնի Ե. Լէյօ Իմիէրաթօր պուլունտուղունտա «սուրէթ գըրար» Թարաֆընա Էիւզ վէրիպ քէնտի վաթանը Էրմէնիսթանտա պուլունտան «սուրէթ գըրար» օլանլարըն արգուսունճա սուրէթլէրին քէսրէթինի գաթ' էթմէք իսթէտի , Իսթանպուլ փաթրիյի Նիքէֆօրօս վէ մէչհուր Սթուտիթէս մանասթըրըն միւթէպէր նազըրը Թէյօտօրօս պիր միւտտէթ Իմիէրաթօրուն զայրէթինի թէքքին էյլէտիլէր իսէ տէ , Թ. Ի. 814 տէն սօնկրա Իսայ . Խ. 18 «Քիմէ

Ալլահը թէչպիհ էտէճէքսինիզ» քէլահընը պիր վազըթ իշիթուլյինտէ անը քէնտիսինէ պիր իլհամը մահաուս ի թիպար իլէ Նիքէֆորսուգ 'ազլ էտիպ պիր Սինսու մէճլիսի մա'րիֆէթի իլէ սուրէթփէրէսթլյի նէհի էթտի : Պագաթ մանասթըր րահիպլէրի պու հիւքմէ գայըլ օլմայըպ , թէյօտօրօս խքէնճէ չէքմիշ վէ տէֆ'աթէն մէնֆի օլմուշ իսէ տէ , եինէ իմիէրաթօրուն միւրաաթընա ասլա րիզա վէրմէտի : Փէլթէք Միքայէլ իմիէրաթօր տախի (թ . ի . 820—829) սուրէթփէրէսթլյէ գարըլ օլտու իսէ տէ , թարաֆէյնի պիրէշտիրմէք իսթէտի , լաքին միւէստէր օլմայարագ չալըշըպ տահա պլյատէ քէօթիւ թարդ իլէ սուրէթփէրէսթլիք իզալյաստ պոլտու , շէօյէ քի թէյօֆիւս իմիէրաթօր (թ . ի . 829—842) պիլքիւլյէն սուրէթլէրին իպատէթտէ իսթի'մալինի նէհի էթտի : Անըն գէվճէսի թէյօտօրա՝ իմիէրաթօրուն վէֆաթընտան սօնկրա եինէ սուրէթփէրէսթ թարաֆընա եիւզ վէրիպ Մէթօտիօս իսմինտէ պիր տտէմ Փաթրիքլյէ նասպ օլունտու : Իզնիք մէճլիսինին գարարլարը թաստիք օլունուպ սուրէթլէր պէօյիւք ալայ իլէ իսթանպօլուն պէօյիւք քիլիսէսինէ ի'ատէ օլունտու , վէ «Օրթօտօքսիա եօրթուսու» հըֆզ օլունմաղա պաշլատը :

Սալիֆ իւզգիքը պէյան օլունտուղու վէճկէ Ֆրանսու Քիլիսէսինտէն մա'տա սուրէթփէրէսթլիք ուսուլու Քիլիսէի դարպլյէտէ՝ ումուլէն դապուլ օլունուր իտի : Ֆրանսա քիլիսէսինտէ պէօյիւք Կրէկօր Փալիանըն վագթինտէն պէրու վէ անըն թէսիրաթընտան օլարագ սուրէթլէր իսթի'մալ օլունտուլար իսէ տէ , սէճտէ եախօտ իպատէթ նէվ'ինտէն տէյիլ իտի , վէ պա'ղը մու'ալլիմլէրի «սուրէթ գըրար» թարաֆկիրլէրի ի թիպար օլունապլիրլէր իտի : Լաքին Փափալար հէր նէ գատար Եունանի «սուրէթ գըրար» օլանլարա անաթէմա օգուտուլար իսէ տէ , Ֆրանսատա հէման օլ էֆքեարտա պուլունանլարա տահա սապր իլէ հարէքէթ էտէրլէր իտի : Իզնիք մէճլիսինին գարարլարը Ֆրանսատա մա'լիւմ օլտուղու հալտէ պէօյիւք Քարլօ իմիէրաթօր անլէրի ճէրհ էթմէք վըմիընտա տէօրտ ճիլտտէն իպարէթ վէ քէնտի իսմի իլէ օլտարագ պիր քիթապ թէլիֆ վէ նէշր էթտի , վէ պու քիթապտա պուլունան պա'ղը մատտէլէրին մէֆհումունու մալիթասարճա թէրճիւմէ էթմէք միւնասիպ վէ Ֆայտէլի օլուր : Պու քիթապ «սուրէթփէրէսթ» հէմ «սուրէթ գըրար» թարաֆլարընը թագալիհ էթտի : «Սուրէթ գըրար» գըսմընը թագալիհ էթտի , չիւնքի իպատէթտէ իսթի'մալ օլունան սուրէթլէր իլէ պէրապէր թա գոտիստէն պէրու իպատէթիսանլէրի միւգէյէն գըլան վէ վուգու'աթը միւհիմմէնին զիքրի իչիւն օլան սուրէթլէրի վէ ճահիլլէր իչիւն թէմսիլ նէվ'ինտէն իսթի'մալ օլունան սուրէթլէրի տախի րէտտ էթտիլէր , վէ պիլճիւմէ սուրէթ վէ թասվիրլէրէ՝ փութլարա պագտըղլարը կիպի պագտըլար իտի : Լաքին «սուրէթ-

փէրէսթ» գըսմընը տահա չօգ թագալիհ էթմոի : «Սուրէթլէրին մէն-
 ֆա'աթը 'իպատէթխանէլէրի միւզէյնէն գըլմագ վէ կէչիլ զու-
 գուա'թը միւհիմէնին գիբրի օլմագտան 'իպարէթ տիր : Սուրէթլէր
 'Ազիզլէրին ա'մալ վէ ահլալինի թէմսիլ էտէրլէր տէմէքլիք մուհալ
 տըր : զիրա 'Ազիզլէրին ֆագալիլի զաթիյէլէրի բուհլարընտա պու-
 լունտուղունտան, պիր թագըմ'րէնքլէր վէ բասիմին մա'րիֆէթի իլէ
 ճիսմանի կէօզ էօնիւնուէ պէյան օլունամագ : Սուրէթլէր ա'մալի խայ-
 րիյէնին գիբրի իչիւն լալէ՝ օլմայըպ անճագ միւնասիպ տիր, վէ լալէ՝
 օլտուգլարընը խանտ էթմէք' տինի մէսիհինին թապի'աթը բուհանի-
 յէսինէ մուղայիր տիր : Սուրէթլէր լալէ՝ տըրլար տէյէնլէր քէնտիլէր
 քեսինաթը ճիսմանիյէտէն մու'ալէնէթ էտինմէքսիզին նուրի սէմալի
 իլէ մէվատըր բուհանիյէյի ֆէհմ' էթմէյէ միւզթէտիր օլմատըզլա-
 րընը իզրար էտէրլէր : Ինսան՝ Ալլահըն միւշապէհէթի բուհանիյէսին-
 տէ խալգ օլունտուղունտան պիլա վէտիլէյի զահիրէ Ալլահը պիլմէյէ
 միւզթէտիր օլմայըպ տա անը ֆէրամուշ էտէրիզ տէյու սուրէթլէր
 իհտաս էթմէք թիլանէլիքտէն 'իպարէթ տիր : Քրիստոսուն խանը՝
 զահիրի վէ ճիսմանի շէյէրէ պաղը տէյիլ, անճագ բուհանի վէ էպէտի
 վէ կէօզ իլէ կէօրիւնմէզ շէյէրէ մէսինի տիր : Սուրէթլէրի միւսթագի-
 լէն լալըմ' օլանատէմէր գուզվէի պասար զայ' էթմիքլէրինտէ պիլ
 քիւլլիյէն իտէլասքետըրը ունուտոճագլարը գօրգուլուր : Ինսան իւմիտ
 վէ մուհապլէթ վասիթաթը իլէ Քրիստոստու օլան հազիգաթը աս-
 լիյէյէ նայիլ օլուա'աչըզ կէօզ իլէ այնէտէ կիպի Բապպըն 'իզգէթինէ
 պագմագլէ Բապպըն բուհու վասիթաթը իլէ 'իզգէթտէն 'իզգէթէ
 օլարագհէման օլ սուրէթէ թէպտիլ օլունտուղունտա (Բ. Քօրինթ. Գ. 18)
 արթըզ հազիգաթը սուրէթ վէ թասվիլլէրտէ արամաղա
 մէճալուրտէյիլ տիր : Պիզ միւճիպի մէվթօլան հարֆա տէյիլ՝ իլա
 միւճիպի հայաթ օլան բուհա թապի' ճիսմանի տէյիլ՝ իլա բուհանի
 Խարայէլտէն օլտուղունուզ հալտէ, կէօրիւնէն նէսնէլէրէ տէյիլ՝
 տմիա կէօրիւնմէյէն նէսնէլէրէ պագար իքէն (Բ. Քօրինթ. Գ. 18)
 սուրէթլէր իլէ թէմսիլ օլունան շէյէրտէն տէրէճէսիզ ա'լա էսրարը-
 մըզ վար տըր : Սուրէթլէր Քրիստոսուն հաչը իլէ թաթպիզ օլունա-
 մագ, զիրա սուրէթլէր տէյիլ՝ իլա անըն հաչը անըն քէֆարէթինի
 թէմսիլ էտէր» :

Պու քիթապ տախի թէֆսիլաթ իւզրէ ըիվայէթ օլունան սուրէթ
 միւճիվլէրի պիաթը օլտուղունու կէօսթէրիպ, սուրէթլէրէ հատ-
 տէն զիյատէ հիւրմէթ կէօսթէրմէք ճահիլ վէ օգուամալը խալգա
 մագարաթը օլտուղունու պէյան իլէ, եինէ 'Ազիզլէրէ հիւրմէթ
 վէրմէք վէ տնլէրին ա'մալ վէ ահլալինի գիբր էթմէք միւնասիպ վէ
 մէնֆա'աթը օլտուղունու խանտ էտէր :

Պու քիթապ տախի իզնիք մէճլիսինին գարարլարընը պու սէպէպ-
 տէն տէ ըէտտ էտէր քի, մէճլիսի մէզպուր պիր նիսանըն թահթը

Թէսիրաթընտա օլտու : Պիթթապի՝ պու քիթապ քիլիսէի զարպի-
յտէ չօգ քէսպի նուֆուզ էյլէտի : Սէքիզինճի տէհրին իպթի-
տաընտա տաթի Լիօն Սէրփիսգօփօսու Ակօսպարտ, Օրլէան էփիսգօ-
փօսու Եունաս , վէ Թուրին էփիսգօփօսու Դլօտիօս սուրէթիէ-
րէսթլիք վէ հէր տիւրլիւ տիյանէթի զահիրիյէ ալէյհինէ եազըպ ,
իման վէ Թէօվպէի հազիգիյէնին միւսթազիլէն լազըմ օլտուզունու
պէյան էտէրլէր իտի :

ՅԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ԻՊԱՏԵԹԷ ՄԻԻԹԱ՝ԱԼԻԳ ՄԱՏՏԵԼԷՐ ԻԻԶԷՐԻՆԷ ՎՈԻԳՈՒ՝
ՊՈՒԼԱՆ ՄԻԻՃԱՏԵԼԷԼԷՐԻՆ ՏԷՎԱՄԸ

2. Թա՛ամը մուգասէսէ ճալիր օլան միւնասէլէ պէյանընսա սր

Իլք ալթը տէհրին մէշհուր մու՛ալլիմէրի պէյնինտէ Թա՛ամը մու-
գատտէս այնընտա միւսթա՛մէլ Թէշպիհաթըն Քրիստոսուն Թէն վէ
գանը իլէ օլան նիսպէթի խուսուսունտա իւշ գիւ՛իւմ վար իտի :
Պիրի՝ Քրիստոսուն Թէն վէ գանը Թէշպիհաթ , եա՛նի՝ էքմէք վէ
շէրապ իլէ պիրլէշիպ , եա՛նի՝ էսրար եօլու , Փաղաթ հազիգաթ
եօլու իլէ Քրիստոսուն Թէշպիհաթը մէզպուրէտէ հազըր պուլունմա-
սը գիւ՛իւմիւ քի , Իկնաթիօս , Յուսթիօս Մարտիրոս , Հէրանօս ,
Հիւսրիօս , Նիւսպը Կրէկօր , Ամպրօսիօս , Քրիսօթօմ , Իսքէնտէրիյէ-
լի Քիրիլ վէ Թէյօտօրէթ Թարաֆընտան գապուլ օլունտու : Տիկէ-
րի՝ էքմէք վէ շէրապ ՛ալամէթի մախուսէ օլուպ սա , Քրիստոսուն
Թէն վէ գանընըն Թէշպիհաթը մէզպուրէ իլէ օլան նիսպէթի՝ Փէվգ
իւլ ՛ատէ վէ միւճիպի Թազտիսի բուհի միւմին օլտուզու գիւ՛իւմիւ
քի , Թէրթուլիանօս , Քիրիրիանօս , Աթանաս վէ Ակօսթիօս Թարա-
ֆընտան գապուլ օլունուր : վէ պիր տիկէր գիւ՛իւմ՝ էքմէք վէ շէրապ
Թէշպիհաթը վէ Քրիստոսուն Թէն վէ գանը պէյնինտէ նիսպէթի
բուհանիյէ վէ լազըմէ օլմագստա՝ Թա՛ամը մուգատէս այնընըն իճ-
րաընտա Փէվգ իւլ՛ատէ վէ միւճիպի Թազտիս օլան Թէսիրաթը
վար տէյիւ խնտո էտէն գիւ՛իւմ տիր՝քի , Իսքէնտէրիյէլի Քիւմէս ,

Օրիկէնէս , Գայսէրիյէի էվսէպիոս վէ Նազիանզալը Կրէկոր Թարաֆըն-տան գապուլօլունուռ : Լաքին եէտինճի տէհրոէն սօնկրա , պախուսուս սէքիպինճի վէ տօգուզունճու տէհրլէրտէ քիլիսէի 'ուսուսվիյէ էքմէք իլէ շէրապըն Փիլիսոփիգա Բրիստոսուն թէն վէ գանընա թահվիլ օլունտուլը գիւ'իւմիւ գապուլ էթտի , վէ օնիքինճի տէհրոէն սօնկրա պու գիւ'իւմ Երանստ-պիւնիստէ (գոյտօրիստ թիւն) իսմի իլէ թէսմիյէ օլունուպ , պա'տ էլ միւճատէլէ քիլիսէի զարպիյէտէ ըէսմէն գապուլ վէ թա'լիմ օլունուր իտի : Պու թա'լիմի էվվէլ պէյան էտէն Յրանսէվի Փասքասիոս Րատպէր՝ Բօրալի մանասթըրընըն նազըրը իտի : Թ . Ի . 831 տէ « Րատպըն թէն վէ գանընա տայիր » իւնվանընտա պիր քիթապ թէէլիֆ վէ նէշր էթտի : Պու քիթապըն խիւլսասաը պունտան իսարէթ իտի քի , թա'ամը մուգատտէս այնընըն իճրասընտա էքմէք իլէ շէրապ էփիսոփօսուն էլի իլէ թաղտիս օլունտուլը կիպի Բրիստոսուն թէնի վէ գանընա հագիգաթէն թահվիլ օլունուպ , Բրիստոսուն թէնի հագիգի վէ գանը հագիգիսի հազըր օլուր վէ եէնիպ իշիլիր , անճագ մուսինին իմանընըն թահրիքի իշիւն էքմէք իլէ շէրապըն կէսթէրիշի , գօգուսու , ըէնիլի վէ սայլիւ գալըր : Պունուն կիպի գիւ'իւմիէր պիթթապի' օլ ճէհալէթ վէ գուլէթ էյամընտա պիլէ տէր հալ վէ 'ուսուսվէն գապուլ օլունմաը , վէ պու քիթասը ճէրհ էտէնլէր չօգ իտի : մէսէլա՝ Յրուտէկար իսմինտէ պիր րահիպ , Րապանուս Մաւրուս , Րաթրամիսուս իսմինտէ 'ալիմ վէ անսէն սօնկրա մէշհուր պիր րահիպ Աքօշիալը եուճ հաննա , Վէրօնալը Րաթէրիօս վէ Կէրպէրթ (սօնկրա իքինճի Սիվէսթէր Փափա) : Պունարտան էն մուհիմի Րաթրամիսուս իտի : Թէէլիֆ էթտիյի քիթապտա թահթը միւճատէլէ օլան մէսէլէյի լաճըգը իլէ թէֆահհուս էթտիքտէն սօնկրա , իսնատ էատէր քի , էյէր էքմէք իլէ շէրապ Բրիստոսուն թէն վէ գանընա թահվիլ օլունուրսա , պու թահվիլ ճիւմանի շէյլէրտէ վուգու՝ պուլտուզունտան Բրիստոսուն թէն վէ գանը թէն վէ գան էվսաֆընտա կէօրիւնմէք կէրէք տիր , Փաղաթ պէօյլէ տէյիլ տիր , պինսէն 'ալէյհ էքմէք իլէ շէրապ ճիւմանիճէ թահվիլ վէ թէպտիլ օլունմալըպ անճագ մուսինին իմանընա աշիքետար օլարագ պիր թէպտիլաթը րուհանիյէ վէ խաֆիյէ իճրա օլունուր , վէ էքմէք իլէ շէրապ անճագ մէճաղի վէ րուհանի թարզ իլէ վէ եալընըգ իմանտար իշիւն Բրիստոսուն թէն վէ գանընա թէպտիլ օլունուր , եախօտ անլէրի թէմիլ էտէր : էքմէք իլէ շէրապ թագտիս օլունտուգտան սօնկրա իմանտարըն րուհունա էքմէք իլէ շէրապըն էվսաֆը թապի'յէսինտէ պուլունմայան թէպտիլաթ միւճիպ օլուր :

Րատպէրին գիւ'իւմիւնէ իմանը հագիգիսի օլմայան ատէմ Բրիստոսուն թէն վէ գանընը թա'ամը մուգատտէստէ ալըր ամմա օնա միւճիպի խէլաս օլամագ , Վագա'ա Րաթրամիսուն թա'լիմինճէ եպ-

լընդ իմանաւոր ատէմ՝ Բրիստոսն թա՛ամը մուգատոյտէս թէշխիս
էտէր զիրա թէպտիլաթը զահիրիյէ վէ ճիմանիյէ հիշ եօգ տուր Բատ-
պէրաթընճը տէհրտէն պէրու գապուլ օլունան Գորպան զիւ՛իւմիւնիւ
թա՛ամը մուգատոյտէս կէօրտիւ , լաքին Բաթրամիսու Բրիստոսուն
քէֆարէթինին զէրիւնի կէօրիւպ Գորպէր անըն իլէ Բրիստոսուն քէ-
ֆարէթինին մէնֆա՛աթընա նայիլ օլուրլար տէյու պէյան էտէր
իտի : Հէր նէ գաւապ «Թրանսպոնանտաթ» թա՛լիմինի գապուլ
էթմէք իսթէմէյիպ տէ Բաթրամիսուն ռուհանի թա՛լիմինի տաթի
գապուլ էթմէյէն պա՛ղը մուա՛լլիմէր պիր օրթա եօլ արատըլար
իսէ տէ , օնունճու տէհրտէն սօնկրա թա՛լիմի մէզպուր ՛ուամմէն
գապուլ օլունուպ տիկէր թա՛լիմաթ հէրէթիգօսլուգ տէյու ըհտո
օլունտու :

Օնպիրինճի տէհրտէ մէշհուր , ՛ալիմ վէ չօգ թէ՛ատտի չէքմիշ Պէ-
րէնկարիս իսմինտէ պիր ատէմ քիլիսէի ՛ուամմիյէ թարաֆընտան
գապուլ օլունան «Թրանսպոնանտաթ» թա՛պիրինէ գարչը օ-
լարագ զուհուր էթտի : Թագրիպէն Թ . Ի . 1000տէ Թուր շէհրինտէ
թէվէլիւտ իլէ պիր միւտտէթ օլ շէհրտէ միւտէրրիս իտի : Թ . Ի .
1030տէ Պէք մանտթըրընըն նազըրը Լաֆրանա եազըրըլ ըհսալէտէ
չօգ վազըլթտան պէրու թա՛լիմի մէզպուրէ տայիր մէվճուտ պուլուն-
մուշ օլան շիւպէլէրինի զիքը էտիպ Բատպէրին զիւ՛իւմ վէ թա՛լի-
մաթընը քիւլիւյէն ճէրհ էթմիշ տիր : Պու ըհսալէ նազըրը մէզքիւր
թարաֆընտան տօգուզունճու Լէյօ Փափայա կէօնտէրիլտիյինտէ ,
հէման օլ սէնէտէ վուգու՛ պուլան Բօմա մէճլիսինտէ ըհսալէի մէզ-
պուրէ վէ միւլէլիֆի տաթի պիւլա իսթինթագ վէ մուրաֆա՛ հիւքմ
վէ ըհտո օլունտու : Թէքրար օլ սէնէ վէրսէլիտէ թէճէմիւլ էթ-
մէք իւզրէ Փափա թարաֆընտան պիր Սինօտ մէճլիսի թա՛յին , վէ
Պէրէնկարիս օնա ճէլպ օլունտու իսէ տէ , մէճլիսին մուա՛յէն վագ-
թի կէլմէգտէն էվվէլ Պրանսա Գըրալը թարաֆընտան Պէրէնկա-
րիս հապսա իլգա օլունտու : Գըրալըն իշպու հագգսըզըրը զա-
լիպա Պէրէնկարիսուն պիր տէֆ՛ա պիր Պրանսա Սինօտ մէճ-
լիսի մա՛րիֆէթի իլէ հիւքմ օլունմասը իւզէրինէ մէպի իտի : Վէր-
սէլի մէճլիսի Պէրէնկարիս ՛ալէյհինէ օլ գաւապ հիտտէթէնմիլ
տիր քի , օնուն թարաֆընը սոպիթ էթմէյէ ճէսարէթ էթմիշ օլան
Թուրտան իքի ըհհիպ իսալըն զազալընտան գուրթուլմագ իշիւն
հապսա իլգա օլունտուլար : Փագաթ ահպապընըն , պախուսուս Անկէր
էրիսգօրիսու էսսէպիս Պրունօնուն զայրէթի իլէ Պէրէնկարիս հա-
պստան խէլաս օլունուպ հէման օլ զէման Փափա թարաֆընտան
Պրանսայա իրսուլ օլունան էլլի Հիլտէպրոնտ (սօնկրա եէտինճի Կրէ-
կօր Փափա) իլէ քէսպի իւնսիյէթ էտիպ անըն հիւանի ըրգասընա նա-
յիլ օլտու : Թ . Ի . 1034 տէ վուգու՛ պուլան Թուր մէճլիսինտէ Հիլ-
տէպրանտ հազըր պուլունուր իքէն Պէրէնկարիս իզրար վէ իզրա-

րընը եէմին իլէ թաատիգ էթտի քի, թա'ամը մուգատտէստէ էքմէք իլէ չէրապ թագտիս օլունտուգտան սօնկրա Բրիստոսուն թէնի վէ գանը օլուրլար: Հէր նէ գատար Պէրէնկարիօս էքմէք իլէ չէրապըն Բրիստոսուն թէն վէ գանընա թաճվիլ օլունտուղունու, եախօտ Բրիստոսուն թէն վէ գանը պիր վէճէն ճիսմանի իլէ թա'ամը մուգատտէստէ հազըր օլտուղունու գապուլ էթմէյիսլ անճագ մէճագի վէճէ իլէ վէ իմանտարըն իմանընա հազըր օլտուղունու գապուլ վէ թա'լիմ էթտի իսէ տէ, Եինէ «Թաճվիլ» (ԲժՎէրսիօ) լաֆգընը պա'զը տէֆա իսթի'մալ էտէր իտի, Թ. Ի. 1059 տա Պէրէնկարիօս Հիլտէպրանտըն հիւսնի նաղարընա միւթէվէքքիլ օլարագ Բօմայա կէլտի. ֆուգաթ քէնտինէ գարչը պուլունան թարաֆ գարտինալ Հումպէրթին տէլալէթի իլէ Պէրէնկարիօս իչիւն չօդ ճիսմանի թարգ իլէ թա'ամը մուգատտէսի պէյան էտէն պիր իգրարնամէ հազըրլա-տըլար, վէ Պէրէնկարիօս զլյատէսի իլէ խալֆ էթտիյինտէն ըէսմէն անը գապուլ էթտի. լաքին ժրանայա 'ալտէթ էթտիյինտէ մէզ-պուր իգրարնամէյի ըէտու իլէ զայէթ չիտտէթլի թարգ իլէ Բօմա քիլիսէսի 'ալէյհինտէ եազմըլ տըր: Եինէ Հիլտէպրանտ փալա օլտուգտան սօնկրա, Բօմատա վուգու' պուլան իքի Սինօտ մէճիսին-տէ, պիրի Թ. Ի. 1078 վէ տիկէրի Թ. Ի. 1079 տա, Պէրէնկարիօս քիլիսէի 'ուսումիյէնի գապուլ էթտիյի թա'լիմի գապուլ վէ իգ-րար էթմէյէ իսլլամ օլունտուղունտա' Հիլտէպրանտ տալիս զլյատէ օնա սահապէթ էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէտլիյինտէն, նիհայէթ իւլ էմի ի'թիգատտիլ իչիւն չէհիտ օլմաղա ճէսարէթ պուլամայըպ, «Թէօլպէ էսիպ պաթըլ թա'լիմաթըմը ըէտու էաէրիմ» տէմիլ տիր: Սինտէն սօնկրա թա հինի վէֆաթընա տէք (Թ. Ի. 1088) թուր չէհ-րի գուրպինտէ սըզը ըլյազէթքեարլըգտա 'էօմիլունիւ կէչիրտի:

Պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթին իրթամընտա հէր նէ գատար պա'զը 'ալիմ վէ տինտար մուս'լլիմէր թա'ամը մուգատտէստէ Բրիստոսուն հազիգի թէն վէ գանը եալընըզ մէճագի թարգ իլէ իմանտարըն իչիւն հազըր օլուր տէյիւ թա'լիմ էտէրլէր իտի իսէտէ, Եինէ 'ուսումէն «Թրանստապսիանսիա» թա'լիմի գապուլ օլունուր իտի, վէ օնա մուղայիր օլան թա'լիմաթ հէրէթ իգօսընգ ի'թիպար օլունուր իտի:

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ԹԵՎԱՐԻՍԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԷՇՀՈՒՐ ՄՈՒՆԱԼԼԻՄԼԷՐ ՎԷ ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆԻՆ
'ՈՒՄՈՒՄԻ ՎԷ ԽԻԿԱՍԷ ՎԷՃՀ ԻԼԷ ԹԱՐԻՖԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պու տէօրտիւնճիւ միւստէթին իպթիտաւնտա պուլունան մէշ-
հուր մու'ալլիլէր արասընտա պունտան էվվէլ տէֆաթէն զիքր
օլունմուշ օլան պիրինճի կրէկօր Փափա էն նուֆուլլուսու իտի :
Հէր նէ դատար հատտէն զիյատէ վէ մուճիպի մազարրաթ օլաճագ
տէրէճէսինտէ ուսուլի քիլիտէվիյէի զահիրիյէ իլէ հիւքիւմէթի փա-
փապիյէնին թէշքիլ վէ թէսպիթինէ տիգգաթ վէ էհէմիլիյէթ վէրաթի
իտէ տէ , վէ պա'տ էլ վէֆաթ թաթհիրի կիւնաճ վէ իսլահի ալաագ
մահալի « Փաթհաթիւն » թա'պիրինէ եիւզ վէրիպ վէ թա'ամը
մուգատտէս այնընտա դուրպան հատույէթինի գապուլ էթաթի իտէ
տէ , եինէ էվվէլքի տէհրլէրտէ սապիթ գըլընմըշ էգանիմի սէլատէ վէ
Քրիստոսուն զաթը հէմ քէֆարէթի հագգընտա գապուլ օլունան
թա'լիմաթընը վէ Աւիսթինսուն իրատէթի ինսանիյէ վէ կիւնաճ
հագգընտա օլան թա'լիմաթընը թատաթ վէ պէյան էթմէքլէ պէ-
րապէր , տայիմա քիլիսէնին մէնֆա'աթը բուհանիյէսինէ վէ իմանը
հագիգիին փաք հըֆզ օլունմասընա էն զիյատէ արգուքէշ վէ չա-
լըշգան պուլունուր իտի : Անըն չիմտիյէ գատար պազի գալան
թահիրաթը հայլըճա օլուպ' էքսէրիսի բէսալէլէր վէ թէֆսիր նէվ-
ինտէն վէ վա'զլարտան 'իպարէթ տիր :

Իսփանեա քիլիսէսինտէ 'ալիմ Իսիտօր՝ Սէվիլ Էփիսոպօսիօսու (հինի
վէֆաթը Թ . Ի . 636) 'իլմի իլահինին թէրազգիսի խչիւն չալըշու
չօգ թահիրաթը միւսթէլիֆէ պրագուր :

Սէքիզինճի տէհրտէ Ինկիլթէրրա քիլիսէսինտէ չօգ 'ալիմ, տին-տար վէ միւնասիպէթ իլէ «միւհթէրէմ» տէնիլէն Պիյո խամինտէ պիր լահիպ պուլունուդ՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէի հագիգիյէնին քիլիսէտէ մահֆուզ գալմասընա վէսիլէ օլտու : Պու կիւնէ գատար միւ'թէպէր օլարագ գալմը թահրիրաթը փէք չօգ տուր : Հէման պիւթիւն Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ թէֆսիր եազտըգտան մա'տա, թէվարիիի 'ուսուսիլէ վէ քիլիսէ թէվարիիսի վէ չօգ լէսալէլէր վէ սայիր քիթապլար թէէլիֆ էթմիշ աիր : Հինի վէֆաթը Թ. Ի. 733 տէ իտի :

Պէօյիւք Բարը Իմիլէրաթօրուն 'իւլէմասընտան օլան Ալգուին՝ Պիյոին վէֆաթ էթտիյի սէնէտէ Ինկիլթէրրատա Եօրք շէհրինտէ թէվէլիտ էտիպ Իմիլէրաթօր միւշարէն 'ալէյհին էանընա Թ. Ի. 782 տէ տա'վէթ օլունուշ վէ անըն մա'րիֆէթի իլէ Լաթին լիսանընտա Բիթապը շէրիֆին թէրճիւմէսի տիգգաթլընճա թասնիհ օլունուտ : Պէօյիւք մէտրէսէլէր թէշքիլ օլունուտ վէ թահրիրաթը սայիրէտէն մա'տա էգանիմի սէլասէ թա'լիմինէ տայիր պիր քիթապ եազտը, վէ չօգ լէսալէլէրի տաթի էլան մէվճուտ պուլունուր : Թ. Ի. 804 տէ վէֆաթ էթտի :

Բապանուս Մաւրուս Մայէնտէ Թ. Ի. 776 տա թէվէլիտ իլէ էվլէլա Ֆուլտա մանասթըրընտա վէ սօնիրա Ալգուինին Թուրտա պուլունան մէտրէսէսինտէ թա'լիմ օլունարագ, 822—842 է տէք պուլունան մանասթըրընընազըրը, վէ Թ. Ի. 847—856 ա տէք Մայէնս Ֆուլտա մանասթըրընընազըրը, վէ Թ. Ի. 847—856 ա տէք Մայէնս Սէրիիպօօիօսու օլարագ չօգ 'ալիմ պիր առէմ իտի : «'Իլիմ իլահի» իւզէրինէ, «'Իլիմ ալագ» իւզէրինէ, «քիլիսէ թէրպիյէսի» իւզէրինէ վա'ղար, լէսալէլէր վէ սայիր թահրիրաթը վար իտի : Թուրին էրիսօօիօսու Քլաւտիօս Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ չօգ թէֆսիրէր եազտը իսէ տէ, եալընըզ պիր մըգտարը էլան պուլունա պիլիր : Վալաֆրիտ Սթրապօ տաթի (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 849) պիւթիւն Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ թա պու կիւնէտէք պագի գալմըզ պիր մուսթատար թէֆսիր եազմըշ աըր :

Սէքիզինճի վէ տօգուզունճու տէհրէրտէ Իրլանտա մանասթըրլարընտա պաշգա եհրէրտէն գիյատէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա միւթալա'ա վէ թէֆէքքիւր էթմէքլիք վար իտի : պախուսուս Սքօշիալը Եուհաննա էրիկէնա (Թ. Ի. 845 տէն սօնիրա Ֆրանսա Իմիլէրաթօրունուս էանընտա, վէ Թ. Ի. 877 տէ վէֆաթ էթտի) ուսուլի 'իլիմ մանթըզ իւզրէ թա'լիմաթը մէսիհիյէտէն պահս էտէր իտի : Աւգոսթինօսուն թահրիրաթընը վէ հէմ տէ Օրիկէնէսին վէ սայիր Եուհաննի մա'ալիմէլին թահրիրաթընը տիգգաթլընճա միւթալա'ա էթմիշ վէ «Տիօնէսիօս Արէօփակիթօսուն» քիթապընը թէրճիւմէ էթմիշ իքէն, քէնտի վագթընտա պուլունտուզու 'ատէթ իւզրէ, եա'նի թա'լիմաթը մէսիհիյէյի եալընըզ Բիթապը շէրիֆին

տէլայիլի իլէ վէ պախուսուա իլք տէհրլէրին մու'ալլիմէրինին թաշ-
րորաթընտա գիւրր օլունան իսթիսրաճլար իլէ թաստիգ էթմէքլյէ
գանու'աթ էթմէյիպ, աինի մէսիհլյի վէ անըն թա'լիմաթընը ու-
սուլի հիքմէթ եօլու իլէ 'ազլը ինսանինին մա'լիմաթը ալլյէ վէ
էսասիյէսինտէն թէֆհիւմ վէ թաստիգ էթմէյէ չալըչտը : «Մէտրէ-
սէվլիլէրին» (Կարգ-չաշն) պիրինճիսի ի'թիպար օլունա պիլիյի : «Իլմ'
իմանա թէգատտիւմ էտէր» տէյէրէք Աւհոսթինոսուն «Իման 'իլմէ
թէգատտիւմ էտէր» քէլամընըն 'աքսիսինի մէպաէ տէյու թութ-
մուշ տուր : Անըն զիւ'իւմիւնճէ հազիգաթը հալ Ալլահը պիլմէք
պիլգճէ միւմքին օլուրսա տա, անըն մէվճուտլյէթի ալլյէսինի եա-
լուստ սըֆաթը ալլյէսինի թա'պիլլէ ի'ա'րիֆ էթմէք միւմքին տէյիլ
տիյի, չիւնքի ճիւմէ թա'պիլլաթ 'աճիպ վէ նազիս օլուր : Պինաէն
'ալէյհ 'իլմի իլահլի իքիյէ թապսիւմ էթտիլ Պիրինճի զըսմ' էզէլուէն
էպէտէ տէք մէվճուա օլան հայ իւլ գայեոււմ հազգընտա հէր նէ խա-
նատ օլունուրսա, անըն թապիլլաթ ալլյէսինէ միւթալըզ կէլմէզ.
վէ աիկէր զըսմ' տէրք օլունամազ սըֆաթը իլահլյէյի' Քիթապը չէ-
րիֆին էլֆազը իլէ վէ գատիմտէն պէրու քիլիսէի 'ուսուսլյէ թա-
րաֆընտան գապուլ վէ թա'լիւմ օլունան թա'լիմաթ եօլու իլէ, էզհանը
ինսանիյէյէ թէնէզզիւլ էտէր եօլու վէ թէչպիհաթ եօլու տէյու
պէյան էտէր : Իչպու եուհաննանըն նուֆուզ վէ թէսիրաթը Պրի-
թանեա վէ ծիրանատա չօզ օլուպ, Խրիսթիան մու'ալլիմէրի հէմ
տահա զիյատէ թա'լիմաթը էսասիյէլէրինի թէֆահհոււ վէ թահարրի
հէմ տէ պու թա'լիմաթըն հիքմէթ ուսուլի իլէ օլան 'ալազասընը
արայըպ ֆէհմ' էթմէք իւզրէ թահրիք օլունուլար : Լաքին պու
ճինա թէֆահհուսաթըն սօնկրատան թէհլիքլի օլմասը աշիքեար
օլաճագ տըր : Ջիրա հէր նէ գատար թա'լիմաթը մէսիհլյէյի հիքմէթ
վէ մանթըզ եօլու իլէ թաստիգ էթմէք միւմքին օլուրսա տա,
թա'լիմաթը մէսիհլյէ պիլգաթ ուսուլի հիքմէթ իւզէրինէ մէպնի
օլամազ, եօլսա Քրիստոսուն հարիք իւլ 'ատէ ահվալ վէ ա'մալի
արթըզ պի էսաս օլուպ գապուլէ չայան օլամազ : Աքօչիպը եուհաննա
պիղիւմ տէհրիմիզտէ եաշասա իտի, քէնտիսի տինտուր ատէմ օլսա
տալիս ուսուլի թահարրիսի մաշարրաթը պուլունուր իտի : Փագաթ
քէնտի էյամընտա քէնտի էֆքեար վէ թէսապիւրաթըն ֆէհմ'
էտէն ատէմէր նատիրէն պուլունուր իտի : Պու մու'ալլիմաէն
սօնկրա (Թ. Ի. 871—901) Ինկիլթէրրալը պէօյիւք Ալֆրէտ Գըրալ
'իլմի իլահինին թէրագգիսի իչիւն պիլգաթ չալըչպ, Պիյաին քիլիսէ
թէվարիսինի վէ պէօյիւք Կրէկորուն պիր քիթապընը Լաթինճէտէն
Ինկիլիզէյէ թէրճիւմէ էտիպ, Քիթապը չէրիֆին տալիս Ինկիլիզ-
ճէյէ թէրճիւմէ օլունմասընը իսթէր իտի :

Քիլիսէի զարպլյէտէ տալիս օնուճու տէհրին սօնուտա Բէյմ
Սէրիիսգօիօսու կէրպէրթ (Սօնկրա Իքինճի Սիլվէսթր Փափա) վէ

պախուսուած ծնալորինճի տէհրտէ Պէքտէ րահիպ վէ սօնկրա Բանթէր-
պըրի Աէրփիազօփսսու (Հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1089) Լաֆրան՝ ՚իւմի
իւահի խուսուսուտա չօգ շէօհրէթ քէսպ էթտիլէր : Իշպու տէօր-
տիւնճիւ միւստէթտէ քիլիսէի շարգիյէտէ սալիֆ իւզգիբը «Տիօնի-
սիօս Արէօփակիթօս» քիթապը՝ գալպ թա՛պիրաթտան ՚իպարէթ օլ-
տու իսէ տէ, եինէ պա՛գըլարըն էֆքեար վէ թէսափլուրաթընճա
պուլունտուլունտան՝ չօգ թէսիրաթ քէսպ էյլէտի, զիրա էֆլաթօ-
նուն հիքմէթ թարիգի սուսուլ վէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէ պունտա
գարըշմըշ վէ իմանը սաֆիյէ մազարաթըլը իտի :

Պու միւստէթտէ քիլիսէի շարգիյէտէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէ պա-
պընտա մախսուսէն զիբրէ շայան իբի գաթ վար իտի : Պիրինճի, եա՛-
նի՛ Տամաքօսլու Եուհաննա (Հինի վէֆաթը Թ. Ի. 760) Արիսթօթէ-
լին հիքմէթ թարիգինաէն չօգ թէսիրաթ գապուլ էթմիշ վէ պիր
րիվայէթէ կէօրէ պիր զէման Պրապ խալիֆ էլ Մանուրուն խազէ-
տարը պուլունմուշ օլուպ, չօգ տիրայէթըլ վէ ՚ալիմ պիր աաէմ ի-
տի : Պախուսու «իման վէ ի՛թիգաորը հագիգինին խիւսասպը սա-
հիհի» (ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ) իւն-
վանընտա էօյլէ մազպուլ վէ միւքէմիէլ պիր քիթապ թէէլիֆ էթտի
քի, թա պու կիւնէգատար քիլիսէի շարգիյէտէ էսասը ՚իւմիիւահի իշիւն
միւսթա՛մէլ վէ միւրաճա՛աթ օլունան քիթապ պու տուր : Սալիֆ
իւզգիբը իբի գաթըն տիկէրի Մաքսիմա իմինտէ, էվլէլա Եունանի
իմիէրաթօրուն ուրը քեաթիպի պուլունմուշ, սօնկրա պիր րահիպ
վէ մանասթըր նազըրը պուլունան, վէ նիհայէթաէ, եանի Թ. Ի. 662
տէ սէքսէն իբի եաշընտա օլարադ շէհիո օլուպ Քրիստոսուն գաթը
խուսուսուտա գապուլ էթմիշ օլտուլը թա՛լիմաթը ըէտու էթմէք
պապընտա Իմիէրաթօրուն միւրատընա միւթապըզ կէլմէտիլինտէն,
չօգ շիտտէթլի խքէնճէլէր շէքտիքաէն սօնկա գաթլ օլունան րա-
հիպ իտի : Անըն թա՛լիմինճէ էգանիմի սէլասէ վէ Քրիստոսուն գա-
թընտա ուլունիյէթ վէ ինսանիյէթին պիրլէշմիշ օլմալարը եալընըզ
ինսունըն կիւնահտան խէլտսը իշիւն օլմայըպ բուհի ինսունինին
եիւճէլմէսի իշիւն տաթի օլուր, վէ իման վասիթասը իլէ իմանտար
տտէմ Քրիստոս իլէ պիրլէշիպ հագիգաթէն Ալլահըն միւշապէհէթի ի
կէօսթէրիւր, Մաքսիմա իմանը հագիգի վէ բուհանինին ֆիազիլէթ
վէ էհէմիլէթին թէէքիտ իլէ՝ մուհապէթ խրիսթիյան ՚էօմիւնիւն
քէմալիյէթի տիր տէյու պէյան էտէր իտի : Նիւսալը կրէկօրուն Մաք-
սիմա իւզէրինէ օլան թէսիրաթը յիէք աշիքեար օլուր :

ՖԱՄԼԸ ՍԱՆԻ

ԷԳԱՆԻՄԻ ՍԷԼԱՍԵՑԷ ՄԻԻԹԱ՝ԱԼԻԳ ՄԻԻՃԱՏԵԼԷԼԷՐԷ ՏԱՅԻՐ
ԳՐԻՍՏՈՍՈՒՆ ԶԱԹԸ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱՍ ՕԼԱՆ ՄԻԻՃԱՏԵԼԷԼԷՐ

Հէր նէ դատար իւշիւնճիւ միւտտէթտէ Գրիստոսուն զաթը խուսուունտա, եա'նի' նէ վէճհէ սւլուհիյէթ վէ ինսանիյէթ անըն զաթը վահիտինտէ պիրլէշտիյի խուսուունտա, չօգ միւպուհասէ վէ մէճլիւլէրտէ միւշապէրէլէր վէ իրիսթիւան քիլիտէսինտէ միւճատէլէ վէ միւնաղա'ալար պիլէ վուգու' պուլուպ, անսթէմա վէ զուլմ վէ թէ'ատտի տախի մէյտան պուլուպ իսէ տէ, վէ նէսթօրիօս ֆըրգասը հէմ էվթիքէս ֆըրգասը իլէ անտէն հասըլ օլան թապլի'աթը վահիտէ՝ ֆըրգասը՝ քիլիտէի 'ումուսիյէնին իլհաղլըղընտան իարաճ օլունմալարը իլէ միւճատէլէ խիթամ պուլմուշ տուր տէյու իւմիտ օլունտու իսէ տէ, եինէ պու տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ պու մատտէլէր միւճէտտէտէն թահթը միւճատէլէյէ կէլմիշ տիր, վէ էկէրչի պու տէֆ'ա վուգու' պուլան միւճատէլէլէր դուրու վէ սէմէրէսիլ օլուպ 'աղլի ինսանինին ֆէհմ էթմէք գուարէթինտէն զիյատէ միւշքիլ, վէ պէլքի ասլա էսրարտան խալի օլմայաճաղ մէսէլէլէրին հուլ օլունմասը իւզէրինէ նաֆիլէ եէրէ սարֆը գիհն էթալիլէր իսէ տէ, եինէ թա'լիմաթը մէսիհիյէյէ միւթա'ալիլ օլան իշպու միւճատէլէլէր տախի հիշ տէյիլ իսէ մուլթասարճա պուրատա պէյան օլունմաղ կէրէք տիր:

Հէրաղլիթօս Իմիէրաթօր Ֆարսիլէր իլէ մուհարէպէ էտէր իքէն ֆըրգաի մէսիհիյէլէրի պու թա'լիմ խուսուունտա պիրլէշտիլէյէ զայէթլէ չօգ արգու էտէր իտի, վէ Թ. Ի. 622 տէ պա'ղը «թապլի'աթը վահիտէ» ֆըրգասընտան օլանլար թարաֆընտան Իմիէրաթօրա թէմին օլունմուշ տուր քի, Գրիստոսուն զաթընտա պիր եախօտ իքի «թապլի'աթ» մէսէլէսինտէն վաղ կէչիպ ալէ իրատէթ վէ մէնպալի հարէքէթ օլուպ՝ հէմուլուհիյէթի հէմ ինսանիյէթի պիլ միւնասիպէթ պուլուն իլէ ա'մալիճրա էտէր տէյու իսնատ օլունուրա, թարաֆէյնտէն գապուլ օլունուր: Իսքէնտէրիյէ Փաթրիյի Գիրօս միւսալէհէ արզուսու խուսուունտա Իմիէրաթօր իլէ հէմէֆքէար եախօտ Իմիէրաթօրուն միւրատընա միւթապլը կէլմէյէ րաղլ օլուպ, Թ. Ի. 633 տէ իշպու «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմինի պէ-

յան վէ նէշր էթտի, Լաքին Սօֆրօնիօս իսմինտէ Սիրիալը պիր րա-
հիպ օլ գէման Իսքէնտէրլիյէտէ իգամէթ իլէ իսնստ էթտի քի,
« Իրատէթի վահիտէ » թա'լիմինի գապուլ էտէնլէր՝ ուսուլի ման-
թըգ միւճիպինճէ Բրիստոսուն զաթընտա իքի թապի'աթ, եա'նի'
ուլուհիյէթ վէ ինսանիյէթ հագիգաթէն վէ միւքէմիլէլ օլարագ
մէվճուտ տուր տէյու գապուլ էտէմէղլէր, վէ « թապի'աթը վահի-
տէ » ֆըրգասընա տիւշմէլէրի իգթիպա էտէր. գիրա հէմ իրատէթի
իլահիյէ հէմ տէ իրատէթի ինսանիյէ պուլունմատըղը հալտէ ուլու-
հիյէթ վէ ինսանիյէթի սահիհէ օլամագ. Պինտէն 'ալէյհ « իրատէթի
վահիտէ » թա'լիմի « թապի'աթը վահիտէ » թա'լիմի տէմէք օլուպ,
քիլիսէի 'ուսուլիյէտէն լէտտ օլունմալը տըր » : Պունուն իւզէրինէ
Բիրօս՝ Իսթանպուլ Փաթրիյի Սէրկիօսա տանըշալը, վէ Սէրկիօս՝ պու
գաւտար ինճէ թարգ իլէ մէսէլէի զայրի մա'լիւմէտէն պահս էթմէք ֆոյ-
տէսիպ վէ մուխաթարալը օլտուլունու, եա'նի' « իրատէթի վահիտէ »
թա'լիմի « թապի'աթը վահիտէ » տէմէք, վէ իքի իրատէթին պուլուն-
մատը թա'լիմի՝ Բրիստոսուն զաթընտա իրատէթի իլահիյէ վէ իրա-
տէթի ինսանիյէ պէլիի պիր միգտար եա պիր թիւրլիւ պիրի պիրինէ
մուխաթիֆ օլտուլունու տիւշիւնմէլիյէ սէպէպ օլուր տէյու կէօս-
թէրէրէք, միւպահէսէյի քիւլիւյէն պրագմասընը նասիհաթ վէրտի
Ամմա Սօֆրօնիօս Թ. Ի. 634 տէ Երուշալիմ Փաթրիքլիյինէ թա'լին
ըլունու : Պունուն իւզէրինէ Սէրկիօս Բօմա Փափասը Հօնօրիօսուն
(Թ. Ի. 625—638) լէյինի իսթիհսալ էթմէք իլին ծնա մէքթուպ
կէօնտէրտի : Հօնօրիօս տալիի ճէվապէն Սէրկիօսուն Բիրօսա վէր-
տիյի նասիհաթընը թաստիգ էթտի : « Պիւթիւն միւճատէլէ տալէպ
եհրէ իսէ տէ, ' Իքի իրատէթ' թա'պիրի էյի տէյիլ, չիւնքի Բրիս-
տոսուն զաթընա մուխաթիֆէթ կէթիրիլ » տէտի :

Լաքին Սօֆրօնիօս միւճատէլէյի պրագմագ իսթէմէյիպ « Մուխաթի-
ֆէթի մէզպուրէ թէշլիքէսի քէնտի թա'լիմինճէ եօգ տուր, գիրա
իլլէյէն իրատէթ « իրատէթի իլահիյէ » օլուն եալստ « իրատէթի
ինսանիյէ » օլուն եինէ իլլէյէն զաթ հէման օլ զաթ տըր » տէտի :

Հէրաքլիօս Իմիէրաթօր Թ. Ի. 638 տէ պիր ֆէրման վտսիթասը
իլէ միւճատէլէի մէզպուրէյի թէսքին էթմէյէ չալըշըր իքէն անը
թէգեիտ էթտի. չիւնքի նէ պիր իրատէթ նէ իքի իրատէթ թա'պի-
րինէ ռուխաթ վէրտի իսէ տէ, եինէ « իրատէթի վահիտէ » թարա-
ֆընա մէյլ էտէր տէյու 'ուսուլէն անիլաշըլըր իտի : Պու վագըթ-
տան սօնկրա տալիի Բօմա Փափալարը Սէվէրիօս (Թ. Ի. 638—640),
վէ տէօրտիւնճիւ Եուհաննա (Թ. Ի. 640—642), « իրատէթի վահիտէ »
թա'լիմինէ գարշը գարար վէրիպ անլէրին խալիֆէսի Խէյոտօրօս (Թ.
Ի. 642—649) Իսթանպուլ Փաթրիյի Փաւլօսա անաթէմա օգուտու :
Շարգ թարաֆընտա տալիի Մաքսիմօս իսմինտէ պիր րահիպ « իրա-
տէթի վահիտէ » ֆըրգասը 'ալէյհինէ թահրիլաթ եազըպ իսնատ

էթտի քի, «Մուխալիֆէթ օլմագսըզըն Բրիստոսուն կիւնահարզ զա-
թընտա 'իրատէթի իւահիյէ' վէ հէմ 'իրատէթի ինսանիյէնին' պու-
լունմասը միւլքին տիր. վէ կիւնահ իշլէյէն 'իրատէթի ինսանիյէ'
օլտուղունտան' խէլասը ինսանի իշլէն Բրիստոսուն զաթընտա իրա-
տէթի ինսանիյէնին իրատէթի իւահիյէ իլէ պիրլէշմէսի լազըմ կէլիր.
պախուսուս քի միւլքէմմէլ պիր իրատէթի ինսանիյէի հագիգիյէ
պուլունմագ օլզըն ինսանիյէթի միւլքէմմէլէ հօգ տուր, վէ պէօլէճէ
Բրիստոսուն քէֆարէթի ինսան թաւաֆընտան պիլ վէքեալէ խու-
սուսունտա նագիս օլուր. 'Լագա'ա քիլիսէի 'ումուսիյէնին գապուլ
էթտիյինէ կէօրէ Բրիստոսուն ինսանիյէթի միւլքէմմէլ տիր». Թ. Ի.
648 տէ Գօնսթանս Իմիէրաթօր (Թ. Ի. 642—668) թարաֆէյնին
քիլիսէի գատիմէնին թա'լիմինի գապուլ իլէ պիրի պիրինէ անաթէ-
մա օգուսմալարընէ էմր էթտի. լաքին «իրատէթի վահիտէ» ֆըր-
գասընտ մուղայիր օլանլար պունա բիզա վէ իթա'աթ վէրմէյիպ,
Բօմա Փափասը Մարթին տախի Իմիէրաթօրա գարչը պուլունտու-
ղունտան անըն թէվգիֆի Իմիէրաթօր թարաֆընտան էմր օլուն-
տու. լաքին Իմիէրաթօրուն վէքիլի էմրը մէլպուրու իճրաէթմէյիպ
Փափայա հիւզ վէրտի, վէ Փափա Բօմատա պիրինճի «Լաթէրան» մէճ-
լիսի թէշքիլ էթտի. Պու մէճլիս «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմի վէ անը
թաստիգ էտէն Իմիէրաթօրուն ֆէրմանը 'ալէյնէ գարար վէրիպ
Իսթանպուլ փաթրիյինէ անաթէմա օգու տու. Իմիէրաթօր հապրէթլի
պունու քէնտի հիւլքիւմէթինէ խըյանէթ նէվ'ինտէն սայարագ Փափա-
յը Թ. Ի. 653 տէ թէվգիֆի վէ Իսթանպուլա չօգ հագարէթլի թարզ ի-
լէ ճէլպ էթտիքտէն սօնկրա անը մէնֆի գըլտը, վէ Փափա Սեպա. 16,
Թ. Ի. 655 տէ լէպալէթտէ լաքին իման վէ ճէսարէթի տէրունիյէ իլէ
վէֆաթ էյլէտի. 'Լագա'ա սալիֆ իւզգիքը Մաքսիմոս տահա գիյատէ
իւքէնճէ վէ էլէմէր շէքմէքլէ գաթլ օլունտու. Պունտան սօնկրա
պիր միւտտէթ իշլէն թահթը հիմիյէի հիւլքիւմէթտէ պուլունտան
«իրատէթի վահիտէ» ֆըրգասընտ գարչը քիմէ պաշընը գալտըր-
մալա ճէսարէթ էտէմէլ իտի. լաքին Թ. Ի. 677 տէ Ատէյօտաթօս
խալինտէ ճէսուր պիր ատէմ փափա պուլունտուղունտա, պու միւ-
ճատէլէ սէպէպլինտէն քիլիսէի զարպիյէ քիլիսէի շարգիյէտէն
գաթ'ի 'ալագա էթմիշ տիր վէ պունտան սօնկրա «Իքի իրատէթ»
թա'լիմի քիլիսէի զարպիյէտէ վէ սօնկրա շարգիյէտէ տախի քէսպի
Ֆէյյուզլէթ էթտի. Թ. Ի. 680 տէ Իմիէրաթօր Գօնսթանի ինսոս ֓օ-
կօնտթօս (Թ. Ի. 668—685) պիրինճի Թուլլիան մէճլիսի (ալթընճը
մէճլիսի 'ումուսի) Իսթանպուլտա թէշքիլ էտիպ, պու մէճլիս պա'տ
էլ թահարրի «իրատէթի վահիտէ» թա'լիմինէ գարչը աթի իւզգիքը
վէճլէ գարար վէրտի, վէ պիլճիւմէ թա'լիմի մէլպուրու գապուլ
էտէնլէրէ անաթէմա օլունտու. «Բրիստոստա ուլուհիյէթինէ վէ ին-
սանիյէթինէ միւթապըզ օլարագ Իքի իրատէթի թապլի'իյէ վար տըր,

վէ անըն զաթընտա պու իրատէթլէր թէղայուր էթմէքսիզին վէ
այրըլմագսըզըն վէ հէմ գարըչմագսըզըն վէ թագսիմ օլունմագսըզըն
մէվճուտ օլուր : Պու իրատէթլէր արասընտա մուխալիֆէթ պուլուն-
մայըպ , տայիմա իրատէթի ինսանիյէ իրատէթի իլահիյէյէ միւթիւ'
տիւրս : Թ . Ի . 692 տէ թէճէմիւ' էտէն իքինճի Թրուլիան մէճլիսի
պու գարարը թաստիգ էթաի , վէ պու կիւնէ գատար , Սիրիատա
պուլունան Մարօնի ֆըրգասը միւսթէսնա թութուլարագ , օլ թա-
րիգաէն սօնկրա գարարը մէզպուր քիլիսէի ' ումուսիյէ կէրէք շար-
գիյէ վէ կէրէք զարպիյէ թարաֆընտան գապուլ օլունտու : Սէքի-
զինճի տէհրին սօնուտա Իսփանիատա նէսթօրիօս ֆըրգասը կիսի
պիր ֆըրգա զուհուր էտիպ անըն էրպապը Թօլէտօ Սէրիսագօիստու
վէ Ուրկէլիս էիիսագօիստու Յէլիքս իտի : Պունլարըն գիւ'իւմիւնէ
կէօրէ Դրիստոս ուլահիյէթի հասէպինճէ հագիգաթէն Իպնուլահ
օլուպ' ինսանիյէթի հասէպինճէ անճագ մէճագի վէ «արօֆօնէ»
(ճան էլլատը) Իպնուլահ տըր : Պու ֆըրգա Թ . Ի . 792 տէ Բալէնս-
պուրկտա թէճէմիւ' էտէն մէճլիստէ վէ Թ . Ի . 794 տէ Յրանք-
ֆօրթտա վէ էրիէ էյ մէճլիսինտէ (Թ . Ի . 799) րէտտ օլունտու ,
վէ պիր տէհր գատար իրիսթիյան քիլիսէի'նտէ գալմատը :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ԻՐԱՏԵԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷ ԻԼԷ ԿԻԻՆԱՀ ՎԷ ԹԵՏՊԻՐԻ ԻԼԱՀԻ
ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸՆԱ ՄԻԻԹԱ՛ՍԼԻԳ ՕԼԱՆ ՄԻԻՃԱՏԷԼԷԼԷՐԷ ՏԱՅԻՐ

Հէր նէ գատար Աւհօսթինստուն թա՛լիմաթը քիլիսէի ' ումուսիյէ-
նին թա՛լիմաթը տէյու ալթընճը տէհրին մէճլիսլէրինին գարարը
իլէ գապուլ օլունտու իսէ տէ , օլ վագըթտան պէրու պախուստու
իչպու տէօրտունճիւ միւտտէթին էյամընըն միւրուրի իլէ Աւհօսթի-
նստուն թա՛լիմաթընըն պա՛զը մէպտէլէր վէ նէթիճէլէրինի գապուլ
էթմէքտէն շէքինիրլէր իտի : Եա՛նի թագաիրի իլահիին իմանտար-
լարըն խէլաս իչիւն տա՛վէթ վէ թագաիրի օլունմալարը իլէ օլան
նիսպէթի գապուլ օլունուպ տա հէման օլ թագաիրին թէօվպէսիլզէ-
րին խէլաստան մահրում պրագըլմալարը իլէ օլան նիսպէթի խուսու-

սուներս չող շիւղհէլէր իէյտա օլունուր իտի : Պու շիւղհէլէրի ճէրհ իլէ վէ Աւկօսթ ինսուն թատ' լիմթը միւքէմէլէյի թատիք վէմիւ- ճիւլի միւճատէլէ վէճհ իլէ թէսպիթ էթմէք իւզրէ Կօթչալք խմին- տէ Սաքսօնեա պէյզատէլէրինտէն պիր զաթ' տօգուզունճու տէհ- րին իպթիտասընտա թէվէլլիւտ իլէ քէնտի վալիտէյնի թարաֆըն- տան բահիւլ օլմագ իւրպէ ֆուլտա մանասթըրընա թագտիւմ վէ թէս- լիւմ' օլունտու : Քէնտի արզուսունա ըի'այէթէն Մայէնս Սինօտ մէճլի- սի Թ. Ի. 820 տէ անը ըիյագէթքեար նէզրինտէն ազատ էթտի իսէ տէ , մէզրիւր մանասթըրըն նազըրը Բապանօս Մաւրօսուն ըիճասընա ըի'այէթէն Լուի Իմիէրաթօր' մէճլիսի մէզպուրուն գարարընը ըէտա էթտի վէ Կօթչալք Օրպէյ մանասթըրընա կիթտի : Օրտա Աւկօսթինօ- սուն թահրիրաթընը տիգգաթլըճա միւթալա'ա իլէ թագտիրի իւհհիի միւթագիլի ճան ու տիլտէն վէ քէնտի թէճրուպէի տէրունիյէ- սինտէն գապուլ էտէրէք օլ զէմանտա պուլունան Խրիսթիյանլարըն էքսէրիսի «Նորը Փէլախիօս» զիւ'իւմիւնճէ ի'թիգաա էտէր տէյու շիքեայէթ էտիւլ, Թ. Ի. 847 տէ Բօմայա զլյարէթ, վէ 'ալտէթ էթ- տիքտէն սօնկրա պու շիքեայէթի 'ալէնէն Վէրօնա էփիսգօփօսու Նօթթինկին հուզուրունտա ֆրիօլ հիւքիւմտարը էպրարտըն պիր մանասթըրընտա 'իլան էթտի Բապանօս Մաւրօս հալա Մայէնս Սէր- փիսգօփօսու օլուպ Նօթթինկէ հէմ էպրարտա Կօթչալքըն թա'լիմա- թընա գարըն ըէսալէլէր եազըպ թա'լիմաթը մէզպուրէյի մէքուհ ատա էթտի իսէ տէ , լայըզը իլէ անը տէրք էտէմէտիյի կիւլի եանկ- լըլ պիր թարգ իլէ պէյան էթտի : Կօթչալքըն թա'լիմաթը ասլիյէսի պունտան 'իպարէթ իտի. եա'նի' «Խնսանըն իլք էվվէլ կիւնահա տիւշ- մէսինտէն պէրու օլ տիւշմէքլիք տախի ա'մալի իլսթիյարիյէ վէ միւճ- ըիմանէտէն օլարագ , ճիւմիէ ատէմէր հէման պիր հալի ֆէսատտա պուլունուր. վէ Ատէմին իլք կիւնահընըն էսէրինտէն վէ միւճրիմի- յինտէն ինսան ճինսինին հէր ֆէրտի հիսսէտար օլուպ 'ազապը էսլէ- տիյէ միւթաճագգ օլուր : Իչպու ինսան ճինսինտէն Ալլահ թագտիրի միւթագիլ իլէ քէնտի մէրհամէթինտէն նաշի պիր միգտարընը ինթի- խապ էտիւլ խէլտա նայիլ օլմալարը իշիւն ինայէթը քեաֆիյէ իհսան իլէ, պագի գալանլարը շէրի'աթ վէ 'առալէթի իլահիյէ իգթիգա- սընճա 'ազապ շէքմէքլիյէ պրագըր : Ալլահ էգէլտէն կիւնահըն վու- գու' պուլաճաղընը պիլտի առիմա կիւնտըն թագտիր իլէ վիւճուտէ կէթիլմէտի : Ալլահ շէրր օլանը թագտիր էթմէյիւլ անճագ խայր օլանը թագտիր էտէր. լաքին խայրը իքի նէվ տիր. պիրի մէրհա- մէթին պէրէքէթլէրի վէ տիկէրի 'առալէթին հիւքմէրի : Պունլարըն էքիսի խայր օլուպ թագտիրի իլահիտէն հասըլ օլուր : Պինտէն 'ալէյհ միւնթախէպ օլմայանլարըն կիւնահա տէյիլ անճագ 'ազապը էպէ- տիյէ թագտիր օլունմալարըն հագիգի օլուպ թա'լիմ օլունուր» :

Բապանօս Մաւրօս Կօթչալքըն իչպու թա'լիմաթընը թէրսթու-

Թուպ Կօթչալք՝ Միւնթախապ օլանլար նէ գաւառար քէօթիւ օլուր-
լարսատա , մութլագա հայաթը էպէտիյէյէ նայիլ օլուրլար, վէ խէլաս-
տան մահրումպրագըլանլար նէ գաւառար գուտսիյէթ իչիւն չալըշըր-
լարսատա տա՝ եինէ հէլաքա հիւքմ օլունմալարը էմրը մուգարրէր տիր»
տէյու թա՛լիւմ էտէր : Վագա՛ա պէօյէ Կօթչալքըն թա՛լիմաթընը
թէրս անլլամագ խուսուսունտա էօզիւրսիւզ իտի : Կօթչալք տայի-
մա պէյան էտէր իտի քի թաղտիրի իլահի գուտսիյէթ իչիւն պիր
թաղտիր օլուպ ինսանլարըն գուտսիյէթ իչիւն ճիւմէ չալըշմալարը
ինայէթի իլահիյէտէն տիր :

Կօթչալք քէնտի թա՛լիմաթընըն հագիգի վէ քիլիսէի գաւառիմէի
'ուժումիյէնի թա՛լիմաթը իլէ պիր օլմասը խուսուսունտա աւլա չէքք
վէ շիւպհէ էթմէտիյինտէն , Թ . Ի . 848 տէ Մայէնատէ վուգու՝
պուլան Սինօտ մէճլիսինտէ Բապանօս հէմ Լուի Իմիէրաթօր տալի
հաղըր պուլունարագ ճէսարէթ իլէ կէլտի իսէ տէ , օրատա հէրէթի-
քօս տէյու հիւքմ օլունուպ Բէյմ Սէրփիսգօփօսու Հինքմարըն եա-
նընա թէրպիյէ իչիւն կէօնտէրիլտի : Հինքմար Թ . Ի . 849 տա Շիէր-
պի Սինօտ մէճլիսինտէ տնը ճէլպ էտիպ էվլէլքի Սինօտուն գարարը
օրատա թասաթիգ օլունտուղունտա Կօթչալք զայէթ շիտոնէթ իլէ
գամջըլանտը վէ օնտան սօնկրա եիկիրմի սէնէ գաւառար թա հինի վէ-
ֆաթընատէք (Թ . Ի . 869) մահպուս գալտը իսէ տէ , աւլա թա՛լի-
մաթընը ըէտոտ էթմէտի : Լաքին անըն թա՛լիմաթը սահապէթ պուլ-
տու : Հինքմար Սքօչիալը Եուհաննանըն ըէյինի իսթիհսալ էթոթի իսէ
տէ, քէնտիսինէ միւճիպի մուգարրաթ օլտու , շիւնքի Եուհաննանըն կէ
րէք թաղտիրի իլահի կէրէք շէրը վէ 'աղապ հագգընտա օլան զիւ՛լմ-
լէրի սահի՛հ պիր 'իլմի իլահիյէ միւթապըգ օլմայըպ քէնտի հիւքմէթ ու-
սուլինէ միւթապըգ իտի : Թրոյա էփիսգօփօսու Բրուտէնթիօս (Հի-
նի վէֆաթը Թ . Ի . 861) վէ սալիֆ իւզզիւքր Բաթրամիօս , վէ Ֆէր-
րիէր մանասթըրընըն նաղըրը Սէրփաթօս Լուփօս հէմ տէ Լիօնլու
Ֆլօրօս Մահիսթէր վէ Լիօն Սէրփիսգօփօսու Բէմիկիօս՝ ճիւմէսի
Սքօչիալը Եուհաննա 'ալէյհինէ եախօտ Կօթչալքըն թա՛լիմաթընը
թասաթիգ եօլունտա զուհուր էթմիլէր : Թ . Ի . 853 տէ իքինճի Շի-
էրզի մէճլիսի թէճէմիլը՝ էթտի , վէ աթի իւզզիւքր վէճհ իլէ
թահթը միւպահէսէտէ պուլունան մէսէլէյի պէյան էյլէտի :

1. «Եալընըպ Ատէմ կիւնահա տիւշմէգտէն էվլէլ հագիգաթէն աղա»
իրատէթէ մալիք օլտու : 2. Ատէմին կիւնահա տիւշմէսինտէն նէթի-
ճէ օլարագ պիւթիւն ինսան ճիւսի հիւքմի 'աղապա միւսթահագգ
օլուրլար : 3. Պու հալտէ հէր ատէմ եալընըպ շէրը իլէմէք խուսու-
սունտա աղատ տըր (եա՛նի՛ պիզգարուրէ տէյիլ) : վէ անճագ քէն-
ալիսինի թէճտիտ էտէն ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ խայր իլէ-
մէք խուսուսունտա աղատ օլուր , եա՛նի՛ միւքէմմէլ պիր իրատէթ
աղատըլընա նայիլ օլուր : 4. Ինսանլարըն պիր մըգտարընըն ինայէ-

Թի մեղադրէյէ վէ խէլասա նայիլ օլմալարընըն սէպէպի Թագադորի իլահի տիր : Ալլահ թէ օվպէսիգ ինսանլարը եզէլի Թագադորի իլէ 'ազապա հիւքմ էթմէգ, անճագ հիւնահլարընտա պրագըլմըզ վէ հիւքմի 'ազապա միւսթահագգ օլանլարա միւսթահագգ օլտուգլարը 'ազապը եզէլի Թագադորի իլէ վէրիւր : Պիր տէ ճիւմէ ինսանլար խէլասա նայիլ օլմալարա , եինէ ճիւմէնին խէլասա պուլմալարը միւրառը իլահիյէ միւթապըգ տըր : վէ Գրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ ճիւմէ ատէմէր խէլասա պուլմալար իսէ տէ , անըն քէֆարէթի ճիւմէ իշիւն օլուպ ճիւմէնին խէլասա նայիլ օլմալարընա քեաֆի օլուր : Էլ հասըլ խէլասը էպէտիյէ նայիլ օլանլարըն խէլասը՝ ինայէթի իլահիյէտէն օլուպ , հէլաք օլանլարըն հէլաքը՝ քէնտի միւճրիմիլինտէն օլուր , եա'նի՝ միւսթահագգ օլտուգլարը հէլաք օլուր : Պու Թա'լիմաթ Աւգոսթինոսուն վէ հէմ Կօթչալըքըն Թա'լիմաթընտան Դեպրէյէ Էսաիյէ խուսուսունտա թէֆրիգ օլունմատըգլարը աշիքեսար տըր : վէ լաքին Կօթչալըքըն Թարաֆիլիլըրի պունլարը գապուլ էթմէք իսթէմէյիպ պաշգա մէճլիտտէ պա'զը մուխալիֆ գարարլար 'իլան օլունտուլար իսէ տէ , եինէ քիլիսէի 'ումուլիյէնին պիլ իթթիֆագ գապուլ էթտիլըրի ի'թիգատաթը պու Թա'լիմաթ իւզէրինէ մէպնի գալար :

Պաշգա Թա'լիմաթը մէսիհիյէ պու միւտտէթտէ Թահթը միւճատէլէյէ կէլմէյիպ՝ Թա'լիմաթ խուսուսունտա թէրագգի տախիւ եօգ իտի :

ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ՝

ՔԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԳԻՑԷ ՎԷ ՔԻԼԻՍԷԻ ՂԱՐՊԻՑԷՆԻՆ ԳԱԹ՝Ի
'ԱԼԱԳՍ ՎԷ ԻԼՃԱԳԼԸԳ ԷՏԻՊ ՊԻՐԻՊԻՐԻՆԷ ԱՆԱԹԷՄԱ
ՕԳՈՒՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Պու միւտտէթտէ պիւթիւն քիլիսէի մէսիհիյէ իշիւն մուհիմմ վէ թէսիրաթը չիմտիյէ գատար պագի գալմըզ վուգուլթ եա'նի՝ քիլիսէի շարգիյէ եախօտ Եունանիյէ , քիլիսէի զարպիյէ եախօտ Լաթինիյէտէն այրըլմըզ տըր : Պու քիլիսէլը պէյնինտէ օլան իլհագ-

լըզ չօգտան քէսպի պիւրուտէթ էթմիշ տիր. չիւնքի Եոնանիլէրին վէ Լաթիսիլէրին էվսաֆը թապիլիյէլէրի պիրիպիրինտէն թէֆրիզ օլունուպ 'ալադաի սազիյէյէ էնկէլ պուլունտուգտան պաշգա թա- 'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա իքինճի տէհրուտէն պէրու պէյնլէ- րինտէ իսթիլաֆ պուլունուպ ուսուլի քիլիսէվիյէ խուսուսունտա իսթիլաֆ սէնէ պէ սէնէ իզտիյատ պուլմագտա իտի : Ախլազը թա- պիլիյէճէ Եոնանի' աթէշլի , գարարսըզ վէ միւպահէսէ սէվիճի օ- լուպ , Լաթիսի' գարարլը , սապիթ վէ ումուրը միւֆիտէի ամմէյէ մէյլէտէր Եոնանի' թա'լիմաթ միւճատէլէլէրի իլէ չօգ օղրաշըր իտի , Լաթիսի' քիլիսէնին ուսուլի իլէ տիյանէթլէ , ումուրը 'ատիյէ իլէ վէ թա'լիմի սըպեան իլէ օլան նիսպէթինէ զիյատէ տիգգաթ էտէր իտի :

Հիւքիւմէթը յիսիւմիլիյէ թէշքիլ վէ սապիթ օլունճայա գա- տար' քիլիսէի զարպիլիյէ քիլիսէի շարգիյէտէն չօգ զիյատէ հիւ- քիւմէթը 'ատիյէնին միւտաթէլէսինտէն ազատ իտի . Լաքին պու մի- սիլիւ միւֆարիգէթլէր գաթ'ի 'ալադա եախօտ քէսպի պիւրուտէթ սէպէպի եալընըզ օլամազ իտի , ամմա թա'լիմաթ խուսուսունտա վէ քիլիսէ ուսուլու պապլընտա պու տէօրուինճիւ միւտտէթին հէման իպթիտասընտան պէրու միւֆարիգէթ իզտիյատ պուլմագտա իտի : Թ . Ի . 881 տէ վուգու' պուլան Իսթամպուլ մէճլիսի 'ումուսինին սա- լիֆ իւզզիքը գարարընա կէօրէ , Բուհ իւլ Գուտս Փէտէրուլլահ իլէ հէմվիւճուտ օլուպ , շէրէֆի' Էգանիմի սէլասէնին իքինճի իւզնիւ- միւնիւն շէրէֆի իլէ միւսապի տիր , Լաքին մէճլիսի մէզպուր Բուհ իւլ Գուտսուն եալընըզ Փէտէրուտէ'ն մի եօխաա Փէտէր իլէ Օղուլտան մը սուտուր էթմէսի խուսուսունտա պիր թիւրլիւ գարար վէրմէտի իտի : Քիլիսէի զարպիլիյէտէ պու մատտէ իւզէրինէ թէֆէքքիւր էթ- մէնին մէյլի Բուհ իւլ Գուտսուն Փէտէր իլէ Օղուլտան սուտուր էթմէսի թա'լիսինէ իտի , վէ էվվէլա Արիօսլու պուլունմուշ Կօթ հիւքիւմտարը Բէքքարէտ քիլիսէի 'ումուսիյէնին իլճազլըյընա գապուլ օլունտուղունտա Թ . Ի . 589 տա վուգու' պուլան Թօլէտօ մէճլիսի Իսթանպուլ իգրարնամէսինէ « Ֆիլէֆու » եա'նի' « վէ Օղուլ- տան » Լաֆզընը իլավէ էթտի : Քիլիսէի շարգիյէ պու թէպտիլէ լի- գա վէրմէտի իտի , վէ Թօլէտօ գարարլը եինէ րէսմէն ճէնթիլլի մէճ- լիսինտէ Թ . Ի . 767 տէ թաստիզ վէ եինէ Ֆրիօլտա Թ . Ի . 796 տա , վէ պէյլիւք Բարը Իմիէրաթ օրուն թէսիլաթընտա Թ . Ի . 809 տա էյ Լա Շաիէլտէ պիւթիւն քիլիսէ իչիւն սապիթ գըլընտըզընտա' քի- լիսէի շարգիյէյէ միւճիպի միւֆարիգէթ օլան պիր թէճապուզ ի- թիպար օլունտու :

Քիլիսէի շարգիյէ վէ քիլիսէի զարպիլիյէ պէյնինտէ ուսուլ վէ գապանինի քիլիսէվիյէ խուսուսունտա տաճա զիյատէ միւֆարիգէթ պուլունուր իտի : Քիլիսէի շարգիյէ 85 'ատէտ « Բէսուլ գանունլա- րը » գապուլ էտիպ' քիլիսէի զարպիլիյէ անճագ 50 'աթէտ գապուլ

էթտի : Բիլիսէի ղարպիյէ քիլիսէ խատէմէսինին սընքֆը էվլէլին-
տէն (եա'նի' Էփիսգօփօսլար, Երէցէր վէ Շամմասլար) օլանլարըն էվ-
լէնմէսինի վէ էվլի գալմասընը նէհի էթտի . վազաս' Բիլիսէի շար-
գիյէ անճագ Էփիսգօփօսլարըն էվլի գալմասընը նէհի էթտի : Բիլի-
սէի շարգիյէ Իսթանպօլ Փաթրիյինին Բօմա Փափասը իլէ միւսավի
օլարագ հիւրմէթ , թիւթպէ վէ հիւքիւմէթէ մալիք օլտուղունու իս-
նատ էթտիլէր , ամմա քիլիսէի ղարպիյէ վէ պախուսուս վսգըթ
միւրիւր էթտիքճէ տահա գիյատէ թէէքիտ իլէ Փափանըն հիւքիւմէ-
թի միւսթագիլէի քիլիսէվիյէ իտոա'ասընը րէտտ էտէր իտի : Բի-
լիսէի ղարպիյէ ծուսա' էրթէսի կիւնիւն օրուճ իչիւն թութուլմա-
սընա , դանըն , վէ պօղուլմուլ հայվանլարըն թէնէվլիւլ օլունմասը-
նա , Բրիստոսուն գուզու սուրէթի իլէ թէշպիհ օլունմասընա րուխ-
սաթ վէրիպ , քիլիսէի շարգիյէ պուենլարըն քեաֆֆէսինի նէհի էթ-
տի : Միւճիպի միւֆարիգէթ օլան իշպու մատտէլէր Թ . Ի . 692 տէ
թէճէմմիւլ' էտէն իքինճի Թրուլիան մէճլիսինտէ մէյտանա կէլտի Ի-
սէ տէ , թա տօգուզունճու տէհրէ գատար քիլիսէլէր պէյնինտէ
գաթ'ի 'ալագա վուզու' պուլմուտը : Տօգուզունճու տէհրին օրթու-
սընտա Իսթանպօլ Փաթրիյի հիւրմէթլի Իկնաթիօս վիւքէլլայի հիւ-
քիւմէթ արասընտա պուլունան քէօթիւլիյէ եիւզ վէրմէյիպ' վէլիի
'աչտըն վասիսի Պարտասըն թա'ամը մուգաուտէսէ կէլմէսինէ րուխ-
սաթ վէրմէտի : Պունուն իւզէրինէ Իկնաթիօս 'ազլ օլունուպ քիւ-
չիւք Իմիէրաթօրուն սըրր քեաթիպի 'ալիւմ վէ մալրուր Ֆօթիօս'
Փաթրիք մէմուրիյէթինէ թա'յին օլունտու . լաքին Իկնաթիօս հիւ-
քիւմէթինի Ֆօթիօսա թէրք էթմէյէ րազի օլմայըպ քէնտի 'ազլը
պի ղայրի հագգ վէ պաթթալ օլտուղունու իսնատ էթտի : Ֆօթիօս
Պարտասըն մէրհամէթսիլլիյինէ վէ Իմիէրաթօրուն մասխարալըղընա
վէ իքիսինին քէօթիւլիւլիւնէ մէսուլ օլմասնալ իչիւն Թ . Ի . 859 տա
պիր Սինօտ մէճլիսի թէշքիլ էթտի , վէ մէճլիս' Իկնաթիօսուն 'ազ-
լինի թատիգ էթտի : Իկնաթիօս մէճլիսի մէզպուրու տալիս թանը-
մասըղընտա, Ֆօթիօս' Նիքօլաս Փափայա սահապէթ իչիւն միւրաճա-
'աթ էթտի : Նիքօլաս տալիս իքի վէքիլ Իսթամպօլա քէսպի մա'լիւ-
մաթ իչիւն կէօնտէրտի իսէ տէ , մէզպուր վէքիլլէր սէլահիյէթլէրի
օլմագսըղըն Թ . Ի . 861 տէ Իսթանպօլտա վուզու' պուլան մէճլիս
տէ հազըր պուլունուպ հուզուրլարը իլէ մէճլիսին գարսըրլարընա րի-
զա վէրտիլէր : Պու մէճլիս հազըր պուլունան Իկնաթիօսա հիճապ օ-
լունաճագ տէրէճէտէ հիւրմէթսիլլիգ կէօսթէրիպ Ֆօթիօսուն
Փաթրիք մէմուրիյէթինէ թա'յին օլունմասընը թատիգ էթտի . լա-
քին Նիքօլաս մա'լիւմաթը սահիհէ պիր թարզ իլէ էտինիպ , Բօմա-
տա Թ . Ի . 863 տէ թէճէմմիւլ' էտէն մէճլիստէ սալիֆ իւզդիքը վէ-
քիլլէրի քիլիսէ իլհագլըղընտան իիւրաճ էթտի , վէ Ֆօթիօսուն 'ազլ
իլէ միւթի' պուլունմայաճաղը շարթի իլէ օնա անաթէմա օգուլուպ

Իսթանպուլ փաթրիքի Իկնաթիօսու ընտանի թանըտը : Պունուն իւզէրինէ վուզու՝ պուլան միւնազա՝ա պունտան տուհա զիյատէ խըրա վէ հէրարէթ քէսպ էթտի քի , հէմ փափա հէմ փաթրիք քէնտի հիւքիւմէթինի Պուլկարլար իւզէրինէ սապիթ վէ իճրա էթմէյէ չալըչտըլար : Յօթիօս շարգ թարաֆընտա պուլունան էփիսգօփօսլարը թ . Ի . 867 տէ Իսթանպուլտա թէճէմիւ՝ էտէն մէճլիսէ տա՛վէթ էթտիյինտէ , Բօմա քիլիսէսի 'ալէյհինտէ սալիֆ իւզգիքը միւֆարի-գէթլէրինի զիքը իլէ չօգ չիտտէթ իլէ հազտը , վէ մէճլիսի մէգ պուրտա փափայա անաթէմա օգուտու : Նիքօլա՝ Յօթիօսուն պէոյ-լէճէ քէնտիսի իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէսինի պիւթիւն քիլիսէի զար-պիլէ իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէքիք ի՛թիպար էտիպ , Նունանիլէր 'ալէյհինէ էն մէշհուր էփիսգօփօսլարտան իսթիանէ էթտի : Ըսքին Մաքէտօնիալը Վասիլ Իմիէրաթօր թ . Ի . 868 տէ Իկնաթիօսուն թա-րաֆընը թուլթուու վէ ընտանի փափայա բի՛այէթ կէօսթէրտի : Թ . Ի . 868 տէ Բօմատա թէճէմիւ՝ էտէն Սինօտ մէճլիսի էվլէլքի սէնէտէ Իսթանպուլտա վուզու՝ պուլան մէճլիսին գարարլարընը նէսիս էթտի , Յօթիօսու 'ազլ էտիպ Իկնաթիօսու ընտանի թանըտը , վէ թ . Ի . 869 տա Իսթանպուլ մէճլիսի (քիլիսէի զարպիլէ թարաֆընտան սէքիլին-ճի 'ուսուլի մէճլիս ի՛թիպար օլունուր) պու գարարլարը թաստիգ էթտի : Անտէն սօնկրա Պուլկարլար իւզէրինէ օլան միւճատէլէ թէք-րար հէրարէթ քէսպ էթտի , վէ Իկնաթիօս թ . Ի . 878 տէ վէֆաթ էթտիյինտէ՝ Յօթիօս 'ազլ օլունտուգտան սօնկրա չօգ 'ազիլանէ վէ հալիմանէ հարէքէթ էթմիշ օլարադ , Իկնաթիօսուն խալիֆէսի օլնագ իւզրէ թա՛յին օլունտու , վէ փափա իլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունմագ քէնտիսի իշիւն մէնֆա՝աթլը օլաճաղընը կէօրիւպ , պու նէթիճէ իշիւն Իսթանպուլ մէճլիսի (քիլիսէի շարգիլէ թարաֆընտան սէքիլինճի 'ուսուլի մէճլիս ի՛թիպար օլունուր) թէշքիլ էթտի : Փա-փա քէնտի վէքիլէրի վասիթասը իլէ Յօթիօստան թալէպ էթտի քի քէնտիսինտէն աֆվ'լըգ տիլէյիպ Պուլկարլար իւզէրինէ հիւքիւմէթ իտտա՝ասընը թէրք էտէ , Յօթիօս պու թէքիլիլէրի գասուլ էթմէ-տիյինտէ փափա օնա վէ անը փաթրիք թանըյանլարըն ճիւմէսինէ անաթէմա օգուտու : Պատէհու թ . Ի . 886 տա Յօթիօս՝ Իմիէրաթօր թարաֆընտան 'ազլ օլունտու իսէ վէ մէնֆի օլարադ թ . Ի . 891 տէ վէֆաթ էթտիյինտէն սօնկրա տալիսի միւնազա՝ա պիր տէհր գատար թէսքին օլունտու իսէ տէ , խիթամ պուլմատը . վէ տէֆա չիտտէթ իւզրէ օն պիրինճի տէհրտէ թահրիք օլունտու : Թ . Ի . 1055 տէ Իսթանպուլ փաթրիքի Միքայէլ Բէրուլարիօս Պուլկարլարըն Սէրփիս-գօփօսու Լէյօ իլէ պէրապէր քիլիսէի զարպիլէ իւզէրինէ զայէթ հիտտէթլէ հիւճիւմ էթտի : Սէպէպ՝ քիլիսէի զարպիլէ թա՝ամը մուգատտէստէ մոյսալը էքմէք գուլլանըր իտի : Թ . Ի . 1054 տէ Գօնսթանթիօս Մօնօմաքօս Իմիէրաթօր 'ազտը միւսալէհէ իշիւն թա-

րաֆէյնտէն վէքիլէր Իսթանպօլտա թէճէմիւ՝ էթտիրտի, Իսթանպօլտա պիր րահիպ Նիքէթօս փէթօրաթօս՝ քիլիսէի զարպիյէ 'ալէյ-հինէ պիր քիթապ թահրիր էթմիշ օլարագ , Փախանըն վէքիլէրի հուզուրունտա քիթապընը եագմագլէ քէնտիսինի թէզլիլ էթմէյէ Իմիէրաթօր թարաֆընտան իճպար օլունտուզունտա , Միքայէլ դազապնաք օլտու , վէ քիլիսէ խառնէմէլէրի վէ էհալինին ճիւմէսի օնտ սահապէթ էթտի , Յուլ . 16 . Թ . Ի . 1054 տէ Այա Սօֆիանըն մէզպահըն էօնիւնտէ Միքայէլի քիլիսէտէն իւրաճ զըմիւրնտա պիր աֆօրօզնամէ վազ՝ էթտիլէր . Միքայէլ տախի տէրհալ Փախայը աֆօրօզ էթտի , վէ Շարգի Փաթրիքլէրի , Անթաքեա Փաթրիլի Պէտրօստան մա'ատու , Միքայէլէ սահապէթ էթտիլէր , Պէտրօս «Ղարալի պարպարըն ճէհալէթինէ» միւսա'ատէ իլէ տահա սապր էթմէք իսթէտի իսէ տէ , սէսի տինկլէնմէտի վէ միւֆաթիքէթի պագիյէ վուզու պուլտու :

Օլ վագըթտան սօնկրա քիլիսէի շարգիյէ (Րուս քիլիսէսի) քէնտիսինէ «Օրթօտօքս» (Թա'լիմաթը սահիհիյէ սահիպի) , վէ քիլիսէի զարպիյէ («Բաթօլիք քիլիսէսի» , եախօտ «քիլիսէի Րօմալիյէ») քէնտիսինէ «Բիլիսէի 'ումուլիյէ» իւնվանլարընը իտտա'ա էտէրլէրսէտէ , պու իտտա'ալարտա պուլունմալարը միւնասիպէթսիզ օլտուզու աշիքեար տըր :

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԵՆԻՆ ՀԻՔՄԵԹ ԹԱՐԻԳԼԵՐԻ ԻԼԷ

ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԵՐ

Տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ հէր նէ գատար հիքմէթ թարիգլէրին-
տէ մահիր վէ թա՛լիմաթը մէսիհլէյէյի մանթըզ վէ հիքմէթ ուսու-
լինճէ պէյան վէ սապլիթ էտէն պա՛ղը մէշհուր մու՛ալլիմէր վար իտի
խտէ տէ , իւջիւնճիւ միւտտէթին ալթընճը պապընտա պէյան օլուն-
մուշ օլան մաւտէթրտէն , եախսոտ պէշինճի միւտտէթին ալթընճը
պապընտա պէյան օլունմաճազ մէտրէսէվիլիքտէն մա՛տա տիգգաթա
շայան անճազ պիր շէյ վար , օ տախի պէյան օլունմուշ օլան Ղնօս-
թիքի ֆըրգալարըն զիւ՛րմէրինէ միւշապիհ թա՛լիմաթը գապուլ
էտէն վէ հէման օլ ֆըրգալարտան հասըլ օլան «Փաւլիքիօս» ֆըրգա-
սընըն նազլիյէթի տիր , Պու ֆըրգա եէտինճի տէհրտէ Սիւրիա վէ
էլմէնիսթանտա տահա պուլունան Ղնօսթիգի վէ պախուսուա Մա-
նիքի ֆըրգալարըն պազլիյէթրինտէն վիւճուտէ կէլիպ , հէր նէ գա-
տար Մանիքիլէր կիպի «խայր իլահը» վէ «շէրր իլահընըն» մէվճուտ
պուլունմալարընա վէ Քրիստոսուն տիւնեայա կէլմէսի՛ ատի ճէսէտի
ինսանի իլէ օլմայըպ , կէլմէսինտէն միւրատ՝ ատէմէրի «շէրր իլա-
հընըն» հիւքիւմէթինտէն խէլաա էթմէքտէն իպարէթ օլտուզընա
ի՛թիգատ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ անլէրին էվսաֆը գաթլիյէթրինի
թէսնէյն հիքմէթինտէ օլ գատար արամայըպ , քիլիսէի՛ ումումիյէ
ալէյհինտէ պուլունմալարընտա արամայըպ . եա՛նի՛ պու Փաւլիքիօս
ֆըրգալարը իսմէրինի պիլա շիւպհէ Փաւլօս րէսուլտոն ալըպ անըն
թա՛լիմաթընա կէօրէ , եա՛նի՛ ինճիլի շէրիֆին թա՛լիմաթը հազի-
գիյէսինէ կէօրէ սահիհ իրիսթիանլար քէնտիլէր տիր տէյու խտտա՛ա
էտէրլէր իտի , Պիւթիւն՝ Ս.հտը՝ Ս.թիգի վէ Մաթ թա իլէ Մարգօսուն
ինճիլլէրինի վէ Պէտրօսուն Բէսալլէրինի րէտտ էտէրլէր իտի ,
'իպատէթ խոսսուսունտա քիլիսէի՛ ումումիյէ՛ ալէյհինտէ սուրէթ-
լէր իլէ հաշըն րէսմինին իպատէթտէ իսթի՛մալինի , վէ էվլիա իլէ
անլէրին էսէրլէրինէ սէճտէ նէվինտէն հիւրմէթ էթմէքլիյի , մանաս-
թըրլարը , ուրուճ թուլմագըղը վէ այրը պիր սընըֆ քիլիսէ մէ-
մուրլարընըն թա՛յին օլունմալարընը , վէ թէշպիհաթը գահլէրէ իլէ

թա՛ամը մուգամոտէս այնքան իճրասընը, վէ պիլ ճիւմէ վուգու՛ պուլմուշ օլան քիլիսէ մէճիւլէրինի ըտտո էտէրէր իտի :

Պու Փաւլիքիօս Փըրգասընըն ըէյիսլէրի Փաւլօս Րէսուլուն ըէֆիգ-
լէրինին իսմէրինի քէնտիլէրինէ վէրիլլէր իտի : մէսէլա՛ թիմօթէօս,
թիթօս վէ Սիլուանօս, վէ մէմէքէթլէրինէ՛ Ախայիա, Մաքէտօնիա,
էֆէսօս կիպի իսմէրի վէրիլլէր իտի : Պու Փըրգա հազգընտա
եէտինճի տէհրին օրթասընա գատար մա՛լիւմաթը սաՀիՀէմիզ եօգ
տուր : Սիւրիատա պուլունան Մանանալիա իսմինտէ պիր գարիյէտէ
իգամէթ էտէն Գօնսթանթինօս նամ պիր ատէմ քէնտի Մանիքի զիւ-
՛իւմէրինի Փաւլօսուն Րէսուլէլէրինի միւթալա՛ա էթմէքլէ թառհիհ
էտիպ, Թ. Ի. 657—684 է տէք էրմէնիսթանտա պուլունան էյպօս-
սատա Փաւլիքիօս Փըրգասընըն ըէյիսի օլարագ՝ Սիլուանօս իսմինտէ
չալըշմըշ տըր :

էնճամ Գօնսթանթինօս Փօկօնաթօս Իմիէրաթօր թարաֆընտան
էրմէնիսթանա կէօնտէրիլէն մէմուր Սիմէօնուն եէտի իլէ գաթլ օ-
լունտու : Իշպու Սիմէօն իսէ պիր գաչ սէնէ սօնկրա քէնտիսի Փաւ-
լիքիօս թա՛լիմաթընը գապուլ իլէ թիթօս իսմինտէ օլ Փըրգանըն ըէ-
յիսի օլտու : սօնկրա իքինճի Յուսթինիանօս Իմիէրաթօրուն վագ-
թընտա վուգու՛ պուլան թէ՛ատտի իչինտէ քէնտիսի չօգ սայիլլէր
իլէ պէրապէր գաթլ օլունտու : Լաքին Իսաւրիօս լէյօ Իմիէրաթօր՝
Փաւլիքիօս Փըրգասընա «սուրէթփէրէսթ» պուլունմատըզլարընտան
միւսա՛ատէ էթտի, վէ օլ դէման Փըրգայը մէզպուրուն ըէյիսի օլան
Թիմօթէօս լազապընտա Կէկնէսիօսս քէնտի նէզտինէ ճէլպ էթտի-
յինտէ, Կէկնէսիօս Իսթանպօլ Փաթրիյինի քէնտի թա՛լիմաթը խու-
սուսունտա պիր վէճլէ գանտըրմաղա միւգթէտիր օլտու : Օլ վա-
գըթտան սօնկրա ոլու Փըրգատա պագը քէօթիւ ատէմէրին նուֆու-
զու իլէ ալսագը մէզմումէ մէյտան պուլմուշ տուր :

Թ. Ի. 752 տէ Գօնսթանթինօս Բօփրօնիմօս Իմիէրաթօրուն էմիր
իլէ Փաւլիքիօս Փըրգասը Բիւշիւք Ասիա վէ Թրաքիսյա գատար պիլէ
նագլի մէքեան էթտի, վէ Թագրիպէն 801 տէ Կալաթիալը Սէր
կիօս իսմինտէ պիր ճէսուր վէ յալիմ ատէմ՝ պու Փըրգանըն ըյասէ-
թինէ Թիիքիօս լազապը իլէ Կէլմիշ տիր, վէ Փըրգա չօգ դուվլէթ
քէսպ էթմիշ տիր : Պու Փըրգա Միքայէլ Իմիէրաթօրուն վագթինտէ
(Թ. Ի. 811—815) վէ էրմէնի լէյօ վագթինտէ (Թ. Ի. 815—820)
չօգ թէ՛ատտի չէքտիլլէր, վէ Թ. Ի. 844 տէ Իմիէրաթօրիչա թէյօ-
տօրա պու Փըրգայը պիլ քիւլլիյէն յիտամ էթմէյէ գաստ էթտի :
Պունուն իւզէրինէ Փըրգայը մէզպուրէ չօգ զուլմ վէ ինսանիյէթսիզ
իւքէնճէլլէր չէքտիքտէն սօնկրա, Սարուսէն մէմալիքինէ նագլ էթ-
տիլլէր, վէ օրատա հիւսնիւ նագար պուլուպ Բարպիասըն ըյասէ-
թինտէ Թէֆրիգա չէհրինի վէ սայիր պէլտէլլէր ինչա իլէ գուվլէթ
վէ նուֆուզ վէ յատէս խուսուսունտա քէսպի թէրագգի էթմիշտիր :

Սալիֆ իւզգլեր թէ՛ ատտիտէ պիր րիվայէթէ կէօրէ 100,000 քիմէ գաթլ օլունտու :

Թ. ի. 871 տէ Մաքէտօնիալը Վասիլ Իմիէրաթօր Թէֆրիգայը ինչիտամ էթտի, վէ Փըրգայը մէզպուրէնին չօղու եէնիտէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիշ օլան Պուլկարար իչինէ կիտիպ չօգ Պուլկարար անէրին խա՛լիմաթընը գապուլ էթտիլէր : Թ. ի. 970 տէ Քուհաննա Ձիմիսքէսին րիյասէթի իլէ չօգ Փաւլիքիօսլար Ֆիլիպէ շէհրինին ճիվարընա կէշտիլէր : Օրատան ճէնուպի էվրօիանըն սայիր ճիվարարընա տաղըրարագ՝ օնպիրինճի տէհրտէ զուհուր էտէն Փըրգալարը իհտաա էթտիլէր : Թագրիպէն Թ. ի. 1010 տա Աքուլթանիտաա պիր քիւշիւք Փըրգա, վէ Թագրիպէն Թ. ի. 1020 տէ Օրէանտաա պիր Փըրգա տահա զուհուր իլէ, քիլիսէի 'ուսուլիյէնին հիւքիւմէթ ինի րէտտ էթմէքլէ Թահրիրաթը մուգատտէսէյի գապուլ էթմէյիպ պիր մախֆի վէ մախսուսի իլհամա մալիք իզ տէյու իտտա՛ա էտէրլէր իտի, վէ պուշլարտան օն իւշ քիշի գատար հէրէթիգօս տէյու գաթլ օլունտու :

Թագրիպէն Թ. ի. 1023 տէ Արրաա վէ Գամպրէ ճիվարարընտա կուստօֆ իսմինտէ պիր իթալէալը Թարաֆընտան թէշքիլ օլունմուշ պիր Փըրգաա պուլունտու : Մէհքէմէյէ ճէլպ օլունտուգլարընտա տէտիլէր քի, «Պիլիմ Թա՛լիմաթըմըզ Ինճիլի շէրիֆէ միւթապըզ օլուպ, թէրքի տիւնեա էթմէք, նէֆսի էմարէյէ զալիպ կէլմէք, քէնտի էմէյիմիզ իլէ կէշինմէք, պիրիպիրիմիզէ պիրատէր մուհապպէթինի կէօսթէրմէքտէն 'իպարէթ տիր : Վէ պէօլէ հարէքէթ էտէնլէր վաֆթիլզէ միւհթաճ տէյիլ տիր : Հէմ պէօլէ հարէքէթ էթմէյէնլէրէ վաֆթիլզ ֆայտէ վէրմէզ, պախուսուա քի վաֆթիլզ էտէն փափաղարըն պա՛ղըլարը վէ վաֆթիլզ օլունանլարըն չօղու քէօթիւ օլմալարը միւսէլլէմ տիր, վէ մա՛սուլարըն խուսուսունտա՛ իման էթմէյէ միւզթէտիր օլմատըզլարընտան ֆայտէսի օլմատըզը տէրքեսուր տըր» տէտիլէր :

Պու Փըրգանըն չօղու սօնկրա կէրհարթ Սէրփիսգօփօսուն չալըմասը իլէ քիլիսէի 'ուսուլիյէյէ րիւճու՛ էթտիլէր : Թուրին շէհրի ճիվարընտա, Թագրիպէն Թ. ի. 1030 տա պիր Փըրգաա տահա զուհուր էթտի : Անլէրին գիւ՛իւմիւնճէ Ինճիլի շէրիֆտէ պուլունան Բրիստոսուն նագլիյէթի թէմսիլ կիպի անկլաշըլմալը տըր, վէ «Իպնուլլահը հագիլի՛ Սլլահ Թարաֆընտան միւնէվվէր գըլընմըշ պիր ինտան րուհունտան զայրը տէյիլ տիր» տէտիլէր : Պիր Փըրգաա տահա Թ. ի. 1032 տէ զուհուր էթտի, վէ պուշլարըն էքսէրիսի Իմիէրաթօրուն էմրի իլէ գաթլ օլունտուլար, զիրա հէրէթիգօս ի՛թիպար օլունանլարըն ճիւմէսինի գաթլ էթմէք օլ վէման 'ուսուլի 'ատէթ օլմուշ տուր :

CHAPTER I. OF THE DISCOVERY AND SETTLEMENT OF THE COUNTRY.

IN THE YEAR 1492, CHRISTOPHER COLUMBUS, A NATIVE OF GENOVA, DISCOVERED THE ISLANDS OF THE WEST INDIES.

HE WAS ACCOMPANIED BY SEVERAL VOYAGERS, AND HIS VOYAGE WAS THE FIRST OF THE KIND.

HE DISCOVERED THE ISLANDS OF CUBA, HAITI, AND SEVERAL OTHERS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE GOLD AND SILVER OF THESE ISLANDS TO EUROPE.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEANS TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE TROPICAL FRUITS OF THESE ISLANDS TO EUROPE.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN LANGUAGE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN RELIGION TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN CUSTOMS TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ARTS TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN SCIENCE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN PHILOSOPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN HISTORY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN GEOGRAPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ASTRONOMY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN METEOROLOGY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN MEDICINE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN AGRICULTURE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN COMMERCE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ARTS AND MANUFACTURES TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN SCIENCE AND PHILOSOPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN HISTORY AND GEOGRAPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ASTRONOMY AND METEOROLOGY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN MEDICINE AND AGRICULTURE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN COMMERCE AND ARTS AND MANUFACTURES TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN SCIENCE AND PHILOSOPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN HISTORY AND GEOGRAPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ASTRONOMY AND METEOROLOGY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN MEDICINE AND AGRICULTURE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN COMMERCE AND ARTS AND MANUFACTURES TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN SCIENCE AND PHILOSOPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN HISTORY AND GEOGRAPHY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN ASTRONOMY AND METEOROLOGY TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

HE WAS THE FIRST WHO BROUGHT THE CARIBBEAN MEDICINE AND AGRICULTURE TO THE KNOWLEDGE OF THE EUROPEANS.

ՊԵՇԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԵՐ

Թ . Ի . 1073 — 1517

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐՏԱՆ

ԼՈՒԹԷՐԻՆ ԷՅԱՄԸՆԱՏԵՔ

Բօմա ֆիլիստինին հիւփումէթի ապիյէսի , վէ
թէսգիգաքը շերիժ մէհմէտի , վէ ֆիլիսէի հագիգիյէնին
ֆիլիսէի զահիրիյէ վէ ֆեագիպէ քարաճընսան զուլմ վէ թէ-
'ասսի չէմէսի էյամը :

ՊԱՊԸ ԷՎՎԷԼ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԷՎՐՕՓԱ ԳԸԹ'ԱՍԸՆՏԱ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Տէօրտիւնճիւ միւտտէթտէ տինի մէսիհի Պուլիարլարա վէ Շըմալի
Էվրօփա թայիֆէլէրինէ թէպչիր վէ տնէր թարաֆընտան գապուլ
օլունտու իսէ տէ , պա'զը Սլավ վէ սայիր թայիֆէլէր տահա փութ-
փէրէսթ գալմըշ տըր , Պախուտու Լէհլիլէր տէօրտիւնճիւ միւտտէթ-
տէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր իսէ տէ , տինի մէզպուրուն

էվսաֆը ըստ հանկյէսին լայնագը իւն տէրք էտէմէտիւնը՝ վէ սա-
յիր թայիֆէլէրէ տինի մէսիհիյի իճպար իւն գապուլ էթտիրմէյէ
չալըշտըգլարընտա, պիթթապի՝ օլթայիֆէլէր տահա զիյատէ տի-
նի մէսիհիյէ Գարշը գուլվէթլէնտիլէր՝ Պէօյլէճէ Լէհլիլէր քէնտի մէ-
նալիքինին հուտուտունտա պուլունան փուլթիէրէսթ ֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓
թայիֆէլէրինէ զալիպ կէլմէքլէ պէրապէր՝ տինի մէսիհիյի գապուլ
էթտիրմէյէ չալըշտըլար՝ Թ. Ի. 1121 տէ Լէհիսթան հիւքիւմտարը
Պօլսլաւ, անտէն էվվէլ Լէհ հիւքիւմէթինէ միւթի՝ պուլունամըշ
֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓ թայիֆէսինին պիր գըթ՝ասընը ֆէթհ էթտիլինտէ,
8000 ֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓ քէնտի փայլթախթընա տահա Էազըն Նազլի
իսքեան էտիպ, անլէրին ՝ատէթ վէ տինլէրինի ֆէրամուշ իւն տինլէ
մէսիհիյի գապուլ էտէրլէր տէյու Լէհ էփիսգօփօսլարը զայրէթլէն-
տիրմէք իսթէտի իսէ տէ, օլ էփիսգօփօսլար պէօյլէ պիր իշ իշին
հազըր վէ միւնասիպ զաթլար օլմայըպ, հէր եէրէ կիթմէյէ վէ հէր
թիւրլիւ էգիլէթէ թէհամիւլ էթմէյէ հազըր պուլունան ըահիպլէր
պու իշէ կիթտիլէր իսէ տէ, պախուսուա Խափանեալը Պէրնարտքէն-
տի էփիսգօփօս մէմուրլէթինի թէրք իւն ֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓ զալըշտըգլար
վա՛ղ էթմէք իւզրէ կիթտի, ֆաղաթ կէրէք քէնտիսի կէրէք սայլի
ձէնուպ թարաֆընտան կիտէն ըահիպլէր, ըիյազէթքեարաւէ հարէ-
քէթլէրի իւն, էլպիսէլէրինտէ՝ օլ ըահաթ կէչինիր վէ հալլէրինտէ
սէվինիր թայիֆէյէ չօգ սէֆիւ վէ ըէգիւ կէօրիւնիւրլէր իտի, վէ օլ
թայիֆէ թարաֆընտան հազարէթ կէօրտիլէր, վէ անլէրին զայ-
րէթ վէ էմէքլէրի նաֆիլէ եէրէ սարֆ օլունմուշ տուր, Լաքին Պէր-
նարտ պաշգա պիր աաէմին, Էա՛նի՝ Պամպէրկի էփիսգօփօսու Օթ-
թօնուն ֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓ կիթմէսինէ սէպէպ օլմասը իւն, քէնտի
կիթմէսի նաֆիլէ եէրէ ի՛թիպար օլունմալը տէյիլ տիր, Օթթօ՝
Սուապիա խանէտունլարընըն պիրիսինտէն օլուպ, սէպալթէթինտէ է-
յիճէ թա՛լիւ վէ թէրպլիյէ օլունմուշ տուր, Լէհլիլէրին սայիր իրիս-
թիյան միլլէթլէր կիպի մէտրէսէլէր վէ մա՛լիւմաթը մուհիւմէ խու-
սուտունտա թէրազգի էտէմէտիքլէրինի, պախուսուա Լէհ քիլիսէ
խառնէմէլէրի տահա ճէհալթէտէ գալըշտըգլարընը կէօրտիլէրինտէ՝
պիր մէտրէսէ քիւշատ էթմէք մէրամընտա Լէհիսթանա կիթտի, Լէ-
հիսթանըն հիւքիւմտարը վէ հէմ տէ ձէրմանիա Խափէրաթօրու
տէօրտիւնճիւ Հէնրինին Էանընտա չօգ հիւսնիւ նազարա նայիլ օլտու-
ղունտան, Պամպէրկի էփիսգօփօսլուղունա Թ. Ի. 1102 տէ Խափէ-
րաթօր թարաֆընտան թային օլունտու, Չօգ աշըգ վէ թէսլրլի վա՛ղ
էթմէք խուսուսունտա, վէ ֆաղիրլէրէ չօգ վիյատէ սատազա վէր-
մէք խուսուսունտա ֆէվգ էլ ՝ատէ չէօհրէթ քէսպ էյլէտի, Մանաս-
թըրլարա սահապէթ վէ վիգայէ էտիպ քէնտիսի պիր գաշ ՝ատէտ եէնի
մանասթըրլար թէհէլլէթտի, Պու զաթ Պէրնարտըն հէմ Լէհ հիւքիւմ-
տարընըն ըիճալարընա ըի՛այէթէն Հօնօրիօս Փափանըն խայր տու՛ւպ

սը իլէ Թ. Ի. 1124 տէ Փօմէրանիսիւղլարա վա'ղէթմէք իւզրէ Եօլա չըգտը ։ Պէրնարտըն թէճրիւպէսի վէ նասիւհաթընա րի'այէթէն հէր նէ գառար պիզգաթ րիյաղէթ.քեարանէ կիթմէք իսթէսի իսէ տէ , Եինէ Էիհիւդօփօս մէմուրիյէթինէ միւթա'ալիզ օլտն սալթանաթ վէ թէտարիքեաթը քեաֆիյէ իլէ քէնտի վէ պէրապէրինճէ պուլունանլարըն թէ'այիւլէիւ իչիւն թէհիյէ Էթմիշ օլարազ Պօնէմիս վէ Սիլէ-զիատան կէչիպ Լէհ հիւքիւմտարը Պօլսլաւլա գիյարէթ Էթտիյինտէ չօգ հիւրմէթ վէ իհթիրամ իլէ գապուլ օլունուպ , չօգ 'արապալար վէ իըզմէթճիլէր , թէրճիւմանլար վէ քեաֆի պիր մըգտար ազչէ , հէմ հիւքիւմտարըն քէնտի վափաալարը անըն իլէ պէրապէր կէօնտէրիլէրէք , Փօմէրանիս հիւքիւմտարը Վարթիսլաւ թարաֆընտան տախի հիւրմէթ իլէ գապուլ օլունուպ , անըն հիւնիւ րիզարը իլէ հէր թարաֆա վա'զ Էթմէյէ րուխաաթլարը վար իտի , Կէճէ Եարըսընտա ֆիրիճ շէհրինէ վաալ օլտուգլարընտա պիր պէոյիւք փուլթիէրէթմէ պայրամընա թէնաստտիւֆ Էթտիլէր , Պիւթիւն Էհալի ոյյանըզ պուլունտուգտան պաշգա Էթրաֆ գարիյէլէրինտէն 4000 լգտտար տտէմ հազըր պուլունուպ' ճիւմէսի իչքի իշմէք , թիւրքի օգոււազ վէ րաքս Էթմէքլէ կիճէյի իմար Էտիյօրլար իտի , Պու հալտէ Օթթօ պէլտէյէ կիրմէք միւնասիպ օլմատըղըն սոյըսլ վէ օլ հալտէ Էհալիյի թաւհիք Էթմէք իսթէմէյէրէք , շէհր տիվարընըն իարիճինտէ շատըր դուրտուրուպ , աալա շամաթա չըգարմազսըզըն սապաւ իչիւն պէքլէտի , Սապահլայըն անըն րէֆիդի վէ տօթու պին պաշը ֆաւլիքիտա' Պօլսլաւ վէ Վարթիսլաւ հիւքիւմտարլարըն վէքիլէրի իլէ պէրապէր պէլտէյէ կիրիպ շէհրին միւ'թէպէրանըն թէճէմիւլ' Էթտիրիպ , մէզպուր հիւքիւմտարլարըն թէսիրաթը րէմիյէսի վափթաը իլէ անլէրէ տինի մէսիհիյի գապուլ Էթտիրմէյէ իսրամ Էթտիլէր , վէ Օթթօ անլէրին մէնֆա'աթը րուհանիյէլէրի իչիւն չօգ թէտարըքեաթ Էթմիշ օլարազ հէման շէհրլէրինիւն Էչիլինտէ պէքլէյօր տէյու հիչ տիւլիւնէճէք մէօնլէթի վէրմէյէրէք , անիտէ տինի մէսիհիյի գապուլ Էթմէլէրինի թալէպ Էթտիրլէր , Փիրիճլիլէր տախի քէնտի իլահլարընա թէվէքքիւլ Էթմէք նաֆիլէ պուլունաճաղընա իւղամ օլունուպ , վէ հիւքիւմտարլարընըն Էմիրիւ րէտտ Էթմէյէ ճէտարէթ Էտէմէտիքլէրինտէն' գայիլ օլտուլար ։ Օթթօ պիւթիւն ալայ իլէ պէլտէյէ կիրիպ , Եէտի կիւն գատար անլէրէ վա'զ վէ թա'լիւմէթտիքտէն սօնկրա' վաֆթիլզ օլունամալարը իչիւն իւշ կիւն տուհա պրազտը , Էհալի տախի օրուճ թուլթուպ Եըզանուրլար վէ պատէհու 7000 քիչի պիրտէն , Եա'նի' Եիրմի կիւնտէ վաֆթիլզ օլունտուլար , Օլգէման Օթթօ անլէրէ թէրճիւման վափթաը իլէ թա'լիւմէթ վէ վազայիֆի մէսիհիյէյի պէյան Էտիպ , պաշգա շէհրէ կիթտի ։

Պոռ վեճն իլէ պագի վէ բուհանի սեմէրէնին պուլունմասը միւմ-
քին օյմատորդր այի իշթիպահ օյուրսա տա , երինէ օլ ատէմլէր քէնտի

փութփէրէսթ այն ու 'ատէթէրինտէն վազ կէշիպ տէ հիշ տէյիլ իսէ տինի մէսիհի հազգընտա պիր մըգտար մալիւմաթ քէսպ էթմէլէրի էյի վէ սօնկրատան ֆայտէլի պուլունմուշ պիր շէյ խտի :

Օթթօ Փիրիճտէն Վարթիսլավըն միւհթէրէմ զէվճէսինին իգամէթ էթտիյի շէհր Դամմինէ կիթտի : Ձէվճէյի մէգպուրէ տինի մէսիհիյէ սահապէթ էթտիյինտէն , էհալի տախի վաֆթիզ օլունմաղա արգու էտէրէք Օթթօնուն կէլմէսինէ միւնթաղըր խտիլէր , վէ Օթթօ իլէ ըհֆիզէրի օրատա գըրգ կիւն էյլէնտիքէրինտէ՝ վաֆթիզ իսթէյէնլէրի վաֆթիզ էթմէյէ տնճագ միւգթէտիր օլտուար : Օլ էստտէ Վարթիսլավ պիղզաթ օրայա կէլիպ տինի մէսիհիին մաթլուպաթը միւհիպինճէ քէնտի օտպըգլարընըն քետֆֆէսինի թէրք իլէ , զէվճէյի հազիգիյէսինէ էմին գալտը , վէ հիւքիւմտարըն իշպու էօրնէյի էհալիյէ կիւզէլճէ թէսիր էթմիշ տիր : Օրատա Օթթօ ֆօմէրանիպըլար արասընտա էվվէլքի օլարագ պիր քիլիսէ թէշքիլ իլէ քէնտի ըհֆիզէրինտէն պիրիսինի անըն իւզէրինէ թա'յին էթտիքտէն սօնկրա , Տօմիսլավ իսմինտէ իքի Փիրիճլի ըհֆիզ իլէ պէրապէր 'Վօլլին ատասընա կիթտիլէր : Լաքին մէգպուր ատանըն էհալիսի խըրպը , ճէսուր վէ էսքի 'ատէթէրինէ չօգ ըի'այէթ էտէր ատէմէրտէն 'իպարէթ օլտուգլարընտան , Օթթօնուն ըհֆիզէրի օրայա կիթմէյէ խալֆ էթտիլէր , վէ հէր նէ գատար Օթթօ քէնտիսի խալֆ էթմէյիպ էօրիւմտէն պիլէ Դրիտոսուն խաթըր իշիւն ասլա շէքինմէտի իսէ տէ , երինէ ըհֆիզէրինին ըյինէ ըի'այէթէն խաֆիէն վէ կիճէլէյին օրատա պուլունան պիր պէյլիք հիսարընա իլթիճա էթտի , ֆաղաթ էհալի անըն իւզէրինէ հիւհիւմ իլէ , անը թէրք էթմէյէ մէգպուր օլտուար : Ս.գ գալտը քի Օթթօ գուտուգլանմըշ էհալի թարաֆընտան գաթլ օլունա : Լաքին քէնտի լիէրվաղըլը վէ ֆաւլիքիօսուն ճէսարէթի վասիթապը իլէ օլ զէման գուրթուլ տու իսէ , էրթէսի կիւն էհալինին միւթէպէրանընտան պա'գըլարը Օթթօյա զիյարէթ էտիպ , աֆվլըգ տիլէտիքէրինտէ՝ Օթթօ անլէրէ , «Անճագ տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէլէլ հիւքիւմտար թարաֆընտան աֆվ' օլունապիլիլլէր» ճէվապը վէրտիյինտէ , «Պիզիմ փայիթալսթ շէհրիմիզ Սթէթթինին էհալիսինին էտէճէլէրի կիպի էտէրիզ» տէտիքէրինտէ , Օթթօ Սթէթթինէ կիթտի :

Էվվէլա Սթէթթինտէ Օթթօ վէ ըհֆիզէրինին կէլիպ հայաթ միւստէսինի վա'գ էթմէսի միւհսսէր օլմատը , ֆօմէրանիպըլար մէտէնիյէթտէ չօգ թէրագգի պուլմատըլար իսէ տէ , ա'լա մէտէնիյէթէ միւթա'ալիք օլան ֆէսատ վէ հասէտ վէ մաղրուրիյէթ խուսուսունտա տախի թէճրիւպէլի տէյիլ խտիլէր : անճագ ահվալը տիւննէվիյէի միւսթահսէնէ , վէ ախլագը սաֆիյէ վէ մէմուհէյէ մալիք օլուպ միւսաֆիր սէվիճի վէ պիրի պիրինէ էմիլէթի քետմիլէ իւզրէ պուլունուրլար խտի , շէյլէ քի քիլիտ վէ անախթար գուլանմագ

՝ատէթի անլէր արասընտա ասլա եօգ իտի : Վազա՛ա ձէրմանիալը լարտա խըրսըզ վէ սայիր քէօթիւ ատէմլէր պուլունտուղունու պիլիւլէր իտի : պինաէն ՝ալէյհ Օթթօ պիր սէմէրէ կէօրմէքսիզին իքի այտան զիյատէ Սթէթթինտէ էյլէնտիքտէն սօնկրա Լէհ հիւքիւմտարընա ատէմլէր կէօնտէրիպ օնա իֆատէ էթտի քի Սթէթթինէ քէնտի կէլ մէսի տահասէմէրէսիզ կէօրիւնմիւշ աիւր : Պունուն իւզէրինէ Սթէթթին էհալիսի գօրգուպ՝ գօրգուլարընտան պիր միգտար տահա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմէք պապընտա րիզա կէօթէրմէյէ պաշլատըլար : Օլէանտէ Օթթօ հաֆթատա պիր գաշ տէֆ՝ա չարըլարտա քէնտի էփիսգօփօս էլպիսէսինի կիլինմիշ օլարագ կէզիպ վա՛զ էթտիքտէն մատա , քէնտի ագէսի իլէ ֆուգարայա վէ էսիւլէրէ չօգ ի՛անէ էթտի : Օթթօնուն եանընա կէլէնլէր արասընտա իքի կէնձ վար իտի : Պունլար տէվամ իւզրէ կէլտիքլէրինտէ՝ Օթթօ տիգգաթլըճտ տնէրի թա՛լիւմ էթտի , վէ անլէր իլզամ օլունուպ վաֆթիզ օլունմագ իսթէտիլէր : Օթթօ տալիս անլէրի վաֆթիզ էտիպ սէքիզ կիւն գատար քէնտի խանէսինտէ հըֆզ էթտի : Օլ կիւնլէրին էսնասընտա անլէրին վալիտէսի քէնտիսի հայլը միւտտէթտէն պէրու կիզլիճէ իրիսթիյան իմանընտա պուլունմուշ օլարագ օղուլլարը հազգընտա խապէր ալըպ Օթթօնուն եանընա քէմուլի մէսէրրէթ իլէ կէլիպ օղուլլարընն տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիքլէրի իչիւն Բասպա թէչէքքիւր իլէ ՝ալէնէն քէնտի իմանըն իգրար էթտի , վէ կէրէք քէնտիսի կէրէք օղուլլարը Օթթօ թարաֆընտան կիւզէլ հէտլիլէլի գապուլ էտիպ հիւսնիւ րիզա իլէ սայիրլէրին իմանա կէլմէլէրի իչիւն չալըլարըլար : Պա՛տէհու Լէհիսթանտան ՝ալտէթ էտէն մուրաթստալար միւթտէ իլէ կէլիպ էհալինին էքսէրիսի սայքի պիրտէն տինի մէսիհի գապուլ էտիպ վաֆթիզ օլունտուլար , վէ Օթթօ իլէ րէֆիդէրի մէվճուտ պուլունան փուլթար վէ փուլթաննէլէրի ի՛տամ էթմէքլիյէ անլէրի թահրիք էթմէքլէ քէնտիլէր տալիս մէզպուր պինուլարը վէ փուլթարը երգըպ գըրմազա պաշլատըլար , վէ Սթէթթինտէ պէշ այ միւտտէթի գատար իգամէթ էթտիքտէն սօնկրա օրատա պիր քիլիսէ թէչքիլ վէ պիր երէց թախսիա էթմիշ օլարագ օրատան ՝ալիմէթ էթտի : Օտէր ըրմաղընտան էնիպ Պալթիք տէնիզտէն կէչէրէք եուլին իսմինտէ պիր պէօյիւք շէհրէ կէլիպ Էհալիսի թարաֆընտան մէսէրրէթ վէ իլթիւրամ իլէ գապուլ օլունտու , զիրա Սթէթթինտէ իէ վուգու՝ պուլմուշ օլտուղունու էօյրէնմիլլէր իտի : Օրատա տալիս պինլէրէն ատէմլէր վաֆթիզ օլունուպ իքի քիլիսէ թէչքիլ օլունմուշ , վէ Պօլսալըն փափաղարընտան պիրիսի Ատալլէրթ , օրատա Փամէրանիա քիլիսէսի իւզէրինէ էփիսգօփօս թա՛յին օլունտու : Օլ զէման Օթթօ Փամէրանիատա պիր սէնէ գատար էյլէնիպ վէ պիր տահա թէչքիլ էթմիշ օլտուղու քիլիսէլէրէ զիյարէթ էթտիքտէն սօնկրա , Փամէրանիանըն նըսֆը րէսմէն տինի մէսիհիյի գապուլ էթ-

միջ օլարադ վաթանընա՝ ալտէթ էթտի , Իւչ սէնէ սօնկրա երնէ փօմէրանիայա կիթտիյինտէ՝ հէտիյէ վէրմէք Իւգրէ քիւլիւյէթլիւ գաթիրէ , էլպիսէ վէ ագչէ պիր գաչ կէմի եիւքիւ գառար կէթիրտի , էվվէլա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիչ օլանլարըն պիր միգտարը երնէ փութփէրէսթլիյէ տէօնմիւչ վէ պա՛ղը եէրէրտէ , պախուսուս Վօլիասթ շէհրինտէ՝ ատապէթ վէ հիտտէթլի մուգապէմէթ պուլտու իսէ տէ , երնէ Վօլիասթ իլէ Կէօճքով շէհրէրինտէ քիլիսէլէր թէշքիլ էտիպ փութխանէլէրի էհալինին էլի իլէ ինհիտամ էթտիրտի , Կէօճքով վալիսի Միգլավ վէ Սթէթթին միւթէպէրանընտան Վիճթադ իսմինտէ պիր զաթ գալի իման վէ թէրքի նէֆս , վէ սայիրէր իչիւն չօգ զայրէթ կէօսթէրտիլէր Սթէթթինտէ տահա փութփէրէսթ գալիւշ էհալինին չօղու՝ իրիսթիյանլար վէ պախուսուս Օթթօ իլէ րէֆիգլէրի՝ ալէյհինտէ գալըշտըլար , վէ Օթթօ քէնտիսի օրտտա , սայիր չօգ եէրէրտէ վազըթ պէ վազըթ վուգու՝ պուլտուղու կիպի , հիտտէթլէնմիւշ վէ սիլաշլանմըշ փութփէրէսթլէր թարաֆընտան չօգ թէհլիքէլէրտէ պուլտուս իսէ տէ , տայիսա քէմալի ճէսարէթ վէ միւլայիմէթ իլէ Բրիստոսուս մու՛ապէնէթինէ միւթէվէքքիլէն ֆիրարա եիւզ թուլմայըպ զայէթ չօգ խայրաթ իճրասընտա , վէ հայաթ միւթտէսինի վա՛ղ էթմէքտէն ֆէրաղաթ էթմէտիյինտէն , քէնտի էօրնէյի վէ վա՛ղարը չօգ միւէսսէր օլոու , վէ հէր նէրէյէ կէլտի իսէ էնճամ փութփէրէսթլիք տինի մէսիհիյէ , վէ փութխանէլէր իրիսթիյան՝ իպտտէթխանէլէրինէ մէյտան վէրիլ իտի : Բիւկէն առասընա տաիսի կիթմէյէ որդու էթտի իսէ տէ , միւէսսէր օլմայըպ Ճէրմանիայա՝ ալտէթ էթմէյէ մէճպուր իտի , վէ Բիւկէն առասը անճագ Թ . Ի . 1168 տէ , եա՛նի՝ 40 սէնէ սօնկրա Տանիմարգա Դըրալը Վալտէմիր թարաֆընտան ֆէթհ օլունտուղունտա տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի , Օթթօ հէր նէ գառար քիլիսէի մէսիհիյէյի փօմէրանիատա թէշքիլ էթտի իսէ տէ , քէնտիսի օրատա ազ վազըթ իգամէթ էթտիյինտէն փօմէրանիալըլարը քիլիսէ խատէմէսի օլմագ իւզրէ թա՛լիս վէ թէրպիյէ էթմէյէ վազթի եօգ իտի , վէ պու նօգսանըն մազսրրաթը փօմէրանիա քիլիսէսինտէ հայը միւտտէթ իչիւն տէֆ՝ օլունմագ իտի :

Օնիքինճի տէհրին սօն նըաֆընտա տինի մէսիհի պա՛ղէն րահիպլէրին վա՛ղարը վասիթասը իլէ վէ պա՛ղէն տախի իրիսթիյան թայիֆէլէրին իճպար վէ մուհարէպէլէրի վասիթասը իլէ՝ Սլավ , պախուսուս Լիֆլանտ թայիֆէսինտէն գապուլ օլունտու : Տէօրտիւնճիլ միւտտէթին սօն տէհրինտէ փրակ Սէրփիոգօփօսու Ատապէրթ վէ Բէրֆօրթլու Պրունօ Պօնիֆաքիօս վասիթասը իլէ փրուսիալըլարը տինի մէսիհիյէ տա՛վէթ էթմէք եօլունտա չալըշըլտը իսէ տէ , պու ատէմէր իլէ րէֆիգլէրի շէհիտ օլարադ գաթլ օլունտուլար , վէ թաճունճու տէհրին իպթիտասընատէք օլ միլլէթտէ տինի մէսիհի փօ-

մերանիսը «Խրիսթիան» խմբինտէ պիր տինտար րահիսլ վէ անըն րէ-
ֆիգլէրի վասիթասը իլէ գապուլ վէ սասլիթ օլունտու : Թ . Ի . 1283տէ
Փրուսիայըլար իչիւն տէօրթ էփիսգօփօսլուգ , եա'նի' Բուլմ , Փօմէսա-
նիէն , էրմանտ վէ Սամլանտ էփիսգօփօսլուգլարը թէշքիլ օլունտու :

Ֆինն թայիֆէսի իչինտէ տինի մէսիհի Լիէֆ թայիֆէսինտէ պու-
լունտուղու կիպի գըլըճ իլէ նէշր օլունտու պիզգարուրէ օնիւչիւն-
ճիւ տէհրտէ գապուլ օլունտու :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՇԱՐԳԻ ԱՍԻԱՏԱ ՕԼԱՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸՆԱ

ՏԱՅԻՐ

Նէսթօրի րահիպլէրին վասիթասը իլէ Թաթարիսթանըն պիր գըրա-
լիյէթինտէ տինի մէսիհի թէպչիր , վէ պիւթիւն թայիֆէ թարաֆըն-
տան օնպիրինճի տէհրտէ գապուլ օլունտու տէյու րիվայէթ օլունտու ,
վէ հէր նէ գառար պու խուսուստա չօգ գապուլէ շայան ի'թիպար
օլունամայաճագ չէյլէր պէրապէր նագլ օլունտուրա տա , օլ րահիպ-
լէրին էմէքլէրինտէն պէյլէ պիր թայիֆէ պիր միւտտէթ իչիւն
Խրիսթիան պիր թայիֆէ օլունտու միւսէլլէմ տիր , լաքին օնիւչիւն-
ճիւ տէհրին իպթիտտսընտա պու թայիֆէ ձէնկիզ Խան ճիւհանկիր
Թարաֆընտան ֆէթհ վէ հէլաք օլմուշ տուր :

Թ . Ի . 1245 տէ վէքիլլէր Փափա թարաֆընտան ձէնկիզ Խանըն
խալէֆէլէրինին եանընա օլ ձիւհանկիրլէրի Խրիսթիան թայիֆէլէրին
իւզէրինէ հիւճըմ էթմէքտէն ֆէրաղաթ էթտիրմէք վէ օլ պէօյիւք
Թաթար իլէ Մօնկօլ թայիֆէլէրի տինի մէսիհիյէ տա'վէթ էթմէք Ի-
չիւն կէօնտէրիլլէր , Ֆագաթ օլ մաղրուր վէ միւթէքէպպիր ձի-
հանկիրլէրին Փափա հագգընտա խապէրլէրի օլմաուղը միւիլլէ ,
անըն հիւքիւմէթինի խօր կէօրիւլլէր իտի , Պախուսուս կէօնտէրիլլէն
վէքիլլէր Շարգ էհալիսինին 'ատէթլէրինէ վուգուֆ օլմաուղըլարըն-
տան' տէֆ'աթէն քէնտիլլէրինի թէհլիքէյէ տիւշար էտէլլէր իտի , Թ . Ի .
1253 տէ Ֆրանսա 'ըրալը տօգուզունճու Լուի Թարաֆընտան
Բուպրիքի խմբինտէ ա'լիմ վէ ա'գիլ վէ մէհուր րահիպ (Ֆրանքիսքօս

մէզէսպինտէն) Մօնկօլ մէմալիքինէ կէօնտէրլիպ , Մօնկօլ փատիշա-
հընըն վիւքեալաաը իլէ վէ պիզզաթ քէնտիսի իլէ տախի կէօ-
րիւշիւպ օլ թայիֆէլէր հագգընտա մալիւմաթը սահիհէ էտիմիլ
տիր : Օլ թայիֆէլէրտէ չօգ նէսթօրի բահիպլէր պուլտու իսէ տէ ,
օլ բահիպլէրի զայէթ ճահիլ , տիւնեէվի վէ ախլագը մէզմուճէ սա-
հիպի առէմլէր պուլմուշ տուր : Օլ զէման Մօնկօլ թայիֆէլէրինտէն
էքսէրիսի փութ փէրէսթ իտիլէր իսէ տէ , երնէ իրիսթիյան բահիպ-
լէր օրատա պուլունտուզու կիպի , իսլամլար տախի վարիտի : Բուպ-
րիքի Մօնկօլ մէմալիքինին փայլթախթը Գարագօրումա դատար կի-
տիպ՝ օլ շէհիրտէ հէր թարաֆտան օրայա կէլմիշ պիր հայը ճէմա-
աթ իրիսթիյանլարա թ . Ի . 1233 սէնէսինին Փաքալիսանտա թա-
'ամը մուգատուէ պէրիպ ալթմըլ քիշի գատար վաթթիգ էթտի :

Պա'տէհու օրալարտա թէպա'ասընա ինճիլի շէրիֆի վա'գ էթմէք
իւզրէ գալմասը՝ եօխսա էվրօփայա 'ալտէթ էթմէսի՝ փատիշահ թա-
րաֆընտան էմիր օլունահագ տըր տէյու անըն նէզտինէ կէլոյիյնտէ ,
վա'գ էտէճէյի թա'լիւմաթը մէսիհիյէ հագգընտա իսթիֆասար օլուն-
տուզունտա , Լուքաս ժի . 48 այէթի զիքը էտիպ՝ «Ալլահըն Փա-
տիշահ հագրէթլէրինէ իհսան էթմիշ օլտուզու պէրէքէթլէր զայէթ
չօգ օլուպ էյէր քէնտիսի Ալլահամէսուլ օլտուզունու պիլիպ տէ օնա
մուհապպէթ էտէրսէ , հագիգաթէն պէրիսօրտար օլահագ , եօխ-
սա Ալլահա տօղրու մէսուլյէթտէ գալահագ տըր» տէյու ճէ-
վապ էթտի : Հագըր պուլունան իսլամտան պիրի՝ « Փատիշահ
հագրէթլէրի Ալլահըն էմրլէրինի հըֆզ էտէրմի զանն էտէրսին» տէ-
յու սիւալ էթտիյինտէ , «էվամիրի լլահիյէնին քեաֆֆէսինի զաթը
շահանէլէրինէ պէյան էթմէք իսթէրիմ քի , օնլարը հըֆզ էտէր մի
տէյու քէնտիսի պիլսին» տէյու ճէվապ վէրտի : Պա'տէհու Մօնկօլ
Փատիշահը քէնտի մէմալիքինտէ իրիսթիյանլար վէ Մուհամմէտիլէր
վէ Փութիէրէսթլէր պուլունտուզունտան , պու իւշ թարիգտէն օլա-
րագ մուրախսալարըն քէնտի հուզուրունտա պա թաւհրիւր միւթէ-
մէսիք օլտուգլարը տինլէրին ուսուլ վէ էսաաընը պէյան էտէլէր
տէյու էմիր էթմիշ տիր : Բուպրիքի պունուն իւզէրինէ մէմուն օլուպ
նէսթօրի բահիպլէր իլէ մուգապլէլէ էթտի քի քէնտիսի իրիսթիյան-
լար թարաֆընտան մուպահասէյէ կիրէ , (Մու'այէն վագըթտա Փա-
տիշահըն իւշ սըրր քեաթիպինին լիյասէթինտէ (պիրի իրիսթիյան ,
պիրի Մուհամմէտի վէ տիկէրի Փութիէրէսթլէր օլարագ) Բուպրիքի
Փութիէրէսթլէր 'ալէյհինտէ օլարագ՝ պէր Ալլահ վէ իսլիգի մութ-
լագըն մէվճուտիյէթինի իսպաթ էթմէյէ իլթիզամ էթտի : Մուհամ-
մէտիլէր իսէ՝ «իրիսթիյանլար իլէ պէրտալէր պիր Ալլահըն մէվճուտի-
յէթինի վէ Գիթապը շէրիֆի գապուլ էտէրիզ» տէյէրէք մուպահա-
սէ էթմէք իսթէմէտիլէր : Լաքին հէր նէ գատար Փատիշահըն էմիր
իլէ պու մուպահասէյէ կիրիշտի իսէ տէ , երնէ Բուպրիքինին քէնտի

վաթանընա 'ավտեթ էթմէսի էմր օլունտուղունտան , Փատիչաւ տինի հագիդիլի պուլմագ արզուսունտա օլարագ մուպահասէի մէզ պուրէյի էմր էթմիչ օլմաուղը աշիքեար տըր : Ֆագաթ Րուպրիքի՝ «էյէր Ալահըն Մուսայա իհսան էթտիլի միսիլի միւճիգէլէր իճրա էթմէք դուտրէթի պանա իհսան էթմիչ օլա իտի , օլ պէօյիւք Փատիչահա տինի մէսիհիլի գապուլ էթտիրմէյէ միւգթէտիր օլտուղում գաննի դալիպիմ տիր» տէմիչ տիր :

Թ. Ի. 1238տէն սոնկրա իքի Մօնկօլ փատիչահլըզը , պիրի Ֆարսի վէ պիրի Չինլի , թէչէլի օլունտու : Պիր էյամ գատար Ֆարսի փատիչահլըզը թարաֆընտան տինի մէսիհիլէ վէ իրիսթիյանլարա չօգ սահապէթ կէօսթէրիլտի իսէ տէ , սոնկրա թէսիրաթը մէսիհիլէ քիւլիլէյէն Ֆարսի տէվէթինտէ տինի Իսլամա մէյտան վէրմիչ տիր :

Օնիւհիւնճիւ տէչրին սոնունտա վէ օնտէօրտիւնճիւ տէչրին իպթիտասընտա պիր իթպիլալը Ֆրանքիսքօս լահիպի , Եուհաննա իսմինտէ , Թաթարիսթանաւ հէմ տէ Չին մէմալիքինտէ տինի մէսիհիլի թէպչիլի էտիպ , էմէյի տաթի պիւթիւն պիւթիւն սէմէրէսիգ տէյիլ իտի : Բիթապը շէրիֆի Չին լիսանընա թէրճիւմէ իլէ սըպեանըն թա՛լիմ վէ թէրպլիյէսինտէ զայրէթ կէօսթէրիպ , եէրլի վա՛իգլէր եէթիշտիրմէյէ ճահտ էթտի : Չօնուգլարը պիրէր պիրէր (ճիւմէսի 150 քիշի գատար իտի) իշթիրա էտիպ էյիճէ թա՛լիմ վէ մա՛լիւմաթը մէսիհիլէյէտէ թէրպլիլէ էթտի : Իքի 'իպատէթիսանէյի , պիրի Փատիչահըն սարսընըն գուրպինտէ , ինչա իլէ՝ 5000 գաթլարտան զիյատէ վաֆթիլ էթտի : Կէյօրկիսօ իսմինտէ պիր շէյի օնա սահապէթ էտիպ քէնտիսի պիր պէօյիւք վէ կիւզլէ 'իպատէթիսանէ ինչա էտի : Պու Եուհաննա Չինտէ եալընըզ դալտըղընտան՝ Նէսթօրի լահիպլէր զիյատէ նուֆուզ քէսպ էթտիլէր : Լաքին Եուհաննա քէնտիսի Փատիչահ թարաֆընտան չօգ իշթիրամպուլտու , վէ ճան ու տիլտէն Չինլիլէրին իսմնա կէլմէլէրի իշիւն չալըշարագ , րէֆիգլէրին կէօնտէրիլմէսինի Փափատան թալէպ էթտիլինտէ , եէտի Ֆրանքիսքօս լահիպլէրի կէօնտէրիլիպ՝ Եուհաննա «Փէքին Սէրփիսգօփօսու» եատ օլունտու : Լաքին օլ պէօյիւք տիյարլարտա տինի մէսիհի ֆիւթիւհաթը պադիլէյէ նայիլ օլամամըշ սըր : վէ պու միւտտէթտէ տէօրտիւնճիւ պապտա պէյան օլունահագ «էհլի սալիպ 'ապէրլէրի» (խաչակիր) իլէ պէրապէր փալէթինէ կիտէն լահիպլէր պա՛գէն 'Արապ Մուհամմէտիլէրէ տինի մէսիհիլի վա՛գ էթտիլէր , վէ պա՛զըլարընըն զայրէթի ըուհանիլէրի մէմուհ օլուպ՝ նատիրէն տաթի Մուհամմէտիլէր թարաֆընտան անլէրին վա՛գ վէ նատիհաթլարը տինկլէնլի իտի իսէ տէ , պիր սէմէրէի պադիլէսի սուլունմամըշ տըր :

ՖԱՍԼԸ ՄԱԼԻՍ

ՐԱՅՄՕՆՏ ԼԸԼԼՎԷ ԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼԻ ՎԷ ՖԷՎԳ ԻԻԼ 'ԱՏԷ
ՂԱՅՐԷԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պու զաթ Թ. Ի. 1236 յոա Ա.գ տէնիզտէ Մայորգա առաւելնտա
 Թէվէլիւտ էտիպ օթուզ եաշընա գատար Գըրալ սորայընըն գաիու-
 ճուսու իտի : Հէր նէ գատար սէպավէ Թինտէ տինի մէսիհինին ի'թի-
 գոտաթ վէ 'իպատէթինտէ պիր վէճհ իլէ Թա'լիմ վէ Թէրպլյէ օ-
 լունտու իսէ տէ , պիր տիւնեէվի վէ ալպագի մէզմումէ ոահիպի
 առէմ իտի : Օթուզ եաշընտա իքէն պիր կիճէ պիր 'աշգ Թիւրքիւ-
 սիւ Թէէլիֆ էտէր իքէն՝ անսըզըն կէոյա քի քէնտիսինէ 'էօթի-նի-
 վէճհլէ 'Քրիստոսուն սալպ օլունմասը իւզէրինէ տիւշիւնմէ յէ մէճպուր
 օլտու : Պու Թէսիրաթը ֆէվգ իւլ 'տտէ աէֆ'աթէն օնա կէլտիյինտէ՝
 քէնտի քէնտիսինտէ գանմըլ տըր քի հէր շէյի Թէրք իլէ 'Քրիստո-
 սուն խզմէթինէ քէնտիսինի վազֆ էթմէլի տիր , Լաքին քէնտի իմ-
 րար էթմիշ օլտուղու 'էօմիւր չօգ քէօթիւ օլտուղունու հիսս էթ-
 մէրլէ , քէնտիսի խզմէթի մէզպուրէյէ նէ վէճհլէ լայըզ օլապիլէճէ-
 յինի կէօրէմէտի , Նիհայէթտէ ինայէթի իլահիյէյէ իլթիճա էտիպ ,
 վէ պիւթիւն 'ազլ վէ զիհնի զիյատէսիյէ միւնէվիլէր վէ քէսպի գուվ-
 վէթ էթմիշ օլտրազ , ճան ու տիլտէն Թէճտիտի գալպ օլուպ 'Քրիս-
 տոսուն խզմէթինէ քէմալի դայրէթ իլէ կիրմէք իսթէտի : Պէոյլէ
 քէնտիսինի 'Քրիստոսուն խզմէթինէ վազֆ էթտիյինտէ , նէ վէճհլէ
 վազիֆէի զիմմէթինի իճրա էտէճէյինի տիւշիւնիւրքէն՝ Սարասէն
 Թայիֆէլէրինէ կիտիպ օլ Մուհամմէտիլէրի տինի մէսիհիյէ տա'վէթ
 էթմէք , վէ պու տա'վէթ գապուլէ չայան օլտուն տէյու 'իլմի ման-
 Թըզ ուսուլինճէ քեաֆֆէի 'ուլումուն պիրիպիրինէ օլան նիսպէ-
 Թինի կէօթէրէրէք տինի մէսիհիյի պիլ ճիւմէ չիւպհէ վէ ի'թիրու-
 զաթա գարշը մանթըզ եօլու իլէ վէ պէրահինի քեաֆիյէ իլէ սա-
 պիթ էթմէք զըմնընտա պիր քիթապ Թէէլիֆ , հէմ մախսուսէն
 լիսանը 'արէպի իսթիհսալ իլէ Մուհամմէտիլէրի միսիօնէր օլմազ իւզ-
 րէ հազըրլըզ կէօրմէք իշիւն մէտրէսէլէր ինչա , վէ մէվճուտ պուլու-
 նան մէտրէսէլէր վէ տար էլ ֆիւնուն իշինտէ այըլ տայրէլէր
 քիւշատ էթմէք իսթէտի : վէ պու արգուլէրի զիյատէսիյէ Թէսիրլի
 Թարզ իլէ քէնտիսինէ մախսուս պիր ինճամ կէլիւր կիպիլ , վէ քէնտի իւ

թիզամ էթմէք կէրէք իտիյի իշէր տիր տէյու տույարագ , մալ վէ էմլաքինի ֆիւրուսթ իլէ ֆամիլէասընըն թէ՛ սյելւէի իշիւն թէ՛ տարիքեաթը լազըմէ կէօրուլըտէն սօնկրա , պիւթիւն վազթ վէ գուտրէթինի քիթապընը թէ՛ էլիֆ վէ տօսթլարընը պու իշէ թէ՛ շվիգ էթմէքլիյէ վէրաի : Պիր Սարասէն գուլ սաթուլն ալտը , վէ անտէն լիսանը 'արապի էօյրէնիւ քիթապընը թէ՛ էլիֆ վէ 'արապճայա թէ՛ րճիււ մէ էթտի , վէ պու իշէր տօգուզ սէնէ գատար սիւրաի :

Թ . Ի . 1275 տէ Մայօրգա վէ Միհօրգա Դըրալընը՝ մախսուս Մուսլիմէրէ հայաթ միւթտէսինի լիւանը 'արապիտէ վա՛զ էթմէք իւզըրէրահիպլըրի թա՛լիմ վէ թէրպիյէ էթմէք իշիւն պիր մանասթըր ինչա էթտիւմէյէ իգնա էթմիշ տիր : Թ . Ի . 1286 տա վէ պիր տէֆուսաթի ոլ թարիլիտէն սօնկրա հէր թարաֆտա պուլունան մանասթըրլարտա հէման ոլ մէրամ իլէ պիր մէտրէսէնին թէ՛ շքիլինի իսթիտա՝ էթմէք իւզըրէ ֆափանըն նէզտինէ կիթտի իսէ տէ , ոլ պապտէ էմլի միւլէսսէր օլմատը : Էջօյլէ քի քիլիսէի մէսիհիյէտէ էհլի իսլամ օլանլարա պէշարէիթ վա՛զ էթմէք եօլունտու պիր զայրէթի միւթթէհիտէյի փէյտա էտէմէյէ ճէյինի կէօրուլիւնտէ , պիզգաթ վէ ռէֆիգսիւ Աֆրիգայա կիտիւ Սարասէնլըրէ միսիօնէր օլմագ իւզըրէ Թ . Ի . 1287 տէ գարար վէրիւ ձէնօվայա կիթտի , վէ Շըմալի Աֆրիգայա կիտէն սէֆինէյէ լազըմ օլան էշեա իլէ քիթապլարընը գօյուլ նափունու վէրտիքտէն սօնկրա , իլթիզամ էթմիշ օլտուղու իշին թէ՛ էլիքէսի վէ քէնտինին տիւչուր օլաճաղը մուխաթարալարըն շիտտէթի իւզէրինէ տիւշիւնիւր իքէն , եիւրէյի պալըլըս կիթմէյէ ճէսարէթ էտէմէտի : Լաքին սէֆինէ կիթմիշ , քէնտիսի տաթի ձէնօվատա գալտըղընտա , զայէթ չօգ նէտամէթ շէքմէյէ պաշլատը , վէ իզթիւրալը տէրունիսի ոլ տէրէճէտէ իտի քի , հիւմնայա շէաիտէն թուլթուլու : Իլլէթին շիտտէթի տաճա իւզէրինտէ իքէն թունուզա կիւտէն պիր սէֆինէ հազգընտա խապէր ալըս քէնտիսինի վէ քիթապլարընը անըն իւզէրինէ գօտուրտու իսէ տէ , աշպապը անը կէրի կէթիրթտի : Ֆազաթ իֆազաթ պուլամայըս՝ սօնկրա թունուզա կիտէն պիր տիկէր սէֆինէ հազգընտա խապէր ալըղընտա , եինէ քէնտիսինի անըն իւզէրինէ գօտուրարագ , սէֆինէ տէնիզէ աշըլտըղընտա նէտամէթ վէ իզթիրապը տէրունիսի թէսքին , վէ քէնտիսի տէլամէթի ռուհանիյէյէ նայիլ օլմասը իլէ պէրապէր վիւճուտու տաթի տէրագապ շիֆա պուլտու : Թունուզա թաքրիպէն Թ . Ի . 1292 սէնէսինին իպթիտասընտա վասըլ օլտուղունտա Միւսլիմ 'իւլէմասը իլէ իւլֆէթ փէյտա էթմէյէ վէ տինի մէսիհի իլէ տինի իսլամ իւզէրինէ մուպահասէ էթմէյէ պաշլատը : Պա՛տ էլ մուպահասէ՝ տինի իսլամ տինի մէսիհիտէն պիթ թէրճիհ հազգ տին պուլունտաճաղը շարթը իլէ քէնտիսի անը գապուլ էտէճէյինի իգրար էթտիյինտէն՝ 'իւլէմայը մէզպուրէ զայրէթլէ մուպահասէյէ կիրտիլըր : Լաքին Րալ՝

մօնտ սըֆաթը իլահլիյէնին միւքէմմէլ օլմալարը իչիւն էգանիմի սէ-
լասէ թա'լիմի գապուլ օլունմալը տէյու իսպաթ էթմէյէ իլթիզամ
էթտիլիտէ , 'իւլէմաուան պիրի չօգ միւթէաարալ օլարադ Բայ-
մօնտուն գաթլինի թալէպ էթտի , Պունուն իւզէրինէ հապաս իւլգա
օլունտու , Փադաթ 'իւլէմանըն իչինտէն պիր չօգ ինտաֆլըսը ,
«էյէր էհլի Իսլամըն պիրիսի պու ատէմին քէնտի տինինին ինթի-
շարը իչիւն կէօթէրուլի զայրէթի Իսլամըն ինթիշարը իչիւն կէօթ-
էրմիշ օլսա իտի , անը մէտէնէ շայան ի'թիպար էթմէզ միլիտիք»
տէյիպ՝ Բայմօնտուն սալը վէրիլմէսինէ սէպէպ օլտու . լաքին օլ տի-
յարտան կիթմէսի էմր օլունուպ հէման կէլտիյի սէֆինէյէ գօնուլ-
տու , վէ էհպի թարաֆընտան չօգ հադարէթ կէօրմէքլէ , պիր տահա
օլ տիյարա կէլտիյի հալտէ րէճմ օլունամաղը հիւքիւմէթ թարաֆըն-
տան օնա սէյան օլունտու իսէ տէ , եինէ օլ սէֆինէտէ կիթմէյիպ ,
Թունուզ իմանընտու պուլլունան պաշգա պիր սէֆինէյէ նազլ էթ-
մէքլէ էհլի Իսլամօլանլարա վա'զ էթմէք ֆուրսաթընը արայարադ , վէ
պա թահրիր տինի մէսիհլիյի սապիթ էթմէք վըմնընտա չալըշարադ՝
իւշ այ միւտտէթի գատար էյլէնտի . Նիհայէթ օլ գէման մէրամընը
իճրա էթմէք խուսուսունտա զաֆէրեապ օլամայաճաղընը կէօրտիւ-
յիւնտէ , Նափօլի շէհրինէ 'ափտէթ էտիպ քէնտի քիթապընտա պէ-
յան էթմիշ օլտուզու պէրահլինի մէսիհլիյէի ճէաիտէյի մէտրէսէլէր-
տէ թա'լիմ էտիպ , եինէ էհլի Իսլամ օլանլարա հայաթ միւթտէսինի
թէպչիրի խուսուսունտա Փափա իլէ էփիսգօփօսլար վէ րահպալէրի
թահրիք էթմէյէ չալըշմազլէ պիր գաշ սէնէ սարֆի էթմիշ տիր :

Տինի մէսիհլինին ինթիշարը իչիւն քէնտի իհտաս էթտիլի թարիգի
էհլի սալիպ 'ապէրէրին թու թտուզլարը թարիգտէն թէրճիհ էտէրէք
սայիրէրի լայըզը իլէ ույանտըրամատըղընտա , քէնտիսի էլինտէ
ֆուրսաթ պուլլունտուգճա պիր գաշ սէնէ միւտտէթի գատար Մա-
յօրգատա պուլլունան Մուհամմէտիլէր իլէ Եհուտիլէրի իմանը հա-
գիգիյէ տա'վէթ էթմէքլէ , վէ Դըպրըզ ատաաընտա հէմ էրմէնիս-
թանտա պուլլունան իրիսթիանլար արասընտա չալըշտը , վէ մէտրէ-
սէլէրտէ քէնտի թա'լիմաթընը գապուլ էթտիրմէյէ , հէմ պաշգա
թահրիրաթը թէէլիֆ էթմէքլէ մէշղուլ օլտու . Թ . Ի . 1506 եալսա
1507 տէ եինէ Շըմալի Աֆրիգայա կիտիպ Սարասէն մէմալիքինին
փայթիթալթը օլան Պունէա շէհրինէ գիյարէթ իլէ 'ալէնէն «Տինի մէ-
սիհլինին հադիգի , վէ տինի Իսլամըն զայրի հադիգի օլտուզունու հէր
քէսէ իսպաթ էթմէյէ հազըրըմ » տէյու Նիտա էթտի . Բիւլլիյէթ-
լիւ ճէմա'աթ անըն էթարաֆընտա թէճէմիլէ՝ էտիպ պա'զըլարը անըն
գաթլընը թալէպ էթտիքլէրինտէ , Միւֆթի՝ Բայմօնտու քէնտի հու-
զուրունա ճէլպ էտիպ թէնհաճա տինի մէսիհլիյի տինի Իսլամ 'ալէյ-
հինտէ սապիթ էտէն պիւրհանլարընը թալէպ էթտիլիտէ , Բայմօնտ
էգանիմի սէլասէնին սըֆաթը իլահլիյէնին քէմալիյէթի իչիւն լազըմ

օլտուղունու յիշյան էթտիյինտէ , տնըն քէլամլարը տինկէնմէ յիւլ
պիր զընտանա իլգա օլունտու , վէ ալթը այ դատար մահպուս գալը
տըգտան սօնկրա , էվրօիայա կիտէն պիր սէֆինէ իւզէրինէ գօնու-
լուպ սէֆինէ տալի տէնիզտէ զարգ օլունարագ քէնտիսի գուրթուլ-
տու , վէ փիպա շէհրինէ կիթտիյինտէ չօգ իշթիրամ իլէ էհալի թա-
րաֆընտան գապուլ օլունտու :

Նիհայէթտէ եէթմիշ եաշընտա իքէն պիւթիւն 'էօմրիւնիւ էհլի իս-
լամ օլանլարա ինճիլի շէրիֆին թէպշիրի իշիւն իրիսթիյան մէմուրլարը
թէշվիք էթմէյէ չալըշլու տա 'արապի վէ սայիր շարգի լիսանլարըն
միւտէրիսէրինի չօգ մէտրէսէլէրտէ թա'յին էթտիրիպ , վէ պիր
մըգտար զայրէթ ծէնօվատա վէ սայիր մահալլէրտէ փէյտա էթտիք-
տէն սօնկրա , պիր տահա Աֆրիգայա կիթտի , վէ եինէ 'ալէնէն տի-
նի իսլամ 'ալէյհինէ նութգ էթտիյինտէ , փատիշահըն էմրի միւճի-
պինճէ իէճմ իլէ գաթլ օլունտու , վէ քէնտիսի արգու էթտիյի կիպի
շէհիա օլարագ Յունիս 30 թ . ի . 1313 տէ թէսլիմի լուհ էյլէտի :

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ

ՔԻԼԻՍԷ ՌԻՍՈՒԼՈՒ, ԹԵՐՊԻՅԵՍԻ ՎԷ ՄԵՄՈՒՐԼԷՐԻ

ՊԵՅԱՆՐԵՏԱ ՏՐԻ

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԵԷՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԱՀՎԱԼ ՎԷ ԱՄԱԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պիրինճի Կրէկօր Փափանըն է յամընտան թա Լուծէրին է յամընա-
տէք տին վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիսի իւզէրինէ էսհապը
թէսիրաթ արասընտա Թ. Ի. 1073 տէ եէտինճի Կրէկօր իսմինտէ
հիւքիւմէթի փափապիյէյէ նայիլ օլան Հիլտէպրանտ՝ պիրինճի
վէ նուֆուզլուսու իտի: Զիրա պաշգա խուսուսաթտա սահիհ
պուլունտուզու միսլիլի, քիլիսէ ուսուլու խուսուսունտա տա-
խի տիգգաթա չայան վուգու՝ պուլմուշ միւսպահասաթ վէ հարէ-
քեաթըն էքսէրիսի քիլիսէի զարպիյէտէ վուգու՝ պուլտու, Վա-
գա՝ա քիլիսէի չարգիյէ դատիմտէն պէրու մէրի իւլ իճրա պուլու-
նան ուսուլինճէ, վէ մէճլիսէրին մա՛րիֆէթի իլէ միւսթահսէն թա՝
լիսաթ միւճիպինճէ սիլիւք էտէր իտի:

Հիլտէպրանտ թաղրիպէն Թ. Ի. 1010 տա Թօսքանիատա թէվէլ-
լիւտ էտիպ Րօմատա ըահիպ օլմագ իւզրէ պիր մանասթըրտա
թա՛լիս՝ վէ թէրպիյէ օլունտու: Տահա կէնճ տէ իքէն՝ Րօմատա
պուլունան ըահիպլէր իլէ քիլիսէ խատէմէսինին ախագ վէ ա՛մալի
մէզմոււմէսինի միւշահէտէ էթտիյինտէ՝ մէյուսիյէթինտէն Սլու տաղ-
լարընըն էօթէսինէ կիթտի իտէ տէ, եինէ Քրիստոսուն քիլիսէսինէ
միւֆիտ օլարագ էօմիւնիւ Րօմատա իմար էտէճէյինի թէշիսի է-
տիպ, ՝ալտէթ էթտի: Պիլա շիւպհէ հիւքիւմէթը փափապիյէյէ նա-
յիլ օլմագտան երկիրմի սէնէ մուգատտէմ, եա՛նի՝ Փափալարըն վէ-
քիլլէրինտէն պիրի պուլունտուզունտա, քիլիսէի զարպիյէտէ քէն-
տի նուֆուզ վէ թէսիրաթը պիգգաթ Փափալարընքինտէն վիյատէ ի-

տի : Զիրա քէնտիսի զայէթ 'ազիլ վէ ա'լիմ հէմ իսթիգամէթ վէ ալ-
լազը մէմուհէ սահիպի օլտուգտան պաշգա՝ քէնտիսինտէն էվվէլ
վէ քէնտի վազթինտէ ոլուլունանլարըն ճիւմէսինտէն զիյատէ հիւ-
քիւմէթի փափավլյէնին միւսթուգիլլիյի իչիւն իսրար էտէր իտի :
Լաքին էյեր Հիլտէպրանտըն հիւքիւմէթի փափավլյէ իչիւն օլան
զայրէթի՝ շէօհրէթ վէ մէնֆա'աթ վէ հիւքիւմէթի զաթիյէսինի թէզ-
եիտ էթմէք մէրամընտա պիր զայրէթ իտի տէսէք, պիլա շիւպհէ չօգ
եանղըլըշ օլտուգ, Անըն զիւ'իւմիւնճէ փափալարըն պիւթիւն քի-
լիսէի մէսիհիյէ իւգէրինէ հիւքիւմէթ սիւրմէք սէլահիյէթի իլահիյէ-
լէրի պուլունտուղու միսիլիւ, պիլճիւմէ տէվլէթ վէ հիւքիւմէթի
'ատիյէյէ միւթէֆազլըգ վէ միւթէսարրիֆ օլմագ պիլէ հագգլարը
վար իքէն՝ պէօյլէճէ լույի զէմինտէ էմալսըգ պիր հիւքիւմէթի միւս-
թագիլլէյի իտարէ էթմէք փափալարըն ֆաթիլլէյի շէ'մէլլէ օլտուր : Եա-
նի՝ Հիլտէպրանտըն շաֆէ քէնտիսինի պիլիմ հիւնլէրիմիզտէ զայրի
հագգ վէ պիսալ ի'թիպար օլունան իտտա'ալարը գապուլ էթտիր-
մէքլիյէ իսրար էթմէյէ թահրիք էթտի :

Ասլա ֆէրամուշ օլունմամալը տըր քի անըն էյամը տին վէ քիլի-
սէի մէսիհիյէնին թէվարիսինտէ զուլմէթ վէ ճէհալէթի 'ուսուլիյէ
'աարը իտի : վէ պաշգալարըն ալպագ վէ ա'մալի նիսպէթի իլէ քէնտի
ահվալ վէ զայրէթ վէ մագսէտլէրի չօգ մէմուհէ վէ միւճիպի իսլա-
հաթը քիլիսէվլիյէ իտի :

Հիլտէպրանտ զուհուր էթտիյինտէ, հիւքիւմէթի փափավլյէ վէ
անըն իլէ պէրապէր սէլահիյէթի քիլիսէվլիյէնին քեաֆֆէսի, քիլիսէ
լաաթէմէսինին ճէհալէթ վէ քէօթիւլիւյինտէն վէ թապի'աթ վէ
ա'մալը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան վազիֆէսիլլիյինտէն զէ-
վալ պուլուս' պիլքիւլլիյէն իֆնա օլունմագ թէհլիքէսինտէ իտի :

Քէնտիսի հէման թ. ի. 1050 տէն էվվէլ պուսու էյիճէ թէշլիս
էտիպ, էլինտէն կէլտիյի գատար եիկիրմի սէնէ միւստոթինտէ պաշ-
գալարըն վաթիթասը իլէ շալըտըգտան սօնկրա՝ թ. ի. 1075 տէ
պիլզլաթ հիւքիւմէթի փափավլյէնին իտարէսինի իճրա էթմէյէ հա-
զըր իտի : Օլ սէնէ Ալէքսանտր փափա վէֆաթ էթտիյինտէ, Հիլտէ-
պրանտըն փափա իչիւն թա'յին օլունմասը էհալի թարաֆընտան
հիւտոթի իլէ թալպ օլունտուղունտա, Գարտինալարըն մէճլիսի
պիլա թէրէտտիւտ անը ինթ իլսապ էթտիլլէր : Վագա'ա պա'զը միւ-
վէրիլիլլէր իսնաա էտէրլէր քի, Հիլտէպրանտ ուսուլ իւզրէ ինթի-
լսապ օլունմագլըղա պէքլէմէտի :

Հիլտէպրանտ եէտինճի Կրէկօր իւնվանը իլէ հիւքիւմէթի փափա-
վլիյէյէ նայիլ օլտու, վէ պուստան սօնկրա օլ իսմ իլէ եատ օլունա-
ճագ տըր : Հիւքիւմէթ քիւրսիսինէ ճիւլիւս էթտիյինտէ անը թէպ-
րիք էտէն ահպապընտան պիլիսինէ քէնտի գույղու վէ իզթիւրապը
տէրունիսինի գիքը էթմէքլէ տէտի քի, «Հէման պիւթիւն տիւնեա

պէտքէն քեօթիւլիւք զափէթինտէ պուլունուրլար քի , ճիւմէսի , պախուսուս էփիսգօփօսլար , քիլիսէի մէսիհիյէյի մուհաֆազա էտիպ միւզէյէն գըլմագ արգուսուստա օլմայըպ , անը խարապ էթմէք գաստընտա կէօրիւնիւրլէր : Մահգէն քեար վէ իթիպար իչիւն զայրէթ կէօսթէրսիքլէրինտէն , տին վէ հազգ ումուրունա սահապէթ էտէնլէրին քեաֆֆէսինէ մուխալիֆ պուլունուրլար :

Հիւքիւմէթինին իքինճի սէնէսինտէ , կրէկօր՝ ահպապընըն պիր տիկէրինէ տէտի քի , « Տէֆ'աթէն Սլլաճ Թաալայա տուա էթտիմ քի պէնի եա շիստիքի 'էօմիւրտէն խէլաս էտէ , եախօտ ճիւմէմիլին վալիտէսինէ (քիլիսէյէ) պէնի միւճիլի մէնֆա'աթ էտէ : Ֆազաթ 'ազիմ իզթիրապլարըմտան խէլաս օլունմայըպ 'էօմիլիմ տախի իւմիտ էթտիյիմ կիպի վալիտէմիզէ մէնֆա'աթը պուլունմատը : Գիլիսէի շարգիյէ իմանտան տիւշմիւշ օլուպ , զայրի միւմինլէր հիւճիւմիւնէ միւպթէլա օլմուշ տուր : Ղարապ եախօտ ձէնուպ եախօտ Շըմալ Թարաֆընա նազար էթտիյիմիզտէ քիլիսէ ուսուլինճէ մէմուրիյէթինէ նայիլ , վէ ահվալ իլէ ա'մալի մէմուրիյէթլէրինէ միւթապըգ օլուպ տա իթիպար վէ մէնֆա'աթը զաթիյէլէրինի թէրք իլէ Գրիստոսուն մուհապալէթի իչիւն մէմուրիյէթլէրինի իտարէ վէ իճրա էտէն էփիսգօփօսլար եօգտուր : Սլլաճն 'իզգէթինի քէնտի շէրէֆինտէն , վէ իսթիգամէթի քեարտան թէրճիհ էտէն հիւքիւմտարլար եօգտուր : 'Էլէ քէնտի քէնտիմէ նազար էթտիյիմտէ կիւնահըմըն չօզլուղունտան օլ տէրէճէ էզիլիլիմ քի , անճազ Գրիստոսուն ինայէթի իլէ խէլաս պուլմաղա իւմիտիմ վար տըր :

Կրէկօրուն զիւ'իւմիւնճէ եա պիզպաթ եախօտ հէր Թարաֆա կէօնտէրտիյի վէքիլլէրի վասիթասը իլէ պիւթիւն քիլիսէի մէսիհիյէ իւզէրինէ թէրպիյէ իտարէսինի իճրա էթմէք քէնտիսինէ մոխսուս խոխ : Պինաէն 'ալէյճ Բօմաստա հէր սէնէ պէօլիւք օրուն էյամընըն իլք հաֆթասընտա պիր Սինօտ մէճլիսի Թահթը լիյասէթի վաթիյէսինտէ օլարագ թէճէմիլի' էթտիրիպ , զարպի էփիսգօփօսլարը եա նընա ճէլպ էտէր խոխ : Հիւքիւմէթի փաթալիյէյէ նայիլ օլտուղու վաղթա միւթէ'ազիպ օլան օրուն վաղթինտէ մէճլիսի մէզպուրու թէշքիլ էթմէք մէրամընտա կէօնտէրտիյի մէքթուպլարտա օլ վէմանտա քիլիսէնին լէզիլ վէ քեօթիւ հալինի չօգ էսէֆ իլէ պէյան էթտի : Հիւքիւմտարլարըն պի զայրի հազգ քիլիսէյէ պիր ճարիյէյէ կիպի զուլմ էթմէլէրի , վէ քէնտի հէվէպլէրինէ անը գուրպան էթմէլէրի հազգընտա շիքեայէթ էտիպ , քիլիսէ խատէմէսինին տախի իըրքը շան վէ Թամա'ը հիւքիւմէթ էտիպ քէնտիլէրինէ հավալէ օլունան սիւրիւլէրինին մէնֆա'աթը բուհանիյէլէրինի վազիֆէ էտինմէտիքլէրինի կէօսթէրիպ , տիյանէթ վէ մա'լիւմաթը մէսիհիյէ զէվալ պուլմագտա օլտուղունու պէյան էթտի :

Կրէկօրուն զէմանընտա չօգ միւթէէհիլ քիլիսէ խատէմէսի վար

իտի . լաքին քէնտիտի պունու նէհի էտէն վէ քիլիսէ մէմուրիյէթլէրի-
նին ֆիւրուսթ վէ իշթիրասընը նէհի էտէն գատիմի գանուէնարը
թաստիգ վէ եէնիտէն ի'լան վէ իճրա էթտի , վէ պա'տէհու միւ-
թէհհիլ գալմը քիլիսէ խատէմէսինէ իրթիքեալը գինա էթմիշ կի-
պի պագար իտի : Պիր տէ պու գանուէնարը հէր եէրտէ էփիսգո-
փոսլարըն էլլէրի իլէ ի'լան էթտիրիպ էփիսգոփոսլարու պունլարը իճ-
րա էթտիրմէյէ մէճպուր էտէրիտի : Հէմ էհալլիյի միւթէհհիլ փա-
փասլար 'ուլէյհինէ թահրիք էթտիրիթ իտի :

Ֆագաթ կրէկորուն իշպու մատտէ խուսուսունտա զայրէթ
վէ էմրլէրինէ պիլէ գարչը ձէրմանիատա չոգ մուխալիֆէթ փէյ-
տա օլունտու : Պու մուխալիֆէթ աթի իւզգիքը վէճհլէ պէյան
օլունտու : Փափա Բապպիմիզին սէօզլէրինի (Մաթթա . ԺԹ . 11)
վէ Փապլու Բէսուլուն քէլամընը տախի (Ա . Բօրինթ . է . 9) ֆէրամուշ
էտէրէք ասէփէրի մէլէքլէր կիպի օլմաղա իճպար էթմէք իսթէր , վէ
պէօլլէճէ թապի'աթըմըզըն մաթլուպաթընը քէսմէյէ չալըշըր իքէն'
ախադ վէ ա'մալի մէզմումէ իլէ հէր թիւրլիւ նափաքըղա գափու
սըլլոր : Էյէր պու գանուէնարը իճրա էթմէքլիյէ իսրար էտէրտէ ,
իզտիվում 'ահուրմըզը պօզմատան իսէ մէմուրիյէթիմիկի թէրք էթմէյէ
հալըրըզ : Օլ գէման ինսանլարը նափաք պուլուղուղունտա քիլիսէլէր
իւզէրինէ նասալ էթմէք իշիւն մէլէքլէր արայապիլլիր :

Մէնճ Սէրփիսգօփօսու քէնտի իտարէսինտէ պուլունան քիլիսէ խա-
տէմէլէրինի Փափանըն էմրինէ պիթթ էտրիճ իմթիսալ էթտիրմէյէ չա-
լըշըր իքէն , տիւշիւնմէք իշիւն անլէրէ ալթը այ գաւտար մէօհլէթ վէ-
րիպ ըրճա էթտի քի , քէնտի ըրզալլէրի իլէ իթա'աթ էտէլէր : Լաքին
օլ փափասլար քէնտինէ վէ Փափայա մուխալիֆ պուլունտուղունտա ,
Սէրփիսգօփօս' Փափայա աթի իւզգիքը վէճհլէ եաղտը : « Պուլունան
հալտէ էմրինիգէ իմթիսալ էտէմէտիյիմիզ իշիւն մա'զուր թուլուլ-
մագ իւմիտինտէ օլարագ եաղըյօրում : Բիլիսէ խատէմէսինին էհլի
'ըրզ պուլունմասը խուսուսունտա վէ թա'լիմաթը պաթըլէ խուսու-
սունտա Ալլահըն վէ սիզին էմրինիգէ ինայէթի իլահիյէ մու'ավէնէթի
իլէ իմթիսալ էթմէք զայրէթինտէ իմ . ամմա ուսուլ վէ էվամիրի քի-
լիսէվլիյէլէրինիգի ի'լան վէ իճրա էթտիրալիյինիզ հալտէ էվգաթըն
իգթիզալընա վէ էշխալըն ահվալ վէ իշթիյաճաթը մախսուսէլէրինէ
նիսպէթէն վէ զա'յիֆլէրի սիւրչտիւրմէյէրէք թէրպիյէյի իտարէ
թմէք : Բէսուլ լաթիֆլիյի վէ փէտէրանէ հարէքէթ էթմէքլիյէ տահա
միւթապըզ կէլիր իտի » :

Պունա ճէվապէն կրէկոր 'ատէթի իւզրէ քէնտի գարարընըն իճրա-
սընտա իսրար էտէրէք ըահաթ վէ մէնֆա'աթը զաթիյէսինէ ասլա ի'-
թիպար էթմէյէրէք վէ եանղըլմասը պիզէ աշիքեար օլուպ զայրէթի
տախի հատտէն զլյատէ օլուղուղու հալա պի իշթիսալ օլարագ , տէտի-
քի , « Պիլու շիւպհէ հիւքմի ինսունի միւճիպիննէ մա'զուր թուլուլմագ

իւզրէ աղբը սէպէպէր զիբը էթտինիզ, ամմա մէհքէմէի իլահիյէ հու-
զուրունտա քէնտինիզէ սըփարըչ օլունան էօլմէզ ճանլարըն խէլասը-
նա լազըմ օլանընը թէքեսսիւ էթմէնիզ իչիւն պունլարըն հիչ պիրի
գապուլ օլունամազ, Պիր նէվ՝ զիյան եախօտ քէօթիւ ատէմէրին
խուսումէթի, եա պէօյիւքէրին 'ատումէթի, եա պիր նէվ՝ մուխա-
թարա իլէ հայաթընզը թէհիլքէյէ տիւչար էտէր խէնիզ պիլէ, վար
զիֆէի գիմմէթինիզի իհմալ էթմէք խուսուսունտա մագպուլ պիր
'էօյր օլապիլիւր. զիրա պէօյլէ թէրքի նէֆսէ գայիլ օլմագլըզ վասի-
թասը իլէ հագիգի Չօպան՝ իւճրէթ իչիւն չալըչան ըրդաթտան թէֆ-
րիգ օլունուր: Նէ գատար պիլիմիլիւն հիճուպ օլունաճագ շէյ տիր
քի, Գըրալլարըն 'ասքերէրի հէր կիւն քէնտի էֆէնտիլէրի իչիւն 'էօմր-
լէրինի թէհիլքէյէ տիւչար էթմէյէ հազըր իքէն, պիլիմիլ իչիւն քէն-
տի ճանընը էօլումէ թէսլիմ էտէն վէ պիլգէ հայաթ վէ սա'ատէթի
էպէտիյէ պախշ էտէն Րապպիմիզ իչիւն կիւնահ վէ Շէյթան իլէ
օղրաշմագտան շէքինիրիզ»:

Կրէկօր էմնիյէթ էթտիյի Գըրալլարա եազըպ անլէրտէն թալէպ
էթտի քի, մէմուրիյէթլէրինի Նէլիւ էտէն եախօտ մի թէհէհիլ պու-
լունան փախասլարը թանըմայըպ պէօյլէ ատէմէրի մէմուրիյէթլէրինի
իճրա էթմէքտէն մէն՝ էտէրլէր:

Մանասթըրլար վէ վա'զ էթմէք իւզրէ էօթէ պէրույէ կէզէն րա-
հիպլէրին էքսէրիսի Փափանըն գարարլարընը թատտիգ իլէ իճրա-
սընա մու'ավէնէթ էթտիլէր:

Սալիֆ իւզգիբը իֆատաթտան անկլաշըմամալը տըր քի Կրէկօր Փա-
փա քէնտի էմրինէ զահիրէն իմթիսալ էտիպ, ամմա թէօվպէի հագիգիյէ
իլէ մաղֆիրէթի իլահիյէյի թալէպ էթմէյէնլէրտէն րազի խոի, Պիլ
'աքս, ինկիլթէրրատա քէնտի վէքիլլէրինին թահիթ ըրառէթինտէ թէ-
ճէմիւ՝ էտէն վէ թէրպիյէյէ միւթ'աալիզ մատտէլէր խուսուսունտա
միւզաքքէրէ էտէճէք մէճիսէ պա թահիր իֆատէ էթտի քի, «Պիր
ատէմ կիւնահընտան ֆէրաղաթ էթմէտիյի հալտէ թէօվպէսի պա-
թըլ տըր: Թէօվպէի հագիգիյէ կիւնահը թէրք իլէ իթա'աթա եիւզ
թութմագտան 'իպարէթ տիր: Պէօյլէ օլմայընճա փախասլարըն վէ
Փափանըն կիւնահ աֆվլըղընը վէրմէլէրի պօշ վէ պիհուտէ տիր»:
Պիր զէման պիր նուֆուզլու հիւքիւմտար զինա սէպէպիտէն քէնտի
էփիսգօփօսու թարաֆընտան քիլիսէտէն քէսիլիպ էփիսգօփօսա քին
սաղլամադ իլէ պէրոպէր Փափոյա գըյմէթի հէտիյէլէր վէ փէշ-
քէշլէր կէօնտէրմիշ տիր: Յազաթ Կրէկօր քեաֆֆէսինի կէրի կէօն-
տէրիպ մէզպուր հիւքիւմտարա եազաը քի, «Կիւնահընը թէրք էթ-
մէյինճէ քիլիսէ Րէյիսի սէնտէն սալա հէտիյէլէր գապուլ էտէմէյէ-
ճէք տիր: Փազաթ Ալլահ սանա մէրհամէթ էթսին տէյու տէվամ
իւզրէ տու'ա էտէճէք տիր»:

Կրէկօր Փափանըն մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրին իշթիրա օլունմա-

սը ճիւնհասը խոստոստենտա օլան դայրէթի Պամպէրկ էփիսգօփօս-
լուղունա Թ. Ի. 1063 տէ խսյլի միգտար ադչէ վերմէք իլէ նայիլ օլ-
մուշ օլան Հէրմանըն քէյֆիյէթինտէ պէյան օլմուշ տուր : Հէրմա-
նըն Մէնձ Սէրփիսգօփօսու Սիլֆրիտ մախսուսէն Հէրմանա սահա-
պէթ էթմէք իչիւն Փափանըն նէզտինէ կիթտի իսէ տէ, Փափա աս-
լա անըն ըրճալարընա ըր'այէթ էթմէյիպ, Հէրմանը 'ապլ էթմէքլէ
Սիլֆրիտէ քէնտի դարարընը պիւթիւն ծէրմանեատա 'իլան էթտիր-
տի, վէ Հէրման Րօմայա կիտիպ տէսիտէ վէ ըիւշվէթլէ քէնտիսինի
մէմուրիյէթինէ ի'յատէ էթտիրմէյէ չալըշուր իսէ տէ, Կրէկօրուն
թէսիրաթը Րօմատա պիլճիւմէ քիլիսէ մէմուրիյէրի իւղէրինէ էմալ-
սըզ տէրէճէտէ գափի օլտուղունտան նաֆիլէ եէրէ չալըշլըշ վէ Փա-
փանըն էմրինէ կէօրէ պիր մանասթըրա չէքիլմէյէ վէ էփիսգօփօս
մէմուրիյէթինտէն մահրում գալմալա մէճպուր իտի :

Կրէկօր «'Ապիլլէրին» վէ պախոստու Մէրեքմին չէֆա'աթընա
ի'թիգատ էտիպ անլէրէ քէնտի գայղուլարընտա իլթիճա էթտիլի
կիւի պաշգալարը տաթի պէօյլէ իլթիճա էթտիրտի :

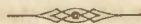
Հէր նէ գտտար իւչիւնճիւ Պապուտա պէյան օլունուպ աչիքեար
պուլունաճաղը վէճճ իլէ Կրէկօր Փափա Գըրալլար իլէ վուգու' պու-
լան միւնսգա'ասընտա զաֆէրեապ օլուպ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէ-
նին քեաֆֆէսինի Գըրալլարըն էլինտէն ալըպ քէնտի հիւքիւմէ-
թի ըուհանիյէսինի քիլիսէի մէսիհիյէ իւղէրինէ սապիթ էթտիքտէն
մա'տա՝ քեաֆֆէի ումուրու ըուհանիյէ խոստոստենտա Գըրալլարա
պիւթիւն էվրօփաուտ թէգատտիւմ վէ թէֆալվուգ էթտի իսէ տէ,
լաքին քիլիսէ տէրունինտէ վէ քիլիսէ խատէմէսինին իսլահաթը խո-
ստոստենտա օլ գտտար զաֆէրեապ տէյիլ իտի :

Պու խոստոստա Կրէկօր իլէ հէմէֆքեար պուլունան էփիսգօփօս վէ
փափասլար վար իտի իսէ տէ, քէնտի ի'թիպար, սէֆա, ըահաթ վէ մէն-
ֆա'աթլարընը արայըպտա քիլիսէնին փաքլըղընը վէ ատէմէրին իմանը
հաղիգիյէ կէլմէլէրինի վազիֆէ էտինմէյէնլէր տահա քիւլլիյէթիւ չօգ
իտի : Պունլար Կրէկօր Փափանըն սալիֆիւզգիքը իճրա էթտիրտիյի
գանուլարա զահիրէն իմթիսալ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար իսէ տէ,
պուլուն իլէ ախլազը մէմուուհէյէ նայիլ օլմայըպ, պիլ 'աքս պու-
լալահաթ անճազ զահիրէն վէ պիզգէրուրէ օլտուղունտան տահա գի-
յատէ ախլազ վէ ա'մալը մէզմումէտէ պուլունուլար իտի : Պու տա-
թի պիթթապիլ' օլտու, չիւնքի Կրէկօր գալմանինի քիլիսէվիյէ Բի-
թապը չէրիֆին ահքեսալընտան գիյատէ ըր'այէթ էթտիրմէտի իսէ
տէ, էքսէրիյէ անըն ա'մալ վէ հարէքեաթընտան անկալըլան պէօյլէ
իտի : չէօյլէ քի անըն թէսիրաթը հիւքիւմէթի փափալիյէ իլէ գա-
վանինի քիլիսէվիյէնին Բիթապը չէրիֆին էվամիրինտէն վէ տիյանէ-
թի խալիսէտէն գիյատէ սապիթ գըլընմասընը միւճիպ օլտու : Պի-
նան 'ալէյհ պու միւտտէթտէ քիլիսէ խատէմէսի գալմանինի քի-

լիսէվիյէ իլէ տէվլէթլէրին գանունլարընա տիգգաթ էթտիլէր իսէ տէ , Քիթասլը շէրիֆի իհմալ էթմէքլէ պէրտալէր քէնտի էմլաքընը թէգեիտ , վէ սալթանաթլը էլլիսէ կիլիսլ 'էօմրլէրինի սէֆաւաթտա իմրար էթմէքլիյէ սարֆը զէհն վէ պէգը իհթիմամ էտէլլէր իտի : Պախուսուս քիլիսէ խատէմէսի ետլընըգ սյրը պիր սընըֆ տէյիլ , անճադ էհալիտէն սյրըճա օթուրուպ տա ումուրու պէյթիյէլէրի տսլա պուլունմատըղընտան , քէնտի ճէմա'աթլարը իլէ ասլա հէմ տէրու վէ հէմհալ տէյիլէր իտի :

էն գիյատէ աճընաճադ քէյիլիյէթ պու իտի քի , իսլահաթը մէմուրլիյէնի քիլիսէ իչիւն հալէսքեար օլանլար իսլահաթը արիլադ իչիւն տօղրուտան չալըշմայըսլ , պիր գաթ տահա գիյատէ ըլյազէթքեարլըգ իհտաս էթմէք եօլունտա չալըշտըլար , վէ տիյանէթը հագիլիյէ իչիւն զայրէթ էտէն քիմիլէր մախտուսէն հագարէթէ տիւչար օլտուլար : Զուհուր էտէն եէնի մէգհէպ ըլյազէթքեարլար իլէ մանտաթըլարըն նադիլիյէթի տէօրտիւնճիւ Պասլտա պուլունաճադ տըր :

Խիւլասաթի քէլամ' եէտինճի կրէկօր Փափանըն վագթիինտէն սօնկրա , քիլիսէ ուսուլու հիւքիւմէթի փափալիլի միւսթագիլէտէն , վէ քիլիսէ թէրպիլէսի' Փափալարըն միւրաւ վէ էմրլէրինին պիլա մանի' իճրա օլունմատընտան 'իպարէթ օլուպ , քիլիսէ մէմուրլէրի էսարէթտէ պուլունուպ , ա'մալը քիլիսէվիլէլէրի խուսուսունտա էփիսդօփօլար վէ Սէրիխգօփօլար պիլէ օլտա , անճադ Փափալարըն գուլլարը մագուսմընտա իտիլէր : Իւչիւնճիւ իննօքէնթիօս կրէկօրուն սապիթ էթտիյի հիւքիւմէթի փափալիլիյէյի չօգ թէգեիտ էթտի իսէ տէ , անըն ահվալի հագգընտա տահա միւնաաիպէթ իլէ իւչիւնճիւ Պասլտա պէյյան օլունաճադ տըր :

ՅԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԹԷՏԳԻԳԱԹԸ ՇԷՐԻՖԷ ՄԷՀՔԷՄԷՍԷՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պիրինճի միւտտէթտէ քիլիսէ թէրպիլէսիին իտարէ վէ իճրասը հագգընտա մախտուս վէ 'աճայիսլ պիր վէսիլէ իհտաս օլունտու , վէ հէր նէ գատար 'Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի' իւնվանը իլէ եատ օլունտու իսէ տէ , մէհքէմէի շէյթանիյէ թա'պիրի տահա

միւնասիպէթ իլէ անըն զուլմ վէ ինսանյէթսիգլիյինի պէյան է-տէր : Սահահ տիր քի պիրիննի 'ուսուսի քիլիսէ մէճլիսի գէմանըն-տան պէյուս քիլիսէի 'ուսումիյէյէ մուխալիֆ պուլունուսուշ օլտն ա-տէմէրէր էվվէլա քիլիսէ մէճլիսէրինին դարարլարընը իճրա էտէն հիւ-քիւմէթը 'ատիյէ վասիթասը իլէ , վէ հիւքիւմէթը փափապիյէի միւս-թագիլէ սասիթ գըլընտըգտան սօնկրա տօյրուտան տնըն վասիթա-սը վէ էմիր իլէ ճէգոյա միւսլթէլա օլուպ 'ազապ չէքտիլէր , մէնֆի օլտուլար , հապսա իլգա օլունտուլար վէ պա'գէն գաթլ ոլիլէ օլուն-տուլար :

Լաքին տէօրտիւնճիւ Պուպտա պէյան օլունաճաղը վալտէնսի վէ Ալպիկէնսի միսիլիւ մէզհէպլէր գուհուր էթտիքլէրինտէ , անլէրին թէրպիյէսի վէ Փափանըն էմիրնէ միւթի' պուլունմատըղլարը թադ-տիրտէ անլէրին հէլաքը իչիւն իւչիւնճիւ իննօքէնթիսա թարաֆըն-տան , զնիւչիւնճիւ տէհրին իպթիտասընտու միւսֆէթթիլէր' Ալպէ-կէնսիլէր 'ալէյհինէ Փրօվանս վէ Նարպօն հիւքիւմտարլարընը վէ է-փիսգօփօպարընը թահրիք էթմէք իչիւն կէօնտէրիլիպ , Թ . Ի . 1213 տէ վուգու' պուլան տէօրտիւնճիւ Լաթէրան մէճլիսի' հէրէթիգօս-լարը արայըպ 'ազապ չէքմէքլիյէ անլէրի թէսլիմ' էթմէք մէսուլիյէ-թինի ճիւմէ Սինօտ մէհքէմէլէրինէ Փարզ էթտիլինտէ , «Թէտգի-գաթը չէրիֆէ մէհքէմէսինի» թէչքիլէթմիշ օլտուլու ի'թիպար օլու-նուր :

Պու մէճլիսին գարարընճա ճիւմէ էփիսգօփօպար հէրէթիգօս-լուգ թէվաթուրու պուլունան սէմթլէրէ պիգպաթ եախօտ պիլ վէ-քեայէ զիյարէթ էթմէյէ վէ էհալիտէն լազըմ' օլանը դատար հէրէ-թիգօսլար իլէ մաթֆի ճէմուաթլարա կիտէնլէր 'ալէյհինէ եէմին վա-սիթասը իլէ իխպար էթտիրմէյէ մէճպուր օլտուլար , վէ էհալիտէն պլրի պէօլէճէ իխպար էթմէք իւզրէ եէմին էթմէյէ իապի օլմագսու , քէնտիսի հէրէթիգօս տէյու թութուլույօր իտի :

Թ . Ի . 1229 տա թուլուտա թէճէմիւ' էտէն Սինօտ մէճլիսի մա'րիֆէթի իլէ մէզպուր Լաթէրան մէճլիսինին գարարլարը թատտիգ օլունտուգտան պաշգա , պու մատտէյէ միւթաա'լիգ օլտն աթի իւզ-գիքը հիւքմէրի պուլունտու :

«Պիր Դըրալ , հաքիմ եա էփիսգօփօս պիր հէրէթիգօսու էսիր-կէյէճէք օլուրա , քէնտի էմլագ վէ մէմուրիյէթինտէն մահրում' դալաճագ ալըր , վէ պիր հէրէթիգօսուն պուլունտուլու խանէ եը-գըլաճագ : Հէրէթիգօսլար իլէ հէրէթիգօսլուգտան տօլայը չիքեայէթ օլունտն գէվաթ եանընա , հասթալըգ վուգու'ինտէ հէքիմ վէ սա-յիլլէր սալա կիթմէմէլի տիր : Թէօվպէքարլար ֆափա թարաֆըն-տան աֆվլըգ պուլունճայա գատար ճիւմէ իմթիյազաթը քիլիսէվի-յէտէն մահրում , վէ մախսուս էլպիսէ կիլինմիշ օլարագ տուրաճագ-լար , վէ դօրգու սէպէսինպէն թէօվպէ էտէնլէր պիր միւտտէթ հապ-

սա իղբա օլունաճաղար, վէ հէր ճէմաթտա պիր փափաս իլէ իքի եա իւչ զաթ տահա հէրէթիգօս միւֆէթթիչլէրի օլմագ իւզրէ եէմին իլէ թախսիս օլունաճագ տըր» :

Պու գարալարը օգուտուղունուղտա խաթըրտա օլմալը տըր քի պուրատա «հէրէթիգօս» լաֆըը Բիթապը շէրիֆ թա' լիմաթը վէ 'ի-պատէթ եախօտ տոյունէթի մէսիհիյէի ապիյէ նիսպէթի իլէ օլմայըպ, անճագ Փափանըն էվամիրինէ իմթիսալ իլէ զամիրինի Փափայա էսիր էթմէյէն, եախօտ հիւքիւմէթի փափապիյէի միւսթագիլէյի պիլա թէրէտոիւտ զապուլ էթմէյէն ատէմլէր հագզընտա իսթի' մալ օլունուր իտի :

Տօգուղունճու կրէկօր Փափա էփիսգօփօսլարա թէտգիգաթ մէհքէմէսի խուսուսունտա էմնիյէթ էտէմէտիյիտէն Տօմինիգօս մէզհէպինտէն օլան բահիպլէրի միւֆէթթիչլ օլմագ իւզրէ թա'յին էտիպ, տնէրին մուլէնէթի իչիւն «Յիսուս Բրիստոսուն հէրէթիգօսլար 'ալէյինտէ օլան 'ասքէրլէրի» իւնվանընտա պիր կիւրուհ թէչքիլ օլունուր :

Իթհամ էտէնլէրին իսիմէրի միւթթէհիմլէրէ զիքր օլունմայըպ էհալինին էրազիլինտէն շահիպլէր գապուլ օլունուր իտի : «Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսինին» գուտրէթի քէնտի մո'րիֆէթի իլէ հիւքմի 'ազապա տիւչէնլէրին էմլաքինէ վագըֆ աէյու վարիս օլմալարը իլէ չօգ իզոյաոտ պուլտուր : զիրա վագթըն միւրուրինտէ պու էմլաքին քէսրէթի իլէ միւֆէթթիչլէր զայէթ չօգ սէրվէթէ նոյիլ օլտուլար :

Էվվէլա հիւքմ օլունանլարըն մէմալիքինին պիր սիւլիւսիւ էսհալը թէտգիգաթա ի'թա օլունուր իսէ տէ, սօնկրա քեաֆֆէսի պիլէ պա'զէն անլէրին էլլէրինէ կէչտի, վէ պիլթթապի' պու գանունուն էսէրի զայէթ մագարրաթլը վէ քէօթիւ օլուր իտի, զիրա հէրէթիգօսլար պուլուպ հիւքմիւ 'ազապա թէսիլմ էթմէք միւհիպի մէնֆա'աթը զաթիյէլէրի իտի, շէյլէ քի չօգ տէֆ'ա Փափանըն էմլէրինէ պիր վէճհէ մուխալիֆ սուլունանլարտան մա'տա, հէր խուսուստա յուչսուգ ատէմլէր մալտար սուլունաուղլարը հալտէ տէսիսէ իլէ վէ եալան շահիպլէրին շահատէթի իլէ միւթթէհիլմ գըլընըպ մամլէքլէրի զապթ օլունմուչ տըր :

Թ. Ի. 1232 տէ «Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի» իսիանիատա թէչքիլ օլունուպ, 130 սէնէ միւտտէթի գատար հիւքմօլունան 'ազապ տնճագ վարիյէթին հիւքիւմէթէ թէրք օլունմալընտան 'իպարէթ իտի իսէ տէ, օնպէչինճի տէհրին նիհայէթինէ տօղրու Սէվիլլա Սէրփիսգօփօսու (Դարուինալ փէտրօ Կօնզալէզ տէ Ո'էնտօզա) թարաֆընտան զայէթ չօգ գուտրէթ, հիւքիւմէթի միւսթագիլէ պիլէ քէսպ էթտի : Թ. Ի. 1480 տէ էվվէլա Նէհուտի օլուպ տա տինի մէսիհիյի գապուլ էթմիւլ վէ սօնկրա գուտիմի իմանընա տէօնմիւլ օլան գէնկին Նէհուտի-

լէրին թէվզիֆի վէ հիւքմի 'ազապը իշիւն Սէվիլաւտա Գըրալըն հիւքիւմէթի իլէ թէտգիգաթ մէհքէմէսի թէշքիլ օլունուպ իքի Տօմինիգօս լաւիպլէրի միւֆէթթիլ օլմագ իւզրէ թա'յին օլունու , վէ Յունվար 6, թ. ի. 1481 տէ ալթը քիշի եազըլմագլէ գաթլ օլունու , վէ օնտան սօնկրա օլ վէճկլէ ասէմլէրի գաթլ էթմէք տէֆ'աթէն վէ միւքէրէրէն վուգու' պուլտու : թ. ի. 1483 տէ թօրքէմաւտա պիւթիւն Իսփանեա իշիւն պաշ միւֆէթթիլ' «թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի» ըէյիսի օլտու , վէ անըն լիյասէթինտէ պիր թէտգիգաթ Ֆէճի' տալի վար խտի : Լնըն մա'րիֆէթի իլէ 28 պէնտտէն 'իպարէթ պու մէհքէմէ իշիւն պիր գանուննամէ թէշքիլ օլունու , վէ սօնկրաւտան 81 տտէտէ գաւաւր պաշգա պէնտլէր պունլարա իլավէ օլունու : Պաշ միւֆէթթիլ էէմ Իսփանեա Գըրալըն էէմ տէ Փափա թարաֆընտան թա'յին օլունուպ պիւթիւն մէհքէմէ մէմուրլէրի իւզէրինէ միւսթագիլ հիւքիւմէթի վար խտի :

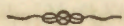
Թ. ի. 1492 տէ' Եէհուտիլէր, վէ թ. ի. 1501 տէ 'Արապլար Իսփանեաւտան իսրաճ օլունուգլարընտա, վէ սօնկրա օնալթընճը տէհրտէ փրօթէսթան մէզէպի նէշր իլէ քէսպի գուվվէթ էթտիյինտէ , պու թէտգիգաթ մէհքէմէսի իշիւն զայէթ չօգ իշ հազըրլանտը : «թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի» միւվէրրիսի Լօրէնթէյէ կէօրէ , թօրքէմաւտանըն լիյասէթինտէ (թ. ի. 1483—1498) 8800 քիշի եազըլմագլէ գաթլ օլունու : Տէգանըն լիյասէթինտէ (թ. ի. 1499—1506) 1664 քիշի , վէ Գարաիսալ իսմէնէսին լիյասէթինտէ) թ. ի. 1507—1517) 2336 քիշի օլ վէճկլէ գաթլ օլունու : Պու միւվէրրիսի կէօրէ , թ. ի. 1483—1808 էտէք Իսփանեաւտա 31902 քիշի եազըլմագլէ գաթլ, վէ 291430 քիշի տալի 'ազապը շէտիտէ հիւքմ' օլունու : Օնեէտինճի տէհրին իպթիտաընտան պէրու պու կիւնլէրէտէք Իսփանեաւտա հիւքիւմէթի վափալկէյէյի պիլա թէրէտտիւտ հիշ տէյիլիսէ գահլրէն գապուլ էթմէյէն զէվաթ պուլունմայըպ , «շէրէթիգօսլարըն» հէլաքը իշիւն պիր մէհքէմէնին լուգումու գալմամըշ տըր : Օնալթընճը տէհրտէ Իսփանեա տէվլէթիին գուտրէթ վէ մէմալիքի չօգ վասի' օլուպ , վէ քէնաիսի «փափանըն պէյիւք օղլու» ի'թիպար օլունուգլունտան պու թէտգիգաթ մէհքէմէսի Մէքսիքա վէ Ճէնուպի Ամէրիգատա տալի շէտիտ թարգ իլէ թէշքիլ օլունու , վէ օլ զէման Ֆիլէմէնք մէմալիքի Իսփանեայա միւթի' օլունուգլունտա, օրատա տալի պու մէհքէմէ հէր պուլմագ իսթէտի , ֆագաթ Ֆիլիմէնք էհալիսի պունուն կիպի գուլմ վէ հագգսըզըզը շէքէմէյիպ , Իսփանեանըն պօյունտուրուլունու պօյունլարընտան տէֆ' էտիպ , պիր ճիւմհուրիյէթ իհաւա էթտիլէր : Պու մէհքէմէ թ. ի. 1537 տէ Փօրթօկալտա մէյտան վէ գուվվէթ պուլտու , վէ 270 սէնէ միւտաէթի գաւաւր օրատա վէ հայը միւտաէթ փօրթօկալա միւթ'ալիգ օլան Պրապիլտէ տալի պուլունտու : Իթալիատա Ֆրանսա վէ Իսփանեայա

նկատելի էն ու դատար չօգ գուզվելի քէսպ էտէմէտի իսէ տէ , երնէ չօգ Վալտէնսի վէ Լամպարտ մէզհէպլէրինտէն օլանլար պունու Վասիթասը իլէ գաթլ օլունտուլար : Օնալթընճը տէհրաէ Փրօթսթան մէզհէպլինտէն օլանլար թէվգիթ օլունտուլ պու մէհքէմէնին մա'րիֆէթի իլէ 'ազապա հիւքմ օլունտուլար : Ճէրմանիատա պու մէհքէմէ թ . Ի . 1231 տէ սապիթ օլունտու իսէ տէ , իլք պաշ միւֆէթիթիշ Մարպուրկու Գօնրատ օլ դատար շիտտէթ իւզրէ հարէքէթ էթտի քի , էհալինին զազալընտան իքի սէնէ սօնկրա քէնտիսի գաթլ օլունտու , վէ պիր տէհրտէն զլյատէ Ճէրմանիատա պու մէհքէմէ ասլա եէր պուլմատը , Եալընըզ շէմալի Ճէրմանիա իշիւն թ . Ի . 1399 տա ալթը միւֆէթիթիշ թա'յին օլունտու : Լաքին սայիր տիյարլարտա պուլունտուզու կիպի ասլա օրատա թէմէլլէշէմէտի : Ինկիլթէրրա իլէ սայիր շէմալի էվրօիա մէմալիքինտէ պու մէհքէմէ ասլա թէշքիլ օլունմատը : Հալա անըն քիւլլիշէթիւ մագդորրաթը գուզվելի քէսպ էթտիլի էգալիմին հէր պիրիսինտէ չօգ աշիքեար օլարադ պագի դալմագտա տըր : Պիլա շիւպէն էյէր պիւթիւն էվրօիատա «թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէտի» վասիթասը իլէ գաթլ օլունմուշ օլան ճիւմէսինին սայըր տօղրու իթիպար օլունապլիլիթսէ , եիւզպինլիճէ , վէ պա'պլիլիին շահատէթինէ կէօրէ միլիօնլարճա , վէ պունլարտան էքսէրիսի տէօրտիւնճիւ Պապտա պէյան օլունաճաղը վէճիլէ տինտար վէ հագիգի միւմինլի իտիլէր : « Ալլաճ հագգը իշիւն » , վէ անըն իսմի իլէ պէօլլէ գուլմաթ վէ մէքրուհաթ իճրա էտէնլէր պիլա շիւպէն 'ինտ Ալլաճ էն շէտիտ 'ազապա միւթահագգ օլարլար : Մէհքէմէի մէզպուրէնին իճրա էթտիլիլի հիյալէթլու իսքէնճէլլէրին թա'րիֆինէ կիրմէտիք , վէ էկէրչի անըն նագլիւյէթի պիր գաթ տահա մէհքէմէի մէզպուրէնին իշլէրինտէն պիլի իքրահ էթտիլիլիսէ տէ , երնէ պունա տէրտէսթ պուլունան իշիմիլլին միւսա'ատէսի եօգ տուր , վէ պէլքի մէնֆա'աթը տաթի չօգ օլմայաճագ տըր : Լաքին մէհքէմէի մէզպուրէ իլէ վէ սայիր վէճիլէ Բօմա քիլիսէսինին թէրալիլէսինէ տիւշար օլմուշ օլան միւմինլէրին , կէրէք պիւթիւն մէզհէպլէրին , կէրէք մէշհուր շախալարըն ահվալ վէ տիյանէթ վէ իթիգատաթը պունտան սօնկրա տիգգաթըլը պիլ միւնասէպէ ճէլպ էտէճէք տիր : Անլէրին կէօթմէրտիքլէրի ղայրէթ վէ շէքտիքլէրի էպլիլէթ' տիյանէթ վէ իթիգատաթ վէ 'իպատիթի իսալիսէ , պախտուտու Բիթապը շէրիֆէ ինսանլարըն էվամիրիւնտէն զիյատէ իր'այէթ էթտիքլէրի իշիւն օլտուզունտան , սէր թէֆսիլ տէօրտիւնճիւ Պապտա պէյան օլունաճագ տըր :

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՕԼԱՆ 'ԱԼԱԳԱՍԸ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԵՆՏԻՆՃԻ ԿՐԷԿՕՐ ՓԱՓԱՆԸՆ ԷՎՐՕՓԱ ԳԸՐԱԼԼԱՐԸ ԻԼԷ
ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ ՓԱՓԱՎԻՅԷԻ ՄԻԻՍԹԱԳԻԼԷ ԻԶԻՆ ՕԼԱՆ
ՄԻՒՆԱԶԱ՝ԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Եւտինճի Կրէկորտան էվվէլ ումուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա
հիւ քիւմէթի փափաւիլէի միւսթաղիլէ իշիւն Փափաւար թարաֆըն-
տան պիրինճի Լէյօնուն զէմանընտան պէրու, վէ մախսուսէն պիրինճի
Կրէկորուն զէմանընտան պէրու իսրար օլունմուշ իսէ տէ, «Քիլիսէի
մէսիհիյէնին րէյիսի, Եա՛նի՝ Փափա, ումուրը տինիյէ վէ ուլապիյէ
խուսուսունտա պիլէ ճիւմէ հապիւմ վէ Գըրալարա վէ Իմիէրաթ օրա-
րա թէգատտիւմ վէ թէֆաւիւրէ հտէր, շէօյլէ քի պու խուսուստա
Գըրալար վէ հիւքիւմէթիլէ իւզէրինէ տափի Փափանըն Ալլահըն վէ-
քիլի տէյու հիւքիւմէթի միւսթաղիլէսի վար» տէյէրէք իլք իսրար
վէ միւնազա՛ա հտէն Եւտինճի Կրէկոր իտի, Անըն էֆքեարը պու
մէպտէ իւզէրինէ մէսիհի իտի քի, ումուրը բուհանիյէ ումուրը ճիւ-
մանիյէյէ թէգատտիւմ էթաիյինաէն, ումուրը բուհանիյէնին պաշ
նազըրը ումուրը ՝տտիյէ վէ ճիւմանիյէ նազըրընա թէգատտիւմէթ-
մէլի տիւր, Կրէկոր պա՛զը տէֆ՝ա «Եալընըզ հիւքիւմէթի բուհանիյէ
Ալլահ թարաֆընտան թախսիս օլունտու, վէ սալիւ հիւքիւմէթիլէ-
րին էսապը անճապ իրատէթի ինսանիյէի նէֆսիյէ օլտուղունտան,
պիթթապի՝ զուլմ վէ հապքսըզըզըն իճրասընա մէյլ էտէր» տէյու

խնայող էթոսի : Պա՛ղը տէ՛ֆ'ա՛ «Հիւքիւմէթի՛ աստիյէ տախի Ոլլահ թարաֆընտան թախսիս օլունու պ քէնտի հուտուտունտան հիւքիւմէթի րուհանիյէ իւզէրինէ թէճավուզ էթմէտիյի հալտէ , միւթահսնէն վէ սէլահիյէթի ապիյէ սահիպի տիր» տէյու իսնատ էթաի : Հէմ հիւքիւմէթի րուհանիյէյի կիւնէչիլէ , վէ հիւքիւմէթի՛ աստիյէյի այ իլէ թէմիլէ էտէր իտի՛ էյէր ճիւմէ Գըրալար քէնտի հիւքիւմէթլէրինի Փափա թարաֆընտան ալմըչ օլտուզունու իգրար իլէ օնա մէսուլ օլարագ իտարէ էթմէյէ րիզա վէրսէ իտիլէր , կրէկօրուն արզուսունա վէ հագգ իթիպար էթտիյի ուսուլու միւթապըզ կէլիր իտի : Քրիստոսուն Պէտրօս Բէսուլա՛ ճէհէնէմին գափուլարընըն օլ գայայա զալիպ կէլէմէյէճէքլէրի խուսուսունտա վէրտիյի վա՛տը՝ ազիմի կրէկօր պէօյլէ թէֆսիւր էթաի քի , հէր հանկը գըրալ քէնտի հիւքիւմէթիին չօլ գայայը , եա՛նի Պէտրօսուն խալիֆէլէրինէ օլան միւնասիյէթիին թանըմայըճագ իսէ , քէնտի հիւքիւմէթիին գայ՝ իլէ՛ շախսընտա միւթահագգ օլտուզու ճէգլայ օլրայաճագ տըր : Պունա միւթապըզ օլարագ իսիանեա գափախմէն պէրու հիւքիւմէթի փափապիյէյի լայըզը իլէ թանըտըղընտան , Փափալարըն՝ ինտինտէ չօգ միւթահսնէն վէ էմին պիր գուլ իթիպար օլունուր իտի : կրէկօր էվրօփանըն Բօնատան էն ուզագ պուլունան մէմալիքին Գըրալարընա հիւքիւմէթ սահիպի կիպի եպըզ էմի էտէր իտի : Մէսէլա՛ Տանիսարքա վէ Նօրվէքիս Գըրալարընա եպըզը քի , «Գէնտի թէպա՛ալարընտան պա՛զը նէվճիվանլարը Բօնայա թա՛լիմ վէ թէրպիյէ օլունագ իւզրէ կէօնտէրլէր , չէօյլէ քի վաթանլարընա քիլիսէ րէյիսի օլան Պէտրօսուն խալիֆէսինի՛ն էվամիլէրինի պէյան էթմէյէ միւզթէտիր օլարար : »

կրէկօր պիւթիւն գուվլէթի իլէ քիլիսէ խատէմէսինին աոճագ քէնտիսի թարաֆընտան եախօտ քէնտի վէրտիյի սէլահիյէթ իլէ թա՛յին օլունմալարը խուսուսունտա իսրար էթտի : Թ . Ի . 1083 տէ էմր էթաի քի , «Պիր զաթ էվիսգօփօս մէմուրիյէթիին եախօտ մոնասթըր նագարէթի մէմուրիյէթիին րուհանի րէյիսին էլինտէն զայրի թարաֆտան գապուլ էտէրսէ , օլ մէմուրիյէթի թէրք էտինճէյէտէք իսրատէթիանէյէ պիլէ կիրմէյէ հագգը օլմայաճագ , վէ պէօյլէճէ մէմուրիյէթի մէգպուրէյի պիրինէ իթա էտէն Գըրալ եա իսիէրաթօր պիլէ օլա , քիլիսէ իլճագլըղընտան գաթ՝ օլունաճագ տըր» , Հաքին Գըրալար պիթթապի՛ պու մէպտէյի գապուլ էթմէք իսթէմէյիպ , եանլարընտա պուլունան րուհանի րէյիպլէրի քէնտիլէրինէ մէսուլ օլմալը տըրլար տէյու իսրար էթմէլէրիլէ պէօյիւք միւճատէլէ վէ միւնագա՛ա ոչըմըչ տըր :

կրէկօր աթի իւզգիքր վէճկէ Ֆրանսատա պուլունան էվիսգօփօսլարա Ֆիլիփ Գըրալ հագգընտա եազալը : «Ֆրանսատա հուգուզը ինսանիյէ վէ իլահիյէ իզալէ օլունուպ , Գըրալ տախի զուլմ՝ վէ գինայա

սահապէթ էթտիյինտէ , Գըրալը կիւնահընտան թէօվպէ իլէ ֆէրա-
ղաթ էթտիյինտէյինիզ հալոտէ պիլթիւլիւյէն 'էօգիւրսիւլսինիզ , 'էլէ-
լիի նի'մէթիսիզէ միւթիւ' պուլունմալըյըզ' տէյու անը քէնտի կիւ-
նահըրընտա հէլաք էթմէք իւզրէ պրազմատան իսէ , թէրպիյէ իլէ
անը խէլաս էթտիյինիզ թագաթիտէ , օնա տահա էմին պուլունուր
իտինիզ , 'Գըրալըն զագապընտան գօրգարըզ' տէյու վագիֆէի զիմէ-
թինիզի իճրա էթմէմէք թէհիլէքէլի իսէ , էօլիւմ գօրգուսու սիլի
վագիֆէի զիմէթինիզի իճրա էթմէքտէն մէն' էթմէմէլի տիր . վէ
պիլա շիւպհէ էյէր էփիսգօփօսլարըն ճիւմէսի պիլ էթթիֆագ
հագգ վէ իսթիգամէթէ սահապէթ էտիպ , հագգսըզըզ վէ քէօ-
թիւլիւք 'ալէյհինտէ պուլունուրսա , պիլա մուսաթարա վէ հէմ միւ-
հասէր օլարագ Գըրալը կիւնահընտան խէլաս էթմէյէ սէպէպ օլսպի-
լիլէր . վէ էյէր Գըրալ անլէրի տինիլէմէզսէ , անը քիլիսէ իլնազը-
ղընտան մահրոււ պրազըզ , լազըմ կէլտիյինտէ պիւթիւն Ֆրանսա է-
հալիսինի քեաֆֆէի իմթիյազաթը քիլիսէվիյէտէն մահրոււ պրազ-
մալըսընըզ , վէ էյէր Գըրալ թէօվպէ էթմէզսէ , Ալլահըն ինայէթի
իլէ Ֆրանսա հիւքիւմէթինի անըն էլինտէն ալմազա պիւթիւն գուտ-
րէթիւմ իլէ չալըըրըմ » :

Հէր նէ գատար ճէրմանիա իմիէրաթօրու Հէնրի' Կրէկօր Փափանըն
թութուուլու ուսուլէ մուղայի հարէքէթ էթտի իսէ տէ , քէնտի տին-
տար վալիտէսի Ակնէսին վասիթասը իլէ Փափա իլէ պարըշըպ , Փա-
փանըն թարաֆընտան ազգէ իլէ քիլիսէ մէմուրիյէթլէրինի ֆիւրուլթ
էթմիլ վէ օլ սէպէպտէն աֆօրօս օլմուշ վիլքէլայը 'ազլ էթտի , վէ
Փափանըն հիւսնիւ չահատէթինէ նայիլ օլոու : Ճագաթ ոօնիրա
քէնտիսինի հիւքիւմէթինտէ տահա զիյատէ գուվլէթլէնտիւրալիյինտէ ,
Փափառան իւսաթ ալմազսըզըն էփիսգօփօսլարը թա'յին էտիպ ,
'ազլ օլունմուշ վիլքէլայը եանընա դապուլ վէ իւզմէթինէ թէքրար
թա'յին էթմիլ տիր : Պունուն իւզէրինէ Կրէկօր' Հէնրիյէ պիր մէք-
թուպ եազըպ իմիէրաթօրուն ա'մուլի հագգընտա թէչէքքի էտիպ , հիւ-
քիւմէթ սահիպի կիպի անը թէօվպէյէ վէտէրանէ տա'վէթ էյլէտի :
Լաքին Հէնրի' Կրէկօրուն մէքթուպունտան վէ անըն հապի օլոուլու
խոտա'ալարընտան զայէթլէ զագապնաք օլուպ Փափայա սէրթ պիր
ճէվապ վէրմէքլէ պէրապէր , Յունվար 24, Թ . Ի . 1076 տա Վօրմս
չէհրինտէ պիր քիլիսէվի մէճլիա թէճէմիւ' էթտիլիպ անըն մա'րի-
ֆէթի իլէ քէնտի հիւրմէթինէ հէմ Փափանըն հիւրմէթինէ խալէլ
կէթիլէճէք թա'պիրաթը իսթի'մալ իլէ Կրէկօրուն 'ազլ էթտի : Օլ
մէճլիա տալիս Կրէկօրու 'Ալիքիւմէթ վէ հուզուգը միւլիլ քեանէ Ալ-
լահ թարաֆընտան տէյիլ տիր » տէյէրէք անը իպթալ էթտիյինտէն'
թագապիլ էթտի : Վօրմս մէճլիսինին գարարը իմիէրաթօր Հէնրի թա-
րաֆընտան Կրէկօր Փափայա վասըլ օլոուլունտա , քէնտիսի Թ . Ի .
1026նըն սէնէվի Սինօտ մէճլիսինի քիւլատ էթմէք իւզրէ իտի : Պիլա

Թէրէտոռւո Հէնրիյի քիլիսէ իւհազլըզընտան րէսմէն ինրաճ էտիւլ ,
անըն տահա հիւ քիւմէթ իտարէ էթմէմէսինի , վէ Թէպա'ասընա ծնա
իթա'աթ էթմէմէլէրինի էմր էթտի . Հէմ Վօրսմ մէճլիսինին գարալա-
րընա մէսուլ օլան էփիսգօփօսլարը աֆօրօս էթտի , վէ Մէնճ Սէր-
փիսգօփօսու , Ութրէքթ Սէրփիսգօփօսու վէ Պամպէրկ Սէրփիսգօ-
փօսու տալի Րօմայա կէլիւլ Թէսլրիյէի գիւմէթ էթմէ յէճէքլէրի
Թազտիրտէ աֆօրօս էտէճէ յինի ԹէՖհիմ էթտի . Պիթ Թապի' պու-
նուն իւզէրինէ պէօլիւք վէ գանլը 'իզա' աջըլուր , վէ հէր նէ գա-
տար Փափանըն տիւլազ վէ իսթիգամէթի գաթիյէսի վէ նիյէթլէրի
Իմիէրաթօրսնքինտէն գիյատէմէմուռ օլմասը պի իշթիպահ իսէ տէ ,
կրէկօր վէ անըն Ռաֆէ Հէնրինին Ռաֆէնպահ պիյատէ մէմուռ վէճհ
իլէ հարէքէթ էթտի տէ յէմէ յէգ . վէ Գրիստոսուն հէմ Րէսուլլէրին
կէրէք Թա'լիմաթընա կէրէք էօրնէքլէրինէ նազար էթալիմիզտէ ,
Իմիէրաթօր Թարաֆընըն ուսուլ վէ հուգուգու Փափանըն ուսուլ վէ
իտտալարընտան գիյատէ միւսթահսէն վէ էսուլը իտիյի տէրքեար
տըր . Իմիէրաթօր Թարաֆը տէտի քի « Գըրալըն Թէսլալարըն ծնա
իթա'աթ էթմէ յէ եէմին իլէ պաղլը տըրլար . պինտէն 'ալէյհ Փափա
անլէրի իթա'աթ էթմէքտէն մէն' էթմէ յէ գալգըլըստ , շէրի'աթը
ինսունիյէ հէմ էլա'հիյէյէ մուզայիր պուլունուլ ճիւհնա էթմիշ տիր .
գիրա հիւքիւմէթի 'տտիյէ Սլլահ Թարաֆընտան Թէշրիլ վէ թալիս
օլունտու , Րէսուլլէր փուլիէրէթ հիւքիւմտարարա պիգզաթ ի-
թա'աթ էալիւ սայիրլէրէ տալի իթա'աթ էթտիրտիլէր , Փափանըն
նահազգ աֆօրօսու քէնտի իւզէրինէ իսապէթ էտէճէք տիր » :

Փափանըն Թարաֆը տալի տէտի քի , « Շէրի'աթը իլահիյէ 'ալէյ-
հինէ օլան եէմին պաթըլ օլուլ , Սլլահ Թարաֆընտան քիլիսէի մէ-
սիհիյէ Րէյիսի օլմագ իւզրէ Թազտիս օլունան զաթ 'ալէյհինէ գալ-
գըլան Գըրալա իթա'աթ էթմէք' ատէմէրին վազիֆէի գիւմէթի օ-
լամազ » :

Պա'զը քիլիսէ մէմուրլէրի Թարաֆընտան Փափանըն Թութու-
ղու ուսուլ վէ հարէքեաթընըն մէշրու' եախօտ զայրի մէշրու' օլմա-
լարը խուսուսունտա իրատ օլունան իշթիպահլարը կրէկօրա ապա
թէսիւր էթմէտի . Անըն էֆքեարընճա պիլա մուրաֆա' պիր Գըրալը
աֆօրօս էթմէք պապընտա հազգը վար իտիյի էմր մուգարրէր տիր .
վէ իւշիւնճիւ Միւտտէթին իւշիւնճիւ Պապընտա պէյան օլունտու-
ղու վէճիլէ Ամպրօսիսուն Թէյօսօսիս Իմիէրաթօր քիլիսէ իւհազ-
լըզընտան մահրում սրազտըզընը Իմիէրաթօր Հէնրինին քէյիլիյէ-
թինտէ օլան քէնտի հարէքէթինի թաստիգ էթմէք իշիւն գիւր էթտի .
Վազա'ա պունա ճէվալէն հազգ իլէ տէնիլմիշ տիր քի , Ամպրօսիս
առլա Թէյօսօսիսուն վէ անըն Թէպա'ասըն մապէյինտէ օլան 'ա-
լազասընա տօգանմագ մէրամ վէ արգուսունտա տէյիլ իտի . պիլ
'աքս Իմիէրաթօրսն հուգուգ վէ հիւքիւմէթինի տիգզաթլըճա մուհա-

Փառաս է յլէտի Պոռ ճիւմէ իլէ Փափանըն Իմիէրաթօրու աֆօրօս էթմէ-
սինին ձէրմա՝ իառա թէսիրաթ ըլլայլիլէսի վար իտի թրիէր էփիւդո-
փօսու Ուտօ՝ Րօմա թարաֆընտան ձէրմանիայա 'ալտէթ էթտիլին-
տէ աֆօրօս օլունմուշ զէվաթըն քեաֆֆէսինտէն գաթ'ի 'ալալա
էթտիլի իչիւն , պաշգա . քիլիսէ մէմուրլէրի տախի պէօյլէ էթտիլէր ,
Լաքին Իմիէրաթօրուն թարաֆիլիլէրի քէնտիսինի Փափանըն 'ալէյնի-
նէ թէշվիգ էթտիլէր , վէ Հէնրի անլէրի տինկլէր իտի ամմա , հիւքիւմէ
թի փափապիլիլէնին գուտրէթի զայէթ չօգ վէ իզտիլատ պուլմագտու
օլտուղունու կէօրաթիլիւնտէ , տէր հալ թէպտիլի էֆքեար էտիպ
Կրէկօր իլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունուպ անտէն աֆվլըգ տիլէմէյէ
գարար վէրտի . Թ . Ի . 1076 տա Ֆրիպուր շէհրինտէ Սուսպիա վէ
Սաքսօնեա պէյլէրի պիր Ենի Իմիէրաթօր ինթիսապ էթմէք զըմնըն-
տա թէճէմմիւլ էտիպ , Փափանըն վէքիլլէրի , Եա'նի՝ Ագվիլէա Սէրփիս-
գօփօսու Սիկարտ վէ Փասսաւ էփիսգօփօսու տինտար Ալթման հա-
զըր պուլունտուլար . Օլ մէճլիստէ Փափանըն թարաֆը պիր չօգ նու-
ֆուզլու վէ ըլլաղէթքեար միւթէպէրանը թահսիլէտէրէք չօգ քէս-
պի գուվլէթ էթմէսի իլէ , Իմիէրաթօր Հէնրի՝ Փափայա տահա գարշը
փուրմաղա ճէսարէթ էտէմէտիլինտէն , թա էրթէսի սէնէտէ Փա-
փանըն ըլլասէթիւնտէ թէճէմմիւլ էտէճէք մէճլիս հուզուրունտա
թէպլիլլէի գիւմէթ էտինճէ , հիւքիւմէթի իտարէ էթմէմէյէ գայիլ
օլտու . Լաքին քէնտիսի Թ . Ի . 1076 սէնէսինին սօն կիւնէրիւնտէ
զէվճէսի վէ օղլու վէ պիր խըզմէթճի իլէ Ալփ տաղարընտան կէշիպ
Րօմայա կիթտի . Կրէկօր օլ էսնատէ իէրմանիայա 'աղլիլէթ էթմէք
իւզրէ իտի իսէ տէ , Եօլա չըգմասը թէէլիլի օլունմուշ , վէ Հէնրի-
նին Րօմայա կէլմէսինին քէնտի տիւշմէնլէրի իւզէրինէ օլան թէսի-
րաթը հազգընտա շիւպէն էտէրէք , աշպապը Թօքքունիա Գըրալիշա-
սընըն արալընա պիր միւտտէթ շէքիլտի . Աֆօրօս օլունմուշ ձէրմա-
նիալը էփիսգօփօսլար վէ վիւքեսլա՝ Հէնրիտէն էվիլէ Փափանըն նէգ-
տինէ այազլարը չըվապ վէ թէօվպէքեար էլպիսէսինի կէշինմիշ օ-
լարապ կէլիպ աֆվլըգ տիլէտիլէր . Փափա տախի անլէրի սապահ-
տան ալաշամատէք տուրտուրարապ տնլէրէ աֆվլըգ իհսան էթտի , վէ
Իմիէրաթօրու թէօվպէյէ թէշվիգ էթմէք մէրամը իլէ սէօյլէմէլէրինէ
րուխսաթ վէրտի իսէ տէ , պիր թիւրլիւ պաշգա 'ալապա անըն իլէ
էթմէմէլէրինի էր էթտի . Լաքին տահա սէրթ պիր թարզ իլէ Իմիէ-
րաթօրա տօղրու մուլամէլէ էթտի . Անտէն թալէպ էթտի քի էլպիսէի
միւլիւքեանէյի պէր թարաֆ էտիպ իւշ կիւն միւտտէթի գատար
մահպուս կիպի թէօվպէքեար էլպիսէսինտէ այրըճա մէքս էթտիք-
տէն սօնկրա պէօյլէճէ հուզուրունա կէլէ . վէ կէլտիլինտէ աֆօրօսու
պիր շարթ իլէ լաղվ էթտի , Եա'նի՝ Իմիէրաթօրու մուլայէն պու-
լունան մէճլիսին վազթինէ գատար հիւքիւմէթ իտարէսինտէն մահ-
րում գալմաղա մէճպուր էթտի :

Պա՛տէհու Փափա պիւթիւն ճէմա՛աթ հուզուրունտա թա՛ամը մուգատուէս այնընը իճրա էթտիյինտէ, էքմէյի թագաթիս էթտիքտէն սօնկրա էլինէ պլլալ, Վճէրմանիատա պուլունան տիւշմէնլէրիմ թարաֆընտան չօգ ճիւնհալարտան իթթիհամ օլունուրում. սուչսուզ օլուուղունու թաստիգ էթմէք եօլունտա չօգ շահիտլէր կէթիւրէպիլիլիտէմ տէ, Ալլահըն շահատէթինէ իլթիճա էթմէք պանա տահա մագպուլ օլուր, էյէր սուչլու իսէմ, Բասպըն իշպու ճէսէտինտէն եէտիյիմտէ, միւճիսի հէլաքըմ օլուն: Սուչսուզ իսէմ, պուլէպրիյէի գիւմէթիմ ի՛թիպար օլունսուն» տէտիքտէն սօնկրա, էքմէյի ալտը վէ քէնտիսիսէ զարար իսապէթ էթտիւրմէյէրէք եէտիյի իւզէրինէ՝ ճէմա՛աթ եէք տիլ օլարագ «Փափա հազրէթլէրինին սուչսուզ օլուուղունու թաստիգ էտէն Ալլահ թաալայա համա օլուն» տէյու չալըրտըլար Պա՛տէհու Փափա Իմիէրաթօր Հէնրիյէ թէվէճճիւհ իլէ քէնտիսի էթմիշ օլուուղու կիպի սուչսուզլունու թաստիգ էթտին տէյու Ալլահը շահիտ թութմասընը թէքիթի էթտի իսէ տէ, Հէնրի պու մագուլէ թէճրիւպէտէն թէհարրի օլունմաղա ճէսարէթ էտէմէյիպ եինէ տափասընը մու՛այէն պուլունմուշ մէճիսէ հափալէ էթտի: Պա՛տէհու Կրէկօր՝ Հէնրիյի քէնտիսի իլէ թա՛ամ էթմէյէ տա՛վէթ էտիպ, օնա միւլայիմանէ հարէքէթ էթտի: Պու վուզու՛աթըն թէսիրաթը պիթթապի՝ Կրէկօրուն թարաֆընա գուվէթ վէրիպ Իմիէրաթօրու պիր գաթ տահա գա՛յիֆլէթ տի:

Կրէկօրուն տիւշմէնլէրինին գիւ՛իւմիւնճէ Փափանըն պէօյլէ մու՛ամէլաթը Իմիէրաթօր Հէնրի՛ալէյինտէ գաստ էտիպ խըյանէթ էթմէպինտէն նէշլէթ էթտի, Լաքին հէր նէ գաստար Հէնրինին պուլունտուղու հալ չօգ միւթէէսէֆի վէ մուլսաթարալը իտի իսէ տէ, Փափանըն հիլէ վէ տէսիսէ իլէ հարէքէթ էթմէսի, եալսօտ գաստէն Իմիէրաթօրու ալչաղլաթմաղ իսթէտիյի զաննի զալլալ տէյիլտիր, էյէր գասպահաթը վար իսէ, քէնտի թութուղու մէպտէ վէ ուսուլուն նօգսանընտան հասըլ օլան պիր գասպահաթ տըր: վէ պիլա շիւպհէ Փափա իլէ Իմիէրաթօրուն մուգավէլէսինէ էվվէլ մուղայիր հարէքէթ էտէն Հէնրի իտի: Զիրա ճէրմանիայա ՛ավտէթ էթտիյինտէ քէնտի ահպապընը Փափա ՛ալէյինէ գիյատէսի իլէ դապապնաք, վէ տիւշմէնլէրի քէնտի տիւշմէնլէրինտէն ֆուրսաթ ալլալ եհնի պիր Իմիէրաթօր ինթիլաալ էթմէք իսուսուսունտա չօգ ույտնըգ պուլտուղունտա, եինէ հիւքիւմէթ իտարէսինին մէսուլիյէթիինի քէնտի իւզէրինէ ալտը: Աալիֆ իւզգիքը ճէրմանիատա վուզու՛ պուլմագ իւզրէ մու՛այէն օլան մէճլիսին թէճէմիւլէ՛ էթմէսի պա՛ղը սէպէպլէրէ մէպնի միւմքին օլմատըղընտան, Թ. Ի. 1077 իշիւն պիր մէճլիա թա՛յին օլունուլ, Փափա տաթի օնա իքի վէքիլ կէօնտէրտի, վէ օլ մէճլիտէ Հէնրինին եէրինէ Իմիէրաթօր օլմագ իւզրէ Սուապիւհ հիւքիւմտարը Բիւտօլֆ ինթիլաալ օլունտու, վէ Իմիէրաթօրարըն թարաֆէյնի պիրիպլրի իւզէրինէ

հիւճիւմ էտիւ շէրմանիւտա չօդ դոն տէօքիւլտիւ իսէ տէ, Փափա նէ Հէնրիին նէ Բուտովֆուն թարաֆընա սահապէթ էյլէտի : Լաքին թ. ի. 1080 տէ Բուտովֆ՝ Հէնրիյէ զալիւ կէլմիշ օլտուղունտա Փափա օնա սահապէթ էտիւ, րէսմէն անը Դըրալ թանըյըւ վէ պիր թաճ օնա կէօնտէրիւ եինէ Հէնրիյի տֆօրօս էթտի : Լաքին հէման օլ սէնէտէ Բուտովֆ մուհարէսէտէ գաթլ օլունտուղունտա Հէնրիին թարաֆը գուվլէթէնէրէք իթալեա իւզէրինէ հարէքէթ էթմէքտէն արթըգ մէն՝ օլունմատը :

Բաւլէնա Սէրփիւգօրօսու Կիւպէրթ Փափա օլմագ իւզրէ ինթի-լապ օլունտու : Օլ էսնատէ տախի Հէնրի՝ Փափա իլէ միւսալէհէ իւզրէ օլմաղա արզու էթտի իսէ տէ, Կրէկօր օնա հիշ պիր չէյ թէս-լիւմ էթմէյէ րիգա վէրմէտիլինտէն, իքի սէնէ գատար Բօմատա մու-հասէրէ իշինտէ գալտը, վէ թ. ի. 1084 տէ Բօմալըսար մուհասէրէ-տէն եօրիւն օլուպ, Փափանըն ինատընը տախի չէքէմէտիլէրինտէն, Հէնրիյէ գափուլոր աջտըլար Կիւպէրթ իւշիւնճիւ Քլէմէս իսմինտէ Փափա թանըլըպ Հէնրիյի րէսմէն Իմիէրաթօր օլմագ իւզրէ թասսիգ էթտի, վէ Կրէկօր պիր մանտաթըրա չէքիլիւպ էրթէսի սէնէ Մայիս 25, թ. ի. 1085 տէ վէֆաթ էթտի :

Կրէկօրուն ոօն սէօզլէրի, եա՛նի՝ «Սալահը սէվտիմ, քէօթիւլիւք-տէն իքրահ էյլէտիմ, օնուն իշիւն մէնֆի օլարագ վէֆաթ էտլյօ-րում», քէնտի թութաուղու ուսուլ վէ էֆքեարընա միւթալըգ տըրի

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՕՆԻՔԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆԻԻՋԻԻՆՃԻԻ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷ ՓԱՓԱԼԱՐԸՆ ՎԷ
ԷՓԻՄԴՓՓՍԼԱՐԸՆ ԷՎՐՕԲԱ ԳԸՐԱԼԼԱՐԸ ԻԼԷ ՕԼԱՆ
ՄԻԻՆԱՍԻՊԱԹ ՎԷ ՄԻԻՆԱՋԱ՝ԱԹԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

Կրէկօրուն խալէֆլէրի վէ Փասալիս Փափանքն ձէրմանիս
Իմքէրաթօր իլէ օլան միւնազա'ասը հազզընսա :

Կրէկօրուն խալէֆլէրի քէնտիսի իլէ հէմէֆքէտօր օլուպ հիւքիւ-
մէթի փափալլիյէյի հէման օլ մէպտէլէր միւնալիսնձէ խտարէ էթտի-
լէր , Թ . Ի . 1083 տէն Թ . Ի . 1100 է տէք Քլէմէս պիր թարաֆտան
վէ Վիքթօր իլէ Ուրպան տիկէր թարաֆտան հիւքիւմէթի փափա-
լլիյէյի խտարէ էթմէք խտտա'ասընտա խալէր : Կրէկօրուն խալէֆի
իւչիւնձիւ Վիքթօր (Կրէկօրուն ահպապը Տէպիտէրիօս) վէֆաթ էթ-
տիքտէն սօնկրա , Թ . Ի . 1087 տէ Օսթիա էրիսգօփօսու Օթթօ' ի-
քիւնձի Ուրպան խալի իլէ հիւքիւմէթի փափալլիյէյէ նայիլ օլուպ ,
Թ . Ի . 1092 տէ Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփի իլէ պիր նիզա' զուհուր էթ-
տի , Ֆիլիփի քէնտի պէվճէսի Պէրլօպը թաթլիդ էտիպ , դօճառընը
պրապմըլ օլան Պէրթրատը ալմագ խթէտիյինտէ , Գըրալըն միւրու-
տընա րիզա վէրէն Ֆրանսէվի էրիսգօփօսլար սուլուլունու . լաքին
Շարթրէ էրիսգօփօսու իվէս , քէնտիսի փէրվասըզ պիր տտէմ օլուպ
մէմուրիյէթինի տալի խթիգամէթ իւզրէ խտարէ էթմիլ , վէ ալի-
լագը խալիսէ իչիւն զայրէթլի ալուլունարագ Գըրալըն արգուտունա վէ
էմիլիէ իթ խալ էթմէտիյինտէ Գըրալ օնա զապապ էտէրէք էմվալ
վէ էմվաքիլի զապթ էթտիրիպ քէնտիսի հապաա իլգա էյլէտի , վէ
Շարթրէ շէհրիւնն մի իլէպէրանընտան էքսէրիսի իվէսի զօր իլէ հա-
պտան չըգարմագ խթէտիյինտէ , տնէրէ տալա րիզա վէրմէյիսլ
տէտի քի , «Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինէ սիւհալար իլէ նայիլ օլմա-
տըմ վէ պէօլլէ օնա թէքրտար նայիլ օլմազա լազի տէյիլիմ . տնճագ
պէնիմ իչիւն տու'ա էթմէնիլի խթէրիմ » : Հէր նէ գոտար Գըրալ

Ի վէսի կեանք թէհոտիտ կեանք թալթիֆ իլէ քէնտի թարաֆընա ճէլլ էթմէյէ չալըչտը իսէ տէ՝ միւէսսէր օլամատը : Ի վէս՝ « շիյէ իլէ ռիշ-վէթլէր պիր տտէմին կիւնահընը մահվ էտէմէզ, վէ կիւնահտա տէ-վամ էթմէյէ գարար էթմիշ օլան տտէմ սատագա վէ 'աթիյէլէր իլէ քէնտիտի իշիւն ֆիրտիյէ էտէմէզ . զիրա Բրիստոս տտէմէլէրի խէլաա էթմէք իշիւն մալ վէ էմլաքընը տէյիլ՝ անճագ քէնտիլլէրի թալէսլ էտէր՝ տէյու ճէվալ վէրտի : Ի վէս Գըրալըն մատտէսինի Ուրալան Փափալա հալալէ էթտիյիտէ , Ուրալան էփիսգօփոսա սահապէթ էտիսլ Գըրալըն սալթի իւզգիքը նահագգ ա'մալինէ ռիզա վէրմիշ օլան էփիսգօփոսլարը չօգ թէքտիր էթմէքլէ պէրապէր , Ի վէսին սալը վէ-րիլմէսինի թալէսլ էթտի վէ Պէրթրատը թէրք էթմէտիյի հալտէ ա-ֆօրօս էտէճէյինի իմա էթմիշ տիր . վէ թ . Ի . 1094 տէ Ռէյա մէճ-լիսի տափի Գըրալըն թարաֆիլիրի օլուսլ Ի վէսի իթթիհամ էթտիյի-տէ , Ի վէս Փափալա ռէֆ'ի տա'վա իլէ պէրապէր օլ էփիսգօփոսլարը ճիւնհալը տէյու հագգ իլէ իթհամ էթտի : Պունտոն իւզէրինէ հէ-ման օլ սէնէտէ Փափա ֆիլիլի Գըրալը թա թէօվլէ էտինճէյէ գա-տար աֆօրօս էթտի :

Տէօրտինճիւ Պապտա պէյան օլունտճաղը վէճէլէ Ուրալան Փափա 'ստաքիլի սալլիլիյէյէ սահապէթ էթմէսի իլէ չօգ շէօհլէթ քէսսլ էթտի իսէ , անճագ թ . Ի . 1095 տէ Փափանըն սարալը սէքիզ սէնէ գատար իմիէրաթօր շէնրինին Փափասը Բլէմէսին էլինտէ գալտըզ-տան սօնկրա երինէ օնա մալիք օլտու , վէ թ . Ի . 1099 տա Բլէմէսէ քեամիլլէն զալիլ կէլտիքտէն սօնկրա վէֆաթ էթտի , Բլէմէս տալի էրթէսի սէնէ վէֆաթ էթտի :

Իքիւնճի Փաքալիս Փափա թ . Ի . 1099 տա հիւքիւմէթը փափա-վիլլէյէ նայիլ օլտուզընտա , տահա Փափալարա 'ստալլէթլու պուլու-նան շէնրի իմիէրաթօր 'ալէյհինէ՝ պա'ղը հիւքիւմտարալը հիւճիւմ վէ մուհարէպէ էթտիլմէյէ չալըչտըզընտա , շէնրինին թարաֆընա սահապէթ էտէն Լէճէ քիլիսէ մէմուրլէրի Փափալա աթի իւզգիքը վէճ իլէ եազըլար , « շիւքիւմէթի քիլիսէվիլլէ վասիթասը իլէ քի-լիսէ իւզէրինէ մուհարէպէնին իլան օլունմասինի պունտան էվվէլ իշիթմէտիք : Բրիստոս վէ Ռէսուլլէր սէլամէթ թէպլիր էթտիլլէր . գապահաթլըլարը քէմալը միւլայիլմէթ վէ սապր իլէ թէրպիլլէ էթ-տիլլէր : Ճէզալը ինսանիյէյի ճէզալը իլահիյէյէ իլալլէմի էտէլիմ , Իմիւրաթօրա իթտաթ էթմէք իշիւն մի աֆօրօս օլունուրուզ , Շէյ-թան քիլիսէ իլէ հիւքիւմէթը շահանէ տրասընտա նիզա'լար փէյտա էթմէքլէ մէվճուտ պուլընան քէօթիւլիլլէն իհտաս էտիճիսի տիր . վէ նէ՝ հագգ իլէ Փափալար գատիմտէն պէրու ռի'այէթ օլունան Գըրալ հիւքիւմէթինի վէ էփիսգօփոսլարըն տալի հուգուգուենու իսլ-թալ էտէրլէր , Պէտրօս Ռէսուլ Փալլօս թարաֆընտան գապահաթը իշիւն թէքտիր օլունտու իսէ , Րօմա էփիսգօփոսու (Փափա) թէք-

տիր օլունմայրալ անճագ խթէտիյի կիւրի պաշգալարը թէքտիր էտէ-
պլլլր մի : Գապահաթը իշին թէօվլէ էտիպ տէ իսլահը հալ գա-
պուլ էթմէյէն մէմուր՝ քեպիպ էփիսգօփոտ տուր : Էյէր Իմիէրաթօր՝
Փափանըն իսնատ էթտիյի կիւրի պիր զաթ պիլէ օլա, օնա իթա'աթ
էթմէմէյէ հագգըմըզ եօգ տուր : Էյէր Փափա պիր էփիսգօփոտ
Թարաֆընաան պիղայրի հագգ քիլիսէ իհագլըղընտան քէսիլմիշ օ՝
լան զաթը աֆվ՝ վէ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէյէ ի'ատէ էթմէյէ միւգ-
թէտիր իսէ , Ալլահ՝ Փափա Թարաֆընտան պի զայրի հագգ քիլի-
սէտէն իսրաճ օլունան զաթը աֆվ՝ վէ գապուլ էտէմէզ մի : Էյ քի-
լիսէի մէսիհիյէ վալիտէմիզ , Ալլահ սէնի վէ սէնին նազըրլարընը
գափմընա խըյտնէթ էտէնէրտէն խէլաս էյէսին » :

Փաքալիս Փափա՝ Իմիէրաթօր Հէնրինին օղլունը փէտէրինէ
գարըն թահրիք էթտի իսէ , ասկուր մէզքիւր օղլու հիւքիւ-
մէթէ պէշինճի Հէնրի իսմինտէ մալիք օլտուղունտա , Փափայա
մուխալիֆ օլարագ քէնտիսի քիլիսէ մէմուրլէրի նասպ էթմէք
իտտա'ասընտա պուլունուպ , Փափա տախի էվվէլա օնա պիղայրի
հագգ սահապէթ էթտիյինտէ , վէ սապըզ կրէկորուն հիւքիւմէթի
փափափիյէի միւսթագիլէ խուսուսունտա թութուղու ուսուլ միւճի-
պինճէ Իմիէրաթօրուն իտտա'ասընը ըլտտ էթտիյինտէ , Իմիէրաթօր
Հէնրի Թ . Ի . 10 տա 'ասքէրլէրի իլէ Իթալիա իւզէրինէ հարէքէթ
էթտի : Պա'տէհու Սուլթի շէհրինտէ պու գատար սէնէտէն պէրու
Փափա իլէ Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու արասընտա մէվճուտ պուլունմուշ
օլուն միւնազա'այը թէսքին էթմէք մէրամընտա Հէնրի իլէ Փաքալիս
պէյնինտէ պիր մու'ահէտէնամէ 'ագտ օլունտու : Իմիէրաթօր Թա-
րաֆը իպթիտատան իսնատ էթմիլլէր իտի քի , « Ալլահա 'այիտ օլան
Ալլահա էտա օլունմուսը իլէ պէրսպէր Գայսարա 'այիտ օլանը տախի
Գայսարա էտա էթմէք կէրէք տիր : Պինտէն 'ալէյ Հ Փափա իլէ քի-
լիսէ մէմուրլէրի հիւքիւմէթի 'ատիյէ Թարաֆընտան մալիք օլտուգ-
լարը էմլաք վէ իմթիյազաթը եա ի'ատէ էթմէլի ետլսոտ անլէր պէ-
տէլինէ հիւքիւմէթէ 'այիտ վագիֆէի զիմէթլէրինի էտա էթմէլի
տիրլէր : Զիրա քիլիսէ մէմուրլէրի գատիմտէն պէրու մալիք
օլմատըղը , վէ հիւքիւմէթ Թարաֆընտան պիլսշ նէվինտէն իհ-
սան օլունան արապի վէ իմթիյազաթա նայիլ օլտուղունտա , հիւքիւ-
մէթի միւսթագիլէսինի սապիթ էթմէտէն իսէ , պիր գաթ տահա
հիւքիւմէթի գըրալիյէյէ պորճու պուլունտու , Վագա'ա քիլիսէ մէ-
մուրլէրի էմիսքը ճիսմանիյէյէ նայիլ օլտուգլարընտա միւսթէպպիր
օլարագ եէնի իտտա'ալարտա պուլունտուգլարընտան պաշգա , քէնտի
ուսուրը բուհանիյէլէրինի թէրք իլէ ուսուրը ճիսմանիյէ իլէ մէշլուլ
օլտուլար » :

Փափա Փաքալիս տախի քիլիսէ մէմուրլէրինին պէյլէ ուսուրը
ճիսմանիյէ իլէ մէշլուլ օլմալարընը քէօթիւ պիր շէյ օլտուղունու թէշ-

խիս էտէրէք Հէնրիյէ թէքլիֆ էթտի քի ձէրմանիա Իմիէրաթօրլա-
րընտան թա պէօյիք Քարլօ Իմիէրաթօրուն էյառնընտան պէրու քի-
լիսէյէ պախշ օրլանմուշ արագի Իատէ օրլունուպ Հէնրի տախի քիլի-
սէ մէմուրլէրինի թա'յին էթմէք հագգընը թէսլիմ էթմէսի շուրու-
թու իլէ քէնտիսի Հէնրիյի ձէրմանիա մէմալիքի իւզէրինէ րէսմէն
Իմիէրաթօր օրմագ իւզրէ Բօմա շէհրինտէ թէթ-վիճ էտէճէք տիր
Սութրի մու'ահէտէնամէսի պու մէ'ալ վէ մուգամէլէ միւճիւճիպինճէ
'ազու օրլունու :

Լաքին պունուն վասիթասը իլէ մէմուլ օրլունան միւսալէհէ հուսու-
լէ կէլմէտի : Թ . Ի . 1111 տէ մէհհուր մու'ահէտէնամէ րէսմէն իլան
օրլանտուղունտա , ձէրմանիա էփիսգօփօսլարը պու գատար վազըթ-
տան պէրու թէմէթթու' էթմիշ օլտուգլարը իմթիյազաթը թէրք
էթմէյէ րիզա վէրմէտիլէր : Հէնրի տախի քիլիսէ մէմուրլէրի թա'-
յին էթմէք հագգընը իմթիյազաթը մէզպուրէնին թէրք օրլանմասը
շարթը իլէ թէրք էթմէյէ մու'ահէտէ էթմիշ օլտուղունտան , օլ զէ-
ման մէզքիւր հուգուգու թէրք էթմէյէ տիրիղ էթտի : Ճազաթ
պիւթիւն մու'ահէտէնամէյի քէնտի թարաֆընտան իճրա էթմէյէ
հագըր օլտուղունու իսնատ էթմէրլէ , վէ գապահաթը ձէրմանիա է-
փիսգօփօսլարը իւզէրինէ տթարագ Փափատան թալէս էթտի քի
քէնտիսի թէթ-վիճ էտէ : Փափա պունու ետիմաղա տիրիղ էթտի-
յինտէ , Հէնրի Փափայը վէ անըն Գարտինալլարընը հապսա իլգա էյ-
լէտի , վէ Փափա քէնտիսի հապստան գուրթարմագ իշիւն Թ . Ի .
1112 տէ քիլիսէ մէմուրլէրինի րէսմէն թա'յին էթմէք հագգընը Իմ-
իէրաթօրա վէրտի : Լաքին պունուն իշիւն Փափա չօգ րահիպլէր , վէ
օնլար տախի տինտար գէվաթ թարաֆընտան «ճիւնհայը քէպլրէյէ
իրթիքետալ էթմիշ տիր» տէյու իթթիհամ օլլանտու , վէ սօնկրա-
տան տախի անըն իսմի «Քիլիսէի մէսիհիյէյէ խըյանէթ էթմիշ օլան-
լարտան տըր» տէյու գիքր օլլանուր իտի :

Պիւ թարաֆտան Փառքալիս Փափա Իմիէրաթօր Հէնրիյէ վէրտիյի
իմթիյազտան տօլայը չօգ հիտտէթ իլէ թագպիհ օլլանտուղունտա ,
տիկէր թարաֆտան մա'զուր թութուլու , ա'մալի միւսթահսէն պիլէ
օլտու : վէ պու միւճատէլէ տուհա թէսքին օլլատըղընտա պա'զը
րահիպլէր թարաֆընտան պու թահթը միւճատէլէտէ պուլունան մէ-
սէլէնին հալ օրլանմասը , եա'նի' հիւքիւմէթի' տաիյէ վէ հիւքիւմէթի
քիլիսէվիյէնին հուգուգ վէ միւնասիպէթլէրի պապընտա պա'զը տիգ-
գաթա շայան թահրիրաթ մէյտանա կէլտի : Սալիֆ իւզգիքը Շար-
թրէ էփիսգօփօսու Իվէս Փափա իւզէրինէ շիտտէթ իլէ հիւճիւմ է-
տէնլէրի թադպիհ էտիս , «Քիլիսէ խատէմէլէրինի թա'յին էթմէք
քէյֆիյէթի իմանա վէ ումուրը րուհանիյէ իլէ տէրունիյէյէ միւթա'-
լիդ օլմայըպ անճագ ումուրը գահիրիյէյէ միւթա'լիգ օլտուղունտան ,
Փափանըն գապահաթը միւճիպի թէրպիյէ սիւր ճիւնհու օլմայըպ ան-

ճագ աֆվ՝ օլունաճագ պիր դապահաթ տըր, չէր նէ քի գանունը էպէտի իւղէրինէ մէպնի օլուրտա՝ պիլա չիւպէն թէպտիլ օլունամագ, լաքին հէր նէ քի պէօյլէ պիր գանուն իւղէրինէ մէպնի օլմայըպ ան- ճագ էվգաթըն իգթիգալարընա միւթա՛լիդ օլուրտա, թէպէտտիւլ էտէպիլիւր, էյէր քիլիսէ ըէյիւլէրինտէն զայրիսի քիլիսէ մէմուրլէ- րինի թա՛յին էթմէք իլէ պէրապէր հասսիյէթի ըուհանիյէյի վէրմէք իտտա՝ասընտա օլուրտա, սլ դաթ պիր պէօյիւք ճիւնհա իչլէմիչ օլուր ըուհանի ըէյիւլէրտէն զայրիլէրին քիլիսէ մէմուրլէրինի թա՛յին էթ- մէսի՝ հուգուգը ապիյէ իւղէրինէ մէպնի օլմայըպ տա զայրի միւնա- սիպ պիր շէյ օլուրղունտան, պիլա չիւպէն գապուլ օլունաճագ շէյ աէյիլ, վէ պիլ քիւլլիյէն ըէտտ օլունամագ կէրէք տիր, Պագաթ անըն տէր հալ ըէտտ օլունամագ քիլիսէնին սէլամէթինէ մուխաթա- րալը իսէ, պիր միւտտէթ թէհամիսիլ էթմէք տահա՝ ագիլանէ հա- րէքէթ էթմէք ի՛թիպար օլունամալը տըր», տէտի :

Նօնանթուլա մանասթըրընըն նազըրը Փլաքիտօս, քիլիսէնին շէ- ըէֆիինի իքի թարաֆըն չիտտէթլի թարաֆիլիլէրինտէն մուհաֆազա էթմէք պըմնընտա, «Բիլիսէի մէսիհիյէ մահգէն ճէմա՝աթը ըուհանիյէ օլուրղունտան անճագ էմիւք վէ իմթիյազաթ վէ ումուրը ըուհանի- յէյէ հուգուգը պապիյէ իւզրէ մալիք օլապիլիւր» տէյէնլէրէ ճէվա- պէն, «Բիլիսէի մէսիհիյէ ճէմա՝աթը ըուհանիյէտէն օլուր տա մէվ- հիպէի ըուհանիյէ վէ իւհիլիյէ վտսիթասը իլէ միւգէյէն զըլընիւլ իսէ տէ, քէնտիսինէ թախսիս օլունան՝ աթիլիյէ ճիւմանիլէլէրի վա- սիթասը իլէ շէրէֆլէնմէսի միւնասիպ տիր. վէ պիր քէրրէ ճա վագֆ օլունամուլ օլան էմիւք եինէ վագֆ էտէնէ պիլա ճիւնհա իտտէ օլու- նամագ, Փէյղամպէրլէրին իիսպարաթընա կէօրէ գատիմտէ թէ՛աուտի շէքմիչ օլան քիլիսէ՝ նիհայէթտէ զահիլէն շէրէֆլէնմէք կէրէք տիր. վէ ՛էօմիւր հագըրտա իքէն ըուհամուլ ճէստսիլ մէվճու գալամա- տըղը միսիլլիւ, ըուհանի՝ ճիւմանի օլմագսըղըն պագի գալամագ, վէ ճիւմանի՝ ըուհանի իլէ օլան նիսպէթինտէն տօլայը թագաթիս օ- լունուր» տէտի :

Գուտրէթ վէ էմիւքը քիլիսէվիյէնին իգտիյատ պուրմասընա նա- զարէն, «Պէօյլէճէ քիլիսէ կիթտիքճէ հէր շէյէ թէմէլլիւք էտէճէք տիր» տէյալ խապֆի էտէնլէրէ ճէվապէն, «Բիլիսէնին էվվէլա մալիք օլուրղու էմիւքըն գըլլէթինէ միւթէսարըրէֆ օլմաղա հագըր վար իաի իսէ, հէման քէսրէթինէ տախի միւթէսարըրէֆ օլմաղա օլ գատօր հագըր վար տըր, Օնա տա պունա տա Ալլահա վագֆ օլունտուղու սէպէպտէն մալիք տիր, էվվէլա անը թէ՛ճրիւպէ վէ իհթիյաճաթտան կէչիլէն Ջաթ հալա անը սէրվէթ իլէ տօնաթտը, Իմիէրաթօր քիլիսէ իւղէրինէ հիւքիւմէթ սիւրմէք իչիւն թագաթիս օլունամայըպ մէմալիքի- միլ իւղէրինէ հիւքիւմէթ խտարէսի իչիւն թագաթիս օլունուր» տէտի :

Նիւլասաի քէլամ, Փլաքիտօս հուգուգը քիլիսէվիյէ վէ հագիգաթը

ասլյէ իսմի իլէ Փափատան թալէպ էտէր քի, տիւշար օլտուղու գա-
պահաթ իշլան թէօվլէ էտիպ իմիէրաթօր Հէնրի իլէ 'ազու էթտիյի
մու'ահէտէնամէյի իշտու էտէ: Ինկիլթէրրալը Հուկօ պաշգա քէյֆի-
յէթէ տայիր ոլու թահթը միւճատէլէ օլան մէսէլէ հազգընտա, « Հիւ-
քիւմէթի 'տտիյէ վէ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ միւսուվաթ իւզլէ Ալ-
լահտան տըր: վէ ոլու հիւքիւմէթէրին իքիսինէ միւթիւ' օլմագ կէ-
րէք իզ: Պիրիպիրինէ մուխալիֆ աէյիլ տիրէր, վէ պիզ անլէրի իւ-
թիւաֆ իւզլէ էթմէյիպ, Ալլահա 'այիտ օլանը Ալլահա, վէ Բայսարա
'այիտ օլանը Բայսարա հազիգաթէն էտա էթմէք կէրէք իզ», տէտիւ
Փասքալիս Փափաթ. Ի. 1112 տէ մէզպուր մու'ահէտէնամէյի
րէտու էտիպ քէնտի սարայընտան թիպէր ըրմաղը իշինտէ պուլու-
նան պիր աուայա չէքիլաի: վէ պիթթապի' իմիէրաթօր Հէնրի Փաս-
քալիսի Փափա աէյու թանըմայըպ, փէտէրինին էօրնէյինճէ պիր
պաշգա Փափա (սէքիպինճի Կրէկօր) թա'յին էթտի: Էնճամ. Ի. 1122
տէ Հէնրի իլէ իքինճի Բալիքսթօս պէյնինտէ « Լօրմա գօնգօրաու-
թը» մու'ահէտէնամէ 'ազու օլունտու, վէ էրթէսի սէնէ Լաթէրան
(Եա'նի' սարայը փափապի) մէճլիի թարաֆընտան թաստիգ օլուն-
տու: Պունա կէօրէ « պաթթօն վէ Եիւզիւք» իլէ տէյիլ, անճագ
'ասա» իլէ քիլիսէ մէմուրլէրի պիլա իճպար, վէ ազչէ գապուլ էթ-
մէքսիպին Փափանըն հուզուրունտա թա'յին էթմէք հազգը իմիէրա-
թօրա (վէ պինտէն 'ալէյ-ճիւմէ Գըրալլարա) Փափա թարաֆընտան
իհսան օլունտալ, քիլիսէնին մալիք օլտուղու էմլաքա միւթէսապրըֆ
օլմաը թէսալիթ վէ իպգա օլունտու:

ԳԼՍՏԸ ՍԱՆԻ

ՊԵՐՆԱՐՏ ՎԷ ԱՐՆՈՒՏ, ՎԷ ԱՆԿԵՐԻՆ ՈՒՄՈՒՐ ԲԻԼԻՍԷՎԻԻԷ ՎԷ
ՈՒՄՈՒՐ 'ԱՏԻԷ ԻՂԵՐԻՆԷ ՕԼԱՆ ԲԷՍԻՐԱՔՐ ԽԱԳԳՐԱՏԱ

Թ. Ի. 1180 տէ Բօմալը Գարսինալ Կրէկօր, իքինճի Իննօքէնթի-
օս իւնվանը իլէ Փափա ինթիլապ օլունտու, Լաքին օնա մուխա-
լիֆ օլարագ տինի մէսիճիյի գապուլ էթմիշ զայէթ վէնկին Եէհուտի
խանէտանընտան պուլունան Գարսինալ Էէյօնիս պիր թարաֆ փէյ-
տա էտիպ քէնտիսինի իքինճի Անէքլէթօս իւնվանը իլէ Փափա ին-
թիլապ էթտիրտի: վէ անըն նուֆուզու օլ գաուար չօգ իտի քի,

Իննօքէնթիօս Բօմատա վէ իթալիատա պիլէ սէլամէթ պուլմատըղըն-տան, Պրանսայա Փիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու: Օրատա զայէթ սահիպի նուֆուզ Քլունեի մանասթըրընըն նաղըրը Պէտրօս վէ պա-խուսուս Քլէրվօ մանասթըրընըն նաղըրը Պէրնարտ օնա սահապէթ էթտիքլէրինտէն Իննօքէնթիօսուն թարաֆը քէսպի գուվլէթ էյլէ-տի: Պէրնարտ միսլլիլ օլ գէման Պրանսա քիլիսէսինտէ սահիպի նուֆուզ եօգ իտի: Քէնտիսի լիյազէթ քեսորանէ 'էօի կէշիտիյինտէն վիւճուտճա չօգ դա'յիֆ օլուպ գէքեսավէթ վէ զայրէթ խուսուսուն-տա Փէվգ էլ 'ատէ շէօհրէթէ նայիլ օլտու: Սինօս մէճլիսլէրինտէ վէ հիւքիւմտարար իլէ վիւքէալանըն միւշալէրէլէրինտէ պուլունտու-ղունտա իսթիգամէթ վէ հագգ իշիւն սահիպի պէլաղաթը միւշասէրէ վէ էմալըզ միրի քէլամ կիպի նութգ էտըր իտի:

Պրանտանըն պէօյիքլէրինին էքսէրիսի Իննօքէնթիօսա սահապէթ էթտիլէր իտէ տէ, Աքու իթանիա հիւքիւմտարը կիլեօմ տահա մու-խտիֆ պուլունտուգտան մա'տա, Իննօքէնթիօս 'ալէյհինէ չըզըպ քէնտի գապուլ էթմիշ օլտուղու թարաֆը ինպար իլէ տապիթ էթ-մէյէ չալըչըպ, Իննօքէնթիօսա սահապէթ էտէն էփիսգօիօսլարը 'աղլ էթտի: Պազաթ Պէրնարտըն նուֆուզու իլէ կիլեօմ Իննօքէն-թիօսու Փափա թանըտը իտէ, 'աղլ էթմիշ օլտուղու էփիսգօիօս-լարը մէմու լիյէթլէրինէ ի'ատէ էթմէյէ լապի օլմայըպ Պէրնարտըն պու պապտէ չէքտիյի էմէք նաֆիլէ եէրէ կէօրիւնտիւ: Պա'տէհու Պէրնարտ պիր գէման 'ալէնէն վէ կիլեօմ հագըր պուլունուր իքէն թա'ամը մուգատտէս այնընը ինրա էթտիյինտէ, էքմէյի թագաթիս վէ, քէնտի իթիգատընճա հագիգաթէն Գրիստոսուն ճէսէտինէ թահ-վիլ էթտիքտէն սօնկրա, կիլեօմ թէվէճհիւլ իլէ եալվարմագ իւզրէ տէյիլ տնճագ քէմայի հիւքիւմէթ վէ սէլահիյէթի իլահիյէ իլէ կէօզ-լէրի շիմէք կիպի յարար իքէն, «Պիզ սիլէ լիճա էթտիք, պիզի լէտտ էթտինիլ: Ալլահըն գուլարընըն քեսաֆֆէսի սիլէ լիճա էթ-տիլէր, անլէրի լէտտ էթտինիլ: Իշթէ պուրատա թէ'ատաթի էթտի-յին քիլիսէնին Րէյիս վէ Բապպը կէլիյօր: Իսմինէ հէր տիլ չէօքէ-ճէք օլան Հաքիմին պուրատտա տըր: անըն խատէմէսինի լէտտ էթ-տիյին կիպի անը տալիս լէտտ էտէ'րմիսին», տէտի: Պիւթիւն ճէ-մա'աթ հայրան օլուպ կէօզ եաշլարը իլէ վէ տու'ա գըլմագ իլէ հիւք-մի իլահիին պիր հարիք իւլ 'ատէ թարգ իլէ քէշֆ օլունմասընա միւնթաղըր օլարագ սիւքիւթ իւզրէ տուրտուլար կիլեօմ իսէ'նութ-գու թութուլարագ վէ զայէթլէ թիթրէյէրէք էիւլ իւսթիւ տիւշ-տիւ: Պէրնարտ էլինի օնա ուզատըպ գալտըրալ վէ տէրհալ կիլեօմ 'աղլ օլունմուշ էփիսգօիօսլար հագգընտա Պէրնարտըն թալէպ էթտիլինէ կէօրէ հարէքէթ էթմէյէ գայիլ օլտու:

Պէրնարտ Թ. Ի. 1154 տէ Փիլա շէհրիւտէ թէճէմիլէ' էտէն Սի-նօս մէճլիսինտէ չօգ միւշասէր օլարագ Իննօքէնթիօսա սահապէթ

էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1136 տա Իննօքէնթիօս Բօմայա 'ալ-տէթ էյլէտի: Անաքլէթօս Թ. Ի. 1138 տէ վէֆաթ էթտի, էրթէ-սի սէնէ Իննօքէնթիօս քիլիսէ սէլամէթինի սապիթ էթմէք իչիւն սորայը փափաւլիտէ պիր Լաթէրան մէճլիսի թէշքիլ էթտի: Իննօքէնթիօս Թ. Ի. 1143 տէ վէֆաթ էթտի, վէ իքինճի Բէլէսթինօս ալթը այ գատար Հիւքիւմէթի փափաւլիյէյի իտարէ էթտիքտէն սօնկրա վէֆաթ էտիպ, անըն խալէֆի իքինճի Լուքիօս Թ. Ի. 1145 տէ գաթլ օլունտու, վէ անըն խալէֆի Պէրնարտըն շայիրտի Փիզալը Պէտրօս Պէրնարտ իւչիւնճիւ էւկէնիօս իւնվանը իլէ հիւքիւմէթը փափաւլիյէյէ նայիլ օլտու:

Պու փափա Պէրնարտա մու'ալլիմ վէ փէտէր տէյու Հիւրմէթ էթտիյի կիպի, Պէրնարտ օնա չօգ սէրպէսթ վէ պի փէրվա օլտարագ նասիւհաթ վէ թէքտիր էտէր իտի: Օնա եազըպ, « Բեաշքի վէֆաթ էթմէքտէն էվլէլ քիլիսէի մէսիւլիյէյի գէմանի գատիմտէ, եա'նի' Բէսուլէր աղլարընը ալթոււն վէ կիւմիւշ տէյիլ անճագ էօլմէզ ճանլար թուլթմագ իչիւն պրագտըղլարը գէմանտա օլտուղու միսիլլիւ կէօրէյիմ: Պէտրօս Բէսուլէրն խալիֆէսի օլտուղունտա անըն կիպի 'Սլլթուլէրն սէնին իլէ հէլաք օլտու' տէմէյէ գուտրէթ վէ սէլաւիյէթէ նայիլ օլտաըն: Վալիտէն (քիլիսէ) պուլնու սէնտէն թալէպ էտէր. վալիտէնին օղուլարը հէր էէրտէ սէմալի փէտէրիմիզին տիքմէտիյի հէր Ֆիտանըն սէնին էէտին իլէ սէօքիւլմէսինի թալէպ վէ տու'ա էտէրլէր» տէտի, էւկէնիօս պիր չօգ միւտտէթ տիւշմէնլէրի սէպէպիւտէն Ֆրանսատա իգամէթ էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1149 տա Բօմայա 'ալտէթ էթմէյէ միւթէճասիր օլտու, վէ անտէն սօնկրա Պէրնարտ' փափանըն եանընտա պուլլընմատըղընտան, « Միւթալա'ա վէ միւլաւազա » իւնվանընտա տէօրթ ճիլտտէն 'իպարէթ պիր քիթապտա հիւքիւմէթի փափաւլիյէնին իտարէսինտէն պահա իլէ, էւկէնիօսա պիրէր պիրէր պու ճիլտէրի կէօնտէրմիւշ տիր: Պու քիթապլարտան աթի իւզգիքր իսթիսրաճաթը պուրատա թէրճիւմէ էտէրիւզ:

« Տիւշմէնլէրինիւ թարաֆընտան սիգէ թէսատտիւֆ էտէն գէհիր եա գըլըճ մուխաթարտսընտան տօլայը էնտիչէ էթմէմ. լաքին թամա'ը հիւքիւմէթէ տիւշմէյէսինիւ տէյու վիյատէ էնտիչէ էտէրիմ: Հէր թարաֆտան քիլիսէտէ էն ա'լա մէմուրիյէթլէրէ մալիք օլմագ արղուսուլնտա օլարագ, շէօհրէթ վէ բահտթը նէֆսիյէյի քիլիսէնին մէնֆա'աթը բուհանիյէսինէ թէրճիւ էտէն քեար վէ սէֆա սէվիճիլէր ատիմա եանընըպ թէճէմմիւ' էթտիքլէրի հալտէ, անլէրին բիճաւարընը տիրիւզ էթմէք իլէ պէրապէր նիճէ անլէրի կիւճէնտիրմէյէսինիւ սէյէրէք տիւշիւնմէյէ մէճպուր օլտուղունտուգտա, փալուս Բէսուլէրն օլտուղու վէճիլ լիւ'ճիւմէ ատէմլէրէ պա'զիլէրինի խէլաս էտէյիմ տէյու հէր շէյ օլմաղա' միւգթէտիր տէյիլիւնիւզ: Փալուս իչիւն' եաշամագ Բիրստուս օլուպ, էօլմէք քեար օլուր իտի իսէ, պ-

տէմէրին գուրու կիպի քեար իչիւն տէյիլ անճագ տահա զիյաւոէ ա-
տէմէրի Գրիստոսա տէլալէթ էթմէյէ միւգթէտիւր օլմասը իչիւն օլ-
տու : Փաւլօսուն պու քէլամը իւղէրինէ, եա'նի' Պիր գըյմէթ իլէ իշ-
թիւրա օլունմուշ օլտուղունուգտան' ինսանլարըն գուլարը օլմայըն'
թէֆէքքիւր էթմէք կէրէքսինիզ, Փափա իչիւն հէման հէր սա'աթ պու
տիւնեէվի ատէմէր իլէ վէ անլէրին իչինտէ մէշղուլ օլմագ նէ գա-
տար զայրի միւնասիպ էսարէթ տիր : Միրասը տիւնեէվի իչիւն տա'-
վա էտիպ տէ սիզտէն պիր հիւքմ թալէս էտէնլէրէ էֆէնտիմիզին
քէլամը իլէ, եա'նի' Ստէմ, քիմ պէնի իւղէրինիզէ հաքիմ նասպ
էթտի', ճէվապ վէրտիլինիզ հալտէ, պիւա շիւպհէ սիզի թագպիւհ
էտէրլէր : Լաքին գանըլմճա՝ Րէսուլլէրին պիրի ասլա հուտուտ վէ
էմլաք տա'վասընը Փասլ էթմէտի : Օգուտուղունա կէօրէ՝ Րէսուլլէր
հաքիմէրին քիւրսիլէրի հուգուրունա ճէլպ օլունտուլար, Լաքին քէն-
տիլէր ասլա հաքիմէրին քիւրսիլէրինտէ օթուրմատըլար : Սիզին հիւ-
քիւմէթինիզ էմլաքը տիւնեէվիլէյէ միւթ տ'ալիզ օլմայըպ կիւնահլա-
րա միւթա'ալիզ տիր : Կիւնահլարըն թէրպիլէ վէ աֆվ'ը իչիւն, տէ-
յիլ միրասը տիւնեէվիլէյէ իչիւն սէմալաթ փատիշահլըղընըն անախ-
թարլարընը ակոընըզ : Ումուրը տիւնեէվիլէյէն հաքիմէրի վար, եա'-
նի' Գըրալ վէ Հիւքիւմտարլար : Նի՛չիւն անլէրին հուգուրունա թէ-
ճավուզ էտէճէքսինիզ, Սալթանաթընըզ մէմուրիլէթըր րուհանիլէնիզէ
միւթապըզ տէյիլ տիր : Պէտրօսուն խալիֆէսիսինիզ : Լաքին Պէտրօս
հազգընսա նագլ օլունմագ քի զարիֆ էլպիսէ իլէ կիլինմիշ, վէ ճէվա-
հիր իլէ միւղէյէն օլարագ եալտըզըն տօնանմըշ աթա րաքիպէն վէ
չօգ 'ասքէրլէր իլէ խըզմէթճիլէրին ալայը պէրապէր օլարագ եէրտն
եէրէ կէօթիւրիւլիւր իտի : Օլ 'ասի Րօմալըլարա ճիսմանի գըլըճ տէյիլ
անճագ քէլամը մուգատտէս գըլըճը Լազըմ տըր : Վուգա'ա սիզին սէ-
լահիլէթինիզ՝ Ալլահ թարաֆընտան իհսան օլունան սէլահիլէթին
ալասը տըր, Լաքին հիւքիւմէթլէր վէ սայիր քիլիսէ մէմուրիլէթլէրի
տախի Րապպըն թա'յին էթմէսի իւղէրինէ մէվճուտ օլտուղունտան,
անլէրէ րի'այէթ էթմէք Լազըմ տըր : Հէմ ումուրը րուհանիլէ նագըր
վէ րէյիսի հէմ տէ ումուրը ճիսմանիլէ հաքիմի օլամագընըզ, եա Րէ-
տալան խալիֆէսի օլմալընը, եախօս հաթիմ օլապիլէրնիլէ : Էթիսէ պէրտէն օ-
լմալընը : Կա հէթիսէլէրին էթիսէն ֆապլէթիւր գայրէթիսէ օլտալան-
նալ հալթէ էթիսէն պէ զայա էպէճէտինիլ » :

Պիզիմ կիւնլէրիմիզտէ Իթալիատա վուգու՝ պուլան վուգու'աթա
նագար էթալիլիմիզտէ, իշպու եէտի եիւզ սէնէ մուգաուտէմ թահրիւր
օլունմուշ օլան քէլամարա տիգգաթ էթմէք միւնասիպ տիր : Էւկէ-
նիօս Փափա Թ. Ի. 1153 տէ վէֆաթ էթտի : Պէրնարտ հազգընտա
տէօրտիւնճիւ Պապտա տահա պէյան էտէճէյիմիզ վար տըր :

Պէրնարտըն էյամընտա մէշհուր Ապէլարտըն չայիրտի օլան Պրէս-
քիպը Արնօլա քիլիսէ մէմուրլէրինին վէ 'ումուլմէն րահիպլէրին ախ-

լազը մեզմուսիսինէ , վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին տիյանէթճէ թէտէննի
էթմէսինէ նազար էթտիյինտէ , վէ քէնտիսի Րուհ իւլ Գուտուուն
թէսիրաթընտան նաշի տիյանէթի հագիգիյէյէ թահրիք օլունտու-
ղունտա , քէլիսէնին իաքլըղը իշիւն չօգ զայրէթ իլէ վէ 'էն սաթիմ
իւլ գալպ ասլա քէար վէ շէօհրէթ վէ պիր թիւրլիւ մէնֆա'աթը զա-
թիյէսինի արամայարուգ սա'յ վէ ճահտ էտէր իտի :

Արնօլտ թալէպ էտէր իտի քի , «էփիսգօիօսալար վէ մանասթըր
նազըրլարը Բիթապը շէրիֆին մաթլուպաթը միւճիպինճէ էմլաք վէ
իսթիյազաթը տիւնէէվիյէլէրինին վէ ումուրը 'տալիյէնին քէաֆֆէ-
սինի հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ ի'ատէ վէ թէրք էթմէքլէ , ճէմա'աթլար
թարաֆընտան քիլիսէ խատէմէլէրինին թէա'յիւշիւ իշիւն վէրիլէն
'տթիյէ , 'իւշը վէ թուրֆանտալարընա գանա'աթ էտէլէր : Սէֆա-
հաթ վէ շէհվէթտէ 'էօմրիլէրինի իմրար էտիպ տէ քէնտի նէֆալէրինի
զապթ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայան քիլիսէ մէմուրլէրի հագիգի.քի-
լիսէ խատէմէսինտէն օլմայալ' մէմուրիյէթլէրինի իճրա էթմէյէ միւ-
նասիպ գէվաթ օլմատըգլարը կիպի , անլէրին մուրտար էթտիքլէրի
'իպատէթխանէլէր արթըգ պէյթուլահ ի'թիպար օլունամազ » : Ար-
նօլտուն 'ուսուլմէն գապուլ օլունան թա'լիմաթը մէսիհիյէյէ մուխա-
լիֆ պիր թիւրլիւ թա'լիմաթը խարիճիյէ վէ պաթըլէյի գապուլէթ-
մէտիյի' սօնկրատան տիւշար օլտուղու թէ'ատտի նազլիյէթինէ կէ-
լինճէ խաթըրտա գալմալըտըր :

Արնօլտուն վա'զլարը պիթթապի' ալամը նասա չօգ թէսիր էտէր
իտի . զիրա քիլիսէ մէմուրլէրինին ալպազ վէ ա'մալի մէզմուսիլէրի
չօգտան պէրու հէրքէսին տիգգաթ վէ թէթտիրինի տա'վէթ էթմիշ
իտի . վէ պիլա չիւպհէ թահթը միւճատէլէ պուլունան հիւքիւմէթի
'ատիյէ իլէ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին հուգուգու մէսէլէսի , Ար-
նօլտուն վա'զլարընըն թէսիրաթընը թէգետիտ էթտիյի միսիլիւ'
անըն թէսիրաթը տախի միւճատէլէլ մէզպուրէյի թէգետիտ էթ-
մէյէ սէպէպ օլտու : Պինաէն 'ալէյհ իննօքէնթիօս Փափա Թ . Ի .
1139 տա վուգու' պուլան Լաթէրան մէճլիսինտէ Արնօլտուն իթ-
ալիսյը թէրք էթմէսինի վէ պիլա իպն կէրի կէլմէմէսինի էմր
էթտի :

Պուրատա պու խուսուս տիգգաթա շայանտըր քի Արնօլտուն գա-
պահաթը մահգէն քիլիսէ մէմուրլէրինին թէհամմիւլ էտէմէտիքլէրի
տէրէճէտէ քիլիսէնին իսլահաթը վէ թէրազգիլի բուհանիսի իշիւն
ճան ու տիլտէն սա'յ ու զայրէթ էթմէսինտէն 'իպարէթ իտի : Ար-
նօլտ Ծրանսայա Փիրար էթտի իսէ , օրատա Ապէլարտըն միւնտազա'
սարնտա պուլունմասը իլէ , Պէրնարտ տախի անըն 'ալէյհինէ քէնտի
նուֆուգունու իսթի'մալ իլէ , օրատան տախի Փիրար էթմէյէ մէճ-
պուր օլուպ , Զուրիխ շէհրինտէ իգամէթ էթտի : Օլ էսնատէ Րօմա
էհալիսի Արնօլտուն սալիֆ իւքիքըր ուսուլունու գապուլ իլէ հիւ-

քիւմէթի փափաւկէյէյի ումուրը բուհանկէյէյ մահուտութեամբ իլէ, վէ անըն հիւքիւմէթի տիւնեքիլէյսինի թանըմայարագ ումուրը 'ատկէյէնի իտարէսինի պիր Սէնաթոյա հաւալէ էտիպ, պիր ճիւմհուրկէյէթ, վէ զէմանի գատիմոէ կիպի պիր տէվէթ թէշքիլէթ-տիլէր: « Բօմա Սէնաթօ վէ էհալիսի » իսմի իլէ ձէրմանիա Իմիէրաթօրուհա (իւշիւնճիւ Գօնրատ) պիր մէքթուպ, վէ Բօմա շէհրինի փայթիպսթ էթմէսի խոսոսուունտա տա'վէթնամէ կէօնտէրիլտի վէ էյէր Արնօլտուն ուսուլունու ճան ու տիլտէն գապուլ վէ իճրա էթմէյէ չալըշանլար պիր զաթտան 'իպարէթ օլմասը եէրինտէ չօգ վէ 'ագիլ ատէմէրտէն 'իպարէթ օլտա իտի, հիւքիւմէթի քիլիսէվկէյէի ճիւմանկէյէնի հէման օլ անտէ խիթամ պուլմասը զաննը զայիպ տիր:

Բօմալըլար Փափալար հագգընտա տէտիլէր քի, « Ինճիլի վա'գ էթմէք, վէ վա'գ էթտիքէրինի խայր 'ամէլէր իլէ թաստիգ էթմէք անլէրին մէմուրկէթինէ եագըլըր: Լաքին միւմքլինի մէրթէպէ սէր-վէթի տիւնեքիլէյէյի գապլ էտիպ տէ քէնտի սալթանաթլը կէշինմէլէրի վասիթասը իլէ Գրիստոսուն իհսան էթտիլի խէլաս թէտարիքեաթը, եա'նի՝ քիլիսէյէնի սէրվէթը հագգիլէյէսինի իպլթալ էտէնլէր նասըլ Բապլըն 'նէ՝ միւպարէք՝ բուհտա Փագիր օլանլար՝ քէլամլըն գապուլ էտէպիլիլէր »: Վէ պունուն կիպի շիքեայէթլէրի Փափալար վէ բահիպլէր հագգընտա իրատ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ պու թարաֆըն էֆքեարը վէ արգուլարընն էքսէրիսի տիւնեքիլի օլտուղունտան, լայըգ իլէ իսլահը ուսուլի քիլիսէ, վէ թէճտիտի տիլանէթի մէսիկէյէյէ միւքթէտիլ տէյիլ իտիլէր:

Թ. Ի. 1155 տէ Արնօլտուն թարաֆիլիլէրի թարաֆընտան Փափա հագրէթլէրի նէգտինէ զիյարէթ իշիւն կիտէն պիր Գարտինալ մէճրուհ օլմուշ պուլունմասը իւգէրինէ կէրէք Փափա (տէօրտիւնճիւ Ատրիանօս), կէրէք Իմիէրաթօր (պիրինճի Ֆրէտէրիք) այաղա գալըպ Արնօլտուն պիւթիւն թարաֆընը օրթատան գալըրմաղա գարար վէրտիլէր, վէ հէր նէ գատար իխթիլալ սէպէպի պիղգաթ Արնօլտ օլմայըպ անճագ անըն հիւքմիւնտէ պուլունմայըպ տա պա'զը էֆքեարը տիւնեքիլէյէսի օլան թարաֆիլիլէրի իտի իսէ տէ, եինէ Իմիէրաթօր վէ Փափա պու թարաֆըն պաշը մէսուլ թութուպ իտամ էթմէք գաստընտա իտիլէր: Փափա Բօմալըլարըն թէհամմիլ էթմէյէճէքլէրինի էյիճէ թէշիսի էտէրէք պիւթիւն Բօմա շէհրինի անաթէմա ալթընտա պրագմըշ, եա'նի՝ պիւթիւն էհալիլի իմթիյազաթը քիլիսէվկէյէտէն մահրում պրագտը: Պիթթապի՝ Բօմալըլար քէնտի դըյմէթլի իմթիյազաթընը պէր ատէմին թէսլիմ օլունմասը չարթը իլէ իատէ օլունմասըն գարար վէրտիլէր, վէ Արնօլտու թէվգիֆէտիպ, հիւքիւմէթ մէմուրկէրինէ թէսլիմ էտէրէք, անլէր տախի անը ասմազլէ գաթլ էթտիքտէն սօնկրա, անըն ճէսէտինի եագըպ քիլիլիսինի թիպէր ըրմաղընա աթտըլար, օլմայա քի սօնկրա Բօմալըլար ա-

նրն քէմիքէրի իշիւն միւզէյեէն թիւրպէ ինչա իլէ, օնա՝ «Շէհիտ» վէ «Սգիզ» տէյու զիյատէսիլէ ըր'այէթ վէրմէլէրի իւզէրինէ՝ ագը-պէթ անըն գաթլ օլունմասը քէնտիլէր իշիւն միւճիպի մազարրաթը քիւլլէյէ օլա, վէ հէր նէ գատար պէօյլէճէ Արնօլտ թարաֆը գուվ-վէթ վէ նուֆուզ օլ զէման գա'յ էթտի իսէ տէ, եինէ պիզզաթ Արնօլտուն ռաւաթիւն Քէօթրաթը քիլիսէտէ տէհրէրճէ մայա կիպի իշ-լէմէքտէ պուլունտու:

ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ

Իմփէրաթօր Ֆրէտէրիք, Սերփիսգօփօս Պէքէթ, իւշիւննիւ Իննօֆէնթիօս
Փափա

Իմփէրաթօր Ֆրէտէրիք էվվէլա Իթալիայա կէլտիյինտէ (թ. ի. 1155 տէ Փափա իլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունմաղա արգու էտիպ չալըւըր իտի. լաքին հիւքիւմէթի փափալլէյէ քէնտինէ թապի՝ օլմայընճա քէնտի եանընտա պիր հիւքիւմէթին մէվճուտ օլմասընա ըիզա վէրմէ-տի. Իմփէրաթօր տախի պու միսիլիւ իտտա՝ալարը տալա գապուլ էթ-մէմէք գարարընտա օլարագ, թ. ի. 1157 տէ Փափա Իմփէրա-թօրա միւճիպի ընճիտէի խաթըր չպիր մէքթուպ եազուղը իւ-զէրինէ՝ Ֆրէտէրիք, վիւքեալասը վէ իւլամասը իլէ պէրապէր զա-յէթլէ զազապնաք օլուպ Փափանըն վէքիլլէրինի հաքարէթ իլէ Րօ-մայա կէրի կէօնտէրտի. Քէնտիսի լայըզը իլէ քիլիսէ ըէյիսինէ հիւրմէթ վէրմէյէ հազըր իտիյինի կէօսթէրիպ, եինէ Փափալարըն գապուլ օլունմայաճագ իտտա՝ալարընտան քիլիսէի մէսիհիլէյէ վէ մանասթըրլարըն թէրպիլէսինէ քիւլլիւ մազարրաթ հասըլ օլտուղու-նու պէյան իլէ, «Տիւնեանըն պաշ շէհրինտէ Ալլահ քիլիսէյի հիւ-քիւմէթի՝ տալլէ վասիթասը իլէ միւշէրրէֆ գըլտը. հալա տիւնեա-նըն պաշ շէհրինտէ քիլիսէ Ալլահըն իգնինէ մուղայիտէն հիւքիւմէթի՝ տալլէյի իֆնա էթմէյէ չալըլըյօր. Պէօյլէ հաքարէթ շէքմէքտէն իսէ պիլքիւլլէյէն իսթիֆա էտէճէյիզ» տէտի:

Պա՝տէհու Ֆրէտէրիք՝ ասաքիլի իլէ Իթալիայա հարէքէթ էթտի, վէ Փափա խալֆ էտէրէք եինէ անըն եանընա վէքիլլէր կէօնտէրիպ պա՝զը իյզահաթ վէ ի՝թիրաֆ վէ թէսիմաթ իլէ Ֆրէտէրիքին խաթ-

րընը ետփմըշ տըր : Ճրէտէրիք ըհսմէն Փափանըն իյզահաթընը գա-
պուլէտիւլ անըն իլէ միւսալէհէ իւզրէ Իթալիատա պիր սէնէ գա-
տար մէքս էթտի իսէ տէ , եինէ անըն թուլթուղու ուսուլ վէ իտ-
տա՛լար Փափանընքինտէն էսոսճա թէՖրիգ օլունտուղունտան
միւնազա՛աի գատիմէ պազի տուրուպ ազ վազըթ իչինտէ մէյտա-
նա կէլմիշ տիր : Ճրէտէրիք Րօմա իւզէրինէ քէնտի հիւքիւմէթինի
սապիթ էթմէյէ իգտամ էտիւլ , էփիսղօփօսլարա քէնտիսինէ միւ-
թիւ՛ պուլունմաղ պապընտա եէմին էթտիրտի , վէ պա՛զը քիլիսէլէր
իլէ ճիվարարընտան Փափանըն վէքիլէրինի իխրաճ էթտիլինտէ , Փա-
փա ղայէթլէ կիւճէնիւլ շիքէայէթ էյլէտի իսէ , Իմիէրաթօր ճէվապէն
Փափանըն իտտա՛լարընը վէ մու՛ամէլաթընը Պէտրօս Րէսուլուն ահ-
վալ վէ ա՛մալընտան նէ գատար թէՖրիգ օլունտուղունու կէսթէրիւլ
իխրաճ էթտիլի քիլիսէ մէմուրլէրինի պէտ մուա՛մէլէլէրի իչիւն իխրաճ
էթտիլինի իսնատ էթտի : Ատրիանօս Փափա Թ. Ի. 1159 տա վէՖաթ
էթտիլինտէ , իչպու միւնազա՛ա թէսքին օլունմայըլ տահա զիյատէ
թահրիք օլունմաղտա իտի , շէօյլէ քի պիթթապի՛ եինէ թարաֆէյն
Փափա իչիւն պի՛ր գաթ իւզէրինէ իթթիֆազ էտէմէտիքլէրինտէն
իքի Փափա ինթիխապ օլունտու :

Ատրիանօսուն խալէֆի իւչիւնճիւ Ալէքսանտըր իւնվանը իլէ Սի-
էնալը Դարտինալ Րօլանտ վէ Իմիէրաթօր թարաֆընտան տէօրտիւճիւ
Վիքթօր իւնվանը իլէ Դարտինալ Օքթաւիանօս ինթիխապ օլունտու :
Իմիէրաթօր իսէ՛ ումուճէն թանըլաճաղ պիր Փափանըն ինթիխապը
իչիւն չալըչարաղ , Թ. Ի. 1160 տա թէճէմիւլ՛ էթմէք իւզրէ պիր քիլիսէ
մէճլիսի թա՛յին էթտի : Ալէքսանտըր վէ անըն թարաֆը «Իմիէրա-
թօրուն մարիֆէթի իլէ թա՛յին օլունմուշ օլան քիլիսէ մէճլիսինի թանը-
մայըլ» տէյէրէք սնա կիթմէտիլէր : Լաքին Վիքթօր անը թանըտը ,
մէճլիս տալիս Վիքթօրու Փափա թանըտը վէ Ալէքսանտըր Յրանսայա
ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու : Լաքին պու ճիւմէ իլէ էքսէր ըա-
հիւլէր թարաֆընտան Ալէքսանտր Փափա թանըտը , վէ կիթ-
տիքճէ Վիքթօր էհպլինին գանըչընճա Իմիէրաթօրուն գուլու
կիպի պազըլըյօր իտի , թաքի 1176 տա Ճրէտէրիք Փափա իլէ
մու՛ահէտէնամէ՛ ագտ էթտի իսէ , Փափանըն մաթլուպաթը իւզրէ
իտի :

Թ. Ի. 1169 տա Ալէքսանտըր Լաթէրան մէճլիսի թէչքիլ էտիւլ
քէնտիսի՛ ումուճէն Փափա թանըտը , վէ Փափանըն ինթիխապը
խուսուսունտա պիր գանուն իլավէ էթտի : Պու գանուն միւճիպին-
ճէ «Դարտինալարըն իքի սիւլսիւնիւն գուրոսը իլէ ինթիխապ օ-
լունտան զաթ ըհսմէն Փափա թանըլըլ , Դարտինալ մէճլիսինտէն
պիր սիւլսիւ իլէ ինթիխապ օլունտան զաթ հիւքիւմէթի փափալի-
յէ իտարէսինտէ պուլունմաղա իտտա՛ա էթտիլի հալտէ , անաթէ-
մայա միւթահազղ ի՛թիպար օլունտու : »

Ինկիլթէրրաւոա հէման օլ էյամաւոա հիւքիւմէթի քիլիսէվլյէնին հիւքիւմէթի 'ատլյէ իլէ տիգգաթա շայան պիր միւնազա'ասը վուգու' պուլուպ, պիլիմ հիւնլէրիմիգտէ ի'թիպար օլունտուղունա նազարէն պի իշթիպաւ հիւքիւմէթի քիլիսէվլյէ իթալիա վէ ձէրմանիւաւոա պուլունտուղու կիպի պիղայրի հազգ հիւքիւմէթի 'ատլյէյէ զալիպ կէլէրէք հէմ քիլիսէնին խայըրխաւարընա հէմ տէ հուգուգը հիւքիւմէթի 'ատլյէ վէ էհալիսին մէնֆա'աթը զաթիյէսի իշիւն արգուքէշ օլունարա միւնիպի էսէֆ թարգ իւգրէ նէթիճէ պուլմուշ տուր :

Ինկիլթէրրա Գըրալը իքինճի Հէնրի թ. ի. 1162 տէ եանընա պաշ շէմմա օլարագ կէլմիշ վէ չօգ միւհթէրէմ պուլունան թօմա Պէքէթի Բանթէրպըրի Սէրիիգօփիսալունունա թա'յին իլէ Ինկիլթէրրա քիլիսէսինէ ըէյիս էթտի. լաքին հէր նէ գատար օնտան էվվէլ Պէքէթ Գըրալա չօգ միւթիւ' վէ 'իւտինտէ միւսթաւհաէն պիր ատէմ' պուլունտու իսէ տէ, քիլիսէ ըիյաւէթինէ նայիլ օլտուգտան սօնկրա հուգուգը հիւքիւմէթի քիլիսէվլյէ իշիւն էֆքիարը Փափաւլյէ միւնիպիսնէ պիւթիւն զայրէթի իլէ օղրաշտը, Բիլիսէ մէմուրլէրինտէն պա'զըլարը էն աղըր ճիւնհալարա իրթիքեսապ էթմիշ օլարագ մէհքէմէի 'ատլյէնին հիւքմիւնէ միւսթաւհազգ օլտուգլարընտա, Գըրալ թալէպ էթտի քի Պու աւտէմէր իմթիյազաթը քիլիսէվլյէլէրինտէն մահրում գըլընէպ հիւքմիւ մէհքէմէի 'ատլյէ վասիթասը իլէ միւսթաւհազգ օլտուգլարընտա'զապը չէքէլէր, Պէյլէ միւնիպիսնէ գատար ճիւնհալարը վասիթասը իլէ մէմուրլյէթի քիլիսէվլյէլէրինէ ըէզալէթ կէթիլրիլըրէսէ, օլ գատար աղըր ա'զապ չէքմէք կէրէքտիրլէր. չէյլէ քի պիւս ճէզա ճիւնհա իշլէմէյէ միւսա'ատէ պուլմայալար :

Էվվէլա Պէքէթ Գըրալ Հէնրիսին իշպու մաթլուպաթընա ճէվապէն պէյլէ միւնիպիսնէն անճագ մէհքէմէի քիլիսէվլյէնին մա'րիւրիֆէթի իլէ մահքիւմ օլմալարընը թալէպ էթտի իսէ տէ, սօնկրա Գըրալըն թ. ի. 1164 տէ ըուէսայը ըուհանլյէ վէ 'ատլյէլէրտէն 'իւպարէթ թէճէմիւ' իթտիլիլի մէճիւս Հէնրիսին մաթլուպաթընա ըիզա վէրտլիլիտէ, Պէքէթ տալի ըիզա վէրտի, Յագաթ սօնկրա հուգուգը քիլիսէվլյէյէ պէյլէ խիյանէթ էթտիլիստէն զայէթլէ միւգթարէպ օլուպ, թէօվպէքեսար գըյաֆէթի իլէ կէյիւմիշ, վէ մէմուրլյէթինի իսթիֆա էթմէքլէ պէրապէր վուգու' պուլմուշ օլան պիւթիւն քէյֆիլէթի Փափալայ պա թահրիր իֆատէ էթտիլի իւզէրինէ, Փափա մէճիւսի մէզպուրուն գարարընը ըէտու էտիպ Պէքէթի եինէ մէմուրլյէթինի իճրա էթմէյէ իգնա' էթտի, Պա'տէհու Պէքէթի եէտի սէնէ միւստէթի գատար Յրանսատա մէնֆի օլարագ իմրար էթտի, վէ թարաֆէյնտէն վէքիլէր Փափանըն նէզալինէ կէօնտէրիլիպ Պէքէթ տալի պիզզաթ լօմայա գիյարէթ էթտի : Պէյլէճէ զահրէն միւսալէհէնամէ 'ազու օլունուպ Պէքէթ թ. ի. 1170 տէ Ինկիլթէրրայա 'ալտէթ էթտի իսէ տէ, եինէ Պէքէթ էվ-

վելա մերի իւլ իճրա թուրտուղու ուսուցտէն շաշմաորընտա, Գրբալ թարաֆընտան խային կիպի իժիպար օլունտու, վէ Գրբալըն հու-
զուրունտա պուլունան տէօրթ նէֆէր զայրէթքէշ սիւահօր Գրբալ
հազրէթլէրինին զազապնաք օլտուղու էսնատէ սէօլէտիյի պիր սէօզ-
տէն ֆուրսաթ ալըպ Պէքէթի՝ իսպատէթ խանէսինտէ գաթլ էթտիլէր :

Լաքին Պէքէթին պու վէճկէ վէֆաթ էթմէսի քէնտիսինի քեաֆ-
ֆէի էհալինին զիւ՛իւմիւնճէ Ալլահ հագգը իչիւն պիր շէհիտ գըլտը :
Անիտէ Պգիզ օլտու, վէ անըն թարաֆը զայէթլէ չօգ քէսպի գուվ-
վէթ վէ թէսիրաթ էթտի, վէ անըն թիւրպէսինտէ չօգ միւ՛ճիզէ-
լէրին իճրա օլունմասը նագլ օլունտու : Գրբալ տախի քէնտիսի գաս-
տէն Պէքէթի գաթլ էթտիրմէտիյինտէն, պախուսուսս պէյն էն նաս
օլ գատար գիյլ ու գալլ փէյտա օլունտուղունու կէօրտիւյիւնտէ
միւթէէսսիֆ օլուպ թէօվպէքեարանէ հարէքէթ էթմէքլէ պէրապէր,
հիւքիւմէթի փափապլիյէնին մաթլուպաթընըն քեաֆֆէսինի թէսլիմ
էթտի :

Եէտինճի Կրէկօր փափաւտան Թ. Ի. 1198 էտէք գէքեապլէթ վէ
նուֆուզճա Կրէկօրուն էմսալի՝ հիւքիւմէթը փափապլիյէյէ նայիլ օլ-
մամըշտըր. լաքին օ թարիստէ ֆէվզ իւլ՝ատէ շէօհրէթ քէսպ էթմիշ
վէ միւհասէրանէ հիւքիւմէթի փափապլիյէյի թէվսի՝ վէ թէսպիլթ
էթմէք պապընտա չալըշմըշ պիր զաթ, եա՛նի՝ Անահնիլի Գուրտինալ
Լօթարիօ, թագրիպէն գըրգ եաշընտու օլարագ իւչիւնճիւ Իննօքէն-
թիօսս իւնվանընտա Փափա ինթիխապ օլունտու : Իննօքէնթիօսս քի-
լիսէ ըէյիսինէ էլզէմ իժիպար օլունան իւչ էվսաֆա մալիք իտի,
եա՛նի՝ վա՛ղ էթմէ, Խաբէ վէ Բէրպէյէ խուսուսաթընտա չօգ շէօհրէթ
քէսպ էթտի, վէ Կրէկօր միսիլիւ չալըշմասը մահգէն քէնտի թահթը
խտարէսինտէ յուլունան հիւքիւմէթին միւսթագիլ վէ քեաֆֆէի
ումուրը տիւնեայա հալի օլմասը իչիւն օլմայըպ, երինէ ուսուլի լայ-
րի մէշրու՛էյէ մէպնի օլտու իսէ տէ, պի իշթիպահ քիլիսէի մէսիհի-
յէնին շէօհրէթի հասանէ վէ մէնֆա՛թըն ասլիյէսի իչիւն հագիգա-
թէն արզուքէշ օլուպ չալըշմըշ տըր : Քէնտիսի տար իւլ ֆիւնուսն վէ
մէտրէսէճէ պիթ թամամ թա՛լիմ վէ թէրպիյէ օլունմուշ, վէ հէր
տիյարտա պուլունան քիլիսէի մէսիհիյէնին ահվալ վէ իհթլյաճա-
թընա վագըֆ օլուպ՝ քէնտի վէքիլէրի վասիթասը իլէ հէր եէրաէ
հիւքիւմէթը քիլիսէվլիյէյի իճրա վէ թէսիրաթը զաթիյէսինի հիսս
էթտիրիլ իտի : Իւլամա վէ մէմուրինի քիլիսէ հէմ վիւքեալաի տիւ-
վէլ օնա ըի՛այէթ էտիպ, անըն հիւսնիւ նազարընը թալէպ վէ զա-
զապընտան շէքինիլէր իտի :

Անըն թէսիրաթը զաթիյէ վէ ըէսմիյէսի իթալիատա, ձէրմանի-
ատա, Ֆրանսատա, Ինկիլթէրրատա, Իսփանեատա, Շէմալի էւրօ-
փա մէմալիքինտէ, ձէնուպի Շարգի էւրօփատա, քիւչիւք Ասիատա,
Փալէսթինտէ ֆէվզ իւլ՝ատէ պուլունմուշ տուր : Անըն էյամընտա

ձէրմանիա մէմալիքինտէ հիւքիւմէթի փափաւիլյէի ճիւմանիլէ՝ մալիք օլտուղու արաղի վէ պէլտէլէր իլէ չօգ քէսպի գուվվէթ էթտի : Իննօքէնթիօս հէր տիյարտա վուգու՝ պուլսն իթթիլալտան Ֆուրսաթ պուլուպ ճիւմէ Դըրալար իւզէրինէ քէնտի հիւքիւմէթինի սապիթ էթմէյէ վէ մէմալիքի փափաւիլյէյի արթըրմաղա վէսիլէ տէյու իսթիմալ էթտի :

Իննօքէնթիօս հիւքիւմէթի փափաւիլյէյէ նայիլ օլտուղունտա Բօմա էհալիտի պիր ճիւմհուրիլէթ իհտաա էթմիլ վէ քէնտի հիւքիւմէթինէ միւթիւ՝ օլմասըղընը պուլտու , վէ Բօմատան խարիճ Փափանըն սայիր մէմալիքի օլան իթալիա ճիւվարլարը ձէրմանիալը ճէպպարլար թարաֆընտան զապթ օլունմուլ վէ Փափանըն սահիպլիլինի լէտու էթմիլ պուլտու : Մարքվալտ իսմինտէ պիր սիւսհէօր պու նահագգ ճէպպարլարըն գուվվէթիլիս օլուպ մէրհամէթիլի պիր զալիմ իտի : Իննօքէնթիօս փափա մէմալիքի քիլիսէվիլյէյի ի՛ատէ էթտին տէյու Մարքվալտտան թալէպ էթտի : Էհալի տաիի Իննօքէնթիօս թարաֆընտա պուլունուպ՝ Մարքվալտ զապթ էթմիլ օլտուղու պէլտէլէրին էքսէրիսինի թէպիմ էթմէյէ մէճպուր օլտու իսէ տէ , Էինէ՝ասքէրլէրի իլէ չըգըպ էթրաֆ ճիւվարընը խարապ էտէրէք , էվլէրի վէ իւպտէթ կեանլարը ետգըպ զահիլէ վէ սայիր գըյմէթլու վէ կէօթիւրիլիւր շէյլէրի եաղմա էթտի : Պունուն իւզէրինէ Իննօքէնթիօս քիլիսէնին աղշէսի իլէ՝ասքէրլէր ճէմ՝ էտիպ , քէնտի հիւքիւմէթի՝տլէյիլնտէ իսեան էթմէքտէ օլանլարը աֆօրօս էտիպ , Մարքվալտըն թէպա՝ալարընը օնա իթա՛աթ էթմէք իւզրէ եէմիլլէրինտէն աղաու էթտի : Մարքվալտ ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու : Պու վէճլէ տալի Իննօքէնթիօս սայիր զապթ օլունմուլ օլան ճիւվարլարը քէնտի էլլինէ կէչիրտի : Թուսգանիա իւզէրինէ միւթաղիլէն հիւքիւմէթ էթտի : Նափօլի վէ Սիլլէա Դըրալլէաք Գօնսթանթիա քէնտի օղլու իչիւն Փափա թարաֆընտան թէթ վիճ օլունմասընը իսթիտա՝ էտիպ՝ մէմալիքինի փափանըն տէյու՝ատու էտիպ հիւքիւմէթի Փափա իչիւն պիլ վէքեալէ իտարէ էթմէյէ մու՛ահէտէ էթտի : շէյլէ քի Իննօքէնթիօս պիր ոէնէ հիւքիւմէթի փափաւիլյէյի իտարէ էթմէգտէն էվվէլ տիւշմէնլէրինէ զալիպ կէլիլ վէ մէմալիքի քիլիսէվիլյէյի չօգ թէվսի՝ վէ թէսպիթ էթմիլ տիր :

Իննօքէնթիօսուն ձէրմանիա հիւքիւմէթինին ումուրունա միւտալէլէսի չօգ տիգգաթըլըղա չայան տըր , զիրա օնտա հիւքիւմէթը փափաւիլյէնի խաւա՛սի միւթաղիլլէրի ֆէվգ իւլ՝ատէ՝աղիլ պիր Փափանըն խաւաթսինտէ չօգ աշիքեարէն պէյան վէ թէմսիլ օլունմուշտուր : Զալիմ Իմիէրաթսր ալթընճը Հէնրի վէֆաթ էթտիքտէն սօնիրա (Թ . Ի . 1197 տէ) ձէրմանիա մէմալիքինին հիւքիւմէթի իչիւն իւշ թարաֆտան զայրէթ իլէ չալըըըպ ֆիթնէ վէ իթիլալըն փէյտա օլունմասը թապի՛ի պիր շէյ իտի :

Հէնրիին գարննաշրջանին Ֆիլիպի պիւր չօգ վիճակաւ վէ 'իւլանա թա-
րափընտան ինթիսապ օլունուպ, պաշգա թարափտան (Քօլօնիա
Սէրփիսգօփօսու պու թարափըն րէյիսի օլարագ) Սուապիա պէյզա-
տէլէրինտէն օլան Օթօյա իմիէրաթօր էթմէք խթէտիլէր : Պու
Օթօ մէնֆի օլարագ ինկիլթէրատա պուլունուպ, ինկիլթէրա Գը-
րալը տախի «արսլան եիւրէքլի» Րիչարտ քէնտի ձէրմանիատա չէք-
միշ օլտուղու ճէֆա իչիւն Ֆիլիպին խանէտանը 'ալէյհինտէ քին
սաղլատըղընտան Օթօյա սահապէթ էթմէյէ հազըր իտի : Պիւր տէ
սալիֆ իւզգիքըր Դօնսթանթիանըն վէ պլթընճը Հէնրի իմիէրաթօ-
րուն օլլու Ֆրէտէրիք քիւչիւք չօճուգ պուլունարագ, վէ Նաիօլի
իլէ Սիչիլիա Գըրալը թանըլարագ ձէրմանիա իմիէրաթօլլունու
իչիւն օնա սահապէթ էտէն պիւր թարափ տախի վար իտի :

Պու իւշ թարափըն թարափկիլլէրի միւշապէյէ էտիպ նասըլ հարա-
քէթ էտէճէքլէրինի թէֆէքքիւր էթալիլէրինտէ, վէ Թ. Ի. 1198
սէնէսինին եազ մէվիմինտէ, Ֆիլիպի՝ Մէնճտէ վէ Օթօ՝ Քօլօնիատա
րէյամէն Սէրփիսգօփօսալար թարափընտան թէթփիճ օլունտուլար իտէ
տէ, իննօքէյիթիօս պիւր միւրտտէթ հիշ պիւր թարափա սահապէթ
էթմէտի : Ֆրանսա Գըրալը՝ Ֆիլիպիէ սահապէթ էթտի, վէ թարա-
փէյին պիւրի պիւրի իւզգիքինէ ճէնք էթմէսի վուգու՝ պուլուպ, Թ.
Ի. 1198 սէնէսինին կիւզ մէվսիմինտէ պու մուհարէպէտէ չօգ մէր-
համէթսիլիք վէ գան տէօքիւլմէսի վուգու՝ պուլտու :

Օթօ թարափը Փափայա իլթիճա էթտի իտէ տէ, Ֆիլիպի Փափայա
միւհթիճ օլտուղունու կէօթէրմէք խթէմէյիպ եինէ էքսէրիյէ դա-
լէպէ էթտի : ձէրմանիանըն Փրէնս վէ Տիւք վէ սոյըր Պէյլէրինին
էքսէրիսի Ֆիլիպիէ սահապէթ էտիպ, Օթօնուն թարափը էսհապըն
գիլլէթինտէն նաչի գա'իֆ իտի : Թ. Ի. 1200 տէ իննօքէյի-
թիօս 'ալէնէն Օթօյա սահապէթ էտիպ աթի իւզգիքըր իլթիսապ իւզ-
րէ թէրճիւմէ օլունան գարարնամէտէ (Պուլլա) մաստէյի հիւքմ
էյլէտի :

« իմիէրաթօրուն ինթիսապը իւզգիքինէ հիւքմ էթմէք էվվէլ էմր-
տէ վէ նիհայէթ իւլ էմրտէ Փափայա միսսուս տուր : էվվէլ էմրտէ՝
չիւնքի քիլիսէ իչիւն իմիէրաթօլլունու փայլթախթը Շարգ թա-
րափընտան Ղարպ թարափընա նազլ օլունտու : ետ'նի՝ անըն սէլա-
հիյէթի վէ խաթըր վէ հէմ տէ հիմայէսի իչիւն պէյլէ նազլ օլուն-
տու : Նիհայէթ իւլ էմր՝ իմիէրաթօրուն ինթիսապը իւզգիքինէ Փա-
փա հիւքմ էտէճէք, չիւնքի իմիէրաթօրուն թաղտիս վէ թէթփիճի
վէ հիւքիւմէթինին թաստիգի Փափա թարափընտան տըր » : էվվէ-
լա պու գարարնամէտէ քիւչիւք Ֆրէտէրիքին հուգուգու խուսու-
սունտա գարարընը վէրիւր, վէ օնա ահպապըզ վէ պիւր նէվ՝ սահա-
պէթ պիլէ վէրտի իտէ տէ, քիւչիւք չօճուգ պուլունտուղունտան իմ-
փէրաթօր իչիւն ինթիսապը դայրի միւնասիպ օլտուղունու հիւքմ

էթտի : Պատէհու Ֆիլիփին հուգուգունա տայիր պէօլէճէ հիւքմ էթտի , եա՛նի՝ « Ֆիլիփին ինթիխապը 'ալէյհինէ իթիրազ եօգ տուր : Անըն թարաֆընտա սէրվէթ , շէօհրէթ , էքսէրիյէթ վէ իթիպար վար տըր : Փէտէրինին վէ պիրատէրինին քիլիսէ թէ՛ատտի էտիճիլէրի պուլունտուգլարընտան տնէրին կիւնաշլարը իշին Ֆիլիփտէն ինթիգում ալմագ շայպէսինի կէօթէրմէմիզ զայրի միւնասիպ կէօրիւնէպիլի , լաքին անըն 'ալէյհինէ հիւքմ էթմէմիզ հադգ տըր : զիրա բէսմէն քիլիսէտէն սապըգ Փափալարըն հիւքմիւ իլէ աֆօրօս օլունտու , վէ վէքիլիմ թարաֆընտան աֆվլըգ պուլտու իտէտէ , օլ քէյֆիյէթ մախսուսի էմրիմէ գարշը վուգու՝ պուլտու : Պիր տէ Մարքվալտըն թարաֆիլիլէրի իլէ պէրապէր հալա անաթէմա թաշթընտա տըր : Բիլիսէնին մէմալիքինի ճէպր իլէ զապթ էթմիշ տիր : Բիւշիւք Ֆրէտէրիքէ իթա՛աթ էթմէքիյէ եէմին էթտիքտէն սօնկրա , եէմինլէրի նադզ էթմէյէ եալընըզ սէլաշիյէթ սաշիպիլ օլան Փափայա միւրաճա՛աթ էթմէքսիլին՝ օլ եէմինէ մուգայիր հարէքէթ էթմիշ տիր » :

Պատէհու Իննօքէնթիօս Ֆիլիփին խանէտան վէ սէլէֆլէրինին ճիւնհալար վէ հիւքիւմէթ վէ մէմալիքի փափալիլէ իւզէրինէ օլան թէճէվիւգաթըն մուֆասսալէն գիքր էտիպ , « Ֆիլիփ պիլզաթ տաիմա քիլիսէնին թէ՛ատտի էտիճիլէրինտէն պուլունտու , մէմալիքի փափալիլէ իւզէրինէ թա Բօմա շէհրինին գափուլարընա գատար հիւքիւմէթ սիւրմէք խտա՛աքընտա պուլունտուլ օլտուգտան պաշգու , Մարքվալտ վէ օ միսիլիւ ճէպպարարա սահապէթ էթմէքտէ տիր , վէ գուտրէթի պէօլէ զայրի միւքէմիլէ օլտուգունտա պէօլէճէ քիլիսէի մուգատտէտէյէ թէ՛ատտի էթտի իտէ , Իմիէրաթօր օլաճագ օլուրստէն՝ եափմայաճագ տըր : Դուվվէթի միւքէմիլէ քէսպ էթմէգտէն էվվէլ օնա մուգապիլէ էթմէք վազիֆէի զիմէթիմիզ տիր : Թահրիրաթը մուգատտէտէտէն պիլիրիզքի , պիր փէտէրին կիւնաշլարը օլլունտու իւզէրինէ սայըլըպ ինթիգում տընըր : մէսէլա՝ Սաուլ , Եէրօպօամ , Պատշտ վէ զայրիհիւմ , Օթօնուն թարաֆընա կէլէրէք , էքսէրիյէթ թարաֆընտան ինթիխապ օլունմատըղընտան օնա սահապէթ վէրմէք զայրի հադգ կէօրիւնիւր : Օլմայա քի Պէտրօս Բէսուլուն խալիֆէսի անճագ տիկէրլէրէ պուլզ էթտիլինտէն Օթօյա սահապէթ էտէ : Ամա Բապոլ մուղուրլարը ալշաքլատըպ հալիմէրի եիւճէլթտիլի միսիլիւ , Տափուտու պէնի Իսրայէլին հիւքիւմէթինին թախթընա եիւճէլթտիլի միսիլիւ , պէօլէ Օթօյա հիւսնիւ նազար վէ սահապէթ իլէ պագմումըզ հադգ , միւնասիպ վէ մ՛ադուլ տուր : Պինտէն 'ալէյհ պիզ հալա բէսմէն վէ 'տէնէն Օթօյա Իմիէրաթօր թանըրը , զիրա քէնտիսի վէ աթալարըքիլիսէյէ էմին գուլար վէ միւհթէրէմ օղուլար պուլունտուլ տուր : Անըն իւզէրինէ Իմիէրաթօրուն թաճընը վա՛ղ էտէճէյիլ » տէյու հիւքմ էթտի :

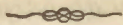
Իննօքէնթիօս պէօյլէ Օթօնուն թարափընա 'ալէնէն սահապէթ էթտիքտէն սօնկրա, քէնտի թապի'ի ղայրէթ վէ հիտտէթի իլէ նի-
զա'յա կիրտի: Պիլճիւմէ Սէրփիսգօփօս վէ էփիսգօփօսլարա վէ մա-
նաթըր նազըրլարընա էմր էթտի քի պիւթիւն սէլահիյէթլէրի վէ
նուֆուլլարը իլէ Օթօնուն թարափընա սահապէթ վէրէլէր: Էւրօ-
փա Դըրալլարընա եազըլաւնէրին թէէսիրաթը իլէ քէնտի սահապէթ
էթտիյի թարափը գուվվէթլէտիրիւ իտի: Էաքին պունուն իլէ պէ-
րապէր ձէրմանիանըն պէօյիւքլէրի, կէրէք վիւքեալա կէրէք 'իւլամա,
Փափանըն հիւքմիւնէ պի ղայրի հազգ օլտուղունտան րիզա վէրմէ-
տիլէր:

Իչպու Ֆապըն էվվէլքի գըսմընտա պէյան օլունտուղու միսիլլու,
Ֆիլիի թարափը Փափանըն պէօյլէճէ ումուրը հիւքիւմէթը 'ատիյե-
տէ, պախուսուս ձէրմանիա պէյ վէ պէօյիւքլէրինին ինթիխապընա
գարըն միւտախէլէ էթմէսինէ ապա հազգ վէրմէտիլէր: «Նէ ճէսա-
րէթ իլէ Փափա հազրէթլէրի քէնտինէ 'այիտ օլմայան շէյլէրէ էլինի
ուզատըր: Իմիէրաթօր ինթիխապը իչիւն ձէրմանիա պէյլէրինին
մէճլիսինտէն տահա ա'լա մէհքէմէ եօգ տուր: Յիսուս Բրիտոս ու-
մուրը ճիւմանիյէյի ումուրը բուհանիյէտէն թէֆրիգ էթտի: Ալա-
հըն գուլու ումուրը տիւնեէվիյէյէ միւտախէլէ էթմէլի տէյիլ տիրո
Գուտրէթի աիւնեէվիյէ իչիւն արզու էտէն' հիւքիւմէթի բուհանի-
յէյէ լայըգ տէյիլ տիր: Ինթիխապ էթտիլիմիզ Ֆիլիի թանըյըս
անը թէթվիճ էթմէլէ վապիֆէի զիմմէթինի իճրա էթմէյէ հազըր-
լանաւըն» տէտիլէր: Փափանըն էմրէրի ձէրմանիատա տինկլէն-
մէտի, վէ Ֆիլիի թարափը օն սէնէ գատար տէվափ էտիպ քիւլլիւ-
յէթլու զիյանա վէ գան տէօքիւմէսինէ սէպէպ օլան մուհարէպէ-
տէն սօնկրա քէսպի գուվվէթ էյլէտի, շէօյլէ քի Իննօքէնթիօս անը
Իմիէրաթօր թանըմազա մէճպուր օլտու: վէ պի իշթիպահ քէնտիսի
օլ մուհարէպէնին սէպէպի ապի իտի: Էւրօփայը թահրիք էտիպ,
Դըրալ Դըրալա, վէ Իմիէրաթօր Իմիէրաթօրա մուհարէպէ էթտիլ-
մէքտէն ղայրը պիր նէթիճէ հասըլ օլմատը:

Թ. Ի. 1207 տէ Ֆիլիի պիր տիւլմէնին գըլըճը իլէ խաֆիէն գաթլ
օլունտու, վէ եինէ Օթօ հիւքիւմէթէ նայիլ օլուպ րէսմէն Բօմատա
թէթվիճ օլունտու: Հէր նէ գատար օլ վազըթտան էվվէլ Փափայա
հէր խուսուստա միւթիւ' օլմաղա եէմին էթտի իսէ տէ, թէթվիճ օլ-
տուգտան սօնկրա սապըգ Իմիէրաթօրլար միսիլլու Փափանըն ու-
մուրը հիւքիւմէթէ միւտախէլէսինի րէտտ էտիպ, քէնտի զալիմանէ
հարէքէթի իլէ վէ մէմալիքի փափալլէյէյի զապթ էթմէքլէ ձէրմա-
նիա վէ Իթալիա միւթէպէրանըն քէնտիսինէ վէ քէնտի հիւքիւմէթի
'ալէյինէ թահրիք էթտի, շէօյլէ քի, Թ. Ի. 1215 տէ հիւքիւմէթի
Սիչիլէա Դըրալընա թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտու: Ֆրէտէրիք տա-
խի էվվէլա Փափանըն մաթլուպաթընը գապուլ էթտի իսէ տէ,

սօնկրտ Փափա պօյունտուրուզունու պօյնունտան տէֆ' էթտի , վէ պէօյլէճէ Փափալար տախմա հատուէն զիյաուտէ վէ պի զայրի հագգ հիւքիւմէթ վէ խուսուսա ումուրը ճիւմանիյէճէ հիւքիւմէթ թալէս վէ իճրա էթտիքլէրինտէ , տէփսմ իւզրէ միւճիպի նիզա' վէ մուհարէպէ վէ պի նիհայէ մազարրաթ պուլունտուլար , վէ եպլընըզ ճէրմանիատա պէօյլէ տէյիլ , ինկիլթէրրատա վէ Ֆրանսատա տախի հէման պու վէճհէ սրուլունտու :

Իննօքէնթիօսուն խալէֆլէրի անըն ուսուլ վէ իտտա'ալարընտա հիւքիւմէթի փափալիյէյի խտարէ էտիսլ , տախմ իւլ էվզաթ էվրօփա Գըրալարը իլէ նիզա' էթմէք վէ մուհարէպէլէր թաշիլք էթմէքտէ խիլէր : Պու նազլիյէթ միւնասիպէթլէ Լինքօն էփիսգօփօսու կրօսհէտին , Թ . Ի . 1250 տէ Լիօն շէհրինտէ վէրտիյի նութգտան պիր իսթիկրաճ իլէ խիթամ պուլուր : « Հէր Նէ զէմն Փափանըն մալուպալը ումուրը արեւեկէյէյէ մեթա'ալէթ զլուպ արա խարաֆիլէրէ էլէ վէ պէ զայրէ հագգ պուլունտուրա , զլ զէմն 'ոմումէն ըա խիլէնիյունլար վէ էլէլէնէ մեթիլէյէ խարաֆընտան իթա'ալէ քըլընարըլը հալրէ , Տէճնալ էյաճը կէլիշ զլաճաթ արը : Սլլան կէօսիլէրմէն էլէ կէլէճէ գէմանտա պու խուսուսալարա Փափայա իթա'ալէ էպա զլաճարըլը հալրէ Փափա իթա'ալէր էմպար էթիթէլէ էլէլէնէ մեթիլէյէյէ մաթալէթլէ , Ֆրէթա վէ պըրլաճլըթ «էպէպէ զլա» :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՕՆՏԵՐՏԻԻՆՃԻԻ ՎԵ ՕՆՊԵՇԻՆՃԻ ՏԵՀՐԼԵՐՏԵ ԳԻԼԻՍԵԻ
ՄԵՍԻՀԻՅԵՆԻՆ ՀԻԻԲԻԻՄԱԹԻ 'ԱՏԻՅԵ ԻԼԵ ՕԼԱՆ
'ԱԼԱԳԱՍՐՆԱ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

ՍԷԲԻՂԻՆՆԻ ՊՕՆԻՖԱՆԻՍՏ ՓԱՓԱ ՎԵ ԱՆՐՆ ԷՅԱՐ ԴԱԳՂՐՆՏԱ

Հիւքիւմէթի փափաւիյէ օնիւշիւնճիւ տէհրտէ պէօլէ նուֆուզ վէ գուզվէթի միւսթագիլէյէ նայիլ օլտու քի, պիթթապի' անտէն ֆէվզանի տէրէճէյէ նայիլ օլմագ արթըգ միւմքին օլմատըղը կիպի, հէր նէ գատար պու հիւքիւմէթին գօրգուտու 'ումումէն նաս իւզէրինէ տիւշմիւշ, վէ փափանըն անաթէմասը հէր եէրտէ հիյպէթլի պիր չէյ 'ատտ օլունտու իսէ տէ, եինէ վագըթ միւրուր էթաիքճէ, փափալարըն թամա'ը հիւքիւմէթի տիւնեէվիյէլէրի վէ քէնտի մէնֆա'աթ վէ շանը իշիւն ումուրը ճիսմանիյէյէ միւտաթէլէ էթմէլէրի, պախուտուս միւքէրրէրէն Գըրալլարըն վէ խալգըն հուգուգու փափալար թարաֆընտան ղայրի մէշրու' թարգ իլէ իպթալ օլունմասը, վէ վուգու' պուլան միւնաղա'ալար վէ մուհարէպէլէրին սէպէսլէրինին էքսէրիյէթի փափալարըն վէ սայիր քիլիսէ մէմուրլէրինին թահթը մէսուլիյէթինտէ պուլունուր իտի, Պինաէն 'ալէյհ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին օլ վագըթտան սօնկրա թէտէննի էթմէսինէ միւնթագիր իզ: Վէ պէօլէ տաթի օլտու:

Հիւքիւմէթի փափաւիյէ թահամմիւլ օլունմայաճագ տէրէճէտէ ղայրի մէշրու' վէ մագարրաթլը իտտա'ալարտա պուլունուղընտա, պու հիւքիւմէթէ մուգաւվէմէթ էտիպ տէ 'աւամը նաս տաթի լայըղը իլէ ույանտըգտան սօնկրա, միւէսսէր օլարագ մուգաւվէմէթ էտէն զէվաթ պուլունտու, Պիթթապի' հիւքիւմէթի իլահիյէնին վէքիլի իտտա'ասընտա զուհուր էտէն զէվաթ Ալլահ թարաֆընտան թա'յին օլունմայըպ անճագ ճահիլ ատէմէլին 'ագըլլարընը սուհու-

էթ իլէ իլգամ էտէճէք վէճէ իլէ քէնտիլէրինի Ալլահըն վէքիլէրի մագամընտա թու թարազ մէրամ վէ արգուի նէֆսիլէրինի իճրա կթմէք պապընտա քէսպի գուզվէթ էթմէլէրի իլէ պէրապէր , ֆիլ հագիգա Ալլահ թարաֆընտան թա՛յին օլունմուշ օլան հիւքիւմէթի 'ատիլէտէն զիյատէ նահագգ վէ զայրի մէշրու' վէ զալիմանէ , վէ հուգուգը ինսանիլէի ալիլիլէի մուգատտէսէյի իպթալ էտէն վէճէլէ մուսմէլէ էտէլէր :

Պու տիւնեատա ալի իշթիպահ էն հիլպէթլի , մագարրաթլը վէ իքրահ օլունաճագ շէյ' պոլունտուրուզունու ատէմլէրին պոյունլարընա մալրուրանէ վէ ալի զայրի հագգ սապիթ էսիպտէ մէքրուհաթ վէ ա՛մալի շէյթանիլէյի Ալլահըն իսմի իլէ իճրա էտէն հիւքիւմէթի քիլիսէվիլէ տիր , իսսուսա հիւքիւմէթի քիլիսէվիլէյէ նայիլ օլան կէրէք րէիլէր վէ կէրէք վէքիլէրի վէ պիւթիւն րէիլի րուհանի կիրուհու պիլգաթ սիլագը մէգմուսէ փէյտա էթտիքլէրինաէ , վէ պիլքիւլլիլէն ումուրու րուհանիլէ իլի քիլիսէնին մինֆա՛ւթը սալիլյէսինի ումուրու տիւնեէվիլէ վէ նէֆսանիլէ իշինաէ զարգ էթտիրատիքլէրինտէ , պու մագարրաթ վէ մէքրուհաթ 'ալէյհինէ գալգմալընճա ինսանլարըն հալի կիթտիքճէ քէօթիւլէշիալ պէտթէր օլմագտա օլուր : Օնտէօրտիւնճիւ տէհրին իպթիտալարընտան պէրու պէյլէճէ հիւքիւմէթի փափալիլէնին զայրի մէշրու' վէճէլէ իտարէ օլունմասընա պա՛ղը թարաֆլարտան ույանըպ չալըշըլմըշ տըր' շէյլէքի հէր նէ գատար 'ատէթա իսլահաթը ուսուլ վէ ի՛թիգատ վէ 'իւպատէթ Լուսէրին էյամընտան ի՛թիպար օլունուրստա , մուպաշիլիլէի ալիլիլէսի սաճա չօգ էվիլէ վուգու' պուլուու :

Պու իսսուստա գիլքէ չայան պէվաթըն ահվալը միւնասիպէթլէ տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի Պապլարտա պէյան օլունուր ֆագաթ պու ճիւմէլ իլէ հալա թարիֆինէ կէտիլիմիզ էյամուա վուգու' պուլան միւնագա՛ւլար վէ քէսպի գուզվէթ էտէն պէվաթ աշիքեարէն հիւքիւմէթի փափալիլէնին զայրի մէշրու' իտտա՛ւլարընը թէմսիլ էտէլէր :

Քիլիսէի փափալիլէնին միւճիպի թէտէնիսի օլանլարըն պիրիսէքիգինճի Պօնիֆաքիօս փափա իտի : Պու զաթ Գարտինալ Պէնէտիքթօս Բայէթան թ . ի . 1294 տէ' օլան փափայը տէսիսէ իլէ հիւքիւմէթ ինտէն մահրուս պրագըպ , աէքիգինճի Պօնիֆաքիօս իւնվանը իլէ փափա օլուու , վէ հէր նէ գատար եէտինճի Կրէկօր վէ իւշիւնճիւ իննօքէնթիօսուն թու թուուգլարը ուսուլ վէ իտտա՛ւլար միւճիպինճէ հիւքիւմէթի փափալիլէյի իտարէ վէ իճրա էթտի իսէ աէ , քէնտիլի ախլագ վէ իսթիգամէթ վէ տիյանէթ վէ նիլէթի իսայրիլէ վէ մէմուհէ ճիհէթի իլէ օլ մէշուր փափալարտան չօգ թէֆրիգ օլունուր իտի : Անըն սէլէֆի տինտար Բէլէսթիւսու հապատա մահֆուգ թութուպ էնճամ գէհիլ իլէ անը գաթլ էթտի տէյու նաղլ օլունուր : Պօնի-

Փաքիօսուն ուսուլը հարեքեաթը՝ թամա՝, հասէտ վէ ինթիգամ իտի՝
Հէր նէ վէսիլէ օլուրսա օլսուն, խայր վէ շէրրի թէֆրիգ էթմէքսի-
զին պիլա թէրէտտիւտ իսթի՛մալ էտէր իտի : Բիլիսէնին մէնֆա՛ա-
թը բուհանիյէսինի հիչ մադամընա գօյարադ քէնտի ահպուպընը վէ
քէնտիսի իլէ հէմէֆքեար օլանլարը էն եիւճէ քիլիսէ մէմուրիյէթինէ
նասալ էտէր իտի : Տիւշմէնէրինէ զայէթ հիտտէթլի վէ շէվգաթսըզ
թարզ իլէ թէ՛ատտի էտէր իտի : Վէ ումուրը բուհանիյէ վէ մուգատ-
տէսէյի խօր կէօրիւր իտի :

Պօնիֆաքիօս թ. ի. 1296 տա Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ իլէ պիլը
գաշ սէնի սիւլմիւշ պիր միւճատէլէյէ կիրտի : Գըրալ քիլիսէ մէ-
մուրէրինտէն սայիր թէպա՛ասընտան թալէպ էթտիյի միսիլիւ վիր-
կիւ թալէպ էթտիյինտէ, Պօնիֆաքիօս հիւրմի բէամի իլէ քիլիսէ մէ-
մուրէրինտէն վիրկիւ թալէպ էտէն ճիւմէ Գըրալ վէ հաքիմէրէ վէ
պու վիրկիւյիւ վէրէնլէրին ճիւմէսինէ տախի անաթէմա օգուտու :
Գըրալ տախի քիլիսէ խատէմէսինին վազիֆէի՝ առիյէլէրինտէն մու՛ռֆ
թութուլմասընը անլէրին իմթիյազաթը քիլիսէվիյէլէրինէ միւթա՛պիգ
պիր շէյ օլտուղունու սալա գապուլ էթմէտի : « Դայրի միւնասիպ
վէ զայրի մէշու՛ տուր քի, քիլիսէ մէմուրէրի ագչէլէրինի էլպիսէի
զարիֆէ, պիյաֆէթլէր, տթար վէ սայիր սէֆահաթը նէֆաիյէլէրի-
նէ խրաֆ էտիպ տէ, հիւքիւմէթէ օլան պօրճլարընը էտա էթմէք-
տէն իմթինա՛ էտէլէր » տէտի : Պու միւնապա՛ա ազ վազըթտա թէն-
քին օլունտու իսէ տէ, եինէ թ. ի. 1501 տէ Փափանըն Ֆրանսատա
օլան վէքիլի Գըրալա՛ սալա մէսուլ օլմայլա հէր խուտուտա,
կէրէք ումուրը բուհանիյէ կէրէք ումուրը ճիւմանիյէ խուտուտունտա,
անճագ Փափայա մէսուլ օլտուղունու թէֆհիմ էթմէքլէ Ֆիլիփ Գը-
րալը զայէթ իլէ բէնճիտէի խաթըր էթաի : Պունուն իւզէրինէ Ֆի-
լիփ մէզպուր վէքիլի մէմալիքինտէն հադարէթ իլէ իսրաճ էթտի, վէ
սօնկրա պիլա իգն՝ ալստէթ էթմէյէ ճէսարէթ էթտիյինտէ՝ Գըրալըն
էմի իլէ թէվգիֆ օլունտու :

Պա՛տէհու Պօնիֆաքիօս փափա Ֆիլիփէ չօգ միւնասիպէթսիգ պիր
մէքթուպ ետգար : Օլ մէքթուպտա, « Հէմ ումուրը բուհանիյէ նիս-
պէթի իլէ, հէմտէ ումուրը ճիւմանիյէ նիսպէթի իլէ պիգէ թապլի՛
օլտուղունու պիլմիշ օլ : Գըրալարը ինթիխապ էթմէք Փափայա
մախսուս տուր : Պունա մուզայիր թէֆէքքիւր էտէնլէր՝ ինտիմիզտէ
հէրէթէքօս ի՛թիպար օլունուրլար » տէտի, վէ մէքթուպուն իւս-
թիւնտէ՝ « Ալլահտան խալֆ, վէ անըն էմրէրինի հըֆզ էյլէ » քէ-
լամը ետգըլմըշ իտի :

Պունա ճէվապէն Ֆիլիփ Գըրալ ետգար : « Ֆիլիփ, Ալլահըն ինս-
յէթի իլէ Ֆրանսէվիլէրին Գըրալը Փափա իտտա՛առնտա պուրունան
Պօնիֆաքիօսա ազ եա հիշ սէլամ էտէր : Համագաթը քեամիլէն պիլը
սին քի ումուրը ճիւմանիյէ խուտուտունտա պիր առէմէ թապլի՛ տէ՝

յիլիզ, վէ պունա մուղայիր թէֆէքքիւր էտէնէր 'ինտիմիզտէ ահ-
մադ եախօտ տրվանէ ի'թիպար օլունուր» :

Պոնիֆաքիօսուն սալիֆ իւզգիքը մէքթուսունա տայիր Ֆիլիփ Գը-
րալըն վիւքեալաւնտան պիրի նէ դատար միւնասիպէթլէ, «Գօնա-
թանթինօս իմիէրաթօրուն վազթինտէն էվվէլ Փափալար (Փաթ-
րիքլէր) հալի Ֆազըրտա պուլունտուլար : Գօնաթանթինօսուն պի-
րինճի Սիլվէսթէր Փափայա վազֆ էթտլի էմլաք չէր'ան վէ էպէ-
տէն էմլաքը քիլիսէվիէ օլմայըպ, ի'ատէ օլունմասը էկէր չօդ միւ-
րուրի վազըթ օլմասա իտի, միւմքին օլապիլիր իտի : Պիր ատէմին
չէքտիլի 'ազապըն էն զիյատէ հազգ վէ միւնասիպի քէնտի ա'մալինին
նէթիճէի թապիլիյէսինի չէքմէքտէն 'իպարէթ տիր : Բիրստոս Պէտ-
րօսա՝ 'Գըլըճ թուլթանլար գըլըճ իլէ հէլաք օլուրլար՝ տէտի : Փա-
փալար իւք քիլիսէ լէյիպլէրի միսիլիւ ֆազիր օլաճազ օլուրլարսա,
օնլար միսիլիւ սալիճ օլտուզլարը հալտէ տահա Ֆայտէլի օլուր :
Փափալար իլին ֆազիր օլարադ սէմալաթ փատիչաչլըզընա կիրմէք
թէքէպպիւր, սէֆահաթ վէ զուլմ վասիթաը իլէ սէմալաթ փա-
տիչաչլըզընտան հիսսէաար օլմայանլարըն սայընտան պուլունմադ-
տան էյի տիր : էյեր Փափա Սլաչըն գուլու օլուրսա, միւհիլիք կիւ-
նաչլարտան, եանի՝ սիրգաթ, 'իւշ ու 'իշրէթ վէ մալրուրիյէթտէն
իճթինապ էթսին, զիրա Բիրստոս չէրի'աթը իպթալ էթմէյէ տէ-
յիլ, անճադ իթմամ էթմէյէ կէլտի՝ տէտի :

Սալիֆ իւզգիքը քիւչիւք մէքթուպ իլէ պէրապէր Փափա Գըրալա
ուզըն պիր մէքթուպ եազուր, վէ օնտա Գըրալա իֆատէ իլէ, «կէ-
լէճէք սէնէտէ Ֆրանսա 'իւլամա վէ քիլիսէ մէմուրլէրինտէն էն մէշ-
հուրունու մէմալիքինիզլին իսլահը իտարէսի խուսուսունտա միւզաք-
քէրէ էթմէք իւզըն Բօմայա ճէլպ էտէճէյիմ : Սիզ պիզգաթ եախօտ
պիլ վէքեալէ օնլար իլէ պէրապէր կէլէպիլիրսինիզ լաքին կէլմէտի-
յինիզ հալտէ թու թտուղում եօլտան չաշմայաճաղըմ» տէտի : Եանի՝
պի իշթիպահ վէ տալա իքի եիւզլիւլիւք գուլանմադսըզըն Փափա
քէնտիսինի Գըրալ վէ ճիւմէ Գըրալար իւզէրինէ գօտու, վէ Սլա-
չըն վէքիլի տէյիւ տիւնեա հիւքիւմէթինի պիզլաթ իտարէ էթմէք
խտտա'աւընտա իտի : Ֆիլիփ Գըրալ պու իտտա'աւընտա դալի օլան
հիւքմիւ փափալիլի 'ալէնէն եազուր, վէ պէօյլէ էթմիշ օլտուղունու
հէր եէրտէ իլան էթտի :

Պունուն իւզէրինէ Պոնիֆաքիօս «Մուզատտէսէի վահիտէ» իամի
իլէ եատ օլունան իէք մէշհուր պիր հիւքմ իլէ իլան էթտի քի
«Բիրստոս Պէտրօս Բէտուլա իքի գըլըճ հալալէ էթտի : պիրի, եանի՝
բուհանիյէյէ Բիւս'ալիք օլան Գըլըճ ումուրը բուհանիյէ վէ քիլիսէվիլի
խուսուսունտա սօղորունտան քիլիսէ թարաֆընտան վէ քէնտի վէքիւ-
լէրի վասիթաը իլէ իսթիմալ օլունուր : Տիկէրի՝ Էլիւն Էլիւն, վէ
քիլիսէ լէյիպլին էմիլ միւճիպինճէ Գըրալ վէ անըն վիւքեալար

Հաւելալ իլէ իսթի'մալ օլունուր : Հէր նէ գէման հիւքիւմէթի ճիւ-
մանիյէ հազգ իւզրէ պուլունմագսա , հիւքիւմէթի բուհանիյէյէ միւ-
թիւ' օլտուղունտան' օնտան իսլահ օլունմալը տըր : Իքի ֆիւսալէ հիւ-
քիւմէթ սէլահիյէթի , եա'նի' հիւքիւմէթի 'ատիյէ վէ հիւքիւմէթի
քիլիսէվիյէ վար տէյէնէր Մանաքի վէ պինտէն ա'լէյհ հէրէթիքօս
օլմուշ օլուրլար» . եա'նի' իքի իլահըն մէվճուտ օլունմասընը գապուլ
էթմիշ կիպի իմիշ : Վէ պու հիւքմիւ գապուլ էթմէք իրիսթիան ի-
չիւն ֆարզը էվէլ օլուալ , գապուլ էթմէյէն հէրէթիքօս օլտուղուն-
տան' աֆօրօս օլունմագ կէրէք տիր : Հալա պու միսիլիւ իտտա'տլար
էթմէք քիւֆիւրանէ հարէքէթ էթմէք տէմէք իտիյի անկաշըլըր :

Փափանըն իշպու հիւքմիւ պիթթուպի' վէ հազգ իլէ Ֆրանսա Գը-
րալը իլէ վիւքեալասընը կիւճէնտիրաի , վէ սօնկրա էկէրչի Փափա
քէնտի քէլամընը տաւա թահտիա էթտի իսէ տէ , վէ պիզզաթ հիւ-
քիւմէթը 'ատիյէնին էճրաշնա պուլունմագ իտտա'ասընտա օլմալը
իսէ տէ , եինէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ քէնտիսինէ միւթիւ' օլմալը տըր
տէյէրէք իսնատ վէ 'ինատ էթտի : «Բէթթիւլիւք էտէն Գըրալը չօ-
ճուգ օլուր կիպի 'ալլ էտէրիմ» տէտի :

Ֆիլիփի Գըրալ Փափայա մուգապիլ օլմագ վէ քէնտիսինի վիգայէ
էթմէք իչիւն Պօնիֆաքիօսու պէօյիւք կիւնահլար վէ ի'թիգատաթը
պաթըլէ իչիւն իթթիհամ էթտի , վէ անըն տա'վասընը ֆաալ էթմէք
իչիւն պիր մէճլիա թէչքիլ էթտիքմէք իւզրէ իտի : Ֆիլիփի Պօնիֆա-
քիօսու Սեպտեմբեր Թ . Ի . 1303 տէ թէվզիֆ էթտի , վէ Պօնիֆա-
քիօս 'ազլընը շաշըրարագ Թըշիւնի էվէլ 12 , Թ . Ի . 1303 տէ վէ-
ֆաթ էթտի :

ՊՕՆԻՖԱՔԻՕՍ ՓԱՓԱՆԸՆ ՍԱԼԻՖ ԻԻԶԶԻՔՐ ՌԻՍՈՒԼ ՎԷ
ԻՏՏԱ՝ՍԼԱՐԸ 'ԱԼԷՑՀԻՆԷ ՔԻԼԻՍԷԻ ՄԷՍԻՀԻՑԷՏԷ ԶՈՒՀՈՒՐ
ԷՏԷՆ ՌԻՍՈՒԼ ՎԷ ԹԱ՝ԼԻՄԱԹԸ ՄԱԳՊՈՒԼԷ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ

Ուսուլ վէ թա'լիմաթը մէգպուրէնին մէշհուր սահիպլէրի իքի մու-
'ալլիմ վէ միւսիլիֆ , եա'նի' Րօմալը Էճիտիօս վէ Փարիսլի Նուհան-
նա իտի : Էճիտիօս «Փափալարըն հիւքիւմէթի միւսթագիլէսի 'ա-
լէյհինէ» , վէ Նուհաննա «Հիւքիւմէթը գըրալիյէ վէ փափալիյէյէ»
տայիր պիրէր իշսալէ թէչլիֆ էթտիլէր : Փափա Քրիստոսուն վէքի-
լի օլտուղունտան , անըն հիւքիւմէթի հէմ ումուրը բուհանիյէ հէմ
տէ ումուրը ճիւմանիյէյէ նիսպէթլէ 'ումումի վէ միւսթագիլ օլտու-
ղունու իսնատ էտէնէրէ ճէվապէն , Էճիտիօս «Քրիստոսուն քիլիսէ

րէյիսի տէյու մահգէն հիւքիւմէթը բուհանիյէի սաֆիյէ իճրասընտա պուլունտուղու միսիլիւ , անըն վէքիլէրի հիւքիւմէթը բուհանիյէի սաֆիյէտէ պուլունմագ կէրէք իտիյի վագիհաթտան տըր , Բրիստոս հէր նէ զէման խալգ անը փատիշաւ էթմէք իսթէտիլէր իստէ , անլէրին թէքիլէրինի աւլա գապուլ էթմէտի . վէ պէոյէճէ քէնտի վէքիլէրինէ իհթիրամ վէ իհթիշամը գըրալիյէ թամոս' էթմէմէսինի թալիւմ էթտի , Հէր նէ գատար Բրիստոս Ալլահ թարաֆընտան տիրիլէր վէ էօլիւլէրին հաքիմի օլմագ իւզրէ թալիին օլունտու իտէ տէ , Իպնուլլահ տաիմա էմլաք վէ էմվալը տիւնեէվիյէ խուսուսունտա հաքիմ' օլմագտան իճթիւնապ էտէր իտի , Պունա պինտէն անըն վէքիլէրի տալիս ումուրը ճիսմանիյէյէ միւթա'ալիգ տա'վալարըն ֆապընտա միւտաթէլէ էթմէմէլի տիրէր , Բէսուլէր միւմթիւնի մէրթէպէ ումուրը ճիսմանիյէտէն քէնտիլէրինի պէրի թութուպ , ումուրը բուհանիյէ վէ էպէտիյէ իլէ մէշղուլ իտիլէր , Անլէր էօլմէզ ճանլար իչիւն կէօգէթմէք իւզրէ կէօնտէրիլտիլէր , զիրա ումուրը տիւնեէվիյէ բուհը ինսանի իչիւն նէ գատար մագարաթլը օլտուղու Բրիստոս էֆէնտիմիլին մա'լիւմիւ իտի » , տէտի :

Թարաֆը փափալլի իսնատ էթմիշ իտի քի , « Բիլիսէ ճէսէտի վա'հիտ օլտուղունտան » անըն եալընըզ րէյիսի վահիտի օլտալիլըր » , Պունա ճէվապէն էճիտիոս' « Հադիգաթէն քիլիսէնին րէյիսի վահիտի վար տըր , եա'նի' Բրիստոս . վէ անտէն իքի սէլահիյէթ սուտուր էտէր , եա'նի' սէլահիյէթի բուհանիյէ վէ սէլահիյէթի ճիսմանիյէ , Հիւքիւմէթը փափալլիյէնին միւսթագիլիյի անճագ ումուրը բուհանիյէի սաֆիյէ խուսուսունտա տըր , վէ պուլ էճիլտէն անըն միւսթագիլիյի քէնտիլիյինտէն օլտուղու հիւքիւմէթի իլահիյէնին ահքեամընըն վէքիլի օլտուղու հալտէ պէոյլէ ի'թիպար օլունտալիլի » Փափա պիզզաթ թէճուիտ էտիճի ինսյէթ իհոան էտէմէզ . առէմէրի խէլաս էտէմէյիպ հիւքմ տաիսի էթմէք խուսուսունտա գուտրէթի զաթիյէսի եօգ տուր » տէտի : « Ումուրը բուհանիյէ ումուրը ճիսմանիյէյէ միւթէֆալվուգ օլտուղու միսիլիւ , նապըրը ումուրը բուհանիյէ էլպէթթէ ումուրը ճիսմանիյէնին իտարէ վէ իճրասընտա տալիս պուլունմալը տըր » տէյէնլէրէ , էճիտիոս աչիքեարէն կէօսթէրտի քի , « Պուլ միսիլիւ իսպաթ անճագ հէճճիւ մատտէլէրէ լաճի տիր , եօլաստ պիր ստէմ թէվիտ էթմէյէ միւգթէտիր օլան' միւթլագա պիր սէնէյի թէվիտ էթմէյէ միւգթէտիր օլուր տէյու իսնատ էտէպիլիլիտիք » :

Էճիտիոս պիր հիւքիւմէթը փափալլիյէի միւսթագիլէ իչիւն իսրար էտէնլէրին գատիմտէ վուգու' պուլմուշ վուգու'աթը դայրի սահիհ վէճիլէ պէյան էթմիշ օլտուգլարընը կէօսթէրտի . մէսէլա' « Զախարիոս Փափա թարաֆընտան փէփին Գըրալը սէլէֆի օլան Գըրալ'ապլ օլունմուշ տէնիլտի . վագա'ա անը 'տպլ էտէն Փափա տէյիլ տն-

ճագ գըրալիյէթին շուրա մէճլիսի իտի , վէ Փափա պունու թաստիգ էթտի » :

Սալիֆ իւզգիքը Փարիսի Եուհաննա լայըզը իլէ ումուրը բուհանի-
յէնին իտարէսինի ումուրը ճիսմանիյէնին իտարէսինտէն թէֆրիգ
էթտի : Ումուրը բուհանիյէ խուսուսունտա քիլիսէ մէմուրու հիւ-
քիւմուրա թէգատտիւմ էթտիյի միսիլիւ , ումուրը ճիսմանիյէ խու-
սուսունտա հիւքիւմուրա քիլիսէ մէմուրինէ թէգատտիւմ էտէր : Փա-
փա էմլաք վէ էմլալը քիլիսէ վիյէյէ միւթէսարիֆ տէյիլ տիւր : Ան-
ճագ էմլալը մէգպուրէ քիլիսէի՝ ումուրիյէնին օլտուղու միսիլիւ ,
անլէրին իտարէսի՝ ումուրէն քիլիսէ մէմուրլէրինէ մախսուս տուր ,
վէ Փափա մահգէն քիլիսէ մէմուրլէրինին թէյիսի օլտուղու հալտէ ,
պու շէյլէրէ նազար էթմէք խուսուսունտա իլք մէսուլ օլան օտուր :
Պինսէն՝ ալէյհ Փափա իսթէտիյի կիպի էմլաքը քիլիսէ վիյէյի իտարէ
էթմէյէ , եախստ պաշգա սահիպէ վէ միւթէսարիֆէ թէրք էթմէ-
յէ հագգը եօգ տուր , անճագ քիլիսէնին մէնֆա՝աթը իշին իտարէ
էթմէյէ սէլահիյէթի վար տըր : Վէ պիր մանասթըր նազըրը եախստ
պիր էփիսգօփուս՝ մանասթըրըն եա քիլիսէնին մէմալիքինի պիհուտէ
սարֆ վէ թէլէֆ էտէրսէ , ազլէ միւսթահագգ օլտուղու միսիլիւ ,
Փափա տալիս զայրի հագգ վէճհ իլէ հիւքիւմէթինի իտարէ էթ-
տիյի հալտէ թէքտիր օլունճա , էյէր իսլահը իտարէ էթմէգ
սէ , ազլէ միւսթահագգ օլտուր : Գըրալարըն սէլահիյէթի վագըթ
ճիհէթիլէ Փափալարըն սէլահիյէթինէ թէգատտիւմ էտէր » : Պու
Եուհաննա տալիս , էփիսգօփուսլարըն սէլահիյէթը միւսթէրէմէսի ի-
շին իսրար էտիպ , եալընըզ Փափալարըն միւրատ վէ եէտի իլէ սէ-
լահիյէթ վէ հիւքիւմէթէ մալիք օլտուղլարըն ինքեար էտէր իտի :

« Փափա՝ Պէտրօսուն խալիֆէսի , էփիսգօփուսլար՝ տիկէր Րէսուլ-
լէրին խալիֆէլէրի , վէ՝ ատի փափասլար Բրիստօսուն կէօնտէրտիյի
՝ եէթմիլլէրին՝ խալիֆէլէրի իսէ տէ , Պէտրօս տիկէր Րէսուլլէրի
թա՛յին էթմէտի , անճագ Բրիստօս պիզզաթ կէրէք Պէտրօսու , կէ-
րէք տիկէր Րէսուլլէրի , կէրէք եէթմիլլէրի թա՛յին վէ իրալ էթտի :
Պէտրօս տէյիլ՝ անճագ Բրիստօս քէնտիսի Րէսուլլէրէ կիւնահլար
աֆիլ էթմէք սէլահիյէթինի իհսան , վէ անլէրի մէմուրիյէթլէրի
իշին թաստիգ էտիպ , Րուհ իլ Դուտասու վէրտի : Փալլօս Րէսուլ
տալիսի Րէսուլլէրինի Պէտրօստան տէյիլ անճագ աօղու Բրիստօստան
գապուլ էթմիլ տիր : Հիւքիւմէթը քիլիսէ վիյէ մահգէն ումուրը բու-
հանիյէյէ միւթա՝պիգ տիր : Փափանըն սէլահիյէթի անճագ իսթի-
յազաթը քիլիսէ վիյէտէն պիր ատէմի մահրում պրագմագտան՝ իպա-
րէթ օլուպ , մէյիսի ճիսմանիյի տօլլուտան՝ ազլ էթմէյէ սէլահիյէթի
եօգ . անճագ տօլլուտան էհալի վասիթասը իլէ ճիւհալը Գըրալը
՝ ազլ էթտիրէպիլիր : Հաքէզա Գըրալար վէ հաքիլլէր Փափայա նիս-
պէթլէ տօղլուտան Փափայը՝ ազլ էթմէյէ սէլահիյէթի օլմայըպ ,

անճադ էլէրինտէն կէտիյի գատար Փափանըն իսլահը իտարէսի իշխն պիհնուտէ չալըշտըգտան սօնկրա , Գարտինալար վէ սայիր քիլիսէ մէմուրէրի վասիթասը իլէ Փափանըն 'ազլինէ պա'իս օլապիլիրէր : Իճապը հալ տախի Գըրալ էհալիյէ Փափայա իթա'աթ էթմէմէյէ էմր էթմէք իւզրէ սէլահիյէթի վար տըր : Լաքին պու ճիւմէ իլէ Գըրալարըն Փափալար իւզէրինէ հիւքիւմէթի' ումուրը ճիւմանիյէ վէ հիւքիւմէթը 'ատիյէճէ վազիֆէի զիմմէթ խոսսուսունտաօլապիլտիյի միսիլիւ , Փափալարըն Գըրալար իւզէրինէ օլան հիւքիւմէթի անճադ միւշարէն իլէյհուումն ումուրը բուհանիյէ խոսսուսունտա վուգու' պուլան թէճավուգաթընտան տօլայը օլապիլիրէյէյլէ քի Փափա ումուրը 'ատիյէ խոսսուսունտա թէճավուգ էթտիյի հալտէ , Գըրալ անը թէքտիր , վէ 'ինաս էթտիյի հալտէ 'ազապ էթմէյէ սէլահիյէթի վար (Րօմ. Ժ.Գ.) : Էյէր Փափա ումուրը բուհանիյէ խոսսուսունտա իաթա էտէրսէ , Եա'նի' հիւքիւմէթը քիլիսէվիյէյէ թէճավուգ , Եա քիլիսէ մէմուրիյէթլէրինի ազչէ իշխն ֆիւրուսթ , Եախօտ թա'լիմաթը պաթըլէյէ սահապէթ էտէրսէ , Գարտինալարըն անը իսլահ էթմէյէ հապըլարը վար տըր , վէ իսլահ գապուլ էթմէզ իաթաստա իտար էթտիյի հալտէ , Գարտինալար Փափանըն 'ազլի իշխն հիւքիւմէթը 'ատիյէնին մուս'վէնէթինի թալէպ էթմէյէ սէլահիյէթ սահապի տիրէր» :

Ա. Քօրինթ. Բ. Պաստա , «Բուհանի ատէմ հէր շէյէ հիւքմ էտէր , Լաքին պիր ատէմտէն հիւքմ օլունմալ» քէլամընը հիւքիւմէթը փափապիյէի միւսթազիլէյի թաստիգ էթմէք պապընտա զիքր էտէնէրէ ճէվապէն , Եուհաննա' «Պու թէֆսիր պաթըլ տըր : զիրա Րէսուլ' Բուհանի լէյիսէր , հազգընտա տէյիլէ' անճադ բուհանի ֆիքրի շախալար հազգընտա սէյլէյօր : Բիլիսէի մէսիհիյէնին պիրիլի Պէտրօս Եախօս սայիր գաթըն իւզէրինէ մէպնի օլմայըպ , քիլիսէնին Եալընըզ Րէյիսի մութլազը օլան Քրիստոս իւզէրինէ մէպնի տիր : Հիւքիւմէթը փափապիյէ անճադ քիլիսէի մէսիհիյէնին մէնֆա'աթը իշխն մէվճուտ պուլունտուլունտան , հէր նէ գէման հիւքիւմէթը մէպքիւրէնին պիր Փափա վասիթասը իլէ օլան իտարէսի պու նէթիճէի խայրիյէյէ մուշայիր պուլունուրսա , օլ Փափա հիւքիւմէթինի տիկէրէ թէրք էթմէլի : Եախօս 'ազլ օլունմալը տըր» :

Իշթէ Լութէրին վագթընտան իքի եիւզ սէնէտէն միւթէճավուգ էվէլէ անըն ուսուլ վէ թա'լիմաթընա միւշապիւհ մէպտէլէր զուհուր էթտի :

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ

Հիւսիսմէքր փափավիյէ փայիրախքընըն Ֆրանսէվի շէհր Ավինեոնսա
պուլունմասը հազգընսա: Թ. Ի. 1305—1376 ա ՏԷԲ ,

Պօնիֆաքիօսուն խալէֆի օնպիրինճի Պէնէտիքթօս էյի պիր
ատէմ օլուպ , իսլաւը իտարէի հիւքիւմէթ իչիւն դայրէթ էթտի իսէ
տէ , սէքիզ այ միւտտէթի գատար հիւքիւմէթի իտարէ էթտիքտէն
սօնկրա վէֆաթ էթտի : Պիթթապի՝ պունուն իւզէրինէ միւճատէլէ
վէ միւնազա՝ա մէյտան պուլտու : Ֆրանսա Գըրալը միւթէվէֆա Պօ-
նիֆաքիօս Փափա՝ալէյինէ պիլէ ինթիգամ ալմագ զըմնունա պիր
մէճլիս թէչքիլ էթտիրիպ , անը հէրէթիքօս կիպի հիւքմ էթտիրմէք
արզուսունտա իտի : Պօնիֆաքիօսուն թարաֆընըն էքսէրիսի իթա-
լիալըլարտան՝ իպարէթ օլուպ , եէնի Փափա ինթիսապ էթմէք պա-
պընտա վուգու՝ պուլան միւնազա՝ա պիր իթալիալը թարաֆ իլէ
պիր Ֆրանսէվի թարաֆ պէյնինտէ մէյտան պուլտու : Միւնազա՝-
ալը մէզպուրէ տօգուզ այ միւտտէթի գատար պիր Փափա ինթի-
խապ օլունմագսըզըն տէվամ էթտիքտէն սօնկրա , Ֆրանսէվի թա-
րաֆըն պալը ա՛գիլ վէ հիլէքէտր Գարտինալ Տիւփրա թէքլիֆ էթ-
տի քի , իթալիա թարաֆը իւչ զաթ ինթիսապ էտէ , Ֆրանսա թա-
րաֆը տախի գըրգ կիւն իչինտէ օլ իւչտէն պիրինի ինթիսապ է-
տիպ տէ օլ զաթ Փափա օլու :

Իթալիա թարաֆը պու թէքլիֆի պիլ մէմունիյէ գապուլ էտիպ ,
Պօնիֆաքիօս թարաֆընտան Գարտինալ թա՛յին , վէ Ֆրանսա
Գըրալը՝ալէյինէ չօգ՝ատուվէթլու պուլունան իւչ զաթը , պիրի
Պօրտօ Սէրփիսգօփօսու Պէրթրանտ օլարագ , ինթիսապ էթմէլէրի ի-
լէ գաֆէրեապ օլտուգլարընը վանն էթտիլէր , Ֆազաթ Տիւփրանըն
տէսիսէսինի անկլայամասըլար : Պու իւչ զաթ ինթիսապ օլունտու-
ղունտա , Տիւփրա Ֆիլիսի Գըրալա կիտիպ օնա կէօսթէրտի քի Փա-
փալը ինթիպապ էտիպ տէ անը քէնտիսինէ թապի՝ էթտիրմէք Գը-
րալըն էլինտէ աիր : Զիրա մէրգում Պէրթրանտ հիւքիւմէթը փա-
փավիյէյէ նայիլ օլմագ իչիւն հէր նէ թէսլիմ էտիպ վէրմէք լազըմ
իսէ , պիլա թէրէտտիւտ վէրէճէյի պի իլթիպա՛չ տըր :

Պա՛տէհու Ֆիլիպ Գըրալ մէրգում Պէրթրանտ իլէ միւքնալէմէ էթ-
տիլինտէ , ալթը շարթ իլէ անը հիւքիւմէթի փափավիյէյէ նայիլ
էթտիրէճէյինի թէֆհիւմ էթտի : Շարթը էվլէ՛ Պըրալ վէ անըն
թարաֆընտա քիւմ քի իմթիյապթը քիլիսէվիյէտէն մահրում պրա-

գըրոր իսէ , ու իմթիյազաթ ի'տոն օլունաճագ , Շարթը սանի' կէշ-
միշ գէմանըն խաթալարը քիւլլիէն աֆլ' օլունաճագ , Շարթը սա-
լիս' պէշ սէնէ գատար Պրանսա մէմալիքինին մահսուլաթընըն 'իւշրիւ
Փաիայա տէյիլ անճագ 'Գըրալա մուհարէպէ մէսարիֆի իշիւն վէրի-
լէճէք , Շարթը րապի' , էվվէլա 'ազլ օլունմուշ Պրանսէվի Գարտինալ-
լարա րիւթպէլէրի ի'տոն օլունաճագ , վէ Շարթը խամիս' 'Գըրալըն
ահպապընըն պա'զըլարընա Գարտինալ րիւթպէսի իհսան օլունաճագ ,
վէ Պօնիֆաքիօսուն թա'լիմաթը պաթըլէսի լէսմէն թէֆահհուս օ-
լունաճագ տըր , Պունլարտան մա'տա Շարթը սատիս տահա խաֆի
գալաճագ , լաքին երինէ գապուլ օլունմալը աըր :

Հէր նէ գատար պու վէճհլէ հիւքիւմէթի փափալլիյէյէ նայիլ օլ-
մագ միւշքիլ վէ հիճալ օլունաճագ պիր շէյ իտի իսէ տէ , Պէր-
թրանտըն թամա'ը հիւքիւմէթի փափալլիյէյէ օլ գատար գիյատէ ի-
տի քի , անլէրի գապուլ էթտի , վէ պէշինճի Գլէմէս իւնվանը իլէ
թ . ի . 1505 տէ Լիօն շէհրինտէ Փաիա թագտիս օլունուս : Պիթ-
թապի' օլ վէճհլէ հիւքիւմէթի փափալլիյէյէ նայիլ օլմագ իլէ պէրա-
պէր գըրալլիյէթի Պրանսէվիյէյէ էսիր օլմագ , վէ իթալիայա 'ալտէթ
էթմէյէ ճէսարէթ էթմէմէք նէթիճէսի օլտուս : Վէ օլ գէմանտան իթի-
պարէն Փաիալարըն փայիթալիթը Բօմատա օլմայըպ Պրանսատա
Ավինեօն շէհրինտէ իտի : Վէ Պրանսա 'Գըրալլարընըն միւրատընա
միւթապըգ վէճհլէ հիւքիւմէթլէրինի իտարէ էաիպ , ձէր-
մանիա իմիէրաթորու իլէ միւնազա'ա էտլրէք հիւքիւմէթ վէ մէհ-
քէմէի փափալլիյէ պէանալըգ վէշէօհրէթի մէքրուհէյի տվամը 'նաս-
տա հատտէն գլյատէ քէնտի իւզէրինէ տա'վէթ էթմէքտէ իտի :
Փաիա Բլէմէս թ . ի . 1514 տէ վէֆաթ էթտի , վէ անըն խալէֆի
Էիրմի իքինճի Եուհաննա տահա գլյատէ քէօթիւ օլուպ գլյատէսլիյէ
ձէրմանիալլարը կիւճէնտիրտի :

«ՄՈՒՀԱՖԸԶԸ ՍԵԼԱՄԵԹ» ԳԻԹԱՊԸ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ

Պիր Թարաֆտան հիւքիւմէթի փափալլիյէ իլէ քիլիսէնին պաշ մէ-
մուրլէրի Պրանսատա քէօթիւլլէմէքտէ իքէն , տիկէր թարաֆտան
Պրանսատա տախի ուսուլը քիլիսէվիյէի խալիսէ իշիւն , վէ իզտիյատ
պուլմագտա օլուն մէքրուհաթը փափալլիյէ 'ալէյհինէ չօգ տիգգա-
թա շայան պիր քիթապ թէշլիֆ օլունուպ , կիշի տնը թատիք
էտէնլէր օլ տէհրտէ նատիր պուլունտու իտէ տէ , երինէ մայա կիպի
պէյն էն նաս անըն իֆատաթը վէ թա'լիմաթը իշլէմէքտէ իտի : Օ
քիթապ «Մուհաֆըզը սէլամէթ» իւնվանը իլէ վէ հիւքիւմէթը 'ատի-

յէ իլէ հիւքիւմէթի քիլիսէվլյէյի լայդզը իլէ մահառուտ գըլըպ, պէյնլէրինտէ միւնազա՝այը տէֆ՝ վէ սէլամէթ հըֆզ վէ իպգա էթմէք մէրառը իլէ թահմինէն Թ. Ի. 1530 տա մուգատտէմա մէշհուր Փարիս Տար իւլ Ֆիւնուն նազըրը Փատուալը Մարսիլիոս թարաֆընտան թէէլիֆ օլունու :

Պու քիթապըն պէյան էթուլի ուսուլ վէ մէպտէլէրի եալընըզ մէքրուհաթը փափազիլէ՝ ալէյհինէ օլմայըպ, տէհրլէրճէ քիլիսէի մէսիհիլյէտէ րի՝այէթ վէ գապուլ օլունան ուսուլ վէ իտտա՝աի քիլիսէվլյէ՝ ալէյհինտէ տաթի պուլունտու, վէ էյէր պու քիթապըն միւնալիֆի Կըրալըն թահթը հիմայէթինտէ օլմասա իտի, օլ զէման «Հէրէթիքոս» առը իլէ, վէ պիզիմ էյամըմըզտա շէհիտ ի՝թիպար օլունարադ գաթլ օլունմասը պիլա չիւպհէ վուգու՝ պուլուր իտի : Պու քիթապըն պա՝զը պէնտլէրինի թէրճիւմէ էտէճէյիլ :

«Բրիստոսուն» Պու գայա իւզէրինէ քիլիսէմի պինա էտէճէյիմ՝ քէլամը պիզզաթ Բրիստոսա պագար : Բիլիսէնին թէմէլլէնտիլի գայա եալընըզ քիլիսէյի վիւճուտէ կէթիլէն Բրիստոս քէնտիսի տիր : Բիլիսէնին տաթի պաշը օ օլուպ, պիլլիւմէ Ռէսուլլէր վէ քիլիսէ իտտէմէսի անճադ տնըն՝ ազասը տըր (էֆէս. Դ. Պապընա միւրաճա՝աթ օլունա) : Պինաէն՝ ալէյհ Բրիստոս քէնտի գուլարը իլէ պէրապէր թա աիւնեանըն ուրըրնա տէք պուլունմազա վա՝տ էթտի (Մաթթա 28 20) : Թա՝լիմսթը մէսիհիլյէ մէնպա՝սը Բիթապը շէրիֆ տիր : չիւնքի Բրիստոս վէ Ռէսուլլէր պիզզաթ պիզիմ իլէ պուլունմատըզըրը հալտէ, իլլամը րասպանիլյէ մալիք օլան Ռէսուլլէր վասիթասը իլէ պիզի խէլասը էպէտիլյէ տէլալէթ էտէն էմի վէ նասիհաթլոր քիթապը մէզպուրտա մուհարրէր տիր :

Հիւքիւմէթի՝ ատիլյէ, հայաթը հազըրէ վէ ումուրը ճիսմանիլյէյէ միւթա՝ալիք ինթիլյաճաթը ինսանիլյէ իչիւն թէշքիլ օլունուպ, քիլիսէի մէսիհիլյէ հայաթը էպէտիլյէ վէ ումուրը բուհանիլյէյէ միւթա՝ալիք ինթիլյաճաթը ինսանիլյէ իչիւն թէշքիլ օլունու : Հիւքիւմէթի՝ ատիլյէ կիւնաճ սէսլէպինտէն լազըմ օլուպ, ինսանլար միւրատը իլահիլյէ միւթիւ՝ գալսա իտիլէր, հիւքիւմէթի՝ ատիլյէ լազըմ՝ օլմադ իտի : Սկտը ճէտիտ Սկտը Սթիգտէն պու իուսուստա միւթէֆարէգ տիր քի, Սկտը Սթիգ տէքեամընճա հէմ գալանինի՝ ատիլյէ հէմ տէ գալանինի բուհանիլյէ հիւքիւմէթի իլահիլյէտէն սուտուր էթտի : Վագա՝ա Բրիստոս ումուրը ճիսմանիլյէյի՝ մէվճուտ պուլունան հիւքիւմէթը՝ ատիլյէլէրէ թէրք էթտի : Սլլահա՝ ալիտ օլան շէյլէրի Սլլահա, վէ Գայարա՝ ալիտ օլան շէյլէրի Գայարա էտա էտին՝ քէլամընա, վէ Բոմ. Ժ.Պ. Պապընա միւրաճա՝աթ օլունա Շէրա՝աթը քիլիսէվլյէ քէնտի մագսէտի իչիւն քեաֆի տիր, եա՝նի՝ հայաթը էպէտէյէ նազըն հայաթը հազըրէնին ումուրունու վազիֆէ էտինիլ : Բրիստոս տա՝ալիի տիւնեվլյէյի Փասլ էթմէք իչիւն պու տիւնա

եսայա կէլմէտլոյի միսկլիւ , անըն քիլիսէսի տախի տա'ալիի ճիսմանի-
յէնին ֆասսը իշլուն մէվճուտ տէյիլտիր : Լաքին պու սէպէպտէն
քիլիսէնին հիւքիւմէթ եախօտ չէրի'աթը նագիս ի'թիպար 'օլունա-
մազ , եօխսա 'իլմի թըպոյ , եախօտ 'իւլունը ըրյաղիյէյէ տախի հալի
օլմատըղընտան անը նագիս 'ի'թիպար էտէպիլիւր իտիք :

« Մուհաֆըզը սէլամէթ » քիթապընըն միւէլլիֆի Քիթապը չէրիֆէ
հէր շէյտէն զըյատէ ըր'այէթ էթտլինտէ՝ եինէ անըն թա'լիմաթը
վէ էվամիրի պիլ իթթիֆադ մուա'լլիմինի մէսիհիյէ թարաֆընտան
թէֆսիր վէ պէյան օլունտուղու վէճհլէ անլէրի գապուլ էթմէք մա'-
գուլ ի'թիպար էթտի , վէ լաքին Աւիսթիւնօսուն՝ « Էյէր քիլիսէի
մէսիհիյէնին թաստիգի պէնի թէէմին էթմէսէ իտի , ինճիլէ ի'թի-
գատ էթմէզ իտիմ » քէլամընը գապուլ էթմէզ իտի : Պու քէլամ իքի
թարդ իլէ անկաշըլապիլիւր : Եւ « Քիլիսէի 'ուսուլիյէնին շահատէթի
իլէ Քիթապը չէրիֆին թա'լիմաթընը հայաթ միւթտէսի տէյու գա-
պուլ էտէրիմ » , եախօտ « Քիլիսէի 'ուսուլիյէնին շահատէթի վէ տէ-
լալէթի վէ թաստիգի իլէ Քիթապը չէրիֆին թա'լիմաթը՝ Րէսուլ
թա'լիմաթը օլուպ , մին թարաֆիլլաւէ վէրիլտլինէ իսքեաթ օլու-
րում » տէմէք տիր : Զիրա « Քրիստոսուն քէլամարընըն սահիհ օլ-
մասը քիլիսէնին շահատէթի իլէ թաստիգ օլունտուղարընտան տէ-
յիլ տիր , անճագ քիլիսէնին շահատէթի Քրիստոսուն քէլամարընա
միւթապըզ օլունտուղտան սահիհ պուլունուր : Փաւլօս Րէսուլուն
պույուրտուղունա կէօրէ քէնտի վա'զ էթմիշ օլունտու պէշարէթտէն
ղայրի պէշարէթ պիր մէլէք թարաֆընտան պիլէ թէպլիւր օլունուրսա
գապուլ օլունմալը տէյիլ տիր , շէյլէ քի պիլթիւն քիլիսէ պաշգա
պիր ինճիլի թէպլիւր վէ թաստիգ էտէճէք օլուրսա , օլ ինճիլ գա-
պուլէ շայան օլմուշ օլմազ » :

« Րա'հանէ թա'պիրի զայրի լայըզ վէճհլէ , եա'նի՝ 'ուսուլի վէ զա-
յէթ վաաթ՝ վէճհլէ իսթի'մալ օլունուր : Քիլիսէ մէմուրլէրինին թէ-
'այէիւշիւ իշլուն օլան հէր շէյ Րա'հանէ ի'թիպար օլունմալը տէյիլ
տիր : Քիլիսէ մէմուրլէրինին ուսուրը ճիսմանիյէլէրի վար , վէ պուն-
լար սայիրլէրին ուսուրը ճիսմանիյէլէրի կիպի հագիգաթէն ըուհանի
օլմալըպ անճագ ճիսմանի օլունտուղարընտան՝ ճիսմանի հիսապընտա
ի'թիպար օլունմազ կէրէք տիր : Վէ պու շէյլէր տախի հիւքիւմէթի
քիլիսէվիյէնին թահթը իտարէսինտէ օլմալըպ՝ հիւքիւմէթը ա'տիյէ-
նին թահթը իտարէսինտէ տիր : Ինճիլի չէրիֆին էվամիրի միւճի-
պիւնճէ (ի'թիմօթ . Բ Պապընա միւրաճա'աթ օլունա) էփիսգօփօս-
լար միւնքիլի մէրթէպէ ուսուրը ճիսմանիյէտէն իճթիւնապ էթմէլի
տիրլէր : Վէ ճէճէ Քրիսթիանար , պիլա իսթիսնա , հիւքիւմէթը
'ատիյէյէ խէլասը էպէտիյէ մուղայիր օլմատըղը թագտիրտէ հէր
խուսուստա միւթիւլ՝ պուլունմալը տըրլար : Վէ քիլիսէ մէմուրլէրի
ա'լա եախօտ էտնա մէսնէտտէ պուլունտուղունտա նաճըլ ատէմլէրի

հիւքիւմէթը 'ստոյէյէ իթա'աթ էթմէքտէն ազատ էտէպիլիր : Պէօյէ ետալմագ հէրէթիքօյլըդ տուր» :

Պու մէպոյէլէրին նէ դատար Պօնիֆարիօսուն իտտա'ա վէ ուսուլը իտարէի հիւքիւմէթի փաթալիյէյէ մուխալիֆ օլտուղու աշիքնար տըր : Մարսիլիօս հէրէթիքօյլարըն իսլահը իշիւն իսթի'մալ օլունա-
ճագ թէրպիյէ վէ թէէտիպի հագգընտա օլ զէման գապուլ օլունան
գիւ'իւմէրտէն քիւլիյէն ֆարգլը իտի : «Հէրէթիքօյլար թէքտիր օ-
լունուդ ա'գապը իլահիյէ միւսթահագգ օլտուղլարը պէյան օլունա-
պիլիր , վէ անլէրին իլգամ վէ իսլահը իշիւն չալըշլապիլիր , լարին
հէրէթիքօյլարը հիւքիւմէթը 'ստոյէ հիւքմ էտէր կիպի հիւքմի ա'-
գապ էտիպ իճրասընտա տախի պուլունմագ քիլիսէ մէմուրլէրինէ
ապա եագըշմագ , վէ հիւքիւմէթը 'ստոյէ հէրէթիքօյլարը անճագ
հիւքիւմէթին գանունլարընա մուղայիր օլտուղլարը հալտէ վէ տէ-
յիլ Էէբէլէ+օ օլտուղլունտան , թէրպիյէ էթմէյէ հագգլը պուլունուր» :

«Քիլիսէ մէմուրլէրի ճիւնհատա պուլունտուղլարը հալտէ' պիլա
շիւպհէ մէհքէմէի 'ստոյէնին հիւքմիւնէ միւսթահագգ օլուրար : Զիրա
քիլիսէ մէմուրլէրինին ճիւնհալարընտա բուհանի պիր հասսիյէթ եօգ
տուր : Ա'մալի ճիւմանիյէ օլտուղլտան պաշգա պէօյէ ճիւնհալար սա-
յիրլէրին ճիւնհալարընտան զիյատէ ա'գապա միւսթահագգ տըր ,
շիւնքի ինսանլարը կիւնհատան իճթինապ վէ թէօվէէ էթտիրմէք ի-
շիւն թա'յին օլունանլար' քէնտիլէր կիւնահ վէ ճիւնհայա իրթիքեապ
էթտիքլէրինտէ , ֆէնա իպրէթլէրի վասիթասի իլէ պաշգալարը տա-
խի կիւնահ վէ ճիւնհալարա տիւշիւրիւրլէր :

Փափա' Դըրալըն թէպա'ալարընը օնա վաճիպ օլան իթա'աթը վէր-
մէմէքլիյէ թահրիք էթտիյինտէ , Բէսուլ խալիֆէսինէ միւթա'ալիգ
պիր 'ամէլ իլլէմէյիպ , անճագ ա'մալի շէյթանիյէտէ պուլունուր :
Փափա քէնտի վէքիլլէրի վէ գուլարընա ալըր կիւնահլար' խըյա-
նէթ , սիրգաթ , գաթլ վէ հէր թիւրլիւ ճիւնհա իլլէտիր : Ատէմէրէ
կիւնահ աֆլլըղընը Դըրալա գարշը վէ քէնտիտէն թարաֆա պու-
լունմալարը շարթը իլէ վա'ա էթտիյինտէ , ճահիլլէրի կիւնահ իշ-
լէթմէքլէ անլէրին ճանլարընը էպէտի հէլաք թէհլիքէսինէ տիւշար
էտէր» :

«Մուհոֆըզը սէլամէթ» քիթապընըն միւլլիֆի ինճիլի շէրիֆին
քիլիսէ մէմուրլէրի հագգընտա օլան թա'ալիմաթընը տիգգաթլըճա
միւթալա'ա էթմիշ օլտուղլունտան , պիր քիլիսէ մէմուրու ետիօտ
պիր ճինա քիլիսէ մէմուրլէրի սայիրլէրտէն միւրթէֆի' օլմատըղա-
րընը թէշիսա էթտի , վէ էփիսգօփօս մէմուրլէրի իլէ էրէց մէ-
մուրլէրի' ապիւնտէ պէ մէմուրլէրի իտիյինի իգըրար էթտի : Վէ
Բօմա քիլիսէսի Նրուշալիմ եա Անթաքեա եա Ալէքսանտրիա քիլիսէ-
սինտէն զիյատէ ճիւմէ քիլիսէլէր իւզէրինէ հէ+հէ+հէ սիւրմէյէ ա-
լընտան հագգը օլմայըպ , պու հիւքիւմէթ անճագ թէսատիւֆի օլ

տուղուհուս պէյան էտիպ , Փափա՝ Պէտրօսուն խալիֆէսի թէսմլյէ օլունմատան իսէ՝ տահա միւնապիսիթ իլէ Փաւլօսուն խալիֆէսի ի-
թիպար օլունապիլիր տէյու կէօսթէրօի : «Շիմտիքի Փափալար միւ-
նազա՝ալարա եիւզ վէրմէքլէ Բրիստօնուն կէլինի օլան քիլիսէնին
ճէմալինի իզալէ էտիպ կիւվէյինին ահապալնտան տէյիլ , ահապ
աիւլմէնէրինտէն օլտուգլարընը խապթ էթտիլէր» տէտի :

ԳԸՍԱՇ ՍԱԼԻՍ

Թ. Ի. 1378—1429 ասէֆ ֆիլիսէսէ վուզու՝ պուլան ի՛քիզալ
(ըսիսիզմա) հազզընսա

Փափալար գըրալլյէթի Ֆրանսէվլյէնին թահթը թէէսիրաթընտա
պուլունտուղունտա , օլ տէրէճէ զայրի հազգ վէճէլէ ձէրմանիա Իմ-
փէրաթօլունտա տօղրու մաւամէլէ էթտի քի , ձէրմանիա տա
վէ Իթալիա տա քէնտիլէր 'ալէյհինէ չօղ տիւլմէնէր փէյտա էթտի-
լէր , չէօլէ քի Լուիա Իմիէրաթօր երրմի իքինճի Նուհաննայը 'ազլ
էտիպ պէշինճի Նիքօլաս իւնվանընտա Բօրվարօլու Պէտրօսու էհալի-
յէ ինթիլապ էթտիրմիլ իտի . վէ հէրնէ գատար ալթընճը Բլէմէս
Փափա Թ. Ի. 1349 տա Բօմալըլարը խօշնուտ էթմէք իշին ահտէն
մաւգատտէմ եիւզ սէնէտէ պիր քէրրէ մէրի իւլ իճրա թութուլմաւ
«Մէսէրրէթ սէնէսինի» (Յօրեղեան) հէր էլլի սէնէտէ պիր քէրրէ հըֆզ
օլունմաւընա գարար վէրտի իսէ տէ , եինէ Փափալար Իթալիալըլար-
տան ինթիլապ օլունտուղունտան , վէ Ավինեօն Փափալարը ձէրմա-
նիալըլարըն հուգուգունտա թէճափուզ էթմէքտէ օլտուղունտան ,
ձէրմանիա տա վէ Իթալիա տա հիւքիւմէթի փափալլյէ 'ալէյհինէ
մալալիֆէթ իզտիյատ պուլմագտա իտի :

Ալթընճը Ինիօքէնթիօս Թ. Ի. 1352—1362 էտէք հիւքիւմէթի
փափալլյէյի տահա պա'իսի սէլամէթ թարզ իւզրէ իտարէ էթտի ի-
սէ տէ , ահըն խալէֆի պէշինճի Ուրպան Բօմայա 'ափտէթ էթմէյէ
զիյատէսի իլէ իպրամ օլունտու , վէ Թ. Ի. 1367 տէ Բօմայա 'ափտէթ
էթտի իսէ տէ , Գարտինալարըն չօղու Ֆրանսատա թէմլէթու՝
էթմիլ օլտուգլարըն սէֆահաթա հէվէս էթտիքլէրինտէն Թ. Ի. 1370
տէ եինէ Ավինեօն 'ափտէթ էտիպ վէֆաթ էթտի : Ահըն խալէֆի
տօգուղունճու կրէկօր Թ. Ի. 1376 տա Բօմայը փայլիթալիթ էթտի
իսէ տէ , Թ. Ի. 1378 տէ վէֆաթ էթմէսի իւզէրինէ , խալէֆինին

ինթիխապը խուսուսուռնտա չօգ ինթիլալ փէյոա օլունտու , իթա-
լիալըլար պիլ իթթիֆազ եինէ պիր Յրանսէվինին Փափա օլմագ
իւզրէ ինթիխապընա ըիզա վէրմէյէյէ գարար վէրտիլէր . լաքին Փա-
փայը ինթիխապ էտէճէք Գարտինալ մէճլիսի 23 'աղստան 'իպարէթ
օլուալ , 17 սի Յրանսէվի վէ պու օն ետիտէն ալթըսը տախի Ավին-
եօնտա գալմըչ իտի :

Յրանսէվի Գարտինալար արասընտա իթթիֆազ պուլունմատը-
ղընտան , իթալիա թարաֆը քէնտի միւրատընը մէճլիստէ ելւրիւթ-
տիւրիւալ Նախօլիլի Փրինեանօ Սէրփիագօփօս ալթընճը Ուրպան իւն-
վանը իլէ ինթիխապ օլունուալ , հիւքիւմէթի փափալիյէյէ նայիլ օլ-
տու : Լաքին պու ատէմսահիպի հիւքիւմէթ օլտուգտան սօնկրա ,
խըրսը վէ մաղրուրանէ հարէքէթ էթմէքլէ քիլիսէտէ պա'իսի սէլա-
մէթ վէճլէ իտարէի հիւքիւմէթ էթմէտէն իսէ , օլան միւնագա'այը
թէգեիտ էտէճէք թարզ իլէ հարէքէթ էթտի : Պա'տէհու Գարտի-
նալարըն էքսէրիսի Անանեի շէհրինտէ թէճէմիւ' էտիպ' Ուրպանըն
նիզամըզ վէճլէ ինթիխապ օլունմալ իտիլինի խնատ էտիպ , օնա
Փափա տէյու իթա'աթ էտա օլունմամասըն էմի էթտիլէր , վէ սօն-
կրա ետիինճի Բլէմէս Փափա իւնվանը իլէ քէնտի միւրատընա միւ-
թապըզ կէլէճէք Բամպըլլի Գարտինալ Րօպէրթի ինթիխապ էթտի-
լէր : Պու մա'գուլէ ա'մալըն զայրի մէշրու , ինթիգամէթէ մուղայիլ
վէ մէքրուհ պիր շէյ օլտուղու , վէ հաւասը նէֆատնիյէտէն նէլէթ
էթմիլ օլտուղու տէրքեար տըր :

Լաքին հիւքիւմէթը իլահիյէյէ կէօրէ հիւքիւմէթի փափալիյէնին պու
տէրէճէ մէքրուհաթտա պուլունմասը լազըմ կէլտի , եօխսա ա'լիմ
վէ տինտար ատէմլէր հիւքիւմէթի քէլիսէվիյէյի թասհիհ վէ քիլիսէ
մէմուրլէրինին տէվալինի իսլահ իլէ , ի'թիգատաթ վէ 'իպատէթի
մէսիհիյէյի փաքլէմէք իւզրէ իլթիզամ էթմէզլէր իտի : Պու ի'թի-
զուլ թարիլիսինտէն ի'թիպարէն Յրանստա , պախուսուս Փարիս
Տար էլ Ֆիւնուս միւտէրիպլէրի թարաֆընտան մէքրուհաթտա
զարգ օլմագտա օլան քիլիսէի մէսիհիյէնին մու'ալլէնէթի իշիւն մէշ-
հուր ատէմլէր գուհուր էթտիլէր : Պախուսուս օլվագըթլարտան , պու
միւտէթին տէօրտիւնճիւ Պապընտա պէյան օլունաճազը վէճլէ , ին-
կիլթէրրատա վէ Պօհէմիատա Փարիզլիլէրտէն տահա ղիյատէ իսալիս
վէ միւֆիտ վէ միւճիպի իսլահաթը ըուհանիյէ էֆքեարը իլէ Վիլիֆ
վէ Հուսս կիպի ատէմլէր գուհուր էթտիլէր :

Եէնի ինթիխապ օլունան Փափա Բլէմէս Յրանսայա Ֆիրար էթ-
մէյէ մէճպուր օլտու , վէ պա'տ էլ իմթիհան' Բլէմէսին հուգուզը
փափալիյէսի Յրանսա քիլիսէսի թարաֆընտան թաստիգ օլունուալ ,
Գըրալ Բարլօ թարաֆընտան իլան վէ 'ումումէն գապուլ օլունտու ,
Վաքա'ա Փարիս Տար էլ Ֆիւնուս մու'ալլիլէրի քեամիլէն իթթի-
ֆազ էթմէտիլէր , վէ պա'զլէրի տաթի փրօթէսթօ էթտիլէր : Պիւ-

Թիւն քիլիսէ իւշ ֆրդայա , եա'նի՝ Ուրպանի , Բլէմէնթի վէ պի-
թարաֆ օլանլարա թագսիմ օլունուր խոի : Էւրօփանըն էքսէրի մէ-
մալիքի Ուրպանիէր վէ ֆրանսէվիէրին էքսէրիսի՝ Բլէմէնթիէր խոի :

Վաղա'ա Փարիս մու'ալլիմլէրինին էքսէրիսի պի թարաֆ օլուպ
պիր միւսալէհէ եօլունու արզուլէյիպ արարլար խոի : Անլէր թարա-
ֆընտան պիր 'ուսուլմի մէճլիս թէշքիլի վէ անըն սէլահլէթի իլէ
տէֆ'ի միւշքիլաթ վէ միւնազա'ա թալէպ օլունուր խոի : Սուսուսա
Հէսսիալը Հէնրի , Թ . Ի . 1381 տէ Փարիստէ իլմի իլահի միւտէրրիսի
օլտուզունտա պէօլէ պիր մէճլիսին թէշքիլիին միւնասիսլէթ վէ
էլզէմլէթիին պէյան էթմէք զըմիւնտա պիր ըհսալէ եազուր :

«Գըրապլար վէ քեաֆֆէի հիւքիւմէթ պիլէ Էհալինին ահվալը խոյ-
րլէյսինի արամազա միւսթագիլէն մէճպուր օլուսլ՝ հիւքիւմէթին
հիւսնիւ հալլի՝ միւրատը զըրալիյէ տալսի թէգուտտիւմ էտիպ , Էհա-
լինին հիւսնիւ հալլինի լուզումսուզ եէրտէ մէնֆա'աթը նէֆսիյէսինէ
գուրպան էթտիքլէրի հալտէ , հիւքիւմէթին իտարէսի էլլէրինտէն հագգ
իլէ ալընապիլտիլի միսիլիւ , հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէտէ տալսի միւս-
թագիլ օլան , Փափալար տէյիլ , անճագ քիլիսէի 'ուսուլմիյէ տիր :
Պէր թարաֆ պըրագըլամայաճագ օլան՝ Փափալարըն միւրատը տէ-
յիլ , անճագ քիլիսէի 'ուսուլմիյէնին մէճլիսի 'ուսուլմիտէ օլան գու-
րարը տըր : Պիր 'ուսուլմի քիլիսէ մէճլիսի տօղրուտան ըհյիսի մութ-
լագ օլան ֆրիստոստան սէլահլէթ ալըսլ , անըն խմի իլէ գըյաս վէ
գարար էթմէյէ հագգը վար , վէ եալընըզ անըն հագգը վար տըր :
Հիշ պիր շախսըն պէօլէ սէլահլէթի միւսթագիլէսի օլամագ , Փա-
փալար , սայիր քիլիսէ մէմուրլէրի կիպի , մէճլիսի 'ուսուլմի վասի-
թասը իլէ պէյան օլունան իշպու սէլահլէթի քիլիսէվիյէի 'ուսու-
միյէ վէ միւսթագիլէյէ միւթիւ՝ օլմալը տըրալու » տէսի :

Պու ըհսալէնին միւսէլլիֆի պիր գաշ մախսուսի թէրթիսի իսլա-
հաթ թէքլիֆ էթտի : Մէսէլա «Սէրփիսգօփօսլարըն վէ էփիսգօ-
փօսլարըն թահթը ըիյասէթինտէ Սինօ.ս մէճլիսլէրի թէշքիլ օլուն-
մագ կէրէք տիր : Գարտինալարըն վէ Սէրփիսգօփօսլարըն լուզում-
սուզ վէ հատտըզ հաշմէթ վէ մէսարիֆի քէսիլմէլի տիր : Բիլիսէ
մէմուրլէթիլիին ագէշ վէ իսթր իշիւն իհսուն օլունմալը մէն՝
օլունմալը տըր » :

Հէր նէ գատար պէօլէճէ պիր թարաֆտան քիլիսէնին սէլամէթի
իշիւն շալըշլարը իսէ տէ , Ուրպան աշըրը մէրթէպէտէ 'ազըլըզ
վէճհ իլէ քէնտինէ մուսալիֆ պուլունանլարա տօղրու հարէքէթ է-
տիպ ինթիգամ արզուսունտա կէգոլիյինտէն , հէր թարաֆտան իք-
րահ օլունուպ վէ պէօլէճէ Բլէմէսին թարաֆընը թէգէիտ էթտիք-
տէն սօնկրա , Թ . Ի . 1389 տա վէֆաթ էթտի , վէ անըն խալլիֆի
տօղուզունճու Պօնիֆաքիօս՝ կէրէք ալսազճա կէրէք 'իւմ խուսուսուն-
տա հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէնին իտարէսի իշիւն աալա լայըգ տէյիլ

իտի : Անճազ ազգէ վէ մալինի թէրաքբիւմ էթմէք պապընտա մա՝
րիֆէթլի օլուպ , հէր իշի քեար արզուսունտա իճրա էտէր իտի ,

« Մէսէրրէթ սէնէսի » անըն իտարէի հիւքիւմէթի վազթընա
թէսատուֆ էթտիլինտէ , վէ էվրօսիա մէմալիքինին ճիւմէսին-
տէն Բօմայա զիյարէթ էտէնլէր զայէթ չօգ օլտուզունտա , Փա-
փա քէնտի քեարլարըն զիյատէսի իլէ թէրաքբիւմ էթտի : Պու տիւն-
եէվի Փափա տալի կիւնահ աֆվլըզըն վէ քիլիսէ մէմալիքէթլէրի-
նի ազգէ իշիւն ֆիւրուլթ էտիպ պէոյլէ մէքրուհաթտան ասլա հի-
ճապ պիլէ էթմէզ իտի :

Օլ էսնալէրտէ տալի Փարիս մու՛ալլիմէրի իսլահը հալի քիլիսէ ի-
շիւն վէ տէֆը ի՛թիզալ իլէ իսթիհապը միւսալէհէ իշիւն տէվամ
իւզրէ չալըշալար , վէ Թ . Ի . 1594 տէ՝ ալէնէն Գըրալըն հուզու-
րունտա քէնտի էֆքեսար վէ մաթլուպաթընը պէյան էթմէյէ բուխ-
սաթ ալտըլար : Անլէրին էֆքեսար վէ հիւքիւմէրի Քլէմէնճիպլի Նիգօ-
լտա վասիթտը իլէ թահրիր վէ թադտիմ օլունտու : Անլէրին թէք-
լիֆլէրի իւ չ իտի : « Եւ Փափալար միւսալէհէ վէ քիլիսէնին սէլամէ-
թի իշիւն իքիսի տէ իսթիֆա էթսինլէր , եւ տա՛վալարընը միւն-
թախապ վէ միւսթահսէն առէմէրին ըլլէրինէ հավալէ էթսինլէր :
Ետիտտ պիւթիւն մասլահաթ պիր՝ ումուսի մէճիսէ հավալէ օլուն-
տուն : Գանղը Փափա պու իւ չ թարիզին հիւ պիրինի դապուլ էթ-
մէզէ , քէնտիսի պա՛խի ի՛թիզալ վէ հէրէթիքօս կէօթէրիպ՝ սիւ-
րիւնիւն Զօպանը տէյիլ , անճազ իթա՛աթ օլունմայաճապ պիր դա-
լիմ օլմուշ օլուր » տէտիլէր :

Նիքօլա մէվճուտ օլան ի՛թիզալըն վէ չօգ վազըթտան պէրու քի-
լիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթըն մազարրաթընը պէյան
իլէ , պու շէյլէր միւճիպլի խարապլիյէթը քիլիսէ օլաճաղընը թէֆհիւմ
էթմէլէ պէրապէր , Փարիս մու՛ալլիմէրի՝ ալէյինէ իրատ օլունան
իֆթիրարա իսքեսաթ էտէճէք թարզ իլէ ճէվապ վէրտի : Պու թէք-
լիֆլէր Գըրալ թարաֆընտան դապուլ օլունմատըղընտա , Փարիս
Տար էլֆիւնուն մու՛ալլիմէրի Քլէմէս Փափայա հէման օլ մա՛ալ իլէ
մէքթուպար եազալար իսէ տէ , պիհուտէ չալըշալար , վէ Քլէմէս
վէֆաթ էթտիլինտէ մէրգուլմ մու՛ալլիմէր անըն եէրինտէ պիր ա-
տէմ ինթիսապ օլունմատտան իսէ միւսալէհէ իշիւն զայլէթ օլունտուն
տէյու թէքլիֆ էթտիլէր իսէ տէ , Ֆրանսէվի Գարաինալար՝ ալէլ
'աճէլէ՛ ազիլ վէ հէլի մա՛րիֆէթ օլան Արրաիօնլու Պէտրօսու ինթի-
խապ էթտի : օլ տալի օնիւշիւնճիւ Պէնէտիքթօս իւնվանը իլէ Փա-
փա օլուպ միւսալէհէի քիլիսէ իշիւն չալըճաղա ըհամէն սէօզ վէրալի
իսէ տէ , Էիւնէ ի՛թիզալը տէֆ՝ էթմէք արզուսունտա տէյիլ իտի :

Քլէմէնճիպլի Նիքօլա « Քիլիսէնին խարապլիյէթինէ տայիր » իւնվա-
նընտա եազալըն պիր քիթապտա , մէվճուտ պուլունան ի՛թիզալըն
տէֆի իշիւն թէքլիֆ օլունան չարէլէրէ իթիմատ էթմէտիլինի , ան-

ճագ եէք չարէ ինայէթի իւահիյէտէն կէմէք կէրէք խոյիւնի պէյան էթտի : Պու քիթապտան տէօրտիւնճիւ Պապտա պա'զը իսթիքրաճ- շար վէրիւրէք նիքօլասըն պու խուսուստա օլան էֆքեարը վագ թին միւրուրինտէ թաաթիգ օլունտուղու տէրքեար օլուր : Փարիս մու'ալ- լիւիէրի Պէնէտիքթօս Փափայա իթթիֆադ իչիւն չալըճաղա չօգ իսլրամ էթտիլէր իսէ տէ , Պէնէտիքթօս քէնտիսի իթթիֆադ իչիւն արգումէնտ , լաքին եալընըզ անըն չալըճաղա զաֆէրետալ օլմոյա- ճագ տէյու ճէվապ վէրտի :

Պիլա չիւպէ Ուրպանիլէր վէ Բլէմէնթիլէր , եա'նի՝ Պէնէտիքթօս թարաֆը՝ վէ հէմ պիթտաֆ օլանլարտա գուսուրաթ վար խոյ : Նիքօլաս կիպի վուգու՝ պուլմուշ օլան ի'թիգուլըն աալը սէպէպիւնի վէ եէք չարէսինի թէշիսի էսէնլէր նաաթի խոյ : անճագ հէր թա- րաֆտա քիպր ու հաաէտ , վէ նէֆասնիլէթ վէ թարաֆիլիլէք վէ թամա'ը հիւքիւմէթ վէ մալիէրէթիլէք վար խոյ : Նիքօլաս պիլզաթ Պէնէտիքթօս Փափայա չօգ սէրպէսթ եաղտը իսէ տէ , Պէնէտիքթօս կիւճէնմէյիպ , անճագ տահա գիյաաթէ Նիքօլասա ըր'այէթ էտիպ՝ քէնտի սըրր քեաթիպի օլմոգ իւգրէ անը եանընա տա'վէթ էյլտի , վէ նիհայէթ Նիքօլաս պու մէմուրիլէթի գապուլ էթտի : իթթիֆադ իչիւն չալըճաղաղընտա , տէօրթ սէնէ միւտաէթի գաաար Պէնէտիք- թօսա Փափա տէյու իթա'աթ ֆրանտա քիլիսէսի թարաֆընաան պիլէ վէրիլմտի իսէ տէ , Ուրպան թարաֆընտա թէէսիլաթը միւֆի- տէ եօգ խոյ , վէ իթթիֆադ հուսուլէ կէլմէտի : Թ . Ի . 1404 տէ Պէնէտիքթօս թէ'ահիւտ էթտի քի , իթալիալը Փափա վէֆաթ էտէր- սէ , իսթիֆա էսէրսէ , եաթօտ 'աղլ օլունտուրտա , քէնտիսի իսթիֆա էտէճէք տիր :

Թ . Ի . 1406 տա իթալիալը Փափա եէտիւնճի իննօքէնթիօս վէ- ֆաթ էթտիլինտէ , կէրէք իթալիալը Գարաթինալար վէ կէրէք՝ ումու- մէն էհալի թարաֆընտան իթթիֆադ իչիւն չալըճաղա իւգրէ չօգ զսյրէթ օլտու : Պինաէն 'ալէյհ հուգուգը փափալիլէ վէ նիլաիլը ինթիլիապ նէրէտէ պուլունաուղու իւվէրինէ տահա միւնաղա'ա էթմէմէյէ գարար վէրիպ՝ վէնէտիքի Գարաթինալ Անճէլօ Քօրալիօ- յու սէքսէնիւնճի եալընտա օլարագ օն իքիւնճի կրէկօր իւնվոնը իլէ Փափա ինթիլիապ էթտիլէր : վէ հէր նէ գաաար պու տաէմին գա- տիմի ահվալընտան վէ պէյան էթմիլ օլտուղու արգուլարընտան՝ զի- յասէ վէ ճան ու տիլոէն իթթիֆադը քիլիսէ իչիւն չալըճաղա մէ- մուլ օլունտու իսէ տէ , հիւքիւմէթի փափալիլէյէ նայիլ օլտուգտան սօնիրա , ահպապ վէ ագրանընըն թէսիլաթընտան նաչի մէմուլ օլուն- տուղունա մուղայի օլարագ իաարէի հիւքիւմէթ էթտի : վէ կրէ- կօր իլէ Պէնէտիքթօս պէրապէր 'ագտը միւսալհէ պալընտա միւ- քեալմէ էթմէք իւգրէ վէքիլէր թա'յին էթտիլէր իսէ տէ , պիհուսէ 'էօղրէր տիլէյէրէք մու'այէն վաղըթլարտա իքիտի տէ պիլիպիլիւնէ :

Իժմամառ էթմէտիքէրինտէն իճրաի մուգաւկէտէ պուլունմառըլար՝ Պիր զէման պիր րահիւ՛ կրէկօր Փափանըն հուզուրունտա վա՛զ էտէրէք՝ Փափայա իթթիֆազը քիլիսէ իչիւն թէ՛ահիւտ էթմիշ օլտուղու վէճհէ չալըշմասընա նասիհաթ էթտիլի իչիւն Փափանըն էմրի իլէ հապսա իլգա օլունտու , վէ արթըգ պիր ատէմ վա՛զը քէնտի պաշ խզմէթ ճիլէրինին պիրիսինտէն թասհիհ օլունմայընճա քէնտի հուզուրունտա վա՛զ էթմէսին տէյու էմր օլունտու :

Նիհայէթտէ Փափալարըն իքիսի թէրէտտիւտա վէ թէէլիր էթմէլէրի իւզէրինէ Դարտինալար , պախուսուտա աւամը նաս չօգ զայրէթ իլէ պիր՝ ումումի մէճլիսին թէչքիլ վէ անըն մարիֆէթի իլէ տէֆի միւնազա՛ա վէ քիլիսէյէ ի՛ատէի սէլամէթ թալպ էթտիլէր . վէ կէրէք Դըրալար թարաֆընտան , կէրէք Փափալար թարաֆընտան քեաֆի միգտար թէհտիտ վէ հարէքեաթը շէտիտէ վուգու՝ պուլտուգտան սօնկրա , Փափալար թարաֆընտան տէյիլ անճադ Դարտինալար թարաֆընտան Թ . Ի . 1409 տա Փիզա շէհրինտէ թէճէմմիւ՝ էթմէք իւզրէ պիր մէճլիս ի՛լան օլունտու , վէ քիլիսէնին պիլ ճիւմէ խսյըրիսահլարը պու մէճլիսին միւշաւէրէլէրինէ չօգ իւմիտ իլէ միւնթազըր խտիլէր : Պէօլէ մէճլիսին թէսվիյէսի իչիւն իքի պէօյիւք վէ մուհիմմ՝ մէսէլէ պէքէր խտի :

Պիրի՝ քիլիսէյէ ի՛ատէի իթթիֆազ , վէ տիկէրի՝ տէրէճէսիգ տահա միւհիմմ վէ հէմ տէ տահա միւշքիլ , կիւնաւ վէ տիւնեհվիլիք վէ մէքուհաթ իչինտէ զարգ օլմուշ քիլիսէնին իսլահաթընտան իսլարէթ խտի : Լաքին էյէր թէճէմմիւ՝ էտէճէք օլան մէճլիս հիւքիւմէթի փափավիյէյի պիր հիւքիւմէթի միւսթազիլ տէյու հուգուգը քիլիսէվիյէ իլէ քիլիսէնին սէլահիյէթի՝ ումումիյէսինտէն զիյատէ եիւճէլտէճէք օլուրսա , պա՛իսի իթթիֆազը քիլիսէ օլմայաճաղընտան պաշգա , քիլիսէնին իսլահաթը իչիւն չալըշմասը պիլքիւլիյէն պիհուտէ սուլունաճաղը տէրքեար տըր : Փիզա մէճլիսին միւշաւէրէլէր վէ գարարլարընա ճիւմէտէն զիյատէ թէսիւթը խսյըրիյէ վէրէն զաթ Փարիս Տար էլ Ֆիւնուս նազըրը կէրսօն օլտուղունտան , էվվէլ էմրտէ օլ մէճլիս թէճէմմիւ՝ էթմէզտէն էվվէլ իսլահաթը քիլիսէվիյէյէ տայիր իրատ էթտիլի թահրիւթա տիգգաթ էթմէմիլ էլգէմ տիր :

Կէրսօնուս մէպտէլէրի պու միսիլիւ մէճլիսին միւզաքէրէսի իչիւն օլան ուսուլ վէ թէքիլիքէրինտէն անկաշըլըր, եա՛նի՝ (ա) «Քիլիսէի մէսիհիյէի հագիգիյէ պէր օլուպ՝ անըն պէր Բէյիսի եալընըգ Բրիստոս տուր : (բ) Քիլիսէի զահիրիյէ տափսի պէր , վէ հիյէթի մուայեէն օլուպ, անըն պէր Բէյիսի զահիրիսինին սէլահիյէթի միւսթազիլ օլմայըպ , անճադ քիլիսէտէն հասըլ օլտուղու միսիլիւ , քիլիսէի՝ ումումիյէնին մէնֆա՛աթընա նիսպէթէն խտարէ օլունմալը տըր : (գ) Պինաէն՝ ալէյհ հիւքիւմէթի փափավիյէի Դեմբագէլէ րէտտ օլունուպ՝

քիլիսէնին սէլահյէթի ապիյէսի թաստիգ օլունմալը , վէ էիիսգօ֊
փօսլարըն մէմարիյէթ վէ սէլահյէթինն տահա գիյատէ ըի'այէթ օ֊
լունմալը տըր : (դ) Գիլիսէի միլիյէլէրին (մէսէլա՝ քիլիսէի ֆրան֊
սէվիյէ եա ճէրմանիա քիլիսէսի) հիւքիւմէթի ապիյէսի ի'ատէ օլուն֊
մալը վէ հիւքիւմէթի 'տտիյէնին ումուրը ճիսմանիյէ խուսուսունտա
օլան սէլահյէթի միւսթագիլէսի թաստիգ օլունմալը տըր : Պինանն
'ալէյհ (ե) պիր մէճլիսի 'ոււմուլ , իճապը հալտէ , Փափա թարա֊
ֆընտան թա'յին օլունմագըղըն թէշքիլ օլունապիլիր : Փափա իտ֊
տա'ասընտա պուլունան իքի գաթըն հանիլըսը Փափա թանըլաճաղը
խուսուսունտա գարար վէրէպիլիր : »

« Լաքին մէճլիսին էն գիյատէ պէզլի իհթիմամ էտէճէյի շէյ ի'թի֊
զալը տէֆ' էթմէք օլմալըպ , անճագ մէվճուտ պուլունան մէքրու֊
հաթըն տէֆ'ի իլէ իսլահաթը քիլիսէտէն 'իսլարէթ տիր : Գիլիսէ
խատէմէսինին ահվալ վէ ա'մալինի թէհարրի վէ անլէրի իսլահ էթ֊
մէլի տիր : Վազա'ա հալա պիրտէն պիրէ զայրը մէշուս' օլան հէր
շէյի գալտըրմագ միւմքին օլմալըպ , թէտորիճ իլէ վէ պա'զը շէյլէրէ
մուվագգաթէն միւսա'ատէ վէրէրէք 'ազիլանէ հարէքէթ էթմէք կէ֊
րէք տիր : 'Ալէլ խուսուս ուպեանըն թա'լիւս' վէ թէրպիյէսի իշիւն
տիգգաթ էթմէլի , գիրա իսլահաթ անլէրտէն միւպաշիրէթ էթտիլի
հալտէ պագի օլուր » :

Վէ կէրօսն ֆիզա մէճլիսինէ կէլմէյէ օլ գէման միւգթէտիր օլմա֊
տըղընտան՝ օլ մէճլիսէ սալիֆիւզգիքը իսթիսրաճլար մա'ալինճէ եա֊
ղըպ միւթէվազի' իւլ գալպ վէ չօգ տու'ա իլէ քիլիսէտէ մէվճուտ
պուլունան միւքըլիսթ վէ մէքրուհաթըն տէֆ'ի իշիւն զայրէթ էթ֊
մէլէրինէ նասիհաթ էթտի : « Ձիրա գալանինի քիլիսէվիյէ , պիլ հարֆ
տէյիլ անճագ պիր բուհ վէ 'ատալէթի իլահիյէնին գալանինի էպէ֊
տիյէսինէ կէօրէ թէֆսիր օլունմալը տըր » :

Փիզա մէճլիսի թէշքիլ օլունտուղունտա , կէրէք կրէկօր Փափա կէ֊
րէք Պէնէտիքթօս Փափա թարաֆընտան վէքիլլէր կէլմէտիքլէրի հալտէ ,
էվվէլա Փափալարըն իքիսի' « ինստ էթտիլէր » տէյու հիւքմ' օլունտու֊
լար : սօնկրա մէճլիսին տօգուզունճու կիւնիւնտէ Փափալար թէ'ահիւտ
էթտիքլէրինէ կէօրէ իսթիֆա էթմէտիքլէրինտէն անլէրէ իթա'աթ
էթմէք արթըգ ֆարգ տէյիլ տէյու գարար վէրիլտի , վէ օն պէշինճի
կիւնտէ Փափալար 'ալէյհինէ պա'լսի ի'թիզալ վէ հէրէթիգօսլար
տէյու հիւքմ' օլունտու : Պա'տէհու Գարտինալար պիլ իթթիֆագ
Փափա իշիւն քիւմ քի ինթիխապ օլունաճագ օլուրսա , իսլահաթը
քիլիսէ իշիւն զայրէթ էտէճէյինի թէ'ահիւտ էթտիլէր : Միլան Սէր֊
փիսգօփօսու Պէտրօս ֆիլարիի ինթիխապ օլունտու , վէ պէշինճի
Ալէքսանտըր իւնվանը իլէ հիւքիւմէթի փափալիյէյէ նայիլ օլտու :

Սալիֆ իւզգիքը կէրօսն՝ Ալէքսանտըրն ինթիխասլընտան սօնկրա
ֆիզայա վասըլ օլուպ մէճլիս հուզուրունտա վա'զ վէրտի , վէ մէճլիսի՝

Իթթիֆազ պուլտուզլարը իշխն թէպրիք էտիպ չօգ սերպէսթ պիր
թարզ իլէ վէ պէր թէֆսիլ վաճիպ օլան իսլահաթը պէյան էթտի,
վէ 'ալէլ խուսուս միւնթոխտալ օլան Փափայա սէլահիյէթի մուհիմ-
մէսինին իտարէսի խուսուսուհուտա նասիհաթլար վէրտի: Փափա
թէթվիճ օլուստուգտան սօնկրա, քէնտիսինի ինթիսալ էտէն
մէճլիսի թաստիգ իլէ վաճիպ օլան իսլահաթըն իճրասընը քէն-
տի իւզէրինէ ալտը, վէ մէճլիս խիթամ պուլտու: Անխտէ աշի-
քէար օլտու վէ սօնկրատան տահա զիյատէ տէրքէար օլտու քի,
Փիզա մէճլիսի անճազ իթթիֆազըն պօշ կէօսթէրիշինի իճրա էթ-
միշ տիր, վէ մաթլուպ օլան իսլահաթը մուհիմիլէյէ տէֆ' օլու-
նամայաճազ միւմանա'աթ վէրէնլէր մազրուը վէ նէֆուսնի Գարաի-
նալլար իտի: Էլ հասըլ իքի Փափա եէրինտէ իւշ Փափա պուլտուսու:
Փիզա մէճլիսինտէ Պօլսնէալը Գարաինալ Պալթազար Գօսսա չօգ
նուֆուզլու պուլտուսու: Պու ատէմ էվլէլա տէնիզ հայտուպլարըն-
տան օլուպ, տաիմա օլ իշլէրէ միւթապըզ կէլէն աիլազ վէ ա'մալտա
պուլտուսու: Ալէքսանտըր Թ. Ի. 1410 տա վէֆաթ էթտիլինտէ,
պու քէօթիւ ատէմ եիկիրմի իւշիւնճի Եուհաննա իւնվանընտա հիւ-
քիւմէթի փափալիյէյէ նայիլ օլուպ, ութանապ վէ հատտսըզ միւճ-
րիմանէ վէճճ իլէ օլ հիւքիւմէթի իտարէ էթտի, վէ ճան ու տիլտէն
իսլահաթը քիլիսէյէ արզուլմէնա օլանլար չօգ մէյուս օլտուլար:

ԳՕՆՍՍԹԱՆՍ ՄԷՃԼԻՍԻ

Փիզա մէճլիսինն գարարլարընտան կէրէք իթթիֆազ կէրէք իս-
լահաթը քիլիսէ իշխն պիր ֆաիտէ հասըլ օլմատըղընտան, եինէ
ձէրմանիատա օլան Գօնսթանն շէհրինտէ Թ. Ի. 1414 տէ պիր 'ու-
մումի մէճլիս թէշքիլ օլուստու: Սիճիսմուհու Իմիէրաթօր չօգ սալիհ
քիլիսէ մէմուրլէրի իլէ պէրտպէր չօգ իւմիտ իլէ պու մէճլիսին թէ-
ճէմիլ' էթմէսինէ միւնթազըր օլտուլար իսէ, Փափալար, պախու-
սուս Եուհաննա, Փափա' անճազ մէճպուրէն վէ իսթէմէյէրէք, վէ
Իմիէրաթօր իլէ սայիր չօգ նուֆուզլու գէվաթըն միւրատընա մուզսիլ
կէլէմէտիքլէրինտէն՝ գայիլ օլարազ եինէ օլ մէճլիսին իշ կէօրմէսինի
մէն' էթմէք նիյէթիւտէ իտի: Սալիֆ իւզգիլքը կէրսօն իլէ հէմէֆ-
քէար օլան Յրանսէվի Գարաինալ Տէյլլի պու մէճլիսին միւզաքէրէ-
սի իշխն էվլէլա «էլգէմիյէթի իսլահաթը քիլիսէ» իւնվանընտա պիր
րէսալէ թէէլիֆ էթմիշ իտի, վէ օլ լէսալէտէ կէրսօնուս գիքը էթ-
տիլիմիզ «Ուսուլը իսլահաթը քիլիսէ» միսիլլու էֆքէար պէյան էթտի:
Անըն ֆիքրինճէ «Գօնսթանն մէճլիսի' ումուլմէն վէ հէր թարաֆտան

Թանըլաճագ պիր Փափա ինթիխապ օլունճայա գառար տաղըլմա-
մալը տըր. վէ պունուն իչին էվլէլ էմոտէ Փափալարըն իւչիւ տէ
խսթիֆա էթմէք կէրէք տիր, Պա'տէհու քիլիսէնին իսլահաթը իչին
լայըգը իլէ տիւչիւնիւպ հիւքմ էթմէլի տիր տէտի :

Եուհաննա Փափա հէր նէ գառար ըւշվէթլէր իլէ մէճլիստէ իշ
կէօրմէք իւմիտինտէ խոի իսէ տէ, եինէ չօգ միւզթարիպ օլարագ
Գօնսթանսա կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտը : Թիրօլտան կէչտիյինտէ,
Աւսթրիա Տուգասը Ֆրէտէրիք իլէ քէնտիսի մէճլիստէ իսթէտիյի
կիպի իշ կէօրմէյէ միւզթէտիր օլմատըղը հալտէ, Ֆրէտէրիք եանը-
նա ֆիրսար իլէ մէճլիսի տաղըթմագ իւզրէ մուգալէլէ էթտի : Եու-
հաննա' մէճլիստէ ըէյ չախսէն վէրիլէճէք տիր զաննը իլէ՝ էքսէրի-
յէթ քէնտի թարաֆընտա պուլունաճողընը մէմուլ էթտի, զիրա
իթալիալըլարըն էքսէրիսինին խաթըրըն եափմըշ օլտուղունտան ան-
լէրէ թէվէքքիւլ էտէպիլիր իտի : Պախուսուս նահագգ եէրէ իթա-
լիալըլարըն սայըսընը մէճլիստէ թէգեիտ էթմիշ իտի : Պու խուսուս-
տա Փափանըն հիլէսի թէչլիս օլունտուղունտա, թէքլիֆ օլունտու,
վէ Փափա թարաֆընա գարշը գարար վէրիլտի քի, ըէյ միլլէթճէ
վէրիլէ :

Հաղըր պուլունան ա'գալի մէճլիս տէօրթ միլլէթտէն, եա'նի' ի-
թալիա, Ֆրանսա, Ճէրմանիա վէ ինկիլթէրատան իտիլէր : Հէր միլ-
լէթտէն օլան մուրափասալար այրըճա թէճէմիլիւ' էտիպ, պա'տ էլ
միւզաքքէրէ թահթը մուպահասէ պուլունան մատտէ խուսուսունտա
գարարլարընը մէճլիսի 'ուսուլմիտէ պէյան էթտիլէր, վէ պուտէօրթ
ըէյտէն իւչիւ իլէ պիր մատտէ թաստիգ օլունտուղունտա, մէճլի-
սին գարարը տէյու հիւքմ օլունտու : Եուհաննա Փափանըն արզու-
սունճա տախի եալընըգ իփիսգօփոսլար իլէ մանասթըր նաղըրլարը
ըէյ վէրմէյէ սէլահիյէթ սահիպի օլուրլար : Լաքին պունա մուխա-
լիֆ օլարագ չօգ միւնասիպէթ իլէ իսրար օլունտու քի, 'իլմի իւհի
մու'ալլիմէրի վէ Գըրալլարըն վէքիլլէրի վէ պու միսիլիւ տ'լիմ վէ
միւ'թէպէր գէվաթըն ճահիլ վէ թարաֆիկի իփիսգօփոս վէ մանաս-
թըր նաղըրլէրինտէն գիյատէ ըէյ վէրմէյէ սէլահիյէթի օլմագ կէրէք
տիր : Պու տախի մէճլիստէ թաստիգ օլունտու :

Թ. Ի. 1413 տէ Ֆեպրուար այընտա Եուհաննա Փափա մէճլիստէ
էն աղըր ճիւնհալարտան տօլայը իթթիհամ գըլընտը, Լաքին մէճլիս
պու մատտէլէրի ըէսմէն թէֆահհուս էթմէք մէրամընտա օլմայըպ,
պիթ թէրճիհ պու թէչէքքիլէր սէպէպիլնտէն անը իսթիֆա էթտիրմէք
մէրամընտա իտի : Եուհաննա իսէ՝ իսթիֆա էթմէքլիք կէօս-
թէրիչինի օյնատը, վէ Մարթ 20 կիճէլէյին պիր սէյիսին գըյաֆէ-
թինի թագլիտ էտիպ ֆիրար էտէրէք Աւսթրիալը Ֆրէտէրիք եանը-
նա իլթիճա էթտի : Պէյլէճէ ա'գասընը եանընա ճէլպ էթմէքլէ մէճ-
լիսէ խիթամ վէրմէք իւմիտինտէ խոի իսէ տէ, եինէ Սիճիսմունտ

Իմփէրաթօր վէ Կէրսօն (մէճլիսին ճանը տէնլիտի) վէ անլէր իլէ հէմ-
էֆքեար պուլունան ձրանսէվի վէ ձէրմանիպը վէ Ինկիլիզ ա՛գասը-
նըն իսթիգամէթ վէ իսրարը իլէ օԼՇէրիլին ֆէնալէրի պիհուտէ օԼ-
տու :

Մարթ 23 տէ Կէրսօն՝ մէճլիստէ չօգ մուհլիմի վէ թէսիլլի պիր
նութդ Էտիսլ՝ մէճլիսի 'ուսումիին հուգուգունու թէֆսիր իլէ , վէ
մէճլիս նասըլ Փափալարա թէգատուիւմ վէ թէֆալվուգ Էթուլյինի
պէյան Էտիսլ , հէման օԼ Մարթ այընըն 30 ունճու կիւնիւնտէ Կէր-
սօնուէ ուսուլը քիլիսէվիլէ վէ ուսուլը իսլահաթը քիլիսէ րէսմէն
մէճլիս թարաֆընտան գապուլ վէ թասսիգ օլունտու : Լաքին Գար-
տինալլարըն պա՛ղըլարը Եուհաննա Փափանըն թարաֆընա հէր
վէճհլէ սահապէթ վէրմէքլէ , միւմքինի՝ մէրթէպէ մէճլիսին իշինէ
մանի՝ վէ սէքթէ վէրմէք իւզրէ չալըշարըլար : Փարիս թարաֆընտան
կէլէն ձէնթիւնսու իսմիւնտէ պիր 'ալիւմ տախի պիր վա՛զտա Փափա
վէ Գարտինալլար 'ալէյհինէ չօգ հիտտէթ իլէ չիքեպէթ էթտի :
Պիթթասլի՝ Գարտինալլար պոււնուէ իւզէրինէ տահա գիյատէ դա-
զապնաք վէ ֆիթնէքեար օլտուլար : Նիհայէթտէ Մայիտտէ Եուհան-
նա Փափա րէսմէն մէմուրլէթինտէն 'ապլ օլունտու :

Եուհաննա Փափանըն 'ապլի իլէ մէճլիս տէրաէսթ պուլունան ի-
շինին թէսվիլէսի իշինէ Էյի պիր ատըմ ալմըշ իտի : Պա՛տէհու Կրէ-
կօր Փափա իսթիֆա էթմէգտէն էվվէլ քէնտիսի մէճլիսի Էէնիտէն
թէշքիլ Էտիսլ րէսմէն թանըմագլէ իսթիֆասընը վէրմէք իսթէտի
իսէ , մէճլիստէ էն ա՛լիւմ վէ նուֆուգլու պուլունան ատէմէրին րէյ
վէ միւսա՛ատէսի իլէ պունա րիզա վէրլլտի , գիրա քիլիսէ պէյլէ
Էմալըդ հալտէ իքէն , գալանիինի քիլիսէվիլէյի սէրպէսթճէ թէֆսիր
վէ իճրա էթմէք մա՛գուլ կէօրիւնտիւ : Հէր նէ գաւոար Եուհաննա
վէ Կրէկօր իսթիֆա էթտիլէր իսէ տէ , Պէնէտիքթօս տահա իսթիֆա
էթմէյէ րազի օլմայըլ , թա թ . Ի . 1417 էտէք մէճլիս 'ալէյհինէ
'ինատ էթտի : Լաքին անըն պու հարէքէթի ահպապընը պիլէ կիւ-
ճէնտիրտի . շէյլէ քի պիւթիւն Իսիսնեա քիլիսէսի անը թէրք իլէ
մէճլիսի վէ անըն սէլահիլէթինի թանըտը , վէ մէճլիս հայը Էմէք շէքիսլ
Էգլիլէթլէրէ միւթէհամիլըլ օլտուգտան սօնկրա , Էա՛նի՝ մահը Յու-
նիս թ . Ի . 1417 տէն ի՛թիսարէն պէշ միլլէթին մուրախասլարը
մէճլիստէ պուլունուպ անըն սէլահիլէթի Էլրօփատա՝ ումուէն թա-
տիգ օլունտու , վէ Պէնէտիքթօսուէ գուտրէթի գայ՝ օլտու :

Լաքին մէճլիսին թէսվիլէսի իշինէ իսլահաթը քիլիսէ վէ 'ուսումէն
գապուլ օլունտաճաք Փափանըն ինթիլիսալը տահա գալտը , Իսլահաթ
նէ գաւոար էլգէմ օլտուգլու հէման մէճլիս վազթիւնտէ պիլէ աշի-
քեար օլտու . չիւնքի Գօնսթանն շէհրինէ չօգ ֆահիշէլէր կէլիսլ , քի-
լիսէ մէմուրլէթլէրի տախի ազչէ իշինէ ֆիւրուլթ վէ ի՛թա օլուն-
տուգունտան քիլիսէտէ պուլունան մէքրուհաթ մէյտանա կէլտի : Վէ

խաւհալթ նէ գատար 'ուսումնէն էլզմ պուլունտու իսէ , հէման օլ գատար միւշքիլ պուլունտու , զիրա թէրպիյէյէ միւսթաւազդ օլանկարըն չօղու Դարտինալլար վէ Էփիազօփօսլար իտի :

Մէճլիսին իւշիւնճիւ սէնէսինտէ Ֆրանքիսգօսլու Պէրնարտ չօֆ թէսիրլի մինվալ իւզրէ վա՛ղսա պու սալիֆ իւզդիքը մէքրուհալթը մէյտանա չըգարտը , Մէճլիստէ պուլունան Ֆէրիսիլէրի պէշ գըսմա թազսիմ էթտի . (1) Տիւնեէվի ատէմէր քի ուսուրը ըստանիյէյէյի ասլա վազդիֆէ էտինմէյիպ պիլթիւլիյէն ուսուրը նէֆսիյէ իլէ մէշ-ղուլ օլուրլար : (2) 'Իպատէթխանէլէրտէ պիլէ զէվգ , վէ ուսուրը մուգատտէսէյի իսթիւհա էտէնլէր : (3) Մաղրուրանէ վէ պէօյիւք 'ալայը խստէմէ իլէ հաշմէթ վէ սալթանաթ իսթէյէրէք մու'ամէլէ էտէնլէր : (4) Մէմուրիլէթ վէ ուսուրը ըստանիյէ իլէ ակսզ ու'իթա էտէնլէր : (5) Ուլում վէ մէ'արիֆի տիւնեէվիյէ իլէ (Պապը սոտիսէ միւրաճա'աթ օլունա) մէշղուլ օլանլար : Տիվանը փափալլիտէ գօյունլար իշիւն վազդիֆէ պուլունմայըպ , անճազ եափաղըլարը իշիւն վազդիֆէ էտինիլի . շէօյլէ քի տիվանը իլահիտէն տիվանը շէյթա-նիյէ թահվիլ օլունտու» տէտի :

Իլիիսէտէ իթթիֆազ հիշ տէյիլ իսէ հիյէթի ըլտմիյէտէ պուլունտուգտան սօնկրա , իքի մէսէլէ գալտը , եա'նի' պիրի , Փափանըն ինթիլիսալը , վէ տիկէրի' իսլահալթը քիլիսէ : Պունլարըն հանկըսը էվվէլա էլէ ալընաճաղը իւզէրինէ միւպահասէ վուզու' պուլտու : Սալիֆ իւզդիքը Բլէմէնճիլի Նիքօլաս կիպի ատէմէր , Սիճիսմունտ իմիլէրաթօր վէ չօգ ձէրմանիալը , ինկիլթէրրալը վէ Ֆրանսէվի ա'ւա՛նըն իլէ հէմէֆքեար պուլունտուգլարը հալտէ , չօգ զայրէթ իլէ վէ մուհիմմ սէպէպլէր պէյան էտէրէք էվվէլա իսլահալթը քիլիսէյէ պագմազ իսթէր իտի . լաքին իթալիալըլար իլէ իսփանեալըլար վէ սօնկրա Ֆրանսէվիլէրին էքսէրիսի վէ Դարտինալլարըն էքսէրիսի տահա Փափասըզ կէշինմէք իսթէմէտիլէր , վէ պունլար ձէրմանիալըլարը հէրէթ իքօսլուգտան տօլայը իթթիւհամ էթմէք իսթէտիլէր : Սիճիսմունտ վէ ձէրմանիալըլար իսլահալթ իշիւն միւմքինի մէրթէպէ շալըշտըլար իսէ տէ , միւհսսէր օլամատըլար , վէ Փափա ինթիլսալ օլունտուգտան սօնկրա իլթիզամ օլունաճազ , վէ օն պիր 'ատէտ էյի գանունլարտան 'իպարէթ օլան ուսուլը իսլահալթը քիլիսէ խուսուսունտա իթթիֆազ էտիպ , ձէրմանիալը վէ ինկիլթէրրալըլար չօգ թէրքի նէֆա էթտիքտէն սօնկրա , Թ. Ի. 1417 տէ Նոյեմբեր այընտա Դօլունեալը Դարտինալ Օթթօ պէշիւճի Մարթին իւնվանը իլէ Փափա ինթիլսալ օլունտու , վէ իսլահալթ իճրասը օնա հալալէ օլունուպ , պէշ սէնէ սօնկրա պիր 'ուսումի մէճլիսին թիշքիլինի , վէ եէտի սէնէ սօնկրա պիր տահա վէ անտէն սօնկրա օն սէնէտէ պիր 'ուսումի մէճլիսին թէշքիլ օլունմասընա գարար վէրտիքտէն սօնկրա , 22 Ապրիլ , Թ. Ի. 1418 տէ մէճլիս իսթիւս պուլտու . Լաքին լաղըմ'օլան վէ արզուլէն-

միշ օլան իսլահաթ իճրա օլոսնմատը , զիրա մէքրուհաթ քիլիսէտէ
չօգ մէյտան պուլմուշ իտի , վէ թա պու պէշինճի միւտտէթին սօ-
նունա գատար միւճատէլէլէր վէ հիճապ օլունաճագ ահվալ վէ ա'-
մփլ վուգու' պուլուր իտի :

Հէր նէ գատար տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի Պապլարտա իսլահաթը
քիլիսէ խուսուսունտա օնտէօրտիւնճիւ վէ օնպէշինճի տէհրլէրտէ
զուհուր էտիպ չալըչան վէ գիյատէ զիքրէ չայան ատէմլէրին ահվալ
վէ ա'մալ վէ թահրիրաթը , մախսուսէն տիգգաթըմըզը ճէլպ էտէ-
ճէք օլուրսա , եինէ պունտան էվվէլ պէյան էթտիլիմիգէ նագորէն ,
'այան աշիքեար տըր քի , քիլիսէի մէսիհիյէնին իսլահաթը վէ հիւսնի
հալի վէ քիաֆֆէի Փաղալի մէսիհիյէ խուսուսունտա թէրագգիսի
նէտէն ի'պարէթ օլոուզու Պէրնարա , վէ Րէյմօնտ , վէ Կէրսօն , վէ
Քէլմէնճիսլի Նիքօլա , վէ Տէյլլի վէ Արնօլտ միսիլլու ա'լիմ' վէ
տիւնտար վէ Ղայրէթլի ատէմլէր թարաֆընտան էյիճէ թէշխիս վէ պէ-
յան օլունտու : Անճագ Լու թէրին վագթիւտէ պուլունտուզու գա-
տար չօգ Րէֆիգլէրի վէ ինթիպահի ու'մումլյէ օլ զէման պուլուն-
մաղ իտի : Յագաթ եինէ իսլահաթը քիլիսէյէ օլ զէմանտան ի'թի-
պարէն միւսպաշիրէթ էթմիշ օլունտու տէնիլէ սլիլիր :

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ՛ ԴՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Պէշինճի միւտտէթտէ Դպրատէթի Դումումիյէ խուսուսունտա վէ էսրարը մէսիհիյէ պապընտա նէ թէպտիլաթը մուհիւմէ նէ միւճա-տէլէ վուգու՝ պուլուպ , միւվէրրիթին տիգգաթընը ճէլպ էտէն պիյ չէյ եօգ տուր՝ լաքին տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա չօգ վէ մուհիւմ վուգու՝աթ մէյտան պուլուպ՝ եպընըզ քիլիսէի մէսիհիյէնին տէյիլ , անճագ պիւթիւն էվրօիա էհալիսինին տիգգա-թընը ճէլպ էթտիլէր : Պու վուգու՝աթ տաթի պիրիպիրինտէն չօգ թէֆրիգ օլունուրսա տա , երնէ պիրէր նիսպէթլէ հայաթը մէսիհի-յէնին հապըլաթընը պէյան վէ թէմսիլ էտէր : Պունտան էվվէլ կէօր-տիւյիւմիզ վէճնլէ՝ իլք տէհրլէրտէ հայաթը մէսիհիյէ տիյանէթ իսա-լիսէ վէ բուհանիյէտէ պէյան վէ թէմսիլ օլունուպ , պու տիյանէթ տաթի տինի մէսիհինին ինթիշարը իշիւն պիր կիւզէլ վէսիլէ օլուու : Ֆագաթ պու միւտտէթին իւշիւնճիւ Պապընտա պէյան օլունու-ղու վէճնլէ իրիսթիյանլար Դումումէն վէ՝ ալէլ խուսուս քիլիսէ մէսիւրլէրի վէ մանասթըր բահիպլէրի թարիգի միւսթագիւմէն սափըպ տա ումուրը բուհանիյէ իշիւն արթըզ վապիֆէ էտինմէյիպ , անճագ ումուրը տիւնեէվլիյէ վէ նէֆսիյէլէրինի իհթիմամ էթ մէլէրի իլէ պէ-րապէր , քիլիսէտէ հէր թիւրլիւ կիւնահ վէ մէքրուհաթ մէյտան պուլուու : Պու միւնասիպէթլէ պու պէշինճի միւտտէթտէ , պա՛ղը չօգ մէշուր վէ հէր վէճնլէ գիքրէ չայան վէ պու Պապըն իւշիւնճիւ Ֆապընտա լայըզ իլէ պէյան օլունաճագ տիյանէթի իսպիսէ էօր-նէքլէրի միւսթէսնա թութուլարագ , հայաթը մէսիհիյէ պիր տիյանէ-թին հիյէթի զահիրիյէսինտէ իշլէր իտի :

Պիր թարաֆտան պու տիյանէթի զահիրիյէ չօգ մանասթըլար քիւշատ , վէ մէգահիսի ճէտիտէրի բուհպան թէշքիլ էտիւպ , պիր կէօթէրիլլի բիսպէթքեսարլըգտա պէյան օլունուր իտի : վէ տիկէր թարաֆտան քիլիսէտէ մէվճուտ պուլունան մէքրուհաթը տէֆ՝ էթ-մէյիպ իսլահաթը քիլիսէնին լուգումունտան տաթի թէվէճնուհ իլէ Երուշալիմ վէ Քրիստոսուն թիւրպէսինի «զայրի մումիւնլէրին» էլին-տէն ալմագ էմէլ վէ արզուսունտա օլարագ միլիսնլարճա իրիսթի-յանլար սիլահանարագ չօգ հասրէթ վէ իշթիյագ իլէ ճիհատ վէ զուր-

պէթէ կիտիպ , էքսէրիսի տախի մէճրուհ վէ մագթուլ օլուպ եինէ վաթանլարընը կէօրմէտիլէր . 'է հէր նէ գատար պու «էհլը սալիպ» օլանլարըն նագլլիլէթի պա'ղիլէրին զիւ'իւմիւնճէ թէվարիսի 'տալիլէտէ , եախօտ միւտտէթին պիրիինճի վէ եախօտ իւչիւնճիւ Պապընտա պուլունմագ կէրէք աիր , եինէ սալիֆ իւզգիլք տիլանէթի զահիրէնին էսէրլէրինտէն տէյու պէյան օլունմասը տահա մագպուլ վէ միւֆիտ պուլունմագը ի'թիգատըմըզտան տըր . Տիլանէթի մէսիլիլէնին իշպու վուգու'աթը զահիրիլիլէրի պէյան օլունտուգտան սօնկրա , իւչիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւ Փասըլլարուտ տահա մագպուլ պիր մատուէ տէյու իշպու պէշինճի միւտտէթտէ , պախուսուս միւտտէթին իքինճի նըսֆընտա , տիլանէթի հագիլիլէ էօրնէքլէրի' օլարագ վէ իսլահաթը քիլիսէյէ պա'իս զուհուր էտէն զէվաթ վէ մէզուհիպլէրին նագլլիլէթինէ պիւ մէմուսիլէ կէշէճէյիլ :

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԱՆԱՍԹԸՐԼԱՐ ԻԼԷ ՐԻԱԶԷԹՔԵԱՐԼԸԳԸՆ ՔԷՍՊԻ ԻԶՏԻՅԱՏ
ՎԷ ՆՈՒՖՈՒԶ ԷԹՄԵՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

ՊԷՇԻՆՆԻ միւսսէրին իպքիսասընսա մէվնուս պուլունման
մանասքըր մէզհէպլէրի հագընսա :

Պիլա շիւպհէ քիլիսէի մէսիլիլէնին ումուրը տիւնէէվիլլէ վէ մէքրուհաթտա զարգ օլունմասընա ույանըպ տա չարէ արամագլըգ էվէվէլա 'իւմի իլահի միւտէրրիլէրի վէ 'պլլիսուսուս մանասթըր րահիպլէրի թարաֆընտան օլտու : Զօգ քիմիլէր պու միւտտէթին միւնագու'ալարընտան , վէ չօգ եէրլէրտէ զուհուր էտէն իսթիլալտան Փիրար իլէ մանասթըրլարտա փէնակեահ վէ 'ուպուտիլլէթ իշիւն սէ-

լամէթ արարար իտի . եէտինճի Կրէկօր վաղթինտէ պիլէ չօգ պէյ-
գատէլէր հիւքիւմէթը 'ատոյէ իլէ հիւքիւմէթի փափազլիյէ պէյնին-
տէ փէյտաօլունմուշ օլան միւննազա'տտան չէքիլիպ մէզքիւր մանաս-
թըրլարը տօլտուրտուլար : Պա'գէն ումուրը հիւքիւմէթ իլէ մէշ-
ղուլ օլան պէյիւք ատէմէրին տինտար զէվճէլէրի էվլատլարընը
պիլքի տինեայա կէմէղտէն էվվէլ պիլէ Ալլահա վաղֆ էտէրլէր
իտի . մէսէլա մէշհուր Կիւպէրթ վէ Պէրնարտըն վալիտէլէրի պէյ-
լէճէ օղուլլարընը Հուննա կիպի Պէյթուլլահա , եա'նի' մանասթըր-
լարտա պուլուննա տինտար , բահիպլէրէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ իչիւն
տէվամ իւզրէ ըյազէթքեարանէ 'էօմիլէրինի իմրար էթմէք իւզրէ
թէպլիմ էտէրլէր իտի . էվլատը չօգ օլան ատէմ տուխի պա'պէն քէն-
աի եիւքիւնիւն թախֆիֆի իչիւն պիլի եա իքիսինի մանասթըրա հէ-
վալէ էթտիլէր :

Չօգ տէֆ'ա տախի ատէմէլ խասթալըզ վէ պաշգա ֆէլաքէթ-
լէր սէպէպիւնտէն քէնտիլէրինի ումուրը բուհանիյէյէ թէպլիմ էթ-
մէյէ կէօյա քի Ալլահ թարաֆընտան էմր օլունուր զանն էտէրէք
մանասթըրլարա կիտէրլէր իտի . Պա'գէն տախի ատէմէլ ճիւնհա իշ-
լէմիշ օլտուգլարը հալտէ նէտամէթտէն վէ խայրաթ իլէ սէվապ Գու-
զանմադ իւմիաի իլէ մանասթըրլարա կիթտիլէր , եախօտ միւճրիմ-
լէր տինտար մանասթըր նազըրլարը եանընտա իպահ օլունուր տէյու-
օրայա կէօնտէրիլի իտի :

Մանասթըրլարտա ըյազէթքեարանէ 'էօմր կէչիրմէք 'ումուլմէն նէ
գատար մէմուհ վէ մուճրպի թէրազգիի մուլին ի'թիպար օլունտու-
ղու Գանթէրպէրիլի Անիլմօսըն պիր քէլամընտան անկաշըլըր :

«Պու տինեանըն ճէլալինի արզուլատըղընտա անըն նէթիճէսինի
տուխի տիւշիւնէսին , վէ պու տինեանըն ճէլալինի խօր կէօրէնլէրին
իւմիտլէրինի թէֆէքքիւր էտէսին . Լաքին խէլաս պուլանլար եալընը
բահիպլէր տէյիլ տիր տէյու ճէվապ վէրիւր իսէն , անը թէպլիմ էտէրիմ
վէ եինէ քիմ խէլաս պուլմաղա զլյատէ էմին տիր . եալընը Ալլահըն
մուհապպէթինի թալէ'ս էտէն , եօխսա հէմ Ալլահըն հէմ տինեանըն
մուհապպէթինի թալէպ էտէն մի . Պէլքի ըյազէթքեարլըզտա թէհ-
լիքէ վար տէրսին . Լաքին հէր թարաֆտա թէհլիքէ վար իքէն ,
թէհլիքէսի զլյատէ օլան թարաֆա մը մէյլ էտէրսին» . եա'նի' մա-
նասթըրլարտա պուլունմադ օլ վաղթըն զիւ'իւմիւնճէ տահա զլյատէ
Ալլահա եազըն օլմադ տէմէք տիր : «Հէր քիմ Բօմայա եախօտ Երու-
շալիմէ զլյարէթ էթմէյէ թէ'տհհիւտ էտէրսէ , անըն պէտէլինէ
պիր մանասթըրտա բահիպ օլտուղունտա , ճիւնիլէ թէ'ահհիւտ էթ-
միշ օլտուղունու պիրտէն իթմամ էթմիշ օլուր . Սէմազլի Երուշալի-
մէ տօղրու տէվամ իւզրէ եիւզ թու թմուգ' պիր քէրլէ տլյարը մու-
գատտէսէ' Երուշալիմէ զլյարէթ էթմէքտէն էյի տիր . Բապպիմիզին
այազլարընըն , պատտըղը եէրէ զլյարէթ էթմէք էյի իսէ , Բապպիմի-

դի ըու պէրու կէօրէճէ յիմիզ սէմավաթա նայիլ օլմաղա ճուհո էթմէք տահա էյի տիր » տէնիլի իտի :

Մէշուր րահիպէրին րէյէրի էն մուհիմմ մատտէլէրին թէսվիյէսի իշիւն թահսիլ օլունուր իտի , վէ զաթլարնա զիյատէսի իլէրի՝ այէթ օլունուր իտի : Լաքին մանասթըրլարտա պուլունանլար թէրքի նէֆս էթմէքլէ տայիմա սահիհ պիր զապլթը նէֆսէ նայիլ օլմաղըլար : Պիր թիւրլիւ թէճրիւպլէլէրտէն իսէլաս օլմագլէ պաշգա թիւրլիւ թէճրիւպլէրէ տիւշար օլտուլար : Տիւնեէվիլիքտէն գուրթուլուպ տա Շէյթանն Ֆէնտէրինէ թութուլտուլար : Շէհվանի էֆքեար վէ հէվէսլէր իլէ օղրաշըր իքէն , մաղլուպ օլարագ մէյուսիյէթէ տիւշըլէր իտի : զիրա անճագ Շէյթանտան ֆիրար վէ էյի ա՛մալըն իճրասընտա պուլունմագլէ Շէյթանա վէ տէրունինտէ զուհուր էտէն զայրի մագպուլ էֆքեարա վէ թէնին հէվէսլէրինէ զալիպ կէվէք միւմքին օլուր : Պու խուսուստա Անսէլմոս՝ «Քէօթիւ հէվէս վէ ֆիքր անճագ էյի ֆիքր վէ հէվէսին տուխուլ էթմէսի իլէ զապլտէն իխրա՞ օլունապլիլի » տէտի : Պիթթապի՝ էն էյի վէ էն քէօթիւ ատէմլէր րահիպլէր արասընտա պուլունուր իտի :

Տէօրտիւնճիւ միւտաէթտէ՝ թէշքիլ օլունմուշ Գլունեի մանասթըրը զիքր օլունտու : Օրատա զիքր օլունան նազըրը Հուգոտան սօնիլա նալայըք պիր նազըր պուլունտու իսէ տէ , թ . Ի . 1122 տէ իսթիֆա էթմէյէ մէճպուր օլտուղունտա , միւհիլէրէմ Պէտրօս – Մաւրիսիօս իսմինտէ չօգ մէշուր պիր ատէմ անըն եէրինէ ինթիխապ օլունտու : Պու ատէմ չօգ զիքրէ չայան տըր : Անըն թահթը խտարէսինտէ Գլունեի մանասթըրընըն հալի չօգ մէմտուհ իտի : Տիյանէթ մահզէն ըիյագլէթքեարլըգտան իպարէթ օլմատըղընը , վէ միւքէմմէլ պիր ինսանիյէթ մումինլէրէ եագըշըր տէյու կէօրիւպ , քեաֆֆէի մա՛լլումաթը միւֆիտէյի թա՛լիմ , վէ հէր խուսուստա րահիպլէրի հիւսնիւ թէրպիյէ իլէ հիւսնիւ հալ վէ հարէքէթէ ալըշտըրտը , Գէնտի վալիտէսի՝ տգիլ վէ տինտար պիր խաթուն օլուպ , օղլունու կիւզէլ թա՛լիմ վէ թէրպիյէ էթմիշ իտի , վէ Մաւրիսիօս տայիմա հալիմ , մուհապպէթլի վէ միւթէհամիլիւ պիր ատէմ իտի :

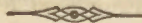
Սըգը պիր ըիյագլէթքեարլըղըն գանուլարընը հիշ միւսա՛տաէ էթմէք իսթէմէյէն պիր նազըրա տէտիքի , «Ալլահն թա՛լին էթտիլի գանուլա մուղայիր օլան պիր թիւրլիւ թէրքի նէֆս քէնտինէ մագպուլ օլմագ : Շէյթան Գրիստոսուքէնտիսինի հէյքէլին պուրճունտան աթմաղա գանտըրմուգ իսթէտիլինտէ , պիղիմ խէլաղմըղ իշիւն տիւնեայա կէլէն զաթ քէնտիսինի հէլաք թէհիլքէսինէ պրագմաղա ըիզա վէրմէտիլինտէ , պիղէ իպլէթ վէրիւ քի , ըիյագլէթքեարլըղմըղը հէլաքը նէֆսիմիզէ գատար իսրար էթմէյէլիմ » :

«Մուհապպէթի օլմայան ատէմէ օրունլար , թէրքի նէֆս վէ նէ գատար ըիյագլէթքեարլըգ օլուրսա օլտուն , տալա ֆաիտէ էթմէք :

մուհապպէթի խօր կէօրէն ատէմտէ մուհապպէթ-Քադ տուր (Ա Քօ-րինթ . ԺԳ) , էյէր խթէրսէն , էթտէն իճթինապ էյլէ , խթէտիյին գատար րիյազէթ-քեարանէ եաշա , ճէսէտինի դամշըլա , կէճէլէրինի ույգուսուզըլուգտա վէ կիւնտիւզլէրինի էմէքտէ իմրար էյլէ , ճէսէտինի եագըլմագ իւզրէ թէսլիմ էյլէ , եինէ սանա Ֆաիտէ էթմէզ : « Միւքէտուէր օլտուզումուզ հալտէ , կէօզ եաշլարըմը իմանա մուղայիր տէյիլ տիր : Ահսասը ինսանիյէմիզի զօր էտիւ տէ գաթ' էթմէք մաթլուպ տէյիլ տիր » :

Տինտար ատէմէր տահա զիյատէ րիյազէթ-քեարանէ 'էօմր կէչիրմէք իչիւն քէնտի ագրուպա վէ վաթանլարընը թէրք էտէրէրսէ , օնտա սէվապ եօզ տուր . եօխա էյուպ քէնտի վաթանընտա գալմագ իտի : Մասում Բրիստոսա գիյարէթ էտէն շարգի Ալիմէր՝ քէնտի վաթանլարընա 'ալտէթ էթմէզ իտիլէր : Բրիստոս պիզգաթ քէնտի վաթանընը միւճիւզէլէրի վասիթասը իլէ շէրէֆլի դըլմագ իտի : Նաստան այրըճա չէքինմէք պանա տա մագպուլ օլուր , լաքին էն կիւզէլ թէնհալըք քէնտի գալպիմիզտէ իհտաա էտէպիլիլիդ : Օրայա պիր դարիպ կէլէմէզ , Օրատա սէսիզ սէտասըզ օլտարագ Բապպիմիզ պիզիմ իլէ սէյլէշիր : Պու թէնհալըգտա թէնտէ պուլունտուգճա , վէ պու տիւնեատա զարիպլէր կիպի կէզտիքճէ , էկէրչի ֆէլաքէթլէրտէ պիլէ պուլունտագ՝ իսթիրաշաթ վէ իլնագըլըզ րասպանի պուլալըմ , զիրա հագիգաթէն Սլահըն փատիշահըլը տէրունիմիզտէ տիր » :

Մարթիթիօսուն տինտար րահիպլէր իլէ չօզ սըգը պիր իւնսիյէթ վէ իլհագըլը վար իտի , վէ անըն թէտիրաթը՝ րիյազէթ-քեարըլը միւնասիպ հուտուտ իլէ թահտիտ էթմէքտէ , վէ անը տահա զիյատէ 'ումումէն միւֆիտ գըլմաղա տօղրու պուլունմուշ տուր : Լաքին անըն թէտիրաթը տահա սըգը պիր րիյազէթ-քեարըլըն մէզահիպի ճէտիտէնին թէչքիլի իլէ զուհուր էթմէսինէ մու'ալէնէթ էթտի տէնիրսէ տալիս ինքեար օլունամագ . զիրա էն ալա վէ միւքէմիլէ հալաթը մէսիլիյէ նէտէն 'իպարէթ իտիյի , վէ նէ սաղտան նէ տէ սօլտան իֆրատ տէրէճէսինէ սէյիրթմէք միւֆիտ վէ մագպուլ տուր տէյու տահա օլ վագըթ լայըլը իլէ տէրք օլունմագ իտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Պէշիցնի միւսսէքսէ քէճիլ օլունան մանասքըլարն մէզահիպի
նէսիսէլէրի հազըրնսա

1. Բիսթէրքիում մէզնէսի

Պու միւտաէթին հէման իպթիտասընտա Բօպէրթ իսմինտէ պիր
Ֆրանսէվի րահիպ 20 րէֆիգ իլէ պէրապէր օլ վազըթտա պուլու-
նան ըիյազէթքեարըգտան տահա զիյաուէ սըզը ուսուլը թէրպիյէի
րուհպան իսթէյէրէք չէքիլտիլէր, վէ Բիսթէրքիում իսմինտէ Շա-
լօն գուրպինտէ պիր սահրա մահալինտէ իգամէթ էթտիլէր: Պու
մէզնէսին էն նուֆուլու նազըրը վէ րէյիսի սալիֆ իւզգիքը Պէր-
նարո օլուպ, անըն ահվալ վէ թահրիրաթը պուրատա մասսուսէն
զիքրէ շայան տըր:

Պէրնարո Թ. Ի. 1091 տէ Պուրկունտիատա Տիթօն ճիւարընտա
միւթէպէր պիր աուէմին օղլու օլարապ տիւնեայա կէլտի. լաքին ա-
նըն թալիւմ վէ թէրպիյէսի վէ հէման պիւթիւն էվսաֆը ալպադիյէ
վէ 'ազլիյէսի, վալիտէսի Ալէսին թէսիրաթը իլէ հիյէթ վէ հասիյէթ
քէսպ էթտի: Ալէսին եէտի նէֆէր օղլու վար իտի, վէ պիրի պիրի
արգասըրա թէվէլիւտ էթտիքլէրինտէ, անլէրի Բապալըն խըզմէթի-
նէ թախսիս էտէր իտի: Անըն իւչիւնճիւ օղլու Պէրնարո մասսու-
սէն վալիտէսինին տիյանէթինտէն չօգ թէսիրաթ գապուլ էթտի:

Վազա'ա Ալէսին վէֆաթընտան սօնկրա Պէրնարո պու'զը խայր-
սըզ րէֆիգլէրինին թէսիրաթընտան պիր էյամ ումուրը րուհանիյէ-
տէն եիւզ չէվիրտի իսէ տէ, եինէ ազ վազըթ միւրուր էթտիքտէն
սօնկրա, սէպալէթինտէն պէրու պէօյիւմիւշ օլտուղու թէսիրաթըն
գուվվէթի իլէ ըիյազէթքեարանէ 'էօմրիւնիւ սարֆ էթմէք նիյէ-
թինտէ օլտու: Գարնտաշարը իսէ անըն տիգգաթընը թահսիլի 'ու-
լում վէ մէ'արիֆէ չէվիրմէյէ չալըշտըզլարընտա, քէնտիսի տալի
պու չէյէրէ վազըթ վէ գուվվէթ սարֆ էտիպ' ալիւմ պիր աուէմ
օլտու իսէ տէ, եինէ վալիտէի մէրհուսիսին ումուրը րուհանիյէյէ
րիւհու' էթտիքէն թէսիրաթընտան նաշի պիր մանասթըրա տէվամ
իւզրէ իգամէթ իշիւն կիթմէյէ գարար վէրտի: Անըն ղսպրէթի վէ
վալիտէսինին թէսիրաթընըն քէսրէթի պուլնտան թահմին օլտուսա:

պիլիբ քի, ալ վագըթտա Պէրնարտըն գարնառաշարընըն ճիւմէսի, քիւչիւիւ միւսթէսնա օլարագ, քէնտիսի կիպի ռահիպ օլտուլար : Թ. Ի. 1113 տէ երկիրմի իքի եաշընտա օլարագ Պէրնարտ սալիֆ իւզգիբը եէնի Բիսթէրքիում մանասթըրընա օթուզ ըէֆիգ իլէ պէրապէր կիրտի :

Պիր քէրրէ ըլյագէթքեարանէ եաշամագ իւզրէ գարար վէրտիք տէն սօնկրա պիւթիւն ճան ու տիլտէն ըլյագէթքեար օլտու : Կէրէք զապթը նէֆս իչիւն թու թտուղու օրուճլար վէ ույգուսուզ-լուգլար, Կէրէք էլէրի իլէ չօգ չալըճմասը, Կէրէք տու'ա վէ միւլա-հազաի ըուհանիյէյէ վէրտիլի սա'աթլար խուսուսունտա ըլյագէթ-քեարըղըն էն զիյատէ շտիտ նիզամաթընը քեաֆֆէի մաթլուպա-թընտան զիյատէ պիլէ իֆա էտէր իտի : Սօնկրա քէնտիսի թէէս-սիւֆ իլէ իգարար էթտի քի, վիւճուտիւնի զա'իֆլէտէճէք տէրէճէտէ ըլյագէթքեար օլտու : Լաքին պիւլա չիւպէն պէոյլէ վիւճուտու զա'իֆ օլուպ տա անըն ութէլի վէ զայրէթլի ըուհու տուհա զիյատէ նաստա քէսպը թէսիրաթ էթտի : Իւչ սէնէ Բիսթէրքիումտա էյլէնալքտէն սօնկրա՝ Պէրնարտ անճագ երկիրմի պէշ եաշընտա օլտուղունտա Լանկրէ ճիւլարընտա պիր եապանի վէ մուգատտէմա հայտուտ եէրի օլուպ տա սօնկրա «Բլէրվօ» տէրէսի տէնիլէն մահալտէ ինչա օլու-նան մանասթըրըն նազըրը օլմագ իւզրէ ինթ իխապ օլունտու, վէ օթուզ եէտի սէնէ զարֆընտա Բլէրվօ նազըրընա թապի' օլան 67 մանասթըր ինչա օլունտու : Պէրնարտըն նազարէթինտէ Բլէրվօ մա-նասթըրընըն ռահիպլէրի թօփրագ իչլէտիլէր վէ օլ գապար ընչպէր-լիք էթտիլէր քի, սօնկրա Պուրկունտիատա շտիտ գըթլըգ զուհուր էաիւճէ, հիսապօղզ զաիլիքէ սատագա օլարագ պաշգալարա վէրտիք-տէն մա'ատա, պիրգաշ մահ միւստէթի գաւտար 2000 նէֆէր քէսան օլ մանասթըր թարլուարընըն մահսուլարընտան նէֆագա ալըրլար :

Բլէրվօ մանասթըրընտան ռահիպլէր Ֆրանսա, Իթալիա, Իսիա-նիա, Պրիթանիա, Ճէրմանիա վէ Տանիմարգա իլէ Իսվէշ մէմալիքի-նին հէր թարաֆընա եէնի մանասթըրլար թէշքիլ էթմէք իւզրէ կիթմէյէ մէճպուր օլտուլար, շէոյլէ քի Պէրնարտ վէֆաթ էթտի-յինտէ (Թ. Ի. 1155 տէ) քէնտի թէսիրաթընտան վիւճուտա կէլմիշ 160 'ատէտ մանասթըրլարը քէնտի թու թտուղու ուսուլի ըլյագէթ իւզրէ, վէ քէնտի էօրնէյինճէ թէշքիլ օլունարագ պրագաը, վէ պիթթապի' պու ճիւմէ մէմալիքտէ անըն հայը թէսիրաթը պուլուն-տու : Պէրնարտ՝ Գըրալլարըն, Պէյլէրին, Էփիսգօփուլարըն վէ Փա-փալարըն միւսթէշարը իտի : Չօգ վէ ուզուն եօլճուլուգլար էթմէյէ մէճպուր օլտու, վէ տէֆ'աթէն Էփիսգօփու իչիւն ինթ իխապ օլուն-տու իսէ տէ, գապուլ էթմէյէ իտի : Բէնտիսի հէր նէ գաւտար Փափա-նըն հիւքիւմէթինէ վէ պիզգաթ Փափալարա ըր'այէթ էթտի իսէ տէ, քէօր օլարագ անլէրէ միւթիւ' պուլունմաղա ասլա ըիզա վէրմէտի :

Հէր 'ազիլ ատէմին քէնտիսի իջիւն քէնտի զամիրինճէ հիւքմ էթմէ-
յէ հազգը վար տէյու քսնատ էթտի : Փափալարա չօգ սէրպէսթ
մինվալ իւզրէ եազար , նիճէ քի իւչիւնճիւ Պապտա անըն իւչիւնճիւ
էւկէնիօս Փափայա եազարըը քէլամլար իսպաթ էտէր :

Անըն հազգընտա՝ «Միւճիւզէլէր իճրա էթմէք գուտրէթի վար»
տէյու 'ուսուսէն իթիգատ օլունտու իսէ , վէ քէնտիսի միւճիւզէ
նէվ՝ ինտէն ա՛մալ իճրա էթմէք իոտա՝ ասընտու իտի իսէ տէ , պու
քէյֆիյէթէ չօգ էհէմիլյէթ վէրէմէյէճէյիմիզ վազիհաթտան տըր :
Անըն «էհլիսպիպ» օլանլարըն թէշվիգի իջիւն չալըչմասը պու Պապըն
իքինճի Փոսլընտա զիքր օլունաճազ տըր : Պէրնարտըն չօգ թէէքիտ
էթտիյի թա՝ լիմաթըն սիրի պու իտի քի , « Ուսուսը բուհանիյէ
խուսուսուսա մա՝ լիմաթը հազիգիյէ թէճրիւպէի տէրուսիյէմիզ
վտսիթասը իլէ էրտիյիմիզ մա՝ լիմաթտան իպարէթ տիր : Եա՛նի՝
ախլազ վէ գալպիմիզին թա՝ լիմաթը իլանլյէ վասիթասը իլէ թէճտիտ
վէ թէնվիր վէ թազտիս օլունմասընտան իպարէթ տիր : Չօգ խազի-
նէլէր հազգընտա խապէր ալմազ տէյիլ , անճազ անլէրէ մալիք օլ-
մազ տաղմի գէնիին գըլար : պէյլէ տախի Ալլահը պիլմէք տէյիլ ,
ննճազ օնա տօղրու թազվա իւզրէ պուլունմազ ատէմի հիքմէթի
սահիհէ սահիպի գըլար : Ալլահըն գօրգուսու (եախօտ թազվա) օլ-
մաստըը հալտէ՝ իլմ՝ միւճիւլի մաղրուրիյէթ օլուր» տէր իտի :

Պէրնարտ մուհապլէթ , պախուսուս խրիթիյան մուհապլէթին-
տէն չօգ 'ալա թարզ իլէ պահա էտէր իտի : Քէնտիսի «Մուհապլէթ
ատէմի» տէնիլի իտի : Քիմալիյէթի մէսիհիյէյի մուհապլէթտէ
պուլուր իտի : Չօգ էմէք չէքիպ միւզայիգայա տիւչտր օլտուղուն-
տա տէր իտի քի , «Ճանըմըն պէր հայաթ օլմասընա քէնտի էօլիւ-
մի իլէ սէպէպ օլան զաթ իջիւն տէյիլ իսէ , քիմին իջիւն եաշայա-
ճաղըմ : Պանա հայաթը էպէտիյէյի պտիշ էտէնտէն զայրիյէ քէնտի
'էօմրիւմիւ վազֆ էտէպիլիմիյիմ : Օնա պիզգէրուրէ տէյիլ , ան-
ճազ թիզա իլէ խըզմէթ էտէրիմ , զիրա մուհապլէթ՝ պէրիյէթ վէ
հուրրիյէթ հասըլ էտէր : Քրիստոսա՝ գօրգուսու տէֆ՝ էտէն էմէյի
խթիրահաթա թահվիլ էտէն վէ իւճրէթ թալէպ էթմէյէն մու-
հապլէթ իլէ խըզմէթ էյլէ : Պու մուհապլէթ պիզի խուսուսա տու-
'ա էթտիյիմիզտէ պիր էտէր : »

Պէրնարտ մուհապլէթտէ տէօրթ տէրէճէ պուլուր : «Էվվէլա՝ Ալ-
լահա , պիզէ էյիք էտիպ պէրէքէթլէր իհսան էթտիյի իջիւն մուհապ-
լէթ էտէրիզ : Սանիէն՝ Ալլահըն լութֆուսու վէ ինայէթինի թէճ-
րիւպէ էտիպ հիսա էթտիյիմիզտէ՝ օնա տահա մուհապլէթ էտէրիզ
Սալիսէն՝ Ալլահա , պիզէ օլան իհսանլարընա պազմայարազ քէնտի
ճէմալի վէ քէմալիյէթի իջիւն մուհապլէթ էտէրիզ : Վէ բապի՛նն՝
քէնտիմիզի պրազըպտա եալընը Ալլահըն իզգէթինի արայըպ տնըն
միւշապէհէթինէ թահվիլ օլունտուղունմուղտա , վէ Յիսուսու հէր

չէյտէ, հէր հալիմիլտէ զաթէն հաղըր պուրուղումուղում, մուհապպէթի հազիգիյէյի թէճրիպէ իլէ պիլիրիզ, Պուհուն քէմալիյէթի անճագ սէմալաթտա օլուր:

Ենէնի Քիսթէրքիում ըհհիպլէրի վէ գառիմի Քլունեի ըհհիպլէրի արասընտա հասէտ վէ գըզգանճըզ փէյտա օլունտուղունտա, Պէրնարտ ապա պունա եիւզ վէրմէտի, Քէնտիսի ուսուլը ըուհալանիյէթի գալիճէ վէ չէտիտէն իճրա էթտիրտի իսէտէ, տահա սէրպէսթ թարզ իւզրէ ըուհալանիյէթ վէ ըիյազէթին իճրասը աալսի տինի մէսիհինին մաթլուպաթընա միւթապըզ օլապիլիր վէ հայաթը մէսիհիյէ իսիսթ իանլար արասընտա հիյէթը միւթէլիֆէտէ պէյան օլունուր տէյու գապուլ վէ թէֆհիմ էտէր իտի, իսիսթիան մուհապպէթի պաշգալարը հիւքմ էթմէքտէն չէքինիյ տէյու թահթը իտաւրէսինտէ պուրունան ըհհիպլէրի թէքտիր էտէր իտի, Հայաթը մէսիհիյէ այն ու 'ստէթլէրին իճրասընտան տէյիլ, անճագ մուհապպէթտէն վէ մուհապպէթին սէմէրէլէրինտէն 'իպարէթ տիւր տէյու պէյան էթտի, Լաքին եինէ Քլունեի ըհհիպլէրի արասընտա պա'զէն պուրունան սալթանաթ, զիյատէ միւզէյէն գըլընմըչ մանասթըրլար վէ 'իպատէթ իսանէլէր 'պէյհինէ իթիրազ էտէր իտի, Պէրնարտ քէնտիմիզի պիլմէքլէ միւթէվազիւ իւլգալ օլնազըլըն էհհիմիյէթինի վէ սայիլլէր հազգընտա իֆթիրա նէվինտէն սէօզլէր սէօյլէ մէքտէն տիգգաթընա իճթինապ էթմէք Փարզընէվէլ օլտուղունտա թէֆհիմ վէ թէքիտ էտէր իտի:

2. Քարթուսիում մէզիկալի

Քօլօնեալը Պրունո թ ի. 1040 տա թէվէլլիւտ էտիալ, ա'լիմ վէ տինտար պիւր ատէմ օլտուղունտան, օլ գէման Րէյմ էփիսգօփօսու Մանասէ միսիլլիւ քիւլլիյէն տիւնեէվի վէ նէֆսանի քիլիսէ մէմուրլէրինին ահվալ վէ ա'մալինտէն իքրահ էտիալ, Կրէնօսլ չէհրինին գուրպինտէ Քարթուսիում տէնիլէն եապանի եհրէ օն իքի ըհֆիզ իլէ պէրապէր չէքիլիլ գիյատէ թէրքի նէֆ իլէ ուսուլը ըիյազէթի չօզ գալիճէ իճրա էթտի, Պու ըհհիպլէր պիւր մանասթըր ինչա էթտիլէր իսէտէ, իչինտէ իգամէթ էթմէյիլ եանընտա եափտըզըրը օտաճըզըրտա այրընա օթուրուրլար իտի, Պիւթիւն կիւնիւ թէնհատա 'իպատէթ իլէ վէ իչ իլէմէքլէ իմրար էտէրլէր իտի, Սալթանաթ վէ հէր նէվ գիյնէթի, 'իպատէթը 'ուսուլլիյէ միւթա'ալիզ չէյէր թուստսունտա պիլէ, ըհտտ էտէրլէր իտի, Սլթուն վէ կիւմբըչ հէտիլլէրի գապուլ էթմէզլէր իտի. անճագ թա'ամը մուգատտէս

այնքան իճրասընտա քեասէ կիւմիւշ օլապիւր խաի Պու րահիպլէր եազը եազմադ իլէ չօգ վազըթ սարֆ էտիպ , Բիթապը չէրիֆ իլէ գատիւ մու'ալլիմէրին թահրիւթընըն չօգ նուսալէրի անլէրին էլլէրի իլէ գալէմէ ալընմըշ տըր :

Պու իւք մանասթըրըն էմապի պաշգա չօգ եէրլէրոտէ պուլունուպ չէօհրէթ քէսպ էթտիքլէրինտէ , պու մէզէսպ րահիպլէրինին էն պէօյիւք խազինէսի քիւթիւսանէլէրինտէն 'իպարէթ խաի , վէ վազթըն միւրուրինտէ մանասթըրլարընըն վազըթը իզտիյատ պուլ-տուղունտա եինէ անլէրին թէրպիյէսի վէ ըլյազէթը գալիյէսի թէ-ղայիւր էթմէմիշ տիր :

Սալիֆ իւզգիքը եէնի մէզահիպի րուհպանտան պաշգա՝ օնպիր վէ օնիքինճի տէհրլէրոտէ չօգ մէզէսպլէր տահա զուհուր էտիպ , պա՛զը-լարը խասթախանէլէրին ինչասը վէ սայր խայրաթըն իճրասընտա , պախուսուսու օլ էյամտա չօգ եէրլէրոտէ պուլունան ճիւտամլըլար ի-չիւն պէզլի ինթիմամ էթտիքլէրինտէն գիքրէ չոյան օլալար , ան-ճադ սօնկրա ֆէվդ իւլ 'ատէ չէօհրէթ վէ քէսրէթ պուլմուշ իքի մէզէսպ տահա թարիֆ էտէպիլիլիլ : Թ . Ի . 1213 տէ թէճէմմիւ' էտէն Լաթէրան մէճիսի վէ իւչիւնճիւ իննօքէնթիօս Փափա եէնի մէ-զահիպի րուհպանըն թէչքիլինի նէհի էթտիլէր իսէ տէ , օլ վազըթ-տան ազ էյամ սօնկրա էն մէշհուր վէ նուֆուղու իքի մէզէսպլին վիւճուտէ կէլմէսի վուգու՝ պուլտու :

3. Տօմինիգօս մէզնէպի

Տօմինիգօս մէզնէպիին իհտաս էտէն զաթ՝ Տօմինիգօս իսմինտէ Իսպանեանըն Բասթիլ գըթ՝ասընտա Օոմա չէհրինին գուրպինտէ Թ . Ի . 1170 տէ թէվէլլիւտ էթտի , Փալէնչա Տար էլ Ֆիւնուուանտա թա՛լիմ օլունմագտա իքէն , տիյանէթ խուսուսունտա էյի չէօհրէթ քէսպ էթմիշ խաի : Գըթլըգ վազթինտէ ֆուգարայա սատագա վէր-մէք իւզրէ քիթապլարը իլէ էշեսընը ֆիւրուսթ էտիպ , սայրլէրէ տախի պէօյլէ միւհթաճ օլանլարա ի'անէ էթմէք իւզրէ միւհսսէր պիր էօրնէք կէօթէրտի : Տօմինիգօս քիլիսէնին ահվալ խայրիյէսի իչիւն ճան ու տիլտէն արզումէնտ օլուպ չալըչմագտա օլան Օոմա էփիս-գօփօսու Տիտագօսուն հիւնիւ նազարընա մագհար օլտու , վէ անըն իլէ պէրապէր ճէնուպի ժրանսայա եօճուլուգ էթտիլինտէ , օրատա վիւճուտէ կէլմիշ ֆըրգալարըն իլզամը , վէ քիլիսէի 'ումուլմիյէ իլէ միւսալէհէ օլմալարը իչիւն չալըչտըլար : Պախուսուս Տիտագօս Փա-փա թարաֆընտան օրայա կէօնտէրիլմիշ օլան վէքիլէրի չօգ սալ-

Թոնաթ իւն կելմիշ օլտուղունու կէօրիւպ , «Պու վէճկէ ֆըրգալարը իգնա՝ էտիւլ քիլիսէ իւն միւսալէհէ իւզրէ պուլունմազ միւմքին տէյիլ, անճագ անէր պէօյլէ անվալ վէ մու՛ամէլաթըմըգտան քիլիսէ՝ ալէյհինէ տաՀա զիյտտէ Փուրսաթ պուլուրլար» տէյու մէգքիւր վէքիլլէրի թէտարըքեաթ վէ խատէմէլէրինին չօղունու պրագմաղա , վէ Բրիստոս վէ Րէսուլլէր կիպի պիլա էմվալ պուլունմաղա գանորըրնալ , սօնկրա իւշ սէնէ գաւտար Տօմինիգօս իւն վէ մէզպուր վէքիլլէր իւն պէրապէր մէրգու՛մ ֆըրգալարը իսքեաթ էթմէք իչիւն Հալլէլ :

Տխտագօս Թ. Ի. 1206 տա վէֆաթ էթտիյինտէ , Տօմինիգօս մէզքիւր էփիսգօփօսուն մէրամընը իճրա էթմէյէ իլթիզամ էթտի . լաքին իւշ սէնէ սօնկրա Ալպիկէնսիլէր ալէյհինէ թէ՛ատտի պաշանտը իսէ , Տօմինիգօս օնա րիզա վէրտի , վէ պուլնտան էվվէլ զիքր օլունտուղու վէճկէ՝ վագթըն միւրուրինտէ Տօմինիգօս մէզհէպինտէն օլանլար «Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսինին» ինսանիյէթսիզլիյինի իճրա էտէրլէր իտի . լաքին Տօմինիգօս քէնտիսի պէօյլէ պիր մէրամաա պուլունմաղալ , պիլ 'աքս թա՛լիմաթը մէսիհիյէյի 'ումումէն կէրէք Նրիսթիան տիյարլարընտա կէրէք Նրիսթիյան օլմայան տիյարլարտա վա՛զ էթմէք զըմընտա պիր եէնի րուհպան մէզհէպինի թէշքիլ էթմէք իսթէտի . Գէնտիսի իննօքէնթիօս Փալտանըն նէզտիւնէ կիթտիյինտէ , իննօքէնթիօս անըն մէրամընը թաՀսին էթտի իսէ տէ , մէվճուտ պուլունան մէզհէպլէրտէն պիրիսինէ միւլագ օլարագ մէրամընը իճրա էթսին տէյու էմր օլունտու , վէ պիր միւտտէթ Աւիօթիոս մէզհէպինտէն պիրիսինէ քէսպի միւնասիպէթ էթտի իսէ տէ , սօնկրատոն երիզլէրճէ վէ պիլթիւն էւրօփատա գուվ վէթ քէսպ էթմիշ օլան Տօմինիգօս մէզհէպինի թէշքիլ էթտի :

Ա. Յրանքիսգօս մէզհէպի

Տօմինիգօս մէզհէպի Հալի Փաղըր մէպտէսի իւզէրինէ մէպնի օլուպ չօգ նուֆուզ քէսպ էթտի իսէ , Յրանքիսգօս մէզհէպի տաՀա զիյտտէ միւքէմմէլ պիր թարզ իւն օլ մէպտէյի թութուպ , պախուսուս վա՛զ էթմէք խուսուսունտա զիյտտէ շէօհրէթ , վէ թէսիրաթ քէսպ էթտի : Պու մէզհէպլէրին իքիսի տէ սաաաղալար իւն կէշինիր մագուլտէն օլտուղունտան , անլէրին րահիպլէրինէ «Տիլէնճի րահիպլէր» տէնիլիր իտի . Յրանքիսգօս մէզհէպինի իՀտաս էտէն զաթ , Ասսիզլիլ Յրանքիսգօս Թ. Ի. 1184 տէ թէվէլլիւտ էթտի Անըն Իէտտէրի պիր թիւճճար օլտուղունտան Յրանքիսգօս տալսի Հինի սէպաւ վէթիւնտէ թիճարէթ իւն մէշղուլ օլուր իտի . լաքին անըն իւն պէ-

րապէր տիւնեղի պիր ատէմ տէյլ իտի : Տահա երկիրմի տէօրթ եաշընտա իքէն շիտտէթլի պիր խաթալըղա թութուլուպ , իֆա-
գաթ պուլտուղունտա քէնտիսինի Բապպըն խըզմէթինէ վագֆ էթ-
մէյէ գարար վէրտի : Անըն էվսաֆը զաթիյէսի՝ ըույալար իլէ թէ-
խայեիւլաթըն թէսիրաթընը աշիքեարէն կէօսթէրիրսէ տէ , եինէ
ճան ու տիլտէն տինտար պիր ատէմ իտիյի ինքեար օլունմաղ :
Պիր գէման 'իպատէթխոսնէտէ պուլունտուղու հալտէ , Մաթթա Ժ.
9 , 10 տա պուլունան քէլամը իշիթտիյինտէ , ֆագը հալլինտէ պու-
լունմաղա , վէ պու մէպտէ իլէ պիր մէզնէպ իհտաս էթմէյէ սէմա-
տան տօղրու քէնտիսինէ էմի օլունուր կիպի տույարագ , մէզպուր
այէթլէրտէ թա'րիֆ օլունան հիյէթ իլէ եէրտէն եէրէ կէզմէյէ վէ
թէօվսէ վա'զ էթմէյէ պաշլայըպ , անըն եանընա պիրէր պիրէր րէ-
ֆիգլէր ճէմ' օլունտու :

Թ. Ի. 1210 տա իլք տէֆ'ա օլարագ իւլիւնճիւ իննօքէնթիօս փա-
փանըն հուզուրունա կէլաի իտէ , էվվէլա օլ մէշուր փափանըն
հիւսնիւ նազարընը էտինմէտի իտէ տէ , ազ վագըթ զարֆընտա անըն
էվսաֆը զաթիյէսի վէ մէրամը տալիս փափանըն տիգզաթընը ճէլպ
էտիպ , անտէն սահապէթ պուլտու , Ֆրանքիսգօսուն իգրարընա կէօ-
րէ պա'զը տէֆ'ա իլհամ իլէ կիլիր կիպի հիսս էթտիյի քէնտի տու-
յուշարընա նազարէն քէնտի թութուլուլու թարիգ՝ Բապպ թարա-
ֆընտան թաւտիգ օլունմատը . մէսէլա՝ պիր տէֆ'ա կէճէլէյի տու'ա
էթմէքտէ իքէն , կէօյա քի պիր ավազ օնա տէտի քի , « Տիւնեա-
տա՝ թէօվսէ իլէ Ալլահու րիւճու՝ էթտիյի հալտէ , մաղֆիրէ-
թի իլահիյէյէ նայիլ օլմայան պիր կիւնաճեար եօգ տուր : Ամ-
մա շէտիտ իլթիյարի , եա'նի քէնտի իրատէթի իլէ սէշտիյի էլէմ-
լէր վտաթասը իլէ քէնտիսինի թէլէֆ էտէն ատէմ՝ ալա մէր-
համէթ պուլմայաճագ տըր » : Պիլա շիւպէն Ֆրանքիսգօս կիւ-
նաշարը իշիւն նէտամէթ չէքտիյինտէ չօգ իլթիրապը տէրունիյէ
միւլպթէլա օլտու : Պիր գէման պիր րահիպ հատտէն զլյատէ օրուճ
թութուպ , քէնտիսինէ գարար էթմիշ օլտուղունտա , Ֆրանքիսգօս
քէնտիսի օնա էքմէք կէօթիւրիւպ եէսին տէյու իպրամ էթտի :

Փափա վէ անըն վիւքէլա վէ 'իւլմասը հուզուրունտա վա'զ էթ-
մէքտէն չէքինմէղ իտի : Բիվայէթ օլունուր քի պիր վագըթ փափա-
նըն հուզուրունտա վա'զ էթմէք իւզրէ օլտուղունտա , հէր նէ գա-
տար հազըր էթմիշ օլտուղու վա'զը տիգզաթլըճա էզլէրլէմիշ ֆա-
գաթ մու'այեէն վագըթ կէլտիյինտէ քեաֆֆէսինի ունուլմուշ իտի
իտէ տէ , եինէ ինայէթի իլահիյէնի իհսանը իշիւն տու'ա էթտիք-
տէն սօնկրա , չօգ գուվլէթ վէ ֆէվզ իւլ՝ատէ թէէսիրաթ իլէ վա'զ
էթմէյէ միւլպթէտիր օլտու :

Թ. Ի. 1219 տա « Սալիպիյուն » իլէ Մըսըրտա պուլունտուղուն-
տա՝ զայէթը քեամիլէ իլէ Իսլամ օրտուսունա վա'զ էթմէք իւզրէ

կէջտի : Սարասէն փատիչա՛հ տախի ծնա իհիծիրամ կէօսթէրիպ , վա՛ղարընը 'ալէթ թէվալի պիր գաջ կիւն տինկլէյիպ , «Ալլահ պէնի թէնվիր էթսին , վէ քէնտիսինէ մագպուլ օլան տին ուսուլինճէ հարէքէթ էթտիրսին տէյու պէնիմ իշիւն տու'ա էյլէ» տէյէրէք րիճա էթմիշ իտիյի նագլ օլունուր :

Ֆրանքիսգօսուն քէլամլարընտան պա՛ղը մուլթասար իսթիլսրաճաթ իլէ՛ անըն էֆքեարընը վէ բուհունու թէֆհիմ էտէպիլիլիլիլ , «Պիր ատէմ 'ինտ Ալլահ նէ նազարտա իսէ , հագիգաթէն տախի էոյլէ տիր» (եա՛նի՛ ինսանլար 'ինտինտէ հէր նէ ի՛թիպար օլունուրսա օլուն , պիր շէյ տէյիլ տիր) : «Պիր կիւնահքեարըն ետիապիլտիյի շէյ իլէ պիր Խրիսթիան իֆթիսար էթմէլի տէյիլ տիր : Կիւնահքեար օրուճ թու թապիլիր , տու'ա էտէպիլիր , կէօղեաշը իլէ ճէտէտինի թէրպիլէ էտէպիլիր , լաքին ետիամայաճաղը պիր շէյ վար տըր , Բապլա էմին պիր գուլ օլամուլ , Պինան 'ալէյհ անճագ Բապլա իղզէթ վերտիլիլիլտէ , վէ պիգէ իհսան էթտիլի հէր պէրէքէթ իշիւն ճան ու տիլտէն համտ վերտիլիլիլտէ , պու պիգէ շէրէֆ տիր» տէր իտի :

Քէնտիսի էվվէլա վագթիին տու'ա իլէ մի սարֆ էթմէք կէրէք , Խօսսա վա՛ղ էթմէք տախի ֆարիգի զիմէթի մի տիր տէյու շիւպհէ էտէր իտի իսէ տէ , չօգ վագթընը հայաթ միւթտէսինի վա՛ղ էթմէքիլէ գարար վէրտի : «Տու'ա իլէ պիր ատէմ պիգզաթ ֆաղալիլի մէսիհիլէտէ թէրագդի պուլուր : վա՛ղ էթմէքլէ մէվիպէի սէմավիյէյի սայրլէրէ թէվլի՛ էտէր : Տու'ա՛ գալպի փաքէր վէ պիգի Ալլահ իլէ կէօրիւշտիլիւր , վէ պիգէ մէլէքլէր իլէ ումուրը բուհանիլէխուււրսունտա միւշարէքէթ իհտաա էտէր : Վագա՛ա վա՛ղ էթտիլիլիլտէ ափալը նաստա պուլունուպ անլէր իլէ հէմհալ վէ հէմտէրտ օլմագ լաղըմ կէլիր : Լաքին Իպուլլահ Խէլաքեարըմը սէմատան ինսանլար արասընա կէլիպ հէր շէյի , քէնտիսինի պիլէ , իսէլաուըմը իշիւն ֆիտա իլէ հայաթ քէլամընը վա՛ղ էթմէքլէ վագթիին սարֆ էթտիլինտէն , բահաթըմը թէրք իլէ պաշգալար իշիւն չաղըմագ պիգիմ ֆարըլ էվվէլիմիլ տիր» : «Ետընը պիր նիշան իլէ Ալլահըն գուլու օլուպ օլմատըղընը պիլմէյէ միւլթէտիր օլուրսըն , եա՛նի՛ զէլալէթէ տիւշմիւշ պիրաաէրլէրի եինէ թարիգի միւսթագիմէ մուհապպէթ իլէ իրշաա էտիպ , պէօյիւք կիւնահլարա տիւշմիւշ օլանլարա պիլէ ֆէրաղաթ էթմէքսիլին մուհապպէթ էթտիլինտէ՛ Ալլահըն՝ գուլու օլտուղունու իսպաթ էտէրսին » : Հատտէն զիյատէ րիյաղէթքեարանէ եաշամագտան բահիպլէրինի իճթինապ էթտիրտի : «Հէր ատէմ քէնտի թապիլաթընը մաթլուպաթընը թէֆէքիւր էթմէք կէրէք տիր , Պիր ատէմ աղ թա՛մա միւհթամճ օլուպ , տիկէրի տահա զիյատէյէ միւհթամճ օլտուղու հալտէ , իքիսի պիր մըգտար իլէ կէշի՛նիսէ մագուլ տէյիլ տիր » :

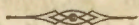
Ֆրանքիսգօսուն եէտի իլէ թէշքիլ օլունան մէվահիպի բուհալան

իւշ խոր . եա'նի' ասըլ Պրանքիսգոս մէզհէպինտէն մա'ատա անըն թէսիրաթը իլէ թայիֆէի նիսա իշիւն «Բլարաի 'ապիզէ» մէզհէսլի , վէ «Թէօվպէ պիրատէրլէրի» , եա'նի' միւթէհէհիլ օլան ատէմլէր տա- խի գապուլ էտէն թարիգ թէշքիլ օլունտու : Պու ֆազիր րահիպլէր իշիւն մանասթըրլար ինչա էթմէք սուհուլէթլի օլտուզու միսլիւն , հէր եհրտէ , գարիյէլէրտէ պիլէ , անլէր' օնար վէ եհտիշէր օլարագ , մէյտան վէ ավամը նասըն թա'լիմի վէ էյիլի իշիւն տիւշիւնտիւք- լէրի կիպի , հիւսնիւ նազար հէմ տէ իշ պուլունտու : Հայաթ քէլա- մընը վա'զ էթմէքլէ էն էտնա թա'ամա գանա'աթ էթտիքլէրինտէն , քիլիսէ մէմուրլէրինն իհմալ էթտիքլէրի իշլէր չօգ տէֆ'ա անլէր թարաֆընտան կէօրիւլտիւ : Վէ հէր նէ գաոտար սօնկրատան անլէր արասընտա զայրի մադպուլ պիր զայրէթ պուլունտուզու կիպի ան- լէրտէն ավամը նաս իւզէրինէ ֆազալիլ մէսիհիյէ վէ իրիոթ իանճա եաշամագ նէ օլտուզու խուսուսունտա զայրի միւքէմմէլ թէսիրաթ օլտու իսէ տէ , եինէ պիլա չիւպհէ պիր միւտտէթ իշիւն անլէրին պա'զըլարը էքսէրի ֆաիտալարտան չօգ վիյատէ միւֆիտ իշ կէօրիւր- լէր խոր : Էյիիսգօփոսլար անլէրտէն պա'զէն չիքեայէթ էտէրլէր խոր քի , քէնտի տայիրէլէրինէ կէլիպ քիլիսէ մէմուրլէրինտէն զիյատէ նաստա քէսպի նուֆուզ էտէրլէր խոր : Վէ եալընը պէօյլէ տէյիլ , անճագ պէօյիւք ատէմլէր , Դըրպլար վէ ֆաիտալար թարաֆընտան տախի չօգ սահապէթ պուլուպ նուֆուզ քէսպ էտէրլէր խոր :

Փագաթ պու ֆազիր հալինտէ պուլունտան րահիպլէր հագգընտա էրպապը մէ'արիֆ 'ինտինտէ չօգ ֆարգ վար խոր , Թ . Ի . 1255 տէ ֆարիս Տար իւլ ֆիւնուսունտա 'իլմի իլահի միւտէրրիսի կիլեօմ պու րահիպլէրին հիլէ վէ ռիյալարընը պէյան էտիպ , քիլիսէի մէսիհի- յէյէ անլէրտէն չօգ թէհէլիքէ վար խորիլնի թէֆհիմ էթտի : Անլէ- ռին իշ իշլէմէյիպ տէ սատագա իլէ կէշինմէլէրի 'ալէյհինէ ինճիլի չէրիֆին էմլէրինէ զըտտ տըր տէյու ի'թիրապ էտէր խոր : Քրիս- տոս իլէ Բէսուլլէրին իշ իշլէյիպ տէ սատագա տիլմէտիքլէրինի զիլքր էթտի : «Պու րահիպլէրին էօրնէյի իլէ միւթէվազիւ' իւլ գալպ նէ օլտուզու հագգընտա եանկըշ զիւ'իւհէր նաս թարաֆընտան գապուլ օլունուր : Զրրա գապա վէ քիրլի էսվապ կիլինմէք հագի- գաթէն միւթէվազիւ' իւլ գալպ օլմագ տէմէք տէյիլ տիր : Տիլէնճի- նին էսքի փիւսքիսիւ թէքէպալիւր իլէ պէրապլէր օլապիլիւր վէ միւ- թէվազիւ' իւլ գալպ օլմագլըգ գարիֆ էլպիսէ իլէ օլապիլիւր' տէտի : «Պու թարիգտէ նասըլ թէնպէլիք վէ սէրսէրիլիք վէ միւրայիլիք սա- հապէթ պուլուր» տէյու էյիճէ կէօթէրտի :

Լաքին պա'զը մէշհուր Պրանքիսգոս րահիպլէրի , խուսուսէն Պո- նավէնթուրա , հէմ պու ի'թիրապընա ճէվապ վէրմէյէ չալըշտըլար , հէմ տէ մէզհէպին իսլահաթը իշիւն չալըշտըլար իսէ , եինէ պիլա չիւպհէ սալիֆ իւզգիլքր մազարրաթըն վուգու' պուլմամասը միւմքին

տէյիլ իտի : Վէ ֆագը հալինին էմլաք սահիպլիյի իլէ նասըլ միւնասիպէթի օլսալիլիր տէյու ազ վագըթ զարփընտա մէզէսլ տէրունինտէ իթիլաֆ զուհուր էթտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՍԱԼԻՊԻՑՈՒՆ, ԵԱ՛ՆԻ ԷՀԼԻ ՍԱԼԻՊ ՕԼԱՆԼԱՐԸՆ Ա՛ՄԱԼԻՆԷ
ՏԱՅԻՐ

Պէշինճի միւտտէթին տիյանէթի զահիլիյէսի, վէ իրիսթիանլարըն հայաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա օլան էֆքետարը սլաթըլէլէրի՝ «Սալիպլիունուն», եա՛նի՝ Երուշալիմ իլէ Գրիստոսուն թիւրպէսինի Մուհամմէտիլէրին էլինտէն զուրթարմագ զըմնընտա Էրօփատան ֆալէսթինէ պիր գաշ սէֆէրտէ կիտէն հաչըլ՝ ասքէրլէրին ա՛մուլ վէ մուզայիգէսինտէ փէք աշիքետար օլտարագ մէյտանա կէլիպ պէյան օլունուր :

Գատիմտէն պէրու իրիսթիյանլար Երուշալիմէ զիյարէթ էթմէք ատէթինտէ օլուսլ, էքսէրիյէ պու զիյարէթլէրէ Միւսլիմ հիւքիւմ տարլար թարաֆընտան միւմանա՛աթ եօգ իտի : Լաքին օնպիրինճի տէհրտէ ֆալէսթին՝ թիւրքմէնլէր թարաֆընտան ֆէթհ օլտունտուղունտա՝ օրատա հաճիլէր չօգ թէ՛ ատտի չէքէրլէր իտի : Էվրօփա էհալիսի պուլունուն իւզէրինէ հիտտէթլէնիւլ զազուպնաք պուլունտուղունտա, Եունանի իմիէրաթ օր եէտինճի Միսայէլ թիւրքմէնլէրտէն գօրգտուղունտան, եէտինճի կրէկօր Փափայա մու՛ավէնէթ իշիւն էլշիլէր կէօնտէրտի : Կրէկօր տալի էվրօփա Կըրալտընա մէքթուսլար եազըպ թիւրքմէնլէր իւզէրինէ մուհարէպէ էտէլէր տէյու նասիհաթ էթտի, վէ Սալիպլիունուն իլք թահրիք էտէն զաթ օ իտի : Եինէ Միսայէլին խալէֆի Ալէքսիս Գօմէնէսու, իքինճի Ուրպան Փափայա մու՛ավէնէթ իշիւն էլշի կէօնտէրտիլի վագըթտա, մէշհուր ըրյաղէթքետար օլան Փիքարտըլը Պէտրօս Երուշալիմէ զիյարէթ էթտիլինտէ կէրէք միւշահէտէ էթտիլի վէ կէրէք չէքտիլի թէ՛ ատտիմտէն տօլայը, Երուշալիմ իլէ թիւրպէի մուզատտէսէյի Մուհամմէտիլէրին

էլինտէն խէլաս էթմէք իւզրէ վազըթ վէ գուտրէթինի սարֆ էթմէյէ գարար վէրտի, վէ երուչալիմֆաթրիյինէ օրատան «ղայրի միւմինէրի» էվրօիա միլէթէրի վասիթասը իլէ իսրաճ էտէճէյինի սէօզ վէրտի, վէ Փաթրիք թարաֆընտան թաւսիյէնամէ ալըպ փա- յիանըն նէգտինէ կիթտի, Փափա տախի անըն ֆէվզ իւլ 'ատէ զայ- րէթի պիր ատէմ օլտուզունու թէչխիս էտիպ, անը իթալիս վէ Ֆրանսատու հաչ ճէհատընը վա'զ էթմէյէ կէօնտէրտի:

Պէտրօս պիթթապի' զայէթլէ աթէչլի վէ հիտտէթլի պիր ատէմ օլտալ, ճէմա'աթլարը թահրիք վէ իգնա' էթմէք իչիւն չօգ միրի քէլամ իտի, Վէ օլ վազըթ անըն քէլամարընա ըիզա վէրմէք հազ- գընտա չօգ հազըրըզ վար իտի, վէ ճէհատը սալիպին սէքիզ սէ- ֆէրինին պիրինճիսի անըն վասիթասը իլէ վուգու' պուլտու: Ատէմ- լէրին զայրէթինի թու թուչտուրմագ սուհուլէթլի իտի, զիրա օլ վազըթտան էվվէլ հաճիլէր եիւլէրճէ վէ պիլիէրճէ երուչալիմէ զի- յարէթ էտէրլէր իտի, վէ սլէյլէճէ պա'զլար ճէպլէն մէն' օլունուպ պա'զլար տէ թէ'ատտի չէքտիլէրինէ թէհամիւլ էտէմէտիլէր, իւ- լա Մուհամմէտիլէրին էլինտէն երուչալիմի ալմագ իսթէտիլէր: Ավամը նաս պէյլէ հիտտէթլէնմիլ իքէն, Փափա պիր մէճլիս ֆլա- չէնյատա, վէ սօնկրա Բլէրմօնթտա Թ. Ի. 1093 տէ թէճէմիւլ' էթտիրտի: Պու մէճլիստէ Ճէրմանիա, իթալիտ վէ Ֆրանսա թարա- ֆընտան չօգ ատէմէր պուլունմուչ օլտուզու հալտէ, Փափա թիւր- պէի մուգատտէսէյի ալմագ պտպընտա պիր նութէ էթտիլինտէ, ճէմա'աթ պիրտէն «Ալլահըն միւրատը տըր, Սլահըն միւրատը տըր» նիտա էթտիլէրինտէ, Փափա՝ «Ճէհատը մէզպուր սէմատան էմի օ- լունտու» տէյիքէ 'իլանէթտի:

Երուչալիմէ կիթմէք իւզրէ գարար վէրէնլէր՝ հաչ նիշանընը կէօքս եախօտ ումուզ իւզէրինէ թաչըրըլար, վէ պինատէն 'ալէյի անլէրէ «Հաչլը», եախօտ «Էչլի սալիպ», վէ, թա'ալիրի մագպուլ օլարագ, «Սալիպի», ճէմ'ի, «Սալիպիյուն» տէնիլլի իտի:

Մէզպուր Բլէրմօնթ մէճլիսինտէ գարար վէրիմիլ տիր քի, Սա- լիպի' հէր վէճ իլէ թէօվպէի միւքէմէլէյի իֆա էթմիլ ի'թիպար օ- լունա, չէյլէ քի օլ էյամըն պաթըլ զիւ'իւմիւնճէ միւճրիմէր վէ պէյիւք կիւնահլարա իրթիքեապ էթմիլ օլանլար պիլէ սիլահլանարագ Մուհամմէտիլէր իւզէրինէ թիւրալէի մուգատտէսէնին զապթի իչիւն չըգմատը շարթը իլէ աֆվըղա վէ ճէննէթէ տախի մութլուգա նայիլ օլուր: Ազ վազըթ զարֆընտա Սալիպիյուն 'ատէտի էյլէ իզտիյատ պուլմուչ տուր քի, հէման հիսապսըզ օլտու: Թահմինէն պիր միլեօն գատար ատէմէր ֆալէսթինէ կիթմէք իւզրէ սիլահլը սիլահսըզ եօլա չըգտըլար: Թ. Ի. 1096 նըն իլք պահարընտա քիւլլյէթլի ճէմի'յէթ մէզպուր Պէտրօսուն թահթը տէլալէթինտէ սէֆէրլէրի իչիւն թէ- տարիքեաթսըզ օլարագ Ճէրմանիատան հարէքէթ էթմէյէ պաչատը:

Պունլար թագսիմ օլունուպ պիրինճի վէ քիւչիւք գըսմը Պունլարի-
ատա մա'լիւլ, մէճրուհ վէ մագթուլ օլարադ հէլաք օլտուլար : Տի-
կէր գըսմը իսթանպուլ վաւըլ օլմալտան էվվէլ կէչտիքլէրի էհալլէ
չօգ հազգսըզլըգ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ տէվամ էթտիլէր վէ հէ-
ման ճիւմէսի թիւրքմէնլէրին էլի իլէ հէլաք օլտուլար : Իքի պէօ-
յիւք օրտուլար տախի Մաճարիսթանտան կէչմէլտէն էվվէլ պիլէ
Մաճարլար թարաֆընտան դաթլ վէ թէլէֆ օլտուլար : Պունլարըն
քեաֆֆէսի միւնասիպէթ իլէ 'ապէրլէր իթիսպար օլունամազ , վէ
նաֆիլէ եէրէ չըգմալարը հէմ պիհիւտէ հէլաք օլմալարը թա'ա-
ճիւպ օլունաճադ շէյ տէյիլ տիր :

Լաքին պունլարտան մա'ատա հազիգի Սալիպիյուն Պուլեօն հիւ-
քիւմտարը Կօտֆրէյ վէ տնըն գարնտաշը Պրասպանթ Տուգասը Պալ-
տուին , Նօրմանտիա Տուգասը Բօպէրթ , Թուլուզ վէ Ֆլանտրա հիւ-
քիւմտարը վէ սայիր սիւահչօլլարըն տէլալէթի իլէ թանգիմ օլու-
նուպ վէ լայըգ իլէ լէվաղիմաթ թէհիլէ էթմէքլէ Երուշալիմէ տօղ-
րու եիւզ թութտուլար : Եունանիլէր իլէ սլրաշտըգտան վէ չօղու
Եունանի իմիէրաթօրա միւթիւ' պուլունմաղա թէ'տհիւտ էթտիլ-
տէն սօնկրա Իզնիք շէհրինի ֆէթհ էթտիլէր : Յուլ. 4, Թ. Ի.
1097 տէ իլք տէֆ'ա օլարադ Մուհամմէտիլէր իլէ Տօրլեօմտա ճէնք
էտիպ զալիպ կէլտիլէր : Պա'տէհու չօղար իսասթալըգ վէ Եօդսուլ-
լուգտան էօլտիւքտէն սօնկրա , 1098 տէ Անթաքիայը ֆէթհ էթ-
տիլէր : Պալտուին էտէսսայը ֆէթհ էտիպ օրասընը փայլթաթ
էթտի , վէ Մուհամմէտիլէր օնա զալիպ կէլէմէտիքլէրինտէ Անթա-
քեա իւգէրինէ հիւճիւմ էթտիլէր : Էվվէլա գաֆէրեապ օլտուլար
իսէ տէ , էնճամ մաղլուպ օլուպ , Սալիպիյուն տախի աճապ 21000
'ապէր գալմըլ օլարադ , Թ. Ի. 1099 տա Երուշալիմ իւգէրինէ հիւ-
ճիւմ էթտիլէր , վէ օլ շէհրի ֆէթհ էտիպ էհալիտէն զայէթ չօգ
ճանլարը մէրհամէթսիզլիք իլէ գաթլ վէ հէլաք էթտիլէր : Պա'տէհու
Երուշալիմտէ պիր իրիսթիան հիւքիւմէթ թէշքիլ էտիպ պիրինճի
Գըրալ օլմագ իչիւն Կօտֆրէյ ինթիսապ օլունտու : Ճէհատը սալի-
պին պիրինճիսի պէօյլէնէ խիթամ պուլտու :

Ճէհատը սալիպին պիրինճիսի խիթամ պուլտուգտան սօնկրա եի-
նէ իրիսթիանլար իլէ Մուհամմէտիլէր պէյիինտէ օլան մուհարէպէ խի-
թամ պուլմաղը , վէ Թ. Ի. 1143 տէ էտէսսա' տէֆ'ա Մուհամմէտի-
լէրին էլլինէ կէչտիյինտէ , էվրօփա եինէ թահրիք օլունտու , պափու-
սուս պունտան էվվէլ տէֆ'աթէն զիքր օլունմուշ մէշհուր Պէրնարտ
պիւթիւն զայրէթի գաթիյէսի իլէ Փալէսթինտէ եէնի թէշքիլ օլու-
նան իրիսթիան Գըրալիլթիին սէլամէթ վէ հիւմիլի իչիւն կէրէք ա-
վամը նասը կէրէք Գըրալլար իլէ Պէյլէրի թէշվիգ էթտի : Էլլի
սէնէ մուգատտէմ թէֆհիւմ վէ վա'զ օլունտուղու կիպի պու ճէհա-
տը մուգատէսէ կիտէնլէր խայրաթը քիւլլէյ յի իճրա վէ թէօվպէի

միւքէմմէլէյի իֆա էթմիշ իթիպար օլունուրլար իտի : Պէրնարտըն նուֆուզ վէ թէսիրաթը օլ գատար ֆէվզ իւլ 'ատէ իտի քի , հէմ ձէրմանիա իմիէրաթօրու Գօնրատ վէ հէմ տէ Ֆրանսա Գըրալը եէտինճի Լուի պու ճէհատա կիրտիլէր : Գօնրատ քիւլլէթլի 'ասաքիրի ճէմ' էտիպ եինէ Մաճարիսթանտան վէ Պուլիարիատան կէշտիլնտէ վէ Ասիայա վուսըլ օլտուղունտա 'ասաքիրինին էքսէրիսի թէլէֆ օլունմուշ տուր : Լուի տախի 'ասաքիրի իլէ Իգիբ շէհրինէ փէք չօգ զա'յաթ կէօրմէքսիզին վարտը իսէ տէ , Մուհամմէտիլլէրին եէտի իլէ էքսէրիսի հէլաք օլտուլ , վէ կէրէք իմիէրաթօր կէրէք Գըրալ Երուշալիմէ եէթիշտիլէր իսէ տէ , եինէ էվրօփայա 'ալտէթ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար , վէ տնէրին զայրէթ վէ թէտարիքեաթը սէմէրէսիզ պուլունտու :

Պիր վազըթ իշլուն Փալէսթինտէ պուլունան իրիսթիյանլար տիւշմէնլէրինէ զալիպ կէլիլլէր իտի իսէ , մէշուր Փատիշահ Սալահէտտին զուհուր էտիպ , Մըրըր վէ Սիրիատա քէսպի գուվլէթ վէ թէսպիթի հիւքիւմէթ էթտիլինտէ իրիսթիտնլարըն հալի արթըգ թէտէննի էթմէքտէ իտի , Անլէր թ . ի . 1187 տէ Երուշալիմի պիլէ Սալահէտտինէ թէսլիմ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար : Պունուն խապէրի էվրօփայա վուսուլ պուլտուղունտա էվրօփա հիւքիւմոսարլարը վէ էհալիսի չօգ միւթէէսսիֆ հէմ տէ չօգ զազապնաք օլարագ , իւշիւնճիւ տէֆ'ա իման ճէհատը զայրէթի իլէ Մուհամմէտիլլէր իւզէրինէ մուհարէպէ էթմէյէ գարար վէրտիլլէր :

Ձէրմանիա իմիէրաթօրու Ֆրէտէրիք Պարպարօստա , Ֆրանսա Գըրալը Ֆիլիփ Օկիւսթ վէ Ինկիլթէրրա Գըրալը իքինճի շէնրի (ազ վազըթտան սօնկրա վէֆաթ էթտի) վէ պիրիճի Րիշարտ (Արսլան ելուրէքլի) 'ասաքիրինի ճէմ' էտիպ վէ թէտարիքեաթը լազմէյի կէօրիւպ Փալէսթինէ 'ազիմէթ էթտիլլէր , վէ թ . ի . 1191 տէ Աքեա շէհրինի ֆէթհ էտիպ էվլէլա թէ'ահիւտ էթտիքլէրինէ մուզայիրէն րէհին տէյու եանլարընտա պուլունան 5000 Մուհամմէտիլլէրի նսաշիլէթսիզլիք իլէ գաթլէթտիլլէր : Օլ էսնատէ Ֆրանսա Գըրալը մուշիլէթսիզլիք իլէ գաթլէթտիլլէր : Օլ էսնատէ Ֆրանսա Գըրալը մուհարէպէտէն շէքիլիպ , Ձէրմանիա իմիէրաթօրու տախի վէֆաթ էթտիլլէրտէ , Րիշարտ Սալահէտտին իւզէրինէ ճէնքտէ զալիպ կէլտի , վէ եաֆալը ֆէթհ էթտիքլէրին սօնկրա , նամա'լիւմ սէպէպտէն Երուշալիմի թէքրար զալիպ էթմէյիպ իրիսթիյանլարըն սէլամէթ իլէ վէ քէտէրսիզ Երուշալիմէ զիյարէթ էթմէլլէրինէ բուխսաթ իհսան օլունաճաղը շարթը իլէ Սալահէտտին պէյնինտէ միւսալէհէնամէ 'ազտ օլունուպ , իշպուլ իւշիւնճիւ ճէհատը սալիպ խիթամ պուլտու :

Թ . ի . 1200 տէ իւշիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փախանըն թահթը սահապէթինտէ տէօրտիւնճիւ ճէհատը սալիպ իշլուն Ֆրանսատա վէ պիր միգտուր տա իթսլիա վէ Ձէրմանիատա էհալի թահրիք օլուն-

տու. Սալիպիյուն Թ. Ի. 1202 տէ վէնէտիք թարաֆընտան փա-
լէսթինէ պահրէն կէշմէք պապընտա վէնէտիքիլէր իլէ մուգալէլէ
էթտիլէր իսէ տէ, մաթլուպ օլան միգտար ազէյի վէրէմէտիքիլէ-
րինտէն վէնէտիքիլէր իլէ պերապէր Տալմաշիպլէր իւզէրինէ մու-
հարէպէ էթմէյէ գայիլ օլտուլար, վէ սօնկրա Եունանի շահգատէ-
լէրինին պիր թարաֆընըն թարաֆիլիլէրի օլարագ Իսթանպուլու
Ֆէթհ էթտիլէր, վէ օրատա պիր Լաթինի հիւքիւմէթ թէշքիլ էտիպ
Ֆէթհ էթտիքիլէր մէմալիք վէնէտիքիլէր իլէ Սալիպիյուն պէյնին-
տէ թագսիւմ օլունտու. Պինտէն 'ալէյհ պու ճէնքի րապի' ապլա
սալիպի տէյիլ իտի, վէ պիլա շիւպհէ անըն էսէրի Եունանիլէրի զա-
յիֆէթմէք վէ Մուհամմէտիլէր իջիւն էվրօփայա գափու աշըպ տու'-
վէթ էթ մէքտէն 'իպարէթ իտի.

Պէշինճի ճէհատը սալիպ տաթի իւշիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փափա
թարաֆընտան Թ. Ի. 1216 տա իհտաա օլունուպ, սոյքի պիւթիւն
էվրօփա միլլէթլէրի անտէն հիսսէտար իտիլէր. Մաճարլարըն Գը-
րալը Փալէսթինէ կիթտի իսէ, ազ վագըթ օրատա մէքս էթտիք-
տէն սօնկրա, 'ալտէթ էտիպ վէ Սալիպիյուն Փալէսթինտէ չօգ զա-
ֆէրեսապ օլմատըղլարընտա, Մըսըրա կէշիպ օրատա Եէնիտէն ճէնք
աշտըլար. Օրատա Տիմիաթ շէհրինի Ֆէթհ էտիպ, օլ գատար միւվէֆ-
ֆագիլէթ իլէ ճէնք էթտիլէր քի, Միւսլիմլէր Սալիպիյունա Մըսըր տի-
յարընը թէրք էթմէլէրի շարթը իլէ Երուշալիմի վէ պիւթիւն Փալէս-
թինի վէրմէյէ թէքիլէթ էթտիլէր. Լաքին Փաթիլէր մաղրուրանէ
պու կիւզէլթէքիլէրի լէտտ էտիպ, Մըսըրըն փայիթաթընա
հիւճիւմ էթտիլէր, առնա մալլուպ օլարագ վէ չօգ զայաթ կէօրէյէք
'ալտէթ էթմէյէ մէճալուր օլտուլար. Փափա պունուն դապահաթը-
նը Յրէտէրիք Իմիէրաթօրուն իւզէրինէ աթտը, շիւնքի մէզպուր
ճէնկէ կիթմէյէ պիզլաթ նէզըր էթմիշ իտի իսէ տէ, կիթմէտի. Պա-
'տէհու Թ. Ի. 1228 տէ Յրէտէրիք Փալէսթինէ 'ասաքիլի իլէ պէրա-
պէր կիտիպ, էրթէսի սէնէ միւսթաւնէն պիր միւսալէհէնամէ 'ազտ
էթտիքտէն սօնկրա, 'ալտէթ էթտի. Պա'տէհու Փալէսթինտէ պու-
լունան իրիսթիյանլար պէյնլէրինտէ նիզա'լար վագի' օլտուգտա,
Միւսլիմլէր ֆուրսաթ պուլուպ տնլէրէ զալիպ կէլտիքլէրինտէ ալթըն-
ճը տէֆ'ա օլարագ էվրօփատան, պախուսուսա Յրանտա իլէ Ինկիլ-
թէրատան Սալիպիյուն' Փալէսթինէ կիթտիլէր. Էվվէլա Յրանտէ-
վիլէր պիր գաշ ճէնքտէ զալէպէ էթտիքտէն սօնկրա, էվրօփայա
'ալտէթ էթտիլէր, վէ Ինկիլիզլէր Գըրալըն գարընտաշընըն Դօրն-
վալըն մա'րիֆէթի իլէ Երուշալիմի Եէնիտէն զապթ էտիպ, Փալէս-
թինի իրիսթիան հիւքիւմէթինի միւճէտտէտէն թանպիւմ էթտիլէր,
վէ պու ալթընճը ճէհատը սալիպ Թ. Ի. 1240 տա չօգ զաֆէրեսապ
օլարագ խիթամ պուլուս.

Լաքին ազ վագըթ զարֆընտա Երուշալիմ Շարգ թարաֆընտան

Մօնկօլ թայֆէլէրինտէն ֆիրար էտէն Խօրասանլըլարտան ֆէթհ օլունուպ, էհալիսի մէրհամէթսիզլէ իլէ գաթլ օլունտու : Թ. Ի. 1245 տէ Լիօն շէհրինտէ եէտինճի տէֆ'ա օլարագ Երուշալիմի «ղայրի միւսինլէրին» էլինտէն խէլաս էթմէք զըմնընտա Փալէսթինէ կիթմէք իւզրէ դարար վէրիլիպ, եինէ Ֆրանսէվի վէ Ինկիլիզ 'ասաքերի Մըսըրա չըգտըլար, վէ եինէ Տիմիթ շէհրինի զապթ էթտիլէր իսէ տէ, սօնկրա 'ադիլանէ հարէքէթ էթմէտիլէրինտէն, մաղլուպ վէ քեաֆֆէսի մադթուլ օլտուլար : Ֆրանսա Գըրալը Աքեայա ֆիրար վէ օրատա տէօրթ սէնէ միւտտէթի գատար մէքս էթտիլլաքին օ էվրօփայա 'ալտէթ էթտիլքտէն սօնկրա (Թ. Ի. 1254 տէ), Խրիսթիանլար պէյնինտէ Նիզա'լար զուհուր էթտիլ, շէօլէ քի, «Եուհաննավի» սիւհաշօրլար վէ «Հէյքէլ» սիւհաշօրլար պիրիպիլինէ հիւճիւմ էտիպ ճէնք էթտիլէր, վէ պիրիպիլլէրինի հէլաք էթտիլէր : Սօնկրա Մըսըրլըլար Խրիսթիանլար իւզրինէ հիւճիւմ էտիլ զալիպ կէլտիլէր, վէ Թ. Ի. 1268 տէ Անթաքես անլէրին էլինէ կէշիպ, քիւլիյէթլու չօգ Խրիսթիանլար գաթլ օլունտու, վէ Խրիսթիանլարըն թահթը հիւքիւմէթինտէ անճադ Աքես գալմըշ տըր :

Սէքիզինճի վէ սօն տէֆ'ա օլարագ էվրօփա էհալիսի ճէհատը սալիպէ թէշվիդ օլունտուլար : Ֆրանսէվի 'ասքէրլէր իլէ Ֆրանսա Գըրալը, վէ սօնկրա Ինկիլթէրլըլար տախի Թունուզա կիթտիլէր վէ օրատա Ֆրանսա Գըրալը վէֆաթ էտիպ, 'ասաքերի Ֆրանսէվիյէնին քեաֆֆէսի տէր'ադալ վաթ անլարընա 'ալտէթ էթտիլէր : Լաքին Ինկիլիզլէր վէլի 'ահա էտվարտըն թահթը զօմանտաւընտա Թ. Ի. 1271 ին իլք պահար մէվսիմինտէ Աքեայա կիթմէք իւզրէ զըշլալըշ օլտուլըլարը Սիշիլեատան եօլա չըգտըլար : Միւսլիմլէր իւզրինէ զալիպ օլտապ վէ Նազարէթ շէհրինի ֆէթհ էտիպ էհալլիյէ մէրհամէթ կէօսթէրմէտիլէր : էտվարտ սօնկրա միւսալէհէնամէ 'ադա էտիպ վաթանընա 'ալտէթ էթտիլ : Թ. Ի. 1289 տան սօնկրա Փալէսթինտէ Խրիսթիան հիւքիւմէթինին պիր էտէրի պիլէ գալմալը, վէ պէօլէ 1771 տէնէ միւտտէթի գատար Խրիսթիանլարըն զայրէթ վէ տիյանէթի տիւնէվիլլէ վէ զահրիլիյէսի տինի մէսիհինին բուհի ասլիսինէ քիւլիյէն մուղայիր պիր վէճիլէ, վէ հիսապսըզ գանըն տէօքիւմէսինէ մէնֆա'աթսըզ թարզ իլէ միւճիպ, հէմ հէր խուսուստա հադիզի մէսիհի վէ սալիպիլէրին հիճապ էտէճէյի մինվալ իւզրէ վուգուլ պուլտու : Էյ վահ, օլ տէհրլէրտէ հայաթը մէսիհիլլէ (նատիր վէ մէշհուր զէվաթ վէ մէզհիպլէր միւսթէսնա թուլթուլարագ) անճադ պիր հիյէթը զահրիլէ կէօսթէրլը իտի :

Իշպու ճէհատը սալիպին մուճիպի էտէֆ օլան իրի նէթիճէսի վար իտի : պիրի քիլիսէի շարգիլէ իլէ քիլիսէի զարպիլլէ պէյնինտէ օլան իթիլաֆ վէ խուսումէթ իզտիյատ պուլմուշ տըր, վէ օնիւշիւնճիւ տէհրտէ իթթիֆագ իշիւն չալըշըլըր իսէ տէ, պիթթապի քիւլ

լիայն պիհուտէ չալըշըլըր : Տիկերի՝ Խրիսթիանը իլէ Մուհամմէտիլէր պէյնինտէ օլան 'ատավէթ պունըր վասիթասը իլէ չիտտէթ բէսպ էթտի, վէ պիթթապի՝ Մուհամմէտիլէր Խրիսթիանը լարըն իման վէ ային ու 'ատավ վէ ահվալի տինյէտէն տահա զիյատէ իքրահ էթ մէքտէ պուլունտուլար :

ՖԱՍԼԸ ՄԱԼԻՍ

ՀԱՅԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԵՅԵ ՄԻԻԹԱ՝ԱԼԻԴ ՄԱՏՏԵԼԷՐ ՎԷ
ՄԵՇՀՈՒՐ ՏԻՆՏԱՐ ԶԵՎԱԹԸՆ ԱՀՎԱԼԻՆԻՆ ՆԱԳԼԻՅԵԹԻ

ԳՐԱՍԸ ԷՎՎԷԼ

Տիյանէր վէ հայարը մէսիհիյէյէ միւթա՝սլիգ մասսէլէրէ սայիր : Խրիսթիանըսա միւթէսալիլ պուլունան մագպուլ վէ ղայրի մագպուլ զիւ՛իւմլէրին զիքրի

Պիւ շիւպհէ պէշինճի միւտտէթտէ տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ կօգ իտի տէնիլիյատէ չօգ եանկըշ տըր : Բիլիսէի շարգիյէ խուսուսունտա տէնիլիյի հալտէ՝ ուհիհ տիր, զիրա օրատա Խրիսթիանըն հալի անճագ էօլիւմ հալինէ միւշապիհ իտի : Փագաթ քիլիսէի զարպիյէտէ պու պիւթիւն միւտտէթտէ տիյանէթճէ հարէքէթ փէք չօգ վար իտի : Պուտտէ պէյան օլունտուլու վէճէլէ, վագա՝ա տիյանէթի հաֆէֆէլէ նտտիրէն պուլունտու իսէ տէ, տիյանէթ խուսուսունտա իքի թիւրլիւ կէօսթէրիլ վար իտի : Պիրի պու Պապըն պիրինճի Ֆապընտա վէ տիկերի իքինճի Ֆասըլտա պէյան օլունտու : Եա՛նի՝ պիր թարաֆտան հայաթը մէսիհիյէ ըլիյագէթ-քեարլըգտա փէնաի հարէքէթինի կէօսթէրտի : Օլ էյամըն 'ուսուսի զիւ՛իւմլինէ կէօրէ ինսանըն խէլաս պուլմասը պիր մըգտար քէնտի 'ամուլինէ մէնուլթ տուր : Պինտէն 'ալէյհ ահսաըր գաթիլէլէրի ու-

յանմըջ օլան , վէ կիւնան իլէ թէօվալէ վէ 'ազուպը իլանի խուսուսուստանտա զամիրլէրի թարաֆընտան թէքտիր օլունմուշ ատէմէր ա'մալի տէրունիյէ , եա'նի' տիւնեատան վէ քեաֆֆէի ումուրը տիւնեէվիյէտէն չէքլէրէք , օրուճ թու թմադ , իսթիյարի էլէմ չէքմէք , վէ ճէսէտի չէտիտ րիյալէթ իլէ զա'յիլէթմէք վասիթասը իլէ զամիր րահաթըղընա նաիլ օլմազա չալըչտըլար : Պու մագուլէ ատէմէր մանասթըրլարտա 'էօմրլէրինի խմար էտէրէք , պա'զիլէրի տախի ճան ու տիլտէն տիյանէթ իչիւն չալըչտըլար , վէ անլէր պէյնինտէ սալիւ վէ հազիգաթէն տինտար ատէմէր պուլունտուլար : 'Լազա'ա պու վէճէլէ 'իւտ Լկլան մագպուլիյէթ իչիւն չալըչմադ իլէ զալէթ չօդ թէճրիւպէ վէ մախաթարալարա օղրայըպ միւրայիլիք վէ հատտէն վիյատէ մազրուրիյէթ մէյտան պուլտու :

Պիւ թարաֆտան տա մանասթըրլարտա 'էօմր կէչիլմէք պա'զիլէրէ թէհամիլիւլիւզ պար վէ եիւք օլուպ , ա'մալի զահիլիյէտէ 'իւտ Լկլան թէպրիյէի զիմմէթ վէ զամիր րահաթըղը արարլար իտի : Պէօյլէր իչիւն սիլահլանարադ տինի մէսիհինին տիւճէնլէրի 'տլէյհինէ , «Պարիզէի զիմմէթիմիլի պիրտէն իֆա էտէրիզ» տէյէրէք ճէհատա կիթմէք՝ ճէննէթէ վասի' վէ խօշ պիր եօլ իտի Պունլար իչիւն՝ նէ գատար տիւճէնլէրի գաթլ էտէպիլիլիսէ , օլ գատար մագպուլ օլուր տէյիւ զանն էտէրլէր իտի : Պախուսուս զաթէն քէօթիւ ատէմէր օլ ճէնքլէրտէ էն զալիւմ վէ մէրհամէթսիլ վէ էհլի ճէհէննէմ կիպի հարէքէթ էտէրլէր իտի Պու իքի պաթըլ վէ մագարաթըլ էֆքեար վէ պու մագուլէ ա'մալ 'ալէյհինէ պա'զը էյի ատէմէր զուհուր էտիպ , 'Բիթասը չէրիֆին տիյանէթ հազըլնտա էմր էթտիյինի պէյան էտէրլէր իտի : Մէսէլա՝ Սան Վիքթօրլու կիլիւօմ պու սալիլիլ իւզգիքը զէլալէթլէր իչիւն տէտի քի , «Պաղարիլի մէսիհիյէնին սայիրլէրինի թէգիլիտ էտէն խայր 'ամէլլէր թէվազու՛ա չօդ վազըթ խալէլ կէթիլիլ : Ատէմէր մէտճ էթտիլէրի զապթ վէ թէրպիլիլ նէֆա ա'մալի 'ամիլ օլանլարը մազրուր էտէր : վէ պիլ 'աքս պիր ատէմ քէնտիսի քէնտի խէլաընա պաիս օլմայաճաղըն , վէ 'ատէթ օլմուշ օլան կիւնահլարտան քէնտիսինի գուրթարումայաճաղըն կէօրտիլիւնտէ՝ չօդ տէֆ'ա քէնտիսինի սուչուլը չըգարըպ վէ Ալլահտան շիքեպլէթ էտիպ , «'Նիչիւն պանա մէրհամէթ կէօսթէրմէզ . հէր չէյ անըն միւրատընա թապիլ' տիր . հէր չէյ անըն թագտիրի իլէ թախսիս օլունտու՝ տէյէրէք քէնտիսի իչիւն 'էօզը տիլէր» : Վէ եինէ , «Միւմինին պա'գէն մէսրուր վէ պա'գէն մահզուլ վէ մէյուս օլմասը հայաթը հազըրէմիլիլ թէճրիւպէի ասիլէսինտէն տիր» տէտի :

Իւչիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փափա սատազա վէրմէք խուսուսուստա տէտի քի , «Սատազա վէրմէք օրուճ թու թմազտան էյի տիր , զիրա օլ էճիլտէ թէրքի նէֆսին սէմէրէսի սայիրլէրին էյիլի իչիւն վէրիլիլ օլուր : Տու՛ատան տախի էյի տիր , զիրա ա'մալ իլէ տու՛ա

էթմէք քէլամ իլէ տու'ա էթմէքտէն էյի տիր : Պէօյլէ իսէ պիր ա-
տէմ սատագա վերտիյի հալտէ իսթէտիյի կիպի հարէքէթ էսէպի-
լի'ր մի : Սատագա վերէնէր իշիւն հէր շէյ փաք օլտուղունտան,
(Լուգ. ԺԱ. 41), գաթիւլէր, զինաքէարլար վէ պէքրիլէր սատա-
գա վերտիլէրի հալտէ փաք օլուրլար մը : Խնայըր. զիրա Սլլահ ա'-
մալին հիլէթը զահիրէսինէ պագմայըլ, տնճագ նէ տրզու վէ նէ
միւրատ իլէ իշլէնմիշ օլտուղունտա պագար : Հագիգի սատագա վեր-
մէք մուհապպէթտէն օլուր, վէ 'աթիլէնին պէօյլէլլիլիւնէ եա քիւ-
շիլլիլիւնէ տէյիլ, իլլա գալպին իսթէք վէ միւրատունա պագըլըր :

Բէյմօնտ Լուլլ հաճիլէրին քէսրէթ իւզրէ Երուշալիմէ գիյարէթ
էթմէլէրի խուսուսունտա «Միւլահազալար» քիթալընտա տէտի քի,
« Հաճիլէր ուզագ տիյարլարա, եա Բապպ, սէնի սրամագ իշիւն կի-
տէրլէր. լաքին հագիգաթէն սէն հէր ատէմէ օլ գատար եազընտըն
քի, էյէր իսթէրսէ, սէնի քէնտի խանէ վէ խալվէթինտէ պուլապի-
լի'ր : Եա Բապպ, սէնի պուլմագ իսթէյէն՝ իսթիգալմէթտէ, իմանտա,
մուհապպէթտէ, իթա'աթտա, մերհալմէթտէ, հագիգաթտա սէնի
արասըն, զիրա հէր նէրէտէ պուլլար վար իսէ, օրատա սէն պուլու-
նուսուն : Վէ պիր ատէմ պիր շէյ պուլմագ իսթէրսէ, պուլունտու-
ղու եէրտէ արամագ կէրէք իտիյի կիպի, Բապպի 'իպատէթխանէին
սուրէթ վէ թաավիրլէրինտէ տէյիլ, տնճագ կէճէ կիւնտիւզ իգա-
մէթ էթտիյի սալիհ ատէմլէրին գալպլէրինտէ արամալը տըր : Հա-
ճիլէր սէնի արամագ իւզրէ պիւթիւն տիւնեայը պիլէ տօլաշտըգ-
լարնտա, էկէր կիւնահ վէ սէֆահաթ իշլէմէյէ 'ավտէթ էտէրլէրսէ,
նէ՞ ֆայտէսի վար » :

« Հալլէրի ալթուն, կիւմիւշ վէ ճէվահիր իլէ միւզէյէն գըլընմըշ
կէօրիւրիւզ, լաքին նատիլէն անը մուհապպէթ, թէօվլէ վէ մու-
գատտէս միւլահազալար իլէ միւշէրրէֆ գըլընմըշ կէօրիւրիւզ » : Պու-
նուն կիպի անըն թահրիրաթընտա տիյանէթի մէտիհիլէի հագիգի-
յէսինի լայըգ իլէ պէյան էսէն չօգ իսթիխրաճլար զիքր էթմէք
սուհուլէթլի տիր :

Օնիքինճի տէհրին իպթիտասընտան պէրու հայաթ քէլամընըն է-
հալինին լիսանընտա վա'գ վէ թէֆսիր օլունմասընըն էլգէմիլէթի էն
'ազիլ վէ տինտար ատէմլէրէ չօգ թէէսիր էտէր իտի. վէ սօնկրա
հէր եէրէ կիտիպ հայաթ քէլամընը վա'գ էթմէք իլէ մէշղուլ օլան
րահիպլէր պէյն էննաա չօգ մէմուլնիլէթ իլէ գապուլ օլունտուլար,
վէ պիրինճի մասըլտա զիքր օլունմուշ օլան եէնի րահիպ մէզէպլէ-
րի վա'գ էթմէք իւզրէ չըգտըգլարը իշիւն զիյատէ շէօհրէթ վէ իլ-
տիյաա պուլտուլար : Կուիպլէրթ վա'գ էթմէք հագգընտա տէտի քի,
« Եալընըզ էփիսգօփօսլար իլէ Երէջլէր վէ մանասթըր նագըրլարը
տէյիլ, տնճագ 'ումուլմէն ճիւմէ Խրիսթիանլար սայիլլէրին մէնֆա-
'աթըր ուհանիլէրի իշիւն չալըմագա պօրճուլ տուրլար : Վա'իլ

տախի ետլընդդ Կալիմէր իշխւն տէյիլ, անճաք ճահիլ վէ օգուումա-
մըշլար իշխւն տախի տիւշիւնիւպ սուհուլէթլէ անկաշըլաճաք թարզ
իլէ վա՛ղ էթմէք կէրէք տիր, Տու՛ա վա՛զա թէգատտիւմ էթսին,
չէօյլէ քի վա՛րզին ճանը մուհապպէթի իւահիյէ իլէ սուզան օլուպ
եանար սէօզլէր իլէ սէօյլէմէյէ միւգբէտիր օլա, վէ ճէմա՛աթտա
պուլունանլարըն գալպլէրինտէ մուհապպէթ փէյտա էտէ, Պիր վա-
՛րզ քէնտի թէճրիւպէսինտէն սէօյլէտլյինտէ, տաՀա ա՛լա սէլահիյէթ
իլէ սէօյլէր » :

Տօմինիգօսլու Հոււպլէրթ տախի վա՛ղ էթմէքլյի օրուճ թութմապ,
տու՛ա էթմէք վէ սայիր Իպատէթի ՚ոււմուլիյէտէն էֆզալ թութար
իտի, « Գրիստոս անճաք պիր քէրրէ Թա՛ամը մուգատտէս այնընը
իճրա էթտի, Գըլաըղը Իպատէթի րէսիյէ չօգ եօգ իտի, Լաքին
տայմա վէ հէր եէրտէ ճէմա՛աթլարա վա՛ղ էտէր իտի » :

Իւշիւնճիւ Իննօքէնթիօս Փափանըն վա՛ղ էթմէք խուսուսունտա
թէսիրաթը անըն չէօհրէթինի չօգ արթըրտը, Օն իւշիւնճիւ տէհր-
տէ Պէրթհօլտ իսմինտէ զայէթ մէշհուր պիր Ֆրանքիսգօսլու վա՛րզ
վար իտի, Պապարիատան Թուրինկիայա գատար վէ Հէլլէտիյատէք
պիլէ վա՛ղ էթմէք իւզրէ կիտէր իտի, վէ անը տինիլէմէք իշխւն կէ-
լէն քէսրէթի խալգ օլ գատար չօգ իտի քի, աւլա պիր Իպատէթ-
խանէյէ սըղումաղլար իտի, վէ աշըգ սահրալարտա պինլէրճէ ատէմ-
լէրէ վա՛ղ էտէր իտի, Պու ատէմ հէր նէ գատար օլ վազըթտա պու-
լունան պաթըլ զիւ՛իւմէրին թէսիրաթընտան ազատ տէյիլ իտի իսէ
տէ, եինէ վա՛ղլարընըն թէսիրաթը պիւա շիւպհէ էյի օլուպ, ա-
տէմլէրի քէօթիւլիւքաէն իճթինապ վէ թարիգի միւսթազիմէ իրշատ
էտէր իտի, Անըն վա՛ղլարընտան, էյէր տէրտէյթ պուլունան իշի-
միզին իզթիզալը րուխսաթ վէրսէ իտի, չօգ մէմտուհ խթիխրաճ-
լար զիքը էթմէք օլուր իտի :

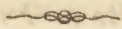
Պու միւտտէթտէ, պախուսուս ճէրմանիատա Մէցտէ, Բիթապը
չէրիֆի օգուումաք խուսուսունտա, պուլունտան սօնկրա զիքը օլունաճաք
մէզհէպլէրտէն մա՛առա չօգ զայրէթ փէյտա օլունուր իտի, Էլէ զամիրի
չախսի, քիլիսէնին հիւքիւմէթինէ նիսպէթէն, քէնտի հուգուգու-
նու իստա՛ա էտէր իտի, Լաքին սալիֆ իւզգիքը տիյանէթի
հազիգիյէյի թէմսիլ էտէն զէվաթ վէ վուգու՛աթ պիւթիւն քիլիսի
մէսիհիյէյէ պազարաք նստիր վէ ճիւպի իթիպար օլունմալը տըր,
Օլ զէման, հէր տէհրտէ պուլունտուղու միսլիլիւ, թա՛լիւմթը մէսի-
հիյէ իլէ պէրապէր տիյանէթի մէսիհիյէյի խթիհզա էտէն զէվաթ
պուլունուպ, անլէրին հիլէքեար քէլամլարընա գուլաք վէրէնլէր
տախի պուլունտու, վէ տաՀա զիյատէ մազարրաթըլը օլարադ (վրա
տաՀա զիյատէ ՚ոււմուլի պիր չէյ իտի) իման վէ տիյանէթին անճաք
պիր հիլէթի գահրէ վէ պաթըլէսի պէյն էննա, վէ քիլիսէ խառէ-
մէսի պէյնինտէ տախի պուլունտու, էվվէլա պէյն օլունան իքի

զէլալէթին օրթաարնտա տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհիյէ խոսու-
տունտա գայտսըզըզ վէ վազիֆէսիզլիք չօգ 'ուսումն մէյտան
պուլտու :

Պու միւտտէթտէ 'ազիզ' ի'թիպար օլունան զաթլարըն 'ատէտինի
արթըրմագ 'ատէթ օլտու , վէ պէօյլէլէրին թիւրպէլէրինէ մոսսու-
սէն զիյարէթ էտիպ տու'ա էթմէք վէ պու « 'ազիզլէրին » շէֆա'ա-
թըն'ա թէվէքքիւլ էթմէք 'ուսումն պիր շէյ իտի : Պու հատտէն
զիյատէ վէ զայրի լայըզ հիւրմէթ վէ իհթիրամ օլ գատար 'ուսումն
վէ թէսիրի պիր շէյ իտի քի, պու զայրի մագպուլ վէ զայրի մէշրու'
'ատէթէ գարըն նասիհաթ էտէնլէրին սեօզլէրի պէյն էն նոս նիյէթ
էթաիքլէրինին 'աքսի պիր նէթիճէյի հոսուլէ կէթիրտի , վէ կիթ-
տիքճէ պու 'ատէթի մէզմումէ արթմագտա իտի : 'Էէ պա'զը զայրի
սուլիւն տտէմէր տաթի թէսատտիւֆի վէճէ իլէ , մէսէլա պիր զէման
Քրիստոսուն էօլտիւլիւ մուգատտէս ճուս'ա կիւնիւ էօլէն տտէմի
տէր'ագապ « 'ազիզ » ի'թիպար էթմէք 'ատէթ օլտու : Թամա'քեար
րահիլլէր « 'ազիզլէրին » գալպ էսէրլէրինի Ֆիւրուսթ իլէ զէնիլին օլ-
տուլար : Մէրեմէ օլ տէրէճէ հիւրմէթ վէրիլտի քի անըն գուսուր-
սուզ տօղմասը զիւ'իւմիւ մէյտան պուլտու :

Պու միւտտէթտէ « 'ազիզ » ի'թիպար օլունանլարըն խայրաթընը
պիւթիւն քիլիսէ իշիւն պիր խալնէ վէ սէրմայէ կիպի թութմագ
զիւ'իւմիւ մէյտան պուլլապ , քիլիսէ մէմուրլէրի եէտի իլէ ազչէ պէ-
տէլինէ իշպու խայրաթա մէպնի օլարագ կիւնաճ 'աֆվլըզ վէ կիւ-
նաճ միւսա'ատէսի տաթի զայէթ մագարրաթլը պիր 'ատէթ օլարագ,
տիյանէթի հագիգիյէնին զավալ պուլմաընա չօգ պէօյիք պիր սէ-
պէպ իտի :

Պու միւտտէթտէ Թա'ամը մուգատտէս այնը հագգընտա « Թրան-
սուպսթանիսաիօ » Թա'լիմի տահա զիյատէ թէէքիտ վէ պէյան օ-
լունուր իտի : Թա'ամը մուգատտէս այնը տաթի էվլէլա պա'պէն վէ
սօնկրա 'ուսումն քիլիսէ խատէմէսինտէն զայրիսինէ անճաղ էքմէք
իլէ իճրա օլունուր իտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Քաթօլիկ ֆիլիսեֆիսին իրագլորդնացա պուլունան ցինսար զեվաքըն
անվալ վէ քահրիրաքընա ցայիր

Տիյանէթ խուսուսունտա մէշուր ատէմէրին պա'ղըլարընըն ահ-
վալի պաշգա միւնասիպէթ իլէ պունտան էվվէլ պէյան օլունտու :
Մէսէլա խուսուսէն Պէրնարտ վէ Ֆրանքիսգօս , Արնօլտ վէ Փարիս
տար էլ Ֆիւնուն միւտէրրիսէրինտէն պա'ղըլարը պունլարտան տըր :
Անճագ իւշ նէֆէր տահա գէվաթըն ահվալ վէ քէլամլարընը պուրա-
տա մուխթասարէն գլըր էտէպիլիրիզ :

Պ. Հիւսէկարս րահիպէ

Թ. Ի. 1098տէ Հիւսիկարա իսմինտէ թէվվէլիւտ , վէ Թ. Ի.
1197տէ վէֆաթ էթմիշ պիր խաթուն՝ Պինկէն շէհրին գուրպինտէ
Րուփէրթ րահիպէ մանասթըրընըն նազըրը օլարագ տիյանէթ հագ-
գընտա չօգ շէօհրէթ , փէյղամպէր շէօհրէթինի պիլէ քէսպ էթմի-
շէօյլէ քի էփիտգօփօլար , հազըրլար , պէյլէր , վէ Գըրալլար իլէ Փա-
փալար տոսիսի մուհիմի մատտէլէր խուսուսունտա անըն ըէյինի վէ
խայր տու'ալարընը թահսիլ էթմէք իլին նէզտինէ կիտէրլէր իտի :
Անըն իֆատտթը նէպլիյէսի չօգ տիգգաթ ճէլպ էթմի , վէ հէր թա-
րաֆա նէշր օլունտու : Քիլիսէ մէմուրլէրինի՝ ումուրը ըուհանիյէլէ-
րինի թէքեսասիւլ էթմէլէրի վէ թիւրլիւ թիւրլիւ կիւնահլարա
իրթիքեսապ էթմիլէրի իլին չօգ թէքտիր էթմի , վէ ֆագըր հա-
վինտէ գուհուր էտիպ քիլիսէ խատէմէտինին հիւրմէթինէ նաիլ իլէ
անլէրին իլլէրինի իֆա էտէճէք րահիպ մէզնէպլէրինին կէլէճէյինի
իմա էթմի : Քէնտի վագթինտէ ովամը նաա թարաֆընտան 'ումու-
մէն վէ չօգ 'ալիմ վէ միւ'թէպէր գէվաթ թարաֆընտան տոսիսի անըն
նուպուլմէթի թաստիգ օլունտու , վէ պու քէյֆիլէթ նասըլ օլուրսա
օլուն , աինտար վէ 'ագիլ վէ թէսիրտթը խայրիյէ սահիպի օլտուղու
միւսէլլէմ տիր : Քէնտի ըէյինի թահսիլ էթմէք զըմընտա պա թահ-
րիր օնա միւրաճա'աթ էտէնլէրէ չօգ մէքթուլլար ետղըպ օլ մէք-
թուլլարըն պա'ղըլարը հալա մէվճուտ պուլունարագ , պա'ղը մուխ-

Թասար խթիրաճարտան անըն էֆքեար վէ բուհու անկաշըլապի-
լիր :

«Պիր ատէմ հատտէն զկատէ ճէսէտինի ըկազէթ իլէ թէրպիլէ է-
տէրսէ, պիր օսանճա միւլթէլա օլուր քի անըն իլէ տահա սուհուլէթ
իլէ կիւնաճա տիւշմէյէ տիւշար տըր : Պէօլէ զկատէ ըկազէթ վա-
սիթասը իլէ Ալլահա մագպուլ օլմագ իւմիտինտէ օլմա . անճագ ճան
ու տիլտէն Ալլահա թէպիլմ օլմագլէ օնա մագպուլ օլուրսուն» : «Ալլա-
հըն խըզմէթինտէ էմէք չէքմէք խտտա'ասընտա օլանլար՝ քէնտիլէր
չէօլմէք գապլէր խտիքլէրինի խաթըրլարընա կէթիրսինլէր» : «Մա-
լիւմաթը իլանլիլէյէ Բիթապը շէրիֆ վասիթասը իլէ վէ իման իլէ
նայիլ օլունուր : Ճիւմլէ շիւպիլէր անըն իլէ եա թէսպիլէ օլունուր ,
եօխաա պիլքիմ սապր վէ իմանըմըզըն թէրպիլէսի իշիւն գալմալըտըր» :
«Իգթիրապը տէրուսիտէ իքէն՝ եինէ Փէտէրուլլահա օղուլ կիպի թէ-
վէճճիւհ էտիպ՝ խայր օլանը տանա թա'լիմ վէ շէրտէն հըֆզ էթ-
սին տէյու տու'ա էյլէ» : «Բրիստոսուն միւշապէհէթինտէ գալ ,
շէր նի'մէթի անտէն թալէպ էյլէ . քէնտի աշվալինի օնա պէյան
էյլէ , օ սանա խէլաս վէրէճէք տիր , զիրա ինայէթ վէ խէլաս աղա
պիր ինսանտան տէյիլ իլլա Ալլահտան Խէսան օլունուր » :

Քէնտի թաշթը նագարընտա պուլունան մանասթըրտա աֆօրօս
օլունմուշ տէյու թէվաթուր օլան պիր քիմիւ տէֆն օլունմասը իւզէ-
րինէ Մաշէնա Սէրիխագօփօսունուն էմիր իլէ անըն ճէսէտի մէզարտան
ջըգարըլտը , վէ շիլտէկարտ թէվաթուրտան տօլայը պէօլէ հարէ-
քէթէ վրօթէթօ էտիպ՝ Ալլահա մագպուլ օլան զայրէթ՝ զագապ վէ
ինթիգամտան նէ գաւտար թէֆրիգ օլունմագ կէրէք խտիլինի պէյան
իլէ , տէտի քի սէմատան քէնտիսինէ պուլ քէլամ իլհամ օ-
լունտու , եա'նի՝ «Սէմաթթը խալգ էտէն քի'մ տիր : Ալլահ : Ճէն-
նէթի քէնտի միւմինլէրինէ աչան քի'մ տիր : Ալլահ : Օնա միւշապիւհ
քի'մ վար : Ասլա պիր ինսան եօգ տուր» :

2. Գալապրիալը Եօաքիմ

Պու բաշիպ վէ մանասթըր նագըրը քէնտի վագթինտէ (թ . Ի .
1202 տէ վէֆաթ էթտի) տիլանէթ վէ նուպուլէթ խուսուսունտա
չօգ շէօհրէթ քէսպ էյլէտի . էն 'պլիմ վէ էյի ատէմլէր , Գըրալլար
վէ Փափալար եանընտա պիլէ , չօգ միւթէպէր պիր ատէմ իսի . Անըն
իֆատաթը նէպիլէ նէվինտէն թաշիրաթընտան տիգգաթըմըզա
չայան պա'զը խթիրաճաթ պուրատա զիքր օլունաճագ տըր :

«Պիւթիւն տիւնեա քիլիսէ մէմուրլէրինին թամա'քեարըզը իլէ մուր-

տարւոնտը և Բօմա քիլիսէսի Փահիլչէ խանէսինէ թահվիլ օլունտու ։ Քիլիսէ մէմուրիյէթինէ ազչէսիզ նայիլ օլմող օլմազ ։ Փափանըն վէ-քիլէրի հէր թարաֆա կիտիպ քէնտիլէր իչիւն ազչէ թօփլայարազ էփիսգօփօսլարըն հիւրմէթինի քէնտիլէրինէ դապզ էտէրլէր ։ Բօմա-յա զիյարէթ էթմէյէնլէր Հէրէթիքօս կիպի ի թիպար օլունուրլար ։ Վազա՛ա Բօմաուտա պուլունան ճիւմանի հէյքէլտէն ա՛լա վէ մուգատտ-տէս հէյքէլ՝ հէր միւմինին դալլինտէ պուլունուր ։

Բօմա քիլիսէսինին կիւնա հափվլըղընը Փիւրուլթ էթմէսի հազ-գընտա՝ «Քիլիսէնին իհսան էթալիլ ՝ափվլըզա օլ գատար թէվէք-քիւլ էտէրլէր քի , կիւնա իչլէմէքտէն ֆէրաղաթ էթմէք լաղըմ օլ-տուղունու ֆէրամուշ իլէ , կիթտիքճէ տահա զլյատէ կիւնա իչին-տէ վարգ օլուրլար» տէտի ։ Տիվանը փափաւլինին նաչազգ հարէքէ-թինի զիքր էթտիքտէն սօնկրա , «Պէտրօս Բէսուլուն քիլիսէսի տօլու իտի իսէ տէ , հալա պօշ տուր , դիրա կէօրիւնիւչտէ ճէմա՛աթ իլէ տօլու իսէ տէ , քէնտի ճէմա՛աթընտան օլմայըլ զարիպլէր տիրլէր ։ Անըն օլուրլարը վէ սէմաւի Երուշալիմին թէպա՛աւընտան տէյիլ անճազ Պապիլօնուն օլուրլարը տըրլար ։ Քրիստոսուն դուտրէթի պուլունմատըզը հալտէ , անըն իսմի Նէյէ Փաիտէ էտէր ։ Քիլիսէ տուլ կիպի տիր ։ Բէնտիլէրինի սիրիւլէրինին սէլամէթ վէ մէնֆա-՛աթը իչիւն Փիտա էտէն էփիսգօփօսլար սայ քի հիչ Եօգ տուր ։ պինտէն ՝ալէյ հ Պէյթալլահտան թէրպլյէ տթէչի չըգաճադ , վէ կիւնահա իրթիքեապ էթմիլ օլտն քիլիսէ խատէմէսինի իֆնա էթ-տիյինտէ , սայիլէր գօրգուպ քէնտիլէր իւզէրինէ խապէթ էտէճէ-յինի թէլիսիա էտէրլէր» տէտի ։

Պու վէճիլէ Եօաքիմ չօգ թէֆիլաթ իլէ մէքրուհաթա իրթիքեապ էթմիլ օլտն քիլիսէի մէսիհիյէ վէ քիլիսէ մէմուրլէրի իւզէրինէ կէլէճէք ՝աղապը իլահիլի թէֆիլիմ էտիպ , պա՛տէհու փաքէնէրէք մուգատտէս վէ մազպուլ պիր քիլիսէ օլաճաղընը պէյան էթտի ։ Պու խուսուստա անըն էֆքեար վէ թա՛պլիւաթը իւչիւնճիւ Պապոտա զիքր օլունան Արնօլա , կէրսօն , Նիքօլաւ վէ սայիլլէրինքի կիպի ի-տի ։ Լաքին Եօաքիմ կէլէճէք իսլահ վէ թէճտիտի քիլիսէյի փէյլամ-պէրանէ իֆաաէ էթտիյինտէ հէման իւչ տէհր գատար սօնկրա վու-գու՝ պուլաճաղը իսլահաթը իմա էթմիլ տիր ։ Պու տինտար բահիպ քէնտի էյաւընտա պուլունան տիյանէթի զահիլլէյէ ապա էհէմիլլէթ վէրմէյիպ , պիր տիյանէթի հաղիլլէյէ վէ տէրունիլէ իչիւն չօգ զայ-րէթլի իտի ։ «Սմամը նաոտան չօղու քէնտիլլէրինի կիւնահա թէ-լիմ էթտիքլէրի հալտէ , քիլիսէ խատէմէլլէրինին տու՛ալարը վէ գըլ տըղլարը այնլարը իլէ խէլաս պուլմազ իւմիտինտէ տիրլէր ։ Ամմա նաֆիլէ Եէրէ իմտատ իչիւն պէօլլէ իլահլարա թէվէքքիւլ էտէրլէր ։ Անլէրին Եազտըղլարը պուխուր Սլահա մէքրուհ տուր » ։ « Էսրապը մէսիհիյէնին բէմի իճրասը հազիլլի միւմին օլմայանլար իչիւն միւճի-

պի մէնֆա'աթ օլամաղ» : Ալլահըն սուրէթլէրինի «թէխայ յիւթը ինսանիյէնին փութ կիպի թասվիրի» տէյու բէտու էտէր իտի : Անըն ինթիզարընա կէօրէ «Բալահալըն էլէնէ» հերէթէթա ի'նիպար օլանան Ֆըրֆալըն էլէն հէ-տէ-տէնէն 'տոյնէ պէլ էթիթէթ օլտո-բըրը հալտէ օլանաթ արը» :

Եօաքիմ քէնտի էյամընտա պուլունան քիլիսէ խստէմէսինին մէք-րուհաթընտան տօլայը չիքեսյէթ էթտիյի միսիլիւ, օլ զէման զուհսը էթմիչ վէ պու միւտտէթին ալթընճը Պապընտա պէյան օլունանաթ հիքմէթ 'ալէյհինէ տախի ի'թիրազ էթտի : « Պինտէն 'ալէյհ պա'տ էլ իալահաթը քիլիսէ էզմէնէի միւթէտիւրէի մուգատոնէտէտէ սըֆաթը իլտնիյէ հազզընտա մա'լիւմաթընդ մանթըզ և օլու իլէ տէյիլ անճաթ մուհապպէթի իսպիսէ իլէ անլէր իւզէրինէ միւլահազա էթմէք իլէ քէմալ պուլանաթ արը» :

Անըն զիւ'իւմիւնճէ էզանիմի սէլասէտէ հալընդ իւչ իւզնիւմ տէյիլ անճաթ իւչ ուսուլը մու'ամէլէ պուլունուր : Փէտէրուլլահըն ա'մալինէ միւթ ա'պիգ' գուտրէթ, գօրգու, իման պուլուրուզ : Իպնուլլահըն ա'մալինէ միւթապըզ' հազիգաթ, հիքմէթ վէ թէվազու' վար, վէ Բուհ իւլ Գուտտուն թէսիրաթը զաթիյէսինէ նազարէն' մուհապպէթ, սուրուր վէ հուրրիյէթ պուլունուր : Պէօլէճէ Եօաքիմ Պէտրօս, Փաւլօս վէ Եուհաննա Բէսուլլէրին թահրիրաթընտա իւչ այրը ուսուլը իլհամը իլահի պոչլուլ տուր : Պու թէսապվուրաթա չօզ էհէմիլիյէթ վէրիլմէզուէ տէ, պու տինտար ատէմին քէնտի վազթինտէ պուլունան ատէմէրին էքսէրիսինտէն նէ գատար ա'լա պիր տիյանէթ վէ ահվալը մէսիւլիյէյի թէմաիլ էթտիյի տէրքետար արը :

3. Բայմօնտ Փալմարիս.

'Ավամը նասըն էքսէրիսի պաթըլ պիւ'իւմէրտէ վէ զայրի մէմտուհ տիսազտա պուլունտուգլարընտա, նատիր պուլունան հազիգի զէվաթըն հալընդ բահիպլէրտէն օլմայըպ, իլլա պա'զէն էսնաֆտան տախի պուլունմասը միւճիպի մէսուրիյէթ տիր :

Բայմօնտ Փալմարիս Թ. Ի. 1140 տա Փլաչէնցա շէհրինտէ թէվէլլիւտ իլէ փէտէրի թարաֆընտան պիր սէնա'աթ իսթիհասլ էթմէք իւզրէ պիրիսինին եամընա կէօնտէրիւտի իսէ տէ, փէտէրի վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա քէնտիսի տախի տահա կէնճ տէ իքէն վազթինի ումուրը բուհանիյէյէ սարֆ էթմէք արզուսունտա վալիտէսի իլէ պէրապիր Երուշալիմ իլէ Փալէսթինէ զլյարէթ էտիպ' 'ավտէթ էթտիքտէն ազ վազըթ սօնկրա վալիտէսի վէֆաթ էթտի : Պա'տէհու պիր գըզ թէզէվիլհա էտիպ սէնա'աթընտա չալըջըր իտի :

Վազթին միւրուրիտէ գնաւ պէչ օզուլ թէվէլլիւտ էտիպ, պիրէր

պիրէր Բապուա թագաւորն օրունտուար վէճիւնէսի քիւչիւք իբէն վէ-
ֆաթ էթտիլէր: Օնա միւճիպի մէսէրրէթ իտի քի Բապու անլէրի պու
թէճրիւպէ տիւնեսաքնտան տաւա մա'սում իբէն քէնտի գուճաղընա
ալտը: Սօնկրա պիր օղուլ տաւա թէվէլիւտ էթտիլինտէ անը 'իպա-
տէթիւանէյէ կէթիլիպ, «Եա Բապու, ինչաքեաքըմ, սանա կէլէն-
լէրին ճիւղէսինի գապուլ էթմէյէ էլլէրինի ուղաաղըսըն: Պէչ չօճու-
ղումու տաւա քիւչիւք իբէն քէնտին իլէ սա'ատէթէ հէմլարիս օլ-
մագ իւզրէ գապուլ էթտին: Պու իւմիտ էթմէթլիմի օղլումու տաիի
գապուլ էտէսին, ըրճա էտէրիմ, եօխսա տաւա եաշամաաղ սէնին
միւրատընա միւթապըգ օղըսա, հալա անը թագաւորն էթտիլիմ րուհ-
պանիյէթ 'էօմրիւ իչիւն անը փաք վէ պըպըղ հըֆղ էյլէ» տէյու
տու'ա էթտի:

Բայմօնտ սէնա'աթընտա մէշղուլ օղտուղու էսնատէ, պօշ վագթի-
նի վէ թա'թիլ կիւնլէրի Բիթապը շէրիֆ թա'լիմաթը խուսուսուստա
մա'լիմաթ քէսպ էթմէքլիյէ սարֆ էթմէք 'ատէթինտէ իտի, վէ քէն-
տի սընըֆտան օլանլարը ճէմ' էտիպ անլէրէ վա'զ վէ նասիւհաթ էտէր
իտի: Վագթին միւրուրինտէ պու ճէմա'աթլար չօղալըպ քէնտիսինի
մա'ալիմ վէ փէտէր թանըյանլար քէսրէթ իւզրէ իտի, վէ մէյտան-
լարտա վա'զ էթսին տէյու թէքլիֆ օղունտու իսէ տէ, քէնտիսինի
օնա լայըգ սայմաաղ:

Ձէվճէսի վէֆաթ էթտիլտէն սօնկրա, չօգտան պուղունտուղու
մէրամը իճրա էտիպ, քիւլլիյէն ումուրը տիւնեէվիյէտէն չէքիլիպ,
քիւչիւք օղլունու պէօյիւք տնա պապուսընա թէսլիմ իլէ, ճիւղէ
«մուգատտէս» ի'թիւպար օղունտան մաշալլէրէ զիյարէթ էթմէք իւզրէ,
վէ նիւհայէթտէ Բրիստոսուն թիւրպէսինին գուրալինտէ սաքին վէ
նիւհայէթ իւլ էմի օրատա թէսլիմը րուհ էթմէք իւմիտինտէ օլարագ
եօլա չըգտը: Իսիտանեատա մէշղուր պիր մաշալլէ զիյարէթ էտիպ Բօ-
մայա գատար կիթտիլինտէ, Երուշաղիմէ կիթմէք իւզրէ քէնտի մէ-
րամընը իճրա էթմէք խուսուսուստա եէնիտէն տիւչիւնէրէք պէօյլէ-
ճէ 'էօմրիւնիւ սարֆ էթմէք Ալլաւա մուգպուլ օլուպ օլմայաճաղընա
չիւպհէ էթտիլինտէ, պիր կիճէ 'իպատէթիւանէ տէհլէգինտէ ույուր
իբէն, րույատա Բրիստոսուն քէնտիսինէ կէլիւպ աթի իւզգիքը վէճ
իլէ քէնտիսինէ խիթապ էթտիլինի իչիթտի: «Սէնին» թիւրպէմէ զի-
յարէթ էթմէք մէրամըն պանա մագպուլ տէյիլ տիր: Պիթ թէրճիհ
քէնտինէ տաւա միւճիպի մէնֆա'աթ վէ պանա տա տաւա մագպուլ
վէճիլէ, եա'նի' սայիրլէրին էյլիլի իչիւն 'էօմրիւնիւ սարֆ էթմէքլի-
յին կէրէք տիր: Բուզի ճէգատա 'Աճ իտիմ վէ պանա թա'ամ վէրտի-
նիզ' (Մաթթա. ԻԵ. 42) տէտիլիմտէ' հաճիլէրին եօլճուլըգլարընա
տայիր սիւալ էթմէյէճէյիմ, Պէօյլէճէ տիւնեսայը տօլաչմագտան իսէ,
վաթանըն Փլաչէնցայա 'ափտէթ էյլէ: Օրատա չօգ ֆագիլլէր վէ
խասթալար վէ տուլ գարըլար պուղունուպ անլէրի գապուլ վէ վիգա-

յէ էտէն եօգ տուր : Օրսոյա կիթտիյինաէ սէնին իլէ օլուրում, վէ խայրաթ իչիւն գէնկինէրի թէշվիգ , միւնապա'տաա պուլուհանլարը սուլն , վէ գէլալէթէ տիւշմիւշ օլանլարը թարիգի միւսթագիմէ բիւճու' էթտիրմէյէ սանա ինայէթ իհսան էտէրիմ :

Բայմօնտ պուհուն հագիգաթէն Րապպտուն օլտուղունա իլգամ օլարադ , Թ . Ի . 1178 տէ Փլաշէնցայա 'տվտէթ էթտի , վէ ռույառնը էփիսպօփօսունա իֆատէ էթտիյինտէ էփիսպօփօս օնա սուհիհէն իհամ կէլմիշ օլտուղունա գանարադ , պէօլէ ֆուգարա վէ պիչարէլէրի գապուլ էթմէտի իչիւն պիրիանէ թէտարիք օլունտու : Պա'տէհու Րայմօնտ խասթալար վէ սատագոյա լայրդ ֆուգարայը մէզպուր խանէյէ կէթիրիպ տնէրի գայըրտը : Բէնտի էօրնէյի տալի սայիր չօգ տտէմէրէ միւհսսէր պուլունարադ քէնտիւս իլէ խայրաթըն իճրասընտա միւշթէրէք օլտուլար : Կիւնահա տիւշմիւշ օլանլարըն խալա վէ թէօվպէ էթմէլէրի իչիւն զայրէթ էտիպ մանասթըրլարա գապուլ էթտիրտի , եախօտ տինտար գէվաթըն հիւմէթինէ հափալէթէթտի : Մաշպուտլարա զիյարէթ իլէ հայաթ միւթտէսինի վա'գ իլէ իհթիյաճաթը ճիւմանկէլէրի խուսուսունտա տալի անլէրէ մու'ավէնէթ էթտի : Պիչարէ վէ թէրք օլունմուշ խասթալար վէ եէթիմէրի պուլուպ գուճաղընտա խանէսինէ կէթիրիպ գայըրտը : Նիգա'լարը թէսքին էթտի : Պիր զէման Փլաշէնցալըլար Բրէմօնալըլար իլէ ճէնքէշտիքէրինտէ 'ասքէրլէր օրթասընա սէյիրտիպ զալզայը մէն' էթտի : Պու միսիլիւ իւլէր իլէ 20 սէնէ գատար սարֆ էթտիքտէն սօնկրա , վէ հինի վէֆաթը եազլաշտըղընտա քէնտի իլէրինի ռէֆիգլէրինէ հափալէ իլէ , վէ Պիւթիւն իւմիտիմ քէնտի խայր 'ամէլիմտէ 'տէյիլ անճագ եալընըգ Բրիստոսուն ինայէթինտէ տիրո , վէ' Ալէնին իսմին վէ գուտրէթին իլէ , եա Րապպ , պու տիւնեաւտան իլէլասքեարըմըն եանընա կիտէրիմ տէյէրէք թէպիլի թուհ էթտի :

Պու զաթըն աշվալ վէ ա'մալը հէր վէճհ իլէ չօգ տիգգաթա չայան տըր , գիրա անըն 'էօմիւնտէ վէ թէճրիւպէի զաթիէսի իլէ տիյանէթի մէսիհիյէի հագիգիյէ պաթըլ գիւ'իւմէրտէն վէ ֆաիտէսիգ ա'մալը զահիրիյէյէ միւթէվէքքիւլ օլմագլըգտան փաքլէնիպ , սօնկրա տէվալ իւղրէ հայաթը մէսիհիյէտէ հագգ իլէ մէմուլ օլունտն , վէ մուհապալէթ իլէ 'ամիլ օլան իմանըն սէմէրէսի չօգ կիւզէլ վէճիլէ թէմիլ օլունտու : պախուսուս անըն 'էօմիւնիւն սօն սէնէլէրինտէ քէնտի քէնտիսինի ունուսուպ սէ խալիսանէ Բրիստոս իչիւն վէ Բրիստոս կիպի ֆուգարա վէ պիչարէլէր իչիւն իվագ իւմիտինտէ օլմայարադ 'էօմիւնիւն սարֆ էտէն իրիսթիանըն էօրնէյի զայէթլէ փարլագ պիր եըլըգ կիպի օլտուղու սէրքեար տըր :

ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԵԹԻ ՀԱԳԻԳԻՅԷ ՎԷ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ԳԻԼԻՍԷ
ԱՐՁՈՒՍՈՒՆՏԱ ՁՈՒՀՈՒՐ ԷՏԻՊ ՏԷ ՀԻԻՔԻԻՄԵԹԻ
ՓԱՓԱՎԻՅԷ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆԹԵՐՊԻՅԷ ՎԷ ՃԷԶԱՅԱ ՄԻԻՊԹԷԼԱ
ՕԼԱՆ ԶԷՎԱԹ ՎԷ ՄԷԶՀԷՊԼԵՐԷ ՏԱՅԻՐ

ՓՐՈԹԷՍԹԱՆԹ ՄԷԶՀԷՊԻ ՁՈՒՀՈՒՐ ԷԹՄԷԶՏԷՆ ԷՎՎԷԼ
ՊՈՒԼՈՒՆԱՆ ՀԱԳԻԳԻ ՓՐՈԹԷՍԹԱՆԹԼԱՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Վախճանիւր հազարնաս

Պաւ պէշինճի միւտոտէթոտէ կէրէք զէմանի գաւորմտէն գաւորը վէ
պունտան էվլէլ պէյան օլունմաւ Ֆըրգաի խարիճկէլէրտէն զուհուր
էտէն Ֆըրգալար , կէրէք եէնիտէն Բաթօլիք քիլիսէսինէ մուխալիֆ
իհտաս օլունան Ֆըրգալար իսէ , տիւղազ վէ 'ատաթը խալիսէճէ թէ-
տէննի էտէն վէ հիւքիւմէթի ճիւմանիյէ իտտա'ասընտա պուլունան
քիլիսէի փափաւիյէյէ մուխալիֆ վէ քիլիսէի փափաւիյէ թարաֆըն-
տան հէրէթիգօս ի'թիպար օլունան Պօկօմիլի վէ Բաթարիսթի մի-
սիլիւ չօգ Ֆըրգա վէ մէզէսլէր էվրօփանըն ճէնուպի շարգի վէ
ճէնուպի զարսի թարաֆլարընտա զուհուր էթտիլէր իսէ տէ , պուն-
լարըն էքուրիսինտէ տիգգաթա չայան վէ պէյան օլունմաւըն ահ-
վալ վէ թա'լիմաթ պուլունմայըս տա անլրին քիլիսէ թէվարիիսին-
տէ թէսիրաթը միւհիւմէ վէ պաղիյէլէրի տաթի պուլունմատըղըն-
տան , թահրիրի իլթիգամ էթտիյիմիւզ թէվարիս իշիւն անլէրին պէ-
յան վէ զիբրի լազըմ օլմատըղընտան անճազ քիլիսէի փափաւիյէյէ
մուխալիֆ օլմագ իլէ պէրապէր Բիթապի շէրիֆ թա'լիմաթը իւզէ-
րինէ մէպնի օլուպ' քիլիսէի մէսիհիյէտէ պաղի վէ միւհիւմ վէճէլէ
թէսիրաթ պրագմըն մէզէսլէր վէ գէվաթըն , ահվալինի զիբր վէ
պէյան էթմէքոէիլ :

Վալտէնսիլէրին քէնտի իտտա՛ա վէ ի՛թիգատընա կէօրէ անլէ-
րին հեղէպէ թա Րէսուլլէրին էյամընտան պէրու փաք հըֆզ օլու-
նուպ անըն էսլահ օլունմասը ապա լազըմ օլնամըն տըր : Պունտան
էվվէլ զիքր օլունան Արնօրտ վէ քիլիսէի փափաւվլլէյէ մուսալիֆ
պուլունուպ տէ Քիթապը շէրիֆ իլէ թա՛լիմաթը հազիզիյէյի գա-
պուլ վէ տլյանէթի խալիսէյի թէմսիլ էտէն գէվաթ վէ մէզհէսլէ-
րին քէաֆֆէսի , Վալտէնսիլէր ի՛թիպար օլունմալը տըր :

Պու իտտա՛ա վէ ի՛թիգատ սահիհ օլուպ օլնատըղընտան պահս
էթմէյէրէք , պիլա շիւպհէ Վալտէնսի մէզհէպի քիլիսէի փափաւվի-
յէտէ մէյտան պուլնուշ օլան մէքրուհաթ վէ տիւնեէվլլաթ 'ալէյ-
հինտէ գատիմտէն պէրու քիլիսէի միսիլլէտէ պուլունան գէվաթըն
հիյէթի ճէմա՛աթա կէլմէսի ի՛թիպար օլունապիլիր : Կէրէք քիլիսէի
'ումուսլլէտէ կէրէք խարիճի ֆըրգալարտա Ալահըն էվալիլինէ ին-
սանլարըն թէնպիհաթընտան զիյատէ ըի՛այէթ էտէն վէ Քիթապը
շէրիֆի Փափալար վէ Փաթրիքլէր վէ մէճլիլլէրին դարարլարընտան
զիյատէ մէրի իւլ իճրա էտէն , վէ 'իպատէթի սաֆիյէյի սալթա-
նաթը վէ կէօսթէրիլլի 'իպատէթէ թէրճիհ էտէն ատէմէր պուլուն-
մուշ տուր : Լաքին պէօլլէ գէվաթ պախուսուս օնպիլինճի տէհրտէն
սօնկրա , եա՛նի պիր զայրէթի պաթըն քիլիսէի փափաւվլլէտէ թու-
թուշտուգտան սօնկրա , սէլամէթ իւզրէ քիլիսէտէ , կէրէք Եունանի
քիլիսէտէ կէրէք Լաթինի քիլիսէտէ գալամատըլար :

Պունտան էվվէլ պիր թարաֆտան քիլիսէի փափաւվլլէյէ իշինտէ գա-
լարագ օլ քիլիսէինի գատիմի ուսուլինի մահֆուզ թա թմագ իլէ ա-
նըն սէլահիլլէթինէ չօգ ըի՛այէթ իլէ պէրապէր անըն մէքրուհաթը-
նը տէֆ՝ վէ իսլահաթընըն իճրասը իշիւն չալըշան տինտար , ամմա
պա՛զը խուսուսաթտա եանղըլմըն ատէմէրի կէօրիւրիւզ : Տիկէր
թարաֆտան քիլիսէի փափաւվլլէյին կէրէք մէմուհ կէրէք մէզմու՛մ
թա՛լիմաթ վէ ուսուլ վէ ահվալինի գապուլ էթմէյէն վէ պաշգա
թա՛լիմաթ վէ ա՛տաթը պաթընէյէ տիւշար օլան գէվաթ վէ ֆըրգա-
լար պուլուրուզ : Պունլարըն օրթասընտա վէ իքիսինտէն տէ չօգ
թէֆրիգ օլունարագ Վալտէնսի մէզհէպի գաստէն քիլիսէի փափա-
վլլէյէ 'ալէյհինտէ պուլունմոյարագ վէ անտէն սյըլմագ տալի իս-
թմէյէրէք տահա զիյատէ գատիմի իրիսթիանլարըն տիյանէթի
խալիսէ վէ ուսուլը քիլիսէվլլէյի սաֆիյէ վէ ա՛տաթը 'իպատէթի մէ-
սիհիյէ թալէպ էտէն Վալտէնսիլէր չօգ զիքրէ շոյան աքր :

Պու մէզհէպ էքսէրլլա գապուլ օլունտուղունա կէօրէ Պէտրօս՝Վալ-
տուս իսմինտէ պիր Լիօնլուտան միւպաշիլլէթ օլունտու : (Վէ մէզ-
հէպին իսմի օնտա՛ն մը , Եօղսա տաղլարըն տէրէլլէրինտէ իգամէթ էթ-
տիքլէրի միւնտաէպէթի իլէ մի , իսթիլաֆտան պլի տէյիլ տիր :) Պու
ատէմպիր գէման Լիօն միւթէպէրտընըն պիր մէճլիսինտէ պուլուն-
տուղունտա պիրինիք անսըզըն վէֆաթ էթմէսի Վալտուսա զիյատէսի

իլէ թէչսիր էթտի, չէօլէ քի անտէն սօնկրա՝ անհագ ումուրը բուհա-
նիլէյէ սարֆը զիհն էթմէյէ գարար վէրտի : Բիլիսէ խառնմէսինին
վա՛ղարընտա զիքր օլունան այէթլէրտէն զյատէ քէլամը մուգատտէս
հագգընտա մա՛լիւմաթ էտինմէք արգուսունտա օլարադ իքի նէֆէր
՝ալիւմ քեաթիպլէրէ Բիթապը շէրիֆին տէօրթ Ինճիլի իլէ պա՛զը սա-
յիր դըթա՛լարը Բօմանս , եա՛նի քէնտի լիւանընա թէրճիւմէ էթ-
տիւտի , վէ զէմանը գատիմինին մու՛ալիւմէրինին թահրիրաթընըն
պա՛զը միւ՛թէպէր պէնալէրինի տաթի թէրճիւմէ էթտիւտի :

Վալտուս րէֆիգլէրի իլէ պէրապէր պիր ճէմա՛տթը բուհանիլէ կի-
պի չալըչըպ միւմքիլի մէրթէպէ ատէմէր Բիթապը շէրիֆ նուրը ի-
լէ միւնէվլէր գըլմալա զայրէթ էթտիլէր : Պաշգալար քիլիսէնին խ-
լահաթը իչիւն ուսուը քիլիսէվլէ վասիթասը իլէ չալըչտըգալը հալ-
տէ , պու ատէմէր տիյանէթի տէրունիլէ իչիւն Բէլամուլլահ վասի-
թասը իլէ չալըչտըլար : Էվլէլա անլէրին քիլիսէի փափաւլլէյէյէ աս-
լա խուսումէթլէրի եօգ իտի : Սուսուսու թա՛լիւմթը մէսիհիլէ խու-
սուսունտա անլէրին նօգսան եախօսա պաթըլ վէ զայրի մէչրու՛ գիւ-
իւմիւ եօգ իտի : Մահգէն ատէմէրին մէնֆա՛տթը բուհանիլէ վէ
թէրագգիլէրի իչիւն տիւչիւնիւպ չալըչտըլար , վէ էյէր քիլիսէ մէ-
մուրլէրի ՝աղիլանէ հարէքէթ էթսէ իտիլէր , պունուն կիպի պիր
ճէմա՛տթը թէ՛տտտի էթմէքտէն իտէ գապուլ վէ միւսա՛տտէ էտիպ
էյի նէթիճլէրէ տօղրու չալըչտըրապիլի իտի : Լաքին քիլիսէնին
սէլահիլէթիին Բիթապը շէրիֆին սէլահիլէթիտէն էտնա թութուպ
«Աղիլլէրին» շէֆա՛թընա րի՛այէթ էթմէյէլէր , վէ ատէմէրին ֆիթը-
լէրինի Փափայա տէյիլ տնճագ Բրիստոսա թէվլ ճճիւհ էթտիւմէյէ
չալըչանլար՝ ալիթթապի՛ տիւնեէվի վէ միւթէքէպպիր քիլիսէ մէմուր-
լէրիէ նամագպուլ պուլունտուլար : Անլէրին ինտինտէ սուրէթլէր
վէ հատիլլէր վէ բահիպլէրին թէխայեիւլաթը վէ Փափալարըն իտէ
տա՛պարը մուհիւմ վէ տիգգաթա չայան օլմայան չէյլէր օլուպ , ի-
ման , գալպ փաքըլը , մուհապլէթ , Բրիստոսուն էօրնէյինճէ վէ
միւշապէհէթի իւզրէ ՚էօմր իմրար էթմէք՝ էնէլլէմվէ մուհիւմ ի՛թի-
պար օլունտու :

Լիօն Սէրիսագօփօսու Վալտուս իլէ անըն րէֆիգլէրինին Բիթա-
պը շէրիֆի թէֆսիր վէ թա՛լիւմ էթմէլէրինի նէհի էթտի : Անլէր տու-
թի «Ինսանա իթա՛տթ էթմէտէն իտէ Ալլահա իթա՛տթ էթմէք կէ-
րէքիլ» տէյէրէք Փափայա րէֆի տա՛վա էտիպ , թ . Ի . 1170 տէ
մուրափասլար վէ անլէրին Բօմանս լիւանընտա օլան Բիթապը շէ-
րիֆի Ալէքսանտըր Փափայա կիօնտէրիպ , անը վէ անլէրին ճէմա՛տ-
թընը թաատիգ էթսին տէյու իսթիտա՛ էթտիլէր : Սլ սէնէտէ Լա-
թէրան մէճիսինտէ անլէրին ահվալի հագգընտա միւգաքէրէ օլուն-
տուգտան սօնկրա , անլէրին ահվալ վէ թա՛լիւմթընը թէֆահհիւս
էթմէք իւզրէ պիր Գօմիսիօն ինթիլապ վէ թա՛յին օլունտու : Պու

Գօմիսիօն պատ էլ իմթիւնն՝ «Թաւիւմ օլունմամըշ վէ ճահիլ պիր ճէմա'աթ օլունպ մէճլիսին պէզլի ինթիմամընա լայըգ տէյիլ տիր» տէտիլէր : Վալտէնսիլէրին խթէտիյի բուխսաթ տիրիղ օլունուպ Լիօն Սէրփիսդօփօսունուն հիւքմիւ թաստիգ օլունտու : Լաքին մայիւր պա'ղը ֆըրգալար իլէ պէրապէր մէզքիւր մէճլիտէ Վալտէնսիլէր 'ալէյհինէ մախսուս հիւքմ օլունմատու : Վալտէնսիլէր քէնտիլէր Սլւահ թարաֆընտան Բիթապը շէրիֆի միւթալա'ա իլէ թէֆսիւր էթմէք վէ վա'զ վէ թա'լիմ էթմէք իւզրէ բուխսաթլարը վար իտիյինէ ալլա շէքք վէ շիւպէն էթմէտիլէրինտէն սէլահլիյէթի փախալլիյէյէ բի'ա-յէթ էթմէմէյէ գարար վէրտիլէր : վէ անլէրին գուտրէթ վէ մէթա-նէթի պու իթիմատ վէ ճէսարէթի բուհանլիյէտէն նէշէթ էթտի : Բիլիսէի փախալլիյէտէն 'ալէյհլէրինէ իլք հիւքմի բէսմի, Թ. Ի. 1184 տէ Վէրօնտա խոի :

Հէր նէ գատար Վալտէնսիլէր էվվէլա էտնա էլպիսէտէ վէ զահի-րէն հալի ֆագրտէ կէզէր խոիլէր իսէ տէ , վազթըն միւրուրինտէ թա'լիմաթը ինճիլի շէրիֆ խուսուսունտա խորաքլարը իսլահ օլուն-մագ իլէ, մախսուս պիր մագուլէ էլպիսէ վէ հիյէթի զահիրէյէ էհէմ միյէթ վէրմէտիլէր : Շէմալի Ֆրանսատան իթալիայա պախուսուն Սափօայա վէ նիհայէթտէ Փիէտմօնթա նագլ էտիպ , Փիէտմօնթ տաղ-լարընտա տէվամ իւզրէ սաքին օլարագ ճէմա'աթլարը կիթտիքճէ , վէ թէ'ատտիլէր իշինտէ պիլէ , չօգ իզտիյատ պուլտու : Թէ'ատտի իշինտէ Վալտէնսիլէրին պաղըլարը Պօհէմիայա ֆիրար իլէ Հուս մէզէպի իլէ միւթթէ'հիտ պուլունտուլար :

Հէր նէ գատար պու մէզէպ էքսէրիա պէօյիւքլէր թարաֆընտան տէյիլ , իլլա ֆագրիլէրտէն գապուլ օլունտու իսէ տէ , պա'ղը տէ-ֆա Վալտէնսիլէր պէօյիւքլէրին խանէլէրինէ կիրիպ անլէրի տախի հայտթ եօլունա տա'վէթ էթմէյէ դայրէթ էթտիլէր : մէսէլա' եիւ-զիւքլէր վէ գիյնէթլէրի տաթարագ , էյէր տահա ա'լսսը իշիւն սի-ւալ օլունուրսա , Վէվվէթ , էօյլէ ճէվահիրիմիգ վար տըր քի անըն նուրի իլէ Սլւահը կէօրէպիլիրսինիղ , վէ սահիպինին գալպինտէ Սլ-լահըն մուհապլէթինի վիւճուտէ կէթիլիլ» տէյու Բիթապը շէրի-ֆին ֆաղիլէթինի կէօսթէրմէյէ դայրէթ էթտիլէր :

Շօլ'աղիլ Փափա իւչիւնճիւ Իննօքէնթիօս պու մէզէպի քիլիսէտէն իխրաճ էթմէտէն իսէ, անլէրի թանըյըպ քիլիսէի ումումիյէյէրապթ էթմէք իսթէտի , վէ անլէրէ պիր իման իգրարնամէսի գապուլ էթ-տիլիպ այրը պիր ճէմա'աթ օլմաղա բուխսաթ վէրտի , Պունուն իւ-զէրինէ պա'ղը Վալտէնսիլէր տախի հիւքիւմէթի փախալլիյէյի բէսմէն գապուլ էթտիլէր , վէ Ռէն ըրմաղընըն ճիվարընտա իգամէթ իլէ քէսպի իղտիյատ էթտիլէր , վէ Թ. Ի. 1251 տէ անլէրէ թէ'ատտի շիտտէթ իւզրէ վուգուլ՝ պուլունպ իւչ սէնէ գատար տէվամ էթտի :

Վալտէնսիլէր էվվէլիստէն պուլունտուղու միսիլիւ տախմա Բիթա-

յը շերիֆէ զխառնակն ըր'այէթ էթմէքոն իտիւն , երէր վէ թայիֆէի նիսա վէ չօճուգլարը Բէլամուլլահը օգուուսլ էգպէրլէր իտիւն . հաթթա պա'զը տէֆ'ա ա'լիւմ օլմայան բէնչպէրլէր պիւն պիւթիւն ինճիլի շերիֆի էգպէրլէտիւն :

Անլէրին աիւշմէնլէրի իգրար էթտիլէր քի վալտէնսիլէր՝ թա'լիմա-թը մէսիհիյէ վէ տիյանէթ խուսուսուսնտա պիլա դուսուր իտիւն : Անլէրին Բիթապը շերիֆէ մա'լիմաթլարը օլ գատար միւքէմէլ ի-տի քի , պա'զէն ճահիլ քիլիսէ խատէմէսի հէրէթիգօյար իլէ մուպա-հասէ էտիպ ճէվապսըզ գալտըզլարընտա , վալտէնսիլէրի քէնտի մու-ալլէնէթ ինէ տա'վէթ էտէրլէր իտի :

Անլէր հագգընտա շահատէթ օլունտու քի , «Ահվալ վէ ա'մալին-տէ Իֆիֆէթլու վէ մահճուսլ օլուսլ , էլլիսէլէրի նէ դարիֆ նէ տէ էտնա տըր , Հիլէտէն , եալանլարտան վէ եէմինլէրաէն իճթինապ էտէրլէր , Թիճարէթլէրի եօգ , աւճագ կիւն պէ կիւն իլլէմէք իլէ գա-զանտըզլարը իլէ կէչինիլէր . պէնկին տէյիլ տիրլէր , աւճագ դըլլէթ իլէ կէչինիլէր : Մէյիսանէլէրէ վէ թէաթրօլարա կիթմէյիսլ քէնտի նիֆսլէրինի դապթ էտէրլէր » : Թէ'ատտի շէքտիքլէրի վազիթտէ էհ-լի իսթիգամէթ օլան ատէմ վալտէնսի ի թիպար օլունտուսլ թէֆգիֆ օլունտու . եա'նի՝ իրթիքեապը գինա , եալան , սըրգաթ , գաթլ , պէտտու'ա էթմէյէն ատէմ օլ մէզէպստէն օլտուզու մա'լիւմ օլտու :

Պիլա շիւպէ վալտէնսիլէրին չօգ միւհքէմ թուլտուգլարը ուսուլ վէ էսաըր ալլիյէ քիլիսէի փափալլիյէնին իտտա'ալարընա զըտա կէլտի , վէ էնճամ աւլէրին պէօլլէ պիլ քիլիսէնին հիւքիմէթինին էմիլ իլէ թէ'ատտի շէքմէլէրի էմիլ մուգարիէր օլուր . զիրա աւլէր իշիւն սէ-լահիյէթի միւսթագիլէ աւճագ Բիթապը շերիֆաէն տիր , վէ աւըն էմիլէրինի էյիճէ միւթալա'ա էթմէլէրի իւզլէրիէ Բօմա քիլիսէսինին կէրէք ուսուլի քիլիսէվիյէ կէրէք 'ատաթ վէ ահվալի մէմուրլիյին խուսուսուսնտա Բիթապը շերիֆէ չօգ մուլայիլ օլտուզու աշիքեար օլարագ իլլամ օլմամագ դայրի միւմքին տիր :

Օն իւշիւնճի տէհրտէն իթիպարէն իւշ տէհր միւտտէթի գատար եիւզ պինլէրճէ վալտէնսիլէր « Թէտգիգաթը շերիֆէ մէհքէմէսի » հիւքմիլլէ գաթլ օլունտուսլ , իմանը հագիգի իշիւն էօլիմէ գատար շահատէթ վէրմէք խուսուսուսնտա կէրէք օլ էյեամտա կէրէք սիլգիւմ վազթըմըզա գատար մուէսսէր օլարագ չօգ կիւզէլ վէ զիյափաշ էօրնէլէր քիլիսէյի մէսիհիյէ իշիւն պրագմըշլար տըր :

Թ. Ի. 1120 ՏԷ ԵԻԵՐ ՕՂՆԱՆՈՒՇ ՎԱԼՏԵՆՍԻ ԻՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԵՍԻԳԻՆ
ՔԷՐՆԷՄԼԵՍԻ ՏՐՐ

1. ՎԵՏՈՒԼԵՐԻՆ ԻՄԱՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԵՍԻՆԻՆ ՃԻԼՄԵ ՀԱՎԻ ՕՂՏՈՒՂՈՆՈՒ
ԳԱՎՈՒԼ ՎԵ ՀԵՓՂ ԷՄԻԱ , ՕՆԱ ՄՈՒՂԱՅԻՐ ՀԵՐ ՆԷ ԻՍԷ՝ ԹԱ՛ՂԻՄԱԹԸ
ԱՎԱԹԸՄԵՒ ԽԵՅՈՒ ԲԷՄՈՒ ԷՄԵՐԻՂ :

2. ԱՂԼԱՆԸ ՎԱՀԻՄ ՕՂԱՆ ՓԷՄԵՐ , ԻԱՆ ՎԵ ՐՈՒՀ ԻԼԼ ԳՈՒՄՍԱ Ի՛ ԹԻ-
ԳՄՈՒ ԷՄԵՐԻՂ :

3. ՔԻԹԱՎՈՐ ԶԵՐԻՓԻՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸՆԸ ՄՈՒԳԱՄՈՒԷՍ ՎԵ ԻԼԿՈՒՄ ԻԼԷ
ԻՀՍԱՆ ՕՂՆԱՆՈՒԶ ԽԵՅՈՒ ԳԱՎՈՒԼ ԷՄԵՐԻՂ : (ՊՈՒՆՈՒՄ 'ԱՀՄԸ 'ԱԹԻԳ
ԻԼԷ 'ԱՀՄԸ ԶԷՄԻՄԻՆ ՀԱՎԻ ՕՂՏՈՒՂՈՒ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸՆ ՃԷՄՎԵԼԻ ԱՂՈՒՂՈՒ-
ՆՈՒՐ) :

4. ՔԻԹԱՎՈՐ ԶԵՐԻՓԻՆ ԹԱ՛ՂԻՄ ԷԹՄԻՅԻ ՎԷՃԼԵ ԱՂԼԱՆԸՆ ՃԻԼՄԵՅ
ԳԱՄԻՐ , 'ԱԽԻՄ ՎԵ ՔԷՐԻՄ ՕՂՈՒՄ՝ ԻՆՍՅԵԹԻ ԻԼԷ ՔԵԱԻՆԱԹԸ ԽԱՂԵ Է-
ՄԵՐԷՔ ԻՆՍԱՆԸ ՄԱԽԻ ՔԷՆՄԻ ՍՈՒՐԷԹ ՎԵ ՄԻԼՂԱՎԷՀԵԹԻ ԻԼՂՐԷ ԽԱՂԵ
ԷԹՄԻՅԻՆԷ , ՎԵ ԱԽԻՐԻՆՃԻ ԻՆՍԱՆ ԱՄԵՄԻՆ ԶԷՅԹԱՆԸՆ ՀԱՍԷՄԻ
ԻԼԷ ԻԹԱ՛ՄԱԹԱՂՂՂԵ ԷԹՄԵՍԻՆՈՒՆ ՆԱԶԻ ԿԻՆՆԱՀ ՄԻՆՆԵՄՅԱ ԿԻՐԻԱՎ ,
ԱԽԵՄԱԽԻ ԱՄԵՄՈՒՆ ՎԵ ԱՄԵՄ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԷ ԿԻՆՆԱՀՔԵԱՐ ՕՂՏՈՒ-
ՂՈՒՄԱՂԱ Ի՛ ԹԻԳՄՈՒ ԷՄԵՐԻՂ :

5. ՔԻՐԻՄՈՒՄ ԶԵՐԻՄԱԹԸ ԳԱՎՈՒԼ ԷՄԵՆ ԷՃՈՒՄՏՈՒՄԸՂԱ ՎԱ՛Մ ԱՂԵՅ-
ՐՈՒԼՄՈՒԶ ՕՂԱՆ , ՎԵ ՔԷՆՄԻՍԻՄԱԷ ԶԵՐԻՄԱԹԸ ԻԹՄՈՒՄ ԻԼԷ ԿԻՆՆԱՀԷՐ Ի-
ՂԻՆ ՔԷՓԱՐԷԹ ԻՃՐԱ ԷՄԵՃԷՔ ՕՂԱՆ , ԵԱ՛ՆԻ՝ ՔԷՆՄԻ ՂԱ՛ՂՖԻԼԻՆԻՆ ՎԵ
Լ՛ՅԸԳԱՂՂՂՂՂՂՂՂ ՀԻՍԱ ԷԹՄԻՔԵԼԵՐԻՆՈՒՆ ՄԻՆԹԱՂՂՐ ՕՂՏՈՒԳԼՄՐԸ ԽԷ-
ԼՍԱՔԵԱՐ ՕՂՏՈՒՂՈՒՄ Ի՛ ԹԻԳՄՈՒ ԷՄԵՐԻՂ :

6. ՔԻՐԻՄՈՒՄՈՒՆ՝ ՓԷՄԵՐԻ ԹԱՐԱՓՆՆՄԱՆ ՄՈՒՄՅԵԷՆ ՎԱԳՐԹՄԱ ,
ԵԱ՛ՆԻ ՀԵՐ ՆԷՎ ՔԷՐԻԼԻԼԵ ԻՂՄԻՅԱՄ ԱՂՈՒՄՈՒԶ ՕՂՏՈՒՂՈՒ ՎԱԳՐԹՄԱ
ԹԷՎԵՄԻԼՈՒ ԷՄԻԱ , ՎԵ ԱՆԸՆ ԿԵԼԵՍԻ ՄԱՀՂԷՆ Ա՛ՄԱՅԻ ԽԱՅՐԻՅԷ ԻՂԻՆ
ՄԵՅԻԼ (ՂԻՐԱ ՃԻԼՄԵՍԻ ԿԻՆՆԱՀՔԵԱՐԼԱՐ ԻՄԻ ,) ԱՆՃԱԳ ՀԱԳԻՂԻ ԽԷ-
ԼՍԱՔԵԱՐ ԽԵՅՈՒ ԱԽԵՄ ԼՈՒԹ՝Ի ՎԵ 'ԻՆՍՅԵԹ ԻՀՍԱՆ ԷԹՄԵՔ ԻԼՂՐԷ ՕՂ-
ՏՈՒՂՈՒՄ Ի՛ ԹԻԳՄՈՒ ԷՄԵՐԻՂ :

7. ՔԻՐԻՄՈՒՄ ԱԽԵՄԻ ՀԱՅԱԹ , ՍԷԼԱՄԷԹ , ՍԱԼԱՀ , ՀՕԱՄՆ , ԶԷՓԻ
ԳՈՒՐԱՅԱՆ ՎԵ ՔԵԱՀԻՆԻՄԻՂ ՕՂՈՒՄ , ՃԻԼՄԵ ՄԻՄԻՆԵՐԻՆ ԽԷԼԱՍԸ ԻՂԻՆ
ԷՕՄԻԼ , ՎԵ ԹԷԱՐԻՅԷՄԻՂ ԻՂԻՆ ԵԻՆԷ ԳՐՅԱՄ ԷԹՄԻՅԻՆԷ Ի՛ ԹԻԳՄՈՒ Է-
ՄԵՐԻՂ :

8. ՓԷՄԵՐՈՒԼԱՆԸՆ ՀՈՂՄՐՈՒՆՈՒՄ ՅԻՍՈՒՄ ՔԻՐԻՄՈՒՄՈՒՆ ՄԱ՛ՄԱ
ՄԻՅԱՆՃԸ ՎԵ ԶԷՓԱ՛ՄԻՄՃԸ ՕՂՄԱՂԻՂ , ԱԽԵՐ ՄԷՐԵՄ , ՎԵ ՍԷՄԱՎԱԹ-
ՄԱ ՃԷՍԷՄԼԵՐԻՆԻՆ ԳՐՅԱՄԷԹԻՆԷ ԻՆԹԻՂԱՐ ԷՄԵՆ 'ԱՂԻՂԷՐ ՄԱԽԻ ,

մուգատուէս , հալիմ, վէ մազհարը ինայէթ օլտուղունա ի'թիգատ է-տէրիզ :

9. Հայաթը հազրրէտէն սօնկրա անճադ իբի մահալ, եա'նի' խէլա-սա նայիլ օլանլարըն մահալի' ճէնէթ , վէ հէլաք օլանլարըն մահալի' ճէհէնէմ օլտուղունա ի'թիգատ էտէրիզ : Տէճճալըն թէսավլուր, վէ հադիգաթա մուղայիր օլարադ թէխայեիւլ էթմիշ օլտուղու « թէր-պիյէ մահալի » (Փաշախանադ) ինքեար էտէրիզ :

10. 'Ինտուլլահ զիքր օլունմայաճադ մէքրուհաթը օլան ինսանլա-րըն իճատաթընը , եա'նի' « ազիզլէրին » եօրթուլարընը , « ապի մու-գատուէս » , վէ պա'զը մու'սյեէն կիւնլէրուէ էթ վէ սայիր թա'ամլար-տան իճթինալ էթմէք միսիլիւ շէյլէր , խուսուսա թա'ամը մու-գատուէսին գուրպան 'ատտ օլունմալընը ըլտտ էտէրիզ :

11. Թէխայեիւլաթը ինսանիյէտէն՝ տինի մէսիհիյէ մուղայիր վէ պի-գէ մազարաթընը հէմ հուրիյէթի բուհանիյէյէ զըտտ տէյու իքրուհ էտէրիզ :

12. Էսրարը մէսիհիյէյի՝ մուգատուէսին 'ալամէթի (եա'նի' Բրիստո-սուն թէն վէ դանընըն 'ալամէթի) եախստ հիյէթի զահիրէսի տէյու գապուլ իլէ , պու ա'լամէթլէրին մումինլէր թարաֆընտան միւմքին օլուրսա պա'զէն իսթի'մալ օլունմալը կէրէք խէ , եինէ անլէրին իս-թի'մալը իչիւն ֆուրսաթ վէ իմքեանը օլմատըղը հալտէ , միւմինլէ-րին անլէր օլմազըզըն խէլասա նայիլ օլսալիլտիքլէրինէ ի'թիգատ է-տէրիզ :

13. Վաֆիթիզ վէ թա'ամը մուգատուէսուէն զայրի էսրարը մէսիհի-յէյէ տայիր խապէրիմիզ եօզ տուր :

14. Հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թապի' օլուպ իթա'աթ վէ վիրիլիյի վէրմէյէ հազըր օլմադ ֆարիգէի զիմմէթիմիզ տիր :

ՃԷՐՄԱՆԻԱԼԸ « ԱԼԼԱՀԸՆ ՏՕՍԹԼԱՐԸ » ՀԱԳԳԸՆՏԱ

Ճէրմոնիալըլարըն « Էլ-Էլ-Քիլիյէլէրի տախիմա անլէրին էվսաֆը զա-թիյէլէրինին գուվլէթլիսի պուլունտու : Անլէր միւճատէլէ վէ միւնա-զա'ալարտուն վէ գուրու այն ու 'ատէթլէրտէն թէվէճճուհ էտիպ , թէնհաճա միւլահադաի բուհանիյէյէ մէյեալ իտիլէր : Օն պէշինճի տէհրին պիր միւհլիֆինին շէհատէթինէ կէօրէ՝ օլ վազըթ չօզ իրի-թիանլար , կէրէք ատէմլէրտէն կէրէք թայիֆէի նիսատան , կէրէք ֆուգարատան կէրէք պէօլիւքլէրտէն , Բրիստոսուն էլէմլէրի վասի-թասը իլէ քէնտի մալիք օլտուղլարը պէրէքէթլէր իւզէրինէ թէֆէք-քիւր էթմէքլիյէ կիւնտէ պիր սա'աթ թախսիս էթմէյէ 'ատէթ էթ-տիլէր :

Պու պէշինճի միւստէթտէ, հիւքիւմէթի փափապիյէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ միւնազա'տ էթմէքտէ, վէ սալիպիյունուն էֆա'լինին էսէ-րինտէն էվրոփանըն էհալիսի եաո չէքմէքտէ իքէն՝ «Ալլահըն տօսթ-լարը» իւնվանը իլէ շէրուհանիատա, պախուսուս Սթրազպուրկ, Պա-զէԼ, Բօլունեա վէ նիւրէնպէրկ չէհրէրինտէ պիւրիպիւրի իլէ իթթի-ֆազ էտէն ճէմա'տթլէր զուհուր էթտիլէր։ Պունլար պիւր մէզէնպ եախօտ ֆըրգա օլմայըպ, անճազ Եուհաննա ԺԵ. 13. «Արթըզ սի-զի գուլլար տէյիլ անճազ տօսթլար թա'պիւր էտէրիմ» քէլամընը մէպ-տէ իչիւն թութուպ, պիւր ֆէվզ իւլ 'ատէ հայաթը մէսիհիյէ արզու էտէրլէր իտի։

Պու ատէմէրտէն զիքրէ չայան մախուս իքի զաթ, եա'նի՝ թա-ուլէր վէ Բուխպրօք վար իտի։ Պունլարըն թահրիթաթընտա, պա-խուսուս թաուլէրինքինտէ, տիյանէթի հազիգիյէ խուսուսունտա տախիմ վէ հալա տախի տիգգաթա չայան չօգ կիւզէԼ վէ միւֆիտ քէլամլար պուլունուպ, պա'զը իսթիլթրաճաթըն պուրատա զիքր վէ պէյան օլունմասը միւնասիպ տիւր։ Պու ատէմէր վէ անլէրին րէֆիգ-լէրի թաուուն վէ վէպատան չէքինմէյիպ խասթալարա վէ պիւրէրլէրէ պազարլար իտի, լաքին խայրաթա ապլա թէվէքքիւլ էթմէզլէր ի-տի։

«Նուրի թապի'ի՝ նուրի իլահի նիսպէթի իլէ, կիւնէչ եանընտա օ-լան մուստան քիւչիւք տիւր։ Հէր նէ տէրէճէտէ ճէսէտինէ ճէֆա էտէր իսէն, քէնտիլիյինտէն կիւնահա զալիպ օլամազսըն. լաքին միւ-թէվազի՝ իւլ գալպ վէ միւրատըն Ալլահըն միւրատընա միւ'թի օլա-րազ քէնտինի էօլլիւլմէզ մու հապպէթի իլահիյէտէ զայպ էյլէ. վէ օլ գէման Բրիստոս քէնտի մէրհամէթ վէ ինայէթ վէ մուհապէթի քեամիլլէսի իլէ սանա զալէպէ իհսան էտէճէք տիւր»։

«Րիյազէթին հէր վէսիլլէսի անճազ թէնի զա'իֆլէթմէքլէ բուհուն թէն իւզէրինէ օլան զալէպէսինէ տահա սուհուլէթ վէրմէք իչիւն տիւր։ Ամմա էյէր թէնի տէրէճէսիզ տահա էյի թարզ իլէ զապթ վէ գաթ՝ էթմէք իսթէրտէն, մուհապպէթ պէնտ վէ պաղլարը իլէ անը զապթ էյլէ»։ «Տիյանէթին հիյէթ վէ սուրէթինտէն իճթինապ էտիպ քէնտինի զապթ էթմէք իլէ Ալլահա թէվէճճիւհ էթմէյէ, վէ գալպինի՝ խազինէ իլէ գալպին պուլունտուղու եէրէ կէթիւմէյէ միւզթէտիւր օլասըն»։

«Էյէր Ալլահ քէնտի տիտարընըն նուրունու սէնին բուհունա վէր-մէզսէ պիլէ, Եինէ սէն անտէն մախֆի տէյիլսին. զիրա տէրունին՝ տէ սաքին օլմազ իւզրէ քէնտի օղլու Բապիլիմիզ Յիսուս Բրիստո-սու կէօնտէրտի, վէ սէմափաթ փատիչահլըլը՝ պիզտէ ինայէթի իլէ սաքին օլան Բրիստոս քէնտիսի տիւր»։

«Միւլահազաի բուհանիյէ էյի տիւր, ամմա չօգ վաղըթ միւրահա-զատա իմրար էթմէք, էյէր Պէտրօս վէ Փաւլօս կիպի 'ազիզ օլսըր»

սան պիլէ՝ մուհասպալէթ իլէ սայիրէրին էյլլիլի իչիւն չալըշմագ կիպի ֆայտէլի վէ 'ինտ Սլլահ մագպուլ տէյիլ տիրո՝ Պիր ատէմ իհրա էթտիլի խայրաթա էհէմիլիէթ վէրիպ տէ անլէրին մագսէտինէ զիյատէ տիգգաթ էթմէտիլի հալտէ ֆայտէսիզ օլուրո՝ :

Թաուլէր տախիմա գալպին հալինէ վէ նիլէթինէ ճիւմէ ա՛մալի գաւհիրէտէն զիյատէ պագար իտի : Թաուլէր Սթրագպուրկոտա Թ. Ի. 1290 տա թէվէլլիւտ էտիպ՝ Թ. Ի. 1308 տէ Տօմինիդօս մէզէպինճէրահիպ օլտու իտէ տէ , սօնկրա պէօլլէ սատագա իլէ կէչինմիշ օլտուղունա նատիմ օլտու : 'էօմիլիւնիւ վա՛ղ էթմէքլէ , պիչարէլէրին էյլլիլի իչիւն չալըշմագլէ վէ Թահրիրաթը միւֆիտէ թէէլիֆ էթմէքլէ իմրար էթտիքտէն սօնկրա , Թ. Ի. 1361 տէ վէֆաթ էյլէտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Իճկիլրէրալը վիլիֆ վէ աճըն ահլալ վէ քահրիրաթը

Իւչիւնճիւ Պապտա պէյան օլունմուշ օլան հիւքիւմէթի փոտիավիյէնին թէհումմիւլ օլունմագ իտտա՛ալարը վէ քիլիսէտէ մէյոտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ՝ Ինկիլթէրրատա օնտէօրաիւնճիւ տէհրտէ հիւքիւմէթի 'ատիլէնին հուգուգընը սապիթ էթմէք իսթէյէն վէ քիլիսէլի մէսիհիլէյի փաք գըլմագ արգուսունտա օլանլարը պիլ իթթիֆագ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն ույանորըպ թէշվիզ էթտի : Պուխուսուտա տախի չօգ պիքրէ շայան , վէ աշվալ վէ ա՛մալ վէ Թահրիրաթը պիր մըգտար թէֆսիլաթ իւզրէ սէյան օլունաճագ պիր զաթ վար տըր : Օ տախի Եուհաննա Վիքլիֆ տիր :

Վիքլիֆ Թ. Ի. 1324 տէ Բիչմօնտ շէհրի գաւրպինտէ թէվէլլիւտ էտիպ , մէշհուր Օքսֆօրտ Տար էլ ֆիւնունընտա թա՛լիմ վէ թէրպիլէ օլունարագ պիշ շէրէֆ օրատան չըգտը : Սօնկրա ազ վագըթտա գէքեալէթ , էֆքեարը սէրպէսթիլէ վէ քիլիսէնին հալը խայրը վէ էհալիին աշվալը տիւնիլէլէրի իչիւն օլան զայրէթի խուսուսունտա քէսպի շէօհրէթ էյլէտի , չէր նէ գատար Վիքլիֆ օլ վագըթ 'իւմի իլահի վէ 'իւմի հիքմէթի՝ ազլիլէ խուսուսունտա տախի շէօհրէթ քէսպ էթտի իտէ տէ , եինէ տախիմա քեաֆիէի իալզ իչիւն օլան ումուրը միւֆիտէյի՝ անլէր իչիւն նէթիճէի խայրիլէսի օլմայան մուպահասաթա թէրճիհ էտէր իտի :

Բէնտի էյամընտա քիլիսէնին միւթէէստէֆ հալի իւզէրինէ թէ-

Ֆէքքիւր էթմէքէ՝ սաղիֆ իւզղիքը Բալայրիալը Եօսքիմին կէլէճէք վուզու՝ աթ հազդընտա իմա էթաիյի թահրիրաթը միւթալա՝ ա էթտի, վէ քէնտիտի «Բիլիսէնին էզմիննի միւթէալըրէսինէ տայիր» իւնվանընտա լիսանը քիլիսէվիտէ (եա՛նի՝ Լաթինիտէ) տէյիլ, իլլա ինկիլիզճէտէ թէկէիֆ էթտի :

Օլ զէման ինկիլիզ քիլիսէսինին ըէյիտի, եա՛նի՝ Բանթէրսլըրի Սէրփիսդօիօսու իսլէփ, Վիքլիֆին Օքսֆօրտ ահպապընտա՛ն իտի, իսլէփ թ. ի. 1561 տէ Օքսֆօրտտա յոկէր պիր մէտրէտէ քիւշտա իլէ, շախիրտէր օնպիր նէֆէր օլուպ իւշիւ ըահիպ թազըմընտա՛ն օլարազ, սէքիզի ըահիպ տէյիլ իտի վէ նազըրը ըահիպ իտի, Վադա՝ ա պու իքի ճինա առտէմէր պիթթապի՝ պիրի պիրի իլէ էյիճէ իմթիզաճ էտէմէտիլէր : Պէյնէրինտէ միւնուզա՝ ա վուզու՝ պուլուուղունտա, նազըր թ. ի. 1564 տէ՝ ապլ օլունուպ Վիքլիֆ Սէրփիսդօիօս թարաֆընտա՛ն նազարէթէ թա՛յին օլունտու :

Իսլէփ թ. ի. 1566 տա վէֆաթ էթաիյինտէ, վէ անըն խալէֆի Լանկհամ ըահիպլէրէ սահապէթ էթաիյինտէ, Վիքլիֆ՝ ազլ օլունտու վէ մէհքէմէի փափազլիյէյէ ըէֆ՝ ի տա՛վա էթտի : Լաքին անըն՝ ալէյհինտէ օլ մէհքէմէտէն գարար վէրիլտի : Չիւնքի թ. ի. 1568 տէ Փափա թարաֆընտա՛ն ինկիլթէրրա մէմալիքինտէն հիւքիւմէթի փափազլիյէյէ միւթի օլմասընն՝ ալամէթի տէյու վիրկիւ թալէպ օլունտուղունտա, Փարլամէնթօ Փափանըն իւզու իտտա՝ասընը գապուլ էթմէտի, Վիքլիֆ տաիտի Փափանըն իտտա՝ասըն՝ ալէյհինէ պիր ըէսալէ եազմըլ իտի, Պու ըէսալէտէ՝ «Գըրալըն եալընըզ պու վիրկիւ իտտա՝ասընը ըէտտ էթմէք խուսուսունտա տէյիլ, իլլա ճիւնհատա պուլունան քիլիսէ մէմուրլէրի վէ ըահիպլէրի մէհքէմէի՝ առլիյէյէ ճէլպ էթմէք խուսուսունտա տաիտի հազդըլ տըր, վէ պու հազդ ինկիլթէրրա մէմալիքինին հուգուգը գատիմէսինտէն օլտուզու կիպի, գալանինի թապի՛յէ վէ Բիթապը շէրիֆ վասիթասը իլէ թաստիգ օլունուր» տէտի : Պուրատա Վիքլիֆին էզվէլտէն թուլթաուղու ուսու աշիքեար օլուր : եա՛նի՝ ճիւմէ գանունլար վէ հուգուգու Բիթապը շէրիֆին ահքեամը իլէ թաստիգ էտէր իտի : Օլ զէմանտա՛ն պէրու՝ օնա «Մու՛ալլիմի ինճիլի» լազապը վէրիլտի :

Վիքլիֆ Փափա թարաֆընա մագպուլ օլմաուը իսէ տէ, Գըրալ թարաֆընա անըն ուսուլու չօգ մագպուլ օլուպ, Գըրալըն վա՛րպի մալտաուսու թա՛յին օլունտու : թ. ի. 1572 տէ՝ իլմի իլահի միւտէրիսլիյի իւնվանը վէ մանսուպունա նայիլ օլուպ, հէմ՝ թահրիրաթը իլէ հէմտէ տէրսլէրի իլէ չօգ քէսպի նուֆուզ էյլէտի : «Ճիլէնճի ըահիպլէր»՝ ալէյհինէ, վէ մէհքէմէի փափազլիյէնին մէքրուհաթը՝ ալէյհինէ թահրիրաթ եազըպ նութգ տաիտի էյլէտի :

Թ. ի. 1574 տէ ինկիլթէրրատա՛ն Փափա նէգտինէ մա՛լլիւմ մէքրուհաթըն իսլահը իշիւն կէօնտէրիլէն եէտի մուրախասլարըն պիրի

Վիքլիֆ օլուպ, անլերին իչի իքի սէնէ դառար տէվամ էթտի իսէ տէ, միւէսսէր օլամատըլար : Վիքլիֆ պէօլէճէ քիլիսէ վէ հիւքիւմէթի փափավիյէնին քէօթիւլիյիւ հազգընտա քէսպի մա'լիւմաթ էթտիյինսէ, սօնկրա իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չալըճմադ իւզրէ հազըրըդ կէօրմէքտէ իտի : Բիլիսէի փափավիյէնին սէլահիյէթի իլահիյէսի օլմայըպ, քիլիսէի մէսիհիյէի 'ումումիյէնին տախի պիր բէյիսի զահիրիյէ միւհթաճ օլմատըղընա իլգամ օլտու, վէ օլ զէման պիլէ հիւքիւմէթի փափավիյէնին թամու'քեալըղը վէ տիւնեհվիլիյի 'ալէյհինէ չօգ շիտտէթ իլէ քէլամլար եազմըլ տըր :

Անըն ֆիքրինճէ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ' քիլիսէ մէմուրէրինին էմլաքի տիւնեհվիյէ իչիւն օլան հէվէսլերինտէն նէչէթ էթտի, վէ քիլիսէ խառնէմէսինին ճիւմէսի անճագ ումուրը բուհանիյէ իլէ մէշուլ օլուպ, թէրքի նէֆա վէ թէրքի տիւնեհա իլէ, էօրնէքէրի իլէ վա'ղէրինի թաստիգ էթմէք կէրէք տիրէր : Պիր թարաֆտան Րէսուլէրին ֆազր հալինտէ ինճիլի վա'ղ էթմէք իւզրէ կէզսիքէրի, վէ տիկէր թարաֆտան քէնտի էյամընտա քիլիսէ մէմուրէրինին սէֆահաթ վէ տիւնեհվիլիքտէ կէչինտիքէրի իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէր իքէն, տահա պիյատէ իսլահաթը քիլիսէվիյէ իչիւն թէշվիգ օլունտու : Լաքին քիլիսէ խատէմէսինին քէնտի թէսյեիւչիւ իչիւն սիւրիւլէրի թարաֆընտան 'իթա օլունան 'աթիյէլէրէ գանա'աթ էթմէլէրինի թալէպ էթտի իսէ տէ, իպթիտատան վէ տախմա' սատագա իլէ կէչինէն բահիպլէր 'ալէյհինտէ պուլունտու : Անըն ֆիքրինճէ անլերին վասիթասը իլէ իտի քի, թա'լիմաթ վէ ա'տաթը պաթըլէնին չօղու վէ ախլաղը մէզմումէ տախի պէյն էննաս գապուլ վէ մէրի իւլ իճրա թուլուլուր իտի, վէ անլերի քեաղիպ պէհանէ վէ իստա'ալար վասիթասը իլէ չօճուգլարը քէնտի մէզհէպլէրինէ ճէլպ էթմէլէրի իչիւն թագպիւհ էթտի :

Անըն պիր բէսալէսինտէ քիլիսէ խառնէմէսինէ իսթապէն, զ փափաս վէ Չօպան օլտուլուն հալտէ մուգատտէս 'էօմր իմրար էյլէյէսին : Սայիրլէրտէն զիյատէ տու'ա, ախսասը մուգատտէսէ, վէ թա'լիմ վէ նասիհաթ վէ միւքեալէմէի մուգատտէսէ խուսուսոնտա քէսպի թէրազգի էտէսին : Տախմա էվամիրի իլահիյէյի հըֆզ էտիպ, անըն մէտհի ալգընտա օլտուն : Պէօլէճէ սէնին էօմրիւն աչըդ քիթապ օլարազ 'ավամը նասըն հէր մագուլէսի Սլլահա'ուպուհ ոկէթ էտիպ անըն էվամիրինի հըֆզ էթմէքլիյի սէնտէն էօյրէնսինգիրա էյի 'էօմրիւն թէսիրաթը աչիքեար վէ տէվամը օլտուլունտան, ճահիլ առէմլէր իչիւն քէլամըն վա'ղ օլունմասընտան պիյատէ տիր : Եէյէճէք, իչէճէք վէ կիյէճէյին օլտուն, վէ անտէն ֆաղլասընը լայըգ վէ միւհթաճ վէ զա'իֆ ֆուգարայա վէր քի 'ինտ Սլլահ վէ ինսանլարըն 'ինտինտէ տախի հագիգի Չօպան վէ փափաս օլասըն : տէտի : Պուհուն իլէ պէրապէր Վիքլիֆ' ճէմա'աթլարա, երէցլէրինին

Թէ՛ այլ շինի լայնք իւն վէ ճէօմէրտլիք իւն Թէ՛ տարիք էթմէլէրինի նասիհաթ էտէր իտի :

Վիքլիֆ՝ ճէմա՛ւթլարտան քէնտի բուհանի մէմուրլէրինէ հիւրմէթ էթմէլէրինի թալէպ էթտի իտէ , մախսուս պիր հիւրմէթի ըհսմլյէ տէյիլ անճագ սալիհ վէ էյի օլանլարա ախլագը մէմուրէլէրինէ կէօրէ հիւրմէթ կէօսթէրիլմէսինի թալէպ էթտի : Հէմ տէ ճէմա՛ւթտան օլանա խիթապէն , «Աէնին փէտէրը բուհանին , եա՛նի երէցին վազիֆէի գիմէթինտէ թէքեասսիւլ վէ թագսիրաթ էտէրսէ , եա՛նի՝ քէնտի ֆէնա իպրէթի իւն եա շէրա՛ւթը իլահիյէյի թա՛ւիմ էթմէյէրէք թագսիրաթ էտէրսէ , սէն ճան ու տիլտէն միւթէէսսիֆ օլարագ անըն իւն թէնհաճա օլտուղունտա մուհապպէթլէ նասիհաթ էթմէք կէրէքսին» : Իլիլիսէ խատէմէսինին մէմուրլէթի ՛ատիյէտէ պուլունմասընա տախի ըրզա վէրմէտի :

Վիքլիֆ՝ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ ՛ալէյհինէ նութք էթմէք վէ ըհսալէլէր եագմագլէ գանա՛ւթ էթմէյիպ , էվ վէլթի էսէրլէրինտէն պիրի՝ օն էմրտէն ՛իպարէթ օլան շէրա՛ւթը իլահիյէնին թէֆսիրի իտի : Պունու տախի եալընըզ եա պաշլըճա քէօթիւ քիլիսէ մէմուրլէրինի թագպիհ էթմէք զըմնընտա տէյիլ , անճագ պէյն էննաա՛ ումուճի պուլունան ճէհալէթի տէֆ՝ իւն Ալլահըն շէրա՛ւթը հագգընտա անլէրէ մա՛ւիւմաթ վէրմէք նիյէթինտէ իտի : Անըն էյամընտա էքսէրլյէ Ալլահըն շէրա՛ւթընա չօգ ըի՛այէթ էթմէյիպ , տահա գիյատէ ատէմլէրին թէնպիհաթընա ըի՛այէթ էտէրլէր իտի : Վիքլիֆ պունուն ՛աքսիսինի իսթէյիպ շէրա՛ւթը իլահիյէյի թէֆսիր էթմէքլիյի իլթիգամ էթտի :

Վիքլիֆ էվվէլա սայիրլէր կիպի «՛ազիլլէր» վէ սուրէթլէրէ ըի՛այէթ էթտի իտէ տէ , սալիֆ իւզգիքը տիվանը փափալլիյէ զիյարէթ էթմէսինտէն սօնկրա «՛ազիլլէրէ» տու՛ա էթմէքլիյի ըհտտ էթտի : պախուսուս քի զիլճամ օլմագսըզըն պիր ատէմ՛ինտ Ալլահ ՛ազիլլ» օլուպ օլմատըղը շիւպհէտէն պէրի օլարագ խապէրիմիզ օլամագ . վէ պու խապէր օլմայընճա անլէրէ տու՛ա էթմէք մա՛գուլ տէյիլ տիր» : Սալիֆ իւզգիքը թէֆսիրտէ , «Չօգ ատէմլէրին պաթըլ զիւ՛իւմիւնճէ զիյատէ սատագա վէրմէլէրի իւն Ալլահըն էմրլէրինի հըֆզ էթմէքտէն ազատ օլուրլար . լաքին ոանա տէրլիմ վէ սէնի թէէմին էտէրլիմ քի սէնին իշիւն մէգմուր վէ իլահիլէր թէրէննիւմ էտէլէր տէյու փափասլար վէ ըահիպլէրի եանընա ալըրսան , վէ հէր կիւն թա՛ամը մուգատտէս այնինի իճրա էթտիրիտէն , վէ մէտրէսլէր իւն ՛իպատէթխանլէրի ինչա էթտիրիպ պիւթիւն ՛էօմրիւնիւ մահալի մուգատտէս իթիպար օլունան եէրլէրէ գիյարէթ էթմէքլէիմրար էտէրսէն , վէ կիւնահ աֆվլըղընը ՛իթա էտէնլէրէ քեաֆֆէի էմվալիին վէրիրսէն տէ , պունուն քեաֆֆէսի սէնին ճանընը սա՛ատէթի էպէտիյէյէ նայիլ էթմէզ» տէտի : Վէ «Գրիստոս պիլլիմ ի-

չիւն էլէմ չէքտի իսէ , անըն իչիւն պիգէ նէ կէօնտէրիստէ թէհամ-
միւլ էթմէք պիգէն աղլըր պիր շէյ օլմամալը տըր» տէտի :

Վիքլիֆ միւտէրրիսլիյինէ միւթա՛ալիգ իշլէրինտէն մա՛տտա թ .
Ի . 1373 տէ Լիւթթէրվօրթ ճէմա՛աթընըն Երէցի օլտու , վէ
ջօգ զայրէթ իլէ վա՛ղ էթտլիլ՝ հալա էլ եաղըտա մէվճուտ պուլու-
նան 300 'ատէտ վա՛ղընտան իսպաթ օլունուր : Վա՛ղ էթմէքլիյէ չօգ
էհէմմիյէթ վէրաի , վէ եալընըզ սայիրլէրի պու խուսուստա թէշվիգ
էթմէքլէ գանա՛աթ էթմէյիպ քէնտիսի տնլէրէ գլյափաշ պիր 'իպ-
րէթ վէրտի : Հէր նէ դատար Վիքլիֆ սայիրլէրի՝ խասթա վէ միւհ-
թաճ օլանլարըն վիգայէսի իչիւն թէշվիգ էտիպ օլ խուսուստա քէն-
տիսի տախի կէրի տէյիլ իտի իսէ տէ , տաիմա առէմլէրին ճանլա-
րընըն իշթիյաճաթընա մուգայէտ օլմագ վէ անլէրէ հայաթ միւթ-
տէսինի թէպշիր էթմէք գլյատտէ էլգէմ վէ մուպարէք օլտուղունու
խանա՛տ վէ պէյան էտէր իտի : «Իօնչուսունուն ճանընը սէվմէյէն՝
հագիգաթէն անըն ճէսէսի իչիւն տախի վագիֆէ էտինմէզ , հայաթ
միւթտէսինի թէպշիր էթմէք խըզմէթի՝ պիր առէմին պիրատէրի ի-
չիւն իֆա էտէճէյի իշլէրին էյիսի վէ խալըրըսը տըր . վէ տիւնեա-
տա առէմին նայիլ օլաճաղը մէմուրլիյէթին ա՛լաթ» վա՛րգին մէմու-
րլիյէթի տիր : Բրիստոս շայիրտլէրինէ պա՛ մէմուրլիյէթի հալալէ
էթտի : Պունուն իչիւն պու տիւնեայը տիւլմէնին էլինտէն (շէյթան-
տան) զապթ էտէր : Պունուն իչիւն տախի Բրիստոս պիգզաթ վագ-
թինի վա՛ղ էթմէքլիքլէ սարֆ էթտի» տէտի :

«Բրիստոս ճիւմլէ գուլլարընա՝ Պիւթիւն տիւնեայա կիտիպ վա՛ղ
էտէլէր՝ տէյու էմրէ թաիքտէն սօնկրա , նիճիւն ինճիլ խըզմէթ ճիլէրի
քէնտիլէրինի թաշ տիվարլար իչինտէ հապս էտիպ էֆէնտիլէրինին
էմր վէ էօրնէյինէ միւթի՝ օլմաղլար : Էյէր 'էօմրիւմիւղիւ միւլահա-
ղատա իսրար էթմէք էն ա՛լա հայաթը մէսիհլիյէ իսէ , տէմէք տիր
քի Բրիստոս էն ա՛լաընըն 'աքսիսինի ինթիխապ էտիպ , շայիրտլէ-
րինի պէյլէ էթմէյէ մէճպուր էթտի» տէտի :

Վիքլիֆ պիր թարաֆտան քիլիսէ խատէմէսինին 'ումումէնումու-
րը բուհանլիյէ վէ վագիֆէի զաթիլէլէրինի թէրք իլէ ումուրը տիւն-
եէվլիյէ վէ նէֆսիլէլէրինտէ զարգ օլտուղունու , վէտիկէր թարաֆ-
տան էհալինին թա՛լիմի բուհանլիյէ զայէթ միւհթաճ օլտուղունու
կէօրիւպ , պիր եէնի սընըֆ վա՛րգ իհաաա էթտի քի , Բէսուլլէր կի-
պի եէրտէն եէրէ կէգիւպ էհալիյէ վա՛ղ էտէլէր : Պունլար տախի
ֆադր հալինտէ օլարագ իշլէրինտէ տէվա՛մ էտէրլէր իտի : Պէյլէ
զահրէն ֆադր հալի կէօսթէրմէք Վիքլիֆին ֆադր հալինտէ կէզէն
րահիպլէր 'ալէյհինէ ի՛թիրաղ էթմէսինէ միւթապըգ տէյիլ տէնի-
լիսէ , պիլա շիւպհէ հագգ իլէ տէնիլէպիլիլը . լաքին Վիքլիֆին էյա-
մընտա հաշմէթ վէ սալթանաթ վէ իսթիրահաթը զաթիլէ արամագ՝
քիլիսէ մէմուրլէրի իչիւն օլ գատար 'ումումի պիր ա՛տէթ իտի քի :

պէօյէճէ այրը վէ դահիրէն տիլէ թէֆրիգ օլունմուշ պիր սընըֆ վա'իզին պէյն էննաս քէսպի թէսիրաթը տահա սուհուլէթլի խտի , Պու սընըֆ' Լօլլարտ լազըպը իլէ եատ օլունտուլար , վէ պու սընըֆըն թէչքիլինտէ Վիքլիֆին էյի հարէքէթ էտիպ էթմէտիյի խուսուսունտա նէ վէճհլէ հիւքմ էտէրսէք , եինէ պու ֆադիր վա'իզլէրին ահվալ վէ ա'մալի «Տիլէնճի րահիպլէրտէն» քիւլլիյէն թէֆրիգ օլունտուլու ինքեար օլունմալ :

Պու վէճհլէ չալըչուրղընտա Վիքլիֆ ահպապ վէ հէմէֆքեար րէֆիգլէր փէյտա էթտի իսէ տէ , տիւշմէնլէր տախի փէյտա էթտի , վէ պէօյիւք քիլիսէ մէմուրլէրինին 'ատալլէթլինի քէնտի իւզէրինէ տա'վէթ էտէրէք , սօնկրա թա'լիմաթը վէ մէպտէլէրի իչիւն չէհիտ օլարագ դաթլ օլունմազլըղա միւպթէլա օլունդունու էյիճէ պիլիր խտի , Լաքին էօյիւմ գօրգուսու ահը թիթրէթմէտի : « Տէճճալըն եումրուգլարը ահճագ ճէսէտի հէլաք էտէպլէրի տէյու ինճիլին քէլամընտան պիլիրիմ , Վազա'ա ուղուրու իչիւն ճաչտ էթալիյիմ Բրիստոս հէմ ճէսէտի հէմ ճանը ճէհէննէմտէ հէլաք էտէպլիլիր : Քէնտիսինի հիյպէթլու թարղ իլէ դաթլ օլունմաղա թէսլիմ էտիպ , սէվիլիլիւ շոյիլտլէրինի տախի իւքէնճէ չէքտիքտէն սօնկրա քէնտի դուլարը իչիւն լազըմ օլանը ասլա էսիրկէմէյէճէյինի պիլիրիմ » տէտի :

Սալիֆ իւզգիքը պէյան օլունտուլու կիպի , Վիքլիֆին էն շիտտէթլի տիւշմէնլէրի «Տիլէնճի րահիպլէր» օլուպ , ահլէր Թ . ի . 1576 տա ահըն թահիրաթ վէ վա'ղլարընտան պա'խի գէլպէթ եախօտ թա'լիմաթը պաթըլէյէ 'ամիզ 19 պէնտլէր իսթիլիրաճ էտիպ հիւքմ օլունմազ իչիւն Բօմայա կէօնտէրտիլէր : Հէր նէ գատար պունլարըն պա'զըսը սիյագը սըպագ , եա'նի' սալիֆ իւքգիքը վէ աթի քէլամլարընտան այրըլուրղընտա պիր մըգտար սէրթ վէ գաթի կէօրիւնիւպ պէլի Վիքլիֆ տիւշմէնլէրի թարաֆընտան թէրս ահիլաշըլմասը միւմքին օլուրսա , եինէ պիլա շիւպհէ պու պէնտլէր Վիքլիֆին թա'լիմ վէ թաստիգ էթտիյի մէպտէլէրի թէֆհիւմ էթտիքլէրինտէն ահլէրին էն միւհիմի պուրատա գիքը օլունուր :

« Հիւքիւմէթի ա'տիյէ վէ ճիսմանիյէի պագիյէ ասլա ֆափալարա եախօտ մէմուրինի քիլիսէվիյէյէ իհսան օլունմամըշ տըր : Ալլահ դուտրէթի քիւլլիյէսի իլէ հիւքիւմէթի պագիյէի ճիսմանիյէյի պիր ատէմ իլէ նէսլինէ իհսան էտէմէզ » :

« Տէվլամ իւզրէ սալիհ պուլունանլարըն' էչեաի տիւնեէվիէյէ եալընըղ մալիք օլմաղա տէյիլ ահճագ թէմէթ թու' էթմէյէ տախի հադգլարը վար տըր » :

Վիքլիֆ պունու հուղուգը 'ատիյէ նիսպէթի իլէ տէյիլ ահճագ միւնապիպէթի ախլազիյէյէ նազարէն իոնատ էթտի . « Բիլիսէ ֆէսատ պուլուղուղունտա , հիւքիւմէթի 'ատիյէ հիւքիւմտարլարը' ահըն

քէօթիւ վէճհ իլէ իսթիմալ էթտիլի էմլաք վէ էմվալը՝ էլինտէն ալմադ հազգլարը վար տըր» :

«Ճիւմէ քիլիսէ մէմուրէրի, Փափա պիլէ, խաթա էթտիլէրինտէ, թէպա՛ալարը թարաֆընտան միւթթէհիմ վէ մահքիւմ գըլընըպ, հապսա իլգա օլունուպիլի» :

«Բրիստոսուն էմրլէրինէ մուղայիր օլան աֆօրօս տէյիլ անճադ օնա միւթապըզ օլուպ տա հազգ աֆօրօս հիւքմի պազի տիր, վէ ըր՛այէթ օլունուր» :

«Ալլահ գուտրէթի միւթազիլէսի իլէ պիլէ պիլա շարթ պիր նտէմէ՝ պաղլամազ վէ չէօզմէք՝ սէլահիյէթինի իհսան էտէմէզ» :

«Բրիստոս ումուրը ճիսմանիյէտէն տօլայը պիր ատէմի քիլիսէտէն գաթ՝ էթմէտիլինտէն, Փոփալարըն տախի պէօյլէ սէլահիյէթլէրի եօզ տուր» :

«Հէր քիլիսէ ուսուլինճէ թազտիս օլունան քիլիսէ մէմուրի էո-րարը մէսիհիյէնին քեաֆֆէսինի իճրա էտիպ, պաղլամազ վէ չէօզմէք՝ սէլահիյէթինի մալիք տիր» :

Օնպիրինճի Կրէկօր Փափա սալիֆ իւզգիքը ըահիպլէրին չիքեայէթինի գապուլ էթտիլէտէն սօնկրա, Վիքլիֆին թա՛լիմաթընըն սու պէնտէրի՝ ալէյհինէ հիւքմ էթտի, վէ Թ. Ի. 1377 տէ պիր վէքիլին էլի իլէ հիւքմիւնիւն իւչ սուրէթինի, պիրի Օքսֆօրտ Տար էլ ֆիւնուլընա, տիկէրի Գանթէրպըրի վէ Լօնտրա Սէրփիսգօփօսլարընա վէ տիկէրինի Գըրալ էտվարտա կէօնտէրտի, Փափա խնուտ էթտի քի պէօյլէ թա՛լիմաթ եալընըզ քիլիսէ՝ ալէյհինէ տէյիլիլա հիւքիւմէթի՝ ատիլէ՝ ալէյհինէ տախի օլուր. վէ պէօյլէ մուգիր թա՛լիմաթըն պէօյլէ չօզ նէշը օլունմուչ օլտուղունտան տօլայը չիքեայէթ էտիպ, Վիքլիֆին հապսա իլգա օլունմալընը թալէպ էթտի, Պիր տէ Վիքլիֆին իսթինթազընը թալէպ իլէ անըն ճէվապլարընըն Բօմայա կէօնտէրիլմէսինի էմր էթտի :

Սալիֆ իւզգիքը Սէրփիսգօփօսլարտան ղայրի, Փափանըն հիւքմիւ թահգիր օլունտու. վէ Սէրփիսգօփօսլար անը մէհքէմէլէրինէ ճէլպ էթտիլէր իսէ տէ, Վիքլիֆ թահրիրաթը հազգընտա պէօյլէ իլգահաթ վէրտի, վէ քիլիսէտէ իթթիլալ փէյտա էթմէք արզուսունտա օլմատըղընը միւլայիմանէ պէյան, վէ գէլալէթէ տիւլմիւլ իսէ թէրպիլէտէն չէքինմէտիլինի իգըրար էթտի իսէ տէ, սալիֆ իւզգիքը պէնտէրին հիչ պիրինի ըէտտ էթմէտի. վէ պիթթապի՝ Փափա վէ Սէրփիսգօփօսլար թարաֆը պէօյլէ մաղլուպ օլտուղունա չօզ միւլթա-րիպ օլտուլար :

Թ. Ի. 1379 տա Վիքլիֆ չօզ վազըթ տէվամ իւզրէ չէքմիչ օլտուղու էլէմ վէ էպիլէթլէրտէն նաշի շիտտէթլի հասթալըզա թութուլ տու, վէ զանն օլունտուղու կիպի էօլմէք մէրթէպէսինտէ օլտուղու ֆալտէ, «տիլէնճի ըահիպլէրտէն» տէօրթ նէֆէր միւթէպէր վէվաթ

եանընա կէլիւ, անլէր 'ալէյինէ սէյլէմիւ վէ թահրիւր էթմիւ օլ տուղունու կէրի ալըն տէյու օնա թէքլիֆ էթտիքէրինտէ, Վիքլիֆ քէնտիսինի եաթագտա գալտըրթարագ չօլ մէշհուր քէլամըսէյ-վէտի, եա'նի՝ «էօլմէյէնէյիմ, ֆագաթ եաշայաճաղըմ, վէ տէվամ իւզրէ տիլէնճի րահիպլէրին ա'մալը գապիհէլէրինի մէյտանա չըգա-րաճաղըմ» : Վիքլիֆին էֆքեարընըն մէյլի պունտան անկաշըլըր քի, Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ մէյլին օլմայան հէր թա'լիմ 'ալէյինէ չալըշտը : վէ 'ալէլիսուսուս քէնտի էյտմընտա 'ավամը նաս իջիւն մէմ-հուր, վէ քիլիսէ խատէմէսինէ պիլէ նամալիւմ պիր քիթապ օլան Բիթապը շէրիֆի քէնտի լիսանընա, եա'նի՝ ինկիլիզէյէ թէրճիւմէ էթտի, Հէր նէ գատար 'իպրանի վէ եունանի լիսանլարը պիլմէզ ի-տի իսէ տէ, մէվնուտ պուլունան Լաթինի Բիթապը շէրիֆ նուստէ-լէրինի տիգգաթլըճա պիրի պիրի իլէ թաթպիգ էտէրէք, պու 'աղիմ իշի չօգ մուսապիֆէթ վէ ա'տալէթ իջինտէ իճրա էտիպ, Թ. Ի. 1380 տէ անը նէշըր էթտի :

Օլ էյտմըն միւվէրրիսի նիթօն, Վիքլիֆին իշպու Բիթապը շէրիֆ թէրճիւմէսինի զիքը էտիպ, «Մուա'լիմ եուհաննա Վիքլիֆ՝ Բրիտտո-սուն քէնտի քիլիսէ խատէմէսինէ՝ ճահիլ ճէմա'աթլարըն իհթիյաճա-թընա կէօրէ թէվլի՝ էթմէլէրի իջիւն սըրիարըշ էթտիյի ինճիլի՝ Լա-թինի լիսանտան ինկիլիզէյէ թէրճիւմէ էթմիւ տիր : Պէյլէճէ Բի-թապը շէրիֆին քէլամլարը էվվէլա քիլիսէ մէմուրլէրինէ մա'լիւմ օլ տուղունտան զիյատէ 'ավամը նաս, թայիֆէի նիսայա պիլէ մա'լիւմ օլուպ, պու էճիլտէն ինճիլ ինճուսու տըշաքը աթըլուպ խընգըրլար թարաֆընտան փայալ օլտու» տէտի : Պու վէ պունուն կիպի իթի-րազաթա ճէվապէն Վիքլիֆ, «Տինի մէսիհինին իլք ինթիշարընտան պէրու Լաթինի լիսանը օգույանլարըն մէնֆա'աթը իջիւն Բիթապը շէրիֆ տէֆ'աթէն թէրճիւմէ օլունտուգտան սօնկրա, Ալլահըն պիր գուլու օլ քէլամլարը ինկիլիզէյէ ինկիլիզլէր իջիւն թէրճիւմէ էթսէ օլմիդ մը իմիւ, Պու միւթէրիզլէր Րէսուլլէրէ չօգ զարիպ լիսանլար իլէ սէյլէմէքլիլ իհսան էսէն Րուհ իւլ Գուտա հագգընտա տաթի շիքեայէթ էտէրլէր իտի, Բիլիսէնին իթիգատաթը Բիթապը շէրիֆ-տէն 'իպարէթ օլուպ, տէյիլ եայընըզ քիլիսէ խատէմէսի ֆագաթ հիւքիւմտարլար վէ 'ավամը նաս տաթի օլ Բիթապ հագգընտա նէ գատար մա'լիւմաթ էտինիլլէրոէ էյի օլուր : Բիլիսէ մէմուրլէրի սա-յիլլէրտէն քէնտի մէնֆա'աթ վէ իսթիրահաթը գաթիլլէրի 'ալէյ-հինտէ օլան ինճիլի շէրիֆին քէլամլարըն մալսֆի թութտուգլարը զէման գապահաթլը տըրլար : ինէլաս իջիւն միւգթաղի օլտուղու գատար Բիթապը շէրիֆին քէլամլարըն հէր առէմ անկամաղա միւգթէտիր տիր : Պիր առէմին խալիս արզուսու վէ սալահը վար ի-սէ, Րուհ իւլ Գուտսուն ինայէթի իլէ, Բիթապը շէրիֆին մա'նա սընա նայիլ օլուր» տէտի :

Թ. Ի. 1581 տէ Վիքիֆ 'ուսումնէն գապուլ օլունան վէ զայէթլէ թէսիրլի պուլունան «Թըստուպանիսի» թա'լիմի պաթըլը 'ալէյ-հինտէ քէնտի էֆքեարընը պէյան էյլէտի : Ուսթըրտա գալմալը տըր քի , քիլիսէի փախալիյէնին թա'լիմինէ «Թա'ամը մուգատտէստէ , էքմէք իլէ շէրապ Բապպըն թէն վէ գանընա թահվիլ օլունա-տուգտան սօնկրա էքմէք վէ շէրապըն էվսաֆը թապի'լիյէսի , եա'նի' թատ , գօգու վէ զայրիհում գալըրսա , 'իլմի հիքմէթ թա'պիրաթը միւճիւսինէ պու էվսաֆ մէվսուֆսուզ օլուր : Եա'նի' կէօրտիւյիւ-միւզ վէ թատըղըմըղ շէյ էքմէք օլուրսատա , մէվճուտ պուլունան շէյ էյմէք օլմայըպ անճազ Բրիստոսուն վիւճուտու տուր :

Վիքիֆ պուլուն մուհալ ի'թիպար էթտի : «Բիլիսէ մէմուրլէրի քէն-տի զիւ'իւմինէ էքմէք իլէ շէրապը թագտիս էթտիքլէրինտէ ան-լէրի իֆնա էտէրլէր : Լաքին պիր շէյ եարաթմաղա սալա գատիր օլմատըղարը միսիլիւ , պիր շէյ իֆնա էթմէյէ տախի քալա միւզ-թէտիր օլմաղլար : Բրիստոս պիլէ սալա քէնտի եախտըղը հիչ պիր շէյ իւքէրինէ պէյլէ լա'նէթ օգուսատը : Պիր ինճիր աղաճընա լա'նէթ օգուտու իսէ տէ , եինէ անը իֆնա էթմէտի , աղաճըն վիւճուտու տալա մէվճուտ պուլունտու» տէտի : Վէ իւչիւնճիւ իննօքէնթիսս փախաճըն եախտ մէվիլիլէրին գարարըրը իլէ պու թա'լիմ թատ-տիգ օլունտու իսէ տէ , Վիքիֆ իչիւն պիր շէյ տէյիլ իտի : զիրա ան-լէրին ըէյինէ տէյիլ , անճազ Բիթապը շէրիֆին թա'լիմաթընա ըի- 'այէթ էտէր իտի :

Վիքիֆ թա'ամը մուգատտէս հազգընտա էքմէք վէ շէրապ իլէ Բապպըն թէն վէ գանը պէյնինտէ հէր թիւրլիւ նիսպէթի սալիյէյի ըէտտ էթտի : «Էքմէք վէ շէրապ Բրիստոսուն թէն վէ գանը օլտու» քէլալընը գապուլ էթտի իսէ տէ , իսթիյարէ վէ թէշպիւհ նէվիւնտէն անը անկլատը , Լաքին պիլա շիւպհէ Վիքիֆին էֆքեար վէ թա'լի-մաթը պու խուսուտա քիւլիյէն պաթըլ զիւ'իւմէրտէն պէրի տէ-յիլ իտի : Փագաթ պու աշիքեար տըր քի Բաթօլիք քիլիսէսինին պա-թըլ թա'լիմինի ըէտտ էթտի , վէ մէվսուֆսուզ էվսաֆ թա'լիմինի շէյթանըն ֆէնտլէրինտէն պիրի կիպի թու թար իտի :

Ամմա Վիքիֆ էվվէլա քիլիսէ մէմուրլէրինին ախլազ վէ ա'մալը գապիհէլէրի 'ալէյհինէ չըգտըղընտա հէր նէ գատար չօգ սահապէթ էտիճիլէր պուլունտու իսէ տէ , պուլունն կիպի պիր քիլիսէ թա'լիմի 'ալէյհինտէ թահրիրաթ եազտըղընտա ահպապընըն չօլու անը թէրք էթտիլէր : Օքսֆօրտ Տար էլ Ֆիւնուենըն նազըրը պիր մէճլիս թէշ-քիլ էտիպ , Վիքիֆին իշպու թա'լիմաթը 'ալէյհինէ թա'լիմի գէլա-լէթ տէյու հիւքմ էթտի , վէ պու թա'լիմաթը վա'գ էտէնի հապսս վէ անաթէմայա միւսթահազգ տըր տէյու 'իլամ էթտի : Լաքին Վիք-իֆ իւգէրինէ իսապէթ էտէն մուսաթարալարտան սալա շէքիւմէ-յէրէք սալիֆ իւզգիւքը մէճլիսին գարարընտան Դըրսալըն հիւքմիւնէ

իլթիճա էթտի : Պագաթ օլ զէման թէսատտիւֆէն պաշգա վա'իզ-
լէր Վիքլիֆ իւէ հէմէֆքեար օլմայարագ վէ էհալլի շահազգ եէրէ
հիւքիւմոարար վէ գապիթլէր 'ալէյհինէ թահրիք էտիւլ տէ պէյն
էն շաս պէօրիւք իթիլլալ փէյտա էթմէլէրի իւզէրինէ Վիքլիֆին
տիւլմէնլէրի պու իթիլլալն գապահաթընը Վիքլիֆ իւզէրինէ պի
ղայրի հազգ աթարար իտի :

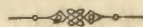
Օլ սէնէ տախի Գանթէրպըրի Սէրփիսգօփօսու (հալիմ պիր ատէմ)
գաթլ օլունուպ , Վիքլիֆին էն հիտտէթլի տիւլմէնի Գօրթնէյ , ա-
նըն խալէֆի օլտու : Պու ատէմ տախի Մայիստէ թ . ի . 1582 տէ
'Վիքլիֆին իսթինթագը իշիւն Լօնտրատա պուլունան պիր Ֆրանքիս-
գօս մանասթըրընտա պիր մէճլիս թէշքիլ էթտի : Պու մէճլիսին միւ-
շավէրէսի պիր հարէքէթ իւլ արզ վասիթասը իւէ գաթ' օլունտու-
ղունտա , Վիքլիֆ պուենու տիւլմէնլէրի 'ալէյհինէ օլան Ալլահըն
հիւքմիւ անկատը , վէ Գօրթնէյ պու հարէքէթ իւլ արզը պիր թէմ-
սիլ կիպի թէֆսիր էտիւլ , «Ալլահ քէնտի քիլիսէսինի թա'լիմի զէլա-
լէթ զէհրիինտէն փաքէյէճէյի'ի կէօսթէրի» տէտի :

Վիքլիֆին թահրիւթը 'ալէյհինէ հիւքմ օլունտու , վէ թա'լի-
մաթընը վա'զ էտէնլէրին ճիւմլէսի հասլա իլգա օլունմաղա միւս-
թահազգ տըրար տէյու հիւքիւմէթ թարաֆընտան տախի էմր օ-
լունտու : Վիքլիֆ Օքսֆօրտու թէրք իւէ սալիֆ իւզպիքը Լութթէր-
վօրթա կիթտի : Օլ զէման քիլիսէի փափալլիյէտէ վուգու' պուլուն ,
վէ իւշիւնճիւ Պապտա պէյան օլունմուշ իթիպալտան տօլայը անըն
պաշը իւզէրինէ կէմէքտէ օլան թէ'ատտի թէշթիւր օլունտու : Պու
ի'թիլլալ Վիքլիֆին ֆիքրինճէ քիլիսէնին ֆէսատ պուլմաթընտան Ալ-
լահըն հիւքմէթի իւէ միւսա'ատէ օլունտու : Վիքլիֆ Փափալարըն պի-
րի պիրի 'ալէյհինէ էհալլի թահրիք էթմէլէրիի չօգ թագալի էթ-
տի . մէսէլա՝ «նի'շիւն չօլ Բօմատա պուլունան մաղրուր փափա (Փա-
փա) իրիսթիանլար իւզէրինէ հիւճիւմ էտէնլէրէ փէշին կիւնահ 'աֆվ-
լըղը վէրիւլ տէ , սէլամէթ , մուհապպէթ վէ սապրտա սաքին օլան-
լարա 'իթա էթմէլ » :

Փափա Վիքլիֆի Բօմայա քէնտի մէհքէմէսինէ ճէլպ էթտիլինտէ ,
Վիքլիֆ օնա չօգ փէրվասըլըզլէ պիր մէքթուպ եագըպ , «Գէնտիմէ
պագարագ Բօմայա կիթմէյէ հաղըր իսէմ տէ , Գրիստոստան կիթ-
մէյէ րուսասթըմ օլմայալ ինսանա իթա'աթ էթմէտէն իսէ Ալլահա
իթա'աթ էթմէյէ պօրճլու օլտուղումտան , կիտէմէյէճէյիմ . ինճիլի
շէրիֆի ճիւմլէ գանուելարտան էֆտալ պիր գանուեն թուլտու-
ղումտան , Փափա Գրիստոստան վէքիլի օլտուղու հալտէ , սայիրլէր-
տէն գիյատէ օլ գանուենու հըֆզ էթմէյէ պօրճլու օլտուղունու թու-
թարըմ : Զիրա Գրիստոստան վէքիլիին ճէլալի՝ ճէլալի տիւնեէվի
նիսպէթի իւէ գըյաս օլունմայալ Գրիստոստա միւշապիհ օլմագըզ
նիսպէթի իւէ անկալալըր» տէտի : Վիքլիֆ թ . ի . 1584 տէ Լութ-

թէրփօրթ 'իպատէթ խանէսինտէ Թա'ամը մուգատտէս այլինինի իճ-
րա էթմէք իւզրէ իքէն, անսրզըն վէֆաթ էթտի :

Պիլա շիւպհէ Վիքիֆ լայըգ իւէ վէ քիւլի իսլահաթը քի-
լիսէ իչիւն ինճիլի շէրիֆ ուսուլ վէ էվամիր վէ մաթլուպաթ էսասը
իւզէրինէ մէպնի օլարագ չալըշանլարըն պիրինճիսի իտի : Վէ էկէրչի
'իլմի հիքմէթ խուսուսունտա վէ պլլ'զը թալիմաթ խուսուսունտա
պիր միգտար Եանկըլտը իսէ տէ , Եինէ հագիգաթէն տինտար, սա-
լիւն վէ գիյատէսի իլէ մէտհէ չայան պիր մու'ալլիմ իտիյի , վէ էմէյի
սօնկրատան տահա գուզվէթ քէսպ էթմիշ օլան իսլահաթը քիլիսէյէ
չօգ վէ էյի թէսիրաթը վար իտիյի պի իշթիպաւ տըր :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Եռուսուն Հուսուն ահլալ վէ ա'մալի իլէ սայիր
Պօհէմիալըլար հագգընսա

Լութէրին էյամընտան էվվէլ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն էն պէօլիք
ատըմըն Պօհէմիատա ալընտըը միւսէլլէմ տիր : Հէմ տէ պու խու-
սուստա չալըշանլարըն էն գիյատէ մէշհուր վէ գիքրէ չայան վէ թէ-
սիրաթը քէսիրէ սահիպի Հուս օլտուղու մա'լիւմ տիր : Վէ լաքին
անըն իլէ պէրապէր կէրէք սէլէֆլէրի կէրէք րէֆիգլէրի օլան պիր
գաշ գաթըն ահվալ վէ ա'մալինի մուխթասարճա գիքր էթմէք միւ-
նասիպ տիր :

Պուշլարըն պիրինճիսի Մօրափիալը Մէլից օլուպ, Հուսուն մու'ալլիմի
վէ հէր վէճհլէ գիքրէ չայան տինտար վէ գիյատէսի իլէ չալըշան
իտի : Էմէյի տախի չօգ սէմէրէի խայրիյէ հուսուլէ կէթիրտի , Իմիէ-
րաթօրուն սըրր քէաթիպի վէ Եինէ Փրակ քիլիսէսինին պաշ շէմմաը
իտի իսէ , մէսնէտ վէ մէմուրիյէթէ թաամա' էթմէյիպ թէրքի նէֆս
իլէ վէ չօգ ճէօմէրուլիք իլէ Փուգարա իչիւն վարիյէթինի սարֆ էթ-
տիքտէն մա'տա , անլէրէ վա'ղ էթմէքլիյէ տէվամ' էտիպ , պու իշի
չօգ սէվէր իտի : Փրակ շէհրինին պիր մահալլէսինին զայէթ քէօթիւ
շէօհրէթի վար իտի : Սրատա պուլունան Փահլիշէլէրին քէսրէթին-
տէն օլ մահալէ «Բիւչիւք Վէնէտիկ» տէնլիլի իտի : Մէլից օլ մա-
հալին փաքլէնմէսի վէ անըն գարըլարընըն իսլահա իչիւն օլ գատար

միւսսէր օլարադ չալըւտը քի, սօնկրա օնա « քիւչիւք Երուշալիմ տէնիլտի. Պիր տէ պիր մէտրէտէ քիւչատ էտիպ՝ քէնտիսի 200 տէն միւթէճաւուզ ճիւլանլարը քէնտի էօրնէյինճէ վա՛ղ էթմէք իւզրէ թա՛լիմ վէ թէրպիյէ էթտի. լաքին մոխսուս պիր Փըրգա Եախօտ եէնի ուսուլի բուհպանիյէթ իհատա էթմէտի. »

Մէլից քէնտի էյամընտա քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէք-րուհաթըն տէֆի իչիւն չօդ արղումէնտ օլարադ չալըւտը, Թ. Ի. 1367 տէ Բօմայա կիտիպ օրատա թէօվպէ վա՛ղ էթտիյինտէ քիւլիւ քիլիսէ մէմուրլէրի անըն վա՛ղ վէ նասիհաթլարընը չէքմէտիլէր, վէ օ հասսա իլգա օլունտու. Սօնկրա տիւշմէնլէրի անըն վա՛ղա-րընտան օնիքի քէլամը գէլալէթ պուլուպ անըն յալէյինէ Փախայա հիւքմ էթտիրտի. Մէլից ճիւմէ չէքտիլի թէ՛ատտիյէ սապր վէ մուհապպէթ վէ իմանը քեամիլ իլէ, վէ տախմա չօդ միւթէհամիլ օլ-տուգտան սօնկրա, վէ տախմա միւթէվազու՝ իւլ գալպ պիր առէմ օլմուշ օլարադ Թ. Ի. 1474 տէ Ավինեօնտա վէֆաթ էթտի.

Վալտհապգէնլի Գօնրատ տախի Մէլիցէ միւշապիհ տինտար վէ չէօհրէթլի պիր վա՛իզ օլուպ գիքրէ չայան իտի իսէ տէ, թէֆսիլաթ իւզրէ անըն ահվալ վէ ա՛մալինի գիքր էտէմէտիլիմիզտէն, ա՛լիմ Եանօլու Մաթթիսաըն «Ահտի յաթիգ իլէ յԱհտի ճէտիտին ահքեա-մընա տայիք» իւնվանընտա չօդ սահիպի թէսիրաթ օլան քիթապընը գիքր էտէճէյիլ.

Պու առէմին թէսիրաթը սալիֆ իւզ գիքր իքի վա՛իզ կիպի թէսի-րաթը զաթիյէսի իլէ վէ վա՛ղէրի իլէ տէյիլ՝ տնճադ տահա գիյատէ թահրիրաթը իլէ թէսսիթ օլունուպ պադի օլտու. Ալթը սէնէ Փա-րիզ Տար էլֆիւնուընտա յուլում վէ ֆիւնուընն թահսիլինտէ իմ-րար էթտի, վէ չօդ գէքեալէթլի վէ յալիմ առէմ իտի իսէ տէ, էվ-սաֆ վէ ալպազը տինիյէսի խուսուսուընտա Մէլիցին անըն իւզէրինէ օլան թէսիրաթը չօդ վէ խայըրը իտի. Անըն թէսիրաթը իլէ քէնտի կիւնահլարը, վէ մէքրուհաթը քիլիսէ խուսուսուընտա գալպի չօդ միւնքէսիր վէ միւթէվազի՝ օլտու. Անըն սալիֆ իւզ գիքր պէօյիւք քիթապընըն պա՛ղը իսթիլսրաճաթընտան անըն էֆքեար վէ բուհու անիլալըըր.

Պու քիթապըն չօղու թէֆսիր օլմայըպ օլ վազըթտա մէվճուտ պուլունտան քիլիսէ մէմուրլէրինին ալալազ վէ ա՛մալը մէզմուհլէրի վէ միւսթաւհադգ օլտուգլարը թէքտիր վէ ճէզայը պէյան էտէր. Ֆէսատ պուլմուշ օլան քիլիսէի յալիալիյէյէ Վահիի Եուհաննա քիթա-պընտա պուլունտան «Փահիլէ վալիտէսի» լազապընը վէրիր. Շօ Տէճ-ճալըն կէմէսի վէ նէ գէման հէմ նէ էվսաֆ իլէ կիլճէյի խուսուսուըն-տա պէյն էն նա, պախուսուս քիլիսէ մէմուրլէրի պէյինտէ չօդ Եանիլըզ գիլիւմէր պուլունտու տէյու օլ գաթը մէլունու կէլիշ վէ քիլիսէտէ ֆէսատ իլլէմէքտէ օլտուգլունու թէֆհիմ էտէրէք

Մաթթիասս պու վեճկէ Տէճճալըն էվաաֆընը պէյան էթտի, եա'նի' «Հիլէ իլէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ վէ տիյանէթի խալիսէյէ մուխալիֆ օլուպ, քէզպ իլէ իրիսթիան իսմինի քէնտիսինէ վէրէրէք եինէ քի- շիսէտէ էն ա'լա մէսնէտի վէ պիլճիւմէ մէմուրէր իւզէրինէ հիւքիւ- մէթի միւսթազիլէյի գապզ էտիպ, էն զիյատէ սէրվէթ վէ հիւրմէ- թէ նայիլ օլարագ Բրիստոսուն գըյմէթլի շէյլէրինի, մէսէլա' Բի- թապը շէրիֆի, էսրարը մէսիհիյէյի վէ իմանըմըզա միւթապըզ օլան ֆն ա'լա նի'մէթլէրի մէնֆա'աթ վէ շէհվաթը զաթիյէսինէ սորֆ ի- լէ, ատէմէրին միւճիպի խէլաոը օլան շէյլէրի' անլէրի Բրիստոսուն հազիգաթ վէ գուտրէթինտէն մահրում պրագմագ իւզրէ իսթի'մալ էտէն զաթ' շօլ իսպար օլունան Տէճճալ իտիյի պի իշթիպազ օլուպ, կէլիշ իտիյի տախի աշիքէար տըր » :

«Պիր տէ Տէճճալ քէնտի իսմինի եիւճէլթմէյէրէք տնճագ Բրիս- տոսուն խըզմէթճիսի խոտա'ասընտա կէլիր : Տինի մէսիհիյի թագլիտ էթմէքլէ իրիսթիանլարը ալտատըր : Անըն թէպա'ալարը Բրիստո- սուն հազիգի գուլլարընը գաթլ էթտիքլէրինտէ Բրիստոս իշիւն զայրէթ էթմէք խոտա'սընտա պուլունուրլար, վէ քէնտիսի Տէճճալ օլուպտա' եինէ պիր կէլէճէք Տէճճալ թէխայեիլ էտէճէք տիր » :

Բ թ ես . Բ . 1—10 իւզէրինէ թէֆտիր էտէրէք, Մաթթիասս օլ քէ- շամըն իթմամընը քէնտի վազթընտա պուլուպ, «Պիղիմ վոգթըմը- զըն միւրայիլէրի միւ'ճիզէլէր վէ 'աճայիպաթը կէօրմէյինճէ պիր շէ- յէ ի'թիգատ էթմէզլէր, վէ գալպ միւ'ճիզէլէր վասիթասը իլէ ճահիլ ատէմէրի քէնտի մէնֆա'աթը նէֆսիյէլէրի իշիւն ոլտատըրլար : Չօգ վազըթտան պէրու միւմինլէր իշիւն միւ'ճիզէլէր իճրա օլունմայըպ մահզէն միւմինլէրին իմանընըն թէճրիւպէսի իշիւն մա'րիֆէթի շէյ- թանիյէ իլէ միւճիզաթը քեազիպէնին իճրա օլունմասընա բուխասթ վար տըր : պախուսուս քի չօգ իրիսթիանլար Բրիստոսուն հազի- գաթ վէ հայիմիյի, վէ էսրարը մէսիհիյէ իլէ Բիթապը շէրիֆի թազ- գիր էտէրէք :

Մաթթիասըն ֆիքրինճէ Տէճճալըն փատիշահըղը Բրիստոսուն փա- տիշահըղը եանընտա քէսպի գուվվէթ էտիպ նիհայէթ մահվ օլու- նաճագ տըր : Մաթթիասս մէզքիւր քիթապընտա չօգ թէֆսիլաթ իւզրէ քիլիսէ մէմուրէրինին տէրէճէի միւթ էնէվիյէլէրինտէ պիրի պիրի իլէ նէ նիսպէթ օլմագ կէրէք իտիյինի, վէ պու միւնաաիպէթ նէ գատար խայըրսըզ վէճկէ բիս'յէթ օլունմուշ եախսոտ իպթուպ պի- լէ օլունտուղունու պէյան էթտի իսէ տէ, պու խուսուսաթը պէր թէֆսիլ գիքր էթմէմիզ լազըմ տէյիլ տիր :

Մաթթիասըն պէյան էյլէտիյի վէճէ իլէ' ֆաիալարըն 'ալագասը նազարէթի բուհանիյէտէն 'իպարէթ օլտագ հալա էիլիսդօիօտլար իլէ օլմայըպ պիթթէրճիհ հիւքիւմտարըր իլէ օլարագ միւնասիպէ- թի տիւնեէվիյէտէն 'իպարէթ օլմուշ տըր, վէ ճիւմէ քիլիսէ խատէ-

մէսի իւզերինէ հիւքիւմէթ սիւրմէքտէ իտիւր : Էփիսգօփօսլար հա-
քէզա թահթը իտարէլէրինտէ պուլունան քիլիսէ խատէմէլէրի լայը-
գը վէճհ իւզրէ միւշարիքէթի թուհանիյէ սասիլթ էթմէյիպ , պէյլէր
վէ պէօլիւքէր իլէ պիր միւշարիքէթի տիւննէվիյէյէ թալիպ օլուպ ,
սայիր քիլիսէ մէմուրլէրինէ հիւքիւմէթ սիւրմէքտէն զայրի պիր էյի
թէսիրաթը եօգ խոի : Մաթթիաս քիլիսէի մէսիկիյէնին թուհանի
պիր ճէմահ'աթ օլուպ , նէթիճէի թուհանիյէյէ տօղրու միւնթ'ազամ
իտիլինի էյիճէ թէշիսիա էտիպ , լայըգը իլէ պէյան էյլէտի : Անըն
պէյանընա կէօրէ նրէցլէր վէ վահիլէր քէնտի իշլէրինտէ էմին վէ
շալըշգան պուլունտուզլարը հալտէ , պէօլիւք մէմուրլէրին թագսի-
րաթընըն մաղարրաթը քիլիսէտէն աէֆ' օլունուր :

Պիր տէ մէզպուր քիթապտա փափալարըն հիւքմէլրինին չօղալմա-
սը 'ալէյհինէ էյի սէօղլէր պուլունուր : Քիլիսէ խատէմէսինտէն պի-
րի իշլուն պու վարարլար վէ հիւքմէլրին ճիւմլէսի հազգընտա քեաֆի
մա'լիւմաթ էթմէք նէ գատար միւմքինսիլ իտիլինի էյիճէ պէյան
էտէր : վէ պու վէճհլէ ֆիթապը շէրիֆին քէլամ վէ էմիլէրինի իհ-
մալ էտիպ տէ ինսանլարըն հիւքմէլրինէ զիյատէ թահթէթ էթմէք վէ
Քրիստոսու ունուտուպ տտէմէլէրէ հիւրմէթ էթմէք նէ գատար թա-
պիլի օլտուզունու կիօթէրտի : Մաթթիաս անճադ Քրիստոսուն
քէլամլարընը էվամիր մազամընտա թուլուպ , քիլիսէ մէմուր-
լէրինին քեաֆֆէսինին գարար վէ թէնպիկիլէրինէ նասիհաթ կի-
պի սազար իտի : Բէսուլլէրին մահճուպ վէ հալիմանէ թէնպիկիլէրի-
նի փափալարըն մողրուրանէ հիւքմէլրի իլէ թաթպիգ էթտիքտէն
սօնկրա , « Սալֆ իւզլէր Էնսանլարըն Էնրաս Էնթէլլէրի ալէն , էմր վէ լիւն-
պիկիլէրինէ Էնթֆէլէր Էնթէրէն սէօթիլլէրէր Էնթ' վէ մահլ օլտունուպ , Էնթըզ Ալ-
լահ Էնթէլլէրէն վէ տըն Էնթմէլլէրէն պաֆի օլտաֆ Էրը , վէ պո- էմր վէ լիւն-
պիկիլէրին մահլ օլտունապը Էնթըլ Էնթըն օլտո-ղունա Էնթէրա Էնթէրէն » տէտի :

Մաթթիաս Էնթը աշիքեսար պէյան էթտի քի , անճադ Քիթապը
շէրիֆէ հէր շէյտէն աէրէճէսիլ զիյատէ թի'այէթ էթմէքլէ քիլիսէի
մէսիկիյէ իթթիֆադ իւզրէ մահֆուզ օլուպ , Ֆըրգա , իթիպալ վէ
թա'լիւմաթ հէմուսուրը պաթըլէտէն գուրթուլապիլիր : Մաթթիաս
քէնտի վազթընտա 'ուսումէն գապուլ օլունան եանկըզ զիւլամ ,
եանի' ըլյազթ թէքարանէ վէ պիր մանասթըրտա 'էօմի կէշիրմէք էլ-
պէթթէ զիյատէ մուգատտէս վէ Ալլահա մազպուլ վէճհլէ 'էօմի կէ-
շիրմէք տիր տէյու պուլունտն զիւլամիւն պիասլ օլտուզունու չօգ
սիգգաթ իլէ պէյան էթտի : Ատէմլէր տրասընտա եաշալըպ իշ իշլէմէք
վէ ումուրը պէյթիլիլէ իլէ մէշղուլ օլմագ , փաք եիւրէքլէ վէ խալիսի-
ման իլէ օլտուզու հալտէ , հէման օլ գատար Բապպա մազպուլ օլտու-
ղունու թաստիգ էթտի : Տիյանէթի հազիգիյէ իէտէն 'իպարէթ օլ-
տուզունու լայըգը իլէ թէշիսիա էթտիյի կիպի , անը թէսիրի վէճհ-
լէ քիթապընտա պէյան էյլէտի : Տիյանէթ պէհանէսինտէն , եալսօտ

պիր կէօսթէրիչի տիյանէթտէն չօգ իբրահ էտէր իտի : «Ձահիրէն պաշգալարտան թէֆրիդ օլունուպ տիյանէթիմիդ իլէ իֆթիսալ էթմէք նէ գատար մէքրուէ տուր» տէտի :

Մաթթիաս 1589 տա Փրակ Սինօտ մէճլիսինօտէ հէրէթիգօսլուդ իչիւն իսթինթագ օլունտու իսէ տէ , քէնտի թուրթուղու եօլտան չաշմաուր : Մաթթիաս հագիգաթէն տինտար պիր աոէմ օլուպ քիւլիսէնին փաքլըղը վէ Բիթապը շէրիֆին իմանըն եալընըզ գանունու մագամընտա գապուլ օլունմասը իչիւն չալըչուլ իսլահաթը քիլիսէ իւզէրինէ էյի թէսիրաթը վար իտիյի պի իշթիսալ տըր , վէ վէֆաթ էտինճէյէտէք (թ . ի . 1594 տէ) սէլամէթտէ եաշմագ իւզրէ քէօթիւ քիլիսէ մէմուրէրի թարաֆընտան պրազըլտըղընա թէաճճիւպ էտէրիզ :

ԵՌԻՀԱՆՆԱ ՀՈՒՍ

Պու մէշչուր վէ տինտար մու'ալլիմ վէ շէհիտ , Յուլիս 6 . թ . ի . 1569 տա Պալարիա հուտուտունա եագըն ոլուլունան Հուսսինէց նամ պիր Պօհէմիս Դարիէսինտէ ֆագիւր վալիսէյնտէն թէվէլլիտ իլէ սէպուվէթինտէ իշէ կիւճէ ալըշաղընտան՝ սօնկրա չօգ փարլամըզ օլտուղու ֆագայիլի զաթիյէսինին թէմէլինի պրագմըշ տըր :

Հուս 'իւլի հիքմէթ վէ 'իւլի իւհի խուսուսունտա Փրակ Տար էլ ֆիւնունընտա միւթա'ալլէմ օլտու : թ . ի . 1596 տա տիվլոմասընը ալըպ թ . ի . 1598 տէ քէնտիսի օրատա միւտէրրիս օլտու , վէ թ . ի . 1401 տէ օն սէնէ գատար իքի միւ'թէպէր վէ տինտար զէվաթտուն թէշքիլ վէ մախսուս Պօհէմիս լիսանընտա վա'զ վէ 'իսպտէթ գըլընմասը իչիւն քիւշատ օլունմուշ վէ սահապէթ պուլմուշ պիր 'իպատէթիսանէտէ վա'զ էթմէք վէ օրատա թէճէմիւ' էտէն ճէմասթա երէց օլմագ իչիւն ինթիլիսալ օլունտու : Պու մէմուրիյէթ իչիւն ինթիլիսալ օլունմասը վէ օրատա վէրտիլի թէսիլլի բուհանի միւվազա'ա վէ տինտար էօրնէյինտէն աշիքեար տըր քի պիր հագիգի թէճրիւպէի շախսիյէ իլէ թէճտիտի գալպ վէ հայաթը մէսիւիյէ նէ օլտուղունու էյի պիլլի իտի : Անըն ճէմա'աթը օլ գէման պէօլիք տէյիլ իտի իսէ տէ , տինտար վէ քէնտիսինէ չօգ մուհապպէթ կէօսթէրէն քիմսէլէրտէն 'իպարէթ օլուպ , քէնտիսի տալի ֆուգարա իլէ սայիլէր թարաֆընտան թէրք օլունանլարըն էյիլիլ իչիւն չալըչըր իտի :

Օն իւշիւնճիւ տէհր իչինտէ վիլնագ նամ մահալտէ պիր 'իսպատէթիսանէ երգըլըպ սօնկրա անըն էտէրինտէ գան կիպի գըրմըզ

մահփուռ զալմը իւշ փարջա էքմէք պուլունուպ , պէյն էն նաւ միւ-
ճիգէ շէօհրէթի եայրլարագ , ուզուգ տիյարլարտան օլ եէրէ գիյարէթ
իչիւն հաճիւթի կէլմէյէ պաշլատըլար : Պու ա'տէթը պաթըլէնին
տէֆ'ի իչիւն փրակ Սէրփիսագօփօսու՝ իւշ նէֆէր մու'ալլիմի պուքէյ-
ֆիյէթին թէֆաւհուսու իչիւն թա'յին էտիպ , միւֆէթ թիշլէրին պի-
րի Հուս իտի : Պու Գօմիթէ տախի մէնգուլ միւ'ճիգէնին պիասլ օլուպ
օրայա զիյարէթ էթմէք տախի նաֆիլէ վէ պիհուտէ օլտուղունու
կէօսթէրտի , վէ Հուս Բրիստոսուն գանընա նէ վէճիլէ հիւրմէթ
կէօսթէրլմէք կէրէք տիր տէյու պիր րէսալէ թէէլիֆ էթ-
տի : «Բրիստոսուն ճէսէտի սուրէթ վէ հիյէթի իլէ անճագ սէմալաթ-
տա մէվճուտ պուլունտուղունտան օլ ճէսէտէ միւթա'ալիգ պիր շէյ
հալա եէր եիւզիւնալ պուլունամագ , վէ պէյլէ պիր շէյ գապուլ
էտէն առէմ Բրիստոսուն գանընա զիյատէսի իլէ հիւրմէթսիգիլք
կէօսթէրիր : վէ պէյլէ միւ'ճիգէլէր արայըպ իճատ էթմէք կիւնահ-
օլուպ զայէթ մուղարրաթըլ օլուր» տէտի :

Ինկիլթէրրա Գըրալը իբինճի Րիչարտ Պօհէմիալը փրինչէս Աննայը
քէնտինէ Գըրալիչա օլմագ իւզրէ ալտըղընտա , Ինկիլթէրրալըլար ի-
լէ Պօհէմիալըլար պէյնինտէ տահա զիյատէ 'ալագա լիէյտա օլուն-
տու : վէ պիթթապի' իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չալըշան Պօհէմիալը-
լար Վիքլիֆին րէֆիգլէրի վէ անըն իլէ հէմէֆքեար օլանլար իլէ 'ու-
լագա էթմէյէ մէյլ էտէրլէր իտի : Օքսֆօրտ վէ փրակ Տար Էլ Փիււ
նունլարը իլէ տախի պիր ահպապըգ վուգու՝ պուլտու , շէյլէ քի-
Պօհէմիալըլար՝ Օքսֆօրտա , վէ Ինկիլիզլէր փրակա չօգ տէֆ'ա կիտէր
լէր իտի : Պու միւնասիպէթ իլէ Վիքլիֆին թահրիրաթը փրակտա
օգ օգունուր վէ միւթալա'ա օլունուր իտի : Հուս տախի քէնտիսի
իզրար էթտի քի , Թ . Ի . 1591 տէն պէրու Վիքլիֆին քիթապլարը-
նը միւթալա'ա էտիպ թահսին էտէր իտի . վագա'ա հէր շէյի
գապուլ էթմէտի : Վիքլիֆին թէսիրաթը պիր թարաֆտան Հուս
իլէ հէմէֆքեար օլարագ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չալըշանլարը գուլ-
վէթլէնտիրտի , վէ տիկէր թարաֆտան անլէրի տահա զիյատէ թէ-
ատտիլէ տիւչար էթտի , պիրա Վիքլիֆ հէրէթիգօս տէյու հիւքմ օ-
լունմուշ իտի :

Հուս իւզէրինէ կէլէն թէ'ատտի ֆուրթունասը իչինտէ պիր ճէ-
տուր վէ աթէշլի վէ չօգ տիյարլարտա կէզմիշ Բավալիէր Հէրոնիմօս
անըն խալիս րէֆիգի իտի : Պու առէմ Հուստան էվսաֆը գաթ իլէ խու-
սուսունտա չօգ թէֆրիգ օլունաու իսէ , անլէր պէյնինտէ պիր սը-
ղը միւշարիքէթ վէ մուհապպէթ վար իտի : Էվլէլա Հուսա սահա-
պէթ էտէն փրակ Սէրփիսագօփօսու՝ Հուս կիպի բուհանի պիր առէմ
օլմատըղընտան , 1406տա Վիքլիֆին թահրիրաթընըն թէսիրաթը
'ալէյհինէ մուգայէտ օլուն տէյու ֆափա թարաֆընտան էմր օ-
լունտուղունտա պիր մէճլիս թէշքիւ էտիպ օլ թահրիրաթըն 'ալէնէն

օգուենումը 'ալէյնէնէ հիւքմ էթտի, Մէճլիստէ ձէրմանիալըար Պօհէմիալըարտան չօգ օլուպ, տախմա էքսէրլէթ քէնտի թարաֆընտա ոլուլունմաը մէմուլ օլունուր իտի, Վաքա'ա պու խուսուստա տէր 'աքապ չուս 'ալէյնէնէ հիւքմ էթմիլ օլմաուր, չիւնքի Վիքլիֆին թահրիրաթընտան էն պլյատէ թէ'ատտի չըգարան օլունտապլանտա-
«ի» թալիմինէ գարլը օլան րէսալէսի իտի, վէ չուս պու մատտէ խուսուսուենտա Վիքլիֆէ հէմէֆքար տէյիլ իտի:

Փրակ Սէրփիսգօփօսու Զպինէքին սալիֆ իւզ պիքր Սինօտ մէճլիսինտէն սօնկրա տախի չուսա ի'թիմաու էթտիյի պուենտան պէլլի տիր քի, Թ. Ի. 1407տէ Սինօտ մէճլիսի հոգուրուենտա սէնէվի վա'զը չուսա էթտիրտի, վէ օլ գէման չուս տաՀա քիլիսէի փափալլլէնին թա'լիմաթը պաթըլէսինին պիր չօլունտան գուրթուլմաը իտիյի աշիքէար տըր: Սօնկրա պիր գաշ վա'իլ Վիքլիֆին քէլմաը դէլալէթի-
նի վա'գ էտէրլէր տէյու իթհամ օլունտուգլարընտա, պիրի էսնալ իսթինթաքաու հաի Ալլահտան դայրի շէյ հազըլ իչիւն եէմին էթմէյէ րիգա վէրմէտիյինտէն Սէրփիսգօփօս անը հապսա իլգա վէ սօնկրա նէֆի էթտի: Պու հազգաըլըգ իչիւն չուս Զպինէքէ փրօթէս-
թօնամէ կիպի պիր մէքթուպ եազաը, վէ Սէրփիսգօփօս անտէն սօնկրա «Վիքլիֆիլէր» 'ալէյնէնէ տաՀա մու'ամէլէ էթմէտի: Վէ պիլ-
լա չիւպհէ պու միւլայիմէթի կէօսթէրմէք խուսուսուենտա Պօհէմիա Գըրալընըն փափա իլէ միւսալէհէ իւպրէ օլմամաը Սէրփիսգօփօսա չօգ թէսիր էթտի:

Թ. Ի. 1408տէ չուսուն ահվալի չօգ ասուտէ վէ պէրլսօրտար իտի Բէնտիսի Գըրալիչա Սօֆիանըն փափալը իտի, Հէրօնիօս տախի միւթէպէրանըն խանէլէրինտէ չօգ իւնսլլէթի վար իտի, վէ չուս Փրակ Տար էլ ֆիւնուենըն նազարէթինէ ինթիլտապ օլունտու Վու վուգու'աթըն պիր նէթիճէսի օլարազ չօգ ձէրմանիալըար Փըրակ շէհրինի թէրք էթտիլէր: Վաքա'ա անլէրին կիթմէլէրի չուսուն ինթիլտալը սէպէպլինտէն տէյիլ, գիրա անլէր շէքլալիքտէն սօնկրա ինթիլտապ օլունտու: անճազ Պօհէմիալըար իլէ Գըրալըն նուֆուգլանտան անլէր տաՀա Տար էլ ֆիւնուեն իւզէրինէ միւթէսար րիֆ օլմամաըգլարընտան տարըլըպ կիթտիլէր: Փազալթ գապահաթը չուս թարաֆընտան տէյու նիտա օլունտու, վէ սօնկրա Գօնսթանս մէճլիսինտէ (Թ. Ի. 1414—1418 էտէք) Հէրօնիօս չուսուն հէրէթիգօս տուր ալէյնէլտէն պու խուսուստա վիգայէ էթմէյէ մէճպուր օլունտա
թէսատտիւֆի պիր շէյ իտի քի, Գըրալ վէնքէսլաուս չուս թարաֆընտա գուլվէթ վէրտի, գիրա քէնտիսի պիր խայր մէրամ իլէ իսլա-
հաթը քիլիսէ իչիւն չալըչիմագտա տէյիլ իտի: Փիգա մէճլիսի վազ-
թընտա պիթթապի չուս վէ Գըրալ օլ մէճլիսի թաստիգ էթտիլէր: Պուենուն իւզէրինէ պիւթիւն Սէրփիսգօփօս թարաֆը չուստան չօգ չիտտէթլէ չիքեայէթ էթտի իսէտէ, չուս Գըրալ թարաֆընտան

սահայեթ պուրու , զիրա Հուսուն հագգըզ քիլիսէ մէմուրէրի
'ալէյհինէ վա'զ էթմէսի օնա խօշ խտի :

Աթիտէ պէյան օլունաճաղը վէճէլէ թ . ի . 1414 տէ Հուս Փրակ-
տա ռէսմէն իսթինթագ օլունտու , վէ քէնտիսի Գօնսթանա մէճլի-
սինտէ պուլունտուղունտա Փարիսի Տէյլի պիլէ Հուսուն զայրի
միւնասիս թարզ իլէ էհալինին լիսաննտա օլարագ քիլիսէ մէմուրէ-
րինի վա'զլարընտա թագպիհ էթմիշ օլտուղունտու խանտ էթտի :

Հուս պէյլէ քիլիսէ մէմուրէրինին կիւնահլարը 'ալէյհինէ վա'զ
էթմէսի 'ատապէթտէն տէյիլ անճագ խայըրը մէրամ իլէ օլտուղու-
նու թաստիգ էթմէք զըմնընտա պէյլէ վա'զ էթմէսինին ալթը սէ-
պէսինի գիքը էթտի :

(1) « Բիլիսէ մէմուրէրի քէնտիլէր պէյլէ խաթալարընը կէօրիւս
թէօլպէ էտէլէր : (2) էյի քիլիսէ խատէմէսինին ալպագ վէ ա'մուլի
մէմուռհէսի պէյլէ մէյտանա կէլիս տիգգաթ ճէլպ էտէ : (3) էյի
քիլիսէ խատէմէսի պու վէճէլէ ճէմա'տթլարըն հիւսնի ռի'այէթինի
թահսիլիլէ' քէօթիլէր լայըզը իլէ թահգիւր օլունա : (4) Պէյլէ
տաթի էյի քիլիսէ խատէմէսի քէօթիլ մէմուրէրին ալպագընտան չէ-
քինէլէր : (5) Ճահիլլէր շու քէօթիլ ռէյիլլէրէ միւշապիհ օլմայալար
(6) Պէյլէճէ կիւնահլարար 'էօգիւրսիւզ գալըր , չիւնքի էվլէլա
տէրլէր խտի քի , « Սիգ պիլի թագպիհ էտէրսինիլ , լաքին պիլպտէ
պուլունան կիւնահլարըն ա'լտը քիլիսէ մէմուրէրինտէ պուլունտուր .
'նիշիւն պիլի թագպիհ էտիպ տէ անլէրի թագպիհ էթմէզսինիլ » :

Հուս սօնիրա , եա'նի' թ . ի . 1414 տէ իսթինթագընտա հէրթի-
գօս ի'թիպար օլունան Վիքլիֆ հագգընտա 'ալէնէն տէտի քի , « Տէ-
միլի' վէ տէրի' քի , Վիքլիֆ , ի'թիգաալմաճ , էյի իրիս-
թիան խտի վէ հալա սէմալաթ փատիշահլըղընտա տըր : Հէր նէ
գաոտար Հուս Փիղա մէճլիսինի էվլէլտէն թանըտը իտէ տէ , օլ մէճ-
լիսին ինթիսալը իլէ հիւքիւմէթի փատիալլէյէ նայիլ օլան պէշինճի
Ալէքսանտըր փափա , օլ մէճլիսի թանըմամըլ օլան Փրակ Սէրփիս-
գօփօսունա սահապէթ էտիպ , վէ անըն չիքեսայէթլէրինի տինիլէյիպ
Հուս թարաֆը 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էտէրէք Պօհէմիատա Վիքլիֆին
թահրիրտթընը գուպուլ էտէնլէրի թէվգիֆ էթտիրտի : Պախուսուս
Սէրփիսգօփօսուն թէշվիլիլ իլէ փափա էմի էթտի քի պուլունտան
պէյլէ անճագ քիլիսէի 'ումուլլէյին 'իպտուլթիսանէլէրինտէ վէ տէ-
յիլ մախուսի 'իպտուլթիսանէլէրտէ վա'զլար օլա : Պու հի'քմ Մարտ ,
1410 տա 'իլան օլունմուշ խտի , վէ պուլունտու իլէ Չպիլէք Հուսուն
գուլվէթինի գաթ' էտիպ անըն վա'զլէրինի մէն' էթմէք իւմիտինտէ
խտի , զիրա Ալէքսանտըր փափա 'Իբրալըն թանըտըլը մէճլիսին ին-
թիլիսալը իլէ փափա օլտու , վէ պու վէճէլէ 'Իբրալ , Սէրփիսգօփօս
վէ փափա պիլ իթթիֆագ Հուս 'ալէյհինէ օլունտա , աթթըք թէսիրա-
թը վէ գուլվէթի գալմալ տէյու չօգ ի'թիմաա իլէ մէմուլ էթմիշ խտի :

Պա՛տէհու Զպի՛նէք՝ Փափանքն էմբինի իճրա էթմէյէ քէսպի ճէսա-
րէթ էտիւլ, վէ Գըրալ իլէ հիլէ վէ տէսիտէ իւզրէ մու՛ամէլէ էտէ-
րէք ճիւմէլէ գապզէտէպիլտիյի Վիքլիֆ թահրիրաթընը 200 ճիլտ
գատար քէնտի սարայընտա խաֆիէն եազտը, վէ սալիֆ իւզզիքը
'իպատէթիւանէտէ Հուսուէն վա՛զ էթմէսիւնի նէհի էտիւլ, Փազաթ
քէնտի իւզէրիւնէ էհալիւնիւն 'ատաւլէթիւնի տա՛վէթ էյլէտի, վէ անըն
պու մու՛ամէլէսի Հուս թարաֆընա տահա զիյատէ գուզվէթ վէ
նուֆուզ վէրտի: Հուս եիկիրմի իւշիւնճիւ Եուհաննա Փափայա կիւ-
զէլ պիր մէթուալ եազըւլ քէնտի մու՛ամէլաթը հազգընտա իյզա-
հաթ վէրէրէք, եանկըշ թա՛լիմաթը գապուլ էթմիշ իտէ անը թէրք
էթմէյէ ճան ու տիլտէն հազըր օլտուզուհու իգրար էթտի իտէ տէ,
պիթթապի՛ օլ քէօթիւ Փափայա միւրաճա՛աթ էթմէք Փափտէսիլ
իտի:

Չօգ տիգդաթա չայան տըր քի Հուս վա՛զ էթմէք հազգընը ատէմ-
լէրին լուխտաթը իւզէրիւնէ մէպնի օլարադ թատիլդ էթմէյէ չա-
լըշմայըւլ անճադ Ալլահ թարաֆընտան պու խըզմէթէ տա՛վէթ վէ
թա՛յին օլունտուզուհու թէֆհիւմ էյլէտի: Պինանէն՝ ալէյս պիր ատէմ
անը վա՛զ էթմէքտէն ֆէրազաթ էթտիլմէյէ հազգը եօդ տուր:
Պիր տէ Վիքլիֆին թահրիրաթը՝ ալէյհինէ լայըզ վէճէլ՝ թէֆթիշ
վէ ինճիլի շէրիֆ իլէ թաթալիգ օլունմագսըզըն հիւքմ էթմէք նա-
հազգ տըր տէյու իանատ էթտի:

Վազթըն միւրուրինտէ Հուս պիլա չիւպհէ քէնտի տիւչար օլտու-
զու թէ՛ատտի վէ թէհլիքէյի թէշիսիա էտիւլ կէլէճէք վուգու՛աթ
իշիւն տահա զիյատէ իման վէ տիյանէթի հազիլդիյէնին թէճրիւպէի
տէրուհիյէսի իլէ հազըրըզ կէօրմէքտէ իտի: Հէման Թ. Ի. 1410
տա պու կիւզէլ սէօզլէրի սէօլէտի, եա՛նի՝ հազիգաթը էքմէք
իշիւն թէրք էթմիշ, վէ ատէմլէրտէն գօրգարադ սիւքիւթ էթմէմ
իլէ խաթա էթմիշ օլմամագ իշիւն, հալա իգրար էտէրիմ քի էօլիւմէ
գատար Ալլահըն պանա քէշֆ էթտիյի հազիգաթը, խուսուսա ֆի-
թապը շէրիֆ քէլամընը վիգույէ էթմէյէ միւրտո էթտիմ: Ձիրա
հազիգաթ սուպիթ օլուալ տաիմա գուզվէթի վէ էպէտէն պագի օլ-
տուզուհու, վէ օնտա խաթըր սայմագ օլմատըզըն պիլիւրիմ: վէ էօ-
լիւմ գօրգուսու պանա խալիֆ էթտիրիսէ պիլէ, եինէ Ալլահընա
վէ Բուհ իւլ Գուտտուհ մու՛ամէլէնէթիւնէ միւթէվէքիլ օլարադ Բապալ
թարաֆընտան պանա ճէսարէթ իլէ սապիթ տուրմաղա ինայէթ իհ-
սան օլունաճաղընա միւնթազըրըմ: վէ էյէր անըն՝ ինտինտէ հիւսնիւ
նազարա նալիլ օլտուլ իտէ, շէհիտ թաճընը պանա իհսան էտէճէք
տիր: վէպուհտան զիյատէ ճէլիլ նուսրէթ նէրէտէ պուլունուր:

Հուսուէն սալիֆ իւզ զիքը Փափայա եազտըզը մէթուալ տիլանը
փափաւիտէ թէսիր էթմէյիւլ, Զպի՛նէքին սէօզլէրի տինկէնիր իտի:
վէ Փափա թարաֆընտան Հուս տա՛վաւը Բօնսթանն մէճլիսին սօն-

կրատուն փափա ինթիխապ էթտիյի Գարտինալ Օթթոյա հալալէ օլունուալ, Զպինէքին հիւքիւ օլ Գարտինալ թարաֆընտան թաստիգ օլունուալ, վէ Հուսուն Փօլօնեայա փափանըն նէգտինէ ճէլալ օլունուալ Էմար օլունուալ : Պունուն իւգէրինէ Հուսուն ճիւմէ ահապալը չօգ զազապնաք օլտուլար : Դըրալ վէնքէսլաուա տախի փափայա մէթուալ եազըալ Հուսուն քէնտի տիւշմէնլէրինտէն վիգայէ, վէ պիւթիւն միւճատէլէնին թէսքին օլունմասընը, հէմ տախի Հուսուն իւպատէթիսանէսինին թէսքար քիւշատ օլունմասընը թալէպ էթտի, Պիր տէ Դըրալ մէշհուր մու'ալլիմէր փափայա կէօնտէրիպ Հուսուն իսթինթազը ճէրմանիատա տէյիլ անճադ Փրակտա պուլունմասընը թալէպ էթտի :

Զպինէքին հիւլէ վէ տէսիսէսի վէ վէրտիյի ռիշվաթլէրի վասիթասը իլէ Հուսա տա'վասընը պիր պուշուգ սէնէ գատար սալլանտըրտըգտան սօնկրա, օլ վազըթ եինէ էվվէլքի գարարլար տահա շիտտէթլի թարգ իլէ թաստիգ վէ թէսպիթ օլունտու, շէօյլէ թիպիւթիւն Փրակ շէհրի իմթիյազաթը քիլիսէ վիյէտէն մահրում պրազըլարագ անաթէմա ալթընտա պուլունտու : Ամմա Հուս թարաֆը Դըրալ իլէ պէրապէր պու զայրի հազգ հէմ նիզամըզ անաթէմայա ասլա ռի'այէթ էթմէտիլէր, վէ Զպինէք տէր'ազապ կէօրտիւ քի օլ տէրէճէ շիտտէթ իւզրէ Հուս 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էթմէք 'ազիլանէ հարէքէթ օլմայըպ, անճադ քէնտի գուվվէթ վէ նուֆուգունու պիլքիւլլիյէն գաթ էտէճէքտիր : Պատէհու թ. ի. 1411 տէ Դըրալ իլէ Հուսա միւսալէհէ իշիւն թէքլիֆլէր թագտիւմ էթտի : Օն միւ'թէպէր վէպիթարաֆ զէվաթտան իպարէթ պիր գօմիսիօն տա'վայը ֆիսալ էթտի, վէ 'աթի իւզ գիքը վէճհ իւզրէ թարաֆէյն միւսալէհէ 'ազտ էթտիլէր :

« Զպինէք փափայը թէէմին էտէճէք տիր քի Պօհէմիատա թա'լիմաթը զէլալէթ գապուլ օլունմասը : Լաքին եինէ պու մատտէ եէնիտէն թէֆաւհուս օլունաճադ, վէ պիր շէյ պուլունտուզու հալտէ ճէգա շէքիլէճէք տիր : Քիմսէ տահա անաթէմա ալթընտա գալմայաճադ տըր, վէ Սէրփիսգօփիս թարաֆը օլան քիլիսէ մէմուրլէրի Դըրալ թարաֆընտան էգիլէթ շէքմէյէճէքլէր : Հուս տախի ռէսմէն Փրակ Տար էլ ֆիւնուն նաղըրը վէ մու'ալլիմէրինէ քէնտի իման իգրարնամէսինի թագտիւմ էտիպ օնտա տէտի քի, « Բրիստոսուն քիլիսէսինէ վէ անըն ռէյիսի միւսթագիլինէ լայըգ իլէ իթա'աթ էթմէք իշիւն իմանըմ հէր ատէմէ իգրար էթմէյէ հազըրըմ : Ճան ու տիւլ տէն Յիսուս Բրիստոս հագիլքի Ալլահ վէ հագիլքի ինսան օլուալ անըն շէրի'աթը օլ գատար սապիթ տիր քի, պիր նօգթասը զայիլ օլամազ, վէ անըն քիլիսէսի գայա իւգէրինէ էօյլէ միւգիւմ տիր քի, ճէհէնէմ գափուլարը ասլա օնա զալիպ կէլէմէյէճէք տիր, վէ Բրիստոսուն միւսալթընտ մուղայիր պիր շէյ սէօյլէմէքտէն իսէ հիյպէթու վէճհէ էօմէքլիյի թէրճիհ էտէրիւմ » : Անտէն սօնկրա տիվանը

Փափաքի հուզութեամբ եղան ետքէ միւթթէհիմ պուլունմուշ օլ-տուզունու խնայտ էթտի, վէ քէնտի 'ալէյհինէ իրատ օլունմուշ օլան չօգ շիքեայէթլէրի գիրք էտիւ, եանկըլ վէ իֆթիրա նէվին-տէն օլտուզլարընը խնայտ էթտի:

Լաքին թա՛աճիւլ օլունաճագ չէյ տէյիլ տիր քի, սալիֆ իւզ գիրք միւսալէհէ պագի օլտմատը, գիրա վուգու՝ պուլան միւսաթէլէ ֆրիստոսուն՝ «Եէր իւզէրինէ սուլէ տէյիլ անճագ գըլըճ կէթիրալէյէ կէլտիմ» քէլամը միւսիսինճէ, ֆրիստոսուն հագիրգաթը վէ հագիրգի քիլիսէնին չէյթան փատիլալըլը իլէ օլան մուսալիֆթի մալլէյի մէյտանա կէթիրտի: Հուսուն քիլիսէի փափաքիլէ 'ալէյհինէ պուլ-լունմատը 'ատալէթը զաթլիյէսինտէն ետիստ թամա՛ը չէօհրէթ էթ-տիրյինտէն տէյիլ անճագ քէնտի թա՛լիմաթը՝ թա՛լիմաթը մէսիլիյէի ապլիյէ իւզէրինէ մէպնի օլտալ տա քիլիսէի փափաքիլիսին խտա՛ա-լարը թա՛լիմաթը մէզպարէյէ մուսալիֆ պուլունտուզունտան, է-կէրչի պիր գէման սէլամէթը գահիրիյէ հաթըլ օլտրատ պիլէ՝ պագի օլմատը միւսքին տէյիլ իտի: գիրա ինսանլար տրասընտա հագիրգա-թը էսապիյէի բուհանիյէ իլէ գէլալէթը մուհիմիլէ պէյինտէ պէյլէ մուսալիֆթի մալլէյէ վար տըր քի, միւսալէհէի պագիլէ միւսքին տէյիլ, վէ միւսքին օլտա խտի, ինսանլարըն էն գուզլէթլի ումուրը բուհանիյէլէրի իչիւն զայէթ մագարաթլը օլտը խտի:

Զպինէք թ. ի. 1411 ին սօնունտան էվլէլ վէֆաթ էտիլ՝, անըն խալէֆի Ալպիք, ումուր վէ միւսագո՛ւաթը քիլիսէվիյէտէ մահիր օլ-մայըլ ատայիչի հալ արզուսունտա օլան պիր ինթիյար առէմ՝ խտի: Հէման օլ սէնէ Հուսուն քիլիսէի փափաքիլիյէյէ օլան մուզայիրէթի էվ-վէլտէն պիյատէ մէյտանակէլիւ քէնտիսի կիպի իսլահաթը քիլիսէ վէ ֆրիստոսուն շէրէֆի իչիւն հէր մէնֆա՛ւաթ վէ իսթիրահաթը գաթիյէ-յի հիչ մագամընա գոյուլ, չէհիտ էօլիւմի իչիւն հապըր օլմայան ահ-պապընըն միւշարէքէթինտէն քէնտիսինի մահրում պրագըլ տա, օլ ահպապըն էն շիտտէթլի վէ մէրհամէթսիլ տիւլմէնիլէյէ թաճվիլ էտէն վուգու՛աթ 'աթի իւզ պիրը վէճիլէ վագի՝ օլտու: Եա՛նի՝ չօլ քէօթիւ Փափա եիկիրմի իւչիւնճիւ Եուհաննա՝ քէնտի սուլմէնի Սիչիւեա Գը-րալը իւզէրինէ պիր չօգ գուզլէթ իլէ հիւճիւմ էթմէյէ միւզթէտիր օլմատը իչիւն 'ումուլէն 'իլան էթտի քի, «Հէր քիմ քի օլ ճէհատա կիտէրսէ, ֆրիստոսուն թիւրպէսի ճէհատընա կիտէնէր միսիլիւ քիւմիլէն կիւնաչ աֆվլըլընա նայիլ օլմուշ օլաճագլար տըր»:

Փափանըն Պօհէմիսյա կէլէն վէքիլի Հուս թարաֆընտան պունա իթա՛ւաթըլըլը մէմուլ էտէրէք անը Սէրփիսդօփօսուն հուզութեամբ ճէլալ իլէ, «Բէսուլ էվամիրինէ միւ՛թի օլաճագլըսըն» տէյու սիւալ էթտիլինտէ, «Ճան ու տիլտէն Բէսուլ էվամիրինէ միւ՛թի օլմալա հագըրըմ» տէյու ճէվալ վէրտի: Պունուն իւզէրինէ վէքիլ՝ Սէր-փիսդօփօսա՝ Պագ, մու՛ալլիմ՝ Բէսուլ էվամիրինէ իթա՛ւաթ էթմէ-

յէ հազըր տըր» տէտի, Պուենա Հուս ճէվապէն, «Էֆէնտիս, տէտիյիսի էյիճէ անկայրն. ճան ու տիլտէն Րէսուէ էվամիրինէ միւթի՝ օլմադա հազըրըմ՝ տէտիմ, վէ Րէսուէ էվամիրի Բրիստոսուն Րէսուէլէրինին թա՛լիմաթընտան իպարէթ օլտուղունու թուլթարըմ, վէ էվամիրի փափաւիյէ պունարա միւթապըզ կէտիքլէրի հալտէ, օլ վազըթ քէմալը բիզա իլէ անլէրէ իթա՛տթ էտէճէյիմ. ամմա էվամիրի փափաւիյէտէ թա՛լիմաթը մէզպուրէյէ մուղայիր պիր շէյ կէօրիւրէմ, ճէտէտիմի եագմագ իւզրէ աթէշ իլէ օտուն էօնիւմտէ օլսա պիլէ իթա՛տթ էթմէյէճէյիմ» տէտի:

Պիլա շիւպէ Հուսուն Գիթապը շէրիֆ վէ տիյանէթի հագիգիյէ հէմ տէ ատէմլէրին ճանլարընն սէլամէթի էպէտիյէլէրի իչիւն արգուսու վէ զայրէթի պէօյլէ պիր մագարրաթը վէ չօգ խուսուղարտա Բրիստոսուն շէրի՛տթընա մուղայիր՝ օլան հիւքմ վէ մաթլուպը փափաւ վի հագգընտա սիւքիւ թ էթմէյէ անը պրագմագ իտի Գըրալ Փափաւըն մաթլուպթընա բիզա վէրտի. Օլ գէման Փրակ Տար էլ Ֆիւնիւնընն իլմի իլահի տայիրէսինին նագըրը օլան Փալէց, վէ միւտէրիսլէրին պիրի Սթանիպաուս իւշ սէնէ էվլէլ Հուսուն ահպապընտան վէ անըն իլէ հէմէֆքեար օլտուղլարընտա չօգ էզիյէթէ միւպթէլա օլուպ պիր տէֆ՝ա հապսա պիլէ իլպա օլունտուլար, վէ Հուս միսիլլիւ թէճրիւպէի մէսիհիյէի տէրունիյէ սահիպի օլմատըզըրընտան Փափայա հէմ տէ Գըրալա մուխալիֆ պոլլունաճագլարը հալտէ, չօգ մուխաթարայա տիւշար օլաճագլարընը կէօրիւպ, «Փափաւնըն թէնպիհաթընը թէֆթիշ էթմէք սէլահիյէթիմիզ եօգ, անճագ անլէրէ միւթի՝ օլմալըլըզ» տէյէրէք մէզքիւր մաթլուպթմ վէ ահքեմաթ մէքրուհէյէ բիզա վէրտիլէր: Կաքին Հուս՝ Փափաւնըն սալիֆ իւզ պիւր հիւքմիւնէ իթա՛տթ էթմէք՝ Բրիստոսա իտիյանէթ էթմէք վէ պէօյլէք կիւնազ օլաճագընը պիլիւր իտի, վէ հէր նէ գատար Փալէցտէն պէօյլէճէ գաթ՝ի՛ ալագա էթմէք չօգ միւճիսի էսէֆ պիր շէյ օլտու իսէ տէ, ապա թէրէտտիւտ էտէմէզ իտի. «Փալէց տօսթուլ տուր, հագիգաթ տալիւ տօսթուլ տուր, վէ իքիսի տէ տօսթուլ պուլունտուղլարը հալտէ, հագիգաթա զիյատէ իհթիրամ վէրմէք պանա պիրինճի ֆարզ տըր» տէտի:

Պէօյլէճէ Փրակ Տար էլ Ֆիւնիւնընտա վէ պիւթիւն Պօհէմիատա իսալաթը քիլիսէ իչիւն չալըշանլար արատընտա մուգատտէմա պուլունան իթթիֆագ նագգ օլունմուշ տուր. Հուս Փրակ Տար էլ Ֆիւնիւնընտա ճէմիյէթի քէսիրէ հուզուրունտա մէզքիւր կիւնահաֆվլըզ վէ միւսաա՛տէսի հագգընտա տիգդաթլըճա հազըրլամըշ օլտուղու վա՛ղը վէրիպ անը սօնիրա թահրիւր էթաի, վէ հալա մէվճուտ տուր. Օլ վազլտա քէնտիսի նէ սէպէպտէն օլ խուսուստա Փափայա միւթի՛ պուլունամատըզընը թէֆհիւմ էտիպ: ճիւմէ ինսան թէնպիհաթընը թէֆթիշ վէ նէ վէճիւն թէֆթիշ էթմէք հագգ-

լը Ժողովուրդներու թէսպիթ էտէրէք, պէտքէ՛ն 'ուսումնէն վէ թէօվպէի հաղիգիյէ կիւնա՛ն իշէյէն զաթտա պուրունուպ պուրունմատըը խուսուսունտա վազիֆէ էտինմէյէրէք աֆվ'լըզ իհսան էթմէք, քիմին թարաֆընտան օլուրսա օլուն, աղըր խաթա վէ քիւֆր պիլէ ի'թիւպար օլունմազ կէրէք իտիյինի պէյան վէ թէէքիտ էթտի: Պիր տէ օլ վա'զտա Հուս Փափայը՝ Խրիսթիանլարը սայր Խրիսթիյանլար իւզէրինէ հիւճիւմ էթտիրիպ ինթիգամ սլմազ արզուսունտա պուր, լունտուղունտան թագպիհ էթտի:

Հուս պէտքէ՛ն չօգ իլգամ էտիճի պիւրհանլար իլէ քէնտի թութտուլու ուսուլու վէ ա'մալը թաաութիգ էթտիքտէն սօնկրա, անըն լէֆիգ վէ տօսթու Հէրօնիմօս չօգ թէսիրլի վէ շիտտէթլի պիր նութգ վէրիպ խուսուսա կէնճլէրի չօգ թէշվիգ էյլէտի: Պունուն իւզէրինէ Հուսուն ըրգասը օլմայարագ Փափանըն ֆէրմանլարը պիր 'ալայ իլէ վէ իքի ֆահիշէնին պօյնլարընտան ասըը կէօթիւրիւլէրէք, պիր մէյտանտա 'ալէնէն իհրագ վէ իթլաֆ օլունտուլար: Պունուն իլէ պէրապէր Հուս պիլզգաթ սէրթ սէօլլէր եախօտ պէտնամըդ վէ չէտիտ մու'ամէլէյէ ապա եիւզ վէրմէյիպ քէնտի թարաֆտարլարընըն զայրի մագպուլ հարէքէթլէր վէ քէլամլարընտան տօլայը չօգ միւթէէսսիֆ օլուր իտի:

Հէր նէ գատար Գըրալ, օլ գէման Հուսուն թարաֆընը թէրք էթտի իսէ տէ, եինէ Հուսա թէ'ատտի էթմէք եախօտ էթտիրմէք իսթէմէտի, վէ Հուս քէնտի 'իպտտէթիւեահընտա չօգ սէրպէսթ վա'զ էտիպ, Գըրալիչա Սօֆիա տախի տէվամ իւզրէ օրայա կիտէր իտի: Անըն ճէմա'աթը տախի կէրէք միւ'թէպէրանտան կէրէք 'ալամընաստան օլարագ վուգուլ' պուլան միւճատէլէլէրտէն տօլայը պիլլէրճէ իլտիյատ պուլմագտա իտի:

Օլ գէման տիգգաթա շայան վէ չօգ տիգգաթ ճէլպ էթմիշ պիր շէյ վուգուլ' պուլտու, եա'նի' պիր եէրտէ փափալար Փափանըն իհսան էթմիշ 'ուսումի կիւնա՛ն աֆվ'լըզընը վա'զ էթմէքտէ իքէն, էսնաֆ թագըմընտան իւշ զաթ փափալարըն պիրինէ ճէվապէն՝ ճեալան սէտքէյօրսուն, մու'ալլիմ Հուս օնտան էյի շէյլէր պիլգէ թա'լիմ էթտի: Հէփսի եալան տըր» տէտիքլէրի իւզէրինէ թէվգիֆ օլունտուլար, վէ էրթէսի կիւն էմիլ Գըրալի միւճիպինճէ մէհքէմէյէ իհզար օլունարագ գաթլէ մահքիւմ օլտուլար: Հուս 2000 նէֆէր շայիրտլէրի իլէ մէհքէմէյէ կիտիպ մէգքիւր տտէմէրին գաալահաթընը քէնտի իւզէրինէ ալարագ գաթլ օլունմամալարընը թալէպ էթտիյինտէ, թալէպ էթտիյինէ կէօրէ օնա ճէվապ վէրիլտի իսէ տէ, եինէ Հուս կիթտիքտէն վէ ճէմա'աթըն քէսրէթի տաղըտըգտան սօնկրա տէր 'ագապ մէգքիւր իւշ առէմ գաթլ օլունտուլար: Պիթթապի' պուլ քէյֆիյէթ Հուս թարաֆընա տահա զիյատէ միւճիպի շէօհրէթ վէ թէսիրաթ վէ իլտիյատ օլտու: Պա'զը խաթունլար քէն

տի մէնտրիւնքինն ու ատէմէրինն զանը իլէ ըսլատըպ չօգ գըյմէթիլի էսէրէր կիպի հըֆզ էսէրէր իտի. Պիւրի տէ զարիֆ քէթէն պէզի վէրիպ անլէրին ճէնաղէլէրինն սարտըրտը. Հուսուն տօսթլարը անլէրին անըն իսլատէթխանէսինէ կէթիւրիպ, անլէր օրատան պէօլիւք'պիր 'ալայ իլէ Հուսուն նազարէթի իլէ չէհիտլէր կիպի տէֆն օլունտուշար, վէ անտէն սօնկրա օլ իսլատէթխանէյէ «իւչ 'ազիպին իսլատէթխանէսի» տէնիլիր իտի. վազա'ա օլ վազըթտուն էվվէլ էքսէրիյէ «Պէթլէհէյմ նամ իսլատէթխանէ» տէնիլիմիչ իտի:

Պու վուզու'աթտան սօնկրա Հուս թարաֆընըն տիւշմէնլէրի պիր վազըթ շամաթա չըգարմագտան չէքինիլէր իտի. Սօնկրա Փրակ Տար էլ Ֆիւնունընըն սէքիզ նէֆէր մու'ալիմէրի, էչ կէրչի պա'զիլէրի էվվէլա Հուս իլէ պերապիր 'Ալքիֆին թահրիրաթընը թաստիգ էթտիլէր իսէ տէ, անլէր 'ալէյհինէ հիւքմ էթտիլէր վէ օլ հիւքմտէ Հուսուն էֆքեարընը իմա էտէրէք պու ալթը խուսուստա թահթը միւպահասէ պուլունան մատտէլէրէ տայիր զիւ'իւմէրինն պէյան էթտիլէր:

(1) «Բիլիսէի Րօմալիյէյէ մուխալիֆէն էսրարը մէսիհիյէ վէ 'պաղլամագ իլէ չէօզմէք հազգընտա գըյաս էսէն ատէմ հէրէթիգօս տուր:(2) Գիթապը շէրիֆէ վէ քիլիսէնին'ումումի իթիգատընա կէօրէ տիւնեանըն ասրըրընտա կէլէճէք Տէճճալըն հալա կէլմիչ վէ հիւքիւմէթ սիւրէր տէյու իթիգատ էթմէք՝ թէճրիւպէ իլէ զէլալէթ իտիյի սյան վէ աշիքեար օլուր:(3) Մուգատտէս մու'ալիմինի միւթէգատիմինին թէնպիհաթը վէ քիլիսէնին ա'տաթը մէմուհէսի՝ Բիր թապը շէրիֆտէ պուլունամատըրընտան մէրի իւլ իճրա թութուլմամալը տըր տէմէք՝ թա'լիմի զէլալէթ տիր:(4) 'Ազիպէրին էսէրէրի, մէսէլա՝ քէմիքէրի վէ էլլիսէլէրինէ հիւքմէթ կէօսթէրմէմէք զէլալէթ տիր:(5) Բիլիսէ խատէմէսինին կիւնաճ աֆվլըղընը վէրմէյէ սէլահիյէթի օլմայըպ անճագ թէօվպէքեարըն Ալլահ թարաֆընտան 'աֆվ օլունտուղունու թէպչիր էթմէք սէլահիյէթի վար տէմէք՝ զէլալէթ տիր:(6) Փափանըն քէնտի վիգայէսի վէ տիւշմէնլէրինին իտամը իչիւն իրիսթիանլարը եանընա ճէլա իլէ անլէրէ պու պօրճլարընը իֆա էթմէլէրի շարթը իլէ կիւնաճ աֆվլըղընը իհսան էթմէսինէ իթիրազ էթմէք՝ զէլալէթ թա'լիմի տիր»:

Պու սէքիզ մու'ալիմ տալիի Դըրալ թարաֆընտան Հուսուն վա'զ էթմէքտէն մէն՝ օլունմասընը թալէպ էթտիլէր. Ֆազաթ պու խուսուտա Դըրալ կէրէքհազգ օլանը թէշխիս էտիպ իճրասընտա պուլունմագ իսթէտիյիտէն, կէրէք զէվճէսինին խաթըրըն վէ Հուս թարաֆընըն գուվվէթիլինն սայտըղընտան պու ըրճայը տիրիզ էթտի, վէ անլէրէ թէքիլիֆ էթտի քի Հուսա ճէպր իլէ սիւքիւթ էթտիրմէյէ չալըշմայըպ անըն թա'լիմաթ վէ թա'պիրաթընըն զէլալէթի հալի օլտուղունու իսպաթ էտէլէր: Պունուն իւզէրինէ Հուս անլէր իլէ պէ-

րապէր Գրքալըն հուղորունա իշգար օլունտուգլարնտա , Վէ անլէր
Հուս թարափընտան թա՛լիմաթընն ալէր թա՛հրիր անլէրէ վէրիւմ-
սինի թալէպ էթտիքլէրինտէ , Հուս պիւթիւն քէնտի թա՛լիմաթ վէ
էֆքեարը քէնտի յալէնէն վէրտիլի տէրա վէ վա՛ղար վէ թա՛հրիրա
թընտա պուլունուր տէյու կէօթէրտիքտէն սօնկրա , եինէ քէնտի-
սի թա՛լիմաթը իչիւն շէհիտ տէյու դաթլ օլունտաղա միւպթէլա օլ-
տուղունտան , անլէր տաթի պա՛տ էլ իսթիհան քէնտի թա՛լիմաթը
տէյիլ անճագ անլէրինրի գէլալէթէ հալի օլտուղու իտալաթ օ-
լունտաղը հալտէ , ճէգա շէքմէյէ րաղի օլմալարը շարթը իլէ , անլէ-
րին մաթլուպունտ րիգա վէրիր իտիւ Լաքին անլէր պուրալարա ճէսա-
րէթ էտէմէտիլը :

Պու սալիֆ իւղ գիրք վուգու՛տթըն նէթիճէլի թաղիլիյէսի Հուսու
քիլիսէ վէ հիւքիւմէթի ժալալիյէնին գօրգաճաղը տտէմ կէօթէլա
մէքտէն իպարէթ իտիւ : Փափա՛ Հուսուն տա՛վաարնը Սան Անճէ-
լուր գարտինալ Պէտրօսա հալալէ էտիպ , օնա շիտտէթ իւղրէ մու՛-
ամէլէ էթմէսինի էմր էթտի : Պունուն իւղէրինէ Հուսուն տիվա-
նը ժալալի եանընտա օլան տօթ վէ վէքիլէրի՛ պիր ՛ումուլի մէճի-
ոէրէֆի տա՛վա էթտիքլէրինտէ հապաա իլգա օլունտուլար : Փրակ
շէհրինին էհալիսինէ Հուսու եագըլմագ իւղրէ թէվգիֆ վէ թէսլիմ
էթմէլէրի էմր օլունտու : անըն իսլատէթ խանէսի տաթի թէմէլինէ
գատար երգըլմագ իտիւ : Ամա պու էմրէրին իճրաը զայրի միւմ-
քին պուլունտու , գիրա Հուսուն ճէմա՛աթը օլ գատար գուվվէթլի
վէ նուֆուլու իտի քի , ա՛ւը թէվգիֆ էթտիլմէտի , վէ իսլատէթ-
խանէյի հէամ էթմէք իչիւն մէմալէր կէլտիքլէրինտէ օլ գատար
քէսրէթի խալգ անլէրէ մուղամէմէթ էթտիլէր քի , կէրի կիթմէյէ
մէճպուր օլտուլար : Պունուն իւղէրինէ Հուս Գըրալըն մախտուս
մաթլուպաթընա կէօրէ վէ իսթիլալըն տէֆի իչիւն Փրակ շէհրինտէն
շէքիլիպ մէնֆի օլարագ վագթընը սարֆ էթտի : Զիրա Գըրալըն
Պօհէմիա տիյարընտան հէրէթիգօղուգ պէտնաղըղըն տէֆ՝ էթմէք
զայրէթի՛ հալիգաթը սապիթ էթմէք զայրէթինտէն վիյատէ իտի :
Պիր տտէմի թէրք էթմէք՝ թա՛լիմաթը պէլալէթ շախէսինի շէքմէք-
տէն էհվէն պիր շէյ իթիլար օլունտու :

Լաքին Հուսուն մէնֆի օլմաը իլէ Պօհէմիատա սէլամէթ հա-
սըլ օլմաը , Հուս թարափը եինէ գուվվէթլի վէ նուֆուլու իտի ,
վէ միւստլէհէ վէ իթթիֆագ իչիւն չալըշըլըրը թարաֆէյին մէպ-
տէլէրի տալան տապանա գըտտ օլտուղու սյան աշիքեար օլտու :
Պիր թարափըն ինտինտէ Բիթալը շէրիֆտէն զայրի սէլահիլէթի
միւսթագիլէ օլմաըղընտան պունա մուխալիֆ հէր նէ իտէ՛ լի՛այէ-
թէ չայան տէյիլ տիր : Տիկէր թարափըն ինտինտէ քիլիսէի ժալա-
վիլէ վէ անըն վէքիլէրինին էմրինտէն զայրի պիր հիւքիւմէթի միւս-
թագիլէ եօգ տուր : Պիրի իչիւն Փափայա մուխալիֆ պուլունտագ ,

Փառիա էն քէօթիւ ստէմ ոլսա պիլէ, պէօյիւք կիւնաւ տըր : Տիկէ-
րի իշխւն՝ Փառիանըն զայրի մագպուլ վէ մէշուլ՝ մաթլուպաթընա ի-
թա՛աթ էթմէք՝ Բրիստոսա խնյանէթ էթմէք տէմէք ոլուր : Պիրի-
նին զիւ՛իւմիւնձէ՛ Լիքլիֆ վէ Հուս վէ անլէրին ըէֆիգլէրի վէ շու-
յիրալէրի մէվճուտ պուլունան միւնազա՛ալար վէ միւշքիւթա ուս-
իս ոլտուլար : Տիկէրիին ֆիքրինձէ՛ մէվճուտ պուլունան մէքրու-
հաթ վէ միւնապո՛ալարըն մէսուլլէթի ֆէսաա պուլմուշ քիլիոէնին
տիւնեէվի վէ շէհվանի մէմուրլէրինտէ պուլունուր : Թ. Ի. 1413 տէ
Հուս միւնաաէլլիսին թէսվլլէսի իշխն Փրահ Սինտա մէճլիսի թէշ-
քիլ ոլունտու, վէ Հուս հապըր պուլունմատը իսէ տէ, երնէ անըն
թարաֆը իշխն աւպապը Եասէնիքլի Եուհաննա վէ Միրէս Եա-
գուլլուս ճէվապ վէրտիլէր : Անլէր թէքլիֆ էթաիլէր քի միւսալէ-
հէ տրգուլլնալի հալտէ, սէլամէթի տիւնեէվլլէ՛ մի Եօխա սէլամէշ
թի իլահիյէ մի թալէպ ոլունուր տէյու էվվէլա գարար վէրլմէք
կէրէք աիր : վէ էյէր սէլամէթի իլահիյէ, Եա՛նի՛ ինտ Սլահ սէլա-
մէթ իսթէնիլիտէ, էվամիրի իլահիյէյէ հէր շէյան էվվէլ իմթի-
սալ էթմէք կէրէք տիր :

Պիթթապի՛ պու մէճլիս պիր ֆոյտէլի իշ կէօրմէքոիզին խիթաօ
պուլմաղա մէճպուր ոլտու, վէ Գըրալ թարաֆընտան թա՛յին ոլուն,
մուշ պիր գոմիսիօն տաթի պիհուտէ չալըշապ, միւշքիւթ հալլ ո-
լունմատը, Հուս տաթի պիզգաթ մէնֆի ոլտուղու հալտէ, «Բիլի-
սէյէ տայիր» իւնվանընտա պէօյիւք քիթապընը, վէ մէվճուտ ոլան
միւնաաէլլէյէ միւթա՛ալիգ պա՛գը ըէսալլէրի թահրիր էթաի, վէ
պու թահրիրաթ սօնկրա Բօնաթման մէճլիսինտէ Հուս ՛ալէյինէ
իճրա ոլունան հիւքմէ միւնիպ իտի : Վագա՛ա անըն պէօյիւք ճիւն-
հաաը, աիւշմէնլէրինին զիւ՛իւմիւնձէ՛, Բրիստոս վէ անըն Եֆէնի ճիւմէ
քիլիսէ մէմուրլէրինտէն զիյատէ Եիւճէլթաի, վէ օնա քէնտի շաֆի-
նին հիւքմինի պիր աոէմէ Եֆէր թուրթուրամատըլար : Պու սալիֆ
իւզ գիքր թահրիրաթտա Հուս քէնտիսինի շիքէալէթ ոլունտուղու
գապաշաթլարտան թաաաիգ էտէրէք թա՛լիմաթ վէ թահրիրաթընը
Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ մէպնի ոլտուղունու այան աշիքիար իսպաթ
էթաի : Բիլիսէլի մէսիհիյի զահիրէյի քիլիսէի հագիգիյէտէն թէֆրիգ
էտիպ, քէօթիւ աաէմլէրին Բրիստոսուն քիլիսէի հագիգիյէ իւզէրինէ
հիւքիւմէթ սիւրմէք իտտա՛ալարը նէգատար զայրի հագգ ոլտուղու-
նու պէյան էյլէտի : Պիր տէ քիլիսէի մախսուսէ պու թէվարիսին
Մուգատաէմէսինտէ պէյան ոլունտուղու վէճհէ նասըլ անկաշըլա-
ճաղընը թէֆհիմ էթաի :

Պու թահրիրաթտա Հուս հէր միւմինին գամիրի շախախինի ճիւմ-
լէ գավանինի քիլիսէվլլէտէն զիյատէ Եիւճէլթաի պի իշթիպահ
տըր : վէ Կալընըզ գամիրի շախաի տէյիւ, հէր աաէմին ՛ալ վէ հիւք-
մինէտալի, քէնտիսինէ րաճի ոլան մատաէլլէր իտաղպունտա, քիլիսէ

մէմուրէրինքինտէն զիյառէ ըր'այէթ էթտի . եա'նի' պիղիմ վագթը-
մըզտա 'ումումէն հուգուգը ինսանիյէ տէյու ըր'այէթ վէ հըֆզ օ-
լունան չախսի ազաղըդ' Հուս թարաֆընտան քէմալի ճէսարէթ իլէ
վիգայէ օլունսու :

Հուս Սալիֆ իւզ զիքր պէօյիւք քիթաղընտա չօգ աշիքեար վէ էքի-
տէն պէյան էթտի քի , քիլիսէի մէսիհիյէ պիր ըէիսի զահիրիյէ միւհ-
թաճ օլմայըպ , պէօյէ իտտա'ատա պուլունան ըէիս վէ անըն վէքիլ-
լէրի քիլիսէնին մէմուրինի ասլիյէսինին (եա'նի' երէց , վա'իզ վէ է-
փիսգօփօսլարըն) էֆա'լ վէ իմթիյազաթընը պիղայրի հագգ վէ չօգ
միւհիպի մազարաթը քիլիսէ օլսրագ էլլէրինտէն գապզ էտէրլէր :

Հուսուն սապիթ էթտիյի մէպտէլէր սալիֆ իւզ զիքր թահրիրաթ-
տա պէր թէֆսիլ պէյան օլունտուղու վէճիլէ , խիւլասաի քէլամ օ-
լարագ' իչպու տէօրթ մէպտէտէն 'իպարէթ տիր :

1. «Խալգա զէլպէթ եախօտ քիլիսէի մէսիհիյէյէ իլթիլաֆ կէ-
թիրմէտէն իսէ , պիղիմ մագսէտիմիզ Բրիստոսուն շէրա'աթը վասի-
թասը իլէ ճիւմէ Խրիսթիանլարը հագիգաթա վէ իթթիֆագը պա-
գիյէյէ իրչատ էթմէյէ չալըճմագտան 'իպարէթ տիր» :

2. «Տինի մէսիհիյէ մուխալիֆ օլան ա'տաթ վէ թէնսիհաթ վասի-
թասը իլէ խալըն ալտանմամասը անճագ Բրիստոսուն խալիս Բէ-
լամ վէ էվամիրի վէ Բապուըն շէրա'աթընա միւթապըզ կէլէն խալ-
զըն ա'տաթընը իպգա էթտիրմէյէ չալըջըրըզ» :

3. «Բիլիսէ խատէմէսի Բրիստոսուն էվամիր վէ էօրնէյինճէ փաք
'էօմիր սիւրիւպ' հալմէթ , թամա'քեարըզ վէ 'իշ ու 'իշրէթաէն
իճթինապ էթմէք կէրէք տիր» :

4. «Տիւնեատա պուլունան քիլիսէիմէսիհիյէ Բապպիմիզ թանգիմ
էթտիյի վէճիլէ մէվճուտ օլմագ կէրէք տիր . եա'նի' քիլիսէի մէսի-
հիյէ քիլիսէ խատէմէսի (էփիսգօփօսլար , երէցլէր վէ զայրիհում,
զիրա Փափա վէ Գարոտինալ կիպի մէմուրիյէթլէրի Հուսպիասլ ի'թի-
պար էթտի) , տիւնեէվի հիւքիւմտարլար վէ սու իքի նէվ' ըէիսլէրէ,
եա'նի' ըէիսի ըուհանի վէ ճիսմանիլէրէ միւթի' պուլունան 'ազամը
նաստան 'իպարէթ տիր» :

Հուսուն մագսէտը ապիսի' քիլիսէի մէսիհիյէյի վէ հէր պիր Խրիս-
թիյանը չախտէն , մէմուրլէր վէ գափանին վէ ա'տաթը զահիրիյէ
պիլ վասիթա օլմայարագ , տիրի վէ ըուհանի պէնտլէր իլէ քիլիսէ-
նին տաիմի վէ եալընըզ ըէիսի օլան Բրիստոս իլէ ըուպթ էթմէքտէն
'իպարէթ տիր :

Հուս մէնֆի օլտուղունտա ահպապընամէթուպլար եազտը . Պուրա-
տա անլէրին պա'զըլէրինտէն քէլաթլար իսթիկարաճ էտիպ , թէրճիւմէ
խտէճէյիզ . «Մէհքէմէի փափավիյէնին գօրգուտամայաճաղը վէ պիր
նէվ' ըիլվէթ վէ գուվլէթին էսիր էտէմէյէճէյի , վէ քէսրէթի չահիտի
քեապիպին հագիգաթտան հագտըմայաճաղը Շուհիտ օլան Բրիստոսա

միւթէվէքքիւն , քէնտիսի պանա գուտրէթ վէ 'ինայէթ վէրտիքճէ
Ինճիլ հագիգաթընը իգրար էտէճէյիմ : Հագիգաթա տիւլմէն օլ-
մամ. հէր նէվ իթթիֆագը քեագիպէ էօլիւմէ տէք մուգալէմէթ
էտէճէյիմ. էյի էօլիւմ քէօթիւ 'էօմրտէն ա'լա տըր : Պիր ատէմ
գաթլ օլունմագ գօրգուսու իլէ կիւնաւ իչլէմէլի տէյիլ տիր. էօ-
լիւմտէն գօրգան ատէմ հայաթ մէսէրրէթինտէն մահրում օլուր :
Հագիգաթ ճիւմէյէ զալիպ օլուր : Հագիգաթ ուղրունա էօլէն՝ զա-
լէպէ էտէր, գիրա կիւնաւ անըն իւգէրինէ հիւքիւմէթ էթմէտիյի հալ-
տէ՝ պիր պէլա ապա օնա իսապէթ էտէմէյէճէք տիր : 'Ալէյհինի-
գէ հէր կէօնա քէօթիւ սէօզ սէօյլէտիքլէրի զէման նէ՝ մութլու սիգէ՝
քէլամը՝ Հագիգաթըն քէլամը տըր» :

«Քրիստոս իչիւն տիյանէթի հագիգիյէ իւգրէ եաշատըղըմ հալտէ,
պիլա շիւպհէ Քրիստոս իչիւն թէ'ատտի չէքմէլիյիմ, վէ էյէր էլէմ
չէքմէք եօլու իլէ ճէլալինէ կիրմէք Քրիստոսա վաճիպ իտի իսէ, պի-
գիւմ կիպի նալալըգ գուլլարընա հաչըմըզը գալտըրըպ էլէմ եօլունտա
անըն իղլէրինտէ եիւրիւմէք եագքըզըր. վէ էյէր քէնտի կիւնաւլարըմ
վէ խրիսթիյանլարըն խաթալարը պանա էպիյէթ վէրմէսէ իտի, թէ-
'ատտի պանա էպիյէթ վէրմէք. գիրա պու տիւնեանըն ֆանի սէրվէ-
թինտէն մահրում օլմագ նէ՝ զարար վէրէպիլիւր. Ալլահըն հիւսնիւ նա-
զարընտան պէնի մահրում պրագաճագ օլան տիւնեա հիւսնիւ նա-
զարընտան մահրում գալսամ նէ՝ զիյանըմ վար, Հագարէթ չէքսէմ
տախի պանա նէ՝ զիյան վար. գիրա հագարէթէ սասլր իլէ թէհամ-
միւլ օլունուրսա, Ալլահըն օղուլլարընա միւճիպի թէգաուտիւս օլուր
քի, Փէտէրին փատիլալըզընտա կիւնէչ կիպի գիյափաչ օլալար :
Վէլ հուսըլ՝ էօլէմ տախի պանա նէ՝ զիյան վար, գիրա պու հայաթ-
տան գուրթուրուղուդումոա՝ էօլիւմտէն գուրթուրուպ հայաթը հա-
գիգիյէյէ նայիլ օլաճաղըմ» :

Մէնֆի օլտուզունտա Հուս քէնտի վագիֆէի զիւմէթի խուսու-
սունտա չօգ միւլթարիպ վէ իլթիպաւ իւգրէ իտի, եա'նի՝ Մաթթա
Ժ. 23, հէմ տէ եուհան. Ժ. 11, 12 քէլամարը իւգէրինէ թէֆէք-
քիւր էտէրէք քէնտի հարէթինէ կէօրէ ճէմա'աթընա 'ալտէթ էթ-
մէսի մի եօլսուս մէնֆի գալմալա գանա'աթ էթմէսի մի անլէրէ օլ
մուգալիգա վագթընտա զիյատէ միւֆիտ օլաճաղընը էյիճէ հիւքմ
էտէմէտի. Ժ. Ի. 1413 տէ Քրիստոսուն վէլատէթի եօրթուսուն-
տան էվվէլ պէօյլէճէ քէնտի ճէմա'աթընա եազտը. «Սէվկիւլիւլէրիմ,
Բապպիմիզին վէլատէթ կիւնիւ եագլաչըյօր. տնըն իչիւն կիւնաւ-
տան միւնէզգէհ օլա տէյու պէյթի տէրունիյէնիզի փաքլէյին.
միւմքին օլտուղու գաուար Ալլահըն քէլամընը տէվամ վէ թագվա
իւգրէ տինէյին, Պէթլէհէմ 'իպաուէթիսանէսինտէ վա'զ տինկլէմէք-
պէն սիզի մէն էթմէք իսթէյէն տիւլմէնլէրտէն խալֆ էթմէյին.
Պէն Քրիստոսուն էմր վէ էօրնէյինճէ տիւլմէնլէրիմտէն պիր վագըթ

իշխան չէքինմէք իւզրէ սիզոն չէքիլտիմ քի, անյէրէ պէհանէ վէ սի-
զէ միւճիպի մազարրաթ օլմայըմ: Ալլահըն պէնիմ հագգըմաա օլան
միւրաաթը իճրա օլունաճագ տըր: Էյէր պէնի քէնտի իսմի իշխան էօլ-
մէյէ լայըգ իթիպար էտէրսէ, պէնի էլէմ չէքմէյէ չըգարաճագ
տըր: Էյէր պիւր տահա քէնտի քէլամընը վա՛գ էթմէք իւզրէ
պէնի չըգարըրսա, մէսրուր օլաճալըմ: Վագա՛ա փաւլօս կիպի քէն-
տիմ նէ իսթիյար էտէճէյիմի պիլմէմ: Ալլահըն հուզուրունա կիթ-
մէք պէնճէ ա՛լա օլուրսա տա, գալմագ վէ սիզին իշխան չալըճագ
սիզճէ տահա միւֆիտ օլուր: Լաքին կէրէք պանա կէրէք սիզէ Ալլա-
հըն միւրատընա մուզայիթէն պիւր շէյ վուգու՛ պուլմագ »:

Վէ պաշգա մէքթուպտա տիւշմէնլէրինին պիհուտէ եէրէ քէնտի
'իպատէթխանէսինի գափամաղա եախօտ եըգմաղա չալըճագլարընը
գիքը իլէ, « Բրիսաոսուն վագթինտէ Եէհուտիլէրէ վուգու՛ պուլու-
ղու կիպի անլէրէ վուգու՛ պուլմագտա տըր: Տաիմա գաֆէրեապ
պուլունան հագիգաթ 'ալէյհինտէ օլրաշտըգլարընտա, գաստլարըն-
տան մահրումգալըրլար: գիրա հագիգաթըն թապլի՛աթը պու տուր
քի, նէ գատար էօրթիւլլուրսէ օլ գատար գիյատէ գիյափաշ օլուր:
նէ գատար վուրուլուրսա օլ գատար գիյատէ եիւճէլէնլի: Բեահին-
լէր, 'իւլէմա, ֆէրիսիլէր, Հէրօտէս, Փիլաթօս վէ Երուշալիմ էհալի-
սի հագիգաթ 'ալէյհինէ հիւքմ էտիպ էօլլամէ վէ սալալ օլունմաղա
թէպիմ էթալլէր իսէ տէ, թէքլար ֆաթիհի միւսթագիլ օլարագ
գըյամ էտիպ՝ քէնտի եէրինտէ օն իքի մուսպիւր թա՛յին էյլէտի:
Պէօլլէ տախի Պօհէմիատա օլաճագ տըր »:

Բօնսթանա մէճլիսինին մուշէն վագթի եագլաշտըղընտա, Հուս
թարաֆը վէ անըն տիւշմէնլէրի տախի օնա չօգ արզու իլէ պագար-
լար իտի, գիրա Հուս պէօլլէ պիւր մէճլիսէ թէպլիլէի վիմմէթ էթ-
մէք իւմիտինտէ իտի: Վագա՛ա տիւշմէնլէրի օրատա անըն 'ալէյ-
հինէ հիւքմի միւսթագիլ չըգարըպ իճրա էթմէք իւմիտինտէ իտիլէր:
վէ պիթթապի՝ 'ումումէն քիլիսէ մէմուրլէրինին պէօլիւքլէրի կէրէք
էվլէլա Հուս թարաֆընա մէյեալ կէրէք օնա գարը պուլունտուլար
իսէ, պու գատար վագըլթտան պէրու ինկիլթէրրատա, վէ օլ զէման
տահա գիյատէ Պօհէմիատա զուհուր էտէն ճէսուր ատէմլէր վէ թա՛-
լիմաթը սէրպէսթիլէյի թէֆահհուս, վէ էյէր պարի հէրէթիգօլուգ
չայպէսի վար իսէ, անը քիլիսէտէն տէֆ՝ էթմէյէ զայրէթ էթմէքտէ
իտիլէր: Սիճխամօնտ իմիթէրաթօր Հուսու թէէմին էթտի քի Բօնս-
թանա մէճլիսինէ կէլմէյէ քէնտիսի թարաֆընտան վիզայէ օլունա-
ճագ տըր, Լաքին Հուս թէէմին օլսա օլմասա, օրայա կիթմէյէ միւ-
րատ էթմիլ իտի: Իլլա քէնտի թա՛լիմաթընըն լայըգը իլէ թէֆահ-
հուս օլունմասընը թալլպ էտէր իտի:

Բօնսթանա կիթմէզտէն էվլէլ, եա՛նի՝ Թ. Ի. 1414 տէ Փրակա
պիւր տահա կիտիպ իսթինթագ օլունմագ իսթէտի, վէ հէմՍէրփիս-

գօրիօս թարափընտան հէմ տէ Փափանըն պիր վէքիլի թարափընտան թա՛լիմաթընտա զէլալէթ հօգ տուր տէյու թալսիլէնամէ գապուլ էթտի Քէնտի սէվկիլիւ ճէմա՛աթը իլէ չօգ մուհապպէթ իլէ վէտու-լաշտրգտան սօնկրա, վէ ինսանլարըն վա՛տլարընա տէյիլիսէ (վազա՛ա իմիէրաթօրուն սէօզիւնէ էմիլյէթ էթտի) երնէ Բապպըն ինայէթինէ քէմալի իթիմատ իլէ միւթէվէքքիլէն, վէ ահապպը վէնցէլ, Բուլմու-նուհաննա վէ Եուհաննա Գարտինալիս իլէ պերապէր Փրակտան սօն տէֆա՛ օլարագ Օքթ. 11, Թ. Ի. 1414 տէ Բօնսթանսա կիթմէք իւզրէ եօլա չըգտը :

Բօնսթանսա կիտէր իքէն էսնաի րահտէ Հուս տալա քէնտիսինի մախֆի թութմատը, անճագ հէր եէրտէ իսթէյէնլէր իլէ միւքեա-լէմէ վէ քէնտի թա՛լիմաթըն պէյան էթմէյէ հազըր իտի : Բօնս-թանսա վուսուլ պուլտուղունտա՝ տիւշմէնլէրինի օրատա հազըր, վէ քէնտի ա՛լէյհինէ չօգ ազըր չիքեոյէթ վէ իֆթիրալարը ՚իլան էթ-միշ պուլտու : Օլ տիւշմէնլէր՝ Հուսուն ուսուլու՝ ալէյհինէ հիւքմ օլունուպ քէնտիսի իրոամ օլունմայընճա, էվվէլա Պօհէմիտա վէ սօնկրա Ճէրմանիատա քիլիսէ մէմուրլէրինին կէրէք հիւքիւմտարլար թարափընտան կէրէք էհալի թարափընտան հիսապսըզ հադարէթ վէ րէզալէթ չէքէճէքլէրինի ֆէհմ վէ պէյան էթտիլէր :

Էվվէլա Եուհաննա Փափա թարափընտան Հուս անաթէմատան մուվազգաթէն ազատ գըլընտը, անճագ պիր եէրտէ Թա՛ալմը մու-գատտէն այնընըն վէ սայիր այնլէրին իճրատը վազթինտէ հազըր պուլունմասընա միւսա՛ատէ վէրիլլէտի : Հուսա րիճա օլունտու քի միւթթէհիմ գըլընմըզ օլտուղու թա՛լիմաթը զէլալէթի՝ ալէնէն, վէ իսթինթագ եախօտ թէֆահուս օլմագսըզըն թէրք էթմէսի շարթը իլէ միւսալէհէ օլա, Լաքին Հուս տալա պունուն կիպի թէքլիֆլէրէ գուլագ վէրմէտի, անճագ մէճլիս հուզուրունտա հադիգաթ ի՛թի-պար էթտիլի թա՛լիմաթ վէ թահրիրաթընը թաստիգ վէ թէսպիթ էթմէք իսթէտի, ՚Լէ օլ վազըթ հէր նէ գատար վուգու՝ պուլաճագ շէյլէրի պիլմէյիպ հադիգաթ իչիւն իգթիզա օլտուղու հալաէ վէ-ֆաթ էթմէյէ րագի օլտու իսէ տէ, պիլա չիւպհէ իմիէրաթօրուն սահապէթինէ, վէ պախուսուս հադիգաթըն ինսաֆլը տտէմլէրի իգ-նա՝ վէ իլզամ էթմէք գուվվէթինէ միւթէվէքքիլէն քէնտիսինին պա՛տէլ ճէհատ զաֆէրեուպ օլմասընա չօգ իթիմատը վար իտի, վէ պէյլէճէ ի՛թիմատընը Փրակլը տօսթլարընա եազտըզը մէքթուպլարտա պէյան էթտի : ՚Ալէնէն նութգ էթմէք իչիւն քէնտիսինէ միւսա՛-աաէ վէրիլլէճէյինէ միւնթապըր օլարագ, էվվէլա հազըրլըզ կէօրիւպ թահրիր էթտիլի քէլաճլարտան աշիքեար տըր քի, քէնտի վազթինտէ ՚ումումէն գապուլ օլունան պա՛զը պաթըլ գիւ՛իւմլէրտէն տահա գուրթուլմատը. մէսէլա՝ ճիւմլէ հադիգի միւմին վէ մուգատտէսլէ-րին խայրաթը, ՚ումումէն քիլիսէնին մամլէքի օլտուղու գիւ՛իւմիւ-

գապուլ էթտի, չէօլէ քի «'ազիզէրին» չէֆա'աթընա թէվէքքիւլ էտիպ տու'ա էտէր իտի, վէ պա'ա էլ մէվթ հալի թէրպիյէտէ «Փաւր-կաթիւն» պուլունանլար՝ եէրտէ պուլունանլարըն տուա'լարը իլէ ֆաիտէ կէօրէպիլիւր տէյիւ զիւ'իւմիւ պաթըլը գապուլ էթտի :

Պաշգաւ հազըրլատըլը վա'զտա, նէ վէճհէ միւսալէհէ քիլիսէյէ ի'աւտէ օլունապիլիւր տէյու պէյան էտէր իքէն, քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ վէ միւնազա'աթըն էքսէրիսի քիլիսէ մէ-մուրլէրինին քէնտի վազիֆէի զիմէթի բուհանիյէլէրինի թէրք իլէ ախլազ վէ ա'մալի մէզմումէ վէ տիւնեէվիյէտէ պուլունմալարընտան նաչի վուգու՝ պուլմուշ խիլինի թէֆհիւմ էթտի :

Պիր սայըր վա'զընտա Հուս գավանինի քիլիսէվիյէ իլէ քիլիսէնին սիփարըշլարընըն սէլահիյէթինի բէտտ էտիպ թանգիմաթը 'ատիյէ վէ բուհանիյէյէ խալէլ կէթիւրիւր տէյու քէնտի 'ալէյհինէ շիքեսայէթ օլունտուղունտան, նէլէր գապուլ վէ նէլէր բէտտ էթտիլինի պէյան էթմէյէ չալըշըր իքէն՝ եալընը Գրիստոսուն շէրիա'թընը միւսթագիլ վէ սայիր ճիւմէ գանուլարըն անճագ պունա մէպնի օլտուգլարը նիսպէթի վէ շարթը իլէ լի'այէթէ շայան օլտուղունու թէֆհիւմ էտէր : Լաքին պունուն իլէ պէրապէր քէնտիսի նէ գավանինի 'ատիյէ նէ տէ գավանինի քիլիսէվիյէյի բէտտ էթմիշ խիլինի խանատ էթտի :

Լաքին Հուս մէճլիս հուզըրունտա վա'զ էթմէք իւմիտի վէ ինթի-զարընտան մուհրում գալտը : Նօվ. 28 թ. Ի. 1414 տէ թէվգիֆ վէ հապսա իլգա օլունտու : Պու քէյֆիյէթ Սիճիսմենտ Իմիէրաթօ-րուն վա'տինէ օլ գտտար մուխալիֆ իտի քի, սալիֆ իւզ զիքը Բլուս-լու Եուհաննա վէ Հուսուն սայիր նուֆուզու Պօհէմիալը ահպապը չօգ հիտտէթլէնտիլէր, Լաքին Հուս Գարտինալարըն էլինէ տիւշմիւշ իտի, վէ Գօնսթանա շէհրինին զուպիթլէրի Գարտինալարըն միւրա-տընա մուղայիր հարէքէթ էթմէյէ ճէսարէթ էտէմէտիլէր : Փափայա շիքեսայէթ օլունտու իսէ, քէնտիսինի Գարտինալար 'ալէյհինէ պիր շէյ եափմաղու միւգթէտիր օլմատըլընը իգրար էթտի : վէ էյէր Հուսուն սէլամէթի իչիւն պիր շէյ եափմաղա սահիհէն իսթ էսէ իտի պիլէ, գատիր օլամատըլը պի իշթիպահ պիր շէյ տիր :

Պունուն իւզէրինէ Հուսուն ահպապը Իմիէրաթօրուն նէզտինէ կէլտիքլէրինտէ, Իմիէրաթօր վուգու՝ պուլմուշ օլան քէյֆիյէթտէն տօլայը զայէթ միւթէէսսիֆ օլարագ Հուսուն սալը վէրիլմէսի իչիւն չալըշտը իսէ տէ, տէր'ազապ աչիքեար օլտու քի, պու խուսուստա Գարտինալարըն վէ մէճլիսին էքսէրիյէթինէ մուխալիֆ օլարագ Հուսա 'ալէնէն սահապէթ էտէճէք օլուրսա, մէճլիսին թէշքիլինտէն իւմիտ վէ արզու էթտիլի տէֆի իթիլալ վէ ի'ատէի իթթիֆագը քիլիսէյէ մուղայիր հարէքէթտէ պուլունաճագ տըր :

Պունտան էվվէլ իւշիւնճիւ Պաստա Բօնսթանա մէճլիսինէ տայիր պէյան օլունտուղու վէճհէ, Բօնսթանա մէճլիսինին թէշքիլինտէն

միւրատ իբի շէյտէն 'իպարէթ խտի . Եա'նի պիբի' տէֆ'ի իթիզալ իլէ ի'ատէի իթթիֆազը քիլիսէ , վէ տիկէրի' իսլահաթը քիլիսէ խտի . Վէ ինսաֆ իլէ պու մաուտէյէ նազար էթտիյիմիզտէ , ինքեար օլու-նամազ քի իմիէրաթօրուն 'ինտինտէ վէ մէճլիստէ էն նուֆուզու վէ սալիհ ատէմէրին 'ինտինտէ Պօհէմիատա վուգու' պուլմուշ օլան միւնազա'ա վէ ֆըրգա' իթթիֆազը քիլիսէյէ մուսալիֆ օլտուզու միսիլիւ , իսլահաթը քիլիսէյէ տալի մուսալիֆ խտի . զիրաւ անէր իթթիֆազը քիլիսէյէ հէր շէյտէն էվվէ , իսլահաթը բուհանիյէտէն էվվէ պիլէ թուլթուզարը պալատէ թա'րիֆ էթտիյիմիզտէն աշի-քեար տըր . Թա'աճիւպ էտէրիզ քի Կէրսօն վէ Տէյլի միսիլիւ ատէմ-էր , Հուսուն թա'լիմ էթմիշ օլտուզու կիպի թա'լիմաթ վէ թահ-րիրաթ քէնտիլէր իրատ էթտիքտէն սօնկրա , օնա բէֆիզ վէ ահ-պապ նուզարը իլէ պազմազար խտի . Լաքին պիլա շիւպհէ անէր Հուսուն տիւշմէնէրի թարաֆընտան անըն հազգընտա չօգ եանկըշ զիւ'իւմէր ալմըշար խտի . վէ եանկըլմասա խտիլէր տալի , Հուս իլէ պէրապէր չալըշամաուըլար , զիրա Հուս միսիլիւ հիւքիւմէթ վէ մէ-մուրիյէթի փափազիյէ իլէ Գարտինալարըն մէմուրիյէթին քիլիսէ-տէն տէֆ' իլէ , Բիթապը շէրիֆի վէ զամլիլ չախսիյի հէր նէվ' հիւ-քիւմէթ վէ սէլահիյէթտէն էֆտալ թուլթազա հազըր տէյիլ խտիլէր . Վէ անէրին հալ էտէճէյի միւշքիլաթ (օլ գէման Փափա խտա'ա սընտա իւշ զաթ պուլունտու) օլ գատար աղըր խտի քի , Վիքիլի վէ Հուս մէպտէլէրի վէ միւճատէլէսի կիպի պիր եէնի միւշքիլին թէս-վիյէսինէ քէնտիլէրին միւգթէտիր ի'թիպար էթմէզլէր խտի . Իմիէ-րաթօր իլէ մէճլիսին սայր 'ազսսընըն գուվվէթի Հուս թարաֆընա գապըշան էքսէրիյէթին գուվվէթինէ զալիպ կէլմէզ խտի . Պինաէն 'ալէյհ Սլլահըն հիւքմէթի իլէ վէ սօնկրատան քիլիսէի հազիքիյէսի-նին քէսալի իզտիյատը իշիւն Հուս շէհիտին ֆէվզ իւլ ատէ շէօհրէթ վէ թէսիրաթա նայիլ օլմասը օլ գէման ահպապընըն վէ ինսաֆըր ատէմէրին գըլլէթ վէ զա'աֆընտան նէշէթ էթտի , Լաքին օլ գէման սալիհ Հուս' միւպարէք էֆէնտիսի Յիսուս կիպի մէրհամէթսիզ վէ ինսաֆսըզ վէ հիտաթլէնմիշ տիւշմէնէրինին էլինէ տիւշտիւ .

Հալա Հուսուն պա'տ էլ թէվգիֆ վուգու' պուլան քէյֆիյէթլէ-րին նազիյէթինէ թէվէճճիւհ էտէրիզ .

Դեկտ . 1 տէ Հուսուն տա'վասընը ֆապ էթմէք իշիւն իւշ էփիս գօփօստան 'իպարէթ պիր գօմիսիօն թա'յին օլունտու , վէ Հուս 'ա-լէյհինէ էն զիյատէ շիտաթ վէ քէմալի 'ատալլէթ վէ իֆթիրա իլէ իթհամ էտէն , վէ անըն 'ալէյհինէ չօգ տէֆ'ա խիյանէթ էտէն զաթ' էվվէլինտէ անըն տօթթու վէ բէֆիզի պուլունտան սալիֆ իւզ զիբր Փալէյ խտի . Պու գօմիսիօն տալի Հուսա պիր միւսթէշար եալօտ սվգաթ վէրմէտի . Փալէյին 'ատալլէթի վէ խիյանէթի Հուսու զի-յատէսի իլէ միւգթարիպ վէ միւթէէսսիֆ գըլտը , Հուսուն հապս օ-

լուսնոտուղու մահալ միւթէէֆֆին օլտուղունտան, շիտտէթ իւզրէ հասթալըղա թուրուլտու, վէ տիւշմէնլէրի անըն պէօյլէ վէֆաթ էթմէսինի տէյիլ, իլլա գաթլինի թալէպ էթտիքլէրինտէն, էյի պիր մահալէ նազլ էտիպ մուգայէտ օլտուլար, Մէճլիս հուզուրունտա քէնտի թալիմաթընը թաստիգ էթմէյէ միւսա'ատէ վէրիլմէտիյի Հուսա չօգ տօգանտը, Լաքին պունուն ճիւմէսի իլէ պէրապէր Բրիստոսա միւթէվէքքիլ օլարադ մէյուսիյէթէ տիւշմէյիպ, Յունվար 20, Թ. Ի. 1413-տէ հապստան՝ քէնտի Փրակոտ օլան ճէմա'աթընա՝ «Բապպ պէնի կէրէք քէնտի եանընա ալմաղա կէրէք սիգէ ի'ատէ էթմէյէ միւրատ էտէրսէ, անըն միւրատը օլուն» տէտի, վէ Բլումլու Եուհուննայա՝ «Ալլահ պէնի կեահ թէտիպ կեահ թէսէլլի էտէրսէ տէ, էլէմէրիմոէ պէնիմ իլէ պէրապէր պուլունտուղունա իթիմատըմ վար տըր» տէտի: Վէ քէնտիսի գաթլ օլունուրսա, վա'դ էթտիյի հագիգաթ զալէպէ էտէճէյինէ քէմալը ի'թիմատը տաիմա վար իտի, Վէ եինէ Հուս վէ ահպապը անըն մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունմասը, վէ հիջ տէյիլ իսէ Իմրէրաթօր Սիճիսմօնտ իլէ միւքեալէմէ էթմէք Փուրսաթը իհսան օլունմասը իչիւն տաիմա չալլալմագտա իտիլէր, Հուս տաիսի հապստա չօգ րէսալէլէր՝ եա թա'լիմաթընը պիր գաթ տահա թաստիգ էթմէք եալսօտ մախսուս թա'լիմէրի պէյան էթմէք մէրամընտա եազտը. մէսէլա՝ «Թա'ամը մուգատտէսէ տայիր», «Շէրա'աթը իլահիյէյէ տայիր», «Ալլահը պիլիպ մուհապլէթ էթմէյէ տայիր», վէ քէնտի մուհաֆազասընա թային օլունան հալիմ զապիթլէր իչիւն Փաիտէլի էվրադ վէ սայիրէ թահրիր էթտի:

Իւչիւնճիւ Պապոտ գիքր օլունան Եուհաննա Փաիանըն Բօնսթանտան Փիրար էթմէսի իւզէրինէ Մարթ 21 տէ Հուս Իմրէրաթօր թարաֆընտան Բօնսթանա էփիսգօփօսունա թէսլիմ օլունուպ անըն էմրի իւզրէ չօգ սըգը թարդ իլէ վէ գէնճիրպէնտ օլարադ Կօթթէլպէն գալա'սընտա մահպուս գալտը. օնա տաիսի սէրթ վէ միւսա'ատէսիգ թարդ իլէ մու'ամէլէ օլունտու, շէօյլէ քի թէքրար վէ շիտտէթ իլէ խասթա թուրուլտու, վէ Մարթ 21 տէ Բօնսթանտա պունան Պօհէմիալը ահպապընա՝ «Մէրհամէթ Ալլահը քէնտի ինայէթի իլէ սիգի սապիթ վէ էմին գըլըն, չիւնքի էմին պուլունտուղունուզ հալտէ, Ալլահ պիգի մուհաֆազա էտէր, Մէզամիր քիթապընը անկամաղա վէ լայըգը իլէ Բրիստոսուն վէ անըն շէհիտլէրինին էլէմէրինի էֆքեարըմտա թէսալվուր իլէ օնա տու'ա էթմէք նէ տէմէք օլտուղունու Փէհմէ էթմէյէ հալա միւգթէտիր օլտուլ: Իզվալար իլէ օղրաշմամըլ օլան տտէմ նէ պիլիր, Ճիւմէնիլ Բապպոտա մէսրուր օլուպ, անըն թա'ամը մուգատտէսի իչիւն հազըրլանըն: Օնտան հալա մահրում օլուպ Ալլահըն միւրատը օլտուղու գառար տա մահրում գալաճաղըմ. Յիսուս Բրիստոս իլէ սըհհաթ իւզրէ իմ, վէ նիհայէ-

Թէտէք Ալլահն է վամիրինի հըֆզ էթտիյիմ հալտէ , էօլիւմտէն սօնկրա քէմալի սըհհաթ իւզրէ պուլունաճալըմ) եազուր :

Եռահաննա փափա ֆիրար էթտիքտէն սօնկրա , անըն Հուս տա՛վասը իշիւն թա՛յին էթտիյի գօմիսիօնուն սէլահիյէթի գալմատըղընտան , եէնիտէն պիր գօմիսիօն թա՛յին օլունուպ անըն ըէիսի տէֆա՛թէն զիքը օլունմաւ ձրանսէվի Գարաինալ Տէյլի իտի : Օլ էսնատէ տալի Հուս իլէ Պօհէմիատա հէմէֆքեար պուլունան պա՛զըլարըն ա՛գիլանէ հարէքէթ էթմէմէլէրի անըն ումուրունա մազարրաթըլը պուլունտու : Հուսուն Պօհէմիալը ահպապը անըն հազգընտա վուգու՛ պուլմուշ օլան մու՛ամէլաթ 'ալէյհինէ կեահ մէճլիս հուզուրունտա կեահ իմիէրաթօր հուզուրունտա փրօթէսթօ էթմէք իշիւն հիշ պիր ֆուրսաթ զա՛յ էթմէմէքլէ էնճամ անըն մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունմասը Յունիս Ծ իշիւն թալսիս օլունտու : Պուգաթ իհզար օլունտուղունտա աշիքեար օլտու քի մէճլիս անտէն թա՛լիմաթընըն թաստիգիլնի տէյիլ , անճագ զէլալէթ իգրարընը տինկլէմէյէ հազըր իտիլէր , վէ անըն սէօյլէմէյէ պաշլամասը իւզէրինէ տիւլմէնէլէրի շամաթա չըգարարագ մէճլիսի օլ կիւն իշիւն տաղըթտըլար :

Եինէ Յունիս 7, իմիէրաթօր հազըր պուլունարագ Հուս մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունտուղունտա վէ պիր շիքեայէթէ ճէվապէն « Նըստապալմախախէ » թա՛լիմիլի գապուլ էթմիշ իտիյինի իգրար էթմէսի իւզէրինէ , պա՛զը ուսուլը հիւքիւմէթ իւզէրինէ պիհստէ միւճատէլէ վուգու՛ պուլուպ , իմիէրաթօր հազրէթլէրի հազըր օլմասա իտի , երինէ մէճլիս իշ կէօրմէքսիլին տաղըլաճագ իտի : Շամաթա տէֆ՝ օլունտուղունտա , Գարաինալ Զարապէլլա խանատ էթտի քի , հէր նէ գատար Հուս ֆիլան թա՛լիմի գապուլ վէ թա՛լիմ էթմէտիյինի ինքեար էտէր իսէ տէ , վէ թահրիրաթընտա պուլունմազսա տա , երինէ չօգ շահիտէրին Հուս 'ալէյհինէ պու խոսսուտա օլան շահատէթինի գապուլ էթմէյէ մէճպուր տուրլար : Պա՛տէհու Հուսա Վիքլիֆին թա՛լիմաթը զէլալէթինի գապուլ վէ թա՛լիմ էթմէսի իշիւն վէ փափանըն մէհքէմէսինտէն Բրիստոսա քէնտի տա՛վասընը ըէֆ՝ էթմիշ օլտուղու իշիւն հիւքմ էթմէք իւզրէ իքէն , Հուս Վիքլիֆին թա՛լիմաթընը պիլա թէֆահհուս ըէտտ վէ թէլէֆ օլունմասը 'ալէյհինէ սէօյլէմիշ օլտուղունու թաստիգ էտէրէք , հէր ատէմին Բրիստոսուն մէհքէմէսինէ ըէֆի տա՛վա էթմէյէ հազգը վար իտիյինի խանատ իլէ , պալատէ զիքը օլունտուղու վէճհլէ Վիքլիֆին խէլասա պուլմուշ օլտուղունա իթիմատը քեամիլէսինի իգրար էթտի : Լաքին մէճլիսին էքսէրիյէթի նէ Հուսուն սէօյլէրինի , նէ անըն ըուհունու թէյիսիս վէ ֆէհմ էթմէյէ միւգթէտիւր օլուպ , անը իսթիհզա էթաիլէր : Երթէսի կիւն Հուս իւշիւնճիւ տէֆա՛ տարագ մէճլիսէ իհզար օլունտու , վէ 'ալէյհինտէ օլան շիքեայէթլէր

պիրէր պիրէր՝ գրա՛ւթ օլունտուղունտա ալան աշիքեար օլտու քի , հէր նէ գատար Հուս շիքեայէթլէրին պա՛ղըլարընը պիասլ վէ իֆթիրատան 'իպարէթ օլտուղունու կէօսթէրտի իսէ տէ , քէնտիսի քէնտի մէպտէլէրի թա՛լիմաթը մուհլիմէ խուսուտունտա , վէ պախուսուս ուսուլի քիլիսէ վէ ֆիթապը շէրիֆին հէմ զամիրի չախի-նին գափանին վէ ա՛տաթը քիլիսէվիյէ իլէ օլան նիսպէթի խուսուսունտա օլ վազըթտա 'ումուսէն , վէ Կէրսօն իլէ Տէյլի թարաֆընտան տախի իտտա՛ա վէ հուգուզը փափալիյէ վէ քիլիսէվիյէյէ տայիր գապուլ օլունան զիւ՛րւմ վէ մէպտէլէրտէն նէ տէրէճէտէ ֆէրգլի , վէ նէ գատար էսասճա մուղայիր օլտուղունու կէօրէմէտի : Հալա սիւզ կէօրէպլիլիրիւ քի , Հուս եալընըզ իսլահաթը քիլիսէի մէվճուտէյի տէյիլ , իլլա քիլիսէի մէսիհլէնին միւճէտտէտէն վէ ֆիրատոս իլէ Բէսուլլէրին թա՛լիմաթը իւզրէ վէ էօրնէյիճէթէշքիլ , վէ սաֆի վէ բուհանի պիր ճէմա՛ւթ տէյու թանգիմ օլունմասընը թալէպ էտիպ տէ , պու պէօյիւք նէթիճէյէ վէսիլէ օլմագ իւզրէ նիհայէթտէ գուրպան կիպի 'արզ օլունտու :

Պա՛տէլ իսթիլիթագ Հուստան թալէպ օլունտու քի գէլալէթ թա՛լիմաթընը թէրք իլէ քէնտիսի մէճլիսին քէնտի զաթ վէ թահրիրաթը հազընտա վէրէճէյի գարարա միւթի օլմուղա բիգա վէրէ : Լաքին էլալէթտէ Հուս պէօյէճէ 'ումուսէն քէնտի թա՛լիմաթը 'ալէյհինէ գէլալէթ թա՛լիմաթը տէյու հիւքմ էտմէտի , վէ հէր նէ թա՛լիմ վէրտի իսէ , հազիգաթէն գէլալէթ իսիյինէ իլլամ օլտուղունտա անը թէրք էթմէյէ հազըր օլուպ , եինէ պա՛ղը թա՛լիմաթընը թաստիգ իլէ իյզահաթ վէրմէք իչիւն միւսա՛տտէ իսթէտի , վէ կէրէք փարիսի մու՛ալլիմէր կէրէք իմիէրաթօր թարաֆընտան իգրար իլէ թէպիմ օլունմաղա չօգ իպրամ օլունտուղունտա , «Մէճլիս քէնտիմ հազընտա հէր նէ գարար վէրէճէք իսէ օնա մուգալէմէթ էթմէմ : անճագ Ալլահա վէ քէնտի զամիրիմէ կիւնահ իլլէմէմ» տէտի :

Պիլա շիւպհէ Հուսուն իսթիգամէթի վէ գալի իմանը օլ կիւն զիյատէսի իլէ թէճրիւպէ օլունտու : Խասթալըգտան չօգ զա՛իֆ իտի , վէ պիւթիւն կիւն անըն տիւշմէնլէրի զայէթ չօգ մէվատտը միւթէնէվիլէյէ տայիր օնա սիւալ էտիպ , վէ տէսիսէ իլէ անըն թահրիրաթընը վէ ա՛մալի իլէ սէօզլէրինի քէնտի 'ալէյհինէ չէվիրմէյէ չալըշտըգլարընտա , տալա քէնտի մէթանէթ վէ հիլմիյէթինտէն գըմըլտանմատը , Հուս մէճլիստէն չըգարըլտըգտան սօնկրա իմիէրաթօր Հուս 'ալէյհինէ քէնտի րէյինի վէրիպ , անըն գաթլիինի եալսօտ հիչ տէյիլ իսէ տէվամ իւզրէ մահպուս գալմասընը վէ անըն թահրիրաթընը նիշրինին մէն՝ օլունմասընը թալէպ էթտի , մէճլիս տալի միւլայիմանէ հարէքէթ էթտիլլէրինի կէօսթէրմէք իչիւն գաթլիինի թալէպ էթմէք եէրինտէ , Հուսուն քէնտիսի մէճլիսին ցարարընտա միւթի՛

պուլունաճաղը վա՛տինի թէրս թութարագ հիւքմ էթտի քի, «վա-
գա՛ա Հուս կիւնաչլարընտան թէօլպէ էտիպ ճան ու տիլոէն գէլա-
լէթինի թէրք իլէ քիլիսէյէ կէրի կէլմէք իսթէտիլինտէն մէճլիս օնա
պէօյլէ էթմէյէ րուխսաթ վէրէրէք անը անսթէմստան ազատ էտէր,
լաքին անըն թա՛լիմաթը գէլալէթինտէն 'ալմաը նասա չօդ մողար-
րաթ հասըլ օլոուղուլտան, Հուս հէր մէմուրիլէթտէն 'աղլ օլունուպ
'էօմրիւնիւն նիհայէթինէ տէք մահպուս գալմալը տըր» : Պու գարար
հագգընտա պիխապէր օլարագ, վէ գաթլ օլունմաղա միւնթաղըր օլ-
տուղու հալտէ, Հուս Պօհէմիալը ահպաղընա զայէթ լաթիֆ վէ
մուհապպէթլի պիր մէքթուպ եաղըպ անլէր իլէ վէտալաշտը :

Հապստա իմրար էթտիլի սօն կիւնլէրտէ չօդ ատէմլէր, վէ պլլա
չիւպհէ անլէրին չօղու մուհապպէթտէն նաչի եանընա կէլիպ՝ անը
մէճլիսին գարարընը գապուլ իլէ գէլալէթինի իգարար էթմէյէ իպ-
րամ էթտիլէր, վէ 'էօմրիւնիւ պէօյլէճէ խէլաս էթմէք իչիւն թա՛-
պիրաթը 'ումումիլէ իլէ օնա թէքլիֆ օլունմուշ պիր իգարարնամէ
սուրէթինէ իմզա էթսէ կիւնտհ օլմաղ, վէ քէնտի միւթէվազի՝ իւլ
հալի կէօլթէրիւր, վէ պէօյլէ 'իւնտո էթմէք վէ քէնտի 'աղլընա թէ-
վէքթիւլ էթմէք նրիսթիանա եաղըչմաղ տէյու թէքրար պէ թէքրար
չալըչտըլար իսէ, քէնտիսի ֆարիզէի գլմմէթինի տահա աչիքեարէն
ֆէհմ էտէր իտի : Օլ սօն կիւնլէրտէ Հուս քէնտի քէնտիսի հագ-
գընտա տիւչիւնմէյիպ անճագ ահպաղընա տէֆ'աթէն վէ չօդ մու-
հապպէթ իլէ վէ միւֆիտ նասիհաթլարա հալի օլան մէքթուպլար
եաղտը :

Նիհայէթ իւլ էմր Յուլիս 6, թ. ի. 1413 տէ Հուս սօն տէֆ'ա օ-
լարագ մէճլիս հուղուրունա, իմիէրաթօր տալիս հաղըր իքէն, իհ-
զար օլունուպ, անըն հիւքմիւ մուֆասսալէն օգունտու : Օգունմասը
խիթամ պուլտուղունտա, Հուս՝ «Եա Բապպ Յիսուս, տիւչմէնլէրի-
մէ աֆ'վ էյլէ, զիրա 'ալէյհիմէ եալան շահատէթ իլէ իֆթիրա իս-
թի'մալ էթտիլէրինի պիլիրսին : Մէրհումէթի 'աղլմէն իչիւն անլէրէ
աֆ'վ էյլէ» տէտի :

Պա՛տէհու անըն էլպիսէի քիլիսէվիլէսինի պիրէր պիրէր ալտըզլա-
րընտա, էվվէլա էլինէ վէրիլիլ թա՛ամը մուգատէս քեասէսի րէսմէն
վէ՝ «Մահքիւմ Եհուտա, խէլաս քեասէսինի սէնտէն ալըրըզ » տէյէ-
րէք ալընտըղընտա, Հուս՝ «Լաքին խաթըր իչիւն պու հագարէթի
չէքտիլիմ Բապպիմիզ Յիսուս Գրիստոս վէ Փէտէր էլ'իատիրէ միւթէ-
վէքթիւլէն՝ քէնտի խէլաս քեասէսինի պէնտէն տիրիլ էթմէյէճէյինէ,
իլլա պու կիւն սէմալի վատիշահլըղընտա անտէն իչէճէյիմէ իթի-
մատըմ վար տըրո տէտի : Անըն պաշը իւզէրինէ պիր հագարէթի
չափգա գօտուզլարընտա, «Բապպիմ Յիսուս Գրիստոս պէնիմ իչիւն
տիքէն թաճընը կիյտի, պունու անըն իչիւն պիլ մէմուսիլէ կի-
յէրիմ» տէտի : Նիհայէթտէ էփիսգօփօպար, «Շիմտի ճանընը չէյ-

թանա թէսլիմ էտէրիզ» տէտիէր : Հուս սէմայա նաղար իլէ , « Ամ-
մա պէն սէնին վասիթան իլէ խէլաա պուլուշ օլան ճանըմը , եա Յի-
սուս Բրիստոս , սանա թէսլիմ էտէրիմ » տէտի : Պա'տէհու Հուս ճէլ-
լատլարըն էլինէ թէսլիմ օլունուպ եազըլմագ իւզրէ չըգարըլաը :
Տէֆ'աթէն՝ « եա Բապպ , սէնին էլլէրինէ րուհումու թէսլիմ էտէ-
րիմ » տէյէրէք գաթլ իչիւն օլան թէտարիքաթա պիլա խաւֆ
պազարագ , վէ էթրաֆընտա աթէչիի եազըլտըղընա չէքիլմէքիլին
նազար էտէրէք՝ « Մէսրուրիյէթ իլէ էօլմէյէ հազըրըմ » , վէ նիհա-
յէթտէ՝ « եա Յիսուս , Իպնուլլահ էլ Հաի , պանա մէրհամէթ էյլէ »
տէյէրէք թէսլիմի րուհ էյլէտի :

Հէրօնիմօս տաթի Գօնսթանտա մէճլիս վագթիմտէ հապսա իլգա
օլունտու , վէ Հուս գաթլ օլունտուգտան սօնկրա էօլիւմ գօրգուսուն-
տա իքէն Սեպտ. 28, Թ. Ի. 1415 տէ գէլալէթիին իգրար էթտի , լա-
քին հապստան սալը վէրիլէտի , վէ Մայիս 25 , Թ. Ի. 1416 տա
մէճլիս հուզուրունա թէքրար իսթինթագ օլունմագ իւզրէ իհզար
օլունտուղունտա , քէմպի ճէսարէթ վէ պէլաղաթ իլէ Փէվգ
իւլ 'ատէ թէսիւրլի պիւր վէճլէ քէնաիսիին վէ գապուլ էթտիյի թա-
'լիմսթը թաստիգ վէ թէսպիթ էթտի , վէ նիհայէթիմտէ քէնտիսի
հազըրնտա սէօյլմէյէ պաշլայըպ սալիֆ իւզ գիքըր գէլալէթ իգրա-
րընը քիւլլիյէն լէտտ էտէրէք , գէմանի գատիմտէն պէրու մէշհուր
չէհիտլէրին իսմէրինի , (Հուսուն իսմի տէ պէրապէր) գիքըր էյլէտի ,
վէ քէնտիսի նէ գատար պիլ մէմնուիյէ էօլմէյէ հապըր օլտուղու-
նու պիւթիւն էթվարը իլէ պէյան էյլէտի :

Մայիս 30 տա եազըլմագ իւզրէ Հուսուն գաթլ օլունտուղու եէ-
րէ չըգարըլըպ , պիւր ուզուն վագթլ տու'ա էթմէքլէ իմրար էթտիք-
տէն սօնկրա , ճէլլատ՝ անը եազաճագ աթէչի արգատան եազմաղա
պաշլատըղընտա , էօնտէն եազսըն տէյու րիճա էթտի . « Զիրա ա-
թէչտէն գօրգսա իտիմ պուրայա կէլմէզ իսիմ » տէտի : Աթէշ եան-
մաղա պաշլատըղընտա եիւքսէք սէս իլէ՝ « եա Ալլահ , սէնին էլլէրի-
նէ րուհումու թէսլիմ էտէրիմ » տէտի , վէ սօնկրա՝ « եա Բապպ
Ալլահ , ճան ու տիլտէն սէնին հազիգաթընը սէվտիյիլի պիլիւրսին ,
պանա մէրհամէթ էտիպ կիւնահլարըմը աֆ'վ էյլէ » տէյէրէք թէս
լիմի րուհ էյլէտի :

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Տիգղաթը մահատուէյէ շայան պիր չէյ տիր քի, պէշինճի Միւտ-տէթտէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէ թէվարիխի՝ սայ քի պէր ապէ-ֆի թա՛լիմաթ վէ թահրիրաթընըն թէվարիսինտէն 'իպարէթ տիր , վէ օլ աոտէմ Բանթէրպըրիլի Անսէլմօս աըր: Պու միւտտէթին իւշիւն-ճիւ վէ տէօրտիւնճիւ Պապլարընտա պէյան օլունտն միւճատէլէ վէ միւնազա՛ալէրտէ վէ ալթընճը Պապուա պէյան օլունաճազ միւպահա-սէ վէ միւճատէլէի մէտրէսէվլիյէլէրտէ՝ թա՛լիմաթը մէսիհիյէյէ միւ-թա՛ալիգ միւպահասաթ վուգու՝ պուլտու իսէ տէ , ուսուլը թէվա-րիխ միւճիսինճէ պու Պապտէ պէյան օլունաճազ մատտէլէր մէշնուր Անսէլմօսուն թահրիրաթընտան իսթիխրաճ օլունմասը պի իշթիպահ տըր : Անսէլմօս տախի պու պիւթիւն միւտտէթտէ , վէ Աւկօսթինօ-սուն էյամընտան Լութէրէ գաւառ պիլէ պուլունտն մու՛ալլիմէրին էն զիյատէ 'ալիմ , տիրայէթլի վէ Գիրասէթլիսի օլուպ՝ թահրիրա-թընըն՝ թա՛լիմաթը մէսիհիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը զիյատէսի իլէ չօգ վէ խայըրը օլտուղու միւսէլլէմ տիր :

Պինտէն 'ալէյ Անսէլմօսուն թահրիրաթընըն թա՛րիֆինէ կէլմէզ-տէն էվվէլ , անըն աճվալ վէ էվսաֆը զաթիյէսինի մուխթասարճա պէյան էթմէք միւնասիպ տիր : Պախուսուա քի օնտա զէքեալլէթ վէ մուհասպլէթի խալիսէ չիւրի պիւրի իլէ միւթթէ՛հիտ օլարազ քի-լիսէի մէսիհիյէնին մէնֆա՛աթը բուհանիյէսի իշիւն իշլէմէքտէ իտի:

Անսէլմօս Թ . Ի . 1033 տէ ֆիէտմօնթտա միւզլիմ Աօսթատա թէ-վէլլիւտ էտիպ , տահա հինի սէպալլէթինտէ իքէն , տինտար վալիտէ-սի էրմէնպէրկանըն՝ չօճուղու Անսէլմօս իւզէրինէ թէսիրաթը խայ-րիյէսի վար իտի : Օլ խաթուն չօճուղունա Ալլահ վէ բուհանի չէյլէր հազգընտա թա՛լիմ իլէ հայաթը մէմուհէյէյէ անը թէրպիյէ էտէր իտի : Շէօյլէ քի Անսէլմօս տահա չօճուգ իքէն ումուրը բուհանիյէ իւզէրինէ միւլահազա էթմէյի սէվէր իտի : Տաղար արասընտա օ-թուրտուղու հասէպի իլէ , սէմուվաթըն անլէրին թէփէլէրի իւզէրին-ուէ պուլունուպ՝ Ալլահ տախի օրատա թախթը իւզէրինտէ ճիւլիւս էթմիշ իտիյինի 'ազը թըֆլիսինտէ թէսալվուր էտէր իտի : Պիր տէֆա՛ կիւյա Ալլահըն հուզուրունա չըգըպ թա՛ամը սէմալլիյի Ալլ-լահըն էլինտէն գապուլ էթմիշ բույասը օնա չօգ թէսիր էթտի : Տա-

հա կէնճ իբէն փէտէրինին քէնտիսինէ տօղրու օլան սէրթ մու'ամէ-
լէսինտէն տօլայը վաթանընը թէրք իլէ իւշ սէնէ միւտտէթ իգատար
Ֆրանսատա կէգտիքտէն սօնկրա Նօրմանսիտէ Պէք մանասթըրնա
մէշհուր Լաֆրանըն եանընա կիտիպ անտէն միւթա'ալլէմ օլարագ
սօնկրա քէնտի թաւրիրաթընտա չօք միւէսսէր օլարագ իսթի'մալ
էթտիյի մանթըգ վէ 'իլմի հիքմէթի 'ազլիյէ ուսուլինի իսթիհսալ
էթտի : Թ. Ի. 1060 տա օլ մանասթըրտա րահիպ օլտու , վէ իւշ
սէնէ սօնկրա անըն նազարէթինտէ Լաֆրանըն իսալէֆի օլտու :

Պու մէմուրիյէթէ նայիլ օլտուգտան սօնկրա կէրէք րուհիպլէրին
աւվալ վէ իլթիյաճաթը րուհանիյէսինէ , կէրէք մանասթըրնտա
թա'լիմ օլուհան սըպէանըն թէրպիյէսինէ մուգայէտ օլմագլէ , կէրէք
օլ մանասթըրտա մահֆուզ օլմուշ էլ եազը թաւրիրաթընը թասհիհ ,
վէ իմանը մէսիհիյէ միւթա'լիգ օլան թա'լիմաթ իւղէրինէ տիգգաթ-
լըճա թէֆէքիւր էտիպ , տու'ա իլէ , միւլահազարի րուհանիյէյէ մու-
այէն վագըթլարը վէրմէքլէ գիյատէսի իլէ չալըշգան վէ փէք ազ վա-
զըթ ույգույա վէրէրէք , մէմուրիյէթինի չօք միւֆիտ պիր թարգ
իլէ իֆա էթտիքտէն մա'ատա , քիլիսէի մէսիհիյէյէ գիյգըյմէթ պիր
իսազինէ օլարագ՝ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէ պէյանընտա չօք
թաւրիրաթը մէմուհէ գալէմէ ալըպ , քիլիսէի մէսիհիյէին մամու-
րիյէթի իշիւն պրագտը : Անըն կիպի պիր ատէմ իշիւն քէնտի մէ-
մուրիյէթինէ միւթա'ալիգ չօք իշլէր վար իտի քի , իճրասը պիլ
մէմնունիյէ տէյիլ , իլա պիգ գէրուրէ օլուր իտի . ֆագաթ անլէրի
տաթի վագիֆէի գիմէթիմ տիր տէյու իհմալ էթմէքսիզին լայըգը
իլէ իֆա էտէր իտի : Բեամիլէն գապթ վէ թէրքի նէֆա էթտի իսէ
տէ , րիյաղէթի չէտիտէնին իճրասընա ասլա միւսա'ատէ վէրմէզ
իտի :

Պիրի՝ չօճուգլարըն համագաթընտան վէ տէֆ'աթէն տարպ օլուն-
տուգտան սօնկրա տէրսլէրինտէ թէրագգիէտէմէտիքլէրինտէն չի-
քէայէթ էթտիյինտէ , Անսէլմօս չօճուգլարը թէքտիր վէ իճպար վէ
տարպ էթմէքլէ տէյիլ անճագ անլէրէ մուհապպէթ իլէ մու'ամէլէ
էթմէքլէ թա'լիմ վէ ալսլագը մէմուհէ իշիւն անլէրի թէրպիյէ
էթմէք կէրէք իտիյինի պէյան էթտի , վէ պէօլէճէ պէյան էթ-
տիյինի քէնտի էօրնէյի իլէ թէմսիլ էթտի : Զիրա մանաս-
թըրնտա Օսպօրն իսմինտէ մու'ալլիմէրինէ մուխալիֆ պուլու-
նան վէ լայէթ ալսլագը մէգմումէ սահիպի պիր չօճուգ վար իտի :
Լաքին Անսէլմօս պու չօճուգա տէֆ'աթէն լէթաֆէթ վէ օնա
պուլունան քէնտի հագիգի մուհապպէթինի կէօսթէրմէքլէ , վէ
չօճուգլուն իթիմատ վէ մուհապպէթինի քէնտիսինէ ճէլպ է-
տիպ սա'տէհու չօճուգու գանուն միւճիպինճէ հարէքէթ էթտիր-
մէյէ միւգթէտիր օլտու , վէ չօճուգ գէքեալէթիլ օլտուգլունտան ,
պէօլիւտիւքճէ Անսէլմօս իլէ պիր կիւզէլ միւլարէքէթի րուհանիյէ

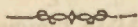
փէյտա էթտի : Սօնկրա պու չօճուգ աղըր խասթալըղա թութուլ տուղունտա Անսէլմոս տէվամ իւզրէ անըն եաթաղը եանընտա պուլունուպ տնըն իհթիյաճաթը բուհանիյէ հէմ ճիսմանիյէսինէ քէնաիսի պագար խտի : Բէզալիք Անսէլմոս Հէրվալտ իսմինտէ փէք զա՛յիֆ վէ ճէսէտ 'ազասընըն հիչ պիրինի գըմըլտատամազ օլմուչ պիր իհթիյարը չօգ լաթիֆանէ գայըրմըչ տըր :

Անսէլմոս Թ. Ի. 1093 տէ Բանթէրպըրի Սէրփիսգօփոսու վէ Ինփիլթէրրա քիլիսէսինին բէիսի ինթիխապ օլունտու , վէ պուպէօյիւք մէմուրիյէթի չօգ խալիսանէ իֆա էթտի :

Անսէլմոսուն կիւնահտան իքրահ էթմէսի անըն պու քէլամընտան անկլաշըլալիլի , եա՛նի՝ «Կիւնահտան պէրի օլուպ տա ճէհէնէմոն պուլունմազըղը՝ բուհում կիւնահ իլէ նափաք գալմըչ տա ճէնէթտէ պուլունմազըղա թէրճիհ էտէրիմ» : Մուհապպէթէ տայիր պու եըլտըզ կիպի փարլաք քէլամը սէօյլէտի : «Սայիրլէրէ մուհապպէթ էթմէք՝ անլէրտէն մուհապպէթ նիչանէլէրինի ալմագտան էյի տիր , Զիրա ճիւմէ մուհապպէթ նիչանէլէրի ֆանի օլուպ , մուհապպէթ պիզզաթ էպէտի օլարադ Ալլահա մագպուլ տուր» :

Հալա ոնըն թահրիրաթընտան պէչինճի միւտտէթտէ տիգգաթըմըզը ճէլպ էտէն թա՛լիմաթը մէսիհիյէ թէվարիսինին նագլինէ թէվէճհիւհ էտէճէյիլ :

Ուլլահիյէթ վէ էգանիմի սէլասէ հէմ Բրիստոսուն զաթը խուսուտունտա , ալթընճը Պապտա զիքր օլունահաք պա՛ղը էրպալը հիքմէթին թէսապվուրաթընտան մա՛տա , 'ումումէն գապուլ օլունտան թա՛լիմաթ՝ գատիմտէն պէրու քիլիսէի 'ումումիյէ թարաֆընտան թաստիգ օլունան թա՛լիմաթ օլուպ , պու խուսուտաթտա մուպահասէ վէ միւհապպէթի մուհիմմէ տալի վուգու՝ պուլմատըղընտան , պու մատտէտէն պուրատա պահա էթմէք իգթիգա էթմէզ :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԿԻՆԱՀ ՎԷ ԻՐԱՏԵԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷՅԷ ՏԱԾԻՐ

Անսէլմոսուն պու մատտէլէր իւզէրինէ օլան էֆքեարընը աշիքեարէն պէյան էթմէք իշիւն իլմի հիքմէթէ միւթա'ալիք օլան պիր միւճատէլէի միւլքիլէ վէ էրպապը հիքմէթ պէյնինտէ պու միւճատէլէտէն տօլայը վուգու' պուլան պիր մուհիմմ իսթիլաֆը զիքը, վէ միւմքին օլուրսա անը աշիքեար էթմէք իգթիլա էտէր, վէ լազա'ա պու պահա ալթընճը Պապտա պահա օլունաճագ մատտէլէրէ միւթա'ալիք տիր, լաքին պուրատա զիքը օլունմայընճա, Անսէլմոսուն թահրիրաթընըն անկաշըլմասը ասլա միւմքին տէյիլ տիր:

Մա'լիւմ տիր քի մէվճուտ պուլունան էշխաս վէ էշեատան պահա էտէր իքէն, պա'գէն այընճա վէ Ֆէրտ ճիհէթի իլէ, վէ պա'գէն ճինս ճիհէթի իլէ պահա էտէրիզ: Մէսէլա' աղաճլարտան պահա էթմէքլէ 'ումումէն աղաճլարըն էվսաֆընը զիքը վէ պէյան էթմէք միւմքին տիր, վէ մախսուէն շու մէշէ աղաճընըն հէմ 'ումումի հէմ տէ մախսուսի էվսաֆընը զիքը վէ պէյան էտէպիլիրիզ Պիր տէ ինսան եախօտ պէնի պէշէրտէն պահա իլէ ճինսիմիզին էվսաֆը 'ումումիյէսինի, եախօտ շախս պէ շախս օլ առէմ վէ պու առէմին էվսաֆը մախսուսէսինի զիքը էթմէք օլապիլիր: Իմտի աղաճ ճիւսէ վէ ինսան ճիւսէ հազիգաթէն մէվճուտ պիր շէյ մի եօխսա 'ազլը ինսանինին ուսուլի թէֆէքթիւր վէ սուրէթի թէսափուրաթընտան պիրի մի:

Էրպապը հիքմէթին պիր թարիգի' «Պու ճիւս» թա'պիրինին քեսյինաթտա մէվճիւտաթը միւթապըգասը եօգ տուր» տէր իտիւ Վազա'ա տիկէր թարիգ' ճինսին մէվճուտիյէթի զահէրէթի իսպաթ էթմէյէ իլթիգամ էթմէզլէրսէ տէ, եինէ հազիգաթէն վէ (ինսան բուհու կէօրիւնմէզսէ տէ, մէվճուտ օլտուղունու գապուլ վէ թաստիգ էթտիքլէրի միսիլիւ), ճիւսէ Խաւիլիէն էշխաստա մէվճուտ պուլունտուգտան պաշգա մէվճուտ օլմասընը գապուլ վէ թաստիգ էտէրլէր իտիւ «Եօխսա Ֆէրտի ինսանի հազգընտա իսնատ էթտիյիմիզա'էն զայրի' ինսանիյէթիմիզ հազգընտա պիր շէյ սէյլէմէք միւմքին օլմազ» տէրլէր իտիւ Էվվէլլէի թարիգէ Էվրօփա լիսանլարընտա Նաֆիսալէշ, վէ տիկէրինէ Րեալէշ տէնիր:

Հալա Անսէլմոսուն «Կիւնահը ալի» , եախօտ ինսան ճինսինին իլք փէտէրի օլան Ատէմին կիւնահա տիւշմէսի հազգընտա օլան

էֆրեար վէ թա՛լիմաթընըն թա՛րիֆինէ կիրոյիմիդ կիպի, պու մէ-
սէլէնին էհէմմիյէթինի կէօրէճէյիզ : Անսելմոսուն հիքմէթ մէպտէսի՝
Աւկոսթինոսուն , 'Լիքլիֆին վէ Հուսուն մէպտէսի միսիլլիւ Ռեալէյ՝
իտի :

ԳՐԱՄԱՐ ԷՎՎԷԼ

Անսելմոսուն կիւնահ հազգընսա օլան քա՛լիմաթը

Անսելմոսուն պէյանընա կէօրէ, «Կիւնահը ապլի» թա՛պիրինէ պա-
գարագ թա՛պլիլի մէզպուր եա ինսան ճինսինին ապընա , եա՛նի՝
խալգ օլունմասընա, եախօտ շախսը ինսանինին ապընա, եա՛նի՝ վիւ-
ճուտէ կէլլէսինէ նազարէն իսթի՛մալ օլունապիլիլիւ Լաքին ինսանիյէթի
ապլիյէյէ նազարէն, պու ինսանիյէթի փաք վէ մուգատուտէս իտի : Ալլահ
թարաֆընտան խալգ օլունտուղունա պադարագ «Կիւնահը ապլի»
թա՛պիրինին իսթի՛մալի միւնասիպէթսիզ վէ մա՛նասըզ օլուր իտի :
Պինաէն 'ալէյհ պու թա՛պլի շախսը ինսանիյէ միւթաա՛լիզ օլուպ ,
եա հինի վէլաուէթինի եախօտ իլք յիէտէրիմիզ օլան Ատէմին զիւր-
րիյէթինտէն օլտուղունու թէֆհիմ էտէր : Զիւնքի հէր ատէմտէ հէմ՝
ինսանիյէթի միւթաա՛լիզ օլան էվսաֆը 'ումումիյէ, հէմ տէ մահգէն
քէնտի շախսընա միւթաա՛լիզ էվսաֆը մախսուսէսի վար տըր : Հա-
քէզա ինսանըն իքի նէվ՝ կիւնահը, եա՛նի՝ ինսանիյէթտէն հիսսէ-
տար օլմասը իլէ պէրապէր մալիք օլտուղու կիւնահ , հէմ խայր իլէ
չէրին ֆարգընա վարմազա միւզթէտիր օլտուղտան սօնկրա քէնտի
իրաուէթի շախսիյէսի իլէ իրթիքեապ էթտիյի կիւնահ տըր : Պիրին-
ճիսինէ՝ «Կիւնահը թապլի՛ի» տէնիլիրսէ, խալգ օլունտուգտան սօնկրա
պիւթիւն ինսան ճինսինին պիլ իրթիոատ կիրիֆթար օլտուղու հալէ
նազարէն տէնիլիր : եա՛նի՝ էվվէլտէն թապլի՛ի տէյիլ իտի , ֆադաթ
թապլի՛ի օլտու :

Հաքէզա սալահը ապլի վէ ո՛ւմումի , վէ հէմ տէ սալահը մախսուսի
վէ շախսի վար : Էյէր հապրէթի Ատէմ կիւնահա տիւշմէմիշ օլտու-
ղու հալտէ ինսան զիւրրիյէթի վիւճուտէ կէլտէ իտի , հէր ատէմ
պիթթապլի՝ սալիճ օլուր իտի : Լաքին պա՛տ էլ իրթիտաու ինսան
զիւրրիյէթի վիւճուտէ կէլտիյինտէ, «Կիւնահը ապլի» պէրապէր վիւ-
ճուտէ կէլիր :

Լաքին ինսան մուգատուտէս օլարագ խալգ օլունտուղունտան ,
եինէ քեաւիլէն մուգատուտէս օլմագ անըն թէղայեիւր էթմէզ ֆա-

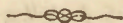
րիզէի գիմէթի տիր, Հէր ատէմտէն, Հէր չօճուգտան տախի, սա-
լահը միւքէմէլի իֆա էթմէք, վէ իրթիքեապ էթմիշ օլտուզու կիւ-
նահա մուգապիլ 'ազապ չէքմէք մաթլուպ օլուր: Վէ պունա
միւքթէտիր օլմամաուր 'էօզր տէյիլ, չիւնքի պու 'ատէմի գուտրէթ
քէնտի գապահաթընտան օլուր: Պինաէն 'ալէյհ ճիւմէ կիւնահ,
կիւնահը աղի օլտուն եա կիւնահը ֆի'իլի օլտուն, ճիւնհա տըր: Վէ
կիւնահ վար իսէ, իրատէթ վար տըր: Լաքին մա'սուսուն կիւնահը
նաւըլ օլապիլի վէ նի'չիւն կիւնահընըն մահվի իշիւն մա'սում վաֆ-
թիզ օլտունուր: Պու մէսէլէի միւշքիլէնին հալլի իշիւն իւշ խուսուսու
թէֆէքթիւր էթմէք լազըմ տըր: (1) Անըն ինսանիյէթտէն հիսսէ-
տար օլմասը՝ անը կիւնահը ասլիտէն հիսսէտար գըլար: զիրա Խա-
նէյէթ պիրէր պիրէր անտէն հասըլ օլան էշխաստան էվլէլ օլուպ,
անէր միսիլիւ հագիգաթէն մէվճուտ տուր, վէ էշխաս՝ թէվգի
օլունմուշ ինսանիյէթ տէմէք տիր: (2) Մա'սուսուն շախսիյէթի
մախսուսէսի վար տըր, վէ (5) շախս՝ ինսանիյէթտէն վիւճուտի
շախսիյէ կէլիր: Ալլահ թարաֆընտան խալզ օլունմուշ օլան, վէ
մա'սուսուն հիսսէտար պուլունուտուզու թապի'աթը ինսանիյէյէ նա-
գարէն՝ նէ կիւնահքեար նէ միւճրիմ վէ նէ մուքիմ օլուր: Վէ պիր
շախսի ինսանի օլտուզունտան կիւնահքեար օլմապ, զիրա կիւնահ
ասլա տիւնեայա կիրմէսէ իտի, էշխասը ինսանիյէ ֆէլուտ ֆէրու վիւ-
ճուտէ կէլիր իտի: Պինաէն 'ալէյհ մահգէն սալիֆի իւզ գիքը իւշիւն-
ճիւ քէյֆիյէթ, եա'նի՝ շախս պա'տ էլ թալգաթ իրթիտաու էթմիշ
օլան ինսանիյէթտէն վիւճուտէ կէլիւ քէյֆիյէթի, մա'սուսուն կիւ-
նահքեար վէ միւճրիմ օլարապ թէվլէլիւտ էթմէսինէ միւճիպ օլուր:

Հազրէթի Ատէմ սայիր ճիւմէ էշխասը ինսանիյէտէն պու խու-
սուստա միւթէֆէրրիզ օլուր բի, անըն շախսընտա ինսանիյէթ միւ-
քէմիլէ մէվճուտ պուլունտու: Վէ պու ինսանիյէթի՝ զիւրրիյէթինէ
թէվգի՝ էթմէք իւզրէ գուվլէթ սահիպի իտի: Ս իրթիտաու էթմէ-
սէ իտի, անըն զիւրրիյէթի մուգատտէս օլարապ թէվլէլիւտ էտէր
իտի: Լաքին քէնտիսի օլ գէման պիւթիւն պէնի պէշէր պուլունա-
րապ, կիւնահա իրթիքեապ էթտիյինտէն, զիւրրիյէթինտէն օլան
ճէմի՝ էշխաս կիւնահքեար վէ միւճրիմ հալինէ թէվլէլիւտ էտէրէր:
Հազրէթի Ատէմին կիւնահա տիւշմէսի սիզ գէրուրէ տէյիլ իտի,
ֆազաթ անըն զիւրրիյէթինտէն Հէր պիր ֆէրտին կիւնահքեար
թապի'աթընտան հիսսէտար օլմասը, պիւզ գէրուրէ, եանի՝ խալիգէ
նազարէն տէյիլ, անճապ կիւնահա տիւշմիւշ օլան վէտէրտէն հա-
սըլ օլմուշ օլտուզունտան պիւզ գէրուրէ տիր: Վէ Ատէմին կիւնահը
սէպէպիւնտէն զիւրրիյէթի կիւնահքեար օլտուլար իսէ, անէր անտէ
մէվճուտ պուլունմուշ օլմալը տըրլար, չիւնքի 'ատէմի մէվճու-
տիյէթ կիւնահ իշլէյէմէզ օլտուզու միսիլիւ, կիւնահքեար վէ միւճ-
րիմ հալինէ տախի կէլմէզ: Ճիւմէ ատէմէրին ինսանիյէթի անտէն

օլտուղու կիպի, անըն իլէ հէմիւճուտ ի՛թիպար օլունմալէրի լազըմ՝ կէլիր: Լաքին եինէ Ատէմին զիւրրիյէթի քէնտիսինտէ շախսէն տէյիւ անճագ ինսանիյէթի՝ ումուժիյէլէրի ճիհէթի իլէ մէվճուտ պուլունտու: Պինաէն՝ ալէյհ «կիւնաւը ասլի» վէ «կիւնաւը շախսի» պիրի պիրինտէն միւթէֆէրիգ օլուր: Հազրէթի Ատէմաէ պիր շախսի կիւնաւըն էսէրի պիր ճէնէն կիւնաւըքեար օլմասընտան՝ իպարէթ տիր: Անըն զիւրրիյէթ ինտէ շախսի կիւնաւըսը պէօյիւք փէտէրլէրինին կիւնաւընտան հասըլ օլուր: Էվլէլա շախս եանի Ատէմ, թապի՛աթը իֆուստ էթտի. սօնկրա թապի՛աթ էշխասը իֆուստ էտէր:

Պու մէպտէ իւզէրինէ «Պիր աաէմին ճիւմէ փէտէրլէրինին կիւնաւըլէրի թա Ատէմէ գատար, օլ ատէմէ սայըլըր» տէյու պա՛զըլարտան իոնաու օլունտուղունտա, Անսէլմօս ճէվապէն տէտի քի, «Սասըր, անճագ Ատէմին կիւնաւընըն պու էսէրի մախսուսի վար տըր, չիւնքի անճագ օ՛ հէմ ինսան ճինսի հէմ եալընըզ շախսի ինսան օլարազ կիւնա՛հ էթտի, վէ պու կիւնաւը՝ մախսուսի վէ եէկեանէ իտի: Հազրէթի Ատէմ չօգ կիւնաւըլար իշլէտի, լաքին ինսանըլըն կիւնաւըքեար օլմալարը անըն պիր կիւնաւընտան հուսուլէ կէլտի: Ծիւմլէ ինսանըլար պիր ատէմտէն վիւճուտէ կէլտիքլէրի կիպի, ճիւմլէ ինսանըլարը միւճրիմ օլարագ թէվլէլիւտ էթմէլէրի՝ Ատէմին պիր կիւնաւընտան, ետ՛նի՛ Ալլահտան իրթիտաու էթմէսինտէն նէշէթ էթմիշ տիր:

Էլպիթթէ Անսէլմօս՝ Աւկօսթինօս կիպի պիր փէտէրին քէնտի էվլատլարընըն եալընըզ ճէսէտլէրինին փէտէրի տէյիւ, ֆազաթ ճանլարընըն փէտէրի տախի օլտուղունտ, ետ՛նի՛ բուհը ինսանի՝ ճէսէտի ինսանի կիպի թէվլէլիւտ իլէ վիւճուտէ կէլմէսինէ ի՛թիգատ էտէր իտի: Ատէմ մուգատտէս գալարագ օղուլարը թէվլիտ էթսէ իտի, մուգատտէս օլուրլար իտի: Բէնտիսի կիւնաւըքեար վէ միւճրիմ օլարագ, կիւնաւըքեար վէ միւճրիմ օղուլար թէվլիտ էտէր իտի: Էլշասըլ, Անսէլմօսուն պու խուսուստա օլան թա՛լիմաթը՝ Աւկօսթինօսուն թա՛լիմաթընըն տահա աշիքեար վէճիլէ պէյան օլունան թէֆսիլաթընտան՝ իպարէթ օլտուղու տէրքեար տըր:

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Անսելմոսուն իրատեթի ինսանիյէ հազգընսա օլան քա՛լիմաքը

Պու մատտէտէ տաթի Անսելմոսուն թա՛լիմաթը Աւկոսթինոսուն թա՛լիմաթը իւզէրինէ մէպնի վէ աւլէր իլէ միւթթէ՛հիտ վէ անէրին տահա աշիքեարէն վէ թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան օլունմասընտան իպարէթ օլտուղու պա՛տ էլ թէֆահհիւս վազիհ օլանագ տոր : Պէրնարտըն վէ Ագուինալը թօմասըն թա՛լիմաթը՝ Անսելմոսուն ուսուլի էսասիյէսի իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան , անըն իլէ միւթթէ՛հիտ իոթի : պինաէն ալէյհ պէր թէֆսիլ անէրի պէյան էթմէք լազըմ տէյիլ տիր :

Անսելմոսուն թա՛լիմաթը՝ անըն Վիրատէթի հուրրիյէյէ տայիր՝ իւնվանընտա ըէսալէսինտէ պուլունուր : Պու ըէսալէտէ Անսելմոս պիր միւթէրիզթարաֆընտան իրատ օլունան ի՛թիրապաթա ճէվապէն էֆքեարընը պէյան էտէր : Միւթէրիզ իրատէթին ազատըղը, եա՛նի հուրրիյէթինի, էքսէրիյէ պէյան օլունտուղու վէճհլէ , եա՛նի խայր իլէ շէրրի իսթիյար էթմէք գուվվէթինտէն իպարէթ տիր տէյու պէյան էթտիյի հալտէ , Անսելմոս պունու գապուլ էթմէտի , չիւնքի պու վէճհլէ Ալտըն իրատէթի քիւլլիյէսի վէ մուգատտէս մէլէքլէրին իրատէթլէրի ասլա թա՛րիֆ օլունամագ, եա՛նի իրատէթի հուրրիյէյէ մալիք օլտուղլարը հալտէ եինէ կիւնահ իլլէմէք , եա՛նի շէրրի իսթիյար էթմէք գուտրէթլէրի եօգ տուր : Պինաէն ալէյհ իրատէթի ըեամիլէ իչիւն շէրր իսթիյար էթմէք ղայրի միւմքին օլտուղու հալտէ , հուրրիյէթ պու գապիլիյէթաէն իպարէթ օլմամալը սըլու Վէ պիւլա չիւպհէ՝ սալահա՝ անտէն տահա մահրում օլամայանագը վէճհլէ մալիք օլան գաթ՝ սալահը ղույպ էթմէյէ միւպթէլա օլմագ իլէ պէրապէր օնա մալիք օլանտան գիյատէ հուրր , եանի՝ ազատ իթիպար օլունմալը տըր, եա՛նի հուրրիյէթի ասլիյէ՝ շէրրի իսթիյար էթմէք գապիլիյէթինտէն միւնէպլէհ օլարագ խայրտա սապիթ օլմագտան իպարէթ տիր : Շէյլէքի կիւնահ իլլէմէք գապիլիյէթի պիր իրատէթին գուվվէթինէ իլավէ օլունտուղունտա անը գա՛յիֆլէտիր, վէ կիւնահ իլլէմէք գուվվէթինին պիր իրատէթտէն ալընմասը՝ անը գուվվէթլէնտիր :

Պունա՝ միւթէրիզ իթիրազ էտէր քի , «կիւնահ իլլէմէք գապիլիյէթի իրատէթին գուվվէթ վէ սէլահիյէթի ասլիյէսինտէն տէյիլ

իսէ, նա՞սը տէյտիւրիդ քի կիւնահա տիւշմիւշ օլան մէլէքէր վէ պիզիմ իլը փէտէրիմիզ ազատ օլարագ կիւնահա տիւշտիւլէր. ա՞նիւրին տիւշմէսի պիզգէրուրէ օլմուշ օլուր» : Պունա ճէվապէն Անսէլմոս պունու իսնատ վէ թէ՛քիտ էթտի քի, կիւնահա տիւշմիւշ օլանլար պիւս իճպար վէ թահթը զէրուրէթ օլմագալըն տիւշտիւլէր : Հէմոէ անլէրին տիւշմէսի քէնտի իրատէթինին իսթիյար էթտիյի շէյ տիր : Անլէրտէ կիւնահ իշլէմէք գուվլէթի վար իքէն, Ալլահ թարաֆընտան իշսան օլունան հուրիյէթի քեամիլէ վէ ալլիյէ սէպէպինտէն տէյիլ, անճագ օնա մուղայիրէն կիւնահ իշլէտիլէր :

Պինստէն 'ալէյի իրթիտատը ինսան՝ հուրիյէթի ալազէյէնին 'իպարէթ օլտուղու շէյտէն, ես'նի՝ մուգատտէս օլմագ գապիլիյէթինտէն հասըլ օլմտը, անճագ հալի թէ՛ճրուպէյէ միւթա'ալիզ օլարագ իրատէթին գուվլէթինէ իլավէ օլունան պիր գապիլիյէթի 'արըզիյէտէն հասըլ օլտու : Պու 'արըզի թա'պիրի՝ ինսանըն հալի թէ՛ճրուպէսինէ տէյիլ անճագ հուրիյէթի ասլիյէտինէ նազարէն իսթի'մալ օլունուր : զիրա կիւնահ իշլէմէք գապիլիյէթի ինսանլարըն իէճէլ-ալէ հալիէ պիր շարթըլ լազլմ օլտուղու Անսէլմոս թարաֆընտան ինքեար օլունմատը :

Պու գապիլիյէթ Ալլահ թարաֆընտան ինսանա 'իթա օլունտուղունտա, անը իսթի'մալ էթմէմէսի տալիի էմր օլունտու, վէ թէ՛ճրուպէ պունտա պէյան տըր : Հիշ պիր թարաֆա, նէ խայրա նէ շէրրէ մէյլ էթմէմիշ օլտա իտի, գուտսիյէթտէ սապիթ գալմասը պէլէթի օլ գատար էմրի միւսթագիլ իլէ թալէպ օլունմագ իտի, վէ կիւնահա տիւշմէք տահա սուհուլէթլի օլուպ, տահա 'էօլիւրլիւ տալիի ի'թիպար օլունապիլիր իտի : Լաքին ինսան՝ գուտսիյէթէ մալիք օլարագ վէ կիւնահտան իճթինապ էթմէք մէյլի իլէ հուրիյէթի 'ասալիյէ սահիպի տէյու խալզ օլունտուղունտան, կիւնահը իրթիքեապ էթմէսի՝ անը հագգ իլէ տահա շէտիտ 'ազապա միւսթահագգ գըլար : Խալզ օլունտուղու կիլպի՝ ինսան գուտսիյէթի քէնտիսի իշիւն եէնիտէն վիւճուտէ կէթիւրմէյէ մէճպուր տէյիլ, անճագ անտէ խալզ օլունան գուտսիյէթի հըֆիլ էթմէք անըն վազիֆէի զիմմէթի իտի :

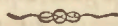
Պունուն իւզէրիւնէ միւ'թէրիզ՝ ինսանըն իրթիտատտանէվլէլ հուրր օլմտը միւսէլլէմ օլուրսա պա'տ էլ իրթիտատ արթըք էսիր օլուպ պիզգարուրէ կիւնահ իշլէր սէյու ի'թիրազ էթտիյինտէ, Անսէլմոս՝ «Խայըր, հէր նէ գատար ինսան քէնտիսիին կիւնահա էսիր էթտի իսէ տէ, նէ զէրուրէթ թահթընա տիւշէր, նէ տէ մալիք օլտուղու իրատէթի 'իզալէ էթմիշ օլուր : Կիւնահա տիւշտիւլէքտէն սօնկրա պիթթալի՝ վէ 'ալէտտէվամ կիւնահ իշլէր, վէ կիւնահ սէվտաը գուտսիյէթէ մէյտան վէրէմէզ : Պիւթիւն իրատէթի իլէ կիւնահ իշլէր, վէ թապի'աթըլ ալազէյէսի թէքրար Խալիգի թարաֆընտան եէնիլէնմէյինճէ Ալլահա մագպուլ օլմայըպ, խայրը իսթիյար էթմէ-

սի տախի միւմքին տէյիլ տիր : Պինաէն 'ալէյն իրատէթի ինսանիյէ-
նին հուրիյէթի հագիգիյէսի՝ էվամիրի իլահիյէյէ գուսուրսուզ ի-
թա'աթ իփա'էտիսլ, գուսուիյէթէ րազիլալ օլմասընա մէրպուլ տըր» :

«Պէօյլէ րազիլալ օլուպ խայրը իթիյար իթմէսի նէ պիզգէրուրէ նէ
տէ պիր մա'գուլէ թէսիրաթը զահիրէտէն օլուպ , անճագ քէնտիլի-
յինտէն քէնտի իրատէթինին հարէքէթի տէրունիյէսինտէն օլմագ
կէրէք տիր : Պունտա ինսանըն հայվանլարտան թէֆրիգ օլունմասը
աշիքեար օլուր : զիրա տնլէրին պունու եա շունու իթիյար էթմէ-
լէրի պիր իրատէթտէն եա պիր քէնտիլիքտէն տէյիլ անճագ անլէր
իւզէրինէ օլան պիր գանունը թապի'իտէն տիր : 'Վագա'ա ինսան
քէնտիլիյինտէն խայր վէ շէրրի իթիյար էտիսլ , քէնտի իճպար օ-
լունմագ իրատէթի մէնպա'սընտան քէնտի ախագ վէ ա'մալի զա-
թիյէսինէ հիյէթ վէ հաալիյէթ վէրի : Վէ էկէրչի իրատէթինի կիւ-
նահա էսիր պաղլատըգտան սօնկրա , անճագ պի 'ալն Ալահ խայրը
իթիյար եա իճրա էտիպիլիրտէ , եինէ ճիւմէ իշլէտիյի կիւնահար
իչիւն անճագ քէնտիսի մէսուլ օլուր , վէ հէվէս իլէ վէ իթիյարի
օլարագ շէրրի սէչիսլ իճրատընտա պուլունուր» :

Միւթէրիվ՝ թէճրուպէ վէ իզվանըն իրատէթի ինսանիյէ իւզէրի-
նէ օլան գուվլէթինի պիր 'էօզր տէյու զիրը էթալիյինտէ , Անսիլ-
մօս ճէվապէն՝ եինէ «Իրատէթի ինսանիյէնին պիզ գէրուրէ տէյիլ ան-
ճագ պիլ իթիյարիյէ թէճրուպէ վէ իզվայա կիրիֆթար օլտուղու-
նու , վէ քէնտիլիյինտէն կէլէն իճպարտան զայրի իճպարը եօզ
տուր» տէյու իսնատ էտէր :

«Ալլահըն թագաթրինին կիւնահա օլան նիսպէթի մահգէն պունտան
իպարէթ տիր քի , կիւնահըն ինսան իրատէթինտէն վիւճիւտա կէլ-
մէսինէ մանի՝ դօմագ , 'Վագա'ա կիւնահըն վիւճիւտէ կէլմէսի ինսա-
նըն կիւնահ իշլէմէք գաալիյէթինի պիլա իճպար վէ քէնտիլիյինտէն
վէ էվամիրի իլահիյէի միւխսուտէյէ մուզայրի օլարագ սարֆ էթմէ-
սինտէն տիր : վէ պէօյլէճէ քէնտի իթիյարը իլէ կիւնահըն էվամիրի
իլահիյէյէ իթա'աթ իթմէքիյէ թէրճիհ էթտիքտէն սօնկրա , ինսան
հագգ իլէ վէ պիզգէրուրէ պու միւճագաթա միւթա'հագգ օլուր
քի , կիւնահա էսիր օլուպ միւճրիմանէ զա'յ էթալիյի սալահը քէնտի-
լիյինտէն վէ պիլա իմտաու տալա հասըլ էտէմէզ» :

ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ

Քիլիսէի փափավիյէնին կիւնահ վէ իրաւէթի ինսանիյէ հազգընսա
օլան քա՛լիմար

Հէր նէ գատար քիլիսէի փափավիյէնին պու խուսուտա՝ ումումէն
վէ հայը վագըթտան պէրու գապուլ էթտիյի թա՛լիմաթ պու պէշինճի
միւտտէթին խիթամընտան օթուզ և ա գըրգ սէնէ սօնկրա , եա՛նի
թրէնթ մէճլիսինուէ , ղէսմէն պէյան վէ ՚իլան օլունտու իսէ տէ , եի-
նէ պուրատա վէ Անսէլմուսուն թա՛լիմաթը իլէ պէրապէր զիքր օլուն-
մալարը լայըգ տըր :

Մէճլիսի մէգքիւրուն ղէսմի գարարընըն իս՝ պիւրնէն պագարագ ,
օլ մէճլիսին թա՛լիմաթը Աւկոսթինօսուն թա՛լիմաթընա մուխալիֆ
կէօրիւնմկ . լաքին օլ գարարըն նէ վէճկէ քիլիսէի փափավիյէնին
էն միւթէպէր մու՛ալիմէրի , պախուսուս Պէլարմինօս թարաֆըն-
տան թէֆար վէ պէյան օլունտուղունա նազարէն , Աւկոսթինօս
վէ Անսէլմուսուն թա՛լիմաթընտան տէօրթ մուհիմ խուսուտա միւթէ-
ֆէրրիգ օլմալարը տէրքեար օլուր :

1. « Ինսունըն սալահը ասլիսի խալգ օլունտուղունտա վէ թապի-
ւաթը ասլիյէսինտէն տէյիլ անճագ խալգ օլունտուգտան սօնկրա վէ
թապիւթը ասլիյէսինէ իլավէ տէյու , Ալլահ թարաֆընտան իհսան
օլունտու » : Պէլարմինօսուն պու մատուէյի պէյան էթտիյի վէճկէ ,
« Ինսան թէն իլէ բուհտան ՚իպարէթ օլտուղու ճիհէթիլէ , պիր 'ու-
ճիլիգ եախօս գուսուրաթա միւպթէլա օլտուղունտան , Ալլահ
պէյլէճէ խալգ էթմիշ օլտուղու ատէմէ պիր մէվհիպէի 'ազիմէ , եա-
'նի՝ սալահը ասլի իհսան իթաի քի , պունուն վասիթասը իլէ թէն
բուհա միւթի՝ օլմաղա մէճպուր օլա » : Պու թա՛լիմ՝ Անսէլմուսուն թա՛-
լիմաթընտան նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուղու աշիքեար տըր :
Պունա կէօրէ ինսանըն թէն վէ բուհու , խալգ օլունտուղուն-
տան իպիլիինէ մուխալիֆ օլուր : Տէմէք տիր քի խիլգաթը ինսանիյէ միւ-
քէմմէլ տէյիլ իտի : Ինսան խալգ օլունտուղունտան սօնկրա անտէ պուրու-
նան գուսուրտան տօլայը սալահը ասլի ՚իթա օլունտու :

Վագա՛ա Անսէլմուսուն թա՛պիւրաթընա կէօրէ ինսան խալգ օլուն-
տուղունտա , թէն վէ ճանը իւզէրինէ հիւքիւմէթ սիւրմէյէ սէլա-
հիյէթի քեամիլէ սահիպի օլան իրատէթէ , եա՛նի՝ պիր գուվէի
բուհանիյէյէ վէ սալահա հինի խիլգաթընտան մալիք իտի , վէ ինսու-

նըն ճէսէտինտէ տախի, խալգ օլունտուղունտա, պիր թիւրլիւ գուսուր վէ զայրի քեամիլ պիր չէյ եօգ իտի : Խալիգին իչի պիւա գուսուր օլուալ, անը միւքէմմէլ գըլմագ իւզրէ պիր թիւրլիւ իւսվէ գապուլ էթմէզ :

2. Բիլիսէի փափաւիլյէնին թա՛լիմինճէ, ինսանըն իրթիտատընտա թապի՛աթը ըռւհանիյէսինտէն պիր չէյ զայ՝ օլունմայըպ, անճագ սօնկրատան մալիք օլտուղու պիր մէվհիպէի իլահիյէ զայ՝ օլունտուլ : Եա՛նի՝ իրթիտատ ինսանը եինէ խալգ օլունտուղու հալէ կէթիւր, վէ օ հալտէ մուգատտէս տէյիլ, կիւնահքեար տա տէյիլ անճագ թէն իլէ ըռւհ պէյնինտէ մուխալիֆէթ պուլունտուղու հալէ կէլիւր :

Անսէլմօսուն թա՛լիմաթընճա պու գիւ՛իւմ Ղնօթիքի թա՛լիմաթը պաթըլլէտէն տիր : Անսէլմօս վէ Աւհօսթինօսա կէօրէ ինսանըն թէնի վէ ըռւհու պէյնինտէ պուլունան մուխալիֆէթ՝ իրթիտատըն էսէր վէ իսպաթը տըր : Վագա՛ա քիլիսէի փափաւիլյէնին թա՛լիմաթըն հէօրէ պու մուխալիֆէթ հալի թապի՛ի օլուալ, ֆէվգ էլ թապի՛ի օլան մէվհիպէի իլահիյէ վասիթասը իլէ տէֆ՝ օլունմալը տըր :

3. Սալիֆ իւզգիքը խուսուսաթտան նաչի քիլիսէի փափաւիլյէնին թա՛լիմաթընճա, «Կիւնահը տալի» հագիգաթը հալ կիւնահ տէյիլ տիր : Ղիրա էյէր սալահը ալիին զայ՝ օլմասը անճագ ատէմի՝ խալգ օլունտուղու հալէ ըիւճու՝ էթտիրիքսէ, միւճրիմ հալի տէյիլ՝ անճագ հէմ սալահտան հէմ կիւնահտան պէրի պիր հալ հասըլ օլուր : Պագաթ պու կիւնահ ի՛թիպար օլունմալ անճագ ՝աճիլ վէ նօգսան պիր հալ օլուր :

4. Բիլիսէի փափաւիլյէ Աւհօսթինօս վէ Անսէլմօսա մուխալիֆէն՝ թէճտիտի գալպ խուսուսուլունտա ինսանըն ըռւհ իւլ Գուտուս իլէ պէրապէր ՝ամիլ օլտուղունու թա՛լիմ էթտիր : մէսէլա՝ «Պիր կիւնահ՝ քեարըն եալընըլ իման վասիթասը իլէ թէպրիյէ օլունուալ, եա՛նի՝ թէպրիյէ ինայէթինէ նայիլ օլմասը իչիւն իման իլէ պէրապէր իչլէյէճէք պաչգա պիր չէյէ միւհթաճ օլմաստըղընը, եսիօտ կիւնահ՝ քեարըն քէնտի իրատէթինին հարէքէթի իլէ ըռւհ իւլ Գուտուսուն թէճտիտ էթմէք իչի իչիւն հաղըլըլ կէօրէմէտիյինի իսնատ էտէրսէ, անաթէմա օլուն» : Վագա՛ա Անսէլմօս թէճտիտի գալպըն իճրասը իսլթիտատան նիհայէթինէտէք եալընըլ ըռւհ իւլ Գուտուսուն ա՛մալինտէն իտիյինի թա՛լիմ էտէր իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՔԷՖԱՐԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

Անսելմոսուն քէֆարէթէ քայիր օլան քա՛լիմաքը հագգընսա

Անըն «Նի՞ջին Ալլահ ինսան օլսու» (Քուր Տեուս հոմօ) քիթապընըն իիւլասաար

Հիքմէթի իլահիյէտէն տիր քի օն պիրինճի տէհրտէ զէլալէթ վէ ճէհալէթ վէ զուլմէթ կիճէսինէ սապահ երլտըզը պիլէ տահա տօղմատըլընտա, սէլէֆի միւտտէթլէրտէ ասլա պուլունմատըլը տէրէճէտէ աչըզ վէ ուսուլի մանթըզ վէ հիքմէթին ճիւմէ սահիհ մաթլուպաթընը իսքեսաթ էտէճէք վէճհլէ Քրիստոսուն քէֆարէթի թա՛ւլմինի պիթթամամ սէյան էտէն թահրիրաթ զուհուր էթտի: Պու քիթապուտ Անսելմոսուն մագաէտի ասլի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին կիւնահ՝ աֆվլըզը իշիւն միւսթագիլէն լազըմ օլտուզունու եսլընըզ թէֆհիմ էթմէքտէն՝ իպարէթ սէյիլ, անճագ անը պիր վէճհլէ ճէրհ օլունամայաճագ պիւրհանլէր իլէ թէսպիթ վէ թաստիգ էթմէքտէն՝ իպարէթ տիր:

Սրիսթիյան մու՛ալլիկէրտէն պիրինճիսի օլարագ Անսելմօս պուլ թա՛ւլմի իլմի հիքմէթին ուսուլը էսասիյէսինին մաթլուպաթընա րի՛այէթէն, վէ քէֆարէթին լուզումունու անլէր իւզէրինէ մէպնի թուլարագ թէսպիթ էթմէյէ իլթիլամ էթմիշ տիր: Անսելմոսուն ինտինտէ միւսէլլէմ պիր շէյ իտի քի, քէֆարէթ թա՛ւլմի իշիւն թապլի՛աթ վէ Սըֆաթը իլահիյէ նիսպէթի իլէ պլիւ էլզէմիյէթի միւսթագիլէ՝ հիքմէթ մաթլուպաթընա կէօրէ թէսպիթ վէ թաստիգ օլունմայընճա,՝ աֆլի նսառնէլ օլ թա՛ւլմի գապուլ էթտիրմէք միւմբին տէյիլ տիր: վէ պուլ թա՛ւլմի իմանա վէ իման եօլու իլէ գապուլ էթտիրիպ տէ,՝ աֆլէ վէ իլմ եօլու իլէ գապուլ էթտիրմէմէք տինի

մէսիհի իշխան նօգսան, պախուսուս էրպարպ հիքմէթ իշխան պէօլիւք նօգսան ի՛թիպար օլունմալը տըր :

Պինաէն 'ալէյհ Աննէլմօս՝ քիթապընըն իպթիտադնտա իգրար էտէր հէմ մէպոէթ թութար քի, «Քէֆարէթ հալընըզ վէ սաշըմա Ֆէհաթէ իլահիյէ իւզէրինէ տէյիլ, անճազ 'ապալէլէ իլահիյէ իւզէրինէ մէպնի օլարազ թաստիզ վէ թէսպիթ օլունմազ կէրէք, վէ պէօլէճէ գապուլ օլունմալը տըր» :

«Մէրհամէթ սըֆաթը կիւնաւքեարըն 'ազապընտան վազ կէչմէյէ մէյյալ օլուրսա տա, 'ատալէթ սըֆաթը կիւնաւքեարըն 'ազապընը թալէպ էտէր, վէ անըն խէլաս պուլմասընա մանի՝ օլուր : 'Ատալէթ սըֆաթը պէր թարաֆ օլուպ հալընըզ մէրհամէթի իլահիյէյէ նազար օլունտուղունտա, Ալլահըն քէնտի գուտրէթի միւսթագիլէսի իլէ կիւնաւքեարը 'ազապտան թաիլիս էտիպ տէ անը էպէտէն մէսուր գըլմասընա մանի՝ պիր շէյ կէօրիւնմէզ, Լաքին Աննէլմօսուս մէպոէթի էվլէլիյէսի պու տուր քի, պէս սըֆաթը իլահիյէ սայիր սըֆաթլարտան սյըրըմըզ օլարազ, հա'նի՝ մահգէն մէրհամէթի իլահիյէ հախօտ իրատէի քիւլլիյէ հախօտ գուտրէթի միւսթագիլէ վասիթասը իլէ տէյիլ, անճազ Ուլուհիյէթի միւքէմիլէ վէ քեսֆիքէի սըֆաթը իլահիյէ պիլ իթթիֆազ վէ միւսթէհիտ օլարազ, վէ Քրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ անլէրին քեսֆիքէի մաթլուպաթը էտա վէ իֆա օլունարազ՝ կիւնաւքեար խէլաս պուլուր» :

Աննէլմօսուն մէզպուր քիթապընըն ուսուլի պիւրհանը պէօլէճէ թէֆհիւթ օլունապիլըր, հա'նի,

«Կիւնաւք ինտանըն Ալլահա 'այիտ օլանը տիրիզ էթմէսինտէն 'իպարէթ տիր, Կիւնաւք տէյն նէվինտէն տիր, ինսան թարաֆընտան Ալլահա էտա օլունաճազ շէյ՝ իրատէթի ինտանիյէյի տայիմ իւլ էվգաթ, միւրասա վէ շէրի'աթը իլահիյէյէ միւթի՝ գըլմագտան 'իպարէթ տիր, Լաքին ինսան պու տէյնի էտա էթմէք խուսուսունտա 'տճիզ գալըր, Պու վէճհիլէ ինսան 'ինտ Ալլահ միւճրիւթ օլուր, Պու միւճրիւթիլիյէ տէֆ՝ էթմէք իշխան արթըզ իրատէթի ինսանիյէյի պիթթամամ անըն հագիգի սահիպի օլան Ալլահա միւթի՝ գըլմագ պիլէ քիֆայէթ էթմէզ, ֆագաթ կէչմիշ գէմանտա վուգու՝ պուլմուշ թագսիրաթա մուգապիլ թէրգիլէ էթմէք լազըմ տըր : Կիւնաւքեար կէչմիշ գէմանտա Ալլահա վաճիպ օլան հիւրմէթի արիւղ էթտիլինտէն, կէլէճէք գէմանտա վաճիպ օլան հիւրմէթի էտա էթմէսի քիֆայէթ էթմէզ, չիւնքի կէչմիշ թագսիրաթ տաւա տուրուր» :

«Լաքին ինսան կիւնաւքեար օլուպ տէվամ իւզրէ կիւնաւք իշլէմէքտէ պուլունտուղունտա, նաւըլ պու իքի գաթ թէրգիլէյի էտա էտէպիլիւր, հա'նի՝ նաւըլ քեսմիլէն իթա'աթ էտիպ տէ քեսմիլէն միւսթա հագգ օլաուդոս 'ազապը շէքէպիլիւր, Պու զայրի միւմքին տիր, Լա-

քին զայրի միւմքին օլուրսա տա , կիւնաւքեար տէյնինտէն ապա
գուրթուլմազ . զիրա անըն հալի իֆլազը քէնտի գապահաթընտան
տըր , վէ պիր աոէմ ա՛մալի իչիւն մէսուլ թութուլուղունտա , ա՛-
մալինին ճիւմէ էսերլէրի իչիւն տախի մէսուլ թութուլուր : Ամմա
Ալլահըն մուհապէթ վէ մերհամէթի պիլա թէրզիյէ վէ 'ատալէթէ
պագմազսըզըն ինսանըն կիւնահընը 'աֆվ էտէմէզ մի . խայըր . զի-
րա պէօլէճէ հիւքիւմէթի իլահիյէտէ նահազգ վէ խիլաֆը նիզամ
մէյտան պուլմուշ օլուր : Թէճափուզաթ սալահոտան զիյատէ պիւէ
գանունտան միւնէզզէհ պուլունմուշ օլուր իտի : Պու քէյֆիյէթ 'ա-
տալէթի իլահիյէյէ մուխալիֆ օլուր իտի , վէ 'ատալէթ սըֆաթը՝
ուլուհիյէթտէ սըֆաթը էսասի օլուրղունտան՝ օնա մուխալիֆ օլմազ
Ալլահա մուխալիֆ օլմազ տէմէք օլուր » :

Անսէլմոս պէօլէճէ պիր սըֆաթը իլահիյէի էսասիյէնին կիւնահ-
քեար օլան ինսանըն մաղֆիրէթի իլահիյէյէ նայիլ օլմասընա մանի՝
օլուրղունու պէյան էթտիքտէն սօնիրա , էզմինէի գատիմէնին մու-
'ալլիմլէրինին պա՛ղէն իմա էթտիքլէրի չէյթան հուգուգունա ապա
մէյտան վէրմէյէրէք , 'ատալէթի իլահիյէնին մաթլուպաթընը թէր-
զիյէ էթմէք եօլունու թէհարրի էթմէյէ պաշլատը :

« Պու թէրզիյէնին իֆուսը իչիւն իքի եօլ վար տըր . պիրի՝ կիւ-
նահքեարըն էպէտէն 'ազապ չէքմէսի եօլու տըր , վէ տիկէրի , եա՛նի
կիւնահքեարըն եալընըզ խէլաս չարէսի օլան եօլ զայրի պիր զաթըն
կիւնահքեար իչիւն պիլ վէքեալէ չէքտիյի 'ազասը մուգապիլ եօլու
տըր » :

« Լաքին թագտիմ օլունահազ ֆիտիյէնին գըյմէթ վէ մագպուլլիյէ-
թի՝ պիլ վէքեալէ՝ 'ազասը մուգապիլի չէքէճէք օլան զաթըն թապի՝ աթ
վէ ախլազը շախալիյէսինէ մէպնի վէ մէնուլ տըր : Ձիւնքի թագտի-
մէ՝ պիր խուսուստա նագիս վէ զայրի քեամիլ օլունահ , մագպուլ վէ
քեաֆի օլմայաճաղը տէրքեար տըր : Փագաթ ֆանի վէ մախլուզ օ-
լան հէր նէ խէ , նօգսանսըզ վէ քեամիլ օլմազ , Պինաէն 'ալէյ
թագտիմէ Ալլահոտան զայրի մէվճուտաթըն քեաֆիէսինտէն էֆտալ
օլմալ տըր , եա՛նի պի նիհայէ գըյմէթի պիր ֆիտիյէ լազըմ տըր :
Փագաթ պի նիհայէ 'աթիյէնին թէտարիքի Ալլահա մախսուս տուր ,
չէօլէ քի անճազ Ալլահ պիզզաթ 'ատալէթի իլահիյէնին մաթլուպա-
թընա թէրզիյէի քետֆիյէյի իֆա էթմէյէ միւզթէտիր օլուրղու
վազիհաթտան տըր » :

« Ամմա պու 'աթիյէի վէ թագտիմէ ինսան իչիւն վէ ինսան կիւ-
նահընըն 'աֆվը իչիւն օլուրղունտան ինսան թարաֆընտան թագ-
տիմ օլունմասը լազըմ կէլիր : Շէօլէ քի ինսանըն 'աֆվըզ վէ
խէլասա նայիլ օլմասը իչիւն Ալլահ-ինսան օլան պիր զաթ վասիթասը
իլէ ֆիտիյէ գըլմազ լազըմ օլուր :

Բրիստոս Ալլահ օլուրղունտան ինսանլար իչիւն պիւթիւն քեայի-

նաթըն թագաւորմ էտէպիտիյի 'աթիյէտէն տահա պէոյիւք վէ գըյ-մէթլի 'աթիյէյի Ալլահա էտա էտէպիտիւր : Զիրա Գրիստոս ինսանիյէթի նիսպէթի իլէ քեամիլ վէ պի գուսուր օլտուղունտան , 'ատալէթ վէ շէրի'աթը իլահիյէնին անտէն 'ազապ թալէպ էթմէսի միւմքին տէյիլ տիր : Պինատէն 'ալէյհ Ալլահ-ինսան օլտաղ շէքտիյի 'ազապ վէ իֆա էթտիյի իթա'աթ միւմինէրէ սայըլապիլիր :

Անսէլմոսուն իշպու թա'լիմաթընա իթիրազ օլունտու քի , 'ատալէթի իլահիյէ մուհապալէթ վէ մէրհամէթի իլահիյէտէն շէյաթէ վէ անլէրէ խալէ կէթիրէճէք տէրէճէտէ թէէքիտ վէ թաստիգ օլունտուր : Լաքին Անսէլմոսուն թա'լիմաթը լայըզ իլէ Ֆէհմ օլունտուղունտա , պու իթիրազ պի սալ օլտուղու աշիքեար օլուպ , Ալլահըն մէրհամէթի անճազ պու մա'գուլէ ֆիտիյէ վասիթասը իլէ էն զիյատէ թէսիրլի վէճնլէ պէյան օլունապիլտիյի աշիքեար օլուր : Զիրա Գրիստոսուն քէֆարէթի պու վէճնլէ պէյան օլունտուղունտա' մուհապալէթի իլահիյէ' թէրքի նէֆս մուհապալէթի տէյիլ կէօսթէրիլիյօր . եա'նի' Ալլահ ինսանլէրի օլ գատար սէվէր քի քէնտի սըֆաթըն վէ շէրի'աթընը միւքէմիլ հըֆզ էթմէք իշիւն Ֆէվզ էլ զայէ թէնէզզիւլ էտիպ քէնտիսի ինսան հալինէ կիրէր վէ անլէր իշիւն պիլ վէքեալէ էլէմ շէքէրէք անլէրի խէլաս էտէր :

Անսէլմոս պու խուսուստա , ա'Ս.տալէթի իլահիյէտէն , վէ ինսանըն կիւնահընտան պահս էթտիյիմիզ հալտէ Ալլահըն մէրհամէթի զայպ օլունմուշ կէօրինտիլ իսէ տէ , հալա , եա'նի քէֆարէթ մուպահատէսի քեամիլէն խիթամ օլտուղունտա , 'ազլը ինսանինին թէսալվուր էտէպիլտիյինտէն զիյատէ մէրհամէթ սըֆաթը 'ազիմ վէ հէմ տէ 'ատալէթէ միւթապըզ օլտաղ մէյտանա կէլիպ միւշէրէֆ գըլընըր : 'Զիրա Ալլահ տիւնեայը օլ գատար սէվտի քի քէնտի պիրիճիք օլունու վէրտի , թա քի օնա իման էտէն հէլաք օլմայա անճազ հայաթը էպէտիյէյէ մալիք օլա' , Ալլահ կիւնահքեարա քէնտի պիրիճիք Օղլունու 'իթա էտէր քի անըն իլէ ճանընա ֆիտիյէ պուլա . Գրիստոս քէնտի կիւնահքեարա թագաւորմ էտէր քի անըն վասիթասը իլէ Ալլահ իլէ միւսալէհէ իւզրէ օլուպ խէլաս պուլա :

Պունուն կիպի թա'լիմաթ քիլիսէի փափալիյէնին պէշինճի Միւտտէթտէ պուլունտուղու հալէ , վէ միւնազա'այը տիւնեէվիյէլէրէ նէ գատար մուխալիֆ իտիյի տէրքեար տըր : Պունուն կիպի թա'լիմաթ Ալլահը վէ անըն սըֆաթ վէ շէրի'աթընը եիւճէլտիպ մաղրուրիյէթ վէ ճիւմլէ ա'մալը զահրիլէ իւզէրինէ մէպնի օլան ֆազայիլ ինսանիյէյէ քիւլիյէն մուղայիր օլտուղու , վէ 'ումումէն վէ ան սամիմ իւլ գալպ գապուլ օլունսա իտի , թէսիրաթը խայրիյէի քիւլիյէյէ միւճիպ օլմալարը տէրքեար տըր :

Պունտան էվվէլ տէֆ'աթէն զիքր օլունան Պէրնարտըն քէֆարէթ հազգընտա օլան թա'լիմաթը' Անսէլմոսուն թա'լիմաթընա միւշապիլհ

իտի : Սպիֆ իւզ գիբը Ապէլարտըն թա՛լիմաթը 'ալէյհինէ րէսա-
լէ եազըպ' կիւնահըն 'աֆվլըղը իրատէթի իւահիյէ իւէ վէ 'ատալէ-
թին մաթլուպաթընա պագմագսըղըն պիւա քէֆարէթ 'իթա օլուն-
մասը զայրի միւմքին օլտուղունու խնաւ վէ թէէքիտ էթտի : Լա-
քին Անսէլմօս միսիլիւ շէյթան հուգուգունու քիւլիւյէն րէտտ
էթմէտի , վէ 'աֆվլըգ իչիւն Բրիստոսուն քէֆարէթի միւսթագի-
լէն լազըմ տէյիլ անճագ իրատէթ վէ թագտիւրի իւահի նիսպէթի ի-
լէ լազըմ օլտուղունու թէֆհիմ վէ թա՛լիմ էտէյր իտի :

Սան Վիքթօրլու Հուկօնուն թա՛լիմաթը Պէրնարտընքինտէն զի-
յատէ Անսէլմօսուն թա՛լիմաթընա միւշապիւհ իտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Ապէլարտ վէ Լօմպարտըն քէֆարէթայիւր օլան քա՛լիմարը

Ապէլարտ թ . ի . 1079 տա շէմալի Ֆրանստա թէվէլլիւտ, վէ Մէտ-
րէսէվիլէր արասընտա 'իլլի մանթըգ , 'իլմի պէլաղաթ վէ հիքմէթ
խուսուսաթընտա ֆէվզ իւլ 'ատէ շէօհրէթ քէսպ էտիւպ , (հինի վէ-
ֆարթը թ . ի . 1142 տէ) քէֆարէթէ տայիր Անսէլմօսուն թա՛լիմա-
թընա քիւլիւյէն զըտտ օլարագ քէնտի մէպաէսինի պէյան էթտի :
Ապէլարտըն թէճրիւպէի մէսիւիյէի տէրունիյէսի Անսէլմօսունքինտէն
չօգ ֆարգլը վէ նագիւս իտի : 'Ատալէթ կիպի սըֆաթը իւա-
հիյէ վէ կիւնահ կիպի վուգու'աթ անըն թէսալվուրունճա օլ գա-
տար աղըր վէ մուհիմ շէյլէր տէյիլ տիր : Անըն զիւ'իւմիւնճէ՝ քէ-
ֆարէթ մէրհամէթի իւահիյէ նիսպէթի իւէ թէֆահհուս օլունմագ
կէրէք տիր , վէ մէրհամէթ գուտսիյէթէ մէրպուլթ օլմայարագ սայիր
սըֆաթլարա տալի նիսպէթի լազըմէսի եօգ տուր : Ալլահ իսթէտի-
յի կիպի թէօվպէքեարը 'աֆվ էտէպիլիր . կէշմիշ զէմանըն թագսի-
րաթ վէ թէճալուգաթընը մահվ էթմէք իչիւն 'ատալէթ սըֆաթընըն
մաթլուպաթընա թէրգիյէ էթմէք եօգ , անճագ կիւնահքեար թէօվ-
պէ էթտիյի անտէ Ալլահա մագպուլ օլուր : Պինան 'ալէյհ Բրիս-
տոսուն պու տիւնեայա կէլիպ ինսան օլմասը վէ էօլմէսի՝ ինսանլարը
թէօվպէյէ տա՛վէթ վէ թէշվիգ էթմէք իչիւն իտի , Բրիստոսուն է-

լէմ վէ Էօլիւմիւ փէք գաւաղէրի էրիթմէյէ միւգթէտիր տիր , վէ պուռնա թախսիս օլունտու :

Ապէլարտ Գրիստոսուն շէֆա'աթընա չօգ էհէմլիյէթ վէրտի , Գրիստոս էվամիրի իլահիյէյէ պիլա գուսուր իթա'աթ էթմիշ օլունտու , անըն փէտէր Եանընտա օլ գաւաղար թէսիրաթը վար տըր քի , անըն վասիթասը իլէ ատէմէրէ նի'մէթլէր իհասն օլունուր : Ապէլարտըն թա'լիմաթընտա՝ 'ատալէթին մաթլուպաթը Եէրինտէ , անճագ թէօվպէքէար ինսանըն Գրիստոս վասիթասը իլէ պիլ միւռնա-սիպէ մէրհամէթի իլահիյէ թարաֆընտան 'աֆվլըղա նայիլ օլմագլըղը պուլըրուղ : Ապէլարտըն թա'լիմաթը Անէլմասուն թա'լիմաթը իլէ անճագ պիր խուսուստա իթթիֆագ իւզրէ իտի , Եա'նի՝ իքիսի տէ «Շէյթան հուգուգունու» ըհտտ էթտի :

Ապէլարտըն մէպտէլէրի Պէտրօս Լօմպարտ թարաֆընտան գապուլ օլունուպ , պու ատէմ քիլիսէի փալիավիյէտէ զայէթ չօգ ըի'այէթ օլունան պիր քիթապ թէէլիֆ էթտի , Եա'նի՝ քիլիսէի փալիավիյէ-նին միւհթէրէմ իթիպար էթտիյի մու'ալլիմէրին թահրիրաթընտան իճթիմալ իւզրէ թէսնիֆ էթտիյի քիթասպտա «Գրիստոսուն քէֆա-րէթի թէօվպէքէարըն թէօվպէսի վէ վաֆթիդի իլէ իքմալ օլունուր» տէյու թէֆհիմ էթտի : Պու քիթապ Բաթօլիքլէրէ չօգ մագպուլ տուր :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Իթալեալը Պօնապէնքուրա (Եա'նի՝ Ֆիսանգալը Նուհաննա) վէ Թօմաս Ագուիմաս մու'ալլիմլէրին Բէֆաւէթէ քալիր օլան քա'լիմաթը :

Պօնապէնթուրա թադրիպէն թ. ի. 1221 տէ թէվէլլիւտ էտիպ թ. ի. 1272 տէ վէֆաթ էթտի : Քէնտի էյամընտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ 'ալիմ վէ գէքեապէթլու պիր ատէմ օլուպ , թահրիրաթը չօգ տիգ-գաթա շայան տըր : Քէֆարէթ թա'լիմինի պէյան էտէրքէն , աթի իւզ գիքը ալթը հալլ օլունաճագ մէսէլէ պուլըր իտի :

1. «Իրթիտատ էթմիշ օլան ինսան ճինսինին խէլաս պուլմասը օ-լթըրմու» :

2. «Ինսան ճինսինին խէլաս պուլմասը 'ատալէթին մաթլուպաթընըն թէրգիյէսի վասիթասը իլէ մի եօխուս պաշգա մինվալ իւզրէ մի զիյատէ միւնասիպ օլուր» :

3. «Պի կիւնաճ զաթ պիւթիւն ինսան ճինսի իչիւն թէրգիյէ եախուս քէֆարէթ էտէպիլիփր մի» :

4. «Կիւնաճքեար ատէմ ինայէթի իլանիյէ իմոտուր իլէ քէնտի կիւնաճլարը իչիւն թէրգիյէ էտէպիլիփր մի» :

5. «Ալլահ Քրիստոսուն էօլիւմիւ վասիթասը իլէ օլան խէլաս թէտարիքեաթընը գուպուլ էթմէյէ մէճպուր մու» :

6. «Ալլահ ինսան ճինսինի պաշգա մինվալ իւզրէ խէլաս էտէպիլիփրմիյիտի» :

Պօնավէնթուրանըն թա'լիմաթընը սալիֆ իւզ զիքը իքինճի մէսէլէտէն նասըլ պահս էթտիյինի զիքը էթմէքլէ պէյան էտէպիլիփրիլ : «Ինսանլարը 'ատալէթին մաթլուպաթընը թէրգիյէ էթմէքլէ խէլաս էթմէք էն զիյատէ միւնասիպ օլուր, զիրա պուլ վէճկլէ 'ատալէթ վէ հիքմէթ վէ գուտրէթ վէ ճէլալէթի իլահիյէ թաստիգ վէ սապիթ օլունուր : Ալլահ հէմ 'ատալէթ հէմ մէրհամէթ սահիպի օլտուղունտան, պու իքի սըֆաթըն պէրապէր մահփուզ օլմասը ըէվա տըր : Պինաէն 'ալէյճ Ալլահ ինսանըն կիւնաճը վասիթասը իլէ չէքտիյի հիւրմէթսիլիյէ մուգապիլ պիր թէրգիյէ թալէպ էթտիյինտէ, հազգ իւզրէ մու'ամէլէ էտէր. վէ ինսան պունու վէրմէյէ միւզթէտիր օլմատըղընտա, անըն իչիւն պիլ վէքեալէ 'ատալէթին մաթլուպաթընը թէրգիյէ էտէճէք իլէլասքեար' Ալլահ թարաֆընտան կէտիյինտէ, մէրհամէթի իլանիյէ պէյան օլունուր՝ Ալլահ կիւնաճ 'աֆվ էթմէյէ զաթընտան բազի օլմայըպ, 'ազապը իճրա էթմէյէ իսրար էթսէ իտի, մէրհամէթ սըֆաթըն պէյան օլունմազ իտի. վէ թէրգիյէ թալէպ էթմէքսիլիյէ կիւնաճը 'աֆվ էթսէ իտի, 'ատալէթ սըֆաթընը ասլա պէյան վէ թաստիգ էթմէզ իտի. չէօյլէ քի քեաֆիքէի սըֆաթըն իլանիյէյէ նազարէն, 'ատալէթին մաթլուպաթընը թէրգիյէ էթմէք եօլու' հէր վէճկլէ միւնասիպ վէ միւթապըզ օլտուղու աչիքեար օլուր : Ինսանըն անվալինէ նազարէն 'ոախի պուլ վէճկլէ խէլաս պուլմազ տահա միւնասիպ տիր, չիւնքի կիւնաճսըզ առէմ իչիւն լիյազաթ եօլու իլէ հայաթըն էպէտիյէյէ նալիլ օլմազ 'ատէմը լիյազաթ եօլու իլէ նայիլ օլմազտան զիյատէ ըէվա օլտուղու միսիլիլ, միւճրիմ առէմ իչիւն 'ատալէթին ճիւմլէ մաթլուպաթընըն թէրգիյէսի իլէ հայաթըն էպէտիյէյէ նայիլ օլմազ' պուլ մաթլուպաթըն պէր թարաֆ օլմալարը վասիթասը իլէ նայիլ օլմազտան ըէվա վէ միւնասիպ օլտուղու աչիքեար տըր :

Պունա ի'թիրազ օլունուրսա քի մէրհամէթի իլանիյէնին իզհար վէ թաստիգի էն միւնասիպ չէյ օլուպ, պիր չէյ թալէպ էթմէքսիլիյէ իզհար օլունտուղու հպլտէ էն զիյատէ թէսիրաթըն օլուր, ճէվապ վէ-

րիւր քի, Պիր շէյին միւնասիպէթի անըն էլզէմլէյէթի իւզէրինէ մէս-
նի տիր. վէ Ալլահըն 'ատալէթինին թաստիգի վէ թէսպլթի լազըմ
օլուր, ֆազաթ մէրհամէթինին իզհարը Լալըմ տէյիլ տիր. վէ եինէ
սահիւհ տէյիլ տիր քի 'ատալէթէ ըի'այէթ էթմէյէն մէրհամէթին իզ-
հարը՝ Ալլահըն մէրհամէթինի շէյաթէ միւշէրրէֆ գըլար, անճազ 'ա-
տալէթէ ըի'այէթ էթմէյէն Ալլահըն թէրքի նէֆս մուհապլէթի պէյան
օլունուր:

Եինէ ի'թիրազ օլունուր քի Ալլահ պիլա թէրգլէյէ կիւնահ 'աֆվ
էթտիլինտէ քէնտի 'ազամէթի վէ մախլուգ միւհթամ օլմամասը տա-
հա զիյատէ իզհար օլունուր: Պունա ճէվապէն Պօնալէնթուրա՝ ի'թի-
րազը մէզքիւրին պիասլ օլուուղունու պունտան իսպաթ էտէր քի,
թէրգլէյէ թալէպ էտէն մախլուգ տէյիլ անճազ քէնտի սըֆաթը տըր:
Ալլահ ինսանլարտան իթա'աթ տախի թալէպ էթտիլի հալտէ, անլէրէ
միւհթամ օլուուղունտան տէյիլ, անճազ թապի'աթ վէ սըֆաթը ի-
լահիլէնին յախլաֆաթան իթա'աթ թալէպ էթմէսի իսպիգ իլէ մախ-
լուգ պէյնինտէ պուլունան նիսպէթտէն նաշի տիր:

Եինէ ի'թիրազ օլունուր քի Ալլահ կիւնահքեարը քէֆարէթսիզ
'աֆվ էտէրսէ, անըն գուտրէթի միւսթադիլէսի տահա ա'լա պէյան
օլունուր: Ամմա Պօնալէնթուրա պունա ճէվապէն տէտի քի «Պու
էճիլտէն սիֆաթը իլահիլէնին պիրի տիկէրինի լազվ էթմիւշ օլուր,
եա'նի՝ գուտրէթ իզհար օլունուպ տա 'ատալէթէ ըի'այէթ օլունմա-
մըշ օլուր»:

«Պիր տահա՝ «էյէր 'ատալէթին մաթլուպաթընըն թէրգլէյէսի էտա
օլունմազսըզըն խէլասը էպէտի ինսանլարա իհսան օլունսա իտի, ին-
սան Ալլահա տահա զիյատէ մուհապլէթ վէ մէտհ էթմէյէ պօրծլու
օլուր իտի» տէյու ի'թիրազ օլունուր: Պունա չօգ կիւղէլ ճէվապ
վէրիլտի քի, ինսանլարը «Ալլահըն օղլունուն էօլիւմէ թէսլիւմ օլուն-
մասը վասիթասը իլէ խէլաա էթմէք ֆէվգ իւլ զայէ թէսիրլի տիր,
եա'նի՝ խէլասընըզըն Ֆաթէ'է ասըլ խէլաստուն զիյատէ թէսիրլի տիր»:

Սալիֆ իւզ գիքը ալթը մէսէլէնին իւշիւնճիւ վէ տէօրտիւնճիւսիւ
հազգընտա Պօնալէնթուրա պիլա թէրէտտիւտ վէ թէէքիտ իլէ ճէ-
վապ վէրիւր քի «պիր մախլուգ պէնի պէշէր իշիւն ֆիտիլէ գըլմազա
ասլա միւգթէտիր օլմայըպ, պիր ասէմ տախի ինայէթի իլահիլէ
մու'ալէնէթի իլէ պիլէ, քէնտի կիւնահլարը իշիւն թէրգլէյէ էտէմէզ»
վէ Անսէլմօս կիպի (Անսէլմօսուն թէսիրաթը Պօնալէնթուրանըն թ'ա-
լիմաթը իւզէրինէ աշիքեար վէ չօգ տուր) «ինսանըն խէլասը անճազ
պիր Ալլահ-ինսան վասիթասը իլէ օլմազ կէրէք իտիլինի իսնատ էտէր,
գիրա անճազ պու վէճիլէ անըն քէֆարէթի հէմ պինիհայէ վէ Ալլա-
հա մազպուլ, հէմ տէ ինսան թարաֆընտան վէ պիլ վէքեալէ օլա-
պիլիւր»:

Լաքին պունուն ճիւմէսի իլէ պէրապէր պիր խուսուստա, վէ օ

տախի քէֆարէթ թա՛լիմաթընըն միւնասիպէթի մուհիմէ վէ էստտի-
յէ խուսուսունտա, Պօնապէնթուրանըն մէպտէլէրի Անսէլմօսուն թա՛լի-
մաթընտան միւթէֆէրիի գիտի. զիրա՝ Գրիստոսուն քէֆարէթի ,
եա՛նի՝ 'ատալէթ սըֆաթընըն մաթլուպաթընըն թէրգլիյէսի վասիթա-
սը իլէ կիւնաճ աֆվ՝ էտիպ ինսանլարը խէլաս էթմէսի Բա՛նթէլէն էլ-
զէ՛ իտիյինի տէյիլ, անճազ էրաթէլէ էլանէյէ Դիսթէլէն էլէ էլգէմ իտիյինի
գապուլ վէ թէֆհիմ էթուի , անըն գիւ՛լումիւնճէ Ալլահըն գուտրէ-
թինի թահտիտ էթմէք զայրը մէչրու տըր , Կազա՛ա քէֆարէթին
էլգէմիյէթի , Հազիգաթէն Անսէլմօսուն պէյան էթուի կիպի , Բա՛-
նթէլէն վէ Եֆա՛թըն Եսաթէլէն ախաթէլէն էլանէյէ իւզէրինէ մէպնի իսէ , սը-
ֆաթըն թապի՛լիյէյի անըն իւզէրինէ եիւնէլթմէք , վէ 'ատալէթին
Հուգուգունու պիր զէրրէ գատար պիլէ պէր թարաֆ էթմէք՝ քեա-
յինաթըն թէմէլինի սարսըթմազ տէմէք օլուր . վէ էյէր էլգէմիյէթի
մութլազայը թէսպիթ էտէմէզսէք , պիր թիւրլիւ էլէնթէլէն թէս-
պիթ էթմէքտէն վազ կէչիպ , անճազ Բա՛նթէլէն թէսպիթ էթմէք
միւմքին օլուր :

Թօմաս Ագուհինաս Գրիստի Փափալիյէտէ չօգ մէչհուր պիր մուհ
'ալլիմ տիր , վէ անըն թահրիրաթը , խուսուսա « խիւլասաի իլմի ի-
լահի » քիթապը, ֆէվզ իւլ 'ատէ միւ՛թէպէր օլտուղունտան , անըն
քէֆարէթէ տայիր օլան թա՛լիմաթընա տիգզաթ էթմէք միւնասիպ
տիր , վէ եինէ անըն թա՛լիմաթըն Պօնապէնթուրանըն թա՛լիմաթընա
օլ գատար միւլապիհ տիր քի , պէր թէֆսիլ անլէրի թա՛րիֆ էթմէ-
միգ լազըմ կէլմէզ , Թօմաս քէֆարէթտէն պահս էտէրիքէն սիւալլէր
իրատ էտիպ անլէրէ սըրա իլէ ճէվապ վէրիր , Պունլարըն էն մուհիմ
օլանլարը պու իքի սիւալլէր տիր .

1. Ինսանլարըն խէլասը իչիւն Գրիստոսուն էլէմ չէքմէսի լազըմ
մը իտի . վէ

2. Պունտան զայրի եօլ իլէ խէլաս միւմքին մի իտի :

Պու մէսէլլէրի Հալլ էթմէյէ չալըչտըղընտա էլգէմիյէթ թապիրի-
նին մա՛նաի միւթէնէվիյէլլէրինի պէյան էթուի , « Գրիստոսուն էօլ-
մէսի իչիւն պիր էլգէմիյէթի ասլիյէ եօգ իտի , անճազ տիւնեայա
կիւնաճ կէլտիքտէն սօնկրա կիւնաճքեար օլան ինսանլարըն խէլասը
նիսպէթի իլէ , եա՛նի՝ էյէր խէլաս վէ 'աֆվըզ օլանազ օլուրսու ,
'Գրիստոսուն քէֆարէթի էլգէմ տիր , վէ պու էլգէմիյէթ կէրէք 'ա-
տալէթ կէրէք մէրհամէթ սըֆաթընա նազարէն աչիքեսուր օլուր , Ին-
սանըն խէլասը իչիւն Գրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ 'ատա-
լէթի իլանիյէնին մաթլուպաթընը թէրգլիյէ էթմէք , Հէմ տէ թէրքի
նէֆս մուհապաթէթինին իզհար օլմասը իլէ մէրհամէթի իլանիյէյի միւ-
չէրրէֆ գըլմազ լազըմ օլտու , Կաքին Թօմասըն գիւ՛լումիւնճէ Գրի-
ստոսուն էօլմէսի Բա՛նթէլէն լազըմ տէյիլ իտի , անճազ պու վէճէլէ
ինսանլարըն խէլաս էթմէք միւրատը իլանիյէ մէրպուլթ , վէ անըն նիս-

պէթի իլէ էլզէմ՝ օլտու, եա'նի՝ Ալլահ թալէպ էթսէ իտի, 'ատալէթին մաթլուպաթընը պէր թարաֆ էտէրէք ինսանը խէլաս էտէպիլի իտի. չէօյլէ քի հէր չէյ երաֆէնէ իլահիյէյէ մէրպուլթ տէյու պէյան օլունտու :

Քէֆարէթի պու վէճիլէ նազար էթմէք, սըֆաթը թապի'լիյէի իլահիյէյի սըֆաթը ախլազիյէտէն զիյատէ երւճէլթմէքտէն նէչէթ էտէր : Պունա կէօրէ՝ գուտրէթ 'ատալէթի պէր թարաֆ էտէպիլիլը : Ալլահ քէնտի գուտրէթինէ չէրէֆ վէրիպ 'ատալէթ վէ գուտսիյէթինէ հիւրմէթսիլիք վէրիլ, վէ սըֆաթը իլահիյէ պէյնինտէ իլաթիլաֆ վուգու՝ պուլուպ, գուտրէթ վէ իրատէթ սըֆաթլարընըն քեաֆիէսինին էսասը օլան 'ատալէթէ մուղայիլ իչլէմիլ օլուր իտի : Լաքին պու թէսավվուր դայրի մա'գուլ օլուրսա, Անսէլմոսուն թալիմաթը թօմոսըն թա'լիմաթընտան մա'գուլ վէ մագպուլ օլուր :

Թօմասըն թա'լիմաթընտա Քրիստոսուն քէֆարէթի հագգընտու տիգգաթա չայան պիլ գաչ մախսուսի թէսավվուրլար պուլունուր :

1. Անըն թա'լիմինճէ՝ մումինլէր Քրիստոսուն իթա'աթ վէ էլէմէրի վասիթասը իլէ էտինիլէն մէնֆա'աթ վէ նի'յմէթլէրտէն պու սէպէպօ տէն հիսսէտար տըր քի, անլէր Քրիստոս իլէ հէմիլիւնուտ օլուպ ա-նըն ա'զասընտան պուլունուրլար, վէ պէօյլէ անըն լիյագաթը՝ անլէրին լիյագաթը, անըն սէլամէթի՝ անլէրին սէլամէթի օլմուլ տուր :

2. Թօմաս Բէրլէյէ վէ Լէյաֆ-Բը (եա'նի «Ասիւֆաւէ» վէ «Մէրէ-Լաս») պիրիպիրինտէն թէֆրիգ էթտի, եա'նի՝ «Քրիստոսուն քէֆարէթի վասիթասը իլէ միւմինլէր թէպրիյէ օլունուրլարսա, անըն վասիթասը իլէ տախի հայաթը էպէտիլէյէ նայիլ օլուրլար մը» տէյու սիւպ օլունտուղունտա, Թօմաս հէր նէ գատար պունլարը պիրիպիրինտէն թէֆրիգ էթտի իսէ տէ, երինէ իքիսի տէ Քրիստոսուն քէֆարէթինտէն հասըլ օլուր տէր իտի :

3. Թօմաս կէօրէ կիւնահըն միւճրիմիլի նիհայէթսիլ օլմայըս, Քրիստոսուն քէֆարէթինին լիյագաթը նիհայէթսիլ օլունուրլունտան անըն ֆազլասը քիլիսէնին խագինէսինէ բիւճ'աթ էտէր :

Թօմասըն քէֆարէթ հագգընտա օլան թա'լիմաթընըն էն մուհիմմ վէ մագարրաթը նօգսանը պիլա չիւպհէ պունտան 'իպարէթ տիր քի, անըն գիւ'իւմինճէ ինսան Քրիստոսուն քէֆարէթինէ միւճթաճ իսէ տէ, օլ քէֆարէթ եալընըլ օլարագ ինսանըն աֆվլըգ վէ խէլասա նայիլ օլմասը իչիւն քեաֆի օլմայըս, միւմինին վաֆթիլիլ, իթա'աթը վէ թէօվպէսի վէ խայրաթը իւզէրինէ մէպնի օլունուրլունտան, օլ միւմինին խէլասը իչիւն քեաֆի պուլունմուլ օլուր : Քրիստոսուն քէֆարէթի միւմինին իթա'աթը վէ ա'մալը մէմտուհէսինտէն չօգ գըյմէթլի իսէ տէ, երինէ 'ատալէթին մաթլուպաթընըն քեամիլէն էտա օլունմասը իչիւն միւմինին չալըյմասը տախի էքսիք օլմամալը տըր :

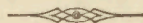
Պու գիւ'իւմմ եալընըլ Աւկօսթիւօսուն թէպրիյէյի թագտիստէն

Թէֆրիգ էթմէսի կիպի տէյիլ, անճագ Թօմաւրն թա՛լիմաթընտա
պիր պէօյիւք նօգսան իտիյի աշիքէար տըր, վէ պու գուսուր պու-
լունտուղու հալտէ, Անսէլմօսուն վէ սօնկրա Փրօթէսթանթլարըն
քէֆարէթ հագգընտա օլան թա՛լիմաթընք քիլիսէի փափաւլիյէնին
թա՛լիմաթընտան թէֆրիգ էտէր, Վէ գանղըսը Ինճիլի շէրիֆ, պա-
խուսուս Փուլըսուն Րօմալըլարա եազուրղը մէթուպուն քէլամլա-
րընա, հէմ տէ միւմինին վուգուլիյէթի տէրունիյէի ախլազիյէսինէ
միւթապըգ կէլիւ, Թէքէպպիւրիւ տէֆ' իլէ միւհիպի թէվազուլի
գալպ իտիյինէ ասլա շէքք վէ շիւպհէ եօգ տուր :

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱ՛ԼԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԵՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ
ՆԻՍՊԷԹԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ ։
ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԻՔ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՄԷՏՐԷՍԷՎԻԼԷՐ , ԵՍ՛ՆԻ՝ ՊԷՇԻՆՃԻ ՄԻԻՏՏԷԹՏԷ ԽՐԻՍԹՈՒԱՆ
ՄՈՒ՛ՍԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ԻՍԹԻ՛ՄԱԼ ՕԼՈՒՆԱՆ
ՈՒՍՈՒԼԻ ՀԻՔՄԷԹԷ ՏԱՅԻՐ

Պու պիւթիւն պէշինճի Միւտտէթտէ հիքմէթ ուսուլինճէ թա՛լի-
մաթը մէսիհիյէտէն պահս էտիպ տինի մէսիհիյի թաստիգ վէ թէս-
պիթ էթմէք իրիսթիյան մու՛ալլիմէր պէշիննտէ 'ատէթի՝ ումումիյէ
օլտու . վէ պու մու՛ալլիմէր , կէրէք պէօիւք մէտրէսէլէրին միւտէր-
րիսլէրի կէրէք մէտրէսէ վէ տար էլ ֆիւնուն մէքթէպլէրինտէ թա՛-
լիմ օլունան ուսուլ իւզրէ պահս էթտիքլէրինտէն՝ Մէտրէսէվիլէր , վէ
անլէրին թա՛լիմաթը՝ Մէտրէսէվիլիք թա՛պիր օլունտու . Պու Միւտ-
տէթտէ թա՛լիմաթը մէսիհիյէ իւզէրինէ վու՛գու պուլան միւպահա-
սաթըն սայքի քեաֆֆէսի իշպու ալթընճը Պապուս պէյան օլունուր-
սա զայրի միւնասիպ օլմազ իտի , գիրա քեաֆֆէսինտէ 'իլմի իլահի
'իլմի հիքմէթ իլէ միւլթէլիթ օլուպ՝ անլէրին պիրիպիրի իլէ օլան
միւնասիպէթի մէյտանա կէլիպ , թա՛լիմաթը մէսիհիյէ անճազ ման-
թըգ վէ հիքմէթ ուսուլի իլէ պէյան օլունուր .

Հէր նէ գատար աթիտէ պէյան օլունանալը վէճհլէ Մէտրէսէվիլէ-
րին պա՛զըլարը խիւաֆ վէ ֆայտէսիգ միւպահասաթա միւճիպի
մազարրաթ վէճհլէ կիրտիլէր , վէ մէտրէսէվիլիք իւզէրինէ չօգ պէտ-

նամըզ կէթիրտիւր իսէ տէ , երնէ պիւա շիւպհէ սայիրէրի թա' -
լիմաթը մէսիհիյէյի քեաֆի վէ ճէրհ օլունմազ պիւրհանլարիլէ թա-
տիգ էթտիքլէրինտէ՝ քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն միւֆիտ պիր իշ իճրա
էթտիլէր :

Մէտրէսէվիլէրին իսթի'մալ էթտիքլէրի ուսուլի հիքմէթ Արիսթո-
թէլին թարիգի իւզէրինէ մէպնի օլուպ , եա անըն ուսուլինի սատէ-
ճէ վէ միւճէրէտ օլարազ , Ղայրի մահտուտ հալլ էթմէք եօլունտա
(«նալէիէէ») եիւրիւրլէր իտի , եախօտ էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէ-
թինտէն տախի թէսիրաթ գապուլ էտիպ աահա էմին վէ միւֆիտ
նէթիճէլէրէ վասըլ օլուրլար իտի :

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Արիսթօթէլին ուսուլի մանքըզ վէ հիֆսէքինի սասէճէ իսթի'մալ
էսէն մէսրէսէվիլէր հագգընսա

Արիսթօթէլին թահրիրաթը պու միւտտէթին իպթիտասընտան
'իթիպարէն էվրօփա մէքթէպ վէ մէտրէսէլէրինտէ չօգ տիգգաթ
ճէլպ էթմիշ իտի , վէ անըն ուսուլինճէ մուպահասէ էտէն մուա'լլիմ-
լէրին իքի գըսմը վար իտի : Պիրի օնիւչիւնճիւ տէհրին օրթասընտա
քէսպի շէօհրէթ էթմիշ օլան պէօյիւք Ալպէրթուս , Ալէքսանտըր
Հալէս , Թօմաս Ագուինա կիպի տտէմլէրտէն 'իպարէթ իտի : Պոռ
մուա'լլիմլէր ուսուլի հիքմէթտէ չօգ մահիր իտիլէր իսէ տէ , իմանա
վէ տինի մէսիհիյին թա'լիմաթը մախսուսէ վէ գատիմլէրինէ օլ
գատար րի'այէթ էտէրլէր իտի քի , հիքմէթին եալընըզ պուլունտու-
ղու հալտէ միւպթէլա օլտուղու թէհլիքէլէրտէն մուհաֆազա օլու-
նուրլար իտի : Պու ատէմլէր չօգ ուսուլի ախլազիյէ իլէ 'իլմի իլա-
հինին թա'լիմաթը էասսիյէսինի թաստիգ վէ չօգ թէէքիտ էտէրլէր
իտի : Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթինի քիլիսէի մէսիհիյէնի գա-
տիմտէն պէրու գապուլ էթմիշ օլտուղու թա'լիմաթընը թաստիգ
էթմէք իչիւն իսթի'մալ էտէրլէր իտի : Պու մուա'լլիմլէր պիւա շիւպհէ
տինի մէսիհի իչիւն էյի պիր խըզմէթ կէօրտիլէր :

Լաքին տիկէր պիր գըսմ Մէտրէսէվիլէր վար իտի , քի Արիսթօթէ-
լին ուսուլինի իֆրաթ աէրէճէսինտէ իսթի'մալ իլէ պէրապէր , էն

մուհիմմ վէ 'ազիմ մէսէլէլէրի հալլ էթմէյէ քէմալի ճէսարէթ իլէ վէ սի իէրվա օլարագ իլթ/իզամ էտիպ մա'լիւմաթըմըզը հալլ էթտիք տէն սօնկրա' մա'լիւմաթըն էսասը թապի'իէսինի տախի հալլ էթմէք իսթէտիլէր : Պունլարտան Տունս Աքօթուս վէ Օքքամ վար իտի : Անլէրին թէսավվուրունճա' ուսուլի էսասիլէի մա'լիւմաթ եօզ տուր : Ղարիպ վէ անկլաշըմազ թա'պիրաթ իճատ էթտիլէր , վէ Փայտէսիզ մէսէլէլէր իրատ էթտիլէր : Էրազմօսուն տէտիլի վէճհլէ , «Թէխայիւլաթ վէ թէսավվուրաթ , հիլէթ միլէթ վէ օլուր օլմազ շէյլէրտէն պահա էտէր իքէն , շօլ ըիվայէթ օլունան հայվանա պէնկզէր քի , գաթը գարանըգտա հիշ մէվճուտ օլմայան շէյլէրի փէք էյի վէ ա- շիքէար կէօրէպիլիլ իմիշ » :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Էֆլարօնուն ուսուլի հիփմէքինի Արիսթօքլիսն քարիզի իլէ
պէրապէր իսքի'մալ էսէն մէսէսէվիլէր հազգընսա

Պէշինճի միւտոթտէ Մէտրէսէվիլէր վէ սայիր 'ալիմ գէվաթտան պա'զըլարը Արիսթօքլիսն ուսուլի մանթըզ վէ հիքմէթինին նէթի- ճէի իֆրաթիլէսինտէն չէքինիպ տէ տինի մէսիհիլի վէ թա'լիւմաթը մէսիհիլէի ասլիլէյի եա քիւլլիլէն ուսուլի հիքմէթտէն պէրի թու- թարագ , եախօտ ուսուլի հիքմէթի ըէտտ էթմէքսիզին իման վէ ախ- սասը բուհանիլէյէ տահա զիյաոթ մէյտան վէրէրէք Ֆէհմ վէ պէյան էթմէյէ մէյլ էտէրլէր իտի : Պունլարըն պա'զըլարը տինի մէսիհիլի քիւլլիլէն հիքմէթտէն , վէ իմանը 'ուզուլի ինսանիլէնին ուսուլի թէ- Ֆէքքիւրինտէն թէֆրիզ էթմէք իսթէտիլէրինտէն 'իլմի իլահիլէ վէ տիյանէթի մէսիհիլէյէ տախի միւճիպի մազարրաթ օլտուգտան պա'շգա , զայրի մահտուտ վէ զայրի միւֆիտ թէսավվուրաթ վէ թէխայիւլաթտա զարգ օլմազտա պուլունտուլար : Պունլար չօգ սա- հիպի նուֆուզ օլմաոլլար :

Պազըլարը ուսուլի հիքմէթ էրի'այէթ էթմէյիպ եինէ տիյանէթի խալիսէ խուսուսունտա կիւզէլ էօրնէքլէր վէրտիլէր : Պունլարտան տէօրտիւնճիլ Պաստա զիքր օլունմուշ օլան թաուլէր վէ թօմաս ա Բէմփիս («Բրիստոսա միւզթէտի օլմազըլըզա տայիր») իւնվանընտա

պիր կիւզէլ վէ չօգ միւ՝ թէպէր պիր քիթապ թէէլիֆ էթտի) վէ սա-
յիրէր վար իտի :

Պու իքի ճինս ատէմէրտէն միւթէֆէրրիգ վէ տահա զիյաոտէ մէմ-
տուհ թարիգտէ պուլունարագ պա՛ղը միւ՝ թէպէր վէ մէշհուր վէ
տինտար վէ 'ալիմ Մէտրէսէվիլէր Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթինի
րէտտ էթմէյիպ , վէ իման իլէ ամսասըրուհանիյէյէ տախի րի՛այէթ
էտէրէք , էֆլաթօնուն ուսուլի հիքմէթինէ տիկէրլէրտէն զիյաոտէ
րի՛այէթ էթտիլլէրինտէ , տահա միւքէմմէլ պիր 'իլմի իլահի հէմ
տահա քեաֆի վէ միւֆիտ հիքմէթ թարիգինի պուլուպ պէյան
էթտիլլէր : Պունլարտան էն մէշհուրու Անսէլմօս , Պէրնարտ , Սան
Վիքթօրլու Հուկօ վէ Վիքլիֆ իտի :

Պիր տէ օնտէօրթ վէ օնպէշինճի տէհրլէրտէ գատիմի Եունանի
մու՛ալլիմէրին թահրիրաթը էվրօիատա , պախուսուս իթալիատա
լայըգըլլէ միւթալա՛ա վէ թէֆահհուս օլունուպ , էֆլաթօնուն թահ-
րիրաթը Լաթինի լիսանա թէրճիմէ օլունարագ Իթալիանճա տախի
չօգ մէշհուր վէ միւ՝ թէպէր քիթապար թէէլիֆ օլունուպ , մէսէլա
չօլ մէշհուր չա՛իր Տանթէնին թահրիրաթը (հինի վէֆաթը Թ. Ի.
1521) վէ միւվէրրիս Փէթրարք (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1574) էֆ-
լաթօնուն թէսիրաթընը չօգ աչքեարէն կէօսթէրիլլէր իտի : Վէ պու
Իթալիալը միւէլլիֆէրին Ինկիլթէրրատա իքի տէհր սօնկրա զուհուր
էտէն մէշհուր միւէլլիֆէր (մէսէլա՝ Սիէնսէր , Շէքսփիր վէ Միլ-
թըն) իւգէրինէ օլան թէսիրաթը զայէթ չօգ իտի :

Պիլա շիւպհէ պու միււտէթտէ մէտրէսէվիլիք քիլիսէի յիափալի-
յէ իշինտէ պուլունուպ , Մէտրէսէվիլլէրին չօղու օլ քիլիսէնին հու-
գուգ վէ ուսուլինի թաստիգ էթտիլլէր իսէ տէ , Եինէ մէտրէսէվի-
լլինն նէթիճէի խայլիյէսի քիլիսէի յիափալիյէնին իտտա՛ալարընա
մու զայիր իշլէմէքտէ իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԽՐԻՍՏՈՒԹԱՆ ՄՈՒՂԱԼԻՄԼԵՐ ԹԱՐԱՖԸՆՏԱՆ ՏԻՆԻ
ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ՄԻՒԹԵՐԻԶԼԵՐ ՎԷ ՏԻՆՍԻԶԼԵՐ ՄԱԼԵՑՀԻՆԵ
ՀԻՔՄԵԹ ՈՒՍՈՒԼԻՆՃԷ ԹԱՍՏԻԳ ՎԷ ԹԵՍՊԻԹ
ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆՍ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

Անսէլմոս, Թոմաս, Պէրնարս վէ Հուկոնուն ուսուլի միւսպահասէսի,
վէ անըն գէրիմէսի հազգընս

Ուգուլի ինսանիյէնին իման իլէ օլան նիսպէթի խուսուսունտա
Անսէլմոս Աւկոսթինոսուն մէսպէլէրինի գապուլ էտիպ, իմանըն սէ-
լահիյէթինի չօգ գուվլէթլի վէ թէսիրլի վէճհլէ իքի ըէսալէտէ թէս-
պիթ էյլէտի, Պու ըէսալէլէրին պիրինտէ, «Պիլա շիւպհէ գալպիմ
իլէ գապուլ էտիպ սէվտիլիմ հագիգաթը պիթթամամ 'ադլըմ' իլէ
ֆէհմ էթմէք իսթէրիմ, Լաքին իման էտէրիմ տէյու ֆէհմ էթմէյէ
չալըչմամ, անճագ իման էտէրիմ քի սօնկրա քեամիլէն ֆէհմ էթմէյէ
միւգթէտիր օլայըմ, Զիրա իթիգաուըմ նագիս օլսա, ֆէհմ էթմէյէ
չալըչմագլըղըմ, միւէստէր օլամագ, իման էթմէյէն ատէմին հագի-
գաթ խուսուսունտա Բէճէլ-պէ զաթիյէէ եօգ տուր, վէ թէճրիւպէի
զաթիյէսի օլմայան ատէմին հագիգաթը բուհանիյէյի ֆէհմ էթմէսի
միւմքին տէյիլ տիր, Եանի' վուգուֆիյէթի տէրունիյէի զա-
թիյէ օլմաուըղը հալտէ, ֆէհմ վէ թէֆահհուս օլունաճագ վու-
գուֆիյէթի շախսիյէ եօգ տուր, վէ իման օլմաուըղը հալտէ վու-
գուֆիյէթի սահիհէ օլմաուըղը տէրքեար տըր» տէտի:

Լաքին Անսէլմոս թա'լիմաթը մէսիհիյէյի իման իլէ գապուլ էթտիք-
տէն սօնկրա, «Թա'լիմաթը մէզպուրէյի թէֆահհուս էթմէտիլիմիզ
հալտէ, վագիֆէի զիմմէթին թէքեասիլիլ տիր» տէյու թա'լիմ վէ
թէէքիտ էտէր իտի, Եանի' գապուլ էթտիլիմիզի թաստիգ վէ հիք-
մէթ ուսուլինճէ թէսպիթ էթմէք վագիֆէի զիմմէթիմիզ տիր, վէ

անը թէքեասիւ էթտիյիմիզտէ , հազիգաթը թահգիր էթմիշ օւ տուղումուզ աշիքեար տըր :

Ալէքսանտըր Հայէս տախի իմանըն Փազիլէթինի Անսէլմօս կիպի գապուլ վէ պէյան էտէր իտի :

Բէզալիք Թօմաս Ագուինաս Անսէլմօս կիպի իմանըն 'իլմէ թէ- գատտիւմէթմէք կէրէք իտիյինի գապուլ վէ թա'լիւմ էտէր իքէն , թա'լիւմաթը մէսիհիյէտէ՝ ֆէհմ օլունմալարը խոսոսոսունտա պիր չօգ- ֆէրգ վար իտիյինի թէֆհիւմ էտէր իտի . վէ պիր թա'լիւմ՝ 'ուգուլի ինսանիյէտէն եօգարը օլտուղունտան 'ուգուլի ինսանիյէյէ մուզայիր օլտուղունու գապուլ էթմէզ իտի : Թօմաս աթի իւզ գիքըր վէճնլէ մա'լիւմաթը թապի'իյէյի մա'լիւմաթը բուհանիյէ եախօտ ֆէվգ իւլ թապի'ի մա'լիւմաթտան թէֆրիգ էտէր իտի : «Տօղրուտան Ալլահը թանըմագ ինսանըն էն ա'լա նայիլ օլապիլէճէյի իմթիյազաթ տըր , լաքին տօլայըտան , եա'նի՝ քեայինաթ վասիթասը իլէ Ալլահը պիւ- մէք պիգէ իհսան օլունան վէ պիգէ մախսուս օլան գուվլէի միւտ- րիքէի բուհանիյէ վասիթասը իլէ Ալլահը պիլմէքտէն միւթէֆէրրիգ տիր , 'էէ Ալլահը տօղրուտան պիլմէք տահա ա'լա վէ Ալլահըն միւ- չապէհէթինտէ խալգ օլունմուշ օլան գաթա տահա գիյատէ պա'լիսի մա'լիւմաթը միւքէմմէլէ օլուր » տէտի :

Պէրնարտ՝ « 'իլմ՝ իտրագա մէպնի , վէ իման՝ սէլահիյէթէ մէպնի տիր : Իքիսի տէ հազիգաթը սահիհէյէ մալիք տիր . անճագ իման հազիգաթա գափալը վէ խիւլասա վէճնլէ օլարագ մալիք տիր , 'լա- գա'ա 'իլմ՝ հազիգաթա աշըգ վէ թէֆսիլաթ վէճնլէ մալիք տիր : Իմանըն մալիք օլտուղու հազիգաթ չիւպհէլի տէյիլ անճագ պէր թէֆսիլ օլմայըպ իլլա միւքէմմէլ վէ 'ազլա տահա պէյան օլմամըշ հազիգաթա մալիք օլուր : 'իլմ՝ իմանա մուխալիֆ օլմայըպ անճագ իմանըն պի իշթիպահ մալիք օլտուղու հազիգաթը թէֆսիլաթ իւզրէ վէ աշիքեարէն պիլմէյէ չալըշըր » տէտի : Վէ պաշգա մահալտէ , Մէվաուտը բուհանիյէ միւճատէլէ իլէ տէյիլ անճագ թագվա վէ տիյանէթի խալիսէ իլէ ֆէհմ օլունուր » տէտի : Մէվաուտը պի նի- հայէ , մէսէլա՝ Ալլահըն մէվճուտիյէթ վէ սիֆաթը ա'լիյէսի հազգըն- տա մա'լիւմաթը սահիհէ էտինմէք միւմքին տէյիլ տիր » տէյէրէք ի'թիրազ օլունտուղունտա , Պէրնարտ վէ սայիրլէր իսնատ էտէրլէր իտի քի , « ինսան Ալլահ հազգընտա էլպէթ թէ՝ մա'լիւմաթը միւքէմմէլ տէյիլ , ամմա պիլա չիւպհէ մա'լիւմաթը սահիհէ էտինէպիլի » , վէ պու Փարգ տախիմա մուհիմմ վէ տիգգաթա չայան տըր :

Հուկօ՝ իման իլէ 'ազլը ինսանինին պիրիպիրի իլէ օլան նիսպէթի հազգընտա կիւզէլ պէյան էթտի : « Իւշ կէօզ ինսանա 'իթա օլուն- տու . պիրի՝ անըն էթրաֆընտա պուլունան ճիսմանի շէյէրի կէօր- մէք իչիւն ճիսմանի կէօգ . տիկէրի՝ քէնտիսինի վէ քէնտի տէրու- նինտէ օլանը կէօրէն ֆէհմ կէօզիւ , վէ տիկէրի՝ Ալլահը վէ ումուրը

բուհանկյէյի կէօրէն միւլահազա կէօզիւ տիւր : Լաքին կիւնանկ սէ-
պէպինտէն միւլահազա կէօզիւ միւլէվվէշ օլտուղունտան , անըն եէ-
րինէ իման կէօզիւ իհսան օլունտու » տէտի : Իպր . ԺԱ . տէ պուլու-
նան քէլում իլէ իմանըն էվսաֆը զաթիլէսինի պէյտն էթմէքէ եինէ
« իման » կէօրիւնմէզ շէյլէրին քէմալի իթիմատը թա'պիր օլունուր :
չիւնքի տահա 'ազլէ զահիր օլմումը շէյ իման վասիթասը իլէ րու-
հումուզա հազըր , տէրունտէ պիլէ հազըր պուլունուր : Վէ ումուրը
իլահիյէ սայիր ճիւմէ շէյլէրտէն ա'լա օլտուղլարընտան , իմանտան
ղայրի պիր եօլ իլէ անլէրէ էրմէք միւմքին տէյիլ տիր : Գատիմտէն
պէրու մէվճուտ պուլունմուշ միւմինլէրին շէհատէթի իլէ իման վա-
սիթասը իլէ մալիք օլտուղումուզ մա'լիւմաթ' մա'լիւմաթը սահիհէ
օլտուղու թաստիգ վէ թէսպիթ օլունուր : Իմանտա իքի շէյ վար ,
'իւմ վէ ախսաս : Իման քիւլլիյէն 'իւմիլզ մէվճուտ պուլունամազ :
'իւմ իքի նէվ' տիր : պիրի' իմանըն մէպնի օլտուղու 'իւմ , վէ տիկէրի
իմանտան հասըլ օլան վէ իմանտան սօնկրա հասըլ օլան 'իւմ տիր :
Իման օլմազտան էվվէլ 'իման էթտիլիմիզի պիլմէք լազըմ օլուրսատա ,
եալընըզ իման վասիթասը իլէ իման էթտիլիմիզին էվսաֆընը պիլի-
րիզ : Պինաէն 'ալէյհ էհլի 'իւմի իլահինին իմանը , վէ էհլի 'իւմի ման-
թըզըն իմանը պիրիպիրինտէն միւթէֆէրրիգ տիր : էվվէլքինին 'իւմի
ի'թիգատ էթմէքտէն կէլիւր , վէ տիկէրինին իմանը 'պիլմէքտէն հասըլ
օլուր » տէտի :

Իմանըն ֆէհմ էթտիլի շէյլէր' 'ազլըն մանթըզ վասիթասը իլէ
ֆէհմ էթտիլի շէյլէրտէն միւթէֆէրրիգ օլտուղու Հուկօնուէն սալիֆ
իւզ զիքր քէլամընտան անկաշըլըր , վէ պու միւֆտրէգէթ տախիմ
տիգգաթա շայան վէ տախիմ տէր խաթըր օլունմազ կէրէք տիր :
« Իման վասիթասը իլէ քէնտիմիզի 'իւմէ լայըզ գըլարըզ , վէ 'իւմի
քեամիլ' հայաթը էպէտիյէտէ իմանըն իւճրէթի տիր : Ալահ քէնտի-
սինի քեայինաթտա նէ քիւլլիյէն կիզլէր նէ տէ քեամիլէն քէշֆ էտէր :
'Իիւլլիյէն կիզլէնմիլզ գալսա իտի , զայրի միւմինին ճիւնհասը օլմազ
իտի . քեամիլէն քէշֆ էթսէ իտի , իմանըն իւճրէթի օլմազ իտի :
Ախսասը մէմտուհէ ֆէրաւան օլտուղու հալտէ իման քեամիլ օլուր ,
վէ իւճրէթի միւքէմմէլ տիր : Բապպիմիզ 'իւմի ազ , ֆազաթ իթի-
մատը չօգ օլան Բանաանը գարըյա , 'էյ խաթուէն , իմանըն պէօ-
յիւք տիր » տէտի :

Հուկօ' միւմինլէրի իւշ գըսմա թագսիմ էթտի . « Պիրինճի գըսըմ-
տան օլանլար քէնտի ախսասը մուզատտէսէլէրինէ , նէյէ մէպնի օլ-
տուղլարընը պէյան էթմէյէ միւգթէտիր օլմագսըզըն , թապի' օլուր-
լար : Իքինճի գըսմոտա նէ սէպէպտէն վէ նէյէ իման էթտիլէրինի
կէօթէրմէյէ միւգթէտիր օլանլար պուլունուր , վէ իւչիւնճիւ գը-
սըմտա քէնտի թէճրիւպէի տէրունկէլէրի վասիթասը իլէ իման էթ-
տիլէրի հազիլգաթըր ուհանկյէյի թաստիգ վէ թէմէթթու' էտիպ տէ ,

մա'լիւմաթը միւքէմէլէյէ նայիլ օլանլար պուլունուրլար : Գալպի փաք վէ իմանը քետալիլ օլան ատէմ' կիթտիքճէ Ալլահը պիլմէքլիյէ տէրէճէ պէ տէրէճէ էրմէքտէ օլուպ , իման' միւլահազայա , վէ էն- ճամ րէյ իւլ այն մա'լիւմաթա մէյտան վէրիր : Պէօյլէճէ միւ'ճիզէլէր իլէ հասըլ օլան մա'լիւմաթտան զլյատէ մուհիմմ վէ քետաֆի 'իլմ հասըլ օլուր» : Պինասէն ա'լէյհ Հուկօ պա'զը մէտրէսէվիլէր 'ալէյհինէ օլարազ՝ «Միւմինին խէլասա նայիլ օլմասը իչիւն թա'լիւմաթը մէսի- հիյէ խուսուսունտա 'իլմի միւքէմէլի օլմալը տըր» տէմէտի , պիլ 'աքս «Իմանը քետալիլ վար իսէ , 'իլմի ազ օլսա տա , Ալլահա մազ- պուլ վէ 'իլմոտ տալսի թէրազգի էտէր» տէյու թէֆհիմ վէ թա'լիւմ էտէր իտի :

Րէյսօնտ Հուլլ 'ազլ վէ 'իլմ իլէ իման հազգընտա , «'Ազլ 'իլմ վա- սիթասը իլէ իմանըն պիրտէն 'վասըլ օլտուղու հազիգաթա պիթ թէտրիճ նայիլ օլտուղունտա , իման տահա ա'լա մա'լիւմաթա նայիլ օլուր , զիրա իմանըն թապի'աթընճա էմէք չէքմէքսիզին թէրազգի էտէր : Վազա'ա զիհն անճազ տէվամ իւզրէ զայրէթ էթմէք եօլու իլէ պիլիտէ թէրազգի էտէպիլիր : իման ումուրը ա'լիյէտէ սաքին օլուպ ուսուլը մանթըզ օնա էրմէզ : Վազա'ա 'ազլ ումուրը ա'լիյէնին Ֆէհմինէ նայիլ օլմազըղա չալըչըպ քէնտի ուսուլինճէ օլ մատտէլէրի տէրք էթմէք իսթէր : Պէօյլէճէ 'ազլ իմանըն վասըլ օլտուղու մէվ- գի'ի ալիյէ ճէհտ էթմէքլէ գուվլէթէնիր , իման տալսի եիւճէլէնիր , չէօյլէ քի անլէր իլէ օլան իչպու նիսպէթ' իմանըն հէմ'ազըն 'իլմոտ թէրազգիսինէ սէպէպ օլուր» տէտի :

Պու մինվալ իւզրէ օլ տինտար միւտէրրիսլէր իմանըն գըյմէթ վէ լիյազաթընը պէյան իլէ ուսուլի մանթըզտան տահա զլյատէ ա'լա վէ անըն իլէ պէրապէր սըհհաթ խուսուսունտա միւսապի օլարազ անըն պա'իսի իտրաքի մէվատտըրուհանիյէ իտիյինի թաստիգ էտէրլէր իտի : Անլէրին մէպտէսի , եա'նի' ինսան միւշապէհէթի իլահիյէտէ խալք օլունտուղունտան զաթի 'իլմի ա'լինին քէրէսթէսինէ մալիք օլուպ սօնկրա ուսուլի հիքմէթ վասիթասը իլէ էվլէլտէն մալիք օլտուղու մա'լիւմաթը պէր թէֆսիլ Ֆէհմ էթմէքլիյէ նայիլ օլմազ իւզրէ գուվ- վէթ սահիպի պիր զաթ իտիյի մէպտէսի՝ չօզ մուհիմմ պիր մէպտէ տիր : Ինսան պիթթապի' Ալլահըն վար իտիյինի պիլիր , լաքին պու մա- լիւմաթ նէյէ չամիլ օլտուղունու 'ազընըն ճէհտ էթմէսի իլէ Ֆէհմ էտէպիլիր : Ինսան նէ իման վասիթասը իլէ նէ տէ 'ազլ վէ 'իլմ վա- սիթասը իլէ Ալլահը վէ մէվատտըր ուհանիյէ 'ալիյէյի պու տինեատա պիթ թամամ Ֆէհմ էտէպիլիր , վէ պու միւսէլլէմ օլտուղունտան , ինսանըն Ալլահա տայիր օլան մա'լիւմաթը նա- գիւ վէ չիւպհիլի վէ էմիլիյէթ օլունմազ պիր չէյ տիր տէնիլտի- յինտէ , օլ մու'ալլիմէր ասլա պունու գապուլ էթմէտիլէր , անճազ միսլուգ հիչ պիր չէյ հազգընտա իսալիգի մութլազ միսլիւ մա'-

լիւմաթը միւքէմմէլէյի թահսիլ էթմէյէ միւքթէտիր օլմասըղընը կէօսթէրիպ, եինէ մա'լիւմաթընա տախիմա շիւպհէ էթմէք 'աքիլանէ գըյաա էթմէք տէյիլ տիր տէյու թաստիգ էթտիլէր : Զիրա մա'լիւմաթըն միւքէմմէլ եախօտ զայրի միւքէմմէլ օլմասընա տէյիլ, անճազ ասհէն օլմասընա րի'այէթ էթմէլի : Եա'նի' իշ մա'լիւմաթըն չօգլուղընտա եա ազըղընտա տէյիլ, իլլա Խասսըղընտա տըր տէյու թաստիգ վէ թէէքիտ էտէրլէր իտի : Պու տախի տախի իլ էվգաթտա չօգ տիգգաթա շայան պահա վէ նէթիճէ ի'թիպար օլունմագ կէրէք տիր : Մա'լիւմաթը միւքէմմէլէ Ալլահա մախսուս օլտուղու կիպի, ինսան իշիւն տախի մա'լիւմաթը քեաֆիյէի րուհանիյէ պիթթապի' անճազ ասրէթտէ իքմալ օլունուր :

ԳԼՍՍԸ ՍԱՆԻ

Ապէլարս վէ անըն հիմէք քարիգի վէ անըն ցէքիճէսի հագգընսա

Ապէլարտ Աւիօսթինօս վէ Անսէլմօսա մուխալիֆ օլարագ իման նիսպէթի իլէ 'իլմէ գիյատէ րի'այէթ էտէր իտի : Անըն մէպտէսի, եա'նի' «իլմ իմանա թէգատտիլմ էտէր», էյէրջի պա'գէն եանկըշ անկլաշըլըշ իսէ տէ, եինէ անըն հատտէն գիյատէ 'ուգուլի ինսանիյէյէ րի'այէթ էթմէսինի պիլա շիւպհէ կէօսթէրի : Վէ պու մէպտէնին Ապէլարտըն շայիրտլէրի թարաֆընտան չօգ մագարրաթլը վէճէլէ պէյան օլունտուղու, վէ սօնկրատան քիլիսէի մէսիհիյէ իշիւն գիյատէ մուխաթարալը մուպահասաթըն աշըլմասընա միւճիսլ օլտուղու պի իշթիպահ տըր :

Ապէլարտ Թ. Ի. 1079 տա Շէմալի Յրանսատա փալտէ թէվէլլիւտ էտիպ, տահա սէպալէթինտէ իքէն չօգ գէքեալէթ, պախուսուս 'իլմի մանթըգ վէ 'իլմի պէլաղաթ խուսուսունտա քէսպի շէօհրէթ էթտի, վէ պիր մըգտար թէքէպպիւր վէ մաղրուրիյէթ կէօսթէրտի իսէ, թա'աճիւպ օլունաճազ շէյ տէյիլ տիր : Անսէլմօսըն եանընա անըն թա'լիւմաթըն տինկէմէք իւզրէ կիթտի իսէ, անլէրէ րիզա վէրմէտիյինտէն Փարիստէ քէնտիսի եանընա կէլէնլէրէ հիքմէթէ տայիր տէրալէր վէրմէյէ պաշատը, վէ վագթըն միւրուրինտէ Յրանսատան, իթալիատան վէ ձէրմանիատան շայիրտլէր քէպրէթ իւզրէ եանընա ճէմ' օլտուլար : Անըն շէօհրէթի վէ ախպըր վէմ

տուհէսի օլ գատար քէմալ իւզրէ իտի քի , Հէլօիզ իսմինտէ զսյէթ կիւզէլ վէ ֆէվզ իւլ 'ատէ գէքեալէթլի պիր պաքիրէնին թա'լիմ վէ թէրպլիյէսի անըն ամուճասը թարաֆընտան քէմալի ի'թիմատ իւզրէ Ապէլարտա հալպլէ օլունտու , վէ սօնկրատան թա պու կիւնէ տէք Ապէլարտ իլէ Հէլօիզ նազլիյէթի հէր քէսին մա'լիւմի օլտու : Չիւնքի մէզպուրէ իլէ ֆի'իլի մէզմուստէ պուլունմուշ , վէ հէր նէ գատար անը սօնկրա թէգէվիւն էթտի իսէ տէ , Հէլօիզին Ապէլարտա օլան թէքքի նէֆա մուհապլէթի օլ գատար ֆէվզ իւլ զսյէ իտի քի , անըն չէօհրէթի խաթրը իչիւն վէ օնա պար վէ մանի' օլմուստէ իչիւն իզտիվաճը մալսֆի սաղլամադ վէ այրըճա պիր րահիպէ մանասթըրընա չէքիլմէք իսթէտի : Փագաթ Հէլօիզին ամուճասը զազապընտան թէշվիզ օլունարադ Ապէլարտը խասի գըլտըգտան սօնկրա Հէլօիզ պիր րահիպէ մանասթըրընըն նազըրը օլտու , վէ հինի վէֆաթընատէք Ապէլարտը հէման օլ մուհապլէթ իլէ սէվիպ , քէնտի իհթիյարըզընտա Ապէլարտ վէֆաթ էթտիյի հալտէ , անըն ճէնազէսինի քէնտի նազըր պուլունտուղու մանասթըրտա տէֆն էթտիրտի :

Պա նազլիյէթ պուրատա մախսուս պու սէպէպտէն զիքր օլունուր քի , Ապէլարտըն պէօյլէճէ կիւնահա տիւշմէսի քէնտի թուլթուղու մէպտէլէրին պիրիսինին մուխաթարասընը թէմսիլ էտէր , եա'նի' «Ֆի'իլի զահիրիտէ զէմմ եախօտ մէտհէ շայան պիր չէյ օլմայըպ , անճադ մաֆա» մէտհ վէ եախօտ գէմմ օլունապիլիր» , Պիլա շիւպհէ սահիհ տիր քի , էիւնահ իրատէթին մազսէտինտէ պուլունուր , Փագաթ պու կէրչէքիք զայրի մահտուս մէպտէ իչիւն թուլթուղու զու հալտէ մազարրաթըր օլաճաղը մէմուլ օլունուր : Ապէլարտըն թա'լիմինճէ կիւնահ քէօթիւ արզուտա պիլէ տէյիլ , անճադ մազսէտտէ , վէ պիր աուէմ քէնտի չէհվաթը չէտիտէսինէ զսիլպ կէլտիյինտէ գիյատէ մէտհէ շայան տըր :

Պէօյլէճէ տախի Ապէլարտըն Բիթապը չէրիֆին իլհամը հազգընտա թա'լիմ էթտիյի քիւլլիյէն զայրի սահիհ իտիյինի իսնատ էտէմէյիլ , ամմա եարըմ հազիգաթ պիւթիւն հազիգաթ իչիւն թուլթուղունտա , եախօտ հազիգաթըն պիր թարաֆը հատտէն զիյատէ թէէքիտ օլունտուղունտա , աչըզ քէզպտէն տահա գիյատէ մազարրաթըր պուլունուր : Ապէլարտ իլհամը միւքէմմէլի գապուլ էթմէտի , անճադ Բիթապը չէրիֆին միւլէլիֆլէրի պէնի պէշէրտէն օլտուգլարընտան , անլէրին թահիրաթընա նօզսանլար պիթթապի' իրէր իտի տէյու թա'լիմ էթտի :

Ապէլարտ քէնտի վապթիւնտէ թէօլպէ վէ տիյանէթի զահիրէ հազգընտա 'ուսմումէն գապուլ օլունան էֆքեարը պաթըլէյէ մուգալէմէթ էթտիյինտէ պա'զը էյի վէ մազպուլ չէյլէր պէյան էթտի իսէ տէ , քէնտի թէճրիւպէի մէսիհիյէսի նազիս պուլունտու-

ղունտան , օլ միւֆիտ շէյլերի մազարրաթլը պիր մինվալ իւզրէ պէ-
յան էտէր իտի :

Ապէլարտ , Պէլի վէ խայըր իւնվանընտա պիր քիթապտա գա-
տիմտէն պէրու միւթէպէր թու թուլան մու'ալլիմէրին թաւհրիւա-
թընտան միւպահասաթը մուհիմէտէն պիրպիրինէ մուխալիֆ
թարզ իւզրէ պահա էտէն իսթիսրաճաթը՝ մուխալիֆէթի չօգ աշի-
քեսար էտէճէք թարզ իլէ պէյան էթմէսի իւզերինէ թա'լիմաթը գէ-
լալէթ իշիւն շիքէպէթ օլունարագ , վէ Պէրնարտ անըն 'ալէյհինէ
չօգ թէսիրլի թահրիրաթ վէ նութգլար իրատ էթտիքտէն սօնկրա-
թ . ի . 1021 տէ Սուլասօն մէճլիսինտէ , վէ երինէ թ . ի . 1140 տա
Սէնա մէճլիսինտէ անըն օնտօգուզ 'ատէտ քէլամը գէլալէթի 'ալէյ-
հինէ հիւքմ օլունտու . Ապէլարտըն թահրիրաթընտան աթի իւզ գիրք
պէնուլէր անըն հէմ միւֆիտ հէմ մազարրաթլը թա'լիմաթընը պէ-
յան էտէր :

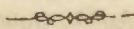
«Մուհապպէթի խալիսէ իլէ Ալլահա մուհապպէթ էթտիյիմիզտէ
պիգէ իհսան էթմիշ օլտուղու պէրէքէթլէր իշիւն տէյիլ , անճագ
քէնտի սիֆաթը ճէլիլէսի իշիւն մուհապպէթ էտէրիզ , Պէյլէճէ
պիգէ վէ սայիրլէրէ նէ եափարսա , երինէ հէման օլ մուհապպէթ իլէ
սէվէճէյիզ , 'լէ հագիրգաթէն պիր ատէմին քէնտի գէվէճէսինէ եա
գէվէճէնին քէնտի գօճասընա վէ փէտէր իլէ վալիտէնին քէնտի չօ-
ճուգլարընա օլան մուհապպէթի՝ մուհապպէթի հագիրգիյէ օլտուղու
հալտէ պու գապիլտէն օլուպ , մէմուլ օլունան մէնֆա'աթը նէֆսիյէ-
յէ պագմագ , Պէլքի մուհապպէթէ մուգապիլ անճագ գիյան վէ քէ-
տէր կէօրիւրսէ պիլէ , մուհապպէթ հէման օլ մուհապպէթ տիր ,
Քեսաշքի Ալլահա քէնտի սիֆաթը ճէլիլէսի իշիւն մուհապպէթ էտիալ՝
միւհիպի մուհապպէթ էթմէմիզի մագհար օլտուղումուզ ինայէթ վէ
պէրէքէթլէրտէ օլ գատար արամաղա մէճպուր օլմայա իտիք , Գօր-
գու սէպէպիւնտէն վէ իւճրէթ իւմիտի իլէ էյիլք էթմէք անճագ տի-
յանէթին իլք ատըմընը կէօսթէրիր , 'Ալլահըն գօրգուսու հիքմէթին
մէպտէսի' , Ֆագաթ հիքմէթին միւքէմէլի՝ Ալլահա օլան մուհապ-
պէթի խալիսէտէն 'իպարէթ տիր» :

«Ճիւմէ ա'մալա գահիրէն վէ ֆի'իլէն նաղար օլունտուղու հալտէ ,
նէ խայր նէ շէրր տիր . անլէրէ հասսիյէթի ախլագիյէ վէրէն անճագ
մագմէտ տիր . Եալընըզ պունա պագար իքէն , ա'մալ մէտհէ եա գէմ-
մէ շայան տըր , Ալլահ ա'մալին իճրասընը տէյիլ՝ անճագ մագմէտինի
հիւքմ էտէր , իքի ատէմ հէման պիր 'ամէլ իճրա էթտիքլէրինտէ ,
պիրինին 'ամէլի , եա'նի՝ մագմէտի , Ալլահըն 'ինտինտէ մէմուուհ վէ
մագպուլ , վէ տիկէրինին 'ամէլի մէքրուհ ի'թիպար օլունուր , Միւմին
վէ զայրի միւմինլէրին ա'մալի'ն չօղու պէր տիր . շէյլէ քի պիր 'ամէլ՝
մագմէտինէ նաղար օլունմագսըզըն նասըլ ի'թիպար օլունմագ կէրէք
իտիյի մա'լիւմ տէյիլ տիր , 'Լագա'աէյի մագմէտ պիթթապի՝ անճագ

չերի՛աթը իլահիյէյէ միւթապըզ պիր 'ամէլոէ իզհար օլունուր, Պինս-
էն 'ալէյհէ Էվսաֆը 'ախլազիյէ մահպէն մագսէտտէ պուլունտուզուն-
տան, պիր Ֆի'իլին իճրասը եախօտ 'ատէմը իճրասը պիր շէյ տէյիլ
տիր, Պիր ատէմին մէրասը վէ նիյէթի էյի տիր վէ 'ամէլի էյի տիր
տէտիյիմիզ հալոէ՝ զիյատէ լաֆզ սէօյլէրիզ. զիրա իքի շէյտէն տէյիլ
իլլա պիր շէյտէն պահս էթմիշ օլուրուզ, Ախլազճա պիր 'ամէլին
մագսէտի վէ զաթի 'ամէլ պիր շէյ տիր, էօյլէ իսէ զամիրլէրի իլէ
Քրիստոսու եախօտ իրիսթիանլարը թէ՛ ատտի էտէնլէր հագզընտա
նասըլ տիւշիւնմէլիյիզ» :

Պու քէյֆիյէթտէն պահս էտէր իքէն Ապէլարտ քէնտի մէպտէլէ-
րի 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի, զիրա պէօյլէ թէ՛ ատտի էտիճիլէր մէզ-
մուժօլուզ հիւքմէ միւսթաւագզ տըր իսնատ էտէր իտի, վէ պաշ-
գա եէրտէ պիր ատէմին քէնտի զիւ'իւմինճէ մագսէտի էյի կէօրիւ-
նիւր իսէ տէ, նափաք վէ նամագպուլ օլապիլիւր տէյու իզրար է-
տէր իտի :

Ձթէճրիւպէտէ կիւնաւ եօգ տուր, անճագ թէճրիւպէյէ մուգավէ-
մէթ էթմէյիպ օնա տիւշմէր կիւնաւ տըր, թէճրիւպէ միւմինի սա-
պիթ գըլըպ գուվվէթլէնտիրմէք կէրէք տիր, Պիր ատէմ քէնտի ի-
րատէթիւնի թէճրիւպէյէ գարշը գուվվէթի քամիլէ իլէ խայր օլա-
նա սարֆ էթտիյիտէ, զալէպէ էտիպ հիշ թէճրիւպէ օլունմամշ ա-
տէմտէն զիյատէ սապիթ գալըր, Միւմինին ֆազայիլի զաթիյէտի
պունտան 'իպարէթ տիր քի, քէնտիսինի զապթ իլէ թէճրիւպէյէ
վէ քէօթիւ արգուլէրինէ զալիպ օլուպ քէնտիսինի էվամիլի իլահիյէ-
յէ միւթի՛ գըլար» :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թա'լիմաքը մէսիհիյէյի հիքմէք ուսուլիցնէ քասիզ էքմէլէ
պէրապէր բիպայէր վէ գավանքինի քիլիսէվիյէյի փափավիյէյի Քիթապը
Շէրիֆ իլէ միւսավի բուքուպ քէսպիթ էքմէյէ չալըմանըն
մագարրաքը

Իչպու պէշինճի միւտտէթին մու'ալլիմէրի թա'լիմաթը մէսիհիյէյի
էսասիյէյի զայրէթ իլէ թէսպիթ, վէ մանթըզ ուսուլինճէ պէյան

էթմէքլիյէ ճահտ էտէր իբէն , քիլիսէի փոփալլիյէնին հիւքմէրինի
 Բիթապը շէրիֆ իլէ միւսալի թուրտուգլարընտան , անլէրին ճիւմ-
 լէսինի տախի թաստիգ վէ թէսալիթ էթմէյէ քէնոթիլէրինի մէճպուր
 ի՞թիպար էթտիլէր Վադա՛ւս պու քէյֆիյէթ հէմ թա՛լիմաթը մէսի-
 հիյէնին պէյանը , հէմ տէ հիքմէթին լայըգը իլէ ֆէհմ օլունմասը
 խուսուսունտա զայէթլէ մազարրաթլը պուլունտու : Զիրոս թա՛լիմաթը
 մէսիհիյէի էսասիյէ Ալլահըն քէլամլարը օլուպ , գավանին վէ թա՛լի-
 մաթը քիլիսէվիյէ տախի ինսանլարըն քըյասարընտան ՚իսարէթ օլ-
 տուգլարընտան՝ պունլարը միւսալի թուրմադ՝ ուսուլիմուպահասէյէ
 էվլէլտէն խալէլ կէթիւրմէք տէմէք տիր , վէ մուպահէսէմիգին էսասը
 նը չիւրիւսիւրսէք , անըն իւգէրինէ սաղլամ պինա էտէմէյէճէյիմիգ
 մա՛լիմ տիր , Պէօյէճէ Մէտրէսէվիլէր քէնտի ուսուլինճէ եա Ալլա-
 հըն քէլամընը Փափալարըն վէ մէճիսլէրին հիւքմէրինին մէվգի՛սի-
 նէ էնտիրմէյէ մէճպուր օլտուլար , եախօտ մէքքիւր հիւքմէրի Ալլա-
 հըն քէլամընըն մէվգի՛սինէ եիւճէլթմէյէ մէճպուր օլտուլար : Վէ
 պու վէճիլէ մուպահասէնին իֆսատ օլտունմասը պիթթապի՛ վու-
 գու պուլուր իտի : Իւչիւնճիւ Պապտա գիքր օլունան Փարիսլի մու-
 ՚ալլիլէր , վէ Փիգա իլէ Դօնսթանս մէճիլիլէրինտէ պուլունան սա-
 լիհ ատէմէր հազիգաթէն քիլիսէնին իսլահաթընը արգու էթտիլէր
 իսէ տէ , աչքեսամ վէ գավանին վէ թա՛լիմաթը քիլիսէվիյէյէ օլ
 գատար ըր՛այէթ էթտիլէր , վէ իմանը մէսիհի վէ հայաթը մէսիհիյէ
 իչիւն անճադ Բիթապը շէրիֆ գանունու միւսթագիլ օլուպ տա ա-
 նըն միսլի օլմասըղընը ֆէհմ էտէմէտիքլէրինտէն , անլէրին թա՛-
 լիմաթը վէ ճահտ ու զայրէթի միւհասէր օլմատը :

Թօմաս Ագուլինաս վէ Պէրնարտ վէ սայիրլէր տախի պիր թարաֆ-
 տան սալիհ վէ տինտար ատէմէր օլուպ իսլահաթը քիլիսէ վէ թաս-
 տիգի թա՛լիմաթը մէսիհիյէ իչիւն հիքմէթ ուսուլինճէ հէմ տէ նի-
 յէթի խայրիյէ իլէ չալըշտըլար իսէ , տիկէր թարաֆտան զայրի սա-
 հիհ մէպտէլէրէ էսիր պուլունտուգլարընտան , անլէրին սարֆ էթ-
 տիքլէրի էմէյին էսէրլէրինին նէթիճէսի սատէ միւֆիտ պուլունմա-
 յըպ պա՛զը խուսուսաթը միւհիմմէտէ մազարրաթլը պուլունտու :

Պու միւտտէթտէ վուգու՝ պուլմուշ ՚իլմի իլահի վէ հիքմէթ միւ-
 սլահասէլէրինին սալիֆ իւզ գիքր զայրի սահիհ էսասընտան վէ մա-
 զարրաթլը նէթիճէսինտէն իքի եօլ իլէ գուրթուլմադ չարէսի արա-
 նըր իտի :

Պիր թարաֆտան Ապէլարտ վէ Աքօթիալը Եուհաննա վէ Տունս
 միսլիլիւ ատէմէր քէսալի ճէսարէթ էտիպ էվլէլա աչքեսամը քիլիսէ-
 վիյէ հազգընտա վէ սօնկրա թա՛լիմաթը Բիթապը շէրիֆ հադգըն-
 տա տախի չիւպհէ էտիպ՝ մանթըզ վէ հիքմէթէ զլյատէսիյէ ըր՛ա-
 յէթ էտէն վէ վադթըն միւրուրինտէ պի իէրվա տինսիգիյէ սափան
 պիր մէզհէպին թէմէլինի պրազտըլար , վէ իշպու պիգիմ օնտօգու-

զոհնաւ տէհրին միւթէրիզէրին էքսէրիսի թա՛լիմաթը քիլիսէվլէյէ-
յի թա՛լիմաթը մէսիհիյէի ասլիյէտէն թէֆրիգ էտէմէտիքէրինտէն ,
հիքմէթ վէ ՚իւլում վէ ֆիւնուն վէ մէ՛արիֆին ֆէվզ իւլ ՚առէ իտ-
տա՛յլարը իլէ ալտունարագ, ՚իլմի սահիհին թէմէլի օլան վէ ճիւմէ
հիքմէթի հազիզիյէյէ միւթապըզ կէլէն Բիթապը շէրիֆի ռէտտ է-
տէրլէր :

Տիկէր թարաֆտան թա՛լիմաթը քիլիսէվլէյէյի՝ թա՛լիմաթը
Բիթապը շէրիֆտէն թէֆրիգ էտիպ , հէմ ուսուլի հիքմէթէ լայըզը
իլէ ռի՛այէթ էտէրէք , պէշինճի միւտտէթտէ զուհուր էտէն ատէմ-
լէր վար իտի , եա՛նի՝ Վիքիֆ վէ Հուս վէ անլէրին ռէֆիզլէրի
տէօրտիւնճիւ Պապտա պէյան օլունտուղունա նազարէն քէնտի է-
յամլարընտա՛ ումումէն գապուլ օլունան պաթըլ զիւ՛իւմէրտէն
քիւլիւյէն գուրթուլմատըլար իսէ տէ , եինէ սօնկրատան վիւճուտա
կէլէն Փրօթէսթանթ մէզհէպինին իքի պէօլիւք մէպտէլէրինի , եա՛-
նի՝ Բիթապը շէրիֆին ճիւմէ թէնպիհաթ վէ թա՛լիմաթը ինսա-
նիյէյէ թէգատտիւմ վէ թաֆաւվուզ էթմէսինի , վէ զամիրի շախսի-
նին հուրիյէթի իլէ վուգուֆիյէթի տէրունիյէի շախսիյէնին ֆա-
զիլէթի մէպտէլէրինի թութուպ , էլլէրինտէն կէլտիյի գատար վէ հա-
զիզի շէհիտ ըուհու իլէ պէյան վէ թաստիգ էտէրլէր իտի :

The first of these is the fact that the United States is a young nation. It is only about 150 years old, and its history is therefore a history of rapid growth and change. The second is the fact that the United States is a large nation. It covers a vast area of land, and its population is one of the largest in the world. The third is the fact that the United States is a diverse nation. It is made up of many different peoples, languages, and cultures. The fourth is the fact that the United States is a powerful nation. It has a strong economy, a powerful military, and a significant influence on the world. The fifth is the fact that the United States is a democratic nation. It has a system of government that is based on the principles of liberty and justice for all. The sixth is the fact that the United States is a nation of immigrants. It has been built by people from many different parts of the world. The seventh is the fact that the United States is a nation of pioneers. It has a long history of exploration and discovery. The eighth is the fact that the United States is a nation of innovators. It has been the birthplace of many important inventions and discoveries. The ninth is the fact that the United States is a nation of leaders. It has produced many of the world's greatest leaders. The tenth is the fact that the United States is a nation of hope. It is a nation that believes in a better future for all.

ԱԼԹԸՆՃԸ ՄԻԻՏՏԵՐ

Թ . Ի . 1517 — 1871

ԼՈՒԹԵՐԻՆ ԷՅԱՄԸՆՏԱՆ

ՀԱԼԻ ՀԱԶԸՐԵՏԵՔ

Իսլահաթը ի՛րփգասաք վէ ՚իպասէք, վէ սինի մէսհի-
նրն միւնէսսէսէն ինքիւարը, ՚իւմ վէ հիմնէքի սիւնէվի-
յէսէն նէէք Էսէն սինսիզիյին ֆէսպի նէսարէք էքմէսի
էյամը

Պ Ա Պ Ա .

ՕՆ ԱԼԹԸՆՃԸ ՏԷՀՐՏԷ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՔԻԼԻՍԷԻ

ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Օն ալթընճը տէհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ օլ տէ-
րէճէ էմսալսըզ, թէսիրաթը տախի օլ գատար վասի՝ վէ մուհիմմ վէ
պագի իտի քի, անըն թէվարիսինէ այրըճա պիր Պապ թախսիս էթ-
մէմիզ միւնասիպ կէլիր :

Իսլահաթը մէզքերէ իջլւն հիքմէթի իլահիյէ իլէ խայլի միւտ-տէթտէն պէրու հազըրլըզ կէօրիւլմէքտէ իտի : Պու հազըրլըզ նէ-տէն 'իպարէթ օլտուղու հէման պէշինճի Միւտտէթտէ պէր թէֆ-սիլ պէյան օլունտու . ֆազաթ իսլահաթը քիլիսէ իլէ նիսպէթի մուհիմմէսի օլան , վէ պու էճիլտէն տիգգաթա շայան իքի վուգու-աթըն պուրատա գիքր օլունմասը միւնասիպ օլուր :

Պու վուգու'աթըն պիրի պասմա հուրուֆաթը վէ թապ'ըն իճատ օլունմասը , վէ տիկէրի եէնի տիւնեա , եա'նի' Ամէրիգանըն քէշֆ վէ քիւշատը տըր :

Պու վուգու'աթը մուհիմմէնին պիրինճիսի վասիթասը իլէ , ֆի-թապը շէրիֆին քէլամլարը վէ անըն թալիմաթընըն պէյան վէ թէս-պիթի զըմնընտա իսլահաթը քիլիսէ իջլւն շալըշան մուա'լլիմէրին իրատ էթտիքլէրի թահրիրաթըն սուհուլէթլէ վէ հէր թարաֆա նէշր օլունմասը իջլւն պէօյիւք պիր վէսիլէ օլտուղու տէրքեար տըր :

Պասմա հուրուֆաթը իլէ չըգարլըլան քիթապլարըն պիրինճիսի թ . ի . 1455 տէ օլուպ , Փարիզտէ իլք տէֆ'ա օլարագ թ . ի . 1470 տէ , վէ Լօնտրատա 1474 տէ պու վէճկէ քիթապլար թապ' ու նէշր օ-լունտու , վէ պու եէնի իճատըն իզտիյատ պուլմասը օլ գատար սիւր-աթլէ օլտու քի , օն ալթընճը տէհրին իպթիտասընտա էվրօֆա իջլնտէ իքի եիւզ եիրմի ատէտ գատար մաթպա'ա պուլունմուշ տըր , շէօյլէ քի Լութէր վէ անըն ռէֆիզլէրի վէ խալէֆլէրի իջլւն հայաթ միւթտէսինին նուրընըն ինթիշարը պապընտա պու գիյգըյմէթ ի-ճատըն թէհիյէսի հազըր իտի :

Վուգու'աթը մէզքերէնին իքինճիսի , եա'նի' Ամէրիգա գըթա-լարընըն քէշֆ վէ քիւշատը (թ . ի . 1492) ատէմլէրին ֆիքրլէրինի ույանտըրըպ , էֆքեար վէ ա'տաթը գատիմէտէն ումուրը միւֆիտէյէ թէվէճճիւհ վէ տիգգաթ էթմէլէրինէ միւճիպ օլտուգտան պաշգա , սօնրատան իսլահաթ օլունմուշ օլան քիլիսէնին ինթիշարը վէ թէս-պիթի իջլւն օրատա վասի տիյարլար տաթի հազըր պուլունմագտա իտի :

Պէօյլէճէ հիքմէթի իլահիյէ իլէ օնալթընճը տէհրին իպթիտասը Լութէր իլէ ռէֆիզլէրինին կէօրտիւքլէրի իշ իջլւն , հէր վէճկէ միւ-նասիպ էյեամ պուլունտու :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ

ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՍԻԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ
ԳԻԼԻՍԵՅԵ ՏԱՅԻՐ

ԳՐՍՍԸ ԷՎՎԵԼ

Մարթին Լութերին անվալ վե էվսաֆը զարիյեսի հագգրնսա

Մարթին Լութերին օնալթընճը տէհրոտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ իւզէրինէ թէսիրաթը օլ տէրէճէ չօգ իտի քի , անըն ահվալ վէ էվսաֆը վէ թէճրիւպէի մէսիկյէի զաթիյէսինի պիր մըգտար տիգգաթըճա վէ թէֆսիւլաթ իւզրէ պէյան էթմէմիզ լազըմ կէլիր :

Մարթին Լութէր՝ 10 նօվ. Թ. Ի. 1483 տէ Թուրինկիատա Մանսֆէլտ գուրպինտէ Այլպէպէն գարիէսինտէ թէվէլիւտ էյէտի՝ փէտէրի Եուհաննա՝ ալիմ տէյիլ ամմա՝ ագիլ վէ սալիհ պիր մատէնճի օլուպ , վալիտէսինին իսմի Մարկարէթ իտի : Վէլատէթին էրթէսի կիւնիւ՝ ագիզ Մարթին կիւնիւ օլտուղունտան, չօճուգ՝ լիէտէրինին թարաֆընտան վաֆթիզ օլունմագ իւզրէ՝ իպատէթիսանէյէ կէթիրիլիպ Մարթին իսմի իլէ վաֆթիզ օլունտու :

Մարթին տահա քիւչիւք չօճուգ իքէն՝ վալիտէյնի Մանսֆէլտ չէհրինէ կիտիպ էվվէլա ֆագիլիլիք չէքտիլէր իսէ , սօնկրա լիէտէրի սէնա՝աթընտա թէրագգի էտիպ րահաթ իլէ ֆամիլէասընը կէչինտիրմէյէ միւզթէտիր օլտու : Վէ օգումուշ ատէմիլէրի էվինէ տա՝վէթ էտիպ անէլրին իւնսիյէթինտէն չօգ միւթէլէզզիզ օլուր իտի , վէ պիլա չիւպէն պու քէյֆիյէթ չօճուղա թէսիր էտէր իտի : Տահա չօգ քիւչիւք իքէն մէքթէպէ կէօնտէրիլիպ օլ վագթին զայրի մէտտուհ՝ ատէթինճէ կէրէք խօճալարը կէրէք վալիտէյնի թարաֆընտան տէֆա՝թէն վէ չօգ չիտտէթ իլէ տարպ օլունուր իտի : Վէ Լութէրին էվսաֆը զաթիյէսինտէն թալամին էտէպիլիլիք քի չօճուգ Մարթին թէրպիյէյէ միւհթաճ օլուր իտի , վէ վալիտէյնի էկէրչի անը լայըզը իլէ թա՝լիմ վէ թէրպիյէ էթմէք արզուսու վէ զայրէ-

թինտէ իտիւէր իսէ տէ , Մարթինին սօնկրատան էսէֆ իլէ տէր խաթըր էտէճէք սէրթլիք վէ շիտտէթ իւզրէ օնա մուա՛մէլէ էյլէ-տիլէր : Նազլ օլունուր քի խօճասը պիր տէֆա՛ կիւնտէ օն պէշ քէրրէ Մարթինի տարալ էթտի :

Եռւհաննա Լութէր՝ չօճուղունուն զէքեալէթինի կէօրիւպ , անը տահա ա՛լա մէքթէպլէրէ կէօնտէրէրէք 'ալիւմ վէ օգուսուշ պիր տոէմ օլարագ պէօյիւմէսինի արգու էթտիյինտէն , Մարթինի՝ օն տէօրթ եաշընտա օլտուղունտա , եա՛նի՝ Թ . Ի . 1497 տէ Մակոտէ-պէրի շէհրինէ , վէ էրթէսի սէնէ Այսէնալս շէհրինէ մէհուր պիր մէքթէպլէ կէօնտէրտի : Լաքին Եռւհաննա անճագ եանընտա օլան Ֆամիլեասընը կէշինտիրմէյէ միւզթէտիր օլտուղունտան , Մարթինէ պիր 'իանէ էտէմէտի , վէ Մարթին եօգսուլուգտան , աճըգտան պիլէ զայէթ չօգ էզիյէթ շէքէրէք էվտէն էվէ իւսհիլէր թէրէննիւմ էթմէքլէ սէֆալէթտէ կէշինիպ՝ պա՛զը տէֆա՛ տախի չօգ հազա-րէթ վէ ճէֆա իլէ էվլէրին էօնիւնտէն գօվուլուր իտի :

Պիր կիւն պէօյլէ տէֆա՛թէն հազարէթ վէ ճէֆայա տիւշար օլ-տուգտան սօնկրա , մէյուսիյէթէ տիւշմէքլէ փէտէրինին եանընա իշ իլլէմէք իւզրէ տէօնիւպ տէրալէրինի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլաճա-ղընա գարար վէրմէք իւզրէ իքէն , Գօնրատ Գօթթա իսմինտէ գէնկին վէ միւթէպլէր պիր տտէմին զէվճէսի Ուրսուլա՝ ճիվան Լութէրին մէյուսիյէթինի քէնտի խանէսինտէն միւշահէտէ էտիպ (Լութէր խա-նէսի էօնիւնտէ տուրույօր իտի) օնու խանէսինէ չաղըրըպ օլ վազըթ-տան ի՛թիպարէն անըն էթվար վէ ախլազընը թահսին էտէրէք գօ-ճուսընըն հիւսնի ըրգասը իլէ ճիվան Լութէրին թէ՛այեիւշինէ մու-գայէտ օլուր իտի : վէ Լութէրին հալի չօգ թէպտիլ օլունտու , վէ տախմա պու շէֆգաթլու ահպապընա զիյատէսի իլէ միւթէշէքբիր պուլունտու :

Սօնկրա քէնտիսի մէհուր պիր մուա՛լլիւմ օլտուղու հալտէ , պիլ մէմնունիյէ մէքբիւր Գօթթանըն պիր օղունու քէնտի եանընա գա-պուլ էտիպ թա՛լիւմ էտէր իտի : Լաքին Լութէրին հինի սէպալլէ-թինտէ էզիյէթ շէքմէքլէ տէրալէրինտէ տէվամ էթմէյէ մէճպուր օլ-մասը օնա միւճիպի մէնֆա՛աթ օլարագ , տահա աղըր էզիյէթ վէ ճէֆայա թէհամմիւլ էթմէյէ , հէմ տէ քէնտիսի միսիլլիւ 'իանէսիզ 'իւմ վէ մէա՛րիֆտէ թէրագգի էթմէքլիյէ արգու վէ զայրէթ էտէն չօճուղար իլէ հէմտէրտ օլմաղա ալըշուրուր :

Այսէնալս մէքթէպլինտէ Լութէր տէրալէրինտէ ֆէվգ իւլ ա՛տէ թէրագգի էթտիքտէն սօնկրա , Թ . Ի . 1501 տէ ձէրմանիատա էն շէօհրէթլի պուլունան էրֆուրթ տար էլ ֆիւնունընա կիտիպ օրատա տախի տէրստաշարըն ճիւմէսինտէն զիյատէ թէրագգի էտիպ մէշ-հուր Լաթինի միւլէլիֆլէրին թահրիրաթընը չօգ տիգգաթլըճա միւ-թալա՛ա էտէրէք օլ վազըթտա շէօհրէթի 'ուսիւմիյէյի քէսպ էթմիշ

օլան Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթինի մէջնուր միւտէրրիսլէրին թահրիրաթընտան էօյրէնիր իտի (Սօնկրա քիլիսէի փափավիյէնին իտտա՛ա վէ թա՛լիմաթը մէքրուհէ 'ալէյհինէ օղրաշըր իքէն՝ պու հիքմէթին մազարրաթընը միւշահէտէ էթալիլնտէն Արիսթօթէլին իսմինին զիքրինէ պիլէ թէհամմիւլ էտէմէզ իտի) :

Օլ գէման Լութէր ախլազը մէմտուհէ վէ տիյանէթի զահրէյի կէօսթէրտի իսէ տէ , վէլտտէթի սանիյէ վէ թէհրիւպէի մէսիհիյէթ հազիգիյէյի տաւհա պիլմէզ իտի : Էրֆուրթտա իքի սէնէ գատար սաքին օլտուգտան սօնկրա , երկիրմի եաշընտա օլտուղու հալտէ պիր կիւն տար էլ ֆիւնուհ քիւ թուպիսանէսինտէ իքէն Բիթապը շէրիֆին միւքէմմէլ պիր նուսիէսինի (Լաթինի լիսանտա) իլը տէֆա օլարուգ պուլուպ անը չօգ տիգգաթլըճա վէ ախսաը տէրուհիյէսի զայէթլէ թէշվիգ օլունարադ միւթալա՛ա էթմէյէ պաշլատը :

Հէման օլ էսնատէ տախի մէքթէպտէ վուգու՝ պուլան պէօյիւք իմթիհանը իչիւն հալըրլըգ կէօրիւր իքէն գուվլէթինտէն զիյատէ չալըշտըղընտան , շիտտէթ իլէ իսասթա թուրթուլտու , վէ էճէլինէ պէքէր իքէն , պիր ինթիյար փափաս եանընա կէլիպ օնա թէսէլլի վէրէրէք , «Օղլում , եիւրէքէն , հալա էօլմէյէճէքսին , անճազ Սլահ սէնի սայլրլէրէ միւհիպի թէսէլլի էտէճէք տիր» տէտի :

Լութէր իֆազաթ պուլտուղունտա՝ իսասթալըղը վէ ինթիյար փափասըն քէլամը վէ պախուսուս Բիթապը շէրիֆին միւթալա՛աը օնա չօգ թէսիր էթմիշ օլտուղու աշիքէար օլուպ , երնէ տէրուրինտէ տէվամ էտիպ Թ . Ի . 1505 տէ հալլէ՛ րիւթպէ վէ շէօհրէթինէ նայիլ օլտուղու իւզէրինէ , փէտէրի վէ ահպալընըն ճիւմլէսի չօգ մէսրուր օլտուլար , Լութէր տախի փէտէրինին տրգուսունա րի՛այէթէն գավանինի՝ ատիյէ միւթալա՛աընա սարֆը զիհն վէ վազթ էթմէյէ հաղըրլանըյօր իտի : Լաքին օլ սէնէ Լութէրէ ֆէվգ իւլ՝ ատէ թէսիր էտէն իքի շէյ վուգու՝ պուլտու . պիրի՝ քէնտի իսալիս ահպալընտան պուլունան Սլէքսիս իսմինտէ պիր նէվճիվան՝ տիւշմէնինին էլի իլէ վուրուլուպ անսըզըն վէֆաթ էթմէսի , Լութէրէ՝ քէնտի էճէլի պէօյլէճէ անսըզըն կէլալի հալտէ սէլամէթի էպէտիյէյէ նայիլ օլուպ օլմայաճալը իւզէրինէ տիւշիւնտիւրտիւ . վէ սօնկրա փէտէրինին էվինէ զիյարէթ էտիպ Էրֆուրթա՝ ալմէթ էթմէք իւզրէ եօլտա իքէն , զայէթ շիտտէթլի պիր ֆուրթուհա օնա իսապէթ էտիպ , պիր եըլտըրըմ քէնտիսինէ եազըն եէրէ չարիտըղը հալտէ , Լութէր տիգ շէօքիւպ Սլահա նէզր էթաի քի օլ տիւշար օլտուղու թէհիլիքէտէն անը խէլաս էտէրսէ , տիւնեալը թէրք իլէ խըզմէթի իւահիյէյէ քէնտիսինի վազֆ էտէճէք տիր : Օլ թէհլիքէտէն խէլաս պուլտուղու հալտէ տախի , քէնտի հալի բուհանիսի իւզէրինէ թէշֆէքքիւր էթմէքտէն ֆէրազաթ էտէմէզ իտի : Վապիֆէի զիմմէթիւնի իֆա էթմէյէ չալըշմըշ իսէ տէ , երնէ քէնտի միւհրիւմ բուհու

նասը Ալահըն մէհքէմէի 'ատիլէսի հուզուրունա կէլէպիլիւր տէյու-
իզթիրապը տէրունի իլէ թէֆէքքիւր էտէր իտի : Ալահըն 'ինտինտէ
մազպուլլիյէթ , թէպիլիյէ , գուտսիյէթ արար իտի :

Թա'աճիւպ օլունաճադ չէյ տէյիլ տիր քի Լութէր պէօյլէ թէճ-
րիւպէի տէրունիյէտէ օլաուղու հալտէ քէնտի էյամընտա 'ուսուսմէն
գապուլ օլունան զիւ'իւմէրէ ըր'այէթէն՝ քէնտի ճանընըն սէլամէ-
թինի պիր մանասթըրա չէքիլմէքլէ արատը : Բէնտի ահպապը իչիւն
պիր զիյաֆէթ թէտարիք էտիպ , ճիւմէսի սէֆա իւզրէ պուլուն-
տուգլարը հալտէ , Լութէր քէնտի գարարընը անլէրէ պիլտիրտի ,
վէ հէյրան գալմըչ օլան ահպապը քէնտիսինի օլ գարարտան կէրի
չէվիլմէյէ չալըչտըլար իսէ տէ , նաֆիլէ եէրէ օլտու , զիրա քէնտի
օլ կիճէ 17 Աղոսթօս Թ . Ի . 1505 տէ Էրֆուրթտա պուլունան Աւ-
կօսթինօս մանասթըրընա Աւկօսթինօս խամի իլէ կիրտի : Բահիպլէր
անըն կիպի զէքեալմէթլու վէ 'ալիւ' պիր ատէմի զիյատէսի իլէ մէս-
րուրիյէթլէ գապուլ էթաիլէր : Լութէր իսէ՝ արզուլէտիյի զամիր րա-
հաթլըղընա նայիլ օլմուչ , սէլամէթէ էրմիչ , 'ինտ Ալա' մազպուլ-
լիյէթ վէ գուտսիյէթէ նայիլ օլմադ եօլունու պուլմուչ իտիյինի զանն
էթտի : Նէ էթմիչ վէ հէմ տէ նէ սէպէպտէն պէօյլէ էթմիչ իտիյինի
փէտէրինէ իֆատէ էթմէսի իւզէրինէ փէտէրի զիյատէսի իլէ կիւ-
ճէնմիչ օլուպ , քէնտի մուհապպէթինտէն մահրոււմ գալաճաղընը օնա
պէյան էթտիքտէն պաշգա , պէօյլէ անըղըն պիր մանասթըրա չէ-
քիլմէք օլլու իչիւն ախլադճա մազարրաթլը վէ մուխաթարապը օլաճա-
ղընը թախմին էթտի :

Լութէր Էրֆուրթ մանասթըրընա կիրտիյի հալտէ , կէրէք թէճ-
րիւպէի գաթիյէսի կէրէք թա'լիմաթը մէսիհիյէի ալլիյէյէ օլան մա'-
լիւմաթը խուսուսունտա քէնտի կէօրէճէյի իչ իչիւն տաւա տալա
հազըր տէյիլ իտի : Օլ զէման Էնթէթ թէրքի նէֆա վէ խայրաթը իլէ
քէնտիսինի խէլաս էթմէյէ չալըչմադտա իտի : Պինսէն 'ալէյհ րա-
հիպլէր Լութէրէ էն էտնա խըղմէթլէրի կէօրտիւրիւպ տիլէնճի էլ-
պիսէսի վէ թօրպասը իլէ Էրֆուրթ չէհրինտէ տօլաչտըրտըղլարընտա
քէնտիսի հէփսինի գապուլ էթտի : Վէ քիթապլարը միւթալա'ա էթ-
մէյէ պաչաուրըը հալտէ , րահիպլէր եինէ օնա միւսա'ատէ վէրմէյիպ
անը տիլէնմէք իւզրէ չէհրէ կէօնտէրտիլէր : Վէ պիլա չիւպհէ Լու-
թէր պէօյլէճէ թէճրիւպէի գաթիյէսի իլէ րուհպանիյէթ նէ օլտուղու-
նու էօյրէնմէքլէ , սօնկրա անըն միւճիպ օլտուղու մազարրաթ 'ա-
լէյհինէ չըգմաղա տաւա զիյատէ հազըր իտի , վէ սէլահիյէթ սա-
հիպի կիպի սէօյլէմէյէ միւգթէտիր օլտու :

Լաքին ազ վադըթ զարֆընտա Էրֆուրթ տար էլ ֆիւնունու
թարաֆընտան կէլէն ըիճայա ըր'այէթէն մանասթըրըն նազըրը
Լութէրի սալիֆ իւզ գիքր խըղմէթտէն աղատ էթտի , չէօյլէ քի իս-
թէտիյի գատար գատիլի մուալլիմէրին , պախուսուս Աւկօսթինօ-

սուն թահրիրաթընը միւթալա'ա էթմէյէ , վէ տահա գիյատէ Գի-
թապը շէրիֆի էլիինէի ասիյէսինտէ , եա'նի' Իպրանի վէ Եունանի
լիսանլարտա չօգ տիգգաթլըճա միւթալա'ա էթմէյէ միւգթէտի
օլուլ , պա'զը տէֆ'ա տու'ա իչիւն մու'այէն վագըթլարը իհմալ է-
տէրէք , սօնկրա թէքեսսիւլ էթմիշ ճիւմիէ տու'ալարընը պիրտէն
իֆա էտէր իտի : Պէյլէճէ լազըմ օլան ուլգու վէ թա'ամտան չօգ
տէֆա' մահրում գալըր իտի : Բիյազէթքեսարլըգուտ նէ էյէ շէյ վար
իսէ' Լութէր քէնտի թէճրիւպէսի վասիթասը իլէ անը պուլմաղա
ղայրէթ էթտի : Ուզուն օրուճլար , տէվամի տու'ալար , հէր նէվ'
թէրքի նէֆս վէ տիյանէթի գահիրէ վասիթասը իլէ քէնտիսինի Սլ-
լահա մագպուլ գըլմաղա ճան ու տիլտէն զայրէթ էտէր իտի :

Ֆագաթ Լութէր ըիյազէթքեսարլըգուտ արատըղը գամիր րահաթ-
լըղը պուլմատը , իլլա կիթտիքճէ տահա գիյատէ'ատալէթ վէ գուտ-
սիյէթ վէ շէրաս'թը իլանլէնին քէմալիյէթինէ վէ հագգ մաթլու-
պաթընա նազար էթտիլի հալտէ , քէնտի գալպի վէ հայաթընտա
անլէրէ միւթապըգ պիր շէյ պուլմատըգուտան պաշգա քէնտի կիւ-
նահլարը վէ միւճրիլլիյի օնա գիյատէսի իլէ միւճիպի իղթիրապը
տէրունի օլտու : Տէրունինտէ սալահ եօգ , ա'մալինտէ սալահ եօգ ,
հէր թարաֆտա կիւնահ վէ նափաքըգ վար տէյու քէնտի գամիրի
թարաֆընտան իլգամ օլունմագտա իտի : Զամիրի թարաֆընտան
ղայէթլէ թէքտիր օլունարագ , իղթիրապը տէրունինտէն վիւճուտու
ղայէթ չօգ գա'իֆլէնմէքտէ իտի :

Լութէր պու գամիր իղթիրապընտա իքէն , պիր գէման քէնտի
խալվէթինէ չէքիլիպ նէ չըգտը նէ քիմէյէ գափուսունու աշտը ,
վէ պիր գաշ կիւն պէյլէ կէշիրտիքտէն սօնկրա , անըն պիր խալիս
տօսթու անըն հագգընտա էնտիշէ չէքիպ գափույու նաֆիլէյէ
չալըղգուտան սօնկրա , գիյատէ էնտիշէ իլէ գափույու գօր իլէ աշա-
րագ , Լութէրի էօլի կիպի եէրէ եիւզ իւսթիւ տիւշմիւշ պուլտու :
Պիր վէճնլէ անը ալի'ալ էթմէյէ միւգթէտի օլամալըպ , նիհայէթ-
տէ պիր գաշ չօճուղա իլահլիէր թէրէննիւմ էթտիրմէքէ Լութէրի
եինէ տիրի հալինէ կէթլըմէյէ միւհսսէր օլտու , Լաքին անըն հալի
մէյուսիյէթի տէֆ' օլունմատը :

Պիւթիւն ձէրմանիատա պուլունան Աւկօսթինօս մանասթըրլարըն
նազըրը Սթօփիցին' էրֆօրթ մանասթըրընա գիյարէթի հէման օլ
վագթէ թէսատտիւֆ էթմէքէ , Սթօփից տափսի անըն միսլի թէճ-
րիւպէի տէրունիյէտէն կէշմիշ վէ հէմ'ալիւմ հէմ'ագիլ պիր տին-
նտար իրիսթիան օլտուղունտան , րահիպլէրէ նազար էթտիլինտէ
ղայէթլէ վիւճուտունու գա'իֆլէթմիշ վէ լէհճէսինտէ մէյուսիյէթինի
աշիքեսար կէսթէրէն րահիպ Լութէրի կէօրիւպ օնա չօգ լոթիֆ վէ
փէտէրանէ թէսէլլի վէրմէյէ հագըր իտի : Լութէր գուտրէթ վէ'ա-
տալէթի իլանլէ վէ քէնտի'ատէմի լիյագաթը իւզէրինէ նասըլ տէհ-

չէթ վէ թիթրէմէ իլէ միւլահազա էթմիշ իտիյինի Սթօփիցէ նազլ էթտիյինտէ, Սթօփից անըն էֆքեարընը անըն շախսի մամլինտէն վէ լիյազաթ վէ 'ատէմի լիյազաթընտան Բրիստոսուն քէֆարէթինէ, անըն գանը իլէ թէհիյէ օլունմուշ օլան խէլասը քեամիլէ թէվէճճիւհ էթտիրիպ, Կէֆէ թէճրիւպէսինի վէ քէնտի գուստիյէթի իլէ տէյիլ անճազ եալընը Բրիստոսուն գանը իլէ խէլաս վէ հայաթը էպէտիյէյէ նասըլ իւմիտ էթտիյինի պէյան էթտի Սթօփից օնա թէօվպէի զահիրինին պիհուտէ օլտուղունու կէօսթէրիպ, «Անճազ Ալլահա վէ սալահա մուհապպէթ էթմէքտէն պաշլայան թէօվպէ, թէօվպէի հազիգի տիր» : «էվվէլա սանա մուհապպէթ էտէն զաթա մուհապպէթ էյլէ» տէտի : Լութէր պու քէլամլարտան միւթէսէլի օլտու :

Լութէր Սթօփիցին տէսթիկիրլիյի իլէ Բիթապը շէրիֆի, 'ալէլ խուսուս թէօվպէյէ սայիր օլան քէլամլարը տահա միւհիպի թէսէլի պուլտու : էվվէլա անը գօրգուտուպ թիթրէթտիյի քէլամլար հալա Բրիստոսուն եարալարը վասիթասը իլէ թէֆսիթ օլունտուգճա չիրին վէ լաթիֆ օլտու :

Լաքին եինէ պա'գէն զամիր իզթիրապընա տիւշիւպ, մէյուսիյէթ իլէ «Կիւնահլարըմ, կիւնահլարըմ, կիւնահլարըմ» նիտա էտէր իտի : Սթօփից ճէվապէն՝ «Անճազ կիւնահլարըն Բաֆլէ» էտիպ խէլասքեարըն շայաֆէն մի իսթէրսին : Պիլ քի Յիսուս Բրիստոս հազիգաթէն կիւնահլարըն վէ պէօյիւք կիւնահլարըն պիլէ խէլաս էտէր » տէտի :

Լութէր եալընը կիւնահլարընտան տէյիլ, ֆազաթ թագտիրի իլահի միսիլու թա'լիմաթը մէսիհիյէնին միւշքիլաթընտան տալի շօգ էգիյէթ շէքէր իտի : Հալա զիհնի ինսանի իլէ ֆէհմ օլունմայաճազ էսրարը իման իլէ գապուլ էթմէքիյէ գանա'աթ էթմէյէք անլէրի քեամիլէն տէրք էթմէք իսթէր իտի : Ամա Սթօփից «Եսրարը իլահիյէնին հուտուտունու արայըպ, Ալլահըն իլհամ էթմէտիյինի տէյիլ անճազ Բրիստոս վասիթասը իլէ իլհամ էթտիյինի ֆէհմ էթմէյէ չալըլ : Բրիստոսուն եարալարընա նազար իլէ Ալլահըն ինսանլարա տօղրու օլան միւրատընը աշիքեար կէօրէճէքսին : Ղայրի եէրտէ կէրէք սէմատա կէրէք գէմինտէ թագտիրի իլահիյի ֆէհմ էտէմէգսին» տէտի : Վէ պունտան գիյատէ, Սթօփից Լութէրէ՝ պէօյլէ զամիր իզթիրապընը օնա վէրմէքլէ Ալլահըն փէտէրանէ մուա'մէլէ էթմիշ իտիյինի, վէ անը պիր խըզմէթի մուհիմմէ իշիւն հազըրլամազտա օլտուղունու պէյան էտիպ, անը եիւրէքլէնտիրտի : Վէ ճիւմէսինտէն տահա էյի վէ ֆայտէլի օլարագ, Սթօփից Լութէրէ պիր միւքէմմէլ Բիթապը շէրիֆ վէրիպ օնա նասիհաթ էթտի քի, եալընը ա'նը միւթալա'ա էտիպ 'իլմի իլահիյի անտէն էօյրէնէ : Լութէր պու հէտիյէյի քէմալի մէսրուրիյէթ վէ չիւքրանիյէթ իլէ գապուլ էտիպ

անտէն սօնկրա անճադ Բիթապը Շէրիֆի վէ Աւկօսթինօսուն թահա
րիրաթընը միւթալա՛ա էտէր իտի :

Լաքին Լութէրին ճիհատը տէրունիսի տահա խիթամ պուլմամը
իտի : Սթօփից էրֆուրթտան 'ազիմէթ էթտիքտէն սօնկրա , Լու-
թէր շիտոտէթլէ խասթալըզա թութուլուպ եինէ գուտսիյէթի իլա-
հիյէ վէ քէնտի կիւնահ վէ միւճրիմիյի իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէ-
րէք մէյուսիյէթէ տիւշմիւշ իքէն , Ալլահ անը քեսմիլէն սէլամէթի
րուհանիյէի պազիյէյէ նայիլ էթմէք իշիւն պիր իիթիյար րահիպ
վէսիլէ տէյու խթիմալ էյլէտի : Մէզպուր րահիպ Լութէրէ « Րէ-
սուլ իման իգրարնամէսինի » գիքը էտիպ , « Կիւնահարըն աֆվըլը-
նա ի'թիգատ էտէրիմ » քէլամընը թէքիտ իլէ « Սէւն կիւնահարը-
նըն աֆվ օլունմուշ օլտուղունա ի'թիգատ էթմէլիսին » տէյու
թէֆսիր էթմէսի իւզէրինէ Լութէրէ խէլաս կիւնէշի տօղտու : Գեա-
միլէն վէ էպէտէն քէնտիսինի Գրիստոսա վազֆ էտիպ , մահլէն ա-
նըն քէֆարէթինի լիյազաթը իլէ հայաթը էպէտիյէյէ նայիլ օլմագ
իւմիաինտէ օլարագ սէլամէթի իլահիյէյէ նայիլ օլուպ , վիւճուտոս
տախի իֆագաթ պուլտու :

Լութէր իքի սէնէ էրֆուրթ մանասթըրընտա իգամէթ էթտիք-
տէն սօնկրա , եա'նի' թ . ի . 1507 տէ փափաս վէ վա'իզ մէմուրի-
յէթինէ էլ գօնմագլէ րէսմէն թագտիս օլունուպ , փէտէրի հալըր
պուլունարագ՝ փէտէր օղլու իլէ պարըշտը էրթէսի սէնէ Սթօփիցին
թէսիրաթընտան նաշի Լութէր հիւքիւմտար Յրէտէրիք թարաֆընտան
թ . ի . 1508 տէ Վիթթէմպէրկ տար էլ ֆիւնունընտա 'իլմի հիքմէթի թա-
պի'իյէ իլէ՝ իլմի մանթըգ միւտէրրիպիյինէ թա'յին օլունտու : Լաքին
պու միւտէրրիպիք օնա խօշ օլմատըղընտան՝ էրթէսի սէնէ , եա'նի'
1509 տա արդու էթտիյի 'իլմի իլահի վէ խուսուսա Գիթապը շէրիֆին
միւֆէսսիրի միւտէրրիպիյինէ թա'յին օլունուպ , հէր կիւնտէ պիր թէֆ-
սիր տէրսինի վէրիթ իտի : վէ եինէ Վիթթէմպէրկտէ Աւկօսթինօս մա-
նասթըրընտա իգամէթ էյլէտի : Էվվէլա մէզամիր Գիթապընը թէֆ-
սիր էտիպ՝ սօնկրա Փաւլօսուն Րօմալըլարա օլան րէսալէսինի թէֆ-
սիր էթմէյէ պաշատըղընտա , անըն տէրսլէրի տար էլ ֆիւնունտա
վէ շէհիրտէ տախի չօգ տիգգաթ ճէլլ էթտի , վէ օլ վագըթտա
Սթօփից Լութէրի Աւկօսթինօս մանասթըրընըն 'իպատէթխանէսին-
տէ վա'զ էթմէք իւզրէ թա'յին էթտի իսէ տէ , Լութէր պու խըզ-
մէթտէն չօգ շէքինտի : Լաքին Սթօփից ասլա անը մա'ղուր թութ-
մաղա րիզա վէրմէյիլ՝ Լութէր նաղըրընա միւթի՝ օլմաղա մէճպուր
օլտու , վէ ինչա օլունահագ 'իպատէթխանէ տահա պինա օլունմա-
տըղընտան , պիր քիւշիւք վէ էսքի պինատա վա'զ էթմէյէ պաշա-
տը : Անըն միւվազա'ասը սայիր վա'իզլէրինքինտէն չօգ միւթէֆէր-
րիգ օլուպ , օլ գատար ճանը վէ թէսիրի , քէնտի պիւթիւն էթ-
վարը վէ պհվալի տախի վա'զլարընը օլ տէրէճէ թապտիգ էթտի քի ,

մէջպուր 'իպատէթ-կեան քեաֆի օլմայըպ , Վիթթէմպերկին պէօյլըք 'իպատէթխանէսինտէ վա'զ էթմէյէ տա'վէթ օլունարագ քէսրէթ իւզրէ ճէմա'աթ անը տինկլէմէյէ թէճմմիւ' էթտիլէր :

Թ. Ի. 1510 տա , եախօտ պա'ղըլարըն նագլլէթինէ կէօրէ Թ. Ի. 1511 տէ եա 1512 տէ , Աւկօսթինօս մանասթըրլարընըն եէտի 'ա-տէտ մանասթըրը թարաֆընտան Սթօիից նագըր հագգընտա պիր չիքէայէթի տիվանը փափազլլէյէ կէթիւմէք իւզրէ Լութէր մու-րախաաս ինթիխապ օլունուպ Րօմայա զիյարէթ էյլէտի : Քիլիսէ-նին օլ մէրքէզինտէ գուտսիլէթ վէ հայաթը մէսիհիլէնին ա'լա էօրնէքէրինի պուլմագ իւմիտինտէ իքէն' Արի տաղլարընտան Իթա-լիանըն զանի օվլարընա էնտի :

Լօմպարտիատա Պէնէտիթթօս մէզէպինտէն օլան մանասթըրլար-տան պիրիսինտէ միւսաֆիր օլմագ իւզրէ գապուլ օլունուղունտա , րահիպլէրին զարիֆ էլլիսէ վէ թա'աւլարընա , պախուտուս ճիւմա' կիւնիւ սօֆրայա գօնուլան էթէրէ գիյատէսի իլէ թա'աճճիւպ էթ-տի , վէ օլ կիւնիւ էթ եէմէք քիլիսէնին էմրինէ մուղայիր օլտուղու-նու սէօլէմէսի իւզէրինէ օրատան գօվուլոու :

Պօլօնեատա խասթա օլտուղունտա եինէ իզթիրապը տէրունիլէ տիւշար օլուպ , էվվէլա թէսէլլի պուլտուղու քէլամտան , եանի' « Սալիհէր իման վասիթասը իլէ եաշայաճագլար » քէլամընտան միւ-թէսէլլի օլտու :

Լութէր Րօմատա մէզքիւր մանասթըրտա պուլտուղու հաշմէթ վէ իսրաֆ վէ ումուրը րուհանիլէյի խթիհզա էթմէքլիք վէ հէր թիւրիւ կիւնազ վէ մէքրուհաթը եալընըզ րիւթպէսիք քիլիսէ խա-տէմէսի վէ րահիպլէր արասընտա տէյիլ , անճագ էն պէօյլըք մէ-մուրլէր արասընտա տախի պուլտուղունտա , զայէթլէ հայրան գալ-մըշ օլուպ , պու շէյլէրտէն անըն սօնկրա կէօրտիլիւ իլլէր իլիւն աա-լա զա'յ օլմամըշ թէսիրաթ գապուլ էթտի : Ղայէթլէ միւթէէսիֆ վէ միւթէհայեիր օլարագ վէ մէմուլ էթմէտիլի ֆագաթ միւֆիտ պիր տէրս էօրէնմիշ օլարագ Լութէր Վիթթէմպերկէ 'ալտէթ էյլէտի :

Լութէր Րօմատան 'ալտէթ էթտիքտէն սօնկրա , Քիթապը Շէրի-ֆէ մէպնի օլան 'իլմի իլահի միւտէրրիսլլիսէն 18 Օքթ. Թ. Ի. 1812 տէ « Ինճիլի պիւթիւն գուվվէթիւմ իլէ վիգայէ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիմ տէյու եէմին էտէրէք , րէսմէն վէ 'ալլէնէն թագտիս օլուն-տու : Լութէր պու մէմուրիլէթին իճրասընա քէմալի թէվազիւ' հէմտէ քէմալի ճէսարէթ իլէ կիրտի :

Քիթապը շէրիֆին սէլահիլէթի 'ալլիլէսինի Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթի 'ալլէյհինէ թէսպիթ էթմէյէ պաշլատը , կիրակի կիւնէրտէ տախի էհալիտէն պէօյլըք ճէմա'աթլարա զիյատէսի իլէ թէսիրիլ վաղլար վէրիւր իտի :

Օլ զէման Լութէր անճագ օթուզունճու եաշընտա իքէն , տուլա

քիլիսէի յաւիաժկէտէն այրըմագ , եախօտ պիր եէնի մէզէն պ թէշ-
քիլ էթմէք մէրամ վէ արզուսունտա տէյիլ իտի , Թէպրիյէնին իման
իլէ օլմասը թա'լիմինի էյիճէ ֆէհմ էթտի իտի , լաքին տահա չօգ
պաթըլ թա'լիմաթ վէ ա'տաթը գապուլ էթմէքտէ իտի , Անտէն էվ-
վէլ , Սթօփից կիպի տինտար մէմուրէր վէ էրապմօս կիպի 'ալիմ ա-
տէմէր (պիլա շիւպէն էրազմօսուն Եունանի լիսանընտա չըգարուղը
ինճիլի Շէրիֆ իսլահաթը քիլիսէ իշիւն պէօյիւք վէսիլէ իտի) Լու-
թէր կիպի թապի'աթճա ճէսուր ատէմէր տէյիլ իտիլէր իսէ տէ ,
Լութէրին իշի իշիւն հազըրըգ կէօրտիւքէրի միսիլու , աթի իւզ
գիքըր րէֆիգլէրինին մու'ավէնէթի իլէ վէ 'ալէլ խուսուսա տէլալէթի
իլահիյէ վասիթասի իլէ սօնկրա 'ազիմ պիր իշ կէօրմէյէ միւգթէ
տիր օլտու :

ԳԼՍՄԸ ՍԱՆԻ

Լուքեր վէ Թէքցիլ: Կիւնահ 'աֆվըղըրն ֆիւրուխք օլունմասընսան
նէէք էսէն միւնասէլէլէր : Իսլահաքք քիլիսէնին միւպաթիւքի
հագիգիլէի զահիրիյէսի հագգընսա

Ալլահըն հիւքմէթի իլէ ձէրմանիաուս վուգու' սուլահագ օլան իս-
լահաթը քիլիսէ' քիլիսէի յաւիաժկէնին սայէսինտէ մէյտան պուլ-
մուշ օլան մէքրուհաթըն պիրինին իֆրաթ տէրէճէսինտէն միւ-
պաշիրէթ էթտի :

Թ. Ի. 1317 տէ կիւնահ 'աֆվըղընը վէ միւսա'ատէսինի ֆիւ-
րուխթ էտէն յաւիասլարըն պիրի ձէրմանիայա վէ Վիթթէմպէրի
գուրպինէ կէլտի (գիրա հիւքիւմտար Ֆրէտէրիք քէնտի մէմալիքիմէ
կէլմէսինէ ըուխսաթ վէրմէտի) : Պու ատէմ Փափա թարաֆընտաՆ
սէլահիլէթ ալարագ , վէ չօգ սալթանաթ վէ հաշմէթ իլէ շէհիրտէն
շէհիրէ վէ գասապատան գասապայա կէզէրէք սպիւզ վէ տինտար ա-
տէմէրէ միւճիպի էսէֆ թարգ իւզրէ խըզմէթինի իֆա իլէ , քիւլ-
լիւյէթլի չօգ ագչէ թօիւլայարագ քէնտիսի տախի զէնկինլէնմէքտէ
իտի , Վիւճուտճա պու ատէմ պէօյիւք , սէսի պիւլէնտ վէ էթվարը
մասխարաճըյա հոգըըր իտի : Ալլահագ հալանճը վէ գինաքեար
օլուպ , Տօմինիգօս մէզէպինտէն Թէթցէլ իսմինտէ պիր րահիպ իտի :

Կիւնաւար իշիւն մախսուս վէ մա'լիւմ ֆիաթլէրի վար իտի իսէ տէ, եինէ պու ֆիաթլէր կիւնաւարըն վազթի հալինէ կէօրէ թէրթիպ, օլունտու : Փախաւար վէ էփիսգօփօսլար պու մէքրուհաթ տան չօգ քեար էթտիլէր : Թէթցէլին ութանմազ վէ քեաֆիրանէ 'իլան վէ իտտա'ալարընը զիքր էթմէ յինճէ օլ զէման վուգու' պուլան վուգուհաթը լայըզը իլէ պէյան էթմէք միւմքին օլմուրղընտան, պունլա'րըն պա'զըրարընը զիքր էտէճէ յիզ : Վազա'ա անըն քէօթիւ ա'մալինի պուրատա պէր թէֆսիլ պէյան էթմէք լազըմ կէլմէզ :

Քէնտի թաշըտըղը հաջա իշարէթ իլէ, «Պու հաշըմ Բրիստոսուն հաշը գառար գուվմէթլի տիր, եազլաշըն, եալընըզ իշէտիյինիք կիւնաւար տէյիլ, իլլա իշէյէճէյինիզ կիւնաւարըն 'աֆվլընա պա'իս վէ սիզի թէէմին էտէն իուսուլար սիգէ վէրէճէյիմ : Պու մուա'ֆ վէ րուխսաթնամէլէր վասիթասը իլէ պէն Պէտրոս Բէսուլտան զիյատէ ճանլարը խէլաս էյլէտիմ» :

«Թօվպէ պիլէ օլմագսա, ազչէ քեաֆի օլտուղու հալտէ, 'աֆվլըզ իհսան օլունուր : Վէ եալընըզ տիրիլէրի տէյիլ անճագ էօլիլէրի տախի խէլաս էտէրիմ : Ազչէնիզ պու սանտըղըն տիպինէ տօգանտըղը կիպի, 'Փառլա'նիսա'ա' պուլունան տօթօլունուզ տօղրու ճէնէթէ կիտէր» տէյու նիտա էտէրէք, ճահլիլէրի ալտաթմագտա իտի : Պու քեաֆիրին րուխսաթնամէլէրինին պիր սուրէթինի պուրատա վէրմէք հաճէթ եօգ տուր :

Պու առէմ պիր եէրտէ իշինի պիթիրիպ, գազանճլարընը տախի տէֆթէրինէ գայտ էթտիքտէն սօնկրա, օլ մահալին րահիպլէր վէ քիլիսէ մէմուրլէրի օնտան պիր զիյաֆէթ թալէպ էթտիլէր : Թէթցէլ տախի սապաւալըն 'իպատէթխանէնին գամիանասընը չալտըրըպ թէճէմիլ' էտէն ճէմա'աթու տէտի քի, «Պու կէճէտէ օյանտըմ, վէ գապրիսթան թարաֆընտան իսքէնճէտէ պուլունան պիր ճանըն ֆէրեատընը իշիթտիմ : Պու ճանըն գուրթուլմասը իշիւն պէնիմ իլէ պէրապէր փարա վէրէսինիզ, րիճա էտէրիմ» տէյէրէք քեաֆի միգտար ազչէ թօիլայըպ մաթլուպ օլտն զիյաֆէթին մէսարիֆինի չէքմէյէ զահմէթսիզ միւզթէտիր օլտու :

Հուրէր պու մէքրուհաթ վասիթասը իլէ Վիթ թէմպէրկ էհալիսինին օայիլլէր իլէ պէրապէր զիյատէսի իլէ ոլտանարագ, ճանլարընը թէհլիքէյէ տիւչար էթտիքլէրինի կէօրիւպ էվլէլա պու շէյլէր 'ալէյահինէ վա'զ էթտի, վէ սօնկրա չօլ մէշհուր 95 ա'տէտ քէլամը Վիթթէմպէրկին պէօյիւք 'իպատէթխանէսինին գամուսունա ետիլըտըրտը : Պունլարտան անճագ պա'զընըն պուրատա զիքր էթմէք լազըմ տըր :

«Քրիստոս թէօվպէ էթմէմիզի էմր էթտիյինտէ, միւմինլէրին պիւթիւն 'էօմրիւ թէօվպէ իլէ կէշմէլի տէյու թէֆհիմ էտէր» :

«Փառիանըն գուտրէթի վէ մագսէտի կիւնաւ 'աֆվլընըն տէյիլ

անճաղ գավանինի քիլիսէվիյէյէ օլան թէճավուզաթը 'աֆվ, վէ կիւնահըն 'աֆվընը Ալլահ թարաֆընտան թէպչիր վէ թաստիգ էթմէյէ սէլտհիյէթի վար» :

«Գավանինի թէօվպէի քիլիսէվիյէյէ անճաղ տիրիւրէ պագարագ, էօրիչէրէ շամիլ տէյիլ տիր» :

«Փափանըն կիւնահ 'աֆվը իլէ պիր տտէմ 'ազապտան գուրթուլուպ խէլասա նայիլ օլուր տէյէնլէր դէլալէթտէ տիրլէր» :

«Կիւնահ 'աֆվը վէ միւսա'ատէսի նամէլէրի վասիթասը իլէ խէլասա նայիլ օլմագ իւմիտինտէ օլանլար քէնտի մուա'լլիմլէրի իլէ պէրապէր հէլաքա վարըրլար» :

«Հէր հագիգի միւմին կիւնահ միւսա'ատէսի օլմագսըզըն Գրիստոսուն քէֆարէթ վէ լիյագաթընտան հիսսէտար օլուր» :

«Կիւնահ 'աֆվը վէ միւսա'ատէնամէլէրի վասիթասը իլէ խէլասա նայիլ օլմագ իւմիտի, էյեր անլէրի վէրէն եախտ պիգզաթ Փափա պիլէ քէնտի ճանը հագգը իչիւն անլէրի թէէմին էտէրսէ նոէ, պաթըլ իւմիտ տիր» :

«Փափանըն միւսա'ատէսի 'ալէյհինէ սէօյլէյէն մէլո'նն օլսուն, տմմա միւսա'ատէ վա'իլլէրինին պաթըլ սէօյլէրի 'ալէյհինէ սէօյլէյէն միւպարէք օլսուն» :

«Պու վա'իլլէրին թաշըտըզլարը հաչըն գուտրէթի Գրիստոսուն հաչընըն գուտրէթի իլէ միւսավի տիր տէմէք քիւֆր տիր» :

Լուծէրին քէլալլարը զայէթ սիւրա'թլէ նէչր օլունտու : Տիւնեէֆի քիլիսէ մէմուրլէրինի կիւճէնտիրիպ ահպապընըն պա'զըլարընը գորգութտուլար վէ պա'զը տինտար տաէմլէրի տախի ույանտըրըպ սէվիլնտիրտիլէր, Լուծէր էփիսգօլիօսունա, վէ թէթցէլէ սահապէթ էտէն Սէրփիսգօլիօս Ալպլէթէ քէմալի հիւրմէթլէ մէթուլլար եազաթը, Փագաթ անլէրէ թէսիր էթմէտի, վէ քէնտիսի եալընըզ օլարագ պիւթիւն քիլիսէի փափապիյէ 'ալէյհինէ պուլունտուղունու կէօրտիւյիւնտէ, պիր վագըթ իչիւն զիյատէսի իլէ միւզթարիպ վէ մէյուս օլտու :

Օլ զէման Լուծէրին թէճրիւպէի տէրունիյէի մէսիհիյէսի օլ գատար միւքէմէլ օլմասա իտի, պիլա շիւպհէ օլ զայէթ միւշքիլ վէ միւճիպի թէ'ատտի վէ հագարէթ վէ պէլքի գաթլինէ տախի միւճիպ օլան իսլահաթըն իճրասընտա տէվամ էթմէյէ ճէսարէթ էթմէզ իտի : Զիրա սալա ունուտուլմամալը տըր քի, Լուծէր օլ զէման հէմ կէնճ իտի հէմտէ ճան ու տիլտէն Փափայա վէ քիլիսէի փափապիյէյէ հիւրմէթ էթտի, վէ հէմտէ օլ քիլիսէնին գապուլ էթտիլի թա'լիմաթըն չօղունու գապուլ էթտի :

Հէր նէ գատար Լուծէր քէնտի իւզէրինէ կէլէճէք թէ'ատտի վէ թէճրիւպէլէրտէն չէքիլիպ տէ նէ եախաճաղընա հէման գարար վէրէմէտի իսէ տէ, թէթցէլ անըն իւզէրինէ հիւճիւմ էթտիլի կիպի,

տէր 'ազապ գարար վերմէյէ միւգթէտիր օլտու : Լուծէր Թէթցէլին պէտտու 'ալարընտան սարֆը նազար իլէ , անըն չիւրիւք ուսուլ վէ իտտա 'ալարընը մէյտանա չըգարարազ թէօվպէի քիլիսէվկէյէյի թէօվպէի տէրունիյէտէն թէֆրիգ էտիպ , անըն միւսու 'ատէլէրին պի ալ վէ Ֆայտէսիգ հէմ մուգարրաթլը օլտուղունու կէօս-թէրտի :

Լուծէր պա'գէն քէնտի էյամընըն 'ուսուսի 'ատէթինճէ , սէրթ վէ չիտտէթի թա'պիրէր իլէ էֆքեարընը պէյան էթտի իտէ , թա- 'տճիւպ օլունաճազ շէյ օլմամիլը տըր : Ալլահըն հուզուրունտա միւ-թէվազի' ամմա ինսանլարըն հուզուրունտա ճէսուր վէ փէրվաաըզ ի-տի : Հէր նէ գատար էվվէլա ճիւմէ ատէմիլը Լուծէրին փէյտա էթ-տիյի Ֆուրթունատան չէքինտիլէր իտէ տէ , սօնկրա պա'զը միւ'թէ-պէր վէ տինտար ահպապը մէյտանա կէլիւ Լուծէրին թուրտու-ղու մէպտէլէրի թաստիգ էտէրէք , իլթիգամ էթմիշ օլտուղու ճիւ հատտա օնա էյի ըէֆրիգլէր պուլունտուլար : Անլէրտէն պիրի հիւ-քիւմտար Ֆրէտէրիքին վա'իգի Իսիալաթին իտի :

Թէթցէլ Լուծէրին քէլամլարը 'ալէյհինէ քէնտիսի լայըզը իլէ ճէվապ վէրէմէտիյինտէն , պիր 'ալիմ Տօմինիգօս ըահիպինէ Լուծէրին մէպտէ-լէրի 'ալէյհինէ չօգ քէլամտան 'իպարէթ պիր ճէվապ եազտըրարազ նէշըր էթտի : Տիգգաթա շայան պիր շէյ տիր քի Թէթցէլ վէ ահպա-պը Էնթի գա'իֆլիյինի հիսս էտիպ' պու քէլամլարտա քէնտի ա'մալի-նի տէյիլ անճազ Փափանըն սէլահիյէթ վէ հիւքիւմէթի միւսթա-գիլէսինի սապիթ վէ վիգայէ էթմէքլէ , օլ սէլահիյէթ 'ալէյհինէ ի'թիրազ էտէնլէրին ճիւմէսինի ճէզա գօրգուսուլիլ էթէհտիտ էթտի , Լուծէրին քէլամլարընըն պիր նուսխէսինի տախի 'ալէնէն եազտը :

Օլ անտէն միւճատէլէ էհէմիլիյէթ քէսպ էթտի , վէ Լուծէր տահա սէլահիյէթի փափալիյէ 'ալէյհինէ պիր շէյ եազմազ եախօտ սէօլլէ-մէք նիյէթինտէ օլմայըպ , օլ զէման Փափա պուլունան օնունճու Լէյոյա ճան ու տիլտէն հիւրմէթ էթտիյինտէն , Թէթցէլ թարաֆըն-տան Փափանըն սէլահիյէթի հազգընտա նէշըր օլունան քէլամլարա ճէ-վապ վէրմէտի : Լաքին Վիթթէմպէրկ տար էլ Ֆիւնունունըն շայիրոլէ-րի Լուծէրին իգնի օլմայարազ վէ օնա միւճիպի էսէֆ թարգ իլէ հարէքէթ էթմէքլէ , 'ալէնէն Թէթցէլին նէշըր էթմիշ վէ Վիթթէմ-պէրկէ կէօնտէրմիշ օլտուղու 'իլաննամէնին 800 'ատէտ նուսխէսինի եազտըլար :

Օլ զէմանտա տախի Լուծէրին Թէթցէլ 'ալէյհինէ 'իլան էթմիշ օլ-տուղու քէլամլարըն պիր նուսխէսի Րօմայա վէ Սէրայը փափալիյէ վիւսուլ պուլտու : Լէյօ քէնտիսի անլէր հազգընտա վազիֆէ էտին-մէտի իտէ տէ , Սէրայը փափալիինին միւտիրի , վէ 'իլանաթ իլէ թահրիրաթ միւֆէթթիլի Փրիէրիաս Իսմինտէ պիր Տօմինիգօս ըահիպի Լուծէր 'ալէյհինէ Փափանըն Գիթապը շէրիֆի թէֆսիր

էթմէք խոստուսունտա սէլահիյէթի միւսթագիլէ սահիպի օլտուղու-
նու իսնատ էտէր իտի : Ձէր քիմիման իչիւն գանունը միւսթագիլ ,
վէ Բիթապը շէրիֆին սէլահիյէթինին էսապը տէյու քիլիսէի փա-
փաւլլէ վէ Փափաի Բօմաւլինին թա'լիմաթ վէ թէնպիհաթընը գա-
պուլ վէ անլէրէ իթա'աթ էթմէզսէ , հէրէթիգօս օլուր տէտի :

Պունտա Լութէրին թու թտուղու մէպտէլէր՝ փափաւլլէրին թու թ-
տուղու մէպտէլէրտէն նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուղու աշի-
քեար տըր , Լութէր Բիթապը շէրիֆին սէլահիյէթինին պաշգա սէ-
լահիյէթին քեաֆֆէսինտէն ա'լա օլուպ մախսուս Բէֆէի Վոհաւլէրինէ
միւհթամ օլմաուղընը թէֆհիմ էտէր իտի : Բիթապը շէրիֆի անկ-
լամագ իչիւն 'իլմ վէ թիւթպէ տէյիլ անճագ բուհանի կէօզ լազըմ՝
օլուպ , պու տախի ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ իհսան օլու-
նուր տէյու մէպտէ թու թտու : Եա'նի՝ սէլահիյէթի քիլիսէվլլէյի
էտնա , վէ սէլահիյէթի Բիթապը շէրիֆի՝ ա'լա , ինսանլարըն թէն-
պիհաթընը՝ էտնա , վէ Բրիստոսուն թէնպիհաթընը՝ ա'լա , պէօյիւք
մէմուրլէրին գօրգուսունու՝ էտնա , վէ շէրի'աթը իլահիյէ իլէ զամի-
րի շախսինին մաթլուպաթընը ա'լա թու թար իտի :

Օլ զէման Լութէրէ չօգ միւհթաի էսէֆ իտի քի , գատիմի տօսթու
էք իսմինտէ ինկօլսթատթ տար էլ ֆիւնունունըն մու'ալլիմէրինտէն
պիրի , քէնտի 'իլան էթմիլ օլտուղու քէլամլար 'ալէյհինէ պա'զը էվ-
րագ եաղըպ , 'իլան էթաի : Պու առէմ պիր տիրի թէճրիւպէի զա-
թիյէ իլէ Լութէր կիպի Բիթապը շէրիֆ մէնպա'սընտան ապու հա-
յաթ էտիննէմէյիպ , անճագ սալիհ վէ մէտրէսէվլիքտէ մու'ալլէմ՝
պիր առէմ օլտուղունտան , հէր նէ գատար Թէթցէլին իլլէրինի թահսին
էթմէտի իսէ տէ , Լութէրին ա'տաթ վէ ահքեամը քիլիսէվլլէյի 'ալէյհինէ
օլան ճիհատընըն ռէֆիգի օլամատը : Էք մու'ալլիմին քէլամլարընա
ճէվապէն Լութէր եինէ սալիֆ իւզգիքը մէպտէլէրինի թէքարալաուը ,
վէ անտէն սօնկրա հէր նէ գատար Լութէրին ահպապընըն պա'զըսը
անը էք իլէ պարըշտըրմաղա շալըշտըլար իսէ տէ , նաֆիլէ եէրէ օլտու :

Լութէր իսէ օլ էսնտտէ պիր գաչ սէնէ մուգատտէմ՝ շէրի'աթը ի-
լահիյէ իւզէրինէ Վիթթէմպէրկոտ վէրտիլի վա'զլար իլէ Բապպըն
տու'ասը իւզէրինէ օլան թէֆսիր նէվլինտէն պա'զը էվրագը 'ավամը
նապըն մէնֆա'աթը իչիւն նէշը էթտի : Պու էվրագտա կիւնահ 'աֆվ-
լըղընը իհսան էթմէք փափաւլլարա եախօտ Փափալարա պիլէ մախ-
սուս օլմայըպ , իլա հէր միւմինին քէլամը վասիթասը իլէ թէօվպէ-
քեար Ալլահ թարաֆընտան իհսան օլունան 'աֆվլըղա նայիլ օլապի-
լի , վէ հէր թէօվպէքեար Բրիստոս վասիթասը իլէ , օնա իման հէ-
թիլրէրէ տօղրուտան 'աֆվլըղա նայիլ օլմագ իւմիտինտէ օլուն
տէյու թէֆհիմ էտէր իտի :

Թ . Ի . 1518 ին իլը պահար մէվսիմինտէ Աւկօսթինօսրահիպլէրինին
Հայտէլպէրկէ շէրիֆնտէ պիր պէօյիւք մէճլիսի օլուպ , Լութէր օրա-

յա կիտիալ՝ օրստա թա՛լիմաթը սահիհէնին նէշրի իշիւն ֆուրսաթ արատը : Պահս էթտիյի մատոնէլէրի մախսուսէն թա՛աճճիւլ օլու նաճագ մինվալ իւզրէ թէրթիւլ էթտի իսէ տէ , անէրի տիգգաթլըճա աշըլ պէյան էտէրէք թէօվպէի հագիդիյէ վէ ա՛մալի խայրիյէնին խելասա նայիլ օլմագ խուսուսուստա ֆաիտէսիզ օլմալարը , վէ եալընըլ քէնտի գուտրէթ վէ լիյագաթլարընտան գաթ՛ի իւմիտ էտէնլէրին Բրիստոս վասիթասը իլէ իհսան օլունան ինայէթէ մագշար օլապիլտիքլէրին պէյան էթտի : Անըն քէլալարընը տինկլէյէնլէր արասընտա իւշ նէֆէր նէվճիվան վար իտի քի Լու թէրին թա՛լիմաթ թընը գապուլ իլէ սօնկրա խաւհաթը քիլիսէ խուսուսուստա Լուր թէրին խալիս վէ իշկիւզար ըէֆիդլէրի սուլունտուլար : Պուշլար Պուքէր, Պրէնց վէ Սնէփֆ իտի :

Հայտէլպերկտէն 'ավտէթ էթտիքտէն սօնկրա Լու թէր կիւնահ 'աֆվլըղը վէ միւսա՛ատէնումէլէրինէ տայիր էվվէլա 'իւան էթմիշ օլտուղու քէլալարը պէյան էթմէք զըմընտա պա՛զը էվրագ տահա գալէմէ ալըլ , չօգ հալիմանէ լաքին տահա գալի պիւրհանլար իլէ անլէրի սապիթ էթտի : Եինէ կիւնահ 'աֆվլըղը անճագ հագիդի թէօվպէքեարլարա ագշէսիզ օլարագ Ալլահ թարաֆընտան իհսան օլունտուղունու , վէ փափանըն քէնտիլիյինտէն կիւնահ 'աֆվ էտէմէտիյին , «ազիվլէրին» լիյագաթլընըն խապինէսի զիւ՛րմուլ պաթըլ օլտուղունու , վէ իման գանունու եալընըլ Բիթապը չէրիֆտէն 'իւպարէթ իտիյին թէքարլայըլ թէսպիթ վէ թէէքիտ էթտի : «Բրիստոսուզ պիր ատէմ Խրիսթիյան օլամուզ, վէ միւմին Բրիստոսա մալիք իսէ , Բրիստոսուն լիյագաթլընա մալիք օլուր : Իման վասիթասը իլէ կիւնահլարըմըլ Բրիստոսա սայըլըլ՝ անըն սալահը պիզէ սայըլըր» տէտի :

Լու թէր եազտըղը էվրագը չօգ հիւրմէթլու մէքթուլ իլէ պերապէր քէնտի էվիսգօփոսունա կէօնտէրտի :

Մայիս 30, թ. Ի. 1518 տէ տախի Լու թէր քէմալի իհթիրամ իլէ Փափայա պիր գըթա՛ մէքթուլ եազըլ , քէնտիսի իւզէրինէ աթըլան պէտնամլըղը զիքր էտէրէք , իլթիգամ էթտիյի իշտէ զամիր րահաթլըղընա մալիք օլտուղունու , վէ փափա հագրէթլէրի թարաֆընտան թա՛լիմ օլունմագ խթէտիյին իգրար էթտի : Մէքթուպուն նիհայէթինտէ , «Պինաէն 'ալէյհ , Փէտէր էլ ագտէս , չէրաֆէթինիզին խաքիփայինէ քէնտիմի քիւլլիյէն թէսլիմ էտէրիմ : Էմէյիմի իպթալ էյլէմէք եախօտ անը իպգա էյլէմէք , լիյհիմէ եախօտ՝ ալէյհիմէ հիւքմ էթմէք , հայաթըմը հըֆը եախօտ խիթամ էթմէք էլինիզտէ տիր : Սիզին հիւքմինիզի Բրիստոսուն հիւքմի կիպի գապուլ վէ ըր՛այէթ էտէճէյիմ» տէտի : Պու մէքթուպը Լու թէրին հիւլիյէթի , թէվազու՛ու վէ հիւքիւմէթի փափալիյէյէ իթա՛աթը աշիքեար օլուր :

Պու մէքթուպու Սթօփիցին էլի իլէ Բօմայա կէօնտէրիպ , Սթօփիցէ եազուրը մէքթուպուա քէնտիսի թէհլիքէյէ տիւշար օլուպ , լաքին էօլիւմտէն գօրգմատըլընը , անճաք Գրիստոսուն հազիգաթը իչիւն Գրիստոսա միւթէվէքքիլէն հէր չէյ իչիւն հազըր իտիյինի աչիքեար էթտի :

Օլ էսնատէ տախի Փափանըն թարաֆընտան հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքէ Լութէր 'ալէյհինէ պիր մէքթուպ իրսալ օլունտու : Պունուն իւզէրինէ Լութէր փէրվաաըզըզլա վիթթէմպէրկտէ ինսանլար թարաֆընտան սուտուր էտէն անաթէմանըն սալիհ ատէմէ աւլա ոտգանամատըլը հազգընտա վա'զ էթտի : Ֆրէտէրիք տախի Փափատան գօրգմայարաք քէնտիսի իչիւն հէր չէյի թէֆթիշ վէ թէհարրի էթմէյէ , վէ հազգը օլանա սահապէթ վէրմէյէ քէնտիսինի սէլահլիյէթ սահիպի ատտ էյլէտի : Լութէրին ճէսարէթի վէ թա'լիւմթը մէմուհէսի սայիր միւթէպէր ատէմէր թարաֆընտան միւսթաւսէն օլտու : Պա'զըլարը էվվէլտէն քիլիսէի փափավիյէնին մէքուհաթընտան չէքինտիքէրինտէն , վէ պա'զիլէրի պիզզաթ Լութէրին թահրիրաթ վէ վա'զլարընտան մէնֆա'աթ վէ մա'լիւմթը րուհանիյէ քէնտի ճանլարը իչիւն էտինտիքէրինտէն , տէրունի տիւտէն Լութէրէ րէֆիգ օլմադա հազըր իտիլէր : Պինաէն 'ալէյհ Լութէրին նուֆուզու չօգ սիւր'աթ իլէ ձէրմանիատա քէսպի իզտիյաու էթտի :

Օլ էսնատէ ձէրմանիա իմիէրաթօրու Մաքսիմիլիան Աւկսպուրկ չէհրինտէ պիր մէճլիս քիւշտտ էտիպ , քէնտի թօրնու Գարլը (օլ դէման Իսիանիա վէ Նափօլի Գըրալը իտի) քէնտի խալէֆի իչիւն ինթիխապ էթտիրմէք իսթէտի , Փազաթ Ֆրէտէրիքին նուֆուզու սէպէպինտէն միւզթէտիր օլամատը : Պունա պինաէն պիթթապլի' Ֆրէտէրիքէ 'ատալէթ սազլայարաք , վէ Փափանըն հիւսնիւ նազարընը քէսպ էթմէք զըմնտա Ֆրէտէրիքին Լութէրէ սահապէթ էթմէսինտէն Փափայա չիքեայէթ էյլէտի , Պունուն իւզէրինէ Լութէրին Բօմայա ճէլպ օլունուպ օրատա իսթինթաք օլունմաաը էմի օլունտու : Լաքին Լութէր քէնտիսի հէմ ահպապը՝ անըն Բօմայա կիթմէսի զայէթ մուխաթարալը օլաճաղընը կէօրիւպ , հէր վէճիլէ չալըչուրըր քի անըն իսթինթաքը ձէրմանիատա օլա : Չալըչմալարը տախի միւէսսէր օլտու , չէօյլէ քի Փափա թարաֆընտան Տիվիօ իսմինտէ ձէրմանիատա Պուլունան վէքիլինէ Լութէրին մատտէսի պա'զը չէտիտ թէնպիլէր իլէ հավալէ օլունտու : Փափա Ֆրէտէրիքի տախի քէնտի թարաֆընա գազանմաք զըմնտա հալիմանէ օնա եազըպ , Լութէրին մէզպուր վէքիլին էլինէ թէսլիմ օլունմաաընը թալէպ էթտի : Նա'նի քիլիսէի փափավիյէ պիւթիւն գուտրէթիւնի Լութէրի հէլաք էթմէք իչիւն սարֆ էթմէքտէ իտի :

Հէման օլ վաղըթտա սօնկրատան Լութէրին խալիա տօսթու վէ

իլթիգամ էթմիշ օլտուղու 'ազիմ' իշին սալիհ , 'ալիմ' տինտար վէ հեր վէճհլէ գիքրէ չայան րէֆիգի , եա'նի' Ֆիլիի Մէլանքթօն Վիթթէմ պէրկէ կէլտի : Պու զաթ հազգընտա պուրատա պա'զը իֆատաթը պէյան էթմէմիզ միւնասիպ տիր :

Պու զաթ Փալաթինաթտա Պրէթթէն գասապասընտա 14 Ֆէպ . Թ . Ի . 1497 տէ թէվէլլիտ էյլէտի : Անըն փէտէրի սալիհ պիր գըլըճը օլուպ , մա'րիֆէթի հէմ իսթիգամէթի իշին զիյատէսի իլէ ի'թիպար քէսպ էյլէտի : Անըն իսմի ճէօրճիօս Շվարցէրտ օլուպ , սօնկրա օղլու Ֆիլիփին Շվարցէրտ իսմի Եունանիճէյէ թէրճիւմէ օլունարագ Մէլանքթօն եատ օլունտու : Ֆիլիփին վալիտէսի հալիմ վէ 'ազիլ պիր խաթուն իտի : Ֆիլիփի տահա օնպիրինճի եաշընտա իքէն փէտէրի վէֆաթ էյլէտի : Լաքին անըն պէյիւք փէտէրի անը լայդգը իլէ թա'լիմ վէ թէրպիյէ էթտիրտի , վէ չօճուգ ա'լա զէքեալէթէ մալիք օլտուղունտան տէրպէրինտէ սիւր'աթլէ վէ րէֆիգլէրինտէն զիյատէ թէրագգի էթտի :

Սէպավէթինտէ փէլթէք իտի իսէ տէ , չօլ մէշհուր Եունանի միրի քէլամ Տէմօսթէնէսին էօրնէյինճէ , անըն տէֆ'ի իշին զայէթլէ տիգգաթ էտէրէք սօնկրա աշըգ սէյլէմէյէ միւզթէտիր օլտու : Սէլանքթօն մէշհուր Րօյհլինին ագրապասընտան օլուպ անըն հիւսնիւ նազարընա նայիլ օլարագ , Եունանի լիսանը թահսիլ էթմէքտէ Ֆէվգ իւլ 'ատէ թէրագգի էթտիյինտէն Րօյհլին թարաֆընտան պիր Բիթապը չէրիֆ նուսիսէսի վէ Եունանի լիսանըն գայտէսի նուսիսէսինտէն 'իպարէթ պիր հէտիյէ գապուլ էթտի :

Թ . Ի . 1512 տէ Մէլանքթօն Րօյհլին թարաֆընտան Թիւպինկէն շէհրինին տար էլ ֆիւնուընա տա'վէթ օլունտու : Օրատա 'իւլում վէ ֆիւնուընա թէրագգի էթտիքտէն պաշգա , տէվամ իւզրէ Բիթապը շէրիֆի միւթալա'ա էթմէքտէ իտի : Թ . Ի . 1514 տէ անճագ օն եէտինճի եաշընը թէքմիլ էթտիյի հալտէ , 'իլմի հիքմէթ մու'ալլիմի թիւթպէ վէ մէմուրիյէթինէ նայիլ օլտու , վէ տէր'ագապ զէքեալէթ , հիւլիյէթ վէ տիյանէթ խուսուսունտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ հիւսնի շահատէթ վէ շէօհրէթէ նայիլ օլտու :

Օլ էսնատէ հիւքիւմտար ֆրէտէրիք Վիթթէմպէրի տար էլ ֆիւնուընու իշին էլիինէի միւթէգատտէմէ միւտէրրիսլիյի իշին պիր մուա'լլիմ արաուղընտա Րօյհլինէ կէօնտէրիպ , Րօյհլին տալի Մէլանքթօնու օրայա կէօնտէրտի , վէ Ալլահըն Ապրահամա սէյլէտիյի քէլամը , եա'նի' «Վաթանընտան վէ ագրապանտան վէ փէտէրինին խանէսինտէն չըգասըն , վէ իսմինի 'ազիմ գըլարըմ , վէ սայիրէրէ պէրէքէթ օլաւըն» , զիքր էտիպ , «Պէյլէ տալի , էյ սէվկիւլի Ֆիլիփ , շալիրտիմ վէ սուրուրում , սանա օլաճաղընա ի'թիմատը քեամիլէմ վար տըր» տէտի : Մէլանքթօն եիկիրմի պիր եաշընտա օլարագ Վիթթէմպէրկէ կիտիպ օրայա 25 Աղօսթօս Թ . Ի . 1518 տէ , եա'նի' :

Լէյօ փափա Լութէր քէյֆիյէթինի վէքիլինէ հափալէ էթտիյի վա-
զըթտա վասըլ օլտու :

Վիթթէմպերկ մուա'լլիմէրի, եա'նի' Լութէր վէ անըն ռէֆիզէրի
Մէլանքթօնու էվէլա կէօրտիւքլէրինտէ , անըն քիւչիւքլիւյինէ վէ
մահճուպըղղունա պագարագ օնա ըի'այէթ էտէմէյէճէքլէրինի զանն
էթտիլէր . Լաքին մէմուրիյէթինէ ռէսմէն թա'յին օլունտուղու հալտէ,
էօյլէ Ֆէվզ իւլ 'ա'տէ քեամիլ վէ պի գուսուր վէ պէօյիւք մուա'լ-
լիմտէն պիլէ անճագ մէմուլ օլունան միւսթաշտէն պիր նութգու
րէսմի վէրտի քի , ճիւմէսի , պախուսուս Լութէր , միւթէա'ածճիւպ
վէ միւթէհայէր օլտուլար :

Տէրհալ Լութէր իլէ Մէլանքթօն պէյնինտէ չօգ սըզը պիր մուհապ-
պէթ փէյտա օլունտու , Լութէր ճէսէտճէ քեամիլ վէ տինճ , տի-
լազճա ճէսուր վէ գարարկիր վէ սէսաթ իւզրէ խարար էտիճի օլուպ,
Մէլանքթօն ճէսէտճէ քիւչիւք վէ զա'իֆ , վէ սիսլագճա հալիմ,
մուհասպէթլի վէ ի'թիմատը , իքիսի տէ 'ազըլճա զէքեամէթլի ,
'ազիլ վէ 'ալիմ վէ հագիգաթէն տինտար հէմ իսլահաթը քիլիսէյէ
ճան ու տիլտէն արզու էտիպ , անըն իչիւն չալըչիսգտա օլտուզա-
րընտան , անլէրին իւնսիյէթ վէ միւշարէքէթի զայէթ մէթին վէ
պագի վէ քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն զիյատէսի իլէ միւֆիտ պուլուն-
տու : Զիրա Մէլանքթօնուն եափամատըղը չէյլէրի Լութէր եափա-
պիլտի , վէ Մէլանքթօն օլմասա իտի , Լութէրին հիտտէթի' իսլա-
հաթը քիլիսէյէ պա'զը զայրի մա'գուլ վէ զայրի միւֆիտ վէ պէքի
մագարրաթը ուսուլ վէ թա'լիմաթը կէթիրսէ իտի , հէման մէմուլ
օլունաճագ չէյ օլուր իտի : Ալլահըն հիքմէթինտէն ի'թիպար օլուն-
մալը տըր քի , պու իքի զաթ հէման իսլահաթը քիլիսէնին իպթի-
տասընտան ի'թիպարէն պիրլիքտէ վէ իթթիֆագը քեամիլ իւզրէ չա-
լըչտըլար :

Մէլանքթօն Վիթթէմպերկտէ անիտէ չէօհրէթ քէսպ էտիպ անըն
տէրսլէրինէ կէլէնլէր քէսրէթ իւզրէ իտի : Լաքին Լութէրին իլթի-
զամ էթմիշ օլտուղու իչտէ , եա'նի' Քիթապը չէրիֆի նէմյէճէյէ
թէրճիւմէ էթմէսինտէ , անըն ռէֆագաթը Լութէրէ զայէթլէ լազըմ
վէ միւֆիտ պուլունտու : Քիթապը չէրիֆին էլիսէնի աղիյէսինտէ
Լութէրտէն զիյատէ մահիր օլուպ , օլ իշ իչիւն հէր վէճհլէ Լութէր-
տէն զիյատէ միւքթէտիր պիր զաթ իտիյի պի իլթիպահ տըր :

Վէ կէրէք Լութէրին կէրէք Մէլանքթօնուն իչլէրինէ պագարագ
պիլա չիւպէն իճրա էթտիքլէրի պէօյիւք վէ պագի ա'մալին պիրի
պու տուր , Լաքին միւրատը իլահի միւճիպինճէ , Լութէրին պէօյլէ
լաթիֆ իլէր իլէ չօգ վագըթ մէշղուլ օլմասը միւմքին օլմայըպ , օլ
զէման էլզէմ պուլունտան միւճատէլէ վէ միւնաղա'այա կիրմէսի իգ-
թիգա էթտի :

Փափանըն վէքիլի Լութէրին Աւկսպուրկ չէհրինտէ քէնտի հու-

զուրուռնա կէլմէսինի էմր էթտի : Վէ Լութէր հէր նէ գատար ահապը , պախուսուս Սթօփից թարաֆընտան օրայա կիթմէմէյէ նուսիհաթ վէ բիճալար գապուլ էթտի իսէ տէ , քէնտիսի պէօյլէ թէճորիւպէ վէ թէհլիքէլէրտէն Փիրար էթմէյէ ասլա ռազլի տէյիլ իտի : Ալլահ թարաֆընտան քիլիսէի մէսիհիյէ իչիւն քէնտիսիին մուսաթարալը իշլէր իշլէմէք իչիւն թա'յին օլունմուշ իտիյինի պիլիր իտի : Ահապը քէնտի թէհլիքէսինի օնա պէյան էթտիքլէրինտէ , Լութէր անլէրէ բիճա էթտի քի , Բրիստոսուն քիլիսէսի վէ անըն ումուրը բուհանիյէսի իչիւն տուա' էտէլէր : Օլ քիլիսէ էմին օլտուղու հալտէ , քէնտիսի էմին օլտուղունու պիլիր իտի : «Բրիստոս թէմճիտ օլունտուղու հալտէ , Լութէրին եախօտ պաշգա կիւնահքեարըն էօլմէսի պիլի չէյ տէյիլ տիլ» տէտի :

Լութէր Աւկապուրկա վապըլ օլտուղունտա , իմիէրաթօր վէ հիւքիւմտարլարըն ճիւմէսինի օրատան 'աղիմէթ էթմիշ վէեալընըլ Փափանըն վէքիլինի գալմըշ պուլտու : Աւկապուրկտա պուլունան ահապը անըն հագգընտա գօրգարագ , իմիէրաթօր թարաֆընտան Լութէրին սէլամէթի իչիւն պիլի վիքայէնամէ ալտըլար , վէ անը ալընճայա տէք Լութէր վէքիլին հուզուրունա կիթմէյէ չօգ իպրամ օլունտու իսէ տէ , կիթմէյէ տիրիլ էթտի :

Լութէր Փափանըն վէքիլինին հուզուրունա կիթմէք իւզրէ իքէն , հէր նէ գատար սէլամէթի իչիւն իմիէրաթօր թարաֆընտան թէէմին օլունտու իսէ տէ , Հուսս տախի եիւզ սէնէ էվվէլ պէօյլէճէ թէէմին օլունտուղու հալտէ , եինէ եագըլմագ իւզրէ թէսլիմ օլունտուղունու ունութմայարագ , ահապընա , խուսուսա Մէլանքթօնա , մէքթուպ եագըլ գալպի Բրիստոսա միւթէվէքիլ վէ անըն իչիւն էօլմէյէ հագըր օլտուղունու կէօսթէրտի : Վէքիլի մէզպուր էվվէլ էմիտէ Լութէրէ հալիմանէ մու'ամէլէ էթմէյէ գարար վէրմիշ օլարագ , Լութէրի գապուլ էթտի Լութէր 'ատէթ իւզրէ օնա թէմէննա էթտիքտէն սօնկրա , Փափանըն վէ Պրէտէրիքին էմրէրի միւճիպինճէ անըն հուզուրունա կէլմիշ , վէ քէնտիսի թահթը միւճատէլէ , ես'նի' թէթցէլ 'ալէյհինէ եագըլմըշ օլան քէլամլարըն միւէլլիֆի իտիյինի իգրար էտիպ վէքիլին էմրինէ միւնթագըր օլտուղունու իֆատէ էթտի :

Վէքիլ անտէն թահրիրաթընըն ըէտտ օլունմասընը թալէպ էթտի վէ Լութէր անտէն քէնտի թա'լիմաթը գէլալէթին թա'րիֆ օլունմասընը թալէպ էթտիյինտէ , վէքիլ անըն իլէ միւքեալէմէ էթմէյէ թէնէզզիւլ էտիպ Լութէրին տէլայիլ վէ իսպաթլարընա ճէվապ վէրէմէտիյի հալտէ , եինէ «Բէլամլարընը ըէտտ էյլէ » տէյէրէք Լութէրէ իպրամ էթտի : Վէ հէր նէ գատար տէֆա'թէն Լութէրի Բօմայա կէօնտէրմէյէ թէքլիֆ էթտի իսէ տէ , Լութէր պու թէքլիֆի տիրիլ էթտի :

Պու պիհուտէ միւքեալէմէտէն 'ալմէթ էթտիյինտէ , Լուծէր Սթօփիցի պուլուպ չօգ մէսրուր վէ միւթէսէլի օլտու , վէ Սթօփիցին նասիհաթընա ըի'այէթէն վէքիլէ պա թահրիր ճէվապ վէրմէյէ գարար վէրտի : Սթօփից տախի Լուծէրի վէ քէնտիսինի տահա գիյատէ էմին գըլմագ իչիւն , աւը ըահիպ եէմինինտէն ըէսմէն ազատ էյլէտի :

Իքինճի տէֆա վէքիլին հուզուրուհա կէտիյինտէ , Լուծէրին ահպապը տահա քէսրէթ իւզրէ իտի , լաքին վէքիլ օնա սէյլէմէք եախօտ իյգահաթ վէրմէք իչիւն մէյտան վէրմէտիյինտէն , վէ թահրիրաթը տէօրթ 'ատէտ տար էլ ֆիւնուհըն մու'ալլիմէրէնէ թէֆթիլ օլունմագ իչիւն հալալէ օլունա տէյու Լուծէրին ըիճասընը տիրիլ էթտիքտէն սօնկրա , Լուծէր ըուխսաթ իսթէտի քի , քէնտիսի շիքեայէթ օլունտուղու մատտէլէր խուսուսունտա պա թահրիր ճէվապ վէրէ , վէ ահպապը պու հագգ ըիճասընը թաստիլ էթտիքլէրինտէ , վէքիլ օնա ըուխսաթ վէրմէյէ մէճպուր օլտու :

Լուծէր իւչիւնճիւ տէֆ'ա օլարագ Տիվիօնուն հուզուրուհա ճէլպ օլունտուղու հալտէ , եազմը օլտուղու իյգահաթ վէ պերահինի պէրապէր կէթիրիպ օգուտու : Էվլէլա վէքիլ իլէ միւքեալէմէ էթմիլ օլտուղու իքի մատտէյի , եա'նի' կիւնաչ միւսա'ատէսինին պաթըլլըզ վէ իմանըն էլլէմիլէթիինի , օնտատիգգաթլըճա վէ ֆիթապը շէրիֆտէն իսպաթլար վիքը էտէրէք պէյան էթմիլ իտի : Տիվիօ ֆիթապը շէրիֆտէն քէնտի մէպտէսինի ապա թէսպիթ էթմէյէ միւքթէտիր օլմատըղը հալտէ , ֆիլիսէի Րօմալլիյէնին միւ'թէպէր թուլտուղու մէպտէլէրէ մէպնի տախի էվլէլա իսնատ էթտիյինի սապիթ էտէմէտիյի աչիքեար օլտուղունտա , զազապնաք օլարագ Լուծէրէ թէհտիտ էթմէյէ պաշլաոր , վէ նիհայէթտէ « Զէլալէթիինի ըէտու էյլէ , եօխսա պուրայա տահա կէլմէ » տէտիյի կիպի , Լուծէր օնա սէլու'մ վէրէրէք տէօնիւպ ահպապը իլէ պերապէր կիթտի : Տիվիօ վէրէֆիլլէրի մատտէնին պէյլէճէ խիթամ պուլտուղունա գիյատէսի իլէ թա'աճիւպ էթտիլէր , վէ պիզզաթ Լուծէրին քէլամլարընտան չօգ թէսիրաթ գապուլ էթմիլ օլտուղու սօնկրատան աչիքեար օլտու : Լուծէր իսէ վազիֆէի գիմէթիինի իֆա էթտիյինտէն , զամիր ըահաթլըզ իլէ սէլամէթի տէրուհիյէտէ իտի :

Սօնկրա Լուծէր քիլիսէի փախալլիյէտէն աֆօրօս օլունմողա միւնթազըր իքէն , վէ Սթօփից իլէ սայիր տօսթլարը Աւկապուրկտան 'ադիմէթ էթմէզտէն էվլէլ պիրլիքտէ թա'ամը մուգատտէս այինինի իճրա էտիւպ , միւշարէքէթի ըուհանիյէ թէմէթ թու' էթտիլէր : Սօնկրա Լուծէր ֆախայա ըէֆ'ի տա'վա էտիւպ , վէ վէքիլ իչիւն պիր մէքթուպ պրագարագ օն կիւն Աւկապուրկտա էյլէնմիլ օլարագ , սապահայըն տահա գարանլըգ վար իքէն , խաֆիէն Վիթթէմպէրկէ տօլրու եօլա չըգգտը , վէ Օքթ . 30 տա օրայա սէլամէթ իլէ վապ օլտու :

Տիվիօ հիւքիւմտար Յրէտէրիքէ թէհտիտ իլէ պիր գըթա՝ մէքթուպ եազըպ, Լութէրին Ռօմայա կէօնտէրիլմէսինի, վէ հիջ տէյիլ իսէ Սաքսօնիատան նէֆի օլունմասընը թալէպ էյլէտի . Յրէտէրիք պու մէքթուպու Լութէրէ օգութուրտուղունտա, Լութէր օլ հիւքիւմտարա Աւկսպուրկ միւքեալէմէսինի հազիգաթ իւզրէ թա՛րիֆ էտիպ, Ռօմայա կէօնտէրիլմէքտէն խէլաս օլմասըխուսուսունտա Յրէտէրիքին մէրհամէթինէ իլթիճա իլէ, քէնտիսի, էյէր Յրէտէրիք պէօյլէ իսթէրսէ, պիլ իլիթիյար մէնֆի հալինէ կիրմէյէ հազըր օլտուղունու պէյան էյլէտի . Լաքին Յրէտէրիք, Լութէր մէմուլ էթտիյինտէն գիյատէ միւթէճէսսիր օլուպ, վէ Լութէրին իհթիրալընը վէքիլին մաղըրուանէ մուա՝մէլէսինէ թէրճիհ իլէ, Լութէրին ումուրունու վիդայէ էթմէք հազգ իտիյինի ի՛թիպար էտէրէք, նէ անը Ռօմայա նէ մէնֆի հալինէ կէօնտէրմէյէ ըիգա վէրտի . Լաքին սօնկրա Յրէտէրիք Լութէրին վիթթէմպէրկտէն 'ալիմէթ էթմէսինի սէլամէթի 'ումու-միյէ իչիւն ըէվա կէօրաիւյիւնտէ, Լութէր նէրէյէ կիտէճէյինի տա-հա քեամիլէն գարար վէրէմէտի, վէ զայէթ միւթէճէսսիրօլարադ ահպապընը եանընա թէճէմմիւ' էթտիրտիյի հալտէ անըն 'աղիմէթինի թէ՛ճիլ էթմէք իչիւն Յրէտէրիք թարաֆընտան պիր մուխպիր կէլտի . Օլ սա՛աթ Լութէր իչիւն վէ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն մու-հիմմ պիր սա՛աթ իտի, Լութէր ձէրմանիայը թէրք էտէրսէ նէրէյէ կիտէպիլիր, վէ օրատա պրադաղըր ըէֆիգլէր նէ՛ հալտէ պուլունա-ճազար տըր . Լութէրին օլ սա՛աթտա զիյաոտէսի իլէ իզթիրապ չէք-տիյի ինքեար օլունամադ . Անըն պիւթիւն ճանը պիր սէնէ մուգաոտ-տէմ պաշլամըլ օլտուղու ճիհատտա իտի, վէ անը թէլըք էտէմէգիտի, ահպապը տաիսի քէնտիսի իլէ պէրապէր միւթէճէսսիրօլուպ ալ-լայօրլար իտի .

Ամմա օլ անտէ Յրէտէրիք թարաֆընտան պիր մուխպիր տահա կէ-լիպ Ռօմատան օլ սա՛աթ ալտըր խապէրէ նազարէն Լութէրին կիթ-մէսի արթըգ լազըմ օլմատըղընը պէյան էթտի .

Պա՛տէհու Փաիա սալիհ ձէրմանիալըլարը կիւճէնտիրիպ քէնտի-սինի թէրք իլէ Լութէրին թարաֆընա մէյլ էթտիրէն հիւքմի ըէս-միյի ձէրմանիայա կէօնտէրտի . Եա՛նի՛ կիւնահ 'աֆվըղը թիճարէ-թինի թատիղ իլէ Լութէրին ումուրունա նուֆուզ վէ գուտրէթ վէրտի . Լութէր տաիսի արթըգ թահթը միւճատէլէ օլան մատտէյի վէ քէնտի տա՛վասընըն մուրաֆա՛սընը տաիսի Փաիատան իլէրուտէ թէճէմմիւ' էտէճէք 'ումումի պիր մէճիլիսէ ըէֆ՝ էյլէմէք զըմնընտա պիր փրօթէսթօնամէ եազըպ թապ՝ էթտիրտի, վէ քէնտի թարա-ֆընտան տահա ըուխսաթ վէրիլմէտիյի հալտէ նէչը օլունտու . Պէօյ-լէճէ կիթտիքճէ Լութէր Փաիատան գաթ՛ի ի՛թիմատ վէ իհթիրամ էտիպ, սօնկրատան էլգէմ պուլունմուլ եէնի թէլքիլի մէզհէպ իչիւն հիքմէթ վէ ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ հազըրլանմադտա իտի .

ԳԼՍՍԸ ՍԱԼԻՍ

Թ. Ի. 1519 ըն իսրիսարնցան Վօրմա մենլիսիցին խիքամրնասէֆ
վուզու'արըն ցաղիյէթի

Թ. Ի. 1519 տա , Իմիէրաթօր Մաքսիմիլիանըն վէֆաթընտան
սօնկրա ձէրմանիա հիւքիւմէթինին մուվադդաթէն իտարէսի Սաքսոն-
եա հիւքիւմտարը Ֆրէտէրիքէ սըփարըչ օլունուպ, Փափա անըն հիւս-
նիւ նազարընը թահսիլ էթմէք զըմնընտա Լութէր' ալէյհինէ մու'ամէլէ
էթմէքտէն չէքիլտի : Բիլիսէի Րօմավիյէ թարաֆընտան Լութէր 'ա-
լէյհինէ պա'զը Ֆէնտէր գուրուլտու իսէ տէ , պունլար պիհուտէ օ-
լուպ պիլ 'աքս Լութէրին թահրիրաթընըն վէ պաշլամըչ օլտուզու
իչին գուվվէթ վէ թէսիրաթը կիւն պէ կիւն իզտիյատ պուլմագտա
իտի :

Անըն թահրիրաթը եալընըզ ձէրմանիատա տէյիլ , անճագ Ֆրան-
սատա , Ինկիլթէրրատա վէ պիր միգտար Իսփանեատա վէ Իթալ-
եատա տաթի նէչր օլունմագտա իքէն , Լութէր սէլամէթ խաթըր
իչիւն վէ քիլիսէի փափավիյէտէն այրըլմագ իսթէմէտիյինտէն միւ-
ճատէլէտէն , Միլթիթս իսմինտէ պիր վէքիլի փափավիյին միանճը-
լըլընտան նաչի , չէքիլիյօր իտի :

Լաքին սալիֆ իւզ զիքը էք մու'ալլիմ միւճատէլէյի եինէ աչըպ
Լութէրին պա'զը թահրիրաթը 'ալէյհինէ եէնիտէն քիլիսէի Րօմավի-
յէնին իսթիտատան պէրու հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէի միւսթազիլէ
սահրպի իտիյինի թէսպիթ էթմէյէ չալըչտըղընտան , Լութէր էքէ
ճէվապէն քիլիսէ թէվարիթինտէն էզմէնէի գատիմէտէ Րօմա քիլի-
սէսինէ պէօյլէ պիր միւսթազիլիյին թէսլիմ օլունմատըղընը պէյան
վէ թաստիգ էթտի :

Էք Լայիցիքտէ 'ալէնէն Լութէր իլէ միւպահասէ էթմէք իսթէտի ,
լաքին հիւքիւմտար ձէօրճիօս Լութէրին ճէսարէթինտէն չէքիլէրէք
սալիֆ իւզ զիքը պիր մուհլիմ մատտէյէ տայիր անըն նութգլարընս
րուխասաթ վէրմէյէ ըրզա վէրմէտիյինտէն , Բարլսթատթ էք իլէ մու-
պահասէյէ կիրմէյէ մէճպուր օլտու : Եինէ Լութէր վէ Մէլանքթօն
Լայիցիքէ կիթտիլէր , վէ անլէր իլէ պէրապէր Վիթթէմպէրկ միւ-
թէպէրանընտան վէ շայրլտէրտէն պիր հայլը ճէմա'աթ կիթտի Լու-
թէր Լայիցիքէ կիտիպ էք իլէ կէօրիւշտիւյիւնտէ քէնտիսի միւպահէ-

սէյէ կիրմէյէ հազըր օլտուղունու պէյան էթտիքտէն սօնկրա, էք ձէօրծիօստան օնա բուխսաթ ալտը :

Յուն. 27 տէ միւսպահէսէյէ ըէսմէն միւսպաշէրէթ օլունտու : Տար էլ ֆիւնունտան 'իպատէթխանէյէ վէ օրտտան հիւքիւմտարըն սէրայընա 'ալայ իլէ վէ չօգ սալթանաթ իլէ հարէքէթ էտիպ, վէ պիրլիքտէ 'իպատէթ գըլծըգտան սօնկրա, էք իլէ Բարլսթատթ իրատէթի ինսանիյէտէն պահա էտէրէր իտի : Պու միւսպահասէտէ Ոհլանքթօն Լութէր միսիլիւ վէ պէլքի Լութէրտէն զիյատէ Բարլսթատթա մու'ալէնէթ էյէտի, Լաքին պու միւսպահասէ օլ գատար մուհիմմ տէյիլ իտի. վէ հէր նէ գատար էք զալէպէ խտտա'տարնտա իտի իսէ տէ, հագիգաթէն զալիպ օլմուշ իտիյի թաստիգ օլունամազ : Պու քէյֆիյէթ հէր նէ իսէ, Յուլ 4 տէ էք իլէ Լութէր Փափանըն հիւքիւմէթի միւսթագիլէսինէ տայիր միւսպահասէ էթմէյէ պաշլատըլար :

էք՝ քիլիսէի մէսիհիյէնին ըէյիսի Պէտրօստան պէրու Բօմա էփիսգօփօսու, եա'նի՝ Փափա իտիյինի մէպտէ թութարագ, վէ Լութէր Բիլիսէի մէսիհիյէնին ըէյիսի մութլագը վէ եալընըգ ըէյիսի Բրիստոս իտիյինի, վէ Փափանըն հիւքիւմէթի միւսթագիլ օլմաուղընը մէպտէ թութարագ, Բիթապը շէրիֆտէն քէնտի մէպտէսինի, վէ էք գատիմի միւսլիլիֆլէրին թահրիրաթընտան քէնտի մէպտէսինի թաստիգ էթմէյէ չալըշտըլար : Լութէր տալի քէնտի մէպտէսի էն միւ'թէպէր վէ մէշհուր մու'ալլիմէր թարաֆընտան թաստիգ օլունտուղունու կէօսթէրտի :

էք միւսպահասէտէ Լութէրին պահա էթտիքլէրի մատտէլէր խուսուսունտա աշիքեսար օլան տիրայէթ վէ թէտարիքեսաթը քեսմիլէսինտէն տօլայը թազեիգ օլունտուղունտա, Լութէրին մէպտէլէրի Պօհէմիալը հէրէթիգօսլարըն մէպտէլէրինէ միւսպալիզ օլտուղունու իսնատ էտէրէք ճէմա'աթը Լութէր 'ալէյհինէ թահրիք էթմէք իսթէտի : Լութէր էվլէլա Հուս վէ անըն ըէֆիգլէրինին քիլիսէի փափալիյէտէն իթիզալ էթմէլէրինի թահսին էթմէտիյինի անկլաթտը իսէ տէ, սօնկրա Հուսուն մէպտէլէրի հէման օլ միւսպահասէտէ քէնտի թաստիգ վէ թէսպիթ էթտիյի մէպտէլէրին այնի օլտուղունու կէօրէրէք, ճէսարէթի թապիլիյէսի իլէ, «Հուսուն քէլամլարընտան պա'ղըլարը Բրիստոսուն քէլամլարընա չօգ միւսթապըգ տըր, մէսէլա 'Բիլիսէի Բօմալիյէնին սայիր ճիւմէ քիլիսէլէրէ ֆայիգ օլտուղունա ի'թիգատ էթմէմիլ լազըմ տէյիլ տիր՝ քէլամը, Հուսուն եա Վիքիֆին թարաֆընտան իրատ օլունտուղու վազիֆէմ տէյիլ տիր, օլ քէլամ՝ պիր քէլամը սահիհ տիր» տէտիյի իւզէրինէ, ճէմա'աթտա անիտէ հարէքէթ իւլ արգ վուգու՝ պուլուր կիպի հարէքէթի 'ուսուսիյէ օլտու, Հիւքիւմտար ձէօրծիօս՝ «Տիվանէ տիր» տէտիլ վէ սալիլէր Լութէրին պու պիփէրվա քէլամընա պիյատէսի իլէ միւսթէհայիր օլտուլար :

Փափանքն հիւքիւմէթի միւսթագիլէսինէ տայիր օլան միւսպահասէ պէշ կիւն գոտար տէվամ էթտիքտէն սօնկրա, էք իլէ Լութէր «Փուրկաթօրիումուման» վէ սօնկրա կիւնահ 'աֆվլըղընըն ֆիւրուսթ օլունմասընտան պահա էթտիլէր : Լաքին պու մատտէլէր խուսուսունտա անլէր պէշնինտէ օլ գատար միւֆարէգէթ եօգ իտի : Զիրա Լութէր «Փուրկաթօրիում» զիւ'իւմի պաթըլընը տահա ըէտտ էթմէմիշ իտի, վէ էք Թէթցէլին քիւֆիւրանէ մու'ամէլէ վէ քէլամլարընա ասլա ըիգա վէրմէմիշ իտի : Վէ տիգգաթա չայան տըր քի չօլ մէքրուհ թիճարէթ, եանի' կիւնահ միւսա'ատէսի թիճարէթի օլ վազըթտան սօնկրա օլ գատար գուվմէթ վէ չէօհրէթ քէսպէտէմէսի :

Պու միւսպահասութըն պիւթիւն միւտտէթի եիկիրմի կիւն օլուպանըն նէթիճէսի պիւա չիւպէն ատէմէրի ույանտըրըպ թա'լիմաթը մէսիհիլէ վէ իտտա'այը փափալիյէ իլէ մէքրուհաթը քիլիսէվլիյէ իւզէրինէ թէֆէքքիւր էթտիլիպ, Բիթապը շէրիֆէ գիյատէ ըի'աայէթ էթմէլէրինէ միւճիպ օլտու :

Էք իաֆիէն քէնտիսի միւսպահասէտէ մաղլուպ օլտուղունու իգրար էթտի իսէ տէ, 'ալէնէն զալէպէսի իւզէրինէ իֆթիսար էտէր իտի : Լաքին նուսրէթ քիմտէ իտիլի' պա'զը նիշանէրտէն աշիքեար օլտու :

Էք մու'ալլիմին քեաթիպի Փօլիանտէր, վէ Լայիպիք տար էլ ֆիւնունընըն'իպրանի լիտանը միւտէրրիսի Բէլլարիոս, վէ չօլ գէքեալմէթլի վէ սօնկրա իսլահաթը քիլիսէ իշիւն գիյատէսի իլէ չալըշմըլ օլան կէնճ ֆրէնա ճէօրճիօս (Անհալթ հիւքիւմտարը) օլ զէման Լութէրին քէլամլարը վասիթասը իլէ հազիգաթը գապուլ էթտիլէր : Պիր տէ տէր'ազապ Լայիպիք շայիրտլէրի չօգ քէսրէթ իւզրէ վիթթէմպէրիլէ կիտիպ, օլ մէքթէպին շայիրտլէրինին 'ատէտի իքի գաթ օլտու :

Յազաթ պու նէթիճէլէրտէն տահա միւհիմ' օլարազ վուգու' պուլմուշ օլան միւսպահասէնին Լութէր վէ Մէլանքթօն իւզէրինէ թէսիրաթը քէսիրէսի վար իտի : Լութէր մէտրէսէվի մու'ալլիմէրին ուսուլի միւսպահասէսինին զա'իֆլիյինի վէ մազարրաթընը, վէ Բիթապը շէրիֆին սէլահիլէթի ըուհանիլէսինի տահա աշիքեարէն տէրք էտիպ հիւքիւմէթի փափալիլիյէնին եալընը սէլահիլէթի իլահիլէյէ վէ միւսթագիլէյէ մալիք օլմատըղընը տէյիլ, անճազ օլ հիւքիւմէթին քիլիսէլի մէսիհիլէլի հազիգիլէնին տիւշմէնի օլտուղունու ֆէհմէտէրէք քէսպի ճէսարէթ էտիպ օնա մուգալմէմէթ էթմէք գարարընտա իտի : Մէլանքթօն իսէ օլ վազըթտան էվմէլ վազթիւնի 'իլում վէ ֆիւնուն իւզէրինէ սարֆ էթտի իսէ տէ, սօնկրա 'իլմի իլահի, պախուսուս Բիթապը շէրիֆին թէֆահհուսունա քեաֆֆէի 'իլմ վէ զէքեալմէթիւնի սարֆ էտէր իտի : Օլ վազըթտան ի'թիպարէն Լութէր իլէ Մէլանքթօն տէվամ վէ զայրէթ իւզրէ

Քրիստոսուն քրիստէսի իշխւն պիր ճէհատը 'ազիմէտէ օղրաշմագտա իտիւրէր : Լուծէր՝ թապի'աթը զաթիւյէսինտէն ճէնք մէյտանը իշխւն, վէ Մէլանքթօն՝ միւտէրրիա քիւրսիսի իշխւն միւնասիպ իտիւրէր : Ատէմէրէ պագարագ Լուծէր իսլահաթը քրիստէնին ռահնիւմաաը վէ սէր'ասքէրի . վէ Մէլանքթօն անըն պաշ մու'ալլիմի վէ միւրշիտ վէ միւսթէշարը իտի :

Պիրինին փէրվասըզըզը լազըմ օլտուզու միսիլիւ , տիկէրինին մա'լիւմաթը քեամիլէսի , հալիմիլի վէ միւվազէնէսի լազըմ իտի . Լուծէրին օրմանըզ քէստիլի եէրէրտէ Մէլանքթօն էքին էքիպ սուլա-մաղա հազըր վէ միւգթէտիր իտի :

Սալիֆ իւզ գիքը միւպահասէտէն սօնկրա էք զայրի միւնասիպ վէճհէ Մէլանքթօն 'ալէյհինէ պա'զը քէլամար թահրիր վէ նէշր էթ-մէսի իւզէրինէ , Մէլանքթօն քէմալի էտէպ վէ ֆէվզ իւլ 'ատէ իսթի-լահաթը մէմուռհէ իլէ պիր վարագաստա օնա ճէվապ վէրտիլինտէ , Լուծէրին մէպտէլէրինի քիլիսէի գաստիմէնին միւ'թէպէր մուա'լլիմ-լէրի թարաֆընտան թաստիգ էթտիքտէն սօնկրա , օլ զէմանէտէք տահա պէյլէ պէրրագ վէ պիգուսուր վէ իսքեաթ էտիճի վէճհէ փրօթէսթանթլարըն պիր մէպտէի էսասիլէսի պէյան օլունմամըշ իտի :

«Գատիմի մու'ալլիմէր պիւլա շիւպհէ պա'գէն եանղըրըրար , Անէր Քիթապը շէրիֆ մէնպա'ընտան ալտըրար , վէ Քիթապը շէրիֆէ ի-թիգատ էթտիքլէրինտէն անլէրէ տալսի իհթիւրամ էտէրիմ , Քիթապը շէրիֆին մէֆհոււմու՝ հադիգաթը իլահիյէ կիպի սատէ վէ խալիս վէ աջըզ տըր : Քէլամը՝ քէլամ իլէ թաթպիգ , վէ թահրիրաթը մու-գատտէսէի միւքէմիլէնին մէֆհոււմը 'ոլմուսլիյէսինէ նազարէն՝ թահթը միւպահասէ պուլունան քէլամըն մանասընը պուլուրուզ : Ալլահ թարաֆընտան քիթապը շէրիֆ հադըզնտա պիր հիքմէթի մախսուսէ պիգէ իհսան վէ թէնպիհ օլունմուշ տուր , եա'նի՝ պիլ ճիւմլէ թա'լիմաթ վէ թէնպիհաթը ինսանիյէյի Քիթապը շէրիֆ մէ-հէնք թաշը վասիթասը իլէ թաստիգ վէ եախօտ ըէտտ էտէպիլիրիգ տէտի :

Օլ էսնատէ Լուծէր Փաւլօսուն Կալաթիալըլարա օլան ըէսալէսի իւզէրինէ թէֆսիրինի նէշր էթտի : Պիթապի՝ պէյլէ պիր թէֆ-սիրտէ Քիթապը շէրիֆին թա'լիմաթընը քիլիսէի փափալիյէ 'ալէյ-հինէ թաստիգ վէ թէսպիթ էթտի : Մէսէլա՝ «Քրիստոս ալթուն վէ կիւմիւշ տէյիլ , պիր ատէմ եախօտ մէլայիքէնին քեաֆֆէսինի պիլէ տէյիլ՝ անճագ քէնտիսինի պիգիմ իշխւն 'իթա էյլէտի : Պունտ նիս-պէթէն քէնտի իրատէթիմիգին գուտրէթի իլէ իֆթիթիսար էթմէք նէրէտէ գալտը . հիքմէթ վէ գալանինի ինսանիյէ , վէ պու միսիլ-լիւ թէսալվուրաթ վէ թէիսայեիւլաթ նէրէտէ գալտը : Պու շէյլէր իլէ անճագ խաթալարըմըզ քէզպ իլէ սէթր էտիպ , խէլասը հադի-գինին իւմիտինտէն քէնտիմիգի մահրոււմ պրագըրըզ տէտի : Օնտան

սօնկրա քէնտի խայր 'ամէլէրիմիգին 'ատէմի գուտրէթ վէ լէյազա-
թընտան տօլայը տահա զիյատէ պիզէ քէնտի թէրքի նէֆս մուհապ-
պէթինի իզհար իլէ , քէնտիսինի խէլասըմըզ իչիւն էօլլումէ թէսլիմ
էտէն Քրիստոսա զիյատէ մուհապպէթ էթմէմիզ միւնասիպ վէ մութ-
լուպ օլուր տէյու պէյան էթտի :

Վազթըն միւրուրինտէ Լութէր Քիթապը շէրիֆի միւթալա'ա
վէ անըն իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէր իքէն , քիլիսէի փափավիյէնին
թա'լիմաթը միւհիմմէ խուսուսուհնտա օլան պաթըլ ի'թիգատաթընը
տահա զիյատէ աշիքեարէն կէօրմէքտէ օլուպ , թահրիրաթընտա պէ-
յան էտէր իտի , շէօյլէ քի փափավիլէր աշնու օլմատըզլարը հալտէ
Լութէր եալընըզ անլէրին պա'զը իրազ վէ նամուհիմմ գալէ'լէր իւ-
զէրինէ տէյիլ իլլա իսթիքէամաթի ճէսիմէլէրի իւզէրինէ հիւճիւմ էթ-
մէքտէ իտի :

Սալիֆ իւզ զիքը Մաքսիմիլիան Իմիէրաթօրուն վէֆաթընտան
սօնկրա Իսիանէա իլէ Սիչիլէա Գըրալընըն Իմիէրաթօր օլմազ իւզ-
րէ ինթիլսապը՝ Փափայա նախօշ օլտուզուհնտան , Սաքսօնէա հիւքիւմ-
տարը Ֆրէտէրիք ինթիլսապ օլուհնտու , լաքին քէնտիսինի օլ'ազիմ
մէմուրիյէթ իչիւն միւնասիպ վէ միւզթէտիր պիր աաէմ ի'թիպար
էթմէտիյինտէն , թէքիլիֆի տիրիզ էթմէսի իւզէրինէ , Քարլ , եա'նի'
Գըրալը միւշարիլէյ ինթիլսապ օլուհնտու :

Լութէր քէնտի ումուրու Իմիէրաթօր թարաֆընտան եա վիգայէ
օլուհնուր եա զարար շէքէճէյինի կէօրտիլիւնտէն , օնա պիր արզու-
հալ եազտը ամմա պիր թիւրլիւ ճէվապ ալամտուր :

Լաքին պիթթապի' Լութէրին տիւշմէնլէրի անը ըահաթտա պրազ-
մատըլար : Ճէրմանիատա վէ Բօմատա Փուրթուհա անըն իւզէրինէ
կէլմէյէ հազըրլանմագտա իտի , Քէնտի ահապալընտան պա'զըլարը
տաիսի , մէսէլա՝ Սէքինկէն վէ Լութէրէն , Լութէրին վիգայէսի ի-
չիւն սիւհալանմագ իսթէտիլէր իսէ տէ , Լութէր պուհնա ապա ըիզա
վէրմէտի : Հիւքիւմտար Ֆրէտէրիք վազթըն միւրուրինտէ տահա ա-
շիքեարէն Լութէրին ճէհատընը թահսին էտիպ , Բօմայա մէքթուպ-
լար եազարազ , Լութէր իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէք քիլիսէի փափա-
վիյէ իչիւն 'ազիլանէ հարէքէթ պուլուհնոյաճալընը պէյան էթտի :

Լութէր իսէ արթըզ Բօմատան գօրգմամագ , վէ Բօմանըն հիւս-
նիւ նազարընը իսթէմէմէք իւզրէ քէնտի տէրուհինտէ գարար վէր-
մէքտէ իտի , Լութէր՝ Փափա վէ քիլիսէի փափավիյէ իլէ արթըզ
միւսալէհէ արզու էթմէմէքիլէ գարար վէրտիքտէն սօնկրա , իսլա-
հաթը քիլիսէ իչիւն չալըշմասընտա սիւրա'թլէ թէրազգի էտէր իտի
Յուլն . 25, Թ . Ի . 1520տէ «Իսլահաթը քիլիսէյէ տայիր Իմիէրա-
թօր հազրէթլէրի իլէ Ճէրմանիա միւթէպէրանը մէսիհիյէսինէ իսի-
թապէն» պիր վարազա չըգարտը , վէ պուհնտա անըն մագսէտ վէ
մէպտէլէրի օլ գատար աշիքեարէն պէյան օլուհնտու քի , օնտան

պա՛ղը քէ լամարը պուրատա իսթիխրաճ էթմէք միւնասիպ կէօրիւնիւր, Բիլիսէի փափաքիլէնին մաղրուրանէ վէ մազարարթլը վէ թէհամ միւլ օլունմազ իտտա՛ալարընտան ձէրմանիայա խապէթ հտէն մու- խաթարալարը զիքը էթտիքտէն սօնկրա տէտի քի, «ՐօմաՎիլէր հէր նէվ՝ իսլահաթ ա՛լէ յհինէ իւչ տիվար պինա էթտիլէր, Հիւքիւմաթի միւլիւքեանէ անլէր իւզէրինէ հիւճիւմ էթտիքլէրի հալտէ, անլէրին սէ- լահիլէթինի ըէտտ էտիպ, 'անճազ հիւքիւմէթի բուհանիլէ միւսթա- գիլ վէ մութլազ տըր՝ տէմիլլէր : 'Բիթապը շէրիֆտէն թէքտիր օ- լունտուզլարը հալտէ, 'Բիթապը շէրիֆի թէքտիր էթմէք Փափայա մախսուս տուր՝ տէյու ճէվապ վէրիլլէր, Պիրի տաՎա՛սընը պիր 'ու- մումի մէճիլսէ ըէֆ՝ էթմէք իւզրէ պուլունտուզու հալտէ, 'պիր մէճ- լիսի 'ումումիլի թէշթիլ էթմէք Փափայա մախսուս տուր՝ տէյու ճէ- վապ վէրտիլլէր : Պէօլլէճէ պիր վէճիլլէ թէքտիր օլունմալարընը միւմ- քինսիզ էտիպ, հէր նէվ՝ քէօթիլիլլէ գափու աչտըլար» :

«Խրիսթիյանլար՝ 'բուհանի՝ վէ 'ճիւմանիլլէ՝, եա՛նի՝ քիլիսէ խատէ- մէլէրի իլէ ըահիլլէր վէ սայիր Խրիսթիյանլարա թագսիմ օլունտու- լար : Փագաթ ճէ՛մէ Խրիսթիյանլար բուհանի գըսմոտան տըրլար, վէ ա- րալարընտա անճազ Քիսթիլլէ միւֆարէքէթի վար : Զիւմլէմիլին պիր վաֆթիլլի վէ պիր իմանը վար, վէ բուհանիլլէթ պունա մէպնի տիր : Պինաէն 'ալէյհ, հիւքիւմէթի 'ատիլլէ հիւքիւմտարլարընըն ճիւնհալը քիլիսէ խատէմէլլէրի 'ալէյհինէ հիւքմ էթմէք հագգլարը վար տըր» :

«Հիլպէթլու պիր շէյտիր քի, 'Բրիստոսուն վէքիլի ի՛թիպար օլու- նան զաթ (Փափա) Իմիէրաթօրլարըն սալթանաթ վէ հաշմէթինտէն զիյատէ սալթանաթտա պուլունուր : Պէօլլէճէ՝ հալիմ վէ Փագիր Բրիստոսա վէ եախօտ Պէտրօս Բէսուլա միւշապիհ օլմազ մը տըր : Փափա տիւնեանըն հիւքիւմտարը ի՛թիպար օլունուր : Լաքին 'Փա- տիշահլըղըմ պու տիւնեատան ալէյիլ տիր՝ տէյէն Զաթըն վէքիլի օլ- մագլըղը իլէ իֆթիլար էտէր : Վէքիլին սէլահիլլէթի էֆէնալինի՛ քինտէն զիյատէ՞ մի տիր» :

«Գարտինալլարըն մէմուրիլլէթի մախսուսէն քիլիսէլլէրին, մանասթըր- լարըն վէ 'ումումէն էհալինին վարլըղընը Րօմայա չէքմէք իշիւն թէշ- քիլ օլունուլ, անլէր վասիթասը իլէ իթալիա սօյուլմուշ, շէհիլլէր խա- րապ օլմուշ, 'իպատէթի մէսիհիլլէ զէվալ պուլմուշ վէ ինճիլ վա՛ղը եօգ օլմուշ տուր : Պէօլլէճէ տախի անլէր ձէրմանիայը եէյէճէքլէր տիր : Էվվէլա եաՎաշճա հարէքէթ էթմէքլէ, սօնկրա իգթիլա օլ- տուղունտա՝ Գարտինալլար քէսրէթ իւզրէ թա՛յին օլունուլ պիւ- թիւն ձէրմանիա Փափանըն էմիինէ էսիր օլաճազ տըր : Պիլ ձէրմա- նիալլար Փափանըն իշպու գուլմ վէ սիրգաթլարընա ըիլա վէրէլլիմ յիւ Պու ՐօմաՎիլէր եալընը մէմալիքիմիլլի տէյիլ, անճազ 'իպատէթ- խանէլլէրիմիլլի սօյարլար : Բրիստոսուն սիւրիւսիւնիւն եափագլարը- նը ալըրլար, վէ Ալահըն քէլամընը կիզլէրլէր» :

«Փափա նէ՝ ճէսարէթ իլէ ձէրմանիս, Իմիէրաթօրլուդունա մալիբ օլմասընը իտտա՛ա էտէր. քիմ պունու օնա վէրտի, Բրիստոս (Լուք ԻԲ. 25, 26)՝ Թայիֆէլէրին հիւքիւմտարլարը իւզէրլէրինէ հիւքիւմէթ սիւրէրէր, ամիս արանըզոտ պէօյլէ օլմասըն՝ տէտոյինտէ՝ մի պու հիւքիւմէթի անլէրէ վէրտի, Նամըլ միւմքին տիւր քի պիւր աւտէմ պիւր վազըթտա վասի՝ մէմալիք իւզէրինէ հիւքիւմէթ իտարէ էտէ, հէմ տախի վա՛զ էտիպ ճէմա՛աթըն ումուրը բուհանիյէսինէ մուգայէտ օլա» :

«Փափա Նարօլի իլէ Սիլիլեա իւզէրինէ իտտա՛ասընը թէրք էթսին, Պօլօնեա, Բալլէննա վէ սայիրլէր իւզէրինէ օլան իտտա՛ալարը պիասլ տըր, «ձէնք էտէն պու 'էօմրիւն ումուրունա գարըչմազ՝ տէնիւր (Բ. Թիմօթ. Բ. 4). լաքին Փափա ճէնք էտէն քիլիսէնին ըիյասէթինի իտտա՛ա էթտիյի հալտէ, Իմիէրաթօր վէ Գըրալտան զիյատէ ումուրը տիւնեէվիյէյէ գարըչըր, Պու եիւքիւ անըն ումուգլարընտան ալմալըյըզ, Իմիէրաթօր Փափանըն էլինէ Բիթապը շէրիֆ իլէ տու՛ա քիթապընը թէպիւմ էտէ քի, հիւքիւմէթի 'ատիյէյի Գըրալլարա թէրք իլէ, վա՛զ վէ տու՛ա էթմէքիլիյէ վազթիւնի սարֆ էտէ, Պունու տինկիլէ, է՛յ Փափա, ագոէս տէյիլ անճագ զիյատէ իրթիքեապը կիւնահ էտէն, Ալլահ քէնտի սէմալի թախթընտան սէնին թախթընը թէգիյէ տիպսիզ էնկիլէ աթսըն» :

Սօնկրա Լութէր պու վարագատա տիլէնճի ըահիպլէր 'ալէյհինէ սէօյլէտիքտէն սօնկրա՝ քիլիսէ մէմուրլէրինին էվլէնմէմէսի 'ատէթիւնի թագպիլի էթտի, վէ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթըն չօղու, օլ մէքրուհ 'ատէթաւէն նէշէթ էթմիշ տիւր տէյու. իսնատ էթտի, Պա՛տէհու մուգատտէս ի՛թիպար օլունան կիւնլէրէ (Կիրակիտէն մա՛տա) ըի՛այէթ օլունմամասընը, վէ պէօյլւք եօրթուլար հըֆզ օլունտուզու հալտէ, անճագ սոպահլայըն հըֆզ օլունմալարընը թալէպ էթտի :

Պու վարագանըն նիհայէթինտէ Լութէր չօգ թէսիւրլի սէօզլէր իլէ ձէրմանիալըլարը քէնտի հիւքիւմէթլէրինի Փափանըն էլլէրինտէն գուրթարմադա թէշվիզ էթտի, «Իմիէրաթօրլուդուն եալընըզ էա՛ պիլէզ գալտը. ճէլալի, սէրվէթի, գուտրէթի, իմթիյազաթը փափա թարաֆընտան գապզ օլունտու, Փափա՝ մէմալիքիմիզի, գուտրէթիմիզի, շէրէֆիմիզի, վիւճուտլարըմըզը, ճանլարըմըզը պիլէզ ի՛ատէ էթսին, Հիւքիւմտարլարըն գըլըճը արթըզ միւրայի Փափանըն իտտա՛ալարընա էսիւր օլմասըն, Էյէր ումուրում հագգ իսէ, եէրտէ 'ալէյհիմէ հիւքմ՝ օլունուպ անճագ սէմատա Բրիստոս թարաֆընտան վիգայէ օլունաճագ տըր, Տաիմա վուզու՝ պուլտուզու միսիլլիւ՝ Փափա, Էփիսզօփօսլար, Բահիպլէր թարաֆընտան ճէֆա շէքէճէյիմի մէմուլ էտէրիւմ» :

Պու քէլտմլար ֆէվզ իւլ զայէ թէսիւրլի պուլունուպ, ձէրմանիանըն

հէր թարափընտա սահապէթ պուլտու . վէ պիթ թապի՝ Բոմավիլէր ա-
նըն իւզէրինէ ղայէթլէ ղազուպնաք օլտուլար, վէ տէր 'ազապ Փափա
թարափընտան անըն թահրիրաթը 'ալէ յհինէ հիւքմ օլունուպ , քէն-
տիսինէ վէ թարափտարլարընա թէօվպէ իչիւն 60 կիւն վէրիւտի, վէ
օլ միւտուէթտէ թէօվպէ էտիպ Փափայա թէսլիմ օլմատըզլարը հալ-
տէ ափօրօս օլմուշ օլաճազլարը մուգարրէր օլտու :

Սալիֆ իւզգիքր վուգու'աթը միւհիմմէ վուգու' պուլմագտա իքէն
Մէլանքթօն Վիթթէմպէրկտէն պաշգա եէրլէրէ տա'վէթ օլունտու-
ղունտան Վիթթէմպէրկիլի տհպապը անը թէմէլլի օրատա իսքեան
էթմէք իչիւն անը թէզվիճ էթմէյէ իլզամ էթմէքտէ իտիւր , Վա-
գա'ա քէնտիսի իզտիվաճ հալի քէնտի միւթալա'ա մէշղուլիյէթինէ
էնկէլ օլուր տէյու գօրգտուղունտան ըրգա իլէ տէյիլ անճագ ահ-
պապընըն ըէյինէ մուգալէմէթ էթմէք իսթէմէտիյինտէն Վիթթէմ-
պէրկին միւ'թէպէրանընտան պիրինին (Գաթարին իսմինտէ) քէրի-
մէսինի թէզէվվիւճ էյլէտի , Լաքին մէզպուրէ մուհապպէթ իլէ վէ
էթվարը լաթիֆէ վէ մէմտուհէ իլէ Մէլանքթօնուն մուհապպէթինի
ճէլլի էյլէտի , չէօյլէ քի Մէլանքթօնուն հայաթը պէյթիյէսի գլյու-
տէսի իլէ միւպարէք վէ մէսրուր օլտու , քէնտիսի տախի սահիպի
թապի'աթը հալիմէ օլտուղունտան , չօճուգլարընը չօգ սէվէր իտի ,
վէ պիր կիւն պիր միւսաֆիր անը հէմ պիր քիթապը օգուր , հէմ
քիւշիւք չօճուղունուն պէշիյինի սալլանտըրը պուլուպ , միւթէմաճ-
ճիւպ օլտուղու հալտէ , Մէլանքթօն քիւշիւք չօճուգլարըն Քրիստո-
սա նէ գատար սէվկիւլիւ օլտուղունու պէյան էտիպ , քէնտիսի
նէ սէպէպտէն չօճուղունու գայըրմագտա պուլունտուղունու աշի-
քեար էյլէտի :

Մէլանքթօնուն թէզէվվիւճ էթմէսի տօղրուտան իսլահաթը քիւլի-
սէ իչիւն տախի ֆախտէլի իտի , Լութէր վէ սայրի ըէֆիզլէրի պէքեար
վէ ումուրը պէյթիյէտէն պէրի օլտուգլարը հալտէ , Մէլանքթօնուն
խանէսի անըն իլէ հէմէֆքեար օլանլարըն թէճէմիւ' վէ միւքեալէմէ
վէ միւզաքքէրէ էտէճէք , վէ գլյատէ իթթիֆագ վէ մուհապպէթ
փէյտա էտէճէք մահալ օլտու :

Լութէր պա'զը տօսթլարընըն ըրճասընա ըիա'յէթէն Փափանըն ա-
ֆօրօսնամէսի օնա եէթիլմէզտէն էվվէլ Փափայա պիր մէքթուպ
եազտը , Ճագաթ օլ մէքթուպ հէման օլ էնատէ եազտըղը «Բիլի-
սէնին Պապիլօն էսիրիլի» իւնվանընտա օլան ըէսալէսի կիպի 'այան
աշիքեար կէօսթէրի քի , Լութէրին քիլիսէի Բոմավիլէ իլէ միւսալէ-
հէ իւզրէ պուլունմագ պապընտա ասլա իւմիտի գալմամը իտի ,
Մէքթուր մէքթուպտա քէնտի ումուրունու Փափայա հալալէ էթմէք
եէրինտէ Փափայա նասիհաթլար վէրիպ , քէնտի թահրիրաթընը
թաստիգ վէ թէքիտ էտէր : Օլ թահրիրաթտա հագիգաթը պէյան
էթմիլ իտիլինի պիլիպ պիք չէյ ըէտտ էթմէզ . Փափատան 'աֆվ-

լըք տիէմէզ. տիւանը փափաւի 'ալէյհինէ քէլամ սէօյլէյիպ եազմը իտիյինի իգրար էտէր, վէ Փափայա չախէն հիւրմէթ էթտիյինի պէյան էթմէքլէ պէրապէր Փափանըն Ֆէֆէթիլէնի ըէտտ էթտիյինի աշիքէար էտէր :

Լուծէր պու վէճկէ Փափայա եազար իքէն, Փափանըն Լուծէր 'ալէյհինէ օլուն հիւքմիւ էք վասիթասը իլէ ձէրմանիայա վասըլ օլմագտա իտի : Օլ էսնատէ տախի Լուծէրին քիլիսէի փափալիյէտէն քիւլիյէն այրըլմագտան էվվէլ պու Պասըն իքինճի ֆասընտա ահվալի պէյան օլունաճագ Զուինկիլի Հէլվէթիատան միւսալէհէ իչին թէքիլի էթտի քի, իմիէրաթօր Բարլ, ինկիլթէրրա Գըրալը վէ Մաճարիթան Գըրալը թարաֆընտան պիր գօմիսիօն թա'յին օլունուպ Լուծէրին թա'լիմաթը անլէրին մա'րիֆէթի իլէ թէֆթիչ օլունա, վէ «Բիւստուսուն թա'լիմաթը վէ հագիգաթը զաֆէրեապ օլուն» տէտի :

Պիւա շիւպէ Փափանըն հիւքմիւ էքին էլի իլէ կէօնտէրիլմէսի 'աղիլանէ հարէքէթ տէյիլ իտի. զիրա Լուծէր վէ Լուծէրին ահպուպընա պու 'առաւմէթի չախսիյէ կիպի կէօրիւնիւր իտի, վէ անաթէմանըն գուվլէթի պու վէճկէ էքսիլտի, Եինէ պիթ թապի' անըն թէսիրաթը հայլիճէ իտի, զիրա ձէրմանիատա Փափանըն հիւքմիւնտէն գօրգմամագ տահա 'ատէթ օլմաոր :

Լուծէր 4 Նօվ. Թ. Ի. 1520 տէ «Տէճճալըն հիւքմի (պուլլա) 'ալէյհինէ» իւնլանընտա պիր ըէսալէտէ «Փափանըն հիւքմիւնիւ իսթիհզա էթտի, «Բիթապլարը եազմագ օլ գատար սուհուլէթլի պիր շէյ տիր քի, չօճուգլար պիլէ անը եափապիլիլըլէր, իսթէրլէրսէ թահրիրաթըն թէլէֆ էթսինլէր, մագսէտիմ իրիսթիանլարը Բիթապը շէրիֆէ տէլալէթ էթմէք տիր : Պու մագսէտ իթմամ օլունտուգտան սօնկրա, քիթապլարըմըն թէլէֆ օլմաը զարար էթմէզ տէտի, Լուծէրին թահրիրաթը 'ալէյհինէ հիւքմ օլունտուղու հալտէ, իմանըն էլվէմիյէթ վէ ֆաղիլէթի հագգընտա պէյան էթմիչ օլտուղու քէլամլար հիւքմ օլունտու : Լուծէր պու հիւքմի 'ուսուլմէն գապուլ օլունմուչ օլան Րէսուլ իգրարնամէսի 'ալէյհինէ տախի պիր հիւքմ օլտուղունու կէօլթէրտի :

Վէ պունտան գիյատէ Լուծէր չահրիլէր չաղըրըպ' անլէրին հուգուրունտա ըէսմէն պիր փրօթէսթօնամէ թահրիր էտիպ' Փափայը «Զալիմ վէ նահագգ հաքիմ, մուրթատտ վէ հէրէթիքօս, Տէճճալ, Բիթապը շէրիֆին տիւշմէնի, վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին իֆթիրաճըսը տըր» տէյու իսնատ վէ 'իլան էթտի : Փափա Լուծէրէ անաթէմա օգուսու, Լուծէր տախի Փափայա անաթէմա օգուսու : Գանղը հիւքմ հագգ վէ պագի իտիյինի թէվարիլի քիլիսէ հալա պէյան էթմիչ տիր : Պու փրօթէսթօյու թէէքիտ էթմէք իչին Լուծէր 'ալէնէն վէ ըէսմէն Փափանըն սալիֆ իւզ գիքը

հիւքմիւ իլէ պէրապէր դաւանինի քիլիսէվիյէ քիթապարընը եագ-
տը : Վագաա Լութէրին պու մուա'մէլէսի սալիհ հիւքիւմտար Ֆրէ-
տէրիք թարաֆընտան թահսին օլունմամըշ տըր :

Ճէրմանիալըլար կիպի պիր միլլէթին պունուն կիպի ճէսուր վէ
հադիգաթը ասլյէյէյի , զուլմ'վէ քէզւ'վէ պաթըլ իտտա'ալար 'ալէյ-
հինէ քէնտի 'էօմրիւնին թէհլիքէսինէ օլարագ թաստիգ էտէն ա-
տէմէ սահապէթ էթմէմէլէրի միւմքինսիգ պիր չէյ իտի : Լութէրին
եանընտ խալիս տօսթըլար թէճէմմիւ' էթմէքաէ իտի , վէ քէնտիսի
կիթտիքճէ Ալլահ թարաֆընտան սէօլիւք պիր իշ իչիւն չաղըլմըշ
օլտուղունա տահա զիյատէ իլգամ օլմագտա իտի :

Փափանըն վէքիլլէրի հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքի' Լութէրի վիգայէ
էթմէյիպ անը թէսլիմ էթմէյէ իգնա էթմէյէ զիյատէսլյէ չալըշտը-
լար իսէ տէ , պիհուտէ չալըշտըլար : Ֆրէտէրիք քէնտի մէսուլլյէթի
զայէթլէ նազիք վէ աղըր օլտուղունու աշիքեարէն կէօրիւպ' մէզ-
պուր վէքիլլէրտէն' թէֆէքքիւր էթմէք իչիւն պիր մէօհլէթ թալէս
էթտիքտէն սօնկրա , հագգանիյէթ վէ սալահըն մաթլուսաթընը միւ-
տահանէի փափաւիլյէյէ թէրճիհ էտիպ , վէ խուսուսա մէշհուր է-
րագմօսու չաղըրըպ տանըշարագ , հէր նէ գաւտար էրագմօս քէնտիսի
գօրգագ պիր տտէմ' իտի իսէ տէ , օլ մու'ալլիմին քէլամլարընտան
նաչի Լութէրի վիգայէ էթմէք եօլունտա զիյատէսլյէ քէսպի ճէսա-
րէթ վէ սէպաթ էթտի , վէ Լութէրէ պիլ միւնասիպէ վէ սէլամէթի
թէմին օլունարագ պիր մէճլիս հուգուրունտա թէպրիյէի զիմէթ ի-
չիւն ֆուրսաթը իհսան օլունա տէյու գադար վէրիլտի :

Սթօփից կիպի պա'զը ահպապը միւնազա'ա վէ շամաթատան չէքին-
տիլըր իսէ տէ , եինէ սալիհ վէ ճէսուր ասէմէրըն էքսէրիսի անըն
եանընա թէճէմմիւ' էթմէքտէ իտիլըր :

ԼՈՒԹԷՐ ՎԷ ՎՕՐՄՍ ՄԷՃԼԻՍԻ

Հալա Լութէրին 'էօմրիւնտէ վէ անըն վագթինտէ վուգու' պու-
լան իսլահաթը քիլիսէ թէվարիսինտէ ֆէվգ իւլ զայէ վու'գուաթը
'ալլյէնին նագլինէ կէլտիք : Լութէր Փափանըն մուա'լլիմէրինէ վէ
վէքիլլէրինէ զաֆէրեասլ օլարագ մուգամվէմէթ էթմիշ իտի : Թահրի-
րաթը վատթասըլլէ եալընը պիւթիւն ճէրմանիալը տէյիլ, անճադ
նայիր մէմուլիքի տափի ույանտըրմըշ իտի : Քէնտիսի վագթին միւ-
րուրինտէ քէսպի գուվվէթ վէ ճէսարէթ էտիպ , Ալլահ թարաֆըն-
տան 'աղիմ պիր իշ իչիւն թույին օլունտուղունու տէրունինտէն ֆէհմ'
վէ հիսս էտէր իտի : Փափալար թարաֆընտան թա'լիմաթը 'ալէյհի-
նէ հիւքմ' օլունտուղունտա' պիփէրվա օլարագ հիւքմ իլէ հիւքմէ ճէ-
վապ վէրմիշ իտի : Սաքսօնիա հիւքիւմտարը 'ագիլ վէ սալիհ վէ սա-

հիպի վազար Զրէտէրիք անը վիգայէ էթմէյէ գարար վերմիշ խոի :
 Լաքին Լու թէր էվրօփանըն էն պէօյիւք հիւքիւմտարը վէ 'աղիմ մէճ-
 լիսի հուզուրունտա տահա Գիթապը շէրիֆի ինսանլարըն գանունլար
 վէ խտտա'ալարը 'ալէյհինէ թաստիգ էթմէմիշ խոի : Յունվ. 6 ,
 Թ. Ի. 1521տէ շէրմանիա մէմալիքինին պէօյիւք մէճլիսի Իմիէրա-
 թօր Քարլըն թահթը ըյյաաէթինտէ թէճէմիւ' էթտի : Փափանըն
 վէքիլի մէշհուր վէ 'ալիմ Ալէանտէր օրատա հազըր պուլունուպ օրա-
 տա դաթիէն վէ ըտմէն Լու թէր 'ալէյհինէ օլ մէճլիսէ հիւքմ էթ-
 տիրմէյէ չալըշմագտա խոի : Մէգքիւր վէքիլ Լու թէրին թարաֆտար-
 լարը շէրմանիատա ղայէթ չօգ վէ նուֆուզլու օլտուղունու կէօրիւպ
 օրատան Բօմայա մէքթուպլար եապըպ Փափա իլէ Գարտինալարը
 պիր գաթ տահա Լու թէր 'ալէյհինէ թահրիք էթտի : Պունուն իւզէ-
 րինէ Լու թէր վէ օնա սահապէթ էտէնլէրին ճիւմէսինէ ղայէթ շիտ-
 տի իլէ անաթէմա վէ աֆօրօզ օգունտու : Ալէանտէր պու անաթէ-
 մայը Իմիէրաթօրա վէ մէճլիսէ Լու թէրի տինկլէմէքսիլին թաստիգ
 էթտիրմէք իսթէտի , իլլա Լու թէրին մէճլիսէ կէլմէսինի ապա իս-
 թէմէտի , վէ Զրէտէրիք Լու թէրի պէրապէր կէթիրմէքսիլին , Վիթ-
 թէմպէրկոտէն Վօրմա կիթմէք իւզրէ 'աղիմէթ էթտի : Լաքին Քարլ
 նէ Փափանըն նէ Զրէտէրիքին խաթրընը գըրմագ իսթէտի : վէ
 «Մէճլիսի գանադրասըն» տէյու վէքիլի մէգպուրէ թէքիլի էթտի :
 Ալէանտէր էհլի պէլաղաթ վէ միրի քէլամ օլտուղունտան , պու թէք-
 լիֆի պիլ մէմունիյէ գապուլ էտէրէք , Ֆէպր . 1531տէն հիւ-
 նիւ անըն նութգու իշիւն թափախ օլունտու : Անըն նութգունտան
 պա'զը քէլամլար զիքր էթմէքլէ , Բօմալըլարըն մէպտէլէրինի լայըգ ի-
 լէ ֆէհմ էտէպիլիլիլի :

«Պուրատա էֆէնտիմին թաթթ վէ թաճ վէ հուգուգը մուգատ-
 տէսէսինի վիգայէ էթմէյէ տուրուպ' հիւքմ օլունմուշ գէլալէթին
 քիլիսէտէն տէֆ' օլունմասը անճագ քէնտի ճէսէտիմին եազըլմասը
 իլէ միւմքին օլսա , պիլ մէմունիյէ անը թէտլիմ էթմէյէ հազըր օլ-
 տուղունու իսնատ էտէրիմ : Լու թէրին եալընըգ Փափա 'ալէյհինէ
 տէյիլ իլլա թալլիմաթը քիլիսէ 'ալէյհինէ հիւքիւմ էթմիշ օլտուղու
 տէրքեար տըր , Իմանսըգ օլարտագ' վաֆթիլիլին ֆաիտէսի եօգ տուր
 տէյու թա'լիմ էտէր : Պիղի հայաթը էպէտիյէյէ լայըգ գըլմագ ի-
 շիւն ա'մալի խայրիյէնին լուզումունու ինքեար էտէր , Ճիւմէն ա'մա-
 լիլիլիլի մութլագա հիւնահ իշլէրիլ տէյու իսնատ էտէր , Նէգրիլ
 քիլիսէվիլէրին լաղվ օլունմասընը իսթէր : Ամա հիւրուհի մուգատ-
 տէս' էլպիսէի քիլիսէվիլէրին վէ իլահիլէրի իլէ մէմու օլան 'իւպա-
 տէթխանէլէրի թէրք էտիպ զինա վէ հէր թիւրլիւ նափազըղա իր-
 թիքեապ էթտիրքէրի հալտէ , նա'սըլ քիւլիյէթլու նիզամըղըգ
 վէ մէքրուհաթ պու տիւնեայը գափալյաճագ տըր» :

«Պու պիլիլէրվա րահիպ էօլիլէր 'ալէյհինէ հիւնահ էտէր , զիրպ

‘Իրաւաբէր’ եօզ տուր՝ տէր : Սէմաւաթ ‘ալէյհինէ կիւնան էտէր, զիրա սէմաւաթն նիւզուլ էտէն մէլէքէ ի’թիգատ էթմէյէճէյինի իսնաւո էտէր : Քիլիսէ ‘ալէյհինէ կիւնան էտէր, զիրա ‘ճէճէ իրիւթիւննար քեահին տիրէր՝ տէր : ‘Ազիզէր ‘ալէյհինէ կիւնան էտէր, զիրա անէրին թահրիրաթը միւհթէրէմէլէրինի խօր կէօրիւր : ‘Լութէր տինտար տոէմ տիր՝ տէրէր : Ախլազը շախալէ ‘ալէյհինէ պիր ալէյէճէյիմ եօզ տուր, անճազ շէյթան չօզ տէֆա տիյանէթ շախալէսի իլէ ատէմէրի իտլալ էտէր տէյու տիգզաթընըզը ճէլալ էտէրիւմ : Լութէր ասլա իսլահ օլունմազ : Փափա հազրէթլէրի անը Բօմայա ճէլալ էթտիյինտէ իթա’աթ էթմէտի » :

Պա’տէհու Ալէանտէր Իմիէրաթօրա թէվէճճուհ իլէ Լութէրին հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէյէ թէպլիւ օլունմասինի րիճաէթտի : Լութէրին թահրիրաթը գէլալէթլինին քիւլլիյէթլու մողարրաթընը զիքր էթտի : Լութէրին թարաֆողարը փափալիլէրէ նիսպէթլէ գըլլէթ վէ գա’-իֆլիքտէն ‘իպարէթ օլունդունու իսնաւո էտէրէք, Իմիէրաթօր հազրէթլէրինի վէ մէճլիսի միւհթէրէմին փափա թարաֆընտուն սուտուր էտէն հիւքիւ թաստիգ էթմէլէրինի թալէպ էյէտի :

Ալէանտէրին նութգու իւշ սա’աթ գատար սիւրիւոյ, մէճլիս իւշ գէրինէ զայէթլէ միւճիպի թէսիրաթ պուլունտու : Լաքին Լութէր իլէ իման վէ սոյիւր թա’լիմաթը մէսիհիյի տալիյէ խուսուսունտա հէմէֆքեար պուլունմայան չօզ միւթէպէրան վէ հիւքիւմողարը պիլէ քիլիսէտէ մէյտան պուլմուշ օլան մէքրուհաթ վէ տիվանը փափալիլին զալիմանէ վէ մալրուրանէ իտաւալարընը թադպիւհ էթմէք խուսուսունտա տնըն իլէ հէմէֆքեար իտիլէր : Սալիֆ իւզ զիքր նութգոտան պիր գաշ կիւն սօնկրա շախալէն Լութէրէ գարը պուլունտուն հաքմողար ճէօրճիօս օլ մէքրուհաթ վէ զուլմաթ ‘ալէյհինէ զիյատէսի իլէ թէսիրլի վէճէլէ պիր նութգ իրաւ էյէտի : վէ պա’տէհու մէճլիս թարաֆընտան տիվանը փափալիլ վէ քիլիսէի Բօմալիյէ ‘ալէյհինէ շիքեայէթնամէ թէհիյէ էթմէք իչիւն պիր գամիսիօն թա’յին օլունտու : Պու գօմիսիօն տախի 101 ‘ատէտ պէնտտէն ‘իպարէթ պիր վարազա թահրիր վէ մէճլիսէ թադտիւմ էթտիլէր :

Լաքին ճէրմանիալըլար պուլունտուն իլէ գանա’աթ էտէմէտիլէր, իլլա Լութէրին չազըրըլալ տինիլէնմէսինի թալէպ էթմէլէրի իւզէրինէ, Իմիէրաթօր Բարլ նիհայէթիւլ էմր Լութէր Վօրմա ճէլալ էթմէք իչիւն օնա ճէլանամէ վէ սէլամէթ իւզրէ կէլիպ կիթմէսի իչիւն վիգայէնամէ օնա իրաւ էյէտի :

Լութէր իսէ օլ անտէ Լուք. Ա. 46—55 իւզէրինէ թէֆսիր եազըպ ‘Ալլահա իմանը հաքէթէ վէ քէմալի ի’թիմատ իլէ թէվէքիւլ էթմէք իրիւթիւնն իչին նէ դատար միւնասիպ, վէ Ալլահըն քէնտի միւնթալապընը նապը վիգայէ էթտիլինի կիւզէլ պէյան էթմէք տէ իտի :

Լուծէրին տիւշմէնէրի անըն Վօրմսա կիթմէսինի իսթմէտիլէր իսէ , ահպապը՝ անըն կիթմէյէ ճէսարէթ էտիպ էթմէյէճէյի խուսուսուստա չիւպհէ էտէրլէր իտի : Լաքին Լուծէր պիգզաթասլա չիւպհէ վէ թէրէտտիւտ էթմէտի : Իմիէրաթօր թարաֆընտան անըն կիթմէսի էմրօլունտու , 'ալէլ խուսուսա Գրիստոս իշիւն օլ չուրաի տէվլէթ հուզուրուստա կիւզէլ իգըար ֆուրսաթը վար իտի , վէ հէման օլ վազըթ փօմէրանիաուտա վուգու՝ պուլմուշ թէ'ատտիտէն ֆիրար էտէն , վէ սօնկրա ՅՃ սէնէ գատար Վիթթէմպէրկի փօթէսթանթ քրիսէսինին Նրէյի օլան Պուկէնհակէն իսմինտէ պիր 'ալիմ վէ տինտար ատէմի քէնտի եէրինտէ պրագարադ , խալիս տօսթլարը Ամստօրֆ վէ հէքիմ Շուրֆ վէ սօնկրա մէշհուր վա'իլ օլան շա'յիրտ Սուսվէն իլէ պէրապէր Իմիէրաթօրուն զապիթինին տէլալէթի իլէ Ապրիլ 2 տէ եօլա չըգաը : Էրֆուրթտան կէշտիքլէրինտէ Եուսթօս Եօնտա (սօնկրա Լուծէր իլէ Մէլանքթօնուն 'ալիմ , խալիս վէ մէշհուր րէֆիգի) անլէրէ եօլտաշ օլտու :

Էրֆուրթտա տախի վա'ղ էթմէյէ տա'վէթ օլունարադ , Եուհան . Ի . 19 , 20 իւզէրինէ զայէթ պէօլիւք ճէմատթա վա'ղ էտիպ , քէնտի ահվալինի զիքը էթմէյէրէք Գրիստոսուն միւմինէր իշիւն թէքմիլ էթմիշ օլտուղու քէֆարէթ իշի , վէ քէնտի 'ամալիմիլգէ տէյիլ իլլտ մահգէն օնա իման իլէ թէվէքքիւլ էթմէք խուսուսուստա օլան Գրիթապը չէրիֆին խալիս թալիմաթընը չօգ թէսիրլէ պէյան էյլէտի : Վազա'ա Լուծէր Վիթթէմպէրկիտէն 'ազիմէթ էթմէյտէն էվվէլ նէ թէհիլքէյէ կիրտլինի էյիճէ պիլիպ , միրատը իլսահի պէօլլէ օլաճագ օլուրսա , Վօրմստա Գրիստոս իշիւն շէհիտ օլմագ իւզրէ կիտէյօր իտի :

Էսնտի րահտէ էհալիտէն պէօլիւք ճէմա'աթլար անը կէօրմէք իշիւն եանընտ կէլտիլէր , վէ տէֆ'աթէն ահպապը անը Վօրմսա կիթմէմէյէ գանտըրմաղա չալըշտըլար :

« Գարտինալար վէ Էփիսպօփօսլար Եուհաննա Հուսու եագադըլարը միսիլիւ սէնի տախի եագաճագլար » տէտիքլէրինտէ , Լուծէր « Վօրմստան Վիթթէմպէրկէ գատար եէթ իշէճէք վէ ալէվէրինի կէօյէ չըգարաճագ պիր աթէշ եագաճագլար իսէ տէ , Բապալըն իսմի իլէ անտէն կէշիպ Բապալ Յիսուս Գրիստոսու իգըար էտէճէյիմ » ալտի :

Ապրիլ 14 տէ Ֆրանքֆորթա վասըլ օլուպ պիր ագ օրատա րահաթ էթտիլէր , Լուծէրին տիւշմէնէրի իսէ անըն հուգիգաթէն Վօրմսա կէլմէքտէ օլտուղունու կէօրտիւքլէրինտէ , հէր վէճհլէ անըն կէլմէսինի մէն՝ էթմէյէ չալըշարադ , անըն պա'ղը տօսթլարընը գանտըրտըլար քի , Լուծէրի էպէրնպուրկա կիտիպ օրատա մէճլիսին պա'ղը մուրախիսալարը իլէ միւքեալէմէ էթմէքլիյէ իլլամ էտէլէր : Լաքին քեաֆֆէսի նաֆիլէ եէրէ օլտու , վէ Իսիտլաթին պիլէ Լուծէրի կէրի տէօնաէրմէյէ օնապիր մէքթուպ իլէ պիր խըղմէթճի կէօնտէրտի :

լուքին Լուծէր օնա ճէվապէն՝ «Վօրմա չհհրի իշինտէ էվէրին քորէ-
միտլէրի գատար շէյթանլար օլսա իտի տախի, օնա կիրէճէյիմ»
տէտի : Անըն կէլմէսի մէճլիս 'ազասընը, պէօյիւքլէրի վէ Վօրմա էհա-
լիսինի չօգ թահրիգ էյլէտի : Սօգազլար՝ թէճէմլիս՝ էտէն ճէմա'աթ-
լար իլէ տօլմուշլար իտի : Ապրիլ 17 տէ Լուծէր մէճլիս հուզուրունա
ճէլպ օլունտու :

Լուքին Լուծէր հէր նէ գատար ատէմլէրտէն գօրգմաուը իսէ տէ
Ալլահըն 'ինտինտէ զայէթլէ միւթէվազիւ՝ իւլ գալպ իտի : Հէման օլ
կիւն օն իքի սէնէ մուգատտէմ քէնտի կիւնահլարընը զիյատէսի իլէ
հիսս էթտիյինտէ տիւշար օլտուղու իզթիրապը տէրունի եինէ իւզէ-
րինէ կէլտի, վէ Բրիստոս հաշ իւզէրինտէ էօլտիւյիւ հալտէ Ալլահ
թարաֆընտան թէրք օլունտուղունտա նիտա էթտիյի միսիլիւ՝ Լու-
ծէր նիտա վէ նիյազ էյլէտի : Վէ պու տէրունի օղրաշմալար վէ ճէ-
հաուը շէտիտ իլէ նուսրէթի ա'լլէ պուլտուղու պի իշթիպահ օլուր
Ալլահ իսլահաթը քիլիսէյի պէօյիւքլէր վէ 'ալիմլէր իլէ տէյիլ՝ անճազ
ճիւմլէ վէսիլէի ինսանիյէյի քիւշիւլտէրէք, քէնտի քէլամը վէ քէնտի
գուտրէթի իլէ իճրա էյլէտի :

Լուծէր եիւզ իւսթիւ տիւշիւպ՝ մէյուսիյէթինտէն տու'ա էթտի
«Եւ' Ալլահ էլ Գատիր, պու տիւնեա նէ հիյպէթլի տիր : Ազգընը
պէնի եութմազ իշիւն աշտր, վէ սանա օլան իմանըմ... ահ, նա-
սըլ նազիս օլուր : Թէնիմ նասըլ պ'իֆ, շէյթանըն գուվլէթի նէ
գատար չօգ տուր... : Եւ' Ալլահ, եւ' Ալլահ... Ալլահըմ, պու
տիւնեանըն ճիւմլէ հիքմէթինտէն պանա իմոտա էյլէ... : Պունու
իհսան էյլէ... եալվարըրըմ : Պու իշ պէնիմ տէյիլ՝ սէնին տիր : Պու
պէօյիւք տիւնեվի ատէմլէր իլէ օղրաշմամ քէնտիմ իշիւն տէյիլ տիր :
ամմա ճէհաուըմ սէնին տիր : հազգ վէ էպէտի տիր : Եւ' Բապպ...
պանա իմոտա էյլէ... : Ինսանա թէվէքքիւլ էթմէմ : Ալլահըմ...
Ալլահըմ... պէնի տիկլէմէգմիսին... : Ալլահըմ, հաի Ալլահ տէ-
յիլմիսին : անճազ քէնտինի կիզլէյօրսուն : Պու իշ իշիւն պէնի ին-
թիլսապ էթտին, պիլիրիմ : քէնտի միւրատընը իթմաւ էյլէ : սէվ-
կիւլիւ Օղլուն Յիսուս Բրիստոս փէնակեանըմ վէ սիւիէրիմին իտթ-
րը իշիւն պէնի թէրք էյլէմէ... : Եւ' Ալլահըմ, նէրէտէսին... : Կէլ,
իշթէ հազըրըմ : 'էօմրիւմիւ հազիգաթըն իշիւն թէսլիւմ էթմէյէ հա-
զըրըմ... : Ճէսէտիւմ եազըլըպ փայմալ օլսա տախի, բուհուս սէնին
տիր : սէնին տիր վէ էպէտէն հուզուրունտա սաքին օլաճազ տըր...
ամին : Եւ' Ալլահ, իմոտա իհսան էյլէ... Ամին » :

Լուծէր պէօյլ տէրունի օղրաշմալար իլէ պու տիւնեանըն պէ-
յիւքլէրի հուզուրունա կիթմէյէ հազըրըգ կէօրմէքտէ իտի : Մու-
'այէն վազիթ տէ զապիթլէր Լուծէր իսալքըն քէսրէթ վէ գալսապա-
լըղընտան չօգ կիւճ իլէ մէճլիսին ճիւլիւս էթտիյի պինա իշինէ կէ-
թիրէպիլտիլէր : Փալիա թարաֆընտան աֆօրօս օլմուշ ատէմին պիլլ

իհիթիրամ անըն կիպի պիր մէճլիս հուզուրունա կէլմէսի պիլէ նուարէթ իտի : Փափալարըն դատիմի դուտրէթի չօգ էքսիլմէսէ իտի , Լուիթերին պէոյլէ պիր մէճլիսէ կէլմէսի ասլա միւսքին օլմազ իտի : Մէճլիս հուզուրունա կիթմէքուէ իքէն տէֆ'աթէն օրատա ոլուլունանլար թարաֆընտան եիւրէքլէնտիրիճի սէօղլէր օնա խիթապ օլունտու :

Իմիէրաթօրուն քիւրսիսի էօնիւնուէ տուրտուրուլուպ , վիւքեալաւտան պիրի Իմիէրաթօր թարաֆընտան սէօղլէյէրէք , Լուիթերին քիթապլարընը վէ էվրազընըն իւնվանլարընը գիքր էտիպ օնա իքի սիւալ էթտի . եա'նի' « Սէն պու թահրիրաթըն միւէլլիֆիմիսին , վէ անլէրի չիմտի րէտտ եօխսա թաստիգ մի էտէրսին » տէտի :

Լուիթէր պիրինճի սիւալա տէր 'ազապ վէ քէմալի հիւրմէթ իլէ ճէւ վապ վէրիպ , քէնտիսի մէզպուր թահրիրաթըն միւէլլիֆի օլտուղունու իգրար էթտի : Վէ իքինճի սիւալա , էհէմմիյէթի զայէթ 'ալիմ օլտուղունտան , պա'տ էլ թէֆէքքիւր ճէվապ վէրմէսինէ րուխսաթ իհսան պուլրուլուն տէյու րիճա էթտի : Պու րուխսաթ իհսան օլունտու , Լուիթերին ահպապը պունուն իւզէրինէ էնտիլէ էտիպ , տիւշմէնլէրի « Լուիթերին ճէսարէթի գալմաւը » տէյու մէմուն օլտուլար : Լաքին Լուիթէր քէնտիսի րահաթ իւզրէ էրթէսի կիւնէտէք պէքլէտի , վէ պէօյլէճէ մէօնլէթ տիլէտիյի պիլա շիւպհէ սօնկրատան անըն ումուրունա գիյատէ թէսիրաթ վէրտի :

Ապրիլ 18 տէ Լուիթէր ֆիթապը շէրիֆի օգուլուպ , տու'ա էթմէքլէ վէ ինայէթի իւնիլէյէ միւթէվէքքիլէն իմանընը պիփէրվա օլարազ իգրար էթմէյէ , վէ թահրիրաթընըն պիր քէլամընը պիլէ րէտտ էթմէմէյէ , շէհիտ էօլիւմիս իլէ էօլմէք լազըմ օլսու տախի գարար վէրտիքուէն սօնկրա , եինէ մէճլիս հուզուրունա իհզար օլունտու : Օնա իրատ օլունմուշ օլան իքինճի սիւալա ճէվապ վէրմէք իլէ , էվլէլա եազմըշ օլտուղու թահրիրաթըն պա'զըլարը իման վէ 'ամալի խայրիլէյէ տույիր օլտուղունու . վէ պունլարտան տօլայը միւթթէհիմ գըլընմամըշ օլտուղունու , վէ էլպէթ տէ անլէրի րէտտ էտէմէտիյինի պէյան էթտիքուէն սօնկրա , պ'ազը քիթապլարը փափապիլիք 'ալէյհինէ եազմըշ իսէ , հազգ իլէ եազմըշ , վէ օլ թահրիրաթընըն լուզումու վար իտիյինէ մէճլիսին 'ազասընը շահիտ թուլթարազ թաստիգ էտիպ , անլէրի ասլա րէտտ էթմէյիպ մէսուլիյէթինտէն տախի գուրթ ուլմազ իսթէմէտիյինի թէֆհիմ էտէրէք , եինէ պա'զը էվրազ զուլի Բօմափիլէ սահապէթ էտէն գէվաթ 'ալէյհինէ եազմըշ , վէ անլէրուէ պա'զը շէյլէրի գիյատէ հիտտէթ իլէ եազմըշ վէ անըն իշիւն էսէֆ շէքուի իսէ տէ , եինէ անլէրի տախի րէտտ էթմէտիյինի պէյան էթտի : Նիհայէթտէ քէմալի հիւրմէթ իլէ օլ հիւքիւմտարլարըն Ճէրմանիւլը իսրիսթիանլարը Բօմափիլէրտէն խէլաս էթմէյէ մէսուլ օլտուգլարընը գիքր էթտի :

Լուծէր պու քէլաւարը Էվէլա նէմցէճէ սէօյէտիքտէն սօնկրա , մաթլուպ օլտուղու կիալի Լաթինճէ թէքրարլատը , վէ սօնկրա տէ-
ֆաթէն իպրամ օլունտու իսէ տէ , « Շիչ պիր շէյ րէատ էթմէմ »
տէյու ճէվապ վէրաի , էրթէսի կիւն Իմիէրաթօր Լուծէր 'ալէյհի-
նէ քէնտի գարարընը մէճլիսէ պիլտիրիպ , պա'զըլարը « Լուծէրէ
վէրտիյի վիգայէնամէյէ րի'այէթ օլունմայա » տէյու թալէպէթտի-
էր իսէ տէ , քէնտի հիւսնի ի'թիպարը Լուծէրի 'Լիթթէմպէրկէ սէ-
լամէթ իլէ կէօնտէրմէքլիյի թալէպ էտէր տէյու տիւշիւնաիւ , վէ
լաքին սօնկրա տնըն 'իտամը իչիւն քէնտիսի չալըշաճադ , վէ սայիր-
էրին չալըշամսընը թալէպ էտէճէք տիր տէյու թէֆհիմ էթտի :

Լուծէրին մէճլիս հուզուրունտա պիւթիւն էթվարը վէ քէլամարը
հիւքմտար միւրէտէրիք թարաֆընտան զկյատէսի իլէ թաշսին օլուն-
տու , վէ հէր հալտէ անը վիգայէ էթմէյէ գարար վէրտի , Լուծէ-
րին էթվարը վէ քէլամարը չօգ ատէմէրի տալիւ տնըն թարաֆընա
գազանտը . Լաքին Իմիէրաթօր Բարլ վէ Փափանըն թարաֆկիրէրի
օլ գատար Լուծէր 'ալէյհինէ թաշրիք օլունտուլար , 'ալէլտուսուս
Լուծէր Վօրմտան 'ազիմէթ էթտիքտէն սօնկրա Իմիէրաթօրուն ա-
նըն հէլաքը իչիւն 'իլան էթտիյի շէտիտ իրատէնին թէսիրի օլ գա-
տար իտի քի , միւրէտէրիք վէ Լուծէրին սայիր 'ազիլ ահպալը անըն
սէլամէթի իչիւն զկյատէսի իլէ գօրգտուլար , Լուծէր 'Լիթթէմպէր-
կէ 'ավտէթ էտէր իքէն Այսէնալտա վէ թէվէլլուտ էթտիյի քէօյէ վէ
պէօյիւք վալիտէսինէ զկյարթ էտիպ , էինէ Թուրինկիա օրմանըգ-
լարը եանընտան կէչտիյինտէ , պէշ նամա'լիւմ աթլը թարաֆընտան
զապթ օլունուպ , րէֆիգլէրի գօյվէրիլէրէք Լուծէր սիւր'աթլէ պիր
հազըր աթա պինտիրիլիպ օրմանըգտան թէնհա վարթպէրի գալէ'-
սինէ կիւթիւրիլտի :

Պու մու'ամէլէ Լուծէրին պա'զը ահպալընտան չօգ 'ազիլանէ
թէրթիպ օլունուպ , անըն սէլամէթտէ գալմասը անճադ պու վէճլէ
միւմքին իտի . Օրատա պիր գալպիէր գըյաֆէթի իլէ վէ սազալընը
գօյվէրէրէք գալէ'նին խըզմէթճիլէրինէ անճադ ձէօրճիօս իսի իլէ
մա'լիւմ օլարագ պիր միւտտէթ իգոմէթ էթմէյէ մէճպուր օլտու :

Պիլա շիւպհէ Լուծէր տահա օթուգսէրիգինճի եաշընը թէքմիլ
էթմէմիշ իքէն , 'էօմիւնիւն պէօյէ-+ էշէն իճրա էթմիշ իտի , Անըն
Վօրմա մէճլիսինտէ իճրա էթտիյի իշ միսիլլիւ իշէր նատիրէն ինսան-
լարա հապալէ օլունուր , Վօրմա մէճլիսինտէ անըն խոսն իգրարը վէ
թատտիգի վուգու' պուլտուգտան սօնկրա , իսլահաթը քիլիսէ էմիլ
մուգարէր օլտուղու աշիքեար տըր , Անտէն սօնկրա օլ իշ պիր
վաքըթ իչիւն պաշգա վէսիլլէր իլէ իճրա օլունմագտա պուլունուպ
Լուծէր էլիւ փէյղամպէր Պա'ալըն փէյղամպէրլէրինի գաթլ էթ-
տիքաէն սօնկրա Ալահըն հիքմէթի վէ թէտպիլի իլէ թէնհա եէրէ
չէքիլմէյէ մէճպուր օլտու :

ԳԸՍՍԸ ՐԱՊԻ՝

ՃԵՐԲԱՆԻԱ ՓՐՈԹԵՍՔԱՆԹ ՔԻԼԻՍԷՍԻՆԸՆ ԲԵՇԲԻԼԻ ՎԷ՝ ՔԻՐԱՅԸ ԵԶԵՐԻՖԻՆ
ՆԷՄԳԷՆԷՆ՝ ԲԱՅ՝ ՎԷ ՆԷՐ ՕՐՈՆՄԱՐ ԴԱԳԳՆԵՍԱՐ

ՃԵՐԲԱՆԻԱՐՈՒ իսլահաթը քիլիսէնին ալի արեւելի մէրպուլթ օրմասը՝
միւրապը իլահիյէտէն տէյիլ իտի : Վէ պիլա շիւպհէ Լութէր պէնի
պէշէրին զաիֆլիքէրինէ պէլքի իտուտուսա միւպթէլա օլարադ, Վօրմ
մէճլիսինտէն սօնկրա ճէնք մէյտանընտան րէֆ՝ օլունմասա իտի,
քէնտի Լուզուրու վէ ա՛մուլինի քիլիսէնին իսլահաթը վէ միւճէտուէ-
տէն թէշքիլ օլունմասը իշիւն ֆէվզ իւլ՝ առէ էլքէմ ի՛թիպուր էթ-
մէյէ մէյլ էտէր իտի : Անըն ահպապը տալիս քէնտիսինտէն զիյատէ
իշին թէրադգիսի պիւր առէմին էմէյինէ մէրպուլթ տուր տէյէրէք
հատուէն զիյատէ օնա իշթիրամ վէրիւրէր իտի : Լաքին իսթիտա-
րան նիհայէթինէտէք օնալթընճը տէհրին իսլահաթը քիլիսէսի ին-
սանտան տէյիլ անճադ Ալլահտան օլտուզու կիւնէշ կիպի աշիքեսար
տըր :

Լութէր սալիֆ իւզգիքը մախֆի թարգ իլէ նամա՛լիւմպի փէնա-
կեհհա կէօթի ըրիւլտիւյիւ հալտէ, ահպապը արտաընտա զայէթլէ չօդ
էտէֆ վէ տէհէթ վուզու՝ պուլտու : Վէ էհուլիտէ իիթ իլալ վէ նի-
զա վէ պէլքի մուհարէպէ վուզու՝ պուլաճաղը գօրգուլուր իտի,
շէյլէ քի ադ վազըթտան սօնկրա տնըն տիւչմէնլէրի ահպապընտան
զիյատէ տէհէթ վէ գօրգուտա պուլունտուլար : Լաքին սօնկրա-
տան Լութէրին էմին հալտէ պուլունմասը իսապէրի Վիթ թէմպէրկէ
կէլտիյինտէ, ահպապը զիյատէսի իլէ սէվինիպ, Փափա՛վիլէր քէնտի
ֆէնտլէրի պիհուտէ օլմուշ տուր տէյու զիյատէսի իլէ միւզթարիպ
օլտուլար :

Լութէր իսէ Վարթպէրկ գալէ՛սինտէ տէվամ իւզրէ րէսալէլէր վէ
էվրադ եազըպ թապ՝ վէ նէշր էթմէքտէ իտի : Քիթապը շէրիֆին
թէրճիւմէսի իւզէրինէ տալիս չալըշըր իտի : Բէսմի կիւնահ ի՛թիրա-
ֆը՝ ալէյհինէ պիւր րէսալէ եազըպ, իսափա՛վիլէրին՝ «Գապահաթլա-
րընըզը պիրիպիրինիլէ ի՛թիրաֆ էտին» քէլամը իւզէրինէ օլ՝ առէթի
մէպնի թուլթուլընտուն, Լութէր կէօթէրուր քի օլ քէլամ
Ֆիւճիպինճէ իսափասա ի՛թիրաֆ էտէն՝ իսափասըն ի՛թիրաֆըն տա-
լի տինկլմէլի տիւր : վէ պէյլէճէ իրիսթիանլարըն ճիւմէսի նէօպէթ
նէօպէթ՝ իսափապ վէ էպիսգօփօս վէ Փափա տալիս օլմադ կէրէք

տիրէր : Պախուսուս Փափա ճիւղէսինտէն զիյաւէ կիւնահարընը իժիրաֆ էթմէք կէրէք տիր : Լուծէր Վարթաէրկ գալէ՝սինտէ ի-քէն անըն թարաֆընտան օլան իքի փափաա գալտնինի փափալլէյէ-յէ մուղայիրէն իզտիվաճ հալինէ կիրտիլէր : Պուսուս խապէրի Լու-թէրի սկզբնտիրտի : Վէ էյէր եէտինճի կրէկօր Փափանըն էյամըն-տա քիլիսէ խաաթմէսինին էվլէնմէսինին նէհի էտէն գանուսլարա վու-գու՝ պուլմուշ օլտն մուգալլէմէթ խաթըրա կէթիրիլիսէ , թա՛աճ-ճիւլ օլունտճագ քէյֆիլէթ տէյիլ տիր քի , ճէրմանիալըլար գալա-նինի փափալլէյէյի լէտտ էթմէյէ պաշլատըզլարը հալտէ , քիլիսէ խաաթմէլէրի էվլէնմէյէ պաշլալաճագ տըր : Պու վու՛գուաթ իլէ պէ-րապէր Լուծէր խապէր ալտը քի , Վիթթէմպէրլիլ ահպալընտան պա՛զըլարը ռահիպլէրին իզտիվաճ հալինէ կիրմէլէրինէ ռուխաթ վէ-րիյօրլար իտիլ էվվէլա պուսա միւթա՛աճճիւլ վէ միւթէէսիֆ օլտու , զիրա լուհպանիլէթ նէյրինի նագզ էթմէք կիւնահ տըր տէյու սայ-տը : Լաքին պու մաւտտէ իւզէրինէ էյիճէ թէֆէքքիւր էթտիլի հալ-տէ , լուհպանիլէթ տալի քէնտի գապուլ վէ զիյաւէ վա՛զ էթ-միշ օլտուղու թա՛լիմէ , եա՛նի՝ էմա էլէ շաճ իէպէէթա՛լիմինէ մու-ղայիր պիր շէյ օլտուղունու կէօրիւլ արթըգ պիլքիւլլէյէ լուհպա-նիլէթ ուսուլ վէ ա՛տաթընը լէտա վէ տնըն 'ալէյհինէ հիւքմ' էթտիլ :

Լուծէր Վարթաէրկ գալէ՝սինտէ մահպուս օլտուգըն հալտէ , Մէյ Սէրփիսգօփօսու Ալպէրթ մէնֆա՛աթը իէֆիլէյի իշիւն ագշէ իսթէտիլինտէն «Կիւնահ միւսա՛տտէսի» վա՛իզ վէ սաթընըլարընը եինէ շալըշտըրտը : Լուծէր պուսուս խապէրինի ալտըզընտա , զա-յէթլէ հիւտտէթլէնէրէք զիյաւէսի իլէ տօգանըր վէճհլէ պիր լէսալէ եագըլ Վիթթէմպէրկէ թաալ՝ օլունմագ իշիւն կէօնտէրտիլինտէ ահ-պապը պէյլէճէ եէնիտէն 'ատապէթ իէյիլա էթմէք 'ազիլանէ , հա-րէքէթ օլմատըղընը պէյան էտիլ լէսալէսինի թաալ՝ էթմէտիլէր : Պախուսուս Ֆրէտէրիք Իսփալաթինին եէտի իլէ Լուծէրէ էմր էթ-տի քի միւճատէլէյէ կիրիլ միւնազա՛ա չըգարմայա : Լաքին Լուծէր պու էմրտէն կիւճէնիլ սիւքիւթ էթմէմէյէ , եա՛նի՝ հիւքիւմաարա իթա՛աթ էթմէմէյէ գարաթ վէրտի : Եինէ եագտըղը լէսալէյի թաալ՝ էթտիրմէտէն իսէ , տօղրուտան Ալպէրթ Սէրփիսգօփօսա ('Գարտի-նալ վէ Փրէնս տալի իտիլ) մէքթուլ եագըլ , սահապէթ էթտիլի մէքրուհաթըն նէ վէճհլէ էվվէլա մէն՝ օլունտուղունու զիյր էտէրէք Սէրփիսգօփօսա թէհտիտ էթտիլ , վէ Փափա 'ալէյհինէ թահրիւրաթ եագտըղը միսիլիւ Սէրփիսգօփօս 'ալէյհինէ 'ալէնէն պա թահրիւր հիւճիւմ էտէճէյիին իսնատ էտէրէք անճագ օնտէօրթ կիւն ճէվապ իշիւն պէքլէյէճէյիին օնա իֆատէ էթտիլ :

Պէյլէճէ աֆօրօս վէ մահպուս օլտն լահիլ շօլ Սէրփիսգօփօս վէ Գարտինալա հիւքիւմէթ սահիպի կիպի էմր էթտիլ : Ֆուգաթ պուս-տան տուհա զիյաւէ 'աճայիլ պիր շէյ տիր քի , Ալպէրթ գօրգա-

րագ վէ քէնտի զամբի իլէ իլզամ օլունարագ Լութէրէ պու ճէվապը վէրտի , եա'նի՝

« Սէվիլիւ մու'ալլիմ , մէքթուպունսղու ալըպ օգու-տում , վէ նիյէթի խայրիյէսինի կէօրիւպ կիւճէնմէտիմ : Լաքին պէօյ-լէ եազմագ լազըմ տէյիլ իտի : Պի 'ամլն Ալլահ տինտար էփիս-գօփօս վէ խրիսթիան հիւքիւմտար կիպի հարէքէթ էթմէք արզու-սինտէ իմ , վէ պունուն իշիւն ինայէթի իլահիյէ լազըմ օլտուղունու իգրար էտէրիմ : Կիւնահքեար օլուպ կիւնահա մէյեալ վէ թէճրիւ-պէյէ տիւշար վէ հէր կիւն եօլտան սափըպ կիւնահ իշէտիյիմ ին-քեար էթմէմ : Ալլահըն իմտատը օլնայընճա սայիրլէր կիպի վէ պէլքի տահա ֆէնա թարզ իլէ լայըզսըզ վէ մէքրուհ օլտուղունու պիլիւրիմ : Սիգէ մուհապպէթ էտիպ Բրիտոս խաթըր իշիւն սիգէ լութֆ կէօս-թէրմէք արզուսինտէ իմ : Պիր խրիսթիանըն վէ պիրատէրին թէք-տիրինի դապուլ էթմէքիյի պիլիւրիմ :

Քէնտի եէտիմ իլէ ,

ԱԼՊԵՐԹ »

Լաքին Լութէրին Վարթպէրկ գալէ'սինտէ տահա մուհիմմէշղու-լիյէթի վար իտի : Տէվամ իւզրէ Ինճիլի շէրիֆի քէնտի անա տիլինէ թէրճիւմէ էթմէք իւզրէ չալըմագտա իտի : Անըն իւզէրինէ օլ գա-տար չալըտը քի , վիւճուտի չօգ զա'իֆլէնտի վէ օլ հալտէ եինէ թէճրիւպէ վէ շիւպէի տէրունիյէլէրինէ սիւշմէքտէն չօգ օղրաշմա-լար իլէ գուրթուլըր իտի : Թէխայեիւլաթընճա շէյթան հիյէթի ճիւմանիյէ իլէ անըն հուզուրունա կէլիպ քէնտիսինի վէ մէշղուլիյէ-թինի խաթիհզա էտէր իտի : Պիր կիւն անըն գուլվէի միւթէխայ-եիլվէսի օլ գատար աշիքնարէն շէյթանը օտասընտա իշտաս էթտի քի , Լութէր օնա մուգալվէմէթ էթմէք զըմնընտա միւրէքքէպ հօգ-գառընը խայալա աթմըշ տըր :

Վարթպէրկ գալէ'սինտէ մահպուս գալմագ օնա օլ տէրէճէ թէ-համիւլլիւլ օլտու քի , Նօյ . մահընըն սօնունտա խաֆիէն Վիթ-թէմպէրկէ զիյարէթ էտիպ , վէ ահպապընըն միւշարէքէթի բուհա-նիյէսի իլէ զիյատէ միւթէսէլի օլուպ եինէ գալէ'յէ 'ամտէթ էթտի :

Օլ էսնտտէ Լութէրին թահրիւրաթը 'ալէյհինէ փարիստէ Սօրպօն եա'նի տար էլ ֆիւնուն 'իլի իլահի տայրէսի թարաֆընտան հիւք' օլունտու . վէ Մէլանքի օն օլ հիւքմէ ճէվապէն եալընըզ Լութէրին թահրիւրաթընը թաստիգ էթմէտի , անճագ անըն վէ քէնտիին թա-լիմաթը , եա'նի՝ Բիթապը շէրիֆէ մէպնի օլան թա'լիմաթ՝ քիլիսէի 'ուսուսիյէնին գատիմտէն պէրու գապուլէթմիշ օլտուղու թա'լիմաթ օլուպ , քիլիսէի վափալիյէնին թա'լիմաթը մախսուսէսի՝ թա'լիմաթը զէլալէթ օլտուղունու թաստիգ էյլէտի :

Օլ վազըթ իսլահաթը քիլիսէ՝ թա'լիմաթ իսլահաթընտան 'իսա-րէթ օլուպ , այն ու 'ատաթը քիլիսէվիյէյէ վէ ճիւմհուրիյէթի ին-

սանիյէի 'ուսումնականին 'ատէթլէրինէ տահա տօգանմաղ իտի , ան-
ճադ , պալատէ գիքր օլունտուղու կիպի , իքի փափաս նիզամը քիլիսէ-
վիյէ մուղայըրէն էվէնմիշ իտիլէր :

Լուծէր տահա Վարթպէրկ գալէ'սինտէ իքէն , Մէլանքթօն վէ 'ա-
լիմ րէֆիգլէրի տաթի ուսուլի գատիմէնին պիր թիւրլիւ թէպէտ-
տիւլաթընը թէսավզուր էթմէտիքլէրի հալտէ , Ալլահ զայրի մէշ-
հուր վէսիլէ իլէ , Եա'նի' Կապրիէլ իսմինտէ պիր րահիպ վասիթասը
իլէ իքի խուսուստա պէօյիւք վէ մուհիմմ վէ պիր քիլիսէի ճէտիտէ-
նին թէշքիլինէ միւճիպ օլան թէպէտտիւլաթը իճրա էթտի :

Մէշպուր Վիթթէմպէրկլի րահիպ րուհպանիյէթ նէզրինին Քիթա-
պը շէրիֆէ մուղայր օլունտուղունու , վէ Թա'ամը մուգատտէս այիօ
նինին քիլիսէի փափավիյէնին 'ատէթլինճէ սալթանաթ վէ սէճտէ ի-
լէ վէ անճադ էքմէք թէշպիհի իլէ իճրասը կիւնահ խոխինի գապուլ
վէ թէֆհիմէտիպ , մանասթըրոտ իսթիլալ փէյոտ էթտի : Մէ-
լանքթօն վէ տար էլ ֆիւնուլըն սայրի մու'ալլիմլէրի պու մատտէնին
թէֆահհուսու իշիւն Յրէտէրիք թարաֆընտան թա'յին օլունտուգ-
լորը հալտէ , Յրէտէրիք մէմուլ էթտիլինէ մուղայր Կապրիլէն հազգ
վէրտիլէր . անճադ Յրէտէրիքին մախսուս րիճասընա րի'այէթէն
Թա'ամը մուգատտէս այինինին իճրասը խուսուսունտա ա'տաթը
մա'լիւմէյի թէպալիլ էթմէտիլէր , Լաքին Գարլսթատթ րէֆիգլէրին-
տէն զիյատէ քէսպի ճէսարէթ էտիլլ Թա'ամը մուգատտէսի սէճտէ
էթտիրմէքսիգին , վէ շախէն սյըրճա կիւնահ իթիրաֆը թալէպ
էթմէքսիգին , վէ էլպիսէի մախսուսէ կիլինմէյէրէք , հէմ էքմէք
հէմ տէ շէրապ թէշպիհիլէրի իլէ վէլատէթ կիւնիւ Թ . Ի . 1521 տէ
իճրա էթտի , վէ անտէն սօնկրա Վիթթէմպէրկտէ պու սատէ վէ
սալթանաթսըզ վէհհիլէ Թա'ամը մուգատտէսի իճրա էթմէք րէսմէն
'ատէթ օլուպ թաստիգ օլունտու :

Վիթթէմպէրկ գուրպինտէ Լուծէրին թահրիրաթ վէ թա'լիմա-
թընը գապուլ էթմիշ օլանլար արասընտա զայրի մագպուլ վէ մա-
ղարրաթը գիւ'իւմլէր վէ իտտա'ալար գուհուր էտիպ (իքինճի միւտ-
տէթաէ գուհուր էտէն Մօնթանօս ֆըրգասը կիպի փէյղամպէրիք
խտտա'ալարը վար իտի) : Մէքքիւր Կապրիէլ վէ Գարլսթատթ տաթի
պու գիւ'իւմլէրէ Եիւզ վէրմիշլէր իտի : Հէր թարաֆտան տաթի ,
անճադ Լուծէր պու մագպուրաթը գիւ'իւմ վէ իտտա'ալարա լայըզը
իլէ մուգավէմէթ էթմէյէ միւգթէալիւ տիր տէյու օնա միւրաճա'աթ
օլունտուղունտա , Մարթ 1522 տէ Վարթպէրկ գալէ'սինի թէրք իլէ
Վիթթէմպէրկէ կէլտի :

Հալլ օլունահադ մէսէլէ պու իտի , Եա'նի Լուծէրին վէ րէֆիգլէ-
րինին էմէյի ա'տաթ վէ մէքրուհաթը փափավիյէյի Եըզուլ իզպլէ
էթմէյէ միւէսսէր օլունտու միսիլիւ , Քիթապը շէրիֆին ուսուլի
վէ թա'լիմաթը իւզէրինէ՝ միւճէտտէտէն վէ միւհէթմճէ վէ ֆէսաս

էտիճիլէրին խարապ էտէմէյէճէքլէրի վէճիլէ պէյթի ըուհանլիյէյի ինչա էտէպիլիթր մի :

Լուծէր Վարթպէրկ գալէ՛սինի Ֆրէտէրիքտէն ըուխսաթ՝ ալմագ-սըզըն թէրք էթտիլինտէն , ոլ հիւքիւմտարա մէքթուպ ետզըպ քէմալի ի՛թիմատ վէ ճէսարէթ իլէ մէսուլիյէթի քէնտիսի իւզէրինէ ալուր :

Վիթթէմպէրկէ վիւսուլ պուլտուղունտա ոլ շէհրի վէ քէնտի ճէմա՛թընը ֆըրգա ֆըրգա ոլարագ պուլտուլ : Օն կիւն իչինտէ սէքիզ քէրուէ ղայէթ պէյիւք ճէմա՛թլարա վա՛զ վէրտի : Օլ վա՛զլարտա Լուծէրին հիտտէթի թապի՛իտի ասլա կէօրիւնմէյիպ , սապր վէ հիւմիյէթ վէ մուհապպէթ իլէ խալլ ոլունմուշ սիւրիւսիւնիւ թարիզի միւսթաքիմէ տէլալէթ էյլէտի : Պէյլէճէ Լուծէր էվվէլա Փափապիլլէր արասընտա պիր ֆուրթունա իէյյոա էթմէյէ միւզթէտիր ոլտուղունու պէյան էթտիլի միսիլիւ , քէնտի թարաֆտարլարը սրասընտա ֆուրթունայը թէսքին էթմէյէ տախի միւզթէտիր ոլտուղունու պէյան էթտի : Լուծէրին ահպապը , խուսուսա Ֆրէտէրիք , Լուծէրին վա՛զլարընըն թէսիրաթընտան ղիյատէսի իլէ մէմսուն վէ մէսրուր ոլտուլար : Կապրիէլ վէ Գարլթատթ ղիյատէ հիտտէթիլի ոլտուղլարընը կէօրիւպ , գապահաթլարընը իզրար էթտիլէր : Փէյզլամպէր իտտա՛սսընտա պուլունանլար ոլ ղէման Վիթթէմպէրկտէ տէյիլ իտիլէր , ամնա Լուծէրին կէլմէսինին էսէրի հազգընտա խապէր ալըպ Լուծէր իլէ միւքեալմէ էթմէք իսթէտիլէր : Քէնտիսի պէյլէ չըլտըրմըշ տտէմէր իլէ կէօրիւշմէք իսթէմէտի իսէ տէ , երնէ էհպիւնըն պիր գաթ տահա պէյլէ ղէլալէթին թէսիրաթընտան գուրթուլմալարը իչիւն ըիզա վէրտի : Մէրգուլէր Լուծէրին եանընա կէլտիքլէրինտէ , անլէրին սէօղլէրինի տինկլէտիքտէն սօնկրա , «Սէյլէտիլինիզ Գիթապը շէրիֆէ մէպնի օլմայըպ , անճագ իսայալաթտան իպարէթ տիր» տէտի : Պունուն իւզէրինէ հիտտէթլէնտիլէր իսէ , Լուծէր՝ «Պիր տտէմին ըհսալէթէ մալիք օլմասընըն՝ ալամէթլէրի միւ՛ճիզլէր տիր . քէնտի ըհսալէթինիլի միւ՛ճիզլէր իլէ թատտիզ էտէպիլիթրմիսինիլ» տէտի : Անլէրին պիրի ոլ վազթէ գատար սիւքիւթ էթմիլ զտուղու հալտէ , Լուծէրէ պագըպ , «Մարթին Լուծէր , պէնի տինկլէ . հալա սէնին ըուհունտա նէ տիւշիւնտիւյիւնիւ սէյլէյիմ : Թալիմաթըմըն հազիզի ոլտուղունու կէօրմէյէ պաշտըն» տէտի : Լուծէր՝ «Րապպ սէնի թէքտիր էյլէսին , էյ շէյթան» տէտի : Պունուն իւզէրինէ անլէր չըլտըրարագ վէ «Րուհ Բուհ» պաղըրարագ ղիյատէ գըզըրըլար : Լուծէր՝ «Սիլին տէտիլինիլ ըուհուն պուրնունա սիլէ վուրուրում» տէտի : Քէնտիլէր պէյլէճէ թահգիլ ոլունտուղլարընը կէօրտիւքլէրինտէ , պիրի՛ աղըք քէօփիւրէրէք ղիյատէսի իլէ չըլտըրմըշ տըր , վէ ճիւմէսի Վիթթէմպէրկի թէրք էթտիլէր , Պէյլէճէ ձէրմանիա Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին

սէպաթ իւզրէ թէչքիլի իշիւն պիր պէօյիւք աաւըմ ալընմըշ տըր :

Պու սալիֆ իւզ զիքը քէյֆիյէթլէրտէն սոնկրա Լութէր իլէ Մէլանքթօն 'Ահտը ճէտիտին թէրճիւմէ վէ թասհիհնի թէքմիլ էտիպ , Սէպտ . 21 տէ պիւթիւն Գիթապը , իւջ այրը մաթապա մուքինալարընը տէվամ իւզրէ իշլէթմիշ վէ 3000 նուսթէսինի չըգարմըշ օլտարադ , թապ էթմիշ իտիլէր , վէ ճիւմէսի սիւրու'թլէ ֆիւրուսթ օլունտուլար . զիրա Գիթապը շէրիֆի ալմադ արզուսու 'ուսուսի օլուպ , օլ վազըթա պադարադ ֆիաթը' օն պէշ զուրուշ , զայէթ ուճուզ ի'թիպար օլունմալը տըր : Թ . Ի . 1555 տէ , եա'նի' օն պիր սէնէ զարֆընտա ձէրմանիատա վէ ձէրմանիա լիսանընտա 'Ահտը ճէտիտ էլլի եէտի տէֆ'ա թապ' օլունտու :

Պու իշ պիթտիլի կիպի Լութէր իլէ Մէլանքթօն 'Ահտը 'աթիգի թէրճիւմէ էթմէյէ պաշլայըպ էհալի թարաֆընտան չօգ թալէպ օլունտուզընտան , թէքմիլ օլտուզու կիպի ճիւզ ճիւզ թապ' վէ նէշը օլունտու :

Պու վէճիլէ , եա'նի' Ալահըն տիրի վէ իհեա էտէն քէլամլարընը էհալիլէ վէրմէքլէ , Լութէր վէ րէֆիգլէրի իսլահաթը քիլիսէնին հէր մանի'յէ մուղայիր օլարադ միւստէրէն թէրազգի պուլմասընա վէսիլէի ալիլէ վէ 'ագիմէ իսթի'մալ էթտիլէր : Պու վէսիլէ օլմայընճա անլէրին իշի ա'մալի ինսանիլէտէն 'իպարէթ օլտուզընտան , պազի օլամազ իտի : Զիրա տաիմ իւլ էվգաթ իսլահաթը քիլիսէվիլէ եախօտ ախլազիլէ Գիթապը շէրիֆ իւզէրինէ մէպնի , վէ անըն բուհու իլէ մէմլու օլմայընճա նէ պազի օլապիլիր նէ տէ էսասը խայրիլէյէ միւճիպ օլապիլիր :

Պինտէն 'ալէյհ Գիթապը շէրիֆին էհալինին լիսանընտա ձէրմանիատա թապ' վէ հէր թարաֆա նէշը օլունմասը իսլահաթը քիլիսէնին թէրազգիսի վէ հէմ տէ սապիթ վէ փաք հըֆզ օլունմասը իշիւն պէօյիւք սէպէպ օլտու իսէ , Փափապիլէրի գիյատէսի իլէ թահրիք էթտի : Զօգ տէհրլէրտէն պէրու քիլիսէի փափապիլէնին մէօհիւրլիւ սազլատըզը Գէլամուլահ քիլիսէի փափապիլէնին քէլամը պաթըլ 'ալէյհինէ սէօյլէտիլի կիպի , Փափա վէ Գարտինալար վէ էփիսսօփօսլար վէ բահիպլէր գօրգարադ անըն նէշը օլունմասընը նէհի էթտիլէր , վէ անըն նուսթէլէրինի ճէմ' էտիպ 'ալէնէն շէհր մէյտանլարընտա եազտըլար . լաքին նաֆիլէ եէրէ չալըշտըլար : 'Ավամը նաս պիլէ Սլահըն քէլամընը էլլէրինտէ պուլունտուզու հալտէ Լութէրին մազսէտի վէ չալըշմասը խայրըլը , վէ քէլամ վէ միւրատը իլահիլէ միւթապըզ օլտուզընու ֆէհմ' էտէպիլտիլէր :

Գիթապը շէրիֆին թապ' վէ նէշրի իլէ պէրապէր Մէլանքթօն 'իլմի իլահի քիթասընը թէէլիֆ էտիպ , թա'լիմաթը մէսիհիլէյի սըտօգ իլէ Գիթապը շէրիֆ իւզէրինէ մէպնի թութարադ ուսուլ վէ հիլէթի միւսթահսէնէ իլէ պէյան էյլէտի : Պու Գիթապ օլ գէման 'ալիմլէր

արասընտա չօգ մէտն օլունտու վէ պու կիւնէ գատար հիւսնի ի'թի-
պարը չօգ տուր : Պու քիթապտա Մէլանքթօն մէտրէսէվիլերին ու-
սուլի միւպաշատէսինէ կէօրէ տէյիլ անճագ օգումամըչ ատէմէրին
պիլէ տէրք էտէճէքէրի տէրէճէտէ աչըգ վէ սաֆի մինվալ իւզրէ
Գիթապը շէրիֆին թա'լիմաթընը մատտէ մատտէ ուսուլ իլէ պէյան
էթտի : Լութէր օլ քիթապը գիյատէսիլէ թահսին էտիպ շայիրտէ-
րինէ տիգգաթլըճա օգու թտուրտու : Պու քիթապտա քէնտի քի-
թապար վէ ռէսալէլերինտէ պիրէր պիրէր պէյան էթմիշ օլտուղու
թա'լիմաթըն ինմալէն վէ պիրի պիրինէ միւթթէհիտ օլարագ
քեամիլ պինա կիպի ինչա օլունմուշ օլտուղունու պուլուպ գիյատէսի
իլէ մէմնուն օլտու : Էրաղօս անըն թէրթիպինի վէ քեամիլ Փազի-
լէթինի մէտն էթտի , վէ սօնկրա մէշհուր Դալիին օլ քիթապը Ֆրան-
սէվիլերէ թագտիմէթտիյինտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէնին պէօլէ սատէ
վէ աչըգ վէճիլէ պէյան օլունմասը նէ գատար իլզամ վէ իգնա է-
տիճի ուսուլ իտիյինի կէօսթէրտի :

Պու քիթապտա , իլք տէֆ'ա թապ' օլունտուղունտա Մէլանքթօ-
նուն մագսէտի ասլի թա'լիմաթը մէսիհիյէյի Գիթապը շէրիֆ իւզէ-
րինէ մէսիի օլարագ աչըգ վէճիլէ պէյան էթմէքտէն 'իսարէթ իտի
իսէ տէ , սօնկրա թա'լիմէր թահթը միւճատէլտէ պուլունտուլու
հալտէ , տահա գիյատէ տիգգաթլըճա օլ թա'լիմէրի թահտիտ վէ
թէֆահհուս վէ պէրահինի քեաֆիլէ իլէ թէսպիթ էթմէքլիյէ սարֆը
զիհն էթտի : Պու քիթապըն իսթիլահաթը էրպապը մէտ'րիֆին 'ին-
տինտէ չօգ միւսթահսէն իտի , վէ Լութէրին սէրթ սէօզլերինտէն
կիւճէնմիշ օլանլար պիլէ պու քիթապըն թէրթիպ վէ իսթիլահաթ
վէ աչըգլըղնաան խօշլանտըլար :

Պու քիթապ սէքսէնտէօրթ սէնէ զարֆընտա սայիր լիսանլարա
թէրճիւմէ օլունտուգտան պաշգա' եալընըգ ձէրմանիա լիսանընտա
67 տէֆ'ա թապ' օլունտու , վէ քիթապը շէրիֆտէն սօնկրա թէշ-
քիլ օլունմագտա օլան ձէրմանիա Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին սէ-
պաթ իլէ հագիգաթը ասլիյէ իւզէրինէ թէմէլլէշմէսի իչիւն պէօլիւք
վէսիլէ օլտու :

Մէլանքթօն պու քիթապտա քէնտի էյամընըն իգթիգասը միւճի-
պինճէ հէր թարաֆտան միւսէլլէմ ի'թիպար օլունան թա'լիմէրէ ,
մէսէլլա ուլուհիյէթ , էգանիմի սէլտսէ , վէ սայիր թա'լիմաթտան
տէյիլ անճագ կիւնուհ , շէրա'թը իլահիյէ վէ քէֆարէթ իլէ ինայէ-
թի իլահիյէ վէ իման թա'լիմաթընտան գիյատէ պահա էտէր իտի
Անըն գըյասընճա 'իլմի իլահի Կեաա թա'լիմինտէն միւպաշիրէթ օ-
լունմալը տըր , զիրա ինսան պու մատտէյէ տայիր հագիգա-
թը ասլիյէյէ մալիք օլտուղու կիպի , թա'լիմաթը մէսիհիյէնին պա-
գիլէրինի տէրք էթմէյէ միւգթէտիլ օլուր : Գիլիսէի փափալլիյէ-
յէ մուզայիր օլարագ Կեաա հագիգաթէն միւճրիմիլք օլտու-

ղունու պէյան էթտի : Գալպի թէճախտ օլունմառը ատէմէրին ա՛մալի խայրաթը՝ մուհապպէթի խալիսէտէն վէ իմանը հազիգիտէն նէչէթ էթմիշ օլմառըղընտան ՚ինտ Ալլահ մէքրուհ օլտուղունու թա՛լիմ էթտի՛: Անըն թա՛լիմինճէ Ալլահ ինսանտան քէմալի մուհապպէթ վէ պիգուսուր իթա՛աթ հազգ իլէ թալէպ էթտիյինտէն, պիր ատէմ նէ գատար էյի իշլէր վէ նէ գատար չօգ ատէֆ՝ա էյի իշլէր իշլէյէ՛ճէք օլուրսա , Ալլահա վաճիպ օլան պիգուսուր մուհապպէթ թէն իշլէմէտլիյինտէն , խայրաթ վէ հասանաթը տաթի անճագ ՚խտանտան ՚իպարէթ օլտուղունտան ՚ինտ Ալլահ լայրի մագպուլ օլմալարը պի իշթիպահ տըր :

Մէլանքթօն միւմինին եալընը Գրիստոսուն քէֆարէթի քեամիլէսինէ ի՛յան էթմէսի վասիթասը իլէ թէպրիյէ օլունտուղունու աշիքեարէն վէ էթիտէն պէյան էթտի : Անըն թա՛լիմ էթտիյինէ կէօրէ , Ալլահըն ՚ինտինտէ պիր կիւնահքեարըն թէպրիյէսի սատէճէ վէ եալընը ի՛յան վասիթասը իլէ վուգու՝ պուլտուղու միսիլիւ , օլ իման տաթի անճագ ինայէթի իլահիյէ վասիթասը իլէ ինսանըն գալպիյնտէ վիւճուտէ կէլիւր , չէօլէ քի միւմինին խէլասը քիւլլիյէն իպթիտատա վէ նիհայէթտէ Ալլահտան վէ Գրիստոս վասիթասը իլէ վէ անըն լիյազաթը վէ քէֆարէթինտէն օլտուղու աշիքեար օլուր :

Մէլանքթօն իրատէթի ինսանիյէ հազգընտա անըն ՚ատէմի գուուրէթ ինի պէյան էթմէքլէ պիր նէվ՝ դէրուրէթ թէֆճիմ էթտիյինտէ պիլա չիւպհէ պու խուսուստա պիր գէլալէթէ տիւշար օլուր :

Օլ էսնատէ Լութէր ինկիլթէրրա Գըրալը սէքիդինճի Հէնրի թարաֆընտան քէնտի ՚ալէյհինէ թէէլիֆ օլունան քիթապա չիտտէթ իւզրէ վէ Հէնրի իլէ անըն վիւքեալասընը զիյատէսի իլէ լազապա թահրիք էտէճէք վէճիլէ ճէվապ եազուր , ծագաթ պունուն էսէրի տահա զիյատէ ինկիլթէրրատա պուլընտուղունտան պուրատա պահս օլունմասը լազըմ՝ ատէյիլ տիր :

Իսլահաթը քիլիսէ թէրագգի էթտիքճէ , ճէրմանիա Աւկոսթինոս րահիպլէրի էքսէրիյէ , վէ Յրանքիսդօս րահիպլէրինտէն չօղու տաթի միւճէտտէտէն վա՛ղ օլունան թա՛լիմաթը մէսիհիյէի ապիյէյի՛ թա՛լիմաթ վէ ա՛տաթը փաթիպլիյէ ՚ալէյհինէ գապուլ իլէ մանասթըրլարընը թէրք էտիպ հայաթ միւթտէսինի վա՛ղ վէ Գիթապը շէրիֆ իլէ Լութէրին քիթապլարընը ֆիւրուսթ էտիլէր իտի , եաթօտ իշ իշլէմէքլէ կէչինիլլէր իտի , Հէր թարաֆտան Գէլամուլլահըն նուրու վէ օլ միւպարէք քէլամը գապուլ վէ միւթալա՛ա էտէնլէրին մա՛լիւհ մաթ վէ փաք էօրնէքլէրի Փաթիպլիլլէրին ճէհալէթինէ զալիպ օլմագտա իտի , Լութէր զայէթ չօգ էվրագ թէէլիֆ վէ թուպ՝ ու նէշըր էթտի : Քէնտիսի վէ սայիր չօգ վա՛իլլէր վա՛ղլէր իլէ թա՛լիմաթը հագիգիյէյի նէշըր էթմէք եօլունտա միւհսէր օլարագ չալըշտըլար , չէօլէ քի ճէրմանիանըն ճէնուպլինտէն Շէմալինէ , վէ Ղրա-

պինտէն Շարգինէ գաւորաճիւմէ պէոյիւք չէհրլէրտէ Բիթապը չէրի-
ֆի Րօմավի իտտա՛պէր 'ալէյհինէ գապուլ էտէնէր իզտլյատ պու-
լուպ , չէհրլէրտէն քէոյլէրէ նէշր օլունմագուա իտի :

Թ. Ի. 1522 տէ Լէյօ Փափա վէֆաթ էտիպ անըն խալէֆի ալ-
թընճը Ատրիան իխթիյար , սալիհ վէ քիլիսէնին իսլահաթընը արզու-
էտէն պիր ատէ՛մ իտի իսէ տէ , Րօմավիլէր վէ Դարտինալլարըն թէշ-
վիզի իլէ իսլահաթըն իճրասընտա չալըշմագլըղա րահաթ՝ պրագըլ-
մայըպ , անճագ ձէրմանիատա վուգու՝ պուլուպ իզտլյատ պուլմապ-
տա օլան « Զէրէթիգօպուգ » 'ալէյհինէ պիր ճէհատ աշմաղա մէճ-
պուր օլտու :

Իմիէրաթօր Բարը վէ պա՛ղը հիւքիւմտարլար քիլիսէի փափավի-
յէնին մէմուրլէրի իլէ պէրապէր Փրօթէսթանթլարը թէ՛ատտի էթ-
մէյէ հազըր իտիլէր , վէ չօգ զէվաթ , պախուսուա Հօլունտտա վէ
Պապարիատա , հապսէ իլգա օլունտուլար : Յուլ. 1, Թ. Ի. 1523 տէ
իւք տէֆա օլտուրագ չէհիտլէրին ետգըլմագլէ գաթլի Անթվէրի չէհ-
րինտէ վուգու՝ պուլտու : Էյշ վէ Վէս իտիլէրինտէ իքի Աւիօսթինօս
կէնճ րահիպլէրի օլ կիւն Բրիտտուսն հագիգաթընը քէմալի ճէսա-
րէթ վէ մէսրուրլէթ իլէ իգրար էտիպ , վէ զայէթ պէոյիւք ճէ-
մա՛աթ միւշահատէ էտէրէք ետգըլտըլար :

Լամպէրթ իսմինտէ տախի սալիֆ իւգ զիքը նէվճիվանլարըն րէֆիզի
էվվէլա էօլիւմ գօրգուսունտան հագիգաթը իգրար էթմէյէ ճէսարէթ
պուլամատը իսէ տէ , սօնկրա անլէր միսիլլիւ իգրար էտիպ , անլէր
կիպի գաթլ օլունտու , Հօլսթէյնտէ տախի Յուլթէն իսմինտէ պիր
վա՛իզ զիյատէսի իլէ հիյպէթլու թարգ իլէ գաթլ օլունտու , Վէ Էզ-
մինէի գաւորմէտէ տախիմա պուլունտուղու միսիլլու պու թէ՛ատտի-
լէրին սէմլէրէսի իսլահաթը քիլիսէնին թէրագգի էթմէսինէ միւճիպ
օլտու :

Սէպտ. 14, Թ. Ի. 1523 տէ Ատրիան Փափա վէֆաթ էտիպ անըն
խալէֆի եէտինճի Բլէմէս վէ անըն էն 'ազիլ վէքիլի Բամիլէճճիօ
ձէրմանիատա հիւքիւմէթի փափավիլէյէ մուղայիր պուհուր էտէն
վուգուա՛թը քէնտի մէնֆա՛աթը գաթլիլէսի իչիւն չէվլիւմէյէ չալըշ-
տըլար : ձէրմանիա հիւքիւմտարլարը թարաֆընտան Սփիէր չէհ-
րինտէ թէճէմիւ էթմէք իւզրէ ձէրմանիալըլարըն ումուրը յուհաճ
նիլէ իւզէրինէ միւղաքքէրէ էթմէք իչիւն պիր մէճլիս թա՛յին օլուն-
տու , վէ Փափավիլէր օլ մէճլիսին մու՛այէն վագթինտէն էվվէլ Բա
թիսպօնտա թէճէմմիւ՛էտիպ , հիւքիւմէթի փափավիլէյէ թանըտը-
լար , չէոյլէ քի օլ վագըթտա սէնէլէրճէ վէ տէհրլէրճէ ձէրմանիայը
իսթիլաֆ իւզրէ պրագմըշ վէ պա՛խի մուհարէպաթը քէսիրէ օլան
թէսիրաթը տիւնեէվիլէ մէյտանա կէլիպ միւճիպի մագարրաթ օլտու :

Պիրտէ ձէրմանիատա Լութէր իլէ Բարլսթատթ արասընտա պիր
միւնաղա՛ա վուգու պուլուպ , զիյատէ թա՛աճճիւպ օլունաճագ քէյ-

Փիլյէթ պու տուր քի պիլա չիւպհէ Լութէր նահազգ վէճհլէ մուս' մէլէ էյլէտի : Քարլսթատթ Թա'ամը մուգատտէս հազգընտա Լութէրտէն զիյատէ քիլիսէի փափավիլէնին թա'լիմաթընա քիւլլիյէն մուխալիֆ օլան թա'լիմաթ իրատ էյլէտիյինտէ, Լութէրին նուֆուզունտան Վիթթէմպէրկի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտուզունտա, Օրլամունտա կիտիպ օրանըն փրօթէսթանթ քիլիսէսինին մագպուլ Երէցի օլտու : Լաքին Լութէր հիւքիւմաար ձիւտէրիքին սէլահլիյէթի իլէ Քարլսթատթը օրատան գովտու, վէ պէյլէճէ հիւքիւմէթի փափավիլէնին պիր խուսուստա, եա'նի' նահազգ եէրէ ատէմլէր իւզէրինէ թէսալլու թէթիլի կիպի ճիւնհալը պուլունտու :

Լաքին հէր նէվ' մանի', կէրէք խարիճտէն կէրէք տէրունտէն կէլէն մանի'լէր 'ալէյհինէ, իսլահաթը ի'թիգատ վէ իսլահաթը 'իպատէթ վէ իսլահաթը տիյանէթ վէ հայաթը մէսիհլիյէ տէրէճէ պէ տէրէճէ թէրագգի էթմէքտէ իտի : Հէր թիւրլիւ հէ-տէ-թէլէ Կիլիսէլիյէ Գիւլ-Նաէլէ քիւլլիյէն ղէտտ օլունտու : Քիթապը շէրիֆ հէր նէվ' հիւքիւմէթ վէ գափանինի ինսանիյէտէն թէգատտիւմ վէ թէֆաւվուգ էտիպ, զիյատէսի իլէ թէֆիթիշ օլունտալ, իմանըն գանունու ի'թիպար օլունտու, վէ պունուն իլէ վալէթ չօգ վէ միւթէնէվի' պաթըլ զիւ'իւմլէր պիթթապի' տէֆ' օլունտու :

'Իպատէթի 'ուսուսիլիյէ եինէ էվվէլքի իրիւթ իյանլարըն էյամընտա պուլունտուզու կիպի սաֆի օլուպ, կէսաթէրիլլի վէ սալթանաթըլը ա'տէթլէրտէն փաքլէնիպ, պիւթիւն ճէմա'աթ իլահիլէրին թէրէն-նիւմլիտէն հիսսէտար օլտուլար, վէ վա'զ էթմէք 'ուսուսի 'ատէթ օլտու :

Թա'ամը մուգատտէս տահա գուրպան նէվ'ինտէն 'ատտ օլունտա-յարագ հէմ էքմէք հէմ շէրապ թէչալիհաթը իլէ իճրա օլունտու իտի :

Սըպեանըն թա'լիմ վէ թէրսիլիյէսի իչիւն տահա չօգ վէ 'ուսուսի տիգգաթ վէրիլի իտի :

Րիյազէթքեարըլգ վէ մանասթըրլարըն էսքի նուֆուզու քիւլլիյէն իզալէ օլտու : Պէյլէճէ ձէրմանիա փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի պիթթէտրիճ վէ մանի'լէր 'ալէյհինէ վիւճուտէ կէլիի :

Թ. Ի. 1525 տէ վուգուս' պուլան իւշ մուհիմի վուգուս'աթըն զիքրի պուրատա տիգգաթա շայան տըր, Պիրի' Լութէր պէյլէ մուս'մէլաթըն թէսիւրաթը իւզէրինէ լայըզ իլէ թէֆէքթիւր էթտիքտէն սօնկ-րա' Գաթարինա Պօրա իսմինտէ էվվէլտէն րահիպէ պուլունտուլ պիր գըզը թէզէվիւճ էյլէտի, վէ անըն հայաթը պէյթիլիյէսի սէլամէթ վէ մէսուրիլիյէթտէ միւրուր էյլէտի : Տիկէրի' էհալիտէն պիր քէս-րէթի սիլահլանըպ հիւքիւմէթէ իսեան էտէրէք չօգ ճէնք էթտի : Անըն գապահաթը Լութէր իլէ ղէֆիգլէրի իւզէրինէ աթըլտը իսէ տէ, անլէր պէյլէ իլիթիլալա սալա եիւզ վէրմէտիլէր, վէ պու մուհա-րէպէ իսլահաթը քիլիսէ ճիւմանի տէյիլ անճազ ղուհանի մէնֆա'ա-

Թա միւսիս օլտուղունու աշիքեար էթտի : Վէ իւչիւնճիւ պուրատա զիքրէ շայան վուգու'աթ' հիւքիւմտար Ֆրէտէրիքին վէֆաթը իտի : 'Լուգու' պուլան 'իսեան օնա զիյաոէսի իլէ միւսիսի էսէֆ օլուպ վէֆաթընը թէճիլ էթտի : Մայիս 3 տէ էլ խալգընըն ճիւմէսինի թէճէմիւ' էտէրէք հէր պիրինտէն , պիր խուսուստա անլէրէ խաթա էթտի իսէ , 'աֆվ էթմէլէրինի տիլէյիպ , քէմալի թէվուգու' իլէ անճագ Բրիստոսա իմանը հագիգի իլէ միւթէվէքքիլ օլարագ րուհունու թէսլիմ էյլէտի :

Ճէրմանիա ինճիլի քիլիսէսի Լութէրին խալի իլէ թէսմիլէ օլունտու : վէ Թ . Ի . 1529 տան սօնկրա Փրօթէսթանթ եատ օլունտու , չիւնքի ինճիլի խրիսթիանլար օլ թարիստէ րէսմէն վէ 'ուսուսէն Սփիէր մէճիլիսինտէ հիւքիւմէթ վէ իտտա'ա վէ թա'լիմաթը Բօմալիլէ 'ալէյ-հինէ Փրօթէսթօ էթտիլէր : Թ . Ի . 1529 տա Մարպէրկ մէճիլիսինտէ Ճէրմանիալը Փրօթէսթանթլար Հէլվէթիպըլար իլէ իթթիֆագ էթմէյէ չալըշտըլար իսէ տէ , Լութէրին հատտէն զիյատէ Բրիստոսուն ճէսէտի Թա'ամը մուգատտէս թէշպիհէրինտէ հազըր պուլունմասընա տայիր քէնտի րէյի իւզէրինէ խարար էթտիլինտէն , պուկիւզէլ իթթիֆագ 'ատէմի միւմքին պուլունտու : Վագա'ա միւպահաստթը խալիլէտէն վէ թարաֆէյն իթթիֆագ իչլւն հէման գաթ'ի իւմիտ էթտիքտէն սօնկրա , Թա'ամը մուգատտէստէն զայրի թա'լիմաթ խուսուստանտա իթթիֆագ էթտիլէր :

Թ . Ի . 1530 տա իմիէրաթօր Գարլ Ճէրմանիալը ինճիլի խրիսթիանլարը Փափալիլէր իլէ պարըշտըրմաղա չալըշտը իսէ տէ , միւսասէր օլամաթը , վէ օլ մէճիլիսին վագթընտա Մէլանքթօնուն եէտի իլէ թէէլիֆ վէ թաւրիլ օլունան Աւկապուրկ իգրարիսալէսի իւնվանընտա Ճէրմանիալը Փրօթէսթանթլարըն ուսուլ վէ մէպտէլէրի պիթթամալ պէյան օլունտու , Ֆագաթ պու Պասլըն պէշինճի ֆասլընտա Փրօթէսթանթլարըն թա'լիմաթը հագգընտա պէյան օլունաճաղընտան վէ անլէրին ուսուլի քիլիսէ վէ 'իպատէթլէրի վէ թա'լիմաթը տալիս էքսէրի խուսուստաթտա գատիմի խրիսթիանլարընքինտէն միւթէֆէրիգ օլմատըղընտան անլէրի պուրատա պէր թէֆսիլ զիքր էթմէք լուգումու եօգ ոուր : Փրօթէսթանթլարըն Փափալիլէրտէն թէֆրիգ օլունմալարը խուսուստաթը օլ գատար թա'լիմաթը մէսիհիյէի ապիլէյէ տայիր տէյիլ' անճագ ուսուլէ Գիլէ , ուսուլէ 'իպատէթ վէ թա'լիմաթը ապիլէյի գափլայան թա'լիմաթ վէ 'ատաթը պաթըլի միւթէնէվիլէ խուսուստանտա քիւլլիլէն միւթէֆէրիլգ տիրէր :

Ճէրմանիա հիւքիւմտարլարըն էփիսգօփօսլուգ էտէրէք ումուրը րուհանիլէ վէ քիլիսէվիլէյի ումուրը 'ատիլէ իլէ գարըշտըրտըղլարընտան իպահաթը քիլիսէ Ճէրմանիատա օլ գատար խալիս վէ սաֆի մինվալ իւզէ թէրագգի էտէմէլ իտի վէ Թ . Ի . 1530 տան սօնկրա ումու-

որ բուհանիյէնին ուսումը փօլիթիգիյէ իւէ գարըշույ զարգ օլմասը զիյատէ միւճիւրի էսէֆ պիր քէյֆիյէթ տիր :

Լաքին եէնի թէշքիլ օլունան Փրօթէսթանթ Քիլիսէսինին ուսումը փօլիթիգիյէյէ տալմազումն էվվէլ վուգու՝ պուլմուշ պա՛ղը վուգու-
'աթըն , եա՛նի՝ թ . Ի . 1530 տա թէճէմմու՝ էտէն Աւկսպուրկ շուրա մէճլիսինտէ վուգու՝ պուլան մատտէլէր միսսուսէն զիքրէ շայան տըր :

Օլ պէոյիւք մէճլիստէ Ճէրմանիալը Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլա-
րը սալիֆ իւզ զիքր Մէլանքթօնուն եէտի իւէ թէէլիֆ օլունան իման իգրարնամէսինի՝ ալէնէն վէ րէսմէն թաստիգ վէ թէէքիտ էթտիքլէ-
րինտէ , պիլա շիւպհէ ֆէվգ իւլ՝ատէ՝ աղիմ՝ սիր իշ կէօրուլէր :

Իմիէրաթօր Քարլ վէ Փափապիլէր Աւկսպուրկ մէճլիսինտէ Փրօ-
թէսթանթլարը զըրըպ քիլիսէի փափապիլէյէյէ թապի՝ էթմէք իսթէ-
տիլէր : Վագա՝ա Փրօթէսթանթլար հուրրիյէթի տինիյէյի արատը-
լար : Իմիէրաթօր թարաֆը՝ ալէնէն մէճլիստէ միւսպահասաթը տի-
նիյէյէ րուխսաթ վէրմէք խթէմէտի , վէ պէոյլէ մու՝ամլէ էտինճէ
չօգ նուֆուզլու Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարը զլյատէսի իւէ կիւ-
ճէնտիրէճէյինի կէօրիւ պ հիշ տէյիլ իսէ անլէրին իգրարնամէսինին
'ալէնէն սգունմասընը մէն՝ էթմէք իսթէտի , Փրօթէսթանթ վա՛իգ-
լէրին Աւկսպուրկտա էսնաի մէճլիստէ վա՛զ էթմէլէրինի նէհի էթտի ,
ամմա սօնկրա Փրօթէսթանթլարըն պու խուսուսաա օլան փրօթէս-
թօսունա գուլագ վէրմէյէ մէճպուր օլուպ , քէնտի վա՛իգլէրինի տա-
լի սիւքիւթ էթտիրիպ , հէմ Քաթօլիքլէրին հէմ Փրօթէսթանթլա-
րըն գապուլ էթտիքլէրի վէճհէ իպատէթ գըլորըմաղու մէճպուր օլ-
տու :

Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարը քէնտի իգրարնամէլէրինի րէսմէն
վէ՝ ալէնէն թագտիմ էթմէքլիյէ իւրար էտիպ , Յունիս 23 ինճի կիւ-
նիւ անըն իշիւն թա՛յին օլունարագ Սաքսօնիա հիւքիւմտարը Եու-
հաննա վէ օղլու Եուհաննա Ֆրէտէրիք , Հէսսէ հիւքիւմտարը Ֆիլիֆ ,
Պրանտէնպուրկ հիւքիւմտարը Ճէօրճիօս , Անհալթ հիւքիւմտարը
Վօլֆկանկ , Պրունապիք—Լիւնէպէրկ հիւքիւմտարը Էրնէսթ վէ դա-
րընտաշը Ֆրանսիս , վէ Նիւրէմպէրկ վէ Բայթլինկէն մուրախսալարը
Իմիէրաթօր Քարլըն հուզուրունա կէլիպ , պէոյիւքլէրտէն՝ իպարէթ օ-
լան ճէմա՝աթ հազըր պուլունարագ քէնտի թա՛լիմաթ վէ ուսուլի ի-
պատէթ վէ ուսուլի քիլիսէլէրինի օգուտուլար : Օգուտաը իքի սա՝աթ
գատար սիւրմիւշ իտի : Պու իգրարնամէ կիւզէլ խթիւհաթ իւէ վէ
միւմքինի մէրթէպէ Փափապիլէրի կիւճէնտիրմէյէճէք թարգ իւէ թէ-
լիֆ օլունտուզունտան զիյատէսի իւէ Փափապիլէրէ թէէսիր էթտի :

Լաքին սօնկրա Փափապիլէր թարաֆընտան Փրօթէսթանթլարըն
իգրարնամէսինի ճէրհ էթմէք իշիւն սիր Գոմիսիօն թա՛յին օլունտու
վէ հէր նէ գատար շալըճմալարը միւհասէր օլմատը իսէ տէ » եինէ

Բարլ Փրօթէսթանթլար՝ ալէ յհինէ հիւքմ էթմէ յէ զաթընտան հազըր իտի : Փափաւիլէր պա՛զը շէյլէրի թէսլիմ էթմէքլէ , վէ պա՛զը պաշ-
գա շէյլէրի թէսլիմ էթմէքլիյի օյնամագլէ Փրօթէսթանթլար իլէ միւ-
սալէհէ իւզըրէ պուլունմագ իսթէտիլէր : Վէ Մէլանքթօն լայըգընտան
գիյատէ սուհու արզու էթտիյինտէն պագի պուլունմայաճագ ան-
ճագ գիյատէսի իլէ մագարրաթլը պուլունմագ միւսալէհէնին՝ 'ուգտ
օլունմասը թէհլիքէսի վար իտի : Մէլանքթօն օլ մէճլիսին իպթիտա-
սընտան նիհայէթինէտէք գիյատէսի իլէ միւզթարիպ վէ էնտիշէլի
պուլունուպ քէնտիսի օղրաշմալար վէ ճէհատար իշիւն միւնասիպ
պիր ատէմ օլմաորըը աշիքեսար օլտու :

Փագաթ Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլար , խուսուսա Սաքսօնիալը
Եոհաննա վէ Հէսսէլի Ֆիլիփ , տաիմա՝ ագիլ վէ տինտար խրիսթի-
ան հիւքիւմտարլար կիպի սապիթ տուրուպ , Իմիէրաթօր վէ անըն
վիւքեալասը վէ 'իւլամասը թարաֆընտան միւքէրրէրէն իպրամ վէ
թէքտիր վէ էմի օլունտուլար իսէ տէ , հագիգաթլը մէսիհիյէյի թաս-
տիգ վէ վիգայէ էտէրէր իտի : Մէլանքթօն թարաֆընտան Փափա-
վիլէրէ իֆատէ օլունտու քի , քիլիսէ խատէմէսինին էվլէնմէսի , Թա-
ամը մուգատտէս այինինին հէմ էքմէք հէմ շէրապ իլէ իճրա օլուն-
մասը , վէ մախուսի վէ մախֆի վէճկէ իճրա օլունմասընըն մէն օ-
լունմասը թէսլիմ օլունտուղու հալտէ իթթիֆագ միւմքին օլուր , վէ
Փափաւիլէր՝ ագիլանէ հարէքէթ էթսէ իտիլէր , Փրօթէսթանթլարըն
պու վէճկէ ալտանմալարը ինթիմալ ոռը . լաքին Փափաւիլէր պու
գատտար պիլէ թէսլիմ էթմէտիքլէրի հալտէ , Փրօթէսթանթ հիւքիւմ-
տարլարըն կէօզլէրի աշըլարագ պիր գէման չօգ մուխաթարատա պու-
լունմուշ օլան իսլահաթը քիլիսէ վէ տինի մէսիհիի հագիգի խէլաս
օլտու :

Սօնկրա Իմիէրաթօր թարաֆը Փրօթէսթանթլարա՝ ասիլէր կիպի
մու՛ւամէլէ էտիպ մուհարէպէ իշիւն թէտարիքեաթ կէօրտիւ իսէ տէ ,
մէրամլարընը իճրա էթմէտի , վէ Փրօթէսթանթլարըն նուսրէթի
հագիգիյէսի տէրքեսար օլտու :

Լութէրին Բիթապը շէրիֆին թէրճիւմէսի իւզէրինէ օլան իշի ան-
ճագ 1534 տէ խիթամ պուլտու , վէ քէնտիսի սէլամէթ վէ մէսրու-
րիյէթի տէրուհիյէ իլէ Ֆէպ . 18 Թ . Ի . 1546 տէ ալթմըշ իւշիւնճիւ
եաշընտա վէֆաթ էթտի : Լութէրին էվսաֆը զաթիյէսինտէ վէ 'ա-
մալընտա Փուգայիլի ինսանիյէնին ա՛լասընը հէմ պէնի պէշէրին զա՛-
իֆլիյինի թէմսիլ էթտի . մէլէք տէյիլ իտի , անճագ պիր ատէմ ի-
տի , վէ Ալահ թարաֆընտան՝ ագիմ պիր իշ իշիւն ինթիխապ օլուն-
տու , վէ պիլա չիւպկէ թա պու կիւնէտէք ճէրմանիալըլար արասըն-
տա անըն իսմի՛ ումուլմէն ֆէվգ իւլ՝ ատէ տէրէճէտէ միւհթէրէմ գիքը
օլունուր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՀԵԼՎԵԹԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ

ՔԻԼԻՍԷՑԷ ՏԱՅԻՐ

Հելվեթիա (Զուիցերի) ձերմանիատան նէ գառար ֆարգլը պիր տիյար իսէ, օլ տիյարտա վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ, հիլեթի զաշիրէճէ միւթէֆէրրիգ իտի, ձերմանիատա հայաթ նուրու պիր մերքէգտէն փերթէվլերինի նէշր էթտի Ամմա Հելվեթիատա տաղար վէ տերէլերտէ չէնո մահալտէն պիլ իթթիֆադ հայաթ միւժտէսի վէ վաիպլերի գուհուր էթտիլեր :

Լութերին վէլատէթինտէն եէտի հաֆթա սօնկրա, ետ'նի՝ Յունվ. 1. 1484 տէ Յուրիս չէհրինտէ իքի պին այադտան միւթէճավուդ եիւքսէք պուլունան տերէտէ, Վիլտհաւս գարիլէսինտէ Ուլրիք Զուինկլի թէվէլլիւտ էյլէտի, Անըն փէտէրի օլ ճիվարլարտա միւթէպէր պիր առէմ՝ օլուպ, Ուլրիք՝ սէքիզ օլլունուն իւշիւնճիսի իտի, Ուլրիք փէտէրի վէ օլ ճիվարլարտա պուլունանլարըն չօղու կիպի սիւրիլեր վէ տավարլարը եայտըրմաղա վէ պէսլէմէ՝ յէ թէրպիյէ օլունտու, Ուլրիքին փէտէրի չօճուղունուն զէքեա վէթինի կէօրիւպ, տահա չօգ քիւչիւք իքէն անը Վէսսէն չէհրինէ կէթիրիւ գարընտաշընըն հիմմէթինտէ օլարագ անը մէքթէպէ կէօնտէրտի, վէ օն եաշընտա իքէն Ուլրիքին փէտէրի վէ ամճաղը անըն տէրսլերինտէ օլան թէրագգիսինտէն օլ գառար խօշլանտըլար քի, անը Պապէլին պիր մէքթէպինէ կէօնտէրմէյէ գարար վէրտիլեր, Պապէլ չէհրի վէ տար էլ ֆիւնունու օլ զէման՝ իւլում վէ ֆիւնունուն պիր մէշհուր մերքէպի իտի, Օլ մէքթէպտէն թ. Ի. 1497 տէ Պէրն մէքթէպինէ կիթտի, Օլ զէման Պէրն չէհրինտէ Ֆրանքիսգօս վէ Տօմինիգօս լահիպլերի արասընտա դիյատէսի իլէ գըզգանճըզ պուլունուպ, Զուինկլի Տօմինիգօս մանասթըրընա տա՝վէթ օլունտու, լաքին կիթմէտի, վէ օլ վազըթտան պիր դաշ սէնէ սօնկրա օլ մանասթըրըն մէմուրլերի պիր թագըմ հիլէլեր իլէ պիր պէշիւք միւճիգէնին իճրասընը իտտա՝ա էթտիլեր, Լաքին էհալի իլէ պէրապէր ալտաթաըզլարը քէնտի լահիպլերինտէն պիրի սօնկրա հիլէյի մէյտանա չըգարըպ մէզպուր մէմուրլեր Փափանըն էմրի իլէ 50,000 քէսան միւշահատէ էտէրէք եագըլմագլէ գաթլ օլունտու՝ Լար :

Զուինկլի Պէրնտէն Ասթրիանըն փայլթաթը Վիէննայա կի-

տիպ օրատա 'իւմի հիքմէթ թահսիլ էյլէտիքտէն սօնկրա, թ. ի. 1502 տէ վաթանընա 'ավտէթ էթտի, վէ Պազէլ տար էլ ֆիւնունընտա մէտրէսէվիէրին ուսուլինճէ իւմի իւահիյի թահսիլ իլէ պէրապէր պիր մէքթէպտէ խօճաղգ էտէր իտի: Մուզիգատա ֆէվդ իւլ 'ատէ մահիր օլուպ քէնտիսի չէնտ թիւրլիլ չալը չալտրդտան պուշգա տար էլ ֆիւնուն իչինտէ մուզիգանըն թէրադգիտի իչին չալըչըր իտի: թ. ի. 1501 տէ Պազէլ տար էլ ֆիւնունընա Վիթթէմպալս մու'ալլիմ կէլիպ թա'լիւմթը հադիգիյէի մէսիհիյէյի չայիրուլէրինէ թա'լիմ էտիպ, Զուինկլի վէ քէնտի խալիս տօսթու Լէյօ Եուտա օլ քէլամլարը պիլ մէմունիյէ տինկլէյիպ գապուլ էթտիլէր: թ. ի. 1506 տա կլարիս չէհրինին ճէմա'աթը թարաֆընտան փափասլարը օլմագ իւզրէ ինթիխապ օլունուսլ Գօնսթանստա մէմուրիյէթինէ թագտիս օլունտու: Լաքին էթվարը տահա եէնի տօղմամըլ ատէմի կէօսթէրի իտի: սայիր փափասլարտան ալադգճա տահա միւթէֆէրրիգ տէյիլ իտի:

Իքինճի Յուլիօս Փապիս պիւթիւն գուլվէթինի ումուրը տիւնեէվիյէ իւզէրինէ սարֆ էտիպ, Շինէյր իսմինտէ պիր 'ադիլ վէ դայրէթլի Գարտինալ վասիթասը իլէ Հէվլէթիալլարտան քէնտի մուհարէպլէրի իչին չօգ 'ասքէրլէր թօիլատը վէ օլ 'ասքէրլէր 'պա'տ էլ մուհարէպլէ վաթանլարընա 'ավտէթ էթտիլէրինտէ դայէթ քէօթիճ ալադ իլէ մէվուֆ օլարադ քէօթիլ 'ամէլլէրտէ պուլունմագ իւզրէ կէլիլէր իտի: Զուինկլի վաթանընա պու վէճէլէ քիւլլիյէթու մագարրաթ հասըլ օլմագտա իտիյինի թ. ի. 1510 տա իքի 'ատէտ չիւրի վասիթասը իլէ սայիրլէրի ույանսըրմաղա չալըչտը: Պիր տէֆ'ա քէնտիսի տախի 'ասքէրլէր իլէ պէրապէր պէօյլէ մուհարէպլէյէ Խթալիյայ էնտիյինտէ, թարիֆ էթտիյի մագարրաթը պիր րէյ իւլ 'այն ֆէհմէթմէյէ միւզթէտիր օլտու:

թ. ի. 1512 տէ Զուինկլի Եունանի լիսանը թահսիլ վէ տիգգաթլըճա ինճիլի չէրիֆի օլ լիսանտա միւթալ'ա էթմէյէ պաշլատը: Հէման պիւթիւն վազթիլնի օլ մէշուլիյէթ իլէ սարֆ էթտի, վէ Բիթապը չէրիֆի միւթալ'ա էթտիլէնէ նուրի սէմավի անըն զիհնինի թէնվիր էյլէտի: Աւկօսթինօս, Օրիկէնէս, Բրիսօսթօմ, Ամպլօսիօս վէ Հէրօնիմօսուն թահրիրաթընը տախի օգուտու իսէ, «Պիր տօսթա'պուճնու նախըլ անկլարսըն' տէյու սիւսլ էթտիյիմիգ միսիլու, օլ մու'ալլիմլէրէ միւրաճա'աթ էտէրիմ» տէտի, վէ Լութէր սօնկրա ետիտըղը կիպի, Զուինկլի օլ զէման Բիթապը չէրիֆին սէլահիյէթինի քէաֆֆէի սէլահիյէթտէն ա'լա թութուղու աչիքեար օլուր: Զուինկլինին հադիգաթը մէսիհիյէյի ֆէհմէթմէսի, վէ անըն թէճրիւպէի մէսիհիյէի զաթիյէսի Լութէրինքինտէն չօգ միւթէֆէրրիգ իտի: Զուինկլի ճան ու տիլտէն Ալլահըն քէլամընը վէ քէնտի վազիֆէի զիմլէթիւնի ֆէհմէթմէյէ արզուլմէնտ օլուսլ, Ալլահըն իմտատը իչին միւզ

Թէվաղիւ՝ իւր դարպ օլարադ տու՛ա էյլէտի, վէ վադթըն միւրուրին-
տէ հէմ էվսաֆ վէ ա՛մալի զաթլյէսի հէմ տէ միւվազա՛ասը անըն
թէսիրաթընը կէօսթէրտի :

Զուինկլի Թ. Ի. 1514 տէ մախսուսէն մէշհուր էրազմօս իլէ կէօ-
րիւշմէք իչիւն Պաղէլէ կէլտի, զիրա էրազմօսուն ճիւմէ թահրիրա-
թընը պիլ մէմնունիյէ օգոււմուշ իտի, վէ օլ մէշհուր ատէմոտէն չօգ
թէսիրաթ գապուլ էթտլյի աշիքեար տըր : Օրատա տախի Օսվալտ
Մայքօնիօս վէ էքօլամիատիուս իլէ իւնսիյէթ փէյտա էթտի :

Թ. Ի. 1515 տէ Զուինկլի Եինէ Հէլվէթիալը՝ ասքէրլէր իլէ Փա-
փանըն հիւքիւմէթի ճիւմանիէսի իչիւն մուհարէպէ էթմէյէ մէճպուր
օլուպ, Իթալիատա քիլիսէի փափազիյէտէ մէյտան պուլմուշ օլան
մէքրուհաթը միւշահատէ էթտլյինտէ, իսլահաթըն էլզէմիյէթինի
էվիլէտէն զիյատէ աշիքեարէն ֆէհմ էթմէլէ, Եինէ վաթանընս
Կավտէթ էթտլյինտէ, Քիթապը շէրիֆին թա՛լիմաթընը տահա տիգ-
զաթլըճա թէֆսիր վէ վա՛զ էտէր իտի : Լութէր կիպի քէլիսէի Փա-
փալիյէնին մէքրուհաթը՝ ալէյհինէ վա՛զ էթմէսի, անճագ քէզպ՝
Հագիգաթ վասիթասը իլէ տէֆ՝ օլունուր տէյու Քիթապը շէրիֆին
մուրունու նէշը էթմէյէ չալըշըր իտի : Լաքին պիլա շիւպհէ Լութէ-
րին պուլունտուզու ճէհատ վուգու՝ պուլմասու իտի, օնալթընճը
տէհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը ի՛թիգատ վէ իպատէթ ասլա
վուգու՝ պուլմազ իտի :

Թ. Ի. 1517 տէ Զուինկլի Հէլվէթիատա Մէրեէմին զիյատէսի իլէ
մուգատտէս վէ չօգ զիյարէթ օլունան պիր մահալինէ, Էա՛նի՝ Այն-
սիտլէնէ փափաս վէ վա՛իզ օլմազ իւզրէ տա՛վէթ վէ թա՛յին օլուն-
տու : Օրատա պիր գաթ տահա կէօպլէրի մէքրուհաթը փափազիյէյէ
աշըլըպ, Ալլահըն ինտլինտէ մազպուլիյէթ՝ բուհպանիյէթտէ վէ
մուգատտէս մահալլէրէ զիյարէթ էթմէքտէ, օրուճլարտա վէ « ազիզ-
լէրէ » տու՛ա էթմէքտէ տէյիլ, անճագ Քրիստոսուն քէֆարէթի իլէ
վէ խմանը հագիգի իլէ խէլաս պուլմալը տըր տէյու քեամիլէն իլգամ
օլտու : « Եւալլըն Քրիստոս Եւալլ Էպէր, վէ օ հէր Էէրպէ Եւալլ Էպէր » տէտի :

Վէ պիթթապի՝ պէօյլէ վա՛զ էթմէլէ օլ « մուգատտէս » ի՛թիպար
օլունան մահալլէ զիյարէթ էտէնլէրին՝ ատէտի կիթտիքճէ ազալտը :
Զուինկլի էփիսգօփօսլար իլէ վէ Փափանըն վէքիլլէրիլէ պիլէ կէօ-
րիւշտիւյիւ հալտէ, քիլիսէի փափազիյէնին մէքրուհաթընը վէ զա՛-
իֆլիյինի չօգ սէրպէսթճէ սէօյլէտի, վէ հէր նէ գատար Փափա թա-
րաֆընտան անը գազանմուգ իչիւն չօգ չալըշտըլար իսէ տէ, պիհու-
տէ Եէրէ չալըշտըլար :

Թ. Ի. 1518 տէ Թէթցէլ կիպի պիր կիւնահ միւսա՛ատէսի սաթը-
ճըրը Զուինկլինին պուլունտուզու մահալին գուրպինէ կէլալիինտէ,
Զուինկլի անըն՝ ալէյհինէ չօգ սէրպէսթ վէ թէսիրլի վէճիլէ վա՛զ
էյլէտի, վէ մէզպուր սաթըճը պիր չօգ միգտար ագչէ թօփլատը

խէ տէ , հագարէթ կէօրէրէք կէրի կիթմէյէ մէճպուր օլտու .
 Թ . Ի . 1518 տէ 11 Դէկտ . Զուինկլի Յուրիս շէհրինին պէօյիւք
 քիլիսէսինին վա'իդի օլմադ իւզրէ ինթիսապ վէ թա'յին օլունտու ,
 վէ պէօյլէճէ պիւթիւն Հէլվէթիա իւզէրինէ զիյատէ սահպալինուֆուզ
 օլապիլի իտի , զիրա Յուրիս պիր պէօյիւք մէրքէզ շէհրի տիր . Զու-
 ինկլի Յուրիսէ վասըլ օլտուղու հալտէ , շէհրին միւթէպէրունը թա-
 րաֆընտան քէնտի մէմուրիյէթինին իճրասը իշիւն պա'զը զայրը միւ-
 ֆիտ նասիհաթլարա ճէվուպէն , « Մաթթանըն Ինճիլինի սըրա իլէ
 ճէմա'աթա թէֆսիր էտէրէք , ճէմա'աթը Բրիստոսա վէ Ալլահըն քէ-
 լամընա տէլալէթ էթմէյէ չալըճաճազըմ » տէտի , վէ պա'զըլէրի պու-
 նա թա'աճճիւպ էթտիքլէրի հալտէ , Բրիստոսթօմ վէ Աւկօսթինօն կի-
 պի էտէճէյինի կէօսթէրտի , վէ ճէմա'աթա տաթի , « Բրիստոսա , աւ-
 ճադ իսլամ մէնպա'սընա սիզի տէլալէթ էթմէք իսթէրիմ . Ճանլա-
 րընըզա վէրէճէյիմ թա'ամը Բուհանի' աւճադ Բրիստոսուն քէլամը
 տըր տէտի :

Օրատա Զուինկլի քէնտի թէճրիւպէսինտէ էվվէլտէն զիյատէ ապ-
 ու հայաթ մէնպա'սընտան իշտիյինտէն տահա թէսիրաթ իլէ Բրիս-
 տոսուն քէֆարէթի վէ իման վէ թէօվպէ թա'լիմաթընը վա'զ էտէր
 իտի . Հէմ տէ թէճրիւպէի մէսիհիյէի զաթիյէսի քէսպի գուվվէթ էթ-
 տիքճէ , հէր թարաֆտա մէյտան պուլմուշ կիւնահլար 'ալէյհինտէ
 տաթի վա'զ էտէր իտի . Եալընըզ վա'զլէրինտէ տէյիլ , աւճադ ճէ-
 մա'աթ իլէ կիւն պէ կիւն կէօրիւշտիյիւնտէ տաթիմա մուհապպէթ
 վէ հալիմիէ իւզրէ մու'ամէլէ էտիպ ճիւմէնին մուհապպէթինի քէն-
 տիսինէ ճէլպ էյէտի :

Թ . Ի . 1519 տա թա'ուն վէ վէպա Հէլվէթիա իւզէրինէ կէլտի .
 Զուինկլի քէնտի ճէմա'աթընտան խասթա օլանլարա ֆէրաղաթ էթ-
 մէքսիզին զիյարէթ էտէրէք , նիհայէթտէ քէնտիսի թուրուլտու , վէ
 քէնտիսի զանն էթտիյի կիպի էօլմէք իւզրէ իքէն' իքի շիրին իլահի
 թէէլիֆ էթտի , լաքին իֆազաթ պուլտու վէ իֆազաթ պուլտու
 իքէն պիր կիւզէլ իլահի տահա թէէլիֆ էթտի . Օլ խասթալըղըն Զու-
 ինկլի իւզէրինէ թէսիրաթը չօդ վէ խայըրլը իտի . Օլ անտէն տահա
 իշթիյազ իլէ տէլունի թէճրիւպէտէն հայաթ միւթաւէսինի հէր թիւլ-
 վիւ զէլալէթ 'ալէյհինէ վա'զ էտէր իտի , վէ Հէլվէթիատա իսլահաթը
 քիլիսէ չօդ թէրազգի էթտի :

Բափիթօ (սօնկրա Մէց Սէրփիսդօիօսունուն պաշ փափասը) վէ
 անըն խալէֆի Հէտիօ , Զուինկլինին Յուրիստէ էթտիյի միսիլիւ Պա-
 զէլտէ Ինճիլի շէրիֆի սըրա իլէ թէֆսիր էտիպ , հագիդաթը մէսի-
 հիյէյի վա'զ էտէրլէր իտի :

Զուինկլինին միւվազա'ասը Լութէրինքի դատար հիտտէթլի տէ-
 յիլ իտի իսէ տէ , Եինէ վա'զ էթտիյի հագիդաթ' պիր , վէ միւ-
 վազա'ասընըն թէսիրաթը միւսապի իտի . Զուինկլի միւվազէնէլի

վէ հալիւս պիր ատէմ իտի , վէ Բիթապը շէրիֆին նաւա քէնտինէ չօգ թէսիրաթը օլտուղու միսիլիւ , ճէմա'աթընըն գիհնէրինի օլտէմափի նուր իլէ թէնվիր էթմէյէ զայրէթ էթտի . Լութէր կիպի' կիւնահը ապի հագիգաթէն կիւնահ խիյիինի թէֆհիմ էտիպ . Մէլանըթօն կիպի 'իլմի իլահիյի վէ քէնտի միւվազա'ասընը կիւնահ թա'վիմինտէն պաշլատը . Պա'տէհու ատէմէր կիւնահլարընը լայըգը իլէ հիսս էթտիքէրի հպտէ , Բրիստոսուն քէֆարէթինի վա'գ էթտի . Պէօլէճէ Բիթապը շէրիֆին թա'լիմաթը ապլիյէսինի վա'գ էտէր իքէն , Յուրիխտէ չօգ ատէմէր պու միւթտէյի դապուլ էտիպ հայթ նուրունահ կէլտիլէր . Ինսանըն քէնտի խայրաթընահ թէվէքքիւլ էթմէսի պաթըլ պիր իւմիս իտիյինի կէօսթէրիպ , հագիգի միւմին իչիւն Բրիստոսուն մուհապպէթի զայրի հէր շէյտէն գուվէթիլի օլտուղունու , վէ էյի 'ամէլլէր պու մուհապպէթտէն պիթթապի' հասըլ օլաճաղընը , հէմ տէ պու մուհապպէթ պուլունմասըգճա Ալլահա մսգալուլ պիր 'ամէլ ասլա իճրա օլունամայաճաղընը պէյան էյլէտի :

Պիթթապի' Ձուինկլինին միւվազա'ասընըն սէմէրէսի հասըլ օլտուղունտա , 'աստափէթ տախի փէյտա օլունտու . Փափաալար վէ րահիպլէր ոնըն 'ալէյինէ չըգտըլար . Յուրիլի միւ թէպէրանընըն մէճիլիսի (Հէլվէթիա հիւքիւմէթի ճիւմհուրիյէթ իտի) Ձուինկլինին միւվազա'ասը իլէ իլգամ օլուպ էմր էթտիքի Բիթապը շէրիֆ իւզէրինէ մէպնի օլմայան վա'գլարա թուխաթ օլմայա . Պու տախի գլյատէսի իլէ րահիպլէրի զազապլատը . Բէնտիլէր թէ'ատտի օլունտուգլարընը զանն էտէրէք մուգալէմէթ էթմէյէ պաշլատըլար . Պէրն վա'իգի Հալլէր պէօլէ թէ'ատտի կէօրտիւյիւնտէ մէյուսիյէթէ տիւշէրէք Ձուինկլինին եանընահ կէլտի , վէ անըն ճէսարէթի իլէ ճէսարէթէնէրէք Եինէ իչինէ տէվամ էթտի :

Լուցէրնտէ սալիֆ իւզ գիքը Օսվօլտ օլ էսնատէ Լութէրին թարաֆիլի տէյու թէ'ատի չէքտի . Ձուինկլի տախի Բիթապը շէրիֆի թէֆսիր էթմէքտէ , վէ հայաթ միւթտէսինի սատէճէ վա'գ էթմէքտէ տէվամ էտիպ , Պաղէլ շէհրինտէ տախի իսլահաթը ի'թիգատ թէրադգի էթմէքտէ իտի . Թ . Ի . 1521 տէ Եինէ Հէլվէթիալըլարըն Փափանըն մուհարէպլէրի իչիւն սիլահլանմաղա մէճպուր օլմալարը Ձուինկլիյէ գլյատէսի իլէ միւճիպի էսէֆ իտի . Ձուինկլի քէնտիսի մախսուսէն միւհթէրէմ ի'թիպար օլունան ա'տաթը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ հիւճիւմ էթմէյիպ , օլ 'ատէթլէրտէն պա'զը զարարըք օլանլարը հըֆգ պիլէ էտէր իքէն , անըն իլէ հիմէֆքետար օլանլար լուզունսուզ եէրտէ տիւշմէնլէրինի զազապնաք էթմէքտէ իտիլէր , վէ 'օնսթանահ թարաֆընտան Յուրիխտէ վուգու' պուլան պէսաաթլարը թէֆթիշ էթմէք իւզրէ պիր գօմիսիօն կէօնտէրիլտի :

Մէզպուր գօմիսիօն Եէնի թա'լիմ օլունան թա'լիմաթտան տօլայը

չիքեայեթ հտիպ Ձուինկլյէ տինկլմէք ասլա իսթէմէտիլէր, վէ
էվլէլա Յուրիխին 200 'ազատան միւրէքքէպ պէօյլէք մէճլիսինին
հուզուրունա կէլիպ քէնտիսի հազդընտա օլան շիքեայեթէ ճէվապ
վէրմէյէ բուխսաթ վէրիմէտի իսէ տէ, սօնկրա մէճլիստէ պուրու-
նան ահպուպը թարաֆընտան անը տինկլմէքսիլին անըն թա'լիմաթը
'ալէյհինէ հիւքմ էթմէք զայէթլէ նահազգ օլտուղու պէյան վէ թէ-
էքիտ օլունտու, վէ անըն կէլիպ թէպրիյէի զիմմէթ էթմէսի իշիւն
բուխսաթ իհսան օլունա տէյու թալէպ էթմէլէրի իւզէրինէ Ձուինկ-
լի ֆէվգ իւլ 'ատէ թէսիլլի վէճհլէ վէ պէրահինի քեսֆիյէ կէթիւրէ-
րէք նութգ հտիպ գօմիսսիօն վէ մէճլիսի ճէվապսըզ պրադտը Սօն-
կրա իսպաթլար իլէ Ձուինկլիյի սիւքիւթ էտէմէյէճէքլէրինի կէօրիւպ,
խաֆիլէն քէօթիւ ատէմէրին եէտի իլէ անը գաթլ էթտիւրմէյէ չալըչ-
տըլար, Գօնսթանա էփիսգօփօսու տախի Յուրիխ միւ'թէպէրանընա
Ձուինկլի 'ալէյհինէ մէքթուպ եազտըղը հալտէ Ձուինկլի օլ մէքթու-
պա ճէվապ եազպ պէնտի մէպտէլէրի վէ միւվազա'ասընը թաստիգ
էթտիքտէն սօնկրա Փափապլիլիյին եազընտա զէվալ պուլաճաղընը իմա
վէ թէֆհիմ էթտի :

Ձուինկլինին տիւշմէնլէրի պաշգա թարզ իլէ օնա զալէպէ էտէ-
մէյէճէքլէրինի կէօրտիւքլէրինտէ Հէլվէթիանըն շուրա մէճլիսինէ
միւրաճա'աթ էթտիլէր, Օլ մէճլիս վա'զ էթմէքլիլի քիւլլիյէն նէհէ էթ-
տիլէր, Ամմա Ձուինկլի հայաթ միւթտէսինի վազ էթմէք սէլահիյէթինի
շուրաի տէվլէթլէրտէն տահա ա'լա հիւքիւմէթ թարաֆընտան ալտը-
ղընտան եինէ սէրպէսթ վա'զ էթտի, Յուրիխ մէճլիսի տախի անը թաս-
տիգ էթտի :

Օլ էսնատէ Ֆրանսէվի Լամպէրթ Ավինեօնտա Ինճիլի վա'զ էթմիշ
օլտուղունտան թէատտի չէքէրէք Յուրիխէ կէլիպ Ձուինկլի թարա-
ֆընտան մուհապպէթ իլէ գապուլ օլունտու, Ձուինկլի օնա տէօրթ
տէֆ'ա վա'զ էթտիւրտիլինտէ տէօրտիւնճիւ տէֆ'ասընտա Մ'էրէհմ
իլէ 'ապիլլէրին» 'իպատէթինի թաստիգ էթտիլի հալտէ, Ձուինկլի
ճէմա'աթտան» «Պիրաւտէր, պիրաւտէր, եանղըլտըն» տէյու նիտա էթ-
տի, Լամպէրթ օրատա պուլունան քիլիսէ խստէմէսի թարաֆըն-
տան թէշվիգ օլունարտգ Ձուինկլի իլէ 'ալէնէն միւպահասէ էթմէ-
յի թալէպ էթտի, վէ Յուլ. 22 տէ պէօյլէ պիր միւպահասէ իշիւն
ճէմա'աթ թէճէմիւ' էթմիշ օլտուղունտա Ձուինկլի ֆէրաղաթ էթ-
մէքսիլին տէօրթ սա'աթ գատար նութգ հտիպ քէնտի մէպտէլէրի-
նի Քիթապը շէրիֆտէն թաստիգ վէ թէսպիթ էթտիքտէն սօնկրա,
Լամպէրթ օնա ճէվապ վէրէճէք տիրտէյու մէմուլ օլունտուղու հալտէ,
քէնտիսի քիւլլիյէն իլգամ օլունմուշ օլտուղունու, վէ արթըզ եալընըզ
Քրիստոսուն չէֆա'աթընա միւթէվէքքիլ օլաճալընը իգրար էթտի :

Թ. Ի. 1522 տէ Ձուինկլի վէ անըն իլէ հէմէֆքեար օլանլար Այն-
սիտէնտէ թէճէմիւ' հտիպ էփիսգօփօսլարընա վէ շուրա մէճլիսինէ

պիլ իթթիֆազ րէսմէն քէնտի էֆքեար վէ արզուլէրինի պէյան էթտիլէր : Պու 'արզուլէրինի տաթի թապ' ու նէշը էթտիլէր :

Պուռուն իւզէրինէ Օսվալտ Լուսէրնտէն ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու (սօնկրա Յուրիս մէթէպինտէ խօճա թա'յին օլունտու) , վէ Զուինկինին գարնտաշարը անըն քիլիսէի փաթավիյէտէն այրըմազ վէ հէրէթիգօս պուլունմազ իւզրէ օլտուղունտան կիւճէնիս, անը թութտուղու եօլտան րիւճու' էթտիրմէյէ չալըշորլար, ֆազաթ Զուինկի տահա զիյատէ քէսպի ճէսարէթ էտիպ վա'զ էթտիյի հազիգաթը ճան ու տիլտէն սէվտիլինտէն, վէ վաթանը հէման օլ թա'լիմաթա միւհթաճ օլտուղունու պիլիպ , Բրիստոսա քէմալի իման վէ ի'թիմատ իլէ միւթէվէքիլ օլարազ իսլահաթը քիլիսէ իչիւն տահա զիյատէ սայ' վէ զայրէթ էթմէյէ գարար վէրտի : Գարնտաշարընա եազորղը մէքթուպտա «Ալլահ պանա գուվվէթ իհսան էթտիքճէ' տիւնեա իլէ մաղրուր զալիմէրինտէն գօրգմազսըզըն պանա սիիարըշ օլունան իչի իճրա էտէճէյիմ : Զօգտան վէ տիգգաթլըճա թէֆէքիլէր էթմէտիլիմ պիր նէվ' թէհլիքէ եօգ տուր : Գէնտի գուվվէթիմ զա'իֆլիք տիր , վէ տիւլմէնիմին գուվվէթինի էյի պիլիլիմ , ամմա Բրիստոսա պէնի գուվվէթլէտիքճէ հէր շէյէ միւգթէտիրիմ : Պէն սիւքիւթ էտէրսէմ , Ալլահ պաշգա պիր ատէմ վասիթասը իլէ պու իչի իճրա էթտիրիպ , պէնի վէֆասըզըղըմ իչիւն հիւքմ էտէր : Պիպիմ պուլունտուղունմազ վազըթլարա եազըշըր տէրէճէտէն զիյատէ հալիմ վէ ի'թիմատը օլտում գօրգարըմ : Բրիստոսուն գանընըն գըյմէթի վասիթասը իլէ ինճիլի շէրիֆին պու 'աճայիպ գուվվէթի վար տըր քի' շիտտէթլի թէ'ատտիլէր անը մէն' էթմէյիպ անըն զաֆէրեապ օլմասընա պա'իս օլուր : Բրիստոսուն էմին գուլլարը էֆէնտիլէրինին եա րալարընը քէնտի ճէսէտլէրինտէ թաշըմագտան շէքինմէզլէր : Պէնիմ էմէքլէրիմին եալընըզ մագսէտ վէ նէթիճէսի' Բրիստոսուն պիլզէ քէնտի գանը իլէ սաթուն ալըպ իհսան էթտիլի նի'մէթլէրի ատէմլէրէ պիլտիրմէքտէն 'իպարէթ տիր » :

«Ե'ա Յիսուս , ֆասըգ վէ քեաֆիրլէրին սէնին գավմընըն գուլլարընը նասըլ չամաթա իլէ տօլտուրտուգլարընը կէօրիւրսին : Սէպավէթիմտէն պէրու միւպահասէ վէ միւնազա'ատան շէքինտիլիմի , վէ քէնտի միւրատըմա մուխալիֆ օլարազ ճէհատա կիրտիլիմի պիլիլիսին : Պինաէն 'ալէյհ սանա քէմալի ի'թիմատ իլէ րիճա էտէրիմ քի պաշատըղընը թէքմիլ էտէսին : Պիր խուսուստա զայրի մագպուլ վէճիլէ պինա էթտիմ իսէ , եէտի գուտրէթին պինամը եըգսըն : Սէնտէն զայրի թէմէլ պրագտըմ իսէ , գուտրէթլի գօլուն թէմէլիմի եէքսան էյլէսին : Է'յ պաղպանը Փէտէրուլլահ օլան միւպարէք Ասամա , պիլզի սէնին չուպուգլարըն օլարազ թէրք էթմէ : Տիւնեանըն ախըրընատէք պիլզիմ իլէ պէրապէր պուլունմազա վա'տ էթմէտին մի » :

Պէտքէ՛ճէ մութաթարսլար արասընտա Զուինկլի քէսպի գուզվէթ էտիպ, ինայէթի իլահիյէ իլէ տահա զիյատէ ճէսուր օլարազ թա՛լի-մաթը պաթըլէ իզդէրինէ հիւճիւմ էթտի : Յոււվ. Թ. Ի. 1323 տէ, 67 պէնտտէն ՚իպարէթ պիր վարազա չըգարըպ քիլիսէի մէսիհիյէ-նին թէմէլի ասլիյէսինի պէյան էթտի : Անլէրին պա՛զըլէրի պոււն-լար տըր :

«Ինճիլի շէրիֆին քիլիսէ թարաֆընտան թաստիզ օլունճայատաք պիր հիւքմիւ եօզ տուր տէյէնլէր Ալլահա գարչը քիւֆր էտէրլէր» :

«Պիլ ճիւմլէ մէվճուտ օլմուչ, օլան վէ օլաճազ ատէմլէր իչիւն եա-լընըզ խէլաւ եօլու Գրիստոս տուր» :

«Խրիսթիանաբըն ճիւմլէսի Գրիստոսուն վէ պիրիպիրինին պիրա-տէրլէրի օլուպ, տիւնեատա ՚իէտէրլէրի՝ օլմատըղընտան մէզհէպ վէ րիւթպէի քիլիսէվիյէնին քեաֆֆէսի տէֆ՝ օլունմազ կէրէքտիր» :

«Ի՛թիգատաթը բուհանիյէտէն տօլայը, սէլամլէթի ՚ումուլիյէյէ տօգանըլմատըղը հալտէ պիր թիւրլիւ իճպար օլունմամալը տըր» :

Զուինկլի Յուրիս միւթէպէրան մէճլիսինին հուզուրունտա պոււ մէպտէլէրի թէսպիթ էթմէյէ իլթիգամ էթտի : Պէտքէ՛ճէ ճէմա՛թ թէճէմիւ՝ էթմիւ, վէ Բիթապը շէրիֆին պիր նուսխէսի Զուինկլի-նին էօնիւնտէ պուլունտուղու հալտէ, Զուինկլի «Խէլաւ եալընըզ Գրիստոս վասիթասը իլէ պուլունտուղունու վա՛զ էթտիյիմտէն, պիւթիւն Հէվլէթիատա հէրէթիգօս վէ իլթիլալ էտիճի ի՛թիպար օլունտոււմ, Հալա Ալլահըն իսմի իլէ պուրատա տուրուրոււմ» տէտիւ Լաքին Փաւիալիլէր Զուինկլի իլէ միւպահասէ էթմէյէ տալա ճէսա-րէթ էտէմէտիլէր, վէ Զուինկլինին վա՛զ էթտիյի հազիգաթ թէ-րազգի էթտի : Զուինկլի իլէ հէմէֆքեար օլանլար արասընտա զիյա-տէ զայրէթլի վէ պա՛գէն պաշգալարը սուրէթլէրի թէլէֆ էտէրէք վէ թարզը ախէր նահազգ եէրէ զայրէթլէրինի կէօսթէրէն ատէմլէր պուլունտու իսէ, թա՛աճճիւպ օլունաճազ շէյ տէյիլ տիր :

Սալիֆ իւզ գիքը մէճլիստէ միւպահասէ վուզու՝ պուլմատըղը հալ-տէ, սուրէթլէրին իսթի՛մալինտէն պահս էթմէք իչիւն Յուրիս միւթ-թէպէրանընտան պիր պաշգա վէ պէտքէ՛ճէ մէճլիս թա՛յին օլունտու : Վազա՛ա Փաւիալիլէրին էքսէրիսի պոււ մէճլիսէ տալի կէլմէյէ ճէ-սարէթ էտէմէտիլէր : Լաքին Հոկտ. 26 սա պիր պէտքէ՛ճէ ճէմա՛թ (350 նէֆէր իւսիսա հազըր իտի) թէճէմիւ՝ էթմիւ օլտուղու հալ-տէ, Զուինկլի իլէ Լէյօ Եուտա էօնիւնտէ Բիթապը շէրիֆ նուս-խէսի գօնուլտուղունտա, Զուինկլի քիլիսէի մէսիհիյէ նէտէն ՚իպա-րէթ վէ նէյէ չալիլ օլտուղունու պէյան էթմէյէ պաշլատը, վէ օլ նութգուտ Զուինկլի Լութէրտէն տահա զիյատէ աշիքեարէն, վէ քիլիսէի մէսիհիյէնին մէրամը ասլինէ վէ իսթիտաքի հալինէ միւթա-պըզ վէճհէ քիլիսէնին հուտուտ վէ իմթիյազաթընը պէյան էթտի : Պէտքէ՛ճէ պու մատտէյի աշտը . « Գիլիսէի ՚ումուլիյէ ճիւմլէ Խրիս-

Թիանլարըն պուլունուղու մահալլէրտէ թէվզի՝ օլունարագ պիւ-
թիւն տիւնեատա պուլունուր : Բիլիսէի մահսունսէլէր Պէրնտէ , Պա-
զէլտէ , Յուրիխտէ վէ սայիր մահալլէրտէ պուլունուր : Պէնի տինկ-
լէյէն ճէմա՝աթ Յուրիխ քիլիսէսի օլտուղունտան Գիթապը շէրիֆի
տինկլէմէք իսթէյէրէք օլ Բիթապա միւթապըք օլանը քէնտիսի ի-
չին հիւքմէյէմէյէ սէլահլէյէթ սահիպի տիր » տէտի :

Պու վէճհլէ Զուինկլի սատէճէ Գիթապը շէրիֆին տէլալէթի իլէ
թէրագզի էտիպ , քէնտի էյամընտա տահա պաշգա եէրտէ ուսուլ
վէ հլէթի քիլիսէի մէսիհլէ հագգընտա հիչ իչիտիլմէմիշ թա՛լիմա-
թը սաֆիյէյի իրատ էտէյօր իտի : Վէ պիւա չիւպհէ պու մէպտէլէր
շէլվէթիալըլարըն ուսուլի հիւքիւմէթի՝ առիյէլէրինէ զիյատէ միւ-
թապըք կէլտի : Տաիմ իւլ էվգաթ հուրրիյէթի բուհանիյէ վէ քիլի-
սէվիյէ հուրրիյէթի՝ առիյէ իլէ պէրապէր պուլունուղ տուր :

Պա՛տէհու Զուինկլի Գիթապը շէրիֆտէն սուրէթփէրէսթիլլին
պաթըլըզը վէ կիւնահընը իսպաթ էթտիքտէն սօնկրա , օնա ճէվապ
էթմէք իւզրէ Փափավիլէր չաղըլտըզլարընտա , Գիթապը շէրիֆ-
տէն հիչ ճէվապ վէրէմէտիլէր , վէ պա՛ղըլէրի Զուինկլինին պիւր-
հանլարը վասիթասը իլէ իլգամ օլունուպ արթըք սուրէթլէրէ սէճտէ
էթմէյէճէքլէրինի իզրար էթտիլէր : Պա՛ղիլէրի տալիսի պիր ումումի
մէճլիս իչիւն պէքլէյիպ , օնա հէր խուսուտա միւրահա՛աթ էթմէք
կէրէք իտիյինի իսնատ էթտիքլէրի հալտէ , Զուինկլի « Պիր՝ ումու-
մի մէճլիս իչիւն մի պէքլէյէլիմ . պէյլէ պիր մէճլիսէ քի՛մ կէլէճէք
տիր . Փափա իլէ պիր թագըմ՝ ճահիլ էփիսգօփօսլար , վէ քիլիսէի
մէսիհլէյէ օնլարտան իսլարէթ տէյիլ տիր , խայըր . Հոնկ իլէ Գուս-
նաթթ (Յուրիխ գուրպինտէ պուլունան իքի գարիէ) Փափա իլէ է-
փիսգօփօսլարըն ճիւմլէսինտէն զիյատէ քիլիսէ իթիպար օլունմաղա
չայէսթէ տիր » տէտի :

Սօնկրա թա՛ամը մուգատտէս այինինէ տայիր Զուինկլի , օլ ային-
տէ ասլա գուրպան մանասը պուլունմատըղընը պէյան էթտիքտէն
սօնկրա , քիլիսէի փափավիլլէնին թա՛լիմինի թաստիգ էտէն պիր ա-
տէմ պուլունմատը , վէ կէրէք պու մատտէ խուսուտունտա , կէրէք
սուրէթփէրէսթիլլիք խուսուտունտա Յուրիխ միւթէպէրանընըն գարա-
րը վէ մուա՛մէլաթը պու միւպահասէնին միւգթագի գըլտըզը վէճհլէ
օլուպ ա՛տաթը փափավիլլէյի բէտտ էթտիլէր : Ամմա թա՛ամը մու-
գատտէս այինի տահա քիլիսէի փափավիլլէնին՝ առիյէթինճէ իճրա օ-
լունուպ , թէպէտտիւլաթը բէսմիյէ սօնկրա վուգու՝ պուլտու :

Զուինկլի նութգունու պիթիւրտիքտէն սօնկրա , Շմիտթ իսմինտէ
պիր մէշուր ճէնէրալ Զուինկլինին քէլամլարընը աթի իւզ զիւր
վէճհլէ թաստիգ էթմէսի պիւթիւն ճէմա՛աթա չօգ թէսիր էթտի :
« Խրիսթիանսրա Բրիտոսու գալպլէրինէ գապուլ էթմէյէ թա՛լիմ
էտէլիմ : Շիմտիյէ գատար սուրէթլէրէ թապի՝ օլտունուղ : Տաղլար »

տա սաքին օլանլար օվալարըն մուգատուէս եէրլէրինէ զիյարէթ է-
տիպ , օվալարըն սաքինէլէրի տախի պաղլարտա պուլունան մու-
գատուէս մահալլէրէ զիյարէթ էթտիլէր ձէրմանիալըլար ձրանսայա,
ձրանսէվիլէր ձէրմանիայա խայրաթ իճրասընտա կիթմիլլէր տիր ,
նէրէյէ կիթմէք կէրէք իտիլինի պիլիրիզ , ձիւմէ պէրէքէթլէր
Քրիստոստա տըր , Քրիստոս վաթանըմըզա կէլիպ հիւքիւմէթ սիւր-
սին , Քէլամը մուգատուէսին գըլըճընը ալալըմ վէ Ալլահ քէնտի ի-
շինի զաֆէրեապ էթսին , ,

Պու քէլամըր ճիւմէյէ զիյատէսի իլէ թէէսիր էթտի , վէ Ձուին
կի « Ալլահ պիպիմ իլէ տիր . քէնտի ումուրուսնու վիգայէ էտէր , Ա-
նըն իսմի իլէ թէրազգի էտէլիմ » տէտի , Պիթթապի՝ պու միւպա-
հասէ Հէլվէթիատա Ֆէվզ իւլ՝ատէ միւէսսէր վէ սէմէրէտար պուլուն-
տու ,

Լաքին ինճիլի շէրիֆ թա՛լիմաթը օլ զէման եալընըզ Յուրիխտէ սէ-
պաթ իւզրէ թէմէլլէնմիշ իտի , պաշգա թարաֆլարտա Փափապիլէր
տահա սահիպի գուտրէթ իտիլէր , վէ թ . Ի . 1525 տէ Շուրաի տէվ-
լէթինին Լուցէրնտէ վուգու պուլան սէնէվի մէճլիսինտէ Ձուինկիինին
թա՛լիմաթը՝ ալէյհինէ հիւքմ օլունուպ , Յուրիպիլէր տախի օլ թա՛-
լիմաթա սահապէթ էթմէմէյէ էմր օլունտուլար : Լաքին Յուրիպիլ-
լէր ասլա օլ էմրէ ըի՛այէթ էթմէտիլէր , անճագ տահա զիյատէ միւ-
ճէտտէտէն ի՛թիգատաթ վէ ուսուլի՛լպատէթլէրինտէն հէր փափա-
վի ային ու՝ ատէթի տէֆ՝ էթտիլէր : Ինսան էմրի իլէ թութուլան
մուգատուէս կիւնլէրէ տահա ըի՛այէթ էթմէյէրէք իպատէթլիանէ-
լէրինտէ ըէսմէն պիլճիւմէ սուրէթլէրի գալըրտըլար վէ հէր վէճկէ
շիմտիքի Փրօթէսթանթլար կիպի Փրօթէսթանթ քիլիսէսինի թէշ-
քիլ էթտիլէր :

Պիթթապի՝ Փափապիլէր պու շէյլէրէ ըիգա վէրմէտիքլէրի կիպի,
թէա՛տտի չըգարմաղա գալգըշտըլար : Պուրկ գարիյէսինին Նրէցի
կէճէլէյին թէվգիֆ օլունմասը իւզէրինէ քէօլիլէր այաղա գալգ-
տըլար վէ պա՛զը եարամազ ատէմլէրին տէլալէթի իլէ Իթթինկէն
մանասթըրնա կիրէրէք եէյիպ իշտիլէր վէ մանասթըր պիր գազա
իլէ թութուլուպ եանտը : Փրօթէսթանթլարտան Վիրթ իսմինտէ
պիր փէտէր վէ իքի օղլու օլարագ իւշ միւ՛թէպէր զէվաթ անլէր իլէ
պէրապէր իտիլէր , Ֆազաթ օլ եարամաղլըղա ասլա եիւզ վէրմէտիք-
լէրի սօնկրատան իսպաթ օլունտու իտէ տէ , եինէ Փափապիլէր զի-
յատէսի իլէ զազապնաք օլտուգլարընտան , պուլար իլէ պիր ըէ-
ֆիգ տահա գաթլ էթտիրմէյէ գաստ էթտիլէր , վէ սօնկրա մէզ-
պուր օղլուլարըն քիւշիյիւ սալը վէրիլտի իսէ , թէվգիֆ օլունտու
տէօրթ քիշինին իւշիւ պաշը քէսիլմէքլէ Պատէնտէ գաթլ օլունտու-
լար , Պու փէտէր վէ օղլու շէհիտլէր գաթլ օլունմագ իւզրէ հապս-
տան չըգարըլտըգլարը հալտէ , չօգ մուհապպէթ իլէ պիրիպիրինի

երկրէքէնտրէրէք, վէ Գրիստոստա պէրապէս օլտուգլարընը պիլէ-
րէք մէմնունիյէթ վէ տուալար իլէ թէպիմի բուհ էթտիլէր :

Յուրիկիլէր պունուն կիպի շէյլէրտէն գօրգմոտան իսէ, տահա
գիյատէ թէրագգի էտիպ օլ վագթէ գատար թէէլիթ օլունան պիր
իշի, եա'նի' Փափավիլէրին 'ատէթինճէ Թա'ամը մուգատտէս այինի-
նին իճրասընը տէֆ' էթտիլէր, վէ անտէն սօնկրա Հէլվէթիալը Փրօ-
թէսթանթլար պու խուսուստա Փափավիլէրտէն քիւլլյէն միւթէ-
ֆէրրիգ իտիլէր, վէ Թա'ամը մուգատտէսին եինէ Բէսուլլէր վէ գա-
տիմի իրիսթիանլարըն իճրա էթտիլէրի միսիլու իճրա օլունամսը
անլէր արասընտա գարնտաշ մուհապլէթինին արթմասընա վէ ի-
մանտա տահա գիյատէ սապիթ օլմալարընա սէպէպ օլտու :

Հէլվէթիանըն պաշգա գըթա'լարը Յուրիկիլէրի շուրա մէճլիսին-
տէն իխրաճ էթմէք մէրամընտա պուլունտուգլարը հալտէ, Յու-
րիկիլէր « Փէտէր, Իպն վէ Բուհ իւլ Դուտս պիզի թէրք էթմէյիպ
նիհայէթինտէ պիզի սազ եանընա օթուրտաճաղընա ի' թիմաստըմըզ
վար » տէտիլէր :

Ֆագաթ Յուրիկ չօգ վագըթ եալընըզ պուլունմատը : Սըրա
իլէ Պէրն վէ սօնկրա Պագէլ (պու շէհիրտէ թէպտիլաթ կէճ օլտու
իսէ տէ, նիհայէթտէ էհալինին պիր հարաքէթի ումումիյէսի իլէ վէ
քեամիլէն վուգու' պուլտու) վէ սայիր շէհրլէր վէ գըթա'լար տալի
թա'լիմաթը մէսիհիյէի խալիսէյի գապուլ էտիպ Յուրիկիլէր կիպի
ինճիլի խրիսթիանլէր օլտուլար :

Պու շէհրլէրին քիւլլյէն թա'լիմաթ վէ 'ատաթը փափավիլէյի
թէրք էտիպ տէ, Փրօթէսթանթլարըն ուսուլինճէ քիլիսէլէրինի միւ-
ճէտտէտէն թէշքիլ էթմէլէրի, սալիֆ իւզ գիքը Յուրիկ հագգընտճ,
պէյան էթտիլիմիզ միսիլու վուգու' պուլտուղունտան, պուրատա
թաֆսիլաթ իւզրէ պէյանը լազըմ տէյիլ տիր :

Լուլթերին վիթթէմպէրկտէ մուգապէմէթ էթտիլի քեազիպ փէյ-
ղամպէրլէր Հէլվէթիայա տալի կէլիպ օրատա իսթիլալ վէ պիր Փըր-
գա փէյտա էթտիլէր, վէ ձէրմանիատա փէյտա էթտիլէրի զայրի
մէշրու' շէյլէրտէն տահա գիյատէ մէքրուհ վէ հիյպէթլի շէյլէր
պիլէ եափտըլար, շէյլէ քի պիրի գիյատէսի իլէ չըլտըրմըշ վէ 'միւրատը
իլահի պու տըր' տիյէրէք քէնտի գարնտաշընը էօլտիւրտի, վէ պիթ-
թապի' անլէրին քէօթ իւլիւքլէրի պէյլէճէ իֆրաթ տէրէճէյէ սէ-
յիրթտիլի զէման էհալի պիրտէն ույանարագ պու շէյլէրի տէֆ'
էթտիլէր :

Թ. Ի. 1526 տա Պատէնտէ Փափավիլէր վէ Փրօթէսթանթլար ա-
րասընտա 'ալէնէն վուգու' պուլմուշ պիր միւճատէլէնին նէթիճէսի'
իսլահաթը քիլիսէյի պիւթիւն Հէլվէթիատա տահա գիյատէ թէվզի'
վէ սապիթ էթտի, վէ օլ վագըթլարտա ձէրմանիալըլար իլէ Հէլվէ-
թիալը Փրօթէսթանթլար արասընտա Թա'ամը մուգատտէս հագ-

զընտա վուգու՝ պուլան միւճատէլէ Լուծէրին վէ Զուինկլինին մէպտէլէրի պիր խուսուստա պիրիպիրինտէն նէ գատար միւթէ-
ֆէրրիգ խոյլինի էյիճէ կէօսթէրիր, Զուինկլի տօղրուտան Գիթա-
պը շէրիֆտէ պուլունմայան եախօտ անըն թա՛լիմաթը իւզէրինէ պիւա
չիւպէ մէպնի օլմայան պիր թա՛լիմ եախօտ ալինին հըֆիգ օլուն-
մասընա րիգա վէրմէտի, վէ քիլիսէի փափաւլիյէնին պէտա՛թլարընըն
քեաֆֆէսինի տէֆ՝ էտիպ էվվէլքի խրիսթիանլարըն գապուլ վէ
իճրա էթտիքլէրի միսիլու տինի մէսիհիյի գապուլ վէ հըֆիգ էթմէք
իսթէտի, Վազա՛ա Լուծէր 'ալէլ խուսուս Մէլանքթօն Գիթապը շէ-
րիֆէ Դաւալը օլմայան թա՛լիմ վէ 'ատէթլէրի հըֆիգ էթմէք իսթէ-
տի, եա՛նի՝ միւմքինի մէրթէպէ Փափաւլիյէր իլէ իթթիֆադ իւզրէ
պուլունմազ իսթէր իտի, Վէ հէր նէ գատար էվվէլա Լուծէր թա՛-
ամը մուգատտէս հազգընտա էթմէք իլէ շարապ անճազ թէչպիհաթ
վէ 'ալամէթլէր տիր տէյու գապուլ էտիպ Գրիստոսուն ճէսէտինին
հազիգաթէն էթմէքտէ հազըր օլտուղունու գապուլ էթմէտի իսէ
տէ, սօնկրա « Պու ճէսէտիմ տիր » քէլամընըն լուղէվի թէֆսիրինի
թէէքիտ վէ խարա էտիպ Զուինկլի վէ անըն րէֆիգլէրի 'ալէյինէ
զիյատէսի իլէ սէրթ վէճէլէ նութգ էտիպ թա՛հրիրաթ եազուր, Պու
խուսուստա շէլվէթիալըլարըն թա՛լիմաթը՝ Փրօթէսթանթլարըն էք-
սէրիյէ գապուլ էթտիքլէրի թա՛լիմաթ օլուպ, մէգպուր միւճատէ-
լէտէ անըն մու՛ամէլաթը պիւա չիւպէ Լուծէրին մուամէլաթընտան
զիյատէ հալիսիլք վէ խրիսթիանա եազըլըր թէվազու՝ վէ մուհապ-
պէթ վէ սուլճ սէվիհիլք կէօսթէրիր, վէ սալիֆ իւզգիքը Ծար-
պուրկ միւքեալէմէսինին թա՛ամը մուգատտէս թա՛լիմ խուսուստունտա
սէմէրէսիլգ պուլունմասը զիյատէսի իլէ միւճիպի էսէֆ պիր շէյ իսէ
տէ, եինէ թարաֆէյինին գապուլ էթտիքլէրի թա՛լիմաթը մէսիհի-
յէի սայիրէ խուսուստունտա պիւ իթթիֆադ գապուլ էթտիքլէրի
իզրարնամէ թէրթիպ վէ րէսմէն թաստիգ վէ նէչը օլունտու :

Զուինկլի 'էօմիլենին սօն սէնէլէրինտէ զիյատէսի իլէ միւճիպի
էսէֆ թարգ իլէ ումուրը րուհանիյէյի ումուրը փօլիթիգիյէ իլէ գա-
րըշտըրըր, Հէր նէ գատար քէնտիսի ֆէվգ իւլ 'ատէ Գիթապը շէ-
րիֆին սէլահիյէթի միւսթազիլէսինի թէէքիտ իլէ քիլիսէի մէսիհի-
յէյի Գրիստոս թէմէլի իւզէրինէ միւճէտտէտէն թէչքիլ էթմէյէ
խալիսանէ չալըլըր իտի իսէ տէ, եինէ իպթիտատան պէրու ումու-
րը 'ատիյէյէ տալսի տիգզաթ էտիպ, ումուրը րուհանիյէ վէ քիլի-
սէվիյէնին շէհր վէ վիլայէթին մէճիսինին էլինտէ պուլունմասընա
գանա՛աթ էտէր իտի :

Վէ վազթին միւրուրինտէ Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի շէլվէթիա-
նըն եէտի 'ատէտ գըթա՛լարընտա թէչքիլ օլունուպ՝ Փրօթէսթանթ-
լարըն պիրիպիրի իլէ վէ գօնչու Փափաւլիյէր իլէ օլան միւնասիպէթ-
լէրի միւթէնէվի՝ վէ միւչքիւլ պուլունտուղու հալտէ Զուինկլի եա

լընըզ ումուրը բուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէ տէյիլ՝ անճագ ումուրը փօ-
լիթիգիյէ իւզէրինէ տախի սարֆը զիհն վէ վագըթ էթմէքտէ իտի ։
Քէնտիսի պու վէճհլէ ումուրը բուհանիյէյէ միւճիպի մագարրաթ օ-
լաճաղընը կէօրմէյիպ , զիյատէ տէրէճէյէ վարմագտան քէնտի մէ-
մուրիյէթին իֆասընու ըրւճու՝ էթմէաէն իսէ կիթտիքճէ եալընըզ
Հէլվէթիանըն ումուրը փօլիթիգիյէսինէ տէյիլ՝ անճագ էվրօփանըն
տէվլէթլէրինին ումուրունա տիգգաթ էթմէյէ վէ պիլթիւն էվրօ-
փատա Փրօթէսթանթլըղըն թէրագգի էթմէսի իչիւն Հէսսէ հիւ-
քիւմուրը Յիլիփին ճէրմանիա Իմիէրաթօրու ինթիխապ օլունմասը
եօլունտա արզումէնտ օլարագ չալըչտը ։

Մայիս , Թ . Ի . 1539 տա Փայսէր իսմինտէ պիր Փրօթէսթանթ վա-
'իզին Փափաւիլէր թարաֆընտան գաթլ օլունմասը իւզէրինէ Յու-
րիս իլէ Պէրն էհալիսի սիլահլանըպ Փափաւիլէրի թէրպիյէ էթմէք
խաթէտիքլէրինտէ Զուինկի մուհարէպէ իչիւն ըյյ վէրէնլէրին պի-
րինճի վէ նուֆուզլուլարընտան իտի . վէ օլ սէնէ հէր նէ գատար
ճէնք օլուպ գան տէօքիւլմէտի իսէ տէ , Փրօթէսթանթլար Փափա-
ւիլէր 'ալէյհինէ սիլահլանտըլար ։ Սօնկրա Յուրիս իլէ Պէրն թարա-
ֆընտան տաղիսթանտա պուլունան փափաւի Հէլվէթիալըլարըն
թէ'անիւշի իչիւն զախիրէ վէ սայիրէ կէթիւրիւլմէսի գատիմի 'ա-
տէթ օլտու իսէ , վէ պու լէվագիմաթըն կէթիւրիւլմէսինի տիրիզ
էթմէք ինսանիյէթէ մուղայիր վէ գըթլըգ սէպէպի օլտու իսէ տէ ,
էինէ պու թիճարէթ մէն՝ օլունտու , վէ Զուինկի պունա ըիգա վէր-
տի , վէ օլ գըթլըգտա հէլք օլմագտա պուլունան ատէմիէրէ սայիր-
լէրտէն հէտիյէ օլարագ կէօնտէրիլէն զախիրէ մէն՝ օլունտու ։

Պէօյլէճէ Զուինկի պիրիպլիինէ ասլա միւթապըզ կէլմէյէճէք իւ-
նէվ՝ մէմուրիյէթին մէսուլիյէթինի քէնտի իւզէրինէ ալըր իտի էհա-
լինին ըյյիսի բուհանիսի իտի , ումուրը փօլիթիգիյէ խուսուսունտա
պաշ միւթէչար իտի , վէ 'ասքէրլէր իլէ օրտուլար արասընտա սէր-
տարը էքրէմ կիպի իտի ։

Թ . Ի . 1529 տա վուգու՝ պուլան Մարպէրկ մէճլիսինտէն սօնկրա
Զուինկի տահա զիյատէ Իմիէրաթօր Գարլ 'ալէյհինէ միւլահագա
վէ Փափաւի Յրանաա հիւքիւլմէթի իլէ պիլէ միւքեաթէպէ էտէր ի-
տի ։ Օլ արալըգտա տախի Հէլվէթիա Փափաւի գըթա'լարը մուհա-
րէպէ իչիւն Յուրիս վէ Պէրնտէն տահա զիյատէ թէտարիք կէօր-
մէքտէ իտի ։

Նիհայէթտէ Հոկտ . 11 , Թ . Ի . 1531 տէ , Փափաւիլէր անսըզըն
Յուրիս շէհրինին գուրպինտէ պուլունան Գափիլէլէ կէլտիլէր վէ
Յուրիսիլէր՝ Փուրտաթլէրի կէչտիքտէն սօնկրա անլէրէ 'ասքէրլէ-
րինին գըլլէթի իլէ մուգավլմէթ էթմէյէ չըգտըլար ։ Զուինկի 'աս-
քէրլէրին վա'իզի օլարագ պէրապէր չըգմաղա մէճպուր օլտու ։ Քէն-
տիսի տախի տահա կէրի կէլմէյէճէյինի սիլիւղ զայէթ միւթէէսսիֆ

օլարագ զեվճեսի վէ չօճուզլարը իւլէ վէ տալաշորդտան սօնկրա աթընա պինիպ կիթտի :

Օլ Բափփէլ ճէնկինտէ Փափափիլէր զալէպէ էտիպ , Զուինկի իլէ Յուրիս միւթէպէրանընտան չօղու մագթուլ օլտուլար : Փափափիլէր Զուինկիին ճէսէտինի պուլտուզլարընտա զայէթլէ զազապնաք օլարագ անը տէօրտէ քէստիքտէն սօնկրա եագըպ քիւլիւնիւ տէրիւզիեարլար իլէ կէօթիւրիւլլէյէ աթտըլար :

Անտէն սօնկրա Յուրիկիլէր Փափափիլէրին մաթլուպաթընճա միւսալէհէ գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլարագ , անճուգ քէնտի ուսուլի քիլիսէ վէ 'իպատէթ վէ իմթայազաթըրուհանիյէյի մահֆուզ սագլայապիլիլէր : Զուինկի իւզէրինէ տաթի , չօճուզլար քէնտի փէտէրլէրի իւզէրինէ մաթէմ չէքէր կիպի պիւթիւն Յուրիս էհալիսի ֆէվզ իւլ զոյէ եաս վէ մաթէմ չէքտիլէր :

'Նագլիյէթիւնի մուլսթասարճա զիքը էթտիյիմիւզ պու տինտար մու'ալլիմի պիր խուսուստա թագպիհ էթմէք ինսանու տիւշմէզսէ տէ , եինէ ճիւմէրուհանի մէմուրլէր անըն 'իպրէթինտէն քէնտի մուգատտէս մէմուրիյէթլէրինի ումուրը փօլիթիգիյէ իլէ գարըշտըրմույըպ փաք հըֆզ էթմէքլիյի էօյրէնմէք կէրէք տիրլէր : « Ճէհատըմըղըն սիւաշլարը ճիսմանի տէյիլ իլլա բուհանի տիրլէր » :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՖՐԱՆՍԱՏԱ ՎԷ ՖՐԱՆՍԵՎԻ ՀԵԼՎԷԹԻԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ
ԻՍԼԱՀԱԹԸ ԳԻԼԻՍԵՅԵ ՏԱՅԻՐ

Պէշինճի Միւտտէթին իւշիւնճիւ վէ տէրտիւնճիւ Պապլարընտա պէյան օլունտուլու վէճկէ Ֆրանսատա իւշ տէհրտէն պէրու իսլա-
հաթը քիլիսէ իշիւն իքի եօլ իլէ չալըշըմըշ սըր , Պիրի , եանի՝ Փա-
րիս տար , էլ Ֆիւնտընըն մու՛ալլիմէրինին չալըշմասը քիլիսէի փա-
փալլիյէնին ուսուլ վէ թա՛լիմաթընա խալէլ կէթիւմէքսիվին մէյտան
պուլմուշ օլան մէքրուհաթըն տէֆ՝ , վէ հիւքիւմէթի փափալլիյէնին
հուգուգը հիւքիւմէթի՝ տուլյէ իւգէրինէ թէճալուգ էտիսլ մադրու-
րանէ վէ թէհամմիլիսիւգ իֆրաթա վարարագ մու՛ամէլէ էթմէսինի
մէն՝ էթմէք իշիւն չալըշըրար իտի :

Տիկէր թարաֆտան Ֆրանսանըն տաղիսթան սէմթլէրինտէ պու-
լունան Վալտէնսիլէր քիւլիյէն քիլիսէի փափալլիյէտէն գաթ՝ի՛ ալա-
գա էտիսլ , հէմ՝ օլ քիլիսէ թարաֆընտան թէ՛տուտի շէքմէքէ էվ-
վէլքի տէհրլէրտէ պուլունան քիլիսէի մէսիհիյէնին իսլատէթի խա-
լիսէ վէ ի՛թիգատաթը սահիհէ վէ ուսուլի սաֆիյէսինէ բուճու՛ է-
տէրէք պիր հագիգի քիլիսէնին թէշքիլի իշիւն չալըշմագտա իտի-
լէր :

Օնալթընճը տէհրտէ վուգու՛ պուլան պէօյիւք իսլահաթը քիլիսէ
Ֆրանսատա՛ ծէրմանիւ վէ Հէլվէթիատու օլտուլու տէրէճէտէ գա-
ֆէրեալ օլմատը իսէ տէ , եինէ տուհա գլիստէ շէհիսլէր վէ թէ-
'ատուտի ալթընտա օլան էյի իման իգրարը օլ տիյարլարտա վուգու՛
պուլտու :

Թ . ի . 1489 տա Ալի տաղլարը իւգէրինտէ պուլունան կրընօպը
վէ կափ շէհրլէրի գուրպինտէ կիւեօմ Ֆարէլ իսմինտէ պիր չօճուգ
միւ՛թէպէր վէ տինտար խանէտանտան թէվէլլուտ էյլէտի : Անըն
վալիտէյնի քիլիսէի փափալլիյէնին՝ առէթինճէ չօգ միւ՛թագգի վէ
ի՛թիմատը օլտուգլարընտան կիւեօմ՝ օլ տիյանէթտէ պէօյիւթիւ :
Տահա եէտի եա սէքիւգ եաշընտա իքէն վալիտէյնի իլէ պէրապէր Սան
Քրուտ իսմինտէ պիր մուգատտէս մահալէ կիտիսլ Քրիստոսուն
հաշընտան եալըմըշ տէյու պիր հաջա սէճտէ էթտիյինտէ օլտատա
պուլունան փափաա օլ հաջ հագգընտա զայէթ՝ աճայիսլ վէ ինանը-

փաղ միւ՛ճիգէլէր նազւ էթօյիյինտէ , էլնէթտէ չօճուգ քեաֆֆէսի-
նէ ի՛թիգաւտ էթտի , վէ պիր կէնճ գարը պիր պէպէք դուճաղընտա
կէթիւրէրէք օլ անտէ կիրիւ պափաւ տախի օնա 'աչգ իշարէթլէրի
իլէ մու՛ամէլէ էթտի իսէ տէ , երնէ պու քէյֆիյէթ անըն վալիտէյ-
նինէ թէօքէզ օլմատը : Պու քէյֆիյէթ օլվադ թըն քէօթ իւլիւյիւնիւ
էյիճէ թէմսիւ էտէր , զիրա տինի մէսիհինին զէվալ պուլմասը իլէ
պէրապէր ախլադ տախի քէօթիւլէշիր իտի :

Ֆարէլին փէտէրի անըն ումուրի հարպիյէյէ սարֆը վագթ վէ զիհն
էթմէսինի իսթէտի իսէ տէ , քէնտիսի զիյատէսի իլէ թահսիլի իւ-
լումուն արզուսինտէ իտի , վէ փէտէրի էնճամ պու արզույա ըրգա
վէրմէյէ մէճպուր օլտու : Ֆարէլ քէնտի մէմլէքէթինտէ էլինտէն
կէլոյի գատար իւլումուն թահսիլինտէ թէրագգի էթտիքտէն սօն-
կրա , թ . ի . 1510 տա Փարիսէ կիրիւ պանըն մէշհուր տար էլ ֆիւ-
նունընտա տահա զիյատէ թէրագգի էթմէք իւմիտինտէ իտի :

Թ . ի . 1493 տէ Լըֆէվր իսմինտէ չօգ 'ալիմ վէ տինտար պիր ա-
տէմ օլ տար էլ ֆիւնունա կէլմիշ օլուպ շայիրտէրինի մէտրէսէվի-
լիք ուսուլինճէ տէյիլ անճագ տահա սահիհ պիր իլմի հիքմէթի 'ազ-
լիյէ ուսուլինճէ թա՛լիմ էթմէքտէ իտի : Վա՛ղ էթմէքլիքտէ թէսի-
րաթը չօգ վէ 'ատի միւքեպլէմէտէ հալիմ վէ մուհապլէթլի իտի .
լաքին կէրէք գատիմի 'ատէթինտէն վէ հալիմլիյինտէն , կէրէք տի-
յանէթի զահիրէտէ սայիրէրտէն զիյատէ մէնֆա՛աթ պուլտուղուն-
տան , քիլիսէի փափավիյէնին ճիւմլէ մաթլուպաթընը իֆաէտէր իտի :

Պու մու՛ալլիմ Ֆարէլին զէքեապլէթ վէ տիյանէթլինի կէօրիւպ թահ-
սին էթտի , վէ մու՛ալլիմ իլէ շայիրտի պէյնինտէ իւնսիյէթի հասա-
նէ փէյտա օլունտու , վէ իքիսի հագիգաթըն նուրինէ կէլմէքտէն
էփէյի պիր միւտտէթ միւրուր էթտի :

Ֆարէլ քիլիսէի փափավիյէնին ըիվայէթինէ միւրաճա՛աթ էթտիյի
կիպի տէրունի ըահաթսըզըղա տիւշար օլտու , վէ էզմինէի գատի-
մէնին միւլէլլիֆլէրինին թահրիրաթընը միւթալա՛ա էթտիյի հալտէ ,
երնէ զամիր ըահաթլըղընը պուլմայըպ Բիթապը շէրիֆի միւթալա՛ա
էթմէյէ պաշլատը , վէ պիթթապի՛ անըն միւնասիպլէթի իլէ այն ու
'ատէթլէր խուսուսունփա տահա զիյատէ շիւպհէյէ տիւ չուր օլտու :
Լաքին պիր մու՛ալլիմ օնա 'տահա Բիթապը շէրիֆի օգուճագ ճայիգ
տէյիլ՝ տէյու մէն՝ էթտի : Օլ էսնատէ Լըֆէվր «ճաղիլլէր» հագգըն-
տա օլան ըրվայէթլէրի թապ՝ էթմէք իւզրէ ճէմ՝ էտիպ , օլ իշտէ
կիթտիքճէ անըն ֆայիտէսիզլիյի օնա զիյատէսի իլէ թէսիր էթմէքլէ ,
տէր 'ազապ Բիթապը շէրիֆին միւթալա՛ասընա թէվէճիւհ էյէտի ,
վէ քէնտիսի միւթալա՛ա էթտիքճէ շայիրտէրինէ տախի հայաթ քէ-
լտունըն թէֆսիր էթմէյէ պաշլատը : Փաւլօսուն ըէսալէլլէրինի թէֆ-
սիր էտէր իքէն , պիթթապի՛ միւմին խայրաթ իլէ տէյիլ անճագ ի-
ման իլէ թէպրիյէ օլունմասը թա՛լիմինի պուլտու : «Եալընըզ Ալլահ

քէնտի ինայէթի իլէ հայաթը հպտիյէ իշխւն միւսինի թէպրիյէ էտէր, վէ քէնտի ա'մալիմիդին սալահը՝ ինսանի օլուպ ֆանի վէ պաթըլ տըր ք վադա'ա Ալլահտան իհսան օլունան սալահ պագի, հագիգի, նուրանի վէ հայաթը հպտիյէ իշխւն ինայէթ իհսան էտէն սալահ տըր» տէտի:

«Ա'մալըզ պիր աոէմ թէպրիյէ օլունոոմու» տէյու Լըֆէվրէ սիւալ օլունտուղունտա, «Պէր աոէմ տէյիլ, իւյըր, իլլա պինէրճէ թէօվպէքեսարլար անճագ Բրիստոսա իման էթմէլլէ հայաթը հպտիյէ յէ նոյիլ օլմուշար» : «էյի 'աժէլլէր լազըմ տըր տմմա եալընըզ պա'իսի թէպրիյէ օլան իմանըն հագիգաթէն հազըր պուլունմասընա 'ալամէթ օլմագ իւզրէ լազըմ տըր» տէտի : Շօլ մէշուր մու'ալլիմ պէօյլէճէ Բիթապը շէրիֆին խալիս թա'լիմաթընը պէյան էթտիքճէ շայիրտլէրի անըն քէլամլարընա չօգ տիգգաթ էթտիլէր 'ալլէ խուսուս Ֆարէլ պու թա'լիմաթտա չօգտան պէրու արզուլէյիպ միւհթաճ օլտուղու հագիգաթը պուլուպ ճան ու տիլտէն դապուլ էթտի, միւշքիլաթը վէ իզրիրապը տէրունի պիրսէն հալլ օլունտու : Քէնտիսինի խէլաս էթմէյէ միւգթէտիր օլմատըղընը պիլիպ, Բրիստոս մէճճանէն խէլաս իհսան էթտիյինի էօյրէնտիյինտէ պիլա թէրէտտիւտ ի'թիգատ էթմէյէ հազըր խտի : Հայաթ միւթտէսի օնա խալիսէն թէպշիր օլունտուղու կիպի, պիլ մէմուռնիյէ գապուլ էթտի : Լըֆէվր պէօյլէճէ Բրիստոսուն քէֆարէթինին ֆազիլէթինի պէյան էյլէտի : «Պիկիւնահ օլան զաթ հիւքմ օլունուր, վէ միւհրիմ սալը վէրիլիր, Պէրէքէթ' լանէթի րէֆ' էտէր, վէ մէլուն միւպարէք օլուր : Հայաթը մութլագ էօլուր, վէ էօլլէր իհես օլունուր : Ճէլլի միւսթագիլ թէզլիլ օլունուպ, հիճապ թէհիլ օլունուր : Պիգիմ իրատէթիմիզ, ա'մալիմիզ պիհուտէ օլուպ, Ալլահըն պիգիմ իշխւն օլան միւրատ վէ ա'մալի միւհստէր տիր» :

Լըֆէվր Բիթապը շէրիֆ թա'լիմաթընը պէյան էթմէլլէ պէրապէր, օլ վագըթ Ֆրանսէվի քիլիսէ խատէմէսի իլէ րահիպլէրին ալուպ վէ ա'մալի մէզմումէլլէրինի թագապիհ էտէր խտի, վէ «ազիլլէրին» շէֆա'աթընըն պաթըլլըղընա վէ եալընըզ Բրիստոսուն շէֆա'աթընա թէվէքքիւլ վէ ի'թիմատ օլունմասընա տայիր վա'զ վէ թալիմ էթտիյինտէ, Ֆարէլ էվվէլա զիյատէսի իլէ թա'աճճիւպ էտէր իտի, զիրա սէպալէթինտէն պէրու օլ թարիգտէ երարիմէյէ ալըշմըշ խտի, վէ քիլիսէի փափալիյէտէ միւհթէրէմ վէ 'ազիլլ ի'թիպար օլունան զէվաթտա տու'ա էտիպ անլէրտէն պէրէքէթ իւմիտ էթմէմէք օնա չօգ զրտտ կէլիր խտի : Ֆագաթ պու մատտէ իւզէրինէ՝ պիր տէֆ'տ տէրունի օղրաշմալարը խիթամ պուլտուղու կիպի, քեսմիլլէն ի'թիգատաթը փափալիյէի պաթըլլէտէն գուրթուլմուշ օլտու : Վէ քէնտի թէհրիւպէի տէրունիյէսի իլէ Բրիստոսուն քէֆարէթինին էմալիլ զըյմէթինի տուլմուշ տըր :

Պէօյլէճէ Փափալիլիք էսարէթինտէն գուրթուլտուղու կիպի Բի-

Թապը շէրիֆի 'իպրանի վէ եռնանի լիսանլարտա տիգգաթըճա միւ-
թալա'ա էթմէյէ պաշլատը , վէ կիթտիքճէ Բրիստոս վէ անընքէլա-
մը եալընըդ արատըղը վէ մուհապպէթ էթտիյի սէլահիյէթ վէ տէլիլ
օլտու : Անըն թէճրիւպէի զաթիյէսի Լութէրինքի կիպի իտի , վէ Լու-
թէր իլէ Զուհինկի անլէրին իշլէրինի պաշլամազտան էվվէլ պու ատէմ
վէ անըն մու'ալլիմի Լըֆէվր , վէ պա'զը շայիրստաշլարը Փարիս տար
էլ Ֆիւնուենտա իսլահաթը ի'թիգատաթը մէսիհիյէյի պաշլամըշլար
իտի : Ֆարէլ սօնկրա Փարիստէ միւտէրրիս օլտու :

Լըֆէվր տախի Բիթապը շէրիֆի Ֆրանսըզճայա թէրճիւմէ էթմէյէ
պաշլայըպ օլ մէմուուհ վէ 'ազիմ իշ Նօյօնլու Պէտրօսուէն եկտի
իլէ թէքմիլ օլունտու : շէյլէ քի Ֆրանսատա վուգու' պուլան իսլա-
հաթը քիլիսէնին ձէրմանիատան ետիսա : Հէլվէթիատան կէլմէմիշ
անճագ զաթի Ֆրանսատա հասըլ օլմուշ օլտուղու տէրքեար տըր :

Պիր տէ տիգգաթա շայան տըր քի հիքմէթի իլահիյէ իլէ օնալթըն-
ճը տէհրտէ վուգու' պուլան պէօիւք իսլահաթը քիլիսէնին պիրո
տէն էվրօփանըն սայքի հէր թարաֆընտա պաշլամաը միւնա-
սիպ սայըլմըշ տըր :

Սալիֆ իւզլիքը վէճկէ իսլահաթը ի'թիգատաթը մէսիհիյէ Փարիս
տար էլ Ֆիւնուենտա թէրազգի էթտիքճէ , Դըրալ սարայընտա
տախի հայաթ միւթտէսինի ճան ու տիլտէն գապուլ էտէնլէր վար
իտի : Դարտինալ Պրիսօնէնին օղլու Մօ էփիսգօփօսու Կիլեօմ' (օ տա
Պրիսօնէ իսմի իլէ եաո օլունուր) Լըֆէվրին մու'ալվէնէթի իլէ հա-
յաթ թարիգինէ տէլալէթ օլունտու , վէ Դըրալըն հէմիլրէսի , չօլ զէ-
քեալվէթի վէ ճէմալի իշիւն էրպապը մա'լիւմաթ արասընտա հիւսնի
շահատէթէ նայիլ օլմուշ օլան Մարկարէթ' Ալէնսօն հիւքիւմտաընըն
զէվճէսի , մէզքիւր էփիսգօփօսու տէլալէթի իլէ Բիթապը շէրիֆէ ,
վէ տօղրուտան Բրիստոսա իմանը իսալիս վէ հազիգի իլէ տէլալէթ
օլունտու : Բէնտի թէճրիւպէի մէսիհիյէսի թէէլիֆ էթտիյի պա'զը
շիրին իլահիլէր իլէ կիւզէլ պէյան օլունուր :

Պիւա շիւպկէ ալապըր մէզմոււմէսի իշիւն մէշհուր օլան սէրայը միւ-
լիքեանէի Ֆրանսէվիտէ սաքին օլմագ տախի իւլ էվգաթ օնա աղըր
թէճրիւպէ իտի : Փագաթ պիր իսթիսթիան Փրինշէսէ եազըշըր վէճկէ
'էօմի իմար էթտիյի հէր թարաֆտան շէհատէթ օլունուր :

Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթլարըն էն շիտտէթլի տիւշմէնի Սօրպօն
նազըրը Պէտա իտի : Օլ ատէմ պիր թագըմ միւթէ'աաըպ փախալի-
լէրին ըէֆագաթը իլէ էլինտէն կէլտիյի գաոտար Ֆրանսայը օլ եէնի
թա'լիմաթտան փաքէմէյէ չալըշըր իտի : Պէտանըն թէսիրաթը իլէ
Փարիս տար էլ Ֆիւնուեն իսլահաթը քիլիսէ 'ալէյհինէ մու'ամէլէ
էթտի , Լաքին Դըրալ Ֆրանսօա Պէտանըն շիտտէթլի թէշէքքիլէ-
րինէ եիւլ վէրմէտի , շէյլէ քի Պէտա իլէ ըէֆիլլէրի Լըֆէվր վէ
Ֆարէլ վէ էփիսգօփօս Պրիսօնէ վէ սայիրլէրի Փարիստէն գօվմաղա

միւսսէր օլտուգլարը հալտէ օլ գէման արթըդ եափաճագլարը գալմաուը, լաքին պու վէճհէ պաշլանմը օլան իսլահաթը քիլիսէյի թահտիտ վէ պօզմաղա իւմիտ էթաիլէր, էփիսգօփօս Պրիսօնէ Մօյա կիտիպ, Լըֆէվր վէ Պարէլ վէ սայրիլէրի օրոյա տա՛վէթ էթտի վէ պիր 'իլմի իլահի մէթէպի աշարագ օլ մէրքէզտէն թա՛լիմաթը հազիգիյէ զիյատէ նէշր օլունտու, Պա՛տէհու Պէտա վէ սայիր Փափաւիլէր Լըֆէվր հազգընտա շիքեսյէթ էտիպ, օլ մուշ 'ալլիմի պիր գօմիսիօն հուզուրունտա թէպրիյէի զիմիլէթ էթտի, Յագաթ Յարէլ քէնտի վաթանընա Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտու, վէ օրաուա հայաթ միւթաէսինի վա՛ղ էթտի:

Մօ Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին Երէյի Լըբէր թէվգիֆ օլունուպ իւշ կիւն գատար շէհրին սօգագլարընտա գամըլունտըգտան սօնկրա «Հէրէթիգօս» տէյու ալընընտա գըզկըն տէմիրիլէ նիշան գօնուլտու, վալիտէսի տախի 'տլէնէն «Քրիստոս իլէ շէհրտէրինէ շէրէֆ օլուն» տէյու նիտա էթտի, Սօնկրա Լըբէր Մէցէ կիտիպ զիյատէ զայրէթ իլէ պիր 'իպատէթխանէնին սուրէթլէրինի գըրըպ պօզտուղու հալտէ, էհալի զայէթլէ զաղապնաք օլտուլար, վէ Լըբէր չօգ իւքէնճէ շէքտիքտէն սօնկրա Մէզամ. Ճ ԺԵ. 4—9 քէլամլարըն սէյլէյէրէք եաղըլըպ գաթլ օլունտու, էփիսգօփօս Պրիսօնէ ըէֆիգլէրի գատար սէպաթ կէօսթէրմէտի. վէ անիտէ Մօ շէհրինտէ վէ ճիւլարընտա Փափաւիլէր զալէպէ էթտիլէր, Պու թէ՛ատտի էտիճիլէր տախի Պէրքէն իսմինտէ պէյզատէ պիր Փրօթէսթանթ իւզէրինէ հիւճիւմ էտիպ օնու հապաա իլգա էթտիլէր, վէ թէէլիֆ վէ թէրճիւմէ էթմիլ վէ եանընտա ճէմ՝ էթմիլ օլտուղու քիթապլարը 'ալէնէն եագտըլար, Լաքին Գըրալ պու աաէմին հապսէ իլգա օլունմասընտան հիւճէնէրէք անը սալը վէրտի. վէ պու թէ՛ատտի սէպէպիլնտէն տաղըլան իրիսթիանլար պաշգա թարաֆլարտա հայաթ նուրունու նէշր էթմէքտէ իտիլէր, Յարէլ Հէլվէթիայա կիտիպ, վէ Պրանսէվի Հէլվէթիատա չօգ միւսսէր օլտուագ չալըշտը, Յարէլ Հէլվէթիալը Փրօթէսթանթ վա՛րզէր իլէ կիւզէլ միւշարէքէթ ժիյտա էթտի, Յարէլ Էրազմօսուճ իքի եիւզիւ վէ գօրգագ օլմասընա թէհամմիլ Հտէմէլ իտի, Սօնկրա Լիյօն շէհրինին գուրպինտէ պուլունան Սօնթէպէլիարտա կէլիպ վա՛ղ էթտի:

Յէպր. 24, թ. 1. 1525 տէ Փափիս ճէնկինտէ Պրանսէվիլէր իմփիլրաթօր Բարըն 'ասաքիրի թարաֆընտան եէնիլէրէք Դըրալ Պրանսօսա էսիր թութուլտու, Պունուն իւզէրինէ Պէտա վէ ըէֆիգլէրի ֆուրաթ պուլունալ տահա շիտաէթ իւզրէ Փրօթէսթանթլար 'ալէյհինէ մաւ՛ամէլէ էթտիլէր, «Թէագիգաթը շէրիֆէ մէհքէմէսինի» գուրուպ, էվվէլա էփիսգօփօս Պրիսօնէյի թէվգիֆ վէ իսթինթագ էթտիլէր, Յագաթ զիյատէսի իլէ միւճիպլէ հսէֆ պիր շէյ տիր քիօլ էփիսգօփօս էօլլիւմ գօրգուսունտան հագիգաթը

Թէրք իւն քրիստէի Փափաղկյէնին մաթլուպաթընը գապուլ էթտի :
Լըֆէվր Սթրազպուրկա ֆիրար էթտի , վէ ֆրինչէս Մարկարթիթին
հիմմէթինտէ երեզ եաչընա գատար եաչայարադ թ . Ի . 1537 տէ
վէֆաթ էթտի . վէ թէ'ատտի էտիճիլէր պա'զը զայրի մէշհուր Խրիս-
թիանլարը գաթլ էթմէքլէ գանա'աթ էթմէյէ մէճպուր օլգուլար :
Լաքին էրթէսի սէնէ Պէրքէն գաթլ օլունտու , վէ թէ'ատտի էտիճի-
լէրին շիտուէթի օլ գատար իֆրաթ տէրէճէսինտէ իտի քի , Դըրալ
(էսարէթինտէն 'ալտէթ էթտիքտէն սօնկրա) քէնտի թարաֆընա
գազանմադլէ Մարկարթէթ թարաֆընտան վիգայէ օլունմաա իտի ,
ֆրօթէսթանթլարըն ճիւմէսի 'իտա' օլունմադլար իտի :

Պարէլ Պրանսատան Պրանսէվի Հէլվէթիայ չէքիլպ պիր վազըթ
քէնտիսի վա'իզ իտիլինի էհալլիյէ սիլաիւրմէյէրէք էկլտէ պիր մէքթէպ-
տէ հօճուրդ էթտի , Լաքին սօնկրա աշիքեարէն հայաթ միւժտէսինի
օրատա թէէսիլլի վէճհլէ վա'զ էյլէտի , թ . Ի . 1529 տա Պէրն վէ
Պազէլ տալի տնէրին ճիւլարլէրի իւն պէրապէր ֆրօթէսթանթ օլ-
տուգտան սօնկրա , Պարէլ Պէրն հիւքիւմէթի թարաֆընտան օլ մէր-
քէզէ Պրանսէվի Հէլվէթիատա միւթա'ալիգ պուլունան Մօրա շէհրի-
նին ճիւլարընտա ինճիլի վա'զ էթմէք իչիւն թա'յին օլունտու , Օրա-
տա չալըճմաը պու գատար սէմէրէլի օլտու քի , էհալլինին վէ միւ-
թէպէրանըն էքսէրիսի ֆրօթէսթանթ օլտուլար , Պա'տէհու . Պարէլ
Պէրն իւն իթթիհատնամէսի օլան Լօզանա վէ սօնկրա նէօչաթէլէ
Պէրնտէն պիր թաւսիյէնամէ պէրապէր կէթիւրէրէք կիթտի . նէօչա-
թէլ Փափաղկլէրին պիր գալէ'սի կիպի իտի : Անըն բուհանի բէ-
յիսլէրի վէ պաշ բահիպլէրի դալիմ վէ քէօթիւ Լաքին գէնկին վէ նու-
ֆուզլու տալի , վէ էհալլիսի գլյաթէսի իւն միւթէ'ասըպ Փափաղի-
լէր իտիլէր : Լաքին հայաթ միւժտէսինի ղուրպէթտէ տինկլէյիպ
գապուլ էթմիշ օլան պա'զըլարը վար իտի , վէ պունլար Պարէլի
պիլ մէմնունիյէ գապուլ իւն օնա մէզպուր շէհրին գուրպլինտէ վա'զ
էթտիլիպ սօնկրա տալի շէհրի իչինտէ վա'զ էթմէյէ օնա թէքլիֆ
էթտիլէր իսէ , Պարէլ թէքլիֆի գապուլ էտիպ շէհրի մէյտանլարընտա
ֆէվդ իւլ 'ատէ թէսիլլի վէճհ իւն վա'զ էթտի , շէօյլէ քի էհալլինին
չօղու , պէօյիւքլէրինին գապահաթը իւն ճէհալէթտէ գալմիշ օլարադ ,
Պարէլին վա'ղլարընտա հագիգաթը մէսիհլիյէ իսալիսէյի իշիթտիք-
լէրի կիպի բուհճա իհեա օլմուշ օլունալ օլ թա'լիմաթը գապուլ , վէ
քիլիսէի փափաղկլէնին ա'տաթ վէ թա'լիմաթը պաթըլէսինի բէտմ
էթտիլէր : Բուհանի բէյիսլէրի տալի գալգըշըպ պու իսլահաթը մէն'
էթմէյէ չալըշուրլար իսէ տէ , միւէսէր օլումատըլար : Պարէլ պա'-
գէն չօգ հիտաթ իւն մու'ամէլէ էթտի իսէ , եինէ օլ տիյարլարըն է-
հալլիսինին թապլի'աթընա անըն հիտաթէթի էյի կէլտի , էհալլինին
պիր պէօյիւք ճէմա'աթը Պարէլի նէօչաթէլին պէօյիւք 'իպատէթ
իսանէսինէ կէթիլիպ օնա օլստալ վա'զ էթտիլտիքտէն սօնկրալ :

եէք տիւ օլարագ վէ ասլա մանի՝ գապուլ էթմէյէճէք տէրէճէտէ հիտտէթլէնէրէք օրատա պուլունան օյուլմուշ թասվիրլէր վէ սու-
րէթլէրին քեաֆֆէսինի եէրլէրինտէն քէսիպ եըրթմագլէ , ալայ ի-
լէ անլէրի կէօթիւրիպ ուշուրումտան աթտըլար , վէ սօնկրա պիր
'ումումի մէճլիտէ , Յարէլ հիշ պիր վէճէլէ միւտալիլէ էթմէյէրէք
գուրա աթտըգլարը հալտէ , Փրօթէսթանթլար զպիպ օլուլար :

Յրանսէվի Հէլվէթիատա իսլահաթը քիլիսէ Ալի տաղլարընտան
ազան սէլ կիպի հիտտէթ իւզրէ պուլունտու իսէ տէ , եինէ իսլա-
հաթը հագիգլյէ իտի , վէ օլ Յրանսէվիլէրին վէ Հէլվէթիալըլարըն
հէր խուսուստա մուգթէտիլէրի օլմաղա տա՝վէթ օլունմագսագ տափի
եինէ անլէրին իման վէ ճէտարէթինի վէ Ալլահըն անլէր արապընտա
աշիքեսար օլան ինայէթ վէ հիքմէթինի մէտհ էտէրիգ :

ԵՈՀԱՆՆԱ ՔԱԼՎԻՆ

Օնալթընճը տէհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ իշիւն չա
լըչան ատէմլէր արասընտա օլ զէման էսհապը թէսիրաթըն էն մէշ-
հուրու Լութէր իտի իսէ տէ , սօնկրաքի տէհրլէրտէ էվրօփատա ,
պախուսուս ինկիլթէրատա վէ Ամէրիգատու պուլունան Փրօթէս-
թանթլարըն թա՛լիմաթը իւզէրինէ ճիւմէտէն զիյատէ թէսիր էտէն
Քալվին օլտուղունտան , անըն ահվալ վէ ա՛մալինի պիր միգտար
թէֆսիլաթ իւզրէ զիքր էթմէմիզ լազըմ աըր . Պիր նազար իլէ Քալ-
վին՝ Լութէրին վէ Զուինկլինին խալէֆի ի՛թիպուր օլունապիլիր , զի-
րա անլէրտէն 23 սէնէ սօնկրա , եա՛նի՝ Նօյէնտէ Յուլ . 10 , 1509
տա թէվէլիւտ էյլէտի . Լութէր քէնտի մէշհուր քէլամլարընը
Վիթթէմպլէրկ իպատէթլանէսինին գափուսուհա եափըլտըրուրը
զէման Քալվին տօգուզունճու եաշընտա իտի . Վօրմս մէճլիսի վագ-
թինտէ օնիւչիւնճիւ սէնէսինի թէքմիլ էթմէքտէ իտի . Յրանստ
Գըրալ Փափիատա էսիր թութուլտուղու զէման օնալթընճը եա-
շընտա իտի :

Քալվինին փէտէրի Նօյէն միւ՛թէպէրանընտան օլուպ , վալիտէսի-
նին տինտարլըզ վէ ճէմալ իշիւն հիւնի չահատէթի վար իտի . Սէ-
սլալթէթինտէ ճիւմէլ ըէֆիգլէրինտէն զիյատէ տէլսէրինտէ թէրագ-
գի էթտի . Փէտէրի անը օնիքինճի եաշընտա իքէն ձէսէն չէհրինին
քիլիսէ խատէմէսի արասընտա գայտ էթտիրտի . Իքի սէնէ սօնկրա
Փարիսին պիր մէշհուր մէքթէպինէ կիթտի , վէ օրատա ֆէվզ իւլ
'ատէ պէքեալթ վէ տիրայէթ կէօսթէրիպ Լաթինի լիսանտու վէ իլմի
հիքմէթտէ նատիր տէրէճէտէ մա՛լիւմաթը քեամիլէ քէսպ էյլէտի ,

չէօյլէ քի սօնկրա քէնտի թահրիրաթընտա պուլունան իսթիլահաթ օլ էյամտա միւսթամէլ օլան Լաթինի տէյիլ՝ անճագ դատիմի Րօմանըն էն մէշհուր միւսթիֆլէրին իսթիլահաթ վէ ուսուլի թէրթիպին իսթըրա կէթիթի :

Փէտէրինին արպուսունա թիպէթէն Բալվին օնտօգուգունճու եաշընտա օլտուղունտա, Օրլէան շէհրինէ մէշհուր Պէտրօ Սթէլլա եանընա իլմի գազանինի՝ աթիլէնին թահսիլի իշին կիթտի, Հէման օլ վագըթտա տաթի Բիթապը շէրիֆի օգուսմազա վէ եունանի լիսանը թահսիլ էթմէյէ պաշլատը : Օրատա տաթի մուալլիմ թիւթպէ վէ մէմուրիյէթինէ նայիլ օլտու : Օլ էսնատէ կիճէլէրինին նըսֆընը տէրալէրինի միւսթալա էթմէքլէ կէշիրիլ իտի, վէ պէօյլէճէ սօնկրատան էմալսըզ շէօհրէթ քէսպ էթտիյի մալիւմաթը միւքէմլէ վէ սահրհէյի թահսիլ էթմէքլէ իտի, զիրա էրպապը իւլում վէ մէա՛րիֆին մահր օլտուգլարը հէր շէյոտէ քէնտիսի պի գուսուր մալիւմաթ թահսիլ էթտի : վէ պիլա շիւպհէ անըն վիւճուտը պու վէճհլէ զաիֆլէնտի : Պէօյլէճէ տէրալէրինի թէքմիլ էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1529 տա Փարիսէ կիթտի վէ օրատա թէճրիւպէի տէրունիյէսի իլէ թէօվալէ վէ իմանը հագիդի նէ օլտուղունու լայըզը վէճհլէ թաստիդ էթտի : Աւհոսթինօս վէ Լուիէրի կիպի պիր ուղուն միւստէթ իլտիրասը տէրունի շէքմէտի իսէ տէ, եինէ սէլամէթ վէ զամիր թահաթլըղընա տէրունի օղրաշմալար իլէ էրտիյի քէնտի քէլամլարընտան աշիքեար տըր :

Քէնտի իգրարընճա ա Բիլիսէի Փափազիյէնին պիլճիւհլէ մաթլուպաթ վէ ա՛տաթընը իֆա էտիպ անլէրէ ի՛թիմատ էթտիյիմոն զամիր թահաթլըղընա մուլք օլամատըմ, անճագ քէնտիսի թէֆթիլ էթտիքճէ տահա զիյոտէ զամիր՝ ազապընը շէքաիմ, շէօյլէ քի թահաթ վէ սէլամէթտէն քիւլլիյէն մահրում գալտըմ : Լաքին ազ վագըթլարիքընտա Բալվին պու տէրունի օղրաշմալարտան կէշիպ, Բրիստոստա սէլամէթի պագիյէյի պուլտու : Բիւլլիյէն քէնտիսինի Բրիստոսա վագֆ էտիպ օլ վագըթթտան ի՛թիպարէն ալէ շէյ իշին, եա՛նի՝ քէնտի մէնֆաթը տէյիլ իլլա Բրիստոսուն շէրէֆի իշին վագթիլի վէ գուտրէթինի սարֆ էթմէքլէ իտի : Պու տաթի տիգգաթա շայան տըր քի, Լուիէրին տէրունի վէ զահրի օղրաշմալարը քէնտիսինտէն սօնկրա կէլէնլէր իշին միւֆիտ պուլունտու : Բալվինին հինի սէպավէթինալէ պիլէ քիլիսէի Փափազիյէնին ինսանլարըն զամիրլէրի իւզէրինէ օլան հիւքիւմէթի չօգ զաիֆլէնմիլ իտի : Լուիէրին ճէհատը չօգ իտտա՛ա վէ ա՛տաթըն փափազիյէնին պաթըլլըղընը աշիքեար էթմիլ իտի, վէ Բրիստոսուն քէֆարէթի քեամիլէսինէ իման էթմէք իլէ վէ եալընըզ պու եօլ իլէ միւլին թէպրիյէյէ նայիլ օլապիլի տէյու թալիմի սապիթ գըլընմըզ վէ փափազիլէր արասընտա պիլէ պա՛պը միւհիմմ թէպտիլաթ օլմուշ տուր :

Բալվին ճան ու տիլտէն Բրիստոսու քէնտի եալընըզ խէլասքեարը

իշին գաղափար էթաթաթն սօնկրա , փարիստէ փրօթէսթանթլարըն մաթի ճէմաթլարընտա վա՛ղ էթմէյէ պաշլատը , վէ զայրէթի քեաթիլէ իլէ ֆագիլըլէր վէ մահպուլար իշին շալըշըր իտի . Թ . Ի . 1532 տէ անըն իլք քիթապը օլտրագ Լաթինի գաթիմի միւլէլիֆլէ-րինտէն օլան Սէնէքանըն շէֆգաթ վէ հալիմիք թահրիրաթը իւզէ-րինէ պիր թէֆսիր թէէլիֆ վէ թապ՝ էտիպ , Գըրալա կիւզէլ պիր տէրս վէ Լօրնէք կէօսթէրմէք մէրամընտա իտի , Լաքին միւլէսսէր օլ-մատը , Բալվինին քիթապը քէնտիսի իւզէրինէ տահա պիյատէ փաթա-վիլէրին տիգգաթընը ճէլլ էթտի . Օլ էսնատէ տաթի , Եա՛նի՛ Թ . Ի . 1533 տէ , Գըրալ փրօթէսթանթլարըն իւմիտինէ մուսալիֆէն հարէ-քէթ էտիպ , ա՛տաթը Րօմալլիյէյէ գիյատէ ըր՛այէթ կէօսթէրէրէք թէ՛ատտի թէքրոր պաշլատը , վէ պիր դաշ նէֆէր փրօթէսթանթ գաթլ օլունտու , վէ օլ վագըթտան ի՛թիպարէն թէ՛ատտի շիտտէթ-լէ վէ չօգ սէնէլէր իշին Ֆրանսատա Հիւքիւմէթ թարաֆընտան սա-հապէթ պուլուպ մէյտան պուլուու . Բալվին հէման օլ վագըթտա քէնտի մէշհուր քիթապընը , Եա՛նի՛ « Թալիմաթը մէսիհիյէնին խիւ-լտասի միւլէմէլէսի » օլան քիթապընը թէէլիֆ էտիպ Գըրալա թագ-տիմ էթտի . Օլ քիթապ օլ վագըթտան շիտտիյէ գաթար փրօթէս-թանթլար արամընտա ֆէվգ իւլ՝ տաէ միւլթէպէր թութուլմուշ վէ թութուլմագտա տըր , Բալվին քիթապընը Գըրալա թագտիմ էթտի-յինտէ Գըրալա Եազըրըլ մէքթուպտա մուֆասալէն փրօթէսթանթ-լարըն մէպտէլէրինի թաստիգ իլէ անլէրի տիւլմէնլէրինին իֆթիրա-լարընտան վիգայէ վէ թէպրիյէի զիմմէթ էթտի . Օլ մէքթուպու տաթի Պագէլտէն Թ . Ի . 1535 տէ կէօնտէրտի . Օլ մէքթուպտա Բալ-վին քէմալի հիւրմէթլէ Գըրալա իլթիճա էթտի իսէ , տահա գիյատէ վէ քէմալի ի՛թիմատ իլէ հիւքիւմտարլարա տէյիլ անճագ հիւքիւմ-տարլարըն Հիւքիւմտարը վէ քէնտի քիլիսէսինին Րէյիսի մութլագը Բրիստոսա միւթէվէքքիլ օլտուղունու թէֆհիմ էյլէտի . Լաքին Գը-րալ Բալվինին սէրպէսթլիյինի պիր ճիւնհա՛ատտ էյլէտի , վէ փրօ-թէսթանթլարը թէ՛ատտի էթմէքտէ տէվամ էտիպ Ֆրանսանըն խա-լէֆլէրինին էյամընտա օթուզ սէնէ գաթար փրօթէսթանթլարտան շէհիտլէր զայէթ չօգ իտի . Պախուսուս չօլ զալիմ վէ ինսանիյէթսիլ Գըրալիշա Բաթէրինանըն էյամընտա փարիստէ հէման պինլէրճէ փրօ-թէսթանթլար պիրտէն գաթլ օլունտուլար , շէօյլէ քի հէր նէ գաթար՝ ումումէն թէ՛ատտիլէր հագիգաթը մէսիհիյէ վէ քիլիսէի հագիգիյէ-նին թէրագգիսինի մի՛ճիպ պուլունմուշ իսէ տէ , Ֆրանսանըն հալի միւթէսնա թութուլմալը տըր , զիրա թէ՛ատտի օրատա հէմ փրօ-թէսթանթլարըն չօղունու հէլաք էթտի , հէմ տէ Ֆրանսա էհալիսի-նին ախլագընը իֆսատ էթտի .

Բալվինին սալիֆ իւզ գիքը քիթապընը պուրատա պիր միգ-տար թէֆալաթ իլէ թաթիֆ էթմէմիլ միւնասիպ կէօրիքնիւր :

Քէնտի իզրարընա կէօրէ Փարիստէն Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլուպ, Պաղէտէ սաքին օլտուղու հալտէ, թա՛լիմաթ խուսուսունտա Փրօ, թէսթանթլար հաղգընտա իֆթիրա իլէ շիքեայէթ օլունան շէյլէրէ վէ Փրօթէսթանթլար արասընտա զուհուր էթմիշ օլան պաթըլ վէ մազարրաթլը զիւ՛լիմէրէ նազարէն, Քիթապը շէրիֆ իւղէրինէ մէպ-նի օլան թա՛լիմաթը մէսիհիյէյի ուսուլ իլէ պէյան էթմէյէ իլթի-զաթ էթտի: Պու քիթապը Ֆրանսըզճատու թէլիֆ վէ Լաթին լիսա-նընա թէրճիւմէ էթտի, վէ իբի լիսանտա անըն իսթիւհաթ վէ թէրթիպի ղայէթ միւքէմիլ վէ միւսթահսէն տիր: Պու քիթապ էվվէլա թապ՝ վէ նէշր օլունտուղունտա պէօլէ մէմուռ վէ պի-գուսուր ի՛թիպար օլունտու իսէ տէ, սօնկրատան թէքրար թապ՝ օլունտուղու հալտէ տիգգաթլըճա թասհիհ վէ թէվսի՝ օլունտու:

Պու քիթապտա Քալվին էվվէլա մէվճուայէթ վէ սիֆաթը իւսհի-յէ հաղգընտա մա՛լիմաթ թահսիլ էթմէք վէ քէնտի քէնտիպիգի հաղիգաթէն պիլմէք խուսուսաթընտան պահա իլէ պէօլէ մա՛լիւ-մաթըն ֆաղիլէթինի կէօսթէրաիքտէն սօնկրա, շէրի՛աթը իւհիյէ իլէ կիւնահքետըն գուտսիյէթէ տօղրու 'ատէմի գուտրէթինի վէ քիւլի միւճրիւմիլինի թաստիգ վէ թէսպիթ էտէր: Պու պապտէ Քալվին Աւիօսթինօս վէ Անսէմօսուն թա՛լիմաթընը գապուլ վէ պէ-յան էյլէտի: Շէրի՛աթը իւհիյէյի հէմ տէ «Րէսուլլէրին իման իգ-րարնամէսին» քիթապընտա թէֆսիր էթտի: Միւմինին թէպրիյէ-սինին իման իլէ, եա՛նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինէ իման էթմէքլէ վուգու՝ սուլտուղունու Լութէր կիպի թէսպիթ վէ թէէքիտ էտէրէք, խայր ա՛մալին իսէլաա էթմէք եօլունտա ֆայտէսիլ օլտուղունու պէ-յան էտէր: Միւմինլէրին երինէ կիւնահա տիւշմէքտէն վէ նիհայէթ-տէ հէլաք օլմագտան անճաղ թաղտիրի իւհի վէ ֆէրապուն իհսան օլունան ինայէթի իւհիյէ վասիթասը իլէ օլտուղունու թաստիգ վէ թէֆհիմ էտէր:

Քիլիսէի փափապիլինին խայրաթ վէ կիւնահ միւսա՛տտէսի վէ «ա-ղիպէրին» շէֆա՛աթը վէ պու միսիլու մատտէլէր խուսուսունտա օ-լան թա՛լիմաթը գէլպլէթինի Լութէր կիպի վէ տահա միւքէմիլ վէճիլէ ճէրհ վէ ըէտտ էտէր: Թա՛ապը մուգատտէս այինի հաղգըն-տա Քալվինին թա՛լիմաթը պիւտ շիւպհէ Լութէրինքինտէն միւթէ-ֆէրրիգ օլուպ, Ջուինկլինինքի իլէ միւթ թէ՛հիտ տիր: Օլ այինին թէշպիհաթը Քրիստոսուն ճէսէտինին հաղիգաթէն հաղըր օլտուղու-նու տէյիլ՝ անճաղ Քրիստոսուն պիգգաթ քէնտի գապիւր իլէ հաղըր, վէ խուսուսա այինի մէզպուրուն իճրասընտա ըուհա հաղըր օլտու-ղունու կէօսթէրի տէյու թա՛լիմ էտէր: Քալվինին թա՛լիմաթը մէ-սիհիյէի էստիյէ խուսուսունտա օլան թահրիրաթը իգիք մէճլիսի-նին էգանիմի սէլասէ թա՛լիմինի, Աւիօսթինօսուն իրատէթի ինտու-նիյէ, վէ կիւնահ վէ թաղտիրի իւհի թա՛լիմէրինի, վէ Անսէմօս

սուն քէֆարէթէ տայիր ոյան թա'լիմինի թաստիգ էտէր, վէ տիգ-
գաթա չայան տըր քի Բալվինին թա'լիմաթը քէնտիսի տաճա կէնճ
պիր ատէմ ոլտուղունտա միւքէմէլ ոլուպ վագթըն միւրուրինոյ
թէպէտտիւլ էթմէտի :

Բալվին պէյլիւք քիթապընը Պագէտէ թէէլիֆ վէ թապ' էտէր-
քէն, մէգպուր Ֆարէլ պաշգա չօգ եէրլէրտէ հայաթ քէլամընը վա'զ
էթտիքտէն սօնկրտ ծէնէվա շէհրինէ կէլտի, վէ սայիր եէրլէրտէ ոլ-
տուղու կիպի օրատա տախի Փափափիլէր վէ անլէրին պաթըլ թա'-
լիմաթ վէ ա'տաթը անըն զայրէթ վէ թէսիրի վա'զարը 'ալէյհինէ
ասլա տուրամատըլար, վէ հէր նէ գատար փափասլար վէ րահիպլէր
օնա մուգավէմէթ էթտիլէր իսէ տէ, եինէ Հէլվէթ իանըն պաշգա
մէրքէզ շէհրլէրինտէ վուգու' պուրտուղու կիպի իսլահաթը քիլիսէ
պիրտէն ոլմուշ վէ էհալինին հիտտէթի իլէ փափափիլիք տէֆ' ոլու-
նուպ Փրօթէսթանթ ուսուլ վէ ի'թիգատաթ վէ 'իպատէթի մէյ-
տան պուրուպ սապիթ գըլընտը :

Լաքին հէր նէ գատար Ֆարէլ պէյլէճէ Փաւլօս Րէսուլ կիպի եէր-
տէն եէրէ կէզլիպ չօգ մահալլէրտէ Ինճիլի թէպշիր վէ Փրօթէսթանթ
քիլիսէլէրինի թէշքիլ էթտի իսէ տէ, եինէ պիթթապի' ոլ մահալ-
լէրտէ էհալինին մա'լիմաթ վէ թէճրիւպէի մէսիկյէ խուտուսաթըն-
տա վէ ախլագճա թէսլտիլ վէ թէճտիտ ոլունմալարընըն պիրտէն
սապիթ ոլմասը միւմքին տէյիլ իտի : Պագի քիլիսէնին թէմէլինի
պրագըպ, րուհանի պինայը 'իմար էթմէք իշի' մուգատտէրի իլահի
իլէ Բալվինէ հապպէ ոլընտու :

Բալվին Պագէտէն Իթալիայա Ֆէրրարա շէհրինէ զիյարէթ էտիպ,
Իթալիատա Ինճիլի թէպշիր էթմէք իսթէր իտի, վէ Ֆէրրարա հիւ-
քիւմտարընըն Փրօթէսթանթ գէվճէսի թարաֆընտան սահապէթ
պուրու, վէ ոլ վագթթտան 'էօմիւնին նիհայէթինէտէք ոլ տին-
տար Տուչէսա իլէ միւքեաթէպէ էթտի իսէ տէ, Իթալիատա
Քրիստոսա միւէստէրէն իըղմէթ էտէմէյէճէյինի կէօրիւպ քէնտի
վաթանընա 'ալտէթ էթտի, վէ Ֆրանսատա ասլա րահաթ գալա-
մայաճաղընը պիլիպ ագրանը իլէ վէտալաշտը, վէ զիյատէսի
իլէ միւթէէսիֆ օլարուգ քիւլլիյէն վաթանընը թէրք իլէ, Թ. Ի.
1556 տա ծէնէվա շէհրինէ, եա'նի' 'էօմիւնտէ պէյլիւք իշ կէօր-
տիյի մահալլէ կիթտի : Լաքին ոլ գէման օրատա գալմագ նիյէթին-
տէ տէյիլ իտի : Քէնտիսի քիթապլարը միւթալա'ա վէ թահրիրաթ
թէէլիֆ էթմէք ֆուրսաթընը իսթէտի, ամա Ֆարէլ օնա' «Ալլահ
էլ Գատիրին իսմի իլէ սանա խանաւ էտէրիմ քի պուրատա մէքս էտիպ
Ալլահըն պու իշինի իճրա էթմէք իլիյէ պիղէ եարտըմ էթմէտիյին հալ-
տէ, Ալլահ թարաֆընտան լա'նէթ տունա իսապէթ էտէճէք տիր,
զիրա քէնտի շէրէֆինի Քրիստոսուն շէրէֆինէ թէրճիւ էթմիւշ օ-
լուրսուն » տէտի : Բալվին տախի պու քէլամարը տա'վէթի իլահիյէ

կիսի գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլարագ , օրատա սաքին օլուպ չալըշմաղա գարար վէրտի :

Քալվինին Ֆարէլ իլէ օլան միւշարէթէթի ռուհանիյէսի քէնտի հինի վէֆաթընատէք տէվամ էթտի : Պիրիպիրինտէն էվսաֆը թապի' իէլէրի խուսուսունտա չօդ միւթէֆէրիդ օլարագ , Քալվին Ֆարէլին ղայրէթ վէ հագիգի տիյանէթինի վէ ֆէվգ իւլ 'ատէ միրիքէլամ օլմասընը , Ֆարէլ տաիի Քալվինին էմասլըզ գէքեավէթ վէ 'իւմինի վէ Քրիստոսուն քիլիսէի հագիգիյէսի իչիւն թէրքի նէֆսինի վէ անըն սապիթ օլմասը իչիւն չալըշմասընը թահսին էտիպ , պիրիպիրինէ խալիսանէ մուհապպէթ էտէրլէր իտի : Սօնկրա Քալվին վէֆաթ էթմէք իւզրէ իքէն , Ֆարէլ սէքսէն եաշընտա օլարագ նէօշաթէլտէն ձէնէվայա անըն իլէ պիր տահա կէօրիւշմէք իչիւն եաշան կիթտի : Քալվին ձէնէվատա տէվամ էթմէք իւզրէ իգամէթ էթտիքաէն սօնկրա , Ֆարէլ նէօշաթէլին Նրէցի օլտու , վէ Վիրէ իսմինտէ անլէրին պիր խալիս տօսթու Լօսան քիլիսէսինին Նրէցի օլտու : Քալվին տաիի ձէնէվատա ռէֆիգլէրինտէն պիրի , եա'նի' թէյօտօր Պէզա իլէ սըգը ահպապլըզ փէյտա էտիպ , քէնտինտէն սօնկրա Պէզա 'իլմի իլահի միւտէրրիսի վէ միւէլլիֆի օլուպ շէօհրէթ քէսպ էյլէտի :

Քալվին էվվէլա ձէնէվատա վա'իզ մէմուրիյէթինի գապուլ էթմէյիպ անճագ 'իլմի իլահի միւտէրրիպիյինի գապուլ էթտի իսէ տէ , ազ վագըթ գարֆընտա ձէնէվալըլարըն իպրամը իլէ վա'իզ մէմուրիյէթինի տաիի գապուլ էթմէյէ մէճպուր օլտու : Օրայա վասըլ օլտուլու սէնէ (նայ . այընտա) վէ եինէ էրթէսի սէնէ , եա'նի' Յուլ . 20 , թ . Ի . 1537 տէ ձէնէվա միւ' թէպէրանը մէճլիսի վէ էհալիսի Քալվին վէ Ֆարէլին թէէլիֆ էթտիքլէրի իգրարնամէյի ռէսմէն գապուլ վէ թաստիգ էթտիլէր , վէ էհալինին ախադճա իսլահաթը իչիւն Ֆարէլ թարաֆընտան չալըշըլտը իսէ տէ , տահա չօդ միւէսսէր օլմատըղընտան թէրպիյէ լուզումու Քալվինէ աշիքեար օլտու :

ձէնէվալըլար Քիթապը շէրիֆի' տէֆ' օլունմուշ թա'լիմաթ վէ ա'տութը փափավիյէ եէրինէ գապուլ էտիպ , ումուրը 'ատիյէլէրինի թա'լիմաթ վէ ահքեամը մէսիհիյէ իւզէրինէ մէպնի թութուլար իսէ տէ , Քիթապը շէրիֆին գուլուպ վէ ախազ վէ ա'մալի ինսանիյէյի թէճաթիտ էտիճի գուլվէթինի տահա հիսս վէ թէմսիլ էտէմէտիլէր : Քալվին էվվէլ էմրտէ վէ միւէսսէրէն տիգգաթընը թէրպիյէյի սապիթ էթմէրլիյէ վէրտի : Վազա'ա պու իսլահաթ պիթթէտրիճ թէրազգի էթտի , վէ օլ իլք սէնէ Վիթթէմպէրիտէ վէ Յուրիստէ գուհուր էտիպ միւճիպի մազարրաթ օլան փրօթէսթանիթ ֆէսատճըլար ձէնէվայա կէլիպ պիր միգտար նուֆուզ քէսպ էթտիքլէրի հալտէ , Քալվին անլէրէ մուգապէմէթ էթմէյէ մէճպուր օլտու , վէ անլէրին իֆթիրալընտան քէնտիսինի թէպրիյէի գիմմէթ էթ :

տիյինտէ լազըմընտան զիյատէ հիտտէթ կէօսթէրտիյի ինքեար օլու-
նամազ. վէ իսկթիտատան Քալվինին ձէնէվատա իմրար էթտիյի
'էօմրիւ էնվաի քօթիւ վէ եանկըմըն առէմէր իլէ ճէհատ վէ օլրաշ-
մաղարտան 'իսկարէթ իտի : էհալիտէն վէ միւթէպէրանտան պա'զը-
լարը Քալվինին իսրար էթտիյի սետուլի թէրպիյէ 'ալէյհինէ գոլ-
գըշտըղլարընտա վէ պա'զը ա'տաթը գատիմէյի իսկա էթմէք իս-
թէտիքէրինտէ , Քալվին իլէ բէֆիգլէրի ճէմա'աթլարընա թա'ամը
մու գատտէսի վէրմէքսիգին 'իսկատէթի 'ուսումիյէյի գըլմազա գարար
վէրտիլէր : Վէ պու զիյատէ տիգգաթա շայան տըր' չիւնքի պուլնտան
ի'թիսկարէն փրօթէսթանթ քիլիսէսինին նալայըգ սայտըղը զէվաթը
թա'ամը մուգատտէսէ գուպուլ էթմէմէք 'ատէթի գուհուր էթտի :

Քալվինին քէնտի մէմուրիյէթի վէ օնա միւթա'ալիգ օլան վազի-
ֆէի զիմէթինէ շէհրին միւտաթէլէ էթմէք հազգընը ասլա գա-
պուլ էթմէտի : Զօգ զայրի միւհիմմ մատտէլէր խուսուսունտա էհա-
լինին արգուսունա ըի'այէթ էթմէյէ բապի իտի իսէ տէ , աւա-
րաշնիյէ խուսուսունտա երէցլէրին սէլահիյէթի 'ալիյէսինի թատիգ
վէ թէէքիտ իլէ ասլա թէրք էթմէյէ բիգա վէրմէտի : Ձէնէվալըլար
պուլնուն իւզէրինէ Քալվին իլէ բէֆիգլէրին շէհրտէն գօլտուլար :
Պիր միգտար սահապէթ Յուրիստէն վէ Պէրնտէն պուլուպ , Ձէնէ-
վայա պիր տահա կէլտիլէր իսէ տէ , եինէ գօլուլտուլար : Պա'տէ-
հու օրատա ֆէսատ վէ ֆիթնէ փէյտա օլունուպ Քալվին Սթրազ-
սուրկ շէհրինէ կիսիպ օրատա պուլունան Յրանսէվի ճէմա'աթըն
վա'իդի օլմազ իւզրէ տա'վէթ օլունարագ 'իլմի իլահի տէրսլէրինի
տախի վէրիւր իտի : Օլ վազըթլարտա տախի Քալվին հալիմիք ,
սապը վէ մուհապպէթ խուսուսաթընտա թէրազգի էտիպ սօնիրա
ֆէվգ իւլ 'ատէ շէօհրէթէ նայիլ օլտուղու իշի , ետ'նի' Քիթապը
շէրիֆի թէֆսիր էթմէլլիյի պաշլատը , Թ . Ի . 1540 տա վէ Քալվին
տահա Սթրազպուրիտա իքէն Յրանսըզմա պուլունան պիւթիւն Քի-
թապը շէրիֆին թէրհիւմէսինի թասհիհ էտիպ նէշը էթտի իսէ տէ ,
անըն էն պէօլիք իշի պիւլա շիւպհէ թէֆսիրլէրի տիր , շէր նէ գա-
տար իւշ տէհրտէն զիյատէ պիգիմ վազթըմըզտան ազտէմ օլ թահ-
րիրաթը թէէլիֆ էթտի իսէ տէ , վէ օլ վազըթտան չիմտիյէ
գատար զայէթ չօգ 'ալիմ , տինտար վէ միւթէպէր միւֆէսիրլէր
գուհուր էթտիլէր իսէ տէ , եինէ թա պու կիւնէտէք Քալվինին
թէֆսիրլէրի էրպապը մէա'րիֆի բուհանիյէ վէ միւլնէմէ արասընտա
ֆէվգ իւլ 'ատէ մէմուհ վէ միւթա'մէլ օլուր : Պիւթիւն 'Ահաը
ճէտիա իւզէրինէ , Եուհաննանըն վահիսինտէն մա'տա , վէ Մուսա-
նըն պէշքիթապը , Մէզամիր քիթապը վէ ճիւմէ ֆէյզամպէրլէր
իւզէրինէ թէֆսիրլէր թէէլիֆ էթտի :

Սթրազպուրիտա իքէն Քալվին Պուքէր իլէ ահպապըգ փէյտա է-
տիպ , Մէլանքթօն իլէ տախի քէսպի 'ալազա էթտի , վէ պու պէօ-

յիւք մու'ալլիւնէրին էվսաֆը թապի'իւնէրի ու գատար միւթթէհիտ իտի քի, Քալվինին Մէլանքթոնա զիյատէսի իլէ հիւրմէթ վէ մուհապպէթ էթմէսի մէմուլ ուռնաճագ չէյ տիւր :

Քալվին ձէնէվատան մէնֆի ուռուզունտա Կաթիմա ձէնէվալը ճէմա'աթընա մուհապպէթ էտէր իտի , վէ տէօրթ սէնէ անլէրտէն այրլորդոտան սօնկրա , եա'նի՝ Մայիս 1541 տէ ձէնէվալըլար անը գօվտուզլորընա զիյատէսի իլէ նաոթիմ օլարագ անը 'ալտէթ էթմէյէ տ'ալլէթ էթտիլէր , վէ Սթրազպուրկլուլար Քալվինի չօգ միւթէէսսիֆ օլարագ կէօնտէրտիլէր . լաքին Քալվին քէնտիսի եինէ ձէնէվայա կիթմէյէ վէ օլպէօյիւք ճէմա'աթըն ումուրը բուհանիյէսիին իտարէսիին քէնտիսի իւզէրինէ ալմագտան զայէթլէ չէքինիր իտի : Սթրազպուրկտա մէչլուլ ուռուզու իշլէր քէնտիսինէ խօշ օլտու , վէ ձէնէվատա միւշքիւլթ իշինտէ պուլունաճաղընը պիլիր իտի : Լաքին օնտա նէ գատար թէրքի նէֆս լազըմ օլտու իսէ , վազիֆէի զիմմէթ եօլունտան ասլա կէրի տուրմագ իտի , վէ ձէնէվայա վասըլ օլտուզունտա էհալլի զիյատէսի իլէ նաոթիմ վէ անըն կէլմէսի իշիւն միւթէչէքքիլ պուլտու : Քէնտիսի տալիս անլէրի թէքտիլ էթմէքսիլին անլէրէ տօղրու մուհապպէթ վէ հալիմլիք իւզլի մուա'մէլէ էթտի : Քէնտիսի վէ ձէնէվալը ճէմա'աթը օլ տէօրթ սէնէ իշինտէ վուգու պուլուն թէճրիւպէ իլէ չօգ մէնֆա'աթ պուլտուլար : ձէնէվայա 'ալտէթ էթմէզտէն էվվէլ Քալվին Սթրազպուրկտա պիր տինտար վէ 'աղիլ տուլ գարըյը թէգէվվիւճ էյլէտի , վէ անտէն անճագ պիր չօճուզու օլուպ , օ տա տահա մա'սուլիքէն վէֆաթ էթտի իսէ , վէ գէվճէսի տալիս չօգ զա'իֆլիք վէ հաաթալըգ չէքտիլքտէն սօնկրա թ . ի . 1549 տու վէֆաթ էթտի իսէ տէ , եինէ անըն իզտիվաճ հալի օնա միւճիպի մէսէրրէթ վէ պէրէքէթ օլտու , վէ պիր տահա թէգէվվիւճ էթմէտի :

Քալվինին էվսաֆը զաթիյէսինտէն էն զիյատէ գուվվէթլիսի անըն զամիր ույանըզլըլը վէ իսթ իգամէթի իտի : Շէր խուսուստա վէ հէր վազըթտա անճագ վազիֆէի զիմմէթինի պիլմէք իսթէյիպ , անը պուլտուզու կիսի , հէր հալաէ իճրա էտէր իտի : Տիւշմէնլէրի թաաֆընտան չօգ խուսուստա իֆթիլրա իլէ իթհամ օլունուր իտի , ֆագաթ սուլ չէյլէրին ասլը եօգ իտի : Քէնտիսի ֆէվգ իւլ 'ստէ իսթիգամէթլի , ըյաասըզ վէ գարարըլ պիր աաէմ իտի :

Պիլա չիւպհէ հիտաէթլի իտի , վէ քէնտիսի իգրար էթտիլի վէճլէ , սա'գէն զազապնաք օլուպ տա խաթա էթտի , վէ էլլիյա փէյղապէր կիպի պիր զայրէթի մուգատտէսէսի վար իտի իսէ տէ , եինէ ասլա ինթ իգամճը տէյիլ իտի , վէ մուհապպէթի հագիգլիյէսի տաիմա վար իտի :

Պիլա չիւպհէ 'ալլէյհինէ օլան գապահաթը 'աֆվ էթմէյէ հազըր իտի , լաքին Քրիստոս 'ալլէյհինէ օլան ճիւնհալարը 'աֆվ էթմէյէ

հազար տէյիլ իտի : Քէնտի քիթապարընտա , վա'զարընտա վէ մէ-
մուրիյէթինին իտարէսինտէ Սլլահըն 'ազամէթի , միւրատը վէ գուտ-
սիյէթի չօգ թէնէքիտ օլունուպ , ինսանըն զա'իֆլիյի վէ թագսիրա-
թը աաթի չօգ թէնէսիրլի վէճհլէ պէյան օլունտու : Քէնտիսի զայ-
րէթլի վէ չօգ ատէմլէրին աալա թէհամիւլ էտէմէյէճէքլէրի տէրէ-
ճէտէ չալըչգան պիր ատէմ իտի : Անըն թահրիրաթընտան մա'տա ,
Քալվին ճէնէվատա Զուինկլինին Յուրիստէ պուլունտուղու հալի
կիպի պիր հալտէ պուլունտու , եա'նի' էհալինին տիլազճա իսահ
օլունմալարը պիր թարաֆտան ումուրը քիլիսէվիյէ վէ բուհանիյէ իլէ
նիսպէթի , վէ տիկէր թարաֆտան ումուրը 'ատիյէ իլէ նիսպէթի ,
մախսուսէսի օլունղունտան , Քալվին ճէնէվատա էն միւթէպէր ,
'ալիմ վէ միւհթէրէմ պիր ատէմ օլունղու հալտէ , ճիւմլէսի հէր մու-
հիմմ մատտէ խուսուսունտա օնա տանըչըրար իտի : Լաքին Քալվին
պիր խուսուստա Զուինկլիտէն քիւլլիյէն միւթէֆէրրիգ իտի քի , ու-
մուրը ֆուլլիէիյէ իլէ աալա միւտաիսէլէ էթմէզ իտի : Վէ էյէր պա'զի
տէֆ'ա սէրթլիք վէ սապըրսըզլըզ իւզրէ մու'ամէլէ էթտի իտէ
տէ , օլ գատար թա'աճճիւպ օլունաճագ շէյ ի'թիպար օլունմամալը
տըր :

Պիլա չիւպէն ճէնէվա օլ վազըթտան պու կիւնէ գատար անըն
թէսիրաթընտան նաչի ա'լա պիր շէօհրէթէ նայիլ օլմուշ տուր : Իս-
լահաթը տիլազիյէ իչիւն սարֆ էթտիյի էմէք սէմէրէլի պուլունտու :
Քալվինին ի'անը ֆէվզ իւլ 'ատէ սապիթ վէ պիլա թէրէտտիւտ վէ
ճիւմլէ թէճրիւսլէր իլէ քէսպի գուզվէթ էթմիշ պիր իման օլուպ ,
չօգ տու'ա էթմէք անըն 'ատէթի իտի , վէ էհլի վագար վէ պէլքի
մուսիր պիր ատէմ իտի իսէ տէ , եինէ հագիգաթէն միւթէվալիւ'
իւլ գալպ իտիյի տէրքէար տըր : Հագիգաթը՝ ճանու տիլաէն սէվէր
իտի , վէ պիւթիւն 'էօմրիւնտէ պիր 'ազիմ մագսէտ իչիւն սարֆը
զինն վէ վագթ էթտի : Հէր նէ գատար անըն սաքին օլունղու մա-
հալ ճէմալի իչիւն սայիրլէրին քէսրէթ իւզրէ վիյարէթ էթտիլէրի
տիյարտա իտի իսէ տէ , անըն թա'հրիրաթ վէ մէքթուպարընտա
հիչ պիր եէրտէ պէօլլէ ճիւմանի ճէմալին գիքրի պուլունմագ : Անըն
'էօմրիւնիւն նէթիճէսի ատէմլէրին էն ա'լա ինթիյաճաթ վէ մէնֆա-
'աթը բուհանիյէսինէ պագար իտի : Քէնտի բահաթընը վէ շէրէֆի-
նի հիչ մագամընա գօյուպ եալընըզ Ալլահըն շէրէֆինի վէ ինսանլա-
րըն հագիգաթէն իսլուհ օլուպ խէլաս պուլմալարընը արզուլէյիպ
չալըչըր իտի :

Իսլահաթը քիլիսէնին իճրասը խուսուսունտա Լութէրէ 'ազիմ պիր
իչ հալալէ օլունտու իսէ , վէ անըն էմէյինին սէմէրէսի օլարագ իս-
լահաթը մէզպուրէյէ միւպաչիլրէթ օլունտու իսէ տէ , եինէ թէչ-
քիլ օլունան քիլիսէլէրի իքի թարաֆտան ֆէսատ պուլմագտան
մուհաֆագա էթմէք իչիւն վէսիլէլէր հիքմէթի իլահիյէ իլէ զուհուր

էթմէսէ խոր , Լուծէրին էմէյինին սէմէրէսի պազի օլմազ խորի Պիր թարաֆտան անըն ձէնէվատա պիւնիւմէ Փրօթէսթանթ քիլիսէլէր իչիւն սւտուլի սաֆիյէ վէ թէրպիյէի սահիհէ վէ 'իսպտէթի խալիսէ խուսուսաթընտա նուսուսէ պուլունան միւնթազամ քիլիսէսի , վէ տիկէր թարաֆտան քէնտի էմալսըզ տէրէճէտէ միւքէմէլ վէ միւ'թէսէր թահրիրաթը վասիթասը իլէ պիւթիւն էւրօփատա վէ Ամէրիզատա պուլունան Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին թա'լիմաթը իչիւն միւթ թէհիտ պուլունամալարընտ միւճիպ օլան էասսը գաւիյէյի պրադմազլէ հէման Լուծէր վէ Մէլանքթօնուս հինի վէֆաթընտան էվվէլ զուհուր էթմիշ օլան ինթիլաֆ վէ ումուրը քիլիսէվիյէին ումուրը փօլիթիգիյէ իլէ գարըշլոյ դարգ օլմալարը թէհիքէլէրինին տէֆ' օլմասը իչիւն չարէ պուլուէ խոր : Քալվինին 'իւր իւհիսի վէ թէֆսիրէրին էվվէլա Գիթապը շէրիֆին թա'լիմաթը ապիյէսի իւզէրինէ վէ սանիէն' քիլիսէի մէսիհիյէի գատիմէնին միւ'թէսէր մու'ալլիմէրինին թահրիրաթը իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան , քէնտի 'ազլի տափի վէ պիւթիւն չալըմասը հէր շէյի նիգամա գօմուգ զսյրէթինտէ օլտուղունտան անըն իյլէրինտէ կէլէնլէր , անըն պա'զը եանկլըշալարընտ տօղրուլթմալա միւքթէտիր օլտուլար իսէ տէ , եինէ անըն էմէյինտէ Գիթապը շէրիֆի վէ էն 'ալիմ վէ տինտար խրիսթիանալարըն իշլէրինի թաստիգ էթմէյէ մէճպուր օլտուլար :

Քալվինին ինկիլի Փրօթէսթանթ քիլիսէսինի թանգիմ էտէն Սէրփիսգոփոս Գրամմէր իւզէրինէ , վէ պիր տէֆ'ա ձէնէվատա կէլիպ օրատա պուլունան ինկիլիզէրին վա'իգի պիր միւտտէթ իչիւն պուլունամալ շօլ մէհուր Սքօշիալը մու'ալլիմ 'նօքս իւզէրինէ թէսիրաթը խալլիճէ խոր :

Քալվին մէմուրիյէթինէ միւթա'ալիգ իշլէրինի իֆա էթմէք խուսուսուստա պու գանուսու թութու , եա'նի' վա'զլարը իչիւն հազըրըզ կէօրմէքիյէ (վադա'ա էքսէրիյէ վա'զլարընտ եազմադ խոր) վէ ճէմա'աթըն իհթիյաճաթընտ մուգայէտ օլտու , վէ սօնկրա , վադթի վար խոր իսէ , քիթապլար թէհիլիֆ էթմէքիյէ վադթինի սարֆ էթտի : Անըն եաղտըզ մէքթուլար զիյատէ չօգ օլուպ , հէր քէս տափի օնա տանըշմազ իչիւն սէրպէսթ եանընտ կէլտիյինտէ չօգ տէֆ'ա հէման պիւթիւն կէճէ իլէյիլ ուշգուսուզ կէշիրիր խոր : Պա'զըլարըն եանկլըզ գիւ'իւմիւնճէ Քալվինին ձէնէվատա թէսիրաթը պիր ամիրին հիւքմիւնիւն թէսիրաթը տէյիլ խոր , անճազ կէրէք ումուրը քիլիսէվիյէ կէրէք ումուրը 'ատիյէ խուսուսուստա քէնտի ալիազը գաթիյէսի իլէ թա'լիմաթընըն թէսիրաթը ֆէվզ իւլ 'ատէ շօգ վէ էմալսիգ պուլունտու :

Պիլա չիւպհէ քէնտի պիգուսուր վէ մուգատտէս 'էօմրիւնիւն 'իպրէթի վէ սալիրլէրտէն ալալազ վէ ա'մալի մէմոուհէ թալէպ էթմէսի եօլու իլէ թա'լիմաթընըն թէսիրաթընտան զիյատէ պէօլիւք իշ կէօր-

տիւ : Զիրա ճիւղէսի՝ Բալվին հազիգաթէն անլերին ձէնֆա՞ւթը
րուհանիյէլերին թալէպ էտէր տէյու պիլլիլէր իտի : Հէր նէ գա-
տար Բալվին իլմի իլահի խուսուսաթընտա զիյատէ չէօհրէթ քէսպ
էթտի իսէ տէ , վէ անըն թահրիրաթը տէհրէրճէ Փրօթէսթանթլար
արասընտա սահիպի թէսիրաթ պուլունտուղունտան չէօհրէթի պէօ-
յիւք մու՛ալլիմ վէ միւէլլիֆ չէօհրէթի օլտու իսէ , եինէ պիլա չիւպ-
հէ քէնտիսի ֆէվզ իւլ՝ ատէ ատէմէրին ումուրի միւֆիտէ վէ եէվմի-
յէլերինէ նազար իլէ , անլերին հէր էյի վէ խայըրը խուսուստա
թէրագգի էթմէլէրի իչիւն չալըլըր իտի :

Բալվին Գիթապը շէրիֆի թէֆսիր էտէր իքէն , խուսուսա էյուպ
քիթապընը թէֆսիր էթմէյի սէվէր իտի , զիրա օնտա Ալլահըն՝ ա-
զամէթի վէ ճէլալի վէ ինսանըն զա՛իֆլիյի վէ ճէհալէթի աշիքեսարէն
վէ թէսիրլի վէճհլէ պէյան օլունուր :

Բալվին Լութէրէ չօգ հիւրմէթ էթտի , վէ պիր տէֆ՝ա օնա քէ-
մալի իհթիրամ իլէ պիր մէքթուպ եազուր , Լութէրին տէրունի օղ-
րաշմալարը հազգընտա պու կիւզէլ թարգ իլէ րէյիսի պէյան էթ-
տի , եա՛նի՝ «էն տինտուր ատէմէր զիյատէսի իլէ զամիր թէքտիրէ-
րինի հիսս էտիպ , ճէհատը տէրունի իլէ ճէնքլէլմէյէ մէճպուր օլուր-
լար , վէ պէօյլէճէ Ալլահըն գօրգուսուսու վէ թէվազու՛ի հազիգիյի
էօյրէնիլէր : Ծազարիլ մէսիհիյէյէ նայիլ օլանլար պու քէսքին
թէճրիւպէլէրտէն կէչէր , չէօյլէ քի էօլլիմ տէրէսինտէն վէ ճէհէն-
նէմտէն պիլէ կէչէր կիպի թէճրիւպէլէր կէօրիւլլէր : Ալլահ պու
վէճհլէ քէնտի միւնթախապարընը թէճրիւպէ էտէր : Անլէր Եազուպ
կիպի Ալլահ իլէ կիւրէլմէյէ մէճպուր օլուրլար :

Բալվին պէնի պէչէրին ապու թէհամմիւլ էտէմէտիյի էմէքտէն ճէ-
սէտինի զա՛իֆլէթտի իսէ տէ , անըն սօն սէնէլէրի Լութէրին սօն
սէնէլէրինտէն պու խուսուստա քիւլիյէն միւթէֆէրրիգ իտի քի ,
Բալվինին ճէսէտի զա՛իֆլէնտիքճէ՝ ազլը վէ րուհու եինէ տինճ վէ
գուվլէթլի իտի :

Բալվինին քիլիսէ թէրպիլէսի վէ միւճրիմէրին թէրպիլէ վէ իսլա-
հը խուսուսուստա օլան զիւ՛իւմէրի վէ թա՛լիմաթը՝ պու Պապըն
պէչինճի ֆապընտա պէյան օլունաճագ իսէ տէ , օլ զիւ՛իւմէրին
պիր նէթիճէսինի պունտա զիքը էթմէք լազլմ տըր , չիւնքի պու սէ-
պէպտէն անըն տիւլմէնլէրի թարաֆընտան զիյատէսի իլէ թազալիհ
օլունտու , վէ ահպապը թարաֆընտան չէօհրէթի հասանէսի չօգ էն-
տիլէ իլէ վիգայէ օլունտու :

Բալվին թէվէլլիւտ էթտիյի սէնէտէ Սէրվէթօս իսմինտէ պիր իս-
փանխալը թէվէլլիւտ էտիպ , սօնկրա կէրէք Բաթօլլիլէր կէրէք
Փրօթէսթանթլար թարաֆընտան գապուլ օլունան էգանիմի սէլասէ
թա՛լիմաթը՝ ալէյհինէ թահրիրաթ թէէլիֆ վէ նէչը էթտիքտէն
պաշգա օլ թա՛լիմի սէրթ վէ զայրի մագպուլ վէ էքսէրիյէ թու-

Թուրքուղու կիպի քիւֆիւրանէ վէճկէ թահգիր էթմէսի իւզէրինէ Բաթօլիքէր թարաֆընտան թէվգիֆ օլունուպ վէ հէրէթիգօս տէյու գաթլ օլունմագ իւզրէ հիւքմ օլունտու : Լաքին հասստան գուրթուլուգտան սօնկրա ձէնէվայա կէլտի : Օրատա եինէ թէվգիֆ օլունուպ , տինի մէսիհի 'ալէյհինէ քիւֆր էթմիշ վէ պէյլէճէ տինի մէսիհիյի գապուլ վէ վիգայէ էտէն հիւքիւմէթի 'ատիյէ 'ալէյհինէ ճիւնհա էթմիշ տէյու եագըլմագ իլէ գաթլ օլունմագ իշիւն հիւքմ օլունտու , վէ Հոկտ. 27 , 1555 տէ պու հիւքմ իճրա օլունտու : Պունա տախի Բալվին ըիգա վէրտի իսէ , էլլիյանըն Պա'ալըն քեահինլէրի քէյֆիյէթիինտէ կէօսթէրտիյի զայրէթին միսլինի կէօրիւրիւզ : Բալվին զայէթ էսէֆ իլէ անըն գաթլինէ ըիգա վէրիւպ , անը իլգամ էթմէյէ միւքէրրէրէն չալըշուր : Ամմա անըն պու քէյֆիյէթտէ զիյատէսի իլէ եանկըլմըշ իտիյինի իգրար էթմէյէ մէճպուրըզ : Գէնտիսի էլլիյա կիպի փէյզամպէր տէյիլ իտի , վէ պու քէյֆիյէթտէ անըն զայրէթի ասլա մէմուռն օլմատըգտուն սլաշգա , մա'զուր պիլէ տէյիլ տիւր :

Բալվին վէ Լութէր կիպի պէյիւք վէ մուհիւմ թէպտիլաթը քիլիսէվիյէյէ պա'իւ օլուն ատէմլէր օլ էյսամ կիպի վադըթտա գուհուր էթտիքէրի հալտէ , ինսանլար օլուուգլորընտան հաստէն զիյատէ սէրթ վէճկէ մու'ամէլէ էթմէլէրի օլ գատար թէա'ճճիւպ սլունմագ շէյ տէյիլտիւր : Փագաթ հիւքմէթ վէ ա'մալի ինսանիյէ տէյիլ անմագ եալընըզ հիւքմէթ վէ մու'մէլաթը իլահիյէ պի գուսուր վէ քեամիլ տիւր տէյու պէյլէճէ էյրէնիւրսէք , էյի ատէմլէրին թադսիրաթընըն նագլիյէթի ֆաիտէլի օլուր :

Բալվին 'էօմիւնիւն սօն սէնէլէրինտէ զիյատէ աղրըլար չէքմէքէ իշինտէ տէվամ էթտի : Թ. Ի. 1562 տէ անըն հինի վէֆաթը եագըն կէօրիւնտիւ , Լաքին եինէ իշինի պրագմատը , վէ քեաթիպինէ քէնտի եաիամատըլը իշի կէօրաիւրտիւ :

Ֆէպր. 6 , 1564 տէ սօն տէֆ'ա օլարագ վա'զ էթտի , վէ Մարթայընըն սօնունա գատար 'իպատէթիւանէյէ կէթիլիլի իտի : Վագա'ա անմագ ազ քէլամ էթմէյէ գուվվէթի վար իտի : Գիթապը շէրիֆ Թէֆսիրի (եօշուա քիթապը) իւզէրինէ նիհայէթէտէք չալըշմագտա իտի :

Սօն կիւնլէրինտէ ձէնէվա միւ'թէպէրանընա վէ նրէցլէրինէ վէ ճիւղէ տօսթլարընա միւնսաիւպ նասիհաթլար վէրիւպ վէ մուհապպէթ իլէ վէտալաշարագ Մայիս 27 , 1564 տէ էլլիպէշ եալընտա օլարագ մէսուրիյէթ վէ սէլամէթի ըուհանիյէ իլէ թէսլիմի ըուհ էյլէտի : Պիւթիւն ձէնէվա էհալիսի եէք տիլտէն անըն իւզէրինէ մոթէմ չէքտիլէր , վէ անըն ըրճատընա ըի'այէթէն գապրի իւզէրինէ պիւ նիշան թաշը գօմատըլար , շէյլէ քի սօնկրա թէշիլիւ օլունմատը միւմքին տէյիլ իտի :

ՖԱՍԼԸ ՐԱՊԻ՝

ԻՆԿԻԼԹԵՐՐԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ ՔԻԼԻՍԷՅԷ
ՏԱՅԻՐ

Պէշինճի Միւտտէթին տէօրտիւնճիւ Պապընտա Եուհաննա Վիքլի-
ֆին ահվալ վէ ա՛մալի գիբր վէ պէյան օլունմուշ տուր , վէ Ինկիլ-
թէրրատա վուգու՝ պուլան խաւհաթը քիլիսէ անըն էմէյի իլէ միւ-
պաշիրէթ օլունտուղու միւսէլէմ տիր : Թօխումու էքէն , Քիթապը
չէրիֆի՝ ալամը նաոտա իշլէտէն օ իտի , լաքին Վիքլիֆ Եալընըզ՝ վէ
վազթի տուհա թէհլիյէ օլունմաղտան էվվէլ չալըշտըղընտան անըն է-
մէյինին սէմէրլսի վէ նէթիճէսի հէման հինի վէֆաթընտան 150 սէ-
նէ սօնկրա զահիր օլտու : Ֆիլվազի՝ անըն շայիրուլէրի 1595 տէ հիւ-
քիւմէթ վէ իոտա՛ա վէ մէքրուհաթը Բօմալլիյէ՝ ալէյհինէ վէ հուր-
րիյէթի տինիյէ իլէ ՚իպատէթի խալիսէնին թէշքիլի իշիւն Փարլա-
մէնթօյա՝ արզուհալ վէրուլէր , ամմա միւհասէր օլամաուրլար : Օլ
էյաֆտա զուլմէթ վէ Փափազիլէրին Ինկիլթէրրատա օլան հիւքիւ-
մէթի օլ գատար միւսթագիլ իտի քի , Թ . Ի . 1401 տէ պիր ատէմ
«Քրիստոսուն էլէմ չէքտիլի հաշա տէյիլ , իլլա հաշ իւզէրինտէ էլէմ
չէքէն Քրիստոսա սէճտէ էտէրիւմ» տլտիլի իշիւն Սմիթֆիլտ չէհ-
րինտէ Եազըլըպ զաթլ օլունտու , վէ Թ . Ի . 1417 տէ , Եա՛նի Լու-
թէրին «Կիւնուհ միւսա՛տտէլէրի»՝ ալէյհինէ քէնտի մէշհուր քէլամ-
լարընը Եազըլըզ վազըթտան թամ պիր տէհր էվվէլ , Ինկիլթէրրա
պէյգատէլէրինտէն օլան Լօրտ Քօպհամ՝ քէմալի ճէսարէթ իլէ իմա-
նընը իզրար էտէրէք վէ մէմուսիյէթլէ բուհունու Քրիստոսուն
էլինէ թէյլիւմ էթմէքլէ ինսանիյէթսիզ վէճհլէ Եազըլըպ զաթլ օլուն-
տու : Պա՛տէհու «Վիքլիֆի վէ Լօլլարտ» տէնիլէն ինճիլի Խրիսթի-
անլարըն հայը քէսանը իսքէնճէլէնիպ զաթլ օլունտուլար :

Թ . Ի . 1491 տէ չօլ մէշհուր վէ սօնկրատան ա՛մալը մէքրուհէյէ իր-
թիքեապ էտէն Ինկիլզ Դըրալ , Եա՛նի՝ սէքիզինճի շէնրի , թէվէլիւա
էտիպ , սէպալմէթինտէ զէքեալմէթի վէ հարէքեաթը հաոանէսի ի-
շիւն հիւսնի շահատէթէ նայիլ օլտուգտան սօնկրա , Մայ . 9 , Թ . Ի .
1509 տա թախթա ճիւլիւս էյլմէսի սումուլէն վէ ֆէվզ իւլ՝ ատէ
էհալլիյէ միւհալի մէսէրրէթ օլտու :

Հէնրինին պաշ վէքիլի խարճը Վօլսէյ զայէթլէ զէքեալմէթլի հէմտէ

խօսուպին վէ ինսաֆսըզ պիր ատէմ' օլարագ, օլ դատար Գըրալըն հիւսնի նազարընա մալը օլտու. քի, օն սէնէ իշինտէ տէրէճէ տէրէճէ ինկիլք քիլիսէսինին լէ յիսի վէ դարոինալ հէմ' տէ Հէնրիւին Վիւքեալասընըն' պիրինճիսի օլտու, վէ Փալիա օլմաղա հասրէթ չէքէր իտիւ Անըն հարէքեաթը մէքրուհէսի նիհայէթտէ մէ յտանա կէտի իսէ տէ, քէնտի կիպի միւֆէթթիլէրի իլէ հէր թարաֆտա վուգու' պուլան չէ յէրէ վուգուֆ օլուպ պիր ուզուն միւտտէթ ինկիլթէրրատա իսթէտիլի կիպի ումուրը 'ատիլէ վէ ումուրը քիլիսէվիլէ իւզէրինէ թէսիրաթը հէման միւսթագիլ օլտու, Պադաթ ինկիլգէրի քիլիսէի փափալլիյէսէն ոյըրմաղա պէոյիւք պիր վէսիլէ օլտու, գիրա տնըն կիպի պիր ատէմ' վէքիլի պուլունտուզու հիւքիւմէթի քիլիսէվիլէի ֆասիտէ յի թէհամմիլ էտէ մէտիլէր:

Գըրուլ Հէնրի իլէ Վօլսէյնին է յամընտա, Ճէրմանիատա վուգոս' օլուտուզունտան չօգ ֆարգըլը թարգ իլէ, իսլահաթը քիլիսէ ինկիլթէրրատա վիւճուտէ կէլիի: Ալլահըն իսթի'մալ էթտիլի վէսի լէլէր դայէթ չօգ օլուպ հալա թա'րիֆ էտէճէ յիմիլ տիյարտա քէնտի միւպարէք քէլամը վէ չէնա մահալտէ պուլունան ինճիլի իրիսթիանլարը վէսիլէ տէյու իսթի'մալ էթտիքսէն պաշգա, պէոյիւք ատէմ' լէրին քէօթիլիւքլէրինի քէնտի հագիգաթընըն նուսրէթի իշին չալըլորըր իտի:

Իսլահաթը քիլիսէ Ճէրմանիատա պաշլատըլը սէնէտէ, եա'նի' Թ. Ի. 1517 տէ, վէ էվլէլքի սէնէնին սօնուհտա իքի չէհիտին գաթլ օլունմալարը փափասլար վէ բահիպլէրին ֆէվզ իւլ'ատէ չէյթտնիյէթինի մէյտանա կէթիրտի:

Իշարտ Հուն իսմինտէ պիր թիւճճար պիր ինճիլի իրիսթիան օլուպ փափասըն պիր դէման թալէպ էթտիլի մէպլաղըն հատտէն զիյատէ օլտուզունտան չիքեսյէթ էթմէսի իւզէրինէ հատսա վէ թօմբուղա աթըլըպ սօնիրա մէհքէմէտէ սնըն 'ալէյհինէ հիւք' էթտիլէմէտիլքիլէրինալ կիպիճէ անը գաթլ էթտիլէր, վէ պու քէյֆիլէթտէն միւթթէհի'մ օլտուգլարը հալտէ, անըն «հէրէթիգօս» օլմուշ օլտուզունու իսպաթ էտիպ ճէսէտինի եագուրըր, վէ «Եագըլտըլընտան հէրէթիգօս օլմուշ օլուր վէ հէրէթիգօս օլտուզունտան քէնտի քէնտիսինի գաթլ էթմիշ աշիրեար օլուր» տէտիլէր:

Ճօն Պրաւն իսմինտէ տինտար վէ 'ագիլ պիր ատէմ' պիր վաղըթ' պիր փափաս իլէ պէրապէր պուլունտուզու հալտէ, փափաս Պրաւն քէնտի ետնընտա գալմասըն իսթէմէյէրէք «Պէն պիր փափաս օլտուզումու պիլմէզմիսին» տէտի: Պրաւն նասըլ փափաս օլտուզունու սիւալ էթտիլինտէ, Փափաս' «Ճան փափասը, ճանլարը խէլաս էթմէք իշին թա'մալ մուգուտտէն (մասսա) ալինինի թէրէննիւմ էտէրիւմ» տէտի: Անըն իւզէրինէ Պրաւն փափասըն քէնտի մէմուրիլէթի հագըլնտա ճէհալէթինի մէյտանա չըգարըպ օնա հոս:

գարէթ էթտլինտէ , փափաս կիւճէնէրէք սօնկրա անը թէվգիֆ էթտիրիպ զայէթլէ իսքէնճէ էթտիրտիքտէն սօնկրա , Պրաւն իմանընը ճէսարէթ վէ մէսրուրիյէթլէ իպրար էտէր իքէն , եագըլըպ գաթլ օլունտու :

Ինկիլթէրրատա օնպթընճը տէհրտէ իսլահաթը քիլիսէնին պաշլանմասը Օքսֆօրտ վէ Քէմպրիճ տարէլ Փիւնուէլարընտա վէ էրադմօսուն Ինճիլի շէրիֆի լիսանը ապի , եանի՝ Եունանի լիսանտա թապ՝ վէ նէշր էթմէսի իւզէրինէ վուգու՝ պուլտու : Լիքլիֆին վէ անըն ռէֆիզլէրինին չալըչմասը պիր թարաֆտան վէ փափապարըն ֆէվգ իւլ աոտէ մէքրուհաթը տիկէր թարաֆտան , Լուիէր վէ Զուինկլի վէ Քալվին կիպի պէոյիք պիր աոտէմին զուհուրի օլմագսըզըն , պիր հարէքէթի թուհանիյէի՝ ումոււմիյէ իչիւն թէտարիքեաթը հազըրէ պուլունտու : Լուիէր վէ Զուինկլինին թէվէլիւտ էթտիքլէրի վագիթլէրտէ Լիլեամ Թինտալ իսմինտէ վագթի իլէ՝ ալիւմ վէ մէճհուր աոտէմ օլմագ իւզրէ թէվէլիւտ էթտի : Պու աոտէմ Օքսֆօրտտա վէ սօնկրա քէնտիսի իլէ Թօմաս Պիլնէյ վէ Ճօն Ճրայթ ռէֆիզլէրի օլարագ Քէմպրիճտէ Ինճիլի շէրիֆի օգուտուգլարընտա օլ միւպարէք քէլամլարը պիլ մէմնուիյէ գապուլ իլէ , իմանը հագիգի իլէ Քրիստոսա իման վէ ի՞թիմատ էտիպ չայիրտաշլարընա վէ սոյիրլէրէ հայաթ միւթտէսինի վա՛գ էթմէյէ պաշլատըլար : Փափապիլէր պէոյլէճէ ռէսմէն թագտիւ օլունմագսըզըն վա՛գ էթմէք զ՝այրի մէշրու՝ պիր չէյ տիր տէյէրէք , Ալլահ թարաֆընտան էօլմէզ ճանլարըն իսլասը իչիւն Ինճիլի թէպշիր էթմէյէ տա՛վէթ օլունմագ նէ տէմէք օլտուզունու անկլայամաուըլար : Լաքին փափապլար՝ Թինտալ վէ Պիլնէյ կիպի՝ ալիւմ աոտէմէր իւզէրինէ էլ գօմաղա տահա քէսպի ճէսարէթ էթմէտիքլէրինտէն , պ՛ազը զայրի մէշհուր զէվաթ իւզէրինէ զազապլարընը սարֆ էթտիլէր : Թօմաս Ման իսմինտէ՝ ագիլ վէ տինտար աւմու օգումամըչ պիր վա՛իզ չօգ միւէսսէր օլարագ Ինճիլի վա՛գ էթտիքտէն վէ անըն վասիթասի իլէ թագրիպէն 700 քէսան Քրիստոսա ճան ու տիլտէն իման էթտիքտէն սօնկրա , Մարթ 29 . Թ . Ի . 1529 տա թէվգիֆ վէ հիւքմ օլունուպ եագըլմագլէ գաթլ օլունտու : Օլ վագըթտա տախի Քօվէնթրի շէհրինտէ պիր գաչ տինտար Ինճիլի իւրիսթիանլար պուլունուպ (տէօրթ գունտուրաճը , պիր էլտիվէնճի , պիր չօրապճը վէ պիր տուլ գարըտան՝ իպարէթ իտիլէր) քէնտի չօճուգլարընը Քիթապը շէրիֆին թա՛լիմաթընճա թա՛լիւմ վէ թէրպիյէ էտէրլէր իտի : Պունլար չօճուգլարը իլէ պէրապէր թէվգիֆ օլունարագ իսթինթագ օլունտուգլարընտա չօճուգլար Ինկիլիզճէ շէրա՛տթը իլահիյէ վէ Բապալըն տու՛ասը , վէ Ռէսուլէրին իման իգրարնամէսինի » էզպէրլէմիլէր տէյու իսպաթ օլունտու : Պու սէպէպտէն վէ հալընըզպու իսթալարը վար իքէն օլ եէտի զէվաթ շէհր մէյտանընտա եագըլըպ գաթլ օլունտուլար :

Վիքլիֆ Բիթապը շերիֆի Ինկլիգճէյէ թէրճիւմէ էթտի իսէ տէ ,
 օլ գէման քիթապար տահա սլասմա հուրուֆաթը իլէ թապ՝ օլուն-
 մայրս անճադ էլ եազը իլէ հըֆլ օլունուր խտի, վէ Վիքլիֆ «հէրէ-
 թիգօս» ի՝ թիպար օլունուղունտան փափալիլէր միւմքինի մէրթէպէ
 անըն թահրիրաթընը թէլէֆ էթտիլէր Պիր տէ Վիքլիֆին վազ թինտէն
 Թինտալին վազթինէտէք Ինկլիգ լիսանը օլ գատար թէպէտտիւլ էթ-
 միշ իտի քի, 'ուսումի էհալի իշիւն Բիթապը շերիֆի եէնիտէն թէր-
 ճիւմէ էթմէք լազըմ՝ օլտու : Թինտալ տար էլ ֆիւնունտան քէնտի
 վաթանընա կիտիպ պիր գէման Վալշ իսմինտէ պիր պէյգլտէնին չօ-
 ճուգլարընը թա՝ լիմէտիպ, տէֆ՝ աթէն Վալշըն խանէսինտէ թէճէմիւլ՝
 էտէն փափապար վէ օգուսուշ առէմէր իլէ ուսուրը ըուհանիլէ, պա-
 խուսուս Բիթապը շերիֆ իւզէրինէ միւպահասէ էտէր խտի : էնճում
 թազրիպէն Թ. Ի. 1522 տէ փափապարըն թէ՝ ատտիլէրինտէն նաշի
 օրատան ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլուպ Բիթապը շերիֆի թէրճիւ-
 մէ էթմէյէ իլթիգամ էտիպ, էվվէլա Լօնտօնա վէ սլա՝ տէհու օրա-
 տան տախի փափապար թարաֆընտան ըահաթ պրազըլմատըղը հալ-
 տէ Հօլանտայա ֆիրար էթտի, վէ 'ազիմիլինէ տէվլամ էտիպ օրատու
 վէ ճէրմանիատա թէրճիւմէ էթմիշ օլտուղու Բիթապը շերիֆի ճիւտ
 ճիւտ թապ՝ վէ նէշր էթտի, վէ տէֆ՝ աթէն թէ՝ ատտի էտիլէրին
 զաղապընտան գուրթուլուպ, Ինկլիթէրրասա վուգու՝ պուլան իս-
 լահաթը քիլիսէյի սապիթ գըլմաղա միւճիպ օլտու :

Օլ էսնաաէ Լութէրին թահրիրաթը քէսրէթ իւզրէ Ինկլիթէրրա-
 յա կէթ իրիլիպ նէշր օլունտու, փափապար տէհէլէթլէ պու թահրի-
 րաթը եազարըր վէ անլէրի գապուլ էտէնլէրի աֆօրօս էթտիլէր,
 վէ պունտան պաշգա Գըրալ Հէնրի քէնտիսի Լութէր 'ալէյհինէ
 պիր քիթապ եազտը, վէ հէր նէ գատար պու քիթապ զա՝իֆ պիր
 շէյ խտի իսէ տէ, անըն 'իւլմասը վէ վիւքեալասը անը զոյէթլէ
 մէտէ էթտիլէր : Փափա տախի Հէնրիլէ «Մուհաֆըղը իման» տէյիւ
 եէնի պիր իւնվան իհսան էթտի, վէ Լութէր պու քիթապա սէրթ
 պիր թարալ իլէ ճէվապ վէրալինտէ Գըրալ վէ անըն միւտահանէ է-
 տիճիլէրի գիյատէսի իլէ զազապնաք օլտուլար, վէ ինճիլի Որիսթի-
 անլարը շիտաէթ իւզրէ թէ՝ ատտի էթտիլէր : Ֆազաթ թէ՝ ատտի
 էթմէքլէ պիւթիւն գուվվէթլէրի սարֆ օլունմաուր, գիրա Վօլսէյ քէն-
 տիսի Փափա օլմաք իւզրէ օլ գէման տահա պիյատէ չալըչմագտա խտի :

Հալա Թինտալըն միւպարէք իշինտէն վէ Վօլսէյին մէքրուհ
 ֆէնտլէրինտէն տախի պիր գէման սարֆը նազար իլէ պաշգա վա-
 'իլէրին անվալինի գիքը էթմէմիգ միւնասիպ տիր : Հիւլ Լաթիմէր
 Թ. Ի. 1491 տէ թէվէլիւտ էտիպ օնտէօրթ եաշընտա Բէմպրիճ
 տար էլ ֆիւնունընա կիթտի, վէ օրատա տէրալէրինտէ ֆէվգ իւլ ա-
 տէ թէրազգի էտէրէք, Թ. Ի. 1514 տէ 'իլմի իւհալիլ մէտրէսէվի-
 լէրին ուսուլինճէ թահսիլ էթմէյէ պաշլատը : Պա՝ տէհու քէնտիսի

միւտէրիւս վէ վա՛րդ օլուպ , զիյառէսի իլէ զայրէթլի պիր Փաւսապի
 իտի . Թ . Ի . 1322 տէ Սէլանքթօնու թահրիրաթը 'ալէյնէնէ րէս-
 մի պիր նաթգ էթթիլինտէ սալիֆ իւզգիքը Պիլնէյ ճէմա'աթտու
 պուլունուպ , Լաթիմէրի թա'լիմաթը հազիգիյէյի գապուլ էթմէյէ
 նասըլ իգնա' էտէճէյինի տիւշիւնմէքտէ իտի , էնճամ Լաթիմէրին
 եսնընա կիտիպ օնա քէնտի էքր-բըն վէրմէք իաթէտի , Լաթիմէր'
 «Պիլնէյ զէլալէթինտէն թարիպի միւսթագիմէ վէ քիլիսէյէ րիւճու'
 էթմէք իւզրէ տիր» տէյու տիւշիւնէրէք պիլ մէմնուսիյէ անըն քէ-
 լամլարըն տինկէտի . Լաքին Պիլնէյ քէնտիսի նասըլ թա'լիմաթ վէ
 ա'տաթը պաթըլէնին մազարրաթը հազգընտա իլզամ օլմուշ , վէ Բի-
 թասըլ շէրիֆի գապուլ էթմէքլէ Բրիտտու վասիթասը իլէ եէնիմէս-
 րուրիյէթ վէ պէրէքէթլէրէ նայիլ օլունզունու պէյան էթմէսի իւ-
 զէրինէ , Լաթիմէր' Փաւլու Րէսուլուն Տամուսգոսա կիտէր իքէն էս-
 նաի րահտէ անիտէ ճան կէօզլէրի աշըլպ թէճտիտի գալպա նայիլ
 օլունզու կիպի , օլ վագըթտան իթիպարէն Բիթասըլ շէրիֆի միւ-
 թալա'ա վէ գապուլ վէ վա'զ էթմէյէ պաշլատը , վէ անըն իլէ Պիլ-
 նէյ ալաալընտա մուհապպէթ վէ րէֆագաթը մասսուսէ փէյտա օ-
 լունտու , Պիլնէյ վէ Լաթիմէր զայրէթ իլէ վէ միւէսսէր օլարագ հա-
 յաթ քէլամլարըն խալիսանէ վա'զ էթթիլէր , « Բապուլըն գուլարը
 փափաս վէ քեահին տէյիլ անճագ իըզմէթճի թէյմիլէ օլունմագ կէ-
 րէք տիր» տէտի , Պու զայրէթլի վա'իպլէր խաթափանէլէր վէ հապս-
 լարա վէ թիմարթանէլէրէ կիտիպ օրալարտա պուլունանլարա ին-
 ճիլի վա'զ էթթիլէր , Օլ վագըթլարտա տափի հայաթ քէլամլարը
 Օքսֆօրտա տափի Բլարք իսմինտէ օլան միր մու'ալլիմ վասիթասը իլէ
 կիրիպ քէսպի նուֆուզ էթմէքտէ իտի :

Թինտալըն ձէրմանիատա թէրճիւմէ վէ թաա' էթթիլի ինճիլին
 նուսթէլէրի ինկիլթէրրայա վասըլ վէ նէշր օլունտուգլարընտա ,
 թէսիրաթը զայէթ չօգ իտի , Պու իւշ նէվ վէսիլէ կա'նի' Բիթա-
 սըլ շէրիֆ , Պիլնէյ վէ Սթաֆֆօրտ վէ Լաթիմէր կիպի վա'իզ-
 լէրին միւվագա'ասը վէ օլ վագըթլարտա չօլ քէօթիւ Պօլէյ-
 նին Փափա ինթ իրասլ օլունմատըղընտան հասէտի վասիթասը իլէ ,
 ինկիլի քիլիսէսինին քիլիսէի փափապիլէտէն աշըլմագ իւզրէ պու-
 լունմասը , չօգ տիգգաթա շայան տըր : Պիր րահիպ Բիթասըլ շէրի-
 ֆին 'ալամը նաա իչիւն մուսաթարալը պուլունաճաղընը պիր վա'զտա
 պէյան էտէր իքէն , «Սէսէլա 'կզ մայա իլէ չօգ ուն մայալանըր' ,
 վէ 'Սաղ կէօզիւն սանա թէօքէզ օլուրսա , տնը չըգարըպ սէնտէն
 տէֆ' էթ' քէլամլարը գապուլ օլունուրտա , էքմէքճիլէր պիգէ ֆէնա
 էքմէք վէրէճէլէր վէ թէք կէօզլիւ ատէմէր հէր թարաֆտա պու-
 լունուր» տէտի :

Պիթթապի' Փափապիլէր ինճիլի շէրիֆին ինկիլզճէ նէշր օլունմասը
 իւզէրինէ զիյառէսիյէ զազապնաք օլուպ , թէ'ատտիլէ եէնիտէն

պաշտօնը ար : Օքսֆորտտա օթուզ նէֆէր գատար Ինճիլի Խրիսթիանար հաստա վէ զընտանա իլգա օլունուպ , իսքէնճէ օլունուուար վէ պա՛ղըլարը չէքուիքէրի ճէֆատան էօլտիւլէր , վէ էքսէրիսի սօնկրա սալը վէրիլիպ վագթըն միւրուրինտէ Ինկիլզ Փրօթէսթանթ քիլիսէսինտէ նամտար ստէմլէր օլտուլար :

Քէմպրիճտէ տալիս թէ՛ատտի գօփուպ Պարնս խմինտէ ղայրէթլի պիր վա՛րզ էօլիւմ գօրգուսունտան Փափազիլէրին մաթուպաթընա րիզա՛ վէրէրէք 'ալէնէն զէլալէթէ տիւշմիւշ խիլյինի իգրար էլլէտիւ ամնա սօնկրա երինէ քէսպի ճէսարէթ էտիպ Քրիստոսու վէ անըն քէլամըն իգրար էթտի : Հէր նէ գատար Փափազիլէր Ինճիլի շէրիֆին չօգ նուսիւլէրինի եագտըլար իսէ , եէնիտէն թապ՝ օլունուպ նէշր օլունուու , վէ « Ալլահըն քէլամը պաղըլ տէյիլ տիր » քէլամը իթմամ օլունուու , զիրա պէյն էն նաս պէօյիւք իշ կէօրէն օ իտի :

Պուրատա Ինկիլթէրանըն թէվարիսինտէ մէշուր վէ փրօթէսթանթըլըն թէրուգզի պուլմասընս սահիպի թէսիրաթ պուլունան պիր քէյֆիլէթին զիքրի լազըմտըր , վագա՛ա թէֆսիլաթ իլէ պէյանը պուրատա միւնասիպ վէ էլզէմ օլմագ Գըրալ Հէնրինին զէվճէսի , ետի՛նի՛ Գըրալիչա Քաթէրինա Իսիանեա խանէտանը միւլիւքեանէսինտէն օլուպ , էվվէլա Հէնրինին մէրհում գարընտաշը Արթուրուն զէվճէսի իտի : Հէնրինին փէտէրի եէալինճի Գըրալ Հէնրի՛ տահա սաղ իքէն Արթուրուն կէնճ վէ կիւզէլ տուլ գարըսընը օղլու Հէնրիլէ նիշանլա-տը , վէ Հէնրի՛ Գըրալ օլտուգտան սօնկրա անը թէզէվվիւճ էլլէտիս :

Վօլսէյ՝ Փափա ինթիսապ օլունմատըզընտան Իմիէրաթօր Քարլ՝տլէյհինէ քին սագլայըպ ինթիգում տլմագ նիլէթինտէ , անըն խո-նէտանընտան օլան Քաթէրինայը թէզլիլ էթմէյէ չալըշուր , վէ Գը-րալ Հէնրի հէր նէ գատար Քաթէրինայա մուհապլէթ էթտի իսէ տէ , անտէն սաղ գարըշ օղլու օլմատըզընտան ղայէթլէ էսէֆ չէք-մէքտէ իտի : Վօլսէյ անլէրին իգտիվաճը հարամ օլտուղունու , եա՛-նի՛ Հէնրինին մէրհում գարընտաշընը զէվճէսինի ալմագ շէրի՛ օլմա-տըղընը թէֆհիմ էթմէքլէ Հէնրիլի ռահաթսըզ էթտի , վէ նիհայէթ-տէ Քաթէրինայը թաթլիգ էթմէյէ գարար վէրտի իսէ տէ , Փափա-յա միւրաճա՛աթ լազըմ կէլտի : Գըրալիչա Քաթէրինանըն եիւրէյի տալիս պուլունն իւզէրինէ չօգ գըրըլտը , պախուսուս քի Հէնրինին պաշգասընա (Աննա իսմինտէ) թէաշուգ էթտիլի աշիքեար օլտու , վէ օլ վագըթ տան սօնկրա նասըլ ինսանիլէթսիլլիքլէ պիրի պիրի ար-գասըրա շէնտ Գըրալիչասընը գաթլ էթտիրտիլի մա՛լիւմ տիւր :

Գըրալ իլէ Վօլսէյ Փափա թարաֆընտան Քաթէրինայը թաթլիգ էթմէյէ վէ Աննայը թէզէվվիւճ էթմէյէ ռուխաաթ տիլէտի իսէ , վէ պիրի պիրի արգասըրա չօգ էլլիլէր Բօմայա կէօնտէրիպ Փափա թա-րաֆընտան մէշուր Գարտինալ Քամիէճճիօ Ինկիլթէրոսյա կէլտի իսէ , վէ թ . Ի . 1527 տէն թ . Ի . 1533 է գատար Գըրալ վէ Փար-

լամէնթօ վէ էհալինին էֆքեարը պու մատտէ իւզէրինէ իշէմէքտէ իտի իսէ տէ, եինէ Փափա Գըրալ իլէ օյուն էթտի, թա քի Հէնրի թէհամմիլիւիւզ տէրէճէյէ գատար Փափա 'ալէյհինէ կիւճէնմիշ օլ տուղունտան հիւքիւմէթի փափալիյէ 'ալէյհինէ Յունվ. 25, Թ. Ի. 1533 տէ Աննայը 'ալէնէն թէգէվիւճ էյլէտի, վէ հէր նէ գատար Հէնրի՝ Փափա թարաֆընտան աֆօրօս օլունտու իսէ տէ, Փարլամէնթօ վէ էհալինին էքսէրիսի Գըրալա հազգ վերտիքէրինտէն, օլ թարիխտէն ի՛թիպարէն հիւքիւմէթի փափալիյէ Ինկիլթէրրատան տէֆ՝ օլունտու, Ֆազաթ պու թէպէտտիւլաթըն սէպէսի էվլէէմօր տէ ումուրը բուհանիյէտէ արանմայըպ, ումուրը շախսիյէ վէ փօլիթիգիյէտէ պուլունուր, վէ հէր նէ գատար Ինկիլզ Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին թէմէլի օլ վազըթ պրազըլը իսէ տէ, եինէ Հէնրի վէ վիւքեալսը նէ Բաթօլիքէրի նէ Փրօթէսթանթլարը սէվէր իտի, վէ թէ՛ատտի եինէ մէյտան պուլաու :

էյէր Ինկիլթէրրատա վուգու՝ պուլուն իսլահաթը քիլիսէ եալընըզ պու զէքը էթտիյիմիզ միւնազա՛աթ վէ միւֆարէգաթտան 'իպարէթ օլսա իտի, նէ էհալիյէ միւճիպի մէնֆա՛աթ նէ տէ պազի օլապիլիթ իտի լաքին պէօյլէ միւնազա՛աթըն վազի՝ օլտուղու էննատէ, Գրիստոսուն քէլամը վէ վա՛իլլէրի իշէմէքտէ իտի :

Պիւնէյ ֆէվզ իւլ՝ առէ զայրէթլէ վա՛զ էթտիյինտէ թէվգիֆ օլունուպ, վէ Լօնտօն էփիսգօփօսունուն հուգուրունա իզհար օլունտուղունտա սէպաթ իւզրէ իմանընը իգրար էթտի իսէ տէ, սօնկրա եալընըզ էփիսգօփօս թարաֆընտան տէյիլ անճազ քէնտի ահպապը թարաֆընտան տալի իպրամ օլունտուղունտա վէլալէթէ տիւշտիւլիւնիւ իգրար էթտի, Ֆազաթ տէր՝ ազապ էֆէնտիսինէ խիյանէթ էթմիշ իտիյինի տույարազ զիյատէսի իլէ իվթիւրապը աէրունիյէ տիւշտիւլ, վէ սօնկրատան եինէ քէմալի ճէսարէթ վէ թէսիւրաթ իլէ Ինճիլի շէրիֆի վա՛զ էթմէսի իւզէրինէ թէվգիֆ օլունտու, վէ ապա թէրէստիւտ էթմէքսիզին վէ նիհայէթէտէք Գրիստոսու իգրար իլէ վէ մէսրուրիյէթ իլէ շէհիտ օլարազ գաթլ օլունտու :

Կէրէք 'ալիւ՝ վէ օգոււմուշ առէմէրտէն, կէրէք՝ ալամը նաստան օլ սուն, Ինճիլի վա՛զ վէ թէֆսիւրէտէն առէմէրին՝ առէտի տաիմա արթմազտա իտի, վէ թէ՛ատտի վար իտի իսէ տէ, օլ սէնէլէրտէ, եա՛նի՝ Թ. Ի. 1527 տէն 1533 էտէք՝ ումուլի վէ շիտտէթլի տէյիլ իտի : Լաքին Մօնսթ վէ Թիւքսպէրի իամէրինտէ իքի մէշուր Լօնտօնու թիւճճարլար մահպուսիյէթ վէ իսքէնճէլէր շէքտիլէր, վէ տիգգաթա պան պիր շէյ տիր քի, էսնաֆտան օլան առէմէր Ինկիլթէրրատա իսլահաթը քիլիսէ իյիւն 'ալիւլէր իլէ պէրապէր վէ պա՛գէն տահա զիյէտէ միւէստէր օլտրազ չալըշտըլար : Թինտալ մէքրուհաթը Փափալիյէ հազգընտու պա՛զը էվրազ թէշիլիֆ վէ նէշր էթտիյինտէ, Ինկիլթէրրա վիւքեալա հէմ՝ իւլամասընաան Մօր իսմինտէ մէշուր :

առեմի Թինտուլըն թահրիրաթընա ճէվապ վէրտի : Թինտալ տախի եինէ անէրին պէյնինտէ օլան միւպաշտապէ վէ միւֆարէգէթի պէյլէճէ միւքեալէմէ վէճէլէ պէյան էթտի :

Մօր. «Քրիստոս՝ Րուհ իւլ Գուտա քէլամ Նահրէյէ էտէճէք աէյիլ անճապ Նա՛լէ՛ էտէճէք տիր՝ տէտի : Քիլիսէնին սէյլէտիյի կէրէք Քիթապը շէրիֆտէ պուլունուրսա , կէրէք պուլունմազսա , հազիզի տիր » :

Թինտալ. «Նէ՞ տէտինիզ . Քրիստոս վէ Րէսուլլէրի Նահրէյաթի հազգընտա պիր շէյ տէմէտի մի : Եուհաննա Րէսուլ , Պու շէյլէրէ իման էթմէնիզ . . . վէ իման էթմէքլէ անըն իսմի իլէ հալաթա նայիլ օլմանըզ իչիւն եազըմըշ տըր՝ (Եուհ . Ի . 31 , Րօմ . ԺԵ . 4 , Մաթթա իԲ . 29) տէտի » :

Մօր. «Րէսուլլէր Փութփէրէսթլէր թէրաֆընտան թահգիր օլունմամալարը իչիւն թահրիր էթմէտիքլէրիշօք շէյլէրի թա՛լիմէթտիլլէր» :

Թինտալ. «Գըյամէթ թա՛լիմինտէն վէ Քրիստոսուն հէմԱլլահ հէմինսան օլմասը , վէ իքի խըրսըզ արասընտա սալպ օլունմասը թա՛լիմինտէն զիյատէ թահգիր օլունմապ նէ՞ սէյլէյէ պիլիլլէր իտի : Փապաթ պու շէյլէրի Նահրէյէ էթտիլլէր : Վազա՛ա 'ազիզլէրին' շէ՛ ֆաաթը վէ թէօվպէի ֆիլիլլէ վէ 'Փուրկաթօրիում' փութփէրէսթլէրին թա՛լիմաթընա քեամիլէն միւթապըզ տըր , շէյլէ քի պէյլէ շէյլէր միւճիպի հազարէթ օլմապ տըր տէյու թահրիր էթմէքտէն շէքինմէք ալա լազըմ աէյիլ իտի » :

Մօր. «Թա՛լիմաթը քիլիսէվիլլէյի Քիթապը շէրիֆ վասիթասը իլէ թէֆթիշ էթմէյիպ , Քիթապը շէրիֆի քիլիսէնին հիւքմէրի վասիթասը իլէ ֆէհմ էթմէլլիլլէ » :

Թինտալ. «Հաւա կիւնէշէ՞ , Եօխա կիւնէշ հաւապա մը զիյա վէրիր : Քիլիսէ ինճիլտէն , Եօխա ինճիլ քիլիսէտէն ագտէմ՝ մի իտի : Փէտէր օղուտան պէյիլէք տէյիլ մի : էյլէ իսէ քէլամ քիլիսէտէն , Եաֆօտ , տահա տօղրուճա սէյլէմէք իչիւն , ճէմա՛աթտան էվվէլ տիր » :

Մօր. «Նիքիւն քիլիսէ եէրինէ ճէմա՛աթ սէյլէյ յօրսուն » :

Թինտալ. «Զիւնքի քիլիսէ թա՛պիլլէրինտէն շիմտի անճապ թրաշ օլմուշ վէ եազլանմըշ կիւրուհու անկլարսընըզ . վազա՛ա քիլիսէ՝ Քրիստոս իման էտէն պիւթիւն ճէմա՛աթա շտմիլ տիր » :

Մօր. «Քիլիսէ ֆաթա իլէ անըն թէպա՛ալարընտան 'իպարէթ տիր» :

Թինտալ. «Փափա խէլաս իչիւն խոյրաթա թէվէքքիւլ էթմէքլիլլի թա՛լիմ էտէր . ամմա Քրիստոս վասիթասը իլէ խէլասա նայիլ օլմապ իւմիւտինտէ օլմապա տտէմ՝ Քրիստոսուն քիլիսէսինտէն տէյիլ տիր » :

Մօր. «Լութէրիլլէրին չըգտըգլարը քիլիսէի Րօմավիլլէ օնլարտան էվվէլ օլտուղունտան , քիլիսէի հազիզիլլէ տիր » :

Թինտալ. «Հաքէզա Բրիստոս իւն Րէսուլէրին չըգտըզարը Ֆեռիսի քիլիսէսի՝ անլէրտէն էվվէլ օլտուղունտան, քիլիսէի հազիգիյէ իտի: Պինաէն 'ալէյհ 'Բրիստոս իւն Րէսուլէր հէրէթիգօս տըրլար՝ տէյէպիլիրսինիզ»:

Մօր. «Խայըր. Րէսուլէր Ֆէրիսի քիլիսէսինտէն, օրատա Բրիստոս պուլմատըզլարը իչիւն, չըգտըլար. ամնա սիգին փափասլար զէվճէլէր իսթէտիքլէրի իչիւն պիգիմ քիլիսէմիզտէն չըգտըլար»:

Թինտալ. «Խայըր. պիգիմ փափասլար էվվէլա 'հէրէթիգօսլուգ՝ թա'պիր էթտիյինիզ թա'լիմաթը գապուլ էտիպ, սօնկրա թէզէվվիւճ էթտիլէր: Վազա'տ սիգին փափասլար փափանըն մուգատուէս սայտըզընըզ թա'լիմաթը գապուլ էթտիքտէն սօնկրա էանլարընա ֆահիշէլէր ալտըլար»:

Մօր. «էյէր տէտիյիմէ ինանմագսանըզ, Լուիէրին քիթապլարը աչըզ տըր, օգույապիլիրսինիզ»:

Թինտալ. «Խայըր. սիզ անլէրի գափայըպ էագտընըզ»:

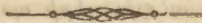
Պունուն կիպի միւսպասաՀաթ Ինկիլզլէրին ճան կէօզլէրինի աչմաղա սէպէպ օլտու, վէ պէոյիւքլէր տիվանը փափալիյէնին զուլմունու չէքիպ, 'ալիմլէր թա'լիմաթը փափալիյէի պաթըլէյի թէշիսիս էթտիքլէրի հալտէ, 'ավամը նաա պիր թարաֆտան մէյտանա չըգարըլան մէքուհաթը կիւրուհի բուհպան վասիթասը իլէ, վէ տիկէր թարաֆտան միւթէտալիլ պուլունան քէլալը իլահինին գուվվէթի իլէ իսլահաթը քիլիսէ հէր թարաֆտա սիւրա'թ իլէ թէրագգի էթմէքտէ իտի, չէոյլէ քիթ. Ի. 1529 տա փարլամէնթօ իսլահաթը ալաղը բուհպան իչիւն, վէ գուտրէթի քիլիսէվիյէյի թահտիտ էթմէք իչիւն պա'ղը գանունլէր 'ագտ էթտիլէր, չէոյլէ քի ծէրմանիատա վուգու՝ պուլտուղու կիպի, օլ սէնէտէն ի'թիպարէն Փրօթէսթանթլըզ Ինկիլթէրրատա վիւճուտէ կէլմիշ օլտուղու 'ատտ օլունապիլիր: Լաքին եինէ փափալիլէր, պախուսուս էփիսգօփօսլար այաղա գալղըլըպ թէ'ատտի աչտըլար. պախուսուս Թ. Ի. 1531 տէ 'ալիմլէր վէ վա'իզլէրտէն հէմտէ էսնաֆտան չօգ զէվաթ գաթլ օլունուպ չէհիտ օլտուլար: Պունլարտան էնմէշհուրու Պիլնէյ, վէ հէմտէ Պէննէթ իսմինտէ պիր 'ալիմ վա'իզ իտի: Պու թէ'ատտիլէրի թահրիք էտէնլէր էփիսգօփօսլար իտի իսէ տէ, Գըրալ անլէրէ բիզա վէրաի: Փրօթէսթանթլըզ Ինկիլթէրրատա Թ. Ի. 1529 տան պէրու մէվճուտ պուլունտու իսէ տէ, եինէ Ինկիլզ Էլէ-Է-Է Գիլ հազիգէ չէն:տ սէնէ սօնկրա թէշքիլ օլունտու, վէ պու իչտէ պաշլըճա 'ամիլ օլան Բանթէրպլըրի Սէրիիսգօփօսու օլտուղունտան պիթթապի՝ օլ քիլիսէնին Էլէ-Է-Է Էլէ-Է-Է պիրտէն վէ ճիսմի իլէ այրըլըզը քիլիսէի Րօմալիյէյէ միւշապիհ իտի: Ֆիլ հազիգէ իսլահաթը քիլիսէ անճագ Հէվլէթիս վէ Ֆրանսատա միւքէմմէլ օլտուղու պէյան էթտիյիմիզ նագիլէթտէն տէրքեար օլուր:

Հալա գալտը քի մէջաւոր Սէրփիսգօփօսն ուն հաճախ վէ 'ամալինի մուխթասարճա գիւքը հալէլիմ, Թօման Բրամմէր 2 Յուլ. Թ. Ի. 1489 տա Նօթինկհամայրըն Ասլաքթօն շէհրինտէ Թէվէլլուտ էյլէտի : Սէպալլէթինտէ պիթթամամ Թա'լիմ օլունմատը իսէ, եինէ տէրսլէրինտէ Թէրազգի էթտի, վէ Թ. Ի. 1504 տէն 1510 ատէք Բէմպրիճտէ միւթա'պլլէմ օլտու : Պա'տէհու անճազ երկիրմի իւջ եաշընտա իքէն Թէէհհիւլ էյլէտի, վէ չօգ տիգգաթլըճա վէ տէվամ իւզրէ Բիթապը շէրիֆի միւթալա'ա էթմէյէ պաշլատը վէ անըն սէլահիյէթինի պաշգա հէր նէվ' սէլահիյէթտէն 'ուլա Թուլթտու : Սօնկրա տար էլ Ֆիւնուէն վա'իզի, 'իւլի իրահի միւտէրրիսի վէ Թուգուիս օլունճազ քիլիսէ խատէմէսինին միւֆէթթիշ օլտու, վէ օլ իշի իֆա էթտիյինտէ ճիւմէ Թէֆթիշ էթտիյի ատէմէրի քիթապը շէրիֆի վա'զ վէ Թա'լիմ էթմէլլիյէ, վէ 'ամալի իլէ միւվազա'ալէրինի Թաստիգ էթմէլլիյէ նասիհաթ վէ իպրամ էտէր իտի : Թ. Ի. 1529 տա Բրամմէր պիթ եէրտէ վիւքեալանըն պիթի իլէ Գըրալ Հէնրինին Գըրալիչա Բաթէրինայը Թաթլիգ էթմէսի մէսէլէսի հազգընտա «Տիվանը փափալլիյէ տէյիլ անճազ Բիթապը շէրիֆէ միւրաճա'աթ վէ ըէֆի տա'վա էթմէք կէրէք տիր» տէյու ըէյինի վէրմէսի իւզէրինէ քէնտիսինէ մէսէլէի մէջպուրէյէ պէլլի ինթիմամ էթմէսի էմր օլունտու, վէ սօնկրա Գըրալըն մասլահաթընտա զայրէթ էտիպ նիհայէթինտէ Թ. Ի. 1555 տէ Բանթէրալըրի Սէրփիսգօփօսլուղունա Թա'յին օլունտու, վէ քէնտիսի օլ սէնէ Յունվ. 25 տէ Գըրալ իլէ Աննայը 'ազտը նիքեալ էթտի, վէ քէնտիսի Ինկիլթէրուա քիլիսէսինին պաշ էփիսգօփօսու օլտու իսէ տէ, Ինկիլգ քիլիսէսինին ըէյիսի ըէսմիսի Գըրալ օլտու, վէ Հէնրի՝ Փափա Թարաֆընտան աֆօրօս օլունտուղունտա Ինկիլթէրալ իւզէրինէ օլան խոտա'աի փափալլիյէ քիւլլիյէն ըէֆ' օլունտու :

Բրամմէր Թ. Ի. 1555 տէ Լաթիմէրի Ուօրսէսթէր էփիսգօփօսլուղունա Թա'յին էթտի, վէ իսլահաթը քիլիսէնին Թէրազգիսի իշիւն զայրէթ իլէ չալըճմագտա իտի : Պա'զը խուսուտա Գըրալըն միւրաաընա միւթապըզ հարէքէթ էթմէլլէ զայրի միւֆիտ իլէրտէ պուլունտու իսէ տէ, եինէ Հէնրիյէ մուխալիֆ պուլունտուղու վար իտի : Անըն կէօրտիլիւ իլէրին պէօյիւքլէրի պունլար իտի, եա'նի պիթի՝ Ինկիլգ քիլիսէսինին Թէքիլի, ուսուլը, վէ Թէսպիթի Թա'լիմաթը վէ Թաթհիլի իպատէթի, վէ տիկէրի՝ մանասթըրլար իլէ ըիյազէթքեարլըղըն տէֆ' օլունմասընտան իպարէթ իտի : Ինկիլթէրանըն էհալիսինին մաթլուպաթընտան իտի քի, մանասթըրլարըն տէֆ'ի վուզու՝ պուլտու : Թաստիգի Թա'լիմաթ խուսուտունտա Բալլիին Բրամմէր իւզէրինէ օլան Թէսիթաթը չօգ իտի : Ուսուլի քիլիսէ վէ ուսուլի իպատէթ՝ Բրամմէրին սայէսինտէ իսլահաթը քիլիսէ Հէլլէթիատու վէ ծէրմանիատա պիլէ վուզու՝ պուլտուղու գատար քեամիլ վէ միւ-

Փետ տէյիլ իտի , վէ վագթին միւրուրինտէ պու խուսուսարտա
թէքրար իսլահաթ լազըմ կէլտի : Գրամմէր 25 սէնէ գատար ինկ-
լիզ քիլիսէսի իչիւն չալըչտըգտան սօնկրա , Թ . Ի . 1554 տէ Գաթօ-
լիք վէ թէ'ատտիճի Գըրալիչա Մարիամ վագթինտէ Լաթիմէր վէ
Րիտլիչ շէհիտլէրտէն սօնկրա , վէ քէնտիսի պիր տէֆ'ա Փափավիլէրին
մաթլուպաթընա ըրգա վէրտիքտէն սօնկրա եինէ քէսպի ճէսարէթ
էտիպ կիւզէլ իմանընը իգրար էթմէքլէ , եազըլըպ գաթլ օլունտու ,
Եազըլըլընտա սազ էլինի էվվէլու աթէչէ գօտու , զիրա անըն իլէ
թա'լիմաթը հազիգիլէյի ըէտու էթտիլինտէ Փափավիլէրին թալէպ
էթտիքլէրի նամէյէ իմգա էթմիչ իտի :

Ինկիլթէրրտա իսլահաթը քիլիսէ իչիւն չօգ տինտար առէմէր
Թարաֆընտան պէօյլէճէ չալըչըլտըլը հալտէ , Աքօչիտա տախի իս-
լահաթը քիլիսէ թէրազգի էթմէքտէ իտի : Վա'իլլէրին էն մէշու-
րը օլան ճօն Նօքս Թ . Ի . 1505 տէ թէվէլլիտ էտիպ , սէպալլէ-
թինտէ լայըզը իլէ թա'լիմ , վէ քիլիսէի փափավիլէ ուսուլինճէ
թէրալիլէ օլունտա , Թ . Ի . 1550 տան էվվէլ փափաս թագտիս օ-
լունտու , Լաքին Թ . Ի . 1535 էտէք հազիգաթը մէսիհիլէյի Գի-
թապը շէրիֆէ կէօրէ դապուլ էթմէմիչ վէ անճագ Թ . Ի . 1542 տէ
աշիքետրէն Փրօթէսթանթ օլտու : Անտէն սօնկրա , մէքրուհաթը
փափավիլէ 'ալէյհինէ շիտտէթլէ վա'լ էթմէսի իւզէրինէ , 'հէրէթի-
դօս' տէյիլ հիւքմ օլունտու : Լաքին պիր աէֆ'ա Ինկիլթէրրայա վէ
պա'տէհու շէվլէթայա պիր միւտտէթ իչիւն Փիրար էթմէյէ մէճ-
պուր օլտու իսէ տէ , եինէ 50 սէնէ գատար քէնտի վաթանընտա
չալըչարագ , Փրօթէսթանթ քիլիսէնին թէլլէրիլ իւզէրինէ Փէվզ
Իւլ 'ատէ սահիպի թէսիրաթ պուլունտու : Հինի վէֆաթը Թ . Ի .
1572 տէ իտի :

ՖԱՍԼԸ ԽԱՄԻՍ

ՕՆԱԼԹԸՆՃԸ ՏԵՀՐՏԵ ՎՈՒԳՈՒ ՊՈՒԼԱՆ ԻՍԼԱՀԱԹԸ
ԳԻԼԻՍԵՆԻՆ ԽԻԻԼԱՍԱԻ ՆԵԹԱՑԻՃԻՆԵ ՎԷ ՄԻԻՆԱՍԵՊԱԹԸ
ՄԻԻԹԵՆԵՎ ԻԷՍԻՆԵ ՏԱՑԻՐ

Օնալթընճը տէհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէվլէյնին նէթիճէլէրինի իճմալէն զիքը , վէ տնըն ուսուլի քիլիսէճէ վէ հիւ-քիւմէթի 'ատիլէճէ օլան նիսպէթինճէ վէ տիլանէթ վէ 'իպատէթ հէմտէ թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա պուլունան միւնասի-պաթ վէ թէսիրաթընը պէյան էթտիլիմիզտէ , պաշլըճա Բալվինին տէլալէթի իլէ թէշքիլ օլունան ճէնէվա քիլիսէսինէ միւրաճա'աթ է-տէճէյիզ , զիրա օնտա Փրօթէսթանթլարըն գապուլ էթտիլլէրի ու-սուլ վէ թա'լիմաթ զիյատէ տէրէճէտէ միւքէմմէլ վէ խալիս օլտարադ թէմսիլ օլունտուզու միսիլիւ , օլ քիլիսէ վէ օլ մու'ալլիմին ճիւմէ Փրօթէսթանթլար իւզէրինէ օլան թէսիրաթը էմսալսիզ պուլունմուշ տուր :

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

ՆԵՆԻ ԹԵՇԲԻՂ օլունան Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին ուսուլ վէ քէրպիլէի
քիլիսէվիլլէրի հազգընճա

1. Գիլիսէի 'ուսումիլլէի մէսիհիյէնին պիր բէլիսի մութլագը զահիրի զիւ'իւմիլ
քիլլիլլէն Տէֆ' օլունտու:

Ճիւմէ Փրօթէսթանթլար պուրայա գատար իթթիֆադ իւզրէ պուլունտուլար : Անէրին թա'լիմաթընճա քիլիսէի մէսիհիյէնին բէ-յիսի մութլագը վահիտի Բրիստոս տուր , վէ անըն վէքիլի Եսգ տուր : Պունուն իլէ Փափա վէ տնըն վէքիլլէրի վէ Կարտինալար , տիվանը փափալի վէ անըն քեաֆֆէի սալթանաթ վէ հաշմէթի , վէ մաւ-րուրանէ վէ քիւֆիւրանէ խտտա'ալարը քիլլիլլէն վէ պիլ իթթիֆադ բէտու վէ տէֆ' օլունտու :

2. Մանասթըրլար իւլ բահիպէրին ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ՝ օլան նուֆուզու քիւլլիւյէն վէ՝ ումումէն բէսս վէ ճէֆ՝ օլունսու :

Բուհպանիյէթ քէօքիւնէ գատար սէօքիւլտիւ քճէ պիթթապի՝ ունըն թէսիրաթը կէչէր : Վազա՛ա պու թէվարիիտէ աշիքեար օլտուղու վէճէլէ բուհիսլէրին վէ հանասթըրլարըն նազըրլարընըն օնիքի տէհր միւստէթի գատար ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը զայէթ չօգ , վէ հէր նէ գատար տիյանէթճէ պա՛զէն վէ պիր միգատար միւֆիտ օլտու իսէ տէ , էքսէրիյէ ուսուլի քիլիսէվիյէ իւզէրինէ մագարրաթը պուլունտու :

3. Միլլէթ վէ մէմլէքէթ քիլիսէլէրինին հուզուզը միւսթագիլլէրի թասիզ օլունսու :

Փրօթէսթանթլար արասընտա պիր քիլիսէ մէմուրունուն քէնտի տիյարընտան խարիճ օլան ումուրը քիլիսէվիէյէ միւտաթէլէ , վէ պիր նէվ՝ հիւքիւմէթ էթմէյէ հազզը եօգ իտի փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի արասընտա անճագ պիր քիլիսէ , եա՛նի՝ ինկիլզ քիլիսէսի , պուլունտուղու տիյարըն ճիւմէ իրիսթիանլարը իւզէրինէ հիւքիւմէթի միւսթագիլլէսի վար իտի : Եէնի թէչքիլ օլունան ինկիլզ քիլիսէսինին պիր բէյիսի , եա՛նի՝ Գըրալ վար իտի : Ինկիլթէրատա ումուրը քիլիսէվիյէնին վիւսա՛թը , վէ ումուրը ՛ատիյէնին վիւսա՛թը միւսալի իտի , եա՛նի՝ Գըրալ հիւքիւմէթին բէյիսի օլտուղու միսիլլիւ , քիլիսէնին բէյիսի օլտու , վէ Փարլամէնթօ ումուրը ՛ատիյէ իչիւն գանունլար թէէսիս էթտիլի միսիլլիւ , ումուրը քիլիսէվիյէ իչիւն տաթի գանունլար թէէսիս էթտի : Պէյլէճէ միլլէթ քիլիսէսի թէչքիլ օլունուպ քէնտիլիյինտէն միւսթագիլ օլտու :

Յագաթ ձէրմանիատա վէ տահա զիյատէ Հէլվէթիատա մէմլէքէթ քիլիսէլէրի վիւճուտա կէլտի : Օլ տիյարլարըն այրը գըթա՛լէրինին քիլիսէլէրի պիզզաթ միւսթագիլ օլուպ , քէնտի ումուրունա մուգայէտ օլտուլար : Ձէրմանիատա վէ Հէլվէթիատա նէ գատար այրը վէ միւսթագիլ մէրքէզլէր պուլունտու իսէ , օլ գատար այրը վէ միւսթագիլ քիլիսէլէր վար իտի : Վէ եինէ օլ գըթա՛լար պիրի պիրի իլէ մուա՛հէտէնալէլէր ՛ագտ էթտիլլէրի միսիլլիւ քիլիսէլէրի տաթի պիրի պիրի իլէ միւսալէհէ իւզրէ վէ էքսէրի խուսուսաթտա իթթիֆագ իւզրէ պուլունտուլար :

4. Փրօթէսթանթարսա օլ զէման պիր նէվ՝ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ 'ուսուլմէն գապուլ օլունսու :

Պիզզաթ Բրիստոս վէ անըն քէլամընտան զայրի ասլա պիր նէվ՝ հէ-ի-է-ի գապուլ էթմէմէք ուսուլի Բրանմէրին վէֆաթընտան սօն-րա Ինկիլթէրրատա վուգու՝ պուլուպ օլ տիյարտա վէ Ամէրիգատա «նէր» գուվէթ պուլտու :

5. Քիլիսէ մէմուրլէրի խուսուսունսա իմթիֆագ պուլունմասը :

Ճէրմանիատա վէ Հէլլէթիատա Երէց մէմուրլէթի էվվէլքի տէհր-լէրին քիլիսէլէրինտէ պուլունտուլու կիպի Եիւճէլէնիպ՝ Սինօտ մէճ-լիպլէրի տաթի Եէնիլէնէրէք խալիսանէ Պրանսատա թէմսիլ օլունտու : Պրանսէվի քիլիսէ մէճլիսի միւքէմմէլ Երէցի ուսուլի թէմսիլ էթտի : Պրանսէվի Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին նիզամա կէլմէսի թ. Ի. 1559 տա օլտու , վէ օնիւչ սէնէ սօնկրա , Եա'նի՝ Աղօսթ . 24 , թ. Ի. 1572 տէ Սան Պարթօլմէօ կիճէսինտէ շօլ մէշհուր գաթլի 'ուսուլմի վուգու՝ պուլտու , վէ Փարիստէ պիր կիճէտէ 10,000 Նէֆէր , վէ պիւթիւն Պրանսատա պիր գաշ կիւն զարֆընտա 30,000 Նէֆէր Փրօթէսթանթ գաթլ օլունտու : Հիւքիւմտարլար քիլիսէյէ պիր նէվ՝ էփիսգօփօսլուգ էթտիլէր իսէ տէ , Եինէ րուհանի րէյիսլէր , Եա'նի՝ Երէցլէր , 'պլլիսուսուս Հէլլէթիատա ուսուլը րուհանիյէ խուսու-սունտա Հիւքիւմտարլարա թէգատտիւմ էթտիլէր : Պագաթ Ճէրմա-նիատա Հիւքիւմտարլարն սէլահիյէթի էքսէրլէյէ թէֆաւվուգ էթտի : Սէրփիսգօփօս մէմուրլէթի Եօգ իտի :

Ինկիլթէրրատա Սէրփիսգօփօս մէմուրլէթի վէ էփիսգօփօս մէ-մուրլէթի վէ անլէրին մու'ավինլէրինին այրը մէմուրլէթլէրի , վէլ-հասըլ Հիւքիւմէթի էֆֆալլէյէ թէշքիլ օլունմագտան էվվէլ պուլունան սայ քի ճիւմլէ մէմուրլէր իպգա օլունտու :

6. Թէրպիյէի քիլիսէվիյէ հազզընսա :

Ճէրմանիատա թէրպիյէ Երէցլէրին վէ անլէրին մու'ավինլէրինին էլինտէ օլուպ իգթիլզաի հալտէ Հիւքմտարլարըն սէլահիյէթի իլէ Հիւքմ վէ իճրա օլունուր իտի : Ինկիլթէրրատա թէրպիյէ մէսուլլէթի էփիսգօփօսլարա մախսուս օլուպ , Սէրփիսգօփօսլարա վէ Հիւքիւմէ-թէ միւրաճա'աթ էթմէք տաթի գանուն վէ 'ատէթին իգթիլզասըն-տան իտի :

Գալվինին թա'լիւմ վէ ուսուլինճէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ Մաթթ . ԺԸ . 15—17 իւզէրինէ մէպնի օլմագ կէրէք տիր , Եա'նի՝ ճիւնհալը

գարննոաչ նաֆիլէ եէրէ նաաիհաթ վէ թէքտիր օլունտուգտան սօնկրա՝ իմթիյազաթը քիլիսէվիյէտէն մահրում պրագմուգլէ թէրպիյէ էթմէք գանունու թուրտու , վէ պիր նէվ՝ ճէզար ճիւմանիյէ րուխաաթ վէրմէտի , էվվէլքի տէհրլէրին քիլիսէլէրինին թէրպիյէի շէտիտէսինի թահսին էթմէզ իտի , թէրպիյէ մէսուլիյէթի երէց իւլէ քիլիսէ գօմիթէսինէ մախսուս օլտու , Լաքին Քալվինին ուսուլինէ մուղայիր օլարագ ճէնէվատա հիւքիւմէթի 'ատիյէնին թէրպիյէի քիլիսէվիէ իւզէրինէ թէսիրաթը զիյատէ իտի , Քալվին քիլիսէյի , ումուրը բոհանէլէի սֆիլէ միւսթէսնա թուրտուլարագ , հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թապի' էթտիյինտէ (չիւնքի քիլիսէի փափաւիյէ քէնտիսինի հէք խոստոսա հիւքիւմէթի 'ատիյէտէն երւճէլթտի) ճէնէվատա սէլաիյէթի քիլիսէվիյէ անըն մէրամ էթտիյինտէն զիյատէ զա'իֆլէնտի :

Քալվինին թալիմինճէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ թէրպիյէի ախլագիյէյէտէն թէֆրիգ օլունտու , վէ պիրինճիսի հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ մախսուս տուր : Լաքին պիթթապի' հիւքիւմէթի ատիյէնին պուխուսուտա քիլիսէնին հուգուգունա թէճաւուզ էթմէսի մէմուլ օլունուր : ճէնէվատա պուլունան թէրպիյէի ախլագիյէ աթիտէ պէյան օլունաճագ տըր :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Փրօքէսքանք քիլիսէլէրին հիւքիւմէթի 'ասիլէ իլէ օլան
միւնասիպէրլէրի հագգընսա

Քիլիսէի փափաւիյէտէ եէտինճի կրէկօր Փափանըն էյամընտան պէրու հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թէգատտիւմ վէ թէֆաւվուգ էտէն հիւքիւմէթի միւսթուգիլէ իտտա'ա օլունտու : Փրօթէսթանթլարըն թուրտուգլարը մէպտէ պունուն 'աքսիսի իտի . եա'նի' քիլիսէի մէսիհիյէնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ իւզէրինէ սէլաիյէթի եօգ տուր , անճուգ ումուրը բուհանիյէնին թէսվիյէսի քիլիսէյէ մախսուս տըր : Լաքին պիթթապի' Քաթօլիքլէր պիր թարաֆտան իֆրաթ տէրէճէսինտէ սէյիրթտիքլէրի միսիլլիւ , Փրօթէսթանթլար տիկէր թարաֆտան տախի իֆրաթ տէրէճէսինէ սէյիրթմէյէ միւսպիլէլա օլ-

տուրար : Շէջլէ քի ձէրմանհատա ումուրը քիլիսէվիյէնին մէսուլիյէ-
թի չօգ տէֆ'ա հիւքմտարլարա պրագըլըր իտի , վէ Խնկիլթէրրու-
տա իսլահաթը քիլիսէնին իպթիտասընտան ումուրը քիլիսէվիյէ եա-
լընըզ ումուրը 'ատիյէ տէյիլ անճագ ումուրը փօլիթիգիյէ իլէ տա-
իի գարըլընջ օլուպ , հիւքիւմէթի 'ատիյէ քիլիսէ մէմուրլէրինէ
թէգատուրիւմ վէ թէֆաւվուգ էտէրլէր իտի : Իսլահաթ իչիւն չուլը-
չան մու'ալլիմէր' քէնտիլէր հիւքմտարլարըն մու'ալլէնէթինէ միւհ-
թաճ օլտուգլարընը հիսս էտէրէք քիլիսէյի ճիւմլէ ումուրը զահիրէսի
խուսուսուսնտա հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թապի' էթտիլէր , վէ իսլահ
օլունմուշ մէզհէպ հիւքիւմէթի 'ատիյէնին թահթը վիգայէսինէ
կէչտի :

Պիլա չիւպհէ չօլ մէշհուր մու'ալլիմէրին ումուրը քիլիսէվիյէ խու-
սուսուսնտա հիւքմտարլար իւզէրինէ օլան թէսիրաթը գիյուտէ չօգ
իտի . 'ալէլխուսուս պալաուէ պէյան օլունտուղու վէճհլէ Հէվլէթիա-
տա վա'իզլէրին ումուրը 'ատիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը ֆէվգ
իւլ 'ատէ չօգ իտի , Յուրիիտէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ ումուրը քիլի-
սէվիյէ իւզէրինէ հիւքիւմէթ սիւրէր իտի , լաքին հիւքիւմէթտէ էն
նուֆուզլու աաէմ Զուինկիլ իտի , վէ ձէնէվատա Բալվին քիլիսէյի
հիւքիւմէթի 'ատիյէյէ թապի' էթտի իտէ , քէնտի թէսիրաթը զա-
թիյէի ալուզգիյէսի էմնալսիգ չօգ իտի : Անըն թէսիրաթը իլէ ձէնէ-
վա հիւքիւմէթի էհալինին իսլահաթը ալսազգիյէսինի էլէ ալըպ , օլ
պապուէ չօգ գանունլար թէէսիս էյլէտի : Բալվինին ուսուլինճէ հիւ-
քիւմէթ' Որիսթիան մէմուրլէրուէն 'իպարէթ օլարագ , Գիթապը շէ-
րիֆ միւհիպինճէ իտարէ օլունմալըտըր , շէջլէ քի հէմ քիլիսէյի
հիմայէ էտէպիլիւր , հէմ տէ անըն հուրրիյէթինի մահֆուզ թուլթա-
պիլլըր :

Պու վէճհլէ ձէնէվատա բուհանի բէյիսլէրին հիւքիւմէթի 'ատիյէ
իւզէրինէ օլան թէսիրաթը' բէսմի տէյիլ անճագ չախսի վէ պի զայ-
րի բէսմի օլուպ , հիւքիւմէթի 'ատիյէնին ումուրը քիլիսէվիյէի զա-
հիրէ վէ թէրպիյէի ախլազիյէի 'ումուլիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրա-
թը' բէսմի վէ ֆարզը էվվէլինտէն պիլէ 'ատտ օլունտու :

Բալվինին թէսիրաթը զաթիյէսի ձէնէվատա 'իլան օլունան ճիւմլէ
գանունլարտա աշիքեար տըր : Ուսուլի հիւքիւմէթի 'ատիյէ ոլիլէ
ումուրը ալսազգիյէյէ նազարէն հէման անըն էլի իլէ թէշքիլ օլուն-
տու , վէ անըն էյաւննտա ճէգալար չօգ միւթէնէվի վէ շիտաէթլի
օլուպ , իւքէնճէ իլէ միւհրիմլէրի իսթինթագ էթմէք 'ատէթի պու-
լունտու : Զանիլէր վէ գանիյէլէր գաթլ օլունտուլար . չօճուգլար վա-
լիտէյինէ իթա'աթ'ըզլըզ վէ հիւրմէթսիգիլիգ էթտիքլէրի հալտէ ,
գաթլ օլունտուլար , վէ շէրի'աթը Մուսանըն թէսիրաթը ձէնէվա-
տա այան աշիքեար իտի :

Պիւթիւն էհալի 'իսպաուէթի 'ումուլիյէ իչիւն մու'ալլէն վազըթլա-

րը հըֆզ էթմէյէ գանուն միւճիպինճէ մէճպուր օլտուլար : Պիր ա-
տէմ քիւֆր էթտիյի հալտէ , եալընըզ պիր կէօմէք կէյինմիշ օլուպ
վէ էլինտէ մոււթուլթարագ շէհրին սօգաղլարընտան կէշմէք վէ
'ալէնէն մէճլիստէն 'աֆվըզ տիւլմէյէ մէճպուր օլտու : Թա'ամը
մուգատտէսէ նրէցտէն ըուլսաթ ալմայընճա կէլմէք ճիւնհա 'ատտ
օլունուպ , ըուլսաթլը ատէմին կէլմէմէսի տալի ճիւնհա 'ատտ օ-
լունտու :

Պիթթալի' պէօյլէ թէրպիյէ 'ալէյհինէ քալըզնան պա'զը ատէմէր
պուլունտու , վէ օլ վազթըն ախազը մէքրուհէսինտէն նէշէթ էթ-
տի քի պէօյլէ գանունլար միւգթազի օլտու : Լաքին պէօյլէ գանուն-
լարըն ըիզասըզ իճրասը միւշքիլ պուլունուպ , պու տէրէճէ իճպար
էթմէքլիք իրատէթի ինսանիյէնին հուրրիյէթ վէ քէնտի ա'մալի ի-
շիւն մէսուլ թուլթուլմասընա մուլսալիֆ օլտուղու պի իշթիպահ
տըր :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Օնալքընըն սէհրին իսլահաքը քիլիսէնին սիյանէք վէ 'իպասէքի
վէսիհիյէ իւէգէրինէ օլան քէսիրաքը հագգընսա

1. Թա'ամը մուգասէս այինինսէն գուրպան զիւ'իւմիւ սէֆ' օլունուպ, սէճսէ վէ
սալթանաթան պէրի օլարագ իճրա օլունուր իսի :

Պունուն թէսիրաթ վէ մէնֆա'աթը զայէթ չօգ իտի : Դիլիսէի
փափազիյէ Թա'ամը մուգատտէսի ըրանասալ-թանաթէօ վէ գուրպան
թա'լիմաթը պաթըլէսի իլէ գափլայարագ քէնտիսինէ քէսր էտիպ ,
ճահիլ էհպիլի զիյատէսիյլէ ալտաթմագտա իտի , վէ պու վէճհլէ 'ի-
պատէթի 'ումումիյէ իֆուատ օլունուպ փուլթիէրէսթիյէ միւշապիհ
օլտու : Լաքին 'ումումէն փրօթէսթանթլար արասընտա պու այինին
իճրասը երինէ էվլէլքի իրիսթիանլարըն 'ատէթինճէ վուգու' պուլ-
տու , վէ պու թէպուլիլաթըն տիյանէթ հէմ տէ 'իպատէթ իւգէ-
րինէ թէսիրաթը հայընճա միւֆիտ պուլունտու :

2. «Ազիզլէրին» շէֆա'աթը վէ անլէրին հիւրմէթինսէ մախսուս կիւնլէրին հրֆզ
օլունմասը սէֆ' օլունտու :

Անլէրին խայրաթընա թէվէքքիւլ էթմէք զիւլմիւ քիւլիյէն
տէֆ' օլունմագլէ պէրապէր , անլէրին սուրէթլէրի վէ էսէրլէրի 'ի-
պատէթիսանէլէրտէն տէֆ' վէ բէֆ' օլունտու , շէօյլէ քի փաքէն-

միշտ իսկապէս կեանտա իսկապէս զըմագ պիղգաթ իսկապէս լսա-
լիսէնին գըրըմասընա միւճիպ օլտու :

3. Իսկապէս իսկապէս էվվելի սէհրլէրսէ օլտուղու կիպի եինէ Բիթապը շէ-
րիֆ օգունուպ թէֆսիր օլունմագ վէ վա՛գ էթմէր ասէթ օլտու :

Հայաթ միւթտէսի եինէ ճէմա՛աթլարա թաթլը կէլտի : Ալլահըն
քէլամը եինէ միւճիպի պէրէքէթ օլտու , վէ Բուհուն գըրընը , եա՛-
նի՛ Բէլտուլլահ հէր եէրտէ թա՛լիմաթը պաթըլէյի ատէմլէրին գիհն-
լէրինտէն տէֆ՛ էթմէյէ միւթսսէր պուլունտու :

4. Ճէմա՛աթլար իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէրսէն իսկապէս օլտուլար :

Պէյլէճէ ֆիլհագիգէ քէնտիլէր իսկապէս զըմագտա օլտուգլա-
րընը պիլիպ , քիլիսէ խատէմէսի Բուհանի վէ այրը պիր կիւրուհ վէ
ճէմա՛աթ ճիմանի խալգ օլմալարը գիւ՛լիմիւ տէֆ՛ օլունտու :

5. Բիլիսէ խատէմլէրինին թէհհիլ էթմէլէրի անլէրի ճէմա՛աթլարը իլէ պիր-
լէշֆիրսի :

Բիլիսէի փափապլէյէ փափապլարըն էվվէմէսինի նէհի էթալիինտէ
քիլիսէ խատէմէսինի այրը պիր սընըֆ էթմէքտէն պաշգա թա՛րիֆէ
կէլմէզ մէքրուհաթա պիր տա՛վէթ օլմուշ տուր : Վէ պիթթապլի՛
Փրօթէսթանթ երէցլէր վէ վա՛րզլէր հէլի վագար , զաթէն միւթէ-
պէր վէ ալսալգը մէմուհէ խուսուսունտա չահատէթի հաստէյէ
նայիլ օլմուշ ատէմլէր պուլունտու , վէ պէյլէճէ անլէրին իսկապէս
րի էհալի իչիւն միւֆիտ պուլունտու :

6. Մանասթըլար իլէ Բուհպանիյէթ սէֆ՛ վէ րէֆ՛ օլունտու :

Իսկապէս քիլիսէ իչիւն չալընալար էվվէլա մանասթըլարըն ին-
հիտամ վէ ուսուլի րիյագէթին տահա մէրի իւլ իճրա օլունմամասը
իչիւն չալընալար էվվէլէրինին պու նէթիճէսինի պիլէ կէօրմէտիլէր
վէ իսթէմէտիլէր , Փագաթ կիթտիքճէ Բուհպանիյէթին ա՛տաթ վէ
անվալինին քեաֆֆէսի ինճիլի շէրիֆէ մուղայիր օլտուղու աշիքեար
օլտու , Տիյանէթի սահիհէ սայիրլէր իչիւն մուհապպէթ իլէ՛ ամիլ օ-
լան պիր տիյանէթ վէ իմանտուն իսկապէս իտիլի ֆէհմ օլունտուգ-
տան սսնկրա հէմճինսիմիլ իչիւն անլէրտէն թէնհաճա շէքիլէրէք վէ
ա՛տաթը մալսուսէ իւպրէ Եօմրիւմիլի իմար էթմէքլէ տէյիլ ան-
ճագ անլէր իլէ պէրապէր օթուրուպ հէմհալ վէ տէրտուտը օլմագլէ
լայըզը իլէ վէ Բրիտտուսուն էօրնէյինճէ անլէրին մէնֆա՛աթը րու-

Հանկյէլէրի իշխն խղճմէթ կէօրէպիլտոյիմիզ անլաշըտը , Պինաէն 'ալէյՀ պիլ իթթիֆազ հէր նէրէտէ Ինճիլի իրիսթիանլար պուլուն-տուլար իսէ մանասթըրլար թէրք օլունուպ , բահիպլէր եա քիլիսէ խատէմէլէրի արասընտա պուլունասուլար , եախօտ իշ իշլէմէքլէ սա-յիրլէր կիպի քէնտի թէ'այեիւշիւնիւ թէտարիք էթտիլէր :

Շ. Պունլարա պինաէն ճիյանէթի սահիհէի մէսիհիյէ հէր Թարաֆա մէյսան պուլսու :

Ինքեար օլունմազ քի տիյանէթի հագիգիյէ քիլիսէի վափազիյէտէ պա'զէն պուլունմուշ տուր : Մանասթըրլարտա սալիհ տինտար ա-տէմէրին պուլունտուլու մա'լիւմ տիր . լաքին պունլար նատիր օլուպ , սօնկրա Բիթապը շէրիֆին թա'լիմաթը իլահիյէսի Րուհ իւլ Գուտ-սուն թէսիրաթը մախսուսէսի իլէ գապուլ օլունտուգճա , վէ իրիս-թիանլար թա'լիմաթը պաթըլէ վէ ա'տաթը մուգիրրէտէն հէմտէ սէ-լահիյէթի ինսանիյէտէն ազատ օլուպ տա տօղրուտան տօղրույա ին-լասքեարըմըզ Յիսուս Բրիստոս իլէ իմանը հագիգի վասիթասը իլէ բապթը գալպ էթտիքլէրի հալտէ , պիթթապի' տիյանէթի զահիլիէ վէ քեապիպէտէն գուրթուլուպ էվվէլքի իրիսթիանլար միսիլլի տի-յանէթի խալիսէյի քէնտի թէճրիւպէ վէ ա'մալինտէ թէմսիլ էտէր-լէր խոթ : Պէօլէ տինտար ատէմէլէր տախի հէր ըիւթսէտէ վէ հէր սընըֆտա , հէմ քէսրէթ իւզրէ , պուլունուլար խոթ :

ԳԸՍՄԸ ՐԱՊԻ'

Օնալքընընը սէհրսէ Փրօքէսրանքլարքն քա'լիմաքը մէսիհիյէ խուսուսունսա օլան մէպսէլէրի հագըքնսա

'Ալէլ 'ումոււմ էվվէլքի Փրօթէսթանթլարըն գապուլ վէ թա'լիմ էթտիքլէրի թա'լիմաթը էստուիյէ , էգանիմի սէլաոէ խուսուսունտա տէօրտիւնճիւ տէհրտէն պէրու քիլիսէի մէսիհիէի 'ումոււմիյէ թարա-ֆընտան գապուլ վէ թաստիգ օլունան թա'լիմ , թագտիրի իլահի վէ կիւնահ վէ իրատէթի ինսանիյէ խուսուսունտա քիլիսէի զարպիյէ թարաֆընտան պէշինճի տէհրտէ Աւիսթիոսուն տէլալէթի իլէ

Թէսպիթ օլունան թա՛լիմ, վէ քէֆարէթ խուսուսունտա Անսէլմոսուն պէյան էթտիյի թա՛լիմտէն ՚իպարէթ իտի : Փագաթ եինէ էգանիմի սէլաստէն օսարֆը նազար իլէ (անըն իւզէրինէ իթթիֆագը քեաթիլ պուլունուպ թա՛լիլ միւպահասէյէ կէլմէտի) տիգգաթա շայան պա՛զը իֆատաթ վէ թահրիրաթ օնալթընճը տէհրտէ մէյտանա կէլտի :

1. Փրօթէսմանն մու՛ալլիմէրին կիւնահա օայիր օլան թա՛լիմաթը

Զուինկիտէն մա՛ատա մէզպուր մու՛ալլիմէր կիւնահա հագգընտա վէ կիւնահը ապինին միւհրիմիյի հագգընտա Աւհօսթինօսուն թա՛լիմաթընը թաստիգ էթտիլէր : Զուինկինին էֆքեարը պու սէպէպտէն տիգգաթա շայան տըր քի, քէնտի վագըթլարըմըզտա անլէրի թաստիգ էտէն շօգ ֆրօթէսթանթ մու՛ալլիմէր պուլունուր : Անըն տէտիյի պու տուր, եա՛նի, «կիւնահ» շէրիաթը իլահիյէյէ թէճապուգ էթմէքտէն ՚իպարէթ տիր : Շէրիաթ օլմատըզը հալտէ թէճապուգ եօգ տուր, վէ թէճապուգ օլմատըզը հալտէ կիւնահ, եա՛նի՝ միւհրիմիք եօգ տուր : Իլք փէտէրիմիգ Ատէմ կիւնահ իշլէտի, լաքին պիգ օլ կէնահը իշլմէտիք : Պինտէն ՚ալէյհ կիւնահը ապի ֆիլհագիգա կէնահ եա՛նի միւհրիմիք օլմայըպ անճագ էօլիւմ վէ ա՛ղապա միւսթահագգ գըլան պիր հալ եաթօտ Ֆաթալ տըր : Ատէմին կիւնահը սէպէպինտէն զիրրիլէթի էօլիւմէ միւսթահագգ օլուր, նիճէ քի մուհարէպէտէ էսիր թուրթուլանըն էվլատը քէնտի գապահաթը իլէ տէյիլ անճագ պուլունուգըլարը հալի սէպէպինտէն էսիր տօղարլար : Լաքին Զուինկի միւհքիլաթը ալիլէյի հալլ էթմէտի, եա՛նի՝ նաթըլ հագգ իլէ վէ ՚ատալէթ իւզրէ Ատէմին զիրրիլէթի, ֆիլհագիգա կիւնահքեարլար վէ միւհրիմէր օլմատըզլորը հալտէ, ՚աղապա միւսթահագգ օլուրլար : զիրա Զուինկի միւսթահագգ օլտուգըլարընը իգրար էթտի : Անըն մէպտէլէրի պիրիպիրինէ միւթապըգ կէլմէզ :

Լութէր վէ Մէլանթթօն վէ Գալվին վէ անլէրին նուֆուզու իլէ Թէշքիլ օլունան իգրարնամէլէր պիլ իթթիֆագ վէ պիլա թէրէտտիւտ կիւնահը ապինին ճիւմէ ինսանլէրի ՚ատալէթ իւզրէ ՚աղապա միւսթահագգ գըլտըզընը պէյան էթտիլէր : Վագա՛տ Աւհօսթինօս վէ Անսէլմոս կիպի պու հիւքմին ՚ատալէթինի կիւնահը ապինին ինսոն ճիւմէ կիւնահը օլմատընտա արամատըլար : Մէլանթթօնուն իգրարնամէսինտէ պու քէլամ պուլունուր, եա՛նի՝ « ճիւմէ տտէմէլէր կիւնահտա տօղարլար, եա՛նի՝ անլէրտէ Սլահըն գօրգուսու վէ իման եօգ, ամմա կիւնահ սէվտասը վար, վէ պու կիւնահը ապի հագիգաթէն կիւնահ տըր, հէմ վաֆթիգ իլէ վէ Բուհ իւլ Գուտս իլէ թէճտիւ օլունմայանլարը հէլաքը էպէտիյէ տիւշար էտէր : Պու կիւնահը ապի եալընըզ հալի էսարէթտէն ՚իպարէթ օլ

մայրապ անճազ պիղզաթ ինսանը 'ազապա միւսթաւազգ գըլար» : Վէ եինէ «նրիսթիյանլար եալընը շէրի'աթը իլահիյէյէ մուղայիր օլան թէճափուզաթը ֆի իլիյէյի կիւնահ 'ատտ էթմէլի տէյիլ , անճազ պիւթիւն թապի'աթը ինսանիյէյի իֆսատ էտէն մարազը՝ միրասի» : խուսուսա պիր հիյաթլու կիւնահ վէ սայիր թէճափուզաթըն քէօք վէ մէնպա'ը ի'թիպար էթմէք կէրէք տիրէր : Պու մարազը թապի'ի միւճրիմիք տիր : Պինաէն 'ալէյհ ճիւմէն ատէմէր Ատէմ իլէ Հափա-նըն կիւնահը սէպէպիւնտէն Ալլահըն 'ինտիւնտէ մէքրուհ օլուպ , թա-պի'աթ իլէ 'ազապ օղուլարը տըրլար» :

Դալփին տախի կիւնահը ասլիյի պէյան էտէր իքէն , «կիւնահը ասլի կիւնահա մէյլ էթմէքլիք վէ ֆէսատ օլուպ ճանըմըզըն հէր գուզվէ-թինտէ թէվզի' օլունարազ պիպի 'ազապը իլահիյէ միւսթաւազգ գըլար վէ քէնտիսի կիւնահ տըր , շէյլէ քի պիւթիւն թապի'աթըմըզ իֆսատ օլունտուղունտան 'ինտ Ալլահ 'ատալէթ իւզրէ մահքիւմ պուլունու-րուզ : վէ 'ազապա միւսթաւազգ օլմաւըզ պաշգա զաթըն ճիւնհա-սընտան տէյիլ , զիրա Ատէմին կիւնահը պիպի հիւքմի 'իլահիյէ միւս-թաւազգ գըլար տէնիլտիյի հալտէ , տէմէք տէյիլ տիր քի պի կիւ-նահ օլուպ պիղայրի հազգ անըն կիւնահընըն միւճրիմիյի իլէ եիւք-լէնիլիզ : զիրա անտէն եալընըզ 'ազապա միւսթաւազգ օլմապըզ տէյիլ անճազ 'ազապա միւսթաւազգ օլան ֆէսատը տախի ալըրըզ Մա'սումար տիւնեայա կէլտիքլէրինտէ հիւքմիլէրինի պէրապէր կէ-թիրիրէր : վէ պաշգալարըն կիւնահը իլէ տէյիլ անճազ քէնի կիւ-նահլարը իլէ 'ազապա միւսթաւազգ տըրլար : զիրա տահա կիւնահըն սէմէրէսինի հուսուլէ կէթիրմէտիլէր իսէ տէ , թօխուսու աէրունլէ-րինտէ տիր : Ջիրա ճիւնհա օլմատըզը հալտէ միւճրիմիք 'ատտ օլու-նապա » :

2. Օնալթընճը սէհրսէ ֆրօթէսնանն մու'ալլիմէրին թագսիրի իլահի վէ իրասէթի ինսանիյէ հազընսա օլան թա'լիմաթը :

Պու մատտէտէ Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը գապուլ վէ թաստիզ օլունտուլար իսէ տէ , իրատէթի ինսանիյէնին հուրրիյէթի Աւկօսթի-նօսուն թա'լիմաթընտա թէֆհիւմ օլունտուղու տէրէճէտէ պէյան օլունմայըպ , հուրրիյէթի մէզպուրէ պիզզէրուրէ տէյիլ անճազ քէնի « քէնիպէն վէ պիլա իճպար հարէքէթ էթմէք գուտրէթինտէն 'իպարէթ օլտուղունու տախի Աւկօսթինօսուն աշիքեար էթտիյի գատար աշի-քեար էտէմէտիլէր : Լաքին կիւնահա տիւլմիւշ ատէմէրին գուտսիյէթ վէ սալահ , եա'նի' Ալլահըն թալէպ էթտիյի իթա'աթը մուգատտէսէ նիսպէթի իլէ , իրատէթի ինսանիյէնին 'ատէմը գուտրէթինի Աւկօս-թինօս միւսլիլ թէֆհիւմէտէրլէր իտի : Եա'նի' ատէմէր հայաթը հա-զըրէ վէ հարէքեաթը 'ատիյէ նիսպէթի իլէ գուտրէթի քեաֆիյէյէ

մայիք օլուպ տա, թէճտիտ էտիճի ինայէթի իւանկէ իհասն օլուն-
մայընճա 'ինո ՍլլաՀ մադպուլ օլմադ Եօլունտա գուտրէթսիդ գալ-
մըլտըրլար տէյաւ պէյան էթտիլէր: Պու վէճհլէ ինսանըն խալդ օ-
լունտուղու հալտէ մայիք օլտուղու իրատէթ գուտրէթինի՝ պա՛տ
էլ իրթիտատ մայիք օլտուղու իրատէթ գուտրէթինտէն չօգ թէֆ-
րիգ էթտիլէր: Անլէրին թա՛լիմինճէ՝ ինսան մուգատտէս իալդ օ-
լունտուղտան սօնկրա, քէնտի իրատէթ գուտրէթինի իխթիյարէ
վէճհլէ պիլա իճպար սարֆ էթմէքլէ կիւնահա տիւշիւպ, սալահ ի-
շիւն գուտրէթինի զայպ էթտի, չէօյլէ քի կիւնահ, սալահ վէ գուտ-
սիյէթ նիսպէթի իլէ 'ատէմի գուտրէթտէն 'իպարէթ տիր տէնիլէ
ճայիգ տիր: Սալահ միւքէմէլէ Եախօտ գուտսիյէթի՝ սալահը 'ա-
տիյէ Եախօտ իսթիգամէթտէն թէֆրիգ էտիպ, իքինճիսինի ատէմ-
լէր իշիւն իսնատ իլէ, պիրինճիսինի ինքեար էթտիլէր:

Մէսէլա Մէլնըթթօն՝ «Իրատէթի ինսանիյէ պիր վէճհլէ սալահը
'ատիյէ Եախօտ ա՛մալ սալահընա նայիլ օլապիլիր: Սիֆաթը իւանկիյէ-
յէ տայիր մա՛լիւմաթ էտինիպ Սլլահա 'իպատէթի զահիրէ գըմաղա,
հիւքմուտարաւ վէ վալիտէյնէ իթա՛թ էթմէյէ, գինատան, գաթլտէն
վէ սիրգաթտան իճթինալ էթմէյէ միւգթէտիր տիր: Լաքին հագի-
գաթէն Ալլահա ինթիրաւ վէ ի՛թիմատ էտիպ, անըն տու՛ալարըմըզը
իշիտէրէք կիւնահլարըմըզը 'աֆվ էթտիլինի պիլէմէզ: Չէօյլէ քի շէ-
րիաթը իւանկէնին պիրինճի գըսմընտա թալէպ օլունան ա՛մալի
մուգատտէսէյի մադպուլ վէճհլէ Բուհ իւլ Գուտսուն իմոտաղ օլմա-
յընճա իճրա էթմէյէ միւգթէտիր տէյիլ տիր: Վէ պաշգա Եէրոէ
ինսան Բուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան թէնվիր վէ թէճտիտ օլուն-
ճայա գատար քէնտի թէճտիտի գալպի պապընտա քիւլլիյէն գուտ-
րէթսիդ օլտուղունու պէյան էթտի:

«Պիրինճի Հէվլէթիալը իգրարնամէյէ» կէօրէ, «Ինսան իշիւն
իրատէթի հուրրիյէյի պու մա՛նա իլէ իսնատ էտէրիզ, Եա՛նի՝ քէնտի
'ազլ վէ իրատէթիմիզի սարֆ էթմէքլէ խայր վէ շէրր ա՛մալի իճրա
էթտիլիմիզտէ, շէրր օլանլարը քէնտիլիլիմիզտէն վէ քէնտի գուտ-
րէթիմիզլէ իճրա էտէպիլիրիզ: Վազա՛ա խայր օլանը ոնճագ Քրիս-
տոսուն ինայէթի իլէ թէնվիր վէ Բուհ իւլ Գուտս թարաֆընտան
թէշվիգ օլունտուղումուզ հալտէ միւգթէտիր օլուրուզ: Զիրա Ալ-
լահ տէրունիմիզտէ հէմ միւրատ էթմէք հէմ տէ 'ամէլ էթմէք իշիւն
քէնտի հիւսնի րիգսսընա կէօրէ 'ամիլ տիր: Խէլաս՝ Ալլահտան, վէ
հէլաք քէնտիլէրիմիզտէն կէլիր»: «Իքինճի Հէվլէթիալը իգրարնա-
մէյէ» կէօրէ, «Ինսան կիւնահա տիւշմէզտէն էվվէլ սալիհ վէ
հուրր իտի: մուգատտէս գալմաղա միւգթէտիր օլուպ, շէրրէ տիւշ-
մէյէ տախի գուտրէթի վար իտի: Կիւնահա տիւշտիւ վէ քէնտիսի
իլէ պիւթիւն պէնի պէշէրի կիւնահա վէ էօլիւմէ տիւշար էթտի:
Պա՛տ էլ իրթիտատ պուլունան ինսանըն հալինէ կէլինճէ, 'ազլն-

տան մահրում օլմաուր , վէ իրատէթի տալի անտէն ալընըպ քէն-տիսի պիր աղամ եախօտ պիր թաշա թահվիլ օլունմուտը . Լաքին հէմ'ազլի հէմ իրատէթի էօյլէ թէպտիլ օլունուպ գա'իֆլէնմիշ տիր քի , իրթիտաուտան էվլէլ միւգթէտիր օլուգլարը իլէրինին իճ-րասը իչին գուտրէթի գալմաուր , 'Ագլ գարարմըշ վէ իրատէթ հուրրիյէթինտէն մահրում վէ էսիր օլմուշ տուր . զիրա կիւնահ գու-լու տուր , վէ պու տա ըրգասընա մուղայիրէն տէյիլ անճագ ըրգա-սը իլէ օլուր , չիւնքի եինէ պիր էրաթէն տիր . Պինտէն 'ալէյհ կիւ-նահ նիսպէթի իլէ ինսան նէ Ալլահ թարաֆընտան նէ շէյթան թա-րաֆընտան իճպար օլունուր , Ֆազաթ քէնտիլիյինտէն շէրրի իս-թիյար էտէր . Վազա'ա գուտրէթ վէ սալահ նիսպէթի իլէ 'ազլի ինսանի տօղրուճա հիւքմ էթմէզ (Լ. Քօրինթ. Բ. 14) վէ 'ազլ 'աճիզ գալտըղը հալտէ , իրատէթ տալի 'աճիզ գալըր (Նուհ. Ը. 34. Բոմ. Ը. 7) , Բուհ իւլ Գուտսուն գուտրէթի վասիթասը իլէ թէճտիտ օլունտուգտան սօնկրա իրատէթի ինսանիյէ եինէ հուրրի-յէթէ մալիք օլուպ , քէնտի իրատէթ գուտրէթինի սարֆ էթմէքէ խայր օլանը իլիթիյար վէ իճրա էտէր (Նուհ. Ը. 36) , 'Ագլ Բուհ իւլ Գուտս վասիթասը իլէ թէնվիր օլունտուգճա իրատէթ տալի քէսպի գուվլէթ էտիպ էսարէթտէն գուրթուլարագ հուրրիյէթէ նայիլ օլուր » :

3. Օն ալըննըր սէհրսէ փրօթանմանմ մու'ալլիլիւրինին քէֆարէթ հազզընսա օլան թա'լիմաթը :

Պիթթապի' իսլահաթը քիլիսէ իչին վէ թա'լիմաթը փափավիյէի պաթըլէ վէ մուգիրրէ 'ալէյհինէ չալըշտըգլարընտա , Քրիստոսուն քէֆարէթինի հէր շէյթէն զիյատէ պէյան վէ թա'լիմ վէ թէէքիտ էտէրլէր իտի . Զիրա փափավիլէրին իհտաս էթտիքլէրի թարիգլէր թէօվպէքեարլէրի Քրիստոսա տէլալէթ էթմէզ անճագ անլէրի Քրիս-տոսուն թարիգինտէն սափըթտըրըր իտի . Անսէլմօս քէֆարէթ թա-լիմինին էլգէմիյէթ վէ մէպտէի ապիլէսինի վէ 'ատալէթի իլահիյէյէ օլան նիսպէթինի պէյան էթմիշ իտի . Լաքին Անսէլմօս քէֆարէթին միւմին իլէ վէ անըն իմանը իլէ օլան նիսպէթինի պէր թէֆաիլ պէ-յան էթմէմիշ իտի . Փազաթ Քիթապը շէրիֆին քէլամլարը պու խոսուտա չօգ աշիքեսար վէճհլէ պու թա'լիմին միւնասէպաթընը պէյան էտէր . Լութէր վէ Զուինկլի վէ անլէրին ըէֆիգլէրի' խայ րաթըն վէ «'ազիլլէրին» շէֆա'աթընըն միւճիպի խէլաս օլմաուրգ-լարընը պէյան էթտիքլէրի հալտէ , խէլասա 'ապիլ օլմագ պապընտա իւմիտիմիզին պիր սաղլամ թէմէլինի ալտուրըգլարը հալտէ Քրիստո-սուն քէֆարէթինտէ անը պուլտուլար . Լաքին անլէրին մագսէտի վէ օք էյամըն միւհթամ օլտուղու պէրէքէթ' Քրիստոսուն քէֆարէթինին

սըֆաթը իլահյէ իլէ օլան միւնսսիպէթինին թաստիգի տէյիլ, ան-
ճազ թէօվպէքեսար՝ իճրա օլունմուշ քէֆարէթի քեսմիլէտէն նէ
վէճէլէ քէնտի իճթիյաճաթը բուհանիյէսի իշիւն իսթիֆատէ էտէ-
պիլիթ տէյու իմանըն քէֆարէթ իլէ օլան միւնսսիպէթի աշիքեսար
զըլընմասընտան՝ իպարէթ իտի :

Օլ մուալլիէրին միւվազա՝աթ վէ թահրիրաթընտա պէյան վէ
թէէքիտ օլունտուղունա կէօրէ, Գրիստոսուն քէֆարէթի նէ գատար
քեսաֆի վէ քեսմիլ իսէ, էյէր օլ խէլաս եօլու թա՛լիմաթը պաթըլէ
վասիթասը իլէ ատէմլէրտէն կիզէնտիյի հալուէ, մէնֆա՝աթը իսթի-
ֆատէ օլունմասըլը միսիլիւ, պէօլէ տալի էյէր թէօվպէքեսար
եսլընը Գրիստոսուն քէֆարէթի քեսմիլէսինի աւր+ էտէրսէ, վէ
էնպիւն Նէ վէճէ իլէ օլ Էթթըրէնին Էնֆա՝աթընտան հէտէպար օլապիլաիլին լայը-
քը իլէ Ֆէհմէ Էթթի Բընստոսուն Էնպիւն Էթթընտան ալիւպ ալ պէօյ-
լէճէ իճանը հաթէթի շաֆի իլէ անը գապու-Էթթիլինճէ Էթթըրէնի Գահա Էթթըրէ-
նի Էթթընտան օլուր, վէ պու- Էթթընտան իլէ իճանըն ֆալէլէթին լէէէթի Էթթըրէնի :

Պու թա՛լիմաթա կէօրէ Գրիստոսուն քէֆարէթինի ֆէհմէթմէք-
տէ պու տէրէճէլէր վար տըր : Էթթընտան քէֆարէթինին քես-
միլ վէ ճիւլէ ինսանլարըն խէլասը իշիւն քեսաֆի օլուպ եսլընը պու
թարիգ իլէ խէլաս պուլմազ միւմքին օլտուղունու տէրք էթմէլի տիր :
Սանիէն՝ իմանը հազիգի իլէ օլ քէֆարէթին թէտարիք էթմիշ օլ-
տուղու պէրէքեսաթ քէնտիմիզ իշիւն օլտուղունա գանմազ լազըմ՝
վէ սալիւէն՝ քէմալի ի՛թիմատ վէ շիւքրանիյէթ իլէ օլ պէրէքեսաթ-
տան հիսսէտար օլմալը տըր :

Լաքին հէր նէ գատար իճան թէէքիտ օլունտու իսէ, Էինէ օլ մու-
ալլիմէր՝ թէպրիյէմիզ իմանըմըզտան տէյիլ իլա Գրիստոսուն քէ-
ֆարէթինտէն վէ անըն իւզէրինէ մէպնի օլտուղունու, վէ իմանըմը
եօլու իլէ պիզէ իհսան օլունտուղունու պէյան էթտիլէր : Պինաէն
ալէյ Գրիստոսուն քէֆարէթինին պիզիմ խապրաթըմը օլմազսըզըն
աճիզ գալմասը գիւ՛լիմիւ պաթըլը՝ օլ մուալլիմէրին թա՛լիմաթըն-
տա սալա մէյոտան պուլմատը :

Պիր իզրարնամէյէ կէօրէ, Էթթիգատ էտէրիզքի Բուհ իւլ Գուսս
հազըմըզտա իմանը հազիգիյի վիւճուտա կէթիլիթ, վէ պու իման
վասիթասը իլէ միւմին՝ Գրիստոս իլէ անըն պիւթիւն լիյազաթընա
մալիք օլուպ, անտէն զայրի պիլ շէյ ալա արամազ : Պինաէն ա-
լէյ Գ ֆալուս Բէսուլ իլէ պէրապէր տէրիզ քի, իման իլէ, աճալըզ
թէպրիյէ օլունուրուզ : Լաքին ֆիլհագիգէ պիզի թէպրիյէ էտէն ի-
մանըմը տէյիլ անճազ իման վասիթասը իլէ Գրիստոսուն քէֆարէ-
թինէ մալիք օլուրուզ, վէ թէրզիյէ էտէն վէ կիւնահը աֆվ էտէն
օ տուր :

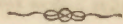
Պիր քէյֆիյէթտէ տահա Փրօթէսթանթ մուալլիմէր Անսէլմոսուն
թա՛լիմաթըն թէվսի՝ էթտիլէր, Էա՛նի՝ Գրիստոսուն քէֆարէթինի

անըն էլէմ վէ էօլիւմ չէքմէսինէ հէմ տէ շէրի'աթը իլահիյէյէ քեա-
միլէն իթա'աթ էթմէսինէ շումիլ օլարագ պէյան էթտիլէր , վէ ան-
լէրին թա'լիմաթընա կէօրէ Բրիստոս հէմ հաշ իւզէրինտէ գան տէօք-
մէքլէ հէմ տէ պիւթիւն 'էօմրիւնտէ պի կիւնահ ինսան տէյու շէրի'-
աթը իլահիյէյէ իթա'աթ էթմէքլէ ինսանլար թորաֆընտուն պիլ վէ-
քեալէ 'ատալէթի իլահիյէնին մաթլուպաթընա թէրգիյէ էթտիլ : Զիրա
ինսանտան հէմ պիգուսուր իթա'աթ հէմ տէ իշլէտիյի կիւնահլար
իշիւն թէրգիյէ թալէպ օլունուր : Պունլարըն իփա օլունմայընճա
թէօպէքեոր քիւլիյէն Սլահ իլէ պարըշմըշ իթիպար օլունտախա , Բրիս-
տոս հէմ իթա'աթ էտէր հէմ թէրգիյէ էտէր , վէ իքիսի տէ միւմինէ
սալահ վէ թէպրիյէ 'ատտ օլունուր :

Օն ալթընճը տէհրէ գատար իրիսթիան մու'ալլիմէր քէֆարէթ
թա'լիմինի պէյան էտէր իքէն , միւճրիմին հիւքմիւ 'ազապտան խէ-
լաս օլմասընա տիգգաթ էտիպ , հայաթը էպէտիյէյէ նաօլը հազգ
իլէ վարիս օլաճաղընա օլ գատար սարֆը զիւն էթմէտիլէր : Օլ
վազըթտան պէրու ֆրօթէթմանթլար արասընտա էքսէրիյէ Բրիս-
տոսուն էօլիւմիւնէ նէ գատար էհէմիլիյէթ վէրիլիշ խէ , երնէ
անըն ինսան տէյու պիլ վէքեալէ իթա'աթը քեամիլէ իֆա էթմէ-
սինէ տախի չօք էհէմիլիյէթ վէրիլիշ տիր :

Իգրարնամէլէրին քէլամէրի պու մէպուէ տիր , եա'նի' « ինայէ-
թի իլահիյէ իլէ միւմինէ իհսան օլունան թէպրիյէ վէ սալահ Բրիս-
տոսուն պիզիմ իշիւն շէրի'աթը իլահիյէյէ թէրգիյէ էտիպ կիւնահ-
լարըմըգա ֆիտիյէ գըլտըզը իթա'աթ վէ էլէմի վէ գըյամէթիւնտէն
'իպարէթ տիր : Զիրա Բրիստոս եալընըզ ինսան օլմայըպ անճագ
պիր զաթտա հէմ Սլահ հէմ ինսան օլոուղունտան , չախսընտա նէ
էլէմ վէ էօլիւմէ միւպթէլա իտի , նէ տէ շէրի'աթը իլահիյէ ալթընտա
իտի , պիլ 'աքս' շէրի'աթըն սահիպի իտի : Պինտէն 'ալէյա եալընըզ
էլէմ վէ էօլիւմիւնտէ ֆէտէրուլահա կէօսթէրտիյի իթա'աթտա
տէյիլ անճագ պիզիմ իշիւն քէնտիսինի քէնտի ըիզասը իլէ շէրի'ա-
թա թապի' էտիպ , անըն քեաֆֆէի մաթլուպաթընը էտա էթմէսի
տախի պիզէ սալահ եէրինէ 'ատտ օլունուր , չէօլէ քի Սլահ Բրիս-
տոսուն իֆա էթտիյի իթա'աթը քեամիլէսինէ ըի'այէթէն , եա'նի'
անըն 'էօմրիւնէ վէ էօլիւմիւնէ նազարէն պիզի , եա'նի' միւմինէրի
մուգատտէս վէ սալիւհ 'ատտ էտիպ , սա'ատէթի էպէտիյէյի պիզէ
իհսան էտէպիլիլիր » :

Պունուն կիպի հէմ Ճէրմանիալը հէմ Հէլվէթիալը իգրարնամէլէր
Բրիստոսուն քէֆարէթինի եալընըզ քէնտիսինի ֆիտիյէ վէ գուր-
պան օլմագ իւզրէ 'որզ էթմէսինտէն տէյիլ , անճագ պիզիմ իշիւն
իֆա էթտիյի պիգուսուր իթա'աթընտան տախի 'իպարէթ օլոու-
ղունու պէյան էտէրլէր :

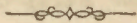
ՊԱՊԸ ԷՎՎԵԼ .

ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

Օն ալթընճը տէհրտէ վուգու՝ պուլան իսլահաթը քիլիսէ թէվա-
րիխինտէն սարֆը նազար իլէ էզմինէի միւթէախըրէյէ կէլինճէ
պիթթուպի՝ թէվարիխի միւթէմէլէտէն՝ նէթիճէլէրի տահա միւթէմ-
մէլ պուլունմայան թէվարիխէ կէլիշ օլուրուզ , եա՛նի՝ զիքր օլու-
նան վուգու՛աթ եախօտ նէթիճէլէր հալա հուսուլա կէլմէքտէ տիր :

Իշպու Պապը էվվէլտէ մախսուսէն տիգգաթա շայան վուգու՛ա-
թըն էքսէրիսի Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին Բապպիմիզ Յիսուս
Քրիստոսուն սօն էմրինէ ըի՛այէթէն իշպու օնտօգուզունճու տէհր-
տէ իլթիզամ էթմիշ օլտուզլարը իշ , եա՛նի՝ Քիթապը չէրիֆի ճիւմ-
լէ լիսանլարա թէրճիւմէ վէ նէշր էթմէքլէ պէրապէր վա՛րզլէր վա-
սիթասը իլէ պու հայաթ միւթտէսինի ճիւմլէ պէնի պէշէրէ թէպ-
շիր էթմէք Էօլունտա իլթիզամ օլունան՝ ազիմ իշտէն՝ իպարէթ տիր :

Ֆադաթ էվվէլա օնալթընճը տէհրտէն պէրու Փափազիլէր թա-
րաֆընտան ինթիշարը տին հազգընտա իլթիզամ՝ օլունան իշլէրի
մուխթասար վէճէլէ պէյան էթմէմիզ միւնասիպ տիր :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԵԼ

ՓԱՓԱՎԻԼԵՐԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ
ԶԱԼԸՇՄԱԼԱՐԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Թ. Ի. 1491 տէ Իսիանիանըն Գառթիւ գըթա'սընտա էքսլէրիյէ Ինիսիէ... Լոյսլա լադապը իլէ զիքը օլունան Ինիկօ Լօփէզ իսմինտէ պիր զաթ թէվէլիւտ էտիպ կէնճլիյինտէ գավալիէր իտի : Պոռ ստէմ պիր գէման շիտտէթլէ մէճրուհ վէ սօնկրա խասթա վէ զա'իֆ օլտուղու հասէպի իլէ Լութէրին էրֆօրթ մանասթըրընտա տիւ-չար օլտուղու կիպի թէճրիւպէի տէրունիյէյէ տիւչար օլտու : Պա-գաթ Լութէր սէլամէթի աէրունիյէ վէ զամիր րահաթլըղը իչիւն քէնտի խայրաթընտան Բիթապը շէրիֆէ վէ Բրիստոսուն քէ-ֆօրէթի քեամիլէսինէ թէվէճճիւհ էթտիյի հալտէ , Լոյսլա քէ-մալի զայրէթ վէ հիտտէթլէ ֆէվզ իւլ 'ատէ խայրաթ իլէմէյէ վէ հէմ տէ սայիրլէրին տահա գիյատտէ վէ նիգամաթը ճէտիտէյէ կէօրէ խայրաթ իլէմէլէրինէ միւճիպ օլտու : զիրա Միսիօնէրլէրի տինեանըն հէր թարաֆընա կէօնտէրէն շիրքէթի փափաւիյէի ճէ-տիտէյի , Էա'նի' ձիզվիթ կիրուհինի թէշքիլ էտէն օլ զաթ իտի : Շիրքէթի մէզպուրէ թա'լիմի սիւպեան , վիզայէի իմանը փափաւի վէ տինի մէսիհինին ինթիշարը իչիւն թէշքիլ օլունուպ Թ. Ի. 1540 տա իւչիւնճիւ Փաւլօս Փափա թարաֆընտան ստահապէթ պուլտու , վէ «Յիսուս շիրքէթի» թէսմիյէ օլունտու : Օլ վազըթտան ալթը սէնէ մուգատտէմ Լոյսլա ալթը րէֆիգ իլէ Փարիստէ պիր շիրքէթ Էախօտ մէզհէպի ճէտիտին թէշքիլի իչիւն թէ'ահհիւտ էթմիլէր իտի : Օլ րէֆիգլէրին իքիսի , Էա'նի' Պրանսօա Զալիյէ Ազիտի չար-գիյէտէ օլան ա'մալի իչիւն վէ Լայնէզ էվրօփատա սօնկրա չօգ շէօհրէթ քէսպ էթտիլէր : ձիզվիթլէրին նիգամաթը պիր հիւքիւմէ-թի միւսթագիլէ թէֆհիւմ էտիպ անլէրին րէիսինտէն էֆտալ ան-ճազ պէր զաթ , Էա'նի' Փափայը թանըրլար իտի : ձիզվիթլէրին էվրօփատա ֆէվզ իւլ 'ատէ նուֆուզ քէսպ էտիպ օնսէքիզինճի տէհրտէ հէր տիյարտան իկլամ օլունտուգլարը վէ պախուսուս ան-

լէրին ուսուլ վէ թա'լիմաթը ախադիյէնին Գիթապը շէրիֆէ մու-
խալիֆ օլուպ մուճիպի մազարաթը քիւլլյէ պուլունտուզլարը մա-
լիւմ տիր , Լաքին պուրատա եալընըզ տինի մէսիհինին ինթիշարը
պապընտա անլէրին ա'մալինի մուխթասարճա զիքը հտէպիլլիլիզ :

Պրանսա Չապլյէ Թ. Ի. 1342 տէ Հինտիսթանա վէ Չինէ տինի
մէսիհիյի վա'զ էթմէյէ կիթտի , վէ հէր նէվ' մէշազաթա թէհամ-
միւլ էթմէյէ հազըր , հէմ քէմալի զայրէթ իլէ չալըշտը վէ Հինտիս-
թանտա էմէյի միւլէսսէր օլուպ տինի մէսիհիյի գապուլ էտէն վէ
վաֆթիլ օլունան չօգ քէսան օլտու , վէ Թ. Ի. 1349 տա ճափսնա
վարըպ օրատա տախի անըն էմէյինին էսէրի օլարազ տինի մէսի-
հիյի գապուլ էտէնլէրին քէսրէթի օլտու . վէ Թ. Ի. 1352 տէ Չի-
նէ տինի մէսիհիյի կէօթիւրմէյէ չալըշտը իքէն Քանթօն շէհրի
գուրպինտէ վէֆաթ էյլէտի , Չապլյէ վէ րէֆիլէրի վէ տաշա զի-
յասէ անըն իսալէֆլէրի պիր թազըմ զայրի մէմուսէ վէսիլէր իլէ
փութփէրէսթլէրէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիրմէյէ չալըշտըլար ,
վէ վաֆթիլ վէ գայո էթտիրլէրի պինլէրճէ զէվաթըն չօլու Գի-
թապը շէրիֆ եախօտ տինի մէսիհինին թա'լիմաթը ապլլյէսի , Լա-
նի' թէօվպէ վէ իման վէ սալահի մէսիհի հազգընտա քիւլլյէն պի-
խապէր գալըլար , անճազ զահիրէն վէ րէսմէն վէ հէտիլէրի գա-
պուլ էթտիրլէրինտէն , վէ չօգ տէֆ'ա քէնտի գապուլի 'ատաթը-
նըն իճրասընա ռուխսաթ վէրիլտիլինտէն գայիլ օլտուլար : Թ. Ի. 1381
տէ Րիշի իսմինտէ մէշուր վա'իզ Չինէ կիթտիլինտէ քէնտի մէրա-
մընը մախֆի թութարազ , վէ հիլէ իլէ հէմ էհալինին ա'տաթընա
ուլարազ քէնտի ուսուլինճէ չօգ միւլէսսէր օլարազ չալըշտը , Լաքին
տինի միսիհիյի գապուլ էտէնլէր' նէ գապուլ էթտիրլէրինի պիլմէտի-
լէր :

Րիշի' Չինլիլէրէ էճտատլարընըն սուրէթլէրինէ սէճտէ էթմէլլյէ
ռուխսաթ վէրտի , վէ պիթթապի' պէօլէճէ Չինլիլէրին ա'տաթը
միւլէթէրէմէլլէրինէ լի'այէթ հտէրէք տինի մէսիհինին մաթլուպաթը
ռուհանլյէլլէրինի պէյան էթմէքսիլին փէշքէշ վէ 'աթիլլէր իլէ ա-
տէմլէրի գազանմազ սուհուլէթլի պիր շէյ իտի : Պիր փափապի միւ-
լէլիֆ պիլլէ Րիշի հազգընտա' «Գըրալլար անը զիյատէ փօլիթիգալը
պիր ատէմ պուլտուլար . փութփէրէսթլէր անը քէնտի ա'տաթը
պաթըլլէրինէ միւսա'ատէ էտիճի պուլտուլար . մէմուրինի տէվլէթ
անը միւտահանէ վէ իքիքիլլիլիքտէ մահիր պուլտուլար . շէյթան
անը էմին պիր գուլ պուլտու , չիւնքի 'ալամը նաստա շէյթանըն
հիւքիւմէթլինի երգմաղա տէյիլ անճազ անը փութփէրէսթլէր հէմ
տէ իրթաթիանլար իւզէրինէ սապիթ էթմէյէ չալըշտը' տէմիշ տիր :

Փափապիլլէրտէն եալընը ճիզվիթլէր տէյիլ անճազ պաշաա մէ-
զահիպի ռուհպանտան օլանլար զարիպ վէ փութփէրէսթ միլլէթլէ-
րէ քիլլիտէի փափապիլլէնին թա'լիմաթընճա տինի մէսիհիյի նէշր էթ-

տիւնը : Շէմալի հէմ ճէնուպի Ամէրիգայա Էւրօփատան էվվէլ կի-
տէնէր իլէ պէրապէր փափառլար վէ բահիպէր կիթտիւնը , վէ
Մէքսիգա իլէ ճէնուպի Ամէրիգանըն մէտէնիյէթտէ թէրազգի է-
տէն գըթա'լարընտա քիլիսէի փափավիյէ սապիթ օլուպ պու կիւնէ
գատար օրալարտա հիւքիւմէթ սիւրէր : Մէքքիւր բահիպէր Գանա-
տատա տախի վէ չէմալի Ամէրիգանըն գատիմի սաքինէլէրի արա-
սընտա չալըչտըլար :

Փափավի Միսիօնէրլէրին կիթմէտիքլէրի տիյար հէման տիւնեատա
գալմտը : Ֆէվգ իւլ 'ատէ դայրէթ կէսսթէրտիւնը : րէսմէն վէ
խամ իլէ չօգ տտէվլէրի Խրիսթիան էթտիւնը , աշիքեարէն եախօտ
կիլիսէ վէ չօգ տէֆ'ա տախի հիլէ իլէ եիւզպիլիւնէլճէ չօճուգլար
վաֆթիւզ էթտիւնը : սուպեանըն թա'լիմի իշիւն չօգ մէքթէպլէր
աչտըլար : Հինտիսթանտա օն եէտի 'ատէտ էփիսգօփօսլուգ եա-
խօտ վէքեալէթ , 500 Հինտի Փափասլար վէ 4,000,000 Փափավի-
լէր սայարլար :

Չին մէմալիքիին քեաֆֆէսինտէ 21 վէքեալէթ , վէ թագրիպէն
1,000,000 Փափավիլէր պուլունուր : Սալիֆ իւզ գիքը Զավիյէ Թ.Ի.
1549 տա ճափօնա տախի կիթաի , վէ Հինտիսթանտա չալըչտըլը
կիպի միւէստէր չալըչտը , իսէ տէ , օնէէտիւնճի տէհրտէ թահմինէն
2,000,000 Խրիսթիանլար գտթլ օլունուպ տինի միսիհի ճափօնտան
տէֆ' ու րէֆ' օլունտու : Հաքէգա փափավի Միսիօնէրլէր Աֆրիգայա
վէ Պահրը Մուհիթի Շարգի վէ Հինտի առալարընա կիտիպ քիլիսէի
փափավիյէյէ չօգ թէպաալար գազանտըլար : Լաքին , հայֆէն , Բի-
թապը շէրիֆի վէ պիզզաթ Բրիտոտուն էվամիրի մուգատտէսէ վէ
թա'լիմաթը խալիսէսինի տէյլլ անճագ էվամիր վէ ա'տաթը ինսա-
նիյէյի պէրապէր կէօթիւրիպ , անլէրի մէրի իւլ իճրա թու թտուրուպ
տսըլ խէլաս եօլունու լայըզը իլէ պէյան էթմէտիլէր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՓՐՈԹԷՍՐԱՆԹԼԱՐ ՎԱՍԻԹԱՍԸ ԻԼԵ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ
ԻՆՈՒՇԱՐԸՆԷ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

ՕՆԵՏԻՆՆԻ ՎԷ ՕՆԱԷԻԳԻՆՆԻ ՏԷՏՐԷՏԷ ՓՐՈԹԷՍՐԱՆՔԼԱՐԸ ՏԻՆԻ ՄԷ-
ՍԻՏԻՆԻՆ ԻՆՔԻՇԱՐԸ ԱՊԱՅՐՆՏԱ ՕԼԱՆ ՀԱՐԸՄԱՐԸ , ՎԷ ԻՇԱՊՈ ՕՆ ՏՕ-
ԳՈԼԳՈՆՆՈՒ ՏԷՏՐԻՆ ԽԱՐԻՏԱՐՆՏԱ ԻՆՔԻՇԱՐԸ ՏԻՆ ԽՈՒՍՈՒՍՈՆՏԱ ԷԷ-
ՆԻՏԷՆ ՎՈԼԳՈՒ՝ ԱՊՈԼԱՆ ՂԱՅՐԷՔ ՎԷ ԻՆՔԻԱՊԱՏՐ 'ՈՒՄՈՒՄԻՅԷ ԻԼԷ ՄԻՍԻՈ-
ՆԷՐ ՎԷ ՔԻՔԱՊՐ ՇԷՐԻՖ ԵՐԲԷՐԷՐԻՆԻՆ ՔԵՇԻԼԻ ԴԱԳԳՐՆՏԱ

ՕՆԵՏԻՆՆԻ ՏԷՏՐԻՆ ԻԼԸ ՆՐԱՓՐՆՈՒ ՖԻԼԷՄԷՆԸ ՀԻՆՈՒ ԹԻՃԱՐԷԹ
ՀԻՐՔԷԹԻՆԻՆ ՎԱ՛ԻԳԷՐԻ ՎԷ ՍԱՀԱՅԷԹ ԷԹԱԼՔԷՐԻ ՄԻՍԻՈՆԵՐԸՐ ՎԱ-
ՍԻԹԱՐ ԻԼԷ ՀԻՆՈՒԹԱՆՆՆ ԾԷՆՈՒԿԻ ՍԱՀԻԼԷՐԻՆՈՒՅ ՎԷ ՍԷՂԱՆ ,
ՓՈՐՈՑԱ ՎԷ ՍԱՅԻՐ ԱՌՈՒԼԱՐՈՒ ՔԻԼԻՏԷՐ , ԱԷՅԻԼԸ ԾԷՄԱ՛ԱԹԼԱՐ
ՎԷ ՄԷՔԹԷՄԷՐ ԱՊՈԼՆՈՒԼԱՐ . ՓԱԳԱԹ ՍՈՆԻՐԱ ԱՊՈՆԼԱՐՆ ԷՔԱՏ-
ՐԻՍԻ ԹԷ՛ԱՌՈՒ ՍԷԱԷԱԻՆԱԷՆ ԽԱԳՐՈՒԿ ՀԷԼԱՔ ՕԼՈՒԼԱՐ :

Թ . Ի . 1620 ՏԷ ՎԷ ՍՈՆԻՐԱ ԻՆԻԼԻԹԵՐՐԱՌԱՆ ՀՈՐՐԻՅԷԹԻ ՏՐԻՆԷ
ԻՂԻՆ ՀԷՄԱԼԻ ԱՄԷՐԻԳԱՆՆՆ ՀԷՄԱԼԻ ՀԱՐԳԻՍԻՆԷ ԿԻՈՒԱԿ , ԹԷՄԷՔԷԼՆ
ՀՏԷՆ ՏՐԻՆՈՒՐ ԱՌԷՄԷՐԻՆ ԱԻՐ ՄԱԳՍԷՏԻ՝ ՀԱՅԱԹ ՄԻԺՏԻՍԻՆԻ ՕՐԱ-
ԼԱՐՆ ԳԱՌՈՒՄԻ ԷՀԱԼԻՍԻՆԷ ՎԱ՛Գ ՎԷ ԹԷԱԼԻՐ ԷԹՄԷՔՈՒՆ 'ԻԱՐԷԹ
ԽՈՒ , ՎԷ ՃՈՆ ԷԼԻԹ ԽԱՄԻՆՈՒՅ ԱԻՐ 'ԱԼԻՄ , ՏՐԻՆՈՒՐ ՎԷ ՂԱՅՐԷԹՔԷՀ
ՎԱ՛ԻԳ՝ ՔԻԹԱՊԸ ՀԵՐԻՓԻ ՄԷՔԷԻՐ ԷՀԱԼԻՆԻՆ ԱԻՐ ԹԱՅՖԷՍԻՆԻՆ ԼԻՍԱ-
ՆՆՆԱ ԹԷՐԾԻՄԷ ԷԹՄԷՔԷ ԹԱ՛ԱԿ ՎԷ ՆԷՀԻ ԷԹՄԻ , ԷԼԻԹ ՎԷ ԱՊ՛ԱՐ
ՐԷՖԻԳԷՐԻ , ԱՊՈՒՍՈՒՍՈՒ ՄԷՂԵՈՒ ԽԱՄԻՆՈՒՅ , ԻԷՏԷՐ , ՕԼՈՒ ՎԷ ԹՕ-
ՐՈՆ ՕԼԱՐԱԳ ՂԱՅՐԷԹԻՒ ՎԱ՛ԻԳԷՐ Թ . Ի . 1632 ՏԷՆ Թ . Ի . 1692 ՍԷ-
ՆԷՍԻՆԷ ԳԱՌՈՒՐ ՄԻԷՏԱԷՐԷՆ ՀԱԼԸՄԸՐԱՐ : ՎԷ ՀԷՄԱՆ ԱԻՐ ՏԷՀԻ ՍՈՆ-
ԿԻՐԱ , ԵՄ՛ՆԻ՝ Թ . Ի . 1743 ՏԷ , ՏԱՓԻՍ ՊՐԱՅՆԱՐՈՒ ԽԱՄԻՆՈՒՅ ՄԷՀՂՈՐ
ՎԷ ՂԵԱՏԷՍԻ ԻԼԷ ՂԱՅՐԷԹԻՒ ՎԷ ՏՐԻՆՈՒՐ ԱԻՐ ՎԱ՛ԻԳ ՀՕԼ ԹԱՅՖԷԼԸ
ԻՂԻՆ ՀԱԼԸՄԱՂԱ ԱՊԱՂԱՊԱՐ , Թ . Ի . 1747 ՏԷ ՎԷՓԱԹ ԷԹՄԻ : ՇՕԼ

մէջնոր ինկիզ վաճիզ վէ Մէթօտիւթ մէզհէպիւնի թանգիւմէտէն ձօն վէտէյ վէ մէջնուր Ամէրիգալը մու'ալիւմ վէ միւէլիֆ ձօնաթան էտվարտս օլ վազըթլարտա վէ քէնտի կէնճիքլէրինտէ մէզքիւր թայֆէլէրէ հայաթ քէլամընը վա'զ էթմէքլէ էմէք սարֆ էթուլէր :

Թ. Ի. 1698 տէ ինկիլթէրտա « Մալիւմաթը մէսհիյէնին նէշրի իշիւն շիրքէթ », վէ Թ. Ի. 1701 տէ « Ինճիլին » տիյարը խարիճիլէրտէ ինթիշարը իշիւն շիրքէթ » իւնվանընտա հալա մէվճուտ պուլու-նան շիրքէթլէր թէշքիլ օլունտուլար իտէ տէ , օլ գատար փութփէրէթլէրէ ինճիլ վա'զ էթմէք տէյիլ անճագ տահա զիյտտէ ինկիլթէրտայա միւթա'լիք պուլունան խարիճի տիյարլարտա պուլունան-լարա ինճիլի վա'զ էթմէք իշիւն թէշքիլ օլունտուլար :

Օնսէքիզինճի տէհրին իպթիտաընտա Տանիմարգատան Զէկէն-պալը վէ Փլութչօ իսմինտէ իքի Միսիօնէր ճէնուպի Հինտիւթանա կիտիպ թ'ամիլ լիսանընտա Քիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ վէ նէշր էթ-աիլէր : Թ. Ի. 1714 տէ մախսուսէն Միսիօնէրլէր օլմագ իւզրէ կէնճ-լէրի թա'լիւմ էթմէք իշիւն Տանիմարգատա, Գըրալըն սահապէթ ինտէ պիր պէօյիւք մէքթէպ ինչա վէ քիւշտ օլունտու , վէ Հալլէ տար էլ Ֆիւնուընտա տախի չօգ Միսիօնէրլէր թա'լիւմ օլունտուլար : Սօն-կրա Տանիմարգա Միսիօնէրլէրի ինկիլ շիրքէթլէրտէն 'իանէ գապուլ էտիպ նիհայէթտէ անլէրին էմէյինին հայը էսէրլէրի (15,000 քէսան տինի մէսիհիյէ գապուլ էթմիշլէր իտի) ինկիլ Միսիօնէրլէրին էսէր-լէրի իլէ պիրլէշտիլէր : Օլ Միսիօնէրլէրին էն մէջնուրու , եա'նի' Շվարց Թ. Ի. 1750 տէ Հինտիւթանա կիտիպ օրատա էլլի սէնէ գատար տէվաւ իւզրէ չալըշտը . Անըն թէսիրաթը չախսիյէսի օլ գատար Ֆէվզ իւլ 'ատէ վէ էմսալիք իտի քի , Հինտիլէր ինկիլ հիւքիւմէթի 'ալէյհնէ գալըշտիլ իթիլիլ փէյտա էթաթլէրի հալտէ եալընը Շվարց անլէրի թէսքին էտէպիլիլ իտի , զիրա 'ու-մուսէն օնտ քէմալի էմնիյէթ վէ իթիմատլէրի վար իտի , լսքին ասլա քէնտի մէմուրիյէթի բուհանի օլտուղունու ունութմայըպ ու-մուրը փօլիթիգիյէ իլէ միւտախէլէ էթմէտի : Անըն թէքքի նէֆա , մուհապիլէթի խալիսէ վէ բիտսըզ միւվէտտէթի սաֆիյէսի , իլմի վէ ֆէրաղաթ էթմէյէրէք զայրէթ իլէ տտէմէրին մէնֆա'աթը բուհա-նիյէսի իշիւն չալըշտուր , վէ էմէյինին միւէսսէր օլմասը հէր վէճհ-լէ զիքրէ չայան տըր :

Թ. Ի. 1721 տէ Տանիմարգալը Հանս Իճիտ' Կրէնլանտայա կի-տիպ օլ սօլուգ վէ մէտէնիյէթսիլ իգլիմտէ ինճիլի վա'զ էթմէյէ պաշլատը , վէ սապր իլէ օնիւչ սէնէ գատար , պա'զի տէֆա'ա թէֆիգ-լէրի իլէ պէրապէր օլ տիյարըն մէշագգաթլարընա թէհամմիլէտիպ , սօնկրա լայըգ իլէ վաթանը թարաֆընտան սահապէթ պուլմատը-ղընտան օլ իշի թէրք էթմէյէ մէճպուր օլտու :

Հաքին Կրէնլանտատա միւպաշիրէթ օլունմուշ օլան իշ Մօրափիպը-

լար թարափընտան իլթիզամ օլունտու . օլ «Մօրաւիալըլար» Պօհէմիա վէ Լէհ վէ Մօրաւիատան Քիթապը չէրիֆէ կէօրէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի խալիսէյի գապուլ վէ հըֆզ էտէն վէ զիյատէսի իլէ թէ- 'ատտի կէօրմիւլ օլան Փրօթէսթանթլար օլուպ , օլ զէման Քօնթ թինգէնտօրֆուն Ֆէվզանի Լուսաթիատա օլան արագիսի իւզէրինէ սաքին օլտուլար : Օլ զէման անլէրին ճէմա'աթը անճագ 600 քէսանտան 'իպարէթ օլտուլար իսէ տէ , թինգէնտօրֆ թարափընտան կրէնլանտալըլար վէ Ղարալի շինտ առաւարընըն էհալիսինի հայաթ քէլամընտան պիլիսապէր օլտուլարընը իշիթ տիքլէրի հալտէ , տէրհալ անլէրտէն Մաթթու , Տափիտ վէ Քրիսթիան Իսթախ իսմինտէ իւչ օգուսմալը առէմլէր կրէնլանտայա կիթմէյէ գարար վէրտիլէր վէ օլ ֆագիր գարնտաշլար պիր թիւրիւ թէտարիքնաթ կէօրմէքսիզին 500 միլ գատար եայան կիտէրէք Տանիմորգա փայիթախթը Բօիէնհակէնէ կիթտիլէր : Օրատա կրէնլանտայա կիթմէք մէրամընտա օլտուլարընը պէյան էթտիքլէրի հալտէ , եօգսուլուգտան վէ կրէնլանտալըլարըն 'ատաւլթիւտէն հէլաք օլաճագլարը թէֆհիմ օլունտուղունտա , «Օրատա քէնտի էլլէրմիլզէ իշէյէրէք ինայէթի իլահիյէ իլէ պաշգալարա եիւք օլմագսըզըն կէչինէճէյիզ » տէտիլէր : «Օրատա էվլէր պինա էթմէք իշիւն քէրէսթէ եօք » տէնիլտիյի հալտէ , օլ տտէմլէր , «էյլէ իսէ եէրտէ պիր տէլիք գազըպ իշինտէ սաքին օլուրուգ » տէյիւ ճէվապ վէրտիլէր , Լաքին Քօիէնհակէնիլիլէր անլէր իշիւն քէրէսթէ թէտարիք էթտիլէր վէ պիր կէմի իլէ անլէրի Ապր . 10 , 1755 տէ կրէնլանտայա կէօնտէրտիլէր : Եվլէլէի սէնէ չիէք իլլէթիւտէն չօգ զայիֆլէնտիլէր իսէ տէ էրթէսի սէնէ Պիք վէ Պէօնիլ իսիմլէրինտէ իքի ըէֆիլզլէրի օրայա վասըլ օլտուլար , վէ Թ . Ի . 1736 տա Մաթթու Իսթախթը վալիտէսի վէ իքի հէմլիրէսի օրայա կէլտիլէր : Լաքին կրէնլանտալըլար օլ տէրէճէ քէօթիւ վէ զամիրսիզ պուլունտուլար , վէ Միսիօնէրլէրէ օլ գատար ճէֆա էթտիլէր քի օրատա պէշ սէնէ օթուրտուգտան սօնկրա անլէրին չալըմալարը քիւլլիյէն սէմէրէսիզ կէօրիւնտիւ :

Լաքին Թ . Ի . 1758 տէ պա'զը կրէնլանտալըլար խուսուսա Գայարնագ իսմինտէ պիր առէմ Միսիօնէրլէրին քէլամլարընտ զիյատէ տիգգաթ էթմէյէ պաշլատըղլարընտա տէրհալ Րուհ իւլ Գուսսըն թէսիրաթը անլէր իւզէրինէ կէլիպ քէնտի կիւնահլարընը տույմագլա թէօվպէի հագիգիյէ վէ իմանը սահիհ իլէ տնլէրէ վա'զ օլունան Բրիստոսա ի'թիգաաթ վէ Րապթը գալպ էթտիլէր , վէ էրթէսի սէնէ տէօրթ քիլի 'ալէնէն վէ հազըր պուլունան ճէմա'աթ իւզէրինէ քիւլլի թէսիրաթ կէլմէքլէ վաֆթիզ օլունտուլար :

Օլ վազըթտան ի'թիպարէն օլ տինտար Միսիօնէրլէրին չալըմալարը մէպուրիյէթ իլէ վէ չօգ սէմէրէլի օլտուլար : կրէնլանտալըլար անլէրին եանընտա քէնտի էվլէրինի եաիլըպ թա'լիյ օլունմագ իսթէտի-

էր , չէօյէ քի օն սէնէ սօնկրա 250 նէֆէր քէսանտան 'իպարէթ ճէմա'աթը տախմիւլէրի վար իտի , վէ պուռնլարըն էքսէրիսի հազիզի իրիսթիանլէր ի'թիպար օլունտուլար , Թ . Ի . 1758 տէ պա'զիլէրի պաշգա պիր մահալտէ սաքին օլտուլար , վէ Թ . Ի . 1774 տէ պիր իւչիւնճիւ եէրտէ մէքեան թուրտուլար վէ տալլըան իրիսթիան կրէնլանտալըլար վասիթասը իլէ օլ տիյարըն զարպի սահիլինտէ պուռնան էհալի օնսէքիզինճի տէհրին սօնուռնտա 'ումուռնէն իրիսթիան օլտուլար :

Հէր նէ գուտար օլ Մօրապիալը իրիսթիանլար ճիւմէ իրիսթիանլարա էօյէ կիւզէլ պիր 'իսլրէթ կէօսթէրտիլէր իսէ տէ , եինէ թա օնսէքիզինճի տէհրին սօնուռնա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիթասընատէք Փրօթէսթանթլար կէրէք էվրօփատու կէրէք Ամէրիգատա հայաթ միւթտէսինտէն պիսապէր գալմըչ վէ միւնիպի հէլաքըրուհի ինսանի օլան պաթըլ թու'լիմսթ վէ 'ատաթտա զարգ օլմուշ օլան հէմճինսլէրինէ ինճիլի շէրիֆի վա'զ էթմէք խուսուռնտա օլան վազիֆէի գիմմէթլէրինի տուլմազլըզա ույանմատըլար , վէ նիհայէթտէ Ալլահըն ինայէթի մախսուսէսի իլէ պու ինթիպահ վէ զայրէթի 'ումուռնիլէ վուզու' պուլտուլու հալտէ պիրտէն վուզու' պուլտու : Ալլահըն Բուհու հէր թարաֆտա գուլլարընը թէչվիզ էտիպ , Բրիստոսուն փատիչահլըղընըն պու տիւնէատա թէսպիթ օլունմասը իչիւն անլէրի դայրէթլէնտիրտի . մէսէլա Ամէրիգատա Ամէրիգան Պօրտ շիրքէթինին թէչքիլի' Մուգատտէրի իլահի վէ Բուհ իւլ Դուտսուն թէսիրաթը իլէ օլտուլու չօգ աչիքեար օլտու : Միլզ իսմինտէ պիր խաթուն' օղլու Սամուէլի սէպալլէթինտէն պէրու Բրիստոսուն խըզմէթինէ Միսիօնէր օլմագ իւզրէ Հաննա կիպի թաղտիմ էթտի : Օլ չօճուգ տախի տար էլ Փիւնուռնտա վէ սօնկրա 'իլի իլահի մէքթէպինտէ պուլունտուլունտա , ճըտսըն , նօթ , նէվէլ վէ Հալլ իսմէրինտէ խալիս րէֆիզլէր պուլուպ ճիւմէսի պիլ իթթիֆագ փութփէրէսթլէրէ հայաթ միւթտէսինի թէպչիլի էթմէք իւզրէ քէնտիլէրինի Բրիստոսա վազֆ էթտիլէր : Անլէրին դայրէթի տախի , Սփրինկ , Վօրսէսթէր , կրիֆֆին , Մօրա վէ Տէյնա իսմէրինտէ տինտար , 'ալիմ վէ մէչհուր վա'իլլէրէ եիւրէք վէրիպ , պուռնլար տախի պաշգա հէմ էֆքեար ատէմէր պուլարագ հալա 60 սէնէտէն զիյատէ տէվամ էթմիշ շիրքէթի թէչքիլ էթտիլէր : Օնսէքիզինճի տէհրին սօնուռնտա վէ օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտասընատէք թէչքիլ օլունան Միսիօնէր շիրքէթլէրի պուռնլար տըր , եա'նի'

Ինկիլզ վաֆթիլ մէզէպինին շիրքէթի Թ . Ի . 1792 տէ թէչքիլ օլունտու :

Լօնտրա Միսիօնէր շիրքէթի Թ . Ի . 1795 տէ թէչքիլ օլունտու :

Աքօչիալը Միսիօնէր շիրքէթի Թ . Ի . 1796 տա թէչքիլ օլունտու :

Կլաւքօ Միսիօնէր շիրքէթի Թ . Ի . 1796 տա թէչքիլ օլունտու :

Ինկիլզ քիլիսէսի Միսիօնէր շիրքէթի Թ. Ի. 1800 տէ թէշքիլ օլունտու :

Ամէրիգան Պօրո շիրքէթի Թ. Ի. 1810 տա թէշքիլ օլունտու :

Ամէրիգան վաֆթիզ մէզհէպինին շիրքէթի Թ. Ի. 1814 տէ թէշքիլ օլունտու :

Ամէրիգան Մէթօտիսթ Միսիօնէր շիրքէթի , Թ. Ի. 1819 տա թէշքիլ օլունտու :

Պունլարտան մա'ատա 40 սէնէ զարֆընտա էլի 'ատէտ Միսիօնէր շիրքէթլէրինտէն զիյատէ էվրօփա վէ Ամէրիգատա թէշքիլ օլունտու : Վէ պու Միսիօնէր շիրքէթլէրի իլէ պէրապէր 200 'ատէտտէն զիյատէ Բիթապը շէրիֆ շէրքէթլէրի տաիսի մախսուսէն Բիթապը շէրիֆի ճիւմէ լիսանլարա թէրճիւմէ , Թապ' վէ նէշը էթմէք մէրամընտա թէշքիլ օլունտուլար , վէ թադրիպէն 200 'ատէտ լիսանլարտա հոյաթ քէլամլէրի Թապ' , վէ 60,000,000 նուսիսլէրի տիւնեանըն հէր թարաֆընա վէ հէր թայիֆէսինէ կէօնտէրլիշ տիր :

Պէօյէճէ իշլէրինէ միւսաշիրէթ օլունտան շիրքէթլէրին էսէրլէրինէ վէ պիր միգտար թէֆսիլաթ իւզրէ միւսթէլէֆ տիյարլարտա Ինճիլի շէրիֆ վասիթատը իլէ վուգու' պուլան թէպէտտիլաթ վէ թէճէտտիւտաթա հալա տիգգաթ էթմէմիզ միւնասիպ օլուր :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

ՕՆՏՕԳՈՒԶՈՒՆՃՈՒ ՏԷՀՐՏԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻՆԻՆ ԻՆԹԻՇԱՐԸ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

1. Սանսուիշ առալարը

Պահը Մուհիթի շարգիտէ միւգիմ մէզպուր ատալարըն էհալիսի պու տէհրին իպթիտաընտա 100,000 տէն միւթէճալուզ օլարագ , անլէրին ախլագը մէզմուսլէրի Թա'րիֆէ կէլմէզ . պախուսուս սօն տէրէճէտէ նախաքըզտա զարգ օլմուշար իտի : Էլպիսէսիզ , Եազըը լիսանսըզ , շէրի'աթ վէ դանունսուզ օլարագ հէման մէտէնիյէթսիզիյին էն էտ . Զա տէրէճէսինտէ պուլունտուլար : Ալլահըն հիքմէթի իլէ Միսիօնէր :

լէր Նորայա կիթմէզտէն էվվէլ, օլ առաւար պէր հիւքիւմէթէ թապի՝ օլուպ քէնտիլէրինտէն էսքի փութ փէրէսթ ուսուլլէրինի տէֆ՝ էթչ միշէր իտի :

Ամէրիգան Պօրո շիրքէթինին Միսիօնէրլէրի օլարապ էքի վա՛իզ իլէ գէվճէլէրի (Թըրսթօն վէ Պինկհամ) վէ պէշ տէ վա՛իզ օլմայան բէֆիդլէրի վէ անլէրին գէվճէլէրի Պօսթօնտան Հոկտ. 1819 տա օլ առաւարա կիթմէք իւզրէ 'ազիւթ էթտիլէր :

Էրթէսի սէնէ Մարթ ոյընտա մէգքիւր առաւարա վաւըլ օլտուրար, վէ Հիւքիւմտար իլէ պէօյիւքլէր թարաֆընտան պիլ մէֆուսիյէ գաւալուլ օլունտուրար, զիրա քէնտի 'առաւթը տիւնլէլէրինի բէտոտ էթտիլէրինտէն մուալլիմէրի գապուլ էթմէյէ պիթ թապի՝ հազըր իտիլէր : 'Լագա՛ա իրիսթ իան տիյարարտան օլ առաւարտա սաքին օլան պա՛ղը զայէթ քէօթիւ մէ քէօթիւլիւքլէրինտէ ութտնազ օլուն առէմլէր մէզպուր Միսիօնէրլէրին գապուլ օլունմամալէրի իշիւն զայրէթ էթտիլէր, վէ սօնկրա պա՛ղէն օրայա կէլէն կէմլէրին թայֆէլէրինտէն չօգ միւմանաթ պուլտուրար, զիրա էվվէլա 'առէթի մէքրուհէլէրինէ կէօրէ թայֆէի նիսսա իլէ մուամէլէ էտէմէտիլէրինտէն Միսիօնէրլէր 'ալէյհինէ զիյատէսի իլէ կիւճէնտիլէր :

Փագաթ Միսիօնէրլէր պիրտէն առաւարըն իւշիւնտէ իշ աշտըլար, վէ իւք շայիրտլէրի Հիւքիւմտար վէ անըն էվ խալգընտան օլանլար իտի : Լիսանը եէնիտէն թահրիր էթտիլէր, վէ Քիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ էթմէյէ պալլատըլար : Թ. Ի. 1851 տէ պաշգաւ բէֆիդլէր անլէրին եարողմընա կէլմիշ օլարապ 1,100 մէքթէպ աշմըլ վէ 35,000 շայիրտլէրի վար իտի :

Շէրիաթը իլահիյէ հիւքիւմէթին գանունլարընըն էսասը օլմագ իւզրէ գապուլ օլունտու : 'Իպատէթիւնէլէր ինշա օլունմուշ իտի : Թ. Ի. 1858 վէ 1859 տա Բուհ իւլ Գուտուուն թէսիրաթը մախսուսէսի իլէ էօյրէնմիշ օլտուգլարը հագիգաթը մէսիլիյէյի իմանը հագիգի իլէ գապուլ էտէնլէր զայէթ չօգ օլուպ քիլիսէլէրին 'ազալէրի չօգ իզտիյատ պուլտու, վէ հալա էիկիրմի սէնէտէն վիյատէ տիր քի օլ առաւար ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգա կիպի իրիսթիւն պիր տիյար օլմուշլար տըր :

Օլ առաւարտան տալիս օլ Պահրի Մուհիթտէ պուլունան պաշգաւ առաւարըն էհալիսինէ Միսիօնէրլէր կէօնտէրիլիպ անլէրին տալիս իրիսթիւն օլմալէրի սալիֆ իւզ զիքը Միսիօնէրլէրին էսէրլէրինտէն ի թիպար օլունսա ճայիզ տիր :

2. Մասակասգար նստը

Պու պէօյիւք առաւ Աֆրիգանըն չարգի թարաֆընտա պուլունուպ էհալիսի թագրիպէն 4,000,000 նէֆէրտէն 'իպարէթ տիր : Պունլա-

ընն ճիւղմէսի պիր հիւքիւմէթին թէպա՛ւլերի տէյիլիսէ, եինէ պիր ճէսիմ հիւքիւմէթ ատանըն ա՛լա վէ պէօյլւք եէրլէրինի թու թուպ, էհալինին չօղու օնա թապի՛ տիր, վէ թա թ. Ի. 1820) էտէք փու թ- փէրէսթիլին գուլմէթ վէ քէօթիւլիլինէ պաթմըշ պուլունուրլար իտի. Օլ թարիխտէ Լօնտրա Միսիօնէր շիրքէթի Միսիօնէրլէրի օրայա կէօնտէրիպ Գըրալըն ըիգաւը իլէ իշ պօշլանտը : Էվվէլթի Միսիօնէր- ւէր վէ սօնկրատան անլէրին եարտըմընա կէլէնլէր թ. Ի. 1836 յա- տէք միւէսսէր օլարապ չալըշտըլար : Օլ էյամ իշինտէ պիւթիւն Քիթապը շէրիֆ տիգգաթլըճա թէրճիւմէ օլունուպ թապ՝ վէ նէշր օլունտու : Եիւզ ՝տտէտ մէքթէպ քիւշատ օլունարապ օլ 15 սէնէ զարֆընտա 10,000, վէ պա՛զըլարըն թալսմին էթտիքլէրինէ նազա- րէն 15,000 չայիրտ թա՛լիս օլունտու : Փայիթաթտա վէ պաշգա մահալլէրտէ ճէմա՛ւթլար վէ քիլիսէլէր պուլունուպ Քիթապը շէրիֆ վէ վա՛ղար վէ քիթապլար վէ մէքթէպլէր թէսիրաթը վաթիթասը իլէ էհալիտէ թէպէտտիւլաթը մուհիմմէ վուգու՝ պուլմագտա իտի : Վազա՛ա փու թփէրէսթիլիք ուսուլի վէ տ՛տաթը պաթըլէսի տահպ չօգ նուֆուզու օլուպ հիւքիւմէթին սահապէթինտէ իտի :

Թ. Ի. 1827 տէ Միսիօնէրլէրի էվվէլա գապուլ էթմիշ օլան Գը- րալ վէֆաթ էթմիշ օլուպ, անըն գէվճէսի հիւքիւմէթի վլիլի՛ ահ- տըն էլինտէն գապ շէթմէքլէ հագգսըզլըգ վէ գուլմը շէտիտ իլէ հիւքիւմէթ էթմէքտէ իտի. Օլ գարը եէգապլէլին միսիլ օլուպ փու թ- ւար իլին ղայրէթի ֆէվզ իւլ ՝տտէ իտի : Անըն էմիլ իլէ իրիսթի- անլար շիտտէթ իւզրէ թէ՛ատտի շէքտիլէր, վէ թ. Ի. 1836 տա ինկիլիք Միսիօնէրլէր՝ օրատա տահա գալմագ եէրլի իրիսթիանլարը տահա զիյատէ թէ՛ատտիյէ տի. չար էտէճէյինի կէօրիւպ հիւքիւմէթ թարաֆընտան էմի օլունտուգլարընա կէօրէ օլ ատատան չըգտըլար : Միսիօնէրլէր օլ գա՛իֆ իրիսթիանլարը պէօյլէ չօպանըգ պրագմաղա թէրէտտիւտ էտիպ անլէր իլէ ղայէթ չօգ միւթէսսիֆ օլարապ վէ- տալաշտըլար իսէ տէ, ՝ինայէթ վէ հիւքիւմէթ իլահիյէ իլէ օլ եհնի իրիսթիանլար թէ՛ատտի վասիթասը իլէ ֆէվզ իւլ ՝տտէ քէսպի գուլվէթ վէ ֆէյուգէթ էթտիլէր : Թ. Ի. 1836 տան 17 սէնէ միւտ- տէթի գոտար պա՛զը տէֆ՛ա զիյատէ շիտտէթ իլէ վէ պա՛զէն իրիս- թիանլար պիր միգտար ըահաթ իւզրէ պրագըլարըլարը հալտէ, թէ- ՝տտի տէվամէթտի. Մըզրագ իլէ, գէհր իլէ, ուշուլմտան գայա- ւար իւզրէինէ աթըլմագլա վէ թիւրլի իսքէնճէլէր շէքմէքլէ եիւզ- ւէրճէ վէ պիլնլէրճէ գէվաթ շէհիտ օլարապ գաթլ օլունտուլար, վէ պու տալի չօգ տիգգաթա չայան տըր քի իրիսթիանլարըն ճիւղմէ- սի իմանտա սապիթ օլուպ Քրիստոսու ինքեսը էտէն պուլունմասը : Օլ տիյարտա գիւքէ չայան շէհիտլէր ղայէթ չօգ օլուպ, պիրա շիւմի հէ իսմէրինին ճիւղմէսի ճայաթ քիթապընտա եազըլը վէ հուգուրը Բապպտա գիւք օլունուրլար :

Վէլի'ի 'ահտ տախի, եա'նի' օլ զալիմ Գըրալիչանըն պիրիճիք օղ-
լու թէ'ատտի իչինտէ տինի մէսիհիյի գապուլ էթտի, վէ իմանտա
սապիթ տուրուպ քէնսի 'էօմրիւնիւ թէհլիքէյէ տիւչար էտէրէք
Խրիսթիանլարը վիգայէ էթտի, վէ Գըրալիչա օնա մուհասպէթ էթ-
տիյինտէն անը էսիրկէր իտի :

Հալա օլ տտանըն հիւքիւմէթի տինի մէսիհիյի ըհսմէն գապուլ
էթմիչ վէ էհալիտէն թախմինէն 1,000,000 քէսան գատար օլարաք,
տինի մէսիհիյի գապուլ էթտիլէր: Տինի մէսիհի տախի պագի գալան
էհալիյէ վա'գ վէ թէպչիր օլունմագտա տըր :

Յ. Հինսիսման

Պու վասի' տիյարըն էհալիսի էգմինէի գատիմէտէն պէրու փութ-
փէրէսթլէրտէն 'իպարէթ պուլունտուլար : Հալա պիր տէհրտէն զի-
յատէ օլ տիյար Ինկիլթէրրա հիւքիւմէթինէ թապի' օլտու, ֆա-
գաթ թա պու եագըն վագըթլարատէք հիւքիւմէթը մէզպուրէ-
փութփէրէսթլիյին տէֆ'ի վէ տինի մէսիհիինն սապիթ գըլընմասը
իչին չալըչմայարադ, պիլ 'աքս փութփէրէսթլիյէ սահապէթ էթ-
միչ տիր : Պիւթիւն Հինտիսթանըն էհալիսի թագրիպէն 150,000,000
վէ պա'գըլարըն թախմինինէ կէօրէ 180,000,000 նուֆուզա պալիդ
օլուր, վէ իհէք չօգ թայֆէլէրտէն 'իպարէթ տիրլէր, շէօյլէ քի հիչ
տէյիլ իսէ էլլի այրը լիսան օրալարտա իսթի'մալ օլունմագտա տըր :

Օլ թայֆէլէրին գապուլ վէ մէրի իւլ իճրա թութտուգլարը տին
ուսուլի զիյատէսի իլէ միւթէնէվ'ի վէ կէրէք 'իլմի էլահի վէ կէրէք
հիքմէթ խուսուսուստա թալի'մաթը պաթըլէլէրի հիսապսըզ պու-
լունտուլար : Լաքին էքսէրիսի եա իսլամ եախօտ Պրահմին եախօտ
Պուտու ուսուլինի գապուլ էտէրլէր :

Հինտիսթան կիպի պիր մագուլէ թէվարիսի վէ մէտէնիյէթի գա-
տիմէսի վէ ա'տաթը միւհթէրէմէսի օլան տիյարըն էհալիի միւթէ-
նէվ'իյէսինի քէնտի 'ատաթ վէ ուսուլի տինիյէտէն սարֆը նազար
էթտիրիպ անլէրէ տինի մէսիհիյի իճպար իլէ տէյիլ անճագ իլզամ
էթմէքլէ պիրտէն գապուլ էթտիրմէք պիթթապի' միւմքին պիր շէյ
օլմայըպ պիր չօգ միւստէթէ միւհթաճ տըր :

Հինտիսթանա էվրօփատան (էքսէրիսի Ինկիլթէրրատան) վէ Ամէրի-
գատան եիրմի 'ատէտ գատար Միսիօնէր չիրքէթլէրինն սահապէ-
թի իլէ Միսիօնէրլէր կիթմիչլէր տիր : Ինկիլզ վաֆթիք մէզհէպինն
չիրքէթի էվլէլա օրայա Միսիօնէրլէր կէօնաէրտի : Օլ ատէմլէրին
խմլէրի Գարէյ վէ Թօմաս իտի, վէ Թ. Ի. 1793տէ Հինտիսթանա
կիթտիլէր : Թ. Ի. 1799տա տէօրթ ըհֆիգ տահա օրայա կիթտիլէր,
վէ անլէրին իքիսի չօգ շէօհրէթլի պուլունուպ իսմլէրի Ուարոտ վէ
Մարչման իտի : Թ. Ի. 1802տէ Շամկէրլին իսմինտէ պիր 'ալիմ վա'-

իւր տալիս անլերին եաննա վարդա ճիւղէսի իշերինտէ ղայրէթ իւէ տէվամ էթտիլէր : Անլերին սաքին օլտուգլարը մահալի չօլ ճէսիմ չէհր Գալգուլթթա գուրպինտէ Սէրամիուր իսմինտէ պիր քէօյտէ իտի :

Թ. Ի. 1800տէ Պէնկալի լիսաննտա Գիթապը շէրիֆի թապ' էթմէյէ պաշլատըլար : Թ. Ի. 1811տէ պիւթիւն Գիթապը շէրիֆի Պէնկալի լիսաննա թէրճիւմէ վէ թապ' վէ նէշր էթտիքտէն մա'ա. տա , սէքիզ պաշգա լիսանլարտա Գիթապը շէրիֆին պա'զը միգտա. ընը թէրճիւմէ վէ թապ' էտիպ , քիլիսէյէ 500 ազայը գապուլ էթմիշլէր իտի : Անլերին քիթապլարըն թէրճիւմէ վէ թէէլիֆ վէ թապ'ը իւզէրինէ օլան իշլէրի ղայէթ չօգ օլտու : Գարէյ գըրգ սէնէ. տէն ղիյատէ ֆէվզ իւլ ատէ ղայրէթ վէ տէվամ իւզրէ չալըշմըշ օլա. րազ էէթմիշ եաշընտա 9 Յունիս Թ. Ի. 1854 տէ քէմալի թէվազու' վէ իման կէօթէրէրէք վէ քէնտի իսմինին մէտհ օլունմամասընը թալէպ էսէրէք վէ ֆաթ էթտի : Անըն իւշ օղլու տալի Միսիօնէր օլտուլար : Սօնկրա օլ չիրքէթին իշլէրի վասի' տիյարլար իւզէրինէ թէվսի' օլունտու վէ միւէսսէր օլտուլար :

Լօնտրա Միսիօնէր չիրքէթի Թ. Ի. 1804տէ Հինտիսթանտա իշինի պաշլատը , Եիկիրմի այրը մահալլէրտէ Միսիօնէրլէր սաքին օլուպ մէքթէպլէր քիւշատ վէ վա'զ էթմէք իշիւն ճէմա'ալթլար ճէմ' էթտիլէր , 50 սէնէ զարֆընտա քիլիսէլէրինէ պին նէֆէր քէսանտան զիատէ գապուլ օլունմուշլար , վէ թագրիպէն 10,000 շայիրտ մէքթէպլէրինտէ թալ'իմ օլունմուշտուր : Գիթապը շէրիֆին չէնտ լիսանա թէրճիւմէ վէ թապ 'օլունմասընա տալի տիգգաթ էթմիշլէր տիր :

Սքօշիալը քիլիսէի հուրրիյէնին Տուֆֆ իսմինտէ պիր մէշհուր Միսիօնէրի պուլունմուշ տուր , վէ էլան սազ տըր : Անըն մագաէտի մաստուը տար էլ ֆիւնուշլարը քիւշատ էթմէք վէ անլերտէ Գիթա. պը շէրիֆի վէ ինկիլ լիսանընը վէ 'իւլում վէ ֆիւնուշը թա'լիմ էթմէքտէն 'իպարէթ իտի : Պու մէքթէպլէրտէ պինլէրճէ շայիրտլէր մու'ալլէմ օլունտուլար իսէ տէ , Եինէ անլերտէն Որիսթիան խըզմէ. թինէ կիրէնլէր ազ վէ նատիր պուլունտու :

«Գիլիսէ Միսիօնէր չիրքէթի» (Ինկիլ) Թ. Ի. 1815տէ Հինտիս. թանտա իշինի պաշլայըպ օլ վագըթտան պէրու չօգ միւէսսէր վէճլէ վէ Մատրաս , Գալգուլթթա , Պօմպէյ վէ սայիր պէօյիւք վէ մէր. քէզ շէհրլէրտէ չօգ վէ պէօյիւք մէքթէպլէր քիւշատ էթմէք վէ քի. լիսէլէր թէշքիլ էթմէքլէ չօգ զաֆէրեապ օլտուլար : Գիլիսէյէ գա. պուլ օլունանլարըն 'ատէտի Թ. Ի. 1852տէ թագրիպէն ալթը պին նէֆէր օլունշ իտի : Մէքթէպլէրինտէ շայիրտլէրին 'ատէտի տալի օլ զէման թագրիպէն 18,000է պալիլ օլտու :

Պու սալիֆ իւզ զիւր չիրքէթլէրին վէ պաշգա էվրօփալը չիրքէթ. լէրին սահապէթի իլէ չալըշան Միսիօնէրլէրին էմէյինին նէթիճէսի

եալընդ զիբր օլունան մէթէպլէր վէ քիլիսէլէրոտէն վէ Գիթապը շէրիֆին գըրգ լիսանա թէրճիւմէ վէ նէշր օլունմասընտան 'իպա-
րէթ տէյիլ տիր , զիրա էհալի պէյնինտէ վուգու' պուլմուշ օլան
թէպէտտիւլաթ վէ փուլթիէրէսթ ալին ու 'ատէթլէրին զա'իֆլէն-
մէսի վէ կէլէճէք սէնէլէրտէ միւշահէտէ օլունահազ թէճտիւտաթ ի-
շիւն կէօրիւլէն թէտարիքեաթը պէյան էթմէք միւմքին օլմազ , զի-
րա պու թէտարիքեաթըն քեաֆիքէսի մէյտանտա տէյիլ իլլա մախ-
ֆի գալմըշ տըր :

Ամէրիգալը շիրքէթլէրոտէն օլարագ Ամէրիգան Պօրտ շիրքէթի' էվ-
վէլա Միսիօնէրլէրինի Հինտիսթանա կէօնտէրտիլէր . Թ . Ի . 1812տէ
Հալլ վէ Նօթթ իսմէրինտէ իբի Միսիօնէր օլ թարիստէ Պօմպէյ շէհ-
րինտէ իշլէրինի պաշլատըլար : Սօնկրա Միսիօնէրլէր պաշգա մաշալ-
լէրտէ սաքին օլտուլար , շէյլէ քի զարպի Հինտիսթանտա իբի պէօ-
յիւք մէրքէզտէն վէ ճէնուպի Հինտիսթանտա իբի պէյիւք մէրքէզ-
տէն (Մատրաս վէ Մատուրա) Գիթապը շէրիֆի նէշր վէ հայաթ
միւթտէսինի թէպշիր էթմէքլէ , մէթէպլէր տաիս քիւշատ էտէ-
րէք Հինտիլէրի հայաթ նուրու իլէ թէնվիր էթմէյէ օլ վագըթտան
շիմոյէ գատար պէրէքէթի իլահիյէ իլէ վէ միւհասէր օլարագ չա-
լըշմագնա տըրլար :

Սէյլան ատասընտա տաիսի կէրէք քիլիսէլէր թէշքիլ էթմէքլէ ,
կէրէք մէթէպլէր վէ թապ' ու նէշր օլունան Գիթապլոր վասիթա-
սը իլէ պէյիւք վէ մուհիմմ' պիր իշ կէօրտիլէր : Ջիբրէ չայան տըր
քի Սէյլանտա չալըշմըշ օլան Միսիօնէրլէրին չօղու ուղուն միւտտէթ
չալըշտըլար : Մէսէլա օլ ատատա Թ . Ի . 1815տէ Ամէրիգան Պօրտ
շիրքէթի' իշինի պաշլատըլընտա էվվէլէի Միսիօնէրլէրին իբիսի,
եա'նի' Մէկզ վէ փուր թագրիպէն գըրգ սէնէ գատար չալըշտըլար :
Թ . Ի . 1819 տա Ուէնսը վէ Սքըաըր օրայա կիթտիլէր : Անլէրին
միւտտէթի խըզմէթի տաիսի հէման գըրգ սէնէ գատար օլտու , վէ
Սփալտէնկ անլէր իլէ պէրապէր Սէյլանա կիթտի իսէ , հալա
սազ օլուպ իշինտէ տէվամ էթմէքտէ տիր : Հալա Ամէրիգալը Մի-
սիօնէրլէրին հիմայէթինտէ թէշքիլ օլունան քիլիսէլէրոտէ 500 տէն
600 է գատար 'ազա պուլունուպ , անլէրին մէթէպլէրինտէ պինլի-
ճէ չօճուգլար թա'լիմ օլունմուշ տուր : Մատուրա գըթտ'սընտա
Խրիսթիան ճէմա'աթլարընտա 7000 քէսան գատար տէվամ էթմէք-
տէ տիրլէր , վէ 250 'ատէտ քէյլէրտէ Խրիսթիանըր պուլունուր :

Ամէրիգանըն «Երէցի մէզհէպի շիրքէթի» տաիսի Միսիօնէրլէրինի
չէմալի Հինտիսթանա կէօնտէրիպ օրալարտա Գիթապը շէրիֆի նէշր
վէ քէլամլարընը թէպշիր էտիպ , մէթէպլէրի քիւշատ էթմէքլէ
միւհասէր վէճկէ իշլէրինտէ տէվամ էթմէքտէ տիրլար :

Պէյլէճէ Հինտիսթանըն հէր թարաֆընտա վէ հէր լիսանընտա
Գիթապը շէրիֆի նէշր օլուկուպ , հէր գըթտ'սընտա Խրիսթիան քի-

լիսէլէր վէ մէքթէպլէր պուլունուպ , տինի մէսիհիյի գապուլ էտէն 200,000 քէտանտան գիյատէ պուլունուպ անլէրին ճիւմլէսի հայաթ միւթտէսինին տահա գիյատէ ինթիշարը իշիւն վէսիլէլէր օլուրլար :

Հէր նէ գատար Պիրմահ տիյարը գաթի Հինտիսթանտան տէյիլ իսէ տէ , պու սըրա իլէ օլ տիյար հազգընտա գիքր օլունահազ խուսուլարըն գիքրի միւնասիպէթլէ կէլիր : Պիրմահտա թ . ի . 1813 տէ Ամէրիգանըն Վաֆթիզ միզնէպի շիրքէթի սահապէթի իլէ ձըտսըն իսմինտէ մէշուր պիր Միսիօնէր պիր լէֆիզ իլէ սաքին օլուպ , անհազ ալթը սէնէ չալըշտըգտան սօնկրա պիրինճի Խրիսթիան Պիրմահլըլը վաֆթիզ էթտի , վէ օլ էվլէլքի սէնէլէրտէ ձըտսըն վէ ֆաթիլէտը զայէթլէ չօգ մէշազգաթ չէքտի իսէ տէ , սօնկրա ֆարէն թայֆէսինտէ Ինճիլի շէրիֆ իշիւն աչըզ պիր գափու պուլունուպ , ազ միւտաթ իշինտէ օլ թայֆէտէն պէոյիւք քիլիսէլէր թէշքիլ օլունտու : Վա՛զ օլունտան հայաթ քէլալը իւզէրինէ Բուհ իւլ Գուտսըն թէսիրաթը պէոյլէ ֆէվզ իւլ 'ատէ կէլտի քի օլ եսպանի վէ ա'տաթը սաֆիյէսի օլան Բարէլէր եիւզէրճէ իմանա կէլտիլէր , վէ պիրտէն քիլիսէլէրին 'ազալարընըն 'ատէտի գաթ գաթ օլուր իտի : ձըտսըն թ . ի . 1850 տէ վէֆաթ էտիպ , իսմի 'ումումէն միւհ-թէրէմ թուլթուլուր :

4. Զին մէմալիքի

Պիւթիւն Զին մէմալիքինին էհալիսի թաքրիպէն 400,000,000 նուֆուսա պալիզ օլուր , վէ հէր նէ գատար եիկիրմի 'ատէտ Միսիօնէր շիրքէթլէրի օլ վասի' տիյարտա իշ աշտըլար վէ անլէրին էմէյի-նին էսէրի օլարազ Բիթապը շէրիֆ անըն միւլթէլիֆ լիսանլարընա թէրճիւմէ վէ նէշր օլունտու , քիլիսէլէր տալի թէշքիլ օլունտու իսէ տէ , եինէ օլ հիսապսըզ թայֆէլէրին պէոյիւք էքսէրլիյէթի փաթ-փէրէսթիլիին զուլմէթինտէ տիրլէր : Թա պու եազըն վազթլարա կէլինճէյէ գատար էճնէպիլէրէ , տէնիզ սահիլինտէ միւզիմ պէշ շէհր-տէն մա'ատա , Զին մէմալիքինէ կիթմէյէ բուխասթ իհսան օլունմազ իտի , վէ տինի մէսիհիինին գապուլ օլունմասընա էնկէլէր չօգ վէ միւթէնէվի' օլուր :

Զին մէմալիքինին տէրունի գըթ'ալարը աչըզ պուլունմատըլընտան , Միսիօնէրլէր պու եազըն վազըթլարատէք անհազ Բանթօն , Ամօյ , Նինկիփօ , Թուչօ վէ Շունկհայ շէհրլէրինտէ սաքին օլապիլիր-լէր իտի : Օլ մէրքէզլէրտէն պա՛գէն տէրունի շէհրլէր վէ գասապա-լար վէ քէոյլէրէ գիյարէթ էթմիշլէր : Պախուսուս քիթապլարը հէր թարաֆա կէօնտէրմէքլէ իշլէրինի տահա գիյատէ թէվսի' էթտիլէր :

Զինէ էվլէլ կիտէն Միսիօնէր Մօրիսըն իսմինտէ մէշուր վէ 'ալիմ

պիր ատէմ օլարադ , Լօնտրա Միսիօնէր շիրքէթինին սահապէթի իլէթ . Ի . 1807 տէ Գոնթօնա կիտիպ , օլ միւշքիլ լիսանը թահսիլ էթմէքլիյէ չօդ էմէք սարֆ էթմէյէ մէճպուր օլտու իսէ , եինէ Միլնէ իսմինտէ րէֆիդի իլէ Գիթապը շէրիֆի թէրճիւմէ վէթ . Ի . 1818 տէ թապ՝ վէ նէշը էթտի . Թ . Ի . 1834 տէ վէֆաթ էթտի :

Ամէրիգան Պօրտ շիրքէթինին Ձինէ կիտէն էվէլէթի վէ էն մէշհուր Միսիօնէր , Պրիման իսմինտէ , Թ . Ի . 1829 տա Ձինէ կիտիպ օրատա օթուզ իւշ սէնէ գատար իշլէրինտէ տէվամ էթտի :

Պու եագըն վագըթլարտա Միսիօնէրլէր փայլթաթ շէրի փէքինտէ սաքին օլտուլար , վէ հէր նէ գատար Ձինլիլէր ֆէվզ իւլ 'ատէ փութփէրէսթիլին մէքրուճաթընտա վէ թա'լիմաթը պաթըլէսինտէ դարզ օլմուշ պուլունուրլար իսէ տէ , եինէ անլրսէն տինի մէսիհիյի ճան ու տիլտէն գապուլ էտէն վար տըր . Գիլիսէլէր թէշքիլ օլունմուշ տուր , ետրլի երէցլէր միլլէթտաշլարընա հայաթ միւթտէսինի վա'դ էթմէքտէ տիրլէր : Ալլահըն քէլամը պէյն էն նաս իշլէմէքտէ տիր , վէ կէշէն սէնէլէրտէ սարֆ օլունմուշ էմէյին սէմէրէսինին կէլէճէք սէնէլէրտէ տէվլիրիլէճէյի ի'թիգատ օլունուր : Ձին վէ ճափօն հիւքիւմթլէրի էվրօփա վէ Ամէրիգա իլէ միւնսսիպէթ վէ 'ալադա փէյտա էթմէքտէ տիրլէր , վէ պա'զը ճափօնլու կէնճլէր հալա Ամէրիգա մէքթէպլէրինտէ թա'լիմ օլունմագտա տըրլար , շէոյլէ քի կէշմիշ տէհրին թէվարիսի կէլէճէք տէհրին թէվարիսինտէն օլ տիյարլարտա չօդ միւթէֆէրրիգ պուլունաճաղը պի իշթիպահ տըր :

5. Աֆրիգա վէ սայիր թիյարլար

Պու տէհրտէ Միսիօնէրլէր չէնտ Միսիօնէր շիրքէթլէրինին սահապէթի իլէ դարպի վէ ճէնուպի Աֆրիգատա պուլունան թայֆէլէրէ Գիթապը շէրիֆի կէթիրմիշ վէ անլէր արասընտա սաքին օլուպ անլէրէ վա'դ վէ թա'լիմ էթմիշլէր , վէ քիլիսէլէր տաթի թէշքիլէթմիշլէր տիր :

Վէ սալիֆ իւզ գիքը ինթիշարը տինի մէսիհիտէն պաշգա էվէլէթի տէհրլէրտէ տինի մէսիհի գապուլ էթմիշ վէ հալա իսմիլէ իրիսթիան քիլիսէլէրի պուլունան տիյարլարա տաթի Միսիօնէրլէր վարըպ Գիթապը շէրիֆի էհալինին լիսանընա թէրճիւմէ էտիպ միւճէտտէտէն հայաթ միւթտէսինի վա'դ վէ թէպշիր էթմիշլէր , մէքթէպլէր քիւշատ վէ եէնի քիլիսէլէր թէշքիլ էթմիշլէր : Պու Միսիօնէրլէրին պա'զըլարը տաթի իրիսթիան քիլիսէլէրի արասընտա չէքտիլէրի մէշագգաթլար վէ սարֆ էթտիլէրի էմէքլէրի վէ էմէքլէրինին մուհիմմ էսէրլէրի իշիւն շէհատէթի հասանէ վէ շէօհրէթի մէմուհէ թահսիլ էթտիլէր , Պախուսուս պուլ միւճէտտէտէն թէշքիլ օլունան

քրիստէլէր իչին էհալիտէն իմանա կէլէն վէ մէքթէպլէրոտէ լոյրդը իլէ թա'լիմ' օլունան վէ մուգատտէրի իլահի իլէ վէ Ռուհ իւլ Գուտսըն թէսիրաթը մախսուսէսի իլէ նրէց մէմուրիյէթինէ տա' վէթ օլունան պէվաթ պուլունուպ օլ քրիստէլէր իզուլյատ էթմէքոտէ տիրէր :

Պու միւճէտտէտէն իսլահ վէ թէշքիլ օլունան քրիստէլէրին զիյատէ զիբրէ շայան օլանլարը մէմալիբի Օսմանիյէտէ վէ Իրանտա , պախուսուս էսքի տիյարընտան մէմալիբի մէզպուրէնին հէր թարաֆընա տաղըմըշ վէ միւթէմէքին պուլունան էրմէնիլէր արաւընտա օլուպ , Բիթապը շէրիֆ վէ հէր թարաֆտա եէնիտէն քիւշաո օլունան մէքթէպլէր վասիթասը իլէ միլլէթի մէզպուրէ իչինտէ թէպէտտիւլաթ վէ իսլահաթը մէմուհէ վուգու պուլմագուտ տըր : Պիր տէ Գըրըմ' մուհարէպէսինին էսէրլէրինտէն պիրի օլարապ , Հիւքիւմէթ 'Ալիյէնին մէշուր Հաթթը Հիւմայունուն մէ'ալինճէ , հուրրիյէթի տինիյէ 'ուսումէն 'իլան վէ թաստիգ օլունտու :

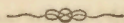
Պու կէշէն սէնէլէրոտէ տախի աէհրլէրճէ Բիթապը շէրիֆէ գափաւը գալմըշ օլան էվրօփա մէմալիքինին պա'ղըսը , խուսուսա Ավսթրիա , Իսփանեա վէ հալա Իթալիա վէ պիզզաթ Րօմա շէհրի տախի հոյաթ միւթտէսինին նէշը վէ թէպշիր օլունմասը իչին աշըմըշլար տըր :

ՊԱՊԸ ՍԱՆԻ .

ՔԻԼԻՍԷ ՌԻՍՈՒԼԻ , ՄԵՄՈՒՐԼԵՐԻ ՎԷ ԹԵՐՊԻՅԷՍԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ

ՏԸՐ

Ալթընճը միւտտէթտէ պու մատտէլէր խուսուսունտա քիլիսէի փափավիյէտէ տիգգաթա շայան վուգու՝ պուլմուշ օլան վուգու՝աթ վէ թէպէտտիւլաթ օլմայըպ , 'ալէլիսուսուս սարֆը տիգգաթ էտէ-ճէյիմիզ թէպէտտիւլաթ վէ վուգու՝աթը մուհիմմէ Ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգատա վուգու՝ պուլտու : Լաքին չօգ տէհրլէրտէն պէրու թէ-վարիսի մուհիմմէսի օլմայան քիլիսէի շարգիյէ հազգընտա մուխթա-սարճպ պա՛ղը իֆատաթըն թահրիր օլունմասը միւնասիպ օլուր :

ՅԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՔԻԼԻՍԷԻ ՇԱՐԳԻՅԷՆԻՆ ԱՀՎԱԼԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Եէտինճի Կրէկօր Փափանըն էյամընտան սօնկրա քիլիսէի փափա-վիյէտէ վէ էվրօփանըն միլլէթլէրի պէյնինտէ վուգու՝ պուլան միւ-նաղա՝աթ վէ թէպէտտիւլաթը մուհիմմէ պէյան օլունմուշ տուր : Հիւքիւմէթի րուհանիյէնին հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ օլան մուխալի-ֆէթի՝ էվրօփալը Խրիսթիանլարըն տիգգաթըն ճէլպէթ տիյի տէհր-լէրտէ , քիլիսէի շարգիյէտէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ՝ հիւքիւմէթի քիլիսէ-վիյէյէ թէգատտիւմ վէ թէֆաւվուգ էթմէքտէ իտի , վէ քիլիսէ մէմուրլէրի՝ Դըրալտըր վէ վիւքեալալարընա միւտտահանէ էտէրէք , ու-մուրը 'ատիյէ իւզէրինէ թէսիրաթը խայլիյէսի վար իտի իսէտէ , ու-

մուրը քիլիսէվիյէ քիւլլիյէն ուսուրը ճիսմանիյէ իլէ գարըչլու զարգ
օլմագտու իտի :

Ուսուլի քիլիսէ՝ գատիմի օլուպ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ թէրպիյէի
'ատիյէտէն թէֆրիգ օլունմագ իտի : Քիլիսէ խատէմէսի վէ բահիպ-
լէր իլէ պիւթիւն կիւրուհի քիլիսէվիյէին ախլագ վէ ահվալ վէ ա՛մպ-
լի քիլիսէի զարպիյէնին քիլիսէն էյի օլմայըպ պէլքի ճէհալէթ վէ
թէնպէլլիք խուսուսուստա սահա պիյատէ էտնու իտի իսէ տէ, ա-
նէր արասընուա իզթիվաճ հալի քիւլլիյէն նէհի օլունմատըղընուան օլ
գատար նախաքըզ պուլունմագ իտի : Օնպէչինճի տէհրին օրթասըն-
տան սօնկրա Մօսքօվ քիլիսէսինին Փաթրիյի իսթանպօլ Փաթրիյի-
նին թաստիգի իլէ տէյիլ անճագ Բուսիա քիլիսէսի վէ հիւքիւմէթի
թարաֆընտան թա՛յին վէ թագտիս օլունմատը իլէ պէրապէր օլ
Փաթրիյին մէրքէզի, եա՛նի՝ Մօսքօվ չէհրի, Բուսիալըլարըն մուգատ-
տէս վէ չէրիֆ ի՛թիպար էթոթիլէրի մահալ օլտու :

Լաքին Բուսիա Փաթրիքլէրի Բուսիատա զայէթ չօգ միւհթէրէմ
զէվաթ՝ աւտտ օլունտուլար իսէ տէ, եինէ ապա հիւքիւմէթի 'ատիյէ
'ալէյհինէ իտտա՛ալարընը սապիթ էթմէյէ չալըչապարագ Գըրալ-
լարա գուվվէթ վէրտիլէր :

Լաքին քիլիսէի չարգիյէնին կերէք ուսուլ վէ թէրպիյէ խուսուսու-
թընտա, կերէք տիյանէթ վէ 'իպատէթ խուսուսուստա, կերէք թա-
լիմաթը պաթըլէնին տէֆ՝ օլունմասը խուսուսուստա քիլիսէի զար-
պիյէ միսիլլի իսլահաթա միւհթամ օլմասը պի իշթիպա՛լ տըր՝ Վէ հէր
նէ գատար թա պու կիւնէտէք անըն իսլահաթը վուգու՝ պուլմատը
իսէ տէ, վէ պէր խուսուստա, եանի քիւֆիւրանէ իտտա՛ալարտա
պուլունան հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէի միւսթագիլէնին տէֆի խու-
սուսուստա, քիլիսէի չարգիյէ քիլիսէի զարպիյէ կիպի իսլահաթա
միւհթամ օլմատը իսէ տէ, եինէ պա՛ղը տէֆ՝ա Փաթրիքլէր վէ սա-
յիրլէր իսլահաթը մուգթագիյէ իշիւն արզուքէչ օլարագ զայրէթ
էթտիլէր :

Թ. ի. 1613 տէն Թ. ի. 1638 էտէք, էվլէլա Ալէքսանթրիտա
վէ սօնկրա իսթանպօլտա Քիրիլ ճօգար Փաթրիք օլտուղընտու իս-
լահաթը քիլիսէ իշիւն ճան ու տիլտէն չալըչարագ, էվրօփա Փրօ-
թէսթանթլարը իլէ չօգ միւքեաթէպէ էթտի : Անլէրին թա՛լիմաթը-
նը գապուլ իլէ անլէր միսիլլի քէնտի քիլիսէսինի իսլահէթմէք իշիւն
չալըչտը : Փագաթ օնա սահապէթ վէրէն պուլունմայըպ թէ՛ատտի
էտէլլէր քէսրէթ իւզրէ վէ միւհսսէրէն չալըչտըլար, չէօյլէ քի նի-
հայէթտէ գաթլ օլունտու :

Մօսքօվ Փաթրիյի Նիքօն տաթի Թ. ի. 1632տէն 1638 էտէք հէր նէ
գատար պա՛զէն չիտտէթ իւզրէ վէ էվրօփա մու՛ալլիմլէրի գատար
թա՛լիմաթը մէսիլիյէյի քեամիլէն վէ փաք պիր վէճէլ տէրք էթմէ-
յերէք չալըչտը իսէ տէ, պիլա չիւպհէ քիլիսէսինին իսլահաթընը

արգել էտէր իտի : Լաքին Բուսիալըւնր անըն զայրէթ վէ ան-
մալինէ թէհամմիւլ էթմէտիլէր , վէ նիհայէթտէ թէհատտի շէքիւ
'աղլ վէ նէֆ'ի օլունտու , վէ սօնկրա հալի մահզունիլէթտէ իքէն ,
վէ արզուսունտա զաֆէրեապ օլմագսըզըն թ . ի . 1681տէ վէֆաթ
էթտի :

Բուսիանըն պէօյիւք իմիէրաթօրու Պէտրօս պէշինճի Եուվան
իլէ պէրապէր թ . ի . 1682 տէ Զար օլտու : թ . ի . 1696 տան
1725 էտէք եալընըզ իմիէրաթօր օլուպ , էվէլէթի իմիէրաթօր
օլարազ էվրօփանըն զարպի միլլ թլէրինին մէտէնիլէթինէ կէօրէ իս-
լահաթը միւթէնէվիլէ իհտառ էթմէքէ ֆէթէրզպուրկ շէհրինի ինչա
իլէ անը վրայիթալիթ էտէրէք Փաթրիք մէմուրիլէթինի լէֆ' էտիւ
«Սինօոր մուգատտէսի» օլ մէմուրիլէթ եէրինէ թէշէթլ էթտի :

Բուսիատա 8,000,000 նուֆուս գատար Բուսիա քիլիսէսինին ա'
տաթ վէ թա'լիմաթընը գապուլ էթմէյէնլէր պուլունուպ օլ քիլիսէ-
նին իտարէսինէ չօգ միւշքիլաթա միւճիւպ պուլունմուշար , վադա'ա
անլէրին զիւ'իւմլէրի ինճիլի Փրօթէսթանթ իրիսթիանլարըն թա'լի-
մաթընտան քիւլլէյէն միւթէֆէրիք տիրէր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԻՆԿԼԻԶ ՔԻԼԻՍԷՍԻՆՏԷ ՄԱՀՖՈՒԶ ԳԱԼՄԸՇ Ա՛ՏԱԹԸ

ՓԱՓԱՎԻՅԵՑԷ ՓՐՕԹԷՍԹՕ ԷՏԵՆ « ԽԱԼԻՍԻՑՆԷ »

(Փուրիքանլարա) ՏԱՅԻՐ

Սէքիզինճի Հէնրի Գրըալտան սօնկրա անըն օղլու ալթընճը էո-
ուարտ տօգուզ եաչընտա օլարազ Գըրալ օլտու , վէ կէրէք անըն
մէշհուր վէ ֆէվզ իւլ 'ատէ զէքեապէթ վէ տիյանէթինտէն , կէրէք
'ազիլ վիւքեալտընտան , հէր նէ գատար օնալթը եաչընտա վէ-
ֆաթ էթտի իսէ տէ , անըն իսմի տալիմա զիյատէսի իլէ մուհապէթ
իլէ զիքր օլունուր , վէ անըն էյամընտա իսլահաթը քիլիսէնին չօգ
թէրազգի էթմէսի պի իշթիպահ տըր :

Անըն խալէֆի Մարի Գըրալիչա , Հէնրի Գըրալ վէ Գաթէրինանրն
քէրիմէսի , փափովի օլտուղունտան իսպատէթ վէ ուսուլի փափա-

վիյէյի միւճէտտէտէն թանգիւմ էթտիրիւյ փրօթէսթանթլարըն ճիւմէսինէ թէ'ատտի էթտի, վէ չօգ շէհիտ գաթլ օլունտու :

Էլիզապէթ Դըրալիչա Թ. Ի. 1558 տէ թախթա ճիւլուս էթտիյինտէ ումուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա Ինկլիզ էհալիսի չօգ պիհուզուր պուլմուշ տուր : Էլիզապէթ պիզզաթ ֆէվզ իւլ 'ատէ գէքեւվէթլի օլուպ, հէր նէ դատար փափավի տէյիլ իտի իսէ տէ, փափավիլէրին գուվլէթինի կէօրիւպ վէ քէպէ սէրայը 'իպատէթկեհաշընտա ա'տաթը փափավիյէնին չօղունու մահֆուզ թութուպ իճրա էթտիյինտէն իսլահաթը քիլիսէ անըն հիւմայէսինտէ եալընըզ թէրադգի էթմէտի տէյիլ, անճադ Դըրալ էտուարտըն էյամընտա պուլունտուղու տէրէճէյէ եէթիլէմէտի :

Էլիզապէթ' իէտէրի կիպի Ինկլիզ քիլիսէսինին րէյիսի տէյուլ րէսմէն փարլամէնթօ թարաֆընտան թանըլտը, վէ օլ վազըթտան իթիպարէն պու վէճհլէ ումուրը քիլիսէվիյէյի ումուրը փօրթիգիյէ իլէ գարըշտըրըպ Դըրալա վէ փարլամէնթօյա քիլիսէ իւզէրինէ հիւքիւմէթի միւսթագիլէ վէրմէքիլէ նէ գատար քիւլիյէթլի միւճիպի մազարրաթ օլտուղու իսպաթ օլունմուշ վէ օլունմադտա տըր :

Օլ վազըթտան իթիպարէն փրօթէսթանթլար արասընտա իլիթիլաֆ իէյտա օլունուպ ազ վազըթ զարֆընտա պա'զըլարընըն օլ քիլիսէտէն այրըմալարընա միւճիպ օլտու : Պու իլիթիլաֆըն սէպէպինի վէ նէթիճէսինի պիր միգտար թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան էթմէմիզ լազըմ օլուր : գիրա օնտան նէշէթ էտէն վուգու'աթ զայէթլէ մուհիմմ պուլունմուշ տուր : Դըրալ վէ փարլամէնթօնուն ումուրը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա 'իլան էթտիքլէրի գանունլարըն պա'զըլարը փրօթէսթանթլարըն պիր միգտարընա հատտէն գիյատէ ա'տաթը փափավիյէնին մահֆուզ թութումասընտան 'իպարէթ տիր տէյուլ զայրի մազպուլ օլտու :

Պիր թարաֆտան' թա'լիմաթը էսասիյէյէ վէ զամիրէ տօգանմայան շէյլէր խուսուսունտա հիւքիւմէթին գանունլարընա միւթի' պուլունմադ կէրէք տիր տէնիլիր իտի : տիկէր թարաֆտան' մահֆուզ գալմըշ ա'տաթը փափավիյէնին 'ալամը նաա իչիւն մազարրաթլը օլտուղունտան, հիւքմ նէվիլտէն ճիւմէ Խրիսթիանլար իւզէրինէ իպգա օլունմալը տէյիլ տիր տէնիլիր իտի : Պախուսուս պու թարաֆտան հիւքիւմէթի 'ատիյէնին պէօլլէճէ ումուրը քիլիսէվիյէ իւզէրինէ միւսթագիլէն վէ րէիսի րուհանիլէրէ րի'այէթ էթմէքսիզին հիւքիւմէթի միւսթագիլէ սիւրմէք հազգլը տէյիլ տիր տէյէրէքշիքեայէթ օլունուր իտի :

Պիր թարաֆտան' միւմքինի մէրթէպէ քիլիսէի փափավիյէտէն այրըմմադ արզուսու պուլունուպ անճադ պիր հիւքիւմէթի էճնէպիյէտէն գուրթուլուպ իմանը հազիգիլի մահֆուզ թութմազ իսթէ-

ներ իտի : Տիկէր Թարաֆտան ձէնէվա քիլիսէսինին ուսուլի 'իպատէթ վէ Թէրսիլիյէի խալիսէսի Թուլէպ օլունուր իտի :

Թ. Ի. 1559 տա Փարլամէնթօ 'իպատէթի միւթթէհիտէ Թալէպ էտէն պիր գանուն 'ապտ վէ 'իլան էթտի , չէօյլէ քի օնա կէօրէ հիւքիւմէթ Թարաֆընտան Թա'լին օլունան վէճէլէ 'իպատէթ էթմէյէնլէր , եա'նի' մուայէն էլալիսէ վէ հիլէթ իլէ 'իպատէթ էթմէյէնլէր 'ազապա միւսթաւազգ օլտուլար : Տու'ա քիթապընըն սէօղլէրինտէն զայրի սէօղլէր վասիթասը իլէ Սլաւա տու'ա էտէնլէր ճէզա չէքէրլէր իտի : Հաւա գիյատէսի իլէ Թա'աճիւպ օլունաճազ չէյ տիր քի եէնիտէն քիլիսէի փափազիլլէնին մէքրուհաթ վէ զուլմաթընտուն գուրթուլանլար , վէ եէնիտէն զամիր հուրրիյէթինէ նայիլ օլանլար' երինէ պէօյլէճէ հիւքիւմէթ սիւրմէք իսթէրլէր իտի : Խոսուսաւ'աճա-յիպ պիր չէյ տիր քի Փրօթէսթանթ քիլիսէսի Թարաֆընտան Փա-փալիլլէրին խաթրը' իսլահաթը միւքէմմէլլէյի արզու էտէն Փրօթէս-թանթլարըն լէյ վէ ըրզալարընտան պիյատէ իթիպար պուլուպ , պէօյլէճէ ումուրը քիլիսէվիլլէ խուսուսունտա հիւքիւմէթի 'ատիլլէնին միւսթազիլ պիր հիւքմ էթմէսինի իսթէմէյէնլէր քիլիսէվի իլհազ-լըզլարընտան իսրաճ օլունտուլար :

Ինկիլզ Փրօթէսթանթլար արասընտա մէքքիւր իքի Թարաֆըն պիրիսինէ «Հիւքիւմէթ Թարաֆը» , վէ տիկէր Թարաֆա «Իսլահաթ Թարաֆը» եալստ «Խալիսիյն» տէյէպիլիլրիլ , Հիւքիւմէթ Թարա-ֆընըն գիւ'իւմիւնճէ' սէլահիլլէթի քիլիսէվիլլէ սէլահիլլէթի 'ատիլլէ միսիլլիւ Հիւքիւմտարըն էլինտէ օլմազ կէրէք տիր : Գաւանինի քի-լիսէվիլլէ վէ իսլահաթը քիլիսէվիլլէնին իճրասը անըն մէսուլլէթին-տէ տիր : Իսլահաթ Թարաֆընըն գիւ'իւմիւնճէ' սէլահիլլէթի քիլիսէ-վիլլէ Հիւքիւմտարըն էլինտէ օլմամալը , անճազ լէիսի ըուհանիլլէ-լէրէ մալսուս տըր : Հիւքիւմէթ Թարաֆընըն գիւ'իւմիւնճէ' քիլիսէի փափազիլլէ պիր քիլիսէի հազիլլէ տիր , անճազ պա'զը խուսուսաթ-տա Ֆէսատ պուլմուշ տուր : չիւնքի քիլիսէի հազիլլէ իթիպար օլունմատըզը հալտէ , Ինկիլզ Էփիսկոփօսլարըն Թադուիս օլունմալա-րը նօգսան օլմուշ օլուր : Իսլահաթ Թարաֆընըն գիւ'իւմիւնճէ' քիլիսէի փափազիլլէ պիր քիլիսէի հազիլլէ օլմայըպ , Փափա Տէճճալ օլտու-ղունու գապուլ էթտիլլէր :

Իքի Թարաֆտան Քիթապը չէրիֆ իմանըմըզըն ուսուլ վէ էսասը իչիւն գապուլ օլունարազ Թա'լիմաթը մէսիհիլլէի ալլիլլէ խուսուսուն-տա իթիգատլարը միւթթէ' հիտ իտի , լաքին հիւքիւմէթ Թարաֆը Քիթապը չէրիֆի Թէրսիլլէ խուսուսունտա քեաֆի պիր գանուն տէյու գապուլ էթմէյիպ , Հիւքիւմտարլարա հիւքիւմէթի քիլիսէ-վիլլէյի հիւքիւմէթի 'ատիլլէյէ միւսթապըզ գըլմազա սոհիպի սէլա-հիլլէթ տիրլէր տէյու իոնատ էտէրլէր իտի : Կապտ'ա Խալիսիյն' Քի-թապը չէրիֆի հէմ Թա'լիմաթը մէսիհիլլէնին էսասը վէ հէմ տէ

Թէրպիյէի քիլիսէ վիյէ գանունու օլտուղունու գապուլ էթտիլէր , վէ քիլիսէ Թէրպիյէսի իչիւն քեաֆի գանունլար Թէֆսիլաթ իւզրէ Գիթապը շէրիֆտէ պուլունմատըղը հալտէ , հէր վագըթ վէ հալա լազըմ կէլէն գաւաճինի մախսուսէյի իհտաս էթմէք հիւքիւմտարլա-
րա տէյիլ , անճագ քիլիսէ խատէմէսինէ մախսուս տըր տէյու իս-
նատ էտէրլէր իտի :

Հիւքիւմէթ Թարաֆը ուսուլի քիլիսէ վիյէնին գաւալիտի խայրիյէ-
սինի իւչիւնճիւ , տէօրտիւնճիւ վէ պէշինճի տէհրլէրտէ արայըպ ,
Խալիսիյն պիթ Թէրճիհ Րէսուլլէրին էյամընա վէ տօղրուտան տօղ-
րույա Գիթապը շէրիֆէ միւրտճա'աթ էտէրլէր իտի :

Հիւքիւմէթ Թարաֆընըն զիւ'իւմիւնճէ Գիթապը շէրիֆտէ էմր
օլունմամըշ հէմ տէ նէհի օլունմամըշ շէյլէր , մէսէլա պա'զը պիւն
ու 'ատէթլէր , էլպիսէի քիլիսէ վիյէ վէ սայիրէ հիւքիւմէթի 'ատիյէ
Թարաֆընտան էմր օլունմալիլը , վէ օլ վագըթ իճրասը Փարիզէլ
զիւմէթտէն ի'թիպար օլունմալը տըր : Լաքին Խալիսիյն Գրիտոտուն
նէ էմր նէ նէհի էթտիլի շէյլէրի Փարզը էվվէլ տէյու գանուն մա-
գամընա դօմագ' հուրրիյէթի մէսիհիյէյի պի զայրի հագգ նագգ
էթմէք տէմէք տիր տէյու իսնատ էտէրլէր իտի :

Վուզու' պուլան միւնճատէլէ վէ միւնագա'անըն ապի վէ պաշը
մատտէսի էլպիսէի քիլիսէ վիյէյէ տայիր օլտու , վէ եինէ օլ խուսուս-
տա Խալիսիյն մախսուս վէ մու'այէն էլպիսէ կէյինմէքտէն շէքինմէզ-
լէր իտի , վէ Հիւքիւմէթին էմրինէ միւթի' պուլունմագ իսթէյիպ
միւթի' պուլունմագլարընը տաիմա իգրար էտէրլէր իտի : Լաքին
էլպիսէի փափաւիյէյի կէյինմէյէ բիգա վէրէմէտիլէր , զիրա պէյն
էն նա էլպիսէի մէզպուրէ ա'տաթ վէ Թա'լիմաթը պաթըլէ վէ մէզ-
մումէյի իմա էթմէքտէ իտի , վէ պու ինքեար օլունմագ պիր շէյտիր
քի , իսլահաթը քիլիսէ իչիւն էվվէլա զայրէթ էտէն մու'ալլիմէր ,
էփիսգօփօսլար վէ Վա'իլլէրին հիշ պիրի էլպիսէի մէզպուրէնին գալ-
մասընը իսթէմէտիլէր :

Խալիֆ իւզ գիքը վէճէլէ ֆարլամէնթօ Թարաֆընտան 'իպատէթի
'ումումիյէ խուսուսունտա , էլպիսէ վէ սայիրէ խուսուսունտա իթ-
թիհատ վէ իթա'աթը քեամիլէ իչիւն գանունլար 'իլան օլունմասը
իւզէրինէ , Խալիսիյն մէմուրիյէթլէրինի իսթիֆա էթմէյէ մէճպուր
օլտուլար , եօխսա իճպար իլէ իխրաճ օլունտուլար , վէ Հէլվէթիպը
մու'ալլիմէրէ տանըշտըզլարընտա , անլէրին ունուլի թաստիգ օլուն-
տու :

Պէյլէճէ Խալիսիյն ինկիլիք քիլիսէսինտէն գօլուլտուլար , վէ պու սյ-
ըրլմանըն Թարիլիի հիւքիւմէթին Խալիսիյն 'ալէյհինէ պիր Թագըմ'
շէտիտ գանունլար 'իլան էթմէսինտէն , եա'նի' Փետր . 29 , Թ . Ի .
1866 տան ի'թիպար օլունուր : Փագաթ պիթթապի' Խալիսիյն իլէ
հէմէֆքեար օլան չօգ գէվաթ եինէ քիլիսէի լէսմիյէտէ պուլունմու-

լար : Օլ վագըթտան ճօն Բնօքսին տէլալէթի իլէ Աքօշխատա իսլա-
հաթը քիլիսէ տահա զիյատէ միւքէմմէլ վէ պագի պիր վէճէլէ թէ-
րապգի էտիպ , քիլիսէի փափալիլէնին մէքուհաթընտան իրապլան-
մագտա իտի : իսլիսիյնին մախսուս ուսուլ վէ մէպոէլէրի , վէ Հիւ-
քիւմէթին սահապէթ էթտիլի ուսուլի քիլիսէվիլէ 'ալէյհինէ օլան
ի'թիրազաթըն էալընըզ էլպիսէ մատտէսինտէն 'իպարէթ օլմատըղը
պու իֆատաթտան մա'լիւմ տիր :

1. իսլիսիյն , էփիսգօփօս մէմուրիլէթի երէց մէմուրիլէթինտէն
թէֆրիգ օլունուպ , էփիսգօփօսլարըն թիւթպէլէրէ նայիլ իլէ ումու-
րը 'ատիլէյէ գարըմսլարը իլէ պերապէր թէրպիլէի քիլիսէվիլէ վէ
քիլիսէ մէմուրիլէրի թագտիս էթմէքլիք քէնտիլէրէ մախսուս տըր
տէյէրէք իտտա'ալէրինէ ի'թիրազ էթտիլէր :

2. իսլիսիյն , էփիսգօփօս էախօտ երէց վէ Շամմաս մէմուրիլ-
րինտէն զայրի մէմուրիլէրի գապուլ էթմէտիլէր : 'Լադա'ա ինկիլզ
քիլիսէսինտէ միւթէնէվի' վէ միւթէ'ատէտ օլարագ իպգա օլուն-
մուշլար իտի :

3. իսլիսիյն իսնատ էտէրլէր իտի քի էփիսգօփօսլարըն իտտա'ա
էթտիլէրի հիւքիւմէթ վէ սէլահիլէթ Բիթապը շէրիֆ էախօտ ին-
կիլթէրրանըն գապանինի 'ատիլէսինէ տէյիլ անճագ գապանինի քի-
լիսէի Րօմալիլէյէ միւթապըզ տըր , վէ նամահիմմ գապահաթլար
իչիւն ատէմլէրի հապսա գօրլար , ճէզաի նագտիլէ ալըրլար վէ էն
շէտիտ ճէզաի քիլիսէվի հիւքիւմէթի 'ատիլէնին էլի իլէ իճրա օլու-
նուր իտի :

4. իսլիսիյն , թէֆթիշ էթմէքսիգին ճիւմէյի թա'ամը մուգատ-
տէսէ գապուլ էթմէքլիք 'ատէթինի թահսին էտէմէտիլէր :

5. իսլիսիյն , հէր նէ գատար մու'այէն տու'ալարը ընտտ էթմէ-
տիլէր իսէ տէ , էինէ պա'ղը խուսուստա մու'այէն տու'ա քիթապը-
նը գապուլ էթմէտիլէր : մէսէլա՝ զիյատէ թէգրարլամագլըզ , վէ
իզտիվաճ ալինինին իճրապը , վէ ճէնագէլէրին տէֆնի իչիւն էփի-
օլունան պա'ղը քէլապլարը գապուլ էտէմէտիլէր , հէմ տէ մու'այէն
տու'ալարտան զայրի վէճէլէ 'իպատէթ գըլմագ խուսուստէնտա
հուրրիլէթ թալէպ էթտիլէր :

6. Բիթապը շէրիֆ իլէ պերապէր պա'ղէն պուլունան թահրիրաթը
զայրը միւլէնմ (ափօքրիֆա) 'իպատէթտէ օգունմասընը իսթէմէ-
յէրէք տահա զիյատէ վա'զ էթմէքլիլէ էհէմմիլէթ վէրիլմէսինի թա-
լէպ էթտիլէր :

7. ա'Լգիլէրին և կիւնլէրինին հըֆզ օլունմասընա ի'թիրազ էթ-
տիլէր :

8. Պիր սալթանաթը 'իպատէթ իճրասընը վէ օրդանօն չալըսընըն
իսթի'մալինի թահսին էթմէտիլէր :

9. իսլիսիյն , Հիւքիւմէթ թարաֆընտան 'իլան օլունան գապանինի

քիլիսէվկյէնին պա՛ղըլարընը գապուլ էթմէտիլէր՝ մէսէլա՝

(ա) Հաչ իշարէթիւնին խթի՛մալինին իպգա օլունմասընա ի՛թիրազ էթտիլէր :

(բ) Չօճուզլար վաֆթիզ օլունտուզլարը հալտէ վաֆթիզ անա պապալարը , եանի՛ սաղտըճլար գապուլ էթմէ յիպ , չօճուզուն ասըլ փէտէր վէ վալիտէսինի չօճուզուն թա՛լիմ վէ թէրալյէսի իշիւն մէսուլ թուլթտուլար :

(գ) Հիւքիւմէթին գանունունճա չօճուզլար Բապալ տու՛աւը վէ իլք Խրիսթիյան թա՛լիմաթը քիթապընը էգպէր էթտիլէլէրի կիպի թա՛ամը մուգատտէսէ վէ բէսմէն քիլիսէյէ գապուլ օլունուրլար իտի , վէ պա՛ղէն պիր չօճուգ պէօլէճէ անճագ պէշ եա ալթը եաշընտա քիլիսէյէ գապուլ օլունուր իտի : Պու՛ աւոէթ Խալիսիյն թարաֆընտան բէտտ օլունտու :

(դ) Խալիսիյն՝ թա՛ամը մուգատտէս այինինին իճրասընտա տիզ չէօքմէք՝ աւոէթինէ ի՛թիրազ էթտիլէր , զիրա պու՛ աւոէթի իհտաս էտէն քիլիսէի փափաւկյէնին թալիմինճէ՝ Բրիստոսուն էքմէքտէ հազըր պուլունան ճէսէտինէ տիզ չէօքիւպ սէճտէ էտէրլէր , վէ Բրիստոս օլ այինի թէշքիլ էթտիլինտէ , շայիրտլէրինէ տիզ չէօքտիրմէտի :

(ե) Իպատէթի ումումկյէտէ Յիսուս իսմի զիքր օլունտուզու հալտէ էյիլմէք՝ աւոէթինէ ի՛թիրազ էթտիլէր , զիրա օլ՝ աւոէթ « Յիսուս իսմինէ հէր տիզ չէօքէճէք տիր » քէլամըն եանկըշ թէֆսիրի իւզէրինէ մէսնի տիր :

(զ) Խալիսիյն՝ ագտը նիքեաՀ իճրասընտա եիւզիւյիւն վէրիլմէսինին էֆօ օլունմասընը իսթէմէտիլէր :

(է) Խալիսիյն , սալիֆ իւզ զիքր պէյան օլունտուզու վէճհէլ , էմր օլունան էլալիսէի քիլիսէվկյէի փափաւկյէյի գապուլ էթմէտիլէր : Հէմ անլէրի՛ ավաւը նաւ իշիւն մազարրաթլը ի՛թիպար էթտիլէր , հէմ տէ էյէր օլ էլալիսէնին խթի՛մալի միւսթուգիլէն լազըմ՝ օլմագսա , նի՛շիւն հիւքիւմէթի՛ աւոյէ թարաֆընտան միւսթագիլէն էմր օլունտու տէյու սիւալ էթտիլէր :

Պէօլէ աշիքեար տըր քի պու իքի թարաֆըն միւթէֆէրրիզ զիւ՛իւմլէրի վար իտի , վէ Խալիսիյնին մէպտէլէրինէ նազարէն՝ անլէրէ « Իսլահաթ թարաֆըն » թէսմիյէ էթմէք ճայիզ օլտուզու աշիքեար տըր , չիւնքի Փրօթէսթանթլար էվվէլա Փափաւկիլէրտէն այրըլտըզլարընտա աւտա՛թը պաթըլէ գալգտը իսէ , պունուն կիպի չէյէր տալիսի պէրապէր գալգմագ կէրէք տիր :

Խալիսիյնին հիւքիւմէթ թարաֆընա էթտիլէլէրի ի՛թիրազաթըն քեաֆֆէսի վէ անլէրին թուլթտուզլարը ուսուլին խիւլասսը՝ պու մէպտէի ասվկյէտէն՝ իպարէթ տիր , եա՛նի՛

Հէր ապէ՛ , Բիւլէ՛ պոլունասընա հիւթիւմլէն վէ ալասընա սաթն օլտու-

ըստ խալիքն սելաֆելն վէ ասայելն հալէ խալէլ կէնէրֆօհօն շաբլը ինէ 'ապալը
 Գաթիօյէլ ըն'այէլն ելաֆօհօնն , զաֆիքն վէ 'աճաբը ընհանէյէտի հիւսիսաբաբն
 լնահլը հիւսիսֆելիսիս օլմայաբաբ , պիք նէ՛վ հիւսիսֆելն վէ սելահիյէլնի ինէ՛վ ին-
 յէյէ պաֆի եֆիք օլմաբաբըն , Կենդիֆի իշխան 'իպապիքն վէ ինիֆապաբն պինիյէ
 խառառառանքա հիւսիս վէ Գաթաբ ելաֆէ՛ր վէ Կենդի 'իսպիսիս օրաֆնահէն լն-
 ընդօրէ պալապաբն ինգրէ հաթոֆը լնալէ'նյէտի վար պըր :

Պուռնուռն կիպի սէպէպլէրտէն իսալիսիյն ինկիլզ քիլիսէսինտէն իս-
 րաճ օլուռնտուլար , Կա'նի' անլէրին վա'իլլէրի քէնտի զամիլլէրինին
 րահաթլըղը ինէ էլպիսէ վէ սայիրէ խառառառնտա հիւքիւմէթին
 էմրինէ իթա'աթ էթմէտիքլէրինտէն մէմուրիյէթլէրինի իճրա էթ-
 մէքլիյէ պրազըմպըպ իսալիսիյն տալի էքսէրիյէ 'իպապիթխոնէլէր-
 տէ գըլընտըղը վէճհլէ 'իպապիթի 'ուսուսլիյէտէն իսթիֆատէ էթ-
 մէյէրէք պըրըճա թէճէմիլի' էթմէյէ մէճպուր օլտուլար , Պիր սէնէ
 գառաբ պէօյէճէ կէշտիքտէն սօնկրա (անլէրին մէրքէզի Լօնարատա
 իտի) անլէրին միւ'թէպէրանը թէվգիֆ վէ պա'տ էլ իսթիսթադ
 հապսա իլգա օլուռնտուլար , Օթուզ պիր քիշի օլարադ (խսմէրի թէ-
 վարիստէ գայտ օլուռնուր) պիր սէնէ հապսառա գալտըգտան սօնկրա
 սալըվէրիլտիլէր , Օլ վազըթլարտա Ֆրանսատա վէ սայիր եէրլէրտէ
 Փրօթէսթանթլար գիյատէսի ինէ թէ'ատտի չէքալիլէր վէ անլէրին
 քիւլլիյէն հէլաք օլուռնարը իշխան Փափա իլէ Կափալի Գըրալլար սրա-
 սընտա Ֆէվգ իւլ 'ատէ զայրէթ պուլուռնտուլար Փափա թարաֆընտան
 էլիլգապէթ Գըրալիյա աֆօրօս օլուռնուլ , ինկիլթէրրա էհալիսի իւ-
 վէրինէ օնա իթա'աթ էթտիքլէրի հալոտէ անաթէմա օգուռնուլ , վէ
 պու վէճհլէ Կափալի Գըրալլար ինկիլթէրրա 'ալէյհինէ հիւճիւմ
 էթմէքլիյէ թահրիգ օլուռնտուլար :

Պու միւռնապէթ իլէ ինկիլթէրրատա պուլուռնան Փափալիլէր
 'իսեան իւզրէ պուլուռնուլ հիւքիւմէթ թարաֆընտան անլէրին Ֆէ-
 սատլարը թէվլիյէ մէյտանա չըգարըլտը . Փազաթ իսալիսիյն Գըրա-
 լիյանըն միւթի' թէպա'ալարը պուլուռնտուլար , Լաքին թա'աճհիւլ
 հէմտէ հիճապ օլուռնաճադ շէյ տիր քի , Հիւքիւմէթ թարաֆընտան
 'տտի Փափալիլէր 'ալէյհինէ գանուռնար 'իլան օլուռնուլու միսիլ-
 լիւ իսալիսիյն 'ալէյհինէ տալի 'իլան օլուռնուլ :

Թ . Ի . 1570 տէ Քարթրիթ իսմինտէ Բէմպրիճ տար էլ Փիւռնու-
 ռընտա պիր մէշնուր վէ 'ալիւմ միւտէրրիս հէր նէ գառաբ ճիւմէրէ-
 ֆիդ միւտէրրիսլէրինին չահատէթինէ կէօրէ հիտտէթ վէ չիտտէթ-
 սիլզ վէճհլէ վէ Քիթապը շէրիֆէ կէօրէ հէմ էլպիսէ միւճատէլէսինէ
 կիրիլմէքսիլին թա'լիւմ էթտի իսէ տէ , մէսնէտինտէն իսրաճ օլու-
 ռուլ վաթանընտան Ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլտուլար , Լաքին մէզ-
 պուր մու'ալլիմին մէպտէլէրի վէ իսալիսիյնին մէպտէլէրի պիր օլտու-
 ղու իշպու իրատ էթտիյի ալթը քէլամտան անկաշըլապիլիլ :

1. Սէրփիսգօֆօս վէ պաշ Շէմնաս մէմուրիյէթլէրի Քիթապը շէ-

րիֆ իւզերինէ մէսին օլմառըղընտան րէֆ՝ օլընմագ կէրէք տիր :

2. Քիթապը շէրիֆ միւսիպիննէ թաշին օլընան մէմուրլէր եաւնի՝ էփիսգօփօսլար (եախօտ երէցլէր) վէ Շամմասլար Քիթապը շէրիֆին էփրինէ կէօրէ մէմուրլէթլէրինի իճրա էթմէք կէրէք տիրլէր, եաւնի էփիսգօփօսլար Քէլամուլլահը վա՛ղ էտիւլ , տուա էթմէք վէ Շամմասլար Փուգարայա մուգայէտ օլմագ կէրէք տիրլէր :

3. Հէր քիլիսէնին խտարէի հիւքիւմէթի քէնտի մէմուրլէրինէ մախսուս տուր :

4. Քիլիսէ խտաժմէսինին հէր պիրի պիր քիլիսէի մախսուսէյէ քէսպի միւնասիպէթ էտիւլ օլ քիլիսէ իլէ պէրապէր սաքին օլարագ օլ մահալտէ մէմուրլէթլէրինի տէվամ իւզրէ իճրա էթմէք կէրէք տիր :

5. Հիշ պիր ատէմ էփիսգօփօս մէմուրլէթլէրինի քէնտիսի իշիւն թալէպ էթմէմէլի տիր :

6. էփիսգօփօսլար հիւքիւմէթի 'ատիյէ թարաֆընտան տէյիլիլլա քիլիսէի մախսուսէ թարաֆընտան ինթիխապ օլընմագ կէրէք տիրլէր :

Պու մէպտէլէր ոսնկրա իսպիսիյնտէն զուհուր էտէն մէզէպլէրին մէպտէլէրի իլէ միւթթէհիտ վէ զաթընտան մէշուս՝ վէ միւսթահսէն օլտուղու աշիքեար տըր :

Դըրալիշա վէ վիւքէլասը վէ 'իւլամասընըն էքսէրիսի իսպիսիյնէ թէ'ատտի էթտիլլէր իտէ տէ , պա'զը էփիսգօփօսլար իսպիսիյնին մաթլուպաթընա հագգ վէրիւլ քէնտի խտարէլէրինտէ պուլունան ումուրը քիլիսէվիյէյի տահա սէրպէսթ պիր թարգ իլէ իտարէ էտէրլէր իտի :

Լաքին ումումէն , վէ պա'զը գէվաթ վէ մահալլէր միւսթէսնա թութուլարագ , իսպիսիյն վա'իզլէրի՝ մէմուրլէթլէրինտէն իկրամ օլընտուլար , վէ անլէրին ճիւմէ 'արզուհալլէրի տինկլէնմէտի : Սէղքիւր Քարթրիթ ինկիլթէրրայա կէլիւլ պա թահրիր Հույթիֆիթ իսմինտէ Հիւքիւմէթ թարաֆընըն մէշուր մու'ալլիմէրինտէն պիրի իլէ միւսպահասէ էթտի , վէ լաքին պու վէճլէ թարաֆէյն քէնտի զիւ'իւմէրինտէ տահա զիյատէ գալլիլէնտիլէր : Անճագ Քարթրիթ ինքիթապը տար էլ ֆիւնուսլարտա չօգ միւ'թէպէր օլտու :

Իսպիսիյն վա'իզլէրի՝ մէմուրլէթլէրինտէն իկրամ օլընտուլարընտա , էքսէրիյէ նալայըգ , ճահիլ վէ տիւնեէվի ատէմլէր անլէրին եէրլէրինէ կէլիւլ ինկիլզ քիլիսէսինէ քիւլլէթլէր մագարրաթ հասըլ օլտու : Դըրալիշանըն իսպիսիյնի իկրամ էթմէք խուսուսուստա օլտան զայրէթ վէ գուլմու պիլա շիւպհէ չօգ վէ զայրի մէմուս օլտու , վագա'ա Փափապիլլէրէ սահապէթ էտէր իտի : Վէ հէր նէ գատար էքսէրի խուսուսաթտա Դըրալիշա էլիզապէթին շէօհրէթի զիյատէ վէ խալիս իտէ տէ , ումուրը բուհանիյէ խուսուսուստա պի զայրի հագգ միւտալիլէլէ էթմէսի , վէ էն ա'լա բիւթպէտէ պուլունան բու-

հանի ընդհանուր թէքտիւր վէ 'ազլ էթմէսի' քէնտիսինի 'ատիլ հիւ-
քիւմտար տէյիլ անճազ նաճազ փափա կիպի կէօթէրտիյի պի իշ-
թիպաւ տըր : Վէ Հիւքիւմէթին մու'ամէլլաթընտան նէշէթ էթտի
քի , հայաթ քէլաւընըն վա'զ օլունմասը հէման խիթամ պուլմագտա
իտի , զիրա 'ազլ օլունմուշ վա'իզլէրին ետրինէ մու'այէն վէճհլէ 'իպա-
տէթի 'ուսուլիյէյի անճազ ընտէն գըլմաղա միւզ թէտիւր օլան զէվաթ
թա'յին օլունտու : Մէսէլա' Քօրնուալլ թարաֆընտան հիւքիւմէթէ
թագտիմ' օլունտան 'արզուհալ իշինտէ զիքր օլունտու քի օրատա 140
'ատէտ քիլիսէ խատէմէսի վար իտի իսէ տէ , վա'զ էթմէյէ միւզ թէ-
տիւր պիւր քիմսէսի պիլէ Եօգ իտի : Լօնտրատան տալիս վա'իզլէր իշին
պիւր 'արզուհալ թագտիմ' օլունտու : Քօրնուալլտան կէլէն 'արզուհալ-
տա պուլ քէլաւար զիքր օլունտու : « Պիզ 90,000 նուֆուստան 'ի-
պարէթ օլուսլ , հայաթ միւթտէսինի պիզէ վա'զ էտէճէք ատէմէրին
պուլունմամասընտան նաչի , հէլաք օլմազ թէհիքէսինտէյիզ : Վա-
գա'ա 160 'ատէտ 'իպատէթխանէլէրիմիզ օլուսլ , 9,200 լիւրա քիլիսէ
խատէմէսինին թէա'յիւշի իշին սարֆ էտէրիզ : Քիլիսէ խատէմէ-
միզին Էքսէրիսի զինաքէար , պէքրի վէ միւհրիմէլտէն 'իպարէթ տիւր
վէ տինտար , ա'լիմ վա'իզլէր արամիւտա սաքին օլմագտա իսէլէր ,
վա'զ էթմէքտէն մէն' օլունտուսլ , պիզ տալիս անլէրի տինկլէմէքտէն
մէն' օլունտուսլ » : Լաքին փարլամէնթօ Գըրալիչատան գօր-
գարագ պուլ միսիլլու 'արզուհալլարա գուլագ վէրմէտիլէր :

Քանթէրպըրի Սէրփիսգօփօսու Կրինտալ' Գըրալիչանըն թալէսլ էթ-
տիյի տէրէճէտէ իսլիսիյն 'ալէյհինէ մու'ամէլէ էթմէտիյինտէն ,
պիւր սէնէտէն զիյատէ մահպուս գալտը , վէ թ. 1. 1585 տէ վէֆաթ
էթմէսի իւզէրինէ չօլ ղայրէթլու Հույթկիֆթ անըն ետրինէ Սէրփիսգօ-
փօս օլուսլ պիթթէմամ' Գըրալիչանըն միւրատընը իճրա էթմէքէ 255
նէֆէր իսլիսիյն վա'իզլէրի տահա մէմուրիյէթլէրինտէն իսրաճ էթ-
տի :

Պու մու'ամէլլաթ 'ալէյհինէ ղայէթ չօգ 'արզուհալլար փարլամէն-
թօյա թագտիմ' օլունտու , վէ Էհալինին զիյատէսի իլէ աճընաճագ
հալի պէյուն օլունտու իսէ տէ , Գըրալիչա իլէ Սէրփիսգօփօս Հույթ-
կիֆթին թէսիրաթը փարլամէնթօյու գօրգուլթուսլ , վէ իսլիսիյն
տահա զիյատէ թէ'ատտի չէքտիլէր : Թ. 1. 1587 տէ իլք տէֆա օլարագ
իտտա'ա օլունտու քի Էփիսգօփօսուն մէմուրիյէթի Նրէցինքինտէն
Ալլահ թարաֆընտան թէֆրիգ վէ թէրֆի' օլունտու : Վագա'ա օնտան
Էվէլէ Էփիսգօփօս մէմուրիյէթինին թէֆազվուզ էթմէսի իտտա'ասը
անճագ գանուն վէ 'ատէթի քիլիսէվիյէ իւզէրինէ մէպի իտի :

Գըրալիչա Էլիզասլէթ գըրգ պէշ սէնէ իտարէի հիւքիւմէթ էթ-
տիքտէն սօնկրա , Թ. 1. 1603 տէ վէֆաթ էթտի , վէ հէր նէ
գատար ինկիլթէրրատա Էմասլսըզ չէօրէթի ճէլիլէյէ նայիլ օլտու
իսէ տէ , անըն ումուրը քիլիսէվիյէ վէ խուսուսա քէնտի մէմալիքին :

տէ իսլահաթը քիլիսէ վէ թէչքիլի քիլիսէի խալիսէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթը էմսալըզ մագարրաթլը պուլունտու : Ֆրանսա վէ սայիր տիյարլար թարաֆընտան թէ'ատտի սէպէպինտէն Ինկիլթէրրայա ֆիրար էտէնլէրի քէնտի ի'թիզատ վէ ուսուլի 'իպատէթինտէ մուհաֆազ էթտի իսէ տէ , քէնտի թէպա'ալարընա ասլա հուրրի-յէթի տինիյէյի իհսան էթմէտի :

Փափաւի Մարի' Աքօչիա Գըրալիչասը օլտուզու հալտէ , Աքօչիալը փրօթէսթանթլար էլիզապէթ թարաֆընտան սահապէթ պուլտու-լար : վագա'ա Աքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի թէչքիլի Ինկիլզ քիլիսէ-սինին ուսուլի թէչքիլինտէն չօգ միւթէֆէրրիզ օլուպ , ձէնէվա քիլիսէսինին ուսուլի իւզէրինէ մէպնի օլարագ սապիթ օլտու :

Էլիզապէթ Ինկիլթէրրա փատիշահլըզընը հէմ փափանըն խտտա'ալարընտան վիզայէ էթտի , հէմ էվրօիանըն փափաւի հիւքիւմ-տարլարը 'ալէյհինէ մուգալէմէթ էթմէսինտէ վաֆէրեապ օլտու : Ամմա հէր նէ գատար 'ալիւմ վէ 'ագիլ պիր հիւքիւմտար իտի իսէ տէ , Էինէ զիյատէսի իլէ միւթէքէպպիր վէ մաղրուր օլուպ , տէ-ֆ'ա վէ տէֆ'ա էլլէրի էն 'ալիւմ վէ սալիհ թէպա'ալարընըն գանը իլէ լէքէլնէրի իտի , վէ զալիմանէ , հէմ քիւլլիյէն պի դայրի հագգ վէ հուզուզը ինսանիյէի թապի'իյէյէ վէ Գիթապը շէրիֆէ մուզայիր օլարագ , ումուրը քիլիսէվիյէ վէ բուհանիյէ իւզէրինէ միւսթագիլէն հիւքիւմէթ սիւրէր իտի :

Անըն էյամընտա Ինկիլզ քիլիսէսինտէ իսալիսիյն արասընտան դայ-րի' տիյանէթի խալիսէ հէման պուլունմուզ իտի , վէ քիլիսէ խատէ-մէսինին աշվալ վէ ա'մալի 'ումուլմէն մէքրուհ պուլունտու :

Պիւա շիւպէն «Խալիսիյն» տէնիլէնլէր արասընտա պա'զը հատտէն-զիյատէ հիտտէթլի վէ պա'զը ֆէնա ատէմլէր տալի պուլունուր ի-տի , վէ էլիզապէթին սօն սէնէլէրինտէ տահա իթթիֆագ պուլմագ իւմիտի գալմատըզը հալտէ , իսալիսիյնին բէիսլէրինտէն (զիրա թէ-ատտի ալթընտա տէվլամ իւզրէ իզտիյատ պուլուպ խաֆիէն թէ-ճէմիւլ' էտէրլէր վէ թահրիրաթ չըգարըրլար իտի) պա'զըլարը շիտ-տէթլի վէ դայրի միւնասիպ թարզ իլէ նութգ էտիպ թահրիրաթ թէէլիֆ վէ նէշը էտէրլէր իտի : Լաքին անլէրին էքսէրիսի սալիհ ատէմլէր իտի :

Էլիզապէթին խալէֆի (քէնտիսի պիքը օլարագ եաշայըպ վէֆաթ էթտի) օլ վագըթ Աքօչիալը Գըրալ ձէյմա իտի , Գըրալձէյմա թալս-թա ճիւլիւս էթտիյինտէ իսալիսիյնի , պախուսուս տահա քիլիսէի բէմիլլէտէն սյորըմամըշ օլանլարը , գազանմաղա կիւզէլ Ֆուրսաթը վար իտի , գիրա սյորըմագ իսթէմէտիլէր , վէ էյէր անլէրին արզու-լարընա սիր միգտար ըի'այէթ վէրիսէ իտի , սուլն օլմալարը վու-գու' պուլուր իտի : Լաքին պուլունն 'աքսիսի օլարագ Գըրալ էփիս-գօիօսլարըն բէյլէրինի էվլէլա թահսիլ իլէ քէնտիսի տալի թամա'ի

հիւքիւմէթէ մէյյալ օլտուղունտան, իսախսիյն 'ալէյհինէ տուհա զիյա-
տէ վէ տահա շէտիտ գանուըլար 'իլան օլունտուըլար, վէ օլ գանուը-
լար օլ գատար զալիմանէ իճրա օլունտուըլար քի, 1400 նէֆէրտէն
զիյատէ քիլիսէ խատէմէսի մէմուրիյէթլէրինտէն իխրաճ օլունտու-
լար, վէ պուհա գանա'աթ էթմէյէրէք՝ Գըրալ իլէ Սէրփիսգօփօս-
լար իսախսիյնի հապսա իլգա էթտիլէր, 'արզուհալ վէրմէքլիյի պիք
ճիւհա 'ատտ էթտիլէր, վէ միւմքինի մէրթէպէ անլէրի թէ'այիւշ
պուլմագտան մէն՝ էտէրլէր իտի: Պու շէյլէրին վուգու'ունտա իքի
խուսուս աշիքեար օլուր:

1. Իսլահաթը քիլիսէնին թէրագգիսինի հէր հալտէ մէն՝ էթմէք
միւրատը վար իտի, վէ,

2. Հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ Փաիանըն էլինտէ օլուն եա հիւքիւմ-
տարըն էլինտէ օլուն, միւսթագիլ օլտուղունտա միւճիպի մագար-
րաթը քիւլիյէ տիր:

Ճէյմս Գըրալըն իտարէի հիւքիւմէթին էվվէլքի սէնէլէրինտէ իս-
լիսիյն արասընտա էվվէլտէն պիր միգտար աշիքեար օլան իսթիլաֆ
տահա զիյատէ մէյյտանա կէլիպ, վաթանլարընը թէրք իլէ Հօլան-
տատա փէնահէաճ ուրայան պա'զը ճէմա'աթլար պուլունտու, վէ
անլէր արասընտա տահա ինկիլզ քիլիսէսինտէ վուգու՝ պուլտուղու
միսիլիւ պա'զը թա'լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա մուխալիֆէթ
փէյտա օլունտու: Մուխալիֆէթի մէզպուրէ պէշինճի Պապտա պէ-
յան օլունաճագ տըր, վէ Հօլանտայա Ֆիրար վէ Լէյտէն շէհրինտէ
քիլիսէ թէշքիլ էտէն (մէշհուր վա'իզի ձօն Բօպիսըն իսմինտէ իտի)
պիր ճէմա'աթըն սօնկրաքի թէվարիիսի Եննի սիւնեատա թէշքիլ օ-
լունան քիլիսէի հուրրիյէ վէ հիւքիւմէթի հուրրիյէտէ պէյան օլու-
նաճագ տըր: Եինէ իսախսիյնին էքսէրիսի թէ'ատտի շէքտիլէր իսէ
տէ, ինկիլզ քիլիսէսինտէ գալմագ իսթէտիլէր, վէ Թ. Ի. 1609տա
անլէրին մէպտէլէրինի պէյան էթմէք զըմընտա պիր քիթապ թապ՝
վէ նէշր օլունտու: Օլ քիթապտան պուրատա պա'զը իսթիսրաճա-
թըն գիքրի միւնասիպ օլուր:

1. «Քիթապը յէրիֆ կէրէք ի'թիգատաթ կէրէք իպատէթ խու-
սուսունտա գանուընը քեամիլ վէ միւսթագիլ օլուպ, հէր նէ քի Քի-
թապը շէրիֆէ միւթապըգ օլմայարագ էմր օլունուրսա զայրի մէշ-
րու՝ տուր»:

2. «Ճիւմէ իհտասաթը ինսանիյէ, խուսուսա փութփէրէսթիլիյէ
սարֆ օլունան 'ատաթ ըէտտ օլունմագ կէրէք տիր»:

3. «Ատաթը գահիւրէ իպատէթի սահիհէյի պէյան վէ թէմսիլ
էթմէք իշիւն օլտուղունտան, 'ատաթը մէզպուրէյի Քիթապը շէ-
րիֆտէ պուլմաղա միւնթագըր իլ»:

4. «Հէր ճան ու տիլտէն իպատէթի հագիգիյէ իշիւն 'ատէթ
իւզրէ պիր մահալտէ թէճէմսիլ՝ էտէն ճէմա'աթ ֆիլ հագիգէ պիր

քիլիսէի մէսիհիյէի զահիրիյէ տիր, վէ պու քիլիսէլէր՝ խտարէ վէ մէմուրլէր վէ ուսուլի՝ իպստէթ խուսուսունտա՝ միւսավի տիրլէր» :

5. «Քրիստոս պիր քիլիսէյի պաշգա քիլիսէյէ եւ պիր նէվ՝ հիւքիւմէթի խարիճիյէյէ թապի՝ էթմէտի : Հէր քիլիսէնին քէնտի հիւքիւմէթի քէնտիսինտէ միւսթագիլ օլուպ, խարիճտէն հիւքիւմէթ տէյիլ անճագ ըէյ վէ նասիհաթ վէրմէք սէլահիյէթի խարիճիյէ օլապիր : Պախուսուս հիւքիւմէթի խարիճիյէնին ճէգա իճրա էթմէք սէլահիյէթի եօգ տուր : Հէր քիլիսէնին մէմուրլէրի օլ քիլիսէ իլէ պէրապէր օթուրմագ կէրէք տիր, վէ պաշգա մէմուրլէրի օլմամալը տըր : Հէր քիլիսէնին մէմուրլէրի տախի Գրիստոսուն ինճիլի շէրիֆ-ձէ էմր էթտիյի մէմուրլէրտէն իպարէթ օլմալը տըր» :

6. «Հէր քիլիսէնին քէնտի մէմուրլէրինի ինթիխապ էթմէք իչիւն հուգուգու վար տըր, վէ երէցէ թէգատտիւմ վէ թէֆավլուգ էտէն եալընը քիլիսէնին ըէյիսի մութլագը Գրիստոս տուր» :

7. «Պիր քիլիսէ քէնտի մէմուրլէրինի ինթիխապ էթտիքտէն սօնկրա, քեամիլէն անլէրէ իթա՛աթ էթմէք կէրէք տիր, վէ միւշքիլաթըն թէսվիյէսի իչիւն հիւքիւմէթի յատիյէյէ միւրաճա՛աթ էթմէք կէրէք տիր» :

8. «Քիթապը շէրիֆ իւգէրինէ մէպնի օլան գավանինի քիլիսէվիյէ հիւքիւմէթի յատիյէյէ մուխալիֆ օլմայըպ պու մէմալիքին՝ հիւքիւմէթինէ մուղայիր օլան հիւքիւմէթի հէր նէ իսէ բէտու էտէրիզ» :

9. «Պիր երէց պիր թիւրլիւ մէմուրլէրի յատիյէյի գապուլ էթմէյիպ՝ պիւթիւն վագթիինի ումուրը բուհանիյէ վէ քիլիսէվիյէյէ սարֆ էթմէք կէրէք տիր» :

10. «Երէց ճէմա՛աթա Ալլահըն քէլամընը վա՛ղ էթմէք կէրէք տիր, վէ վա՛ղ էթմէյէ միւգթէտիր օլմայան վէ անճագ օգումագա միւգթէտիր օլան ճահիլ մէմուրլէր ըէտտ օլունմագ կէրէք տիր» :

11. «Քիլիսէ քէնտի յազասընտան շէմմասլար ինթիխապ էթմէլի, վէ պունլար, միւմքին օլուրսա, քէնտի թէա՛յիւշինի թէտարիգ էթմէլի տիր» :

Ինկիլիզ քիլիսէսի իչինտէ գալըն օլան իսալիսիյն, անլէրին սալիֆ իւզ գիքը մէպտէլէրինէ մուխալիֆէն, Գըրալըն ումուրը յատիյէ իւգէրինէ կիպի ումուրը քիլիսէվիյէ իւգէրինէ տախի սէլահիյէթի միւսթագիլէ սահիպի օլտուղունու իգրար վէ գապուլ էթտիլէր, վէ պունա պինաէն հիւքիւմէթին ճիւմլէ ճէգալարընը շէքմէյէ ըազի օլ տուլար :

Ճէյմի Գըրալ հէր նէ գատար էվվէլա Աքօշիա քիլիսէսինին ուսուլի խտարէսինէ տօգանմատը իսէ տէ, Թ. Ի. 1606 տան սօնկրա անլէրին երէցի ուսուլի եէրինէ, իճպար իլէ էփիսգօփօսլուգ թէշքիլէթտի, վէ պէոյլէ էթմէքլէ զայէթլէ հուրիյէթ սէվէն Աքօշիալարը կիւճէնտիրտի : Թ. Ի. 1610 տա իսալիսիյն յալէյհինէ պիյասէ զայ»

րէթ կէօսթէրմիչ օլան Գանթէրպլըրի Սէրփիսգօփօսու Պանքրօֆթ վէֆաթ էտիպ անըն խալէֆի Լօնտրա էփիսգօփօսու Ապպօթ, ինսաֆլը՝ վէ թէ՛աւտտի սէվմէյէն պիր աւտէմ, անըն եէրինէ թա՛յին օլունտու :

Թ. Ի. 1611 տէ ծէյմս Գըրալըն սահապէթինտէ հալա միւսթ՝ամէլ պուլունան Ինկիլզէ Գիթապը շէրիֆին միւճէտտէտէն թէրճիւմէ վէ թասհիհի թէքմիլ օլունուպ, թապ՝ վէ նէշր օլունտու : Գըրգեէտի նէֆէր մուալլիմ՝ օլ պէօյիւք իշ իւզէրինէ չալըշտըլար : Թ. Ի. 1612 տէ վէլի՛ի՛ ահո ձէնրի օնսէքիզ եաշընտա օլարաք վէֆաթ էթտի, վէ փէտէրի թարաֆընտան զէհիրլէնմիշ իտիյի թէվաթուր օլունտու, չիւնքի իւլիսիյնէ սահապէթ վէրիպ անլէրի քիլիսէի ըէսմիյէ իլէ պարըշտըրմաք իսթէր իտի : Քէնտիսի սահիպի ախլազը մէմուռնէ օլուպ, ումուրը՝ ալիյէ իլէ մէշղուլ օլմաղա մէյլ էտէր իտի :

Թ. Ի. 1618 տէ Նոյ. այընտա Հօլանտատա թա՛լիմաթ, պաթուսուս թաքտիրի իլահի, կիւնահը ապի վէ սայիրէ հագգընտա՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան միւճատէլէնին թէսվիյէսի իչիւն Տօրթ շէհրինտէ պիր պէօյիւք մէճլիս թէշքիլ օլունտու, վէ փօլիթիգի սէպէպլէրտէն ծէյմս՝ էփիսգօփօսլարը օրայա կէօնտէրտիյի հալտէ, անլէրէ՝ Լէյտէնլի Արմինիօս Փըրգասընա գարշը՝ ումուլմէն գապուլ օլունմուշ օլան թա՛լիմաթը մէսիհիյէյէ սահապէթ էթմէքլիյէ էմր էթտի : Օլ մէճլիս էրթէսի սէնէ Մայիս այընա գատար տէվաթ էտիպ, էյի շէօհրէթ քէսպ էթտի :

Էվվէլքի սէնէտէ ծէյմս Աքօլիայա զիյարէթ էտիպ ումուրը քիլիսէվիյէ խուսուսուլտա չօգ զալիմանէ հարէքէթ էթտի, զիրա նէ քիլիսէնին ըէյինէ ըի՛այէթ էթտի նէ՝ արգուհալ գապուլ էթտի :

Վէ հէր նէ գատար Գըրալըն քէրիմէսի Էլիզապէթ՝ պիր ծէրմանիալը Փրէնա իլէ թէպէվվիւճ էթմիշ իտի իսէ տէ, ծէյմս օլ տիյարլարտա թէհիլքէտէ պուլունան Փրօթէսթանթլարա սահապէթ էթմէտի :

Սալիֆ իւզ զիքը ծօն Րօպինսըն վա՛իզ վէ՝ ալիմին Հօլանտատա (Լէյտէնտէ) պուլունան իւլիսիյն ճէմա՛աթը Թ. Ի. 1620 տէ Ամէրիգայա կիտիպ հուրրիյէթի տինիյէ աւրամաղա գարար վէրտիլէր, Լուքին Ամէրիգա օլ զէման մէտէնիյէթ խուսուսուլտա օլ գատար ապ թէրաքգի էթմիշ վէ անըն գատիմի Էհալիսինտէն. օլ գատար չօգ գօրգուլուր իտի, պաթուսուս օրատա եէնիտէն մէքեան պուլուպ թէ՛այիւշ թէտարիք էթմէք օլ տէրէճէ միւշքիլ պիր շէյ իտի քի, Րօպինսըն քէնտիսի վէ ճէմա՛աթընըն իսթիյարլարը օրայա կիտէմէտիլէր, Լաքին աթի իւզ զիքը զիյատէսի իլէ տիգգաթա շայան սէօգլէր իլէ զուրպէթէ կիտէնլէրէ սօն նասիհաթընը վէրիպ անլէր իլէ վէտալաշտը :

«Պիրիպիրիմիզտէն այըլմաք իւզրէ իւզ, վէ պիր տահա եիւզէրի-

նիզի կէօրիւպ կէօրմէյէճէյիմի անճազ Ալլահ պիլիք : Լաքին պու-
քէյֆիյէթ Ալլահ թարաֆընտան նասըլ թա՛յին օլունուրսա , Ալլա-
հըն վէ անըն միւպարէք մէլէքլէրի հուզուրունտա սիգէ թէնպիհ է-
տէրիմ քի , անճազ Բապպիմիզ Յիսուս Քրիստոսա միւգթէտի օլ-
տուղում տէրէճէտէ պանա միւգթէտի օլասընըզ , էյէր Ալլահ պաշ-
գա վէսիլէ իլէ պիր շէյ սիգէ թա՛լիմ էտէրսէ , պէնիմ թա՛լիմիմի գա-
պուլ էթտիյինիզ կիպի գապուլէթմէյէ հազըր օլասընըզ , Զիրա
Բապպըն միւպարէք քէլամընտան ֆէհմ էթտիյիմիզ հազիգաթտան
տահա զիյստէ հազիգաթըն զուհուր էտիպ պէյան օլունաճաղը-
նա ի՛թիմատը քեամիլիմ վար տըր : Քէնտիմ զիյատէսի իլէ թէէս-
սիւֆէտէրիմ քի , Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի իսլահաթ խուսուսունտա
տահա թէրուգգի էթմէզլէր , Լուծէրիլէր՝ Լուծէրին վարտըղը հալտէ
տուրուրլար , Քալվին թարաֆը անըն վարտըղը եէրտէն իլէրու
կիտէմէտիլէր , Վազա՛ա օլ պէօյիւք մու՛ալլիմ հէր շէյի կէօրէմէտի :

Մէզքիւր մու՛ալլիմէր քէնտի էյամլարընտա բուշէն նուրլար իտի-
լէր իսէ տէ , եինէ հիքմէթի իլահիյէնին քեամֆֆէսինի ֆէհմ էթմէ-
տիքլէրի ինքեար օլունմազ . վէ էյէր պիզիմ վազթիմիզտէ պուլուն-
սա իտիլէր , մա՛լիմաթը ալլիյէտէ թէրազգի էթմէյէ չալըչաճազ-
լարը պի իլթիպահ օլուր , Սիգէ ըիճա էտէրիմ քի քիլիսէյէ Ալլահըն
քէլամընտան սիգէ պէյան օլունաճազ հէր հազիգաթը գապուլէթ-
մէյէ թէա՛հիւտ էթտիյինիզի տէր խաթըր էտէսինիզ , Անը վէ պիւ-
թիւն ահտընըղ տէր խաթըր էտինիզ , հազիգաթ տէյիւ գապուլ
էթտիյինիզէ մուգայէտ օլունուզ , թէֆահհուս վէ միւթուլա՛ա վէ
քէլամը քէլամ իլէ թաթալիզ էտինիզ , զիրա խրիսթիանլար պու-
եազըն վազըլթլարտա գաթը գարանլըգտա պուլունմուշ օլտուգլա-
րը հալտէ , պիրտէն պիրէ մա՛լիմաթը միւքէմէլէյէ նայիլ օլմալա-
րը միւմքին տէյիլ տիր , Պիրտէ Պրաունի լագապընը տէֆ՝ էտէսի-
նիզ , զիրա անըն վասիթասը իլէ նահազգ եէրէ սիզի թա՛յիպ էտէր-
լէր :

Պու զուրպէթէ կիթմէք իւզրէ օլան իսալիսիյն թ . ի . 1620 տէ
Յուլ . 1 , Տէլֆթհապլէն լիմանընա թէտարիք էթմիշ օլտուգլարը
կէմլյէ պինմէք իչիւն կիթտիլէր , Բօպինսըն վէ ճէմա՛աթընըն
իւթիյարլարը անլէրի լիմանա գատար կէթիւրտիլէր վէ պիւթիւն
կիճէյի իսպատէթ էթմէքլէ վէ մուհապպէթանէ միւքեալէմէ իլէ իմ-
րար էթտիքտէն սօնկրա Աղօսթ . 5 տէ Մէյֆլաուր իսմինտէ կէմի-
լէրինէ պինիպ աչըլտըլար , Անլէրին ատէտի թամ 100 նէֆէրտէն
'իսպարէթ իտի , վէ նոյ . այընտա նէվ ինկիլթէրրա սահլիլինէ վասըլ
օլտուլար իսէ տէ , անճազ Դեկտ . 22 տէ գարայա չըգտըլար : Օլ
տիյարըն հալմասը օլ մէվսիստէ տաիմա սօղուգ օլուրսա տա , օլ սէ-
նէ ատէթտէն զիյատէ գար վէ պուզ պուլտուլար : Վարտըղլարը
սահլիլտէ տալսի ատէմ սաքին օլմազ իտի , զիրա օլ վազըլթտան ազ

վազըթ մուգատտեմ էհալի թա'ուն իլէ հէլաք օլմուշլար իտի . վէ կէրէք տէնիզ եօլնուլուզլարընտան վէ կէրէք տահա զիյատէ օլ գըշ մէվսիմինտէ գարատա էվվէլա էվսիզ օլարադ չէքտիքէրի մէշագ-գաթտան նաչի անլէրին նըսֆը գաւտար էօլտիւլէր :

Տահա կէմի իւզէրինտէ վէ գարայա չըգմազտան էվվէլ տէօրթ քի-չի էօլտիւլէր : Յունվար այընտա սէրիզ քիչի , Ֆէպր . այընտա օն-եէտի վէ Մարթ այընտա օն իւչ քիչի էօլտիւլէր : Մայիս պէշինճի-սինտէ անլէրի կէթիրէն կէմի ինկիլթէրրայա տէօնտիւ , վէ օլ եիւզ քիչիտէն նըսֆը գաւտար էօլմիւշլէր իտի իսէ տէ , եինէ սաղ գալանլարըն հիչ պիրի կէմի իլէ վաթանընա տէօնմէտի : Պէօլլէ մէշագ-գաթլարա պու վէճհլէ թէհամմիւլ էթմէքլիք օլ ստէմէրին սապը-նը վէ օլ եապանի սահիլլէրէ պիր նիյէթի ա'լիյէ իլէ կիթմիշ օլտուգ-լարընը կէօսթէրի : Պախուսուս անլէրին էվվէլա կէօրտիւքլէրիթէտա-րիքեաթ անլէրին ախլազընը պէյան էտէր , չիւնքի հէր շէյտէն էվվէլ տէնիզ մուխաթարալարընտան վիգայէ օլունտուգլարը իչիւն Ալլահա ըհամէն վէ ճան ու տիլտէն չիւքրանիյէթ թագուիմ էտիս , քէնաի-լէրի իչիւն միւնասիս պիր հիւքիւմէթ թէշքիլ էթտիլէր :

Անլէրին օլ եէրէ կէլմէլէրի Մուգատտէրի իլահի իլէ օլտու , զիրա էվվէլա նիւ եօրք լիմանընա կիթմէք նիյէթինտէ իտիլէր : Պէօլլէճէ պաշգալար իլէ միւնուզա'ա իւզրէ պուլունմազտան վէ օլ տիյարըն գա-տիմի էհալիսինն 'ատալլէթինտէն գուրթուլտուլար : էվվէլքի սէնէ-լէրտէ խաաթալըգտան վէ գըթլըգտան վէ էնվա'ի թիւրլիւ մէշագ-գաթտան վէ մուխաթարալարտան զիյատէսի իլէ միւզթարիս օլտու-լար իսէ տէ , եինէ անլէրին նիյէթի ա'լիյէսինտէն տէօնմէքլիյի ասլա թէֆէքքիւր էթմէտիլէր : Թ . Ի . 1621 տէ անլէրին եանընա ըհիքի-լէր կէլտիլէր իսէ տէ , թէ'այիւշսիզ կէլտիլէր , վէ Թ . Ի . 1622 տէ անլէրին մահսուլլարը գըթ օլտու , լաքին օլ վազըթտան սօնկրա ան-լէրին իմանը վէ սապը լայըգը իլէ թէճրիւպէ օլունտուգլունտան , ինայէթի իլահիյէ իլէ պէրիօրսար օլուս պիչինլէրի էյի օլտու , վէ ըհիքիլէրի կէլտի վէ գատիմի էհալի իլէ տօսթուգ իէյտա էթտի-լէր , վէ պէօլլէճէ հուրիյէթի տինիյէ վէ տ'տիյէ իւզէրինէ մէպնի օլարադ օլ իգլիմտէ պիր գալմ մէյտան պուլտու :

Ինկիլթէրրատա'ըրալ ձէյա տահա զիյատէ իսալիսինն թէսիրաթը-նըգըրմազ իչիւնէմի էթտի քի եէվմի մուգատտէստէ էյլէնճէ վէ օլուն-լարա ըհսմի 'իպատէթխանէյէ կիտէնլէր իչիւն միւսա'ատէ օլա : Զի-րա իսալիսինն 'ուսուլլէն վէ պիլիթթիֆազ եէվմի մուգատտէսի քէմալի իհթիրամ վէ թագվա իլէ հըֆզ էտէրլէր իտի , շէօլլէ քի օլ խուսուս-տա շէօհրէթի մախսուսէյէ մալիք իտիլէր : Պիր տէ ձէյա'ն իսալիսինն իաթրընը գըրըպ Փափալիլէրի ըիզա էթմէք իչիւն օլլու Զարիզ վէլի'ի 'ահտը իսիանիա Փրինչէսի իլէ նիչանլամազ իւզրէ իտի , վէ պու-մէրամընըն իճրասը իչիւն Փափալիլէրէ առլա էգիյէթ վէրմէյիս սա-

հապէթ էթմէյէ վէ մէզպուր փրինչէսին չօճուզլարը օլտուղունտա անլէրի փափաքի օլարազ թէրպիյէ օլունմալարընը թէա'հիւտ էթտի :

Պէօյլէճէ ձէյամ' էլինտէն կէլոյի դատար թէպա'ալարընըն հուգուզը տինյէլէրինի այագ ալթընա ալմագտա խտի : Քէնտիսինի քիլիսէնին ըէիսի մութլագընը կէօսթէրտի : Միւմքինի մէրթէպէ խալիսյնի մէմալիքինտէն գօվաու : Աքօչիալըլար իւզէրինէ իճպարէն էփիսգօփօսլուզ թէսալիթ էթտի, վէ հէր նէ գատար էհալինին զազապու կէլտիքլէրինտէն իսփանիա փրինչէսի իլէ օլան նիքեահտան վազ կէչմէյէ մէճպուր օլտու իսէ, եինէ սսըլ մէրամընտան ֆէրազաթ էթմէտի : Մարթ 27, թ. Ի. 1623 տէ վէֆաթ էթտի :

Պրինճի Չարլզ՝ ձէյամ' Գըրալըն օղլու, Գըրալ օլտուղու կիպի, Ֆրանսանըն Գըրալը Լուինին հէմլիրէսի Հէնրիէթթա Մարիա իլէ թէզէվէվիւճ էթտի : Գըրալիչա տալսի փափաքի օլտուղունտան փափասլար վէպիր թագըմ փափաքի խըզմէթքեարլար պէրապէր ինկիլթէրրայա կէթիրտի : Քէնտիսի տալսի գէքեովէթլի վէ ճէմալ վէ լութֆ սահիպի օլտուղունտան Գըրալ Չարլզ իւզէրինէ չօգ թէսիրաթ քէսպ էթտի : Անըն իչիւն Գըրալ սէրայընտա ա'տաթը փափաքիյէ միւճիպինճէ 'իպատէթ գըլընըր խտի, վէ պա մուգավէլէ տնըն չօճուզլարընըն թա'ալիւմ վէ թէրպիյէսի թա օն իւչ եաչընա վարընճայա գատար աւըն էլինտէ օլտաճաղըը : Օլ գէման ինկիլթէրրանըն վիւքեալա հէմ իւլաւասընըն ըէիսի Սէրիփգօփօս Լօտ օլուպ, չէօհրէթի գապիհէյէ նայիլ օլմագ պապընտա անըն միսլի չօգ եօգ տուր :

Չարլզ Լօտըն եարտըմը իլէ փարլամէնթօյու վէ պիւթիւն էհալինին ըիճա վէ արզուլէրինի պէր թարաֆ էտիպ իսթէտլիյի կիպի հիւքիւմէթ սիւրէր խտի : Օնիքի սէնէ զարֆընտա պիր քաաա իլան օլունմատը իսէ տէ, 230 'ատէտ իրատէի միւլիւքեանէ 'իլան վէ իճրա օլունտու : Չարլզ քէնտի վիւքեալասընը վէ միւսթէչարլարընը, եա'նի «Սթար-չէմպըր» տէնիլէն մէճլիսի՝ փարլամէնթօնուն եէրինէ գօտու : Փարլամէնթօ թէճճէմիւլէ էթտի, վէ Գըրալա չօգ մատտէլէր թէքլիֆ էթտի իսէ տէ, Գըրալ իպթիտատան թա գաթլ օլունճայատէք միւրայըլըզ վէ հիլէ վէ քէզպ իլէ օնա մուա'մէլէ էտէր խտի :

Փարլամէնթօ չօգ չէյլէրտէն շիքեայէթ էթտի, ամմա Գըրալա թէսիր էթմէտի : Գըրալ զուլմ վէ թէ'աուտի իլէ հիւքիւմէթ սիւրտիւ վէ էհալինին պիր չարէլէրի եօգ խտի : Լաքին ինսան թապիւթը իզթիգասընճա չօգ միւտտէթ իչիւն զիյատէ զուլմ վէ նահագգըլղա թահամիւլէ էթտիքտէն սօնկրա, քէսպի գուզվէթ վէ ճէսարէթ էտէր, վէ ինկիլթէրրատա տալսի պէօյլէ վագի՝ օլտու : պա խուսուս քի Անկլօ-Սաքսօն միլլէթլէրի, թա'պիւթլարը իլէ զուլմ վէ հագգսըլղա թէհամիւլէ էթմէյիպ մուգավէմէթ էթմէյէ մէյյալ տըրլար : Փարլամէնթօ իչինտէ օլ գատար հուրրիյէթ վէ հագգ սէվէն ճէսուր պտէմէր պուլունտու քի, անլէրին թէսիրաթը իլէ փարլամէնթօ քէր

նէ վազըթ թէճէմմիւ' էթտի իսէ, պիւթիւն էհալի թարափընտան պիլ վէքեալէ վուգու' պուլան զուլմաթտան տօլայը շիքեայէթ էտիպ, էհալինին հուգուգունու Գըրալըն հուգսըզըզը 'ալէյհինէ վիգայէ էտէրիտի Պինաէն'ալէյհ տէֆ'աթէնանըն թէճէմմիւ' էթմէսի Գըրալ թարափընտան մէն' օլունտու : էհալինին հուգուգունու պիր թարափտան թէրազգի էտէն իտտա'աի փափազիյէ, վէ տիկէր թարափտան Արմինիօս թա'լիմաթը 'ալէյհինէ վիգայէ էտէնլէրին պազըլէրի չօլ սօնկրա շէօհրէթի հայլիյէ քէսպ էտէն Փիմ, Համիտէն վէ Օլիկէր Գրօմվէլ իտի :

Վէ 'ուսուսէն էհալի, չէքտիքէրի էգիյէթլէր վէ թէ'ատտիլէր սէպէպինտէն Գըրալ վէ Լօտ 'ալէյհինէ ինթիպահ էթմէքտէ իտիլէր, Իչպու սալիֆ իւզ գիքը զուլմաթ վուգու' պուլտուղու սըրատա, վէ անլէրին պիր նէթիճէսի օլարազ խալիսիյն տահա չօգ քէսրէթ իւզրէ Ամէրիգայա կիթմէքտէ իտի : Անլէրին ահվալի քէնտի վաթանընտա րահաթսըզ վէ թէհամմիւլիւզ օլտուղունտան, օլ եէնի իգլիմէ կիթտիլէր : Պէօլէճէ հիքմէթի իլահիյէ իլէ ինկիլթէրրատա վուգու' պուլան թէ'ատտի' նէվ ինկիլթէրրատա թէչքիլ օլունմագուտ օլան եէնի միլլէթին վէ տէվլէթին թէվսի' վէ սապիթ օլմասը իչիւն օլտու : ինկիլթէրրատա թէ'ատտի օլմասա իտի, 'նէվ ինկիլթէրրատան էհալի էվվիլիսի պէօլլէ տինտար վէ սալիհ վէ 'ալի'ատէմլէրտէն 'իպարէթ օլմազ իտի : Լօտ' զայէթ հազսըզըզ իլէ էն էյի ատէմլէրի ինկիլթէրրատան գօվմալը իտի քի 'նէվ ինկիլթէրրա էն էյի ատէմլէրէ մալիք օլա : Վէ պիթթապի' պունտան սօնկրա թէվարիիսի իսալիսիյն հէմ ինկիլթէրրատա հէմ Ամէրիգատա պուլունուր, վէ էյէրչի պու նագլիյէթտէ ուսուրը քիլիսէվիյէ տաիմա ուսուրը փօլիթիգիյէ իլէ գարըշմըշ իսէ տէ, ինկիլք քիլիսէսինին րէիսի զալիմինին քէօթիւ հարէքէթինտէն նէչէթ էթտի :

Ինայէթի իլահիյէի մախսուսէտէն 'իթիպար օլունմալը տըր քի իսալիսիյն ինկիլթէրրատա քիւլիյէն հուրրիյէթի տինիյէտէն մահրում գալտըլար իսէ, ինկիլթէրրա հիւքիւմէթինէ միւթի' օլան Ամէրիգա գըթալարընտա անլէրէ միւսա'ատէ օլունուլ քէնտի իսթէտիքլէրինէ կէօրէ ուսուլի քիլիսէ թէչքիլ իլէ 'իպատէթ գըլապիլլիլէր իտի : Թա'աճիւպ օլունաճագ շէյ տիր քի Լօտ ինկիլթէրրատա օլան իսալիսիյն թէ'ատտի էթմէքլիյէ զանա'աթ էտէրէք Ամէրիգատա պուլունանլարը ասայիչի հալ իւզրէ պրազտը : Պունտան նէչէթ էթտի քի պիր գաչ սէնէ զարփընտա իսալիսիյն պինլէրճէ Ամէրիգայա կիտիպ 'նէվ ինկիլթէրրատա չօգ պէլտէլէր ինչա էտիպ վասի'արազիլի զապթ վէ թապի' էթտիլէր : Վէ օրայա կիտէնլէր եալընըզ ֆուգարատան 'իպարէթ տէյիլ, անճագ չօգ պէնկին ատէմլէր տալի կիթտիլէր, շէօլլէ քի եիկիրմի սէնէ զարփընտա թահմին օլունուր քի 500,000 ինկիլք լիրասը գատար ագչէ վէ էմվալ ինկիլթէր-

րատան Ամերիգայա կեօթիւրիւտիւ , վէ օրալարտա օլ սէնէլէրտէ ուսուլի սաֆիյէ իւզէրինէ պիր 'ուսուլի քիլիսէ տէյիլ անճագ քիլիս սէլէր թէչքիլ օլունուլար , եա'նի' Րէսուլլէրին էյամընտա պուլու- նուր կիպի պու Պապտա գիքր օլունուլ օլան Սալիսիյին մէպտէլէրի իւզէրինէ քիլիսէլէր թէչքիլ օլունարագ իզտիյատ պուլմագտա իտի :

Օլ քիլիսէլէրին ուսուլի պու մէպտէլէրտէն 'իպարէթ իտի :

1. Քիլիսէի մախսուսէ քէնտիլիյինտէն միւքէմմէլ օլուպ , պիր նէվ' հէ-տէ-ճէի իարիճիյէ թանըմայարագ քէնտի մէմուրլէրինի ինթիխապ վէ 'ազլ էթմէք , 'ազասընը գապուլ վէ իիւրաճ էթմէք վէ պիւթիւն ի- տարէի թէրպիյէսինի իճրա էթմէք , վէ էլճասըլ քեաֆֆէի ուսուլու- նա մուգայիէտ օլմագ խուսուսունտա միւսթագիլ պիր սաճիպի հիւ- քիւմէթ օլարագ թէչքիլ օլունուլար իտի : Լաքին քիլիսէլէր պիրի- պիրի իլէ քէսպի 'ալագա էտիպ միւ'թէպէր մու'ալլիմլէրին վէ Նրէյ- լէրին ընյէրինէ ուսուլը քիլիսէվիյէ խուսուսունտա քէմալի ըր'այէթ էտէրլէր իտի : 'Լագա'ա պու քիլիսէլէրին ուսուլինճէ մու- 'ալլիմլէր վէ մուրաթսապարըն մէճլիսի 'ուսուլմինին ընյինէ վէրիլէն ըր'այէթ' հիւքիւմէթ նէվ'ինտէն գապուլ օլունուր ըտը :

2. Քիլիսէ մէմուրլէրի եալընը նրէյ վէ Շամմալարտան 'իպարէթ տիրլէր տէյու գապուլ օլունուր իտի :

5. Քիլիսէ թէրպիյէսինին էսաս վէ գանունու Մաթթ . ԺԸ . 15— 17 քէլամը իւզէրինէ մէպնի օլուպ' օլ վէճէլէ իճրա օլունուր ըտը : Նէվ' ինկիլթէրտանըն ուսուլ վէ մէպտէլէրի պունլարտան'իպարէթ իտի :

Թ . ի . 1629 տա Սալէմ շէհրինտէ թէչքիլ օլունան քիլիսէնին 'ահտնամէսինտէն անլէրին պիրի պիրի իլէ նէ վէճէլէ թէ'ահիւտ էթտիքլէրի անկալըլըր : Եքսէրի քիլիսէ 'ահտնամէլէրի թա պու կիւնէտէք պու մա'լտէ տիրլէր :

«Րապալիմիլ վէ պիրիպիրիմիլ իլէ թէ'ահիւտ էտէրիլ : Ալլահըն հուզուրունտա օլարագ անըն թարիգինտէ քէնտի միւպարէք քէլա' մընտա պիզէ իլճամ էթտիյինէ կէօրէ պիլ իթթիֆագ հարէքէթ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիլ» :

«Ճան ու տիրտէն Րապալ Ալլահը պիզիմ Ալլահըմը իչիւն , վէ քէն- տիրլէրիմիլի անըն գալմը տէյու գապուլ վէ իգրար էտէրիլ» :

«'Իպատէթ խուսուսունտա պիլ ճիւմէ թանգիմաթ վէ թէսպի- հաթը ինսանիյէյի ըտտ էտիպ , թա'լիմ , իսլահ վէ թագտիա օլուն- մամըլ իչիւն քէնտիլէրիմիլի Րապալիմիլ Յիսուս Բրիստոսա վէ անըն 'ինայէթ քէլամընա թապի' էտէրիլ» :

«Գարընտալարմըլ իլէ տիգգաթ վէ մուհապալէթի քէամիլէ իւգ- ըն , քիպր ու հասէտ , զուրուր վէ զայպէթ վէ պու միտիլիւ շէյէրտէն ինթիրագ էտէրէք , վէ Րապալիմիլ Յիսուս Բրիստոսուն պիզէ թա' լիմ էթտիյինէ կէօրէ 'աֆվ էթմէք վէ թահամիլէլ էթմէքլէ մու'ա- մէլէլ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիլ» :

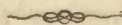
«Ալէնէն վէ խաֆիէն քիլիսէյէ միւճիպի հազարէթ օլաճագ շէյ-
լէրտէն իճթինապ էտիպ , քէնտիլէրիմիզ վէ քէնտիմիզէ միւթա'ա-
լիք օլանլար իչիւն նասիհաթ տինլէմէյէ հազըր օլուրուզ» :

«Լիրամըզտա վէ էթրաֆըմըզտա ինճիլի շէրիֆին փաք հըֆզ օ-
լունմասը վէ նէշըր օլունմասը իչիւն , վէ իգթիզարի հալտէ սայիր քի-
լիսէլէրին նասիհաթընա ըր'այէթ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիզ» :

«Պէշիւքլէրիմիզէ կէրէք հիւքիւմէթ ճէ կէրէք քիլիսէճէ ինթիրամ
էտիպ քէնտի սէնասաթլարըմըզտա շալըչգան օլմաղա վէ քէնտի չօ-
ճուգլար վէ էվ էհալիմիզի էլիմիզտէն կէլտիյի գատար Սլաւըն քէ-
լամընտա թա'լիւմ էթմէյէ թէ'ահիւտ էտէրիզ քի , անլէր տախի ա-
նըն գուլլարը օլալար» :

«Լէ պուլ 'ահտըմըզը քէնտի գուտրէթիմիզ իլէ տէյիլ անճագ
Քրիստոսուն գուտրէթի իլէ 'ագտ էտէրիզ վէ տու'ա էտէրիզ քի ա-
նըն իսմի իլէ 'ագտ էթտիլիմիզ 'ահտնամէ անըն գանը իլէ սէրփիլ» :

Ամէրիգատա թէչքիլ օլունան քիլիսէլէրին ուսուլինին , վէ անլէ-
րին ուսուլ վէ թէրպիլէ վէ մէմուրլէրի խուսուսունտա օլան թէվա-
րիխինի տահա թէֆսիլաթ իւզրէ պէյան էթմէմիզ պա'զը պուլ քի-
թապը օգույանլարա մագպուլ օլապիլիր իտի , Հալ պուլ քի սաֆի
վէ միւճիպի սէլամէթ վէ Քիթապը շէրիֆէ միւթապըզ վէ քիպը ու
հասէտ վէ միւնազա'այա մէյտան պրագմայան ուսուլի քիլիսէ , զա-
թընտա հիլէթի միւքէմմէլէյի վէ նէթիճէլէրինտէ սէմէրէի խայրի-
յէյի հասըլ էթտիլինտէն , անըն թարիֆի տախի սուհուլէթլի օլ-
տուղու միսիլիւ , մուլթասար տախի օլապիլիր : Վէ վագթըն միւ-
րուրինտէ Ամէրիգատա մէզհէպի միւթէ'ատտէտէ մէյտան պուլտու
խէ տէ , եինէ էքսէրիսինին ուսուլի , մէմուրլէրի վէ թէրպիլէսի' օ-
րալարտա էվլէլա թէչքիլ օլունան քիլիսէլէրինքիլէ միւշապիլ օլ-
տու . վէ Ամէրիգատա էփիսգօփօսլուզ ուսուլի մէյտան պուլտու
խէ տէ , ինկիլզ քիլիսէսինին տիւշար օլտուղու միւշքիլաթ վէ միւ-
նազա'աթըն միգտարը քէսիրինտէն պէրի պուլունմուշ տուր :

Պու քիթապը միւթալա'ա էտէնլէրին տիգգաթընը ճէլպ էտէճէք
տիր քի , օն ալթընճը տէհրտէն սօնկրա Փըթիէ'ալէ քիլիսէլէրին թէվա-
րիխինէ պէզլի ինթիմամ օլունտու : Պու տախի 'արըզի օլմայըպ թա-
րաֆիլիլիքտէն տախի նէչէթ էթմէզ , անճագ թէվարիլի սահիհէ-
նին իգթիզաընտան տըր , զիրա պէնի պէչէրին 'իւլում վէ մէ'ա-
րիֆ հէմալազ վէ իթիգատաթը տինիլէ խուսուսունտա թէրուզ-
զի էթմէլէրի Փրօթսթանթ տիյարլարտա օլմասը 'ուսուլմէն մա'լիւմ
օլտուղու միսիլիւ , իման վէ տինի մէսիհի հագիգիլին Փրօթէզ-

Թանթլարըն ի՛թիգատաթ վէ ուսուլի 'իպատէթ վէ տիյանէթլէրին-
տէ պուլունմասը պիւթիւն քիլիսէի մէսիհիյէնին թէվարիխի տիգ-
գաթլըճա վէ Գիթապը շէրիֆ իւն թաթպիգ օլունարագ միւթալա'ա
օլունտուղու հալաէ անկլաշըլըր : Պինաէն 'ալէյհ քիլիսէի հազիգի-
յէ՝ քիլիսէի փափաղիյէ Նէնաէ պուլունուպ տահա այրըմագտան էվ-
վէլ անըն թէվարիխինի, մէքրուհաթընը պիւն, պէյան էթմէք վազի-
ֆէի զիմնէթիմիզտէն օլտու իսէ տէ , սօնկրա էկէրշի քիլիսէի փա-
փաղիյէ պիր միգուար իսլահաթ գապուլ էթտի իսէ տէ , էինէ ա-
նըն թէվարիխինէ թէֆսիլաթ իւզրէ տիգգաթ էթմէմէք ճայիզ օլ-
տուղու էրպապը մա'լիւմսթա աշիքեար օլաճագ տըր . պախուսուս
քի 1870 տէ վուգու՝ պուլան մէճլիսի 'ումումինին զլայիղալաթլըգ՝
գայտէսի՝ սուհիպի տիրայէթ օլանլարըն ճիւմէսինէ միւճիպի հայրէ-
թի քիւլլիյէ , վէ 'ալիմ վէ տինտար Փափաղիլէրէ տախի միւճիպի է-
սէֆի քիւլլի օլմուշ տուր :

ՊԱՊԸ ՍԱԼԻՍ

ՏԻՆԻ ՄԵՍԻՀԻՆԻՆ ՀԻԻՔԻԻՄԵԹԻ 'ԱՏԻՅԷ ԻԼԷ ՄԻՆԱՍԻՊԷԹԻ

ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

Երևէ պու Պապտէ տիգգաթըմըզը ճէլա էտէն վուգու'աթըն էք-
սէրիսի Ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա վուգու' պուլտու , գիրու
թուլթաուղումուզ ուսուլ միւճիպինճէ օրալարտա թէսիրաթը միւ-
հիմմ վէ պագի օլան վուգու'աթ վուգու' պուլտու : Վէ պէյան է-
տէճէ յիմիզ մատտէլէր իքինճի Պապտէ , մէմուրին վէ թէրպիլէի քիլի-
սէ սըրաւընտա պէյան էթտիլիմիզ մատտէլէրին տէվամէթինտէն
'իպարէթ պուլունաճագ տըր : Վէ լաքին միւնասիպէթի քեամիլէ ի-
լէ պու նաղլիլէթին թա'րիֆի' էվվէլա թէրպիլէի քիլիսէ Պապընտա վէ
ոճնկրու 'ալագաի հիւքիւմէթի 'ատիլէ Պապընտա պէյան օլունուր :
Զիրա Ինկիլթէրրատա վէ Ինկիլզ քիլիսէսինտէ օնեէտինճի տէհրտէ
վուգու' պուլան վուգու'աթը միւհիմմէ , քիլիսէ մէմուրլէրի վէ քիլի-
սէ թէրպիլէսի հուգգընտա օլան միւպահասաթ վէ միւնապա'աթ-
տան միւպաշիրէթ օլունտու իսէ տէ , վագթըն միւրուրինտէ միւ-
նապա'աթը մէզպուրէտէն միւֆարէդէթի միւքէմմէլէ հասըլ օլուպ ,
Ինկիլթէրրատա վէ Աքօշիատա տինի մէսիհինին հիւքիւմէթի 'ատի-
լէ իլէ օլան միւնասիպաթը զուլմ վէ թէ'ատտի հէմ սապր վէ թէ-
համիլլէլտէն վէ հուրրիլէթի տինիլէ իշիւն ճէհատը 'աղիմտէն 'իպա-
րէթ օլուր : Վագա'ա Ամէրիգատա հուրրիլէթի տինիլէ վէ հիւքիւ-
մէթի 'ատիլլէի հուրրիլէ եան եանա վէ միւսալ հէ իւզրէ , պիրիպիրինին
ումուրունա թէճավուզ էթմէքսիզին թէմսիլ օլունուպ թէրագգի
էթմէքտէ պուլունմուշ վէ պուլունմագտա տըր :

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԳԸՐԱԼ ԶԱՐԼԶ ԻԼԷ ՍԵՐՓԻՍԳՕՓՕՍ ԼՕՏԸՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ
ՄԻՍԹԱԳԻԼԷՍԻՆԻՆ ԶՈՒԼՄ ՎԷ ՀԱԳԳՍԸԶԼԸԴԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Թ. Ի. 1630 տա փափավիլիք Ինկիլթէրրատա չօգ քէսսիլ գո՞ւվ-
վէթ վէ թէրուգգի էթմէքտէ իքէն, Լէյթօն իսմինտէ պիր մու'ալլիմ
մէյտան սուլմուշ օլան տ'տաթը զայրի մէշրու'է վէ զուլմաթտան
տօլայը Փարլամէնթօյա շիքէայէթնամէ եազըպ թապ' վէ նէշր էթ-
տի : Պու էվրագտա զայրի միւնասիպ հիտտէթ կէօսթէրտիյի ին-
քեար օլունամալ : Գըրալիչա վէ էփիսգօփօսար 'ալէյհինէ պա'զը
շիտտէթլի սէօզլէր գուլլանտը , լաքին պէյան էթտիյի շէյլէր կէր-
չէք իտի : Պու առէմ թէվգիֆ վէ իսթինթուգ օլունուպ , պու վէճհ-
լէ անըն 'ալէյհինէ հիւքմի 'ազապ օլտու եանի' , «Լէֆաթ էտին-
ճէյէտէք մահպուս գալաճագ . 10,000 լիրա գատար ճէզաի նագուիյէ
վէրէճէք , քիլիսէ մէմուրլէրինին տէֆթէրինտէն գայար պօզուլա-
ճագ , գամբլանաճագ , անտէն սօնկրա պիր գուլաղըքէսիլիպ պուր-
նու պիր թարաֆտան եարըլաճագ վէ իսթիլալճը տէյու գըզըն
տէմիր իլէ իշարէթ գապուլ էտէճէք . անտէն պիր գաշ կիւն սօնկրա
օլ պիր գուլաղը վէ պուրնուսուն օլպիր թարաֆը քէսիլէճէք վէ
պատէհու հապսա իլգա օլունուպ գալաճագ տըր » : Սէրփիսգօփօս
Լօտ պու ինսանիյէթսիլ հիւքմի իշիթտիյինտէ , «Օլհաֆ հիւսէլէն
էլ հաճիւն Է իլլաճ » տէտի : Պու հիւքմ տալսի իճրա օլունու :

Թ. Ի. 1633 տէ Գըրալ Զարլլ Լօտ իլէ պէրապէր Սքօշիայա կի-
տիպ ինկիլք քիլիսէսինին ուսուլի վէ ա'տաթընը օրատա իճար ի-
լէ իճրա էտէրէք Սքօշիալը Երէցլէրէ մախսուսէն հագարէթ կէօս-
թէրմէքլէ օլ տիյարտա գիյատէսիլլէ էհալիյի զազապլանտըրտը : Ին-
կիլթէրրայա 'ավտէթ էթտիքտէն սօնկրա Գըրալ իլէ Լօտ եէվմի մու-
գաուտէսի տիգգաթլըճա հըֆզ էտէնլէր 'ալէյհինէ մախսուս իրատէ
'իլան էտիպ , գաստ իլէ օլ կիւնտէ հէր թիւրլիւ օյուն վէ էյլէնճէյէ
րուլսնաթ վէրիր իտի : Պու մոզարրաթլը իրատէնին 'ալէնէն ճիւմլէ
քիլիսէ խատէմէսի թարաֆընտան օգունմասը տալսի էմի օլունուպ ,
անը օգունաղա ըիգա վէրմէյէն փափասլարտան չօգ պէվաթ մէմու-
րիյէթ վէ թէ'այիւշէրինտէն իսրաճ օլունարագ թէվգիֆ վէ իս-
թինթուգ օլունուլար , վէ զայէթլէ չօգ գիյան չէքտիլէր :

Լօտըն էմիր իլէ ճիւմէ 'իպատէթխանէլէրոտէ Թա'ամը մուգատտէս սօֆրասը՝ մէվգիսինտէն դալտըրըլըպ , Փաիափիլէրին 'ատէթինճէ մէզպահ հիյէթի մէվգիսինտէ իպգա օլունտու , վէ 'ավամը նաս պու պէտա'աթ իւզէրինէ զիյատէսի իլէ Թահրիք օլունտու :

Թ . Ի . 1653 տէ շօլ 'ալիմ վէ մէշհուր վա'իզ Ճօն Բօթթըն մէմու-րիյէթինտէն իսրաճ օլունտու զունտա , պիր նուֆուզու պէյզատէ-յէ իլթիճա էթտիյի հալտէ , օլ տտէմ օնա , զէյէր պէթրիլիք , զի-նու եաիօտ պունլար կիպի քիւ չիւք կիւնահլար իլէսէ իտին , սանա ստհապէթ էտէպիլիրիտիմ , լաքին խալիսիյն կիւնահլը 'աֆվ օլուն-մազ , ֆիրար էթմէլիսին տէտի , վէ Բօթթըն Պօսթօն շէհրինէ կիտիպ , Թ . Ի . 1652 էտէք օրատա պուլունան խալիսիյնին վա'իզի օլտու , Տապէնիօրթ իսմինտէ պիր մէշհուր վա'իզ տախի օլ սէնէ ֆիրար էթմէյէ մէճպուր օլուպ իւշ սէնէ Հօլանտատա իմրար էթտիքտէն սօնկրա Ամէրիգայա կիտիպ նէվ Հապէն շէհրինի ինչա էթմէյէ պաշատը : 'Էէ օլ սէնէլէրտէ կէրէք ինկիլթէրրատա կէրէք Սքօլիա-տու կէլէճէք ճէհատ իչիւն Թէտարիքեաթ կէօրիւմէքտէ իտի :

Գըրալ Չարլզ Սքօլիա քիլիսէսի իչիւն գանունլար վէ տու'ա քի-թապլարը եաիտըրըպ օլ քիլիսէնին հուգուգունուն քեաֆֆէսինի մայմալ էթտի : Սքօլիատա պունտուն էվվէլ զիքր օլունտուղու վէճնլէ իսլահաթը քիլիսէ զիյատէ միւքէմմէլ օլուպ , Երէցի ուսուլու գապուլ վէ իճրա օլունմագտա օլտուղունտան , պաշգա ուսուլի իճ-պար իլէ օլ տիյարտա գապուլ էթտիմէք՝ պիթ Թապիլ՝ էհալիլէ գուլմ էթմէք կիպի Թէսիր էթտի : Մէգքիւր գանունլար Լօտ վէ Չարլզ Թարաֆընտան Սքօլիատա 'իլան օլունտուղունտա էհալիլին հէր իլթպէսինտէն 'իսեան բուհու մէյտանա կէլիր իտի , Պու գանուն-լարըն պիրի Գըրալըն հիւքիւմէթի միւսթագիլէսինէ պիր վէճնլէ ի-թիրազ էտէնլէրի աֆօրօս էթտի : Իքինճի գանուն՝ տու'ա քիթապը 'ալէյհինէ իթիրազ էտէնլէրի աֆօրօս էթտի : Տիկէր գանուն Գը-րալտան զայրի պիր մէմուր Թարաֆընտան պիր բուհանի մէճիսին Թէշքիլ օլունմասընը նէհի էթտի : Տիկէր գանուն Թա'ամը մուգատտէ-սին եալընըզ տիզ իւզէրինտէ գապուլ օլունմասընը էմր էթտի : Տի-կէր գանուն՝ տու'ա քիթապընտան զայրի տու'անըն գըլընմասընը քիլիլիյն նէհի էթտի :

Ինկիլթէրրատա Լօտըն Թէշվիգի իլէ Էփիսգօփօսլար քէնտի Թահ-թը իտարէլէրինտէ պուլունան քիլիսէլէրի չօգ տիգգաթլըճա Թէֆ-թիշ էտէրլէր իտի , վէ նասըլ նափահիմմ վէ ուֆագ շէյէր արա-տըզլարը՝ պիրինին Թէֆթիշ իչիւն իրատ էթտիյի իչպու սիւալլէր-տէն անկաշըլապիլիր : Պունլար կիպի 897 'ատէտ սիւալ վար իտի : մէսէլա՝

« Թա'ամը մուգատտէս սօֆրանըզ գանուն միւճիպինճէ գօնմոճ-մու : Փաիասընըզ սէնէտէ պիր քէրրէ գալունլարը օգոճրմու » :

«Փափասընը Գրբալ իշխն տու՛ա էթտիյի հալտէ անըն պիթիւն իւնվանընը զիբր էտէր մի, Տու՛ա քիթապընըն ճիւմէ ա՛տաթընը իճ-րա էտէր մի, Բէնտիսի տիզ իւսթիւնոէ Թա՛ամը մուգատտէսի ալըպ անճազ տիզ իւսթիւնոէ օլանլարա վէրի՞ր մի, Թա՛ամը մուգատտէ-սէ հէրէթիգօսլարը դապուլ էտէ՞ր մի» :

«Փափասընը վաֆթիգ էթտիյինոէ հաչ իշարէթիւնի իսթի՛մալ է-տէ՞ր մի, Տու՛ալարը օգուտուղու հալոէ, վէ Թա՛ամը մուգատտէս ալինինի իճրա էթտիքտէ էմր օլունան լիպասը կիյէ՞ր մի» :

«Փափասընը զինաքեար եախօտ գումարճը եա պէքը՞ր մի, Օյուն իրատէսինի օգուտոն մու, Գապրիսթանընը թաքտիս օլունտոն մու, Գապրէրին պաշարը տախիմա Դարպա տօղրու եափըլը՞ր մը, Ճէմա՛-աթըն ճիւմէսի իպատէթիսանէլէրէ կիրիպ չըգտըզլարը զէման Թա-ամը մուգատտէս սօֆրասընա տօղրու սէճաէ էտէրլէ՞ր մի» :

Պու միսիլիւ շէյլէր ՛այան աշիքեար կէօթէրի՞ր քի ինկիլք քիլի-սէսի իւզէրինէ րայիհէի փափավիյէ տա՛հա քէսրէթ իւզրէ պուլու-նուպ, եինէ միւճէտտէտէն իսլահսթա միւհթաճ իտի, Լօա ինկիլք քիլիսէսինին րէյիսի օլտուղու հալտէ (եա՛նի՛ րէյիսի բուհանի, զիրա Գրբալ օնա թէֆավլուգ էթտի) վիւքեալանըն րէյիսի տախի օլ-տուղու միսիլլու, Լօնորա էփիսգօփօսու ծուքսօն՝ Լօա իլէ հէմէֆ-քեար պի՛ր առէմ՝ օլուպ, պաշ խազնէտար մէմուրիյէթիւնէ տախի նայիլ օլտու, վէ էքսէրիյէ էփիսգօփօսլար՝ մէմուրիյէթի ՛ատիյէյէ տախի նայիլ օլմագ սէվտասընտա իտիլէր :

Լօտ տէֆ՛աթէն սալիֆ իւզզիբը Լէյթօն՝ ալէյհինէ ինսանիյէթսիզ վէճհլէ հիւքմի ՛ազապ օլունտուղու կիպի, պաշգա ՛ալիմ՝ վէ տին-տար առէմէր ՛ալէյհինէ հիւքմ ՛իլան վէ իճրա էթտիրտի, Նիհա-յէթտէ Թ. Ի. 1637 տէ մազլում էհալիտէն չօգ զէվաթըն Ամէրի-գայա ֆիրար էթմէքտէ օլտուղու մալիւմ օլտուղունտա Խալիսիյին ֆիրար էթմէլէրի պիլէ նէհի օլունտու, Խալիսիյն նէ ինկիլթէրա-տա առայիշ իւզրէ գալապիլիլլէր իտի, նէ տէ սէլամէթի՛ զսարպ տիյարլարտա արայապիլիլլէր իտի, Պունուն կիպի գուլմ, վէ մէք-րուհ վէ մէլուն ինսանիյէթսիզլիգ թէվարիի ինսանիյէտէ նատի-րէն պուլունուր :

Լաքին պունուն նէթիճէսի Գրբալ իլէ Լօտըն իւմիտ էթտիքլէրի-նին ՛աքսիսինէ վուգու՛ պուլտու, Զիրա հիւքիւմէթին պու տէրէ-ճէտէ հազգսըզ օլտուղունու կէօրտիւքլէրինտէ, էհալի ալիրտէն ա-յաղա գալըպ հէման էքսէրիսի Խալիսիյն թարաֆընտան օլտուլար, վէ Խալիսիյն օլմայանլար հէման Փափավի ի՛թ իպար օլունսալար ի-տի՛ ճայիզ օլուր իտի, զիրա պիլա շիւպհէ տիվանը փափավիին միւսթագիլիյինի թանըմագտան պաշգա՛ փափավիլէրտէն չօգ միւ-թէֆէրիգ տէյիլ իտիլէր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՍՔՕԶԻԱԼԸ ՄԻԻԹԹԵ՝ԱՀԻՏԻՑՆ

Թ. Ի. 1637 տէ եազ մէվսիմինտէ հիւքիւմէթին էմրի իլէ թէէլիֆ օլունմուշ տու՝ա քիթուպը բէսմէն Աքօչիա իպատէթիսանէլէրինտէ օգունաճագ իտի : Լաքին անըն իւզէրինէ էհալի պիլ իթթիֆազ այաղա գալգըշտըլար , վէ հիւքիւմէթ է օլ գատար մուգավէմէթ մէյտան պուլտու քի , Գըրալըն էմրի իճրա օլունամատը , վէ էքիտէն թէքրար օլունատու իսէ տէ , իճրասը միւմքինսիզ պուլունտու : Վէ Աքօչիատուն չօգ ՝արզուհալար Գըրալա կէօնտէրիլտի իսէ տէ , Գըրալ անլէրի գապուլ էթմէտի , վէ ՝արզուհալլէրին կէօնտէրիլմէսինի նէհի էթտի : Պունուն իւզէրինէ էհալի վէ պախուսուս միւթէպէրան դիյատէսի իլէ դազապնաք օլարազ գալիլէնտիլէր , վէ միւթէպէրանտան իպարէթ պիր մէճլիս աթի իւզ զիքը փրօթէսթօնամէյի թէէլիֆ էտիպ իսկա էթտիլէր :

1. «Պիլա չիւպնէ Աքօչիա էհալիսինին՝ Գըրալընա ՝արզուհալ էթմէյէ հագգլարը վար տըր» :

2. «Սէրիիսգօփօսլար վէ էփիսգօփօսլար թա իթթիհամ օլունտուգլարը ճիւնհալարտան թէպրիյէի զիմէթ էտինճէյէ գատար պուլ մէմալիքտէ կէրէք քիլիսէվի կէրէք ՝ատի մէհքէմէտէ հաքիմ քիւրսիսինտէ օթուրմալը տէյիլ տիրլէր» :

3. «Հիչ պիր իրատէի տ՝լիյէ իլանը՝ քէնտի հուգուգունմուզը թալէպ էթմէքտէն պիլի գօրգութմազ» :

4. «Տուա՝ քիթուպը վէ գանուն քիթապը պիլիմ քիլիսէմիզին մէճլիսի ՝ումուսի թարաֆընտան վէ Փարլամէնթօ թարաֆընտան գապուլ վէ թաստիգ օլունմայընճա՝ անլէրէ բի՝այէթ էթմէտլիմիզ հալտէ նէ պիլ նէ թարաֆտարլարըմըզ պիր նէվ՝ զարար չէքմէյէճէյիլ» :

5. «Էյէր պու պէտա՝աթլար սէպէպինտէն պիր թիւրլիւ իսթիլալ մէյտան պուլաճագ օլուրսա , պիլ մէսուլ օլմատըզըմըզ իսնատ էտէրիլ» :

6. «Պու խուսուստա թութտուղումուզ մէպտէլէր վէ մուա՝մէլաթ անճագ իսլահաթը քիլիսէնին վէ մէմալիքիմիզին հուրրիյէթ վէ գանունլարընըն մահֆուզ օլմալարը իչիւն օլտուղունու իսնատ էտէրիլ» :

Հիւքիւմէթ Աքօչիատա վուգու՝ պուլան իսթիլալ վէ պէօյիք ճէ-

մաս՝ թլարտան գորգարագ էմր էթտի քի գալապալըգ տաղըլըպ անճագ մուրախսաս մէճիսլէրի իլէ միւշալէրէ էտէլէր : Պուռնուս իւզէրինէ տէօրթ ալըր մէճիա Աքօչիատա թէչքիլ օլունտու . պիրի պէյգատէլէրտէն , տիկէրի պէյիւք միւ՝ թէպէրանտան , տիկէրի էհալինին մուրախսասլարընտան վէ տէօրտիւնճիւսիւ Երէցլէրտէն 'իպարէթ իտի , վէ պու մէճիսլէր պիրիպիրի իլէ իսթիչարէ էտէլէր իտի , շէյլէ քի անլէրին սօն գարարը՝ Աքօչիալըլարըն ճիւմլէսինին գարարը ի՝ թիպար օլունսպիլի իտի :

Պու մէճիսլէր տնէրին պիլ իթթիֆագ Թ . ի . 1590 տա Գըրալ ձէյմ իլէ պէրապէր 'ազտ էթտիքլէրի իգրարնամէյի թէչքիտ էտիպ , սօնկրա աթի իւզ զիքր վէճէլէ գապի վէ շէտիտանէ թէա՝ հիւտ էթտիլէր : Պէյլէճէ տախի «Միւթէ՛ ահիտիյն» տէնիլտիլէր :

«Փարլամէնթօ թարաֆընտան թաստիգ օլունան իգրարնամէ տինի հագիգիյէ շամիլ օլուպ , իսպիսիյնին եալընըգ էսասը օլուռըլունա ճան ու տիլտէն ի՝ թիգատ էտիպ , տուտագլարը իլէ իգրար վէ էլլէրի իլէ իսգա էթմիշ օլտուգլարընը իսնատ էտէլէր : Պա՝ տէհու 'ատաթըր փափապիյէտէն իքրահ էտիպ , մէքրուհ ի՝ թիպար էթտիքլէրի ա՛տաթը պէր թէֆսիլ զիքր էթտիլէր , վէ ա՛տաթը մէգպուրէտէն հանկըսը Աքօչիա քիլիսէսինէ՝ Քէլամուլլահա մուգայիլէն կէթիլիլտի իսէ , անլիլէ պիւթիւն գուտրէթլէրի իլէ մուգապլէմէթ էթմէյէ թէա՛հիւտ էթտիլէր . վէ 'էօմրէրինին պիւթիւն էյամընտա Աքօչիա քիլիսէսինին ուսուլի ապիլէսինի հէր հալտէ վէ հէր նէվ՝ մուխաթարատա , կէրէք ճէսէտլէրինէ կէրէք րուզի ճէգատա րուհլարընա կէլէն ճէգալէր նէ իսէ , տէրխաթըր էտէրէք , վէ ճիւմլէ գալապէրի թէֆթիշ էտէն Բապպ Ալլահը շահիտ թութարագ թէա՛հիւտ էթտիլէր : Պիր տէ Գրիստոսուն ինճիլինի վէ վաթանլարընըն հուգուգունու վիգայէ իլէ իհգազը հագգ վէ տիւշմէնլէրինին ինհիտամը պապընտա գաթըր միւլիւքեանէյէ ինթիրամ իլէ ճան ու տիլտէն , վէ րիյատան պէրի օլարագ , օնա թապի՝ օլմաղա թէա՛հիւտ էթտիլէր : շէմ տէ Փարլամէնթօնուն շէրէֆ վէ հուգուգունու վիգայէ էթմէյէ թէա՛հիւտ էթտիլէր , վէ պու 'ահտը նագգ էթտիքլէրի հալտէ էն աղըր լանէթլէրի քէնտիլէր իւզէրինէ տա՛վէթ էթտիլէր» :

Պուրատա Միւթէ՛ ահիտիյնին 'ահտընըն եալընըգ իսիւլասսաընը վէրտիք իսէ տէ , Աքօչիալըլարըն նէ գատար գապի մէրամ իլէ հիւքիւմէթիւն զուլ՝ վէ հագգսըղըղընա մուգապլէմէթ էթտիքլէրի , վէ քէնտիլէրինի նէ գատար աղըր նէգր վէ 'ահտլէր իլէ պաղլատըղլարը աշիքեսար օլուր : Միւթէ՛ ահիտիյն իլթիգամ էթտիքլէրի իշ նէ գատար աղըր վէ միւհիմի , վէ անըն նէթիճէլէրի նէ գատար վասի՝ օլաճաղընը պիլա շիւպհէ էյիճէ Փէհմ էթտիլէր : Վէ պէյլէ թէա՛հիւտ էտէլէր Աքօչիալըլարըն պէյիւք էքսէրիյէթի իտի : Անճագ էփիսգօփօսլարըն քիւշիւք թարաֆըր թէա՛հիւտ էթմէտիլէր :

Էվդէլա Գըրալ վէ անըն թարաֆը Սքօշիալըլարըն թէ՛ ահիւտ էթմէքիւքաէ օլան սէպաթընը լայըգ իլէ ֆէհմէ էտէմէտիքլէրինտէն, եինէ քէնտի հագգօըզ մաթլուպաթընը եիւրիւթտուրմէյէ չալըլտըլար իսէ տէ, Սքօշիալըլար պիր գաթ տահա գալիլէնիպ զազապնաք օլտուլար, Շէօյլէ քի Գըրալ մաթլուպաթընա ըրգա վէրմէյէ մէճպուր օլտուր: Տու՛ա քիթապը վէ գառնուն քիթապը վէ «ա՛լա գօմիսիօն» մէճլիսինին սէլահիյէթինի լալլէ էթտի: Թ. Ի. 1580 տէ ՚իլամ օլունմուշ իգրարնամէյի թաստիգ էթտի, պիր մէճլիսի ՚ու՛մումիլ քիլիսէվինին թէչքիլի վէ Փարլամէնթօնուն թէճէմիլէ՛ էթմէսի իչիւն սէօզ վէրտի: Վէ Թ. Ի. 1638 իչիւն մէճլիսի ՚ու՛մու՛մինին թէճէմիլէ՛ վէ թէչքիլ օլունմասը թա՛յիս օլունտու: Պու մէճլիս պիթթապի՝ թէչքիլ օլունտուզու հալտէ հէման քիւլլիյէն միւ՛թէ՛ ահիտիյնտէն ՚իպարէթ պուլունտու, վէ քէնտի մէմուրիյէթինտէն իխրաճ օլունմուշ օլան վա՛իլլէրին պիրի, Հէնտէրսըն իսմինտէ, մէճլիսին ըէյիսի օլմոգ իւզրէ ինթիխապ օլունտու: Վադա՛ա էփիսոգօփօլար վէ ահլէրին թարաֆը պու մէճլիսին զայրի մէչրու՛ վէճհլէ թէչքիլ օլունմասը հագգընտա ըէսմէն շիքեայէթ էթտիլէր, Լաքին Գըրալ՝ մէճլիսի թանըյըպ, վէքիլի՛ եկտի կիւն գատար մէճլիստէ օթուրտու, Լաքին սօնկրա վէքիլի մէզպուր մէճլիստէն հիւքիւմէթէ հալընըզ զարար իսապէթ էտէճէյինի կէօրիւպ, ուզուն պիր նութգ էտէրէք Գըրալըն անլէրին մաթլուպաթընա նասըլ շէֆգաթանէ ըրգա վէրմիշ օլտուզունու իլիթար իլէ մէճլիստէ ըէյիսի ըուհանիլէրտէն զայրիլէրին պուլունմասընտան տօլսյը շիքեայէթ էթտի: Պա՛աէհու մէճլիսին տաղըլըպ եէնիտէն ՚ազասը անճագ քիլիսէ խատէմէսինտէն ՚իպարէթ օլան մէճլիսին թէչքիլ օլունմասընը թէքլիֆ էթտի: Լաքին մէճլիս թէքլիֆի մէզպուրու ըէտտ էտիպ աթի իւզ գիքր գարար իլէ քէնտի մու՛ամէլաթը հուրրիյէլէրինի թաստիգ էթտիլէր:

1. «Պու եագըն վագըթլարտա քիլիսէմիզէ ա՛տաթը մէքրուհէ իտխալ օլունունճայա գատար քիլիսէ խատէմէսի օլմայան մուրախխասլար մէճլիսլէրիմիզտէ տալմա օթուրուրլար իտի»:

2. «Գըրալըն հախօտ վէքիլինին մէճլիսլիզաէ օթուրմասը ըէյ սահիպի օլարագ տէյիլ, անճագ էզմինէի գատիմէտէ հիւքիւմտարլարըն մէճլիսլէրի թաստիգ էթմէք գիւ՛լւմիւնտէ օթուրտուզլարը միսիլիւ օթուրուրլար»:

3. «Պիլիմ քիլիսէմիզին գապուլ վէ թաստիգ օլունան ուսուլ վէ թա՛լիմաթը էսասիյէսինտէն աշիքեար տըր քի, քիլիսէնին մէճլիսլէրինին Գըրալ թարաֆընտան տաղըլմասը հախօտ պիր վէճհլէ մէն՝ օլունմասը պիգլաթ զայրի մէչրու՛ պիր շէյ օլտուզու միսիլու, Գրիստոս թարաֆընտան քէնտի քիլիսէսինէ իհսան օլունան իմթիյազաթա խալէլ կէթիլիլ»:

4. «Մէճլիսիյի Պըրալ թարաֆընտան տաղըմասը՝ նէ Փարլամէնթօնուն նէ քիլիսէնին պիր գանունու իլէ , նէ պունտան էվվէլ վուգու՝ պուլան պիր մուա՛մէլաթ իլէ հազգ պիր մու՛ամէլէ տէյու թաստիգ օլունապիլիր» :

5. «Շիքեսայաթըմը խուսուսունտա թէրզիյէ օլունմայընճա մէճլիսիյի տաղըմասգ՝ միլլէթիլիյի իլթիլալ իւզրէ պրագըպ , հագգըմըզ հազգ էթմէք իւմիտի իսէ՝ ՛ումումէն պիլի մէյուսիյէթէ տիւչիւրմէք տէմէք օլանաղը աշիքեսար տըր . զիրա օլ հալտէ չիքեսայաթըմը թտհգիր օլունուպ , միւճրիմէր տախի ճէֆասըզ գալանաղը մա՛լիւմ օլմուչ օլուր» :

«Պինանէն՝ ալէյհ պու մէճլիսին տէվամ էթմէսի լալըմ տըր , թաքի վուգու՝ պուլան մազարաթ վէ մէքրուհաթը մէյտանա չըգարըպ անլէրէ պա՛խ օլան զէվաթը թա՛գիր էտէրէք հազիգաթ Ուլլահն պու տիյարուտ խսիլսանէ վէ հուրրիյէթ իլէ նէչր վէ իպգա օլունմասընա պիր թարիգի վասի՝ հազըրլանա , վէ պու մէճլիս շէրի՝ , քեսմիլ վէ քեսֆի սահիպի հիւքիւմէթ տէյու ի՛թիպար օլունուպ , շանն ճիւմէ գարարլարը պու մէմալիքին ճիւմէ թէպա՛ալարը թարաֆընտան հըֆզ վէ ըի՛այէթ օլունաճագ տըր» :

Պա՛տէհու մէճլիսի մէզպուր ՛ազտ վէ ՛իլամ էթտիլի գանունլար վասիթասը իլէ սալիֆ իւզ գիքր տու՛ա քիթապը վէ գանուն քիթապընը ըէտտ էթտիքուէն պաշգա էփիսգօփօսուզու լաղվ էթտի , էփիսգօփօսալը ՛ալ էթտի , վէլհասըլ երէջի ուսուլի քեսմիլէն ի՛ատէ էթտի :

Տաղըմագոտան էվվէլ մէճլիսի մէզպուր Պըրալ քէմալի ինթիրամ իլէ պիր մէքթուպ եազըպ անըն վէքիլինտէն չիքեսայէթ էթտի , վէ ըիճա էթտիլէր քի Պըրուլ անլէրէ էմին թէպա՛ալար տէյունազար էտէ , ինկիլթէրա էհալիսինէ տախի պիր մէքթուպ հազըրլալը քէնտի մուա՛մէլաթընը թաստիգ էթտիլէր իսէ տէ , Պըրալ թարաֆընտան պու մէքթուպուն նէչրի մէն՝ օլունտու , վէ անըն եէրինէ Պըրալ Միլթէ՛ահիտիյնին իլթիլալ էտիճիլէր օլտուգլարընը իսնատ էտէն պիր իրատէ ՛իլան էթտի :

Պիթթապի՝ վէ պիզ զէրուրէ պունուն կիպի վուգու՛աթըն նէթիա ճէսի անճագ մուհարէպէտէն ՛իպարէթ օլմալը տըր , վէ Աքօչիւլըլարըն իլթ իզամ էթտիլէրի ճէհատըն գան տէօքիւլմէքսիլին խիթամ պուլմասը միւմքին օլմայաճաղը քէնտիլէրինէ մա՛լիւմ օլտու :

Յունիս 26 , թ . ի . 1659 տա Պըրալ Աքօչիւլըլար իւզէրինէ ՛ասքէրլէրի իլէ հարէքէթ էտէճէյինի ՛իլան էտիպ , ազ վագըթ զարֆընտա 21,000 նէֆէրտէն ՛իպարէթ ՛ասաքիր թէճէմիլ՝ էտիպ , 16 ՛ատէտ հարպ սէֆինէսի թէտարիք էթտի : Աքօչիւլըլար տախի թէտարիքաթ կէօրմէյէ պաշլաուըլար , լաքին անլէրին մուհարէպէ իչիւն օլան լէվալիմաթը չօգ նօգսան պուլունտու :

Գրքալ 'ասաքիրի իլէ պէրապէր Աքօջիա իւզէրինէ Հիւճիւմ էթմէք իւզրէ իքէն քէնտի թարաֆընտա պուլունան մէմուրլէր վէ միւ'թէ-պէրանըն ճան ու տիլտէն մուհարէպէյէ կիրիչմէտիքէրինի կէօր-տիւյինտէ , Աքօջիալըլար իլէ միւսալէհէնամէ 'ազառ էթմէյէ հազըր պուլունտու : Պու մու'անէտէնամէյէ կէօրէ' վուզու' պուլմուշ օլան միւշքիւլաթ վէ միւնազա'աթըն թէսվիյէսի սօնկրա թէճէմմիւ' էտէ-ճէք մէճլիսի քիլիսէվիի 'ուսուսի իլէ' թէշքիլ օլունաճազ Փարլամէն-թոյա հաւալէ օլունաճազ իտի : Պունուն իւզէրինէ Գրքալ 'ասաքի-րինի տաղըտըպ, Աքօջիալըլար զապթ օլունմուշ օլան իսթիւքեամաթը Գրքալա թէսլիւմ էթտիլէր : Ֆազաթ սօնկրա վուզու' պուլան վուզուա'թտան աշիքեար տըր քի , Գրքալ հիլէ իլէ Աքօջիալըլա-րա մու'ամէլէ էթտիլ : Վազըթ գազանմազ իսթէտի : Մուգաւվէլէ վէ մու'անէտէյէ կէօրէ մու'այէն մէճլիս վէ Փարլամէնթօ թէճէմմիւ' էթտի , լաքին Գրքալ Աքօջիալըլար իլէ մուհարէպէ էթմէտիյի հալտէ անլէր իլէ օլուն էթտի , վէ անլէրին մէճլիսլէրինին գարարլարընը թաստիգ էթմէյիւ էրթէսի սէնէսի մուհարէպէյի եինէ աշմազա գարար վէրտի :

Աքօջիաուա վէ ինկիլթէրրատա հիւքիւմէթին զուլմունա գարըն մու-գաւվէմէթի էհալի միւսալի օլարագ , վէ պիլ իթթիֆագ մէյուսն պուլ-տու : անճազ Աքօջիալըլար թարաֆընտա էվվէլտէն իսլահաթը քիլիսէ տահա միւքէմմէլ պուլունտուղու միսլիլ , մուհապլէթի հուրիյէթ վէ ճէսարէթ վէ սէպաթ զիյատէ իտի : Գրքալ վէ Լօտըն սահապլէթի իլէ ինկիլդ էրիսագօփօսլարըն պիր Սինօտ մէճլիսի Մայ .թ .ի .1640 տա թէճէմմիւ' էթտի , վէ օլ սինօտուն 'լան էթտիյի գանունլարտան պա'զըլարընըն խիւլասասը պու իտի , եա'նի' օՀիւքիւմէթի գըրալի-յէ սէլահիյէթի իլահիյէ իլէ գայիւմ տուրուպ , Գրքալըլարա զէվաթը 'ատիյէ վէ քիլիսէվիյէ իւզէրինէ գուտրէթի միւսթագիլէ 'իթա օլու-նուր : Գրքալըլարա քիլիսէի մէսիւիյէ նազարէթի 'իթա օլունուպ , ճիւմիլէ մէճլիսլէրի թէշքիլ էթմէք անլէրէ մալիսուս տուր : Մէմալի-քի միւլիւքեանէտէ հիւքիւմէթի գըրալիյէտէն զայրի պիր նէվ' հիւ-քիւմէթի միւսթագիլէ իհտաս էթմէք՝ Գրքալա խիյանէթ էթմէք տէմէք տիր վէ պիր սէպէպտէն , հէր նէ օլուրուս օլուն , Գրքալ 'ալէյհինէ սիւահլանմազ Ալլահ թարաֆընտան թա'յին օլունան հիւ-քիւմէթ 'ալէյհինէ մուղայիր իշլէմէք տէմէք տիր : Վէ պիր փափաս պու իյգահաթը 'ալէնէն օգումագլըղը իհմալ էտէրսէ , մուլագգա-թէն 'ազլ օլունարագ պիր վա'զընտա եա պիր նութգըրէսմիտէ պու-նա մուղայիր պիր մէպտէ թուլթարսա , աֆօրօս օլունաճազ տըր :

Պունուն կիպի գանունլար օլ հիտուէթ վէ հարարէթ վազթինտէ զայէթլէ միւնասիպէթսիգ օլուպ , ինկիլզէրի տահա զիյատէ թէշ-վիգ էտիսլ անլէրին Աքօջիալըլար իլէ իթթիֆագ իւզրէ պուլունմու-լարընա սէպէպ օլտու : շէօյլէ քի իքինճի սէֆ'ա օլարագ Գրքալ

Զարլզ Աքօջիա հուտուտունա վասըլ օլտուղու հալտէ, 'ասքէրլէրի Աքօ-
ջիալըլար իլէ հէմէֆքեար օլտուղլարընտան պիթթապի' անլէր իլէ
ճէնքլէչմէղլէր իտի : Աքօջիալը 'ասքէրլէր Նիւքեասըլ շէհրիների գան
տէօքիւլմէքսիզին գապթ էթտիլէր , վէ Դըրալ երինէ Աքօջիալըլար իլէ
անլէրին թալէպ էթտիլէրինէ կէօրէ միւսալէհէնամէ 'ազու էթտի ,
վէ մուա'հէտէնամէնին մուհիմմ շարթը պու իտի քի չօգ վագըթտան
պէրու թէճէմիլ' էթմէմիշ պիր ինկիլզ Փարլամէնթօ թէշքիլ օլու-
նաճագ տըր :

Հալա աշիքեար օլտու , վէ սօնկրա տահա աշիքեար օլաճագ տըր
քի Դըրալ Զարլզըն կէրէք Փարլամէնթոյա կէրէք ինկիլթէրրա էհա-
լիսինէ կէրէք Աքօջիալըլարա տօղրու օլան մուա'մէլաթը միւրայըլըզ
վէ խլյանէթ իլէ օլտու : Գօրգտուղու հալտէ գուլմ վէ թէ'ատտի իճրա
էթմէքտէն չէքիհիպ էհալինին հագգ մաթլուպթընը թէրզիյէ էթ-
մէյէ շարէ արար իտի : Քէնտի թարաֆը պիր միգտար քէսպի գուվ-
վէթ էթտիյի կիպի երինէ հուգուզը էհալի վէ Փարլամէնթոյա թէ-
ճավուզ էթմէյէ պաշլատը : Զարէ պուլապիլաէ իտի Աքօջիա իւզէ-
րինէ հիւճիւմ էտիպ անըն էհալիսինի այաղը ալթընա սլըր իտի :
Անըն գաստը հագգսըզ վէ միւթէքէպպիր ճէֆաքեարըն գաստը
իտի : Լաքին մէմալիքինին էհալիսի Քիթապը շէրիֆ վասիթասը իլէ
հէմ իմթիյազաթընը հէմ տէ վազիֆէի զիմիլթինի պիլիպ , հալա
կէլէճէք Ֆասըլտա պէյան օլունաճագը վէճիլէ հուգուգունու վիգայէ
էթմէյէ գալգըշտըլար :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

«ՈՒԶՈՒՆ ՓԱՐԼԱՄԵՆԹՈ ՄԵՃԼԻՍԻ» ՎԷ ԱՆՈՆ

ՆԵԹԻՃԷՍԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Պու մէճլիս, ինկիլթէրրա թէվարիսինտէ, կէրէք թէվարիսի 'ատիյէ
կէրէք թէվարիսի քիլիսէվիյէ օլսա , Ֆէվզ իւլ 'ատէ վէ էմալսիզ
տէրէճէտէ շէօհրէթլի պիր մէճլիս իտի : Թ . Ի . 1640 տա թէճէմիլ'
էտիպ պա'ղը թաթիլլէր իլէ օն սէքիզ սէնէ գատար տէվամ էթտի ,
վէ անըն մուա'մէլաթընըն նէթիճէսի օլարագ հիւքիւմէթի 'ատիյէ

վէ հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէտէ թէ պէտտիւլաթը խայլիյէ վէ միւհիւմէ վուգու՝ պուլտու :

Տիգգաթա չայան պիր շէյ տիր քի օլ մէճլիսին՝ տղասընըն էքսէ-րիսի խալիսիյնտէն տէյիլ անճազ ճէյմս վէ Չարլզ Դըրաւլարըն վագ-թինտէ մէյտան պուլմուշ օլտն պէտաթ վէ 'ատաթը պաթըլէ վէ գուլմաթ խուսուսուստա խալիսիյն իլէ հէմէֆքեար իտիլէր : Վագա'ա ինկլիզ քիլիսէսինն ուսուլի գատիմէսինի իպգա էթմէք իսթէտիլէր :

Պու մէճլիս նոյ. 5 տէ թէճէմմիւ՝ էտիպ տէօրթ՝ 'ատէտ պէօյիւք գօմիթէ թէչքիլ էթտիլէր : Պիլա շիւպէ օլ մէճլիսին էվվէլքի մուա-մէլաթը վէ դարարլարը ինկիլթէրա վէ Աքօշա էհալիսինն արգու վէ մէրամլարըն պէյան էթտի : Անըն իչիւն պուրատա պիր նութ գ-տան պիր իսթիլարաճ վէրիպ էվվէլքի դարարլարըն զիբը էտէճէյիզ : Լօրտ Տիկպի պուլտէ զիբը էթտիյիմիզ գանուլար հագգընտա սէօյ-լէյէրէք տէտի քի, «Փարլամէնթօնուն հուգուգունուն էփիսգօփոս-լար թարաֆընտան իպթալ օլունտուղունու կէօրտիյիւմիւզտէ հէր պիրիմիզին եիւրէյի գալգամա՞ղ մը : 'Ինայէթ իսմի իլէ 'իանէ 'իթա է-տէրլէր վէ գապուլ էթմէյէնլէր զէմինտէն վէ սէմալաթտան մահ-րում գալմալտըրլար, եա'նի՝ թէա'յիւշլէրի գաթ՝ օլունուպ քիլի-սէտէն իխրում օլունուրլար, վէ պու հիւքիւմէն պիր վէճհէ գուր-թուլմազ միւմքին տէյիլ տիր : Նոսըլ հիյպէթլի եէմին իլէ քիլիսէ խատէմէսի պու եէնի գանուլարը գապուլ էթմէլի տիրլէր : Պունա սապր վէ թէհամիւլ էթմէք միւմքին տէյիլ տիր : Պու եէմին պիր գափանճա տըր : Իշթէ թէրպիյէ գանուլարըն հըֆզ էթմէքսիզին խէլաա եօգ տուր տէյու եէմին էթմէլի տիրլէր : Իշթէ էփիսգօ-փօսլուղումուղուն ուսուլի միւքէմիլէյսի տօղրուտան էմը իլահի իլէ թա'յին օլունմուշ տէյու եէմին էտէրլէր : Վագա'ա էն 'արիֆ մու-ա'լլիմէրիմիզ շիմտիյէ գատար ապլա պու խտաա'ատա պուլունմու-տըլար : Հիչ պիր խուսուստա գանուլար թէպտիլ օլունումազ տէ-յու եէմին էտէրլէր : Վագա'ա հիւքիւմէթին պիզգաթ պունտան սօնկրա քեսաֆի սէպէպլէրտէն նաչի տնէրի թէպտիլ էտէճէլէրի մէմուլ օլունուր : Պիր տէ գապուլ վէ եէմին էթտիլէրի շէյլէր իչինտէ 'վէ զայրիհում՝ լաֆղը պուլունտուղունտան, վէ պիր քիմսէ 'զայրի-հում՝ նէյէ շամիլ օլտուղունու ապլա պիլէմէտիյնտէն համագաթ իւզրէ վէ պէլքի եալան եէրէ եէմին էթմիշ օլուրլար : Հէմ քիլիսէ խատէմէսի իճպար օլունտուղարը հալտէ 'Հուրր օլարազ վէ ճան ու տիլտէն գապուլ էտէրիզ՝ տէյու եէմին էտէրլէր» :

Մէճլիսին իլք գարարլարը պունլար իտի, եա'նի՝

1. «Ինկիլթէրրանըն քիլիսէ խատէմէսի սինօտ վէ սայիր մէճլի-սինտէ թէճէմմիւ՝ էթմիշ օլարազ փարլամէնթօնուն ըիզասը վէ թա-տիզի օլմայընճա քիլիսէ խատէմէսի եախօտ էհալի իչիւն գանուն տէյու թուլթուլաճազ, վէ թա'լիմաթ եախօտ թէրպիյէյէ տօգանըր

օրան պիր նէ՛վ՝ գարար եախօտ նիզամ եաիրպ 'իլան էթմէյէ սէլա-
հիյէթլէրի եօգ տուր» :

2. «Յիւնաէն 'ալէյհ Քանթէրպլըրի վէ եօրք Սէրփիսգօփօսլարընըն
րիյաաէթի իլէ վուգու՝ պուլմուշ օրան էփիսգօփօսլարըն մէճլիպլէրի
թարաֆընտան 'իլան օլունան վէ Գըրալ հազրէթլէրինին րիզասը իլէ
էփիսգօփօսլար թարաֆընտան գապուլ օլունան գանուըլար վէ թան-
զիմաթ՝ նէ քիլիսէ խատէմէսի իչիւն նէ սոյիլլէր իչիւն ֆանուըն տէյու
թուլթուլմագ կէրէք տիր» :

3. «Սալիֆ իւզ գիքը մէճլիպլէրտէ 'իլան օլունան դանուն վէ նի-
զամլար Գըրալըն սէլահիյէթինէ, պուլ մէմալիքիմիզին գապանինի է-
սապլէսինէ հէմ տէ ֆարլամէնթօնուն հուգուգունու վէ թէպա'ա-
լարըն իմթիյազաթ վէ հուրիյէթինէ քիւլլէյէն մուղայիր օրան շէյ-
լէրի հափի օլտուգլարընտան, միւճիպի իթթիլալ վէ զայէթլէ մու-
գարարթլը տիրլէր» :

4. «Քանթէրպլըրի վէ եօրք զըթա'լարընըն քիլիսէ խատէմէլէրի
թարաֆընտան Գըրալ հազրէթլէրինէ 'իթա օլունան թէսլիմաթ՝ մէ-
մալիքիմիզին գանուըլարընա մուղայիր օլուպ պաթըլ վէ մէնտուր
ի'թիպար օլունմագ կէրէք տիր» :

Խուսուսա ֆարլամէնթօ պալատէ գիքը էթտիյիմիզ գանունա ի-
թիլալ էթտի, վէ անը նէսիս էթտիլէր, ճիւնքի օնտա էփիսգօ-
փօսլար պի զայրի հազգ ֆարլամէնթօնուն իմթիյազաթ վէ հու-
գուգունա թէճալուզ էտիպ Գըրալըն գուարէթինի վէ թէպա'ա-
լարընըն իթա'աթընը թաճտիա էթմիլլէրիտի, շէմ հիւքիւմէթի միւ-
լիւքեանէնին էսասընը էմրի իլահի իւզէրինէ մէսինի թուլթուլլարը
հալտէ՝ պաշգաւ պիր նէ՛վ՝ հիւքիւմէթ 'ալէյհինէ հիւքմ էթմիլ
օլուրլար :

Պա'տէհու ֆարլամէնթօ՝ Սէրփիսգօփօս Լօտըն մուա'մէլաթընը
թէֆթիլ էթմէյէ պաշլատը : Անը սալիֆ իւզ գիքը զայրի մէշ-
րու՝ գանուըլար իչիւն մէսուլ թուլթուլար : Խուսուսա Սքօշիպլըլար
թարաֆընտան Լօտ 'ալէյհինէ աղըր շիքեայէթլէր ֆարլամէնթօյա
թագտիմ օլունտուլար : Պունուն իւզէրինէ ֆարլամէնթօնուն «Ու-
մուլի» մէճլիսինին պա'զը 'ազասը թարաֆընտան Լօտ 'ալէյհինէ
նուլթլար իրատ օլունուպ պիլթիւն էհսլինին շիքեայէթ էթտիք-
լէրի գուլմաթ վէ զլյանլէրի իչիւն հէման օլ տտէմ մէսուլ թուլթուլ-
տու : Պա'տէհու թէքիլիֆ վէ գապուլ օլունտուլ քի Լօտ թէվզիֆ օ-
լունուպ մահպուս գալա, թա քի «Լօրտ» մէճլիսի թարաֆընտան
մուհաքէմէ օլունա :

Ֆէպր. 26, թ. ի. 1641 տէ «Ումուլի» մէճլիս թարաֆընտան
«Լօրտ» մէճլիսի հուգուրունա մուրափիտալար րէսմէն կիտիպ օնտէօրթ
պէնտտէն 'իպարէթ շիքեայէթնամէ իլէ Լօտը իթթիհամ էթտիլէր :
Մուրափսալար տալիս շօլ սօնկրատան ֆէվզ իւլ 'ապէ շէօհրէթլի

զէվաթ փիմ, Համիտէն վէ Մայնարտ իտի : Մէգբիւր չիքեայթ-
նամէտէ իսնատ օլունտու քի ,

1. «Լօտ նիզամ թանըմայան պիր իտարէի հիւքիւմէթ թէչքիլ
էթմէյէ չարըչմասը իլէ Ինկիլթէրրանըն թանգիմաթընը Լաղվ էթմէյէ
չարըչտը» :

2. «Իրոտ էթտիրտիյի վա'զլար վէ էվրագտա Փարլամէնթօնուն
սէլահիյէթինի ինքեար իլէ , Գըրալըն գուտրէթի միւսթագիլէսինին
չէրի'աթը իլահիյէյէ միւթապըգ օլտուղունու իսնատ էթտի» :

3. «Հաքիմլէրի միւտահանէ իլէ եախօտ գօրգուլմագլէ 'ատալէ-
թին ինրասընա մանի' օլտու» :

4. «Քէնտի հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէսինի պէհանէ թուլարագ
Հաքիմ մէմուրիյէթլէրինի Փիւրուլթէտիպ չէրի'աթա մուղայիրէն
Գըրալա տախի պէօյլէ էթմէյէ գանտըրտը» :

5. «Փարլամէնթօնուն Հալա րէտտ էթտիյի գանունլար վէ եէմին
իչիւն մէսուլ թուլթուլմալը տըր» :

6. «Հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէսինի սէլահիյէթի' հիւքիւմէթի միւլիւ-
քեանէ իւգէրինէ մէպնի օլտուղունու ինքեար էթմէսի իլէ , Գըրալըն
րէյիսի քիլիսէ օլմասընա իսալէ կէթիլիլի :

7. «Քիլիսէմիգին թա'լիմաթընա մուղայիրէն 'ատաթը փափազի-
յէյի իտիսալ էթմէքլէ' ինսանիյէթսիլ վէճիլէ 'ատաթը մէգբիւրէյէ
մուգալէմէթ էտէնլէրի թէ'ատտի էտէր» :

8. «Էն ա'լա մէմուրիյէթի քիլիսէվիյէլէրէ ախազը մէգմումէսի
օլան զէվաթը թէրֆի' էտէր» :

9. «Քէնտինէ մախուս օլան փափասլարը Փափազիլէրտէն ինթի-
լսապ էտիպ , անլէրին վասիթտսը իլէ Փրօթէսթանթլըգ 'ալէյհինէ
էվրագ նէչը էթտիլիլի :

10. «Ինկիլիզ քիլիսէսինի Րօմալի քիլիսէ իլէ պարըչտըրմաղա չա-
լըչտը» :

11. «Լա'զ էթմէքլիյէ եիւզ վէրմէյիպ չօգ 'ալիմ վէ տինտար
վա'իգլէրի 'աղ վէ նէֆի էթտի» :

12. «Ինկիլիզ քիլիսէսինի պաշգա տիյարլարտա պուլունան Փրօ-
թէսթանթ քիլիսէլէրտէն սյըրըպ միւթէֆէրիլիզ գըլտը» :

13. «Պու եազըն վագըլթլարտա Ինկիլթէրրա իլէ Աքօչիա պէյ-
նինտէ վուգու' պուլմուչ օլան միւնազա'ալար իչիւն մէսուլ տըր» :

14. «Գըրալը Փարլամէնթօ 'ալէյհինէ թահրիք էթմէքլէ մէմալի-
քիմիզի գանուն վազ' էտէն գուվլէթ վէ սէլահիյէթ սահիպի օլան
Փարլամէնթօտան մահրում պրագմագտա տըր» :

Լօտ պու աղըր չիքեայթլէրի իչիթտիյինտէ , քէնտիսի պէօյլէ
ճիւնհալը օլմատըղըն իսնատ իլէ ճէվապ վէրմէյէ ըուլտաթ տիլէ-
տի լաքին օլ գէման տա'վասը Փասլ օլունմայըպ քէնտիսի Գալէ'
հապսընա իլգա օլունտու : Օլ վագըլթ տախի Լօտըն էմրի իլէ էվլէ-

լու հապսա իլգա օլունմուշ օլան մահպուսարըն էքսէրիսի սալը վէ-
րիլոի : Լօտըն տա՛վասընըն Փալը թէկիւր օլունտու , քէնտիսի
տալսի հապստա գալը , ՕԼ զէման էվրագըն թապ՝ վէ նէշրի իշիւն
միւմանա՛ւթ օլմատըղընտան իսլիսիյն թարաֆընտան ա՛տաթը
փափավիյէ հէմ տէ էփիսգօփօս հիւքիւմէթի 'ալէյհինէ չօգ էվրագ
թէէլիֆ վէ նէշր օլունմագտա իտի :

Պէյլէճէ ձէյմն վէ Չարլը Դըրալար վէ Սէրփիսգօփօս Լօտ վէ ան-
լերին թարաֆիլըլէրի ճանիպինաէն ինկիլթէրրայա իսլահաթը քիլի-
սէյէ մուղայիր օլան իտտա՛ւ վէ 'ատաթը պաթըլէ վէ մուղիրէրէին
տէֆ՝ի իշիւն միւսլաշիրէթ օլունտու , ֆիլհագիգա իսլահաթը քիլի-
սէ միւճէտտէտէն թէտարիք օլունտու : ՕԼ զէման Փարլամէնթօնու
հէման քեաֆֆէի մու՛սալլաթը ումուրը քիլիսէվիյէյէ միւթասլըգ
օլտուղու աշիքեար տըր :

Փարլամէնթօ իշինսէ պուլունան պա՛ղը 'աղալար էփիսգօփօսլու-
ղուն իսլահաթը իշիւն տէյիլ , անճագ անընքիւլիյէն տէֆ՝ վէ րէֆ՝
օլունմաթը իշիւն չալըշարագ , էհալինին պիր չօգ քէսանը թարաֆըն-
տան « Տալ իլէ քէօք 'արզուհալի » թէսմիյէ օլունտոն հէման օլ մէրա-
մըն իճրասը իշիւն հազըրլանմըշ պիր 'արզուհալ Փարլամէնթօյա
թագտիմ օլունտու : Լաքին պունլարա սահապէթ էտէն օլ զէման
զըլլէթ իտի : Մէսէլա Լօրտ Տիկպի վուգու՝ պուլմուշ օլան զուլմաթ
վէ հագգսըզըղըն տէֆ՝ի իշիւն զայրէթ իլէ չալըշար , վէ Դըրալ
թարաֆը 'ալէյհինէ գիյատէ սոյ՝ վէ իգտամ էթտի իսէ տէ , « Տալ
իլէ քէօք 'արզուհալի » 'ալէյհինէ չօգ հէրաէրթ իլէ նութգ էթտի ,
վէ պիլա չիւպհէ օլ նութգտա չօգ հագգըլ սէօղէր սէյլէտի , նիճէ
քի պու իսթիիսրաճտան մա՛լլիմ օլուր , եա՛նի՝

« Պիր շէյին իսթի՛մալի մագարրաթըլը պուլունտուղունտան , անըն
էյի իսթի՛մալի ապա օլմայըպ քիւլիյէն գալտըրըմասը մուգթաղի
տիր տէմէք մանթըգ տէյիլ տիր , էփիսգօփօսլուղու քիւլիյէն գալ-
տըրմագա րէյ վէրմէղտէն էվվէլ՝ պու իւշ շէյէ գանմալըյմ , եա՛-
նի՝ 1. Չէքտիյիմիգ էվիյէթլէր էփիսգօփօսլուղուն ֆէնայա իսթի՛-
մալ օլմասընտան տէյիլ անճագ ուտուլի էսասիյէսինտէն նէշէթ էտէր :
2. Պու հիւքիւմէթի քիլիսէվիյէ եէրինտէ՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան
միւշքիլաթա միւպթէլա օլմայան ուսուլի իտարէ թէքիֆ վէ թաս-
տիգ օլունմալը տըր , վէ 3. Թալէպ օլունան թէպէտտիւլաթըն իճ-
րասընըն իմքեան վէ սէլամէթինէ իլգամ օլմագըղըմ լազըմ տըր » :

Փարլամէնթօ՝ վուգու՝ պուլմուշ օլուն զուլմէթ վէ հագգսըզըղ-
լարը տէֆ՝ էթմէք զըմընտա Լօտ Սէրփիսգօփօսու թէվգիֆ վէ ու-
ղըր շիքեայէթլէր ալթընտա անը հապստա պրագտըզլարը միսիլիւ ,
Դըրալըն հուրրիյէթ վէ հուգուգը էհալի 'ալէյհինէ թէճալուգ էթ-
մէսինէ եիւզ վէ սահապէթ վէրէն վիւքեալանըն պիր նուֆուզու-
սունու , եա՛նի՝ Լօրտ Սթրաֆֆօրտը իթթիհամ վէ իսթինթագ էթգ

տիւն , վէ գաստն Փարլամէնթօնուն վէ էհալինին իմթիյազաթ վէ
հուգուգունու նագգ վէ լաղվ էթմէյէ չալըմաղլէ ճիւնհաի քէպի-
րի իրթիքեապ էթմիշ օլտուզու իսպաթ օլտունտուզու հալաէ՝ պա-
շը քէսիլէթլէ գաթլ օլունտու :

Պու քէյֆիյէթ տախի Գըրալ թարաֆընը զայէթլէ գօրգուտուպ ,
էհալէ վէ հաֆէնիյէթ թարաֆընըն ճէսարէթ վէ գուտրէթինի պէյան
էթաի : Գըրալ տախի պէյլէճէ պիլ իթթիֆազ այաղա գալգիւշ վէ
հուգուգը ալլիյէլլինի հագգ էթմէք մէրաֆընտա օլուն թէպա՝ա-
լարընա մուգալէմէթ էթմէյէ քէսպի ճէսարէթ էտէմէտի : Փարլա-
մէնթօ կիթտիքճէ տահա զիյատէ քէսպի ճէսարէթ էտիպ , Մայ . 5
թ . 1 . 1641 տէ աթի իւզ գիքը եէմին իլէ քէնտիլլինի պիր գաթ
տահա Գըրալ թարաֆընա գարշը իլան էթտիլլէր : Վագա՝ա Գըրալըն
զաթընա հիւրմէթ կէօթէրտիլլէր : Պու եէմին իլէ տախի պիւթիւն
էհալլիյէ եէմին էթտիրտիլլէր :

« Ալաճ էլ Գատիր հուգուրունտա թէա՛հիւտ էտէրիմ քի , հայա-
թըմ , գուտրէթիմ վէ մամլէլլէթիմ իլէ ինկիլգ քիլիսէսինին միւթէմէ-
սիք օլտուզու իսլահաթը տինի հագգիլլիյի՝ Փախալլիլք վէ փախալլի
պէտա՝աթլարըն քեաֆֆէսի՝ ալէյհինէ վիգայէ էտէճէյիմ : Վէ վա-
գիֆիլի զիմէթիմ օլտուզու կիպի գաթը շահանէյի , յէրէֆինի վէ
մէմալլիքինի վէ հէմ տէ Փարլամէնթօնուն իմթիյազաթ վէ գուտրէ-
թինի , վէ էհալինին հուրրիյէթ վէ հուգուգունու վիգայէ էտէճէյիմ :
Վէ պու սալիֆ իւզ գիքը թաստիգ էթտիլլիմ տին վէ շէրէֆ վէ իմ-
թիյազաթ վէ հուգուգ ՝ ալէյհինէ պիր վէճէլլէ միւշալէրէ եախօտ
'ամլէ էտէն գէվաթա մուգալէմէթ իլէ անլիլին հիւքմի՝ ազապը ի-
շիւն հէր վէճէլլէ զայրէթ էտէճէյիմ , վէ էլիման կէլտիլլի գատար
ինկիլթէրրա վէ Աքօլիւ վէ իրլանտա մէմալլիքինին պիրի պիրի իլէ
միւսալէհէ իւզրէ պուլունմալարը իշիւն զայրէթ էտէճէյիմ , վէ պիր
գօրգու եախօտ իւմիտ սէպէպինաէն եախօտ պաշգա սէպէպտէն իշ-
պու եէմինիմին իճրասընտան ֆէրաղաթ էթմէմ » :

Պա՛տէհու Փարլամէնթօնուն « Ումոււմի » մէճլիսի իլէ էփիսգօփօս-
լարըն իլլէրի սէպէպինաէն իթթիֆազ պուլամայաճաղընը կէօրիւպ ,
« Ումոււմի » մէճլիսի էփիսգօփօսլարըն քիւլլիյէն Փարլամէնթօտան
իխրաճ օլունմալարը իշիւն չալըշարլար : Լաքին էփիսգօփօսլարըն
նուֆուզու , վէ խուսուսա անլիլին մէճլիստէ օլան իլլէրի պունա
մունի՝ օլտու : Վագա՝ա պու շէյ իշիւն չալըշանլարըն էյի սէպէպլէ-
րի վար իտիլի իշպու շէյլլէրտէն մա՛լիւմ օլուր :

1 . « էփիսգօփօսլարըն պէյլէճէ ումոււրը՝ ատիլլէյէ վագըթ վէր-
մլլէրի՝ անլիլին մէմալլիլլի թուհանիլլիսինէ զըատ պիր շէյ տիր » :

2 . « Քէնտի նէզրլլէրիէ մուղայիր տիր , զիրա թագաւիւ օլուն-
տուզլարը հալտէ քէնտիլլինի քիւլլիյէն մէմալլիլլէլլինէ վագֆ
էթմէյէ թէ՛ահիւտ էտէրլլէր » :

5. « Տէֆ'աթէն քիլիսէ մէճիսէրի վէ գանունարը էփիսոփոսարըն ուսուրը 'ատիյէ իլէ միւսուսէլէ էթ մէլէրինի նէհի էթտիէր » :

4. « Էփիսոփոսար (էփիսոփ 'ատէտ) Աէրփիսոփոսարա (իքի զաթո) իթա'աթ էթմէյէ եէմին էթմիլէր տիր » :

5. « Անէրին ըիւթպէսի 'Լօրտ' մէճիսինն սայիր 'ազասընըն ըիւթպէսինտէն միւթէֆէրրիգ տիր , զիրա եալընըզ քէնտի հայաթը միւստէթի գատար պու իմթ իյազսթըն սահիպի օլուպ , զիւրրիյէթէրի օնա մալիք տէյիլ տիր » :

6. « Էփիսոփոսար տահա ալա էփիսոփոսարուգլարա նայիլօլմագ խոսուսունտա Գըրալա պագարլար » , վէ

7. « Էփիսոփոսար 'ալէյհինէ շիքեայէթ օլունտուղունտա տա'վանըն ֆապինին էփիսոփոսարտան 'իպարէթ օլան մէճիս հուզուրունտա վուգու' պուլմասը Դայիլ ճայիլ տիր » :

Հէր նէ գատար Փարլամէնթօնուն 'ուսումի մէճիսինն , իսլահաթ իշինն չալըմասը Լօրտ մէճիսինն եա'նի' անըն էփիսոփոս 'ազասընըն , մուգապէմթինտէն նաշի սէմէրէսիդ օլտու իսէ , էինէ իսլահաթ իշինն ըլսմէն պիր գամիթթէ թարաֆընտան կիւզէլ թէրիֆլէր Փարլամէնթոյա կէթիլիլտի , վէ պու միւպահասէ սէպէպինտէն էհալի տահա զիյատէ ույանտըլար :

Գըրալ Զարլ տախի ինկիլթէրրատա Փարլամէնթօնուն չալըմասը իլէ քէնտի հիւքիւմթի 'ալէյհինէ օլան մուգապէմթէ մուգապիլ օլմագ վէ Աքօխլըլարը քէնտի թարաֆընա գազանմագ իշինն Աղօսթ . 11, Թ . Ի . 1641 տէ Աքօխայա զիյարէթ էթմէք իւզրէ եօլա չըգտը . վէ էտինպուրկ շէհրի'է վասըլ օլտուղունտա միւ'թէպէրանա վէ երէցլէրէ վէ 'ուսումի էհալլիյէ տօլրու քէմալի լէթաֆէթ իլէ մու'ամէլէ էտիպ , անէրին պիլ ճիւմլէ մաթլուպաթ վէ իսթիտա'լարընը իհասն էթտի Գըրալէվէլա մէմուրիյէ իլէրինտէն իսրաճ օլունմուշ օլան իրէցլէրի քէնտի եանընտա մէմուրիյէլէրինի իճրա էթմէյէ թա'յին էթտի , վէ Աքօխլըլարըն « ինկիլգ էփիսոփոսլուգ » Թիթապը շէրիֆէ մուղայիր տիր » քէլամընա բիզա վէրտի :

Լաքին Գըրալ պէօլէ միւրայիլիք վէ քէզպ իլէ պիր վագըթ Աքօխլըլարը թութտու իսէ տէ , ինկիլթէրրայա 'ավտէթ էթալիլի կիպի պէօլիւք եանկըշ էթմիլ իտիյինի կէօրտիւ , զիրա ինկիլգ էփիսոփոսար' Աքօխլըլարա օլ տէրէճէ թէսլիմաթ էթմիլ օլտուղուն իշինն օնա գիյատէսի իլէ կիւճէնտիլէր : Զիրա պիլա շիպհէ Աքօխլար տա հէր նէ սահիճ իսէ , օլ տախի ինկիլթէրրատա սահիճ տիր , վէ ինկիլգ Փարլամէնթօ վէ էհալիսի հէման օլ գատար հուրիյէթ վէ իմթիյազաթ թալէպ էտէճէյի պի իշթիպահ տըր , Պու վէճհլէ տալի Աքօխլըլար վէ ինկիլգէր պիրի պիրինէ մու'ամլէնէթ էթտիլէր : Միւթէ'անիտիյն էվէլա քէմալի ճէսարէթ , վէ մուգապէմթ գապուլ էթմէզ թարգ իլէ գալգըմասա իտիլէր , ինկիլգէր պէօլէ քէսպի

ճէսարէթ էթմէզլէր իտի , վէ ինկլիզ Փարլամէնթօսու պէյան էթ-տիյիմիզ փէրվասըզլըգ կօսթէրմիսէ իտի , Գըրալ Սքօշիալըարա պէյլէ իմթիյալարթ իհսան էթմէզ իտի :

Պատեհու փարսմենթ Թ՝ Վաճ Լթմէյէ միւգթէտիր օլան Նրէցլէրին գըլլէթինին կէօրիւպ , վէ չոգ թարաֆլորտան վա՛իզլէր իշիւն 'ար-
զուհալլէր գապուլ էթտիւլէրինտէն , « Վա՛իզլէր գօմիթթէյի » թա՛-
յին էթտիլէր , վէ եինէ քիլիսէ խատէմէսինին աիւպգ վէ ա՛մալի
մէզմուսինտէն տօլայը շիքեպլէթ օլունտուլընտա , « Սիւպգը մէզ-
մուսէ սահիպի Փաիասոլար » գօմիթթէյսի տաիլի թա՛յին օլունտու :

Պէտէյնէճէ փարլամէնթօ քրիստէ'ին իսլահաթընը իճրա էտիպ մէք-
րուհաթը տէֆ' էթմէքլիյի իլթիզամ էթթի, Լաքին տաիմա Լօրտ
մէճլիսինտէ պուրունան էփիիգօիօսլար սէպէպինտէն իսլահաթ մէն'
օլունմագտա իտի, էփիիգօիօսլարըն իթիպարը տաիսի պէյն էն նաս
թէտէննի էթմէքլոէ իտի :

Գրքով Ձարլզ տահա Աքօշիտա իքէն, Իրլանտա ՓափաՎիլէրի քէնտի
Հէմէհհրիլէրի օլան Փրօթէսթանթլար իւզէրինէ գալլալընդ զայնթ
չօգ ինսանիյէթսիլլիք ինէ անլէրի գաթլ էթիլլէր : Պու գաթլի նու-
ֆուս Հոկտ. 23 , թ. Ի. 1641 տէ պաշլանըպ , ազ վազըթ զարֆըն-
տու 200,000 նուֆուսա եագըն Փրօթէսթանթլար պիլա մէրհումէթ,
վէ թայֆէի նիտա Հէմ էթֆալ էսիրկէնմէ յէրէք, գաթլ օլունտու
էն զիյատէ Հիլպէթլու իսքէնճէլլէր ինէ վէ թա'րիֆ գապուլ էթմէզ
տէրէճէտէ շէյթանիյէթ կէօսթէրէքք ՓափաՎիլէր Փրօթէսթանթ
գօնշուլարը վէ ագրապալարը իւզէրինէ գալլալընդ անլէրի'իտամ
էթտիլլէր :

Պու իխթիլալ պիր գաչ այտան պերու թէտարիք օլունմագտա պուլունտու իսէ տէ , փորթէսթանթլարըն խապէրի եօգ իտի , շէյլէ քի անլէրտէն անճագ աղ պիր միգտարը ֆիրապ էաէպիլտի : Պէյլէ էմուսլիզ գաթլի նուֆուսու թահրիք էտէն քիմլէր իտլի թէֆահ-հուս օլունտու իսէ , անըն մէսուլիէթի լայըզը իլէ իսպաթ օլունա-մատը : լաքին հէր նէ գատար վուգուէ՝ պուլան ինսաֆսըզըզ վէ ինսանիլէթսիզլիք վէ մագթուլլարըն քէսրէթի ինկիլթէրրատա պիր թարաֆտան եաթատ պիր զաթտան թալէպ օլունմատը իսէ տէ , վէ Գըրալ անըն կիպի վուգուէթ՝ 'ալէյհինէ հիւքմ էթմէյէ մէճպուր օլտու իսէ տէ , եինէ Նըլանտա Փաթափիլէրի ինկիլթէրրա Փա-թափիլէրի թարաֆընտան , խուսուսա Գըրալիչա , վէ չօգ զաննի զա-լիպ , Գըրալ թարաֆընտան տախի փորթէսթանթլար իւզէրինէ գալ-գըյմագ խուսուսուտա սահապլթ վէ եիւզ պուլտուլար :

Գրքալ վէ Դրապիչա վէ անէրին թարաֆը՝ փարամէնթօ վէ Աքօ, չիա իւէ Ինկիլթէրա էհալիսի՝ ալէյհինէ ինթիգամ իսթէտիլէր, վէ օլ զէման ճուհէ Պրիթանիա փրօթէսթանթլարընը տէչէթ վէ հայրէթտէ պրագան վուզու՝ աթ հէման օնտան նէչէթ էթտի,

Պիթթապի՝ պունուն կիպի վուգու՝աթ Փարլամենթոյու Փափա-
վիլէր վէ պիթիւն Գըրալ թարաֆը 'ալէյհինէ գիյատէսի իլէ թէշ-
վիգ էթտի : Փարլամէթօ թարաֆընտան Գըրալա շիքեայէթնամէ-
լէր ըհսմէն թադտիմ օլունուալ , օլ վագըթա գատար թէլէսիր օլուն-
մուշ օլան էփիսգօփօսլարըն՝ սալիֆ իւղ գիքը զայրի մագպուլ գա-
նունլարըն թէշքիլ վէ 'իլանը իշիւն տա՛վասընըն ֆասլը թալէպ օլուն-
տու : Օլ արալըգտա տախի հէր թարաֆտան էփիսգօփօսլար 'ալէյ-
հինէ 'արգուհալլար Փարլամենթոյա թադտիմ , վէ պէյն էն նաս իս-
թիլալ իէյյտա օլունարադ , էփիսգօփօսլար Փարլամենթոյա կէլմէյէ
ճէսարէթ էտէմէտիլլէրի հալտէ , Գըրալա պիր փրօթէսթ օնամէ կէօն-
տէրտիլէր , վէ Փարլամէթօյա կիթմէմէլլէրի սէպէպիւնտէն անըն պիլ
ճիւլլէն ա՛մալ վէ 'իլանլարը պաթթալ օլունագընը իսնատ էթտիլէր :

Պունուն իւգէրինէ կիլէք Փարլամենթօ կէրէք էհալի՝ էփիսգօփօս-
լար 'ալէյհինէ գիյատէսիլլէ զագապնաք օլտուլար , վէ էյէր Գըրալ
թարաֆը պու վէճէլէ Փարլամենթօնուն մէճիսինի տողըթ մագ իւ-
միտինտէ օլտուլար իսէ , իւմիլլէրինէ մուղայիլլէն վուգու՝ պուլտու ,
գիրա Փարլամենթօնուն հէմ «Ումումի» հէմ «Լօրտ» մէճիլիսի պիլ
իթթիֆագ էփիսգօփօսլարըն արթըգ Փարլամենթօտա օթուրմալա-
րընը նէհի էտէն պիր գանուն 'աղտ վէ 'իլան էթտիլէր :

Գըրալ պունուն իւգէրինէ Փարլամենթօտան ի թիգամ ալմագ մէ-
րալնտա օլարադ , 'տսքէրլլէրի իլէ Փարլամենթօնուն օթուրտուգ-
լարը պինայա կիրպ քէնտիսինէ մուսալիֆ օլան 'ազատան էն մէշ-
հուր գէվաթը թէվգիֆ էթմէք նիլլէթինտէ իտի : Ֆադաթ օլ գէվաթ
Գըրալըն մէրամը հագգընտա խապէր ալլալ , վագթիլլէն էմին պիր
մահալէ ֆիրաթ էթմիշլէր իտի , վէ Գըրալ պու իշտէ միյէսսէր օլա-
մայաճաղընը կէօրիւպ , քէնտիսի Լօնտրատան շէքիլմէյէ գարար
էթտի , վէ Եօրք շէհրինէ կիտիպ արթըգ թա գաթլ օլունմագ իւգըն
կէթիլլիլինճէյէտէք ասլա Լօնտրայա 'ալտէթ էթմէտի :

Գըրալ Լօնտրայը թէրք էթտիքտէն սօնկրա , պիթթապի՝ թարա-
ֆէյն՝ վուգու՝ պուլմուշ օլան իսթիլաֆըն նէթիճէսի մուհարէպէ
օլաճաղընը կէօրիւպ , թէտարիքեաթ կէօրմէյէ պաշլատըլար : Իքիսի
միլլէթին իսթիհքեամաթընը զապթ էթմէյէ չալըշտըլար իտէ տէ ,
տօնանմա , վէ Հուլլ իսթիհքեամաթը Փարլամենթօ թարաֆընտան
զապթ վէ թէսարրուֆ օլունտու :

Վուգու՝ պուլան իսթիլաֆըն նէթիճէսի հէման պէօյլէ օլաճաղընը
կէօրտիլլէրինտէ , պա՛գը Փարլամենթօ 'ազալը Գըրալ թարաֆընա
կիտիպ , պա՛տէհու Փարլամենթօտան ըհսմէն իսրաճ օլունտուլար :
Անտէն սօնկրա Փարլամենթօ տուհա գիյատէ իթթիֆագ իւգըն իշինտէ
տէվամ էթտի , վէ գարարլարընտա քէնտի սէլահիլլէթինի Գըրալըն
սէլահիլլէթինտէն ըհսմէն թէրֆիլէտիպ Գըրալը՝ հիւքիւմէթի միւսթա-
գիլլէն էթմէք իտտա՛տալնտա պուլունմասը իշիւն թագպիլէն էթտի :

Պիլա շիւղհէ էյէր օլ վազըթլար վէ ումուրը 'ատիյէ հէմ ումուրը քիլիսէ վիյէ խուսուսունտա ինկլթէրրանըն հալի մուխաթարալը օլմասա խոի, Փարլամէնթօնուն մուա'մլաթը Գըրալըն հուգուգունտ թէճավուզ էթմէքտէն 'իպարէթ ի'թիպար օլունուր խոի: Մուա'մլաթը մէզպուրէնին հազգ օլմասը 'Գըրալըն քէնտի վազիֆէի գիմմէթինէ վէ էհալինին սէլամէթինէ խիյանէթ էարիպ հիլէսի սէպէպինտէն տահա ա'լէրին ի'թիմատընա սէզա պուլունմամասընտան 'իպարէթ խոի, վէ պու հիւքմ իլէ էկէրչի Փարլամէնթօնուն հիտտէթինէ հազգ վէրէմէքսէք տէ, մուա'մլաթընա հազգ վէրմէյէ մէճպուր իզ:

Գըրալըն 'ասաքիրինին Փարլամէնթօ 'ասաքիրի իլէ իլք տէֆ'ա օլարազ ճէնքլէչմէսի, սօլիֆ իւզ գիքր իրլանտա Փրօթէսթանթլարըն գաթլինտէն թամամ պիր սէյէ սօնկրա, եա'նի' Հոկ. 23, Թ. Ի. 1642 տէ, էճիլլտէ վուգու' պուլուպ, իքի թարաֆտա մազթուլէր միւսափի օլտու:

Էյէր պիր վաթանըն էհալիսինաէն 'իպարէթ վէ պիրի պիրինէ մուգավէմէթ էթմէքտէ օլան օլ օրտուլարըն ահվալի տէրունիյէ վէ տինիյէլէրինէ նազար էթսէք, արալարընտա պէոյիւք միւֆարէգէթ պուլաճաղըզ: Փարլամէնթօնուն 'ասաքիրի վէ օրտունու իշինաէ ֆէվզ իւլ 'ատէ տիյանէթ վէ ախլաղը մէմուհէ պուլունուպ' ճիւմլէ 'ատի էյլէնճէ վէ օյունլար տէֆ' օլունտու: Պախուսուս եէվմի մուգատտէս ֆէվզ իւլ 'ատէ տիգգաթլըճա հըֆզ օլունուր խոի: Իւլլ եա տէօրթ տէֆ'ա օլ կիւնտէ ճիւմլէ 'ասքէրլէր 'իպատէթի' ումուլմիյէ վէ ուզուն վա'զլար տինկլէմէք իշին թէճէմմիլ' էթտիլէր, վէ օլ թարաֆտա 'ասքէրլէրին էքսէրիսի Ալահըն գօրգուսու իլէ վազիֆէի գիմմէթլէրինի իֆա էթմէք իշին ճիհատը մուգատտէս տէյու մուհարէսլէյէ կիրտիլէր: Խուսուսա Օլիվէր Գրօմվէլին թէրպիյէ էթտիյի 'ասքէրլէր, հէմ ֆէվզ իւլ 'ատէ ճէսուր վէ միւզաֆֆէր 'ասքէրլէր, հէմ ճան ու տիլտէն տինտար ատէմկրտէն 'իպարէթ խոիլէր:

Լաքին Գըրալ թարաֆընտա 'ասքէրլէրին ախլազ վէ ա'մալի քիւլլիյէն միւթէֆէրրիգ խոի: Անլէր սիլահսըզ էհալիյի սօյտուլար: 'Իպատէթի' ումուլմիյէ գըլընտը իսէ տէ, ի'թիգատ վէ 'իպատէթի տինիյէյի թահգիլի էտէնլէր չօգ պուլունտու: Վադա'ա օլ թարաֆտա տախի էյի տտէմլէր վէ 'ալիմ հէմ տէ տինտար վա'իզլէր վէ էփիսգօփիսլար պուլունտու, գիրա: Գըրալ նէ տէրլճէ հազգսըզըզտա պուլունտուս' օնա մուգավէմէթ էթմէք կիւնաճ տըր' տէյու թէճ ֆէքքիւր էտէնլէր վար խոի:

Էվվէլա Գըրալ թարաֆը պա'զը ճէնքլէրտէ ղալէպէ էթտի, վէ Թ. Ի. 1643 իւն իպթիտասընտա Փարլամէնթօ թարաֆընտան 'ումուլի տու'ա վէ Օրուճ իշին պիր կիւն, պիր կիւզէլ վէ միւթահսէն 'իլաննամէ իլէ, թա'յին օլունտու: Պու 'իլանամէտէ ինթիգամ բուհու եա:

խօտ թարաֆկիրիք պուլունմայրպ հագիգի թէվագու՝ վէ թէօվպէ վէ պիւթիւն էհալի իշիւն խայրթիահլըգ պուլունուր : Փարլամէնթօ թարաֆընտան տէվամ իւզրէ Դըրալ իլէ միւսալէհէ արանըպ, թարաֆէյնտէն տէֆ'աթէն թէքլիֆլէր իրատ օլունարագ պա'տէլ միւշափէրէ րէատ օլունուլար , վէ Դըրալ Փարլամէնթօ կիպի իսթիգա՝ մէթ իւզրէ հարաքէթ էթմէյէ րապի օլսա իտի , սիւ'րաթլէ միւսալէհէ իւզրէ պուլունմալարը միւմքին օլուր իտի , Պիթթապի՝ պու մուհարէպէ ինկիլթէրանըն էհալիսի իշիւն դայէթ աղըր պիր չէյ պուլունուպ , գըթլըգ վէ թա'ուն վէ թա'րիֆ գապուլ էթմէզ մէշագգաթ մուհարէպէյէ րիֆագաթ էթտի :

Ճէյմս վէ Չարլզ Դըրալար 'ատաթը միտիավիյէյի իտիսլ էթմէք վէ եհվի մուգատուտի պօզմագ վէ ումուրը քիլիսվիյէ իւզէրինէ Փափա կիպի հիւքիւմէթի միւսթագիլէ սիւրմէք՝ վասիթասը իլէ՝ ինկիլգ քիլիսէսինին իֆսատ վէ թէտէնիսի իշիւն չալըշտըզլարը միսիլլու , Փարլամէնթօ քէսպի գուտրէթ վէ ճէսարէթ էթտիլէրի հալտէ , 'ատաթը մէզպուրէյի տէֆ՝ էթմէյէ ֆլվգ իւլ 'ատէ դայրէթլէ չալըշտըլար , վէ պա'զը տէֆ'ա հատտէն զիյատէ հիտտէթ իւզրէ , հագգսըգ չէյէր իշլէմէքլէ պիլէ , չալըշտըլար տէնիլիսէ , ինքեսար օլունամագ , Փարլամէնթօ պա'զը գանունլար 'իլան էտիպ անլէրի իճրաէթմէքտէ օլտուգտան սօնկրա , Ուէսթմինսթէրտէ թէճէմիւ՝ էթմէք իշիւն պիր պէյիւք րուհանի մէճլիս թէշքիլ էտիպ մէշհուր վէ միւթէպէր վա'իզլէր , էփիսգօփուլար վէ մու'ալլիմլէր տա'վէթ էթտիլէր : Պու մէճլիս հիշ պիր նէվ ուսուլի քիլիսէ իւզէրինէ մէպնի թու թուլմամալը տըր , անճագ թէճէմիւ՝ էտէնլէր Փարլամէնթօնուք տա'վէթի իլէ վէ անլէրին միւսթէշարլէրի սիֆաթը իլէ թէճէմիւ՝ էթտիլէր : Վագա'ա սօնկրա օլ մէճլիսին միւշալէրլէրինտէն Երէցի ուսուլըն թէսպիթ օլունմասը նէշէթ էթմիշ տիր : Օլ մէճլիսին պիլ ճիւմէ աշվուլ վէ մու'ամէլսթը , վէ Փարլամէնթօնուն օլ մէճլիս իլէ օլան միւնասիպէթի՝ իսլահաթը քիլիսէ իշիւն վէ իման իլէ տիյանէթ վէ ալիաղըն միւք հըֆզ օլունմասը պասընտա էվվէլա դայրէթի իսպիսէ վէ պիղարազանէ չալըշմագլըզը կէօսթէրիր : Պու խուսուստա ինկիլգ քիլիսէսինին իսլահաթը իշիւն չալըշանլար՝ Սքօշիալըլար իլէ տաթի իթթիֆագ իւզրէ պուլունմագ իսթէտիլէր , վէ Սքօշիալը մու'ալլիմլէր անլէրին տա'վէթի իլէ օլ մէճլիստէ օթուրտուլար , վէ էփրօփանըն սայիր Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրի իլէ միւքեաթէպէ էտիպ անլէր իլէ միւթթէհիտ պուլունմագ իսթէտիլէր : Մէզպուր մէճլիս Յուլ . 1 , Թ . ի . 1643 տէ թէճէմիւ՝ էտիպ , պիր չօգ միւտտէթ թա'լիմսթըն թէֆահհուստունա սարֆիլէ թա պու կիւնէտէք միւհէթէյէմ ի'թիպար օլունան իգրարնամէյի հագըրլասըլար : Փարլամէնթօ վէ մէճլիսի մէզպուր պիւթիւն ինկիլթէրա , Սքօշիա վէ իրլանտա Փրօթէսթանթլարը իշիւն պիր 'աշանամէ հագըրլայըպ ,

Սեպտ. 23. Թ. Ի. 1643 տէրէսմէն անը գաղաղ, իմզա վէ 'իլան էթտիլէր :

Օլ սէնէ տախի փարլամէնթօ 'աղսաընտան էն 'ալիմ, միւսթագիմ վէ միւթէպէր զէվաթտան իքիսի, Եանի' Համիտէն վէ փիւ վէֆաթ էթտիլէր : Համիտէնին հուպաը վաթանը ֆէվզ իւլ ատէ իտի, վէ հէր շէյի անըն սէլամէթի իշխն գուրպան էթմէյէ հազըր իտի, սոն սէօզլէրի տախի օնա պաղար իտի : Անըն վէֆաթը Յունիս 24 տէ, վէ Փիմին վէֆաթը Դեկտ. 8 տէ վագի' օլտու :

Փարլամէնթօ՝ Գըրալար վասիթասը իլէ քիլիսէյէ իտիսալ օլունան մէքրուհաթ վէ ա'տաթը փափավիյէ 'ալէյիլէ գաղզալ անլէրի տէֆ' էթմէյէ չալըշտըզլարը հալտէ, վէ էփիսգօփօլար մէճիսի մէզպուրէ կէլմէտիքլէրինտէ, Փարլամէնթօնուհ գարարլարը կիթտիքճէ տահա զիյատէ էփիսգօփօլուգ ուսուլի 'ալէյիլէ վէ Սքօշիալըլարըն ուսուլի քիլիսէյիլէ միւթապըզ վէճէլէ գարարլար վէրմէք տէ իտիլէր, վէ 'իլան էթտիլէրի գանուլարա իթա'աթը միւսթագիլէ թալէպ էթտիքլէրինտէ, վէ 'իպատէթի 'ուսուլիլէ հէմ տէ 'իպատէթի մախսուսէ իշխն 'իլան էթտիքլէրի նիզամըն հէր թարաֆտա ալիլա իսթիսնա հըֆզ օլունմասընը թալէպ էթտիքլէրինտէ, քէնտիլէր հուրիլէթի տիւնիլէյէ մուզայիր վէ քէնտի մէպտէլէրինէ մուխալիֆ օլարագ հարէքէթ էթտիքլէրի ինքեսար օլունմազ :

'Վուգու' պուլան մուհարէպէյի թէֆսիլաթ իւզլէ պէյան էթմէք տէրտէսթ պուլունան իշիմիլէ կէլմէզ. լաքին իպթիտասընտան սօնունատէք իքի թարաֆտան մազթուլ օլան վէ մուհարէպէ սէպէպիւնտէն վէֆաթ էտէնլէր հէման իրլանտատա փափավիլէր թարաֆընտան գաթլ օլունանլար գատար օլտուղու թահմին օլունմուշտուր :

Թ. Ի. 1644ին Հոկտ. այընտա Լօտ հապստան մէհքէմէյէ չըգարըլպ' անըն տա'վասը ֆաուլ օլունտու : Քէնտիսինէ թէպրիլէի զիմմէթ իշխն հէր ֆուրսաթ իհսան օլունուպ, անըն մասլահաթը պիր այտան զիյատէ սիւրտիւ, վէ ճիւնհասը թէպէյիլին իլէ Յունվ. 10, Թ. Ի. 1645 տէ պաշը քէսիլմէքլէ գաթլ օլունտու : Պիլա չիւպհէ Լօտ պիր պէօյիւք միւհրիմ իտի, վէ գաթլ օլունմասը հազգ իտի. լաքին էյէր Փարլամէնթօ անը հապսա գօյուպ քիւլլիլէն վէ գաթի'յէն մէմուրիլէթիւնտէն 'ազլ էթմէքլիլէ գանա'աթ էտիպ անը գաթլ էթմէսէ իտի, էզմիլէի միւթէախըրէտէ զիյատէսի իլէ էփիսգօփօս ուսուլի էրպապը թարաֆընտան թագպիհ օլունմագտան գուրթուլուր իտի. վէ անլէրին մու'ամլաթընտա ինթիգամ շայպէսի պէլքի պուլունուր տէյու իգրար էթմէյէ մէճպուր օլուրուգ :

Թ. Ի. 1645 իպթիտասընտա Ուքսպրիճ մու'ահէտէնամէսի Գըրալ իլէ Փարլամէնթօ պէյինտէ 'ագտ օլունտու իսէ տէ, թարաֆէյն

տահա մէվաւորը մուհիմիէ խուսուսուսնտա իթթիֆագ պուլամա-
տըզարընտան, վէ Գըրալըն վա'ռլարընա իթիմատ օլունմատըղըն-
տան, միւսալէհէ պագի տէյիլ իտի :

Մայիս, Թ. Ի. 1647 տէ Գըրալ Չարլը Սքօշիալըլարըն էլլէրիէ էսիր
տիւշտիւ : Բիլիսէ ուսուլի Երէցի մէպտէլէրի իւզէրիէ մէպի օլա-
րագ Փարլամէնթօ թարաֆընտան թաստիգ օլունուպիճպարէն Լօն-
տրոտա վէ ճիվարընտա իճրա օլունուր իտի : Վագա'ա Բրօմվէլին
նուֆուզու իլէ 'ասաքիրի' էփիսգօփօլարըն իճպարընա գարչը օլ-
տուգլարը միսիլիւ Փարլամէնթօնուն իճպարընա տախի գարչը պու-
լունտուլար : Հէյլէ քի Բրօմվէլ իլէ 'ասքէրլէրի պիր թարաֆտա վէ
Փարլամէնթօ տիկէր թարաֆտա, իսթիլաֆ վուգու' պուլունու :
Բրօմվէլ հուրրիյթի տինյէի հագիգիյէյի սապիթ էթմէյէ շարչըր
իտի : Վէ Բրօմվէլ իլէ 'ասքէրլէրին ճիւմլիսի հուրրիյէթի տինյէ, էվ-
վէլա Գըրալ թարաֆընտան լաղվ օլունտու զու միսիլիւ, Փարլամէն-
թօնուն Երէցի ուսուլի միւսթագիլէ իլէ տախի ըլֆ' օլունտու զու-
նու կէօրիւպ, ինկիլթէրաւըն նիգամաթընըն քեաֆֆէսինէ մուղա-
յիւրէն Գըրալ Չարլը՝ խիյանէթ իչիւն իթիհամ էտիպ, աւը մու-
հագէմէյէ ճէլպ էթտիլէր, վէ անըն 'ալէյհինէ ըհամէն հիւքմ էտիպ,
Յունվ. 50, Թ. Ի. 1648 տէ անը պաշընը քէսմէքլէ գաթիլ էթտիլէր :

Փարլամէնթօ տաղըլըպ Բրօմվէլին մէրամընա մուխալիֆ պուլուն-
մայաճագ պիր եէնի Փարլամէնթօ պիլա նիզամ թէշթիլ օլունուպ,
հէր նէ գատար Չարլըն գաթիլնուն սօնկրա Բրօմվէլին նուֆուզու
ֆիվգ իւլ'ատէ իտի իտէ տէ, անճագ Դեկտ. 16, Թ. Ի. 1655 տէ
ըհամէն Գըրալ տէյիլ իլլա « Մուհաֆըզը ճիւմլուր » թանըլըր, վէ
օլ վագըթտան թա վէֆաթ էտինճէյէտէք, Ե'անի' ՅԱնպտ Թ. Ի.
1658 տէք, Բրօմվէլ, Գըրալ իսմի իլէ թէսմիյէ օլունմատը իսէ տէ,
Գըրալըն գուտրէթի վէ չէօհրէթի իլէ իտարէի հիւքիւմէթ էթտի :
Վէ քէնտիսի վէ ա'մալի հագգընտա հէր նէ տէնիլիւսէ, պու ին-
քեար օլունմատը քի անըն էյամընտա ինկիլթէրա ֆէվգ իւլ'ատէ
պէրիօրտար օլուպ պիլ թիւն էվրօփատա անըն չէօհրէթի իգալյատ
պուլմագտա իտի : Հագգ վէ հուրրիյէթ վէ իթա'աթ վէ իսթիգա-
մէթ սէվէն պիր հիւքիւմտար իտի : Բէնտիսի զայրէթլի, էհլի վա-
գար, սապիթ վէ գարարը պիր գաթ իտի :

Բրօմվէլ տախի ֆէվգ իւլ'ատէ զէքեալէթլու վէ չէվգաթլու վէ
սահիպի տիլագը մէմուհէ իտի, վէ տիյանէթի հագիգիյէ վէ հուր-
րիյէթի տինյէյի վիգայէ վէ հիմայէ էտէր իտի : Անըն էյամընտա
չօգ ուզուն միւստտէթաէն պէրու իսթիլալ վէ իսթիլաֆ վէ միւնա-
գա'ա իւզրէ պուլունմուշ օլուն ինկիլթէրա վէ Սքօշիա վէ Իրլանտա
էհալիսի միւսալէհէյէ կէլտիլէր :

Բրօմվէլին վէ ֆաթընտան սօնկրա Փարլամէնթօ եինէ թէճէմիլա'
էտիպ եինէ Երէցիլէրին ուսուլի քիլիսէվլիյէսինէ սահապէթ վէրիպ,

պիր միւտտէթ իշիւն Բրօմէլին օղլու անըն խալէֆի օլտու ի-
սէ տէ , 'ուսումէն թանըմատը , վէ քէնտիսի փէտէրի կիպի զէ-
քեալէթլու օլմատըղընտան նայիլ օլտուղու գուտրէթի իպգա էտէ-
մէտի , վէ եէտի սէնէտէն պէրու Աքօջիատա Գըրալ թանըլմըլ օլման
իքինճի Չարլզ Գըրալ Թ. Ի. 1669 տա հիւքիւմէթէ ի'ատէ օլունտու ,
վէ թա'աճիւպ հէմ տէ զիյատէսի իլէ էսէֆ օլունաճագ շէյ տիր քի ,
օլ գատար սէնէ հուրրիյէթի տինիյէ իշիւն չալըչըտը իսէ տէ , Գը-
րալ Չարլզ պիր նէվ թէ'անիւտ էթմէքսիյին հիւքիւմէթէ ի'ատէ օ-
լունտու , վէ Չարլզ էփիսգօփօլուզ վէ պէլքի Փափաւիլիք ուսու-
լինէ մէյեալ օլտուղունտան , սիւրա'թլէ էփիսգօփօլուզ ուսուլի
եինէ ինկիլթէրրատա ի'ատէ վէ իպգա օլունտու : Չարլզ սէֆայա
րաղիպ վէ ախլազը մէգմումէ սա'իպի օլտուղու միսիլու , զէքեա-
վէթ վէ իսթիգամէթ իշիւն շէօհրէթի նազիս իտի :

Թ. Ի. 1661 տէ Չարլզըն էմր վէ սահապէթի իլէ թէճէմիլ' է-
տէն Փարլամէնթօնուն էմր իլէ տա'ա' քիթ ապը վէ էփիսգօփօլու-
ղուն պի թիւն ուսուլի եինէ իճպար իլէ 'ուսումէն վէ պիլա իսթիս-
նա պիւթիւն ինկիլթէրրատա իպգա օլունտու , վէ 2,000 երէցլըր
պիրտէն մէմուրիյէթլէրինտէն վէ թէ'այիւչտէն մահրում պրազըլտը-
լար , վէ եինէ էփիսգօփօլուզ ուսուլինի իճրա էթմէյէնլըր 'ալէյ-
հինէ թէ'ատսի եէնիտէն գօփուպ զայլթլէ շիտտէթլի պուլունտու :

Չարլզ Յէպր. 6 , Թ. Ի. 1683 տէ վէֆաթ էթտի , վէ Ֆէվզ իւլ
'ատէ շէօհրէթի գապիհէ պրագմըլ տըր : Թա'մին օլունմուլ տուր
քի իքինճի Չարլզ Գըրալըն վազթինտէ վէ խալէֆի գարընտաչը
ձէյմսին կիւնիւտէ 8,000 զէվաթ եալընըլ իման վէ տին խաթրը
իշիւն հասստա վէֆաթ էթտիլըր , վէ էմվալ վէ էմլուք խուսուսուն-
տա պու սէպլպտէն շէքիլէն պիյան վէ զարար 2,000,000 ինկիլզ
լիրասը գատար օլտու : Գըրալ ձէյմս պիզգաթ Փափաւիլ օլուպ պիր
զէման շիտտէթ իւզրէ էփիսգօփօլուզ ուսուլինի գապուլ էթմէյէն
Փրօթէսթաթ լաթա թէ'ատտի էթտիքտէն սոնկրա տէօնիւպ Փա-
փաւիլիլէրէ գուվվէթ վէրմէք իշիւն , էվվէլա թէ'ատտի էթտիլի
մէզլէպլէրէ սահապէթ էթմէյէ պաշլատը , ամմա անըն մագսէտի
ապի տինի փափաւիլի իպգա էթմէքտէն 'իպարէթ օլտուղու մա-
լիւմ տիր : Քէնտիսի զալիւմ պիր հիւքիւմտար օլտուղունտան , վէ
հիլէ իլէ օղլու օլմայան պիր չօճուղու վէլի'ի 'ահո եէրինէ գօտուղու
իւզէրինէ ինկիլզ գըրալըղընա վարիսի սայիր , եանի' ձէյմսին տա-
մատը՝ Օրանժ հիւքիւմտարը Ուիլեամ վէ զէվճէսի Մարի ինկիլզ-
լէրին պիր քէսրէթինին արգուսու իլէ Թ. Ի. 1688 տէ ինկիլթէր-
րոյա կիտիպ ձէյմսէ զալիպ կէլտի , վէ անըն խանէտոնընը ինկիլ-
թէրրա թաթիթընտան տէֆ' իլէ վէ հագգ իլէ հուրրիյէթի տինիյէյէ
սահապէթ էթմէքլէ ինկիլզ էհալիսի թարաֆընտան պիլ մէմնու-
նիյէ գապուլ օլունտու :

« Մուհամմադը ճիւղաւոր » Գրումվէին վագթինտէ պա՛ղը ֆէվզ իւլ 'ատէ 'ալիմ վէ տինտար վէ օլ վագըթտան հալի հագըրէտէք թահրիրաթէրի իշիւն մէշուր վէ միւթէպէր օլան պա՛ղը վաիզ վէ երէցլըր վար իտի , խուսուսա Ռիշարտ Պէքսթէր , ձօն Հաու , ձօն Օէն վէ Սթէֆէն Չարնօք , զիբրէ չայան տըրլար :

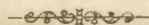
Պէքսթէր Թ. Ի. 1615 տէ թէվէլլիտ էտիպ , երէցի ուսուլինի թաստիզ իլէ օլ մէզէնպտէն պիր երէց իտի : Գրումվէին մու'աւէլլաթընը թահսին էթմէտի , վէ իքինճի Չարլզ իտալէի հիւքիւմէթէ ի'ատէ օլունուպ րէսմէն Դըրալ թանըլտըղը հալտէ , անըն մախսուսի վա'իղէրինտէն պիրի օլտու : Տաիմ իւլ էվգաթ էփիսոգօիսուլուզ ուսուլինէ մուխալիֆ պուլունտու , լաքին էշլի ինսաֆ օլան էփիսոգօփօս թարաֆընտան սախի անըն տիյանէթի իլէ թահրիրաթը մէտոն օլունուրլար : Վիւճիւտճէ զա'իֆ պիր ատէմ իտի իսէ տէ : Ղայէթլէ չալլըգան օլարադ անըն թահրիրաթը (պա՛ղըր տախի հալա չօգ միւթէպէր տիրլէր) 100 'ատէտ ճիւղտէն մի.թէճաւուզ օլտու : Հիւի վէֆաթը Դեկտ. 8 , Թ. Ի. 1691 տէ իտի :

ձօն Հաու Մայ. 17 , Թ. Ի. 1650 տա թէվէլլիտ էտիպ , սէպաւթթինտէ լըրըղը իլէ թա'լիմ վէ թէրպլյէ օլունուպ , հուրիյէթի տինիյէ մէզէնպինին պիր երէցի օլտու ղաւնտան , 27 ետընտա իքէն Գրումվէլ թարաֆընտան քէնտի մախսուսի վա'իղէրինտէն պիրի օլունուզ իշիւն տա'վթ օլունուպ , օլ մէմուրլյէթտէ Գրումվէին վէֆաթընէտէք տէվամ էթտի : Օլ վագթըն 'ատէթինճէ վա՛ղար վէ 'իպատթի 'ուսու միյէ ղայլթ ուզուն գըլար ըտը , չէոյլէ քի մու'ալէն օրուճ կիւնլէրինտէ 'ալէտ տէվամ տօգուզ սա'աթ գատար մու'ապի'ի օլնայարադ 'իպատթի 'ուսու միյէ գրլորըղը նազլ օլունուր : Սօնկրա թէ'ատտիլըր վագթինտէ էվլրտէ թէճլմիւ' էտէն ճլմա'աթլարա վա՛ղ էտիպ , Թ. Ի. 1674 տէն 1685 է տէք Լօնտրատա պուլունան պիր ճլմա'աթա տէվամ իւզրէ վա՛ղ էթտի : Թ. Ի. 1688 տէ Դըրալ Ուիլեամը թէպրիք էտէն վա'իղէրին պիրինճիսի իտի : Անըն թահրիրաթը էլան չօգ միւթէպէր վէ տէֆ'աթէն թապ վէ նէշր օլունմուշ տուր : Հիւի վէֆաթը Ապրիլ 2 , Թ. Ի. 1705 տէ իտի :

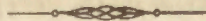
ձօն Օէն Թ. Ի. 1616 տա թէվէլլիտ իլէ սէպաւթթինտէ ղէքէաւէթի վէ հէր տէրսինտէ էթալի թէրազգի իշիւն ֆէվզ իւլ 'ատէ չէօնրէթ քէսպ էյլէտի : Անըն էտէպ վէ էթվարը ղայէթլէ լաթիֆ վէ 'իւլում ու մէարիֆ խուսուսուլնտա չէօնրէթի զիյատէ օլտուղունտան , ուսուլի քիլիսէ խուսուսուլնտա օնա մուգաւզմէթ էտէնլըր պիլէ անըն հազգը'տա հիւսի չահատէթ վէրիլէր իտի : Թա'լիմաթը մէսիյէ վէ սայիր մատալէրէ տայիր մուհիմ' վէ հալա միւ'թէպէր չօգ քիթապլար թէլլիֆ էթտի , վէ վա'իզ չէօնրէթի տահա զիյատէ օլունու Գրումվէին մախսուս վա'իղէրինտէն պիրի , վէ

սօնկրա Լօնտրատա հուրրիյէթի տինիյէ մէզհէպինին մէշհուր վա'իգ-
լէրինտէն պիրի իտի : Հինի վէֆաթը Աղօսթ. 24, Թ. Ի. 1683
տէ իտի :

Չարնօք , Թ. Ի. 1628 տէ թէվէլլուտ իլէ պէոյիւք Բրօմվէլին օղ-
լու Իրլանտա վալիսի Հէնրի Բրօմվէլին վա'իգի , վէ սօնկրա Լօնտ-
րատա հուրրիյէթի տինիյէ մէզհէպինին պիր ճէմա'աթընըն Երէցի
իտի : Քէնտիսի Ֆէվգ իւլ 'աաէ 'ալիմ վէ միւթէվազու' պիր ատէմ
օլուսլ հուլա անըն չէօհրէթի « Սըֆաթը իլանիյէյէ տայիր » քիթա-
պը ի զէրինէ մէ պնի տիր : Օլ ա'լա մատտէ իւզէրինէ անըն թահ-
րիրաթընտան զիյատէ միւ'թէպէր վէ միւքէմիլ միւպահասաթ վէ
միւլահազաթ չիմօիյէ գատար ասլա պուլունմամըլ տըր : Անըն հի-
նի վէֆաթը Յուլ. 26, Թ. Ի. 1680 տէ վուգու' պուլուու :

Պու պապտէ պէյան օլունտուղու վէճէլէ Ինկիլթէրրատա ի'թի-
գատաթը տինիյէ վէ ուսուլի 'իպատէթ վէ իթթիհատը միւսթա-
գիլ եա հուրրիյէթի տինիյէ խուսուսաթընտա միւպահասաթ , միւ-
նազա'աթ , թէ'ատտի վէ իկպէտաթիւլաթ վուգու' պուլուու հալ-
տէ , Նէվ Ինկիլթէրրատա ումուրը տի իյէնին ումուրը 'ատիյէ վէ
փօլիթիգիյէ իլէ օլան նիսպէթի սէլամէթտէն 'իպարէթ իտի : զիրա
օրատա ումուրը տի իյէ հէր նէ գատար հիւքի մէթին թահթը հի-
մայէսինտէ պուլունտու իսէ տէ , ումուրը քիլիսէվիյէ ումուրը փօ-
լիթիգիյէտէն այրը թու թուլտու զունտան , վէ 'ատի մէմուրլէր
քէտի ումուրունա հէմ տէ բուհանի մէմուրլէր քէնտի ումուրունա
նազար կթտիքլէրի հալտէ , վէ օլ վազըթտան չիմօիյէ գատար ի-
տարէի հիւքիւմէթի 'ատիյէ նազարէթի ումուրը քիլիսէվիյէտէն միւ-
թէֆէրիգ թու թուլտու զունտան , միւնազա'աթ վէ իկպէտաթիւլաթը
մէզքիւրէ միսիլու միւ չքիլաթտան պէրի օլարուգ , թէվարիսի քի-
լիսէ օլալարտա սաֆի վէ սէլիմ պուլունմամըլ տուր :

ՖԱՍԼԸ ԲԱՊԻ՝

ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ՈՒՄՈՒՐԸ ՔԻԼԻՍԷՎԻՑԷՆԻՆ ՈՒՄՈՒՐԸ ՓՈԼԻԹԻԳԻՑԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻՒՆԱՍԻՊԵԹԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Ճէրմանիատա վէ Էվրօփանըն մէմալիքի մի թէվասը՝ թէսինտէ իս-
լահաթը քիլիսէ էյամընտան պէրու Փափազիլէր իլէ Փրօթէսթանթ-
լար արաւընտա վուգու՝ պուլան միւնազա՝ա վէ մուհարէպէէր էք-
սիք պուլունմամըշ տըր , Փրօթէսթանթլար հուրրիյէթի տիհիյէ ի-
չիւն չալըշտըղլարընտա , Փափազի ըէյիսի բուհանիլէր թարաֆըն-
տան մուգազէմէթ պուլուուղլարը միսիլիւ , Փափազի հիւքիւմտար-
լար տաթի Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարլարըն գուտրէթ վէ նուֆուզ
խուսուսուշտա թէրազգի էթմէլէրինի կէօրտիւքլէրի հալտէ , հասէտ
վէ գըզգանճլըգտան նաչի անլէրին հուգուգու իւզլրինէ թէճաւուզ
էթմէյէ պաշլաուըլար , Աւսթրիա փափազի Գըրուլ խանէտաւը (Հապս-
պուրկ) մէմալիքիի գիյատէ թէվսի՝ էթմիշ օլտուզունտան , Էվ-
րօփանըն սայիր Տէվլէթլրի անսլն գօրգմաղա պաշլաուըլար , Պա-
վարիատա Փրօթէսթանթլըգ օնուլթընճը տէհրին օրթատընտա գի-
յատէ քէսպի գուզվէթ էթմիշ օլտու իսէտէ , օլ տէհրին սօնուշտա
փափազիլիյէ մէյտան վէրմէյէ մէճպուր օլտու , Ճիզվիթլէր էհալի
արաւընտա վէ հիւքիւմտարլար արաւընտա գիյատէսիյէ չալըշույ ,
քիլիսէի փափազիլէնին գուզվէթի անլէրին զայրէթի իլէ քէսպի նու-
ֆուզ վէ թէրազգի էթտի :

Պատէն հիւքիւմտարը թ . Ի . 1590 տա , վէ նէօպէրկ հիւքիւմտա-
րը թ . Ի . 1614 տէ փափազիլիք գապուլ էթտիլէր : Չէքտիլլէրի թէ-
'ատտի սէպէպինտէն թ . Ի . 1608 տէ պա՝գը Փրօթէսթանթ հիւ-
քիւմտարլար պիրի պիրի իլէ իթթիհատ թէչքիլ էթտիլէր իսէ , Պա-
վարիալը Մաքսիմիլիան փափազի հիւքիւմտարլարը մի թ թէ՛հիտ
գըլու :

Իմիէրաթօր Մաթիաս Փրօթէսթանթ Պօհէմիալըլարը թէ՛ատտի
էթտի վէ պու թէ՛ատտի հազգընտա Իմիէրաթօրա՝ արգուհալլար
թազտիմ օլունտուզու հալտէ , արգուհալի թազտիմ էտէնլէր գաթլ
օլունտուլար : Բարինթիա վէ Սթիրիա հիւքիւմտարը Ֆէրտինանտ
քէնտի մէմալիքինտէ Փրօթէսթանթլըղ տէֆ՝ էթմիշ օլտուզու հալ-
տէ , թ . Ի . 1619 տա Մաթիաս վէֆաթ էթտիքտէն սօնկրա Իմիէ-
րաթօր ինթիխասպ օլունուպ Ֆրանքֆորթտա թէթվիճ օլունտու :

լաքին Պօհէմիալըլար անը քէնտի վաթանլարընըն տինի վէ տէվէ-
թինին տիւչմէնի տէյու իսնատ էտիւլ , Փալաթինաթ հիւքի մտարը
Ֆրէտէրիքի Իմիէրաթօր թանըտըլար , վէ Փրօթէսթանթըլար իլէ
Փափալիլէր արաւընտա մուհարէպէ զուհուր էտիւլ , կեան պիր հի-
յէթ իլէ կեան տիկէր հիյէթ իլէ , կեան պիր մէմալիքտէ կեան տիկէր
մէմալիքտէ , օթուզ սէնէ միւտտէթի դատար տէվաթ էթտի :

Ֆրէտէրիք քէնտի գուվիլէթ վէ հուգուգունու սապիթ էթմէյէ
միւգթէտիր օլմայըլ , Նոյ . 9 , Թ . Ի . 1620 տէ Փրակ չէհրի գուր-
պինտէ վուգուլ պուլան ճէնքտէն սօնկրա Ճիլվիթլէրին զայրէթի իլէ
Պօհէմիա քիլիսի փափալիյէյէ գաղանըլլալ Փրօթէսթանթ թահրի-
րաթը րէսմէն իհրադ օլունտու : Թ . Ի . 1595 տէ գաթլ օլունմուչ օ-
լան Սէրփիսգօփիս Եուհաննանէիօմուգ Փափալիլէր թարաֆընտան
Պօհէմիա «ազիզի» թանըլլալ , չէհիտ Հուս հագգընտա միւթէտալիլ
օլան նագլիյաթ հիլէ իլէ օլ առէմ հագգընտա գատտէն նագլ օլու-
նարադ , պու վէճհլէ Պօհէմիալըլարըն մուհապիլէթինի Փրօթէսթանթ
չէհիտտէն Փափալի չէհիտէ չվիրմէյէ չալըլարըլար :

Իմիէրաթօր Ֆէրտինանտ Ֆրէտէրիքին թէգլիլի իչիւն տէվաթիւգ-
րէ չալըլարըլար : Փալաթինաթ հիւքիսմիթի Պալարիյալ միւթալիլգ
գըլընտըլար : Աւսթրիաա Փրօթէսթանթըլլալ քիլիլիլէն րէֆ' օլունտու ,
Իթալիա հուտուտունտու պուլունան մէմէրէթլէրտէ Յուլ . Թ . Ի .
1620 տէ Փափալիլէր Փրօթէսթանթըլար իւզէրիլէ գալըլալ անլէրի
գաթլ էթտիլէր , վէ Իմիէրաթօր պիւթիւն մէմալիքինտէ Փափալի-
լիք ի'առէ վէ սապիթ էթտի . Վէ օլ զէման Փրօթէսթանթըլըն հէ-
ման էվրօփաա քիլիլիլէն տէֆ' օլունմուսը գօրգուսու վար իտի :

Հաքին օլ զէման Ֆրանսա իլէ Իթալիա Հուպսպուրկ խանէտալընըն
թէրադգի էթմէքտէ օլան գուվիլէթինտէն գօրգարադ չօլ մէչուր
Փրօթէսթանթ իսվէչ Գըրալը կուտալուս Ատօլֆուսուն Ճէրմա-
նիստա օլան Փիթիւհաթը իչիւն ֆուրսաթ վրտիլէր , չէյլէ քի
անըն զայրէթի իլէ Փրօթէսթանթըլլալ Եինէ քէսպի գուվիլէթ էթտի :
Անըն վէֆաթընտան սօնկրա (Նոյ . 6 , Թ . Ի . 1652 տէ) անըն Սէ-
ր'ասքէրլէրի վասիթասը իլէ մուհարէպէյէ տէվաթ' օլունտու , վէ
փափալի Աւսթրիա նիւյլէթինտէ իգրար էթմէյէ մէհպուր օլտու
քի , Ճէրմանիալըլար վէ Փրօթէսթանթըլար իսպար իլէ Եէնիլէմէգ-
լէր : Էվրօփա միլլէթլէրի մուհարէպէտէն զա'իֆլէնտիքլէրի հալտէ ,
միւսալէհէ իչիւն տէֆ'աթէն թէքլիֆաթ թագտիմ' օլունտուգտան
սօնկրա , Հոկտ . Թ . Ի . 1648 տէ «Վէսթֆալիա» միւսալէհէնամէսի
'ադտ օլունտու :

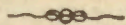
Պունա կէօրէ Փրօթէսթանթ հիւքիւմտարըլար վէ միլլէթլէր , Իմ-
փէրաթօրլուգտա Փափալիլէր իլէ միւսալի օլարադ հուգուգ վէ իմ-
թիյալաթա նայիլ օլտուլար : Հաքին միւսալէհէ 'ադտ օլունտու իսէ
տէ , միւսալիֆէթ գալտը , վէ ճիւմէնին մա'լիւսի տիր քի օլ վա-

գըթուման հալի հազըրէտէք էսպապը տինկյէ իւզէրինէ մէսնի օլան մուհարէպէ տէֆ'աթէն վուգու՝ պուլմուշ տուր :

Աւսթրիա վէ իթալիա վէ իսիանիա մէմալիքի թա պու եագըն վագըթլարատէք Փրօթէսթանթլարա գափուլը պուլունուպ , օլ մէմալիքտէ քիլիսէի փափազլիյէյէ իթա'աթէ էթմէյէնլէր զիյատէսի իլէ թէ'ատտի շէքմիշլէր տիր :

Հաքին պու կիւնլէրիմիզտէ էվվէլա իթալիա վէ սօնկրա Աւսթրիա վէ նիհայէթինտէ իսիանիատա Գիթտալը շէրիֆին նէշլի իշիւն վէ Փրօթէսթանթլար քիլիսէլէր վէ ճիմա'աթլար իշիւն հուրիյէթ պուլունմուշ տուր :

Քէնտի էյամըմըզտա տալիսի Փաիանըն հիւքիւմէթի փօլիթիգիյէսի տալիսի լէֆ' վէ տէֆ' օլունտուղունտան , հէր թարաֆտա հուրիյէթի տինկյէ թէրազգի էթմէքտէ տիր : Զամիրի ինսանի վէ Քէլամը իլահի ումուրը բուհանիյէ խուսուսունտա հիւքիւմէթլէրին գանուլարընա թէֆազվուգ էթմէքտէ տիր , վէ պու Պապտէ զույթ էսէֆ վէ հիճապ իլէ թա'րիֆ էթմէյէ մէճպուր օլտուղումուզ միւնազա'աթ վէ զուլմաթ վէ թէ'ատտիլէր վէ մուհարէպէլէրին տալահա վուգու՝ պուլմամասընա ինայիթի իլահիյէլիյէ միւթէվէքքիլէն իւմիտ վէ ինթիզար էտէրիզ :

ՊԱՊԸ ԲԱՊԻ՝

ՏԻՅԱՆԷԹ ՎԷ ԴՊԱՏԷԹԻ ՄԷՍԻՀԻՅԷ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՈՒԷՍԼԷՅ, ՀՈՒԱՅԹՖԻԼՏ ՎԷ ՄԷԹՕՏԻՍԹ ՄԷՋՀԷՊԻՆԻՆ
ՋՈՒՀՈՒՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Ճօն Ուէսլէյ Յունիս 17, Թ. Ի. 1703 տէ թէվէլլիտ էտիպ (փէ-տէրի վէ պէօյիւք փէտէրի տափի վա'րդէր խտիլէր) Օքսֆօրտ տար էլ ֆիւլնունընտա թա'լիմ օլունտու: Թ. Ի. 1728 տէ Օքսֆօրտ էփիս-գօփօսու թարաֆընտան փափաս մէմուրիյէ թինէ թագտիս օլունուպ երինէ Օքսֆօրտա տա'վէ թ օլունարագ դարընտաշը վէ Հուայթֆիլտի օրատա պուլտու: Օնլար պիր գաշ րէֆիգ իլէ պէրապէր պիր տիյա-նէթ չիրքէթինի թէչքիլ էթմիշ, վէ սայիր շայիրտաշլարը թարա-ֆընտան զիյատէսիյլէ իսթիհզա օլունուրլար իտի:

Հուայթֆիլտ Դեկտ. 16, Թ. Ի. 1714 տէ թէվէլլիտ էտիպ սէ-պավէթինտէ ֆէվզ իւլ 'ատէ զէքեավէթ կէօսթէրիպ տէրսլէրինտէ զիյատէսիյլէ թէրագգի էտէր իտի:

Ուէսլէյին քէնտի իթիգատընճա օլ զէման թէճրիւպէի զաթիյէսի իլէ թէճտիտի գալպ վէ իմանը հագիգի նէ խտիյինի պիլմէզ իտի: Թ. Ի. 1735 տէ Ամէրիգայա (ճէօրճիա էյալէթինէ) միսիօնէր օլարագ կիտիպ, Ֆէպր. 1738 տէ ինկիլթէրրայա 'ափտէթ էթտի: Օլ զէման տափի Հուայթֆիլտ քէնտի էմալսըզ տէրէճէտէ թէսիլի վա'զլարը վասիթասը իլէ պէյն էնաս ֆէվզ իւլ 'ատէ չէօրէթ քէսպ էթտիք-տէն սօնկրա, ճէօրճիայա կիթմէք իւզրէ իտի: Ուէսլէյ Մայ. 24 տէ եէնի տօղուշ թէպէտտիլինէ նայիլ օլտու, վէ պա'տէհու Մօրալի-ալըլարա զիյարէթ էթտի, չիւնքի Ամէրիգայա անլէրտէն պիր գաշ քիշի իլէ պէրապէր կիթմիշ իտի, վէ Գօնթ Յինցէնտօրֆ իլէ քէսպի

իւնսիյէթ էթմէք իսթէտի. լաքին սօնկրա Խօրաւիտլըլար իլէ պա'ղը թա'լ մաթը մէսիհիյէ խուսուսունտա իթթիֆազ Էտէմէտլիյինտէն, անլէր իլէ գաթ'ի 'աւազա իթտի, Հուայթ ֆիլտ, Ուէսլէյ միսիլիւ Սմէրիգաւտա ազ միւստէթ էյլէնտիքտէն սօնկրա վաթանընա 'աւտէթ էտիպ, օլ իքի գաթ պիւրիպիւրիէնէ սահապէթ վէ եիւրէք վերիպ, աչըզ մահալլըրտէ պէոյիւք ճէմա'աթլարա վա'զ էթմէյէ պաշլուսըլար, Թ. Ի. 1740 տան սօնկրա Ուէսլէյ էլլի սէնէ գաւտար, ֆէրազաթ էթմէքսիյին, 'աւամը նասա 'իպատէթխանէլըրտէ, էվէրաէ վէ աչըզ մահալլըրտէ հայաթ քէլամընը թէպշիր էթմէրլէ 'էսիւրիւնիւ սարֆ էթտի, էվլէլա աթա, վէ սօնկրա որապոյա պիւրիպ եկրաէն եկրէ կիտէրէք, չօզ տէֆա կիւնտէ գըրգ վէ էլլի միւ Եօլմալուզ էթտի, վէ երին իւշ տէֆա վէ պա'զէն տիօրթ վէ պէշ տէֆա կիւնտէ վա'զ էտիւր իտի, Հուայթ ֆիլտին միւվազա'աւը Ուէսլէյ յինֆինտէն գիյատէ թէսիլի պուլունաու իտէ տէ (չիւնքի անըն սէի, էթվարը վէ պէլազաթը ֆէվզ իւլ զայէ իտի), երինէ Ուէսլէյ յինթսիւրաթը պապիյէսի գիյատէ իտի:

Սնլէրին թագաւորի իւլհի թա'լիմի վէ սայիր թա'լիմաթ հազգընտա օլան գիւ'իւմլէրի մի թէֆէրիք օլուպ, Հուայթ ֆիլտ Գալվինին թա'լիմին վէ Ուէսլէյ Երմինիս թա'լիմինի գապուլ էթտիլըր, Պուսէպէպտէն պիրի պիրինտէն պիր վազըթ գաթ'ի 'աւազա էտիպ, հէր նէ գաւտար սօնկրա էմիլիէթ վէ մուհապլէթ իւզրէ չուլըլուլար իտէ տէ, երինէ Ուէսլէյ տահա գիյատէ Մէթօտիսթ մէզէլ պիւրին միւէսիսի ի'թիպար օլունմալը տըր, Հուայթ ֆիլտին պիր ճէմա'աթ իւզէրիէ օլան թէսիւրաթը 'աճայիպ, վէ միւշահատէ էթմէմիշ օլանլըրըն 'ինտինտէ հէման ինանըլմազ պիր շէյ իտի, Իսթէտիյի հաւտէ պիր պէոյիւք ճէմա'աթը մահգուն եա մի ֆէրիհ գըլապիլիւր իտի, Հէմ ինկիլթէրաւտա հէմ տէ Սմէրիգաւտա տէվամ իւզրէ Թ. Ի. 1757 կտէք չուլըլուպ, սօնկրա չօզ գա'իֆիք շէքտի, վէ նէվ ինկիլթէրաւտա Նիւպէրիփօրթ շէշրինտէ 50 Սեպ. Թ. Ի. 1770 տէ վէֆաթ էթտի, Լաքին Ուէսլէյ Թ. Ի. 1791 էտէք տէվամ իւզրէ չալըլուպ օլ սէնէ Մարթ. 2 տէ վէֆաթ էթտի:

Շիմտիյէ գաւտար պու ատէմլէրին, խուսուսա Ուէսլէյ յին ա'մալինին էհէմիլիէթ վէ էսարը պազիյէսինի ասլա իմա վէ թէֆհիմ էթմէտիք: Ուէսլէյ յին զուհուր էթտիյինտէ ինկիլթէրաւտա տիյանէթի մէսիհիյէի հազիգիյէ գիյատէսի իլէ ֆէսատ պուլմուշ իտի, 'իպաուլթ վէ տիյանէթ, պախուսուս ինկիլթ քիլիսի իէտիլէսինտէ, իէսմի պիր շէյ օլուպ, անճազ հիլէթի գա'իլիսի գալըր իտի, Հայաթ քէլամընըն վա'զ օլունմասը ճանսըզ վէ թէսիւրիպ օլուս: Թէօպէ վէ իմանը հազիգիինն էզէմիլիէթի տույուլը վէճէլ վա'զ օլունմազ իտի, Գիլիսէ խատէմլէրի մէմուրիյէթլէրինի իֆա էթմէքլէ, եհվմի մուգաւտտէստէ վէ սայիր մուայէն վազըթլարտա 'իպատէթի 'ուսուսի:

յէյի գըլարլար իտի, լաքին էհալինին էքսէրիսի թա՛լիմթը մէսիչ հիյէի մուհիմէ իլէ թէէտի օլունմյըպ, 'էօմրէրի տախի տին- եէվի շէյէր իլէ մէշուլ օլուր իտի: Ուէսլէյ իլէ րէֆիզլէրինին մլրամր, էվվէլա ինկիլ քիլիսէօինտէն այրմագ տէյիլ' անճագ տիյանէթի մէսիհիյէյի իհեա էթմէքտէն իպարէթ իտի: Լաքին ան- լէր կիպի տոէմլէր օլ քիլիսէաէ սէլամէթ իւզրէ գալամատըլար: Պէտա'աթճը տէյու գօլուլտուլար, վէ երէցի վէ սայիր մէզէպլէ- րինտէ տախի գալամատըլար, լաքին 'ալամը նասը ումուրը բուհա- նիյէ վէ իսէլաս իշիւն լազըմ օլան թա՛լիմթը մէսիհիյէ հագգընտա եա պիխապէր եախօտ հիշտէյիլ իսէ տույու շաուզ կէօրտիւքլէրինտէ, հէր եէրտէ քէմալի զայրթ իլէ կիւնահ, թէօվպէ, իման, Գրիս- տոսուն քէֆուրէթի, եէնի տօղուշ վէ ճէննէթ իլէ ճէննէնէմ թա՛- լիմթընը ճանլը վէ տիէշի պիր վէճէլ պէյան էթտիքլէրի հալտէ, 'ալամը նաս իւզէրինէ Փէվգ իւլ 'առտէ թէսիրաթը վար իտի: Ֆի- լիպէ գընտանճը միսիլիւ, «Խէլաս պուլմագ իշիւն նէ եափայըմ» տէյիւէք, պիւնլրճէ քէսան թարաֆընտան նիտա օլունուր իտի:

Պիթթապի' պէօլէճէ պու առէմլէրին աթէշլի մուվապա'ասը իլէ թա՛լիմթը մէսիհիյէյի լայըզը իլէ անկըպըպ քէնտի վապիֆիլի գիմ- մէթլէրինի տույումաղու ույանմըշ օլան առէմլէր, տաշահէր թարաֆտա պուլունան տիյանէթի անճագ հիյէթի գահիրէ իլէ գանա'աթ էտէ- մէյէրէք, մախսուս ճէմա'աթ վէ շիրքէթ վէ էնճամ քիլիսէլէր թէշ- քիլ օլունուլար իտի: Մէնթի-ն տէնիլէն քիլիսէնին էվվէլքիսի թ- ի: 1740 տա թէշքիլ օլունտու, վէ օլ վագըթտան իթիպարէն զա- յէթ չօգ սիրա'թլէ իզտիյատ պուլտուլար:

Ուէսլէյ տաշա սաղ իքէն' անըն թէսիրաթը շախիյէսի զայէթ չօգ իտի: Մէթօտիսթ մէզէպլինէ նիգամ վէ հիյէթ վէրէն օ իտի: Անըն կիպի հէման Դըսնէ վահէր (վէ օլ մէրամ տախի էն ալլասը) իշիւն 'էօմրիւնիւ սարֆ էտէն առէմլէր նատիր պուլունուր: Գըրգ եէտի եաշընտա օլտուղու հալտէ թէէհհիւլ էթտի իսէ տէ, մախսուս մու- գապլէլէսի վար իտի քի իզտիվաճ հալի մէմուրիյէթիւնին իճրասընա առլա միւմանա'աթ օլմայաճագ տըր:

Մէթօտիսթ մէզէպլինին գուհուրու' թէվարիսի տին վէ քիլիսէի մէսիհիյէտէ վուգու'աթը միւհիմէտէն իթիպար օլունմասը լազըմ իտիյի պի իշթիպան տըր: Կիրա հէր նէ գատար օլ մէզէպլ քէնտի- լիլինտէն տիգգաթա շայան իսէ տէ, անըն գուհուրի, թէսպիթի ու- սուլի վէ իզտիյատ պուլմասը վասիթասը իլէ պաշգա Խրիսթիյան' Լա- րըն տիգգաթը տախի անլէրին թէէքիտ էթտիքլէրի մաստիլէր, եա'նի' թէճրիւպէի մէսիհիյէ վէ իմանը հագիլքիւնին սէմէրէի խայրի- յէսինէ ճէլպ օլունարագ, օլ վագըթտան պէրու ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա տաշա գիյատէ տիյանէթի խալիսէ, վէ տաշա գիյատէ 'ալամը նասը հայաթ նուրու իլէ թէնվիր էթմէքլիյէ չալըմագըլգ

պոլուենտու : Ուէսլէյ քէնտիսի Նէ շէմն եէնի տողուչա նայիլ օլ-տուլունու է յիճէ պիլիպ թա'րիֆ Լթոյի միսիլիւ , քէնտի միւվա-զա'սար իլէ իմանա կէլէնլէրին ճիւմլէսինտէն տա'րի թալէպ Լթաի քի օլ թէճրիւպէի տէրունիլէլէրինի աշիքեարէն վէ շիւպէտէն պէրի օ-լարագ պիլլէր , վէ ա ըն միւվազա'սար իլէ պէրապէր , ճէմա'աթ-լարտա , եա'նի' քէնտի կիւնաշլարընը հիսս էտէնլէր թարաֆընտան աղլայը վէ ֆիլանլար զուհուր Լթաի իսէ տէ , օնա զսյորի խօշ տէ-յիլ իտի , զիրա տիրի վէ տէրին ախսասը տինիլէ չօգ ալֆա' Լթվարը զաշիրիլէ յէ տա'րի ֆէվգ իւլ 'ատէ թէսիր էտէր տէյու պիլիլ իտի :

Մէթօտիսթ մէզէպիինն նիգամոթ վէ ուսուլի' պա'զը խուսուս-տա էփիսգօփօսլուգ ուսուլինէ միւշապիհ իսէ տէ , եիլէ տաշա զի-յատէ երլցի ուսուլինէ միւշապիհ տիր , զիրա աշլէրին էփիսգօփօս-լարը եալընը Նագիրլէր վէ մէճիւլէրին բէիսլէրի տիրլէր : էվվէլա աշլէրին մէմուրլէրի վէ թէրպիլէսի ուսուլի զայլթ սասէ իտի : վէ մէզէպի ինկիլթէրրատա իգոյատ պուլտու զու հալտէ , ուսուլի քի-լիւլէրի առաջ միւքէմիլ օլմասը լաղըմ կէլտի : Հալա օլ մէզէպ Լթաիգատա էն պէօլիւք մէզէպ տիր :

Սալիֆ իւզ գիրք 'ուսուլի վէ մաթթասար իֆիատաթա Ուէսլէյ իլէ Հուայթ ֆիլտին աշվալ վէ թէճրիւպէի շախալլէրի վէ Լվվէթի ա'մուլի հագգընտա պա'զը մախսուսի իսպարաթը թաշիր Լթմէթիգ Մուգատտէրի իլաշինին Սէթօտիսթ մէզէպիինն զուհուրինտէ օլտն մուա'մէլաթը մախսուսիսին տաշա զիյատէ աշիքեար էտէնլէր տիր :

Ուէսլէյ յին վալիտէսի չօգ գիրքէ շայան պիր խաթուն իտի : Քէն-տիսի 'ապիլ վէ տինտար վէ չօճուլլարընը թէրպիլ Լթմէթ խուսու-տունտա հէմ մուշապալթլու հէմտէ գարարլը իտի : Սն տօգուլ չօ-ճու զու վար իտի , վէ օն 'ատէտի քէմնլէ ելթիլիպ վալիտէլլէրի է տաիմա տանըշարագ աշըն բէյինէ պիյատէսի իլէ բի'այլթ էթմէյի սէվէրլէր իտի : Ճօն տաշա քիւ չիւք չօճու գ իբէն վալիտէսի աշը Բապ-պըն խըզմէթի իշիւն թա'լիմ վէ թէրպիլէ էտիպ մախսուսէն աշը Բապպա թագտիմ էթտի :

Ճօն տաշա ալթը եաշընտա իքէն փէտէրինին էվի կիճէլէյին եանտը , Քէնտիսինտէն մա'տա էվ խալզըն ճիւմլէսի գուլթուլուգ-լարընտա , փէտէրի' Ճօն տաշա եանար էվ իշինտէ գալմըշ խալիլինի կէօրիւպ , գուրթուլմասը արթըգ 'ատէմը միւմքին իտիլինի պիլէ-րէք , աշը տու'ա իլէ Սլաշա ի էպիլիմ Լթտի : Լաքին օլ աշտէ չօճու գ ույանըպ ֆէվգանի օտանըն փէյ չէրէսինէ կէլիլ իտի , վէ իքի ճէմ սուր տտէմ , պիրի օլ պիրիին ուսուլլարընտա տուրտուլու հալ-տէ , աշը գուրթարուլար , վէ օլ տնտէ էվ պիրաէն երզըլուլ : Ուէսլէյ պէօլլէճէ գուրթ ուլտու զուլու տաիմա տէր խաթըր էալիպ , տաշա զիյատէ 'էօմիլէնիւ Բապպըն խըզմէթինէ վազֆ Լթմէյէ մէյլ էտէր իտի :

Մուգատոտէրի իւահի տախի սօնկրա Ուէսլէյին գարնառաջը Չարլզ Ուէսլէյին ահվալինաէ աշիքեար օլտու : Ագրապատընտան պիր զէն-կին առւմ է վլատսըզ պուլունուպ Չարլզ Ուէսլէյի օղլու իշին գա-պուլ էթմէք իսթէտի : Լաքին Չարլզ պուլ թէքիֆի գապուլ էթմէ-տի , վէ անըն եէրինէ գապուլ օլունան օղլան սօնկրա փարլամէնթօ-նուն 'ազասընտան օղլապ , չօլ մէշհուր գէվաթ , եա'նի Հինտիսթան վալիսի Վէլլէսլէյ վէ պէոյիւք Նափօլէյօնուն Փաթիհի Վէլլինկընըն պէոյիւք փէտէրի իտի :

Ճօն վէ Չարլզ Ուէսլէյ Օքսֆորտտա իքէն քէնտի վալիտէլէրինին թա'լիսին տէր խաթըր էտիպ , անըն էօրնէյի իլէ չօգ թէսիր օ-լունտրաք , վէ պիլլա շիպսէ տաշա գիյատէ Ալլահըն ինայթի իլէ տէլալթ օլունուպ , 'ատթթ տէն գիյատէ ա'լա մալիմաթ վէ թէճ-րիւպէի մէսիշլէյ արարլար իտի : Վալիտէլէրի տախի անլէրէ պուլ մէ'ալտա պիր մէքթուպ եազաը , եա'նի «Պիլթիւն էյամը հայաթը-նըզտա ումուրը տինիյէյէ պէզլի իշթիմամ էթմէյէ հալա գարար վերինիզ , պիրա ասըլ Լազմ օլան շէյ օ տուր : Քէնտինիզի թէքթիշ էտինիզ , վէ Յիսուս Քրիստոս վաաթթ ասը իլէ խէլասա նայիլ օլմաղա սահիհ իւմիտինիզ վար մը տէյու անկլայասընրզ : Էյէր պէոյլէ է-սասլը իւմիտինիզ վար իսէ , նէ' միւպարէքսինիզ : Լաքին եօգ իսէ , Փէվգ իւլ 'ատէ աղլամագ սէպէպինիզ վար տըր » :

Պու քէյֆիլթ չօգ տիգգաթա շայան աըր քի , փրօթէսթանթ քիլիլէրինաէ բուհպա իյէթ ուսուլի վէ մանասթըրլար լէֆ' օլուն-տուգաան սօնկրա , անլէլին միւճիպ օլտուզլարը մազսրրաթ իլէ պէրապէր անլէրին սաշապէթ էթտիլէրի թէքք վէ զապթը նէֆա տախի գէվալ պուլտու : Մէթօտիսթ մէգհէպինի իշտաս էտնէլէր « մէսլա Ուէսլէյ վէ Հուայթիլին ահվալինաէ բուհպա իյէթ վէ ըլյազթթքեուլըգ բուհու եինէ զուհուր էթտի , վէ էվվէլա զայրի մէմուհ վէճճլ տնլէրին թէրպիյէ վէ ա'մալինաէ թէմիլ օլունտու իսէ տէ , եինէ անըն մէնֆա'աթը անլէրին սօնկրաքի միւվազա'ա վէ ա'մալինաէ աշիքեար օլտու :

Ուէսլէյ վէ Հուայթիլիլ , իրիսի տէ չօգ սէնէլէր իշին , թէքթի նէֆա վէ խայրաթ վաաթթ ասը իլէ թէպիլիյէյէ վէ զապթր բահաթը-ղընա նայիլ օլմաղա չաղըշարլար : Սալիֆ իւզգիքը Օքսֆորտ տար էլ ֆիւնունտա թէշէիլ օլունան « Շիրքէթի մուգատտէսէ » իսթիհ-զա իլէ տէնիլէն ուլուվլէրին հաֆթտա իքի տէֆա օրուն թուլթ-մագ 'ատթթ լէրի վար իտի : Թօմաս ա Քէմիթին « Քրիստոսա միւգ-թէտի օլմաղըղա տայիր » քիթապը , վէ թէյլըրըն « Հայաթ վէ վէֆաթը մուգատտէսէյէ տայիր » քիթապը Ուէսլէյ իւզգիլիէ չօգ սաշիպի թէսիրաթ իտիլէր , վէ քէնտիսի տէրունի իլթիլապ վէ օղլաշմալար իլէ օլ ա'լա թէճրիւպէ իշին զայրիլթ վէ արզու շէքէր իտի : Քէնաթէ խէլաս եօղունտա պուլունուպ պուլունմաաըգը հագ-

գընտա զիյատէսի իլէ թէֆէքքիւր էտիպ շիւսհէտէ գաւաւմագ վա-
զիֆէի զիմէ թինտէն վէ իմթիյազաթընտան տախի օլտուզունա իւ-
զամ օլտու : Քէնտիսի վէ գարնտաչը վէ Հուայթֆիլտ վէ սայիր
Օքսֆօրտ րէֆիգլէրի զայրի միւֆիտ վէ մազարրաթլը րիյազէթքեար-
լըզա մէյլ էտէրքէն , օլ րէֆիգլէրին պիրի քէնտիսի վէ տիկէրլէրի
իչիւն միւնտսիպ էլ պուլտու , եա'նի' հասթալարա վէ ֆադիլլէրէ
շիյարէթ էտիպ , անլէրէ ճիսմանի վէ բուհանի խուսուսաթլէ ի'անէ
էտէրլէր իտի :

Ուէսլէյ Ամէրիգայա պիր Միսիօնէր օլմագ իւզրէ կիթմէք խու-
սուսունտա վալիտէսինէ տանըչորղընտա օլ խաթունուն ճէվազը
զիրէ չայան տըր , վէ անըն իման վէ Ալլահըն խըզլէթի իչիւն օլան
ղայրէթին աչիքեար կէօթէրի : « Երկիրմի 'ատէտ օլլում օլսա ,
էյէր անլէրի արթըզ կէօրմէք ի միտիմ օլմասա տախի , պէօյլէ խըզ-
մէթէ կիթմէլէրի պանա միւճիպի մէսէրրէթ օլուր » :

Ուէսլէյին Ամէրիգայա կիթմէսի քէնտիսինէ Ալլահ թարաֆընտան
հաւալէ օլունան 'ազիմ իշ իչիւն թէրպիլի զաթիլէսի պապընտա
չօգ միւֆիտ օլտու : Պա խուսուս քի օլ միւնտուէպլէ Մօրաւիալը
գարնտաչար իլէ քէսպի իւնտիլէթ էտիպ , անլէրին իմանը խալիս վէ
թէճրիւպէի մէսիւլիյէի սաֆիլէլէրինի միւշահէտէ էթմիշ տիր , վէ օլ
գարնտաչարըն վասիթասը իլէ Ուէսլէյ տախի ֆէվզ իւլ 'ատէ թէճ-
րիւպէի տէրունիյէյէ նայիլ օլուպ անըն սօնկրաքի միւվազա'ասը
տէրէճէտիղ տաշա թէսիլլի վէ մէնֆա'աթլը պուլունտու : Ամէրի-
գատան 'ավտէթ էթտիլի հալտէ քէնտի անտէն էվլէլ մալիք օլտու-
ղու 'իւլ վէ մա'լի մաթ վէ խայրաթըն պօշ օլտու զունու կէօրիւլ'
զիյատէսի իլէ իլթիտալը տէրունի չէքտի իսէ տէ , եինէ սօնկրա
պէրէն Քրիստոսուն մուհապլէթինին շիրինլիլինի տույուպ արթըզ
սէլամէթ վէ գուվլէթի տէրունիյէ վէ բուհանիյէյէ ինայէթի իւհանիյէ
իլէ մալիք օլտու :

Քէնտիսի ինկիլթէրրայա 'ավտէթ էթտիլինտէ քէնտի իլթիտալը
տէրունիսինի պլօյլէճէ թա'րիֆ էթմիշ տիր : « Ամէրիգայա սայիրլէ-
րի իմանը հագիլիլէ տա'վէթ էթմէք իչիւն կիթտիլիմ հալտէ , էմէ-
յիմին նէթիճէսի նէ' օլտու , Պու տուր քի , քէնտիմ իմանը հագի-
լիլէ մալիք օլմալըղըն պիլտիմ , 'իւլի հիքմէթտէ մահիր օլտու ,
էլիլիլի միւթէգատիմէ վէ միւթէսիլիլէյի թահսիլ էթտիլիմ վար :
Ումուրը բուհանիյէտէն պահս էտէպիլիլիմ , չօգ սատագա վէրիլիմ ,
սայիրլէր իչիւն էմէք չէքտիլիմ վար , վաթանըմը , ագրանըմը , ի'-
թիպար վէ բահաթըմը թէրք իլէ 'էօրիւմիւ թէլլիլէյէ տիւշար
էթտիմ , Ալլահըն միւրատընա թէսիլիմ օլարագ եօգսուլլուք չէք-
տիմ , Լաքին պուլլարըն քեաֆֆէսի պէնի 'ինա Ալլահ մագպուլ գը-
լամագ : 'Իլիմ վէ խայրաթըմ պէնի թէպրիլէ էտէմէզ , Քրիստոսուն
իմանը օլմայընճա' պուլլարըն քեաֆֆէսի չէօի վէ սիւֆրիւնթիւ

տիր, Իմանըմ վար տէնիրսէ, չէյթանըն պիր նէվ Իմանը վար տախի տէնէպիրի: Գրիստոսուն լիյագաթը իլէ պէնիմ կիւնաշլարըմ աֆվ օլունմուշ, վէ Ալլահ իլէ միւսալէնէ իւգրէ իմ տէյու Ալլահա ի թիմասը սահիւ վէ քեամիլէ նայիլ օլմագ իւթլիւրիմ»:

Պիր Մօրավիւլը տօսթու օնա կիւգօլ տէտի քի, « Խէլասըն իշիւն էսասը գավլյէ վէ սահիւնէ սէնին նէտամթ վէ թէօվպէն եախօտ սէնին սալահըն տէյիլ, Բուհ իւլ Գուտս վասիթասը իլէ տէրունինտէ իլլէնէն սալահ պիլէ տէյիլ, անճագ քէնտինտէն շայրէ, եա'նի Գընասալ սալահը վէ գանը տըր: Պինալն 'ալէյն տօղրու Գրիստոսա պիւթիւն կիւնաշլարըն իլէ կիթմէլիսին: Կիւնաշլար օլտուղունտան՝ կիւնաշլարը թէպրիյէ էտին զաթա կիթմէլիսին, անըն գանը սէնին իշիւն տախի ֆիտիյէ օլտուն»:

Չարլղ Ուէսլէյ գարնտաշընտան էվվէլ սէլամէթի տէրունիյէյէ նայիլ օլտու, վէ սօնկրա գարընտաշը իլէ պէրապէր չալըշարագ օլ գատար Մէթօախիմ մէզնէպինէ թանգիմաթ վէրմէք խուսուսունտա միւգթէտիր տէյիլ իտի իսէ տէ, պիր խուսուստա, եա'նի՝ կիւգլէ վէ չիւրին իլահիլէր թէնլիֆ էթմէք խուսուսունտա, ֆէվգ իւլ 'ատէ չէօհրէթէ նայիլ օլտու:

Հուայթ ֆիլտին չէքալիյի իգթիրապը տէրունիսի տահա զիյատէ իտի, վէ Ուէսլէյլէրտէն էվվէլ սէլամէթէ նայիլ օլտու: Ապէթ չէտիտ վէճլէ քէնտինի թէրպիյէ էթաի, ուգուն օրուճլար սըգ սըգ թութար իտի, էսքի վէ երթըգ էսվապ կիյէր իտի: Պիւթիւն կիւն վէ կիճլէր եիւզ իւսթիւ տիւշմիւշ օլարագ տուա՝ էտէր իտի: Պէօյլէճէ քէնտինի զիյատէսի իլէ գա'իֆլէթտի, վէ սօնկրա սլթը հաֆթա գատար հասթ սըգ չէքաի: Պատէհու ինայթի իլահիյէ իլէ մէսէրրէթի քեամիլէյէ նայիլ օլտու: « Կիւնաշլարըն եիւքիւ տիւշիւպ, մէյուսիլթտէ զարգ օլմուշ օլան ճանըմ իւգէրինէ, Ալլահըն մուհապլէթի վէ իմանը սահիւ կէլտիլինտէ, ճանըմ նաուըլ մէսէրրէթ, փիւրը ճէլալ իլէ մէսէրրէթ, թա'րիֆ գապուլ էթմէգ մէսէրրէթ իլէ մէմու օլմուշ տուր: Էպէտէն տէր խաթըր օլունաճագ պիր զիյարէթ վէ զիյաֆէթ կիւնիւ տիր: Էվվէլա սուրուրում սէլ կիպի ճօշուպ իւգլիւմ կէլտի, իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէքտէն ֆիւրաղաթ էտէմէտիմ, վէ սօնկրա պէր գարար օլարագ, անտէն պէրու սէլամէթ վէ սա'ատէթի բուհանիյէյէ մալիք օլտուղում իշիւն Ալլահա համտ օգուրում»:

Հուայթ ֆիլտ Ուէսլէյլէրտէն էվվէլ աշըգ մահալլէրտէ զայէթ պէօյիւք ճէմա'աթլարա ա'տաթը քիլիսէվիյէտէն սարֆը նազար իլէ վա'գ էթմէյէ պաշլատը: Ուէսլէյլէր էվվէլա ինիլիգ քիլիսէսինին փափաղարը օլտուղլարը միսիլու, ա'տաթը քիլիսէվիյէտէն զայրի վէճլէ չալըշարագտան չէքիլիլէր իտի, լաքին Հուայթ ֆիլտին էգրիւնէյի իլէ քէսպի ճէսարէթ էթտիլէր: Հուայթ ֆիլտ էվվէլա տ-

չոգ մահէլէրտէ մատենճիլէրտէն 'իպարէթ պիր ճէմա'աթա վազ կթ-
տոյինտէ 200 նէֆէր հազըր իտի , Իքինճի տէֆ'ա 2,000 հազըր ի-
տի , իւշիւնճի տէֆ'ա 4,000 վար իտի , վէ սոնկրա տէֆ'աթէն
20,000 նէֆէրտէն 'իպարէթ ճէմա'աթլորա վա'զ էտէր իտի : Անըն
միւ վազա'աթը տախի օլ տէրէճէ թէէսիրլի իտի քի , պա'զէն ճիւմէ-
սի պիրտէն աղլամագտա պուլունուր իտի : Սօնկրա Ուէսլէյ Հուայթ-
ֆիլտին իշպու 'ատէթինճէ չալըշորդընտա տէֆ'աթէն վէ պիր դաշ
սէնէ զարֆընտա հէման տախմա չօգ թէ'ատտոյէ միւպթկլա օլտու
Տարպ օլունտու , թաշլանտը , հապսա իլգա օլունտու , էքսէրլյէ
հիւքիւմէթ մէմուրլէրի անլէրէ ստհապէթ էթ մէսիլէր , անճագ ան-
լէրէ գարշը պուլունտուլար :

Հաքին ֆէվզ իւլ 'ատէ փէրվասըզ օլարագ տախմա իշլրինտէ տէ-
վամ էտէրլէր իտի , իրթ իլալ իւզրէ պուլունան ճէմա'աթլարտան
գաշմայըպ , անլէր իշիւէ կիտէրլէր իտի , վէ էքսէրլյէ մուհապպէթ
վէ քէմուլի ճէսարէթ իլէ տարղըն ատէմլէրէ զալիպ կէլտիլէր : Անլէրին
եկտի իլէ քիլիտէր թէէքիլ օլունտու գլարը հալտէ , զոյթ սաֆի վէ
ղայրի միւլթէլիթ ուսուլ միւճիպինճէ թէէքիլ օլունտուլար : Հէման
ինկիլզ քիլիտէսի իշինտէ ուխուվ թէր նէվինտէն ճէմա'աթլար իտիլէր
վագթըն միւրուրինտէ Հուայթֆիլտ , իքինճի Ֆասլտա պէյան օ-
լունաճողը վէճիլէ , Ամէրիգատա գիյատէ չալըշոր , վէ Ուէսլէյլէր
չօգ վէ միւնասիպ լէֆիլզլէր պուլտուլար : Ծօն Ուէսլէյ վէֆաթ կթ-
տոյի հալտէ քէնտի գապուլ էթ տոյի ուսուլինճէ թէճէմիւլ' էտէն
ճէմա'աթլար 150,000 գէվաթտան 'իպարէթ օլուպ , անըն էօրնէ-
յինճէ կէզիպ վա'զ էտէնլէր 350 'ատէտ վա'իզլէրտէն 'իպարէթ իտի
Հաքին Ալթ օտիսթ մէզհէպի Ամէրիգատա տահա գիյատէ պէյիւք
ֆիւթուհաթ էտիպ տահա գիյատէ ուսուլի միւքէմիլլէ իլէ թան-
գիւմ օլունմուշ տուր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ԱՄԷՐԻԳԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԻՆԹԻՊԱՀԸ ԲՈՒՀԱՆԻՅԷՅԷ ՏԱՅԻՐ

Պու Ֆասլտա պէյան օլունաճող մատտէնին պիրինճի Ֆասլտա
պէյան օլունան մատտէ իլէ միւնասէպէթի մախսուսէսի վար տըր ,
Հաքին հէր նէ գատար պու միւշապկէթ պուլունուրսա , վէ պէ-
յան էտէճէյիմիլզ վուգու'աթտա Հուայթֆիլտին չալըշմասը էինէ

տիգգաթընդը ճէլպէտէճէք օլուրտա տա , վուգու'աթը մէզպուրէյի
այրընա վէ տիգգաթընա պէյան էթմէք լազըմ տըր , վէ Թ. Ի.
1740 գարտըլաորընտու վուգու' պուլան ինթիպաշը ըուհանիյէի'ա-
զիմէնին պէյանը իշիւն օլ վազըթտան էվվէլ պուլունմուշ օլան քի-
լիսէլէրին ահվալիի գիթը էթմէք կէրէք տիր , վէ մէրամըմիզ օլ
գատար վուգու'աթը մէզպուրէյի թէֆաիլաթ իւզրէ պէյան էթմէք-
տէն 'իպարէթ տէյիլ , ահճագ օլ ինթիպաշ վազթընտա տիգգաթը
'ումուսիյէյի ճէլպէտէն մատուի 'ազիմէյի , վէ օլ վազըթտան պէ-
րու Ամլրիգա քիլիսէլէրինտէ վուգու' պուլան մի վազա ահըն պա'զը
էվսաֆը մատուսէտինի գիթը էթմէք նիլէթինտէ իզ :

Քիլիսէի փափավիյէտէ 'ատէթի 'ումուսիյէ օլտուզու միսիլլու ,
ինկիզ քիլիսէսինտէ տաթի քիլիսէի ըլամիյէյէ մի թէմէսիք օլաւա-
րըն ճիւմէսի , էյէր պիր կիւնաշը քէպիր սէպէպինտէն իմթիյազա-
թը քիլիսէվի էատէն մուվազգաթէն մահրու' պրազըլմատըր իսէ ,
հինի սէպուվթէլէրինտէ վաֆթիզ օլունտուզըրը միսիլլու , պիր
մըգտար թա'լիմ օլունտուգըրը շարթը իլէ , Թա'աթը մուգատուտէսէ
գապուլ օլունարագ քիլիսէ 'ազաթը ի'թիպար օլունտուրը իտի :

Լաքին իպթիտատան պէրու 'իշվ ինկիլթէրա քիլիսէլէրի պաշգա
պիր մէպտէ թութուրը , վէ անէրին ի'թիգատաթը միսիլլուսէն ,
ահճագ իմանը հագիգի սահիպի , եա'նի' ըուհիլ Գուտա թարաֆըն-
տան թէճտիտի գալպ պուլմուշ օլանլար , Քրիստոսուն ահպապը վէ
քիլիսէի հագիգիյէ 'ազաթը ի'թիպար օլունմագ կէրէք տիրէր , վէ օլ
թէպտիլաթը ապիյէ վէ ըուհանիյէ հագիգի օլտուզու հալտէ , հէմ
թէպէտտիլ սահիպինէ հէմտէ սայիրէրէ տաթի աշիքնար օլաճագ
տըր աէյու ի'թիգատ էտէրլէր իտի , Շէօլլէ քի ահճագ թէճտիտի
գալպ թէպէտտիլլինէ նայիլ օլանլար Թա'աթը մուգատուտէսէ վէ քիլի-
սէ իմթիյազաթընա գապուլ օլունտըրը իտի :

Անէրին թա'լիմինճէ' թէճտիտի գալպ եալընդ պիր թա'լիմ եա-
խօտ միւմինին ալեաշ օլամայաճաղը թէպէտտիլ տէյիլ ահճագ թա'-
րիֆ օլունապիլէճէք պիր թէպէտտիլ օլուպ , օնտուգ պիր ատէմ ֆիլ
հագիգէ միւմին վէ իրիսթիյան թա'պիր օլունմամալը տըր , Հէմ
տաթի պու թա'լիմին իզթիգասընտան իտի քի , վա'իզլէր , հալա
պուլունտուզու կիպի , օլ էվվէլքի վազըթլարտա ճէմա'աթլարընա
վա'զ էթաիլէրի հալտէ , իքի ճէա տաէմիլէրէ , եա'նի' Գե-Գիլէրէ վէ
ղալէր Գե-Գիլէրէ , եախօտ բուհանէ վէ ճէմա'աթ տաէմիլէրէ , եա'նի' Քեօլ-
պէթըր օլա իրիսթիյան վէ Քեօլպէի հագիգիյէ պիլլէն ին-նահպէթըր
լիթապ էտէրէք հոյաթ քէլալընը վա'զ էտէրլէր իտի :

Լաքին օն սէքիգինճի տէշրին իպթիտատընտան ճիւմէ քիլիսէլէր-
տէ պիւրուտէթ մէյտան պուլմուշ , վէ թէճտիտի գալպ թէճիւ-
պէսինէ տահա տիգգաթ օլունմամըշ օլուտ , վէ պիթ թապի' քէն-
տի թէճիւպէի շախիլիլէրի իլէ թէճտիտի գալպի պիլմէյէն չօգ ա-

տէմէր քիլիսէ 'ազասը արասընտա պուլունուր իտի : Թա'լիմաթը մէսիհիյէյի 'ազլ իլէ գապուլ էթմէքլիք՝ Բուհ իւլ Գուտսուն գուտ-րէթի իլէ թէճտիտ օլունան գալպտէն թա'լիմաթը մէզպուրէյի գա-պուլ-էտիպ փաք պիր 'էօմր վէ էօրնէք իլէ անլէրի իճրա էթմէք-լիքտէն թէֆրիգ օլունմազ իտի , վէ հէր թարաֆտա տիյանէթի մէ-սիհիյէ զէվալ պուլմագտա իտի , վէ պիթթապի' թէճտիտի գալպ թէպէտուրիլիէ նայիլ օլմամը վա'իզլէր տախի պուլունուլ՝ թէճ-րիւպէի մէսիհիյէնին իշպու թա'լիմի էսասի իհմալ օլունուր իտի : Քիլիսէ թէրպիյէսի զէվալ պուլմագտա իտի , վէ ատէմէր Ալլահ իլէ պարըզպ սա'ատէթի էպէտիյէյէ նայիլ օլմագ իշիւն նէ լազըմ օլ-տուղու խուսուսունտա քիւլիյէն գարանըգաա պուլունուրլար իտի :

Վա'իզլէր ճէմա'աթլարընա իրիսթիյանլար տէյու խիթապ էթտիք-լէրինտէ , պիթթապի' խիթապ օլունանլար խէլասը էպէտիլէրի էմին օլտուղունու անկլայարագ քէնտի կիւնահլարընը լայըզը իլէ տույ-մայըպ քէնտի գալպ վէ իրատէթլէրինի եէնիտէն թէճտիտ վէ իհեա վէ իսլահ էտէճէք գուտրէթի իլահիյէյէ իլթիճա էթմէնին էլզէմիյէ-թինի կէօրմէզլէր իտի : Քիլիսէ 'ազասը՝ էթվարընճա սայրլէրտէն միւթէֆէրրիգ տէյիլ իտի . ատէմէր հէլաք եօլունտա իքէն՝ ճէննէթ եօլունտայըզ տէյու զանն էտէրլէր իտի :

Հիքմէթ վէ ինայէթի իլահիյէ իլէ վուգուլ՝ պուլմուշ տուր քի , ինկիլթէրրատա Մէթօուիսթ մէզհէպինի թանգիմ էտէնլէր տահա քէնտի խայրաթը վէ թէրքի նէֆսի վասիթասը իլէ 'ինտ Ալլահ մագպուլիյէթ վէ գուտսիյէթ արատըզլարը հալտէ , նէվ ինկիլթէր-րատա նօրթհամիթըն շէհրինտէ էտուարտա իսմինտէ մէշհուր 'ալիմ վէ իմանտար պիր վա'իզ , Թ . Ի . 1734 տէ քէնտի ճէմա'աթընտա էն մուհիմմ մատտէլէր խուսուսունտա պուլունան եանկըզ վէ մա-զարրաթլը վէ միւհիք զի'իւմլէրի տէֆ' էտիպ' օլ մուխաթարատա պուլունան էօլմէզ ճանլարը ույանտըրմագ իշիւն , «թէպրիյէնին եա-լընըզ իման վասիթասը իլէ օլմասը» իւզէրինէ շէնտ վա'զ վէրտի , վէ «ատէմէրին րուպի ճէգատա քիւլիյէն 'էօզիւրսիւզ գալաճագլա-րը» , հէմ «ճիւմլէ կիւնահքեարլարըն պիր միւտտէթ ճէհէննէմէ իւ-գա օլունմամալարը անճագ մէրհամէթ վէ իրատէթի իլահիյէտէն տիր» , վէ օլ միսիլու վա'զլէրի ֆէվգ իւլ 'ատէ ատէմէրի քէնտի հալը մուխաթարալարընը տույմագ իւզրէ ույանտըրմազա միւէս-սէր օլտու : Թ . Ի . 1734 ին սօնունա տօղրու էտուարտսըն ճէմա'ա-թընտա Բուհ իւլ Գուտսուն մախսուսի վէճիլէ հազըր պուլունուպ ատէմէրին գալպլէրինտէ իշլէմէքտէ , վէ վա'զ օլունան հազիգաթը միւհիմմէյի միւէսսէր գըլմագտա օլտուղու աշիքեար օլտու : Վու-գուլ՝ պուլան ինթիպահ վէ թէօվպէի տէրունիյէնին սէմէրէսի պէօյ-լէ էտուարտսըն քէլամլարը իլէ թա'րիֆ օլունտու :

• Սէֆայա րադիպ օլան պիր նէվճիվան թէօվպէի տէրունիյէ վէ

հազիգիյէ իլէ Բրիստոսա իման էտիպ , Բուհ իւլ Գուստուն քէնտի
գալպինտէ օլան իշինին սէմէրէսինի թէպտիլ օլունուլ պիր 'էօմրտէ
կէօսթէրմէքտէ օլտուղու հալտէ , անըն խապէրի պիւթիւն պէլտէ
վէ ճիվարընտա պուլունան կէնճլէրէ ելլորըրմ կիպի վուրմուլ տուր ,
Ահպապը անըն իլէ սէօյլէշմէյէ եանընա կիթտիլէր , վէ պունուն իւ-
գէրինէ հէր թարաֆտա ատէմլէր ումուրը րուհանիյէ վէ ախրէթէ
միւթա'ալիգ օլան մատտէլէրէ պէզլի իշթիմամ էտիպ ղայրէթ վէ մէ-
րամ կէօսթէրտիլէր : Իլթիյարլար վէ կէնճլէր , էրքէքլէր վէ գա-
րըլար 'ումուլմէն վէ պիլ իթթիֆազ անճազ օլ պէօյիւք մուտտէլէր
իւգէրինէ տիւշիւնիւրլէր իտի : Հէր եէրտէ խէլաւ վէ հայաթը է-
պէտիյէ հազգընտա սէօյլէշիլիպ , ումուրը տիւնեէվիյէ ունուտուլ-
մուլ տուր : Սէնա'աթլարընտա իշլէրլէր իտի իսէ , կէօնիւլ իլէ տէ-
յիլ անճազ պիզգէրուրէ օլտուր : Օլ գէման Բրիստոստա պուլունմա-
մազ վէ հէր ան ճէհէննէմէ տիւշմէք թէհիլիքէսինտէ պուլունմազ
հէր քէսէ հիյպէթլու պիր շէյ ի'թիպար օլունուր իտի : Հէր ատէմ
նամը կէլէճէք 'ազապտան խէլաւ պուլայըրմ տէյու տիւշիւնիւլ նի-
տա էտէր իտի : Ճիւմլէսի ինայէթ վէսիլէրինի իսթի'մալ էթմէք
խուսուսունտա այըզ վէ ույանըզ պուլունտուլար :

Իպատէթի 'ումուլմիյէտէն ղայրի ճէմա'աթը մախսուսէլէր էվլէրտէ
տէֆ'աթէն պուլունուլ օլ ճէմաաթլարտա քէսրէթի խալզ պու-
լունուր իտի , շէօյլէ քի թէօվպէ վէ թէճտիտի գալպ իշի 'աճայիպ
պիր վէճլէ իճրա օլունուլ , իզտիյատ պուլմազտա իտի : Ճանլար
սիւրիւ սիւրիւ Յիսուս Բրիստոսա գօշուրլար , կիւն պէ կիւն պիր
գաջ այ միւտտէթի գատար կիւնահքեարլարըն գարունըգտան նու-
րի 'ազիմէ կէլմէլէրի աշիքեար օլտուր : Օլ գէման ճէմա'աթլարըրզ
կիւզէլ իտի : Ալլահըն 'իպատէթինտէ տիրի վէ ճանլը իտիլէր , Հէր
պիրի վա'իզին սէօզլէրինի սու իշէր կիպի գապուլ էթտի : Շօգ տէ-
ֆ'ա կէօզ եաշլարը կէլիր իտի : Էվվէլա թէճտիտի գալպ թէպէտ-
տիւլիւնի պիլէնլէր տախի իհեա օլունտուլար վէ չիւպհէլէրի տէֆ'
օլունուլ Ալլահըն մուհապպէթինի տահա գիյատէ հիսս էտէրլէր իտի» :

Ինթիպահ վէ տիգգաթը րուհանիյէ Նօրթհամիթընտան սայիր
պէլտէ վէ գարիլէլէրէ սիրայէթ էթտի , շէօյլէ քի օլ սէնէ վէ էր-
թէսի սէնէ նէվ ինկիլթէրանըն ճէնուլի թարաֆլարընտա օնա
միւշապիհ վուգու'աթ շօգ պուլունտուր : Էտուարտսըն թախմինինէ
կէօրէ Նօրթհամիթընտա 300 քիշի օլ վազըթ թէճտիտի գալպ թէճ-
րիւպէսինէ նայիլ օլտուլար վէ օլ ատէմլէր հազգընտա տէտի քի ,
գՀէր հալտէ թէպէտտիւլի մէզպուր , թէօվպէքեարլարըն թէճրիւպէ-
սինէ նազարէն , կիւնահքեար թարաֆընտան իճրա օլունմայըլ անըն
րուհու է-գէրինէ վէ էլլիպէ , խոսիճտէն , եա'նի' գուտրէթի իլահիյէ-
տէն իճրա օլունտուր : Թէճրիւպէի շախսիյէ միւթէնէվի իսէ տէ ,
եինէ ճիւմլէսի պիլ իթթիֆազ 'ատալէթի իլահիյէյի թէսիրլի վէճ-

լէ կէօրիւպ , քէնտի միւսճրիմիյինի տախի քէսքին տույուչլար իլէ հիսս էտէրէք , քէնտիլէր հագգ իլէ ճէհէնէմէ միւսթահագգ օլ տուգլարընը կէօրիւպ իգրար էտէրլէր իտի , վէ Ալլահըն միւրատընա ճան ու տիլտէն թէպիմ օլտուգլարը հալտէ , եա սիւրա'թլէ եա տահա ուզուն միւտտէթ իչիւն իգթիրապը տէրունի չէքմէքլէ սէլամէթէ նայիլ օլուրլար իտի , վէ եինէ օլ հալտէ քէնտի քիւլի լայըգսըզըգլարընը տույուպ , մէրհամէթ վէ մաղֆիրէթի իլահիյէյէ հագգիգաթէն մազհար օլմուշ օլտուգլարընա քէմալի մէսրուրիյէթ վէ թէվազիւ'լէրինտէն նաչի կիւճ ինանապիլիլէր իտի :

Նոյ.թ.ի.1739տա Հուլայթֆիլտ Ամէրիգայա վէ Ֆիլատէլֆիյա չէհրինէ կիտիպ , ինկիլթէրրատա պուլունտուղու միսիլիւ օրատա տախի անըն միւվազա'ասը ֆէվգ իւլ 'ատէ վէ էմսալըզ տէրէճէտէ թէսիրլի պուլունուպ , ատէմէր քէսրէթ իւզլէ թէճտիտի գալպ թէպէտտիլինէ նայիլ օլտուրար , վէ թ.ի. 1740 տան թա 1743 էտէք եիւզ պինլէրճէ ատէմէր թէճրիւպէի տէրունիյէի հագգիգիյէ իլէ Որիսթիանլար օլտուրար , Ֆիլատէլֆիանըն վէ Նիւեօրքուն ճիվարլարընտա տէֆ'աթէն վէ չօգ միւէսսէրէն վա'գ էթտիքտէն սօնկրա նէվ ինկիլթէրրայա կիտիպ Պօսթօնտա հիւքիւմտարը էյալէթ թարաֆընտան ֆէվգ իւլ 'ատէ ինթիրամ իլէ գապուլ օլունտու , վէ պիւթիւն Ամէրիգայա օլան գիյարէթիւտէ էկէրչի էփիսգօփօս մէզհէպի թարաֆընտան սահապէթ պուլմատը իսէ տէ , էքսէրիյէ կէրէք վա'իզլէր վէ երէցլէր կէրէք էհալի թարաֆընտան քէմալի ըր'այէթ վէ մուհապպէթ իլէ գապուլ օլունուպ , միւվազա'ասը տինկլէնիլ իտի , Լաքին Ամէրիգատա օլ գէման վուգու' պուլան ինթիպահ վէ զայրէթի ըուհանիյէի 'ումումիյէ պիւր ատէմին չալըչմասընա մէնութ տէյիլ իտի , Չէնտ մահալտէ տախի չէնտ վա'իզ պիւրտէն ույանըպ քէնտի ճէմա'աթլարընը վէ քէնտի ճիվարլարընտա պուլունան ճէմա'աթ վէ քիլիսէլէրի ույանտըրմաղա , վէ հայսթ քէլմընը 'ավամը նասա թէսիրլի վէճհլէ վա'գ էթմէյէ պաշլատըլար , թէնանթ իսմինտէ իքի գարընտաչ նէվ ձէրսէյ էյալէթիւտէ ֆէվգ իւլ 'ատէ զայրէթի վա'իզլէր կէրէք քէնտի թէճրիւպէի շախիյէլէրի իլէ կէրէք միւվազա'ալարը իլէ օլ գէման չօգ ճէմա'աթլարա վէ պինլէրճէ ճանլարա միւսիպի մէնֆա'աթը ըուհանիյէ օլտուգլարը միսիլու քիլիսէլէրտէ շահատէթ վէ չէօհրէթի հասանէ քէսպ էթտիլէր :

Հուլայթֆիլտ քէնտի միւվազա'ասընըն թէսիրաթընը պէյլէճէ թա'րիֆ էթտի . « վա'գ էթտիլիմ մահալէ կիտէրքէն թէսատտիւֆ էթտիլիմ խալգա անլէր իչիւն գիյատէսի իլէ միւզթարիպ օլտուղումու սէյլէտիմ : Տու'ա էթտիլիմտէ քէնտի ըուհում թէրֆի' օլունուպ ճէմա'աթ իչինտէ տախի թէչվիգի ահսասը տույտում , Տահա չօգ վազըթ վա'գ էթմէմիշ օլտուղում հալտէ' ըուհ իւլ Գուտս գուվլէթիլի իգհար էթտի , չէյլէ քի ճէմա'աթըն հէր թարաֆընտա նիտա

էտէնէր պուլունարագ, ճէմա'աթըն հէման քեաֆֆէսի աղլամագուտ
իտէնէր: Վէ եինէ պիր եհրտէ վա'զ էթմէք իւզրէ իքէն քէնտի լա-
յըգսըզլըգ վէ զա'իֆլիյինի կէօրիւպ զլյատէսի իլէ իզթիրապը տէ-
րունիտէ իտի, շէօյլէ քի հիշ վա'զ էթմէյէ թագաթը օլմայաճաղընը
հիսս էթտի: Լաքին քէմալի կէրմիյէթլէ Բապպա գուտրէթ վէ 'ի-
նայէթ իշիւն նիտա էթտէքտէն սօնկրա ֆէվգ իւլ զայէ թէսի-
րաթ իլէ վա'զ էթմէյէ միւզթէտիր օլտու: Քէնտիսի պէօյլէ-
ճէ վուգու' պուլանը թարիֆ էթտի: «Վա'զ էթմէյէ պաշլատըգ-
տան սօնկրա Բուհ իւլ Գուտս պանա հուրրիյէթ իհսան էթտի,
շէօյլէ քի նիհայէթտէ Բուհուն գուվվէթի գուվվէթի պիր թիւզկեսար
կիպի էնտի, վէ պիւթիւն ճէմա'աթ զայէթլէ գօրգուպ թիթրէրլէր
իտի: Հէր թարաֆտան ֆիդանլար, աղլայըլ վէ նիտալար իշիտիլտի:
Ալլահըն քէլամը հաքիգաթէն աթէշէ միւշապիհ օլարագ գուտրէթ
իլէ պէյան օլունտու: Էվէ տէօնտիլում հալտէ Ալլահըն մէրհամէթի
օլ տէրէճէ պանա թէսիր էթտի քի, անըն քէշֆիհէ հէման անճագ
թէհամիւլ էտէպիլտիմ»:

Պօսթօն վա'իզլէրինտէն պիրի օլ շէհիրտէ թէնանթըն միւվագա'ա-
սընըն էսէրի օլարագ վուգու' պուլան վուգու'աթը պէօյլէճէ թա'րիֆ
էթտի:

«Քէնտի քէլամընը տինէյէնէրին գալպար վէ զամիրլէրինէ
տօղրու սէօյլէյէրէք, տէրունլէրինտէ մախֆի գալմըլ օլան միւրա-
յըլըգ վէ մաղրուրիյէթ վէ խօսպիլիլի, վէ սալահըն եալընըգ հի-
յէթի զահիրիյէսինէ մալիք օլտուգլարընը զայէթ թէսիրի վէճլէ
իզհար էյլէտի: Վէ էվվէլա պա'զըլէր պու թիւրլիւ միւվագա'ատան
կիւճէնտիլէր իսէ տէ, սօնկրա Բուհ իւլ Գուտսուն թէսիրաթը վասի-
թասը իլէ վէ իւզլէրլէրինէ կէլէն գուտրէթի իլահիյէնին էսէրի օլա-
րագ տահա զիյատէ քէնտի կիւնահլարընըն վէ միւճրիմիլիյինին աղըր-
լըգ վէ տէրիլիյինի պիլմէյէ արգու չէքտիլէր: Օլ զէման վա'զար նէ
գատար քէնտիլէրինի քէնտի ճան կէօզլէրինէ կէօսթէրտի իսէ, հալա
ինթիպահ իւզրէ վէ քէնտի խէլասը իշիւն հասրէթ չէքէն թէօվպէ-
քեսարլարա օլ գատար մագպուլ իտի: Վա'իզ քէնտիսի ֆէվգ իւլ 'ատէ
թէճրիւպէի տէրունիյէ իլէ վա'զ էթտիյի մատտէլէրին էհէմիյէթիին
պիլտիյինտէն, վա'զ էթտիյի հալտէ 'ազամէթի իլահիյէյի վէ չէրա-
աթը իլահիյէնին բուհանի, փաք վէ վասի օլտուղունու, հէմտէ Ալ-
լահըն կիւնահտան իքրահ էտիպ, զայրը միւմիլէրի 'ազապա հիւքմ'
էթտիլիյինտէ հազգ իտիլիյինի կէօզ իլէ կէօրիւր կիպի տույմուշ օլտու-
ղունտան անըն միւվագա'ասընըն էսէրի օլարագ կիւնահլարլար
քէնտի կիւնահլարընըն միւճրիմիլիյինի ֆէվգ իւլ զայէ տէրին տու-
յուշար իլէ հիսս էտիպ, խավֆ վէ թիթրէմէ իլէ թէօվպէ վէ Գրիս-
տոսա իման էտէրէք իզթիրապը տէրունի եօլու իլէ իմանըն սէլամէ-
թիինէ վասըլ օլտուլար: Թէօվպէքեսարլար տիւշիւպ, պայըլըպ ֆիդան

վէ ֆերեատ էթմէտիլէր իսէ տէ , ղայէթ չօգ զէվաթ , կերէք էր-
քէբլէր կերէք գարըլար , կերէք ախլազը մէզմուսմէ սահիպի կերէք
ախլազը մէմուռնէ սահիպի ի'թիպար օլունանլար , կերէք 'ալիմ կէ-
րէք ճահիլլէր խէլաս մէսէրրէթինէ նայիլ օլունճայա գատար զիյա-
տէսիլլէ միւզթարիպ օլուուլար :

Փէնսիլվանիա էյալէթինտէ Պլէյր իսմինտէ պիր վա'իզ տախի հա-
քէզա չօգ միւհսսէր վէճնլէ չալըչուր . նէվ ինկիլթէրրատա երնէ էտ-
ուարտս վէ Փրինս վէ սայիր չօգ վա'իզլէր եա քէնտի ճէմա'աթլարը
արասընտա եա ճիվարլարընտա պուլունան ճէմա'աթլարտա զիյատէ-
սիլլէ ղայրէթլէ չալըչարագ էմէքլէրինին սէմէրէսի միւպարէք վէ
'ալիմ օլուու :

Վէ օլ վազըթտուն սօնկրա պէյլլէ Րուհ իւլ Գուտսուն զիյարէթի
մախսուսէլէր , վէ 'ալամը նասըն ումուրը բուհանիյէ խուսուսուն-
տա ֆէվզ իւլ 'ատէ ղայրէթ վէ ինթիպահ իւզրէ պուլունմալարը
ճիւմլէ իմանտար վէ քէնտիլէրինէ հալալլէ օլունան էօլմէզ ճանլարըն
խէլասը իչիւն մէսուլ օլուուզլարընը հիսս էտէն վա'իզ վէ երէցլէր
թարաֆընտան զիյատէսի իլէ արպու վէ հասրէթ օլունաճագ պիր
չէյ ի'թիպար օլունմուշ վէ օլունմագտա տըր :

Օնսէքիզինճի տէհրին սօն նըսֆընտա վէ օնտօգուզունճու տէհրին
իպթիտասընտա մուհարէպլէլէր , վէ հէր քէսին տիգգաթընը ճէլպ է-
տէն ումուրը փօլիթիգիյէնին թէսիրաթը սէպէպինտէն տիյանէթի
մէսիհիյէ Ամէրիգա քիլիսէլէրինտէ զէվալ պուլուպ , Պրանսէվիլէրին
թէսիրաթընտան նաչի տինսիլլիյին միւհլիք գուվլէթ վէ նուֆու-
զու օրալարտա մէյսան պուլտու :

Պագաթ իչպու օն տօգուզունճու տէհրին իպթիտասընտա Միսիօ-
նէր շիրքէթլէրինին թէչքիլի իլէ պէրապէր քիլիսէլէր իչինտէ պիթ-
թապի' տիյանէթ տախի իհեա օլունուպ իզտիյատ պուլտու , զիրա
հայաթ միւթտէսի հազգընտա պի խապէր օլանլարըն խէլասը իչիւն
թէֆէքքիւր էտիպ թէտարիքեաթ կէօրմէյէ պաշլատըզլարը հալտէ ,
քիլիսէլէր վէ ճէմա'աթլար վէ էվ խալլէրինին հալի բուհանիլէրի
իւզէրինէ տիւշիւնմէյէ մէճպուր օլուրլար իտի , վէ հալա պու
կէչէն եարըմ տէհր իչինտէ Ամէրիգա քիլիսէլէրինտէ Ինճիլէ ի'թի-
պար օլունան հէր մէզհէպ իչինտէ ինթիպահի բուհանի ինթի-
պար օլունան պէրէքէթ օլուուզու միսիլլու , հէմ վա'իզ վէ երէցլէր
հէմ տէ ճիւմլէ իմանտար իրիսթիանլար թարաֆընտան օլ պէրէքէթ
իչիւն չալըչըրպ տու'ա թազտիմ օլունուր :

Վէ շիւտի չօգ վազըթտան պէրու քիլիսէլէրին հէր պիրիսինտէ
ազ վազըթ գարֆընտա վէ պա'գէն հէր սէնէտէ պէյլլէ ինթիպահը
բուհանի վէ «Ճան հասաբը» օլմայընճա , օլ քիլիսէլէրին հալի զիյա-
տէսի իլէ աճընաճագ վէ թէհլիքէլի ի'թիպար օլունուր :

Տիյանէթի մէսիհիյէ տու'ա ճէմա'աթլարը վասիթասը իլէ պէպ

լէնտիյի միտլլու պիր քիլիսէնին նէֆէսի վէ հայաթը Բուհ իւլ Գուտ-
սուն պիյարէթի մախսուսէսի իլէ վէ կիւնահքեարլարըն թէօվպէյէ վէ
հա-յաթը ճէտիտէյէ անըն գուտրէթի վէ թէճաթիտի իլէ իհհա օ-
լունմալարընտա պուլունուր :

Վէ պու տէհրտէ Խրիսթիյանլար պէյնինտէ պու Փիքըր Փէվգ իւլ
'ատէ գուվլէթ իլէ մէյտան պուլմուշտուր քի , տիյանէթի մէսիհի-
յէ եալընըգ մուսինին քէնտի գուտսիյէթի իչիւն չալըլըպ , քէնտի-
սի թարիգի միւսթագիմտէ թէրագգի էթմէսինտէն 'իպարէթ տէյիլ
անճագ սայիրլէրին խէլասը իչիւն սայ վէ ղայրէթ էթմէսինտէն տա-
խի 'իպարէթ օլուպ եալընըգ պէօյլէճէ Գրիստոս էֆէնտիմիզին իզ-
լէրինտէ եիւրիւմէքտէ պուլունուրուզ :

ՊԱՊԸ ԽԱՄԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԵՍԻՀԻՅԷ ԹԵՎԱՐԻԽԻ ՊԵՅԱՆԸՆՏԱ ՏԸՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ԿԻԻՆԱՀ , ԻՐԱՏԷԹԻ ԻՆՍԱՆԻՅԷ ՎԷ ԹԱԳՏԻՐԻ ԻԼԱՀԻ
ՄԻԻՊԱՀԱՍԱԹԸ , ԱՐՄԻՆԻՍԹ ԹԱՐԻԳԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Լայտէն մու'ալլիմի Արմինիօս (թ.ի. 1560 տա թէվէլիւտ վէ թ. ի. 1609 տա վէֆաթ էթտի) Ինկիլթէրրատա վէ Ամէրիգատա զայէթլէ չօգ պա'իսի միւճատէլէ օլան թա'լիմաթ իրատ էթտի : Ինկիլզ քիլիսէսինտէ , վէ 'ալէլիսուսուս իսալիսիյն արասընտա օնէէտինճի տէհրին էվէլէթի նըսֆընտա թա'լիմաթը փափալիյէ 'ալէյհինէ միւճիպի մուզարրաթը քիւլլիյէ տիր տէյու ի'թիրազ էթտիքլէրի միսլլիւ , Արմինիօս թա'լիմաթը 'ալէյհինէ տալիս ի'թիրազ էտիպ չալըշտըլար : Խուսուսա Ուէսթմինսթէր մէճլիսինին իգրարնամէսինտէ թա'լիմաթը մէզպուրէ 'ալէյհինէ տիգգաթլըճա վէ աշիքեարէն պէյան օլունմուշ տուր : Վէ պու թա'լիմաթ Մէթօտիսթ մէզհէպի թարաֆընտան գապուլ օլունտուղունտան , տահա զիյատէ տիգգաթլըմըզա չայան տըր :

Արմինիօսուն թա'լիմաթը՝ եա քէնտի թահրիրաթընտա եախօս մէշհուր վէ միւթէպէր մու'ալլիմ էփիսգօփիօսուն թահրիրաթընտա , վէ Խուսուսա անըն հազըրլատըղը իգրարնամէ վէ իյզահաթընտա պուլընուր , վէ օլ թահրիրաթտան ալընան պա'ղը իսթիլիսուճաթ իլէ օլ թարիգին զիւ'իւմէրինի պէյան էտէճէյիզ :

ԳԸՍՄԸ ԷՎԵԼ

ԿԻՆԱՆԻՐ ասլի հագգրնեսա

«Հազրէթի Ատէմ իլէ Հա'վա՝ չէրի'աթը իլահիյէյէ մուղայիր հարէ-
քէթ էթտիլէր : Պու թէճավուզ իլէ պէնի ատէմ թէհտիտի իլահիյէ
կէօրէ էպէտի էօլիւմէ վէ էնվա'ի թիւրլիլ էլէմէրէ միւպթէլա օլուպ,
խալգ օլունտուղու հալտէ մալիք օլտուղու սա'ատէթտէն մահրու՛մ
գալտըլար :

Լաքին Ատէմ պիւթիւն պէնի պէչէրին ասլը վէ քէօքիւ օլտուղուն-
տան , քէնտի սուլպինտէ սայքի մէվճուտ վէ վազթ իլէ թէվէլիւտ
էտէճէք զիւրրիյէթինին ճիւմէսինի հէման օլ էօլիւմ վէ էլէմէրէ քէն-
տիտի իլէ պէրապէր միւպթէլա էթտի : Էօյլէ քի Րապպիմիզ Յիսուս
Քրիստոս միւսթէսնա թութուլարագ՝ պիլ ճիւմէ ատէմէր Ատէմին
հէման մէքքիւր պէր կիւնաւը վասիթասը իլէ հայաթը էպէտիյէ ի-
չիւն լազըմ օլան շօլ էվվէլքի սա'ատէթ վէ սալահը սահիհտէն մահ-
րում օլարագ էօլիւմէ միւպթէլա տըրլար : Ղէ պու՝ էքսէրիյէ կիւ-
նաւը ասլի թա'պիր օլունուր :

Լաքին պու խուսուստու Ալլահ էր Րահմանի Րահիմ Ատէմտէն պի-
զէ սիրայէթ էտէն չէրրի 'ումուճի իչիւն պիր սայիր վէ ճէտիտ Ա-
տէմէ միւշապիհ օլան քէնտի սէվկիլիւ Օղլու Յիսուս Քրիստոս վա-
սիթասը իլէ ճիւմէ կիւնահքեարլարա պիր չարէ թէտարիք իլէ մէճճա-
նէն թէքլիֆ էթմիշ տիր տէյու ի'թիգատ էթմէք կէրէք տիր : Պինաէն
'ալէյհ կիւնահը ասլի թա'լիմի իւզէրինէ քէնտի մագարրաթլը զիւ-
'իւմիւ , եա'նի՝ հիւքմի 'ազապը միւսթագիլ թագտիրի զիւ'իւմիւնէ
մէսնի թութանլարըն զէլալէթի աշիքեար տըր » :

Սալիֆ իւզ զիքը իսթիլարաճըն քէլամլարընըն էքսէրիտի Փրօթէս-
թանթլարըն էվվէլա վէ 'ումուճէն գասուլ էթմիշ օլտուգլարը թա'-
լիմի թէֆհիմ էտէրսէ տէ , իսթիլարաճըն սօն քէլամլանտան տէրքեար
տըր քի , Արմինիօս թարիգինին զիւ'իւմիւնէ կիւնահը ասլի , հաֆէ-
գա'նի կիւնահ , եա'նի՝ միւճրիմիք օլմայըպ պէլա նէվ'ինտէն տիր ,
եօխսա «կիւնահը ասլի իւզէրինէ ատէմէրին 'աղտապ հիւքմ օլուն-
մալարը 'ատալէթտէն օլմազ » տէյու իսնատ էտէմէզլէր իտի : Պու
տալի աթի իւզ զիքը իսթիլարաճտան տահա զիյատէ աշիքեար
օլուր :

«կիւնահը ասլի Ատէմին զիւրրիյէթինի Ալլահըն իքրահ էթմէսինէ

միւսլթէլա գըլան կիւնահը հազիգի վէ 'ազապ տէտլիմիզ շնագար-
րաթ թարիգինտէն Ատէմտէն զիւրրիյէթինէ սիրայէթ էտէն էսէր
ի'թիպար օլունմայըպ անճագ սալահը ասլիտէն մահրոււմ գալընը օ-
լան Ատէմտէն զիւրրիյէթինէ թէվլիտ եօլու իլէ միւրուր էտէն զա'-
աֆ , մարազ եախօտ մագարրաթ ի'թիպար օլունմագ կէրէք տիր ,
Պինաէն 'ալէյհ Ատէմին պիւթիւն զիւրրիյէթի տախի սալահը ասլի-
տէն պէրի օլարագ հայաթը էպէտլիյէյէ հէմլայըգ տէյիլ հէմ նա-
յիլ օլմաղա միւզթէտիր տէյիլ տիրէր , վէ եալընը Ալլահըն ինայէ-
թի ճէտիսէսի անլէրէ թէգատտիւմ էտիպ , գուտրէթի քեաֆիյէ
իհսան էթտիքճէ Ալլահա թէվէճճիւհ էտիպ անըն իլէ միւսալէհէ
իւզրէ պուլունմապիլիլիլէր , Պու տախի Ատէմին սէմափի ճէննէթին
միւշապէհէթի օլան էտէն ճէննէթինտէն իխրաճ օլունմաղնտան ի-
մա օլունտու , Զիրա պու պէլ [հիւքմ թա'պիրի տէյիլ անճագ պէ-
լա թա'պիրի իսթի'մալ օլունուր] եալընը Ատէմէ տէյիլ իլա պիւ-
թիւն զիւրրիյէթինէ տախի իսապէթ էթմիլ տիր : »

« Լաքին կիւնահը ասլինին կիւնահը հազիգի , եա'նի' միւճրիմլիք
օլմատըղը աշիքեար տըր , զիրա պիր ատէմին թէվէլիւտիւ քէնտի
իրատէթինէ մէնութ օլմատըղը միսիլու , պու եախօտ շու զա'իֆ-
լիք եա նօգսան եա 'իլլէթէ միւպթէլա օլարագ թէվէլիւտ էթմէք
տախի , ատէմին իրատէթինէ մէնութ տէյիլ տիր , Պինաէն 'ալէյհ
կիւնահը ասլի պիր ատէմի 'ազապա միւսթահագգ էթմէզ , վէ եանկ-
լը իսթի'մալ իլէ կէնահ թա'պիր օլունուր : Վէ կիւնահը ասլինին
պէնի ատէմէ սայըլմասը 'անլէրին Ալլահ թարաֆընտան Ատէմին իշ-
լէտլի կիւնահ իշիւն գապահաթլը հիւքմ օլունտուգլարը տէյիլ ,
անճագ Ատէմին տիւշար օլուուղու 'ազապըն մա'րագ նէվլինտէն
զիւրրիյէթինէ սիրայէթ էթմէսինտէն 'իպարէթ տիր : Նէ Քիթապը
չէրիֆ , նէ հազիգաթ վէ հիքմէթ վէ ինայէթի իլահիյէ , նէ թա-
պի'աթը կիւնահ , նէ հագգ վէ 'ատալէթ , Ատէմին կիւնահընըն
զիւրրիյէթինէ կէնահ վէ Ֆեհմէլէ տէյու սայըլմասընա ըուխսաթ
վէրիր : »

« Քիթապը չէրիֆին շահատէթինէ կէօրէ , Ալլահ եալընը Ատէմէ
'ազապ թահատիտինի վէրոի , վէ թէք օլ գաթ իւզէրինէ 'ազապը իճ-
րա էթտի : Վէ մէրհամէթ վէ սըտգ վէ հիքմէթի իլահիյէ պիր ատէ-
մին կիւնահընըն պաշգա ատէմէ սայըլմասընա ըուխսաթ վէրմէզ :
Վէ թապի'աթը կիւնահա մուղայիր տիր քի իրատէթի շախսիյէ իլէ
իլլէնմէյէն 'ամէլ կէնահ ի'թիպար օլունա : 'Ատալէթ վէ հագգա
մուղայիր տիր քի պիր ատէմ 'էնթէ'էնն օլմայան պիր կիւնահ իշիւն
հիւքմ օլունա , եախօտ քէնտի իիլիյաք էլիլիյաք նիսպէթի իլէ միւճրիմ
օլմատըղը խոսուսպա միւճրիմ 'ատտ օլունա : »

« Վէ հիւքմ օլունան 'ազապ նէ գատար չէտիտ իսէ , օլ գատար
հագգքըզըզ իզտիյապ պուլուր : Պինաէն 'ալէյհ 'էնթէ կէնահը օլմա-

յան պիր կիւնան իշխեն 'աշաղը եղեպէյէ հիւքմ' օլունան ատէմ էն պէօյիւք հագգըզըզ չէքմիշ օլուր :

Ամմա Արմինիօս քէնտիսի պիր եէրտէ տէտի քի , « Կիւնանը ասլի կիւնան խոյիյնի ինքեար էթմէմ , լաքին կիւնանը ֆիլիլի եախօտ հագիգի տէյիլ տիր , Կիւնանը ֆիլիլի օլանը սայիր կիւնաւարըն միւճիպի օլանտան թէֆրիգ էթմէք կէրէք տիր , Վագա'ա զաթէն Կիւնան օլմայսն պու 'միւճիպ' միւճիպի կիւնան օլտուղունտան կիւնան թա'պիր օլունապիրի » :

Պիր մահալտէ տախի տէնիլտի քի , « Քէմալի ի'թիմատ իլէ խնատ էտէրիզ քի , Ալլահ' քէնտի իրատէթլէրի իլէ կիւնան իլլէմէմիշ օլան մա'սուփարը քէնտի գապահաթը իլէ տէյիլ , անճագ պաշգա զաթ թարաֆընտան իլլէնմիշ օլան վէ մահգէն թադգտիրի մութլագ իլէ անլէրէ սայըլան կիւնան սէպէպինտէն 'ազապը էսլէտիյէ հիւքմ էթմէյէճէք տիր : Պու զիւ'իւմ հէմ մէրհամէթի իլանիյէ հէմ տէ 'ազլի ինսանիյէ մուղայիր օլուպ , անըն մուհալ օլմասը մը եօխսա մէրհամէթսիզլիյի մի պէօյիւք տիր տէյու , թէմիլիզ օլունամագ » :

Պու իսթիլարաճաթտան աշիքեար տըր քի , Արմինիօս թարիգինին մու'ալլիմէրի Ատէմին ճինսի ինսանի իլէ պիր նիսպէթի ասլիյէ եախօտ տիրի վէ հագիգի պիր միւնասիպէթի պուլամատըլար : Պէնի ատէմոէ եալինըզ էլէխս կէօրտիլէր , վէ Ատէմին էվլէլէրի կիւնանընը տախի եալընըզ անըն ֆիլիլի չախսիսի տիր տէյու անկատըլար , վէ ճիւմէ ատէմէր 'ազապա վէ ճէհէնէմէ միւսթահազգ օլուրլարսա քէնտի էշէպէլէրէ շախ' էնահարը Եպէպինա'է պէօլէ օլուրլար տէյու գապուլ էթտիլէր : Պու զիւ'իւմ պիւթիւն Մէթօտիսթ մէզէպի թարաֆընտան գապուլ օլունտուղու միսիլու , Երէյիլէր վէ Ճիւնա'րէլէրէն (Ժողովականք) պա'զըլարը թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ վէ օլունմագտա տըր :

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ

Թէնֆիսի գալպ թէպէսիլի հագգընսա

Արմինիօս վէ անըն թարիգինտէն օլանլար տախի' կիւնահա տիւշմիւշ օլան իրատէթի ինսանիյէնին 'ատէմի գուտէթի խուսուսունտա , վէ թէճտիտի գալպ թէպէտտիլիլին պիլ քիւլլիյէն Բուհ իւլ Դուտս թարաֆընտան իճրա օլունմասընա տայիր Լութէրի վէ Քալ-

վինիլէր միսիլլու թա՛պիրաթ իսթի՛մալ էթտիլէր իսէ տէ , եինէ ի-
րատ էթտիլլէրի իյզահաթ վէ իֆատաթ իլէ , մէպտէլէրի սայիր
փրօթէսթանթլարըն մէպտէլէրինտէն չօգ միւթէֆէրրիգ օլտուղու
աշիքեար օլուր : Մէսէլա՝

« Ինսան քէնտիլլինտէն իմանը հագիդէյէ մալիք օլմատըղը միսիլ-
լու , քէնտի իրատէթի հուրրիյէսինին իգթիտարը իլէ թէճէտտիւտ
եա թէպէտտիւլ էթմէզ , չիւնքի կիւնաւ հալինտէ քէնտիլլինտէն
էյի պիր շէյ իլլէյէմէզ , միւրատ էտէմէզ վէ թէֆէքքիւր պիլէ է-
տէմէզ : Ամմա Ալլահ թարաֆընտան Բըրիստոս վասիթասը իլէ վէ
Ինճիլին հագիգաթը իլէ Րուհ իւլ Գուտսուհ գուտրէթինտէն , 'ազլ
վէ ահսաս վէ իրատէթ վէ պիլ ճիւմէ գուվլէթլէրի ճիհէթիլլէ՝
քիւլլիյէն թէճտիտ օլունմասը լազըմ տըր , շէյլլէ քի սալահը հա-
գիդէյի լայըզը իլէ կէօրիւպ , միւլահազա էտիպ վէ իսթիյար իլէ
իճրա էթմէյէ միւգթէտիր օլա» :

Պու քէլամ եալընըզ թուլթուլտուղու հալտէ , օնալթընճը տէհրտէ
պուլլունտն մէշհուր փրօթէսթանթ մու'ալլիլիլէրին թա՛լիմաթընա
միւշապիւհ տիր , լաքին աթի իւզ զիքը իսթիլսրաճտան մա՛լիւմ տիր
քի , 'ինայէթի իլահիյէ հագգընտա օլան պա՛զը զիւ'իւմիլէրի մէգքիւր
մու'ալլիլիլէրին թա՛լիմաթընտան միւթէֆէրրիգ իտի , մէսէլա՝

« Իրատէթի իլահիյէ իլէ իհսան օլունան 'ինայէթին միւթէնէվի՛
տէրէճէլէրի վար իսէ տէ , եինէ Րուհ իւլ Գուտս հայաթ քէլամընը
տինկէյէնլէրին հէր պիրիսինէ իմանը վիճուտա կէթիրիպ տէրէճէ-
լէրի իլէ թէճտիտի գալլի քեամիլէն իճրա էտէճէք գատար 'ինայէթ
իհսան էտէր , եա իհսան էթմէյէ հազըր տուրուր : Շէյլլէ քի եալը-
նըզ իման էտիպ սահիհէն թէճտիտի գալլա թէպէտտիւլիւնէ նայիլ
օլանլարա տէյիլ , իլլա իման էթմէյիպ թէպէտտիւլ էթմէյէնլէրէ
տալսի իսան վէ ինճիլիլիլիլ իլլան քեաֆի միգտար 'ինայէթ իհսան օ-
լունուր վէ ատէմիլէրի թէրք էտէն թագտիրի մութլազ եօգ տուր» :

Պունա կէօրէ թէճտիտի գալլա թէպէտտիւլիւնէ նայիլ օլմայան
ատէմիլէրին նայիլ օլմամալարը 'ինայէթի իլահիյէ իլէ պէրապէր իլլէ-
յէն պիր գուտրէթի ինսանիյէնին նօգսանընտան նէշէթ էտէր , ետի-
նի՝ Րուհ իւլ Գուտս վէ միւրատը ինսանի պէրապէր իլլէմէք կէրէք
տիր : Ղէ պունա կէօրէ ատէմիլէրի իսէլաս իլլան թագտիր էտէն եա-
խօտ հէլաք իլլան թէրք էտէն միւրատը իլլահի տէյիլ անճագ իրա-
տէթի ինսանիյէ տիր : Զիւմէ ինսանլարա իսէլաս իլլան քեաֆի
միգտար 'ինայէթի իլահիյէ միւսապաթ իւզրէ իհսան օլունուպ , հէր
ատէմիլ քէնտիսի իլլան քէնտի իրատէթի իլէ օլ 'ինայէթի եա միւլս-
սէր գըլար , եա սէմէրէսիգ գըլար , Վազա՛ա էվլէլլէրի փրօթէսթանթ-
լարըն թա՛լիմինճէ քէնտի գալլինին թէճտիտի իլլան օլան 'ինայէ-
թի իլահիյէյի գապուլ էտէն հէր ատէմի՝ օլ 'ինայէթ իլէ պէրապէր
քէնտի իրատէթիլին մուխալիֆէթի թապիլիյէսինէ զալիպ կէլէն

Թէսիրաթը իլահիյէյի տախի գապուլ էտէր, չէօյլէ քի ատէմին թէնտիտի գալպ խուսուսուսուտ ինայէթի իլահիյէյի միւհթաճ օլմա-սը ճիւղի տէյիլ իլլա քիւլլի տիր :

Արմինիօսուն Թարիգինէ կէօրէ իրատէթի ինսանիյէ ինայէթի ի-լահիյէ Թարաֆընտան թէշվիգ օլունմայընճա օլ ինայէթ իլէպէրա-պէր 'ամիլ օլմաղա միւգթէտիր օլմազ իտի : չէօյլէ քի ինսանըն թէն-տիտի գալպ իշինի 'ամիլ էտէն միւհթիպի միւհթէրրէտ' ինայէթի իլա-հիյէ տէյիլ իսէ տէ, անըն միւհթիպի էվվէլ վէ էլզէմի օ տիր :

Արմինիօս Թարիգի պու մէպտէյի տախի Թութտու քի, «Ալլահ ինայէթ իհսան էթմէյինճէ իման Թալէպ էտէմէզ » : « Ալլահ կիւ-նահքեար օլան ինսանտան միւգթէտիր պուլունմատըղը իմանը Թա-լէպ էտէպիլլիր մի, եախօտ Ալլահ ինճիլի իշիթմիշ օլան հէր գաթա իման էթմէսի իշիւն քեաֆի միգտար ինայէթ իհսան էտէ՞ր մի » տէյու Արմինիօսա սիւալ օլունտուղու հալտէ, քէնտիտի պէօյլէճէ ճէվապ վէրտի, եա'նի' «Պու սիւալին իքի գըսմը պիրի պիրինէ մու-ղայիր տէյիլ : Ալլահ կիւնահքեար օլան ինսանտան օնտա պուլուն-մայան իմանը Թալէպ էտէպիլլիր, չէնէ իման էթմէսինէ քիֆայէթ էտէճէք գատար ինայէթ իհսան էթմէյէ գարար վէրմիշ տիր : Էյէր սիւալ պու օլա իտի, եա'նի' «Ալլահ կիւնահքեար օլան ինսանտան անըն միւգթէտիր օլմատըղը իմանը, իման էթսին տէյու քեաֆի ինայէթ իհսան էթմէքսիգին, Թալէպ էտէպիլլիր մի', տօղրուտան տօղրույա 'նայըր' տէյու ճէվապ վէրիլմէք կէրէք իտի » :

Պիլա շիւպհէ պու մէպտէ' անըն կիւնահը ասլի հագգընտա օլան մէպտէսինտէն նէչէթ էտէր : Պունա կէօրէ կիւնահը ասլի միւհթիմ-լիք օլմայըս, անճագ պէլա օլտուղու միսիլլու, պու մազարրաթա զալիպ օլաճագ ինայէթի իլահիյէ հագգ իլէ իհսան օլունմագ կէրէք տիր : Վէ պունա մէպնի իլլահ փութփէրէսթլէրէ պիլէ պէօյլէ ինա-յէթ իհսան էտէր քի, անլէր Թարաֆընտան իսթիմալ օլունտուղու հալտէ, իլէլասա նայիլ օլսպիլլիրլէր տէյու իթիգաու վէ Թալիմ էթ-տիլլէր : Պու եօլ իլէ զիւ'իւմլէրինի պէյան էթտիլլէր : «Պիր Փի'իլին տիլազ գանուսունճա մէմտուհ օլմասը իշիւն, անճագ պու գատար լալլա' ատտ օլունապիլլիր քի, Փի'իլ շէրի'աթը իլահիյէ վէ ինճիլի շէրիֆ հագգընտա պի խապէր օլան ատէմին Փի'իլի օլտուղու հալտէ, օլ ատէմ սալահ վէ իսթիգամէթէ բաղիպ օլուպ իրսոնէթի իլահիյէ-յէ մուղայիր իլլէմէք նիյէթինտէ օլմայարագ խօտալինլիք իլէ Փի'իլի մէգպուրու իլլէմիշ օլմայա : Զիրա էյի պիր Փի'իլին իլլէնմէսի մութլագա շէրի'աթը իլահիյէ եախօտ ինճիլ Թարաֆընտան Թալէպ օլունանը իճրաէթմէք մէրամընտա վուգու' պուլմագ, զիրա չօգ ու-տէմլէրին շէրի'աթը իլահիյէ իլէ ինճիլ հագգընտա պի խապէր օլուպ տա խայր իլլէմիշ վէ իլլէմէքտէ օլտուղլարընը քիմսէ ինքեար էթ-մէյէ ճէսարէթ էտէմէզ » :

«Իմանորդ՝ Ալլահա մադպուլ օլմագ զայրի միւմբին տիր» քէլամը գիբը օլունտուղու հալտէ, «օլ քէլամ ումումի տէյիլ անճագ մախսուսի վէ ֆէվզ իւլ 'ատտէ թարզ իլէ թահսին օլունմագլըզ իմա էտէր» տէյու ճէվապ վէրիլիր իտի : Վէ՛ «Իմանտան օլմայան՝ կիւնահ տըր» քէլամը գիբը օլունտուղու հալտէ, «Օլ քէլամ խէլաուս միւճիպ օլան իման տէյիլ՝ անճագ խուլուսի գալպա պագար» տէյու ճէվապ վէրիլիր իտի : «Փութփէրէսթլէր հայաթը էպէտիյէյէ նայիլ օլմագ եօլունտ պիլմէտիքլէրինտէն հէլաք օլուրլաթ մը» սիւալ օլունտուղունտա, «Պու՛ հագգանիյէթ տէյու գապուլ օլունահագ շէյ կէօրիւնմէզ, պիլ 'աքս պա՛ղը փութփէրէսթլէր ճիւմէ ինսանլարա իհսոն օլունան վէ քէնտիլէր տախի մազհար օլտուգլարը 'ինայէթ վէ գուտրէթին միգտարընու կէօրէ, իսթիգամէթ վէ սալահը թաուի'ի իշիւն, լայըզ իլէ չալըշտըզլարը հալտէ, Ալլահա մադպուլ օլմալարընա ի'թիգատ էտէրիզ, վէ խէլաստան մահրում օլմալարը իսնատ օլունամագ, վէ հիչ տէյիլ իսէ էպէտի աթէշէ հիւքմ օլունմայահագլարը ինանըլըր» :

Պունուն կիպի գիւ'իւմէր Աւկոսթինոսուն ետխօտ Գալվինին թա'լիմաթընտան նէ գատար միւթէֆէրրիգ օլտուգլարը սուհուլէթլէ անկալըլա պիլիր :

ԳԼՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Թագսիրի իլահի հագգընսա

Պիթթապի՛ վէ ուսուլի մանթըզ միւճիպինճէ Արմինիօս թարիգինին թագտիրի իլահի հագգընտա օլան գիւ'իւմէրի՛ Աւկոսթինոս վէ Գալվինին թա'լիմաթընտան զիյատէսի իլէ միւթէֆէրրիգ իտի : Արմինիօսուն թա'լիմ օլունտուղու ուսուլի՛ Գալվինին թա'լիմաթընտան, վէ մուա'լլիմի՛ Պէզա իտի, վէ էվվէլա չիւպէէ էթմէյէ պաշլատըղը մատտէ թագտիրի իլահի թա'լիմի իտի : Խուսուսա քի Պէզա օլ թա'լիմի սիւրշտիրէճէք պիր վէճհլէ թա'լիմ էտէր իտի :

Արմինիօս վէ անըն թա'լիմինի գապուլ էտէնլէրին գիւ'իւմինճէ՛ Ալլահըն պա՛ղի ատէմէրի իլէաւ իշիւն ինթիխապ էթմէսի պիր թագտիրի միւթագիլ իւգէրինէ տէյիլ՝ անճագ պիր թագտիրի շարթի տիր, եա՛նի՛ Ալլահ միւմինլէրին իման էտէճէքլէրինի էգէնոէն

կէօրիւպ, ու իման իւզէրինէ էզէլտէն անլէրի հայաթը էպէտիյէ իշիւն ինթիխապ էթտի, վէ զայրի միւմին օլանլարըն իման էթմէ-յէճէքլէրինի էզէլտէն կէօրիւպ՝ ու իմանսըզլըզ իւզէրինէ տն-լէրի էզէլտէն հէլաքա թէրք էթմէյէ թագտիր էթտի : Ար-մինիօսուն սէօզլէրի պունլար տըր, եա'նի՝ «Ալլահըն ինսանլա-րըն խէլասընա տայիր օլան թագտիրի էվլէիսի՝ Օղլու Յիսուս Քրիստոսու պիր միյանճը իշիւն թա'յին էթտիյի թագտիրի տիր : Անըն թագտիրի սանիսի՝ թէօվպէ էտիպ իման էտէնլէրի գա-պոււլ, վէ թէօվպէ իլէ իման էթմէյէնլէրին ճիւմէսինի կիւնու-լարընտա վէ 'ազապա միւսթահազգ օլարազ թէրք էտէն թագ-տիրի տիր : Թագտիրի սալիսի՝ թէօվպէ իլէ իման իշիւն լազլու՝ օլան քեաֆի վէսիլէլէրի իհսան էտէն թագտիրի տիր : Թագտիրի րապի՝ սի՝ Ալլահըն էշսասը Ֆէրու Ֆէրու խէլասա տա'վէթ վէ հէլաքա թէրք էտէն թագտիրի տիր : Պու թագտիրին ասլի՝ Ալլահըն էզէլ-տէն հէր շէյի պիլմէսինտէն նէշէթ էտիպ, պու պիլմէքլէք իլէ քէն-տի 'ինայէթի իլէ քիմլէր իման վէ իգտամ էտէճէքլէրինի, վէ քիմլէր իման վէ իգտամ էթմէյէճէքլէրինի թէշիսիս էթտի » :

Պու քէլամլարա տիգգաթ էթտիյիմիգուէ՝ անլէրին մէ'տլինճէ թագ-տիրի իլահի կիւնահքեարըն գալպինտէ իմանը վիւճուտէ կէթիրմէզ, անճագ իհսան օլունան 'ինայէթ վէսիլէսի իլէ կիւնահքեարըն քէն-տիսինտէ վիւճուտէ կէթիրտիյի իմանա էճը վէրիր : Բուհ իւլ Գուտս վէ իրաոէթի ինսանիյէ պէրապէր իշլէր, վէ վիւճուտա կէլէն էսէր, եա'նի՝ իմանը հազիգի վէ խէլասը էպէտի, Աւիօսթիոս իլէ սայիր-լէրին թա'լիմինէ կէօրէ քիւլլիյէն վէ սատէճէ 'ամլի իլահինին էսէրի տէյիլ իլլա միւրէքքէպ պիր էսէր տիր :

Պու սալիֆ իւզ զիքը թա'լիմաթըն «Եարը Փէշալիօս» ֆըրգասը-նըն պիւ'իմլէրինէ վէ քիլիսէի շարգիյէնին պու մատտէլէր իւզէրինէ օլան թա'լիմաթընա միւշապիհ օլտուզու աշիքեար տըր : Վազա'ա պու թա'լիմաթ էզմինէի միւթթէախըրէտէ տահա զիյատէ զայ-րէթլի վէ տահա զիյատէ իմանտար ատէմլէր թարաֆընտան գապուլ վէ թա'լիմ օլունմուշլար տըր :

Պու մատտէլէր իւզէրինէ վուգու՝ պուլան միւսպահասաթ զայէթ չօզ վէ մուհիմմ օլտու իսէ տէ, միւսպահասաթը մէզպուրէնին նէ-թիճէի մուհիմմէսի պու տուր քի, Մէթօտիսթ մէզհէպի՝ էքսէրիյէ Արմինիօս թա'լիմաթընը գապուլ էթտի, վէ սայիր Փրօթէսթանթ-լար էքսէրիյէ Քալվինին թա'լիմաթընը գապուլ էթտիլէր : Վա-գա'ա պա'զը խուսուստա անըն թա'լիմաթընըն իսթիլահաթ վէ հիյէթի շէտիտէսինի տահա լաթիֆ վէճհլէ վէ հիւսնի թա'պիրլէր իլէ պէյան էթտիլէր :

Լաքին եինէ պալատէ կիւնահը ասլի հազգընտա, վէ պա'տ էլ իրթիտատ՝ իրատէթի ինսանիյէնին միգտար վէ թապի'աթը հուրրի-

յէթինի միւթէլէֆ վէճիլէ պէյան էթմիշէր տիր : Վէ հէյ նէ-
գատար պու խուսուսարտա միւսպահասաթ վէ թա'լիմաթը մուհիմէ
վուգու' պուլմուշ իսէ տէ , պու թա'լիմաթըն թէվարիսինի պէյան
էթտիլիմիզտէն զիյատէ թէրազգի էթմէմիշ տիր : Ամէրիգատա պու
մատտէլէր իւզէրինէ միւսպահասաթը խայլիլէ վուգու' պուլմուշ վէ
էտվարտս վէ էմմոնս վէ Հօփքինս վէ տահա պաշգա չօգ մուա'լիմ-
էր պու խուսուստա շէօհրէթ քէսպ էթտիլէր իսէ տէ , անլէրին միւ-
սպահասէլէրինտէն տահա միւ'թէպէր քիլիսէ միւվէրիլիլէրի թարա-
ֆընտան պահս օլունմատուղունտան պուրատա տախի պահս օլուն-
մալարը միւնասիպ կէլմէզ :

ԳԸՍՄԸ ԲԱՊԻ՝

ԵՍՈՒԱՐՏՍ ՎԷ ԱՆՐՆ ԹԱՀՐԻՐԱԹԸ

Էտուարտս ֆէվգ իւլ'ատէ վէ հէր խուսուստա զիքրէ շայան պիր
ատէմ օլուպ , Արմինիօս թարիգի 'ալէյհինէ իրատէթի ինսանիլէ վէ
կիւնահը ասլի վէ թագտիրի իլահի վէ սալահը հագիգիտէն պահս
իլէ թահրիրաթը միւսթահսէնէ վէ պագիլէ թէէլիֆ էթմիշ տիր :

Էտուարտս սէպավէթինտէն պէրու հէմ զէքեավէթի մախսուսէ
հէմ տէ տիյանէթի խալիսէ իշիւն ֆէվգ իւլ զայէ շէօհրէթի հասանէ
քէսպ էյլէտի , Պիլա շիւպհէ 'իլմի իլահի վէ 'իլմի հիքմէթի 'ալէլիլէ վէ
ուսուլի հիքմէթի քիւլլիլէ խուսուսուստա Ամէրիգատա օնսէքիլինճի
տէհրտէ անըն միսլի եօգ իտի , վէ պիլ ճիւմէ էրպապը հիքմէթ
որասընտա շէօհրէթի զայէթլէ մէմուսէ պուլունտու : Լաքին օլ
խուսուսարտա նէ գատար պէօլիւք պիր առէմ իտի իսէ , աահա
զիյատէ թէվազու' վէ հիլմիլէթ վէ տիյանէթ հագգընտա վէ վա'իզ վէ
չօպան մէմուսիլէթինին խտարէսինտէ մէտէ շայան պիր առէմ իտի :
Տահա սէպավէթինտէ իքէն զայէթլէ գալպի փաք վէ էֆքեարը իու-
հանի պիր չօճուգ իտի : Վէ պիլթիւն էօմիւնտէ վէ թահրիրաթըն-
տա սըֆաթը իլահիլէ խուսուստա գուտսիլէթի իլահիլէ վէ սալահը
քեամիլ հագգընտա օլան էֆքեարը վէ իֆատաթը զայէթլէ ա'լա
վէ թէճրիւպէի մէսիլիլէի քեամիլէտէն հասըլ վէ Գիթապը շէրիֆ իւ-
զէրինէ մէպին պուլունմուշ տուր :

Անքն թահրիրաթը կերէք Ամէրիգատա կերէք ինկիլթէրատա տէֆ'աթէն թապ' օլունմուշ վէ օլ տէրէճէտէ միւ'թէպէր տիր քի , հէման հէր վա'իզին քիւ թիւպիսանէսինտէ պուլունուր : Պու թահ-րիրաթը թէֆաիլաթ իւզրէ թա'րիֆ էթմէմիզ լազըմ տէյիլ տիր , զիրա անքն «սու» վէ Քապէլէրէ Աւկոսթ ինօս վէ Գալվինին թա'լիմաթը իլէ պիր իտի , Փազաթ 'ուսուսմէն պու իֆատաթը զիքր էթմէք միւնասիպ օլուր , ես'նի :

1. Հէր նէ մատտէտէն պահս էթտի իտէ , Գիթապը շէրիֆին շահատէթինէ քէմալը ըր'այէթ իլէ պազար իտի :

2. Ուսուրը բուհանիյէի ա'լիյէ իւզէրինէ քէմալի թազվաիլէ միւ-լահազա էտիպ , վէ իրատէթի իլահիյէի քիւլլիյէյէ պիւ մէմսունիյէ թէսլիմ օլարադ ապլա 'ուզուլի ինսանիյէնին իգթիտարընը հատտէն զիյատէ թէրֆի' էթմէզ իտի :

3. Վուզուֆիյէթի տէրունիյէի շախսիյէյէ քէմալի տիգզաթլէ նազար էտէրէք 'իլմի հիքմէթի 'ազլիյէ վէ աիլադիյէնին էսասընը արար իտի :

4. Պահս էթտիյի մատտէլէրի ֆէվզ իւլ 'ատէ աչըզ վէ պէրրադ պիր վէճհլէ պէյան էթտի , վէ ուսուլի մանթըզըն իսթի'մալինտէ զայէթ մահիր իտի :

5. Անքն թահրիրաթը էմալըդ տէրէճէտէ Արմինիօսուն թահրի-րաթընքն մազարրաթընա մուալէճէ օլուպ , հէմ Ամէրիգատա հէմ ինկիլթէրատա թա պու կիւնէտէք զիյատէսի իլէ սահիպի թէսի-րաթ պուլունմուշլար տըր :

6. Անքն թահրիրաթը պէյլէ պիւրհան գէնճիրլէրի իլէ սապիթ գըլընմըշ տըր քի , անլէրտէն մուլթասար իսթիլիսրաճաթը զիքր էթ-մէք միւշքիլ օլուր :

7. Անքն՝ « թէվարիսի ֆիտիյէի իլահիյէ » իւնվանընտա օլան քի-թապընտա պիւթիւն թէվարիսի ինսանիյէնին նէ վէճհլէ մուգատ-տէրի իլահիյէնին ինսանլարըն խէլասը իչիւն օլան մազսէտինի պէյան վէ թէմսիլ էթտիյինի , վէ տիւնեատա վուզուլ' պուլան ճէմի' վուզուլ' աթըն նասըլ միւրատը իլահիյէ նիսպէթլէ վուզուլ' պուլտուղունու կիւզէլ վէ թէսիլի վէճհլէ պէյան էտէր :

Էտուարտա չօգ ա'լէ , ես'նի' իւլում վէ էլսինէտէ մահիր պիր ատէմ օլմայըպ դուտրէթ վէ շէօհրէթի , սալահ վէ տիյանէթի խալի-սէսինտէ վէ մէվատտըն ա'լիյէ իւզէրինէ սապը վէ տէվամ վէ թէվա-զուլ' վէ իման իլէ Գիթապը շէրիֆէ ըր'այէթ էտէրէք թէֆէքիւր էթմէսինտէ պուլունմուշ տուր : Անքն հինի վէլատէթի Հոկո . 5 , Թ . Ի . 1703 տէ վէ հինի վէֆաթը Մարթ . 22 , Թ . Ի . 1758 տէ իտի :

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

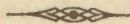
ՔԵՖԱՐԷԹ ՎԷ ԱՆԸՆ ՀԻԻՔԻԻՄԷԹԻ ԻԼԱՀԻՅԷԻ ԱԵԼԱԳԻՅԷ
ՆԻՍՊԷԹԻ ԽՈՒՍՈՒՍՈՒՆՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ԹԱՂԻՄԱԹ
ՎԷ ՄԻԻՊԱՀԱՍԱՍԹԱ ՏԱՅԻՐ

Էյերչի պա՛զը Մէտրէսէվիլէրին զիւ՛իւմիւ վէ թա՛լիմինճէ հէր
գուրպանըն եախօտ թագուիմէնին գըյմէթի, գըյմէթի զաթիյէ-
սինտէն տէյիլ, անճագ ՚ինտ Ալլահ թա՛պիր օլունան գըյմէթին-
տէն սայըլմալը, վէ Քրիստոսուն քէֆարէթի ինսանլարըն կիւնա-
լարընը ըէֆ՝ էթմէք պապընտա զաթընտա պի նիհայէ գըյմէթի
տէյիլ, անճագ Ալլահըն ՚ինտինտէ շեաֆէ ի՛նիպար օլունապաշտան միւ-
քէմմէլ տիր, եա՛նի՝ գըյմէթի քէֆարէթ, զաթիյէ վէ ասլիյէ տէյիլ
անճագ ի՛թիպարիյէ տիր :

Լաքին պու զիւ՛իւմ Փրօթէսթանթլար թարաֆընտան թա օնեէ-
տինճի տէհրէտէք քիւլլիյէն ըէտտ օլունուպ, Անսէլմօսուն թա՛լի-
մաթընը, եա՛նի՝ Քրիստոսուն քէֆարէթինին էլզէմիյէթի միւսթա-
գիլէ վէ գըյմէթի քիւլլիյէ վէ պինիհայէսի, ասլիյէ վէ զաթիյէ տիր
տէյու ՚ումումէն գապուլ օլունուր իտի :

Օնեէտինճի տէհրին էվլէլքի նըսֆընտա Հուկօ Կրօթիուս իսմինտէ
պիր մէշուր ՚ալիմ՝ Հօլանտալը թարաֆընտան՝ սօնկրա Փէվգ իւլ
՚ատէ սահիպի թէսիրաթ պուլունան պիր քիթապ թէէլիֆ օլունտու :

Մէգքիւր ՚ալիմ Աիր 10, Թ. Ի. 1583 տէ թէվէլիւտ իլէ Աղօսթ.
28. 1645 տէ վէֆաթ էթտի, Պա՛զը մէմուրիյէթի ա՛տիյէլէրի իֆա
էթտիքտէն սօնկրա, Թ. Ի. 1619 տա հուրրիյէթի տինիյէ թարա-
ֆընա սահապէթ էթտիյինտէն թէվգիֆ, վէ պա՛տէլ իսթինթագ
հապսա իլգա օլունտու, Հապստա իքէն ինճիլի շէրիֆ իւգէրինէ վէ
թա՛լիմաթը մէսիհիյէ իւգէրինէ թահրիրաթ թէէլիֆ էթտի : Անըն
քէֆարէթէ տայիր օլան զիւ՛իւմլէրինի պէյան էթմէք նիյէթինտէ իլգ

ԳԸՍՍԸ ԷՎԷԼ

Կրօթիութունն քննարկէ ասիւր օլան քա՛ղիմաթը հազգընսա

1. Կրօթիութունն շէրի՛աթ վէ՛ 'ազապ հազգընսա օլան զիւ՛րմիւ

Կրօթիութունն զիւ՛րմինճէ «Շէրի՛աթը իլահիյէ՛ սըֆաթը իլահիյէի է-
սասիյէտէն միւթէֆէրրիգ օլուպ, իրատէթի իլահիյէնին պիր էսէրի
վէ պունա պինաէն պիր քանաւ տուր: Շէոյլէ քի Ալլահ շէրի՛աթը-
նա պաղլը տէյիլ տիր, զիրա շէրի՛աթ անըն էնէ տիր: Շէրի՛աթ
սահիպի օլտուղունտան անը թէպտիլ եախօտ նէսիս էտէպիլիր: Շէ-
րի՛աթա միւթա՛պլիգ օլան 'ազապըն իճրասը տախի էլէ՛ճ օլմայըոյ ք
սահիպի շէրի՛աթըն իրատէթինէ մէնուլ տուր: 'Ազապ՝ շէրի՛աթըն
թապի՛աթընտան վէ սըֆաթը իլահիյէտէն տէյիլ անճագ Ալլահըն
իրատէթինտէն հասըլ օլուպ, թէղայեիւր էտէպիլիր: Պինաէն՝ ալէյհ
շէրի՛աթը իլահիյէ վէ՛ 'ազապը իլահի քեսայինաթ սահիպի թարաֆըն-
տան, պիր իշճի քէնտի իշի իւզէրինէ գուվլէթի քեսամիլէսի պու-
լունտուղու կիպի, թէպտիլ, եախօտ իգթիզաի հալտէ, նէսիս տա-
խի օլունապիլիր: Լաքին պու վէճհլէ մատտէյի պէյան էթիլիլմիզ
հալտէ, Ալլահ թէղայեիւր էտէր տէյու անըն սըֆաթընա խալէլ
կէթիրտիլիմիզի զանն էտէնլէր, չօգ եանղըլմըլար տըր: Զիրա շէ-
րի՛աթ ուլունհիյէթ տէրունինտէ եախօտ իրատէթին զաթընտա օլ-
մայըպ, անճագ իրատէթին պիր էսէրի մախսուսի օլուպ, թէղայ-
եիւր էթմէսի միւմքին օլուր, վէ պունտա գարարսըզլըգ եօգ տուր
վէ Ալլահ շէրի՛աթը Մուսայը նէսիս էթմիշ տիր: »

«Պունա ի՛թիրազ օլունուրսա քի, 'միւճրիմէրին ճիւնհալարընա
'ազապ չէքմէլէրի հազգ օլուպ, պու հազգ տախի թէրք օլունմազ՝
եինէ ճէվապ վէրիլիր քի 'ատալէթին մաթլուպաթը քեսամիլէն իճրա
օլունմատըղը հալտէ, հազգսըզլըգ իճրա օլունմազ տէմէք տէյիլ
տիր: մէսէլա՛ պիր ատէմ պիրսինէ պին լիրալըգ հէտիյէ վէրիրսէ
ճէօմէրտ 'ատտ օլունտուղու հալտէ՛ վէրմէզսէ թամա՛քեար 'ատտ
օլունմազ: »

«Ուսուլի ախլագճա տախի պա՛ղը շէյլէրթապի՛ի վէ լաղըմ օլուպ,
վէ պա՛ղը շէյլէր պէոյլէ թա՛պիր օլունմազ: մէսէլա՛ եալան շահա-
տէթ զայրի մէշրու՛ տուր, Լաքին պիր ատէմին քէնտի փէտէրինին

խալէֆի օլմասը լաւ՝ տէյիլ տիր, վէ կիւնահքեար օլան ատէմին 'ազապա միւսթահագգ օլմասը թապի'ի վէ լաւ՝ տըր , լաքին ֆիլ հագիգէ հէր կիւնահքեարըն քէնտի կիւնահընա միւսթա'ալիգ 'ազապ իլէ 'ազապ օլմասը միւսթագիլէն էլգէմ'ի'թիպար օլունամազ , Միւնասիպ իսէ տէ էլգէմ տէյիլ տիր , անճագ 'ազապըն իճրա օլունմասընտան ֆարիղ կէլմէք միւսթին տիր : 'Ազապըն թէհտիտ օլունմասը տախի էճրին վա'տ օլունմասը կիպի տէյիլ տիր , զիրա էճր վա'տ օլունտուղու հալտէ , օլ էճրին թալէպ օլունմասը հագգ տըր , վազա'ա 'ազապըն թէհտիտ օլունմասը անճագ ռահիպի շէրի'աթըն 'ազապը իճրա էթմէյէ հագգը օլտուղունու թաստիգ էտէր : Վէ ինսանլար իւզէրինէ միւսթահագգ օլտուղլարը 'ազապը իճրա էթմէմէք իչիւն էյի սէպէպլէր վար տըր . վազա'ա պու իճրատան ֆարիղ կէլմէք ճիւզի սէպէպլէրտէն օլմալը տէյիլ իսէ տէ , պէօյիւք սէպէպլէրտէն ֆարիղ կէլմէք հէր խուսուստա մագպուլ վէ միւնասիպ օլուր : Վէ պէօյլէճէ շէրի'աթըն թալէպ էթտիյի ճէզանըն իճրասընը թէրք էթմէք իչիւն Հաքիմի մութլազըն պու պէօյիւք սէպէպի վար իտի քի , պէնի պէշէր կիւնահա տիւշմիւշէր իտի : Զիրա էյէր ճիւմէ ինսանլար հէլաքը էպէտիյէ թէսլիմ օլունմուշ օլսա իտի , իքի կիւզէլ շէյ քեսայինաթտան զայ օլմուշ օլուր իտի , եա'նի' ինսանլար թարաֆընտան Ալլահա վաճիպ օլան թագվա վէ իման , վէ Ալլահ թարաֆընտան ինսանլարա տօղրու օլան մէրհամէթ իզհարը զայ օլուր իտի :

Պու իսթիքարաճտա պէյան օլտուղու վէճկէ աշիքեար տըր քի , Կրօթիուտուն շէրի'աթը իլահիյէ հագգընտա օլան զիւ'իւմիւ քէնտիսինտէն էվվէլ օլան Փրօթէսթանթ մու'ալլիմէրին թա'լիմաթընտան չօգ միւթէֆէրրիգ իտի : Պու զիւ'իւմ տիւնեէվի հիւքիւմէթլէրին վազ' էթտիքլէրի գանուլարտան ալընմըշ տըր , զիրա Կրօթիուտ էվվէլա գաւանինի 'ատիյէյէ զիյատէ պէզլի իհթիմամ էթմիշ իտի :

Լաքին էվվէլքի Փրօթէսթանթ մու'ալլիմէրին թա'լիմինճէ տիւնեէվի հիւքիւմէթլէրին գանուն վազ' էթմէլէրինտէն թէմսիլ ալույ իրատէթի իլահիյէյի սըֆաթը իլահիյէի էսասիյէտէն թէֆրիգ էթտիյիմիգ հալտէ , զայէթլէ խաթա էթմիշ օլուրուգ , Անլէրին թալիմինճէ' իրատէթի իլահիյէ Ալլահըն սըֆաթը էսասիյէսինտէն օլուպ , սիֆաթը մէզպուրէնին իճրա էտիճիսի տիր : Վէ շէրի'աթը իլահիյէ եալընըզ իրատէթտէն հասըլ օլմայըպ անճագ 'ատալէթ վէ հագգ իլէ միւթթէհիտ օլան իրատէթտէն հասըլ օլուր : Պինաէն 'ալէյէ շէրի'աթը իլահիյէ վէ անըն հիւքմ էթտիյի 'ազապ տախի Ուլուհիյէթի գաթիյէտէն հասըլը միւսթագիլի օլուպ թէղայեիւր էթմէզ , վէ Ալլահըն սալազա սիֆաթը թէրք օլունամատըղը միսիլլիւ , պու 'ազապ , եա'նի' շէրի'աթըն մաթլուպաթը տախի թէրք օլունամազ , Թիճարէթ հագգընտա պիւր գանուն' օլ գանունու վազ' էտէն հիւքիւմէթտէն էտնա օլտուղու միսիլլիւ' կիւնահ 'ալէյհինէ օլան շէրի'աթը

իլահիյէ՝ սըֆաթը իլահիյէտէն էտնա տըր տէնիլէմէզ : Լաքին չէրի՝
աթը իլահիյէ՝ ատալէթի իլահիյէնին զուհուրու տըր , չէօյլէ քի անըն
թապի՝աթը վէ մաթլուպաթը՝ ատալէթ սըֆաթընըն թապի՝աթ վէ
մաթլուպաթը իլէ միւթթէհիտ տիր , վէ Ալլահըն սըֆաթընըն մաթ-
լուպաթը՝ Բէհիլէն մաթլուպաթը տէմէք օլուր :

2. Կրօթիուս՝ Բրիստոուն քէֆարէթինսէ շէրի՝աթը իլահիյէնին մաթլուպաթընըն
ԹէրզիթէՍԻՆԻ Տէյիլ , անճագ իճրա օլունմամը՝ ազապըն պիր ՊէՏիլիսի
պուլուպ Թէֆիմ էթթի :

« Պէնի ինսան իրթիքեապ էթտիքլէրի կիւնահլար սէպէպինտէն չէ-
րի՝աթը իլահիյէ միւճիպինճէ՝ ազապըն էպէտիյէ միւթահազգ տըր-
լար . Լաքին միւմինլէր իւզէրինէ՝ ազապըն էպէտի իճրա օլունմամըն
հալտէ , չէրի՝աթը իլահիյէնին մաթլուպաթը անլէրին քէյֆիյէթի-
տէ իճրա օլունմամըն օլուր . Լաքին եինէ չէրի՝աթ նէսի օլունմամըն,
զիրա զայրի միւմինլէր իւզէրինէ իճրա օլունուր , չէօյլէ քի պիր թա-
րաֆտան չէրի՝աթ քիւլլիյէն նէսի օլունմայըպ , տիկէր թարաֆտան
տախի քեամիլէն իճրա օլունմամսը իլէ պէրապէր սուհիպի չէրի՝ա-
թըն թարիզի միւթէվասըթը թութմուշ իտիյինի կէօրիւրիւզ , եա-
նի՝ չէրի՝աթը իլահիյէ ինսանլարըն վազիֆէի զիմէթի իչիւն գա-
նունը քեամիլ տէյու պազի գալտըղը հալտէ , վէ անը թէճավուզ
էտիպ տէ զայրի միւմին գալանլար իւզէրինէ անըն՝ ազապըն տախի
իճրա օլունուրու հալտէ , միւմինլէր իչիւն ունըն մաթլուպաթընըն
իճրապընտան վազ կէչիլմիշ օլուր : »

« Լաքին պու վազ կէչմէքլիք օլաճագ օլուրսա նիճիւն Բրիստոուն
էլէմ վէ էօլիւմիւ Լազըմ տըր . նիճիւն իրատէի քիւլլիյէ իլէ օլմայըպ
պիր Բէֆիլէն Եօլու իլէ իճրաի՝ ազապ միւմինլէր իչիւն թէրք օլու-
նուր : Պու սէպէպտէն քի Ալլահ քէնտի սըֆաթըն ալլիյէսինէ նազա-
րէն ինսանլարըն կիւնահլարընը պիւլա քէֆարէթ՝ աֆիվ էտէպիլիսէ
տէ , քեայինաթ իւզէրինէ օլան քէնտի հիւքիւմէթի ախլագիյէսինէ
նազարէն պէօյլէ՝ աֆիվ էտէմէզ : »

« Ալլահըն խալզ էթտիյի մախլուգաթ իլէ նիսպէթի օլմասա իտի ,
իսթէտիյի կիպի՝ ազապ իճրապընտան վազ կէչէպիլի իտի . Լաքին
մախլուգաթըն ախլագիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթա պազարազ , պիր
նէվ թէրզիյէ եա պէտէլ թալէպ էթմէքսիզին՝ ազապ իճրա էթմէք-
լիյի թէրք էթմէք՝ հիւքիւմէթի ախլագիյէսինէ խալէ վէ մազարրաթ
սէպէպի օլմուշ օլուր : Օլ գատար չօզ վէ ազըր կիւնահլարըն մախ-
լուգաթըն ախլագիյէյէ միւճիպի մազարրաթ պուլունմայաճագ վէճհ-
լէ՝ աֆիվ էթմէք իչիւն պիր նէվ պէտէլ թալէպ էթմէլի , վէ պու
վէճհլէ նասը կիւնահլտան իքրահ էթտիյինի պէյան էթմէլի տիր : »

« Պու միւնասիպէթլէ Բրիստոուն էլէմ վէ էօլիւմիւ Լազըմ կէլիր :

Անէր իւն Ալլահ կիւնհաւտան իբրահ էթտիյինի թէհտիւրի վէճհէ իզհար էթմիշ տիր» :

Կրօթիոստուն իշպու զիւ'իւմէրինի Անսէլմոսուն թա'լիմաթը իւն թաթպիգ էթտիյիմիզ հալտէ , իբիսի տէ տահա էյի անկաշըլապի-ւր :

Անսէլմոսուն թա'լիմաթընճա Բրիստոսուն քէֆարէթի շէրի'աթը իլահիյէնին մաթլուպաթընը ֆիլ հագիգէ Ներշէյէ էթտի : Անըն էլէմ վէ էօլլամիւ , պէշլաֆ իսալէֆ յո-շլաֆ օլտոուղոնտան , գըյմէթ վէ լիյա-գաթ ճիհէթի իւն մաթլուգ օլան պիւթիւն ինսան ճիւնսինին էպէ-տէն 'ազապ չէքմէլէրինէ 'ատալէթճէ միւսապի տիր :

Անսէլմոսուն թա'լիմինճէ շէրի'աթը իլահիյէն 'սիֆաթը իլահիյէի տալիյէտէն օլտուղոնտան նէսիւ օլունամատըղը միսիլլիւ , թէրքի իճրաի 'ազապը տախի 'ատէմի միւմքին տիր : Պիլա շիւպհէ Բրիստո-սուն էլէմէրի պի 'այնիհի կիւնհաքեարըն էլէմի եախօտ 'ազապընս միւշապիհ օլամազ , զիրա Բրիստոսուն ինսի կիւնհաքէլէն նէտամէթ չէքմէսի միւմքին տէյիլ տիր : Լաքին կիւնհաքեարըն 'ազապ չէքմէսի շէրի'աթըն մաթլուպաթընը թէրգիյէ էթտիյի միսիլլիւ , Բրիստո-սուն էլէմէրի տախի հէման օլ գատար քիւլլիյէն անըն մաթլուպա-թընը թէրգիյէ էտէր , նիճէ քի եիւզ լիւրալըզ կիւմիւշ տէյնի եիւզ 'ատէտ լիւրա իւն էտա օլունապիլլիւ :

Լաքին Կրօթիոստուն զիւ'իւմինճէ՝ Բրիստոսուն քէֆարէթի քէնտի լիյագաթ վէ գըյմէթի իւն 'ատալէթճէ կիւնհաքեարլարըն չէքմէթ-լէրի 'ազապա միւսապի տէյիլ , անճազ իրատէթ վէ քէրէմի իլահի ի-լէ պէֆէլ տէյու ֆապու-լ օլունուր : Օլ գատար ալթուն հէման օլ գա-տար կիւմիւշ եէրինէ տէյիլ , անճազ պէր ճէֆապ ալթուն պիւթիւն կիւմիւշ մէպլաղը եէրինէ գապուլ օլունմիւշ օլուր :

Կրօթիոստուն զիւ'իւմինճէ՝ պիր միւճրիմ պաշգա պիր զաթըն է-լէմի պէտէլի խաթըն իշիւն սալըվէրիլտիյի հալտէ , էլէմի մէզպու-րուն պիզգաթ միւճրիմին չէքմէյի 'ազապա միւսապի օլտուղոն-տան տէյիլ , անճազ սահիպի շէրի'աթ թարաֆընտան միւսապի տէյու ֆապու-լ օլունուղոնտան , թէրգիյէի քեաֆիյէ ի' թիպար օլու-նապիլլիւ :

«Շէրի'աթըն մաթլուպու՝ սոյիրտէն տէյիլ իլա միւճրիմտէն տիր , վէ պիրինին էլէմի իւն պաշգասընըն 'ազապտան խէլաս օլմասը վուգու՝ պուլաճազ օլուրսա , սահիպի շէրի'աթըն մախսուս պիր թէտ-պիրի իւն օլմալը տըր , վէ պէօլէճէ շէրի'աթա նազարէն՝ թէրքի իճ-րաի 'ազապ , վէ միւճրիմէ նազարէն՝ պաղըշլամազ մուամէլէսի վար տըր» :

Անսէլմոսուն թա'լիմինճէ , Բրիստոսուն էլէմինի կիւնհաքեարըն 'ազապը եէրինէ գապուլ էթմէք՝ Հաքիմի մութլագըն գարարը միսի սուսունտան օլուր , ֆազաթ գաթէն զայրի քեաֆի թէրգիյէյի գա

պուլ էթմէք պապընտա Հաքիմի մութլագըն իրատէթի պիլէ 'ատալէթին մաթլուպաթընը պէր թարաֆ Էտէմէզ , Վագա'ա Կրթիուսուն զիւ'իւմինճէ փէտէթի ուսուլի գապուլ օլունտուգտան սօնկրա' Հաքիմի մութլագ զաթընտա քեաֆի օլմայան պէտէթի քեաֆի վէ միւքէմմէլ թէրգիյէ եէրինէ գապուլ Էտէպիլիր :

Սօսինօս թարաֆընտան քէֆարէթ թա'լիմինէ , « 'Ատալէթին մաթլուպաթը քեամիլէն թէրգիյէ օլունտուգու հալտէ մէրհամէթ իչիւն եէր գալմազ » տէյու ի'թիրազ օլունտուգու հալտէ , Կրթիուս Անսէլմօս կիպի' «Թէրգիյէ տախի Ալլահ թարաֆընտան թէհիյէ վէ թագտի' օլունտուգունտան մէրհամէթի իլահիյէ տահա զիյատէ թէրֆի' վէ թէմճիտ օլունուր » տէյու ճէվապ վէրմէյիպ , պիր միգտար Սօսինօսուն ի'թիրազընա հագգ վէրէէք տէտի քի , « Թէրգիյէ թա'պիրի մէ'ալի րէսմիտէ անկլաշըտըղը հալտէ , Սօսինօսուն ի'թիրազը հագգ տըր , լաքին մէտեունուն եէրինտէ օլան գաթ տէյունինի տէյիլ անճագ պաշգա պիր շէյ վէրտիյի հալտէ շէրի'աթըն մաթլուպաթընտան վազ կէշմէք վէ պաղըշլամագ մուս'մէլէսի վուգու' պուլուր » :

Անսէլմօսուն թա'լիմինճէ Գրիստոս կիւնահքեար թարաֆընտան պիլ վէքեալէ վէ քիւլիյէն վէ քեամիլէն հէ'ա հագիգաթէն շէրի'աթը իլահիյէնին մաթլուպաթընը թէրգիյէ էթի' . Ալլահ անըն քէֆարէթինի թէրգիյէ տէյու Գապուլ էթտիյինտէն թէրգիյէի մէզպուրէ քեաֆի ի'թիպար օլունմագ , անճագ ֆիլ հագիգէ քեաֆի վէ միւքէմմէլ պիր Բէրգիյէ օլունտուգունտան Ալլահ անը գապուլ Էտէր : Կիւնահքեարըն 'աֆիլ վէ իսէլասը 'ատալէթ մէհքէմէսի հուգուրունտա ֆի'իլի միւքէմմէլ տիր :

Վագա'ա Կրթիուսուն զիւ'իւմինճէ Ալլահ 'ատալէթին մաթլուպաթընը պիր միգտար թէրք իլէ թէրգիյէի միւքէմմէլ էեէրինէ պիր թէրգիյէի ճիւղիյէ եաթօտ պէտէլ գապուլ էտիպ , կիւնահտան իքրահ էթտիյինի պէյան էտէր , վէ քեայինաթը ախլագիյէ իւզէրինէ օլան հիւքիւմէթինի սէլամէթ իլէ թաստիգ վէ իպգա էտէր :

Կրթիուսուն ուսուլի' կիւնահըն 'աֆիլ իչիւն հէր նէվ թէրգիյէնին լուգումունու ինքեար էտէնէրին մէպտէլէրինտէն միւթէֆէրթիգ իսէ տէ , եինէ 'ատալէթճէ թութուլտուգու հալտէ անլէրին ուսուլի վէ անըն ուսուլի միւթթէհիտ օլուալ , անճագ հիյէթ ճիւհէթի իլէ միւթէֆէրթիգ պուլունուր :

Կրթիուսուն ուսուլի պիր թարաֆտան Անսէլմօսուն թա'լիմաթընտան նէ գատար միւթէֆէրթիգ իսէ , տիկէր թարաֆտան Սօսինօսուն զիւ'իւմէրինտէն միւթէֆէրթիգ տիր : Իքրահ էթտիյի մէպտէլէրի , մէսէլա' «Բէֆարէթ հիւքիւմէթի իլահիյէի ախլագիյէ թարաֆընտան մաթլուպաթը ախլագիյէ իւզէրինէ օլան թէսիրաթ իչիւն լաղլմ տըր » տէյու իգրար էթտիյինտէ , օլ գատարը սայիր ֆրօթէս-

Թանձար իլէ միւթթէհիտ տիր : Սօսինօս պունու գապուլ էթմէզ ,
լաքին Նախար էթտիլի խոսուսաթ ճիհէթի իլէ Սօսինօս վէ սայիր
սահիպի գէլալէթ օլանլար իլէ միւթթէհիտ տիր : Լաքին Կրօթիուս
քէֆարէթ՝ սըֆաթը իլահիյէի ապիյէ Թարաֆընտան Թալէպ օլուն-
մազ տէտիլինտէ , Սօսինօս իլէ միւթթէհիտ , վէ սայիր Փրօթէս-
Թանձարտան միւթէֆէրրիզ պուլունուր : Պու իքի մուհիմմ խու-
սուստա տախի Կրօթիուսուն Թալիմի Անսէլմօսուն Թալիմինտէն
միւթէֆէրրիզ տիր , եա՛նի՝

1. Անսէլմօսուն Թալիմինճէ Գրիստոսուն քէֆարէթի էլէլա վէ
խոսուսա աուալէթ նիսպէթի իլէ վէ Ներէյէի հաֆէէյէ տէյու լազըմ
օլուպ , սանիէն՝ մախլուգաթը ախլագիյէ իւզէրինէ գուոսիյէթի
իլահիյէ վէ Կիւնահըն մէքրուհիյէթինէ տայիր սահիպի Թէսիրաթ
ծլմազ պապընտա լազըմ տըր : Կրօթիուսուն Թալիմինճէ Գրիստո-
սուն քէֆարէթի մահգէն մախլուգաթը ախլագիյէ իւզէրինէ գուո-
սիյէթի իլահիյէ վէ Կիւնահըն մէքրուհիյէթինէ տայիր սահիպի Թէ-
սիրաթ օլմազ պապընտա լազըմ տըր : Պու զիլիւմ պա՛զը Ամէրի-
գալը մուսալլիմէր Թարաֆընտան գապուլ վէ Թալիմ օլունմուշ
տուր :

2. Անսէլմօսուն Թալիմինճէ Գրիստոսուն քէֆարէթի վուգու՝
պուլմուշ օլան Կիւնահլարըն ըէֆի իչիւն էլզէմ օլտու , եօխաա պիր
Նիւնահքեարըն խէլաս պուլմասը քիւլլիյէն զայրի միւմքին իտի : Վա-
գա՛ա Կրօթիուսուն Թալիմինճէ Գրիստոսուն քէֆարէթի Կիւնահըն
ըէֆի իչիւն լազըմ օլտուղու Կիպի , Կիւնահըն պիր տահա վուգու՝
պուլմասընու մանի՝ օլմազ , վէ աուէմէրէ պու պապտէ Թէսիրիլի իպ-
րէթ օլմազ իչիւն լազըմ իտի :

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ

Արմինիօսուն քէֆարէթի սայիր օլան քալիմասը

Արմինիօս Թարիզի՝ Կրօթիուս Կիպի Գրիստոսուն քէֆարէթի Թալ-
իմինտէն քիւլլիյէն անըն սըֆաթը իլահիյէի ապիյէ իլէ օլան նիս-
պէթինի ըէտտ էթմէտի : Լաքին անըն Թալիմաթը նագիս օլմասը
պու իւշ խոսուստա պէյան էթտիլի ուսուլտէն աշիքեար տըր ,
եա՛նի՝

1. Քրիստոսուն քէֆարէթի կիւնահըն 'աֆվ օլունմասընա շարթ սըր :

«Քրիստոսուն էօլիւմիւ պիր գուրպան թա'պիր օլունուր , լաքին պիր գուրպան պիր տէյնին էտասը տէյիլ վէ 'ատալէթին թէրզի-յէի քեաֆիյէսի տախի տէյիլ տիր , անճագ Ալլահ թարաֆընտան կիւնահըն 'աֆվը իչիւն վազ' օլունան շարթ տըր , Շէրի'աթը Մուսա ահքեամընճա , կիւնահ պիր գուրպանուն էմրի իլահի վէճհլէ թագտիւմ օլունմասը շարթը իլէ 'աֆվ օլունտուղու միսիլիւ , հալա 'Ահտը ճէ-տիտ ահքեամընճա Ալլահ կիւնահըն 'աֆվընը Քրիստոսուն էօլիւմիւ իւզէրինէ մէպնի թուլթար , 'Ատալէթին մաթլուպաթը թէրզիյէ օլուն-մայըպ պէր թարաֆ օլունուր : Քրիստոս պիզիւմ միւսթահագգ օլ-տուղումուզ 'ազապը չէքմէտի . պիր գուրպան տէյնի էտա էթմէզ , Շէրի'աթը Մուսայա կէօրէ թագտիւմ օլունան գուրպանըն դանը կիւնահը ըէֆ' էթմէտի անճագ Ալլահը մէրհամէթէ թէվէճճիւհ էթ-տիրտի» :

2. Քրիստոսուն էլէմ վէ էօլիւմիւ 'ազապ նէվ'ինսէն օլմայըպ անճագ 'ազապ պէսէլինէ թուլուր :

«Քրիստոս կիւնահլարըմըզ իչիւն ֆիլ հագիգէ գուրպան օլարագ պիզիւմ իչիւն պիլ վէքեալէ էն աղըր էլէմէրի չէքտի , վէ օլ միւնա-սիպէթ իլէ պիզիւմ միւսթահագգ օլտուղումուզ 'ազապը ըէֆ' էթ-տի : Անըն էլէմէրի 'ազապ նէվ'ինտէն ի'թիպար օլունուրա , տէյիլ քի առտէմին միւսթահագգ օլտուղու էլէմի չէքտի , անճագ իրատէթի իլահիյէ իլէ անըն չէքտիյի էլէմէր 'ազապ երէնթէ թուլուր : Անըն էօլիւմիւ պիզիւմ իչիւն 'ազապ նէվ'ինտէն էլէմ իտի . լաքին 'ատա-լէթին մաթլուպաթընը տէյիլ անճագ Ալլահըն 'ատիլ վէ քէրիւմ ի-րատէթինի թէրզիյէ էթտի» :

Ալլահըն Էրէթ Էրաթէլէնի թէրզիյէ էթմէք նէ տէմէք օլտուղու անկ-լաշըլմազ : Թէրէնի լաֆըր զաթէն 'ատալէթ նիսպէթի իլէ իսթի'մալ օլմաուղը հալտէ հիչ մանասը եօգ տուր :

3. Արմինիօս Թարաֆսարլարընըն թէրզիյէ Թա'լիմի վէ իրաւ էթսիքլէրի ի'թիւրագաթ

(ա) . «Քրիստոս ինսանըն միւսթահագգ օլտուղու 'ազապը , եա'նի' հէլաքը էպէտիյի կէրէք տէրէճէտէ կէրէք տէվամէթինտէ չէքմէտի , չիւնքի Ալլահըն զազապընը չէքտի իսէ տէ , քէմալի մէյուսիյէթտէ տէյիլ իտի , վէ անը էպէտէն տէյիլ անճագ պիր միւտտէթ իչիւն չէքտի» :

(բ) . էյէր Քրիստոս կիւնահլարըմըզ իչիւն քէֆարէթ էթտիյինտէ

քեամիլէն 'ազապընը չէքտի իսէ , արթըգ 'նայէնէ եւանէն իջիւն եէր գալմատը . խէլասըմըզ հալա 'նայէն իլէ տէյիլ անճադ 'ատալէթ իլէ թալէպ օլունմագ կէրէք տիր » :

(գ) . « Եյէր Գրիստոս պիգիմ իջիւն թէրզիյէի քիւլլիյէ իճրա էթտի իսէ , արթըգ Ալլահ պիգտէն իման վէ իթա'աթ հադգ իլէ թալէպ է-տէմէզ , Վէ իթա'աթ էթմէտիյիմիզ հալտէ , Գրիստոսուն քէֆարէ-թինտէն պիգի մահրում պրագըպ պիգի կիւնահլարըմըզ իջիւն 'ազսպ էտէմէզ , զիրա պէօյլէ էթալիյի հալտէ , պիր կիւնահ իջիւն իքի գաթ 'ողոսպ թալէպ էթմիլ օլուր . եա'նի Գրիստոս քէնտի քէֆարէթին-տէ 'ազսպ չէքմիլ վէ պիգտէ 'ազսպ չէքմիլ օլուրուզ » :

Պու ի'թիրազաթըն ճէրհի միւշքիլ օլմագ , Պիրինճի ի'թիրազոա Գրիստոսուն աւլանիյէն ունուտուլուր , Անըն ուլուհիյէթի պինիհայէ տիր վէ պէօյլէ պիր գաթըն ազ վագըթտա 'ազսպ չէքմէսի' պիլ ճիւմլէ մալուրգաթըն իլէլէպէտ 'ազսպ չէքմէլէրինտէն գիյատէ տիր :

Իքինճի ի'թիրազա ճէվապ պու տուր քի , 'ինայէթի իլահիյէնին էն թէսիրլի վէ էն 'ողիմ իզհարը' Գրիստոսուն քէֆարէթինտէ պու-լունուր , չիւնքի օլիւլա եօլանա թէտարիք էտէն 'ինայէթի իլահիյէ տիր . Ինսանըն պէօյլէ պիր քէֆարէթի թալէպ էթմէյէ նէ' հադգը վար իտի , Վէ քէֆարէթ վասիթասը իլէ իհսան օլունան պէրէքէթ-լէրին քեաֆօթէսի 'ինայէթտէն տիր , Վէ իւջիւնճիլ ի'թիրազ պու պօշ զիւ'իւմ իւզէրինէ մէպնի տիր քի , « Ալլահ քէնտի 'ինայէթի քեա-միլէսինտէն ինսանլարըն կիւնահլարընըն 'աֆվը իջիւն թէտարիքեաթ կէօրտիւյիւնտէն , պիր ատէմ հադգ եօլու իլէ օլ թէտարիքեաթտան հիսսէտար օլմագըղը Ֆալէպ էտէպիլիւր , վէ անըտա Ալլահըն թա'յին էթտիյի եօլ , եա'նի' իման վէ թէօլպէ վէ իթա'աթտան դայրի եօլ իլէ թալէպ էտէպիլիւր » : Վէ պու իտտա'ա գիյատէսի իլէ հալա օլտու-ղու աշիքեար տըր , Պիր տէ Ալլահ հէր պաշգա խուսուստա ազատ վէ էմրի մութլագ սահիպի օլտուղու միսիլու , թէտարիք էթտիյի քէֆարէթին պէրէքէթլէրինի թէվպի' վէ իհսան էթմէք խուսուսուն-տա մէճպուր օլմայըպ , քիւլլիյէն ազատ տըր :

ԳԸՍՍԸ ՍԱԼԻՍ

Սօսինօսուն փեֆարէթէ սայիր օլան զիւ'իւմլէրի

Սօսինօս ի թալիստա Սիէննա շէհրինտէ , Թ . Ի . 1525 տէ թէ վէլ լիւտ էտիւ , քէֆարէթ հազգընտա Փրօթէսթան թլարըն էքսէրիսինն գապուլ էթտիքլէրի թա'լիմաթտան քիւլիյէն միւթէֆէրրիգ զիւ'իւմլէր գապուլ վէ թա'լիմ էյլէտի :

1. Սօսինօսուն 'ատալէթ , Վերհաթէթ Վէ էրաթէթէ էլանէյէ հաֆէընտա օլան շէ'է-թ :

Անըն զիւ'իւմինճէ « 'ատալէթ ' սըֆտթը ալլիյէ եախօտ լազըմէտէն օլմայըպ , հէր նէ գատար Սլլահ տաիմա հազգ իւզրէ մու'ամէլէ էտէրսէ տէ , միւքեաֆաթ վէ միւճազաթ վէրմէք անըն էրաթէթէ իւզէրինէ մէսլին պիր շէյ տիր : 'Սլլահ պիլա թէրգլիյէ կիւնահը 'աֆվ էտէմէզ ' տէնիլիրսէ , եինէ օլ գատար հազգ իլէ 'Սլլահըն մէրհամէթի կիւնահըն տաիմա 'աֆվ օլունմասընը թալէպ էթտիյինտէն կիւնահըքեարա ասլա 'ազապ էտէմէզ ' տէնիլէպիրի : 'Վադա 'ա հէմ 'ատալէթ հէմ տէ մէրհամէթ իրատէթի իլահիյէյէ մէնութ տուր : »

« Բիթապը շէրիֆէ կէօրէ կիւնահըքարըն ճէզասընը թալէպ էտէն , Սլլահըն 'ատալէթի տէյիլ անճազ անըն զազապը , խըշմը , ինթիգամը վէ պունուն կիպի թա'պիրլէր իլէ թա'րիֆ օլունուր : »

Պունտուն աշիքեար տըր քի , Սօսինօսուն 'ատալէթի իլահիյէ խուսուսունտա օլան զիւ'իւմինէ կէօրէ ' կիւնահըքարա 'աֆվ եախօտ 'ազապ էթմէքտէ պիր հազգը միւսթազիլ եօգ տուր , անճազ իրատէթի իլահիյէ նասըլ թալէպ էտէրսէ օ օլուր : Իրատէթ մէրհամէթէ թէգատտիւմ էտէր , մէրհամէթ տալիս 'ատալէթէ թէգատտիւմ էտէր :

2. Սօսինօսուն « Թէրլէյէ թա'լի Վերհաթէթէ ճազայիք րիք » րէյո- շէ'է-թ :

« Եյէր 'ատալէթի իլահիյէնին մաթլուպաթը Բրիստոսուն քէֆարէթի իլէ թէրլէյէ օլունուրսա , մէրհամէթ իլին եէր գալմազ , Սլլահ ինասըն միւսթահազգ օլտուղու 'ազապըն քեամիլ պիր մուգապէլէսինի ալտը իսէ , կիւնահընը 'աֆվ էթտիյի հալտէ մէրհամէթ տէյիլ անճազ 'ատալէթ իւզրէ հարէքէթ էտէր » տէտի :

Լաքին պու զիւ'իւմ եանկըշ պիր մէպտէ իւզէրինէ մէպնի օլտուղու աշիքեար տըր , զիրա հէր նէ գատար Բրիստոս քէնտիսինէ իման էտէնլէրին թէպրիյէսինի թալէպ էտէպիլիրսէ տէ , թէօվպէքեարլար

պիր չէ՛յ թալէպ էտէմէղլէր , զիրա քէֆարէթի թէտարիք էտէն օն-
լար տէյիլ տիր քի օնա պէտէլ 'աֆվլըգ թալէպ էտէլէր . անճագ
չէրա'աթ սահիպի վէ քէֆարէթի քէնտի չէվգաթընտան թէտարիք
էտէն հէման պիր զաթ տըր : Գրիստոս պիզզաթ քէնտի րիզասը ի-
լէ վէ քէնտի մուհապպէթինտէն նաշի կիւնահքեարըն եէրինտէ տու-
րուպ անըն էլէն 'ազապ չէքտիյի հալտէ , հէմ 'ատալէթի իլահիյէնին
մաթլուպաթը թէրպիյէ օլունուր , հէմ տէ մէրհամէթի իլահիյէ թէ-
սիրլի վէճհէ իզհար օլունուր : «'Ատալէթ իլէ սէլամէթ պիրլէշտի» :

3. Սօսինս՝ Իննահալը զալըն Իննահալըն եէրինտէ Գրիստոս պիլ վէտէլ
'ազապ չէտէլ Իննահալըն 'ազապ պիր չէ՛յ էթիպար էյլէր :

Ատալէթին մաթլուպունճա կիւնահ իլչէյէն ճան հէման օլ ճան
'ազապ չէքմէլի , չիւնքի 'ազապ տէյն կիպի օլմայըպ , չախսա մախ-
սուս տուր : Պինտէն 'ալէյհ միւհրիմին միւսթահաղգ օլտուղու 'ա-
զապտան գուրթուլմասը անճագ իրատէթի իլահիյէնին թագտիրի
միւսթագիլի իլէ օլապիլիր : Իրատէթ 'ատալէթէ թէգաուտիւմ էթ-
տիյինտէն անը պէրթարաֆ էտէպիլիր , վէ եալընըպ պէօյլէ 'ասա-
լէթի պէր թարաֆ էտիւպ պիլա թէրպիյէ 'աֆվ էթտիյի հալտէ , Ալ-
լահ մէրհամէթ կէօսթէրի » :

Լաքին պու ի'թիրազըն պի էսաս օլտուղու աշիքեար օլուր : 'Ատա-
լէթճէ թէրպիյէ վէ պէտէլ գապուլ էթմէք մուհալ եախսու զայրի
միւմքին պիր չէ՛յ օլտուղու իսպաթ օլունմազ , վէ Գիթապը չէրի-
ֆին քէլամարը պու մէպտէնին 'աքսիսինի պէյան էտէրլէր :

4. Սօսինս՝ Գրիստոսն չէտէլ էլէ՛մ ճէտէլ Գրիստոսն Իննահալըն ը-
ֆէ էլէն գե-ֆէ օլմաբըլըն Բէֆհէ՛մ էլէր :

«Գրիստոս էպէտի հէլաքը չէքմէտի . վազա'ա չէքսէ իտի տախի ,
եալընըպ պիր աստէմ իչիւն չէքմիշ օլուր իաի : Պիր վէքիլ անճագ
պիր էպէտի 'ազապը չէքէպիլիր : Գիթապը չէրիֆին շահատէթինէ
կէօրէ՛մ 'Գրիստոս գըյամ էթմէտի իսէ իմանըմըպ պօշ տուր' . Լաքին
Գրիստոսուն էօլիւմիւ ատէմլէրի խէլաս էտէրսէ գըյամէթի նէ՛ լա-
զըմ : Գրիստոս ասլա էպէտի վէ պի նիհայէ պիր էլէմ չէքմէտի . վէ
անըն չէքտիյի էլէմ քէնտի թէրպիյէսի իչիւն իտի , վէ քէնտի խէլա-
սը իչիւն լազըմ իտի : Քէնտի ախլազը էլէմ չէքմէքլէ քեամիլ օլտուր :
Պէօյլէ պիր զիւ'իւմի ճէրհ էթմէք պիլէ լազըմ տէյիլ տիր : Սօսինս-
սուն քիւֆիւրանէ էֆքեարը պուրատա մէյտանա կէլմիշ տիր :

5. Սօսինս՝ Գրիստոսն Իննահալըն պիլ վէտէլ օլտուղուն Գապուլ էթիլէր :

«Գրիստոս քէնտիսի իչիւն չէրա'աթա իթա'աթ էթմէյէ մէճպուր
օլուպ , սայրլէր եէրինտէ իթա'աթ էթմէսի մուհալ տըր : Թապի'ա-
թը ինտանիյէ թարաֆընտան իթա'աթը պի նիհայէնին թագտիւմ օ-
լունմասը զայրի միւմքին տիր , վէ թապի'աթը իլահիյէ թարաֆըն-
տան չէրա'աթը իլահիյէյէ իթա'աթըն թագտիւմ օլունմասը մուհալ
տըր » :

6. Սօսինօս՝ «Թերդէյէ լեա՛լեթի սահէն օլտարսա , ինսան լարաֆընդուն իման վէ քոտարէյէյէ պէլէ լաղը՛ օլմայըպ լեալէպ օլտանա՛մալ » որչո՞ւ լեֆհէթի ելեթի :

«Քրիստոս քիւլլի պիր թէրգիյէ էթմիչ իսէ , հիչ պիր շէյ էքսիք տէյիլ վէ իսէլասը էպէտի հէր ատէմին միրասը տըր . վէ Քրիստոսուն գուտսիյէթինին միւմինէրէ՛ սայըլճաը մուհալ տըր» տէտի :

Սօսինօսուն պու մէպտէլէրի՛ քէֆարէթին մա՛նուսընըն եանկըշ անկլաշըմասը իւզէրինէ մէպնի օլտուղու աշիքեսար տըր : Քէնտի գիւ՛իւմինճէ կիւնահքեսարըն՝ ՛աֆվըղա նայիլ օլմասընա մանի՛ի շէրի՛ եօգ տուր , անճազ թէօվպէ իլէ իթա՛աթ էթտիյի հալտէ խէլաս պուլուր : Անըն ի՛թիրազաթընտան տախի մա՛լիւմ տիր քի , Քրիստոսուն զաթը հազգընտա անըն գիւ՛իւմի քիւլլիյէն նագիս իտի : Անըն ֆիլ հագիգէ Ալլահ իտիյինի ֆէհմ վէ գապուլ էթսէ իտի , սալիֆ իւզ գիքըր ի՛թիրազաթը իրատ էտէմէզ իտի , վէ Քիթապը շէրիֆին քէլամլարընա լայըզը իլէ տիգգաթ էթսէ իտի , մէպտէլէրի պի ապ օլտուղունու էյիճէ տէրք էտէր իտի :

Հալ պու քի պուլուն կիպի միւսպահասաթ էվվէլտէն պերու , փրօթէսթանթլարըն էքսէրիսի թարաֆընտան գապուլ օլունան թա՛լիմաթըն պա՛տ էլ թէֆահհուս տահա գիյատէ սապիթ գալմասընա սէպէպ օլմուշ տուր , վէ Սօսինօս ապա ինճէլէ իրիսթիանլարտան մա՛տուու օլմասըղը տէրքեսար տըր :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՆԷՎ ԻՆԿԻԼԹԷՐՐԱՆԸՆ ԻԳՐԱՐՆԱՄԷԼԷՐԻՆԷ ՏԱՅԻՐ

Աղօսթ . 15 , Թ . Ի . 1648 տէ Մասսաչուսէթս էյալէթինտէ պուլունան ֆէմպրիճ պէլտէսինտէ էյալէթի մէզպուրէնին երէցլէրի Նէվ ինկիլթէրրանըն տիկէր էյալէթլէրինտէն օլան պիր չօգ երէցլէր իլէ օպերապէր քիլիլիսէլէրինին էմի վէ սէլահիյէթի իլէ թէճէմիլ՝ էտիպ պիր մէճլիսի՛ ումուլի քիլիսէվի թէշքիլ էթտիլէր :

Պու մէճլիսին գարարլարընըն էքսէրիսի ուսուլի քիլիսէյէ տայիր օլուրսա տա , թա՛լիմաթը մէսիհիյէ խուսուսուլտա հէման օլ էյամտա ինկիլթէրրատա թէճէմիլ՝ էթմիշ օլան Ուէսթմինսթէր մէճլի-

սինին գարարլարընը թաստիգ էթտի : Ուէսթմինսթէր իգրարնամէսի տախի թա պու կիւնէտէք Ամէրիգա երէցի քիլիսէլէրինին ըէսմի իգրարնամէսի տիր : Շէոյլէ քի էվվէլա պէյան էթտիյիմիզ կիպի մէզպուր իգրարնամէտէ պէյան օլունան թա'լիմաթ օն ալ-թընճը տէհրոտէ պուլունան Փրօթէսթանթլարըն գապուլ վէ թաստիգ էթտիքլէրի թա'լիմաթ իլէ միւթթէհիտ պուլունտուզլարընտան , նէվ ինկիլթէրրա քիլիսէլէրինին գապուլ վէ թա'լիմ էթտիքլէրի թա'լիմաթը մէսիհիյէ Աւկոսթինօս , Անսէլմօս վէ Գալվինին թա'լիմաթը իլէ միւթթէհիտ օլուր : Բէմպրիճ մէճլիսի քիլիսէ ուսուլինէ տայիր իւշիւնճիւ վէ տէօրուլնճիւ Պապլարտա Ամէրիգատա օլան իսլիսիյն քիլիսէլէրի հազգընտա պէյան էթտիյիմիզ վէճհլէ մախսուսի քիլիսէլէրին քէնտիլէրինտէն հուրիյէթ վէ հիւքիւմէթի միւսթազիլէ սահիպի օլտուզլարընը , վէ մէճլիսլէր եախօտ սինօտլարըն անճագ նասիհաթ վէ ըէյ վէրմէք սէլահիյէթինէ մալիք օլտուզլարընը պէյան վէ թաստիգ էթտիլէր :

Թ . Ի . 1680 տէ Պօսթօն շէհրինտէ թէճէմմիւլ էթմիշ օլան մէճլիս թարաֆընտան տիգգաթա շայան պիր իգրարնամէ թէշքիլ վէ նէշըր օլունտու : Մէճլիսի մէզպուր էվվէլքի սէնէ թէճէմմիւլ էթմիշ օլուպ սալիֆ իւզ գիքը Բէմպրիճ մէճլիսինին ուսուլի քիլիսէ հազգընտա օլան գարարլարընը գապուլ էթմիշ իտի , վէ Մայ . 12, Թ . Ի . 1680 տէ պիր տահա թէճէմմիւլ էտէրէք Ուէսթմինսթէր մէճլիսինին իգրարնամէսինի թաստիգ էթտի իսէ տէ , եինէ գապուլ էթտիյի թա'լիմաթը մէսիհիյէյի եէնիտէն պիր իգրարնամէյէ թէրթիպ վէ թէշքիլ էտիպ , 'ուսուլինէ քիլիսէլէրի թարաֆընտան պու իգրարնամէ թաստիգ վէ գապուլ վէ իսթիմալ օլունտու : Պու իգրարնամէ թա'լիմաթը մէսիհիյէի էսասիյէյի նէ վէճհլէ պէյան էթտիյի պու աթի իւզ գիքը իսթիլարաճաթտան մալիւմ օլապիլիր :

Պօսթօն իգրարնամէսի

Էգանիմի սէլասէյէ տայիր պու վէճհլէ պէյան էթտիլէր , եա'նի' « Ուլուկիյէթի վահիտէտէ հէմվիւճուտ վէ միւսազաթ իւզրէ գաստիրի մաթլազ վէ էգէլտէն օլարազ իւշ 'իւգնիւմ , եա'նի' Փէտէր (Ալլահ) , Իպն (Ալլահ) վէ Բուհ իւլ Գուտս (Ալլահ) մէվճուտ տուր : Փէտէր նէ պիր զաթտան թէվլիտ օլունուր նէ սուտուր էտէր : Իպն էգէլտէն Փէտէրտէն միւթթէվլիտ տիր , վէ Բուհ իւլ Գուտս էգէլտէն Փէտէր իլէ Իպնտէն սուտուր էտէր » :

Կիւնահ վէ իրատէթի ինսանիյէ հազգընտա մէպոնէլէրինի , պու վէճհլէ պէյան էթտիլէր , եա'նի'

« Ալլահ իւր փէտէր վէ վալիտէմիզ (Ստէմ իւն Հաւա) իւն քէնտի-
ւէր վէ գիւրրիյէթլէրի իչիւն ա՛մալի սալահ վէ օլ ա՛մալա մէնութ պու-
լունան հայաթ ա՛նտինի ագաթ էթմիշ օլտուղու հալտէ , անլէր Շէյ-
թանըն Փէնտ վէ իզվասը իւն իտլալ օլունարագ , մէնհի մէյվէյի
եհմէքլէ իթիյարի վէճլէ շէրի՛աթը իլահիյէյէ մուղայիր հարէքէթ
էթտիլէր : Պու կիւնահ վասիթասը իւն քէնտիւէր վէ անլէր իւն պիզ
տաթի սալահը ասլի վէ Ալլահ իւն օլան միւշարէքէթի բուհանիյէ-
տէն մահրում օլուպ վիւճուտըն ագասը վէ ճանըն գուվէթլէրիին
ճիւմէսիտէ քիւլիյէն նաիաք օլմուշար տըր » :

« Ատէմ իւն Հաւա Ալլահըն թա՛յին էթմէսի իւն պէնի ինսանըն
ապլ օլտուգլարը միսիլու , ճիւմէ աստէմլէրին եէրինտէ տուրտուգ-
լարը սէպէպինտէն օլ էվվէլքի կիւնահըն միւճրիմլիյի անլէրին գիւր-
րիյէթի թապի՛իյէլէրինէ սայըլու Փէսատ պուլմուշ օլան թապի՛աթը՝
գիւրրիյէթի մէզպուրէյէ կէշմիշ տիր : Պու Փէսատը ասլի սէպէպին-
տէն պիլճիւմէ խայր օլանա մուխալիֆ , մուղայիր վէ գուտրէթսիզ
օլուպ , քիւլիյէն շէրրէ մէյեալ պուլունուրուգ , վէ պու Փէսատը
ասլիտէն ճիւմէ թէճափլուգաթը Փի՛իլիյէ հասըլ օլուր » :

« Հէր կիւնահ , կէրէք կիւնահը ասլի վէ կէրէք կիւնահը Փի՛իլի
շէրի՛աթը իլահիյէյէ պիր թէճափուգ վէ մուխալիֆէթ օլտուղուն-
տան , թապի՛աթը ասլիյէսի իւն կիւնահքեարը միւճրիմ գըլար ,
շէյլէ քի կիւնահքեար ագասը իլահիյէ վէ ճիւմէ էլէմլէրէ հէմ
ճիւմանի վէ գէմանի հէմ տէ բուհանի վէ էպէտի էլէմլէրէ միւսթա-
հագգ օլուր » :

« Ալլահ իրատէթի ինսանիյէյէ հէմ խայրա հէմ շէրրէ գէրուրէթի
թապի՛իյէտէն մէյլէնմէմիշ գուտրէթ , վէ քէնտի իթիյարի իւն
հարէքէթ էթմէք իգթիտարընը իհսան էթտի : Ինսան՝ կիւնահ
տիւնեայա կիրմէզտէն էվվէլ Ալլահա մագպուլ օլանը միւրատ էտիպ
իճրա էթմէք իչիւն գուտրէթ վէ հուրրիյէթ սահիպի իտի . վագա՛ա
օլ հուրրիյէթ վէ գուտրէթ սապիթ օլմայըպ կիւնահա տիւշմէսի
միւմքին իտի » :

« Ինսան կիւնահա տիւշմէքլէ խէլասա միւթա՛ալիզ օլան խայր վէ
սալահըն իճրասընա քիւլիյէն իրատէթինին հուրրիյէթինի գա՛յ էթմիշ
տիր : շէյլէ քի ճիւմանի տտէմ օլարագ քիւլիյէն սալահա մուղայիր
վէ կիւնահա էսիր վէ մէվթ հալինտէ օլտուղունտան , քէնտիսինի
թէճտիա էտէմէյիպ , թէճտիտի գալպ թէպէտտիլիւնէ քէնտիսինի
հազըր տաթի էտէմէզ : Իրատէթի ինսանիյէ անճագ հալի սա՛ատէթի
էպէտիյէտէ քեամիլէն վէ սէպաթ իւզրէ խայր վէ սալահա միւթէ-
վէճճիւշ օլաճագ տըր » :

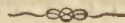
Քէֆարէթէ տայիր Պոսթօն իգրարնամէսինին քէլամը պու տուր ,
եա՛նի՝ « Գրիստոս քէնտի իթա՛աթ վէ էլէմի իւն թէպրիյէյէ նա-
յիլ օլանլարըն ճիւմէսինին տէյնինի էտա էտիպ , քէնտի հաչը իւ-

զէրինտէ գանընը տէօքմէքլէ քէնտիսինի դուրպան տէյու 'արզ էթ-
տիյինտէ միւմինլէրին միւսթահագգ օլտուգլարը 'ազապը անլէրին
եէրինտէ վէ անլէր իչիւն չէքտի վէ պէօլլէճէ 'ատալէթի իլահլէյէնի
մաթլուպաթընը քեամիլէն թէրզլէյէի հագիգլէյէ իլէ թէրզլէյէ էթտի.
Լաքին Բրիստոսուն թագտիմ օլունմասը Ալլահ թարաֆընտան միւ-
մինլէր իչիւն վուգու' պուլտուղունտան, վէ անըն իթա'աթը վէ
թէրզլէյէսի քէնտի ըրգասը իլէ օլուպ անլէր թարաֆընտան թագ-
տիմ օլունուր կիպի գապուլ օլունարագ, անլէրտէ պիր նէվ' լիյա-
գաթ պուլունմասըղընտան, անլէրին թէպրիյէսի եաղընըլ 'ինայէթի
իլահլէյէտէն օլտուղու աչիքեայ օլուր, չէօլլէ քի 'ատալէթի իլահլէյէ
վէ Ալլահըն մէրհամէթ սիֆաթը տախի կիւնահքեարլարըն թէպ-
րիյէսինտէ թէմճիտ օլունուր» :

ՊԱՊԸ ՍԱՏԻՍ

ԹԱՂԻՄԱԹԸ ՄԷՍԻՀԻՅԷՆԻՆ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ
ՆԻՍՊԷԹԻ ՊԷՅԱՆԸՆՏԱ ՏՐՐ

ՖԱՍԼԸ ԷՎՎԷԼ

ՓՐՕԹԷՍԹԱՆԹ ՄՈՒՍԼԻՄԼԻԿԵՐԻՆ ԳԱՊՈՒԼ ՎԷ ԻՍԹԻՄԱԼ
ՎԷ ՀԷՄ ՃԵՐՀ ԷԹՏԻՔԼԷՐԻ ՀԻՔՄԷԹ ԹԱՐԻԳԼԷՐԻՆԷ
ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՍԸ ԷՎՎԷԼ

ՕՆԱՐԲՐԱՆԸ ՎԷ ՕՆԵՏԻՆԸՆԻ ՏԷՏՐԷՏԷ ՍԱՏԻՍԻ ՔԵՍԻՐԱՔ ԿՈԼԼՈՆԱՆ
ՏԻՖԼԷՔ ՔԱՐԻՔԻ

Պիթթապի՝ օնպէշինճի տէհրտէ պուլունտն փրօթէսթանթ մու-
'ալլիմէր քիլիսէի փափազիյէ իշինտէ մէտրէսէվիլէր արասընտա զի-
յատէ ըր'այէթ օլունան Արիսթօթէլ ուսուլինէ չօգ ըր'այէթ էթ-
մէտիլէր : ինուսուսա Լուիէր վէ անըն ըէֆիգիլէրի Ա. Պապտա պէ-
յան օլունտուղու վէճէլէ Արիսթօթէլին թէսիրաթընտան զիյատէսի
իլէ իբրահ էթտիլէր : Վազա՛ա Բալվին քէնտի ագլընըն մէյլի թա-
պի՛խինտէն օլ թարիգին ուսուլի մանթըղա էհէմիյէթ վէր-
մէսինի թաստիգ էտէր իտի : Վէ եինէ էֆլաթօն ուսուլի միւպահա-
սէսինին Բալվին իւզէրինէ օլան թէսիրաթը՝ անըն թահրիրաթընտա
աշիքեար տըր :

Ինկիլթէրրատա օնէտինճի տէհրտէ կէրէք Ինկիլզ քիլիսէսինին
մէշնուր միւ՛ալլիմէրի կէրէք ինալիսին մու՛ալլիմէրի իւզէրինէ , վէ
'ալէվսուսուս Պաքսթէր , Հաու , Օէն վէ Չէրնօք վէ մէշնուր չա՛ր

Ճօն Միլթըն իւզերինէ Էֆլաթօն թարիգի հիքմէթինին թէսիրաթը զայնթ չօգ վէ աշիքեար տըր : Պիլա չիւպհէ Ինկիլթէրրատա 'իւլի իւահի վէ օնա միւթա'ալիգ մատտէլէր իւզերինէ մէյտանա կէլէն թահրիրաթըն էն ա'լա վէ մուհիմմի օլ տէհրտէ, վէ սալիֆ իւզ զիքր ատէմէր վէ անէրին րէֆիզլէրինտէն հասըլ օլտու , վէ անէրին թահրիրաթընտա Էֆլաթօնուռն ուսուլի հիքմէթի վէ մինվալի միւպահասէսի զիյատէսի իլէ պէրրագ թարգ իլէ պուլունուպ տիգգաթըմըզը ճէլվէտէր, վազա'ա Արիաթօթէլին ուսուլի մանթըզը տա'սի մէտրէսէվիլէր արապընտա միւհիպի միւպահասաթըլ պաթըլէ վէ մուգիրրէ պուլունուր կիպի տէյիլ, անճագ պահս օլունճագ մատտէլէրի քեամիլէն հալլ էթմէք եօլունտա Արիաթօթէլին թէսիրաթը չօգ վէ միւֆիտ օլարագ անէր թարաֆընտան գապուլ օլունտու :

ԳԸՍՄԸ ՍԱՆԻ

Լօգ վէ անըն քարիգինին միւնիպի մազարրաթ ուսուլի հազըրնսա

Ճօն Լօգ՝ Ինկիլթէրրատա Պրիաթըլ շէհրի գուրպինտէ Աղօսթ. 29, Թ. Ի. 1652 տէ թէվէլիւտ իլէ , 28 Հոկտ , 1704 տէ վէֆաթ էյլէտի : Պու մու'ալլիմ քէնտի էյամընտան թա հալի հազըրէտէք ֆէվգ իւլ 'ատէ Ինկիլթէրրատա , Ֆրանսատա վէ Ամէրիգատա սահիպի թէսիրաթ օլան հիքմէթ թարիգի «'Ագլի ինսանիյէ տայիր» իւնվանընտա օլան քիթապընտա իհտաս էյլէտի :

Լօգուռն մէպտէլէրի պունլարտան 'իպարէթ իտի :

1. «'Ագլի ինսանի մին էլ էվվէլ պիր նէվ' մա'լիւմաթա մալիք տէտէյիլ տիր, Պիր թապագա պէյազ քեաղըտա միւշապիհ տիր, Պունուռն իլէ պէրապէր 'Բեաֆֆէի մա'լիւմաթըն էսասը լազըմէսի' թա'լիմի քիւլլիյէն րէտտ օլունուր : Պու մէպտէյէ կէօրէ' Ալլահ հագըընտա , բուհ վէ մէվատտը բուհանիյէ հագըընտա , ինսան միւշապէհէթի իւահիյէտէ մէվճուտ պիր մալուլուգ իսէ տէ , պիր նէվ' եա պիր տէրէճէ մա'լիւմաթը իւահիյէյէ ասլա վաբէ տէյիլ տիր : »

2. «Բեաֆֆէի մա'լիւմաթըմըզը Քէճէ-ալէ եօլու իլէ թահսիլ էտէրիգ մա'լիւմաթըմըզըն քէրէսթէսի հավվասը խամիսէ իլէ 'ադըմըզա կէլիր : Պու' հիսս , եա'նի' հավվաս վասիթասը իլէ թահսիլ օլունան մա'լիւմաթ տըր : »

3. «Ազլ պու քերէսթէ իւզէրինէ իւլէյերէք 'ալա վէ միւքէմմէլ վէ միւնթա'զնո' մա'լիւմաթա նայիլ վէ մալիք օլուր : »

Լօգուն թա'լիմինճէ թէֆէքքիւր էթմէքլէ թահսիլ օլունան պու մա'լիւմաթա' հաւվասը խամիսէ իլէ թահսիլ օլունան մա'լիւմաթաուն ճիւն ճիւլէլէ իլէ միւթէֆէրրիգ օլուպ օլմառըլը , վէ թահսիլի մա'լիւմաթա իչիւն 'ազլըն հարէքէթի հաւվաստան այլըճա օլարագ վէսիլէի միւսթագիլէ օլուպ օլմառըլը հազգընտա անընմէպտէլէրի-նի գապուլ էտէնլէր արասընտա իսթիլաֆ պուլունուր : Պիր թա-լիմիտան Սքօլիալը էրպապը հիքմէթ , 'ազլըն հարէքէթի' թահսիլի մա'լիւմաթը ընհանիլէ իչիւն վէսիլէի միւսթագիլէ իտիյինի խնատ վէ պէյան էթմէլէրի իլէ Լօգուն ուսուլինի խայրէ իսթի'մալ էթտի-լէր . վադա'ա անըն մէպտէլէրինին նօգսանը անլէրին միւսպահասա-թընա տաիմա միւսիպի 'իլլէթ օլուր :

Հաքին տիկէր թարաֆտան Ֆրանսէվիլէր , մէսէլա Գօնտիլլաք վէ էնսիքլօփէտիա միւլէլիֆլէրի , Լօգուն մէպտէլէրինի գապուլ իլէ մա'լիւմաթը ընհանիլէնին քեաֆֆէսինի ըհտա վէ ինքեար էտէ-րէք ինսանըն ընհանը վէ ճէսէտինի ճինսի վահիտ տէյու խնատ էթտիլէր : Եա'նի' ինսան եպընըզ 'ալա պիր հայվան տըր :

Օնսէքիլինճի տէհրին սօնունստէք Լօգուն ուսուլի հիքմէթինի ճէրհ էտէն պուլունմայըպ , հիքմէթ վէ հադիգաթը ընհանիլէ միւ-պահասաթը կերէք Ինկիլթէրրատա կերէք Ամէրիգառա ուսուլի մէզպուրէնին 'իլլէթինի տաիմա իզհար էթմէքտէ իտիլէր , վէ պինաէն 'ալէյհ 'իլմի հիքմէթ վէ 'իլմի իլահի թէտէննի էթմէքտէ իտի :

ԳԸՍՄԸ ՍԱԼԻՍ

Օնսէքիլինճի սէհրին սօնունսա վէ օնսօգուզուննու սէհրէ վահնէ-թի վիւնիւս բարիգի վէ եէնի զուհուր էսէն «'իլմի միւսքազիլ» բա-րիգի (փօղիթիվիզմ) վէ հալա քէսպի նուժուզ էսէն հիլմէթի բուհանիլէ վէ մէսիհիլէ հազգընսա

էյամը իսլահաթը քիլիսէտէն սօնկրա զուհուր էտէն էրպապը հիք-մէթին պիրինճիսի Ֆրանսէվի Տէքարթ օլուպ (Ֆրանսատա Մարթ 31 , Թ . Ի . 1596 տա թէվէլիւտ վէ Սթօքհօլմա Ֆէպ . 11 , Թ . Ի .

1651 տէ վէֆաթ էթտի) եէնիտէն իւրի հիքմէթէ չիզամ վէքտի իսէ տէ, եինէ ուսուլինի վուգուֆիյէթի շախսիյէնին սիհհաթը իւզէրինէ մէպնի թութղւպ, պնըն միւպահասաթը «շախսիյէթի իլահիյէի միւսթազիլէ» (թէիւ) թարիգինէ միւթապըզ իտի, ձէրմանիալը Լայպնից (թ. 1646 տան 1716 յատէք) վէ վուֆ (թ. ի. 1679 տան 1754 էտէք) տախի պաշգա շաշգա թարզ իլէ հիքմէթտէն պահս էթտիլէր իսէ տէ, մէպտէլէրինի իէիւ ուսուլի իւզէրինէ մէպնի թութտուլար, վէ տահա զիլատէ շու մէշհուր 'ալիմ Բանթ (Ա.Իր. թ. ի. 1724 տէ Փրուսիատա Բէօնիկսպէրկ շէհրինտէ թէվէլիւտ վէ Ֆէպը. 12, թ. ի. 1804 տէ վէֆաթ էթտի) 'ալի ինսանինին իզթիտարընըն հուտուտունու կէօսթէրիպ Ալլահ հագգընտա վէ լայէմութլըզ հագգընտա վէ 'ումումէն մէվաուտը բուհանիյէ հագգընտա 'էլէ Բանթ եօրու իլէ մա'լիւմաթը սահիհէյէ նայիլ օլամատըղըմըզ իսպաթ էթտի իսէ տէ, եինէ ինսանըն օլ մէվաուտը 'ալիյէ հագգընտա պիլա վէսիլէ 'իւմ տէյիլ իսէ տէ, եինէ մա'լիւմաթը սահիհէյէ մալիք օլապիլի տէյու իսնատ էթտի:

Պու սալիֆ իւզ զիքը էրպապը հիքմէթ իլէ պէրապէր իքի զայէթ մէշհուր 'ալիմզաթ, եա'նի' Ամսթէրտամը Ափինօզա (թ. ի. 1652 տէ թէվէլիւտ վէ թ. ի. 1677 տէ վէֆաթ էթտի) վէ ձէրմանիալը Հէկէլ (թ. ի. 1770 տէ Աթուրիարթ շէհրինտէ թէվէլիւտ վէ թ. ի. 1851 տէ վէֆաթ էթտի) զուհուր էտիպ, էզմինէլէ գատիվէպէ վէ մէմալիքի շարգիյէտէ, խուսուսա Հինտիսթանոտ սահիպի թէսիրաթ պուլունան վահտէթի վիւճիւտ թարիգինին մէպտէլէրինի միւճէտպէրէն վէ զիլպտէ վա'րիֆէթլի թարզ իւզրէ թպնգիվ վէ 'էլլաթէ էթտիլէր, Անլէրին թահրիրաթը տախի ֆէվզ իւլ 'ատէ ձէրմանիատա սահիպի նուֆուզ պուլունտու իսէ տէ, օլ նուֆուզ օլ մէմալիքտէ հալա զէվալ պուլարազ պաշգա տիյարլարտա հիչ պիր վագըթ չօզ թէսիրաթը պուլունմամըլ տըր:

Պու օնտօգուզուննու տէհրտէ վէ քէնտի կիւնլէրիվիզտէ պիր «իւմի միւսթազիլ» թարիգի զուհուր էթտի իսէ տէ, վէ անըն իտտա'ալարը վուգուֆիյէթի շախսիյէի տէրունիյէյէ մաղրուրանէ ըի'այէթ էթմէյիպ տէ 'իւլումուհն ուսուլլէրի իլէ պիթթամամ թէֆահհուս վէ հալլ էթմէյէ միւգթէտիր օլմատըղլարը մա'լիւմաթը քիւլիյէն ըէտտ էթմէքտէն 'իսարէթ օլմասը իլէ, հէր նէ գատար պու թարիգին թէվարիսինի թահրիր էթմէք վագթի տահա կէլմէտի իսէ տէ, իլէրուտէ անըն պաթըլըղը էրպապը հիքմէթտէն իսթիհզա իլէ պիլէ ըէտտ օլունաճաղը զաննը զալիպ տիր:

Վէ մէզահիպի հիքմէթին իզտիյատ պուլմասը իլէ միւճիպի միսրուրիյէթ տիր քի, պու օնտօգուզուննու տէհրտէ տախի էրպապը հիքմէթ թարաֆընտան Լօգուլ ուսուլի քիւլիյէն ըէտտ օլունարազ, էֆլաթօն վէ Արիսթօթէլին ուսուլի հիքմէթի վէ սալիֆ իւզ զիքը

708 ՄԻԻՏՏԵԹ 6. ՀԻՔՄԵԹ ԹԱՐԻԳԼԵՐԻ ԻԼԷ 'ԱԼԱԴԱՍԸ 6 ՊԱՊ
 Դանթըն սապիթ էթտիյի մա'լիւմաթը ռուհանիյէ հասար, վուգուֆի-
 յէթի շախտիյէի տէրուհիյէյէ ըի'այէթէն, վէ քեաֆֆէի մա'լիւմա-
 թըն պա'զը ուսուլի ասիյէ վէ լաղըմէսիւնի միւսէլլէմ վէ իշթիպահ-
 տան պէրի թութարագ, հէմ'ազլի ինսանիյէ եազըն հէմ'տէ հազի-
 գաթը միւլէմէյէ միւթապըզ օլան ուսուլի 'իլմի հիքմէթ թաստիզ
 վէ կէրէք Ամէրիգաստա կէրէք ինկիլթէրրատա թա'լիմ օլունմադտա
 տըր: Պու սըրատա տաւա սաղ պուլունան 'ալիմէրի մէտհ էթմէք
 միւվէրրիսէ եազըշմազ իսէ տէ, Թ. Ի. 1710 տա թէվէլլիւտ վէ Թ.
 Ի. 1794 տէ վէֆաթ էտէն Աքօշիալը Րիյտ մախսուսէն զիքրէ շայան
 տըր:

ՖԱՍԼԸ ՍԱՆԻ

ՕՆԵԵՏԻՆՃԻ ՎԷ ՕՆՄԷՔԻԶԻՆՃԻ ՏԷՀՐԼԷՐՏԷԻՆԿԻԼԹԵՐՐԱՏԱ
 ՔԻԹԱՊԸ ՇԵՐԻՖ ՎԷ ՏԻՆԻ ՄԷՍԷՀԻ 'ԱԼԷՅՀԻՆԷ ՎՈՒԳՈՒ'
 ՊՈՒԼԱՆ ԻԹԻՐԱԶԱԹ (ՏԷԻԶՄ, ԵԱՆԵ՝ ԱՍՏՈՒԱԾԵԱՆՈՒԹԻՆ)
 ՎԷ ԽՐԻՍԹԻՅԱՆ ՄՈՒ՝ԱԼԼԻՄԼԷՐ ԹԱՐԱՅԸՆՏԱՆ ՎԷՐԻԼԷՆ
 ՃԷՎԱՊԼԱՐԱ ՏԱՅԻՐ

ԳԸՍՄԸ ԷՎՎԷԼ

Իրաւ օլունան ի՛թիրազաթ հազզընսա

1. Քէրպէրիլի Լօրս Հէրպէրթին ի՛թիրազաթը:

Պու ասէմ քէնտիսի սաւիպի ախլազը մէմուհէ, վէ չօլ ա'լա վէ
 շիրին իլահիլէր միւլէլլիֆի ձօրճ Հէրպէրթին գարնտաշը օլուպ, օն-
 եէտինճի տէհրին էվվէլլէի նըսֆընտա եաշատը (հինի վէֆաթը Թ.
 Ի. 1648 տէ իտի): Պու 'ալիմ' տիւնեատա զուհուր էթմիշ օլան
 քեաֆֆէի էտեանը թէֆթիշ իլէ, անէրտէն պիր տինի 'ումումի

չըգարտը : Պէօյէճէ իհտաս էթտիյի տինին մէպտէլէրի պուռնլար տըր, եա'նի՝

1. «Ալլահը վահիտ վէ մութլագ վար տըր» .

2. «Ալլահա 'իպատէթ գըլմագ կերէք տիր» .

3. «'իպատէթի մէզպուրէ պաշլըճա իսթիգամէթ վէ սալահտան 'իպարէթ տիր» .

4. «Ինսան կիւնահը իչիւն թէօվպէ էթմէք կերէք տիր, վէ պէօյէ էթտիյի հալտէ Ալլահ կիւնահընը 'աֆվ էճէճէք տիր» .

5. «Մայիկէր իչիւն միւքեաֆաթ վէ մունաֆըզլար իչիւն միւճա-զաթ վար , վէ միւքեաֆաթ իլէ միւճազաթը մէզպուրէ պիր միգ-տար հայաթը հազըրէտէ վէ պիր միգտար ախրէթտէ օլուր» .

Լօրտ Հէրպէրթ պուռ մէպտէլէրին պիլ 'ուսուսմ ճիւմէ թալիֆէլէր թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ օլտուղունու թէֆհիմ վէ թէս-պիթ էթմէյէ չալըչտը :

Պուռ մէպտէլէրին Լօրտ Հէրպէրթտէն սօնկրա գուհուր էտէն միւթէ-րիզլէրին իթիրազաթընտան չօգմիւթէֆէրրիգ իտիյի , վէ օլ տէրէ-ճէ գէլալէթէ տիւշմիւշ օլմատըղը աշիքեար տըր : Տինի թապի'ի պուռ մէպտէլէրտէ թա'գիմ վէ թաստիգ օլունուր , չէօյէ քի Լօրտ Հէր-պէրթ՝ չէրաք էթտիյի չէյէր ճիւնէթի իլէ մէտէն չայան օլուպ , եա-լընըզ չէրաք էթտիյի չէյէր ճիւնէթի իլէ նազիս վէ մէզմուս պու-լունուր , Լաքին տինի թապի'ինին սալիֆ իւզ գիքըր մէպտէլէրինին 'ուսուսմէն գապուլ վէ թաստիգ օլունմուշ օլտուղունու թէֆհիմ էթտիյինտէ Լօրտ Հէրպէրթ պիլա շիւպէն թէվարիիս ինսանիյէյէ նազարէն սապիթ էտէպիլտիյինտէն զէրաք իսնատ էտէր , զիրա պէ-նի առէմին էքսէրիսի օլ մէպտէլէրի գապուլ էթմէմիշ տիրլէր :

Լօրտ Հէրպէրթին սալիֆ իւզ գիքըր մէպտէլէրինին տէօրախնճիւ-սիւ , եա'նի՝ 'աֆվլըղըն եալընըզ թէօվպէ չարթը իլէ իհսուն օլուն-մասը գիւ'իւսիւ՝ նէ տինի թապի'ի նէ տէ տինի իլհամի վասիթասը իլէ թա'լիւ օլունուր , գիրա Ալլահըն 'ատալէթ մաթլուսաթընտան զայրի ուսուլ իւզրէ հարէքէթ էթմէսի թապի'աթ թարաֆընտան իմա օլունմազ :

Փուրթիւրէսթլէրին ուսուլը տինիյէլէրինճէ տաիմա 'ատալէթի թէր-զիյէ էթմէք չարէլէրի արանըր : Գուրպանլար քէսրէթ իւզրէ վէ չօգ-միւթէնէվի՝ օլարագ 'արգ օլունմագտա տըրլար : Պէնի առէմին թէ-վարիինէ նազարէն 'աֆվ էթմէքիլք մահգէն թէօվպէ իլէ օլամայա-ճաղընը թէֆհիմ էտէն 'ատաթ վէ թահրիրաթը քիւլիյէ պուլունուր :

Հէր նէ գատար Լօրտ Հէրպէրթ իլհամըն իմքեանընը ինքեար էթ-տի իսէ տէ , եինէ քէնտի քիթապընը թապ՝ վէ նէչր էտիպ էթմէ-յէճէյի իւզէրինէ թէֆէքքիւր էտէր իքէն , մէզպուր քիթապըն տի-պահէսինտէ օգուլանլարա իֆատէ էթտիյի վէճէլէ , քէնտի հալվէ-թինտէ եալընըզ պուլունտուղու հալտէ , տիւզ չէօքիւսալ աթի'իւզ գիլըր

տու՛այը գըլտը. «Ես էզէլտէն օլան Ալլան , հալա իւզէրիմէ զիլա վերէն նուրըն իսալիքի վէ ճիւմէ նուրը տէրունիլէրի վերէն Ալլան , ստանա ըրճա էտէրիմ քի պիր կիւնահքեարըն ըրճա էթմէյէ հազգը օլմայան իշպուռ նիյազըմը 'աֆվ էտէտին : Պու քիթապը թապ' վէ նէշը էտիպ էթմէմէքլիյիմ հազգընտազ դարար վերէմէմ : Էյէր անըն նէշրի սէնին'իզգէթին իշիւն օլուրուս , պանա կէօքտէն պիր 'ալամէթ իհսան էյլէ եօխսու օնու թէրք էտէճէյիմ» : Վէ անըն իգըրարընա կէօրէ' պէօյլէճէ տու՛ա էթտիքտէն սօնկրա մախսուս պիր սէտա իշիթտի , վէ պուռնու՛ թալէպ էթտիյի 'ալամէթի , եա'նի' քէնտիսինէ պիր իւհամը մախսուսու պիլիպ , քիթապը մէզպուրըն թապ' վէ նէշը էթմէյէ դարար վերտի : Պիլա շիւպհէ պու վէճիլէ քէնտի քիթապընըն մէպտէլէրինի ճէրհ էթտի , վէ սահիհ տիր քի անըն թահրիրաթը , էյէրչի պաշգա միւշապիհ ի'թիրադաթըն թէմէլի օլտուլար իսէ տէ , չօգ տիգդաթ ճէլպ էթմէտիլէր :

Ք. Հօպպս նամ միւ'նէրիզին զիւ'իւմէլի :

Թօմաս Հօպպս (հինի վէֆաթը թ. ի. 1679 տա խտի) Լօրտ Հէրպէրթին թութտուղու ուսուլտէն այրըլլալ տինսիզքէտէ իլէրույէ վարտը : Պիր Ալլահըն Ֆէճուր էփէյն իգըրար իլէ անտէն զիյաուէ օնա տույիր պիլտիյիմիզի ինքեար էթտի : Ինսանըն իրատէթի հուրրիլէսինի ինքեար իլէ իլիլգաթտափն պէրու պիլզ զէրուրէ հարէքէթ էթտի յինի իսնատ էթտի : Ինսանըն բուհուռնու ճէսէտինտէն միւթէֆէրրիգ թութմայըլ' բուհ ճէսէտ միսիլիւ էօլիւմէ միւպթէլա իտիյինի գապուլ վէ թա'լիմ էթտի : «Ախրէթ թա'լիմի պիր պօշ ըրվայէթ թա'լիմի տիրտ տէյու թէֆհիմ էթտի :

Պու մէպտէլէրին նէթիճէսի զընտըգի օլուպ , եպընըզ տինի մէսիհիլէ մուղայիր տէյիլ անճազ քիւլլիլէն տիւլազը մէմուռհէ վէ սուլահա մուղայիր օլարազ , աուէմէրի շէհվաթը նէվսանիլէ իշինտէ զարգ էթմէյէ միւճիպ օլտուղու աշիքեար տըր , վէ պուռ նէթիճէ իքինճի Չարլզ Գըրալըն էյամընտա վէ պիւթիւն օնաէքիզինճի տէհրտէ հուսուլէ կէլտի : Ինկիլիլէրին չօղու , խուսուսա պէօյիւքլէրի ախլազ վէ մէշրէպլէրինի քիւլլիլէն պօզմուշտար իտի :

Հօպպսըն զիւ'իւմէլի Շաֆթէզպէրի նամ պիր միւլլիֆ թարաֆընտան (հինի վէֆաթը թ. ի. 1713) գապուլ օլուռնուպ պա'գը թահրիրաթտա պէյան օլուռնու , վէ իրլախտալը թօլանտ (թ. ի. 1722 տէ վէֆաթ էթտի) վէ Բօլլինս վէ 'Լուլսթօն (հէման օլ գէման եաշատըլար) միւլլիֆլէր Բիւթուպը մուգատտէսէ վէ միւլլէմէ 'ալէյհինէ քիթապլար թէէլիֆ էթտիլէր :

3. Թինտալըն ուսուլի ի՞նքնագաթը :

Թինտալ իսմինտէ պիր միւսլիֆ (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1753 տէ իտի) սայիրէրտէն զիյատէ սահիպի իգթիտար վէ զէքեալէթ օլարադ՝ քիւլլիյէն իլհամըն իմքեանը 'ուլէյհինէ պիր քիթապ թէէլիֆ վէ նէշը էթտի : Թինտալ Գիթապը շէրիֆտէն ինսանըն Կիւնահա տիւշմէսինէ , վէ պիր քէֆարէթ վէ ֆիտիյէ իլէ խէլաս պուլմասըննա միւթա'ալիգ օլանըն քեաֆֆէսինի ըէտտ էտիպ պազի գալան թա'լիմաթը տինի թապի'ինին թա'լիմաթը իլէ միւթթէհիտ օլտուղունու թէֆհիմ էթտի , շէոյլէ քի քէնտի զիւ'իւմինճէ վէ քէնտի գապիւլ էթտիյի «Տին» վէ «Ինճիլ» մին էլ գաաթիմ օլուպ , տինի թապի'ինին թէքրարլանմասընտան 'իպարէթ տիր : Անըն քիթապընըն իւնվիսը տախի «Տինի մէսիհի խըլգաթտան պէրու մէվճուտ , վէ Ինճիլ՝ տինի թապի'ինին ինթիշարը սանիսի օլմասը» տըր :

Թինտալըն ուսուլինին Լօրտ շէրպէրթին ուսուլինէ միւշապիհ օլմուղու , վէ չօպսըն ուսուլի տէրէճէսինտէ միւսիպի մազարրաթը ալապիյէ օլմասըղը տէրքեար տըր : Թինտալըն վազթինտէ Մօրկան վէ Զըպպ 'իսմէրինտէ պուլունան իքի միւսլիֆ տախի Թինտալըն վէ շէրպէրթին մէպտէլէրինի գապուլ իլէ թէէլիֆ էթտիքլէրի քիթապլարստ տինի մէսիհինին թէրս պէյան օլմուշ օլտուղունու թէֆհիմ էտիպ , քէնտիլէր լայըգ իլէ անը տէրք վէ պէյան էթաիքլէրինի իտտա'ա էթտիլէր :

4. Պօլինկպօզըն ուսուլի ի՞նքնագաթը :

Լօրտ Պօլինկպօզ (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1751 տէ վուգու՝ պուլտոն) աթի իւզ զիքը մէպտէլէր իւզէրինէ մէպնի օլարադ Կիւ'իւմէրինի պէյան էթտի :

1. «Հիւքիւմէթ վէ գուտրէթի մութլադ սահիպի օլան Զաթ մէվճուտ օլուպ, սըֆաթը թապի'իյէսինտէն միւթէֆէրրիգ սիֆաթը ալապիյէսի եօգ տուր : 'Ատալէթ , գուտսիյէթ վէ մէրհամէթի եօգ տուր . պէոյլէ սըֆաթը իլահիյէ թապիլի իլէ անլէր իւզէրինէ վազիֆէի զիմմէթիմիլի մէպնի թուլթարադ Ալահա միւզթէտի օլմուդ խուսուսուհտան պահս էթմէք եա մուհալ եախօտ քիւֆրանէ իթիտար օլունմալը տըր » :

2. «Ալլահ իպթիտատա տիւնեայը եարատըպ գալանինի թապի'իյէյի թէէսիա էթտի . լաքին ումուրը ինսանիյէյի վազիֆէ էտինմէզ , վէ էտինմէ պիլէ անըն մուգատտէրի էշխասա պազմայըպ անճադ ճէմաթլէր վէ տէվլէթլէրէ պազար» :

3. Րուհը ինսանի ճէսէտինտէն միւթէֆէրրիգ օլմայըպ , իքիպի

տէ վէֆաթ էթտիյինտէ իֆնա օլունուր : Ախրէթտէ վուզու՝ պու-
լաճագ միւքեաֆաթ վէ միւճագաթ թա՛լիմի խայալտան 'իպարէթ
օլուրսա տա , պէնի ատէմ իչիւն ֆայտէլի տիր » :

4. «Տինի թապի՛ի քեաֆի օլտուղունտան իլամմն լուղումու եօզ
տըր , վէ վուզու պուլմուշ պիր շէյ տախի տէյիլ տիր» :

5. «Ահտը 'աթիգին թէվարիսի ինանըմագ վէ քէզպտէն 'իպա-
րէթ օլուպ , սըֆաթը իլահիյէյէ եագըշմագ պիր շէյ տիր : 'Ահտը
ճէտիտտէ պիրիպիրինէ մուսալիֆ օլան իքի ուսուլի տին վար տըր ,
եա՛նի՝ Գրիստոսուն ուսուլի վէ Փաւլօսուն ուսուլի : Եալընըգ Գրիս-
տոսուն թա՛լիմաթը տինի մէսիհի՛ի հագիգի օլուպ , տինի թապի՛ի-
նին եախօտ էֆլաթօնուն թա՛լիմաթընն ինթիչարը տանիսի ի՛թի-
պար օլունապիլիր : Լաքին Գրիստոսուն թա՛լիմաթընտան քէնտի էօ-
լիմիւ վասիթասը իլէ վուզու՝ պուլան ինսանլարըն ֆիտիյէսինէ վէ
ախրէթտէ օլաճագ միւճագաթ վէ միւքեաֆաթ միւթա՛ալիգ օլան
թա՛լիմաթ մուհալ վէ սիֆաթը իլահիյէյէ մուղայիր տիր» :

Պու տինսիգլիյին թէսիրտթը իքի տէհր միւտտէթիգատար ինկիլ-
թէրրատա 'ալիմէր , միւէլլիֆէր վէ քիլիսէ մէմուրլէրի իւզէրինէ
զլյատէ չօզ պուլունուր իսէ տէ , եինէ պէօլէ ի՛թիրազաթ վէ մէպ-
տէլէր ֆիլ հագիգէ նէ 'իլմ նէ հիքմէթ ի՛թիսպար օլունմաղա չայէս-
թէ տիր , վէ նէթիճէսի՝ Ալլահըն միւչապէհէթինտէ մէվճուտ
պուլունան ինսանը ալչագլատըպ կէրէք հայաթը հագըրէսի իչիւն կէ-
րէք հայաթը էպէտիյէսի իչիւն անը մէյուսիյէթէ տիւչար էթմէք-
տէն 'իպարէթ օլմասը տէրքեար տըր :

5. Տալիս Հիումուն ուսուլի ի՛թիրազաթը :

Տալիտ Հիում Աքօջիատա էտինպուրկ շէհրինտէ Թ . Ի . 1711 տէ
թէվէլլիւտ էտիպ , Թ . Ի . 1776 տա վէֆաթ էթտի : Անըն տինի մէ-
սիհի հէմ տէ տինի թապի՛ի 'ալէյհինէ օլան ի՛թիրազաթը սայիրլէ-
րինքինտէն զլյատէ էհէմմիյէթ քէսպ էթմիշտիր , չիւնքի ուսուլի
միւպահասէսի ուսուլի 'իլմի մանթըգ իգթիգասընճա օլտուղու միւ-
սէլլէմ տիր : Լաքին անըն պէօլիւք նօգսանը պու տուր քի հիչ պիր շէյ
սահիհ տէյու գապուլ էթմէյիպ՝ մէվատտը բուհանիյէ վէ հէմ տէ
մէվատտը ճիւմանիյէ հագըընտա օլան մո՛լիւմաթըմըզըն քեաֆֆէսի
խայալաթտան 'իպարէթ տիր վէ 'ալիմ հէր շէյտէ չիւպհէ էթմէլի
տիր տէյերէք՝ ուզուլը ինսանիյէյի մասխարալըգ՝ ալէթլէրինէ թահ-
վիլ էտէր : Քէնտի ուսուլի քէնտի չիւպհէլլէրինի տախի տէֆ՝ էտէր :
Եըգմագ խուսուսուլտա ուսթա խտի իսէ տէ , պիր շէյ ինչա էթ-
մէք իտտա՛ասը եօզ իտի : Անըն ուսուլի միւպահասէսի քիւլլիյէն
չիւրիւք օլտուղունտան , մանթըգը նէ գատար կիւզէլ օլա ի՛թի-
պար օլունամուգ :

Հիումուն ախաղը զաթխյէսի մէմտուհ , վէ տնըն թէէլիֆ էթուի-
յի « Ինկիլթէրրա թէվարիսի » զիյատէ միւսթահսէն լիւսան , վէ իսթիւ-
հաթը տալսի ֆէվզ իւլ'ատէ գուսուրսուզ իսէ տէ , տնըն գաթի տին-
սիզլլի ու տիյանէթի գէվալ պուլմուշ օլան տէհրտէ պիլէ մուսալիֆէթ
փէյտա էթուի : Հիում' Լօքուն ուսուլի հիքմէթինի գապուլ էտիպ ,
մանթըզ եօլու իլէ օլ էսաս իւզէրինէ , եա'նի' քեաֆֆէի մա'լիւմա-
թըն թէհրիւպէ իլէ թահսիլ օլունմասը ուսուլի իւզէրինէ , մա'լիւ-
մաթըմըզն ապա շիւպհէտէն պէրի օլամայաճաղընը կէօսթէրտի ,
վէ տնըն ի'թիրազաթընըն պու կիւզէլ նէթիճէսի վար իտի քի ,
Աքօչիալը Րիյո վէ ծէրմանիալը Բանթ վէ սայիրէր Լօքուն ուսուլի
հիքմէթինին նէ տէրէճէ միւսթալի մազարաթ օլտուղունու կէօրիւպ
տնը ճէրհ էթուիլէր : Հիումուն ի'թիրազաթընտան էն զիյատէ չէօհ-
րէթ քէսպ էթմիշ օլանը' միւ'ճիգէլէրին վուզու' պուլմալարընըն 'ա-
տէմի միւմքին օլմասընա տայիր իտի : Անըն պու խուսուստա օլան
ուսուլի միւսպահէսէսի պու իտի « Պիր շէյ' հաղգընտա թահսիլի մա'-
լիւմաթ իչիւն թէհրիւպէտէն զայրի եօլունուզ եօզ տութ , թէհրիւ-
պէ իլէ պիլիւրիզ քի վուզու' պուլմուշ օլան շէյլէր հէմաճ պիլտիլի-
միզ եօլ իլէ եինէ վուզու' պուլաճազ տըր . միւսթալ վէ էսէր գա-
նունու պէօյլէ իշլէմէքտէ կէօրիւրիւզ . Պէյլէճէ քեաֆֆէի շահա-
տէթ իլէ թաստիզ օլունապիլտիլի կէրչէքիքտէն զիյատէ սահիհ մա'-
լիւմաթա վասըլ օլուրուզ . Լաքին միւ'ճիգէլէր տէտիլիմիզ շէյլէրին
վուզու' պուլմասը շահատէթ իլէ թաստիզ օլունուր : Վէ թէհրիւ-
պէ իլէ թահսիլ էթտիլիմիզ մա'լիւմաթըն պու միսիլլիւ շահատէթի
ճէրհ էթտիլինտէն , միւ'ճիգէլէր գապուլէ շայան տէյիլ տիր » :

Մանթըզմո պու պիւրհանըն սաղլամ կէօրիւնէն նէթիճէսի էֆ
շիւրիւք Դեպէ իւզէրինէ մէպնի օլտուղունտան քիւլլիյէն ըէտո օ-
լունմազլըզա շայէսթէ օլտուղու աշիքեար տըր :

ԳԸՍՍԸ ՍԱՆԻ

Ինկիլիզ միւքէ'րիզերին սինսիլլիֆ ուսուլլէրինէ Խրիսթիյան մու'ալ-
լիմլէր քարաքընսան վէրիլէն նէվապար

Աքօչիալը Հալիպուրթըն Թ . Ի . 1714 տէ Լօրո Հէլպէրթին ի'թի-
րազաթը 'ալէյհինէ պիր քիթապ թէէլիֆ վէ նէշր էթուի : Պու իւշ
մէպտէ իւզէրինէ տինի թասլիինին քեաֆի օլմայըպ տինի իշլամի-
նին լուզումունու սապիթ էթուի :

1. «Լօրտ Հէրպէրթին պէշ մէպտէլէրի պէնի ատէմ՝ թարաֆըն-տան՝ ումումէն վէ պիլ իթթիֆազ դապուլ օլունմումը տըր» :

2. «Փուլթիէրէսթէր արասընտա պուլունան պա՛ղը՝ ալիմէրին տինի թապի՛ի մէպտէլէրինի՝ ալա վէճկէ պէյան էթմէյէ միւզթէ-տիր օլմալարը մահգէն քէնտի՝ ադըլարը իլէ տէյիլ՝ անճադ էվվէլտէն Ալլահ թարաֆընտան ինսանլարա իհսան օլունմուլ օլսն իլհամըն թէսիրաթընտան նաշի տախի օլմուլ տուր» :

3. «Կիւնահը սէպէպինտէն ինսան եալընդ տինի թապի՛ի վասի-թասը իլէ սա՛ատէթի էպէտիլէյէ նայիլ օլմաադ , ինսանըն կիւնահ-տան իսէլաս օլմասը վէ հայաթը էպէտիլէյէ նայիլ օլմասը իլիւն ֆի-տիլէ գուվվէթի լազըմ տըր» :

Հօպըն մէպտէլէրի՝ ալէյհինէ Քէմպրիճ տար էլ ֆիւնունու մու-՝ալլիմէրինտէն Մօր (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1678 տէ) վէ Քուտօրթ (հինի վէֆաթը Թ. Ի. 1688 տէ) իսմէրինտէ իքի զաթ՝ չօգ մէմուուհ վէ միւսթահսէն քիթապլէր թէէլիֆ էթտիլէր : Մօրուս քիթապը՝ «Զընսըզըդ ալէյհինէ մու՛ալէճէ» իւնվանընտա օլուպ , աչըդ վէ իլզամ էտիճի մինվալ իւզրէ Ալլահըն մէվճուտ օլմասը թա՛լիմինի վէ բուհը ինսանըն էօլիւմէ միւսթէլա օլմամասը թա՛լիմինի պէյան վէ թէսալիթ էթտի :

Քուտօրթուն քիթապը մուֆասսալ վէճկէ թէէլիֆ օլունուպ՝ թա՛լիմաթը ալսլադիլէի էսասիլէյի վէ՝ իլմի իլահինին էսասընը հալա գիլատէսի իլէ միւ՛թէպէր վէ միւսթահսէն թութուլան մինվալ իւզրէ պէյան էթտի : Անըն քիթապը տախի էլան էքսէրի քիւթիւսսանէ-լէրտէ պուլունուր : Պաշգա պիւրհանլարը իսթի՛մալ էթտիքտէն սօն-կրա , Հօպըն մէպտէլէրինի փուլթիէրէսթ մու՛ալլիմէրին քիթապ-լարընտան պիլէ քիւլլիլէն վէ դաթի՛էն ճէրհ էթմիլ տիր : Կէյլ իս-մինտէ պիր՝ ալիմ տախի հէման օլ վազըթտա փուլթիէրէսթ տին-լէրին տինի պէնի Իսրայիլտէն չօգ միւֆիտ թա՛լիմաթ դապուլ էթ-միլ իտիլինի պէյան էթտի :

Սնսէքիզինճի տէհրին իպթիտասընտա Պօյլ իսմինտէ պիր ատէ-մին թէտարիք էթմիլ օլտուղու տինի մէսիհիլի թէսալիթ վէ թաստիգ էթմէք զըմնընտա սէնէվի նութգը բէսմիլէրին վէրիլմէսի-նէ միւսպաշիրէթ օլունուպ , նութգլար տախի թապ՝ օլունմադլէ օլ միւնասիպէթլէ չօգ միւֆիտ վէ միւ՛թէպէր թահրիրաթ մէյտանա կէլիպ , վազթին միւրուրինտէ պու թահրիրաթ չօգ թէլաքքիւմ էթմիլ տիր :

Պու պապտէ Փէյլինին վէ Պըլթէրին թահրիրաթը օլ գատար մա-՝լիւմ տիր քի անլէրի պէր թէֆսիլ պէյան էթմէք լազըմտէյիլ տիր :

Պիթթապի՝ Հօպըն իթիլուզաթընա ճէվապ վէրմէք սուհուլէթ-լու օլուպ , Թինտալըն իթիլուզաթընա, եա՛նի՝ տինի թապի՛ինին է-հէմիլէթինի թէէքիտ էտիպ տէ տինի իլհամինին լուզումունու ին-

քեար էտէն ի թիրազաթա լայրգ իւն ճէվապ վերմէք իչիւն տինի իւ-
համինին ֆազիլէթինի պէյան էթմէք լազըմ կէլտի :

Խրիսթիան մու'ալլիմ աշիքեարէն վէ քէնտի թէճրիւպէսինտէն
ժախի տինի իւհամինին էհէմիլյէթ վէ էլքէմիլյէթինի քէսքին տու-
յուշար իւն կէօրիւպ հիսս էթմէտիլի հալտէ , պու ճինս ի թիրազա-
թա ճէվապ վերմէյէ միւզթէտիր պուլունմատը :

ՔՕՆԻՊԵՐԻՆ «ՏԻՆԻ ԻԼՀԱՄԻՆԻՆ ԹԱՍՏԻԳ ՎԷ ՎԻՔԱՅԷՍԻ»

ՔԻԹԱՊԸ

Օնսէքիզինճի տէհրին էվվէլքի նըսֆընտա Քօնիպէր իսմինտէ «Տի-
նի իլհամինին թաստիգ վէ վիգայէսի» իւնվանընտա ֆէվգ իւլ 'ա-
տէ միւսթահսէն վէ միւքէմիլլէ պիր քիթապ թէէլիֆ էթմիշ , վէ ա-
նըն ուսուլի միւպահասէսի վէ պա'զը մէպտէլէրինի մուլթասար
վէճհէ գիբը վէ պէյան էթմէք մէրամընտայրգ :

Քօնիպէր էվվէլա՝ «թապի'ի» լաֆզընըն մանասընը պէյան էթտի :
«Անըն մա'նաի էվվէլիսի» պահս օլունան թապի'աթ իւզէրինէ մէպնի
օլան հէր նէ իսէ՝ օ թապի'ի տէմէք տիր , վէ մա'նաի սանիսի՝ 'ազ-
լըն իսթի'մալի սատէսի իւն թէֆահհուս օլունան հէր նէ իսէ՝ թապի'ի
տէնէպիլիր , Թինտալ թապի'ի յսֆզընըն պու իբի մա'նասընը թէֆ-
րիգ էթմէքսիզին իսթի'մալ էթտիլինտէն , գէլլիլթէ տիւշտիւ » :

1. Տինի թապի'ինին ինսան թարաֆընսան ֆէհիմ օլունմասը նազիս սիր :

« Հազիգաթ միւքէմիլլէ տիր , լաքին աոէմին հազիգաթը խորաք
էթմէսի պէլքի զիյատէսի իւն նազիս օլուր : Պինսէն 'ալէյհ 'ազլի
ինսանի վասիթասը իւն քէշֆ օլունան վէ տինի թապի'ի թա'պիր օ-
լունան հազիգաթըն քէմալիլյէթի միւսթազիլէսի պուլունմայրպ ան-
ճազ քէմալիլյէթի ճիւզիլյէսի վար տըր , եանի՝ 'ազլի ինսանի վէ ա-
ըն հարէքէթի քեամիլ օլտուղու տէրէճէտէ անըն քէշֆ էթտիլի
հազիգաթ հէման օլ տէրէճէտէ քեամիլ օլապիլիր : Լաքին 'ազլի
ինսանի նէ զաթընտա նէ տէ իսթի'մալինտէ քեամիլ վէ պի գու-
սուր տուր : Պինսէն 'ալէյհ տինի թա'պի'ի զաթէն նէ գատար քեա-
միլ իսէ , 'ազլի ինսանի վասիթասը իւն քէշֆ վէ ֆէհիմ օլունտու-
ղունտան՝ ինսան իչիւն նազիս պուլունմուշ օլուր : »

« Պիր տէ՛ , ուզուլը ինսանիյէ պաշգա վէ՛ , ազլի ինսանիի վահիտ պաշգա տըր : Պէր ատէմ նէ գատար գէքեալէթլի օլուրսա օլտուն , մա՛լիւմաթը քէմալ պուլուպ տա զայրի նագիս տէյիլ տիր : Պու տախի իլոււմ վէ՛ ֆիւնուն խուսուսունտա սահիհ օլտուղու միսիլլիւ , գա- վանինի ախլագիյէ խուսուսունտա տախի սահիհ տիր : »

« Պէյլէճէ տինի թա՛պի՛ ինին հագիգաթընա նայիլ օլմագ իչիւն պէր ատէմին չալըչմասը քեաֆի օլմայըպ , հայլը չօգ յալիմէրին չալըչմա- սը իլէ պիլէ հագիգաթը միւքէմիլէլէ անճագ ճիւղիէն ֆէչմ օլու- նուր » :

Ձ Տինի թապի՛ ինին միւճագաթ վէ՛ միւքեաֆաթը նագիս տիր :

« Պիր գանուն քեամիլ վէ՛ պի գուսուր իսէ , անը հըֆզ էտէնլէրէ իվազ վէ՛ օնա մուղայիր հարէքէթ էտէնլէրէ՛ , ազապ վէրմէք գուտ- րէթի օլմալը տըր : Լաքին հայաթը հաղըրէտէ տէֆաթէն սալիհէ- րին միւքեաֆաթ պուլմայըպ քէօթիլէրին տախի միւսթահագգ օլ- տուգլարը ճէգայա օղրամատըղլարընը կէօրիւրիւզ : Պու սէպէպտէն իտի քի փութիէրէսթ յալիմէր պիր յուսումի բուզի ճէգա թէսաւ- վուր էթտիլըր : Վագա՛ա եալընըզ տինի թապի՛ չօլ բուզի՛ ճէգայը թա՛յին էտէն Հաքիմի մութլագ թարաֆընտան պիր թիւրլիւ խա- պէր ալմատըղընտան , մա՛լիւմաթը սահիհէյի պիգէ վէրէմէզ , ին- սանա իհսան օլունան շէրի՛աթը իլահիյէ իլէ պէրապէր , նէ թիւր- լիւ վէ՛ նէ ճինա ճէգա միւճրիմէ իսապէթ էտէնէյի հագգընտա քեա- միլէն իֆատէ օլունուր : Լաքին տինի թապի՛ պէյլէ աշիքեարէն անըն միւճագաթ վէ՛ միւքեաֆաթընը իմա էթմէտիյի հալտէ , ազլի ինսանի տախի պիլա իմտատ թէսաւվուր էտէմէզ » :

Ձ. Տինի թապի՛ ինսանըն կիւնահքեա հալի իչիւն պիր թիւրլիւ թէսարիքեաթ կէօրէմէզ վէ՛ կիւնահքեարլարըն իհթիյաճաթը՝ ազիմէսինէ միւթապըզ վէ՛ քեաֆի
սէլիլ տիր :

« Տինի թապի՛ եալընըզ կիւնահսըզ հալ իչիւն միւթապըզ տըր : վէ՛ ինսան իրթիքեապը կիւնահ էթտիքտէն սօնկրա , մախսուս վէ՛ զայրի թապի՛ հալէ կիրիֆթար օլմուշ տուր , վէ՛ օլ հալտէ իքէն մախսուս վէ՛ միւսթէսնա մա՛լիւմաթա միւհթաճ տըր : ինսան միւճ- րիմ՝ վէ՛ կիւնահտա զարգ օլտուղունտան՝ աֆվլըզա միւհթաճ օլտու- ղու միսիլլու , տիկէր թարաֆտան տախի կիւնահ սէվտասընտան վէ՛ նափաքըղընտան խէլուս պուլմաղա ինթիյաճը վար , լաքին տինի թապի՛ մէրհումէթ վէ՛ աֆվլըզ իչիւն պիր սէօզ սէյլէմէզ՝ անճագ յատալէթտէն պահս էտէր , վէ՛ զամիրին սէտասը վէ՛ վագիֆէի գիմ-

մէթին հիսսի նէ իրատէթէ զալիպ օլապիլիր նէ տէ գալպի վաթլէ-
յէպիլիր» :

«Լաթին պու տինի թապիի պու իւչ խուսուտա նագիս պուլու-
նուրսա՝ տինի իլհամի նագիս պուլունմուզ : Անըն քէշֆի, 'իլմ վէ Հիք-
մէթի մութլագ թարաֆընտան օլուպ միւքէմմէլ վէ պի գուսուր տըր-
Տինի իլհամի տախի միւքեաֆաթ վէ միւճաղաթ հագգընտա աչըզ վէ
չիւպհէտէն պէրի վէճկէ պէյան էտէր , վէ նիհայէթ իւլ էմր եալը-
նըզ տինի իլհամի տինի թապիիին մուա'լէճէ վէրէմէտիյի իհթիյա-
ճաթը ինսանիյէ , եա'նի՝ կիւնազ սէպէպիւտէն մէյտանա կէլմիշ օ-
լան իհթիյաճաթ իչիւն քեաֆի վէ միւքէմմէլ չարէ պէյան էտէր» :

ՖԱՍԼԸ ՍԱԼԻՍ

ՖԻԱՆՍԱՏԱ ՎՈՒԳՈՒ՝ ՊՈՒԼԱՆ ՏԻՆՍԻԶԼԻԲ ՎԷ ԱՆԸՆ

ՃԵՐՉ ՕԼՈՒՆՄԱՍԸՆԱ ՏԱՅԻՐ

Ֆրանսէվիլէր ինկիլզէրտէն ուսուլի հիքմէթլէրինի գապուլ էթ-
տիքլէրի միսիլիւ , ինկիլզէրին տինի մէսիհի 'ալէյհինէ իրատ էթ-
տիքլէրի ի'թիրազաթ տախի Ֆրանսատա սահապէթ պուլտու : Պօ-
լինկաթըռն մէպտէլէրի Ֆրանսատա չօգ սահիպի թէսիրաթ պու-
լունտուլար , վէ պիթ թապի՝ Ֆրանսէվիլէր կիպի պիր միլլէթ , ախ-
լագը տինիյէլէրի քէսպի գուվվէթ վէ նուֆուզ էթմէմիշ օլմագլէ
սալիֆ իւզ գիքը ի'թիրազաթը՝ հագիգաթ տէյու գապուլ էթտիքլէ-
րի հալտէ , ի'թիրազաթը մէզպուրէյի տահա գապա վէ նէֆսանի
վէճկէ տէրք վէ թէֆսիր էթտիլէր : Պու Պապըն պիրինճի ֆասլըն-
տա գիքը օլունտուլու միսիլիւ , Ֆրանսէվիլէր , մէսէլա՝ Բօնտիլ-
եաք վէ էնսիքլօփէտիա միւէլլիֆլէրի , Լօքուլն մէպտէլէրինի գապուլ
էթտիլէր իսէ տէ , Լօքուլն մէրամընտան զիյատէ անլէրի ճիսմանի
վէճկէ ֆէհմ վէ թա'լիմ էթտիլէր :

Էյէրչի Բօնտիլլեաք մէհհուր 'ալիմ իտի իսէ տէ , Ֆրանսէվի տին-
սիլլէր արասընտա Բուսօ վէ Վօլթէր տահա գիյատէ մէհհուր , վէ
անլէրին թահրիրաթը զայէթ չօգ նէչը օլունուպ ֆէվզ իւլ զայէ
սահիպի թէսիրաթը մուզլորէ օլմուշլար տըր : Վօլթէր իսթիհ-

ըս վէ հազարէթ էթմէք խուսուսունտա զսյէթ ուսթա իտի . լա-
քին կիւլիւպ կիւլտիւրմէքլէ նէ թա'լիմաթը իլմիյէ նէ տէ թա'լիմա-
թը տինիյէ ճէրհ օլունապիլիր : Վօլթէր վէ Բուսօ պիրսէնէտէ, եա'նի
թ . Ի . 1778 տէ վէֆաթ էթտիլէր : Վէ անլէրին թահրիրաթը 'ա-
լիմ միւէլիֆլէր թարաֆընտան ճէրհ օլունմատը իսէ , անլէրին վէ-
ֆաթընտան ազ վազըթ սօնկրա , վէ անլէրին թահրիրաթընտան վէ
թուլթուղլարը մէպտէլէրտէն սէմէրէի թապիլիյէ տէյու Ֆրանսա-
տա վուզու'պուլան վէ ճիւմլէ միլլէթլէրի վէ ինսանլէրի հայրաթտէ
պրագմըլ օլան հիյպէթլու վուզու'աթը իսթիլալ, գաթլի նուֆուս
վէ ճէհէնէմէ միւշապիհ օլան Փարիզին ահվալի օլ ատէմլէրին թահ-
րիրաթընէ էհի ինսաֆ օլանլարըն ճիւմլէսի 'ինտինտէ թէսիրլի
վէճհլէ ճէրհ էտիպ մէքրուհ կէօսթէրտի :

ՅԱՍԼԸ ՐԱՊԻ

ՃԵՐՄԱՆԻԱՏԱ ՏԻՆԻ ՄԷՍԻՀԻ 'ԱԼԵՅՀԻՆԵ ԻՐԱՏ ՕԼՈՒՆԱՆ
Ի'ԹԻՐԱԶԱԹ ՎԵ ԹԵ'ԱԳՈՒՊ ԷՏԵՆ ՄԻԻՊԱՀԱՍԱԹԱ ՏԱՅԻՐ

Ճէրմանիալըլարըն թա'պիաթ վէ ախլագը տինիյէլէրի գուզվէթլի
օլտուղունտան , անլէր արասընտա տինի մէսհիհ 'ալէյհինէ իրատ օ-
լունան ի'թիրապաթ Ֆրանսատա քէսպի գուզվէթ էթմիլ տինսիլ-
լիքտէն չօգ միւթէֆէրրիգ իտի : Ճէրմանիալըլար Պօլինկպրօք իլէ
'Քօնտիլէաքըն մէպտէլէրինտէն իքրահ էտիպ օլ միսիլլու տինսիլ-
լիք ասլա Ճէրմանիատա քէսպի նուֆուզ էթմէզ իտի . լաքին պու
օնտօգուզունճու տէհրտէ օլ տիյարտա ֆիտիյէ վէ քէֆարէթ թա'-
լիմի եէրինտէ ուսուլի ախլագը քեսմիլէ վազ' էտէն «Մէզհէպի 'ագ-
լի» (Բասիօնալիզմ) զուհուր էտիպ զիյատէսի իլէ քէսպի գուզվէթ
էյլէտի : Վէ հէր նէ գատար պու թարիգ հէման քէնտի վազթիմի-
զէ եազըն զուհուր էթտի իսէ տէ , եինէ անը թա'րիֆ էթմէյէ
միւվէրրիսին հազգը վար , չիւնքի իտտա'ուլարըն սապիթ էթմէյէ
'աճիզ օլմուզ օլտուղու հալա միւսէլլէմ տիր : Ճէրմանիալըլար պու
մէզհէպի գապուլ , վէ սլա'տ էլ թէճրիւպէ , իլթիյաճաթը բուհանի-
յէմիզէ միւթապըզ կէլմէզ տէյու բէտա էթմիլէր տիր : Պու մէզ-

հէպին էրպապը , եա'նի' Րօհր վէ Փաւլօս միսիլու 'ալիմ' ատէմէր զամիրի ինսանի վէ վագիֆէի զիմէթի ըուհանիյէմիզին իֆասընա է- հէմմիյէթ վէ էլլէմիյէթ վէրիպ , քէնտի թուրտուգլարը ուսուլի թէրֆի' էթտիլէր իսէ տէ , եինէ անըն զա'իֆլիյինի տալսի իզհար էթտիլէր , զիրա քեամիլէն վէ պիլա իմտատ , ախլագճա գուսուրսուզ օլմագ , ինսան իչիւն միւմքին տէյիլ տիր :

Պինալէն 'ալէյհ «մէզհէպի 'ագլի» կիպի պիլ մէզհէպին մէպտէլէ- ըինի , ինսանտան ախլագը հասանէի քեամիլէ թա'լէպ էթմէքլէ պէ- ըապէր , եինէ պէօյլէ ախլագը միւմքին գըլան իմտատը իլահիյի ըէտտ էթտիլի հալտէ , ինսանլար իչիւն միւմքիպի մէյուսիյէթ տիր : Օլթա- ըիգտէն օլան պիրի պիլէ :

«Տինի մէսիհի պու խուսուստա սայրի պիլ ճիւմէ էտեանտան միւ- թէֆէրրիգ տիր քի , շէրի'աթըն մաթլուպաթը եէրինտէ մուհապ- պէթ գանուռու վագ' էտէր» տէյու տինի մէսիհիին ֆագիլէ- թինի իգրար էթտի : Եա'նի' Րօմ . Զ . 15 պէթինէ կէօրէ , «Շէրի' աթ ալթընտա տէյիլ անճագ 'ինայէթ ալթընտա իզ» : Լաքին հէր նէ գատար «մէզհէպի 'ագլի» պա'զը խուսուստա , խուսուսա ախ- լագճա մաթլուպաթըն խուսուսուռնտա տինի մէսիհիյէ եագըն իսէ տէ , եինէ անըն նօգսանը մէյտանա կէլիպ թէպէյեիւն էթմէզուէն էվլէլ , օլ սէպէպուէն տահա զիյատէ էրպապը հիքմէթ 'ինտինտէ մագպուլ օլուր իտի , վէ տահա զիյատէ տիգգաթը տինի մէսիհի- նին հագգ մաթլուպաթընա չէվիրմիշ տիր :

Ճէրմանիատա տինի մէսիհի 'ալէյհինէ զուհուր էտէն ի'թիրազաթ վէ տինսիզլիյին միւթէնէվի' սուրէթլէրի վէ տէրէճէլէրի պուլունուպ իշպու օնտօգուռունճու տէհրտէ , էհլի իման իլէ միւ'թէրիզի տինի մէսիհի պէյնիւնտէ հալլ օլունտճագ մէսէլէլէր Ճէրմանիալըլարըն հիքմէթ թարիզլէրինտէ զուհուր էթտի :

Պիրի , մէսէլա Ֆրանսէվի Քօմթ փէրվասըզլըզլէ Ալլահըն մէվճու- տիյէթինի քիւլլիյէն ինքեար էտէր : Տին տէտիլիմիզ շէյի քիւլլիյէն ըէտտ էտիպ իսթիհզա էտէր : Ճիսմանիյէթտէն զայրի պիր շէյյի գապուլ էթմէզ , վէ պու «'իլմի միւսթագիլ » քէզպ իլէ տէնիլէն մէզհէպին էրպապը չօգ տուր : Պու մէզհէպին իատա'ալարը տալսի 'աճայիպ տիր : Սայրիլէրէ' սապիթ օլունմամըլ օլան շէյլէրէ ի'թի- գատ էթմէլէրի իչիւն հագարէթ էտէր վէ Պագօնուն (Ինկիլզ էր- պապը հիքմէթին պիր ֆէվզ իւլ 'ատէ մէշհուր զաթը , Լօնտրատա թ . Ի . 1561տէ թէվէլլիւտ վէ 1626 տա վէֆաթ էթտի) ուսուլի հիքմէ- թինի գապուլ էտէրիզ տէյէրէք , ուսուլի մէզպուրէյէ մուղայիրէն տահա սապիթ օլունմամըլ մէպտէլէրի միւսէլլէմ տէյու գապուլ վէ թա'լիմ էտէր :

Պիր տիկէր , վահտէթի վիւճիւտ մէպտէլէրի իւգէրինէ ի'թիրազա- թընը մէպնի թուրարագ , ինսան' քէմալիյէթ , վէ տին' վէ Ալլահը

քէնտի ակազը մէմուհէսինտէ վէ 'իմինտէ վէ թէրպլյէ օլունմուշ 'ազլընտա արար :

Տիկէրի ձէրմանիալը Լէսսինկ միսիլու (թ. ի. 1729 տէ թէ-վէլիւտ էթտի) զայրի քեաֆի հիքմէթտէն , հէմ տէ ինսանըն 'ադ-լինի էսարէթէ չէքմէք իսթէյէն 'իլմի իւահի թարիգլէրինտէն միւսալթ իւզրէ չէքինիւլ , վէ Գիթալը շէրիֆին նազլյէթինի սահիհ տէյու գապուլ էթտի իսէ տէ , տինի մէսիւնին իտտա'աի մախսուէլէրինի գապուլ էմէյէ եօլ արատը իսէ տէ , քէնտի 'ազլը-նըն թապի'աթը իլէ հէր շէյի շիւպհէ իլէ թէհարրի էթմէյէ մէյլ էտիւլ , իսթիրահաթը տէրունիյէյի ապալ պուլամատը :

Պէյլէճէ շիւպհէ էտէնլէր վէ ի'թիրազ էտէնլէր պիրիպիրինտէն միւթէֆէրրիգ տիրլէր . լաքին Եինէ պու օնտօգուզունճու տէհրին իպթիտաւընտան պէրու հալի հազըրէտէք վուգու' պուլան վէ էլան էրպապը հիքմէթ արասընտա տահա թէյովլյէ օլունմումը ի'թիպար օլունան ի'թիրապաթըն քեաֆիֆէսի պիր ճիսաթէն օլուպ նէթիճէլէրի միւթթէհիտ օլտուգլարը աթիիւզ գիքր վէճհլէ պէյան օլունապիրի' թուհիթը միւպահէսէ պուլունմուշ վէ պուլունմագտա օլան , վէ էհլի իման իլէ միւթէրրիգ պէյնինտէ հալլ օլունաճագ մէսէլէլէր պուն-լար տըր :

1. Գալմանինի Թապլիյէսէն խարիճ վէ անլէրէ ֆայիզ մէվճուս օլան պի' շէյ վա'ր մը :

Պու միւպուհասէտէ լապի'ի վէ լապի'ալ քէլիմէլէրի յեհիւլ իլէ Էսէր Նիսպէլի գանուսա վասիլաւ իլէ վէ Երաթէլաէն պէրի հէմ պիլ զէրուրէ մէվ-ճուս օլան , վեհուսա կէլն , լեպէրաթիւ Էսէն Էսիւս վաթու' պուլան , Էսաֆ-Ֆէսին իսա վէ լեֆհի' Էսէր :

Էհլի իման վէ էհլի հիքմէթի մէսիւնիյէ պու սիւալա պիլա թէ-րէտտիւտ վէ թապի'ի լաֆզընը պուրուտա պէյան օլունտուզու վէճհլէ թութարազ «իվէթ» տէյու ճէվապ վէրիպ , «Ալլահ վար , Էա'նի' քեայինաթ իլէ անըն գանուլարընը վազ' էտէն Զաթը միւս-թագիլ վար , վէ օլ զաթըն վազ' էթտիյի գանուլարտան խարիճ վէ ֆայիզ օլմասը մանթըգճա էլզէմ տիր : Հէմ տալի ինսան րուհու իրատէթի հուրրիյէ վէ էֆքեարը ա'լլյէ սահիպի , վէ խայր իլէ շէր-րին ֆէրգինէ վարմալա միւգթէտիր օլտուզունտան , մախլուգաթը սայիրէտէն էֆտալ օլուպ միւշապէհէթի իլահիյէտէ մէվճուտ ուրը :

Լաքին սալիֆ իւզգիքր սիւալա միւթէրիգ «Խայըր» տէյու ճէվապ վէրրի : «Հէր շէյին քէրէսթէսի ճիսմանիյէթ տիր : Եա Ալլահ եօգ տուր , Էա շախիյէթի եօգ տուր : Իրատէթի ինսանիյէ թահիթը գա-վանինի թապի'իյէ տիր : Խայր իլէ շէրրին ֆէրգի ապի եօգ , ան-ճագ ֆէրգի 'արզլի վար տըր :

Պու իբի մէպտէսին հանկըսը ինսանը էֆտալ վէ հանկըսը ալչազ թութար տէյու տէրք էթմէք գօլայ տըր : էյէր միւթէրիզին մէպտէսի սահիւ իսէ, ինսան սայիր հայվանլարտան էֆտալ վէ միւշէրրէֆ օլմայըպ, ճիւմէսինտէն զիյատէ պիհստէ էնտիշէ, իզթիրապ վէ նէտամէթէ տիւչար օլարապ, էն զիյատէ ալլա իւմիտէրի վէ էֆքեարը՝ խայալ վէ հիլէ տիր : վէ անըն մէվճուտ օլմասը պիլէ քէնտիսինէ չօգ տէֆա պէօյիւք պէլա տըր տէմէք օլուր : Պիրտէ միւթէրիզին մէպտէսի սահիւ թութուլուրսա, եինէ պու մէպտէ վէ սայիր մէպտէլէր սահիւ օլուպ օլմատըղը շիւպէտէն պէրի օլմասը, զիրա ինսանըն մա՝ լիւմաթը միւստիթ ի՝ թիպար օլունամազ : Սճայիպի պու տուր քի պէօյլէ միւճիպի մէյուսիլէթի քեամիլէ օլան մէպտէյի թութուպ տա, էհիլ իմանըն՝ րուհի ինսանը միւֆէրրիւ վէ միւրթէֆի՝ գըլան ուսուլի հիքմէթի րէտտ էտէն տտէիլէր պուլունուր : Ֆիլ հագիգէ պէօյլէլէրէ ա՝ գիլ տէնիլէմէզ :

Ձ. Ինսան թէնրիւպէ հիսս վէ՝ ազլընըն ուսուլի մանթըգ եօլու իլէ վէ պա վէսիլէ չալըլմասընսան զայիլ վէճիլէ մա՝ լիւմաթը սահիլէյի թափիլ էթմէք իգթիսարը վա՞ր մը :

Միւթէրիզին մէպտէսինէ կէօրէ ինսանըն պիւթիւն թահսիլի մա՝ լիւմաթը եա հապվասը խամիսէ եափօտ 'ազլընըն ատըմ՝ ատըմ՝ չալըլմասը իլէ վէ վէսիլէլէրին իսթի՝ մալի իլէ օլմալը տըր, Լաքին հիքմէթի րուհանիլէնին մէպտէլէրինտէն տիր քի, ումուրը ճիւմանիլէ վէ թապիլիլէ հագգընտա հիսս վէ՝ 'ազլընըն իսթի՝ մալի իլէ պա վէսիլէ մա՝ լիւմաթ թահսիլ էթմէքլէ պէրապէր, ինսան քէնտիսի միւշապէհէթի իլահիլէ իւզրէ խալք օլունմուշ րուհանի պիր զաթ օլտուղունտան, խայր իլէ շէրրի վէ ումուրը րուհանիլէի ալլիլէ հագգընտա պիլա վէսիլէ վէ պիլա թէճրիւպէ վէ պիլա մու՝ ալլիմ տօղրուտան տօղրույա, կէօզ իլէ պապար եօլու իլէ մա՝ լիւմաթը սահիւլէ էտիսիր : Մէսէլա խայր իլէ շէրրտէ ֆէրպի ասիլ վար տէյու ինսան պիլիր : էօյրէնմիշ տէյիլ, անճազ խաան օլտուղունտան պիլիր : « Ֆէրք եօզ տուր » տէնսէ, եինէ վար խտիլինի պիլիր : Պիր Սլահ վար տըր տէյու ինսան պիլիր տէ պիլմէզլիք եափար : Ալլահը պիլմէք օնու կիւհանքեար օլտուղունտան միւճիպի իզթիրապ օլապիլիր, վէ 'ֆիլթապը շէրիֆին շէհատէթիւնէ կէօրէ, « Ալլահը պիլմէքլիլինտէ հըֆք էթմէք իսթէմէզ », Լաքին եինէ պիլիր : Պու մէպտէսին հագիգաթը պիր թէմիլ իլէ պէյան օլունապիլիր, մէսէլա՝ պիր րատէմ, « Շու կիւլ կիւլէլ տիր, ֆապաթ զուգազըն չամուրը կիւլէլ տէյիլ տիր » պիլիր : Լաքին Նասլ պիլիր : 'Իլմի մանթըգ եօլու իլէ եափօտ թէճրիւպէ իլէ՞ մի պուլուն էօյրէնաի : խայրը, պիլա վէսիլէ վէ պիլա մու՝ ալլիմ պիլիր : Պու մէպտէ պիլմէլմէ հիքմէթի րուհանիլէ վէ մէ-

սիհիյէ իչիւն հլգէմ օլտուղու միսիլու , Գիթապը շէրիֆէ տախի միւ-
թապըգ իտիյի աշիքեար տըր : Պու հճիլտէն ինսան սայիր ճիւմէ
հայվանլարտան եալընըգ տէրէճէի 'ազլ խուսուսուսուտա տէյիլ , ան-
ճազ ճինս ճիհէթի իլէ տախի միւթէֆէրրիգ օլուպ , ֆիլհազիգա
Ալլահա միւշապիհ օլուր :

3. Իման՝ սահիհ վէ ի'թիմաս օլունաճազ պիր վէսիլէի մա'լիւմաթը բուհանիյէ,
եօխսա խոյալ նէվ'ինսէն վէ պիասըլ պիր շէյ մի սիր :

Պու սըրուտա գալպին խէլասը իչիւն Գրիստոսա ի'թիմատ իլէ միւ-
թէվէքքիլ օլմասընտան պահս օլունմայըպ , 'ազլ ճիհէթի իլէ վէ ի-
մանըն ի'թիգատը հասսիյէթինտէն պահս օլունուր : Զօգ տէֆ'ա
Խրիսթիան մու'ալլիմէր իմանըն վէսիլէի մա'լիւմաթը բուհանի-
յէ օլմասընը լայըգը իլէ պէյան էթմէյիպ , անըն վասիթասը իլէ
խորաք էթտիյիմիզ շէյլէր հազգընտա կիւյա քի շիւպհէտէն պէրի
տէյիլ տէյու թէսլիմ էթմիշլէր խէ տէ , երնէ պիլա շիւպհէ հիքմէ-
թի մէսիհիյէտէն տիր քի , իմանըն ֆազիլէթի զաթիյէսի թաստիգ
վէ թէէքիտ օլունա , Փաւլօս կիպի « Իման էթտիյիմի պիլիրիմ » տէ-
մէլիյիզ :

Հաքին պու պահս նասըլ օլուրսա օլուն , երնէ իմանա , միւ'թէ-
րիզլէր թարաֆընտան , խայալ կիպի պազըլըր : Վազա'ա պէօյլէճէ
քէնտի մէպտէլէրի միւճիպինճէ իմանը հիշ մագաւմընա գօմազ հազգ-
լարը եօգ տըր : զիրա ի'ան տէտիյիմիզ շէյ միւքէրրէրէն թէճրիւպէի
ինսանիյէտէ իւր-իւր ' պուլան պէր իւր-իւր շիւսիյէ օլարագ , էր-
պապը հիքմէթ տնը իսթիհզա էթտիլէրի հալտէ , պաշգա իւր-իւր
աւհիհէյէ պէր թարաֆ էտիպ սայմամագ կիպի տիր : Վազա'ա էր-
պապը հիքմէթտէն պիրի' պէօյլէ էթտիյի հալտէ , հիքմէթ մէպ-
տէլէրինէ մուղայիրէն հարէքէթ էթմիշ օլուր , շիւնքի ճիւմէ իւր-
իւր հիսապա ալմագ վազիֆէի զիմմէթի տիր :

Էրպապը հիքմէթ' հիքմէթին ուսուլի միւճիպինճէ ահվալ վէ վու-
գու'աթըն ճիւմէսինի հիսապա ալմատան խէ , քէնտի իսթէտիլէ-
րի կիպի իտուա'ալար իրատ էտիպ , օլ իտուա'ալարը գապուլ էթմէ-
յէնլէրէ ճահիլ վէ խայալճը տէյու հազարէթ էթմիշլէր տիր :

Պէօյլէճէ 'իւմ վէ հիքմէթ իսմի իլէ իֆթիլար էտէնլէր' 'իւմ վէ
հիքմէթի հազիգիյէնին ասլա սահապէթ էտէմէտիյի մէպտէլէրի
թութուպ իճսարէն սայիրլէրէ պու մէպտէլէրի գապուլ էթտիրմէք
իսթէմիշլէր տիր :

Իշթէ թա'լիւմաթը մէսիհիյէ թէվարիիսինի հիքմէթ իլէ օլան նիս-
պէթի պիլ իսթիսար թա'րիֆ օլունտուգճա , պու մէսէլէլէրի մէյ-
տանա կէթիլիլ , վէ հալի հազըրէտէք վուգու' պուլան թէվարիիսի
հիքմէթ պու աթի իւզ գիքը շէյլէրի աշիքեար էտէր :

Ա. Ահվալ վէ վուգուլ'աթը միւհիմմէյէ թէճահհիւլ էտէն, եախօտ անլէրի պէր թարաֆ էտէն հիքմէթ թարիգի պագի օլաւաղ, Զուհուր էտիպ իֆնա օլունան թարիգլէր պունու թասսուիգ էտէր :

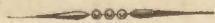
Բ. Կիւնահը վէ կիւնահտան նէշէթ էտէն իհթիյաճաթը ինսանիյէի ռուհանիյէյի պէր թարաֆ էտիպ թէճահհիւլ էտէն հիքմէթ թարիգի' նէ պագի օլապիլիր նէ ատէմլէրին իհթիյաճաթընա միւթապըգ օլապիլիր, ինկիլթէրրատա վէ ճէրմանիատա զուհուր էտէն հիքմէթ վէ ի'թիրաղաթ վէ իշթիպահ թարիգլէրի պու սէպէպտէն աղ վագըթ տուրուպ եինէ նապէտիտ օլտուլար :

Գ. Հիքմէթ թարիգինին պագի վէ իհթիյաճաթը ինսանիյէյէ միւթապըգ կէլմէսի իշիւն պու իւշշարթը էլգէմի իթմամ էթմէլի տիր :

(1). Պէնի ինսանըն 'ումումի վուգուլիյէթի շախիյէի տէրունիյէսինէ ըի'այէթ վէ միւրաճա'աթ էտիպ, օլ մէպտէ վէ էսաս իւգէրինէ մէպնի օլմասը լաղըմ տըր :

(2). Ինսանըն սոյիւր հայվանլարտան միւթէֆէրրիգ օլարաղ մալիք օլտուղու էվաֆ վէ իմթիյաղաթը մախսուսէսինի, վէ միւշապէհէթի իլահիյէ իւգրէ խալգ օլունմուշ պիր զաթ իտիյինի պէյան վէ թէքիտ էթմէլի տիր :

(3). Հիքմէթի սահիհէ Գիթապը շէրիֆէ վէ 'իլմի իլահիի հագիգիյէ միւթապըգ օլուպ, հիքմէթի հագիգիյէ վէ 'իլմի իլահիի հագիգի պիրիպիրինի թասսուիգ էտէրլէր :

ԹԱԳՎԻՄԻ

ՎՈՒԳՈՒՄԹԸ ՄՈՒՀԻՄՄԵ

Սէնէ. Թ. Ի.

- 33 Բրիստոսուն էօղիմիւ վէ 'Իաիւլիսանէ յնտէ վուգու՝
պուլան Ռուհ իւլ Գուտսուն Րէսուլէր իւզէրինէ կէլ-
մէսի իլէ քիլիսէի մէսիհիյէնին թէշքիլի :
- 33—34 Տինի մէսիհիյի դապուլ էտէնէրին քէսրէթ պուլմասը :
- 35 Պիրինճի Խրիսթիյան Շէհիտ Սթէֆանօս :
- 36 Փաւլօսուն տինի մէսիհիյի հարիք իւլ 'ատէ վէճնէ
դապուլ էտիպ Րէսուլ թա'յին օլունմասը :
- 41—54 Բլօտիօս Իմիէրաթօր :
- 44 Պէօյիւք Ագօպօս Րէսուլ դաթլ օլունտու , վէ Խրիս-
թիյան իսմի իլք տէֆ'ա օլորագ Անթաքիատա Բրիս-
տոսա իման էտէնէրէ վէրիլտի :
- 45 Փաւլօսուն պիրինճի Րէսուլ Եօճուլուղու :
- 50 Րէսուլ վէ քիլիսէ մէճլիսի Նրուչալիմտէ . Րէս . 'Ամ. Ժն .
- 52 Փաւլօսուն իքինճի Րէսուլ Եօճուլուղու :
- 54—68 Նէրօ Իմիէրաթօր :
- 55 Փաւլօսուն իւչիւնճիւ Րէսուլ Եօճուլուղու :
- 45—67 Նուհաննա Րէսուլուն Թահրիրաթընտան մա'րա Ին-
ճիլի շէրիֆին Թահրիր օլունմասը :
- 61 Փաւլօս Րօմատա մահպուս օլտու :
- 64 Բիւշիւք Ագօպօս Րօմատա դաթլ օլունտու :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 66 Եհուտիսթան մուհարէպէսինին պաշլանմասը ,
- 67—68 Պիրինճի թէ'ատտի , Բոմաուա պէօյիւք եանկըն ,
Պէտրոս իլէ Փաւլոս շէհիտ օլտուլար ,
- 69—75 Վէսփասիանոս Իմիէրաթօր ,
- 70 Երուշալիմին խարապաթը ,
- 79—81 Թիթոս Իմիէրաթօր ,
- 81—96 Տօմիթիանոս Իմիէրաթօր , Իքինճի թէ'ատտի , Եռ-
հաննա Փաթմօստա Վահի քիթապընը եազտը ,
- 96—98 Նէրվա Իմիէրաթօր ,
- 98—117 Թրայանոս Իմիէրաթօր , Իւչիւնճիլ թէ'ատտի ,
- 107 Երուշալիմ Էփիսգօփօսու Սիմէօն շէհիտ ,
- 116 Իկնաթիոս շէհիտ օլտուլ ,
- 117—138 Հադրիանոս Իմիէրաթօր ,
- 125—150 Ղնոսթիքի Փըրգալար զուհուր էտիպ քէսպի նու-
ֆուզ էթտիլէր , Պասիլիտէս , Սաթուրնինոս , Վալէն-
թինոս , Մարքիօն վէ սայիրէր ,
- 158—161 Անթօնինոս Փիոս Իմիէրաթօր , Տէօրտիւնճիլ թէ'-
ատտի , Բէլսուսուն վէ Յուստինոս Մարթիրօսուն էյա-
մը , Յուսթինոս 163 տէ վէֆաթ էթտի ,
- 157—171 Մօնթանոս Փըրգասը զուհուր էթտի , Սինոտ մէճ-
լիսէրի թէշքիլ օլտուլ ,
- 160 Փասքալէա միւճատէլէսի Փօլիքարփոս իլէ Անիքէ-
թօս պէյնինտէ վուզուլ' պուլտուլ ,
- 161—180 Մարգոս Աւրէլիոս Իմիէրաթօր , Պէշինճի թէ'ատտի ,
- 167 Իզմիրտէ թէ'ատտի վուզուլ' պուլտուլ , Փօլիքարփոս
շէհիտ օլտուլ ,
- 170 Փասքալէա միւճատէլէսի Դլօտիոս Ափօլօնարիս իլէ
Մէլիթօ պէյնինտէ վուզուլ' պուլտուլ ,
- 177 Լիօն վէ Վիէնտէ թէ'ատտի վուզուլ' պուլտուլ , Հէրանոս ,
- 180—195 Բօմօտոս Իմիէրաթօր , Բօմա հիւքիւմէթի զա'իֆլէ-
նիր , Խրիսթիյանլար քէսպի զուլվէթ էտէրէր ,
- 195—211 Սէփիթիմօս Սէվէրօս Իմիէրաթօր , Ալթընճը թէ'ատտի ,
- 196 Փասքալէա միւճատէլէսի Էփէսոս Էփիսգօփօսու Փօ-
լիքրաթէս իլէ Բօմա Էփիսգօփօսու Վիքթօր պէյնինտէ ,
- 211—217 Գարաքալլա Իմիէրաթօր ,
- 218—222 Հէլիօղապալոս Իմիէրաթօր , Թէրթուլիանոս վէֆաթ
էթտի Թ. Ի. 220 ,
- 225—258 Թրաքիալլա Մաքսիմին Իմիէրաթօր , Եէտինճի թէ'ատտի ,
- 258—244 Կօրտիանոս Իմիէրաթօր ,
- 244—249 Սրապ Ֆիլիպոս Իմիէրաթօր ,

Սէնէ. Թ. Ի.

- 248 Բիփրիանոս Բարթակինէ էփիսոփոսու, Ֆէլիքսսիմոս
Փըրգասը :
- 249—251 Տէքիոս Իմիէրաթօր: Սէքիզինճի թէա'տտի, չիտտէթլի,
251—253 Կալլիւս Իմիէրաթօր, Նօլաթօս Փըրգասը Րօմատա :
- 254 Օրիկէնէս վէֆաթ էթտի :
- 254—259 Վալէրիան Իմիէրաթօր :
- 257—258 Տօգուգունճու թէա'տտի Բիփրիանոս չէհիտ օլտու :
- 259—268 Կալլիէնոս Իմիէրաթօր, Թ. Ի. 259 տա տինի մէսի-
հիյէյէ ըէսմէն միւսաա'տէ 'իլան օլունտու, վէ ըէսմի
'իպատէթիւսնէլէրին ինչասընա պաշլանտը :
- 264—269 Սամօսաթալը Փաւլօս 'ալէյհինէ Անթաքես Սինօտ
մէճլիսլէրի մա'րիֆէթի իլէ հիւքմ օլունտու : Թ. Ի.
265 տէ Իսքէնաէրիյէլի Տիօնիսիօս վէֆաթ էթտի :
- 270—275 Աւրէլիանոս Իմիէրաթօր :
- 270—276 Մանիքի Փըրգասը քէսպի նուֆուզ էթտի : 276 տա
Մանի վէֆաթ էթտի :
- 284—305 Տիօքլէթիանոս Իմիէրաթօր, Կալէրիօս, Օնունճու
թէա'տտի ֆէվզ իւլ 'ատէ չիտտէթլի. միւտտէթի'
303—310 :
- 305 Մըսըրտա Մէլիթիօս Փըրգասը :
- 306 Էլվիրա Սինօտ մէճլիսի :
- 306—337 Գօնսթանթինօս Իմիէրաթօր :
- 310—381 Իրան Փատիչանը Իքինճի Սափօրուն էյամընտա Ի-
րանը Խրիսթիանլար զիյատէսի իլէ թէ'ատտի չէքտիլէր :
- 312 Գօնսթանթինօս Իմիէրաթօր տինի մէսիհիյի գապուլ
էթտի :
- 313 Տօնաթօս Փըրգասը զուհուր էթտի :
- 314 Տօնաթօս Փըրգասը 'ալէյհինէ Իմիէրաթօր թարա-
ֆընտան հիւքմ օլունտու : Արլտա վէ Անկօրատա վէ
Գայսէրիէտէ սինօտ մէճլիսլէրի :
- 318 Արիօս վէ անըն Փըրգասը զուհուր էթտի :
- 319—321 Գօնսթանթինօս Իմիէրաթօր ումուրը քիլիսէվլիյէնին
հիմայէսի իչիւն չէնտ իրատէ 'իլան էթտի :
- 323 Գօնսթանթինօս Եալընըզ սահիպի հիւքիւմէթ օլտու :
- 325 Պիլինճի մէճլիսի ումուրի քիլիսէվի Իզնիքտէ թէչքիլ
օլունտու : Արիօս Փըրգասը իւզէրինէ հիւքմ, Արիօս
իլէ իքի զաթ նէֆի օլունտու :
- 326 Աթանաս Իսքէնտէրիյէ էփիսոփոսու օլտու :
- 327 Յրումէնթիօս Աֆրիզանըն օրթա իգլիմիէ միսիօնէր :
- 330 Լաքթանթիօս վէֆաթ էթտի : Իսլէրիա էհալիսի տինի

Սէնէ. Թ. Ի.

- մէսիհիյի գապուէ էթտիւնը :
- 351 Անթաքիայը Էփեսոսիոս Արիոս թարափկիրէրի վա-
սիթասը իւէ մէմուրիյէթինտէն իսրաճ օլունտու :
- 355 Թիրոս Աինոտ մէճլիսի Աթանասը 'ազլ էթտի :
- 356 Աթանաս նէֆի օլունտու : Արիոս վէֆաթ էթտի :
Անգորա Էփեսոսիոսու Մարքէլլոս 'ազլ օլունտու :
- 357 Գոնսթանթինոս Իմիէրաթօր վաֆթիզ օլունտու վէ
վէֆաթ էթտի :
- 340 Իքինճի Գոնսթանթինոս վէ Գայսէրիէլի Էւսէպիոս վէ
միւնգէվի Փաւլոս վէֆաթ էթտիւնը :
- 341 Գոնսթանթինոս Իմիէրաթօր փուլթիէրէսթլլին տէֆ'ի
իչիւն չալըմազա պաշլասը :
- 341—345 Անթաքիատա « Ետրը Արիոսլու » մէճլիս իգրարնա-
մէլէր թէէլիֆ էտիպ , եինէ Աթանասը 'ազլ էթտիւնը :
- 345 Սարաիզա վէ Ֆիլիպպէ մէճլիսլէրի :
- 346 Ֆոթինոս 'ալէյչինէ Միլան մէճլիսի ,
- 348 Ուլֆիլաս Կոթլար սրասընտա տինի մէսիհիյի նէչը
էթտի :
- 350 Գոնսթանս Իմիէրաթօր վէֆաթ էթտի :
- 350—361 Գոնսթանթինոս Եալընըզ Իմիէրաթօր ,
- 351 Պիր Արիոս մէճլիսի Սիրմիուստա թէճէլլ օլունտու :
- 353 Պիր Արիոս մէճլիսի Արլտա օլտու :
- 354 Աւիսթինոս թէվէլիւտ էթտի :
- 355 Պիր Արիոս Աինոտ մէճլիսի Միլանտա : Աթանաս թէք-
րար 'ազլ օլունտու :
- 356 Անթոնիոս միւնգէվի 104 Եալընտա վէֆաթ էթտի :
Արիոս Ֆըրդասը զաֆէրեապ օլտու :
- 357 Պիր Արիոս մէճլիսի եինէ Սիրմիուստա թէճէմիւ' էթտի :
- 358 Պիր « Ետրը Արիոսլու » մէճլիս Անգորատա :
- 359 Իւչիւնճիւ Սիրմիուս մէճլիսի : Սէլէվբիա , վէ Արիմիւ-
ուս մէճլիսլէրի :
- 360 Մէլէթիոս Անթաքիոս Էփեսոսիոսու օլտու : Իս-
թանաօլ Էփեսոսիոսու 'ազլ օլունտու :
- 361 Լաստիքէա մէճլիսի : Գոնսթանթինոս Իմիէրաթօր վէ-
ֆաթ էթտի :
- 361—363 Մուրթաա Յուլիանոս Իմիէրաթօր ,
- 363 Յովիանոս Իմիէրաթօր ,
- 364—375 Վալէնթինիանոս Իմիէրաթօր : Վալէնս Շարգտա Իմ-
իէրաթօր :
- 365 Վալէնս րուհպանիյէթ 'ալէյչինէ գանուն 'իլան էթտի :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 375 Աթանաս վէֆաթ էթտի : Գրիգոր շէրիֆ Կօթ լի-
սանընա թէրճիւմէ օլունտու : Վասիլ վէ Նազիանզալը
Կրէկոր վէ Նիսասալը Կրէկոր զուհուր էթտիլէր :
- 375—379 Կրաթիանօս Իմիէրաթօր , վէ Իքինճի 'Լալէնթիւնիա-
նօս Շարգուտա Իմիէրաթօր :
- 378 Նազիանզալը Կրէկոր Իսթանպօլ Փաթրիյի օլտու :
- 379—393 Պէօյիւք Թէյօտօսիօս Իմիէրաթօր :
- 381 Իքինճի մէճլիսի 'ուսուսիի քիլիսէվի Իսթանպօլտա :
- 384—398 Սիրիկիօս Բօմա Փաթրիյի օլտու :
- 385—412 Հիտտէթլու Թէյօֆիլօս Իսքէնտէրիյէ Փաթրիյի օլտու :
- 390 Նազիանզալը Կրէկոր վէֆաթ էթտի : Հէրօնիմօս Պէթ-
լէհէմտէ : Թէյօտօսիօս Իմիէրաթօր Ամպրօսիօս Էփիսգօ-
փիօս Թարաֆընտան քիլիսէ թէրպիլիյէսինի գապուլ էթտի :
- 395 Հիփիօ Բէկիուստա մէճլիս :
- 395 Թէյօտօսիօս վէֆաթ էթտի վէ Իմիէրաթօրլուգ Թադ-
սիմ օլունտու :
- 395—408 Արգատէյօս Շարգուտա Իմիէրաթօր :
- 395—425 Հօնօրիօս Ղարպտա Իմիէրաթօր :
- 396 Աւկօսթիւնօս Հիփիօ Բէկիուս Էփիսգօփիօսու օլտու :
- 397 Ամպրօսիօս վէֆաթ էթտի : Գրիսօսթօմ Իսթանպօլ
Փաթրիյի օլտու : Բարթակինէտէ մէճլիս :
- 398—402 Անասթասիօս Բօմա Փաթրիյի :
- 398 Գարթակինէ մէճլիսի Երէց մէմուրիյէթինէ Էհէմիլիյէթ
վէրտի :
- 399—400 Իսքէնտէրիյէտէ Օրիկէնէս Թ'ալիմաթը 'ալէյհինէ մէճ-
լիսլէր օլտու :
- 400 Թուր Էփիսգօփիօսու Մարթին վէֆաթ էթտի :
- 401—420 Իրան Դատիլչահը Խրիսթիանլարը Թէ'ատտի էթտի :
- 402—416 Պիրինճի Իննօքէնթիօս Բօմա Փաթրիյի օլտու :
- 403 «Մէշէ մէճլիսի» : Գրիսօսթօմ 'ազլ վէ աֆօրօս վէ նէ-
ֆի օլունտու, վէ Եինէ մէմուրիյէթինէ Խատէ օլունտու :
Տօնաթօս Փըրգասը 'ալէյհինէ Գարթակինէ մէճլիսի օլ-
տու վէ պ'ատէհու Թէ'ատտի չէքտիլէր :
- 404 Գրիսօսթօմ Իքինճի տէֆ'ա նէֆի օլունտու :
- 407 Գրիսօսթօմ մէնֆի օլարագ վէֆաթ էթտի :
- 408—450 Իքինճի Թէյօտօսիօս Շարգուտա Իմիէրաթօր :
- 410 Կօթ Հիւքիւմտալը Բօմայը Փէթհ էթտի :
- 411—412 Տօնաթօս Փըրգասը միւճատէլէսի :
- 415 Փէլակիօս Երուշալիմ մէճլիսիտէ վէ Տիօսիօլիս մէճ-
լիսիտէ Թէպրիյէի վիմմէթ էթտի :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 416 Միլէվ վէ Բարթակինէ մէճլիսէրի փէլակիօս 'ալէյհինէ հիւքմ էթտիլէր :
- 418 Պէօյիւք սինօտ մէճլիսի Բարթակինէտէ վուգու՝ պուլուպ փէլակիօս 'ալէյհինէ վէ Բօմա փաթրիյինին իտտա- 'ասը 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի :
- 420 Հէրօնիօս վէ Սիմէօն Սթիլիթէս վէֆաթ էթտիլէր :
- 420—438 Իրան փատրիշահը պէշինճի Վարանէսին իտաթէի հիւքիւմէթինտէ Խրիսթիանլար թէ՛ ատտի չէքտիլէր :
- 422—427 Իքինճի Թէյօտօսիօս Իմիէրաթօր իլէ Իրան փատրիշահը պէյնինտէ մուհարէպէ :
- 425 Կիրակի կիւնիւնին հըֆզ օլունմասը պապընտա գա- նուլարըն իլանը :
- 428 Նէսթօրիօս Իսթանպօլ փաթրիյի օլտու :
- 429 Վանտալ թայֆէսի շըմալի Աֆրիգատա քէսպի գուվ- վէթ վէ Արիօս Ֆըրգասընը վիգայէ էթտիլէր :
- Մափսէվէսթիալը Թէյօտօր վէֆաթ էթտի :
- 430 Իսքէնտէրիյէտէ Սինօտ մէճլիսի Բօմա փաթրիյի Բէ- լէսթինօս՝ փէլակիօս 'ալէյհինէ հիւքմ էթտի : Աւկօսթի- նօս վէֆաթ էթտի :
- 431 Իւչիւնճի մէճլիսի 'ուսուսի քիլիսէվի էֆէսօսպա Նէս- օրիօս 'ալէյհինէ հիւքմ վէ անը 'ալլ էթտի :
- 432 Փաթրիքիօս Իրլանտատա Ինճիլի շէրիֆի վա՛ղ էթ- մէյէ պաշլատը :
- 433 Իսքէնտէրիյէլիլէր վէ Անթաքէալըլար մու թթէհիտ :
- 440 Նէսթօրիօս վէ փէլուսիուսը Իսիտօր վէֆաթ էթտիլէր :
- 440—461 Պիրինճի Լէյօ Բօմա փաթրիյի օլտու :
- 444 Իսքէնտէրիյէլի Բիրիլ վէֆաթ էթտի :
- 444—451 Տիօսքիւրօս Իսքէնտէրիյէ փաթրիյի օլտու :
- 448 Էվթիքէս Իսթանպօլ Սինօտ մէճլիսինին հիւքմի իլէ 'ալլ վէ նէֆի օլունտու :
- 449 Էֆէսուստա հայտուտ մէճլիսի :
- 451 Տէօրտիւնճի մէճլիսի 'ուսուսի քիլիսէվի Բալքէ- թօնտա :
- 457 Թէյօտօրէթ վէֆաթ էթտի :
- 457—474 Պիրինճի Լէյօ Իմիէրաթօր :
- 460 Փաթրիքիօս վէֆաթ էթտի : Թուր մէճլիսի :
- 463 Սթիւտիթէս Մանասթըրը Իսթանպօլտա թէշքիլ :
- 472—475 Իլլ վէ Լիօնտա « Եարը փէլակիօս » Սինօտլարը :
- 476 Ղարպի Բօմա Իմիէրաթօրլուզու խարապ օլտու :
- 477—491 Իսաւրիալը Զէնօ Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր օլտու :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 484—519 Քիլիսէի Շարգիյէ իլէ քիլիսէի Ղարպիյէ պէյնիւնտէ
գա'թի ալազա :
- 486 Յրանք թայիֆէսի Կալլիա իւզէրինէ հիւճիւմ էթտի :
- 491—518 Անասթուսիոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր օլտու :
- 496 Յրանսա Դըրալը Գլօվիս վաֆթիզ օլունտու :
- 499 Իրան քիլիսէսի Նէսթօրիոս ֆըրգասընըն թա'լիմաթընը
գապուլ էթտիլէր :
- 501 Քիւէրիօս՝ Արլ Սէրփիսգօփօսու օլտու :
- 517 Պուրկուռնուիա Դըրալը Սիճիսմնտ քիլիսէի 'ուսումիյէ-
նին թա'լիմաթընը գապուլ էթտի :
- 518—527 Պիրինճի Յուստինոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր օլտու :
- 527—565 Պէյիւք Յուսթինիանոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 529 Օրանճ վէ Վալէնս մէճիսիլէրի Լեկօսթինոս թա'լիմա-
թընը թաստիզ էթտիլէր : Յուսթինիանոսուն գանուն-
լարը 'իլան օլունտու :
- 530—532 Իքինճի Պօնիֆաքիօս Րօմա Փաթրիյի օլտու :
- 534 Վանտալլարըն Աֆրիգատա օլան հիւքիւմէթի ինհի-
տամ օլունտու :
- 538 Վիճիլիօս Րօմա Փաթրիյի օլտու :
- 541 Իսթանպօլ Սինօտ մէճիսի վէ Իմիէրաթօր Յուսթի-
նիանօս՝ Օրիկինէս թա'լիմաթը ալէյնիէ հիւքմ էթտիլէր :
- 541—578 Եագօպի մէզէպի զուհուր էտիպ պիր միգտար քէսպի
գուլվէթ էթտի :
- 542 Արլ Սէրփիսգօփօսու Քիսարիօս վէֆաթ էթտի :
- 543 Նուրսիալը Պէնէտիքթօս վէֆաթ էթտի :
- 544 «Իւչ պաշ» միւճատէլէսի զուհուր էթտի :
- 555 Պէշինճի մէճիսի 'ուսումիի քիլիսէվի Իսթանպօլտա :
- 565 Յուսթինիանոս Իմիէրաթօր վէֆաթ էթտի, Իրլան-
տալը Գօլումպա Աքօշիալըլարա միսիօնէր օլտու :
- 578—590 Իքինճի Փէլլակիօս Րօմա Փաթրիյի օլտու :
- 583 Իսթանպօլ Փաթրիյի Եուհաննա էփիսգօփօսը 'ուսումի
իտտա'ասընտա պուլունտու :
- 589 Թօլէոս մէճիսի Իգնիք վէ Իսթանպօլ իգրարնամէսինէ
«Յիւլօֆու» քէլիմէսինի իլավէ էթտի :
- 590 Պիրինճի Կրէկօր՝ Փափա օլուպ չէմալի էփրօփա թայ-
ֆէլէրինէ հայաթ միւթտէսինի վա'զ էթմէյէ զայրէթ
կէօսթէրուր : Իսթանպօլ Փաթրիյինին իտտա'ասընա
գարչը քէնտիսինէ «Րուպլըն գուլլարընըն գուլու» տէսի:
596—598 Բահիպ Աւկօսթինոս վէ Լօրէնթիօս գըրգ նէֆէր րէ-
ֆիգ իլէ Ինկիլթէրրայա միսիօնէր օլմագ իւլրէ կիթտի-

Սէնէ. Թ. Ի.

- լէր : Էտէլպէրթ Գըրալ վաֆթիզ օլունտու : Աւկօսթի-
նօս Բանթէրպըրի Սէրփիսգօիօսու օլտու :
- 601—610 Յօգաս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 604 Պիրինճի Կրէկօր Փափա վէֆաթ էթտի :
- 605 Լօրէնթիօս՝ Աւկօսթինօսուն խալէֆի Ինկիլթէրրատա :
- 606 Յօգաս Իմիէրաթօր Կրէկօր Փափանըն խալէֆինէ «է-
փիսգօիօսը ումումի» Ինվանընը իհասն էթտի :
- 611—841 Էէրաքլիօս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 614 Իրան Փատիշահը Խիւսրէվ Երուշալիմ իլէ Փալէսթինի
ֆէթհ էտիպ , Էհալինին պիր քէսրէթի գաթլ օլունտու :
- 615 Էփիսգօիօսլարըն ինթիսապը իչլին Ֆրանսատա գա-
նունլար իլան օլունտու : Քիլիսէ մէմուրլէրինին գուտ-
րէթ վէ նուֆուզու իզտիյատ պուլմագտա իտի :
- 622 Թարիխի Հիճրէթ :
- 625—638 Հօնօրիօս Րօմա Փաթրիյի :
- 630 Մուհամմէտ Մէքքայը ֆէթհ էթտի :
- 632 Մուհամմէտ վէֆաթ էթտի , Խալիֆէսի Ապու Պիքր :
- 635 «Իրատէթի վահիտէ» միւհատէլէսինէ միւալաչիրէթ
օլունտու : Սէվիլի Իսիտօր վէֆաթ էթտի :
- 634 Օմէր , Իքինճի խալիֆէ :
- 636 Տինի մէսիհի Զին մէմալիքինէ նէշր օլունտու :
- 637—640 Երուշալիմ , Անթաքէա , Իսքէնտէրլիյէ Միւսլիմլէր
թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու : Իսքէնտէրլիյէ քիւ-
թիւպսանէսի իհրագ օլունտու :
- 642—649 Թէյօտօրօս Րօմա Փաթրիյի :
- 642—648 Իքինճի Գօնսթանս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 649 Պիրինճի Լաթէրան Սինօս մէճլիսի : Մարթին Փափա :
- 650 Գըպրըզ վէ Րատօս Միւսլիմլէր թարաֆընտան ֆէթհ
օլունտու :
- 653 Թօլէասօ մէճլիսի , Հիւքիւմէթի 'ատլիյէնին ումուրը
քիլիսէվիյէ իւգէրինէ օլան թէսիրաթը իզտիյատ պուլտու :
- 657—684 Փաւլիքիօս Փըրգուսընըն ըէիսի Սիլվանօս էյամը :
- 678—682 Ակաթօ Րօմա Փաթրիյի :
- 680 Ալթընճը մէճլիսի 'ումումիքիլիսէվի (Պիրինճի Թրու-
լիան) Իսթանպօլտա «Իրատէթի վահիտէ» 'ալէյհինէ :
- 675—680 Ինկիլթէրրատա քիլիսէվի մէճլիսլէր : Սէրփիսգօիօս
Թէյօտօրըն թէսիրաթընտան նաչի Ինկիլզ քիլիսէսի
Րօմալի քիլիսէյէ թապի՝ օլտու :
- 668—675 'Արապլար Իսթանպօլու մուհասէրէ էթտիլէր , ամմա
միւհասէր օլամատըլար :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 668—685 Գօնսթանթինոս Փօկօնաթօս Իսթանպօլտա. Իմիէ-
րաթօր :
- 685—695 Իքինճի Յոսսթինիանոս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 692 Իքինճի Թրուլիան մէճլիսի Իսթանպօլտա. քիլիսէի
Ղարալիյէ Թարաֆընտան ըէտոտ օլունտու :
- 696 Վիլլէպօրօտ չէմալի էվրօփատա միսիօնէր օլտու :
- 697 Գարթակինէ Միւսլիմէր Թարաֆընտան ֆէթհ օ-
լունտու :
- 656—750 Օսմիահ խանէտանը (օնիւչ նէֆէր խալիֆէ) 'Արապ վէ
Իսլամ փատիլաչլըղընը Թէվսի' վէ Թէսպիթ էթտիլէր :
- 705—711 Իքինճի Յոսսթինիանոս Թէքրար Իմիէրաթօր :
- 706 Էրմէնիսթան' Միւսլիմէր Թարաֆընտան ֆէթհ օ-
լունտու :
- 711 Իսիանիա Միւսլիմէր Թարաֆընտան ֆէթհ օլունտու :
- 714 Փէփին Գըրալ վէֆաթ էթտի :
- 718 Վինիֆրէտ (Պօնիֆաքիօ) Բօմա Թարաֆընտան ծէր-
մանիալլարա միսիօնէր օլարաք կէօնտէրիլտի :
- 717—741 Իւչինճիւ Լէյօ (Իսափրիալը) Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 722 Վինիֆրէտ Թուրինկիատա վէ Հէսսիատա չալըչտը :
- 725 Վինիֆրէտ Պօնիֆաքիօս իսմինտէ էփիսգօփօս օլտու :
- 726 Սուրէթ փէրէսթո միւճատէլսինին միւլաչլիթէթի :
- 730 Սուրէթլէրին 'իսլամէթ խանէլէրտէն տէֆ' օլունմա-
սը Իմիէրաթօր Թարաֆընտան էմիր օլունտու : Իսթան-
պօլ Փաթրիյի ծէրմանոս 'ազլ վէ Անասթասիօս Թա'յին :
- 672—755 Միւլթէրէմ Պիյտո մէշհուր Ինկիլիզ մու'ալլիմ վէ միւ-
էլիֆին էյամը :
- 752 Միւսլիմէրին էվրօփատա ֆիւթիւհաթը Թուր ճէն-
կէնտէ Գարլ Մարթէլ Թարաֆընտան մէն օլունտու : Պօ-
նիֆաքիօս Սէրփիսգօփօս վէ Փափանըն վէքիլի օլտու :
- 736 Սուրէթլէր Իսթանպօլտա Թէլէֆ օլունտուլար :
- 731—741 Իւչինճիւ Կրէկօր փափա :
- 739 Վիլլէպօրօտ վէֆաթ էթտի :
- 741—775 Գօնսթանթինոս Բօփրօնիմօս Իսթանպօլտա Իմիէրա-
թօր. սուրէթլէրէ գարչը :
- 741 Գարլ Մարթէլ վէֆաթ էթտի :
- 715—751 Իքինճի Կրէկօր Փափա :
- 741—755 Զափսարիաս Փափա
- 742 Պիրինճի ծէրմանիալը 'ուսուլի Սինտո մէճլիսի :
- 744 Սթուրմի' Ֆուլտա մանասթըրընը Ինչա էթտի :
- 745 Պօնիֆաքիօս Մայէնս Սէրփիսգօփօսու օլտու :

Սենե. Թ. Ի.

- 747 Ինկիթէրատա Բլովչով մէճիսի :
- 752 Յրանք Դըրալը փէփին Պօնիֆաքիօս Փափա թարա-
ֆընտան րէսմէն մէսն օլունտու :
- 752—757 Իքինճի Սթէֆանօս Փափա : Փափալարըն հիւքիւմէթի
'ատկյէսինէ միւպաշիրէթ օլունտու :
- 752—768 Փիփին Գըրալըն էյամը :
- 754 Իսթանպօլտա մէճիսի քիլիսէվի սուրէսթփէրէսթլիք
'ալէյհինէ հիւքմ էթտի : Բիլիսէի զարպիյէ թարաֆըն-
տան րէտտ օլունտու :
- 755 Պօնիֆաքիօս շէհիտ օլտու :
- 757—767 Պիրինճի Փաւլօս Փափա :
- 760 Տամասգօսլու Եուհաննա , քիլիսէի շարգիյէնին 'իւմի
իւահի միւէլլիֆի , վէֆաթ էթտի :
- 768—814 Պէյիւք Բարլօ Իմիէրաթօր էյամը . Սաքսօնլար իլէ
ճէնքէր :
- 775—780 Տէօրտիւնճի Լէյօ Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 750—800 'Իւմ վէ հիւքմէթի 'Սրապիյէնին էյամը թէրադգիսի ,
Շի'ր քիթապլարը թէէլիֆ , մէտրէսէլէր թէքքիլօլունուր :
- 780—802 Իրէնի 'Իսթանպօլտա Իմիէրաթօրիչա « Սուրէսթփէ-
րէսթլիյի » 'իատէ վէ իպգա էթտի :
- 782 Պէյիւք Բարլօ Ալգուինի Յրանսայա տա'վէթ էթտի :
- 787 Ենտինճի մէճիսի 'ուսուսի քիլիսէվի Իգնիքտէ , սու-
րէթլէրին իսթի'մալի իշիւն հիւքմ էթտի :
- 796 Պէյիւք Բարլօ Իմիէրաթօրուն սուրէսթփէրէսթլիք
հազգընտա օլան քիթապը զուհուր էթտի :
- 796 Ալգուինին Թուրտա օլան մէտրէսէսի :
- 795—816 Իւչիւնճիւ Լէյօ Փափա :
- 800 Պէյիւք Բարլօ Իմիէրաթօր Լէյօ Փափա թարաֆըն-
տան Բօմատա թէթվիւն օլունտու :
- 804 Ալգուին վէֆաթ էթտի :
- 814 Բարլօ Իմիէրաթօր վէֆաթ էթտի : Անըն խալէֆի
տինտար Լուի :
- 811—813 Միխայէլ Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 813—820 Պէչինճի Լէյօ (Էրմէնի) Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր ,
սուրէթփէրէսթլիյէ գարչը :
- 817—824 Պիրինճի Փառքալիս Փափա :
- 820—829 Իքինճի Միխայէլ Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 825 Փարիստէ Սինօտ մէճիսի սուրէթփէրէսթլիյէ գարչը :
- 829—842 Թէյօֆիլօս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր , սուրէթլէրէ
վէ րահիպլէրէ գարչը :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 842 Իսթանպուլ Սինօտ մէճլիսի սուրէթլէրի իպգա էտիպ
միւհատէլէյէ խիթամ վէրտի : Օրթօտօքսիա եօրթուսու :
- 851 Անշար Շէմալի էվրօիա Միսիօնէրի Համպուրի Սէր-
փիսգօփօսու օլտու :
- 842—867 Թէյօտօրա Իմիէրաթօրիչա :
- 840 Թուրինլի Գլօտիօս վէֆաթ էթտի :
- 844—847 Իքինճի Սէրկիօս Փափա :
- 846—868 Իկնաթիօս իլէ ֆօթիօս միւնուգա'ասը :
- 847—855 Տէօրտիւնճիւ Լէյօ Փափա :
- 847 Բապանօս Մաւրօս Մէնց Սէրփիսգօփօսու օլտու :
- 848 Կօթչալք Մէնց Սինօտ մէճլիսի Թարաֆընտան աֆօ-
րօս օլունտու :
- 850 Իսփանիատա Միւսլիմլէր Թարաֆընտան Թէ'ատտի :
- 852—855 Գօրտօվա վէ Շիէրգի վէ Վալէնա մէճլիսլէրի :
- 855—858 Իւչիւնճի Պէնէտիքթօս Փափա :
- 857—867 Պիրինճի Նիքօլաս Փափա :
- 856 Բապանօս Մաւրօս վէֆաթ էթտի :
- 861—865 Մէթօրիօս վէ Գիրիլ Պուկարլարա Միսիօնէր օլտուլար
Պուկարլար Նրիսթիյան օլտու :
- 865 Անշար վէ Փասգասիօս Բատպէրթ վէֆաթ էթտիլէր :
- 867 Իսթանպուլտա Սինօտ մէճլիսի Փտիպյը 'ազլ էթտի :
- 867—886 Մաքէտօնիալը Վասիլ Իսթանպուլտա Իմիէրաթօր :
- 867—872 Իքինճի Հաթրիանօս Փափա :
- 868 Բաթրամնօս վէֆաթ էթտի :
- 869 Իսթանպուլտա քիլիսէ մէճլիսի (քիլիսէի շարպիյէ Թա-
րաֆընտան սէքիզինճի 'ումումի ի'թիպար օլունտու) :
- Կօթչալք Հապստա վէֆաթ էթտի :
- 877 Աքօչիալը Եուհաննա վէֆաթ էթտի :
- 871—901 Պէօլիւք Ալֆրէտ Ինկիլզ Գըրալը :
- 872—882 Սէքիզինճի Եուհաննա Փափա :
- 879 Իսթանպուլտա քիլիսէ մէճլիսի (քիլիսէի շարպիյէ Թա-
րաֆընտան սէքիզինճի 'ումումի ի'թիպար օլունտու) :
- 885—891 Ալթընճը Սթէֆանօս Փափա :
- 872—956 Փափապիլիյին քէօթիւ վէ զա'իֆ վազթի :
- 904—911 Իւչիւնճի Սէրկիօս Փափա :
- 914—928 Օնոււնճու Եուհաննա Փափա :
- 927 Գլունեիլի Օտօ :
- 919—956 Պիրինճի Հէնրի Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 954 Տանիմարգա էհալիսի իճպարէն տինի մէսիւլիյի գա-
պուլ էթտիլէր :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 936—973 Պիլինճի Օթօ (Պէօյիւք Օթօ) Իմիւէրաթօր :
- 936—963 Օնիքինճի Եուհաննա Փափա : Սօնկրա Օթօ Թարա-
ֆընտան 'ազլ օլունտու :
- 960 Հաքօն էվէլլէի Խրիսթիան Նօրվէկիա դըրալը :
- 967—999 Պօհէմիա, Լէհիսթան, Մաճարիսթան վէ Բուսիա
տինի մէսիկյի գապուլ էթտիլէր : Բուսիա քիլիսէի
չարգիլէյէ Թապի :
- 983—1002 Իւչիւնճի Օթօ Իմիւէրաթօր :
- 985—996 Օնպէշինճի Եուհաննա Փափա :
- 993 Իլք տէֆ'ա օլարագ քիլիսէի փափալլիյէնին էմիր իլէ
պիր առէմ (Աւկպէրկլի Ուլրիք) « ազիզ » Ի'թիպար
օլունտու :
- 996—999 Պէշինճի Կրէկօր Փափա :
- 999—1003 Իքինճի Սիլվէսթէր Փափա :
- 1002—1024 Իքինճի Հէնրի Իմիւէրաթօր :
- 1008 Իսվէշ Գըրալը Օլաֆ վաֆթիլ օլունտու :
- 1012—1024 Սէքիզինճի Պէնէտիքթօս Փափա :
- 1014—1033 Տանիմարքա Գըրալը պէօյիւք Բանուլթ :
- 1024—1033 Օնտօգուզունճու Եուհաննա Փափա :
- 1024—1039 Իքինճի Քօնրատ Իմիւէրաթօր :
- 1033 Անսէլմա թէվէլլիւտ էյլէտի :
- 1033—1046 Տօգուզունճու Պէնէտիքթօս Փափա :
- 1039—1036 Իւչիւնճի Հէնրի Իմիւէրաթօր :
- 1046 Սութրի Սինօտ մէճլիսի Իմիւէրաթօր Հէնրինին էմ-
րի իլէ Իւշ Փափալը 'ազլ էտիպ իքինճի Բլէմէսի ինթի-
խապ էթտի :
- 1049—1054 Տօգուզունճու Լէյօ Փափա :
- 1050 Պէրէնկարիօս 'ալէյինէ Բօմատա հիւքս' օլունտու :
- 1054 Բիլիսէի շարգիլէ վէ Բիլիսէի զարպիլէ քիւլլիյէն վէ
գաթ'իէն գաթ'ի 'ալագա էթտիլէր :
- 1059 Էվլի քիլիսէ խատէմէսի մէմուրիլէթէրինի իճրա
էթմէքտէն նէհի օլունտու :
- 1061—1063 Իքինճի Ալէքզանտըր Փափա : Լաֆրան Բանթէրալը-
րի Սէրփիսգօփօսու :
- 1073—1083 Եէտինճի Կրիկօր Փափա :
- 1066—1089 Նօրման Կիլեօմ, Փաթիհի Ինկիլթէրրա :
- 1076 Երուչալիմ վէ Փալէսթին Թիւրքմէնլէր Թարաֆըն-
տան զապթ , վէ Էհպիլինին չօղու գաթլ օլունտու :
- 1079 «Թրանսուպսթանսիասիօ» Թալիմի 'ուճուճի , վէ
Եալընըզ էքմէք Թէչպիհի իսթիմալ օլունտու :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 1084 Քարթուսիում րահիւյ մէզհէպի թէչքիլ օլունտու :
- 1073—1120 Մէտրէսէվիլիք զուհուր էթտի :
- 1088—1099 Իքինճի Ուրպան Փափա :
- 1056—1106 Տէօրտիւնճիւ Հէնրի Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու տաի-
մա Փափալար իլէ միւնազա՛ա էթմէքտէ իտի :
- 1095 Պիրինճի ճէհատը սալիպէ միւպաչիլէթ օլունտու :
- 1093—1109 Անսէլմօս Բանթէրպըրի Սէրփիսգօլիօսու :
- 1097—1099 Սալլափուս Իզնիք, Անթաքիա վէ Երուշալիմի Ֆէթհ
էտիպ պիր խրիսթիյան հիւքիւմէթ թէչքիլ էթտիլէր :
- 1098 Քիսթէրքիում րահիւյ մէզհէպի թէչքիլ օլունտու :
- 1081—1118 Աէքսիս Բօմնէնօս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 1118—1119 Հօսփիթալ վէ Հէյքէլ Բավալիէր Կիւրուշէրի թէչ-
քիլ օլունտու :
- 1099—1119 Իքինճի Փասքալիս Փափա :
- 1106—1125 Պէչինճի Հէնրի Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 1118—1145 Եուհաննա Բօմնէնօս Իսթանպօլտա Իմիէրաթօր :
- 1120 Վալտէնսիլէրին իդրարնամէսի :
- 1123 Տօգուզունճու մէճլիսի ՛ուսուսիի քիլիսէվի, պիրինճի
Լաթէրան, (քիլիսէի զարալլէթ թարաֆընտան թանըլտը),
- 1125—1137 Իքինճի Լօթար Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 1129 Թուլուզ Սինօտ մէճլիսի Քիթապը շէրիֆին ՛ուսու-
մէն գըրաաթընը նէհի էթտի :
- 1159 Օնունճու մէճլիսի ՛ուսուսիի քիլիսէվի (Իքինճի
Լաթէրան) :
- 1145 Արնօլտ փափաա : Բօմալի ճիւմհուրլէթին թէչ-
քիլի :
- 1158—1152 Քօնրատ Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 1141 Հուկօ Սան Վիքթօր վէֆաթ էթտի :
- 1142 Ապէլարտ վէֆաթ էթտի :
- 1147 Իքինճի ճէհատը սալիպ, Պէրնարտ անը վա՛ղ էթտի :
- 1150 Էսրարը մէսիհիյէ ետի ՛ատէտ ի՛թիպար օլունտու,
Վաթթիք, Քիլիսէյէ գապուլ, Թաա՛մը մուգատտէս,
Թէօվպէ, Սօն Մէսհ (վերջին օծում), Էլ գօմազլըզ վէ
Իզտիվաճ :
- 1135 Պէրնարտ վէֆաթ էթտի :
- 1170 Թօմաս Պէքէթ գաթլ օլունտու : Գըրալըն թէօվ-
պէսի, Վալտէնսիլէր թէրազգի էթտիլէր :
- 1152—1190 Ֆրէտէրիք Պարպարօսսա Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 1179 Իւչիւնճիւ Լաթէրան մէճլիսի :
- 1187 Իւչիւնճիւ ճէհատը սալիպի, ՛ուսուսի :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 1195—1202 Իւչիւնճի Ալէքսիս Իսթանպուլտա Իմիէրաթօր ,
 1198—1216 Իւչիւնճի Իննօքէնթիօս Փափա ,
 1216 Ֆրանքիսքօս վէ Տօմինիքօս րահիպ մէզէպլէրի զու-
 հուր էթտիլէր ,
 1180—1223 Ֆիլիփ Օկօսթօս Ֆրանսատա Գըրալ ,
 1215 «Մակնա Խարթա» Ինկիլթէրրա էհալիսինն էսասը
 հուգուգը . Օն Իքինճի Մէճլիսի 'ուսուսիի քիլիսէվի
 (Տէօրտիւնճի Լաթէրան) ,
 1206—1227 Ճէնկիզ Խանըն Ասիատա Ֆիւթուհաթը ,
 1200—1229 Օքսֆօրտ , Փարիզ , Փատու , Նափօլի , Քէմպրիճ
 վէ Թուլուս տար էլ Ֆիւնոնլարըն Թէշքիլ վէ Թէ-
 րագգիսի ,
 1216—1227 Իւչիւնճի Հօնօրիօս Փափա ,
 1217 Պէշինճի ճէհատը սալիպ , պիհուտէ ,
 1226 Թօմաս Աքուինաս Թէվէլլիւտ էյլէտի ,
 1212—1250 Իքինճի Ֆրէտէրիք Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու ,
 1228 Ալթընճը ճէհատը սալիպ ,
 1251 Քիլիսէ խատէմէսինտէն Ղայրի Խրիսթիանլար մու-
 սահասէի տիւրիյէյէ միւտախէյէ էթմէքտէն մէն՝ օ-
 լունտուլար ,
 1227—1241 Տօգուզունճու Կրէկօր Փափա ,
 1252 «Թէտգիդաթը շէրիֆէ մէհքէմէսի» Տօմինիքօսլար
 էլինտէ մունթազամ օլտու ,
 1255 Էրմէնիսթան Մօնկօլլար Թարաֆընտան Ֆէթհ
 օլունտու ,
 1256 Րէյմօնտ Լըլ Թէվէլլիւտ էյլէտի ,
 1245 Օն Իւչիւնճի մէճլիսի 'ուսուսիի քիլիսէվի (պէշինճի
 Լաթէրան) Լիօնտա ,
 1248 Եէտինճի ճէհատը սալիպ ,
 1253 Րիպրիքի՝ Մօնկօլլարա միսիօնար օլտու ,
 1245—1254 Տէօրտիւնճի Իննօքէնթիօս Փափա ,
 1254—1261 Տէօրտիւնճի Ալէքզանտըր Փափա ,
 1270 Սէքիզինճի ճէհատը սալիպ ,
 1274 Օնտէօրտիւնճի մէճլիսի 'ուսուսիի քիլիսէվի Լիօնտա ,
 Պօնապէնթուրա վէ Թօմաս Աքուինաս վէֆաթ էթ-
 տիլէր ,
 1242—1280 Մաճառիսթան՝ Մօնկօլլար Թարաֆընտան զապթ
 օլունտու ,
 1261—1294 Օնիքի նէֆէր Փափա , վէ տէօրթ տէֆա ալթը պտան
 իւչ սէնէյէ գատար միւտտէթլէրի Փափա Էօզ խտի ,

Սէնէ. Թ. Ի.

- 1291 Բրիսթիանլարըն Փալէսթինոյ օլան հիւքիւմէթի խիթամ պուտու :
- 1265—1321 Իթալիալը շա'իր Տանթէնին էյամը :
- 1297 Յրանսա Գըրալը տօգուզունճու Լուի «պիլզ» ի'թի-պար օլունտու :
- 1298 Մէքիզինճի Պօնիֆաքիօս Փափանըն Յրանսա Գըրալը 'ալէյինէ հիւքմի :
- 1299 Տէվլէթի 'Ալլիէ թէշքիլ օլունտու :
- 1500 Մէսէրրէթ սէնէսի (Յոքելեան) թա'յին օլունտու :
- 1294—1303 Մէքիզինճի Պօնիֆաքիօս Փափա :
- 1302 Փափանըն «Մուգատտէսէի վահիտէ» հիւքմի :
- 1500—1505 Լիօն , Ալլինիօն վէ Օրլէան տար էլ ֆինուկլարընըն թէշքիլի :
- 1504—1574 Միւվէրրիլս փէթրարքըն էյամը :
- 1511 Օնպէշինճի մէճլիսի 'ուսուկիլ քիլիսէվի (ետիինճի Լաթէրան) Վիէնտէ : « Թրանսուպսթանսիասիօ » եօր-թուսու :
- 1505—1576 Հիւքիւմէթի փափալլիյէնին մէրքէվի Յրանսատա Ալլինեօն շէհրինտէ պուլունտու :
- 1505—1514 Պէշինճի Բլէմէս Փափա :
- 1516—1534 Եիրմի իքինճի Եուհաննա Փափա :
- 1515 Րէյմօնտ Լըլլ վէֆաթ էթտի :
- 1520 « Էգանիմի Սէլասէ եօրթուսու » թա'յին օլունտու :
- 1542—1552 Ալթընճը Բլէմէս Փափա :
- 1561 Թաուէր վէֆաթ էթտի :
- 1552—1562 Ալթընճը Իննօքէնթիօս Փափա :
- 1562—1570 Պէշինճի Ուրպան Փափա :
- 1565 Ինկիլթէրրա Գըրալը իւշիւնճի էտուարտ' Փափանըն իտտա'ասընը Րէտտ էյլէտի :
- 1570—1578 Տօգուզունճու Կրէկօր Փափա :
- 1565—1585 Վիքլիֆ Ինկիլթէրրատա իսլահաթը քիլիսէ իշիւն չալըչտը :
- 1555—1591 Պէշինճի Եուհաննա Իսթանպուլտա Իմիէրաթօր :
- 1569—1405 Լէնկ Թիմուրուն Մօնկօլ փատիշահլըզ վէ ֆիւթու-հաթը :
- 1575 Եուհաննա Հուս թէվլէլիտ էթտի :
- 1578—1429 Հիւքիւմէթի փափալլիյէ խուսուսունտա վուզու' պուլան ի'թիզալ , Փափալար հէմ Բօմատա հէմ Ա-վինեօնտա :
- 1580—1585 Վիքլիֆին Բիթալը շէրիֆ թէրճիւմէսինին նէշրի :

Սենէ. Թ. Ի.

- 1389—1403 Տէվէթի 'Օսմանիյէ Պայագլիտին խտարէսինտէ թէ-
րագլի էթտի :
- 1391—1425 Իքինճի Մանուէլ Իսթանպուլտա Իմիէրաթօր :
- 1391 Եէհուտիլէր Իսփանեատա գաթլ օլունտուլար :
- 1402 Սուլթան Պայագլիտ Անկորա ճէնկինտէ Լէնկ Թիմուր
թարաֆընտան մաղլուպ օլտու :
- 1403—1502 Եիրմի ալթը 'ստէտ տար էլ Ֆիւնուէն Էվրօփատա
թէշքիլ օլունտու : մէշհուրու՝ Լայիցիկ (1409) , Ֆլօ-
րէնչա (1435) , Պազէլ (1460) , Ինկօլսթատթ (1472)
Թիւպինկէն (1477) , Քօփէնհակէն (1479) , Վիթթէն-
պէրկ (1502) :
- 1409 Փիզա մէճլիսի :
- 1440—1445 Եիկիրմի Իշիւնճիւ Եուհաննա Փափա Գօնսթանս
մէճլիսի թարաֆընտան էն ողլըր ճիւնհալար սէպէպին-
տէն 'ազլ վէ հապսա իլգա օլունտու :
- 1444—1418 Գօնսթանս մէճլիսի :
- 1415 Եուհաննա Հուս Գօնսթանս մէճլիսինին հիւքմիւ իլէ
գաթլ օլունտուպ շէհիտ օլտու :
- 1416 Հաքէզա Հէրօնիմօս հիւքմ վէ գաթլ օլունտու :
- 1417—1431 Պէշինճի Մարթին Փափա Գօնսթանս մէճլիսի թա-
րաֆընտան թա՛յին օլունտու :
- 1425 Տէյլլի մու'ալլիմ վէֆաթ էթտի :
- 1429 Կէրսօն մուալլիմ վէֆաթ էթտի :
- 1431—1443 Պազէլ մէճլիսի :
- 1431—1447 Տէօրտիւնճիւ Էւկէնիօս Փափա , Պազէլ մէճլիսի իլէ
միւնազա՛ա :
- 1440 Պոսմա հուրուֆաթը իլէ քիթապլարը թապ՝ էթմէք
հիւնէրինին զուհուրու , Նիքօլաս Բլէմէնկիսին վէֆաթը :
- 1447—1455 Պէշինճի Նիքօլաս Փափա :
- 1448—1455 Օն պիրինճի Գօնսթանթինօս սօն Եուհանի Իմիէ-
րաթօր :
- 1455 Իսթանպուլ 'Օսմանլըլար թարաֆընտան ֆէթհ օ-
լունտու : Մայ. 29.
- 1451—1481 Իքինճի Մուհամմէտ 'Օսմանլը Փատիշահը , Փաթիւհ :
- 1458—1464 Իքինճի Փիօս Փափա :
- 1471—1484 Տէօրտիւնճիւ Սիքսթօս Փափա :
- 1471 Թօմաս ա Քէմիիւ վէֆաթ էթտի :
- 1477 «Թէտգիգաթը շէրիֆէ մուհաքէմէսի » մոխսուսէն
գուվվէթ վէ թէսիրաթընը Իսփանեատա պէյան էթտի :
- 1481—1512 Իքինճի Պայագլիտ 'Օսմանլը Փատիշահ :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 1483 Մարթին Լութէր թէվէլլիւտ էթտի :
- 1484 Ուլրիք Զուինկլի թէվէլլիւտ էթտի :
- 1486—1497 Սափանարօլա Իթարիատա վա՛ղ էթտի :
- 1491 Իկնաթիօս Լօյօլա ծիգվիթ մէզէպինին միւ՛հասիսի
թէվէլլիւտ էթտի :
- 1492 Ամէրիգա Բրիստափոր Բօլօմպօս թարաֆընտան
քէշֆ օլունտու :
- 1492—1503 Ալթընճը Ալէքսանտր (Պօրճիա) Փափա :
- 1493—1519 Պիրինճի Մաքսիմիլիան Ա. խթրիա Գըրալլ :
- 1497 Ֆիլիպ Մէլանքթօն թէվէլլիւտ էթտի :
- 1503—1515 Իքինճի Յուլիօս Փափա :
- 1509 Եռւհաննա Բալվին թէվէլլիւտ էթտի :
- 1512—1520 Պիրինճի Սէլիմ Օսմանլը Փատիշահը :
- 1515—1521 Օնուհնու Լէյօ Փափա :
- 1509—1547 Սէքիզինճի Հէնրի Ինկիլթէրրատա Գըրալ :
- 1516 Էրազմօս Ինճիլի շէրիֆի լիսանը ասլիսինտէ թապ՝
վէ նէշը էթտի :
- 1516—1538 Պէշինճի Բարլ Ճէրմանիա Իմիէրաթօրու :
- 1517 Հսկտ. 51 տէ Լութէր կիւնահ՝ աֆլըղընըն թիճա-
րէթի՝ ալէյհինէ 95՝ առէտ քէլամընը՝ իլան էթտի :
- 1519—1531 Իսփանեանըն Ամէրիգատա Փիւթուհաթը :
- 1520—1546 Սուլթան Սիւլէյման Օսմանլը Փատիշահը. Փէվզ
էլ՝ առէ մուզաֆֆէր վէ պէրիսօրտար :
- 1519 Լայլիցիկ միւպահասէսի՝ էք իլէ Լութէր. Լութէրին
կալաթիապլըրա ըհսալէ իւզէրինէ թէֆսիրի նէշը
օլունտու :
- 1520 Յունվ. 15 Լութէր՝ ալէյհինէ Փափա թարաֆըն-
տան հիւքմ օլունտու :
- 1521 Վօրմա մէճլիսի. Լութէրին թէպրիյէի զիմէթի. Մէ-
լանքթօնուհն իլմի իլահի քիթապը նէշը օլունտու :
- 1522 Ինճիլի շէրիֆ Ճէրմանիա լիսանընտա թապ՝ վէ
նէշը օլունտու :
- 1523 Սաքսօնիա հիւքիւմոարը Ֆրէտէրիք վէֆաթ էթտի.
Ֆրանսա Գըրալլ Ֆրանսուա Փափիա ճէնկինտէ էսիր
օլտու :
- 1526 Ինճիլի շէրիֆ Ինկիլպճէտէ թապ՝ վէ նէշը օլունտու :
- 1529 Մարսիւրկաա Հէլվէթիալը վէ Ճէրմանիալը Փրօթէս-
թանթլար թա՛ամը մուզատտէս հազգընտա միւշալէ-
րէ էթտիլէր :
- 1530 Աւկասուրկի մէճլիսի վէ անըն իգրարնամէսի. Ինկ-

Սէնէ. Թ. Ի.

- լիզ Սէրփիսգօփօսու Վօլէյ վէֆաթ էթտի :
 1531 Սմալքալտ մու'ահէտէնամէսի. Զուինկի ճէնքտէ վէֆաթ էթտի :
 1533 Հէնրի Գըրալ (Ինկիլզ) գըրալիչասընը թաթլիզ էթտի : Բրանմէր Բանթէրպլըրի Սէրփիսգօփօսու :
 1534 Ինկիլզ քիլիսէսի հիւքիւմէթի փափազլիյէտէն քիւլ-վիյէն վէ գաթ'իէն ազատ օլտու :
 1536 Բալվինին 'իւմի իւահի քիթապը նէչը օլունտու :
 1537 Լըֆէվր վէֆաթ էթտի :
 1541 Ճէնէվա քիլիսէսի Բալվինին թէսիրաթը իլէ միւ-ճէտտէտէն միւնթազամ գըլընտը :
 1541վէ1546 Բաթիզպօն միւչալէրէսի վէ մէճլիսի :
 1543 Թրէնթ մէճլիսի (Բիլիսէի փափազլիյէնին օնոօգու-գունճու 'ուսմումիսի) թէչքիլ օլունտու :
 1546 Լութէր վէֆաթ էթտի :
 1542—1552 Բսազիէ Հինտիսթան, Ճափօն վէ Զինէ միսիօնէր օլտու :
 1547—1553 Ալթընճը էտուարտ Ինկիլթէրրա Գըրալը :
 1553 Սէրվէթօս Փրօթէսթանթլար թարաֆընտան հէրէթ թիգօս տէյու Էազըլլայ գաթլ օլունտու :
 1553—1558 Փառիավի Մարի Ինկիլթէրրա Գըրալիչասը :
 1556 Բրանմէր չէհիտ օլարազ գաթլ օլունտու :
 1559 Ինկիլթէրրատա միւսա'ատէի տինիյէ 'ալէյհինէ գա-նուն 'իւան օլունտու : Խալիսիյն զուհուր էթտիլէր : Պիրինճի Ֆրանսէվի Փրօթէսթանթ Սինօտ մէճլիսի 'ուսմումի :
 1558—1603 Էլիզապէթ Ինկիլթէրրա Գըրալիչասը :
 1561 Պագօն թէվէլիւտ էթտի :
 1563 Թրէնթ մէճլիսի խիթամ պուլտու :
 1564 Բալվին վէֆաթ էթտի :
 1566 Իքինճի Հէլվէթիալը իգըարնամէ Պուլլինկէր թա-րաֆընտան թէչքիլ օլունտու :
 1555—1598 Իքինճի Ֆիլիփ Իսփանէա Գըրալը , զայէթ գալիւմ :
 1572 Ճօն Նօքս վէֆաթ էթտի : Պարթօլումէյօտա Հուկ-նօթլարըն գաթլի Ֆրանսատա , Հօլլանտատա Էհալի գալիւմ փափազի հիւքիւմէթլէրինէ գարչը գալգըչ-տըլար :
 1587 Բուսիա քիլիսէսինին մէրքէզի Իսթանպուլտան այրը Մօսքօվտա օլտու :
 1588 Իսփանէա տօնունմասը խարապ օլտու :

Սէնէ. Թ. Ի.

- 1603 Արմինիոս միւճատէլէսինէ միւպաշիրէթ օլունտու .
- 1603—1625 Սքօշիա Գըրալը ճէյմս Ինկիլթէրրա Գըրալը օլտու .
- 1609 Արմինիոս վէֆաթ էթտի .
- 1618 Ճէյմս գըրալ եէվմի մուգատտէստէ օլունլարա եիւզ վէրէն պիր գանուն իլան էթտի .
- 1618—1619 Տօրթ մէճլիսի . Կրօթիօս հապսա իլգա օլունտու .
- 1620 Նէվ Ինկիլթէրրայա էվվէլա կիտէն Սալիսիյն օրա-
յա վասլ օլտուլար .
- 1622 Փափափի պէօլիւք միսօնէր շիրքէթի թէշքիլ օլունտու .
- 1625 Ճօն Րօպինսըն վէֆաթ էթտի .
- 1626 Պաքօն վէֆաթ էթտի .
- 1621—1658 Քիրիլ Լուքար Իսթանպօլ Փաթրիյի Իսլահաթ իչիւն
չալըչըպ շէհիտ օլտու .
- 1625—1649 Պիրինճի Չարիզ Ինկիլթէրրա Գըրալը .
- 1629—1640 Փարլամէնթօ մէճլիսի հիչ եօգ իտի .
- 1652 Իգվէշ Գըրալը Ճէրմանիատա Ֆաթիհ օլարագ վէ-
ֆաթ էթտի . Ճօն Էլիօթ Սմէրիգանըն գատիմի էհա-
լիսինէ վա'զ էթմէյէ պաշլատը .
- 1659 Սքօշիալը միւթէ'ահիտիյն .
- 1640 Քիրիսէի փափափլլէտէ Եանսէն մէզհէպի գուհուր
էթտի . Թա'լիմաթը սահիհէսի . Ուզուն Փարլամէնթօ
մէճլիսի քիւշատ օլունտու .
- 1643 Փարլամէնթօ Թարաֆընտան ճէմ օլունմուշ Ուէսթ-
մինսթէր մէճլիսի Երէցի օլուպ, անըն վասիթասը իլէ
Երէցի ուսուլի Ինկիլթէրրատա գապուլ օլունտու .
- 1642—1646 Ինկիլթէրրատա մուհարէպէ . Գըրալ իլէ փարլա-
մէնթօ .
- 1618—1648 Օթուլ սէնէ մուհարէպէսի Ճէրմանիատա, Պօհէմիա-
տա թէ'ատտի վէ մուհարէպէ սէպէպինտէն էհալինին
պէօլիւք էքսէրիսի թէլէֆ օլունտու .
- 1645 Սէրփիսգօփիօս Լօտ գաթլ օլունտու .
- 1648 Վէսթֆալիա մուհէտէնամէսի 'ազտ օլունտու .
Սմէրիգատա Քէմպրիճ քիրիսէ մէճլիսի .
- 1649 Չարիզ Գըրալ գաթլ օլունտու .
- 1653 Երէցի ուսուլի հուրրիյէթի տինիյէ մէզհէպինէ մէյ-
տան վէրտի .
- 1653—1658 Օլիվէր Քրօմվէլ Ինկիլթէրրատա Մուհաֆըզը ճիւժ
հուր .
- 1656—1657 Փասքալըն « Րէսալէլէրի » Ճիզվիթէր 'ալէյհինէ
ֆէվգ էլ'ատէ միւ'թէպէր վէ նուֆուզու .

Սէնէ. Թ. Ի.

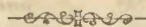
- 1660—1685 Իբրինճի Զարլզ Ինկիլթէրրատա Գըրալ, Հուրրիյէթի տինիյէնին Ինկիլթէրրատա մուգաֆֆէր վագթը :
- 1662 2000 Նէֆէր փափաա մէմուրիյէթլէրինտէն իխրաճ օլունտու :
- 1654 Բուսիատա իսլահաթը քիլիսէ իչիւն հարէքէթի , զայրի միւէսսէր :
- 1665—1670 Մաճարիսթանտա փրօթէսթանթլարըն թէ'ատտիսի :
- 1615—1691 Բիչարտ Պաքսթէր միւէլլիֆին միւտտէթի 'էօմրիւ :
- 1616—1685 Ճօն Օէն մու'ալլիմին միւտտէթի 'էօմրիւ :
- 1667 Ճէրէմի Թէյլըր վէֆաթ էթտի :
- 1674 Ճօն Միլթըր մէշհուր չա'իր վէֆաթ էթտի :
- 1684 Սէրփիսգօպուս Լէյթըն վէֆաթ էթտի :
- 1630—1705 Ճօն Հաու մու'ալլիմին միւտտէթի 'էօմրիւ :
- 1655—1705 Ճէրմանիալը Սփինէրին միւտտէթի 'էօմրիւ :
- 1680 Պօթօն քիլիսէ մէճլիսի :
- 1685 Նանթ ֆէրմանընըն (Ֆրանսատա) մէնսուհ գըլընըպ փրօթէսթանթլարըն հուգուգունուն իսթալ օլունմասը
- 1685—1688 Իբրինճի Ճէյմս Ինկիլթէրրատա Գըրալ :
- 1688 Օրանթ հիւքիւմոսպը Վիլիամ Ինկիլթէրրա Գըրալը օլտու : Հուրրիյէթի 'ատիյէ վէ տինիյէ պիրտէն թէ-րադգի էթտի : Ճօն Պընիան վէֆաթ էթտի :
- 1689 Ինկիլթէրրատա հուրրիյէթի տինիյէնին իսլգասը ի-չիւն գանուն :
- 1645—1715 Օն տէօրտիւնճիւ մէշհուր Լուի Ֆրանսա Գըրալը :
- 1651—1715 Ֆէնէլօն մէշհուր Ֆրանսէվի միւէլլիֆին միւտտէթի :
- 1689—1725 Պէօյիւք Պէտրոս Բուսիա Իմրիէրաթօրու « Սինօտը մուգատտէսի » թէշքիլ էթտի (Թ. Ի. 1721) :
- 1698 «Մա'լիւմաթը մէսիհիյէ ինթիշարը իչիւն չիրքէթի» Ինկիլթէրրատա թէշքիլ օլունտու :
- 1701 «Ինճիլի չէրիֆ ինթիշարը իչիւն չիրքէթի» Ճօն Ու-էսէյ թէվէլլիւտ էթտի :
- 1715 Մաթթէ Հէնրի միւֆէսսիր վէֆաթ էթտի :
- 1714—1770 Ճօրճ Հուայթֆիլտ մէշհուր վա'իզին միւտտէթի :
- 1721 Նորվէկիալը Իճիտ Կրէնլանտատա Միսիօնէր օլտու :
- 1735 Մօրավիալլար Կրէնլանտատա իշլէրինէ պաշլատըլար :
- 1735—1745 Ամէրիգատա ինթիպաւնը բուհանի 'ումումի :
- 1748 Իսահ Ուաթա մէշհուր իլահիլէր միւէլլիֆին վէֆաթի
- 1750 Շուարճ Հինտիսթանտա Միսիօնէր օլտու :
- 1751 Ֆիլիֆ Տօտրիճ վէֆաթ էթտի :
- 1758 Ճօնաթան Էտվարտս վէֆաթ էթտի :

- 1776—1783 Ամերիգատա մուհարէպէ. Թէշքիլի մէճմուլ աի Ամ-
րիգա ճիւղնուրիցէթի :
- 1785 Ամերիգատա էրիսպօփօս քիլիսէսինին իւք մէճլիսի
'ուսումիցէսի :
- 1789—1795 Ֆրանսատա իրթիլալը 'աղիմ վէ մուսաֆէթի 'ու-
սումիցէ :
- 1789 Նէսնուէր թէվէլիւտ էյլէտի : Ամերիգատա Երէցի
քիլիսէլէրին պիրինճի մէճլիսի 'ուսումիսի :
- 1792 Ամերիգատա Մէթօտիսթ մէզնէպինին պիրինճի
մէճլիսի 'ուսումիսի :
- 1760—1820 Իւչիւնճի ճէօրճիօս Ինկիլթէրրատա Գըրալ :
- 1795 Լօնտրա Միսիօնէր չիրքէթի թէշքիլ օլունտու. Կի-
րակի մէքթէպլէրինին թէշքիլի պաշլանտը :
- 1793—1815 Ալթը տէֆ'ա Էվրօփա տէվլէթլէրի Ֆրանսա 'ալէյ-
հինէ իթթիհատ էտէրլէր :
- 1799 Լօնտրա Տէֆրաշ չիրքէթի թէշքիլ օլունտու. ճօրճ
Ուաշինկթըն ֆէթհ էթտի :
- 1804—1814 Պէյլիք Նաիօլէօն Ֆրանսա Իմիէրաթօրու :
- 1801 Քիլիսէ Միսիօնէր չիրքէթի (Ինկիլթէրրատա) թէշ-
քիլ օլունտու :
- 1802 «Պրիթանի վէ էճնէպի Քիթապը շէրիֆ չիրքէթի»
թէշքիլ օլունտու :
- 1798—1805 Լօրա Ուէլէպլէյ Հինտուսթանտա Հիւքմտար :
- 1807 Զինտէ Միսիօնէր իշի պաշլանտը :
- 1808 Անտօլէր 'իլի իլահի մէքթէպի թէշքիլ օլունտու :
- 1810 Ամերիգան Պօրտ չիրքէթի թէշքիլ օլունտու :
- 1812 Հէնրի Մարթին
- 1815 Վաթէրլու ճէնկի, Յուն. 15, Վէլիւնկթօն՝ Նափօլէօ-
նուն ֆաթիհի :
- 1814 Ամերիգա վաֆթիզ մէզնէպինին Միսիօնէր չիրքէթի
թէշքիլ օլունտու :
- 1819 Մէթօտիսթ մէզնէպինին Միսիօնէր չիրքէթի թէշ-
քիլ օլունտու :
- 1820 Միսիօնէր իշի Մատակասգար ատասընտա պաշլանտը :
- 1821 Եունանիսթան Թիւրքիատան այլըլըպ այրը պիր
տէվլէթ օլտու :
- 1830 Մօրիօն մէզնէպի վիւճուտա կէլոի :
- 1835 Ամերիգատա Քրիստոսուն իքինճի զուհուրինէ միւն-
թէգիր օլան պիր մէզնէպ :
- 1835 Վիլիամ Վիլպերֆօրս վէֆաթ էթտի :
- 1835—1840 Ճէրմանիալը Սթրապ տինի մէսիհի 'ալէյհինէ իթի-

- րազաթընը նէշր էթտի .
- 1837 Ամէրիգա Երէցի քիլիսէսինտէ իսթիլաֆ .
- 1845 Աքօչիա քիլիսէի հուրրիյէսի թէշքիլ օլունտու .
- 1859 Սուլթան Մահմուտ վէֆաթ էտիպ, Սուլթան 'Ապտ
Իւլ Մէճիտ Խան թալթա ճիւլուս էթտի .
- 1846 Թօմաս Չալմէրս վէֆաթ էթտի .
- 1848 Բօշութ Մաճարիսթանըն հուրրիյէթի իշիւն չալըշտը .
- 1851 Նափօլէօն Պրանսանըն հիւքիւմէթիի զապթ էթտի .
- 1855—1855 Գըրըմ մուհարէպէսի .
- 1856 'Իլանը Խաթթի հիւմայուն .
- 1857 Հինտիսթանտա Ինկիլթէրրա 'ալէյինէ իսթիլալ .
- 1858 Սիր Վիլեամ Համիլթըն վէֆաթ էթտի, Էսարէթ
Բուսիատա տէֆ' օլունտու .
- 1859 Պրանսա իլէ Իթալեա մուհարէպէսի Պրանսա զալիպ .
- 1860 Սիւրիատա իսթիլալ .
- 1861 Սուլթան Ապտ Իւլ Ազիզ Խան թալտու ճիւլուս
էթտի .
- 1861—1865 Ամէրիգատա մուհարէպէի տալիլիյէ, Լինքօն ռէլիսի
ճիւմհուր' չէհիտ, Բէօլէլէրի ազատ էթտի (4,000,000),
Նէթիճէ' հուրրիյէթի 'ատիյէ, վէ հիւքիւմէթի 'ատի-
լէնին թէսպիթ օլունմասը .
- 1866 Փրուսիա իլէ Աւսթրիա պէյնինտէ մուհարէպէ .
Աւսթրիա մաղլուպ, ամմա Նէթիճէսի օլ տիյարտա
հուրրիյէթի տինիյէ վէ թէրազգի .
- 1869 Իսթանիատա թէպտիլի խանէտունը Գըրալիյէ, հուր-
րիյէթի տինիյէ .
- 1869—1870 Ամէրիգատա Երէցի քիլիսէլէրին միւթթէ' հիտ գը-
լլունմասը, Բօմատա մէճիսի 'ուսուսիլի քիլիսէվի. Լա-
զալաթլուգ թա'լիմի. քիլիսէի Փափապիլիյէտէ իսթիլաֆ .
Տէօլլինկէր, Հիյասէնթ վէ սպիրլէր . Իթալիա մէմա-
լիքի միւթթէ' հիտ վէ Փափանըն հիւքիւմէթի ճիւմա-
նիյէսինին թիթամը իլէ Իթալիա փայլթաթթը Բօ-
մատա օլմասը, Թէպշիրի Ինճիլի չէրիֆ .
- 1870—1871 Պրանսա իլէ Ալամանիա պէյնինտէ մուհարէպէ .
Պրանսա մաղլուպ. Փարիստէ իսթիլալ. թէշքիլի ճիւմ-
հուրիյէթ . Ալամանիա միւթթէ' հիտ, Ճէնուպի էվ-
րօփատա թէվսի' հուրրիյէթի տինիյէ վէ միւսպահա-
տաթը տինիյէի հուրրիյէ .

ՖԻԶՐԻՍԹ

Ա. Բ. Գ. ՍԸՐԱՍԸ ԻԼԷ

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Աղաղիօս .	160. 199	Ալեանտէր .	521
Ագուլթանիա .	297	Ալէնսօն .	557
Ագլիլէա .	527	Ալէքսանտր , Իսթանպօլ է-	
— Էփիսոպօսիօսու .	159	փիսգ .	198
Ագուինոս , պաղ՝ Թօմաս .		Ալէքսանտր Հալէս .	473. 479
Ագօպօս Բէռուլ .	22	Ալէքսանտր Հիէրափօլիս է-	
Աղապ Հաղղընտա Կրօթիօ-		փիսգ .	207
սուն թողիմաթը .	690	Ալէքսանտր Սէփէրօս .	65
Ագիլ սոյըլմուլ .	268	Ալէքսանտր Փափա	515
Ագիլլէր էօրթուսու .	267	Ալէքսանտր » Դ .	569
— Շէֆաաթը .	517	Ալէքսանտր » Ե .	569. 451
Ագիլլէրէ տու'ա .	268. 599	Ալէքսիս (պիր Կէնճ) .	495
Ագիլլէրին էսէրլէրինէ րի-		Ալէքսիս Գօմէնէնօս .	589
ալէթ վէ սէնտէ .	268	Ալթման .	327
— Խայրաթը .	599	«Ալլահ սալաօ զըննտու» .	210
— Շէֆաաթընա թէվէք-		Ալլահըն մէվճուտիյէթի	82. 720
բուլ .	599	«Ալլահըն վալիտէսի» թա-	
— Շէֆաաթը վէ Կիւնէրի-		պիրի .	206
նին հըֆլ զըննմուսընըն		«Ալլահըն տօսթլարը»	412—414
աէֆի .	588	Ալլահինսան թապիրի	206. 225
Աթուլօս .	62		224. 466. 470
Աթանաս .	172. 196. 197. 198	Ալլիմանի .	155
199. 201. 215. 221. 276		Ալպէրթ Մէց Էփիսգ .	501. 528
Աթթիւա .	155. 166	Ալպէրթուս .	475
Ալամանիա .	45	Ալպիկէնսի մէղհէսի .	519. 585
Ալաթիք .	166	Ալպիք .	454
Ալգուին .	240. 281	Ալթրէտ Ինկիլթէրրա Գըրա-	

	Սահիֆէ	Սահիֆէ
ԼԸ.	282	Անիքէթօս Բօմա էփիսոպ. 75
Ախլաթատտ.	259	Անկէր. 278
Ախրէթէ տայիր թա'լի-		Անկլօ-Սաքսօն թայֆէսի 236. 631
մաթ.	103. 106	Աննա. 429. 577
Ակնէս.	525	Անշար. 240
Ակօպարտ.	276	Անսէլմօս. 221. 451. 452. 458.
Ահվազ (շէհր).	123	482
Ահտը 'Աթիգ.	48	Անսէլմօսուն թարիգինին ու-
Ահտը ճէտիտին թահրիրի.	80	սուլի միւպազէսէսի. 479
Ամէրիգա.	490. 560	Անսէլմօսուն իրատէթի ին-
Ամէրիգա քիլիսէլէրինին մէպ-		սանիյէ հազգընտա թա-
տէլէրի	653	լիմաթը. 458. 460
Ամէրիգատա ինթիպալհը		Անսէլմօսուն կիւնահ հազ-
րուհանի.	671—678	գընտա թալիմաթը. 455—457
Ամիթօս.	153	Անսէլմօսուն քէֆարէթ հազ-
Ամիտա.	160	գընտա թալիմաթը. 463. 467
Ամալրօսիօս.	151. 153. 144	Անօմէի նամ Արիօսուլար. 200
	172. 174. 175. 197. 276	Ապէլարտ. 339. 467. 468. 482
Ամսօրֆ.	525	483. 486
Այէթիօս.	199	Ապէլարտըն թարիգի վէ
Այմար.	261	անըն նէթիճէսի. 482—485
Այնուատէթլէր—Փութիէ-		Ապէլարտ վէ Հէլօիզ 485
րէսթլէրին.	7	Ապէլարտըն քէֆարէթ հազ-
Այնսիտլէն.	545	գընտա թալիմաթը. 467. 468
Այսէնաք.	492	Ապլօթ.
Այսէպլէն.	491	628
Անաթէմա.	265	Ապուսա. 160
Անակ.	161	Ասթէրիօս. 19
Անահիտ.	161	Ասիա քիլիսէլէրի. 62
Անասթասիօս.	210	Ասլաքթօն. 581
Անէքլէթօս Փափա.	555	Ատալպէրթ. 505
Անթաքիա. 42. 46. 49. 50. 155.		Ատալտակ. 241
	544. 591	Ատէ յօտաթօս 188. 286
Անթաքիա թարիգի. 194. 205		Ատրիան Զ. Փափա. 555
Անթիմօս.	210	Արապիսթան. 42. 150
Անթիմօմիի ֆըրգասը.	119	Արգատիօս. 150
Անթուսա.	156	Արթապատթօս. 271
Անթվէրփ.	555	Արթուր. 577
Անթօնիօս.	60	Արիմինուս. 200
Անթօնիօս.	169. 172	Արիսթօթէլ. 9 Էւն
		Արիսթօթէլին հիքմէթ թա-

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
րիգի.	226. 475	Դայսէր.	552
Արիւթօթէլին հիքմէթ թա-		Դայսէրիէ.	161
րիգինին թէսիրաթը.	226	Դասիտօրօս.	175
Արիստակէս.	161. 164	Դասիան.	172
Արիօս.	195. 197	Դասսինօ տաղը.	175
Արիօս Ֆըրգասը.	142. 194	Դարադօրու.	306
Արիօս Ֆըրգասը միւճատէ-		Դարլ Ե. Իմիէրաթօր.	505
լէսի.	197—202		515. 521
Արլ մէճլիսի.	264	Դարլ Մարթէլ.	259. 255
Արմինիօս.	628. 679. 684.	Դարլօ—Պէշիւք.	259. 255
	685. 695	Դաիուճուլար (քիլիսէ մէ-	
Արնօլտ.	539—544	մուր.)	49
Արտաշիր.	161	Գըյաւմ էտէճէք ճէսէտ.	105
Արրաս.	297	Գըյարըս.	176. 310
Առգսէր.	165	Գըյարըս էիիսգ.	139
Աւկապուրի իգրարնամէսի.	539	Գըրըմ.	615
Աւկապուրի մէճլիսի.	558	Գլթիլտա.	155
Աւկօսթինօս.	104. 125. 140.	Գլօվիս.	155
	144. 172. 174. 219. 260.	Գլօտիօս.	276
	276. 451. 482. 685	Դըաաթ էտիճիլէր (քիլիս.	
Աւկօսթինօսուն ահվալ վէ		մէմուր.)	49
թէճրիւպէի զաթիյէսի վէ		Դրիգոր Լուսաւորիչ.	150. 160
վա'ղլարը.	186—192	Դօլումպա.	154
Աւկօսթինօսուն թա'լիմաթը		Դօլումպան.	258
	214—217, 224—225.	Դօմմօս.	65
Աւկօսթինօս րահիպ. Ին-		Դօնսթանթիւս.	205. 545
կիլթէրրա վա'րիգի.	257. 248	Դօնսթանթիւանօս.	128
Աւսթրիա.	165. 615. 662	Դօնսթանթինօս. 127. 128. 129.	
Աւրէլիանօս.	67	145. 146. 148. 149. 151. 152. 159	
Արիէօնին տաղլարը.	261	Դօնսթանթինօս Բօփրօնի-	
Աքեա.	592. 594	մօս.	271
Աքիմիթի.	172	Դօնսթանթիւս Արիօսլու.	152. 146
Աօսթա.	451	Դօնսթանթիւս Մօնօմաքօս.	295
Աֆօրօս.	265	Դօնսթանթիւս Փօկօնաթօս.	296
Դաթարինա Պօրա.	556,	Դօնսթանթիւս Իմիէրաթօր.	145. 146
պաղ հէմ Բաթէրինա.		Դօնսթանթիւս մէճլիսի.	570—574.
Դալգուլթա.	609		451. 446. 450. 486
Դամպրէ.	297	Դօնրատ.	322. 592
Դայարնաղ.	605	Դօնրատ Վալուհաւգէնի.	425
Դային Ֆըրգա.	417	Դօնրատ Բօթթա.	492

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Գօրնվալ.	593	Եռւհաննա փափա ԻԳ.	370
Եադօսլ Պարստէօս.	212	Եռւհաննա Քալվին, պադ	
«Եարը Արիօսլու» ֆըրդա 194. 199		Քալվին.	
«Եարը Փէլակիօս».	686	Եռւհաննա Քլումու.	443
«Եարը Փէլակիօս» միւճատէ-		Եռւհաննա Քրիստոթօմ, պադ.	
լէսի.	219. 288	Քրիստոթօմ.	
Եաֆա.	592	Եռւհաննա Յրէտէրիք.	538
Եէնի տիւնեա.	626	Եռւհանիլէր.	270. 291
Եըլան. ֆըրդասը.	116	Եռւհաս.	276
Եըլտըրմ (ալայ աքէր).	65	Եռւթօս Եօնաս.	525
Եհուտիլէր.	510	Եռւվան, Րուսիա Իմիէր	616
Եհուտիլէր 'ալէյհինէ թէ-		Երուչալիմ.	49. 50
'ատտի.	521	Երուչալիմէ գլխարէթ.	179
Եռւհաննա Անթաքեա ֆաթ-		Երուչալիմին խարապաթը.	
րլլի.	207		51—55
Եռւհաննա Գարտինալիս.	445	Երէց մէմուրլլլիթի.	27. 46
Եռւհաննա Եառէնիքլի.	439	Երէցի ուսուլ.	643
Եռւհաննա Երուչալիմ ֆաթ-		Երէցլէրին Նասսը.	50
րլլի.	211	Եօաքիմ Գալապրիալը.	401
Եռւհաննա Էլ'Ալիմ.	141	Եօնաթան Էստուարտս.	687
Եռւհաննա Էրիկէնա.	281	Եօնաթան Էստուարտսըն	
Եռւհաննա Թուլա.	210	Թահրիրաթը.	688
Եռւհաննա Իսթանպուլ ֆաթ-		Եօնաս, պադ Եռւթօս.	
րլլի.	248	Եօրթուլար.	267. 268
Եռւհաննա Հուս, պադ. Հուս		Եօրք.	655
Եռւհաննա Նէփօմուզ.	662	Զախարիաս փափա.	256
Եռւհաննա Զիմիւքէս Իմիէ-		Զալլիյէ (Ֆրոնսուա).	598
րաթօր.	297	Զարապէլլա.	448
Եռւհաննա Սաքսօնիա հիւ-		Զէկէնպալը.	602
քիւմուարը.	558	Զէհօ.	164. 165. 210
Եռւհաննա Սքօշիալը.	277.	Զիյարէթ Լտիճիլէր (քիլիս.	
	289. 406	մէմուր.)	155
Եռւհաննա Տամասգօսլու 270. 271		Զուինկիլ.	519
Եռւհաննա րահիսլ Ֆրան-		Զուինկիլ ումուրը փօլիթի-	
քիւքօսլու.	507	գլլէյէ կիրիշիլ.	551
Եռւհաննա Րէսուլ.	25. 24	Զուինկիլին աշվալ ու ա-	
Եռւհաննա Րէսպէլլէրի.	37	մալի.	540. 542
Եռւհաննա Փարիզլի. 555—557		Զուինկիլին թա'լիմաթը.	547
Եռւհաննա փափա Դ.	285	Զուինկիլին միւվազա'ասը	
Եռւհաննա » Ը.	285	Յիւրիստէ.	545

Սահիֆէ	Սահիֆէ
Զուինկիրին չալըչմասը Յիւ-	Հէմ 'Ազիզ
րիստէ . 545	Էվլյայա սէճտէ . 267
Զուինկիրին վէֆաթը ճէնք-	Էտէլպէրթ . 257
տէ . 555	Էտէսիւս . 151
Զալինէք . 450—455	Էտէսսա . 391
Զօսիմօս Րօմա Էփիսոպ . 219	Էտուարտ . 394
Զօրօսաթըն թա'լիմի . 122	Էտուարտ Զ. Ինկլիզ Գըրալը . 616
Էգանիմի սէլասէ թալիմի .	Էտուարտս . 674. 677
84—91. 194—212	Էտուարտսըն թահրիրաթը .
Էգանիմի սէլասէ Հազգըն-	687. 688
տա քիլիսէի ումումիյէնի	Էրազմօս . 476. 499. 520. 553. 558
թալիմաթը . 85	Էրզանօն . 266
Էգանիմի սէլասէ յէ միւթա-	Էրմէնիլէր . 615
լիզ միւճատէլէ . 284	Էրմէնի քիլիսէսի . 209
Էթէլլէտ . 241	Էրմէնիսթան . 42. 158. 160. 161
Էլզըսէ ֆըրգասը . 108	Էրմէնպէրկա . 451
Էլէւթէրիօս, Րօմա Էլիսոպ . 125	Էրմանտ . 505
Էլիզասպէթ Ինկլիզ Գըրա-	Էրնէսթ . 558
լիչասը . 617. 625. 625	Էրֆուրթ . 239. 495—495
Էլիօս . 209	Էւթիքէս ֆըրգասը . 225
Էլիօթ . 601	Էւթրօփիօս . 156
Էլ Մանսուր Խալիֆէ . 285	Էւսիթի . 171
Էհլի սալիպ . 507. սլապ Հէմ	Էւկէնիօս . 557
Սալիպիուս .	Էւնօմիօս . 199
Էճրտիօս . 554. 555	Էւսէպիօս Գոյսէրիյէ Էփիսոպ . 68
Էմօնա . 687	128. 195. 196. 225. 277
Էյ սինօտու . 257. 260	Էւսէպիօս Վլադիմ Էփիսոպ .
Էյ լա Շափէլ . 291	151. 195
Էյժ . 555	Էւտօքսիա . 156. 158
Էնկիրիւ . 41	Էւսթաթիօս . 171
Էսթընպուրկ . 525	Էփիսոպօփիօս մէմուրիյէթի .
Էպիօնի ֆըրգա . 97. 108	27. 57
Էպսօ . 240	Էփիսոպօփիօս մուս'վինի . 49. 50
Էպրարտ . 288	Էփիսոպօփիօսլարըն Երէցէր-
Էպօրաքիուս . 257	տէն թէֆրիզ օլունմասը .
Էսարէթ (Խրիսթիանլարտա) 72	47. 48
Էսթօլֆ . 256	Էփիսոպօփիօսլարըն թայինի . 49
Էսսէքս . 257	Էփիսոպօփիօսլարըն իմթիյազը . 48
Էսրարը մէսիհիյէ . 77. 179	Էփիսոպօփիօսլարըն Իֆէրա-
Էվլյա 267. 268. սլապ	թ օլլարիլէ ալադտսը 151. 159

	Սահիֆէ	Սահիֆէ
Էփեսոսի օրհուարըն նուֆուզ վէ էհէմիլյէթի .	244	Թագտիրի իլահի հազգընտա Փրօթէսթանթ մուա'լլիմ- լէրին Թա'լիմաթը . 592—594 Թաթար . 505 Թաթարիսթան . 256 Թա'լիմաթը մէսիհիյէ . 37. 58. 80—106. 195—225. 280— 294. 451—472. 590—596. 679—705
Պաղը Էփեսոսի օրհուարըն սա- յիրլէրինէ Թէֆապուզ էթմէսի .	138	Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթ Թարիգլէրի իլէ օլան 'սաղաասը, ապ' Տինի մէսիհիյէնին հիքմէթ . . .
Էփեսոսի օրհուարըն Րէսուլ խալիֆէլէրի իւնվանը .	157	Թա'լիմաթը մէսիհիյէնին հիքմէթտէն, րիվայաթ վէ զապանինի փափապլիյէտէն կէօրտլիլ մագարրաթ . 485
Էփեսոսի օրհուարըն տէֆի հազգընտասէպէպէր (Ին- կիլթէրրատա)	650. 651	Թա'լիմաթը պաթըլէ . 59 Թահրիրաթը զայրի մուգատ- տէս . 57 Թաղասթէ . 186 Թաուլէր . 415. 414. 476 Թապլի'աթ վէ միւհի'զաթ . 235 Թապլի'աթը վահիտէ ֆըր- դասը . 208. 209. 210. 211. 284. 285
Էփեսոսի օրհուարըն փարլա- մէնթօտան իւրաճը (Ին- կիլթէրրատա .)	655	Թապլի'նին ֆաիգի Թապլի'ի իլէ օլան 'ալադասը . 252 Թասվիրլէր . 73. 176 Թավսիյէնամէ քիլիսէլէր պէյնինտէ . 51 Թարիսի հիճրա . 252 Թարսուս . 20 Թէ'ատտի իրիսթիանլար ա'- լէյհինտէ . 16. 30. 46 Թէ'ատտի պիրինճի . 31. 57 » իքինճի . 58 » իւչիւնճիւ . 59 » տէօրտլիւնճիւ . 60 » պէչինճի . 60
Էփեսոսի օրհուարըն քիլիսէլէ- րինտէն այրըմաւասը ու- սուլի .	156	
Էփիքիւրօս Թարիգի .	8	
Էփիֆանէս (Ղնօսթիգի .)	119	
Էփիֆանիա .	178	
Էփիֆանիօս, 115, 125, 176, 203		
էք .	505. 511. 512	
էքօլամիստիօս .	542	
էֆէսօս .	41. 46. 50	
էֆէսօս մէճլիսի .	219	
էֆլաթօն վէ անըն Թորիգի 9. 226. 227. 475. 705		
Թա'ամը մուգատտէս . 75. 79 179		
Թա'ամը մուգատտէս հազ- գընտա միւհատէլէ . 276. 279		
Թաամը մուգատտէսին գուր- պան օլմասը զիլ'իւմիւ . 79. 278		
Թաամը մուգատտէսին գուր- պան օլմասը զիլ'իւմիւնին տէֆ' օլունմասը .	588	
Թագտիրի իլահի .	220. 228 289. 685	
Թագտիրի իլահի Թա'լիմաթը միւհատէլէսի .	289. 685	

	Սահիֆէ
Թէ՛ատտի ալթընճը .	63
» եէտինճի .	63
» սէքիզինճի .	66
» տօգուզունճու .	66
» օնունճու .	67
» Իսիանեատա	
հիւքիւմէթի Իսլամիյէթա-	
րաֆընտան .	254
Թէ՛ատտի Փրօթէսթանթլար	
՝ալէյհինտէ .	585. 622. 652
Թէ՛ատտի Խալիսիյն ալէյ-	
հինտէինկիւզքիլիսէսինտէ	
Լօտըն եէտի իլէ	631—639
Թէթցէլ .	499. 501. 502
Թէճտիտի գալլա .	214. 217. 218
	672 682 685. 685
Թէյլըր .	668
Թէյօնաս .	196
Թէյօտուլֆ .	264
Թէյօտօսիօս .	155. 148. 150.
	155. 154
Թէյօտօր .	206
Թէյօտօրա .	275. 274
Թէյօտօրէթ .	207. 276
Թէյօտօրիք .	166
Թէյօտօրօս Ասքիտաս .	211
Թէյօֆիլօս Իսքէնտէրիյէլի	
	157. 205
Թէյօֆիլօս Հինտի .	150—152
Թէնանթ .	676
Թէշիյան ֆըրգասը .	118
Թէսնէյն թարիգի .	8
Թէվարիկս .	
Քիլիսէ թէվարիկի .	1
Իլմի թէվարիկ .	1
» թէվարիկի ՝ուսուլիյէ	1
Էհէմիլիյէթ վէ Փազիլէթի	
՝իլմի թէվարիկ .	2
Իլմի թէվարիկիին թազսիմի	4
Թէտգիգաթը շէրիֆէ մէհ-	

	Սահիֆէ
քէմէսի . անըն իլէ գաթլ	
օլունանլարըն սայըսը .	318
	322. 410
Թէտպիլի իլահի հագգըն-	
տա միւճատէլէ .	287—290
Թէրզիյէ թա՛լիմի .	464—466
	472. 595. 596. 692. 696. 698
Թէրէննիւմ ուսուլի—Ամպ-	
րօզիօսուն վէ Կրէկօրուն	
	265. 266
Թէրթուլիանօս .	42. 45. 45. 77.
	86. 87. 95. 102. 104. 125. 276
Թէրալիյէ, պագ Քիլիսէ	
Թէօվալէի հագգիլիյէ .	316
Թէօվալէքեարլարա վէրիլէն	
ճէզա .	54
Թէֆրիգա .	296. 297
Թըսթօն .	606
Թիէթպէրկա .	257
Թինզէնտօրֆ, Քօնթ, Եափօս	
Զինզէնտօրֆ .	603
Թինտալ Վիլեամ .	574
Թինտալըն Մօր իլէ միւքեա-	
լէմէ էվրագը .	579. 580.
Թինտալ միւթէրիզին ու-	
սուլիի թիւրազաթը .	711. 714
Թիպէր ըրմաղը .	355
Թիբօլ .	371
Թիւպինկէն .	506
Թիւրքմէն .	389
Թիւքսպէրի .	57
Թիօս .	63
Թուլուզ .	319. 391
Թունա .	43. 165
Թունուզ .	309
Թուր .	133. 172
Թուր ճէնկի .	252
Թուր մէճլիսի .	278
Թուրին .	276. 297
Թուրինկիա .	258. 398. 491

	Սահիֆէ	Սահիֆէ	
Թրայիանոս .	57. 59. 60	Ի'թիզալ պաղ՝ Բիլիսէ .	
Թրանսուպսթանսիասիօթա՝		Ի'թիրազաթ. 228—253. 709. 714	
լիմի .	277. 278. 279. 399. 422	էզմինէի միւթէաթըրէ ի՝	
Թրաքիա .	138	թիրազաթը .	719. 722
Թրէվ .	257	Իլահիլէր .	73. 175. 266. 267
Թրիէր .	327	Իլահինին ճէմաթտան օ-	
Թրուլիան մէճլիսի .	286	գունմասը .	589
Թրոյա .	289	Իլհամը իլահինին ազլը ին-	
Թօլէտօ մէճլիսի .	291	սանի իլէ 'ալազասը .	228. 250
Թօմաս Ագուինաս .	458. 471.	Իլհամը իլահինին էլլէ միլէթի	2
	475. 478. 486	'Իլմի 'ազլիլէ .	1
Թօմաս Ագուինասըն ուսուլի		'Իլմի ալլազիլէ .	1
միւպահէսէսի .	479	'Իլմի թապիլիլէ .	1
Թօմաս Ագուինասըն քէֆա-		'Իլմի իլահի մէթթէպլէրի,	
րէթ հազգընտա թա'լի-		Անթաքիառա, Իսքէնտէ-	
մաթը .	471—475	րիէտէ, էտէսատա, Նիսի-	
Թօմաս ա'թէմիլիս .	476. 668	պիլտէ .	137
Թօմաս Միսիօնէր .	608	'Իլմի միւսթազիլ թարիզի .	
Թօմաս Պէքէթ .	543		706. 719
Թօմաս Պիլնէյ .	574	'Իլմի բիազիլէ .	1
Թօսքանիա .	512	Իլթիս .	74
Թօր .	239	Իկնաթիօս Անթաքիա է-	
Թօրքէմասու .	521	իիսգ .	59. 85. 98. 276
Իգրարնամէ .		Իկնաթիօս Իսթանպուլ	
—Անթաքեա մէճլիսինին .		Փաթր .	292. 293
	198. 200	Իկնաթիօս Լոյօլա .	598
—Իզնիք մէճլիսինին .	90	Իման .	251. 722
—Իսթանպուլ մէճլիսինին	291	Իման իլէ 'իլմին 'ալազասը .	
—Նէվ Ինկիլթէրրանըն	700. 701		250—252
—Պօսթօնուն .	701	Իյատպուլտ .	257
—Վալտէնսիլէրին .	411	'Ինայէթի միւսթազիլէ .	220
—Րէսուլլէրին .	81	Ինթիպահը բուհանի—Ամէ-	
—Քրիստոս վէ Րուհ իւլ		րիգատա .	671
Փուտսուն ուլուհիլէթի		Ինիկօ Լօիլէզ .	598
հազգընտա .	203	Ինկիլզ քիլիսէսինտէ իս-	
Իզմիր .	60. 61	թիլաֆ .	617
Իզնիք մէճլիսի .	56. 86. 273	Ինկուլթատթ .	505
Իզնիք մէճլիսինին գարար-		Ինճիլի Եուհաննա .	37
լարը .	197	Ինճիլի շէրիֆ .	56. 80
Իթալեա .	45. 321. 613	Ինճիլին թէրճիւմէսի .	42

Սահիֆէ

Սահիֆէ

Ինճիլին Հէլվէթիատա զա-	
Ֆէրեապ օմասը .	549
Իննօքէնթիօս Բ. Փափա .	535
Իննօքէնթիօս Գ. 518. 519. 544.	
545. 585. 586. 596. 598	
Իննօքէնթիօսուն ճէրմանիա	
Իմիէրաթօրլարը իլէ միւ-	
նազա'ասը .	547—549
Իննօքէնթիօս Զ. .	565
Իննօքէնթիօս Է. .	567
ԻնսանուլլաՀ. .	12
Իպաս .	211
Իպատէթի մէսիհիյէ .	55. 168.
259. 265	
'Իպատէթի մէսիհիյէյէ միւ-	
թալիգ միւճատէլէ .	
269—276 276—279	
'Իպատէթի 'ուսուլիյէ .	175
'Իպատէթին թարգը .	75
'Իպատէթին գըլընտըղը մա-	
հալ .	73
'Իպատէթի մէսիհիյէնին քի-	
լիսէի զարպիյէտէ իգտի-	
յաս պուլմասը .	259
'Իպատէթի 'ուսուլիյէնին էվ-	
վէլքիտէհրէրտէ օրոոսլու	
կիպի իճրա օրունմասը .	589
'Իպատէթիսանէլէր . 73. 74. 176	
Իսատօր . պազ' Իսիտօր	
Իսթանպօլ մէճլիսի—Իւջիւն-	
ճիւ .	211
Իսթանպօլ մէճլիսի—Էէ-	
տիինճի .	271
Իսթանպօլ Փաթրիյիին Է-	
փիսգօփօսը 'ուսուլի իւն-	
վանը .	248
Իսթօիք թարիգի .	44. 60
Իսիտօր Մըսըրը .	171. 207
Իսիտօր Սէվիլի .	250. 280
Իսիտօրօս .	115

Իսլահաթ , պազ' Բիլիսէ	
Իսլամ , պազ Տիւնի Իսլամ .	
Իսլանտ .	242
Իսլէփ .	415
Իսվէչ .	240
Իսրայէլ գալմընըն հալը սա-	
պըզէսի .	6
Իսփաղաթին .	502. 528
Իսփանիա .	45. 521. 615
Իսքէնտէրիյէ .	42. 50
Իսքէնտէրիյէ թարիգի . 194. 205	
Իվէս .	550
'Իտիլիանէյն . 15. 76. 177	
Իրատէթի ինսանիյէ թա'-	
լիմի . 95—95. 280. 287. 289	
458. 459. 460	
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա օլան զիւ'լւմէր . 94	
95. 195	
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա միւճատէլէ . 287—290	
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա Աւկօսթինօսուն	
թա'լիմաթը .	214—217
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա քիլիսէի շարգիյէ-	
նին թա'լիմաթը .	211—214
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա քիլիսէի փափալի-	
յէնին թա'լիմաթը .	461. 462
Իրատէթի ինսանիյէ հազ-	
գընտա Փրօթէսթանթ	
մուս'լլիմէրին թա'լիմա-	
թը .	592—594
Իրատէթի ինսանիյէնին կիւ-	
նաՀ իլէ 'ալադասը . 215—215	
Իրատէթի հուրրիյէ .	458
Իրատէթի վահիտէ թա'լի-	
մաթը .	284. 285
Իրան .	615

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Իրէնէ .	272	Լըֆէվր .	555
Իրլանդա .	134	Լիդօփօլիս .	56
Իւլֆիլաս .	152	Լիէֆ .	305
Իւչ իւզնիւմ, պաղ էդա-		Լիյազաթ .	472
նիւմ քէլիմէսինէ .		Լինքօլն .	349
Իւչ իւզնիւմտէ մէվնուտ օ-		Լիպանիօս .	146
լան ուլուհիյէթ .	82. 83	Լիւթ թէրվօրթ .	418
«Իւչ պաչ» միւճատէլէսի .	211	Լիւսիօս .	66
Իօնա (ատա) .	134	Լիւփօս .	166. 289
Լաթէրան մէճլիսի Ա. 286. Դ. 319		Լիքինիօս .	145. 151
Լաթիմէր .	575. 576	Լիօն .	60. 62. 276. 394
Լաթինի հիւքիւմէթ—Իս-		Լիօն մէճլիսի .	220
թանպօլուս .	397	Լիֆլանտ .	304
Լաթինիլէր .	291	Լութէր . 451. 491. 492. 493. 494	
Լամպէրթ .	545	Լութէր վէ Թէթցէլ . 499—502	
Լայնէզ .	598	Լութէր վէ Մէլանքթօն . 505. 506	
Լայպնից .	707	Լութէր վէ Վօրմս մէճլիսի .	520—526
Լայփցիք .	511	Լութէր վէ Փափանըն վէ-	
Լանկհամ .	415	քիլի .	508—510
Լաւօթիքիա .	176	Լութէր, Բարլ վէ Յրէտէ-	
Լաքթանթիօս .	128	րիք .	515—517
Լաֆրան .	285	Լութէրին ահվալվէ էվսաֆը .	
Լէհիսթան .	243. 300		491—499
Լէյթօն .	637	Լութէրին Աւկսպուրկա 'ա-	
Լէյտէն .	626	զիմէթի .	507
Լէյօ Եռտա .	541. 547	Լութէրին էք իլէ միւճատէ-	
Լէյօ Իմիէրաթօր .	Դ. 271	լէսի .	512—514
Լէյօ »	Դ. 273	Լութէրին հիւքմի' հիւքմի	
Լէյօ » էրմէնի Ե .	275	Փափալի 'ալէյհինէ . 519. 520	
Լէյօ » Իսաւրիօս .	296	Լութէրին Ճէրմանիա միւ-	
Լէյօ Րօմս էփիսզ .	140. 155. 206	թէպէրանընա լսիթապը .	517. 518
Լէյօ Փափա Գ .	258	Լութէրին Վարթպէրկտէ ահ-	
Լէյօ » Թ .	278. 305	վալ վէ ա'մալի .	529. 550
Լէյօ » Ժ .	102	Լութէրին Վիթթէմպէրկէ	
Լէսսինկ .	720	'ալտէթի .	551
Լէրինա .	166	Լուի Իմիէրաթօր .	288. 563
Լէւիլլէր .	48	Լուի է. Յրանսա Գըրալը .	392
Լէւօնթիօս .	165	Լուի տինտար .	255
Լըբէր .	558		

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Հոսսաթիւ .	603	պապը Հիքմէթ իւն օլան	
Հոսսաւորիչ . պապ Գրիգոր		միւճատէլէսի .	227
քէլիմէսինէ .		Խրիսթիանլարըն 'իպրէթի	43
Հուտհէր .	240	իւք տէհրլէրտէ .	
Հուցէրն .	346	Խրիսթիանլարըն Հիքմէթ	
Հուքիօս .	357	թարիգլէրի .	226
Հօզան .	359	Խրիսթիանլարըն մուհապպէ-	
Հօթար	257	թի վէ տիյանէթի . իւք տէ-	
Հօթրինկիա .	257	հըրլէրտէ .	71
Հօլլարտ .	372	Խրիսթիանլարըն տինլէրինէ	
Հօլուս .	259	օլան ըի'այէթի . իւք տէհր-	
Հօկօս .	85. 86	լէրտէ .	48
Հօմպարտ թայֆէսի .	256	Խօսրօվ .	161
Հօմպարտ մէզէսի .	322	Խօրասանլըլար .	394
Հօմպարտըն քէֆարէթ հազ-		Կազա .	170
գընտա թա'լիմի .	467. 468	Կալ .	43
Հօյօլա, պապ Իկնաթիօս իս-		Կալիա .	153. 166
մինէ .		Կալիանօս .	67
Հօտ Սէրիիսգօիօս .	631. 632	Կալլօս .	66. 238
	637. 638. 639	Կապրիէլ ըահիւ .	530
Հօտ 'ալէյհինէ շիքէայէթ .	648	Կափ .	554
Հօտուէն գաթլի .	658	Կէյլ .	714
Հօրէնթէ .	321	Կէյօրկիօս շէյիս .	507
Հօրէնթիօս .	257	Կէնսէրիք .	164
Հօգ վէ անըն թարիգի Հիք-		Կէրհարթ .	297
մէթի .	703. 706. 717	Կէրպէրթ (Սիլվէսթէր փա-	
Խալիսիյն .	616. 617. 618.	փա) .	277. 282
	625	Կէրսօն .	368. 369. 371. 445
Խալիսիյն 'ալէյհինէ թէ'ատ-		Կէօճքով .	304
տի .	631—639	Կիլեօմ .	356
Խալիսիյնին Ամէրիգայա հիճ-		Կիլեօմ միւտէրրիս .	383
րէթի .	629 .679	Կիլեօմ Մօ Էփիսգօփօսու .	557
Խալիսիյնին մէպտէլէրի .		Կիլեօմ Սան Վիքթօրլու .	596
	620—622. 627	Կիւնազ թա'լիմի .	91—96
Խըփթի .	42	Կիւնազ 'աֆվըղը ֆիւրուխ-	
Խիմէնէս .	321	թուէնս տայիր միւճատէ-	
Խրիսթիան միւէլլիֆլէրին		լէ .	503—504
ինկիլդ միւ'թէրիզլէրէ ճէ-		Կիւնազ հազգընտա միւճա-	
վապը .	713	տէլէ .	287—290. 499. 500
Խրիսթիան մուա'լլիմէրինէր-		Կիւնազ հազգընտա ֆրօյ	

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Թէսթանթ մուալլիմէրին		Կրօթիուս .	689.694
Թո'լիմաթը .	591. 592	Կրօսէտ .	549
Կիւնաճ հագգընտա քիլիսէի		Կօթ Թայֆէսի .	132. 164. 202
Փափազլիյէնին Թալիմաթը .		Կօթչալք .	288
	461.462	Կօտֆրէյ .	391
Կիւնաճը ասլի .	93. 213. 280	Կօրտիանօս .	247
	454—457. 680—682	Հաթրիանօս Իմիէրաթօր .	57. 60
Կիւնաճը ասլի հագգընտա		Հաթրիանօս Փափա .	256.257
Աւկօսթիւնօսուն Թա'լիմա-		Հալիպուրթօն .	713
թը .	214—217	Հալլ .	604. 610
Կիւնաճը Թապի'ի .	455	Հալլէ .	602
Կիւնաճը շախսի .	457	Հալլէր .	544
Կիւնաճը Ֆի'իլի .	683	Համպուրկ .	241
Կիւպէրթ .	529	Համիտէն .	648.656
Կիօրկիօս .	155. 199. 200.	Հայաթը մէսիհիյէ .	263—265
Կլասքօ .	604		595—599
Կլարիս .	541	Հայտէլպէրկ .	503
Կուկպէրթ .	597	Հայտուտ մէճլիսի .	209
Կուխտօ .	266	Հանս Իճիտ .	602
Կունտօլֆ .	297	Հաու .	659.704
Կուսթափուս Ատօլֆուս .	662	Հաչ նիշանը .	74
Կրէկօր Նադիանգալը .	104. 202	Հաչը , սազ Սալիպիուս	
	222. 277	քէլիմէսինէ .	
Կրէկօր Նիւսալը .	104. 179.202	Հապէչիսթան .	151.152.211
	213. 276	Հապսպուրկ .	667.662
Կրէկօր Փափա Ա .	104. 247	Հափա .	680.702
Կրէկօր » Է .	251. 258	Հափարիուն .	15. 14
	329. 589	Հափէլպուրկ .	245
Կրէկօր Է.ին ահվալ վէ ա'-		Հարալտ Գլակ .	240
մալի .	512—518	Հէլինա .	128
Կրէկօր Է.ին Գըրալար իլէ		Հէլիօկապալօս .	65
միւնազա'ասը .	525—528	Հէլլէթիա .	45.598 եւն .
Կրէկօր Է.ին խալիֆէլէրի .		Հէլլէթիօս .	174.179
	530—535	Հէլօրդ .	485
Կրէկօր Փափա Թ .	565	Հէկէլ .	707
Վրէկօր » ԺԲ .	567	Հէյքէլ սիւհաչօրլարը .	394
Կրէնլանտ .	242. 602	Հէնտէրսըն .	642
Կրընօպլ .	585. 554	Հէնրի Ը. Ինկիլթէրա Գըրալը .	
Կրինտալ .	624		573.575.616 եւն .
Կրիֆֆին .	604	Հէնրի Իմիէրաթօր .	7. 300

	Սահիֆէ
Հէնրի Հէսսիալը.	365
Հէնրիէթթա Սարիա.	651
Հէսսէ.	538
Հէսսիա.	258
Հէտիօ.	545
Հէրակիօն.	115
Հէրանօս. 63. 76. 86. 88. 98. 99	102. 276
Հէրաքլիթօս Իմիէրաթօր.	284
Հէրէթիգօս լաֆլը.	52. 520
Հէրէթիգօսլար 'ալէյհինէ	
թէտապիր.	319. 520
Հէրէթիգօսլարը եազմազ.	521
Հէրէթիգօսլարըն վաֆթիգի.	78
Հէրման.	317
Հէրպլէրթ.	708. 715
Հէրպլէրթին տինի թապիի	
ուսուլի.	708—710
Հէրվալտ.	455
Հէրօն.	171
Հէրօնիմօս. 104. 140. 172. 174	179. 205 եւն
Հէրօնիմօս Քալալիէր	429. 450
	456. 450
Հէրօտէս.	52
Հէրօտիօս.	158
Հէքէսիփիօս.	58
Հիէրափօլիս.	207
Հիէրօքլէս.	107
Հիլարիօն.	48. 140. 276
Հիլտէկարտ.	400
Հիլտէպրանտ.	278 եւն
Հինտ.	605
Հինքմար.	257. 289
Հիրսօ.	261
Հիւղ Լաթիմէր.	575
Հիւմ Տապիտ.	712
Հիւմին ուսուլի Իթիրազա-	
թը.	612. 615
Հիւննէրիք.	164

	Սահիֆէ
Հիւքիւմէթի 'ատիյէնին տի-	
նի մէսիհի իւզէրինէ թէ-	
սիրաթը.	255—258
Հիւքիւմէթի փափալլիյէ.	249
	525. 524. 552. 555
Հիւքիւմէթի փափալլիյէ 'ա-	
լէյհինէ Իթիրազաթ.	
	555—557. 560. 561. 562
Հիւքիւմէթի փափալլիյէ Ի-	
չիւն միւնազա'ա.	525
— Հէնրի Բ. Ինկիլդ Գըրա-	
լը իլէ.	545. 592
— Հէնրի Ե. Իմիէրաթօր	
իլէ.	525. 526. 551. 552
— Հէնրի Զ. Իմիէրաթօր	
իլէ.	545
— Պրանսա Գըրալը Ֆիլիի	
իլէ.	524. 525. 550. 551. 552
— Պրէտէրիք Ա. Իմիէրա-	
թօր իլէ.	541
Հիւքիւմէթի փափալլիյէնին	
զէվալը	251
Հիւքիւմէթի փափալլիյէ փա-	
յիթաթլընըն Աւինեօնա	
նազլի.	558. 559
Հիւքիւմնարլար իլէ միւնա-	
զա'ա.	257
Հիւքպալտ.	266
Հիփօլիթօս.	76. 88
Հիքմէթ թարիգլէրի.	8. 9
	704. 706—708
Թէսնէյն թարիգի.	8
'Իլմի միւսթազիլ թարիգի	
	706. 707
Շախիյէթի իլահիյէ թարի-	
գի.	8. 707
Վահիյէթի վիւճուլտ թարի-	
գի.	8. 706
Հիքմէթի հաղիգիյէնին է-	
սասը.	725

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Հիքմէթի ռուհանիյէ վէ մէ- սիհիյէ .	706	Ղնօսթիքի ֆըրդաւընն էվ-	
Հիքմէթ թարիգլէրիին հը- րիսթիան մու'ալլիմէրտէն		սաֆը 'ումուժիյէսի 109—111	
էվվէլ օլարադ գուլլա- նըմասը .	407	Ղնօսթիքիլէր . 94 . 97 . 108 . 109	
Հիքմէթի պաթըլէ .	59	110 . 111 . 295 . 462	
Հուկ .	548	Ղօրտիանօս .	65 . 67
Հուայթ ֆիլտ . 623 . 624 . 664 . 665		Ճան էվլատը թա'լիմի .	287
Հութթէն .	515	Ճափօն .	612
Հուլլ .	653	Ճէզարի նադտիյէ , թէօվպէ	
Հուկօ .	261	էէրինէ .	263 . 264
Հուկօ Կրօթիուս .	689	Ճէհատըսալիպի , Սալիպիուհ	
Հուկօ Սան Վիթթօրու .	477	քէլիմէսիինէ միւրաճա'աթ	
	478 . 480	օլունա :	
Հուկօնուն ուսուլի միւսա-		Ճէհէննէմ .	106
հէսէսի .	479—480	Ճէյմս , Լինկիլթէրրա Գըրալը	
Հումայէրթ .	598	625 . 630 . 631 . 641 . 658	
Հուն .	155 . 164	Ճէնթիանօս .	372
Հուս վէ անըն ահվալ ու թա' -		Ճէնթիլլի մէճլիսի .	291
լիմաթը .	428—450	Ճէնկիզ Խան .	505
Հուսսինէց .	428	Ճէննէթ .	105
Հուրրիյէթի տինիյէնին թէ -		Ճէնօվա .	309 . 564
րազգիսի .	663	Ճէրմանիա .	165 . 315 . 322
Հըջէ .	161	Ճէրմանիա ֆրօթէսթանթ	
Հօլանտա .	626	քիլիսէսիին թէհէրիլի .	537—559
Հօլթէյն .	555	Ճէրմանիալըլարըն Ի'թիրադ -	
Հօմօուսիի .	200	լարը .	718—722
Հօնօրիօս Իմփէրաթօր .	219	Ճէրմանիատա ումուրը տի -	
Հօնօրիօս Փափա .	285 . 500	նիյէ վէ 'ատիյէ .	661—665
Հօպպա միւ'թէրիզին զիւ' -		Ճէրմանօս .	770 . 271
իւմէրի .	710 . 714	Ճէօրճիօս , Անհալթ Հիւքիւմ -	
Հօվինիանս .	174	տալըր .	511 . 515
Հօրիք .	241	Ճէօրճիօս Շվարցէրտ .	506
Հօրմուզ .	131	Ճէօրճիօս Պրանտէնպուրկ	
Հօփքինս .	687	Հիւքիւմտարը .	558
Զուրիիս , պազ Ծուրիիս Իս -		Ճըտսըն .	104
մինէ .		Ճիզվիթլէր .	661 . 662
Ղալէրիօս .	70	Ճինկիլէրէ նազար էտէնլէր .	49
Ղէրմանօս .	165 . 166	Ճօն Պրաւն .	575
		Ճօն Վէսլէյ .	502
		Ճօն Բնօքս .	620

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Ճօն Ֆրայթ .	574	Մարչիա .	63
Ճօնաթան էտոուարտս .	602	Մարպէրկ .	537. 551
Մաթիաս Իմիէրաթօր .	661	Մարպուրկ .	պագ , Մար-
Մաթիաս Եանօլու 425. 426. 427		պէրկ .	
Մաթիաս վէ անըն թա'լի-		Մարսէլիոս .	144
մաթը .	426—428	Մարսիլիա .	172
Մալապէր .	15	Մարսիլիոս Փատուալը .	560
Մակտէպուրկ .	245	Մարքէլլոս .	199
Մաղարալար (Րօմատա .)	69	Մարքիօն Ֆըրգասը .	120
Մաճար թայֆէսի .	245. 391	Մարքվալտ .	545
Մայէնս մէճիսի .	264. 288	Մարքօման .	63
Մայնարտ .	648	Մարքօս Աւրէլիոս Իմիէր .	60. 63
Մայքօնիօս .	542	Մարօզիա .	251
Մայօրքա .	308. 309	Մաւրիթիօս .	378. 379
Ման .	574	Մաւրուս .	277
Մանասէ .	585	Մաիսէվէսթիա .	206
Մանասթըր գանուէլարը .	260	Մաքսէնթիօս .	128
Մանասթըրլար մէզէպլէրի 376		Մաքսիմիանոս .	67. 70
Մանասթըրլար 169—174. 260 .		Մաքսիմիանոս Թրաքիալը .	65
	261	Մաքսիմիլիան Իմիէրաթօր .	505
Մանասթըրլար իլէ րուհպա-		Մաքսիմիլիան Պալարիա հիւ-	
նկէթին տէֆ' օլունմասը 584		քիւմոարը .	661
Մանի եախօտ Մանիլի		Մաքսիմօս րահիպ .	283. 285
Փըրգասը .	122	Մէզարճըլար .	135
Մանսֆէլտ .	491	Մէզէպլի ազլի .	718
Մատիլէր .	42	Մէթօտիսթ մէզէպլի .	602. 664
Մատուրա .	610		665. 666 679
Մատրաս .	151. 609. 610	Մէթօտիօս .	243. 274
Մարգօս Փալէսթինլի .	115	Մէիսէմ .	243
Մարթին Ե . Փաիա .	286. 573	Մէլանքթօն .	506. 507 Եւլն .
Մարթին էփիսպ .	133. 155. 172	Մէլանքթօնուէն իլմի իլահի	
Մարթին Լութէր , պագ Լու-		քիթապը .	533
թէր Իմինէ .		Մէլթիօս .	207
Մարիամ Ինկլիզ Դըրալիչա .	582	Մէլթիօս Փըրգասը .	56
	616. 625	Մէլթիւր Եօրթուսու .	268
Մարկարէթ , Լութէրին վա-		Մէլից .	424
լիսէսի .	491	Մէլիցին թալիմաթը .	225
Մարկարէթ , Փրինչէս .	557. 559	Մէկզ .	610
Մարչման .	491	«Մէկքէմէի իլահիյէ .»	255
Մարութաս .	160	Մէճլիա քեաթիպլէրի .	155

	Սահիֆէ	Պահիֆէ
Մէմնոն .	207	Միւթ թէ՛ ահիտիցն . Սքօշիալը
Մէյճու .	601	իսմինէ միւրաճա՛ւթ
ՄէյՖլաուր .	629	Միւնդէվիլէր . 43. 252. 255
Մէննաս .	240	Միւնդէվիլէր . 170. 171. 172
Մէնսիւրիաս Բարթակինէ է-		Սիքայէլ է . Իմիէրաթ . 389
իիսգ .	141	Միքայէլ Իմիէր . Փէլթէք 274
Մէշհուր մուա՛լլիմէր վէ վա-		Միքայէլ Բէրուլարիօս . 295. 294
իզէր .	181—192	Մուա՛լլիմէր .
Մէսրոպ .	150	Մէշհուր մուա՛լլիմէր . 280—283
Մէսօիօթամիա . 42. 157. 171		Խրիսթիան մուա՛լլիմէր
Մէտրէսէվիլէր . 282. 474. 689		Թարաֆընտան իսթի՛մալ
Արիսթօթէլին ուսուլիէի իս-		օլունան ուսուլի հիքմէթ . 475
թի՛մալ էտէն մէտրէսէվի-		Մուգատտէս կիւնլէր . 74. 75
լէր .	475	76. 176. 177
էֆլաթօնուն ուսուլի հիք-		Մուգատտէս կիւնլէրին սը-
մէթինի իսթի՛մալ էտէն		թըրըմսը . 267
մէտրէսէվիլէր .	476. 477	Մուհամմէտ . 255
Մէտրէսէվիլիք զուհուրու . 295		Մուհամմէտիլէր . 252. 270
Մէրեհմէ ՚իպատէթ .	178	Մուհաֆըզը սէլամէթ քի-
Մէրեհմէ հիւրմէթ .	399	թասլը . 359—365
Մէրեհմին եօրթուլարը .		Մուրաս 200
—Թազտիմ կիւնիւ .	268	Մօ . 557
—Թաթհիւր »	268	Մօնթանօս ֆըրզասը . 125. 144
—Իսպար կիւնիւ .	268	Մօնիքա . 186
—Վէլատէթ կիւնիւ .	268	Մօնկօլ թայֆէսի . 256. 305.
Մէրեհմին չէֆա՛ւթը .	317	306. 394
Մէրեհմին սէմայա ախլի .	268	Մօնկօս . 240
Մէց .	315. 398	Մօնօթ . 578
Մէց մէճլիսի .	257	Մօսքով . 615
Մէքսիքա .	521	Մօր . 578. 714
Մըսըր .	42. 211	Մօր , Թինտալ իսմինէ տա-
Միլան .	155	իսի միւրաճա՛ւթ .
Միլան էփիսգ .	159	Մօրա . 559
Միլան մէճլիսի .	199	Մօրավիա . 242. 424
Միլզ .	601	Մօրավիալը վա՛իզէր . 603. 604
Միլէս Եազօպէլլուս .	439	Մօրիսըն . 611
Միլթըն .	477. 705	Մօրս . 604
Միլթիթս .	511	Յուլիանօս Իմիէրաթօր . 129
Միլնէ .	612	144. 146. 147. 201
Մինօրքա .	309	Յուլիօս Բ. Փափա . 541

	Սահիֆէ	Սահիֆէ
Յուսթինիանոս . 136 . 210 . 211	Շամպէրլին .	608
Յուսթինոս Մարտիրոս . 49 . 83	Շանկէյ .	611
86 . 87 . 103 . 276	Շարթրէ .	550
Նազարէթ (շէհր) .	Շէհիտէրին եօրթուսու .	178
Նազարէթի ֆըրգասը .	Շէմնաս .	29 . 135
Նարպոն .	Դարը շէմնասլար .	135
Նափօլի .	Շէրի'աթ կիւնիւ .	105
Նէմէսթան .	Շէրի'աթ հազզընտա թա' -	
Նէսթօրիէր .	լիւ .	690
Նէսթօրիոս ֆըրգասը . 206 . 207	Շէքսփիր .	477
223	Շիէրզի մէճլիսի .	289
Նէվ ինկիլթ էրրա . 629 . 632	Շիննէր .	541
Նէվէլ .	Շիրքէթ , Ամէրիգան Պօրո .	605
Նէվ Հապէն .	— Ամէրիգան վաֆթիզ մէզ -	
Նէրուաս .	հէպինին .	605
Նէրոն .	— Ինկիլզ վաֆթիզ մէզհէ -	
Նէրոնուն թէա'յտտիսի .	պինին .	604
Նէօչաթէլ .	— Ինկիլզ քիլիսէսի Միսիօ -	
Նէօպէրկ .	նէրլէրինին .	604
Նիթօն .	— Ինճիլին տիյարը խարիճի -	
Նիլուս .	լէրտէ ինթիշարը իշիւն .	602
Նիլոս .	— Լօնտրա Միսիօնէրլէրինին	604
Նինկիփօ .	— Կլաւքօ Միսիօնէրլէրինին	604
Նիսիպին .	— Մէթօտիսթլէրին .	605
Նիւ Եօրք .	— Մալիւմաթը մէսիհիյէնին	
Նիւմիտիա .	նէշրի իշիւն .	60
Նիւպէրիիօրթ .	— Սքօչիալը Միսիօնէրլէրին	604
Նիւրէմպէրկ .	— Քիթասլը շէրիֆ .	605
Նիւ Քեասըլ .	Շլէզլիկ .	240
Նիքէֆօրոս .	Շմիտթ .	548
Նիքօլյիթօս ֆըրգ .	Շուրֆ .	525
Նիքօլաս Փաւիտ . 256 . 257 . 292	Շվարց .	602
Նիքօլաս Ե . Փաւի .	Շվարցէրո .	506
Նիքօլաս Քլէմէնճիսլի .	Ուդոհի .	161
Նիքօն .	Ուարտ .	608
Նօթ .	Ուէնսլ .	610
Նօթէլ .	Ուէսթմինսթէր .	679
Նօթթինկ .	Ուէսթմինսթէր Երէց մէճ -	
Նօթինկ Համչայր .	լիսի .	655
Շալոն մէճլիսի .	Ուէսլէյ .	664 . 665

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Ութրէքթ .	258	Պատէն .	549
Ուիլիամ Ինկլիզ Գըրալդ .	659	Պարնապաս .	18
Ուլուհիյէթ Թա'լիմաթը .	82	Պարնա .	577
	194—212	Պարպարոսաս .	592
Ուլուհիյէթ տէրէսմէն Իւչ-		Պարսումաս .	208
լիւք գապուլէտէն Փըրգա .	84	Պարտաս .	292
Րուհ Իւլ Գուտսուն ուլուհի-		Պարտէսանէս .	115
յէթի .	202	Պարքէլօնա .	174
Քրիստոսուն ուլուհիյէթի .	89	Պէզա .	565. 685
	193. 194	Պէլլարմինս .	461
Քրիստոսուն ուլուհիյէթինի		Պէնէտրէթօս .	173. 260. 261
րէտտ էտէն Փըրգա .	85	Պէնէտրէթօս ԺԱ. Փաիա .	558
Ուլրիք .	268. 540	Պէնէտրէթօս ԺԳ. »	566
Ուտօ .	527	Պէնիամին .	160
Ուրկէլիս .	287	Պէնկալի .	609
Ուրպան Բ. Փաիա .	350. 389	Պէննէթ .	580
» Ե. »	565	Պէտա .	557
» Զ. »	564	Պէտէվիլէր .	158
Ուրսաքիօս .	200	Պէտրօս Իսքէնտէրիյէ Էփիս-	
Ուրսուլա .	492	գօփօսու .	56
Ուքսպրիճ .	656	Պէտրօս Լօմպարտ .	468
Ուօրսէսթէր .	581	Պէտրօս Մօնկօս .	210
Չարլզ Ինկլիզ Գըրալդ .	650. 637	Պէտրօս Նօյօնլու .	557
Չարլզ Թ. Ինկլ. Գըր .	658	Պէտրօս Սանթ Անճէլօրու	
Չարլզ գըրալդն Գաթլի .	657	Գարտինալ .	438
Չարլզ գըրալդն Աքօլիայա		Պէտրօս վալտուս .	407
գլյարէթի .	651	Պէտրօս Րէսուլ .	15
Չարնօք .	659. 704	Պէտրօս իլէ Փաւլօսուն Խօր-	
Չէնկիզ Խան .	236	թուսու .	178
Չին .	236. 307. 611	Պէտրօս Բիլիսէնին վէքիլի	
Պագօն .	719	վէ Րէյիսի օլմասը զիւ'իւ-	
Պագէլ .	415. 540. 564	միւ .	52. 53
Պալտուին .	591	Պէտրօս Րուսիա Իմիէրաթօ-	
Պաշլան .	161	րու .	661
Պաշըր մուհիթ .	605	Պէտրօս Փիքարտիալ .	589
Պամպէրկ .	300. 517	Պէրէնկարիօս .	278
Պանքրօֆթ .	628	Պէրէքէթ տու'ասը .	75
Պասիլիթէս Փըրգասը .	113	Պէրթա .	237. 350
Պափարիա .	165. 259. 398. 428	Պէրթօլա .	398
	662	Պէրթրանտ .	350. 358

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Պէրն.	540	Պրէնց.	504
Պէրնարո.	500. 335—358. 371	Պրիթանիա.	134
458. 477. 478. 484. 486		Պրիճմէն.	612
Պէրնարտըն ուսուլը միւսկա-		Պրիսթըլ.	705
հէսէսի.	479	Պրիսօնէ Գարտինալ.	557
Պէրնօ.	261	Պրունավիք.	538
Պէրքէն.	559	Պրունօ.	278. 385
Պէքէթ.	341. 343. 344	Պրուսա.	41
Պէքսթէր եախօտ Պաքսթէր.		Պօլինկարօքըն ուսուլի Իթի-	
659. 704		րազաթը.	711. 712
Պէքտէ.	585	Պօլսլավ.	500. 501
Պէօնիչ.	605	Պօնեա.	517
Պըթլըր.	714	Պօկօմիլի.	406
Պըրկօնտիլէր.	133	Պօկօրիս.	242
Պիլնէյ.	574. 576	Պօհէմիա.	409. 424
Պիլո.	281. 282	Պօմպէյ.	609
Պին սէնէ հիւքիւմէթի (Բրիս-		Պօլ.	714
տոսուն)	102	Պօնավէնթուրա.	588. 468. 469
Պինկէն.	400	470. 471	
Պինկհամ.	606	Պօնավէնթուրանըն քէֆա-	
Պիրմահ.	611	րէթ հագգընտա թալիմի	
Պիւթանիա.	59. 158	468—471	
Պիք.	605	Պօնիֆաս Դ.	220. 258. 267
Պլանտինա.	62	Պօնիֆաս Ը.	350—354
Պլէյր.	677	Պօնիֆասըն գանունու.	265
Պուլլարլար.	242. 295. 297	Պօնիֆասըն իտտու'սլարը ա-	
Պուկէնհակէն.	525	լէյհինէ զուհուր կտէն	
Պույլեօն.	391	ուսուլ.	554—557
Պուրապուրկ.	259	Պօնիֆաս Թ.	565
Պուրկ.	549	Պօնիֆաքիօս, պագ Պօնիֆաս.	
Պուքէր.	504	174. 179	
Պրազիլ.	321	Պօնօսօս.	606. 658
Պրահմին.	608	Պօսթօն.	701-705
Պրայնարա.	601	Պօսթօն իգրարնամէսի.	604. 610
Պրանտէնպուրկ.	245	Պօրո (չիրքէթի).	166
Պրապանթ.	591	Պօրոս.	117
Պրաւն.	575. 574	Սաթուրնինօս ֆըրգասը.	595
Պրաւունի.	629	Սաւահէտտին.	176
Պրէթթէն.	506	Սալմիս.	655
Պրէմէն	241	Սալիպի.	690

	Սահիֆէ	Սահիտէ
Սալիպիյուն .	380. 389—395	Սթէֆանոս շէհիտին եօր-
Սալօֆաքիօս .	209	թուսու . 178
Սամանտ .	305	Սթէֆանոս փափա . 53. 78. 257
Սամուէլ .	604	Սթիւրիա . 661
Սան Պարթօլօմէօ .	585	Սթիւտիօս . 172
Սան Բրուա .	554	Սթուրմի . 239
Սանտուիչ .	605	Սթրազպուրկ . 413. 566
Սանքթօս (շամմաս)	62	Սթրաթֆօրտ . 649
Սապէլլիօս .	85	Սթրիտօն (շէհր) . 205
Սավոյա .	409	Սթօփից . 495
Սարապաիթէս .	172	Սիլէզիա . 301
Սարառէն թայֆէսի .	151 . 296 . 309	Սիկարտ . 327
Սափօր .	159	Սիւֆրիտ . 517
Սաքսօն թայֆէսի .	258 . 259	Սիճիամունտ . 370 . 442 . 444 . 446
Սաքսոնիա .	527	Սիմէօն Անթաքեալը . 172
Սէլանիք .	155	Սիմէօն Երուշալիմ էփիսոպ . 59
Սէլէվքիա .	159 . 200	Սիմէօն Սէլէվքիա էփիսոպ . 159
Սէլվիա .	247	Սինկիաիւնուս . 200
Սէյլան .	151 . 601 . 610	Սինօս մէճլիսի . 50 . 51
Սէնէքա .	562	—Ս. թաքեանըն . 85 . 198
Սէնս մէճլիսի .	484	—Ս. բլըն . 177
Սէպթիմիօս Սէվէրիօս .	65	—Ս. ֆրիգանըն . 53
Սէվասթա .	171	—Էլվիրանըն . 76
Սէվէրիոս փափա .	285	—Իգնիյին . 56 . 156 . 140 . 195
Սէրամփուր .	609	— 196
Սէրափիս .	148	—Ինկիլիզ էփիսոպօսլարըն . 644
Սէրկիօս Իսթանպուլ Փաթրի-		—Իսթանպուլուն . 140
յի .	285	—Իսթանեանըն . 72 . 156
Սէրվաթօս Լուիօս .	289	—Իսքէնտէրիյէնին . 195
Սէրվէթօս .	570	—Լաւօտիքեանըն . 180
Սէրփիսպօիօս Իւնվանը .	137 . 144	—Կանկրանըն . 171 . 175
Սէրփիսպօիօս մէմուրիյէթի .	47	—Հիւրիօնուն . 180
Սէքինկէն .	515	—Հիւրիօնէղիօսուն . 159
Սէքունտօս .	196	—Մէշէ սինօտու . 157
Սէֆա թարիգի .	107	—Սարտիգանըն . 140 . 198
Սթանիսլաուս միւսէրրիս .	435	—Տիւրօսուն . 197
Սթար—Չէմպէր .	631	—Բուրքէտօնուն . 140 . 155
Սթէթթին .	305	—Բարթակինէնին . 42 . 78 . 144
Սթէլա .	561	Սինօս մէճլիսէրիին գա-
		րարլարընա Իթիպար վէ

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
քիթապը.	141	Վալէնս.	170
Սիչիլեա.	247. 394	Վալէնս Էփիսոպոսի.	200
Սիրիքիօս.	174	Վալէնս Իմիէրաթօր.	132
Սիրմիուս.	199. 200	Վալէնս Փալէսթինլի.	171
Սիւրիա.	41. 59. 76. 170	Վալէրիանոս.	66
Սիքսթոս Րօմա Էփիսոպ.	67	«Վալիտէ քիլիսէ».	47
Սլավ թայֆէսի.	242. 304	Վալլամպրօզա.	261
Սմիթֆիլտ.	574	Վալչ.	575
Սնէփֆ.	504	Վալտէմիւր.	304
Սուապիւր.	300. 327	Վալտէնսի մէզէպի.	319
Սուապէն.	523	Վալտէնսիւր.	406—410
Սուասօն.	484	Վալտէնսիւրին իգրարնա-	
Սութրի.	532	մէսի.	411—412
Սուրէթ.	73. 267. 268	Վալտուս.	407. 408
—Աբրահամըն.	65	Վահի քիթապը.	37
—Յիսուսուն.	65	Վալտէթի վիւճուտ թարի-	
Սուրէթ Իսթիմալի.	74	գի.	8. 195. 706
Սուրէթ միւճատէլէսի.	269. 276	Վաղարշապատ.	161
Սուրէթլէրէ սէճտէ.	267	Վանտալ.	164. 202
«Սուրէթ գըրայրար».	272	Վասիլ Գայսէրիէ Էփիսոպ.	171.
Սուրէթփէրէսթլէր.	269		201. 215
Սփալտէնկ.	610	Վասիլ Իմիէրաթօր.	242
Սիէնսէր.	477	Վարանէս.	160
Սիիէր.	535	Վարթպէրի.	527. 528
Սիլինօզա.	707	Վարցապուրի.	259
Սիլիինկ.	604	Վաֆիթիզ.	77. 78. 179
Սքըուրը.	610	— ալիսի.	77. 177
Սքօչիա.	134. 660. 656	— կիւնլէրի.	78. 179
Սքօչիալը միւթէ՛ ահիտիյն.		Բիւշիւք չօճուգլարըն վաֆ-	
	640—645	թիզի.	77
Սօսինօս.	695. 698. 699. 700	Թէքրար վաֆթիզ էթմէք.	78
Սօսինօսուն թա՛լիմաթը պա-		Վաֆթիզտէ մէսհ էթմէք.	179
թըլէսի.	698—700	Վէլատէթ կիւնլէրի.	76
Սօքրաթ.	161	Վէլլէսլէյ.	668
Սօֆիա Գըրալիչա.	430. 436	Վէնէտիքլիլէր.	595
Սօֆրօնիօս.	285	Վէնցէլ.	445
Վա՛զէթմէք հազգընտա էֆ-		Վէնքէսլաուս Գըրալ.	450. 455
քեար.	598	Վէս.	535
Վալաֆրիտ Սթրապօ.	281	Վէսթֆալիա.	662
Վալէնթինօս ֆըրգասը.	114	Վէսսէն.	540

	Սահիսէ		Սահիսէ
Վէրօնա .	288	Տէղա .	321
Վիէն .	60.62	Տէլֆթհապէն .	629
Վիթթէմպախ .	541	Տէյլի .	170.431.445.447
Վիթթէմպէրկ .	497	Տէճճալ .	425.426.437.519.618
Վիլեամ Թինոալ .	574	Տէյնս .	604
Վիլլէհատ .	240	Տէքիօս .	54.66.67.72
Վիլլիպրօրտ .	238	Տէօքլէթիանօս .	42.67.161
Վիլմար .	240	Տիլէնճի րահիպլէր 'ալէյ-	
Վիլտհաւս .	540	հինէ .	415
Վիկիլանթիօս .	174	Տիկպի .	649
Վիկիլիօս .	211	Տիմիաթ .	393
Վիճթադ .	304	Տիյանէթ խուսուսուհուա	
Վիննիֆրէտ .	238	թա'լիմաթ .	180.182.185
Վիրէ .	565	Տիյանէթ խուսուսուհուա	
Վիրթ .	549	ճէհալէթ .	265-265.375.450
Վիքթօր Րօմա էփիսոպ .	75	Տիյանէթի հադիդիյէ .	413.590
Վիքթօր Դ. Փափա .	350	Տիյանէթի մէսիկիյէ .	3-36.71
Վիքթօր Դ. »	342	72.127.168.192.259-279	
Վիքլիֆ .	414-424.451.477	375-395.664-678	
	487	Տիյանէթի մէսիկիյէնին նի-	
Վիքլիֆին թահրիրաթ վէ		շանէլէրի .	71
թ'ալիմաթը .	414-424	Տիյանէթի մէսիկիյէնին քի-	
Վրթանէս .	161	լիսէի զարպիյէտէ իզտի-	
Վօլթէր .	717	յար պուլմասը .	259
Վօլկասթ .	304	«Տինարը 'ազիզ Պետրոս» .	249
Վօլտէյ .	573.577	Տինի թապի'ի .	228
Վօլֆ .	707	Տինի թապի'ի կիւնահքեար-	
Վօլֆկանկ .	538	լարըն իճթիյաճաթընա	
Վօրմա գօնգօրտաթը .	535	միւթապլզ վէ քեաֆի	
Վօրմա մէճլիսի .	525.520-526	տէյիլ տիր .	716.717
Վօրսթէր .	604	Տինի թապի'ինին ինսան թա-	
«Տալ իլէ քէօք» արգուհալի .	649	րաֆընտան ֆէհմ օլուն-	
Տալմաթիա .	205	մասը նազիս տիր .	715
Տալմաչիալըլար .	395	Տինի թապի'ինին միւճազաթ	
Տանթէ .	477	վէ միւքեաֆաթը նազիս	
Տանիմարքա .	249.304	տիր .	616
Տալէնիօրթ .	638	Տինի թապի'ինին ուսուլի .	709
Տալիտ Պրայնարտ .	601		715
Տալուտ .	153	Տինի իլհամի .	228
Տարօն .	165	Տինի իսլամ .	252.255

Սահիֆէ

Սահիֆէ

Տինի մէսիհի'ալէ յհինէ ի'թի-
րազաթ. 227. 708. 718
Տինի մէսիհիին ինթիշարը.
13—24. 41—46. 127—134
235—243. 299—312. 597—613
Տինի մէսիհիին ինթիշարը
Անկլո Սաքսոն թայֆէսին-
տէ. 256. 257
— Ասիա գըթա'սընտա. 44. 42
130. 131. 299. 305
— Արապիսթանտա. 130
— Աֆրիգատա. 42. 131. 600
299. 305. 612. 613
— Էվրոփատա. 43. 132. 133
134. 164
— Էրմէնիսթանտա. 130. 160
— Կիւրճիսթանտա. 131
— Կրէօնլանտա. 602
— Հինտիսթանտա. 131. 599
608—612
— Հինտին ճէնուպի սահիլ-
լէրինտէ. 601. 602
— Ճէրմանիանըն տաթիլի
թարաֆլարընտա. 238—240
— Ճէնուպի Հինտտէ. 692
— Մատակասգարտա. 606—608
— Մէմալիքի Օսմանիյէտէ
վէ Երանտա. 613
— Մէքսիգատա. 600
— Շարգի Ասիտտա. 305—307
— Շէմալի Էվրոփատա. 240. 299
— Շէմալի Շարգի Ամէրի-
գատա. 601
— Չինտէ. 599
— Պահըը մուհիթ ատալա-
րընտա. 600
— Պուկարլարտա. 299
— Սանտուիչ տալարընտա.
605. 606
— Սէյլան ատանընտա. 601

— Սլաւ թայֆէլէրինտէ. 242.
[243. 299
— Րոմա մէմալիքինտէ. 129
— Փարսիսթանտա. 139
— Փորմոզա ատալընտա. 601
Տինի մէսիհիին թաշթը հի-
մայէի հիւքիւմէթէ կէշ-
մէսի. 145
— Պու հիմայէնին նէտէն 'ի-
պարէթ օլմասը. 148. 149
Տինի մէսիհիին հիւքմէթ ու-
սուլինճէ թաստիգի. 478
Տինի մէսիհիին հիւքիւմէթի
ա'տիյէիլէ օլան'ալագասը.
50—53. 57—60. 145—167.
252—258. 323—374. 636—663
Տինի մէսիհիին հիւքմէթ իլէ
ա'լագասը. 39. 106—126
226—233. 295—297. 474
—487. 704—723
Տինի մէսիհիին տինի պէնի
Իսրայէլիլէ օլան'ալագասը. 6
Տինի մէսիհիին Րոմատան
խարիճ հիւքիւմէթլէր ի-
լէ օլան'ալագասը. 254
Տինի մէսիհիին փափաղի-
լէր թարաֆընտան ինթի-
շարը. 598—600
Տինի մէսիհիին Փրօթէս-
թանթլար թարաֆընտան
ինթիշարը. 601—613
Տինիպլիք. 717. 719
Տինտար գէվաթ. 595—599
Տինտար գէվաթըն աշվալ
վէ թէսիրաթը. 400—406
505. 509
Տիվիօ. 584
Տիտագօս. 237
Տիւրօվէրն. 558
Տիւփրա. 558
Տիօնէսիօս Արէօփակի-
97

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Թօս	281. 282	Րէքքարէտ.	291
Տիօնէսիօս Իսքէնտէրիյէ է-		Րէսուլլէր մէմուրիյէթի.	29
փիսքօփօսու.	56. 66. 78	Րէսուլլէր զանունլէրի.	291
Տիօնէսիօս Րօմալլը րահիպ.	144	Րէսուլլէր իգրարնամէսի.	81
Տիօսքօրօս.	208	Րէսուլլէր մէրքէզի.	50. 55
Տիօտօրօս.	208	Րէսուլլէր վէքիլի.	239
Տուռնս Աքօթուս.	476. 486	Րիյազէթքեարլըզ. 78. 79. 169	
Տուֆֆ.	609	—174. 261. 341. 377—379.	
Տօմիթիանօս.	58. 59		396. 397
Տօմինիգօս մէզէսի.	584. 585	Րիյտ.	708. 715
Տօնաթօս ֆըրգաուր.	142. 143	Րիչարտ «Արսլան».	549. 592
Տօսթ, պազ «Ալլահըն տօսթ-		Րիչարտ Բ. Ինկիլզ Գըրալը.	429
լարը»		Րիչարտ Հուն.	575
Տօրթ.	628	Րիչի.	599
Տօրիլեօմ.	591	Րիչմօնտ.	444
Րաթէրիօս.	277	Րիւկէն.	504
Րաթիսպօն.	535	Րուզի ճէզա.	105
Րաթրամնուս.	277	Րուհսպօք.	445
Րայթլինկէն.	538	Րուկի.	165
Րայմօնտ Լըլլ.	508—511. 597	Րուհ իւլ Գուտս.	87
	481	Րուհ իւլ Գուտս ֆէտէրտէն	
Րայմօնտ Լըլլըն զայրէթի.		մի եօխսա Օղուլտան մը	
	508—511	սուտուր էտէր.	296
Րայմօնտ Լըլլըն ուսուլի միւ-		Րուհ իւլ Գուտսա սէճտէ.	86
պահէսէսի.	481	Րուհ իւլ Գուտսուն թազ-	
Րայմօնտ Փալմարիս.	405	տիսի.	224
Րապանուս.	277. 281. 288	Րուհ իւլ Գուտսուն ուլուհի-	
«Րապալըն գուլարընըն գու-		յէթի.	205
լու».	248	Րուհի ինսանի հազգընտա	
«Րասիօնալիսմ.»	718	զիւ'իւմէր. 91. 92. 214. 217	
Րապէննա.	517	Րուհպանիյէթին տէֆ'օլուն-	
Րապէննա էփիսքօփօսու.	139	մասը.	589
Րատսլէր.	277	Րումվալտ.	261
«Րէալիսմ».	454. 455	Րուպրիքի.	505
Րէկէնսպուրկ.	287	Րուս թայֆէսի.	245
Րէճիւս.	26	Րուսիա փաթրիքլիյինին իհ-	
Րէմիկիօս.	289	տասը.	615
Րէմօպօթ.	172	Րուսօ.	717
Րէյմ.	155. 240	Րուտօլֆ.	528
Րէն.	155	Րուփէրթ րուհիպէ.	400

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Րուֆինոս.	128.205	Փարլամէնթօ.	
Րօթատ.	257	Ուզուն փարլամէնթօ մէճ-	
Րօհր.	719	լիսի.	645—660
Րօմա.	42.45.46.49.50.613.	Ուզուն փարլամէնթօնուն	
Րօմա Էփիսգօփօսունուն իտ-		գարարլարը.	647
տա՛ւարը 55.138.139.140		Փարլամէնթօնուն եէմինի.	650
Րօմա Փաթրիյինին Հիւքիւ-		Փաւլիքիօս Փըրգասը 295.297	
մէթի.	139.246	Փաւլօս. Անթաքեոս Էփիսգ.	85
Րօմա Փաթրիյինին Փափա		Փաւլօս. Իսթանպօլ Փաթրի-	
իւնվանը.	247	յի	273.285
Րօմալը լիմանը.	131	Փաւլօ. Մըսըրը.	72
Րօյհլին.	506	Փաւլօս Րէսուլ.	17
Րօն.	63	Փաւլօս Րէսուլուն Եօլճուլու-	
Րօպինսըն.	620.626.628.629	ղու.	19.20
Րօպէրթ.	391	Փաւլօս Գ. Փափա.	598
Րօպէրթ Ֆրանսալը.	267	Փաւլօս.	719
Յինցէնտօրֆ.	664	Փափալար, պիրինճի Կրէկօր-	
Յուրիս.	540	տան սօնկրա.	249.250
Յուֆթէն.	555	Փափալարընազգալի օնուն-	
Փազար կիւնիւ.	36	ճու տէհրտէ	251
Փաթրիփասի Փըրգասը. 84. 87		Փափալարըն Աւինեօնտա	
Փաթրիք իւնվանը.	137—141	պուլունմասը.	558.559
Փաթրիքիօս.	154	Փափալարըն իտտա՛ւա.	
Փաւլաթինա.	506	րը.	250—254
Փաւլաթ ինաթ.	662	Փափալարըն Հիւքիւմէթի	
Փալէնչա.	384	ճիւմանիյէսի.	256
Փալէսթին 41.59.70.75.589		Փափասլարըն Էվլէնմէմէսի.	72
Փալէտէ.	482	Փաքօմիօս.	170
Փալէց.	445	Փէթէրգպուրկ.	616
Փալիսիուս.	171	Փէթրարք	477
Փանթէօն Էպիսկօպի.	267	Փէլակիօս.	217.219
Փաննօնիա.	198	Փէլակիօս միւճատէլէսի.	217
Փասդալեա Եօրթուսու. 75. 76		Փէլակիօս Րօմա Փաթրիյի.	247
	177	Փէյլի.	714
Փասսաւ.	527	Փէնսիլվանիա.	677
Փալիա.	560	Փէլիփէթուա.	64
Փասըսլիս Փափա.	551	Փէփին.	256
Փասըսիօս.	277	Փէքին.	507
Փարթիլէր.	161	Փթօլօմէօս.	115.171
Փարիս.	482.490	Փիլա.	511.556

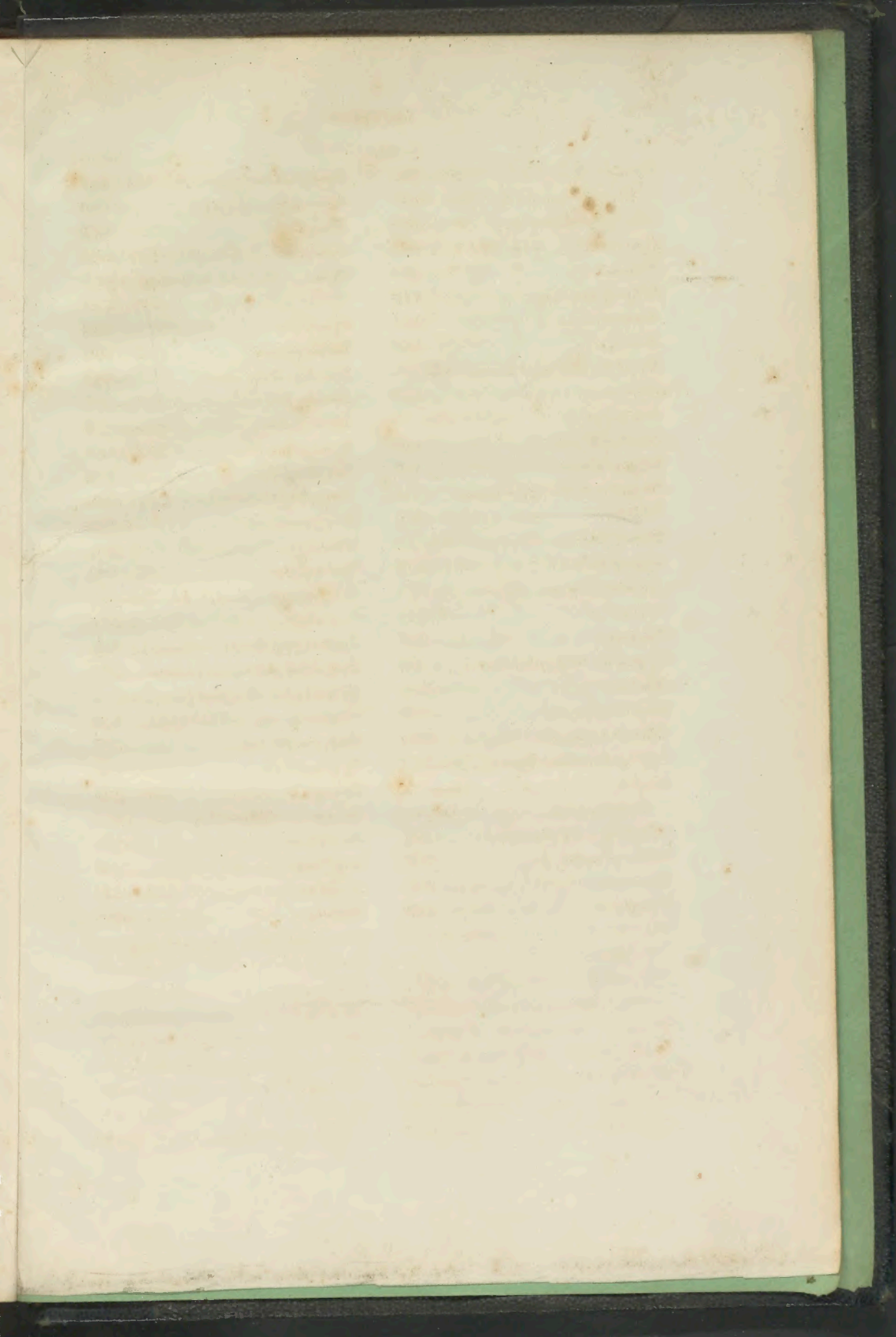
	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Փիղա մէճլիսի .	368.369. 370	Փօլինօս .	237
	486	Փօլիքրաթէս էֆէսօս էփիս-	
Փիէմնթ .	409	դօփօսու .	75
Փիւմ .	648.656	Փօմէրանիա .	300.301
Փիւրից .	501.502	Փօնթինօս .	65
Փլաչէնցա .	262.590	Փօնթիքօս .	65
Փլաչէնցալըլար .	405	Փօնթօս .	59.61.138
Փլաքիտօս .	534	Փօրֆիրի .	107
Փլինիօս .	59	Քաթարիաթի .	406
Փուր .	610	Քաթէրինա .	562.577.616
Փուրկաթօրիուս .	280.513	Քաթէրինա Գըրալիչանըն	
Փրակ .	245.424	թաթլիք միւճատէլէսի .	577
Փրակ մէճլիսի .	428.450	Քաթօլիք իւնվանը .	294
Փրէրիաս .	502	Քարաքալա .	65
Փրինս .	677	Քալապրիա .	262
Փրուսիալըլար .	505	Քալվին .	560—571.685
Փրուտէնթիօս .	289	Քալվինին էվսաֆը զաթի-	
Փրօթէսթանթ մէզէպի զու-		յէսի .	567
հուր էթմէզտէն էվվէլ		Քալվինին թէսիրաթընըն	
պուլունան հագիգի Փրօ-		քէսրէթի .	569
թէսթանթլար .	406—450	Քալվինին թալիմաթը .	505
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին		Քալվինին թէճրիւպէի չալս .	
թէչքիլի .	527.531.533.536	սիյէսի .	56
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին		Քալվինին թէսիրաթընըն	
հիւքիւմէթի 'ատիյէ իլէ օ-		քէսրէթի .	569
լան 'ալաքասը .	586—588	Քալվինին ձէնէվատա չալըչ-	
Փրօթէսթանթ քիլիսէլէրին		մասը	565
ուսուլ վէ թէրպիյէի քի-		Քալվինին սօն կիւնլէրի վէ	
լիսէվիյէլէրի .	583—586	վէֆաթը .	571
Փրօթէսթանթլար պէյնին-		Քալքէտօն մէճլ .	58.139.206.209
տէ թէրպիյէի քիլիսէվիյէ .	585	Քալիքսթօս Բ. Փափա .	555
Փրօթէսթանթլարընգաթլի,		Քեահանէթ ուսուլի .	58
Իրլանտատա .	652	Քէլամ թապիրի .	82. 84
Փրօթէսթանթլարըն թա'լի-		Քէլէսթինօս Րօմ. Փաթրիյի .	206
մաթը մէսիհիյէ մէպտէ-		Քէլլարիուս .	515
լէրի .	591—596	Քէլսօս .	104. 107
Փրօթէսթանթլարտա հիւ-		Քէմպրիճ .	574. 622
քիւմէթի քիլիսէվիյէ .	585	Քէմպրիճին մէստէլէրի .	225
Փօլիանտէր .	515	Քէնթ .	257
Փօլիգարիօս .	61.75.97	Քէսաքիօս .	155

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Բէրինթօս ֆըրգասը.	112	լայը ֆըրգալար.	55. 56
Բէրճ.	132	Բիլիսէ իսլահաթը.	489.
Բէրուլարիօս.	132		499—526
Բէքիլիանօս.	141. 142. 143	Բիլիսէ իսլահաթը Ինկիլ-	
Բէօնիկսպէրկ.	707	թէրրատա.	572— 580
Բէֆարէթ թալիմի.	96—101	Բիլիսէ իսլահաթը Ինկիլ զայ-	
221. 224. 225. 463—475.		րէթ. 364. 365. 367. 415—430	
692—698		Բիլիսէ իսլահաթը, Հէլվէ-	
Բէֆարէթ թալիմի միւսա-		թ իատա	540—555
հասէսի.	689—703	Բիլիսէ իսլահաթը, Ճէրմա-	
Բէֆարէթ հագգընտա Ան-		նիատա.	491. 540
սէլմուռն թալիմաթը.		Բիլիսէ իսլահաթը, օնալ-	
465—466		թընճը տէհրոտէ.	489—546
—Ապէլարտըն թալիմաթը.	467	Բիլիսէ իսլահաթը, Յրանտա-	
—Աւիօսթինօսուռն թալիմա-		տա վէ Յրանսէվի Հէլվէ-	
թը.	224. 225	թիատա.	554—571
—Թօմաս Ազուինասըն թալի-		Բիլիսէ իսլահաթընըն նէթի-	
մաթը.	471. 472	ճէսի, օնալթընճը տէհրոտէ	
—Շարգի մուսալլիմէրին թալի-		585—596	
մաթը.	221—224	Բիլիսէ իսլահաթընըն տիյա-	
—Պետրօս Լօմպարտըն թալի-		նէթ վէ 'իպատէթի մէսի-	
մաթը.	468	հիյէ իւզգըրինէ թէսիրաթը.	
—Պօնավէնթուրանըն թալի-		588—590	
մաթը.	465—475	Քիլիսէ իւզգըրինէ հիւքիւ-	
—Փրօթէսթանթ մուսալլիմ		մէթի 'ատիյէնին թէսի-	
լէրին թալիմաթը.	594—596	րաթը.	255
Բիլիյան.	258	Բիլիսէ խազնէտարլարը.	155
Բիլիսէ զավանինինէ Բիթա-		Բիլիսէ խատէմէլէրին	155
պը շէրիֆին էվալիրինտէն		Բիլիսէ խատէմէլէրինին ահ-	
զիյատէ րի'այէթ էթտիր-		վալ վէ ախլազը.	245. 246
մէք.	317	Բիլիսէ խատէմէլէրինին էվ-	
Բիլիսէ եպղըլարընը հըֆզէ-		լէնմէմէսի.	156. 292. 315
տիճիլէր.	155	Բիլիսէ խատէմէլէրինին թէէհ-	
Բիլիսէ, էյամը Հավարիուն-		հիւլի.	589
տէ.	25	Բիլիսէ խատէմէլէրինին քի-	
Բիլիսէ թէրպիյէսի. 25—29.		լիսէ 'ազալարընտան թէֆ-	
55—55. 141. 244. 614—655		րիգի.	58
Բիլիսէ թէրպիյէսինին իճ-		Բիլիսէ հիւքիւմէթի.	50
րասը.	55—55	Բիլիսէ մէմուրիյէթի իշթի-	
Բիլիսէ թէրպիյէսինտէն տօ-		րասը.	516

Սահիֆէ	Սահիֆէ
Քիլիսէ մէմուրլէրի. 27—29.	Քիլիսէտէ մէքրուհաթ. 416. 415
47—59. 135—137. 244—251	Քիլիսէտէ վուգու՝ պուլան
614—635	Իթիզալ 565—374
Քիլիսէ մէմուրլէրի ընթացի	Ինկիլզ քիլիսէսինտէ իսթի-
սանիտէն. 49	լաֆ. 616—635
Քիլիսէ ուսուլի. 25—29. 47—	Քիլիսէտէն քէսմէք. 54
57. 244—251. 312—332.	Քիսէրիօս. 166. 167. 185
614—635	Քիսթէքքիում մէզէտի.
Քիլիսէի Ղարպիյէ. 75	380—385
Քիլիսէի Ղարպիյէ իլէ քիլիսէի	Քիրէնէ. 42
Շարգիյէ արասընտաթա՝	Քիրիլ Երուշաղիմի. 225
լիսաթ ֆէրգի. 292. 295	Քիրիլ Իսքէնտէրիյէլի. 206. 207.
Քիլիսէնին հիւքիւմէթի՝ ա-	223. 276
տիյէ իլէ՝ ալագասը, պագ	Քիրիլ Պուկար վաթիլի. 245
Տին.	Քիրիլ Ֆոգար. 615
Քիլիսէնին հիւքիւմէթի՝ ա-	Քիրօս Իսքէնտէրիյէլի. 284
տիյէ իւզէրինէ թէէսիրի. 254	Քիփրիյանօս. 52. 53. 55. 56. 66
Քիլիսէի Շարգիյէնին ահ-	77. 96. 104. 276
վալի. 614—616	Քիթապը շէրիֆ. 3
Քիլիսէի Շարգիյէ իլէ քիլի-	Քիթապը շէրիֆի օգուժագ. 181
սէի Ղարպիյէնին գաթի՝	Քիթապը շէրիֆին էրմէնի-
ալագասը. 290—294	ճէյէ թէրճիւմէսի. 150
Քիլիսէի Շարգիյէնին իսլա-	Քիթապը շէրիֆին Ինկիլզ-
հաթա միւհթաճիյէթի. 615	ճէյէ թէրճիւմէ. 628
Քիլիսէի Փափաղիյէ. 635	Քիթապը շէրիֆին Լաթին-
Քիլիսէլէր.	ճէյէ թէրճիւմէ. 203
Վալիսէ քիլիսէլէր. 47. 50	Քիթապը շէրիֆին Նէմցէճէ
Րէսուլ քիլիսէլէրի. 50	թապ՝ վէ Նէշը. 527—529
Փայիթաթ քիլիսէլէրի. 49	Քիթապը շէրիֆին միւթէ-
Քիւջիւք Ասիա քիլիսէլէրի. 75	Նէվի լիսանլարա թէրճիւ-
Քիլիսէլէրին միւսազաթը. 50	մէսի. 605. 606
Քիլիսէլէրին պիրպիրլէրի	Քիթապը շէրիֆին Չին լի-
իլէ՝ ալագասը. 49. 50. 51	սանընա թէրճիւմէսի. 507
Միլլէթ քիլիսէլէրին հու-	Քիթապը շէրիֆին Ֆրանսըզ-
դուգը թասաթիգըռնտու. 584	ճայա թէրճիւմէսի. 557
Քիլիսէյէ հիւքիւմէթ թա-	Բլաւտիօս Թուրին էրիսդ. 281
րաֆընտան իմթիյազաթ. 255	Բլէմէս Իսքէնտէրիյէլի. 80. 87
Քիլիսէնին եէնի մէմուրլէրի. 155	103. 104. 252. 276
Քիլիսէնին պիրլիյի վէ պու	Բլէմէս Րօմալը. 85. 98
պիրլիյին վէքիլի. 51—55	Բլէմէս Գ. Փափա. 529

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Բլէմէս Ե. Փափա	359	Նին Թաստիգ վէ վիգայէ-	
Բլէմէս Զ. »	365	սի» քիթապը.	715
Բլէմէս Է. »	364. 555	Քօնսթանս, պաղ Գօնսթանս	
Բլէրմեն մէճլիսի.	390	Քօնսթյուեաք.	717. 718
Բլէրվօ մանասթըրը.	536	Քօպչամ.	572
Բլունեի մանասթըրը.	261	Քօվէնթրի.	574
Բլօվչօվ մէճլիսի.	245. 265. 264	Քօրթնէյ.	425
Բլօրօս.	67. 128	Քօրինթօս.	45. 46. 50
Բնօքս.	620	Քօրնէլիօս Բօնա Էփիսոք.	56. 66
Բուանաքթ	548	Քօրպի մանասթըրը.	277
Բուտվօրթ.	714	Քօփէնէակէն.	605
Բրամմէր.	569. 581	Օէն.	659. 704
Բրէմենալըլար.	405	Օթօ.	262
Բրիսթիան Իսթախ.	605	Օթօ Գարտինալ.	455
Բրիստոսուն զաթը Հադ-		Օթօ Էփիսոքօփօս.	500. 501
զընտա միւճատէլէ.	205.	Օթօ Իմիէրաթօր.	546
	284—287	Օլաֆ.	241
Բրիստոսուն Մէսիհ վէ Խէ-		Օլիվէր Քրօմվէլլ պաղ Քրօմ-	
լաաքեար օլմասը.	58	վէլ.	
Բրիստոսուն ուլունիյէթի		Օլօփուն.	226
ապլիյէսի.	193. 203	Օմէր.	255
Բրիստոսուն սէմայէ 'ուրու-		Օմիլիա.	255
ճու Եօրթուսու.	178	Օսմա.	584
Բրիստոսուն վէլատէթի.	10.	Օսման Խալիֆ.	255
	178	Օսմանիյէ, մէմալիք.	615
Բրիստոսուն Փէյղամայէր,		Օսպօրն.	452
Քեաէին վէ Փատիշահ օլ-		Օսվալտ.	542. 544
մասը.	10	Օտօ.	261. 266
Բրիստոսուն քէֆարէթի.	280	Օտիլօ.	261
Բրիստոստա պիր եա իքի		Օրթօտօքս իւնվանը.	294
թապի'աթ.	284	Օրթօտօքսիա Եօրթուսու.	274
Բրիսօսթօմ. 104. 155. 150—157		Օրիկէնէս.	77. 89. 95. 105. 104
Բրօմվէլ.	652. 657		251. 277
Բրօտէկան.	260	Օրիկէնէսին Թա'լիմաթը.	89
Բրօտէկարտ.	264	Օրիկէնէսին Թա'լիմաթը իւ-	
Քօթթըն.	658	զէրինէ միւճատէլէ.	202
Քօլունեա.	415	Օրիկէնէսին Թա'լիմաթընտա	
Քօմթ.	719	նօգսան.	90. 91. 100. 101
Քօնիպէր.	715	Օրլամունտ.	536
Քօնիպէրին «տինի իլճամի-		Օրլան.	276. 297. 561

	Սահիֆէ		Սահիֆէ
Օրուճ.	177. 396	Ֆլավիանոս.	145. 155
Եարըմ օրուճ.	75	Ֆլորոս Մաճիսթէր.	289
Օրպէյ մանասթըրը.	288	Ֆրայթ.	574
Օքսֆորտ.	414. 429. 574. 664	Ֆրանսա.	43. 60. 133. 321
Օքքամ.	476	Ֆրանսէվիլէրին տինսիզլի.	717. 718
Օֆի ֆըրգասը.	116	Ֆրանսիս.	538
Ֆազունտոս.	144	Ֆրանսուա.	557. 599
Ֆարէլ.	555	Ֆրանք թայֆէսի.	153
Ֆարէլին Հէլվէթիատա չա- լըմասը.	559	Ֆրանքիսքոսմէզէպի.	385—389
Ֆարիսիէր.	42. 67	Ֆրանքոնիա.	258
Ֆարսիսթան.	160	Ֆրանքֆորթ.	287. 661
Ֆէլիսիթաս.	65	Ֆրէմէնթիոս.	131. 132
Ֆէլիսիսիմոս ֆըրգասը.	55	Ֆուլկէնթիոս.	211. 220
Ֆէլիքս.	142. 287	Ֆուլտա.	259
Ֆէրմիլիանոս.	55. 78	Ֆուչո.	611
Ֆէրտինանտ.	661. 662	Ֆրէտէրիք.	546. 662
Ֆիլատէլֆիա.	675	Ֆրէտէրիք, Աւսթրիա Տու- զասը.	571
Ֆիլէմէնք.	521	Ֆրէտէրիք Իմիէրաթօր.	341-345
Ֆիլիպէ.	297	Ֆրէտէրիք Պարպարոսսա.	393
Ֆիլիպոս Իմիէրաթօր.	65	Ֆրէտէրիք Սաքսոնիա Հիւ- բիւմտարը.	497. 499. 511
Ֆիլիփ.	346	Ֆրիպուր.	527
Ֆիլիփ Հէսսէլի.	559	Ֆրիսլանտ.	258
Ֆիլիփ Օկիւսթ.	592	Ֆրիսլ.	288. 291
Ֆիլիփ Ֆրանսա Գըրալը.	324. 552	Ֆոգաս Իմիէրաթօր.	267
Ֆիլիփ Մէլանքթօն, պազ Մէլանքթօն		Ֆոթինոս.	199
«Ֆիլիօգուէ» թապիրի.	291	Ֆոթիոս.	292
Ֆինն թայֆէսի.	505	Ֆոսթոս.	155. 220
Ֆլանտրա.	591	Ֆորմոզա.	601
Ֆլավիան.	208		

1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

